

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

رسالت
علیهما الصلوات
والتسلیمات

www.ghaemiyeh.com
www.ghaemiyeh.org
www.ghaemiyeh.net
www.ghaemiyeh.ir

لغت نامہ دہخدا

بر اساس

الفبا

حرف (ص)

علی اکبر دہخدا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لغتنامه دهخدا (بر اساس حروف الفبا)

نویسنده:

علی اکبر دهخدا

ناشر چاپی:

سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور

ناشر دیجیتال:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۲۲۳	لغتنامه دهخدا
۲۲۳	مشخصات کتاب
۲۲۳	حرف ص
۲۲۳	ص
۲۲۳	صا
۲۲۳	صاء
۲۲۴	صائب
۲۲۴	صائب
۲۲۴	صائب
۲۲۴	صائب
۲۲۴	صائب
۲۲۶	صائب
۲۲۷	صائبة
۲۲۷	صائت
۲۲۷	صائح
۲۲۷	صائحة
۲۲۷	صائد
۲۲۷	صائد نهدي
۲۲۷	صائدي
۲۲۷	صائدية
۲۲۷	صائر
۲۲۷	صائر

- صائره. ۲۲۸
- صائری. ۲۲۸
- صائری. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۸
- صائغ. ۲۲۹
- صائغ. ۲۲۹
- صائغ. ۲۲۹
- صائغ. ۲۲۹
- صائغ افریقی. ۲۳۰
- صائغ هروی. ۲۳۰
- صائغی. ۲۳۰
- صائغی. ۲۳۰
- صائغ. ۲۳۰
- صائغ. ۲۳۰
- صائغه. ۲۳۰
- صائق. ۲۳۱
- صائم. ۲۳۱
- صائمات. ۲۳۱
- صائمه. ۲۳۱
- صائمین. ۲۳۱

- صائن. ۲۳۱
- صائن. ۲۳۱
- صائن. ۲۳۲
- صائن اصفهانی. ۲۳۲
- صائن الدین. ۲۳۵
- صائن الدین. ۲۳۵
- صائن الدین. ۲۳۵
- صائن الدین. ۲۳۵
- صائن الدین ترکه. ۲۳۵
- صائن الدین حنبلی. ۲۳۵
- صائن رکن الدین. ۲۳۵
- صائن سمنانی. ۲۳۶
- صائن ملکشاه. ۲۳۷
- صائن وزیر. ۲۳۷
- صاءة. ۲۳۸
- صائین. ۲۳۸
- صائین. ۲۳۸
- صائین قلعه. ۲۳۸
- صائین کلایه. ۲۳۹
- صاب. ۲۳۹
- صاب. ۲۳۹
- صاب. ۲۳۹
- صابئون. ۲۳۹
- صابئة. ۲۴۰

- ۲۴۰ صابئی.
- ۲۴۰ صابئین.
- ۲۴۳ صابح.
- ۲۴۳ صابر.
- ۲۴۳ صابر.
- ۲۴۳ صابر.
- ۲۴۳ صابر.
- ۲۴۳ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۴ صابر.
- ۲۴۵ صابرات.
- ۲۴۵ صابرالدین برکة.
- ۲۴۵ صابرپاشا.
- ۲۴۵ صابر ترمذی.
- ۲۴۵ صابرس.
- ۲۴۵ صابر سمرقندی.
- ۲۴۵ صابرشاه.
- ۲۴۶ صابر شدن.
- ۲۴۶ صابرنیثا.
- ۲۴۶ صابرون.

- ۲۴۶ صابرة.
- ۲۴۶ صابری.
- ۲۴۶ صابری.
- ۲۴۶ صابری.
- ۲۴۶ صابری.
- ۲۴۷ صابری.
- ۲۴۷ صابرين.
- ۲۴۷ صابغ.
- ۲۴۷ صابنجی.
- ۲۴۷ صابوته.
- ۲۴۷ صابوری.
- ۲۴۷ صابون.
- ۲۴۹ صابون.
- ۲۴۹ صابون الهم.
- ۲۴۹ صابون انفاق.
- ۲۵۰ صابون پز.
- ۲۵۰ صابون پزخانه.
- ۲۵۰ صابون پزی.
- ۲۵۰ صابون زدن.
- ۲۵۰ صابون سلطانی.
- ۲۵۰ صابون فروش.
- ۲۵۰ صابونه.
- ۲۵۰ صابونی.
- ۲۵۱ صابونی.

- ۲۵۱ صابونی.
- ۲۵۱ صابونی.
- ۲۵۱ صابونی.
- ۲۵۱ صابونی.
- ۲۵۱ صابونی قزوینی.
- ۲۵۱ صابونیة.
- ۲۵۲ صابئة.
- ۲۵۲ صابی.
- ۲۵۲ صابی.
- ۲۵۳ صابی.
- ۲۵۳ صابی.
- ۲۵۳ صابی.
- ۲۵۳ صابی.
- ۲۵۴ صابی.
- ۲۵۴ صابی.
- ۲۵۴ صابین.
- ۲۵۴ صابیة.
- ۲۵۴ صات.
- ۲۵۴ صاتر.
- ۲۵۴ صاتری.
- ۲۵۴ صاچمه.
- ۲۵۴ صاچمه دان.
- ۲۵۴ صاچمه ریز.
- ۲۵۴ صاچمه ریزه.

- ۲۵۵ صاحبه ریزی.
- ۲۵۵ صاحب.
- ۲۵۵ صاحات.
- ۲۵۵ صاحان.
- ۲۵۵ صاحب.
- ۲۵۷ صاحب.
- ۲۵۷ صاحب.
- ۲۵۷ صاحب.
- ۲۵۷ صاحب.
- ۲۵۷ صاحب.
- ۲۵۷ صاحب آباد.
- ۲۵۸ صاحب آباد.
- ۲۵۸ صاحب آباد.
- ۲۵۸ صاحب اختیار.
- ۲۵۸ صاحب اسرار.
- ۲۵۸ صاحب اسماعیل.
- ۲۵۸ صاحب افسر.
- ۲۵۸ صاحب افسر گردون.
- ۲۵۸ صاحب البحر.
- ۲۵۹ صاحب التحيوى.
- ۲۵۹ صاحب الشديّة.
- ۲۵۹ صاحب الجلالة.
- ۲۵۹ صاحب الجيش.
- ۲۵۹ صاحب الحال.

صاحب الحال.	۲۵۹
صاحب الحد.	۲۵۹
صاحب الحریر.	۲۵۹
صاحب الحصاة.	۲۶۰
صاحب الحضر.	۲۶۰
صاحب الحقنة.	۲۶۰
صاحب الحمار.	۲۶۰
صاحب الحوت.	۲۶۰
صاحب الحیتان.	۲۶۰
صاحب الخان.	۲۶۰
صاحب الخان.	۲۶۱
صاحب الدار.	۲۶۱
صاحب الدعوة.	۲۶۱
صاحب الدولة.	۲۶۱
صاحب الرفادة.	۲۶۱
صاحب الرمان.	۲۶۱
صاحب الزمان.	۲۶۱
صاحب الزمان.	۲۶۱
صاحب الزمانی.	۲۶۲
صاحب الزنج.	۲۶۲
صاحب الزیادی.	۲۷۱
صاحب الستر.	۲۷۱
صاحب السنة.	۲۷۱
صاحب السواک.	۲۷۲

صاحب الشامة.	۲۷۲
صاحب الشامة.	۲۷۲
صاحب الشقاق.	۲۷۲
صاحب الصبيحي.	۲۷۲
صاحب الصنم.	۲۷۲
صاحب الطاق.	۲۷۲
صاحب الطعام.	۲۷۲
صاحب الطلسم.	۲۷۲
صاحب الطيالس.	۲۷۲
صاحب الطيالس.	۲۷۲
صاحب العصر.	۲۷۳
صاحب الغدا.	۲۷۳
صاحب الف دينار.	۲۷۳
صاحب الفيوج.	۲۷۳
صاحب القران.	۲۷۳
صاحب القسط.	۲۷۳
صاحب القصب.	۲۷۳
صاحب الماء .	۲۷۳
صاحب المخزن.	۲۷۳
صاحب المشائين.	۲۷۴
صاحب المصلي.	۲۷۴
صاحب المعز.	۲۷۴
صاحب المغرب.	۲۷۴
صاحب المنطق.	۲۷۴

- صاحب الوقت. ۲۷۴
- صاحب امضاء. ۲۷۴
- صاحب بالجانب. ۲۷۴
- صاحب برید. ۲۷۵
- صاحب بلخی. ۲۷۶
- صاحب بن عباد. ۲۷۶
- صاحب تأیید. ۲۹۵
- صاحب تجربه. ۲۹۵
- صاحب ترجمه. ۲۹۵
- صاحب تصرف. ۲۹۵
- صاحب تمیز. ۲۹۵
- صاحب ثعلب. ۲۹۵
- صاحب جاه. ۲۹۶
- صاحب جاهی. ۲۹۶
- صاحب جزیره. ۲۹۶
- صاحب جلال. ۲۹۶
- صاحب جمال. ۲۹۶
- صاحب جمع. ۲۹۶
- صاحب جوزا. ۲۹۶
- صاحب جهان. ۲۹۷
- صاحب جیش. ۲۹۷
- صاحب چیز. ۲۹۷
- صاحب حالت. ۲۹۷
- صاحب حدیث. ۲۹۷

- ۲۹۷ صاحب حیات.
- ۲۹۸ صاحب خاطران.
- ۲۹۸ صاحب خانه.
- ۲۹۸ صاحب خیر.
- ۲۹۸ صاحب خراج.
- ۲۹۸ صاحب خرد.
- ۲۹۸ صاحب خطران.
- ۲۹۹ صاحب خیر.
- ۲۹۹ صاحب داد.
- ۲۹۹ صاحب داد.
- ۲۹۹ صاحب دده.
- ۲۹۹ صاحب درب.
- ۲۹۹ صاحب درد.
- ۲۹۹ صاحب درنگ.
- ۲۹۹ صاحب دعوت.
- ۳۰۰ صاحب دکان.
- ۳۰۰ صاحب دل.
- ۳۰۱ صاحب دل فریب.
- ۳۰۱ صاحب دلِق.
- ۳۰۱ صاحب دلی.
- ۳۰۱ صاحب دولت.
- ۳۰۱ صاحب دیوان.
- ۳۰۲ صاحب دیوان.
- ۳۰۲ صاحب دیوان.

- صاحب دیوان. ۳۰۲
- صاحب دیوان. ۳۰۳
- صاحب دیوان. ۳۰۵
- صاحب دیوان رسالت. ۳۰۵
- صاحب رازی. ۳۰۶
- صاحبرام. ۳۰۶
- صاحب رأی. ۳۰۶
- صاحب رأی. ۳۰۶
- صاحب رصد. ۳۰۷
- صاحب ری. ۳۰۷
- صاحب زاده. ۳۰۷
- صاحب زمان. ۳۰۷
- صاحب زمان. ۳۰۷
- صاحب زمانی. ۳۰۷
- صاحب زنج. ۳۰۷
- صاحب سخن. ۳۰۷
- صاحب سر. ۳۰۷
- صاحب سری. ۳۰۸
- صاحب سریر. ۳۰۸
- صاحب سفران افلاک. ۳۰۸
- صاحب سلیقه. ۳۰۸
- صاحب سماع. ۳۰۸
- صاحب سنگ. ۳۰۸
- صاحب شرط. ۳۰۸

- صاحب شرطه. ۳۰۸
- صاحب شرطه. ۳۰۹
- صاحب شرع. ۳۰۹
- صاحب شرف الدین. ۳۰۹
- صاحب شریعت. ۳۰۹
- صاحب شکوه. ۳۰۹
- صاحب صابی. ۳۰۹
- صاحب صابی. ۳۰۹
- صاحب صرهء مختومه. ۳۰۹
- صاحب طرف. ۳۰۹
- صاحب طلسم. ۳۰۹
- صاحب عادل. ۳۱۰
- صاحب عباد. ۳۱۰
- صاحب عزا. ۳۱۰
- صاحب علاءالدین. ۳۱۰
- صاحب علی آبادی. ۳۱۰
- صاحب عمل. ۳۱۱
- صاحب عیار. ۳۱۱
- صاحب عیار. ۳۱۱
- صاحب عیال. ۳۱۲
- صاحب عین دبران. ۳۱۲
- صاحب غار. ۳۱۲
- صاحب غرض. ۳۱۲
- صاحب فتوت. ۳۱۲

- صاحب فح. ۳۱۲
- صاحب فر. ۳۱۴
- صاحب فراش. ۳۱۴
- صاحب فصل الخطاب. ۳۱۴
- صاحب فضل. ۳۱۴
- صاحب فطنت. ۳۱۴
- صاحب فن. ۳۱۴
- صاحب فیض. ۳۱۴
- صاحب قبله. ۳۱۵
- صاحب قبله. ۳۱۵
- صاحب قران. ۳۱۵
- صاحب قران. ۳۱۶
- صاحب قران. ۳۱۶
- صاحب قران. ۳۱۶
- صاحب قران. ۳۱۶
- صاحب قران ثانی. ۳۱۷
- صاحب قرانی. ۳۱۷
- صاحب قلم. ۳۱۷
- صاحب قلم. ۳۱۷
- صاحب قیاس. ۳۱۷
- صاحب کافی. ۳۱۷
- صاحب کرامت. ۳۱۷
- صاحب کرم. ۳۱۷
- صاحب کف بیضا. ۳۱۸

- صاحب کلاه. ۳۱۸
- صاحب کلاهی. ۳۱۸
- صاحب کمال. ۳۱۸
- صاحب کمر. ۳۱۸
- صاحب کمند. ۳۱۸
- صاحب گرای. ۳۱۸
- صاحب گرای ثانی. ۳۱۸
- صاحب گناه. ۳۱۹
- صاحب گیسو. ۳۱۹
- صاحب گیسویی. ۳۱۹
- صاحب مازندرانی. ۳۱۹
- صاحب مال. ۳۱۹
- صاحب مایه. ۳۱۹
- صاحب مرتبه. ۳۱۹
- صاحب مرده. ۳۱۹
- صاحب مروت. ۳۱۹
- صاحب مظالم. ۳۲۰
- صاحب معانی. ۳۲۰
- صاحب منزل. ۳۲۰
- صاحب منصب. ۳۲۰
- صاحب نسق. ۳۲۰
- صاحب نسق. ۳۲۰
- صاحب نظر. ۳۲۰
- صاحب نظری. ۳۲۱

- ۳۲۱ صاحب نفس.
- ۳۲۱ صاحب نواز.
- ۳۲۱ صاحب نیاز.
- ۳۲۱ صاحب ولایت.
- ۳۲۱ صاحبه.
- ۳۲۱ صاحب همت.
- ۳۲۲ صاحب هنر.
- ۳۲۲ صاحب هوس.
- ۳۲۲ صاحبی.
- ۳۲۲ صاحبی.
- ۳۲۲ صاحبی.
- ۳۲۲ صاحب ید بیضا.
- ۳۲۲ صاحبی ویشکلا.
- ۳۲۳ صاحبه.
- ۳۲۳ صاحتان.
- ۳۲۳ صاحه.
- ۳۲۳ صاحه.
- ۳۲۳ صاحی.
- ۳۲۳ صاحیه.
- ۳۲۳ صاح.
- ۳۲۳ صاغات.
- ۳۲۴ صاحب.
- ۳۲۴ صاحبه.
- ۳۲۴ صاخذ.

- ۳۲۴ ساخر.
- ۳۲۴ ساخره.
- ۳۲۴ ساخه.
- ۳۲۴ ساخه.
- ۳۲۴ صاد.
- ۳۲۴ صاد.
- ۳۲۵ صاد.
- ۳۲۵ صادر.
- ۳۲۵ صادر.
- ۳۲۵ صادر.
- ۳۲۵ صادر.
- ۳۲۵ صادر.
- ۳۲۵ صادرات.
- ۳۲۸ صادر شدن.
- ۳۲۹ صادر کردن.
- ۳۲۹ صادرکننده.
- ۳۲۹ صادر گشتن.
- ۳۲۹ صادره.
- ۳۲۹ صادره.
- ۳۲۹ صادره.
- ۳۲۹ صادف.
- ۳۲۹ صادف.
- ۳۳۰ صادفه.

۳۳۰	صادق.
۳۳۰	صادق.
۳۳۰	صادق.
۳۳۰	صادق.
۳۳۰	صادق.
۳۳۰	صادق.
۳۳۳	صادق.
۳۳۳	صادق.
۳۳۳	صادق.
۳۳۴	صادق.
۳۳۴	صادق.
۳۳۴	صادق.
۳۳۵	صادق.
۳۳۵	صادق.
۳۳۵	صادق.
۳۳۵	صادق.
۳۳۵	صادق.
۳۳۶	صادق.
۳۳۶	صادق.
۳۳۶	صادق آباد.
۳۳۶	صادق آباد.
۳۳۶	صادق آباد.
۳۳۶	صادق آباد.
۳۳۶	صادق آباد.

- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۷ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد.
- ۳۳۸ صادق آباد پایین.
- ۳۳۸ صادق آباد لاجری.
- ۳۳۹ صادقانلی.
- ۳۳۹ صادقانه.
- ۳۳۹ صادقای گاو.
- ۳۳۹ صادق ادرنوی.
- ۳۳۹ صادق افندی.
- ۳۳۹ صادق افندی شنن.
- ۳۳۹ صادق الصفا.
- ۳۳۹ صادق الظن.
- ۳۳۹ صادق العهد.

- ۳۴۰ صادق القول.
- ۳۴۰ صادق الوعد.
- ۳۴۰ صادق الوعد.
- ۳۴۰ صادق بیدگلی.
- ۳۴۰ صادق بیک.
- ۳۴۰ صادق بیگلو.
- ۳۴۰ صادق پاشا.
- ۳۴۰ صادق پاشا.
- ۳۴۱ صادق خان.
- ۳۴۱ صادق خان.
- ۳۴۱ صادق خان.
- ۳۴۱ صادق خان.
- ۳۴۱ صادق خان زند.
- ۳۴۲ صادق خان سلطان.
- ۳۴۲ صادق خان شقاقی.
- ۳۴۲ صادق خان فراهی.
- ۳۴۲ صادق دل.
- ۳۴۲ صادق سمرقندی.
- ۳۴۲ صادق شنوان.
- ۳۴۳ صادق فحام.
- ۳۴۳ صادق قائم مقام.
- ۳۴۳ صادق کتابدار.
- ۳۴۳ صادق گیلانی.
- ۳۴۳ صادق لو.

- ۳۴۳ صادق لو.
- ۳۴۳ صادق محمد.
- ۳۴۴ صادق محمدپاشا.
- ۳۴۴ صادق نفس.
- ۳۴۴ صادقون.
- ۳۴۴ صادق.
- ۳۴۴ صادق هدایت.
- ۳۴۵ صادقی.
- ۳۴۵ صادقی.
- ۳۴۵ صادقی.
- ۳۴۵ صادقی.
- ۳۴۵ صادقی کتابدار.
- ۳۴۷ صادقی گیلانی.
- ۳۴۷ صادقین.
- ۳۴۷ صادقیه.
- ۳۴۷ صادم.
- ۳۴۷ صادنی.
- ۳۴۷ صادق.
- ۳۴۷ صادق.
- ۳۴۷ صادق.
- ۳۴۷ صادق.
- ۳۴۸ صادق.
- ۳۴۸ صادق.
- ۳۴۸ صادی.

- ۳۴۸ صادیة.
- ۳۴۸ صار.
- ۳۴۸ صار.
- ۳۴۸ صارات.
- ۳۴۸ صارات.
- ۳۴۸ صارث الشحر.
- ۳۴۹ صارخ.
- ۳۴۹ صارخون.
- ۳۴۹ صارخة.
- ۳۴۹ صارخة.
- ۳۴۹ صارخين.
- ۳۴۹ صارد.
- ۳۴۹ صارف.
- ۳۴۹ صارف.
- ۳۴۹ صارفات.
- ۳۴۹ صارفة.
- ۳۵۰ صارفی.
- ۳۵۰ صارلی.
- ۳۵۰ صارم.
- ۳۵۰ صارم.
- ۳۵۰ صارم.
- ۳۵۰ صارم الدين.
- ۳۵۱ صارم الدين.
- ۳۵۱ صارم الدين.

- ۳۵۱ صارم الدین مظفری.
- ۳۵۱ صارم کرد.
- ۳۵۱ صاروان.
- ۳۵۱ صاروج.
- ۳۵۲ صاروجا.
- ۳۵۲ صاروج گر.
- ۳۵۲ صاروخان.
- ۳۵۲ صاروخان.
- ۳۵۳ صاروخانی.
- ۳۵۳ صارور.
- ۳۵۳ صاروراء.
- ۳۵۳ صارورۀ.
- ۳۵۳ صاروسیدی.
- ۳۵۴ صارۀ.
- ۳۵۴ صارۀ.
- ۳۵۴ صارۀ.
- ۳۵۴ صاری.
- ۳۵۴ صاری.
- ۳۵۴ صاری.
- ۳۵۴ صاری اطه.
- ۳۵۴ صاری چای.
- ۳۵۴ صاری خانلر.
- ۳۵۵ صاری دکز.
- ۳۵۵ صاری شعبان.

- ۳۵۵ صاری صالتق.
- ۳۵۵ صاری صو.
- ۳۵۶ صاری عبداللهافندی.
- ۳۵۶ صاری گز.
- ۳۵۶ صاری گول.
- ۳۵۶ صاری مصطفی پاشا.
- ۳۵۷ صاریه.
- ۳۵۷ صاری یار.
- ۳۵۷ صاری یحیی.
- ۳۵۷ صاسون.
- ۳۵۷ صاصل.
- ۳۵۷ صاصلی.
- ۳۵۸ صاع.
- ۳۵۸ صاع.
- ۳۵۸ صاعب.
- ۳۵۹ صاعد.
- ۳۵۹ صاعد.
- ۳۵۹ صاعد.
- ۳۵۹ صاعد.
- ۳۵۹ صاعد.
- ۳۵۹ صاعد.
- ۳۶۰ صاعد.
- ۳۶۰ صاعد.
- ۳۶۰ صاعد.

- ۳۶۰ صاعد.
- ۳۶۰ صاعد.
- ۳۶۱ صاعد.
- ۳۶۱ صاعد.
- ۳۶۱ صاعد.
- ۳۶۲ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۴ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۵ صاعد.
- ۳۶۶ صاعد.
- ۳۶۶ صاعد.
- ۳۶۶ صاعد.
- ۳۶۶ صاعد.
- ۳۶۶ صاعد.

- صاعد. ۳۶۶
- صاعد. ۳۶۷
- صاعد. ۳۶۷
- صاعد. ۳۶۷
- صاعد. ۳۶۷
- صاعد. ۳۶۸
- صاعد. ۳۶۸
- صاعد آبی. ۳۶۸
- صاعد آبی. ۳۶۸
- صاعد ابوالعلاء. ۳۶۸
- صاعد استوائی. ۳۶۸
- صاعد اندلسی. ۳۶۸
- صاعد بریدی. ۳۶۹
- صاعد تغلیبی. ۳۶۹
- صاعد توما. ۳۶۹
- صاعد خوبوشانی. ۳۶۹
- صاعد رازی. ۳۶۹
- صاعد ربعی. ۳۶۹
- صاعد ربعی. ۳۶۹
- صاعد شعیبی. ۳۶۹
- صاعد صاعدی. ۳۷۰
- صاعد طبیب. ۳۷۰
- صاعد طلیطلی. ۳۷۰
- صاعد قاضی. ۳۷۰

- صاعد قرطبی. ۳۷۰
- صاعد کرمانی. ۳۷۰
- صاعد مازندرانی. ۳۷۰
- صاعد مخلد. ۳۷۰
- صاعد مهنی. ۳۷۰
- صاعد وزیر. ۳۷۰
- صاعد و هابط. ۳۷۱
- صاعدی. ۳۷۱
- صاعدیان. ۳۷۱
- صاعد یشکری. ۳۷۱
- صاع زر یوسف. ۳۷۱
- صاع ستان. ۳۷۱
- صاع سر. ۳۷۱
- صاعقه. ۳۷۱
- صاعقه آسا. ۳۷۳
- صاعه. ۳۷۳
- صاغ. ۳۷۳
- صاغ. ۳۷۳
- صاغافیون. ۳۷۳
- صاغافیون. ۳۷۳
- صاغان. ۳۷۳
- صاغانی. ۳۷۳
- صاغانی. ۳۷۴
- صاغانی. ۳۷۴

- ۳۷۴ صاغانی.
- ۳۷۴ صاغانی.
- ۳۷۴ صاغر.
- ۳۷۴ صاغر.
- ۳۷۵ صاغر ج.
- ۳۷۵ صاغر جی.
- ۳۷۵ صاغر جی.
- ۳۷۵ صاغر جی.
- ۳۷۵ صاغرون.
- ۳۷۵ صاغرۀ.
- ۳۷۵ صاگری.
- ۳۷۵ صاگری دوز.
- ۳۷۵ صاگری ساز.
- ۳۷۶ صاغرین.
- ۳۷۶ صاغۀ.
- ۳۷۶ صاگیۀ.
- ۳۷۶ صاف.
- ۳۷۶ صاف.
- ۳۷۶ صاف.
- ۳۷۷ صاف.
- ۳۷۷ صاف.
- ۳۷۷ صاف.
- ۳۷۷ صاف.
- ۳۷۷ صافات.

۳۷۷	صاف اعتقاد.
۳۷۷	صافح.
۳۷۷	صافحۀ.
۳۷۸	صافد.
۳۷۸	صاف درون.
۳۷۸	صاف دل.
۳۷۸	صافر.
۳۷۸	صاف سادگی.
۳۷۸	صاف ساده.
۳۷۸	صاف شدن.
۳۷۸	صاف صادق.
۳۷۸	صاف ضمیر.
۳۷۸	صافقی.
۳۷۹	صافقۀ.
۳۷۹	صاف کردن.
۳۷۹	صاف گردانیدن.
۳۷۹	صاف گردیدن.
۳۷۹	صافن.
۳۷۹	صافن.
۳۷۹	صافنات.
۳۷۹	صافنۀ.
۳۸۰	صاف و پوست کنده.
۳۸۰	صافورا.
۳۸۰	صاف و ساده.

۳۸۰	صاف و سندله.
۳۸۰	صافون.
۳۸۰	صافه.
۳۸۰	صافی.
۳۸۱	صافی.
۳۸۱	صافی.
۳۸۱	صافی.
۳۸۱	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی.
۳۸۲	صافی اصفهانی.
۳۸۳	صافی افندی.
۳۸۳	صافی اوحدی.
۳۸۳	صافی بودن.
۳۸۳	صافیتا.
۳۸۳	صافی توزپوش.
۳۸۴	صافی جزری.
۳۸۴	صافی خرمی.
۳۸۴	صافی داشتن.

۳۸۴	صافی درون.
۳۸۴	صافی دل.
۳۸۴	صافی رنگ.
۳۸۴	صافی رود.
۳۸۵	صافی سادات.
۳۸۵	صافی سریرت.
۳۸۵	صافی سیرت.
۳۸۵	صافی شدن.
۳۸۵	صافی شرابدار.
۳۸۶	صافی ضمیر.
۳۸۶	صافی طویت.
۳۸۶	صافی عیار.
۳۸۶	صافی قاضی.
۳۸۶	صافی کردن.
۳۸۶	صافی گردیدن.
۳۸۶	صافی گشتن.
۳۸۷	صافی ماندن.
۳۸۷	صافی معلم.
۳۸۷	صافی نامه.
۳۸۷	صافیۀ.
۳۸۷	صافیۀ.
۳۸۷	صافیۀ.
۳۸۷	صافیۀ.
۳۸۷	صافیۀ.

- ۳۸۷ صاق.
- ۳۸۷ صاق.
- ۳۸۸ صاقب.
- ۳۸۸ صاقره.
- ۳۸۸ صاقری.
- ۳۸۸ صاقریه.
- ۳۸۸ صاقسون.
- ۳۸۸ صاقسه.
- ۳۸۸ صاقع.
- ۳۸۸ صاقعۀ.
- ۳۸۸ صاقل.
- ۳۸۸ صاقور.
- ۳۸۹ صاقوره.
- ۳۸۹ صاکم.
- ۳۸۹ صاکمۀ.
- ۳۸۹ صال.
- ۳۸۹ صال.
- ۳۸۹ صالب.
- ۳۸۹ صالبۀ.
- ۳۸۹ صالبیۀ.
- ۳۸۹ صالح.
- ۳۹۰ صالح.
- ۳۹۰ صالح.
- ۳۹۰ صالح.

- ۴۰۴ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۵ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۶ صالح
- ۴۰۷ صالح
- ۴۰۷ صالح
- ۴۰۷ صالح
- ۴۰۷ صالح
- ۴۰۷ صالح
- ۴۰۸ صالح
- ۴۰۸ صالح

۴۱۲ صالح

۴۱۲ صالح

۴۱۳ صالح

۴۱۳ صالح

۴۱۳ صالح

۴۱۳ صالح

۴۱۳ صالح

۴۱۳ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۴ صالح

۴۱۵ صالح

۴۱۵ صالح

۴۱۵ صالح

۴۱۵ صالح

۴۱۶ صالح

۴۱۸ صالح

۴۱۸ صالح

۴۱۸ صالح

۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۲	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۳	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۴	صالح
۴۲۵	صالح

- ۴۴۵ صالح آباد.
- ۴۴۵ صالح آباد.
- ۴۴۵ صالح آباد.
- ۴۴۵ صالح آباد.
- ۴۴۶ صالح آباد بزرگ.
- ۴۴۶ صالح آباد پایین.
- ۴۴۶ صالحات.
- ۴۴۶ صالحان.
- ۴۴۶ صالحان.
- ۴۴۶ صالحان.
- ۴۴۶ صالحان.
- ۴۴۶ صالحان.
- ۴۴۷ صالحان کوه کیلویه.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۷ صالحانی.
- ۴۴۸ صالح احوول.
- ۴۴۸ صالح ارتقی.
- ۴۴۸ صالح اسدالدوله.
- ۴۴۸ صالح اسماعیل.

- ۴۴۸ صالح اصفهانی.
- ۴۴۸ صالح اعور.
- ۴۴۸ صالح أفتونی.
- ۴۴۸ صالح افشار.
- ۴۴۸ صالح افشار.
- ۴۴۹ صالح افندی.
- ۴۴۹ صالح الجرمی.
- ۴۴۹ صالح الحدیث.
- ۴۴۹ صالح الدین.
- ۴۴۹ صالح امین.
- ۴۴۹ صالح انباری.
- ۴۴۹ صالح انصاری.
- ۴۴۹ صالح ایوبی.
- ۴۴۹ صالح بحرانی.
- ۴۵۰ صالح بدخشانی.
- ۴۵۰ صالح بغدادی.
- ۴۵۰ صالح بلقینی.
- ۴۵۰ صالح بهوتی.
- ۴۵۰ صالح بیات.
- ۴۵۰ صالح بیک افشار.
- ۴۵۰ صالح بیک جودت.
- ۴۵۰ صالح پاشا.
- ۴۵۱ صالح پاشا.
- ۴۵۱ صالح پاشا.

- ۴۵۱ صالح پیغمبر.
- ۴۵۴ صالح ترمذی.
- ۴۵۴ صالح تمیرتاشی.
- ۴۵۴ صالح توقیعی.
- ۴۵۴ صالح تومی.
- ۴۵۴ صالح ثقفی.
- ۴۵۴ صالح جرمی.
- ۴۵۵ صالح جزره.
- ۴۵۵ صالح جعفری.
- ۴۵۵ صالح جلاب.
- ۴۵۵ صالح جواری.
- ۴۵۵ صالح چلبی.
- ۴۵۵ صالح حذاء.
- ۴۵۶ صالح حماد.
- ۴۵۶ صالح خان افشار.
- ۴۵۶ صالح خان بیات.
- ۴۵۶ صالح خباز.
- ۴۵۶ صالح خراسانی.
- ۴۵۶ صالح خزاعی.
- ۴۵۶ صالح خواری.
- ۴۵۶ صالح دقاق.
- ۴۵۷ صالح دهان.
- ۴۵۷ صالح دهقان.
- ۴۵۷ صالح رازی.

- ۴۵۷ صالح رئیس.
- ۴۵۷ صالح رسول.
- ۴۵۷ صالح رود.
- ۴۵۷ صالح زاده.
- ۴۵۸ صالح زاده.
- ۴۵۸ صالح ساحلی.
- ۴۵۸ صالح سالمی.
- ۴۵۸ صالح سبائی.
- ۴۵۸ صالح سباعی.
- ۴۵۸ صالح سدوسی.
- ۴۵۸ صالح سغدی.
- ۴۵۹ صالح سکسکی.
- ۴۵۹ صالح سلمی.
- ۴۵۹ صالح سوسی.
- ۴۵۹ صالح شقران.
- ۴۵۹ صالح شیبانی.
- ۴۵۹ صالح صاحب المصلی.
- ۴۶۰ صالح صغدی.
- ۴۶۰ صالح صفدی.
- ۴۶۰ صالح طحان.
- ۴۶۰ صالح عباسی.
- ۴۶۰ صالح عبدالسمیع.
- ۴۶۰ صالح عتکی.
- ۴۶۰ صالح عکی.

- ۴۶۰ صالح عمادالدین.
- ۴۶۰ صالح فایقی.
- ۴۶۱ صالح قبطی.
- ۴۶۱ صالح قزوینی.
- ۴۶۱ صالح قصار.
- ۴۶۱ صالح قیراطی.
- ۴۶۱ صالح قیروانی.
- ۴۶۱ صالحک.
- ۴۶۱ صالح کاتب.
- ۴۶۱ صالح کاتب.
- ۴۶۱ صالح کرمانی.
- ۴۶۲ صالح کوتاه.
- ۴۶۲ صالح کوه.
- ۴۶۲ صالح مازندرانی.
- ۴۶۲ صالح مدیبری.
- ۴۶۲ صالح مرادی.
- ۴۶۲ صالح مری.
- ۴۶۲ صالح مستملی.
- ۴۶۲ صالح مسکین.
- ۴۶۳ صالح معلم.
- ۴۶۳ صالح مواهبی.
- ۴۶۳ صالح میرزا.
- ۴۶۳ صالح ناجی.
- ۴۶۳ صالح ناقط.

- ۴۶۳ صالح نبی.
- ۴۶۴ صالح نیلی.
- ۴۶۴ صالح وشقی.
- ۴۶۴ صالحون.
- ۴۶۴ صالحه.
- ۴۶۴ صالحه.
- ۴۶۴ صالحه.
- ۴۶۴ صالح همدانی.
- ۴۶۴ صالحی.
- ۴۶۴ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۵ صالحی.
- ۴۶۶ صالحین.
- ۴۶۶ صالحیه.
- ۴۶۶ صالحیه.
- ۴۶۶ صالحیه.
- ۴۶۶ صالحیه.
- ۴۶۷ صالحیه.
- ۴۶۷ صالحیه.
- ۴۶۷ صالحی هلالی.

- ۴۶۸ صالح.
- ۴۶۸ صالح.
- ۴۶۸ صالدة.
- ۴۶۸ صالح.
- ۴۶۸ صالف.
- ۴۶۸ صالحان.
- ۴۶۸ صالحانی.
- ۴۶۸ صالحانی.
- ۴۶۹ صالحانی.
- ۴۶۹ صالۃ.
- ۴۶۹ صالی.
- ۴۶۹ صالیۃ.
- ۴۶۹ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۰ صامت.
- ۴۷۱ صامت.
- ۴۷۱ صامت انصاری.
- ۴۷۱ صامت بروجردی.

- صامته. ۴۷۱
- صامر. ۴۷۱
- صامریوما. ۴۷۱
- صامسون. ۴۷۲
- صامسون. ۴۷۲
- صامسون. ۴۷۲
- صامغان. ۴۷۳
- صامغان. ۴۷۳
- صامق. ۴۷۳
- صامل. ۴۷۳
- صاموره. ۴۷۳
- صامیه. ۴۷۳
- صان. ۴۷۳
- صانان. ۴۷۳
- صان استبان. ۴۷۳
- صانع. ۴۷۴
- صانع. ۴۷۴
- صانع بلخی. ۴۷۴
- صانع فضولی. ۴۷۴
- صانعی. ۴۷۴
- صانعی. ۴۷۵
- صانعی. ۴۷۵
- صانعی. ۴۷۵
- صانق. ۴۷۶

- صانقان. ۴۷۶
- صانقانی. ۴۷۶
- صانقانی. ۴۷۶
- صانی. ۴۷۶
- صاوی. ۴۷۶
- صاوی. ۴۷۶
- صاویه. ۴۷۶
- صاهک. ۴۷۶
- صاهل. ۴۷۷
- صاهل. ۴۷۷
- صاهله. ۴۷۷
- صاهله. ۴۷۷
- صاهور. ۴۷۷
- صاهه. ۴۷۷
- صایب. ۴۷۷
- صایب. ۴۷۷
- صایب. ۴۷۸
- صایب تبریزی. ۴۷۸
- صایح. ۴۷۸
- صایحانی. ۴۷۸
- صایحه. ۴۷۸
- صاید. ۴۷۸
- صاید. ۴۷۸
- صاید نهدی. ۴۷۸

- ۴۷۸ صایدی.
- ۴۷۹ صایدی.
- ۴۷۹ صایر.
- ۴۷۹ صایر.
- ۴۷۹ صایر تاقتنا.
- ۴۷۹ صایری.
- ۴۷۹ صایغ.
- ۴۷۹ صایغ.
- ۴۷۹ صایغ.
- ۴۸۰ صایغ.
- ۴۸۰ صایغ.
- ۴۸۰ صایغ.
- ۴۸۰ صایغ افریقی.
- ۴۸۰ صایغ هروی.
- ۴۸۰ صایغی.
- ۴۸۰ صایغی.
- ۴۸۰ صایغه.
- ۴۸۰ صایک.
- ۴۸۰ صایل.
- ۴۸۰ صایم.
- ۴۸۱ صایم الدهر.
- ۴۸۱ صاین.
- ۴۸۱ صاین اصفهانی.
- ۴۸۱ صاین الدین ترکه.

- ۴۸۱ صاین رکن الدین.
- ۴۸۱ صاین سمنانی.
- ۴۸۱ صاین شمس الدین.
- ۴۸۱ صاین قلعه.
- ۴۸۱ صاین قلعهء افشار.
- ۴۸۱ صاین ملکشاه.
- ۴۸۲ صئبل.
- ۴۸۲ صنصا.
- ۴۸۲ صأصأه.
- ۴۸۲ صنصی ء .
- ۴۸۲ صنصیبی ء .
- ۴۸۲ صأك.
- ۴۸۲ صنك.
- ۴۸۲ صأم.
- ۴۸۲ صأم.
- ۴۸۲ صئی.
- ۴۸۳ صب.
- ۴۸۳ صبا.
- ۴۸۴ صبا.
- ۴۸۴ صبا.
- ۴۸۴ صبا.
- ۴۸۶ صبا.
- ۴۸۶ صباء .
- ۴۸۷ صبائی.

۴۸۷ صباب.

۴۸۷ صباب.

۴۸۷ صبابات.

۴۸۷ صبابه.

۴۸۷ صبابه.

۴۸۷ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۸ صباح.

۴۸۹ صباح.

۴۸۹ صباح.

۴۸۹ صباح.

۴۸۹ صباح.

۴۸۹ صباح.

۴۸۹ صباح.

۴۹۰ صباح.

۴۹۰ صباح.

۴۹۰	صبح
۴۹۰	صبح
۴۹۰	صبح
۴۹۰	صبح
۴۹۰	صبح الخیر
۴۹۰	صباحت
۴۹۱	صباحک بالخیر
۴۹۱	صبح کردن
۴۹۱	صباحکم بالخیر
۴۹۱	صبح کنان
۴۹۱	صبح کندی
۴۹۲	صبح و مسا
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۲	صبحی
۴۹۳	صبحی
۴۹۳	صبحی
۴۹۳	صبحی کاشانی
۴۹۳	صبحیه

- ۴۹۳ صباحیه.
- ۴۹۳ صباحیه.
- ۴۹۳ صباحیه.
- ۴۹۳ صباح.
- ۴۹۳ صباح.
- ۴۹۳ صباحلق.
- ۴۹۴ صبار.
- ۴۹۴ صبار.
- ۴۹۴ صبار.
- ۴۹۴ صبار.
- ۴۹۴ صبار.
- ۴۹۴ صبارا.
- ۴۹۵ صبارح.
- ۴۹۵ صبارحی.
- ۴۹۵ صبارحی.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۵ صبارة.
- ۴۹۶ صبارة.
- ۴۹۶ صباسرعت.
- ۴۹۶ صباصب.

- ۴۹۶ صباصفت.
- ۴۹۶ صباغ.
- ۴۹۶ صباغ.
- ۴۹۶ صباغ.
- ۴۹۶ صباغان.
- ۴۹۶ صباغ اثمار.
- ۴۹۷ صباغ الارض.
- ۴۹۷ صباغ تنگار.
- ۴۹۷ صباغ جواهر.
- ۴۹۷ صباغ فلک.
- ۴۹۷ صباغۀ.
- ۴۹۷ صباغی.
- ۴۹۷ صبان.
- ۴۹۷ صبان.
- ۴۹۷ صباوت.
- ۴۹۸ صباة.
- ۴۹۸ صبايا.
- ۴۹۸ صبای کاشانی.
- ۴۹۸ صب ء.
- ۴۹۸ صب الماء.
- ۴۹۸ صبيب.
- ۴۹۸ صبتی.
- ۴۹۸ صبث.
- ۴۹۸ صبح.

۴۹۹	صبح
۴۹۹	صبح
۴۹۹	صبح
۴۹۹	صبح
۴۹۹	صبح
۴۹۹	صبح
۵۰۰	صبح
۵۰۰	صبح آخرین
۵۰۰	صبحاء
۵۰۰	صبحان
۵۰۰	صبحانه
۵۰۰	صبح ازل
۵۰۵	صبح البزوی
۵۰۶	صبح اول
۵۰۶	صبح اولین
۵۰۶	صبح بام
۵۰۶	صبح بخیر گفتن
۵۰۶	صبح پسین
۵۰۶	صبح پیشانی
۵۰۶	صبح تاب
۵۰۶	صبح ثانی
۵۰۷	صبح جبین
۵۰۷	صبح جزا
۵۰۷	صبح چهر

۵۰۷	صبح چهره.
۵۰۷	صبح چیده.
۵۰۷	صبح چین.
۵۰۷	صبح حشر.
۵۰۷	صبح خند.
۵۰۷	صبح خوان.
۵۰۸	صبح خیز.
۵۰۸	صبح خیزی.
۵۰۸	صبح دروغ.
۵۰۸	صبح دل.
۵۰۸	صبحدم.
۵۰۹	صبحدم آسا.
۵۰۹	صبحدمان.
۵۱۰	صبح دوم.
۵۱۰	صبح دومین.
۵۱۰	صبح راست.
۵۱۰	صبح راست خامه.
۵۱۰	صبح راست خانه.
۵۱۰	صبح رایت.
۵۱۰	صبح رستاخیز.
۵۱۰	صبح رستخیز.
۵۱۰	صبح رو.
۵۱۱	صبح روان.
۵۱۱	صبح سحر.

۵۱۱	صبح سعادت.
۵۱۱	صبح سوزی.
۵۱۱	صبح شدن.
۵۱۱	صبح شما بخیر.
۵۱۱	صبح صادق.
۵۱۲	صبح صادق وار.
۵۱۲	صبح فام.
۵۱۲	صبح فش.
۵۱۲	صبح قیامت.
۵۱۲	صبح کاذب.
۵۱۲	صبحک الله.
۵۱۲	صبحک الله بالخیر.
۵۱۳	صبح کردن.
۵۱۳	صبحکم الله بالخیر.
۵۱۳	صبحگاه.
۵۱۳	صبحگاهان.
۵۱۳	صبحگاهی.
۵۱۴	صبحگه.
۵۱۴	صبحگهی.
۵۱۴	صبح لقا.
۵۱۴	صبح لوا.
۵۱۴	صبح محشر.
۵۱۴	صبح ملمع نقاب.
۵۱۴	صبح نخست.

۵۱۵	صبح نخستین.
۵۱۵	صبح نشینان.
۵۱۵	صبح نمایی.
۵۱۵	صبح وار.
۵۱۵	صبح وش.
۵۱۵	صبحه.
۵۱۵	صبحه.
۵۱۵	صبحه.
۵۱۶	صبحی.
۵۱۶	صبحی.
۵۱۶	صبحی.
۵۱۶	صبحی.
۵۱۶	صبحی.
۵۱۶	صبحی.
۵۱۶	صبحی افندی.
۵۱۷	صبحی پاشا.
۵۱۷	صبحی ساوجی.
۵۱۷	صبح یکم.
۵۱۷	صبحه.
۵۱۸	صبحه.
۵۱۸	صبر.
۵۱۹	صبر.
۵۲۱	صبر.
۵۲۱	صبر.

- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر.
- ۵۲۱ صبر آوردن.
- ۵۲۲ صبراء.
- ۵۲۲ صبرات.
- ۵۲۲ صبران.
- ۵۲۲ صبر داشتن.
- ۵۲۲ صبر دوست.
- ۵۲۲ صبر زرد.
- ۵۲۲ صبر سقطری.
- ۵۲۲ صبر سقوطری.
- ۵۲۳ صبر سنج.
- ۵۲۳ صبر فزا.
- ۵۲۳ صبر کردن.
- ۵۲۳ صبر گزیدن.
- ۵۲۴ صبره.
- ۵۲۴ صبره.
- ۵۲۴ صبره.
- ۵۲۴ صبره.

- ۵۲۴ صبری.
- ۵۲۴ صبری.
- ۵۲۵ صبری.
- ۵۲۵ صبری.
- ۵۲۵ صبری.
- ۵۲۵ صبری.
- ۵۲۵ صبری.
- ۵۲۶ صبری.
- ۵۲۶ صبری.
- ۵۲۶ صبریشوع.
- ۵۲۶ صبصاب.
- ۵۲۶ صبصب.
- ۵۲۶ صبط.
- ۵۲۶ صبع.
- ۵۲۶ صبعه.
- ۵۲۷ صبغ.
- ۵۲۷ صبغ.
- ۵۲۷ صبغ.
- ۵۲۷ صبغ.
- ۵۲۷ صبغاء.
- ۵۲۷ صبغاء.
- ۵۲۷ صبغای.
- ۵۲۷ صبغۀ.
- ۵۲۸ صبغۀ.

- ۵۲۸ صبغۃ الله.
- ۵۲۸ صبغۃ الله.
- ۵۲۸ صبغۃ الله.
- ۵۲۸ صبغی.
- ۵۲۸ صبغی.
- ۵۲۸ صبن.
- ۵۲۹ صبناء.
- ۵۲۹ صبنی.
- ۵۲۹ صبو.
- ۵۲۹ صبو.
- ۵۲۹ صبوء.
- ۵۲۹ صبوائیم.
- ۵۲۹ صبوات.
- ۵۲۹ صبوان.
- ۵۳۰ صبوان.
- ۵۳۰ صبوب.
- ۵۳۰ صبوبات.
- ۵۳۰ صبوح.
- ۵۳۱ صبوح.
- ۵۳۱ صبوح خوار.
- ۵۳۱ صبوح کردن.
- ۵۳۱ صبوحۃ.
- ۵۳۱ صبوحی.
- ۵۳۲ صبوحی.

- ۵۳۲ صبحی.
- ۵۳۲ صبحی.
- ۵۳۲ صبحی.
- ۵۳۲ صبحیان.
- ۵۳۲ صبحی دادن.
- ۵۳۳ صبحی زدن.
- ۵۳۳ صبحی ساختن.
- ۵۳۳ صبحی کردن.
- ۵۳۳ صبور.
- ۵۳۳ صبور.
- ۵۳۳ صبور.
- ۵۳۴ صبور.
- ۵۳۴ صبور.
- ۵۳۴ صبور.
- ۵۳۴ صبور پارسی.
- ۵۳۴ صبور کاشانی.
- ۵۳۵ صبورۀ.
- ۵۳۵ صبورۀ.
- ۵۳۵ صبوری.
- ۵۳۵ صبوری.
- ۵۳۵ صبوری.
- ۵۳۶ صبوری.
- ۵۳۶ صبوری.
- ۵۳۶ صبوری.

۵۴۰	صبیات
۵۴۰	صبيان
۵۴۰	صبيان
۵۴۰	صبيان
۵۴۰	صبيان
۵۴۰	صبيان
۵۴۱	صبي العين
۵۴۱	صبيب
۵۴۱	صبيب
۵۴۱	صبيح
۵۴۱	صبيح
۵۴۱	صبيح
۵۴۱	صبيح
۵۴۱	صبيح
۵۴۲	صبيح
۵۴۲	صبيح
۵۴۲	صبيح
۵۴۲	صبيح
۵۴۲	صبيح الثعلبي
۵۴۲	صبيح المنظر
۵۴۲	صبيح الوجه
۵۴۲	صبيح مديني
۵۴۲	صبيحة
۵۴۳	صبيحة

- ۵۴۳ صبیحة.
- ۵۴۳ صبیحة.
- ۵۴۳ صبیحون.
- ۵۴۳ صبیحة القطن.
- ۵۴۳ صبیر.
- ۵۴۳ صبيرة.
- ۵۴۳ صبيرة.
- ۵۴۴ صبيرة.
- ۵۴۴ صبیری.
- ۵۴۴ صبغ.
- ۵۴۴ صبغ.
- ۵۴۴ صبغ.
- ۵۴۴ صبغاء.
- ۵۴۴ صبينة.
- ۵۴۴ صبية.
- ۵۴۴ صبية.
- ۵۴۵ صبية.
- ۵۴۵ صت.
- ۵۴۵ صت.
- ۵۴۵ صتات.
- ۵۴۵ صتام.
- ۵۴۵ صتء.
- ۵۴۵ صتت.
- ۵۴۵ صنع.

۵۴۵	صنح.
۵۴۵	صتم.
۵۴۶	صتمه.
۵۴۶	صتو.
۵۴۶	صنه.
۵۴۶	صته.
۵۴۶	صتیت.
۵۴۶	صتیمه.
۵۴۶	صتیة.
۵۴۶	صح.
۵۴۶	صجح.
۵۴۶	صح.
۵۴۷	صح.
۵۴۷	صحا.
۵۴۷	صحائح.
۵۴۷	صحائف.
۵۴۷	صحاب.
۵۴۷	صحابه.
۵۴۷	صحابه.
۵۴۸	صحابه.
۵۴۹	صحابی.
۵۴۹	صحابیات.
۵۴۹	صحابیه.
۵۴۹	صحاح.

۵۴۹	صحاح.
۵۴۹	صحاح.
۵۴۹	صحاح.
۵۵۰	صحاح سنه.
۵۵۰	صحار.
۵۵۰	صحار.
۵۵۰	صحار.
۵۵۰	صحار.
۵۵۰	صحار.
۵۵۰	صحار.
۵۵۰	صحار.
۵۵۱	صحار العبدی.
۵۵۱	صحار الیمانی.
۵۵۱	صحار عبدی.
۵۵۱	صحاری.
۵۵۱	صحاری.
۵۵۲	صحاصح.
۵۵۲	صحاف.
۵۵۲	صحاف.
۵۵۲	صحاف.
۵۵۲	صحافه.
۵۵۲	صحافی.
۵۵۲	صحافی کردن.
۵۵۲	صحاک.

۵۵۲	صحایح.
۵۵۳	صحایف.
۵۵۳	صحاب.
۵۵۳	صحاب.
۵۵۳	صحابان.
۵۵۳	صحبت.
۵۵۵	صحبت.
۵۵۵	صحبت آباد.
۵۵۵	صحبت آموخته.
۵۵۵	صحبت پاشیده.
۵۵۵	صحبت جوی.
۵۵۵	صحبت داشتن.
۵۵۵	صحبت شدن.
۵۵۶	صحبت کردن.
۵۵۶	صحبت لاری.
۵۵۷	صحبتی.
۵۵۷	صحبت یساول.
۵۵۷	صحبه.
۵۵۷	صحبه.
۵۵۷	صحت.
۵۵۸	صحت آباد.
۵۵۸	صحت خانه.
۵۵۸	صحت رسان.
۵۵۸	صحت مند.

۵۵۸	صحت نامه.
۵۵۸	صحت یافتن.
۵۵۸	صح ذلک.
۵۵۸	صحرا.
۵۵۸	صحرا.
۵۵۹	صحرا.
۵۵۹	صحرا.
۵۵۹	صحرا.
۵۶۰	صحراء .
۵۶۰	صحراء .
۵۶۰	صحراء الالهالة.
۵۶۰	صحراء البردخت.
۵۶۱	صحراء المسناة.
۵۶۱	صحراء ام سلمة.
۵۶۱	صحراء بنی اثیر.
۵۶۱	صحراء بنی عامر.
۵۶۱	صحراء بنی یشکر.
۵۶۱	صحرائی.
۵۶۱	صحرائی.
۵۶۱	صحراپر.
۵۶۲	صحراخرام.
۵۶۲	صحراخرک.
۵۶۲	صحرارو.
۵۶۲	صحراارود.

- ۵۶۲ صحرا روی.
- ۵۶۲ صحرا ریز.
- ۵۶۲ صحرا سفید.
- ۵۶۲ صحرا شور.
- ۵۶۳ صحرا گرد.
- ۵۶۳ صحرا گردی.
- ۵۶۳ صحرا نشین.
- ۵۶۳ صحرا نشینی.
- ۵۶۳ صحرا نورد.
- ۵۶۳ صحرا نوردی.
- ۵۶۳ صحرا نور دیدن.
- ۵۶۳ صحرا نیوش.
- ۵۶۴ صحراوات.
- ۵۶۴ صحراوی.
- ۵۶۴ صحرای اتک.
- ۵۶۴ صحرای اسحاق.
- ۵۶۴ صحرای باغ.
- ۵۶۴ صحرای ترکمن.
- ۵۶۴ صحرای سعد بن عبدالله.
- ۵۶۵ صحرای شاه حسین.
- ۵۶۵ صحرای قدسی.
- ۵۶۵ صحرای قنبر آباد.
- ۵۶۵ صحرای لوت.
- ۵۶۵ صحرای موسی یعقوب.

۵۶۵	صحرة.
۵۶۵	صحرة.
۵۶۵	صحرة.
۵۶۵	صحاح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۶	صحیحان.
۵۶۶	صحیحان.
۵۶۶	صحیح.
۵۶۷	صحف.
۵۶۷	صحف.
۵۶۷	صحف.
۵۶۷	صحف آدم.
۵۶۷	صحف ابراهیم.
۵۶۷	صحف شیث.
۵۶۷	صحف موسی.
۵۶۷	صحفة.
۵۶۷	صحفی.
۵۶۷	صحفی.

۵۶۸	صح گذاشتن
۵۶۸	صحل
۵۶۸	صحل
۵۶۸	صحل
۵۶۸	صحم
۵۶۸	صحماء
۵۶۸	صحمة
۵۶۸	صحن
۵۶۹	صحن
۵۶۹	صحناء
۵۷۰	صحناء الاذنين
۵۷۰	صحنات
۵۷۰	صحن ارم
۵۷۰	صحن الحيل
۵۷۰	صحن الشبا
۵۷۱	صحن پالوده
۵۷۱	صحن دورنگ
۵۷۱	صحن رودان
۵۷۱	صحن سرا
۵۷۱	صحن سيم
۵۷۱	صحن عظيم
۵۷۱	صحنک
۵۷۱	صحن وسيع
۵۷۱	صحنه

۵۷۲	صحنهٔ.
۵۷۲	صحنه.
۵۷۲	صحنه.
۵۷۳	صحنهء بالا.
۵۷۳	صحنهء پائین.
۵۷۳	صحنه ساز.
۵۷۳	صحنه سازی.
۵۷۳	صحنه گردان.
۵۷۳	صحنه گردانی.
۵۷۴	صحو.
۵۷۴	صحور.
۵۷۴	صحون.
۵۷۴	صحون.
۵۷۴	صحهٔ.
۵۷۴	صحه کشیدن.
۵۷۵	صحه گذاری.
۵۷۵	صحه گذاشتن.
۵۷۵	صحی.
۵۷۵	صحیح.
۵۷۵	صحیح.
۵۷۶	صحیح.
۵۷۶	صحیح النسب.
۵۷۶	صحیح نگار.
۵۷۶	صحیح و اعم.

۵۷۶	صَحِيحَةٌ.
۵۷۶	صَحِيحِينَ.
۵۷۶	صَحِيرٍ.
۵۷۷	صَحِيرٍ.
۵۷۷	صَحِيرٍ.
۵۷۷	صَحِيرَاءَ.
۵۷۷	صَحِيرَاتِ الْيَمَامِ.
۵۷۷	صَحِيرَةٌ.
۵۷۷	صَحِيفٍ.
۵۷۷	صَحِيفَةٌ.
۵۷۸	صَحِيفَةُ تَيْغٍ سَحَرٍ.
۵۷۸	صَحِيفَةُ زُرٍّ.
۵۷۸	صَحِيفَةُ زَرْدٍ.
۵۷۸	صَحِيفَةُ سَجَادِيهِ.
۵۷۸	صَحِيفَةُ گِشَايِ.
۵۷۸	صَحِيفِيٍّ.
۵۷۹	صَحِيْنَاتٍ.
۵۷۹	صَحِيهِ.
۵۷۹	صَحٍّ.
۵۷۹	صَحٍّ.
۵۷۹	صَخَاءَةٌ.
۵۷۹	صَخَابٍ.
۵۷۹	صَخَابَةٌ.
۵۷۹	صَخَاءَةٌ.

- ۵۸۲ صخر.
- ۵۸۳ صخر.
- ۵۸۳ صخر.
- ۵۸۳ صخرآباد.
- ۵۸۳ صخرآبادی.
- ۵۸۳ صخرات.
- ۵۸۴ صخرات.
- ۵۸۴ صخرالجنی.
- ۵۸۴ صخرالمزنی.
- ۵۸۴ صخرالمغربی.
- ۵۸۴ صخرین الشرید.
- ۵۸۴ صخر جنی.
- ۵۸۴ صخره.
- ۵۸۴ صخره.
- ۵۸۵ صخره.
- ۵۸۵ صخره.
- ۵۸۵ صخره اکهی.
- ۵۸۵ صخره حیوه.
- ۵۸۵ صخره صماء.
- ۵۸۵ صخره گذار.
- ۵۸۵ صخره محلقوت.
- ۵۸۶ صخره موسی.
- ۵۸۶ صخریه.
- ۵۸۶ صخف.

۵۸۶	صخم.
۵۸۶	صخماء.
۵۸۶	صخوب.
۵۸۶	صخود.
۵۸۶	صخور.
۵۸۷	صخه.
۵۸۷	صخی.
۵۸۷	صخیخ.
۵۸۷	صخیر.
۵۸۷	صخیرات.
۵۸۷	صخیرات الثمام.
۵۸۷	صخیره.
۵۸۷	صخیره.
۵۸۷	صد.
۵۸۸	صد.
۵۸۸	صد.
۵۸۸	صد.
۵۸۸	صدآء.
۵۸۸	صدآء.
۵۸۸	صدآء.
۵۸۹	صدأ.
۵۸۹	صدء.
۵۹۰	صدأ.
۵۹۰	صداء.

۵۹۰	صداء .
۵۹۰	صداء .
۵۹۰	صدائد.
۵۹۰	صدائز.
۵۹۰	صدائث.
۵۹۰	صدائی.
۵۹۱	صدائی.
۵۹۱	صدائی.
۵۹۱	صدائی.
۵۹۱	صدائی.
۵۹۱	صدائی.
۵۹۱	صدائپشته.
۵۹۱	صدا پیچیدن.
۵۹۱	صداد.
۵۹۲	صداد.
۵۹۲	صدا دادن.
۵۹۲	صدادار.
۵۹۲	صدا درآوردن.
۵۹۲	صدار.
۵۹۲	صدار.
۵۹۲	صدارت.
۵۹۲	صدارت.
۵۹۳	صدارس.
۵۹۳	صدارة.

- صدارۀ. ۵۹۳
- صدا زدن. ۵۹۳
- صداسنج. ۵۹۳
- صداصد. ۵۹۳
- صداع. ۵۹۴
- صداع پذیر. ۵۹۴
- صداع شقی. ۵۹۴
- صداع شمسی. ۵۹۴
- صداع کردن. ۵۹۴
- صداغ. ۵۹۴
- صداغۀ. ۵۹۴
- صداق. ۵۹۴
- صداقت. ۵۹۵
- صداقت ورزیدن. ۵۹۵
- صداق نامه. ۵۹۵
- صداقۀ. ۵۹۵
- صداقه. ۵۹۶
- صدا کردن. ۵۹۶
- صداکلفت. ۵۹۶
- صداگرفتگی. ۵۹۶
- صدا گرفتن. ۵۹۶
- صدا گرفته. ۵۹۶
- صدام. ۵۹۶
- صدام. ۵۹۶

- ۵۹۶ صدام.
- ۵۹۷ صدام.
- ۵۹۷ صدان.
- ۵۹۷ صد اندر صد.
- ۵۹۷ صدا نشستن.
- ۵۹۷ صدا و ندا.
- ۵۹۷ صدأه.
- ۵۹۷ صدئه.
- ۵۹۷ صدای بم.
- ۵۹۷ صدای زیر.
- ۵۹۷ صدای لرزان.
- ۵۹۸ صدبار.
- ۵۹۸ صدبرگ.
- ۵۹۸ صدپاره.
- ۵۹۸ صدپایه.
- ۵۹۸ صدپره.
- ۵۹۹ صدپیوند.
- ۵۹۹ صدتو.
- ۵۹۹ صدتومانی.
- ۵۹۹ صدتومنی.
- ۵۹۹ صدتومنی.
- ۵۹۹ صدچراغ.
- ۵۹۹ صدح.
- ۵۹۹ صدح.

- ۶۰۰ صدحان.
- ۶۰۰ صدحۀ.
- ۶۰۰ صدحۀ.
- ۶۰۰ صدحۀ.
- ۶۰۰ صد خرو.
- ۶۰۰ صدد.
- ۶۰۰ صدد.
- ۶۰۰ صددرجه.
- ۶۰۱ صد در صد.
- ۶۰۱ صد درم.
- ۶۰۱ صددروازه.
- ۶۰۱ صد دینار.
- ۶۰۱ صدر.
- ۶۰۳ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۴ صدر.
- ۶۰۵ صدر.
- ۶۰۵ صدر.
- ۶۰۵ صدر.
- ۶۰۶ صدر.

۶۰۶	صدر.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۶	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۷	صدرآباد.
۶۰۸	صدر اعظم.
۶۰۸	صدرالاسلام.
۶۰۸	صدرالاسلام.
۶۰۸	صدرالافاضل.
۶۰۹	صدرالافاضل.
۶۰۹	صدرالبیت.
۶۰۹	صدرالحساب.
۶۰۹	صدرالدجاجة.
۶۰۹	صدرالدین.
۶۰۹	صدرالدین.
۶۰۹	صدرالدین.

- ۶۰۹ صدرالدین.
- ۶۱۰ صدرالدین.
- ۶۱۰ صدرالدین.
- ۶۱۰ صدرالدین.
- ۶۱۰ صدرالدین.
- ۶۱۰ صدرالدین.
- ۶۱۱ صدرالدین.
- ۶۱۱ صدرالدین.
- ۶۱۱ صدرالدین.
- ۶۱۱ صدرالدین.
- ۶۱۲ صدرالدین.
- ۶۱۲ صدرالدین.
- ۶۱۳ صدرالدین.
- ۶۱۳ صدرالدین.
- ۶۱۳ صدرالدین.
- ۶۱۳ صدرالدین.
- ۶۱۴ صدرالدین.
- ۶۱۴ صدرالدین.
- ۶۱۴ صدرالدین.
- ۶۱۴ صدرالدین.
- ۶۱۴ صدرالدین.
- ۶۱۵ صدرالدین.
- ۶۱۵ صدرالدین.
- ۶۱۵ صدرالدین.

۶۱۵	صدرالدين.
۶۱۶	صدرالدين.
۶۱۶	صدرالدين.
۶۱۶	صدرالدين.
۶۱۶	صدرالدين.
۶۱۶	صدرالدين.
۶۱۶	صدرالدين.
۶۱۷	صدرالدين.
۶۱۷	صدرالدين.
۶۱۷	صدرالدين.
۶۱۸	صدرالدين.
۶۱۸	صدرالدين.
۶۱۸	صدرالدين.
۶۱۸	صدرالدين وزان.
۶۱۸	صدرالشریعه.
۶۱۸	صدرالشریعه.
۶۱۹	صدرالشیرازى.
۶۱۹	صدرالعذراء .
۶۱۹	صدرالقناة.
۶۱۹	صدرالمتألهين.
۶۱۹	صدرالنهار.
۶۱۹	صدر اول.
۶۱۹	صدر بار.
۶۱۹	صدر بيت.
۶۱۹	صدر جهان.

۶۱۹	صدر خجندی.
۶۲۰	صدر خجندی.
۶۲۰	صدر خجندی.
۶۲۰	صدر دیوانه.
۶۲۰	صدر شهید.
۶۲۰	صدر شیرازی.
۶۲۰	صدر صدور.
۶۲۰	صدر طلب.
۶۲۱	صدر قزوینی.
۶۲۱	صدر کاتب.
۶۲۱	صدر نشین.
۶۲۱	صدر نشینی.
۶۲۱	صدرنگ.
۶۲۲	صدره.
۶۲۲	صدر هروی.
۶۲۲	صدری.
۶۲۲	صدری.
۶۲۲	صدری.
۶۲۲	صدری.
۶۲۳	صدریه.
۶۲۳	صد سال سیاه.
۶۲۳	صدساله.
۶۲۳	صدستون.
۶۲۳	صد ستون.

- ۶۲۹ صدفان.
- ۶۲۹ صدف البواسیر.
- ۶۲۹ صدف الفرفیر.
- ۶۲۹ صدف دهان.
- ۶۲۹ صدف دهانی.
- ۶۲۹ صدف رنگ.
- ۶۲۹ صدف روز.
- ۶۲۹ صدف زانو.
- ۶۳۰ صدف سان.
- ۶۳۰ صدف صد و چهارده عقد.
- ۶۳۰ صدف فلک.
- ۶۳۰ صدف گون ساغر.
- ۶۳۰ صدف مروارید.
- ۶۳۰ صدف مشکین.
- ۶۳۰ صدف وار.
- ۶۳۰ صدفوره.
- ۶۳۱ صدف وش.
- ۶۳۱ صدفة.
- ۶۳۱ صدفة.
- ۶۳۱ صدف هزاربیدق.
- ۶۳۱ صدفی.
- ۶۳۱ صدفی.
- ۶۳۱ صدفی.
- ۶۳۲ صدفی.

- ۶۳۲ صدق.
- ۶۳۳ صدق.
- ۶۳۳ صدق.
- ۶۳۳ صدق.
- ۶۳۳ صدق.
- ۶۳۳ صدقاء .
- ۶۳۳ صدقات.
- ۶۳۴ صدقات.
- ۶۳۴ صدقات.
- ۶۳۴ صدقات.
- ۶۳۴ صدقات.
- ۶۳۴ صدقات.
- ۶۳۴ صدقان.
- ۶۳۴ صدق الله العلی العظیم.
- ۶۳۴ صدق انجام.
- ۶۳۴ صدق سرا.
- ۶۳۴ صدق نگار.
- ۶۳۴ صدق و صفا.
- ۶۳۵ صدقون.
- ۶۳۵ صدقۀ.
- ۶۳۵ صدقۀ.
- ۶۳۷ صدقۀ.
- ۶۳۷ صدقۀ.
- ۶۳۷ صدقۀ.
- ۶۳۷ صدقۀ.

- ۶۳۷ صدقه.
- ۶۳۷ صدقه.
- ۶۳۷ صدقه.
- ۶۳۷ صدقه.
- ۶۳۸ صدقه.
- ۶۳۸ صدقه.
- ۶۳۸ صدقه.
- ۶۳۸ صدقه.
- ۶۳۸ صدقه.
- ۶۳۸ صدقه.
- ۶۳۹ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه.
- ۶۴۰ صدقه جاریه.
- ۶۴۱ صدقه خواستن.
- ۶۴۱ صدقه دادن.
- ۶۴۱ صدقی.
- ۶۴۱ صدقی.
- ۶۴۱ صدقیا.
- ۶۴۲ صدقیا.

- ۶۴۲ صدقیا.
- ۶۴۲ صدقیا.
- ۶۴۲ صدقیا.
- ۶۴۲ صدقیان.
- ۶۴۲ صدقی زاده.
- ۶۴۲ صدقی کرمانی.
- ۶۴۳ صدکار.
- ۶۴۳ صد کلمهء بظلمیوس.
- ۶۴۳ صدگان.
- ۶۴۳ صدگان.
- ۶۴۳ صدگل.
- ۶۴۳ صدم.
- ۶۴۳ صدم.
- ۶۴۳ صدمات.
- ۶۴۴ صدمت.
- ۶۴۴ صدمتان.
- ۶۴۴ صدمرده.
- ۶۴۴ صدمه.
- ۶۴۴ صدمه خوردن.
- ۶۴۴ صدمه دیدن.
- ۶۴۴ صدمه زدن.
- ۶۴۴ صدمه کشیدن.
- ۶۴۴ صدمین.
- ۶۴۵ صدو.

- ۶۴۵ صد و بیست پاره.
- ۶۴۵ صد و چهارده عقد.
- ۶۴۵ صدوح.
- ۶۴۵ صدود.
- ۶۴۵ صدود.
- ۶۴۵ صدور.
- ۶۴۶ صدوع.
- ۶۴۶ صدوف.
- ۶۴۶ صدوف.
- ۶۴۶ صدوف.
- ۶۴۶ صدوف.
- ۶۴۶ صدوق.
- ۶۴۶ صدوق.
- ۶۴۷ صدوق.
- ۶۴۷ صدوق.
- ۶۴۷ صدوقی.
- ۶۴۷ صدوقیان.
- ۶۴۷ صدوقیان.
- ۶۴۸ صدوقیه.
- ۶۴۸ صدوی.
- ۶۴۸ صده.
- ۶۴۸ صده در صده.
- ۶۴۸ صد هزار بیذق.
- ۶۴۸ صدی.

- ۶۵۲ صدیق.
- ۶۵۲ صدیق.
- ۶۵۲ صدیق.
- ۶۵۲ صدیق.
- ۶۵۲ صدیق آباد.
- ۶۵۲ صدیقان.
- ۶۵۲ صدیق اکبر.
- ۶۵۲ صدیق حسن خان.
- ۶۵۳ صدیقه.
- ۶۵۳ صدیقه.
- ۶۵۳ صدیقه.
- ۶۵۳ صدیقه.
- ۶۵۳ صدیقه.
- ۶۵۳ صدیقه.
- ۶۵۳ صدیقه طاهره.
- ۶۵۴ صدیقه کبری.
- ۶۵۴ صدیقی بکری.
- ۶۵۴ صدیقیت.
- ۶۵۴ صدیقین.
- ۶۵۴ صدیک.
- ۶۵۴ صدیم.
- ۶۵۴ صدیم.
- ۶۵۴ صدینه.
- ۶۵۵ صدوم.

- ۶۵۵ صر.
- ۶۵۵ صر.
- ۶۵۵ صراء.
- ۶۵۵ صراء.
- ۶۵۵ صراء.
- ۶۵۵ صرائح.
- ۶۵۵ صرائد.
- ۶۵۶ صرائر.
- ۶۵۶ صرائق.
- ۶۵۶ صراب.
- ۶۵۶ صراية.
- ۶۵۶ صراتی.
- ۶۵۶ صراتی.
- ۶۵۶ صراح.
- ۶۵۶ صراح.
- ۶۵۶ صراح.
- ۶۵۷ صراح.
- ۶۵۷ صراحت لهجه.
- ۶۵۷ صراحة.
- ۶۵۷ صراحی.
- ۶۵۷ صراحیات.
- ۶۵۷ صراحی کشیدن.
- ۶۵۸ صراحی گردن.
- ۶۵۸ صراحیة.

- ۶۵۸ صراحیئ.
- ۶۵۸ صراخ.
- ۶۵۸ صراخ.
- ۶۵۸ صراخة.
- ۶۵۸ صراد.
- ۶۵۸ صراد.
- ۶۵۸ صراد.
- ۶۵۹ صراد.
- ۶۵۹ صراد.
- ۶۵۹ صراد.
- ۶۵۹ صرادحی.
- ۶۵۹ صرار.
- ۶۵۹ صرار.
- ۶۵۹ صرار.
- ۶۵۹ صرار.
- ۶۵۹ صرار.
- ۶۶۰ صراراللیل.
- ۶۶۰ صرارة.
- ۶۶۰ صرارة.
- ۶۶۰ صرارة.
- ۶۶۰ صرارة.
- ۶۶۰ صراری.
- ۶۶۰ صراری.
- ۶۶۰ صراری.

- ۶۶۰ صراری.
- ۶۶۱ صراری.
- ۶۶۱ صراری.
- ۶۶۱ صراریون.
- ۶۶۱ صراصر.
- ۶۶۱ صراصره.
- ۶۶۱ صراط.
- ۶۶۲ صراط.
- ۶۶۲ صراط المستقیم.
- ۶۶۲ صراط مستقیم.
- ۶۶۲ صراط مستقیم.
- ۶۶۲ صراع.
- ۶۶۲ صراع.
- ۶۶۲ صراعه.
- ۶۶۳ صراف.
- ۶۶۳ صراف.
- ۶۶۳ صراف.
- ۶۶۳ صرافان.
- ۶۶۴ صرافت.
- ۶۶۴ صرافخانه.
- ۶۶۴ صراف خزان.
- ۶۶۴ صرافه.
- ۶۶۴ صرافی.
- ۶۶۴ صرام.

- ۶۶۴ صرام.
- ۶۶۴ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۵ صرام.
- ۶۶۶ صرامت.
- ۶۶۶ صرامی.
- ۶۶۶ صران.
- ۶۶۶ صراة.
- ۶۶۶ صراة.
- ۶۶۶ صراه.
- ۶۶۷ صراه.
- ۶۶۷ صراة جاماسب.
- ۶۶۷ صرایا.
- ۶۶۷ صرایح.
- ۶۶۷ صراید.
- ۶۶۷ صرایر.
- ۶۶۷ صرایق.
- ۶۶۷ صرایم.
- ۶۶۷ صرایة.
- ۶۶۷ صرب.

- ۶۶۸ صرب.
- ۶۶۸ صرب.
- ۶۶۸ صرب.
- ۶۶۸ صرب.
- ۶۶۹ صربخه.
- ۶۶۹ صربستان.
- ۶۷۳ صربص.
- ۶۷۳ صربعر.
- ۶۷۳ صربوتا.
- ۶۷۳ صربیه.
- ۶۷۳ صربیه.
- ۶۷۳ صربه.
- ۶۷۳ صربی.
- ۶۷۴ صربیه.
- ۶۷۴ صرتی.
- ۶۷۴ صرح.
- ۶۷۴ صرح.
- ۶۷۴ صرح.
- ۶۷۵ صرحاء.
- ۶۷۵ صرح ممرد.
- ۶۷۵ صرحه.
- ۶۷۵ صرحیان.
- ۶۷۵ صرحیه.
- ۶۷۵ صرخ.

- ۶۷۵ صرخاب.
- ۶۷۵ صرخابیئه.
- ۶۷۶ صرخبئه.
- ۶۷۶ صرخد.
- ۶۷۶ صرخد.
- ۶۷۶ صرخدی.
- ۶۷۶ صرخدیئه.
- ۶۷۶ صرخه.
- ۶۷۶ صرخیان.
- ۶۷۶ صرخیانک.
- ۶۷۷ صرخیانکی.
- ۶۷۷ صرخیانی.
- ۶۷۷ صرخیانی.
- ۶۷۷ سرد.
- ۶۷۷ سرد.
- ۶۷۷ سرد.
- ۶۷۷ سرد.
- ۶۷۸ سرد.
- ۶۷۸ سرد.
- ۶۷۸ سرداء.
- ۶۷۸ سرداج.
- ۶۷۸ سرداج.
- ۶۷۸ سردان.
- ۶۷۹ سردان.

- ۶۷۹ سردح.
- ۶۷۹ سردر.
- ۶۷۹ سردغۀ.
- ۶۷۹ سردف.
- ۶۸۰ سردفی.
- ۶۸۰ سردقاشان.
- ۶۸۰ سرده.
- ۶۸۰ سردی.
- ۶۸۰ سردیمینی.
- ۶۸۰ سرر.
- ۶۸۰ سرر.
- ۶۸۱ سرر.
- ۶۸۱ سررۀ.
- ۶۸۱ سررص.
- ۶۸۱ سررص.
- ۶۸۲ سررص.
- ۶۸۲ سررص.
- ۶۸۲ سررص.
- ۶۸۲ سررص.
- ۶۸۳ سرصران.
- ۶۸۳ سرصرانگیز.
- ۶۸۳ سرصرانی.
- ۶۸۳ سرصرانیات.
- ۶۸۳ سرصرتک.

- ۶۸۳ صر صر صفت.
- ۶۸۳ صر صر کوه پیکر.
- ۶۸۴ صر صر ة.
- ۶۸۴ صر صر ه.
- ۶۸۴ صر صر ی.
- ۶۸۴ صر صر ی.
- ۶۸۴ صر صر ی.
- ۶۸۴ صر صر ی.
- ۶۸۴ صر صر ی.
- ۶۸۴ صر صر ی.
- ۶۸۵ صر صر ع.
- ۶۸۵ صر صر ل.
- ۶۸۵ صر صر ور.
- ۶۸۵ صر ع.
- ۶۸۵ صر ع.
- ۶۸۵ صر ع.
- ۶۸۶ صر ع.
- ۶۸۶ صر ع.
- ۶۸۶ صر ع.
- ۶۸۶ صر عان.
- ۶۸۶ صر عان.
- ۶۸۶ صر عدار.
- ۶۸۶ صر ع زده.
- ۶۸۷ صر ع ستارگان.
- ۶۸۷ صر عون.

- ۶۸۷ صرعةً.
- ۶۸۷ صرعةً.
- ۶۸۷ صرعةً.
- ۶۸۷ صرعةً.
- ۶۸۷ صرعةً.
- ۶۸۷ صرعه.
- ۶۸۸ صرعی.
- ۶۸۸ صرعی.
- ۶۸۸ صرعی.
- ۶۸۸ صرعی.
- ۶۸۸ صرعی.
- ۶۸۸ صرعینا.
- ۶۸۸ صرغتمشیةً.
- ۶۸۸ صرف.
- ۶۸۹ صرف.
- ۶۸۹ صرف.
- ۶۸۹ صرف.
- ۶۸۹ صرف.
- ۶۹۰ صرف.
- ۶۹۲ صرف.
- ۶۹۲ صرف.
- ۶۹۲ صرف.
- ۶۹۲ صرفان.
- ۶۹۳ صرفان.
- ۶۹۳ صرفاً.

- ۶۹۳ صرف الحدیث.
- ۶۹۳ صرف الدهر.
- ۶۹۳ صرف برات.
- ۶۹۳ صرف بیجاده رنگ.
- ۶۹۳ صرف جیب.
- ۶۹۳ صرف خوار.
- ۶۹۳ صرف شدن.
- ۶۹۴ صرف کردن.
- ۶۹۴ صرفندۀ.
- ۶۹۴ صرفندی.
- ۶۹۴ صرفندی.
- ۶۹۵ صرفندی.
- ۶۹۵ صرفندی.
- ۶۹۵ صرفندی.
- ۶۹۵ صرف نظر.
- ۶۹۵ صرف نظر کردن.
- ۶۹۵ صرف و نحو.
- ۶۹۵ صرفۀ.
- ۶۹۶ صرفۀ.
- ۶۹۶ صرفه.
- ۶۹۶ صرفه.
- ۶۹۶ صرفه.
- ۶۹۶ صرفه بر.
- ۶۹۶ صرفه بردن.

- ۶۹۷ صرفه جو.
- ۶۹۷ صرفه جوئی.
- ۶۹۷ صرفه جوئی کردن.
- ۶۹۷ صرفه داشتن.
- ۶۹۷ صرفه کاری.
- ۶۹۷ صرف همت کردن.
- ۶۹۷ صرفه نگاه داشتن.
- ۶۹۷ صرفی.
- ۶۹۷ صرفی.
- ۶۹۸ صرفی.
- ۶۹۸ صرفی.
- ۶۹۸ صرفیون.
- ۶۹۸ صرفیین.
- ۶۹۸ صرق.
- ۶۹۸ صرق.
- ۶۹۹ صرقاعه.
- ۶۹۹ صرقعه.
- ۶۹۹ صرقولا.
- ۶۹۹ صرلاب.
- ۶۹۹ صرم.
- ۶۹۹ صرم.
- ۶۹۹ صرم.
- ۷۰۰ صرم.
- ۷۰۰ صرم.

- ۷۰۰ صرم.
- ۷۰۰ صرما.
- ۷۰۰ صرماء.
- ۷۰۰ صرمات.
- ۷۰۰ صرماتی.
- ۷۰۰ صرمایاتی.
- ۷۰۱ صرمایه.
- ۷۰۱ صرمران.
- ۷۰۱ صرمنجان.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۱ صرمه.
- ۷۰۲ صرمه.
- ۷۰۲ صرمه کش.
- ۷۰۲ صرمی.
- ۷۰۲ صرمیه.
- ۷۰۲ صرنا.
- ۷۰۲ صرنای.
- ۷۰۲ صرنج.
- ۷۰۲ صرنفح.
- ۷۰۲ صرنفح.

- ۷۰۳ صرو.
- ۷۰۳ صرو.
- ۷۰۳ صروات.
- ۷۰۳ صرواح.
- ۷۰۳ صروافورنوما.
- ۷۰۳ صروح.
- ۷۰۳ صروحۀ.
- ۷۰۳ صرود.
- ۷۰۳ ضرور.
- ۷۰۴ ضرورۀ.
- ۷۰۴ ضروری.
- ۷۰۴ صروع.
- ۷۰۴ صروع.
- ۷۰۴ صروف.
- ۷۰۴ صروف.
- ۷۰۴ صروف.
- ۷۰۵ صروف الدهر.
- ۷۰۵ صروف دهر.
- ۷۰۵ صروم.
- ۷۰۵ ضرورۀ.
- ۷۰۵ ضرویۀ.
- ۷۰۵ ضرۀ.
- ۷۰۵ ضرۀ.
- ۷۰۶ ضرۀ.

- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۶ صری.
- ۷۰۷ صریاء.
- ۷۰۷ صریب.
- ۷۰۷ صریح.
- ۷۰۷ صریح.
- ۷۰۷ صریح.
- ۷۰۷ صریح.
- ۷۰۸ صریحاً.
- ۷۰۸ صریح اللهجة.
- ۷۰۸ صریح الملك.
- ۷۰۸ صریحة.
- ۷۰۸ صریخ.
- ۷۰۸ صرید.
- ۷۰۸ صریدة.
- ۷۰۸ صریر.
- ۷۰۹ صریرا.
- ۷۰۹ صریرة.
- ۷۰۹ صریرة.

- ۷۰۹ صریع.
- ۷۰۹ صریع.
- ۷۱۰ صریع الدلاء .
- ۷۱۰ صریع الغوانی.
- ۷۱۱ صریف.
- ۷۱۲ صریف.
- ۷۱۲ صریفون.
- ۷۱۲ صریفه.
- ۷۱۲ صریفین.
- ۷۱۲ صریفینی.
- ۷۱۲ صریفیه.
- ۷۱۲ صریق.
- ۷۱۲ صریقه.
- ۷۱۲ صریم.
- ۷۱۳ صریم.
- ۷۱۳ صریم.
- ۷۱۳ صریم.
- ۷۱۳ صریمه.
- ۷۱۳ صریمه.
- ۷۱۳ صریمه الجدی.
- ۷۱۴ صریمی.
- ۷۱۴ صرین.
- ۷۱۴ صصص.
- ۷۱۴ صصط.

۷۱۴	صطباب.
۷۱۴	صطبل.
۷۱۴	صطخر.
۷۱۴	صطر.
۷۱۵	صطر.
۷۱۵	صطرخ.
۷۱۵	صطفورۀ.
۷۱۵	صطل.
۷۱۵	صطل.
۷۱۵	صطم.
۷۱۵	صطنکۀ.
۷۱۵	صطور.
۷۱۵	صعاء .
۷۱۵	صعائد.
۷۱۶	صعائد.
۷۱۶	صعائق.
۷۱۶	صعاب.
۷۱۶	صعاب.
۷۱۶	صعاب.
۷۱۶	صعاب.
۷۱۶	صعایب.
۷۱۶	صعائر.
۷۱۶	صعاده.
۷۱۷	صعادی.

- ۷۱۷ صعادى.
- ۷۱۷ صعادیه.
- ۷۱۷ صعار.
- ۷۱۷ صعاریر.
- ۷۱۷ صعاصع.
- ۷۱۷ صعاف.
- ۷۱۷ صعافق.
- ۷۱۷ صعافقه.
- ۷۱۷ صعافقه.
- ۷۱۸ صعافقه.
- ۷۱۸ صعاق.
- ۷۱۸ صعاق.
- ۷۱۸ صعاق.
- ۷۱۸ صعالیک.
- ۷۱۸ صععب.
- ۷۱۹ صععب.
- ۷۱۹ صععب.
- ۷۱۹ صععب.
- ۷۱۹ صععب.
- ۷۲۰ صععب.
- ۷۲۰ صععب.
- ۷۲۰ صععبات.
- ۷۲۰ صععب الحصول.
- ۷۲۰ صععب العبور.

۷۲۰	صعب العلاج.
۷۲۰	صعب القيادة.
۷۲۰	صعب المنال.
۷۲۰	صعب الوصول.
۷۲۰	صعبر.
۷۲۱	صعبری.
۷۲۱	صعبوب.
۷۲۱	صعبور.
۷۲۱	صعبه.
۷۲۱	صعبه.
۷۲۱	صعبي.
۷۲۱	صعبیه.
۷۲۱	صعت.
۷۲۱	صعتر.
۷۲۲	صعتر اغريا.
۷۲۲	صعتر الحمار.
۷۲۲	صعتر الحور.
۷۲۲	صعتر الشامی.
۷۲۳	صعتر الشعواء.
۷۲۳	صعتر الفرس.
۷۲۳	صعتر ایراقلاوطيقا.
۷۲۳	صعتر بری.
۷۲۳	صعتر بستانی.
۷۲۳	صعتر شامی.

۷۲۳	صعتر فارسی.
۷۲۳	صعتره.
۷۲۳	صعتر هراقلیا.
۷۲۳	صعتری.
۷۲۴	صعد.
۷۲۴	صعد.
۷۲۴	صعد.
۷۲۴	صعد.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۴	صعداء.
۷۲۵	صعدۀ.
۷۲۵	صعدۀ.
۷۲۵	صعدۀ.
۷۲۵	صعدۀ.
۷۲۵	صعدۀ.
۷۲۵	صعدۀ عارم.
۷۲۵	صعدی.
۷۲۵	صعدی.
۷۲۶	صعر.
۷۲۶	صعران.

- ۷۲۶ صعرر.
- ۷۲۶ صعرة.
- ۷۲۶ صعروب.
- ۷۲۶ صعروور.
- ۷۲۶ صعرورة.
- ۷۲۶ صعصع.
- ۷۲۶ صعصعة.
- ۷۲۷ صعصعة.
- ۷۲۷ صعصعة.
- ۷۲۷ صعصعیه.
- ۷۲۷ صعطا.
- ۷۲۷ صعف.
- ۷۲۷ صعفان.
- ۷۲۸ صعفر.
- ۷۲۸ صعفرة.
- ۷۲۸ صعفصة.
- ۷۲۸ صعفض.
- ۷۲۸ صعففة.
- ۷۲۸ صعفقی.
- ۷۲۸ صعفوق.
- ۷۲۸ صعفوق.
- ۷۲۹ صعفوقة.
- ۷۲۹ صعفة.
- ۷۲۹ صعقی.

۷۲۹	صعق.
۷۲۹	صعق.
۷۲۹	صعق.
۷۲۹	صعق.
۷۲۹	صعق.
۷۲۹	صعق.
۷۳۰	صعقر.
۷۳۰	صعقه.
۷۳۰	صعل.
۷۳۰	صعل.
۷۳۰	صعلاء.
۷۳۰	صعلکه.
۷۳۰	صعلوک.
۷۳۰	صعلوک.
۷۳۱	صعلوک.
۷۳۱	صعلوک.
۷۳۱	صعلوک.
۷۳۱	صعلوک.
۷۳۱	صعلوک.
۷۳۱	صعلوکی.
۷۳۱	صعلوکی.
۷۳۱	صعله.
۷۳۲	صعمور.
۷۳۲	صعناب.

۷۳۲	صعنب.
۷۳۲	صعنبه.
۷۳۲	صعنبی.
۷۳۲	صعو.
۷۳۲	صعو.
۷۳۲	صعوات.
۷۳۲	صعوبات.
۷۳۳	صعوبه.
۷۳۳	صعود.
۷۳۳	صعود.
۷۳۳	صعود.
۷۳۳	صعود.
۷۳۳	صعوداء.
۷۳۳	صعود تدویری.
۷۳۳	صعود حاملی.
۷۳۴	صعود شمالی.
۷۳۴	صعود کردن.
۷۳۴	صعود و نزول.
۷۳۴	صعوط.
۷۳۴	صعون.
۷۳۴	صعونه.
۷۳۴	صعوه.
۷۳۵	صعوه.
۷۳۵	صعوی.

۷۳۵	صعیب.
۷۳۵	صعید.
۷۳۵	صعید.
۷۳۵	صعید.
۷۳۵	صعید.
۷۳۶	صعیداء .
۷۳۶	صعید ادنی.
۷۳۶	صعید اسفل.
۷۳۶	صعید اعلی.
۷۳۶	صعید مصر.
۷۳۶	صعیراء .
۷۳۶	صغ.
۷۳۶	صغا.
۷۳۷	صغائر.
۷۳۷	صغاب.
۷۳۷	صغاد.
۷۳۷	صغاد.
۷۳۷	صغاد.
۷۳۷	صغاده.
۷۳۷	صغار.
۷۳۸	صغار.
۷۳۸	صغار.
۷۳۸	صغاره.
۷۳۸	صغان.

۷۳۸	صغانه.
۷۳۸	صغانی.
۷۳۸	صغانی.
۷۳۸	صغانی.
۷۳۸	صغانی.
۷۳۹	صغانی.
۷۳۹	صغانیان.
۷۳۹	صغایر.
۷۳۹	صغبان.
۷۳۹	صغبله.
۷۳۹	صغبین.
۷۳۹	صغد.
۷۳۹	صغدبیل.
۷۳۹	صغدناقوس.
۷۳۹	صغدی.
۷۴۰	صغدی.
۷۴۰	صغر.
۷۴۰	صغر.
۷۴۰	صغر.
۷۴۰	صغر.
۷۴۰	صغر.
۷۴۰	صغر.
۷۴۰	صغراء.
۷۴۰	صغرات.

- ۷۴۱ صغراغون.
- ۷۴۱ صگران.
- ۷۴۱ صگران.
- ۷۴۱ صغر سن.
- ۷۴۱ صغر نبض.
- ۷۴۱ صغرنة.
- ۷۴۱ صغرة.
- ۷۴۱ صغرة.
- ۷۴۱ صغرى.
- ۷۴۲ صغرى.
- ۷۴۲ صغرى.
- ۷۴۲ صغريات.
- ۷۴۲ صغرى و كبرى.
- ۷۴۲ صغصاغ.
- ۷۴۲ صغل.
- ۷۴۳ صغلوئيه.
- ۷۴۳ صغو.
- ۷۴۳ صغو.
- ۷۴۳ صغو.
- ۷۴۳ صغوا.
- ۷۴۳ صغواء.
- ۷۴۳ صغوالبئر.
- ۷۴۳ صغوالدلو.
- ۷۴۳ صغوالمغرفة.

۷۴۴	صغی.
۷۴۴	صغی.
۷۴۴	صغی.
۷۴۴	صغیر.
۷۴۴	صغیر.
۷۴۴	صغیر.
۷۴۴	صغیرالنصف.
۷۴۴	صغیره.
۷۴۵	صغیر.
۷۴۵	صف.
۷۴۵	صف.
۷۴۶	صف.
۷۴۶	صف.
۷۴۶	صف.
۷۴۶	صف آرا.
۷۴۶	صف آرائی.
۷۴۶	صف آرائی کردن.
۷۴۶	صف آرای.
۷۴۶	صف آوار.
۷۴۷	صفا.
۷۴۸	صفا.
۷۴۸	صفا.
۷۴۸	صفا.
۷۴۸	صفا.

۷۴۸	صفا.
۷۴۸	صفا.
۷۴۹	صفا.
۷۴۹	صفا.
۷۴۹	صفا.
۷۴۹	صفاآباد.
۷۴۹	صفا آوردن.
۷۴۹	صفاء.
۷۴۹	صفاءالذهن.
۷۵۰	صفائح.
۷۵۰	صفائح.
۷۵۰	صفائحی.
۷۵۰	صفاء ذهن.
۷۵۰	صفائر.
۷۵۰	صفائق.
۷۵۰	صفائق.
۷۵۰	صفاالاطیط.
۷۵۰	صفاءة.
۷۵۰	صفائی.
۷۵۱	صفائی.
۷۵۱	صفائی.
۷۵۱	صفائی.
۷۵۱	صفائی.
۷۵۱	صفائی.

۷۵۱	صفائی اصفهانی.
۷۵۲	صفائی سینوبی.
۷۵۲	صفائی کرمانی.
۷۵۲	صفائیه.
۷۵۲	صفائیه.
۷۵۲	صفائی یزدی.
۷۵۲	صفاپرورد.
۷۵۲	صفات.
۷۵۳	صفات.
۷۵۳	صفات ازلی.
۷۵۳	صفات باری.
۷۵۵	صفات ثبوتیه.
۷۵۵	صفات جلالیه.
۷۵۵	صفات جمالیه.
۷۵۵	صفات ذاتیه.
۷۵۶	صفات سلبيه.
۷۵۶	صفات فعلیه.
۷۵۶	صفات فعنیخ.
۷۵۶	صفات واجب.
۷۵۶	صفاتی.
۷۵۶	صفاتی.
۷۵۶	صفاتی.
۷۵۶	صفاتی.
۷۵۷	صفاح.

۷۶۱	صفار.
۷۶۱	صفارد.
۷۶۱	صفارد.
۷۶۱	صفارود.
۷۶۱	صفارۀ.
۷۶۱	صفارۀ.
۷۶۲	صفاری.
۷۶۲	صفاری.
۷۶۲	صفاری.
۷۶۲	صفاری.
۷۶۲	صفاری.
۷۶۲	صفاری.
۷۶۲	صفاریان.
۷۸۰	صفاریت.
۷۸۰	صفاریز.
۷۸۰	صفاریۀ.
۷۸۱	صفاریۀ.
۷۸۱	صفا زدن.
۷۸۱	صفاسرا.
۷۸۱	صفاصف.
۷۸۱	صفاصف.
۷۸۱	صفاصف.
۷۸۱	صفافیح.
۷۸۱	صفافیق.

۷۸۱	صفاق.
۷۸۵	صفاق.
۷۸۵	صفاقس.
۷۸۵	صفاقه.
۷۸۵	صفاک.
۷۸۵	صفاکاری.
۷۸۶	صفا کردن.
۷۸۶	صفاگرایی.
۷۸۶	صفامه.
۷۸۶	صفاوت.
۷۸۶	صفاوه.
۷۸۶	صفاه.
۷۸۶	صفاه.
۷۸۷	صفاهان.
۷۸۷	صفاهان.
۷۸۷	صفاهانک.
۷۸۷	صفايا.
۷۸۷	صفايا.
۷۸۷	صفای اصفهانی.
۷۸۹	صفای تفرشی.
۷۸۹	صفایح.
۷۸۹	صفایحی.
۷۸۹	صفایحی.
۷۸۹	صفای ذهن.

۷۹۰	صفایر.
۷۹۰	صفای قلندری.
۷۹۰	صفای لواسانی.
۷۹۰	صف النعال.
۷۹۰	صف اندر صف.
۷۹۰	صف برکشیدن.
۷۹۱	صف بسته.
۷۹۱	صف بندی.
۷۹۱	صفت.
۷۹۶	صفت.
۷۹۶	صفت.
۷۹۶	صفتات.
۷۹۷	صفتان.
۷۹۷	صفتان.
۷۹۷	صفتانۀ.
۷۹۷	صفت تفضیلی.
۷۹۷	صفت فاعلی.
۷۹۷	صفت کردن.
۷۹۷	صفت مشبیه.
۷۹۸	صفتوئیه.
۷۹۹	صفتۀ.
۷۹۹	صفتیت.
۷۹۹	صف تیغ.
۷۹۹	صفح.

۷۹۹	صفحہ
۷۹۹	صفحہ
۷۹۹	صفحات
۸۰۰	صفحہ بنی الہزہاز
۸۰۰	صفحتان
۸۰۰	صفحہ
۸۰۰	صفحہ
۸۰۰	صفحہ بند
۸۰۱	صفحہ بندی
۸۰۱	صفحہ بندی کردن
۸۰۱	صفحہء ملساء
۸۰۱	صف خاصہ
۸۰۱	صفد
۸۰۱	صفد
۸۰۱	صفد
۸۰۲	صفدار
۸۰۲	صفدر
۸۰۲	صفدر
۸۰۲	صفدر
۸۰۲	صفدر
۸۰۳	صفدر جنگ
۸۰۳	صف درصف
۸۰۳	صفدری

۸۰۳	صفدی.
۸۰۳	صفدی.
۸۰۳	صفدی.
۸۰۳	صفدی.
۸۰۳	صفر.
۸۰۴	صفر.
۸۰۴	صفر.
۸۰۴	صفر.
۸۰۴	صفر.
۸۰۵	صفر.
۸۰۵	صفر.
۸۰۵	صفر.
۸۰۵	صفر.
۸۰۵	صفر.
۸۰۵	صفر.
۸۰۶	صفر.
۸۰۶	صفر.
۸۰۶	صفرآباد.
۸۰۶	صفرآباد.
۸۰۶	صفرآباد.
۸۰۶	صفرآباد.
۸۰۶	صفرآباد قلعه.
۸۰۷	صفراء.
۸۰۷	صفراء.

- ۸۰۸ صفراء .
- ۸۰۸ صفراء الزنجاری.
- ۸۰۸ صفراء الكراثیة.
- ۸۰۸ صفراء المحیه.
- ۸۰۸ صفراء سوخته.
- ۸۰۸ صفرائی.
- ۸۰۸ صفرا بر.
- ۸۰۸ صفرا بر سر زدن.
- ۸۰۹ صفرا بسته.
- ۸۰۹ صفرا به سر آمدن.
- ۸۰۹ صفرا جنیدن.
- ۸۰۹ صفرا زده.
- ۸۰۹ صفرا شکستن.
- ۸۰۹ صفرا شکن.
- ۸۰۹ صفرا غون.
- ۸۱۰ صفرا کردن.
- ۸۱۰ صفرا کش.
- ۸۱۰ صفرا لید.
- ۸۱۰ صفرا ن.
- ۸۱۱ صفراوات.
- ۸۱۱ صفراوی.
- ۸۱۱ صفراوی.
- ۸۱۱ صفراویة.
- ۸۱۱ صفرا بیگی.

- ۸۱۱ صفت.
- ۸۱۱ صفر خواجه.
- ۸۱۱ صفر د.
- ۸۱۲ صفر زائی.
- ۸۱۲ صفر شاه.
- ۸۱۲ صفر شاه حنفی.
- ۸۱۲ صفر ق.
- ۸۱۲ صفر قلعه.
- ۸۱۲ صفر قلی کندی.
- ۸۱۲ صفر کردن.
- ۸۱۲ صفر لو.
- ۸۱۳ صفر لو.
- ۸۱۳ صفره.
- ۸۱۳ صفره.
- ۸۱۳ صفره.
- ۸۱۳ صفره البیض.
- ۸۱۳ صفره الشمس.
- ۸۱۳ صفری.
- ۸۱۳ صفری.
- ۸۱۴ صفری.
- ۸۱۴ صفریت.
- ۸۱۴ صفریه.
- ۸۱۴ صفریه.
- ۸۱۴ صفریه.

۸۱۴	صف زدن.
۸۱۴	صف زده.
۸۱۵	صف سر.
۸۱۵	صف شکستن.
۸۱۵	صف شکن.
۸۱۵	صف شکنی.
۸۱۵	صف شکوف.
۸۱۵	صفصاف.
۸۱۵	صفصاف.
۸۱۵	صفصاف مشق.
۸۱۶	صفصافه.
۸۱۶	صفصف.
۸۱۶	صفصف.
۸۱۶	صفصفه.
۸۱۶	صفصلی.
۸۱۶	صفع.
۸۱۶	صفعان.
۸۱۶	صفعه.
۸۱۷	صفغ.
۸۱۷	صفف.
۸۱۷	صفف.
۸۱۷	صفق.
۸۱۷	صفق.
۸۱۷	صفق.

۸۱۷	صفق.
۸۱۸	صفق.
۸۱۸	صفقالعنق.
۸۱۸	صفقۀ.
۸۱۸	صفقی.
۸۱۸	صفقی العنق.
۸۱۸	صف کشیدن.
۸۱۸	صف کشیده.
۸۱۹	صف گرفته.
۸۱۹	صفن.
۸۱۹	صفن.
۸۱۹	صفن.
۸۱۹	صفن.
۸۱۹	صفنان.
۸۱۹	صف نشین.
۸۱۹	صف نعال.
۸۲۰	صفنۀ.
۸۲۰	صفنۀ.
۸۲۰	صفنیا.
۸۲۰	صفنیا.
۸۲۰	صفنیا.
۸۲۱	صفنیا.
۸۲۱	صفو.
۸۲۱	صفواء.

۸۲۱	صفوات.
۸۲۱	صفوان.
۸۲۱	صفوان.
۸۲۱	صفوان.
۸۲۲	صفوان.
۸۲۲	صفوان.
۸۲۲	صفوان.
۸۲۲	صفوان.
۸۲۲	صفوان.
۸۲۲	صفوان جمال.
۸۲۳	صفوانه.
۸۲۳	صفوانی.
۸۲۳	صفوانیه.
۸۲۳	صفواؤه.
۸۲۳	صفوت.
۸۲۴	صفوت پاشا.
۸۲۴	صفوح.
۸۲۴	صفوح.
۸۲۴	صفور.
۸۲۴	صفور.
۸۲۵	صفور.
۸۲۵	صفور.
۸۲۵	صفورا.
۸۲۵	صفوره.

۸۲۵	صفوریا.
۸۲۵	صفوریة.
۸۲۵	صفوریه.
۸۲۵	صفوف.
۸۲۵	صفوف.
۸۲۶	صفوق.
۸۲۶	صفون.
۸۲۶	صفوة.
۸۲۶	صفوة.
۸۲۶	صفوة الدين.
۸۲۶	صفوة الله.
۸۲۶	صفوة الله.
۸۲۷	صفوی.
۸۲۷	صفویان.
۸۲۷	صفویه.
۸۴۰	صفئة.
۸۴۱	صفئة.
۸۴۱	صفئة.
۸۴۲	صفئة الصفا.
۸۴۲	صفئة المشبهة.
۸۴۲	صفی.
۸۴۲	صفی.
۸۴۲	صفی.
۸۴۳	صفی.

- ۸۴۷ صفی آباد.
- ۸۴۸ صفی آباد.
- ۸۴۸ صفی آباد.
- ۸۴۸ صفی آباد.
- ۸۴۸ صفیا.
- ۸۴۸ صفی الحلی.
- ۸۴۸ صفی الدین.
- ۸۴۸ صفی الدین.
- ۸۴۸ صفی الدین.
- ۸۴۹ صفی الدین.
- ۸۴۹ صفی الدین.
- ۸۴۹ صفی الدین.
- ۸۴۹ صفی الدین.
- ۸۴۹ صفی الدین.
- ۸۴۹ صفی الدین.
- ۸۵۰ صفی الدین.
- ۸۵۰ صفی الدین اردبیلی.
- ۸۵۲ صفی الدین الحی.
- ۸۵۲ صفی الدین بستی.
- ۸۵۲ صفی الدین حلی.
- ۸۵۳ صفی الدین یزدی.
- ۸۵۳ صفی السباب.
- ۸۵۳ صفی الله.
- ۸۵۳ صفی الملک.

۸۵۳	صفیپوری.
۸۵۳	صفیح.
۸۵۳	صفی حلی.
۸۵۳	صفیحه.
۸۵۴	صفیحه.
۸۵۴	صفی خانلو.
۸۵۴	صفی خانی.
۸۵۴	صفیر.
۸۵۴	صفیر.
۸۵۵	صفیر.
۸۵۵	صفیرا.
۸۵۵	صفیر برآوردن.
۸۵۵	صفیرخوان.
۸۵۵	صفیر زدن.
۸۵۵	صفیر کشیدن.
۸۵۵	صفیره.
۸۵۶	صفیره.
۸۵۶	صفیری.
۸۵۶	صفیری.
۸۵۶	صفیری.
۸۵۶	صفیری.
۸۵۶	صفی علیشاه.
۸۵۷	صفیف.
۸۵۷	صفیق.

۸۵۷ صفی قلی بیگ.

۸۵۸ صفی قلی بیگ.

۸۵۸ صفی قلی بیگ.

۸۵۸ صفی قلی بیگ.

۸۵۹ صفی قلیخان.

۸۵۹ صفیقه.

۸۵۹ صفی میرزا.

۸۵۹ صفین.

۸۵۹ صفین.

۸۵۹ صفین احول.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۰ صفیئه.

۸۶۱ صفیئه.

۸۶۱ صفیئه.

۸۶۱ صفیئه.

۸۶۱ صفیئه.

۸۶۱ صفیئه.

۸۶۱ صفیئه.

۸۶۱	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۲	صفیة.
۸۶۳	صفیة.
۸۶۳	صفیة.
۸۶۳	صفیه سلطان.
۸۶۳	صفی یارخان.
۸۶۳	صق.
۸۶۳	صقاب.
۸۶۳	صقاب.
۸۶۳	صقار.
۸۶۳	صقار.
۸۶۴	صقارۀ.
۸۶۴	صقاری.
۸۶۴	صقاری.
۸۶۴	صقاع.
۸۶۴	صقاع.
۸۶۴	صقال.
۸۶۴	صقال.

- ۸۶۴ صقالبه.
- ۸۶۵ صقالت.
- ۸۶۵ صقال گرفتن.
- ۸۶۵ صقب.
- ۸۶۵ صقب.
- ۸۶۵ صقبان.
- ۸۶۵ صقح.
- ۸۶۵ صقح.
- ۸۶۵ صقحاء .
- ۸۶۶ صقحةً.
- ۸۶۶ صقر.
- ۸۶۷ صقر.
- ۸۶۷ صقر.
- ۸۶۷ صقر.
- ۸۶۷ صقر.
- ۸۶۷ صقر.
- ۸۶۷ صقرآباد.
- ۸۶۷ صقرات.
- ۸۶۷ صقراط.
- ۸۶۸ صقران.
- ۸۶۸ صقر قریش.
- ۸۶۸ صقر و بقر.
- ۸۶۸ صقره.
- ۸۶۸ صقره.

۸۶۸	صقره.
۸۶۸	صقع.
۸۶۸	صقع.
۸۶۹	صقع.
۸۶۹	صقواء.
۸۶۹	صقعب.
۸۶۹	صقعب.
۸۶۹	صقعر.
۸۶۹	صقع ربوبی.
۸۶۹	صقعره.
۸۶۹	صقعل.
۸۶۹	صقعله.
۸۶۹	صقع واجب.
۸۷۰	صقعه.
۸۷۰	صقعی.
۸۷۰	صقع.
۸۷۰	صقف.
۸۷۰	صقل.
۸۷۰	صقل.
۸۷۰	صقل.
۸۷۱	صقل.
۸۷۱	صقلاء.
۸۷۱	صقلاب.
۸۷۱	صقلاب.

- ۸۷۱ صقلاب.
- ۸۷۱ صقلابی.
- ۸۷۲ صقلان.
- ۸۷۲ صقلاب.
- ۸۷۲ صقلاب.
- ۸۷۲ صقلاب.
- ۸۷۲ صقلی.
- ۸۷۲ صقلی.
- ۸۷۲ صقلغ.
- ۸۷۳ صقله.
- ۸۷۳ صقله.
- ۸۷۳ صقلی.
- ۸۷۳ صقلی.
- ۸۷۳ صقلی.
- ۸۷۳ صقلی.
- ۸۷۳ صقلیه.
- ۸۷۳ صقوان.
- ۸۷۴ صقوب.
- ۸۷۴ صقور.
- ۸۷۴ صقور.
- ۸۷۴ صقوره.
- ۸۷۴ صقوف.
- ۸۷۴ صقیره.
- ۸۷۴ صقیع.

۸۷۴	صقیل.
۸۷۴	صقیل.
۸۷۵	صقیل.
۸۷۵	صقیلةً.
۸۷۵	صک.
۸۷۵	صکا.
۸۷۵	صکاک.
۸۷۵	صکاک.
۸۷۵	صکاک.
۸۷۵	صکصونیا.
۸۷۵	صکک.
۸۷۵	صکم.
۸۷۶	صکم.
۸۷۶	صکمةً.
۸۷۶	صکو.
۸۷۶	صکوک.
۸۷۶	صکةً.
۸۷۶	صکیک.
۸۷۶	صل.
۸۷۶	صل.
۸۷۶	صل.
۸۷۷	صل.
۸۷۷	صل.
۸۷۷	صلا.

۸۷۷	صلا
۸۷۷	صلا
۸۷۸	صلا
۸۷۸	صلا
۸۷۸	صلائف
۸۷۸	صلائق
۸۷۸	صلاءة
۸۷۸	صلاءة
۸۷۸	صلاب
۸۷۸	صلابت
۸۷۹	صلابة
۸۷۹	صلابة
۸۷۹	صلابه
۸۷۹	صلات
۸۷۹	صلات
۸۷۹	صلات
۸۷۹	صلات
۸۸۰	صلاح
۸۸۰	صلاح
۸۸۱	صلاح
۸۸۱	صلاح
۸۸۱	صلاح
۸۸۱	صلاحویه
۸۸۱	صلاح الدین

- ۸۸۱ صلاح الدین.
- ۸۸۲ صلاح الدین.
- ۸۸۲ صلاح الدین.
- ۸۸۲ صلاح الدین.
- ۸۸۳ صلاح الدین.
- ۸۸۳ صلاح الدین.
- ۸۸۷ صلاح الدین.
- ۸۸۷ صلاح الدین.
- ۸۸۸ صلاح الدین.
- ۸۸۸ صلاح الدین.
- ۸۸۸ صلاح الدین.
- ۸۸۸ صلاح الدین حبوری.
- ۸۸۸ صلاح الدین کلا.
- ۸۸۸ صلاح الدین محله.
- ۸۸۹ صلاح اندیش.
- ۸۸۹ صلاح اندیشیدن.
- ۸۸۹ صلاح بینی.
- ۸۸۹ صلاح پذیرفتن.
- ۸۸۹ صلاح پیه سی.
- ۸۸۹ صلاح دانستن.
- ۸۸۹ صلاح دید.
- ۸۸۹ صلاح دیدن.
- ۸۹۰ صلاح صفدی.

۸۹۰	صلاح فریدون.
۸۹۰	صلاح کردن.
۸۹۰	صلاح کرمانی.
۸۹۰	صلاح لو.
۸۹۰	صلاح و مصلحت.
۸۹۰	صلاحی.
۸۹۰	صلاحی.
۸۹۱	صلاحیت.
۸۹۵	صلاحیت دار.
۸۹۵	صلاحی کوسی.
۸۹۵	صلاحیه.
۸۹۵	صلاحیه.
۸۹۶	صلاحیه.
۸۹۶	صلاحد.
۸۹۶	صلاحد.
۸۹۶	صلاد.
۸۹۶	صلا دادن.
۸۹۶	صلا در دادن.
۸۹۶	صلادم.
۸۹۶	صلادم.
۸۹۷	صلا زدن.
۸۹۷	صلاصل.
۸۹۷	صلاصل.
۸۹۷	صلاصل.

۸۹۷	صلاصل.
۸۹۷	صلاطح.
۸۹۷	صلاع.
۸۹۸	صلاع.
۸۹۸	صلاعة.
۸۹۸	صلاف.
۸۹۸	صلافح.
۸۹۸	صلافی.
۸۹۸	صلاق.
۸۹۸	صلاقة.
۸۹۸	صلاقیم.
۸۹۸	صلا گفتن.
۸۹۹	صلال.
۸۹۹	صلال.
۸۹۹	صلال.
۸۹۹	صلالة.
۸۹۹	صلالة.
۸۹۹	صلام.
۸۹۹	صلامات.
۸۹۹	صلامة.
۸۹۹	صلاوة.
۸۹۹	صلاة.
۹۱۹	صلاة استخاره.
۹۱۹	صلاة اشراق.

۹۱۹ صلاة الاستسقاء .
۹۲۰ صلاة الاوابين.
۹۲۰ صلاة الاولى.
۹۲۰ صلاة البصر.
۹۲۰ صلاة الخسوف.
۹۲۰ صلاة الضحى.
۹۲۰ صلاة الظهر.
۹۲۰ صلاة العتمة.
۹۲۰ صلاة العشاء .
۹۲۰ صلاة العصر.
۹۲۰ صلاة العيدين.
۹۲۱ صلاة الفجر.
۹۲۱ صلاة القصر.
۹۲۱ صلاة الكسوف.
۹۲۱ صلاة الليل.
۹۲۱ صلاة المسافرين.
۹۲۱ صلاة المغرب.
۹۲۱ صلاة الوسطى.
۹۲۱ صلاة تسيح.
۹۲۱ صلاة تهجد.
۹۲۲ صلاة جعفر.
۹۲۲ صلاة جمعه.
۹۲۲ صلاة حاجت.
۹۲۲ صلاة خوف.

۹۲۲	صلاة ضحی.
۹۲۳	صلاة عیدین.
۹۲۴	صلاة کسوف.
۹۲۴	صلاة کش.
۹۲۴	صلاة کشی.
۹۲۴	صلاة کشیدن.
۹۲۵	صلاة لیل.
۹۲۵	صلاة مسافر.
۹۲۵	صلاة مطارده.
۹۲۵	صلاة مفروضه.
۹۲۵	صلاة وسطی.
۹۲۵	صلایان.
۹۲۶	صلایق.
۹۲۶	صلایة.
۹۲۶	صلایه کردن.
۹۲۶	صلب.
۹۲۶	صلب.
۹۲۶	صلب.
۹۲۶	صلب.
۹۲۶	صلب.
۹۲۶	صلب.
۹۲۷	صلب.
۹۲۷	صلب.
۹۲۷	صلب.
۹۲۷	صلب.

- ۹۲۷ صلبان.
- ۹۲۷ صلبان.
- ۹۲۷ صلب المعجم.
- ۹۲۸ صلب کردن.
- ۹۲۸ صلبوب.
- ۹۲۸ صلبوت.
- ۹۲۸ صلبوخ.
- ۹۲۸ صلبه.
- ۹۲۸ صلبه.
- ۹۲۸ صلبی.
- ۹۲۸ صلبی.
- ۹۲۸ صلبی.
- ۹۲۹ صلبیه.
- ۹۲۹ صلبیه.
- ۹۲۹ صلت.
- ۹۲۹ صلت.
- ۹۲۹ صلت.
- ۹۲۹ صلت.
- ۹۲۹ صلت.
- ۹۲۹ صلت.
- ۹۳۰ صلت.
- ۹۳۰ صلت.
- ۹۳۰ صلت.
- ۹۳۰ صلت.

- ۹۳۰ صلتان.
- ۹۳۰ صلتان.
- ۹۳۰ صلتان.
- ۹۳۰ صلتان.
- ۹۳۰ صلتان.
- ۹۳۰ صلت دادن.
- ۹۳۱ صلت فرستادن.
- ۹۳۱ صلتی.
- ۹۳۱ صلتیة.
- ۹۳۱ صلج.
- ۹۳۱ صلج.
- ۹۳۱ صلج.
- ۹۳۱ صلجۀ.
- ۹۳۲ صلج.
- ۹۳۲ صلج.
- ۹۳۳ صلح آباد.
- ۹۳۳ صلح آبادو.
- ۹۳۳ صلحاً.
- ۹۳۳ صلحاء .
- ۹۳۳ صلح افتادن.
- ۹۳۳ صلح جستن.
- ۹۳۳ صلح جو.
- ۹۳۴ صلح جوئی.
- ۹۳۴ صلح خواستن.

- ۹۳۴ صلح دادن.
- ۹۳۴ صلح دارکلا.
- ۹۳۴ صلح دارکلا.
- ۹۳۴ صلح طلب.
- ۹۳۴ صلح طلبی.
- ۹۳۴ صلح فرما.
- ۹۳۵ صلح کردن.
- ۹۳۵ صلح کل.
- ۹۳۵ صلحگونه.
- ۹۳۵ صلحنامه.
- ۹۳۵ صلح و صفا.
- ۹۳۵ صلحۀ.
- ۹۳۵ صلحی.
- ۹۳۵ صلحیه.
- ۹۳۸ صلح.
- ۹۳۸ صلح.
- ۹۳۸ صلحاء .
- ۹۳۸ صلخاد.
- ۹۳۸ صلخام.
- ۹۳۸ صلخب.
- ۹۳۸ صلخد.
- ۹۳۹ صلخد.
- ۹۳۹ صلخد.
- ۹۳۹ صلخداة.

- ۹۳۹ صلخدم.
- ۹۳۹ صلخدی.
- ۹۳۹ صلخف.
- ۹۳۹ صلخفة.
- ۹۳۹ صلخم.
- ۹۳۹ صلخم.
- ۹۳۹ صلخی.
- ۹۳۹ صلدا.
- ۹۴۰ صلدااء.
- ۹۴۰ صلدااءة.
- ۹۴۰ صلدام.
- ۹۴۰ صلداح.
- ۹۴۰ صلداحة.
- ۹۴۰ صلداد.
- ۹۴۰ صلدام.
- ۹۴۰ صلدامة.
- ۹۴۰ صلداة.
- ۹۴۰ صلصال.
- ۹۴۱ صلصح.
- ۹۴۱ صلصل.
- ۹۴۱ صلصل.
- ۹۴۱ صلصل.
- ۹۴۱ صلصل.
- ۹۴۲ صلصل.

- ۹۴۲ صلصلة.
- ۹۴۲ صلصلة.
- ۹۴۲ صلصلة.
- ۹۴۲ صلصلة الجرس.
- ۹۴۲ صلطح.
- ۹۴۲ صلطحه.
- ۹۴۲ صلغ.
- ۹۴۳ صلغ.
- ۹۴۳ صلغ.
- ۹۴۳ صلعاء.
- ۹۴۳ صلعاء النعام.
- ۹۴۳ صلعان.
- ۹۴۳ صلعم.
- ۹۴۳ صلعة.
- ۹۴۳ صلغ.
- ۹۴۳ صلغ.
- ۹۴۴ صلغد.
- ۹۴۴ صلغة.
- ۹۴۴ صلغة.
- ۹۴۴ صلف.
- ۹۴۴ صلف.
- ۹۴۴ صلف.
- ۹۴۴ صلف.
- ۹۴۴ صلفاء.

۹۴۵	صلفاء
۹۴۵	صلفاء
۹۴۵	صلفاءء
۹۴۵	صلفات
۹۴۵	صلفجاد
۹۴۵	صلفحة
۹۴۵	صلفعة
۹۴۵	صلفة
۹۴۵	صلفة
۹۴۵	صلفین
۹۴۶	صلفیون
۹۴۶	صلق
۹۴۶	صلق
۹۴۶	صلقاب
۹۴۶	صلقام
۹۴۶	صلقع
۹۴۶	صلقعة
۹۴۶	صلقم
۹۴۷	صلقم
۹۴۷	صلقمة
۹۴۷	صلقة
۹۴۷	صلک
۹۴۷	صلم
۹۴۷	صلماء

۹۴۷	صلمحه.
۹۴۸	صلمعه.
۹۴۸	صلمنای.
۹۴۸	صلمون.
۹۴۸	صلمون.
۹۴۸	صلمونه.
۹۴۸	صلمه.
۹۴۸	صلمه.
۹۴۸	صلنباح.
۹۴۸	صلندحه.
۹۴۹	صلنفتح.
۹۴۹	صلنقاء.
۹۴۹	صلنقع.
۹۴۹	صلنقع.
۹۴۹	صلنقی.
۹۴۹	صلو.
۹۴۹	صلوات.
۹۴۹	صلوات.
۹۵۰	صلوات.
۹۵۰	صلوات آباد.
۹۵۰	صلوات آباد.
۹۵۰	صلوات الله عليه.
۹۵۰	صلوات الله عليه و آله.
۹۵۰	صلوات الله عليه و آله و سلم.

۹۵۰	صلوات الله و سلامه علیه.
۹۵۱	صلوات خمس.
۹۵۱	صلوات فرستادن.
۹۵۱	صلواتی.
۹۵۱	صلوان.
۹۵۱	صلوب.
۹۵۱	صلوته.
۹۵۱	صلوح.
۹۵۱	صلوخ.
۹۵۱	صلود.
۹۵۱	صلود.
۹۵۲	صلودح.
۹۵۲	صلودد.
۹۵۲	صلور.
۹۵۲	صلوطح.
۹۵۲	صلوغ.
۹۵۲	صلوک.
۹۵۲	صلون.
۹۵۲	صلوۀ.
۹۵۲	صلوۀ.
۹۵۳	صلوۀ.
۹۵۳	صلۀ.
۹۵۳	صلۀ.
۹۵۳	صلۀ.

- ۹۵۳ صلۀ.
- ۹۵۳ صلۀ.
- ۹۵۴ صلۀ.
- ۹۵۴ صلہام.
- ۹۵۴ صلہء ارحام.
- ۹۵۴ صلہب.
- ۹۵۴ صلہباء.
- ۹۵۴ صلہبۀ.
- ۹۵۴ صلہبى.
- ۹۵۴ صلہج.
- ۹۵۵ صلہ دادن.
- ۹۵۵ صلہ رحم.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۵ صلی.
- ۹۵۶ صلیان.
- ۹۵۶ صلیان.
- ۹۵۶ صلیانہ.
- ۹۵۶ صلی الله عليه.
- ۹۵۶ صلی الله عليه و آله.
- ۹۵۶ صلیب.

- ۹۵۸ صلیب.
- ۹۵۸ صلیب.
- ۹۵۸ صلیب.
- ۹۵۸ صلیب.
- ۹۵۸ صلیبا.
- ۹۵۸ صلیبا.
- ۹۵۹ صلیب احمر.
- ۹۶۳ صلیب اکبر.
- ۹۶۳ صلیب الجنوبی.
- ۹۶۳ صلیب بادپروا.
- ۹۶۳ صلیب پرست.
- ۹۶۴ صلیب جنوبی.
- ۹۶۴ صلیب سرخ.
- ۹۶۴ صلیب شکسته.
- ۹۶۴ صلیب عیسی.
- ۹۶۴ صلیب کشیدن.
- ۹۶۴ صلیبه.
- ۹۶۴ صلیبی.
- ۹۶۴ صلیبی.
- ۹۷۳ صلیببان.
- ۹۷۳ صلیبی خط.
- ۹۷۳ صلیبی شکل.
- ۹۷۳ صلیبیون.
- ۹۷۳ صلیجا.

۹۷۳	صلیجۀ
۹۷۳	صلیح
۹۷۴	صلیحی
۹۷۴	صلیحی
۹۷۴	صلیحی
۹۷۴	صلیحیة
۹۷۴	صلید
۹۷۵	صلیح
۹۷۵	صلیعاء
۹۷۵	صلیعاء
۹۷۵	صلیعة
۹۷۵	صلیعیة
۹۷۵	صلیح
۹۷۵	صلیف
۹۷۵	صلیفان
۹۷۵	صلیق
۹۷۶	صلیق
۹۷۶	صلیقة
۹۷۶	صلیقی
۹۷۶	صلیقی
۹۷۶	صلیل
۹۷۶	صلیمة
۹۷۶	صم
۹۷۶	صم

۹۷۷	صم
۹۷۷	صماء
۹۷۷	صمات
۹۷۷	صمات
۹۷۷	صمات
۹۷۷	صماج
۹۷۸	صماحی
۹۷۸	صماخ
۹۷۸	صماخ
۹۷۸	صماخ
۹۷۸	صماخ
۹۷۸	صماخ
۹۷۸	صماخه
۹۷۸	صماخین
۹۷۸	صماد
۹۷۸	صماد
۹۷۹	صماد
۹۷۹	صمادح
۹۷۹	صمادح
۹۷۹	صمادحی
۹۷۹	صمارایم
۹۷۹	صمارایم
۹۷۹	صمارح
۹۷۹	صماری
۹۷۹	صماری

- صمارید. ۹۸۰
- صماصم. ۹۸۰
- صماصمه. ۹۸۰
- صماغان. ۹۸۰
- صماک. ۹۸۰
- صمالخ. ۹۸۰
- صمالخی. ۹۸۰
- صمالک. ۹۸۰
- صمالو. ۹۸۰
- صمالیخ. ۹۸۰
- صمالیخ. ۹۸۱
- صمام. ۹۸۱
- صمام. ۹۸۱
- صمامه. ۹۸۱
- صمان. ۹۸۱
- صمان. ۹۸۱
- صمان. ۹۸۱
- صمان. ۹۸۱
- صمان. ۹۸۱
- صمانه. ۹۸۲
- صماً. ۹۸۲
- صم بکم. ۹۸۲
- صم بکم نشستن. ۹۸۲
- صمت. ۹۸۲

- صمدآباد. ۹۸۶
- صمدآباد. ۹۸۶
- صمدآباد. ۹۸۶
- صمدآباد. ۹۸۶
- صمدان. ۹۸۶
- صمدانی. ۹۸۶
- صمدجو. ۹۸۷
- صمدحُ. ۹۸۷
- صمدخان. ۹۸۷
- صمد شیرازی. ۹۸۷
- صمدۀ. ۹۸۷
- صمدی. ۹۸۸
- صمدیت. ۹۸۸
- صمدیوردی. ۹۸۸
- صمدیه. ۹۸۸
- صمر. ۹۸۸
- صمر. ۹۸۸
- صمر. ۹۸۸
- صمر. ۹۸۹
- صمر. ۹۸۹
- صمراد. ۹۸۹
- صمر د. ۹۸۹
- صمرۀ. ۹۸۹
- صمرۀ. ۹۸۹

۹۸۹	صمری.
۹۸۹	صمصام.
۹۹۰	صمصام.
۹۹۰	صمصام.
۹۹۰	صمصام آباد.
۹۹۰	صمصام الدولة.
۹۹۰	صمصام الدين.
۹۹۰	صمصام السلطنة.
۹۹۱	صمصام الممالك.
۹۹۱	صمصام كندی.
۹۹۲	صمصامة.
۹۹۲	صمصامة.
۹۹۲	صمصامی.
۹۹۲	صمصم.
۹۹۲	صمصم.
۹۹۲	صمصم.
۹۹۲	صمصمة.
۹۹۳	صمصمة.
۹۹۳	صمع.
۹۹۳	صمع.
۹۹۳	صمعاء .
۹۹۳	صمعان .
۹۹۳	صمعر.

۹۹۳	صمعر.
۹۹۳	صمعر.
۹۹۳	صمعر.
۹۹۴	صمعر.
۹۹۴	صمعره.
۹۹۴	صمعرى.
۹۹۴	صمعریه.
۹۹۴	صمعل.
۹۹۴	صمغور.
۹۹۴	صمعه لواته.
۹۹۴	صمعیوت.
۹۹۴	صمغ.
۹۹۵	صمغ.
۹۹۵	صمغ.
۹۹۵	صمغ آباد.
۹۹۵	صمغان.
۹۹۵	صمغان.
۹۹۵	صمغ اجاص.
۹۹۶	صمغ ارژن.
۹۹۶	صمغ اشترغاز.
۹۹۶	صمغ اعرابی.
۹۹۶	صمغ الاجاص.
۹۹۶	صمغ الانجدان.
۹۹۶	صمغ البحر.

- صمغ البطم. ۹۹۶
- صمغ البلاط. ۹۹۶
- صمغ البلسان. ۹۹۷
- صمغ التنوب. ۹۹۷
- صمغ الجوز. ۹۹۷
- صمغ الحرشف. ۹۹۷
- صمغ الخطمی. ۹۹۷
- صمغ الدامیثا. ۹۹۷
- صمغ الزيتون. ۹۹۷
- صمغ السذاب. ۹۹۷
- صمغ السرو. ۹۹۷
- صمغ السماق. ۹۹۸
- صمغ الصنوبر. ۹۹۸
- صمغ الطرثوث. ۹۹۸
- صمغ الفارسی. ۹۹۸
- صمغ القتاد. ۹۹۸
- صمغ الکمثری. ۹۹۸
- صمغ الکمکام. ۹۹۸
- صمغ الکنگر. ۹۹۸
- صمغ اللوز. ۹۹۸
- صمغ المحروث. ۹۹۹
- صمغ انجدان. ۹۹۹
- صمغدا. ۹۹۹
- صمغ زرد. ۹۹۹

- ۹۹۹ صمغ سذاب.
- ۹۹۹ صمغ شجره الشوک.
- ۹۹۹ صمغ صنوبر.
- ۹۹۹ صمغ عربی.
- ۱۰۰۰ صمغ فارسی.
- ۱۰۰۰ صمغۀ.
- ۱۰۰۰ صمغۀ.
- ۱۰۰۰ صمغۀ.
- ۱۰۰۰ صمقره.
- ۱۰۰۰ صمقۀ.
- ۱۰۰۰ صمک.
- ۱۰۰۰ صمکان.
- ۱۰۰۱ صمکمک.
- ۱۰۰۱ صمکوک.
- ۱۰۰۱ صمکۀ.
- ۱۰۰۱ صمکیک.
- ۱۰۰۱ صمکیک.
- ۱۰۰۱ صمل.
- ۱۰۰۱ صمل.
- ۱۰۰۱ صمل.
- ۱۰۰۱ صملاخ.
- ۱۰۰۱ صملج.
- ۱۰۰۲ صملک.
- ۱۰۰۲ صملوخ.

- ۱۰۰۴ صمیر.
- ۱۰۰۵ صمیر.
- ۱۰۰۵ صمیل.
- ۱۰۰۵ صمیل.
- ۱۰۰۵ صمیم.
- ۱۰۰۵ صمیماء.
- ۱۰۰۶ صمیمانه.
- ۱۰۰۶ صمیمی.
- ۱۰۰۶ صمیمیت.
- ۱۰۰۶ صن.
- ۱۰۰۶ صناء.
- ۱۰۰۶ صنائع.
- ۱۰۰۶ صناب.
- ۱۰۰۶ صناب بری.
- ۱۰۰۶ صنایح.
- ۱۰۰۶ صنابجی.
- ۱۰۰۷ صنابجی.
- ۱۰۰۷ صنایر.
- ۱۰۰۷ صنابۀ.
- ۱۰۰۷ صنابی.
- ۱۰۰۷ صنایج.
- ۱۰۰۷ صنایجۀ.
- ۱۰۰۷ صنایجۀ الدوح.
- ۱۰۰۷ صنایجۀ العرب.

- ۱۰۰۸صناخر.
- ۱۰۰۸صناخیه.
- ۱۰۰۸صنادل.
- ۱۰۰۸صنادید.
- ۱۰۰۸صنادیق.
- ۱۰۰۸صنار.
- ۱۰۰۸صنار.
- ۱۰۰۹صنار.
- ۱۰۰۹صنار.
- ۱۰۰۹صنارد.
- ۱۰۰۹صنارۀ.
- ۱۰۰۹صنارۀ.
- ۱۰۰۹صنارۀ.
- ۱۰۰۹صناریۀ.
- ۱۰۰۹صناع.
- ۱۰۱۰صناع.
- ۱۰۱۰صناع.
- ۱۰۱۰صناعات.
- ۱۰۱۰صناعات پنجگانه.
- ۱۰۱۰صناعات خمس.
- ۱۰۱۰صناعت.
- ۱۰۱۰صناعت کردن.
- ۱۰۱۱صناعت ور.
- ۱۰۱۱صناعۀ.

- صناعة. ۱۰۱۱
- صناعی. ۱۰۱۱
- صناف. ۱۰۱۱
- صنایق. ۱۰۱۱
- صنایق. ۱۰۱۲
- صنایمی. ۱۰۱۲
- صنان. ۱۰۱۲
- صنان. ۱۰۱۲
- صنان. ۱۰۱۲
- صنانتیت. ۱۰۱۲
- صنائیر. ۱۰۱۲
- صنایع. ۱۰۱۲
- صنایع دستی. ۱۰۱۹
- صنایع ظریفه. ۱۰۱۹
- صنایع مستظرفه. ۱۰۱۹
- صنایع معدنی. ۱۰۱۹
- صنایع وطنی. ۱۰۲۰
- صنایه. ۱۰۲۰
- صن الویر. ۱۰۲۰
- صنیر. ۱۰۲۰
- صنیر. ۱۰۲۰
- صنیر. ۱۰۲۰
- صنیره. ۱۰۲۰
- صنیره. ۱۰۲۰

- ۱۰۲۱ صنبر.
- ۱۰۲۱ صنبره.
- ۱۰۲۱ صنبل.
- ۱۰۲۱ صنبل.
- ۱۰۲۱ صنبل.
- ۱۰۲۱ صنبل.
- ۱۰۲۱ صنبو.
- ۱۰۲۱ صنبور.
- ۱۰۲۱ صنبور.
- ۱۰۲۲ صنعت.
- ۱۰۲۲ سنتوت.
- ۱۰۲۲ سنتیت.
- ۱۰۲۲ صنج.
- ۱۰۲۲ صنج.
- ۱۰۲۲ صنج زن.
- ۱۰۲۲ صنجق.
- ۱۰۲۲ صنجه.
- ۱۰۲۳ صنجه.
- ۱۰۲۳ صنجهل.
- ۱۰۲۳ صنجیل.
- ۱۰۲۳ صنجیله.
- ۱۰۲۳ صنخ.
- ۱۰۲۳ صنخ.
- ۱۰۲۳ صنخاب.

- ۱۰۲۳ صنخر.
- ۱۰۲۳ صنخر.
- ۱۰۲۴ صنخر.
- ۱۰۲۴ صندعُ.
- ۱۰۲۴ صندج.
- ۱۰۲۴ صندد.
- ۱۰۲۴ صندد.
- ۱۰۲۴ صندعُ.
- ۱۰۲۴ صندوق.
- ۱۰۲۴ صندوقچه.
- ۱۰۲۴ صندوقیس.
- ۱۰۲۴ صندک.
- ۱۰۲۵ صندل.
- ۱۰۲۵ صندل ابیض.
- ۱۰۲۵ صندل احمر.
- ۱۰۲۵ صندل الابيض.
- ۱۰۲۵ صندل الاحمر.
- ۱۰۲۵ صندلانی.
- ۱۰۲۶ صندلانی.
- ۱۰۲۶ صندل باف.
- ۱۰۲۶ صندل بوی.
- ۱۰۲۶ صندل حدیدی.
- ۱۰۲۶ صندل دانه.
- ۱۰۲۶ صندل سرخ.

- ۱۰۲۶ صندل سفید.
- ۱۰۲۶ صندل شوی.
- ۱۰۲۶ صندل فام.
- ۱۰۲۷ صندل گون.
- ۱۰۲۷ صندل مندل.
- ۱۰۲۷ صندله.
- ۱۰۲۷ صندلی.
- ۱۰۲۷ صندلی.
- ۱۰۲۷ صندلی بر.
- ۱۰۲۷ صندلی تاشو.
- ۱۰۲۸ صندلی چرمی.
- ۱۰۲۸ صندلی حصیری.
- ۱۰۲۸ صندلی دسته دار.
- ۱۰۲۸ صندلی رنگ.
- ۱۰۲۸ صندلی ساز.
- ۱۰۲۸ صندلی سازی.
- ۱۰۲۸ صندلی غزنوی.
- ۱۰۲۸ صندلین.
- ۱۰۲۸ صندلی نامه.
- ۱۰۲۹ صندوق .
- ۱۰۲۹ صندوق.
- ۱۰۲۹ صندوق آباد.
- ۱۰۲۹ صندوق آراء .
- ۱۰۲۹ صندوق آهنین.

۱۰۲۹	صندوق اعانه.
۱۰۳۰	صندوق الشهاده.
۱۰۳۰	صندوق پست.
۱۰۳۰	صندوق پیل.
۱۰۳۰	صندوقچه.
۱۰۳۰	صندوقچه سر.
۱۰۳۰	صندوق خاکی.
۱۰۳۰	صندوقخانه.
۱۰۳۰	صندوقدار.
۱۰۳۱	صندوق داری.
۱۰۳۱	صندوق ساز.
۱۰۳۱	صندوق سازی.
۱۰۳۱	صندوق ساعت.
۱۰۳۱	صندوق سر.
۱۰۳۱	صندوق سینه.
۱۰۳۱	صندوق شمع.
۱۰۳۱	صندوق عهد.
۱۰۳۲	صندوقلو.
۱۰۳۲	صندوقلو.
۱۰۳۲	صندوقه.
۱۰۳۲	صندوقه سینه.
۱۰۳۲	صندوقی.
۱۰۳۲	صنیدید.
۱۰۳۲	صنصن.

- ۱۰۳۲ صنط.
- ۱۰۳۳ صنطور.
- ۱۰۳۳ صنع.
- ۱۰۳۳ صنع.
- ۱۰۳۳ صنع.
- ۱۰۳۳ صنع.
- ۱۰۳۴ صنع.
- ۱۰۳۴ صنع.
- ۱۰۳۴ صنعاء.
- ۱۰۳۴ صنعاء.
- ۱۰۳۴ صنعاء.
- ۱۰۳۴ صنعاء.
- ۱۰۳۴ صنعاء.
- ۱۰۳۴ صنعائی.
- ۱۰۳۵ صنعان.
- ۱۰۳۵ صنعائی.
- ۱۰۳۵ صنعائی.
- ۱۰۳۵ صنع الله.
- ۱۰۳۵ صنع الله افندی.
- ۱۰۳۶ صنع الیدین.
- ۱۰۳۶ صنعبر.
- ۱۰۳۶ صنعبة.
- ۱۰۳۶ صنعت.
- ۱۰۳۶ صنعت تسمیط.

- ۱۰۳۶ صنعت سخن.
- ۱۰۳۷ صنعت کار.
- ۱۰۳۷ صنعتگر.
- ۱۰۳۷ صنعتگری.
- ۱۰۳۷ صنعتی.
- ۱۰۳۷ صنعتی.
- ۱۰۳۷ صنعت یدی.
- ۱۰۳۷ صنع قسی.
- ۱۰۳۷ صنعۀ.
- ۱۰۳۷ صنعۀ.
- ۱۰۳۸ صنعۀ الفرس.
- ۱۰۳۸ صنعی.
- ۱۰۳۸ صنعی.
- ۱۰۳۸ صنعی.
- ۱۰۳۸ صنعی.
- ۱۰۳۸ صنعی.
- ۱۰۳۸ صنعی زاده.
- ۱۰۳۹ صنف.
- ۱۰۳۹ صنف.
- ۱۰۳۹ صنف.
- ۱۰۳۹ صنف.
- ۱۰۳۹ صنفۀ.
- ۱۰۳۹ صنفی.
- ۱۰۳۹ صنق.

- ۱۰۳۹ صنق.
- ۱۰۴۰ صنق.
- ۱۰۴۰ صنقعر.
- ۱۰۴۰ صنقه.
- ۱۰۴۰ صنقه.
- ۱۰۴۰ صنقه.
- ۱۰۴۰ صنم.
- ۱۰۴۱ صنم.
- ۱۰۴۱ صنم.
- ۱۰۴۱ صنم.
- ۱۰۴۱ صنم.
- ۱۰۴۱ صنم.
- ۱۰۴۱ صنمات.
- ۱۰۴۱ صنمان.
- ۱۰۴۱ صنم پرست.
- ۱۰۴۲ صنم پیکر.
- ۱۰۴۲ صنم خانه.
- ۱۰۴۲ صنم شکن.
- ۱۰۴۲ صنم عقلی.
- ۱۰۴۲ صنم کده.
- ۱۰۴۲ صنم گر.
- ۱۰۴۲ صنمه.
- ۱۰۴۲ صنمه.
- ۱۰۴۲ صنمین.
- ۱۰۴۳ صنو.

- ۱۰۴۳ صنوبر
- ۱۰۴۳ صنوبر
- ۱۰۴۳ صنوبر
- ۱۰۴۳ صنوبر
- ۱۰۴۳ صنوبر
- ۱۰۴۳ صنوبر
- ۱۰۴۴ صنوبر
- ۱۰۴۴ صنوبر
- ۱۰۴۴ صنوبر الارض
- ۱۰۴۴ صنوبر الصغار
- ۱۰۴۴ صنوبر خرام
- ۱۰۴۴ صنوبر صغار
- ۱۰۴۵ صنوبر فکن
- ۱۰۴۵ صنوبر قامت
- ۱۰۴۵ صنوبر قد
- ۱۰۴۵ صنوبر مثال
- ۱۰۴۵ صنوبر هندی
- ۱۰۴۵ صنوبری
- ۱۰۴۵ صنوبری
- ۱۰۴۵ صنوبری
- ۱۰۴۵ صنوبری
- ۱۰۴۶ صنوبری
- ۱۰۴۶ صنوبر
- ۱۰۴۶ صنوبر
- ۱۰۴۶ صنوبر
- ۱۰۴۶ صنوبر
- ۱۰۴۶ صنوبر

- ۱۰۴۶ سنه.
- ۱۰۴۶ سنه‌اج.
- ۱۰۴۶ سنه‌اجه.
- ۱۰۴۶ سنه‌اجه.
- ۱۰۴۶ سنه‌اجی.
- ۱۰۴۷ سنه‌اجی.
- ۱۰۴۷ سنه‌اجی.
- ۱۰۴۷ صنی.
- ۱۰۴۷ صنیان.
- ۱۰۴۷ صنیعات.
- ۱۰۴۷ صنیع.
- ۱۰۴۸ صنیع الدوله.
- ۱۰۴۸ صنیعت.
- ۱۰۴۸ صنیع حضرت.
- ۱۰۴۸ صنیعه.
- ۱۰۴۹ صنیعی.
- ۱۰۴۹ صنین.
- ۱۰۴۹ صو.
- ۱۰۴۹ صواب.
- ۱۰۵۰ صواب.
- ۱۰۵۰ صواب آمدن.
- ۱۰۵۰ صواب اندیش.
- ۱۰۵۰ صواب بودن.
- ۱۰۵۰ صوابتر.

- صواب جستن. ۱۰۵۰
- صوابدید. ۱۰۵۰
- صواب دیدن. ۱۰۵۱
- صوابر. ۱۰۵۱
- صوابرائی. ۱۰۵۱
- صوابرای. ۱۰۵۱
- صواب شمردن. ۱۰۵۱
- صوابکار. ۱۰۵۱
- صوابکاری. ۱۰۵۱
- صواب کردن. ۱۰۵۱
- صواب گفتن. ۱۰۵۲
- صواب گوی. ۱۰۵۲
- صواب نمای. ۱۰۵۲
- صواب نمودن. ۱۰۵۲
- صوابه. ۱۰۵۲
- صوابه. ۱۰۵۲
- صواح. ۱۰۵۲
- صواحب. ۱۰۵۲
- صواحه. ۱۰۵۳
- صواخ. ۱۰۵۳
- صوادف. ۱۰۵۳
- صوادی. ۱۰۵۳
- صوار. ۱۰۵۳
- صوار. ۱۰۵۳

- ۱۰۵۳ صوار.
- ۱۰۵۳ صوار.
- ۱۰۵۳ صوار.
- ۱۰۵۴ صوَأر.
- ۱۰۵۴ صواران.
- ۱۰۵۴ صوار تکین.
- ۱۰۵۴ صوارف.
- ۱۰۵۴ صوارم.
- ۱۰۵۴ صواع.
- ۱۰۵۴ صواع.
- ۱۰۵۴ صواعق.
- ۱۰۵۵ صواعق بار.
- ۱۰۵۵ صواع.
- ۱۰۵۵ صواع.
- ۱۰۵۵ صواغون.
- ۱۰۵۵ صواف.
- ۱۰۵۵ صواف.
- ۱۰۵۵ صوافق.
- ۱۰۵۵ صوافی.
- ۱۰۵۵ صواکم.
- ۱۰۵۶ صوالج.
- ۱۰۵۶ صوالجۀ.
- ۱۰۵۶ صوالد.
- ۱۰۵۶ صوالغ.

- صوت. ۱۰۵۹
- صوتن. ۱۰۵۹
- صوجان. ۱۰۵۹
- صوجانئ. ۱۰۵۹
- صوح. ۱۰۵۹
- صوحان. ۱۰۶۰
- صوحانئ. ۱۰۶۰
- صوخ. ۱۰۶۰
- صور. ۱۰۶۰
- صور. ۱۰۶۰
- صور. ۱۰۶۱
- صور. ۱۰۶۲
- صور. ۱۰۶۲
- صور. ۱۰۶۲
- صور. ۱۰۶۲
- صور. ۱۰۶۲
- صور. ۱۰۶۲
- صور. ۱۰۶۲
- صور آوا. ۱۰۶۲
- صور آه. ۱۰۶۳
- صورا. ۱۰۶۳
- صور اسرافیل. ۱۰۶۳
- صور اسرافیل. ۱۰۶۳
- صور الاقالیم. ۱۰۶۴
- صور الاقالیم. ۱۰۶۴

۱۰۶۴	صوران.
۱۰۶۴	صوران.
۱۰۶۴	صوران.
۱۰۶۴	صورانی.
۱۰۶۴	صورانی.
۱۰۶۴	صورانی.
۱۰۶۴	صوربان آوا.
۱۰۶۵	صور بروج.
۱۰۶۵	صورت.
۱۰۶۷	صورت.
۱۰۶۷	صورت آرا.
۱۰۶۷	صورت آرائی.
۱۰۶۷	صورت آشنا.
۱۰۶۷	صورت آفریدن.
۱۰۶۸	صورت آفرین.
۱۰۶۸	صورتاً.
۱۰۶۸	صورت احوال.
۱۰۶۸	صورت انگیختن.
۱۰۶۸	صورت باز.
۱۰۶۸	صورت بازی.
۱۰۶۸	صورت برداشتن.
۱۰۶۹	صورت برکشیدن.
۱۰۶۹	صورت بستن.
۱۰۶۹	صورت بند.

- ۱۰۶۹ صورت بی معنی.
- ۱۰۶۹ صورت بین.
- ۱۰۷۰ صورت بینی.
- ۱۰۷۰ صورت پذیر.
- ۱۰۷۰ صورت پذیرفتن.
- ۱۰۷۰ صورت پرست.
- ۱۰۷۰ صورت پرستی.
- ۱۰۷۰ صورت پرستیدن.
- ۱۰۷۰ صورت پیدا کردن.
- ۱۰۷۱ صورت جادو.
- ۱۰۷۱ صورت جزء .
- ۱۰۷۱ صورت جسمی.
- ۱۰۷۱ صورت حال.
- ۱۰۷۱ صورت حساب.
- ۱۰۷۱ صورت خارجی.
- ۱۰۷۱ صورتخانه.
- ۱۰۷۲ صورت خوان.
- ۱۰۷۲ صورت دادن.
- ۱۰۷۲ صورت ذهنی.
- ۱۰۷۲ صورت ذهنیه.
- ۱۰۷۲ صورت زشت کردن.
- ۱۰۷۲ صورت ساز.
- ۱۰۷۲ صورت سازی.
- ۱۰۷۳ صورت ظاهر.

- ۱۰۷۳ صورت تک.
- ۱۰۷۳ صورت تکاری.
- ۱۰۷۳ صورت تکده.
- ۱۰۷۳ صورت کردن.
- ۱۰۷۳ صورت کسر.
- ۱۰۷۴ صورت تکش.
- ۱۰۷۴ صورت کشیدن.
- ۱۰۷۴ صورت کلا.
- ۱۰۷۴ صورت تگر.
- ۱۰۷۴ صورت گردیدن.
- ۱۰۷۴ صورت گرفتن.
- ۱۰۷۵ صورت تگری.
- ۱۰۷۵ صورت تگری کردن.
- ۱۰۷۵ صورت مجلس.
- ۱۰۷۵ صورت ناپذیر.
- ۱۰۷۵ صورت نشین.
- ۱۰۷۵ صورت نگار.
- ۱۰۷۵ صورت نگاری.
- ۱۰۷۶ صورت نگاشتن.
- ۱۰۷۶ صورت نما.
- ۱۰۷۶ صورت نمودن.
- ۱۰۷۶ صورت نوعی.
- ۱۰۷۶ صورت نوعیه.
- ۱۰۷۶ صورت نویس.

- ۱۰۷۶ صورت نویسی.
- ۱۰۷۶ صورتی.
- ۱۰۷۷ صور جنوبی.
- ۱۰۷۷ صور سرافیل.
- ۱۰۷۷ صور شمالی.
- ۱۰۷۷ صور صبحگاهی.
- ۱۰۷۷ صور علمیه.
- ۱۰۷۷ صور فلکی.
- ۱۰۷۸ صور قیامت.
- ۱۰۷۸ صور کواکب.
- ۱۰۷۸ صور مرئیات.
- ۱۰۷۸ صور منطقه.
- ۱۰۷۸ صورنگار.
- ۱۰۷۸ صور نیم شبی.
- ۱۰۷۸ صورۀ.
- ۱۰۷۸ صورۀ.
- ۱۰۷۹ صورۀ.
- ۱۰۷۹ صورۀ.
- ۱۰۷۹ صورۀ الجسمیۀ.
- ۱۰۷۹ صورۀ الحدیثۀ.
- ۱۰۷۹ صورۀ العتیقۀ.
- ۱۰۷۹ صورۀ النوعیۀ.
- ۱۰۷۹ صوری.
- ۱۰۷۹ صوری.

۱۰۷۹	صوری.
۱۰۸۰	صوری.
۱۰۸۰	صوری.
۱۰۸۰	صوری.
۱۰۸۰	صورین.
۱۰۸۰	صوص.
۱۰۸۰	صوصلا.
۱۰۸۰	صوطا.
۱۰۸۰	صوطر.
۱۰۸۰	صوطل.
۱۰۸۱	صوظلأ.
۱۰۸۱	صوع.
۱۰۸۱	صوع.
۱۰۸۱	صوع.
۱۰۸۱	صوع.
۱۰۸۱	صوعن.
۱۰۸۲	صوعأ.
۱۰۸۲	صوغ.
۱۰۸۲	صوغ.
۱۰۸۲	صوغ.
۱۰۸۲	صوغان.
۱۰۸۲	صوغان.
۱۰۸۳	صوغر.
۱۰۸۳	صوغر.

- ۱۰۸۳ صوف.
- ۱۰۸۴ صوف.
- ۱۰۸۴ صوف.
- ۱۰۸۴ صوف.
- ۱۰۸۴ صوف.
- ۱۰۸۴ صوفان بالا.
- ۱۰۸۴ صوفان پائین.
- ۱۰۸۴ صوفانه.
- ۱۰۸۴ صوفانی.
- ۱۰۸۵ صوفانیه.
- ۱۰۸۵ صوفاوین.
- ۱۰۸۵ صوف البحر.
- ۱۰۸۵ صوف الحجامین.
- ۱۰۸۵ صوف پوش.
- ۱۰۸۵ صوفر.
- ۱۰۸۵ صوفعه.
- ۱۰۸۵ صوفک.
- ۱۰۸۵ صوفلو.
- ۱۰۸۶ صوفه.
- ۱۰۸۶ صوفه.
- ۱۰۸۶ صوفی.
- ۱۰۸۶ صوفی.
- ۱۰۸۶ صوفی.
- ۱۰۸۶ صوفی.

- ۱۰۸۶ صوفی.
- ۱۰۸۶ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۷ صوفی.
- ۱۰۸۸ صوفی.
- ۱۰۸۸ صوفی آباد.
- ۱۰۸۸ صوفی آباد.
- ۱۰۸۸ صوفی آباد.
- ۱۰۸۸ صوفی آباد.
- ۱۰۸۸ صوفی آباد.
- ۱۰۸۹ صوفی آباد.
- ۱۰۸۹ صوفیان.
- ۱۰۸۹ صوفیان.
- ۱۰۸۹ صوفیان.
- ۱۰۸۹ صوفیان.
- ۱۰۹۰ صوفیان.
- ۱۰۹۰ صوفیان.
- ۱۰۹۰ صوفیان.
- ۱۰۹۰ صوفیانه.

- صوفیانه. ۱۰۹۰
- صوفی احمد. ۱۰۹۰
- صوفی افکن. ۱۰۹۱
- صوفیئی. ۱۰۹۱
- صوفی بله. ۱۰۹۱
- صوفی ترخان. ۱۰۹۱
- صوفیچه. ۱۰۹۱
- صوفی سوز. ۱۰۹۱
- صوفی شگفتی. ۱۰۹۱
- صوفی شیرازی. ۱۰۹۱
- صوفی طبع. ۱۰۹۲
- صوفی علی. ۱۰۹۲
- صوفیعلی. ۱۰۹۲
- صوفی کانی. ۱۰۹۲
- صوفی کندی. ۱۰۹۲
- صوفیگری. ۱۰۹۲
- صوفیلار. ۱۰۹۳
- صوفیلر. ۱۰۹۳
- صوفیم. ۱۰۹۳
- صوفی محله. ۱۰۹۳
- صوفی محمدپاشا. ۱۰۹۳
- صوفی مشرب. ۱۰۹۳
- صوفی وار. ۱۰۹۴
- صوفی وش. ۱۰۹۴

۱۰۹۴	صوفیوند.
۱۰۹۴	صوفیه.
۱۱۰۹	صوفیه.
۱۱۰۹	صوفیی.
۱۱۰۹	صوق.
۱۱۰۹	صوق.
۱۱۰۹	صوقر.
۱۱۰۹	صوقرة.
۱۱۰۹	صوقریر.
۱۱۰۹	صوقعه.
۱۱۰۹	صوقعة.
۱۱۱۰	صوک.
۱۱۱۰	صول.
۱۱۱۰	صول.
۱۱۱۰	صول.
۱۱۱۰	صول.
۱۱۱۰	صولات.
۱۱۱۰	صولاق زاده.
۱۱۱۰	صولان.
۱۱۱۰	صولب.
۱۱۱۱	صولت.
۱۱۱۱	صولت.
۱۱۱۱	صولت آباد.
۱۱۱۱	صولت کردن.

- ۱۱۱۱ صولج.
- ۱۱۱۱ صولجان.
- ۱۱۱۲ صولجان وش.
- ۱۱۱۲ صولجۀ.
- ۱۱۱۲ صولع.
- ۱۱۱۲ صولک.
- ۱۱۱۲ صولوئیه.
- ۱۱۱۲ صولوکی.
- ۱۱۱۲ صولۀ.
- ۱۱۱۲ صولی.
- ۱۱۱۲ صولی.
- ۱۱۱۳ صولی.
- ۱۱۱۳ صولیب.
- ۱۱۱۳ صوم.
- ۱۱۱۴ صوم.
- ۱۱۱۴ صومان.
- ۱۱۱۴ صومای.
- ۱۱۱۵ صومای حومه.
- ۱۱۱۵ صوم الاربعین.
- ۱۱۱۵ صوم الصمت.
- ۱۱۱۵ صوم العذارا.
- ۱۱۱۵ صوم العذرا.
- ۱۱۱۵ صومح.
- ۱۱۱۶ صومحان.

- صومعه دار. ۱۱۲۰
- صومعه داران فلک. ۱۱۲۰
- صومعه داری. ۱۱۲۰
- صومعه دل. ۱۱۲۰
- صومعه رودبار. ۱۱۲۰
- صومعه زرین. ۱۱۲۰
- صومعه سرا. ۱۱۲۱
- صومعه سرا. ۱۱۲۱
- صومعه کبودین. ۱۱۲۱
- صومعه ملکشاه. ۱۱۲۱
- صومعه نشین. ۱۱۲۲
- صومعه یاغبستلو. ۱۱۲۲
- صومعی. ۱۱۲۲
- صومل. ۱۱۲۲
- صومله. ۱۱۲۲
- صوم مریم. ۱۱۲۲
- صوم نینوا. ۱۱۲۲
- صومون. ۱۱۲۲
- صومه. ۱۱۲۲
- صون. ۱۱۲۳
- صونابلاغ. ۱۱۲۳
- صوناخ. ۱۱۲۳
- صوناخی. ۱۱۲۳
- صونع. ۱۱۲۳

- ۱۱۲۳ صونۀ.
- ۱۱۲۳ صونیخ.
- ۱۱۲۳ صؤوف.
- ۱۱۲۴ صؤول.
- ۱۱۲۴ صوۀ.
- ۱۱۲۴ صوی.
- ۱۱۲۴ صوی.
- ۱۱۲۴ صوی.
- ۱۱۲۴ صوی.
- ۱۱۲۴ صوی.
- ۱۱۲۴ صویب.
- ۱۱۲۴ صویر.
- ۱۱۲۴ صویره.
- ۱۱۲۵ صویق.
- ۱۱۲۵ صویولچی زاده.
- ۱۱۲۵ صویولچی زاده.
- ۱۱۲۵ صویۀ.
- ۱۱۲۵ صه.
- ۱۱۲۵ صها.
- ۱۱۲۵ صهاء .
- ۱۱۲۵ صهاب.
- ۱۱۲۶ صهاب.
- ۱۱۲۶ صهایج.
- ۱۱۲۶ صهایبی.

۱۱۲۶	صهابیة.
۱۱۲۶	صهار.
۱۱۲۶	صهارج.
۱۱۲۶	صهارة.
۱۱۲۶	صهاريج.
۱۱۲۶	صهال.
۱۱۲۷	صهال.
۱۱۲۷	صهب.
۱۱۲۷	صهب.
۱۱۲۷	صهبا.
۱۱۲۷	صهبا.
۱۱۲۷	صهبا.
۱۱۲۸	صهباء.
۱۱۲۸	صهباء.
۱۱۲۸	صهباء.
۱۱۲۸	صهبائی.
۱۱۲۸	صهبان.
۱۱۲۸	صهبائی.
۱۱۲۸	صهب السبال.
۱۱۲۸	صهبة.
۱۱۲۸	صهد.
۱۱۲۹	صهدان.
۱۱۲۹	صهر.
۱۱۲۹	صهر.

صهر.	۱۱۲۹
صهر.	۱۱۲۹
صهراء.	۱۱۲۹
صهران.	۱۱۲۹
صهرتاج.	۱۱۳۰
صهرجۀ.	۱۱۳۰
صهرجۀ.	۱۱۳۰
صهرشتی.	۱۱۳۰
صهروج.	۱۱۳۰
صهروج الامعاء.	۱۱۳۰
صهروج روده.	۱۱۳۰
صهرۀ.	۱۱۳۰
صهری.	۱۱۳۰
صهریج.	۱۱۳۱
صهصلق.	۱۱۳۱
صهصهۀ.	۱۱۳۱
صهطلة.	۱۱۳۱
صهل.	۱۱۳۱
صهل.	۱۱۳۱
صهمیم.	۱۱۳۱
صهو.	۱۱۳۱
صهوات.	۱۱۳۱
صهوبۀ.	۱۱۳۱
صهود.	۱۱۳۲

۱۱۳۲	صهور.
۱۱۳۲	صهوه.
۱۱۳۲	صهوه.
۱۱۳۲	صهی.
۱۱۳۲	صهی.
۱۱۳۲	صهی.
۱۱۳۲	صهیا.
۱۱۳۲	صهیب.
۱۱۳۳	صهیب.
۱۱۳۳	صهیب الرومی.
۱۱۳۳	صهیب رومی.
۱۱۳۳	صهید.
۱۱۳۳	صهیر.
۱۱۳۳	صهیل.
۱۱۳۴	صهیون.
۱۱۳۵	صهیونی.
۱۱۳۵	صهیونیسیم.
۱۱۳۵	صیاءة.
۱۱۳۵	صیاب.
۱۱۳۵	صیاب.
۱۱۳۵	صیاب.
۱۱۳۵	صیابة.
۱۱۳۵	صیابة.
۱۱۳۵	صیاجة.

- ۱۱۳۶ صیاح.
- ۱۱۳۶ صیاح.
- ۱۱۳۶ صیاح.
- ۱۱۳۶ صیاحه.
- ۱۱۳۶ صیاحید.
- ۱۱۳۶ صیاد.
- ۱۱۳۶ صیاد.
- ۱۱۳۷ صیادان.
- ۱۱۳۷ صیادلر.
- ۱۱۳۷ صیادلّه.
- ۱۱۳۷ صیادمحله.
- ۱۱۳۷ صیادنه.
- ۱۱۳۷ صیادی.
- ۱۱۳۷ صیار.
- ۱۱۳۷ صیار.
- ۱۱۳۸ صیارفه.
- ۱۱۳۸ صیاره.
- ۱۱۳۸ صیاریف.
- ۱۱۳۸ صیاصی.
- ۱۱۳۸ صیاط.
- ۱۱۳۸ صیاغ.
- ۱۱۳۸ صیاغ.
- ۱۱۳۸ صیاغت.
- ۱۱۳۸ صیاغه.

- صیاقل. ۱۱۳۸
- صیاقلة. ۱۱۳۹
- صیال. ۱۱۳۹
- صیالة. ۱۱۳۹
- صیام. ۱۱۳۹
- صیام. ۱۱۳۹
- صیامی. ۱۱۳۹
- صیان. ۱۱۳۹
- صیان. ۱۱۳۹
- صیانت. ۱۱۴۰
- صیانة. ۱۱۴۰
- صیأة. ۱۱۴۰
- صیب. ۱۱۴۰
- صیب. ۱۱۴۰
- صیب. ۱۱۴۰
- صیبا تمثال. ۱۱۴۰
- صیبویة. ۱۱۴۰
- صیبون. ۱۱۴۰
- صیت. ۱۱۴۱
- صیت. ۱۱۴۱
- صیتة. ۱۱۴۱
- صیح. ۱۱۴۱
- صیحان. ۱۱۴۱
- صیحان. ۱۱۴۱

- صیدآباد. ----- ۱۱۴۵
- صیدآباد. ----- ۱۱۴۵
- صیدآباد. ----- ۱۱۴۵
- صیدآباد. ----- ۱۱۴۵
- صیدآبادو. ----- ۱۱۴۵
- صیدآزمای. ----- ۱۱۴۶
- صیدآزموده. ----- ۱۱۴۶
- صید آوردن. ----- ۱۱۴۶
- صیداء. ----- ۱۱۴۶
- صیداء. ----- ۱۱۴۶
- صیداء. ----- ۱۱۴۶
- صیداء. ----- ۱۱۴۶
- صیداء. ----- ۱۱۴۶
- صیداج. ----- ۱۱۴۷
- صیدافکن. ----- ۱۱۴۷
- صید افکندن. ----- ۱۱۴۷
- صیدافکنی. ----- ۱۱۴۷
- صیدالبحر. ----- ۱۱۴۷
- صیدالبر. ----- ۱۱۴۷
- صیدالحرم. ----- ۱۱۴۷
- صیدان. ----- ۱۱۴۷
- صیدان. ----- ۱۱۴۷
- صیدان. ----- ۱۱۴۸
- صیدان. ----- ۱۱۴۸

- صید انداختن. ۱۱۴۸
- صیدانداز. ۱۱۴۸
- صیدانه. ۱۱۴۸
- صیدانی. ۱۱۴۸
- صیداوی. ۱۱۴۸
- صیدبند. ۱۱۴۸
- صیدپیشه. ۱۱۴۹
- صیدح. ۱۱۴۹
- صیدح. ۱۱۴۹
- صید حرم. ۱۱۴۹
- صیدرحله. ۱۱۴۹
- صید زدن. ۱۱۴۹
- صید شدن. ۱۱۴۹
- صیدعلی. ۱۱۵۰
- صیدق. ۱۱۵۰
- صیدق. ۱۱۵۰
- صیدکار. ۱۱۵۰
- صید کردن. ۱۱۵۰
- صیدکنان. ۱۱۵۰
- صیدکننده. ۱۱۵۰
- صیدگاه. ۱۱۵۱
- صیدگر. ۱۱۵۱
- صید گردیدن. ۱۱۵۱
- صید گرفتن. ۱۱۵۱

- ۱۱۵۱ صید گشتن.
- ۱۱۵۱ صید گه.
- ۱۱۵۱ صید گیر.
- ۱۱۵۲ صید لان.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید لانی.
- ۱۱۵۲ صید مرادآباد.
- ۱۱۵۲ صیدن.
- ۱۱۵۳ صیدنانی.
- ۱۱۵۳ صیدنانی.
- ۱۱۵۳ صیدنایا.
- ۱۱۵۳ صیدنر.
- ۱۱۵۳ صیدنظری.
- ۱۱۵۳ صید نمودن.
- ۱۱۵۳ صیدنۀ.
- ۱۱۵۳ صیدنۀ.
- ۱۱۵۴ صیدوح.
- ۱۱۵۴ صیدی.
- ۱۱۵۴ صیدی.
- ۱۱۵۴ صیدیاب.
- ۱۱۵۴ صیدیوز.

۱۱۵۷	صیص
۱۱۵۷	صیص
۱۱۵۸	صیصاء
۱۱۵۸	صیصأة
۱۱۵۸	صیصیة
۱۱۵۸	صیص
۱۱۵۸	صیصان
۱۱۵۸	صیصیر
۱۱۵۸	صیصیر
۱۱۵۸	صیصیری
۱۱۵۹	صیصیریة
۱۱۵۹	صیصیرور
۱۱۵۹	صیصیریر
۱۱۵۹	صیصغ
۱۱۵۹	صیصغ
۱۱۵۹	صیصغ
۱۱۵۹	صیصغار
۱۱۵۹	صیصغایش
۱۱۶۰	صیصغ العقود
۱۱۶۰	صیصغ عقود
۱۱۶۰	صیصغل
۱۱۶۰	صیصغه
۱۱۶۰	صیصغه
۱۱۶۰	صیصغه

- ۱۱۶۰ صیغه جاری کردن.
- ۱۱۶۰ صیغه خواندن.
- ۱۱۶۱ صیغه دادن.
- ۱۱۶۱ صیغه رفتن.
- ۱۱۶۱ صیغه رو.
- ۱۱۶۱ صیغه روی.
- ۱۱۶۱ صیغه ساختن.
- ۱۱۶۱ صیغه ساز.
- ۱۱۶۱ صیغه سازی.
- ۱۱۶۱ صیغه شدن.
- ۱۱۶۱ صیغه کردن.
- ۱۱۶۲ صیغه گرفتن.
- ۱۱۶۲ صیف.
- ۱۱۶۲ صیف.
- ۱۱۶۲ صیف.
- ۱۱۶۲ صیفوفه.
- ۱۱۶۲ صیفه.
- ۱۱۶۲ صیفه.
- ۱۱۶۲ صیفی.
- ۱۱۶۲ صیفی.
- ۱۱۶۳ صیفی.
- ۱۱۶۳ صیفی.
- ۱۱۶۳ صیفی.
- ۱۱۶۳ صیفی.

- ۱۱۶۳ صیفی.
- ۱۱۶۳ صیفی.
- ۱۱۶۳ صیفی کار.
- ۱۱۶۳ صیفی کاری.
- ۱۱۶۴ صیفیون.
- ۱۱۶۴ صیق.
- ۱۱۶۴ صیق.
- ۱۱۶۴ صیق.
- ۱۱۶۴ صیقان.
- ۱۱۶۴ صیقاه.
- ۱۱۶۴ صیقبانی.
- ۱۱۶۴ صیقل.
- ۱۱۶۵ صیقل.
- ۱۱۶۵ صیقل.
- ۱۱۶۵ صیقل.
- ۱۱۶۵ صیقلان.
- ۱۱۶۵ صیقلان.
- ۱۱۶۵ صیقلان.
- ۱۱۶۶ صیقلان.
- ۱۱۶۶ صیقل خوردن.
- ۱۱۶۶ صیقل دادن.
- ۱۱۶۶ صیقل ده.
- ۱۱۶۶ صیقل ده.
- ۱۱۶۶ صیقل زدن.

- ۱۱۶۶ صیقل سرا.
- ۱۱۶۷ صیقلسرا.
- ۱۱۶۷ صیقل کار.
- ۱۱۶۷ صیقل کاری.
- ۱۱۶۷ صیقل کردن.
- ۱۱۶۷ صیقل گر.
- ۱۱۶۷ صیقل گرفتن.
- ۱۱۶۷ صیقل گیره.
- ۱۱۶۷ صیقل مس آفرینش.
- ۱۱۶۸ صیقلوندان.
- ۱۱۶۸ صیقلی.
- ۱۱۶۸ صیقلی.
- ۱۱۶۸ صیقلی.
- ۱۱۶۸ صیقلی ساختن.
- ۱۱۶۸ صیقلی کردن.
- ۱۱۶۹ صیقم.
- ۱۱۶۹ صیقو.
- ۱۱۶۹ صیقۀ.
- ۱۱۶۹ صیک.
- ۱۱۶۹ صیل.
- ۱۱۶۹ صیلخود.
- ۱۱۶۹ صیلع.
- ۱۱۶۹ صیلع.
- ۱۱۶۹ صیلم.

- صیلة. ۱۱۶۹
- صیلة. ۱۱۷۰
- صیم. ۱۱۷۰
- صیم. ۱۱۷۰
- صیم. ۱۱۷۰
- صیمرة. ۱۱۷۰
- صیمره. ۱۱۷۰
- صیمری. ۱۱۷۰
- صیمری. ۱۱۷۰
- صیمری. ۱۱۷۰
- صیمری. ۱۱۷۱
- صیمری. ۱۱۷۱
- صیمری. ۱۱۷۱
- صیمکان. ۱۱۷۱
- صیمور. ۱۱۷۱
- صیمون. ۱۱۷۱
- صین. ۱۱۷۱
- صین. ۱۱۷۱
- صین. ۱۱۷۲
- صین. ۱۱۷۲
- صین الصین. ۱۱۷۲
- صینی. ۱۱۷۲
- صینی. ۱۱۷۲
- صینی. ۱۱۷۲

- ۱۱۷۲ صینیة.
- ۱۱۷۲ صینیة.
- ۱۱۷۲ صیوان.
- ۱۱۷۲ صیوب.
- ۱۱۷۳ صیود.
- ۱۱۷۳ صیود.
- ۱۱۷۳ صیود.
- ۱۱۷۳ صیور.
- ۱۱۷۳ صیورۃ.
- ۱۱۷۳ صیها.
- ۱۱۷۳ صیهب.
- ۱۱۷۳ صیهج.
- ۱۱۷۳ صیهد.
- ۱۱۷۴ صیهد.
- ۱۱۷۴ صیهم.
- ۱۱۷۴ صیهم.
- ۱۱۷۴ صیهمۃ.
- ۱۱۷۴ صیهمۃ.
- ۱۱۷۴ صیهج.
- ۱۱۷۴ صیهود.
- ۱۱۷۴ صیهور.
- ۱۱۷۴ صیهن.
- ۱۱۷۴ درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

لغتنامه دهخدا

مشخصات کتاب

سطح توصیف: پرونده عنوان: ادبیات - لغت‌نامه دهخدا [سند] منشأ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور تاریخ / دوره ایجاد: ۱۳۴۱ - ۱۳۴۲. مشخصات ظاهری: ۱۶۰ برگ. دامنه و محتوا: مکاتبات سازمان برنامه و بودجه در مورد کمک به سازمان لغت‌نامه دهخدا، تامین اعتبار بابت تدوین و چاپ و انتشار شش مجله از لغت‌نامه دهخدا، صورت حق تالیف مولفان. توصیفگر: دانشگاه تهران سازمان برنامه و بودجه توصیفگر: اجتماع ادبیات قراردادها حق التالیف طرح‌های توسعه اعتبارات شماره دستیابی: ۲۲۰/۱۷۶۹۰

حرف ص

ص.

(حرف) حرف چهاردهم از حروف هجاء عرب و هفدهم از الفباء فارسی و هیجدهم از حروف ابجد و در حساب جُمَّل آن را به نود دارند ||. این حرف در لغت فرس نیامده لیکن گاهی برای رفع اشتباه با کلمات مشابه «س» را «ص» نویسند و «س» خوانند: صد «سد»، شصت «شست ||». و در فن تجوید «ص» از حروف آسلیه و مهموسه و مصمته و مطبقة و حروف هفتگانهء مستعلیه و از حروف ناریه و حروف مرفوع شمسی و رمز وقف مباح مرخص است ||. و نیز رمز است از صفحه و صلوات الله علیه یا صلی الله علیه که گاه آن را بدین صورت «ص» نویسند ||. و نام سورهء سی و هشتم است از قرآن و آن مکیه است، دارای هشتاد و هشت آیت، پس از صافات و پیش از زمر ||. و در تداول عرب کلمه ای که دارای این حرف و حرف «ج» باشد مُعَرَّب است، چه در زبان عرب این دو حرف در یک کلمه جمع نشود، چون صاروج، جمص، جیص، حص. ابدالها: در تعریب بدل از «ج» آید: صقرات = جغرات. و نیز بدل از «ج» آید: صک = چک. صنج = چنگ. صغانی = چغانی. صلیب = چلیپا. صنار = چنار. صرم = چرم. صین = چین. دارصینی = دارچینی. رصاص = رچاچ. بلوص = بلوچ. صندل = چندل. صیدنه = چیدنی. ابن صهاربخت = ابن چهاربخت. صغانه = چغانه. و نیز بدل از «ز» آید: بوصی = بوزی. آمیص = خامیز. صندوق = زندوق. قصار = گازر. (و محتمل است صدیق و زندیق نیز از این قبیل باشد). و نیز بدل از «س» آید: اصفهان = اسپهان. صنح = سنگ. صنجه = سنگه. صرود = سردسیر. حرف «ص» در عربی گاه بدل به «ز» شود: بصاق = بزاق. صعتر = زعتر. و گاه بدل از «س» آید: صماخ = سماخ. بساق = بساق. قفص = قفس. بلهسه = بلهسه. صعتر = صعتر. و گاه بدل از «ض» آید: تیصیص = تیضیض ||. و بر روی حروف علامت شک است که چون در صحت کلمه ای شک کنند بالای آن «ص» نهند و چون به صحت پیوندد حائی بدان ملحق سازند، بدین صورت «صح» که نشانهء رفع شبهه و شک است، تا احتیاج به قلم زدن آن نباشد. (از معجم الادباء ج ۱ ص ۳۱۷).

صا.

(اخ) شهری است به مصر منسوب به صابن مصرین بیصر بن حام بن نوح. (از معجم البلدان).

صاء.

(ع) لغتی است در صاءء و آن آب و جز آن از پلیدی است که در سلا، یا بر سر بچه باشد در رحم و بعد ولادت بیرون آید. (منتهی الارب).

صائب.

[ع] (ع ص) نعت فاعلی از صواب. رسا. رساننده. (غیاث اللغات ||). باران ریزان ||. نقیض خاطی. و منه المثل: مع الخواطی سهم صائب. (منتهی الارب ||). راست و درست: حدس صائب. رأی صائب: پس ملک بهتر داند و رأی او در این معنی صائب تر باشد. (تاریخ برامکه). امیری صائب تدبیر و بلندهمت بود. (حیب السیر جزء چهارم از ج ۳ ص ۳۵۲ ||). سهم صائب؛ تیر به نشانه فرود آمده.

صائب.

[ع] (اخ) دو تن از شعرای متأخر عثمانی که هر دو را نام محمد و تخلص صائب و معاصر یکدیگرند. یکی در ۱۲۶۲ ه. ق. بسن سی و پنج سالگی وفات یافته و از اوست: خاطره گلد کجه صائب مومیان دلربا خواب و راحت قالماز اولدی دیده خونابده. و دیگری که عاشق پیشه بوده است مبتلا به جنون گشته و بسال ۱۲۷۰ ه. ق. در بیمارستان در گذشته است. از اوست: باده ویردی حاصل عمریم جفای روزگار صائبا اوراق تدبیرین قضا سوزانیدور. (از ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۰۸).

صائب.

[ع] (اخ) ابن حبیش. از روات است.

صائب.

[ع] (اخ) ابن مالک اشعری. از رؤساء لشکریان مختار بن ابی عبیده ثقفی است. خواندمیر گوید: در روضه الصفا مسطور است: در آن ایام که عبدالله مطیع بفرمان ابن زبیر به کوفه رسید مردم را در مسجد جامع گرد آورد و خطبه خواند و در اثنای سخن بر زبان راند که من در میان شما به سیرت عمر بن خطاب و عثمان بن عفان سلوک خواهم کرد، در آن انجمن صایب بن مالک اشعری به اشارت مختار که یکی از حضار بود گفت: ایها الامیر در سیر عمر و عثمان سخنی نیست مگر خیر لکن مطلوب آن است که در میان ما به سنن سنیه امیر المؤمنین علی (ع) زندگانی کنی، و عامه خلائق زبان به تحسین صایب گشاده گفتند: بر سخن او مزیدی نیست. عبدالله بن مطیع گفت: خاطر جمع دارید که بر وفق رضای شما معاش خواهم کرد و از منبر فرود آمد و بعد از آن ایاس عجلی که از جانب عبدالله المطیع العدوی شهنه کوفه بود به عرض رسانید شخصی که سخن تو را رد کرد از رؤساء مختار است و جمعی کثیر با مختار بیعت کرده اند و داعیه خروج دارند... (حیب السیر جزء دوم از ج ۲ ص ۵۰).

صائب.

[ع] (اخ) تبریزی. سلسله نسب مولانا سید محمد علی صائب تبریزی به شمس الدین تبریزی معروف میرسد. والد ماجد وی میرزا عبدالرحیم که یکی از تجار معتبر تبارزه عباس آباد اصفهان بود از جمله اشخاصی است که به امر شاه عباس اول از تبریز کوچیده و در عراق متوطن شده و پسرش صائب در بلده اصفهان نشو و نما کرده و در آن شهر شهرت یافته است و بیت ذیل مشعر به وطن اصلی اوست: صائب از خاک پاک تبریز است هست سعدی گر از گل شیراز. مولانا بعد از وصول به سن تمیز به زیارت بیت الله مشرف شده و در حین عبور (۹) قصیده ای در منقبت حضرت رضا علیه السلام انشاد کرده و این بیت از آن است: لله الحمد که بعد از سفر حج صائب عهد خود تازه به سلطان خراسان کردم. از بعض غزلهای صائب چنین مفهوم میشود که بعد از مراجعت به

اصفهان از وضع ایران دلگیر و رنجیده خاطر گردیده است و لذا به خیال سفر هند افتاده و در شهر سنه ۱۰۳۶ ه. ق. از اصفهان خارج شده است و غزل ذیل از آن جمله است: طلایی شد چمن ساقی بگردان جام زرین را بکش بر روی اوراق خزان دست نگارین را دلم هر لحظه از داغی به داغ دیگر آویزد چو بیماری که گرداند ز تاب درد بالین را بجای لعل و گوهر از زمین اصفهان صائب به ملک هند خواهد برد این اشعار رنگین را. مولانا صائب بعد از آنکه به شهر کابل رسیده ظفرخان متخلص به «احسن» که به نیابت حکومت پدر خود خواجه ابوالحسن تربتی در آن شهر مقیم بوده است از مولانا حق شناسی کرده و مدتی آن بزرگوار را در نزد خود معزز و محترم نگاه داشته و مشارالیه نیز بواسطهء مدایح و قصاید او را زندهء جاوید ساخته است. ظفرخان مشارالیه نیز در بعضی از مقاطع غزلهای خود مولانا صائب را بخوبی اسم برده و از آن جمله است: طرز یاران پیش احسن بعد از این مقبول نیست تازه گوئیهای او از فیض طبع صائب است. در تاریخ ۱۰۳۹ ه. ق. که ظفرخان بقصد تهنیت «شاه جهان پادشاه» بطرف دکن حرکت میکرد صائب را نیز همراه برد و مولانا بعد از ورود به حضور سلطان به لقب مستعدخان و به منصب «هزاره» سرفراز شده است. مؤلف تذکره «خیرالبیان» مینویسد: مولانا قبل از رفتن به هند روزی در مجمعی از دوستان بود و «حق آه» نامی از درویش در آن میان حضور داشت و او مولانا صائب را به لقب مستعدخان مخاطب ساخت و از آن به بعد بدین عنوان مشهور شد. در سال ۱۰۴۲ ه. ق. ظفرخان مشارالیه به حکومت کشمیر منصوب شد و در موقع حرکت مولانا صائب نیز بسابقهء مودت و الفتی که با او داشت همراه او به کشمیر رفت و در همان ایام پدر مولانا بجهت برگرداندن پسر از اصفهان به هند آمد و به اتفاق فرزند خود به اصفهان بازگشت و بیت ذیل از غزلی است که در مملکت هند انشاد شده: خوش آن روزی که صائب من مکان در اصفهان سازم ز وصف زنده رودش خامه را رطب اللسان سازم. بیت ذیل هم از غزل معروف او است که بعد از عودت به اصفهان به نواب جعفر وزیر اعظم نوشته و فرستاده و مشارالیه پنجهزار روپیه از هند در مقابل آن غزل صله و جایزه ارسال کرده است: دوردستان را به احسان یاد کردن همت است ورنه هر نخلی به پای خود ثمر می افکند. مولانا بعد از آنکه از مملکت هند برگشته تا آخر حیات در نزد سلاطین صفویه معزز و محترم زیسته و از طرف شاه عباس ثانی به لقب ملکالشعرایی مفتخر شده است ولی در روز جلوس شاه سلیمان اشعاری که منظوم ساخته و مطلع آن این است: احاطهء خط آن آفتاب تابان را (؟) گرفت خیل پری در میان سلیمان را شاه سلیمان را بجهت حسن صورتی که در جوانی داشت به غیظ آورده و تا آخر عمر با مولانا تکلم نکرده است. مولانا سه چهار سال بعد از جلوس وی در شهر اصفهان در گذشت و هم در آنجا مدفون است و عبارت «صائب وفات یافت» (۱۰۸۱ ه. ق.) تاریخ فوت اوست. مولانا دواوین متعدده دارد. مجموعهء آثارش قریب به یکصد و بیست هزار بیت است و بیشتر به غزل پرداخته است، قصیده و مثنوی نیز دارد، بعضی نثرهای بلیغ و خطبه های دیوانی نیز انشا کرده است و یکی از دواوین وی بزبان ترکی است. کلیات وی عبارت است از یک سفینهء مملو از مواعظ و آداب که جنگی پر از حکمت و امثال است و اکثر ابیات او ضرب المثل شده و در السنه ساری و متداول است لکن اغلب مردم نظر به عدم اطلاع به کلمهء «لادری» از قائل تعبیر می کنند ولی اغلب آنها در دواوین صائب مندرج و موجود است و جای حیرت است که چنین شاعری در مملکت ایران الحال شهرتی ندارد و مجموعهء گرانبهای او در ایران به طبع نرسیده است. محتمل است که عدم اطلاع مردم ناشی از نگارش دو نفر تذکره نویسان متأخر باشد. لطفعلی بک آذر در «آتشکده» گفته: صائب در مراتب سخن گستری طرزی خاص دارد که شباهتی به فصحای متقدمین ندارد، دیوانش یکصد و بیست هزار بیت است، بعد از مراعات این چند بیت از دیوان او انتخاب شد. رضاقلیخان صاحب مجمع الفصحا نیز تقریباً مانند او نوشته است. و جز این دو نویسنده سایر تذکره نویسان بالاتفاق تمجید فوق العاده از صائب کرده اند. طاهر نصیرآبادی که یکی از معاصرین صائب است در تذکرهء خود شرح مفصلی از وی نوشته و میگوید: میرزا صائب از علو فطرت و نهایت شهرت محتاج به تعریف نیست، انوار خورشید فصاحتش چون ظهور خور عالم گیر و مکارم اخلاقش چون معانی رنگین دلپذیر، خامهء یگانهء دوزباننش به تحریک سه انگشت به چهار رکن و شش جهت پنج نوبت گرفته. مؤلف تذکرهء ریاض الشعراء مذکور داشته که صیت

سخنوری صائب از قاف تا قاف جهان رسیده و خوان نعم کلامش از شرق تا غرب کشیده، معاصرین را با وی همسر محال و دغدغه‌ه‌ه برابری چه مجال؟ میرزا غلامعلی آزاد در «سرو آزاد» گوید: از آن صبحی که آفتاب سخن در عالم شهود پرتو انداخته معنی آفرینی به این اقتدار سپهر دوار بهم نرسانیده چنانکه خود او گفته است: ز صد هزار سخنور که در جهان آید یکی چو صائب شوریده حال برخیزد. سرخوش در «کلمات الشعراء» آورده: از زمانی که زبان به سخن آشنا شده چنین معنی یابی خوش خیال بلندفکر بروی عرصه نیامده، در حال حیات دیوانش مشهور آفاق و اشعارش عالمگیر بود، خواندگار روم و سلاطین هند در نامه های خود از شاه ایران درخواست دیوان او میکردند و شاه ایران برسم تحفه و هدایا میفرستاده است. بعقیده نگارنده مولانا صائب را اگر «متنبی» ایران بخوانیم سزاست زیرا که مانند وی مفلک و نکته سنج و باریکبین بود و معانی بدیع در غزلهای خود گنجانیده و سخنوران معاصر را تلخ کام گذاشته و خود نیز گفته است: تلخ کردی زندگی بر آشنایان سخن اینقدر صائب تلاش معنی بیگانه چیست؟ این بود آنچه آقای تربیت از احوال صائب نوشته اند، بعلاوه از غزلیات او اشعاری انتخاب نموده و تعریفی هم از قصائد و منظومه جنگی او کرده اند که از آن دو قسمت صرف نظر شد. (حیدرعلی کمالی مجله آینه سال یک شماره ۱۲). شاگرد او محمدسعید مازندرانی متخلص به اشرف، معروف به اشرف مازندرانی پسر محمدصالح مازندرانی، قطعه ذیل را در تاریخ وفات استاد خود صائب سروده است: کرده بود ایزد عنایت خوشنویس و شاعری از وجود هر دو کردی افتخار ایام ما بود اسم و رسم آن عبدالرشید دیلمی وین محمد با علی بود و تخلص صائبا آن پسر همشیره سیدعماد خوشنویس وین برادرزاده شمس الحق شیرین ادا شهر قزوین است از اقبال آن دارالکمال کشور تبریز بود از نسبت این عرش ما هر دو بودندی بهم چون صورت و معنی قرین هر دو بودندی بهم چون لفظ و معنی آشنا اتفاقاً هر دو در یک سال با هم متفق رخت بر بستند از اینجا جانب دارالبقا روی با من کرد و گفت: اشرف بگو تاریخ آن چون ترا بودند ایشان اوستاد و پیشوا گفتیم از ارشاد پیر عقل در تاریخ آن «بود با هم مردن آقا رشید و صائبا». که مطابق با ۱۰۸۱ میشود و عبدالرشید استاد اشرف در خط بوده. (ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۱۰). و از اشعار اوست: بیقراران را از آن یکتای بی همتا طلب چون شود از دشت غایب سیل، در دریا طلب دست خواهش را بمگشا پیش دست خاکیان هر چه میخواهد دلت از عالم بالا طلب اهل همت را مکرر در دسر دادن خطاست آرزوی هر دو عالم را از او یکجا طلب هیچ قفلی نیست در بازار امکان بی کلید بستگی ها را گشایش از در دلها طلب گر ز خاک آسودنت آسوده میگردند خلق تن به خاک تیره ده آسایش دلها طلب چشم چون بینا شود خضر است نقش هر قدم رهبر بینا چو خواهی دیده بینا طلب آبرو در پیش ساغر ریختن دون همتی است گردنی کج میکنی باری می از مینا طلب. * شاه و گدا بدیده دریادلان یکی است پوشیده است پست و بلند زمین در آب. * در مجالس حرف سرگوشی زدن با یکدگر در زمین سینه ها تخم نفاق افشاندن است. * نهاد سخت تو سوهان به خود نمیگیرد و گرنه پست و بلند زمانه سوهان است زمانه بوتهء خار از درشت خوبی تست اگر شوی تو ملایم جهان گلستان است گذشت عمر و نکردی کلام خود را نرم ترا چه حاصل از این آسیای دندان است. * ای دل از پست و بلند روزگار اندیشه کن در برومندی ز قحط برگ و بار اندیشه کن از نسیمی دفتر ایام بر هم میخورد از ورق گردانی لیل و نهار اندیشه کن زخم میاشد گران شمشیر لنگردار را زینهار از دشمنان بردبار اندیشه کن روی در نقصان گذارد ماه چون گردد تمام چون شود لبریز جامت از خمار اندیشه کن پشه با شب زنده داری خون مردم میخورد زینهار از زاهد شب زنده دار اندیشه کن. * گردش چرخ بد و نیک ز هم نشناسد آسیا تفرقه از هم نکند گندم و جو.

صائب.

[ع] (اخ) مولای حبیب بن خراش حلیف أنصار. بزعم ابن کلبی او و مولای وی حبیب درک غزوه بدر کرده اند. و صاحب الاصابه گوید: صائب مولی حبیب بن خراش حلیف الانصار، زعم ابن الکلبی انه شهد بدرًا هو و مولاه. و استدرکه ابن فتحون و ابن الاثیر.

صائِبَةُ.

[ءِ بَ] (ع ص) تأنیث صائب: آراء صائِبَةُ.

صائِت.

[ءِ] (ع ص) نعت فاعلی از صوت. فریادکننده. (منتهی الارب). آوازدهنده.

صائِح.

[ءِ] (ع ص) نعت فاعلی از صیحه.

صائِحَةُ.

[ءِ حَ] (ع ص) تأنیث صائح (||. ا) آواز گریه و ماتم. (منتهی الارب).

صائِد.

[ءِ] (ع ص) شکاری (||. اخ) ابن صائد شخصی است که بر وی گمان دجال داشتند. (منتهی الارب).

صائد نهدی.

[ءِ دِ نَ] (اخ) رجوع به صائِدیه و صاید نهدی شود.

صائِدِي.

[ءِ] (اخ) منسوب به صائد که بطنی است از همدان و نام وی کعب بن شرحبیل است. (منتهی الارب ||). و در فن رجال لقب زیادبن عریب، سالم بن عماره، عمار، سعیدبن قیس و چند تن دیگر است. (از ریحانة الادب ج ۲ ص ۴۱۰).

صائِدِيَّة.

[ءِ دِي يَ] (اخ) فرقه ای از غلات، اصحاب صائد نهدی معاصر امام صادق و صائد و بیان نهدی از فرقه کربیه بودند و بعقیده آنان محمد بن الحنفیه مهدی منتظر است. (خاندان نوبختی ص ۲۵۸).

صائِر.

[ءِ] (ع ص) نعت فاعلی از صیر (||. ا) صائِرالباب؛ شکاف در. (منتهی الارب). درز در.

صائِرِي.

[ءِ] (اخ) حازمی گوید: وادی است در نجد و دیگران گفته اند قریه ای است در یمن و ابوسعبد ابوعبدالرحمن محمد بن علی بن

مسلم بن علی صائری معروف به سلطان بدان قریه منسوب است. (معجم البلدان).

صائره.

[ءِ ر] (ع ص، ا) تأنیث صائِر. گیاه خشک که بعد از سبز شدن خورده شود. (منتهی الارب). و الصیور؛ الکلا- الیابس یؤکل بعد خضرته زماناً. (تاج العروس).

صائری.

[ءِ ص] (ص نسبی) منسوب به صائر و آن قریه ای است در یمن یا وادی است به نجد. رجوع به صائر شود.

صائری.

[ءِ اِخ] (اِخ) ابوسعید ابو عبدالرحمن محمد بن علی بن مسلم بن علی صائری معروف به سلطان. از اهل صائر و آن قریه ای است به یمن یا وادی به نجد. و یاقوت گوید: حدّث عن ابی علی محمد بن محمد بن علی الازدی، بطریق المناولّه. روی عنه ابوالقاسم هبة اللهبین عبدالوارث الشیرازی. (معجم البلدان ج ۵ ص ۳۳۴) (الانساب سمعانی ص ۳۴۸ ب).

صائغ.

[ءِ ع ص] (ع ص) نعت فاعلی از صوغ. زرگر. (منتهی الارب) (غیث اللغات) (منتخب اللغات ||). ریخته گر. ج، صاعّه. صواغ. صیاغ.

صائغ.

[ءِ اِخ] (اِخ) لقب احمد بن محمد و ثابت بن شریح و جماعه بن سعد و عبدالله بن محمد و چند تن دیگر است. (ریحانۃ الادب ج ۲ ص ۴۱۰).

صائغ.

[ءِ اِخ] (اِخ) ابراهیم بن میمون صایغ، از مردم مرو، مکنی به ابی اسحاق. وی از عطاء بن ابی ریحان و نافع روایت کند. حسان بن ابراهیم و داود بن ابی فرات و اهل بلد او از وی روایت آرند. فقیهی فاضل و از آمرین به معروف بود و ابومسلم خراسانی وی را بسال ۱۳۱ ه. ق. بکشت. و قبر وی در وسط شهر، معروف و زیارتگاه است. (الانساب سمعانی ص ۳۴۸ ب).

صائغ.

[ءِ اِخ] (اِخ) ابوجعفر محمد بن اسماعیل بن سالم مکی. از مردم بغداد ساکن مکه. وی از حجاج بن محمد اعور و سیبانه بن سوار، و روح بن عبادّه، و ابی اسامه حماد بن اسامه، و ابی داود حفری، و قبیصه بن عقبه روایت کند. و از وی سوسی بن هارون حافظ و یحیی بن محمد بن صاعد، و ابوالعباس عبدالله بن عبدالرحمان عسکری روایت کنند. (الانساب سمعانی ص ۳۴۸ ب).

صائغ.

[ء] (اخ) ابومنصور عبدالواحد بن حسن بن عبدالواحد بن ابراهیم صائغ شیرازی، معروف به صایغ کبیر. محدث است. وی پیاده نزد قاضی ابی عمرو قسم بن جعفر هاشمی به بصره رفت و از وی و جماعتی از شیوخ شیراز [حدیث] شنید. حافظ عبدالعزیز بن محمد بن محمد نخشی گوید: عبدالصمد بن حسن حافظ وی را نمی ستود (یتکلم فیہ). (الانساب سمعانی ص ۳۴۸).

صائغ.

[ء] (اخ) احمد بن محمد بن عبدالله بن محمد بن عبدالوهاب بن محمد بن یزید بن سنان بن جبلة نیشابوری، مکنی به ابی حامد. محدث است. وی در نیشابور از ابوبکر محمد بن اسحاق بن خزیمه و ابوالعباس محمد (؟) یحیی بن محمد بن صاعد و طبقه آنان [حدیث] شنید. و از وی حاکم ابو عبدالله محمد بن عبدالله حافظ و ابوالعباس جعفر بن محمد بن المعمر المستغفری حدیث شنیده اند. حاکم در تاریخ نیشابور ذکر او آورده است و گوید: ابوحامد صائغ در خراسان و عراق بسیار حدیث شنیده و در نیشابور حدیث گفته است. و او را فرزندی بود به بخارا و وی ابوحامد را به بخارا برد و ابوحامد بسال ۳۷۴ ه. ق. بدانجا در گذشت. (الانساب سمعانی ص ۳۴۸).

صائغ.

[ء] (اخ) حکیم شهاب الدین محمد بن علی صایغ شهاب زر گر. از مذکوران خراسان و مشهوران جهان بوده است، و در علم صیانت ماهر، و بر صناعت شعر کامل، و او را توحید است، میگوید: صنع بی عیش ز... (۱) میکند امر بی ریش ز آبی در آنور میکند خاک را بر آب... داد... پناه هفت کشور میکند در گلستان رضا... از خامه قدرت مصور میکند نقش بند قدرتش بر وحشیان از خون ناب در صمیم ناف آهو مشک اذفر میکند هر سر مه شحنه تکلیف او چون بندگان حلقه ماه نو اندر گوش اختر میکند کیمیا رحمتش از بهر اسباب وجود دامن کان را چو جیب غنچه پرزر میکند صبح را تقدیر او از شیر چادر میدهد شام را تدبیر او از قیر معجز میکند موج دریای جلال بی زوالش هر بهار کلبه های خاک را پر زر و زیور میکند درج گوش غنچه را تشریف لؤلؤ میدهد قحف لعل لاله را پر مشک و عنبر میکند از نهیب دست برد قهر او در بوستان چون فلک شاخ بنفشه قد چو چنبر میکند گاه نرگس را ز زر پخته افسر میدهد گاه سوسن را ز سیم خام خنجر میکند. و از اشعار او بیش از این استماع نیفتاده است. (لباب الالباب ج ۲ ص ۴۱۵). (۱) - سفید مانده.

صائغ.

[ء] (اخ) سعید بن حسان اندلسی، مولای حکم بن هشام، مکنی به ابی عثمان. او از اصحاب مالک بن انس روایت کند. وفات بسال ۲۳۶ ه. ق. (سمعانی ص ۳۴۸ ب).

صائغ.

[ء] (اخ) نقولوس خوری، یا نقولوس صائغ حلبی. مولد ۱۶۹۲ م. به حلب. وی به رهبانیت ملکانی که در حنایه و شوریه معروف بود، پیوست. و بسال ۱۷۱۹ م. به درجه «کهنوت» ارتقا یافت، و در ۱۷۲۷ م. به ریاست عامه رهبانان انتخاب شد، و تا پایان زندگانی آن مقام داشت. وفات ۱۷۵۶ م. دیوان شعر او در بیروت بسال ۱۸۵۹ م. در ۲۸۰ صفحه و بسال ۱۸۹۵ م. در ۳۲۰ صفحه طبع رسیده و پس از آن در چاپخانه یسوعیان بیروت مکرر چاپ شده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۹۱).

صائغ افریقی.

[ع غ] (اخ) محدث است. سمعانی گوید: الصائغ الافریقی رجل معروف و قد روی. قاله ابن یونس.

صائغ هروی.

[ع غ ه ر] (اخ) رجوع به محمود بن عمر جوهری شود.

صائغی.

[ع] (اخ) ابوعلی محمد بن عثمان بن ابراهیم صائغی نسفی، منسوب به سکه الصاغه و آن کوچه ای است در نسف. وی مردی فاضل و در طلب علم حریص بود. به عراق و حجاز و مصر رفت و از ابوبکر محمد بن سفین بن سعید مصری صاحب یونس بن عبدالاعلی و در بغداد از ابی عبدالله حسین بن اسماعیل محاملی و جماعتی از این طبقه حدیث شنید و سپس به نسف بازگشت و در زمان ابی یعلی بن خلف نسفی روایت حدیث می کرد. و پس از سال ۳۴۴ ه. ق. بار دیگر به سیاحت بلاد شد و در این سفر در دریا غرق گردید. (از الانساب سمعانی ص ۳۴۹).

صائغی.

[ع] (اخ) محمد بن عبدالله، معروف به قاضی شدید، مکنی به ابی عبدالله. وی با سیرتی ستوده منصب قضاوت مرو داشت و مردی مناظر و فحل و با باطنی و ظاهری جمیل بود. نماز و قرآن بسیار میخواند. نزد قاضی محمد ارسانیدی فقه آموخت و نائب وی در قضاوت و خطبه گردید و سپس مدتی آن شغل به اصالت به وی محول شد. او از استاد خویش محمد بن حسین ارسانیدی و سید محمد بن ابی شجاع علوی سمرقندی و دیگران حدیث شنید. سمعانی گوید: جزئی از حدیث از وی بنوشتیم و او مرا به اشتغال فقه تحریص کرد و هنگامی که من در سفر بودم در گذشت. (الانساب ص ۳۴۹).

صائف.

[ع] (ع ص) نعت فاعلی از صوف: کبش صائف؛ قچقار بسیارپشم ||. یوم صائف؛ روزی گرم. (منتهی الارب).

صائف.

[ع] (اخ) ناحیتی از نواحی مدینه است. نصر گوید: موضعی است به حجاز نزدیک ذوطوی. در شعر معن بن اوس آمده است: فَفَدَفَدُ عُبُودُ خَبْرَاءُ صَائِفُ فِذْوَالْحَفْرِ اقْوَى مِنْهُمْ فَفَدَا فِدَهُ. و امیه بن ابی عائذ هذلی گوید: لَمَنْ الدِّیَارُ بَعْلَى فَالاحْرَاصُ فَالسُّودَتِینِ فَمَجْمَعُ الْاَبْوَابِ فَضَهَاءُ اِظْلَمَ فَالَنْطُوفُ فَصَائِفُ فَالَنْمِرُ فَالْبِرْقَاتُ فَالانْحَاصُ. (معجم البلدان).

صائفه.

[ع ف] (ع ص) (ا) تأنیث صائف ||. غزوه روم، بدان جهت که از شدت سرما و برف در تابستان جنگ کردند ||. خواربار تابستانی ||. لیلۀ صائفه؛ شبی گرم. (منتهی الارب).

صائق.

[ع ص] نعت فاعلی از صیق. چفسنده. (منتهی الارب).

صائم.

[ع ص، ا] نعت فاعلی از صوم. روزه دار || هر بازدارنده ای خود را از طعام و کلام و سیر و نکاح و جز آن. (منتهی الارب ||). ایستاده و برپای. ج، صوام، صیام، صوم، صیم، صیم، صیامی ||. نام روده دوم از جمله شش روده شکم. (غیاث اللغات). نام یکی از امعاء که از پس اثنا عشر است و آن را صائم نامند چون طعام در آن ثابت نماند. معاء صائم (۱)؛ یعنی روده روزه دار و این صائم به اثنا عشر پیوسته است و صائم از بهر آن گویند که همیشه تهی باشد از ثفل و هیچ اندر وی قرار نگیرد، از بهر دو کار، یکی آنکه رگهای ماساریقا که به اثنا عشر و دیگر روده ها پیوسته است بیشتر بدو متصل است، و آنچه غذا را شاید از وی میکشد و به جگر میبرد و دیگر آنکه منفذ زهره که صفرا از وی به روده فرود آید و روده را از ثفل بشوید و آن را دفع کند اندر این روده گشاده است و نخست بدو رسد و چون بدو رسد صفراء خالص و تیزتر باشد و او را زودتر شوید، بدین دو سبب همیشه این روده از ثفل خالی باشد و اندر حال بیماری تنگ تر گردد و فراهم تر آید. و خاصیت روده صائم آن است که همیشه تهی باشد و هیچ اندر وی درنگ نکند. (ذخیره خوارزمشاهی). -صائم الدهر؛ کسی که همیشه روزه دارد: خورنده که خیرش بر آید ز دست به از صائم الدهر دنیاپرست. سعدی (بوستان). -صائم النهار و قائم الليل؛ کسی که روز روزه دارد و شب به عبادت بسر برد. (۱) -

Intestin jejumum**صائمات.**

[ع ص، ا] ج صائمه.

صائمه.

[ع م] تأنیث صائم.

صائمین.

[ع ص، ا] ج صائم.

صائن.

[ع ص] نعت فاعلی از صون. نگاه دارنده. ج، صائنین، صوان: گر نشنوده ست که کرار کیست (۱) روی بر آن صائن کرار کن. ناصر خسرو. (۱) - گر نشنودستی کرار کیست.

صائن.

[ع اخ] ابن صدرالملک، نجم الدین ابوبکر وزیر. وی روز یکشنبه ششم ربیع الاول ۶۵۲ ه. ق. پس از عزل تعیین الملک (۴) (۱) به وزارت سلطان ناصرالدین محمد بن سلطان شمس الدین ایلتمش رسید. (حیب السیر جزو چهارم از ج ۲ ص ۲۲۳). (۱) - شاید:

معین الملک.

صائن.

[ء] (اخ) رکن الدین هروی (مولانا...). در دانشمندی از علمای عصر ممتاز و به حضور طغاتی‌مورخان امام نماز بود، و بعد نجات از اعتراض تیمورخان جانب شیراز شتافت و به ملازمت بارگاه امیر مظفر شاه شجاع اختصاص یافت و در سنه خمس و ستین و سبع مائه (۷۶۵ ه. ق.) صائن روحش از صیانت جسم رو برتافت. آنگاه که طغاتی‌مور به موجبی از وی برآشفته و مقید و مسجونش فرمود این رباعی را ذریعه استخلاص خود کرد: در حضرت شاه چون قوی شد رایم گفتم که رکاب را ز زر فرمایم آهن چو شنید این حکایت از من در تاب شد و حلقه بزد بر پایم. و هم از اوست: گویم آیین وفا در مردم عالم کم است باز میگویم که شاید بوده باشد، عالم است. (صبح گلشن ص ۲۴۵). وی از مقربین طغاتی‌مورخان و مدرس و معلم او بود و منصب پیشنمازی به وی مفوض گردید. روزی کسی اندازه فهم و علم تیمورخان را از وی پرسید، گفت: تعلیم علم به خان یعنی کاروانسرا بهتر از تعلیم این خان است. تیمورخان این سخن از پس پرده بشنید و فرمود وی را به زندان کنند، پس از مدتی با آن بند گران که بر پای داشت خود را به سر راه تیمورخان رسانید و اظهار عجز کرد، خان گفت بدیهه حسب الحال خود بگوی تا ترا ببخشم. رکن الدین گفت: در خدمت شاه چون قوی شد رایم گفتم که رکاب را ز زر فرمایم آهن چو شنید این حکایت از من در تاب فتاد و حلقه زد بر پایم. خان امر داد بند از پایش برداشتند و او به شیراز رفته در خدمت شاه شجاع امیر مظفر درآمد. و در سال ۷۶۵ ه. ق. درگذشت. (ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۱۰).

صائن اصفهانی.

[ء ن ا ف] (اخ) صاین الدین علی بن محمد بن محمد تُرکه‌ء اصفهانی (خواجه...). از علماء و عالم زادگان اصفهان. جد او سید محمد ترک و اصل آنان از خجند است، از این رو به «تُرکه» معروف گردیده اند. صاین الدین ابتدا نزد برادر بزرگ خود که از فقهاء و متصوفان متشرع بود به تحصیل علوم پرداخت، سپس به امر برادر، پانزده سال به سیاحت بلاد و تحصیل علوم گذرانید. صاین در علوم معقول و منقول و تصوف عالی و علوم قدیمه و غریبه چون علم نقطه و حروف و اعداد و جفر و مانند آن ماهر و در هر باب آثار و نوشته هایی دارد که بر استادی وی گواه است. او و برادران وی را پس از فتح اصفهان به امر تیمور به سمرقند کوچ دادند و برادران بزرگ او در عهد تیمور به مناصب قضاء و اشغال مناسب با فن خود میپرداختند و او در همان اوقات بعد از بیست و پنج سال تحصیل از نزد برادر بزرگ خویش بطلب علم و کمال و زیارت مکه سفر کرد و به شام و مصر و حجاز رفت و در مصر به خدمت شیخ سراج الدین رسید و پس از بازگشت از عراق خبر مرگ امیر تیمور شنید، و در اصفهان منزوی گردید و به افاده استفاده پرداخت و در حدود سال ۸۰۸ و ۸۰۹ ه. ق. میرزا پیرمحمد والی فارس او را به شیراز دعوت کرد و پس از کشته شدن پیرمحمد که بسال ۸۱۳ ه. ق. روی داد و حکومت برادر وی میرزا اسکندر، صاین الدین در خدمت میرزا اسکندر میبود و در اصفهان در دربار وی مقرب می زیست. بعد از آنکه اسکندر بر شاهرخ طغیان کرد (۸۱۷) و شاهرخ اصفهان و فارس را مسخر ساخت سید باز انزوا گزید لیکن بسبب تقرب او به اسکندر، از کید دشمن ایمن نبود، بنابراین دو سفر از اصفهان به خراسان رفت، و در سفر دوم منظور شاهرخ قرار گرفت، و به قضاوت ولایت یزد منصوب شد. در این موقع باز از کید بداندیشان بر کنار نماند و چنانکه از رساله «نفثه المصدور اول» برمی آید: دشمنان و حسودان او را در حضرت شاهرخ به صوفیگری منسوب ساختند، و از تألیفاتی که در تصوف داشت گواه آوردند، و او را برای پرسشش به هرات خواستند، و او در نفثه المصدور اول که خطاب به پادشاه است و بسیار فاضلانه و استادانه به شیوه ساده و سنجیده تحریر یافته است از خود دفاع کرد. و چنانکه خود گوید: در این مملکت

مردم به علم هیئت و نجوم که بسا مواد مخالف صریح شرع در آنها موجود است مشغولند و کسی اعتراض نمیکند ولی من که در جوانی چیزی در باب تصوف نوشته ام اما در عمل همواره به علم فقه و حدیث مشغولم و شغلم از عهد تیمور تا به حال قضاوت و رسیدگی به امور شرعی است اعتراض میکنند، و این اعتراض مبتنی بر اغراض است زیرا گذشته از اینکه شیوه من صوفیگری نیست، خود علم تصوف نیز از علوم اسلامی است، و مشایخ بزرگوار همه از مردم سنت و جماعت بوده اند، و در عهد خود ما خواجه محمد پارسا که از علما و کبار مشایخ و متصوفه بود، تیمور و کافهء ناس از او فراوان احترام میکردند، و کسی بر وی اعتراض نداشت، پس هر گاه من صوفی باشم کسی را حق اعتراض نیست. این رساله را بسیار زیبا و مؤثر نوشته است و در این رساله شرحی از سخنان خواجه محمد پارسا بیاورده است و در مقام قدس و طهارت ذیل و عظمت جانب مشایخ و علو قدر تصوف و اهمیت این طریقه شرحی مستوفی نگاشته است. و این رساله شرحی از رسایل بسیار عمده اوست و پس از مقدمه آن را بر دو «وصل» قسمت کرده با نثری محلی به شعر و حدیث و آیات و کلمات بزرگان و در آن وقت پنجاه و نه سال از عمر او میگذشته است و در نتیجه همین گفتگوها رساله ای در عقیده خود بر طبق مذهب امام شافعی مسماة به رساله در اعتقاد در ۸۲۰ ه. ق. تألیف کرده و در خاتمه آن شرحی نوشته و خلاصه آن چنین است: اعتقاد این حقیر به غیر از آنچه ائمه سنت و جماعت رضوان الله علیهم بر آنند نبوده و الحاله هذبه بر آن است، چنانکه تفصیل اصول آن را در رساله عقیده متعرض شده... و اگر در اثناء جوانی و حین طلب بر امتثال فرموده «تعلموا حتی السحر» در علم چند که خلاف این اصول باشد خوض کرده، نه از سر اعتقاد کرده بلکه از جهت اختیار تفنن و اکتساب فضائل که دأب دانشوران و ادب ایشان است علی الرسم اشتغال ورزیده و همچنین چیزی از سخنان مشایخ صوفیه که به امر و التماس جمعی آن را نبشته بر همین سیل است و نه از آن رو نبشته که معتقد بدانهاست که بیشتر آن سخنان اعتقادی نیست. هذا ما ذهب الیه، و الله شاهد علیه. حرره علی بن محمد المشتهر بترکه بیمینه حامداً لله و مصلياً علی امینه. و ظاهراً بعد از این تاریخ در سال ۸۳۰ ه. ق. روز جمعه در شهر هرات احمد لرمیرزا شاهرخ را بر در مسجد با کارد زخمی زد و کارگر نیفتاد و شفا یافت و احمد فوراً کشته شد، آنگاه در صدد کشف واقعه و دستگیری محرکین برآمدند، معلوم است که با کشته شدن ضارب، حقیقت امر را نتوان دریافت، بدین سبب هر کس را با دیگری غرض بود وی را به آشنایی با احمد لرمتهم میساخت و گروهی از مردم ذیقیمت در این تهمت فروشدند و جمعی منکوب گشتند و شاه قاسم انوار از آنجمله بود که به ماوراءالنهر رفت و یکی هم صاحب ترجمه بود که خود در این باب گوید: ناگاه یک روز در اثنای این حال نشسته آوازه موحش به گوش رسید مشعر بدانکه ذات مبارک خسروانی را از نوایب حدثان تشویشی رسیده راستی: دل کین خبر شنید کسش باخبر ندید، لیکن طریق تبتل و دعا و تصدق بی رعونت و ریا، چنانچه وظیفه مخلصان باشد پیشنهاد خاطر ساخت. آری در دست ما همین دعوات است و السلام. یک صباح جمعی صلحا و عزیزان را طلبید و نسخه صحیح بخاری در میان نهاده و در کیفیت ختم آن جهت سلامت از واقعه مشورت میکنند، ناگه شخصی از قلعه رسید که ایلچی آمده است و به حضور شما احتیاج دارند، جهت مشورت ضرورت شد. روان شدن همان بود، دیگر نه خانه را دید و نه یاران و نه فرزندان و عیال مگر به بدترین اوضاع و احوال: بارید به باغ ما تگرگی کز گلبن آن نماند برگی. هر کس که روزی سلامی بدین فقیر کرده بودی روی سلامت ندید، همه را به تعذیب گرفتند و خانه را مهر کرده بنده را در قلعه بجایی محبوس داشتند و هیچ آفریده را نمی گذاشتند که پیش این فقیر آید مگر جمعی محصلان متشدد که چیزی می طلبیدند، تا کاغذهای املاک همه ستدند، بعد از آنکه چند روز تعذیب کردند، با جمعی روانه گردانیدند که عیاداً بالله از تشویش و تعذیب که کردند سبب ضار پیش ایشان ملکی باشد: دل پر ز خون و با تو نزنم دمی که نتوان به حضور نازنینان غم دل دراز گفتن. و تفرقه بسیار از آن ممر به خاطر میرسد که این فقیرزاده طفل و عورتی چند ملازم بودند، و هیچ خدمتکار را زهره نبود که پیدا شوند تا بخدمت چه رسد... از جور بی حفاظی و از ظلم بی خودی زیشان چها ندیدم و بر من چها نرفت. چون به همدان رسید آن ماده حاده رو به انحطاط نهاد، و شربت پیری و دانش و همه دانی فائده کرد، بزرگان

همدان وضع این فقیر به داروغا گفتند، او نیز ترحیمی کرد، ولیکن بطرف کردستان فرستاد و ایشان را با قلاع ترکمان [مقصود ترکمانان آق قویلو است] آمد و شد و دوستی بود، در حال شخصی همراه کرد بر سیل سوقات پیش ترکمان فرستادند و ایشان نیز طمعها کردند، و تشویشها رسانیدند، تا بهزار حيله از دست ایشان خلاص کرده خود را با جمعی همراه کردند و به تبریز سپردند. شکر که آنجا از ملوک ترکمان خالی بود، بغیر میری «دُرْسُن» نام که اصلش همانا عرب است در آنجا بود، به گوشه مسجدی معتکف گشت، و به درس حدیث و تفسیر مشغول شد، چندانچه مبالغت به خواندن علمهای دیگر کردند، مجال نداد، چون چند روز برآمد از اطراف مکاتیب فرستادند و صلا زدند، ولیکن چون گیلان نزدیک تر بود و امیر علاءالدین را سابقه ارادت بیشتر، سخن او را اجابت کرد، و زمستان بدانجا کشید، و او تقصیر نکرد، رمقی از آنجا باز به حال مسکینان راه یافت، آن بود که پیاده ای به درگاه گیتی پناه دوآید، و عرضه داشتی بدین حضرت فرستاد، همانا بخاطر مبارک باشد، سفارش مرحمت فرموده کسی را به امرا فرستادند، و ایشان استمالت نامه نبشتند، و این متوقف در سمنان به اردوی همایون پیوست، ولیکن کوکب بخت هنوز از وبال خلاص نشده بود، از آن توانست به سعادت بساط بوس فایز گشتن، و اسباب توقف در اردو نداشت، بحکم گفته: و من مذهبی حب الدیار لرّیها و للناس فیما یعشقون مذاهب به گوشه نظنر کشیده، و عیالات را بدانجا طلبید، و زمستان همانجا بود، تا در زمان مراجعت رایات نصرت آیات، باز عزیمت بساط بوس کرده در مرحله صاین قلعه بدین آرزو رسید. (از نفثه المصدور). بالجمله شاهرخ در این ملاقات به سید گفت: زحمات وارده تدارک میشود و این رساله که مؤلف به میرزا بای سنقر نوشته علی القاعده بایستی به تاریخ ۸۳۲ باشد و از احوال سید جز این اطلاعی نیست، و این قدر معلوم است که وی این رساله را برای طلب تدارک و جبران خسارت به بای سنقر نوشته است و مکتوب خصوصی دیگری از محل توقف خود در فصل زمستان به شاه یا بایسنقر نوشته و در عنوان بدین دعا آغاز کرده: اللهم كما نورت الملك بظلال جلاله فاحرسه عن شر الاعداء فی جمیع احواله... و پس از آن مینویسد: امری که فرمودند هرکس چیزی از این فقیر برده باز پس دهد مقرر فرمایند امضا یابد... و باز میگوید: عیال و اطفال در گرو قرض خواهانند، و میخواهد از وجوه حاصله قرضهای خود را ادا کند، و عیال و اولاد را خلاصی داده حرکت کند. و شاید این نامه بر «نفثه المصدور ثانی» مقدم باشد. یک نوبت هم که شاید بعد از این وقایع باشد، به قضاء نیشابور تن در داده و باز از آزار حسودان ایمن نمانده زیرا در دربار شاهرخ سعایت وی میکردند. مرگ صاین بگفته خواندمیر در حبیب السیر در هرات بسال ۸۳۰ ثبت شده و در نسخه خطی نگارنده (۱) ۸۳۶ ضبط گردیده و صحیح بنظر میرسد، چه قید و مصادره و نفی او در سال ۸۳۰ روی داده و چنانکه اشاره کردیم، ظاهراً سیدصاین شش سال پس از آن واقعه وفات یافته است. (سبک شناسی بهار ج ۳ صص ۲۲۹ - ۲۳۶). صاحب کشف الظنون در ذیل عنوان لمعات فخرالدین عراقی و شرح آن مرگ او را بسال ۸۳۵ نوشته است. تألیفات صاین الدین به عربی: ۱ - کتاب شرح فصوص الحکم که در سال ۸۱۴ پایان یافته. ۲ - کتاب مفاحص در علم حروف و اعداد مبتنی بر بیان توحید. ۳ - رساله بایه در اعداد و حروف و جفر، مختصر. ۴ - رساله انزالیه در نزول کتاب مطابق مشرب متکلمان. ۵ - رساله محمدیه در الفاظ و حکم قرآن و کشف اسم محمد، مطابق مشرب حروفیان. ۶ - حواشی و اصطلاحات. ۷ - رساله مهر نبوت، مختصر. ۸ - رساله التمهید فی شرح قواعد التوحید، به مشرب اهل کلام و تصوف، و نزدیک به مذاق اشراقیان در شرح قواعد التوحید جد خویش ابو حامد محمد ترکه. ۹ - رساله مختصر در توضیح تعلیقات کشاف. ۱۰ - رساله بسمله. این رساله بالنسبه مفصل است و به تاریخ ۲۸ شعبان ۸۲۹ پایان یافته. ۱۱ - کتاب مناهج در منطق. ۱۲ - شرح تائیه ابن فارض، ناقص. تألیفات فارسی او: ۱ - شرح قصیده تائیه ابن فارض به پارسی و نثر فنی. ۲ - اسرار الصلوة مطابق اصول تصوف. ۳ - در اطوار ثلاثه تصوف و شرح «منهم ظالم لنفسه و منهم مقتصد، و منهم سابق بالخیرات» (۲). ۴ - تحفه علائیه، در اصول و آداب دین اسلام بر طبق چهار مذهب سنت و جماعت. این کتاب را در گیلان به نام امیر علاءالدین حاکم آنجا که مذهب حنبلی داشت و از امرای نیمه مستقل محلی بود، به تاریخ ۸۳۱ نوشته است. ۵ - مدارج افهام الافواج فی تفسیر ثمانیه ازواج. این رساله را در مازندران بسال ۸۳۱

به نام سیدمرتضی بن سیدکمال الدین بن سیدقوام الدین از ملوک رستم‌دار ساری متوفی در سال ۸۳۷ تألیف کرده. ۶ - رساله در اعتقاد، به نام شاهرخ برای رد تهمت تصوف، مختوم به حکایتی از امام غزالی. ۷ - مناظره بزم و رزم، ادبی با عبارات شیرین محتوی چند حکایت. ۸ - رساله ای در شرح لمعات عراقی. ۹ - رساله شق القمر و بیان ساعت. ۱۰ - رساله انجام در تصوف. ۱۱ - رساله نقطه در معنی: انا النقطة التي تحت الباء. ۱۲ - رساله در معنی ده بیت از شیخ محیی الدین اعرابی. ۱۳ - رساله مبدأ و معاد. این کتاب را در چالو (= چالوس) هزارجریب بسال ۸۳۲ بنام ناصر الدین و الدین علی نگاشته. ۱۴ - رساله سؤال الملوک در علم حروف و اعداد بنام میرزا بای سنقر. ۱۵ - رساله سلم دارالسلام فی بیان حکم احکام ارکان الاسلام. ۱۶ - ترجمه احادیثی از حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام ناتمام که در ساری نوشته است. ۱۷ - رساله ای کوچک در معنی خواص علم صرف به مشرب تصوف. همه این کتب و رسائل چه فارسی و چه عربی بشیوه ادبی با سجع و تکلفات دیگر انشاء شده است. مختصات سبکی او تازگی ندارد و بشیوه عظاملک جوینی است لیکن تا اندازه ای بلیغ تر و بی تکلف تر است. (سبک شناسی بهار صص ۲۰۳ - ۲۳۸). و رجوع به حیب السیر جزء ۳ ص ۳ ج ۲۱۱ و مجالس المؤمنین و ریاض العارفین شود. (۱) - مرحوم بهار. (۲) - قرآن ۳۵/۳۲.

صائن الدین.

[ء نُدْ دِی] (اخ) عبدالعزیز بن عبدالکریم جیلی. رجوع به عبدالعزیز... شود.

صائن الدین.

[ء نُدْ دِی] (اخ) عبدالملک بن محمد بسبری، از مردم بسبر، دهی به همدان. رجوع به عبدالملک... شود.

صائن الدین.

[ء نُدْ دِی] (اخ) مکی بن ریان بن شبه، مکنی به ابی الحزم. رجوع به ابوالحزم مکی بن ریان شود.

صائن الدین.

[ء نُدْ دِی] (اخ) یحیی بن سعدون قرطبی. رجوع به یحیی... شود.

صائن الدین ترکه.

[ء نُدْ دِی تُّ ك] (اخ) رجوع به صائن اصفهانی شود.

صائن الدین حنبلی.

[ء نُدْ دِی نِ حَمِّ ب] (اخ) او راست: الاعجاز فی الاحاجی و الالغاز.

صائن رکن الدین.

[ء رُ نُدْ دِی] (اخ) رجوع به صائن رکن الدین هروی (مولانا...) شود.

صائن سمنانی.

[ء ن س] (اخ) شمس الدین محمود (قاضی...) وی در سلک ارکان دولت امیر پیرحسین چوپانی که روزی چند حاکم بود انتظام داشت و در آن اوان که ملک اشرف به اتفاق امیر شیخ ابواسحاق بعزم تسخیر شیراز توجه کرد، مولانا شمس الدین در مرافقت امیر جلال الدین طیب شاه مانند بخت و دولت از امیر پیرحسین روی گردانید و به ملک اشرف و امیر شیخ ابواسحاق پیوست، و چون امیر پیرحسین را طاق مقاومت سپاه صاحب جلادت نبود فرار بر قرار اختیار کرد و ملک شیراز باز گذاشت. آنگاه امیر شیخ ابواسحاق بعرض ملک اشرف رسانید که: چون پدر بزرگوار و برادر نامدار من در شیراز مدتی دیرباز به امر حکومت اشتغال داشتند اگر اجازت باشد بنده پیشتر به آن مملکت رفته به ترتیب طوی پادشاهانه قیام نماید، و ملک اشرف شرف رخصت ارزانی داشت. چون امیر شیخ به شیراز درآمد اهالی آن دیار را با خود متفق ساخت و طبل مخالفت با ملک اشرف فرو کوفته، هیچکس از اشرافیان را بدان ولایت راه نداد. ملک اشرف محاصره آن ولایت مصلحت ندیده، بناکام مراجعت کرد و در اثناء ایلچی نزد امیر مبارزالدین محمد مظفر که در خطه یزد بود ارسال داشت، و التماس ملاقات فرمود. امیر محمد جواب داد که اگر آنجناب را خاطر متوجه آن است که شرف تلاقی از سر صدق و صفا روی نماید مولانا شمس الدین صاین قاضی را که پیوسته در مجلس اشرف زبان به غیبت ما میگشاید بدین جانب ارسال دارد. ملک اشرف بنا بر استمالت خاطر امیر محمد مظفر، مولانا را گرفته مقید به یزد فرستاد. چون خدمت مولوی به آن خطه رسید شفعا انگیخته، منظور نظر عاطفت و احسان گشت. آنگاه امیر محمد مظفر از یزد به کرمان شتافته، میان آنجناب و مولانا شمس الدین مبانی عهد و میثاق استحکام تمام یافته مقرر بدان شد که مولانا قلعه سیرجان را که در تصرف پسر او بود به ملازمان امیر محمد سپارد، و زمام حل و عقد امور مملکت در قبضه اقتدار مولانا باشد و هر سال مبلغ صد هزار دینار کپکی علفه گیرد. بعد از آن خدمت مولوی به جد تمام و جهد مالاکلام کمر خدمتکاری جناب مبارزی بر میان جان بست، و چون این معنی موافق مزاج خواجه تاج الدین عراقی و بعض دیگر از اعیان مملکت کرمان نبود، خدمت مولوی را بر آن داشتند که از امیر مبارزالدین التماس نماید که او را برسم رسالت بجانب شیراز فرستند، تا غبار نقار که از جانب مبارزی بر حاشیه ضمیر امیر شیخ ابواسحاق نشسته به زلال موعظت فرو شوید، و ابرقوه و شبانکاره را از مملکت فارس مفروز گردانیده داخل ولایت امیر محمد مظفر کند، و اساس مودت را بوسیله وصلت مستحکم سازد، و مولانا کیفیت این اندیشه را بعرض رسانید، جناب مبارزی اسعاف این ملتمس را ضمیمه الطاف سابق ساخت و اسباب سفر مولانا را مرتب و مهیا گردانیده، خدمت مولوی به تجمل و اعزاز تمام روی به شیراز آورد و چون به مقصد رسید وزارت امیر شیخ ابواسحاق را به شرکت سیدغیاث الدین علی یزدی قبول کرده، دفتر انعام و احسان امیر مبارزالدین محمد را بر طاق نسیان نهاد. ای امید من و عهد تو سراسر همه باد! (دستورالوزراء صص ۲۴۰ - ۲۴۲). و پس از اندکی در همان سال امیر ظهیرالدین ابراهیم صواب که وزیر مبارزالدین در یزد بود با اجازه وی به شیراز آمد و بجای صاین قاضی و غیاث الدین به وزارت منصوب گشت، و بنا به گفته فصیح خوافی پس از چند ماه در همان سال (۷۴۵ ه. ق.) به دست اشرار کشته شد و بعد از کشته شدن او بار دیگر سیدعلی غیاث الدین یزدی و شمس الدین صاین قاضی معاً به وزارت گماشته شدند. ولی این دو وزیر با یکدیگر نمیساختند و نتیجه خرابی اوضاع دربار و سرگردانی مردم بود. وزارت آن دو به ضبط فصیح خوافی بسال ۷۴۵ بوده است. شمس الدین صاین که مردی جاه طلب و پرشور بود بعنوان منظم ساختن نواحی گرمسیر فارس و رسیدگی به سواحل حرکت کرد و در حدود بندر جرون یعنی بندرعباس امروزی در فصل زمستان سپاهی تهیه دیده در فصل بهار ظاهراً بعنوان انتقال به ناحیه سردسیر کرمان، و باطناً بقصد تسخیر آن ایالت به حرکت درآمد، و قبایل سرکش هزاره و اوغان و جرما را که غالباً یاغی بودند با خود همدست کرد. امیر مبارزالدین محمد هم که مردی کارآزموده و آگاه بود، و صاین را بخوبی میشناخت به استقبال او شتافت، و در یک جنگ آنها را منهزم و جماعتی را مقتول، و رؤساء آنها را دستگیر کرده و از جمله صاین کشته شد، و سرش را به اطراف فرستادند، و یا بگفته صاحب فارسنامه ناصری سر او را به عراق عجم فرستادند. خواجهی کرمانی

واقعه قتل او را در قطعه ای بنظم آورده و حافظ ابرو آن قطعه را در جغرافیای تاریخی خود نقل کرده و همچنین فصیح خواری در «مجمعل فصیحی» در ذیل حوادث سال ۷۴۶ گوید: حرب شهریار اعظم امیر مبارزالدین محمد بن مظفر با مولانا شمس الدین صاین قاضی و گریختن مولانا شمس الدین مذکور و قتل او بر دست یکی از لشکریان امیر مبارزالدین محمد. و خواجه در تاریخ او گفته: سال هجرت هفصد و چل بود و شش کز دور چرخ نیم روز چارشنبه چارم ماه صفر شمس دین محمود صاین قاضی آن کز کبریا بود در اوج معالی آفتاب سایه ور زد علم بر وادی رودان و تیغ کین کشید بسته همچون کوه بر قصد شه کرمان کمر چون به پرواز آمد از هر سو عقابی جان شکار شد برون از آشیان چون شاهباز تیزپر راند رخس بادپای از مرکز خاکی برون و آمدش دور حیات از گردش گیتی بسر. رجوع به تاریخ عصر حافظ تألیف قاسم غنی ج ۱ صص ۸۵ - ۸۹ و حبیب السیر ج ۲ صص ۹۰ - ۹۱ شود.

صائن ملکشاه.

[ء م ل] (اخ) پادشاه بخارا. در جهانگشای جوینی نام وی آمده است و مؤلف کتاب در ذکر احوال کورکوز گوید: ادکو تیمور با قومی از نامان و غمازان برفتند به اتفاق به بخارا رسیدند، ملک بخارا صاین ملکشاه ایشان تمامت را ضیافت کرد در خانه خویش. (جهانگشای جوینی ج ۲ ص ۲۳۲).

صائن وزیر.

[ء ن و] (اخ) نصره الدین عادل، ملقب به رکن الدین صائن. خوندمیر گوید: وی از اولاد ضیاءالملک محمد بن مودود بود. و ضیاءالملک در زمان سلطان محمد خوارزمشاه به منصب عارضی سپاه اشتغال داشت، و در آن اوان که سلطان جلال الدین در کنار آب سند از لشکر پادشاه گیتی ستان چنگیزخان شکست یافته، بجانب هندوستان شتافت، ضیاءالملک در ملازمت سلطان بود، لاجرم در وقتی که سلطان از این دیار مراجعت فرمود سوابق خدمات ضیاءالملک را ملاحظه کرده، او را منظور نظر عنایت گردانید... و ضیاءالملک در زمان دولت و اقبال درگذشت. اما رکن الدین صاین نصره الدین عادل لقب یافته، لوای استقلال برافراشت و دفتر حقوق تربیت امیر چوپان را بر طاق نسیان نهاده معایب او و اولاد وی را بهنگام مجال بر صفحه ضمیر سلطان ابوسعید می نگاشت، و چون امیر چوپان از تغییر مزاج صاحب تاج و سریر و خبث وزیر بی تدبیر آگاهی یافت به بهانه ضبط ولایات خراسان رکن الدین صاین را همراه خود گردانید و بدان جانب شتافت و در غیبت امیر چوپان پسر وی دمشق خواجه که صاحب اختیار ملک و مال بود به یکی از ممگان العجایتو سلطان متهم گشت و سلطان ابوسعیدخان که از تحکمت چوپانیان نیک به تنگ بود به قتل او حکم کرد، دست قضا بساط حیات دمشق خواجه را درنوشت. چون این خبر در خراسان بسمع امیر چوپان رسید و او تغییر مزاج سلطان را از غمز و سعایت نصره الدین عادل تصور میکرد، وزیر را طلبیده فی الحال جلاد را به قتل او فرمان داد. رکن الدین صاین متحیر گشته، مجال قیل و قال نیافت و از جلاد التماس کرد که مرا به دو نیم زن. جلاد از سبب این تمنا پرسید. وزیر جانب امیر اشارت نمود: بدو گفت زیرا که پستی که آن کند بر شما اعتماد از جهان نباشد بجز تیغ فرجام آن همین است آخر سرانجام آن. (دستورالوزراء صص ۳۲۳ - ۳۲۴). و در تاریخ مغول گوید: خواجه تاج الدین علیشاه جیلان تبریزی که پس از قتل خواجه رشیدالدین بکلی در کارها مستقل شده بود، در اواخر جمادی الاخری سال ۷۲۴ ه. ق. در شهر اوجان درگذشت و او تنها وزیر بزرگی بود که در دستگاه مغول به مرگ طبیعی از این دنیا برفت. پس از فوت او ابوسعید پسر ارشد علیشاه امیر غیاث الدین محمد را به پاس احترام پدر به وزارت خود برداشت، ولی پسر کوچکتر او خلیفه که با برادر در کار شریک شده بود، با او مخالفت کرد، و عمال دیوانی به دو دسته منقسم گردیدند و همین امر کارها را پریشان و مختل ساخت، و ابوسعید مجبور شد اموال ایشان را بکلی توقیف کند و وزارت خود را به یکی از نواب امیر چوپان که نصره الدین عادل نسوی نام و صاین وزیر لقب داشت، واگذار کرد، اما این مرد هم

کفایتی نداشت و با اینکه مصنوع مراحم امیر چوپان و پسران او بود، پیوسته پیش ایلخان از ایشان سعایت میکرد، و چون این معانی به گوش امیر چوپان رسید امیر در سال ۷۲۵ ابوسعید را به عزل او واداشت، و کار وزارت و امارت بعهدده دمشق خواجه پسر امیر چوپان محول شد، و امور لشکری و کشوری ابوسعید بکلی در دست امیر چوپان و پسران مقتدر او قرار گرفت، و چون سلطان ابوسعید دختر امیر چوپان را خواستگاری کرد و امیر ابا نمود خاطر ابوسعید بر امیر چوپان متغیر شد، و رکن الدین صائن وزیر نیز در دامن زدن آتش این خصومت سعی کرد، و دمشق خواجه را که نیابت مهام خاصه ایلخانی بعهدده او بود در چشم ابوسعید مستبد و مستقل جلوه دادند. امیر چوپان در خلوت از ابوسعید موجب تغییر مزاج او را نسبت به خود پرسید، ابوسعید از دمشق خواجه و استبداد و تسلط او شکایت کرد و آن را برخلاف وظیفه دولت خواهی شمرد. چوپان پسر را مورد عتاب قرار داد و علت این حرکت را پرسید. دمشق خواجه گفت: من بر خود گناهی نمی بینم و تغییر مزاج سلطان را هم علتی جز سعایت صائن وزیر نمی شناسم. امیر چوپان صاین وزیر را با خود به خراسان برد، و زمام امور وزارتی یکسره در دست دمشق خواجه قرار گرفت، و این بار دیگر اقتدار او به آنجا رسید که جز نام ظاهری سلطنت چیزی دیگر برای ابوسعید باقی نماند و این مسئله علاوه بر تولید ملالت در خاطر ابوسعید امرای دیگر را نیز به حسادت و امیداشت... تا آنکه فرصت به دست آورده و با ترتیب مقدماتی ابوسعید را به قتل دمشق خواجه واداشتند و او وی را در پنجم شوال سال ۷۲۷ بکشت و چون امیر چوپان از قتل پسر مطلع شد صاین وزیر را در خراسان به انتقام پسر خود به قتل رسانید. (تاریخ مغول صص ۳۳۴ - ۳۳۸).

صاءه.

[ع] (ع ا) رجوع به صاءه شود.

صائین.

(اخ) نام محلی کنار راه سراب به اردبیل در ۱۳۸۸۰۰ گزی تبریز، میان کاروان و امام چای.

صائین.

(اخ) دهی جزء دهستان قزل کچیلو بخش ماه نشان شهرستان زنجان، ۴۸۰۰۰ گزی جنوب خاوری ماه نشان، ۸۰۰۰ گزی راه مال رو عمومی. کوهستانی و سردسیر و سکنه آن ۷۷۵ نفر است. مذهب شیعه. آب آن از قنات، چشمه. محصول آنجا غلات، انگور، قیسی. شغل اهالی زراعت، صنعت، گلیم و جاجیم بافی. راه مال رو. چند نفری از مردان برای تأمین معاش به تهران میروند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صائین قلعه.

[ق ع] (اخ) یا شاهین دژ. دهی جزء دهستان ابهر رود بخش ابهر شهرستان زنجان، ۱۸۰۰۰ گزی شمال باختر ابهر، ۳۰۰۰ گزی راه شوسه قزوین به زنجان. جلگه و سردسیر. سکنه آن ۳۱۴۳ تن شیعه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، یونجه، کشمش، انگور، قیسی، گردو، سیب زمینی، صیفی. شغل اهالی زراعت، صنعت، قالیچه بافی. دو قهوه خانه و در حدود سی دکان سر راه شوسه دارد. ایستگاه راه آهن در ۳۰۰۰ گزی شمال ده نزدیک راه شوسه واقع است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲ ||). در مشرق سلطانیه و نام قدیمی آن قهورد (۱) است. (جغرافیای سیاسی کیهان ص ۳۷۸). حمدالله مستوفی در ذکر عراق عجم گوید: سرجهان، قلعه ای بود بر کوهی که محاذی طارمین است بر پنج فرسنگی سلطانیه بجانب شرقی است و کمابیش پنجاه پاره ده از توابع آن بوده

و تمامت در فترت مغول خراب شد. و دیه قهود که مغول آن را صاین قلعه میخوانند ام القرای آنجاست. (نزهة القلوب ص ۶۴). و در باب ذکر مسافت طرق گوید: از سلطانیه تا دیه قهود که مغول صاین قلعه خوانند پنج فرسنگ، و از او تا شهر ابهر چهار فرسنگ است. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۱۷۳). (۱) - در نزهة القلوب «قهود» آمده.

صائین کلایه.

[کَی] (اخ) دهی جزو دهستان الموت بخش معلم کلایه شهرستان قزوین، ۸ هزار گزی خاور معلم کلایه، ۵۴ هزار گزی راه شوسه. کوهستانی و معتدل و سکنه ۱۴۲ نفر. مذهب شیعه. زبان تاتی. آب آن از رودخانه. محصول آنجا غلات، برنج، انگور، گردو، توت است. شغل اهالی زراعت. راه مالرو. دبستان چهار کلاسه و چند چنار کهن دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صاب.

(ع ۱) ج صابۀ. (منتهی الارب).

صاب.

(ع ۱) هر نباتی را گویند که آن را شیر می باشد، یعنی در وقت بریدن و شکستن از آن چیزی برآید سفید، مانند شیر. (برهان قاطع). || درختی است که چون فشرده شود از او هیئت شیر آبی بیرون آید و اگر قطره ای از آن در چشم افتد، در نظر او چنان نماید که از آسمان شهاب سوی زمین می آید و در هوا درافشان شود و منبت او در اقصای بلاد شام است و طعم او تلخ بود. و ابو عبیده از اصمعی روایت کند که طعم صاب و سلع تلخ است و لیث گوید صاب عصاره درختی است که طعم او تلخ است. (ترجمه صیدنه ابوریحان ||). گویند قثاء الحمار است، به تحقیق نوعی از یتوعات است. (اختیارات بدیعی). و در نسخه ای دیگر از همین کتاب چنین آمده است: صابون الصاره (بجای صاب) و پس از آن آرد: گویند قثاء الحمار و گویند به تحقیق نوعی از یتوعات است. || اسم عربی جمیع اشیای بسیار تلخ است و بر قثاء الحمار و بر نوعی از گیاه شیردار بسیار تلخ شامل است. (تحفه حکیم مؤمن): از حلاوت مذاق، حلاوت شهد و شکر را در مرارت صاب و صبر یابد. (جهانگشای جوینی ||). باران ریزان. (منتهی الارب ||). و به صفاهانی سبب را که تفاح باشد صاب خوانند. (برهان قاطع).

صاب.

(اخ) ابن ادريس. ابن ابی اصیبعه گوید: او طاط بن ادريس است. و صابئون به او منسوب اند. رجوع به ادريس شود. و شهرزوری در نزهة الارواح گوید: طاطة، صاب پسر ادريس است و حنفا که آنان را صابيون (۱) خوانند به وی منسوبند. از سخنان اوست: کسی که عقل ندارد، غضب را مغلوب خود نتواند کرد. پادشاه عاقل به رفق و مدارا به جایی رسد که به جور و صولت بدانجا نتواند رسید. پادشاه صاحب رأی باید به کردار مردان نگرد نه به جثه آنان و باید با آنکه توانایی دفع او ندارد مخالفت نکند. (ترجمه نزهة الارواح). قفطی در تاریخ الحکماء (ص ۸) آرد که در سبب پرستش بتان گفته اند که صاب بن ادريس یا یکی از شاهزادگان بتان را بزرگ می شمرد و خدای خویش خواند به تقلید اسقلیبوس که صورتی از ادريس ساخته بود و آن را بزرگ میداشت. (۱) - مؤلف در اینجا به خطا رفته، چه حنفا غیر صابئون هستند.

صابئون.

[ب] [اخ] ج صابئی. رجوع به صابئین شود.

صابئ.

[ب] [ا] رجوع به صابئین شود.

صابئی.

[ب] [ص نسبی] منسوب به صابئی یا صابئی. رجوع به صابئین شود: هرچه در جمله آفاق در آنجا حاضر مؤمن و صابئی و گبر و نصارا و یهود گر تو خواهی که دم از صحبت اینان بزنی خاک پای همه شو تا که بیابی مقصود؟.

صابئین.

[ب] [اخ] (۱) صابئ. نامی که به دو فرقه کام مشخص اطلاق میشود: ۱ - ماندائی‌ها (۲) یا صبه (۳)، فرقه یهودی و مسیحی بین النهرین (مسیحیان پیرو یحیی معمد). ۲ - صابئین حران، فرقه مشرک که مدتها در دوره اسلام وجود داشتند. صابئین که در قرآن ذکر آنها آمده، فرقه واسطه بین یهودیان و مسیحیان اند و از اهل کتاب بشمار میروند، اینان بطور مسلم همان ماندائی‌ها (۴) میباشند و این کلمه باید مشتق از ریشه «ص ب ع» [عبری] (فرورفتن در آب) باشد که عین آن ساقط شده و بمعنی «معمدون» است یعنی کسانی که تعمید را با تغسیل در آب اجرا میکنند. صابئین مشرک از این امر ابداً اطلاع ندارند و شاید این اسم را از جهت احتیاط به خود داده اند تا از اغماضی که قرآن درباره آن دسته از صابئین روا داشته بهره مند شوند. (دائرة المعارف اسلام ج ۴ ص ۲۲). صابئین ابتدا در شمال بین النهرین پراکنده بودند و مرکز اصلی آنها حران (۵) و زبان آنان سریانی بود. مأمون خلیفه میخواست این فرقه را سرکوب کند لیکن اطلاعات و معلومات آنان وی را از اجرای این تصمیم بازداشت. در حدود سال ۲۵۹ ه. ق. / ۸۷۲ م. ثابت بن قره مشهور که با همکیشان خود اختلافی پیدا کرد و آنان وی را از جرگه خویش براندند، به بغداد آمد و در آنجا تشکیل شعبه دیگری از صابئین داد. فرقه صابئین در بغداد مدتی آسوده بودند تا آنکه خلیفه قاهر به آزار ایشان پرداخت و سنان بن ثابت را مجبور به قبول اسلام کرد. در حدود سال ۳۶۴ ه. ق. / ۹۷۵ م. ابواسحاق بن هلال صابی که منشی المطیع خلیفه و الطائع خلیفه بود سبب شد که فرمان عفو همکیشان خود را که در رقه و دیار مضر بودند بگیرد و صابئین بغداد را نیز مورد حمایت قرار داد. در قرن یازدهم میلادی بیشتر صابئین در حران و بغداد بسر میبردند و در ۴۲۴ ه. ق. / ۱۰۳۳ م. تنها یک معبد مخصوص ماه داشتند و آن قلعه ای در حران بود و در این تاریخ این معبد بوسیله علویان مصر اشغال شد. در اواسط قرن یازدهم آثار صابئین حرانی بکلی از میان رفت، اما صابئین بغداد و رسوم آنها هنوز هم باقی است. بزرگانی که از این طایفه برخاسته و موجب اشتها این کیش شده اند عبارتند از: ثابت بن قره مهندس عالی مقام و منجم مبتکر و فیلسوف. سنان بن ثابت پزشک، عالم طبیعی و اطباء و منجمین دیگر از این خاندان. ثابت بن سنان و هلال بن محسن مورخ. ابی اسحاق بن هلال وزیر و کسانی دیگر از این خانواده. البتانی (۶) منجم مشهور. ابوجعفر الخازن ریاضی دان. ابن الوحشیة مؤلف فلاحت نبطی هم اگرچه خود را مسلمان معرفی میکنند، لکن کام به مکتب صابئین اختصاص دارند و از جابر بن حیان (۷) کیمیاوی مشهور هرچند اطلاع دقیقی در دست نیست ولی محتم صابی است. (دائرة المعارف اسلام ج ۴). شهرستانی گوید: صبیوة در مقابل حنیفیة اند و در لغت گویند: صبا الرجل؛ هنگامی که میل کند. و اینان را از آنجهت صابئین گویند، که از سنن حق و طریق پیامبران منحرف شده اند. مدار مذهب صابئین بر تعصب بخاطر روحانیات است همچنانکه مدار مذهب حنفا بر تعصب برای بشر جسمانی است. و صابئین بر چهار فرقه اند: اصحاب روحانیات. اصحاب هیاکل. اصحاب اشخاص. خربائیه (۸). و مذهب اصحاب روحانیات، آن است که عالم را صانع است

حکیم که سختی و بلا- بر او طاری نشود و بر ما واجب است بدانیم که رسیدن به جلال او نتوانیم. و باید بوسیله مقربان او که روحانیات پاک و پاکیزه اند (جوهراً و فع و حاله) بدو نزدیک شویم و نفوس خود از پلیدی شهوات طبیعی پاک ساخته و اخلاق خویش از علائق قوای شهویه و غضبیه پاکیزه سازیم، تا میان ما و روحانیات مناسبت حاصل شود، آنگاه حاجات خویش از آنان بخواهیم، تا ایشان میان ما و خالق شفیع شوند. و این تهذیب و پاکیزگی جز با ریاضت و انقطاع نفس از شهوات و تضرع و ابتهال و نماز و زکوة و قربانی و روزه داشتن و بخور کردن و تعزیم عزائم حاصل نشود تا آنگاه که نفس به پایه ای از قوت و قدرت رسد که نیازی به واسطه نداشته باشد و با مدعی وحی مانند شود و گویند که پیمبران نیز در شکل و صورت و نوع مانند ما هستند و در ماده با ما شریکند و چون ما میخورند و می آشامند پس چرا اطاعت آنان کنیم؟ و ایشان را بر خود برتری دهیم؟ و لئن اطعمم بشراً مثلکم انکم اداً لخاصرون(۹). و صابئین را با حنفاء مباحثاتی است و حنفا بر اصحاب روحانیات طعنه زنند که شما راهنمایی حس را منکرید، پس وجود این روحانیان واسطه را چگونه دانستید؟ گویند عاذیمون و هرمس (شیث؟ و ادیس؟) ما را راهنمایی کردند! حنفا گویند شما که روحانی را بر جسمانی ترجیح میدهید و واسطه بشری را نفی میکنید، برخلاف عقیده خویش رفته اید و بشری جسمانی را واسطه ساخته اید. در این جا مباحثاتی طولانی بین روحانیان و حنفا رفته است که شهرستانی آن را در ملل و نحل بیاورده است. رجوع به ملل و نحل شهرستانی شود. اما ارباب هیاکل از آنجا پیدا شدند که چون روحانیان وجود واسطه را ضروری دیدند، دست به دامن هیاکل یعنی سیارات هفتگانه زدند، و نخست منازل و سپس جای طلوع و غروب آنان را دانستند... و به ختم و عزائم و دعا پرداخته و هر روز را به ستاره ای اختصاص دادند و در ساعتی که بدان ستاره مخصوص بود انگشتری مخصوص پوشیده و لباسی خاص در بر میکردند و دعای مخصوص خوانده و حاجتی را که برآوردن آن بدان ستاره اختصاص داشت، از آن میخواستند، بعضی از آنان آفتاب را خدای خدایان و رب الارباب قرار دادند و به هیاکل بخاطر روحانیان تقرب میجستند و به روحانیان بخاطر تقرب به خدا و عقیده داشتند که هیاکل بدنهای روحانیات است. و اصحاب اشخاص از آنجهت پیدا شدند که گفتند هیاکل را همه وقت نتوان دید، چه گاه طلوع کنند و گاه غروب و ما در همه حال به آنها تقرب نتوانیم کرد، پس باید صورتی از آنها در پیش چشم داشته باشیم و بدان صورت به هیاکل تقرب جویم. آنگاه بتانی بمثال هیاکل هفتگانه با رعایت شرائط زمان و درجه و جمیع اضافات نجومی ساختند. اما خربانیه(۱۰) گویند صانع معبود واحد و کثیر است. وحدت او بذات و اول و ازل و اصل است و بسبب مدبرات هفتگانه که در رأی العین اند متکثر نشود و باریتعالی در اشخاص عالم و فاضل و خیر ارضی هویدا و بوسیله آنها مشخص شود، با این تکثر وحدت او در ذات وی باطل نگردد. و گویند خدا فلک را با آنچه از اجرام و ستارگان در آن است ابداع کرده و مدبران این عالم قرار داده و آنها آباء و عناصر و امهات و مرکبات مولیدند. و آباء زنده اند و گویا و آثار را به عناصر تحویل دهند و عناصر آن آثار را در رحم خود بپذیرند و از آن مولید بوجود آید. و گاه اتفاق افتد که از صفو مولید شخصی مرکب شود و مزاجی کامل الاستعداد بوجود آید آنگاه هست که خدا در آن مشخص شود. و گویند طبیعت کل در هر اقلیم مسکون بفاصله هر سی و شش هزار و چهارصد و بیست و پنج سال از هر نوع جفتی نر و ماده بوجود آورد که در این مدت بمانند و چون دور به پایان رسد این نسل برافتد و نسل دیگری از انسان و حیوان و نبات پدید آید و قیامت که پیغمبران گفته اند همین است و جز این جهان جهان دیگری نیست و زنده شدن مردگان و برانگیختن آنان که در گورها خفته اند، به تصور درنیاید و همه صابیان سه نماز گزارند و غسل جنابت و مس میت کنند، و خوک و سگ و جزور را حرام دانند و از پرندگان آن را که چنگال داشته باشد و کبوتر را نیز حرام شمارند و شراب را تا آن حد که مستی آرد نهی کنند و ختنه را روا ندارند و تزویج را تنها با ولی و شهود جایز شمارند. و طلاق را جز بحکم حاکم جایز ندانند و جمع بین دو زن نکنند. اما هیاکلی که صابئین بر نامهای جواهر عقلی روحانی بنا کرده اند عبارت است از: هیکل علت اولی، هیکل عقل، هیکل سیاست، هیکل ضرورت، هیکل نفس که شکل آنان مدور است و هیکل زحل مسدس است و هیکل مشتری مثلث و هیکل مریخ مربع مستطیل و هیکل آفتاب مربع و هیکل

زهره مثلثی است در جوف مربع و هیکل عطارد مثلثی است که در جوف آن مربع است و هیکل ماه مثنی است. (ملل و نحل شهرستانی). در کشاف اصطلاحات الفنون آرد که: صابئین فرقه ای است که ملائکه را پرستند، زبور خوانند، به قبله توجه کنند، کما فی کتالغات. و در جامع الرموز در کتاب نکاح گوید: صابئیه فرقه ای از نصارینند که ستارگان را تعظیم کنند، همچنانکه مسلمانان کعبه را، و در غرر گوید: صابئیه پرستنده ستارگانند و آنان را کتاب نیست. و در شرح این کتاب (غرر) که به درر موسوم است گوید: در تفسیر صابئیه اختلاف کرده اند، گویند که آنان بت پرستند، از آن رو که ستارگان را پرستش کنند، و ابوحنیفه گوید: آنان ستاره را پرستند بلکه تعظیم کنند، همچون مسلمانان کعبه را. و در فتح الغدیر آرد که: بعقیده ابوحنیفه آنان گروهی هستند که پیغمبری دارند و کتابی و ستارگان را تعظیم کنند، همچون مسلمانان قبله را: سی سال از سلطنت او [گشتاسب] گذشته بود که زردشت بن بورشسب بن اسبتمان آیین مجوسی را بدو عرضه کرد و او آن را پذیرفت و مردم ملک خویش را بر آن داشت و برای ترویج آن جنگها کرد تا آن را استوار ساخت، و مردم این ملک پیش از آن بر مذهب حنفاء بودند و ایشان صابئینانند (۱۱) و آن آیینی بود که بوداسب آن را به زمان طهمورث آورده بود. (امثال و حکم ص ۱۶۶۶ از التنبیه و الاشراف ||). در تفسیر طبری صابئیان به کلمه «نغوشاکیان» ترجمه شده است، اما در حدود العالم نغوشاک نام طائفه مانویه میباشد (ص ۶۶): و پیش از آن کیش (زردشت) و کیش صابئیان داشتند. (فارسانه ص ۴۹). و اند روی [اندر شهر حران به ناحیت جزیره] صابئیان اند بسیار. (حدود العالم). صاحب مفاتیح العلوم گوید: این نام را به زمان مأمون خلیفه بدینان داده اند ||. صابئیان اگر خود کلدانیان نباشند بازماندگان یا شاگردان ایشان هستند. (تاریخ التمدن الاسلامی جری زیدان ج ۲ ص ۱۱ ||). طبری و همه مورخین نوشته اند که در عهد تهمورث بوداسف ظهور کرد که مذهب صابئین آورد. (یشتها ج ۲ ص ۱۳۸). و حکمای یونان فلسفه طبیعی اولی را که فیثاغورث و ثالس ملطی و عوام صابئه بر آن بودند، از یونانیان و مصریان انتحال میکردند. (تاریخ الحکماء ص ۲۶). و عامه مردم یونان صابئی بودند که ستارگان را بزرگ شمرده و پرستش بتان میکردند. (تاریخ الحکماء ص ۲۷). در نقطه ای که تا قسطنطنیه سه روز راه است خانه ای است که مجاوران آن، گروهی از صابئه کلدانی اند و رومیان آنان را بر مذهبی که دارند واگذارده و از ایشان جزیه می گیرند. (تاریخ الحکماء ص ۳۱ از الفهرست). و مردم مصر در باستان زمان صابئی بودند و بتان را می پرستیدند و آنگاه که دین نصاری پدید گشت بدان گرائیدند. (تاریخ الحکماء ص ۳۴۸). ابوحنیفه را از صابئیان حرانی که به ستاره پرستی معروفند، پرسیدند، وی آنان را چون بت پرستان دانست و نکاح و ذبیحه ایشان را حرام شمرد و از ابویوسف و محمد دو تن از پیروان ابوحنیفه از صابئیان که در بطیحه بودند سؤال کردند، آنان ذبیحه و نکاح این فرقه را مباح دانستند، چه این طائفه از نصاری بوده و به مسیح ایمان داشتند. (تاریخ الحکماء ص ۳۱۱). قفطی در این کتاب ترجمه چند تن از بزرگان صابئه را بیاورده، مانند ابراهیم بن هلال بن ابراهیم (۱۲)، ثابت بن قره (۱۳)، هارون بن صاعد (۱۴)، ابوالحسن بن سنان (۱۵). کتبی که درباره صابئیان نوشته اند و قفطی آن را در تاریخ الحکماء ذکر کرده عبارت است از: کتاب وصف مذهب الصابئین تألیف احمد بن محمد بن مروان طیب سرخسی (۱۶). رساله ای در اعتقاد صابئین تألیف ثابت بن قره (۱۷). رساله ای در شرح مذهب صابئین تألیف سنان بن ثابت بن قره (۱۸). و صابئین را کتابی است بنام حاتفی. رجوع به کلمه حاتفی در همین لغت نامه شود. اکثر گنستیک ها که از طریقه آنها آگاهی داریم از مردم ولایات شرقی ممالک روم بوده اند. یکی از فرقه های گنستیک بین النهرین و بابل فرقه ماندائی است و دیگر فرقه ای که آنها را در کتب عرب مغتسله نامیده اند و یکی از مآخذ کیش مانوی محسوب است. عرب همه فرقه های گنستیک مشرق را که افکارشان در زمان اسلام هم رواجی داشته است بنام حنیف یا صابئه خوانده اند. (کریستن سن، ایران در زمان ساسانیان ص ۲۱). آنان بنام مغتسله در جنوب عراق و جنوب ایران باقی میباشند. و ایشان را مائی نیز نامند. برای تتبع در مذاهب ماندائی مغتسله، صابئه رجوع شود به: براند: مذهب ماندائی (لایزیک ۱۸۸۹ م). پالیس: مطالعه در باب مانویه (کپنهاگ ۱۹۱۹، ترجمه انگلیسی ۱۹۲۶). پترسون: عیسویت قدیم و کیش ماندائی. (تحقیق راجع به اناجیل ج ۲۷ سال ۱۹۲۸). چند متن ماندائی را

براند، پونیون، لیدسبارسکی، رایتزن شتاین مورد تحقیق قرار داده منتشر کرده اند بالیس. فهرس کتب ماندائی. (تعلیقات پایان کتاب ایران در زمان ساسانیان، کریستن سن، ترجمه رشیدیاسمی ص ۳۷۴): و در حران قوم صابیان بسیار بودند. (نزهة القلوب ص ۱۰۴). حویزه از اقلیم سیم است و آن را شاپور ذوالاکتاف ساخت... و در او قوم صابیان بسیارند. (نزهة القلوب ص ۱۱۱). حران را مرکز صابئی و دین صابئی یاد کرده اند. (فرهنگ ایران باستان ص ۱۶۵). در ذیل کلمه «حران» در المعرب جوالیقی (ص ۱۲۳) محشی گوید: آنجا منزل صابئه بود. (۱) - - (۵) Mandeens. (۴) - Soubbas. (۳) - Mandeens. (۲) - Sabeens. (۸) Geber. (۷) - Albategnius. (۶) - Carrhae. - صحیح این کلمه حرانیه یا حرانیه است. (۹) - قرآن ۲۳/۳۴. (۱۰) - صحیح این کلمه حرانیه یا حرانیه است. (۱۱) - صابئین حنفا نیستند بلکه در عقیدت مخالف آنان باشند چنانکه گذشت. (۱۲) - ص ۵. (۱۳) - ص ۱۱۵. (۱۴) - ص ۳۲۸. (۱۵) - ص ۳۹۷. (۱۶) - صص ۷۷ - ۷۸. (۱۷) - ص ۲۰. (۱۸) - ص ۱۹۵.

صابح.

[ب] [ع ص، ا] نعت فاعلی از صبح || الحق الصابح؛ حق پیدا و آشکارا. (منتهی الارب ||). الصابح و الصبوح؛ شرب بامداد است. (معجم البلدان ||). (اخ) کوهی است که مسجد خیف در بن آن واقع است. (معجم البلدان).

صابر.

[ب] [ع ص] نعت فاعلی از صَبْر. شکبیا. آرام. بردبار. حلیم. ج، صابرون، صابرین: به درد کسان صابری اندر و تو به بدنامی خویش همداستانی. منوچهری. گرچه بکشی تو مرا صابر و خرسندم که مرا زنده کند زود خداوند. منوچهری. دلی که عاشق و صابر بود مگر سنگ است ز عشق تا به صبوری هزار فرسنگ است. سعدی ||. آنکه کسی را نگاه دارد تا دیگر او را بکشد و فی الحدیث فی رجل امسک رجلاً فقتله آخرٌ: اقتلوا القاتل و اصبروا الصابر؛ ای احبوسوا الذی حبسه للموت حتی يموت. (منتهی الارب ||). (ا) نامی از نامهای مردان (||. اخ) کوچه ای است معروف به مرو. (معجم البلدان). و نسبت بدان صابری است ||. لقب حضرت ایوب علیه السلام. (غیاث اللغات ||). نامی از نامهای خدای تعالی. بردبار که شتاب نکند به عقاب ||. از نعوت امام علی النقی یعنی علی بن محمد بن علی بن موسی بن جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلام.

صابر.

[ب] [اخ] شاعری است و صاحب صبح گلشن گوید: آینه سازی بود در ایران زمین، آینهه کلام به مصقله طبعش صفاتزین. این بیت از اوست: تا برگرفت ماه من از رخ نقاب را شرمنده ساخت عکس رخس آفتاب را. (صبح گلشن ص ۳۳۹).

صابر.

[ب] [اخ] مولای بسام بن عبدالله است. نجاشی گوید: وی از ابی عبدالله روایت کند و در جامع الرواه گوید: داود بن فرقد و ابوالصباح مولای بسام، و عبدالمؤمن از وی روایت کنند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صابر.

[ب] [اخ] مولای معاذ بزاز است. شیخ طوسی در رجال خود وی را از اصحاب صادق شمرده و گویا امامی و مجهول است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صابر.

[ب] (اخ) (ادیب...) قطعه ذیل از اوست در وصف شراب: ساقی بده آن شراب گلگون را گز گونه خجل کند طبرخون را خواهی که رخ تو رنگ گل گیرد از کف مده آن شراب گلگون را ناخوش نتوان گذاشت بی باده وقت خوش و ساعت همایون را آن باده عقیق ناب را ماند چونانکه پیاله در مکنون را یک قطره از او غذای هامون کن تا لاله ستان کنیم هامون را یک جرعه از او بریز در جیحون تا گونه گل دهیم جیحون را افسون غمند باده و مستی بر لشکر غم گمار افسون را کین صرف کند صروف گیتی را و آن دفع کند بلائی گردون را باده سبب است عیش مردم را لیلی غرض است عشق مجنون را قانون و قرار عشرت آمد می ضایع مکن این قرار و قانون را گر طالب مال و گنج افزونی آراسته باش رنج افزون را بی مال چه بد رسید موسی را وز گنج چه نفع بود قارون را. و رجوع به ادیب صابر شود.

صابر.

[ب] (اخ) شاعری رازی است. صاحب آتشکده گوید: از شعرای ری بود و خطابت آن دیار مخصوص وی. این مطلع از او ملاحظه شد، بد نگفته است: گهی که تیر تو را از دل رمیده کشم به این بهانه که پاکش کنم به دیده کشم. (آتشکده آذر ص ۲۱۵).

صابر.

[ب] (اخ) شیخ طوسی گوید: وی از اصحاب صادق است و شعیب حداد از او روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صابر.

[ب] (اخ) ابن ربیع، مکنی به ابی غانم. شیخ منتخب الدین بن بابویه در فهرست خود که در آخر کتاب اجازات بحار چاپ شده است، گوید وی فقیه و ثقه و شاگرد شیخ طوسی متوفی بسال ۴۶۰ ه. ق. است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صابر.

[ب] (اخ) ابن عبدالله هاشمی. مولای بنی هاشم. شیخ طوسی در رجال خود او را در شمار اصحاب صادق (ع) ذکر کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صابر.

[ب] (اخ) خواجه بهاء الدین. رجوع به صابر سمرقندی شود.

صابر.

[ب] (اخ) محمدعلی. از مردم مشهد مقدس است. گویند به مراتب علمی مربوط بود. این سه شعر از اوست: هنگام شکر او به زبان شکوه ای گذشت بیطالعی نگر که همان را شنود و رفت. * قاصد به که آیا ز تو دیگر خبری داشت کز کوی تو می آمد و هر سو نظری داشت امروز رقیبش به سر راه نیامد گویا که ز نا آمدن او خبری داشت. (از آتشکده آذر ص ۷۶).

صابرات.

[ب] [ع ص، ا] ج صابره.

صابرالدین برکه.

[ب رُد دی ؟] [اِخ] وی یکی از شاگردان سیدحسین اخلاطی است. او راست: شرحی ممزوح و مختصر بر فصوص الحکم شیخ محیی الدین عربی که به جمله «الحمد لله مفصل الآيات» آغاز میشود. (کشف الظنون ج ۲ ص ۱۹۲).

صابرپاشا.

[ب] [اِخ] (صبری) دبیر هندسه و وضعی در مهندسخانه. او راست: البراعه المشرقیه فی علم الهندسه الوضعیه، چ مصر (۱۳۰۰ ه. ق.). بلوغ الأمال فی المنتخبات الکثیره الاستعمال، چ سنگی مصر (۱۲۹۹ ه. ق.). (معجم المطبوعات ستون ۱۱۷۷).

صابر ترمذی.

[ب ر ت م] [اِخ] رجوع به ادیب صابر شود.

صابرس.

[اِخ] مؤلف تحفه الملکیه آرد که: قمورث پس از نمود زمام امور بابل به دست گرفت، و اختراع دارالضرب و ابداع دراهم و دنانیر و حلّی از زر و سیم در ایام دولت او وقوع یافت و چون هشتادوپنج سال در اقبال گذرانید به عالم دیگر شتافت و صابرس پادشاه آن ملک شد و در عهد وی رسم مکاییل و موازین پیدا گشت و او هفتادودو سال پادشاهی کرد. آنگاه اطرکرکس بر وی خروج کرد و بر او غالب آمد و او را بکشت و پوست سر وی دباغت کرده بر سر نهاد و بسبب آنکه دو گیسو از آن پوست آویخته بود اطرکرکس را ذوالقرنین گفتند. (حبیب السیر جزء اول از ج ۱ ص ۱۸).

صابر سمرقندی.

[ب ر س م ق] [اِخ] خواجه بهاءالدین. شاعری است و صاحب صبح گلشن گوید: طبعش مصروف شیرین گفتاری و نازک بندی گشته، این بیت از اوست: چون من ز غمت کس دل ناشاد ندارد دارم غم و دردی که کسی یاد ندارد. (صبح گلشن ص ۲۴۰).

صابرشاه.

[ب] [اِخ] نام درویشی است که به احمدخان ابدالی وعده سلطنت داد و وعده او به حقیقت پیوست. در سفر اخیر نادرشاه به خراسان، در یک منزلی خوبشان، درویش، احمدخان را دید و بی اندیشه ای از سطوت نادری به او گفت که در ناصیه و جبهه تو آثار پادشاهی به نظر میرسد، یک توپ کرباس بده تا برای تو خیمه ای چند با سراپرده دوخته و وردی بخوانم که در این زودی سریر آرای تخت سلطنت گردی. (مجمّل التواریخ گلستانه ص ۵۹). پس از اخبار این درویش بفاصله چند روز نادر کشته شد و لشکر افغان در حال مراجعت به قندهار احمدخان ابدالی را به پادشاهی برگزیدند و از آن روز وی احمدشاه درانی خوانده شد. این حکایت با اندک اختلاف در تاریخ احمدشاه درانی و تاریخ سلطانی مذکور است و نام درویش را صابرشاه و از مردم لاهور نوشته

اند. (حاشیه‌ی مدرس رضوی بر مجمل التواریخ ص ۳۰۰).

صابر شدن.

[بِ شُ دَ] (مص مرکب) شکیبائی کردن: اگر عاقل شوی نامت برآید و گر صابر شوی کامت برآید. نظامی. که صابر شو در این غم روز کی چند نماند هیچکس جاوید در بند. نظامی.

صابر نینا.

[بِ] (اخ) از قرای سیب اعلی و از اعمال کوفه است. (معجم البلدان).

صابرون.

[بِ] (ع ص، ا) ج صابر.

صابره.

[بِ رَ] (ع ص) تأنیث صابر.

صابری.

[بِ] (حامص) شکیبائی. شکیب. توان و تاب بر رنج: چو برگشت از من آن معشوق ممشوق نهادم صابری را سنگ بر دل. منوچهری. دشمنش را گو شراب جهل چون خوردی تو دوش صابری کن کاین خمار جهل تو فردا کند. منوچهری. مر آن راست فردا نعیم اندر او که امروز بر طاعتش صابری است. ناصر خسرو. همی تا کند پیشه عادت همی کن جهان مر جفا را تو مر صابری را. ناصر خسرو. صابری کآن نه به او بود کرد هر جو صبرش درمی سود کرد. نظامی. چو بانو زین سخن لختی فروگفت بت بی صبر شد با صابری جفت. نظامی.

صابری.

[بِ] (اخ) از شعرای عثمانی در قرن دهم هجری است. او از نواحی حلب و مردی قانع بوده است. این بیت از اوست: ایر مز بقا گلزارینه بو گلستاندن گچمین جانانه واصل اولمیه جان و جهانندن گچمین. (قاموس الاعلام).

صابری.

[بِ] (اخ) او از مردم استانبول و دخترزاده‌ی ملاعرب است. وی مداومت به درس خال خود که قاضی مصر بود داشت و چون او در آب غرق شد مسند قضاوت به صابری تفویض گردید. او را در تاریخ مهارتی بوده است. این بیت از اوست: دگل بوقوس و قرح آه اید نجه بن خسته یشیل قزیل توتونم اولدی چرخه پیوسته. (قاموس الاعلام).

صابری.

[ب] (اخ) محمد بن محمد بن احمد بن ابی القاسم، مکنی به ابی المظفر. رجوع به محمد... شود.

صابری.

[ب] (اخ) یوسف بن محمد فقیمی، مکنی به ابی المعالی. رجوع به یوسف... شود.

صابرین.

[ب] (ع ص، ا) ج صابر.

صابغ.

[ب] (ع ص) نعت فاعلی از صبغ ||. ناقه صابغ؛ ماده شتر که پستان آن پرشیر و نیکو حال و نیکورنگ باشد. (منتهی الارب).

صابنجی.

[ب] (اخ) یوحنا لویس بن یعقوب بن ابراهیم بن الیاس بن میخائیل بن یوسف صابنجی ارفلی (دکتر...). مولد وی دیرک از توابع دیاربکر. او از نژاد سریانی بود و مذهب کاتولیک داشت. وی به دیرالشرفه لبنان رفت و سپس او را به رومیه فرستادند و در آنجا فلسفه و علم الهی آموخت و لقب قسیس یافت. بسال ۱۸۸۶ م. با مارونیان نزاعی سخت کرد و ناچار ترک کشیشی گفت و به امریکا سفر کرد و لقب دکترا گرفت. صابنجی در کشورهای متحده به انگلیسی سخنرانیها کرد. وی به علم تاریخ و جغرافیا مولع بود. هنگامی که از امریکا بازگشت سلطان عبدالحمید او را به معلمی جغرافیای فرزندان خود گماشت. صابنجی سفرهای بسیار در غالب اقطار کرد و سفرنامه ای نوشت که بطبع نرسیده است. مدتی در قاهره مسکن گزید و آنگاه به امریکا بازگشت و در آن وقت ۸۵ سال داشت... پیش از سفر امریکا جریدهء نحله را منتشر ساخته و در آن مقالات مهیج مینوشت. وی شعر میسرود و او را دیوانی است مطبوع. تألیفات او: ۱- اصول القراءات العربیة و التهذیبات الاخلاقیة در ۱۵۰ صفحه، چ بیروت ۱۸۶۶ م. ۲- ترجمهء حال یوسف داود و یوسف دبس (مطبوع). ۳- دیوان شعر، چ مطبعهء اسکندریه سال ۱۹۰۱. ۴- تعریب کتاب المرآة السنیة فی القواعد العثمانیة تألیف محمد فؤاد پاشا، چ بیروت ۱۸۶۷ در ۲۹۶ صفحه. ۵- النحلة الفتاة. رساله ای است که در آن مارونیان را طعن کرده و بر اثر آن ناچار به مسافرت امریکا گشته است. (معجم المطبوعات ج ۲ ستون ۱۱۷۷ - ۱۱۷۸).

صابونه.

[ت / ت] (ا) صابونه. زن پیر هفتادساله را گویند. (برهان قاطع). زن پیر بود به زبان آسیان [یعنی مردم آس]. قریع گوید: مرا که سال به هفتادوشش رسید و رمید دلم ز شلهء صابوته و ز هرهء تاز. (از لغت فرس).

صابوری.

(ا) نوعی جامه است. نظام قاری گوید: حبری خوش و صابوری خواهم ببر آوردن حبری خوش و صابوری. (دیوان ص ۱۱۵).

صابون.

(مغرب، ۱) صابون است. گرم و خشک، مفرح جسد، منضج، ملین، مدرّ و جالی است. (منتهی الارب). از مخترعات هرمس است، و طریق ساختن او آن است که از قلی یک جزو و از آهک نصف او، نرم سائیده در ظرفی یا حوضی کرده با پنج مثل آن آب و تا دو ساعت بر هم زنند و باید سوراخی در بن ظرف باشد و مسدود کرده که بعد از ته نشین شدن، سوراخ را باز کرده آب صافی به ظرف دیگر رود، و باز آب تازه ریخته بر هم زده و تکرار عمل کنند تا تندی در جرم او نماند، و آبها را جداگانه ضبط کرده، و بقدر ده مثل آب اول روغن زیتون را بر روی آتش گذاشته بتدریج اول از آب آخر (۱) به خورد او دهند تا مجموع آبها تسقیه شود و مثل خمیر گردد، پس خشک کرده ریزه کنند و بعضی بجای روغن زیتون روغن دنبه و روغن کنجد و روغن قرطم و بیدانجیر و امثال آن میکنند، و بهترین همه اقسام قسم اول است. در آخر سیم گرم و خشک و مقطع و معفن و اکال و منضج و ملین اورام و جالی و حمل و مخرج جنین زنده و مرده و مُدرّ حیض و در این امور مجرب است و ضماد او با مثل آن حنا جهت درد زانو و عرق النساء و نمش و کلف. و با زبیق و سلیمانی جهت درد مفاصل مزمنه مجرب و با روغن گل سرخ جهت خشک کردن زخمهای سر اطفال و قروح شهیدیه که بهر چند روز ازاله و تجدید کنند، و با سرگین کبوتر و امثال آن جهت گشودن دمل و شستن موی با آن جهت رفع چرک و قمل و رشک، و با لعابها جهت حکه و جرب و رفع آثار، نافع و شیاف او مسهل و رافع قولنج و مخرج کرم مقعد و مدرّ بول و شرب دو مثقال او تا چهار درهم کشنده به جراحت امعاء و احشا است. (تحفه حکیم مؤمن). معروف است و آن چیزی باشد که بدان جامه و امثال آن شویند و مسهل خلط خام است. (برهان قاطع). گرم و خشک بود در چهارم و مفرح اعضا بود و بحکم، قولنج بگشاید، و مسهل خلط خام بود و چون شافه از وی به خود برگیرند ورمها را نضج دهد. و شریف گوید: چون در میان خرقة صوف نهند و حزاز و قوبا را بدان بمالند بحکم زایل کند، و اگر با هم چند آن نمک بیامیزند و در حمام بمالند حکه و جرب ریش شده را نافع بود. و اگر هم چندان حنا بیامیزند و بر زانو طلا کنند درد زانو ساکن کند و بر نمش طلا کردن زود زایل کند و چون طلا کنند بر ریشهای شهیدیه و هفت روز رها کنند پس به آب گرم بشویند هیچ دوا بهتر از این نبود. و چون دو درم از وی با هم چند آن باسلیقون و هم چند آن نوره آب دیده (۲) بر ریش خضاب کنند و در حمام بعد از آن که شسته باشد پاک و نیم ساعت صبر کنند موی را سیاه کند (۳) و چون بر اورام بلغمی دشخوار نضج نهند با ادویه که موافق بود، نضج دهد. و چون بر اورام نهند با ادویه که گشاینده اورام بود، مانند حُرّف و سرگین کبوتر و اصل قثاء الحمار، فعل وی قوی گرداند، و بر سر جراحتها طلا- کردن بگشاید، و آب وی اگر بخورند کشنده بود، نزدیک به خوردن نوره است و مداوای وی به قی کنند، به آب گرم و روغن کنجد و بعد از آن، آبگوشت از مرغ و روغن بادام. (اختیارات بدیعی). از صناعت قدیمه است، قیل وجد فی کتب هرمس و انه وحی و هو الاظهر. و بهترین نوع آن آن است که از زیت خالص و قلی پاکیزه و نوره پاک ساخته محکم بیزند و خشک کرده به وضع مخصوصی ببرند و آن را عراقی نامند، نه از آنجهت که در عراق سازند بلکه این صفت بر آن غلبه یافته و آن را در اعمال حلب و شام پزند و صابون مغربی آن است که نبریده و محکم نپخته باشند و مانند نشاسته پخته است. (تذکره ضریر انطاکی). در زبان عبری آن را بوریت گویند، و بمعنی پاک کننده باشد. در ارمیا ۲:۲۲ در میان صابون و نظرون تفاوت میگذارد. در ایام قدیم و حالیه آب یا خاکستر بعضی از نباتات را از برای پاک کردن استعمال کرده و میکنند، نباتاتی که در شوره زار و نمکزارها میروید دارای نمک قلیا میباشد و در عمل شیشه گری و صابون سازی مستعمل است. خاکستر درخت صنوبر و برخی نباتات دیگر دارای نمک شوره هستند. مردمان سلف این املاح و قلیا را با روغن و دهنیات دیگر مخلوط کرده صابونی مایع ترتیب میدادند، و از برای شستن تن و لباس و تصفیه فلزات نیز استعمال میکردند. صابون منجمدی که فعلاً در فلسطین فراوان است در قدیم الایام در نزد مصریان و اغلب قدماء معروف نبود... (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۳). و در طب صابون هایی بکار است که هر یک بنام جزء عامل آن بدان نام مشهور است: صابون گوگرد. صابون سوبلیمه. صابون قطران. صابون گلسیرین و غیره: و این شهر ترمذ بارگه ختلان و چغانیان است و از وی صابون نیک و بوریای سبز و بادبیزن خیزد. (حدود العالم ص ۶۶). و از او [از بست] کرباس و صابون خیزد.

(حدود العالم ص ۶۳). گویی بَطّ سپید جامه به صابون زده ست کبک دری ساقها در قدح خون زده ست. منوچهری. توبه کن از هر بدی که بر تنت و دین جائت چو پیراهن است و توبه چو صابون. ناصر خسرو. به صابون دین شوی مر جائت را بیاموز کاین بس نکو گازی است. ناصر خسرو. دل ز بدیها به دین بشوی ازیراک پاک شود دل به دین چو جامه به صابون. ناصر خسرو. جامه به صابون شده ست پاک و خرد جامه جان را بزرگ صابون شد. ناصر خسرو. جان به صابون خرد بایدت شستن کاین جسد تیره ماند گر مر او را جمله در صابون کنی. ناصر خسرو. با هجو تو من مدح نیامیزم ازیرا بقال نیامیزد صابون به شکر بر. سوزنی. به وفا جمع را چو صابون باش نیست گردی چو گردها شویی. خاقانی. قرصه خورشید که صابون تست شوخ گن جامه پر خون تست. نظامی. قرص خورشید در این طشت فلک صابونی است که از او جامه ارواح مطهر گردد. نظام قاری. جهان که شست به صابون مهر جامه چرخ چه رشک میبرد از رختهای گازر ما. نظام قاری. در عین چرک و چربی رختم ز دست صابون گه کف زناست بر سر گه پای مانده در گل. نظام قاری. جانم از تن چو تن ز جان شده کاهان صابون از جامه کاست، جامه ز صابون. ادیب نیشابوری. و صابونهای معروف ایران در آشتیان، یزد، اطراف تهران، قم، اسپهان تهیه میشود. اخیراً هم کارخانه صابون پزی در تهران، تبریز، اسپهان دایر شده. (جغرافیای اقتصادی کیهان ص ۲۱۸). - جابابونی؛ ظرفی است که در آن صابون نهند. - حلوی صابونی؛ روغن جوش. زُلبیع. مشخته. مشاش. نوعی از حلواست که با غسل و نشاسته و در بعض جاها با دوشاب و روغن کنجد کنند: و اغلب حلواهای نیکو چون هاشمی و صابونی و لوزینه... نهادند. (نوروزنامه ص ۱۳). نه هر بیرون که بیندی درونش همچنان باشد بسا حلوی صابونی که زهرش در میان باشد. سعدی (مفردات). کند وعده مرا یک دم به ذوق وصلتش دلبر زهی حلوی صابونی، زهی پالوده شکر؟ - صابون او به جامه کسی خوردن؛ زیان و آسیب بدو رسیدن: صابونش به جامه همه خورده است؛ همه کس را فریفته است. به همه زیان رسانیده است. نظیر: تل پاک نگذاشته. (امثال و حکم). - صابون به پای (زیر پای) کسی مالیدن؛ او را فریفتن. - صابون رقی؛ صابون عراقی است که در قریه رَقَه از اعمال شام سازند و آن مصنوع از زیت و بیه است. (فهرست مخزن الادویه ص ۲۶). (۱) - در فهرست مخزن الادویه گوید بتدریج از آب آخر به خورد آن دهند تا تمام شود. (۲) - در نسخه ای دیگر: ندیده. (۳) - در نسخه ای دیگر «زایل کند» آمده است و ظاهراً تحریف «رنگ کند» باشد، و در تذکره ضریر انطاکی «یصبغ الشعر» ذکر شده.

صابون.

(اخ) ج صابی در حالت رفع (به قرائت مردم مدینه) و در حالت نصبی و جری صابین خوانند. رجوع به تاج العروس، نهاییه و تفسیر ابوالفتوح شود.

صابون الهم.

[نُلْ هَم م] (ع ا مرکب) لقب شراب است: و بزرگان شراب را صابون الهم خوانده اند... (نوروزنامه ص ۶۰).

صابون انفاق.

[ن ا] (ترکیب اضافی، ا مرکب) (۱) عرق الحلاوة. عجم. شجره یا شجیره ابی مالک است. و آن اشنان (۲) باشد. رجوع به اشنان و شجره ابی مالک شود. (۱) - (۲) Salsola soda alcali. Saponaire. - این اسم در فهرست مخزن الادویه صابون الثیاب و صابون القاف آمده و در منتهی الارب صابون الشباب و در نسخه ای از اختیارات بدیعی صابون انفاق و در نسخه ای دیگر صابون القاق و در نسخه ای دیگر صابون القلق ثبت شده. و مشهور صابون انفاق است.

صابون پز.

[بوم پ] (نف مرکب) آنکه صابون پزد.

صابون پزخانه.

[بوم پ ن / ن] (ا مرکب) جائی که در آن صابون پزند (||. اخ) نام محلی به جنوب شهر تهران.

صابون پزی.

[بوم پ] (حامص مرکب) عمل پختن صابون: آن دیگ لب شکسته صابون پزی ز من و آن چمچه هریسه و حلوا از آن تو. وحشی.

صابون زدن.

[ز د] (مص مرکب) شستن. پاکیزه کردن با صابون: جان را به علم و طاعت صابون زن جامه است گر تو را همه صابونی. ناصر خسرو. چنان افراخت تیغ آن فتنه قامت به خونریزی که تا روز قیامت عجب کز دامن دریا رود خون زند آن را صدف هر چند صابون. محمدقلی سلیم. گسترده سخن ز سایه مهتاب صابون زده خاک را به صد آب. واله هروی.

صابون سلطانی.

[ن س] (ترکیب وصفی، ا مرکب) توزیع حاکم، یعنی تقسیم کردن حاکم چیزی را (۱) بر جماعتی. (غیاث اللغات ||). گویا صابون سلطانی صابونی بوده که به طرح به کسان میداده اند و چون بد بوده کسی از آنان نمیخریده است: مرد مهمان را گل و باران نشانند بر تو چون صابون سلطانی بماند اندر این باران و گل او کی رود بر سر و جان تو او تاوان شود. مولوی (از امثال و حکم ص ۱۴۵۸). (۱) - ظ. صاحب غیاث اشتباه کرده است، «چیزی را» نیست، بلکه صابون تنها است.

صابون فروش.

[ف] (نف مرکب) آنکه صابون فروشد.

صابونه.

[ن / ن] (ا) زن پیر باشد به زبان آسیان (۱). (فرهنگ اوبهی خطی کتابخانه مؤلف). و ظاهراً این صورت مصحف صابوته باشد. رجوع به صابوته در همین لغت نامه و لغت نامه اسدی شود. (۱) - مردم آس.

صابونی.

(ص نسبی، ا) منسوب به صابون ||. صابون فروش. فروشنده صابون ||. سازنده صابون ||. نام شیرینی است که از شکر سفید سازند: صابونی است صحن زمین لب بلب ز بس کآورد قند مصری بازارگان برف. کمال اسماعیل. باز صابونی و مشکوفی و

سنبوسه نغز حلقه چی باشد و ماقوت پر از مشک تترار. بسحاق اطعمه. و رجوع به حلوی صابونی ذیل کلمه صابون شود ||. نوعی از زمرد و آن زمردی است تیره برنگ صابون. (جواهرنامه ||). پاکیزه. شسته. صابون زده: جان را به علم و طاعت صابون زن جامه است گر تو را همه صابونی. ناصر خسرو (||. اخ) مدرسه صابونی؛ نام مدرسه ای بوده است به نیشابور. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۵۳ ||). نام قریه ای است نزدیک مصر در کرانه شرقی نیل که آن را سواقی صابونی گویند و از جانب صعید است. (معجم البلدان).

صابونی.

(۱) نباتی است از تیره قرنفلیان و از دسته میخکها که ساقه های زیرین و ساق و برگ آن دارای ماده لعابی است و مانند صابون در آب کف میکند. (گیاه شناسی گل گلاب ص ۲۱۳). (۱) - Saponaire.

صابونی.

(اخ) احمد بن ابراهیم. ادیبی از مردم حماه و وفات وی نیز بدانجا بوده است. او جریده یومیه «لسان الشرق» را بسال ۱۳۲۴ ه. ق. دو سال منتشر ساخت. مردی فاضل و با انشائی نیکو بود و شعر نیز میگفت و در شعر او رقت و طراوتی خاص است. از تصنیفات اوست: ۱ - تاریخ العصر الحاضر و تراجم رجاله (غیر مطبوع). ۲ - ماضی الشرق و حاضره (مطبوع). ۳ - تاریخ حماه (مطبوع). ۴ - تسهیل المنطق (مطبوع). (الاعلام زرکلی ج ۱ ص ۳۰).

صابونی.

(اخ) احمد بن محمد بن حسین بن السندی. وی ثقه و معمر و مسند دیار مصر است و از یونس بن عبدالاعلی و مزنی و بزرگان دیگر روایت کند و ابن نظیف از وی روایت آورد. وفات او به شوال ۳۴۹ ه. ق. بسن یکصد و پنجاه سالگی بود. (حسن المحاضره ص ۱۷۰).

صابونی.

(اخ) اسماعیل بن عبدالرحمن بن احمد بن اسماعیل، مکنی به ابی عثمان. رجوع به اسماعیل بن عبدالرحمن... شود.

صابونی.

(اخ) محمد بن احمد بن ابراهیم بن سلیمان الجعفی الکوفی، مکنی به ابی الفضل صابونی. رجوع به محمد بن احمد بن ابراهیم بن سلیمان جعفی شود.

صابونی قزوینی.

[ی قَزْ] (اخ) رجوع به حافظ صابونی شود.

صابونیه.

[نی ی] (ع ا) (۱) زوله. رجوع به زوله شود. (۱) - Gysophila paniculata.

صابئة.

[ب] (عِ امص) عاهت. مصیبت ||. ضعف و سستی عقل. يقال: فی عقله صابئة؛ ای طرف من الجنون (||. ا) درختی است تلخ. ج، صاب. (منتهی الارب).

صابی.

(ص، ا) مفرد صابئین: وز فلسفی و مانوی و صابی و دهری درخواستم این حاجت و پرسیدم بی مر. ناصر خسرو ||. آنکه از دینی به دینی شود. (السامی فی الاسامی ||). کلمه کلدانی است بمعنی شوینده و صابئین چون همیشه در کنار نهرها و آبها جای دارند و خود را بسیار شویند بدین نام خوانده می شوند و در خوزستان هنوز مردمی بر ساحل کارون هستند که آنان را مغتسله مینامند و آن ترجمه لفظ صابئی کلدانی است. (دائرة المعارف فرانسه). رجوع به صابئین شود.

صابی.

(اخ) (۱) ابراهیم بن هلال بن ابراهیم بن زهرون (۲)، مکنی به ابی اسحاق. وی از بزرگان کتاب و بلغای آنان است. گویند که خلفا و پادشاهان وقت و وزرا بارها به حیلت و تمنی و نوید از وی درخواستند تا اسلام پذیرد و وی ابا کرد. و عزالدوله بختیار بدو وعده داد که اگر مسلمانی گیرد وزارت خویش بدو دهد لیکن خدا وی را هدایت نفرمود. صابی با مسلمانان معاشرتی نیکو داشت و بزرگان را به بهترین وجه خدمت میکرد و ماه رمضان را با روزه بسر میبرد و قرآن را نیکو از بر داشت. از ابومنصور سعید بن احمد بریدی در بخارا شنیدم که ابواسحاق در کیش خود سخت متعصب و پارسا و پاکدامن بود و او گوید: حمتی لذتی رتب المعالی و ضنی بالمرؤة و الوقار و دین ضاق فیه مجال فتکی لخوف عقوبة و حذار نار فوا شوقاً الی خلع العذار و فعلی ما ارید بلا اعتذار و یا لهفی علی حل الازار صریحاً بین سکر او خمار. ابونصر سهل بن مرزبان حدیث کند که روزی صابی بر خوان مهلبی حاضر شد و در آن باقلا بود و وی نخورد، چه باقلا- در کیش آنان حرام بود. مهلبی گفت خنکی بگذار و با ما از این باقلا بخور! گفت ایها الوزیر نخواهم که خدا را در مأکولی نافرمانی کنم. مهلبی این کلام را نیکو شمرد. وی در روزگار عضدالدوله به نکبتی سخت درافتاد. ابومنصور سعید بن احمد بریدی و ابوطاهر محمد بن عبدالصمد کاتب حدیث کنند که از قویترین اسباب تغییر عضدالدوله بر صابی فصلی از کتابی بود که از جانب الطائع خلیفه عباسی دربارہ بختیار انشاد کرد که گوید: «و قد جدد له امیر المؤمنین مع هذه المساعی السوابق، و المعالی السوامق التي تلزم کل دان و قاص و عام و خاص ان يعرف له حق ما کرم به منها و یتزحزح عن رتبة المماثلة فیها». عضدالدوله آن را در دل داشت و چون بر بغداد و عراق استیلا یافت ابواسحاق را مأمور تألیف کتابی در تاریخ خاندان دیلمی کرد و او به نوشتن کتاب تاجی پرداخت و در آن رنج بسیار برد، مگر عضدالدوله را خبر دادند که یکی از دوستان صابی نزد وی رفته و او را بکار تألیف دیده و از آنچه مینوشته پرسیده، وی در پاسخ گفته است: اباطیلی میافم و دروغهایی فراهم میکنم. عضدالدوله از شنیدن این خبر بهم برآمد و کینه دیرینه وی بجوشید و فرمود تا او را به زیر پای پیل افکنند. نصر بن هارون و مطهر بن عبدالله و عبدالعزیز بن یوسف زمین بیوسیدند و شفاعت کردند تا عضدالدوله از کشتن وی درگذشت و به زندانی ساختن و مصادره اموال وی اکتفا کرد. و تا پایان عهد عضدالدوله در زندان بود. صاحب بن عباد وی را بسیار دوست میداشت و میان این دو نامه ها مبادله گشته و صاحب بسیار میگفت که بلغای جهان چهار کسند، استاذ ابن عمید و ابوالقاسم عبدالعزیز بن یوسف و ابواسحاق صابی و اگر بخوادم چهارمین را خواهم گفت و مقصود وی خود او بود. ثعالبی گوید در ترجیح صاحب و صابی بر یکدیگر سخن بسیار گفته اند، گزیده تر سخن که شنیده ام این است: صاحب چنانکه خود میخواست مینوشت و صابی چنانکه از او

میخواستند و میان این دو فرق بسیار است و پس از این دو تن چرخ فصاحت و بلاغت بازایستاد. (از یتیمه الدهر ثعالبی ج ۲ ص ۲۶). ابن خلکان در نسب وی گوید: ابراهیم بن هلال بن ابراهیم بن زهرون بن حبون الحرانی الصابی. وی بسال ۳۴۹ ه. ق. متقلد دیوان رسائل گشت و بسال ۳۶۷ آزاد شد. و به روز دوشنبه و یا پنجشنبه دوازدهم شوال سال ۳۸۴ ه. ق. بسن هفتادویکسالگی درگذشت. ابن ندیم گوید وی در سیصد و بیست و اندی متولد شد و پیش از سال ۳۸۰ درگذشت و در شونیزیه دفن گردید. و شریف رضی او را به قصیده ای رثا گفت که بعضی ابیات آن این است: أعلمت من حملوا علی الاعواد أ رأیت کیف خبا ضیاء النادی جبل هوی لو خر فی البحر اغتدی من وقعهُ متتابع الاذیاد ماكنت اعلم قبل حطک فی الثری ان الثری یعلو علی الاطواد بعداً لیومک فی الزمان فانه اقدی العیون و فتّ (۳) فی الاعضاد لاینفد الدمع الذی یبکی به ان القلوب له من الامداد کیف انمحي ذاک الجناب و عطّلت تلک الفجاج و ضل ذاک الهادی و الدهر تدخل نافذات سهامه مأوی الصلال و مریض الأساد اعزز علی بان اراک و قد خلت من جانیبک مقاعد (۴) العوادم. و چون مردم وی را سرزنش کردند که شریفی چگونه صابی را رثا گوید؟ گفت فضل او را گفته ام. ابن ندیم گوید: او راست: دیوان شعر. کتاب دیوان رسائل در هزار برگ. کتاب مراسلات الشریف رضی. کتاب اخبار اهله و ولد ابنه. کتاب دولة بنی بویه که به تاجی معروف است. اندکی از نثر و نظم صابی در یتیمه الدهر ج ۲ ص ۲۶ آمده است و امیر شکیب ارسلان بسال ۱۸۹۸ م. جزء اول کتابی را بنام المختار من رسائل ابی اسحاق الصابی منتشر ساخت. در اشعار پارسی نام صابی و توصیف رسائل و ادب وی فراوان است: ادب صاحب پیش ادب تو هذر است نامه صابی با نامه تو خوار و سئیم فرخی. ای بر به هنرمندی از صاحب و از صابی وی به به جوانمردی از حاتم و از افشین. سوزنی. جان و روان صاحب و صابی به پیش تست این تیره از بنات و آن عاجز از بیان. کمال بخاری (از لباب الالباب ج ۱ ص ۸۹). نیست پیش قلمش طبع سخنگوی فصیح هست وقت سخنش صابی و عتبی مفحم. ادیب صابر (از لباب الالباب ج ۲ ص ۱۲۲). اشعار صاحب در مقابله اشعار تازی او بازی بودی و صابی در حضرت او به وقت اظهار آثار دانش صبی نمودی. (لباب الالباب ج ۱ صص ۳۴ - ۳۵). صاحب عباد را با او امکان عناد نبودی و صابی در خدمت او صبی نمودی. (لباب الالباب ج ۱ ص ۶۳). و صاحب و صابی در دیوان معاملات پیش او یکی صبی و دیگر باقل. (لباب الالباب ج ۱ ص ۱۶۳). (۱) - و رجوع به ابراهیم بن هلال شود. (۲) - در یتیمه الدهر نسب او چنین آمده: ابراهیم بن هلال بن هارون. (۳) - چنین است در نامه دانشوران و در یتیمه الدهر ج ۲ ص ۸۱ «فتّ» آمده است. (۴) - در یتیمه الدهر ج ۲ ص ۸۲ مجالس آمده.

صابی.

(اخ) ثابت بن ابراهیم، مکنی به ابی محمد. رجوع به ثابت بن ابراهیم... شود.

صابی.

(اخ) ثابت بن سنان. رجوع به ثابت بن سنان بن ثابت... شود.

صابی.

(اخ) ثابت بن قره. رجوع به ثابت بن قره شود.

صابی.

(اخ) محسن بن ابراهیم بن هلال، مکنی به ابی علی. رجوع به محسن... شود.

صابی.

(اِخ) هارون بن صاعد بن هارون، مکنی به ابی نصر. رجوع به هارون... شود.

صابی.

(اِخ) هلال بن محسن بن ابراهیم بن هلال. رجوع به هلال... شود.

صابین.

(اِخ) ج صابی در حالت نصبی و جری به قرائت مردم مدینه. رجوع به صابون شود.

صابیئ.

[ی] [ع] ا) باد میان صبا و شمال. (منتهی الارب). و رجوع به نکباء شود.

صات.

(ع) ا) صیت. آوازه (|| ص) رجل صات؛ مرد سخت آواز و همچنین حمار صات، و اصل آن صَوْت بکسر عین الفعل است مانند رجل مال و نال؛ یعنی کثیر المال و النوال. (منتهی الارب).

صاتر.

[ت] [ع] ا) صعتر است که به فارسی آویشن خوانند. (فهرست مخزن الادویه). و رجوع به آویشن شود.

صاتری.

[ت] [ع] ا) صعتر است. (فهرست مخزن الادویه). رجوع به آویشن شود.

صاچمه.

[م / م] (ترکی، ا) (۱) ساچمه. ریزه های سربی است مدور که در تفنگ ریزند. (۱) – Le petit plomb. Le plomb.

صاچمه دان.

[م / م] (ا مرکب) (۱) ساچمه دان. وعائی که در آن صاچمه جای دهند. (۱) – Boite a plomb. Le drageoir.

صاچمه ریز.

[م / م] (نف مرکب) ساچمه ریز. آنکه صاچمه ریزد.

صاچمه ریزه.

[م / م / ز / ز] (ا مرکب) (۱) ساچمه ریزه. خرده ساچمه. (۱) - La cendree.

صاچمه ریزی.

[م / م] (حامص مرکب) ساچمه ریزی. عمل صاچمه ریزه.

صاح.

(ع ا) منادای مرخم است از صاحب.

صاحات.

(اخ) کوههاوند به سرات. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صاحان.

(اخ) موضعی است. (منتهی الارب).

صاحب.

[ح] (ع ص، ا) نعت فاعلی مذکر از صُحْبَةُ و صحابه. یار. ج، صَحْب، صُحْبَةُ، صُحْبَان، صِحَاب، صَحَابَةُ، صِحَابَةُ. ج فاعل بر فَعَالَهُ جز در این مورد نیامده است. (منتهی الارب). ج، اصحاب، صَحْب، صَحَابَةُ، صِحَاب، صُحْبَةُ، صِحْبَان ||. همراه. (ربنجی ||). همسفر. (دستورالخوان). ملازم. رفیق. قرین. جلیس. دمساز. انیس: خازنت را گو که سنج و رایضت را گو که ران شاعرت را گو که خوان و صاحبت را گو که پای. منوچهری. صاحباً عمر عزیز است غنیمت دانش گوی خیری که توانی ببر از میدانش. سعدی. تو آن نه ای که دل از صحبت تو بر گیرند و گر ملول شوی صاحبی دگر گیرند. سعدی. صاحباً در شب سعادت خواب مکن و روز تنگ را دریاب. اوحدی ||. خداوند چیزی. (دستورالخوان). مالک و خداوندگار. (غیاث اللغات). خداوند. (مقدمه الادب) (ربنجی) (برهان قاطع): احترام؛ صاحب پیشه شدن. اِشْبَاع؛ صاحب رمهء گرگ در آمده شدن. استشار؛ صاحب گلهء بزرگ از شتران شدن. اِشْدَاس؛ صاحب شتران سِدَس شدن. اِشْرَاع؛ صاحب ستور شتاب رو شدن. اِشْدَاد؛ صاحب ستور سخت شدن. اِشْدَان؛ صاحب بچهء توانا شدن آهوی ماده. اِشْرَاب؛ صاحب شتران سیراب و شتران تشنه شدن. اِشْطَاء؛ صاحب پسر بالغ شدن. (منتهی الارب). اِغْرِیرَاف؛ صاحب یال شدن اسب. (کنز اللغات). اِقْنَاف؛ صاحب لشکر بسیار گردیدن. (منتهی الارب). تَجَسُّد، تَجَسُّم؛ صاحب تن شدن چیزی. تَوَّاب؛ صاحب جامه. (کنز اللغات). دَمِیر؛ مرد صاحب جمال. سَمِیر؛ صاحب افسانه. سَیِّیَاف؛ صاحب تیغ. شَدِیدَالکَاهِل؛ صاحب شوکت و قوت. شَیْذَارَةُ؛ مرد صاحب غیرت. عَطَّار؛ صاحب عطر. کَسْرَی؛ صاحب شوکت بسیار. مُشَحِّم؛ صاحب شتران فربه. مَعَاز؛ صاحب بُز. مُقْنَی؛ صاحب نیزه. مَکِیث؛ صاحب وقر. مَلَّاح؛ صاحب نمک. مَنسُوب؛ صاحب نسب. نَابِل؛ صاحب تیر. نَسِیب؛ صاحب نژاد. (منتهی الارب): سید ما و صاحب ما امام قائم بامرالله امیرالمؤمنین بندهء خداست. (تاریخ بیهقی ص ۳۱۵). این ارادتی که لازم شده است در گردن من نسبت به سید ما و صاحب ما امام قائم بامرالله از روی سلامت نیت. (تاریخ بیهقی ص ۳۱۶). و در هر دو حال قضاء حق شکر خالقش مینماید و صاحبش. (تاریخ بیهقی ص ۳۰۹). ز یک دوران دو شربت خورد نتوان دو صاحب را پرستش کرد نتوان. نظامی. روا بود همه خوبان آفرینش را که پیش صاحب ما دست بر کمر گیرند. سعدی. صاحباً بنده اگر جرمی کرد ناوک قهر تو در شست مگیر. ابن یمین ||. وزیر. (غیاث اللغات) (برهان قاطع): شیخ العمید صاحب سید که ایمن است اندر پناه ایزد و

اندر پناه میر. منوچهری. (۱) و بوالقاسم بوالحکم که صاحب و معتمد است آنچه رود بوقت خویش آنها میکند. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۰). ای صدر ملک و صاحب عالم ثنای تو از هر کسی نکوست ز چاکر نکوتر است. خاقانی. صاحباً نوبنو تحیت من پیش قابوس سرفراز فرست. خاقانی. گر حیاتش را فروغی یا نسیمی مانده است از ثنای صاحب مالک رقاب است آنهمه. خاقانی. صاحب صاحبقران در عالم اوست آصف الهام و سلیمان خاتم اوست. خاقانی. پس فکندش صاحب اندر انتظار شد زمستان و دی و آمد بهار. مولوی ||. خلیفه: به مسامع او رسانیدند که در میان رعیت جمعی حادث شده اند و با صاحب مصر ائتما می کنند. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۳۹۸ ||). مخاطبتی بوده است مانند جناب و غیره: صاحب فلان بدانند که مطالعه او رسید و بر رأی ما عرضه کردند. (نامه سنجر به وزیر خلیفه، انشاء مؤیدالدین منتجب الملک کاتب سنجر). و در تداول مردم عصر قاجاریه بجای مسیو، مستر، هر و گاسپادین بکار میرفت: بزرگترین دوربینی که از این قبیل ساخته شده است دوربین رودس صاحب است. (کتاب انتشار نور و انعکاس نور و ظلمت چ طهران ۱۳۰۴ ه. ق. ص ۹۵). فیز صاحب که مخترع این قاعده بزرگ شد بجهت عمل خویش محل چرخ و آئینه را سورن و من مارتتر قرار داد. (همان کتاب ص ۹۰). و امروز نیز نوکرهای ایرانی و همچنین باجی ها به آقای اروپائی و امریکائی خود بجای آقا صاحب خطاب میکنند و گویا این اصطلاح امروزی تقلیدی از هندیان باشد ||. اخ) اسپی بود از نسل حرون. (منتهی الارب ||). و گاهی صاحب گویند و مقصود صاحب بن عباد است: ادب صاحب پیش ادب تو هذر است نامه صابی با نامه تو خوار و سئیم. فرخی. صاحب در خواب همانا ندید آنچه تو خواهی دید از خویشتن. فرخی. اندر کفایت صاحب دیگر است و اندر سیاست سیف بن ذوالیزن. فرخی. ای بر به هنرمندی از صاحب و از صابی وی به به جوانمردی از حاتم و از افشین. سوزنی. صاحب کافی هرگاه از مکتوبات او چیزی بدیدی گفتی: اُ هذا خط قابوس ام جناح طاوس. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۲۳۷). - صاحب اختیار؛ آنکه حل و عقد به دست اوست. - صاحب اشتهار؛ نامی. - صاحب اعتبار؛ آبرومند. دارای عزت. - صاحب اغراض؛ مغرض. - صاحب اقتدار؛ توانا. قادر. زورمند. - صاحب البیت؛ خداوند خانه. خانه خدا. ابوالاضیاف. ابوالبیت. ابوالمثنوی. ابوالمنزل. - صاحب المرح؛ نیزه دار. خداوند نیزه. نیزه ور. - صاحب البستر؛ رازدار. - صاحب السرداب؛ امام دوازدهم. رجوع به مهدی... شود. - صاحب بأس؛ صاحب قوت و دلیری در حرب. - صاحب پیشانی؛ خوش اقبال. - صاحب ثبات؛ پابرجا. - صاحب ثروت؛ دولتمند. مالدار. دارا. - صاحب جاه؛ خداوند مقام و رتبه. و رجوع به صاحب جاه شود. - صاحب دوات؛ دواتی. دوات دار. دویت دار. - صاحب دیده؛ بصیر. - صاحب راز؛ صاحب السر. رازدار. رازنگاهداری. امین. معتمد. - صاحب سرداب؛ رجوع به صاحب السرداب شود. - صاحب سررشته بودن؛ تخصص داشتن. کار آزموده بودن. و رجوع به سررشته دار شود. - صاحب سواد؛ باسواد. آنکه خواندن و نوشتن داند. آنکه سواد خواندن و نوشتن دارد. - صاحب صفین؛ علی علیه السلام. - صاحب صیت؛ نامی. شهر. - صاحب طنطنه؛ مطمئن. شکوه مند. - صاحب عائله؛ معیل. عیال وار. عیالبار. - صاحب عجب؛ خودپسند. متکبر. - صاحب عز؛ خداوند عزت و جلال. - صاحب عزت نفس؛ بزرگوار. - صاحب عزم؛ بااراده. باعزم. پابرجا. - صاحب عصر؛ صاحب الزمان. رجوع به صاحب العصر شود. - صاحب عطوفت؛ مهربان. رؤوف. - صاحب عقل؛ دانا. عاقل. خردمند. - صاحب علقه؛ علاقه مند. - صاحب عیال؛ عیالمند. و رجوع به صاحب عائله شود. - صاحب فراست؛ زیرک. شهم. - صاحب فراش بودن؛ بستری بودن. - صاحب قول بودن (۲)؛ صادق الوعد بودن. وفادار بودن. وفا به عهد کردن. وفا به وعد کردن. - صاحب کار (۳)؛ آنکه کار به کارگر و مزدور محول دارد. کارفرما. - صاحب مال؛ دارا. - صاحب مجد؛ دارای شرف. جلالت مآب. - صاحب مکانت؛ ارجمند. محترم. - صاحب مهابت؛ هیبتناک. - صاحب مهارت؛ استاد. - صاحب نجدت؛ دلیر. دارای مردانگی. قوی. سخت. - صاحب نخوت؛ متکبر. - صاحب نکری؛ حيله گر. نیرنگ باز. - صاحب وجاهت؛ وجیه. آبرومند. - صاحب وسعت؛ متمکن. باوسع. مالدار. - صاحب وقار؛ آهسته و بردبار. - صاحب همت؛ عالی طبع. و رجوع به صاحب همت شود. - صاحب ید طولی؛ ورزیده. مجرب. - امثال: صاحبش از صد دینار دوم محروم است. صدقه راه به خانه صاحبش میبرد. (جامع التمثیل). غلام میخرم که مرا صاحب

گوید. مگر صاحبش مرده است. (۱) - این بیت در دیوانهای چاپی منوچهری نیست، لکن بی شبهه از اوست. (۲) - *etre fidele a ses promesses.* Patron - (۳)

صاحب.

[ح] (اخ) دهی است از دهستان کل تپه فیض اللهیگی بخش مرکزی شهرستان سقز، ۲۲ هزار گزی خاوری سقز، کنار شوسه سقز - سنندج. دشت، سردسیر، سکنه ۶۰۰ تن، کردی زبان، آب آن از چشمه و رودخانه، محصول آن غلات، توتون، تنباکو، لبنیات، صیفی، شغل اهالی زراعت، گله داری. دبستان، پاسگاه ژاندارمری و دو قهوه خانه کنار شوسه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صاحب.

[ح] (اخ) ابن حاتم فرغانی. وی در سفری که به حج رفت به بغداد شد و در آنجا حدیث گفت. علی بن عمر کسکری از وی حدیث کند. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۴۴).

صاحب.

[ح] (اخ) ابن محمد بخاری (الامام...). در تمهه صوان الحکمه آمده است: وی در علوم اسلامی ماهر و بر دقائق حکمت واقف بود و حافظه ای قوی داشت، لیکن دعوی وی بر معنی او غلبه میکرد و او را تصانیفی مفید است. و درباره او من گفته ام: لقد صحب العلم الرصین و اهله لذلك سمنیه فی الناس صاحباً. آنگاه دو رساله خود را که به صاحب نوشته است، نقل می کند. در نزهة الارواح و ترجمه آن صاحب ابومحمد بخاری را ذکر کرده و گوید فیلسوفی ماهر و متبحر در علوم اوائل و اواخر است و در بسیاری قوه حافظه مشهور. رجوع به ابومحمد بخاری شود. و در کشف الظنون (ج ۱ ص ۱۲۶) ذیل عنوان الاغراض الطبیئه و المباحث العلائیه آرد: مؤلف کتاب زین الدین اسماعیل بن حسین حسینی جرجانی متوفای ۵۳۵ ه. ق. در کتاب خویش گوید که چون کتاب مختصری در طب تألیف و به نصرالدین آتسزین خوارزمشاه اهدا کرده است، وزیر او مجدالدین ابومحمد صاحب بن محمد بخاری از وی خواست تا آن را بسط و شرح دهد. پس زین الدین کتاب الاغراض را که تلخیصی از ذخیره اوست بنام وی نوشت.

صاحب.

[ح] (اخ) تاج الدین محمد بن صاحب فخرالدین محمد بن وزیر بهاءالدین علی بن محمد بن حنا. وی رئیس و شاعر بود و از سبط سلفی حدیث کند و بسال ۷۰۷ ه. ق. در گذشت. (حسن المحاضرة ص ۱۷۷).

صاحب.

[ح] (اخ) فتح الدین عبدالله. رجوع به عبدالله بن محمد شود.

صاحب آباد.

[ح] (اخ) حمدالله مستوفی ذیل جغرافیای قزوین گوید: و عمر بن عبدالعزیز جهت خود در آنجا عمارت عالی ساخت در محلهء جوسق و اکنون آن زمین را صاحب آباد خوانند. (ترهه القلوب ج ۳ ص ۵۸).

صاحب آباد.

[ح] (اخ) دهی از دهستان حومهء بخش مرکزی شهرستان کاشان، ۳۶۰۰۰ گزی شمال باختری کاشان، ۲۰۰۰ گزی شوسهء کاشان و قم. جلگه، معتدل. سکنه ۹۰ تن، شیعه، فارسی زبان. آب آن از قنات، محصول غلات، پنبه، تنباکو، میوه جات. شغل زراعت و گلخانه داری، صنایع دستی زنان قالی بافی است. راه فرعی به شوسه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صاحب آباد.

[ح] (اخ) دهی از دهستان نیگهان بخش بشرویه شهرستان فردوس، ۳۷۰۰۰ گزی شمال باختری بشرویه، سر راه مالرو عمومی بشرویه به نیگهان. جلگه، گرمسیر، سکنه ۴۵ تن، شیعه، فارسی زبان. آب آن از قنات. محصول غلات، پنبه، ارزن، باغات، میوه، ابریشم، تریاک. شغل اهالی زراعت و کرباس بافی. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صاحب اختیار.

[ح] [ا] (ص مرکب، مرکب) مختار || لقبی بوده است در زمان سلاطین قاجار.

صاحب اسرار.

[ح] [ا] (ص مرکب) رازدار. نگاهدار ستر: صف نشینان نیکخواه و پیشکاران باادب دوستداران صاحب اسرار و حریفان دوستکام. حافظ.

صاحب اسماعیل.

[ح] [ا] (اخ) رجوع به صاحب بن عباد شود.

صاحب افسر.

[ح] [ا] (ص مرکب) تاجدار: قامت صاحب افسران حلقهء افسری شده برده سجود افسرش با همه صاحب افسری. خاقانی.

صاحب افسر گردون.

[ح] [ا] (ص مرکب) [ا] (اخ) کنایه از حضرت عیسی علیه السلام است. (برهان قاطع).

صاحب البحر.

[ح] [ا] (ب) (اخ) آذری طوسی آن را لقب برادر زردشت گفته و در «جواهرالاسرار» در شرح قصیدهء معروف خاقانی که با مطلع ذیل شروع میشود: فلک کز روتر است از خط ترسا مرا دارد مسلسل راهب آسا می گوید: «در زمان گشتاسب دو برادر بودند، یکی را

صاحب البحر میگفتند و یکی را زردهشت. سی سال دعوت زحل کردند، تا چنان شدند در خوارق عادات که هر چه خواستندی کردند و دو کتاب ساختند در جادوی و جملهء سحرها در او نوشتند و آن را زند و اوستا نام کردند، و زردهشت دعوی پیغمبری کرد، و گشتاسب به او ایمان آورد، و خلق بدان کتابها کار میکردند، تا زمان مزدک». از چهار برادر زردشت نام هیچ یک لفظاً و کتابهً و معنأً مناسبی با صاحب البحر ندارد، و ظاهراً لقب صاحب المجوس که مؤلفین اسلامی (مانند طبری در ظهور زردشت و ابوالحسن علی بیهقی در داستان سرو کشر در تاریخ بیهقی ص ۲۸۱) به زردشت داده اند با حذف سین و تحریف، بعدها موجب گردیده که آن را صاحب البحر خوانند و نام برادر وی دانند. (مزدیسنا و تأثیر آن در ادبیات پارسی صص ۱۱۲ - ۱۱۳).

صاحب التحیوی.

[ح بُتْ تَحْ یَ] (اخ) رجوع به علی بن محمد صاحب التحیوی شود.

صاحب الثدیة.

[ح بُتْ تُدْ یَ] (اخ) رجوع به ذوالثدیة شود.

صاحب الجلالة.

[ح بُلْ جَ لَ] (ع ص مرکب، ا مرکب) عنوان رسمی پادشاهان عرب کنونی است، مانند اعلیحضرت در ایران.

صاحب الجیش.

[ح بُلْ جَ] (ع ص مرکب، ا مرکب) سپهسالار. (السامی فی الاسامی). سپاه سالار. (دستورالاکوان): طلحه به سیستان آمد [به امیری] و برادرش عمر صاحب الجیش او بود. (تاریخ سیستان ص ۱۰۱). امیر صاحب الجیش نصر دانست که مقام ایشان [در] آن جایگاه بر طمع باطل و اندیشه ای فاسد مشتمل است... (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۲۲۵). و رجوع به صاحب جیش شود.

صاحب الحال.

[ح بُلْ] (اخ) و صاحب الشامه (امیر قرمطی) یکی از امراء خود را صاحب الحال نام نهاده بجانب بعلبک فرستاد و صاحب الحال بعلبک را گرفته در آن دیار قتل عام کرد. (حبیب السیر جزء سوم از ج ۲ ص ۱۰۴).

صاحب الحال.

[ح بُلْ] (اخ) رجوع به صاحب الزمان شود.

صاحب الحد.

[ح بُلْ حَ دَ] (ع ص مرکب، ا مرکب) مرزبان. مرزدار.

صاحب الحریر.

[ح بُل ح] (اخ) رجوع به ابو کعب بصری شود.

صاحب الحصاة.

[ح بُل ح] (اخ) بنقل صدوق وی به خدمت امام عصر مشرف و بر معجزه آن حضرت واقف گشته است و مشخصات دیگری از او موجود نیست. (ریحانة الادب ج ۲ ص ۴۲۲).

صاحب الحضرة.

[ح بُل ح] (اخ) در مجمل التواریخ آرد که چون بلاش بن خسرو خبر یافت که رومیان به شهر پارسیان سپاه خواهند آورد، از ملوک طوایف یاوروی خواست و هر کسی او را مال و سپاه بی اندازه فرستاد و قوی گشت، پس صاحب الحضرة را که از دست ملوک طوائف بر سرحد روم بود بر ایشان مهتر کرد و پیروزی یافت بر سپاه روم و پادشاه وقت را بکشت. (مجمل التواریخ ص ۶۰).

صاحب الحقنة.

[ح بُل ح ن] (اخ) لقب ابوالحسین بن کشکرایا. قفطی در تاریخ الحکما او را بدین لقب یاد کرده و در عیون الانباء گوید وی طبیبی عالم و در صناعت طب به فضل و اتقان مشهور بود و در خدمت امیر سیف الدولة بن حمدان میزیست. چون عضدالدوله بیمارستان بغداد را بنا نهاد او را به طبابت آنجا برگزید. او را حقنه ای است که در علاج و دفع قیام کبدی بکار می برد و از این جهت به صاحب الحقنة معروف گشته است. (ج ۱ ص ۲۳۸). و در نامه دانشوران او را ابوالحسن بن کشکرایا ضبط کرده اند و گویند وی زمان الطایع بالله عباسی و چند تن دیگر از خلفا را درک کرده و از اجله شاگردان سنان بن ثابت بن قزّه بود و در بدایت امر در موصل و میافارقین میزیست. گویند وقتی امیر سیف الدولة را در میدان جنگ ضربتی بر کمر رسید و بدان سبب مجاری بول وی را آفتی پیدا شد که قوه ماسکه از عمل خود بازماند و اطبا از معالجت آن عاجز گشتند و بعض معتمدین مهارت ابوالحسین را در حضرت سیف الدولة متذکر شد و او طبیب را از موصل بطلبید، صاحب الحقنة پس از رسیدن به حضور امیر حبی را که جزء اعظم آن فریون بود ترتیب داد و پس از چند روز استعمال آن امیر را بهبودی حاصل گشت و صاحب الحقنة را به عطایای بسیار بنواخت. (ج ۱ صص ۱۹۴ - ۱۹۵).

صاحب الحمار.

[ح بُل ح] (اخ) رجوع به ابویزید مخلص بن کیداد شود.

صاحب الحوت.

[ح بُل] (اخ) لقب یونس پیغمبر (ص). رجوع به یونس شود.

صاحب الحیتان.

[ح بُل] (اخ) رجوع به اسحاق صاحب الحیتان شود.

صاحب الخان.

[ح بُل] (اخ) رجوع به فیض بن حبیب شود.

صاحب الخان.

[ح بُل] (اخ) رجوع به هیشم بن ابی روح شود.

صاحب الدار.

[ح بُد دا] (ع ص مرکب، مرکب) کدخدا. صاحب خانه. ابوالمثنوی (||. اخ) لقب مهدی، صاحب الزمان، امام دوازدهم شیعیان. رجوع به مهدی شود.

صاحب الدعوة.

[ح بُد دَع وَا] (اخ) لقب ابومسلم مروزی خراسانی. رجوع به ابومسلم مروزی شود: کجاست ضرب تبرزین صاحب الدعوة کجاست احمد زنجی (۱) و خرد (کنذا) آهنگر. ناصر خسرو. و ابن مقفع به روزگار ابومسلم صاحب الدعوة [العباسیه] سرهنگی بود از سرهنگان خراسان. (تاریخ بخارا ص ۷۷). (۱) - گویا احمد زمجی یا زمچی است. رجوع به احمد زمجی شود.

صاحب الدوله.

[ح بُد دَل] (اخ) لقب ابومسلم خراسانی. رجوع به ابومسلم شود.

صاحب الرفاده.

[ح بُر دَا] (اخ) رجوع به حارث بن عامر بن نوفل شود.

صاحب الرمان.

[ح بُر رُمَا] (اخ) رجوع به زید بن اسید شود.

صاحب الزمان.

[ح بُر زَا] (ع ص مرکب، مرکب) در کشف اصطلاحات الفنون گوید که در اصطلاحات صوفیه است که صاحب الزمان و صاحب الوقت و صاحب الحال کسی است که متحقق باشد به جمعیت برزخیت اولی و مطلع بر حقایق اشیاء، و خارج از حکم زمان و تصرفات گذشته و آینده الی الابد. پس زمان ظرف احوال و صفات و افعال اوست و بدین جهت در آن به طی و نشر و در مکان به قبض و بسط تصرف کند، چه او متحقق به حقایق است و طبایع و حقائق در اندک و بسیار و دراز و کوتاه و بزرگ و کوچک یکسان است، زیرا وحدت و کثرت و مقادیر همه عوارضند و آن سان که در (وعاء) وهم در آن مقادیر تصرف تواند کرد همچنین در عقل نیز تصرف کند...

صاحب الزمان.

[ح بُزْ زَا] (اخ) لقب محمد بن الحسن العسکری، امام دوازدهم شیعیان، مهدی منتظر. رجوع به مهدی شود.

صاحب الزمانی.

[ح بُزْ زَا] (اخ) رجوع به حسن صاحب الزمانی (سید...) شود.

صاحب الزنج.

[ح بُزْ زَا] (اخ) ابن اثیر در حوادث سال ۲۵۵ ه. ق. گوید: به شوال این سال در فرات بصره مردی خروج کرد و خود را علی بن محمد بن احمد بن عیسی بن زید بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب خواند و زنگیان را که در سباخ بودند فراهم ساخت و از دجله گذشته در دیناری (؟) فرود آمد و از ابوجعفر آرد که نام وی را علی بن محمد بن عبدالرحیم گفته اند از طایفه عبدالقیس و مادر او دختر علی بن رحیب بن محمد بن حکیم از بنی اسد بن خزیمه است، از قرای ری. وی میگفت: جد من محمد بن حکیم از مردم کوفه بود و با زید بن علی بن حسین بر هشام بن عبدالملک خروج کرد و چون زید کشته شد به ری گریخت و در قریه وَرزَین سکونت جست، و پدر پدر وی عبدالرحیم از طایفه عبدالقیس و مولد او طالقان بود و به عراق آمد و کنیزکی سندی بخرد که از او پدر صاحب متولد گشت. صاحب الزنج ابتدا با بعضی اطرافیان منتصر متصل بود و ایشان را مدح میگفت و صله میستد، سپس بسال ۲۴۹ ه. ق. از سامرا به بحرین رفت و خود را علی بن عبدالله بن محمد بن فضل بن حسن بن عبیدالله بن عباس بن علی بن ابی طالب خواند و در «هجر» مردم را به طاعت خود دعوت کرد و جمعی کثیر او را متابعت کردند و میان ایشان دودستگی پدید شد و مردم بحرین وی را چون پیغمبری دانستند و او از ایشان خراج بگرفت و فرمان وی در آنجا نافذ گشت چنانکه با اصحاب سلطان به جنگ بخاست و از بحرینان بسیار کس کشته شدند و چون این شکست آنان را ناخوش افتاد، صاحب الزنج ناچار به احساء رفت و نزد بنی شماس که طایفه ای از بنی سعد بن تمیم اند اقامت جست و تنی چند از مردم بحرین با او بودند. از وی حکایت کنند که در این ایام بود که مرا آیاتی چند از امامت دادند و مردمان را آشکار شد از جمله آنکه چند سوره قرآن بر من تلقین گشت و برفور به یک بار آن را از بر ساختم که از این سوره های سبحان، کهف و ص است. دیگر آنکه به فکر بودم که به کجا بروم، ناگاه ابری بر سر من سایه افکند و از آن خطاب رسید که به بصره رو. و از وی آرنند که مردم بادیه را گفت (۱) من یحیی بن عمر علوی ابوالحسن هستم که در ناحیت کوفه کشته شد. و بسیار کس را بفریفت و با خود همراه ساخت و به ردم که ناحیتی است از بحرین حمله برد و جنگی سخت کرد و شکست بر او افتاد و بسیاری از یاران وی کشته شدند و اعراب از گرد او پراکنده گشتند و او به بصره نزد بنی ضبیعه رفت و جماعتی در آنجا پیرو وی شدند که علی بن ابان مهلبی در جمله آنان بود (سال ۲۵۴) و این وقت عامل بصره محمد بن رجاء حضاری بود. و چون ورود صاحب الزنج به بصره با جنگ دو طایفه بلالیه و سعدیه مصادف گشت وی در یکی از دو طایفه طمع بست، و کس نزد ایشان فرستاد، اما مردم شهر دعوت او نپذیرفتند و ابن رجاء به طلب وی برخاست و صاحب الزنج با تنی چند از یاران خویش به بغداد گریخت. ابن رجاء عده ای از پیروان او را زندانی ساخت که پسر بزرگ وی و زن و دختر و کنیزک آستن او در جمله آنان بودند. چون صاحب و یاران وی به زمین بطیحه رسیدند عمیر بن عمار مأمور آن ناحیت ایشان را گرفته نزد محمد بن عوف عامل واسط فرستاد، لیکن صاحب الزنج حیلتي کرد و خود و یاران وی از دست او خلاصی یافتند و به بغداد شدند، پس یک سال در این شهر بماند و در آنجا خود را محمد بن احمد بن عیسی بن زید نسبت کرد و گفت: علامتهایی بر من آشکار شده است که آنچه در ضمیر یاران من باشد فهم کنم و هر کار که کنند بدانم و عده ای از مردم بغداد به وی گرویدند. در این وقت محمد بن رجاء از ولایت بصره عزل شد و بزرگان بلالیه و سعدیه زندانها بگشودند و زندانیان را رها ساختند که در جمله زنان و فرزندان صاحب الزنج بودند. وی چون این خبر بشنید در رمضان ۲۵۵ بهمراهی چند تن

از یاران خویش به بصره رفت و در قصر قرشی کنار نهری که عمود ابن منجم (۲) نام داشت سکونت گزید و گفت من از جانب فرزندان واثق در فروش سببخ و کیل هستم. ریحان که یکی از غلامان سورجیان و نخستین کس از آنها است که بدو پیوست گوید: من برای غلامان مولای خویش آرد میبردم و به دست کسان صاحب الزنج افتادم، مرا نزد او بردند و گفتند وی را به امارت سلام ده. چون سلام دادم پرسید از کجا می آیی؟ و احوال غلامان سورجیان پرسید و مرا به کیش خود خواند. پذیرفتم. سپس گفت برو و از غلامان هرچند کس توانی فرار ده و بیاور تا تو را امیر ایشان سازم و مرا سوگند داد که جای وی به کس نشان ندهم و چون بامداد بسوی وی رفتم عده ای از غلامان دباشین (؟) نزد او آمده بودند، پس بر پارچه ای حریر این آیت بنوشت: ان الله اشتری من المؤمنین انفسهم و اموالهم بأن لهم الجنة (۳). و آن را بر چوبی زد که بدان کشتی رانند و غلامان بصره را دعوت کرد و بسیار کس از ایشان بخاطر رهایی از سختی بردگی بدو پیوستند و صاحب الزنج برای آنان خطبه خواند و وعده داد که ایشان را خداوند مال و زمین خواهد کرد و سوگند یاد کرد که به آنان خیانت نکند و در کوششی، کوتاهی نرزد. در این وقت صاحبان بردگان بیامدند و گفتند برای هر غلام پنج دینار بگیر و او را باز پس ده. وی غلامان را بفرمود تا هر یک از آقایان خویش یا وکلای آنان را پانصد تازیانه بزدند، سپس ایشان را رها ساخت تا به بصره بازگشتند و خود بر کشتی بنشست و از دجیل گذشته به نهر میمون درآمد و همواره سپاهیان بگرد او فراهم میشدند. و چون عید فطر شد با ایشان نماز بگزارد و خطبه خواند و آنان را محنت و سختی بردگی و اینکه چگونه خداوندشان نجات داد، فرا یاد آورد و بگفت که من خواهم شما را خداوند بنده و اموال سازم. سپس یکی از رؤسای زنگیان که ابوصالح نام داشت و معروف به قصیر بود به همراهی سیصد تن زنگی بدو پناه آوردند و چون عده سپاهیان بسیار شد قائدانی از خود ایشان بر آنان گماشت و قریه جعفریه را غارت کرد و مردم آن را بکشت و بعضی را اسیر کرد و با لشکر بصره نبرد کرد و آنان را شکست داد و رئیس بصریان که عقیل نام داشت با کشتی بگریخت و صاحب الزنج بدنبال او برفت و کشتیهای وی بگرفت و قریه مهلبیه را غارت کرد و بسوزانید، سپس در کنار نهر ریان با یکی از سران ترک بنام ابوهلال که چهار هزار مرد جنگجو با خود داشت روبرو شد و جنگی سخت در گرفت. زنگیان بر علمدار ترک حمله کردند و او را از پای در آوردند و ابوهلال و لشکریان او بگریختند و سپاهیان بیش از هزار و پانصد تن از آنان بکشتند و عده ای اسیر کردند و آنان را نیز کشتن فرمود. سپس وی را بگفتند که زینبی اسب و مرد برای نبرد وی فراهم کن و طایفه بلالیه و سعديه که خلقی کثیرند ریسمانها آماده ساخته اند تا زنگیان را که اسیر گیرند از کتف ببندند و مقدم ایشان ابومنصور است. صاحب الزنج علی بن ابان را با صد تن سیاه بفرستاد تا خبر گیرد و علی با گروهی از ایشان روبرو شد و آنان را شکست داد و غلامان که همراه ایشان بودند به علی بن ابان پیوستند و او دسته ای دیگر را روانه ساخت تا به موضعی رفتند که هزار و نهصد کشتی با مستحفظان در آنجا بودند، نگاهبانان چون سپاهیان را بدیدند بگریختند و زنگیان کشتیها را گرفتند و نزد صاحب خویش بردند و در آن کشتی حاجیانی بودند که از راه بصره به حج میرفتند. صاحب الزنج بر مکانی مرتفع از زمین بنشست و با حاجیان مناظره در پیوست و ایشان وی را تصدیق کردند و گفتند: اگر زیاده بر زاد و راحله داشتیم در راه تو بکار میبردیم و در نزد تو میماندیم. صاحب الزنج آنان را رها ساخت و فرقه ای دیگر برای استعلام از حال لشکریان دشمن بفرستاد و اینان خبر آوردند که عده بسیاری بسوی او در حرکتند. صاحب الزنج محمد بن سالم و علی بن ابان را بفرمود تا در نخلستانها کمین کنند و خود بر کوهی که مشرف بود بنشست. دیری نگذشت که علمها و مردان نزدیک شدند، پس فرمان داد تا زنگیان تکبیر گویان حمله برند و سواران بصره نیز حمله کردند و زنگیان بطرف کوه که صاحب الزنج بود عقب رفتند و سپس به حمله پرداختند و در این نبرد از زنگیان فتح حجام کشته شد. زنگیان بار دیگر سخت حمله بردند و عده ای را در میان گرفتند و محمد بن سالم و علی بن ابان حمله کرده و عده ای را بکشتند و شکست بصریان ظاهر شد و بگریختند و سپاهیان آنان را تا نهر بیان (ریان؟) دنبال کردند و فراریان به گل فرورفتند و سپاهیان به آنان رسیدند و عده ای بکشتند و بسیاری نیز غرق شدند. سپس زنگیان را خبر رسید که عده ای دیگر در کمین ایشانند و آنان هزار تن از مغربیان بودند. سپاهیان بدانها حمله

بردند و ایشان را تا آخرین کس بکشتند و سلاح آنان را بگرفتند. صاحب الزنج دسته ای دیگر از یاران خود را بر سر دوپست کشتی فرستاد که بار آنها آرد بود و زنگیان متاع کشتیها تاراج کردند، سپس صاحب الزنج با بصریان جنگی کرد و شکست را به غارت بردند و از یاران صاحب الزنج جز پانصد تن بنماند. در این هنگام، محمد بن سالم را از جانب خویش روانه ساخت تا بصریان را پند دهد و سبب خروج وی باز گوید. بصریان فرستاده او بکشتند و سپاهی گران فراهم کردند و آماده نبرد شدند و جنگی سخت در پیوست، و انجام بصریان را شکست افتاد و خلق بسیار کشته شدند و یا به دریا غرق گشتند. این کشتار که با صورتی زشت به وقوع پیوست بصریان را سخت هراسان کرد و بیم صاحب الزنج در دلها بنشست و مردم شکایت به خلیفه رفع کردند و او جعلان ترکی را به کمک ایشان فرستاد و ابوالاحوص باهلی را به اُبله روانه کرد و صاحب الزنج با یاران خود به سبزه ای قره رفت و اصحاب خود را از چپ و راست به غارت فرستاد. (کامل ابن اثیر ج ۷ صص ۸۱ - ۸۵). بسال ۲۵۶ ه. ق. جعلان ترکی به بصره آمد و به یک فرسنگی مکان صاحب الزنج منزل گزید و بگرد خود و لشکریان خویش خندق کرد و شش ماه در خندق نشست. بیشتر سپاهیان جعلان سوار بودند و جایگاه ایشان بغایت تنگ و مجال حمله نداشتند و تنها به دشمن سنگ می افکندند. چون مقام آنان در خندق به درازا کشید صاحب الزنج اصحاب خود را به در خندق ها فرستاد تا بر جعلان شیخون زدند و عده ای از سپاهیان وی را بکشتند و بقیه را بیمی سخت بگرفت. زینی عده ای از بلالیه و سعیده بصره را در دو جای فراهم آورد و به جنگ او فرستاد و صاحب بر آنها نیز چیره شد و کشتار بسیار کرد. سپس جعلان خندق خویش بگذاشت و به بصره رفت و چون سلطان عجز او را در مقاتلت صاحب الزنج بدانست، وی را از کار باز کرد و سعید حاجب را به جنگ زنگیان فرستاد. صاحب الزنج از سبزه بیرون شد و به نهر ابی الخصب فرود آمد و بیست و چهار کشتی با اموال بسیار به دست آورد و ساکنان کشتی را بکشت و زنگیان در این سال به اُبله درآمدند و آن را بسوختند و بسیار کس بکشتند و هم در این سال مردم عبادان که وقایع اُبله را دیده بودند بر جان و مال خویش بترسیدند و نامه ای به صاحب الزنج نوشتند و امان خواستند و او ایشان را امان داد و غلامان آنان را بگرفت و سلاحی که ایشان را بود بر لشکریان خود قسمت کرد. چون صاحب الزنج از کار اُبله و عبادان فارغ شد طمع در اهواز بست و لشکریان خویش را بطرف جی حرکت داد. مردم جی مقاومت نیاورده بگریختند و زنگیان بدانجا ریختند و هر که را یافتند بکشتند و آنچه دیدند به غارت بردند و یا بسوزانیدند و خانه ها خراب کردند و بسوی اهواز رفتند و دوازده شب از ماه رمضان سال ۲۵۶ گذشته بدانجا رسیدند و لشکریان و بیشتر مردم شهر گریخته بودند و جز اندکی بنمانده بود. زنگیان اهواز را خراب کردند و ابراهیم بن مدبر را که متولی خراج آن شهر بود اسیر گرفتند و چون خبر قتل و غارت اهواز و عبادان و اُبله به بصره رسید بصریان را بیم بگرفت و عده بسیاری از آنان به دیگر شهرها رفتند. (کامل ابن اثیر ج ۷ صص ۹۳ - ۹۴). هم در این سال سعید بن صالح از جانب سلطان مأمور جنگ صاحب الزنج شد و در رجب سال ۲۵۷ به زنگیان حمله برد و ایشان را پراکنده ساخت و اسیران که گرفته بودند بستند و تا پایان شعبان در هطه که معسکر او بود بماند و در این سال ابراهیم بن محمد بن مدبر که در زندان زنگیان بود رهایی یافت. و هم در این سال (۲۵۷) صاحب الزنج بر سعید حمله برد و از لشکر او بسیار کس به قتل رسید و اردوی وی را آتش زدند. سعید ناچار به بازگشت شد و سلطان کار زنگیان به منصور بن جعفر خیاط گذاشت و او نیز از زنگیان سخت شکست خورد و بسیاری از لشکر وی به قتل رسیدند و گروهی نیز غرق گشتند و در این سال صاحب الزنج لشکری به سرکردگی علی بن ابان روانه ساخت تا پل اربک را قطع کند. ابراهیم بن سیما که با لشکری از فارس باز میگشت آنان را بدید و جنگ در پیوست و ابن سیما گروهی بسیار از زنگیان را بکشت و علی بن ابان مجروح گشت و چون از آن واقعه برست به خیزرانیه درآمد و در آنجا وی را خبر دادند که شاهین کاتب ابراهیم بن سیما قصد ایشان کرده است. علی بن ابان با دسته ای از زنگیان بسوی او حرکت کرده و شب هنگام بدو رسید و شکست سختی به وی داد و بسیاری از لشکر او را بکشت و علی گوید در جنگ با ابراهیم از لشکریان جز پنجاه تن با من نمانده بود. چون صاحب الزنج بدانست که بصریان در سختی افتاده و به اطراف پراکنده شده اند به شوال ۲۵۷ قصد گرفتن

بصره کرد و محمد بن یزید دارمی را مأمور فراهم ساختن اعراب کرد و او عده بسیاری گرد آورد. صاحب الزنج سلیمان بن موسی شعرانی را نزد آنان فرستاد و بفرمود که به بصره حمله برند، و علی بن ابان را با دسته ای مأمور ساخت تا از ناحیه بنی سعید روانه بصره شود و یحیی بن محمد بن بحرینی را با گروهی دیگر از اعراب از طرف نهر عدی روانه ساخت. سرانجام زنگیان بصره را بگرفتند و با آنکه یحیی بن محمد مردم شهر را امان داده بود خلق بسیاری را بکشت و علی بن ابان مسجد جامع و ناحیت مرید و زهران و مواضع دیگر را آتش زد و زنگیان به قتل و غارت پرداختند و آنکس که مال دار بود نخست مال او بگرفتند و سپس بکشتند و آنکه را مالی نبود به قتل آوردند. پس از آن یحیی فرمان داد تا منادی اعلام امان کند، لیکن مردم از بیم آشکار نگشتند و چون صاحب الزنج از این واقعه خبر یافت علی بن ابان را از بصره بخواند و یحیی را بگذارد و چون از قتل و تخریب بصره فراغت یافت خود را به یحیی بن زید منتسب ساخت، چه عده ای از علویان که علی بن محمد بن احمد بن عیسی بن زید از آنجمله بود بدو پیوسته بودند. ابن اثیر از قاسم بن حسن نوفلی آرد که ادعای صاحب الزنج دروغ بود، چه یحیی بن زید جز یک دختر که در شیرخوارگی بمرد فرزندی نداشت. در ذوالقعدة سال ۲۵۷ معتمد خلیفه لشکری به ریاست احمد مولد به بصره فرستاد تا کار زنگیان را تمام کند و صاحب الزنج یحیی بن محمد را به جنگ مولد فرستاد و جنگ هایی میان آنان در پیوست و در پایان زنگیان به اردوگاه مولد درآمدند و به غارت پرداختند، سپس وی را تا جامده تعقیب کردند، و مردم انقریه را کشتند و اموال ایشان به غارت بردند و به نهر معقل بازگشتند. (کامل ابن اثیر ج ۷ صص ۹۷ - ۹۸). چون صاحب الزنج کار بصره را پایان داد علی بن ابان را مأمور ساخت که به «جی» رود و کار منصور بن جعفر خیاط را که حکومت اهواز داشت بسازد. منصور با عده کمی در خیزرانیه بود که علی بن ابان به سروقت وی رسید و صاحب الزنج عده بسیاری از یاران و سپاهیان خویش را به سرکردگی ابواللیث اصفهانی به کمک او فرستاد و او را فرمود تا از علی اطاعت کند، لیکن ابواللیث بدون اجازت از علی به منصور حمله برد و از او سخت شکست خورد و بگریخت. سپس علی بن ابان کس فرستاد تا از منصور خبر گیرد و منصور بطرف خیزرانیه حرکت کرد، لیکن علی بن ابان راه بر او بگرفت و در این جنگ منصور بگریخت و یاران وی پراکنده شدند و او را تنها گذاردند، و دسته ای از زنگیان به وی رسیدند، منصور چندان با آنان جنگید که نیزه وی بشکست و تیرهای او تمام شد، آنگاه خود را به نهر افکند تا بگذرد، لیکن یکی از زنگیان وی را بکشت و برادر وی خلف بن جعفر نیز به قتل رسید. (کامل ابن اثیر ج ۷ صص ۹۹ - ۱۰۰). در ربیع الاول سال ۲۵۸ معتمد ولایت مصر و قنسرین و عواصم را به برادر خویش ابواحمد داد و وی را به جنگ صاحب الزنج روانه ساخت و خود به احترام برادر به مشایعت وی بیرون شد. در این وقت علی بن ابان در «جی» بسر میبرد و یحیی بن محمد بحرانی بطرف نهر عباسی رفت و بیشتر زنگیان را با خود ببرد و صاحب الزنج با عده کمی برجای ماند. و چون ابواحمد به نهر معقل درآمد زنگیان نزد صاحب الزنج رفتند و او را از آمدن لشکری گران آگاه ساختند و گفتند تاکنون با چنین لشکری روبرو نشده ایم. وی دو تن از رؤسای لشکر را بخواند و نام سردار خلیفه را از ایشان پرسید و آنان ندانستند. صاحب الزنج را بیم بگرفت و کس به علی بن ابان فرستاد تا با لشکریان خویش نزد وی آید. روز چهارشنبه دوازده روز از جمادی الاولی مانده بعض سران لشکر وی خبر رسیدن لشکر خلیفه را بدو دادند. صاحب الزنج سپاهیان خود را فراهم آورد و در این وقت مفلح که در رکاب ابواحمد بود با لشکریان خویش برسد و جنگ در پیوست و ناگهان تیری به مفلح رسید و او را سخت مجروح ساخت چنانکه ناچار به بازگشت شد و لشکریان وی بگریختند و زنگیان بسیاری از ایشان کشتند و گوشت کشتگان را تقسیم کردند و اسیران و سرهای کشتگان را نزد صاحب الزنج بردند. وی از اسیران نام سردار خلیفه پرسید و دانست که وی ابواحمد برادر خلیفه است. مفلح از آن تیر که به وی رسیده بود بمرد و ابواحمد بطرف ابله حرکت کرد تا فراریان را فراهم آورد، سپس بسوی نهر ابی الاسد رفت و چون صاحب الزنج خبر قتل مفلح را بشنید و کسی را مدعی قتل او ندید بگفت او را من کشته ام. در این سال یحیی بن محمد بحرانی که یکی از سرداران صاحب الزنج بود به دست لشکریان ابواحمد گرفتار شد و او را به سامرا فرستادند و در آنجا دو دست و دو پای وی را

بیریدند و سپس او را بکشتند. صاحب الزنج و زنگیان از قتل وی آزرده خاطر شدند و صاحب گفت هنگامی که وی کشته شد سخت اندوهناک شدم لیکن مرا ندا دادند که کشته شدن او ترا بهتر، چه او شری بود. و چون ابواحمد به نهر ابی الاسد رسید بیماری در لشکریان وی پدید گشت و بسیار کس بمردند، پس وی به باذآورد بازگشت و عده خویش را کامل کرد، آنگاه بطرف اردوی صاحب الزنج روی آورد و میان دو لشکر جنگ در پیوست و از زنگیان و لشکر ابواحمد بسیاری به قتل رسیدند. در رجب سال ۲۵۹ صاحب الزنج علی بن ابان مهلبی را بسوی اهواز روانه کرد. در این وقت والی اهواز مردی بود بنام اصعبجور (۴). چون خبر حرکت زنگیان بشنید به استقبال آنان شد و در دشت میشان میان دو فریق جنگ در پیوست و اصعبجور بگریخت و در آب غرق گشت و مردم بسیار کشته و یا اسیر گشتند و سر اسیران را نزد صاحب الزنج بردند و زنگیان به اهواز درآمدند. در ذوالقعدة سال ۲۵۹ معتمد موسی بن بغا را مأمور جنگ صاحب الزنج کرد و او عبدالرحمن بن مفلح را به اهواز روانه داشت و اسحاق بن کنداجیق (۵) را به بصره و ابراهیم بن سیما را به باذآورد فرستاد. عبدالرحمن بن مفلح والی اهواز به جنگ علی بن ابان رفت ولی از او شکست خورد و بگریخت و بار دیگر به جنگ او شد و بسیاری از زنگیان را بکشت و اسیر گرفت و بقیه بگریختند و علی نتوانست ایشان را فراهم آورد. سپس علی بن ابان به سروقت ابراهیم بن سیما که در باذآورد بسر میبرد رفت و او را منهزم ساخت و دیگر بار بر سر او شد، لیکن این بار از وی شکست خورد و شبانه از نیستانها بگریخت و خبر فرار وی به عبدالرحمن بن مفلح رسید و او طاش تمر (۶) را با عده ای از موالی به دنبال وی فرستاد، لیکن علی خود را در نیزارها پنهان ساخت و چون طاشتمر بر وی دست نیافت نیزارها را آتش زد و علی بن ابان با همراهان بگریخت و عده ای به اسارت درآمدند. سپس عبدالرحمن و ابراهیم بن سیما با علی بن ابان و پیروان صاحب الزنج جنگها کردند و زنگیان را شکستهای سخت افتاد تا آنکه موسی بن بغا از جنگ زنگیان منصرف شد و خلیفه مسرور بلخی را مأمور مقاتله آنان کرد. (کامل ابن اثیر ج ۷ صص ۱۰۰ - ۱۰۳). در سال ۲۶۷ موسی بن بغا عبدالرحمن بن مفلح را روانه شیراز کرد و بجای وی ابوالساج را به حکومت اهواز گماشت و او داماد خویش عبدالرحمن را به جنگ زنگیان فرستاد. وی در ناحیت دولاب با علی بن ابان روبرو شد و در این جنگ عبدالرحمن کشته شد و ابوالساج از اهواز بطرف عسکر مکرم رفت و زنگیان به اهواز درآمدند و مردم آنجا را کشتند و شهر را آتش زدند. موسی بن بغا ابراهیم بن سیما را که مأمور باذآورد بود بجای ابوالساج ولایت اهواز داد و او تا انصراف موسی بن بغا در اهواز بماند. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۰۹). در شوال ۲۶۱ معتمد عباسی پسر خود جعفر را ولیعهد و برادر خویش ابواحمد موفق را ولیعهد فرزند خود کرد و او را الناصر لدین الله الموفق لقب داد و بفرمود که به جنگ زنگیان رود. موفق مسرور بلخی را مأمور اهواز و بصره و کور دجله کرد و او را در ذی الحجه سال ۲۶۱ در مقدمه ای روانه ساخت و خود نیز عازم حرکت شد. لیکن در محرم سال ۲۶۲ یعقوب لیث صفاری از فارس بطرف اهواز حمله کرد و آن شهر را بگرفت و ابواحمد موفق به جنگ او پرداخت و یعقوب شکست خورد و بگریخت و به جندی شاپور رفت. در این وقت صاحب الزنج نامه ای بدو نوشت و وی را به بازگشت به بغداد تشویق کرد و وعده مساعدت داد، ولیکن او کاتب خود را گفت که در پاسخ او نویسد: «قل یا ایها الکافرون لاعبد ما تعبدون» (۷)... (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۱۰ و ۱۱۵). هنگامی که مسرور بلخی و ابواحمد موفق سرگرم جنگ یعقوب بودند صاحب الزنج پیروان خود را به اطراف دشت میشان فرستاد تا در آنجا به غارت و تخریب پردازند و چون شنید که بطیحه نیز از لشکریان سلطان خالی است سلیمان بن جامع را با دسته ای بطرف حوانیت فرستاد و سلیمان بن موسی را به قادسیه روانه کرد. پس ابن ترکی با سی شذاوه (۸) بطرف زنگیان روی آورد. صاحب الزنج سلیمان بن موسی را بنوشت تا وی را از گذشتن از آب بازدارد. سلیمان راه بر ابن ترکی بگرفت و یک ماه با وی جنگید. در این وقت جمع کثیری از شناختگان و گزیدگان بلالیه با صدوپنجاه سُمیریه (۹) به سلیمان پیوستند. مسرور بلخی پیش از حرکت از واسط لشکری با چند شذاوه به جنگ سلیمان فرستاده بود، سلیمان آنها را نیز شکست داد و هفت شذاوه به دست آورد. سپس به سلیمان خبر رسید که دو سردار خلیفه بنام اغرتمش و حشیش با سوار و پیاده و شذاوه و سمیریه به جنگ وی می آیند. چون لشکریان بدو نزدیک

شدند با دسته ای از یاران خود پیاده براه افتاد و بقیه را بفرمود تا پنهان شوند و تا بانگ لشکریان اغرتمش نشنوند خود را آشکار سازند. پس با کسانی که از یاران خویش برگزیده بود پیاده براه افتاد و پشت به لشکر اغرتمش کرد. از آنسو چون سپاهیان اغرتمش نزدیک شدند لشکر سلیمان را بیم بگرفت و پراکنده گشتند و اندکی بمانده به جنگ پرداختند. بناگاه سلیمان از پشت سر حمله کرد و طبل‌ها را به صدا درآورد و خود را برای گذشتن از نهر به آب انداختند. اغرتمش (۱۰) که خود را در محاصره دید بگریخت و حشیش و گروه بسیاری از لشکریان به قتل رسیدند و اموال فراوان و کشتیها به چنگ زنگیان افتاد. سلیمان با پیروزی و غنیمت بازگشت و سر حشیش را با غنائمی که گرفته بود نزد صاحب الزنج فرستاد و صاحب الزنج آن سر را نزد علی بن ابان که در اهواز بود روانه داشت. و هم در این سال احمد بن لیثویه که از جانب مسرور بلخی حکومت اهواز داشت به سوس رفت. از آنسو صاحب الزنج محمد بن عبیدالله بن هزار مرد کردی را که از جانب یعقوب صفار به حکومت بلاد اهواز منصوب شده بود بفریفت و او را وعده حکومت داد و محمد لشکریان علی بن ابان را کمک کرد تا به سوس رفتند و با لشکریان احمد به جنگ پرداختند و شکست بر سپاه زنگیان افتاد. علی بن ابان از اهواز به یاری محمد رفت و محمد با انبوهی از اکراد و صعالیک به تستر شد و چون این خبر به احمد بن لیثویه رسید از جندی شاپور به سوس روانه گشت. محمد بن عبیدالله، علی بن ابان را وعده کرده بود که روز جمعه بر منبر تستر خطبه بنام صاحب الزنج خواند، لیکن در این روز خطبه بنام معتمد و صفار خواند و چون علی بدانست به اهواز بازگشت و پلی را که در آنجا بود ویران ساخت تا سواران عبور کردن نتوانند و اصحاب وی به عسکر مکرم رفتند و آن شهر را که در امان صاحب الزنج بود تاراج کردند. احمد بن لیثویه چون این خبر بشنید به تستر آمد و با محمد بن عبیدالله به جنگ پرداخت و او بگریخت. سپس احمد با علی بن ابان جنگی سخت کرد و علی در آن جنگ مجروح شد و بگریخت و بسیاری از سپاهیان دلیر وی به قتل رسیدند. (ابن اثیر ج ۷ صص ۱۱۵ - ۱۱۶). سال ۲۶۳ علی بن ابان برادر خویش خلیل را با لشکری انبوه به جنگ احمد بن لیثویه فرستاد. در این وقت احمد در عسکر مکرم بسر میبرد. چون خبر حرکت خلیل را بشنید گروهی را در کمین ایشان بگماشت و جنگ در پیوست و کسانی که در کمینگاه بودند بیرون شدند و بر زنگیان حمله بردند و سپاه زنگی نیمی کشته شد و نیمی بگریختند و نزد علی بن ابان رفتند. و هم در این سال یعقوب بن لیث از فارس بیامد و چون به نوبندجان رسید، احمد بن لیثویه از تستر برفت و چون یعقوب به جندی شاپور رسید لشکریان خلیفه آن بلده را ترک گفتند. یعقوب مردی را که خضر بن عنبر نام داشت به اهواز فرستاد و چون خضر به اهواز نزدیک گشت علی بن ابان از آنجا بیرون شد و در نهرالسدره اقامت گزید و خضر به اهواز درآمد و گاهگاه دو سپاه بر یکدیگر غارت میبردند تا آنکه علی خویشتن را آماده کرد و به اهواز رفت و با لشکریان خضر بجنگید و بسیار کس از ایشان بکشت و خضر بگریخت. دیگر بار یعقوب وی را مدد فرستاد و بفرمود تا از جنگ با زنگیان دست بردارد و به اقامت در اهواز قناعت کند، لیکن علی بن ابان نپذیرفت و پاسخ داد که میبایست ارزاقی را که در اهواز است ببریم و چون یعقوب رضا داد دست از جنگ بکشید و ارزاق اهواز ببرد و علفی که در آنجا بود بگذاشت. (ابن اثیر ج ۷ صص ۱۲۲). سال ۲۶۳ سلیمان بن جامع که بر اغرتمش و حشیش غالب شده بود از صاحب الزنج اجازت خواست تا بنزد او رود و نیز امور خانه خویش را سامان بخشد. صاحب وی را اجازت داد، لیکن حیاتی او را گفت که بر تکین بخاری که در یزدود اقامت دارد حمله برد. سلیمان پذیرفت و با کمک حیاتی نیرنگی بکار بردند و بر لشکر تکین غالب شدند و غنیمت بسیار بدست کردند و سلیمان، حیاتی را بر لشکریان بگماشت و خود بسوی صاحب الزنج رفت و در این سال سلیمان واسط را بگرفت و بسیاری از مردم آن شهر را بکشت و اموال آنان تاراج کرد و شهر را آتش زد. سال ۲۶۵ سلیمان بن جامع صاحب الزنج را نامه کرد و اجازت خواست که نهر زهری را اصلاح کند تا آنچه را در حنبلاء و سواد کوفه است بتوان حمل کرد. صاحب الزنج نکرویه را به یاری وی فرستاد و سلیمان برفت و در شریطه اقامت گزید و به عمل نهر پرداخت. در این وقت احمد بن لیثویه که از جانب موفق عامل حنبلاء بود بر ایشان حمله برد و چهل و چند تن از سران زنگیان و گروه بیشماری از سپاهیان آنان بکشت و سلیمان بسوی طهتا (۱۱) بگریخت. و

هم در این سال زنگیان به نعمانیه درآمدند و شهر را آتش زدند و گروهی را اسیر گرفتند. و باز در این سال (۲۶۵) موفق، مسرور بلخی را به حکومت اهواز گماشت و او تکین بخاری را بدانجا روانه کرد. در این وقت علی بن ابان و زنگیان تستر را در محاصره داشتند و تستریان آماده تسلیم بودند، که تکین فرارسید و با زنگیان درافتاد و علی با سپاهیان خویش بگریخت و تکین به تستر درآمد و این وقعه به «باب کورک» معروف است. سپس جمعی از سران زنگی نزد علی بن ابان رفتند و او بفرمود تا در قنطره فارس مقام کنند. در این وقت غلامی رومی از ایشان گریخت و نزد تکین شد و وی را از حال زنگیان خبر داد. پس تکین شبانه بر ایشان حمله برد و جماعتی از سران آنان بکشت و بقیه بگریختند و غلامی از آن علی که جعفرویه نام داشت اسیر تکین گشت. پس علی به اهواز بازگشت و تکین به تستر رفت و علی تکین را نامه کرد تا از کشتن غلام وی درگذرد. آنگاه میان علی و تکین نامه‌ها و هدیه‌ها مبادله گشت و چون مسرور بدانست تکین را بگرفت و به زندان افکند تا بمرد و هنگامی که تکین به زندان افتاد گروهی از اصحاب وی به زنگیان پیوستند و گروهی نزد محمد بن عبیدالله کردی شدند. چون مسرور بشنید سپاهیان تکین را امان داد و عده ای از ایشان به وی پیوستند. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۲۸). پس بسال ۲۶۶ اغرتمش بجای تکین ولایت اهواز و نواحی آن یافت و در ماه رمضان به تستر رفت و منظرین جامع که با وی بود جعفرویه غلام علی بن ابان و جماعتی دیگر از اسیران زنگی را بکشت. آنگاه بسوی عسکر مکرّم شدند، علی بن ابان راه بر ایشان بگرفت و جنگ در پیوست و اینان چون انبوه زنگیان بدیدند پل‌ها را بریدند. پس علی بن ابان به اهواز رفت و برادر خویش خلیل را با بسیاری از زنگیان در مسرقان گماشت. اغرتمش با اصحاب خود قصد خلیل کردند و خواستند که از قنطره اربک بگذرند، خلیل برادر را نامه کرده، و علی خود را به نهر رسانید. سپاهیان علی پس از رفتن وی بترسیدند و از اهواز بسوی نهرالسدیره شدند و چون علی یک روز با اغرتمش بجنگید به اهواز بازگشت و اصحاب خویش را در آنجا نیافت، پس کس فرستاد تا ایشان را از نهرالسدیره بازگرداند، لیکن این کار بر آنها دشوار بود و علی خود بدنبال ایشان بدانجا رفت و آماده جنگ شد، اغرتمش نیز به عسکر مکرّم بازگشت و چون خبر یافت که زنگیان خود را آماده جنگ میکنند، بسوی آنان شد و جنگ در پیوست و در پایان شکست بر اغرتمش افتاد و اصحاب وی بگریختند و مطربن جامع و گروهی از سرداران وی اسیر گشتند و علی بن ابان مطر را به کيفر غلام خویش جعفرویه بکشت و به اهواز بازگشت و سرهای کشتگان را نزد صاحب الزنج فرستاد و او بیشتر سپاهیان خود را به کمک علی روانه کرد. اغرتمش چون چنان دید او را بگذاشت و برفت و علی به غارت آن نواحی پرداخت از آنجمله بر قریه بیروذ غارت برد و اموال آن قریه را نزد صاحب الزنج فرستاد. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۳۱). محمد بن عبیدالله کردی که از جانب یعقوب حکومت رامهرمز داشت پیوسته از علی بن ابان بیمناک بود و در این سال انکلای پسر صاحب الزنج را نامه کرد تا از پدر بخواهد که علی بن ابان را از او بازدارد. این شکوه علی را سخت به خشم آورد چنانکه از صاحب الزنج رخصت خواست که به بهانه مطالبه خراج با او جنگ کند و چون صاحب اجازت داد وی از محمد خراج خواست و او ممانعت کرد. علی بسوی او روی آورد و این هنگام محمد در رامهرمز بود، چون خبر حرکت علی بشنید از آنجا بگریخت و علی با سپاهیان زنگی به شهر درآمد و آنجا را قتل عام کردند. محمد که سخت از علی بیمناک شده بود از در صلح درآمد و علی را دویست هزار درهم بفرستاد تا با وی آشتی کرد و هم در این سال به درخواست محمد، علی بن ابان با کردهای دارنان بجنگید و شکست بر زنگیان افتاد. و صاحب الزنج بر محمد خشمناک شد، لیکن محمد کسانی را در حضرت او برانگیخت تا با وی به مسالمت درآمد، بدان شرط که در منابر بلاد بنام او خطبه خواند و محمد پذیرفت. (ابن اثیر ج ۷ صص ۱۳۱ - ۱۳۲). و هم در این سال علی آماده گرفتن متوثر شد ولی تسخیر آن نتوانست و بازگشت و به فراهم آوردن آلاتی پرداخت تا بدان قلعه را بگشاید. منصور بلخی از قصد وی مطلع گشت و راه بر وی بیست و او ناگزیر بگریخت. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۳۲). و نیز در این سال اعراب پرده‌های کعبه را به تاراج بردند و بعضی از آن به صاحب الزنج رسید. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۳۳). موفق که خبر غلبه زنگیان را بر واسط بشنید در ربیع الآخر سال ۲۶۶ فرزند خود ابوالعباس را با ده هزار تن سواره و پیاده و قایق‌ها و کشتی‌ها مأمور به سرکوبی

آنان کرد و او بر سپاه صاحب الزنج چیره گشت و اعمال دجله را که سلیمان بن جامع در دست داشت پس ستد و غنائم بسیار به دست آورد. (ابن اثیر ج ۷ صص ۱۳۴ - ۱۳۶). موفق چون فرزند خود ابوالعباس را به جنگ زنگیان فرستاد خویشتن به تهیه سپاه و عده پرداخت، آنگاه بسال ۲۶۷ از بغداد به واسط رفت و ابوالعباس خبر فتح خویش بدو گفت و موفق وی و سرهنگان سپاه را خلعت بخشید و او را با آلات حرب در پی زنگیان کرد. و خود نیز قصد تسخیر شهری کرد که صاحب الزنج آن را منیعۀ نامیده بود و آن را از زنگیان بگرفت، آنگاه در پی سلیمان بن جامع که در طهثا اقامت داشت شد و پس از جنگی که با زنگیان کرد، سلیمان با چند تن از اصحاب خود بگریخت و شهر به تصرف موفق درآمد. (ابن اثیر ج ۷ صص ۱۳۶ - ۱۳۸). موفق پس از فتح منیعه و طهثا عازم تسخیر اهواز شد و صاحب الزنج که خبر شکست سلیمان بن جامع را شنیده بود علی بن ابان را که در اهواز میزیست و سی هزار سپاه در فرمان داشت بطلبید. وی ارزاق و چهارپایان و غنیمت ها که در آن شهر داشت رها کرد و موفق اهواز و تستر و جندی شاپور را بگرفت و پیروان صاحب الزنج را که در اهواز بودند امان داد و محمد بن عبیدالله کردی را عفو فرمود و او را گرامی داشت و فرزند خود ابوالعباس را به نهر ابی الخصب فرستاد تا کار صاحب الزنج بسازد و ابوالعباس از بامداد تا گرمگاه بجنگید و زنگیان را شکست افتاد. پس موفق صاحب الزنج را نامه کرد تا از خونریزیها و خرابیها که به دست او رفته است توبه کند، لیکن وی بدین نامه پاسخ نداد. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۳۸). موفق در بیستم رجب سال ۲۶۷ با پسر خویش ابوالعباس به تسخیر مختاره (شهر صاحب الزنج) همت گماشت. صاحب الزنج این شهر را با بارو و منجنیق و خندق و دیگر وسایل مجهز ساخته بود. زنگیان در آغاز با سنگ پرانی و تیراندازی سپاه ابوالعباس را عقب راندند لیکن دسته ای از زنگیان از موفق امان خواستند و بدو پیوستند. موفق شهر را در محاصره گرفت و بقرب مختاره شهری بنا کرد و آن را موفقیه نامید، آنگاه نامه ها به بلاد نوشت تا به ساختن شداوه ها و سمیریه ها پردازند و امان نامه ها نوشته بر تیر بستند و به شهر زنگیان بینداختند و در هر روز بسیار کس از زنگیان امان میخواستند و بدو می پیوستند و چند تن از رؤسای سپاه زنگی نیز به صاحب خیانت کردند و نزد موفق شدند و در پایان ماه ذی الحجه موفق باروی شهر را سوراخ کرد و بداخل شهر راه یافت و به قتل و اسارت پرداخت. مردم شهر دفاعی مردانه کردند و بر سپاهیان موفق سنگ و چوب و تیر ریختند و بر آنها حمله بردند و موفق قصر صاحب را آتش زد. (ابن اثیر ج ۷ صص ۱۴۲ - ۱۴۳). صاحب الزنج چون خانه و جایگاه خود را سوخته و غارت زده دید بجانب شرقی نهر ابوالخصیب رفت و کار او تباه گشت و قحطی در میان اصحاب وی پدید آمد چندانکه یکدیگر را میخورند. (ابن اثیر ج ۷ ص ۱۵۳). لشکریان موفق بازارهای شهر را آتش زدند و جانب غربی شهر را تصرف کردند، سپس به قسمت شرقی رو آوردند و بر آن نیز استیلا یافتند. در پایان سال ۲۶۹ احمد بن طولون مکه را بگرفت و سبب آن بود که معتمد از خلافت جز نامی نداشت و در همهء ملک فرمان موفق میرفت و مالیات بدو میدادند، معتمد را سخت ناپسند افتاد و شکایت به ابن طولون نوشت و او وی را به مصر خواند و معتمد به شام رفت لیکن حاکم موصل وی را به سامرا بازگردانید و در این سال احمد بن طولون لشکری به مکه روانه داشت و میان ایشان و سپاه موفق جنگ در گرفت و هم در این سال لؤلؤ غلام احمد بن طولون که بر حمص و قنسرین و دیار مصر و حلب حکومت داشت به مخالفت مولای خویش برخاست و به موفق پیوست. این حوادث موفق را از جنگ زنگیان بازداشت و چون در سوم محرم سال ۲۷۰ لؤلؤ به نزد وی رسید او را سخت گرامی داشت، آنگاه وی را به جنگ صاحب الزنج بخواند و لؤلؤ آمادهء جنگ شد و با ابوالعباس فرزند موفق از چند سو به زنگیان حمله بردند و در این جنگ خلیل بن ابان و محمد برادر علی کشته شدند. صاحب الزنج که شکست خود را مشاهده کرد بگریخت و لؤلؤ و لشکریان بدنبال وی رفتند. سرانجام سلیمان بن جامع اسیر شد و صاحب الزنج به قتل رسید و در سال ۲۷۰ دوازده شب به پایان جمادی الاولی مانده بود که ابوالعباس فرزند موفق با سر صاحب الزنج به بغداد درآمد و خروج صاحب الزنج روز چهارشنبه چهار روز مانده به پایان رمضان ۲۵۵ و قتل او روز دوشنبه دوم صفر ۲۷۰ بود. پس از قتل صاحب الزنج قصابی در حق موفق و صاحب الزنج سرودند که از آن جمله است قصیدهء ذیل از یحیی بن محمد الاسلمی: اقول و قد جاء البشیر بوقعة اعزت من الاسلام ماکان

واها جزی الله خیر الناس للناس بعدما ایح حماهم خیر ماکان جازیا تفرد از لم ینصر الله ناصر بتجدید دین کان اصبح بالیا و تجدید ملک قد وهی بعد عزه و اخذ بثارات تبین الاعادیا و رد عمارات ازبلیت و أخربت لیرجع فیء قد تخزم وافیاء و ترجع أمصار أیحت و احرقت مراراً فقد أمست قواء عوافیا و یشفی صدورالمسلمین بوقعه یقربها منها العیون البواکیا و یتلی کتاب الله فی کل مسجد و یلفی دعاء الطالبتین خاسیا فاعرض عن جناته و نعیمه و عن لذه الدنيا و اصبح عاریا. و این قصیده طولانی است. (ابن اثیر ج ۷ صص ۳۹۹ - ۴۰۶). صاحب تاریخ قم در فصلی از کتاب خویش که به ذکر توطن طالبیان در قم اختصاص داده است گوید: دیگر از فرزندان عبدالله بن حسن افطس است (۱۲) که از بصره به قم آمدند و این عبدالله با علی بن عبدالله علوی صاحب زنج در بصره بود و چون صاحب زنج را بکشتند عبدالله و برادر وی حسن بن عباس از او بگریختند و به قم آمدند و اینجا متوطن شدند و از عبدالله بن عباس به قم ابوالفضل العباس و ابوعبدالله الحسین ملقب به ایض و سه دختر دیگر در وجود آمدند و عبدالله مذهب زیدیه داشت. روزی عباس بن عمرو غنوی امیر قم به صحبت عبدالله درآمد و عبدالله بجهت او برنخاست و هر دو پای خود را در روی او بکشید و دراز کرد و گفت ای امیر معذور دار که مرا زحمت نقرس است. چون عباس از صحبت او بیرون آمد گفت: هیچ سلطانی مرا اینچنین نترسانید که عبدالله مرا. سبب آن بود که عباس بن عمرو، عبدالله را با صاحب زنج در بصره دیده بود و از بعضی روایت است که ایشان گفتند ما از حسن بن علی علیهماالسلام از صاحب الزنج سؤال کردیم، امام فرمود که صاحب زنج از ما نیست، و ابوالحسین عیسی بن علوی عریضی دعوی کند که محمد بن الحسن بن احمد ولید فقیه روایت کرده است که صاحب زنج از علویه است و در میان ایشان صحیح نسب است، لیکن علویه و اهل شیعت خود را از وی دور میدارند بر وجه تقیه. والله اعلم. (تاریخ قم ص ۲۲۹).

مسعودی در مروج الذهب آرد که خروج صاحب الزنج بسال ۲۵۵ و در خلافت المهتدی بود و خود را علی بن احمد بن عیسی بن زید بن علی بن حسن بن علی بن ابی طالب میخواند و بیشتر مردمان را در نسب او سخن بود و کردار وی گفتار مردم را تصدیق میکرد، چه او زنان و کودکان و پیران کهنسال را میکشت و همه گناهان را شرک میدانست و آغاز خطبه وی چنین بود: «الله اکبر الله اکبر لا اله الا الله و الله اکبر الا لا - حکم الا لله» و به رأی ازارقه میرفت. صاحب از قریهء وزیق (ورزنین؟) بود از اعمال ری و در برغیل که میان فتح و کرخ بصره است خروج کرد و خروج او به شب پنجشنبه سه شب مانده به پایان ماه رمضان سال ۲۵۵ بود و به شب شنبه دوم ماه صفر بسال ۲۷۰ به قتل رسید. نخستین کس که اخبار او تصنیف کرد محمد بن حسن بن سهل برادرزاده فضل بن سهل ذوالریاستین است. (مروج الذهب ج ۱ ص ۳۱۲). و در مجمل التواریخ و القصص آمده است: پس مردی خارجی برخاست علی بن محمد البرقی و دعوی کرد که از فرزندان حسین علی است علیه السلام. و او را اتباع از عبدالقیس بود. آن است که او را صاحب الزنج خوانند و فتنه او بماند تا بعد از این ایام در سال دویست و هفتاد کشته شد. (ص ۳۶۳). هندوشاه در تجارب السلف (صص ۱۸۹ - ۱۹۰) آرد که: مردی در آن ایام [ایام معتمد] ظاهر شد که او را علی بن حسین بن علی بن ابی طالب گفتندی و در نسب او بیشتر نسابان طعن کرده اند و بعضی اثبات کرده اند. و او مردی عاقل و فاضل و بلیغ و شاعر فایق بود و در روزگار او زنگیان بسیار به بصره بودند چنانکه هیچ سرایی از سراهای اکابر و اوساط الناس از یکی یا دو یا سه یا زیادت خالی نبود، و در بعضی از تواریخ بصره چنان آورده اند و العهده علی المؤرخ، که در شب نیمه شعبان که موسم جمعیت و شعلان(?) بوده است اکابر و اعیان شهر تمامت جمع شدند. از جمله شبی از شبها از احوال حاضران تتبع کرده بودند، هزار خواجه حاضر بود که هر یک از ایشان هزار غلام زنگی داشت. از اینجا باید قیاس کرد که چند بوده باشند. علی بن محمد مذکور زنگیان را در بصره و نواحی آن دعوت کرد و همه را به دست آورد و ایشان را وعده های نیکو داد، و با همه مقرر گردانید که در وقتی که او گوید خواجه خود را بکشند، و هر که چنین کند زن و مال و سرا و املاک خواجه او تمامت از آن او باشد. خلقی بسیار از زنگیان و غیر ایشان بر او جمع شدند و این اندیشه به اتمام رسید و کار او قوت گرفت و بر بصره حاکم شد و توانگر گشت بعد از آنکه بغایت درویشی بود. و گویند در ابتداء کار از ترتیبها (?) که لشکر کشان را میباشد سه شمشیر بیش نداشت، شخصی جهت او اسبی هدیه

آورد و لگامی نبود که بر سر اسب کند، رسنی بجای لگام بر سر اسب کرد و سوار شد. و چند حرب او را اتفاق افتاد که در همهء مرات ظفر با او بود و لشکر خویش را در شهرهای عراق و بحرین و هجر متفرق گردانید و چون خبر به دارالخلافه رسید موفق با لشکر گران روی به صاحب زنج نهاد و صاحب زنج هم با لشکری گران از بصره بیرون آمد. میان واسط و بصره هر دو لشکر بهم رسیدند و چندین سال میان این دو طائفه جنگ بود، و آنجا حصارها ساختند، و صاحب زنج به همانجا شهری ساخت و نامش مختاره نهاد و عاقبت لشکر عباسی غالب آمدند و زنگیان را کشتند و بعضی را اسیر بگرفتند، و صاحب زنج کشته شد و مختاره را غارت کردند و سر او را به بغداد بردند، و گویند عدد کشتگان در این جنگ از جانبین دو هزار و پانصد هزار مرد (کذا) بودند، و صاحب زنج شعر توانستی گفت، و این دو بیت او به خلیفه نوشت: اقسام بالقتل و بالذبح و العفو بعد الذنب و الصفح لانظرت عینی اعلامکم الا امیراً (۱۳) او علی رمح. (تجارب السلف صص ۱۸۹ - ۱۹۱). در مجموعهء نثرالدر از علاء نقل شده است که [ما با] سر صاحب زنج و سران لشکر او با لشکر انبوه (معمد؟) فاتحانه وارد بغداد گردیدیم و بازارها را گردش کردیم تا به یکی از کوچه های باب الطاق رسیدیم، فریاد مردم کویچه برخاست که خدا معاویه را رحمت کند. معتضد دیگر گون شد و گفت ای ابو عیسی این چیست؟ و بفرمود تا نفاطان نطف آرنند و آن ناحیت را بسوزانند. من پیش رفته گفتم مولای من امروز از بهترین روزهای مسلمانان است، آن را برای جهالت یک گروه فاسد مگردان. مسعودی گوید بعضی مقتولین این سنوات را از شماره خارج دانسته اند و بعضی گویند حداقل پانصد هزار هزار تن (!!) بود و این جمله مبنی بر حدس و ظن است زیرا این کشتار چنان نبود که به ضبط آید. (مروج الذهب ج ۲ ص ۳۱۷). پس از قتل صاحب الزنج میان لشکریان لؤلؤ و لشکریان موفق بر مفاخرت در شکست به زنگیان نزاع افتاد تا آنکه در لشکر موفق گفتند: کیفما شئتم فقولوا انما الفتح للؤلؤ. (مروج الذهب ج ۲ ص ۳۱۹). ابن ابی الحدید از ابوجعفر طبری از محمد بن حسن بن سهل و از محمد بن سمعان (کاتب صاحب الزنج) آرد که صاحب گفت: پیغمبری بر من عرضه کردند و پذیرفتم زیرا مسؤولیتی سنگین دارد، ترسیدم که شاید متحمل آن نتوانم شد. (شرح نهج البلاغه ج ۲ ص ۳۴۱). (۱) - چنین است ترجمهء متن ابن اثیر، لیکن در شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید گوید: به دل مردم بادیه افکنند... (ج ۲ ص ۳۱۲). (۲) - ابن ابی الحدید نام این نهر را غمور نوشته و گوید بنومنجم آن را حفر کردند. (شرح نهج البلاغه ج ۲ ص ۳۱۲). (۳) - قرآن ۹/۱۱۱. (۴) - ابن ابی الحدید نام او را اصفجور نوشته. (ج ۲ ص ۳۱۹). (۵) - کنداخ. (شرح نهج البلاغه ابن ابی الحدید ص ۳۴۲). کنداخ یا کنداجق. (لغت نامه). رجوع به اسحاق بن کنداخ شود. (۶) - در شرح نهج البلاغه طاشتم ذکر شده. (ج ۲ ص ۳۴۲). (۷) - قرآن ۱۰۹ / ۱ و ۲. (۸) - نوعی کشتی است. رجوع به شداوه شود. (۹) - نوعی کشتی است. رجوع به سمیره شود. (۱۰) - غرتمش. (شرح نهج البلاغه). (۱۱) - در شرح نهج البلاغه ج ۲ ص ۳۴۵ «تهئا» آمده است. (۱۲) - چنین است عبارت متن و ظاهراً کلمهء «علی» قبل از عبدالله افتاده است. (۱۳) - چنین است در متن و ظاهراً «الا اسیراً» باشد.

صاحب الزیادی.

[ح بُزُ زیا] (اخ) رجوع به ابوخشینه شود.

صاحب الستر.

[ح بُس س] (ع ص مرکب، ا مرکب) پرده دار: او با پرده دار که ایشان صاحب الستر میگویند بگفت... (سفرنامه ناصر خسرو).

صاحب السنه.

[ح بُس س ن] (ع ص مرکب، ا مرکب) سال خدا. سال خداه. اصطلاح احکام نجومی. رجوع به سال خداه شود.

صاحب السواک.

[ح بُس س] (اِخ) لقب عبدالله بن مسعود خادم رسول (ص) است، چہ وی سِواک رسول (ص) داشتی. رجوع بہ ابن مسعود و عبدالله بن مسعود شود.

صاحب الشامۃ.

[ح بُس شام] (اِخ) رجوع بہ حسین بن ذکریہ شود.

صاحب الشامۃ.

[ح بُس شام] (اِخ) رجوع بہ محسن بن ابراہیم بن ہلال شود.

صاحب الشقاق.

[ح بُس ش] (اِخ) رجوع بہ محمد بن اسحاق شود.

صاحب الصبیحی.

[ح بُس ؟] (اِخ) رجوع بہ محمد بن علی بن معمر کوفی شود.

صاحب الصنم.

[ح بُس ص ن] (ع ص مرکب، اِ مرکب) رجوع بہ اصحاب اصنام و مُثُل افلاطونی شود.

صاحب الطاق.

[ح بُط طا] (اِخ) رجوع بہ محمد بن علی بن نعمان و مؤمن الطاق شود.

صاحب الطعام.

[ح بُط ط] (اِخ) رجوع بہ ابوسلمہء صاحب الطعام شود.

صاحب الطلسم.

[ح بُط ط ل] (ع ص مرکب، اِ مرکب) رجوع بہ طلسمات شود.

صاحب الطیالس.

[ح بُط ط ل] (اِخ) رجوع بہ شعیب بن عبدربہ و ریحانۃ الادب شود.

صاحب الطیالسہ.

[ح بُطَطَلِ س] (اخ) رجوع به ابوشعیب صاحب الطیالسه شود.

صاحب العصر.

[ح بُلَع] (اخ) لقب امام دوازدهم شیعیان است. رجوع به مهدی شود.

صاحب الغدا.

[ح بُلَغ] (اخ) از صدوق آرند که وی از مردم بغداد است و به خدمت امام عصر (ع) رسیده است. (ریحانۃ الادب ج ۲ ص ۴۳۴).

صاحب الف دینار.

[ح بُ أَف] (اخ) صدوق وی را از کسانی شمرده است که درک خدمت امام عصر (ع) کرده و بر معجزه آن حضرت واقف شده است و از مردم مرو باشد. (ریحانۃ الادب ج ۲ ص ۴۱۷).

صاحب الفیوج.

[ح بُلُ فُ] (ع ص مرکب، ا مرکب) آنکه پیکان از او طلبند. (مهذب الاسماء) (۱). رئیس پیکان. (۱) - طبق سه نسخه خطی.

صاحب القران.

[ح بُلُ قِ] (ع ص مرکب، ا مرکب) رجوع به صاحب قران شود: وز دُرّ دری نثار ساز است شروانشه صاحب القران را. خاقانی. نیست غم چون به خواستاری من خسرو صاحب القران برخاست. خاقانی.

صاحب القسط.

[ح بُلُ قِ] (ع ص مرکب، ا مرکب) می فروش و خَمّار در اصطلاح مردم طائف.

صاحب القصب.

[ح بُلُ قِ ص] (اخ) محدث است. رجوع به ابوالهیثم شود.

صاحب الماء.

[ح بُلُ] (ع ص مرکب، ا مرکب) گویا لقبی بوده است مرادف کلمه دریادار. ابن ابی الحدید در داستان صاحب الزنج آرد: فاستأمن الی نصیر صاحب الماء و هو مقیم حیثئذ بنهر المرأة زهاء الفی رجل من الزنج و اتباعهم... (شرح نهج البلاغه ج ۲ ص ۳۴۹).

صاحب المخزن.

[ح بُلُ مَ زَا] (ع ص مرکب، ا مرکب) خزانه دار: امیرالمؤمنین بود با تنی چند از خاصگیان چون استاذالدار و حاجب الباب و صاحب المخزن. (اسرار التوحید ص ۲۹۹).

صاحب المشائین.

[ح بُلْ مَشْ شَا] (اخ) رجوع به ارسطو شود.

صاحب المصلی.

[ح بُلْ مُ صَلْ لَا] (ع ص مرکب، ا مرکب) شاید مقصود سجاده دار است : ثم وجه الامین الی المؤمن اربعة انفس و هم العباس بن موسی بن عیسی... و صالح صاحب المصلی. (کامل ابن اثیر ج ۶ ص ۹۲). رقعہ ای مشتمل بر امثال این مقال در قلم آورد و مصحوب عباس بن موسی بن عیسی و صالح بن عبدالملک صاحب مصلی... نزد مأمون فرستاد. (حیب السیر چ تهران جزء سوم از ج ۲ ص ۹۰).

صاحب المعز.

[ح بُلْ مَ] (اخ) ممسک الاعنه. صورتی از صور فلکی. رجوع به ثوابت شود.

صاحب المغرب.

[ح بُلْ مَ رَ] (اخ) رجوع به معدن منصورین قائم شود.

صاحب المنطق.

[ح بُلْ مَ طَ] (اخ) لقب ارسطو : و يؤكد ذلك قول صاحب المنطق فانه زعم في كتاب الحيوان... (البيان و التبیین ج ۳ ص ۶۷). رجوع به ارسطو شود.

صاحب الوقت.

[ح بُلْ وَ] (اخ) رجوع به صاحب الزمان شود.

صاحب امضاء.

[ح ا] (۱) (ص مرکب، ا مرکب) کنایه از وزیر و نویسندگان باشد. (برهان قاطع). (۱) - از چند لفظ بنا به ضرورت شعر یا کثرت استعمال غلبه اسمیت کسره اضافه را از آخر مضاف ساقط کنند و این عمل را فک اضافه خوانند و این عمل قیاسی نیست و چنین مرکب را مرکب اضافی مقطوع نامند مانند سر... و اکثر اسم فاعل عربی هم مقطوع اضافه اند چون صاحب و قابل و عاشق... (از نهج الادب). و این لفظ (صاحب) مقطوع اضافه است یعنی کسره اضافه بر این نمی آید مگر بندرت، چنانچه صاحب دل و صاحب غرض... (غیاث اللغات).

صاحب بالجنب.

[ح بِ بِلْ جَمِيبْ] (ع ا مرکب) (ال... رقیق سفر. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). یار سفر. همراه ||. شریک علم آموختن.

(ترجمان القرآن علامه جرجانی ص ۶۳).

صاحب برید.

[ح ب] (ص مرکب، ا مرکب) آنکه ارسال برید سوی سلطان کند اعلام واقعات بلد را. آنکه وقایع روزانه برای سلطان نویسد. فرستنده رسول. آنکه پیکان او فرستد. (مهدب الاسماء). آنکه برید ارسال کند برای اعلام آنچه در بلد واقع شده است و صحابت برید در قدیم منصبی بزرگ بوده است که الآن آن را بالیوز و روزنامه نگار گویند. (حاشیه ترجمه تاریخ یمنی چ تهران ص ۳۵۶): ملک ترک گفت: رواست که ملک هرمز پسر عمه من است و من پسرخال وی، اکنون من حق وی نشناختم او حق من بشناسد. پس صاحب برید لشکر هرمز برفت و هرمز را خبر بگفت. (ترجمه طبری). و قضاء و صاحب بریدانی که اخبار انهاء میکنند اختیار کرده حضرت ما باشند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۷۴). پس خیل‌تاش را قتل‌تکین بهشتی و مشرف و صاحب برید گرد همه سرایها برآوردند. (تاریخ بیهقی ص ۱۱۹). و گفت عییدالله زین پیش چه شغل داشت؟ گفتم صاحب بریدی سرخس، و بوالفتح صاحب بریدی تخارستان. گفت: باز گرد. بونصر باز گشت و دیگر روز چون امیر بار داد همگان ایستاده بودیم امیر آواز داد عییدالله از صف پیش آمد، امیر گفت به دیوان رسالت میباشی؟ گفت: میباشم. گفت: چه شغلی داشتی به روزگار گذشته؟ گفت صاحب بریدی سرخس. گفت همان شغل به تو ارزانی داشتیم. (تاریخ بیهقی ص ۱۴۰). و این عییدالله به روزگار وزارت وی صاحب برید بلخ بود، و کاری باحشمت داشت. (تاریخ بیهقی ص ۱۵۳). و عمال و صاحب بریدان را زهره نبود که حال وی بتمامی باز نمایند. (تاریخ بیهقی ص ۲۲۹). و در این تابستان بوالقاسم علی نوکی صاحب برید غزنین از خواجه بونصر مشکان درخواست تا فرزندان وی را به دیوان رسالت آورد. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۳). دبیر و نیکوخط شد و صاحب بریدی غزنین یافت و در میان چند شغلها دیگر فرمودند او را چون صاحب بریدی لشکر. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۴). و صاحب بریدی نامزد میشود از معتمدان ما تا او را تمکین تمام باشد. (تاریخ بیهقی ص ۲۸۳). آن را بیاورد، بستدم و بگشادم نامه صاحب برید ما بود برادر بوالفتح حاتمی. (تاریخ بیهقی ص ۳۲۳). خوارزمشاه بنده را بخواند و گفت تو در صاحب بریدی شاهد حال بودی چنانکه رفت انهی کن... (تاریخ بیهقی ص ۳۲۴). و صاحب برید جز به مراد و املاء ایشان چیزی نمی تواند نبشت. (تاریخ بیهقی ص ۳۲۴). گفت بعاجل الحال جواب نامه صاحب برید باز باید نبشت. (تاریخ بیهقی ص ۳۲۵). بهمهء حالها این روزها نامهء صاحب برید در رسد. (تاریخ بیهقی ص ۳۲۶). امیر گفت موجه این است کدام کس رود. بونصر گفت امیرک بیهقی را صاحب برید بلخ بفرستیم. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۴). و صاحب برید و خازن نامزد شد و خلعت وی راست کردند و ابوالحسن کرخی ندیم را خازنی و ابوالحسن حبشی را صاحب بریدی... نامزد کرد. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۴). و امیرک بیهقی صاحب برید را با آن لشکر به صاحب بریدی نامزد کردند. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۷). امیرک رفته بود از جهت فرو گرفتن بوعبدالله به بلخ و صاحب بریدی به روزگار محنت خواجه، و خواجه همه روزه فرصت می جست از این سفر که به بخارا بود از وی صورتها نگاشت و استادیها کرد تا صاحب بریدی از وی بازستند. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۲). نامهء صاحب بریدی رسید که اینجا تاش فراش حشمتی بزرگ نهاده است. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۲). نامهء صاحب برید ری رسیده بود که ترکمانان بهیچ حال آرام نمی گیرند. (تاریخ بیهقی ص ۴۰۴). و فقیه بوبکر مبشر را صاحب دیوان رسالت نامزد کرد تا به صاحب بریدی با لشکر برفت. (تاریخ بیهقی ص ۴۱۱). و بوالفضل جُمحی به آخر روزگار سوری به نشابور رفت به صاحب بریدی به فرمان سلطان مسعود. (تاریخ بیهقی ص ۴۲۱). و من که صاحب بریدم به جای خویش بداشته اند و خدمت ایشان میکنم. (تاریخ بیهقی ص ۴۲۹). و ایشان را یاری داد تا دست سپیدجامگان دراز گشت و غلبه کردند، صاحب برید به خلیفه خبر فرستاد و خلیفه مهدی بود. (تاریخ بخارا ص ۱۰). گفتا صاحب بریدی که اخبار درست و راست انهاء کند. (کلیله و دمنه). ابونصر عتبی که صاحب برید نیشابور بود حکایت کرد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۷۵). ابوالعباس صاحب برید بود به مرو. (ترجمه تاریخ یمنی ص

صاحب بلخی.

[ح ب ب] (اخ) (مولانا...) مولانا در فن شعر ماهر بود و در علم ادوار و موسیقی کامل و نادر، و در عملهای خود اشعار خود میانخانه ساخته است تا دلالت بر فضل او کند و از آن جمله عمل چهارگاه است که در میان مردم شهرت دارد و گویند جوکی میرزا در مجلس خود غیر از آن نمیگذاشت که قولان چیز دیگر گویند و مطلع آن غزل که در عمل چهارگاه دارد، این است: همچو صبح از مهر رویت میزدم دمه‌های سرد تا رسم روزی به کویت دل بسی شبگیر کرد. و قصیده مصنوع سلمان را جواب گفته و آنجا استعداد بسیار فهم میشود و در جواب قصیده دیگر خواجه سلمان این مطلع از اوست: ز قامت تو به عالم قیامتی برخاست قیامت است قدت گر بود قیامت راست. و در غزلیات او این مطلع هم مشهور است: تویی کان نمک ما شوربختان خدا این داد ما را و ترا آن. مخلص سخن آن است که مولانا از مردم رذل طمع میکرده و قوت طامعه‌ء او برعکس طالعه‌ءش بوده و از آنجهت در نظر عزیزان خوار مینموده. مزارش در نواحی بلخ (۱) است. (از مجالس النفائس صص ۱۵ - ۱۶). (۱) - دولتشاه او را معروف به شریفی نوشته و دیگر ابیات به تخلص شریفی از او نقل کرده است.

صاحب بن عباد.

[ح ب ب ن ع ب با] (اخ) نام وی اسماعیل، مکنی به ابی القاسم و ملقب به صاحب و کافی الکفاه. ابن خلکان گوید: او نخستین کس است از وزراء که لقب صاحب گرفت بدان سبب که مصاحب ابوالفضل بن العمید بود و او را صاحب ابن عمید میگفتند و چون به وزارت رسید این لقب بر او بماند. صابی در کتاب التاجی گوید: صاحب را از آنجهت بدین لقب خواندند که از کودکی همنشین مؤیدالدوله بن بویه بود و او وی را صاحب نامید و از کودکی بدین لقب مشهور بود. سپس هر که پس از او به وزارت رسید به صاحب ملقب شد. اما لقب کافی الکفاه را گویا مؤیدالدوله بسبب لیاقتی که در روزگار کتابت از وی مشاهده کرد بدو داده است، ولی در این شعر که صاحب خود در مدح فخرالدوله سروده است اشارتی است که وی لقب کافی الکفاه را از طرف فخرالدوله یافته: تأتق فیه عبده و ابن عبده و غرس ایادیه و کافی کفاته. وی از خاندانی ایرانی است و مورخین او را دیلمی و از طالقان دانسته اند و نام پدران وی چنین ضبط شده: اسماعیل بن عباد بن عباس بن عباد بن احمد بن ادریس، لیکن در دو بیتی که یاقوت در معجم الادباء در مدح و ذم وی آورده است بجای عباد دوم عبدالله ذکر شده. رستمی در مدح وی گوید: یهنی ابن عباد بن عباس بن عب د الله نعمی بالکرامه تردف. و سلامی در نکوهش وی سراید: یا ابن عباد بن عبا- س بن عبدالله حرها. پدران صاحب نیز از کُتاب و ادباء عصر خویش بوده اند. یاقوت گوید (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۷۴): پدر وی عباد، ابوالحسن کنیت داشت و از اهل علم و فضل بود. از ابی خلیفه فضل بن خباب و دیگر بغدادیان و اصفهانیان و مردم ری سماع داشت و کتابی نیکو در احکام قرآن تصنیف کرد و در آن به یاری مذهب اعتزال برخاست. از او فرزند وی و ابن مردویه اصفهانی روایت کنند. وی بسال ۳۸۵ ه. ق. سال مرگ پسر خویش در گذشت (۱). برخی از شعراء در مدایح خویش صاحب را از خاندان وزارت خوانده اند، چنانکه ابوسعید رستمی گوید: ورث الوزارة کابراً عن کابر موصوله الاسناد بالاسناد یروی عن العباس عباد وزا- رته و اسماعیل عن عباد. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۴) (یتیمه الدهر ج ۳ ص ۳۳). لیکن گویا عباد تنها کاتب رکن الدوله بوده و سمت وزارت نداشته است. یاقوت از ابوحنان آرد که عباد ملقب به امین و مردی دیندار و نیک و در صناعت کتابت مقدم بود. وی کتابت رکن الدوله میکرد چنانکه ابن عمید کاتب صاحب خراسان بود و گوید امین بخاطر رضایت حق، به یاری طریقه‌ء اُشنانی برمیخواست و ابن عمید بخاطر دنیای خویش کار میکرد. چنانکه گفتیم نسبت صاحب به دیلم است. سمعانی گوید: دیلم بلادی است معروف که عده ای از موالی بدان منسوبند و

یاقوت گوید: دیلم ایلی است که به نام زمین ایشان خوانده میشوند و آن نام محل است نه نام ایل. و نیز یاقوت گوید: نسبت صاحب به طالقان است که چند سرزمین از ایران بدین نام موسومند. سمعانی گوید: طالقان بلده ای است میان مرورود و بلخ و ولایتی است میان قزوین و ابهر و زنجان. نخستین طالقان خراسان و دیگری طالقان قزوین نام دارد. تردیدی نیست که مولد و منشأ صاحب، طالقان خراسان نیست و چنانکه ابن خلکان و یاقوت و دیگران گفته اند، مولد او طالقان قزوین است ولیکن آنچه موجب تعجب است اینکه ثعالبی معاصر وی در باب مولد او گوید: وی از طالقان است و آن دهی است از دهات اصفهان. (یتیمه الدهر ج ۳ ص ۷۵). لیکن در اصفهان دهی بدین نام وجود ندارد، از این رو برخی آن را بر تالخنوچه که قریه ای است میان لنجان و سمیرم تطبیق کرده اند و این شایعه با اشعاری که صاحب در مدح اصفهان سروده و نمونه ای از آن در محاسن اصفهان (ص ۱۳) آمده است تقویت شده است، لیکن ظاهراً اشتباهی بیش نیست. ابوحنیان برای اینکه خاندان صاحب را تحقیر کند گوید پدر وی معلمی بود در یکی از قرای دیلمان. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۷۴). ولادت صاحب در روز سروش (۱۷ برج) شهریور مطابق شانزدهم ذی القعدة سال ۳۲۶ ه. ق. مطابق ماه سپتامبر سال ۹۳۸ م. است. ابوحنیان گوید: خلیلی را پرسیدم طالع وی دانستی؟ گفت بعضی اصحاب ما که هر وی از جمله آنان است حدیث کرد که طالع وی جوزاء و شعرای یمانیه است (کط) و زحل در یازدهم در حمل (کز) و ماه در آن (بط) و آفتاب در سنبله (بیج) و زهره در آن (بی) و مشتری در میزان (کد) و مریخ در عقرب (ل) و سهم السعادة در قوس (ید) و سهم الغیب در جدی (یز) و رأس در سوم از اسد (یا) و گفت عطارد بر من مخفی مانده است و گفت که وی بسال ۳۲۶ روز سروش از ماه شهریور چهارده شب از ذوالقعدة گذشته متولد شد. گفتم کجا تولد یافت؟ گفت نزد ما مولد وی طالقان است و روزی ما را گفت که در استخر متولد شده و دیگری جز خلیلی گفت در مولد وی عطارد در سنبله (ط ی) بود. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۹۲). هرچند معلوم نیست صاحب چند سال در مولد خویش توقف کرده، ولی مسلم است که انتقال او به ری پس از فتح آن شهر توسط رکن الدوله یعنی پس از سال ۳۳۵ بوده است. صاحب در اوایل جوانی در ری به سلک خدمت دیوان ابوالفضل بن عمید درآمد و در حدود ۳۴۷ ابوالفضل به اشاره رکن الدوله او را به کتابت مؤیدالدوله گماشت و صاحب به همراه مؤیدالدوله ابتدا به بغداد عزیمت کرد و از آنجا به اصفهان بازگشت و در آن شهر به وزارت و کتابت مؤیدالدوله پرداخت و پس از مراجعت به اصفهان سفرنامه بغداد را که روزنامه نامیده بود، برای استاد خود ابوالفضل بن عمید فرستاد. صاحب در اصفهان بساط ادب بگسترده و خواص شعراء و ادباء را به منادمت برگزید و حس خودخواهی و حب جاه و مقام و شوکت و احترام او روز بروز شدیدتر میشد تا در اندک مدتی در سن جوانی نام و صیت کرم خود را بوسیله شعراء به اطراف کشورهای پهناور اسلام پراکند، تا آنجا که آیت بلاغت عربی در قرن چهارم شناخته شد. صاحب در این اوقات سرایی در اصفهان در محله باب دریه بساخت و در روز انتقال به سرای جدید هر یک از شعرا و ادباء را مأمور ساخت که قصیده ای در وصف آن سرا بسرایند و این قصیده ها بنام دیارات معروف شد. هر زمان استاد وی ابوالفضل بن عمید وزیر رکن الدوله از ری به اصفهان می آمد صاحب قصیده ای در تهنیت ورود و قصیده ای در تودیع وی میسرود و بدین وسیله مقام خود را استوار میساخت. (از رساله آقای بهمینار). صاحب در ترویج مذهب خویش سعی بلیغ داشت و در مدت نوزده سال که در اصفهان کتابت مؤیدالدوله میکرد سفری به شیراز و بغداد و ری کرد. در سال ۳۵۹ - ۳۶۰ ابوالفضل بن عمید در سن شصت سالگی پس از سی و دو سال وزارت وفات یافت. رکن الدوله فرزند ابوالفضل یعنی ابوالفتح علی بن ابوالفضل بن عمید را بجای پدر به وزارت برگزید. وی جوانی ادیب بود لیکن تجربه اندک داشت، بجای آنکه نظر پادشاه آینده را جلب کند در حفظ منافع رکن الدوله میکوشید. ابوالفتح شش سال وزارت کرد و تا رکن الدوله زنده بود نه صاحب و نه پسران رکن الدوله نتوانستند بدو گزندی رسانند. در سال ۳۶۰ مؤیدالدوله وزارت اصفهان را به صاحب که تا این وقت سمت کتابت داشت تفویض کرد. در سال ۳۶۵ رکن الدوله رنجور شد و برای تعیین ولایت عهد به اصفهان آمد و حکومت کشور را میان سه پسر خویش تقسیم کرد و ولایت عهد سلطنت را به عضدالدوله واگذار کرد. در سال ۳۶۶ رکن الدوله در ری درگذشت و

مؤیدالدوله صاحب را همراه خود از اصفهان به ری آورد و به نیابت عضدالدوله به حکومت نشست و به ابوالفتح پسر ابن عمید خلعت داد و صاحب را جزو کُتّاب او در آورد، ولیکن پس از چندی کدورت میان صاحب و ابوالفتح پسر ابن عمید ظاهر گشت، و مؤیدالدوله چون از لشکریان دیلم که طرفدار پسر ابن عمید بودند میترسید صاحب را به اصفهان فرستاد و کینه ابن عمید را در دل گرفت و پس از مصادره اموال و شکنجه بسیار هلاک ساخت و صاحب بجای او بر مسند وزارت تکیه زد و از این پس ری مرکز ادبا و شعرا گشت. پس از مرگ رکن الدوله مؤیدالدوله بنام ولیعهد عضدالدوله به حکومت ری نشست، لیکن فخرالدوله به طغیان برخاست. در سال ۳۶۹ عضدالدوله لشکر به همدان کشید و بلاد جبل را از فخرالدوله بگرفت و او به گرگان گریخت و به شمس المعالی قابوس پناهنده شد. عضدالدوله به همدان درآمد و تا ماه پنجم سال ۳۷۰ در آن شهر اقامت کرد و آنگاه به بغداد بازگشت. در ماه صفر همین سال صاحب از ری به همدان آمد و عضدالدوله مقدم او را گرامی داشت. صاحب تا ماه ربیع الثانی در همدان بماند و در این ماه عضدالدوله بقصد بغداد و صاحب بطرف ری حرکت کردند. صاحب در این سفر ضیاعی چند از اطراف فارس را برسم اقطاع از عضدالدوله بگرفت. در سال ۳۷۱ عضدالدوله لشکری به سرداری ابوحرب زیاد به ری فرستاد و برادر خود مؤیدالدوله را مأمور کرد که با آن لشکر به گرگان بتازد و قابوس و فخرالدوله را تعقیب کند. مؤیدالدوله و صاحب عباد به گرگان و طبرستان حمله کردند و آن بلاد را مسخر ساختند و قابوس به نشابور گریخت. زیاد با لشکر خود به بغداد بازگشت و صاحب و مؤیدالدوله در گرگان اقامت کردند. چون زیاد به بغداد رسید عضدالدوله به جرم اینکه وی هنگام ملاقات صاحب به احترام او از اسب پیاده شده و حشمت خود و خداوندگار خویش را شکسته زندانی کرد. قابوس و فخرالدوله که از گرگان گریخته بودند به حسام الدوله تاش فرمانفرمای خراسان پناه بردند. این سپهسالار بنا به امر امیر نوح سامانی لشکری مجهز کرد و به کمک قابوس به اتفاق فایق خاصه برای فتح گرگان روانه ساخت. فائق خاصه دو ماه گرگان را محاصره کرد و نزدیک شد که شهر را فتح کند، اما صاحب عباد وی را به وعده و نوید فریب داد تا هنگام جنگ سستی کرد و بگریخت و لشکر خراسان هزیمت شدند. گویند روزی صاحب را از وجود چند پیل در لشکر خراسان خبر دادند، وی گفت من از پیران رای زن میترسم نه از پیلان شمشیرزن. پس از شکست لشکر خراسان صاحب شعرا را فرمود تا قصاید بسیار در وصف آن جنگ و فتح و توصیف پیلانی که به غنیمت برده بود سرودند و این قصاید به فیلیات معروف است. صاحب پس از این فتح قطعه هجائیه ذیل را برای قابوس و شمشگیر فرستاد: قد قیس القابسات قابوس و نجمه فی السماء منحوس و کیف یرجی الصلاح فی رجل یكون فی آخر اسمہ بوس. قابوس در پاسخ او این ابیات را نوشت: قل للذی بصروف الدهر عیرنا هل عاند الدهر الا من له خطر؟ اما تری البحر تعلقو فوقه جیف و تستقر باقصی قعره الدرر فان تکن نشبت ایدی الزمان بنا و مسینا من عوادی بوسه الضرر ففی السماء نجوم غیرذی عدد و لیس یکسف الا الشمس و القمر. ولی پس از آنکه صاحب فخرالدوله را به تخت نشاند (۳۷۳ ه. ق.) میان او و قابوس نیز دوستی برقرار شد تا آنجا که چون خط وی را میدید میگفت: أ هذا خطّ قابوس ام جناح طوس؟ در سال ۳۷۳ مؤیدالدوله درگذشت. هندوشاه در تجارب السلف (ص ۲۴۳) گوید: صاحب پسر کوچک مؤیدالدوله را بجای پدر نشاند و در خفا نامه ای به فخرالدوله برادر مؤیدالدوله نوشت و وی را دعوت کرد تا مملکت بدو سپارد. فخرالدوله چون نامه صاحب بخواند به اصفهان آمد و صاحب پسر مؤیدالدوله را به استقبال عم فرستاد. اما ابن اثیر در کامل (ج ۵ ص ۱۱) گوید: مؤیدالدوله در شعبان این سال (۳۷۳) در جرجان وفات کرد و رجال مملکت در امر سلطنت مشورت کردند و رأی صاحب را مبنی بر طلبیدن فخرالدوله از خراسان پذیرفتند و برای رفع آشوب موقتاً خسرو فیروزبن رکن الدوله را بر تخت نشاندند و چون فخرالدوله به جرجان رسید لشکریان به اطاعت او درآمدند. به هر حال پس از استقرار امر بر فخرالدوله صاحب برای احترام او یا برای آزمایش از شغل وزارت استعفا داد، لیکن فخرالدوله استعفای او را نپذیرفت و او را بر آن مقام ایضا کرد. صاحب که همواره خیال فتح بغداد در سر داشت و بارها اظهار میکرد که یگانه آرزوی من فتح بغداد است تا ابواسحاق صابی را به کتابت خود بگمارم، سران لشکر را وادار کرد تا فخرالدوله را به فتح بغداد تشویق کنند. اما چون فخرالدوله

در این باره با صاحب به مشورت پرداخت وی از خود رفع مسؤولیت کرد و گفت هر آنچه خداوند امر فرماید اطاعت کنیم. فخرالدوله بسال ۳۷۹ عازم تسخیر بغداد شد و سپاه خود را دو قسمت کرد: قسمتی را به سرداری صاحب از راه همدان روانه داشت و دسته دیگر را با خود بطرف اهواز حرکت داد. چون صاحب دو منزل از همدان دور شد، فخرالدوله بیندیشید که مبادا صاحب با فرزندان عضدالدوله بسازد و به وی خیانت کند، لذا او را احضار کرد و با خود بطرف اهواز حرکت داد. پس از گذشتن از اهواز لشکر فخرالدوله با لشکر بهاءالدوله بن عضدالدوله روبرو شد و از ایشان شکست خورد و به اهواز بازگشت. در اهواز صاحب سخت بیمار شد و مشرف به مرگ گردید و چون بهبود یافت امر داد فقرا به منزلش درآیند و آنچه یابند برند. گویند در آن روز نزدیک پنجاه هزار دینار از سرای او رخت و قماش بیرون رفت. فخرالدوله و صاحب از تسخیر بغداد منصرف شدند و به ری بازگشتند. دو سال پیش از جنگ اهواز بدستور فخرالدوله صاحب به طبرستان لشکر کشید و بزرگان و گردنکشان آن ناحیه را مقهور و قلعه‌هایی را فتح کرد که از آنجمله قلعهء پریم است. یاقوت گوید: بسال ۳۸۴ مادر صاحب در گذشت و او روز پنجشنبه پانزدهم محرم آن سال به عزا نشست و فخرالدوله به تعزیت وی رفت و با وی سخن عبرتی میگفت، اما سران لشکر مانند منوچهر بن قابوس پادشاه جبل و فولادبن مانادر از ملوک دیلم و ابوالعباس فیروزان بن خالد و جز ایشان با سر و پای برهنه به تعزیت او آمدند و هر کدام که وی را میدیدند زمین را بوسه میدادند آنگاه خود را به وی نزدیک کرده و صاحب رخصت میداد. پس از سه روز از عزا برخاست. در این مجلس صاحب برای هیچکس برنخواست بلکه حرکتی هم به خود نداد. سوم روز که عزا پایان یافت نخستین کسی را که فرمود او را موزه آوردند منوچهر بن قابوس بود و نگذاشت پابرنه از خانه بیرون رود. این اختصاص، فولادبن مانادر و دیگران را گران افتاد. صاحب گفت منوچهر را بزرگی خانواده و ریاست قدیم بدین احترام مخصوص گردانید. و هم یاقوت آرد که صاحب دختر ابوالفضل بن داعی را برای سبط خود عبادبن حسین (۲) خواستگاری کرد. عقد ازدواج روز پنجشنبه چهارم ربیع الاول سال ۳۸۴ در خانهء صاحب جاری شد، صاحب در آن روز جشنی مجلل برپا ساخت و درم و دینار بسیار نثار کرد و فخرالدوله بیش از صد طبق زر و اوراق برای نثار بدان مجلس فرستاد و فولاد زیدیه همگی در آن مجلس بودند، چه عروس دختر دیکونه دختر حسن بن فیروزان خالهء فخرالدوله بود. (معجم الادباء ج ۲ صص ۳۰۴ - ۳۰۶). و نیز از ابوسعید وزیر آرد که نصر بن حسین بن فیروزان مردی دلیر بود و مدتی بر خال خود فخرالدوله یاغی شد و قسمتی از کشور او را به تصرف درآورد و عده ای از لشکریان او را بکشت و عاقبت شکست خورد و به خراسان گریخت و تا اسفرااین رفته در آنجا از کرده پشیمان شد و از راه بیابان بازگشت و شب جمعهء ۲۴ شوال سال ۳۸۴ به ری درآمد و شبانه به منزل صاحب رفت. ابوسعید گوید آن شب نزد صاحب بودم و پاسی از شب رفته بود که دربان گفت نصر بن حسن بدینجا پناه آورده است. صاحب ساعتی متحیر ماند، آنگاه پاسخ فرستاد که خداوند بر تو خشمگین است، نخست او را راضی کن، آنگاه خانهء من در اختیار تو است. وی الحاح کرد و صاحب اجازت نداد تا آنکه دربان فخرالدوله بیامد و او را دستگیر ساخت. (معجم الادباء ج ۲ صص ۳۰۶ - ۳۰۷). صاحب و ابوحیان توحیدی: یکی از معاصران صاحب ابوحیان علی بن محمد بن عباس توحیدی است که کتابی بنام مثالب الوزیرین و اخلاق العمیدین در قدح و ذم ابن عمید و صاحب تألیف کرده است و کتاب دیگر بنام الامتاع و المؤمنسه در دو جزء نوشت و در آن مدح و ذم صاحب را بیاورد. ابوحیان در وصف صاحب گوید: وی کثیرالحفظ، حاضر جواب و فصیح بود. از هر ادبی ذخیره ای و از هر فن اندکی بهره داشت. گفتار متکلمان معتزله بر وی غالب و نوشته های او به روش آنان است. با اهل فلسفه و هندسه و طب و نجوم و موسیقی و منطق و حساب سخت ستیزه میکرد، عروض و قافیه خوب میدانست، شعر میسرود و بدیعت او غزارت داشت و به مذهب ابوحنیفه و گفتار زیدیان میگرایید. از رأفت و شفقت و رقت قلب حظی نداشت و بخاطر جرأت و جسارت و قدرت و بسط یدی که او را بود مردم از وی پرهیز میکردند. کیفر او سخت و پاداش وی کم بود، تا آنکه گوید: مردمی را هلاک و جمعی را از روی کبر و غرور و ظلم تبعید کرد، با اینهمه کودکی تواند او را فریب دهد، چه راه غلبه بر او باز و کاری آسان است و طریق آن اینکه بگویند مولای ما اجازت

فرماید تا اندکی از کلمات و رسائل منظوم و منثور او را عاریت ببرم، چه از فرغانه یا مصر یا تفلیس جز بخاطر استفاده از کلام او زمینها را نپیمودم، رسائل مولای ما چون سور قرآن و فقر آن آیات فرقان و احتجاج وی در اثنای این سخنان، برهان است. منزه است خدایی که عالمی را در یک فرد و قدرت خود را در یک شخص فراهم آورده است. در این وقت وی همه شغل خویش فراموش کرده از هر مهمی باز میماند و خازن خود را گوید تا رسائل بدو دهد و او را رخصت فرماید تا به مجلس وی در آید. صاحب در ایام عید و فصل، شعری در مدح خویش میسرود و به ابو عیسی بن المنجم داده میگفت این قصیده را در جمله شعرا بخوان و سومین ایشان باش و ابو عیسی بغدادی کار آزموده ای بود با نیرنگ و تزویر برآمده و از عهده این وظیفه نیک برمی آمد. آنگاه صاحب هنگام شنیدن این شعرها وی را میستود و در مدح اشعار او مبالغه میکرد و میگفت: ابو عیسی! ذهن تو صافی گردیده و قریحت تو بیفزوده و قافیت های تو منقح شده است. سپس بدو جایزه ای کلان بخشیده روانه میکرد و جماعت شعرا که میدانستند ابو عیسی بر ساختن یک مصراع توانایی ندارد آزرده میشدند. روزی پرسید در خانه کیست؟ گفتند ابوالقاسم کاتب و ابن ثابت. صاحب دو بیت بسرود و به شخصی که نزد او بود داد و گفت لختی پس از اینکه من به این دو تن اجازت ورود دهم داخل شو و بگو که این دو بیت را بداهه گفته ام و اجازه خواندن بخواه و از امتناع من سرد مشو و از تکبر من مرنج، سپس آن دو مرد را اجازت ورود داد، و آن مرد بیامد و بایستاد و گفت شعری سروده ام و از خداوند رخصت خواندن میخواهم. صاحب گفت تو مردی نادان و احمقی، ما را از شعر خویش معذور مدار. مرد گفت ای خداوند این شعر را بدیهه گفته ام و اگر اجازت خواندن آن ندهی در حق من ستم کرده باشی. گوش فراده، اگر خوب بود به سمع قبول تلقی فرما و گرنه آنچه خواهی با من کن. صاحب گفت مردی لجوج هستی، بیار آنچه داری. وی بخواند: یا ایها الصاحب تاج العلال لاتجعلنی نزهة (۳) الشامت بملحد یکنی اباقاسم و مجبر یغزی الی ثابت. صاحب گفت خدا بکشد ترا نیک گفتمی در حالی که بد کردی. ابوالقاسم گفت نزدیک بود از غضب کور شوم، چه دانستم که این نیرنگ صاحب است و آن مرد نادان قادر بر سرودن یک بیت نبود. آنچه صاحب را به غلط انداخته و مغرور و مستبد کرده است، آن است که هیچگاه وی را تخطئه نکرده اند و پیوسته جملات: اصاب سیدنا و صدق مولانا و لله ذرّه شنیده است و اطرافیان در حضور وی او را چنین میستایند: ابن عبدکان نسبت به او کیست؟ ابن ثوابه بقیاس او نیست. ابراهیم بن عباس صولی برابر او چه کس است؟ صریح الغوانی و اشجع سلمی کیستند؟ مولای ما در عروض بر خلیل استدراک کرده است و در لغت بر عمرو بن العلاء و در قضاء بر ابی یوسف و در موازنه بر اسکافی و در آراء و عقاید بر ابن نوبخت و در قرائت بر مجاهد و در تفسیر بر ابن جریر و در منطق بر ارسطو و در جزو (۴) بر کندی و در تعبیر بر ابن سیرین و در بداهه گویی بر ابوالعینا و در خط بر ابن ابی خالد و در حیوان بر جاحظ و در فقر و تصوف بر سهل بن هارون و در طب بر یوحنا و در فردوس (الحکمة) بر ابن ربن و در روایت بر عیسی بن کلب (۵) و در حفظ بر واقدی و در بدل بر نجار (بدل کتابی است تألیف حسین بن محمد نجار) و در تقفیه بر بنی ثوابه و در خطرات بر سری سقطی و در نوادر بر مزید و در حل معما بر ابوالحسن عروضی و در سخاوت بر برامکه و در تدبیر بر ذوالریاستین و در کهانت بر سطیح و در مناظره بر ابومحیاء خالد بن سنان. به خدا که صاحب بدین شعر که ابی شریح تمیمی در حق فضاله بن کلدّه گفته سزاوارتر است: الالمعی الذی یظن لک الظنّ ن کأن قد رأی و قد سمعا. و صاحب هنگام شنیدن این هذیانها به خود می بالید و لبخند میزد و می خواست از شادی بپرد، آنگاه میگفت نه چنین نیست، آنان را حق تقدم است، ما نتوانیم به ایشان برسیم. لیکن این سخن را از روی دل نمیگفت و به ظاهر خود را از گفتار اینان ناراضی نشان میداد و به باطن خرسند بود و با این خوی زشت چنین پنداشت که حرکات وی از دیده نقادان دور میماند. یکی از علل فساد صاحب اطمینان خداوند او فخرالدوله به وی میبشد که سخن ناصحان را در حق او نمیشنود. بالجمله عیبهای او بسیار است ولیکن بی نیازی و مال ربی است غفور. ذرینی للغنی اسعی فانی رأیت الناس شرهم الفقیر و ابعدهم و اهونهم علیهم و ان امسی له حسب و خیر و یقصیه الندیّ و تزدریه خلیته و ینهره الصغیر و تلقی ذا الغنی و له جلال یکاد فؤاد صاحبه یطیر قلیل ذنبه و الذنب جم و لکن الغنی رب غفور. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۸۰). ابو حیان

گوید بیشتر مردم بخاطر جلب رضایت صاحب مذهب وی را اختیار کردند و او کوشش بسیار داشت تا ابوالحسین متکلم کلابی را به مذهب خود درآورد لیکن او گفت مرا بگذار که اگر من هم به مذهب تو درآیم دیگر کسی نزد تو نخواهد بود که بد او را به تو گویند و زشتی وی بر مردم آشکار سازند. صاحب خندید و گفت ای ابوعبدالله تو را معاف داشتیم و آتش جهنم را از تو دریغ نداریم، هر گونه که خواهی بدان درآی. ابوحیان گوید ابوالحسین مرا گفت آیا من باید به جهنم بروم که عقاید و اعمال من معروف و مشهور است و او به بهشت رود با آن قتل نفوس محترم و ارتکاب محرمات بزرگ؟ لحنی الله الوقاح. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۰). روزی صاحب از حاضران پرسید: صدر این مصراع چیست؟ و الموردد العذب کثیرالزحام. حضار ساکت شدند و ابن الداری گفت: یزدحم الناس علی بابہ. صاحب خشمناک رو بدو کرد و گفت تو را جز شتابزده ای نادان ندیدم، مگر نتوانستی چون دیگران خاموش باشی؟ روزی ابوالسلم نجبه بن علی قحطان شاعر را گفتم ابن عباد و ابن عمید را چگونه بینی؟ گفت هر دو را دیدم و آزمایش کردم، ابن عمید عاقل تر بود و مدعی کرم و ابن عباد کریم تر بود و مدعی عقل، اما هر دو در ادعای خود کاذب بودند و به طبیعت خویش رفتار میکردند. روزی در خانه ابن عمید این ابیات شاعر را برخواندم: اذا لم یکن للمرء فی ظل دولۃ جمال ولا مال تمنی انتقالها و ما ذاک من بغض لها غیر انه یؤمل اخری فهو یرجو زوالها. پس شعر مرا بنزد وی بردند و او مرا بترساند و گفت برو که اگر بار دیگر تو را بینم سگها را از خونت سیر خواهم ساخت. قضا را پس از چندی که در خانه صاحب بودم از روی سهو همان ابیات را خواندم و چون شعر را بدو رسانیدند مرا بخواند و چند درهم و کهنه پوشاکی داد و گفت آرزوی انتقال دولت ما را مدار. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۱). ابوحیان از شاباشی آرد که چون ابن عباد و فخرالدوله به اهواز وارد شدند صاحب یک سکه که هزار مثقال وزن داشت به وی اهدا کرد و این ابیات بر یک طرف آن نوشته بود: و احمر یحکی الشمس شکلاً و صورۃً فاوصافه مشتقۃ من صفاته فان قیل دینار فقد صدق اسمه و ان قیل الف کان بعض سماته بدیع فلم یطبع علی الدهر مثله ولا ضربت اضربه لسرته و صار الی شاهانشاه انتسابه علی انه مستصغر لعفاته تفائلت ان یبقی سنین کوزنه لتستمع الدنیا بطول حیاته تأنق فیه عبده و ابن عبده و غرس ایادیه و کافی کفاته. شاباشی گفت سخن از این دروغ تر دیده ای که گوید «فلم یطبع علی الدهر مثله»؟ آیا تاکنون خادمی هزار دینار به پادشاهی اهداء نکرده است؟ سپس گوید: و کافی کفاته، به خدا اگر زنی برای شوی خویش چنین نویسد زشت و ناپسند است تا چه رسد که به فخرالدوله نویسند، آری از کفایت او بود که ابوالعلاء نصرانی با عده ای اندک وی را با لشکر انبوهی که داشت شکست داد، لیکن دنیا بی عقل و نادان است که جز بر مانند اینان روی نیاورد. اگر مطهر یا نصر بن هارون یا یکی از وزراء عضدالدوله برای وی چنین مینوشتند ایشان را به آتش میسوزانید. (معجم الادباء ج ۲ صص ۳۱۸ - ۳۱۹). و نیز یاقوت از ابوحیان آرد که ابوبکر قومی فیلسوف را گفتم اگر به دربار ابن عمید و صاحب بروی شاید از آنها بهره بری. گفت: تحمل بدبختی و تنگدستی بهتر تا هم نشینی نادانان و شکیبایی بر مصائب بهتر از نگاه به روی خودپسندان. نیز گوید با آرزویی دراز نزد ابن عباد رفتم. وی رسائل خود را در سی مجلد به من داد که برای او استنساخ کنم. گفتم: استنساخ این رسائل عمر و چشم را نابود کند، صنعت و راق در بغداد فراوان بود. وی از همین جا کینه مرا در دل گرفت و نزد او بهره ای نیافتم. (معجم الادباء ج ۵ صص ۳۸۴ - ۳۸۵). و در کتاب اخلاق الوزیرین گوید: قصه من با ابن عباد چنین است که چون نزد او رفتم پرسید: کنیه ات چیست؟ گفتم: ابوحیان. گفت: شنیده ام ادب آموخته ای؟ گفتم: ادب مردم زمانه را آموخته ام. گفت: ابوحیان منصرف است یا غیرمنصرف؟ گفتم اگر مولای ما او را بپذیرد منصرف نیست. گویا این سخن وی را ناخوش آمد و با کسی که نزد او بود به فارسی جمله ای گفت، که چنانکه برای من ترجمه کردند بمعنی «سفها» بود. سپس مرا گفت: در سرای ما منزل ساز و این کتاب را استنساخ کن. گفتم: فرمانبردارم. روزی به بعض کسان که در آن خانه بودند گفتم: من از عراق بدین درگاه آمدم تا از این پیشه شوم رها شوم و گرنه وراقت در بغداد کساد نبود. سخن چنان این سخن را دگرگونه به صاحب برداشتند و ناخشنودی او از من بیشتر شد. روزی صاحب پرسید: که تو را ابوحیان کنیت داد؟ گفتم: بزرگترین شخص زمان و کریمترین آنان. پرسید: کیست؟

گفتم: تو. گفت: چه وقت؟ گفتم: هم اکنون که گفتم ای ابو حیان. این گفتگو او را ناخوش افتاد و به حدیث دیگر پرداخت. (معجم الادباء ج ۵ ص ۳۹۳). و نیز گوید روزی زعفرانی که پیری بسیار فاضل بود و شعر نیکو میگفت و حدیث ممتع داشت و تمیمی معروف به سطل که از مردم مصر بود و اقطع و صالح و راق و ابن ثابت و جز ایشان از نویسندگان و ندیمان در حضور وی ایستاده بودند، مرا پرسید: کسی پیش از تو ابو حیان کینت داشته است؟ گفتم: آری نزدیک تر از همه ابو حیان دارمی است. ابوبکر محمد بن محمد قاضی دقاق از ابن انباری از پدر خود از ابن ناصح حدیث کند که ابوالهذیل علاف بر واثق درآمد و او وی را پرسید: این شعر از کیست؟ سباک من هاشم سلیل لیس الی وصله سبیل من یتعاطی الصفات فیہ فالقول فی وصفه فضول. ابوالهذیل پاسخ داد از یکی از مردم بصره که معروف به ابی حیان دارمی است و به امامت مفضول قائل بود و هم از اوست: افضله والله قدمه علی صحابته بعد النبی المکرّم بلا بغضه والله منی لغیره ولکنه اولاهم بالتقدم. و جمعی از اصحاب ما گویند ابوقلابه عبدالله بن محمد رقاشی این اشعار را از ابو حیان بصری انشاد کرده است: یا صاحبی دعا الملام و اقصر ا ترک الهوی یا صاحبی خساره... صاحب را خواندن این اشعار و نقل اسناد با طلاق زبان و روی گشاده و داد سخن دادن در روایت و قافیت آنهم در سن جوانی خوش نیامد. پس پرسید دیگر که را میشناسی؟ گفتم ابن جعابی حافظ مکنی به ابی حیان است که مردی راستگو است و از تابعین روایت کند. گفت دیگر که را شناسی؟ گفتم صولی از مرزبانی روایت کند که چون معاویه در بستر مرگ افتاد یزید بر سر او این شعر را بطور تمثیل خواند: لو أن حیاً نجا لفات ابو- حیان لا عاجز ولا وكل الحول القلب الاریب و هل یدفع صرف المنیة الحیل (۶). این حدیث با آزردهی خاطر صاحب پایان یافت و نتیجه آن شد که بسال ۳۷۰ با دست خالی و بی زاد و راحله از درگاه او رو به بغداد نهادم. وی در مدت سه سال مرا یک درم یا چیزی که بهای آن یک درم باشد نداد! و چون او مرا چنین محروم ساخت من نیز دربار او چنین نویسم، و البادی اظلم. (ج ۵ ص ۳۹۵). و گوید: روزی ابن عباد به خانه درآمد. من در گوشه ایوان مشغول نوشتن رسائلی بودم که مرا به استنساخ آن واداشته بود. چون او را دیدم برخاستم. وی فریاد کرد بنشین! وراقان پست تر از آنند که برای من برخیزند. من خواستم جوابی گویم زعفرانی شاعر گفت: خاموش! که مردی بی حیا است. مرا خنده در گرفت و از سبکی او خشمم به شکفتی مبدل گردید. او گوید روزی گفت جمع فعل به افعال کم است و نحویان گفته اند جز زُند که به اَزْناد و فَوْخ که به اَفْراخ و فَوْد که به اَفْراد جمع بسته شده، کلمه ای دیگر نیامده. گفتم من سی کلمه بر وزن فعل بیاد دارم که جمع آن افعال است. گفت بگو. بشمردم و جای هر یک را در کتب معین کردم. سپس گفتم: نحوی نمی بایست حکمی چنین را بی آنکه تتبع بسیار کند بگوید، چه هنگامی که روایت شایع و قیاس مطرد و عمومی باشد دیگر جای سماع و تقلید نیست و این چنان است که گویند فعل به ده وجه است لیکن من زیاده بر بیست وجه یافته ام و هنوز به نهایت تتبع نکرده ام. گفت: چون در فعل از عهده دعوی برآمدی دانیم که در فعل نیز تتبع کرده ای ولیکن بیش از این به قصه سرائی تو را اجازت ندهیم. (معجم الادباء ج ۵ ص ۳۹۲). و گوید: روزی گفت از جماعتی صدر این مصراع پرسیدم: «ولا بد من شیء یعین علی الدهر». ندانستند. گفتم من در حفظ دارم. نگاهی غضب آلود کرد و گفت چیست؟ گفتم فراموش کردم. گفت: چه زود یاد نیآورده فراموش کنی! گفتم: هنگامی که بیاد آوردم حالی سلیم داشتم و چون آن حال بگردید فراموش کردم. پرسید سبب تغییر چه بود؟ گفتم: نگاه غضب آلود صاحب، و ادب اجازت ندهد چیزی را گفتن که غضب را برانگیزد. گفت: تو که باشی که ما را به غضب آری؟ این سخنان بگذار و بگو! گفتم: شاعر گوید: الام علی اخذ القلیل و انما اصادف اقواماً اقل من الدرّ فان انا لم آخذ قلیلاً حرمته و لا بد من شیء یعین علی الدهر. پس صاحب ساکت گشت. (معجم الادباء ج ۵ ص ۳۹۵ - ۳۹۶). و هم ابو حیان گوید: یهودی در ری بر سر اعجاز قرآن با وی مناظره در پیوست تا آنکه صاحب به خشم آمد و غضبناک شد. چون یهودی چنین دید حيله ای برانگیخت تا آتش خشم او بنشانند و گفت: ایها الصاحب، این برافروختن و غضبناک گشتن برای چیست؟ چگونه نظم و تألیف قرآن برای من معجزه تواند بود؟ اگر نظم و تألیف قرآن بدیع است و چنانکه گویی بلغا از مانند آن عاجزند، من تصدیق دارم که رسائل و مؤلفات تو از نظم و نثر برتر از قرآن یا مانند

آن است، و توانم گفت که در بلاغت پست تر از آن میباشد. صاحب چون این بشنید آن حدت و حرارت بگذاشت و نرم گشت و گفت: ای شیخ نه چنین است، کلام ما نیکو و بلیغ است و از سلاست بهره کافی دارد اما قرآن را مزیتی انکارناپذیر و شرفی آشکار است، آنچه را بنده با دشواری و تکلف بگویم با آن را که خدا بر کامل ترین حسن و بهاء آفریده چه نسبت است؟ و با اینهمه او را خوش آمد که یهودی گفتار وی را با قرآن همانند ساخته بود. بعضی شعرا در نکوهش سجع و خط و عقل صاحب گوید: متغلب کافی الکفاه و انما هو فی الحقیقه کافر الکفار السجع سجع مهوس و الخط خط ط منقرس و العقل عقل حمار. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۹۷). و گوید روزی بر خوان صاحب نشستیم و مصیره (۷) آوردند. من چشم بدان دوختم. صاحب گفت: ای اباحیان این آش پیران را زیان رساند. گفتیم: بهتر است که صاحب طبابت را بر سفره خود ترک گوید. گویا با این سخن سنگ به دهان او فرو کردم. خجل شد و حیا کرد و تا پایان سخن نگفت. (معجم الادباء ج ۵ ص ۳۸۱). ابوحیان گوید: تکلف وی بر سجع بیشتر از هر کس بود که دیده بودیم. ابن مسیبی را گفتم: عشق ابن عباد به سجع تا چه پایه است؟ گفت: تا آنجا که اگر بداند این سجع بنیاد کشور او را متزلزل کرده و کارهای دشوار پیش خواهد آورد، باک نخواهد داشت. ابن عمید گوید: صاحب از ری به جانب اصفهان شد و میبایست در ورامین که قریه ای همچون شهری است منزل کند لیکن بدانجا نیاسود و به دهکده ای ویران که آب شور داشت رفت فقط بدین منظور که بنویسد: کتابی هذا من النوبهار يوم السبت نصف النهار. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۹۸). ابوحیان گوید: روزی فیروزان مجوسی بر وی داخل شد. صاحب او را گفت: انما انت محش محش لا تهش و لا تبش و لا تمش. فیروزان گفت: ایها الصاحب برئت من النار ان كنت ادری ما تقول و گفت اگر دشنام گویی هرچه خواهی بگو که عرض از تو و جان فدای توست. من نه زنگی باشم، نه بربری، بدانچه عادت بر آن جاری است با من سخن گوی. به خدا نه این لغت پدران ایرانی توست نه لغت مردم سواد که هم آیین تواند. ما با مردم در آمیختیم و اینگونه کلام از آنان نشنیدیم. پس غضبناک برخاست. (معجم الادباء ج ۲ صص ۲۸۷ - ۲۸۸). و گوید هنگامی که یکی از اهل علم بر او داخل میشد میگفت: برادر! با ما مأنوس باش و سخن گوی و از این خدم و حشم و جاه و جلال و حشمت مکن که سلطان علم برتر از سلطان ولایت است، از ما جز انصاف و مؤانست نخواهی دید و چندان از این گونه میگفت تا آن مرد بدین سخنان فریفته شده با وی به مباحثه و مجادله میپرداخت و او را در تنگنای بحث و جدال قرار میداد. در این وقت صاحب برافروخته و بر وی غضب میکرد، سپس میگفت ای غلام! دست این سگ را بگیر و او را پانصد تازیانه و عصا بزنی و به زندان انداز که خدا عصا را بیهوده نیافریده است. این مرد معاندی است پست که باید به طنابش بست، سگی بیحیاست که صبر من او را خوش آمده و حلم من وی را بفریفته. هرگاه ابن عمید او را میدید میگفت پندارم که چشمان او از زبیق ترکیب شده و گردن وی را به لولب ساخته اند. (معجم الادباء ج ۲ صص ۲۸۸ - ۲۸۹). ابوحیان گوید بسال ۳۵۸ ه. ق. شبی با ابوالعباس قاضی و ابوالجوزاء برقی و ابوعبدالله نحوی زعفرانی و جماعتی از غربا در مجلس حضور بودیم. جوانی از مردم سمرقند که او را ابوواقد کرایسی میگفتند، در آن مجلس حضور داشت، و به دیده صاحب ناآشنا آمد و خواست که وی را بشناسد و بداند که نزد او چیست، پس او را گفت ای برادر مأنوس باش و سخن گوی که خاطر تو رعایت کنیم و کام تو گوارا سازیم، از ما جز نیکی نخواهی دید، بگو چه کاره ای. گفت: دقاق (کوبنده). پرسید چه را میکوبی؟ گفت: خصم را، آنگاه که از راه حق منحرف شود. صاحب چون این بدیعه از وی بشنید به شگفت آمد و درهم شد و گفت این بگذار و سخن بگویی. گفت: آیا بپرسم؟ به خدا مرا نیازی به پرسش نیست، یا از من بپرسند؟ به خدا که در پاسخ سست و کاهلم، یا تقریر کنم؟ به خدا که ناخوش دارم در را نابجا پریشان سازم. من چنانم که گفته اند: لقد عجمتني العاجمات فلم تجد هلو عاً ولا لین المجسّة فی العجم و کاشفت اقواماً فابديت وصمهم و ما للاعدای فی قناتی من وصم. صاحب پرسید: مذهب تو چیست؟ گفت: مذهب من آن است که ستم را نپذیریم و بخواری نخوابم و جز برابر ولی نعمت خویش یا آنکه عصمت من بدو پیوسته است خاموش نشوم. صاحب گفت: این مذهبی نیکوست، لیکن طریقتی که آن را یاری میکنی چیست؟ گفت: آن در سینه من پنهان است و نزد مخلوق نمیبرم و کوس آن

در بازارها نمی نوازم و بر کسی که شک دارد عرضه نمیدارم، و با مؤمن در آن باره به جدال نمی افتم. پرسید: درباره قرآن چه گویی؟ گفت: در حق کلام پروردگار چه بگویم که آفریدگان از آگهی بر غیب و بحث در اسرار نهران و عجائب حکمت آن ناتوانند تا چه رسد که به مقابله آن برخیزند. صاحب گفت: راست گفتی لیکن بگو مخلوق است یا غیرمخلوق؟ گفت: اگر چنانکه خصم تو گوید مخلوق باشد (۸) تو را زیانی نرساند. صاحب گفت آیا بدین قرآن در دین خدای مناظره و به عبادت وی قیام کنی؟ گفت: اگر کلام خداست ایمان من بدو و عمل من به محکم و تسلیم من به متشابه آن مرا فایده دهد و اگر کلام غیر خداست (و حاشا لله که چنین باشد) مرا زیانی نخواهد داشت. صاحب با خشم تمام سکوت کرد، آنگاه معلوم افتاد که او جاسوس رکن الدوله و از نزدیکان وی میباشد. (معجم الادباء ج ۲ صص ۲۹۲ - ۲۹۳). مکارم اخلاق صاحب: ابوحیان در کتابهای خویش، چندان که توانسته است از صاحب بدگویی کرده و در نکوهش وی راه افراط و مبالغه پیموده است، ولی چنانکه یاقوت گوید و ابوحیان نیز اشارت کند محرک وی حرمانی بوده است که از جانب صاحب دیده و صاحب نیز هرچند به غرور و نخوت که لازمه شغلی چنان عظیم است مبتلی بوده و همهء شاغلان چنین مقامات، کمتر از این خوی زشت رهایی خواهند یافت لیکن او را محامدی نیز بوده است که بزرگی روح و سعت نفس و مکارم اخلاق وی را رساند، چنانکه یاقوت گوید: روزی آشامیدنی خواست. وی را قدحی از شراب سکر آوردند. چون خواست بیاشامد یکی از خواص وی گفت میاشام که به زهر آلوده است. پرسید: گواه صحت گفتار تو چیست؟ گفت: اینکه بفرمایی آورنده قدح آن را بیاشامد. گفت: روا ندارم و حلال نشمرم. گفت: پس آن را با ماکانی بیازمای. صاحب گفت: تمثیل به حیوان روا نباشد و فرمود تا آن قدح بریختند و غلام را گفت: از نزد من بیرون شو و دیگر به خانه من میا و روزی وی را همچنان برقرار داشت و گفت یقین را به شک نباید راندن و به قطع روزی کیفر کردن فرومایگی است. (معجم الاباء ج ۲ ص ۲۸۱). و گویند روزی مردی ناشناس بر وی داخل شد. صاحب پرسید: ابو من؟ مرد این بیت برخواند: و تتفق الاسماء فی اللفظ و الکنی کثیراً و لکن لاتلاقی الخلاق. صاحب گفت: بنشین ای ابوالقاسم! وی مجلسیان خویش را میگفت ما در روز سلطانیم و در شب برادران. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۸۱). گویند زنی بر وی از بعض کسان فولادین مانادر شکایت کرد. صاحب تنها نظری به فولاد انداخت و سخن نگفت. فولاد متحیر و لرزان برجای ماند تا صاحب بگذشت، آنگاه کس فرستاد تا ظلامه از آن زن برطرف کردند. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۰). نوح بن منصور سامانی در پنهانی وی را نزد خویش طلبید. صاحب پذیرفت و از جمله عذر او این بود که مرا جدایی از مردمی که قدر من بسبب ایشان بالا رفته و نامم میان آنان مشهور گشته است چگونه سزاوار باشد؟ آنگاه با اموال بسیار که مراست، حمل آن به چه نحو صورت پیوندد؟ تنها کتابخانه من بار چهارصد شتر یا بیشتر است. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۵). ابوسعید منصور بن حسین آبی در تاریخ خود گوید: امر وزارت به روزگار وی [فخرالدوله] مشهورتر از آن است که به ذکر آن نیازی افتد، چه وزیر اول او کافی الکفات است که قلم و زبان از نوشتن و وصف کوچکترین فضیلت وی عاجزند، آنگاه در هیبت و عظمت و بزرگی او در نفوس گوید شاهزادگان و امراء و قواد و بزرگان مانند اولاد مؤیدالدوله و پسر عزالدوله و منوچهر بن قابوس بن وشمگیر و ابوالحجاج بن ظهیرالدوله و اسپهبدین اسفار و حسن بن وشمگیر و فولاذین مانادر و نصر بن حسن بن فیروزان و ابوالعباس فیروزان بن حسن بن فیروزان و کبات بن بلقسم بن فیروزان و حیدر بن وهسودان و کیخسرو بن مرزبان بن سلار و جستان بن نوح بن وهسودان و شیرزیل بن سلار بن شیرزیل که هر یک از اینان از پنجاه تا بیست هزار دینار سود املاک داشت و همچنین بزرگان لشکر به در خانه وی حاضر میشدند و بخاطر هیبت و بزرگی صاحب سرها بزیر انداخته هیچیک تکلم نمیکرد تا اینکه دربان بیرون آمده و برخی را اجازت دخول میداد و دیگران را باز میگردانید و آنکس که اجازت دخول یافته بود چنان مینداشت که به رستگاری دنیا و آخرت رسیده است، و چون داخل میشد و اجازت ورود به مجلس صاحب می یافت، و چشم وی بدو می افتاد سه یا چهار بار زمین را میبوسید تا اینکه نزدیک صاحب میرسید و اگر از آنان بود که رتبت نشستن داشت می نشست و هنگام رفتن نیز چند بار زمین میبوسید. (معجم الادباء ج ۲ صص ۳۰۸ - ۳۰۹). صاحب برای هیچکس پنا نمیخواست و

کسی هم از او توقع قیام نداشت. وی به عمر خویش تنها برای یکی از زهاد معتزله برخاست و آن چنان بود که هنگام بازگشت از اهواز به صیمره درآمد و شیخی از زهاد معتزله که او را عبدالله بن اسحاق میگفتند بر او داخل شد و صاحب به احترام وی پبای خاست و چون شیخ خارج شد، صاحب اطرافیان خویش را گفت بیست سال است که قیامی چنین نکرده‌ام. و این شیخ که صاحب به احترام او برخاست یکی از ابدال روزگار بود. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۹). مخافت او چنان در دل زبردستان جای گرفته بود که بزرگان دولت هنگامی که یکی از دربانان یا ناچیزترین حوashi او را میدیدند به لرزه می افتادند، تا آنگاه که مقصود وی را بدانند. صاحب، حشمت خویش را نیکو رعایت میکرد و بر حفظ وقار و ادب سخت حریص بود. ثعالبی در تیمه الدهر و یاقوت در معجم الادباء از وی آرند که روزی فخرالدوله از روی مزاح گفت شنیده‌ام میگویی: المذهب مذهب الاعتزال و النیک نیکالرجال، من از این سخن بهم برآمدم و فخرالدوله چند رقعہ در معذرت این گفته بنوشت و مرا فرستاد. از این گفتار پیداست که آنچه ابوحيان در نکوهش صاحب و ذکر قلت ادب و کثرت وقاحت وی آورده است، مبنی بر مبالغه و یا سوء نظر او به صاحب است. ابوحيان گوید: صاحب ابوعلی شادباشی را که به استقبال او به ساوه آمده بود گفت: یا اباعلی لاتعول علی ایر فی سراویل لا ایر الا ایر تمطی تحت عانتک فانک ان عولت علی ذلک شانک و خانک و فضح خانک و مانک. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۸۸ نقل از ابوحيان توحیدی). و گوید روزی ابن ثابت را گفت: جعلک الله ممن اذا خریء شطرو اذا بال قطر و اذا فسا غبر و اذا ضرط کبر و اذا عجف عبر. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۳). یاقوت درباره علت این نکوهش بیجا و بسیار که ابوحيان از صاحب کند چنین نویسد: ابوحيان بقصد صاحب جانب ری رفت و چون از او بهره ای نیافت، بازگشت و به نکوهش وی پرداخت. خوی وی چنین بود که به بدگویی بزرگان برخیزد، ولی مکارم ابن عباد چنان بود که ذم او را به مدح مبدل کرد، از آنجمله گفته‌است اوست درباره صاحب: فاؤل ما اذکر من ذلک ما ادل به علی سعه کلامه و فصاحه لسانه و قوه جاشه و شده منته و ان کان فی فحواه ما یدل علی رقاغه. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۸۲). هم یاقوت در معجم الادباء آرد که چون صاحب به بغداد وارد شد، نزد قاضی ابوسائب رفت. وی برای احترام به خود حرکتی داد و چنان نمود که توانایی برخاستن ندارد. صاحب دست او بگرفت و او را برخیزاند و گفت قاضی را در قضاء حقوق اخوان کمک باید کرد. آنگاه یاقوت گوید گویا این ماجرا میان قاضی و ابوعمرو شرابی رفته و صاحب آن را به خویش بسته است. (ج ۲ ص ۳۳۹). وی در اواخر عمر وزارت و لباس وزارت را برای خود سبک شمرد و یاقوت از محدثی روایت کند که صاحب میگفت آرزو دارم بغداد را فتح کنم و ابواسحاق صابی را به کتابت خویش گمارم. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۳۷). لطائف او: از صاحب لطائف و بذله‌ها بجای مانده است که بر قریحه روشن و حضور ذهن و سرعت انتقال او دلالت کند. از آنجمله اینکه یاقوت گوید: جماعتی از مردم اصفهان وی را گفتند اگر قرآن مخلوق باشد، رواست که بمیرد، و هرگاه در آخر شعبان بمیرد نماز تراویح را در رمضان چگونه بجای آریم؟ گفت: هرگاه قرآن در پایان شعبان بمیرد، رمضان نیز خواهد مرد و گوید پس از تو مرا زندگی نشاید، و ما نیز از نماز تراویح آسوده میشویم. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۹۶). ابوالحسن نحوی حدیث کند که مکی منشد صاحب را خدمت و صحبتی قدیم داشت. وی چند بار خطا کرد و صاحب از او بگذشت و چون خطای وی تکرار شد، بفرمود او را در دارالضرب که در جوار وی بود زندانی کردند و چنان اتفاق افتاد که روزی صاحب بر بام شد و به دارالضرب نگریست، مکی ندا داد: فاطع فرآه فی سواء الجحیم (۹). صاحب بخندید و گفت: اخسؤوا فیها و لاتکلمون (۱۰) آنگاه بفرمود وی را آزاد ساختند. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۸۱). ابوحيان از محمد مرزبان آرد که شبی نزد او بودیم و او را بینکی گرفت، در این وقت کسی سوره‌ها و الصافات را خواندن آغاز کرد. قضا را یکی از اجلاف ماوراءالنهر نیز در آن مجلس حضور داشت و او نیز به خواب رفت و در خواب شرطه ای سخت بداد، چنانکه صاحب بیدار شد و گفت: یا اصحابنا نمنا علی و الصافات و انتبهنا علی والمرسلات. و این از نوادر اوست. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۹۶). و در تیمه آرد که مردی همدانی در مجلس صاحب بود و بی اختیار تیزی داد، پس خجل شد و گفت: این صریر تخت است. صاحب گفت: ترسم صریر تحت باشد. بدیع همدانی حدیث کند: یکی از فقیهان که به

ابن حضیری معروف بود شبها به مجلس صاحب میشد. شبی وی را خواب گرفت و شرطه ای از او صادر گشت، پس خجل شد و دیگر به مجلس نیامد. صاحب گفت او را از من بگوئید: یابن الحضیری لاتذهب علی خجل لحادث کان مثل النای فی العود فانها الريح لاتستطیع تحبسها(۴) اذ لست انت سلیمان بن داود. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۳). یاقوت از ابوالفضل میکالی آرد که عامل وی او را رقعہ ای بدین مضمون نوشت: ان رأی مولانا أن یأمر باشغالی ببعض اشغاله فعل. صاحب در ذیل رقعہ چنین پاسخ داد: من کتب لاشغالی لایصلح لاشغالی. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۲۲). و هم ابوحيان گوید: ابن عباد بسال سیصد و پنجاه و هشت با مؤیدالدوله به ری آمد و به مجلس ابن عمید حاضر شد و او را با مسکویه سخنی رفت و مباحثه گرم شد، مسکویه گفت: بگذار من هم سخنی بگویم، این انصاف نیست، اگر نمیخواهی من سخن بگویم مخده را بر دهان من بگذار. صاحب گفت: بلکه دهان تو را بر مخده خواهم گذارد و این نادره شهرت یافت. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۰). صاحب قاضی القضات عبدالجبار بن احمد اسدآبادی را قضاء همدان و جبال داد. وی روزی به استقبال صاحب آمد ولی پیاده نشد و گفت ایها الصاحب خواهی برای خدمت پیاده شوم لیکن علم از این کار ابا دارد و در عنوان نامه خویش به صاحب چنین مینوشت: الی الصاحب داعیه عبدالجبار بن احمد، سپس نوشت ولّیه عبدالجبار بن احمد و پس از چندی، تنها عبدالجبار بن احمد مینوشت. صاحب ندیمان خود را گفت گمان دارم کار او بدانجا کشد که بنویسد: الجبار. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۴). وقتی ضربان از دارالضرب رقعہ ای به شکایت بدو فرستادند و نوشتند که رقعہ از ضربان است، صاحب ذیل آن نوشت: فی حدید بارد. (وفیات الاعیان ج ۱ ص ۷۹). در نفائس الفنون آرد که صاحب میگفت از من هرچه خواهید، پیش از ورود من به اصفهان بخواهید، زیرا هنگامی که به اصفهان وارد میشوم، در اثر هوای این شهر، بخل بر من غلبه میکند. و صاحب نفائس الفنون این مسئله را از فراست صاحب و کشف او می شمارد. بخشش صاحب: یاقوت گوید: در کتاب هلال بن محسن بن ابراهیم صابی خواندم که صاحب کسانی را از شیوخ کتاب و شعرا و ادیب زادگان و زهاد و فقیهان که در بغداد بودند، دستگیری میکرد و برای هر یک از آنان سالیانه وظیفتی میفرستاد و ابواسحاق ابراهیم بن هلال را پانصد دینار و مرا [هلال بن محسن را] هزار درهم جیلی میسراند. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۳۵). عوف بن حسین همدانی تمیمی گوید: روزی در خزانه خلعت صاحب بودم و در سیاههء حساب چنان خواندم که در زمستان آن سال هشتصد و بیست عمامهء خز به علویان و فقیهان و شاعران خلعت داده است جز آنچه بر خدم و حواشی صرف شده است. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۲۰). روزی ابوالقاسم زعفرانی را نظر بر خدمتکاران و حواشی صاحب افتاد که همگی جامهء خز رنگارنگ و گرانبها پوشیده اند، پس به گوشه ای نشست و به نوشتن پرداخت. صاحب وی را طلبید و او اندکی مهلت خواست. صاحب فرمود تا آن مکتوب که در دست او بود بگیرند. زعفرانی برخاست و گفت اَیّد الله الصاحب: اسمعه ممن قاله تزدد به عجباً فحسن الورد فی اغصانه. صاحب گفت: ای ابوالقاسم بیار آنچه داری و او ابیاتی برخواند که از آنجمله است: سواک یعد الغنی ما اقتنی و یأمره الحصر ان یخزنا و انت ابن عباد المرتجی تعد نوالک نیل المنی خیرک من باسط کفه و ممن ثناها قریب الجنی غمرت الوری بصنوف الندی فاصغر ما ملکوه الغنی و غادرت اشعرهم مفحماً و اشکرهم عاجزاً الکننا ایا من عطایاه تهدی الغنی الی راحتی من نأی أو دنا کسوت المقیمین و الزائرین کسالم نخل مثلها ممکنا و حاشیة الدار یمشون فی ضروب من الخز الا انا. صاحب گفت در اخبار معن بن زائده خواندم که کس وی را گفت مرا سوار کن. معن بفرمود تا وی را اسبی و استری و خری و شتری و کنیزی دادند، سپس گفت اگر دانستمی که خدا جز این مرکوبی آفریده است تو را بر آن حمل می‌کردم و ما بفرمودیم ترا جبه ای و پیراهنی و سراویلی و عمامه ای و مندیلی و مطرفی و ردائی و جورابی از خز دهند و اگر دانستیم که لباس دیگری از خز آماده کنند ترا میدادم و بفرمود تا او را به خزانه بردند و آن خلعتها به وی دادند. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۲۱). و از ابوسعید منصور بن حسین آبی آرد که خیرات و صدقات و جوائزی که به اشراف و اهل علم و غرباء و زوار میداد سالیانه بر یکصد هزار دینار بالغ بود. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۰). در تجارب السلف آرد که او را در اهواز سحجی پیدا شد، هرگاه بر طشت نشستی ده دینار پهلوی آن بنهادی تا فراشی که آن طشت برمیگرفت از شادی زر به

برداشتن طشت، دلتنگ نگردد و چون شفا یافت بفرمود تا فقرا و مساکین به خانه او آمدند و هرچه یافتند ببرند، گویند آن روز نزدیک پنجاه هزار دینار از سرای وی رخت و قماش بیرون رفت. (تجارب السلف ص ۲۴۴). در یتیمه الدهر آرد که در ماه رمضان هر کس بعد از عصر بر وی داخل میشد میبایست همانجا افطار کند و در هر شب از ماه رمضان کمتر از هزار تن در خانه وی افطار نمیکردند و جایزه و قربانی و صدقه او در این شهر برابر جمیع ماههای دیگر سال بود. (یتیمه ج ۳ ص ۳۶). مافروخی آرد: روزی در ایام صبی و روزگار اوایل عمر صاحب، به اصفهان کفشگری بود، هر گه که صاحب بر وی بگذشتی کفشگر زبان سفاهت و لعنت و سب و تنقیص و عیب بر صاحب بگشودی و نسبت اعتزال و حوالت کفر و ضلال بر آن افزودی، صاحب از آن سخن و الفاظ متغافل میشد و به تحمل آن ناشایست روزگار میگذرانید تا مرتبه دولت صاحبی و ترقی آن بر ایوان آسمان مکان یافت و آفتاب اقتدارش در اوج جلال بر تمامت روی زمین تافت. اتفاق چنان واقع شد که روزی لشکری به خانه این کفشگر نزول کرد و او در ازعاج و اخراج آن بهیچ روی راه نمیدانست و سبب ازاله این شکایت جز انهاء حال به خدمت صاحب چاره نتوانست، کفشگر در معرض تعارض دو حال سر تفکر به گریبان حیرت فروربرد. حال قدیم از سفاهت و بدیها او را ترهیب و تهدید می نماید و جریمت خود یاد می کند، خبیت و نومیدی مقرر می کند، دیگر تظلم و تألم را در نفس تزیین و تسویل میدهد و در اصابت حیل و تقویت پندار و مخیلت می افزاید. بعد از استخارت می اندیشد که از کجا با حال من افتد و چون مرا بشناسد؟ قصه پر غصه را به محل عرض رسانید. صاحب او را در حال بشناخت و به استاد رئیس ابوالعباس ضبی توفیق فرمود به قضاء حاجت و انجاح اسعاف مأمول مسؤول و اخراج و ازعاج لشکری از خانه او [و] در ضمن توفیق این معنی بدین عبارت مندرج: فان لرافعها حقاً لایسع اغفلاً و حرمة لا تقتضی اهمالاً - اوجها تسببه الینا بسبه ایانا. (ترجمه محاسن اصفهان صص ۹۲ - ۹۳). و نیز در محاسن اصفهان گوید روزی شخصی رفعی عرض کرد بر فخرالدوله مشتمل بر آنکه زیادت بر مستغلات و املاک اصفهان خارج از معاملات و حقوق سیصد هزار درم حاصل کرده بر کار خزانه نشاند و در این وقت فخرالدوله به وجوه بسیار و مال بی شمار احتیاج هرچه تمامتر داشت، جهت مصالح و مهمات لشکر خراسان و فرستادن آن بدر گرگان، آن سخن را در دل کاشت. چون صاحب به خدمت فخرالدوله درآمد قصه را به دست او داد و گفت در کار این مرد تدبیری باید اندیشید و وجوهات را مقرر گردانید، چه ما را در این وقت در بایست هرچه تمامتر است. صاحب قصه را به تأمل مطالعه کرد و گفت سمعاً و طاعةً فرمان شهنشاهی را. بعد از آن مجلس بگردانید و مرد را حاضر کرد و گفت صاحب این قصه تویی استخراج این مال از وجوه مذکوره ضمان و تعهد میکنی؟ گفت روی دولت صاحبی به آرایش کفایت کافی الکفاتی مزین و آراسته باد و شفاهاً مضمون قصه بر صاحب عرض کرده متقبل شد. صاحب او را به حسین بن لوراب سپرد و گفت در محافظت او اهمال ننماید تا فردا کار او به فیصل رسانیده آید. چون به دولت خانه خاص بازگردید قرار نشستن و مجال بودن نداشت تا استفتاء بپرداخت در استحلال خون ساعی، و به خطوط تمامت قضاء و فقهاء و عدول فتوی را مؤکد گردانیده به مراد موشح کرد و به حضرت فخرالدوله متوجه گشته عرض کرد و متعهد و متقبل آن مال شد از جهتی که هیچ مضرت و زیان به رعایا عاید نمی شد و هیچ زحمت و مکروه بدیشان [نمی رسید] و غرض فخرالدوله به حصول موصول گشته مضاعف گردد با رفاهیت رعایا و عمارت املاک و بقاء معاملات بر وجه نیک. بعد از آن عقیب آن نصیحت خالص از ریا و صادقانه و وعظ نصیحت آمیز مشفقانه آغاز نهاد و تحریض دادن او بر استئزال رأی و دعوت کردن در اجراء حکم سیاست بر وی از زبان بریدن و میل کشیدن چنانچه اعتبار تمامت غمازان و مفسدان و مستخرجان گردد و از مجلس برنخاست تا توجیه وجوهات کرد از ده نفر مرد متمول توانگر به حیثیتی که حال یسار و کار مال ایشان از آن تأثر نقصانی چندان نیافت. (صص ۹۳ - ۹۴). وی بسال ۳۷۳ شهر قزوین را که ویران شده بود تعمیر کرد و برای آن هفت دروازه و دوپست و شش برج ساخت و به نه محلت تقسیم کرد و پیش از آن قزوین صدویست برج داشت. و چند کاریز برای شهر قم بنا کرد و خراج آن شهر را که در ده قسط میگرفتند به دوازده قسط آورد. و بسال ۳۷۴ در گرگان به تعمیر قبر محمد بن جعفر دیباج پرداخت و او از اولاد موسی بن جعفر بود که بسال ۲۰۳ در

آن شهر درگذشت. (تاریخ قم ص ۵، ۱۴۵، ۲۲۳). دیگر از آثار وی بنای مسجد جورجیر در اصفهان است که مافروخی شرح مفصلی از استحکام و زیبایی آن ذکر کند. (محاسن اصفهان ص ۸۵). حمدالله مستوفی در نزهة القلوب (ج ۳ ص ۵۷) در ذیل کلمه قزوین آرد: صاحب جلیل اسماعیل بن عباد رازی وزیر فخرالدوله دیلمی در سنه ثلاثه و سبعین و ثلاثمائه (۳۷۳ ه. ق.) جهت آنکه خرابی به حال بارو راه یافته بود و او در کتب احادیث دیده بود: فانه یکون فی آخر الزمان بلدة بقرب الدیلم یقال لها قزوین هی باب من ابواب الجنة من عمل فی عماره سورها ولو بقدر کف من الطین غفر الله له ذنوبه صغیرها و کبیرها، تجدید عمارت بارو کرد. ابوحنان از علی بن... عطا آرد که جایزه صاحب از یکصد درهم و یک جامه تا پانصد درهم بود و به هزار درهم کمتر میرسید و زیاده بر این مبلغ بدیع بود، بلی بعض کسان با هتک ستر و ابتدال نفس بیشتر از این مبلغ نیز میگرفتند، لیکن عدد آنان بغایت اندک است. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۴). استادان صاحب: صاحب استادانی داشته که به تفاریق از آنها علم و ادب آموخته است که نام چند تن آنان ذکر میشود: ۱ - عمرو صباح که صاحب در کودکی نزد او تلمذ کرده و راغب اصفهانی در محاضرات حکایتی از دوره تحصیلی صاحب نزد وی آرد. ۲ - ابوالفضل عباس بن محمد نحوی معروف به عرام شاگرد احمد بن عبدالله برقی (۳۷۶). صاحب روضات او را از استادان صاحب شمرده است. ۳ - ابوالحسین احمد بن فارس رازی لغوی معروف (متوفی ۳۹۵ ه. ق.). صاحب روضات او را نیز استاد صاحب خوانده. یاقوت در معجم الادباء در ترجمه حال احمد بن فارس گوید: وی را برای تعلیم مجدالدوله بن فخرالدوله به ری احضار کردند و در آنجا صاحب بن عباد نیز از او علم آموخت و او کتاب الصحابی را در فقه اللغه بنام صاحب بنوشت اما چون مجدالدوله در زمان فوت صاحب (۳۸۵) شش ساله بوده ناچار بایستی تاریخ تلمذ صاحب نزد ابوالحسین پیش از زمانی باشد که وی بخاطر تعلیم مجدالدوله به ری آمده است. و از بغیة الوعاة نیز همین موضوع استفاده میشود. ابوالحسین ابتدا در ری بود سپس به همدان رفت و متوطن شد و پس از مرگ صاحب دوباره برای تعلیم مجدالدوله به ری احضار شد و از نوشته ثعالبی نیز مفهوم میشود که: ابوالحسین از خواص ابن عمید (ابوالفتح) بوده و صاحب با او میانه خوشی نداشته. وقتی ابوالحسین از همدان کتاب الحجر را برای او به ری فرستاد صاحب میخواست کتاب را به او برگرداند اما بعد منصرف شد و صله برای وی روانه داشت. ۴ - عباد پدر وی. یاقوت گوید صاحب از وی روایت کرده. ۵ - ابوالفضل محمد بن حسین عمید وزیر رکن الدوله که از فضلی عصر و ملقب به جاحظ ثانی است و درباره او گفته اند: بدئت الكتابه بعبد الحمید و ختمت باین العمید. صاحب گوید: روزی در خدمت ابوالفضل بن عمید قصیده دالیه ابوتمام را که مطلع آن این است: شهدت لقد اقوت معانیکم بعدی و محت کما محت وشایع من برد بخواندم. ابن عمید گفت در مطلع این قصیده هیچ عیبی می بینی؟ گفتم نه. گفت تکریر «محت» مستثقل است و گفت دیگر بخوان. خواندم تا بدین بیت رسیدم: کریم متی امدحه و الوری معی و اذا ما لمته لمته وحدی. گفت در آن چه عیب یابی؟ گفتم مدح را با کرم برابر کرده و این تطبیق نیست، چه مقابل مدح هجو است. گفت عیب دیگر در نیابی؟ گفتم نه. گفت تکرار «امدحه» موجب ثقل تلفظ گردیده است، چه دو حرف حلق در آن میباشد. (از تجارب السلف ص ۲۲۷). یاقوت در معجم الادباء در ترجمه احمد بن محمد بن ثوبه از ابوحنان آرد که صاحب، فلسفه و ریاضی را ناخوش داشت. روزی حکایت کرد که یکی از این ابلهان نزد من آمد و مرا به خواندن هندسه ترغیب کرد و به درس گفتن پرداخت و عدد ۲۵ را نوشت و خطی کشید و شکلی رسم کرد و آن را طولانی ساخت و به زعم خود برهانی اقامه کرد و من او را گفتم به ضرورت و بداهت میدانم که این ۲۵ است و تو اکنون تشکیک کنی و من باید از این پس چیزی را که به بداهت میدانم به دلیل اثبات کنم و این زبانی بزرگ است. رجوع به احمد بن محمد بن ثوبه شود. ولیکن صاحب یتیمه الدهر وی را در علم طب نیز متبحر دانسته و گوید رساله ای در این فن برای فخرالدوله نوشته و آن رساله را فراوان ستوده است. تدریس صاحب: یاقوت از علی بن محمد طبری کیا حدیث کند که صاحب آنگاه که وزارت داشت به املا گفتن عزم کرد به کردار اهل علم طیلسان پوشید و متحنک گشت، و گفت شما سابقه مرا در علم دانید. حاضران اقرار کردند. صاحب گفت من اکنون شغل وزارت دارم و آنچه از او ان کودکی

خویش تا بحال انفاق کرده ام از مال خود و پدر و جد من است، با این وصف از تبعات خالی نیستم. من خدا و شما را گواه میگیرم که از گناهان خود تائب هستم. آنگاه یک هفته در خانه ای بنشست و آن را بیت التوبه نامید، سپس خط فقها به صحبت توبت خویش گرفت، آنگاه برای املا حاضر شد و همه از وی حدیث نبشتند، حتی قاضی عبدالجبار. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۲).

هندوشاه در تجارب السلف گوید وی کتابی در انواع طیب فراهم آورد و آن را لطیمة نامید و بر طلبه املاء میکرد. روزی ابوالندی عبدجانی (غندجانی) ادیب از بادیه وارد شد و به درس او حاضر گشت. صاحب در ضمن درس گفت: «خضم لقب عنبر است». ابوالندی فریاد زد: «لا، فض الله تعالی فاک». مردم به او نگریسته از دلیری وی به شکفت شدند و او را گفتند ای شیخ ترا چه شد؟ گفت خَضَم بفتح خاء و ضاد و تشدید ضاد لقب عنبر بن عمرو بن تمیم است نه لقب عنبر طیب و این بیت بخواند: قد علمت أُسَید و خَضَم أنَّ أباخرزة شیخ مرجم. و این مصراع را نیز انشاد کرد: و بنواسید اسلموک و خَضَم. صاحب ساعتی خاموش شد سپس شروع کرد و مردم ابوالندی را گفتند تا بیرون رود و چون درس پایان یافت صاحب وی را طلبید تا از او فایده گیرد لیکن او از ترس اصفهان را ترک گفته بود. (تجارب السلف ص ۲۴۵). مؤلفات صاحب: در تذکره ها و رسائل بسیاری از تألیفات وی را ذکر کرده اند که برخی از آنها نیز موجود و برخی از میان رفته و اینک فهرستی از این کتب: ۱ - اخبار ابی العیناء. ۲ - اسماء الله تعالی و صفاته. ۳ - الاعیاد و فضائل النوروز. ۴ - امثال سائره متنبی. این رساله را سیدعلیخان مدنی در انوارالربیع باب ارسال المثل عیناً درج کرده. ۵ - امامت. ابن خلکان و یاقوت گویند: صاحب در این کتاب تفضیل علی را ذکر و امامت خلفای پیشین او را اثبات کرده است. ۶ - الانوار. صاحب الذریعة گوید: ابن طاوس در کتاب یقین خود از این کتاب نقل کرده و چون قصد وی بوده است که جز از سنیان چیزی نیاورد درباره صاحب گوید: سید مرتضی در کتاب انصاف و همچنین شیخ مفید وی را معتزلی خوانده اند. ۷ - الابانه عن مذهب اهل العدل بحجج من القرآن و العقل. صاحب الذریعة گوید: نسخ آن در سامرا و نجف موجود است. ۸ - المحيط در لغت در ده مجلد و جرجی زیدان گوید: جلد سوم آن در کتابخانه خدیوی قاهره موجود است. ۹ - کشف المساوی عن شعر المتنبی. ۱۰ - تاریخ الملک و اختلاف الدول. ۱۱ - التذکره فی الاصول الخمسه. ۱۲ - جوهر الجمهره ملخص جمهره ابن درید. ۱۳ - دیوان اشعار. جرجی زیدان در آداب اللغة العربیة گوید: نسخه آن در کتابخانه ایاصوفیه در استانبول موجود است. ۱۴ - دیوان رسائل و منشآت. جرجی زیدان گوید: منتخباتی از آن در کتابخانه پاریس موجود است. ۱۵ - روزنامه، شرح سفر بغداد. ۱۶ - الزیدین یا الزیدیة. (۱۱) ۱۷ - شرح حال و نسب عبدالعظیم. در الذریعة گوید: نسخه آن در کتابخانه شیخ هادی کاشف الغطاء است. ۱۸ - الشواهد. ۱۹ - العروض الکافی. ۲۰ - عنوان المعارف. ۲۱ - القضا و القدر. ۲۲ - رساله ای در علم کلام. ۲۳ - لطیمة در انواع طیب. هندوشاه در تجارب السلف از آن نام برده است. ۲۴ - المحيط. ۲۵ - نقض العروض یا اقتناع فی العروض. ۲۶ - نهج السبیل در اصول. در ذریعه گوید: قطعه ای از این کتاب در ذیل نسخه تذکره در کتابخانه شیخ هادی کاشف الغطاء موجود است. ۲۷ - کتاب الوزراء. (در کشف الظنون اخبار الوزراء آمده). ۲۸ - الوقف و الابتداء. کتبی که به نام وی یا در احوال وی نوشته اند: ۱ - عیون اخبار الرضا در اخبار وارده از امام رضا علی بن موسی بن جعفر (ع) و زندگانی وی. مؤلف این کتاب ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی متوفی ۳۸۱ ه. ق. معروف به صدوق و یکی از سه محمد قدیم و از بزرگان مذهب شیعه است. کتاب وی «من لایحضره الفقیه» یکی از اصول اربعه شیعه میباشد. مؤلف در مقدمه کتاب گوید: چون دو قصیده از صاحب در مدح حضرت رضا دیدم و دانستم وی محب اهل بیت است این کتاب را برای خزانه او تألیف کردم. در این مقدمه دو قصیده در مدح حضرت رضا و چند بیت در استجاره او به امامان و یک سجع مهر است که به صاحب منسوب میباشد بدین مضمون: شفیع اسماعیل فی الآخرة محمد و العتره الطاهره. هرگاه مقدمه از صدوق باشد شکی در تشیع صاحب باقی نمی ماند. ۲ - کتاب رجال تألیف حسین بن علی بن بابویه. آقای بهمینار در رساله خود آورده اند: وی این کتاب را بنام صاحب تألیف کرده. ۳ - تاریخ قم. مؤلف آن حسن بن محمد بن حسن قمی متوفی ۳۷۸ ه. ق. آن را در بیست باب عبری برای صاحب تألیف کرده و در مقدمه شرح

مفصلی در مکارم اخلاق صاحب و احترام او نسبت به سادات نگاشته است، سپس حسن بن علی بن حسن بن عبدالملک قمی متوفی ۸۰۵ ه. ق. آن را به فارسی در آورده. ۴ - لطایف المعارف. مؤلف آن ابومنصور عبدالملک بن محمد بن اسماعیل نیشابوری معروف به ثعالبی متوفی ۴۲۹ است. ۵ - الصاحبی در فقه اللغة عربی تألیف ابوالحسین احمد بن فارس بن زکریا بن محمد بن حبیب رازی متوفی ۳۹۰. ابوالحسین از اطرافیان ابن عمید بوده و پس از عزل او از بیم صاحب به همدان رفت و بعد از مرگ وی دوباره به ری بازگشت. ۶ - الدیوان المعمور در مدایح صاحب و شرح حال او تألیف ابوطالب مهذب الدین محمد بن علی بن علی بن مفضل حلّی مزیدی مولد ۵۴۹ و وفات ۶۴۳. ۷ - الارشاد در شرح احوال صاحب تألیف ابوالقاسم کوهپایی اصفهانی که در ۱۲۵۹ ه. ق. تألیف شده است. ۸ - رساله ای تألیف آقای احمد بهمنیار استاد دانشگاه تهران. کتابخانه صاحب: صاحب در فراهم ساختن کتاب سعی بسیار داشت چنانکه مورخین گویند هیچ وزیری مانند وی کتاب فراهم نیاورده، برخی کتب را میخرد و برخی را استنساخ میکرد و برخی را هم پس از مطالعه نمی پذیرفت. گویند چون کتاب عقدالفرد را دید گفت: هذه بضاعتنا ردت الینا (۱۲). ما گمان بردیم که از بلاد خود (اندلس) چیزی نوشته، اکنون دانستیم فقط اخبار ما را دارد. و چون آغانی را دید بپسندید و انیس خود ساخت و بگفته ابن خلکان هنگامی که به سفر میرفت سی شتر کتاب با خود میبرد و چون آغانی به وی رسید فقط آن را با خود میداشت. از صاحب حکایت کنند که گفت: کتابخانه من صدوهفده هزار کتاب دارد و از اینهمه مونس من آغانی است. و از جمله معاذیر صاحب در پاسخ نوح بن منصور این بود که برای حمل کتابخانه من چهارصد شتر لازم است. یاقوت گوید: عمیری برای صاحب کتبی اهدا کرده و با این اشعار روانه داشت: العمیری عبد کافی الکفاه و ان اعتد فی وجوه القضاة خدم المجلس الرفیع بکتب مفعمات من حُسنها مترعات. صاحب در زیر آن اشعار بنوشت: قد قبلنا من الجمیع کتاباً و ردنا لوقتها الباقیات لست استغنم الکثیر فطبعی قول خذ لیس مذهبی قول هات. یاقوت از ابوالحسن بیهقی آرد که کتابخانه صاحب در ری، دلیل صدق گفتار اوست، چه پس از آنکه سلطان محمود سبکتکین همه کتب کلام آن را بسوزانید من فهرست آن کتب را در ده مجلد بدیدم. (معجم الادباء ص ۳۱۵). و در تاریخ قم آرد که پیش از صاحب، صاحبان کتابخانه کتب خویش را چون زر و سیم پنهان میکردند، اما او بسیاری از کتب خود را وقف مطالعه طالبان علم کرد. (تاریخ قم ص ۶). تعصب صاحب نسبت به عرب: از تعصب صاحب در عربیت داستانهای بسیاری در تذکره ها آمده است، از جمله آنکه ابوالفضل بدیع الزمان همدانی گوید روزی در خدمت صاحب بودم و یکی از شعراء عجم در آمد و این اشعار را که در نکوهش عرب و ستایش پارسیان است بر وی برخواند: غینا بالطبول عن الطلول و عن عنس عذافرة ذمول و اذهلنی عقار عن عقار ففی است ام القضاة مع العدول فلست بتارک ایوان کسری لتوضح او لحومل فالدخول و صب بالفلا ساع و ذئب بها یعوی و لیث وسط غیل یسلون السیوف لرأس صب حراشاً بالغداة و بالاصیل اذا ذبحوا فذلک یوم عید و ان نحرُوا ففی عرس جلیل اما لو لم یکن للفرس الا نجار الصاحب القرم النبیل لکان لهم بذلک خیر فخر و جیلهم بذلک خیر جیل. چون بدین موضع از قصیده رسید صاحب به اطراف مجلس نگریست و پرسید ابوالفضل کجاست. من در کنج ایوان بودم و مرا نمیدید، پس برخاستم و زمین بوسیدم. گفت از سه چیز خود دفاع کن، از ادب و نسب و مذهب خویش، پس فی الحال این قصیده را بسرودم: أراک علی شفا خطر مهول بما اودعت لفظک من فضول ترید علی مکارمنا دلیلاً متی احتاج النهار الی دلیل ألسنا الضاریین جزى علیکم و ان الجزی اولی بالذلیل متی قرع المنابر فارسی متی عرف الاغرّ من الحجول متی عرفت - و انت بها زعیم - اکف الفرس اعراف الخیول فخرت بملء ما صغیتک هجراً علی قحطان و البیت الاصلیل و تفخر انّ ما کولاً و لبساً و ذلک فخر ربّات الحجول ففاخرهن فی خد اسیل و فرع فی مفارقها رسیل و امجد من ابیک اذا تزیا عراة کالیوث علی الخیول. و چون به پایان رساندم صاحب وی را پرسید چگونه دیدی؟ گفت اگر میشنیدم تصدیق نمیکردم (لو سمعت به ماصدقت). گفت پس جایزت تو رفتن توست. اگر پس از این تو را ببینم گردنت را خواهم زد. سپس گفت هیچکس فارس را بر عرب برتری ندهد، جز آنکه رگی از مجوسیت در او باشد. (بلوغ الارب ج ۱ صص ۱۶۰ - ۱۶۲). صاحب و ادبیات پارسی: هرچند که صاحب در عربیت تعصبی شدید

داشت لیکن مانند تمام ایرانیان آن عهد ادبیات زبان پارسی را خوب میدانست، چنانکه یاقوت در معجم الادباء از این بابک آرد که صاحب گفت صد هزار قصیده از فارسی و عربی در مدح من گفتند و نیز در لباب الالباب در ترجمه حال منصور بن علی منطقی آرد که بدیع الزمان بسن دوازده سالگی به خدمت صاحب رفت و او وی را گفت شعری بگویی. گفت مرا آزمایش کن. صاحب این سه بیت از منطقی برخواند: یک موی بدزدیدم از دو زلفت چون زلف زدی ای صنم به شانه چونان شسبختی همی کشیدم چون مور که گندم کشد به خانه با موی به خانه شدم پدر گفت منصور کدام است از این دو گانه. و گفت آن را به تازی برگردان. پرسید به کدام قافیت؟ صاحب گفت به قافیت طا. گفت: بحر تعیین کن. صاحب گفت: اسرع یا بدیع فی البحر السریع، و او بی تأمل بگفت: سرقت من طرته شعرة حین غدا یمشطها بالمشاط ثم تدلحت بها مثقلاً تدلح النمل بحب الخياط قال ابی من ولدی منکما کلاکما یدخل سم الخياط. (لباب الالباب ج ۲ ص ۱۷). سبک شعری صاحب: صاحب با تعصبی که نسبت به عرب داشت، میکوشید تا شعر خود را به سبک شامی نزدیک کند، چه این سبک، بسبب قرب جوار با شبه جزیره عربستان بدایت و استحکام خود را حفظ کرده بود، در صورتی که سبک عراقی در نتیجه مجاورت ایران، لطف و رقت و طراوت و زیبایی مخصوصی داشت. صاحب شعرای شام را بیشتر احترام میکرد و شعر ایشان را در دفتر مخصوص نوشته و همراه داشت. وی در نثر بیشتر از نظم به صناعت لفظی مقید بود، هر چند که نظم او نیز خالی از صناعت نیست، چنانکه قصیده ای در هفتاد بیت، خالی از حرف الف بدو منسوب است که در ستایش اهل بیت (ع) سروده است. و قصائد دیگر نیز که در هر یک به ترک یکی از حروف هجا ملزم گشته است (از ب تا ی) به استثناء حرف واو که آن قصیده را داماد وی ابوالحسن علوی سروده است. صاحب در همه اقسام شعر از مدح، ذم، وصف، تغزل، تشبیب، رثاء، هزل و غیره شعر سروده است و گاهی در مدح بنهایت راه مبالغه را پیموده است، چنانکه در ستایش فخرالدوله گوید: لو کان للخلق الهان لکان فخرالدوله الثانی. و در وصف شراب گوید: رق الزجاج و رقت الخمر فتشابهات فتشاکل الامر فکأنه خمر و لا قدح و کأنها قدح و لا خمر. (یتیمه الدهر ج ۳ ص ۹۴). صاحب به مطلع قصاید اهمیتی بسزا میداد و میگفت که استاد وی مطلع بد را به فال بد میگرفت و آن را در حوادث مؤثر میدانست. صاحب گاه مضامین اشعار دیگران را گرفته و بر آن منوال شعر میسرود، چنانکه ثعالبی بسیاری از سرقات شعری وی را در یتیمه گرد آورده است و اینک نمونه ای از اشعار صاحب: یا خاطراً یخطر فی تیهه ذکرک موقوف علی خاطری ان لم تکن آثر من ناظری عندی فلامتعت بالناظر. و به ابی الحسن طیب نوشت: انا رجوناک علی انبساط و الجوع قد اثر فی الاخلاط فان عسی ملت الی التباطی صفتت بالنعل قفا بقراط. و او راست: بعدت فطعم العیش بعدک علقم و وجه حیاتی مذ تغیبت ارقم فما لک قد ادغمت قربک فی النوی و ودک فی غیر النداء مرخم. و چون مرگ وی در رسید گفت: و کم شامت بی عند موتی جهاله بظلم یسلّ السیف بعد وفاتی و لو علم المسکین ماذا یناله من الدلّ بعداً (۱۳) مات قبل مماتی. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۳۹). و در رثاء کثیربن احمد گوید: یقولون لی اودی کثیربن احمد و ذلک رزه ما علمت جلیل فقلت دعونی و العلاء نیکه معا فمثل کثیر فی الرجال قلیل. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۴). و او راست: و شادن جماله یقصر عنه صفتی اهوی لتقبیل یدی فقلت لابل شفتی. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۶). و او راست: قال لی ان رقیبی سییء الخلق فداره قلت دعنی وجهک الجنة حفت بالمکاره. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۶). یاقوت از ابوالحسن دلفی مصیصی آرد که یکی از آنان که خود را شاعر مینداخت، شعری از صاحب به خود بست و صاحب گفت وی را از من پیام رسانید: سرقت شعری و غیری یضام فیه و یخدع فسوف اجزیک صفاً یکد رأساً و اخدع فسارق المال یقطع و سارق الشعر یضع. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۲۷). و او شبانه از ری فرار کرد. و او راست: دعنتی عیناک نحو الصبی دعاءً تکرر فی کل ساعه فلولا و حقک عذر المشیب لقلت لعینیک سمعاً و طاعه. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۳). ابوبکر خوارزمی در حق وی گفت: لاتحمدن ابن عباد و ان هطلت کفاه یوماً و لاتذممه ان حرما فانها خطرات من وساوسه یعطی و یمنع لا- بخلاً- ولا- کرماً. و چون خبر مرگ وی به صاحب رسید گفت: اقول لركب من خراسان رائح أمانت خوارزمیکم قیل لی نعم فقلت اکتبوا بالجص من فوق قبره «الا- لعن الرحمن من کفر النعم». (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۴). ابوالرجاء

ضریر شطرنجی عروضی شاعر اهوازی گوید سالی که صاحب با فخرالدوله به اهواز در آمد شعرا او را به قصایدی بستودند و من او را بدین قصیده مدح گفتم: الی ابن عباد ابی القاسم الض صاحب اسماعیل کافی الکفأه. صاحب گفت به خدا دوست داشتم کنیه و نام و لقب و نام پدر من در بیتی فراهم شود. و چون به این بیت رسیدم: و یشرّب الجیش هنیأ بها گفت یا اباالرجاء! باز ایست، پس گفت: و یشرّب الجیش هنیأ بها من بعد ماء الری ماء الصراء. چنین است؟ گفتم: آری. گفت: احسنت. گفتم: مولای من احسنت بر تو، من این را به شبی ساختم و تو در لحظه ای. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۳). نثر صاحب: صاحب شاگرد ابوالفضل بن عمید بود و خود از سبک جاحظ طرفداری میکرد، چندانکه سید مرتضی علم الهدی در کتاب الانصاف به ردّ وی برخاسته و او را بخاطر این حمایت به اعتزال نسبت کرده است. (الذریعه ج ۲ ص ۳۹۵). وی غالباً رسائل خود را با تضمین کلمات بزرگان دین موشح میساخت و از نویسندگان معاصر خود سه تن را میستود و میگفت نویسندگان زمان ما چهار کسند: ابن عمید، ابواسحاق صابی، ابوالقاسم عبدالعزیز بن یوسف و اگر بخواهم، چهارم کس را نام میبرم و خود را مقصود داشت. وی از تعمیم ادب و ابتدال آن سخت نگران بود، گویند وقتی کتاب «الالفاظ الکتابیة» تألیف عبدالرحمن بن عیسی همدانی را دید گفت اگر بر او دست می یافتم، دست و زبان وی را میبریدم، چه لغت را به دهان کودکان مکتب انداخته و آن را ضایع و مبتذل ساخته است. مرگ صاحب: صاحب بسال ۳۸۵ ه. ق. بستری گشت و هم بدان بیماری بمرد. در بیماری مرگ نیز، هنگامی که اندک بهبودی می یافت، به املاء نامه‌ها و اشتغال امور میپرداخت. و چون از حیات مأیوس شد فخرالدوله را اندرز داد که من سیرتی نیک نهادم و کارها بسامان کردم، اگر پس از من کار ملک همچنان آراسته ماند، آن را از تو دانند و اگر بپاید، از کفایت من شمارند. (تجارب السلف ص ۲۴۶) (دستورالوزراء ص ۱۲۹) (حیب السیر جزء چهارم از ج ۲ ص ۱۵۶). وی به شب جمعه ۲۴ ماه صفر سال ۳۸۵ ه. ق. درگذشت. یاقوت و ابن خلکان می نویسند که روز مرگ وی مردم ری بازارها را بستند و بر سرای او گرد آمدند، فخرالدوله و امراء و اعیان و اشراف و قضات بر جنازه او حاضر گشتند و چون نعش وی را بیرون آوردند بیکبار ناله‌ها برخاست و مردم به خاک افتاده زمین ببوسیدند و جامه‌ها بدریدند و بر چهره‌ها لطمه زدند. ابن خلکان گوید سپس جنازه او را از ری به اصفهان بردند و در قبه ای که به باب «دریة» معروف است دفن کردند. در معجم الادباء نام این محل «ذریة المحله» آمده است. ابن خلکان گوید مقبره صاحب تا این زمان باقی است و نوادگان وی آن را مرمت کنند و صاحب روضات نویسد: قبر صاحب رو به خرابی میرفت، تا آنکه حاج محمدابراهیم کرباسی آن را تعمیر کرد و آن محل را امروز درب طوقچی و میدان کهنه نامند. خلاصه زندگانی وی: صاحب از سال ۳۴۷ تا ۳۶۶ در اصفهان کاتب مؤیدالدوله بود و تا ۳۷۳ در گرگان وزارت وی داشت و از آن سال تا ۳۸۵ وزارت فخرالدوله بعهده او محول گشت. از خلفای بنی عباس با الرازی بالله، المتقی بالله، المستکفی بالله، المطیع لله، الطائع لله، القادر بالله معاصر بوده است، و از آل بویه با سه برادر عمادالدوله، رکن الدوله و معزالدوله و نیز با عزالدوله، عضدالدوله، مؤیدالدوله، فخرالدوله، صمصام الدوله، بهاءالدوله، شرف الدوله هم عصر است، و از آل زیار و شمگیر و پسر وی قابوس را دیده است، و از خلفای فاطمی مصر با القائم بامرالله، المنصور بالله، المعز لدین الله، العزیز بالله معاصر بوده است، و از سامانیان، زمان نصر بن احمد، نوح بن نصر، عبدالملک بن نوح، منصور بن نوح، نوح بن منصور را درک کرده، همچنین پیشرفتهای سبکتکین و استیلای پسر او محمود بر خراسان در پایان عمر صاحب بود. رثاء صاحب: جمع کثیری از شعرا صاحب را رثا گفته اند که اندکی از آن نقل میشود. ابوسعید رستمی گوید: أ بعد ابن عباد یهش الی الثری اخوامل او یستمح جواد ابی الله الا- ان یموتا بموته فما لهما حتی المعاد معاد. (ابن خلکان چ طهران ج ۱ ص ۸۰). ابوالقاسم بن ابی العلاء اصفهانی گوید: مامت وحدک لکن مات من ولدت حواء طراً بل الدنیا بل الدین هدی نواعی العلاء- مذمت نادبه من بعد ما ندبتک الخرد العین تبکی علیک العطایا و الصلات کما تبکی علیک الرعايا و السلاطین قام السعاه و کان الخوف اعدهم و استیظنوا بعد ما نام الملاعین لایعجب الناس منهم ان هم انتشروا مضی سلیمان و انحل الشیاطین. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۳۳). از قصیده رضی در رثاء وی: أ کذا المنون یقطر الاطلالاً أ کذا الزمان یضعع الاجبالاً أ

کذا تصاب الاسد وهی مدله تحمی الشبول و تمنع الاغیالا۔ ا کذا تقام عن الفرایس بعد ما ملات هماهما الوری اوجالا۔ تا آنکه گوید: و اقم علی یأس فقد ذهب الذی کان الانام علی ندها عیالا۔ (روضات الجنات ص ۱۱۰). پس از مرگ صاحب روزی ابوالعباس ضبی به در خانه وی بگذشت، پس این اشعار بگفت: ایها الباب لم علاک اکتتاب این ذاک الحجاب و الحجاب این من کان یفرع الدهر منه فهو الآن فی التراب تراب۔ (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۳۳). مذهب صاحب: اقوال تذکره نویسان درباره مذهب صاحب مختلف است، بعضی او را شیعه دوازده امامی و بعضی سنی حنفی و دسته ای وی را معتزلی خوانده اند. یاقوت و ابن خلکان بگاه شمردن تصانیف وی گویند او را کتابی است در امامت که در آن فضیلت علی بن ابیطالب و امامت سابقان بر وی را اثبات کند. و همچنین این دو بیت را بعضی بدو نسبت کرده اند: کنت دهرأ أقول بالاستطاعة و أری الجبر ضله و شناعه ففقدت استطاعتی فی هوی ظب ی فسمعاً للمجبرین و طاعة. ابوحيان گوید در اصول پیرو معتزله و در فروع تابع حنفیان بود و به گفتار زیدیان تمایل داشت. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۷۶). همچنین سید مرتضی در کتاب الانصاف به ردّ وی برخاسته و او را معتزلی خوانده است و ابن طاوس در کتاب الیقین خویش از گفته‌های شیخ مفید و سید آرد که این دو تن وی را به اعتزال نسبت کرده اند. در مقابل این اقوال عدّه کثیری از علمای شیعه وی را دوازده امامی دانسته و اشعاری از او را گواه مدعای خویش آورده اند، از آن جمله است صدوق که کتاب خود عیون اخبار الرضا را بنام وی کرده و ابن شهر آشوب در معالم العلماء و شیخ بهائی و قاضی نورالله شوشتری در مجالس المؤمنین و مجلسی در بحار (ج ۱۰). و صاحب روضات این ابیات را بنقل از ثعالبی بدو نسبت کند: حب علی بن ابیطالب هو الذی یهدی الی الجنة ان کان تفضیلی له بدعه فلعهن الله علی السنه. و صاحب مناقب بدو نسبت دهد: قد تیرأت من الجبتین تیم و عدی و من الشح العتل المتسخف الاموی انا لاعرف حقا غیر لیث بالغری و ثمان بعد شبلیه و مختم حفی. و این سجع مهر را بدو نسبت داده اند: شفیع اسماعیل فی الآخرة محمد و العتره الطاهره. و قصائد و ابیات دیگری نیز در مدح ائمه و قدح خلفا بدو نسبت داده اند از آنجمله این چند بیت است که صاحب تاریخ بیهق از او بنام وی ثبت کند: بآل محمد و ریت زنادی و هم فی کل حادثه عتادی الیهم مفزعی و هم عیادی و فیهم مدحتی و لهم ودادی و حبهم اعتقادی عن یقین کما التوحید و العدل اعتقادی. (تاریخ بیهق ص ۱۳۵). و در صورت صحت انتساب این اشعار بدو، شکی در تشیع وی نخواهد ماند. یاقوت گوید: او در ترویج مذهب عدلیه سخت کوشش داشت و مردم به طمع که در او داشتند مذهب وی پذیرفتند. صاحب مایل بود ابوالحسین متکلم کلابی را نیز به مذهب خود درآورد، لیکن وی صاحب را گفت اگر من نیز به کیش تو درآیم کسی نخواهد ماند که زشتی او را به تو بازگویند و عیب او به مردم نمایند. صاحب بخندید و گفت ترا معاف داشتیم تا هر گونه که پسندی خود را به آتش دوزخ رسانی. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۰). مداحان صاحب: دربار صاحب مرکز شعرا و ادبا بوده است، چنانکه یاقوت از مشارب التجارب آرد که صاحب را پانصد شاعر صاحب دیوان بستودند، و از وی نقل کنند که صد هزار قصیده فارسی و عربی در مدح من بسرودند... ثعالبی در یتیمه الدهر آرد که بزرگان شعرا به دربار هیچیک از خلفا مانند رشید فراهم نمودند و به دربار حضرت صاحب نیز عده کثیری از فحول شعرا حاضر بودند. اینک نام چند تن از مشاهیر شعراء که به دربار وی بوده یا به مکاتبه او را ستوده اند: ابن حجاج، ابن سکره، ابی عطیه، ابن نباته، ابوابراهیم اسماعیل بن احمد شاشی، ابواحمد عبدالرحمن بن فضل شیرازی، ابواسحاق صابی، ابوالحسن بدیهی، ابوالحسن بریدی، ابوالحسن علی بن هارون منجم، ابوالحسن جوهری، ابوالحسن غویری، ابوالحسن علی بن عبدالعزیز جرجانی، ابوالحسین حسین همدانی، ابوالحسین محمد بن حسین فارسی نحوی، ابوالرجاء ضریر شطرنجی، ابوالسلم نجیه بن علی قحطانی، ابوالعباس ضبی، ابوالعلاء اسدی، ابوالفرج بن هندو، ابوالفرج ساوی، ابوالفیاض طبری، ابوالقاسم بن ابی العلاء، ابوالقاسم زعفرانی، ابوالقاسم عبدالصمد بن بابک، ابوالقاسم عبدالعزیز بن یوسف، ابوالقاسم عبیدالله بن محمد بن معلی، ابوالقاسم کاشانی، ابوبکر خوارزمی، ابوبکر زوزنی، ابوبشر جرجانی، ابوحفص شهرزوری، ابودلف خزرچی، ابوسعید نصرین یعقوب خراسانی، ابوسعید رستمی، ابوسعید اسدی، ابوطالب بغدادی، ابوطالب مأمونی، ابوطاهر بن ابی ربیع، ابوعبدالله محمد بن حامد خوارزمی، ابومحمد

بروجردی، ابومحمد بن منجم، ابومحمد خازن، ابومنصور دینوری، ابومنصور گرکانی، ابوهاشم علوی، بدیع الزمان همدانی، سدیدالدوله انباری، سید رضی موسوی، عصیری (قاضی قزوینی)، هبة الله منجم. هجوکنندگان صاحب: یکی از هجوکنندگان وی ابوحيان توحیدی است که شطری از گفتار وی بنوشتم و چند تن از شاعران نیز در حیات و یا پس از مرگ وی او را هجو گفته اند، از آنجمله است ابوالعلاء اسدی که گوید: اذا رأیت مسجی فی مرقعة یأوی المساجد حراضره بادی فاعلم بان الفتی المسکین قد قذفت به الخطوب الی لؤم ابن عباد. و ابوالحسن غویری گوید: ان کان اسماعیل لم یدعی لان اکل الخبز صعب لیدیه فانی آکل فی منزلی اذا دعانی ثم امضی الیه. (یتیمه الدهر ج ۳ ص ۱۱۰). و ابودلف خزرچی (۱۴) گوید: یا ابن عباد بن عباس بن عبدالله حرها تنکر الجبر و قد اخرجت من دنیاک کرها. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۰۳). و شاعر دیگری گوید: متغلب کافی الکفاه و انما هو فی الحقیقه کافر الکفار السجع سجع مهوس و الخط خط ط منقرس و العقل عقل حمار. (معجم الادباء ج ۲ ص ۲۹۷). ابوبکر خوارزمی گوید: لاتحمدن ابن عباد و ان هطلت کفاه یوماً و لاتذممه ان حرما فانها خطرات من وساوسه یعطی و یمنع لا بخلاً ولا کرماً. (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۱۴). و از جمله طاعنان او قاضی عبدالجبار است که مورد لطف و عنایت صاحب بود و چون در گذشت، قاضی گفت ما بر او رحمت نفرستیم، چه توبت آشکار نکرد، لاجرم فخرالدوله وی را بگرفت و مصادرت کرد و سه هزار هزار درهم از او بستد و گویند وی به هنگام مصادره خویش هزار طیلسان مصری بفروخت و او را عقیدت بود که مسلمان بخاطر ربع دینار در آتش دوزخ جاوید بماند و او همه این مال را از قضاء ظلمه و کفره به دست آورده بود! (معجم الادباء ج ۲ ص ۳۳۵). خلاصه گفتار تذکره نویسان درباره صاحب: ثعالبی در یتیمه الدهر گوید: عبارتی ندارم که با آن بتوان مکانت وی را در علم و ادب و جلالت او را در جود و کرم و محاسن بسیار و مفاخر گوناگون وی را بیان کرد و هرچند داد سخن دهم کمترین فضیلت او را نتوانم گفتن، تنها میگویم او صدر مشرق و تاریخ مجد و چشمه عدل و احسان است و کسی است که هر گاه او را به همه آنچه مخلوقی را بدان ستایند، مدح گویند، حرجی نباشد. سمعانی گوید: نام و شعر او مشهورتر از آن است که درباره او چیزی گوئیم. ابن خلکان نویسد: نادره دهر و اعجوبه زمان در فضایل و محاسن و کرم بود. سیوطی در بغیة الوعاه گوید: نادره دهر و اعجوبه زمان بود. حدیث گفت و املاء کرد. در محضر او مردمان بسیاری گرد آمدند که نزد هیچ یک از علماء آنقدر جمع نشدند. از تاریخ وزیر ابوسعید منصور بن حسین آبی نقل شده است که: زبان قلم از بیان کمترین اوصاف صاحب و کوچکترین فضائل او خسته و ناتوان است. در لسان المیزان گوید: مشهور به فضائل و کرامات است. او مردی راست و درست بود جز اینکه به مذهب اعتزال میل داشت. او نخستین وزیری بود که لقب صاحب گرفت. بخاری را حشوی میخواند و معتبر نمیدانست. فلسفه و فلاسفه را دشمن میداشت. از کتاب التدوین نقل شده است که: اگر بدعت اعتزال و شناعت تشیع در وی نبودی کمتر کس از فضلا و بزرگان بدو رسیدی. مافروخی گوید: یکی از سه شخصی بود که عضدالدوله به وجود ایشان بر مؤیدالدوله حسد برده میگفت بر هیچ یک از پادشاهان حسد نبردم مگر بر برادر مؤیدالدوله که او را سه ابوالقاسم است، نخست ابن عباد، دوم فضل بن سهل و سوم قاضی معروف به یزدی. اما ابن عباد در علوم متفنن بود و از احمد بن فارس و ابوالفضل بن عمید فایده بر گرفت. یافعی در مرآت الزمان پس از ستایش وی گوید: فضایل و مناقب او بسیار و نزد علمای این فن مشهور و معروف است و من به همین قلیل اکتفا کردم. در شذرات الذهب گوید: از مردان روزگار و بااحتیاط و باعزم و بزرگوار و شریف و صاحب حشمت و جاه و دادگر بود. از محمدتقی مجلسی اول در حواشی نقدالرجال نقل است که: افقه فقهاء قدیم و متأخر شیعیه بود و هرچه از مراتب علم وی گوئیم ماورای آن بوده است. و در جای دیگر او را رئیس المحدثین خوانده است. مجلسی دوم محمدباقر در مقدمه بحار او را با خلیل بن احمد نحوی قرین دانسته است. شیخ حر در امل الأمل گوید: صاحب کافی الکفاه عالم فاضل ماهر شاعر ادیب محقق متکلم عظیم الشأن جلیل القدر در علم و ادب و دنیا و دین سرآمد بود و شیخ صدوق کتاب عیون الاخبار را به نام وی تألیف کرد و ثعالبی یتیمه الدهر را برای شرح احوال او و شعرای دربار وی گرد آورده است. او شیعیه امامی و فارسی نژاد و طرفدار عرب بود. ابن شهر آشوب در معالم

العلماء در ضمن شعرای اهل بیت گوید: اسماعیل عباد متکلم شاعر نحوی است. سید رضی وی را در حیات او مدح و پس از مرگ رثا گفت. عبدالرحمن الانباری در نزهة الالبناء فی طبقات الاطباء گوید: صاحب بسیار فاضل بود و در علوم متفنن. دربار صاحب مرکز شعرا و ادباء بوده است، چنانکه یاقوت از مشارب التجارب آرد که صاحب را پانصد شاعر صاحب دیوان ستودند و ثعالبی در یتیمه گوید: هیچ دربار بمانند دربار صاحب مورد توجه شعرا نبوده. (۱) - این تاریخ درست نیست. وفات او بسال ۳۳۵ بوده است. رجوع به وفیات الاعیان شود. (۲) - و در ص ۱۲۸ کتاب، عباد بن علی بن حسین آمده است. (۳) - ن ل: نزهة. (۴) - چنین است در متن و در حاشیه چ مار گلیوث «لعله الحذق» آمده و در نسخه چ قاهره «الجدل» تصحیح شده است. (۵) - چنین است در متن و محشی گوید شاید مقصود ابن کعب باشد. (۶) - در این داستان ظاهراً اشتباهی است، چه گویند یزید هنگام مرگ معاویه در بالین او نبوده و در خارج دمشق اقامت داشته. رجوع به کامل ابن اثیر ج ۴ ص ۴ شود. (۷) - آشی است که از شیر ترش سازند و گاهی در آن شیر تازه افزیند. (منتهی الارب). (۸) - ظ. درست این کلمه «نباشد» است، چه صاحب خود قرآن را مخلوق میدانسته. (۹) - قرآن ۳۷/۵۵. (۱۰) - قرآن ۲۳/۱۰۸. (۱۱) - یاقوت در معجم البلدان ج ۲ ص ۳۱۵ و ۳۱۶ این دو را دو کتاب دانسته است. (۱۲) - قرآن ۱۲/۶۵. (۱۳) - در یتیمه الدهر «من الظلم بعدی» آمده. (۱۴) - این بیت را ثعالبی به سلامی نسبت کند. صاحب بودن. [ح د] (مص مرکب) داشتن. دارا بودن. مالک بودن.

صاحب تأیید.

[ح تء] (ص مرکب) ورجمند. دارای فره ایزدی. مؤید: پادشاه صاحب تأیید شنید که شیخ شاه، کرت دیگر در شروان رایت طغیان برافراشته... (حبیب السیر جزء چهارم از ج ۳ ص ۳۵۲).

صاحب تجربه.

[ح ت ر ب / ب] (ص مرکب) مجرب. کار آزموده. خبیر. بینا: او مرد صاحب تجربه است باید که بدین جانب شتابد. (حبیب السیر جزء چهارم از ج ۲ ص ۲۳۶).

صاحب ترجمه.

[ح ب ت ج / ج م / م] (ترکیب اضافی، مرکب) آنکه شرح حال او مورد بحث و تحقیق است.

صاحب تصرف.

[ح ت صیرر] (ص مرکب، مرکب) مالک و متصرف ||. مرشدی که بتواند حالتی را از مرید بگیرد یا به او بدهد: و حالی که به متابعت و سلوک میبود، هر صاحب تصرفی آن را نمیتواند تصرف نمود... (انیس الطالبین ص ۲۱۹).

صاحب تمیز.

[ح ت] (ص مرکب) خردمند. باشعور. عاقل: دیوانه میکند دل صاحب تمیز را هر گه که التفات پری وار میکند. سعدی.

صاحب ثعلب.

[ح ب ث ل] (اخ) محمد بن عبدالواحد مطرز. رجوع به مطرز شود.

صاحب جاه.

[ح] (ص مرکب) خداوند مقام و منصب. ارجمند: با من راه نشین خیز و سوی می‌کده آی تا بینی که در آن حلقه چه صاحب جاهم. حافظ.

صاحب جاهی.

[ح] (حامص مرکب) مقام صاحب جاه: خشت زیر سر و بر تارک هفت اختر پای دست قدرت نگر و منصب صاحب جاهی. حافظ.

صاحب جزیره.

[ح ب ج ر / ر] (ترکیب اضافی، مرکب) باطنیان را به هر ناحیتی کسی است که خلق را بدین مذهب دعوت کند و آن کس را صاحب جزیره خوانند و از دست وی به هر شهری داعیان باشند. رجوع به اسماعیلیه و باطنیه شود.

صاحب جلال.

[ح ج] (ص مرکب) دارای شکوه. بزرگ. بزرگ قدر.

صاحب جمال.

[ح ج] (ص مرکب) خوش صورت. خوشگل. زیبا. وجیه. خوبروی. حسین. حسینه: یکی را زنی صاحب جمال درگذشت. (گلستان). حسن میمندی را گفتند: سلطان محمود چندین بندهء صاحب جمال دارد که هر یک بدیع جهانی اند. (گلستان). و خواهر صاحب جمال خود را به صومعه او بردند. (سعدی). کند جلوه طاوس صاحب جمال. (بوستان). اتفاقاً نظر دیلم بر زنی از زنان آن دیه آمد و آن زن صاحب جمال بود. (تاریخ قم ص ۳۳). دَمیر؛ مرد صاحب جمال. (منتهی الارب).

صاحب جمع.

[ح ج] (ص مرکب، مرکب) مأمور جمع آوری مالیات در دوره مغول. ج، صاحب جمعان: تا رعایا آن را بدو قسط باده و نیم و حق خزانه با صاحب جمعی که در هر ولایت منصوب گشته می‌رسانند. (تاریخ غازان خانی ص ۲۶۴ ||). در روزگار صفویه صاحب جمع کسی را می‌گفتند که مسؤول ضبط و تحویل نوعی از اموال دیوانی بود چون: صاحب جمع خزانه، صاحب جمع جباخانه، صاحب جمع قیچاچی خانه (خیاط خانه سلطنتی)، صاحب جمع میوه خانه، صاحب جمع غانات، صاحب جمع آبدارخانه، صاحب جمع شترخان، صاحب جمع قهوه خانه، صاحب جمع رکابخانه، صاحب جمع مشعلخانه و نقاره خانه، صاحب جمع انبار، صاحب جمع اصطبل، صاحب جمع شربت خانه. (تذکره الملوک چ مینورسکی صص ۴۵ - ۵۲). (۱) (۱) - در عصر قاجاریه، ظاهراً صاحب جمع، تنها به رئیس شترخانه اطلاق میشد.

صاحب جوزا.

[ح ب ج] (اخ) کوب عطارد را گویند، چه برج جوزا خانه اوست. (برهان قاطع). عطارد، چرا که جوزا خانه عطارد است. (غیث اللغات). رجوع به عطارد شود.

صاحب جهان.

[ح ج] (ص مرکب، مرکب) جهاندار. پادشاه: گر این صاحب جهان دل داده تست شکاری بس شگرف افتاده تست. نظامی. جهان را به صاحب جهان نور باد وز این داوری چشم بد دور باد. نظامی.

صاحب جیش.

[ح ج] (ص مرکب، مرکب) صاحب الجیش. سپهسالار لشکر: القبض علی اریارق الحاجب صاحب جیش الهند و کیف جری ذلک... (تاریخ بیهقی ص ۲۱۸). گشته داود نبی زراد لشکرگاه او باز صاحب جیش آن لشکر سلیمان آمده. خاقانی. امیر ناصرالدین در عهد سلطنت منصور بن نوح سامانی با ابواسحاق البتکین که صاحب جیش خراسان بود به خدمت تخت او رسید. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۴). و ابوالحسن سیمجوری صاحب جیش و لشکرکش خراسان به نیشابور بود... (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۵). فخرالدوله بر میسره لشکر خراسان مقابل علی کامه بایستاد که صاحب جیش مؤیدالدوله بود... (ترجمه تاریخ یمنی ص ۶۹). مأمون بن محمد بر دست غلامان خویش در ضیافت صاحب جیش کشته شد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۱۷۹). سباشی تکین را که خویش و صاحب جیش او بود با لشکر وافر به خراسان فرستاد... (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۹۲). و بعد از آن صاحب جیش متوجه ایشان شده امرا و اعیان مأمون از این حرکت پشیمان گردیده از انتقام سلطان بغایت متوهم گشتند. (حبیب السیر جزء چهارم از ج ۲ ص ۱۳۸). در سنه خمس و ثلاثین و اربعمائه (۴۳۵ ه. ق). مودود سپاهی آزموده با صاحب جیش به خراسان فرستاد... (حبیب السیر جزء چهارم از ج ۲ ص ۱۴۳).

صاحب چیز.

[ح] (ص مرکب) دارا. متمول. مالدار. ثروتمند. غنی.

صاحب حالت.

[ح ل] (ص مرکب) دارای جذبه و شور. آنکه حرارتی و عشقی دارد: که صاحب حالتان یکباره مردند ز بی سوزی همه چون یخ فسرند. نظامی.

صاحب حدیث.

[ح ح] (ص مرکب) آنکه حدیث داند. محدث: موفق امام صاحب حدیثان و همه اعیان گفتند صواب جز این نیست که اگر جز این کرده آید این شهر غارت شود. (تاریخ بیهقی). موفق امام صاحب حدیثان با طغرل برفته بود. (تاریخ بیهقی).

صاحب حیات.

[ح ح] (ص مرکب) جاندار. زنده: صاحب حیات بی درد نیست. (مجالس سعدی).

صاحب خاطران.

[ح ط] (ا مرکب) کنایه از شاعران و اهل سخن و خوش طبعان باشد. (برهان قاطع).

صاحب خانه.

[ح ن / ن] (ص مرکب، ا مرکب) خانه خدا. میزبان. دیار. ابوالمثنوی. رب البیت: در آن خانه که آن شب بود رختش به صاحب خانه بخشیدند تختش. نظامی. - امثال: اگر میهمان یکی باشد صاحب خانه گاو میکشد، یا میزبان گاو میکشد؛ با کثرت سائلان و خواهندگان به تمام واجبات رادی و جوانمردی عمل نتوان کرد. (امثال و حکم ص ۲۲۹).

صاحب خبر.

[ح خ ب] (ص مرکب، ا مرکب) خبرنگار. منهی. خبر گزار: باد را [خدای تعالی] صاحب خبر سلیمان کرد، تا هر کجا بر یک ماه راه یا بیشتر کسی چیزی بگفتی به گوش سلیمان رسانیدی. (ترجمه تاریخ طبری). پادشاهی که به روم اندر صاحب خبران پیش او صف سماطین زده زرین کمران. منوچهری. و هر کجا صاحب خبر گماشته بود و جز مردم دانای عاقل را نگماشتی. (فارسنامه ابن بلخی ص ۵۵). و صاحب خبر و برید بسر خویش منصبی بزرگ داشتی. (فارسنامه ص ۹۳). صاحب خبران را در مملکت به هر شهری و ولایتی گماشته بودند تا هر خبری که میان مردم حادث گشتی پادشاه را خبر کردند تا آن پادشاه بر موجب آن فرمان دادی... (نوروزنامه ص ۷). پس صاحب خبران این حال به بدر غلام معتضد برداشتند. (مجمل التواریخ و القصص ص ۳۶۸). خبر برد صاحب خبر نزد شاه که مثنی ستمدیده دادخواه... نظامی. به صاحب خبر گفت کاندیشه نیست همه چوبه تیری ز یک ریشه نیست. نظامی. هزارش بیشتر صاحب خبر بود که هر یک بر سر کاری دگر بود. نظامی. و گوشها صاحب خبران ویند [یعنی صاحب خبر جسدند]. (مفاتیح العلوم ||). مطلع. آگاه. باخبر: صاحب خبر غیر (۱) نخوانده ست به سدره چون سیرت نیکوش به فهرست سیر بر. سنائی. از پی صاحب خبران است کار بی خبران را چه غم روزگار. نظامی. ما که ز صاحب خبران دلیم گوهریم ارچه ز کان گلیم. نظامی. ای بی خبر بکوش که صاحب خبر شوی تا راهرو نباشی کی راه بر شوی. حافظ ||. حاجب ||. نقیب ||. معرف ||. ایلچی. (برهان). (۱) - ظ: غیب.

صاحب خراج.

[ح خ] (ص مرکب، ا مرکب) خراج ستان. شاه: خواجه صاحب خراج کون و مرا از زکاتش نصاب دیدستند. خاقانی. بر در فقر آی تا پیش آیدت سرهنگ عشق گوید ای صاحب خراج هر دو گیتی اندر آ. خاقانی.

صاحب خرد.

[ح خ ر] (ص مرکب) عاقل. خردمند. دانا: شگفتی فروماند صاحب خرد که نه آدمی بود و نه دام و دد. نظامی. به است از دد انسان صاحب خرد نه انسان که در مردم افتد چو دد. سعدی (بوستان). جوانمرد و صاحب خرد دیدمش به مردانگی فوق خود دیدمش. سعدی (بوستان). بد اندر حق مردم نیک و بد مگو ای جوان مرد صاحب خرد. سعدی (بوستان).

صاحب خطران.

[ح خ ط] (ا مرکب) کنایه از ملوک و سلاطین و امرا و مشاهیر باشد. (برهان قاطع).

صاحب خیر.

[ح خ / خ] (ص مرکب) نیکوکار.

صاحب داد.

[ح] (اخ) دهی از دهستان پائین جام بخش تربت جام شهرستان مشهد، در ۲۵۰۰۰ گزی جنوب خاوری تربت جام، سر راه مالرو عمومی تربت جام به قلعه حمام. جلگه، معتدل و سکنه ۲۷۲ تن شیعه و حنفی (؟) فارسی زبان، آب آن از قنات و محصول آن غلات، پنبه، تریاک و شغل زراعت، مالداری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صاحب داد.

[ح] (اخ) دهی از دهستان شورپهه بخش سرخس شهرستان مشهد، در ۶۷۰۰۰ گزی جنوب باختری سرخس. کوهستانی، گرم سیر. سکنه ۱۳ تن شیعه، فارسی زبان. آب آن از قنات، محصول آن غلات، تریاک، بنشن و شغل زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صاحب دده.

[ح د د] (اخ) وی از شعرای پیرو طریقت مولویه و از مردم بروسه است. پس از مدتی سیر و سیاحت عزلت گزید و بسال ۱۱۴۰ ه. ق. در گذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صاحب درب.

[ح د] (ص مرکب، ا مرکب) ظاهراً بمعنی مرزبان حاکم و یا رئیس باشد: و به نزدیک قشمیر رسیدند، چنگی بن سمهی (۱) که صاحب درب قشمیر بود به خدمت پیوست چو دانست که با افراط بآس و هیبت شمشیر او جز اسلام و استسلام چاره نیست. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۰۹). (۱) - جکمی بن سامی.

صاحب درد.

[ح د] (ص مرکب) دردمند. مصیبت زده. آنکه دردی دارد: گر بود در ماتمی صد نوحه گر آه صاحب درد را باشد اثر. عطار||. آنکه جذبه و شوقی دارد: عشق او را مرد صاحب درد باید شک مکن کاندرا این آخر زمان صدر زمان است آنچنان. خاقانی. عارفان درویش صاحب درد را پادشا خوانند اگر نانش نیست. سعدی.

صاحب درنگ.

[ح د ر] (ص مرکب) صبور. شکیبیا. متحمل: دولتی باید صاحب درنگ کز قدری بار نیاید به تنگ. نظامی.

صاحب دعوت.

[ح دَعْ وَ] (اخ) ابومسلم خراسانی: و اخبار ابومسلم صاحب دعوت عباسیان و طاهر ذوالیمینین و نصر احمد سامانی بسیار خوانده اند. (تاریخ بیهقی ص ۳۸۷). و رجوع به صاحب الدعوه و ابومسلم مروزی شود.

صاحب دکان.

[ح دُ] (ص مرکب، ا مرکب) دکاندار. خداوند دکان.

صاحب دل.

[ح دِ] (ص مرکب، ا مرکب) آگاه. بینا. دیده ور. عارف. صاحب حال. روشن ضمیر: غلام عشق شو کاندیشه این است همه صاحب دلان را پیشه این است. نظامی. شتابندگانی که صاحب دلند طلبکار آسایش منزلند. نظامی. دل اگر این مهره آب و گل است خر هم از اقبال تو صاحب دل است. نظامی. گفت پیغمبر که زن بر عاقلان غالب آید سخت و بر صاحب دلان. مولوی. و در زمره صاحب دلان متجلی نشود مگر آنکه که متجلی شود به زیور قبول امیر کبیر. (گلستان). صاحب دلی را گفتند: بدین خوبی که آفتاب است نشینده ایم که کس او را دوست گرفتست. (گلستان). منجمی به خانه درآمد، یکی مرد بیگانه دید با زن او بهم نشست، دشنام و سقط گفت... صاحب دلی بر این واقف شد. (گلستان). یکی از صاحب دلان زور آزمایی را دید بهم برآمده... (گلستان، باب دوم). عابدی را حکایت کنند که شبی ده من طعام بخوردی و تا به سحر ختمی بکردی. یکی از بزرگان شنید گفت: اگر نیم نانی بخوردی و بخفتی به نزدیک صاحب دلان پسندیده تر بودی. (گلستان). آورده اند که یکی از وزراء به زبردستان رحمت آوردی... روزی به خطاب ملک گرفتار آمد، همگان در استخلاص او سعی کردند... تا ملک از سر خطای او درگذشت. صاحب دلی بر این حال اطلاع یافت. (گلستان، باب اول). ظالمی را حکایت کنند که هیزم درویشان خریدی به حیف و توانگران را دادی به طرح. صاحب دلی در حق او گفته بود... (گلستان، باب اول). یکی از ملوک... همی گفت که مرسوم فلان را... مضاعف کنید که ملازم درگاه است. صاحب دلی بشنید، فریاد از نهادش برآمد. پرسیدندش چه دیدی؟ گفت مراتب بندگان به درگاه خداوند همین مثال است. (گلستان). وقتی در سفر حجاز طایفه جوانان صاحب دل همدم من بودند. (گلستان، باب دوم). بر رأی روشن صاحب دلان که روی سخن بدیشان است پوشیده نماند. (گلستان). نان از برای کنج عبادت گرفته اند صاحب دلان نه کنج عبادت برای نان. (گلستان، باب دوم). صاحب دلی به مدرسه آمد ز خانقاه بشکست عهد صحبت اهل طریق را. (گلستان، باب دوم). مگر صاحب دلی روزی به رحمت کند در حق درویشان دعائی. (گلستان). سخن را روی با صاحب دلان است نگویند از حرم الا به محرم. سعدی. صاحب دل و نیک سیرت و علامه گو کفش دریده باش و خلقان جامه. سعدی. جوانی هنرمند و فرزانه بود که در وعظ چالاک و مردانه بود نکونام و صاحب دل و حق پرست خط عارضش خوشتر از خط دست. سعدی (بوستان). به آخر نماند این حکایت نهفت به صاحب دلی باز گفتند و گفت. سعدی (بوستان). که مرد ارچه دانا و صاحب دل است به نزدیک بی دانشان جاهل است. سعدی (بوستان). شنیدم که صاحب دلی نیکمرد یکی خانه بر قامت خویش کرد. سعدی (بوستان). چنین گفت یک ره به صاحب دلی که عمرم بسر شد به بی حاصلی. سعدی (بوستان). سبکبار مردم سبکتر روند حق این است و صاحب دلان بشنوند. سعدی (بوستان). زبان دانی آمد به صاحب دلی که محکم فرومانده ام در گلی. سعدی (بوستان). خنک آنکه در صحبت عاقلان بیاموزد اخلاق صاحب دلان. سعدی (بوستان). یکی رفت و دینار از او صد هزار خلف ماند و صاحب دلی هوشیار. سعدی (بوستان). زبون باش تا پوستینت درند که صاحب دلان بار شوخان برند. سعدی (بوستان). دل میرود ز دستم صاحب دلان خدا را دردا که راز پنهان خواهد شد آشکارا. حافظ. گر سنگ از این حدیث بنالد عجب مدار صاحب دلان حکایت دل خوش ادا کنند. حافظ. حلقه زلفش تماشاخانه باد صباست جان صد صاحب دل آنجا بسته یک مو بین. حافظ.

صاحب دل فریب.

[ح د ف / ف] (نف مرکب) که صاحب دل را فریبید. رجوع به صاحب دل شود: سرانگشتان صاحب دل فریبش نه در حنا که در خون قتیل است. سعدی.

صاحب دلق.

[ح د] (ص مرکب، ا مرکب) خرقة پوش. صوفی. آنکه دارای دلق است. رجوع به دلق شود. - میر صاحب دلق؛ عمر بن خطاب: به یار محرم غار و به میر صاحب دلق به پیر کشته غوغا به شیر شرزاه غاب. خاقانی.

صاحب دلی.

[ح د] (حامص مرکب) صفت صاحب دل (به همه معانی). رجوع به صاحب دل شود: یافته در خطه صاحب دلی سکه نامش رقم عادل. نظامی.

صاحب دولت.

[ح د / دُول] (ص مرکب، ا مرکب) مقبل. خوش بخت. بختیار: که از بی دولتان بگریز چون تیر سرا در کوی صاحب دولتان گیر. نظامی. دست زن در ذیل صاحب دولتی تا ز افشالش بیابی رفعتی. مولوی. پدر گفت: تو را ای پسر در این نوبت فلک یاری کرد... که صاحب دولتی در تو رسید. (گلستان). طریق و رسم صاحب دولتان است که بنوازند مردان نکو را. سعدی ||. عارف واصل: چون مرغ روحانیت طالب از بیضه بشریت بواسطه تربیت صاحب دولتی بیرون آید بعد از آن پروازگاه آن مرغ را جز حضرت اله کسی دیگر نمیداند. (انیس الطالین ص ۱۲۱ ||). پادشاه: پس بگوی که خان داند که امروز مردم دو اقلیم بزرگ که زیر فرمان ما دو صاحب دولت اند، و بیگانگان دور و نزدیک از اطراف چشم نهاده تا میان ما حاصل دوستی بر چه جمله قرار گیرد. (تاریخ بیهقی ص ۲۱۰). آفرین گویان عالم آفرین گویان شده پیش تخت چون تو صاحب دولت از برنا و پیر. سوزنی ||. مالدار (در تداول عامه).

صاحب دیوان.

[ح ب دی / ح دی] (ص مرکب، ا مرکب) سرکار و ناظر خزانه و مالیه دولت. عهده دار عایدات مملکت. شغلی بوده است تقریباً معادل با وظیفه مستوفی یا مستوفی الممالک در این اواخر یا وزارت مالیه کنونی: پس از وفات سلطان محمود... مهم صاحب دیوانی غزنه بدو [ابوسعید سهل] داده آمده با ضیاع خاص. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۲۴). محمود شغل همه صنایع غزنی خاص بدو مفوض کرد، و این کار برابر صاحب دیوانی غزنین است. (تاریخ بیهقی ص ۱۲۴). و صاحب دیوان سواران بیستگانیها بدهد. (تاریخ بیهقی ص ۲۶۷). و سوری صاحب دیوان بینهایت چیز فرستاده بود نزدیک وکیل. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۵). و آنچه اکنون ضمان کرده بودند بطلبد و به نیشابور فرستد نزدیک سوری صاحب دیوان. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۵). و قاضی صاعد و صاحب دیوان نیشابور و رئیس پوشنگ... حاضر بودند. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۵). و بوالقاسم کثیر را که صاحب دیوانی خراسان داده بودند در پیچید. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۷). پیغام داد که بنده نگوید که حساب صاحب دیوان مملکت نباید گرفت. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۸).

و مستوفیان از بیم خواجه احمد نانی که وی و کسان وی خورده بودند در مدت صاحب دیوانی و مشاخره که استده اند آن را جمع کردند... (تاریخ بیهقی ص ۳۷۰). بوالحسن سیاری صاحب دیوانی ری و جبال دارد. (تاریخ بیهقی ص ۳۷۳). کار وی صاحب دیوانی است که هم کفایت دارد و هم امانت. (تاریخ بیهقی ص ۳۷۳). و صاحب دیوان حضرت غزنه و اطراف مملکت و هندوستان که به غزنین نزدیک است بوده. (تاریخ بیهقی ص ۳۹۷). صاحب دیوان خراسان ابوالفضل سوری از نیشابور در رسید. (تاریخ بیهقی ص ۴۱۸). صاحب دیوان خراسان سوری در باب وی تلبیسها ساخته. (تاریخ بیهقی ص ۴۴۲). نامه صاحب برید ری رسید به گذشته شدن ابوالحسن سیاری رحمه الله علیه و صاحب دیوانی را او می‌داشت... امیر نامه ای فرمود به سیستان و عزیز بوشحنه آنجا بود تا سوی ری رود و به صاحب دیوانی قیام کند. (تاریخ بیهقی ص ۴۴۴). مرا گر صاحب دیوان اعلیٰ چرا گوید به خدمت می نیایی. سعدی. نزدیک صاحب دیوان رفتیم به سابقه معرفتی که میان ما بود. (گلستان). صاحب دیوان ما گوئی نمیداند حساب کاندرا این طغرا نشان حَسْبَهُ اللَّهُ نیست. حافظ. و از روی وقوف و کاردانی در سرانجام امور صاحب دیوانی شروع نمود. (حیب السیر جزء چهار از ج ۳ ص ۳۵۲).

صاحب دیوان.

[ح دی] (اخ) دهی از دهستان مشکین باختری بخش مرکزی شهرستان خیاو، ۲۰۰۰۰ گزی شمال باختری خیاو، ۱۵۰۰۰ گزی شوسه خیاو-اهر. جلگه، معتدل و سکنه ۱۸۷ تن شیعه. آب آن از اهرچای و محصول آنجا غلات، حبوبات، پنبه است. شغل اهالی زراعت و گله داری است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صاحب دیوان.

[ح دی] (اخ) عطاملک جوینی (علاءالدین...). رجوع به عطاملک شود.

صاحب دیوان.

[ح دی] (اخ) محمد بن محمد جوینی، ملقب به بهاءالدین. وی پدر عطاملک و شمس الدین جوینی است و ملازمت حکام و شحنگان مغول داشت که در فترت بین فتوحات چنگیزخان تا ورود هولاکو به ایران (قریب سی و پنج سال) مستقیماً از مغولستان به حکومت بلاد غربی تعیین میشدند. و در حدود سنه ۶۳۰ ه. ق. که جتتمور یکی از امرای خود را که کلبلات نام داشت برای دفع قراجه و تغلن سنقور به نیشابور فرستاد بهاءالدین با جمعی از معارف و اکابر نیشابور گریختند و به طوس رفته به تاج الدین فریزنی که متصرف قلعه طوس بود التجا بردند. کلبلات بعد از شکست دادن قراجه به طوس آمد و احوال این جماعت شنیده بود ایلچی بنزدیک تاج الدین فریزنی فرستاد و تسلیم ایشان را خواستار شد. فریزنی آنان را نزد کلبلات فرستاد و او بهاءالدین محمد و سایر بزرگان نیشابور را به احترام تمام پذیرائی کرد و به انواع استمالت مستظهر گردانید و ایشان را به خدمت جتتمور برد و او نیز مقدم آنان را گرامی داشت و پس از اندک مدتی صاحب دیوانی خراسان و مازندران را به بهاءالدین مقرر فرمود و یک دو سال بعد در حدود سنه ۶۳۳ ه. ق. بهاءالدین و گرگوز را به رسالت بنزد او کتای قاآن فرستاد، او کتای قاآن نیز درباره ایشان کمال عنایت را مبذول داشت و بهاءالدین را به مزید عاطفت مخصوص گردانید و او را پایزه (۱) و یرلیغ به آلتماغا داد و صاحب دیوانی ممالک بدو ارزانی داشت. در حدود سنه ۶۳۷ ه. ق. گرگوز حاکم جدید خراسان و مازندران و سایر بلاد غربی برای دفاع از خود به اردوی او کتای قاآن میرفت در مدت غیبت خود بهاءالدین مذکور را به حکومت بلادی که در تصرف خویش داشت نامزد کرد. در حدود سنه ۶۴۳ ه. ق. که امیر ارغون حاکم جدید بلاد غربی بعد از گرگوز از ایران به اردوی کیوک خان میرفت بهاءالدین را در ممالک

آذربایجان و گرجستان و روم و آن اطراف به نیابت خود بگذاشت و در سفر دوم خود در حدود سنه ۶۴۴ یا ۶۴۵ بهاءالدین را نیز در مصاحبت خویش به اردو برد و در سفر سوم (سنه ۶۴۷) بهاءالدین را به مشارکت امیر حسین نام در ممالک متصرفی قایم مقام خود گذارد و در سنه ۶۵۱ که امیر ارغون از سفر چهارم خویش به اردو مراجعت کرد پس از ورود به خراسان بهاءالدین را با مغولی دیگر نایمتای نام به حکومت عراق و یزد گماشت و سن بهاءالدین در آن وقت به شصت سال رسیده بود و عزم داشته تا بقیه العمر از ملابست اعمال دیوانی کناره جوید اما بسبب آنکه امرا به انزوای او رضا نمیدادند بی اختیار عازم عراق گشت و چون به اصفهان رسید در سنه ۶۵۱ درگذشت. بهاءالدین از فضایی عصر خود بشمار است و او را به فارسی و عربی اشعار نیکوست. بعضی این اشعار در تضاعیف جهانگشا و تاریخ و صاف مذکور است و برخی دیگر در کتاب شرف ایوان البیان فی شرف بیت صاحب الدیوان للقاضی نظام الدین اصفهانی آمده است. (مقدمه جهانگشای جوینی صیح - کا). (۱) - رجوع به «پایزه» شود.

صاحب دیوان.

[ح دی] (اخ) محمد بن محمد جوینی، ملقب به شمس الدین. چون هلاکو در آغاز سال ۶۶۱ ه. ق. امیر سیف الدین بیتکچی خوارزمی وزیر خویش را بکشت، وزارت به شمس الدین محمد جوینی که از سال ۶۵۷ حکومت بغداد داشت سپرد و حکومت این شهر به عطاملک برادر وی داد و پس از آنکه اباقاخان به سلطنت رسید همچنان وزارت به صاحب دیوان سپرد و او به جمع آوری عایدات کل ممالک و راندن سیاست و اداره امور مشغول بود و هیچکس جز پادشاه بر او تفوق نداشت و در نتیجه این قدرت و حسن اداره، در عهد وی ایران ترقی و اعتبار بسیار حاصل کرد و صاحب دیوان را اسم و رسم و ثروت بسیار حاصل شد چنانکه عایدی او را روزی ده هزار دینار نوشته اند، و شعرا و اهل علم و ادب محامد صفات و ذکر خیر او را در ستون دواوین و دفاتر به نظم و نثر مخلد کردند. بسال ۶۶۶ مسعودییک پسر محمود یلواج حاکم ماوراءالنهر از جانب براق خان پادشاه اولوس جغتای به سفارت بنزد اباقاخان آمد و به فرمان خان، عمال لشکری و کشوری به استقبال وی بیرون شدند. صاحب دیوان برابر او از اسب بزیر آمد و رکاب وی ببوسید و مسعودییک از سر استخفاف خواجه را گفت: اگر صاحب دیوان تویی نامت از نشان خوشتر و با آن مرد بزرگ از روی کبر سخن راند. خواجه شمس الدین که دانایی عاقل و بااحتیاط بود در پاسخ هیچ نگفت و به انتظار فرصت، مسعودییک را بیشتر تواضع کرد و او رسالت خود بگذاشت و برفت. ترقی رتبت شمس الدین و فرزندان وی و همچنین برادر او عطاملک، عده ای از متنفذین و اعیان را که در دولت اباقاخان بسر میبردند گران می افتاد و یکی از اینان مجدالملک یزدی بود. وی در آغاز وزارت اتابکان یزد داشت، آنگاه به خدمت بهاءالدین محمد پسر صاحب دیوان حکمران اصفهان رفت و بتدریج در دستگاه صاحب دیوان درآمد و خواجه شمس الدین به تربیت او همت گماشت، لیکن وی بجای اینکه پاس نعمت این خاندان بدارد، در پی شکست کار ایشان بود و چندین بار دسائسی برانگیخت تا عطاملک را به ارتباط با بیگانگان منسوب دارد ولی در کار خود توفیق نیافت و هر بار خیانت او آشکار گشت. خواجه شمس الدین برای دفع شر او وی را به حکومت سیواس منصوب داشت و بر مقرری او بیفزود. لیکن مجدالملک از خیال خویش منصرف نگشت و در اواخر سال ۶۸۷ هنگامی که اباقاخان از تبریز بقصد خراسان حرکت کرد و به قزوین رسید مجدالملک بتوسط یکی از مقربان امیر ارغون پسر اباقاخان به خدمت او راه یافت و به آن شاهزاده گفت که بیش از یک سال است که میخواهد سخنی که عین مصلحت ملک و دولت است به عرض برساند ولی چون مطلب مهم و صاحب دیوان مانع رسیدن آن به گوش ایلخان بوده، تاکنون نتوانسته است آن را عرضه دارد و آن اینکه صاحب دیوان در باطن با سلاطین مصر و شام، همدست شده و معین الدین پروانه به اغوای او با بیبرس ساخته است و امرای مغول را به قتل رسانیده و با اینکه حاصل املاک او که از دولت ایلخان یافته، برابر حاصل املاک دیوانی است باز راه کفران میرود و برادر وی عطاملک در بغداد پادشاه وار مینشیند و تاج مرصع بر سر میگذارد و ثروت و مکنت ایشان از حد شمار بیرون است و چون صاحب

دیوان وقوف مرا بر این اسرار میدانند فرمان حکومت سیواس را با مقداری مال و منال به من داد، تا چیزی از این جمله بر زبان نیاورم و او به آسودگی براه خلافت و کفران رود. ارغون گفتار مجدالملک را با پدر در میان نهاد و اباقا او را به خاموشی توصیه کرد و وعده داد که به وقت فراغت به تحقیق و تدبیر قیام کند. در بهار سال ۶۷۸ که اباقاخان در محل سلطانیه بود، مجدالملک به دستگیری امیر تغار و نایب او صدرالدین زنجانی به خدمت او راه یافت و آنچه را به شاهزاده ارغون گفته بود به عرض اباقا رسانید. وی از شنیدن این سخنان در خشم شد و بفرمود که مأمورین و ایلچیان به ولایات روند و نمایندگان صاحب دیوان را با دفاتر ایشان حاضر آورند تا به حساب آن جماعت رسیدگی شود و صحت بیانات مجدالملک به اثبات رسد. صاحب دیوان به اولجای خاتون زوجه هولاگوخان و مادر منگو تیمور که پس از آن خان برسم مغول به اباقا رسیده بود متوسل شد و اولجای خاتون پیش اباقا وساطت کرد و اباقا امر داد که نواب و فرستادگان صاحب دیوان را به مقر مأموریت خود برگردانند و کسی متعرض ایشان نشود و صاحب دیوان را نیز مورد عنایت و مرحمت قرار داد ولی مجدالملک فتنه انگیزی را ترک نگفته و این بار با صدرالدین زنجانی هم دست شد و بتدریج اعتبار او در دستگاه اباقا به آنجا رسید که ایلخان در سال ۶۷۹ به موجب فرمانی مخصوص او را شغل اشراف داد و مجدالملک در کار اداره کل ممالک اباقا شریک صاحب دیوان گشت، بلکه در شغل صاحب دیوانی رقیب و معارض وی گردید و چون خود را مسلط دید روزی از سر غرور رباعی ذیل را پیش صاحب دیوان فرستاد: در بحر غم تو غوطه خواهم خوردن یا غرقه شدن یا گهری آوردن قصدت خطر است من بخواهم کردن یا روی کنم سرخ بدان یا گردن. خواجه شمس الدین در جواب او نوشت: یرغو بر شاه چون نشاید بردن پس غصه روزگار باید خوردن این کار که پای در میانش داری هم روی بدان سرخ کنی هم گردن. و چون مجدالملک دانست که با صاحب دیوان نمیتوان درافتاد در صدد آزار عظاملک برادر وی برآمد. چون اباقا در گذشت در ۲۶ محرم سال ۶۸۱ برادر وی تگودار بجای او نشست، حکومت خراسان و مازندران و عراق و اران و آذربایجان را مستقلاً و بلاد روم را به مشارکت سلاطین سلجوقی به خواجه شمس الدین و دیاربکر و موصل و اربل را به خواجه هارون پسر او و حکومت بغداد و عراق همچنان به عظاملک واگذاشت و ایشان را انواع خلعتها داد و کار خاندان جوینی بار دیگر رونق گرفت. در سال ۶۸۱ مجدالملک یزدی مورد تعقیب و مصادره قرار گرفت و به قتل رسید و عظاملک و شمس الدین در امور کشور مستقل گردیدند. در سال ۶۸۲ که سلطان احمد به فکر جنگ با ارغون بود خواجه شمس الدین بیش از همه کس در تهیه اسباب او میکوشید، چه میدانست حیات وی به زندگانی این سلطان بسته است و چون در ربیع الاول سال ۶۸۳ عده ای از امرای سلطان احمد به دست امرای همدست ارغون کشته شدند و سلطان احمد شکست خورده از خراسان به آذربایجان گریخت، صاحب دیوان نیز به اصفهان فرار کرد و در آنجا شنید که سلطان احمد به قتل رسیده و ارغون خان بجای وی جلوس کرده است. پس از دو سه روز توقف اندیشید که به شیراز و هرمز رود و از آنجا راه هند پیش گرفته بقیه عمر را در آن دیار بسر برد، ولی چون از بابت خاندان خود آسوده خاطر نبود و میدانست که پس از ترک ایران ارغون رشته حیات ایشان را قطع خواهد کرد ناچار گشت که نزد ایلخان بیاید و از در توسل و التماس داخل شود، تا مگر جان خود و فرزندان و کسان خویش را از شر سطوت وی ایمن دارد و خدمت سی ساله خود و بستگان خویش را نزد ایلخان شفیع قرار دهد. به این عزم بهمراهی ملک امام الدین قزوینی و اتابک یوسفشاه لر که داماد خواجه شمس الدین بود بسمت اردوی ارغون حرکت کرد و در ساوه یکی از امرای ارغون به استقبال او آمد و یرلیغی از ایلخان به او ارائه داد که خان از سر جرایم گذشته در گذشته است و صاحب دیوان را به شمول عنایت خود امیدوار ساخته، خواجه با دلگرمی تمام به اردوی ارغون شتافت و در روز جمعه دهم رجب ۶۸۳ به خدمت رسید و در سرای امیر بوقا منزل گرفت، بوقا خواجه را به خدمت ارغون خان برد و ایلخان او را مورد نوازش قرار داد و به او وعده کرد که کماکان شغل صاحب دیوانی را بر او مقرر دارد تا خواجه به همدستی بوقا به تمشیت امور ممالک ایلخانی قیام نماید و به خدمت سابق ادامه دهد. امیر بوقا که در حقیقت جان و سلطنت ارغونخان مرهون او بود در این دوره قدرت فوق العاده پیدا کرد و او که بعدها از طرف قویلای به لقب چینگ

سانگ یعنی امیر بزرگ و وزیر ملقب گردید به دستگیری نایب خود خواجه فخرالدین محمد مستوفی قزوینی پسر عم مورخ مشهور حمدالله مستوفی به اداره امور ممالک ایلخانی پرداخت و خواجه شمس الدین که آفتاب اقبال خود را رو به زوال میدید به زبردستی امیر بوقا تن درداد و سعی او این بود که به انواع ملامطفات و تقدیم پیشکشها باب حسد امیر بوقا و دشمنان دیگر را مسدود دارد و باقی عمر را بیخطر بگذراند، ولی امیر بوقا و بدخواهان دیگر که شوکت سی ساله او را دیده و بر قدرت و کفایت و کثرت یاران و اعوان او اطلاع داشتند وجود وی را مانع استقلال خود می پنداشتند، مخصوصاً چند نفر از عمال دیوانی مثل خواجه فخرالدین مستوفی و علی تمغاچی و حسام الدین حاجب، بوقا را بر آن داشتند که بیکبار دست خواجه را از کارها کوتاه کند بلکه اگر موفق آید پیوند عمر او و خاندان جوینی را از هم بگسلد. امیر بوقا با وجود سابقه دوستی که با خواجه داشت به امیر ارغون گفت از کسی که نسبت به پدر ایلخان خیانت ورزیده و او را مسموم کرده است چگونه امید خدمت و صداقت میتوان داشت و تهمتهای دیگری نیز به خواجه بست و ارغون بفرمود که یرغوچیان به محاکمه خواجه بنشینند. خواجه را دست بسته به محکمه بردند و هنگامه جوینی که به تحریک دشمنان قیام کرده بودند بر خواجه تهمتها بستند. خواجه گفت جمله تقصیراتی که مفتریان بر من بسته اند یکی را صد اعتراف میکنم ولی از تهمت قصد ولی نعمت خود خبر ندارم. عاقبت قرار شد که خواجه جان خود را به دادن فدیة بخرد. آن بیچاره مهلت خواست و با فروش املاک و گرفتن قرض از اصحاب و اقوام و دوستان خویش قریب چهل تومان (۴۰۰۰۰۰) زر جمع آورد و گفت مرا تهیه بیش از این مقدور نیست، و ایلخان در قبول یا رد آن مختار است. ارغون که با خواجه کینه دیرینه داشت بر آن وزیر باتدبیر که مدت بیست و نه سال با حکمت و کمال قدرت و کفایت، ممالک مغول را اداره کرده و اسباب شوکت دولت هولانگو و جانشینان او شده بود نبخشود، و حکم شد که او را به قتل آرند. مأمورین خواجه را طرف عصر روز دوشنبه چهارم شعبان سال ۶۸۳ در نزدیک اهر آذربایجان کشتند و چهار پسر او یحیی و فرج الله و محمود و اتابک را در همان سال و نواده او علی پسر خواجه بهاءالدین محمد و منصور پسر عظاملک را در سال ۶۸۸ و خواجه هارون را در سال ۶۸۵ به قتل آوردند و دودمان جوینی به این شکل مولم برافتاد. خواجه شمس الدین محمد صاحب دیوان از بزرگترین وزرا و عمال و کتاب ایرانی است و در عهد خود در کفایت و تدبیر و شوکت و جاه و جلال و ثروت نظیر نداشته است و به مزید حکمت و تواضع و فضل دوستی و شعرپروری مشهور است و شیرین سخن ترین شعرای فارسی سعدی شیرازی ذکر او و برادر وی علاءالدین عظاملک را در قصاید خویش مخلد کرده و چند نفر از بزرگان علما و شعرای دیگر آن عهد مثل خواجه نصیرالدین طوسی و استاد صفی الدین ارموی و خواجه هماد الدین تبریزی و بدرالدین جاجرمی بنام او و افراد دیگر خاندان جوینی کتابها و قصاید ساخته و پرداخته اند و نام ایشان را که در السنه و افواه مشهور و مذکور بوده برای اخلاف نیز با ذکر بخیر به یادگار گذاشته اند. (از تاریخ مغول تألیف عباس اقبال).

صاحب دیوان.

[ح دی] (اخ) میرزا محمدتقی علی آبادی مازندرانی. رجوع به صاحب علی آبادی شود.

صاحب دیوان رسالت.

[ح دی ن ر ل] (ترکیب اضافی، مرکب) آنکه دیوان رسالت پادشاه دارد و نامه های او نویسد. دبیر. رئیس دفتر: از حدیث حدیث شکافد. ذوالریاستین که فضل بن سهل را گفتند و ذوالیمینین که طاهر را و ذوالقلمین که صاحب دیوان رسالت مأمون بود قصه دراز بگویم. (تاریخ بیهقی ص ۱۳۵). گفت: [حضرت رضا] یا امیرالمؤمنین فضل سهل بسنده باشد که وی شغل کدخدائی مرا تیمار دارد، و علی سعید صاحب دیوان رسالت خلیفه که از من نامه ها نویسد. (تاریخ بیهقی ص ۱۳۷). خواجه عمید ابوسهل که

صاحب دیوان رسالت است در روزگار سلطان بزرگ ابوشجاع فرخ زاد... (تاریخ بیهقی ص ۱۳۹). و به روزگار وزارت خواجه بزرگ عبدالرزاق دام تمکنه صاحب دیوان رسالت وی بود. (تاریخ بیهقی ص ۱۵۳). و جمله خواجه شماران و اعیان و صاحب دیوان رسالت... همه آنجا آمدند. (تاریخ بیهقی ص ۱۸۰). امیر مسعود رضی الله عنه خلوتی کرد با وزیر خواجه احمد حسن و بونصر مشکان صاحب دیوان رسالت. (تاریخ بیهقی ص ۲۱۷). و خواجه بزرگ و عارض و صاحب دیوان رسالت نیز بنشستند. (تاریخ بیهقی ص ۲۲۲). و خواجه بزرگ و عارض و صاحب دیوان رسالت به غزنین ماندند. (تاریخ بیهقی ص ۲۶۰). و سلطان و خواجه بزرگ و بونصر صاحب دیوان رسالت خالی کردند و احمد را بخواندند... (تاریخ بیهقی ص ۲۷۰). وزیر و عارض و صاحب دیوان رسالت و ندما حاضر آمدند. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۶). اگر من که صاحب دیوان رسالتم و مخاطبات به استصواب من میرود او را این نبشتمی کس بر من عیب نکردی. (تاریخ بیهقی ص ۳۹۷). و صاحب دیوان رسالت را پیغام داد بر زبان عراقی. (تاریخ بیهقی ص ۴۱۳).

صاحب رازی.

[ح ب] (اخ) لقب صاحب بن عباد است: تا سخن پرور بوی از صاحب رازی بهی چون سخاگستر بوی از حاتم طائی بری. سوزنی. رجوع به صاحب بن عباد شود.

صاحبرام.

[ح] (اخ) شاعری است و مؤلف صبح گلشن گوید وی از کایتهان لکهنوست، سخن سنج فارسی وارد و در تاریخ گوئی ملکه ای داشت و در عهد سلطنت غازی الدین حیدر ملقب به شاه زمن و نصیرالدین حیدر سلاطین ملک اود علم شهرت می افراشت. در تاریخ وفات غازی الدین حیدر پادشاه که در مقام نجف به شهر لکهنو مدفون است میگوید: چون رفت شه زمن ز دنیا ماتم دل خاص و عام بگرفت از روی بکا و آه گفتم حیدر به نجف مقام بگرفت (۱۲۴۳ ه. ق.). و تاریخ فوت میر سرفراز علی را چنین گفته: بهر آن سرفراز محفل دین جام رحمت ز فیض لم یزلی است گفت هاتف به سال تاریخش به جنان جای سرفراز علی است (۱۲۳۹ ه. ق.). و سال بنای چاه ظفرالدوله معظم الملک فتح علی خان بهادر هیبت جنگ محافظ خزانه شاه اود که از آثار مشهوره شهر لکهنو است چنین برآورده: از فتح علی خان که در این نام مبارک تاریخ بنای چه نو گشت نمایان از عالم غیب آمده آواز به گوشم برجاست که تاریخ بود فتح علی خان (۱۲۴۹ ه. ق.). (صبح گلشن ص ۲۴۰).

صاحب رأی.

[ح رَءِی] (ص مرکب، امرکب) دارای رأی و تدبیر صائب: فرزانه و صدر اجل و صاحب عالم کافروخته شد زو علم صاحب رأیان. سوزنی ||. به معنی وزیر است، چه رای در اصطلاح وزیر را می گویند. و کنایه از شیخ ابوعلی هم هست به اعتبار اینکه وزیر فخرالدوله پادشاه ری بوده است. (برهان قاطع) (۱). (۱) - مؤلف برهان را در این کلمه چند سهو است: نخست اینکه صاحب رأی لقب ابوحنیفه است، نه ابوعلی، دوم آنکه صاحب رأی در اصطلاح فارسی بمعنی وزیر نیامده، سوم آنکه «صاحب ری» (نه صاحب رأی) لقب صاحب بن عباد وزیر فخرالدوله دیلمی است نه ابوعلی، چهارم آنکه ابوعلی وزیر شمس الدوله فرزند فخرالدوله است. (مقدمه برهان قاطع چ معین).

صاحب رأی.

[ح ب رَءِی] (اِخ) لقب ابوحنیفه نعمان بن ثابت است: می جوشیده حلال است سوی صاحب رأی شافعی گوید شطرنج مباح است بیاز. ناصر خسرو.

صاحب رصد.

[ح ر ص] (ص مرکب، ا مرکب) آنکه از رصد آگاه باشد و شعوری از شرفنامه نقل کند که او اول حکیمی است که در قله کوهی به ارتفاع هفتصد ذرع نشسته و در طلوع و غروب سیارات و ثوابت مطالعه می کرد - انتهى.

صاحب ری.

[ح ب ر] (اِخ) لقب صاحب بن عباد است: گفتند مردمان که نیابند مردمان در هیچ فضل صاحب ری را نظیر و یار. فرخی. صاحب ری از حشم زبید تو را وقت هنر حاتم طی از خدم زبید تو را وقت سخا. عبدالواسع جبلی. رجوع به صاحب بن عباد شود.

صاحب زاده.

[ح د] (اِخ) شیخ اسعدافندی از بزرگان طریقت نقشبندیه. او راست: بیان هام لعالم الاسلام چ ۱۳۳۳ ه. ق. (معجم المطبوعات).

صاحب زمان.

[ح ز] (ص مرکب، ا مرکب) یکی از بزرگان عصر: مرا از کریمان صاحب زمان توئی مانده باقی که باقی بمان. نظامی.

صاحب زمان.

[ح ز] (اِخ) رجوع به مهدی شود.

صاحب زمانی.

[ح ز] (اِخ) از قنوات شهر تهران، در سمت شمال شرقی. مقدار آب آن یک سنگ است و مسافت مادرچاه آن تا شهر دو فرسنگ.

صاحب زنج.

[ح ب ز] (اِخ) رجوع به صاحب الزنج شود.

صاحب سخن.

[ح س خ] (ص مرکب، ا مرکب) سخن ور. ناطق. گوینده. -امثال: مستمع صاحب سخن را بر سر کار آورد. رجوع به امثال و حکم شود.

صاحب سر.

[ح ب س] (ص مرکب، ا مرکب) رازدار. رازنگهدار. محرم اسرار: در مجلس شراب به ابوالفتح حامی که صاحب سرّ وی بود

بگفت... (تاریخ بیهقی ص ۳۲۰). سریر عرش را نعلین او تاج امین وحی و صاحب سرّ معراج نظامی. صاحب سری عزیزی صدزبان گر بدی آنجا بدادی صلحشان. مولوی.

صاحب سری.

[ح سِزِری] (حامص مرکب) رازداری. محرمیت اسرار: به دامن پاکی دین پرورانت به صاحب سزّی پیغمبرانت. نظامی.

صاحب سریر.

[ح س] (ص مرکب، ا مرکب) پادشاه. خداوند تخت: گروهی خوانند صاحب سریر ولایت ستان بلکه آفاق گیر. نظامی. سریری (؟) ز گفتار صاحب سریر بدان داستان گشت فرمان پذیر. نظامی.

صاحب سفران افلاک.

[ح سَفَانِ ا] (اِخ) کنایه از سبعة سیاره است که زحل، مشتری، مریخ، آفتاب، زهره، عطارد و ماه باشد. (برهان قاطع). رجوع به سیارات شود.

صاحب سلیقه.

[ح سَقِ ا ق] (ص مرکب) خوش ذوق. خوش آرزو. رجوع به سلیقه شود.

صاحب سماع.

[ح س] (ص مرکب، ا مرکب) سماع دارنده. سماع کننده: حمل بی صبری مکن بر گریه صاحب سماع اهل دل داند که تا زخمی نخورد آهی نکرد. سعدی. رجوع به سماع شود.

صاحب سنگ.

[ح س] (ص مرکب) کنایه از مردم باوقار و صاحب قدر و تمکین باشد. (برهان): چو صاحب سنگ دید آن نقش ارژنگ فروماند از سخن چون نقش بر سنگ. نظامی ||. کنایه از غیبت کننده و طعنه زننده هم هست. (برهان قاطع).

صاحب شرط.

[ح شُر] (ص مرکب، ا مرکب) رئیس شرطه: طلحه به سیستان آمد و برادرش عمر صاحب الجیش او بود و صاحب شرط او. (تاریخ سیستان). رجوع به شرطه شود. امیر اسماعیل حسین بن العلاء را که صاحب شرط او بود و حظیره بخارا را وی نهاده بود... به حرب این دزدان فرستاد. (تاریخ بخارا ص ۹۵).

صاحب شرطه.

[ح شُط / ط] (ص مرکب، ا مرکب) رئیس شرطه. رئیس نظمیّه. مدیرالشرطه.

صاحب شرطه.

[ح ش ط / ط] (اخ) رجوع به احمد بن ابان و ابن سید شود.

صاحب شرع.

[ح ش] (ص مرکب، مرکب) پیغمبر. مشرع. شارع. قانونگذار: و ثبات عزم صاحب شرع بدان پیوست. (کلیله و دمنه (||). (اخ) پیغمبر اسلام: پیغمبر (ص) گفته است: اتق من شر من احسنت الیه و سخن صاحب شرع حق است... (تاریخ بیهقی ص ۴۷۵). فنحن لم نجد فی قول صاحب الشرع و لا فی افعاله ما يدل علی فساد علم المنطق. (تتمهء صوان الحکمه ص ۶۷).

صاحب شرف الدین.

[ح ش ر ف د ی] (اخ) رجوع به محمد بن صاحب زین الدین شود.

صاحب شریعت.

[ح ش ع] (اخ) پیغمبر اسلام: وارث صاحب شریعت صاحب درس و سبق خسرو برهانیان صاحب قران روزگار. سوزنی.

صاحب شکوه.

[ح ش] (ص مرکب) باجلالت: یکی سلطنت ران صاحب شکوه فرو خواست رفت آفتابش به کوه. سعدی.

صاحب صابی.

[ح ب صا] (اخ) کنایه از عیسی (ع) است. (برهان قاطع). و این قول ظاهراً بر اساسی نیست.

صاحب صابی.

[ح ب صا] (اخ) نام مردی بوده که فطرت و فطانت عالی داشته و ستاره پرستی را او بهم رسانیده است. (برهان قاطع). رجوع به صابئین و صابی شود.

صاحب صرهء مختومه.

[ح ب ص ر ی م م] (اخ) لقب مردی است که بنقل صدوق به حضور امام غائب رسیده است. (ریحانۃ الادب ج ۲ ص ۴۳۱).

صاحب طرف.

[ح ط] (ص مرکب، مرکب) مرزبان. سرحددار. کنارنگ: و مرزبان صاحب طرفان را خوانده اند... (مجمل التواریخ و القصص). و هنگام حرکت جماعتی از صاحب طرفان که بر سیل نوا موقوف بودند. (جهانگشای جوینی).

صاحب طلسم.

[ح ط ل] (ص مرکب، ا مرکب) جادوگر. طلسم ساز: بلیناس داند چنین رازها که صاحب طلسم است بر سازها. نظامی.

صاحب عادل.

[ح ب د] (ا خ) وزیر ابوالکلیجار (۱) مرزبان بن سلطان الدوله بود. بعد از فوت ابوالکلیجار پسر وی منصور فولادستون به اغوای مادر خویش صاحب را به قتل رسانید. العظمه و البقاء لله الملك المعبود. (دستورالوزراء ص ۱۲۳). و رجوع به حبیب السیر چ تهران جزء چهارم از ج ۲ ص ۱۵۸ و فهرست فارسنامه ابن بلخی شود. (۱) - ن ل: ابوالکلیجار.

صاحب عباد.

[ح ب ع ب با] (ا خ) رجوع به صاحب بن عباد شود.

صاحب عزا.

[ح ع] (ص مرکب، ا مرکب) عزادار ||. بزرگ خانواده عزادار.

صاحب علاءالدین.

[ح ع ن د] (ا خ) رجوع به عطاملک شود.

صاحب علی آبادی.

[ح ب ع] (ا خ) محمدتقی بن میرزا محمد زکی مازندرانی. وی در زمره رجال دربار فتحعلی شاه بود. در قصائد و غزلیات، صاحب و صاحب دیوان تخلص میکرد. در آغاز جوانی ده سال وزارت عبداللهمیرزا حاکم خمسه و سهرورد و سجاس را داشت و بسال ۱۲۳۴ ه. ق. به طهران احضار شد و پادشاه وی را مقام منشی الممالک داد. دیوان او در حدود ۵۵۰۰ بیت است. وی بسال ۱۲۵۶ ه. ق. درگذشت. (فهرست کتابخانه مدرسه سپهسالار ج ۲ صص ۶۲۴ - ۶۲۵). صاحب مجمع الفصحا گوید: در سفری که با فتحعلی شاه به فارس کرد، کوششی داشت که مؤلف را همراه خویش به طهران آورد ولی بواسطه بعضی موانع مقدر نشد. آنجناب در خوبی اخلاق و نیکوئی صفات مستغنی از توصیف است و در نثر و نظم کمال قدرت را دارا بود و در فن قصیده سرائی بر پایه استادان سلف رفته است. (از مجمع الفصحا ج ۲ ص ۲۹۸). از اشعار اوست: نفس ازدهاست در تو و افسونگر است عقل ز افسون عقل چاره این ازدها طلب تا کی به حجله تنت آرایی این عروس این زال شوی کش را روزی عزا طلب ما خود فتاده ایم به ما رستمی مکن با دیو نفس اگر بتوانی عزا طلب بیگانه را ندادند اسرار محرمان پیغام آشنا را از آشنا طلب. و نیز او راست: دیدم چو جهان را به شب و روز و مه و سال از ماه هلالی شدم از سال یکی نال هر شام همی گوید چون ماه همی کاه هر روز همی گوید چون نال همی نال باز هوسم را پر و بالی بُد و اکنون شد ریخته پر از وی و آویخته شد بال آمل همه آنکه جهان خواهم خوردن خورده ست جهانم همه با آنهمه آمل گویند به بیهوده ستایی گزهی را کایشان نه رجالند بل از زمره دجال من نیک بدیدستم و نیکوش ستودم نه در هوس جاهم و نی در طلب مال الحمد خدا را که به تأیید الهی بودم ز پدر تا به پدر منعم بذال. هم از اوست: به اقبال دارای یزدان پرست به نظم و به نثر آمدم چیردست چنین ساحری شیخ شیراز کرد که با نظم خوش نثر انباز کرد به دوران صاحب قران آن منم که گویم در این هر دو فن یک فم.

صاحب عمل.

[ح ع م] (ص مرکب، ا مرکب) دارنده کار. کننده کار: ز شغلی کز او شرمساری رسد به صاحب عمل رنج و خواری رسد. نظامی.

صاحب عیار.

[ح] (ص مرکب، ا مرکب) آنکه صحت عیار مسکوکات دولتی را نگاه دارد.

صاحب عیار.

[ح] (اخ) محمد بن علی، ملقب به قوام الدین (خواجه...) در دستورالوزراء آمده است که چون پادشاه جهان مطاع شاه شجاع رایت سلطنت و اقتدار برافراشت زمام امور ملک و مال را در قبضه اقتدار خواجه قوام الدین نهاد و به اندک زمانی خدمت خواجه در وزارت و نیابت به نوعی ترقی کرد که هیچ یک از امراء و ارکان دولت را در تمشیت مهمات مملکت دخل نماند، بلکه جناب وزارت مآب بخلاف رأی شاه شجاع نیز مرتکب سرانجام بعضی از مهمام شد. در آن اثناء جمعی از اضداد، فرصت یافته به عرض شاه شجاع رسانیدند که وزیر پرتزویر داعیه غدیری در ضمیر دارد. بعد از تفتیش و تفحص صدق مقال آن جماعت بر رای صواب نمای شهریاری واضح شده، در ذوالقعدة سنه اربع و ستین و سبعمائه (۷۶۴ ه. ق.) جناب وزارت مآب مؤاخذ و مقید گشت و محصلان بعد از تعذیب و شکنجه فراوان او را قطعه قطعه کرده، هر پاره ای را به ولایتی فرستادند. (دستورالوزراء صص ۲۴۷ - ۲۴۸). و هم او در حبیب السیر آرد که در ذوالقعدة سنه اربع و ستین و سبعمائه (۷۶۴ ه. ق.) خواجه قوام الدین صاحب عیار را که اعتبار بسیار پیدا کرده، نسبت به امرا و اعیان تعظیم (؟) و تکبر میورزید بلکه گاهی بی مشورت پادشاه به فیصل مهمات اقدام میکرد مؤاخذ و مقید گشت و بعد از تعذیب فراوان دست سیاست شاه شجاع بساط حیاتش درنوشت. (حبیب السیر جزء دوم از ج ۳ ص ۹۲). ابتدای وزارت خواجه در سال جلوس شاه شجاع یعنی ۷۶۰ ه. ق. بوده و بنابراین پنج سال وزارت شاه شجاع را عهده دار بود. خواجه حافظ در یک قصیده و دو غزل و دو قطعه وی را ستوده است. (حافظ شیرین سخن ص ۲۸۴). و رجوع به تاریخ مغول ص ۴۰۰، ۴۲۶، ۴۴۷ شود. و اینک مطلع قصیده حافظ که در آن وی را ستوده است: ز دلبری نتوان لاف زد به آسانی هزار نکته در این کار هست تا دانی... قوام دولت و دنیا محمد بن علی که می درخشدش از چهره نور یزدانی. و مطلع و مقطع غزل این است: آنکه رخسار ترا رنگ گل و نسرین داد صبر و آرام تواند به من مسکین داد... در کف غصه دوران دل حافظ خون شد از فراق رخت ای خواجه قوام الدین داد. و در غزل دیگر که با مطلع ذیل آغاز میشود: به حسن خلق و وفا کس به یار ما نرسد، گوید: هزار نقد به بازار کاینات آرند یکی به سکه صاحب عیار ما نرسد. و در تاریخ قتل وی گوید: اعظم قوام دولت و دین آنکه بر درش از بهر خاکبوس نمودی فلک سجود با آن جلال و آن عظمت زیر خاک شد در نصف ماه ذوالقعد از عرصه وجود تا کس امید جود ندارد دگر ز کس آمد حروف سال وفاتش «امید جود» (۷۶۴). و در قطعه ذیل: گدا اگر گهر پاک داشتی در اصل بر آب نقطه شرمش مدار بایستی... از او یاد کند و گوید: زمانه گر نه سر قلب داشتی کارش به دست آصف صاحب عیار بایستی چو روزگار جز این یک عزیز بیش نداشت به عمر مهلتش از روزگار بایستی. و در تاریخ آل مظفر آمده است که در سنه هفتصد و پنجاه امیر مبارزالدین محمد مؤسس آل مظفر و پدر شاه شجاع او را به ملازمت و وزارت منصوب گردانید و شاه شجاع پس از جلوس نیز او را به وزارت برگزید ولی در نیمه ذوالقعدة سنه ۷۶۴ بعد از تعذیب تمام وی را به قتل رسانید. (تعلیقات دیوان حافظ چ قزوینی - غنی ص قکب).

صاحب عیال.

[ح ع] (ص مرکب) عیالمند. خداوند عائله. خداوند زن و فرزند: بنده صاحب عیال و مال نداشت بجز آن مزرعه منال نداشت. نظامی.

صاحب عین دبران.

[ح ب ع ن د ب] (اخ) کنایه از برج ثور است که برج دوم باشد از جمله دوازده برج فلک. (برهان).

صاحب غار.

[ح ب] (اخ) لقب ابوبکر بن ابی قحافه است: مردم آن است که چون مرد را ببیند گوید ای کاش کم این صاحب غارستی. ناصر خسرو. و رجوع به یار غار شود.

صاحب غرض.

[ح ع ر] (ص مرکب) مغرض. آنکه نیت بد دارد: و سخن صاحب غرضان نشنود تا به غور گناه نرسد. (سعدی). ز صاحب غرض تا سخن نشنوی که گر کار بندی پشیمان شوی. سعدی.

صاحب فتوت.

[ح ف ت و] (ص مرکب) جوانمرد. کریم. بخشنده.

صاحب فسخ.

[ح ب فسخ] (اخ) حسین بن علی بن حسن بن حسن بن علی بن ابی طالب. در تجارب السلف آرد که حسین از بزرگان بنی هاشم بود و از تحمل جور و حیف ملول شد، در مدینه خروج کرد و بسیار خلق متابعت او کردند و اتفاق افتاد که از عامل مدینه بر بعضی طالبیان ظلمی رفت و علویان بهم برآمدند و حسین با خلقی انبوه به در سرای امارت رفتند و عامل بگریخت و زندانها شکستند و زندانیان را خلاص دادند و با حسین بیعت کردند و مدینه مسخر شد. چون خبر به هادی رسید محمد بن سلیمان را به جنگ او فرستاد با لشکری کثیف، و بعضی گویند سلیمان منصور را فرستاد، فی الجمله هر دو لشکر در فسخ که میان مکه و مدینه است بهم رسیدند و جنگی عظیم کردند، و در آخر کار عباسیان غالب آمدند و حسین کشته شد و سر او را پیش هادی بردند، چون سر را بنهادند آن جماعت را دشنام داد و گفت گویی سر یکی از فراعنه را آورده اند، جزای شما حرمان است و ایشان را هیچ نداد. و حسین صاحب فسخ مردی کریم و مفضل بود، وقتی پیش مهدی آمد، مهدی او را چهل هزار دینار بخشید. او بر در سرای مهدی تمامت را خرج کرد و به حجاز آمد و بر تن او پوستینی بود و در زیر پوستین پیراهن نداشت. (تجارب السلف صص ۱۳۳ - ۱۳۴). ابن اثیر در حوادث سنه ۱۶۹ ه. ق. گوید: در این سال هادی خلیفه عباسی عمر بن عبدالعزیز بن عبدالله بن عمر بن خطاب را حکومت مدینه داد، وی در آنجا ابوالزفت حسن بن محمد بن عبدالله بن حسن و مسلم بن جندب شاعر هذلی و عمر بن سلام مولای آل عمر را به جرم نوشیدن نبید بگرفت و تازیانه زد و طناب به گردن آنان بسته در شهر بگردانید، پس حسین بن علی (صاحب فسخ) نزد عمر شد و گفت: ترا نبود که اینان را حد زنی، چه مردم عراق شرب نبید را حرام نشمرند، اکنون این گرداندن برای چیست؟

عمر بفرمود تا ایشان را بازگردانند و به زندان افکنند، سپس حسین بن علی و یحیی بن عبدالله بن حسن کفالت حسن بن محمد کردند و عمر او را از زندان بدر آورد و طالبین گروگان یکدیگر شده خویشتن را به حاکم عرضه میدادند و چنان افتاد که حسن بن محمد دو روز خویشتن را عرضه نکرد، عمر حسین بن علی و یحیی بن عبدالله را بطلبید و از حسن بپرسید و غلظت آورد، یحیی سوگند خورد که نخسبد تا او را بیاورد و اگر امیر خفته باشد درب خانه وی به نشانه آوردن حسن بگوید. چون از نزد عمر بیرون شدند حسین یحیی را گفت: سبحان الله ترا چه افتاد که چنین گفتی؟ و حسن را کجا خواهی یافت؟ یحیی پاسخ داد: به خدا که نخواهم تا درب خانه وی به شمشیر بکوبم. حسن گفت: ما با اصحاب خویش وعده نهادیم که در موسم و در منی خروج کنیم. یحیی گفت: حال چنین افتاد. پس برفتند و در آن شب آماده شدند و آخر شب خروج کردند و یحیی به خانه عمری شد و در بکوفت و او را نیافت. پس به مسجد ریختند و حسین نماز بامداد به جماعت بگذاشت و مردم برای مرتضی از آل محمد بیعت کردند و خالد بریدی در دویست تن لشکری و عمری با وزیر بن اسحاق ازرق و محمد بن واقد شروی و خلق بسیار بیامدند. پس خالد نزدیک شد و یحیی و ادریس پسران عبدالله بن حسن برخاستند. یحیی با ضربتی بینی وی برید و ادریس او را ضربتی بزد چنانکه بیفتاد و او را بکشتند و اصحاب وی بگریختند و عمری با عباسیان درآمدند و اصحاب حسین آنان را از مسجد برانندند و بیت المال را که چند ده هزار دینار بود تاراج کردند و گویند هفتاد هزار دینار طلا بود و خلق پراکنده شدند و مردم مدینه درهای خانه بیستند و بامداد بر علویان حمله کردند و تا گرمگاه بجنگیدند و بسیار کس مجروح گشت. بامداد دیگر مبارک ترکی که به حج آمده بود با اصحاب حسین نبرد سخت کرد که تا نیمروز بکشید و مبارک وعده حرب بامداد داد لیکن سوار شد و برفت و گویند وی حسین را پیام فرستاد که به خدا اگر از آسمان فروافتم و طعمه پرنده‌گان شوم بر من آسانتر است که مویی از سر تو کم کنم، لیکن مرا عذری باید و تو شب هنگام بر من حمله کن که من خواهم گریخت. پس صاحب فح کس بر سر او فرستاد تا تکبیر گویان بر وی حمله برند و او با اصحاب خویش بگریخت. صاحب فح یازده روز در مدینه بماند و شش روز به پایان ذوالقعدة سال ۱۶۹ ه. ق. مانده بود که بطرف مکه بیرون شد و مردم مدینه را گفت: خدا خیر را بر شما رد نکند و مردم نیز وی را نفرین کردند و گفتند خدا ترا بازنگرداند و چون به مسجد شدند، استخوانها را که اصحاب حسن میخوردند، بیافتند و مسجد را از پلیدیها که در آن کرده بودند، بشستند. پس صاحب فح به مکه درآمد و ندا دادند که هر بنده نزد ما آید آزاد است. پس خبر وی به هادی خلیفه رسید. و در این سال تنی چند از اهل بیت او به حج آمده بودند، که در جمله آنان سلیمان بن منصور و محمد بن سلیمان و عباس بن محمد بن علی و موسی و اسماعیل پسران عیسی بن موسی بود. هادی محمد بن سلیمان را نامه کرد که کار حرب صاحب فح را بعهدہ گیرد. و او خود از بیم راه با جماعت و سلاح از بصره بیرون شده بود. پس در ذی طوی فراهم شدند و چون احرام عمره بیسته بودند به مکه درآمدند و طواف و سعی کرده محل گشتند و ذی طوی را لشکرگاه خویش ساختند و شیعیان بنی عباس و موالی آنان که در سفر حج بودند نزد وی شدند. و روز ترویبه (۸ ذوالحجه) جنگ در گرفت و اصحاب حسین بگریختند و از ایشان کشته و مجروح گشت و سلیمان با اصحاب خویش به مکه شد و ندانستند که حسین را چه افتاد. چون به ذی طوی رسیدند، مردی خراسانی بدیشان رسید و فریاد میکرد البشارة البشارة، این سر حسین است، پس سر را بیرون کرد و در جبهه و قفای او آثار ضربتی بود و محمد بن سلیمان مردمان را امان داد. پس حسن بن محمد بن عبدالله (ابوالزفت) بیامد و در پس محمد بن سلیمان بایستاد و موسی بن عیسی و عبدالله بن عباس او را گرفته بکشتند. پس محمد بن سلیمان سخت در غضب شد و سرهای کشتگان را که صدواندی بود بگرفتند و از جمله سر حسن بن علی بود و خواهر حسین (صاحب فح) را که اسیر شده بود به زینب دختر سلیمان سپردند و فراریان با حجاج در آمیخته پنهان شدند و شش تن اسیر را نزد هادی بردند. وی بعضی را کشت و بعضی دیگر را بگذاشت و بر موسی بن عیسی که حسن بن محمد را کشته بود غضب کرد و اموال وی بستد و بر مبارک ترکی نیز خشم گرفته وی را مصادرت فرمود، آنگاه او را سانس ستوران کرد. (ابن اثیر ج ۶ صص ۳۷ - ۳۸). حسین بن علی بن حسن مثلث بن حسن مثنی بن

امام حسن مجتبی (ع) مکنی به ابی عبدالله از اصحاب حضرت صادق بود و در «فخ» با جمعی از سادات حسنی مقتول شد. دعبل خزاعی شاعر در قصیده معروف «مدارس آیات...» از وی چنین یاد کند: قبور بکوفان و اخری بطیبه و اخری بفتح نالها صلوات. مادر وی زینب دختر عبدالله بن حسن مثنی است و از امام جواد (ع) نقل است که آل محمد را پس از وقعه کربلا مصرعی بزرگتر از فخ نیست. ابوالفرج اصفهانی آرد که حضرت رسالت (ص) به فخ رسید و نماز خواند و بگریست و فرمود که جبرئیل خبر داد که یک تن از فرزندان تو در این موضع به قتل خواهد رسید و کسانی که با او شهید شوند اجر دو شهید خواهند داشت. و نقل است که امام باقر (ع) در «فخ» پیاده گشت و نماز خواند. سبب پرسیدند، فرمود که یک تن از اهل بیت من با جمعی در اینجا کشته میشوند و ارواح و اجساد ایشان به بهشت می‌رود و هنگام خروج وی بزرگان علویان (جز موسی بن جعفر و حسن بن جعفر بن حسن مثنی) بدو پیوستند. (از ریحانة الادب ج ۲ صص ۳۷۳ - ۳۷۴).

صاحب فر.

[ح فر] (ص مرکب) فرمند. دارای فره ایزدی. شکوهمند.

صاحب فراش.

[ح ف] (ص مرکب، مرکب) مریض و بیمار بستری: و او نیز رنجور و صاحب فراش بود. (تاریخ طبرستان). رکن الدین رنجور شد و صاحب فراش گشت و از حرکت عاجز ماند. (جهانگشای جوینی). ناگاه بعد از استحمام عارضه ای بر بدن او بازگشت که در خود گرانی می یافت و صاحب فراش گشت (۱ ||). شوهر (||. اصطلاح فقه) در حدیث است: الولد للفراش و للعاهر الحجر؛ یعنی فرزند از آن پدر است و زناکار را خبیث و خسران. (۱) - در یادداشت ها موجود است ولی مأخذ ذکر نشده است.

صاحب فصل الخطاب.

[ح ب ف ل ل خ] (اخ) داود پیغمبر (ع): و شددنا ملکه و آتیناه الحکمة و فصل الخطاب. (قرآن ۳۸/۲۰). رجوع به داود شود.

صاحب فضل.

[ح ف] (ص مرکب، مرکب) فاضل. دانشمند.

صاحب فطنت.

[ح ف ن] (ص مرکب) زیرک. باهوش: پادشاهی بود او را سه پسر هر سه صاحب فطنت و صاحب نظر. مولوی.

صاحب فن.

[ح ف ن / ف] (ص مرکب) ذی فن. متخصص. متخصص: حدیث صحبت خوبان و جام باده بگو بقول حافظ و فتوای پیر صاحب فن. حافظ.

صاحب فیض.

[ح ف / ف] (ص مرکب) بخشنده. کریم. جوانمرد: روی آن بگردست صاحب فیض بحروش بی نقاب دیدستند. خاقانی.

صاحب قبله.

[ح ب ق ل / ل] (ص مرکب، ا مرکب) لقبی است که مسلمانان هند به بزرگان مذهب خود دهند.

صاحب قبله.

[ح ب ق ل / ل] (اخ) رجوع به مسلم بن احمد... (ابوعبیده) شود.

صاحب قران.

[ح ب / ح ق] (ص مرکب، ا مرکب) آن مولود که وقت افتادن نطفه وی در رحم مادر، یا بوقت ولادت او قران عظمی باشد و برج قران در طالع بود. و بعضی گویند که در سال ولادت او زحل و مشتری را قران عظمی باشد و این نوع قران عظمی بعد از سالهای فراوان واقع شود، و این چنین مولود را پادشاهی دیر ماند، و از اسکندری منقول است آنکه وقت ولادت او زهره و مشتری را قران باشد. (غیاث اللغات). آنکه ولادت او زحل و مشتری را قران بوده باشد. (کشاف اصطلاحات الفنون). و این لفظ پیش از عهد تیموریان معنی وصفی داشته و بجای اسم خاص استعمال نمیشده. رجوع به همین لغت نامه کلمه «اسدی طوسی» بنقل از سخن و سخنوران شود. ناصرالدین شاه قاجار را از سال سی ام سلطنت صاحب قران خوانده اند: چون به نشابور قرار گرفت سالوکان خراسان جمع شدند و تدبیر کردند که این مردی صاحب قران خواهد بود و دولتی بزرگ دارد. (تاریخ سیستان ص ۲۲۴). صاحب قران اگرچه نه ای و ز بیم تو نشگفت اگر برآید از خسروان روان. لامعی. آخر صاحب قران تویی به حقیقت گر پس این چند صد هزار قران است. مسعودسعد. قران را از این فخر برتر نباشد که شاهی چو این شاه صاحب قران شد. مسعودسعد. صاحب قران تو باشی در گیتی تا در سپهر حکم قران باشد. مسعودسعد. صاحب قران تو باشی و اینک خدایگان دادت به دست خاتم صاحب قرانیا. مسعودسعد. هست شاهنشاه صاحب دولت صاحب قران رأی صاحب دولت و صاحب قران باشد صواب. معزی. تا به گردون بر کواکب را قران باشد همی او بود در دین و دنیا بی قرین صاحب قران. معزی. صاحب قران عالم هرگز قران بحکم؟ با طالع سعادت کلی قرین شدت. صاحب قران شاعری استاد رودکی است. از حدیث دولت صاحب قران در عهد او هر کسی گفته ست و بر هر گونه ای دارد نشان من شنیدستم که آن صاحب قران مردی بود تیزدولت صعب هیبت نیک سیرت خوب سان پاک اصل و راددست و شرمگین و نیکخوی با تواضع بادیانت بامروت با امان گر بدین آیین بود صاحب قران می دان که نیست مر جهان را جز خداوند جهان صاحب قران. رشیدی سمرقندی. سخنوران را صاحب قران تویی به جهان به تو تمام شود مدت قران سخن. سوزنی. شاهنشاه ملوک و سلاطین شرق و غرب صاحب قران روی زمین خسرو زمان طمغاج خان عادل سلطان گوهری از نفس خویش تا ملک افراسیاب خان. سوزنی. وارث صاحب شریعت صاحب درس و سبق خسرو برهانیان صاحب قران روزگار. سوزنی. خسرو صاحب قران و عالم فضل و هنر و اندر آن صاحب قرانی بی قرین و بی نظیر. سوزنی. آن صدر کیست، صاحب عادل که در جهان صاحب قران و صاحب صدر مسلم است. سوزنی. گویند مهدی آید صاحب قران برون چون مدت (زمانه) خواهد بر کران رسید صاحب قران تو بادی و مدت بسر مباد چون ملک جهان به تو صاحب قران رسید. سوزنی. هست صاحب قران اهل هنر و همه فضل با نصیب و حساب. سوزنی. صاحب قران ملکی و بر تخت خسروی هرگز نبوده مثل تو صاحب قران دگر. رشید و طواط. صاحب صاحب قران در عالم اوست آصف الهام و سلیمان خاتم اوست. خاقانی. کمترین و صاف او خاقانی است کآسمان صاحب قران میخواندش. خاقانی. زیور نثرش فرو خواهم گسست بر شه صاحب قران خواهم فشانند. خاقانی. بقا باد شهریار روزگار و صاحب

قران عهد را... (سندبادنامه ص ۳۳۱). چنین تختی نه تختی کآسمانی بر او شاهی نه شه صاحب قرانی. نظامی. که احسنت ای جهاندار معانی که در ملک سخن صاحب قرانی. نظامی. جهان زنده بدین صاحب قران است در این شک نیست کو جان جهان است. نظامی. جهان را خاص این صاحب قران کن فلک را یار این گیتی ستان کن. نظامی. که فلانی این چنین گفت این زمان ای سلیمان مه صاحب قران. مولوی. به صدر صاحب صاحب قران فرستادند مگر به عین عنایت قبول فرماید. سعدی. از بدو فطرت عالم... به هیچ قرنی سریر سلطنت به چنین صاحب قرانی مشرف نگشته است. (جامع التواریخ رشیدی). میامن برکات دم او یس قرن به عهد دولت این صاحب قران برسان. سلمان ساوجی. ساقیا می ده که رندیهای حافظ عفو کرد آصف صاحب قران جرم بخش عیب پوش. حافظ. ای مه صاحب قران از بنده حافظ یاد کن تا دعای دولت آن حسن روزافزون کنم. حافظ. فکری باید کرد که این ملک در خاندان صاحب قران ماند و به بیگانه انتقال ننماید. (تاریخ شاهی ص ۱۲۹). مؤلف هرمزدنامه ذیل کلمه قران (پول)، نویسد: ناگزیر اصل این کلمه در اصل صاحب قران بوده که در روی بسیاری از سکه های ایران از خاندان صفوی گرفته تا ناصرالدین شاه دیده میشود، اینک برخی از آنها: به گیتی سکه صاحب قرانی زد از توفیق حق عباس ثانی. این سکه نقره در سال ۱۰۵۹ ه. ق. در تبریز ضرب شده است. ز بعد هستی عباس ثانی صفی زد سکه صاحب قرانی. صفی دوم پسر عباس دوم از آغاز بهار سال ۱۰۷۹ ه. ق. نام سلیمان از برای خود برگزید. به گیتی سکه صاحب قرانی زد از توفیق حق طهماسب ثانی. ضرب قزوین در سال ۱۱۳۵ ه. ق. سکه بر زر زد به توفیق الهی در جهان ظل حق عباس ثالث ثانی صاحب قران. ضرب اصفهان در سال ۱۱۴۵ ه. ق. سکه صاحب قرانی زد به توفیق اله همچو خورشید جهان افروز ابراهیم شاه. ضرب تفلیس، ابراهیم برادر عادل شاه است. هست سلطان بر سلاطین جهان شاه شاهان نادر صاحب قران. ضرب شیراز در سال ۱۱۵۰ ه. ق. شاه شاهان نادر صاحب قران هست سلطان بر سلاطین جهان. ضرب اصفهان در سال ۱۱۵۲ ه. ق. همین شعر در روی سکه های نادر، ضرب مشهد و تفلیس و سند و جز اینها نیز دیده میشود. به زر تا شاهرخ زد سکه صاحب قرانی را دوباره دولت ایران گرفت از سر جوانی را. شاهرخ (۱۱۶۱ - ۱۱۶۳ ه. ق.) نوه نادرشاه است. در سکه ای از فتحعلی شاه قاجار ضرب سال ۱۲۴۲ ه. ق. چنین نقش بسته: سکه شه فتحعلی خسرو صاحب قران. ناصرالدین شاه قاجار در سال ۱۲۹۳ ه. ق. به یادگار سال سی ام پادشاهی خویش، در یک سکه زرین ضرب تبریز خود را ناصرالدین شاه غازی خسرو صاحب قران خواند. (هرمزدنامه صص ۲۳۵ - ۲۳۶). و رجوع به قران شود.

صاحب قران.

[ح ق] (اخ) رجوع به امیر تیمور گورکانی شود.

صاحب قران.

[ح ق] (اخ) رجوع به سلطان حسین بایقرا شود.

صاحب قران.

[ح ق] (اخ) رجوع به ناصرالدین شاه قاجار شود.

صاحب قران.

[ح ق] (اخ) (سید...) امام علی. وی از شعرای هندوستان بود و در اوائل قرن سیزدهم میزیست و در زمان نواب آصف الدوله به لکهنو رفت. سراسر اشعار او مشتمل بر هجو و هزل است. (قاموس الاعلام ترکی).

صاحب قران ثانی.

[ح ق نِ ثا] (ترکیب وصفی، مرکب) پادشاهی که قریب رتبه تیمور رسیده باشد. (غیاث اللغات).

صاحب قرانی.

[ح ق] (حامص مرکب) صفت صاحب قران: بعمدا علی بن عمران به آخر رسد زین ریاست به صاحب قرانی. منوچهری. زمین را مهیا به مالک رقابی فلک را مسمی به صاحب قرانی. فرخی. صاحب دیوان استیفا که اهل فضل را اندر او اهلیت صاحب قرانی بوده است. سوزنی. در نکویی چون عمادی از سخن دعوی صاحب قرانی می‌کنی. عمادی شهریار. مرکز دائره گیتی ستانی و مدار نقطه صاحب قرانی. (جامع التواریخ رشیدی). رجوع به صاحب قران شود.

صاحب قلم.

[ح ق ل] (ص مرکب، مرکب) منشی. نویسنده: و مردی بود اصیل، فاضل، صاحب قلم و معرفت تمام. (فارسنامه ابن بلخی ص ۹۳).

صاحب قلم.

[ح ق ل] (اخ) میرزا آقا افشار از مردم ارومیه. خطاطی مشهور است و در نوشتن نستعلیق وحید عصر بود. چند کتاب به خط وی در استانبول چاپ شده است، از آنجمله کتاب گلستان است که بسال ۱۲۹۱ ه. ق. نوشته و به چاپ رسیده و درخور تمجید است. (از ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۳۵).

صاحب قیاس.

[ح] (ص مرکب) صاحب رأی و تدبیر: همه انجمن ساز و انجم شناس به تدبیر هر شغل صاحب قیاس. نظامی.

صاحب کافی.

[ح ب] (اخ) وزیر کافی. لقب صاحب بن عباد. رجوع به صاحب بن عباد شود: ترا که صاحب کافی خریطه کش زبید چهل درست که بخشش کنی چه دشوار است. خاقانی.

صاحب کرامت.

[ح ب ک م] (ترکیب اضافی، ص مرکب) دارای بزرگواری. ارجمند. بزرگووار. بخشنده: ای صاحب کرامت شکرانه سلامت روزی تفقدی کن درویش بینوا را. حافظ || ولی و عارفی که دارای کرامت باشد. رجوع به کرامت شود.

صاحب کرم.

[ح ک ر] (ص مرکب) بخشنده. خداوند کرم: طمع را نباید که چندان کنی که صاحب کرم را پشیمان کنی.؟

صاحب کف بیضا.

[ح ب كُفِ فِ / كُفِ بِ] (اِخ) کنایه از حضرت موسی علیه السلام است. (برهان).

صاحب کلاه.

[ح كُ] (ص مرکب، ا مرکب) پادشاه. تاجدار: کمین مولای تو صاحب کلاهان به خاک پای تو سوگند شاهان. نظامی. پری دختری پری بگذار ماهی بزیر مقنعه صاحب کلاهی. نظامی. پرستش نمودش به آیین شاه که صاحب کمر بود و صاحب کلاه. نظامی. ملک حفاظتی و سلاطین پناه صاحب شمشیری و صاحب کلاه. نظامی.

صاحب کلاهی.

[ح كُ] (حامص مرکب) پادشاهی. تاجداری: جهان را بگیریم و شاهی کنیم همه ساله صاحب کلاهی کنیم. نظامی. به مولایی سپرد آن پادشاهی دلش سیر آمد از صاحب کلاهی. نظامی. گر او را دعوی صاحب کلاهی است مرا نیز از قصب سریند شاهی است. نظامی. جوانی داری و شیرینی و شاهی سرتی و با سری صاحب کلاهی. نظامی.

صاحب کمال.

[ح كُ] (ص مرکب) فاضل. کامل. خداوند علم و ادب. دارای فضایل: صاحب کمال را چه غم از نقص جاه و مال چون ماه پیکری که در او سرخ و زرد نیست. سعدی. به شیراز آی و فیض روح قدسی بخواه از مردم صاحب کمالش. حافظ. گفتند در این گرمینه چنین صاحب کمالی آمده است. (انیس الطالبین). سگ به نطق آمد که ای صاحب کمال بی حیا من نیستم چشمت بمال. شیخ بهائی.

صاحب کمر.

[ح كَم] (ص مرکب، ا مرکب) دارای کمر بند ||. پادشاه: پرستش نمودش به آیین شاه که صاحب کمر بود و صاحب کلاه. نظامی.

صاحب کمند.

[ح كَم] (ص مرکب، ا مرکب) صیاد: چون نرود در پی صاحب کمند آهوی بیچاره به گردن اسیر. سعدی.

صاحب گرای.

[ح گِ] (اِخ) از خانهای قرم (کریمه) است. رجوع به خانان کریمه و کریمه شود.

صاحب گرای ثانی.

[ح گِ ی] (اِخ) رجوع به خانان کریمه شود.

صاحب گناه.

[ح گُ] (ص مرکب) گناهکار. مذنب : به داور داور فریادخواهان به یارب یارب صاحب گناهان. نظامی.

صاحب گیسو.

[ح] (ص مرکب) علوی. سید. رجوع به صاحب گیسوی شود.

صاحب گیسوی.

[ح] (حامص مرکب) سیادت. علوی بودن : گر کند با تو کسی دعوی به صاحب گیسوی گیسو از شرمت فروریزد پدید آید کلی. سوزنی.

صاحب مازندرانی.

[ح ب ز د] (اخ) رجوع به صاحب علی آبادی شود.

صاحب مال.

[ح] (ص مرکب) مالدار. توانگر : آن شنیدی که در بلاد شمال بود مردی بخیل و صاحب مال. سعدی.

صاحب مایه.

[ح ب ی ا ی] (ترکیب اضافی، ص مرکب) مایه ور. دارای مایه : صاحب مایه دوربین باشد مایه چون کم بود چنین باشد. نظامی.

صاحب مرتبه.

[ح م ت ب ا ب] (ص مرکب) خداوند مقام : و صاحب مرتبه گرداندش بسبب آنکه بیشتر نزدیک او فرستاد. (تاریخ بیهقی ص ۳۱۱).

صاحب مرده.

[ح م د د] (ص مرکب) وصف است مال یا چیزی را که خداوند آن مرده باشد : هر که میمیرد غم او قسمت من میشود وارثم گویا من این غمهای صاحب مرده را. طاهر وحید. در طلسم زندگی تا کی توان بودن اسیر از سر من وا کنید این جان صاحب مرده را. فطرت ||. نفرینی است که در حالت غضب بیشتر به گاو و خر و دیگر ستوران کنند.

صاحب مروت.

[ح م ر و و] (ص مرکب) جوانمرد : علما گویند مقام صاحب مروت به دو موضع ستوده است، در خدمت پادشاه... یا در میان زهاد. (کليلة و دمنه).

صاحب مظالم.

[ح ب م ل] (ص مرکب، ا مرکب) رئیس دیوانخانه. رئیس دیوان مظالم: آخر او را صاحب مظالم کردند، هر روز مظالم سپاه بودی و به صدر مظالم بنشستی و کارها همی راندی. (تاریخ سیستان).

صاحب معانی.

[ح م] (ص مرکب) دانای امور. عارف به حقیقت: چه نیکو فال زد صاحب معانی که خود را فال نیکو زن چو دانی. نظامی.

صاحب منزل.

[ح م ز] (ص مرکب، ا مرکب) خانه خدا. میزبان: و آن عزیز صاحب منزل طعامی ساخته بود. (انیس الطالبین).

صاحب منصب.

[ح م ص / ص] (ص مرکب، ا مرکب) افسر ارتش از ستوان سوم به بالا. رجوع به افسر شود. پایه ور. کسی که رتبه و مقامی دارد.

صاحب نسق.

[ح ن س] (ص مرکب، ا مرکب) گویا لقبی بوده است مانند کدخدا و داروغه و امثال آن.

صاحب نسق.

[ح ن س] (اخ) یکی از فضلالی آخر عهد قاجار و از مردم قم و مترجم شش مجلد کتاب لغت از فارسی به فرانسه و این کتاب به طبع نرسیده است.

صاحب نظر.

[ح ن ظ] (ص مرکب) باریک بین. روشندل. آگاه. بینا. دیده ور. بصیر. باهوش. آنکه به چشم دل در کارها نگیرد: نیست بر مردم صاحب نظر خدمتی از عهد پسندیده تر. نظامی. پادشاهی بود و او را سه پسر هر سه صاحب فطنت و صاحب نظر. مولوی. پس دو چشم روشن ای صاحب نظر بهتر از صد مادر است و صد پدر. مولوی. مرغ جایی که علف بیند و چینه گردد مرد صاحب نظر آنجا که گرم بیند و جود. سعدی. آن نه صاحب نظر بود که کند از چنین روی در بروی فراز. سعدی. وصل خورشید به شب پژه اعمی نرسد که در این آینه صاحب نظران حیرانند. حافظ. دوستان عیب من بیدل حیران مکنید گوهری دارم و صاحب نظری میجویم. حافظ. بنمای به صاحب نظران گوهر خود را عیسی نتوان گشت به تصدیق خری چند. صائب. جمال پرست. آنکه از نظر به جمال خوبان لذت گیرد بی نظر ریبه: گروهی نشینند با خوش پسر که ما پاکبازیم و صاحب نظر. سعدی. هر کسی را نتوان گفت که صاحب نظر است عشق بازی دگر و نفس پرستی دگر است. سعدی. سهل بود آنکه به شمشیر عتاب میکشت قتل صاحب نظر آن است که قاتل برود. سعدی. میان عاشقان صاحب نظر نیست که خاطر پیش منظوری ندارد. سعدی. هر کس به تعلق گرفتار صاحب نظران به روی منظور. سعدی. گوشه چشم رضائی به منت باز نشد این چنین عزت صاحب نظران میداری. حافظ. در خیال اینهمه

لعبت به هوس میبازم بو که صاحب نظری نام تماشا ببرد. حافظ. ناظر روی تو صاحب نظرانند آری سر گیسوی تو در هیچ سیری نیست که نیست. حافظ ||. عارف: بفرمود صاحب نظر بنده را که خشنود کن مرد دَرَمَندِه را. سعدی. که صاحب نظر بود و درویش دوست هر آن کاین دو دارد ملک صالح اوست. سعدی ||. بلندهمت. عالی طبع. ضد تنگ نظر: کوتاه نظران را نبود جز غم خویش صاحب نظران را غم بیگانه و خویش. سعدی. نظر آنانکه نکردند بدین مشتی خاک الحق انصاف توان داد که صاحب نظرند. سعدی.

صاحب نظری.

[ح ن ظ] (حامص مرکب) صفت صاحب نظر. رجوع به صاحب نظر شود: گفتم که کنم توبه ز صاحب نظری باشد که بلای عشق گردد سپری. سعدی. سعدیا گر توانی که کم خود گیری سر خود گیر که صاحب نظری کار تو نیست. سعدی. منظور خردمند من آن ماه که او را با حسن ادب شیوهء صاحب نظری بود. حافظ.

صاحب نفس.

[ح ن ف] (ص مرکب) مستجاب الدعوة. آنکه دم او را اثری است: با زنده دلان نشین و صاحب نفسان حق دشمن خود مکن به تدبیر خسان. سعدی. آنانکه شب آرام نگیرند ز فکرت چون صبح پدید است که صاحب نفسانند. سعدی.

صاحب نواز.

[ح ن] (نف مرکب) کسی که به رغبت خدمت صاحب کند: پرستندهء خوب صاحب نواز پرستش کنان برد شه را نماز. نظامی.

صاحب نیاز.

[ح] (ص مرکب) نیازمند: سکندر به آن خلق صاحب نیاز ببخشید و بخشودشان برگ و ساز. نظامی.

صاحب ولایت.

[ح و ی] (ص مرکب، ا مرکب) پیر. مرشد. ولی: کسی را که نزدیک ظنت بدوست چه دانی که صاحب ولایت خود اوست. سعدی.

صاحبه.

[ح ب] (ع ص، ا) تأنیث صاحب. ج، صاحبات، صَوَاحِب ||. هر زنی که درک صحبت رسول (ص) کرده باشد. -صاحبه المنزل؛ ام البیت. ام المثوی. ام المنزل. ام المسکن. کدبانو.

صاحب همت.

[ح هِم م] (ص مرکب) صاحب عزم. دارای اراده: و صاحب همت روشن رأی را گفت معانی کم نیاید. (کلیله و دمنه). و رجوع به همت شود.

صاحب هنر.

[ح ه ن] (ص مرکب) هنرمند. هنرور. دارای هنر: بی هنر را دیدن صاحب هنر نیش بر دل میزند چون کژدمی. سعدی. اگر هست مرد از هنر بهره ور هنر خود بگوید نه صاحب هنر. سعدی. زبان در دهان ای خردمند چیست کلید در گنج صاحب هنر. سعدی. و رجوع به هنر شود.

صاحب هوس.

[ح ه و] (ص مرکب) بوالهوس. بلهوس. دارای هوس. آنکه به هوای دل رود: اینجا شکری هست که چندین مگسانند یا بوالعجبی کاین همه صاحب هوسانند. سعدی.

صاحبی.

[ح] (ص نسبی، ا) منسوب به صاحب || قسمی انگور درشت و پوست نازک و قرمز رنگ: بنده پرور هیچ بیگم نیست چون بنت العنب صاحبی زینگونه گر انگور را خوانم رواست. میرزا عبدالغنی قبول. در صاحبیش لطافت جان قند گرجیش از غلامان. تأثیر ||. جامه ابریشمی مخطط. (غیاث اللغات): خوشا آن شمطها و آن صاحبیها که آرند سوغات ما را صواحب. نظام قاری. کتان فرم آمد و مغربی دگر کیسه بعد از او صاحبی. نظام قاری. ز کیسه ای همه را کرده کیسه ها فربه ز صاحبی همه را ساخت صاحب زیور. نظام قاری. صاحبی را که ز کتان هوس کیسه ای است کیسه از سیم پرداز بگو در بازار. نظام قاری. گردن از کتان صاحبی مدور پیچیده... (دیوان البسه نظام قاری ص ۱۳۴). دل بستگی نموده چنانم که بعد از این ننگ آیدم که جامه تن صاحبی کنم. تأثیر.

صاحبی.

[ح] (اخ) دهی از دهستان میان دورود بخش مرکزی شهرستان ساری، ۲۰۰۰۰ گزی شمال خاوری ساری. دشت معتدل، مرطوب، مالاریائی. سکنه آن ۴۰۰ تن شیعه، زبان آنها مازندرانی و فارسی. آب آن از رودخانه تجن و فاضلاب گلما و چشمه است. محصول آنجا برنج، غلات، پنبه، صیفی و شغل اهالی زراعت است. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صاحبی.

[ح] (اخ) رجوع به ابوعلی صاحبی شود.

صاحب ید بیضا.

[ح ب ی د ب] (اخ) کنایه از حضرت موسی است || (ص مرکب) در اصطلاح عامیانه، کسی را گویند که شکوه و جلالی داشته باشد. رجوع به ید بیضا شود.

صاحبی ویشکلا.

[ح] (اخ) موضعی است در اندرود فرح آباد (مازندران). (سفرنامه مازندران راینو ص ۱۲۰).

صاحِبِيَّةٌ.

[ح بی ی] (اخ) از فَرْقِ متصوفهء متشبههء مبطله اند، که خود را بظاهر صوفی نمایند و از اعمال ایشان خالی باشند و گویند که تقید به احکام شریعت و وظیفهء عوام است که نظر ایشان بر ظواهر اشیاء است، اما حال خواص آن است که به رسوم ظاهر مقید نشوند و به مراعات حضور باطن اهتمام کنند. (کشاف اصطلاحات الفنون ج ۲ ص ۸۴۳).

صاحتان.

[ح] (اخ) نام موضعی است. (معجم البلدان).

صاحَةٌ.

[ح] (ع ا) زمینی که گاهی [هیچگاه] نرویانند گیاه را. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صاحَةٌ.

[ح] (اخ) نام کوه سرخی است در ركاء و دخول. و شاید که از صَوَحِ بمعنی جانب کوه باشد. (معجم البلدان ج ۵ ص ۳۳۰).
نصر گوید: صاحَةٌ پشته هاست سرخ رنگ باهله را بنزدیکی عقیق مدینه و آن یکی از سه وادی عقیق است. بشرین ابی خازم گوید: لیالی تستییك بندی غروب کأنَّ رضابه وهنأ مدام و ابلج مشرق الخدین فخم یسن علی مراغمه القسام تعرض جابه المذری خذول بصاحَةٌ فی اسرتها السلام و صاحبها غضیض الطرف أحوی یضوع فؤادها منه بغام. (معجم البلدان ج ۵ ص ۳۳۰).

صاحی.

(ع ص) صاحٍ ج، صاحون، صُیحاة. (مهذب الاسماء). هوشیار. به خود بازآمده پس از مستی. مقابل سکران ||. یوم صاحٍ؛ روز گشاده و بی ابر. (منتهی الارب).

صاحیه.

[ی] (ع ا) جزر است. (تحفهء حکیم مؤمن چ تهران ۱۲۷۷ ه. ق.). صاحیه (به تشدید یاء)؛ جزر است. (تحفهء حکیم مؤمن، نسخهء خطی کتابخانهء مؤلف). صاحیه جزر است. (اختیارات بدیعی، نسخهء دیگر). لیکن در مفردات ابن بیطار آن را صباحیه (۱) آورده و گوید بمعنی جزر است و نیز چنین است در ذیل القوامیس دزی. رجوع به صباحیه شود. (لکلوک) (۱) - sabahia.

صاخ.

(ع ا) آماسیدگی استخوان از گزیدگی یا کوفتگی که اثر آن باقی باشد ||. داهیه. بلا. (منتهی الارب). و رجوع به صاخَةٌ شود.

صاخات.

(ع ا) ج صاخَةٌ.

صاخب.

[خ] (ع ص) نعت فاعلی از صاخب. بانگ کننده. سخت بانگ کننده. (اقراب الموارد).

صاخبه.

[خ ب] (ع ص، ا) تأنیث صاخب: لنا الصاخبه من البغل و لكم الصامت من النخل. (از نامه رسول خدا (ص) به حارثه بن قطن). رجوع به حارثه بن قطن شود.

صاخذ.

[خ] (ع ص، ا) خرما بن تنها گانه (؟) پوست رفته. (منتهی الارب) (۱). حرّ صاخذ؛ گرمای سخت ||. واحد فاحد صاخذ؛ از اتباع است. (منتهی الارب)؛ یعنی تنها و ناتوان و بی برادر و فرزند. (اقراب الموارد). (۱) - چنین معنی برای «صاخذ» دیده نشد.

صاخر.

[خ] (ع ا) آواز [خوردن] آهن بر آهن. (منتهی الارب).

صاخره.

[خ ر] (ع ا) آجامهء سفالین. (منتهی الارب). شاید معرب ساغر.

صاخه.

[خ] (ع ا) آماسیدگی استخوان از گزیدگی یا کوفتگی که اثر آن باقی باشد ||. داهیه. بلا. (منتهی الارب). و رجوع به صاخ شود.

صاخه.

[صا خ] (ع ص، ا) آواز سخت که گوش را کر کند ||. قیامت ||. بلا و سختی. (منتهی الارب).

صاد.

(ع ا) حرفی است از حروف هجاء. رجوع به «ص» شود ||. بمعنی صید است که بیماری باشد (شتران را ||). روی و مس یا نوعی از آن. (منتهی الارب ||). دیگ روین و سنگین. (دستورالاحوان) (مهدب الاسماء ||). رگی است میان دو چشم شتر و او از آن رگ به بیماری صید مبتلا میگردد. (منتهی الارب ||). پنج تار است در عود متحد با هم: صاد و زیر و لسان و مثلث و بم ||. خروس آنگاه که در خاک غلطد و ماده طلبد. (مهدب الاسماء ||). ص) بعیر صاد؛ شتر صادزده. (منتهی الارب).

صاد.

[صادد] (ع ص) نعت فاعلی از صدّ. رادع. مانع. بازگرداننده. عائق.

صاد.

[د] (اخ) کوهی است در نجد. (معجم البلدان).

صادر.

[د] (ع ص) نعت فاعلی از صدور. بازگردنده. مقابل وارد. از جای بیرون آینده. (غیاث اللغات). رونده (در مورد شخص و شیء هر دو استعمال شود): ز بهر صادر و وارد پزند هر روزی هزار پخته مر او را همیشه در مطبخ. سوزنی. صیت بزرگی احوال و کرامات و مقامات خواجه را از صادر و وارد بسیار شنودم. (انیس الطالین). و رجوع به صادر کردن و صادرات شود ||. يقال: ما له صادر ولا وارد؛ یعنی نیست او را چیزی ||. طریق صادر؛ راه بازگشت از آب. (منتهی الارب).

صادر.

[د] (اخ) قریه ای است در بحرین بنی عامرین عبدالقیس را. (معجم البلدان).

صادر.

[د] (اخ) موضعی است در شام. (معجم البلدان).

صادر.

[د] (اخ) از قراء یمن است از مخالف سنحان. نابغه گوید: و قد قلت للنعمان لما رأیته یزید بنی حن بشفرة صادر تجنب بنی حن فان لقاءهم شدید و ان لم تلق الا بصابر. (معجم البلدان).

صادر.

[د] (اخ) ابن کامل بن بدر عیسی. وی شاعری است نیکو سخن و از شعر وی قصیده ای است که در آن برادر خود بدر را که با ابوهیذام کشته شده یاد کند: لئن قتلت قحطان بداراً فانما اراها نجوم اللیل کارهه ظهراً اقام لها سوق الجلال ابن کامل فانفذها قت و اوجعها عقراً فان یک بدر قد مضی لسیله فمات محسوداً و لکن شفی صدرها فمن ظن ان الحرب لیست تقوده اذا کان ممن فی الوغی یلهب الجمره فقد ظن عجز الرأی منه و قد نبت بذلک منه النفس من رأیها خسراً فلا تبعدن یا بدر ان کنت هالکاً فقد کنت محموداً لنا ماجداً عمراً سبکیک بالبیض الخفاف و بالقنا فان بها ما ادرك الماجد الوترا و لست کمن یبکی اخاه بعبرة یعصرها من جفن مقلته عصراً و نحن اناس لا تفیض دموعنا علی هالکک میتاً و ان قطع الظهر نعد لما نمنی به من مصابنا و ان جل ماغنی به ابداً صبرا. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۵۹).

صادرات.

[د] (ع ص، ا) ج صادره. مقابل واردات ||. در تداول علمای اقتصاد و بازرگانان، کالاهائی است که از نقطه ای به نقطه دیگر و مخصوصاً از کشوری به کشور دیگر فرستاده شود. صادرات ایران: از مقایسه صادرات ایران در عصر حاضر با عصر قدیم مشاهده میشود که ارقام صادراتی کشور نه تنها ترقی نکرده بلکه تنزل فاحشی در آن پیدا شده است. امروز ایران جزء کشورهای است که

برای ممالک طبقه اول مواد اولیه تولید میکند، ولی در زمان قدیم، یعنی از عهد هخامنشیان و اشکانیان کشوری تجارتي و صنعتی بوده است که مصنوعات فلزی و منسوجات آن در کشورهای دیگر مشتری داشته. پس از استیلای عرب نیز رونق تجارتي این کشور از میان رفت و تجار ایرانی مصنوعات کشور خود را در شهرهای مهم اسلامی به فروش میرسانیدند. در حمله مغول تجارت ایران نیز لطمه فراوان دید و از عهد صفویه که اروپا در شاهراه تمدن و ترقی مادی افتاد بازارهای ایران در این ممالک از دست رفت. اینک برای مقایسه صادرات ایران در قدیم و عصر حاضر تاریخچه ای از صادرات کشور در طول تاریخ درج میشود: صادرات ایران قبل از هخامنشی: در ایران قدیم یعنی سالها پیش از قرن ششم میلادی در بلخ و سغد و هرات تمدن درخشانده ای وجود داشته و صنعتگران ایرانی در ساختن زیورهای طلا و نقره و فلزات دیگر ماهر بوده اند. در اوستا از زره طلا، کمر طلا، جام طلا یا نقره، نعل اسب، لباس پشمی، گلیم و پوستین و عرابه ها که با طلا زینت شده است و همچنین ظروف برنجی و گلی نام رفته است (۱) که طبعاً بعضی این مصنوعات در خارج از کشور مشتری داشته است. عهد هخامنشی: در این دوره امتعه و مال التجاره هائی در نقاط مختلف کشور وجود داشته که نویسندگان عهد قدیم از آن یاد کرده اند، مانند: مس، سرب، نقره، لاجورد در آذربایجان، شمشاد، آهن در گیلان، لاجورد در دماوند، مس در دامغان، فیروزه در خراسان، مس و سرب و فلزات دیگر در باختر، طلا در ماوراء سیحون، اسب های ممتاز و قالی در همدان و گروس، مس و آهن در مغرب دریاچه ارمی، قیر و نفت و موم معدنی در خوزستان، مس، سرب، نقره در پارس و بختیاری، مروارید و صدف در خلیج فارس و بحر عمان، خاک طلا ادویه، عطریات، پنبه، شاخ کرگدن، فیل، عاج، عود، صندل، فوفل، آبنوس در هندوستان، مس، سرب، ابزار فلزی در ارمنستان و کاپادوکیه، طلا، شمشاد در کلخید، آلات و ابزار فلزی، اسلحه، منسوجات، منبت کاری، مليله دوزی و غیره در آسور، قالی، کاشیهای قیمتی، اشیاء زرگری، منسوجات، افسنطین، قیر، شتر مرغ، درنا در کلده، ظروف طلا و مجسمه های فلزی در لیدیّه، آلات و ادوات آهنگری در یونیه (ولایت ینیان)، اسبهای ممتاز و اشیاء نقره و عطریات در کیلیکه، رنگ ارغوان، شیشه، بلور آلات و چوب سدر در فینیقیه، منسوجات کتانی، شیشه آلات، بلور معدنی، کاغذ حصیری در مصر، عاج، چوب های قیمتی، طلا، بلور معدنی در حبشه، کندر، دارچین، زغال اخته، بلسان، لادن، مَرْمَکي در عربستان. (ایران باستان ج ۲ صص ۱۵۱۱ - ۱۵۱۲). تجارت نفت و قیر خوزستان در این عصر اهمیت عظیمی داشت، چه مصریها برای مومیائی مردگان خریدار آن بودند (۲). پنبه سغد و باختر به مغرب میرفت و اروپائیان خریدار آن بودند (۳). دوره پارت ها: در دوره پارت ها ایران با روم تجارتي وسیع داشت. مال التجاره ای که در این دوره به روم میرفت عبارت بود از منسوجات گوناگون، ادویه، قالی و قالیچه و پارچه های ابریشمی. این پارچه ها را زنان اعیان روم بسیار استعمال میکردند. پلین گوید: قالیچه های ایران از رنگهای مختلف به قیمت گزاف فروخته میشد و زینت قصور رومی بود. در ضمن صادرات ایران به روم در این دوره نام صمغ، کتیرا، جگن معطر (قصب الذریره؟) نیز برده شده است. (پلین، تاریخ طبیعی، کتاب ۱۱ بند ۲۳، کتاب ۸ بند ۴۸، کتاب ۱۲ بند ۹). از تجارت ایران با ممالک دیگر اطلاعی در دست نیست و نمیدانیم چه چیز بدان کشورها صادر و یا چه چیز از آنجا وارد میشده است. (ایران باستان ج ۳ صص ۲۶۹۷ - ۲۶۹۸). دوره ساسانیان: کریستن سن میگوید: هیونن تسیانگ سیاح مشهور چینی که در آغاز قرن هفتم میلادی اوضاع ممالک مغرب آسیا را شرح داده است محصولات صنعتی ایران را چنین وصف میکند: محصولات عمده این کشور طلا و نقره و مس و بلور و مروارید نادرالوجود و مواد گرانبهای دیگر است. در این کشور پارچه های ابریشمی و قالی و چیزهای دیگر می بافند. مسلماً صنعت پارچه بافی یکی از صنایع مهمه ایران بوده است. (ایران در زمان ساسانیان ص ۷۸). از چیزهائی که چین از ایران میخرید یکی و سمه معروف ایرانی بود که بهای گزافی بدان میدادند و ملکه چین هر سال مقداری برای مصرف شخصی خریداری میکرد. قالی های بابلی نیز طالب فراوان داشت. احجار طبیعی و مصنوعی شام، و مرجان و مروارید بحر احمر و منسوجات شام و مصر و مواد مخدره شرق نزدیک از جانب ایران به چین فرستاده میشد. (همان کتاب ص ۷۹). در دوره ساسانی بلور معدنی آتیزو که نوعی از مرمر و مانند یشم است و بوئی خوش

دارد و سنگ متراکس (مهر درخش) که اکنون انواع آن را سلیمانی مینامیم و سنگی شبیه عاج و سنگ مشهور به حدید از معادن فارس در خارج مشتری داشته. فیروزه خراسان، سنگهای جوینی و هراتی و لعل بدخشان و مروارید بحرینی به ممالک دیگر صادر میشده. نفت، قالی و قالیچه، پوست و پوستین و هر گونه لباسهای پوستی و رنگ های نباتی مخصوصاً وسمه و حنا و روناس به چین فرستاده میشد. اسلحهء مرو، آهن آلات، زربینه، عطریات و صدفهای خلیج فارس در خارج کشور مشتری داشت (۴). عصر خلفا: پس از انقراض دولت ساسانیان و اشغال ایران رستهء تجارت این سرزمین گسیخته نشد و بازرگانان به ورود و صدور کالا پرداخته و صنعتگران ایرانی هنر و ذوق خویش را در ساختن بهترین نمونهء مصنوعات آشکار کردند، چنانکه در دوران حکومت اسلامی در بغداد و شهرهای مهم مسلمان نشین ارقام مهمی از انواع کالاهائی که در ایران تولید میشد به مشتریان عرضه میکردند. مؤلف تاریخ تمدن اسلامی گوید: بازرگانان در دوره خلفای اسلامی در بصره و بغداد و شهرهای مسلمان نشین دیگر سکونت داشتند و بیشتر اینان از مهاجرین ایران و روم و کشورهای مرقی دیگر بودند که مصنوعات و مال التجارهء ممالک را برای فروش عرضه میداشتند. از جمله امتعه ای که به بغداد میرفت عطرها نیشابور، منسوجات کتانی، شیز، پارچه های مویی که به مصرف لباس خلیفه و رجال دولت میرسید و همچنین پرده های ابریشمی از فسا، و بساط ها و نخناخ ها (۹) و جانمازها و زیلوها از جهرم و پرده ها و کرسی ها از دشت و بهترین نوع بساط و بندازارها و بالشها و نمط ها و کرسیها از ارمنیه بود و ایشان را رنگی سرخ بود که بدان پشم را رنگ کردند و مانند نداشت و عتابی و جامه های منقش و جامه های حریر اصفهان و جامه های منیر از ری و ابریشم و مطرف های ابریشمین و طبق های چوبین از طبرستان و نیشابور و جامه های کتان و پنبه (بز) از بلخ و کاغذ و نوشادر و کرک و سمور و سنجاب و روباه از ماوراءالنهر و بساط ها و جانمازها و جامه های پشمین از بخارا و طلیسان های مقور از کرمان و مقنعه های ابریشمین از جرجان و سوس و بردهای منیر و کاسه ها و شانه ها از ری و کساء و جوراب از قزوین و موزه و سمور از همدان و شیشه و خزف از بصره و حصیر از عبادان و دیبا و نمط ها از تستر (شوشتر). (تاریخ تمدن اسلامی ج ۵ صص ۳۸ - ۳۹). خوارزمشاهیان و مغول: در دوره خوارزمشاهیان بازرگانان ایران مال التجارهء خود را به چین و مغولستان میبردند و هنگامی که سه نفر از مسلمانان (احمد خجندی، عبدالله بن امیر حسین جندی، احمد بالجیج) نزد چنگیزخان رفتند مقداری پارچه های زربفت قیمتی نزد او بردند و او همه را به قیمت گزاف خرید. (تاریخ مغول ص ۲۲). در دوره مغول نیز پارچه های زربفت و قالی بافی رونقی بسزا داشت و فرش و پارچه های پشمی موصل را تجار خارجی به قیمت خوب خریده و صادر میکردند. (تاریخ مغول ص ۵۶۰). همچنین تجارت لعل بدخشان و فیروزه نیشابور و اطلس و پارچه های زربفت مرو و طوس و شوشتر و موصل و یزد و کرمان و گلاب و عطرها شیراز و اصفهان و اقسام اسلحهء منقورهء گرجستان و مصنوعات دستی و منسوجات ابریشمی تبریز به بازرگانان خارجی فروخته میشد. (همان کتاب ص ۵۷۱). دوره صفویه: در دوره صفویه مهمترین قلم صادراتی ایران ابریشم بود. هر سال مقدار بسیاری از پارچه های زری و مخمل و تافته ایرانی به اروپا حمل میشد، همچنین مخمل و ابریشم خام ایران به عثمانی، مسکو، لهستان میرفت و به مصرف قلابدوزی میرسید. ساغری و تیماج کشور را به هندوستان و ژاپن میبردند و روناس ایران به هندوستان فروخته میشد. ترشی میوه نیز یک رشته عمدهء تجارت ایران بود که به هندوستان فروخته میشد. گلاب و سایر عطرها را نیز بدان کشور میفروختند. پسته قزوین، بادام یزد و کرمان و کشمش و آلو هم از راه هرمز به هندوستان میرفت. هر سال مقدار بسیاری جعبه های مربا از بصره به هندوستان حمل میشد و مسلمانان و پرتغالیها خریدار آن بودند. مقداری کثیر میوه خشک نیز از آذربایجان به توقات و دیاربکر و نینوا حمل میکردند که از آنجمله زردآلو است. و مقدار کمی از پارچه های منقش که خشن و پست است به خاک عثمانی میبردند. تجارت حیوانات اهلی نیز سود فراوان داشت، عدد بسیاری شتر به ارمنستان و آناتولی میفروختند. گوسفند ایران را تا اسلامبول و ادرنه هم میبردند. (از تاورنیه صص ۸۹۱ - ۸۹۵). فتنه افغان امنیت طرق و شوارع را بهم زد و بالتیجه تجارت ایران رو به انحطاط گذاشت و نادرشاه هم هرچند در اصلاح وضع اقتصادی کشور اهتمام داشت، لکن کارشکنی همسایگان و مخصوصاً

دولت عثمانی و نیز انقلاب‌های داخلی اقدامات اصلاحی او را عقیم گذاشت. عهد قاجاریه: در دوره قاجاریه، گذشته از نفت، خشکبار، قالی که به ممالک غرب میرفت و برنج و ماهی که به روسیه حمل میشد، چوب چقیق شیراز هم یکی از ارقام مهم صادراتی بود که به استانبول میفرستادند، و عمال عثمانی آن را به صورت انحصار درآورده بودند، تا آنجا که در ماده دوم معاهده ارزنة الروم مقرر گردید که تجارت چوب چقیق بعدها به انحصار نیفتاده و سوداگران ایرانی آزاد هستند به هر که خواهند بفروشند. تنباکو و توتون نیز یکی از ارقام صادراتی بود. قرن اخیر: از اوایل این قرن صادرات ایران دچار شکست فاحشی شد و این مسئله مولود عواملی چند است که از جمله آنها عدم امنیت طرق و شوارع، بی‌اعتنائی دولت‌های وقت به اوضاع اقتصادی کشور، و عدم اهتمام بازرگانان در تهیه جنس مرغوب بود. و تنها بازار شیلات و نفت بود که نسبتاً ثابت ماند. در سنوات اخیر یعنی قبل از جنگ جهانی دوم دولت از یک سو بازرگانی را در انحصار خود درآورد و با این عمل بر میزان صادرات کشور افزود و از واردات آن کاست و از سوی دیگر شرکت‌ها را تحت نظر گرفت و بازرسانی برای نظارت در تهیه کالاهای مرغوب و طرز عدل‌گیری و بسته‌بندی آن گماشت و با این اقدام صادرات کشور تا اندازه‌ای افزایش یافت. صادرات کنونی ایران بجز نفت و شیلات عبارت است از: روده، میوه‌های خشک، برنج، دانه‌ها و میوه‌های روغن‌دار، گیاههای دارویی و صمغی، کتیرا و اقسام صمغ، پوست و متعلقات آن، پيله، ابریشم، پشم، کرک و مو، پنبه، فرش. صادر اول. [در او] (ترکیب وصفی، مرکب نخستین معلولی که از باریتعالی صادر شده است. ملا عبدالرزاق لاهیجی گوید: حکما گفته‌اند که از واحد حقیقی که هیچگونه کثرت در او نباشد (نه حقیقی و نه اعتباری) صادر نتواند شد بالذات در مرتبه واحد مگر واحدی، چه لابد است مر علت را نظر به معلول معینی از خصوصیتی که مرجح در وجود وی بخصوص تواند شد از میان سایر معلولات ممکنه الصدور و آن خصوصیت در واحد حقیقی نه جزو ذات تواند بود و نه عارض ذات و الا تحقق کثرت لازم آید بلکه باید عین ذات باشد و آن خصوصیت عین ذات (را) نظر به دو معلول نتواند بود و الا لازم آید که اثبیت در معلول نه بوده باشد و یا خصوصیت شرکت باشد و این هر دو خلاف مفروض است و یا خصوصیت نظر به هر دو بالذات نبوده باشد بلکه نظر به یکی بالذات و نظر به دیگری بالعرض (باشد) و این ممکن است و واقع. پس ثابت شد که از واحد حقیقی صادر نتواند شد بالذات جز معلول واحد و چون ثابت است که واجب الوجود حقیقی است پس معلولی که در مرتبه اول صادر شود از او باید که ماهیه بسیط باشد بحسب خارج و باید که محتاج نباشد وجود او یا تقوم او به وجود معلول دیگر و الا- آن معلول دیگر صادر اول بوده باشد به وجوب تقدم محتاج الیه علی المحتاج و اینچنین معلولی در میان معلولات ممکنه جوهر عقلی تواند بود و بس، چه عرض مطلقاً محتاج است در تقوم به جوهر و از انواع جوهریه جسم مرکب خارجی است مرکب از ماده و صورت و صورت محتاجی است در تعین به ماده و ماده محتاج است در تقوم به صورت و نفس محتاج است در فیضان و حدوث به استعداد بدنی یا استعداد ذاتی فطری مانند نفوس فلکیه و یا استعداد تجددی مانند نفوس بشریه، پس هیچکدام از مقولات عرضیه و انواع جوهریه صادر اول نتواند بود مگر جوهر عقلی، پس لابد است که صادر اول جوهر عقلی باشد و چون عقل اول صادر شد کثرت پیدا شود بر سبیل لزوم بالعرض نه بطریق صدور بالذات... (گوهر مراد فصل چهارم از باب سوم از مقاله دوم). (۱) - ایران اقتصادی تألیف رحیم زاده ج ۱ ص ۱۰. (۲) - ایران اقتصادی ج ۱ ص ۱۳. (۳) - ایران اقتصادی ج ۱ ص ۳۹. (۴) - ایران اقتصادی، بنقل از راولنس، پلین هوارد پرکویوس.

صادر شدن.

[دش د] (مص مرکب) سر زدن. صدور یافتن. ناشی شدن: آنکه مسکین است اگر قادر شود بس خیانتها از او صادر شود. سعدی. گویم از بنده مسکین چه گنه صادر شد کو دل آزرده شد از من غم آنم باشد. (گلستان). یکی را از بزرگان بادی مخالف در شکم پیچیدن گرفت... فی الجملة بی اختیار از او صادر شد. (گلستان). و همه وقت خواب نکند که حساب نفس خود کند که آن

روز از او چه صادر شده است. (مجالس سعدی).

صادر کردن.

[دِ كَدْ] (مص مرکب) در اصطلاح بازرگانان، محصول کشوری را به کشورهای دیگر فرستادن. رجوع به صادرات شود ||. انجام دادن تشریفات صدور شناسنامه (سجل) یا ورقه مالکیت و سند و امثال آن.

صادر کننده.

[دِ كُ نَنْ دَ / دِ] (نص مرکب) کسی که صادرات را به خارج میفرستد. رجوع به صادرات شود.

صادر گشتن.

[دِ گَتْ] (مص مرکب) پدید آمدن از. سر زدن از. ناشی شدن از. خلق شدن. ایجاد شدن: بدان کایزدتعالی خالق اوست ز نیکو هر چه صادر گشت نیکوست. شبستری.

صادره.

[دِ رَ] (ع ص) تأنیث صادر (||. اخ) نام سدره المنتهی است. (منتهی الارب).

صادره.

[دِ رَ] (اخ) دهی از دهستان وراوی بخش کنگان شهرستان بوشهر، ۹۶۰۰ گزی جنوب خاور کنگان، کنار راه فرعی لار به گله دار. جلگه، گرمسیر و مالاریائی. سکنه آن ۶۳ تن شیعه، فارسی زبان. آب از قنات و باران. محصول غلات، تنباکو، کنجد. شغل اهالی زراعت. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادع.

[دِ] (ع ص) نعت فاعلی از صَدَع ||. قاضی. داور. (اقرب الموارد ||). شارع: علی صادعها السلام ||. جبل صادع کصاحب؛ کوه رونده در زمین به درازا. سیل صادع و واد صادع کذلک ||. الصبح الصادع؛ بامداد روشن. (منتهی الارب).

صادغ.

[دِ] (ع ا) دیک (خروس) است، جهت آنکه در ثلث آخر شب بسیار فریاد میکند. (فهرست مخزن الادویه) (۱). (۱) - این لغت در قوامیس نیامده و محتمل است که صادع با عین مهمله باشد.

صادف.

[دِ] (ع ص) نعت فاعلی از صَدَف.

صادف.

[د] (اخ) اسب قاسط جسمی و اسب عبدالله بن حجاج ثعلبی.

صادف.

[د] ف [ع ص] شتر که یاران خود را در آبخور یابد و منتظر باشد در پس آن نوبت آب را. (منتهی الارب).

صادق.

[د] (ع ص) نعت فاعلی از صدق. راستگو. مقابل کاذب. راست گوینده. ج، صادقون، صادقین: این دو صادق خرد و رأی که میزان دلند بر پی عقرب عصیان شدنم نگذارند. خاقانی. گفتی که چو خاقانی عشاق بسی دارم صادق تر از او عاشق بنمای کدام است آن. خاقانی. از صادقین وفا طلب از قانتین ادب وز متقین حیا و ز مستغفرین بیان. خاقانی. سر انداز اگر عاشق صادقی تو بدزهره بر خویشتن عاشقی. سعدی ||. راستین. راست و درست. خالص: یا دوستی صادق یا دشمنی ظاهر یا یکسره پیوستن یا یکسره بیزاری. منوچهری. که هیچکس از اعیان از دل پا پیش این کار نداشت و به حقیقت رغبتی صادق نمود... (تاریخ بیهقی ص ۴۱۲). باید که طعام بر شهوت صادق خورند و تأخیر نکنند. (ذخیره خوارزمشاهی). و چندانکه مایه و قوف افتاد... به رغبتی صادق و حرصی غالب در تعلم آن می کوشیدم. (کلیله و دمنه). به رغبتی صادق... روی به علاج بیماران آوردم. (کلیله و دمنه). بکوشم تا بیتی صادق به دست آید. (کلیله و دمنه). تا در تحصیل فضل و ادب همی بلند و رغبتی صادق نباشد... این منزلت نتوان یافت. (کلیله و دمنه). عشق تو بس صادق است آه که دل نیست باده عجب راوق است و جام شکسته. خاقانی (||. ا) فجر دوم. بام دوم. بام پسین: چون شب مرا ز صادق و کاذب گریز نیست تا آفتابی از دل دروا بر آورم. خاقانی. مشعله صبح تو بردی به شام کاذب و صادق تو نهادیش نام. نظامی.

صادق.

[د] (اخ) لقب اسماعیل پیغمبر است. رجوع به اسماعیل شود.

صادق.

[د] (اخ) رجوع به صادق سمرقندی شود.

صادق.

[د] (اخ) وی از مردم ادرنه بود و با حسن خطی که داشت کتب بسیار تحریر کرد. این بیت او راست: ساقی سکا کوز قید و غنی کوردی جابک آلدوغی هپ اوایدی مجلس ده شرابک. (قاموس الاعلام).

صادق.

[د] (اخ) وی از مردم بلگراد و به حسن خط مشهور و طریقه علمی را سالک بود. این بیت او راست: ایدر بر لحظه ده بیک کز بنی مقبول و مردودی عتاب عشوه آمیزی خطاب خنده آلودی. (قاموس الاعلام).

صادق.

[د] (اخ) (امام...) جعفر بن محمد بن علی بن حسین بن علی (ع). ابن خلکان گوید: وی بر مذهب امامیه یکی از ائمه اثناعشر است. از سادات اهل بیت بود و بخاطر صدق گفتار به صادق ملقب گشت. فضل او مشهورتر از آن است که گفته آید و او را گفتاری است در صنعت کیمیا و زجر و فال. شاگرد وی ابوموسی جابر بن حیان صوفی طرسوسی کتابی در هزار ورق کرد و رسائل جعفر را که پانصد بود، در آن بیاورد. چون منصور از مدینه قصد عراق کرد عزم کرد که او را همراه خویش برد، وی خواست تا خلیفه او را معاف کند، نپذیرفت، سپس دستوری خواست که چند روز درنگ کند و کارهای خود سامان دهد، منصور ابا کرد، صادق وی را گفت: پدرم از پدر خویش از جدّ خود رسول خدا حدیث کرد که همانا روزی مرد در این جهان میماند و اجل وی فرامیرسد، سپس با رحم خود پیوند کند و عمر او بیفزاید. منصور پرسید ترا به خدا سوگند این حدیث از پدرت شنیدی و او از جدّ خود شنود؟ فرمود: آری به خدا سوگند. منصور وی را از سفر معاف داشت و رخصت داد که در مدینه بماند و او را جایزه بخشید و با او صلّه کرد و گویند منصور کس فرستاد تا جعفر صادق را حرکت دهند، از آن پیش که محمد بن عبدالله به قتل رسد و چون به نجف رسید وضو ساخت، سپس گفت: اللهم بک استفتح و بک استنجح و بمحمد صلی الله علیه و آله اتوجه. اللهم انی ادرأ بک فی نحره و اعوذ بک من شره. اللهم سهل لی حزونته و لین لی عریکته و اعطنی من الخیر ما ارجو و اصرف عنی من الشرّ ما اخاف و احذر. و چون بر وی درآمد منصور بپا خاست و او را اکرام کرد و نیکی فرمود و موی وی به دست خویش خوشبو ساخت و او را به خانه بازگردانید و خود او را برای کشتن حرکت داده بود. و وی را از محمد بن عبدالله پرسید، صادق گفت: لئن اخرجوا لایخرجون معهم و لئن قوتلوا لاینصرونهم و لئن نصرهم لیولن الادیار ثم لاینصرون(۱). منصور گفت کمتر از این قول نیز تو را کفایت است و خدا را سجده شکر گزارد. ولادت وی سال هشتادم هجرت، سنه «سئل الجحاف» بود و گویند روز سه شنبه هشتم رمضان پیش از طلوع فجر سال ۸۳ ه. ق. متولد گشت و به شوال سال ۱۴۸ ه. ق. به مدینه درگذشت و در بقیع نزد پدر و جدّ و عمّ جدّ خود مدفون گردید. فله دره من قبر ما اکرمه و اشرفه! مادر وی ام فروه دختر قاسم بن محمد بن ابی بکر صدیق است. کشاجم در کتاب المصائد و المطارد آرد که روزی صادق ابوحیفه را پرسید: چه گویی در محرمی که رباعیه آهویی را بشکنند؟ گفت یابن رسول الله حکم آن ندانم. صادق فرمود تو خود را زیرک دانی و ندانی که آهو را رباعیه نیست و آن همیشه ثنی است؟ (وفیات الاعیان چ تهران ج ۱ ص ۱۱۳). ذهبی در میزان الاعتدال آرد: وی یکی از ائمه اعلام است که شأنی بزرگ دارد و نیکوکار و صادق است. و نووی در تهذیب الاسماء و اللغات (ج ۱ صص ۱۴۹ - ۱۵۰) گوید: از وی محمد بن اسحاق و یحیی انصاری و مالک و سفیانان و ابن جریح و شعبه و یحیی قطان و جز اینان روایت کنند و بر امامت و جلالت و سیادت او متفقند. عمرو بن ابی مقدم گوید هر گاه به جعفر نگرستی دانستی که وی از دودمان پیمبران است. و شبلیجی در نورالابصار (ص ۱۳۱) آرد که: مناقب او بسیار و از شماره افزون است و فهم کاتب هشیار در انواع آن حیران. مؤلف حیات الحیوان از ادب الکاتب ابن قتیبه آرد که کتاب جعفر را امام صادق نوشت و آنچه را مردم تا قیامت بدان محتاجند، اندر اوست و ابوالعلا بدین جعفر اشارت کند: لقد عجبوا لآل البیت لما اتاهم علمهم فی جلد جعفر فمرآة المنجم و هوی صغری تریه کل عامره و قفر. و زمخشری در ربیع الابرار از مکارم اخلاق وی از شقرانی (۲) مولای رسول خدا آرد که به روزگار منصور عطایا بیرون شد و مرا شفیع نبود، حیران بر در خانه بایستادم که جعفر بن محمد بیامد و حاجت خود بدو گفتم. او به درون شد و خارج گشت و عطای مرا که در آستین داشت بداد و گفت نیکویی از هر کس نیک است و از تو نیکتر با مکانتی که نزد ما داری و زشتی از هر کس زشت است و از تو زشت تر با مکانتی که نزد ما داری و این بدان گفت که شقرانی شراب مینوشید و از مکارم اخلاق جعفر است که او را ترحیب گفت و حاجت وی برآورد و بر وجه تعریض موعظت فرمود و این از اخلاق پیمبران باشد. محمد بن طلحه در مطالب السئول (ص ۸۱) آرد: وی از بزرگان و سادات اهل بیت است که علمی و عبادتی بسیار و اورادی پیوسته و زهدی آشکار و تلاوتی کثیر داشت. از دریای گوهر معانی قرآن کریم بیرون می

آورد و عجائب آن را استنتاج میکرد و اوقات خویش بر انواع طاعات صرف میفرمود چنانکه در صرف آن بر نفس خویش حساب میگرفت. دیدار او آخرت را به یاد می آورد و شنیدن حدیث وی موجب زهد دنیا می‌گشت و پیروی از هدایت او سبب بهشت. نور رخسار وی گواه بود که وی از دودمان نبوت است و طهارت افعال او شاهد بود که از ذریت رسالت باشد. اما مناقب و صفات او از شماره بیرون است. ابن حجر در صواعق گوید: مردم چندان از علوم وی نقل کردند که صیت آن در همه بلاد پراکنده گشت و شهرستانی در ملل و نحل گوید او را در دین و ادب علمی غزیر است و حکمتی کامل و زهدی بالغ و ورعی از شهوات. مدتی در مدینه ماند و شیعیان خویش را فائدت میرساند و بر موالین، اسرار علوم را افاضه میفرمود، سپس به عراق آمد و مدتی در آنجا بماند، نه معترض امامت شد و نه با کسی در خلافت منازعت کرد. کسی که در دریای معرفت غرق است در شط طمع نکند و آنکه بر ذروه حقیقت بالا رفته است از هبوط نترسد و گفته اند کسی که با خدا انس گرفت از مردم وحشت کرد و آنکه با جز خدا مأنوس گشت و سواس او را به نهب برد. و ابوالقاسم بغار در مسند ابی حنیفه آرد که حسن بن زیاد گفت ابوحنیفه را از فقیه ترین مردم پرسیدم و من از وی شنیدم که گفت: جعفر بن محمد! چه آنگاه که منصور وی را طلبیده بود کس پی من فرستاد و گفت یا اباحنیفه مردم فریفته جعفرند. مسائلی دشوار آماده کردم و منصور کس پی جعفر فرستاد و او در حیره بود بیامد و منصور وی را گفت یا اباعبدالله اینک ابوحنیفه است. فرمود آری میشناسم، سپس به من نگریست و گفت مسائل خود را بر ابی عبدالله بر گو و من بر او القا می‌کردم و او میگفت شما در این مسئله چنین می‌گویید و مردم مدینه چنین و ما چنین می‌گوییم و گاه افتد که شما را متابعت کنیم و گاه ایشان را و گاهی مخالفت هر دو کنیم، تا آنکه چهل مسئله پایان یافت و او چیزی از آنها ناگفته نگذاشت، سپس ابوحنیفه گفت: مگر نه داناترین مردم داناترین آنان به اختلاف مردمان است؟ (از کتاب الصادق تألیف محمدحسین مظفر). عطار در تذکره الاولیاء گوید: آن سلطان ملت مصطفوی، آن برهان حجت نبوی، آن عامل صدیق، آن عالم تحقیق، آن میوه دل اولیا، آن جگر گوشه انبیا، آن ناقد (؟) علی، آن وارث نبی، آن عارف عاشق، جعفر الصادق، رضی الله عنه. گفته بودیم که اگر ذکر انبیا و صحابه و اهل بیت کنیم کتابی جداگانه باید ساخت، این کتاب شرح اولیاست که بعد از ایشان بوده اند اما بسبب تبرک به صادق ابتدا کنیم که او نیز بعد از ایشان بوده است و چون از اهل بیت بود و سخن طریقت او بیشتر گفته است و روایت از وی بیشتر آمده است کلمه ای چند از آن او بیاوریم که ایشان همه یکی اند، چون ذکر او کرده شود از آن همه بود، نبینی که قومی که مذهب او دارند مذهب دوازده امام دارند یعنی یکی دوازده است و دوازده یکی. اگر تنها صفت او گویم به زبان و عبارت من راست نیاید که در جمله علوم و اشارات و عبارات بی تکلف بکمال بود و قدوه جمله مشایخ بود و اعتماد همه بر وی بود و مقتداء مطلق بود، هم الهیان را شیخ بود و هم محمدیان را امام و هم اهل ذوق را پیشرو، هم اهل عشق را پیشوا، هم عباد را مقدم، هم زهاد را مکرم، هم صاحب تصنیف حقایق، هم در لطایف تفسیر و اسرار تنزیل بی نظیر بود و از باقر رضی الله عنه بسیار سخن نقل کرده است. نقل است که منصور خلیفه شبی وزیر را گفت کی برو و صادق را بیار تا بکشم. وزیر گفت او در گوشه ای نشسته است و عزلت گرفته و به عبادت مشغول شده و دست از ملک کوتاه کرده و امیرالمؤمنین را از وی رنجی نه، از کشتن وی چه فایده بود، هرچند گفت سودی نداشت. وزیر برفت به طلب صادق. منصور غلامان را گفت چون صادق در آید و من کلاه از سر بردارم شما او را بکشید. وزیر صادق را در آورد. منصور در حال برجست و پیش صادق باز دوید و در صدرش بنشانند، بدو زانو پیش او بنشست، غلامان را عجب آمد. پس منصور گفت چه حاجت داری؟ صادق گفت آنک مرا پیش خود نخوانی و به طاعت خدای بگذاری. پس دستوری داد و به اعزازی تمام روانه کرد. در حال لرزه بر منصور افتاد و دواج بر سر در کشید و بیهوش شد. گویند سه نماز از وی فوت شد. چون باز هوش آمد وزیر پرسید کی آن چه حال بود؟ گفت چون صادق از در درآمد ازدهایی دیدم کی با وی بود کی لبی بزیر صغه نهاد و لبی بزیر صغه و مرا گفت به زبان حال اگر تو او را بیازاری ترا با این صغه فروبرم و من از بیم آن ازدها ندانستم که چه میگویم، از وی عذر خواستم و چنین بیهوش شدم. نقل است که یک بار داود طایبی پیش صادق آمد و گفت ای پسر رسول

خدای مرا پندی ده که دلم سیاه شده است. گفت یا باسلیمان تو زاهد زمانه ای، ترا به پند من چه حاجت است؟ گفت ای فرزند پیغمبر شما را بر همه خلائق فضل است و پند دادن همه بر تو واجب است. گفت یا باسلیمان من از آن می ترسم کی به قیامت جد من دست در من زند که چرا حق متابعت من نگذاردی، این کار به نسبت صحیح و به نسبت قوی نیست. این کار به معاملت شایسته حضرت حق بود. داود بگریست و گفت بار خدایا آنک معجون طینت او از آب نبوت است و ترکیب طبیعت او از اصل برهان و حجت جدش رسول است و مادرش بتول است، او بدین حیرانی است، داود کی باشد کی به معامله خود معجب شود... نقل است که صادق را دیدند که خزی گرانمایه پوشیده بود، گفتند یابن رسول الله لیس هذا من زی اهل بیتک، دست آن کس بگرفت و در آستین کشید، پلاسی پوشیده بود که دست را خلیده میکرد، گفت هذا للحق و هذا للخلق... (تذکره الاولیاء ج ۱ صص ۹ - ۱۵). و نیز گوید: وی یکی از صدوسیزده پیر است که بایزید خدمت ایشان کرد، پس بایزید از بسطام برفت و سی سال در شام و شامات می گردید و ریاضت می کشید و بی خوابی و گرسنگی دایم پیش گرفت و صدوسیزده پیر را خدمت کرد و از همه فایده گرفت، و از آن جمله یکی صادق بود. در پیش او نشسته بود، گفت: بایزید آن کتاب از طاق فروگیر! بایزید گفت کدام طاق؟ گفت: آخر مدتی است که اینجا می آئی و طاق ندیده ای؟ گفت: نه! مرا با آن چه کار که در پیش تو سر از پیش بردارم. من به نظاره نیامده ام. صادق گفت: چون چنین است برو به بسطام بازرو که کار تو تمام شد (۳). (تذکره الاولیاء چ اوقاف گیب ج ۱ ص ۱۳۶). (۱) - قرآن ۵۹/۱۲. (۲) - در بعض نسخ: شقری. چنین است در متن کتاب و متن تذکره الخواص، لیکن شقری مولای رسول خدا در این عصر زنده نبوده است و شاید این وقعه برای یکی از فرزندان وی که معاصر با امام صادق بوده رخ داده است. (۳) - ظاهراً این داستان بی اصل است، چه وفات امام صادق سال ۱۴۸ ه. ق. است، و بایزید بسال ۲۶۱ ه. ق. در گذشته است. رجوع به مقدمه تذکره الاولیاء ج ۱ ص «که» شود.

صادق.

[د] (اخ) (خواجه...) وی نویسنده ولات کردستان بود، طبعی داشته. این دو بیت را از او نگاشت و نامی از وی به روزگار گذاشت: از ازل صادق به دنیا میل آمیزش نداشت چند روزی آمد و یاران خود را دید و رفت. گرد تمکین تو کردم که بدین شیوه اگر به بهشت گذرانند تماشا نکنی. (مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۳۱۶).

صادق.

[د] (اخ) (محمودافندی...) دبیر مدرسه عابدین امریکائی در مصر. وی مؤلف کتاب جغرافیای تجارتی است که جزء اول آن بسال ۱۳۳۰ ه. ق. چاپ شده. (معجم المطبوعات ستون ۱۷۱۱).

صادق.

[د] (اخ) (میرزا...) از اهل اردوباد است. طالب علمی است بسیار خوش سلیقه. در زمان شاه مرحوم به مشهد مقدس رفت و سادات آن آستانه قدس را هجو کرد، پس از مقام بالاتر حکم اخراجش صادر شد. گویند اکنون در دکن است ولی بودنش معلوم نیست. چون اغلب اشعارش رباعی است لذا به ذکر چند رباعی اکتفا می شود: صادق غم عشق گر بجان نپذیرد ناکام بکام دل دشمن میرد حق نمک خنده ات ار نشناسد یارب نمک حسن تو چشمش گیرد. (مجمع الخواص ص ۹۰). صاحب صبح گلشن گوید: در خوش فکری علم است و صبح صادق بیان روشنش کالنار علی العلم. از وطن در ملک دکن رسید و از حضور مرتضی نظام شاه به منصب جاگیر سرفراز گردید و هنگام تسلط اکبر پادشاه بر آن دیار صبح حیاتش به شام ممت رسید. رباعی: شوخی که بسادگی از او

کردم صبر اکنون خطش از غبار دارد سر جبر از خطش اگر فزون بسوزم چه عجب سوزنده تر است آفتاب از ته ابر. (صبح گلشن ص ۲۴۲).

صادق.

[د] (اخ) (میرزا...) وی از مردم اصفهان و معروف به گاو بود، خوش طبعان زمانه به این لقبش ملقب ساختند، چه این قطعه بطرز قطعه خاقانی موزون کرد: ای صادق آن کسان که به راه تو میروند ایشان خرنند و خر روش گاوش آرزوست گیرم که خر کند تن خود را بشکل گاو کو شاخ بهر دشمن و کو شیر بهر دوست. و خاقانی چنین فرمود: قطعه: خاقانی آن کسان که به راه تو میروند زاغند و زاغ را روش کبک آرزوست گیرم که مارچوبه کند تن بشکل مار کو زهر بهر دشمن و کو مهره بهر دوست. (صبح گلشن ص ۳۴۰). لطفعلی بیگ آذر گوید: خادم مسجد قدیم اصفهان و به صادقای گاو مشهور بود. غیر این قطعه ای که در جواب خاقانی گفته شعری از او به نظر نرسید: ای صادق آن کسان که به راه تو میروند...

صادق.

[د] (اخ) صاحب آتشکده گوید: نام وی سید محمد صادق و تخلص او صادق است. سیدی والا نژاد و عالمی پاک اعتقاد و فاضلی درویش نهاد است، اصل وی از طبقه سادات عظیم الشان از تفرش قم و در عنفوان و ریعان عمر به اصفهان آمده و در خدمت مولانا محمد صادق اردستانی که فیلسوف عهد و اویس زمان بود به تحصیل علوم و اکتساب اخلاق کوشیده و از اقران و امثال به امتیاز مخصوص گشت. بعد از وفات اوستاد به عز دولت صفویه انار الله برهانهم به وطن اصلی خود هجرت فرمود و در زمان دولت نادری چندی به هم صحبتی رضاقلی میرزا که به جودت (۱) طبع و قساوت قلب مشهور بود مبتلا بود. بعلت سوءظن بیگانه به زجر عقبی (۲) مزجر گشته که کسی احتمال زیست او نمیداد. چون در اجلس تعویقی بود آن شاهزاده جبار نادم شده و سعی تمام در اصلاح حال ایشان به عمل آورده از آن مخمصه خلاصی یافته اما به اندک فاصله به دعای آن سید مظلوم آن امیر ظالم به مضمون دفع فاسد به افسد به سرانگشت غضب پدرش از حلیه بصر عاری گشت. و بعد از قتل پدر هم رسید به او آنچه رسید. غرض در اواخر دولت نادری آن سید با بعضی از اهل تفرش به مجاورت ارض طوس مأمور تا بعد از انقضای آن دولت از آنجا حرکت و به عزم وطن روانه گردید و در عرض راه هاتف غیب آیه «یا ایتهای النفس المطمئنه. ارجعی الی ربک (۳)» را گوشزد او کرد و در بقعه شریفه شاه عبدالعظیم علیه التحیه داعی حق را لبیک اجابت فرمود... قطع نظر از کمالات در مراتب نظم و نثر کمال مهارت داشته، و گاهی اشعار عاشقانه به صفحه خاطر مینگاشت و به گفتن مثنوی بیشتر مایل بود. و به اسم تخلص می کرد و غزل و رباعی نیز می گفته. صحبتش مکرر اتفاق افتاده و کمال شفقت از او دیده. این چند بیت از اوست: مدت سی سال از جور زمان رنجه بردیم زیر آسمان بارها با ناله و آه سحر بیضه پروردیم با خون جگر تا به عیش زاغ محنت پر گشود با عقاب ظالم سرکش نمود (؟) گرچه هر یک پاره ای بود از جگر با یکی دل داشت پیوندی دگر (؟) چون عنایت بودش از اول کفیل زیر بال خود گرفتش جبرئیل. (آتشکده ص ۳۸۰). (۱) - شاید: به حدت. (۲) - عنیفی؟ (۳) - قرآن ۸۹ / ۲۷ و ۲۸.

صادق.

[د] (اخ) نام وی علی خان میرزا و متخلص به صادق و برادر کوچکتر مراد است. جوانی بسیار نامراد و کوچک دل و هم زبان است و چنان عاشق پیشه و باذوق است که اگر محتاج نباشد بجز کار ذوق به کار دیگر اهمیت نمی دهد، اگرچه سلطنت باشد. حقیر در یکی از فترتها اتفاقاً به گیلان افتادم، ایشان نیز آنجا بودند، درباره من آنقدر که ممکن بود انسانیت و غریب نوازی کردند، خداوند

به تمام آرزوهایشان برساند. همه گونه شعر ترکی و فارسی میگوید و تخلص او صادق است. این ابیات از اوست: فریب نرگس مستش بقصد جان برود چو رهزنی که بدنبال کاروان برود. طیب از بهر خود این لطف و احسان را نگه دارد به دردش خوشدلم تدبیر درمان را نگه دارد... (مجمع الخواص ص ۶۶).

صادق.

[د] (اخ) ابن اشعث. شیخ طوسی در رجال خود او را از اصحاب امیرالمؤمنین (ع) شمرده است. امامی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۹ ص ۹۰).

صادق.

[د] (اخ) ابن خلف بن صادق بن کتیل انصاری طلیطلی اندلسی. ابن بشکوال گوید: وی سفری به مشرق کرد و حدیث شنید و روایت کرد و در برغش از قراء قرب طلیطله سکونت جست و پس از سال ۴۷۰ ه. ق. درگذشت. (معجم البلدان ج ۲ ص ۱۲۸). و در حلل السندسیه آرد: ابوالحسن صادق بن خلف بن صادق بن کتیل انصاری، از مردم طلیطله است. وی در برغش سکونت جست از آن پس که سفری به مشرق کرد و حج گذاشت و به بیت المقدس رفت. هنگامی که نصر بن ابراهیم مقدس و ابوالخطاب علاء بن حزم از مشرق بازگشته به اندلس میرفتند وی به دریا از ایشان حدیث فراگرفت. به خط خود علم بسیار نوشت. فاضل، متدین، عقیف و متواضع بود و پس از ۴۷۰ ه. ق. درگذشت. (الحلل السندسیه ج ۲ ص ۱۲).

صادق.

[د] (اخ) ابن صالح. از مردم اصفهان. او راست: کتاب شاهد صادق که نسخه ای از آن در مدرسه اصری است. (احوال رودکی ص ۵۱۱).

صادق.

[د] (اخ) ابن صالح بن عبدالرحمان بانقوسی حلبی. وی از افاضل حلب است. در آن شهر متولد شد و به همانجا بسال ۱۲۰۳ ه. ق. وفات یافت. شعری دارد که کمال الدین غزی قطعه ای از آن را یاد کرده است. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۲). کمال الدین دمشقی در تذکره کمالیه گوید: وی ادیب و صاحب قریحه شعری بود. مولد وی حلب بود و مکرر به قسطنطنیه رفت و به دمشق بازگشت، و بسال ۱۲۰۳ ه. ق. وفات یافت. شرح حال او در النوائج و اللوائح نیز آمده است. (اعلام النبلاء ج ۷ ص ۱۲۶).

صادق.

[د] (اخ) ابن عبدالرحمان بن عبدالله بن محمد بخشی حلبی حنفی خلوتی، ملقب به صلاح الدین و رئیس فرقه اخلاصیه حلب است. مولد وی سال ۱۱۳۳ ه. ق. در کنف پدر و اعمام پرورش یافت و از آنان علم فراگرفت و انتفاع یافت و بر ابوعبدالفتاح محمد بن حسین و ابوالسعادات طه بن مهنا جبرینی و ابوالعدل قاسم و ابومحمد عبدالکریم تلمذ کرده و به سال ۱۱۴۴ به حلب رفت و با رؤسای آن شهر دیدار کرده و به طریقه خلوتیان پیوست، و پس از آنکه ابوعبدالله جمال الدین محمد بن احمد بسال ۱۱۷۵ ه. ق. درگذشت وی بجای او رئیس خلوتیان شد و در تکیه اخلاصیه نشست. و بسال ۱۲۰۵ ه. ق. درگذشت. (اعلام النبلاء ج ۷ ص ۱۳۶).

صادق.

[د] (اخ) ابن عبدالسلام، معروف به بترونی حلبی. سیدمحمد امین محبی دمشقی در ذیل نفعه، او و خاندان او را بغایت ستوده و شعر وی را توصیف کند. او در اوائل قرن یازدهم هجری وفات کرد. محمد راغب حلبی دو صفحه از اشعار او را در اعلام النبلاء ج ۶ ص ۴۳۶ آورده است.

صادق.

[د] (اخ) ابن یوسف موجود. او راست رساله ای در تجوید.

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی جزء دهستان دودانگهء بخش ضیاءآباد شهرستان قزوین، ۱۸۰۰۰ گزی ضیاءآباد کنار راه شوسه. دامنه، معتدل، سکنه ۱۷۵ تن شیعه، فارسی زبان، آب آن از قنات، چشمه و محصول آن گندم، جو و شغل اهالی زراعت و قالی و جاجیم بافی است. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی جزء دهستان فراهان پایین بخش فرمهن شهرستان اراک، ۱۴۰۰۰ گزی جنوب باختری فرمهن، ۴۰۰۰ گزی راه مالرو عمومی. کوهستانی، سردسیر، سکنه ۱۳۹ نفر شیعه، فارسی زبان. آب آن از قنات. محصول آن غلات، بنشن، پنبه. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. صناعت قالیچه بافی. راه مالرو، و در فصل خشکی اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی جزء دهستان سربند بالای بخش سربند شهرستان اراک، ۱۸ هزار گزی جنوب باختری آستانه. کوهستانی، سردسیر، سکنه ۲۶۶ نفر. مذهب شیعه. فارسی زبان. آب از قنات. محصول آن غلات، بنشن، پنبه، میوه جات. شغل عمده مردان زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی زنان، قالیچه بافی. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان ییلاق بخش حومه شهرستان سنندج، ۵۰۰۰۰ گزی جنوب خاوری سنندج و ۴۰۰۰ گزی جنوب باشماق. جلگه، سردسیر، سکنه ۸۰ تن. آب آن از چشمه و محصول آن غلات و شغل اهالی زراعت است. راه مالرو. صنایع دستی زنان قالیچه و جاجیم و گلیم بافی. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان حسین آباد بخش دیواندره شهرستان سنندج، ۴۰۰۰۰ گزی جنوب خاوری دیواندره و ۳۰۰۰ گزی خاور راه شوسه سنندج به دیواندره. کوهستانی، سردسیر، سکنه ۱۰۸ تن. آب از رودخانه و چشمه و محصول آن غلات، حبوبات و

لبنیات و شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از بخش روانسر شهرستان سنندج، ۷۰۰۰ گزی باختر روانسر و ۴۰۰۰ گزی باختر راه اتومبیل رو روانسر به پاوه. دامنه، سردسیر، سکنه ۲۴۷ تن، سنی، آب آن از چشمه بزرگ، محصول آن غلات، برنج، پنبه، چغندر قند، صیفی و شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه مالرو و در تابستان اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان خسروآباد شهرستان بیجار، ۱۸۰۰۰ گزی شمال باختری خسروآباد کنار رودخانه سراب شهرک. تپه ماهور، سردسیر، سکنه ۲۶۰ تن، شیعه، فارسی زبان، آب آن از چشمه، محصول آن غلات، لبنیات و شغل اهالی زراعت، گله داری، صنایع دستی زنان قالیچه، گلیم، جاجیم بافی است. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان جلگه افشار دوم بخش اسدآباد شهرستان همدان، ۲۰۰۰۰ گزی جنوب باختری قصبه اسدآباد، ۱۰۰۰ گزی باختر راه فرعی اسدآباد به لک لک. سکنه ۳۷ نفر. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان آباد، ۱۵۰۰ گزی جنوب خاوری آباد و شوسه شیراز به اصفهان. جلگه، معتدل، سکنه ۲۰۰ نفر، شیعه، فارسی زبان، آب آن از قنات، محصول آن غلات، صیفی جات، شغل اهالی زراعت، صنعت دستی قالی و گیوه بافی، راه فرعی. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان صغاد بخش مرکزی شهرستان آباد، ۳۶۰۰۰ گزی باختر آباد، دامنه کوه چکاب کنار راه فرعی آباد به صغاد. معتدل، سکنه ۲۰۰ تن، شیعه، فارسی زبان، آب آن از قنات و محصول آن غلات، گردو، بادام، شغل اهالی زراعت و باغبانی است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان بیضای بخش اردکان شهرستان شیراز، ۷۳۰۰۰ گزی جنوب خاوری اردکان، ۲۰۰۰ گزی راه فرعی بیضا به زرقان. جلگه، معتدل و مالاریائی، سکنه ۱۶۱ تن شیعه، فارسی زبان، آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، چغندر، تریاک، شغل اهالی زراعت است. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان خیر بخش اصطهبانات شهرستان فسا، ۲۲۰۰۰ گزی شمال باختری اصطهبانات کنار راه فرعی خرامه به نی ریز. جلگه، معتدل و مالاریائی، سکنه ۵۵ تن، آب آن از قنات و محصول آنجا غلات، تریاک، دانه های روغنی. شغل اهالی زراعت. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷). و رجوع به فارسنامه ناصری شود.

صادق آباد.

[د] (اخ) ده کوچکی است از دهستان خفرک بخش زرقان شهرستان شیراز، ۵۸۰۰۰ گزی شمال خاوری زرقان کنار راه فرعی سیدان به محمودآباد. سکنه ۳۴ نفر. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادق آباد.

[د] (اخ) ده کوچکی است از دهستان جلگه بخش کوهک شهرستان جهرم، ۷۰۰۰ گزی شمال خاوری جهرم، ۲۰۰۰ گزی خاور شوسه جهرم به شیراز. سکنه ۱۴ نفر. این قریه را باغ هنر نیز گویند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان مرکزی بخش طبس شهرستان فردوس، ۹۰۰۰ گزی جنوب باختری طبس، سر راه مالرو عمومی طبس به خداآفرین. جلگه، گرمسیر، سکنه ۱۲ تن. آب آن از قنات و محصول آنجا غلات، پنبه، تریاک، شغل اهالی زراعت است و راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صادق آباد.

[د] (اخ) دهی از دهستان آزادوار بخش جغتای شهرستان سبزوار، ۵۲۰۰۰ گزی شمال باختری جغتای، ۴۰۰۰ گزی شمال راه آهن. جلگه، معتدل، سکنه ۲۷۰ تن، آب آن از قنات، محصول آنجا غلات، پنبه، زیره و شغل اهالی زراعت، مالداری، قالیچه بافی. راه اتومبیل رو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صادق آباد.

[د] (اخ) نام محلی کنار راه اصفهان به نائین میان تودشک و صدرآباد در ۱۰۲۰۰۰ گزی اصفهان.

صادق آباد.

[د] (اخ) قریه ای است به یزد.

صادق آباد پایین.

[د] (اخ) ده کوچکی است از دهستان چنار بخش مرکزی شهرستان آباءه، ۹۰۰۰ گزی جنوب خاوری آباءه، ۲۰۰۰ گزی خاوری شوسه آباءه به اقلید. سکنه ۲۰ نفر. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادق آباد لاجری.

[دِ دِج] (اِخ) دهی از دهستان قنقری پایین (سفلی) بخش بوانات و سرچهان آباده، ۳۷۰۰۰ گزی جنوب سوریان، کنار راه فرعی دیدگان به چهارراه. جلگه، سردسیر، سکنه ۱۰۰ تن. آب آن از قنات و محصول آنجا غلات، حبوبات و شغل اهالی زراعت، قالی بافی. راه فرعی. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادقانی.

[دِ اِخ] معبری است بین نوده و دشت یموت. (سفرنامه مازندران رابینو ص ۱۶۴).

صادقانه.

[دِ ن / نِ] (ص نسبی، ق مرکب) از روی راستی. از روی صداقت. براستی. بدرستی.

صادقای گاو.

[دِ ی] (اِخ) رجوع به صادق (میرزا...) شود.

صادق ادرنوی.

[دِ قِ اَدِ نِ] (اِخ) او راست دیوانی به ترکی.

صادق افندی.

[دِ اَفِ] (اِخ) رجوع به محمد صادق شود.

صادق افندی شنن.

[دِ اَفِ ؟] (اِخ) وی به اتفاق اسماعیل پاشا مصطفی الفلکی کتاب «التحفة المرضیة فی المقایس و الموازین المقریة» را از فرانسه به عربی ترجمه کردند و بسال ۱۲۹۲ ه. ق. به مصر به طبع رسانیدند. (معجم المطبوعات ستون ۴۴۴ و ۱۱۸۱).

صادق الصفا.

[دِ قُصْ صِ] (ع ص مرکب) پاک و بی آلایش. صافی: بینی جمال حضرت عین الله آن زمان کآینه دل تو شود صادق الصفا. خاقانی.

صادق الظن.

[دِ قُظْ ظَن / نِ / ظِ] (ع ص مرکب) راست گمان: علی بن عبیدالله صادق رفیع الشأن امیر صادق الظن. منوچهری.

صادق العهد.

[دِ قُلْ عِ] (ع ص مرکب) درست عهد. راست پیمان.

صادق القول.

[دِ قُلْ] (ع ص مرکب) راست گو. راست پیمان. آنکه چون وعده دهد وفا کند. صادق العهد.

صادق الوعد.

[دِ قُلْ] (ع ص مرکب) راست نوید. خوش قول: خواهی که چو صبح صادق الوعد شوی خورشیدصفت با همه کس یکرو باش. (منسوب به بایزید بسطامی (||). (اخ) نامی از نامهای خدای تعالی.

صادق الوعد.

[دِ قُلْ] (اخ) لقب اسماعیل پیغمبر: و اذکر فی الکتاب اسماعیل انه کان صادق الوعد و کان رسو نبیاً. (قرآن ۱۹/۵۴).

صادق بیدگلی.

[دِ قِ گُ] (اخ) وی از مردم کاشان است و از سادات ذیشان. سید عبدالرحیم مازندرانی متخلص به منصف در تذکره خود (تذکره منصف) او را از معاصرین خوانده. صادق قصیده ای در مدح خاقان مغفور گفته و از آن قصیده است: شکفت چون رخ جانان بطرف باغ شقایق دمید چون خط خوبان بگرد باغ سپرغم... (از مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۳۱۶).

صادق بیک.

[دِ بِ] (اخ) رجوع به صادقی کتابدار شود.

صادق بیگلر.

[دِ بِ] (اخ) دهی جزء دهستان منجوان بخش خداآفرین شهرستان تبریز، ۳۱۰۰۰ گزی جنوب باختری خداآفرین، ۲۵۰۰۰ گزی شوسه اهر-کلیبر. کوهستانی، گرمسیر، مالاریائی، سکنه ۱۳۰ تن، آب آن از چشمه، محصول غلات، شغل اهالی زراعت و گله داری، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صادق پاشا.

[دِ] (اخ) رجوع به محمود صادق افندی شود.

صادق پاشا.

[دِ] (اخ) مؤید. از خاندان آل عظم است در شام. وی در جیش عثمانی فریق اول بود و از جانب دولت به نمایندگی به کشور بلغار و نیز از طرف سلطان عثمانی به سفارت حبشه رفت. وی مشاهدات خود را در این سفر و همچنین تاریخ حبشه را در مجموعه ای گرد آورد و آن را «رحله الحبشه» نامید. این سفرنامه به لغت ترکی است و قسمتی از آن را جمیل بک العظم ترجمه کرده است. صادق پاشا بسال ۱۳۲۸ ه. ق. درگذشت. (معجم المطبوعات ج ۳ ستون ۱۱۸۲ و ۱۳۴۲).

صادق خان.

[د] (اخ) رجوع به محمد صادق خان شود.

صادق خان.

[د] (اخ) از مشایخ مشهور هندوستان و مرشد اکبرشاه است. وی در ۱۰۰۶ ه. ق. در گذشت و گور او در شهر اگره است. (قاموس الاعلام).

صادق خان.

[د] (اخ) جوانشیر فرزند محمدولی خان جوانشیر. وی از سران قزلباش است که تیمورشاه درانی به وقت حمله عبدالخالق خان او را مأمور حفاظت قلعه غزنین کرد. رجوع به مجمل التواریخ گلستانه ص ۱۱۹ شود.

صادق خان.

[د] (اخ) وی برادر کوچک محمدخان زند و شهرت او از ناحیت برادر اوست. کریم خان پس از شکست علی مردان خان بختیاری لرستان را به محمدخان سپرد و محمدخان حکومت کرمانشاه را به صادق خان داد. صادق خان که جوان بود، دست به تعدی گشود تا آنجا که عبدالعلی خان عرب میش مست و میرزا محمدتقی گلستانه که در قلعه کرمانشاه بودند با وی قطع مراوده کردند. چون در سال ۱۱۶۵ ه. ق. ایل کرد کلهر و زنگنه که مأمور دستگیری عبدالعلی خان بودند از وی شکست خوردند و به محمد زند پناهنده گشتند، وی صادق خان را با هزار سوار مأمور فتح قلعه کرمانشاه و گرفتن عبدالعلی خان کرد و بدو گفت که از راه آشتی به تسخیر قلعه بپردازد. چون صادق خان بدانجا رسید پیامی به قلعه فرستاد ولی فایده نکرده و کار به جنگ کشید و در حمله اول صادق خان شکست خورد و بنه و زنان و سپاهیان به دست عبدالعلی خان افتاد. صادق خان از شرم شکست و بیم برادر در یک منزلی توقف کرد و نزد وی شفیعان برانگیخت. محمدخان متعرض او نشده خود با سپاهی جرار به عزم فتح قلعه کرمانشاه حرکت کرد. (مجمل التواریخ گلستانه صص ۱۸۸ - ۱۸۹). و رجوع به صص ۲۲۶ - ۲۳۷ همان کتاب شود.

صادق خان زند.

[د ن ز] (اخ) وی برادر کوچک کریم خان است و همواره اطاعت او میکرد. کریم خان وی را با سی هزار سوار و پیاده مأمور فتح بصره کرد. و او شش ماه بصره را سخت در محاصره گرفت. سپس کریمخان، علیمحمدخان ولد محمدخان زند را به یاری وی فرستاد. این دو به اتفاق بصره را فتح کردند. سلطان عثمانی به اعتراض برخاست و کریم خان عبداللهبیک کلهر را به رسالت روانه استانبول کرد و کار به مصالحت کشید و صادق خان بصره را تخلیه کرد و رو به شیراز نهاد و چون به یک منزلی شیراز رسید و خبر مرگ کریم خان و قتل خوانین را شنید به رشت گریخت و به هدایت خان رشتی متوسل شد و لشکری فراهم آورد و به جنگ زکی خان روی نهاد. چون زکی خان از قدوم وی مطلع شد، به عزم جنگ با وی بطرف اصفهان حرکت کرد. در یک منزلی اصفهان ابوالفتح خان پسر کریم خان با سران سپاه ساخته زکی خان را کشته و به اتفاق صادق خان بطرف شیراز حرکت کردند. (از مجمل التواریخ گلستانه صص ۲۸۲ - ۲۸۷). و در ذیل مجمل التواریخ آمده: کریم خان در شب ۱۳ صفر ۱۱۹۳ ه. ق. در گذشت. و زکی خان بنام تقویت ابوالفتح پسر کریم خان همه بزرگان زندی را هلاک کرد و سه ماه در شیراز فرمانروا بود. و چون صادقخان در

بصره خیر مرگ برادر بشنید بطرف شیراز حرکت کرد و چون نزدیک شهر رسید زکیخان گفت: هر یک از سران همراه صادق خان او را ترک نگویند، زن و بچه آنان را در شیراز اسیر گیرند. همراهان صادقخان ناچار او را ترک گفتند و به شیراز آمدند و صادقخان به کرمان گریخت و به سعی محمدحسین حاکم سیستان لشکری فراهم آورد و چون در این وقت خبر قتل زکیخان بدو رسید رو به شیراز نهاد، و مدتی با ابوالفتح خان پسر کریم خان سازش کرد، اما چون ابوالفتح خان بی لیاقت بود و به می‌گساری میپرداخت، لشکریان، صادق خان را به سلطنت برگزیدند. در سال ۱۱۹۶ ه. ق. علی مرادخان شیراز را فتح و صادق خان را کور کرد و پسران او را بکشت. و صادق خان پس از نابینا شدن خودکشی کرد. (ذیل مجمل التواریخ گلستانه صص ۲۸۳ - ۲۸۶). و رجوع به حاشیه آقای مدرس رضوی بر آن کتاب شود.

صادق خان سلطان.

[د س] [اِخ] وی از ایل جلالوند و عم کرمان است. هنگامی که محمدخان زند بقصد متفق کردن ایلات وند که در گیلان و کاروان و سایر نقاط می بودند به صوب گیلان رفت، کرم خان و صادق خان با دویست سوار به نزد وی آمدند. (مجمل التواریخ گلستانه ص ۲۵۳).

صادق خان شاقی.

[د ن ش] [اِخ] وی از کسانی است که بر آقامحمدخان یاغی شد و در قزوین از فتحعلی شاه شکست خورد.

صادق خان فراهی.

[د ن ف] [اِخ] وی یکی از بزرگان قزلباش است که از طرف میر سیدمحمد ملقب به شاه سلیمان مأمور جنگ با تیمورخان افغان گردید. رجوع به مجمل التواریخ زندیه ص ۴۸ شود.

صادق دل.

[د د] [ص مرکب] بی ریا. بی دغل. از روی راستی و درستی: گراز کعبه در دیر صادق دل آئی به از دیر حاجت روائی نیایی. خاقانی.

صادق سمرقندی.

[د ق س م ق] [اِخ] وی از مردم سمرقند و از احفاد شمس الائمه حلوانی و از شاگردان احمد جندی و از مشاهیر علما و فضلاست. پس از عزیمت به حجاز و ادای فریضه حج به هندوستان رفت و به خواهش سپهسالار بیرام خان در لاهور اقامت جست و به تدریس مشغول شد و بار دیگر به حج رفت و به هند بازگشت و به تعلیم و تربیت خان اعظم میرزا عزیز کوله مأمور شد، سپس به کابل سفر کرد و معلم میرزا حکیم گردید و اقتدار و نفوذ بسیار یافت، در پایان به سمرقند بازگشت و در آنجا درگذشت. (قاموس الاعلام).

صادق شنوان.

[دِ قِ] (اِخ) او راست: کتاب النخبۃ السنیۃ فی الاصول الهندسیۃ، چ مصر (۱۳۰۳ ه. ق.). وی بسال ۱۸۸۵ م. درگذشت. (از معجم المطبوعات ج ۲ ستون ۱۱۸۱).

صادق فحام.

[دِ قِ فَحْ حَا] (اِخ) (سید...) اعرجی نجفی. وی از خانواده اعرجی مقیم نجف است و در مشهد سکونت جست و هم بدانجا بسال ۱۲۰۴ ه. ق. درگذشت. او را مؤلفاتی است که از آن جمله است: «شرح شواهد قطر الندی» و «حاشیه ای بر شرح قطر». او استاد شیخ جعفر کاشف الغطاست. رجوع به روضات ص ۱۵۱ و الذریعه ج ۶ ص ۱۲۷ شود.

صادق قائم مقام.

[دِ قِ مَ] (اِخ) رجوع به محمدصادق قائم مقام شود.

صادق کتابدار.

[دِ قِ کِ] (اِخ) رجوع به صادقی کتابدار شود.

صادق گیلانی.

[دِ قِ] (اِخ) او راست: هدایه الراوی الی الفاروق المداوی للعجز عن تفسیر البیضاوی. (کشف الظنون). و حاجی خلیفه در ذیل عنوان انوار التنزیل گوید: و از جمله حواشی تفسیر بیضاوی یکی حاشیه شیخ محمود بن حسین افضلی حاذقی مشهور به صادقی گیلانی است که در حدود ۹۷۰ ه. ق. وفات یافته، و آن از سوره اعراف است تا آخر قرآن و آن را به هدایه الرواه (کذا) الی الفاروق المداوی للعجز عن تفسیر البیضاوی نام کرده و در ۹۵۳ ه. ق. از تألیف آن فراغت یافته است.

صادق لوی.

[دِ] (اِخ) دهی از دهستان پیشخور بخش رزن شهرستان همدان، ۵۲۰۰۰ گزی جنوب خاوری رزن، ۲۰۰۰ گزی جنوب راه عمومی فامنین به نوبران. تپه ماهور، معتدل، مالاریائی، سکنه ۲۳۸ تن، آب از قنات و محصول آنجا غلات دیم، شغل اهالی زراعت. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صادق لوی.

[دِ] (اِخ) دهی از دهستان گورائیم بخش مرکزی شهرستان اردبیل، ۲۵۰۰۰ گزی جنوب باختری اردبیل، ۱۵۰۰۰ گزی شوسه اردبیل به تبریز. کوهستانی معتدل، سکنه ۲۷۵ تن، آب آن از چشمه و محصول آنجا غلات، حبوبات، شغل اهالی زراعت و گله داری. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صادق محمد.

[دِ مَ حَمَ مَ] (اِخ) ابن علی ساقزی. او راست: صرة الفتاوی که بسال ۱۰۵۹ ه. ق. از تألیف آن فراغت یافته است. (کشف الظنون).

صادق محمدپاشا.

[دِ مٌ حَمٌ م] (اخ) رجوع به محمدپاشا صادق شود.

صادق نفس.

[دِ نَ ف] (ص مرکب) آنکه نفس او حق است: چنین گفت درویش صادق نفس ندیدم چنین بخت برگشته کس. سعدی.

صادقون.

[دِ] (ع ص، ا) ج صادق.

صادقه.

[دِ ق] (ع ص) تأنیث صادق. - رؤیای صادقه؛ خواب راست.

صادق هدایت.

[دِ قِ هِ ی] (اخ) وی فرزند اعتضادالملک و از خاندان اشراف ایران است. پدران وی پیوسته شاغل مقامات عالی دولتی و مناصب نظامی بودند. صادق در ۲۸ بهمن ۱۲۸۱ ه. ش. در تهران تولد یافت. او بیشتر عمر خود را در تهران بسر برد و طولانی‌ترین سفر وی هنگامی است که برای تحصیل به فرانسه رفت. وی در این کشور اوقات خود را بیشتر به سیر و گشت گذراند. ابتدا در پاریس بود و سپس به «بزانسون» رفت و در پانسیون خانوادگی سکونت جست، سپس به پاریس بازگشت و هنگامی بدان شهر بر آن شد که خود را در رودخانه غرق کند ولی او را نجات دادند. داستانهای معروف: زنده بگور، سه قطره خون، نمایشنامه «پروین»، افسانه آفرینش، فوائد گیاهخواری را در آنجا نوشت. سپس به وطن خود بازگشت و بسال ۱۳۱۵ ه. ش. به بمبئی رفت و در آنجا زبان پهلوی را فراگرفت و با دو داستان که از هند فراگرفته و به فرانسه نوشته بود (۱) بازگشت. و بسال ۱۳۲۴ در حدود دو ماه در تاشکند ازبکستان شوروی گذرانید و عاقبت در آذر ۱۳۲۹ به پاریس سفر کرد و پس از چهار ماه در آنجا بوسیله گاز انتحار کرد. صادق در بذله‌گویی استعداد و مهارتی داشت. به حیوانات شفقت میورزید. با اینکه ظاهر او لابلالی مینمود در زندگانی منظم بود. وی به زبان انگلیسی تا حدی آشنایی داشت که میتوانست از آثار علما و ادبا بهره برد و بوسیله زبان فرانسه از معارف و ادبیات ملل مختلف بهره مند میشد. در پایان عمر به تحصیل زبان روسی همت گماشت و به مطالعه آن اشتغال داشت. به حافظ و خیام علاقه بسیار میورزید. هنگام جوانی و در آن وقت که در پاریس اقامت داشت به عقاید مذهبی یوگا و کیش بودایی روی آورد و همان اوقات بود که مجسمه کوچک بودا را خرید و از آن پس همیشه آن مجسمه بر روی میز وی دیده میشد. صادق روز ۱۹ فروردین سال ۱۳۳۰ ه. ش. در پاریس خودکشی کرد، بدینسان که به گرمابه خانه خویش رفت و نخست سوراخها و روزنه‌ها را استوار ساخت، سپس شیر گاز را گشود و در کف حمام دراز کشیده جان سپرد. جنازه او را در مسجد پاریس گذاردند و پس از توقیفی اندک در حالی که قریب یکصد تن از دانشجویان ایرانی آن را تشییع میکردند به قبرستان «پژلاشتر» حمل و در آنجا دفن کردند. گذشته از مقالاتی که از وی در مجله‌ها بطبع رسیده تألیفات متعددی دارد از اینقرار: ۱ - داستانها: زنده بگور. آب زندگی شامل ۹ داستان. سایه مغول (قسمت سوم کتاب ایران). سه قطره خون شامل ۱۱ داستان. علویه خانم. سایه روشن شامل ۷ داستان. وغ وغ ساهاب شامل ۳۵ قصه. بوف کور. سگ ولگرد ۸ داستان. ولنگاری ۶ داستان. حاجی آقا. فردا. توپ مروارید. ۲ - نمایشنامه‌ها:

پروین دختر ساسان. مازیار. افسانه آفرینش. ۳ - آثار تحقیقی: فوائد گیاهخواری. انسان و حیوان. ترانه های خیام. پیام کافکا. ۴ - سفرنامه ها: اصفهان نصف جهان. در جاده نمناک. ۵ - فرهنگ عامه: اوسانه. نیرنگستان. فلکلور یا فرهنگ توده. ۶ - ترجمه از متون پهلوی: گجسته ابالش. کارنامه اردشیر بابکان. گزارش گمان شکن. یادگار جاماسب. زند و هومن یسن. شهرستانهای ایران شهر. ۷ - ترجمه از فرانسه: دیوار. مسخ گراکوس شکارچی و داستان های دیگر. (از کتاب صادق هدایت حسن قائمیان). (۱) - Lunatique. Sampingue

صادقی.

[د] (اخ) وی از مردم هرات است و در قندهار پرورش یافت و به هندوستان رفت و در زمزمه مداحان اکبرشاه درآمد. این بیت از اوست: دل مجروح را پروای تن نیست شهید عشق محتاج کفن نیست. (قاموس الاعلام ترکی).

صادقی.

[د] (اخ) (ملا..). وی از مردم قاین بود و به صنعت گلکاری قیام داشت. این مطلع از اوست: کدخدائیت مایه هوس است کد رها کن همان خدای بس است. (از مجالس النفاث صص ۱۵۱ - ۱۵۲).

صادقی.

[د] (اخ) سیدجعفر. وی از اهالی دهلی هندوستان است و از مشاهیر شعرای آن سامان و او را کتابی است که بهارستان جعفری نام دارد. از اشعار اوست: ترک من دست چو بر خنجر بی داد برد تشنه را ذوق زلال خضر از یاد برد. وی بسال ۱۱۹۰ ه. ق. درگذشت. (از ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۵۰).

صادقی.

[د] (اخ) محمد بن سرور بکری، مکنی به ابی السرور. از مشاهیر مورخین قرن یازدهم هجری است. او راست: الروضة الزاهرة فی ولاية مصر و القاهرة که حاوی وقایع تا سال ۱۰۳۶ ه. ق. و بسیار ممتع است. (از ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۵۰). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صادقی کتابدار.

[د] (دِیِ کِ) (اخ) نام او صادق و از ایل افشار است. وی تذکره ای در احوال معاصرین خویش به ترکی نوشته است و چون در خط و نقاشی مهارتی داشت در «کتابخانه دیوانی» ملازم بود. (آتشکده آذر). تذکره وی به مجمع الخواص موسوم است و آقای دکتر خیام پور معلم دانشگاه تبریز آن را به فارسی ترجمه کرده و با اصل ترکی بسال ۱۳۲۷ ه. ش. در یک جلد بطبع رسانیده است. مترجم درباره مؤلف آرد که: مؤلف کتاب «دانشمندان آذربایجان» گوید: صادقی افشار، صادق بیگ از اعظام ایل خدابنده لو و از رجال دوره شاه عباس کبیر است. این ایل در آغاز ظهور شاه اسماعیل اول به میل خویش از دیار شام به ایران آمد و در عراق و آذربایجان سکونت جست. صادقی بسال ۹۴۰ ه. ق. در تبریز در محله ورجو (ویجویه) تولد یافت و بیست ساله بود که پدر وی به قتل رسید و صادقی مدتی را با امیرخان موصولی(?) و بدرخان و اسکندرخان افشار بسر برد، و در عهد شاه اسماعیل ثانی به کتابخانه دولتی درآمد، و از طرف شاه عباس کبیر به منصب کتابداری سرفراز گردید. صادقی در نظم و نثر پارسی و ترکی شاعر و

منشی بود و در هر دو زبان سلیس و روان مینوشت. و از آغاز عمر به صنایع نقاشی و طراحی رغبت داشت و نقاشی را نزد استاد معروف مظفرعلی نقاش (خواهرزاده بهزاد) پسر مولانا حیدرعلی فراگرفت و از نقاشان بی نظیر عصر خود گردید. نقاشیهای او معروف است. میرزا طاهر نصرآبادی از ملا- غروری شاعر آرد که: من قصیده‌ای در مدح صادقی گفتم و در قهوه خانه‌ای بر وی خواندم، هنوز قصیده به آخر نرسیده بود که مسوده آن را از من گرفت و گفت بیش از این تاب شنیدن ندارم، سپس برخاسته لحظه‌ای بعد بیامد و پنج تومان به دستاری بسته با دو صفحه کاغذ که خود از سیاه قلم طرحی کرده بود به من داد و گفت تجار هر صفحه کار مرا به سه تومان می‌خرند که به هندوستان برند، مبادا ارزان بفروشی، و عذر بسیار خواست و برفت. در یک مجموعه از مجامع کتابخانه مدرسه شرقی لنین گراد تصویری از صادقی موجود است، و در زیر آن این عبارت نوشته شده: «شبه مرحوم مغفور تیمورخان ترکمان، در سنه ۱۰۲ (؟) [بایستی هزار و دو یا هزار و بیست باشد] مرحوم صادقی بیگ افشار ساخته بود. بنده کمینه معین مصور در سنه ۱۰۹۵ به اتمام رسانید». مولانا رساله منظومی در نقاشی و رنگ آمیزی و اسباب و آلات و ادوات آن فن دارد. وی بسال ۱۰۱۰ ه. ق. در اصفهان تألیفات خود را چنین شمرده و در مقدمه شرح حالی از خود نوشته است: ۱- زبده الکلام، قصایدی است که در نعت و منقبت و مدح سروده است. ۲- مثنوی «فتح نامه عباس نامدار» در بحر شاهنامه (مقارب) که حسب الامر پادشاه زمان گفته است. ۳- مقالات و حکایاتی منظوم به وزن مخزن نظامی و بوستان سعدی که «شرح حال» نام دارد. ۴- مثنوی «سعد و سعید» در بحر خسرو و شیرین. ۵- دیوان غزلیات پارسی و ترکی به ترتیب حروف تهجی. ۶- تذکره شعرا موسوم به «مجمع الخواص» که به زبان ترکی به نهج «مجالس النفائس» نوائی تألیف شده و مشتمل بر تراجم چهارصد و هشتاد نفر (۱) سخنورانی است که از ابتدای عهد شاه اسماعیل صفوی تا دوره شاه عباس کبیر به عرصه ظهور رسیده‌اند. ۷- منظومه قانون الصور نقاشی است در بحر خسرو و شیرین. ۸- مجموعه منشآت و مکاتبات فارسی و ترکی. ۹- تذکره شعرا مشتمل بر رباعیات معمائی که به اسامی شعراء متقدمین و متأخرین و معاصرین به نظم آمده. ۱۰- حظیات که مماثل رساله لذات معین استرآبادی است و در کتاب دانشمندان آذربایجان نقل شده (۲) اسکندریک ترکمان صاحب «تاریخ عالم آرای عباسی» نیز که خود معاصر با مؤلف بوده درباره او گوید: صادقی بیگ افشار مرد رنگین (؟) صاحب طبع بود و صادقی تخلص میکرد. در آغاز جوانی ذوق نقاشی یافت و ملازمت شبانه روزی استاد مظفرعلی گزید... و در شاگردی او به مرتبه کمال رسید. مدتی از غرور نفس و سرکشی طبیعت که در کار نقاشی رواجی نبود و زمانه بر حسب آرزویش نمیگشت ترک آن کار کرد و از لباس ظاهرپرستی عریان و با زمره قلندران به سیاحت پرداخت. امیرخان موصولی که حاکم همدان بود از حال وی خبر یافته و لباس قلندری از وی در آورد و او را ملازم خویش ساخت. وی به مقتضای خوی ترکی و شیوه قزلباشی، دعوی جلادت و شجاعت میکرد و در زمان نواب سکندرشان ملازمت بدرخان و اسکندرخان افشار گزید و در معرکه ترکمانان استرآباد جلادتهای متهورانانه از او به ظهور پیوست، اما هیچ وقت از نقش نقاشی غافل نبود. در آخر ترقی عظیم کرد و مصوری بی بدل و نازک قلم و نقاش و طراحی بی مانند شد... قصاید و غزلیات و مثنویهای مرغوب دارد... در زمان اسماعیل میرزا از اصحاب کتابخانه بود، اما در زمان شاه جنت مکان منصب جلیل القدر کتابداری یافت و مورد شفقت و منظور تربیت گردید، ولی بغایت بدمزاج و غیور و تنگ حوصله بود، خوی زشت و بدمزاجی هرگز او را از اغراض نفسانی آسوده نمی گذاشت، همیشه با یاران و ابنای جنس به مقتضای طبع [سرکش] عمل میکرد و بدسلوکی را از حد اعتدال میگذرانید. بدین جهت از بساط قرب و منزلت دور و از خدمت مرجوع مهجور ماند، اما تا آخر ایام حیات تغییری در منصب او نشد و مواجب کتابداری را از مبدأ اعلی میگرفت. (تاریخ عالم آرای عباسی ج ۱ صص ۱۲۷-۱۲۸). (۱)

- این شماره با هیچ یک از نسخه های تذکره «مجمع الخواص» که در دسترس ما است مطابق نیست زیرا در تمام این نسخ عده شعرا سیصد و سی تن میباشد. (دکتر خیام پور). (۲) - از صص ۱۹۲ - ۱۹۳ این کتاب چنین مستفاد است که صادقی رساله ای نیز در انتقاد از رساله «لسان الغیب» حیدری تبریزی که جواب دیوان «سهو اللسان» شریف تبریزی است نوشته و آن را «هجو ثالث»

نامیده است.

صادق‌ی گیلانی.

[دِی گِی] (اخ) رجوع به صادق گیلانی شود.

صادقین.

[دِ] (ع ص، ا) جِ صادق.

صادقیه.

[دِ قِ ی] (اخ) نام طریقتی است منسوب به ابی محمد منصور بن مظفر بن محمد بن طاهر العمری. رجوع به منصور... شود.

صادم.

[دِ] (ع ص) نعت فاعلی از صَدَم.

صادنی.

[دِ] (اخ) دهی از دهستان باغک بخش اهرم شهرستان بوشهر، ۱۲۰۰۰ گزی جنوب باختری اهرم، ۷۰۰۰ گزی راه فرعی بوشهر به اهرم. جلگه، گرمسیر و مالاریائی، سکنه ۵۰ تن. آب آن از چاه، محصول آنجا غلات، خرما. شغل اهالی زراعت. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صادوق.

(اخ) پسر اخیطوب از خانواده الیعازر و یکی از دو کاهن بزرگ که در ایام داود بودند که در دوم سموئیل ۸:۱۷ و اول تواریخ ایام ۲۴:۳ و ۶ و ۳۱ اخیمالک ابن ابی یاثار، و در اول تواریخ ایام ۱۸:۱۶، ابی مالک خوانده شده است. وی در حبرون به داود ملحق گردیده (اول تواریخ ایام ۱۲:۲۸) و یکی از امنای وی شد، و بواسطه درخواست از پادشاه اذن یافت که در اورشلیم در مدت یاغی گری آبشالوم بماند و در آنجا سلیمان را به سلطنت مسح کرد (اول پادشاهان ۱:۳۹) و سلیمان نیز بواسطه دیانت و پاک دامنی صادوق، وی را کاهن اعظم قرار داد. (اول پادشاهان ۲:۲۷ و ۳۵). به ابی یاثار رجوع شود. (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صادوق.

(اخ) کاهنی بود که در روزگار اخزیای پادشاه بود (اول تواریخ ایام ۶:۱۲). (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صادوق.

(اخ) پدرزن عزیا (دوم پادشاهان ۱۵:۳۳ و دوم تواریخ ایام ۱:۲۷). (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صادوق.

(اخ) یکی از کسانی که پاره ای از دیوار شهر را مرمت کردند (نحمیا ۴:۳). (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صادوق.

(اخ) نام سه تن از کسانی که در حکایت نحمیا مذکورند. (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صادوق.

(اخ) یکی از اسلاف مسیح (متی ۱:۱۴). (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صادی.

(ع ص) نعت فاعلی از صدی. تشنه ||. خرما بن دراز بی آب مانده. ج، صوادی. (منتهی الارب).

صادیه.

[ی] (ع ص) تأنیث صادی ||. آن خرما بن که از آب دور بود. ج، صوادی. (مهدب الاسماء).

صار.

[صارر] (ع ص) درخت بسیار شاخ درهم پیچیده پیوسته سایه. (منتهی الارب).

صار.

(اخ) غاری است از نعمان نزدیک مکه. سراقه بن خثعم کنانی گوید: تبغین الحقاب و بطن برم و قنع فی عجاجتهن صار. (معجم البلدان).

صارات.

(ع ا) ج صارة.

صارات.

(اخ) نام کوهی است. (معجم البلدان).

صارث الشحر.

[] (اخ) (خوش نمائی فجر) شهری است در قسمت رأوبین و در وادی بر تلی واقع است (صحیفه یوشع ۱۳:۱۹) و فع به مسافت یک میل و نیم از دریای مرداب موضعی نزد دهنه زرقاء بطرف مشرق یافت میشود که آن را صاره گویند و شاید همان حارث الشحر باشد. (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۰).

صارخ.

[ر] (ع ص) نعت فاعلی از صُراخ. فریادرس و فریادخواه. از لغات اضداد است (||. ا) خروس. (منتهی الارب).

صارخون.

[ر] (ع ص، ا) جِ صارخ. رجوع به صارخ شود.

صارخه.

[ر] (ع ص) تأنیث صارخ (||. مص) مصدر است بمعنی فریاد رسیدن بر وزن فاعله. (منتهی الارب).

صارخه.

[ر] (اخ) بلده ای است در روم و بسال ۳۳۹ ه. ق. سیف الدوله به جنگ بدانجا رفت. متنبی گوید: مخلی له المرج منصوباً بصارخه له المنابر مشهوداً بها الجمع. (معجم البلدان).

صارخین.

[ر] (ع ص، ا) جِ صارخ. رجوع به صارخ شود.

صارده.

[ر] (ع ص) نعت فاعلی از صرد ||. سهم صارده؛ تیر درگذرنده. (منتهی الارب). تیر که بر نشانه بگذرد. (مهدب الاسماء ||. اخ) نام شمشیر عاصم بن ثابت بن ابی افلح است ||. بنو الصارده؛ قومی است از عرب. (منتهی الارب).

صارف.

[ر] (ع ص) نعت فاعلی از صیرف ||. سگ ماده آزمند نر. (منتهی الارب). سگی کر آواز. (مهدب الاسماء، نسخه خطی کتابخانه مؤلف). سگی کروار. (مهدب الاسماء، نسخه خطی دیگر از کتابخانه مؤلف).

صارف.

[ر] (اخ) نام اسب حدیفه بن بدر است. رجوع به عقدافرید ج ۶ ص ۲۲ شود.

صارفات.

[ر] (ع ص، ا) جِ صارفة: و طاهر و عراقی بادی در سر داشتند بزرگ و بیشتر خلوتها با بوسهل زوزنی بود و صارفات (?) او می برید و مرافعات را وی می نهاد و مصادرات او میکرد. (تاریخ بیهقی ص ۸۷).

صارفة.

[رِ ف] (ع ص، ا) تأنیث صارف ||. داهیه. حادثه. رجوع به صارفات شود. -قرینهء صارفه؛ قرینه ای است که از انعقاد ظهور لفظ در معنی حقیقی آن ممانعت کرده و به معنی مجازی لفظ ظهور میدهد، یا ذهن شنونده را از معنی حقیقی لفظ صرف کرده و به معنی مجازی متوجه میکند. رجوع به قرینه شود.

صارفی.

[رِ] (اِخ) سمعانی گوید: ابو عبدالرحمن بن ربیعہ بدین نسبت مشهور است و او صیرفی است و هردو به یک معنی باشد. وی از مردم کوفه است و از شعبی و از وی ابن عیینہ روایت کند. (الانساب سمعانی ص ۳۴۷).

صارلی.

(اِخ) یکی از فرقه های کرد است در جنوب موصل که عبادات و عقاید آنان سرّی است و کسی را بر آن وقوف نیست. گویند کتاب ایشان به پارسی است و آثاری از دین باستان ایران و عقاید غلات در آن دیده میشود. این طائفه خود را از نسل عشیرهء کاکه میدانند که از کرکوک بدانجا هجرت کرده اند. و جماعت کاکه را نیز آئینی مرموز است و با علی اللهیان نسبت تام دارند. گویند وجه تسمیه این طائفه به صارلی آن است که روحانیون ایشان بهشت را به مردم طائفه می فروختند و چون کسی بدینسان بهشت را مالک میشد میگفت: صارت لی الجنة؛ یعنی بهشت از آن من گردید (۱). (تاریخ کرد رشیدیاسمی صص ۱۲۴ - ۱۲۵). (۱) - ظ. این وجه تسمیه اساسی ندارد.

صارم.

[رِ] (ع ص، ا) نعت فاعلی از صیرم. قوله تعالی: ان اغدوا علی حرثکم ان کتتم صارمین (قرآن ۶۸/۲۲)؛ یعنی بامداد به سر کشت و بستان خود روید اگر خرما خواهید بریدن. (تفسیر ابوالفتوح چ تهران ۱۳۱۵ ج ۵ ص ۳۷۸ ||). شمشیر بران. (منتهی الارب). شمشیر تیز. (دهار): هست شاهان را زمان برنشست هول سرهنگان صارمها به دست. (مثنوی ||). مرد دلاور رسا در امور ||. شیر بیشه. (منتهی الارب).

صارم.

[رِ] (اِخ) قاتل خاص بیک (و خاص بیک در خلع مسعود و سلطنت سلطان محمد [سلجوقی] خدمتها کرد) به امر سلطان محمد بن محمود. رجوع به حبیب السیر جزو چهارم از ج ۲ ص ۱۹۰ شود.

صارم.

[رِ] (اِخ) ابن عُلوان جَوخی. شیخ طوسی گوید: وی از اصحاب صادق است و نسبت او به بنی مجاشع میرسد که جریر آنان را بنی جوخی خوانده و یا نسبت او به جوخی کسکر است و آن قریه ای است از اعمال واسط و یا منسوب به جوخی است که نقطه ای است نزدیک زباله. لیکن تلفظ صحیح او جوخانی است و به مسامحت او را جوخی گویند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صارم الدین.

[رُمْدُ دِی] (اخ) امیر محمد. وی بسال ۷۴۲ ه. ق. حاکم جربادقان (گلپایگان) بوده است. رجوع به ذیل جامع التواریخ رشیدی ص ۱۷۲ شود.

صارم الدین.

[رُمْدُ دِی] (اخ) رجوع به ابن دقماق شود.

صارم الدین.

[رُمْدُ دِی] (اخ) تبینی (امیر...). ابن ابی اصیبه در ترجمه عمران اسرائیلی داستانی از وی حکایت کند. (عیون الانباء ج ۲ ص ۲۱۳).

صارم الدین مظفری.

[رُمْدُ دِی نِ مٌ ظَفْ ف] (اخ) رجوع به صاروجا شود.

صارم کرد.

[رِمِ كُ] (اخ) وی از مردم کردستان است که بر شاه اسماعیل صفوی طغیان کرد. خوند میر گوید: در پاییز سال ۹۱۲ ه. ق. شاه را خبر دادند که صارم با جمعی از دزدان به راهزنی و تاراج دست زده اند. شاه اسماعیل بسوی او روی آورد و صارم مقاومت نتوانست و بگریخت و لشکریان و اموال وی را که بجا مانده بود بردند و بسیاری از کردان را بکشتند. تابستان سال دیگر که شاه در سورلوغ بسر میبرد خبر یافت که صارم دیگر بار با جمعی از کردان به افروختن آتش فتنه دست زده اند. به فرمان شاه بیرام بیگ قرامانی و جناب خلیفه الخلفائی (؟) با جمعی به دفع او مأمور شدند و صارم به کردستان گریخت و به کوهی پناه برد. لشکریان دست به جنگ زدند و پس از جنگی سخت صارم بگریخت و پسر و برادر و بعضی از سران سپاه وی اسیر گشتند و بسیار کس از اتباع او به قتل رسیدند. سپس اسرا را نزد شاه آوردند و به دستور وی به سخت ترین عقوبات بکشتند. (حبیب السیر جزء چهارم از ج ۳ ص ۳۴۷، ۳۶۴).

صاروان.

[(۱) (۱) لوف صغیر است. (فهرست مخزن الادویة) (تحفه حکیم مؤمن، نسخه خطی کتابخانه مؤلف). رجوع به صاره شود. (۱) - در مفردات ابن بیطار و اختیارات بدیعی، این لغت «صاره» ضبط شده و تصور می‌رود صاروان محرف صاره است، بدین سان که اصل آن «صاره» و آن لوف صغیر است» بوده و سپس کُتاب آن را به صاروان تبدیل کرده اند.

صاروج.

(معرب، ا) معرب سارو و یا چاروست. (برهان قاطع) (ربنجنی). آهک رسیده با چیزها آمیخته است که بر آب انبار و حوض و امثال آن مالند. (برهان قاطع، سارو و چارو). آهک آمیخته به خاکستر و جز آن، معرب سارو. (غیاث اللغات). آهک آمیخته با خاکستر و غیر آن. (منتهی الارب). چیزی است مصنوع از خاک و خاشاک و خاکروبه درهم با آب سرشته کوبیده است به نحو خاص و اکثر حوضها و حمامات را از آن میسازند. (فهرست مخزن الادویة). فارسی معرب است. نوره و اخلاط آن باشد که حوضها و حمامها را

بدان اندایند. (المعرب جوالیقی ص ۲۱۳). و بعض عرب آن را شاروق خوانده و حوض مُشَرَّق گفته اند. (المعرب جوالیقی ص ۲۰۹)
: چو صاروج و سنگ از هوا گشت گرم نهادند کرم اندر او نرم نرم فردوسی. یکی خانه ای کرد از پخته خشت به صاروج کرده
بسان بهشت فردوسی.

صاروجا.

(اخ) مظفری. وی امیری است از ممالیک. در مصر نشأت و هم بدانجا امارت یافت. سلطان الملک النصار ده سال وی را بازداشت و سپس آزاد فرمود و امارت صفا داد. وی حدود دو سال در آنجا بماند، سپس او را در جمله ای از امرا به دمشق فرستادند و مدتی بدانجا بود و مجدداً او را بازداشتند. و از مصر فرمان رسید که چشمان وی را میل کشند و بدین کیفر کور شد، پس به قدس (بیت المقدس) رفت و به دمشق بازگشت و بسال ۷۴۳ ه. ق. / ۱۳۴۳ م. بدانجا درگذشت. زرکلی گوید: گمان دارم سوق صاروجا در دمشق که عامه آن را سوق ساروجا خوانند بدو منسوب است. (اعلام زرکلی ص ۴۲۲).

صاروج گر.

[گک] (ص مرکب) کلاس. یا آنکه صاروج را در بنا بکار برد.

صاروخان.

(اخ) یکی از سران ترک که مگنسیا را فتح کرد، و از آن پس این منطقه و مرکز آن بنام صاروخان نامیده شد.

صاروخان.

(اخ) یکی از سنجاقهای پنجگانه ای است که تشکیل ولایت آیدین دهد و قسمت شمال شرقی آن ولایت است و از شمال و مشرق به ولایت خداوندگار و از جنوب به سنجاق دیزلی، آیدین و از میر و از سمت مغرب به سنجاق از میر محاط است و ساحل ندارد، بین ۳۸ درجه و ۲ دقیقه و ۳۹ درجه و ۲ دقیقه عرض شمالی و ۲۴ درجه و ۴۸ دقیقه و ۲۶ درجه و ۵۵ دقیقه طول شرقی امتداد یافته و مساحت سطح آن به ۱۱۸۱۵ هزار گز مربع بالغ است، و از این مقدار ۶۰۱۱ گز کوهستان غیرمزروع، و ۳۸۱۵ هزار گز مزروع و ۱۲۸۴ هزار گز چمنزار و ۷۰۳ هزار گز جنگل است. اراضی آن مسطح نیست و کوه موسوم به «بوزطاغ» در حدود جنوبی دو کوه «اوزون یابله» و «دمیرچی طاغی» در حدود شمالی آن دیده میشود. دامنه های جبال شمالی آن بسمت جنوب امتداد دارد. نهر کدیز از خارج مرز سنجاق یعنی از سنجاق کوتاهیه از ولایت خداوندگار وارد این سنجاق میشود و آن را از طرف مشرق بسوی مغرب میشکافد و همه آبها که از آن کوهها جاری است بدان متصل میشود، بدین طریق که از سمت راست نهرهای کونان و از سمت چپ رود آلاشهر بدان متصل میشود. وادیهای این انهار جلگه و ماهورهای پرتراوت و سبز و خرم دارد و شمارهء نفوس آن به ۳۴۵۷۴۹ تن بالغ است، که ۲۹۱۴۶ تن آن مسلمان و ترک و ۴۷۵۳۳ تن رومی و ۳۸۸۲ تن ارمنی و ۱۸۳۹ نفر کلیمی و ۹۳۵ اجنبی است. خاک این سرزمین حاصل خیز و محصولات آن گندم، جو، ذرت، ارزن، پنبه، کتان، تنباکو، افیون، انگور، خربزه است و میوه های گوناگون در آنجا فراوان به عمل می آید. خربزه های آن درخور توصیف است و دیر ماند. کوههای آن مخصوصاً جبال قسمت جنوبی از جنگل پوشیده است. حمام های طبی معدنی فراوان دارد که بیماران برای معالجه بدانجا روند. از بعض آثار و ویرانه های باستانی این ناحیه چنان معلوم میشود که این آبها از ازمئه بسیار قدیم مورد استفاده بوده. در این قطعه حیوانات اهلی فراوان است. مردم این سنجاق با زن و بچه به کارهای کشت و زرع مشغولند و استعداد صنعتی آنان هم نیک است. بهترین قالیچه

های آناتولی در کوروز، قوله و دمیرچی بافته میشود و هر ساله از آن بسیار عائد کشور میگردد. علاوه بر این منسوجات نخی یعنی الجه، کرباس، میشن و تیماج از محصولات این سنجاقت است و چند دستگاه کارخانه مخصوص جدا کردن پنبه دانه، تهیه روغن زیتون نیز در آن موجود است. تنها راه تجارتي این منطقه اسکله از میر میباشد. این سنجاقت ۱۱ قضا و ۱۲ ناحیه و ۹۶۶ قریه دارد. سنجاقت صاروخان عبارت است از قسم اعظم شمالی خطه قدیم لیدیه و شهر قدیمی سارد که اکنون خرابه های آن در بین این قصبه و صالحلی هست. ساکنین آن سرزمین در قدیم الایام قومی از اقوام پلاسج بوده اند که از خطه قدیمه تراکیه یعنی از جهات ادرنه بدینجا مهاجرت کرده و رئیسی مئون نام داشته اند و لذا ایشان را مئونیان نامند و بنابر اساطیر یونان پس از انقضای فرمانروائی چند پادشاه از نسل مئون سلطنت و فرمانفرمائی به نسل قهرمان معروف یونان هرکول منتقل گردید. و چون نوبت سلطنت در سارد به قره سوس منسوب به همین نژاد رسید کوروش (۱) پادشاه ایران وی را مغلوب و لیدیه را به ممالک ایران ضمیمه کرد، سپس اسکندر بزرگ همین سرزمین را با دیگر ممالک ایران به تسخیر خود درآورد و پس از وی به دست سلوکیها افتاد و وقتی که آنطی خوس سوم از این طایفه در محاربه رومیان در مغنیسا مغلوب شد و صاروخان از چنگ سلوکیها بدر رفت آن را به دولت کوچک برغمه که متفق دولت روم بود دادند، طولی نکشید که تمامی دولت برغمه جزء دولت روم شد و این قطعه در موقع انقسام دولت روم بالطبع بایستی داخل قسمت امپراطوری شرق باشد. سال ۷۰۰ ه. ق. علاءالدین ثالث از سلاطین سلجوقی این منطقه را فتح کرد و اداره آن را به صاروخان که یکی از امرای بزرگ سلجوقی بود واگذاشت و سپس این منطقه بنام وی مشهور شد. صاروخان در زمان سلطان اورخان و خداوندگار غازی به دولت عثمانی ملحق گشت و نام آن را تغییر ندادند، امیر تیمور پس از وقایع آنقره آن را ویران کرد، مدتی هم جنید از میری در صاروخان و جهات آیدین حکمرانی داشت، سپس صاروخان به ممالک عثمانی ملحق گشت و گاهی مانند ایالت و زمانی مانند سنجاقت اداره میشد. (قاموس الاعلام ترکی). (۱) - در قاموس الاعلام: کیخسرو.

صاروخانی.

(اخ) صاحب کشف الظنون گوید او راست: دقایق المیزان فی مقادیر الاوزان و آن رساله ای است در اکسیر. (کشف الظنون ج ۱ ص ۴۹۴).

صارور.

(ع ص) صاروراء. صاروره. مردی که حج نکرده || آنکه گرد زن نگردیده. (منتهی الارب).

صاروراء.

(ع ص) صارور. صاروره. مردی که حج نکرده || آنکه گرد زن نگردیده است. (منتهی الارب).

صاروره.

[ر] (ع ص) صارور. صاروراء. مردی که حج نکرده. (منتهی الارب). حج ناکرده. (دستورالاحوان) (مذهب الاسماء ||). آنکه گرد زن نگردد. (منتهی الارب).

صاروسیدی.

[] (اخ) وی از کسانی است که بر شرح طوابع الانوار حاشیه نوشته است. (کشف الظنون ج ۲ ص ۱۰۲).

صاره.

[ر] (ع ا) لوف الصغیر است به زبان اندلس که به پارسی آن را فیل گوش (پیل گوش) خوانند. (برهان قاطع) (مفردات ابن بیطار) (اختیارات بدیعی). و رجوع به صاروان شود ||. درختستان. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). نافهء مشک. (منتهی الارب ||). صاره الجبل؛ اعلاى کوه. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صاره.

[صار] (ع ا) حاجت ||. (امص) تشنگی. (منتهی الارب).

صاره.

[ر] (اخ) نصر گوید کوهی در دیار بنی اسد، و دیگران گفته اند کوهی است نزدیک فید، و زمخشری آرد که آن کوهی است در صمد میان تیماء و وادی القرى. (معجم البلدان).

صاری.

(ع ص، ا) کشتیان. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). تیر کشتی. (منتهی الارب).

صاری.

[را] (ع ا) راهی در کوه است. (منتهی الارب).

صاری.

(اخ) کوهی است در قبلی مدینه که بر آن آب و گیاهی نیست. (معجم البلدان).

صاری اظه.

[اَظَه] (اخ) صاری آده. جزیره ای است در جنوب خلیج قول آقاج.

صاری چای.

(اخ) نام نهری است در آناتولی در شهرستان میلاس تابع سنجاق منتشا از ولایت آیدین متشکل از دو رودخانه ای که در مسافت چهار ساعت از قسمت سفلی قصبهء میلاس متحد شوند، و بسوی مغرب جاری و به خلیج مندالیه میریزد. (قاموس الاعلام ترکی).

صاری خانلر.

[ل] (اخ) ناحیتی است تابع شهرستان جمعه در سنجاق سرفیجه از ولایت مناستر، سکنهء آن ۶۲۸۵ تن و ۱۹۴ تن آنها اولاخ و روم و بقیه مسلمانان و ترکانند. در داخل ناحیه ۶ جامع، ۳ دکان، یک کاروانسرا، ۲۰۰ باغ، ۲۰ باغچه، ۱۰۰ چمن زار، ۱۶۳۲۲ دونم مزرعه،

۱۲ چراگاه و ۴ جنگل موجود است.

صاری دکز.

[[اخ]] (۱) صاری دَزر. بحر اصفرو به زبان چینی هوآنگهای (۲) خلیج وسیعی است در شمال بحر چین، در طرف شمال آن خلیج کره و در سمت مشرق خلیج پچیلی واقع است، از مشرق به شبه جزیره کره و جزیره کلپرت مربوط و از شمال با خلیج کره و از سمت شمال غربی و مغرب با دو ایالت شان تونگ و کانگ سو از چین، و از جانب جنوب به دریای چین محدود است. مدخل آن در ۳۳ درجه عرض شمالی واقع است و با وسعت ۴۰۰ هزار گز بین ساحل چین و جزیره کلپرت می باشد. مسافت برزخ بین این خلیج و خلیج کره بالغ بر ۱۷۵ هزار گز میباشد، و در واقع دو خلیج کره و پچیلی از فروع بحر اصفرو بشمارند و بنابراین خلیج فوق تا انتهای خلیج لیان تونگ یعنی تا ۴۱ درجه عرض شمالی امتداد می یابد. وجه تسمیه این دریا به بحر اصفرو این است که نهر گل آلود بزرگ موسوم به «هوآنگ هو» یعنی رود زرد وارد آن میگردد و از ته نشینی گلها دریا زردفام به نظر می آید و نهر مزبور بسال ۱۸۵۱ م. مجرای خود را تبدیل داده و فعلاً وارد قسمت جنوبی خلیج پچیلی میشود و علاوه بر این از پکن دو رودخانه نی هو و لان هو، و از منچوری نهر لیا هو و یک رشته از انهار دیگر بدان خلیج میریزد و نهر سرحدی یالو کانگ که کره را از حدود چین مفروز می سازد، وارد خلیج کره میشود، اما پس از تبدیل مجرای «هوآنگهو» نهر بزرگ دیگری وارد خلیج بحر اصفرو نمیکرد. عمق این خلیج بسیار نیست، و حد متوسط آن بالغ بر ۴۰ گز است. وجود تخته سنگهای فراوان و کثرت هوای مه دار سیر کشتی ها را در این دریا دشوار کرده است. (قاموس الاعلام ترکی). (۱) - Hoang-Hai - (۲) Mer Jaune.

صاری شعبان.

[[ش]] [اخ] سنجاقی است در انتهای شرقی سنجاق درامه از ولایت سالونیک. از جانب مشرق و شمال شرقی با سنجاق کوملجنه از ولایت ادرنه و از طرف مغرب با دو شهرستان درامه و قواله و از جانب جنوب نیز به بحرالجزائر محدود است. مرکز آن بازاری است موسوم به «خانلر». بیشتر اراضی آن مسطح و فقط در حدود و مرزها برجستگی دارد و نهر قره سو (مسته) فضا را از شمال به جنوب جدا می کند. چند دریاچه نیز نزدیک ساحل دارد. وسعت اراضی مزرعه‌آ آن بیش از ۱۸۳۰۰۰۰ دونم (۱) و خاک آن حاصلخیز میباشد. محصولات عمده آن عبارت از: گندم، جو، چاودار، دوسر (خرطال)، ارزن، ذرت، باقلا، لوبیا، تنباکو و مقدار کمی پنبه و کنجد است. تنباکوی آن بسیار مرغوب و در آنجا مراتع بسیار است. (از قاموس الاعلام ترکی). (۱) - ۴۰ × ۴۰ قدم.

صاری صالتق.

[[اخ]] یکی از خلفای حاجی بکتاش ولی، قدس سره است. مدفن وی معلوم نیست، با این وصف درویشان ساده لوح طریقت بکتاشی به مزار آی اسپریدون که در جزیره کُرفه است و مزار سنت نائوم در مناستری واقع در کنار دریاچه اوخری به نظر مزار صاری صالتق بابا می نگرند و به زیارت آنجا میروند. گویند این مرد در آغاز چوپان بود، روزی گوسفندان خود را میچرانید و بر حسب اتفاق به چله خانه ولی نزدیک شد و کرامات وی را مشاهده کرده و دست از پیشه خود کشید و به زمره خواص مریدان او درآمد. (قاموس الاعلام ترکی).

صاری صو.

[[اخ]] نهری است که از جانب یمین به گرگان رود پیوندد. (سفرنامه مازندران رابینو بخش انگلیسی ص ۹۱).

صاری عبداللهافندی.

[عَ دُلْ لَاهِ أَفْ] (اخ) یکی از شاهزادگان مغرب است که در زمان سلطان احمدخان اول به استانبول هجرت کرد، و سیدمحمد داماد محمدپاشا برادر صدراعظم خلیل پاشا، او را به فرزندی پذیرفت و در حمایت خلیل پاشا تربیت یافت. هنگام صدارت دوم همین پاشا که به سمت سرداری به ایران میرفت صاری عبدالله با شغل منشی گری ملترم رکاب او بود و چون محمدافندی رئیس الکتاب در سال ۱۰۳۷ ه. ق. درگذشت وی به درجه رئیس الکتابی نایل گشت، ولی در همان سال خلیل پاشا از صدارت و او از ریاست کتابت معزول شد و با هدائی محمودافندی از منسویین خود طرح مرادوت افکند و به مطالعه و تألیف پرداخت. در سال ۱۰۴۷ ه. ق. به ریاست رکاب همایون نایل گشت و در سفر بغداد در معیت سلطان مرادخان رابع بود و در همانجا دوباره رئیس الکتاب گشت و تا سنه ۱۰۶۵ به بعضی مناصب دیگر منصوب گردید و سپس از خدمت دولت کناره جست و به علم و عبادت پرداخت. وی بسال ۱۰۷۱ ه. ق. درگذشت و در خارج طوب قیو بر جادهء مالته مدفون است. وی دفتر اول مثنوی مولانا را ترجمه کرده و بدین جهت به شارح مثنوی مشهور مییاشد. از تألیفات اوست: ۱ - نصیحة الملوک متضمن مناقب اولیاء ۲ - ثمرات الفؤاد ۳ - دره ۴ - جوهره ۵ - مسلک عشاق. تخلص وی عیدی است و اشعاری دارد. (قاموس الاعلام ترکی). برون در تاریخ ادبیات وفات او را بسال ۱۰۷۹ گفته و کتابی از او بنام دستورالانشاء ثبت کرده و گوید چند مکتوب از آن را شارل شفر ضمن کتاب منتخب آثار فارسی طبع کرده است. (تاریخ ادبیات ج ۴ ص ۶).

صاری گز.

[گُ] (اخ) صاری گوزل و یا صاری گورز. وی یکی از علما و دانشمندان عصر سلطان بایزیدخان ثانی و سلیم خان اول و لقب او نورالدین است. و قاضی عسکر آناتولی بود. در ۹۱۹ ه. ق. معزول شد و در سال ۹۲۷ درگذشته. وی به سمت واعظ و ناصح بنزد شاهزاده سلطان سلیم فرستاده شد. مردی زردفام و کوتاه اندام بود و از این رو به «صاری گورز» مشهور شد. محله ای از شهر استانبول بنام وی به محله صاری گوزل موسوم است که محرف «صاری گورز» مییاشد. (قاموس الاعلام ترکی). صاحب کشف الظنون وفات او را بسال ۹۳۴ گفته و گوید او را حاشیه ای است بر شرح شمس الدین بن محمود اصفهانی بر طوابع. (کشف الظنون ج ۲ ص ۱۰۲).

صاری گول.

(اخ) نام بقعه ای است در قضای جمعه از سنجاق سرفیجه تابع ولایت مناستر و شامل ناحیه صاری خانلر و حوالی آن. ترکان مهاجر آناتولی در این بقعه سکونت جست و تا امروز اخلاق و عادات سابق خود را حفظ کرده اند. اراضی آن حاصل خیز است و مردم آنجا به زراعت مشغولند. مرکز آن قصبه قیالر است. (قاموس الاعلام ترکی).

صاری مصطفی پاشا.

[مُ طَ فَا] (اخ) وی در عصر سلطان محمودخان اول میزیست و بسال ۱۱۵۳ ه. ق. به قیودانی (کاپیتانی) منصوب شد و بیش از یک سال و نیم در این مقام بود و بسال ۱۱۵۷ بار دیگر به مقام قیودان پاشائی نایل گشت و در سال ۱۱۵۸ درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صاریه.

[ی] [ع ص] چاهی که آب آن از دیرماندگی برگردیده رنگ و برگشته مزه باشد. (منتهی الارب).

صاری یار.

(اخ) در تداول عامه صاری یر گویند. قریه ای است در جوار استانبول، در جهت روم ایلی از میان بوغاز، بالای بیوک دره، در طرفین دره و در میان دو کوه واقع شده. دامنه های ده از درخت شاه بلوط پوشیده و آبهای خنگار و چرچر منظره ای بسیار زیبا و جالب بدان داده است و هر نقطه آن تفرجگاه بسیار دلکش و روح پروری است و به مناسبت نزدیکی آن با استانبول در فصل تابستان مردم بسیار بدانجا روند. (قاموس الاعلام ترکی).

صاری یحیی.

[یَحْ یا] (اخ) حافظ فخرالدین بن عثمان. وی از خطاطان مشهور و از محله طوپخانه استانبول است. قریب ۱۵ جلد قرآن کریم نوشته و نیز آیات کریمه ای که در داخل درهای جنبی جامع نور عثمان است به خط او میباشد. وی بسال ۱۱۶۹ ه. ق. درگذشت و مقابل تکیه مراداندی به خاک سپرده شد. (قاموس الاعلام ترکی).

صاسون.

(اخ) نام قضایی است در سنجاق موش از ولایت بتلیس و قسمت جنوبی آن استان را تشکیل میدهد و محدود است از شمال به قضای موش، از مشرق و جنوب به سنجاق بتلیس و از مغرب به سنجاق کنج. مرکز آن قصبه کوچک خطواست که روزی شهری بزرگ بوده و ۶۰۰۰۰ تن جمعیت داشته. فاصله آن تا مرکز لوا ۲۴ ساعت و تا مرکز ولایت ۱۵ ساعت است. اراضی این منطقه کوهستانی و سنگلاخ است. در قسمت غربی آن کوه صاسون به ارتفاع ۲۶۰۰ گز و در جهت جنوب غربی کوه اوتاغ با ارتفاع ۱۴۳۰ گز دیده میشود. بیشتر کوههای آن سنگلاخ و صعب الوصول است و مناظری عجیب دارد. فقط یک نهر در طرف مشرق قضا جاری است و این قطعه را شکافته داخل نهر مراد میگردد. تنها رودخانه مهم آن همین یک رود است و آبهای دیگر رودخانه های کوچک و جویها و جویبارها هستند. خاک آن چندان حاصلخیز نیست و محصول مورد نیاز اهالی را کفایت نمیکند، اما انواع میوه جات و سبزیجات در آنجا بعمل می آید و مراتع فراوان و حیوانات اهلی بسیار دارد. عمده معیشت ساکنان آنجا از محصولات حیوانی است. حیوانات وحشی در این منطقه نیز فراوان است و در کوههای آن خرس، گورخر و حیوانات دیگر دیده میشود. در بعض کوههای آن جنگل ها وجود دارد که اهالی از هیزم و الوار و تخته آن استفاده میکنند و در برخی نقاط اشیاء عتیقه دیده میشود. هوای این منطقه در نقاط پست معتدل و در جاهای مرتفع سرد است و جمعاً مشتمل بر ۱۱۹ قریه است و تعداد سکنه آن به ۲۰۱۰۱ تن بالغ میگردد که ۱۰۳۷۰ تن از آنان مسلمان و ۸۳۸۹ تن ارمنی و ۳۷۲ نفر قبطی و ۹۷۰ تن یزیدی هستند و قسم اعظم مسلمانان آنجا کرد و از عشایر مختلفند. (قاموس الاعلام ترکی).

صاصل.

[ص] [ع ا] گیاهی است. (منتهی الارب) (۱). (۱) - گویا مقصود صاصلی است. رجوع بدان شود.

صاصلی.

[ص] [ع] (۱) صاصلا. صوصلا. بصل الذئب. بصل الفار. ساقه ای است خرد و نازک که به سپیدی زند، درازی آن نزدیک و جبی، او را بر فراز سه یا چهار شاخه است نرم، از آن گلی سبز پدید شود برنگ و چون باز شود رنگ درون آن مانند رنگ شیر باشد و در میان گل تخمی است مانند تخم لیبانتیس (۲) که آن را بجای شونیز (سیاه تخمه) در نان فشانند و آن را بیخی است مانند بیخ بلبوس کوچک و پخته و خام آن را خورند. (مفردات ابن بیطار ج ۲ ص ۷۶). نباتی است شبیه به حلفای تازه روئیده و از آن کوچک تر و زودشکن و تازه او مأكول است گرم و تر و جهت الم فؤاد و ریاح فم معده نافع و تخم آن در افعال شبیه به شونیز و بیخ آن شبیه به بلبوس کوچکی و پخته و خام او مأكول و اکثار آن محرک باه و رافع وجع الفؤاد است. (تحفه حکیم مؤمن). و رجوع به مخزن الادویة شود. (۱) - Libanotis - (۲) - Ornithogalum umbellatum. Ornithogale.

صاع.

(ع ۱) پیمانه ای است که بر آن احکام مسلمانان از کفاره و فطره دایر و جاری است، و آن چهار مُید است و هر یک مُد یک رطل و ثلث رطل و رطل دوازده اوقیه است و اوقیه یک استار و دو ثلث استار، و استار چهار مثقال و نصف مثقال و مثقال یک درهم و سه سبب درهم و شش دانگ و دانگ دو قیراط، و قیراط دو طسوج و طسوج دو جو میانه، و جو میانه شش یک از هشت یک درهم است و حبه یک چهل و هشتم درهم. داودی گوید که مقدار صاع که در آن اختلاف واقع نشود چهار مشت است از دو کف مرد میانه که نه بزرگ کف باشد و نه خرد، زیرا که در همه جا صاع نبی (ص) یافت نشود. ج، اصواع، اصوع، اصوع، صوع. (منتهی الارب). کیله ای است به وسعت چهار مُید و مُید پری دو کف است از طعام... و قدر صاع به رطل عراقی نه رطل و به رطل مدنی شش رطل است. (رساله اوزان و مقادیر مقریزی). نام پیمانه ای است که چهار مد باشد و هر مد یک رطل و ثلث رطل باشد. (غیاث اللغات). چهار مد بود نزد مردم مدینه و هشت رطل نزد مردم کوفه. (مفاتیح العلوم خوارزمی ص ۱۱). پیمانه چهارمندی. چهار من شرعی. (زمخشری). پنج رطل و چهار مد. یک من تبریز و سی مثقال است. (از حاشیة صراح خطی). مساوی دو هزار و نهصد و چهل و هشت گرم و چهل سانتی گرم است. (ترجمه شرایع به فرانسه تألیف دو کری ج ۱ ص ۱۸ ح ۱). مجازاً بمعنی جام آید: ز دزدی صاع آوریده خبر بدین داستان من شدم چون شرر. شمسی (یوسف و زلیخا). نه از جاه جویان توان یافت جاهی نه از صاع خواهان توان یافت صاعی. خاقانی. مهر چون در خوشه یک مه ساخت خرمن روشن ماه را صاع زر شاه مظفر ساختند. خاقانی. گردون فرو گذاشت هزاران حلی که داشت صاعی بساخت کز پی عید است درخورش. خاقانی. چرخ بر من عید کرد و هر مَهَم ماه نو صاع تهی بنمود و بس. خاقانی. در یوسفی زن که کنعان دل را ز صاع لثیمان عطائی نیابی. خاقانی. گفتم غوغای مصر طالب صاع زرنده صاع زر آمد به دست شد دل غوغا خرم. خاقانی. مرغ سحر شناخت از آن زد چو مصریان کآن صاع عید دید به بار سحر درش. خاقانی. صاع زر شاه شد ماه بدان میدهد سنبله چرخ را زابر کف شاه نم. خاقانی. زمین پست. جای که بروند تا در آن بازی کنند. جای سینه شتر مرغ وقتی که بر زمین گذارد. (منتهی الارب). جای بذر یک صاع دانه. (اقرب الموارد). زکاة. صدقه. رجوع به صاع ستان شود: او گرفته ز سخن روزه و از عید سخاش صاع خواهان زکاة آدم و حوا بینند. خاقانی. گر صاع سر سه بوسه عیدی دهد مرا زان رخ دهد که گندم گون است پیکرش. خاقانی. و رجوع به صاع سر شود.

صاع.

(اخ) نام موضعی است در اندلس. (الحلل السندیة ج ۱ ص ۶۹).

صاعب.

[ع] (ع ص) زمین سنگ و درخت ناک که کشته شود. (منتهی الارب).

صاعد.

[ع] (ع ص) نعت فاعلی از صعود. بالابراینده. (منتهی الارب). از پستی بسوی بلندی رونده. (غیاث اللغات). بالارونده. برشونده. مقابل هابط، بزیرشونده، فروشونده || قولهم: بلغ کذا فصاعداً؛ یعنی فوق آن. (منتهی الارب ||). اصطلاحی ریاضی است. رجوع به ارثماتیقی شود ||. اصطلاح نجوم) معنی صاعد برآینده بود و معنی هابط فرورونده و ستاره به شمال برآینده بود، تا عرض او به شمال همی افزایش. چون به غایت رسد و دست به کاستن کند به شمال فرورونده بود، تا آنگاه که از عقده بگذرد و به نیمه جنوبی افتد از مایل، تا عرض او به جنوب همی افزایش، فرورونده بود به جنوب، تا به غایت رسد و آغازد کاستن، برآینده شود به جنوب و گونه دیگر از برآمدن و فروشدن قیاس او به زمین است و این چنان است که کوکب را به نطق نخستین و دوم هابط خوانند و بر سیوم و چهارم صاعد و گروهی هابط آن را خوانند که به نطق دوم و سوم باشد و صاعد آن را که به نطق نخستین و چهارم باشد. و قیاس این بود به بعد اوسط. گونه دیگر نیز چنان است که کوکب را از اول جدی تا آخر جوزا صاعد خوانند و از اول سرطان تا آخر قوس هابط خوانند. و گونه دیگری نیز چنان است که کوکب میان فلک نصف النهار و میان فلک نصف اللیل، سوی مشرق صاعد بود و سوی مغرب هابط. (التفهیم ص ۱۴۴).

صاعد.

[ع] (اخ) نام اسب بلعاء بن قیس کنانی و نام اسب صخر بن عمرو است. (منتهی الارب).

صاعد.

[ع] (اخ) (مولانا...) از مردم شیراز معاصر امیر تیمور. آن هنگام که مولا قطب الدین در شیراز اموال مردم به بهانه پیشکش بستند صاعد ماجرا به امیر تیمور رساند و او دستور مؤاخذت داد. (حیب السیر جزء سوم از ج ۳ ص ۱۶۸).

صاعد.

[ع] (اخ) صاحب کشف الظنون گوید: او راست: کتاب الدعوات. (کشف الظنون، حرف کاف).

صاعد.

[ع] (اخ) ممدوح ابن الرّومی است. بحتری ابن الرومی را گفت: ابو عیسی بن صاعد قصیده ای از تو روایت کند که در حق پدر وی (صاعد) سروده ای و از من پرسید: چه صله ای به او دهم؟ گفتم: برای هر بیت یک دینار. (الموشح مرزبانی ج ۱۳۴۳ ص ۳۳۸).

صاعد.

[ع] (اخ) نام یکی از مردان افسانه ای عرب باستان. در فصل اول از باب هفدهم مجمل التواریخ و القصص درباره نسب عرب قحطانی و پادشاهان ایشان گوید: پس از گروه عاد زنی خواست و فرزندانش آمدند چون یعرب و جرهم و المعمر و صاعد و حمیر و منیع و حض. (مجمل التواریخ و القصص ج ۱۳۱۸ ه. ش. ص ۱۴۶). اما دینوری گوید: تزوج امرأة من العمالیق فولدت یعرب و

جرهم و المعتمر و المتلمس و عاصماً و منیعاً و القظامی و عاضیاً و حمیر. (حاشیه همان صفحه از بهار).

صاعد.

[ع] (اخ) وی در اصفهان قضاوت داشته است. سال ۷۸۹ ه. ق. که امیر تیمور عازم اصفهان گشت امیر مظفر کاشی که از قبیل سلطان زین العابدین پسر شاه شجاع حکومت اصفهان داشت قاضی صاعد را که از اکابر عراق بود نزد وی فرستاد و اظهار مطاوعت کرد. (ذیل جامع التواریخ رشیدی صص ۲۴۲ - ۲۴۳).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن ابی الفضل. رجوع به صاعد شعبی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن احمد رازی. او راست: کتاب «الاحساب و الانساب». (کشف الظنون).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن احمد، مکنی به ابی القاسم (قاضی...). وی یکی از علماء و دانشمندان اندلس است. مولد وی مالقه و او در قرطبه پرورش یافت و به همین مناسبت وی را قرطبی نیز خوانند. او راست: التعریف بطبقات الامم که در آن ترجمه مشروح و مفصل حکمای یونان و مشاهیر دیگر را آورده است. و نیز او راست: جوامع اخبار الامم من العرب و العجم، و صنون الحکم. وی بسال ۳۵۰ (۱) ه. ق. درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی). در حلال السندسیه وی را صاعد بن احمد بن عبدالرحمن بن محمد بن صاعد تغلبی و مکنی به ابی القاسم آورده است و گوید اصل او از قرطبه است و از ابو محمد بن حزم و فتح بن قاسم و ابوالولید وقشی روایت کند... (ج ۲ ص ۱۱) و در ذیل همان صفحه آمده است که: قاضی صاعد بن احمد طلیطلی اندلسی از گرامی ترین فرزندان است که طلیطله بلکه اندلس به خود دیده است. وی از حکماء فقهاست که فقه و حکمت را گرد آورد. از تألیفات اوست: طبقات الامم در تاریخ علوم و علماء و بر تألیفات او جز این کتاب دست نیافتیم. (الحلل السندسیه ج ۲ ص ۱۱). صاحب معجم المطبوعات گوید: اصل او از قرطبه است و از ابو محمد بن حزم و فتح بن قاسم و ابوالولید الوقشی و جز آنان روایت کند. یحیی بن ذی النون وی را قضاء طلیطله داد و او در امور خویش متحری بود و در حقوق با یمین و شاهد واحد قضاوت کرد و شهادت به خط را کافی دانست. وی از اهل معرفت و ذکاء و روایت و درایت بود. در مریه تولد یافت و به هنگامی که قضاوت طلیطله داشت درگذشت و یحیی بن سعید بن حدیدی بر وی نماز گزارد. او را جز کتاب طبقات الامم تاریخ صاعدی است که نسخه ای از آن در کتابخانه بودلین است. کتاب طبقات الامم یا التعریف لطبقات الامم را اب لويس شیخو بسال ۱۹۱۲ م. در مطبعه آباء یسوعین در ۱۴۵ صفحه به طبع رسانیده است و در مصر نیز در ۱۳۶ صفحه طبع شده است. صاعد بسال ۴۲۰ ه. ق. متولد شد و بسال ۴۶۲ درگذشت. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۸۲). و رجوع به عیون الانباء فی طبقات الاطباء ج ۱ و گاهنامه تألیف سیدجلال الدین تهرانی سال ۱۳۱۰ ه. ش. صص ۱۰۴ - ۱۰۵ و الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۲ شود. (۱) - این تاریخ اشتباه است، چنانکه بیاید.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن بشر بن عبدوس. وی از اطبای مشهور اسلام و جد او عبدوس نیز از اطبای معروف بغداد بود. او در اوائل حال در

بیمارستان بغداد سمت فصادی داشت، سپس شیفته فن طبابت شد و بدین شغل پرداخت و یکی از پزشکان بنام گشت. تا زمان وی طبیبان مرض فالج و نظائر آن را با ادویه حاره معالجت کردند و او نخستین کس بود که این بیماریها را با ادویه مبرده و خون گرفتن و ماءالشعیر و جوشانده تخمهای دیگر علاج کرد. و جمعی از مردم را که اطبا در معالجت ایشان درمانده بودند مداوا کرد و شهرتی بسزا یافت چنانکه وزراء و اکابر وقت در تعظیم و اکرام وی مبالغت کردند. او راست: مقاله فی مرض المراقیا و مداواته. (قاموس الاعلام ترکی). صاحب عیون الانباء گوید: وی در معالجات خویش عجایی آشکار ساخت، از جمله آنکه رئیس ابویحیی فرزند وزیر ابوالقاسم مغربی در میافارقین حکایت کرد که پدرم را در شهر انبار قولنجی دشوار عارض شد که بخاطر آن علت در حمام اقامت جست و حقنه ها کرد و شربتها بکار برد و سودی ندید، ناچار رسولی در پی صاعد فرستادیم تا بیامد و چون وی را دید که زبان او از تشنگی و آشامیدن آب گرم، کوتاه و جسم وی از درنگ در حمام و بکار بردن معجونهای گرم و حقنه های حاد افروخته گشته است، کوزه ای آب سرد طلید و وزیر را داد تا بیاشامد، او در آشامیدن تأمل کرد لیکن میل آب و ترک مخالفت او را بر آن داشت که بیاشامد و فی الحال حالت او به گشت، آنگاه فصادی بخواست تا رگ او بگشود و خون بسیار برفت و بفرمود تا ماء بزور و لعاب و سکنجین بیاشامد و او را از حمام به خیشخانه فرستاد و گفت که وزیر به خواب رود و عرق کند و بیدار شود و چند بار به حاجت رود و بهبود یابد و پس از این معالجت وزیر به گشت و میگفت خوشا حال آن کس که به بغداد ساکن شود. و نیز ابن بطلان گوید که (سید) اجل مرتضی را کژدمی بگزید و صاعد کافور بر آن موضع نهاد و فی الحال درد ساکن شد. از کتاب ورطه الاجلاء من هفوة الاطباء آرد که پسر خواهر وزیر علی بن بلبل را سکتیه دموی عارض شد و اطباء او را معالجتی ندانستند و صاعد بن بشر در آن مجلس بود و خاموش نشسته، تا جملگی به مرگ او اقرار کردند و وزیر عازم تجهیز مرده گشت و زنان نوحه سر دادند و صاعد همچنان در مجلس بود. وزیر پرسید ترا حاجتی است؟ گفت آری این سکتیه است و آن را معالجتی است، اگر فرمایی کنم و اگر سودی ندهد باری زیانی نرساند. وزیر خشنود گشت و صاعد بفرمود تا رگ هر دو دست او بگشوند و از هر یک سیصد درم خون برفت و بیمار دیده گشود و سخن گفت و سپس وی را دارو و غذای لازم داد و به شد و وزیر او را مال بسیار نثار کرد. و گوید او را مقاله ای است در بیماری مراقیا که برای بعض اخوان خود نوشته است. (عیون الانباء ج ۱ صص ۲۳۲ - ۲۳۳).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن توما. رجوع به صاعد بن یحیی بن هبة الله شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن حسن، مکنی به ابی العلاء. وی از مشاهیر پزشکان بود و در رجبه میزیست، و هم در آنجا بسال ۴۶۴ ه. ق. کتابی کرد و آن را «التشویق الطبی» نامید. (قاموس الاعلام ترکی).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن حسن بن صاعد، مکنی به ابی العلاء و معروف به زعیم الدوله. ابن عساکر گوید: وی شاعری بسیار شعر بود و بر نظم و نثر مقتدر و دارای معانی و الفاظ نیکو لیکن علم وی در عروض و نحو به پایه شعر وی نبود. وی به دمشق رفت و مقرب سلطان و ملابس دیوان شد و مخترعاتی غریب پدید آورد که از جمله آن میحان (?) است که سنگهای بزرگ برمی داشت، و قلمی آهنین بساخت که پر از مرکب میکرد و نزدیک به یک ماه بکار میبرد و چیزهای دیگر از این قبیل نیز بکرد. صاعد شرف الدوله مسلم بن قریش را در قابوسیه فلکی ساخت که در آن ستارگان و امثال آن بود. از شعر اوست درباره شرف الدوله: علی مثلها من محضرات

المراتب اخذت علی الطلاب سبیل المطالب فامهرتها عزمًا اذاما انتضیته مضی حیث لاتمضی سفار القواضب. (ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۰).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن حسن بن عیسی الربعی البغدادی، مکنی به ابی العلاء. وی از مشاهیر ادبا بود و در علم لغت و نحو و دیگر علوم ادبی ماهر و به حاضر جوابی مشهور. مولد او موصل است و در بغداد نشأت یافت و به روزگار هشام بن الحکم به اندلس شد و منصور بن ابی عامر از ولایت آن سامان وی را گرمی داشت و او بنام وی کتابی کرد و آن را الفصوص نامید، سپس شایع گشت که به نقل و روایت آن کتاب وثوقی نباشد چندانکه منصور فصوص را به نهر افکند و شاعری در این باره گوید: قد غاص فی البحر کتاب الفصوص و هکذا کل ثقیل یغوص. چون این بیت به گوش صاعد رسید گفت: عاد الی عنصره انما یخرج من قعر البحور الفصوص. هنگام بازگشت از اندلس به جزیره صقلیه (سیسیل) رفت و بسال ۴۱۷ ه. ق. بدانجا درگذشت. از او نوادری منقول است. (قاموس الاعلام ترکی). صاحب کشف الظنون نام وی را صاعد بن حسین و کنیه او را ابوالعلاء گوید و درباره وی آرد که چون صاعد به دروغ متهم شد و کذب وی میان مردمان شهرت یافت، منصور بن ابی عامر کتاب وی را در نهر انداخت و گوید: علاءالدین ابوالحسین علی بن نفیس بن ابی حزم این کتاب را شرحی نوشته است. (کشف الظنون ج ۲ ص ۱۹۰). مؤلف معجم الادباء آرد که: منصور بن ابی عامر در احسان و اقبال بدو افراط کرد و او را وزارت داد و صاعد منصور را کتابی کرد بر نهج نوادر ابوعلی قالی که آن را حادثه ای غریب است و آن چنان بود که چون صاعد کتاب را پایان داد به کودکی سپرد تا همراه وی نزد منصور برود، هنگام عبور از نهر قرطبه پای کودک بلغزید و با کتاب در نهر قرطبه افتاد. ابن عربی که با صاعد کینه ای داشت در این باره گفت: قد غاص فی البحر کتاب الفصوص و هکذا کل ثقیل یغوص. منصور و حاضران بخندیدند، لیکن صاعد بالبدیهه در پاسخ او بگفت: عاد الی معدنه انما توجد فی قعر البحار الفصوص. و نیز کتاب الجواس بن قعطل المذحجی با دختر عم وی عفره را برای منصور تصنیف کرد و آن کتابی لطیف و سخت ممتع است و به هنگامی که فتنه ها در اندلس برخاست کتاب شکافته شد و اوراقی از آن بیفتاد که دیگر یافت نگردید و منصور سخت شیفته این کتاب بود چندانکه یکی را راتبه ای مقرر داشت تا همه شب آن کتاب در حضرت وی بخواند و نیز کتاب هجفجف بن غیدقان بن یثربی را با خنوت دختر محرمه بن انیف بر نهج کتاب ابی السری سهل بن ابی غالب خزرجی برای وی تصنیف کرد. و پس از مرگ منصور صاعد حاضر مجلس جانشینان وی نشد و در قصیده ای که درباره مظفر بن منصور که پس از پدر ولایت یافت سروده، بدین معنی اشارت کند. و اول آن قصیده این است: الیک حدوت ناجیه الرکاب محمله امانی کالهضاب و بعث ملوک اهل الشرق طراً بواحدھا و سیدھا اللباب. تا آنکه گوید: الی الله الشکیه من شکاه رمت ساقی فجل بها مصابی و اقصنتی عن الملک المرحی و کنت ارم حالی باقترابی. و این قصیده را در عید فطر سال ۳۹۶ ه. ق. در حضرت مظفر برخواند. وی بسال ۴۱۷ در صقلیه درگذشت و او را با منصور اخبار و لطائفی است که ذکر آن به درازا کشد. (معجم الادباء ج ۴ صص ۲۶۶ - ۲۶۷). ابن خلکان گوید: وی به مشرق از ابوسعید سیرافی و ابوعلی فارسی و ابوسلیمان خطابی روایت کند و در حدود سال ۳۸۰ در ایام هشام بن حکم و ولایت منصور بن ابی عامر به اندلس رفت. وی کتاب فصوص را بر نهج امالی قالی نوشت و پنجهزار دینار جایزت گرفت و او را در نقل آن کتاب به کذب متهم کردند، و مردم کتاب وی را رفض کردند و چون ابوالعلاء به مدینه دانیه آمد و حاضر مجلس موفق مجاهد بن عبدالله عامری امیر بلاد شد در آن مجلس ادیبی بود که او را بشار میگفتند و نابینا بود، موفق را گفت اجازت ده تا صاعد را ریشخند کنم. موفق گفت متعرض او مشو که سریع الجواب است. بشار پذیرفت و ابوالعلاء را گفت جرنفل در کلام عرب چیست؟ ابوالعلاء بدانست که این کلمه را او نهاده و آن را در لغت اصلی نیست، پس ساعتی سر بزیر انداخت، سپس گفت آن چیزی است که به زنان نابینا کنند و جز بدیشان نکنند و جرنفل جرنفل نیست مگر

هنگامی که از زوجات کوران تعدی نکند و او در این استعمال سخن به صراحت میگفت و کنایت نمی آورد، پس بشار خجل شد و حاضران بخندیدند و موفق بشار را گفت ترا گفتم مکن، نپذیرفتی. (وفیات الاعیان چ تهران ج ۱ ص ۲۴۸). یاقوت در معجم الادباء آرد: روزی منصور با اعیان کشور خویش نشسته بود، چون زبیدی صاحب طبقات و ابن عریف و عاصمی. منصور حاضران را گفت این مرد که نزد ما آمده است (صاعد) گمان دارد که در این علوم (ادب) متقدم است و دوست دارم تا آزمایش شود، پس کس فرستاد و او بیامد و چون مجلس را از علما و اشراف مشحون دید خجل شد. منصور وی را نزد خویش طلبید و بدو اقبال فرمود و از ابی علی سیرافی پرسید. صاعد گفت کتاب سیبویه را بر او خوانده ام. عاصمی وی را از مسئله ای از کتاب پرسید و صاعد پاسخ نتوانست و معذرت خواست که نحو همه بضاعت او نیست. زبید وی را پرسید پس ای شیخ چه چیز را نیکو میدانی؟ گفت حفظ غریب را. پرسید وزن اولق چیست؟ صاعد بخندید و گفت این را از کودکان مکتب خانه پرسند، نه از من. زبیدی گفت از تو پرسیدیم و شک نداریم که تو آن را نمیدانی. پس رنگ صاعد دگرگون شد و گفت وزن افعَل. زبیدی گفت صاحب شما ممخرق است. صاعد گفت چنان پندارم که صناعت شیخ (ابنیه) است. گفت آری. صاعد گفت بضاعت من حفظ اشعار است و روایت اخبار و فک معمی و علم موسیقی. پس ابن عریف با وی مناظره آغاز کرد و صاعد بر او ظفر یافت و در مجلس کلمه ای نمیرفت جز اینکه صاعد شعری یا حکایتی مناسب آن می آورد. پس منصور خشنود شد و او را مقرب و مقدم داشت و روزی در مجلس منصور بود و او را نابهنگام گلی آوردند که هنوز ورقهای آن گشوده نشده بود و صاعد به ارتجال در این باره بگفت: أتنک اباعمر ورده یذکرک المسک انفاسها کعدراء ابصرها مبصر فغطت باکمامها راسها. منصور خرسند شد و ابن عریف که حاضر مجلس بود بر وی رشک برد و منصور را گفت این دو بیت از جز اوست و بعض بغدادیان در مصر آن را از خویشان بر من خواند و به خط خویش بر پشت کتابی نوشت و هم اکنون نزد من است. منصور گفت آن را به من بنما. ابن عریف سوار شد و به مجلس ابن بدر رفت و ماجرا بگفت و او این ابیات به نظم آورد و دو بیت صاعد را در آن بیاورد: غدوت الی قصر عباسه و قد جدل النوم حراسها فالفیتها و هی فی خدرها و قد صدع السكر اناسها (؟) فقالت أ سرت علی هجعته فقلت بلی فرمت کاسها و مدت یدیه الی ورده یحاکی لک الطیب انفاسها کعدراء ابصرها مبصر فغطت باکمامها راسها و قالت خف الله لاتفضحنی فی ابنه عمک عباسها فولیت عنها علی خجله و ماخنت ناسی و لا ناسها. ابن عریف آن ابیات بر پشت کتابی به خط مصری و مداد اشقر بنوشت و نزد منصور رفت و چون منصور بدید به خشم آمد و گفت بامدادان او را بیازمایم، اگر شرمسار شد او را در ملک خویش نگذارم. بامداد کس پس او فرستاد و ندیمان و جلساء را در مجلس حاضر ساخت که در آن طبقی بزرگ نهاده بودند و در آن طبق سقیفه ها از همه گلها ساخت و بر فراز سقیفه ها از یاسمین بر شکل کنیزکان نهاده و زیر سقیفه ها بر کهه آبی بود که لؤلؤها بمانند ریگ در آن افکنده بودند و در آن بر کهه ماری شنا میکرد. چون صاعد درآمد و طبق را دید، منصور بدو گفت در این روز یا با ما خوشبخت خواهی شد و یا بدبخت، چه اینان گمان دارند که هرچه تو گویی دعوی است و بر آنم که بمانند این طبق هیچیک از ملوک پیش از من را حاضر نشده است. اینک وی را با همه آنچه در آن است وصف کن و صاعد بر بدیهه بگفت: اباعمر هل غیر جدواک واکف و هل غیر من عاداک فی الارض خائف یسوق الیک الدهر کل غریبه و اعجب ما یلقاه عندک و اصف و شائع نور صاغها هامر الحیا علی حافتیها عبقر و رفارف و لما تناهی الحسن فیها تقابلت علیها بانواع الملاهی و صائف کمثل الطباء المستکنه کنساً تظللها بالیاسمین السقائف و اعجب منها انهن نواظر الی برکه ضمت الیها الطرائف حصاها اللالی سابع فی عابها من الرقش مسموم الثعابین زاحف تری ما تراه العین فی جنباتها من الوحش حتی بینهن السلاحف. حاضران این بداهت او را در چنان موضع غریب شمردند و منصور آن را به خط خویش نوشت و در ناحیتی از سقیفه ها کشتی بود و کنیزکی از گلها در آن نشسته و آن را با مجدافی از طلا میراند و صاعد آن را ندیده بود. منصور گفت نیک گفتمی جز اینکه ذکر سفینه و جاریه نیوردی. صاعد فی الحال بگفت: و اعجب منها غاده فی سفینه مکله تصبو الیها المهاتف اذا راعها موج من الماء تتقی بسکانها ما هیجته العواصف متی کانت

الحسناء ربان مرکب تصرف فی یمنی یدیه المجاذف و لم تر عینی فی البلاد حدیقہ تنقلها فی الراحاتین الوصائف و لا غرو ان انشت معالیک روضہ وشتها ازاهیر الربا و الزخارف فانت امرؤ لو رمت نقل متالع و رضوی ذرتها من سطاک نواسف اذا قلت قو او بدهت بدیهة فکلنی له انی لمجدک واصف. منصور بفرمود تا او را هزار دینار و صد جامه بدادند و برای وی در هر ماه سی دینار مقرر داشت و او را به ندماء خود ملحق ساخت. (معجم الالباء ج ۴ صص ۱۰۴ - ۱۰۷). و رجوع به لسان المیزان ج ۳ صص ۱۶۰ - ۱۶۳ و الاعلام زرکلی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن حسن دمشقی. وی شاعری است و دیوانی دارد. این ابیات از قصیده ای است که در مدح عبدالعزیز بن یوسف وزیر در بغداد گفته است: و لیلی مریض الافق متقدالحشا اراح علیه من سنا الصبح عائد اذا لی بدا نجم من الافق طالع بدا تحته نجم من النار واقد نظمنا عقود الشهب فی جنباتها فهن لاعناق الیدیاجی قلائد کأن قطع الصبح ضل دلیله فصار علی صدر الدجی و هو وافد. تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۵۹. و شاید وی همان صاعد بن حسن بن صاعد شاعر است که مذکور شد.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن حسین بغدادی. رجوع به صاعد بن حسن بن عیسی ربعی موصلی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن ربیعہ بن ابی غانم. صاحب روضات از وی به ثقه فقیه تعبیر کند و گوید شرح حال وی را شیخ فرج الله حویزی در کتاب خویش آورده است، او شاگرد شیخ ما ابو جعفر طوسی است. (روضات ص ۳۳۰).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن سهل بن بشر بن احمد بن سعید، مکنی به ابی روح. وی محدث و از اسفرايين است، از خطیب بغدادی و کتانی و ابن ابی الحدید (صاحب شرح نهج) و جز آنان روایت کند، و روایات او اندک است و از وی ابوالقاسم حافظ روایت دارد. مولد وی بسال ۴۴۸ و وفات ۴۹۲ ه. ق. است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۰).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن عبدالرحمان بن صاعد بن عبدالسلام تمیمی، مکنی به ابی القاسم. و او را بصری نحاس گویند و معروف به ابن براد است. وی محدث بود، و از جماعتی چون ابوزرعہ دمشقی و اقران او روایت کند، و از وی ابوحسین رازی و طبقه وی روایت دارند. ابن یونس گوید: صاعد بسال ۳۲۳ ه. ق. به مصر رفت و پس از اندکی بدانجا درگذشت و گفته اند که مرگ او بسال ۳۲۴ بود. (تهذیب ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۱).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن عبدوس. رجوع به صاعد بن بشر بن عبدوس شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن علی آبی، ملقب به مجدالدین (شیخ...). در امل الأمل از فهرست شیخ منتجب الدین آرد که وی فقیهی واعظ بود. (روضات الجنات ص ۳۳۰).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن علی جرجانی، مکنی به ابی الحسن. او راست: مسالك الممالک به فارسی. (کشف الظنون).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن محمد، مکنی به ابی العلاء. رجوع به صاعد بن مسلم شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن محمد بن احمد استوائی، مکنی به ابی العلاء. وی از فقهای حنفیه شهر نیشابور و نسبت او به استواء از اعمال نیشابور است. تولد وی بسال ۳۴۳ ه. ق. است. او ریاست حنفیان خراسان و قضاء شهر نیشابور داشت. او راست: کتاب الاعتقاد. وی بسال ۴۳۲ در نیشابور درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۳). صاحب تاریخ بغداد گوید: وی از عبدالله بن محمد بن علی بن زیاد نیشابوری و اسماعیل بن نجید نیشابوری و بشر بن احمد اسفرائینی و جز اینان روایت کند. در جوانی قصد حج کرد و به بغداد شد، و در کوفه از علی بن عبدالرحمان بکائی روایت کرد. و سپس قضاء نیشابور یافت و چون وی را از آن شغل بازداشتند، ابوهیثم عتبه بن خیثمه که یکی از مشایخ بود قاضی شد و ابوبکر محمد بن موسی خوارزمی این دو بیت را به صاعد فرستاد: و اذا لم یکن من الصرّف بدّ فلیکن بالکبار لا بالصغار و اذا کانت المحاسن بعد الصّ صرف محروسه فلیس بعار. صاعد فاضلی راستگوی بود، و ریاست اصحاب رأی در خراسان بدو منتهی گشت. وی به بغداد حدیث گفت و قاضی ابوعبدالله صبری از وی روایت کند و گوید: صاعد در ۴۰۳ به بغداد آمده است. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۴۴ - ۳۴۵). صاحب کشف الظنون ذیل «کتاب الاعتقاد» وی را ابوساعد بن محمد بن احمد گفته است و او را با بوبکر محمشاد داستانی است. رجوع به ترجمه تاریخ یمینی صص ۴۲۷ - ۴۲۸ و نیز به فهرست تاریخ بیهقی چ فیاض و کلمه استوائی در این لغت نامه شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن محمد بن صاعد بریدی آبی، ملقب به شرف الدین. وی فاضلی متبحر بود. صاحب روضات آرد که شیخ منتجب الدین متوفی بعد از ۵۸۵ ه. ق. در فهرست خود وی را معاصر دانسته و بدین تقدیر وی از علمای قرن ششم هجری است. او راست: عین الحقایق. الاعراب فی الاعراب. الحدود و الحقایق. بیان الشرایع. نهج الصواب. معیار المعانی. کتابی در امامت و کتابی در رد بر رد آن. (روضات الجنات ص ۳۳۰). و رجوع به الذریعة شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن محمد حنفی یا حنیفی. رجوع به صاعد بن محمد بن احمد شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن مخلد. صاحب دستورالوزراء گوید: وی در خلافت المعتمد علی الله به وزارت رسید. (ص ۷۲) (حیب السیر جزء ۳ از ج ۲ ص ۱۰۱). در مجمل التواریخ کنیت وی را ابوالعلاء آرد و از او به ذی الوزارتین تعبیر کند. (ص ۳۶۶). و رجوع به تاریخ سیستان ص ۲۳۶، ۲۳۸، ۲۴۳، ۲۴۴ و کامل ابن اثیر ج ۷ ص ۱۳۰ شود. در عیون الانباء گوید که یوحنا بن بختیشوع شکایت از صاعد به موفق برد که وی احسان موفق را درباره او مکدر میسازد و عمال را نامه نویسد که ضیاع و املاک وی تباه کنند. موفق صاعد را بطلبید و شکایت یوحنا بدو باز نمود و گفت تو دانی که یوحنا مایه آرامش من است و پیوسته حیلت اندیشی تا دل او را از خدمت من مشغول داری. صاعد سوگند خورد که چنین نیست و موفق کس با وی همراه کرد تا نزد یوحنا شود و حاجت وی روا کند و خط او بدین مضمون گرفته بیاورد و صاعد چنان کرد. (عیون الانباء ج ۱ ص ۲۰۲).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن مسعود، ملقب به رکن الدین و صدر اصفهان. خانواده وی در اصفهان ریاست حنفیان داشتند و مروّج ادب فارسی و ممدوح شعرای بزرگ اصفهان بودند و کمال الدین اسماعیل صاعد را مکرر مدح گفته است. (تاریخ مغول ص ۵۳۲). و رجوع به صاعدیان شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن مسلم یشکری. صاحب روضات گوید: شیخ فرج الله حویزی وی را نام برده است. او از شعبی و او از علی (ع) روایت کند. (روضات الجنات ص ۳۳۰). ابن حجر گوید: او را صاعد بن محمد و مکنی به ابی العلاء خوانده اند و ابوزرعۀ وی را تضعیف و ابن حبان توثیق کند. او مولای شعبی است و عیسی بن یونس و احمد بن بشر از وی روایت کنند. (لسان المیزان ج ۳ صص ۱۶۳ - ۱۶۴).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن منصور بن خمیر خوارزمی. محدث است.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن منصور بن صاعد. رجوع به صاعد مازندرانی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن منصور رازی. او راست: جوامع الفقه. (کشف الظنون).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن منصور کرمانی حنفی. او راست: کتاب الاجناس. صاحب کشف الظنون گوید: دستجردی این کتاب را در بغداد از صاعد روایت کرد و محمد بن خسرو بلخی آن را از وی شنید و روایت کرد. (کشف الظنون).

صاعد.

[ع] (اخ) ابن مؤمل. رجوع به ابن مؤمل و صاعد بن هبة اللهب مؤمل شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن هبة اللهب توما. رجوع به صاعد بن يحيى بن هبة الله شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن هبة اللهب مؤمل، مکنی به ابی الحسین یا ابی الحسن. قفطی گوید: وی ماری نام داشت، و این نام کنیسه است، چه نصارا فرزندان را به هنگام ولادت نام هایی گذارند سپس هنگام غسل تعمید آن نام به یکی از نامهای صلحای مسیحیت تبدیل کنند. وی خدمت الناصر بالله کرد و قریبی و حرمتی یافت و مالی گرد کرد. در منطق و فلسفه و انواع حکمت معرفتی داشت و وی را کبر و حمت و لاف بود و به ظلم (؟) مفرط منسوب. وی کتب حکمت را به خط خود مینوشت و در کتب طب تصرف میکرد. (اخبار الحکماء قفطی ص ۲۱۴). در عیون الانباء آرد که وی ادب را بر ابوالحسن علی بن عبدالرحیم عصار و ابومحمد عبدالله خشاب و شرف الکتاب ابن حبا (؟) آموخت. (عیون الانباء ج ۱ ص ۳۰۳). و رجوع به ابن مؤمل ابوالحسن صاعد و نامه دانشوران ج ۳ ص ۲۵ و قاموس الاعلام ترکی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) ابن يحيى بن هبة اللهب توما البغدادي النصراني الطيب، المكنى بابي الكرم. قفطی گوید: وی معالجتی نیکو و اصابتی بکمال و دستی مبارک و توفیقی بسیار داشت و از جوانمردی و امانت برخوردار بود. در ایام خلافت الناصر لدين الله تقدم یافت تا به منزلت وزراء رسید و خلیفه در حفظ اموال خواص (؟) خویش به وی وثوقی داشت و آن اموال نزد او به ودیعت مینهاد. وی نیکووساطت بود و به دست او حاجتها روا می شد و ظلمها دفع می گردید. خلیفه ناصر را در پایان ایام خود ضعیفی در دیدگان پدید آمد و بیشتر اوقات سهوی بدو عارض میشد و چون از خواندن و نوشتن نامه ها عاجز ماند زنی از زنان بغداد را که به سستی نسیم معروف بود و خطی همانند او می نوشت بیاورد تا رقعها را و جوابها بنویسد و خادمی را که تاج الدین رشیق نام داشت انباز او کرد و چنان شد که آن زن و غلام آنچه میخواستند مینوشتند، گاهی درست و زمانی خطا، تا آنگاه که وزیر قمی (مؤید) نامه ای نوشت و بفرستاد و جواب رسید و در آن اختلالی آشکار بود. وزیر عجیب شمرد و متوقف ماند، سپس ماجرا با حکیم صاعد بن توما در میان نهاد و حقیقت حال پرسید و او داستان ضعف بصر و سهو خلیفه را بدو بازگفت و او را از کار غلام و زن مطلع ساخت و وزیر از انجام بیشتر دستورها که بدو صادر میشد خودداری کرد. زن و غلام این بدانستند و چون بخاطر سود دنیا بدین کار دست زده بودند و حکیم را سبب کشف حقیقت حال دیدند بترسیدند و رشیق دو جندی را که به «ولدی قمرالدوله» معروف و از جنود واسط بودند مأمور قتل حکیم کرد و یکی از این دو جندی در خدمت بود و دیگری در قشون ذخیره و این دو فرصت همی بردند تا شبی حکیم به خانه وزیر رفت و از آنجا به دارالخلافه شد. جندیان در پی او رفتند و چون به باب درب غله که مکانی تاریک بود رسید کارد بر وی زدند و حکیم بگریخت تا به درب خربه هراس رسید و آن دو در پی او بودند. حکیم فریاد کرد که اینان را بگیرید. جندیان بازگشته او را بکشتند و مشعل داری که پیش روی او میرفت مجروح شد و جسد حکیم را به خانه بردند و در همان شب (شب پنجشنبه ۱۲ جمادی الاولی سال ۶۲۰ ه. ق.) به خاک سپردند و کس فرستادند تا خانه او را که ودایع خدم و حشم

خاص در آن بود حفظ کند و قاتلان را به دست آورده و شکم آنان را در همان موضع که حکیم به قتل رسیده بود، پاره کردند. (تاریخ الحکماء قفطی صص ۲۱۲ - ۲۱۴). صاحب عیون الانباء از شمس الدین محمد بن حسن بن محمد بن کریم بغدادی آرد که وی طبیب نجم الدوله ابوالیمن نجاح الشرابی بود و در خدمت او به کتابت و وزارت ارتقاء یافت و در سبب قتل او نویسد که وی جماعتی از سپاهیان را که معیشت آنان به دست او بود بخواند و سخنانی ناخوش گفت و دو تن از آنان در کمین او شدند و شبانگه او را با کارد بکشتند و خلیفه بفرمود تا آنچه مال در خانه اوست به خزانه برند و قماش و ملک را به فرزندان او واگذارند و گوید مردی بغدادی مرا خبر داد که از خزانه او معادل هشتصد هزار دینار زر خالص و سیزده هزار دینار به خزانه بردند و اثاث و املاک را که قریب هزار هزار دینار بود به فرزندان وی واگذاشتند. (عیون الانباء ج ۱ ص ۳۰۲). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) زین الدین. رجوع به صاعد خوبشانی شود.

صاعد.

[ع] (اخ) مولای منصور. جهشیاری می نویسد: بسال ۱۵۳ ه. ق. منصور وی را متقلد ضیاع خود کرد و ابوالاسد اعرابی درباره او و مطر مولای دیگر منصور گوید: و سائل عن حماری کیف حالهما سلنی فعندی حقیقه الخبر لا خیر فی صاعد فتطلبه و الخیر یأتیک من یدی مطر و ای خیر یأتیک من رجل لیس لائتی یدعی ولا ذکر لیس له غیر نفسه نسب کأنه آدم ابوالبشر. (الوزراء و الکتاب ص ۸۸).

صاعد آبی.

[ع د] (اخ) رجوع به صاعد بن علی شود.

صاعد آبی.

[ع د] (اخ) رجوع به صاعد بن محمد شود.

صاعد ابوالعلاء.

[ع ا ب ل ع] (اخ) رجوع به صاعد بن محمد شود.

صاعد استوائی.

[ع د ا ت] (اخ) رجوع به صاعد بن محمد بن احمد شود.

صاعد اندلسی.

[ع د ا د / د ل] (اخ) رجوع به صاعد بن احمد بن عبدالرحمان شود.

صاعد بریدی.

[ع د ب] (اخ) رجوع به صاعد بن محمد بن صاعد بریدی شود.

صاعد تغلبی.

[ع د ت ل] (اخ) رجوع به صاعد بن احمد بن عبدالرحمان شود.

صاعد توما.

[ع د] (اخ) رجوع به صاعد بن یحیی بن هبه الله شود.

صاعد خوبشانی.

[ع د خ] (اخ) صاحب لباب الالباب گوید: صدر اجل زین الدین صاعد خوبشانی (ره) صدری باذل بادل، سحاب بنان، شهاب بیان که در خراسان لقب حاتم الزمانی بر قامت او چست آمده بود و کلیدار (۱) سلطان سکندر بوده و در آن سال که ممالک ماوراءالنهر مضبوط شد و رایات دولت شهریار بر آن دیار خافق گشت او رنجور شد و از بخارا اجازت مراجعت یافت و به خوبشان آمد هم در آن موضع به جوار رحمت آفریدگار انتقال کرد. و او را ابیات لطیف است، آنچه از افواه روات استماع افتادست ثبت افتاد. رباعی: دنیا که چنین گرم در او شد خواجه آخر ز چه رو غره بدو شد خواجه باری بنگر بنای عمرت دو نفس گر برناید یکی فروشد خواجه. و نیز: آنی که رخم ز تو برنگ آبی است در چشم من و تو صنعت قلبی است چندانکه در این آب در آن بی آبی است چندانکه در آن خواب در این بی خوابی است. و نیز: آنها که مقیم آستان تو زیند کی مرده شوند چون به جان تو زیند از آب حیات خوش چنان نتوان زیست کز آتش عشق دوستان تو زیند. و نیز: این عشق که اشک سرخ و رخ زرد کند گرمم بگرفت تا دم سرد کند زین بیش ز درد خود حکایت نکنم ترسم که ز درد من دلت درد کند. (لباب الالباب ج ۱ صص ۱۴۴ - ۱۴۵). و عجیب آن است که صاحب صبح گلشن گوید: وی در نیمه قرن تاسع درگذشت، و حال آنکه لباب الالباب در اوایل قرن سابع هجری تألیف شده است. و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود. (۱) - ظ: وکیل دار.

صاعد رازی.

[ع د] (اخ) رجوع به صاعد بن احمد رازی شود.

صاعد ربعی.

[ع د ر ب] (اخ) رجوع به صاعد بن حسن بن عیسی شود.

صاعد ربعی.

[ع د ر ب] (اخ) رجوع به صاعد بن حسن بن عیسی شود.

صاعد شعیبی.

[ع د شُع] (اخ) ابن ابی الفضل. محدث است.

صاعد صاعدی.

[ع د ع] (اخ) رجوع به صاعدین مسعود و رجوع به صاعدیان شود.

صاعد طیب.

[ع د ط] (اخ) رجوع به صاعدین بشر بن عبدوس شود.

صاعد طلیطلی.

[ع د ط ل ط / ط] (اخ) رجوع به صاعدین احمد بن عبدالرحمن شود.

صاعد قاضی.

[ع د] (اخ) رجوع به صاعدین محمد، ابوالعلاء شود.

صاعد قرطبی.

[ع د ق ط] (اخ) رجوع به صاعدین احمد بن عبدالرحمن شود.

صاعد کرمانی.

[ع د ک] (اخ) رجوع به صاعدین منصور کرمانی شود.

صاعد مازندرانی.

[ع د ز د] (اخ) شیخ منتجب الدین در فهرست، وی را از رجال شیعه شمرده و گوید قاضی صاعد بن منصور بن صاعد، فقیهی دین دار است. رجوع به روضات ص ۳۳۰ و تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰ شود.

صاعد مخلد.

[ع د م خ ل] (اخ) رجوع به صاعدین مخلد شود.

صاعد مهنی.

[ع د ؟] (اخ) رجوع به قوام الدین صاعد شود.

صاعد وزیر.

[ع د و] (اخ) رجوع به صاعدین مخلد شود.

صاعد و هابط.

[ع دُب] (ترکیب عطفی، اِ مرکب) رجوع به صاعد (اصطلاح نجوم) شود.

صاعدی.

[ع دی ی] (ع ص نسبی) منسوب به صعده. (منتهی الارب).

صاعدیان.

[ع] (اخ) خاندانی معروف است که در اصفهان میزیست و ریاست حنفیان آن سامان داشت. و خاندان خجند نیز ریاست شافعیان داشت. در ترجمه محاسن اصفهان آرد: خلاصه آل صاعد نظام الدین قوام الاسلام تغمده الله بمغفرته که پیوسته از روزگار دیرینه باز مدار امور کلی و مقالید اشغال اصلی عراق عجم بر رأی جهان آرای هرگزیده از بزرگان آن خاندان کابراً عن کابر و أباً عن جدّ دایر بوده و صیت حدیث دریادلی و زبردستی ایشان بر روی زمین منتشر و سایر، و در باب محمّدت و مدح و ثنای ایشان این نقل صحیح بیان و تقریر را از تحریر بنان استغنائی هرچه تمام تر می نماید... (ترجمه محاسن اصفهان صص ۳۰ - ۳۱). و رجوع به تاریخ مغول ص ۵۳۲ و صاعدبن مسعود در همین لغت نامه شود.

صاعد یشگری.

[ع دِ ی ک] (اخ) رجوع به صاعدبن مسلم شود.

صاع زر یوسف.

[ع ز ر س] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) کنایه از آفتاب جهان تاب است. (برهان قاطع).

صاع ستان.

[س] (نف مرکب) زکاه خوار یعنی فقیر و محتاج که گندم یا جو در صدقه عید فطر از مردمان غنی ستانند. (غیث اللغات).

صاع سر.

[ع س] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) صدقه سر. تصدق سر. زکاه سر: گر صاع سر سه بوسه عیدی دهد مرا زان رخ دهد که گندم گون است پیکرش. خاقانی.

صاعقه.

[ع ق] (ع ا) (۱) برقی که از ابر بر زمین افتد. پاره آتش هلاک کننده که از آسمان فرودآید با بانگ سخت. (ترجمان القرآن جرجانی ص ۶۳). بانگی است با آتش و گفته اند بانگ سخت رعد است و بود که مر آدمی از شنیدن آن بیهوش شود و یا بمیرد. (تعریفات میر سیدشریف). آتش که از ابر بیفتد و بانگ هلاک کننده. (مهدب الاسماء). برقی که از ابر بر زمین افتد. (غیث اللغات). آذرخش. (صحاح الفرس). آتش آسمان (دهار). نزول جرقه های الکتریکی هوا توأم با رعد و برق که بین ابری الکتریسیته

دار و زمین یا ابری دیگر حادث شود. ج، صواعق. مؤلف کشاف اصطلاحات الفنون آرد: اعلم انّ الدخان الذی هو اجزاء ناریه تخالطها اجزاء صغار ارضیه اذا ارتفع مع البخار و انعقد السحاب من البخار و احتبس الدخان فیما بین السحاب، فما صعد من الدخان الی العلو لاشتعال حرارته، او نزل الی السفل لانتقاص حرارته یمزق السحاب فی صعوده و نزوله تمزیقاً انیفاً (عنیفاً؟) فیحصل صوت هائل فیسمى هذا الصوت رعداً. و ان اشتعل الدخان لما فیہ من الدهنیة بالحركة العنیفة المقتضیة للحرارة فیحصل لمعان و ضوء فیسمى هذا برقاً و ان كان الدخان کثیفاً غلیظاً جداً حتی یمزق السحاب لشدة حرارته و ینزل الی الارض لثقلته فیحرق کل شیء لحرارته و یمزقه لغلظه و ثقله فیسمى صاعقه، هكذا فی المییدی و غیره و قد مر فی لفظ البرق... و در تفسیر عزیزی مذکور است که اهل حکمت گفته اند که چون قوای فلکیه در عناصر تأثیر میکنند به تسخین و تبخیر عناصر به حرکت می آیند و با هم مخلوط میشوند و از اختلاط عناصر با هم مخلوقات چند از چند متکون میشوند. مثلاً چون گرمی تابستان در عناصر تأثیر میکند، از دریا بخار و از زمین دخان برمیخیزد و بسوی آسمان میرود، پس دخان گاهی از حیز هوا برتر میرود و به حد کره آتش میرسد و مشتعل میگردد و گاهی تا چند روز آن اشتعال میماند بسبب غلظت ماده دخانی و بصورت ستاره دم دار و یا نیزه و یا گیسو و جز آن در نظر می آید و اگر بعد از اشتعال عن قریب زائل میگردد، شهاب میباشد و گاهی مشتعل نمیشود بلکه احتراق میپذیرد، و علامات سرخ و یا سیاه و یا کبود در میان آسمان و زمین ظاهر میشود و بخار در وقت برخاستن از زمین چند قسم میباشد گاهی لطیف میباشد و بسبب خفت بسیار بلند میرود و به مکانی میرسد که انعکاس شعاع آفتاب از زمین تا آن مکان منقطع میگردد و سردی و تکاثف میپذیرد، و قطره قطره شده بر زمین میچکد. و آن بخار متکاثف را ابر گویند. و آن قطرات را باران نامند. و گاهی چندان لطیف نمیباشد، بلکه ثقلی در او هم موجود است، و بنا بر ثقل بسیار بلند نمیرود و این بخار بسبب سردی و برودت آخر شب زود منجمد شده می افتد، و آن را شبنم گویند. و گاهی بسبب شدت برودت هوا بخار متکاثف که نزول میکند در راه منجمد شده و بر زمین می افتد، و آن را ژاله میگویند. و نیز گفته اند که هرگاه بخار و دخان و غبار از زمین مخلوط شده برمیخیزند و بعد از برخاستن از هم جدا میشوند پس بادهای تند میوزد و کورباد می آید و گردباد می انگیزد. و نیز چون بخار و دخان به حد برودت میرسند بخار سرد میگردد، و دخان در اثنای آن تغلغل می کند، تا راه نفوذ به بالا پیدا کند و از این تغلغل آواز تند حادث میشود که او را رعد میگویند. و گاهی بسبب شدت حرکت و تغلغل، آن دخان مشتعل میشود و برق مینامند و گاهی بسبب شدت تکاثف و کثرت برودت بخار منجمد شده بر زمین می افتد که آن را صاعقه مینامند. اما نظر ایشان بسبب قصور رسائی، غیر از استعداد مواد تأثیر صور عنصریه را نمیتوانند دریافت لاجرم بر این قدر اکتفا کردند. و فی الحقیقه همراه این اسباب، اسباب دیگر هم برای این کارخانه بلکه برای جمیع کارخانه عالم در کارند که آن اسباب ارواح مجردة اند که مدبره و موکله بر این مواد و صوراند. و آن ارواح را در شرع ملائکه گویند. و خصوصیات زمانی و مکانی و تخلف اثر آن با وجود اسباب ماده و صوریه از اختلاف و تخلف همین ارواح است. و اینهمه ارواح تابع امر تکوینی الهیند، که از طرف خود هیچ نمیکند. پس اختصار بر اسباب ماده و صوریه کمال غفلت باشد از قدرت مسبب الاسباب سبحانه ما اعظم شأنه و نفی اسباب و تأثیر آنها انکار است از حکمت حکیم علی الاطلاق و فوائد اسباب کارخانه این عالم سبحانه ما احکم بنیانه. پس سلامت روی در میان افراط و تفریط همین است که اعتقاد کند که او تعالی فاعل حقیقی هر متکون بلاواسطه است. اما توسط اسباب بنا بر اجرای عادت خود میفرماید و برای اظهار قدرت و حکمت او مینماید. اما در صورت اول پس مفضی بسوی اعتقاد تعطل او تعالی است، و بر تقدیر ثانی مؤدی بسوی عبث از خلق اسباب است نعوذ باللّه منهما - انتهی ملخصاً. (کشاف اصطلاحات الفنون): گرچه گیتی ز ابر تازه شود اندر او بیم صاعقه است و بلاست. فرخی. باران کآن رحمت خدای جهان است صاعقه گردد همی وسیله باران. ابوحنیفه اسکافی. اسکندر مردی بوده است با طول و عرض و بانگ و برق و صاعقه چنانکه در بهار و تابستان ابر باشد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۹۰). از دل اندر بیان صاعقه اند وز دو دیده میان طوفانند. مسعود سعد. در دل از تفّ سینه صاعقه ای است بر تن از آب دیده طوفانی است. مسعود سعد. صاعقه بر

بام عمر من گذشت نه درش ماند و نه پرچین ای دریغ. خاقانی. این بار نار صاعقه افتاد بر دلم این بار آب واقعه بگذشت از سرم. خاقانی. ابر خونبار چشم خاقانی صاعقه بر جهان همی ریزد. خاقانی. عالمی کز ابر جودش در بهار حاسدان را صاعقه در خانمان. خاقانی. بماند دشمن دجال صورتش در گل چو خرز صاعقه گرز گاوپیکر او. ظهیر فاریابی. او از هول آن صاعقه و رعب آن حادثه خنجری که داشت برکشید و سینه خویش فرودرید. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۵۹). آواز هولناک عذاب || مرگ و عذاب || تازیانه که به دست فرشته رانده ابر است. نمیرسد به چیزی مگر آنکه میسوزاند آن را || طاغیة. (منتهی الارب). (۱) eclair -

صاعقه آسا.

[ع ق / ق] (ص مرکب) صاعقه مانند. شبیه به صاعقه در تندی و سرعت.

صاعة.

[ع] [ع] (ع) زمین پست || جایی که زنان برای پنبه زدن روفته و آماده کرده باشند. (منتهی الارب).

صاغ.

(ترکی، ص) خوب. (النقود العربیه ص ۱۷۹).

صاغ.

(ترکی، ا) (قروش...) قروش صحیح است مساوی با چهل باره. و کلمه ای ترکی است. (النقود العربیه ص ۱۷۹).

صاغافیون.

(معرب، ا) سکینج است. رجوع به سکینه و سکینج شود.

صاغافیون.

(معرب، ا) سکینج است. (فهرست مخزن الادویه). رجوع به سکینه و سکینج شود.

صاغان.

(اخ) قریه ای است به مرو و آن را چاغان نامند. (معجم البلدان). و رجوع به الانساب سمعانی و ماده ذیل شود.

صاغانی.

(ص نسبی) نسبت است به صاغان و آن قریه ای است در مرو نه به صغانیان، چه نسبت بدان صغانی است و گاه این دو با یکدیگر خلط شوند، چنانکه ابوبکر محمد بن اسحاق صغانی را که به صغانیان منسوب است صاغانی گفته اند. (الانساب سمعانی). و نیز منتهی الارب نسبت به صغانیان را صاغانی دانسته و آن خطاست.

صاغانی.

(اخ) احمد بن عمران، از مردم صاغان. معلم قرآن بود بر طرف سکهء عماره و از ابوبکر طوسی نوشت. معدنی گوید وی عم ابی علی صاغانی حنفی، از مردم صغانیان است. او را در هر جنس از حدیث تصانیفی است. در نیشابور حدیث شنید و در خراسان و بغداد حدیث گفت. از سید ابوالحسن محمد بن حسین علوی و محمد بن محمد بن عدوس (عدوس؟) حیری و عبدالرحمن بن ابراهیم بن محمد بن یحیی الزکی و محمد بن محمد بن حامد قطان و حسین بن محمد بن علی سیوری و جز آنان حدیث شنید و از وی ابوبکر احمد بن علی بن ثابت خطیب حافظ و قاضی ابوالمظفر منصور بن محمد بن احمد بسطامی بلخی حدیث شنید. خطیب ذکر وی را در تاریخ بغداد آورده و گوید او بعزم سفر حج پس از سال ۴۲۰ ه. ق. به بغداد شد و حدیث گفت و ما از وی حدیث نوشتیم. (الانساب سمعانی ص ۳۴۷).

صاغانی.

(اخ) احمد بن محمد. رجوع به احمد... شود.

صاغانی.

(اخ) حسن بن محمد بن حسن. رجوع به رضی الدین صاغانی شود.

صاغانی.

(اخ) صالح بن یحیی بن بحتر. وی از دودمان امراء مغرب است و در جمع آثار اجداد خویش و تاریخ بلد خود حریص و در اخبار موثق بود. ابن سباط گوید: امیر بزرگ و عالم مشهور به علم و فراست و خداوند عزم و حزم بود و بر اقران خود فائق گشت و علم معرفت کواکب و نجوم و اسطرلاب را بیاموخت و شعر بسرود و تاریخ مرتب ساخت. وی تاریخ بیت تنوخ را بنوشت و بسال ۸۲۸ ه. ق. حاضر فتوحات قبرس بود. در کتاب اخبار الاعیان فی جبل لبنان ص ۲۴۲ آرد که بسال ۱۴۲۴ م. / ۸۲۹ ه. ق. ملک برسبای بفرمود تا کشتیها و لشکریان را آماده فتح قبرس سازند و امرای غرب را گفت که بسوی عماره متوجه شوند. سپس امیر صالح بن یحیی بن صالح بن حسین با صد تن از مصر برفت و لشکریان در صحرای ماغوصا (فماغوستا) فرود آمدند و بدان ناحیت حمله و غارت کردند و اسیر گرفتند و سلطان، امیر صالح را دویست دینار انعام داد و بدو خلعت پوشید و صالح به دمشق و سپس به بلاد خود رفت. از تألیفات اوست: تاریخ بیروت و اخبار الامراء البحترین من بنی المغرب که بسال ۱۸۹۸ م. در مطبعهء یسوعیین و با تصحیح و حواشی اب لوئیس شیخو بطبع رسیده است و بار دیگر بسال ۱۹۰۲ م. چاپ شده. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۸۳). صاحب معجم المطبوعات وفات وی را در حدود ۸۴۰ ه. ق. نوشته است.

صاغر.

[غ] (ع ص) مرد خوار. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). ج، صاغرون، صاغرین، صِغْرَةُ: حتی يعطوا الجزیة عن ید و هم صاغرون. (قرآن ۹/۲۹). و لنخرجنهم منها اذله و هم صاغرون. (قرآن ۲۷/۳۷). فغلبوا هنالك و انقلبوا صاغرین. (قرآن ۷/۱۱۹). فاخرج انک من الصاغرین. (قرآن ۷/۱۳). و لئن لم يفعل ما امره لیسجنن و لیکوناً من الصاغرین. (قرآن ۱۲/۳۲ ||). خواری دوست. (منتهی الارب).

صاغر.

[غ] (ا) ساغر. پیاله شراب خواری بزرگ.

صاغر ج.

[غ] (ا) خ) قریه بزرگی است از قرای سغد. (معجم البلدان). رجوع به الانساب سمعانی شود.

صاغر جی.

[غ] (ص) نسبی) منسوب به صاغر ج.

صاغر جی.

[غ] (ا) خ) رجوع به حسن بن علی بن جبرئیل شود.

صاغر جی.

[غ] (ا) خ) رجوع به عباس بن الطیب شود.

صاغرون.

[غ] (ع ص، ا) ج صاغر (در حالت رفع). رجوع به صاغر شود.

صاغرة.

[غ] (ا) خ) بلده ای است در بلاد روم. ابوتمام آن را ذکر کرده است و گوید: کأن بلاد الروم عمت بصیحة فضمت حشاها او رغا وسطها السقب بصاغرة القصوی و طمین و اقتری بلاد قرنطاؤس و ابلک السکب. (معجم البلدان).

صاغری.

[غ] (ترکی، ا) ساغری. کیمخت و چسته و پوست خر و یا پوست اسب دباغی شده. رجوع به ساغری شود ||. قسمی کفش مخصوص علما و طلاب قدیم بی پشت پاشنه، با پاشنه بلند، کیودرنگ و چرم روی پا، گره های خردتر از گره های نارنج داشت. مقابل نعلین که پشت پاشنه و پاشنه هم نداشت، و زردرنگ بود و نوک کمی برگشته داشت.

صاغری دوز.

[غ] (نف مرکب) آنکه کفش صاغری دوزد. صاغری ساز.

صاغری ساز.

[غ] (نف مرکب) سازنده کفش صاغری. صاغری دوز.

صاغرین.

[غ] (ع ص، ا) ج صاغر (در حالت نصب و جز).

صاعه.

[غ] (ع ص، ا) ج صاعغ. رجوع به صاعغ شود.

صاعیه.

[ی] (ع ص، ا) کسانى که در حوائج خویش مائل و محتاج دیگری باشند. و گویند: هم صاعیتک؛ یعنی به تو مائل شوند در نیازمندیهای خویش و اگر موافقاً فی صاعیته؛ یعنی آنان که بدو میل کنند. (منتهی الارب).

صاف.

(از ع، ص) مخفف صافی. (غیاث اللغات). مخفف صافی (صافی)، نعت فاعلی از صفو. روشن. خالص. بی دُرد. ناصع: ز خون دشمن او شد به بحر مغرب جوش فکند تیر یمانش رخس بر عمان به بحر عمان زان جوش صاف شد لؤلؤ به بحر مغرب زان جوش سرخ شد مرجان. عنصری. در حالی که روشن گردانیده بود خدای تعالی بصیرت‌های ایشان را و صاف ساخته بود خاطرهای آن جماعت را... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۱۲). چون ندانی که چه چیز است همی بوی بهشت نشناسی ز می صاف همی تیره خلاب. ناصر خسرو. گشت آب پر از نم (۱) و کدر صاف گر گشت هوای صاف پر نم. ناصر خسرو. نیکوئی کن رسم بدعهدی رها کن کز جفا دُرد با عاشق دهند و صاف با دشمن کشند. خاقانی. می که دهی صاف ده چو آتش موسی زو دم خاقانی آب خضر بزاده. خاقانی. برمشوران تا شود این آب صاف و اندر او بین ماه و اختر در طواف. مولوی. بیا که وقت شناسان دو کون نفروشد به یک پیاله می صاف و صحبت صنمی. حافظ. کنون که بر کف گل جام باده صاف است به صد هزار زبان بلبش در اوصاف است. حافظ. آن حریفی که شب و روز می صاف کشد بود آیا که کند یاد ز دُرد آشامی. حافظ. که ای صوفی شراب آنگه شود صاف که در شیشه بماند اربعینی. حافظ. من دوستدار روی خوش و موی دلکشم مدهوش چشم مست و می صاف بیغشم. حافظ. پیر مغان ز توبه ما گر ملول شد گو باده صاف کن که به عذر ایستاده ایم. حافظ. مجوی عیش خوش از دور بازگون سپهر که صاف این سرخم جمله دردی آمیز است. حافظ. ای مه برج منزلت چشم و چراغ عالمی باده صاف دایمت در قدح و پیاله باد. حافظ. || شراب صافی. باده بی دُرد: ای که منع کنی از عشق و ملامت گوئی تو نبودی که من این صاف محبت خوردم. سعدی. || مسطح. هموار. || آسمان صاف؛ بی ابر و باز. - سینه را صاف کردن؛ روشن کردن سینه را تا آواز نیکو برآید یا تنفس آسان شود. (۱) - مصحح دیوان ناصر خسرو در ذیل این بیت گوید: شاید در هر دو موضع تم بتای مثناً فوقانیه بود و نُشاخ سهواً نم نگاهشته اند و تم در فارسی آفت پرده ای است که در چشم بهم رسد و عرب آن را غشاوه گوید - انتهی. و ظ: پر از رم... پرتم. رم بمعنی خاک و تم بمعنی مه است.

صاف.

(ع ص) (از «ص و ف») کبش صاف؛ قچقار بسیارپشم. (منتهی الارب) (از اقرب الموارد). اَصُوف. صائف. صَوف. صوفانی.

صاف.

[ع ص] (از «ص ی ف») صائف. یوم صاف؛ روز گرم. (منتهی الارب) (از اقرب الموارد). و آن مخفف صائف است. (از اقرب الموارد).

صاف.

[صاف ف] [ع ص] نعت فاعلی از صَفّ. صف کشنده. رجوع به صافات شود.

صاف.

(اخ) کوهی است در تهامة مر بنی ذنل را. (معجم البلدان).

صاف.

(اخ) اسم است ابن صیاد را. (منتهی الارب).

صافی.

[فِن] [ع ص] (از «ص ف و») یوم صافی؛ روز سرد صاف بی ابر. (منتهی الارب) (از اقرب الموارد). صَفوان.

صافات.

[صاف فا] [ع ص، ا] ج صافّة. صف زدگان. (مقدمه لغت میر سید شریف جرجانی). فرشتگان صف زده. قوله تعالی: و الصافات صفاً (قرآن ۳۷/۱)؛ سوگند به فرشتگان صف زده. فرشتگان صف زده تسبیح گویان در آسمان و مرایشان را مراتب است که بر آن قیام دارند صف بسته مانند نمازیان. (منتهی الارب (||). اخ) نام سوره ۳۷ قرآن، قبل از سوره ص و بعد از یس.

صاف اعتقاد.

[ات] [ص مرکب] پاکدل. صافی عقیدت: صوفی که دُرد در قدح دوست می کند صاف اعتقاد نیست و گر پور ادهم است. مشرقی طوسی.

صافج.

[ف] [ع ص] ماده شتر که شیر آن رفته و خشک شده باشد. (منتهی الارب).

صافحه.

[ف ح] (اخ) ابن عبدالله، مکنی به ابی سعید، عتیق بن جرده. ابن جوزی در منتظم گوید: وی از ابی علی بن ابان حدیث شنید و بر او قرآن خواند و من از وی فراگرفتم. او مردی ملیح الشیبه و ملازم جماعت بود و در ربیع الآخر سال ۵۴۵ ه. ق. درگذشت. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۴).

صافد.

[ف] [ع ص] آنکه هر دو پای او در بند باشد و منه نهی عن صلوٰه الصافد؛ هو ان یقرن بین قدمیه کأنهما فی قید. (منتهی الارب).

صاف درون.

[د] [ص مرکب] ساده دل. صافی دل. بی غل و غش. بی ریا و تزویر. رجوع به صاف ضمیر و صاف دل شود.

صاف دل.

[د] [ص مرکب] صاف درون. صاف ضمیر. بی غل و غش. بی آرایش. رجوع به صاف درون و صافی دل و صافی ضمیر شود.

صافر.

[ف] [ع ص، ا] نعت فاعلی از صفیر. بانگ کننده || دزد. (منتهی الارب ||). مرغی است بددل و منه المثل: اجبن من صافر. (منتهی الارب). ابوالملیح است که قره نامند و بفارسی چکاوک است. (فهرست مخزن الادویه ||). هر مرغ بانگ آور ||. هر مرغ که شکار نکند ||. و قولهم: ما بها صافر؛ یعنی نیست در خانه کسی. (منتهی الارب). ما بالدار صافر؛ ای احد. (مهذب الاسماء).

صاف سادگی.

[د / د] [حامص مرکب] صاف ساده بودن. رجوع به صاف ساده شود.

صاف ساده.

[د / د] [ص مرکب، از اتباع] بی حيله و مکر. بی تقلب. بی ریا. رجوع به صاف صادق شود ||. احمق. گول.

صاف شدن.

[ش د] [مص مرکب] یک رو شدن. یک رنگ شدن: صاف چون آینه میباید شدن با نیک و بد هیچ چیز از هیچ کس در دل نمیباید گرفت. صائب ||. صاف شدن هوا؛ بی ابر شدن. آفتاب شدن.

صاف صادق.

[د] [ص مرکب، از اتباع] صاف ساده. بی ریا. بی حيله و مکر ||. احمق.

صاف ضمیر.

[ض] [ص مرکب] ساده دل. صاف درون. بی غل و غش. پاکدل: قسمت زنگی از آینهء روشن نشود انفعالی که من از صاف ضمیران دارم. صائب.

صافق.

[ف] (ع ص) نعت فاعلی از صَفَّقَ، به معنی دست بر دست دیگری زدن در بیع.

صافقه.

[ف ق] (ع ص) تأنیث صافق (||.ا) گروه مردم یا عام است ||. سختی ||. حادثه. (منتهی الارب).

صاف کردن.

[ک د] (مص مرکب) جسم مایع یا مسحوقی را از صافی گذرانیدن. عمل تصفیه. صاف کردن عبارت از آن است که مایعی را از جداری با منافذ خیلی کوچک که بنام صافی (۱) موسوم است عبور دهند تا موادی را که به حالت معلق در بر دارد از آن جدا کنند. در داروخانه‌ها مایعات را به کمک قیفی که درون آن تکه‌ای پنبه هیدروفیل فشرده قرار داده اند صاف میکنند و در صورتی که مایعات محرق باشد و بر روی پنبه اثر کند بجای پنبه معمولی پنبه شیشه‌ای میگذارند. (از کارآموزی داروسازی جنیدی صص ۳۳ - ۳۴). (۱) - Filtre.

صاف گردانیدن.

[گ د] (مص مرکب) رجوع به صاف کردن شود.

صاف گردیدن.

[گ دی د] (مص مرکب) پاکیزه شدن. روشن شدن. تزهلق.

صافن.

[ف] (ع ص) نعت فاعلی از صَفَّنَ. اسب که بر سر سه پای ایستاده و سر شُم چهارم را بر زمین گذارد. (منتهی الارب). و اینچنین اسب تیزرو باشد. (غیاث اللغات ||). مرد ایستاده هر دو پای را صف بسته و منه الحدیث: کنا اذا صلینا خلفه فرجع رأسه من الركوع قمنا صفوناً؛ ای قمنا صافنین. (منتهی الارب ||.ا). رگی است از آورده اسافل بدن. رگی است در پشت مازه. نام رگی در جانب انسی پای.

صافن.

[ف] (اخ) نام اسب مالک بن خزیم همدانی. (منتهی الارب).

صافنات.

[ف] (ع ص، ا) ج صافنه. رجوع به صافنه و صافن شود.

صافنه.

[ف ن] (ع ص) تأنیث صافن.

صاف و پوست کنده.

[فُ كَ دَ / دِ] (ص مرکب، از اتباع) صریح. آشکارا. روشن. بی کنایت. صاف و ساده. بی پرده. و رجوع به صاف و ساده شود.

صافورا.

(اخ) رجوع به صافورا شود.

صاف و ساده.

[فُ دَ / دِ] (ص مرکب، از اتباع) صاف و پوست کنده. بی پرده. بی ریا. بی شیله پيله.

صاف و سندله.

[فُ سُ دُ لَ / لِ] (ص مرکب، از اتباع) ابله که رسم دان نیست.

صافون.

(اخ) شهری از شهرهای جاد است که در مشرق اردن واقع است (یوشع ۱۳:۲۷). دور نیست که عبارتی که در آیه مسطوره در سفر داوران ۱۲:۱ «واقع است بطرف شمال»، مقصود همین شهر باشد زیرا که در ترجمه هفتاد مینویسد تا صافون تلمود میگوید آن امثوس است که خرابه امانه باشد که به جنوب دریای جلیل واقع است. (قاموس کتاب مقدس).

صافه.

[صافُ فَا] (ع ص) تأنیث صافٌ || شترانی که پایها را به صف کشند. (منتهی الارب).

صافی.

(ع ص) نعت فاعلی از صفوه و صفا. نقیض کدر. روشن. شفاف. خالص. بی دُرد. بی غش. پاکیزه. ناب. مروق. بی آمیغ. زلال. خلاف دُردی: دل از عیب صافی و صوفی بنام به درویشی اندر شده شاد کام. فردوسی. (۱) رادمردان را هنگام عصیر شاید ار می نبود صافی و ناب. منوچهری. چو مشک بویا لیکش ناهه بود ز غُزب چو شیر صافی پستانش بود از پاشنگ. عسجدی. بدینسان آب سرد و آتش گرم هوای صافی و خاک مکدر. ناصر خسرو. کف کافیش بحری از جود است طبع صافیش گنجی از حکم است. مسعود سعد. روشن و صافی و بیقرار، تو گفתי هست مگر ذوالفقار حیدر صفدر. مسعود سعد. که هر که دین او پاک تر و عقیدت او صافی تر، در بزرگ داشت جانب ملوک... مبالغت زیادت و واجب بیند. (کليلة و دمنه). روی صافیت باید آینه وار همچو دندان شانه گل چه خوری. خاقانی. دُردی و سفال مفلسان راست صافی و صدف توانگران را. خاقانی. ره آورد عدم را توشه خاک سرشت صافی آمد گوهر پاک. نظامی. گنج نظامی که طلسم افکن است سینه صافی و دل روشن است. نظامی. بسیار سفر باید تا پخته شود خامی صوفی نشود صافی تا در نکشد جامی. سعدی. اگر یک قطره را دل بر شکافی برون آید از او صد بحر صافی. شبستری. ثریا چو در تاج مرجان صافی زبانا چو در دهر قندیل راهب. حسن متکلم (۲). ساقی که جامت از می صافی تهی مباد چشم عنایتی به من دُردنوش کن. حافظ. (۱) - رجوع به شاهنامه چ بروخیم ج ۶ ص ۱۸۰۷ شود. (۲) - این بیت از قصیده «سلام علی دارام

الکواعب...» است که اصل قصیده را به منوچهری نسبت داده اند و بعضی از حسن متکلم دانند لیکن ظاهراً از معزی یا عبدالملک برهانی است. رجوع به مجله دانشکده ادبیات تبریز سال اول شماره ۱ «برهانی» بقلم محمد معین شود.

صافی.

(۱) ظرفی که بدان مایعی را تصفیه کنند. پارچه ای که با آن تفاله چیزها گیرند. آلت تصفیه. مصفاة. پالونه. راووق. مِبزل. صافی که در داروسازی جالینوسی از همه بیشتر مورد استفاده قرار میگیرد صافی چین داری است که از کاغذ بدون چسب (۱) تهیه شده است و حتی المقدور باید کاغذهای صافی سفید را بکار برند زیرا کاغذ صافی خاکستری مواد غیرخالص مخصوصاً اکسید دوفر در بر دارد. صافی چین دار بایستی به اندازه کافی در قیف وارد شود ولی نباید در لوله آن وارد شود و نیز لبه صافی نبایستی از لبه قیف بالاتر بایستد. اسیدها و معرف ها بر روی صافی کاغذی اثر میکند و این قبیل مواد را به کمک قیفی که دارای صفحه سوراخ دار و یا محتوی شن و یا پنبه شیشه ای (۲) میباشند صاف میکنند. پنبه شیشه ای عبارت از شیشه ای است که بشکل نخ درآمده است و نرمی ابریشم را دارد. چندین سال است از صافی هایی که با شیشه متخلخل (۳) ساخته شده است استفاده میکنند. صافی های پشمی (۴) را نیز برای صاف کردن شربت ها و مایعات غلیظ دیگر بکار میبرند و مهمترین آنها عبارت است از تکه پارچه پشمی-نمدی و امثال آن که چهار گوشه اش به چهارچوبی متصل شده است و آن را بلانشه (۵) یا اتامین (۶) مینامند. نوعی از این صافی ها وجود دارد که پارچه پشمی آن مخروطی شکل و رأس آن رو به پایین و قاعده آن به حلقه آهنی متصل و ریسمانی به رأس آن دوخته شده است. در مواردی که منافذ صافی گرفته شود به کمک این ریسمان صافی را تکان میدهند تا در اثر حرکت جابجا شدن مایع و رسوب آن منافذ صافی بازگردد. این نوع صافی پشمی را صافی سقراط (۷) مینامند. (کارآموزی داروسازی جنیدی صص ۳۴ - ۳۵). (۱) - Filtres - (۲) - Verre poreux. (۳) - Coton de verre. (۴) - Papier noncolle. (۵) - Chausse d'Hippocrate - (۶) - Blanchet. (۷) - etamine. en laine.

صافی.

(اخ) خادم خاص سلطان محمود و مهتر ساقیان وی. بیهقی آرد: امیر محمود خادمی خاص را که او را صافی میگفتند و چنین غلامان [ساقیان] به دست او بودند آواز داد و گفت طغرل را به نزد برادرم فرست. (تاریخ بیهقی چ فیاض ص ۲۵۳).

صافی.

(اخ) شاعری است. و صاحب صبح گلشن گوید: از ناظمان صاف گوشت که بعضی او را شیرازی و برخی تبریزی نگاشته اند، و رزاق علی الاطلاق وجه رزقش بر معلمی اطفال گذاشته. از اوست: از جهان تنگ آمدم پهلوی مجنونم برید خانه تاریک است و من بیمار بیرونم برید. (تذکره صبح گلشن صص ۲۴۲ - ۲۴۳). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صافی.

(اخ) (میر...) شاعری است. و صاحب صبح گلشن گوید: میر صافی به می سخنوری مست بود. از وطن به خراسان رسید و در آنجا اقامت گزید و در فترت از بیکان ندای ارجعی شنید. او راست: شهی که از اثر عدل اوست تیغ اجل برون ز تهمت خون ریختن چو تیغ جبال بسی نماند که از پشتی حمایت او به تیغ غمزه کند صید شیر چشم غزال. (صبح گلشن ص ۲۳۴). در قاموس الاعلام ترکی آمده است که وی در هجوم ازبکها به خراسان کشته شد.

صافی.

(اِخ) شیخ احمد صافی افندی. وی از متأخران شعرای عثمانی و مشایخ (طریقت) مولوی است و از مردم توقا بود و در قیصریه تحصیل کرد و بسال ۱۲۵۰ ه. ق. به قسطنطنیه شد و هیئت و حکمت و فارسی را نیز فراگرفت و به تدریس مثنوی شریف و علوم دیگر پرداخت. تاریخ وفات او معلوم نیست. (قاموس الاعلام ترکی).

صافی.

(اِخ) میرزا جعفر. رجوع به صافی اصفهانی شود.

صافی.

(اِخ) وی از حاجبان ایلک بود و نام وی در ترجمه تاریخ یمنی (ص ۲۳۳) آمده است.

صافی.

(اِخ) (مولانا...) وی از شیخ زادگان کوه صاف است و در نظم تتبع خواجه علیه الرحمه میکرد. این مطلع از اوست: ساقیا سرخوشم و باده صافم داری گر کنم سرخوشی آن به که معافم داری. (مجالس النفائس ص ۷۹، ۸۰، ۲۵۵).

صافی.

(اِخ) ابن ابراهیم بن حسن مقری طرسوسی ضریر، مکنی به ابی البرکات. وی تعبیر خواب میکرد. سپس به حدیث رو آورد و از علی عاقولی و ابراهیم مقدسی خطیب حدیث شنید و بسال ۵۲۷ ه. ق. درگذشت و در باب الصغیر دفن شد. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۱).

صافی.

(اِخ) ابن عبدالله ارمنی، مکنی به ابی الحسن. وی حدیث از نصرین ابراهیم زاهد شنید. ابن عساکر گوید: از وی نوشتم، مردی خیر و مواظب بر جماعت و کثیرالنافله بود و بسال ۵۳۸ ه. ق. درگذشت و در باب الصغیر دفن شد. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۱).

صافیات.

(ع ص، ا) ج صافیة. رجوع به صافیة و صافی شود.

صافی اصفهانی.

[ی ا ف] (اِخ) مؤلف آتشکده وی را در شمار معاصرین خویش آرد و گوید: نام او میرزا جعفر و از سادات رفیع الدرجات اصفهان و جوانی خلیق و مهربان و شاعر شیرین زبان است. طبعی بسیار خوش داشت. صحبت وی مکرر اتفاق افتاده. این اشعار از اوست:

کشد تا نشنود فریاد ما را ستم بین صیدکش صیاد ما را ستم باشد خطا بر ما گرفتن ندیده روی ترکان خطا را. (آتشکده آذر ص ۳۸۱). صاحب مجمع الفصحاء گوید: وی از مشاهیر شعرای عصر خود بود و غالباً غزلسرائی میکرد ولی در آخر عمر یک منظومه به نام شهنشاها نامه در احوالات و جنگهای حضرت رسول (ص) و علی (ع) بسرود و ده سال در آن رنج برد و سپس کتاب را به دربار فتح علیشاه هدیه کرد. وی مثنوی نیز به نام گلشن خیال دارد. صافی بسال ۱۲۱۹ ه. ق. در اصفهان درگذشت و در مقبره میر ابوالقاسم فندرسکی دفن شد. این اشعار از مثنوی گلشن خیال اوست: مردان صبور نیک مردند صاحب دل و چاره ساز دردند صبر است علاج درد گفتم ستم گهری و نیک ستم خورشید مراد زیر ابر است اکسیر مراد چیست صبر است تخمی که به صبر از زمین رست بارش به مراد خاطر تست. (از مجمع الفصحاء ج ۲ صص ۳۱۷ - ۳۲۴).

صافی افندی.

[آ ف] (اخ) مولی مصطفی افندی بن ابراهیم رومی امام سلطانی و متخلص به صافی. او راست: «زبدۀ التواریخ» به لغت ترکی که ذیل است بر تاج التواریخ. صاحب کشف الظنون گوید: وی این کتاب را به امر سلطان احمد نوشت و حوادث را تا به سال ۱۰۲۴ ه. ق. ثبت کرد. (کشف الظنون).

صافی اوحدی.

[ی آ ح] (اخ) ابن حسین مراغی. رجوع به اوحدی مراغه ای شود.

صافی بودن.

[د] (مص مرکب) پاکیزه بودن. بی غل و غش بودن: بر امر و نهی گوهر طبع عزیز تو در آتش سیاست صافی عیار باد. مسعود سعد. || مسلم بودن. مسخر بودن: و هوشنگ در پادشاهی فرمان حق یافت و بعد از وی ملک به طهمورث رسید پس از چهل سال پادشاهی همه جهان او را صافی بود. (فارسانامه ابن بلخی ص ۲۸).

صافینا.

(اخ) شهری است در قسمت شمالی سنجاقل طرابلس شام از ولایت بیروت و محدود است از شمال به سنجاقل لاذقیه و از مشرق به قضای حصن الا-کراد و از جنوب به قضای عکار و از مغرب به دریای سفید. مرکز آن قریه برمانه و در مسافت ۱۲ ساعت از طرابلس واقع است. اراضی آن مسطح و مشتمل بر تلال است. نهر ابریش این شهرستان را میشکافد. محصولات آن عبارت است از: گندم، جو، ارزن، ذرت، نخود، عدس، تره، تنباکو، زیتون و غیره. ابریشم و عسل در آنجا بسیار است و محصولات ارضی این ناحیه بیش از احتیاجات محلی و مازاد آن جزء صادرات است، همچنین قالیچه و منسوجاتی که در آنجا تهیه میشود به خارج میفرستند. در داخل این منطقه خرابه دو قلعه قدیمی موسوم به حصن سلیمان و قلعه یحمر دیده میشود. در قلعه یحمر دو عدد تابوت مرمر بود که به موزه همایون استانبول حمل شده. این قضا ۳۰۲ قریه را در بر دارد. (قاموس الاعلام ترکی). و صاحب منجم العمران گوید: در نزدیکی آن برجی بر تلی بلند واقع است که رومیان ساخته اند. در جنگ های صلیبی این شهر به تصرف اروپائیان درآمد، سپس سلطان نورالدین محمود صاحب شام بسال ۵۶۲ ه. ق. آن را پس گرفت. (منجم العمران ج ۲ ص ۲۶۹).

صافی توزپوش.

[ی] (اِخ) (مولانا...) صاحب مجالس النفائس گوید: فرزند هرات است و در کار خود نادر. به شعر خویش اعتقاد تمام دارد. این دو بیت از اوست: ز شوق تنگ دهانی دم از عدم زده ام به لوح هستی خود نیستی رقم زده ام بجز حدیث تو با کس نگفته ام سخنی اگر به کس سخنی گفتم از تو دم زده ام. (مجالس النفائس ص ۱۵۲).

صافی جزری.

[اِخ] یکی از شعرای عثمانی و وزیرای دوره سلطان بایزیدخان و بندهء مولانا جزری است که از مصر به استانبول منتقل شده. وی ابتدا در شمار خدام ابوالفتح سلطان محمدخان ثانی بود، سپس به رتبهء دفترداری (وزارت مالیه) و به مرتبهء صدارت نایل شد. او را اشعاری جانسوز است. (قاموس الاعلام ترکی). و صاحب کشف الظنون گوید: در کتاب زبده الأشعار فائضی چهار بیت از اشعار او ذکر شده است.

صافی خرمی.

[ی خُر] (اِخ) از خاصگان ابوالعباس معتضد عباسی است. ابن اثیر در حوادث سال ۲۸۸ ه. ق. گوید: چون معتضد به بستر مرگ افتاده و زبان او از حرکت بماند صافی خرمی را بخواست و یک دست بر چشم و دست دیگر به گلو کشید یعنی مرد یک چشم را بکشید و مقصود وی عمرو لیث صفار بود که در زندان بسر میبرد. صافی چون میدانست معتضد در حال مرگ است به دستور خلیفه واقعی نهاد و چون بمرد و مکتفی بجای وی نشست از حیات عمرو خرسند شد، لیکن وزیر که با عمرو دشمنی داشت کس فرستاد تا وی را در زندان بکشند. (ابن اثیر ج ۷ ص ۲۰۴).

صافی داشتن.

[ت] (مص مرکب) پاکیزه داشتن. بی غل و غش داشتن: چنانکه از لفظ ما شنیده است باید که بر آن اعتماد کند و دل را صافی تر از آن دارد که پیش از آن داشت. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۳۵).

صافی درون.

[د] (ص مرکب) ساده دل. صافی دل. صافی ضمیر: از آن تیره دل مرد صافی درون قفا خورد و سر بر نکرد از سکون. (بوستان).

صافی دل.

[د] (ص مرکب) ساده دل. صافی ضمیر. روشن دل. بی کینه. بی حقد || صاف. صافی. روشن: طریق صدق پیاموز از آب صافی دل براستی طلب آزادگی ز سرو چمن. حافظ.

صافی رنگ.

[ر] (ص مرکب) قَهْد. (منتهی الارب).

صافی رود.

(اخ) رودخانه ای است که از سهند برخیزد و در بحیره چپچست ریزد. (نزهة القلوب مستوفی ج ۳ ص ۸۷). از کوه سهند برخیزد و از مراغه گذشته به آب تغتو جمع شود و به دریای شور طروج می ریزد. طولش بیست فرسنگ است. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۲۲۳). از سهند سرچشمه گرفته پس از مشروب ساختن مراغه و بناب به دریاچه چپچست میریزد. (جغرافیای طبیعی کیهان ص ۸۳).

صافی سادات.

(اخ) نام اراضی است از دهستان میان آب بخش مرکزی شهرستان اهواز، ۳۵ هزار گزی شمال اهواز، بین ایستگاه خاور و بام دژ و کنار باختری رودخانه دز. دشت، گرمسیر، مالاریائی. سکنه ۱۰۰ تن. آب آن از رودخانه دز. محصول آنجا غلات و شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه اتومبیل رو و راه آهن. ساکنین از طایفه صافی سادات بوده چادر نشین هستند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صافی سیرت.

[سَری رَ] (ص مرکب) صافی ضمیر. صافی طینت. پاک نهاد. رجوع به صافی ضمیر شود.

صافی سیرت.

[رَ] (ص مرکب) بی غل و غش. نیک خو. نیک روش.

صافی شدن.

[شُ دَ] (مص مرکب) پاکیزه شدن. بی غل و غش شدن. نقیض کدر شدن: تا روی به جنبش نهد ابر شغبناک صافی نشود رهگذر سیل ز خاشاک. منوچهری. از این گونه تضریها میساختند تا دل وی بر ما صافی نمیشد. (تاریخ بیهقی). و بدین تحفظ و تیقظ اعتقاد من در موالات و مؤاخات تو صافی تر شد. (کلیله و دمنه). که لئیمان در جفا صافی شوند چون وفا بینند خود جافی شوند. مولوی || مسخر شدن. بی منازع شدن. مستخلص شدن: آن پادشاهی همه بگرفت و آن دهها که ویران بود همه آبادان کرد [اردشیر] و برابر مداین شهری بنا کرد و به پارس باز آمد و به اصطخر نشست و آن پادشاهی و آن ممالک او را صافی شد... (ترجمه طبری). عبدالله پسر خویش محمد را در هرات امیر کرد و به مرو باز شد و همه خراسان او را صافی شد و این سال شصت و پنج بود... (ترجمه طبری). و بشار را بکشتند و بست و سواد آن، صالح بن النصر را صافی شد. (تاریخ سیستان ص ۱۹۲). چون وقت نماز پیشین بود درهائ حصار بگشادند و شهر امیر طاهر را صافی شد. (تاریخ سیستان ص ۳۴۹). و حسن امارت بگذاشت و پادشاهی معاویه را صافی شد. (تاریخ سیستان ص ۹۰). چون عبدالله زبیر بر تخت خلافت بنشست - رضی الله عنه - به مکه، و حجاز و عراق او را صافی شد. (تاریخ بیهقی ص ۱۸۶). خبر فتح مکران آوردند و صافی شدن این ولایت. (تاریخ بیهقی ص ۲۴۰). وی [سبکتکین] بدان وقت که به بست رفت و بایتوزیان را بدان مکر و حیلت برانداخت و آن ولایت وی را صافی شد. (تاریخ بیهقی ص ۴۵۸). تا همگان را برداشت [اردشیر] و جهان او را صافی شد. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۹). بر وی جمع شدند و تابع او گشتند و پادشاهی (او را) صافی شد. (مجمل التواریخ و القصص). همه خراسان و ماوراءالنهر بر امیر سعید صافی شد. (تاریخ بخارا ص ۱۱۲). و رجوع به صافی شود.

صافی شرابدار.

[ی ش] (اخ) وی غلام امیر اسماعیل سامانی و مهتر شرابداران او بود. روزی گناهی از وی سرزد، بترسید و دو غلام دیگر ترک با خود همراه کرد و از جیحون بگذشت و بسوی گرگان گریختند و به محمد هارون به سرخس که والی گرگان بود پیوستند... (احوال و اشعار رودکی ص ۳۴۲).

صافی ضمیر.

[ض] (ص مرکب) صافی طینت. بی غل و غش. بی مکر. آنکه درون وی صافی باشد. و رجوع به صاف ضمیر شود.

صافی طویت.

[ط وی ی] (ص مرکب) پاک نهاد. پاکیزه ضمیر: آن خسرو صافی طویت امیر یار احمد اصفهانی را به تفویض منصب و کالت سرافراز گردانید. (حبیب السیر جزء چهارم از ج ۳ ص ۳۵۲).

صافی عیار.

(ص مرکب) خالص. بی غش: اندر جهان دولت صافی عیار ملک زان خنجر زدوده صافی عیار باد. مسعود سعد.

صافی قاضی.

(اخ) احمد بن قره چه احمد برغموی. متوفی بسال ۱۰۰۶ ه. ق. او را دیوانی است به ترکی. صاحب کشف الظنون گوید: یک بیت از اشعار او در کتاب زبده اشعار فاضلی آمده است. (کشف الظنون ج ۱ ص ۵۱۴).

صافی کردن.

[ک د] (مص مرکب) اِصفاء. رجوع به صاف کردن شود || مسخر کردن. بی منازع کردن: روم و چین صافی کند یاران او در روم و چین نایبی فغفور گردد حاجبی قیصر شود. فرخی. امیر سدید لشکرهای بسیار به ولایتها فرستاد و مملکت صافی کرد و بیش در ولایت منازع نماند. (تاریخ بخارا ص ۱۱۶).

صافی گردیدن.

[گ د] (مص مرکب) صافی گشتن. پاکیزه شدن: سخن چون زر پخته بی خیانت گردد و صافی (۱) چو او را خاطر دانا ز اندیشه بیالاید. ناصر خسرو. (۱) - در دیوان ناصر خسرو چ تهران (۱۳۰۴ - ۱۳۰۷ ه. ش). بجای این کلمه «باقی» آمده ولی به قرینه پیداست که صافی است.

صافی گشتن.

[گ ت] (مص مرکب) پاکیزه شدن. روشن شدن. شفاف شدن: روز خوش گشت و هوا صافی و گیتی خرم آبها جاری و می روشن و دلها بی غم. فرخی. نماز شامگاهی گشت صافی ز روی آسمان ابر معکن. منوچهری || مسخر شدن. مسلم شدن: اسکندر رومی که ذوالقرنین بود بیامد و دارا کشته شد و ملک او را صافی گشت. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۶).

صافی ماندن.

[د] (مص مرکب) خالی ماندن. تهی ماندن: و جهان از ایشان صافی ماند و مالهاء ایشان و خزائن مزدک... جمع آورد. (فارسنامه ابن بلخی ص ۹۱ ||). مسلم شدن. تحت تصرف ماندن: و انطیخن کشته شد و آن ولایت اشک را صافی ماند. (فارسنامه ابن بلخی ص ۵۹).

صافی معلم.

[ی م ع ل] (اخ) رجوع به صافی شود.

صافی نامه.

[م / م] (ا مرکب) مفاصانامه. نامه ای که برای تصفیه حساب یا مصالحت نویسند.

صافیة.

[ی] (ع ص) تأنیث صافی.

صافیة.

[ی] (اخ) ناحیتی بوده است در بغداد به روزگار خلیفه الراضی بالله عباسی. (اخبار الراضی بالله و المتقی ص ۶۷).

صافیة.

[ی] (اخ) شهرکی بوده است نزدیک دیرقنی در اواخر نهروان نزدیک نهروان مشرف بر دجله و با نهروان ویران شد و آثار دیوارهای آن تا امروز باقی است. (معجم البلدان).

صافیة.

[ی] (اخ) از بلاد فلسطین است. رجوع به نزهة القلوب مقاله سوم ص ۲۷۱ شود.

صافیة.

[ی] (اخ) نام آسمان پنجم است (۱). (۱) - در یادداشتهای ما این کلمه بدین معنی یاد شده بدون ذکر مأخذ.

صاق.

[ع ا] صاق است. (منتهی الارب). رجوع به ساق شود.

صاق.

[اخ] نام دجال است (۱). (۱) - در یادداشتهای ما این کلمه بدین معنی یاد شده بدون ذکر مأخذ.

صاقب.

[ق] [اِخ] کوهی است. (منتھی الارب) (معجم البلدان).

صاقرة.

[ق] رَا [ع ص، ا] بلاى فرودآینده. (منتھی الارب).

صاقری.

[ق] [ص] نسبی) نسبت است به صاقریه.

صاقریه.

[ق] رِی [ی] [اِخ] قریه ای است از قراء مصر. (معجم البلدان) (الانساب سمعانی).

صاقسون.

[اِخ] رجوع به ساکسن شود.

صاقسه.

[س] [اِخ] رجوع به ساکس شود.

صاقع.

[ق] [ع ص] نعت فاعلی از صقع. بر سر زننده ||. دیک صاقع؛ خروس بابانگ. (منتھی الارب ||). دروغگو. (اقراب الموارد). صه یا صاقع؛ یعنی خاموش شو ای دروغگو. (منتھی الارب) (اقراب الموارد).

صاقعة.

[ق] [ع] [ع ص] تأنیث صاقع ||. صاعقه. (اقراب الموارد).

صاقل.

[ق] [ع ص] نعت فاعلی از صقل. زداینده. (منتھی الارب). آنکه آهن روشن کند. (مهذب الاسماء). موره زن. مهره زن. روشن گر.

صاقور.

[ع ا] تبر بزرگ. (منتھی الارب ||). میتین. (منتھی الارب) (مهذب الاسماء ||). زبان. (منتھی الارب ||). بلاى سخت. نازلهء شدید. (اقراب الموارد).

صاقورة.

[ر] (ع ا) باطن استخوان کاسهء سر که مشرف بر دماغ است. (منتهی الارب ||). آسمان سوم. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (دهار) (اقرب الموارد).

صاکم.

[ک] (ع ا) موزه. (اقرب الموارد).

صاکمة.

[ک م] (ع ا) سختی. مصیبت. (منتهی الارب).

صال.

(ع مص) صول. صیال. حمله کردن بر حریف خود و زیادتى نمودن. (منتهی الارب).

صال.

[صال ل] (ع ص، ا) باران سخت و بزرگ قطره که زمین شکافته گردد از وی. (منتهی الارب ||). خر وحشی حادالصوت. (تاج العروس ||). لحم صال؛ گوشتی گنده. (مهدب الاسماء) (۱). (۱) - و در نسخه ای دیگر «گوشتی آکنده» آمده و در مدارک دیگر یافت نشد.

صالب.

[ل] (ع ص) نعت فاعلی از صَالِبٌ (||. ا) استخوان پشت از دوش تا بن سرین. (منتهی الارب). مازء پشت. (مهدب الاسماء ||). تب لرز سخت. (منتهی الارب). تب سخت همراه لرزه. خلاف ناض. (اقرب الموارد). تب گرم یعنی تبی که در وی لرزه و سرما نباشد. (۱) (بحر الجواهر). تب نیک گرم. (دهار). (۱) - ظ: باشد.

صالبه.

[ل ب] (ع ص، ا) تأنیث صالب.

صالبیه.

[ل بی ی] (معرب، ا) ابن بیطار گوید: نامی عجمی است در نزد مردم صقلیه نوعی باریک مرشالیه (۱) را، برگ آن کوچک و طعم و بوی آن بدو ماند و نزد آن مردم مجرب است ابراء بیاض چشم (۲) را. (مفردات الادویه ج ۲ ص ۷۷). (۱) - - (۲) Sauge. Albugo

صالح.

[ل] (ع ص) نعت فاعلی از صلاح. ضد طالح. نیکوکار. درخور. سزاوار. جید. اهل. نیکمرد. بسامان کار. (مهذب الاسماء). الخالص من کل فساد. (تعريفات مير سيد شريف). بسامان. (تفلیسی). آنکه به حقوق بندگان و خدای تعالی قیام کند. (اقراب الموارد). ج، صالحون، صالحین: و پیروی کرد آنها را و به جای آورد به روش سلف صالح خود. (تاریخ بیهقی ص ۳۰۸). آن پاک روح را بود از عملهای نیکو و خلقهای پسندیده آنچه بلند سازد درجه او را در میان امامان صالح. (تاریخ بیهقی). خلف صالح امین صالح که سلف را به ذات اوست فخار. خاقانی. یکی از جمله صالحان به خواب دید پادشاهی را در بهشت و پارسایی در دوزخ. (گلستان). اما بنده امیدوار است که در خدمت صالحان تربیت پذیرد. (گلستان). و دیگران هم به برکات شما مستفید گردند و به صالح اعمال شما اقتدا کنند. (گلستان). الهی عاقبت محمود گردان به حق صالحان و نیک مردان. سعدی. صالح و طالح متاع خویش نمودند تا چه قبول افتد و چه در نظر آید. حافظ ||. در اصطلاح علم درایت، افاده مدح معتدبه کند و دور نیست که مفید و ثاقت هم باشد. در کشف اصطلاحات الفنون گوید: (حدیث) صالح نزد محدثان حدیثی را نامند که در رتبت دون رتبه حسن باشد. ابوداود در کتاب «سنن» گوید: هر حدیث که در آن وهنی سخت بود بیان کردم و آن حدیث که در آن چیزی نیاوردم صالح است، برخی صالح تر از برخی دیگر. و حافظ ابن حجر آرد: لفظ صالح در کلام وی اعم است از آنکه بخاطر احتجاج باشد یا ارتقاء و هر حدیث که به درجه «صحت» و سپس به درجه «حسن» رسد بمعنی اول است و جز این دو قسم بمعنی دوم و آنچه بدین درجه نرسد در آن وهنی شدید است. (کشف اصطلاحات الفنون). و رجوع به صالح الحدیث شود ||. عمل صالح؛ کار نیک ||. بسیار. (اقراب الموارد).

صالح.

[ل] (اخ) محلتی بوده است به بغداد. رجوع به صالحیه شود.

صالح.

[ل] (اخ) (حضرت...) رجوع به صالح پیغمبر شود.

صالح.

[ل] (اخ) (الملك ال...) وی سومین پادشاه از اتابکان موصل و فرزند نورالدین محمود و نوه عمادالدین زنگی مؤسس حکومت اتابکان موصل است. بسال ۵۶۹ ه. ق. در دمشق جانشین پدر گردید و پس از مدتی دمشق و حماه و حمص به تصرف صلاح الدین ایوبی درآمد و جز حلب در دست صالح نماند. وی ۷ سال دیگر در آنجا حکمرانی کرد و بسال ۵۷۷ ه. ق. درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی). و رجوع به تاریخ طبقات سلاطین اسلام ص ۱۴۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) (الملك ال...) او یکی از ممالیک بحری است که در مصر حکومت میکردند. نام وی اسماعیل و ملقب به عمادالدین و فرزند زاده سیف الدین قلاون و پسر ملک ناصرالدین است. بسال ۷۴۳ ه. ق. جانشین برادر شد و پس از ده سال و ۲ ماه حکمرانی بسال ۷۴۶ او را از سلطنت خلع کردند و در آن سال درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی). و رجوع به تاریخ طبقات سلاطین اسلام ص ۷۱ شود.

صالح.

[ل] (اخ) (ملک...) وی وزیر الفایز بنصرالله از ملوک اسماعیلیه مصر است. در دستور الوزراء آرد: چون الظافر بالله [خلیفه اسماعیلی مصر] در خانه عباس [وزیر او] کشته شد فرزند وی الفایز بنصرالله بر مسند حکومت نشست و زمام امور وزارت را در کف کفایت ملک صالح نهاد و ملک صالح تا آخر ایام حیات فایز صاحب اختیار ملک و مال بود و در سنه ۵۵۵ ه. ق. که فایز به رحمت حق فایز گشت العاضد لدین الله (آخرین خلیفه فاطمی اسماعیلی در مصر) قائم مقام او شد و او را [صالح را] از کار باز کرد. (دستور الوزراء ص ۲۲۵). و رجوع به حیب السیر جزء چهارم از ج ۲ ص ۱۶۶ شود.

صالح.

[ل] (اخ) (الیاس) رجوع به الیاس بن موسی بن سمعان شود.

صالح.

[ل] (اخ) (سلطان...) وی برادر سلطان عیسی والی قلعه ماردین است که ابتدا سر به طاعت امیر تیمور در آورد لیکن در تسلیم قلعه ممانت کرد (سال ۷۹۶ ه. ق.) و به امر امیر تیمور مقید شد و سرانجام امیر تیمور ایالت آن ولایت به سلطان صالح داد. (حیب السیر چ تهران جزء سوم از ج ۳ ص ۱۴۷).

صالح.

[ل] (اخ) (محمد...) به مناسبت نام خویش صالح تخلص میکرد. وی پسر امیر نورسعید جمله الملک و صاحب اختیار خانه سلطان ابوسعید میرزاست که بغایت مردی بدفعل و بدخوی بود، اما محمد صالح جوانی ملایم بود و اطوار او به افعال پدر نمی مانست، و در طبع او بسی دقت و چاشنی هست و در خط نیز خالی از قابلیت نیست. این مطلع از اوست: نیم آشفته گر پوشید کاکل ماه تابانش چه غم از تیرگی شب چو باشد صبح پایانش. (از مجالس النفائس ص ۱۱۰). مترجم همین کتاب افزاید که: حضرت میر در ذکر مشارالیه لطفها نموده اند. اگرچه در اوائل نیک بوده اما اواخر روش پدر پیش گرفت، بدفعلی از مردم خوش طبع نکو نیست. از اوست این مطلع: چند روزی که غمت مونس جان بود مرا خاطر جمع و دل شاد همان بود مرا. و رجوع به آتشکده آذر ص ۱۶ شود.

صالح.

[ل] (اخ) (مولانا...) صاحب مجالس النفائس گوید: وی گرچه خراسانی است لیکن سالیانی است که در حصار شادمان است به کتابداری شاه حصار شادمان و این مطلع از اوست: اگر ای شمع شبی هم نفس من باشی چه دعا بهتر از این است که روشن باشی. و طرز این غزل اختراع اوست و فقیر از کسی شنیده ام (نشیده ام؟): نازم به چشم خود که جمال تو دیده است افتم به پای خود که به کویت رسیده است هر دم هزار بوسه زدم دست خویش را کو دامت گرفته بسویم کشیده است در زر بگیرم از ره تعظیم گوش را کآواز جانفزی تو روزی شنیده است هوش و خرد فدای دل خویشتن کنم کز جام تو شراب محبت کشیده است وابستگی به صالح از آن شد دل مرا کز هر چه غیر تست بکلی رمیده است. و این دو بیت نیز از اوست و بسی نیکو است: اسیر هجر شدم هر کجا که دل بستم فتاد طرح جدایی به هر که پیوستم گذشتم از طلب هر مراد و آسودم کشیدم از همه دست امید و وارستم. و میگویند این دو

بیت در وقت ترک دنیا گفته. (از مجالس النفاث ص ۲۹۰).

صالح.

[ل] (اِخ) (میرزا...) فرزند میرزا پیر محمد شیرازی و یکی از امرای علاءالدوله حاکم هرات است. به اتفاق امیر اویس ترخان و احمد ترخان به جنگ عبداللطیف بن الغ بیک بن شاهرخ پسر عم علاءالدوله رفت و او را مقید کرده و به قلعه اختیارالدین افکند. (حبیب السیر چ تهران جزء سوم از ج ۳ صص ۲۰۶ - ۲۰۷).

صالح.

[ل] (اِخ) (امیر...) وی یکی از امرای سلطان اویس است که پس از وی به سلطان حسین ابراز اطاعت کرد و سرانجام به دست نوکران امیر عادل کشته شد. (ذیل جامع التواریخ رشیدی ص ۱۹۸، ۲۰۵، ۲۰۸).

صالح.

[ل] (اِخ) (میرزا...) یکی از شعرای ایران و از مردم اصفهان و از احفاد طیب معروف طیب الدین است. وی از حرمت سلاطین عصر برخوردار بود و سپس به هندوستان رفت و در خدمت جهانگیر و شاهجهان درآمد و به مراتبی نائل گشت و بسال ۱۰۴۳ ه. ق. درگذشت. از اوست: موج اشکم چون بغل بگشاد جیحون گفت بس چون به خود پیچیدم از اندیشه گردون گفت بس. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح.

[ل] (اِخ) از شعرای ایران و از مردم کاشان است و به هندوستان رفت، سپس در لاهور اقامت گزید و هم بدانجا درگذشت. از اوست: نشود هیچکسی نام جدایی یارب این سخن گوشزد هیچ مسلمان نشود. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح.

[ل] (اِخ) وی از شعرای ایران و از مردم بدخشان است. از اوست: گاه از ستم چرخ نگون میگیریم گاه از الم سوز درون میگیریم القصه در آتش جدایی چو کباب می نالم و میسوزم و خون میگیریم. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح.

[ل] (اِخ) در بعض کتب آمده است که او یکی از شعرای ایران است و منظومه ای موسوم به «ناز و نیاز» دارد. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح.

[ل] (اِخ) ابن ابراهیم بن صالح بن علی بن احمد العبری. وی یکی از قضات یمن و فقیهی خوش سیرت بود و بسال ۶۶۵ ه. ق. درگذشت و مدتی قضاوت منطقه یمامه داشت. (اعلام زرکلی ص ۴۲۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابراهیم بن محمد بن طلحه بن عبیدالله. وی از پدر خویش روایت کند. عسقلانی گوید: ابن معین او را در مجاهیل و ابن حبان وی را در ثقات شمرده است و ابن حبان گوید طلحه بن صبیح از وی روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابراهیم حلبی، معروف به دادیخی. وی شاعری ادیب بود و در اوائل قرن یازدهم میزیست. محمد امین دمشقی در ذیل نفعه او را ذکر کرده و صاحب اعلام النبلاء اشعاری از وی بیاورده است. (اعلام النبلاء ج ۶ صص ۴۳۸ - ۴۴۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی اخضر یمامی، مولای هشام بن عبدالملک. وی شاگرد و خادم زهری بود و در بصره از وی روایت کرد و از محمد بن منکدر و جز ایشان روایت دارد و از وی ابوداود طیالسی و نصر بن شمیل و جماعتی روایت کنند و سند وی به ابی هریره رسد. وهب بن جریر گوید او سماع را از قرائت تمیز نمی داد. ابن عدی گوید بر حدیث وی از زهری اعتماد نشاید. یحیی بن معین و بخاری و جوزجانی و ابوزرعه و دارقطنی و جز ایشان او را تضعیف کرده اند. رجوع به تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۴ - ۳۶۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی اسود. وی فقیهی است از مشایخ شیعه و او را کتابی است. (ابن ندیم). صاحب لسان المیزان گوید وی از اعمش و جز او روایت کند و ابن عدی گوید: حدیثهای او صحیح نیست. محمد بن حسن سلولی از وی از اعمش آرد که جابر را پرسیدم: مقام علی نزد شما چگونه است؟ گفت: خیرالبشر. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۶). شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) شمرده و در فهرس گوید: او را کتابی است که ابن ندیم آن را ذکر کرده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی النجم. ابن ندیم وی را در شمار شعرای کتاب آورده و گوید مقل است. (الفهرست ص ۲۳۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی بکر بن احمد بن عمر الاصلی، ملقب به صلاح الدین و معروف به ابن السفاح المرداسی الشافعی. وی از حسن خط بهره داشت و او را شهامت و حشمتی بود و وجاهتی نزد حکام. پدر وی او را زنی زیبا و ثروتمند داد و صالح با وی به خوشی بزیست، سپس زن از وی برنجید و نیکی های شوی او را سودی نداد و عاقبت شهرت یافت که آن زن وی را زهر خورانیده است و در جمادی ۹۴۶ ه. ق. در گذشت. مدفن او در سفاحیه است. (اعلام النبلاء ج ۴ ص ۵۲۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی جبیر. رجوع به صالح بن جبیر شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی حسان مدنی. شیخ طوسی در رجال وی را در عداد اصحاب امام سجاد (ع) بشمار آورده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی حماد، مکنی به ابوالخیر رازی. شیخ طوسی در رجال گاهی وی را در شمار اصحاب امام جواد محمد بن علی (ع) و زمانی در شمار اصحاب امام هادی (ع) و سوم بار در عداد اصحاب امام عسکری (ع) آورده است و در فهرس گوید: او را کتابی است که احمد بن ابی عبدالله از وی روایت کند. نجاشی گوید: نام او زاذویه و مجهول الحال است و کتبی دارد از جمله «خطب امیر المؤمنین» و «کتاب النوادر»، و سعد بن عبدالله از وی روایت کند. ابن غضایری وی را تضعیف کرده است. کشی از وی نام برده و او را تقویت کند. بیشتر متأخرین نیز مانند علامه در خلاصه و ابن داود در رجال و ابن طاوس در تحریر طاوس و جزائری در حاوی وی را ذکر کرده اند. صدوق در بعض مواضع کنیت او را ابوالحسین آرد که شاید تصحیفی است از ابوالخیر. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی صالح. بهبهانی صاحب تعلیقه ذیل ترجمه محمد بن جعفر اسدی گوید وی وکیل امام بود و محمد بن احمد بن یحیی از وی روایت کند و شاید که وی صالح بن محمد بن خلیل باشد. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی مریم، مکنی به ابوخلیل. تابعی است. رجوع به ابوخلیل صالح شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن ابی مقاتل هروی. رجوع به صالح بن احمد بن یونس شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد. او راست: کتاب «تاریخ همدان». (کشف الظنون از سیره النبلاء).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن ابراهیم بن حسن بن سلیمان. رجوع به صالح معلم شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن حنبل، مکنی به ابی الفضل. مولد وی بسال ۲۰۳ ه. ق. بود و احمد او را سخت دوست میداشت. چون از آغاز جوانی پای بند عیال شد از پدر روایتی چندان ندارد. وی از ابوالولید طیالسی و ابراهیم بن فضل دارع و علی بن مدینی روایت کند،

و از او فرزند وی و بغوی و محمد بن مخلد و دیگران روایت کنند. چندی قضاوت اصفهان داشت و هم بدانجا درگذشت. عبدالرحمن بن محمد قزاز از احمد بن علی از محمد بن حسین از ابوبکر خلال از محمد بن عباس از محمد بن علی روایت کند که: با صالح به اصفهان شدم. وی نخست به مسجد جامع رفت و دو رکعت نماز بگزارد. بزرگان و مردم شهر فراهم شدند. صالح عهدنامه ای را قرائت کرد و بسیار بگریست و مردم به گریه درآمدند و چون از خواندن فراغت یافت مردم وی را دعای نیک کردند و گفتند ما همگی دوستدار پدر توایم. صالح گفت: گریه من از آن بود که به یاد آوردم که اگر پدر، مرا بدین حال دیدی چه کردی؟ هر گاه زاهدی نزد پدرم آمدی وی مرا بخواندی تا او را بدیدمی، چه میخواست که چون آن زاهد بپوشم و به راه وی روم. خدا داند که من بخاطر وام بسیار و کثرت عیال پدر تن بدین کار دادم... صالح هنگامی که از محکمه به خانه میشد لباس سیاه از تن بدر میکرد و میگفت ترسم بر این حال، مرگم فرارسد. وی در رمضان ۲۶۵ ه. ق. در اصفهان درگذشت. (مناقب احمد بن حنبل ص ۳۰۴). ابونعیم گوید مولد وی سال ۲۰۳ بود و بسال ۲۶۵ درگذشت. (تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۳). و در روضات حدیثی از وی از پدر او احمد بن حنبل در نکوهش یزید بن معاویه آمده است. (روضات ص ۵۳). خطیب گوید: صالح بن احمد در رمضان ۲۶۵ بسن شصت و سه سالگی درگذشت و مولد وی بسال ۲۰۳ بود. و گوید: عباس خیاط در خست صالح سروده است: جاد بدینارین لی صالح اصلحه الله و اخزاهما فواحد تحمله ذره و یلعب الریح باقواهما بل لو وزنا لک ظلیهما ثم عمدنا فوزناهما لکان، لاکانا ولافلحا علیهما یرجح ظلاهما. خطیب گوید او این شعر را خصمانه سروده است و داستانی از یک میهمان صالح آرد که سخاوت طبع او را میرساند. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۱۷ - ۳۱۹). و رجوع به الفهرست ص ۳۲۰ شود. ابن عساکر از عکبری حدیث کند که صالح قضاوت طرسوس یافت و هم او داستان ورود و قضاوت وی را به اصفهان از کتاب ادب القضاء خلال نقل کند و گوید قبر وی در اصفهان در ناحیه «باب تیره» است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۲ - ۳۶۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن صالح بن احمد بن عمر بن احمد، صلاح الدین بن شهاب بن السفاح حلبی. مولد وی بسال ۷۹۵ ه. ق. بود و حاضر مجلس ایدغمش شد و از ابن صدیق روایت شنید و از نحو بهره گرفت و هنگامی که پدر وی تولیت کتابت سر یافت در تویق (?) دست مستقر شد و از وی نیابت کرد. او مردی محتشم و محبوب بود و خردی بکمال داشت و در طاعون جمادی الآخر سال ۸۲۵ درگذشت. (اعلام النبلاء ج ۵ ص ۱۷۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن عمر، قاضی صلاح الدین حلبی، مکنی به ابی النسک و معروف به ابن سفاح. مولد وی به حلب بسال ۷۱۰ ه. ق. و منشأ او نیز به حلب بود و به مذهب شافعی گرائید و متولی بیت المال اوقاف شد. وی پدر شهاب الدین احمد کاتب سر حلب و پدر ناصرالدین ابو عبدالله محمد است. ابوالعزین الدین طاهر بن حیب او را ستوده و این دو بیت از وی آورده است: لانت من الوصال ما املت ان کان متی ما حلت عنی حلت احببتکم طفلاً و ها قد شبت ابغی بدلا (?) ضاق علی الوقت. وی در سفر حج بسال ۷۷۹ در قریه بصری درگذشت. (اعلام النبلاء ج ۵ ص ۷۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن قاسم بن یوسف بن فارس بن سوار متابحی، مکنی به ابی مسعود. وی در صیدا سکونت داشت و از پدر خویش و جماعتی دیگر روایت کرد و از او کتانی و هم طبقه های وی روایت کنند و سند او به انس میرسد. وفات وی را بسال ۴۲۹

ه. ق. گفته اند. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن محمد بن احمد بن صالح بن عبدالله بن قیس بن هذیل بن یزید بن عباس بن احنف بن قیس، مکنی به ابی الفضل تمیمی همدانی. خطیب گوید وی به بغداد حدیث گفت. از عبدالرحمان بن ابی حاتم رازی و محمد بن قارن رازی و حسن بن علی مکتب و ابراهیم بن عمرو و قاسم بن بندار همدانی و عبدالرحمان بن حمدان همدانی و محمد بن حمدان بن سفیان طرائفی قزوینی و سلیمان بن داود و علی بن ابراهیم بن سلمه قزوینی و عمر بن احمد بن علی مروزی و محمد بن علی بن حسین صیدلانی و جز آنان روایت کند و از وی فرج بن علی بزاز و علی بن طلحه مقرر روایت آرند و علی گفت: صالح بسال ۳۷۰ ه. ق. به بغداد آمد. او راست: کتاب «طبقات الهمدانیین» و دو کتاب در سنن تحدیث. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۱). زرکلی در الاعلام آرد که صالح بسال ۳۸۴ ه. ق. / ۹۹۴ م. پس از عمری دراز درگذشت. از وی تصانیفی بمانده است. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن محمد بن طه. او راست: الدراری و اللال لمدح محمد و الال و آن بسال ۱۳۰۸ ه. ق. در دمشق طبع شده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۸۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن محمد بن عزالدین محمد صغیر بن شیخ الاسلام عزالدین محمد کبیر بن خلیل، افضی القضاء صلاح الدین. وی از حلب بود و مذهب حنفی داشت و نیابت جمال الدین یوسف سبط بن آجاء حنفی قاضی حلب میکرد. سجع مهر وی «الحمد لله رب العالمین» است و بسال ۹۲۲ ه. ق. درگذشت. (اعلام النبلاء ج ۵ ص ۳۸۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد بن یونس، مکنی به ابوالحسین بزاز و معروف به قیراطی (صالح بن ابی مقاتل). وی هروی الاصل است و از محمد بن معاویه بن مالج و یعقوب بن ابراهیم دورقی، و یوسف بن موسی قطان، و محمد بن یحیی قطعی، و حسن بن زید جصاص، و محمد بن حسن بن تسنیم، و عییداللهبن جریر بن جله، و عییداللهبن سعد زهری، و منذر بن ولید جارودی، و فضلک رازی، و علی بن داود قنطری، و احمد بن سنان واسطی، و حسن بن علی بن عفان عامری، و عیسی بن جعفر وراق، و احمد بن سعید جمال و جز ایشان روایت کند و از وی ابوبکر شافعی، و ابوعلی بن صواف، و محمد بن مظفر و محمد بن عییداللهبن شخیر، و ابوبکر بن شاذان، و ابوحفص بن شاهین روایت کنند. وی به حفظ مذکور بود لیکن مناکیب بسیار داشت. خطیب گوید بر ابوالحسن دارقطنی خواندم و او از محمد بن حسان بستی به اجازت خبر داد که از صالح بن احمد به بغداد حدیث نوشتیم. وی حدیث را میدزدید و دگرگون میساخت و شاید افزون از ده هزار حدیث را دیگرگون کرده است و به حدیث وی احتجاج نشاید. دارقطنی گوید: صالح خوشاوند ابی علی بن صواف و کذاب و دجال است و بدانچه ناشنیده بود حدیث می گفت. برقانی می گفت: ما حدیث صالح را نمی نوشتیم، چه او ذاهب (۴) الحدیث بود. ابوبکر بن شاذان گفت: صالح بن احمد بن ابی مقاتل در ماه ربیع الآخر ۳۱۶ ه. ق. درگذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۲۹ - ۳۳۰). و رجوع به لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد الحلبي. وی از احمد بن حنبل روایت کند. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن احمد مرتینی. وی بسال ۱۲۱۸ ه. ق. در ادلب از اعمال حلب متولد شد و هم بدانجا نشأت یافت و نزد پدر و دیگر علمای ادلب علم فراگرفت و در صناعت نظم و نثر رنج برد و بهره وافر به دست کرد. از نثر لطیف وی رساله ای است در احوال ابراهیم پاشا والی مصر و اعمال او در این بلاد، و در پایان رساله گوید که بسال ۱۲۵۷ ه. ق. از تحریر آن فراغت یافته. صالح بسال ۱۲۶۲ در حلب سکونت جست و در جامع اموی و مدرسه صلاحیه که امروز «بهائیه» نام دارد به تدریس حدیث پرداخت و از جانب عبدالرحمن افندی علمی قدسی نیابت اوقاف جامع بهرمیه نیز بگرفت، سپس بر سر تولیت آن اوقاف با وی منازعه آغاز کرد و خصومت به حاکم بردند و او حاکم را که ثریا پاشا نام داشت به قصیده ای طولانی مدح گفت، لیکن وی را سودی نداد. وی اسامی اعیان حلب را که بسال ۱۲۸۱ و ۱۲۸۲ در گذشته اند در اوراقی فراهم آورده و ترجمه ای از ایشان بنوشته که صاحب تاریخ حلب آن را در کتاب خویش بیاورده است. صالح در چهاردهم رجب سال ۱۲۸۲ ه. ق. در گذشت و در خارج باب قنسرین در تربت کلیباتی مدفون است. رجوع به اعلام النبلاء ج ۷ صص ۳۳۱ - ۳۳۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن ادريس بن صالح، مکنی به ابی سهل بغدادی. وی در دمشق حدیث گفت. او از یحیی بن محمد بن صاعد و از او تمام بن محمد بن عبدالله رازی روایت کند. رجوع به تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۱ و تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن اسحاق جرمی. رجوع به صالح جرمی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن اسحاق جهند. او از معرف بن واصل و از وی محمد بن منصور طوسی روایت کند. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن اسماعیل. از احمد بن حنبل روایت کند. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن اسماعیل. وی هفتمین امیر از امرای بنی اخضر است که در مکه و مدینه حکومت داشتند. در اواسط قرن چهارم هجری مدتی قلیل حکومت داشت و در حکومت وی نواب خلفای عباسی مکه و مدینه را ضبط کردند. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح.

[ل] (اخ) ابن اسماعیل بن محمد بن اسماعیل کاشی خوارزمی صوفی، مکنی به ابی خیر. ابن عساکر گوید: وی در جوانی به طلب علم نزد ما آمد و مدتی در دویره شمیساطی اقامت جست و صحیح مسلم و مسند ابی عوانه اسفرائینی و زهد بن مبارک و مسند شافعی و دیگر کتب بخواند و صحیح بخاری را بر ابی الفضل بن غره قرائت کرد. و در خراسان از جماعتی حدیث شنید و از دمشق به حج رفت و بیت المقدس را زیارت کرد. او کثیر الصوم بود و در دمشق بسال ۵۵۴ ه. ق. در گذشت و مدفن او قبلی طاحونه الصخره در مقابر صوفیه است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۳ - ۳۶۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن البحتری. از مروان بن محمد طاهری و وهب بن جریر و دیگران روایت کند. ابوحاتم گوید: صالح صدوق بود. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن امین. رجوع به صالح بن قطب الدین امین شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن ایوب. وی از حبیب کاتب مالک و از وی محمد بن هارون بن حسان روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن بحتری. رجوع به صالح بن البحتری شود.

صالح.

[ل] (اخ) (ملک...) ابن بدرالدین لؤلؤ. پدر وی ولایت موصل داشت. چون هولاکو عزم تسخیر ولایت شام کرد نخست پیکی نزد بدرالدین لؤلؤ فرستاد که تو را بواسطه کبر سن معاف داشتیم لیکن باید پسر خود الملک الصالح را روانه کنی تا در فتح شام با ما کمک کند. بدرالدین پذیرفت و هولاکو به پاس این خدمت ترکان خاتون دختر سلطان جلال الدین منکبرنی را به زنی بدو داد و او را تسخیر آمد فرمود. (تاریخ مغول ج ۱ ص ۱۹۲) (حبیب السیر جزء اول از ج ۳ ص ۳۳). چون بدرالدین لؤلؤ را سال به نودوشش رسید و از این جمله قرب پنجاه سال به دولت و اقبال بگذرانید بقول امام یافعی در شهر سنه سبع و خمسين و ستمائة (۶۵۷ ه. ق.) و به روایت روضه الصفا سنه تسع و خمسين و ستمائة (۶۵۹ ه. ق.) وفات یافت. ایلخان پسر وی ملک صالح را منظور نظر عاطفت گردانید و قایم مقام پدر کرد و صالح روزی چند به طریق اطاعت رفت، سپس علم مخالفت برافراشت و موصل را به یکی از معتمدان خود سپرد و متوجه مصر شد و از سلطان مصر بندقدر عنایت و التفات دید، آنگاه با هزار سوار به مقرر خود بازگشت تا دفائن و خزائن موصل را به مصر برد. ایلخان و صول او بدانست و امراء دیار را پیغام داد که طرق و شوارع را نگاهبان باشند تا اگر ملک صالح بار دیگر پای در طریق مصر نهد دست بردی بدو رسانند و سنداغونویان (؟) را با لشکری بیکران به موصل فرستاد تا به هر کیفیت که تواند ملک صالح را به چنگ آورد. روزی که ملک صالح به باده گساری مشغول بود آواز کوس بشنید و از رسیدن سنداغو خبر یافت و دروازه ها بر بست و ابواب خزاین بگشود و لشکر شول و کرد و ترکمان را که در شهر بودند به مال بی قیاس خشنود کرد و سنداغو به محاربه و محاصره شهر پرداخت. روزی هشتاد تن از دلیران مغول بر فراز سور شدند و موصلیان ایشان را

در میان گرفته همه را بکشتند و سرهای ایشان زیر انداختند و بدین جهت در مناظرت بجدتر شدند، و چون پادشاه مصر بندق دار از هجوم سپاه تاتار و اضطراب ملوک صالح خبر یافت یکی از امراء عظام را به کمک موصلیان نامزد فرمود و آنان چون به سنجار رسیدند نامه ای بر بال کبوتر بسته بطرف موصل افکندند، قضا را کبوتر خطا کرد و بر منجینق مغولان نشست، و استاد منجینق کبوتر را گرفته و نامه را از بال او باز کرد و نزد سنداغو برد، و او این معنی را از علامات فتح دانست، علی الفور یک تومان سپاه به دفع شامیان نامزد کرد. مغولان بعد از قطع منازل به نواحی سنجار رسیدند و به سه قسمت تقسیم شده و در کمینگاه نشستند. در وقت وصول لشکر شام بیک بار بیرون تاخته به استعمال تیر و شمشیر پرداختند، و شامیان به مدافعت مشغول گشتند، در آن اثنا نسیم فیروزی از جانب مغولان بوزید و بادی صعب برخاست و چشمهای اهل شام را از خاک پر ساخت، لاجرم بیشتر آنان کشته شدند. سپاه سنداغو جامه های آن طائفه را پوشیده بر اسبهای عربی سوار گشتند و روی بطرف موصل آوردند. مردم شهر را چون چشم بر ایشان افتاد، پنداشتند که لشکر بندق دار به مدد می آیند، لاجرم جمعی کثیر به رسم استقبال از دروازه ها بیرون شدند، و مغولان ایشان را در میان گرفته همه را بکشتند. پس از این وقعه ضعیفی تمام به احوال ملوک صالح راه یافت و کس نزد سنداغو فرستاد و امان طلبید. سنداغو متقبل شفاعت جرایم وی شد و صالح از شهر بیرون آمد، و سنداغو او را به جمعی سپرد تا بنزد ایلخان بردند. هلا-کو چون از وی بغایت خشمناک بود بفرمود تا تن او را در دنبه گرفتند، و نمدی بر وی پیچیده، به رسن محکم بستند و در آفتاب انداختند و گاهی اندک غذائی به وی میدادند. پس از چند روز دنبه ها به کرم مبدل شد و اعضاء ملوک صالح را خوردن گرفت. صالح مدت یک ماه بدین عقوبت مبتلا بود و وفات یافت، آنگاه پسر سه ساله او را که علاءالملک نام داشت کنار رودخانه موصل به ضرب تیغ به دو نیم کردند و هر نیمه او را در یک جانب رودخانه بیاویختند. (حیب السیر چ تهران جزء اول از ج ۳ صص ۳۳ - ۳۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن بدیل. محدث است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن بشر بن سلمه، مکنی به ابی فضل قرشی از دی طبرانی. در دمشق و حمص و عراق و مکه از جماعتی حدیث فراگرفت، و عده ای از محدثین از وی روایت کرده اند. ابو محمد بن ابی حاتم گوید در طبریه از صالح روایت نوشتم و او صدوق است. حسن بن علی بن یحیی گوید: ابوالفضل صالح بسال ۲۵۹ ه. ق. ما را حدیث گفت. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۵ - ۳۶۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن بشر سدوسی. مجهول است. و در کتاب الضعفاء به سندی جید از حیب بن شهید، آرد که نزد ایاس نشسته بودم، مردی بیامد. ایاس وی را گفت: اگر فتوی خواهی به حسن رجوع کن، و اگر صلح خواهی به حمید، و اگر شغب طلبی نزد صالح سدوسی رو که گوید آنچه بر تو است انکار و آنچه از آن تو نیست ادعا کن و به بینه غایب احتجاج جوی. ابن معین او را شناسد و ابن عدی وی را مجهول داند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۶). و رجوع به عیون الاخبار ج ۱ ص ۶۲ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن بشر بن وداع بن ابی بن ابی الاقص المزی. از ولد عامر بن حنیفه و مکنی به ابی بشر است. خطیب در تاریخ خود از

عبدالله بن علی بن مدائنی آرد که در کتابی به خط پدر خویش دیدم پدر او عرب و از بنی حنیفه و مادر وی کنیزکی خراسانی است و کنیز زنی از بنی مره بود و بشر بن وداع او را به زنی گرفت و از او صالح بیامد، سپس زن مری او را آزاد کرد. وی از حسن و محمد بن سیرین و بکر بن عبدالله مزنی و ثابت بنانی و سلیمان تیمی و یزید رقاشی و جعفر بن زید عبدی روایت کند و از وی شجاع بن ابی نصر بلخی و سریج بن نعمان جوهری و یونس بن محمد مؤدب و عفان بن مسلم و ابوابراهیم ترجمانی و خالد بن خدش مهلبی و بشر بن ولید کنندی و صالح بن مالک خوارزمی حدیث کنند. وی مردی صالح بود و مهدی وی را به بغداد طلبید و بغدادیان از او حدیث شنیدند. صالح بسال ۱۷۲ ه. ق. درگذشت. رجوع به تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۰۵ - ۳۱۰ و صفه الصفوة ج ۳ ص ۲۶۵ و عیون الاخبار شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن بهله الهندی. وی از طبیبان ایام رشید و معروف آن عصر و طب وی بر اصول طبابت هند و نیک اصابت بود. قفطی در تاریخ الحکما گوید: از عجایبی که برای وی رخ داد اینکه روزی رشید را خوان های طعام بیاوردند و او بر عادت خویش جبرئیل بن بختیشوع را بخواند تا بر خوان حاضر شود لیکن چندانکه وی را بجستند نیافتند. رشید وی را دشنام دادن گرفت، در این حال جبرئیل درآمد. رشید گفت کجا بودی و او را سخنان زشت گفت. جبرئیل پاسخ داد اگر امیرالمؤمنین بجای دشنام به پسرعم خود ابراهیم بن صالح بگرید نیکوتر بود. وی سبب پرسید. جبرئیل گفت او را زندگی جز رمقی نمانده است و تا نماز خفتن بیش نماند. رشید جزع آغاز کرد، و بفرمود تا خوانها برچینند و بسیار بگریست. جعفر بن یحیی گفت یا امیرالمؤمنین طب جبرئیل رومی است، و طب صالح بن بهله هندی، و وی در طب هند چنان است که جبرئیل در طب روم. اگر امیرالمؤمنین بپسندد بفرماید تا او را حاضر آورند و نزد ابراهیم بن صالح فرستند. رشید جعفر را بفرمود تا چنین کند و صالح نزد ابراهیم رفت و عرق او ببسود و نزد رشید آمد و رخصت دخول خواست و او را گفت تو امام و عاقد ولایت قضاء حکامی و چون حکم کنی حاکمی را اجازت فسخ آن نباشد، من تو و حاضران را به شهادت گیرم که هرگاه ابراهیم بن صالح در این شب یا بدین بیماری بمیرد همه بندگان من آزاد و چهارپایان من وقف در راه خدا و اموال من صدقه بر مساکین و زنان من به سه طلاق باشند. رشید گفت یا صالح سوگند بر غیب خوری؟! گفت نه، چه غیب آن است که بی دلیل و ندانسته باشد و من آنچه گفتم جز از روی دلیل و علم نباشد. رشید خرسند شد و خوردن گرفت و نبیذ بیاشامید و چون وقت نماز شام شد کتاب صاحب برید بیامد بر مرگ ابراهیم بن صالح. رشید استرجاع گفت و جعفر را در آن راهنمایی ملامت کرد و هند و طبیبان آن سرزمین را لعنت فرستاد و میگفت چه زشت کاری که پسرعم من شربت مرگ را بچشد و من نبیذ بیاشامم. آنگاه رطلی نبیذ طلبید و آن را با آب و نمک بیامیخت و بیاشامید تا آنچه خورده بود قی کرد و صبحگاه به خانه ابراهیم رفت، خادمان او را به وثاقی مفروش و مزین که در آن کرسی ها بود بردند. رشید بر شمشیر خود تکیه داد و بفرمود تا فرشها و کرسی ها برچینند و گفت در عزای دوستان نشستن جز بر بساط خوش نیست و از این پس این کار سنت عباسیان شد. و صالح بن بهله پیش روی رشید ایستاده بود و کسی سخن نمیگفت تا بوی بخور برخاست، ناگاه صالح بانگ زد الله الله ای امیرالمؤمنین مبادا به طلاق زنان و مصادرت اموال من حکم کنی و پسرعم خود را زنده به گور فرستی، اجازت ده تا بروم و او را معایت کنم و این سخنان چند بار به آواز بلند بگفت و رشید وی را اجازت داد و او برفت و جماعتی بانگ تکبیر شنیدند، پس صالح تکبیر گویان بیامد و رشید را گفت برخیز تا تو را عجبی نشان دهم. رشید با خواص برفتند و صالح سوزنی برگرفت و میان ناخن ابهام دست چپ ابراهیم داخل کرد، ابراهیم دست به پس کشید. صالح گفت امیرالمؤمنین آیا مرده درد را حس کند؟ اینک اگر او را معالجت کنم و او برخیزد و خود را در کفن پیچیده و حنوط کرده یابد این بار از ترس بمیرد، پس بفرمای تا کفن از وی دور سازند و او را بشویند تا بوی حنوط از وی برود، سپس جامه های او بدو پوشانند و بدان بو که بکار میبرد

خوشبو سازند و در فراشی که میخفت بخوابانند تا او را معالجت کنم و در ساعت با امیرالمؤمنین سخن گوید. رشید بفرمود تا آنجمله بکردند و صالح قدری کندس بخواست و در بینی بیمار بدمید و یک سدس ساعت بگذشت و بیمار بجنید و عطسه کرد و بنشست و دست رشید ببوسید و او وی را حال پرسید. ابراهیم گفت به خوابی خوش رفتم جز آنکه به خواب دیدم سگی به من حمله کرد و ابهام دست چپ مرا بگزید که هم اکنون درد آن ننشسته است و آن ابهام که صالح سوزن بدان فروبرده بود نشان داد و ابراهیم از این پس روزگاری بزیست تا آنکه عباسه دختر مهدی را به زنی گرفت و ولایت مصر و فلسطین بیافت و به مصر در گذشت و قبر وی بدانجاست. (تاریخ الحکماء صص ۲۱۵ - ۲۱۷). و رجوع به عیون الانباء ج ۲ صص ۳۴ - ۳۵ و قاموس الاعلام ترکی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن بیان بن سکن دقاق. از حماد بن حسن و محمد بن خلیل مخرمی و ابواسماعیل ترمذی و از وی ابوحفص بن شاهین روایت کند. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن بیان ثقفی عبدی ساحلی. وی از مردم انبار است و چندی قضاوت سیراف داشت. او از سفیان ثوری و فرات بن سائب و عبدالرحمان مسعودی روایت کند و از وی فضل بن شخیت و محمد بن خلف حداد و احمد بن مطهر عبدی و محمد بن ابی سمیناء تمار و اسحاق بن ابی اسحاق صفار حدیث کنند و وی ضعیف است و احادیث منکر دارد. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۰). و رجوع به لسان المیزان ج ۳ صص ۱۶۶ - ۱۶۷ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن جبلة. از قیس بن عبده و او از ابوذر روایت کند. از دی گوید: ضعیف است و ابن حبان او را ثقه داند و از وی شهاب بن خراش روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن جبیر. وی از ابوامامه بن سهل روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن جبیر [یا ابی جبیر] صیدائی طبرانی فلسطینی یا همدانی. وی در دولت عمر بن عبدالعزیز کتابت خراج و لشکر داشت و به روزگار یزید بن عبدالملک نیز در این شغل بود تا آنکه یزید وی را معزول کرد و اسامه بن یزید مولای کلب را بدان کار گماشت. بخاری صالح را در عداد شامیان و ابو حاتم او را مجهول الحال داند. دارمی گوید: حال وی از یحیی بن معین پرسیدم گفت ثقه است. (از تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۶). و رجوع به عقدالفرید ج ۵ ص ۱۹۶ و ۲۰۴ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن جعفر بن زبیر بن عوام قرشی اسدی. وی برای جنگ روم به دمشق یا اعمال آن شد و پدر او در این باب گوید: قد راح یوم السبت حین راحوا مع الجمال و التقی صلاح من کل حی نفر سماح بیض الوجوه عرب صحاح و هم اذا ما ذکر الشیاح و فزعوا و اخذ السلاح مصاعب تکرهها الجراح. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۶ - ۳۶۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن جعفر بن عبدالوهاب بن احمد بن محمد بن علی بن صالح بن علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب هاشمی صالحی حلبی، قاضی. وی در دمشق حدیث فراگرفت، و از ابن خالویه نحوی روایت کند. و او را کتابی است در اشتیاق به اوطان. و از وی احمد بن علی مدائنی روایت کند. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۷) (اعلام النبلاء ج ۴ ص ۶۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن جعفر بن محمد بن جعفر بن زیاد بن میسر، مکنی به ابی الفرج و معروف به رازی. وی از عبدالله بن محمد بغوی و ابوبکر نیشابوری و احمد بن علی بن علاء جوزجانی روایت کند و از وی ازهری و عتیقی و قاضی ابوعبدالله صمیری و قاضی ابوالقاسم تنوخی روایت کنند. احادیث او بر راست گویی وی دلالت کند. احمد بن محمد عتیقی گوید: صالح بن جعفر به روز جمعه پنجم رجب ۳۸۰ ه. ق. در گذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن جلاب. رجوع به صالح بن محمد بن صالح، مکنی به ابی علی شود.

صالح.

[ل] (اخ) (مولی...) ابن جلال الدین قاضی. متوفی بسال ۹۷۳ ه. ق. چلبی در کشف الظنون آرد که از مصنفات اوست: (۱) تعلیقه ای بر اصلاح الوقایه در اصول فقه تألیف احمد بن کمال پاشا متوفی ۹۴۰. (۲) تعلیقه ای بر شرح تغییرالتفیح (صاحب کشف الظنون در ذیل عنوان این کتاب وی را صالح بن جلال توقیعی نامیده است). (۳) ترجمه جوامع الحکایات عوفی به ترکی، به دستور سلطان بایزید بن سلیمان عثمانی. (۴) دیوان ترکی. و گوید: پنج بیت از اشعار او در زبده الاشعار عبدالحی فاضلی آمده است. (۵) منظومه لیلی و مجنون به ترکی. (۶) حاشیه بر شرح مفتاح العلوم سکاکی در محاکمه میان دو شرح شریفی و تفتازانی که آن را «ناقدالرأیین فی قواعد الفنین» نامیده است. (۷) تعلیقه بر شرح شریف بر مواقف عضدی. (۸) حاشیه بر شرح وقایه صدرالشریعه ثانی. رجوع به کشف الظنون شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن جمیل زیات مدنی. بطریق سعد بن سعید، از ابی هریره روایت کند. ابن عدی گوید: ابن ناجیه از صالح روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن جناح لخمی. از شاعران حکماست. ابو عبدالله حافظ گوید: وی بلاشک از کسانی است که اتباع را درک کرده است و کلمات او در حکمت مستفاد است. جاحظ گوید صالح بن جناح دمشقی فرزند خود را گفت: پسرک من اگر شبانه روزی بر تو گذشت و دین و جسم و مال تو در آن بسلامت ماند خدای را سپاس بسیار گزار که بسیار کسان را در این روز و شب مال از دست برفت و حرمت در هم شکست و تو در عافیت ماندی و گوید: و بعض مردم چنانند که اگر از تو بردباری بینند جهالت آغاز کنند و اگر جهالت بیند بردبار شوند، و اگر نیکویی بیند بدی کنند و اگر بدی بیند نیکویی کنند، و اگر ستم بیند ترا انصاف دهند و اگر انصاف بیند به ستمکاریت نسبت کنند و کسی را که خوی چنین باشد ناچار خلقی و وقاحتی باید که ترا از خلق و وقاحت او انصاف دهد و جهالتی که از جهالت او بازدارد و گرنه ترا خوار سازد، چه بعض حلم اذعان [بر ضعف] است و کسی را که سفیهی نباشد تا او را یاری کند ذلیل شود و کسی را که حکیمی نباشد تا وی را ارشاد سازد گمراه گردد و گوید: از دنیا با آنچه دیده‌ای بدانچه ندیده‌ای عبرت گیر، و نشنیده را به شنیده، و نرسیده را به رسیده، و آینده را به گذشته، و نو را به کهن آزمایش کن. بدانکه: انما الدنيا نهار ضوئه ضوء معار بینما غصنک غص ناعم فيه اخضرار اذ رماه زمانه فاذا فيه اصفرار و كذاك الليل يأتي ثم يمحوه النهار. این وصف دنیاست و آنچه از آن وصف نکردم تلختر و وحشتناکتر است. دنیا چنان است که اگر اقبال کند بفریبید و اگر پشت کند زیان رساند. و برخواند: نموت و نسی غیر ان ذنوبنا اذا نحن متنا لاثموت و لاتنسی الا رب ذی عینین لاتنفعانه و هل تنفع العینان من قلبه اعمی. و نیز او راست: و افضل قسم الله للمراء عقله فليس من الخيرات شیء يقاربه اذا اكمل الرحمان للمراء عقله فقد كملت اعراقه و مناسبه. مرزبانی گفت: صالح بن جناح شاعری کوفی است و در مواعظ و آداب سخنانی رشیق دارد. او راست: الا انما الانسان غمد لقلبه و لا خیر فی غمد اذا لم یکن نصل و ان تجمع الافات فالبخل شرها و شر من البخل المواعید و المطل و لا خیر فی وعد اذا كان كاذباً و لا خیر فی قول اذا لم یکن فعل. جاحظ گوید او راست: تعلم اذا ما كنت لست بعالم فما العلم الا عند اهل التعلم تعلم فان العلم زين لاهله و لن تستطيع العلم ان لم تعلم تعلم فان العلم ازین بالفتی من الحلة الحسنة عند التکلم و لا خیر فی من راح لیس بعالم یصیر بما یأتی و لا متعلم. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۷ - ۳۶۸). ابن الندیم گوید: او را پنجاه ورقه شعر است. و رجوع به معجم المطبوعات ستون ۶۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن حبیب بن صالح سواق مدینی. وی از پدر خود روایت کند و از وی اسماعیل بن ابی اویس و هارون بن عبدالله و محمد عوف روایت کنند و ذهبی آرد که ابوحاتم وی را مجهول داند، چه وی از پدر خود و جناح روایت کند و آنان مجهولانند. ابن حجر گوید: ابوحاتم حبیب را مجهول شمرده است، نه صالح را. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حجر. وی یکی از حکام یعقوب لیث صفار است. مؤلف تاریخ سیستان پس از داستان غلبه یعقوب بر شهر رُخد و فرار صالح بن نصر و کشته شدن زنبیل سردار وی، نویسد: پس صالح بن حجر را که ابن عم زنبیل بود به ولایت رُخد فرستاد و صالح بن النصر اندر بند یعقوب فرمان یافت پس هفده روز که او را به سیستان آورد، روز شنبه هفده روز گذشته از محرم سنه احدی و خمسین و مأتین (۲۵۱ ه. ق.). سپس گوید: یعقوب روزگاری به سیستان بود، خبر آمد که صالح بن حجر عاصی شد به رُخد. یعقوب به حرب صالح رفت روز دوشنبه دو شب مانده از ذیحجه سنه اثنی و خمسین و مأتین (۲۵۲ ه. ق.) و خلیفت کرد بر سیستان عزیزبن عبدالله را [رفتن یعقوب به حرب صالح بن حجر]. صالح به قلعه کوهژ (۱) بود هیچ خبر نداشت، تا یعقوب پیرامن قلعه فروگرفت، پس چند روز حرب صعب کردند، چون صالح را یقین شد که قلعه بخواهد ستد، خویشتن را بکشت، و او را از قلعه

فروافکندند و قلعه بدادند و زنه‌ار خواستند، و صالح را به بُست آوردند و به گور کردند، یعقوب به قلعه استواری نشانند و باز سیستان آمد چهار روز مانده از جمادی الاولی سنه ثلاث و خمسین و مأتین (۲۵۳ ه. ق.). (تاریخ سیستان صص ۲۰۶ - ۲۰۸). (۱) - کوهتیز. کوهشیر.

صالح.

[ل] (اخ) ابن حرب بن خالد، مکنی به ابی معمر. وی مولای سلیمان بن علی بن عبدالله بن عباس هاشمی است. از عبدالاعلی سامی و سلام بن ابی خبزه و خالد بن یزید همدادی و اسماعیل بن یحیی تمیمی روایت کند و از وی ابوبکر بن ابی الدنیا و عبیدالعجل و احمد بن ابی عوف بزوری و عبدالله بن محمد بن ناجیه و ابوحامد محمد بن هارون حضرمی روایت کنند. صالح به بغداد سکونت داشت. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۱۶ - ۳۱۷). عسقلانی گوید وی مکنی به ابی محمد است و از سلام بن مطیع روایت کند و محمد بن اسحاق و جز او از وی روایت کنند و ابن حبان او را ثقة دانسته است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حریث بن یزید. وی شیخ یحیی بن علاء رازی است. و ابوحاتم گوید مجهول است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حسان انصاری، از بنی النضیر، مکنی به ابی حارث. او از محمد بن کعب قرظی و عروه بن زبیر روایت کند. ابن ابی حاتم گوید وی حجازی است و به بغداد آمد و ابن ابی ذئب و انس بن عیاض و عائذ بن حبیب و سعید بن محمد و راق از وی روایت کنند. خطیب گوید: ابن ابی ذئب از صالح بن ابی حسان روایت کند نه از صالح بن حسان. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۰۱). و رجوع به الموشح ص ۱۶۰ و ۱۹۸ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن حسن بن احمد فقیه ازهری مصری ملقب به صالح بهوتی. مولد وی به قاهره بود و بسال ۱۱۲۱ ه. ق. بدانجا درگذشت. او راست: «الفیه در فرائض» که جامع فتاوی مذاهب چهارگانه است و او راست «الفیه» ای دیگر در فقه شافعی و «نظم کافی» و تعلیقات و حواشی و منظومه ای نیز دارد که در آن ضعفی است. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حسن جزائری. عالمی فاضل بود و از شیخ بهائی سؤالاتی کرده و شیخ بدانها جواب گفته و بدو اجازه روایت داده است. شیخ حر ذکر او در امل الأمل بیاورده است. صالح بسال ۱۰۳۱ ه. ق. درگذشت. رجوع به روضات الجنات شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن حسین بن احمد بن ابی بکر حلبی، معروف به دادیخی. وی فقیه، اصولی و کاتب بود و نزد پدر خویش و محمود بن ابی الشنا بادستانی و ابوالحسین علی بن ابراهیم عطار و عبدالقادر بن بشیر و جز آنان تلمذ کرد، و از ایشان اجازت یافت و چندی نیابت

قضاء اریحه و ادلب و حلب داشت. پدر وی از اعیان حلب بود و چون دختر صالح بن ابراهیم بن عبدالله دادیخی را به زنی گرفت بدین لقب معروف شد و او را صالحی نیز خوانند و صالح لقب دادیخی را از سوی مادر دارد. مولد وی یکی از دو جمادی ۱۱۳۸ ه. ق. باشد و بسال هزار و دویست و اندی درگذشت. (اعلام النبلاء ج ۷ ص ۱۴۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حسین بن صالح سواق. وی از پدر خویش روایت کند و از وی ابن اویس و هارون حمال روایت کنند. ابن حجر گوید ذهبی او را مجهول شمرده و ابوحاتم متعرض او نگشته و این کس همان است که ذهبی پدر او را حبیب گفته است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حسین جعفری، مکنی به ابی البقاء. او راست: تخجیل من حرف الانجیل در ده باب. (کشف الظنون ج ۱ ص ۲۶۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حکم نیلی احوال. شیخ طوسی در رجال او را از اصحاب امام صادق (ع) شمرده و لقبی برای وی نیاورده است، لیکن نجاشی او را لقب احوال داده و گوید: از ابو عبدالله روایت کند و ضعیف است و از وی ابن بکیر و جمیل بن دراج روایت کنند و او را کتابی است که بشر بن سلام و دیگران آن را از وی نقل کرده اند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حکیم بصری تمار، مکنی به ابی سعید. وی به سامراء سکونت جست و از مسلم بن ابراهیم روایت کند. عبدالرحمان بن ابی حاتم رازی ذکر او آورده و گوید من و پدرم در سامراء از وی روایت کردیم. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حماد بن عبدالعزیز، مکنی به ابی یوسف. او از بکر بن بکار و از وی اسحاق بن شاذه روایت کند. (ذکر اخبار اصفهان ص ۳۵۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حی. فرزند وی حسن بن صالح مؤسس فرقه صالحیه از زیدیان است. (سمعانی ص ۳۴۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن حیوان (یا حیوان) سبأی. از ابن عمر و عقبه بن عامر و ثابت بن خلاد روایت کند. ابن حبان او را ثقه شمرده است. (حسن المحاضرة ص ۱۱۵). صاحب تنقیح المقال گوید: وی از صحابه و مجهول الحال است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن خالد محاملی، مکنی به ابی شعیب. نجاشی گوید وی ملقب به کناس و مولای علی بن حکم بن زبیر مولی بنی أسد است و از ابوالحسن موسی بن جعفر (ع) روایت کند و او را کتابی است که جماعتی و از جمله عباس بن معروف آن را روایت کنند. و هم نجاشی در باب کنی گوید: ابوشعیب محاملی ثقة است، و شیخ طوسی در رجال او را ثقة شمرده و علمای رجال متأخر نیز او را توثیق کرده اند. وی از امام صادق (ع) نیز روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن خَبَاب. محدث است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن خلف بن داود بن سعید بن عبدالله جواربی. وی از داود بن مهران دبلاغ و عاصم بن علی و موسی بن ابراهیم مروزی روایت کند، و از وی فرزند وی محمد بن صالح روایت آرد. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن خوات. رجوع به صالح بن صالح بن خوات شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن خیوان. رجوع به صالح بن حیوان شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن داود. برادر یعقوب بن داود وزیر و ندیم مهدی عباسی خلیفه. و او هنگامی که ولایت یافت بشار بن برد وی را بدین بیت هجا گفت: هم حملوا فوق المنابر صالحاً اخاک فضجت من اخیک المنابر. چون یعقوب این بیت بشنید نزد مهدی شد و گفت: این کور مشرک امیرالمؤمنین را هجا گفته است. پرسید چه گفته؟ یعقوب گفت مرا از راندن آن بر زبان معذور دار و مهدی اصرار ورزید، یعقوب این دو بیت بر خواند: خلیفه یزنی بعماته یلعب بالدبوق و الصولجان ابدله الله به غیره و دس موسی فی حرا الخیزران. مهدی بفرمود تا بشار را حاضر آرند و یعقوب بترسید که اگر بشار بیاید خلیفه را بستاید و آزاد شود، پس کس فرستاد تا وی را در نهی غرق کردند و بمرد. (ابن اثیر ج ۶ ص ۳۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن دراج کاتب، مکنی به ابی توبه. محمد بن جعفر بن احمد ناقد از وی روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن درهم، مکنی به ابوالاظهر. تابعی است. رجوع به صالح دهان شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن دعیم. طبرانی و بغوی او را به ضعف متهم کنند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن راشد. از عبدالله بن ابی مطرف روایت کند. وی شامی مجهول و حدیث او منکر است. بخاری گوید حدیث او صحیح نیست و عقیلی او را در ضعفا ذکر کند. ازدی گوید: بصری و متروک الحدیث است. (لسان المیزان ج ۳ صص ۱۶۸ - ۱۶۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن رزین. شیخ طوسی در فهرس گوید: او را اصلی است که حسن بن محبوب آن را از وی روایت کند و نجاشی گوید: وی از ابو عبدالله و منصور بن یونس از وی روایت کند و کتاب او را حسن بن محبوب نقل کرده است. علماء رجال متأخر نیز او را ذکر کرده اند. (تنقیح المقال ج ۲ صص ۹۱ - ۹۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن رستم، مکنی به ابی عبدالسلام، مولی بنی هاشم. تابعی است. او از ثوبان و ابوداود از وی روایت کند. محمد بن ادریس گوید: وی مجهول الحال است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن رستم، مکنی به ابی عامر خزاز. تابعی است. ابن قتیبه بواسطه اُصمعی از وی روایت کند و او از ایاس از عمر بن هبیره وزیر روایت آرد. (عیون الاخبار ج ۱ ص ۱۸). ابوبکر سجستانی گوید: صالح از عطاء از ابن عباس، و وکیع و حجاج از وی روایت کنند. (المصاحف ص ۱۷۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن رشدین کاتب، مکنی به ابی علی. یکی از ائمه کتاب و ماهر در سائر آداب است. او صحبت متنبی را دریافته و شعر او را روایت کرده است و وی را معانی جیدی است. ثعالبی گوید: محمد بن عمر الزاهر این اشعار را از وی انشاد کرد: قل لمولای منعماً لم صرمت المتیماً انت اعطشتنی الیک و ابکیتنی دما فاذا شئت ان تری عاشقاً میتاً ظماً فأدر فی نظری کک تجدنی توهما. روزی ابن ابی الزلازل به زیارت وی شد و او را به خانه نیافت، پس رقعہ ای بنوشت و از طاق به خانه افکند و نام خویش بنگاشت. چون صالح بیامد و نام وی بدید و رقعہ را بیافت و دانست که او را بر انقطاع از وی عتاب کرده است در وقت به خانه او شد و او به خانه نبود، پس نام خود بر در خانه او نوشت و رقعہ ای به خانه افکند که در آن این قطعه بود: قد و من خصنی بودک اذکی طول شوقی الیک فی القلب نارا سرت فیه تلقاء داری قصداً فاذا النور قد تغشى الیدیارا... چون ابن ابی الزلازل این رقعہ بدید این ابیات بدو نوشت: بأبی انت سابق لایجاری قاده نحوی اشتیاق فزارا عاقنی الحظ ان اراه و ان نق ضی عند اجتماعنا الاوطارا. (یتیمه الدهر ج ۱ صص ۳۱۷ - ۳۱۹). و نیز ثعالبی گوید قائد ابوتمیم سلیمان بن جعفر صالح بن رشدین را نامه کرد و او را به شراب خواند. وی نپذیرفت و این ابیات بدو فرستاد: یا ایها القائد الجلیل و من اصبح بالمکرمات یفتخر آلیت لاشرب المدام و ان کانت ذنوب المدام تغتفر یکفی انا العقل ان سورتها تجنی علی عقله و یعتذر. و قائد این ابیات در پاسخ او نوشت: ابا علی حاشاک یا أملی

من أن اراك الغداة تعتذر قلبي اذا غبت ساعة قلتي يكاد شوقاً اليك يستعر فسر الينا فوقتنا حسن ساعد فيه السحاب و المطر. (يتيمه الدهر ج ۱ صص ۳۱۹ - ۳۲۰). و هم ثعالبي از وی آرد که با قائد ابوتميم در ضيعة ای از آن او بوديم، چون شراب در ما اثر کرد به کنيز وی عبده نام که بدانجا رفت و آمد داشت نگرستم و شرابم بر آن واداشت که رقعۀ ای برگرفتم و بنوشتم: صالح لا يزال يطلب عبده من كريم يصفى الاخلاء وده قد بثت الغداة و جدی و حبی من ولی یولی لمولاه مجده فاذا شئت ان اری لك عبداً فتنفصل اباتميم بعبده. چون نامه برگرفت و بخواند خاموش شد. من بترسیدم و با او به می گساری پرداختم، سپس به خانه ای شدم که برای من پرداخته بود، در وقت کنیزک بیامد، جامه ای گرانبها و نیکو پوشیده و دُر جی همراه داشت که در آن طیب بسیار بود و رقعۀ ای که این ابیات در آن نوشته بود: قد بعثنا اباعلی بعبده و قضینا بذاک حق الموده و حمدناک اذ خطبت الينا اسئل الله أن يهنیک حمده فخذنہا فانت اکرَم کفو و هـی ما عشت کاسمها لك عبده. و خادمی که همراه کنیزک بود گفت مولای من می فرماید: بامداد از خانه بیرون مرو تا کس نزد تو فرستم و چون بامداد شد، قائد ابوتميم با کنیزکان مغنیه و طباخ و طعام فراوان و شراب به خانه من آمد و تا شب به خوردن و می گساری پرداختیم و او خرسند به خانه خود بازگشت. (يتيمه الدهر صص ۳۱۹ - ۳۲۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن رشید. وی فرزند هارون الرشید است و هنگام مرگ هارون به سل در قریه سناباد به ظاهر طوس حضور داشت و بر او نماز گزارد. (مجمعل التواریخ ص ۳۴۹) (کامل ابن اثیر ج ۶ ص ۸۵). ابن ابی اصیبعه از فرخ خادم مولی صالح آرد که: صالح به بصره بود و ابوالرازی عامل وی نیز بدانجا بود. و چون جبرئیل بن بختیشوع خانه خویش در میدان احداث کرد از مولای من درخواست تا پانصد ساجه بدو عطا کند و هر ساج را سیزده دینار بها بود. مولای من گفت پانصد بسیار است ولی ابوالرازی را نویسم تا دویست ساج تو را دهد. جبرئیل گفت نخواهم، من به مولای خود گفتم چنان بینم که جبرئیل به کین تو برخیزد. گفت جبرئیل نزد من خوارتر از هر خوار است، چه من هیچگاه داروی او بکار نبرم و معالجت او نپذیرم. سپس مولای من از امیرالمؤمنین مأمون درخواست تا به مهمانی او رود. مأمون پذیرفت و مولای من مجلسی آراست و چون مأمون بیامد و بنشست جبرئیل بدو گفت رخسار تو را دیگرگون بینم، سپس برخاست و نبض او بگرفت و گفت امیرالمؤمنین شربت سکنجبین خورد و غذا را واپس اندازد تا حال معلوم شود. مأمون چنان کرد و جبرئیل پی در پی نبض او میگرفت و چیزی نگذشت که خادمان جبرئیل با طبقی که در آن قرصه ای نان و آشی از کدو و ماش بود بیامدند و جبرئیل گفت روا ندارم که امیرالمؤمنین امروز از گوشت حیوانات خورد و بهتر که بدین غذا اکتفا کند. مأمون از آن غذا بخورد و بخفت و چون از خواب برخاست جبرئیل گفت بوی نیبذ حرارت را زیاد کند، رأی آن است که باز گردید. پس مأمون به خانه بازگشت و همهء نفقهء مولای من بهدر شد، سپس مولای من مرا گفت میان پذیرفتن دویست ساجه از پانصد ساجه و دعوت خلیفه جمع کردن میسر نباشد. (عیون الانباء ج ۱ ص ۱۳۳). و مادر صالح یکی از کنیزان هارون بود. (ابن اثیر ج ۶ ص ۸۶). و نیز ابن اثیر گوید: چون هارون در خراسان درگذشت صالح امین را نامه کرد و با آن عصا و برده و انگشتری خلافت به همراه رجاء خادم نزد وی به بغداد فرستاد. (ابن اثیر ج ۶ ص ۸۸) (حبيب السیر جزء سوم از ج ۲ ص ۲۸۶). و ابن عبدربه نام مادر صالح را نادر نوشته است. (عقدالفريد ج ۵ ص ۳۹۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن رُمیح. دارقطنی گوید: او بچیزی نیست. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن روبه. وی از عراقیین و از او یونس بن ابی اسحاق روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن روبه السمان. مجهول است. از وی شیب بن عمر روایت کند. ابن حبان وی را در ثقات آورده و گوید: از وی عثمان بن ابی زرعه و عبدالحمید بن ابی جعفر روایت کنند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن روزبه. رجوع به صالح بن محمد بن صالح شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن زیاد سوسی. رجوع به صالح سوسی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن سراج الدین. رجوع به صالح بن عمر بلقینی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن سرح. اسلم منقری از وی روایت آرد. احمد بن حنبل گوید: وی از خوارج است. ابن حبان او را در ثقات آورده و گوید: او از عمران بن حطان و از وی ابوالعلاء عمر بن العلاء یشکری روایت کند. ابوالفرج اصفهانی حدیثی درباره قضات بطریق وی از عایشه آورده است. (لسان المیزان ج ۳ صص ۱۶۹ - ۱۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سعید. از خواص محبین اهل بیت است. و در خان الصعاليك سامرا درك خدمت امام علی النقی کرد و از او روایت کند. (حبیب السیر چ تهران جزء اول از ج ۲ ص ۴۳۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سعید (یا سعد). وی مؤذن عمر بن عبدالعزیز بود. (تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۶۹) (سیره عمر بن عبدالعزیز ص ۱۷۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سعید أحول. شیخ طوسی در رجال او را از اصحاب امام کاظم موسی بن جعفر (ع) شمرده و گوید مجهول الحال است. سید صدرالدین او را با صالح بن سعید قماط یکی دانسته است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سعید جعفی کوفی. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) شمرده و ظاهراً امامی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سعید، مکنی به ابی سعید و ملقب به قماط. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) شمرده و در فهرس گوید: صالح بن سعید قماط مولای بنی اسد است و کتابی دارد که ابراهیم بن هاشم و جز او از اصحاب یونس آن را از وی روایت کنند. نجاشی گوید: وی از ابو عبدالله روایت کند و کتابی دارد و آن را عبیس بن هشام ناشر از وی روایت کند. حسن بن داود در رجال خود گوید: وی یکی از ارکان علم نسب بود، لیکن گفته ابن داود را دلیلی نیست و شاید وی را با صالح بن موسی اشتباه کرده است و نیز ممکن است که نام او خالد بن سعید باشد و بهبهانی گوید: شاید خالد و صالح دو برادرند و هر دو را یک کنیت بوده است. سید صدرالدین گوید: در باب نص بر امامت امام هادی علی بن محمد النقی در کتاب کافی روایتی از صالح موجود است که حسن حال او را می‌رساند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سلطان بن حسین حلبی. وی شافعی مذهب و در ادب و نحو زبردست بود. مولد او به حلب در ۱۱۵۷ ه. ق. و چون پدر وی پیوسته سفر میکرد نزد جد خود نشأت یافت و جد او از شاگردان ابو عبدالقادر محمد بن صالح مواهبی است. و چون صالح به چهارده سالگی رسید جد او درگذشت. صالح نزد عبدالهادی مصری و عبدالقادر دیری و ابوالیمن تاج الدین محمد بن طاهای عقاد و جز ایشان تلمذ کرد و از آنان و از ابوالفیض صاحب تاج العروس فی شرح القاموس اجازه روایت دارد. او را شعری اندک است. و اجازه مشجر مشتمل بر سلسله سند قرائت از اساتید خویش تا قراء سبعة ترتیب کرده و او به استنساخ کتابها علاقه ای خاص داشت. (اعلام النبلاء ج ۷ صص ۱۷۴ - ۱۷۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سلمه رازی. رجوع به صالح بن ابی حماد ابوالخیر رازی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن سلیمان. محمد بن عثمان بن ابی شیبه گوید: وی مرضی نیست. و او را از غیاث بن عبدالحمید حدیثی غریب است. مستغفری در ترجمه ابوالوقاص در صحابه آن حدیث را اخراج کرده است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سلیمان بن محمد عاملی صیداوی. وی به عراق شد و به کاظمین سکونت جست. شیخ حر در «أمل الأمل» گوید: وی شیخی عالم عابد صالح و فاضل بود. (روضات الجنات ص ۳۳۰ ذیل ترجمه صالح بن حسن جزائری).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سندی. شیخ حر در أمل الأمل گوید: مردی نیک و از شاگردان علامه حلی است. (روضات الجنات ص ۳۳۰ ذیل ترجمه صالح بن حسن جزائری).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سندی. شیخ طوسی در رجال وی را در عداد «من لم یرو عنهم» شمرده و گوید: او از انس بن عبدالرحمن و از وی ابراهیم بن هاشم روایت کند. و در فهرس گوید او را کتابی است که احمد بن ابی عبدالله از وی روایت کرده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سوید قدوری، مکنی به ابی عبدالسلام. او از حراس عمر بن عبدالعزیز است. در تهذیب تاریخ ابن عساکر از عمرو بن مهاجر آید که غیلان مولای آل عثمان و صالح بن سوید بنزد عمر بن عبدالعزیز شدند و عمر شنیده بود که آنان قائل به قدرند، پس آن دو را نزد خود خواست و پرسید که آیا علم خدا در بندگان نافذ است یا منتقض؟ گفتند: نافذ است. عمر گفت: پس سخن در چیست؟ پس آن دو بیرون رفتند و دیگر بار شنید که آن دو همچنان در کلام سخن میگویند، پس آنان را طلبید و پرسید که شما چه می گوئید؟ غیلان گفت: آنچه خدا گوید. عمر پرسید خدا چه گوید؟ گفت گوید: «هل اتی علی الانسان حین من الدهر لم یکن شیئاً مذکوراً. انا خلقنا الانسان من نطفة امشاج نبتلیه فجعلناه سمیعاً بصیراً. انا هدیناه السبیل اما شاکراً و اما کفوراً» (۱)، و خاموش شد. پس عمر او را گفت: بخوان و او بخواند تا به پایان سوره رسید: «و ماتشأون الا ان یشاء الله ان الله کان علیماً حکیماً. یدخل من یشاء فی رحمته و الظالمین اعد لهم عذاباً الیماً» (۲). پس عمر او را گفت ای پسر ماده خر، رحمت خدا را چگونه میبینی. شما فروع را گرفته و اصول را ترک میکنید و آنان را از نزد خود براند و چون به مرض موت افتاد شنید که آن دو تن همچنان به کلام مشغولند، پس ایشان را بطلبید و سخت غضبناک بود. عمرو بن مهاجر گوید: من پشت سر عمر و روبروی آن دو ایستاده بودم. عمر پرسید آنگاه که خدا شیطان را سجده فرمود مگر ندانست که او سجده نکند؟ من آنان را اشارت کردم تا بگفتند آری دانست. دیگر بار پرسید آنگاه که خدا آدم را بفرمود تا گندم نخورد دانست که آن را او خواهد خوردن؟ من اشارت کردم تا بگفتند آری میدانست. عمر بفرمود تا آن دو را از نزد وی برانند و اگر اشارت من نمی بود با آنان رفتاری صعب میکرد. سپس عمر بفرمود تا اجناد را نامه ها کردند خلاف آنچه صالح و غیلان می گفتند، لیکن عمر بمرد و آن نامه ها ارسال نشد و هم در این کتاب آرد که غیلان و صالح از مزاحم خواستند تا آنان را از حُرْس عمر کند. مزاحم ماجرا به عمر گفت و عمر بیسندید و آن دو را بدان شغل بگماشت لیکن از حمل شمشیر منع فرمود. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۶۹ - ۳۷۰). عسقلانی گوید: هشام بن عبدالملک در خلافت خویش او و غیلان را بکشت و از ابوزرعاء دمشقی آرد که رجاء بن حیاء هشام بن عبدالملک را نامه کرد که شنیده ام در کشتن غیلان و صالح دودلی، حالی که من کشتن آن دو را از قتل دوهزار رومی دوست تر دارم. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۰).

(۱) - قرآن ۷۶ / ۱ - ۳. (۲) - قرآن ۷۶ / ۳۰ و ۳۱.

صالح.

[ل] (اخ) ابن سهل بن منهال. ابن الجارود و اسحاق بن حکیم و زهری از وی روایت کنند و از او اسحاق بن بشر و قاسم بن جعفر روایت آرند. (ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۴۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سهل همدانی. وی از مردم همدان است. شیخ طوسی در رجال او را گاهی از اصحاب امام باقر (ع) و گاهی از اصحاب امام صادق (ع) شمرده و گوید: وی کوفی همدانی است. ابن غضائری گوید صالح از ابو عبدالله روایت کند. وی غالی و کذاب بود و جعل حدیث میکرد. کشی در رجال خویش از وی آرد که: من امام صادق را خدا میدانستم و چون بدو گفتم انکار کرد و گفت من بنده ای بیش نیستم. ابن طاوس در تحریر نیز این حکایت بیاورده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن سهیل همدانی. حسن بن داود او را در شمار ضعفاء آورده است. و شیخ طوسی او را از اصحاب امام صادق و کوفی شمرده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن شافع بن صالح. وی برادر حافظ ابوالفضل احمد بن شافع است. مولد او بسال ۴۷۴ ه. ق. بود و حدیث از ابومنصور خیاط و ابن الطیوری و جز آنان شنید، و فقه نزد ابی الوفاء بن عقیل آموخت و روایات نیز فراگرفت. دامغانی شهادت او می پذیرفت و سپس دریافت که او و ابوالمظفر بن صباح و کثیر بن سمالیک به دروغ گواهی میدهند، پس آنان را عقوبت کرد و شهادت ایشان از اعتبار بیفتاد. صالح بسال ۵۴۳ ه. ق. درگذشت. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن شجاع بن محمد بن ابی البقاء المدلجی المصری. وی صحیح مسلم را از ابوالمفاخر مأمونی روایت کند. او در صفر سال ۶۵۱ ه. ق. درگذشت. (حسن المحاضره ص ۱۷۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن شرحبیل، مکنی به ابی نعجه. رجوع به ابونعجه شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن شرف عاملی جبعی. وی جد زین الدین علی شهید ثانی است. در امل الأمل گوید وی فقیهی فاضل و از شاگردان علامه حلی است. صاحب ایجاز المقال او را صالح بن مشرف نامیده و آن خطاست. رجوع به روضات الجنات ص ۳۳۰ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن شریح سکونی. از تابعین و از مردم حمص است و از ابو عبیده بن جراح و ابوهریره و معاویه و جبیر بن نفیر و جز اینان روایت کند و از وی پسر او محمد بن صالح روایت آرد. ابوالحسین رازی گوید: او کاتب ابو عبیده بود و ابن حبان گوید او ثقة است و کتابت عبدالله بن قرط امیر حمص میکرد. رجوع به تهذیب ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۰ و لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۰ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن شهریار. رجوع به صالح بن مهران شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن شیخ بن عمیره بن حیان بن سرافهء أسدی. صاحب عیون الانباء از یوسف بن ابراهیم بن مهدی آرد که در اوائل سال ۲۱۷ ه. ق. صالح سخت بیمار شد و من به عیادت او رفتم (۱) و در این وقت اندکی بهبود یافته بود و حکایت کرد که جد وی عمیره را برادری بود و درگذشت و فرزندی نداشت، سپس آثار حمل در کنیزکی از کنیزکان او پدید گشت و اندکی از اندوه جدم بکاست و کنیزک را به خانه خویش آورد و بر حرم خویش مقدم داشت و آن کنیز دختری بیاورد و جدم آن دختر را بر فرزندان خود مقدم کرد و چون هنگام شوی دادن او شد بنفس خویش متحمل شد که از احوال خواستگاران او تحقیق کند و اخلاق و حسب آنان را بداند و در میان خواستگاران پسرعم خالد بن صفوان بن اهتم تمیمی بود. عمیره وی را گفت در نسب تو نیازی به تحقیق نیست و شوهری دختر برادرم را درخور باشی لیکن میباید اخلاق تو نیز بیازمایم. اگر ترا آسان است یک سال در سرای ما مقام کن تا معلوم افتد و گرنه تو را به نیکو وجهی بازپس فرستم. صالح گوید پدرم از جد خویش حدیث کرد که به هر شب از جوان اخلاقی متناقص به او نقل میکردند و او در کشف حقیقت درماند و چنان دانست که آن کس که او را مدح گوید بدو مایل و آنکه نکوهش کند درباره وی ستمکار است. پس خالد را نامه کرد و از اخلاق جوان پرسید و از او مشورت خواست. خالد پاسخ نوشت: پدر این پسر عم من از خوشخوی ترین مردمان بود و گذشتی نیکو داشت جز اینکه مبتلا به عهاری (۲) بود و صورتی زشت داشت و مادر این جوان از زیباترین و عقیف ترین زنان اما در بخل و سوء خلق و کم خردی بمانند بود و پسرعم من زشتی های پدر و مادر را پذیرفته و محاسن آن را از دست داده است. خود دانی، اگر خواهی دختر برادر خویش بدو ده و گرنه خیر او را از خدا خواهانم. صالح گفت چون جدم نامه را بخواند جوان را بطلبید و او را بر شتری نشاند و طعامی برای وی فراهم ساخت، آنگاه کس بدو گماشت تا او را از کوفه بیرون کردند. (عیون الانباء ج ۱ صص ۱۷۹ - ۱۸۰) (اخبار الحکماء صص ۳۸۹ - ۳۹۰). (۱) - در تاریخ الحکما گوید ابراهیم به دیدن او رفت. (۲) - بجای این کلمه در تاریخ الحکماء قفطی دمامه آمده است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن شیرزاد. ابن عبدربه گوید او در زمره کسانی است که خود را به کتابت معروف ساخت، لیکن کاتب نبود و یکی از شعرا در هجو وی گوید: حمار فی الکتابه یدعیها کدعوی آل حرب فی زیاد فدع عنک الکتابه لست منها ولو اغرقت ثوبک فی المداد. (عقد الفرید ج ۴ ص ۲۵۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن صالح بن حی. وی از فقهای زیدیه و برادر حسن بن صالح بن حی است. (ابن الندیم). و مؤسس فرقه صالحیه از زیدیان میباشد. (سمعانی ص ۳۴۷). شیخ طوسی در رجال گوید: صالح بن صالح بن حی ثوری کوفی همدانی از اصحاب صادق است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن صالح بن خوات بن جبیر انصاری. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام سجاد علی بن الحسین (ع) شمرده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن صباح بغدادی. وی از آدم بن ابی ایاس روایت کند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن صباح، مکنی به ابی الفضل اصفهانی. او از ابن عیینة و از وی علی بن حسن بن سلم روایت کند. رجوع به ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۴۸ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن صقر. او از عبدالله بن زهیر و از وی سعید بن واقد مزنی روایت کند. رجوع به عیون الاخبار ج ۱ ص ۱۸ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن طرفه بن احمد بن محمد بن طرفه بن کمیت حرستانی. وی به حدیث عنایتی داشت و از ابی ثعلبه روایت کند. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن طریف. اتباع او در جبال بربر بسر میبردند و وی دعوی پیغمبری کرد و دین تازه آورد و یا پس از او بعضی فرزندان وی ادعای پیغمبری کرده اند. ابن حزم گوید پیروان او منتظر رجوع وی بودند، تا اینکه در عصر ما (عشر خامس از مائه چهارم) آثار ایشان منقطع گشت. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن طریف ضبی، مکنی به ابی صیداء. تابعی است.

صالح.

[ل] (اخ) (الملک...) ابن ظاهر بن ناصر بن نجم الدین ایوب. یکی از ملوک سلسله ایوبیان است. پدر وی الظاهر بسال ۵۸۲ ه. ق. حاکم حلب بود. (تاریخ طبقات سلاطین اسلام، جدول ضمیمه ص ۶۸).

صالح.

[ل] (اخ) (الملک...) ابن عادل بن نجم الدین ایوب. نام وی اسماعیل و از سلاطین ایوبی دمشق است. او بسال ۶۳۵ ه. ق. در دمشق به سلطنت رسید و هم بدان سال معزول گشت و بار دیگر در ۶۳۷ سلطنت یافت و تا ۶۴۳ در آن مقام بیود. (تاریخ طبقات سلاطین

اسلام ص ۴۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عاصم ناقط. وی از کسائی روایت کند لیکن بر وی قرائت نکرده و اندکی از قرائت را یحیی بن آدم از وی روایت کند. (الفهرس ص ۴۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالجبار. وی از ابن جریح و ابن بیلمانی و از او عمر بن خالد حرانی روایت کند. (لسان المیزان ص ۱۷۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالجلیل. وی از زهاد و معاصر با مهدی خلیفه است. در کتاب الوزراء و الکتاب آمده است که صالح نزد مهدی رفت و او را موعظت کرد و سیرت عمرین را متذکر شد، صالح در پاسخ گفت: زمانه فاسد و مردمان دیگرگون شده اند و عادات نو پدید گشته، سپس جماعتی از اصحاب خود را که در نعمت بسر میبرند نام برد و عماره بن حمزه را نیز به شمار آورد و گفت شنیده ام او را هزار دواج از و بر است و بدون و بر نیز عده کثیر سوی دیگر اصناف آن. (الوزراء و الکتاب ص ۱۰۹). و رجوع به عیون الاخبار ج ۲ ص ۳۳۳ و عقدالفرید ج ۳ ص ۱۰۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالرحمن بن عمر. رجوع به علم الدین صالح شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالرحمان، مکنی به ابی الولید. صاحب کتاب الوزراء و الکتاب آرد که: صالح کاتب حجاج بن یوسف بود و زاذانفروخ دیوان فارسی را بعهدہ داشت، سپس زاذانفروخ صالح را بدان کار گماشت و او نزد وی مکانتی یافت و زاذانفروخ را گفت تو رئیس من هستی و من ترسم که منزلت تو نزد حجاج ساقط شود و مرا بر تو مقدم بدارد. وی گفت چنین نتواند شد، چه نیاز او به من بیش از نیاز من بدوست، زیرا وی کسی را نتواند یافت که حساب او بعهدہ گیرد. صالح گفت من اگر خواهم دیوان را به عربی برمیگردانم. گفت یک سطر از آن به عربی برگردان و او بسیاری از آن ترجمه کرد. زاذانفروخ اصحاب خویش را گفت جایی جز اینجا بطلبید (که اینجا مکان ما نیست). و حجاج بسال ۷۸ ه. ق. صالح را فرمود تا دواوین را به عربی برگرداند و عامه کتیب عراق چون مغیره بن ابی قره و قحدم بن ابی سلیمان و شیبه بن ایمن و دیگران شاگردان صالح اند. و گوید روزی حجاج صالح را گفت من درباره تو فکر کردم و در ریختن خون و گرفتن مال تو گناهی نمی بینم. صالح گفت مشکل کار هم اینجاست که این گفتار پس از تأمل بوده است. حجاج بخندید و سخن نگفت. (الوزراء و الکتاب ص ۲۳). و چون سلیمان بن عبدالملک به خلافت رسید دیوان حرب و دیوان صلاه و دیوان خراج را به یزید بن مهلب سپرد لکن یزید دیوان خراج را قبول نکرد و سلیمان را گفت تا صالح بن عبدالرحمن را بدان کار گمارد، و سلیمان پذیرفت. (الوزراء و الکتاب ص ۳۰). و چون یزید بن عبدالملک به خلافت رسید عمر بن هبیره را ولایت عراق داد. عمر از مکانتی که صالح را نزد یزید بود بیم داشت، سپس کاتب خود عبده غنبری را گفت که تو انیم صالح را کیفری کنیم؟ گفت مگر از راه ستم و گرنه گناهی بر او نمی بینم. گفت چگونه بر وی ستم کنیم؟ عبده

گفت صالح یزید بن مهلب را ششصد هزار درهم داده است و بدان برائتی نگرفته. سپس ابن هبیره یزید بن عبدالملک را نوشت که صالح را نزد من فرست که ما را بدو حاجتی است. یزید صالح را پرسید کار او با تو چیست؟ وی گفت: من در حالی از عراق بیرون شدم که دیوانها مرتب بود آنچنان که اگر گنگ و لالی را بر آن گمارند فهم تواند کرد. یزید صالح را نزد عمر بن هبیره فرستاد و چون بدانجا رسید عمر گفت تا او را شکنجه کنند. پس هر آزار که او را میدادند میگفت این قصاص است، چه من با مردم چنین کردم، تا آنکه او را عذابی کردند که فزایه نام داشت، صالح گفت من کسی را بدین عذاب معذب نکردم. چون تعذیب صالح شدت یافت، جبلة بن عبدالرحمان و جهان بن محرز و نعمان سکسکی به شفاعت نزد عمر شدند و گفتند صالح را ضمانت کنیم. عبده عنبری گفت مال حاضر سازید. گفتند پیش از شب حاضر آریم. کاتب نزد ابن هبیره شد و او را خبر داد لیکن تا به شب از نزد وی خارج نگشت و آنان برفتند و صالح بامداد در گذشته بود. (الوزراء و الکتاب ص ۳۶). ابن ندیم گوید: صالح مولی بنی تمیم و پدر وی عبدالرحمن از بردگان سجستان بود و کتابت زاذانفروخ میکرد، سپس نزد حجاج مکانت یافت و زاذان را گفت چنان بینم که امیر مرا بر تو مقدم دارد. زاذان گفت نتواند بود که به من محتاج است. صالح گفت به خدا سوگند اگر خواهم دیوان را به عربی برگردانم، توانم. زاذان گفت سطری چند از آن ترجمه کن تا بینم. وی چنان کرد. زاذان گفت چندی تمارض کن. صالح چنان کرد. حجاج تیادروس طبیب خویش را نزد او فرستاد و پزشک در وی علتی نیافت و زاذانفروخ این بشنید و صالح را گفت تا از تمارض دست بدارد. سپس چنان افتاد که زاذانفروخ در فتنه ابن اشعث به قتل رسید و حجاج صالح را بجای او گماشت و او ماجرای نقل دیوان را بدو گفت و حجاج وی را متقلد آن کار ساخت، سپس مردانشاه بن زاذانفروخ صالح را گفت با دهویه و ششویه چه کنی؟ گفت عشر و نصف عشر (؟) نویسم. گفت و ید (۱) را چه کنی؟ گفت و ایضاً نویسم... مردانشاه وی را گفت خدا بنیاد تو از دنیا بر کند آنچنانکه بنیاد فارسی را بر کنندی و فارسیان وی را یکصد هزار درهم دادند تا خویش را در آن کار ناتوان نماید لکن او نپذیرفت و عبدالحمید بن یحیی میگفت خدا صالح را پاداش نیک دهد که او را بر کتاب منّتی بزرگ است. (ابن الندیم ص ۳۳۸). در عقد الفرید آمده است: گویند نقل دیوان به زمان ولید انجام گرفت. (عقد الفرید ج ۵ ص ۱۶۳). ابن عساکر گوید او و پدر وی از اسیران سجستانند که ربیع بن زیاد حارثی در خلافت عثمان بن عفان آنان را اسیر گرفت، سپس زنی از بنی نزال آن دو را بخرید و آزاد کرد و صالح کتابت عربی و فارسی بیاموخت. صالح فصیح و زیبا بود و به دیوان زیاد و ابن زیاد تردد داشت و با احنف و بزرگان دیگر مصاحبت میکرد و او را حافظه ای قوی بود و آنچه میشنید به یاد می سپرد. او کتابت را از یکی از کاتبان حجاج بیاموخت و هنگامی که خواست دیوان را به عربی گرداند نویسندگان فرس سیصد هزار درم به او عرضه کردند تا از آن کار باز ایستد لکن صالح نپذیرفت و عامه کتاب بصره و کوفه کتابت از وی آموختند. سلیمان بن عبدالملک دیوان خراج عراق را بدو داد و عمر بن عبدالعزیز نیز یک سال او را بدان کار گماشت، سپس صالح استعفا کرد و عمر بپذیرفت و گویند او را معزول کرد. یزید بن مهلب از صالح درخواست تا مرغی به طعام او بیفزاید و او امتناع کرد و آنگاه که عاتکه را به زنی گرفت از وی درخواست تا حقوق یک ماهه او را برای ولیمه عروس بدو دهد و او سر باز زد. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۱). عبدالرحمان بن جوزی از ابن شوذب و او از ضمیره آرد که عمر بن عبدالعزیز صالح بن عبدالرحمان و صاحب او را در عراق به کاری گماشته بود و آنان بدو نوشتند که مردمان را جز شمشیر به صلاح نیارد. عمر در پاسخ نوشت: ای دو خبیث تر از خبیث و پست تر از پست، ریختن خون مسلمانان را به من عرضه می کنید و در نزد من خون هیچ مسلمان خوارتر از خون شما نیست. (سیره عمر بن عبدالعزیز ص ۹۱). (۱) - ظ: ایدی.

صالح.

[ل] [اخ] ابن عبدالقدوس. از افاضل متکلمین و از وجوه زنادقه است. ابن الندیم وی را در شمار متکلمینی آرد که با ظاهر اسلام در

باطن زندیق بودند (ص ۴۷۳) و گوید: او را پنجاه ورقه شعر است و متهم به زندقه بود. (ابن الندیم ص ۲۳۱). و در تکملهء فهرست آرد که وی متهم به زندقه بود و پسری از وی بمرد، صالح سخت بر او جزع میکرد. ابوالهذیل علاف شیخ معتزله به دیدن او شد و او را محزون دید و بدو گفت چون تو مردمان را همچون کشت می پنداری بر مردن فرزند جزع کردن درست نباشد. گفت از آن بر وی محزونم که کتاب الشکوک مرا نخواند. ابوالهذیل پرسید آن کتاب چیست؟ گفت کتابی در شکوک نوشته ام که هر کس آن را بخواند در آنچه هست چنان شک کند که گویی نبوده است و در آنچه نبوده چنان به شک افتد که گویی بوده است. ابوالهذیل گفت: حال که چنین است در مرگ فرزند خود شک کن و چنان پندار که نمرده است و نیز شک کن که او کتاب شکوک خوانده است، هر چند که آن را نخوانده باشد. (تکملهء ابن الندیم صص ۱ - ۲). خطیب کنیت وی را ابوالفضل ضبط می کند و می گوید: مولای اسد و یکی از شعراست. مهدی وی را تهمت زندقه بر نهاد و بطلبید و چون نزد وی حاضر شد و با او سخن گفت از غزارت علم و ادب و براءت حسن بیان و کثرت حکمت وی عجب کرد و بفرمود تا او را آزاد کنند و چون صالح پشت کرد دیگر بارش بطلبید و گفت آیا تو نگفته ای: مایلیغ الاعداء من جاهل مایلیغ الجاهل من نفسه و الشیخ لایترک اخلاقه حتی یواری فی ثری رمسه اذا ارعوی عاد الی جهله کذی الضنی عاد الی نکسه... گفت آری گفته ام. مهدی گفت پس تو اخلاق خویش وانگذاری و ما به حکم تو درباره تو حکم کنیم، سپس بفرمود تا او را بکشند و بر جسر بیاویختند و گویند مهدی را خبر دادند که وی ابیاتی در نکوهش پیامبر صلی الله علیه و سلم سروده است. مهدی او را بطلبید و پرسید این ابیات تو گفته ای؟ گفت نه به خدا سوگند، به خدا که یک چشم بهم زدن من شرک نیاورده ام، از خدا پرهیز و خون مرا به شبهت مریز که رسول فرمود حدود را به شبهه جاری مسازید و قرآن خواندن گرفت چندان که مهدی را بر او رقت آمد و بفرمود تا وی را رها کنند و چون پشت بکرد گفت قصیدهء سنتیهء خویش را بر من بخوان و صالح آن قصیده خواندن گرفت تا بدین بیت رسید: و الشیخ لایترک اخلاقه... مهدی بفرمود تا او را بکشند و گویند که وی به زندقه مشهور بود و شعر وی همه امثال و حکم و آداب است و از قصائد نیکوی صالح قصیدهء قافیهء اوست که این ابیات از آن است: المرء یجمع و الزمان یفرق و یظل یرقع و الخطوب تمزق و لان یعادی عاقلاً خیراً له من أن یكون له صدیق احمق فارغب بنفسک لاتصادق احمقاً ان الصدیق علی الصدیق مصدق و زن الکلام اذا نطقت فانما یبیدی عیوب ذوی العقول المنطق و من الرجال اذا استوت احلامهم من یستشار اذا استیشر فیطرق حتی یجیل بکل واد قلبه فیری و یعرف ما یقول فینطق... ابن عساکر از قریش ختلی آرد که: مهدی مرا بطلبید و بفرمود تا با برید به دمشق روم و عهدی برای من به امیر هر بلد بنوش و بگفت که در دمشق به دکان عطاری (یا قطنی) روم و در آنجا پیرمردی را که خضاب کرده و صالح بن عبدالقدوس نام دارد گرفته نزد او برم. قریش گوید: به دمشق شدم و آن مرد را بدانجا بدیدم، پس وی را سخت بگرفتم و عهد مهدی بر مردم بخواندم، مردمان به یک سو رفتند و مرا با او بگذاشتند. من قیدها که از پیش برای او آماده کرده بودم در پای وی بنهادم و با برید به بغداد شدیم و او را نزد مهدی بردم. مهدی پرسید صالح بن عبدالقدوس تویی؟ گفت: آری. گفت زندیقی؟ گفت نه، ولی مردی شاعرم که در شعر سخن به فسق گویم. مهدی گفت بخوان! صالح اندکی به خود پیچید، سپس کتاب زندقه را قرائت کرد (؟) و گفت یا امیرالمؤمنین توبه کردم، مرا ببخش و مکش. خلیفه گفت: قصیدهء سینیهء خود بر من بخوان و چون بخواند، خلیفه مرا گفت ای قریش او را به زندان بر. چون بیرون شدیم بفرمود تا او را باز گردانم و گفت ای صالح تو نگفته ای و الشیخ لایترک اخلاقه...؟ گفت: آری من گفته ام. مهدی گفت پس تو نیز اخلاق خود ترک نگویی تا بمیری. سپس چهار تن خادم را که در خدمت او بودند گفت تا چهار جانب وی بگرفتند و خود با یک ضربت او را دو پاره کرد. و مرا فرمود که نیمی از جسد وی در جانب شرقی و نیمی در جانب غربی بیاویزم. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۷۱ - ۳۷۶). صاحب النقص گوید: وی نخست مجبری و قدری و مشبهی بود و در آخر ملحد شد. (النقص چ تهران ص ۱۵۶). و صاحب مجمل التواریخ و القصاص او را در شمار جماعتی آورده است که در عهد هادی زندقه گرفتند. (مجممل التواریخ و القصاص ص ۳۳۸). در فوات الوفيات از مرزبانی آرد

که: صالح حکیم شعر و زندیقی متکلم بود، مهدی صالح را آنگاه که پیری سالخورده بود بعلت زندقه وی بکشت. او راست: ماتبلغ الاعداء من جاهل مایبلغ الجاهل من نفسه. احمد بن عدی گوید: صالح از مردم بصره بود و در آنجا مردمان را موعظت میکرد و بر آنان قصه میخواند و او را در حکمت کلامی نیکوست. و از شعر اوست: لایعجبنک من یصون ثیابه حذر الغبار و عرضه مبذول و لربما افتقر الفتی فرأیته دنس الثیاب و عرضه مغسول. مهدی با دست خود وی را دو نیمه کرد و جسد وی در بغداد بیاویختند. احمد بن عبدالرحمن گوید: صالح را به خواب دیدم خندان، وی را پرسیدم خدای با تو چه معاملت کرد و چگونه رستی؟ گفت بر خدایی که هیچ چیز بر او پنهان نیست در آدمم و او مرا به رحمت خویش استقبال فرمود و گفت دانستم از آنچه بر تو می بستند بری هستی. (فوات الوفيات ج ۱ ص ۱۹۳). ابن حجر در لسان المیزان گوید وی از مردم ازد و صاحب فلسفه و زندقه است. نسائی گوید: ثقه نیست و یحیی بن معین گوید: لیس بشیء. ابن عدی گوید: در بصره موعظت میکرد و قصه میگفت و از وی حدیثی اندک دیده ام. سپس ابن حجر گوید: این اشعار او راست: مایبلغ الاعداء من جاهل مایبلغ الجاهل من نفسه و الشیخ لایترک اخلاقه حتی یواری فی ثری رمسه اذا ارعوی عاد الی جهله لدی الضنی عاد الی نکسه و ان من ادبته فی الصبا کالعود یسقی الماء فی غرسه حتی تراه مورقاً ناضراً بعد الذی ابصرت من بیسه. و صاحب غریب الفوائد او را در شمار ابن مقفع و ابن ابی العوجاء و ابن زبرقان و دیگر مشهورین به زندقه آرد و گوید: به امر دین متهاون بود و عبدالله بن معتر در «طبقات الشعراء» از زیاد بن احمد حظلی آرد که: تنی چند از ادباء [زندقه] فراهم شده و مناشده میکردند و چون وقت نماز شد صالح بن عبدالقدوس برخاست و نمازی کامل بگزارد و چون از وی سبب پرسیدند گفت: عادت بلد است و راحت جسد. و از شعر اوست: یستحسن الناس ما قال الغنی و لا یستقبحون له فع و ان قبحا و یزدری الناس من امسی اخا عدم منهم و ان کان من یوزن به رجحا. (لسان المیزان صص ۱۷۲ - ۱۷۴). و رجوع به معجم الادباء ج ۴ ص ۲۶۶ و عقد الفرید ج ۲ صص ۲۶۰ - ۲۶۱ و الاعلام زر کلی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالکریم بحرانی. مؤلف روضات گوید: صالح بن عبدالکریم کرزکانی بحرینی با شیخ جعفر بن کمال الدین بحرینی معاصر و دوست بود و از بحرین به شیراز شدند که در آن روز مرکز فضلا بود و مدتی بیودند، سپس مواضعه کردند که یکی به هند رود و دیگری در ایران باشد و هر که را بی نیازی زودتر نصیب افتد، دیگری را دستگیری کند. پس شیخ جعفر به هندوستان رفت و در حیدرآباد مسکن گزید و شیخ صالح در شیراز بماند و هر دو مقامی منیع یافتند و مرجع امور گشتند و شیخ جعفر به هندوستان بسال ۱۰۸۸ ه. ق. درگذشت. (روضات الجنات ص ۱۴۹ و ۳۳۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالکریم عابد. ابن ابی حاتم او را بغدادی داند و از فضیل بن عیاض و سفیان بن عینه روایت کند و از وی اسحاق بن موسی انصاری و محمد بن حسین برجلانی و علی بن موفق و جز اینان روایت کرده اند. وی بسال ۲۰۸ ه. ق. درگذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۱۲ - ۳۱۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله. وی مولای المعتمد علی الله عباسی است و از عثمان بن ابی شیبه روایت کند. و عبدالله بن عدی جرجانی در سامراء از وی روایت کرده است. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۲۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله بن ابی فروه، مکنی به ابی عفراء. تابعی است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله بن جعفر اسدی کوفی، ملقب به محیی الدین. ابن الصباغ محدث نیشابوری ترجمه او بیاورده است. (روضات الجنات ص ۴۸۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله بن حسن، مکنی به ابی الفضل هاشمی عباسی. ابن عدی از وی و او به یک واسطه از عمر روایت کند. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله بن عبدالقدوس. رجوع به صالح بن عبدالقدوس شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله ازدی، مکنی به ابی یحیی بصری. وی از ابی جوزا روایت کند. ابوالفتح ازدی گوید: در حال او مردد باشم. عقیلی گوید: وی بصری است و ابی یحیی کنیت اوست. رجوع به لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله ترمذی، مکنی به ابی عبدالله. وی ساکن بغداد بود، و از مالک و حماد بن یحیی الابع و عبدالوارث بن سعید و عبث بن قاسم و شریک بن عبدالله و جعفر بن سلیمان و فرج بن فضاله و ابی نصر یحیی بن کثیر و یحیی بن زکریا بن ابی زائده و عمر بن هارون بلخی و محمد بن محمد فضیل بن غزوان و معاذ بن معاذ عنبری روایت کند. و از وی محمد بن اسحاق صاغانی و عباس بن محمد دوری و احمد بن زیاد سمسار و ابوبکر بن ابی الدنیا و عبدالله بن احمد بن حنبل و صالح بن محمد جزره و ابوزرعه و ابوحاتم رازیان روایت کنند. وی بسال ۲۳۱ ه. ق. درگذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۱۵ - ۳۱۶). عسقلانی گوید: ابن حبان در کتاب ثقات وی را ستوده است. و او جز صالح بن محمد ترمذی مذموم است و ابوعون را قصیده ای است که در آن صالح بن محمد را قدح و صالح بن عبدالله را مدح گفته است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله جلاب. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام عسکری حسن بن علی (ع) شمرده است. بهبهانی در تعلیقه گوید: وی برادر شاهیویه بن عبدالله جلاب است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله خثعمی. شیخ طوسی در رجال او را با نسبت کوفی از اصحاب امام صادق (ع) شمرده و بار دیگر بی ذکر نسبت کوفی، گوید از اصحاب امام علی بن موسی الرضا (ع) است. صاحب جامع الرواة گوید: شاید که دو تن باشند و این احتمال بی جاست. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله قیروانی. وی از مالک روایتی منکر دارد و از او فرزند وی فضل روایت کند. خطیب هر دو را مجهول شمرده و دارقطنی آنان را ضعیف خوانده است. (لسان المیزان ج ۳ صص ۱۷۴ - ۱۷۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله کرمانی. از ابوامامه بن سهل روایت کند. ازدی گوید متروک است. داود بن قیس از وی و از صالح بن جبیر روایت کند. نباتی وی را ضعیف شمرده است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله، کوفی أحول. شیخ طوسی او را در شمار اصحاب امام صادق (ع) آورده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالله، مکنی به ابی شعیب انصاری. محدث است و در دمشق میزیست. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبدالملک تمیمی خراسانی. وی از شاگردان اسحاق بن حماد استاد خط عربی است. (الفهرست ص ۱۱). و رجوع به ابوالفضل صالح بن عبدالملک شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عبید بن هانی. وی از مردم قریه نوی و امام قریه حراکه است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عجلان. ازدی گوید: در صحت حدیث او شک کرده اند. و فلیح بن سلیمان گوید: مدنی است. رجوع به لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عدی، ملقب به شقران. رجوع به صالح شقران شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عطاء بن خباب. محدث است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عطیه. وی از شیعیان علوی است و مروان بن ابی حفصه را که از شعرا و شیعه‌ء عباسی است بکشت. ابوالفرج گوید: چون مروان بن ابی حفصه این شعر بگفت: انی یكون و لیس ذاک بکائن لبنی البنات وراثه الاعمام و صالح بن عطیه آن را بشنید، با خدای خویش عهد کرد که او را بکشد، پس با او طرح دوستی کرد و چون مروان را تب عارض شد و بستری گشت صالح به خانه او شد و چون تنها بماندند صالح گلوی وی بگرفت و رها نکرد تا جان بداد. (ضحی الاسلام ج ۳ ص ۳۱۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عقبه. شیخ طوسی در رجال یک بار او را در شمار اصحاب امام باقر محمد بن علی (ع) و یک بار در عداد اصحاب امام کاظم موسی بن جعفر بن محمد بن علی (ع) آورده است و گوید: مجهول الحال است. علمای متأخر علم رجال نیز از او ذکری نکرده اند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عقبه بن خالد اسدی. نجاشی گوید: او را کتابی است و محمد بن ایوب آن را از وی روایت کند. ظاهراً امامی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عقبه بن قیس بن سمعان بن ابی زبینه و در برخی نسخ زَنَحَه و در برخی کتب رجال بَرِيحَه و در کافی ابُو زَبِيحَه آمده و صاحب ایضاح الاشتباه نیز آن را از کتاب برقی چنین نقل کرده است. شیخ طوسی در رجال گاهی او را در شمار اصحاب امام صادق (ع) و گاهی در شمار اصحاب امام کاظم (ع) آورده است و در بعضی نسخ رجال شیخ در باب «من لم یرو عنهم علیهم السلام» نیز صالح بن عقبه را ذکر کرده و گوید: اسماعیل بن بزیر از وی روایت کند. و نیز شیخ طوسی در الفهرس گوید صالح بن عقبه را کتابی است که محمد بن اسماعیل بن بزیر آن را روایت کرده است. رجوع به تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن علاء. مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن علی. محدث است و به سند خود از جابر بن عبدالله انصاری روایت کند. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن علی بن عبدالله بن عباس. رجوع به صالح عباسی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن علی بن عطیہ اضخم، مکنی به ابی محمد بصری. علامه در خلاصۃ الاقوال فی علم الرجال و حسن بن داود در باب دوم رجال از او نام برده اند و گویند اخباری و ضعیف بوده است. و بعضی گویند شاید وی همان صالح بن علی بن عطیہ بغدادی است و برخی او را با صالح ابومحمد یکی شمرده اند. در جامع الرواء آمده است که ابراهیم بن عقبه از وی روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ صص ۹۳ - ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن علی بن عطیہ بغدادی. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام علی بن موسی الرضا (ع) شمرده است و ظاهراً امامی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن علی الهاشمی. او از احمد بن حنبل روایت کند. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن علی نوفلی. او از احمد بن حنبل روایت کند. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمار جهنی. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق جعفر بن محمد آورده است و گویا او امامی و مجهول است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمر بن ابی بکر سکسکی شافعی، مکنی به ابی عبدالله و معروف به بریہی. او راست: شرحی بر کتاب کافی در فرائض و میراث تألیف اسحاق بن یوسف فرضی زرقالی. وی بسال ۷۱۴ ه. ق. در گذشت. (کشف الظنون).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمر بُلّینی قاضی شافعی، ملقب به علم الدین. او راست: التجرد و الاهتمام بجمع فتاوی الوالد شیخ الاسلام، که در این کتاب فتاوی پدر خویش شیخ الاسلام سراج الدین عمر بلقینی را فراهم آورده و به شعبان سال ۸۳۰ ه. ق. از آن فارغ شده است. وفات وی بسال ۸۶۸ بود. (کشف الظنون ج ۱ ص ۲۴۹). و نیز او راست: الجوهر الفرد فی ما یخالف فیہ الحر العبد. تذکره علم الدین بلقینی. تفسیر بلقینی. تحفه الامین فی من یقبل قوله بلا یمین. (کشف الظنون ج ۱ صص ۲۶۰، ۲۷۵، ۳۰۷، ۴۱۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمر قصار، مکنی به ابی شعیب. وی از رُسَیته و از او عبدالرحمان بن محمد بن سیاه مذکر روایت کند. (ذکر اخبار

اصفهان ج ۱ ص ۳۵۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمران بن حرب، یا صالح بن عمران بن صالح بن عمران عبدالله، مکنی به ابی شعیب دعا. او بخاری الاصل است و از سعید بن داود زنبیری و ابونعیم فضل بن دکین و ابوغسان نهدی و سلیمان بن حرب و مسلم بن ابراهیم و عفان بن مسلم و عبیدالله عیشی و حسن بن بشیر بن سلم و ابوعبید قاسم بن سلام و محمد بن حمید رازی روایت کند و از وی یحیی بن محمد بن صاعد و احمد بن کامل قاضی و اسماعیل بن علی خطیبی و ابوبکر شافعی و جز آنان روایت کنند. ابوالحسین بن منادی گوید: حدیث وی قوی نیست. محمد بن احمد بن رزق گفته است که صالح دعا در بیست و یکم ذوالقعدة ۲۸۵ هـ . ق. در گذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۲۱). و رجوع به لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمران بن شعیب. او از احمد بن حنبل روایت کند. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمران سغدی. چون پدران وی مقیم سغد بودند از اینرو به سغدی معروف گشت. وی به اخبار پیمبر معرفت داشت. او راست: عراة ذات الابطال. (ابن الندیم ص ۱۳۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمرو. وی از ابان روایت کند. دارقطنی گوید: او احادیثی منکر دارد. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن عمیر. نام او حارث است. ابن عساکر از ابی حاتم آرد که نام او صالح است نه حارث. رجوع به حارث بن عمیر شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن عیسی بن عمرو بن بزیع. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام هادی علی بن محمد (ع) شمرده است و در نسخه ای از این کتاب پدر وی را موسی نوشته اند و شاید وی امامی و مجهول است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن فتح بن حارث، مکنی به ابی محمد شامی. وی از فضل بن احمد بن عامر شامی و از او مکی بن محمد بن عمر روایت کند. ابن عساکر گوید مجهول است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۵). صالح به دمشق شد و بدانجا حدیث گفت لیکن مجهول الحال است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۷۷ - ۳۷۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن فکاک و یا صالح حماد. در تاریخ سیستان آمده است که چون هرثمه بن أعین حکم بن سنان را سوی سیستان فرستاد صالح بن فکاک سپاه سالار حکم بود و حکم او را به حرب خوارج فرستاد و حربی سخت بکردند و صالح و یاران او کشته شدند و اندکی به هزیمت رفتند. (تاریخ سیستان صص ۱۶۱ - ۱۶۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن فیروز عکی. وی شاعری زبردست و سواری چابک و در جنگ صفین با معاویه بود، و چون مبارز طلید مالک اشتر بسوی او شد، و عکی این رجز برخواند: یا صاحب الطرف الحصان الادهم اقدم اذا شئت علينا اقدم انا ابن ذی العز و ذی التکریم سید عک کل عک فاعلم. اشتر پیشدستی کرد و با ضربتی او را بکشت. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن قاضی. رجوع به صالح بن جلال الدین قاضی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن قطب الدین امین بن صلاح الدین رشید. یکی از اجداد شاه اسماعیل صفوی است. در حیب السیر آرد که قطب الدین همت والانهمت بر تربیت فرزند سعادت‌مند خود مقصور گردانید و بهنگام مرگ او را ولیعهد کرد و پس از شیخ صالح فرزند او امین الدین جبرئیل بجای او نشست. (از حیب السیر جزء چهارم از ج ۳ ص ۳۲۴). و رجوع به تاریخ ادبیات برون ترجمه رشید یاسمی ذیل ص ۲۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن قطن. ابن منده روایتی از وی نقل کند و ابن جوزی گوید در اسناد روایت او مجاهیل بسیارند. (از لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن قمر. یکی از شعرای حلب. او در اواخر قرن یازدهم میزیست و اندکی از اشعار او در اعلام النبلاء ج ۶ ص ۴۰۶ آمده است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن کنده. مجهول است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن کیسان. وی مولای زنی از دوس است و گویند مولای بنی غفار است و مکنی به ابی محمد و یا ابی الحارث. وی ابن عمر را درک کرد و از سالم بن عبدالله و سلیمان بن یسار و عروه بن زبیر و زهری و غیر آنان روایت کند. و از او عمر بن دینار و

مالک بن انس و عبدالعزیز بن ماجشون و سفیان بن عیینة روایت کنند و از طریق ابی یعلی از سفیان بن عیینة روایت است که عمر بن دینار گفت نزد صالح روید که او به حدیث حسن حدیث کند. مصعب گوید وی مردی عالم بود و عمر بن عبدالعزیز او را به خود مخصوص گردانید و از او اخذ میکرد، سپس ولید او را به پسر خویش عبدالعزیز مخصوص کرد و او از وی فرامیگرفت. صالح حدیث و فقه و مروت را فراهم آورده بود. هیشم بن عدی و ابن معین او را از تابعین مدینه شمرده اند. ابن خیاط گوید وی از مردم اصبح و واقدی گوید از مردم دوس است. او پس از یکصد و چهل درگذشت. حارث گوید صالح ثقة و کثیرالحدیث بود. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ صص ۳۷۸ - ۳۷۹). در سیره عمر بن عبدالعزیز است که عبدالعزیز بن مروان، فرزند خود عمر را از شام به مدینه فرستاد تا ادب آموزد و صالح بن کیسان را نامه کرد تا ملازم او باشد. و عمر نزد عبیدالله بن عبدالله درس فرامیگرفت، و صالح وقت نماز با وی بود. روزی دیر به نماز شد. عمر سبب پرسید. گفت گیسوان شانه میزدم! عمر گفت کار موهای تو بدانجا کشیده است که از نماز بازمانی؟ سپس ماجرا به پدر نوشت و با صالح سخن نگفت تا وی گیسوان خود بتراشید. (سیره عمر بن عبدالعزیز ص ۹). در المصاحف مصحف وی را نام برده و اختلاف آن را بیان کرده است. (المصاحف سجستانی ج ۱۹۳۷ م. ص ۹۱). و رجوع به عقدالفرید ج ۵ ص ۲۸ و الاعلام زرکلی ص ۴۲۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن لؤلؤ. رجوع به صالح بن بدرالدین لؤلؤ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن مالک، مکنی به ابی عبیدالله خوارزمی. وی ساکن بغداد بود و از عبدالعزیز بن عبدالله ماجشون و عبدالاعلی بن ابی مساور و صالح مری و ابو عبیده الناجی و حفص بن سلیمان بزاز و ابومسلم قائد اعمش و عیسی بن یونس روایت کند، و از وی ابوبکر بن ابی الدنیا و عبدالله بن احمد بن حنبل و ابراهیم بن عبدالله مخرمی و ابوالقاسم بغوی روایت کنند. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مبارک. او راست: مقامات خواجه بهاءالدین نقشبندی. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح.

[ل] (اخ) ابن متوکل، مکنی به ابی کثیر. وی صحابی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵). ابن حجر گوید: صالح مولای مازن بن عسویه است. ابن منده به سند خویش حدیث کند که صالح مردی خوش صورت بود، چون با سیدش مازن نزد رسول خدا شدند پیغمبر مازن را فرمود این مرد که همراه توست کیست؟ گفت غلام من صالح بن متوکل است. پیغمبر فرمود درباره او نیکی کن. مازن او را آزاد کرد. ابن منده گوید صالح و مولای وی در خلافت عثمان در بردعه به قتل رسیدند. (الاصابة ج ۳ ص ۲۳۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد. از لیث بن سعد روایت کند. نباتی از ابن حبان آرد که نقل روایت او روا نیست. رجوع به لسان المیزان ج ۳

صص ۱۷۶ - ۱۷۷ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن حسن بن موسی، مکنی به ابی محمد مؤدب. خطیب گوید وی از احمد بن سلمان نجاد و علی بن محمد بن زبیر کوفی و احمد بن کامل قاضی و ابوعلی بن صواف روایت کند. او مردی راست گوی بود و من از وی بسال ۴۰۸ ه. ق. حدیث نوشتم. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن زائده، مکنی به ابی واقد لیثی مدینی. تابعی است. و از انس و ابی اروی دوسی صحابی و سعید بن مسیب و سالم بن عبدالله و ابوسلمه بن عبدالله دوسی روایت کند، و از وی در اوردی و حافظ ابویعلی و دیگران روایت کنند. (از تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۷۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن زین العابدین موسوی عاملی. صاحب روضات گوید او مردی فاضل بود و نزد شیعه و سنی در جبل عامل حرمتی داشت. وی داماد شیخ علی بن یحیی الدین بن شیخ علی بن محمد بن حسن بن شهید ثانی است و فرزند او سید صدرالدین عاملی جد خانواده صدر است که در اصفهان و بغداد مشهورند. سید صالح بر اثر حوادث ناچار به ترک وطن خود شد و مدت‌ها در بغداد و کاظمین ساکن بود. وی معاصر سید محسن بن حسن اعرجی و شیخ جعفر کاشف الغطاء و سید جواد عاملی و شیخ سلیمان عاملی است. (روضات الجنات ص ۳۳۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن سعید ثقفی. وی شیخی ثقة است و از سلمه و ابومسعود و جز ایشان روایت کند. (ذکر اخبار اصفهان صص ۳۴۹ - ۳۵۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن سهل. وی از جانب امام باقر (ع) متولی اوقاف قم بود. رجوع به تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن شاذان کرخی. وی در اصفهان سکونت جست و سفری به دمشق و مصر و مکه کرد و حدیث شنید. او از بریده و از ابوالشیخ عبدالله بن محمد بن جعفر و ابن مقری روایت کنند. وی به رجب سال ۳۲۴ ه. ق. در مکه درگذشت. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۸۰). و در ذکر اخبار اصفهان نسبت او را کرچی آرد و کنیت او ابوالفضل بود. او در مصر روایت کرد و بسال ۳۱۸ ه. ق. به اصفهان شد. (ذکر اخبار اصفهان ص ۳۴۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن صالح بن علی بن یحیی بن عبدالله بن محمد بن عبیدالله بن عیسی بن موسی بن محمد بن علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب، مکنی به ابی عیسی هاشمی، معروف به ابن ام شیبان. وی از عبدالله بن اسحاق بن ابراهیم معروف به ابن الخراسانی و از وی قاضی ابو عبدالله صیمری روایت کند. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن صالح حجازی، مکنی به ابی شعیب و ملقب به مطوعی مستملی. او در دمشق از عده ای حدیث شنید و سماع او بسال ۴۰۱ ه. ق. بوده است. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۸۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن صالح، مکنی به ابی علی موصلی. در تاریخ بغداد گوید: وی به بغداد آمد و از احمد بن حسن بن عبدالجبار صوفی روایت کند و از وی عمر بن ابراهیم کتانی مقری حدیث کند. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۳۰ - ۳۳۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن صالح، مکنی به ابی علی و ملقب به جلاب و معروف به ابن روزبه. وی از بغداد است و پس از سال ۳۰۰ ه. ق. به مصر شد. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۸۰). خطیب گوید: صالح از دوری و یعقوب دورقی و رزق اللهین موسی اسکاف و اسحاق بن بهلول تنوخی و محمد بن اسماعیل حسانی روایت کند و از وی حسن بن حبیب دمشقی روایت آرد. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۲۸ - ۳۲۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن عبدالله بن احمد تمر تاشی. رجوع به صالح تمر تاشی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن عبدالله بن زیاد بن دراج، مکنی به ابی توبه کاتب. او از ابوالعتاهیه شاعر و ابو عمرو شیبانی و هارون بن حاتم و ابوسعید اصمعی و محمد بن زیاد بن اعرابی روایت کند و از وی ابوعلی حسن بن علی بن عزری و محمد بن خلف بن مرزبان و محمد بن عبدالملک تاریخی و ابو عبدالله حکیمی روایت کنند. خطیب به اسناد خویش از صالح آرد که ابن الاعرابی این ابیات بر ما انشاء کرد: کانت سلیمی اذا ما جئت طارقها و احمد الليل نار الموقد الصالی قاروره من عبیر عند ذی لطف من الدنانیر کالوه بمثقال. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۹).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن عبدالله بن عبدالرحمان، مکنی به ابی الفضل رازی. مولد وی بغداد و در جانب شرقی این بلد در مربعه ابو عبیدالله ساکن بود. وی از عباد بن موسی ازرق و عفان بن مسلم و محمد بن عمر قصبی و سلیمان بن حرب و معاویه بن عمرو و عاصم بن علی و سعید بن سلیمان و حسن بن بشر بن سلم و علی بن جعد و حکم بن موسی و خالد بن خدش و یحیی بن ایوب عابد

روایت کند و از وی ابو عمرو بن سماک و احمد بن فضل بن خزیمه و عبدالصمد بن علی طستی و ابوبکر بن کامل و ابوسهل بن زیاد و ابوبکر شافعی روایت کنند. دارقطنی وی را ثقه شمرده است. و او به شوال سال ۲۸۳ ه. ق. در گذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۲۰ - ۳۲۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن عبدالوهاب بن حمزه، مکنی به ابی طیب بغدادی. وی در سمرقند سکونت جست و در آنجا از عبدالله بن محمد بغوی روایت کرد. ابوسعید ادریسی گوید: وی فاضل و خیر و ناسک و ثقه بود و بسال ۳۵۴ ه. ق. در سمرقند از وی حدیث نوشتیم و پس از چند روز در گذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن عمرو بن حبیب بن حسان بن منذر بن عمار اسدی، مولی بنی اسد بن خزیمه. کنیت وی ابوعلی و ملقب به جَزْرَة. حافظی عارف از ائمه حدیث و مرجع علم آثار و معرفت نقلیه اخبار است. وی سفر بسیار کرد و در شام و مصر و خراسان مشایخ را بدید و از بغداد به بخارا شد و در آنجا سکونت جست و روزگاری حدیث از حفظ می گفت و کتابی نداشت. او از سعید بن سلیمان و علی بن جعد و خالد بن خدّاش و عبیدالله عیشی و ابونصر تمار و هدبه بن خالد و ابراهیم بن حجاج سامی و یحیی بن معین و منجاب بن حارث و علی بن مدینی و ابوبکر و عثمان و قاسم پسران ابی شیبّه و محمد بن عبدالله بن نمیر و یحیی بن حمّانی و ابوریع زهرانی و احمد بن صالح مصری و هشام بن عمار دمشقی و حکم بن موسی و هیشم بن خارجّه و هارون بن معروف و ابراهیم بن زیاد سبلان و ابراهیم بن منذر حزامی و داود بن عمرو ضبی و نوح بن حبیب قومسی و وهب بن بقیه واسطی و محمد بن عباد مکی و سربج بن یونس و بسیاری دیگر روایت کند. او مردی صدوق، ثبت و امین است و به مزاح و دعابت مشهور. گویند وی را بدانجهت جزره خوانند که هنگام قرائت حدیثی لفظ خرزه را جزره خواند. و گویند که در بخارا مردی حافظ بود ملقب به جمل. روزی با صالح جزره به راه می رفت، پس به اشتری رسیدند که بار جزره بر پشت داشت. جمل خواست که صالح را خجل کند، پرسید ای اباعلی بر پشت این اشتر چیست؟ صالح گفت این منم که بر پشت توام. از صالح نقل است که در بغداد دو شاعر بودند یکی معتزلی و دیگری صاحب حدیث، روزی مرد معتزلی بر من گذشت و گفت: ای پسرک من چند نویسی؟ چشمانت کور و پشتت خم شود سپس به گور روی. و کتاب من بگرفت و بر آن بنوشت: ان القرائه و التفقه و التشاغل بالعلوم اصل المذله و الاضاقه و المهانه و الهموم. سپس او برفت، دیگری بیامد و آن دو بیت را بخواند و گفت: دروغ گفت این دشمن خود بلکه نام تو بلند و علم تو منتشر و با نام پیغمبر تا آخرالزمان باقی خواهد ماند. و این دو بیت بنوشت: ان التشاغل بالدفاتر و الکتابه و الدراسه اصل التقیه و التزهّد و الریاسه و السیاسه. و از صالح نقل است: مرا با هشام بن عمار شرط بود که هر شب یک ورقه به انتخاب خویش بر او بخوانم و من کاغذ فرعونی (۱) برمیگرفتم و با خطی مقررتم می نوشتم و چون شب فرامیرسید بر وی میخواندم تا وقت نماز شام می شد، پس چون نماز شام ادا میکرد باز به خواندن آغاز می کردم و او میگفت ای صالح این ورقه نیست بلکه شقه است. و نیز بکر بن محمد صیرفی از او حدیث کند که عبدالله بن عمر بن ابان کسانی را که از اصحاب حدیث نزد او میشدند آزمایش میکرد، چه او در تشیع غالی بود و چون من نزد وی رفتم پرسید چاه زمزم را که کنده است؟ گفتم: معاویه بن ابی سفیان. گفت خاک آن را که نقل کرد؟ گفتم عمرو بن عاص. پس فریاد کشید و مرا براند و خود به خانه شد. رجوع به تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۲۲ - ۳۲۸ و تاریخ ابن عساکر صص ۳۸۱ - ۳۸۲ شود. (۱) - اصطلاحی بوده است که در جایی نیافتم. (یادداشت مؤلف).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن مبارک بن اسماعیل، مکنی به ابی طاهر. مقری، مؤدب. وی از مردم جانب شرقی بغداد بود و از ابوذر احمد بن محمد بن محمد باغندی و ابوبکر بن مجاهد مقری و جز آنان روایت کند. و عبدالعزیز بن علی ازجی و احمد بن محمد عتیقی و حسن بن محمد بن اسماعیل بن شناس بزاز از وی روایت کنند و ابن شناس تاریخ روایت را بسال ۳۷۵ ه. ق. نوشته است. (تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۳۱ - ۳۳۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد بن نصر بن محمد بن عیسی بن موسی بن عبدالله ترمذی، مکنی به ابی محمد. خطیب گوید: وی بقصد حج به بغداد آمد و بدانجا از حمدان بن ذی النون و قاسم بن عباد ترمذی حدیث کرد و از وی ابوالحسن بن خلال مقری روایت کند. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۳۰). عسقلانی در لسان المیزان گوید: وی از محمد بن مروان سدی و جز او روایت کند و متهم و ساقط است. ابن حبان گوید: صالح بن عبدالله ترمذی صاحب فضل و سنت است. و او جز صالح بن محمد ترمذی است که مردی دجال و از مرجئه و جهمیه می‌باشد و در ضعفاء گوید: حدیثهای او روا نیست، چه او شرب خمر را مباح می‌دانست و آن را می‌فروخت. و او رشوت داد تا به قضاوت ترمذ منصوب گشت و هر که را که میگفت ایمان قول و عمل است تأدیب میکرد، چندانکه یکی از مردان نیکوکار را گرفت و ریسمان به گردن انداخت و بگردانید. حمدی در مکه در حال قنوت وی را نفرین میکرد و هرگاه که اسحاق بن راهویه او را به یاد می‌آورد از جرأت وی بر خدا میگریست. سلیمانی گوید: وی منکر الحدیث و قائل به خلق قرآن است. ابوعون عصام بن حسین را درباره او قصیده ای طولانی است که از آنجمله است: تقضی بشرق الارض شیخ مفتن له فخم فی الصالحین اذا ذکر أناف علی السبعین لادرّ دره و عجله ربی الجلیل الی سقر محلته لایبعد الله غیره محله جهم عند ملتطم النهر علی شط جیحون بترمذ قاضیاً مرّی بالوان الفضایح و القدر. و او در همین قصیده صالح بن عبدالله ترمذی را ستوده است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۶). چلبی در کشف الظنون ذیل التفسیر الصالحی گوید: او راست: «التفسیر الصالحی» که آن را از ابن عباس روایت کند و در آن بیش از چهار هزار حدیث آورده است. (کشف الظنون).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد ترمذی. رجوع به صالح بن محمد بن نصر بن محمد شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد جلاب. رجوع به صالح بن محمد بن صالح، مکنی به ابی علی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد صیرای و بعضی صرمی و بعضی صرامی آورده اند. نجاشی گوید: وی استاد استاد ما ابوالحسن جندی است. او راست: کتاب اخبار سید بن محمد و تاریخ الائمه. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد ضریر. وی از اساتید بلعمی است. رجوع به احوال و اشعار رودکی ص ۵۰۰ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد و شقی مرادی، مکنی به ابی محمد و معروف به ورکانی. محدث است و بسال ۳۰۲ ه. ق. در اندلس درگذشت. (الحلل السندیة ج ۲ ص ۱۷۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد هروی. رجوع به ابوشعب هروی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن محمد همدانی. شیخ طوسی در رجال گاهی او را در عداد اصحاب امام جواد محمد بن علی (ع) و گاهی در شمار اصحاب امام هادی علی بن محمد الجواد (ع) ذکر کرده است و گوید: ثقة است. در خلاصه و رجال ابن داود و وجیزه و بلغة و حاوی نیز عین همین مطالب منقول است. در جامع الرواة آمده که: ابوصالح شعيب بن عيسى از وی روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مخراق. وی یکی از شجعان خوارج است که با مهلب بن ابی صفره نبرد میکردند و سرانجام از وی شکست یافتند. (عقدالفرید ج ۱ صص ۱۷۰ - ۱۷۱).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مرداس. رجوع به صالح اسدالدوله شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن مرداس، مکنی به ابوخریمه. تابعی است.

صالح.

[ل] (اخ) ابن مسرّح تمیمی. وی زعیم فرقه صفریه و نخست کس است که از آنها خروج کرد و کثیرالعباده بود و در دارا و موصل و جزیره سکونت جست. وی را اصحابی بود که برایشان قرآن می خواند و آنان را موعظت میکرد، سپس آنان را به خروج و انکار ظلم و جهاد مخالفین دعوت کرد و ایشان پذیرفتند و شیب بن یزید شیبانی نیز نزد او رفت و قائد جیش او شد و میان ایشان و سپاهیان مروان جنگ در گرفت و صالح در نزدیکی موصل به دست حارث بن عمیره همدانی به قتل رسید. (الاعلام زرکلی صص ۴۲۶ - ۴۲۷). و رجوع به عیون الاخبار ج ۲ ذیل ص ۱۵۵ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن مسلم شیخی. مکی است و از ابوزبیر روایت کند. یحیی بن معین و ابوحاتم او را ضعیف دانسته اند. عسقلانی گوید وی همان است که ابوداود او را موسی بن مسلم بن رومان نامیده، لیکن صواب آن است که نام وی صالح می باشد. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۷). و رجوع به تهذیب التهذیب شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن مسلم بن عمرو بن حسین بن ربیع بن خالد باهلی. برادر قتیبه بن مسلم است که در سالهای ۸۸ تا ۹۵ ه. ق. از جانب امویان در ماوراءالنهر حکومت میکرد. صالح از جانب برادر فرماندهی سپاه داشت و در بخارا شهرها بگشود که از آنجمله است کاشان و اورش (۱) و اخسیکت. و رجوع به احوال و اشعار رودکی ص ۲۵۶ و ۲۶۶ و ۲۶۹ شود. (۱) - اورست. (صورة الارض ج ۲ ص ۵۱۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مسلم جعفی، مولی بنی جعفه. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق جعفر بن محمد (ع) آورده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مقاتل بن صالح أعور. وی از پدر خویش روایت کند و از ابوالطیب احمد بن محمد بن اسماعیل منادی و ابوسهل بن زیاد و عبدالباقی بن قانع قاضی روایت کنند. وی بسال ۲۸۷ ه. ق. در گذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۲۱). ابن حجر گوید وی از شیوخ ابن قانع است و از پدر خود روایت کند و دارقطنی گوید: حدیث وی قوی نیست. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مکتوم. وی از مریدان ابوبکر و راق بود، از بلخ و گفته های وی به یاد داشتی و پیوسته از او سخن گفتی. (نفحات الانس جامی ص ۸۱).

صالح.

[ل] (اخ) (الملک...) ابن ملک کامل بن ملک عادل بن نجم الدین. نام او ایوب است. خوندمیر گوید: در تاریخ یافعی مسطور است که بعد از فوت ملک الکامل (۶۳۵ ه. ق.) پسر وی ملک العادل در مصر بر مسند حکومت نشست و ملک الجواد در دمشق به نیابت او کمر بست و در سنه سبع و ثلاثین و ستمائه (۶۳۷ ه. ق.) امرا و اعیان مصر از اطاعت ملک عادل متنفر گشتند و برادر وی الملک الصالح را که ایوب نام داشت به پادشاهی برگرفتند، و ملک العادل را در محفه ای نهاده از قصر سلطنت بیرون آوردند و جمعی کثیر از لشکریان به گرد محفه درآمده او را به قلعه برده محبوس کردند و الملک الصالح بعد از قید و حبس برادر از روی استقلال افسر اقبال بر سر نهاده دست مرحمت و نصفت بر مفارق رعیت بگسترد و مساجد و بقاع خیر را معمور ساخت و با کافهه برابرا بر وجه احسن زندگانی کرد و چون از ضبط ملک مصر فارغ گردید لشکر به دمشق کشید و الملک الجواد را از حکومت آن دیار معزول گردانید و امارت اسکندریه را به وی تفویض کرده و سوار شد و بفرمود تا ملک الجواد غاشیهه او بر دوش افکند، سپس از

آن بی حرمتی پشیمان گشت و بطرف غور توجه کرد و عم خود اسماعیل را که او نیز ملک صالح لقب داشت به بعلبک خواند و اسماعیل مصلحت در اطاعت برادرزاده ندید و از مجاهد که حاکم حمص بود استعانت جست و به امداد او مستظهر گشت و از راه غیر معهود متوجه دمشق شد، و به یک ناگاه خود را در آن شهر انداخت. امرا و ملازمان ملک صالح که این خبر بشنیدند او را تنها گذاشته روی به ملازمت اسماعیل آوردند و جمعی از لشکریان حاکم کرک که از جانب ملک ناصر بودند با ملک صالح مصادف شده فی الحال او را گرفته نزد پادشاه خود بردند و در قلعه کرک بند کردند و چون این خبر به سمع ملک عادل که در غیبت برادر از قلعه بیرون آمده و در مصر پادشاه بود رسید قاصدی نزد ملک ناصر فرستاد و صد هزار دینار قبول کرد تا ملک صالح را بدو سپارد. ملک ناصر نپذیرفت و دست بیعت به ملک صالح داد و نوبت دیگر ملک عادل را گرفته در قلعه محبوس کردند، آنگاه صالح به دارالملک مصر درآمد و ملک ناصر به صوب کرک مراجعت کرد و در سنه ثمان و ثلاثین و ستمائۀ (۶۳۸ ه. ق.) پادشاه دمشق اسماعیل بنا بر غرضی که داشت قلعه شغیف را به کفار فرنگ باز گذاشت و عزالدین عبدالسلام و ابوعمر بن حاجب که از اجله علمای شام بودند بر این کار وی انکار کردند و اسماعیل در غضب رفته عزالدین عبدالسلام را به مرافقت ابوعمر بن حاجب به زندان فرستاد و در سنه احدی و اربعین و ستمائۀ (۶۴۱ ه. ق.) ملک جواد که بعد از صالح روزی چند حکومت دمشق داشت در گذشت و بعد از وقایع مذکور چند کورت میان ملک صالح ایوب که حاکم مصر بود و ملک صالح اسماعیل که در دمشق سلطنت می کرد و ملک ناصر که در کرک اقامت داشت محاربات اتفاق افتاد و در اکثر اوقات اسماعیل مغلوب گشت و در دمشق قحط و غلائی عظیم دست داد و در منتصف شعبان سنه سبع و اربعین و ستمائۀ (۶۴۷ ه. ق.) ملک ایوب صالح در شهر منصوره در گذشت و قطایا که مملوک ملک صالح بود به اتفاق دیگر از امراء مدت سه ماه مرگ او را پنهان داشتند و کس بطلب فرزند وی ملک معظم که در بلاد شام بود فرستادند. تا زمان وصول ملک معظم به مصر به دستور سابق هر جمعه خطبه بنام ملک صالح می خواندند و چون ملک معظم به قاهره رسید خبر فوت پدر وی ظاهر شد و خطبه و سکه به اسم و لقب او موشح گردید. (حیب السیر چ تهران جزء چهارم از ج ۲ صص ۲۱۳-۲۱۴). در تاریخ طبقات سلاطین اسلام در جدول ص ۶۸ ایوب (الملک الصالح...) و برادر وی ملک العادل را فرزند اسماعیل الملک الصالح دانسته است، ولی بگفته خواندمیر اسماعیل عم آن دو میباشد. رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن منصور بن عبدالله بن جعفر بن ابی طالب. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) آورده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح.

[ل] (اخ) ابن منصور دوانیقی. رجوع به صالح مسکین شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن موسی بن عمر بن یزید. رجوع به صالح بن عیسی بن عمر شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن موسی جواربی، منسوب به جُزَب، و گویا سازنده یا فروشنده جوراب بوده است و یا نسبت او خواربی است منسوب

به خوارب یا خرائب قریه ای به مصر شرقی و قریه ای دیگر بدین نام در نوفیه. شیخ طوسی در رجال وی را جواریی خوانده و گوید از اصحاب امام صادق جعفر بن محمد (ع) و یکی از ارکان علم نسب است و علامه در قسمت اول خلاصه الاقوال او را جواریی خوانده است. حسن بن داود در رجال گوید: جواریی تصحیف جواریی است. رجوع به تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن موسی طلحی. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) شمرده و وی مجهول الحال است. ابن اثیر گوید: موسی و اسحاق دو پسر طلحه بن عبیدالله قرشی تیمی صحابی اند که نزد معاویه شهادتی باطل بر علیه حجر بن عدی کنندی دادند و معاویه حجر را بدین سبب بکشت. و طلحی را منسوب به طلح بمعنی طلع گرفتن، یعنی فروشنده طلع نادرست است. رجوع به تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن موسی، مکنی به ابی الوجیه. او از احمد بن حنبل روایت کند. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۸).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مهدی. رجوع به صالح قزوینی شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن مهدی مقبلی یمانی. وی مذهب زیدیان داشت، سپس ترک آن بگفت. امام شوکانی به اجتهاد وی گواهی داده است و بسال ۱۱۰۸ ه. ق. درگذشت. او راست: العلم الشامخ فی ایثار الحق علی الأباء و المشایخ، و الارواح النوافخ لآثار ایثار الأباء و المشایخ. او در این کتاب رؤوس مسائل مورد اختلاف مذاهب اسلامی را جمع کرده است. صاحب مجله المنار این کتاب را بسال ۱۹۱۳ م. منتشر ساخت. (معجم المطبوعات ستون ۱۷۷۲).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مهران. صاحب عقدالفرید در باب شعراء مجانین گوید: و از آن جمله است صالح بن مهران کاتب. (ج ۷ ص ۱۸۴). و مصحح کتاب گوید: وی صالح بن شهریار است و ابن عبدربه در همین باب گوید: چون مادر سلیمان بن وهب کاتب برادر حسن بن وهب درگذشت مردی از حمقاء کُتاب که صالح بن شهریار نام داشت نزد او شد و مادر وی را بدین اشعار رثا گفت: لأمسلیمان علینا مصیبه مغلغله مثل الحسام البواتر و کنت سراج البیت یا امسال فامسی سراج البیت وسط المقابر. سلیمان گفت مصیبت هیچکس چون من نیست، مادرم بمرد و او را چنین رثا گفتند و نام من از سلیمان به سالم گردانند. (عقدالفرید ج ۷ ص ۱۸۶). و در باب دیگر که به ذکر مدعیان کتابت اختصاص داده است این ابیات را به ابی ایوب بن اخت وزیر نسبت داده است. (عقدالفرید ج ۴ ص ۲۵۶).

صالح.

[ل] (اخ) ابن مهران، مولی زکریابن مصقله بن هبیره، مکنی به ابی سفیان. وی حکیم و پرهیزکار و مسموع الکلام بود. عمر بن علی و محمد بن عاصم و اسیدبن عاصم از وی روایت کنند. و او از نعمان روایت کند. از کلمات اوست: هیچ صاحب هنری کار خود را جز با آلتی که بدان هنر مخصوص باشد انجام نتواند داد و آلت اسلام علم است. (ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۴۷).

صالح.

[ل] (اخ) (الحاج...) ابن مهنا ازهری. او راست: الفتح الربانی فی الرد علی المهدی المغربی الوزانی، که اختصاری است از رساله ای بزرگ بنام السیف المهند المسلول و به سال ۱۳۲۷ ه. ق. به طبع رسیده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۸۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن میثم تمار اسدی کوفی. شیخ طوسی در رجال گاهی او را در عداد اصحاب امام باقر محمد بن علی (ع) و گاهی در شمار اصحاب امام صادق (ع) آورده است و گوید: مولای بنی اسد و کوفی و تابعی بود. علامه در خلاصه گوید: شعیب بن میثم از صالح و وی از ابوجعفر روایت کند. شهید ثانی سند روایت او را ضعیف داند. رجوع به تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن میسرئه. مجهول است. وی انس بن مالک را درک کرده است و سعیدبن واصل از او روایت کند. ابن حبان او را در ثقات ذکر کند و گوید وی خزاعی و بصری است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن نعام. صحابی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵).

صالح.

[ل] (اخ) ابن نصر یا نصر. وی در خلافت الواصل خروج کرد. صاحب تاریخ سیستان گوید: صالح به بُست برخاست و مردم بسیار با او جمع شد از سیستان و بُست، و یعقوب بن لیث و عیاران سیستان او را قوت کردند و بر بشارین سلیمان حرب کردند و بشار را بکشتند و بست و سواد آن صالح بن النصر را صافی شد. و الواصل بالله روز چهارشنبه شش روز مانده از ذی الحجه ۲۳۲ ه. ق. فرمان یافت. (تاریخ سیستان ص ۱۹۲). و کار صالح بن نصر به بست بزرگ شد به سلاح و سپاه و خزینه و مردان و همه قوت سپاه او از یعقوب بن اللیث و عیاران سیستان بود، و این اندر ابتداء کار یعقوب بود و مردمان بست اندر محرم ۲۳۸ صالح بن نصر را بیعت کردند و خراج بستن گرفت و سپاه را روزی همی داد. باز سپاه بیرون کرد و بفرستاد به کش اول سپاهی که بفرستاد این بود که محمد بن عبیدبن وهب و پسران حیان خریم آنجا برخاسته بودند. سپاه صالح آنجا آمد. و ایشان هزیمت کردند و از پس ایشان برفتند و بگرفتندشان و ستور و سلاح ایشان بنزدیک صالح بردند. پسران حیان خریم را بگذاشتند، و محمد بن عبید را محبوس کرد، و محمد اندر حبس فرمان یافت، و پسران حیان را چون بازگشتند براه کش فرستاد تا بکشتند. باز عمار الخارجی به ناحیت کش بیرون آمد با گروهی از خوارج صالح بن نصر کثیربن وقاد را و یعقوب بن اللیث را و درهم بن نصر را از جمله سجزیان بفرستاد به حرب عمار. عمار به هزیمت برفت از پیش ایشان. باز ابراهیم بن الحصین پسر خویش را محمد را به حرب صالح بن نصر فرستاد به بست از سیستان نیمه شعبان ۲۳۹. محمد آنجا شد و به زمین داو(۱) حرب کردند. و صالح به هزیمت شد و یاران او پراکنده شدند و

ابراهیم بن خالد که صاحب شرط صالح بود به زینهار محمد ابراهیم قوسی آمد با گروهی بزرگ و صالح به راه کش با اندک مردم برفت و دیرگاه آنجا بود تا گروهی از هزیمتیان بر او جمع شدند. باز قصد بست کرد و بشد تا ماهیآباد و خبر به بست رسید، محمد بن ابراهیم با گروهی بیرون آمد و حربی سخت بکردند و از دو گروه مردم بسیار کشته شدند. آخر محمد بن ابراهیم قوسی به بست اندر شد و قلعه حصار گرفت و صالح او را بگذاشت بحصار اندر و خود برفت و کسی ندانست که کجا شد و به راه بیابان به سیستان آمد و ناگاه به سبکر فرود آمد و ابراهیم القوسی خبر یافت و اندر وقت برنشست با سپاه و به در آکار فرود آمد، آنجا حربی صعب بکردند و بسیار مردم از دو گروه کشته شد، روز چهارشنبه ده روز مانده از ذی الحجه سنه ۲۳۹ و ابراهیم قوسی باز گشت و به دارالاماره فرود آمد و صالح بشب بشهر اندر آمد و یعقوب بن لیث و دو برادر او عمرو و علی با او و درهم بن نصر و حامد بن عمرو که سرباوک (۲) گفتندی و عیاران سیستان با ایشان و سرای عبدالله بن القاسم فرود آمدند، بامداد صالح بیرون آمد و شیعیت او که اندر سیستان بود با او جمع شدند و بسیار مردم آنجا جمع شد و ابراهیم قوسی مشایخ و فقها را جمع کرد و سپاه خویش را سلاح پوشید پیاده و سوار و ابراهیم بن بشر بن فرقد را و شارک بن النضر را و عثمان بن عفان را نزدیک صالح فرستاد که پرسید (۳) تا اینجا به چه شغل آمد؟ پس برفتند و سلام کردند و پرسیدند، صالح گفت من اینجا بحرب خوارج آدمم امروز تا فردا بروم و میان من و ابراهیم قوسی حرب نیست. مشایخ بر این سخن برگشتند و صالح برنشست با سپاه و تیغ (۴) خویش و براه سه لشکر بیارگین بیرون آمد و پارگین خشک بود تا او بیارگین اندر آمد، سپاه ابراهیم قوسی بر کوره ای در طعام (کذا) سلاح پوشیده ایستاده بودند. چون صالح را با سپاه دیدند بشارستان اندر شدند و در اندر بستند و مهتر ایشان عبید الکشی بود و پس چون صالح چنان دید بدر شارستان فراشد، ساعتی بود حامد سرباوک و عیاران فرود آمدند و بباره بر شدند و بیام سرای حیک بن مالک که اکنون خانست بر شدند و از در سرای او بیرون شدند و در شارستان باز کردند و چندین مردم آنجا بکشتند و یاران صالح بشارستان اندر شدند و بسیار مردم اندر یکساعت از آن ابراهیم القوسی بکشتند و ابراهیم را از این هیچ خبر نبود، چون خبر یافت ساعتی برنشست و به در پارس بیرون شد و سوی در عنجره (۵) بهزیمت برفت و شارستان خالی کرد، صالح به دارالاماره اندر شد و فرود آمد و از آن چیزی که ابراهیم القوسی را ساخته بودند چاشت خوردند و این روز پنجشنبه بود نه روز باقی از ذی الحجه سنه ۲۳۹ ه. ق. و ابراهیم القوسی برفت نزدیکان سپاه عمار خارجی فرود آمد و عمار با او ساخته بود که صالح باز سپاه بفرستاد بحوربندان که خزینه ابراهیم برگیرند و زندانها بشکنند چون چنین کرد مردم و عام شهر جمع شدند و خواستند که او را و سپاه او را همه بکشتندی صالح ترسیده باز گشت و نیارست شد سرای ابراهیم القوسی و به دارالاماره فرود آمد و خواست که آن شب از شهر بگریزد آنچه از مردم عام این شهر دید، باز گروهی مردم او را گفتند نزدیک عثمان بن عفان باید شد تا او را چه گوید، بامداد برنشست و نزدیک عثمان شد، عثمان او را گفت این نبایست کرد، صالح گفت من بطلب خون برادر خویش آمدم که برادر مرا خوارج کشته اند - عشان را - و من چنان دانستم که تو مرا اندر این یاری کنی، عثمان خاموش گشت صالح از آنجا بیرون آمد و فرمان داد تا سرای بهلول بن معن که صاحب شرط ابراهیم قوسی بود غارت کردند، و صالح آنروز سپاه خویش عرض کرد چهار هزار مرد بود سوار و پیاده. ابراهیم بن الحضین باز آمد و عمار خارجی بیاری او با او، خبر به صالح رسید یعقوب لیث را به در آکار فرستاد، و سرباتک را بدر میا (۶) و عقیل اشعث را بدر کرکوی با علمهای سیاه، و علم خوارج سپید بود، چون مردم خاص و عام علمه‌ها سپید بدیدند بسبب خوارج یاری صالح کردند و حربی صعب کردند و بسیار مرد از هر دو گروه کشته شدند، آخر عماد حماد (۷) و ابراهیم بن حضین القوسی بهزیمت باز گشتند و کار صالح قوی گشت و ابراهیم نامه کرد سوی طاهر بن عبدالله بخراسان و زو سپاه خواست و طاهر بفرستاد چون حال برین جمله بود، صالح سرای ابراهیم قوسی و سرای حمدان بن یحیی که او را کلوک گفتندی غارت کرد و مال ایشان برگرفت و خوارج گرد شهر فرو گرفتند که کسی نه بیرون توانست شد و نه درون توانست آمد، یعقوب لیث به تاختن خوارج شد، خلقی کشته شدند و روز و شب یعقوب حرب بایستی کرد و ابراهیم القوسی سوی پسر به بست

جمازه فرستاد که مرا سپاه فرست و محمد ابراهیم آنجا سپاهی جمع کرد از زمین داور و به سلاح آباد کردشان و بفرستاد. چون بنزدیک سیستان آمدند مهتر ایشان را خواهی گفتندی، با مردی سیصد بنزدیک صالح آمد، چون مهترشان برگشت دیگران سوی بست بازگشتند. باز عثمان بن عفان نامه نبشت سوی محمد بن ابراهیم القوسی به بست که برخیز و اینجا آی، ناگاه محمد از بست بتاختن با سپاهی ساخته بیامد، بشب اندر راه گم کرد بامداد بنزدیک شهر آمدند، خبر به شهر رسید، یعقوب لیث و حامد سرباوک به دروازه نگران بیرون شدند به حرب محمد بن ابراهیم القوسی و صالح با خواصگان (۸) بکمین اندر شد به مینوحنف و حربی صعب بکردند و بسیار مردم کشته شد از هر دو گروه. آخر محمد ابراهیم بهزیمت شد و برفت و به هیسون شد بنزدیک پدر و دیگر روز صالح فرمان داد که سرای محمد بن ابراهیم قوسی را و آن خواص او غارت کنند، پس یعقوب لیث و سرباوک و عیاران سیستان گفتند، حرب ما همی کنیم و شهر آنجا است و ما این را تقویت می کنیم و صالح را اصل از سیستان بود اما به بست بزرگ شده بود، ایشان گفتند که او که باشد که تا اکنون دو بار هزار درم از غارت بزرگان سیستان بدو رسید و اکنون باز نو غارت خواهد کرد بست را و او را خود چه خطر باشد؟ بی حمیتی باشد اگر وی این مالها از اینجا ببرد و خلاف آوردند و هرچه مردم سکزی بود برنشستند و به درِ عنجره لشکرگاه کردند و فرود آمدند و هرچه از بست بود با صالح بیودند چون صالح دید دانست که او را هیچ نیاید بشب اندر بنه بریست و نامه کرد به بست سوی مالک بن مردویه که خلیفت او بود آنجا که من بخواهم آمد و حال چنین پیش آمده ست، او بتاختن با سواری پانصد بیامد، چون بنزدیک شهر رسید، صالح بیرون شد یعقوب لیث و سرباتک بتاختن از پس او بشدند و حربی صعب کردند و مالک را بکشتند و خزینه و بار و بنه او همه بگرفتند و همه وجوه سپاه او را بکشتند و عام را سلاح و کالا بستند، و صالح با اندک مردم بهزیمت به بست شد، پس یعقوب همچنان بتاختن از پس صالح بن النضر بشد بنوقان او را دریافتند، و آنجا مردم بر صالح جمع شد و حربی صعب کردند و اندر آن معرکه طاهر بن الیث کشته شد برادر یعقوب روز آدینه سه روز مانده از جمادی الآخر ۲۴۴ و گور او اکنون بکرمی است و صالح بهزیمت رفت و نهان شد چنانکه او را بهیچ جای باز نیافتند و سپاه سیستان باز آمدند و درهم بن النضر را بیعت کردند. سپاه سیستان هم اندر این وقعت اندر آخر جمادی الآخر ۲۴۴ و یعقوب لیث و حامد سربابک سپاه سالار وی گشتند و حربها همی کردند بر خوارج و مخالفان او، و درهم بن النضر حفص بن اسماعیل بن فضل را امیر شرط کرد و محمد بن ابراهیم بن الحضین القوسی بهیسون فرمان یافت، و او را بر جنازه بگردن مردان بقصبه آوردند دو روز از جمادی الاولی سنه ۲۴۴ مانده، اندر ولایت درهم بن النضر. باز درهم چون مردی و شجاعت یعقوب بن الیث و شکوه او اندر دل مردمان بدید، ترسان شد و اندر سرای قرار گرفت که من بیمارم. یعقوب برنشست، که بر باید نشست و بیرون آی، پادشاه نيمروز نتوانست کرد (۹) درهم سپاه خویش را فرمان داد که یعقوب را بکشند، یعقوب چون نگاه کرد و آن بدید هم آنجا حمله آوردند و بسیار مردم بکشت و دیگر گریزان گشتند و درهم بن النضر را اسیر کردند و از خانه به بیرون آورد و محبوس کرد، و بیعت کردند مردمان سیستان یعقوب بن الیث را روز شنبه پنج روز مانده از محرم سنه ۲۴۷. (تاریخ سیستان صص ۱۹۲ - ۲۰۰). و نیز گوید: و مستعین، طاهر بن عبدالله را بر خراسان بداشت، پس چون کار یعقوب بسیستان قرار گرفت عمرو را بر سیستان خلیفت کرد و عزیز بن عبدالله مرزبان را امیر شرط کرد و خود برفت و صالح بن النضر به بست قوی گشته بود، بحرب او شد اندر جمادی الآخر سنه ۲۴۸ و حربهای بسیار میان ایشان برفت، پس صالح بن النضر به شب بگریخت و بست بیعقوب بگذاشت و خود با سپاه براه بیابان بسیستان آمد، و هیچ کسی را خبر نبود تا در شب بدر آکار اندر آمد، اندر رجب سنه ۲۴۸. مردمان چنان دانستند که یعقوب است که از بست باز آمد عمرو تا بدانست که حال چیست مردم پراکنده بودند و شب بود. بیش از آن نرسید که خانه حصار گرفت اندر کوی گوشه، صالح پیرامن خانه بگرفت و عمرو را از حصار بیرون آورد و عزیز بن عبدالله و داود را، برادر او را باز گرفت، و یعقوب بر اثر او آمده بود. دیگر روز که این کرده بود، پس لشکر فرود آمد و صالح مینوحنف حصار گرفت، و پیرامن خویش کنده کرد، و یعقوب بحرب آمد روز شنبه پنج روز رفته از شعبان سنه ۲۴۸ و صالح بهزیمت رفت، و یعقوب همه

مال و سلاح و ستوران سپاه او بگرفت، و عمرو و عزیز و داود را خلاص کرد باز آن اسیران را هرکسی را چیزی بداد و بگذاشت و خدایرا شکر کرد برین ظفر و بازیافتن برادر زنده، و پنجاه هزار درم بدرویشان داد. (تاریخ سیستان ص ۲۰۴). و نیز نویسد: یعقوب [صفار] با دوهزار سوار ساخته به بست تاختن کرد، صالح بدانت و بگریخت و نزدیک زنبیل شد. یعقوب ثقل و بنه او بر گرفت و سیستان باز آمد روز شنبه شش روز گذشته از رمضان ۲۴۹. (تاریخ سیستان ص ۲۰۵). و نیز گوید: بار دیگر راه بتاختن به بست شد [یعقوب لیث] و عزیزبن عبدالله را خلیفت کرد بیستان روز پنج شنبه هفت روز گذشته از ذی الحجه سنه ۲۴۹، و به بست اندرشد با دوهزار سوار و بدر میرکان فرود آمد، و صالح با لشکری انبوه بیرون رفت، و خواست که بگریزد بنزدیک رخد، یعقوب فرا او رسید و حربی کردند که هرگز [کس] چنان ندیده بود، و زنبیل بیاری صالح فرارسید با لشکر انبوه و پیلان بسیار، چون کار بر یعقوب سخت شد پنجاه سوار برگزید از میانه لشکر و خود با ایشان بیرون شد و حمله اندر آورد و زنبیل را بیفکند و بکشت، و همه سپاه هزیمت کردند، یعقوب و یاران شمشیر اندر نهادند، تا بر یکجا شش هزار مرد بکشتند و سی هزار مرد اسیر گرفتند، و چهار هزار اسب گرانبها آن روز بدست آمد یعقوب را دون اشتر و استر و خر و اسبان پالانی و ترکی و درم و دینار و پیلان و خیرک را که غلام و حاجب صالح بن نصر بود اسیر گرفتند، و همه یاران صالح بزنها یعقوب آمدند، صالح با پنج سوار بهزیمت شد و برادر زنبیل بزنها یعقوب آمد، و همه قرابتان او بر تخت سیمین زنبیل و خزینه او و سلاح افزونی و مال که بدست آمده بود و سرهای کشتگان بکشتی بیستان فرستاد دویست و اند کشتی بار بود و شاهین بن روسن (ظ. روشن) را با فوجی سوار بر اثر صالح بن نصر بفرستاد تا ببول [پل] بحد والشستان او را اندر یافتند و بند کرده پس یعقوب او را با آن اسیران همه بیستان آورد... پس صالح بن الحجر که ابن عم زنبیل بود بولایت رخد فرستاد، و صالح بن النضر اندر بند یعقوب فرمان یافت پس هفده روز که او را بیستان آورد روز شنبه هفده روز گذشته از محرم سنه ۲۵۱ ه. ق. (تاریخ سیستان صص ۲۰۵ - ۲۰۶). بر دیوار یکی از سراهای صالح بن نصر که در اطراف بست بوده است شعر ذیل را نوشته بودند: صاح الزمان بآل برمک صیحه خزوا لصیحتهم علی الاذقان و بآل طاهر سوف یسمع صیحه غضباً یحلّ بهم من الرحمان. و پس از ورود یعقوب لیث بدانجا او را از آن شعر خوش آمده است و دبیر خود را دستور داد تا آن را استنساخ کند. (تاریخ سیستان ص ۲۲۰). (۱) - ظ. داور. (۲) - سربانک، سیرباتک، سربابک. (در مواضع دیگر کتاب). (۳) - در متن: که برسید. (۴) - و ظ: تبج. (۵) - ن ل: غنجره. (۶) - مینا، میتا(؟) (۷) - چنین است در متن و مصحح گوید ظاهراً عمار حماد است که همان عمار خارجی است. (۸) - کذا: و ظاهراً بایستی خاصگان باشد... (تاریخ سیستان حاشیه ص ۱۹۸). (۹) - مصحح گوید ظاهراً چنین است: بیرون آی که پادشاهی نیمروز نتوانی کرد.

صالح.

[ل] (اخ) ابن نصرالله حلبی معروف به ابن سلوم. وی رئیس اطباء دولت عثمانی و ندیم سلطان محمد بن ابراهیم بود. و در حلب متولد شد و هم در آنجا نشأت یافت و نزد دانشمندان آن سامان تلمذ کرد و در علوم عقلی و طب سرآمد اقران گردید. صالح آوازی خوش داشت و موسیقی میدانست و شعر میسرود لیکن از اشعار او جز این دو بیت در دست نیست: سقانی من اهوی کلون خدود مداماً یری سرالقلوب مذاعا و مذ شیب الابریق فی کاس حاننا اقامت دراویش الحجاب سماعاً. او راست: براء الساعه در طب. صالح به غایت کریم النفس بود و بشعرا میپرداخت و آنان را در حق وی مدایحی است که از آنجمله است قصیده عبدالباقی بن احمد سمان دمشقی که آغاز آن چنین است: بذکرک بعدالله یستفتح الذکر فما لسواک الآن نهی و لا امر. صالح بسال ۱۰۸۱ ه. ق. درگذشت. (اعلام النبلاء ج ۶ ص ۳۴۴ و ۳۴۵). حلبی در کشف الظنون کتاب «غایة البیان فی تدبیر الانسان» را که بترکی نوشته شده بدو نسبت داده و گوید وی بسال ۱۰۸۰ درگذشت.

صالح.

[ل] (اخ) ابن نصر بن مالک بن هیثم مکنی به ابی الفضل خزاعی. وی برادر احمد بن نصر خزاعی است. او از ابن ابی ذئب، و شعبه بن حجاج، و شریک بن عبدالله نخعی، و اسماعیل بن عیاش، و مبارک بن سعید برادر سفیان ثوری، و هیثم بن عدی طائی روایت کند و از وی منصور بن ابی مزاحم، و خالد بن خداهش، و محمد بن عبدالملک بن زنجویه و عباس بن محمد دوری، و احمد بن ابی خیشمه نسائی، روایت کنند. محمد بن جریر طبری گوید صالح ثقه بود و به بغداد میزیست و بسال ۲۱۹ ه. ق. درگذشت. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۱۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن نصر. رجوع به صالح بن نصر شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن وصیف. پدر وی کاتب المعتز خلیفه عباسی بود. و بسال ۲۵۳ ه. ق. لشکر ترک موجب چهار ماه از وی طلب کردند و چون درخواست آنان را اجابت نکرد وی را کشتند. و پس از قتل وی بغای شرابی را بجای او گماشتند. (ابن اثیر ج ۷ ص ۷۰). بغا دختر خود را به صالح بن وصیف داد ولی ترکان برضد بغا قیام کردند و چون بغا خواست به خانه صالح پنهان شود او را گرفته بکشتند، و پس از وی کارها بدست داماد او صالح قرار گرفت. (ابن اثیر ج ۷ ص ۷۳). صالح در این سال ۲۵۴ ه. ق. اقطاع مصر را به دیوداد نامی تسلیم کرد. و بسال ۲۵۵ ترکان از المعتز پنجاه هزار دینار مطالبه کردند و او نداشت و از مادر خویش طلبید و او نیز متعذر شد. پس ترکان با صالح توافق کرده معتز را بکشتند، و مادر وی پنهان شد. و چون گماشتگان صالح بن وصیف او را بگرفتند خزانه ها و بیش از پانصد هزار دینار پول نزد او یافتند، صالح وی را دشنام گفت که برای پنجاه هزار دینار پسر خود را بکشتن دادی و اینهمه مال پنهان کردی. پس اموال وی بستند و او به مکه شد و در کعبه فریاد می کرد خداوندا صالح را بسزای او برسان که مرا آواره ساخت، و پسر مرا بگرفت و اموال مرا بگرفت و نسبت بمن گناه ورزید و چون مهتدی بخلافت رسید صالح، احمد بن اسرائیل کاتب و ابونوح و حسن بن المخلد را بگرفت و اموال آنان مصادرت کرد و احمد و ابونوح را پانصد تازیانه بزد تا در زیر ضربات بمردند. و چون خبر بمهتدی رسید گفت انا لله و انا الیه راجعون مگر عذابی غیر از قتل و ضرب تازیانه یافت نمی شود؟ پس در محرم سال ۲۵۶ موسی بن بغا با لشکری به سامراء در آمد و از صالح بن وصیف خزائن مادر معتز و دیت کتاب را که کشته بود بطلبید. صالح پنهان شد. و در روز ۲۷ محرم سال ۲۵۶ مهتدی نامه ای بیرون آورد و گفت زنی این نامه را بمن داد و برفت چون نامه را گشودند بخط صالح بن وصیف بود که خود را از تهمتها بری میدانست و صورت اموال معتز و مادر وی را نوشته بود، مهتدی از ترکان خواست که میانجی گری او را بپذیرند و دست از صالح بردارند، ولی ترکان وی را بهمکاری با صالح و اطلاع از مکان او متهم کردند، و از وی خواستند تا در پس نماز جمعه برای ایشان سوگند خورد. سپس پذیرفتند که صالح را امان دهند بدان شرط که موسی بن بغا مقام پدر گیرد و صالح در رتبه و وصیف بماند. لیکن فردای آن روز غوغا شد و عده ای از ترکان بدین شروط گردن نگذاشتند و عاقبت غلامی از ایشان صالح را در خانه پیرزنی یافت و او را با سر برهنه بیرون کشید و بطرف جوسق موسی بن بغا آوردند پس یکی از اطرافیان موسی ضربتی بگردن او زد و او را کشت و سر او را بر نیزه کرده در سامراء بگردانیدند و فریاد میزدند: این است جزای کسی که آقای خویش را بکشد، و خلیفه بفرمود تا جنازه صالح بن وصیف را دفن کردند. پس از قتل صالح، سلولی شاعر این اشعار درباره موسی بن بغا بگفت: و نلت و ترک من فرعون حین طغی و حیث اذ جئت یا موسی علی

قدر ثلاثه کلهم باغ أخو حسد یرمیک بالظلم و العدوان عن وتر وصیف فی الكرخ ممثل به و بغا بالجسر محترق بالنار و الشرر و صالح بن وصیف بعد منعفر بالحیر جتته و الروح فی سقر. (ابن اثیر ج ۷ صص ۸۶ - ۸۹). ابن عساکر آرد که احمد بن حارث خراز در قتل صالح بن وصیف گوید: دماء بنی العباس غیر ضوائع ولا سیما عند العیید المطلاع طغی صالح لاقدس الله صالحاً علی ملک ضخم العلا و الدسائع طغی و بغی جهلاً و ترکاً و عزه فاورد موله کره المشارع فکان له ذوالعرش طالب وتره لموسی و موسی شاکر للصنائع نطیف برأس العبد ظهراً و جسمه لقی للضباع الناهشات الخوامع. و مهتدی خلیفه عباسی، در رثاء صالح گفت: رحم الله صالحاً فلقد کان ناصحاً لم یزل فی فعاله نافذ الرأی راجحاً ثم اضحی و قد ترا - می به الدهر طائحاً و المنايا ان لم تغا - دک جائت روائحاً. (تهذیب تاریخ ابن عساکر ج ۶ ص ۳۸۲ و ۳۸۳). شیخ مفید در ارشاد گوید: امام ابو محمد حسن العسکری بن علی الهادی (ع) را بزندان صالح بن وصیف کرده بودند، پس وی را گفتند که بدان حضرت سخت گیرد صالح گفت من دو تن از شریرترین سپاهیان خویش بر او گماشته ام و ایشان را بخواند و گفت حسن را چگونه میباید؟ گفتند: روزها را روزه دارد و شبها بیدار است چشمان او چنان نافذ است که چون بر ما مینگرد ما را لرزه بر اندام میافتد. صاحب تنقیح المقال صالح را مذموم داند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴) و رجوع به حیب السیر جزء ۳ ج ۲ ص ۱۰۰ و ۱۰۱ و تاریخ سیستان ص ۲۳۰ و مجمل التواریخ ص ۳۶۳ و الجماهر ص ۶۸ و ۶۹ و عیون الانباء ج ۱ ص ۱۷۱ شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن ولید. او از جدده خود و از وی ابوسلمه تبوذکی روایت کند و مجهول است. ابن حبان او را در زمره ثقات آورده است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن وهب. یکی از قاتلان امام حسین (ع) است و در وقعه طف نیزه به تهیگاه آن امام زد.

صالح.

[ل] (اخ) ابن هارون الرشید. رجوع به صالح بن رشید شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن همیسع بن ذی مازن. نبی بود از حمیر. (منتهی الارب).

صالح.

[ل] (اخ) ابن هیشم. مکنی به ابی علی طحان. وی از ابوولید طیالسی روایت کند. ابوالحسین منادی از وی روایت دارد و گوید من در محضر جدم ابو جعفر محمد بن عبیدالله منادی از وی روایت شنیدم. (تاریخ بغداد ج ۹ ص ۳۲۰).

صالح.

[ل] (اخ) ابن هیشم. مکنی به ابی غسان. وی حاجب ابوالعباس سفاح عباسی بود. در عقدالفرید آرد: وی از ابوزید روایت کند. (ج ۲

ص ۳۴۶). و نیز گوید او تلمیذ ابو عیید است و این اشعار از وی نقل کند: تفکرت فی النحو حتی مللت و اتعبت نفسی له و البدن و اتعبت بکراً و اصحابه بطول المسائل فی کل فن فکنت بظاهره عالماً و کنت بباطنه ذافطن سوی أن باباً علیه العفا - ء للفاء یا لیته لم یکن و للواو باب الی جنبه من المقت احسبه قد لعن اذا قلت هاتوا لما ذا یقا - ل لستُ بآتیک أو تأتین أجبوا لما قیل هذا کذا علی النصب؟ قالوا لا ضمیر أن. (عقد الفرید ج ۲ ص ۳۰۷).

صالح.

[ل] (اخ) ابن یحیی بن بحتر. رجوع به صاغانی صالح... شود.

صالح.

[ل] (اخ) ابن یحیی بن سعید انصاری. عبدالله بن وهب از معاویه از وی روایت کند. (المصاحف ص ۱۹۳).

صالح.

[ل] (اخ) ابن یزید عتکی کوفی. شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) شمرده است. برقی بجای عتکی او را عکی خوانده است. در جامع الرواة گوید، عبدالله بن احمد از وی روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵).

صالح.

[ل] (اخ) مکنی به ابی توبه. رجوع به صالح بن محمد بن عبدالله بن زیاد... شود.

صالح.

[ل] (اخ) مکنی به ابی خلف. تابعی است.

صالح.

[ل] (اخ) مکنی به ابی سالم. تابعی است.

صالح.

[ل] (اخ) مکنی به ابی شعیب. رجوع به ابی شعیب مقفع... شود.

صالح.

[ل] (اخ) مکنی به ابی محمد. شیخ طوسی وی را در فهرست ذکر کرده است و گوید جماعتی از وی روایت دارند.

صالح.

[ل] (اخ) مکنی به ابی مقاتل، دیلمی است. نجاشی گوید: احمد بن حسین ذکر وی کرده و آرد: کتابی بزرگ بنام «الاحتجاج» در

امامت نوشته است و ابن غضایری که اکثر بزرگان را طعن گفته بدو جرحی وارد نیاورده، لیکن مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۰).

صالح.

[ل] (اخ) (الملک ال ...) ناصرالدین محمد. از سلسله ممالیک برجی است و به سال ۸۲۴ ه. ق. به سلطنت رسید و یکسال پادشاهی کرد. (تاریخ سلاطین اسلام ص ۷۴). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صالح آباد.

[ل] (اخ) بخش صالح آباد یکی از بخشهای ده گانه شهرستان ایلام و حدود و مشخصات آن به شرح زیر است: از طرف شمال به بخش چوار، از طرف جنوب به بخش مهران، از طرف خاور به بخش ارکواز، از باختر به کشور عراق. وضع طبیعی: منطقه ای است کوهستانی و هر قدر از شمال به جنوب نزدیک شود ارتفاع کوهها و دشت آن کاسته میشود و به همین لحاظ قسمت علیای بخش، سردسیر و قسمت وسط معتدل و قسمت سفلی (جنوب و غرب) گرمسیر است. ارتفاعات: امتداد شمال باختری کبیرکوه در شمال شهر ایلام که شمال این دهستان نیز محسوب میشود گره خوردگی مهمی تشکیل داده بنام کوه ماست نامیده میشود که قله آن ۲۶۵۸ گز مرتفعتر از سطح دریا و بلندترین کوه بخش میباشد. قسمت جنوب خاوری کوه ماست به کوه شلم مشهور و ارتفاع آن ۲۲۰۸ گز است. در قسمت مرکزی بخش، کوه شاه نخجیر واقع شده ارتفاع بلندترین قله آن ۱۸۷۰ گز است. کوه کمرک سرخ و کوه خلیفه در باختر بخش در منطقه گرمسیر واقع و ارتفاع آن ۱۰۰۶ و ۱۰۳۷ گز میباشد. آخرین رشته ارتفاعات غربی بخش بنام کوههای کولک کوچک و بزرگ است که در مرز عراق واقع شده و مرتفع ترین قله آن به ارتفاع ۹۸۴ گز است. رودخانه: رودخانه های بخش به شرح زیر است: ۱- رودخانه کنجان چم، سرچشمه آن حدود سرآب آفتاب و گل گل بخش ارکواز بوده از باختر این بخش گذشته وارد بخش مهران میگردد. آب آن بسیار است ولی چون در گودی واقع شده استفاده ای به این بخش نمی رساند. چنانچه در حدود مرتع گچ میرزا، سدی به این رودخانه بسته شود اراضی مستعد امیرآباد و قالدیه را مشروب خواهد کرد و ممکن است از فشار آب، مولد برقی نیز به کار افتد. ۲- رودخانه تنگ گراب، سرچشمه آن حدود قراء پنج ستون است و پس از گذشتن از تنگ گراب و مشروب کردن قریه چم آب در جنوب بان ویزه به رودخانه گدارخوش منتهی میشود. ۳- رودخانه چم سرخ، سرچشمه آن حدود آب گرمه جنوب صالح آباد است. پس از گذشتن از تنگ چم سرخ و تنگ شور شیرین بطرف کشور عراق جاری میگردد. جنگل: کوههای شمال و خاوری بخش مستور از جنگل و اشجار آن اکثر بلوط و بنه است و زغال و چوب از آن تهیه میشود. این بخش از ۲۸ آبادی بزرگ و کوچک تشکیل شده، جمعیت آن در حدود ۵۵۰۰ تن و مرکز بخش ده صالح آباد یا خاصعلی و قراء مهم آن به شرح زیر است: هفت چشمه، شاه آباد، بانقلان، چاله سرا، چشمه کبود. راه شوسه ایلام به همدان تقریباً در طول بخش کشیده شده و از وسط آن میگذرد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) ده مرکز بخش صالح آباد از شهرستان ایلام، ۵۴۰۰۰ گزی جنوب باختری ایلام و ۵۶۰۰۰ گزی همدان و ۴۰۰۰ گزی خاور شوسه ایلام به همدان. مختصات جغرافیائی آن بدین شرح است: طول ۴۶ درجه و ۱۱ دقیقه، عرض ۳۳ درجه و ۲۹ دقیقه و ارتفاع آن ۵۸۴ گز است. دشت گرمسیر، آب از زه آب رودخانه محلی و آب آشامیدنی از چشمه سم دلدل، محصول غلات مختصر، حبوبات، صیفی، لبنیات، شغل زراعت و گلخانه داری است. راه فرعی به شوسه دارد. مرکز اداره بخشداری در این آبادی است ولی

تابستان بواسطه اینکه سکنهء اکثر قراء بخش نزدیکتر به ایلام هستند در ایلام دایر است. دبستان و پاسگاه ژاندارمری دارد. مقبرهء امامزاده خاصعلی از نواده های امام چهارم علیه السلام در این ده واقع است و زیارتگاه ساکنین بخشهای شهرستان ایلام بوده و اکثر در حدود بهار به زیارت می آیند. به همین مناسبت به این ده خاصعلی میگویند. جمعیت قصبه در حدود ۵۴۰ تن میباشد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان تیلکو بخش دیواندره شهرستان سنندج، ۴۷۰۰۰ گزی شمال باختری دیواندره، ۶۰۰۰ گزی شمال شوسهء سفز. کوهستانی سردسیر، سکنه ۱۲۰ تن، آب آن از چشمه و رودخانه، محصول غلات، حبوبات، توتون، لبنیات، شغل زراعت، پشم ریزی، جاجیم بافی، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) قصبه ای از دهستان چهاربلوک بخش سیمینه رود شهرستان همدان، ۳۳۰۰۰ گزی شمال باختر همدان، کنار شوسهء همدان-سنندج. دشت، سردسیر، سکنه ۲۳۰۰ تن، آب آنجا از قنات و رودخانه وهنان. محصول غلات، حبوبات، قلمستان، انگور، شغل اهالی زراعت و کسب روغن و پشم، صنایع دستی زنان، قالی بافی. پاسگاه ژاندارمری، دبستان. در حدود ۶۰ باب دکان و چند قهوه خانه کنار شوسه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان دروفرمان بخش مرکزی شهرستان کرمانشاهان، ۱۲۰۰۰ گزی خاور کرمانشاه شمال و کنارهء قره سو. دشت، سردسیر، سکنه ۶۰ تن، آب آن از چشمه و قنات. محصول غلات، حبوبات، چغندر قند، تریاک مختصر، اشجار، شغل اهالی زراعت مختصر، گله داری. راه مالرو، تابستان از طریق منوچهرآباد اتومبیل میتوان برد. نام قدیم آن موریان بوده. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) ده کوچکی است از دهستان دشت طالهء بخش بانهء شهرستان سقز، ۱۸۰۰۰ گزی شمال باختری بانه، ۴۰۰۰ گزی جنوب شوسهء بانه-سردشت. سکنه ۲۰ تن. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان سورسور بخش کامیاران شهرستان سنندج، ۲۴۰۰۰ گزی شمال خاور کامیاران، ۸۰۰۰ گزی خاور کرمانشاه-سنندج. کوهستانی سردسیر، سکنه ۷۰ تن. آب آنجا از چشمه، محصول غلات، لبنیات، توتون، شغل اهالی زراعت و گله داری، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان کل تپه فیض اللهیگی بخش مرکزی شهرستان سقز، ۳۰۰۰ گزی شمال سقز، کنار شوسه سقز- میاندوآب. کوهستانی سردسیر، سکنه ۱۰۰ تن، آب آنجا از چشمه، محصول غلات، لبنیات و توتون، شغل اهالی زراعت و گله داری. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان بهنام پازکی بخش ورامین شهرستان تهران، ۱۴۰۰۰۰ گزی شمال باختر ورامین، ۴۰۰۰ گزی خاور شوسه تهران-ورامین. جلگه، معتدل، مالاریائی، سکنه ۲۷۶ تن، آب آن از قنات. محصول غلات، صیفی کاری، چغندر قند. شغل اهالی زراعت. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان بهنام سوخته بخش ورامین شهرستان تهران، ۱۲۰۰۰ گزی شمال خاوری ورامین، ۳۰۰۰ گزی راه جلیل آباد به کرم آباد. جلگه، معتدل، مالاریائی، سکنه ۲۰۰ تن، آب آن از رودخانه. محصول غلات، صیفی کاری، چغندر قند. شغل اهالی زراعت. از جلیل آباد ماشین میتوان برد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان راه جرد بخش دستجرد شهرستان قم، ۱۸۰۰۰ گزی جنوب باختری دستجرد متصل به جاده شوسه قم به اراک، سر سه راهی اراک-تفرش قم. کوهستانی، سردسیر، سکنه ۲۷۴ تن، آب آن از قنات. محصول گندم، جو، یونجه، صیفی کاری، باغات انگور، شغل اهالی زراعت و گله داری. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء بخش شهریار شهرستان تهران، ۱۱۰۰۰ گزی جنوب باختری علیشاه عوض، ۷۰۰۰ گزی جنوب راه ماشین رو علی شاه عوض. جلگه، معتدل، مالاریائی، سکنه ۴۴ تن، آب آن از قنات. محصول غلات، سیب زمینی، چغندر قند، شغل اهالی زراعت. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء بخش شهریار شهرستان تهران، ۲۶۰۰۰ گزی باختری علیشاه عوض، ۲۰۰۰ گزی راه ماشین رو فرعی کرج به اشتهارد. جلگه، معتدل، مالاریائی، سکنه ۲۴۷ تن. آب آن از قنات. محصول. گندم، بنشن، پنبه، چغندر قند، باغات، شغل اهالی زراعت، راه ماشین رو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان غار بخش ری شهرستان تهران، ۲۸۰۰۰ گزی باختر شهر ری، ۲۰۰۰ گزی جنوبی رباط کریم. جلگه، معتدل، سکنه ۲۰۲ تن. آب آن از قنات و رود کرج. محصول غلات، صیفی کاری، چغندر قند، شغل اهالی زراعت و قالی و جاجیم

بافی، راه ماشین رو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان کنار رودخانه مزدقان بخش حومه شهرستان ساوه، ۲۴۰۰۰ گزی جنوب ساوه، ۱۰۰۰ گزی راه ماشین رو ساوه به آوه. جلگه، معتدل، سکنه ۱۳۵ تن، آب آن از رودخانه مزدقان (قره چای). محصول غلات، شغل اهالی زراعت، گله داری، گلیم و جاجیم بافی، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان سهرورد بخش قیدار شهرستان زنجان، ۲۷۰۰۰ گزی جنوب باختری قیدار، ۱۸۰۰۰ گزی راه مال رو عمومی. کوهستانی، سردسیر. سکنه ۴۱۴ تن. آب آن از رودخانه عینجک. محصول غلات. شغل اهالی زراعت. صناعت قالیچه، گلیم، جاجیم بافی. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان خارطوران بخش بیارجمند شهرستان شاهرود، ۱۰۸۰۰۰ گزی جنوب خاوری بیار، ۹۰۰۰۰ گزی جنوب شوسه شاهرود به سبزوار. دشت، شنزار، معتدل، خشک، سکنه ۹۰ تن. آب آن از قنات کوچک مختصر. محصول غلات، تنباکو، لبنیات، شغل اهالی زراعت و گله داری، راه مالرو. زمستان از طایفه سنگسری و کرد و بلوچ جهت تعلیف احشام خود به نواحی این ده می آیند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان زیراستاق بخش مرکزی شهرستان شاهرود، ۲۲۰۰ گزی جنوب باختری شاهرود، ۴۰۰۰ گزی جنوب شوسه متصل به راه آهن. جلگه، معتدل، سکنه ۸۵ تن. آب آن از قنات. محصول غلات، پنبه، انواع میوجات، صیفی. شغل اهالی زراعت و گله داری، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صالح آباد.

[ل] (اخ) دهی از دهستان قهاب رستاق بخش صیدآباد شهرستان دامغان، ۱۵۰۰۰ گزی جنوب صیدآباد، ۶۰۰۰ گزی ایستگاه امروان. جلگه، معتدل، سکنه ۵۰۰ تن. آب آن از قنات. محصول غلات، حبوبات، پنبه، پسته، بادام، انگور. شغل مردان زراعت و گله داری، صنایع دستی زنان کرباس بافی. دبستان، ۴ باب دکان، باشگاه و ورزشگاه باستانی دارد. از ایستگاه سرخده راه فرعی دارد. مزرعه غیاث آباد جزء این ده است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صالح آباد.

[ل] (اخ) رجوع به اندیمشک شود.

صالح آباد.

[ل] (اِخ) دهی از دهستان یوسف وند بخش سلسله شهرستان خرم آباد، ۲۲ هزارگزی باختر الشتر، ۹ هزارگزی باختر راه اتومبیل رو خرم آباد به کرمانشاه. جلگه، سردسیر، مالاریائی، سکنه ۳۶۰ تن. آب آن از رودخانه کهان، محصول غلات، تریاک، حبوبات، لبنیات، شغل اهالی زراعت و گل داری، راه مالرو. دارای دبستان است. ساکنین از طایفه یوسف وند هستند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صالح آباد.

[ل] (اِخ) قصبه مرکز بخش جنت آباد شهرستان مشهد، ۱۸۰۰۰۰ گزی خاور مشهد، ۱۲۰۰۰ گزی باختر جنت آباد. دامنه، معتدل، سکنه ۳۵۷ تن. آب آن از قنات. محصول غلات، ذرت، پنبه، تریاک، منداب، میوجات، شغل اهالی زراعت و گل داری، راه اتومبیل رو. ادارات دولتی، بخشداری، دارایی، بهداری، آمار، گمرک، دبستان، دفتر ازدواج و طلاق، ژاندارمری، تلفن و ۷ باب دکان دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صالح آباد.

[ل] (اِخ) دهی از دهستان درباقازی بخش حومه شهرستان نیشابور، ۱۲۰۰۰ گزی جنوب نیشابور. جلگه، معتدل، سکنه ۷۴ تن. آب آن از قنات، محصول غلات، تریاک، شغل اهالی زراعت، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صالح آباد.

[ل] (اِخ) دهی از دهستان ریوند بخش حومه شهرستان نیشابور، ۶۰۰۰ گزی شمال باختری نیشابور. جلگه، معتدل، سکنه ۲۱۲ تن. آب آن از قنات. محصول غلات، تریاک، شغل اهالی زراعت. راه فرعی به شوسه دارد. اغلب اهالی در نیشابور داد و ستد دارند. دفتر ازدواج و طلاق دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صالح آباد.

[ل] (اِخ) دهی از دهستان قصبه بخش حومه شهرستان سبزوار، ۳۰۰۰ گزی جنوب شهرستان سبزوار، سر راه شوسه ششتمد. جلگه، معتدل، سکنه ۵۱۵ تن. آب آن از قنات. محصول غلات، زیره، پنبه، شغل اهالی زراعت، کرباس بافی، راه اتومبیل رو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صالح آباد.

[ل] (اِخ) دهی از دهستان نقاب بخش جغتای شهرستان سبزوار، ۵۰۰۰۰ گزی خاور جغتای. سر راه شوسه عمومی جغتای. جلگه، معتدل، سکنه ۶۶۸ تن. آب آن از قنات. محصول غلات، پنبه، تریاک، زیره. شغل اهالی زراعت، راه اتومبیل رو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صالح آباد.

[ل] (اِخ) دهی از دهستان توابع ارسنجان بخش زرقان شهرستان شیراز، ۸۱۰۰۰ گزی خاور زرقان، ۲۰۰۰ گزی راه فرعی کربال به

توابع ارسنجان. جلگه، معتدل و مالاریائی، سکنه ۷۱ تن. آب آن از قنات، محصول غلات، چغندر، تریاک، شغل اهالی زراعت، قالی بافی، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صالح آباد بزرگ.

[لِ دِبْ زُ] (اِخ) دهی از دهستان رباط سرپوشیدهء بخش حومهء شهرستان سبزوار، ۳۳۰۰۰ گزی خاور سبزوار، سر راه شوسهء قدیمی سبزوار-نیشابور. جلگه، معتدل، سکنه ۱۴۶ تن. آب آن از قنات، محصول غلات، پنبه، تریاک، شغل اهالی زراعت. راه اتومبیل رو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صالح آباد پایین.

[لِ دِ] (اِخ) دهی از دهستان توابع ارسنجان بخش زرقان شهرستان شیراز، ۸۳۰۰ گزی خاور زرقان، کنار راه فرعی کربال به توابع ارسنجان. جلگه، معتدل و مالاریائی، سکنه ۷۸ تن. آب آن از قنات، محصول غلات، چغندر، شغل اهالی زراعت، قالی بافی. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صالحات.

[لِ] (ع ص، ا) جِ صالحه. -باقیات صالحات؛ آثار نیک که از شخص ماند پس از مردن وی.

صالحان.

[لِ] (ا) جِ فارسی صالح: یکی از جملهء صالحان به خواب دید پادشاهی را در بهشت و پارسائی را در دوزخ. (گلستان).

صالحان.

[لِ] (اِخ) دهی از دهستان توابع کجور بخش مرکزی شهرستان نوشهر، ۶۰۰۰ گزی جنوب خاوری کجور. کوهستانی، سردسیر، سکنه ۸۱۰ تن. آب آن از چشمه و رودخانهء محلی، محصول غلات و ارزن. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. عده ای از سکنه زمستان در طهران به کار خبازی و حمامی مشغولند. آثار ابنیهء قدیمه و معصوم زاده ای دارد. راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صالحان.

[لِ] (اِخ) دهی از دهستان بویراحمد سرحدی بخش کهکیلویه شهرستان بهبهان، ۱۲ هزار گزی باختری سی سخت، ۱۳ هزار گزی باختر اتومبیل رو سی سخت به شیراز. کوهستانی، سردسیر، مالاریائی، سکنه ۱۲۰ تن. آب آن از رود کبک کیان، محصول غلات، برنج، پشم، لبنیات، شغل اهالی زراعت و حشم داری، صنایع دستی زنان قالی، جوال، جاجیم بافی. راه مالرو. ساکنین از طایفهء بویراحمد پائین می باشند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صالحان.

[لِ] (اِخ) نام محلتی است به اصفهان. (منتهی الارب).

صالحان کوه کیلویه.

[لِ نِ لَوِی] (اخ) (رودخانه... در فارسنامه ناصری گوید: آب آن شیرین و گوارا. آب چشمه بابکان و چشمه سفیددار و چشمه کچینه در قریه پراشکفت ناحیه بویراحمد به هم پیوسته رودخانه صالحان شده در قریه درّاهان ناحیه بویراحمد به آب چشمه سرچنار و رودخانه تل خسروی پیوندد. (فارسنامه ناصری).

صالحانی.

[لِ] (اخ) ابن انطون بن عبدالله صالحانی یسوعی دمشقی. صاحب معجم المطبوعات گوید: مولد وی بسال ۱۸۴۸ م. و هم اکنون (۱۹۲۸) زنده است. او راست: رنات المثلث و المثنی که منتخباتی است از کتاب اغانی چ بیروت ۱۸۸۸ م. ظرائف فکاهات فی اربع حکایات با مقدمه ای به فرانسه چ مطبعه یسوعیین (۱۸۹۰ م.). ملحق دیوان اخطل چ ۱۹۰۹ م. و نیز تاریخ مختصرالدول ابن عبری و کتاب الف لیله و دیوان اخطل و نقائص جریر و اخطل را منقح و طبع کرده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۸۹).

صالحانی.

[لِ] (اخ) حسین بن طلحه بن حسین صالحانی، مکنی به ابی عبدالله. رجوع به حسین بن طلحه شود.

صالحانی.

[لِ] (اخ) سعید بن طلحه، مکنی به ابی سعید. رجوع به سعید بن طلحه شود.

صالحانی.

[لِ] (اخ) عبدالله بن احمد بن محمد بن ایوب، مکنی به ابی محمد. رجوع به عبدالله بن احمد شود.

صالحانی.

[لِ] (اخ) محمد بن ابراهیم بن علی بن ابراهیم، مکنی به ابی هریره. رجوع به محمد بن ابراهیم شود.

صالحانی.

[لِ] (اخ) محمد بن عبدالله بن حسین بن مهران، مکنی به ابی بکر. رجوع به محمد بن عبدالله بن حسین بن مهران بن شاذان شود.

صالحانی.

[لِ] (اخ) محمد بن علی بن ابراهیم صالحانی واعظ، مکنی به ابی ذر. او از ابوالشیخ اصفهانی و ابوالحسین عصفری و از وی حفید او ابوبکر محمد بن علی بن ابی ذر صالحانی روایت کند. (الانساب).

صالحانی.

[لِ] (اخ) محمد بن علی بن ابی ذر صالحانی، مکنی به ابی بکر. رجوع به محمد بن علی بن ابی ذر شود.

صالح احول.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) در روضه کافی روایتی از منصور بن عباس از سلیمان مسترق از صالح احول از ابی عبدالله درباره قیامت آمده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح ارتقی.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) هفدهمین و آخرین امیر از امرای ارتقیه ماردین است که از ۸۰۹ تا ۸۱۱ ه. ق. امارت داشته است. رجوع به ارتقیه ماردین در همین لغت نامه و رجوع به تاریخ سلاطین اسلام ص ۱۵۱ شود.

صالح اسدالدوله.

[لِ أَسْ دَدْ دَل] (اِخ) رجوع به اسدالدوله صالح بن مرادس کلابی... و رجوع به الاعلام زرکلی و قاموس الاعلام ترکی... شود.

صالح اسماعیل.

[لِ أ] (اِخ) ملقب به عمادالدین. رجوع به صالح شود.

صالح اصفهانی.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) رجوع به صالح شود.

صالح اعور.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) رجوع به صالح بن مقاتل بن صالح... شود.

صالح أفتونی.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) یا فتونی. نام وی مهدی و فرزند بهاءالدین محمد افتونی عاملی غروی، مکنی به ابی صالح و ملقب به صالح و از علمای امامیه اواخر قرن دوازدهم و از اساتید سیدمحمد مهدی بحرالعلوم و از شاگردان شریف ابوالحسن عاملی است. از آثار او ارجوزه ای است در تاریخ چهارده معصوم. وی بسال ۱۱۸۳ ه. ق. درگذشت. (الذریعه ج ۱ ص ۴۶۷) (ریحانۃ الادب ج ۲، ص ۱۵۴۴) (روضات الجنات ذیل ترجمه سیدمهدی بن بحرالعلوم).

صالح افشار.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) رجوع به صالح بیک افشار شود.

صالح افشار.

[لِحِ أَوْ] (اِخ) رجوع به صالح خان افشار شود.

صالح افندی.

[لِ أْفَ] (اخ) (محمد...) وی از احفاد شیخ حسام الدین عشاقی است و به عهد سلطان مصطفی خان ثالث به مسند مشیخت اسلامی نائل گردید. پدر وی عبدالله افندی بن یحیی افندی کریمی حاکم مصر و غلظه بود و او خود دانا و شیخ الاسلام عبدالله افندی ینی شهری است. صالح پس از نیل به درجه قضاوت در حلب و شام و مدینه به قسطنطنیه بازگشت و بسال ۱۱۵۹ هـ . ق. به قضاوت استانبول رسید و بسال ۱۱۶۳ قاضی آناتولی و در تاریخ ۱۱۷۱ قاضی عسکر روم ایلی و در همانسال شیخ الاسلام گشت و قریب یکسال و نیم امور فتاوی را اداره کرد پس معزول شد و بسال ۱۱۷۵ درگذشت. مدفن او در قانلیجه در مدرسه قاضی عسکر محمد افندی است. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح الجرمی.

[لِ حُلْ جَ] (اخ) رجوع به صالح جرمی... شود.

صالح الحدیث.

[لِ حُلْ حَ] (ع ص مرکب) (اصطلاح علم درایة الحدیث) افاده مدح معتدبه کند و دور نیست که مفید وثاقت هم باشد. رجوع به صالح شود.

صالح الدین.

[لِ حُدْ دِ] (اخ) رجوع به صالح (الملک...) شود.

صالح امین.

[لِ حِ أ] (اخ) وی حاجب معتضد بالله عباسی است. رجوع به عقد الفرید ج ۵ ص ۴۰۶ شود.

صالح انباری.

[لِ حِ أَم] (اخ) رجوع به صالح بن بیان شود.

صالح انصاری.

[لِ حِ أ] (اخ) رجوع به صالح سالمی انصاری... شود.

صالح ایوبی.

[لِ حِ أِیُ] (اخ) رجوع به صالح بن عادل بن نجم الدین... شود.

صالح بحرانی.

[لِ حِ بَ] (اخ) رجوع به صالح بن عبدالکریم بحرینی... شود.

صالح بدخشانی.

[لِحِ بَدَّ] (اِخ) رجوع به صالح شود.

صالح بغدادی.

[لِحِ بَا] (اِخ) او راست: مختصر کفایه المرید فی علم التجوید که به سال ۱۳۱۱ ه. ق. به دمشق به طبع رسیده است. (معجم المطبوعات ص ۱۱۸۴).

صالح بلقینی.

[لِحِ بَا] (اِخ) رجوع به صالح بن عمر بلقینی شود.

صالح بهوتی.

[لِحِ حِ ؟] (اِخ) رجوع به صالح بن حسن بن احمد... شود.

صالح بیات.

[لِحِ بَا] (اِخ) رجوع به صالح خان بیات... شود.

صالح بیک افشار.

[لِبَا] (اِخ) وی از جانب سید محمد بن سید داود متولی آستانه رضوی که به نام شاه سلیمان به سلطنت نشسته بود به اتفاق کرمخان افغان با نامه تهدید آمیزی به سفارت نزد احمدخان درانی به قندهار شدند و احمدخان صالح خان را بکشت و کرمخان را به زندان انداخت. رجوع به مجمل التواریخ گلستانه (صص ۴۷ - ۴۸) شود.

صالح بیک جودت.

[لِبَجَدَا] (اِخ) وی یکی از قضاه مصر است. او راست «امه ملایو» تاریخ ملت مالایا و «الدلیل العصری للقطر المصری» و «مصر فی القرن التاسع عشر» و هر سه رساله به طبع رسیده است. (معجم المطبوعات ص ۱۱۸۴).

صالح پاشا.

[لِ] (اِخ) وی یکی از وزرای دوره سلطان ابراهیم خان و از مردم بوسنه است، در آغاز به مصطفی پاشا دفتردار و سپس به ابراهیم افندی روزنامه نویس منسوب بود و در دیوان محاسبات، خزانه، مطبخ همایونی، دارالصنایع سفائن و امانت دفتر انجام وظیفه میکرد تا به درجه امیر آخوری، و ریاست ینی چری رسید و به سال ۱۰۵۴ ه. ق. وزیر قبه نشین و متعاقباً دفتردار گردید و به سال ۱۰۵۵ مقام صدارت عظمی یافت و قریب دو سال در این شغل بود و به عهد داود پاشا اعدام شد. جنازه او را در اسکدار دفن کردند. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح پاشا.

[ل] (اخ) (حاجی...) وی از مردم از میر است و در استانبول برخی مأموریتها یافت و به سال ۱۲۳۶ ه. ق. هنگامی که علی پاشای اسپارتی معزول و علی پاشای بندری منصب او را اشغال کرد صالح پاشا هم رتبه وزارت یافت و تا رسیدن صدر اعظم جدید متکفل امور صدارت گشت ولی صدراعظم جدید بیش از نه روز در آن مقام نبود و مجدداً صالح پاشا به صدارت رسید و به خوبی از عهده اداره امور کشور برآمد و متجاوز یکسال و نیم این منصب داشت سپس بسال ۱۲۳۸ از آن شغل معزول و به کلیولی اعزام گردید و ولایت شام و امارت حاج یافت و پس از مراجعت به ولایت «وان» منصوب گشت ولی چون به آتن رسید دستور یافت که به کلیولی برگردد و وی به سال ۱۲۳۹ درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح پاشا.

[ل] (اخ) (حاجی...) وی از مردم زعفران است و به عهد سلطان سلیم ثالث به سال ۱۲۲۱ ه. ق. رتبه امیرالبحری یافت سپس به عزم جنگ با نیروی دریائی انگلیس به بحر ابیض شد لیکن سرانجام مجبور به سوختن و غرق کردن کشتی های خود گشت و از راه خشکی به استانبول مراجعت کرد و به ولایت شام منصوب گردید و مناصب دیگر یافت و ولایت آخسخه را نیز عهده دار شد و به سال ۱۲۴۰ بدانجا درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح پیغمبر.

[ل ح پ / پ غ ب] (اخ) وی پیغمبر ثمود است. صاحب تاریخ گزیده نسب او را چنین نویسد: صالح بن آسف بن عیید بن ناحج بن خادربن ثمودبن حائربن ادهم بن سام بن نوح. در ترجمه تاریخ طبری گوید صالح از فرزندان سام بن نوح است و این گروه که به زمین حجر بودند هم از فرزندان ثمودند و پیغمبر ما(ص) چون به غزوه تبوک رفت و به نزدیکی حجر رسید گفت اینک جای برادر ما صالح است... و به بادیه اندر بودندی نزدیک کوههای شام اندر خانه ها چنانکه خدای عز و جل فرمود: و لقد کذب اصحاب الحجر المرسلین (قرآن ۱۵/۸۰) و دیگر گفت: و تحتون من الجبال بیوتا فارهین (قرآن ۲۶/۱۴۹) و هم ایشان را یک چشمه آب بود که همه ثمودیان آب از آن چشمه آشامیدندی پس خدای صالح پیغمبر را به ایشان فرستاد چنانکه فرماید: و الی ثمود اخاهم صالحاً (قرآن ۱۱/۶۱) و صالح به قرابت برادر ایشان بود و از فرزندان ثمود بود پس صالح بگفت چنانکه خدای تعالی فرمود: قال یا قوم اعبدوا الله ما لکم من اله غیره هو انشاءکم من الارض و استعمرکم فیها. (قرآن ۱۱/۶۱) الی آخر الآیه. و ثمودیان گفتند: قالوا یا صالح قد کنت فینا مرجوا قبل هذا (قرآن ۱۱/۶۲) تا آخر آیه. و صالح در میان ایشان اندر بوده بود و بزرگ گشته بود هرگز بت نپرستید و فرمان ایشان نکرد گفتند دست از او بازدارید که جوان است تا بالغ شود و خودش آید آنگاه بت پرستد چون بزرگ شد ایشان را نهی کرد از آن کار بت پرستی گفتند یا صالح ما پنداشتیم که چون بزرگ شوی خدایان ما را پرستی اکنون خود ما را بازدارى و صالح ایشان را به خدای عز و جل خواند کس از او نیندیشید و بدو بنگرید پس او را گفتند یا صالح، چنانکه خدای عز و جل فرمود: قالوا یا صالح أئنا بما تعدنا ان کنت من المرسلین (قرآن ۷/۷۷) و دیگر گفتند: قالوا انما انت من المسحرین (قرآن ۲۶/۱۵۳) ما انت الا بشر مثلنا فأت بایه ان کنت من الصادقین (قرآن ۲۶/۱۵۴) چون صالح آیه بنمودن گرفت، قال هذه ناقه لها شرب ولکم شرب یوم معلوم (قرآن ۲۶/۱۵۵) تا آخر آیه. و دیگر گفت: و یا قوم هذه ناقه الله لکم آیه فذروها (قرآن ۱۱/۶۴) پس صالح گفت چه خواهید؟ گفتند آن خواهیم که از این کوه سنگ خاره اشتری بیرون آری ماده سرخ موی با یک بچه همچون او سرخ موی چنانکه علف بروید و گیاه خورد آنگاه به تو بگرویم. صالح گفت این در نزد خدای تعالی سخت آسان است.

دعا کرد آن کوه بنالید به امر خدای عز و جل از میان وی اشتری بیرون آمد ماده سرخ موی با یک بچه از عقب وی دوان چون آن بچه بیامد بانگی بکرد و به علف خوردن ایستاد ثمودیان گفتند صالح سحر کرد و بدو نگریدند. پس آن اشتر بدان چشمه آب آمد و آب ایشان همه پاک بخورد و این روز آب نیافتند سوی صالح آمدند و گفتند ما را آب باید. گفت یک روز شما را و یک روز اشتر را... پس بدین بایستادند که روزی آب قوم صالح را بود و روزی اشتر را... و صالح گفت نه که او را بکشید که شما را عذابی بزرگ بگیرد ایشان خود بدو نگریستند و این شتر اندر میان قوم صالح بود خدای عز و جل مر صالح را آگاه کرده بود که ایشان این اشتر را بکشند آنکس که اشتر را بکشد هنوز از مادر نزائیده است ولیکن فرزندی بود سرخ موی گربه چشم آن فرزند... این اشتر را بکشد و ایشان ده زن بیرون کردند... از میان قوم خویش برگماشتند تا هر زنی را که درد زادن داشت نزدیک وی بنشستندی که چون فرزند از مادر جدا شدی نگاه کردندی اگر [بدان صفت] بودی که صالح پیغمبر علیه السلام گفته بود هم آنگاه بکشندی او را تا نه کودک بدین صفت کشته شد آنگاه پدران کودکان بر صالح دشمن تر شدند و آهنگ کشتن وی کردند چنانکه خدای تعالی گفت: و کان فی المدینه تسعة رهط یفسدون فی الارض و لایصلحون (قرآن ۲۷/۴۸) پس مردی از مهران ایشان، او را بدین صفت پسر آمد خواستند که فرزند او را بکشند آن نه تن که دشمنان صالح گشته بودند با این مهتر یکی شدند و گفتند این سخن صالح را اصلی نیست و او این را به جادویی همی کند و هیچ کس این اشتر را نخواهد کشت و صالح خواهد که این فرزندان کشته شوند پس آن حدیث فروهشتند و این پسر را نکشتند و چون سالی دوازده بود این پسر بزرگ شد و گویند تا جهان بود فرزندی نیامده است شوم تر از این غلام بر قوم خویش و قوم او هلاک شدند از قبل او که او آن شتر را بکشت و عرب مثل زنده از این غلام به عاقرالناقه. پس این تسعة رهط چون آن پسر را بدیدندی گفتند اگر پسران ما را نکشتندی اکنون هم چند این [پسر] بودندی. پس سوگند خوردند ما صالح را بکشیم و آنگاه از شهر بیرون شویم و باز آئیم و گوئیم که ما آنجا نبودیم چنانکه خدای عز و جل فرمود: قالوا تقاسموا بالله لنبیته و اهله ثم لنقولن لولیه ما شهدنا مهلک اهله و انا لصادقون. و مکروا مکراً و مکرنا مکراً و هم لایشعرون (قرآن ۲۷/۴۹-۵۰) پس این تدبیر بساختند و از شهر برفتند و در زیر سنگی بنشستند تا شب اندر آمد و خدای عز و جل فرمان داد به سنگی تا فرود آمد و ایشان همه را بکشت پس دیگر روز آن مردگان را باز آوردند چنانکه خدای عز و جل فرمود: فانظر کیف کان عاقبه مکرهم انا دمرناهم و قومهم (قرآن ۲۷/۵۱) پس آن مردمان گفتند آنچه از صالح بر ما آمد در روی زمین بر کس نیامد که پسران ما را بکشند اکنون نیز پدران را هلاک کرد و خشمگین تر شدند و گفتند ما این اشتر را بکشیم که ما را این به کار نیست و کسی را همی جستند که آن اشتر را بکشد هیچکس اجابت نکرد مگر آن پسر که صالح ایشان را وصف وی کرده بود پس غلام برفت و بر سرچشمه آب شد و آن اشتر همی آب خورد اشتر را ضربتی بزد بر پای و بیفکند و یک ضربت دیگر بر گردن و بیفکند و آهنگ بچه او کرد که او را نیز بکشد بچه بگریخت و سوی آن کوه شد که از آنجا بیرون آمده بود. پس صالح گفت عذاب خدای را بیارائید. ایشان از عذاب بترسیدند و سوی صالح آمدند و گفتند که ما نفرمودیم که وی را بکشند اکنون ما را چه باید کردن؟ صالح گفت تا بچه وی در میان شما باشد شما را عذاب نیاید پس صالح را با خویشان ببرند و سوی آن کوه رفتند به جستن بچه چون به کوه بر شدند آن اشتر بچه را از دور بدیدند چون آن اشتر بچه آن مردمان را بدید بایستاد و روی باز پس کرد و سه بانگ بکرد و ناپیدا شد هر چند مردمان دویدند او را هیچ جای در نیافتند پس صالح علیه السلام گفت عذاب خدای عز و جل را بیارائید که تا سه روز شما را عذاب آید اول روز رویهاتان زرد گردد و دوم روز رویهاتان سرخ گردد و سیوم روز رویهاتان سیاه گردد... پس روز چهارم عذاب آیدتان چنانکه خدای عز و جل فرمود: فعقروها فقال تمتعوا فی دار کم ثلثه ایام (قرآن ۱۱/۶۵) و نیز گفت: فعقروها فدمدم علیهم ربهم بذنبهم (قرآن ۹۱/۱۴) تا آخر آیه. پس همچنان بود که صالح صفت کرده بود چون آن علامتها بدیدند، دانستند که عذاب آمد ولیکن ندانستند که از کدام سو خواهد آمدن. پس آنگاه نعره ای از آسمان بیامد چنانچه همه را جان از تن بر آمد چنانکه خدای عز و جل فرمود: و اخذ الذین ظلموا الصیحه (قرآن ۱۱/۶۷) و خدای تعالی

صالح را و آنکه به او گرویده بود همه را برهانید چنانکه گفت: فلما جاء امرنا نجینا صالحاً والذین آمنوا معه (قرآن ۱۱/۶۶) تا آخر آیه. و صالح با مؤمنان آن بانگ نشنیدند. خدای تعالی دیگر جای گفت: فاخذتهم الرجفة (قرآن ۷/۷۸) و از قوم صالح بدان وقت یک تن حاضر نبود و به مکه رفته بود و کنیت او بوغالب بود چون این خبر بشنید هم آنجا بنشست تا بمرد و آن دیگران هلاک شدند چنانکه خدای عز و جل فرمود: کان لم یغنوا فیها (قرآن ۷/۹۲) یعنی لم یکنونوا فیها ای فی الدنیا و چنانکه گفتی که هرگز نبودند و صالح آنجا همی بود تا بمرد. مؤلف تاریخ گزیده نویسد که صالح دویست و پنجاه و هشت سال و یا صد و هشتاد سال عمر کرد و گوید مرقد وی به نزدیک دارالندوة است به مکه. (تاریخ گزیده ص ۲۹). (اما هم اکنون مرقد وی به نجف در قبرستان وادی السلام مشهور است به جوار هود پیغمبر). و در امتاع الاسماع در خبر «بئر حجر» آرد که منادی پیغمبر گفت از آب آن میاشامید و بدان وضو مسازید و آن خمیر که بدان ساخته است بخورد شتران دهید و مردمان آب ها بریختند و به بئر صالح شدند و سیراب گشتند و پیغمبر فرمود از پیمبر خویش معجزه میخواهید که قوم صالح از پیمبر خود آیت خواستند و شتر از این راه گشاده که میان دو کوه است بدیشان درمیشد و هم از این راه باز میگشت و چندانکه از آب ایشان آشامیده بود بدانان شیر میداد. پس وی را پی کردند و پس از سه روز آنان را عذاب آمد. (الامتاع ص ۴۵۵). جوالیقی در المعرب نام وی را غیر اعجمی دانسته (ص ۱۳) و صاحب عقدالفرید در باب مقالت شعوبیه گوید از حجت آنان بر عرب آن است که گویند اگر پندارید فخر جز به نبوت نیست انبیاء و مرسلین جز چهار تن هود، صالح، اسماعیل، محمد از ما هستند. (ص ۳۵۵ و ج ۳ ص ۳۲). در قاموس الاعلام گوید: قوم ثمود در حجر بین حجاز و شام بودند این طایفه بعد قوم عاد در جزیره العرب مکتب بسیاری حاصل کردند و به راه کفر و گمراهی افتادند و خداوند صالح را برانگیخت تا ایشان را به خدای یگانه دعوت کند... و در حبیب السیر آرد که چون آیت عذاب پدید گشت قوم صالح قصد جان وی کردند و او با پیروان خود پنهانی از میان ایشان بیرون شد و در منزل نفیل نامی که از بزرگان ثمود بود و با وجود مشرک بودن حمایت موحدان میکرد منزل گزید. (حبیب السیر جزء اول از ج ۱ ص ۱۵). صاحب مجمل التواریخ و القصص مبعث صالح را تا به سال ۵۲۰ ه. ق. که هنگام تألیف کتاب او بوده است سه هزار و دویست و نود و چهار سال نویسد که بحساب وی دوهزار و هشتصد و بیست و سه سال پس از هبوط آدم بوده است. (مجممل التواریخ ص ۱۲) و هم او صالح را در عهد پادشاهی ضحاک نویسد. (ص ۸۹) و نیز گوید: ارم بن سام را هفت پسر بودند نام ایشان: عاد، ثمود، صحار، جاسم، وبار، طسم، جدیس و اینان را عرب العاربة خوانند و نسل ایشان چندان گشت که هیچ عدد پیدا نیامد و صاحب قوه و هیکل و بلاء عظیم بودند و جباران و بالای ایشان صد گز بوده ست به ارش ایشان و کوتاه تر کسی هفتاد ارش بود و تصدیق این حدیث قول خدای تعالی است (کانهم اعجاز نخل خاویه. قرآن ۷/۶۹) پس عاد با فرزندان خویش از بابل برفت از بالا آواز آمد که یا عاد خدی یمنه یعنی دست راست گیر، عاد سوی یمن رفت و جای گرفت... پس دوشنبه ثمود بر اثر عاد برفت با فرزندان و جماعت و میان شام و حجاز آرام گرفت جایی که آن را حجر خواندند و خدای تعالی صالح پیغمبر را بدین جماعت فرستاد. (ص ۱۴۷ و ۱۴۸). و نیز آرد که عمر صالح صد و پنجاه سال بود. (ص ۱۸۸). و هم این مؤلف نویسد که عاد و ثمود به زمین حجر و بادیه بودند و در کوه خانه ها کنده بودند و بت پرستیدندی، پس خدای تعالی صالح پیغامبر را بدیشان فرستاد، و کس نگرید تا معجزه خواستند، که از سنگ ناقه و بچه بیرون آید، صالح دعا کرد سنگ به فرمان حق تعالی شکافته شد و ناقه با بچه بیرون آمد. ایشان منکر شدند و گفتند سحر است. و سی سال آن ناقه در میان ایشان بماند تا بر آخر قصه. ناقه را بکشند و حق تعالی ایشان را هلاک کرد قوله تعالی: و اخذت الذین ظلموا الصیحه فاصبحوا فی دیارهم جاثمین (قرآن ۱۱/۹۴) و صالح با مؤمنان می بود والله اعلم. (ص ۱۸۹). و هم او آرد که صالح علیه السلام به زمین حجاز از جهان بیرون شد، گویند مؤمنان هم آنجا دفن کردندش و اندر تاج التراجم خوانده ام به اسناد درست از سفیان ثوری رحمه الله علیه که میان رکن و مقام نود و نه گورست از آن پیغامبران و در جمله گور صالح و شعیب و اسماعیل علیهم السلام و این درست تر تواند بود والله اعلم. (ص ۴۳۳). و رجوع به تفسیر ابوالفتح رازی سوره اعراف و رجوع به قصص الانبیاء

جویری شود.

صالح ترمذی.

[لِح تِمْ] (اخ) رجوع به صالح بن محمد بن نصر بن محمد... شود.

صالح تمیر تاشی.

[لِح تِمْ] (اخ) صالح بن محمد بن عبدالله بن احمد تمرتاشی غزی. فقیه حنفی متولد بسال ۹۸۰ ه. ق. / ۱۵۷۲ م. و از تألیفات او است: «زواهر الجواهر» و «حاشیه بر الاشباه و النظائر». و «منظومه در فقه» و «العنایه فی شرح النقایه» و رساله های بسیار دیگر. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۵).

صالح توقیعی.

[لِح تِمْ] (اخ) رجوع به صالح بن جلال الدین قاضی... شود.

صالح تومی.

[لِح تِمْ] (اخ) مولای تومه. از ابن عباس روایت کند. (ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۴۷).

صالح ثقفی.

[لِح تِمْ] (اخ) رجوع به صالح بن بیان ثقفی شود.

صالح جرمی.

[لِح جِمْ] (اخ) ابن ندیم نویسد: به خط ابوالحسن خزار خواندم که صالح بن اسحاق بجلی مولای بجیله بن انمار بن ارش بن الغوث، اخی الازد بن الغوث و کنیت او ابو عمر است. و ابوسعید گوید: وی مولای جرم بن ربان است و جرم قبیله ای است از قبایل عرب از یمن. وی نحو بر اخفش و جز او خواند و کتاب سیبویه قرائت کرد و لغت از ابی زید و اصمعی و طبقه آنان فراگرفت. و ابوالعباس مبرد گوید: او مولای بجیله بن انمار است او راست: کتاب القوافی. کتاب الثنیة و الجمع. کتاب الفرخ. کتاب الابنیه. کتاب العروض. کتاب مختصر نحو المتعلمین. کتاب تفسیر غریب سیبویه. کتاب الابنیه و التصریف. (الفهرست ص ۸۴). ابونعیم اصفهانی گوید: وی به هنگام بازگشت از حج با فیض بن محمد به اصفهان آمد و روز ورود او فیض وی را بیست هزار درهم بداد و به هر سال او را دوازده هزار درهم می فرستاد از او نحو و غریب فرامیگرفتند وی از یزید بن ذریع و عبدالوارث بن سعید و بصرین روایت کند. (ذکر اخبار اصفهان ج ۱ صص ۳۴۷ - ۳۴۸). ابن خلکان گوید وی فقیهی عالم به نحو و لغت و از مردم بصره بود و به بغداد شد و نحو از اخفش و جز او فراگرفت و یونس بن حبیب را بدید لیکن وی را ملاقات سیبویه دست نداد. لغت را بر ابی عبیده و ابی زید انصاری و اصمعی و کسانی که در طبقه ایشانند بیاموخت. صالح مردی دیندار و پرهیزگار و نیک مذهب و درست عقیدت بود و روایت حدیث کرد. او را در نحو کتابی نیکوست معروف به فرخ و معنی آن فرخ کتاب سیبویه است. در بغداد با فراء مناظرت کرد. ابوالعباس مبرد از وی حدیث کند که دیوان هذلیین را بر اصمعی خواندم و او آن دیوان را نیکوتر از ابی عبیده حفظ داشت و چون

فارغ شدم مرا گفت: اگر هذلی شاعر یا رامی، یا ساعی نباشد در او خیری نیست و در تفسیر آیه «ولا تقف ما لیس لك به علم» (قرآن ۱۷/۳۶) می‌گفت: اگر نشنیده‌ای مگو شنیدم و اگر ندیده‌ای مگو دیدم و اگر ندانی مگو دانم چه گوش و دیده و دل مسئولند. و هم مبرد گوید: جرمی اثبت قوم در کتاب سیبویه بود و جماعت، آن کتاب را بر وی خواندند. وی عالم و حافظ لغت و در حدیث و اخبار جلیل و او را کتبی است که در آن منفرد بود. او راست کتاب «السير» و آن کتابی عجیب است و کتاب الابنیه و کتاب العروض و مختصر در نحو و کتاب غریب سیبویه. ابونعیم اصفهانی وی را در تاریخ اصفهان بیاورده است. صالح بسال ۲۲۵ هـ . ق. درگذشت. رجوع به محاسن اصفهان ص ۳۵ و تاریخ بغداد ج ۹ صص ۳۱۳ - ۳۱۵ و لسان المیزان ج ۳ ص ۱۶۵ و ۱۶۶ و روضات الجنات ص ۷۵۶ و معجم الادباء ج ۴ ص ۲۶۷ و ۲۶۸ و قاموس الاعلام ترکی شود.

صالح جزره.

[ل ح ج ز ر] (اخ) رجوع به صالح بن محمد بن عمرو بن حبیب... شود.

صالح جعفی.

[ل ح ج ع] (اخ) رجوع به صالح بن مسلم جعفی... شود.

صالح جلاب.

[ل ح جل لا] (اخ) رجوع به صالح بن محمد بن صالح مکنی به ابی علی... شود.

صالح جواربی.

[ل ح ج ر] (اخ) رجوع به صالح بن موسی جواربی شود.

صالح جلبی.

[ل ح چ ل] (اخ) وی یکی از شعرای عثمانی است و در عهد سلطان سلیمان قانونی میزیست. او کمالات خویش را از کمال پاشازاده استفاده کرد و به مدرسی مدرسه سراجیه ادرنه تعیین شد و به امر صدر اعظم ابراهیم پاشا فتوحات پادشاه را در مجارستان و ردوس بنظم آورد و مورد عنایات شاهانه واقع گشت، سپس به مدرسی مدرسه مرادپاشا و مدرسه صحن ثمانیه منصوب گشت و از جانب پادشاه به ترجمه قصه فیروزشاه مأمور گردید. آنگاه قضاوت حلب و شام و مصر یافت و سرانجام متقاعد شد. سپس نزدیک جامعی که برادر وی نشانجی بک در جوار ابویوب بنا کرده بود خانه و باغچه‌ای ساخت و کنج انزوا گزید و در خلال این احوال از جانب شاهزاده سلطان بایزید به ترجمه کتاب «جوامع الحکایات» مأمور شد. و در حین این اشتغال به مدرسی مدرسه ابویوب تعیین گشت و پس از مدتی دوباره عزلت گزید و بسال ۹۷۳ هـ . ق. درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح حذاء.

[ل ح ح ذ ا] (اخ) شیخ طوسی در رجال وی را در شمار «من لم یرو عنهم» ذکر کرده و گوید: حمید بن زیاد از احمد بن میثم از وی روایت کند و در فهرس گوید: او را کتابی است که عیسی بن هشام آن را از وی روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح حماد.

[لِ حِ حَمِّ مَا] (اِخ) رجوع به صالح بن فکاک شود.

صالح خان افشار.

[لِ نِ اَ] (اِخ) (محمد...) وی از سران قزلباش و از جمله کسانی است که برای قتل نادر هم سوگند شدند و محمدصالح خان شب شنبه یازدهم جمادی الثانی خود را بسراپرده نادر رسانیده با کمک محمدبیک قاجار نادر را از پای درآورد. رجوع به مجمل التواریخ گلستانه شود.

صالح خان بیات.

[لِ نِ بَ] (اِخ) وی بیگلربیگی فارس بود و هنگامی که سیدمحمد فرزند سیدداود پسر دختر شاه سلیمان صفوی در مشهد مدعی سلطنت شد، و شاهرخ پسرزاده نادر را کور و زندانی کرد وی را به سمت قورچی باشی گری گماشت و تا ورود او حاجی سیف الدین خان به کفالت کار او را انجام میداد. رجوع به مجمل التواریخ گلستانه ص ۵۲ شود. چون بسال ۱۱۶۴ ه. ق. علی مردان خان بختیاری اصفهان را فتح کرد شهر را به حاج باباخان بختیاری سپرده و برای فتح شیراز به فارس شد صالح خان بیات که در فارس استقلال داشت لشکری فراهم آورد و در صدد دفع علی مردان خان برآمد لیکن شکست خورد و به شیراز فرار کرد و به مصالحت و متابعت خان بختیاری راضی گشت. (حواشی مدرس رضوی بر مجمل التواریخ گلستانه ص ۳۴۳).

صالح خباز.

[لِ حِ حَبِّ بَا] (اِخ) کوفی و ثقة است. شیخ طوسی در رجال او را از اصحاب امام رضا (ع) شمرده است. گویا امامی و مجهول باشد. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۴۹۱).

صالح خراسانی.

[لِ حِ حُ] (اِخ) شیخ طوسی در رجال وی را در عداد اصحاب امام صادق (ع) شمرده و ظاهراً امامی و مجهول الحال میباشد. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۱).

صالح خزاعی.

[لِ حِ حُ] (اِخ) رجوع به صالح بن نصر خزاعی... شود.

صالح خواربی.

[لِ حِ حِ رِ] (اِخ) رجوع به صالح بن موسی خواربی... شود.

صالح دقاق.

[لِ حِ دَقِّ قَا] (اِخ) رجوع به صالح بن بیان بن سکن دقاق شود.

صالح دهان.

[ل ح دَهَها] (اِخ) بصری. ابن عدی گوید وی معروف نیست و از یحیی بن معین نقل است که وی قدری بود و راضی بگفتار خوارج. مزی در تهذیب در ترجمه صالح بن درهم گوید، عبدالغنی در کمال، کلام ابن عدی را در ذیل ترجمه صالح بن درهم آورده است، در صورتی که ابن عدی را در حق صالح بن ابراهیم دهان مصری جهنی چنین عقیدتی است و طبقه او متأخر از صالح بن درهم است. ابن حجر گوید خطیب جازم است که این دو یکی باشند. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۸).

صالح دهقان.

[ل ح دِه] (اِخ) او یکی از نجیب زادگان خراسان و از کسانی است که حاضر به مجلس امیر ابوجعفر میشده است و رودکی نام او را قرین بلعمی آورده و گوید: یک صف میران و بلعمی بنشسته یک صف حران و پیر صالح دهقان. رجوع به احوال و اشعار رودکی تألیف نفیسی ص ۵۷۰ شود.

صالح رازی.

[ل ح رَا] (اِخ) رجوع به صالح بن ابی حماد... شود.

صالح رئیس.

[ل ح رَا] (اِخ) یکی از مشاهیر دریانوردان است که بعهد سلطان سلیمان قانونی میزیست، وی در آغاز از دزدان دریائی بود و در کشتی رانی مهارتی فراوان داشت و به جسارت و شجاعت معروف و مشهور بود. وی در سنجاق بیغا میزیست و در فتح تونس خدمات درخشانی از او ظاهر شد. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح رسول.

[ل ح رَا] (اِخ) رجوع به صالح پیغمبر... شود.

صالح رود.

[ل ح رُوْد] (اِخ) رودی است در شمال جزیره بوبیان که به خلیج فارس (حور عبدالله) ریزد.

صالح زاده.

[ل ح زَاْدَه] (اِخ) احمد اسعد افندی. وی یکی از علما و دانشمندان است که در دوره سلطان مصطفی خان رابع و محمودخان ثانی دوبار به مسند مشیخت اسلامی نائل شد. پدر وی محمد صالح افندی در دوره سلطان مصطفی خان ثالث سمت شیخ الاسلامی داشت و برادر بزرگ صالح زاده امین افندی است. مولد او به سال ۱۱۵۰ ه. ق. است و علوم رسمی عصر را در مدارس زمان خود فراگرفت. ابتدا قاضی مکه بود و سپس قضاوت استانبول یافت و به سال ۱۲۰۵ قاضی عسکر آناتولی و به سال ۱۲۰۸ قاضی عسکر روم ایلی و به سال ۱۲۱۸ هجری بمسند مشیخت نایل شد و قریب سه سال و نیم امور فتاوی را اداره میکرد و فتوای نظام جدید را او داد، وی در وقعه سلطان سلیم خان معزول و متعاقب جلوس سلطان محمودخان ثانی در تاریخ ۱۲۲۳ مجدداً مقام شیخ الاسلامی یافت و مدت

صد روز امور فتاوی را اداره کرد سپس بکناره گیری از شغل خود مجبور شد و به سال ۱۲۳۰ درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح زاده.

[ل د] (اخ) (امین افندی) وی یکی از علمای بزرگ عصر سلطان حمیدخان اول است که به مشیخت اسلامی نایل شد. مولد وی به سال ۱۱۱۷ ه. ق. در ادرنه است و پدر او صالح افندی طوپ قپوئی در زمان مصطفی خان ثانی، بپایه آناتولی سمت امام سلطانی را داشت سپس به درجه شیخ الاسلامی نایل شد. صالح زاده بسال ۱۱۳۲ هجری مدرّس شد و به سال ۱۱۶۰ ملای سلانیک و در ۱۱۶۶ قاضی شام و بسال ۱۱۷۱ قاضی مدینه و در ۱۱۷۴ قاضی استانبول و در ۱۱۸۱ قاضی عسکر آناتولی و در ۱۱۸۸ قاضی عسکر روم ایلی و در ۱۱۸۹ به مقام مشیخت اسلامی نایل گشت و قریب ۱۷ ماه امور فتاوی را اداره میکرد و سپس در نتیجه کبر سن در کار وی اندک سستی پیدا شد، بدین جهت بسال ۱۱۹۰ هجری معزول شد و چون از هواخواهان وی حرکاتی صادر میشد صالح زاده را به بروس تبعید کردند و پس از یک ماه به سال ۱۱۹۱ درگذشت و در جوار امیر سلطانی دفن شد. وی مردی کریم و باسخاوت بود. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح ساحلی.

[ل ح ح] (اخ) رجوع به صالح بن بیان ثقفی... شود.

صالح سالمی.

[ل ح ل] (اخ) انصاری. ابونعیم او را در شمار صحابه آورده است. ابویعلی به سند خود از جد خویش روایت کند که با پیغمبر به قریه بنی سالم شدیم. پس وی صالح را بخواند... باوردی روایت کند که صالح در جنگ بدر و صفین حاضر بود لیکن میدانم وی همین صالح است یا صالح دیگر. رجوع به الاصابه ج ۳ ص ۲۳۲ و تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵ شود.

صالح سبائی.

[ل س] (اخ) رجوع به صالح بن حیوان... شود.

صالح سباعی.

[ل ح س] (اخ) صالح بن محمد بن صالح سباعی. یکی از فضلاى مصر. مولد وی بسال ۱۱۵۴ ه. است. وی تحصیلات خود را در جامع ازهر بپایان رساند. او راست: «شرح الفتوحات المکیه» و «شرح حکم السکندری» و «شرح منظومه الاسماء الحسنی» تألیف در دیر. صالح بسال ۱۲۲۱ درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۶ از الیواقیت الثمینة ص ۱۷۱).

صالح سدوسی.

[ل ح س] (اخ) رجوع به صالح بن بشر سدوسی... شود.

صالح سغدی.

[لِح س] (اخ) رجوع به صالح بن عمران سغدی حنفی... شود.

صالح سکسکی.

[لِح س س] (اخ) رجوع به صالح بن عمر بن ابی بکر سکسکی... شود.

صالح سلمی.

[لِح س] (اخ) محدث است. وی از ابوشعثاء روایت کند و مجهول الحال است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۷).

صالح سوسی.

[لِح] (اخ) ابن زیاد و مکنی بابی شعیب. مولد وی بسال ۱۷۳ ه. ق. هجریست و به سال ۲۶۱ درگذشت. (زرکلی ص ۴۲۴). ابن جوزی او را در باب راویان از امام احمد شمرده است. (مناقب احمد بن حنبل ص ۹۷).

صالح شقران.

[لِح ش] (اخ) مولی رسول الله (ص). گویند نام وی صالح بن عدی است. مصعب گوید: وی حبشی بود و گویند عبدالرحمن بن عوف او را به پیغمبر (ص) بخشید و گویند پیغمبر (ص) او را از عبدالرحمن خرید و پس از جنگ بدر آزاد ساخت و گویند پیغمبر او و ام ایمن را از پدر به ارث برد. ابن سعد آرد که پیغمبر (ص) او را امر فرمود تا اموال مردم مریسیع و فرزندان آنان را در ناحیتی گرد آورد، و او از کسانی بود که حاضر غسل پیغمبر و دفن او شد. و ابومعشر گوید وی حاضر بدر گشت و عبد بود بدین جهت سهم نبرد. و ابوحاتم گوید وی در بدر مأمور اسیران بود و ابن سعد افزاید که او چون مملوک بود سهمی نبرد، لیکن هرکس که اسیری را فدیة داد بدو چیزی بخشید و بیشتر از آنچه قسمت جنگجویان بود عاید او گشت و در ترمذی از صالح آمده است که به خدا من قطیفه را در قبر زیر بدن پیغمبر گستردم و از علی بن الحسین (ع) روایت است که عباس و فضل باشقران و اوس بن خولی برای دفن به قبر درشدند. صالح در مدینه سکونت جست و گویند او را در بصره خانه ای بود. (الاصابه ج ۳ ص ۲۱۰) (الاستیعاب ص ۳۲۲ و ۵۹۴). و رجوع به حبیب السیر جزء سوم از ج ۱ ص ۱۴۶ و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صالح شبانی.

[لِح ش] (اخ) ابن مدینی او را مجهول خوانده و ابن حبان او را در زمره ثقات آورده است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۷).

صاحب المصلی.

[لِح بُلِ مٌ صِلَ لِا] (اخ) یا صاحب المحراب. وی یکی از سفرائی است که امین به خراسان روانه کرد ولی ذوالریاستین از حرکت مأمون ممانعت کرد. (ابن اثیر ج ۶ صص ۹۲ - ۹۴) (حبیب السیر جزء ۳ ج ۲ ص ۹۰). جهشیاری گوید: چون منصور به سعایت ابی ایوب بر خالد خشم گرفت و او را از ولایت فارس معزول کرد، بفرمود تا سه هزارهزار درهم پردازد و خالد را بیش از هفتصد هزار درهم نبود. این هنگام صالح وی را پنجاه هزار دینار کمک کرد. رجوع به الوزراء و الکتاب و رجوع به صاحب المصلی در این لغت نامه... شود.

صالح صفدی.

[لِح ص] (اخ) رجوع به صالح بن عمران صفدی... شود.

صالح صفدی.

[لِح ص ف] (اخ) ابن علی. وی مفتی حنفیان بود به صفد و به سال ۱۰۷۸ ه. ق. درگذشت. او راست: بغیة المبتدی که مختصر متن الکنز است. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۵).

صالح طحان.

[لِح طَح حَا] (اخ) رجوع به صالح بن هیثم مکنی به ابی علی طحان... شود.

صالح عباسی.

[لِح عَبْ با] (اخ) ابن علی بن عبدالله بن عباس. وی عم منصور است. چندی ولایت شام داشت و شهر اذنه از بناهای اوست و به سال ۱۳۶ ه. ق. اداره مصر و مغرب فلسطین بدو محول گشت. وی از جانب سفاح مأمور تعقیب مروان بن محمد شد و لشکریان صالح مروان را کشته سر او را نزد صالح فرستادند و صالح زبان او ببرید و سر را نزد سفاح روانه داشت. صالح به سال ۱۵۱ به دمشق درگذشت. رجوع به ابن اثیر ج ۵ صص ۲۰۳ - ۲۰۴ و حبیب السیر جزء سوم از ج ۲ ص ۷۴ و مجمل التواریخ والقصص ص ۳۲۰ و عقداالفرید ج ۵ ص ۲۲۶ شود.

صالح عبدالسمیع.

[لِع دُسْ سَا] (اخ) الایوبی الانزهری. وی از علمای قرن چهاردهم مصر است و او راست: «الثمر الدانی فی تقریب المعانی» در فقه مالکی و «جواهر الاکیلی فی شرح مختصر الخلیل» در مذهب مالک. و «هدایة المستعبد» که جمله به طبع رسیده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۸۶).

صالح عتکی.

[لِح ع] (اخ) رجوع به صالح بن یزید عتکی... شود

صالح عکی.

[لِح عَكْ کِی] (اخ) رجوع به صالح بن فیروز عکی... شود.

صالح عمادالدین.

[لِع دُدْ دِی] (اخ) رجوع به صالح... شود.

صالح فایقی.

[ل ح ی] (اخ) وی از ابی عبدالله و از او منصور بن عباس روایت کند. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۴).

صالح قبطی.

[ل ح ق] (اخ) وی به همراهی ماریه قبطیه از مصر به مدینه آمد. رجوع به الاصابه ج ۳ ص ۲۳۳ و رجوع به حسن المحاضرة ص ۹۵ شود.

صالح قزوینی.

[ل ح قز] (اخ) (سید...) ابن مهدی بن رضی بن محمد علی الحسینی القزوینی. وی یکی از شعرای جنوب عراق عرب است و به سال ۱۲۰۸ ه. ق. در نجف متولد شد و به سال ۱۲۵۹ به بغداد رفت و بدانجا به سال ۱۳۰۱ درگذشت و جنازه او را به نجف بردند. او راست: «درر الغریبه فی رثاء العتره المصطفویه» و دیوان مرثی دیگر در حدود ۳۰۰۰ بیت و «دیوان قزوینی». (الاعلام زرکلی ص ۴۲۷). و رجوع به فهرست کتابخانه مدرسه سپهسالار ج ۲ صص ۶۲۰ - ۶۲۱ شود.

صالح قصار.

[ل ح قَص] (اخ) رجوع به صالح بن عمر قصار... شود.

صالح قیراطی.

[ل ح ق] (اخ) رجوع به صالح بن عبدالله قیروانی... شود.

صالح قیروانی.

[ل ح ق] (اخ) رجوع به صالح بن احمد بن یونس... شود.

صالحک.

[ل ح] (اخ) دهی از دهستان گدارچینی بخش هندیجان شهرستان خرمشهر، ۳۶ هزار گزی شمال خاوری هندیجان. کنار رودخانه زهره دشت گرم سیر مالاریائی و دارای ۶۰ تن سکنه. آب آن از رودخانه زهره و محصول آن غلات و شغل اهالی زراعت و حشم داری و راه در تابستان اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صالح کاتب.

[ل ح ت] (اخ) رجوع به صالح بن عبدالرحمن... شود.

صالح کاتب.

[ل ح ت] (اخ) رجوع به صالح بن محمد بن عبدالله بن زیاد... شود.

صالح کرمانی.

[ل ح ك] (اخ) رجوع به صالح بن عبدالله کرمانی... شود.

صالح کوتاه.

[ل ح] (اخ) ده کوچکی است از بخش قلعه زراس شهرستان اهواز، ۷ هزار گزی شمال قلعه زراس، یک هزار گزی راه مالرو بنه امیرلالی به بابازاهد، سکنه ۴۷ تن. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صالح کوه.

[ل] (اخ) دهی جزء دهستان سیاهکل بخش سیاهکل دیلمان شهرستان لاهیجان، ۱۲۰۰۰ گزی جنوب سیاهکل سر راه عمومی سیاهکل به دیلمان. جلگه. هوا معتدل مرطوب مالاریائی سکنه ۲۱۳ تن. آب آن از چشمه صالح کوه. محصول آنجا برنج، لبنیات. شغل عمده اهالی زراعت و عده ای گل دارند. صنعت شال بافی. مزرعه ای کوچک که سر راه عمومی سیاهکل به دیلمان واقع است جزء این ده منظور شده. عده ای از گل داران ده برای تهیه علوفه به بیلاق دیلمان می روند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲ ص ۱۷۹).

صالح مازندرانی.

[ل ح ز د] (اخ) رجوع به محمد صالح... شود.

صالح مدبری.

[ل ح م د ب] (اخ) ابن الندیم وی را در شمار معزمین آورده است که از طریقه محمود به عزائم پرداختندی مقابل طریقه مذمومه که آن طریقه سحره است که در عزائم خود ملتجی به ابلیس و ذریه او شوند. (الفهرست چ مصر ص ۴۳۲).

صالح مرادی.

[ل ح م] (اخ) رجوع به صالح بن محمد و شقی... شود.

صالح مری.

[ل ح م ر ی] (اخ) رجوع به صالح بن بشیر بن وداع بن ابی الاقص مری... شود.

صالح مستملی.

[ل ح م ت] (اخ) رجوع به صالح بن محمد بن صالح حجازی... شود.

صالح مسکین.

[ل ح م] (اخ) وی فرزند ابوجعفر منصور دوانیقی است و چون او لنگ بود منصور وی را مسکین می خواند. صاحب الوزراء و الکتاب گوید: منصور وی را دوست میداشت و بر او رقت میکرد و هر یک از فرزندان خود را اقطاعی داده بود جز صالح را و

میگفت این فرزند مسکین مرا چیزی نیست، پس صالح به مسکین ملقب گشت. ابویوب مزرعه ای به قرب اهواز که از دجله مشروب میشد نامزدی وی کرد و از منصور خواست تا آن مزرعه را به اقطاع بدو دهد و سیصد هزار درهم نیز بدو بخشد و گفت که اگر خلیفه چنین کند از آن مزرعه سود فراوان بدست خواهد شد. منصور آن قلعه را به اقطاع به صالح داد و بفرمود تا آن مال نیز بدو دهند. ابویوب خود آن مال را به کار برد و چون سال برسد بیست هزار درهم نزد منصور فرستاد که این بهای غله مزرعه صالح است. منصور خوشنود شد و بفرمود تا برای صالح بیت المالی ترتیب دهند لیکن خلیفه را از کار ابویوب آگاه ساختند و منصور بدان ناحیت شد و کذب او آشکار گردید. (الوزراء و الکتاب صص ۸۳ - ۸۴). و رجوع به دستور الوزراء صص ۲۷ و ۲۸ شود. ابن اثیر نویسد: مسکین را دختری بود به نام ام محمد که هارون وی را به زنی گرفت. (ابن اثیر ج ۶ ص ۸۶). و مادر این صالح یکی از کنیزان منصور بوده است. (العقد الفرید ج ۵ ص ۳۹۳). و هم در این کتاب است: روزی منصور صالح را بفرمود تا درباره مطلبی سخنی گوید و او سخت نیکو بیان کرد. شیب بن شیب گفت: کلامی از این فصیح تر و بیانی از این رساتر نتواند بود و از کسی که پدری چون منصور و برادری چون مهدی دارد جز این انتظار نباید داشت. (العقد الفرید ج ۲ ص ۱۴). و نیز صاحب العقد الفرید گفتاری سخت بلیغ در مجلس مشاوره مهدی از وی بیاورده است، آنگاه که خراسانیان از ادای خراج سر باز زدند و مهدی مجلسی از خویشان خود بیاراست و از آنان رأی خواست. (العقد الفرید ج ۱ ص ۱۵۴).

صالح معلم.

[ل ح م ع ل ل] (اخ) ابن احمد بن ابراهیم بن حسن بن سلیمان قرشی مقدسی مکنی به ابی التقی. ابن ابی اصیبعه گوید: وی علوم مختلف داشت و در تعلیم شاگردان سیاست و تدبیری مخصوص بکار میبرد که دیگر کس را آن قدرت نبود و گوید عم من از وی قرآن و علم حساب آموخت. (عیون الانباء ج ۲ ص ۲۴۶).

صالح مواهبی.

[ل ح م ه] (اخ) وی رئیس طریقت قادریان حلب بود و به سال ۱۱۵۲ ه. ق. درگذشت. رجوع به اعلام النبلاء ج ۶ صص ۵۱۰ - ۵۱۲ شود.

صالح میرزا.

[ل] (اخ) رجوع به محمد صالح میرزا... شود.

صالح ناجی.

[ل ح] (اخ) از بزرگان بنی ناجیه، و او راست: کتاب التوحید. کتاب الرد علی المخالفین. (الفهرست ابن الندیم صص ۲۵۹).

صالح ناقط.

[ل ح ق] (اخ) رجوع به صالح بن عاصم... شود.

صالح نبی.

[لِحِ نَ] (اِخ) رجوع به صالح پیغمبر... شود.

صالح نیلی.

[لِحِ نَ] (اِخ) رجوع به صالح بن حکیم نیلی... شود.

صالح وشقی.

[لِحِ وَ شَ] (اِخ) رجوع به صالح بن محمد وشقی... شود.

صالحون.

[لِ] (ع ص) ج صالح در حالت رفعی. رجوع به صالح... شود.

صالحه.

[لِحِ] (ع ص) تأنیث صالح. ج، صالحات. رجوع به صالح... شود.

صالحه.

[لِحِ] (اِخ) قریه ای است بر طریق مالقه در اندلس که بسیاری از بنی قسیعی از اعیان غرناطه در آن سکونت دارند. (الحلل السندیة ج ۱ ص ۲۹۵).

صالحه.

[لِحِ] (اِخ) بنت الملقن. یکی از زنان ماهر در حدیث و اخبار و دختر شیخ نورالدین ابوالحسن علی از احفاد ابن الملقن است. مولد او به سال ۷۹۵ ه. ق. است و به سال ۸۷۶ درگذشت. خواهر وی خدیجه بنت الملقن نیز از محدثات معروف است. (قاموس الاعلام ترکی).

صالح همدانی.

[لِحِ هَ مَ] (اِخ) رجوع به صالح بن احمد بن محمد بن احمد بن صالح... شود.

صالحی.

[لِ] (اِخ) دهی از دهستان بکش بخش فهلیان و ممسنی شهرستان کازرون ۱۳۰۰۰ گزی جنوب خاور فهلیان جلگه، گرمسیر مالاریائی، سکنه ۸۸ تن. آب آن از چشمه، محصول آنجا غلات، تریاک، نخود شغل اهالی زراعت. راه فرعی. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صالحی.

[ل] (اخ) در تذکره‌ها بی‌نام و نسب است و این مطلع بوی منتسب: اگر میرم ز غم امشب نگویم حال زار خود تو را از صبر می‌خواهم که سازم شرمسار خود. (صبح گلشن ص ۲۴۴).

صالحی.

[ل] (اخ) ابراهیم بن عبدالعزیز، مکنی به ابواسحاق و از اولاد صالح صاحب المصلی و به طلب [علم] و صلاح معروف بود. جماعتی از وی روایت کنند. صالحی در جمادی الاولی به سال ۲۵۴ ه. ق. درگذشت. (الانساب سمعانی ورق ۳۴۷ ب).

صالحی.

[ل] (اخ) ابراهیم بن عبدالله بن صالح صالحی، مکنی به ابواسحاق. وی از ابوسعید عبدالعزیز بن سعیدالاشیح کوفی و هارون بن حاتم کوفی و جز ایشان روایت کند و از وی ابوبکر محمد بن محمد باغندی و ابوعبدالله محمد بن مخلد عطار و هم طبقه‌های آنان روایت کنند. (الانساب سمعانی ورق ۳۴۷ ب).

صالحی.

[ل] (اخ) احمد بن قاسم بن طاهر بن اسماعیل بن صالح بن علی بن عبدالله بن عباس بن عبدالمطلب هاشمی صالحی، مکنی به ابوجعفر. از وی ابواحمد عبدالواحد بن المهتدی بالله و جماعتی از زیدیان روایت کنند، و ایشان را صالحیه گویند. و آنان به مذهب حسن بن صالح بن حی اند که یکی از ائمه و زهاد کوفه و برادر صالح بن صالح بن حی میباشند. (الانساب سمعانی ورق ۳۴۷ ب).

صالحی.

[ل] (اخ) عثمان بن علی بن احمد بن محمد صالحی، معروف به ابن الصالح و مکنی به ابوعبدالله، معلمی بود سدیدالمراتب در شرقی بغداد. از ابوخطاب بن بظر و ابوعبدالله بن طلحه و جز ایشان روایت کند. (الانساب سمعانی ورق ۳۴۷ الف).

صالحی.

[ل] (اخ) محمد بن جعفر بن سلیمان بن علی بن صالح صالحی، مکنی به ابوالفرج. وی از مردم بغداد و به جد خود صالح صاحب المصلی نسبت داشت. از ابوبکر محمد بن محمد باغندی و هیشم بن خلف دوری و عبدالله بن اسحاق مدائنی و حسن بن طیب شجاعی و محمد بن ابراهیم برثی و ابولیت فرائضی و ابوبکر بن ابوداود و ابوالقاسم بغوی حدیث کند و از بسیاری از غربا نیز چون ابوعروبه حرانی و ابوالحسن بن حوصا دمشقی و مکحول بیروتی، و حسین بن احمد بن بسطام ایلی، و محمد بن سعید برخمی و جز آنان روایت کند. ابوالحسن علی بن احمد نعیمی و ابوالقاسم علی بن حسن تنوخی احادیثی از او آورده اند که سوء ضبط و ضعف حال وی را رساند. حمزه بن یوسف سهمی گوید: ابوالفرج صالح بغدادی ساکن بصره ضعیف الحال است و به حدیث او احتجاج نشاید. او را اصلی (کتابی) جید ندیدم و کسی را ثناگوی وی نیافتم و جماعتی حکایت کنند که وی کتاب ابومسلم بغدادی را به غضب برد و بی آنکه آن را سماع کند حدیث میکرد. وی به صفر ۲۹۶ ه. ق. به بغداد متولد شد و به سال ۳۷۴ به بصره درگذشت. (الانساب سمعانی ورق ۳۴۸ الف).

صالحی.

[ل] (اخ) محمد میرک. مؤلف مجمع الخواص آرد: از مردم مشهد و شخصی معروف و مشهور است. در دارالانشاء شاه مرحوم سرآمد اقران و سلیقه بسیار خوب دارد و این ابیات از او است: درد دل گفتم تغافل کرد خواری را بین گریه کردم خنده زد بی اعتباری را بین آه کردم در گرفت آثار طالع را نگر شکوه کردم رنجه شد بی اختیاری را بین. روز تا شب کردم و تقریبا پیدا کنم تا دمی پیش سگان یار جا پیدا کنم عقل و صبر و هوش از من شام غم بگریختند یارب این جمع پریشان را کجا پیدا کنم؟ کس نمی آید بیالین عاشق زار ترا غالباً امید صحت نیست بیمار ترا. ناله ام بی اثر و من خجل از خود که ترا یاد بی دردی من میدهد این بی اثری. بجفا گذاخت چندان فلک حسود ما را که بصد نشان بدان مه نتوان نمود ما را. نبودی صبح محشر گر نوید وعده وصلش کی از خواب عدم ای صالحی بیدار می گشتم. (تذکره مجمع الخواص صص ۴۸ - ۵۰). لطفعلی بیگ گوید: نام او مولانا میرک و از اولاد خواجه عبدالله مروارید کرمانیست. و اباً عن جد به مناصب سلطانی سرافراز بوده اند. از او است: نمی خواهم که بینم غیر قاتل آن جفاجو را از آن ترسم که روز حشر گیرد دامن او را. * بسکه شبها بخیال تو نشستم مردم داشت بیداری من خواب گرانی از پی. * مرا در بی خودیها دل مده ناصح که می میرم از این غیرت که پندارم باو راه سخن داری. * همه شب در این خیالم که رسم بوصل روزی همه روز در امیدم که شی بخوابم آئی. * زان پیش دلا- که هجر زارت بکشد زنهار چنان کنی که یارت بکشد بر وعده او ز سادگی دل ننهی کاری نکنی که انتظارت بکشد. (آتشکده آذر چ ۱۲۷۷ ص ۷۶). و رجوع به قاموس الاعلام شود.

صالحین.

[ل] (ع ص) ج صالح، در حال نصب و جر. رجوع به صالح شود.

صالحیه.

[ل حی ی] (اخ) شهری قدیم است در مصر، در آخر مدیریه شرقی در سرزمین رملیه و در مشرق آن راه سلطانی است که مصر را بشام متصل سازد. صالحیه را ملک صالح نجم الدین ایوب بن ملک کامل محمد بن عادل بنا کرد تا مقر لشکریان وی باشد. (منجم العمران از پطرس بستانی).

صالحیه.

[ل حی ی] (اخ) قریه ای است بزرگ بر بن جبل قاسیون از غوطه دمشق و آن را بازارها و جامع است و قبور جماعتی از صالحین در آنجاست و جماعتی از صالحین نیز بدانجا سکونت دارند و بیشتر ساکنین آن قریه بر مذهب احمد بن حنبل اند. (معجم البلدان).

صالحیه.

[ل حی ی] (اخ) قریه ای است نزدیک رها از ارض جزیره و آن را عبدالملک بن صالح هاشمی خط کشید و حد بر آورد. خالد گوید: نزدیک رقه است... و گوید بطیاس و دیر زکی در آنجاست و آن از فرح انگیزترین مواضع است و خالدیان در تاریخ موصل آرند که نخست کس که قصور صالحیه را احداث کرد مهدی است. (معجم البلدان).

صالحیه.

[ل حی ی] (اخ) محله ای است به بغداد منسوب به صالح بن منصور معروف به صالح مسکین. (معجم البلدان).

صالحیه.

[لِ حِیْ] (اِخ) نام پیروان حسن بن صالح بن حی است و آنان را در شمار معتزله آرند. (کشاف اصطلاحات الفنون از شرح مواقف). لیکن صالحیه هر چند در اصول پیرو معتزله اند، آنان را معتزلی نتوان خواند. شهرستانی در ملل و نحل گوید: صالحیه در امر امامت بر مذهب سلیمانیه اند که گویند امامت به عهده شوری است و شوری با اتفاق دو تن از خیار مسلمین منعقد تواند شد و امامت مفضول با وجود افضل صحیح است. لیکن صالحیه در کار عثمان متوقف اند که آیا مؤمن است یا کافر و گویند اخباری که در حق او رسیده است و بودن وی از عשרه مبشره ما را بر آن میدارد که به صحت اسلام و ایمان و بهشتی بودن او حکم کنیم و چون بدعتهای او را بینیم که بنی امیه و بنی مروان را برکشید و کارها کرد که با سیرت صحابهء رسول موافق نبود واجب افتد که به کفر او حکم کنیم از این رو در حق او متوقفیم و کار وی به خدا باز گذاریم. و گویند علی پس از پیمبر (ص) افضل مردم است و اولی به امامت اما او خود حق خویشتن را فرو گذاشت و تسلیم آنان گردید و ما نیز بدانچه مسلمانان راضی شده اند رضایت داریم و اگر علی بدین کار راضی نبوده ابابکر در هلاکت است و گویند هر کس از اولاد حسن و حسین شمشیر کشد و عالم و زاهد و شجاع باشد امامست، و برخی نیکوئی صورت را نیز شرط دانسته اند و اگر این شرائط در دو امام یافت شود و هر دو به طلب برخیزند آنکه افضل و ازهد است امام باشد و اگر هر دو مساوی باشند آنکه رأی او متین تر و حزم وی بیشتر است اختیار شود و اگر هر دو مساوی باشند دعوی ساقط و کار بعهده مردمان افتد و اگر دو امام در دو قطر به طلب برخیزند هر یک امام قطر خویش است و اطاعت او بر قوم وی واجب و اگر یکی به خلاف دیگری فتوی دهد هر دو مصیبت هر چند که یکی به ریختن خون امام دیگر فتوی دهد. شهرستانی گوید: در زمان ما بیشتر صالحیه مقلدند و به رأی و اجتهاد نگریند و در اصول پیرو معتزله اند و ائمهء معتزله را بیش از ائمهء اهل بیت تعظیم کنند و در فروع جز در مسائل اندک که از شافعی یا شیعه پیروی کنند بر مذهب ابی حنیفه باشند. (ملل و نحل شهرستانی ج ۱۲۸۸ صص ۷۴ - ۷۵). صاحب کشاف اصطلاحات الفنون از شرح مواقف آرد که صالحیه علم و اراده و قدرت و سمع و بصر را برای آدمیان در حال ممات جایز شمردند و گویند که روا باشد جواهر از کلیه اعراض تهی شود. و گویند جایز است که باری تعالی مرده باشد. (کشاف اصطلاحات الفنون ج ۱ ص ۹۰۳). و رجوع به تعریفات میر سیدشریف و الانساب سمعانی و خاندان نوبختی ص ۲۵۱ شود.

صالحیه.

[لِ حِیْ] (اِخ) نام اصحاب صالح بن عمرو الصالحی و محمد بن شیب و ابوشمر و غیلان اند که جمع بین ارجاء و قدر کنند و صالحی گویند ایمان معرفت به خداست علی الاطلاق چنانکه بدانند جهان را صانع است و کفر جهل معرفت صانع است و اگر کسی گوید ان الله ثالث ثلاثة کافر نیست لیکن این کلمه را جز کافر نگوید و گوینده معرفه الله محبت او و خضوع است مر او را و این با انکار رسول جمع تواند شد و عقلاً رواست که کسی به خدا ایمان داشته باشد نه به رسول وی جز اینکه پیغمبر گفته است کسی که به من ایمان ندارد به خدا ایمان ندارد و گویند نماز عبادت خدا نیست و عبادت او ایمان است و ایمان معرفت اوست و او یک خصلت است که زیاد و کم نشود و هم چنین کفر خصلتی واحد است که کاهش و افزایش نپذیرد. (ملل و نحل شهرستانی ص ۶۶).

صالحی هلالی.

[لِ یِ هِ] (اِخ) شمس الدین محمد بن نجم الدین بن محمد مکنی به ابوالفضائل دمشقی. کاتبی ادیب و شاعری شهیر است. مولد وی

به سال ۹۵۶ ه. ق. به دمشق اتفاق افتاد و پس از فراگرفتن علوم ابتدائی به مکه رفت و نزد ابن حجر هیثمی فقه آموخت و پس از مرگ پدر به دمشق بازگشت و معانی و بیان را بر عماد حنفی و شهاب احمد مغربی و فقه را بر نور نسفی مصری ساکن دمشق تلمذ کرد و همواره در مدرسهء عزیزیه منزوی بود، تا به سال ۱۰۰۸ به طرابلس شام شد و معلم محمد سیفی فرزند امیربن سیفا گردید و سپس به دمشق بازگشت و در آنجا به سال ۱۰۱۲ درگذشت. او راست: «سجع الحمام» در مدایح پیغمبر که در استانبول به سال ۱۲۹۸ چاپ شده. (معجم المطبوعات ص ۱۱۹۰) (ریحانۃ الادب ج ۲ ص ۴۵۴).

صالح.

[ل] (ع ص) جرب صالح؛ گر که پوست برد. (منتهی الارب).

صالد.

[ل] (ع ص) نعت فاعلی از صلود.

صالده.

[ل] (ع ص) انیاب صالده؛ دندانهای بابانگ. (منتهی الارب).

صالح.

[ل] (ع ص) گاو و گوسفند که دندان شش سالگی افکنده باشد. (منتهی الارب). گاو شش ساله و پس از این. گویند: صالح سنه و صالح سنتین. (مهدب الاسماء).

صالف.

[ل] (اخ) کوهی است بین مکه و مدینه. (معجم البلدان). کوهی است که در جاهلیت نزد آن سوگند خوردندی. (منتهی الارب).

صالقان.

[ل] (اخ) و آن را زالق، جالق، صالق، جالقان نیز ضبط کرده اند و رجوع به فهرست تاریخ سیستان شود. یاقوت گوید: صالقان به فتح لام از قرای بلخ است و از اصطخری آرد که آن شهرکی است نزدیک بست و در آن میوه ها و خرما بنها و کشت زارها باشد و بیشتر مردم آن جولاهه و آب آن از نهر است. و سمعانی صالقان را به سکون لام ضبط کرده و در منتهی الارب به کسر لام آمده است و رجوع به جالق و جالقان و ژالق شود.

صالقانی.

[ل] (ص نسبی) نسبت است به صالقان. رجوع به صالقان... شود.

صالقانی.

[ل] (اخ) احمد بن خلیل بن منصور معروف به ابن خالویه. وی به عراق و شام شد و از قتیبه بن سعید و هارون بن سعید و ابومروان عثمانی و دیگران حدیث نوشت. از وی محمد بن علی بن طرخان صالحانی روایت کند. (الانساب سمعانی) (معجم البلدان).

صالحانی.

[ل] (اخ) محمد بن علی بن طرخان. از احمد بن خلیل صالحانی روایت کند. (الانساب سمعانی).

صالۀ.

[صال ل] (ع ا) بلا و سختی. (منتهی الارب).

صالی.

(اخ) شاعری است و صاحب صبح گلشن گوید: وی خود را از مردم اردستان می‌شمرد و به شعر و شاعری در ملک دکن به سر میبرد. او راست: خوش آن ره رو که ره تنها سپارد که تنهایی پس افتادن ندارد. (صبح گلشن ص ۲۴۴). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صالیۀ.

[ی] (ع ا) داهیۀ. (مهدب الاسماء). گویا تحریفی از صالۀ است. رجوع بدان لغت شود.

صامت.

[م] (ع ص، ا) نعت فاعلی از صُمت. خاموش. خموش. ساکت: چون من از تسبیح ناطق غافلم چون بدانند سبحة صامت دلم. مولوی. || زر و سیم و جامه و خانه و غیره مقابل ناطق یا صاخب که شتر و گاو و گوسفند است: لنا الصاخبة من البغل و لكم الصامت من النخل. (از نامه رسول خدا بحارثۀ بن قطن). رجوع به حارثۀ بن قطن... شود. و سوگندان بر زبان راند که... هیچ چیزی ندارد از صامت و ناطق در ملک خود و امانت بدست کسی نیست. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۴۶). و بعد از آن آنچه از صامت و ناطق و ستور و برده داشت نسختی پرداخت. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۴). و احتیاط کن تا هیچ از صامت و ناطق این مرد پوشیده نماند. (تاریخ بیهقی ص ۲۳۵). هر چه این سگ ناخفا را هست صامت و ناطق همه بنوشتکین بخشیدم. (تاریخ بیهقی). و تجملی قوی یافته چون غلامان ترک... و ناطق و صامت فراوان. (چهارمقاله). اگر از صامت نصیب نمیشود از ناطق چیزی بچنگ آرم. (سندبادنامه ص ۲۱۹). چون کار به ننگ رسد و از وجه نجات و خلاص طمع منقطع گردد هر آنچه تحت تصرف ما باشد از خزائن و ممالک و ناطق و صامت جمله در آتش اندازیم و تلف کنیم. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۲۵۰). خطی باباحت خون از وی [ابوالعباس] بازستند که از صامت و ناطق و قلیل و کثیر او را یساری نیست. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۳۶۰). و میسر شود که سنگ سیاه زر صامت کنی به قلابی. سعدی. سخن آنجا که زند لاف ادب خامشی از زر صامت چه عجب ||؟؟ صفت دسته ای از حروف است و مصمت نیز گفته اند. مقابل مصوت و از خواص آن اینکه ابتدا بحرف صامت یا مصمت نتوان کرد مگر بعد از آنکه با مصوت کوتاه یا بلند مقارن شود و مجموع را حرف متحرک خوانند و اگر مصوت مقصور باشد حرف متحرک را یک جزو بیش نشمرند و اگر ممدود باشد مقدار فضل ممدود را بر مقصور حرفی ساکن شمرند... رجوع به کشاف اصطلاحات الفنون ذیل کلمه حرف و رجوع بدین لغتنامه ذیل حرف و رجوع به معیار الاشعار خواجه نصیرالدین طوسی و رجوع به تحقیق انتقادی در عروض فارسی تألیف

خانلری (ص ۵۹) شود ||. گاهی صامت را مقابل نامی آرند یعنی جماد ||. شیر خفته ||. بیست عدد از شتران. (منتهی الارب).

صامت.

[م] (اخ) شیخ طوسی در رجال او را در شمار اصحاب امام باقر محمد بن علی (ع) آورده و گویا امامی است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵).

صامت.

[م] (اخ) ابن اقم. وی از بنی الصیداء بن عمرو بن قعین است و در روز ذی علق ربیعۀ بن مالک پدر لیبید شاعر را کشت. (العقد الفرید ج ۳ ص ۲۹۰).

صامت.

[م] (اخ) ابن محمد جعفی. مولای بنی جعفه. وی کوفی است و شیخ طوسی در رجال او را در عداد اصحاب امام صادق (ع) بشمار آورده است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵).

صامت.

[م] (اخ) ابن مخبل یشکری. از روبۀ بن عجاج روایت کند، و مجهول الحال است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۸).

صامت.

[م] (اخ) ابن معاذ بن شعبۀ بن عقبۀ جندی، مکنی به ابومحمد. از سفیان بن عیینۀ روایت کند. و وی راوی ابوقرۀ است. (لسان المیزان ج ۳ ص ۱۷۸).

صامت.

[م] (اخ) احمد بن محمد بن احمد بن موسی، مکنی به ابوالفرج. سمعانی گوید: وی از مردم بغداد است و از احمد بن عبدالله بن صبیح قاری، و عبدالله بن اسحاق مدائنی و محمد بن باغندی و احمد بن جحظه و احمد بن حسین رئیس القری و محمد بن احمد بن ابی الثلج روایت کند. و از وی محمد بن جعفر بن علان و راق و ابوحاتم احمد بن حسن بن محمد بزازی معروف به خاموش روایت کنند. (الانساب سمعانی ص ۳۴۸).

صامت.

[م] (اخ) حسین بن احمد بن محمد بن سعید شیرازی صوفی مکنی بابی القسم. وی صدوق بود و به بغداد سکونت جست و از عبدالوهاب بن کلابی دمشقی حدیث کند و از او عبدالعزیز بن علی ارجی حدیث نوشت. (الانساب سمعانی ص ۳۴۸).

صامت.

[م] (اِخ) مولای حبیب بن خراش تمیمی صحابی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵). در قاموس الاعلام گوید: وی و حبیب بن خراش در جنگ بدر حاضر بودند.

صامت.

[م] (اِخ) نصر بن خویش. مکنی به ابوالقاسم. وی از مردم بغداد است و از او حکایت کرده اند که چهل حج به جای آوردم و در آن با کسی سخن نگفتم و بدین جهت وی را صامت گفتند. او از مشمغل بن ملحان و سلم بن ابی سهل خراسانی حدیث کند و از وی اسحاق بن حسین ختلی و حسین بن بشار بن مطر روایت دارند. صامت مردی ضعیف الروایه است. (الانساب سمعانی ص ۳۴۸).

صامت انصاری.

[م] ت [ا] (اِخ) صحابی و مجهول الحال است. (تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵) در قاموس الاعلام گوید: فرزند وی ثابت از او روایت کند.

صامت بروجردی.

[م] ت [ب] ج [اِخ] نام او محمد باقر فرزند پنجشنبه و متخلص به صامت است. وی به سال ۱۲۶۳ ه. ق. در بروجرد متولد و بدانجا نشو یافت و به کسب مشغول شد و هم در این شهرستان درگذشت. او به موجب ماده تاریخی که حاجب بروجردی در وفات وی سروده است (جنان گردیده مأوای محمد باقر صامت) در سال ۱۳۳۱ ه. ق. درگذشته است. صامت طبع خود را در انواع مختلف شعر از قصیده، غزل، مثنوی، ترجیع بند، رباعی و معانی مختلف در رثاء و تغزل و مدیحه آزمایش کرده و اشعار او در ردیف هم طبقه های وی چون نوائی بروجردی و وفائی شوشتری و جودی خراسانی است. دیوان صامت مکرر در تهران به طبع رسیده است از مقدمات زندگی و تحصیلات او اطلاع صحیحی در دست نداریم. لیکن تتبع در اشعار او و به خصوص قطعات عربی و جملاتی را که سروده نشان میدهد که از مقدمات ادب بی بهره نبوده است. از غزلیات اوست: آشنا منما به گیسوی پریشان شانه را آگه از سر دل خلقی مکن بیگانه را دل به حال کنج ابرویت قناعت کرده است مرغ من دیگر ندارد میل آب و دانه را اشک چشمم باعث آبادی تن گشته است ای که گفתי سیل ویران می نماید خانه را آنکه رسم شعله افروزی نشان شمع داد شیوه پر سوختن آموخت او پروانه را من دل از کف دادهء محراب ابروی توام بعد از این کاری ندارم کعبه و بتخانه را.

صامته.

[م] ت [ع] ص (ص) تأنیث صامت. رجوع به صامت... شود.

صامر.

[م] (ع ص) نعت فاعلی از صَمَر، به معنی زفتی کردن و بازداشتن و منع کردن.

صامریوما.

[م] (ا) طرنشول. حشیشه العقر. غیرا. رقیب الشمس. منوم. آفتاب پرست. آفتاب گردان. اکرار. مؤلف تحفه آرد: کبیر او را از یک بیخ، چهار پنج ساق میروید و ساقها پرشعبه و برگش شبیه به برگ سیب و از آن کوچکتتر و زغب دار و باخشونت و گل آن

لاجوردی و منحنی مثل دنباله عقرب و منبتش اراضی خشنه و صغیر او را برگ کوچکتر و مدور و ساق آن مفروش بر زمین و گل آن لاجوردی و منبت آن کنار آبها و جایی که آبها در او بسیار مانده بر طرف شده باشد و عصاره گل هر دو را صاف نموده با صمغ عربی بجای لاجورد استعمال کنند و در کتابت و نقاشی بهتر از آن است و مستعمل از او برگ و ساق و تخم آن و در آخر دوم گرم و در اول او خشک و مسهل بلغم و مره السودا و تریاق سم عقرب و رتیلا و مدر حیض و مخرج جنین و محلل و جالی و مطبوخ او با عسل فانید مسهل قوی و ضماد و شرب او رافع سموم بارده و بلع کردن سه عدد از دانه او قبل از نوبه تب بلغمی و چهار عدد جهت تب ربع و ضماد مسحوق او جهت قوبا و تألیل و نقرس و التوای عصب و با شیر جهت ورم حجاب دماغ اطفال و ثمر نوع صغیر او با اندک نمک هندی یا نظرون جهت رفع اقسام کرم و دو درهم از کبیر او جهت اخراج حصاء نافع، و تعلیق بیخ کبیر آن مسکن درد گزیدن عقرب و مضر سپرز و مصلح آن عسل و شربت آن تا دو درهم است و امین الدوله درخت حب السمنه را صامریوما دانسته است. (تحفه حکیم مؤمن). ابن بیطار گوید: صامریوما نامی است سریانی و در اندلس آن را طرنشول (۱) و در دیار مصر حشیشة العقرب و غیرا گویند و این گیاه بدانجا در مزارع خیار (۲) و برکه الفیل آنگاه که بخشکد بسیار روید. دیسکوریدوس (۳) در آخر کتاب چهارم (ص ۱۹۰) گوید ایلیوپروفیون طوماغا (۴) و معنی ایلیوپروفیون مستحیل یا متغیر و منتقل است با آفتاب و معنی طوماغا کبیر است و بعض مردم آن را اسکرپیون (۵) خوانند، و معنی آن دم عقرب است و این نام را بخاطر شکل گل بدان داده اند. (مفردات ابن بیطار ص ۷۶). و رجوع به تذکره ضریر انطاکی شود. (۱) - (۲) - Tornasol. - در ترجمه فرانسه مفردات ابن بیطار گوید: این گیاه در «مقائی» بسیار روید ولی در متن عربی بجای مقائی مقابر آمده است. (۳) - Scorpion - Iliotrofion tomega. (۴) - Discorides. چنین است در ترجمه فرانسه کتاب لکن در متن عربی «سفرنیوش» آمده است.

صامسون.

(اخ) نام قصبه و اسکله ای در سنجاق جهانگ به ولایت طرابوزان واقع در ۲۹۳ هزار گزی شمال غربی طرابوزان در ۵۵ ثانیه و ۱۸ دقیقه و ۴۱ درجه عرض شمالی و ۱/۳۴ طول شرقی دارای یازده هزار سکنه که یک ثلث آن مسلمان و دوسوم دیگر رومی و ارمنی و مذاهب دیگر است. در آن جامعی بزرگ و دو جامع کوچک و کلیسیاست و هوای آن معتدل است. (از قاموس الاعلام ترکی).

صامسون.

(اخ) نام قریه بزرگی است در دامنه جنوبی کوه صامسون و قضای سو که از ولایت آیدین که بر روی ویرانه های شهر قدیم پریانه بنا شده است و بدینجا قلعه مخروبه قدیمی و آثار عتیق دیگر نیز دیده میشود. و این شهر سابقاً در ساحل واقع بوده لکن امروز از دریا دور است. (قاموس الاعلام ترکی).

صامسون.

(اخ) نام قضای مرکزی سنجاق جانیک از طرابوزان است، و از طرف مغرب با قضای بافره و از سوی مشرق با قضای چهارشنبه و از سمت جنوب با سنجاق آماسیه از ولایت سیواس و از جهت شمال به بحر اسود محدود و بانضمام ناحیه قواق دارای ۱۸۳ قریه است. اراضی آن مرتفع و بیشتر آبهای آن در حدود جنوبی است و وارد رود مردایرماق میشود و از آنجا بدریا میریزد و یا مستقیماً وارد دریا میگردد. هوای این منطقه در نقاط مرتفع خنک میباشد. محصولات آن حبوبات گوناگون و مقدار بسیار تنباکوی اعلی و سبزیجات و میوجات گوناگون است و حیوانات اهلی بدانجا فراوان میباشند. قرائی نشان میدهد که سابقاً از معادن این منطقه بهره

برداری میشده است. در ناحیه قواق یک نوع چوب جنگل به دست میاید و در قسمت جنوبی جنگل های فراوان یافت میشود. (قاموس الاعلام ترکی).

صامغان.

[م] (اِخ) کوره ای است در جبل در حدود طبرستان و نام آن به فارسی بمیان است. (معجم البلدان). رجوع به الجماهر بیرونی ص ۷۰ و تاریخ ابن اثیر ج ۳ ص ۱۹ و فهرست تاریخ کرد شود.

صامغان.

[م] (ع ا) دو کرانه دهان که ملتقای هر دو لب است. یا جای فراهم آمدن آب دهان در دو جانب لب. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء).

صامق.

[م] (ع ص) مازال صامقا؛ یعنی پیوسته گرسنه است یا تشنه. (منتهی الارب).

صامل.

[م] (ع ص) نعت فاعلی از صَمَل. خشک. (منتهی الارب).

صامورۀ.

[ر] (ع ا) شیر سخت ترش. (منتهی الارب).

صامیه.

[می ی] (اِخ) نام فرقه ای است که بین عیسی (ع) و پیغمبر (ص) بودند. (الفهرست ابن الندیم ص ۴۷۹).

صان.

(اِخ) از کور اسفل ارض است به مصر و آن بجز «صا» است و آن را صان و ابلیل گویند. (معجم البلدان).

صانان.

(اِخ) محل گله ها (کتاب میکاه ۱: ۱۱) کاندر گمان دارد که صانان نزدیک خرابهء سامه واقع است. (قاموس کتاب مقدس). و رجوع به صنان... شود.

صان استبان.

[اِت] (اِخ) یکی از شهرهای اسپانیاست. رجوع به شنت استابین و رجوع به الحلل السندیه ج ۱ ص ۳۳۴ شود.

صانع.

[ن] (ع ص) نعت فاعلی از صنع. دست کار. (ربنجنی) (تفلیسی) (دهار). پیشه ور. جلدی. (منتهی الارب): پس مقدران را و صانعان را بیاورد و مالهای بسیار بذل کرد تا مصرفهای آب بساختند. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۵۱). آفتابست کیمیاگر و بس واصلی صانعی قوی تأثیر خاقانی. صانع زرین عمل، پیر صناعت علی کز ید بیضا گذشت دست عمل ران او. خاقانی (||. اخ) نامی از نامهای خدا: شده حیران همه در صنع صانع همه سرگشتگان شوق مبدع. ناصر خسرو. مدبر و غنی و صانع و مقدر و حی همه بلفظ بر آویخته است از او بیزار. ناصر خسرو. صانع قادر دگر ز (۱) بی غرضی گنبد گردان ز رنگار کند. ناصر خسرو. خرد خیره شد آنجا کز جهالت گروهی را ز صانع بر گمان دید. مسعود سعد. بر صانعی که روی بهشت آفرید و ری خاقانی! آفرین خوان خاقانی! آفرین. خاقانی. صانعا شکر تو واجب شمرم که وجود همه ممکن تو کنی. خاقانی. قیاس عقل تا آنجاست بر کار که صانع را دلیل آید پدیدار. نظامی. چو صنعت بصانع ترا ره نمود نوائی بر این پرده نتوان فرود. نظامی. اول دفتر بنام ایزد دانا صانع و پروردگار و حی و توانا. سعدی. آن صانع لطیف که بر فرش کائنات چندین هزار صورت الوان نگار کرد. سعدی. (۱) - ظ: نگر ز. رجوع به تعلیقات دیوان ناصر خسرو شود.

صانع.

[ن] (اخ) شاعری است و صاحب صبح گلشن گوید: (صانع شاه جهان آبادی) شاه نذر علی نام داشت، درویشی صوفی مشرب بود و بر سجاده توکل و استغنا پا میگذاشت، برای تماشای صنعت صانع بیچون از دهلی به لکهنو و از آنجا به بنارس شد و در سنه ثمانین و مائه و الف داعی اجل را لبیک اجابت گفت. از اوست: فتادگی به درش عاقبت ثمر دارد سر مرا به کرم تا به تیغ بردارد. میان میگویم و لیکن نداری در میان چیزی خجالت میکشم از بس که بر تهمت کمر بستم. (صبح گلشن ص ۲۴۴).

صانع بلخی.

[ن ع ب] (اخ) شاعری است و این رباعی از وی در تاریخ سیستان آمده که در آن قصه ماکان و میر شهید را یاد کرده است: خان غم تو پست شده ویران باد خان طربت همیشه آبادان باد همواره سر و کار تو با نیکان باد تو میر شهید و دشمنت ماکان باد. (تاریخ سیستان ص ۳۲۴).

صانع فضولی.

[ن ع ف] (اخ) وی یکی از شعرا است که شعر او در لغت نامه اسدی بشاهد آمده است. اسدی در لغت «چنال» گوید: بمعنی چنار است. صانع فضولی گوید: به نام و نعمت ایشان بزرگ نام شدی چنال گشتی از آنکه (۱) که بوده بودی نال. (۱) - شاید: از آن پس.

صانعی.

[ن] (اخ) شاعری است. صاحب صبح گلشن گوید: در صنعت نظم و صنایع و بدایع طبع رسا داشت و در عهد شاه طهماسب ماضی به معارک شعرا گردن می افراشت. او راست: از غم نادیدنت جان را شکیبائی نماند در دل پر حسرتم تاب و توانائی نماند. شد عمرها که دم به وفای تو میزنم ممنون یک نگه ز تو ای بی وفایم. (صبح گلشن ص ۲۴۴ و ۲۴۵). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی

شود.

صانعی.

[ن] (اخ) وی از شعرای عثمانی و از مردم ادرنه و به عطا زاده مشهور بود. پس از تحصیل علوم ادبیه و شرعیه به علم طب پرداخت پاره ای از معاجین ترتیب داده می فروخت و بدان ارتزاق میکرد. آنگاه فکر کیمیاگری افتاد و عاقبت دندانهای خود را بر سر آن کار از دست بداد و پس از اندکی بمرد. (قاموس الاعلام ترکی).

صانعی.

[ن] (اخ) وی یکی از شعرای عثمانی است و در سنجاق حمید بتحصیل پرداخت سپس به استانبول رفت و مدرسه نشانجی را طی کرد و در اواخر قرن ۱۰ ه. ق. در گذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صانعی.

[ن] (اخ) (مولانا...) از ولایت باخرز بود و بیشتر مثنوی میگفت. از اوست: بتو هر که او دعویی میکند چه دعوی که بی معنی میکند تو را میوه شیرین و او راست تلخ چو سبب سمرقند و آلوی بلخ. و این رباعی بر مولانا عبدالرحمن جامی میخوانده و با این فضل وزیر بوده و بسی ظالم و جبار، ناچار به حکم عزیز قهار به سیاست شاهی گرفتار گشت و دمار از روزگار او برآمد و معنی «فتلک بیوتهم خاویئه بما ظلموا» (قرآن ۲۷/۵۲) محقق شد. قبر وی در دیه خود او در «زره» است. این دو بیت نیز از اوست: تا فراق تو من دلشده را پیش آمد به صد اندوه غم و درد و بلا پیش آمد گر دهد دست که روزی به وصال تو رسم با تو گویم که مرا بی تو چها پیش آمد. (مجالس النفائس ص ۵۲ و ۲۲۶). در دستورالوزراء آمده که خواجه علاءالدین علی الصانعی در سلک اشراف ولایت باخرز سمت انتظام داشت و چون نسب شریفش به آل برمک می رسید پیوسته رایت مفاخرت می افراشت. به حدت طبع و جودت ذهن و وفور جود و سخاوت نسبت به اهل علم و فضیلت موصوف و معروف بود و در مبادی اوقات پادشاهی سلطان حسین میرزا قدم در مسند وزارت نهاد و در آن امر خطیر شروع کرد. و بنا بر آنکه در صفت کفایت ظاهر گشته و بر عجزه و رعایا حیف و تعدی جایز میداشت و پیوسته نسبت به شرکای خود نقش تقریر و تزویر بر صفحهء خاطر و لوح ضمیر می نگاشت، مزاج شریف جناب خداوندگاری مقرب حضرت سلطانی امیر نظام الدین علیشیر در باره او تغییر یافت و دیگر اسباب، مدد علت شده، پرتو غضب جناب جلال سلطانی بر وجنات احوال او تافت و در وقتی که خواجه صانعی در جرگه ایستاده بود یکی از یساولان به موجب فرمان دستار او را که بغایت کلان بود برداشته و در گردنش انداخت. در آن حال جناب امیر روی به صاحب تاج و سریر آورد و گفت: چو بار سر سبک کردی سبک کن بار گردن هم. بالجمله خواجه صانعی مؤاخذ و معاقب گشت و پس از آنکه مبلغ کلی به دیوان فرود آورد در بالاخانه زندان محبوس شد و زمان حبس او قرب سی سال (۱) امتداد یافت. در آن ایام غزلی غراء در سلک نظم کشید و نزد جناب مقرب الحضرة السلطانی فرستاد که مطلع آن اینست: آنکه هرگز نشنود گوش تو فریاد منست و آنکه هرگز نگذرد بر خاطرت یاد من است. اما هیچ فایده بر آن مترتب نگشت و جناب امیر از سر ایدای او درنگذشت. چنان استماع افتاد که خواجه صانعی در مدت حبس به کسب فضایل پرداخت و روی به مطالعهء مقدمات علوم آورد و تا مختصر تلخیص مطالعهء کرد و ایضاً به شرف حفظ کلام الله العلام مشرف گشت و قصیدهء مصنوع خواجه سلمان ساوجی را تتبع کرده اکثری را از آن صنایع به قلم پیروی بر صفحهء بیان نقش نمود. (از دستورالوزراء صص ۳۹۷ - ۳۹۹). سپس چون خواجه سیف الدین مظفر شبانکاره مورد خشم سلطان حسین میرزا واقع شد و امر به قتل او داد در آن مجلس که سلطان را غضبی سخت فرا گرفته بود یکی از نواب گفت که

خواجه صانعی تا چند در زندان محبوس خواهد بود پادشاه فرمود که او را نیز امروز سیاست کنند و در آن روز که از جمله ایام محرم الحرام سنه ۸۴ (۲) بود خواجه مظفر را بر دروازه ملک به دار آویختند. یکی از فضلا این رباعی را در این باره بنظم آورده: ای دیده به عالم ستم کاره نگر در خواجگی جهان خونخواره نگر از حالت صانعی برو تجربه کن در حال مظفر شبانکاره نگر. (از دستور الوزراء صص ۳۹۹ - ۴۰۰). (۱) - در پاورقی نسخه بدل بشش سال آمده است و نیز در حیب السیر هم شش سال ثبت شده. (حیب السیر جزء سوم از ج ۳ ص ۳۰۰). (۲) - این تاریخ در حیب السیر ۸۹۱ آمده است. (حیب السیر جزء سوم از ج ۳ ص ۳۰۰) و تاریخ اخیر صحیح مینماید.

صانق.

[ن] (ع ص) سخت قوی و استوار || شتربان ماهر در خدمت شتران. (منتهی الارب).

صانقان.

[ن] (اخ) از قرای مرو است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صانقانی.

[ن] (ص نسبی) نسبت است به صانقان. رجوع به صانقان شود.

صانقانی.

[ن] (اخ) ابو حمزه. ابو ذرعه گوید: وی در ادب فاضل و بر جهمیة سخت گیر بود. (الانساب سمعانی).

صانی.

(ع ص) مرد ملازم خدمت. (منتهی الارب ||). معربد.

صاوی.

(ع ص) خشک. (منتهی الارب).

صاوی.

(اخ) احمد بن محمد. رجوع به احمد بن محمد صاوی... شود.

صاویه.

[ی] (ع ص) نخله صاویه؛ خرما بن خشک. (منتهی الارب).

صاهک.

[ه] (اِخ) رجوع به چاهک... شود.

صاهل.

[ه] (ع ص، ا) نعت فاعلی از صهیل، شیههء اسب (||. اصطلاح منطق) فصل مقوم است نوع فرس را همچنان که ناطق فصل است مر انسان را و نایح کلب را و ناهق خر را ||. شتر که دست و پا را بسیار بر زمین زند و بگزد و بانگ نکند بهیچ یکی (کسی را نخواند) از جهت عزت نفس خود در اندرون او بانگی باشد مانند بانگ باد. (منتهی الارب).

صاهل.

[ه] (ع ص) روزی است از ایام عرب. (معجم البلدان).

صاهله.

[ه ل] (ع ص) تأنیث صاهل (||. ا) بانگ مگس در کشت زار. (منتهی الارب).

صاهله.

[ه ل] (اِخ) ابن کاهل بن حارث از بنی هذیل از طائفه عدنان. وی یکی از اجداد عرب و عبدالله مسعود از اولاد اوست. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۷).

صاهور.

(مغرب، ا) غلاف ماه. (منتهی الارب). صاحب تاج العروس و اقرب الموارد گویند کلمهء اعجمی است (۱). (۱) - ظ : تعریب شاهورد و یا شایورد است بمعنی هاله و طوله و خرمن ماه. رجوع به شاهورد و شایورد... و رجوع به برهان قاطع ذیل کلمات فوق شود.

صاهه.

[ه] (اِخ) رجوع به چاهک... شود.

صایب.

[ی] (ع ص) راست. درست : یکی چشم است کو بیند عجایب شود ز آن دیدنی رأی تو صایب. ناصر خسرو (روشنائی نامه). و در معرفت کارها و شناخت مناظم آن رأی ثاقب و فکرت صایب روزی کرد... (کلله و دمنه). - صایب رای؛ که اندیشهء درست دارد. که همهء افکار او به حقیقت پیوندد : دستور عدل فرمای صایب رأی را گفت... (سندبادنامه ص ۱۵۴). وزیر صاحب تدبیر شاه نشان که صایب رأی و مصلحت دان بود پیش پادشاه رفت... (سندبادنامه ص ۲۲۶). و رجوع به صائب... شود.

صایب.

[ی] (اِخ) ابن مالک اشعری. رجوع به صائب بن مالک... شود.

صایب.

[ی] (اِخ) محمد افندی... رجوع به صائب... شود.

صایب تبریزی.

[ی ب ت] (اِخ) رجوع به صائب تبریزی... شود.

صایح.

[ی] (ع ص) رجوع به صائح... شود.

صایحانی.

[ی] (اِخ) ابراهیم. ملقب به برهان الدین و مکنی به ابواسحاق. وی یکی از بزرگان فقهای حنفیه است. در قاهره از حسن مقدس و دیگر دانشمندان کسب علم کرد و از ریاضی و فلک نیز مطلع بود. او راست: رساله در ربع مقنطر، و رساله عروضیه، و شرح فرائض ابن شحنه. وی به سال ۱۱۹۷ ه. ق. در دمشق درگذشت. (ریحانۃ الادب از قاموس الاعلام ج ۱ ص ۵۷۵).

صایحه.

[ی ح] (ع ص) رجوع به صائحه... شود.

صاید.

[ی] (ع ص) نعت فاعلی از صید است: رفت و دانه خورد و اندر دام ماند صایدش کشت و بخورد و کام راند. (مثنوی). رجوع به صائد... شود.

صاید.

[ی] (اِخ) نام کعب بن شراحیل است از بطن همدان. رجوع به صائدی و رجوع به الانساب سمعانی شود.

صاید نهدی.

[ی د ن] (اِخ) صاحب تنقیح المقال گوید: برید عجلی از ابی عبدالله در تفسیر آیه «هل انبئکم علی من تنزل الشیاطین، تنزل علی کل افاک ائیم» (قرآن ۲۶/۲-۲۲۱) آرد: که شیاطین بر هفت افاک ائیم نازل شدند و یکی از آن هفت تن صاید نهدی است. حسن بن داود در رجال و علامه در خلاصه نیز او را مذموم و ملعون امام دانسته اند. رجوع به تنقیح المقال ج ۲ ص ۹۵ و رجوع به صائیده شود.

صایدی.

[ی] (اخ) عبدالرحمان بن عبد رب الکعبه. وی از عبدالله بن عمرو بن عاص و از او زید بن وهب و شعبی روایت کنند. حدیث او در صحیح مسلم بن حجاج قشیری آمده است. (الانساب سمعانی).

صایدی.

[ی] (اخ) عبد خیر بن زید، یا عبد خیر بن محمد بن خولی بن عبد عمرو بن عبد یغوث بن صاید همدانی مکنی به ابوعمار. سمعانی در الانساب آرد که وی زمان پیغمبر را دریافت ولیکن بملاقات او نرسید. او در کوفه سکونت جست و از علی بن ابی طالب روایت کند و ازو فرزند وی مسیب و ابواسحاق سیعی و حبیب بن ابی ثابت و خالد بن علقمه و عطاء بن سایب و ابوجهه همدانی و اسماعیل سدی و جز آنان روایت کنند. وی را پرسیدند چند سال داری گفت یکصد و بیست سال... یحیی بن معین او را ثقه دانسته است. (الانساب سمعانی).

صایر.

[ی] رجوع به صائر شود.

صایر.

[ی] در یک نسخه خطی از مهذب الاسماء بانکوی معنی شده و در دو نسخه خطی دیگر از همین کتاب پای گو ترجمه شده است و حقیقت معلوم نشد.

صایر قنا.

[ی ر ق] (اخ) دو کوه کوچک اند در ناحیت شمالی قنا و آن موضعی است به یمن. (معجم البلدان).

صایری.

[ی] (ص نسبی) رجوع به صائری شود.

صایغ.

[ی] (ع ص) رجوع به صایغ شود.

صایغ.

[ی] (اخ) ابراهیم بن میمون. رجوع به صایغ ابراهیم بن میمون شود.

صایغ.

[ی] (اخ) احمد بن محمد بن عبدالله مکنی به ابوحامد. رجوع صایغ احمد بن محمد بن عبدالله شود.

صایغ.

[ی] [اِخ] حکیم شهاب الدین محمد بن علی صائغ. رجوع به صائغ حکیم شهاب الدین... شود.

صایغ.

[ی] [اِخ] سعید بن حسان اندلسی. رجوع به صائغ سعید بن حسان... شود.

صایغ.

[ی] [اِخ] محمد بن اسماعیل بن سالم مکنی به ابوجعفر. رجوع به صائغ ابوجعفر محمد بن اسماعیل... شود.

صایغ افریقی.

[ی غ ا] [اِخ] رجوع به صائغ افریقی شود.

صایغ هروی.

[ی غ ه ر] [اِخ] رجوع به محمود بن عمر جوهری... شود.

صایغی.

[ی] [اِخ] محمد بن عبدالله معروف به قاضی. رجوع به صائغی محمد بن عبدالله... شود.

صایغی.

[ی] [اِخ] محمد بن عثمان بن ابراهیم مکنی به ابوعلی. رجوع به صائغی ابوعلی محمد بن عثمان... شود.

صایف.

[ی] [ع ص] رجوع به صائف. شود.

صایک.

[ی] [ع ا] يقال: لقیته اول صایک و بایک؛ ای اول شیء. (مهذب الاسماء). رجوع به صوک و بوک شود.

صایل.

[ی] [ع ص] نعت فاعلی از صول. حمله برنده. (مهذب الاسماء).

صایم.

[ی] [ع ص] رجوع به صائم شود.

صایم الدهر.

[یِ مُیْدَ] (ع ص مرکب) آنکه پیوسته روزه دارد: صایم الدهر از ضرورت لبس بر چنین طاعتی نه مأجور است؟ رجوع به صائم الدهر شود.

صاین.

[یِ] (ع ص) نگاهدارنده. متحفظ ||. پرهیزکار: در مواضع ایام دهقانی بوده است صاین و متدین و متورع و متقی. (سندبادنامه ص ۱۲۹). رجوع به صائن شود ||. در مغولی بمعنی نیک است. (تعلیقات ادگار بلوشه بر جامع التواریخ رشیدی ص ۲۸).

صاین اصفهانی.

[یِ نِ اِفَ] (اِخ) رجوع به صائن اصفهانی... شود.

صاین الدین ترکه.

[یِ نُ دِی تُ کَ] (اِخ) رجوع به صائن اصفهانی... شود.

صاین رکن الدین.

[یِ رُ نُ دِی] (اِخ) رجوع به صائن وزیر... شود.

صاین سمنانی.

[یِ نِ سِ] (اِخ) رجوع به صائن سمنانی شود.

صاین شمس الدین.

[یِ شَ سُدِی] (اِخ) رجوع به صائن سمنانی شود.

صاین قلعه.

[یِ قَ عَ] (اِخ) رجوع به صائین قلعه شود.

صاین قلعهء افشار.

[یِ قَ عَ یِ اَ] (اِخ) رجوع به شاهین دژ شود.

صاین ملکشاه.

[یِ مَ لِ] (اِخ) رجوع به صائن ملکشاه شود.

صَبَل.

[صِبُّ / بٌ] (عِا) بلا. (منتهی الارب).

صَصَا.

[صِ] (عِا) خرما که دانه آن سخت نشود. صَصَائُهُ یکی. (منتهی الارب).

صَأْأَهُ.

[صَّءٌ صَّءٌ] (عِا) نگرستن خواستن سگ بچه پیش از چشم گشادن. يقال: صَأْأَهُ الجرو؛ اذا حرك عينه قبل التفتيح او كاد يفتحهما. و في الحديث فقحنا و صَأْأْتُمْ؛ اي أَبْصَرْنَا أَمْرًا و لم تبصروه. (منتهی الارب). و رجوع به مصادر زوزنی شود ||. ترسیدن. || خوار گردیدن ||. رام شدن ||. بانگ برزدن ||. گشنی ناپذیرفتن خرمابن ||. دانه سخت ناکردن خرمابن ||. بددل شدن مرد. (منتهی الارب).

صَنْصِيءٌ.

[صِنَّءٌ صِنَّءٌ] (عِا) اصل هر چیز. (منتهی الارب). صِنْصِيءٌ.

صَنْصِيءِيءٌ.

[صِنَّءٌ] (عِا) اصل هر چیز. (منتهی الارب). صَنْصِيءِيءٌ.

صَأَك.

[صَّءٌ] (عِا) بوی گند که از عرق تن شخصی آید (||. مص) چسبیدن ||. بسته شدن خون. (اقراب الموارد) (منتهی الارب).

صَنَك.

[صَنَّءٌ] (عِا) مرد سخت و درشت و توانا. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صَأَم.

[صَنَّءٌ] (عِا) بسیار آب خوردن. (اقراب الموارد).

صَأَم.

[صَنَّءٌ] (عِا) راه نمودن لشکر را بر مردم. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صَي.

[ص / ص / ص ئی] (ع مص) آواز کردن جوجه و عقرب. و فی المثل: یلدع و یصئی؛ کسی را مثل زنند که ستم کند و شکوه آغازد. و منه جاء بما صأی و صمت؛ ای بالمال الناطق و الصامت. منتهی الارب.

صبا.

[صَب ب] (ع مص) ریختن. ریختن آب و افشاندن آن. قوله تعالی: انا صببنا الماء صباً (قرآن ۸۰/۲۵ ||). توسعاً، رسیدن مصیبت. فرود آمدن بلا و نازله: صببت علی مصائب لو انها صببت علی الایام صرن لیالیا. (منسوب به فاطمه (ع)).

صبا.

[ص] (ع ا) باد برین که جای وزیدن آن از مطلع ثریا تا بنات نعش است و آن را قبول هم نامند خلاف دبور. (منتهی الارب). بادی است که از مابین مشرق و شمال وزد و باد برین هم همین است. (برهان قاطع ذیل باد صبا). باد مشرق. (مهدب الاسماء). باد پیش. در کشف اصطلاحات الفنون آرد: که صبا بفتح صاد و باء موحد و قصر الف، بادی که از طرف مشرق آید در فصل بهار. و در تذکره الاولیاء مذکور است صبا بادی است که از زیر عرش می خیزد و آن به وقت صبح می وزد. بادی لطیف و خنک است، نسیمی خوش دارد و گلها از آن بشکفتد و عاشقان راز با او گویند: و در اصطلاحات عبدالرزاق کاشی صبا نفحات رحمانیه است که از جانب مشرق روحانیات می آید. کذا فی کشف اللغات. در مدارج النبوه مذکور است که صبا بادی است که مهب آن از مطلع ثریا تا بنات النعش است و مقابل آن دبور است و شمال به فتح شین و گاهی به کسر نیز خوانده میشود، بادی است که از جانب شمال به جانب جنوب وزد و صحیح آن است که بادی که مهب وی میان مطلع شمس و بنات النعش باشد. و آن حضرت صلی الله علیه و سلم فرمود: نصرت بالصبا و اهلکت عاد بالدبور. و قصه آن به این وجه است که روز خندق آن حضرت دعا کرده به این دعا: یا صریخ المکروبین و یا مجیب المضطربین اکشف همی و غمی و کربی تری مانزل بی و باصحابی. پس مستجاب شد دعا و فرستاد حق تعالی جماعتی از ملائکه را تا طنابهای خیمه های ایشان میبردند و میخها را میکنندند و آتشفها را می کشتند و ترسی و رعی در دلها ایشان پیدا شد که غیر از فرار چاره ندیدند پس آمد باد صبا و کندید میخها را و انداخت خیمه ها را و بر زمین افکند دیگها را و ریخت بر روی ایشان خاک را و انداخت سنگ ریزه ها را و میشنیدند در هر گوشه ای از معسکر خود تکبیر را. پس گریختند شبشب و گذاشتند بارهای گران را. و شیخ عمادالدین در تفسیر خود آورده که اگر نه آن بودی که خداوند تعالی محمد را رحمه للعالمین آفریده، آن باد صبا بر ایشان اشد بودی از باد عقیم که بر عادیان فرستاد. و ابن مردویه در تفسیر خویش از ابن عباس نکته ای غریب آورده که در لیلۃ الاحزاب باد صبا با باد شمال گفت بیا تا برویم و رسول خدا را یاری کنیم. باد شمال در جواب باد صبا گفت: ان الحرة لاتسیر باللیل؛ زن اصیل در شب سیر نمیکند. پس حق تعالی بر باد شمال غضب کرده وی را عقیم گردانید. پس بادی که در آن شب نصرت رسول خدا صلی الله علیه و سلم کرد باد صبا بود. و لهذا فرمود: نصرت بالصبا - منتهی. من المدارج: صبا غنچه را خار در دل شکست سهی سرور را در جهان کرد پست. فردوسی. درست گوئی نخاس گشت باد صبا درخت گل بمثل چون کنیزک نخاس. منوچهری. آن حله ای که ابر مر او را همی تیند باد صبا بیامد و آن حله را درید. منوچهری. سحاب او بسان دیدگان من بسان آه سرد من صبای او. منوچهری. برنا کند صبا بفسون اکنون این پیر گشته صورت برنا را. ناصر خسرو. این پیر کوژپشت کهن گشته شاخ گل باز از صبا (۱) بصنعت باد صبا شده ست. ناصر خسرو. وینکه چو گل روی بشوید بشب مشک دهد بر رخ شسته صباش. ناصر خسرو. صبا را ندانی ز عطار تبت زمین را ندانی ز دیبای ششتر. ناصر خسرو. صبا آید اکنون بعذر شمال سحرگاه تازان سوی لاله زار. ناصر خسرو. یرحمک الله زد آسمان که دم صبح عطسه مشکین زد از صبای صفاهان. خاقانی. ز آتش دلها صبا سوخته شد سر بسر تا بسر زلف تو کرد گذر چین بچین. خاقانی. داد نقیب صبا عرض سپاه بهار

کز دو گروهی بدید یاو گیان خزان. خاقانی. گاهی او آسمان سوار و مرا چون صبا در شتاب دیدستند. خاقانی. عذر من دانید کاینجا پای بست مادرم هدیه جانم روان دارید بر دست صبا. خاقانی. دهان صبا مشک نکهت شد از می بیوی می اندر صبا میگریزم. خاقانی. خورشیدی و برنپائی از کوه هر صبحدم از صبات جویم. خاقانی. بوی بدل می برد در ره او چون صبا راه بجان می رود بر در او چون شرار. خاقانی. نافه آهو شده ست ناف زمین از صبا عقد دوپیکر شده ست پیکر باغ از هوا. خاقانی. کو صباخلقی که از تشویر جاه و خلق او هم بهشت عدن و هم بحر عدن بگریستی. خاقانی. چون ژاله و صبا و شباهنگ همچین معزول روز باش و عمل ران صبحگاه. خاقانی. زآن شناسی باد را که آن صباست یا دبور است این بیان آن خفاست. مولوی. بدین خاک چندان صبا بگذرد که هر ذره از ما بجائی برد. سعدی. چو شیر رایت او را کند صبا متحرک مجال حمله نماند ز هول شیر عرین را. سعدی. از صبا هر دم مشام جان ما خوش میشود آری آری طیب انفاس هواداران خوش است. حافظ. ای هدهد صبا به سبا می فرستمت بنگر که از کجا به کجا می فرستمت. حافظ. هر صبح و شام قافله ای از دعای خیر در صحبت شمال و صبا می فرستمت. حافظ. صبا تو نکهت آن زلف مشکبو داری بیادگار بمانی که بوی او داری. حافظ. صبا ز من بحریفان زبردست آزار بگو که کارکنان فلک زبردستند. حافظ. ای صبا گر بگذری بر ساحل رود ارس بوسه زن بر خاک آن وادی و مشکین کن نفس. حافظ. || در شرح اصطلاحات صوفیه ابن عطار میگوید: صبا صولت و رعب روح است و استیلاء آن بحیثیتی است که صادر شود از شخصی چیزی که موافق شرع و عقل است و دبور مقابل این است. کذا فی لطایف اللغات. (۱) - ظ: بازش صبا. (تعلیقات مؤلف لغت نامه بر دیوان ناصر خسرو).

صبا.

[ص] (ع مص) کودکی. (منتهی الارب) (دهار). کودکی کردن. (مصادر زوزنی): اما به حکم آنکه شاهزاده در حادث سن و بدایت صبا بود آن غرر و درر چون صبا میسرمد. (سندبادنامه ص ۵۱ ||). میل کردن به نادانی جوانی. (اقرب الموارد). رجوع به صبی شود.

صبا.

[ص] (۱) نام آهنگی است از آهنگ های موسیقی. رجوع به کلمه آهنگ... شود.

صبا.

[ص] (اخ) فتح علی خان. وی از مردم کاشان است و در شیراز به سر می برد. هدایت در ریاض العارفین از وی به ملک الشعرا و سلطان البلغا و افصح المتأخرین و المعاصرین تعبیر کند و گوید: آن جناب از اعیان و اشراف شهر کاشان بود و مدتی در شیراز به سر برد و در بدو جلوس فتحعلی شاه با قصائد غرائی که انشاد کرد در زمره ندمای محفل سلطانی درآمد و روزگاری نیز به حکومت قم و کاشان گذرانید. سپس کناره جست و به ملتزمین رکاب پیوست و به مراحم بی پایان سلطانی مفتخر آمد: و گوید:... قرب هفتصد سال است که چنین سخن گستری در گیتی نیامده و جمعی از ارباب انصاف مثنوی وی را بر مثنوی حکیم فردوسی ترجیح میدهند... غرض وی ملک الشعراء بالاستحقاق این عصر است و فقیر را به قوت طبع و پختگی اشعار آن جناب کمال اعتقاد میباشد. (ریاض العارفین چ ۱۳۰۵ ص ۲۶۲). و در مجمع الفصحاء احتساب الممالکی را نیز جزو مشاغل او شمرده و گوید در فنون نظم مثنوی و قصیده سرائی طرزی خاص داشت، و غالباً همت بر رعایت معانی و الفاظ و مراعات صنایع و بدایع می گماشت، الحق دست سخن سرایان کهن را بر پشت بست و در محفل قدرت بر ایشان مصدر نشست. از غایت شهرت آفتاب است و افکار و اشعار

متین او زیور هر کتاب، کلام وی فصیح و مطبوع و زیبا و متین است، و اشعار او بلیغ و جزیل و مصنوع و رنگین... دیوان قصاید آنجناب تخمیناً ده پانزده هزار بیت است همگی محکم و رزین و زبده و گزین... در احیای طرز بلغا خاصه صنعت سجع متوازی بی نظیر است و در سنه ۱۲۳۸ ه. ق. درگذشت. (از مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۲۶۷). مرحوم بهار در مقدمه ای که به گلشن صبا نوشته است گوید: فتح علی خان متخلص به صبا و ملقب به ملک الشعراء، اصلاً از مردم آذربایجان و از خاندان امرای دنبلی است و سلسله نسب او چنین است: فتحعلی بن آقامحمد بن امیر فاضل بیگ بن امیر شریف بیگ بن امیر غیاث بیگ... که به سی و یک پست به یحیی بن خالد برمکی میرسند (۱). وی از خاندان امرای دنبلی است که مدتها در آذربایجان (حدود خوی و مراغه) به امارت و حکومت و سرحداری، گاهی مستقل و گاهی به دست نشاندگی پادشاهان زند و قاجار مشغول بوده اند، و تاریخ آنان از ۷۴۲ ه. ق. تا زمان قاجار به رشته تحریر درآمده است. و نسخه آن امروز در تهران نزد یکی از شاهزادگان قاجار موجود است. خانواده فتحعلی خان از فترات دوره نادر و کریمخان به کاشان افتاده و برادر بزرگ تر فتحعلی خان میرزا محمدعلی خان پدر میرزا محمدحسن ملک الشعراء اصفهان متخلص به ناطق وزیر لطفعلی خان زند بود. و پس از انقراض زندیه دستگیر و مورد عتاب آقا محمدخان قاجار قرار گرفت و او را به جرم اینکه از قول لطفعلی خان نامه ای ناهموار به آقامحمدخان نوشته بوده است و انکار نکرد کشتند (۲). فتحعلی خان قبل از آنکه چراغ زندیه خاموش و آفتاب دولت قاجار بالا گیرد لطفعلی خان و سایر امرای زندیه را مدح میگفت و خود نگارنده دیوانی از آن مرحوم در دست داشت که مدایح لطفعلی خان و دیگر امرای زندیه و مخصوصاً قصیده لامیه که در پایان همین مقاله آمده است در آن کتاب بود. صبا پس از واقعه برادر متواری شد و معلوم نیست چه بر او گذشت تا هنگامی که فتح علی شاه به لقب جهانبانی ملقب و از جانب آقا محمدخان فرمان فرمای فارس شد، فتحعلیخان صبا در فارس بدو پیوست، و فتح علی شاه به تربیت و نگاه داری او پرداخت و به سال ۱۲۱۲ هنگام جلوس پادشاه صبا قصیده غرائی که با این مطلع آغاز میشود: دو آفتاب کز آن تازه شد زمین و زمان یکی به کاخ حمل شد یکی به گاه کیان. ساخت و به لقب ملک الشعرائی و به التزام رکاب سلطانی نایل آمد. و سپس چندی هم به حکومت قم و کاشان مأمور شد و زمانی هم منصب احتساب الممالکی را عهده دار گردید. در اواخر از حکومت دست کشید و به التزام رکاب شاهی اختصاص یافت و گویند وقتی به کلیدداری آستانه قم نیز منصوب گشت. سال ولادت وی به تحقیق معلوم نیست اما خود او در مقدمه بعضی نسخ گلشن صبا و تمام نسخ شهنشاهنامه خود را چهل و پنج ساله میخواند و از طرفی معتمدالدوله گوید: در سفری که فتح علی شاه به قصد جنگ روس از پایتخت به آذربایجان کرد صبا ملترم رکاب بوده و داستان یکی از حروب را که از آن آگاهی داشت به بحر متقارب به نظم آورد و به عرض رسانیده و پذیرفته گشت سپس مأمور شد که تاریخ قاجاریه را از آغاز تا پایان به نظم آورد و او بنظم شاهنشاهنامه پرداخت. (گنجینه معتمد ص ۶۴). و چون میدانیم که سفر فتح علی شاه به آذربایجان و استقرار اردوی او در چمن اوجان به سال ۱۲۲۴ و مراجعت وی از آن سفر در آخر همان سال بوده، پس صبا در این سال چهل و پنج سال داشته و ناگزیر ولادتش در ۱۱۷۹ بوده است. فوت او نیز در ۱۲۳۸ رخ داد پس در پنجاه و نه یا شصت سالگی بدرود حیات گفته است. مرحوم لله باشی در حق او گوید: «عمر معقولی کرده» و کلمه معقول در آن عصر برای تعیین مقداری است که از حد وسط بیشتر ولی به حد اعلی هم نرسیده باشد. صبا در شعر شاگرد حاج سلیمان صباحی است و با آذر و هاتف آمیزش داشته است، شک نیست که صبا در جوانی به تحصیل علوم متداول مشغول بوده است زیرا علم خط و ادب و طب در عصر کریمخان رواجی بسزا داشت و همه دانشوران آن عصر خاصه شعرا در خط فارسی و عربی و تتبع شعر گذشتگان و فن تاریخ ماهر بوده اند و صبا نیز در زمره این طبقه بوده است. رضاقلی خان هدایت مدعی است که: صبا «... شیوه و قانون استادان قدیم را تجدید کرده و موزونان عهد و زمان خود را پدرا نه پرورده است...» ولی همان طور که در شماره های سال ۱۳۱۱ مجله ارمغان تحقیق شده است، تجدید سبک و شیوه قدما رهین زحمات عده ای از مردان علم و ادب قرن دوازدهم است که صبا نیز در دبستان آنان پرورش یافته و از آن گروه صباحی استاد صبا است اما باید

اعتراف کرد که صبا در تقویت شیوه شاعران باستان رنج موفور کشید و در این شیوه پس از استادان خویش رتبه مقدم را دارد، و هر چند صبا از نظر لطافت شعر به پایه آنان نمی رسد، اما از جهت معانی و صنایع و جزالت و سنجیدگی و بلندی بر آن سبقت دارد. صبا خود دارای دبستانی است که قآنی و سپهر و ادیب الممالک و بسیاری از شعرای قرن سیزدهم شاگردان آن دبستانند. تفصیل در مقالاتی که اشاره شد مسطور است. صبا گذشته از استادی در شعر و ادب، اخلاق و صفاتی پسندیده داشته است. به تربیت و تشویق دانشوران همت گماشت و آنان را به دربار هدایت و شغلی نامزد آنان میکرد و از جمله اینان فاضل خان گروسی است. و این صفت که در شاعران و دبیران و ارباب صنعت نادر است صبا را در نظر ما مردی بزرگ جلوه می دهد و معاصرین او را در مقابل وی خاضع میکرد. از خاندان صبا خانواده های چندی به جای ماند که همه فضلا و شعرا و بزرگانند مانند فروغ، عندلیب، محمودخان، میرزا احمد صبور، خجسته و گروهی دیگر از فضلا که هم اکنون در قید حیاتند و این خاندان را میتوان اولین خاندان بزرگ ادبی ایران شمرد که سلسله نسب آنان از عهد قدیم تا امروز به هم پیوسته و دارای ریاست و جلالت و بزرگی و هنراند. از اشعار صبا دیوان قصاید و غزلیات، شهنشاهنامه، خداوندنامه، گلشن صبا و جز آن موجود است و مقداری از اشعار وی نیز از میان رفته است و در خراسان شنیدم که او را دیوانی در مدح امرای زند بوده است و چون به خدمت جهانبانی ولیعهد قاجار درآمد آن دیوان را بشست شاید تنها اثری که از آن دیوان باقی است قصیده لامیه ای است که در مدح لطفعلی خان زند گفته و سپس با اندکی تصرف آن را به نام فتحعلی شاه گردانیده و آن قصیده اینست: جانب بندر بوشهر شو ای پیک شمال به بر شاه فریدون فر خورشیدخصال خسرو ملک ستان لطفعلی خان که بود یاورش لطف علی یار خدای متعال. که آن را بدین صورت گردانده اند: جانب کشور جمشید شو ای پیک شمال به بر شاه فریدون فر خورشیدخصال خسرو ملک ستان فتحعلی شه که بود یاورش لطف علی یار خدای متعال. نوشته صاحب فارسنامه نیز تأیید میکند که فتحعلی خان مداح زندیان بوده است. وی چنین نویسد: لطف علی خان پس از ورود بشیراز صیدمرادخان قاتل پدر خویش را بکشت و به تخت نشست و فتح علی صبا در تاریخ جلوس او گفت: رسم عدالت چو کرد زنده به تاریخ او گفت صبا او بود ثانی نوشیروان. (فارسنامه چ تهران ص ۲۳۱). بهترین اشعار صبا نامه گلشن صباست چه در سایر اشعار وی کلمات غریب و احیاناً لغات وحشی دیده می شود ولی چون در گلشن صبا پیروی از استاد سخن سعدی کرده است شعر او ساده و روان و فصیح میباشد. تصویری از صبا در ضمن تصویر مجلس بار فتحعلی شاه که در سرسرای وزارت خارجه نقاشی شده است، دیده می شود که در سمت راست مجلس در مکان محترم با لباس رسمی جبه و شال و کلاه ایستاده و جزوه مدیح به کف دارد. (از مقدمه گلشن صبا چ ۱۳۱۳ شمسی بقلم بهار). براون در تاریخ ادبیات در ترجمه احوال او به نقل گفته های هدایت پرداخته و گوید: صبا چون بیشتر مدحی است کمتر ما را پسند می افتد اما بسیار خوش آهنگ و عذب البیان است. (تاریخ ادبیات ایران ترجمه یاسمی صص ۱۹۹ - ۲۰۰). و رجوع به فهرست کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار ج ۲ ص ۶۲۶ شود. (۱) - نقل از نسبنامه سپهر ثانی منقول از کتابخانه دولتی و از شرحی که میرزا عبدالرحیم خان کلانتر کاشانی در مرآة القاشان آورده است. (نسخه خطی بهار). (۲) - ناسخ التواریخ، جلد قاجاریه ص ۲۷.

صبا.

[ص] (اخ) نام وی محمدصابر حسین و از شعرای هندوستان و از اهالی سهسوان است و منظومه ای بنام «شوکت خسروی» دارد که بدین بیت شروع میشود: جهان داورا پادشاهی تراست بایسته بودی خدایی تراست. (قاموس الاعلام ترکی).

صبا.

[ص] (ع مص) میل کردن به جوانی و کودکی و نادانی و بازی. (منتهی الارب).

صبائی.

[ص] [اخ] وی شاعری است از مردم ادرنه و معاصر سلطان بایزید ثانی و او را دیوانی است. (کشف الظنون ج ۱ ص ۵۱۴).

صباب.

[صَبَّ با] [ع ص] صیغۀ مبالغه از صب السماء صباً. (معجم البلدان). رجوع به صب شود.

صباب.

[صَبَّ با] [اخ] چاهی است در دیار بنی کلاب که در آنجا خرما بسیار بود. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صبابات.

[ص] [ع ا] جِ صبابة. رجوع به صبابة شود.

صبابة.

[ص ب] [ع ا] باقی آب و شیر در خنور. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صبابة.

[ص ب] [ع ا] مص) عشق و شوق یا نرمی دل و رقت شوق یا گرمی و سوزش عشق یا تنگدلی از عشق. (منتهی الارب) (اقراب الموارد) (دهار). آرزومند گشتن. سخت آرزومند شدن. (زوزنی).

صباح.

[ص] [ع ا] بام. بامداد. نقیض مساء: تو تا چو خورشید از چشم من جدا شده ای همی سیاه مسا گرددم سپید صباح. مسعودسعد. ز بس بلندی ظل زمین به من نرسد نه ام سپید صباح است و نه سیاه مسا. مسعودسعد. شد دیده تیره و نخورم غم ز بهر آنک روزم همه شب است و صباحم همه مسا. مسعودسعد. صباح و مسا نیست در راه وحدت منم کز صباح و مسا می گریزم. خاقانی. خواجه چون خوان صبحدم فکند زود پیش از صباح بفرستد. خاقانی. یار زیبا گر هزارش وحشت از ما بر دلست بامدادان روی او دیدن صباحی مقبل است. سعدی. شب ما روز نباشد مگر آنگاه که تو از شبستان به در آئی چو صباح از دیجور. سعدی. تا آفتاب می رود و صبح می دمدم عاید بخیر باد صباح و مسای تو. سعدی. مکنید دردمندان گله از سیاهی شب که من این صباح روشن ز شب سیاه دارم. سعدی ||. سپیده دم. (دهار). - امثال: صباح خواستم خضری بینم به خرسی دچار شدم. (از مجموعه امثال هند). رجوع به امثال و حکم شود ||. روز. یوم: حاصل شش روز و نقد چل صباح یک شبه خرجش که فرمایی فرست. خاقانی. تا ز اربعین بروجش زینت نیافت آدم در اربعین صباحش طینت نشد مخمر. خاقانی. به یک قیام و چهار اصل و چل صباح که هست از این سه معنی الف دال و میم بی اعراب. خاقانی. او بود نقطه حرف الف دال میم را کآمد چهل صباح و چهار اصل و یک قیام. خاقانی. خاک چهل صباح سرشتی به دست صنع خود بر زبان لطف براندی ثنای خاک. خاقانی. چهار صباحی زندگی کنیم؛ چند روزی در دنیا باشیم. چند روزی زنده باشیم ||. یوم الصباح؛ روز غارت. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء).

صبح.

[ص] [اِخ] (دعاء...) نام دعائی است منسوب به امیرالمؤمنین علی (ع) که در نزد شیعه خواندن آن در هر بامداد فضیلت دارد. آغاز آن: اللهم یا من دلح لسان الصباح بنطق تبلجه... و بر آن شروحنی نوشته اند. رجوع به الذریعة (دعاء صباح) شود.

صبح.

[ص] [ع ص] جمیل. زیبا. (منتهی الارب) (اقرب الموارد) (مهذب الاسماء (||)). (شعلهء قندیل. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صبح.

[صَبْ با] [ع ص] مرد خوب و صاحب جمال. (منتهی الارب).

صبح.

[ص] [اِخ] آبی است از جبال نملی مر بنی قریط را. (معجم البلدان).

صبح.

[ص] [اِخ] نام بطنی چند است از قبایل عرب و بطنی است از بنی ضبه. (الانساب سمعانی).

صبح.

[ص] [ع ص، ا] ج صبیح، زیباروی: کاسات از دست سقاء صباح، صباح به عشا و رواح به غداه پیوستند. (جهانگشای جوینی).

صبح.

[صَبْ با] [اِخ] سمعانی گوید گمان دارم که آن نام بطنی از سهم است. (الانساب سمعانی). رجوع به صباحی... شود.

صبح.

[ص] [اِخ] وی جد شیوخ کویت مشهور به آل صباح و نخستین کس از این خاندان است که به امارت رسید. صباح از مردم بنی عنیزه است. او ابتدا در خیبر سکونت داشت سپس با قوم خود به کویت شد و امارت یافت در حدود سال ۱۲۰۰ ه. ق. / ۱۷۸۵ م. درگذشت. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۷ از ملوک العرب).

صبح.

[صَبْ با] [اِخ] وی پدر حسن پیشوای بزرگ اسماعیلیه است.

صبح.

[ص] [اخ] ابن ابرهه بن صباح. وی یکی از پادشاهان حمیر است. در مجمل التواریخ و القصص آمده است: پس از ابرهه پادشاهی به صهبان بن محرث رسید، به عهد یزدجرد ائیم و بعد از وی پادشاهی با صباح بن ابرهه بن الصباح افتاد، و هر دو در یک وقت بیش از پانزده سال پادشاهی نکردند. (مجمل التواریخ و القصص ص ۱۶۸). مصحح کتاب در ذیل همین صفحه نوید که عبارت حمزه اصفهانی در این مورد چنین است: و انهما ملکا فی زمان واحد خمسة عشر سنة. فردوسی در آغاز جنگ کیخسرو و افراسیاب در شمار سران لشکر کیخسرو از صیباح پادشاه یمن نام برده است و گوید: چو صباح فرزانه شاه یمن دگر شیردل ایرج پیلتن. (شاهنامه). رجوع به فهرست ولف شود. و در شاهنامه چ بروخیم (ج ۵ ص ۱۲۷۹) صباخ آمده است. خواندمیر گوید: ابرهه بن الصباح بقول صاحب «معارف» پس از ولیعه هفتاد و دو سال پادشاهی کرد و نسب ابرهه به روایت بعضی از نقله اخبار به کعب بن سبأ الاصفهری الحمیری پیوندد و او به صفت علم و دانش اتصاف داشت، و معلوم فرمود که ملک یمن به بنی عدنان انتقال خواهد یافت لاجرم نسبت به آن قبیله انعام و احسان فراوان کرد و صباح بن ابرهه پس از فوت پدر پانزده سال کشورداری کرد. (حیب السیر ج ۱ تهران جزء دوم از ج ۱ ص ۹۵).

صباح.

[ص] [اخ] ابن حسین بن محمد بن صباح بن ریذوس مدینی. ابونعیم اصفهانی گوید او را بارها دیدم و روایتی از وی آورده است. (ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۴۶).

صباح.

[ص] [اخ] ابن خاقان اهتیمی یا منقری. وی ندیم مصعب زبیر و از مشایخ مروءه و علم و ادب بود و فرزندق و جریر را بر اخلط ترجیح میداد. (التاج ذیل ص ۱۱۰ از اغانی). و در عیون الاخبار آمده است که عبدالرحمان بن ابی عبدالرحمان بن عایشه در وصف گند زیر بغل خود و نکوهش صباح سروده است: من یکن ابطه کأباط ذالخل ق فابطای فی عدالفقاح لی ابطان یرمیان جلیسی بشیبه السلاح او بالسلاح فکانی من نتن هذا و هذا جالس بین مصعب و صباح. (عیون الاخبار ج ۴ ص ۶۳).

صباح.

[ص] [اخ] ابن سهل، مکنی به ابی سهل. تابعی است.

صباح.

[ص] [اخ] ابن طریف. سمعانی نسبت او را چنین نویسد: صباح بن طریف بن یزید بن عمر بن عامر بن ربیع بن کعب بن ربیع بن ثعلبه بن سعد بن ضبه. (الانساب ص ۳۴۹ ورق الف). و از فرزندان او عبدالرحب بن زید بن صفوان صباحی است.

صباح.

[] [اخ] ابن عاصم. وی از انس بن مالک و از او حجاج بن یوسف روایت کند. رجوع به ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۴۶ شود.

صباح.

[ص] [اخ] ابن عبدالله بجلی مکنی به ابی شراعه. تابعی است.

صبح.

[ص] [اخ] ابن عتیک. سمعانی گوید وی فرزند عتیک بن اسلم بن یدکر بن عنزه (عنتره؟) است و از احمد بن حباب آرد که او صباح بن عتیک بن اسلم بن بدکر بن غنزه بن اسد بن نزار بن ربیع است. و دو بطن محارب و هوازن منسوب بدو فرزند او میباشند که بدین نامها موسوم بودند. (الانساب سمعانی ص ۳۴۹ ورق الف).

صبح.

[ص] [اخ] ابن قضاعه بن عبدالاحب بن کعب بن صباح. سمعانی گوید: وی جاهلی است. (الانساب ص ۳۴۹ ورق الف).

صبح.

[ص] [اخ] ابن قیس. ابن عبدربه گوید: وی از مردم کنده است. (العقد الفرید ج ۳ ص ۳۴۱).

صبح.

[] [اخ] ابن مثنی. وی از کتاب عمر بن عبدالعزیز اموی است. جهشیاری از عبدالله بن صالح کاتب آرد که نامه ای از عمر بن عبدالعزیز به عیاض بن عبدالله دیدم که پایان آن چنین بود: [و کتب الصباح بن المثنی یوم الخمیس لاریع خلون من ذی الحجه سنه تسع و تسعین]. (الوزراء و الکتاب ص ۳۳ و ۳۴).

صبح.

[ص] [اخ] ابن محمد مکنی به ابی حازم احمسی. تابعی است.

صبح.

[ص] [اخ] ابن هذیل. وی برادر امام زفر فقیه است. (منتهی الارب).

صبح الخیر.

[ص] [ح] [ع] امرکب) کلمه ای است که هنگام طلوع صبح معاشران با هم گویند. (غیاث اللغات). صبح به خیر گفتن، مقابل شب به خیر: صباح الخیر زد بلبل کجائی ساقیا برخیز (۱) که غوغا میکند در سر خیال خواب دوشینم. حافظ. رجوع به صباحک بالخیر و صباحکم بالخیر شود. (۱) - و ممکن است که «صبح الخیر» نام آهنگی از موسیقی باشد.

صباح.

[ص] [ح] [ع] امص) خوب روئی و سفیدی رنگ انسان. ضد ملاحه. (غیاث اللغات). زیبایی. جمال. خوشگلی: در هیچ تاریخ مذکور نیست که کسی را از وزراء آن مآثر مآثور و محامد مذکور و کمال صباحت و وفور سماحت و سیادت در سیاست جمع بوده

است. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۷۴). شب همه شب انتظار صبح روئی می رود کآن صباحت نیست این صبح جهان افروز را. سعدی. باران چون ستاره ام از دیدگان بریخت روئی که صبح خیره شود در صباحتش. سعدی (کلیات چ مصفا ص ۴۸۳). جمالی که زبان فصاحت از بیان صباحت او عاجز آید چنانکه در شب تاری صبح بر آید. (گلستان طبع قریب ص ۱۴۵). صبح تابان را از صباحت او دست بر دست. (گلستان ||). (مص) نیکوروی شدن. (زوزنی).

صباحک بالخیر.

[صَحْ كُ بِلْ خ] (ع جمله اسمیه دعایی) درودی است که به بامداد گویند. یعنی صبح تو خوش. رجوع به صباح الخیر و صباحکم بالخیر... شود.

صبح کردن.

[صَحْ كَدْ] (مص مرکب) روز به خیر گفتن. تهنیت بامداد ادا کردن: آن شخص می آمد به رسم عرب روی خویش بریسته و سلاح تمام پوشیده او را صباح کرد. (اسکندرنامه نسخه سعید نفیسی). رجوع به صباح کنان و صباح الخیر... شود.

صباحکم بالخیر.

[صَحْ كُ بِلْ خ] (ع جمله اسمیه دعایی) درودی است که به بامداد گویند. یعنی بامداد شما خوش. رجوع به صباح الخیر و صباحک بالخیر... شود.

صبح کنان.

[صَحْ كُ] (نف مرکب، ق مرکب) کنایت از صباح الخیر گویان است، یعنی مردمانی که به صباح الخیر گفتن عادت کرده باشند. (برهان قاطع). رجوع به صباح الخیر و صباحکم بالخیر و صباحک بالخیر... شود.

صبح کندی.

[صَحْ كُ] (اخ) وی یکی از گوهریان مشهور و معاصر رشید است. رشید وی را نزد صاحب سرانندیب روانه کرد تا گوهرهای آن ناحیت بخرد، ملک وی را گرامی داشت و خزانه گوهر خود بدو نمود و صباح از آن گوهرها به شگفت درشد سپس یاقوتی سرخ دید که به مانند آن در خزائن پادشاهان ندیده بود و سخت به شگفتی درآمد. ملک پرسید مانند این یاقوت دیده ای؟ گفت نه به خدا. ملک گفت توانی بهای آن را معین کنی؟ چه همه در این کار درمانده اند. گفت آری توانم. ملک را این پاسخ دشوار آمد و گفت ترا خردمند میدانستم لیکن با ادعای خویش فراست مرا تکذیب کردی. صباح گفت نه چنین است و اگر خواهی مدعای خود را ثابت کنم بفرمای تا جوهریان را حاضر کنند. ملک چنان کرد و صباح چادری بخواست و بگسترده و چهار گوشه آن به چهار کس داد تا در هوا نگاه داشتند. سپس یاقوت را با قوت تمام بیرانید و چون بر چادر بیفتاد گفت بهای آن آن مقدار از زر است که به روی هم انباشته کنی تا بدان بلندی رسد که یاقوت رسید. جوهریان گفته او بیسندیدند و مقام کندی در نزد آنان و در دیده ملک بزرگ گشت، و ملک بفرمود تا او را خلعت داده و دهان وی از گوهر گرانبها پر کنند و حاجت او روا کرد و باز گرداند. (الجماهر بیرونی ص ۶۳). و رجوع به ص ۳۲ همان کتاب شود.

صبح و مسا.

[ص ح م] (ترکیب عطفی، ا مرکب، ق مرکب) بامداد و شبانگاه. صبح و عصر: هزار جان مقدس بسوخت زین غیرت که هر صباح و مسا شمع محفل دگری. حافظ.

صباحی.

[] (اخ) رجوع به حارث بن عیسی... شود.

صباحی.

[ص ح ی] (ع ص) دم صباحی؛ خون سخت سرخ. (متهی الارب).

صباحی.

[ص] (اخ) وی از اولاد صباح بن لکیزبن اقصی بن عبدقیس و مکنی به حیزه است و از پیغمبر روایت کند و از این قبیله جز وی کسی پیغمبر را درک نکرد. (سمعانی ص ۳۴۹ ورق الف).

صباحی.

[ص] (اخ) عبدالحرب بن زیدبن صفوان بن صباح وی از جانب قوم خود به رسالت نزد پیغمبر شد و آن حضرت او را عبدالله نامید. (الانساب سماعی ص ۳۴۹ ورق الف).

صباحی.

[ص] (اخ) محمد بن سلیمان بن محمد صباحی معلم. مکنی به ابوعمرو. او از عیسی بن شعیب قسملی و عاصم بن سلیمان کوفی و از وی قاسم بن نصر محرومی (مخرومی؟) و هشام بن علی سیرافی روایت کنند. و گفته اند که نام او سلیمان است. (سمعانی ص ۳۴۹ ورق الف).

صباحی.

[صَبْ با] (اخ) نام تیره ای است از شعبه شیبانی از ایلات عرب در خمسه فارس. (جغرافیای سیاسی مسعود کیهان ص ۸۷).

صباحی.

[صَبْ با] (اخ) سماعی گوید: گمان دارم بطنی از سهم اند. رجوع به صباح شود.

صباحی.

[صَبْ با] (اخ) احمدبن حسین بن هارون صباحی مکنی به ابوبکر. وی از قبیله صباح است از بنی سهم. (الانساب سماعی ص ۳۴۹ ورق الف).

صباحی.

[صَبْ با] (اخ) یزید بن سعید اسکندرانی مکنی به ابو خالد. ابوسعید بن یونس گوید: او را به موالی بنی سهم نسبت کرده اند و گوید وی از مالک بن انس و لیث بن سعد و همام بن اسماعیل و عبدالله بن وهب روایت کند. وی به صفر سال ۲۴۹ ه. ق. درگذشت و او آخرین کس در مصر است که از مالک روایت کرد. (الانساب سمعانی ص ۳۴۹).

صباحی.

[صَبْ با] (اخ) یزید بن سعید مدینی. وی دو حدیث از مالک بن انس روایت کند. (الانساب سمعانی ص ۳۴۹ ورق الف).

صباحی کاشانی.

[صَی] (اخ) رجوع به حاجی سلیمان... شود.

صباحیه.

[صَ حِ ی] (ع ۱) رجوع به جزر... شود.

صباحیه.

[صُ حِ ی] (ع ص، ۱) سناهای پهن. (منتهی الارب).

صباحیه.

[صَبْ با حِ ی] (اخ) از فرق شیعه زیدیه و امامیه که ابوبکر را امام میدانستند و میگفتند علی با آنکه افضل است نصی بر خلافت او نیست. (خاندان نوبختی ص ۲۵۹ از خطط ج ۴ ص ۱۷۷).

صباحیه.

[صَبْ با حِ ی] اصحاب حسن صباح اند. رجوع به حسن صباح و رجوع به اسماعیلیه شود.

صباح.

[ص] (ع ص) جِ صَبْحَهُ. رجوع به صَبْحَهُ و سَبْحَهُ شود.

صباح.

[صَبْ با] (اخ) نام یکی از پادشاهان یمن است که در ذیل کلمه صباح مذکور افتاده لیکن در بعضی نسخ چاپی صباح آمده است. رجوع به صباح شود.

صباحلق.

[صَخُ] (ص مرکب) خوش خلق. نیکو خو: کو صباخلقى که از تشویر جاه خلق او هم بهشت عدن و هم بحر عدن بگریستی. خاقانی. رجوع به صبا شود.

صبار.

[صَبَّ با] (ع ص) صیغهء مبالغه از صبر. شدیدالصبر. بسیار شکیا. شکیا. (معجم البلدان).

صبار.

[صَبَّ با] (اخ) نامی از نامهای خدا.

صبار.

[صُ] (ع ا) صَبَّبار. تمرهندی است: مرا کرد محموم صداع خمار رسان ساقیا آن شراب صبار. میرنظمی (از فرهنگ شعوری ج ۲ ص ۱۶۰). رجوع به تمر هندی شود.

صبار.

[ص] (ع ا) جِ صَبْرَة. رجوع به صبره شود.

صبار.

[ص] (ع ا) سربند شیشه و مانند آن. (منتهی الارب). سداد. (اقراب الموارد).

صبارا.

[ص] (ع ا) جنون سوداوی و در منتهی الارب آن را صَبَّباره ضبط کرده است. مؤلف ذخیرهء خوارزمشاهی گوید: صبارا دیوانگی و آشفتگی به افراط را گویند که با سرسام نیز باشد که از صفرای محض تولد کند. (علامت) صبارا؛ از هفت چیز باید جست: ۱- از خواب و احوال آن. ۲- از خشم و احوال آن. ۳- سخنهای بیمار. ۴- حرکات و افعال او. ۵- از تب و از اعراض آن. ۶- از نبض و نفس. ۷- از دردها که پدید آید. اما آنچه از خواب و احوال آن باید جست آن است که خواب کمتر باشد، و اگر بخسبد خوابی مضطرب باشد و خوابهای شوریده بیند، و اندر خواب بترسد و بجهد و آنچه از چشم و احوال آن باید جست آن است که چشمها سرخ باشد و با اضطراب حرکات و چشمها به گرانی گشاید و به چشمی ماند که خاشاک در او افتاده باشد، و بخواست او از یک چشم او اشک برود. و آنچه از سخنان او باید جست آن است که سخنها بیهشانه گوید و آنچه گوید فراموش کند و هر چه از وی پرسند و با وی گویند جواب او جواب آن سخن نباشد و بدان نماند و به آخر سخن کمتر گوید، و گفتن و شنیدن دشمن دارد. و آنچه از حرکات احوال او باید جست آن است که از نخست سخت متحرک شود و آشفته باشد و به آخر آرمیده تر شود چنانکه چشمها نیز به گرانی گشاید و پرزه از جامه و کاه از دیوار چیدن گیرد. و آنچه از تب و اعراض باید جست آن است که تب سخت سوزان باشد و زبان درشت و دهان خشک باشد. و آنچه از نبض و نفس باید جست آن است که نبض نخست سریع و قوی باشد و به آخر ضعیف و صغیر و صلب باشد. و سبب صلبی غایت خشکی باشد. و نبض نیز سخت عظیم و متواتر باشد و به آخر تواتر بر

جای باشد لکن عظمی (؟) به نسبت ضعف کمتر شود. و آنچه از دردها باید جست آن است که از پس گردن دردی پدید آید چنانکه گوئی رگهای او کشیده میشود، و سبب این بسیاری بخار باشد و آب آمدن از بخار دماغ. (علاج): اصل اندر علاج این علت تسکین صفر است و تدبیرهای تری فزاینده فرمودن. و دست و پای بیمار بسته داشتن تا اضطراب کمتر تواند کردن. (ذخیره خوارزمشاهی باب سوم از جزء نخستین از کتاب ششم).

صبارح.

[صُر] (اخ) قریه ای است از قرای افریقا و جمعی بدان منسوبند. (سمعانی ص ۳۴۹ ورق الف).

صبارحی.

[صُر] (ص نسبی) نسبتی است به صبارح. رجوع به صبارح شود.

صبارحی.

[صُر] (اخ) موسی بن معاویه الصبارحی مکنی به ابوجعفر افریقی. وی به روز دوشنبه پنجم ذی قعدة سال ۲۲۴ ه. ق. به سن شصت و چهار یا پنج سالگی درگذشت. (سمعانی ص ۳۴۹ ورق الف).

صبارة.

[صُر] (ع ۱) سنگ و یا سنگ نرم. (اقراب الموارد).

صبارة.

[صُر] (ع ۱) سختی سرمای زمستان. (منتهی الارب). سختی سرما. (اقراب الموارد).

صبارة.

[صُب] (ع ص، ۱) زمین درشت بلند. (منتهی الارب). زمین غلیظ مشرف که در آن گیاه نباشد و گیاه نرویانند. (اقراب الموارد).

صبارة.

[صُر] (ع مص) کفیل و پذیرفتار شدن کسی را. (منتهی الارب). پائیدانی. ضمانت. (دهار). کفالت. (اقراب الموارد ||). انبار کردن گندم. (منتهی الارب).

صبارة.

[صُر] (ع ۱) سنگریزها. (منتهی الارب). سنگ. (اقراب الموارد ||). پاره ای از آهن یا سنگ. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صبارة.

[ص رَ] (اخ) این مالک. مکنی به ابوشریح. تابعی است.

صبارة.

[صَبْ بارَ] (ع ا) گیاهی است که آن را به لاتین الوس واریگاتا (۱) خوانند. (۱) - Aloes(s) variegata.

صباسرعت.

[ص سَ عَ] (ص مرکب) در تندروی به مانند باد صبا. تندرو. بشتاب رو: صباسرعتی رعدبانگ ادهمی که بر برق پیشی گرفتگی همی. (بوستان). رجوع به صبا و رجوع به صباصفت شود.

صباصب.

[ص صُ] (ع ص) سطر و درشت سخت. الغلیظ الشدید. (اقرب الموارد).

صباصفت.

[ص صِ فَ] (ص مرکب) بمانند صبا. بکردار صبا. تند. باشتاب: صباصفت منازل میبیرد و شمال شکل، مراحل قطع میگرد... (سندبادنامه ص ۱۴۳). رجوع به صبا و رجوع به صباسرعت شود.

صباغ.

[صِ] (ع ا) جِ صبغ. نانخورش. (منتهی الارب).

صباغ.

[صِ] (ع ا) رنگ. (منتهی الارب).

صباغ.

[صَبْ با] (ع ص) صیغۀ مبالغت از صبغ. رنگرز. رنگ ساز ||. دروغ گوی که سخن را رنگ میدهد و دگرگون می سازد و فی الحدیث: اکذب الناس الصباغون قیل یحتملها. (منتهی الارب).

صباغان.

[صِ] (اخ) دهی از دهستان روضه چای بخش حومه شهرستان ارومیه ۱۵۰۰۰ گزی شمال باختری ارومیه، ۵۰۰ گزی شمال راه ارابه رو ارومیه به موانا. دره، سردسیر سالم، سکنه ۱۱۰ تن. آب از روضه چای و محصول غلات، توتون، حبوبات و شغل اهالی زراعت، صنایع دستی، جوراب بافی. راه ارابه رو. تابستان از راه موانا میتوان اتومبیل برد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صباغ اثمار.

[صَبَّ باغِ أ] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) کنایت از ماه است.

صبغ الارض.

[صَبَّ باغُلُ أ] (عِ مرکب) کنایت از آفتابست چرا که جمادات و نباتات و حیوانات را رنگ از تأثیر آفتاب میرسد. (غیاث اللغات).

صبغ تنگار.

[صَبَّ باغِ ت] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) کنایت از ماه است که قمر باشد. (برهان قاطع).

صبغ جواهر.

[صَبَّ باغِ ج ه] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) کنایت از آفتاب عالمتاب است. (برهان قاطع).

صبغ فلک.

[صَبَّ باغِ ف ل] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) کنایت از ماه است. (غیاث اللغات).

صبغة.

[صِغَ] (عِ امص) رنگریزی. (اقراب الموارد).

صبغی.

[صَبَّ با] (حامص) رنگریزی.

صبان.

[صَبَّ با] (عِ ص) سازنده صابون و فروشنده آن. (اقراب الموارد).

صبان.

[صَبَّ با] (اخ) محمد بن علی مکنی به ابوالعرفان. وی از علمای مصر است و او راست: منظومه «الکافیة الشافیة» در علم عروض و قافیه، مطبوع حاشیه بر شرح اشمونی بر الفیه ابن مالک، مطبوع. اتحاف اهل الاسلام بما يتعلق بالمصطفی و اهل بیته الکرام. اسعاف الراغبین در سیرت نبویه، مطبوع. الرسالة الکبری در تفسیر بسملة، مطبوع. رسالة الاستعارات و حاشیه بر شرح رساله عضدیة، مطبوع، و کتابی در علم هیئت، و حاشیه بر شرح عصام بر سمرقندیة و حاشیه بر معانی و بیان سعد تفتازانی و کتب دیگر. (الاعلام زرکلی ج ۳ ص ۹۵۳). و رجوع به ذیل ص ۲۱ از ج ۳ بلوغ الارب شود.

صباوت.

[صِ وَا] (عِ امص) طفولیت. بچگی. کودکی.

صباة.

[ص] [ع ص] ج صابی. (منتهی الارب). رجوع به صابین شود.

صبایا.

[ص] [ع ا] ج صبیئة. رجوع به صبیئة شود.

صبای کاشانی.

[ص ی] [اخ] رجوع به صبا شود.

صباء.

[صَبَاء] [ع مص] بر وزن شرم، بر آمدن دندان کودک و نشتر شتر کره || بر آمدن سم شکافته (ظلف ||). طلوع کردن ثریا ||. از کیشی به کیش دیگر شدن ||. راه نمودن دشمن را ||. نمودار شدن. (منتهی الارب).

صب الماء.

[صَبُّ يُلِّ] [اخ] آبریزگان: هفت سال قحط افتاده در عهد او [فیروز بن یزدجرد] و باران نیامد تا خدای عز و جل رحمت کرد و باران داد و فراخی پیدا شد و آنروز از خرمی آب باران بر یکدیگر همی ریختند و آن را عید کردند و هنوز به کار دارند. این است که در تقاویم نویسند: صب الماء. (مجمل التواریخ و القصص ص ۷۱) (۱). رجوع به آبریزگان شود. (۱) - در حاشیه ص ۷۱ مجمل التواریخ و القصص گوید: این جشن تا عهد شاه عباس در طبرستان و گیلان برقرار بود.

صبب.

[ص ب] [ع ا] زمین نشیب ||. ریزش جوی یا راه در نشیب. ریگ ریزان ||. مص) عاشق شدن. شیفته شدن. (منتهی الارب).

صبتی.

[ص] [ع ا] رجوع به صبی شود.

صبث.

[ص] [ع مص] پاره دوختن پیراهن را و رفو کردن آن. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صبح.

[ص] [ع ا] سپیده دم یا اول روز. (منتهی الارب) (اقراب الموارد). بامداد. بامدادان. بام. شبگیر. ابن ذکاء. (مهذب الاسماء). سدف. سطح. سحراره. شق. شمیط. صریم. عطس. عطاس. (منتهی الارب). مغرب. (شرح قاموس) (منتهی الارب). فتق. فلق. (منتهی الارب) : اگر من نتازم شود کار خام همه صبح مردم گردد چو شام فردوسی. چون صبح بدمید خوارزمشاه بر بالا بایستاد... (تاریخ بیهقی

چ ادیب ص ۳۵۱). به صبح و شام که گلگونه ای و غالیه ای است مرا فریب مده رنگ و بوی باده بیار. خاقانی. گرم دست رفتی به شمشیر صبح اجل را به دست زمن کشتمی. خاقانی. چون بوی تو دیدم نفس صبح و ز غیرت در آینه صبح به بوی تو ندیدم. خاقانی. ای صبح مرا حدیث آن مه کن وی باد مرا ز زلفش آگه کن. خاقانی. گر آهم خاستی، فلک را چون صبح جگر دریده بودی. خاقانی. تا شب تو گشت صبح، صبح تو عید بقا جامه عیدی بدوخت بخت تو خیرالٹیاب. خاقانی. تا که تو از نیک و بد همچو شب آبستنی رو که نه ای همچو صبح مرد علم داشتن. خاقانی. مرا ز اربعین مغان چون نپرسی که چل صبح در مغ سرا میگریزم. خاقانی. نباید که چون صبح گردد سفید گزندت رسد یا شوی ناامید. سعدی. قافله شب چه شنیدی ز صبح مرغ سلیمان چه خیر از سبا؟ سعدی. صبح چو از صدق نفس برگشاد مملکت شرق به دستش فتاد. خواجه. - صبح امید؛ امید که چون سپیده صبح باشد، صبح مراد: صبح امید گشته ساقی بزم قدح آفتاب می باید. حسن هروی. - صبح پگاه؛ صبح زود. - صبح پیری؛ آغاز پیری: صبح پیری چو گشت دیده گداز عینک دیده دیده دل ساز. مکتبی. - صبح دولت؛ آغاز اقبال: باش تا صبح دولتت بدمد کاین هنوز از نتایج سحر است. انوری. - صبح مراد؛ مرادف صبح امید: سوی چمن شکفته چو صبح مراد رفت ناموس سرو ز آن قد طوبی نژاد رفت. حسن هروی. - صبح و شام؛ (منتهی الارب). - صلوٰه صبح؛ نماز بامداد. نماز دو گانه. نماز صبح. - امثال: صبح آوازش بلند میشود. رجوع به امثال و حکم دهخدا شود.

صبح.

[ص] [ع مص] آمدن کسی را بامداد. (منتهی الارب) (ا قرب الموارد ||). غارت بردن بر کسی در بامداد. (ا قرب الموارد ||). صبوحی دادن. (تاج المصادر بیهقی). بامداد به جایی یا به نزدیک کسی شدن. (تاج المصادر بیهقی).

صبح.

[ص ب] [ع مص] فورموی شدن. (منتهی الارب). موی سرخ و سپید آوردن (||. ا). درخش آهن. (منتهی الارب).

صبح.

[ص] [ا] (اخ) (ارض...) هشام گوید: او را به نام مردی از عمالیک که صبح نام داشت ارض صبح نامیده اند و آن به ناحیت یمامه است. (معجم البلدان).

صبح.

[ص] [ا] (اخ) آبی است از جبال نملی مر بنی قریط را. (معجم البلدان). آبی است مقابل نملی. (منتهی الارب).

صبح.

[] (اخ) یا جزیره علویه، و آن به نقل صاحب نخبة الدهر به مسافت یکصد میل از پس جزیره السعادة از جزائر خالادات واقع و در آن کانی از یاقوت است که همانند آن نباشد. رجوع به نخبة الدهر. ص ۱۷ و ۱۹ و ۱۳۲ و ۱۶۸ و ۱۶۹ شود.

صبح.

[[(اخ) تابعی است. رجوع به ابوالعلاء، صبح شود.

صبح.

[ص] (اخ) ابن بدیع خراسانی. محدث است و احمد بن ابی الحواری از وی روایت کند.

صبح آخرین.

[ص ح خ] (ترکیب وصفی، مرکب) صبح دوم. بام دوم. صبح صادق: بر خلاف صدق هرگز در هوایت دم که زد کاوش آن دم چو صبح آخرین سودا نکرد. سلمان ساوجی.

صبحاء.

[ص] (ع ص) تأنیث اصبح. زن فورموی. (منتهی الارب). زنی که موی سرخ و سپید دارد خلقهٔ [[. (اخ) نام اسپ. (منتهی الارب).

صبحان.

[ص] (ع ص) مرد صاحب خوبی و جمال. [[. مرد صبوحی کننده. [[. رجل صبحان؛ مرد در شراب بامدادی شتابی کننده. (منتهی الارب).

صبحانه.

[ص ن / ن] (ا مرکب) ناشتایی. زیرقلیانی. نهارشکن. صفراشکن. ناشتاشکن. لقمه الصباح. چاشنی بامداد. لهنه. آنچه صبح خورند چون چای و شیر و کره و نان و قهوه و مانند آنها [[. (ص نسبی) متعلق به صبح. منسوب به صبح.

صبح ازل.

[ص ح ازل] (اخ) نام او میرزا یحیی فرزند میرزا عباس از مردم نور مازندران و مؤسس فرقه ازلیان است. ازلیان و بهائیان دو فرقه اند که پیشوای هر یک از این دو دسته خود را جانشین سیدعلی محمد باب شیرازی میدانند. چنانکه میدانیم سیدعلی محمد در ۱۲۶۰ ه. ق. دعوی بابت و سپس دعوی مهدویت کرد و سرانجام به سال ۱۲۶۶ در تبریز به دار آویخته شد. پس از سیدباب پیروان او بر میرزا یحیی صبح ازل گرد آمدند و بهاءالله برادر او نیز متابعت وی را پذیرفت لیکن سرانجام میان دو برادر جدائی افتاد و کار به قبح و لعن و افتراء کشید. براون در مقدمه ای بر نقطه الکاف تألیف حاجی میرزاجانی کاشانی در باره ازل نویسد: مابین اتباع باب دو نابرداری (یعنی دو برادر از طرف پدر فقط) بودند از اهل نور مازندران، بزرگتر موسوم به میرزا حسینعلی و ملقب به بهاءالله و کوچکتر موسوم به میرزا یحیی و ملقب به صبح ازل. بعدها رقابتی که مابین این دو برادر پدید آمد، بایه را به دو فرقه منشعب کرد. ازلیان که از حیث عدد کمترند و بهائیان که قسمت عمده بایه اند. بین سالهای ۱۲۶۶ و ۱۲۶۸ یعنی تا دو سال بعد از قتل باب موافقت کامل و مرافقت تام بین دو برادر موجود بوده است و مخصوصاً بهاءالله رؤیای خارق العاده ای را از گفته مادر خود درباره صبح ازل نقل میکند... و قطع نظر از تصریح حاجی میرزاجانی (مؤلف نقطه الکاف که خود معاصر باب بوده و پس از وی نیز تا سال ۱۲۶۸ هجری زیسته و در ذی القعدة این سال یعنی قبل از تفرقه بهائی و ازلی در واقعه سوء قصد به ناصرالدین شاه

جزء آن ۲۸ نفر کشته شده است) بر تنصیص باب به وصایت صبح ازل دلایل دیگری نیز در دست است: اولاً توقیع باب خطاب به ازل در تنصیص به وصایت او که صورت آن در ذیل ثبت گردیده. ثانیاً شهادت کونت دو گوینو که در کتاب «مذاهب و فلسفه در آسیای وسطی» ص ۲۷۷ گوید: «اندکی تردید در خصوص جانشین باب (مابین اتباع او) به هم رسید ولی بالاخره معلوم همه شد که کیست ولی به غیر طریق انتخاب چه بعضی علامات ظاهری و پاره ای خصایص معنوی است که به طور روحانی ممیز رئیس مذهب است. وی بسیار جوان بود سن او شانزده سال (۱) و موسوم به میرزا یحیی و پسر میرزا بزرگ نوری وزیر امام ویردی میرزا حاکم طهران است و مادر وی در طفولیت او در گذشت و زن (۲) یکی از رؤسای باییه که یکی از حروف واحد (۳) و ملقب است به جناب بهاء در علم رؤیا از پریشانی حال آن طفل... مطلع گردیده آن طفل را نزد خود آورد و تا سن پنج سالگی او را توجه و تربیت نمود...» و اخیراً از یک فقره از کتاب ایقان تألیف بهاءالله که آن را در سنه ۱۲۷۸ در بغداد سه چهار سال بعد از مراجعت وی از کوه های کردستان نوشته است، استنباط میشود که بهاءالله در آن تاریخ خود را مطیع و زیر دست کسی دیگر فوق خود میدانسته و آن کس بالطبع بایستی صبح ازل باشد. این است عین آن فقره بنصها: «...اگر چه در این ایام رانحهء حسدی وزیده که قسم به مربی وجود از غیب و شهود که از اول بنای وجود عالم با اینکه آن را اولی نه تا حال، چنین غل و حسد و بغضائی ظاهر نشده و نخواهد شد، چنانچه جمعی که رایحه انصاف را نشنیده اند رایات نفاق برافراخته اند و بر مخالفت این عبد اتفاق نموده اند... چون فی الجمله بر امورات محدثه بعد اطلاع یافتم از قبل، مهاجرت اختیار نمودم و سر در بیابانهای فراق نهادم و دو سال وحده در صحراهای هجر بسر بردم... باری تا آنکه از مصدر امر حکم رجوع صادر شد و لابد تسلیم نمودم و راجع شدم...» بعد از قتل باب در بیست و هفتم شعبان سنه ۱۲۶۶ عموم باییه چنانکه گذشت بلا استثناء صبح ازل را بدین سمت شناختند و او را واجب الاطاعه و اوامر وی را مفروض الامتثال دانستند و متفقاً در تحت کلمه او مجتمع گردیدند. صبح ازل در آن اوقات تا واقعهء هایلئه مذبحهء تهران که عمدهء رؤسا و عظمای باییه در آن واقعه شربت مرگ چشیدند، تابستانها را در شمیران در حوالی طهران و زمستانها را در نور مازندران میگذرانید و تمام اوقات خود را به نشر و تعلیم آثار باب و تشیید مبانی وی می پرداخت... پس از واقعهء سوء قصد به ناصرالدین شاه صبح ازل که در آن ایام در نور بود فی الفور با لباس مبدل به بغداد گریخت و با وجود اینکه حکومت هزار تومان جایزه برای دستگیری او قرار داده بود و با اینکه یکی از مأمورین هم او را دیده و بدون اینکه او را بشناسد مبلغی با او صحبت داشته معهدنا صبح ازل توانست خود را از سرحد ایران به بغداد رساند (۱۲۶۹)؛ و چهار ماه بعد برادر وی که از واقعهء سوء قصد تا آن تاریخ محبوس بود آزاد و به صبح ازل ملحق شد و به تدریج بغداد مرکز بایان گردید و تا سنه ۱۲۷۹ یعنی قریب ده سال در عراق عرب بسر بردند و در تمام این مدت و در هر صورت قدر متیقن تا سنه ۱۲۷۸ چنانکه از نوشته های بهاءالله استنباط می شود بهاءالله ولو به حسب ظاهر مطیع صبح ازل و در تحت حکم او بوده است و با آنکه در این اثنا، چند تن دعوی من یظهره اللهی کردند معهدنا پیروان باب همگی در تحت لواء ازل به سر میبردند. در اواخر ایام اقامت آنان در بغداد بعض قدمای باییه تغییری در احوال بهاءالله مشاهده کرده وی را تهدید می کنند و بهاءالله از بغداد خارج و دو سال در کوههای اطراف سلیمانیه به سر میرد تا آنکه صبح ازل نامه ای به وی نوشته از او خواهش می کند که به بغداد باز گردد و او نیز مراجعت می کند. رفته رفته اختلاف دو برادر بیشتر میشود تا آنکه دولت عثمانی برای پایان دادن به جدال این طائفه، آنان را به ادرنه تبعید کرد. در اوقات توقف آنان در ادرنه بهاءالله دعوی من یظهره اللهی و زعامت فرقه را آشکار کرد و بایان را به سوی خود خواند و جمعی از صبح ازل برگشته بدو پیوستند و اختلاف و نزاع بین فریقین در گرفت و حکومت عثمانی که متوجه انشعاب بایان گردید صبح ازل و اتباعش را به جزیره قبرس و بهاءالله و پیروانش را به عکا تبعید کرد و چهار نفر از پیروان بهاءالله (مشکین قلم خراسانی، میرزا علی سیاح، محمدباقر اصفهانی، عبدالغفار) را همراه ازلیان روانه کرد و چهار نفر ازلی یعنی (حاجی سیدمحمد اصفهانی، آقاجان بیک کاشانی، میرزا رضاقلی تفرشی، و برادر او میرزا نصرالله) را همراه بهائیان به عکا فرستاد. غرض دولت این بود که این چند تن جاسوس حکومت عثمانی باشند ولی قبل از

حرکت آنان میرزا نصرالله تفرشی در ادرنه مسموم شد و سه نفر ازلی دیگر کمی بعد از ورود به عکا در یکشب به دست بهائیان کشته شدند و اینکه ازلیان قتل آنان را به امر بهاءالله میدانند به ثبوت نیوسته است. حکومت عثمانی قاتلین را دستگیر و زندانی کرد و پس از مدتی به شفاعت عباس افندی و ضمانت او نجات یافتند. به جز این چهار نفر جمعی دیگر از قدما و فضیلا بایه که بعضی از رفقای باب و بعضی از حروف حی بودند یک یک نابود شدند که از آن جمله است سیدعلی عرب از حروف حی که در تبریز کشته شد و ملا رجعلی از حروف حی که در کربلا به قتل رسید و آقا محمدعلی اصفهانی در کربلا و حاجی میرزا احمد کاشانی برادر حاجی میرزاجانی مصنف نقطه الکاف و حاجی میرزا محمدرضا و حاجی ابراهیم و حاجی جعفر تاجر و حسینعلی و آقا ابوالقاسم کاشانی و میرزا بزرگ کرمانشاهی و جز آنان که به قتل رسیدند... (از مقدمه براون بر نقطه الکاف صص لج - مو). اما بهائیان داستان وصایت صبح ازل را انکار کرده و میرزا حسینعلی بهاءالله را من یظهره الله و رئیس مطلق میدانند و صبح ازل را نکوهش میکنند. عبدالحسین آواره که در آغاز مبلغ بهائیان و مورد اعتماد عبدالباها بود و تاریخ بهائیان را به امر او در دو مجلد بنام الکوکب الدریه فی مآثر البهائیه منتشر کرده است در مواضع بسیاری از کتاب خویش نسبت به صبح ازل از طعن و قدح خودداری نکرده و او را متزلزل و متلون خوانده و وصایت باب را در حق او انکار کرده است چنانکه در ج ۱ ص ۳۳۸ این کتاب نویسد: جناب میرزا یحیی به رنگهای مختلفه در آمد و تزلزلهای متعدده از او دیده شد، یک مرتبه بعد از شهادت نقطه اولی تزلزل یافت و به جانب نور شتافت... و سبب تزلزل جمعی دیگر شد. و در جای دیگر نویسد: چون اختلاف بر پا و اعتساف مهیا شد او (ازل) به رشت گریخت و از عقب او چندان فتنه در نور پدید شد... بالجمله (ازل) مدتی با لباس درویشی در دشت و بیابان رشت و گیلان ویلان و سرگردان بماند و از آن پس عزیمت بغداد کرد و خلاصه القول اینکه برای مساعدت اصحاب و معاونت احباب اقدامی نکرد بلکه در موقع گرفتاری های عدیده که در آمل و طهران برای برادر ارشدش فراهم شد قدمی برنداشت و در عوض متوقع بود که تمام اصحاب از وضع و شریف مقام او را منیع و منیف شناسند و بیشتر این توقع از آنجا حاصل شد که قبلاً گفتیم برای حکمت و مصلحت قرعه را به نام او زده و اسم وی را بر سر زبانها انداختند تا قدری مخاطرات صاحب امر تخفیف یابد و بعد از شهادت نقطه اولی تا هنگام حرکت بهاءالله از بغداد کلماتی که از وی صادر شده وانمود میشود که انظار را متوجه شخص دیگر کرده باشند و در این احوال جناب ازل در خلف حجاب مستور و محجوب بود و بعضی کسان تصور میکردند که شخص غایب مستور اوست ولی اخیراً معلوم شد که اشارات... بهاءالله راجع به حقیقت فائضه الهیه بود نه هیکل ازلیه...» (ص ۳۳۸ و ۳۳۹ ج ۱). بالاخره کار قدح و اعتراض را بدانجا کشانیده است که در ایمان او به سیدباب نیز دچار تردید شده و گوید: و اگرچه بعید می نماید که او در امر نقطه اولی نیز تزلزل و تأملی اظهار نموده باشد ولی شنیدم از شخص موثقی که گفت در همان اوان که بعضی القاب از قبیل مرآت و وحید و ازل از قبل باب برای او میرسید و توقیعات رفیعه صادر می شد، روزی نزد بهاءالله محرمانه اظهار نمود که اگر قائم مسلمین و موعود منتظرین ظهور فرماید ما چه خواهیم ساخت و به کدام عذر توانیم پرداخت و این القاب و اوصاف که به ما داده به چه کار خواهد خورد. (ج ۱ ص ۳۶۱). و بالاخره موقعیت ازل را در دیده باب نیز متزلزل دانسته و او را به لسان باب خطا کار خوانده است، چنانکه برای هر یک از القاب او که از جانب باب بدان ملقب شده توجیهی کرده و گوید: مثلاً ازل را توان تصور نمود که ازل من کل المتزلزلین باشد چنانکه از بسیاری کلمات نقطه همین مفهوم میشود. (الکوکب الدریه ج ۱ ص ۳۶۲). و باز در جای دیگر نویسد: پس نقطه اولی میرزا یحیی برادر ایشان (بهاءالله) را به لقب ازل و وحید و مرآت ملقب و موصوف فرموده در انظار معروفش ساختند ولی در همان وقت ملاحظه و پیش بینی برای آتیه فرموده مقامات عالییه مطلقه مثل مظهریت و من یظهریت و یا شمسیت و مختاریت مطلقه و امثالها درباره او ذکر فرموده. (ج ۱ ص ۲۲۹). و درباره ادعای ازل نویسد: خلاصه میرزا یحیی از طرفی خودش از دیرگهان هوائی بر سر داشت یعنی از زمانی که از مرایای بیان محسوب شده بود، ولی حوادث او را مهلت نمیداد... لهذا بعد از آنکه در ادرنه قدری میدان یافت و از خطر جانی اطمینان، زمزمه ساز و دمدمه آغاز کرد که نایب مناب امر

باب منم، به اوصاف مخصوصه موصوفم و به القاب منصوصه معروف... (ج ۱ ص ۳۷۴). مؤلف این کتاب پس از چندی از فرقه بھائی کناره جست و طی چند مجلد پس از چندی - یعنی پس از مرگ عبدالبها - کتابی بنام کشف الحیل انتشار داد و در مقالات دیگری صحت مندرجات الکواکب الدریه را مورد انتقاد شدید قرار داده و در ردّ بھاءالله و همچنین برادر او ازل سخنانی گفت و مقالاتی نوشت. برای اطلاع از احوال ازل جز نوشته های براون و الکواکب الدریه مأخذ دیگری موجود است که حائز اهمیت باشد. این کتاب نقطه الکاف تألیف حاجی میرزاجانی کاشانی است. مؤلف کتاب چنانکه گفتیم خود از قدمای بایه و معاصر سیدباب بوده و دو سال پس از قتل باب و قبل از انشعاب صبح ازل و بھاءالله به قتل رسیده است. بنابراین مطالب او درباره ازل قطع نظر از جنبه واقعی آن خالی از غرض بنظر میرسد. مؤلف درباره صبح ازل چنین نویسد: مجمل از مفصل شرح احوالات جناب ازل آن است که آن جناب از بزرگ زادگان اهل ایران هستند و والد ایشان صاحب کمال و مال و احترام زیادی بودند و در نزد سلطان ایران و ارکان دولت معتبر ولی والدهه ایشان در طفولیت فوت شده بود... سپس در اینجا کرامتی از گفته بھاءالله در حق برادر خویش صبح ازل نقل نموده و گوید و ایشان (بھاءالله) نیز آدمی هستند باکمال و در علم توحید در نهایت مسلط و صاحب اخلاق حمیده و صفات پسندیده ملقب به لقب بھاءالله. خلاصه ایشان (بھاءالله) فرمودند که من مشغول تربیت جناب ازل بودم، آثار فطرت و نیکویی اخلاق از مرآت وجودش ظاهر بود و همیشه وقار و سکوت و ادب و جاه را دوست می داشته و از مخالطه اطفال و افعال ایشان اجتناب می نمودند ولی من نمیدانستم که ایشان صاحب مقام خواهند گردید... سپس حاجی میرزاجانی داستان گرویدن او (صبح ازل) را به سیدباب از زبان او شنیده به قلم آورده و پس از بیان چگونگی حرکت او به جانب خراسان به امثال به امر باب میگوید: خلاصه در سبزوار ماندند تا... قدوس (ملاحسین بشرویه ای) تشریف آورده شرفیاب فیض حضور گردیدند و در نهایت اخلاص داشتند و از اجله اصحاب کبار بودند و در فتنه بدشت نیز تشریف داشتند و بر امر محبت خود مستقیم بودند و مبلغها نیز متضرر شدند. راوی میگوید... قدوس همینکه ایشان را دیدند در نهایت مسرور شده از میان جمعیت قدری دور شده و... ازل را نیز به همراه برده با ایشان اظهار ملاطفت و مهربانی زیادی فرمودند و صحبتها داشتند و... آنچه ظرف قابلیت ایشان لایق بود مملو از رزق نور فرمودند و در رکاب... بودند الی بارفروش و در بارفروش خدمت جناب طاهره (قره العین) رسیده و به امر... قدوس ایشان را برداشته به جایی که مأمور بوده بردند و دیگر به حسب ظاهر شرفیاب حضور... قدوس نشدند ولی در هر آن دماغ محبت ایشان از ریاح جذبات غیبیه اوشان، تر بوده... به حدی که از همان روز ظهور آثار جمال و جلال از طلعت همایونش ظاهر گردیده که اصحاب فهمیدند و خلاصه خدمت... طاهره مکرر میرسیدند و آن مادر امکان همچو دایه آن طفل ازلیه را... تربیت نموده و به لباسهای سلوک اهل فطرت مستقیمه سلوک داشته... و در اوقاتی که قدوس در قلعه «طبرسی» تشریف داشتند و طلب نصرت می نمودند... ازل نیز به اتفاق اخوی خود و چند نفر دیگر به عنوان «نصرت» حرکت فرمودند. در اینجا مؤلف داستان گرفتاری ازل را که خود ناظر آن بوده است به قلم آورده و میگوید: من در مازندران چهار ماه یا زیاده قبل از اسیری و بعد از آن شبانه روز در خدمت آن جناب بودم و در نهایت التفات می داشتند و از یاران سرّ ایشان بودم، و از جمیع احوال ایشان استحضار کاملی داشته آنچه از آن جناب استنباط کردم بسیار باشور و باسرور بودند... سپس داستان حرکت او را به تهران نگاشته و گوید: بعد از تشریف بردن ایشان بفاصله چهل روز تقریباً خبر (قتل)... قدوس به آن جناب رسیده شنیدم که بعد از رسیدن خبر... سه یوم تب شدیدی آن جناب را عارض گردیده از شدت نار فراق و بعد از سه یوم آثار قدسی (۴) در هیکل مبارک ایشان طالع گردیده و معنی رجعت ظاهر شده و این واقع در سنه پنجم از ظهور حق بوده که آن جناب ارض مبارکه اراده گردیدند و حضرت ذکر «سیدباب» به سماء مشیت ظاهر شدند و فتنه شهدای سبعة و... وحید و زنجان در این ظهور حادث گردید و همینکه عرائض جناب ازل به حضرت ذکر رسیده در نهایت مسرور شده و بنای غروب شمس ذکریه و طلوع قمر ازلیه شده و لهذا بعدد واحد از آثار ظاهر خود که طبق باطن بوده باشد از قبیل قلمدان و کاغذ و نوشتجات و لباس... و خاتم... و امثال آن را به جهت حضرت ازل فرستادند و وصیت نامه ای نیز

فرموده بودند و نص به وصایت و ولایت ایشان فرموده و فرمایش کرده بودند که هشت واحد بیان را بنویسید... (نقطه الکاف تألیف حاجی میرزاجانی چ برون صص ۲۳۸ - ۲۵۲). قزوینی در ترجمه احوال ازل گوید: چنانکه معلوم است صاحب ترجمه رئیس فرقه اقلیت باییه معروف به ازلیان است. اصل خانواده ایشان از نور مازندران بوده ولی خود صبح ازل در تهران متولد شده است در حدود سنه ۱۲۴۶ یا ۱۲۴۷ قمری و وی با برادر بزرگترش (۵) بهاء‌الله از دو مادر علی حده بوده اند چنانکه ادوارد براون انگلیسی که مدتی در جزیره قبرس اقامت نموده بوده و شخصاً با صبح ازل راجع به مسائل مختلفه روابط بین این دو برادر گفتگو می کرده مکرراً و واضحاً در کتب مختلفه خود به این فقره تصریح کرده است و در این باب ظاهراً هیچ شکی نیست، ولی زعیم الدوله در ص ۳۳۴ از کتاب مفتاح باب الابواب گوید: بهاء و ازل از یک مادر بوده اند و بدون شبهه این سخن سهو است. زعیم الدوله در ص ۳۳۶ از همان کتاب شرح جامعی راجع به روابط بین صبح ازل و بهاء‌الله از اول عمر تا افتراق ایشان از حیث عقیده و طریقه و سپس نفی ایشان به قبرس و عکا نگاشته که چون بسیار روشن و مختصر و مفید است مناسب دانستیم ترجمه آن را عیناً در ذیل بدست دهیم، مؤلف مزبور پس از مبلغی صحبت از بهاء و ازل گوید: این جا نکته مهمی است که حتماً باید اشاره ای بدان بنمائیم و آن این است که میرزا یحیی صبح ازل و حزب او موسوم به ازلیان و جمیع ایرانیان همه به اتفاق آراء گویند که باب مدتی قبل از قتل خود میرزا یحیی مذکور را بسمت وصی خود تعیین نمود و ورقه توصیه را به خط خود نوشت و مهر نمود و به مقتضای این وصیت نامه میرزا یحیی را خلیفه بعد از خود تعیین نمود و سپس برادر بزرگتر او بهاء‌الله را وکیل و قیم بر او قرار داد و او را به محبوب ساختن برادرش و اخفاء او از چشم های مردم چه موافقین چه مخالفین مأمور ساخت تا آنکه از سوء قصد مردم در پناه باشد. پس بهاء‌الله در تنفیذ امر باب کوشید و برادرش را از چشم های دشمنان و دوستان پنهان ساخت و خود به نیابت از جانب او با مردم مخاطبه و مکاتبه مینمود و مردم نیز با خود او به عنوان اینکه نایب و وکیل از جانب برادرش صبح ازل میباشد مخاطبه و مکاتبه مینمودند و چون بهاء‌الله به بغداد نفی شد میرزا یحیی نیز به جانب او رفت و از ابصار مانند سابق خود را محبوب ساخت و در عراق و استانبول و ادرنه حال وی با برادرش بهاء‌الله به همین نحو بود تا آنکه در این شهر اخیر از خواب غفلت خود بیدار گشت و دید که امر از دست او بیرون رفته است و بهاء‌الله خود مستقلاً زمام ریاست و نیابت و خلافت از جانب باب را بدست گرفته لهذا با برادر از در مخاصمت و منازعت و مخالفت درآمد تا آنکه دولت عثمانی با سفارت ایران در استانبول به اتفاق هم قرار دادند که دو برادر و اتباعشان را به عکا و قبرس نفی نمایند و همین کار را هم کردند. و بقیه قضیه مشهور و در کتب تواریخ مسلمین و باییه مسطور است و حاجت به اطالء کلام در آن خصوص نیست. اما وجه تلقب میرزا یحیی نوری صاحب ترجمه به این لقب صبح ازل حدیث معروفی است راجع به مفاوضه ای که بین کمیل بن زیاد بن نهیک از اصحاب حضرت امیر و حضرت امیر روی داده است (۶) و عین این مفاوضه نقلاً از مجالس المؤمنین در اوایل مجلس ششم و روضات الجنات ص ۵۳۷ هر دو در ترجمه کمیل از قرار ذیل است (متن مذکور در ذیل از روی کتاب اخیر یعنی روضات الجنات منقول است): «و فی رجال النیسابوری انه (یعنی کمیل) کان من خواص علی علیه السلام اردفه علی جمله فسأل منه، فقال یا امیر المؤمنین ما الحقیقه فقال مالک و الحقیقه؟ فقال کمیل اولست صاحب سرک، قال بلی، و لکن یرشح علیک ما یطفح منی فقال او مثلک تخیب سائلاً؟ فقال الحقیقه؟ کشف سبحات الجلال من غیر اشاره، قال زدنی بیانا. قال محو الموهوم و صحو المعلوم. فقال زدنی بیانا. قال هتک السر لغلبه السر [قال زدنی بیانا قال جذب الاحدیة بصفه التوحید (۷)] فقال زدنی بیانا قال نور یشرق من صبح الازل فیلوح علی هیاکل التوحید آثاره، فقال زدنی بیانا فقال اطفء السراج فقد طلع الصبح - انتهى». صبح ازل در روز شنبه یازدهم جمادی الاولی سنه ۱۳۳۰ ه. ق. مطابق ۲۹ آوریل ۱۹۱۲ م. در سن هشتاد و دو سالگی شمسی در شهر فاماگوستا (ماغوسا) شهر مرکزی جزیره قبرس که وی در آنجا چهل و پنج سال بود که منفی بود وفات یافت، و در یک میلی بیرون آن شهر مدفون شد. اغلب آثار و رسائل و تألیفات باب و صبح ازل بخط رضوان علی پسر صبح ازل در کتابخانه ملی پاریس موجود است و یک کنتراتی مابین کتابخانه مزبور و رضوان علی مزبور بتوسط

قونسول فرانسه در قبرس برقرار شده بود که در مقابل اجرت فوق العاده معتدل و مناسبی وی متدرجاً جمع آثار باب و ازل را برای کتابخانه مشارالیه سواد بر میداشت و از این نقطه نظر کتابخانه پاریس مابین سایر کتابخانه های عمومی اروپا ظاهراً از همه بیشتر آثار باب و ازل را حاوی است. اوقاتی که من در سی سال قبل در پاریس بودم و هر روز برای طبع و تصحیح تاریخ جهانگشای جوینی بکتابخانه ملی آنجا میرفتم ادگار بلوشه (۸) نایب شعبه شرقی از کتابخانه مزبور که ترجمه احوال او را در شماره دهم از سال دوم همین مجله (یادگار) راقم سطور نگاشته است هر وقت نسخه های مزبور که همه بخط رضوانعلی پسر صبح ازل بود از قبرس میرسید آنها را بمن نشان میداد. روزی از آن مرحوم خواهش کردم که اگر اسباب زحمت شما نباشد ایندفعه که وجه برای رضوانعلی می فرستید در ضمن باو بنویسید که یک ایرانی مسلمان که نه ازلی است و نه بهائی و در این کتابخانه کار میکند خواهش دارد که چند سطر بخط پدر محترمتان بعنوان یادگار برای او بفرستید بعد از دو سه ماه دیگر دیدم که مسیو بلوشه یک مکتوب دو صفحه ای بخط خود صبح ازل بمن داد که تماماً از اول تا به آخر مناجات است و هیچ مطلب دیگری را مطلقاً و اصلاً متضمن نیست و در اوایل ماه ژانویه ۱۹۱۱ مکتوب مزبور بدست من رسید و هنوز آن را دارم خط آن مثل خط بسیاری از طلاب قدیم خوانا است ولی بسیار بد است برعکس خط باب که نسبتاً خوش می نوشت. (وفیات معاصرین مجله یادگار سال پنجم شماره ۴ و ۵). و رجوع به باب و بهاء شود. (۱) - سهو است. ازل در آنوقت ۱۹ ساله بود. (۲) - صواب مادر میباشد چنانکه صریح نقطه الکاف است. (صص ۲۳۸ - ۲۳۹). (۳) - سهو است چه بهاء الله از حروف واحد نبوده. (۴) - شاید صواب «قدوسی» باشد. (۵) - چون تولد صبح ازل چنانکه گفتیم در حدود ۱۲۴۶ یا ۱۲۴۷ ه. ق. بوده و تولد بهاء الله در دوم محرم سنه ۱۲۳۳ ه. ق. پس تفاوت سن مابین این دو تن قریب سیزده سال بوده است. صبح ازل به تصریح نقطه الکاف در وقت ظهور باب سنه ۱۲۶۰ جوانی چهارده ساله بوده است (ص ۲۳۹). و در وقت استخلاف باب ویرا بوصایت خود در سنه ۱۲۶۵ ق. یکسال قبل از قتل خود وی جوانی بوده است ۱۹ ساله (ص لِح از مقدمه نقطه الکاف). (۶) - از این حدیث در نهج البلاغه و کتب احادیث متقدمین اصلاً اثری نیست ولی در بعضی متأخرین مانند مجالس المؤمنین قاضی نورالله شوشتری در اوایل مجلس ششم و روضات الجنات ص ۵۳۷ نقلاً از رجال میرزا محمد اخباری نیشابوری مندرج است. (۷) - این جمله بین دو قلاب را نه در مجالس المؤمنین قاضی نورالله شوشتری و نه در روضات الجنات هیچکدام ندارد و من نیز بدیهی است تضمین اصالت آن را نمی توانم بکنم، ولی در کتب بایه از جمله در کتاب دلایل سبعة از تألیفات خود باب دارد، و عین عبارت کتاب مزبور در این خصوص از قرار ذیل است: «و نظر نموده در اجوبه مرفوعین قبلین (یعنی شیخ احمد احسائی و حاجی سید کاظم رشتی) که یقین می نمائی بر اینکه ظهور موعود منتظر همان ظهور حقیقت مسؤول عنه است که در حدیث کمیل دیده ای در سنه اول کشف سبحات الجلال من غیر اشاره و در ثانی محو الموهوم و صحو المعلوم و در ثالث هتک الستر لغلبه السر و در رابع جذب الاحدیة بصفه التوحید ببین و در خامس نور اشرق من صبح الازل را خواهی دید اگر خود هارب نشوی و مضطرب نگردی». (رجوع شود به ص ۳۵۲ از ترجمه مقاله سیاح انگلیسی تألیف ادوارد براون). و از نقطه نظر بایه وجود این جمله بین دو قلاب ضروری است تا مجموع فقرات این حدیث پنج فقره باشد نه چهار فقره برای آنکه مطابق باشد با مدت پنج ساله ظهور باب که بزعم ایشان هر فقره از این فقرات پنج گانه حدیث اشاره است بوقایع یکی از آن سنوات خمس از اول ظهور او تا یکسال قبل از قتل او که در این سال اخیر باب صبح ازل را به وصایت خود برگزید و چنانکه از عبارت فوق منقول از دلایل سبعة باب استنباط می شود باب تقریباً بالصرحاً جمله «نور یشرق من صبح الازل فیلوح علی هیاکل التوحید آثاره» اشاره بقصد استخلاف خود صبح ازل را دانسته است و این فقره پنج حدیث را اشاره به این واقعه آینده سال پنجم ظهور خود فرض کرده است. (۸) - Edgard Blochet.

[] (اخ) قطعه ای از رشتهء جبل شراه که امتداد آن از جزیرهء العرب است و متصل بشام و مصر باشد. (نخبهء الدهر دمشقی ص ۲۲).

صبح اول.

[صُحِ أَوْ وَا] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صبح نخستین. صبح کاذب. بام نخستین: فروغ جبههء صاحبقرانی است گواه صبح اول صبح ثانی است. میرزا جلال طباطبا.

صبح اولین.

[صُحِ أَوْ وَا] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صبح کاذب. صبح نخست. صبح اول. رجوع به صبح اول شود.

صبح بام.

[صُحِ حِ] (ترکیب اضافی، ا مرکب) صبح زود. اول روز: مگر کز توسنانش بدلگامی دهن بر کشته ای زد صبح بامی. نظامی. سپهدار ایران هم از صبح بام برآراست لشکر بسازی تمام. نظامی. هر چه دهد مشرقی صبح بام مغربی شام ستاند بوام. نظامی. ساقیا می ده که مرغ صبح بام رخ نمود از بیضهء زنگارفام. سعدی (از حاشیهء وحید بر گنجینه).

صبح بخیر گفتن.

[صُ بِ خِ / خِ گُ تَ] (مص مرکب) تحیت بامداد ادا کردن. رجوع به صباح الخیر و صباح کنان شود.

صبح پسین.

[صُحِ حِ پَا] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صبح دوم. بام دوم. صبح صادق: سینه چون صبح پسین خواهم درید کآفتاب آمد به پیشین ای دریغ. خاقانی. چون مشعله پیش بین موافق چون صبح پسین منیر و صادق. نظامی.

صبح پیشانی.

[صُ] (ص مرکب) سپیدپیشانی و کنایه از سپیدچهره است: جهان سیاه کنی بر عدوی چوگان شبه بدان تکاور شبرنگ صبح پیشانی. امیر معزی.

صبح تاب.

[صُ] (نمف مرکب) تابنده بصبح (||. ن نمف مرکب) آنچه یا آنکه در معرض تابش آفتاب باشد بهنگام صبح: روزن جانت چو بود صبح تاب ذره بود عرش در آن آفتاب. نظامی.

صبح ثانی.

[صُحِ حِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صبح دوم. بام دوم. صبح پسین. صبح صادق. صبح آخرین: فروغ جبههء صاحب قرانیست گواه صبح اول صبح ثانیست. میرزا جلال طباطبا. رجوع به صبح پسین شود.

صبح جبین.

[صُج] (ص مرکب) سپیدپیشانی و کنایه از سپیدچهره است از باب ذکر جزء و اراده کل: تا کی آن صبح جبین ز آن نمکین لب تأثیر خنده از دور بداغ من مهجور زند. محسن تأثیر.

صبح جزا.

[صُح ج] (ترکیب اضافی، مرکب) بامداد محشر. صبح قیامت. صبح روزی که اعمال مردم را کیفر یا پاداش دهند: نفسی کز جگر سوخته آید بیرون تا دم صبح جزا گرم بود بازارش. صائب.

صبح چهر.

[صُچ] (ص مرکب) سپیدچهره. رجوع به صبح جبین شود.

صبح چهره.

[صُچ ر / ر] (ص مرکب) سپیدچهره. رجوع به صبح چهر و صبح جبین شود.

صبح چیده.

[صُ د / د] (ن مف مرکب) بامدادان از بوته یا درخت چیده. بسیار تازه. و آن بیشتر در مورد خیار استعمال شود: صبح چیده دارم خیار.

صبح چین.

[صُ] (ن مف مرکب) چیده بصبح. صبح چیده ||. بامدادچیدنی.

صبح حشر.

[صُ ح ح] (اخ) بامداد قیامت. صبح قیامت. صبح جزا. و رجوع به صبح جزا و صبح محشر شود.

صبح خند.

[صُ خ] (ص مرکب) بشاش. خرم. شادان. آنکه خنده او در صفا مانده صبح بود: جهان روشن بروی صبح خندت فلک در سایه سرو بلندت. نظامی.

صبح خوان.

[صُ خوا / خا] (ن مف مرکب) (مرغ...) بلبیل: ز پرده ناله حافظ برون کی افتادی اگر نه همدم مرغان صبح خوان بودی. حافظ. چه حالت است که گل در سحر نماید روی چه آتش است که در مرغ صبح خوان گیرد. حافظ.

صبح خیز.

[صُ] (نف مرکب) سحرخیز: خاقانی صبح خیز هر شام (۱) نگشاید جز بخون دل روزه. خاقانی. ای صبح خیزان می کجا آن عقل ما را خون بها آن آبروی کار ما نگذاشت الا ریخته. خاقانی. رای ملک صبح خیز بخت عدو روزخسب شبروی از رستم است خواب ز افراسیاب. خاقانی. صبح خیزان بین قیامت در جهان انگیزخته نعره هاشان نفخ صور از هر دهان انگیزخته. خاقانی. صبح خیزان بین بصدور کعبه مهمان آمده جان عالم دیده و در عالم جان آمده. خاقانی. صبح خیزان وام جان درخواستند داد عمری ز آسمان درخواستند. خاقانی. صبح خیزان کز دو عالم خلوتی بر ساختند مجلسی بر یاد عید از خلد خوشتر ساختند. خاقانی. صبح خیزان کاستین بر آسمان افشاندند اند پای کوبان دست همت بر جهان افشاندند اند. خاقانی. صبح خیزان بیمن کز بی من خوان فکنند شمه لذت آن خوان بخراسان یابم. خاقانی. آتش بخاک پنهان دارند صبح خیزان من خاک عشقم آتش پنهان چرا ندارم. خاقانی. چون خسرو صبح خیز شادان بر تخت نشست بامدادان. نظامی. بریحان نثار اشک ریزان بقرآن و چراغ صبح خیزان. نظامی. سلطان سریر صبح خیزان سرخیل سپاه اشک ریزان. نظامی. دگر روز کاین ساقی صبح خیز ز می کرد بر خاک یاقوت ریز. نظامی. بر آنم من ای همت صبح خیز که موج سخن را کنم ریز ریز. نظامی. جنابش پارسایان راست محراب دل و دیده جبینش صبح خیزان راست روز فتح و فیروزی. حافظ. خط سبز از دعای صبح خیزان است گیر اتر لب میگون ز خون بیگناهان است گیر اتر. صائب. (۱) - ظ: صبح خیز در هر شام.

صبح خیزی.

[صُ] (حامص مرکب) سحرخیزی. زود بیدار شدن: بختش بصبح خیزی تا کوفت کوس دولت گلبانگ کوس او را دستان تازه بینی. خاقانی. صبح خیزی و سلامت طلبی چون حافظ هر چه کردم همه از دولت قرآن کردم. حافظ.

صبح دروغ.

[صُ حِ دُ] (ترکیب وصفی، مرکب) صبح کاذب. مقابل صبح صادق: از عشق سوختم چکنم چون ز روز بد صبح دروغ میدمد از آفتاب خویش. امیر خسرو. و رجوع به صبح کاذب شود.

صبح دل.

[صُ دِ] (ص مرکب) مردم صاف دل و روشن ضمیر و متقی و پرهیز کار باشد. (برهان): گفتمش ای صبحدل، سکهء کارم میر زر و سر اینک ز من، سکهء رخ برمتاب. خاقانی.

صبحدم.

[صُ دِ] (ا مرکب، ق مرکب) هنگام صبح. سپیده دم. بامداد. بامدادان: بگفتا که امشب بلشکر رسد و یا صبحدم بیگمان در رسد. فردوسی. آسمان نبوت ار مه را چون گریبان صبحدم بشکافت. خاقانی. چون صبحدم از ریحان گلزار پدید آمد ریحانی گلگون را بازار پدید آمد. خاقانی. آخر چه معنی آرم از آن آفتاب روی کو بوی خود بصبحدم از من دریغ داشت. خاقانی. بادت جلال و مرتبه چندانکه آسمان هر صبحدم بر آورد از خاور آینه. خاقانی. صبحدم آب خضر نوش از لب جام گوهری کز ظلمات بحر جست آینهء سکندری. خاقانی. و آنجا که نور عارض او پرده برگرفت تردامنی بود که دم از صبحدم زند. خاقانی. همه روزه

خورشید چون صبحدم به امید یک جنس جان میدهد. خاقانی. من بودم و او و صفت حال من و او صاحب خبران صبحدم و باد صبا بود. خاقانی. جام چو دور آسمان درده و بر زمین فشان جرعه چنانکه می چکد خون ز قبای صبحدم. خاقانی. در طبق آفتاب چون مه نو دید صبحدم از اختران نثار زر آورد. خاقانی. شامگه زاین سر نه عاشق کاستان بوسی شدم صبحدم ز آن سر نه خاقانی که خاقان آمدم. خاقانی. زهره اعدا شکافت چون جگر صبحدم تا جگر آب را سده بیست از تراب. خاقانی. یوسف رسته ز دلو مانده چو یونس بحوت صبحدم از هیبتش حوت بیفکند ناب. خاقانی. صبحدم رانده ز منزل تشنگان ناشتا چاشتگه هم مقصد و هم چشمه هم خوان دیده اند. خاقانی. صبح حشر است مزن نقب چنین کآفت نقب زن از صبحدم است. خاقانی. خواجه چون خوان صبحدم فکند زود پیش از صباح بفرستد. خاقانی. مرا صبح دم شاهد جان نماید دم عاشق و بوی پاکان نماید. خاقانی. هر صبحدم که برچند آن مهره ها فلک بر رقعہ کعبتین همه یکتا برافکند. خاقانی. در آرزوی روی تو هر صبحدم چو من رخسار زرد خیزد از بستر آفتاب. خاقانی. بی تو چو شمعم که زنده دارم شب را چون نفس صبحدم دمید بمیرم. خاقانی. نوب صبح یکدم است اینت شگرف اگر دهی داد می که میدهد صبحدمت بنوبری. خاقانی. دوستگانی کآن بمهر خاص سلطان آورند گر همه زهر است آسان در کشم هر صبحدم. خاقانی. خورشیدی و بریائی از کوه هر صبحدم از صبات جویم. خاقانی. مرغ شد اندر هوا رقص کنان صبحدم بلبله را مرغ وار وقت سماع است هم. خاقانی. نقب زدم بر لب ت روی تو رسوا کرد کآفت نقاب هست صبحدم و ماهتاب. خاقانی. صبحدم آب حیات خوردم از آن چاه سیم عقل بر آن چاه و آب صرف کنان جاه و آب. خاقانی. همه سگ جان و چو سگ ناله کنانند بصبح صبحدم ناله سگ بین که چه پیدا شنوند. خاقانی. ریاحین صف زده در باغ و بستان نسیم صبحدم در هر گلستان. نظامی. صبحدمی با دوسه اهل درون رفت فریدون بتماشا برون. نظامی. من از شفقت پسند مادرانه بدور صبحدم کردم روانه. نظامی. در صبحدمی شدی شتابان سرپای برهنه در بیابان. نظامی. بر آسود تا صبحدم بردمید سپیدی شد اندر سیاهی پدید. نظامی. چون صبحدم آفتاب روشن زد خیمه بر این کبود گلشن. نظامی. در صبحدمی بدین سپیدی دادیم ز روی ناامیدی. نظامی. چونکه نور صبحدم سر برزند کرکس زرین گردون پر زند. مولوی. ملک صالح از پادشاهان شام برون آمدی صبحدم با غلام. (بوستان). مارا که ره دهد بسراپرده وصال ای باد صبحدم خبری بر بساحتش. سعدی. سعدی گلت شکفت همانا که صبحدم فریاد بلبلان سحرخیز میکنی. سعدی. می صبح و شکر خواب صبحدم تا چند؟ بعدز نیمه شبی کوش و گریه سحری. حافظ. نقش خیال روی تو تا وقت صبحدم بر کارگاه دیده بی خواب می زدم. حافظ. احوال شیخ و قاضی و شرب الیهودشان کردم سؤال صبحدم از پیر می فروش. حافظ. صبحدم مرغ سحر با گل نوخاسته گفت ناز کم کن که در این باغ بسی چون تو شکفت. حافظ. ز چنگ زهره شنیدم که صبحدم میگفت غلام حافظ خوش لهجه خوش آوازم. حافظ. صبحدم از عرش می آمد خروشی عقل گفت قدسیان گوئی که شعر حافظ از بر میکنند. حافظ. رفتم بیاغ صبحدمی تا چنم گلی آمد بگوش ناگهم آواز بلبلی. حافظ. دو دست ادب بر هم نهاده و تا صبحدم می ایستاد. (انیس الطالین).

صبحدم آسا.

[صُ د] (ص مرکب، ق مرکب) به مانند صبحدم. به کردار صبحدم. همانند دم صبح: دلهای گرم تب زده را شربتی کنم ز آن خوش دمی که صبحدم آسا بر آورم. خاقانی.

صبحدمان.

[صُ د] (ا مرکب، ق مرکب) هنگام صبح. بوقت صبح دم. بهنگام صبح دم: صبحدمان دوش خضر بر درم آمد بتاب کرد به آواز نرم صبحک الله خطاب. خاقانی. دی صبحدمان چو رفت سیاره براه سیاره اشک ریخت صد دلو آن ماه دور از دم گرگ تا برآمد آن

ماه شد یوسف مسکین رسن سیمین چاه. خاقانی.

صبح دوم.

[صُح دُو / دُو وُو] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) صبح صادق. صبح راستین. صبح آخرین: آنکه چون صبح دوم گر دم زند در علم و دین چون دم آخر نیابی در همه گیتیش یار. سنائی. شاه چو صبح دوم هست جهانگیر از آنک هم دل بوالقاسم است هم جگر بوتراب. خاقانی. چو صبح دوم سر بر افلاک زد شفق شیشهء باده بر خاک زد. نظامی. آخر عهد شب است اول صبح ای ندیم صبح دوم بایدت سر ز گریبان بر آر. سعدی. پنبه از گوش برون کن که بناگوش سپید دم صبحی است که صبح دوم آن کفن است. صائب. رجوع به صبح راست شود.

صبح دومین.

[صُح دُو / دُو وُو] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) صبح دوم. صبح راست. صبح صادق. رجوع به صبح دوم شود.

صبح راست.

[صُح] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) کنایه از صبح صادق است که صبح دوم باشد. (برهان).

صبح راست خامه.

[صُح مَ / مِ] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) صبح دوم. صبح صادق. رجوع به صبح راست خانه شود.

صبح راست خانه.

[صُح نَ / نِ] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) به معنی صبح راست است که کنایه از صبح صادق باشد و به جای نون میم هم بنظر آمده است که راست خامه باشد. (برهان قاطع).

صبح رایت.

[صُی] (ص مرکب) درخشان درفش. رخشان بیرق: ای شاه عرش هیبت خورشید صبح رایت چترت همای نصرت و آفاق زیر بالش. خاقانی.

صبح رستاخیز.

[صُح رَا] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) بامداد قیامت. صبح محشر. رجوع به صبح رستاخیز شود.

صبح رستاخیز.

[صُح رَا] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) صبح محشر. صبح قیامت. رجوع به صبح رستاخیز شود.

صبح رو.

[صُ] (ص مرکب) سپیدرو. سپیدچهره. آنکه رخسارش در درخشندگی به صبح ماند: شب همه شب انتظار صبح رویی می‌رود کآن صباحت نیست این صبح جهان افروز را. سعدی.

صبح روان.

[صُ رَ / رُ] (ا مرکب) جمع صبح رو. کنایه از جوانان است که نقیض پیران باشد ||. مسافران. (برهان قاطع).

صبح سحر.

[صُ ح سَ حَ] (ترکیب اضافی، ا مرکب) صبح زود.

صبح سعادت.

[صُ ح سَ دَ] (ترکیب اضافی، ا مرکب) آغاز خوشبختی: نسیم صبح سعادت بدان نشان که تو دانی گذر بکوی فلان کن در آن زمان که تو دانی. حافظ. نسیم صبح سعادت محمد است و علی شفیع روز قیامت محمد است و علی ||.؟ قسمی خربزه است (۱). (۱) - در یادداشت‌ها موجود است ولی مدرک یافت نشد.

صبح سوزی.

[صُ] (حامص مرکب) افروختن صبح: یا آه عاشق بود خود بر صبح سوزی نامزد کان تیر آتش پاش زد بدرد خفتان صبح را. خاقانی.

صبح شدن.

[صُ شُ دَ] (مص مرکب) بامداد شدن. روز شدن.

صبح شما بخیر.

[صُ ح شُ بَ خَ / خَ] (جمله دعایی) تحیت بامداد است. روز به شما خوش. رجوع به صباح الخیر و صبحک الله بالخير شود.

صبح صادق.

[صُ ح دَ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) بام دوم. بام پهنا. صبح دوم. صبح راست. فجر دوم، مقابل صبح کاذب و صبح نخست: چون صبح صادق بردمد میرا او می دهد جامی به دستش برنهد از چشمه معمولیه. منوچهری. یعنی ز صبح صادق انعام شمس دین از شرم سرخ روی شفق وار میروم. خاقانی. صبح صادق پس کاذب چکنند بر تن دهر چادر سبز دَرَد تا زن رسوا بیند. خاقانی. غم آن صبح صادق ملت آسمان شامگاه می گوید. خاقانی. شبروان در صبح صادق کعبه جان دیده اند صبح را چون محرمان کعبه عریان دیده اند. خاقانی. چون به پایان شد ریاحین گل بزاد چون سر آمد صبح صادق خور بزاد. خاقانی. امل چون صبح کاذب گشت کم عمر چو صبح صادق دل گشت روشن. خاقانی. بنمود صبح صادق دین محمدی هین در تناش باش چو خورشید صدزبان. خاقانی. بلی هر دو را صبح خوانند لیکن نه چون صبح صادق بود صبح کاذب. خاقانی. چو صبح صادق آمد راست گفتار جهان در زر

گرفتاش محتشم وار. نظامی. فروخفت کآسایش آمد پدید شد آسوده تا صبح صادق دمید. نظامی. فرورفت شب، روز روشن رسید شباهنگ را صبح صادق دمید. نظامی. رخت را صبح صادق کس ندیده ست اگر چه صد عجایب می نماید. عطار.

صبح صادق وار.

[صُح د] (ص مرکب، ق مرکب) مانند صبح صادق: با شبانگه لقات چون دانم تو چنین تازه صبح صادق وار. خاقانی.

صبح فام.

[صُ ف] (ص مرکب) صبح رنگ. به رنگ صبح. سپید. روشن: چه شد که بادیه بربود رنگ خاقانی که صبح فام شد از راه و شامگون آمد. خاقانی. یوسف من گرگ مست باده به کف صبح فام (۱) وز دو لب باده رنگ سرکه فشان از عتاب. خاقانی. ناخن سیمین سمن صبح فام برده ز شب ناخنه شب تمام. نظامی. (۱) - ن ل: صبحگاه.

صبح فش.

[صُ ف] (ص مرکب) مانند صبح. همانند صبح: ز آنکه برهنگی بود زیور تیغ صبح فش صبح برهنه می کند بر تن چرخ زیوری. خاقانی.

صبح قیامت.

[صُ ح م] (ترکیب اضافی، ا مرکب) صبح محشر. بامداد محشر. روز جزا. روز رستاخیز: صبح قیامتش بود پرده خواب در نظر هر که به خواب بیند آن نرگس فتنه زای را. صائب.

صبح کاذب.

[صُ ح ذ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صبح نخستین. بام بالا. صبح دروغین. فجر کاذب. صبح نخست. ذنب السرحان. دم گرگ. طائع. مقابل صبح صادق: چو در عشق تو صادق نیست یک تن همیشه صبح کاذب می نماید. عطار. صبح کاذب زند از صدق نفس نور او یک دو نفس باشد و بس. جامی.

صبحک الله.

[صَب ب ح کَل لاه] (ع جمله فعلیه دعایی) مخفف صبحک الله بالخیر است و آن تحیت بامداد است یعنی روز به تو خوش: بلبل کردش سجود گفت که نعم الصباح خود بخودی باز داد صبحک الله جواب. خاقانی. صبحک الله صباح ای دبیر چون قلم از دست شدم، دست گیر. نظامی. رجوع به صباح الخیر و صبحک الله بالخیر و صبحکم الله بالخیر شود.

صبحک الله بالخیر.

[صَب ب ح کَل لاه بَلْ خ] (ع جمله فعلیه دعایی) تحیت بامداد است، یعنی روز به تو خوش. صبح با خیر دارد خدای ترا. و برای زن به کسر کاف تلفظ شود. رجوع به صبحکم الله بالخیر. شود.

صبح کردن.

[صُ كَ دَ] (مص مرکب) به صبح درآمدن.

صبحم الله بالخیر.

[صَبَّ بَ حَ كُ مَلْ لَ ا هُ بِلْ خَ] (ع جمله فعلیه دعایی) صبح باخیر دارد خدای شما را. روز به شما خوش. و ضمیر جمع «کم» برای احترام یا خطاب به جمع است.

صبحگاه.

[صُ] (ا مرکب، ق مرکب) وقت صبح. هنگام صبح. صبح دم: مستان شبانه اند اما صاحب خبران صبحگاهند. خاقانی. آن دم که صبح بینش من بال برگشاد آن مرغ صبحگاه دلم تیز پر گشاد. خاقانی. ما را دلی است زله خور خوان صبحگاه جانی است خاک جرعه مستان صبحگاه. خاقانی. آمد آن مرغ نامه آور دوست صبحگاهی کز آشیان برخاست. خاقانی. بر بختیان همت با پختگان درد راه هزارساله بریدم به صبحگاه نتواند آفتاب رفو کردن آن لباس کاندرسماع عشق دریدم به صبحگاه. خاقانی. صبحگاهی ساز ره کردی و جانم سوختی آن چه آتش بود یارب کآنزمان انگیختی. خاقانی. هر مرغ که مرغ صبحگاه است ورد نفسش دعای شاه است. نظامی. فروخت شه با رقیبان راه ز رنج ره آسود تا صبحگاه. نظامی. چو صبح سعادت برآمد پگاه شده زنده چون باد در صبحگاه. نظامی. طلایه ز لشکر که هر دو شاه شده پاس دارنده تا صبحگاه. نظامی. به هر چشمه شدن هر صبحگاهی بر آوردن مقنع وار ماهی. نظامی. یکی روز فرخنده از صبحگاه ز فرزندگان بز می آراست شاه. نظامی. کشیده در عقابین سیاهی پر و منقار مرغ صبحگاهی. نظامی. فاخته فریادکنان صبحگاه فاخته گون کرده فلک را به آه. نظامی. رفت یکی پیش ملک صبحگاه رازکشاینده تر از صبح و ماه. نظامی. دوش درآمد ز درم صبحگاه حلقه زلفش زده صف گرد ماه. عطار. شبی دانم از هول دوزخ نخفت به گوش آمدم صبحگاهی که گفت. سعدی. نخفته است مظلوم ز آهش بترس ز دود دل صبحگاهش بترس. سعدی. شهری به گفتگوی تو در تنگنای شوق شب روز میکنند و تو در خواب صبحگاه. سعدی. منم که گوشه میخانه خانقاه منست دعای پیر مغان ورد صبحگاه منست. حافظ. برو بخواب که حافظ به بارگاه قبول ز ورد نیم شب و درس صبحگاه رسید. حافظ. ساقی چراغ می بره آفتاب دار گو برفروز مشعله صبحگاه ازو. حافظ.

صبحگاهان.

[صُ] (ا مرکب، ق مرکب) بامدادن. هنگام صبح: نهاد آن مهد را بر دوش شاهان به مشهد برد وقت صبحگاهان. نظامی.

صبحگاهی.

[صُ] (ص نسبی) منسوب به صبح: چون شمع صبحگاهی و چون مرغ بیگهی الا سزای کشتن و گردن زدن نیند. خاقانی. تابنده آن چراغ شاهی جستش به چراغ صبحگاهی. نظامی. گوینده حجت الهی و آرنده سر صبحگاهی. نظامی. نالید چو مرغ صبحگاهی روزش چو شبی شد از سیاهی. نظامی. ز شب چندان توان دیدن سیاهی که برناید فروغ صبحگاهی. نظامی. ای چشمه خضر در سیاهی پروانه شمع صبحگاهی. نظامی. سبک باش ای نسیم صبحگاهی تفضل کن بدان فرصت که خواهی. نظامی. خلیفت وار نور صبحگاهی جهان بسته سپیدی از سیاهی. نظامی. ریاحین بخش باغ صبحگاهی کلید مخزن گنج الهی. نظامی. ندانم کرد خدمتهای

شاهی مگر لختی سجود صبحگاهی. نظامی. و گر این شب درازم بکشد در آرزویت نه عجب که زنده گردم به نسیم صبحگاهی. سعدی. همه شب در این امیدم که نسیم صبحگاهی به پیام آشنایان بنوازد آشنا را. حافظ. بخدا که جرعه ای ده تو به حافظ سحرخیز که دعای صبحگاهی اثری کند شما را. حافظ. دانه دلت بیخشد بر عجز شب نشینان گر حال بنده پرسی از باد صبحگاهی. حافظ. من و شمع صبحگاهی سزدار بهم بگیریم که بسوختیم و از ما بت ما فراغ دارد. حافظ. خوشش باد آن نسیم صبحگاهی که درد شب نشینان را دوا کرد. حافظ. و رجوع به صبحگاه شود.

صبحگاه.

[صُ گَه] (اِ مرکب، قِ مرکب) صبحگاه. بامدادن. مخفف صبحگاه: صبحگاه چون صبح شمشیر آخته بر کافران تا به شمشیر از همه گرد هوان انگیخته. خاقانی. زناشویی به هم خورشید و مه را رحم بسته بزادن صبحگاه را. نظامی. گر چه ما بندگان پادشهم پادشاهان ملک صبحگهیم. حافظ. رجوع به صبحگاه شود.

صبحگهی.

[صُ گَ] (صِ نسبی) منسوب به صبحگاه: چون پر افشاند مرغ صبحگهی شد دماغ شب از خیال تهی. نظامی.

صبح لقا.

[صُ ل] (صِ مرکب) سپیدچهره. درخشان رخ. نورانی رخ: آن پیر ما که صبح لقائست خضر نام هر صبح بوی چشمه خضر آیدش ز کام. خاقانی.

صبح لوا.

[صُ ل] (صِ مرکب) درخشان درفش. پیروزمند. ظفرمآب: هم ز بالا به چه افتید چو خورشید به شام گر ستاره سپه و صبح لوائید همه. خاقانی.

صبح محشر.

[صُ حِ مَ ش] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) بامداد قیامت. روز رستاخیز: صبح محشر دمید و ما در خواب بانگ زن خفتگان عالم را. خاقانی. و رجوع به صبح قیامت و صبح حشر شود.

صبح ملمع نقاب.

[صُ حِ مَ لَمَ مَ ن] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) کنایه از صبح کاذب است که صبح اول باشد. (برهان): زد نفس سریمهر صبح ملمع نقاب خیمه روحانیان گشت معبرطناب. خاقانی.

صبح نخست.

[صُ حِ نُ خ] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) صبح کاذب. دم گرگ. تار بام. غطا. بمعنی صبح ملمع نقاب است که کنایه از صبح

کاذب باشد رجوع به صبح نخستین شود: به صدق کوش که خورشید زاید از نفست که از دروغ سیه روی گشت صبح نخست. حافظ.

صبح نخستین.

[صُح نُحْ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صبح نخست. صبح اول. صبح کاذب. غطاط. دم گرگ. رجوع به صبح نخست شود: آمد بانگ خروس مؤذن میخوارگان صبح نخستین نمود روی به نظارگان. منوچهری. صبح نخستین چو نفس برزند صبح دوم بانگ بر اختر زند. نظامی.

صبح نشینان.

[صُنْ] (ا مرکب) ج صبح نشین، اسم فاعل مرکب مرخم. کنایت از صبح خیزان است که مردمان عابد سحرخیز باشند. (برهان): صبح نشینان چو شمع، ریخته اشک طرب اشک فشرده قدح، شمع گشاده شراب. خاقانی.

صبح نمایی.

[صُنْ / نْ / نْ] (حامص مرکب) روشنی نمایاندن. روشن کردن: چون صبحدم عید کند نافه گشایی بگشای سر خم که کند صبح نمایی. خاقانی.

صبح وار.

[صُ] (ص مرکب، ق مرکب) مانند صبح. همانند صبح. سپید و روشن: سنگ زر شبرنگ لیکن صبح وار از راستی شاهد هر بچه کز خورشید در کان آمده. خاقانی. خیز و مکن پرده دری صبح وار تا چو شبت نام بود پرده دار. نظامی. چو شه دید کان چشمه خوشگوار به ظلمت توان یافتن صبح وار. نظامی. صبح وارم چو دادی اول نوش از چه گشتی چو شام سر که فروش. نظامی.

صبح وش.

[صُ و] (ص مرکب، ق مرکب) صبح رنگ. سپید. نورانی: دوش که صبح چاک زد صدره چرخ چنبری خضر در آمد از درم صبح وش از منوری. خاقانی.

صبحه.

[صَحْ / حْ] (ع ا) خواب پگاه و منه: الصبحه تمنع الرزق || هر چه بدان پگاه تعلق و مشغولی کنند ||. سیاهی مایل بسرخ. || سپیدی مایل بسیاهی ||. سرخی مایل بسپیدی یا زردی. (منتهی الارب).

صبحه.

[صَحْ] (اخ) قلعه ای است به دیاربکر میان آمد و میافارقین. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صبحه.

[ص ح] (ع مص) فورموی شدن (||.ا) درخش آهن. (منتهی الارب).

صبحی.

[ص ح] (ع ص) تأنیث صبحان است. رجوع بدان کلمه شود.

صبحی.

[ص] (اخ) (ملا...) وی از مردم کشمیر است و به کمال فضل و نهایت حسن بیان موصوف و در خدمت شاه شجاع «برادر عالمگیر» به اعزاز و احترام به سر میبرد، از اوست: چو از طوفان اشک ما رود سیلاب در دریا معلم افکند اوراق اسطرلاب در دریا بکام فتنهء دوران مدد از آسمان جستن بدان ماند که گیری دامن گرداب در دریا ندانم از کدامین باده سرخوش شد حباب آخر که با این شور نگشوده ست چشم از خواب در دریا ز بس کاهیده ام از تشنگی بی او عجب نبود اگر چون عکس خود را افکنم بی تاب در دریا سر زلف درازی سایه افکنده ست در چشمم به اندازی که صیاد افکند قلاب در دریا. (از مرآت الخیال صص ۱۶۳ - ۱۶۴). و در قاموس الاعلام ترکی آرد که صبحی در اواخر قرن یازدهم در گذشت.

صبحی.

[ص] (اخ) (مولانا...) شاعری است و میرعلیشیر نوائی گوید وی از مردم اوبه در چشمه کویان میباشد و در شعر او چاشنی بسیار است. این مطلع از اوست: ماه من امشب بنور خویش این کاشانه را ساز روشن ورنه آتش میزنم این خانه را. (مجالس النفائس ص ۷۴ و ۲۴۹).

صبحی.

[ص] (اخ) وی یکی از شعرای عثمانی و معروف به حکیم زاده و در قرن دهم هجری میزیست و به درس مؤیدزاده مداومت داشت سپس مدرس مدرسهء قلبه گشت و قضاوت و نیابت یافت و هنگام تصدی قضاوت صوفیه در گذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صبحی.

[ص] (اخ) وی یکی از شعرای عثمانی در قرن دهم هجری و از مردم بروس است. پس از پایان تحصیلات به قضاوت پرداخت سپس تصوف پیشه ساخت. اشعار ترکی و فارسی متصوفانه دارد. ازوست: حاجیان ره عشقیم و مقیم عرفات عرفاتی که نشان میدهد از ذات و صفات زائر کعبهء دل کرده فدا جان و سرش بر در دوست نباشد بوسایط حاجات. (قاموس الاعلام ترکی).

صبحی.

[ص] (اخ) وی از مردم همدان است و به هندوستان رفت و در خدمت شاه جهان به سر می برد و در جنگی به قتل رسید. ازوست: هر طرف می نگرم شعلهء عالم سوزی است آنکه دل را نکند داغ کدام است اینجا؟ (قاموس الاعلام ترکی).

صبحی افندی.

[صُ أْفَ] (اِخ) وی فرزند خلیل فهمی افندی رئیس دیوان همایون و از وقایع نگاران دولت عثمانی است. ابتدا رئیس دفتر صدارت سپس منشی باشی شد و به ریاست دیوان بعضی وزرا منصوب گشت. مدتی هم به سیاحت پرداخت و در مراجعت به استانبول در زمره اعیان درآمد و مناصبی دیوانی یافت و به ریاست دیوان همایون و ترتیب امانت‌های مالیه، ضرابخانه و امانت جو، رئیس محاسبات، و کتابت ینی چری نایل گشت. و در دوره سلطان محمودخان اول در سفر نمسه ملترم موکب همایون بود و به سال ۱۱۸۳ هجری درگذشت. وی تواریخی را که سامی بک و شاکربک نوشته اند جمع و تکمیل کرد و آن شامل وقایع چند سال از دولت عثمانی است، این کتاب در نخستین مطبعه ای که در ترکیه به کار افتاد به طبع رسید و عبارات کتاب پیچیده است. (قاموس الاعلام ترکی).

صبحی پاشا.

[صُ] (اِخ) نام وی عبداللطیف و پدر او عبدالرحمان سامی پاشاست. وی از علما و ادبای عصر خود بود. در آغاز جوانی با پدر خویش به مصر شد و در آنجا به کسب علوم و فنون پرداخت سپس در سلک سپاهیان درآمد و منصب میرآلایی یافت، و مدتی با رتبه معاون اول در خدمت محمدعلی پاشا والی مصر بسر برد و هنگام مرگ او به استانبول رفت و به سال ۱۲۶۶ ه. ق. عضویت مجلس معارف عمومی یافت و رتبه اول صنف ثانی را حائز شد و به سال ۱۲۷۱ با رتبه اول صنف اول عضویت مجلس والا نایل شد، و مناصب عالی دیگر نیز بیافت و به سال ۱۲۸۰ مأمور تفتیش ولایات گردید و بجانب روم ایلی رفت سپس برتبه وزارت در والی گری بعضی از ولایات و نظارت اوقاف همایون رسید و به سال ۱۳۰۲ ه. ق. درگذشت. صبحی به ادبیات مشرق زمین و مخصوصاً به عربی و فنون جدید و السنه اروپا آشنا بود، اندکی از تاریخ ابن خلدون را ترکی ترجمه کرد، و چند اثر از او بطبع رسیده است. وی بکتب نادر و آثار عتیق علاقه شدید داشت، چندین هزار کتب نفیس و مجموعه پربهائی از آثار عتیقه از وی بجا ماند. صبحی شعر نیز میسرود. در معجم المطبوعات نویسد: وی عالمی جلیل و بمعرفت آثار و مسکوکات قدیمه توجهی وافر داشت و به سال ۱۲۸۸ ولایت سوریه یافت و به سال ۱۳۰۳ درگذشت. از آثار مطبوع اوست: تکمله العبر در دو جزء. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۹۶).

صبحی ساوجی.

[صُ یِ وَ] (اِخ) صاحب مجمع الخواص آرد: وی نامرادی درویش وش و ریاضت کش بود. اوقات خود را بشعر میگذرانید و صبح و شام یک مثقال تریاک یومیه اش بود (!) از اوست: چون نی دلم از یاد تو خالی نفسی نیست بر یاد تو مینالم و فریادرسی نیست از تیر غم و ناوک اندوه نترسم من آتشم اندیشه ام از خار و خسی نیست. (مجمع الخواص صص ۲۸۱ - ۲۸۲).

صبح یکم.

[صُ حِ یِ کُ] (ترکیب وصفی، مرکب) صبح نخست. بام نخست. صبح کاذب، مقابل صبح صادق: گروهی چو صبح یکم رویشان همه آتش و دودشان مویشان. باقر کاشی (از آندراج).

صبحه.

[صُ بَ خَ] (ع ص، ا) زمین شوره. ج، صباح. (متهی الارب). رجوع به کلمه ذیل شود.

صَبَحَةٌ.

[صَخ] (ع ص، ا) زمین شوره است. رجوع به صَبَحَةٌ شود.

صَبْر.

[ص] (ع مص، امص) شکیبیدن. شکیبایی. شکیبایی کردن. پائیدن. نقیض جزع. و در کشف اصطلاحات الفنون آرد: صبر بفتح و سکون با بمعنی شکیبائی است. سالکان گفته اند: تصبر و داشتن نفس است بر مکاره و تجرع مرارت؛ یعنی اگر آدمی صبر را مالک نبود بایست که بکوشد و نفس خود را بصبر و ادارد و صبر ترک شکایت است از جز بسوی خدا. سهل گوید صبر انتظار فرج خداست و آن فاضلترین خدمت و برترین آن است، و جز سهل گوید: صبر آن است که در صبر صابر باشی و معنی آن اینکه؛ در بلاها و شدائد خروج از آن نبینی. و گفته اند صبر آن است که بنده را اگر بلا برسد ننالد، و رضا آنکه بنده را اگر بلا برسد ناخوش نگردد دهنده و ستاننده خداست ترا در این میان چکار است. و بعضی گویند اهل صبر بر سه مقامند: اول ترک شکایت و این درجه تائبان است دوم رضا بمقدور و این درجه زاهدان است سوم محبت آن است، که مولی با وی کند و این درجه صدیقان است و گفته اند صبر ترک شکایت از الم بلوی است جز بسوی خدا چه خدا ایوب را بر صببری که کرد ثنا فرستاد و فرمود: انا وجدناه صابراً (قرآن ۳۸/۴۴). و ایوب در دفع مضرت از خود شکایت بخدا برده بود که فرماید: و ایوب اذ نادى ربه انى مسنى الضر و انت ارحم الراحمين (قرآن ۲۱/۸۳). و در تفسیر کبیر در ذیل قول خدا و بشر الصابرين (قرآن ۲/۱۵۵) آرد که صبر دو قسم است یکی بدنی و آن تحمل بدن است مشقات را و دیگر نفسانی و آن بازداشتن نفس است از مشتبهات طبع؛ و این قسم اگر صبر از شهوت باشد آن را عفت نامند و اگر بر احتمال مکروه باشد اسامی مختلف دارد چنانکه صبر در مصیبت را صبر نامند و اگر صبر در حال غنی باشد آن را ضبط نفس نامند و اگر در نبرد باشد شجاعت خوانند و اگر در کظم غیظ بود حلم نامند و اگر در نوائب باشد سعه صدر گویند و اگر در اخفاء کلام بود کتمان سر نامند و اگر در فضول عیش باشد زهد گویند و اگر بر مقدار کمی از مال بود قناعت خوانند و این همه را صبر نامند. قال الله تعالى: و الصابرين فى البأساء و الضراء و حین البأس (قرآن ۲/۷۷). غزالی گوید: صبر از خواص آدمی است و بهائم را صبر نبود چه شهوت بر آنها مسلط است و عقلی که با شهوت معارضه کند ندارند و در ملائکه نیز صبر متصور نیست چه آنان شوق مجرد به حضرت ربوبیت اند و شهوت بر ایشان مسلط نیست تا آنان را از شوق بحق و میل بدرجه قرب بازدارد اما در آدمی شهوت و عقل هر دو موجود است و با یکدیگر معارض و هرگاه عقل سد راه شهوت شود آن را صبر نامند. (از کشف اصطلاحات الفنون). و رجوع به تعریفات جرجانی و نفائس الفنون شود: بشوی نرم هم بصبر و درم چون بزین و لگام تند ستاغ. شهید. همی نسازد با داغ عاشقی صبرم چنان کجا بنسازد بنانج باز بنانج. شهید. ز مرد شکیا برسید شاه که از صبر دارد بسر بر کلاه. فردوسی. بدیها بصبر از مهان بگذرد سر مرد باید که دارد خرد. فردوسی. دل تو بدین درد خرسند باد همان با خرد صبر پیوند باد. فردوسی. صبر نماندم چو این بدیدم گفتم خه که جز از مسکککک (؟) نزدات مادر.؟ ز آرزوی بچه رز دل او خسته و ریش گفت کم صبر نمانده ست در این فرقت بیش. منوچهری (دیوان چ دبیرسیاقی ص ۱۹۶). سیزده سال شهنشاه بماند اندر حبس کز همه نعمت گیتیش یکی صبر ندیم. ابوحنیفه اسکافی (از تاریخ بیهقی). و امیرالمؤمنین در نعمت و راحت ترزبان است بشکر الهی و برابری میکند با بلیه الم رسان با صبر بسیاری که خدا به او داده است... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۰۸). بدل پر صبر گشتم تا بمن بر چو بر ایوب زر بارید باران. ناصر خسرو. تخم ظفر نیست مگر صبر بر صبر چو زیتون و ظفر روغن است. ناصر خسرو. چو صبر تلخ باشد پند لیکن بصبرت پند چون صبرت شود قند. ناصر خسرو. باران بصبر پست کند گرچه نرم است روی آن که خار را. ناصر خسرو. صبر از مراد نفس و هوی باشد این بود قول عیسی شعیبا را. ناصر خسرو. یاری ز صبر خواه که یاری نیست

بهرتر ز صبر مر تن تنها را، ناصر خسرو. جز صبر تیر او را اندر جهان سپر نیست مرغی است صبر کو را جز خیر بال و پر نیست. ناصر خسرو. هیچ در صبر دل نبندم از آنک دانم از صبر هیچ نگشاید. خاقانی. یک رشته جان بصد گره دارم صبرش گرهی گشاد نتواند. خاقانی. ز آتش سینه مرا صبر چو سیماب پرید صبر پران شده را مرغ پیر می نرسد. خاقانی. که که شده ست صبرم و بر تو به نیم که جو جو شده ست جانم و بر تو به نیم جو. خاقانی. میندیش اگر صبر من لشکری شد دلت سنگ شد سنگ بر لشکر افکن. خاقانی. بر سر عقل آستینی میزنم از در صبر آستانی میکنم. خاقانی. زینهار تا نگویی کاین غم بصر ماند گر صبر غم نشاند پس زینهار من چه؟ خاقانی. گفתי که بدرد دل، صبر است طیب اما امروز طبیعت شد بیمار نگه دارش. خاقانی. روزی هزار بار بخوانم کتاب صبر هوشم چو نیست لا-جرم از بر نمی شود. خاقانی. ای صبر که کشته فراقی در معرکه بلات جویم. خاقانی. بدان تا دلم منزل فقر گیرد به از صبر منزل نمایی نبینم. خاقانی. عقل در آن دایره سرمست ماند عاقبت از صبر تهی دست ماند. نظامی. صبر از ایمان بسر یابد کله حیث لا صبر فلا ایمان له. مولوی. صبر تلخ آمد ولیکن عاقبت میوه شیرین دهد پرمفعت. مولوی. رنج بدخویان کشیدن زیر صبر منفعت دادن بخلقان همچو ابر. مولوی. صبر چون پول صراط آنسو بهشت هست با هر خوب یک لای زشت. مولوی. منشین ترش تو از گردش ایام که صبر گرچه تلخ است ولیکن بر شیرین دارد. سعدی. قرار در کف آزادگان نگیرد مال نه صبر در دل عاشق نه آب در غربال. سعدی. گنج صبر اختیار لقمانست هر کرا صبر نیست حکمت نیست. سعدی (گلستان). غرقه در بحر عمیق تو چنان بی صبرم که مبادا که ز دریام بساحل فکند. سعدی. تلخست دهان عیشم از صبر ای تنگ شکر بیار قندی. سعدی. صبر بسیار بیاید پدر پیر فلک را تا دگر مادر گیتی چو تو فرزند بزاید. سعدی. من صبر بیش از این نتوانم ز روی او چند احتمال کوه توان بود کاه را. سعدی. هاتف آن روز بمن مژده این دولت داد که بر آن جور و جفا صبر و ثباتم دادند. حافظ ||. باز داشتن کسی را برای قتل ||. باز داشتن کسی را برای یمین ||. کفیل و پذیرفتار شدن کسی را ||. انبار کردن گندم را. (منتهی الارب). - بی صبری؛ صبر نکردن. تحمل نکردن: حمل بی صبری مکن بر گریه صاحب سماع اهل دل داند که تا زخمی نخورد آهی نکرد. سعدی. - صبر آمدن؛ در تداول عوام عطسه کردن. رجوع به صبر کردن... شود. - امثال: از صبر آدمی زاد گرگ آدم خوار پیدا میشود. صبر تلخ است ولیکن بر شیرین دارد. الصبر مفتاح الفرج؛ شکیائی کلید گشایش است: گفت ای نور حق و دفع حرج معنی الصبر مفتاح الفرج. مولوی. شکیائیش مرغان را پر افشانند خروس الصبر مفتاح الفرج خواند. نظامی.

صبر.

[صَب / ص] (ع) (۱) سولع. مقر. ایلوا. بفتح اول و کسر ثانی است. و سکون ثانی جائز نیست مگر بضرورت شعری. و آن عصاره تلخ است از درختی که به هندی ایلوا گویند. اما از قاموس معلوم می شود که شعرای عرب بسکون دوم جایز داشته اند بنا بر ضرورت در این صورت تصرف فارسیان نباشد که به سکون دوم میخوانند و لهذا در مدار نوشته که صبر بالفتح معروف است و نوعی از دوا و بعضی گویند که بمعنی دوا تلخ بکسر اول و سکون ثانی نیز جایز است چه هر اسمی که بفتح اول و کسر ثانی باشد در آن کسر و فتح اول و سکون ثانی نیز جایز است چنانکه در کتف و کتف و در فِخْد و فِخْد و فِخْد... (غیاث اللغات). و در اختیارات بدیعی است که آن سه نوع است: اسقوطری و عربی و سمجانی و بهترین آن اسقوطری بود... و نیکوترین صبر اسقوطری آن بود که لون آن مانند لون جگر بود و بوی وی مانند مَر بود و براق بود نزدیک صمغ عربی و چون در دست بمالند زود خرد شود و بلون مانند زعفران بود و از وی بوی روغن گوسفند آید و قطعاً سنگ ریزه در وی نبود و نوع عربی را عدنی و یمنی خوانند و وی میانه بود و سمجانی بد بود و آن را صبر بردگی خوانند... و در تحفه حکیم مؤمن آرد: عصاره نباتی است، برگ آن شیهه برگ کلم و بسیار ضخیم و شیهه برگ رقع یمانی که در مازندران انجیر بغداد می نامند و بیخ آن بقدر شلغم و از یک بیخ زیاده بر ده عدد میروید و مملو از رطوبت در غایت تلخی و چون مدتی بگذرد از وسط برگها ساقی میروید قریب بذریعی

و پر از رطوبت عسلی با اندک حلاوت و کریه الرائحه و ثمرش مثل غوره خرما و در آخر سرخ می شود و آنچه از جزیره سقوط بلاد یمن آرند زرد مایل بسرخ و زودشکن و براق و خوشبو و بهترین اقسام است و قسم عربی مایل بزردی و درخشندگی او کمتر است و قسم سمجانی که صبر فارسی نیز گویند بدبوئی و سیاهی او غالب و بی درخشندگی و زبونترین اقسام است. و محمد بن احمد گوید: نوعی دیگر مسمی بخضری میباشد که بعد از سقوطی بهتر از عربی و فارسی است و هرچه از هفت سال بلکه از چهار سال بگذرد و آنچه بدبو و سیاه و بی درخشندگی باشد استعمال او جایز نیست و باید در سائیدن صبر مبالغه نمایند و در هوای بسیار سرد و بسیار گرم و در مزاج جوانان و محرومین و ضعیف الاحشاء خصوصاً با صاحبان ضعف جگر و امعاء و سدهء ماساریقا و بواسیر و علل مقعد استعمال نباید کرد و صبر در دوم گرم و در سوم خشک و مسهل قوی موادی که مهیا و جمع بوده باشد و ضعیف الاثر است در آنچه مهیای دفع نشده باشد و مخرج سودا و بلغم غلیظ مائی و صفرای مائی و مفتوح سوای سدهء جگر و محلل ریاح احشاء و مجفف بی لذع خصوصاً شستهء او و با مصطکی منقی دماغ است و جهت مفاصل مفید و یا غاریقون جهت ربو و تنقیهء سینه و با گل سرخ و مصطکی جهت امراض معده و با آب سرد جهت نفث الدم سینه و با ادویهء مناسبه جهت یرقان و جمیع امراض سوداوی و اخراج اقسام کرم و امراض سپرز و گرده و رفع تشنگی که از صفرای مخلوط بلغم باشد مفید و بالخاصیه مضر جگر و مقعد و اکثار او مورث اسهال دموی و کهنهء او و انواع زبون او گاه باشد که تا سه روز در معده بماند و باعث کرب گردد و مصلح او مقل ازرق و مصطکی و پوست هلیلهء زرد و کتیرا و زعفران و افستین و شربتش یک مثقال و بدلش در اورام و جراحات دوچندان آن حضض و در اسهال نیم وزن او تربد و قدری سقمونیا است و طلای او حافظ جثه میت از فساد و جهت ضربه و سقطه و اورام و رفع آثار و نزلات و صداع و نمله و جمره و آکله و قروح خبیثه و با آب گشنیز و جهت باد سرخ و شری و با مغز تخم کدو جهت جراحت بینی و با مورد و شراب جهت سیاه کردن و درازی موی نافع و رفع قمل و رویانیدن موی که از کچلی ریخته باشد معرب و غسل او با سرکه جهت سعفه و خزاز و داء الثعلب و اکتحال او مقوی نور بصر و جهت سلاق و جرب و حکه و مطبوخ او با آب گندنا و سلج الحیه جهت سقوط دانهء بواسیر و امراض مقعد بی عدیل و ذرور او مجفف زخمها و التیام دهندهء او و جهت قروح قضیب و فرج و اعضای عصبانی بغایت نافع و با استخوان پوسیده بالسویه راعف نواصیر و آکله مجربست. (تحفهء حکیم مؤمن). و در تذکرهء ضریر انطاکی آرد که: نیکوتر آن صبری بود که اعتصار آن در سرطان بود و پس از گستردن در آفتاب در پوست کنند و قوت آن چهار سال بماند... و با مرسین و سداب موی دراز و سیاه کند و از ریزش بازدارد و شپش بکشد و موی برویاند پس از کلی - انتهی. در گیاه شناسی گل گلاب آمده است که: صبر از دستهء سوسن ها است و در نقاط گرم روئیده (میشود) برگهای بسیار ضخیم دارد و برگهای آن دارای صمغی بنام صبر زرد است که مسهل بسیار قوی و تلخ است. (گیاه شناسی گل گلاب ص ۲۸۱): و چون روزی چند برآمد مردمانی از شام سوی بیت المقدس آمدند که عیسی را ببینند و با خویشان هدیه آوردند عیسی را که بمادرش دهند پاره ای زر و پاره ای مر و پاره ای کندر و مر داروئی است تلخ همچون صبر که بشکستگی بمالند... (۲) تا صبر را نباشد شیرینی شکر تا بید را نباشد بویی چو داربوی (۳). رودکی. چو صبر تلخ باشد پند لیکن بصبرت پند چون صبرت شود قند. ناصر خسرو. بدین تلخی که کرد این صبر این سان؟ چنین شیرین که کرد این شاخ شکر؟ ناصر خسرو. روی بهی کجا بود مرد زحیر را که خود وقت سقوط قوتش صبر خورد سقوطی. خاقانی. اگر چه بیدلان را صبر کردن بسی مشکل تر است از صبر خوردن. (ویس و رامین). صبوراآباد من گشت این سیه سنگ که از تلخی چو صبر آمد سیه رنگ. نظامی. و تو نشناسی شکر را از صبر بیگمان شد حس ذوق تو خدر. (مثنوی). دردا که طیب صبر (۴) می فرماید وین نفس حریص را شکر می باید. سعدی (گلستان). شکر خوشست ولیکن حلاوتش تو ندانی من این معامله دانم که طعم صبر چشیدم. سعدی. (۱) - Aloes(s). (۲) - در یادداشتهای ما بدون مأخذ نقل شده. (۳) - ن: ل: تا بید بوی ندهد برسان داربوی. (۴) - در اینجا صبر ایهام معنی شکیبائی را نیز دارد.

صبر.

[ص] (اِخ) بطنی است از غسان. (مهدب الاسماء) (منتهی الارب).

صبر.

[ص] (ع ا) زمین سنگریزه ناک. (منتهی الارب ||). کرانه. (منتهی الارب) (نشوء اللغه ص ۱۷ ||). سطبری هر چیزی و طرف آن. || ابر سپید ||. طرف آبجامة ||. تمامهء هر چیزی. و در همهء این لغات بکسر صاد نیز آمده است. (منتهی الارب ||). فرازین بهشت. و منه الحدیث: سدره المنتهی صبر الجنة و كذلك صبر کل شیء اعلاه. (مهدب الاسماء).

صبر.

[ص] (ع ا) ابر سپید ||. ناحیت. (منتهی الارب).

صبر.

[اِخ] کوهی است که در آن معدنی از طلاست. (الجماهر بیرونی ص ۲۷۰).

صبر.

[ا] صبر. روز دوم از هفت روز بردالعجوز است. (آثار الباقیه).

صبر.

[ص ب] (ع ا) جمع صبر. (منتهی الارب). رجوع به صبر شود.

صبر.

[ص ب] (ع ا) زمینی که در آن سنگ ریزه بود. (مهدب الاسماء) (منتهی الارب).

صبر.

[ص ب] (ع ا) برف. (منتهی الارب).

صبر.

[ص ب] (اِخ) نام کوهی است بلند در یمن و در آن قلعه ها و قریه های چند است و قلعه ای در این کوه است بنام صبر. یاقوت گوید: ندانم کوه را بنام قلعه خوانده اند یا قلعه را بنام کوه، و هم یاقوت از ابن ابی الدمینة آرد: جبل صبر در بلاد معافر است و هم یاقوت گوید: صبر حاجزی است بین جباء و جند و از جبال مسنمة است. (معجم البلدان).

صبر آوردن.

[ص وَ د] (مص مرکب) درنگ کردن. شکیبائی ورزیدن. تأمل کردن. شتاب نکردن: هر که صبر آورد گردون بررود هر که حلوا خورد واپس تر رود. مولوی.

صبراء.

[صُ ب] (ع ص، ا) ج صبر. رجوع به صبر شود.

صبرات.

[ص ب] (اخ) شهری است بزمین مهر از اقصای یمن (معجم البلدان).

صبران.

[ص] (اخ) شهرکی است به ماوراءالنهر و در آن قلعه ای مرتفع است که غزها برای تجارت و آشتی در آنجا فراهم آیند. (معجم البلدان).

صبر داشتن.

[ص ت] (مص مرکب) صابر بودن. شکیبا بودن: برین زمان و برآن ناکسان که دارد صبر مگر کسی که ز روی و حجر جگر دارد. ناصر خسرو. بیش از این صبر ندارم که تو هر دم بر قومی بنشینی و مرا بر سر آتش بنشانی. سعدی. من از تو صبر ندارم که بی تو بنشینم کسی دگر نتوانم که بر تو بگزینم. سعدی. که ای مدعی عشق کار تو نیست که نه صبر داری نه یارای ایست. (بوستان). یکی گفتش ای شوخ دیوانه رنگ عجب صبر داری تو بر چوب و سنگ. (بوستان). وین شکم بی هنر پیچ پیچ صبر ندارد که بسازد به هیچ. سعدی.

صبر دوست.

[ص] (ص مرکب) دوستدار صبر. دوست صبر: چرا بصبر نکوشم که صبر دوست بود کسی که بسته بود عقل را بوجه کمال. منجیک.

صبر زرد.

[ص ر ز] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صبر شود.

صبر سقظری.

[ص ر س ط] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صبر شود.

صبر سقظری.

[ص ر س ط] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صبر شود.

صبر سنج.

[صَ سَ] (نَف مَرکَب) مخفف صبرسنجند. آنچه بردباری دیگری را آزمایش کند کسی که صبر دیگری را بسنجد: امتحان صبرسنج کیست اسیر تا سیه کرده ای دو ابرو را. جلال اسیر.

صبر فزا.

[صَ فَ] (نَف مَرکَب) افزاینده صبر. فزاینده نیروی شکیبایی: به توکل زیم اکنون نه به کسب که رضا صبرفزیست مرا. خاقانی.

صبر کردن.

[صَ کَ دَ] (مَص مَرکَب) شکیبایی کردن. تآسی. پایداری کردن. شکیبیدن. اضطبار. اعتراف: گویند صبر کن که ترا صبر بر دهد آری دهد ولیک بعمر دگر دهد. دقیقی. دو سالی دگر صبر کن ای پسر پس آنگه برو سوی آن بدگهر. فردوسی. و خدا را از جهت خود بس دانست و صبر کرد و راضی شد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۱۰). و چندان کشته شد از دو روی و سواران را جولان دشوار شد و هر دو لشکر بدان بلا صبر کردند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۵۲). همه کس در محنت صبر کند اما در عافیت صبر نکند مگر صدیقی. (کیمیای سعادت). نیابی آنچه خواهی تا صبر نکنی بر آنچه نخواهی. (کیمیای سعادت). اگر چه بیدلان را صبر کردن بسی مشکل تر است از صبر خوردن. (ویس و رامین). پس اگر روزی چند صبر بیاید کرد... عاقل از آن چگونگی سر باز زند. (کلیله و دمنه). گویند صبر کن که شود خون ز صبر مشک آری شود ولیک بعمر دگر شود. جمال الدین عبدالرزاق. اگر چه دمبدم تیمار میخورد به یاد روی خسرو صبر میکرد. نظامی. نه روی برد بهیچ کوئی نه صبر کند بهیچ روئی. نظامی. گر صبر کنی به صبر بی شک دولت بتو آید اندک اندک. نظامی. سخن را از در دیگر بسی کرد نوازش مینمود و صبر میکرد. نظامی. گر سخن خواهی که گوئی چون شکر صبر کن از حرص و این حلوا مخور. مولوی. گفت صبری کن بر این رنج و حرص صابران را فضل حق باشد عوض. مولوی. یاری بدست کن که به امید راحتش واجب بود که صبر کنی بر جراحتش. سعدی. بسختی بنه گفتش ای خواجه دل کس از صبر کردن نگردد خجل. بوستان. چه خوش است در فراق همه عمر صبر کردن که مگر گشاده گردد در دولت وصالی. سعدی. این جور که میریم تا کی؟ این صبر که میکنیم تا چند؟ سعدی. رضای دوست بدست آر و صبر کن سعدی که دوستی نبود گر کنی نفیر از دوست. سعدی. سعدی چو صبر ازوت میسر نمی شود اولی تر آنکه صبر کنی بر گزند او. سعدی. ای که قصد هلاک من داری صبر کن تا ببینم نظری. سعدی. چنانست دوست میدارم که گر روزی فراق افتد تو صبر از من توانی کرد و من صبر از تو نتوانم. سعدی. یار آن بود که صبر کند بر جفای یار ترک رضای خویش کند در رضای یار. سعدی. صبر بر قسمت خدا کردن به که حاجت به ناسزا بردن. سعدی. انگور نو آورده ترش طعم بود روزی دو سه صبر کن که شیرین گردد. سعدی. صبر چون پروانه باید کردنت در داغ عشق ای که صحبت با کسی داری نه در مقدار خویش. سعدی. راست گفتی که فرج یابی اگر صبر کنی صبر نیک است کسی را که توانائی هست. سعدی. ای که مهار میکشی صبر کن و سبک برو کز طرفی تو میکشی وز طرفی سلاسلم. سعدی. گر صبر کنی ورنکنی موی بناگوش این دولت ایام جوانی بسر آید. سعدی. بر خرابی صبر کن کز انقلاب روزگار دشتها معموره و معمورها صحرا شود. صائب. و رجوع به صبر شود.

صبر گزیدن.

[صَ گَ دَ] (مَص مَرکَب) صبر پیشه ساختن. شکیبایی کردن. اعتصاب: ای تن آرام گیر و صبر گزین که هر امروز را ز پس

فرداست. مسعود سعد.

صبره.

[ص ر] (ع ا) هر چه برهم نشسته باشد از سرگین و بول و بعر در حوض. (منتهی الارب ||). سختی سرمای زمستان. (اقراب الموارد).
|| وسط زمستان. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صبره.

[] (اخ) ابن شیمان. وی از بنی حدان است و در روز جمل بر رأس ازد بوده و کشته شد. (عقدالفرید ج ۳ ص ۳۳۵ و ج ۵ ص ۱۱۵).

صبره.

[ص ر] (اخ) شهری است نزدیک قیروان و آن را منصوریه نامند و بنای آن بدست منادبن بُلکین است که منصور بن یوسف بن زیری بن مناد نامیده شده و نام یوسف بلکین صنهاجی است و این منصور پدر بادیس و بادیس پدر معز است که پادشاهان این ناحیت بودند و منصور به سال ۳۸۶ ه. ق. درگذشت و سیزده سال و چند ماه پادشاهی این بلاد او را بود.. و بگری گوید: صبره متصل بقیروان است و آن را اسماعیل بن قاسم بن عبیدالله به سال ۳۳۷ بنا کرد و در آنجا متوطن شد، و در خبر مهدی گوید: که دارالملک آنان مهدیه بود و چون ابویزید خارجی بر آنان خروج کرد اسماعیل بن قاسم بن عبیدالله به سال ۳۳۴ ولایت یافت. پس بجنگ ابویزید بقیروان شد و شهر صبره را بنا کرد و پس وی فرزند او آن شهر را وطن خویش گرفت و مالک آن شد و بیشتر شهر مهدیه خالی و ویران گشت. حسن بن رشیق قیروانی گوید: بنفسی من سکان صبره واحد هوالناس و الباقون بعد فضول عزیز له نصفان ذافی ازاره سمین و هذا فی الوشاح نحیل مدار کؤس اللحظ منه مکحل و یقطف ورد الخد منه اسیل. (معجم البلدان). و صبره امروز ویران است. و رجوع به نزهة القلوب ج ۳ ص ۲۷۲ شود.

صبره.

[ص ر] (ع ا) بمعنی جاش که توده غله و غیره باشد که هنوز آن را وزن نکرده باشند. (غیاث اللغات از شرح نصاب و منتخب) انبار گندم کیل و وزن ناکرده. (منتهی الارب). کود گندم. (مهدب الاسماء ||). طعام بیخته. (منتهی الارب) (اقراب الموارد ||). سنگریزه های درشت فراهم آمده. (منتهی الارب). الحجاره الغلیظه المجتمعه. (اقراب الموارد). سنگ سخت. (مهدب الاسماء ||). سختی سرمای زمستان. (منتهی الارب).

صبری.

[ص] (اخ) دهی از دهستان همائی بخش ششتمد شهرستان سبزوار ۷۰۰۰۰ گزی جنوب باختری ششتمد. کوهستانی معتدل. سکنه آن ۹۷ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات پنبه و شغل اهالی زراعت و کرباس بافی، راه مالرو. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صبری.

[ص] [اخ] شاعری است و لطفعلی بیگ آذر در آتشکده آرد که نام او روزبهان است و در اوایل حال فارسی تخلص میکرد، سپس بدستاری رایش از توسن غرور فرودآمده تغییر تخلص داد. وی بمراتب علمی مربوط و دارای دیوان است و شعر نیک میسرود. مردم عراق او را در عهد خویش شاهی ثانی میگفتند هر چند که دیوان او در دست نیست لیکن آنچه از آن مانده ترجیح او را بر شاهی رساند. خلاصه هنگامی که شاه طهماسب بقزوین می بود صبری روزگار خویش بدانجا بعشق و عاشقی بسر میرد سپس بوطن خود رفت. ازوست: منم و دلی که دایم بدو دست دارم او را اگرش نگاه داری بتو می سپارم او را. اظهار دوستی زبانی کجا شده ست ای سنگدل مترس کسی در دل تو نیست یارب دل شکسته من از کجا شنید بوی محبتی که در آب و گل تو نیست این بس جزای کشتن صبری که روز حشر حسرت همی کشد که چرا بسمل تو نیست. میان عاشق و معشوق جنگ و غوغا نیست کدورتی اگر امروز هست فردا نیست چه دلخوشی ز وصال توام همان گیرم که حضری و مرا جرأت تماشا نیست. بی رحم چنین را ز خدا میطلبیدم آن کس که سزای دل من میدهد اینست. ترا بمهر و وفا مهربان خود کردم وفا و مهر تو بامن باختیار تو نیست. (آتشکده آذر ص ۱۸۰ - ۱۸۱). صادقی کتابدار در مجمع الخواص نویسد: صبری روزبهان. شاعر خوش طبع خوبی است سپس اییاتی از او آورده است. (مجمع الخواص صص ۱۵۴ - ۱۵۵). براون در تاریخ ادبیات او را صبری روزبهانی ثبت کرده و گوید اسکندریک نام وی را در زمره شعرای معاصر خویش بقلم آورده است. (ترجمه تاریخ ادبیات براون ج ۴ ص ۸۸).

صبری.

[ص] [اخ] (مولانا...) صاحب مجالس النفائس گوید: خوارزمی است. لیکن شخصی ابدال و پریشان حال دایم مفلس و قلاش و مختلط با مردم اوباش و از دیوانگی با مردم بسر نمیرد و طبع و نظم قوی داشت و غزل خوب می گفت ولیکن معنی شعر خود را نمی دانست و این مطلع از اوست: بروز تشنگی آب روان نبود هوس ما را دم تیغ ترا گر بر گلو رانیم بس ما را. (مجالس النفائس ص ۲۸۹).

صبری.

[ص] [اخ] وی معروف به صبر شاکر از شعرای عثمانی در قرن ۱۱ ه. ق. و معاصر نفعی است. اشعار او ملیح و ادبای بزرگ پاره ای از قصائد وی را ستوده اند و دیوان او به طبع رسیده است. (قاموس الاعلام ترکی).

صبری.

[ص] [اخ] (شریف...) معروف به علمی زاده. از او چهل و پنج بیت در «زبدۃ الشعراء» آمده است. (کشف الظنون ص ۵۱۴ ج ۱).

صبری.

[ص] [اخ] نام او غضنفر و یکی از شعرای ایران است، در اوائل حال «راهب» تخلص میکرد سپس به هندوستان رفت و در خدمت جهانگیرشاه بماند و مصاحبت تقی اوحدی یافت. از اوست: حاصلم درد دل است از دل بیحاصل خویش به که گویم من دلسوخته درد دل خویش؟ (قاموس الاعلام ترکی).

صبری.

[ص] [اخ] وی از شعرای ایران و از سادات قصبه زواره تابع اردستان از مضافات اصفهان است. ازوست: زبس که خاک بسر کردم

از غمت مشکل که روز حشر سر از خاک بر تو انم کرد. (قاموس الاعلام ترکی).

صبری.

[ص] [اخ] وی از شعرای عثمانی و از مردم غلظه و فرزند ابوالفضل افندی است، و این بیت از اوست: چهره می هجرک غمی زرد
ایتمینجه باقمداک شمدی بیلدم دلربالر مائل دینار در. (قاموس الاعلام ترکی).

صبری.

[ص] [اخ] وی از شعرای عثمانی و فرزند کتابدار کتابخانه فاتیح بود و در بغداد ریاست محاسبات داشت. مدتی در آن شهر بزیست
و هم بدانجا درگذشت، او را اشعاری دلکش ترکی و فارسی و بسیاری معماست. این رباعی از اوست: صون نوش ایده لم جام
شراب ای ساقی طوموه کرم ایت ایله شتاب ای ساقی تا کیم چیقوبن باشه شراب ای ساقی رفع اوله آرادان بو حجاب ای ساقی.
(قاموس الاعلام ترکی).

صبریشوع.

[ص ی] [اخ] نام جاثلیقی است که نعمان بن المنذر را بدین مسیحیت درآورد. (تاریخ اسلام فیاض ص ۲۹).

صبصاب.

[ص] [ع ص] سطر و درشت سخت || بقیه هر چیزی || رفته و محو شده از چیزی || مرد شجاع توانا و چالاک ||. خمس
صبصاب؛ خمس با کوشش، و خمس نوعی از نوبت آب باشد. (منتهی الارب).

صبصب.

[ص ص] [ع ص] سطر. سخت. (منتهی الارب).

صبط.

[ص] [ع ا] درازترین آلات کشاورزی. (اقراب الموارد) (منتهی الارب).

صبج.

[ص] [ع مص] اشاره کردن بسوی کسی بانگشت باهانت یا عام است. دلالت کردن کسی را بکسی یا به چیزی بانگشت. (منتهی
الارب) (تاج المصادر بیهقی). اشارت کردن بسوی چیزی. (منتهی الارب). اشارت کردن بسوی کسی در حال غیبت. (تاج
المصادر بیهقی ||). نایزه ساختن انگشت را بر خنور بوقت ریختن آنچه در وی باشد بخنور دیگر. (منتهی الارب ||). درآوردن
انگشت را در ماکیان تا دانسته شود که بیضه میدهد یا نه. (منتهی الارب ||). به تکبر واداشتن کسی را. (اقراب الموارد). تکبر.
(منتهی الارب).

صبغه.

[[(اخ) پارهء شهری است از پنج پاره شهر که بلاد قوم لوط بوده است. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۲۷۱).

صبغ.

[ص] [ع] (ا) نانخورش. و منه قوله تعالى: و صبغ لالا-کلین (قرآن ۲۳/۲۰). (منتهی الارب). نانخورش. (ترجمان علامه جرجانی) (ربنجی). خورش. ادام. قاتق ||. و يقال: ما اخذه بصبغ ثمنه؛ یعنی نگرفت آن را بر وفق قیمت آن بلکه گران خرید. (منتهی الارب ||). و انها لحديثه الصبغ؛ یعنی اول زن است که به زنی درآمده و ازدواج یافته با او. (منتهی الارب). اول ماتزوج بها. (اقرب الموارد ||). رنگ. (غیاث اللغات) (اقرب الموارد).

صبغ.

[ص] [ع] (مص) رنگ کردن جامه را بچیزی. (غیاث اللغات) (زوزنی) (منتهی الارب). رزیدن ||. غوطه دادن دست را در آب و جز آن. (منتهی الارب).

صبغ.

[ص] [ع] (مص) تعمید دادن: صالح عمر بن الخطاب بنی تغلب بعد بماقطعوا الفرات... علی ان لایصبغوا صبیاً و لایکروهه علی دینهم... و کان داود بن کردوس یقول لیست لهم ذمه لانهم قد صبغوا فی دینهم... (فتوح البلدان ص ۱۹۰).

صبغ.

[ص] [ب] [ع] (ا) رنگ. (منتهی الارب).

صبغاء.

[ص] [ع] (ص) گوسپند سپیددنبه یا سپید طرف دنب. (منتهی الارب). گوسپندی سر دنبال سپید. (مهذب الاسماء ||). (ا) درختی است که در ریگزار روید، بمانند تمام است و میوه آن سپید. (اقرب الموارد). گیاهی است ضعیف مانند تمام ریگستانی سپیدبار. (منتهی الارب ||). دسته و شاخی از گیاه بدانجهت که فوقانی آن که در آفتاب است سبز و تحتانی آن که زیر سایه (است) سپید (باشد). (منتهی الارب).

صبغاء.

[ص] [ع] (اخ) ناحیتی است به یمامه. (معجم البلدان).

صبغای.

[ص] [ع] (اخ) ناحیتی است از نواحی حجاز. (معجم البلدان).

صبغه.

[ص غ] [ع ا] رنگ. (منتهی الارب): مرد چون بالغ شد آن طفلی بمرد رومی شد صبغه زنگی سپرد. مولوی ||. دین و ملت. (منتهی الارب). دین نیک. (مقدمه لغت میرسید شریف ص ۴).

صبغه.

[ص غ] [ع ا] غوره خرما به پختن درآمده و از دنباله رنگ گرفته. (منتهی الارب). البسر قد نضج بعضها. (اقرب الموارد).

صبغه الله.

[ص غ تُل لاه] [ع ا مرکب] ملت و دین محمدی. (غیاث اللغات). دین. (ترجمان علامه جرجانی) (دهار). دین خدای. (السامی فی الاسامی). دین خدای و فطرت خدای مر مخلوقات را. (منتهی الارب): صبغه الله نام آن رنگ لطیف لعنه الله بوی آن رنگ کثیف. مولوی. صبغه الله چیست رنگ خم هو پیسه ها یکرنگ گردند اندرو. مولوی. گر بصد پاره ام کنی زین زنگ بنگردم که صبغه اللهم. سعدی. با فریب رنگ این نیلی خم زنگار فام کار بر وفق مراد صبغه الله می کنی. حافظ. کلمه صبغه الله مأخوذ است از آیه ۱۳۲ از سوره بقره «صبغه الله و من احسن من الله صبغه و نحن له عابدون» آنکه امر کرد (خدا) به آن محمد صلی الله علیه و آله و سلم را و آن ختانت است. (منتهی الارب).

صبغه الله.

[ص غ تُل لاه] [اخ] او راست: دو حاشیه کبری و صغری که گرد آورده از هیجده حاشیه است. (کشف الظنون ج ۱ ص ۱۶۴). مؤلف الاعلام گوید: صبغه الله روح الله بروجی حسنی نقشبندی، فقیهی است متصوف. اصل او از اصفهان است و مولد وی بروج هند و در مدینه سکونت جست و هم بدانجا درگذشت. او راست: حاشیه بر تفسیر بیضاوی و کتاب «باب الوحده» و رسائل. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۸).

صبغه الله.

[ص غ تُل لاه] [اخ] ابن ابراهیم حیدری. مؤلف الاعلام گوید: وی بعصر خویش شیخ مشایخ بغداد بود. مولد او قریه ماورال است و به بغداد سکونت جست و هم بدانجا درگذشت. از کتب اوست: حاشیه بر تفسیر بیضاوی و حواشی بر حواشی عصام الدین بر شرح کافیه جامی و حواشی بر محاکمات و عقائد احمد بن حیدر و جز آن. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۸).

صبغی.

[ص غ ی] [ع ص نسبی] رنگ فروش. (مهذب الاسماء).

صبغی.

[ص ا] [اخ] احمد بن اسحاق بن ایوب بن یزید بن عبدالرحمن. رجوع به احمد بن اسحاق بن ایوب... شود.

صبین.

[صَبَّ] (ع مص) بازداشتن هدیه یا بَرّ یا معروف را از کسی. (منتهی الارب). قدح شراب و هدیه و جز آن از کسی بگردانیدن. (تاج المصادر بیهقی ||). گرفته زدن کعبتین. (تاج المصادر بیهقی). صبن المقامر الکعبتین (صَبْنًا)؛ هر دو کعبتین را در دست راست و برابر کرده زد قمارباز. (منتهی الارب). سواهما فی کفه فضرِب بهما. (اقرب الموارد ||). صبن عنه الکاس (صَبْنًا)؛ برگردانید از وی کاسه را. (منتهی الارب).

صبناء.

[صَّ] (ع ا) دست مقامر وقتی که مایل گرداند تا حریف خود را فریب دهد و غدر کند با وی. (منتهی الارب).

صبنی.

[صَنَى] (ع ا) رجوع به صبی شود.

صبو.

[صَبُّو] (ع مص) میل کردن بسوی نادانی جوانی ||. میل کردن بسوی بازی و کودکی ||. میل کردن خرمابن بسوی خرمابن نر دور (از خود). (منتهی الارب). رجوع به ماده ذیل شود.

صبو.

[صُ بُو] (ع مص) وزیدن باد صبا. (منتهی الارب ||). میل کردن خرمابن بسوی خرمابن نر که دور از آن بود. (مهذب الاسماء ||). میل کردن دل بکسی. (ترجمان علامه جرجانی ||). میل کردن بسوی نادانی جوانی. میل کرد به کودکی و بازی و مشتاق آن شدن ||. برگردانیدن ماشیه سر خود را و نهادن آن را در مرعی. (منتهی الارب). رجوع به ماده قبل شود.

صبوء.

[صُّ] (ع مص) از کیشی به کیشی شدن. (منتهی الارب). از دینی بدینی شدن و صابی شدن. (تاج المصادر بیهقی). از دینی بدینی شدن. (مصادر زوزنی ||). برآمدن دندان کودک. (منتهی الارب). دندان برآمدن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). برآمدن نشتر شترکره ||. راه نمودن دشمن را بر ایشان. نمودار شدن بر ایشان ||. پیش کرده شدن طعام پس انگشت نهادن بر آن ||. طلوع کردن ثریا. (منتهی الارب).

صبوائیم.

[صَبَّ] (اخ) یکی از شهرهای قوم لوط است. (معجم البلدان).

صبات.

[صَبَّ] (ع ا) ج صبا. (منتهی الارب). رجوع به صبا شود.

صبوان.

[صَبَّ] (ع ۱) تشبیه صبا. (منتهی الارب). رجوع به صبا شود.

صبوان.

[صِبْ] (ع ۱) ج صبی. (منتهی الارب). رجوع به صبی شود.

صبوب.

[صَّ] (ع ص) ریخته از آب و مانند آن. (منتهی الارب). آنچه ریخته شود بر عضو انسان ریختنی فراخ، از آب و جز آن. (بحر الجواهر).

صبوبات.

[صَّ] (ع ۱) ج صبوب.

صبوح.

[صَّ] (ع ۱) بامدادی از شیر و شراب و مانند آن، خلاف غبوق. (منتهی الارب). شرابی که بوقت بامداد خورده میشود، ضد غبوق که بوقت شام خورند. (غیاث اللغات). آن شراب که از پس صبح خورند. (ربنجنی) (مهذب الاسماء). شرب در صبح. (بحر الجواهر). شرابی که بامداد خورند. (دهار): صبح از دست آن ساقی صبح است مدام از دست آن دلبر مدام است. منوچهری. خوشا جام میا خوشا صبوحا خوشا کاین ماهرو ما را غلام است. منوچهری. سوی رز باید رفتن بصبح خویشتن کردن مستان و خراب. منوچهری. خون حسین آن بچشد در صبح و این بخورد ز اشتر صالح کباب. ناصر خسرو. ای ساقی سمن بر، درده تو باده تر زیرا صبح ما را هل من مزید باید. سنائی. بهر صبح از درم مست درآمد نگار غالیه برده پگاه بر گل سوری بکار. خاقانی. بنیاد عقل برفکند خوانچه صبح عقل است هیچ هیچ مگو تا برفکند. خاقانی. همه با دردسر از بوی خمار شب عید بصبح از نو رنگی دگر آمیخته اند. خاقانی. هم صبح عید به کز بهر سنگ انداز عمر روزه جاوید را روزی مقدر ساختند. خاقانی. حریف صبحم نه سبوح خوانم که از سبحه پارسا میگریزم. خاقانی. مستان صبح آموخته وز می فتوح اندوخته می شمع روح افروخته، نقل مهیا (۱) ریخته. خاقانی. بی سیم و زر بشو تو و با سیم بر بساز کز بهر تو صبح دو صد کیسه زر گشاد. خاقانی. جرعه جان از زکات هر صبح بر سر سبوح خوان افشاندمی. خاقانی. در صبح آن راه ریحانی بخواه دانه مرغان روحانی بخواه. خاقانی. گرچه صبح فوت شد کوش که پیش از آفتاب ز آن می آفتاب وش یاد صبوحیان خوری. خاقانی. مرغ بهنگام زد نرعه هنگامه گیر کز همه کاری صبح خوشتر هنگام صبح. خاقانی. نورهان دو صبح یک نفس است آن نفس صرف کن برای صبح. خاقانی. هنگام صبح موبک صبح هنگامه دریده اختران را. خاقانی. از من آموز دم زدن بصبح دم مستغفرین بالاسحار. خاقانی. پیش کان قزا شود سبوح خوان در صبح عیش جان درخواستند. خاقانی. ترک سبوح گفته وقت صبح عابدان سبوحه ها دراندازند. خاقانی. تا شب هم صبح نوروز است روز در کار آن کنید امروز. خاقانی. ز گرمی روی خسرو خوی گرفته صبح خرمی را پی گرفته. نظامی. رخساره بر آن زمین همی سود تا صبح در این صبح می بود. نظامی. چه خوش باشد آهنگ نرم حزین بگوش حریفان مست صبح. سعدی (گلستان). موسم نغمه چنگست که در بزم صبح بلبلان را ز چمن ناله و غوغا برخاست. سعدی. گرفت فوت شد سحور چه نقصان صبح هست از می کنند روزه گشا طالبان یار. حافظ. تا همه خلوتیان جام صبوحی گیرند چنگ و صنجی (۲) بدر پیر خرابات بریم. حافظ. صبح گویم سبوح

گوی چون باشم چو من ملامتی رخصه جوی باده بیار ||؟ اکل در بامداد. (بحر الجواهر). چاشت. (مهذب الاسماء) (ربنجنی ||). ماده شتر که در بامداد دوشیده شود. (منتهی الارب ||). پگاه. (منتهی الارب). صبح زود: گفت چرا در صبح باده نخواهی کنونک حجله برانداخت صبح، حجره برداخت خواب. خاقانی. آن می که منادی صبح است آباد کن سرای روح است. نظامی. مانعش غلغل چنگ است و شکرخواب صبح ورنه گر بشنود آه سحرم باز آید. حافظ. شب یلدای بخششت را چرخ چه شود گر دم صبح دهد. گلخنی قمی. (۱) - ظاهراً: مهنا. (۲) - ن ل: چنگ صبحی.

صبح.

[ص] (اخ) نام وی میرزا محمدعلی و از نجای اصفهان است. نظر بحدت ذهن از بیشتر صنایع مطلع بود و چهار تار را خوب میزد. این شعر ازوست و بد نگفته است: پائی نه که چون آئی از شوق ز جا خیزم دستی نه که برخیزم در دامت آویزم افغان که در این منزل جائی نه که آسایم فریاد کزین وادی پائی نه که بگریزم. و او راست: به این امید که افتد بروی یار نگاهم نشسته ام بره انتظار و چشم براهم فغان که نیست بکوی تو و بروی تو هرگز گذار سال به سال و نگاه ماه بماه. و نیز از اوست: آگاهی از آتش نه که در بندگی افتاد پنداشت زلیخا که خریده است غلامی. (از آتشکده آذر ضمن تراجم شعرای معاصر وی). و رجوع به ترجمه تاریخ ادبیات براون ج ۴ ص ۱۸۶ و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صبح خوار.

[ص] (خوا / خا) [نف مرکب] خورنده صبح. آنکه صبحی خورد: نوشین چو دم صبح خواران مشکین چو دهان روزه داران. خاقانی. رجوع به صبح شود.

صبح کردن.

[ص] (کَد) [مص مرکب] خوردن شراب در بامدادان: و دستوری داریم فردا صبح باید کرد که بامداد باغ خوشتر باشد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۴۷). حصیری با پسرش بوالقاسم بیاغ رفته بودند... و آنگاه صبح کرده و صبح ناپسند است. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۵۷). صبحی که بر آب کوثر کنیم حلالست اگر تا بمحشر کنیم. نظامی. و رجوع به صبح شود.

صبحه.

[ص] (ع ص، ا) ناقه ای که آن را پگاه دوشند. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صبحی.

[ص] (حامص) به وقت صبح شراب خوردن. (غیاث اللغات). غارج. صبا شریه ||. ص نسبی، ا شراب بامداد. (غیاث اللغات): هر صبح را ز بهر صبحی طلب کنند زیرا ندیم رود و می لعل و ساغرند. ناصر خسرو. شبانگه بس گران باشی بخشبی بی نماز آنگه چو صعوه مر صبحی را سبک باشی سحرگاهان. ناصر خسرو. ای ساقی الغیاث که بس ناشتالیم ز آن می بده که دی بصبحی چشیده ایم. خاقانی. کرده سی روزه قضای عرشت اندر یک صبح و آتشی ز آب صبحی در جهان انگیخته. خاقانی. ز آه سبوح زنان راه صبحی بزنند دیو را ره زدن روح چه یارا بینند. خاقانی. شرط صبحی بود گاو زر و خون رز خون سیاوش بریز گاو فریدون بیار. خاقانی. جام صبحی ده قوی، چون صبح بنمود از نوی بوئی چو باد عیسوی، رنگی چو اشک مریمی. خاقانی. نه از کاس نوشم نه

از کس نیوشم صبحی میی بوالفتوحی سماعی. خاقانی. در صف دریاکشان بزم صبحی جام چو کشتی کش خرام برآمد. خاقانی. تو می خور صبحی ترا از فلک چه که چون غول نیرنگ الوان نماید. خاقانی. شاهد سرمست من صبح درآمد ز خواب کرد صراحی طلب دید صبحی صواب. خاقانی. آتش می ده بصبحی که عمر میگذرد زود چو دود ای غلام. عطار. برمی زند ز مشرق شمع فلک زبانه ای ساقی صبحی درده می شبانه. سعدی. یاران صبحیم کجایند تا دردسر خمار گویم؟ سعدی. بمطربان صبحی دهیم جامه چاک بدین نوید که باد سحرگهی آورد. حافظ.

صبحی.

[ص] [اخ] شاعری است. و صاحب آتشکده گوید بعضی او را بدخشانی شمرده اند اما چون بهروی مشهور بوده است بنام او در اینجا رقمی شد. گویند بعزم سیاحت به هندوستان رفته در آنجا وفات یافت. از اوست: چنان از ناله شب دل تنگ سازم پاسبانش را که برخیزد رود با من گذارد آستانش را. زیر لب دشنام ای نامهربان دادی مرا کشته بودی از تغافل باز جان دادی مرا. (از آتشکده آذر ذیل شعرای هرات). صاحب قاموس الاعلام گوید: وی در بخارا به تحصیل پرداخت سپس بحج رفت و به سال ۹۷۲ ه. ق. درگذشت. او بشرابخواری ولع تمام داشت و شیخ فیضی تاریخ وفات او را «صبحی میخوار» گفته است. مسیو ویلیام بیل در تألیف خود موسوم به «تراجم احوال شرفیون» گوید: «وی یکی از شعرای منسوب به اکبرشاه است» و او نیز گفته‌ست صاحب آتشکده را تأیید میکند. از اوست: خیالت در نظر آورده می گویم وصال است این وصال را تمنا می کنم اما خیال است این.

صبحی.

[ص] [اخ] شاعری است. و صاحب آتشکده گوید شعر بسیاری در مثنویات گفته و این شعر در وصف اصفهان ازوست: چه شهری ز وسعت برون از گمان نگین دان و فیروزه آسمان. (آتشکده آذر ذیل شعرای جرفادقان). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صبحی.

[ص] [اخ] شاعری است. و صاحب مجالس النفائس آرد که وی شیرازی است و نانوائی میکرد و هرچه هرروزه از دکان حاصل میکرد در راه درویشان و دردمندان صرف میکرد؛ و شعر او نیکوست. از اوست: عاشق سرگرم او خشتی که زیر سر نهاد سوخت چندان که آخر سر به خاکستر نهاد. هرجا سیاهی که ز داغ تو افتاد برداشت عاشق تو و بر چشم خود نهاد. و او راست: مقصود طلب قدر رخ زرد چه داند؟ هر بوالهوسی چاشنی درد چه داند؟ (مجالس النفائس ص ۳۸۸).

صبحی.

[ص] [اخ] معروف به عبدی الظریف. او را دیوانی است. (کشف الظنون).

صبحیان.

[ص] [ا مرکب] مفرد آن صبحی، منسوب به صبح. صبحی خوردگان: گرچه صبح فوت شد کوش که پیش از آفتاب زآن می آفتاب وش یاد صبحیان کنی. خاقانی.

صبحی دادن.

[صَدَ] (مص مرکب) تصبیح. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). نوشانیدن صبح.

صبحی زدن.

[صَزَدَ] (مص مرکب) صبحی نوشیدن. نوشیدن شراب در بامداد: بر من که صبحی زده ام خرقه حرامست ای مجلسیان راه خرابات کدامست؟ سعدی. - صبحی زده؛ که صبحی نوشیده باشد، که شراب صبحگاهی زده باشد: بصفای دل رندان صبحی زدگان بس در بسته بمفتاح دعا بگشایند. حافظ. یاد باد آنکه صبحی زده در مجلس انس جز من و یار نبودیم و خدا با ما بود. حافظ.

صبحی ساختن.

[صَتَ] (مص مرکب) صبحی خوردن. صبحی ساز کردن: صبحی ساز خاقانی و کار آب کن یعنی که آب کار بازارم چنان آمد که من خواهم. خاقانی.

صبحی کردن.

[صَكَدَ] (مص مرکب) شراب نوشیدن در بامداد و یا شراب نوشیدن از بامداد تا گاه خفتن: اگر توانی یک شنبه را صبحی کن کجا صبحی نیکو بود به یک شنبه. منوچهری. شب که صبحی نه بهنگام کرد خون زیادش سیه اندام کرد. نظامی. نشست آن شب بنوشانوش یاران صبحی کرد با شب زنده داران. نظامی. بیا ساقی آن راحت انگیز روح بده تا صبحی کنم در صبح. نظامی.

صبور.

[صَ] (ع ص) صابر و شکیبا و کسی که جلدی نکند در انتقام. (غیاث اللغات). شکیبا و حلیمی که عاصیان را به عذاب مؤاخذه نکند بلکه ببخشد یا در گرفت آنها شتابی نکند. (منتهی الارب). شکیبا. (دهار). بی شتاب. (مهدب الاسماء) (السامی فی الاسامی) (ربنجی). شکینده. بردبار. پرشکیب. آنکه نافرمانان را به کیفر چاره نکند. (بحر الجواهر). برغیس. (منتهی الارب): ازین زمانه جافی و گردش شب و روز شگرف گشت صبور و صبور گشت شگرف. کسائی. بدانست رامشگرش را ز دور از آن درد بر جای شد ناصبور. فردوسی. ایشان مردمانی صبورترند و بجان درمانده و جان را میکوشند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۵۹۲). در همه کاری صبور وز همه عیبی نفور کالبد تو ز نور و کالبد ما ز لاد. منوچهری. گر بترسی ز ناصواب جواب وقت گفتن صبور باش صبور. ناصر خسرو. بسته دو پای و دوخته دو دیده تا کی بوم صبور که نه بازم. مسعود سعد. پرده دری پیشه دوران بود بارکشی کار صبوران بود. نظامی. صبوری از طریق عشق دور است نباشد عاشق آنکس کو صبور است. نظامی. و در حلقه درویشان زاجرند و صبورند. (گلستان). گفتی که صبور باش هیئات دل موضع صبر بود، بردی. سعدی. چون نگفتی ای صبور و ای حلیم کی بگفتی ای شجاع و ای کریم. مولوی. نیست انگارد پر خود را صبور تا پرش درنکند در شر و شور. مولوی.

صبور.

[صَ] (اخ) نامی از نامهای خدای ||. نام اسب نافع بن جبله. (منتهی الارب).

صبور.

[ص] (اخ) دهی از دهستان طیبی سرحدی بخش کهگیلویه شهرستان بهبهان. ۷ هزار گزی جنوب قلعهء رئیسی مرکز دهستان. ۱۲۵ هزار گزی خاور راه اتومبیل رو باغ ملک. کوهستانی، سردسیر. مالاریائی. سکنه ۱۰۰ تن. آب از چشمه. محصول آن غلات، پشم، لبنیات. شغل اهالی زراعت و حشم داری، صنایع دستی قالی بافی. ساکنین از طایفهء طیبی می باشند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صبور.

[ص] (اخ) دهی از دهستان کرگاه بخش ویسیان شهرستان خرم آباد. ۷ هزار گزی جنوب ماسور. ۷ هزار گزی جنوبی اتومبیل رو خرم آباد به اندیمشک، کوهستانی، معتدل، مالاریائی، سکنه ۱۵۰ تن. آب از چشمه ها، محصول غلات، تریاک، حبوبات، پشم، لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری، راه مالرو. ساکنین از طایفهء میر بهاروند میباشند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صبور.

[ص] (اخ) شاعری است. و صاحب مجمع الفصحا گوید نام نامی وی میرزا احمد و برادرزاده جناب ملک الشعرا فتحعلی خان کاشانی علیه الرحمه است. در خط و ربط و انشاء نظم و نثر و تکمیل اخلاق رتبهء عالی تحصیل نمود. در دفترخانهء مبارکهء نایب السلطنهء مغفور عباس میرزا نورالله مضجعه متوجه انشا میشده و از ندمای محفل ارم مشاغل آن سلطان مغفور محسوب می آمده، محسود اقران و امثال و محمود ارباب دانش و اصحاب کمال بود. آن مرد نیکونهاد عالی نژاد در سنه ۱۲۲۸ ه. ق. در رزم کفرهء روس به نیت جهاد مقتول و بروضهء رضوان پای نهاد. از اوست: چیست آن دریای نورانی که عقلش گوهر است رشحه ای ز امواج فیضش صد چو بحر اخضر است فیض آن بی منتها و جود آن بی غایت است لطف آن شادی فزای و طبع آن جان پرور است گاه جودش نوح را بر کوه جودی رهنماست گاه لطفش خضر را بر آب حیوان رهبر است غرقهء دریا نه جز زهر فنا نوشد ولیک هر غریقی را در آن شهد بقا در ساغر است صد هزاران ماهی سیمین بر زرین پیشیز اندر آن بینی که شان از ماه انور پیکر است از نم فیضش هزاران لاله و گل بردمید کاین سپهر نیلگون ز آنها یکی نیلوفر است قطره ها گاه تلاطم ز آن بروی چرخ ریخت کاندرا او این زیور و زیب از نجوم و اختر است. و رجوع به ریحانهء الادب ج ۲ ص ۴۵۷ شود.

صبور.

[ص] (اخ) نام وی حسین افندی از متأخران شعرا و خطاطان و از مردم تبریز است. وی به استانبول رفت و به استنساخ دواوین شعرا پرداخت. از اوست: آل شانه دستکه صنما طاره تلرک کوی کلم کبی طاغیت ینه رخساره تلرک. (قاموس الاعلام ترکی).

صبور پارسی.

[ص ر] (اخ) شاعری است. منوچهری از او بدین بیت یاد کند: در خراسان بوشعیب و بوذر آن ترک کشی و آن صبور پارسی و آن رود کی چنگ زن.

صبور کاشانی.

[ص ر] (اخ) رجوع به صبور شود.

صِبْوَةٌ.

[ص رَ] (ع ص) مرد بازداشته شده بر قتل. (منتهی الارب).

صِبْوَةٌ.

[ص رَ / رِ] (ص) حیز و مخنث و پشت پای و پلید. (برهان قاطع) (اوبهی). مصحف صبوزه است رجوع به صبوزه شود. (برهان قاطع چ معین).

صِبْوَرِي.

[ص] (حامص) در کار تعجیل نکردن. (غیاث اللغات). بردباری. تحمل. شکیبائی: که ایزد تعالی بندگان را که راست باشند و توکل بر وی کنند و دست بصبوری زنند ضایع نماید. (تاریخ بیهقی). حجاج پرسید که این عجزه چه میکند؟ گفتار و صبوری وی باز نمودند. گفت سبحان الله العظیم... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۸۹). آسیای صبوریم که مرا هم به برغول و هم بصرمه کنند. حکاک. اطراف گلستان را چون نیک بنگرد پیراهن صبوری چون غنچه بردرد. منوچهری. همی گفتم بجا آور صبوری که نزدیکی بود انجام دوری. (ویس و رامین). باخرد را ز شه صبوری به بی خرد را ز شاه دوری به. سنائی. از خلق جهان گرفته دوری در ساخته با چنین صبوری. نظامی. گیرم که نداری این صبوری کز دوست کنی بصبر دوری. نظامی. چو کار از دست شد دستی بر آور صبوری را بسرپائی در آور. نظامی. دلش را در صبوری بند کردند بیاد خسروش خرسند کردند. نظامی. سخن بسیار بود اندیشه کردند بکم گفتن صبوری پیشه کردند. نظامی. ما بی تو بدل بر نزدیک آب صبوری چون سنگدلان دل نهادیم بدوری. سعدی. مشتاق ترا کی بود آرام و صبوری هرگز نشنیدم که کسی صبر ز جان کرد. سعدی. چو میتوان بصبوری کشید بار عدو (۱) چرا صبور نباشم که جور یار کشم. سعدی. مشنو که مرا از تو صبوری باشد یا طاققت دوستی و دوری باشد. سعدی. دلی که عاشق و صابر بود مگر سنگ است ز عشق تا بصبوری هزار فرسنگ است. سعدی. مشتاقی و صبوری از حد گذشت یارا گر تو شکیب داری طاققت نماند ما را. سعدی. گفتم از ورطه عشقت بصبوری بدر آیم باز می بینم دریا نه پدید است کرانش. سعدی. نه دوری دلیل صبوری بود که بسیار دوری ضروری بود. سعدی. نه مرا خاطر غربت نه ترا خاطر قربت دل نهادم بصبوری که جز این چاره ندانم. سعدی. ترا سری است که با ما فرو نمی آید مرا دلی که صبوری ازو نمی آید. سعدی. قرار و خواب ز حافظ طمع چه می داری؟ قرار چیست، صبوری کدام و خواب کجا؟ حافظ. (۱) - ن ل: جور عدو.

صِبْوَرِي.

[ص] (اخ) شاعری است. آذر بیگدلی گوید: وی فرزند قادر بک است و بشغل زرگری مشغول بود سپس به جوهرفروشی رسید و او را طبع خوشی است. از اوست: از رشک که سوزم ز که پنهان کنمت آه در هیچ دلی نیست که جای تو نباشد رحم است بنومیدی آنکس که بمحشر در نامه او حرف وفای تو نباشد. و او راست: بقدر رنجش یکروزه تو هم ما را شکیب هست ولی روزگار میگذرد. و از اوست: طرفه حالی است که عاشق شب هجران دارد خواب ناکرده و صد خواب پریشان دارد. (از آتشکده ص ۳۱). در قاموس الاعلام ترکی گوید پدر وی زرگر و او جوهرفروش بود.

صِبْوَرِي.

[ص] [اِخ] پدر ملک الشعراء بهار. رجوع به صبوری خراسانی شود.

صبوری.

[ص] [اِخ] نام وی محمد هاشم و از شعرای ایران و از مردم خونسار است. شعرای ایران و از مردم خونسار است. : ازوست: دیده ام گوهر بدامان ریخت از پهلوی دل ابر دائم ریزش از بالا بدریا میکند. (قاموس الاعلام ترکی).

صبوری.

[ص] [اِخ] وی از شعرای ایران و از مردم همدان است و بعهد اکبر شاه به هندوستان رفت. از اوست: میانش دل مردمان می برد دل مردمان از میان می برد. (قاموس الاعلام ترکی).

صبوری.

[ص] [اِخ] (مولانا...) نام او محمد از شعرای ایران و از مردم تربت است. او راست: بجانم آتش افتد چون روم من در چمن بی او نماید هر گل آتشپاره ای در چشم من بی او. (قاموس الاعلام ترکی).

صبوری.

[ص] [اِخ] (مولانا...) وی از شعرای ایران است و در موسیقی مهارتی فراوان داشت و چند رساله در این باب تألیف کرده. ازوست: یابند بوی مهر صبوری سگان او جویند بعد مرگ اگر استخوان من. (قاموس الاعلام ترکی).

صبوری خراسانی.

[ص] [اِخ] [ص] [اِخ] نام وی حاجی میرزا کاظم و از احفاد صبوری کاشانی و برادرزاده فتحعلی صباست. جدّ وی در روزگار محمد شاه بخراسان شد و صبوری در حدود سال ۱۲۵۹ ه. ق. در مشهد متولد گردید و در آنجا نشأت یافت و در قصیده سرائی ماهر گشت. ناصرالدین شاه وی را بلقب ملک الشعرائی آستانه رضوی مفتخر کرد دیوان او مشتمل بر قصائد و غزل و مقطعات میباشد و بطبع نرسیده است. او در بیماری و بآه سال ۱۳۲۲ در مشهد در گذشت و او را چهار پسر بود و محمد تقی ملک الشعراء معروف به بهار بزرگترین ایشان است. از اوست: ای پسر از دلت حسد دور دار چند کنی چیره بر این نور، نار بخل و حسد کور کند چشم جانت هیچ نیاید دگر از کور کار غره ای از بازوی زور آزمای بس که بگری تو ازین زور، زار موری و از مار گزاینده تر دیده کسی بر صفت مور مار؟ جامهء تقوی اگر آری بدست نیست تو را از بدن عور عار مزرع دل قابل هر رستنی است دانه هر سعی که مشکور کار. و از اوست: هر که در روزگار جوید نام در نظر سیم و زرش خوار آید و آنکه در بند سیم و زر باشد خوار در چشم روزگار آید. و او راست: هر روز که بیش ناتوانی دارم افسوس بر ایام جوانی دارم دندان نبود اینکه بود در دهنم ریگیست بکفش زندگانی دارم. و از اوست: حسن بر روی کس اینقدر نکرده ست دوام که بروی تو بت سروقد سیم اندام حسن بر روی تو خود شیفته گشته ست مگر که دراستاده بنظاره روی تو مدام ز رخ خوب تو بر حسن بسی رشک برم که همه عمر پذیرد ز رخ خوب تو کام ز آن همی ترسم کز چشم بد خلق شود بحجاب اندر آن عارض چون ماه تمام دیر نامانده که تاری شود آن تافته روی کافتابست و رسیده است کنون بر لب بام تیرگی تاختنی کردن خواهد سوی تو وز خط سبز کنون سوی تو داده ست پیام نک خط سبز فراز آمد، هشیار نشین ای خط سبز تو را سبزه نورسته غلام.

صبوری رشتی.

[صَی رَا] (اخ) میرزا باقرخان حکیم فرزند سیدمحمد متخلص به صبوری و ملقب به مدیرالاطباء وی از سادات جلیل القدر و از اعظم و نجبای گیلان است مولد وی به سال ۱۲۶۵ ه. ق. قمری در رشت بود و هم در این بلد مقدمات ادبی و عربی را فراگرفت و بطهران شد و دیری بتحصیل حکمت و کلام و طب پرداخت و از آنجا به مصر و بیروت رفت و سالیانی در آن نقاط اقامت جست سپس بموطن خود بازگشت و به سال ۱۳۱۳ ه. ق. قمری در سن ۴۸ سالگی بر اثر سقوط از درشکه در گذشت و در نجف اشرف دفن گردید. صبوری در حکمت و کلام و طب قدیم و جدید استاد و در شعر و ادب صاحب رأی و بموسیقی و بعضی السنهء خارجی از جمله فرانسه آشنائی کامل داشت. قسمت عمده اشعار وی غزلیات اوست که بیشتر به اقتفای غزلیات سعدی و حافظ سروده است اشعار وی اخیراً گردآوری شده و بصورت دیوانی منتشر می شود. (از مجلهء یغما سال ۴ شماره ۲ بقلم هادی جلوه).

صبوری کردن.

[صَکْ دَا] (مص مرکب) شکیبائی ورزیدن. صبر کردن: گفتم تو چه دانی که شب تیره چه زاید بشکیب و صبوری کن تا شب بنهد بار. فرخی. زبان گر بگرمی صبوری کند ز دوری کن خویش دوری کند. نظامی. همی گفتش صبوری کن که آخر بکام دل رسد یک روز صابر. (ویس و رامین). صبوری کرد با غمهای دوری هم آخر شادمان شد ز آن صبوری. نظامی. یک امشب را صبوری کرد باید شب آبستن بود تا خود چه زاید. نظامی. صبوری کرد روزی چند در کار نمود آنگه که خواهم گشت بیمار. نظامی. گویند بدوری بکن از یار صبوری در مهر تفاوت نکند بعد مسافت. سعدی. بیچاره صبوری چکند گر نکند خرسندی عاشقان ضروری باشد. سعدی.

صبوزه.

[صَ زَا / زَا] (ص) مخنث پلید بود (?): مادرش گشته سمر همچو صبوزه بجهان از طراز اندر تا شام و ختن تا در زنگ. قریح (از لغت فرس اسدی). و رجوع به صبوره شود.

صبوعیم.

[صَا] (اخ) (آهوان) یکی از شهرهای مؤتفکات است (سفر پیدایش ۱۰: ۱۹ و ۱۴: ۲ و ۸ و سفر تثنیه ۲۹: ۲۳ و هوشع ۱۱: ۸). (قاموس کتاب مقدس).

صبوعیم.

[صَا] (اخ) موضعی است که بنیامینیان بعد از اسیری در آنجا ساکن شدند (نحمیا ۱۱: ۳۴) و محلش فعلاً معلوم نیست. وادی صبوعیم (اول سموئیل ۱۳: ۱۸) وادی است که ظاهراً در طرف شرقی مخماس بطرف دشت بر بوده و تا به این روزها شق الصباغ خوانده میشود. (قاموس مقدس).

صبوغ.

[ص] [ع مص] پرشیر و نیکو گردیدن رنگ پستان. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صبوۀ.

[ص و] [ع امص] نادانی جوانی ||. کودکی. (منتهی الارب): و میل طبیعت در اوقات صبوت بملاعب و ملاهی زیادت اسباب تأخیر درک امانی است. (سندبادنامه ص ۲۸۳ ||). بازی (|| مص) میل کردن بسوی کودکی و مشتاق آن شدن. (منتهی الارب). || میل کردن بجوانی و نادانی. (تاج المصادر بیهقی ||). میل کردن دل بکسی. (ترجمان علامه جرجانی) (مصادر زوزنی) (دهار). (||) تیزجای شمشیر و جز آن که قریب بطرف است. (منتهی الارب).

صبوۀ.

[ص و] [ع ا] ج صبی. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صبوی.

[ص ب] [ص نسبی] منسوب به صبا.

صبۀ.

[ص ب] [ع ا] آنچه ریخته شود از طعام و جز آن ||. هرچه طعام نهند بر آن از خون و مانند آن ||. گلهء اسبان و شتران و رمهء گوسفندان یا مابین ده تا چهل یا گلهء شتران کم از صد ||. گروه مردم ||. پاره ای از شب. يقال: مضت صبۀ من اللیل؛ ای طائفۀ منہ ||. اندک از هر چیزی ||. باقی آب در خنور ||. باقی شیر. (منتهی الارب).

صبهد.

[ص / ص ب] [ع ا] (معرب، ا) معرب سپهد است. رجوع به سپهد. و رجوع به المعرب جوالیقی ص ۲۷۱ و ص ۲۸۱ شود.

صبی.

[ص با] [ع مص] میل کردن بسوی نادانی جوانی و بازی و کودکی. (منتهی الارب). میل بنادانی و جوانی. (تاج المصادر بیهقی). طفلی و کودکی. (غیاث اللغات). کودکی کردن. (مصادر زوزنی): باد صبا ز عهد صبی یاد میدهد جان داروئی که غم ببرد درده ای صُبی. حافظ.

صبی.

[ص با] [ع مص] کار کودکی کردن و با کودکان بازی نمودن ||. میل کردن بسوی کودکی. (منتهی الارب).

صبی.

[ص] [ا] گیاهی است که آن را سنا گویند و بهترین آن مکی است و بعضی گویند عصاره سناست و در اختیارات عصاره اشنان

نوشته اند. (برهان قاطع). عصاره سنا یا سنا. (مجموعه لغات طبی ص ۱۸۱). عصاره سناست و گویند عصاره ای زردرنگ است طبیعت آن سرد است نقرس گرم را نافع بود. (اختیارات بدیعی). در نسخه خطی دیگر از همین کتاب نویسد: صبا، گویند عصاره سناست... در مخزن الادویه این کلمه را صبتی ثبت کرده است و گویند عصاره سنا می است و بجهت رفع اورام بغایت نافع است و در فهرست مخزن الادویه آن را صبی نوشته در تحفه حکیم مؤمن آن را صبتی آورده و در نسخه چاپی صبتی ضبط کرده و در منتهی الارب آرد: صبی بسکون با و تشدید یاء عصاره سنا می است.

صبی.

[ص] [اخ] دهی از دهستان زاوه بخش حومه شهرستان تربت حیدریه ۲۴۰۰۰ گزی جنوب خاوری تربت حیدریه ۷۰۰۰ گزی جنوب شوسه عمومی تربت. جلگه. معتدل. سکنه ۴۲۶ تن. آب از قنات. محصول غلات، بن شن، تریاک. شغل اهالی زراعت، گله داری، کرباس بافی. راه مالرو. تابستان از زاوه میتوان اتومبیل برد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صبی.

[ص بی ی] [ع ا] کودک یا کودک که هنوز از شیر باز نشده. (منتهی الارب). کودک خرد. (مهذب الاسماء). کودک. (ترجمان القرآن جرجانی). ولید ||. کودک که از شیر باز شده باشد. (غیاث اللغات): عالم و عالم ز خلق و خلق تو آباد و خوش همچو از مادر صبی و همچو از گلبن صبا. سنائی. این بکن که هست مختار نبی آن مکن که کرد مجنون و صبی. مولوی ||. ناظر عین و مردم آن. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء ||). استخوان زیر نرمه گوش. (منتهی الارب ||). جای تیزی شمشیر و جز آن که میان برآمده و قریب طرف است. (منتهی الارب). برازبان شمشیر. (مهذب الاسماء ||). مهتر گرامی و رئیس قوم ||. پشت قدم تا بن انگشتان ||. طرف زنج. (منتهی الارب ||). صبی متشیخ؛ کودکی که رفتار پیران کند یا گفتار آنان گوید.

صبی.

[ص بی ی] [ع ا] مصغر) مصغر صبی است. کودکک. طفلک. بچگک: باد صبا ز عهد صبی یاد میدهد جان دارویی که غم ببرد درده ای صبی. حافظ. سمعانی گوید صبی مصغر صبی است و آن اسمی است که بصورت نسبت درآمده است. (الانساب ص ۳۵۰ ورق الف).

صبی.

[ص بی ی] [اخ] ابن معبد کسمی. تابعی است. (منتهی الارب). و رجوع به الانساب سمعانی ص ۳۵۰ ورق الف شود

صبی.

[ص بی ی] [اخ] ابن اشعث تبع. تابعی است. (منتهی الارب).

صبی.

[ص بی ی] [ص نسبی] صابی. منسوب به کیش صابیان. رجوع به صابین شود.

صیا.

[ص] (اخ) نام قضائی است در یمن واقع در منتهای جنوب غربی از سنجاغ عسیر از طرف جنوب بسنجاغ حدیده، از طرف مشرق بقضای ابها که مرکز عسیر است و از سمت شمال بقضاء رجال الماء و از جانب مغرب ببحرالحمیر محدود است... محصولات عمده قضا عبارت است از: تنباکو، کنجد، لیمو و غیره. این قضا بانضمام دو ناحیه ام الخیر و درب مشتمل بر ۳۴ قریه است. (از قاموس الاعلام ترکی).

صیا.

[ص] (اخ) نام قصبه کوچکی است در سنجاغ عسیر در یمن و مرکز قضائی است که بدین نام موسوم است و در دامنه کوهی از شعبه های کوه سراب در کنار تهامه، در شمال ابو عریش، در جهت شمال شرقی از اسکله جیزان است. (قاموس الاعلام ترکی). و رجوع معجم البلدان شود.

صیات.

[ص بی یا] (ع ۱) ج صبیّه است. رجوع بدان کلمه شود.

صیان.

[ص ب] (ع ۱) تشبیه صباست. (منتهی الارب).

صیان.

[ص] (ع ۱) قسمی شپش که در مژگان پدید آید و آن غیر قرده و غیر قماق است که آن دو نیز در مژگان پدید شوند. این شپش سخت خرد و سپید باشد و اندر بن مژگان پیدا شود. (از ذخیره خوارزمشاهی نسخه خطی کتابخانه مؤلف). ظاهراً این کلمه صبان است، ج صؤابه. رجوع به صؤابه شود.

صیان.

[ص] (ع ۱) ج صبی است. (ترجمان علامه جرجانی) (منتهی الارب) (غیاث اللغات). در غیاث آرد: بضم نیز آمده است. -نصاب الصبیان؛ منظومه ای است در لغت عربی به فارسی تألیف ابونصر فراهی.

صیان.

[صُب بیا] (۱) ج صُبی. رجوع به صبی و صابین شود.

صیان.

[ص بی یا] (ع ۱) تشبیه صبی. دو کناره زنج.

صبی العین.

[صَبِيٌّ يُلْعَ] [ع] مرکب) مردمک دیده. به به. نی نی. انسان العین.

صیب.

[ص] [ع] آب عصفور سرخ. (منتهی الارب). عصفور. (اقرب الموارد). چیزی است مانند سمه و آب بقم. رنگی است سرخ. آب برگ حنا. (منتهی الارب). عصاره برگ حنا. (بحر الجواهر ||). پشک و آن نمی است که بر زمین افتد و بسته گردد ||. خوی ||. خون. (منتهی الارب). خون ریخته. (مهدب الاسماء ||). درختی است که بدرخت سذاب ماند. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). آب برگ کنجد. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (بحر الجواهر ||). آب ریخته. (منتهی الارب ||). شاهد جید ||. طرف تیغ. (منتهی الارب ||). مص) رفتن خون اندک اندک. (تاج المصادر بیهقی ||). رفتن آب. (تاج المصادر بیهقی).

صیب.

[صُ ب] [اخ] برکه ای است بر جانب راست آنکس که از واقصه قصد مکه کند بر دومیلی جوی، و صیب بفتح صاد و کسر باء نیز خوانده اند. (معجم البلدان ||). موضعی است ||. کوهی است ||. نام اسبی است. (منتهی الارب).

صیح.

[ص] [ع] ص) خوبرو و سفیدرنگ. ضد ملیح که سبزه رنگ و نمکین باشد. (غیاث اللغات). خوبرو. (دهار). صاحب جمال. (منتهی الارب). جمیل. زیباروی. وضیء الوجه. خوبروی. خوشگل: وجه صیح؛ روئی نیکو. (مهدب الاسماء).

صیح.

[ص] [اخ] وی یکی از متأخران شعرای عثمانی و از مردم استانبول و از کتاب گمرک غلظه است و به سال ۱۱۹۸ ه. ق. درگذشت. غزلیات و قصائد و تواریخ جامع و دیوان مرتبی دارد. (قاموس الاعلام ترکی).

صیح.

[ص] [اخ] وی از صحابه و آزاد کرده حویطب بن عبدالعزیز و جد مادری محمد بن اسحاق است و آیهء شریفهء: «والذین یتتغون الکتاب مما ملکت ایمانکم فکاتبوهم ان علمتم فیهم خیرا» (قرآن ۲۴/۳۳) درباره او نازل شده است. (قاموس الاعلام ترکی).

صیح.

[ص] [اخ] وی از اصحاب پیغمبر و آزاد کرده سعید بن العاص اموی است. او هنگام تدارک سفر بدر بیمار شد و پیغمبر ابوسلمه بن عبدالاسد را فرمود که بر شتر او نشست و در غزوات دیگر خود وی حاضر بود. (قاموس الاعلام ترکی).

صیح.

[ص] [اخ] وی یکی از اصحاب پیغمبر و آزاد کرده ام المؤمنین ام سلمه و راوی حدیث مشهور: «انا حرب لمن حاربکم و سلم لمن

سالکم» درباره علی و فاطمه و حسن و حسین است. از وی حفید او ابراهیم از فرزند او عبدالرحمان روایت کند. (قاموس الاعلام ترکی).

صبیح.

[صَاحِب] (اخ) ابن المحرث مکنی به ابو مریم الحنفی. صحابی است.

صبیح.

[صَاحِب] (اخ) ابن قاسم کوفی مکنی به ابوالجهم. تابعی است.

صبیح.

[صَاحِب] (اخ) مکنی به ابواحمد. تابعی است.

صبیح.

[صَاحِب] (اخ) مکنی به ابوالوسیم. تابعی و محدث است.

صبیح الثعلبی.

[صَاحِبُ ثَلَاثِ لَ] (اخ) مکنی به ابو حمزه. تابعی است.

صبیح المنظر.

[صَاحِبُ مَنْظَرٍ] (ع ص مرکب) زیاروی. جمیل. رجوع به صبیح شود.

صبیح الوجه.

[صَاحِبُ وَجْهِ] (ع ص مرکب) خوشگل. زیبا. زیارو ||. و صوفیان کسی را صبیح الوجه گویند که مظهر نام جواد است، و رسول صلی الله علیه و سلم مظهر این نام بود که جابر گوید: ماسئل عنه صلی الله علیه و سلم شیء قط. قال لا و من استشفع به الی الله لم یرد سؤاله. و علی (رض) بدین معنی اشارت کند که: اذا كانت لك الى الله سبحانه و تعالی حاجة فابدأ بمسئلة الصلوة علی النبی صلی الله علیه و سلم ثم اسئل حاجتك فان الله اکرم من ان یسئل حاجتین فیقضی احدیہما و یمنع الاخری. (از کشاف اصطلاحات الفنون).

صبیح مدینی.

[صَاحِبُ مَدَیْنَةٍ] (اخ) مکنی به ابوالملیح. تابعی و محدث و ثقه است.

صبیحة.

[صَحَّ] (ع ا) بامداد. (منتهی الارب) (دهار) (مهدب الاسماء).

صبيحة.

[صَحَّ] (ع ص) تأنيث صبيح. و رجوع بدان لغت شود.

صبيحة.

[صَحَّ] (اخ) وی زوجهء مستنصر بالله حکم بن عبدالرحمن نهمین خلیفه از خلفای اموی اندلس است که با مهارت در علوم و ادب و سیاست و هنگام خلافت شوهر خویش نفوذ و اقتدار فراوان داشت و چون شوهر وی در گذشت فرزند او المؤید بالله خردسال بود و صبیحة تا مدتی بنیابت از وی تمام امور کشور را در دست داشت و بر اثر مساعی حاجب خود محمد بن عبدالله بن ابی عامر ممالک خویش را وسعت داد و شأن و شکوه دولت اسلامی اندلس را بیفزود و به سال ۳۹۸ ه. ق. در گذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صبيحة.

[صَحَّ] (اخ) ابن حارث بن جبيلة القرشی التیمی. وی از صحابه و مهاجرین و از قرشیان است که از جانب خلیفهء دوم بتحدید اعلام حرم شریف مأمور و در سفری بالتزام رکاب خلیفه دعوت شد. (قاموس الاعلام ترکی).

صبيحون.

[صَحَّ] (اخ) بطنی از زریق اند. (صبح الاعشی ج ۱ ص ۳۲۳).

صبيخة القطن.

[صَحَّ] (ع ا) مرکب) پنبهء پنهان کرده جهت رسیدن. (منتهی الارب).

صبير.

[صَحَّ] (ع ص) شکبیا ||. پذیرفتار. (منتهی الارب). پایندان. (مهدب الاسماء ||). معتمد قوم در امور ایشان. (منتهی الارب ||). ابر سپید. (مهدب الاسماء ||). ابر سپید یا ابر سطر بالایی ابر پاره یا ابر توبرتو یا پارهء سپید متفرق و پریشان. ج، صبر ||. نان تنک پهناور و مانند آن که بر آن دیگر مأكولات نهند. هر چه بر آن طعام عروسی بر آرند ||. خوان. (منتهی الارب).

صبيرة.

[صَحَّ] (ع ا) نان تُنک و جز آن که بر آن طعام بر آرند ||. خوان.

صبيرة.

[صَحَّ] (ع ا) ابو صُبَيْرَة؛ مرغی است سرخ شکم و سیاه پشت و سر و دم. (منتهی الارب).

صیره.

[صُ بَ رَ] (ع ا) زمین سخت مشرف است که نرویانند چیزی را و آن جانبی از کوه است (||.اخ) موضعی است. (معجم البلدان).
||الصیره؛ موضعی است در شام و آن جز صیره است.

صیری.

[صَ] (اخ) محمد المهدی یا مهدوی بن علی بن ابراهیم صیری یمنی هندی مهجمی مقری. او راست: الرحمة فی الطب و الحکمة، و آن در پنج باب است: باب نخست در علم طبیعت، باب دوم در طبایع اغذیه و ادویه، باب سوم در آنچه بدن را در حالت درستی صالح است، باب چهارم در علاج امراض خاصه، باب پنجم در علاج امراض عامه که در حاشیه تذکره احمد بن سلامه قلیوبی در مصر بطبع رسیده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۹۸). صاحب کشف الظنون آرد: وی به سال ۸۱۵ ه. ق. درگذشت.

صیغ.

[صُ بَ] (اخ) آبی است مر بنی منقذ را. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صیغ.

[صَ] (ع ص) رنگ کرده. رنگ زده. يقال: ثوب صیغ و ثياب صیغ.

صیغ.

[صَ] (اخ) ابن عسل. مردی بود به زمان عمر که مشکلات قرآن را تتبع میکرد. عمر وی را تازیانه زد و مردمان را از مجالست با او بازداشت. (معجم البلدان ذیل ماده عسل). و در منتهی الارب آرد که او را از مدینه به بصره نفی فرمود.

صیغاء.

[صُ بَ] (اخ) موضعی است نزدیک طح از رمل که آن را در ایام عرب ذکر است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صینه.

[صَبَ یَ نَ] (ع مص) برگشتن از چیزی. (منتهی الارب).

صیه.

[صَبَ / صِبَ یَ] (ع ا) ج صیه. کودکان. (منتهی الارب).

صیه.

[صَ بَ یَ] (ع ا) دختر. (غیاث اللغات). مؤنث صیه است. (منتهی الارب). دخترینه. (مهدب الاسماء). کودک مادینه. کنیزک. دختر بچه. ج، صبایا.

صَبِيَّةٌ

[صُ بِيَّ يَ] (عِ اصْغَر) تَصْغِيرُ صَبِيَّةٌ اسْت. (مَنْتَهَى الْاَرَب) (اَقْرَبُ الْمَوَارِد).

صَت.

[صَت ت] (عِ مَص) بَهْمُ وَاكُوفْتَن. (تَاجُ الْمَصَادِرُ بِيَهْقِي). رَانْدَنُ بَه قَهْرٍ يَآ بَدَسْتِ زَدَنٍ وَاكُوفْتَن ||. سَخْتُ بَانِكْ كَرْدَن ||. تَهْمَتُ كَرْدَنُ كَسِي رَا بَدَاهِيَّةٌ يَآ بَسَخْنُ (|| اِ) گِرُوهُ مَرْدَمِ. وَا مِنْهُ الْحَدِيثُ: قَامُوا صَتِيْنَ؛ اِي جَمَاعَتِيْنَ، وَا يَرُوْى صَتِيْنَ ||. بَانِكْ سَخْت. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَت.

[صِت ت] (عِ ص، اِ) ضِدٌّ وَا نَاهِمْتَا ||. گِرُوهُ مَرْدَمِ. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَنَات.

[صِ] (عِ مَص) مَنَازَعَتٌ وَا خِصْمُوتٌ كَرْدَن. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَنَام.

[صُ] (عِ ص) هَامَةٌ صَنَامٌ؛ سِرٌّ سَطْبَرٌ وَا فَرْبَهُ. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَتَاء.

[صَتَاءُ] (عِ مَص) قَصْدٌ كَرْدَنُ كَسِي رَا. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَت.

[صَت ت] (عِ اِ) صَدَدٌ. قَصْدٌ. هُوَ بَصْتَةٌ؛ اَوْ دَرِ پِي وِي اسْت. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَتَع.

[صَ] (عِ مَص) بَرِ زَمِيْنِ زَدَنُ كَسِي رَا. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَتَع.

[صَت ت] (عِ اِ) گِرَدَش ||. سَخْتِي تَارِ سِرِّ شْتَرْمَرِغِ ||. نَرْمِي وَا لَطَافَتِ سِرِّ شْتَرْمَرِغِ ||. جَوَانِ تَوَانَا ||. گُوْرخَرِ. (مَنْتَهَى الْاَرَب).

صَتَم.

[صَ] (عِ ص) سَخْتٌ. (مَهْذَبُ الْاَسْمَاءِ). دَرِشْتِ سَخْتٌ. يَقَالُ: رَجُلٌ صَتَمٌ وَا عِبْدٌ صَتَمٌ وَا جَمَلٌ صَتَمٌ وَا حَجْرٌ صَتَمٌ وَا غَيْرُ ذَلِكَ. ج،

صُتم. (منتهی الارب ||). کمال چیزی و تمامی آن. يقال: الفُ صتم، بالتسکین؛ او هو الاكثر یعنی هزار تام. و اموال صتم، بالضم؛ ای کامل. (منتهی الارب). يقال: عبد صتم. و الف صتم؛ هزاری تمام. (مهذب الاسماء ||). ا) مرد بالغ بنهایت سن کهولت رسیده. (منتهی الارب ||). حروف صتم؛ عبارت است از همهء حروف غیر از این شش حرف «ب رف ل م ن». (ناظم الاطباء).

صتمه.

[صَمَّ] (ع ص) سخت از سنگ و ناقه و مانند آن. (منتهی الارب).

صتو.

[صَتُوْ] (ع مص) جَهان جَهان رفتن. (منتهی الارب).

صته.

[صُتَّ] (ع ص، ا) ضد. (منتهی الارب) (قطر المحيط).

صته.

[صَتَّه] (ع مص) خوار گردانیدن و رام ساختن. (منتهی الارب).

صتیت.

[صَّ] (ع ا) بانگ و فریاد و غوغا. (منتهی الارب ||). گروه مردم. (منتهی الارب). گروه. (مهذب الاسماء).

صتیمه.

[صَمَّ] (ع ص، ا) سنگ سخت. (منتهی الارب).

صتیہ.

[صُتَّ تِی] (ع ا) چادر و جامهء یمنی. (منتهی الارب). الملحفة او ثوب یمنی. (قطر المحيط).

صج.

[صَجَّ] (ع مص) آهن را بر آهن کوفتن بدان مرتبه که آواز برآید. (منتهی الارب).

صجاج.

[صُجُّ] (ع ا) آواز کوفتگی آهن بر آهن. (منتهی الارب).

صح.

[صَ / صِيحَ ح] (ع ا) علامتی است نمودن صحت را، شاید مخفف صِيح و یا صحیح: در میان صالحان یک اصلحی است بر سر توییعی از سلطان صحنی است. مولوی. صح بفتح صاد و حاء مشدد که بمعنی امضاء و تصدیق استعمال میشود چنانکه گویند: «فلانکس بمعامله مزبور صح گذاشت». فعل ماضی یصح است و از صح ذلک و امثال آن مخفف شده است. خاقانی گوید: توییعی خاقان از برش از صِيح ذلک زیورش گوئی ز جود شه برش گنجی است پیدا ریخته. و اینکه اغلب آن را بشکل صِيحَه بر وزن عده مینویسند درست نیست. (نشریه دانشکده ادبیات تبریز شماره ۶ - ۷ ص ۴۵ از خیام پور) و در ذیل همین صفحه از محیط المحيط آرد: صحح المريض تصحیحاً؛ ازال مرضه. و الکتاب؛ ازال سقطه و کتب علیه. و صح؛ و هی کلمه یستعملها الکتاب فی آخر مایکتبونه لتصحیحه. و رجوع به ذیل کلمه ص در این لغت نامه شود.

صح.

[صِيح ح] (ع اص) تندرستی از بیماری، خلاف سقم ||. بهی و برائت از هر عیب. (منتهی الارب ||). (ص) درست و تندرست. (غیاث اللغات از لطایف).

صحا.

[صَ] (اخ) یکی از محاضر سلمی و آن یکی از دو کوه است در طی و در آن آبها و نخل است. (معجم البلدان).

صحائف.

[صَ] (ع ص، ا) ج صحیح. (منتهی الارب).

صحائف.

[صَ] (ع ا) ج صحیفه. (منتهی الارب) (دهار): یا قلم را زهره باشد که بسر برنویسد بر صحائف ز آن خبر. (مثنوی ||). نامه ای که در آن نیکبها و بدبها نویسند: یا خجلی و صحائفی قد سودت و صحائف الابرار فی اشراق. (از اقرب الموارد).

صحاب.

[صَ] (ع ا) ج صاحب. (غیاث اللغات). و جمع آن در فارسی «صحابان» است: نبی آفتاب و صحابان چو ماه بهم بستنی (۱) یکدگر راست راه فردوسی. (۱) - ن ل: نسبتی.

صحابه.

[صَب] (ع مص) یار شدن و یاری کردن و بکسر اول خطاست [بمعنی مصدری]. (غیاث اللغات ||). یاری نمودن. آمیزش کردن. و مؤلف منتهی الارب گوید: به کسر نیز آمده است. صحبت کردن. (تاج المصادر بیهقی). همراهی. مصاحبت: مکتوب به صحابت چاپار واصل شد. (مکتوبات متداوله).

صحابه.

[ص / صِب] [ع / ج صاحب. (منتهی الارب) (قطر المحيط).

صحابه.

[صِب] (اخ) یاران پیغمبر (ص). کسانی که درک حضور پیغمبر اسلام را کرده اند. و در نفایس الفنون آمد: صحابه به اعتبار سبقت اسلام و هجرت و وفور علم و فضیلت و کثرت ملازمت و روایت، و حضور در مقامات فاضله دوازده طبقه اند. و مشهور چنان است که عدد ایشان سی هزار بود. اما ابو زراعۀ رازی که از اکابر تابعین است گوید که چون پیغمبر (ص) در گذشت عدد اصحاب وی که از او حدیث کرده اند یکصد و چهارده هزار تن بودند... و علما را خلاف است که صحابی کیست. محمد بن اسماعیل بخاری در صحاح آمد: هر که رسول را دیده باشد بشرط اسلام او را صحابی خوانند، هر چند از او روایت نکرده باشد. و اکثر اهل حدیث و اهل اصول را رأی چنین است، و گروهی گویند صحابی کسی است که او را با رسول (ص) مدتی صحبت روایتی باشد. و سعید بن مسیب گفت آن است که یکسال یا زیاد با پیغمبر (ص) صحبت داشته و در غزوه ای یا زیاد با او بوده و نخست کسی که بدو ایمان آورد نزد بعضی، علی علیه السلام بود. و بعضی گویند زید بود و بیشتر بر آنند که ابوبکر بود و تعلیمی گفت به اجماع امت، اول و آخر کسی (؟) که به او ایمان آورده خدیجه بود و گروهی گفتند از کودکان علی علیه السلام بود و از زنان خدیجه و از کهول ابوبکر و از موالی زید و از عیید بلال، و آخر کس در مرگ، ابوالطفیل عامر بن وابله (صحیح: واثله) بود که در مکه به سال صد از هجرت در گذشت و انس بن مالک در نود و سه از هجرت در بصره بمرد و از میان اصحاب ابی هریره و ابن عباس و جابر و ابن عمر و انس و عایشه روایت بیشتر داشتند و ابن عباس فتاوی بیشتر داشت و بعضی گفتند ابن مسعود و زید بن ثابت و ابن عباس. و صحابی که اسامی ایشان عبدالله است ۱۲۰ تن اند... و در عدالت آنان خلاف است. اکثر علماء بر آنند که اصل عدالت اصحاب است لقله (ص): خیر الناس قومی. و بعضی گویند همه بعدالت موصوف بودند تا بوقت ظهور فتنه که در آخر عهد عثمان بود، و هر چه پیش از آن نقل کرده باشند بی تعدیل مقبولست. و مذهب معتزله آن است که همه عدلند، الا- آنان که با علی «ع» مقابله کردند. و گروهی گفتند روایت ایشان وقتی مقبول بودی که بعضی در بعضی طعن نکردی، لیکن هر یکی از ایشان در دیگری طعن زد - چنانکه ابوهریره روایت کرد که: المرأة والکلب و الحمار یقطعون الصلوة. عایشه در غضب شد و گفت: لا تخنن اباهریره، صلی النبی صلی الله علیه و انا بینة و بین القبلة فی سریر واحد. و اگر صحابه همه بعدالت موصوف بودندی چون عمر ایشان را بولایت میفرستاد، نصیحت نکردی که از پیغمبر (ص) بسیار روایت مکنید. و نقل است که بیشتر صحابه چون روایت کردند، علی (ع) ایشان را سوگند دادی. و نزد اکثر اهل حدیث تابعی کسی است که صحابه را دیده باشد و گروهی گفتند کسی است که او را با صحابی صحبت است و از او حدیثی یا اثری نقل کرده باشد. و نزد بعضی تابعین پانزده طبقه اند: طبقه اعلی و آنان کسانی هستند که عشره مبشره را دریافتند چون قیس بن ابی حازم، و ابن مسیب. و بعضی گفتند ابن مسیب در خلافت عمر متولد شد و ابوبکر را درک نکرد، و بعضی گویند او از عشره بجز از سعد روایت نکرد و بعد از این طبقه آنان که ده تن از اولاد صحابه را که در عهد پیغمبر (ص) متولد شده اند دریافتند چون محمد بن ابی بکر، و عبدالله بن ابی طلحة. و ابی امامه اسعد بن سهل، ابن احنف و ابوادریس خولانی، و آنانکه زمان جاهلیت و زمان نبوت را دریافتند و پیغمبر را ندیده باشند مخضرمون خوانند، لانهم خضرموا ای قطعوا و حرموا عما ادرکه غیرهم، و مسلم آورده است که ایشان هشت نفر بودند، اما بیشترند، چه ابو مسلم خولانی، و احنف، و عبدالله بن ثوب از مخضرمون اند، و او به شمار نیآورده و از اکابر تابعین فقهاء سبعة همچو ابن مسیب، و قسم بن محمد، و عروه بن الزبیر، و خارجه بن زید، و سلیمان بن یسار و عبدالله بن عتبة بن مسعود، و ابوسلمه. و بعضی گفتند سالم بن عبدالله. و پیش بعضی ابوبکر بن عبدالرحمن بن الحارث بن هشام. و احمد حنبل گفت: افضل التابعین ابن المسیب. فقیل له: فعلقمه و الاسود؟ فقال: هو و هما. و هم از او نقل است که گفت: لا اعلم فیهم مثل ابی عثمان الهدی. و هم از او نقل است که افضل آنان قیس است، و ابو عثمان

و علقمه و معروف و ابوعبدالله عثمان حنیف گفت نزد اهل مدینه افضل تابعین ابن مسیب است و نزد اهل کوفه اویس و نزد مردم بصره حسن بصری. (از نفایس الفنون قسم اول ص ۱۰۷: و روضه مقدس پیغمبر (ص) با بسیار صحابه بمدینه است. (حدود العالم). رسول کو و مهاجر کجا و کو انصار؟ کجا صحابه اخیار و تابع اخیر؟ ناصر خسرو. بهر این معنی صحابه از رسول ملتمس بودند مگر نفس غول. مولوی.

صحابی.

[صَبَی ی] [ع ص نسبی، ا] منسوب به صحابه. (قطر المحيط). آنکه درک صحبت رسول (ص) کرده است. در تعریفات گوید: الصحابی هو فی العرف من رأى النبى صلى الله عليه وسلم وطالت صحبته معه و ان لم يرو عنه و قيل و ان لم تطل. (تعریفات میر سید شریف جرجانی). رجوع به کشف اصطلاحات الفنون ذیل کلمه صحابی و رجوع به صحابه در همین لغت نامه شود.

صحابیات.

[صَبَی یا] [ع ص نسبی، ا] صحابه، و آنان زنانی هستند که درک صحبت رسول (ص) کرده اند.

صحابیه.

[صَبَی ی] [ع ص نسبی، ا] تأنیث صحابی. زنی که درک صحبت رسول (ص) کرده است. ج، صحابیات.

صحاح.

[ص] [ع اص] تندرستی. (غیاث اللغات ||). (ص) تن درست و درست. (منتهی الارب) (غیاث اللغات): نفرستد بمن سقیم و صحاح درد ندهد صحاح بفرستد. خاقانی ||. درست. (مهدب الاسماء) (دهار). پاک از عیب. (غیاث اللغات): فیها ثلثمائة دینار امامیه صحاح. (معجم الادباء چ مارگلیو ج ۲ ص ۵۶ ||). طریق صحاح؛ راه سخت. (منتهی الارب ||). صحاح الادیم؛ پوست نابریده. (منتهی الارب). فلان صحیح الادیم؛ ای غیر مقطوع علیه. (قطر المحيط).

صحاح.

[ص] [ع ص، ا] صحیح. (اقرب الموارد): همه خواندند بر تو چیز نماند یاد ناکرده از صحاح و کسور. ناصر خسرو ||. صحاح. (منتهی الارب).

صحاح.

[ص] [اخ] صحاح اللغة. نام کتاب لغتی است تألیف اسماعیل بن حماد جوهری. رجوع به اسماعیل... شود: در دارالکتب چو باز کند نسختی از صحاح بفرستد. خاقانی.

صحاح.

[ص] [اخ] صحاح سته. نام شش کتاب حدیث اهل سنت و جماعت که فقها و اصحاب حدیث بر آن اعتماد دارند و ارکان اساسی

علم حدیث است و آن شش عبارت است از: الجامع الصحیح تألیف محمد بن اسماعیل بخاری (متوفی ۲۵۶ ه. ق.) صحیح تألیف ابوالحسن مسلم بن حجاج نیشابوری (متوفی ۲۶۱)، سنن تألیف ابن ماجه (متوفی ۲۷۳)، جامع تألیف ترمذی (متوفی ۲۷۹) سنن ابی داود (متوفی ۲۷۵)، و سنن تألیف نسائی (متوفی ۳۰۳). (از تاریخ ادبیات ایران تألیف دکتر صفا ۶۷-۶۸): و ائمهء متقدم تتبع بسیار کرده اند و بعضی [احادیث نبوی] را بازگزیده و آن را صحاح میخوانند. (رشیدی).

صحاح سته.

[ص ح س ت] (اخ) رجوع به صحاح شود.

صحار.

[ص] (ع ص) آشکارا (||. مص) آشکارا کردن کاری را. (منتهی الارب).

صحار.

[ص] (ع ا) اسمی است مشتق از صحر. يقال هؤلاء صحار؛ یعنی بنوالصحراء. و آنان از بنی قضاة اند که در بیابان نجد جای گرفتند. زهیر بن جناب گوید: ستمنعها فوارس من بلی و تمنعها الفوارس من صیحار. (معجم البلدان ||). عرق اسبان یا تب آنها. (منتهی الارب).

صحار.

[ص] (اخ) دهی است به یمن که در آن جامه ها سازند. (امتاع الاسماع ص ۲۷۵).

صحار.

[ص] (اخ) قصبهء عمان است از جانب جبل و آن شهری است بزرگ و خوش هوا و پرمیوه و بنای آن با آجر و ساج است و در آن ناحیت چنان شهری نیست و گفته اند نسبت آن به صحاربن ارم بن سام بن نوح علیه السلام است و بشاری گوید صحار قصبهء عمان است که بر دریای چین شهری بزرگ تر از آن نیست. شهری است معمور و پرجمعیت و زیبا و چاه های گوارا و هوا و آبهای خوش دارد و مناره ای بلند و زیبا در آخر بازارهای آن باشد، و صحار دهلیز چین و خزانهء مشرق و عراق است... و مسلمانان به سال ۱۲ ه. ق. در خلافت ابوبکر آن را به صلح گرفتند. (معجم البلدان). و رجوع به اخبار الصین و الهند ص ۷ شود.

صحار.

[ص] (اخ) مردی از عبدالقیس است. (منتهی الارب).

صحار.

[ص] (اخ) نام فرزند ارم بن سام بن نوح است. (مجمل التواریخ و القصص).

صحار.

[ص^۱] (اخ) ابن عیاش عبدی. یکی از نسابین و خطبای عصر معاویه و از خوارج است. وی درک خدمت رسول (ص) کرد و از او دو یا سه حدیث روایت کند. از اوست: کتاب الامثال. (ابن الندیم). زرکلی در الاعلام آرد: صحاربن عیاش (یا عباس) بن شراحیل بن منقذ عبدی، از بنی عبدالقیس، وی خطیبی نیک گویند و عثمانی بود و او را صحبتی است و اخباری نیکو دارد. معاویه وی را پرسید بلاغت چیست؟ گفت: ایجاز است. پرسید ایجاز چیست؟ گفت: ان لاتبطی ء و لاتخطی ء. و او را با دغفل نسابه محاورت است. وی در فتح مصر حاضر بود و چون عثمان کشته شد بخونخواهی او برخاست و تا گاه مرگ به بصره اقامت جست و به سال ۴۰ هـ ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۸). بهار از طبری آرد: که چون حکم بن عمرو تغلبی خمس غنائم مکران را بهمراهی صحار عبدی نزد عمر فرستاد، عمر وی را از مکران پرسید. صحار گفت: ارض سهلها جبل و ماؤها وشل و تمرها دقل و عدوها بطل و خیرها قلیل و شرها طویل و الکثیر بها قلیل و القلیل بها ضایع و ماورائها شر منها. (سبک شناسی ج ۱ ص ۲۷۵ از طبری چ قاهره ج ۵ ص ۷). و رجوع به عیون الاخبار ج ۲ ص ۱۷۲ و عقدالفرید چ محمد سعید العریان ج ۲ ص ۱۱۳ و ج ۴ ص ۱۱۳ و تاریخ گزیده چ لندن ج ۱ ص ۲۳۱ شود.

صحار عبدی.

[ص^۱ رُلْ عَ] (اخ) رجوع به صحاربن عیاش عبدی شود.

صحار الیمانی.

[ص^۱ رُلْ یَ] (اخ) رجوع به صحاربن عیاش عبدی شود.

صحار عبدی.

[ص^۱ رِ عَ] (اخ) رجوع به صحاربن عیاش عبدی شود.

صحاری.

[ص^۱ / ص^۱ رَا] (ع^۱) ج صحراء. (منتهی الارب) (غیاث اللغات): تو نیز تجربت کن تا دستبرد بینی تا بردوم بشعرت چون باد بر صحاری. منوچهری.

صحاری.

[] (اخ) ابن شیب بن یزید. ابن اثیر در وقایع سال ۱۱۹ هـ ق. گوید: در این سال صحاری در ناحیت جبل خروج کرد و نزد خالد (بن عبدالله قسری) شد و از او در باب فریضه پرسش کرد. خالد گفت پسر شیب را با فریضه چه کار است؟ پس صحاری برفت و خالد پشیمان شد و از فتنه او بترسید و کس بطلب وی فرستاد. لیکن صحاری بازنگشت و به جبل شد و بدانجا جمعی از بنی تیم اللات بن ثعلبه بودند. صحاری ماجرا بدیشان بگفت و آنان او را گفتند از پسر نصرانیه چه امید میداری؟ بهتر بود که با شمشیر بر سر او شوی و او را بکشی. صحاری گفت بخدا من فریضه را طالب نبودم و همی خواستم نزد او روم تا مرا انکار نکند، سپس وی را بخون فلان... که صبراً بدست او بقتل رسید بکشم و آنان را بخروج خواند و سی کس پیرو او شدند و خیر وی بخالد رسید، و او سپاهیان در پی صحاری فرستاد و در ناحیت مناذر با او روبرو شدند و صحاری جنگی سخت کرد و خود و یاران او کشته شدند.

(کامل ابن اثیر چ مطبعه ازهریه ج ۵ ص ۱۰۰).

صحاصح.

[صَص] (ع ص، ا) ج صحصح. و منه: ترهات صحاصح؛ ای باطل. و اضافت آن نیکوتر است. (منتهی الارب). بسابس. لاطائلات. اباطیل.

صحاف.

[ص] (ع ا) فراهم آمدن‌گاه کوچک، آب را. (از منتهی الارب). جای جمع شدن آب. (غیاث اللغات ||). ج صحیفه: از صحاف مثنوی این پنجم است در بروج چرخ جان چون انجم است. (مثنوی). این جمع در منتهی الارب و اقرب الموارد و تاج العروس و دزی دیده نشد ولی در فرهنگ ناظم الاطباء آمده است.

صحاف.

[ص] (ع ا) ج صحفه. (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی).

صحاف.

[صیح حا] (ع ص، ا) مصحف فروش. (ربنجی) (معجم البلدان ||). آنکه کتاب را بخیه زند و جلد کند. جلدساز کتاب. ترتیب دهنده صحف ||. فروشنده صحف ||. کسی که در خواندن صحیفه خطا کند. (اقرب الموارد).

صحافه.

[ص ف] (ع امص) روزنامه نگاری (در لغت رائج امروز). (المنجد): عالم الصحافه؛ جامعه نویسندهگان جرائد. (المنجد).

صحافی.

[صیح حا] (حامص) عمل صحاف. صحافی کردن. رجوع به صحاف و صحافی کردن شود.

صحافی کردن.

[صیح حا ک د] (مص مرکب) صحافی. انجام دادن عمل صحافی. رجوع به صحاف و صحافی شود.

صحاك.

[ص] (اخ) دهی از دهستان شاه ولی بخش مرکزی شهرستان شوشتر مرکز دهستان کنار شمال باختری رود دز. ۳۶۰ هزارگزی جنوب باختری شوشتر، ۳۳ هزارگزی جنوب باختری اتومبیل رو دزفول به شوشتر. دشت، گرمسیر، سکنه آن ۳۰۰ تن. آب آنجا از کارون. محصول آنجا غلات و شغل اهالی زراعت. راه در تابستان اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صحایج.

[ص ی] [ع ا] رجوع به صحائف شود.

صحایف.

[ص ی] [ع ا] صحائف. ج صحیفه. رجوع به صحائف شود.

صحاب.

[ص ا] [ع ا] ج صاحب. (منتهی الارب). اسم جمع صاحب. (غیاث اللغات (||). مص) باز کردن پوست مذبوح را و پاکیزه ساختن. (منتهی الارب).

صحاب.

[ص ا] (اخ) ابن سعد. پدر قبیله ای است و از آن قبیله است اشعث صحبی شاعر. (منتهی الارب).

صحابان.

[ص ا] [ع ا] ج صاحب. (منتهی الارب).

صحبت.

[ص ب] [ع ا] مص) دوستی. خلطه. آمیزش. رفاقت. نشست و برخاست. همنشینی. مجالست: ستد و داد مکن هرگز جز دستادست که پسدادست خلاف آرد و صحبت ببرد. ابوشکور. و مرا با این خواجه صحبت در بقیت سنهء احدی و عشرین و اربعمائه افتاد... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۰۴). و آنجا او را با خواجه پدرم رحمه الله علیه صحبت و دوستی افتاد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۴۲). و غرض من از آوردن نام این مردمان دو چیز است یکی آنکه با این قوم صحبت و ممالحت بوده است. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۴۵). پس دراز کن ای سلطان مسعود... دست خود را و دراز کند به بیعت هر که در صحبت تست. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۱۳). ناز کن با من چندانکه کنی صحبت من تا مگر صحبت دیرینه معادا نشود. منوچهری. مکن با اهل جهل ای یار صحبت که ز آن صحبت رسی هر دم به محنت. ناصر خسرو. بر زن و کودک کسان منگر اگر ت رغبت است صحبت حور. ناصر خسرو. غافل ساهی است از شناختن خویش تا بتوانی مجوی صحبت غافل. ناصر خسرو. صحبت تو نیستم بکار ازیراک صحبت آن را کت او شناخت نشائی. ناصر خسرو. ره راست جوئی فضولی مجوی گرت آرزو صحبت اولیاست. ناصر خسرو. نیکنام از صحبت نیکان شوی همچو از پیغمبر تازی بلال. ناصر خسرو. خوار کند صحبت نادان ترا همچو فرومایه تن خوار خویش. ناصر خسرو. نقل است که مردی مدتی در صحبت ابراهیم بود مفارقت خواست کردن... (تذکره الاولیاء). با مردم نا اهل مبادا صحبت کز مرگ بتر صحبت نا اهل بود. خواجه عبدالله انصاری. همه کار تو باد با عقلا دور بادی ز صحبت جهلا. سنائی. تا توانی مجوی صحبتشان که نه ایشان نه نام و کنیتشان. سنائی. آنکه با یوسف صدیق چنین خواهد کرد هیچ دانی چه کند صحبت او با دگران. سنائی. منشین با بدان که صحبت بد گرچه پاکی تو را پلید کند. سنائی. کسی کش خرد رهنمون است هرگز بگیتی ره و رسم صحبت نورزد که صحبت نفاقی است یا اتفاقی دل مرد دانا ازین هر دو لرزد اگر خود نفاقی است جان را بکاهد و گر اتفاقی بهجران نیرزد. سنائی. بصحبت دوستان و برادران هم مناز. (کلیله و دمنه). و امید من در صحبت و دوستی تو همین بود. (کلیله و دمنه). هر آینه صحبت اشرار موجب

بدگمانی باشد در حق اخیار. (کلیله و دمنه). احمق را از صحبت زیرک ملال افزایش. (کلیله و دمنه). حکما گویند برسه کار اقدام ننماید مگر نادانی. صحبت سلطان... (کلیله و دمنه). ادب صحبت خلق از سر صدق نسخه طاعت رب النعم است. خاقانی. ندارم دل خلق و گر راست خواهی سر صحبت خویشان هم ندارم. خاقانی. ای آنانکه در صحبت من یگانه و از الفت دیگری بری و بیگانه میباشید دامن جمع آورید. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۴۵). از صحبت پادشه پرهیز چون همیشه خشک ز آتش تیز. نظامی. از چو منی سر بهزیمت نبرد صحبت خاکی بغنیمت شمرد. نظامی. خاک بنامعمدی گشت فاش صحبت نامعمدی گو باش. نظامی. سیه گوش را گفتند ترا ملازمت صحبت شیر بچه وجه اختیار افتاد. (گلستان). در این روزها دزدی بصورت درویشان برآمد و خود را در سلک صحبت ما منتظم کرد. (گلستان). از آن تاریخ ترک صحبت گفتیم و طریق عزلت گرفتیم. (گلستان). دو درویش خراسانی ملازم صحبت یکدیگر سفر کردند. (گلستان). گفتا بغزت عظیم و صحبت قدیم که دم برنیارم. (گلستان). که اگر در صحبت بدان تربیت یافتی طبیعت ایشان گرفتی. (گلستان). وقتی از صحبت یاران دمشقم ملالتی پدید آمده بود. (گلستان). اگر صفای وقت عزیزان را از صحبت اغیار کدورتی باشد اختیار باقیست. (گلستان). درویشی بمقامی درآمد که صاحب آن بقعه کریم النفس بود. طایفه اهل فضل و بلاغت در صحبت او هر یک بذله و لطیفه همی گفتند. (گلستان). یکی را از دوستان بر خود خواند تا وحشت تنهایی بدیدار او منصرف کند. شبی چند در صحبت او بود. (گلستان). مردم کاروان را دل به لابه او قوی گشت و به صحبتش شادمانی کردند. (گلستان). از صحبت دوستی برنجم کاخلاق بدم حسن نماید. سعدی. از دنیی و آخرت گزیر است وز صحبت دوست ناگزیرم. سعدی. هر که با من بد است و با تو نکو دل منه بر وفای صحبت او. سعدی. دوست بدنیی و آخرت نتوان داد صحبت یوسف به از درهم معدود. سعدی. یکی چنانکه تو در صحبت تو بایستی ولی چنانکه توئی در جهان کجا باشد؟ سعدی. عاقبت بر کند دل از صحبت وز برای گل آتش افروزد. سلمان ساوجی. شب صحبت غنیمت دان و داد خوشدلی بستان که مهتابی دل افروز است و طرف لاله زاری خوش. حافظ. خوش بودی از بخواب بدیدی دیار خویش تا یاد صحبتش سوی ما رهبر آمدی. حافظ. بیا که وقت شناسان دو کون بفروشند بیک پیاله می صاف و صحبت صنمی. حافظ. گل عزیز است غنیمت شمردش صحبت که بیباغ آمد از این راه و از آن خواهد شد. حافظ. دولت صحبت آن شمع سعادت پرتو باز پرسید خدا را که به پروانه کیست. حافظ. پیر پیمانہ کش ما که روانش خوش باد گفت پرهیز کن از صحبت پیمان شکنان. حافظ. مرد صحبت نیستی از دیده ها مستور باش از بلادوری طمع داری ز مردم دور باش. صائب. - هم صحبت؛ همنشین. مجالس: از این دیو مردم که دام و دند نهدان شو که همصحبان بدنند. نظامی. بهم صحبتان گفت کاین باغ نغز که منظور چشم است و ریحان مغز. نظامی ||. مواقع. هم خوابی. هم بستری. مصاحبت. جماع: باز رز را گفت ای دختر بی دولت این شکم چیست چو پشت و شکم خربت با که کردستی این صحبت و این عشرت بر تن خویش نبوده است ترا حمیت. منوچهری. قاضی گفت ای زن از چه شکایت میکنی، شوهر نانت نمی دهد یا برگ خانه ات نمی کند یا آنچه شرط صحبت است بجا نمی آرد؟ (ترجمه خطی سوره یوسف کتابخانه ملی رشت). رتقاء زنی را گویند که بر رحم او غشائی رسته باشد چنانکه مرد بدان سبب با وی صحبت نتواند کرد. (ذخیره خوارزمشاهی). عراف یمامه در کوفه آمد زنی پیش او شد و گفت چه می بینی؟ گفت پسر خویش را می بینم که با خواهر صحبت می کند. عراف گفت حال چنان است که می بینی بنگریدند چنان بود و این حدیث فاش گشت پسر را سیاست کردند. (یواقیت العلوم ||). پرداختن به: صحبت دنیا بسوی عاقل و هشیار صحبت دیوار پر ز نقش و نگار است. ناصر خسرو. صحبت گیتی که تمنا کند؟ با که وفا کرد که با ما کند؟ نظامی. صحبت این خاک تو را خوار کرد خاک چنین تعیبه بسیار کرد. نظامی ||. همراهی. ملازمت: و در صحبت او پنجاه صره و در هر صره ده هزار دینار حمل فرمود. (کلیله و دمنه). در صحبت من خرگوشی فرستاده بودند. (کلیله و دمنه). گفت [دزد] [میخواهم تا در صحبت تو باشم (کلیله و دمنه ||)]. مجاورت: برنگ خویش کنندت بدان نبینی آن که زر بصحبت سیماب سیمگونه شود. خاقانی ||. در تداول فارسی زبانان، گفتگو. سخن گفتن. و با فعل کردن و ندرتاً با داشتن صرف شود ||. عشق.

محبت: راست چون سوسن و گل از اثر صحبت پاک بر زبان بود مرا آنچه ترا در دل بود. حافظ.

صحبت.

[صُ بَ] (اِخ) رجوع به صحبت لاری شود.

صحبت آباد.

[صُ بَ] (اِخ) دهی از دهستان میریگ بخش دلفان شهرستان خرم آباد ۶۰ هزارگزی شمال باختری نورآباد، ۳۰ هزارگزی باختر اتومبیل رو خرم آباد بکرمانشاه. جلگه، سردسیر، مالاریائی، سکنه ۲۴۰ تن. آب از چشمه‌ها و محصول آن غلات، لبنیات، پشم. شغل اهالی زراعت و گل‌داری. صنایع دستی زنان سیاه چادر بافی. راه مالرو. ساکنین از طایفه موسیوندند، و زمستان بقشلاق میروند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صحبت آموخته.

[صُ بَ تَ / تِ] (ن مف مرکب) مؤدب. باتریت. آنکه راه و رسم معاشرت و سخن گوئی داند: جهاندیده و دانش اندوخته سفر کرده و صحبت آموخته. سعدی.

صحبت پاشیده.

[صُ بَ تَ دَ / دِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صحبت تمام شده. محفل از هم گسیخته: گوشه گیری با حضور دل عجایب دولتی است دانهء دام هما کن صحبت پاشیده را. محسن تأثیر.

صحبت جوی.

[صُ بَ] (نف مرکب) عاشق. محبوب: شه بدو بخشید آن مهروی را جفت کرد آن هر دو صحبت جوی را. مولوی.

صحبت داشتن.

[صُ بَ تَ] (مص مرکب) مجالس بودن. هم نشین بودن: با بدان صحبت مدار و بصحبت نیکان نیز قناعت مکن. (ابوسعید ابوالخیر). امیر بغداد که با امیر ماضی صحبت داشت و مکاتبت و مراسلت نمود از امیر ازین حدیث بیازرد. (تاریخ بیهقی ص ۴۳۸). جز که با درخورد خود صحبت ندارند از بنه بر همین قانون که در عالم همی ارکان کنند. ناصر خسرو. خردمند با اهل دنیا برغبث نه صحبت نه کار و نه یاوار دارد. ناصر خسرو. نقلست که هر که با او صحبت خواستی داشت شرط کردی، گفتمی اول من خدمت کنم. (تذکره الاولیاء). من و دوستی چون دو مغز در پوستی صحبت داشتیم ناگاه اتفاق غیبت افتاد. (گلستان). صبر چون پروانه باید کردنت در داغ عشق ای که صحبت با کسی داری نه در مقدار خویش. سعدی. اگر کنج خلوت گزیند کسی که پروای صحبت ندارد بسی. سعدی. نیکنامی خواهی ای دل با بدان صحبت مدار خودپسندی جان من برهان نادانی بود. حافظ.

صحبت شدن.

[صُبَّ شُدْ] (مص مرکب) در تداول امروز گفتگو کردن. مذاکره کردن.

صحبت کردن.

[صُبَّ كَدْ] (مص مرکب) همنشینی کردن. معاشرت کردن. رفاقت کردن. مجالست کردن: اگر با میر صحبت کرد میرانند میرش را و گر با خان برادر شد خیانت دید از خاننش. ناصر خسرو. هیچ مکن صحبت با خوی بد خوی بد ایرا عدوی ریمنست. ناصر خسرو. و گر با سرشبان خلق صحبت کرد خواهی تو کناره کرد بایدت ای پسر زین بی کناره رم. ناصر خسرو ||. مباشرت با زنان. واقعه. نزدیکی کردن با زن. در آمیختن با زن ||. در تداول امروز، سخن گفتن.

صحبت لاری.

[صُبَّتْ] (اخ) نام وی ملا محمدباقر متخلص به صحبت و از مردم بیرم لار از توابع فارس است. در بدایت حال در مدرسه قریه رونیز بتحصول پرداخت سپس بشیراز شد و به فراگرفتن علوم مشغول شد. معاصر وی صاحب تذکره دلگشا او را سخت ستوده و گوید صحبت را جودتی در ذهن و قوتی در حافظه بود لاجرم بر اقران خود برتری یافت و بمرتبه عالی نائل آمد. سپس به لار بازگشت و به امامت جماعت و تألیف رسایل پرداخت. وی از تاریخ گذشتگان مطلع و در حلّ مسائل مشکله توانا و بر لغات عربی و پارسی واقف و در فنون ادب مهارت داشت. و هم او نویسد که مولانا زمانی بشیراز آمد و در مجلسی وی را تکلیف قلیان کردند از کشیدن امتناع کرد. سبب پرسیدم گفت که پندارم در شرع حرام باشد چه از خبائث است و خبائث به نص قرآن حرامست پرسیدم خبائث چیست گفت آنچه طباع از آن نفرت دارد گفتم سبحان الله پس حال ماهی آبه لار چون است که تمامی آن دیار آن را از مائده های بهشت دانند و در نهایت ذوق و شوق خوردند و خوراندند. مولانا خجل گشت و مجلسیان بخندیدند و مولانا همانجا بشرب قلیان بازگشت. و گوید اشعار او قرب هشت هزار است. (مقدمه دیوان صحبت چ ۳ سال ۱۳۳۳). شیخ علی اکبر نهایندی در جنّه العالیه از شمس التواریخ آرد که وی بجمعه و جماعت میپرداخت و در پایان عمر ناینجا گشت و به سال ۱۲۵۱ ه. ق. درگذشت. دیوان او از سی هزار بیت متجاوز است و از آن جمله است قصیده: لمعات وجهک اشرفت و شعاع طلعتک اعتلی. (از مقدمه دیوان صحبت چ ۳). و نیز در مقدمه دیوان وی (چ ۳) آمده است: ملا- محمدباقر بن محمدعلی بن عبدالصمد بن شاه منصور المتخلص به صحبت لاری. تاریخ تولد آن مرحوم آنچه در این مدت سعی و مجاهدت شد بدست نیامد بطوری که از افواه هم شنیده شد و ظن قوی هم چنین است، مرحوم صحبت هشتاد و نه سال زندگانی کرد و اگر تاریخ وفات او بقول صاحب فارسنامه و شمس التواریخ ۱۲۵۱ ه. ق. بدانیم تولد وی سال ۱۱۶۲ و مصادف با آغاز سلطنت کریمخان زند است. صحبت در سن بیست سالگی علاوه بر تسلط در ادبیات فارسی و عربی و شعر و شاعری و غالب علوم بدرجه اجتهاد رسیده است چنانکه از دیوان وی (چ ۳ ص ۲۰۳ به بعد) تبصره وی در فقه و اصول و فنون ادب مشهود است. صحبت با مرحوم حاجی اکبر نواب شیرازی صاحب تذکره دلگشا دوستی و الفتی تام داشته و مورد لطف فتحعلی شاه و حسینعلی میرزا حاکم فارس و پیشکار او زکی خان و نصیرخان حاکم لار بوده و در چند جای کتاب آنان را ستوده است. (از مقدمه دیوان صحبت). و از اشعار اوست، از قصیده ای که در آن قصیده خاقانی که با مطلع «عید است و پیش از صبحدم مژده بخمار آمده» را تتبع کرده است: هی هی گلست کاین چنین سرخوش بیازار آمده یا سرخ رو ترکی ز چین با فر فرخار آمده گل بسته از هر سو رده، گلزار چون آتشکده گلبنگ نار مؤصده، بر گنبد نار آمده فصل بهاران شد هلا، ای عندلیب مبتلی اینک عروست بر ملا، خندان بگلزار آمده با آنک گل از شست او، بدریده لب بگشوده رو این مرغک بیهوده گو با ناله زار آمده بلبل منال ای بی ادب، وز جور گل بر بند لب بر گوی نرگس را سبب، چبود که بیمار آمده سرو است گل در بوستان، وقت ملست ای دوستان پیلیم وز هندوستان، شکر بخروار آمده. این قصیده در هشتاد و دو بیت و در مدح

امیرالمؤمنین علی (ع) است. و نیز او راست: لمعات وجهک اشرفت و شعاع طلعتک اعتلی زچه رو الست بر بکم نرنی بزنی که بلی بلی بجواب طبل الست او ز ولاچو کوس بلی زدم همه خیمه زد بدر دلم، سپه غم و حشم بلا پی خوان دعوت عشق او همه شب ز خیل کروبیان رسد این صغیر مهیمنی که گروه غم زده الصلا من و مهر آن مه خوبرو، که چو زد صلائی بلا بر او بنشاط و قهقهه شد فرو، که انا الشهید بکربلا چو خوش آنکه آتش غیرتی ز نیم بقلعهه طور دل فدککنه و سکنه متدکد کاً مترلزلا.

صحبتی.

[صُ بَ] (ص نسب) هم صحبت. همنشین: عمریست که ما صحبتی غم شده ایم سرمایه رشک اهل عالم شده ایم باقر! من و غم جدا نگردیم ز هم افیونی آشنائی هم شده ایم. باقرکاشی (از آندراج).

صحبت یساول.

[صُ بَ ی و] (ا مرکب) شخصی باشد که عصای نقره و طلا- یا چماق و عصا بدست در محفل ایستاده مییابد و این نسبت سایر اهتمامیان معتبرتر و سردار آن را میرتوزک گویند: در مجلسی که یار تو صحبت یساول است مهر منیر بوتهه تیر تغافل است. میرزا زکی ندیم. شاهان هند را میرتوزک سه قسم می باشند: اول و دوم و سوم و هر کدام بجای خود امیر است امارتبهه اولین بالاتر و صحبت یساول تابع آن و روز دیوان عام صاحب نسق و میر اهتمام همین میر توزک اول مییابد. (بهار عجم) (آندراج) (فرهنگ نظام).

صحبه.

[صُ بَ] (ع ا) ج صاحب. رجوع به صاحب شود.

صحبه.

[اخ] شهری است از شام بر کران دریای روم و اندر وی مسلمانان اند و شهرهائی اند با نعمت بسیار و کشت و برز بسیار و خواسته های بسیار. (حدود العالم ص ۹۹ چ تهرانی).

صحت.

[صِح ح] (ع مص، امص) تن درست شدن. (مصادر زوزنی). هیئۀ یکنون بها بدن الانسان فی مزاجه و ترکیبه بحیث یصدر عنه الافعال سلیمه. (بحرالجمهر). مقابل سقم و بیماری. سداد. تندرستی. سلامت. درستی. بشدن بیماری. برخاستن از بیماری. بی عیبی. بی آهویی: سلامت دان که در کم گفتن تست چو صحت کان هم از کم خفتن تست. ناصر خسرو. و هر کجا بیماری یافتم که در وی امید صحت بود معالجهه او بر وجه حسبت کردم. (کلیله و دمنه). علاجی در وهم نیامد که موجب صحت اصلی تواند بود. (کلیله و دمنه). اگر در معالجت ایشان برای حسبت سعی پیوسته آید و صحت و خفت ایشان تحری افتد اندازه خیرات و ثوبات آن که تواند شناخت. (کلیله و دمنه). مدت ششماه میراندند کام تا بصحت آمد آن دختر تمام. مولوی. سلیمی که یک چند نالان نخفت خداوند را شکر صحت نگفت. (بوستان). بخسته درنگری صحتش فراز آید بمرده برگذری زندگی ز سر گیرد. سعدی ||. درستی. راستی: مگر آنکه بر صحت آن قول بکلی واثق باشی. (گلستان). اعمال مسلم را یا اعمال مؤمن را حمل بصحت باید کرد. تا ممکن است نباید گمان بد دربارهه مسلمان برد (?). - صحت عمل؛ درستی. درست کاری. - صحت و سقم؛ راستی و نادرستی.

صحت آباد.

[صِحْحَ ح] (اخ) دهی جزء دهستان اشتهارد بخش کرج شهرستان تهران ۷۰۰۰ گزی جنوب باختر کرج. کنار راه کرج به اشتهارد. سردسیر. سکنه ۱۷۶ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، بن شن، صیفی، چغندر قند، لبنیات. شغل اهالی زراعت. راه ماشین رو است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صحت خانه.

[صِحْحَ حَ نَ / ن] (ا مرکب) آبخانه. در بهار عجم و آندراج آمده است که این لفظ چنانکه از آئین اکبری معلوم است موضوع حضرت عرش آشیانی (اکبر شاه) است.

صحت رسان.

[صِحْحَ حَ رَ / ر] (نف مرکب) شفا بخش. شفا دهنده: نه تب اول حروف تبریز است لیک صحت رسان هر نفر است. خاقانی.

صحت مند.

[صِحْحَ حَ مَ / م] (ص مرکب) صحیح المزاج. تندرست. رجوع به صحت شود.

صحت نامه.

[صِحْحَ حَ مَ / م] (ا مرکب) قولی است در علم موسیقی ساخته نصیرالدین طوسی. (غیاث اللغات): صد دل بیمار کرد انباز تصنیف سخن هر صریر خامهء تأثیر صحت نامه است. محسن تأثیر. و در تعریف طاهرای چهارتاری: نوای بلبلان شرمنده او بصحت نامه دلها زنده او. محسن تأثیر (از آندراج).

صحت یافتن.

[صِحْحَ حَ تَ / ت] (مص مرکب) شفا یافتن. تندرست شدن. بی آهو گشتن: زآنکه صحت یافت از پرهیز رست طالب مسکین میان تب درست. مولوی.

صح ذلک.

[صِحْحَ حَ ذَ / ل] (ع جمله فعلیه) درست است این. این صحیح است: مولا شده جملهء ممالک توقع تو را به صح ذلک. نظامی.

صح.

[ص] (ع مص) پختن چیز را ||. بجوش آوردن آفتاب دماغ کسی را و اذیت دادن آنرا. (منتهی الارب ||). گرم کردن شیر تا سوخته شود. (تاج المصادر بیهقی).

صح.

[ص^ا] (اخ) وی دختر لقمان است و برادر او را لقیم نام بود. و لقیم و صحر بغارت شدند و شتران بسیار یافتند و لقیم بخانه شد و صحر شتری از آن لقیم را بکشت و پدر خویش لقمان را طعامی ساخت و لقمان چون دانست شتر از آن لقیم است از رشکی که بر فرزند خود میبرد دختر را چنان بزد که در گذشت و این عقوبت مثل گشت هر که را عقوبت بیند و او را گناهی نبود. و گویند مالی ذنب الا ذنب صحر. و رجوع به البیان و التبيين چ مطبعه رحمانیه ج ۳ ص ۲۷ شود.

صحر.

[ص ح] [ع ا] سرخی سپیدی آمیخته. (منتهی الارب).

صحر.

[ص ح] [ع ا] ج صحرة. رجوع بدان لغت شود.

صحرا.

[ص^ا] (ازع، ا) صحراء. دشت. ج، صحراوات، صحاری. (مهدب الاسماء). دشت هموار. گشادگی فراخ بی گیاه. بیابان. بر. هامون. زمین هموار و فراخ. اراجیح. بجده. بریه. تیر. جبار. جبان. جبانة. جزد. ملا. (منتهی الارب): بر که و بالا چو جه (۱) همچون عقاب اندر هوا بر تریوه راه چو جه (۲) همچو بر صحرا شمال. شهید بلخی (از لغت فرس). عالم بهشت گشته کاشانه زشت گشته عنبرسرت گشته صحرا چو روی حورا. کسائی. آهو همی گرازد گردن همی فرازد گه سوی کوه تازد گه سوی راغ و صحرا. کسائی. صحرای بی نبات پر (۳) از خشکی گوئی که سوخته است بابرنجک. دقیقی. سپاهی که صحرا و دریا و کوه شد از نعل اسبان ایشان ستوه. فردوسی. نخواهم که با او بصحرا بود هم آورد ار کوه خارا بود. فردوسی. بتایید صحرا و هامون و دشت تو گفتی که آتش از او در گذشت. فردوسی. همه سوی صحرا سر و دست و پای بزیر سم اسب جنگ آزمای. فردوسی. صحرای سنگروی و که سنگلاخ را از سم آهوان و گوزنان شیار کرد. فرخی. سواری چند از طلیعه بتاختند که علی تکین از آب بگذشت و در صحرائی وسیع بایستاد... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۵۱). و خوردنیها به صحرا مغافصه پیش آوردندی و نیز میزبانیهای بزرگ کردی... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۰۷). امیر دیگر روز برنشست و به صحرا آمد... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۴۷). پس نماز دیگر برنشست و در آن صحرا میگشت و همه اعیان با وی... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۹۸). پس از خلعت علی میکائیل بیاغ صد هزار رفت و به صحرا آمد... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۶۶). شادی بدین بهار چو می بینی چون بوستان خسرو (۴) صحرا را. ناصر خسرو. زین چرخ برون، خرد همی گوید صحراست یکی و بیکران صحرا. ناصر خسرو. رخ سبز صحرا بخندید خوش چو بر وی سیاه ابر بگریست زار. ناصر خسرو. نیست چیزی دیدنی ز اینجا برون و زین قبل کی گمان آید کزین گنبد برون صحراستی. ناصر خسرو. گاه سنگت همی کند بر کوه گاه بادت کند به صحرا بر. مسعود سعد. صواب آن است که... بر بامها و صحراها چشم اندازی. (کليلة و دمنه). نگارینا به صحرا رو که صحرا حله می پوشد ز شادی ارغوان با گل شراب وصل می نوشد. خاقانی. خواهی که راز عشقت پنهان کنم ز یاران صحرای آب و آتش پنهان چگونه باشد؟ خاقانی. حفت النار همه راه سقر گلزار است باز خارستان سرتاسر صحرا بیند. خاقانی. به صحرای عادی مزاجان عالم چراغ وفا را ضیائی نینم. خاقانی. بر کوه چون لعاب گوزن اوفند به صبح هوئی گوزن وار به صحرا بر آورم. خاقانی. شهنشهی که به صحرا نسیم انصافش ز زهر در دم افعی عیان کند تریاق. خاقانی. در این صحرا ز هر نقشی که چشم از وی بر آساید بجز رویت تماشائی نمی بینم نمی بینم. خاقانی. از روی همچو حورت صحرا چو خلد گشته وز آه

عاشقانت دریا بخار کرده. خاقانی. زنه‌ار تا به برج دگر کس بنگذری برجت سرای من به و صحرات کوی من. خاقانی. صوفی و کنج خلوت سعدی و طرف صحرا صاحب هنر نگیرد بر بی هنر بهانه. سعدی. لیلی و باغ و لاله، مجنون و کوه و صحرا هر آهوئی و دشتی، هر شیر و مرغزاری. کاتبی. - از صحرا یافتن، از صحرا جستن، از صحرا - آوردن؛ مفت و رایگان یافتن. (غیاث اللغات): کی بمجنون یا بفرهادش برابر میکنم ما مگر دیوانه خود را ز صحرا جسته ایم. اشرف. ز صحرا نیاورده بودیم دل را که از ما ربودی به صحرا فکندی. نقی اوحدی. همچو مجنون ناتوانی از کجا عشق از کجا یافت در صحرا مگر دیوانه جان خویش را. سلیم. - بر صحرا نهادن؛ آشکار کردن. پیدا کردن. هویدا کردن: چو آدم را فرستادیم بیرون جمال خویش بر صحرا نهادیم. تا کمال علم او ظاهر شود این همه اسرار بر صحرا نهاد. عراقی همدانی. - سر به صحرا نهادن؛ گریختن. فرار کردن. دیوانه شدن. - صحرای آذرگون؛ صحرای آتشین. صحرای همانند آتش: چو گوئی چیست این پرده بدینسان بر هوا برده چو در صحرای آذرگون یکی خرگاهی از مینا. ناصر خسرو. - صحرای جان؛ عالم ارواح. عرصه ارواح: وقت استقبال مهد بخت او قبه در صحرای جان بست آسمان. خاقانی. این عالمی است جافی و از جیفه موج زن صحرای جان طلب که عفن شد هوای خاک. خاقانی. ز آتشی کافتاد از حراق شب (۵) شمع در صحرای جان بر کرد صبح. خاقانی. - صحرای سیم؛ کنایت از صبح صادق است که صبح دوم باشد. (برهان قاطع) (انجمن آرای ناصری) (مجموعه مترادفات). - صحرای دل؛ پهنه دل. عرصه قلب: صحرای دلم هزار فرسنگ آتشکده کاروان بینم. خاقانی. عقاقیر صحرای دلهاست این دو که سازنده تر زین دوائی نیابی. خاقانی. - صحرای عشق؛ ملک عشق. میدان عشق. عرصه عشق: خیز و بصرای عشق ساز چراگاه از آنک بابت رخس تو نیست آخور آخر زمان. خاقانی. - صحرای غم؛ ملک غم. وادی غم: آن را مسلم است تماشا بیاب عشق کو خیمه نشاط به صحرای غم زند. خاقانی. - صحرای فلک؛ عرصه فلک: بگذرند از سر مویی که صراطش دانند پس به صحرای فلک جای تماشا بینند. خاقانی. - صحرای قدسی؛ کنایه از عالم لاهوت که ملکوت سموات باشد. (برهان) (انجمن آرای ناصری): دریای عقلی در دلش صحرای قدسی منزلش از نفس کل آب و گلش صفوت در اجزا داشته. خاقانی. - صحرای هموار؛ امید. (منتهی الارب). - صحرای هند؛ ملک هند. ملک هندوستان: کوس و غبار سیاه طوطی و صحرای هند خنجر و خون سپاه آینه و بحر چین. خاقانی. - صحرای یقین؛ عالم یقین. ملک یقین: بیک لفظ آن سه خوان را از چه شک به صحرای یقین آرم همانا. خاقانی. - امثال: صحرا که نمانده اید، یا مگر صحرا مانده اید؟؛ برای مهمانی گویند که در رفتن شتاب دارد یا از ماندن نگران است. آن سرش صحراست؛ بسیار وسیع است. (۱) - ن ل: چوچه. (۲) - ن ل: چون چه. (۳) - ن ل: بر. (۴) - خرم؟ (۵) - ن ل: حراق چرخ.

صحراء.

[ص] [ع] صحرا. رجوع به صحرا شود.

صحراء.

[ص] [ع] صفت مشبهه مؤنث اصحر ||. خرما ده سرخ و سپیدی آمیخته. يقال: حمار اصحر و اتان صحراء. (منتهی الارب).

صحراء الاهال.

[ص] [ل] [ا] (اخ) نام موضعی است و یاقوت گوید نمی دانم در کوفه است یا جای دیگر. (معجم البلدان).

صحراء البردخت.

[صَئُلُ بَدَا] (اخ) محلتی است در کوفه منسوب به بردخت ضبی عکلی شاعر و نام او علی بن خالد است. (معجم البلدان).

صحراء المسناه.

[صَئُلُ مَسْنَانَا] (اخ) یاقوت گوید نام موضعی است و در آن عرب را وقعه ای بوده است و درست ندانم که در کجاست، و یوم الصحراء اشارت بدانست. (معجم البلدان).

صحراء ام سلمة.

[صَءْءُ اُمِّ مَسَلَمَةَ] (اخ) موضعی است در کوفه منسوب به ام سلمة دختر یعقوب بن سلمة بن عبدالله بن ولید بن مغیره مخزومی زن سفاح. (معجم البلدان).

صحراء بنی اثیر.

[صَءْءُ بَنِي اَثِير] (اخ) صحرائی است در کوفه منسوب به مردی از بنی اسد موسوم به اثیر. (معجم البلدان).

صحراء بنی عامر.

[صَءْءُ بَنِي اَمْرٍ] (اخ) نام موضعی است و یاقوت گوید ندانم در کوفه است یا جای دیگر. (معجم البلدان).

صحراء بنی یشکر.

[صَءْءُ بَنِي يَشْكُرٍ] (اخ) نام موضعی است و یاقوت گوید ندانم در کوفه است یا در جای دیگر. (معجم البلدان).

صحرائی.

[صَا] (ص نسبی) منسوب به صحراء. بیابانی. بری. مقابل بستانی: نکته‌ء او دانه و ارواحست مرغ دانه زی مرغان صحرائی فرست. خاقانی. شبروان چون کرم شب تابنده صحرائی همه خفتگان چون کرم قز زنده بزندان آمده. خاقانی. حلقه کردند او چو شمعی در میان سجده کردندش همه صحرائیان. مولوی. همه دانند که من سبزه خط دارم دوست نه چو دیگر حیوان سبزه صحرائی را. سعدی.

صحرائی.

[صَا] (اخ) دهی از دهستان تبادکان بخش حومه شهرستان مشهد. دوهزار گزی شمال خاوری مشهد. جلگه. معتدل. سکنه ۲۷۹ تن. آب آن از قنات. محصول آن غلات، تریاک. شغل اهالی زراعت و مالداری، قالیچه بافی. راه اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صحرا بر.

[صَبَا] (نف مرکب) تیزرو. تندرو. سریع السیر: پیوسته مرا زیر ران هیونی صحرا بر و دریا گذار دارد. مسعود سعد.

صحراخرام.

[صَخْ] (نَف مَرکَب) بنام رونده در صحرا. خرامنده در صحرا: شتابنده را اسب صحراخرام یرق داده زآن به که باشد جمام. نظامی. که رسمی بود کآن صحراخرامان بصید آیند بر رسم غلامان. نظامی. مغرب گروهی است صحراخرام مناسک رها کرده ناسک بنام. نظامی.

صحراخرک.

[صَخْ؟] (اِخ) ده کوچکی است از بخش شهریار شهرستان تهران ۷۰۰۰ گزی جنوب علیشاه عوض. سکنه ۳۰ تن. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صحرارو.

[صَر رَ / رُو] (نَف مَرکَب) صحراگرد. صحرائی. بیابانی: کرد صحرارو بیابانی چون ازو یافت آن تن آسانی. نظامی. و رجوع به صحرائی و صحرانشین شود.

صحرارود.

[صَأ] (اِخ) قصبه ای از دهستان حومهء بخش مرکزی شهرستان فسا ۶۰۰۰ گزی جنوب خاور فسا. کنار شوسهء فسا به جهرم. جلگه، گرمسیر و مالاریائی. سکنه ۲۶۵۰ تن. آب از قنات. محصول غلات، حبوبات، پنبه، تریاک، خرما، صیفی جات. شغل مردم زراعت، کسب، صنعت دستی قالی بافی، دبستان دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صحراروی.

[صَر رَ] (حامص مَرکَب) سر به صحرا نهادن. از خود شدن. دیوانه شدن: اگر چه دولت کیخسروی داشت چو مدهوشان سر صحراروی داشت. نظامی.

صحراریز.

[صَأ] (نَف مَرکَب) ریزان در صحرا. ریزنده در بیابان: وز آنجا راه صحرا تیز برداشت چو دریا اشک صحراریز برداشت. نظامی.

صحراسفید.

[صَس] (اِخ) دهی از دهستان میمند بخش مرکزی شهرستان فیروزآباد ۴۲۰۰۰ گزی شمال خاور فیروزآباد. کنار راه مالرو میمند به سیمکان. جلگه، معتدل، مالاریائی. سکنه ۸۴ تن. آب آن از قنات. محصول آن غلات، برنج، تریاک. شغل اهالی زراعت است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صحراشور.

[صَأ] (اِخ) ده کوچکی است از بخش ری شهرستان تهران ۲۲۰۰۰ گزی باختر ری ۳۰۰۰۰ گزی جنوبی راه رباط کریم، سکنه ۶ تن.

(از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صحراگرد.

[صَگْ] (نف مرکب) بیابان گرد || آنکه در بیابان گردد و کشت هاو مزارع را بپاید چهارپا و مردمان بدان گزند نرسانند. رجوع به صحراگردی شود.

صحراگردی.

[صَگْ] (حامص مرکب) بیابان گردی. دشت نوردی. گردیدن در بیابان. رجوع به صحراگرد شود.

صحرائشین.

[صَن] (نف مرکب) مقابل روستانشین. بادیه نشین. چادرنشین. تازی. وبر. بادی: مهره نگر گو مباح افعی مردم گزای نافه طلب گو مباح آهوی صحرائشین. خاقانی. کرد صحرائشین کوه نورد چون بیابانیا بیابان گرد. نظامی. احشام و صحرائشینان دو صنف بوده اند. (تاریخ قم ص ۱۱۳). چه خوش گفت بهرام صحرائشین چو یکران توسن زدش بر زمین. سعدی. سگی پای صحرائشینی گزید بخشمی که زهرش ز دندان چکید. سعدی. هزار سال گذشت از مصیبت (۱) مجنون هنوز مردم صحرائشین سیه پوشند. باباغانی. دزدان را در میان هر قومی از صحرائشینان و دیه نشینان دوستان و شریکان بودند. (تاریخ غازان خان ص ۲۷۸). و رجوع به صحراو شود. (۱) - ن ل: حکایت.

صحرائشینی.

[صَن] (حامص مرکب) چادرنشینی. در بیابان اقامت گزیدن. مقابل ده نشینی، شهرنشینی.

صحرانورد.

[صَن وَ] (نف مرکب) بیابان نورد. تندرو. تیزتک: صحرانوردی، کوه پیکری، زمین هیکلی، ابر رفتاری (اسب). (سندبادنامه ص ۲۵۱). هم از تازی اسبان صحرانورد هم از تیغ چون آب زهر آبخورد. نظامی. نشست از برخنگ صحرانورد همی داشت دیده به آن آبخورد. نظامی. من و چند سالوک صحرانورد برفتم قاصد بدیدار مرد. سعدی.

صحرانوردی.

[صَن وَ] (حامص مرکب) بیابان روی. بیان بری. راه بیابان بریدن. رجوع به صحرانورد و صحرا نوردیدن شود.

صحرا نوردیدن.

[صَن وَ د] (مص مرکب) بیابان نوردیدن. راه بیابان طی کردن. رجوع به صحرانورد و صحرانوردی شود.

صحرائیوش.

[ص] (نف مرکب) صحرانورد. (غیاث اللغات). رجوع به صحرانورد شود.

صحراوات.

[ص] (ع ا) ج صحراء. رجوع به صحراء شود.

صحراوی.

[ص] (ص نسبی) منسوب به صحراء. و رجوع به صحراء شود (||.ا) قسمی گرگ آدمخوار.

صحرای اتک.

[ص ی آت] (اخ) رجوع به اتک در این لغت نامه شود.

صحرای اسحاق.

[ص ی ا] (اخ) از طسوج لنجرود است. (تاریخ قم ص ۱۱۳).

صحرای باغ.

[ص ی] (اخ) نام یکی از دهستان های ششگانه بخش مرکزی شهرستان لار. حدود و مشخصات آن بقرار زیر است: از شمال و خاور دهستان حومه. از جنوب دهستان گوده بخش بستک از باختر دهستان فداع. بخش مرکزی این دهستان در جنوب باختری بخش واقع. زمین آن جلگه. هوای دهستان گرم و آب مشروب از آب باران تأمین و زراعت اکثر دیمی است. محصولات آنجا عبارتند از: غلات، خرما، صیفی جات، لبنیات. شغل اهالی زراعت، گله داری، صنعت دستی، معمولاً قالی و چادرشب بافی. از ۹ آبادی تشکیل یافته. نفوس در حدود ۴۰۰۰ تن و قراء مهم آن عبارتند از: هرمود، زروان، دشتی، خلور، باغ، میان ده. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صحرای ترکمن.

[ص ی ت ک م] (اخ) جلگه مسطح صافی است و دو رود بزرگ اترک و گرگان از آن گذشته و از جنوب بقراسو محدود میشود. بستر این سه رود قریب پنج یا شش متر پست تر از سطح صحراست. صحرای ترکمن بعرض ۵۰ و طول ۱۲۰ کیلومتر و تقریباً مسطح و نشیب کمی بطرف مغرب دارد و در آن هیچ ناهمواری و برجستگی جز بعضی تپه های مصنوعی دستی مانند اتنون تپه (تپه طلا) و تخماق تپه دیده نمیشود. سابقاً که سطح بحر خزر بالاتر بوده این صحرا را آب گرفته و رودهای اترک و غیره رسوبات خفیفی در این قسمت (ایجاد کرده) و سنگهای درشت تر را در قسمتهای علیا قرار داده، ولی بعدها در موقعی که سطح بحر خزر کم کم پست شده رودها در رسوباتی که قبلاً آورده بودند برای خود مجرای تشکیل داده و فعلاً در آن حرکت می کنند. (جغرافیای سیاسی مسعود کیهان ص ۳۰۶).

صحرای سعدبن عبدالله.

[صَی سَ دِنَ عَ دِلْ لَا] (اخ) از طسوج و ناحیه رود آبان. (تاریخ قم ص ۱۱۳).

صحرای شاه حسین.

[صَی حُ سَ] (اخ) دشت همواری است از دهانه نهر توسکارود در حدود یک میلی زاغ مرز و ۸ میلی پلگان. (سفرنامه رابینو ص ۶۰).

صحرای قدسی.

[صَی قُ] (ترکیب وصفی، مرکب) عالم لاهوتی. (فرهنگ شعوری).

صحرای قنبرآباد.

[صَی قَمَبَ] (اخ) دهی از دهستان میان آباد بخش اسفراین شهرستان بجنورد ۳۰۰۰۰ گزی جنوب باختری اسفراین ۲۰۰۰ گزی جنوب مالرو عمومی میان آباد به نیش کش. جلگه، معتدل. سکنه ۱۲۴ تن. آب از قنات. محصول غلات، پنبه. شغل اهالی زراعت و مالداري و قالیچه بافی. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صحرای لوت.

[صَی] (اخ) رجوع به کویر لوت شود.

صحرای موسی یعقوب.

[صَی سَی] (اخ) از طسوج و ناحیه رود آبان. (تاریخ قم ص ۱۱۳).

صحرة.

[صَ رَا] (ع ص) گویند: لقیته صحرة بحرة، بالفتح بلاتونین؛ یعنی دیدم او را گشاده بی حجاب و پرده و کذا صحرة بحرة بالتونین. (منتهی الارب). دیدم او را رویاروی. (مهذب الاسماء).

صحرة.

[صَ رَا] (ع ا) زمین هموار نرم میان سنگستان. ج، صُیَحْر. (منتهی الارب). صحراء. (مهذب الاسماء ||). سرخی سپیدی آمیخته. (منتهی الارب ||). تیرگی با سرخی کمی به سپیدی آمیخته. (منتهی الارب).

صحرة.

[صَ رَا] (اخ) زمینی است غربی وادی صفراء. (منتهی الارب).

صحصاح.

[صَ] [ع ص] جای هموار و فراخ. (منتهی الارب).

صحیح.

[صَ ص] [ع ص] زمین گشاده هموار. (منتهی الارب). زمین هموار. (مهدب الاسماء ||). باطل از هر چیزی. ج، صحاصح. (منتهی الارب).

صحیح.

[صَ ص] [اِخ] موضعی است به بحرین. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صحیح.

[صَ ص] [اِخ] پدر قومی از تیم است. (منتهی الارب).

صحیح.

[صَ ص] [اِخ] پدر محرز که یکی از بنی تیم اللهن ثعلبه است. (منتهی الارب).

صحیح.

[صَ ص] [ع اِخ] پدر قومی از طی است. (منتهی الارب).

صحیح.

[صَ ص] [اِخ] نام مردی است که در عهد رشید در جزیره ای خروج کرد و بر دیار ربیعۀ دست یافت و رشید کس بجنگ او فرستاد و به سال ۱۷۱ ه. ق. بقتل رسید. (ضحی الاسلام ج ۳ ص ۳۳۹).

صحیح.

[صُ ص] [ع ص] رجل صحصح، کهدهد؛ مرد رسا، دانای امور، باریک بین. (منتهی الارب).

صحیحان.

[صَ ص] [ع ص] زمین هموار و فراخ. (منتهی الارب).

صحیحان.

[صَ ص] [اِخ] موضعی است میان حلب و تدمر. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صحیح.

[صُ] [ع ص] مرد رسا. دانای امور. باریک بین. (منتهی الارب).

صحف.

[صُ حُ] [ع ا] ج صحیفه. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). قوله تعالی: صحف ابراهیم و موسی (قرآن ۸۷/۱۹). از شجر من شعرا میوه چین وز صحف من فضلا عشرخوان. خاقانی.

صحف.

[صُ حُ] [ع ا] ج صحاف. (منتهی الارب).

صحف.

[صُ] [ع ا] مخفف صُحُف: هر آن صحف کز ایزد آورده اند بر او بود هر دین که گسترده اند. اسدی. تیهو گفتا به است سبزه ز سوسن از آنک فاتهء صحف باغ اوست گه فتح باب. خاقانی.

صحف آدم.

[صُ حُ فِ د] [اخ] و آن بیست و یک صحیفه بوده است. (الفهرست ابن الندیم چ مصر ص ۳۳).

صحف ابراهیم.

[صُ حُ فِ ا] [اخ] و آن ده صحیفه بوده است. (الفهرست ابن الندیم ص ۳۳).

صحف شیت.

[صُ حُ فِ ش] [اخ] و آن بیست و نه صحیفه بوده است. (الفهرست ابن الندیم ص ۳۳).

صحف موسی.

[صُ حُ فِ سا] [اخ] و آن ده صحیفه بوده است. (الفهرست ابن الندیم ص ۳۳).

صحف.

[صَ ف] [ع ا] کاسه بزرگ. ج، صحاف. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء). کاسه پهن. (ترجمان علامه جرجانی ص ۶۳).

صحفی.

[صَ حَ فِ ی] [ع ص] کسی که در قرائت صحیفه خطا کند. (منتهی الارب).

صحفی.

[صُحُ فِی ی] (ع ص نسبی) روزنامه نگار.

صح گذاشتن.

[صَح كُتْ] (مص مرکب) رجوع به «صَح» شود.

صحل.

[صَح] (ع امص) گلو گرفتگی یا سختگی سینه. شکستگی آواز. نارسائی آواز. (منتهی الارب).

صحل.

[صَح] (ع ص) مرد گلو گرفته آواز. (منتهی الارب). گران آواز. (مهدب الاسماء).

صحل.

[صَح] (ع مص) گلو گرفته شدن آواز کسی یا گران و گرفته و درشت گردیدن یا شکسته شدن یا گرفتگی. (از منتهی الارب).
گران آواز شدن. (زوزنی) (تاج المصادر بیهقی).

صحم.

[صُ] (ع ص، ا) جِ اصْحَم. (منتهی الارب). رجوع به اصحم شود.

صحماء.

[صَح] (ع ص) تأنیث اصحم. سیاه بزرگی مایل. تیره رنگ ||. تیره ||. گردناک. (منتهی الارب).

صحمة.

[صُ م] (ع ا) سیاهی بزرگی مایل. یا تیرگی به اندک سیاهی یا سرخی در سپیدی. (منتهی الارب).

صحن.

[صَح] (ع ا) میان سرای و ساحت آن. قَرعاء. (منتهی الارب). میان سرای. (مهدب الاسماء). صحن خانه. صحن سرای. باعۃ الدار. (منتهی الارب). ساحت دار. ج، صُیحون: صفة سخت و بلند و پهناور خرد بالا مشرف بر باغ و در پیش حوض بزرگ و صحنی فراخ. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۴۹). صحن مجلس در مدور جام نوشین چشمه یافت کآنچنان هم چشمه چشمه هم مدور ساختند. خاقانی. کعبه ملک است صحن بارگاهش کز شرف باغ رضوان را کبوترخانه ایدر ساختند. خاقانی. صحن ارم ندیدی در باغ شاه بنگر حصن حرم ندیدی بر قصر شاه بگذر. خاقانی. صحن ارم تو را و در او روح را نشست حصن حرم تو را و در او کعبه را قرار. خاقانی. در آن صحن بهشتی جای کردند ملک را بارگه بر پای کردند. نظامی. ز نرگس وز بنفشه صحن خرگاه گلستانی نهاده در نظرگاه. نظامی. بفرمود تا صحن سنگ سرای بکنند و کردند نو باز جای. سعدی. ... و بدست آورده پیش ملک در صحن سراچه

بداشتند. (سعدی). از صحن خانه تا بلب بام از آن من از بام خانه تا به ثریا از آن تو وحشی ||. عرصه. فضا. میدان. ساحت: صحن آن مرصع بزمرد و مینا. (کلیده و دمنه). و صحن گیتی را بنور علم و معرفت آذین بستند. (کلیده و دمنه). او جان عالم آمد در صحن عالم جان چو گان و گوی او را میدان تازه بینی. خاقانی. آن جفت را کز او شد قوس قرح ملون و آن طاق را کزو شد صحن فلک مطیر. خاقانی. الحق نهنگ هندوئی درینامای از نیکوئی صحنش چو آب لؤلؤی از چشم شهلا ریخته. خاقانی. باغ شما روی دوست صحن فلک روی باغ صبح شما جام می حلقه مه جام صبح. خاقانی. دایره افلاک را بالای صحن بادیه کم ز جزم نویان بر حرف قرآن دیده اند. خاقانی. دشت محرم صحن محشر گشته وز لیبک خلق نفعه صور اندرین پیروزه پنگان دیده اند. خاقانی. صحن فلک از بز انجم ماند رمه مضمرا را. خاقانی. صحن زمین ز کوبه هودج آنچنانک گفتمی که صد هزار فلک شد مشهرش. خاقانی. این پرده گر نه صحن بهشت است پس چرا رضوان مجاور حرم روضه سان اوست. خاقانی. صبح رسالت او صحن گیتی را از ظلمت ضلال پاک کرد... (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲). باش چون دولاب نالان چشم تر تا ز صحن جانت برروید خضر. مولوی. صحن بستان ذوق بخش و صحبت یاران خوش است وقت گل خوش باد کز وی وقت می خواران خوش است. حافظ. کدو در صحن بستان چیست باری که جوید سر بلندی با چناری. امیر خسرو دهلوی ||. قده بزرگ. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). رقد. عسف. (منتهی الارب). کاسه بزرگ. بشقاب. طشت فراخ. (غیاث اللغات). طبق بزرگ. (غیاث اللغات): دویست عدد چینی فغفورری از صحن و کاسه و نیم کاسه و غیره (تاریخ بیهقی). روزی هادی صحنی برنج نیمی بخورد و نیمی در وی زهر کرد و به مادر فرستاد. (مجمل التواریخ و القصص)... خوان رطب پیش او آوردند بخورد و گفت خوش است و چندی از صحن برگرفت و گفت به گیلان برم و آنجا بکارم. (مجمل التواریخ و القصص). صحن فانید و حلقه می جوید نیشکر هم نمی مزد بی بی. خاقانی. گر با تو خصم آرش بود هم جفت او آتش بود صحنات کمتر خوش بود با صحن حلوا داشته. خاقانی. زحمت آنجا چون توان بردن که بر خوان مسیح خرمگس را صحن حلوا برتابد بیش از این. خاقانی. انگینی به روغن آلوده چرب و شیرین چو صحن پالوده. نظامی. نان گرم و صحن حلوی عسل برد آنکه در ثوابش بود امل. مولوی. حلوا سه چار صحن شب جمعه چند بار بهر ریا بخانه هر گورخوان شود. سعدی. اکنون سورا است مردم آید بسیار کار شگرف است و صحن ساخته کاجار ||.؟ شکم سُم. (منتهی الارب). درون سم اسب ||. بن گوش اسب. (مهدب الاسماء ||). زمین هموار. (غیاث اللغات ||). سنج و آن دو صحن کوچک باشد یکی را بر دیگری زنند تا آواز برآید. (منتهی الارب ||). مص (نیکو کردن میان قومی). (تاج المصادر بیهقی). اصلاح کردن میان اشخاص. نیکو کردن. (منتهی الارب ||). زدن کسی را. (منتهی الارب). زدن. (تاج المصادر بیهقی ||). دادن کسی را چیزی در صحن. (منتهی الارب). چیزی دادن در قده چوبین. (تاج المصادر بیهقی).

صحن.

[ص] [اخ] کوهی است نزدیک سوارقیه که آب خوش دارد. (منتهی الارب). کوهی است در بلاد سلیم بالای سوارقیه و در آن آبی است که هبائه نام دارد که دهنه چاههای بسیاری است که از سوی پائین بیکدیگر راه دارد و آب بعضی در دیگری ریزد و آن آبی پاکیزه و گواراست. (معجم البلدان).

صحناء.

[ص / ص] [ع ا] نانخورش است که از ماهی کوچک ترتیب دهند. فارسی ماهیابه. مشهّی و مصلح معده است. (منتهی الارب). ماهی آبه. (دهار). صحناء و صحناء نانخورشی است که از ماهی سازند و صحنات اخص از اوست. کذا قال الجوهری. و در مغرب آرد که صحناء بفتح و کسر صیر است و آن بفارسی ماهیابه باشد و صحنات شامی و مصری نانخورشی است که از ماهی کوچک و

سماق و آب لیمو و دیگر ترشیه‌ها سازند و آن مقوی و میرد است معده را. (بحر الجواهر). صحنات. (غیاث اللغات). رجوع به صحنات شود.

صحناء الاذنین.

[ص نُّلُ اُذُن] (ع ا مرکب) داخل هر دو گوش. (منتهی الارب).

صحنات.

[ص] (ا) نام نان خورش که در ملک مصر سازند که ماهی فربه پاره پاره کرده سه روز بغیر نمک نگاه دارند و بعد از آن نمک و سماق و عرق لیمو در ظرف کنند و در آفتاب نگاه دارند و بچوبی حرکت دهند تا نمک و ماهی آمیخته شود و بعد از آن استخوان او را از گوشت جدا کرده میخورند. (غیاث اللغات از منتخب و بحر الجواهر). ماهیابه. (ربنجی). ادامی است که از صغار سمک کنند. نانخورشی که از ماهی های خرد شده سازند. هو السمک المطحون. (ابن بیطار ذیل کلمه ریثا). صحنات لغت هندوی طاریجی باشد و سریانی آن صحیثا و پارسی آن ماهیابه باشد. (از ترجمه صیدنهء ابوریحان). و در برهان صحنات ضبط کرده و گوید نوعی از طعام و خورشی است در لار که ماهیابه گویند، و آن را از ماهی اشنه پزند. داود انطاکی در تذکره آرد: صحنات را جز در عراق شناسند و آنچه در مصر سازند و ملوچه نامند بدان ماند، و ساختن آن چنان است که ماهی خرد را گیرند و یا ماهی بزرگ را خرد کنند و سه روز بگذارند. سپس چند روز در نمک آب نهند... تا صاف شود و ملوچه همچنان درست ماند، و آن گرم و خشک است در اوائل دوّم و خشک کننده رطوبتها و گند بغل را ببرد و فالج را سود دهد و خلط را متعفن سازد... (تذکره انطاکی ص ۲۲۸ ج ۱). و در تحفه آرد: صحنات، بفارسی ماهیابه نامند و معمول لار و سایر مواضع است و با نان میخورند و طریق عمل آن است که ماهی ریزه را با آب و نمک در صحنی کرده چند روز بگذارند تا منفسح شود. پس بر هم زنند و صاف نموده استعمال کنند. در دوّم گرم و خشک و مجفف رطوبات معده و رافع بدبویی دهان که از رطوبت معده باشد. و جهت فالج و درد ورک و امراض بارده و مداومت او در رفع بدبویی عرق نافع و مولد خلط سوداوی و امراض آن و محرق خون و مورث تشنگی و تعفن اخلاط و مصلحش بالخاصیه زنجبیل است و استعمال سرکه و ترشیهها و در بعضی امزجه شیرینیهها: گر با تو خصم آرش بود هم جفت او آتش بود صحنات کمتر خوش بود، با صحن حلوا داشته. خاقانی. و رجوع به معجم الادباء چ مار گلیوٹ ج ۲ ص ۲۳۵ شود.

صحن ارم.

[ص ن ا ر] (اخ) عرصهء باغ ارم (بهشت شداد ||). مجازاً، باغ خرم. باغی که در نزهت و خرمی چون بهشت ماند.

صحن الحیل.

[ص نُّل] (اخ) گویند جایگاهی است و نیز گویند منازل اشجع است بایلیا. (معجم البلدان).

صحن الشبا.

[ص نُّش ش] (اخ) موضعی است در شعر کثیر. (معجم البلدان).

صحن پالوده.

[صَن دَ] (اِ مرکب) کنایه از اندام نهانی زن بکر است. (آندراج از شرح سکندرنامه ||). در دو بیت ذیل نظامی «صحن پالوده» بمعنی صحن (بشقاب، کاسه) پالوده (فالوذج) است. رجوع به پالوده شود: انگبین بروغن آلوده چرب و شیرین چو صحن پالوده. نظامی. شهد انجیر و مغز بادامش صحن پالوده کرده در جامش. نظامی.

صحن دورنگ.

[صَن دُ رَا] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) کنایه از دنیا و عالم سفلی است. (برهان) (انجمن آرای ناصری). زمانه.

صحن روذان.

[صَا] (اِخ) نام موضعی است و امیر مبارزالدین را با اعرابی که در آن ناحیت دست بتاراج گشوده بودند مبارزتی افتاد و اعراب را بشکست. رجوع به تاریخ گزیده ص ۶۴۳ شود.

صحن سرا.

[صَسَا] (اِخ) دهی جزء دهستان حومه بخش رودسر شهرستان لاهیجان ۵ هزارگزی باختر رودسر، کنار راه فرعی رودسر به املش جلگه، معتدل، مرطوب مالاریائی. سکنه ۴۳۲ تن. آب از نهر پل رود. محصول برنج، چای، کنف، ابریشم، صیفی. شغل اهالی زراعت. مازندران محله در آمار جزء این ده منظور شده است یک ماشین برنج کوبی دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۲).

صحن سیم.

[صَن نِ] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) کنایه از صفحه کاغذ سفید باشد ||. قرص ماه. (برهان) (انجمن آرای ناصری).

صحن عظیم.

[صَن نِ عَا] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) کنایه از سطح ارض و روی زمین باشد. (برهان).

صحنک.

[صَن نِ] (اِ مصغر) طبق کوچک و رکابی و آن تصغیر صحن است که طبق بزرگ باشد. (غیاث اللغات): بی مغز قشریان که همه مقتدا شدند چون صحنک غلافی چینی نما شدند. نصیرای بدخشانی (از آندراج). و رجوع به صحن شود.

صحن وسیع.

[صَن نِ وَا] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) بمعنی صحن عظیم است که کنایه از روی زمین و سطح ارض باشد. (برهان).

صحنه.

[صَن نِ عَا] (عَا) بمعنی مصحنه است و آن آوندی است مانند کاسه. (منتهی الارب ||). صحنه. سین نمایش.

صحنه.

[ص ن] (ع ا) زمین فراخ هموار نرم میان سنگستان. (منتهی الارب).

صحنه.

[ص ن] (اخ) یکی از بخش های شهرستان کرمانشاهان. این بخش در شمال باختری شهرستان واقع و حدود آن بشرح زیر است: از طرف شمال به بخش سنقر کلیائی از شهرستان کرمانشاه. از طرف جنوب خاور کنگاور کلیائی از شهرستان کرمانشاه. از طرف جنوب خاور شهرستان نهاوند. از طرف جنوب بخش هرسین کرمانشاه. از طرف جنوب باختر دهستان دروفرمان بخش مرکزی کرمانشاه. از طرف باختر دهستان های پای روند و بیلوار بخش مرکزی کرمانشاه. آب و هوای بخش نسبت به پستی و بلندی متغیر است بدینطریق که هوای دهستانهای خدابنده لو، کندوله سردتر از قسمت دشت دینور و دهستان چمچمال معتدل تر از سایر نقاط است و هوای قرای مجاور رودخانه دینور دهستان چمچمال که برنج کشت مینمایند مالاریائی است. قرای بخش از رودخانه های گاماسیاب، دینور و شعبات آنها و چشمه ها مشروب می شود. محصول عمده بخش غلات آبی و دیمی، چغندر و حبوبات، لبنیات، تریاک و توتون می باشد. در این بخش چهار رشته کوه اصلی و چندین رشته منشعب از آنان مشاهده می شود: ۱- سلسله کوه پراو - این کوه در باختر بخش و شمال دشت دروفرمان واقع شده، امتداد آن شرقی و غربی و بکوههای شمالی تنگ کنشت متصل می شود. ارتفاع کوه بیستون واقع در شمال آبادی بیستون ۲۷۹۴ گز و بلندترین قله آن در خاور آبادی کوفه ۳۳۵۲ گز است. ۲- سلسله کوه شمالی - از قله مشهور امروله رشته ای در جهت شمال باختر منشعب از گردنه مله ماس گذشته ارتفاعات شمالی دره خلیل منتهی می شود. بلندترین قله این رشته کوه امروله ارتفاع ۳۱۹۳ گز، نخودچال در شمال آبادی کل گذار ارتفاع ۳۲۶۷ گز و قله دالاخانی ارتفاع ۳۱۳۸ گز است. ۳- رشته کوه بوالین - بین دهستان دینور و دهستان چمچمال و رودخانه های گاماسیاب و دینور واقع شده. ارتفاع بلندترین قله آن ۲۵۰۹ گز است. ۴- ارتفاعات جنوبی عامله و سراب بادیه که در منتهی الیه جنوبی بخش واقع و بلندترین قله آن ۲۲۶۷ گز است. برای اینکه ارتفاعات نسبت بدشت ها کاملاً مجسم شود ارتفاع چند نقطه مهم تعیین می شود. ارتفاع صحنه ۱۳۴۲ گز. بیستون ۱۳۱۱ گز. میان راهان ۱۳۵۱ گز است. مهم ترین چشمه های این بخش عبارت اند از: سرآب بید سرخ مشهور به سرآب صحنه - سرآب بخوران - سرآب برناج - سرآب غلام ویس و سرآب چهار چشمه صحنه. راه شوسه کرمانشاه به طهران از وسط دهستانهای چمچمال و حومه، راه شوسه کرمانشاه به سنقر از وسط دهستان دینور میگذرد. بواسطه مسطح بودن اراضی بخش به اکثر قرای مهم، تابستان اتومبیل میتوان برد. بخش صحنه از چهار دهستان زیر و از ۲۱۱ آبادی تشکیل (شده است و) جمعیت آن ۴۷۵۰۰ تن است. دهستان جومه ۱۰ آبادی ۶۲۰۰ تن. دهستان خدابنده لو ۲۱ آبادی ۳۹۰۰ تن. دهستان دینور ۸۳ آبادی ۲۳۷۰۰ تن. دهستان چمچمال ۹۷ آبادی ۱۳۷۰۰ تن. دهستان حومه صحنه از ده آبادی تشکیل شده، قرای مهم آن عبارت اند از: سرآب بید سرخ و بید سرخ. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵).

صحنه.

[ص ن] (اخ) قصبه مرکزی بخش صحنه شهرستان کرمانشاهان در ۶۱ هزار گزی کرمانشاه کنار شوسه کرمانشاه به طهران واقع. مختصات جغرافیائی آن بشرح زیر است: طول ۴۷ درجه و ۳۳ دقیقه و عرض ۳۴ درجه و ۲۹ دقیقه - ارتفاع از سطح دریا ۱۳۴۲ گز. بنابراین ۳۲ گز از کرمانشاه مرتفع تر است. هوای قصبه بواسطه کثرت اشجار، رودخانه در بند صحنه، وزش باد از دهلیز آب باریک و در بند خوش آب و هوا و تابستان معتدل است. آب قصبه از زه آب دره در بند چهار چشمه تأمین می شود. محصول

عمده غلات، حبوبات، انواع میوه جات، چغندر قند، تریاک، توتون میباشد. شغل ساکنین، عده ای کاسب بازار و در حدود ۸۰ گاو بند زارع دارد. باغات میوه، قلمستانهای بسیار آبادی صحنه را محصور نموده است. خانه ها در بلندی پشته و کنار خاوری رودخانه واقع عموماً قدیم ساز و مرغوب اند. دکاکین قصبه در طول کوچه ای بعرض ۴ الی ۵ گز واقع، در حدود ۲۴۰ باب دکان مختلف و چند باب قهوه خانه در کنار شوسه دارد. از ادارات دولتی بخشداری، شهرداری، اقتصادی، پست و تلگراف، تلفن، آمار، کشاورزی، دام پزشکی، بهداشتی، فرهنگ، گروهان ژاندارمری، دایره شعبه بانک ملی، یک دبستان پسرانه و یک دخترانه، مسجد، یک خانقاه دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵). در صحنه دخمه ای است که فروهر بالای آن منقوش است و این دخمه از آثار مادها است. (ایران باستان ص ۲۲۱) (تاریخ صنایع ایران).

صحنه بالا.

[صَنَی] (اخ) دهی از دهستان آتابای بخش آق قلعه شهرستان گنبد قابوس ۹ هزار گزی جنوب باختری پهلوی دژدشت، معتدل، مرطوب، مالاریائی. سکنه ۱۵۰۰ تن. آب از چاه. محصول آنجا غلات، حبوبات، صیفی، لبنیات. شغل اهالی زراعت و گل داری. صنایع دستی زنان قالیچه بافی و نمد مالی. راه فرعی به آق قلعه دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صحنه پائین.

[صَنَی] (اخ) دهی از دهستان آتابای بخش آق قلعه شهرستان گنبد قابوس ۶ هزار گزی جنوب باختری آق قلعه، جنوب رودخانه گرگان، دشت، معتدل، مرطوب، مالاریائی، سکنه ۶۰۰ تن. آب از رودخانه گرگان. محصول آنجا غلات، لبنیات، حبوبات، صیفی. شغل اهالی زراعت و گل داری. صنایع دستی زنان قالیچه بافی و نمد مالی. دبستان ملی و راه فرعی به آق قلعه دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صحنه ساز.

[صَنَ / ن] (نف مرکب) سازنده صحنه. سازنده سن نمایش ||. آنکه حادثه یا وضعی مصنوعی ایجاد کند تا مقصود خود را بدست آرد.

صحنه سازی.

[صَنَ / ن] (حامص مرکب) کار صحنه ساز. رجوع به صحنه و صحنه ساز شود.

صحنه گردان.

[صَنَ / نِ گَ] (نف مرکب) گرداننده صحنه. تغییر دهنده صحنه. آنکه وظیفه نمایش دهندگان روی سن را فریاد آنان آرد و بدیشان تذکر دهد (۱). (۱) - Regisseur.

صحنه گردانی.

[صَنَ / نِ گَ] (حامص مرکب) عمل صحنه گردان.

صحو.

[صِحْوُ] (ع مص) هوشیاری. هوشیار شدن از مستی. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). از مستی بهوش آمدن. (دهار) (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). مقابل سکر و مستی ||. و در اصطلاح اهل تصوف عبارت است از معاودت قوت تمیز و رجوع احکام جمع و تفرقه با محل و مستقر خود. (از نفائس الفنون). صحو در اصطلاح صوفیه گم و نابود کردن اوصاف و عادات و سکر بمعنی استیلائی سلطان حال است، و بعضی گفته اند صحو عود کردن بطرف ترتیب افعال، و فنا سقوط اوصاف بشری است. (از غیاث اللغات). و در تعریفات آرد: صحو بازگشت عارف است باحساس پس از غیبت و زوال احساس وی و کمترین درجه اندر صحو رؤیت بازماندگی بشریت بود. (کشف المحجوب هجویری ص ۲۳۲): موج خاکی فهم و وهم و فکر ماست موج آبی صحو و سکر است و فناست. مولوی. جمله ذرات در وی محو شد عالم از وی مست گشت و صحو شد. مولوی. ای تو نارسته از این فانی رباط تو چه دانی صحو و سکر و انبساط. مولوی. باز آن جان چون بحق او محو شد بازماند از سکر و سوی صحو شد. مولوی ||. ترک دادن نادانی جوانی و کودکی و باطل را ||. رفتن سردی. (منتهی الارب ||). رفتن ابر یا پریشان شدن آن. (منتهی الارب). بشدن میغ. (تاج المصادر بیهقی). - یوم صحو؛ روز بی میغ. (مهدب الاسماء ||). پدید آمدن طریق. (مصادر زوزنی).

صحور.

[صَا] (ع ص) آتَانُ صحور؛ خر ماده سبیدی آمیخته ||. خر ماده پشتک زن. (منتهی الارب).

صحون.

[صَا] (ع ا) جِ صحن. (قطر المحيط). رجوع به صحن شود.

صحون.

[صَا] (ع ص) ناقه لگدزننده. (منتهی الارب).

صحۃ.

[صِحْحَ] (ع مص) تندرست شدن پس از بیماری. (منتهی الارب). تن درست شدن. (تاج المصادر بیهقی) (مهدب الاسماء). و در کشاف اصطلاحات الفنون آرد: صحت و مرض از کیفیات نفسانیه است و ابن سینا گوید صحت ملکه و یا حالتی است که بدان افعال بدرستی صادر شود. و ملکه صحت است بالاتفاق، اما در حالت خلاف است که آیا خود صحت است و یا واسطه صحت باشد و نیز ابن سینا گوید: صحت ماهیتی است که بدن انسان در ترکیب مزاج چنان باشد که افعال از آن صحیح و سالم صادر شود و مرض خلاف صحت است. (تلخیص از کشاف اصطلاحات الفنون). و رجوع به ذیل تذکره ضریر انطاکی شود (||). اصطلاح کلام) بودن فعل است موافق امر شارع خواه آن فعل مسقط قضا باشد یا نه. (کشاف اصطلاحات الفنون (||). اصطلاح فقه) صحت در افعال عبادی عبارت از آن است که فعل مسقط قضا باشد و در امور معاملاتی عبارت از آن است که آثاری که شرعاً بر عمل مترتب و از آن مطلوب است از آن بدست شود مانند ترتیب ملکیت بر بیع و بینونت بر طلاق. (کشاف اصطلاحات الفنون) (تعریفات جرجانی ||). درست شدن کار. (منتهی الارب).

صحۃ کشیدن.

[صَح ح / صِخ ح ك / ك د] (مص مرکب) علامت «صح» بالای کلمه یا جمله گذاشتن. رجوع به صحه گذاشتن و رجوع به صح شود.

صحه گذاری.

[صِخ ح / صِخ ح ك] (حامص مرکب) صحه گذاشتن. رجوع به صحه گذاشتن و رجوع به صح شود.

صحه گذاشتن.

[صِخ ح / صِخ ح ك ت] (مص مرکب) علامت «صح» بالای کلمه ای گذاشتن. اصل آن صَح گذاشتن است. رجوع به صح شود.

صحی.

[صِخ حی] (ع ص نسبی) منسوب به صحت. درخور بودن از نظر صحت و بهداشت.

صحیح.

[ص] (ع ص) درست. (مهذب الاسماء). تندرست. (دهار) (غیاث اللغات). پاک از عیب. (غیاث اللغات). راست. سالم. تندرست. مقابل غلط و سقیم و بیمار. سدید. درواخ. پدرام. ج، اصحاح و صحائح. (منتهی الارب). صحیح. (مجمع البحرین): گفت از این باب هر چه گفتمی تو من ندانسته ام صحیح و سقیم. ناصر خسرو. بر معرفت تفسیر و تأویل و قیاس و دلیل و ناسخ و منسوخ و صحیح و مطعون اخبار و آثار واقف. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۳۹۸). - حدیث صحیح؛ حدیثی است که سند او بروایت عدلی ضابط از مثل او متصل شده باشد و از شذوذ و علت سالم و ناقلان او معدل گشته باشند... و خطائی گوید: صحیح آن است که سند آن متصل باشد و ناقلان او معدل. (از نفائس الفنون). نزد امامیه حدیثی باشد که سلسله سند آن بالصرح و یا بالفحوی بمعصوم رسد و جمیع روای آن سلسله در هر یک از طبقات موثق و عادل امامی باشند. (تقسیم ابن طاوس). و سید شریف گوید: صحیح حدیثی است که عدل روایت کند و لفظ آن از رکاکت خالی بود و معنی آن مخالف آیه و یا خبر متواتر و یا اجماع نباشد. (تعریفات جرجانی). و آن بر سه قسم است: - صحیح اعلی؛ و آن قسمی است که عادل و امامی بودن تمامت روای آن مستند بعلم وجدانی خود شخص بود و یا مستند به شهادت عدلین باشد. - صحیح اوسط؛ و آن خبری است که عادل و امام بودن روای آن در هر طبقه و یا بعض آنها اگر چه در یک طبقه هم باشد بقول یک تن عادل مستند باشد که قول او مفید ظن بود. - صحیح ادنی؛ و آن حدیثی است که عادل و امامی بودن روای آن در هر طبقه و یا بعض آن مستند به ظنون اجتهادیه و استنباطیه باشد (||. اصطلاح صرف) کلمه ای است که مقابل فا و عین و لام آن حرف عله و یا همزه و یا تضعیف نباشد. (تعریفات میر سید شریف (||. اصطلاح حساب) عدد صحیح؛ مقابل کسر. عددی که فاقد کسر باشد (||. مربع...) مربع قائم الزوایا، متساوی الاضلاع (||. اصطلاح عروض) ضربی باشد که با سلامت بود از ازاحیفی که تعلق بضروب دارد چون قصر و حذو و جب و زلل و مانند آن. (المعجم (||. اصطلاح فقه) در عبادات و معاملات آن است که ارکان و شرائط آن مجتمع باشد. (تعریفات جرجانی). - صحیح الادیم؛ پوست نابریده. (منتهی الارب). - صحیح البنیة؛ تن درست. سالم. - صحیح الحدیث؛ راوی عادل. ضابط امامی مذهب. - صحیح العمل؛ درست کار. درست کردار. راستکار. - صحیح المزاج؛ تندرست. خوش بنیه بی آهو. سالم. - صحیح و سالم؛ از اتباع است.

صحیح.

[ص] [اِخ] نام اسپ اسدبن رهیص طائی. (منتهی الارب).

صحیح.

[ص] [اِخ] بر هر یک از کتب صحاح سته گفته شود. رجوع به صحاح سته شود.

صحیح النسب.

[صَحْنُ نَسْ] [ع ص مرکب] (سید...) پاکزاد. پاک گهر. آنکه سلسله نسب او تا هاشم بن عبدمناف محفوظ و معلوم باشد: یکی از سادات صحیح النسب که بحضرت خواجه، قدس الله روحه محبت و عقیده راسخ داشت... (انیس الطالبین بخاری، نسخه خطی مؤلف ص ۹۴).

صحیح نگار.

[ص ن] [نف مرکب] اخبارنویس. (غیاث اللغات).

صحیح و اعم.

[صَحْ أَعْم م] [ترکیب عطفی، مرکب] (اصطلاح اصول فقه) حاصل آن اینکه در صورت ثبوت حقیقت شرعیه آیا الفاظی که شارع اسلام برابر ماهیات مجعوله و مخترعه اعم از عبادات مانند صلوه، حج، صوم، زکوه و یا معاملات وضع کرده است، خاص ماهیتی است که صحیح باشد یعنی اثر مطلوب از آن، بر وی مترتب شود و یا این اسامی خاص ماهیت صحیح و کامل نیست و بر ماهیت های فاسد یعنی فاقد اجزا و شرایط لازمه نیز گفته میشود، و عبارت دیگر این الفاظ، ماهیت ها را اعم از صحیح و فاسد شامل میشود. طرفداران شق نخست را صحیحی و قائلین به شق دوم را اعمی نامند و هر دو طرف برای اثبات گفته خود و یا نقض قول خصم ادله ای اقامه کرده اند که تفصیل آن در کفایه الاصول ج ۱۳۴۱ صص ۲۰ - ۲۹ و مقالات الاصول تألیف شیخ ضیاءالدین عراقی و تقریرات سیدابوالقاسم خوئی ج ۱ درج است.

صحیحاً.

[ص ح] [ع ص] تأنیث صحیح. رجوع به صحیح شود.

صحیحین.

[ص ح] [ع ص، ا] تشبیه صحیح در حالت نصبی و جری [اِخ] چون مطلق گویند مقصود صحیح مسلم و بخاری است. رجوع به صحاح و رجوع به صحاح سته شود.

صحیر.

[ص] [ع ا] آواز خر. (منتهی الارب).

صحیر.

[صُحَّ] (اخ) موضعی است بنزدیک فید. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صحیر.

[صُحَّ] (اخ) کوهی است شمالی قطن. (منتهی الارب). موضعی است بشمال جبل قطن. (معجم البلدان).

صحیراء.

[صُحَّ] (ع ا) نوعی از شیر. (منتهی الارب).

صحیرات الیمام.

[صُحَّ تُلُی] (اخ) نام جائی است. (منتهی الارب). رجوع به صحیرات و صحیرات الثمام شود.

صحیرة.

[صَرَ] (ع ا) شیری که آن را جوشانیده روغن بر آن ریخته باشند. (منتهی الارب). شیر به آتش گرم شده و سوخته. (مہذب الاسماء ||). طعامی که از شیر و آرد سازند. (منتهی الارب).

صحیف.

[صَ] (ع ا) ج صحیفه. (منتهی الارب). روی زمین. (منتهی الارب).

صحیفه.

[صَفَ] (ع ا) نامه. (منتهی الارب) (مہذب الاسماء) (دھار). ج، صحائف. صحف. (منتهی الارب). مہرق. طرس. (منتهی الارب). نامه نبشته ||. کتاب. ج، صحائف. صحف. (منتهی الارب). کتاب و رساله. (غیاث اللغات). سفر. (مفاتیح العلوم خوارزمی). دفتر. مصحف. در کشاف اصطلاحات الفنون از تفسیر عزیزی آرد: ابوذر غفاری پیغمبر (ص) را پرسید از جانب باری تعالی چند کتاب نازل شده است؟ فرمود یکصد و چهار کتاب: پنجاه صحیفه بر شیث و سی صحیفه بر ادریس و ده صحیفه بر ابراهیم و ده صحیفه بر آدم و چهار دیگر تورات و انجیل و زبور و فرقان است. و در حاشیہ کشاف یکصد و چہارده صحیفه نوشته است کہ ده صحیفه آن بر حضرت موسی نازل گشته و آن سوای تورات است. (از کشاف اصطلاحات الفنون ||). ورق کاغذ. ورق کتاب: بر چرخ همچو لاله بدشت اندر مریخ چون صحیفه پرخونست. ناصر خسرو. خاطر تو نبشت شعر و ادب بر صحیفه دلت بدست ضمیر. ناصر خسرو. برآمده ز صحیفه فلک چو شب انجم چو روز در دل گیتی فروشده آواز. مسعود سعد. چون در حد کھولت و موسم عقل و تجربت رسند... صحیفه دل را پر فواید بینند. (کلیله و دمنه). و ثمرات و فواید آن را بصحیفه دل بنگاشتم. (کلیله و دمنه). نه صحیفه است فلک هفت ده آیت ز برش عاشقان این همه از سورت سودا شنوند. خاقانی. این هفت نقطه یک رقمند از خط کفش و آن نه صحیفه یک ورق از دفتر سخاش. خاقانی. شرح مناقبش را باد آسمان صحیفه تا در کف عطارد دیوان تازه بینی. خاقانی. صحیفه های معانی نوشتی و سر آن بدست مهر بیستی و مره بنهادی. خاقانی. ای آنکه در صحیفه حسن آیتی شدی

گوئی کز ایزد آمده در شان کیستی. خاقانی. که آفتاب که کرد از هوا صحیفهء سیم مثال نور نویسد بر او قلم تمثال. خاقانی. دو صحیفه بر دست کرام الکاظمین. (ترجمهء تاریخ یمنی ص ۴۴۸). اولاد و اعقاب الیاس بعد از آن صحیفهء الیاس بر خواندند. (ترجمهء تاریخ یمنی ص ۲۹۱). وعده حق در رسید و صحیفهء عمرش ختم شد. (ترجمهء تاریخ یمنی ص ۲۰۶). صحیفهء دانش ایشان برین قرار و اتفاق ختم افتاد. (ترجمهء تاریخ یمنی ص ۱۰۵). یک صحیفه ز نام نیک تو را بهتر از صد خزانه هنر است. ظهیرفاریابی. گاه از قصبت صحیفه شویم گه با رطبت بدیهه گویم. نظامی. و آن نقش در صحیفهء خاطر او کالنقش فی الحجر نگاشته شد. (جهانگشای جوینی). چو بر صحیفهء املا روان شود قلمش زبان طعن نهد بر فصاحت سبحان. سعدی. چه جای شکر و شکایت ز نقش بیش و کم است که بر صحیفهء هستی رقم نخواهد ماند. حافظ ||. پوست روی مردم. ج، صحیف. (منتهی الارب). پوست روی مردم. (مهدب الاسماء) (ربنجنی ||). روی زمین. ج، صحیف. (منتهی الارب): جان پاک تو در صحیفهء خاک جسته از نار و نور پاک شده. خاقانی ||. کاسه. (منتهی الارب).

صحیفهء تیغ سحر.

[صَفَ / فِی غِ سَح] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از روشنائی صبح کاذب است که صبح اول باشد. (برهان).

صحیفهء زرد.

[صَفَ / فِی زَا] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از آفتاب عالم تاب است ||. رخ زرد ||. برگهای خزان دیده ||. رخسارهء عاشق. (برهان).

صحیفهء زرد.

[صَفَ / فِی زَا] (اخ) گویند کتابی بود علی علیه السلام را و حوادث عالم تا روز قیامت در آن نوشته بود و آن کتاب بمحمد بن حنفیه و از او به ابی هاشم فرزند وی رسید و او چون بحمیمه نزد محمد بن علی بن عبدالله بن عباس رسید، آن صحیفه بوی تسلیم کرد و خود همانروز درگذشت و آن را صحیفهء علویه گفتندی. رجوع به همین لغت نامه ذیل کلمهء ابوهاشم عبدالله بن محمد بن الحنفیه شود.

صحیفهء سجادیه.

[صَفَ / فِی سَجَ جَادِی / یَا] (اخ) نام کتابی است مشتمل بر ادعیهء مأثوره از امام سجاد علی بن الحسین علیه السلام و بر آن شروحن نوشته اند.

صحیفه گشای.

[صَفَ / فِی گُ] (نف مرکب) گشاینده کتاب. بازکننده: کابدالدهر تا بود بر جای باشد از نام او صحیفه گشای. نظامی.

صحیفی.

[صَا] (اخ) شاعری است. صادقی کتابدار در مجمع الخواص آرد: وی از مردم شیراز و شخصی مصاحب و هم زبان است. آنقدر

شاعروضع و بلندپرواز است که شاعری بسیار دلیر باید تا از وضع وی نترسیده در معرض سؤال و جواب او برآید. اغلب بزرگ زادگان احمق را پیدا کرده برای آنان بالبدیهه قصیده های بیمعنی میگفت و جایزه میگرفت. در آنموقع بسیار بی قید و لوند بود ولی اکنون تائب و پرهیزکار شده است. عاقبت بخیر باد. شعر ترکی و فارسی میگوید. (ترجمهء مجمع الخواص ص ۲۱۸).

صحینات.

[ص] [اخ] دهی از دهستان باوی بخش مرکزی شهرستان اهواز ۶۵ هزار گزی خاوری اهواز. ۵ هزار گزی راه رامهرمز به اهواز. دشت، گرمسیر، سکنه ۷۵ تن. آب آن از چاه. محصول غلات. شغل اهالی زراعت و گلهداری، راه در تابستان اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صحیه.

[صیح ح ی] [ع] [ا] بهداری (اداره). رجوع به بهداری شود.

صح.

[صیح خ] [ع مص] زدن چیزی سخت را بر چیزی رست و سخت. (منتهی الارب ||). کر کردن آواز گوش را. (منتهی الارب). کر کردن. (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامهء جرجانی ||). به منقار زدن زاغ پشت ریش شتر را ||. آواز سنگ. (منتهی الارب).

صح.

[ص خن] [ع ص] صخی. ثوب صخ؛ جامهء چرکین. (منتهی الارب).

صخاء.

[ص ء] [ع ا] چرک. ریم ||. تره ای است. (منتهی الارب).

صخاب.

[صیح خا] [ع ص] مرد با بانگ و فریاد. (منتهی الارب ||). خروشان: نهری صخاب و جوئی پر آب یافتند. (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۳۵۵ ||). مرد درشت آواز پلیدزبان. (منتهی الارب).

صخابه.

[صیح خاب] [ع ص] تأنیث صخاب. زن با بانگ و فریاد. (منتهی الارب). زن بلند آواز. (مهدب الاسماء).

صخاء.

[ص] [ع ا] چرک ||. تره ای است. (اقرب الموارد).

صخب.

[صَخ] (ع مص) بانگ کردن. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی). فغان و فریاد بوقت زجر کردن. (غیاث اللغات ||). آمیزش. (||) بانگ و فریاد ||. آواز در وقت خصومت. (منتهی الارب). آواز مشغله. (دستور الاخوان).

صخب.

[صَخ] (ع ص) مرد با بانگ و فریاد. يقال: ماء صخب الأذى؛ آب با بانگ و آواز موج، و عین صخبه؛ چشمه با بانگ و فریاد جوش، و حمار صخب الشوارب؛ خر سخت بانگ و آن که نهیق را در حلق خود گرداند. (منتهی الارب).

صخبان.

[ص] (ع ص) مرد با بانگ و فریاد. ج، صُخبان. (منتهی الارب).

صخبه.

[صَب] (ع ا) مهرهء حب و بغض. (منتهی الارب).

صخبه.

[صَخَب] (ع ص) تأنیث صخب. (منتهی الارب).

صخبه.

[صُخْب] (ع ص) زن با بانگ و فریاد. (منتهی الارب).

صخد.

[ص] (ع مص) سوختن چیزی را آفتاب. (منتهی الارب). گرمای آفتاب در کسی اثر کردن. (تاج المصادر بیهقی ||). بانگ کردن گنجشک ||. بانگ کردن کلاکموش. (منتهی الارب).

صخد.

[ص] (اخ) عمرانی گوید: بلده ای است. (معجم البلدان).

صخد.

[صَخ] (ع مص) نیک گرم شدن روز و غیر آن. (منتهی الارب).

صخدان.

[ص / صَخ] (ع ص) یوم صخدان؛ روز نیک گرم. (منتهی الارب). روزی گرم. (مهدب الاسماء).

صخر.

[ص] [ع] ج صخره. رجوع به صخره شود || سنگ بزرگ. (غیاث اللغات) (دهار). خرسنگ. تخته سنگ.

صخر.

[ص] [ا] (اخ) رجوع به صخر بن عمرو بن الشرید شود.

صخر.

[ص] [ا] (اخ) رجوع به احنف بن قیس بن معاویه شود.

صخر.

[ص] [ا] (اخ) رجوع به ابی سفیان صخر بن حرب شود.

صخر.

[ص] [ا] (اخ) نام جنی است که خویشتن بصورت سلیمان در آورد و خاتم او بستد، و چهل روز پادشاهی راند و اجمال داستان بنقل ابن اثیر اینکه سلیمان یکی از ملوک جزائر را که بر طریق کفر بود بشکست و بکشت و دختر او را که بجمال سرآمد بود بزنی گرفت و او را به اسلام خواند وی بظاهر پذیرفت لیکن پیوسته بر پدر خود میگریست و سلیمان او را دلداری میداد. روزی از سلیمان خواست تا دیوان را بفرماید که تمثالی از پدر وی بسازند تا او بدیدن آن شاد گردد. سلیمان بفرمود تا چنان کردند. لیکن دختر در نهان هر بام و شام با کنیزکان خود آن تمثال را سجده کردی و سلیمان را خبر نبود. چهل روز بگذشت و آصف بر ماجرا وقوف یافت و سلیمان را آگاه کرد و او آن تمثال را در هم کوفت و جامه عبادت پوشید و به بیابان رفت و توبه و استغفار کرد و سلیمان را عادت چنان بود که چون به آب خانه شدی خاتم خویش به کنیزکی که نیک بدو واثق بودی دادی. روزی خاتم به کنیزک داد و به آبخانه شد. صخر بصورت سلیمان نزد کنیز آمد و خاتم بگرفت و بر تخت نشست و به حکم رانی پرداخت و چون سلیمان از آب خانه بیرون شد، خاتم از کنیزک بخواست گفت: تو کیستی؟ گفت: سلیمانم. گفت: دروغ میگوئی سلیمان بیامد و خاتم خود بگرفت و کنون بر تخت نشسته است. سلیمان سخت دل تنگ شد، سپس بهر جا رفتی و خود را سلیمان خواندی او را براندندی. بناچار نزد ماهیگیری بمزدوری رفت و او هر روز وی را دو ماهی دادی. سلیمان یکی را بفروختی و نان خریدی و دیگری را بخوردی. و چون آصف و دیگر وزیران سلیمان، رفتار صخر را مخالف شأن پیغمبران دیدند و از او حکمهای متناقض شنیدند درباره او به شک افتادند و صخر ماجرا دریافت و بگریخت و خاتم در آب انداخت. فی الحال ماهی آن را بر بود و چنان شد که آن ماهی بدام صیاد افتاد و او به سلیمان داد و سلیمان دل او بشکافت تا بخورد، خاتم خود در آن دید. پس خدای را سپاس گفت و دیگر بار ملک خود بازیافت. و مدت پادشاهی صخر چهل روز بود برابر آن مدت که دختر در خانه سلیمان بت پرستی میکرد. (کامل ابن اثیر ج ۱ صص ۱۰۱ - ۱۰۲): بدهیکلی که صخر جنی از طلعت او بر میدی و عین القطر از بغلش بگنبدیدی. (گلستان). خداوند زر بر کند چشم دیو بدام آورد صخر جنی به ریو. سعدی.

صخر.

[ص] [اِخ] از اجداد جذام از قحطانیه است و مساکن فرزندان او در بلاد شرق اردن است و جماعتی از ایشان به مصراند و بنو صخر از طی از قحطانیه، منازل آنان بین تیماء و خیبر و شام بوده است. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۸).

صخر.

[ص] [صَخ] [ع ص] مکان صخره؛ جای سنگ ناک. (منتهی الارب).

صخر.

[ص] [صَخ] [ع ا] ج صخره. رجوع به صخره شود.

صخر.

[ص] [اِخ] ابن جعد الخضری. وی شاعری فصیح است که دو دولت اموی و عباسی را دریافت و شیفته کاس دختر بجیر بود و مشهورترین شعر او درباره این دختر است. وی در حدود سال ۱۴۰ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ج ۲ صص ۴۲۸ - ۴۲۹).

صخر.

[ص] [اِخ] ابن جندله مکنی به ابوالمعلی، تابعی است.

صخر.

[ص] [اِخ] ابن جویریة. مکنی به نافع، محدث است.

صخر.

[ص] [اِخ] ابن حبیب الشاعر. وی از بنی صبح بن کاهل از بطون هذیل است. (عقد الفرید ج ۳ ص ۲۸۸).

صخر.

[ص] [اِخ] ابن حرب. رجوع به سفیان صخرین حرب شود.

صخر.

[ص] [اِخ] ابن صدقه مکنی به صدقه، تابعی است. سجستانی حدیثی در باره منع زُخرفه مساجد از او آورده است. (المصاحف ص ۱۵۰).

صخر.

[ص] [اِخ] ابن عمرو بن الشریذ السلمی وی برادر خنساء است. عمرو پدر او بموسم دست صخر و برادر او معاویه را می گرفت و بر مردم فخر میکرد و می گفت من پدر دو فرزندم که نیکوترین مصر هستند و مانند این دو برادر از این پیش نبوده است و کسی بر او

انکار نمی‌کرد. (زهر الآداب ج ۴ ص ۷۲). و مرگ او چنان بود که صخر بغزوه ای شد و نبردی سخت بکرد و او را ریشی فراخ رسید که بدان بیمار شد و بیماری او بدرازا کشید و قوم بیعادت او شدند. روزی مردی زن او سلمی را پرسید امروز حال صخر چونست؟ گفت: نه زنده است که بدو امیدی بتوان داشت و نه مرده است تا او را شاید فراموش کرد. صخر سخن او بشنید و سخت بر وی گران افتاد و زن را پرسید. تو چنین گفته ای؟ گفت: آری و از تو عذری نخواهم و دیگری که بیعادت او شده بود از مادر وی حال او پرسید، گفت: سپاس خدای را که حال او بصلاح است و چند که سواد او میان ماست نیک است، صخر این ابیات بگفت: اری ام صخر ماتمل عیادتی و ملت سلیمی مضجعی و مکانی و ما کنت أخصی ان اکون جنازة علیک و من یغتر بالحدثان فای امری ء ساوی بام حلیلة فلاعاش الافی أذی و هوان اهم بامرالحزم لواستطیعه و قد حیل بینی العیر و الزوان لعمری لقد انبتهت من کان نائما و اسمعت من کانت له اذنان. و چون بهوش آمد سلمی را بگرفت و به عمود خیمه بیاویخت تا بمرد آنگاه (آسیب) آن ریش که می داشت او را برو درانداخت و بمرد. (عیون الاخبار ج ۴ صص ۱۱۸ - ۱۱۹). و گویند حلقه ای از زره بجوف او رفت و قرحه ای پدید آورد و قطعه ای همچون دست از آن ناحیت برآمد و مردمان وی را اشارت بریدن آن کردند و چون آن را بریدند دیری نپائید. (زهر الآداب ج ۴ ص ۷۲). خنساء خواهر وی او را بدین شعر بستاید: و ان صخرأ لتأتم الهداء به كأنه علم فی رأسه نار. و هم او گوید در رثاء وی: و قائله و النعش قدفات خطوها لتدرکه یالھف نفسی علی صخر الاثکلت ام الذین غدوا به الی القبر ماذا یحملون الی القبر. (عقد الفرید ج ۳ ص ۲۱۸). خنساء را گفتند برادران خود را بستای گفت کان صخر والله جنه الزمان الاغیر و ذعاف الخمیس الاحمر و کان و الله معاویه القائل و الفاعل. قیل لها فایهما کان اسنی و افخر قالت اما صخر فحراالشتاء و اما معاویه فبردالھوآء. قیل لها فایهما اوجع و افجع قالت اما صخر فجمرالکبد و اما معاویه فسقام الجسد و برخواند: اسدان محمرا المخالب نجدة بحران فی الزمن الغضوب الانمر قمران فی النادی رفیعا محتد فی المجد فرعاً سودد متخیر. (عقد الفرید ج ۳ ص ۲۱۹).

صخر.

[ص] (اخ) ابن مسلم بن نعمان عبدی. مردی شجاع و از رؤساء است و در جنگ های اشرس و ترک و در ماوراءالنهر حاضر بوده و در یکی از این جنگ ها به سال ۱۱۰ ه. ق. بقتل رسید. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۹).

صخر.

[ص] (اخ) ابن هلالی المزنی. رجوع به صخرالمزنی شود.

صخر آباد.

[ص] (اخ) قریه ای است از قرای مرو منسوب به صخر بن عبدالله بن بریده بن حصیب اسلمی و در آن جماعتی بوده است. (الانساب سمعانی ص ۳۵۰ ورق الف).

صخر آبادی.

[ص] (ص نسبی) نسبتی به صخرآباد.

صخرات.

[ص] (اخ) موضعی است به عرفه. (متھی الارب). و آن موقف رسول (ص) بوده است.

صخرات.

[صَخَّ] [ع ا] ج صخره. (منتهی الارب). رجوع به صخره شود.

صخر الجنی.

[ص رُلْ جِنُّ نِی] [اِخ] رجوع به صخر شود.

صخر المزنی.

[ص رُلْ مُم] [اِخ] ابن هلال. وی تابعی و از رؤسای بنی مزینه و شجاعی دلیر بود و در زمره توابین بخونخواهی حسین بن علی (ع) بر عبیدالله بن زیاد خروج کرد و با بنی امیه بجنگید و به سال ۶۵ ه. ق. بقتل رسید. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۲۹).

صخر المغربی.

[ص رُلْ مَر] [اِخ] (۱) صخری بزرگ است قرب القنیت (الکنیز) و مسافت القنیت تا هیجار ۳۲ هزار گز است. (الحلل السندسیه ج ۲ ص ۱۹۷). (۱) - Roca del moro.

صخر بن الشرید.

[ص رُنْش ش] [اِخ] رجوع به صخر بن عمرو بن الشرید شود.

صخر جنی.

[ص رِ جِنُّ نِی] [اِخ] رجوع به صخر شود.

صخره.

[ص رَا] [ع ا] سنگ بزرگ سخت. (منتهی الارب). سنگ بزرگ و سخت. (مهدب الاسماء). سنگ. (ترجمان علامه جرجانی). سنگ بزرگ. (غیاث اللغات). خرسنگ. تخته سنگ. گران سنگ. رضمه جلمد. لر: چو کوشم نهم بر سر سدره پای چو خواهم کنم در دل صخره جای. نظامی.

صخره.

[ص رَا] [اِخ] سنگی است در بیت المقدس و آن را صخره صیّماء نیز گویند. (غیاث اللغات). سنگی است در بیت المقدس مانند حجر الاسود مکه، مزار است و چون حجرین گویند مراد آن صخره و حجر الاسود است. رجوع به فهرست سفرنامه ناصر خسرو و رجوع به نزهة القلوب ج ۳ ص ۱۷ شود. این پرده گرنه صخره کعبه است پس چرا لب های عرشیان همه بوسه ستان اوست. خاقانی. آستان حضرتش را از شرف صخره و محراب اقصی دیده ام. خاقانی. به بیت المقدس و اقصی و صخره بتقدیسات انصار و شلیخا. خاقانی.

صخره.

[ص رَ] (اخ) وی خواهر حصین عمری است که از فتاکان بود و با کمک اُخینس جهنی، مردی بازرگان از مردم کنده را بکشتند و مال او را قسمت کردند، سپس اخینس حصین را بفریفت و او را بکشت. چون دیری بگذشت و از حصین خبری باز نیامد صخره خبر وی از همسایگان خود مراح و جرم پرسید و چون اخینس این بشنید گفت: ... کصخره اذ تسائل فی مراح و فی جرم و علمهما ظنون تسائل عن حصین کل ركب و عند جهینه الخبر الیقین. (عیون الانباء ج ۱ ص ۱۸۲).

صخره.

[ص رَ] (اخ) از اقالیم اکشونیه است به اندلس. (معجم البلدان).

صخره اگهی.

[ص رَ تْ أ] (اخ) نام کوهی است. (منتهی الارب).

صخره حیوه.

[ص رَ تْ وَ] (اخ) بلدی است به غربی اندلس. (معجم البلدان).

صخره صماء.

[ص رَ / رِ صَمَ ما] (ع مرکب) صخره صِماء؛ سنگ سخت رست. (منتهی الارب (||). (اخ) سنگی است در بیت المقدس که در هوا معلق مانده. چون یک بار زنی حامله را از خوف در زیر آن وضع حمل شده بود لهذا دیواری بزیر آن سنگ کشیده اند و گویند که دیوار با آن سنگ وصول نیافته، هنوز در هوا معلق است. (غیاث اللغات): زمزم فشانم از مژه در زیر ناودان طوفان خون ز صخره صما بر آورم. خاقانی. صخره بر آورد سر رفعت چو مصطفی شکل قدم بصخره صما برافکند. خاقانی. کعبه را بینند از حلقهء در حلقهء زلف نقطهء خالاش از آن صخره صما بینند. خاقانی. خاک اگر گرید و نالد چه عجب کآتش را بانگ گریه ز دل صخره صما شنوند. خاقانی. بگوش صخره صما اگر فروخوانم ز ذوق چاک زند کوه صدره خارا. کمال اسماعیل. نه آفتاب و نه مهتاب نور بخشیدی اگر مقیم بدنندی چو صخره صما. مولوی. حاجت موری بعلم غیب بدانند در بن چاهی بزیر صخره صما. سعدی.

صخره گذار.

[ص رَ / رِ گْ] (نف مرکب) سوراخ کننده صخره: صخره گذاری، صحرانوردی، کوه پیکری، زمین هیکلی [اسب]. (سندبادنامه ص ۲۵۱).

صخره معلقوت.

[] (اخ) (سنگ انقسام) قلعه ای است طبیعی که در دشت معون در جنوب شرقی حبرون واقع است (سموئل ۲۳: ۳۸). داود در آنجا از دست شاول بطور عجیب رهایی یافت و بنا بر تحقیق اهل دانش صخره مرقوم در وادی ملکه در مشرق معون واقع است. (قاموس

مقدس).

صخره موسی.

[ص ر ت سا] (اخ) نام آن در قرآن عزیز آمده است و در بلد شروان قرب در بند است. (معجم البلدان ذیل همین کلمه). و در ذیل کلمه شروان آرد: گویند به قرب آن صخره موسی علیه السلام است که ماهی را در آنجا فراموش کرد، فی قوله تعالی: قال ارایت اذ اوینا الی الصخره فانی نسیت الحوت (قرآن ۱۸/۶۳). گویند صخره صخره شروان است. در نزهة القلوب آرد که آن صخره صخره شروان است و آن بحر جیلان است و آن قریه دیه باجروان... در صورالاقالیم آمده که صخره موسی در انطاکیه بوده است و در کتب تفاسیر این حکایت را در مجمع البحرین میگویند و این روایت سوم درست است. (نزهة القلوب ص ۹ ج ۳). در مسالک الممالک گوید صخره موسی علیه السلام و چشمه حیوان در شماخی قصبه شروان بوده است. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۹۲). و صخره موسی علیه السلام بقولی در انطاکیه بوده است. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۲۶۹). جایگاهی در ساحل بحرالشام.

صخریه.

[ص ری ی] (ع ا) سنگستان. (غیاث اللغات) (آندراج).

صخف.

[ص ا] (ع مص) به بیل کاویدن زمین را. (منتهی الارب).

صخم.

[ص ا] (ع مص) سوختن چیزی را آفتاب. (منتهی الارب).

صخماء.

[ص ا] (ع ص، ا) زمین سنگلاخ سوخته مخلوط به نرم و درشت. (منتهی الارب).

صخوب.

[ص ا] (ع ص) سخت آواز. (منتهی الارب).

صخود.

[ص ا] (ع مص) گوش داشتن بسوی کسی. (منتهی الارب).

صخور.

[ص ا] (ع ا) ج صخره. (منتهی الارب): همه بر آن منکر شدند و اتفاق کردند که شهادت صخور همه افک و زور است. (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۳۵۳).

صخه.

[صَخْ خ] (ع) آواز سنگ. (منتهی الارب).

صخی.

[صَخْن] (ع مص) چرکین و ریمناک شدن جامه. (منتهی الارب ||). بگشادن آتش را. (منتهی الارب). منتهی الارب هر دو مصدر را ناقص یائی ضبط کرده است. لیکن در قطر المحيط بمعنی دوم از ناقص واوی آمده است نه یائی.

صخیخ.

[صَخ] (ع) آواز سنگ. (منتهی الارب ||). آواز زدن چیزی سخت را بر صخره (|| مص) بمنقار زدن زاغ پشت شتر را. (قطر المحيط).

صخیر.

[صَخ] (ع) گیاهی است. (منتهی الارب).

صخیرات.

[صُخ] (اخ) مصغر جمع صخره و آن صُخَيْرَاتُ الثَّمَامِ است و نبتی است ضعیف که آن را خوب یا شبه خوب است و بسا که آن را در وساده کنند و آن منزل رسول (ص) است به بدر بین سیال و فرش و در مغازی صخیرات الیمام آمده است. رجوع به صخیرات الثمام شود.

صخیرات الثمام.

[صُخ تُّ ث] (اخ) منزلی است که رسول صلی الله علیه و سلم در آن فرود آمد... چنین است در قاموس و گویا تصحیف صخیرات الیمام است یا آنکه موضع دیگری است. در مجمع در باب صاد مع الحاء آورد: رای رجلا یقطع سمره بصحیرات الیمام، و آن نام موضعی است و یمام درختی و مرغی است و آن مصغر جمع صخره است و هی ارض لینه تکون وسط الحره، و تفسیر یمام به مرغ درست است لکن معروف در درخت ثمام است به ثاء مثله. (منتهی الارب).

صخیره.

[صُخ رَا] (اخ) حصاری است در اندلس از اعمال ماردة. (معجم البلدان).

صخیره.

[صُخ رَا] (اخ) دهی است بحجاز. (منتهی الارب).

صد.

[ص] [عدد، ا] عدد معروف لفظ فارسی است، در اصل به سین مهمله بوده است، قدما بجهت رفع اشتباه بکلمه دیگر که سد باشد بمعنی حائل و مانع، اسم عدد را به صاد نوشتند. (غیاث اللغات). نماینده آن در ارقام هندی ۱۰۰ و در حساب جمل ق باشد و به عربی مائه. (منتهی الارب). عدد پس از نود و نه و پیش از صد و یک. تدریف؛ فزون آمدن بر صد. (منتهی الارب): ای آنکه من از عشق تو اندر جگر خویش آتشکده دارم صد و بر هر مژه ای ژی. رود کی. ز بالا فزون است ریشش رشی تنیده در او خانه صد دیوپای. معروفی. از صد هزار دوست یکی دوست دوست نی وز صد هزار مرد یکی مرد مرد نی. شاکر بخاری. نشسته به صد خشم در کازه ای گرفته بچنگ اندرون بازه ای. خجسته. به صد کاروان اشتر سرخ موی همه هیزم آورد پر خاشجوی. فردوسی. از دل و پشت منار ری برآید صد تراک کز زه عالی کمان خسرو آید یک ترنگ. عسجدی. چو آمد بر میهن و مان خویش ببردش به صد لابه مهمان خویش. اسدی. ما را چه از این گر همه کس بد بیند هر عیب که در ما بود او صد بیند. عمادی شهریاری ||. و این عدد افادهء تکثیر کند: صدبار، صدپاره، صدپر، صدپایه، صدتو، صدچراغ، صدچشمه، صددله، صدرو. -امثال: صد رحمت به کفن دزد اولی؛ یعنی اولی انصافش بیشتر بود. دو صد من استخوان خواهد که صد من بار بردارد. نظیر: کار هر بز نیست خرمن کوفتن گاو نر میخواهد و مرد کهن. رجوع به امثال و حکم دهخدا شود. چونکه صد آمد نود هم پیش ماست عالی واجد مرتبهء سافل است با زیاده: نام احمد نام جمله انبیاست چونکه صد آمد نود هم پیش ماست. مولوی. یکی بر صد آید نه صد بر یکی. (مجموعهء امثال هند). یعنی جزء تابع کل است نه برعکس.

صد.

[صَدَد] (ع مص) برگردانیدن. (ترجمان علامهء جرجانی) (دهار). برگردانیدن. بگشتن. (تاج المصادر بیهقی). برگردیدن و برگردانیدن. (مصادر زوزنی). اعراض کردن. (منتهی الارب). بازداشتن. منع. صرف. بتر: خورشید چون نبرده حبیبی که با حبیب گاهیش وصل و صلح و گهی جنگ و صد بود. منوچهری.

صد.

[صُدَد] (ع ا) کوه. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). ناحیهء وادی و جانب آن. (منتهی الارب).

صد.

[صَدِ دِن] (ع ص) تشنه. (قطر المحيط) (منتهی الارب). از صدی ناقص یائی است.

صدآء.

[صَدَّ] (ع ص) تأنیث اصداً. اسب مادهء کمیت. (منتهی الارب).

صدآء.

[صَدَّ] (اخ) چاهی است یا چشمه ای است که شیرین تر از آن آبی در عرب نیست. (منتهی الارب) (قطر المحيط). و رجوع به صدآء شود.

صدآء.

[صَدَّ] (ع ص) کتیبه صدآء؛ لشکر غرق آهن که از آن بوی زنگ آید. (منتهی الارب). و در قطر المحيط کتیبه صدای ضبط کرده است.

صداء.

[ص] (ع) (۱) «صداء» است (۲) و آن آوازی باشد که در کوه و گنبد و امثال آن پیچد و باز همان شنیده شود و در عربی نیز همین معنی را دارد. (برهان). بانگ که بر کوه افتد. (بحر الجواهر). آواز که از گنبد و کوه و چاه و غیره باز آید و مطلق هر آواز را نیز گویند. (غیاث اللغات). ابن الجبل. ابن الطود. ابنه الجبل. بنات رضوی. (المرصع). نوف. بانگ. پژواک. پژوال. چرنگ. صوت. آواز. در عربی صدی است (||. اصطلاح فیزیکی) صدائی است که از انعکاس صوت بوجود می آید. به این قسم که چون امواج صوتی با سطح انعکاس تلاقی نمایند، منعکس میگردند و صدائی نظیر صدای اولی احداث مینمایند، شرط لازم برای اینکه صدا از صدای اصل تمیز داده شود اینست که فاصلهء شخص تا سطح انعکاس لااقل هفده متر بوده باشد: شجر کافور چون زاید نگوئی حکمتش با من صدا از کوه چون آید چگونه نی شکر دارد. ناصر خسرو. وز آن شب‌دیز تندرشیه او زمانه پر صدا چون کوهسار است. مسعود سعد. هر چه گویم همی بر این سر کوه پاسخ من همه صدا باشد. مسعود سعد. سقفش به صدا پس از دو هفته بی هیچ مدد نشید خوانست. انوری. گر ز غم صد یکی شرح دهم پیش کوه آه دهد پاسخ کوه بجای صدا. خاقانی. گر این فصل بر کوه خوانی همانا که جز بارک الله صدائی نیابی. خاقانی. اگر بکوه رسیدی روایت سخنش زهی رشید جواب آمدی بجای صدا. خاقانی. آخر آوازی در کوهی دهی صدائی باز دهد. (سندبادنامه ص ۵۴). مگر طشت دوشینه کافتاده بود بوقت سحر که صدا داده بود. نظامی. صدائی بر آورد کوه از نهفت همان را که او گفته بد باز گفت. نظامی. این جهان کوه است و فعل ما ندا باز گردد این نداها را صدا. مولوی. پرس پرسان کاین مؤذن کو کجاست که صدای بانگ او راحت فراست. مولوی. گوئی کدام سنگدل این پند بشنود بر کوه خوان که باز بگوش آیدش صدا. سعدی. ترا که این همه بلبل نوای عشق زند چه التفات بود بر صدای منکر زاغ. سعدی. گر برسد نالهء سعدی به کوه کوه بنالد بزبان صدا. سعدی. از صدای سخن عشق ندیدم خوشتر یادگاری که در این گنبد دوار بماند. حافظ. منزل سلمی که بادش هر دم از ما صد سلام پر صدای ساربانان بینی و بانگ جرس. حافظ. بانگ گاوی چه صدا باز دهد عشوه مخر سامری کیست که دست از ید بیضا ببرد. حافظ. ندای عشق تو دیشب در اندرون دادند فضای سینهء حافظ هنوز پر ز صداست. حافظ. ساقی بیا که عشق صدا می کند بلند کآنکس که گفت قصهء ما هم ز ما شنید. حافظ. ما می به بانگ چنگ نه امروز میکشیم بس دور شد که گنبد چرخ این صدا شنید. حافظ. سنگین نمی شد این همه خواب ستمگران می شد گر از شکستن دلها صدا بلند. صائب. شد فزون ناله و افغان من از بخت سیاه سرمه حرفی است که گویند صدا میگیرد. مخلص کاشی (از آندراج). چه موسم است که گر ناله می کند بلبل صدای قهقهه در صحن باغ می پیچد؟ طالب آملی (از آندراج). و با برداشتن دادن، گرفتن، نشستن ترکیب گردد. رجوع به ذیل هر یک از این لغات شود. - یک صدا؛ متحد، هم آواز. متفقاً. - امثال: شما اسم بگذارید تا ما صدا کنیم. یک دست بی صداست؛ یعنی توفیق از آن جمعیت است. رجوع به امثال و حکم شود ||. بوم. (منتهی الارب). رجوع به صدی شود ||. تن مرده. رجوع به صدی شود ||. دماغ. (منتهی الارب) (بحر الجواهر). رجوع به صدا شود. (۱) - در تداول فارسی زبانان با کسر اول تلفظ کنند. (۲) - بر اساسی نیست.

صدء.

[صَدَّء] (ع مص) نیک کمیت گردیدن اسب. (منتهی الارب). سیه سرخ شدن. (مقدمه لغت میر سید شریف ||). زدودن زنگ آئینه را ||. ریمناک گردیدن. (منتهی الارب ||). زنگ گرفتن آهن. (منتهی الارب). زنگ گرفتن آهن و جز آن. (بحر الجواهر). زنگار

گرفتن. (مقدمه لغت میر سید شریف) (مصادر زوزنی ||). راست ایستادن و نظر کردن. (منتهی الارب ||). (۱). زنگ آهن و مس و جز آن. (منتهی الارب ||). اصطلاح تصوف) پوششی که از ظلمت هیأت نفس و صور اکوان بر وجه دل باشد و محبوب گرداند دل را از قبول حقایق و تجلیات انوار تا اگر در حد رسوخ رسید بحد حرمان آید: بماند در حجاب آن دل بکلی نیابد او ز خود حاصل بکلی. (کذا فی کشف اللغات) (از کشف اصطلاحات الفنون).

صدأ.

[صَدَّ] (ع ۱) زنگ آهن و مس و جز آن. (منتهی الارب). زنگار آهن. (بحر الجواهر) (مهذب الاسماء) (دهار): جام جهان نمای از خجلت او صدأ پذیرفته است. (سندبادنامه ص ۲۵۶ ||). زنگک که در چشم کشند. (مهذب الاسماء ||). (ص) مرد نازک بدن لطیف اندام. (منتهی الارب).

صداء.

[صُ] (اخ) نام قبیله ای است به یمن. (منتهی الارب) (الانساب سمعانی).

صداء.

[صُ] (اخ) ابن یزید بن حرب از کهلان. جدی جاهلی است فرزندان وی از قبائل یمن اند و نسبت بدو صدائی است. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۹).

صداء.

[صَيْدَا] (اخ) چاهی است یا چشمه ای است که شیرین تر از آن آبی در عرب نیست. (منتهی الارب) (قطر المحيط). رجوع به صدآء شود.

صدائد.

[صَاء] (ع ۱) جِ صُدَاد است. رجوع بدان لغت شود.

صدائر.

[صَاء] (ع ۱) جِ صدیره است. صدائر الوادی؛ بمعنی صدور الوادی. (منتهی الارب). اعلاى وادی و پیشگاه آن.

صدائه.

[صَاء] (ع مص) به سرخی مایل بسیاهی در آمدن. (قطر المحيط).

صدائی.

[صُ] (اخ) حسین بن علی بن یزید صدائی اکفانی. وی از عبدالله بن نمیر و ابواسامه و ازهر و پدر او روایت کند. از او محمد بن

ادریس رازی مکنی به ابوحاتم به بغداد حدیث شنید. (الانساب سمعانی ص ۳۵ برگ الف).

صدائی.

[ص] [اخ] حسین بن علی بن یزید. وی از وکیع و مردم عراق و از او محمد بن اسحاق سراج مکنی به ابوالعباس حدیث کند. (الانساب سمعانی ص ۳۵۰ برگ الف).

صدائی.

[ص] [اخ] زیاد بن حرث. ابن ابی حاتم گوید: وی یمانی است و او را صحبت است. (الانساب سمعانی ص ۳۵۰ ورق الف).

صدائی.

[ص] [اخ] علی بن الحسین. وی کوفی الاصل است و از پدر خود روایت کند، از او احمد بن فضل بن خزیمه مکنی به ابوعلی و محمد بن عبدالله شافعی مکنی به ابوبکر حدیث دارد وی به سال ۲۸۶ ه. ق. در گذشت. (الانساب سمعانی ص ۳۵۰ ورق الف).

صدائی.

[ص] [اخ] علی بن یزید. وی از زکریا بن ابی زاید و جماعتی از مردم کوفه و از او ابوالحسین بن علی بن یزید حدیث کند. ابن حبان او را در زمره ثقات آورده گوید از مردم کوفه است. (الانساب سمعانی ص ۳۵۰ ورق الف).

صدائی.

[ص] [اخ] عمرو بن صبیح. وی از شجاع نامبردار کوفه است و در وقعه طف حاضر بوده و گوید اصحاب حسین را مجروح کردم اما تنی از آنان را نکشتم مختار به سال ۶۶ ه. ق. وی را به طعن نیزه ها بکشت. (الاعلام زرکلی ص ۷۳۴).

صدایشته.

[ص پ ت] [اخ] دهی جزء دهستان دهشال بخش آستانه شهرستان لاهیجان، ۱۰ هزار گزی خاور آستانه. جلگه، معتدل، مرطوب، مالاریائی. سکنه ۳۷۴ تن. آب از حشمت رود و از سفیدرود. محصولات برنج، ابریشم، کنف، صیفی، شغل اهالی زراعت. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۲).

صدا پیچیدن.

[ص / ص د] (مص مرکب) انعکاس صدا در محوطه ای یا جایگاهی چنانکه بر اثر انعکاس آواز قوی شود: مخور صائب فریب فضل از عمامه زاهد که در گنبد ز بی مغزی صدا بسیار می پیچد. صائب. صداح. [ص] [ع مص] بانگ کردن مرد و غیره. (منتهی الارب ||). بانگ کردن خروس. (مصادر زوزنی). بانگ خروس. (مهدب الاسماء).

صداد.

[ص] [ع ا] پرده و مانند آن. (منتهی الارب). ستر.

صداد.

[صِدْ دا] [ع ا] مار. (منتهی الارب) (قطر المحيط ||). کلا-کמוש. (منتهی الارب). دویبه من جنس الجرذان. (قطر المحيط ||). جانورکی است یا کربسه است. (منتهی الارب). سام ابرس. جنسی است از کرباسک. (مهدب الاسماء ||). راه سوی آب. (منتهی الارب).

صدا دادن.

[ص / ص د] (مص مرکب) بانگ دادن. آواز دادن : چنان ز حسن تو اجزای بزم رفت ز هوش که گر صراحی می بشکنی صدا ندهد. طالب آملی (از آندراج). رجوع به صدا شود.

صدادار.

[ص / ص ا] (نف مرکب) باصدا. باآواز. باصوت. رجوع به صدا شود.

صدا در آوردن.

[ص / ص د و د] (مص مرکب) بانگ در آوردن. آواز از خود در آوردن. رجوع به صدا شود.

صدار.

[ص] [ع ا] جامه ای است که سر آن مانند مقنعه و دامن آن هر دو دوش و سینه را می پوشد و بفارسی پرهیچه گویند. و فی المثل: کل ذات صدار خالئ، ای من حق الرجل ان یغار علی کل امرأه. (از منتهی الارب). پیراهن خرد. (دهار) (مهدب الاسماء ||). داغ که بر سینه اشتر نهند بجهت نشان. (منتهی الارب). داغ که بر سینه اشتر نهند. (مهدب الاسماء ||). پیش بند ستور. (منتهی الارب).

صدارت.

[ص] [ا ح] موضعی است نزدیک مدینه و آن را صداره نیز گویند. (منتهی الارب).

صدارت.

[ص ر] [ع مص، امص] بالانشینی. (غیاث اللغات). بالانشین شدن. (مقدمه لغت میرسید شریف) : در مقامی که صدارت بفقیران بخشند چشم دارم که بجاه از همه افزون باشی. حافظ ||. شروع و ابتدا کردن ||. پیش رسانی ||. منصبی است که قریب وزارت باشد. (غیاث اللغات).

صدارت.

[ص ر] [ع امص] منصبی بوده است بعهد صفویه. مؤلف تذکره الملوک آرد: لازممه منصب مطلق صدارت تعیین حکام شرع و

مباشترین اوقاف تفویضی و ریش سفیدی جمعی سادات و علما و مدرسان و شیخ الاسلامان و پیش نمازان و قضات و متولیان و حفاظ و سایر خدمه مزارات و مدارس و مساجد و بقاع الخیر و وزرای اوقاف و نظار و مستوفیان و سایر عمله سرکار موقوفات و محرران و غسالان و حفاران با اوست و دیوان احداث اربعه را که عبارت از قتل و ازاله بکارت و شکستن دندان و کور کردن است و عالیجاه دیوان بیکی بدون حضور صدور عظام نمیرسد و حکام دیگر شرع را مدخلیت در احداث اربعه نیست و امور شرعی سرکار فیض آثار متعلق و مختص عالیجاه صدر خاصه است و صدر ممالک را مدخلیتی در آن نیست و مجمع از شغل مختصه هر یک بدین موجب است. عالیجاه صدر خاصه روز شنبه و یکشنبه با دیوان بیکی در کشیک خانه عالی قاپو بدیوان می نشیند و در محال ایران حکام شرع یزد و ابرقو و نائین و اردستان و قومه و نظنز و محلات و دلجان و خوانسار و برورود و فریدن و رار و مزدج و کبار و چاپلق و جرفادقان و کمره و فراهان و کاشان و قم و ساوه و مازندران و استرآباد و کرایلی و حاجیلر و کبودجامه را صدر خاصه تعیین و امور متعلق به صدر خاصه را در ولایات مفصله مذکوره نایب الصداریه و سایر مباشرین صدر خاصه متوجه می شده اند. عالیجاه صدر ممالک صاحب اختیار تعیین حکام شرع و مباشرین و موقوفات از مزارات و مدارس و مساجد و غیرهم از کل ممالک محروسه از آذربایجان و فارس و عراق و خراسان می باشد سواى آنچه در تحت اسم صدر خاصه تفصیل یافته با صدر ممالک است و در بعضی از ازمنه سلاطین صدارت خاصه و عامه با یک شخص بوده مجماً عزل و نصب مباشرین موقوفات اگر تفویضی بوده باشد بصدر خاصه و عامه متعلق است و اگر شرعی باشد هیچ یک از حکام شرع و صدور را مدخلیتی در آن نیست بلکه شرعاً هر کسی را واقف اوقاف متولی و صاحب اختیار قرار داده باشد مباشر خواهد بود و تغییر آن مخالف شریعت مقدسه نبوی است. (تذکره الملوک صص ۲ - ۴).

صداری.

[صِ / صِ رَ / رِ] (نف مرکب، اِ مرکب) جائی که آواز تا بدانجا رسد. رجوع به صدا شود.

صداریه.

[صِ رِ] (عِ مص، اِ مص) رجوع به صدارت شود.

صداریه.

[صِ رِ] (اِخ) قریه ای است به یمامه. (منتهی الارب). قریه ای است به یمامه مر بنی جعهده را. (معجم البلدان).

صدا زدن.

[صِ / صِ زِدْ] (مص مرکب) بانگ دادن. آواز دادن. خواندن: پس صدا زد ایاز رسن بیاور. (فیه مافیه).

صداسنج.

[صِ / صِ سِ] (اِ مرکب) آلتی است که بدان ارتفاع صوت را سنجدند.

صداصد.

[صُص] (اخ) کوهی است مر هذیل را. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صداع.

[صُأ] (ع ا) دردسر. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (دهار). و آن مأخوذ از صدع است که شکافتن باشد. (غیاث اللغات). الم فی اعضاء الرأس. (بحر الجواهر): چو گل بیش ندهم سران را صداعی کنم بلبلان طرف را وداعی. خاقانی. باول نشاط شراب آن نیرزد که آخر خمارم رساند صداعی. خاقانی. بجان شاه که درمگذرانی از امروز که نگذرم ز سر این صداع و ناچار است. خاقانی. کار جز باده و شکارت نیست با صداع زمانه کارت نیست. نظامی. پس آنگه از پی دفع صداع وی روزی فراکنند یکی را که کار او بگذار. کمال اسماعیل. از صداع و ماشرا و از خناق وز زکام و از جذام و از فواق. (مثنوی). گفت خاموش از این سخن زنهار بیش از این زحمت و صداع مدار. سعدی.

صداع پذیر.

[صُپ] (نف مرکب) دردسرپذیر. و در بیت ذیل مقصود کسی است که از گفتار دراز شنیدن ملول نشود: چون ز فرمان شاه نیست گزیر گویم ار شه بود صداع پذیر. نظامی.

صداع شقی.

[صُع شَقِی] (ترکیب وصفی، مرکب) (۱) دردی که در یک جانب سر حادث شود. (۱) - Migraine.

صداع شمسی.

[صُع ش] (ترکیب وصفی، مرکب) صداع که از بسیار نشستن در آفتاب عارض شود ||. قسمی صداع که از طلوع آفتاب پیدا شده و رو به ازدیاد میرود تا ارتفاع آفتاب و نزدیک غروب زائل میشود.

صداع کردن.

[صُكْ دَا] (مص مرکب) سردرد آوردن. سردرد آوردن بر اثر بانگ و فریاد: حریف جنگ گزیند تو هم درآور جنگ چو سگ صداع کند تن مزین برآور سنگ. مولوی.

صداغ.

[ص (۱) / ص (۲)] (ع ا) داغی است که بر صدغ شتر کنند. (منتهی الارب). داغ که بر روی اشتر نهند. (مهدب الاسماء). داغی که میان دنبال چشم و گوش نهند بر درازا. (بحر الجواهر). (۱) - قوامیس عرب. (۲) - بحر الجواهر.

صداغة.

[صَغ] (ع مص) ضعیف و ناتوان گردیدن. (منتهی الارب).

صداق.

[ص / ص] [ع ا] کابین زن. ج، صدق. صدق. (منتهی الارب). کابین و مهر زن. (غیاث اللغات). کابین. (مهدب الاسماء) (ربنجی). مهر. (صراح). کابین. (دهار) (ربنجی). صدقه. (مهدب الاسماء) (منتهی الارب). دست پیمان. (منتهی الارب). نحلّه. شیربها. بضع: عروس طبع بر او عقد بستم از سر عقل بدان صدق که از اهتمام او زبید. خاقانی. بیش احتمال جور و جفا بردنم نماند بیزاریم بده که نمیخواهم صدق. سعدی ||. دیوان صدق (۱)؛ دیوانی که مخارج دربار را در دفاتر آن ثبت می کردند: چنان خواندم در اخبار خلفا که یکی از دبیران میگوید که بوالوزیر دیوان صدق (۲) و نفقه بمن داد، در روزگار هارون الرشید یک روز... جریده کهن تر من بازمی نگرستم در ورقی دیدم نبشته بفرمان امیرالمؤمنین بنزدیک... جعفر بن یحیی... لامعه برده آمد از زر چندین و از سیم چندین. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۹۰). (۱) - در بیهقی چ فیاض و غنی صدقه نوشته است. (۲) - در بیهقی چ فیاض و غنی صدقه نوشته است.

صداقت.

[ص / ص ق] [ع ا مص] دوستی. (منتهی الارب) (ربنجی) (مهدب الاسماء). دوستی داشتن. (مقدمه میرسید شریف). و محبتی است صادق که باعث شود بر اهتمام جملگی اسباب فراغت صدیق و ایثار رسانیدن بهر چیز که ممکن باشد. (نفایس الفنون): و قواعد صداقت میان ایشان مستحکمتر شد. (کليلة و دمنه ||). نزد سالکان عبارت است از اینکه دل را در اطوار مختلفه ای که بر او طاری شود پیوسته بر یک حال بازداشته، وفا و جفا، و منع و عطا، و غم و شادی را برابر و یکسان پندارند. و بروز این صفت در آدمی بر اثر محبت و عشق باشد نسبت بمعشوق حقیقی. و صداقت را پنج درجه است. اول صفا و نشانه آن نفرت از نفس اماره و احتراز از هوی، و مخالفت با شهوات، و ترک مقصود و خواهش نفس آنهم با دیده رضا، و بکلی بیرون کردن دوستی دنیا از دل. درجه دوم غیرت است. جوانمرد در این محل محب غیور گردد. و از غیرت نخواهد که کس نام محبوب او بر زبان آورد. و یا بدو نگرد. در این مقام عاقبت از خود نیز بر محبوب غیرت کند. خواجه شبلی رحمه الله علیه فرماید: اللهم احشرنی اعمی. فانک اجل و اعظم من ان تراک عینی. درجه سوم اشتیاق است. در این مقام آتش شوق و آرزو زبانه زند و شعله ور گردد. درجه چهارم ذکر محبوبست که من احب شیئاً اکثر ذکره. درجه پنجم تحیر است. مصطفی صلی الله علیه و سلم میفرماید: یا دلیل المتحیرین. این معنی در ابتداء بود، و در انتها میفرماید: رب زدنی تحیراً. هیچ میدانی از این تا آن مقام چه فرق است؟ پس این مقام مقامیست رفیع که از این اخبار ممکن نیست. حضرت محبوب، خویش بلند قدر بود، و وصول بدان جز حیرت و دهشت چه توان بود. کذا فی الصحائف. فی الصحیفه التاسعه عشر || راستی. (منتهی الارب). و رجوع به صداقه شود.

صداقت ورزیدن.

[ص / ص ق و د] (مص مرکب) دوستی کردن. دوستی ورزیدن. رجوع به صداقت شود.

صداق نامه.

[ص / ص م یا م] (ا مرکب) قبالة زناشویی. مهرنامه. عقدنامه: و بیرون از خطبه خواندن و حجتهای قروض و صداق نامه هیچ کاغذ ننویسد. (تاریخ غازانی ص ۲۲۰).

صداقه.

[ص / ص] [ع اِص] رجوع به صداقت شود.

صداقه.

[ص ق] [اِخ] دهی از دهستان برکشلو بخش حومهء شهرستان ارومیه ۳۵ هزارگزی خاور ارومیه. ۱ هزارگزی جنوب شوسهء گلمانخانه به ارومیه. جلگه. معتدل مالاریائی. سکنه ۱۶۰ تن. آب از شهرچای و چشمه. محصول آن غلات و توتون و چغندر و حبوبات و انگور. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی جوراب بافی. راه ارابه رو، تابستان میتوان اتومبیل برد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صدا کردن.

[ص / ص] [ص ك د] (مص مرکب) در تداول عوام آواز دادن || خواندن. دعوت کردن.

صدا کلفت.

[ص / ص] [ص ك ل] (ص مرکب) خشن آواز. جمهوری الصوت. درشت آواز. خشن بانگ.

صدا گرفتنی.

[ص / ص] [ص ك ر ت] [ت] (حامص مرکب) آواز گرفتنی. برنیامدن آواز بخوبی. رجوع به صدا و صدا گرفتن شود.

صدا گرفتن.

[ص / ص] [ص ك ر ت] (مص مرکب) آواز گرفتن. صدا از گلو بیرون نیامدن. بحج. بحج. بحوح.

صدا گرفته.

[ص / ص] [ص ك ر ت] [ت] (ن مف مرکب) کسی که آواز او گرفته است. کسی که آواز او بخوبی بر نمی آید.

صدام.

[ص] [ع ا] علتی است که در سر ستور باشد. (منتهی الارب ||). درد نیم سر. (مهذب الاسماء). مقابل صداع (||. اِخ) نام مردی. (منتهی الارب).

صدام.

[ص] [اِخ] نام اسب زفرین حارث است. (منتهی الارب).

صدام.

[ص] [اِخ] نام اسب قیس بن نشیبه است. (منتهی الارب).

صدام.

[صِ] (اخ) نام اسب لقیط بن زراره. (منتهی الارب).

صدان.

[صُدْ دا] (ع ا) دو کرانه بلند از سر. (منتهی الارب).

صد اندر صد.

[صَ اَدْ صَ] (ق مرکب) منحصرأً. تنها. خالص. ویژه. صد در صد: صد اندر صد این دشت جای من است بلند آسمانش هوای من است. فردوسی.

صدا نشستن.

[صَ اِ صِ نِ شَ تَ] (مص مرکب) آواز برنیامدن. خاموش شدن. ساکت گشتن: بلبلم را بی وصال گل دماغ نغمه نیست یار تا برخاست از مجلس، صدای ما نشست. مخلص کاشی.

صدا و ندا.

[صِ اِ صَ وُ نِ] (ترکیب عطفی، ا مرکب) از اتباع است. بانگ و فریاد. داد و فریاد.

صدأه.

[صُ اُ] (ع ا) سرخی سیر مایل بسیاهی، و هی من شیات المعز و الخیل. (منتهی الارب). شقرة الى السواد او سواد مشرب حمرة. (قطر المحيط).

صدئه.

[صِ دِ اُ] (ع ص) یدی صدئه من الحديد؛ دست من بوی زنگ آهن گرفته. (منتهی الارب).

صدای بم.

[صِ اِ صِ يِ بَ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) رجوع به بم شود.

صدای زیر.

[صِ اِ صِ يِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) رجوع به زیر شود.

صدای لرزان.

[صِ اِ صِ يِ لَ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صدای مرتعش. آوازی که هنگام خروج از گلو لرزان بیرون می آید، از ترس یا حزن یا

موجبات دیگر.

صدبار.

[صَبَّ] (اخ) دهی از دهستان شوی بخش بانه شهرستان سقز ۱۱ هزار گزی شمال بانه دوهزار گزی شمال شوی، کوهستانی سردسیر. سکنه ۱۸۰ تن. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، توتون، کتیرا. شغل اهالی زراعت و گله داری. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵).

صدبرگ.

[صَبَّ] (ص مرکب، مرکب) (گل...) گلی است زردرنگ که بهندی گنیدا گویند و بمعنی هر گلی که به نسبت دیگر اقسام خود برگ بسیار داشته باشد که در محاوره دیار ما آن را هزاره گویند. (غیاث اللغات). جوحم. (متهی الارب). ورد مضاعف. (دهار). گلنار. (برهان). مضاعف. سوری پرپر: گل صدبرگ و مشک و عنبر و سیب یاسمین سفید و مورد بزیب رودکی. چرا این مردم دانا و زیرک سار و فرزانه به تیمار و عذاب اندر، ابا دولت به پیکار است اگر گل بارد (۱) او صد برگ ابا زیتون ز بخت او بر آن زیتون و آن گلبن بحاصل خنجک و خار است. خسروی. برنگ و بوی آن حور پری زاد گل صدبرگ یک دسته بدو داد. (ویس و رامین). درخت خشک گشته تر شد از سر گل صدبرگ و نسرين آمدش بر. (ویس و رامین). بسیار گل آورده بودند و آنچه از باغ من گل صد برگ بخندید شبگیر بخدمت سلطان فرستادم. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۴۶). هزارت صف گل دمیده ز سنگ ز صدبرگ و دوروی و از هفت رنگ. (گرشاسب نامه). باد نورو سحرگه چو بیستان بگذشت گل صدبرگ برون جست ز پیراهن خار. انوری. گلی صدبرگ با هر برگ خاری بزندان کرده گنجی در حصاری. نظامی. چو آن گلبرگ رویان بر سر خاک گل صدبرگ را دیدند غمناک. نظامی. چون بود صدبرگ دلدار مرا نیست غم بی برگی کار مرا. عطار. که تواند که دهد میوه رنگین از چوب یا که داند که برآرد گل صدبرگ از خار. سعدی. گل صدبرگ ندانم بچه رونق بشکفت یا صنوبر بکدامین قد و قامت برخاست. سعدی. ساقیا می ده که ابری خاست از ساغر سپید سرو را سر سبز شد، صدبرگ را چادر سپید. حسن دهلوی. در ولایت فارس انواع گل نیکو بسیار بود، از آن جمله گل زرد صدبرگ می باشد. (فلاح نامه). - گل صدبرگ آسمان؛ کنایه از آفتاب عالمتاب است. (برهان). (۱) - کارد (?).

صدپاره.

[صَرَّ / ر] (ص مرکب) پاره پاره. بسیار چاک خورده: غیرت حق بود با حق چاره نیست کو دلی کز حکم حق صدپاره نیست. مولوی. این خرقة صدپاره ما دوختنی نیست. حافظ.

صدپایه.

[صَی / ی] (ا مرکب) هزارپا. ام اربع و اربعین. جانوری است دارای سم. (المنجد). هزارپا. رجوع به هزارپا شود.

صدپره.

[صَی / ر] (ص نسبی مرکب) با صد پر. دارای صد پر (|| ق مرکب) به شتاب. باشتاب. باسرعت: جنس سوی جنس صدپره پرد بر خیالش بندها را بردرد. مولوی.

صدپیوندی.

[صَ پَی / پَی وَ] (ا مرکب) گیاهی است که در تازی عسافیرالرعی نام دارد. (آندراج). به اصطلاح عامهء فارس عصی الرعی است. (فهرست مخزن الادویه).

صدتو.

[صَ] (ص مرکب) صدلا روی هم گذارده. کنایه از لاهای بسیار است: نیننی که در معرض تیغ و تیر بپوشند خفتان صدتو حریر. سعدی. رجوع به صد شود.

صدتومانی.

[صَ] (ا مرکب) (کُل... گلی است که آن را فاوانیا (۱) گویند || گل معین التجاری. (۱) - Pivoin, Paeonia.

صدتومنی.

[صَ مَ] (ا مرکب) رجوع به صدتومانی شود.

صدتومنی.

[صَ مَ] (ا خ) نام کوچه ای است در نجف اشرف.

صدچراغ.

[صَ چَ] (ا) صاحب آندراج از خیرالمدققین آرد که: صدچراغ آن باشد که از چوب صورت درختی سازند صاحب اغصان کثیره و بر هر شاخی جاها گذارند که چون بر آن جاها چراغ ها گذاشته برافروزند مانند درختی از آتش نمودار گردد... و اغلب بمعنی چراغ بسیار است و بمعنی که گذشت چهل چراغ است نه صدچراغ: گل سرخ چون کله بندد بیاغ فروزد ز هر خیمه ای صدچراغ. نظامی. کدو گر شود مجلس افروز باغ بود پیش مستان به از صدچراغ. ملاطرا (از آندراج). در ابیات فوق گویا مقصود از صد چراغ چراغ فراوان است. رجوع به صد شود.

صدح.

[صَ] (ع مص) بانگ کردن مرد و خروس و جز آن. (از منتهی الارب). بانگ کردن خر و کلاغ. (تاج المصادر بیهقی). بانگ کردن خروس. (زوزنی). بانگ فاخته. (مهذب الاسماء).

صدح.

[صَ دَ] (ع ا) جای خالی. (منتهی الارب ||). پشتهء خورد و سخت و سنگین. (منتهی الارب). الاکمه الصغیره الصلبه الحجاره. (قطر المحيط ||). ثمره ای است سرخ تر از عناب. (منتهی الارب ||). سنگی است سیاه پهنا. (منتهی الارب). حجر عریض. (قطر

المحيط ||). عَلم. (قطر المحيط) (منتهی الارب). ج، صِدْحان.

صدحان.

[ص] [ع] جِ صَدَح. (منتهی الارب). رجوع به صَدَح شود.

صدحة.

[ص ح] [ع] ا) مهرهء افسون که بدان زنها مردها را بند کنند. (منتهی الارب). رجوع به صَدْحَة و صَدْحَة شود.

صدحة.

[ص ح] [ع] ا) مهرهء افسون که بدان زنها مردها را بند کنند. (منتهی الارب). رجوع به صَدْحَة و صَدْحَة شود.

صدحة.

[ص د ح] [ع] ا) مهره. (منتهی الارب). رجوع به صَدْحَة و صَدْحَة شود.

صد خرو.

[ص خ] [ا] خ) دهی از دهستان کاه بخش داورزن شهرستان سبزوار. رجوع به صد خرو شود.

صدد.

[ص د] [ع] ا) نزدیکی. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (دهار ||). رویاروی. (منتهی الارب). مقابله و برابری چیزی. (غیاث اللغات). مقابله. (ربنجی). المقابله و المثل. (مهدب الاسماء ||). مجازاً، قصد نمودن. در پی کاری شدن. (غیاث اللغات). -بصدد بودن، در صدد برآمدن؛ قصد چیزی را کردن. در پی تحصیل چیزی بودن: نه در صدد عیون اعمالم نه از عدد وجوه اعیانم. مسعود سعد. اعقاب و اولاد او بر آنکس که در دیار هند بصدد ملک و معرض حکم باشد برین قضیت می‌رود. (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۲۹۳).

صدد.

[] [ا] خ) شهری است بر مرز و بوم شمالی اسرائیل چنانکه موسی و حزقیال قرار دادند (سفر اعداد ۳۴: ۸ و حزقیال ۴۷: ۱۵) بسیاری گمان دارند که صدد همان صدد حالیه است که ۷۵ میل بشمال شرقی دمشق و ۳۵ میل بجنوب شرقی حمص مسافت دارد، و آن مزرعهء عظیمی است و از آثار قدیمی در آنجا جز چند عدد ستونهایی که در دیوار خانه بنا شده است نیست و دارای بستانها و اراضی مزروعه میباشد و مسیحیان آنجا از کلیسای یعقوبیه میباشد. (از قاموس مقدس).

صددرجه.

[ص د ر ج] [ج] (ص مرکب، ا مرکب) (۱) منقسم بصد درجه. صد قسمت: گرماسنج صد درجه (||). اصطلاح هندسه) یک صدم درجه. (۱) - Centigrade.

صد در صد.

[صَدَّ ص] (ق مرکب) جمله ای است که در تداول عامه افادت تأکید و رفع تردید کند: صد در صد چنین است؛ مسلماً چنین است، بی شبهه چنین است (||. ص مرکب) خالص. سره.

صد درم.

[صَدِّ ر] (ا مرکب) وزنی است معادل سیصد و بیست مثقال یعنی نیم من تبریز.

صد دروازه.

[صَدِّ ز] (اِخ) به یونانی هکاتم پیلِس (۱) نام شهری است که در دوره سلوکیان و اشکانیان رونقی داشته است. در باب محل این شهر عقاید مختلف است ولی اکثر عقیده دارند، که در جنوب غربی دامغان کنونی بوده است. در عصر هخامنشی ارتباط این شهر با ایالت ری بوسیله راهی برقرار بود. بهنگام حمله اسکندر چون مقدونیها در آنجا آرزوئه فراوان داشتند، اسکندر چند روز در این شهر بماند و ضیافتی داد. صد دروازه از نقاطی است که دربار اشکانی پس از حرکت از تیسفون در تابستان در آنجا توقفی داشته است. به سال ۱۳۱۰ ه. ش (۱۹۳۱ - ۱۹۳۲ م.) دکتر شمیدت (۲) برای کشف محل این شهر در جنوب دامغان بحفاری پرداخت. رجوع به ایران باستان (ص ۱۴۹۲ و ۱۶۲۱ و ۱۶۳۶ و ۱۶۴۵) شود. (۱) - Dr. Schmidt - (۲) - Hecatom Pylos.

صد دینار.

[ص] (ا مرکب) دو شاهی تا زمان رضاشاه رائج بود و ده عدد آن یک قران (یک ریال) ارزش داشت و در تداول عامه آن را مخفف سازند و صنار گویند. - کفش پاشنه صناری (صد دیناری)؛ نوعی کشف زنانه که پاشنه آن از بن که بکفش چسبیده است پهن ولی انتهای آن کوچک و بقدر سکه صد دیناری است.

صدر.

[ص] (ع ا) بالای مجلس. طرف بالا: مرا با خویشان در صدر بنشانند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۴۲). سخن چون منش پیش خواندم بفخر بصدر اندر آمد ز صف النعال. ناصر خسرو. خورشیدوار نور دهد بر همه جهان جمشیدوار چون بنشیند بصدر بار. سوزنی. از لا رسی بصدر شهادت که عقل را از لا و هوست مرکب لاهوت زیر ران. خاقانی. چون رسیدی بر در لا، صدر الا جوی از آنک کعبه را هم دید باید چون رسیدی در منا. خاقانی. بصف النعال فقیهان نشینم که در صدر شاهان نماند انتفاعی. خاقانی. امروز کدخدای براءت توئی بشرط تو صدردار و این دگران وقف آستان. خاقانی. تخته بند است آنکه تختش خوانده ای صدر پنداری و بر درمانده ای. (مثنوی). جز برخت نفیس در محفل نتوان شد بصدر صفه باز. نظام قاری ||. اعلائی مقدم هر چیز و اول آن. (منتهی الارب). ج، صدور ||. بزرگ. مهتر. رئیس. سید: و هر یک از اصحاب دیوان او صدری بود با اصل و حسب و علم. (فارسنامه ابن بلخی ص ۹۲). صدر وزرای عصر ابونصر آن کافروده ز بندگیش مقدارم. مسعود سعد. بحسب فخر امیران بزرگ به نسب صدر وزیران کبیر. سوزنی. مقتدای حکمت و صدر زمن کز بعد او گر زمین را چشم بودی بر زمن بگریستی. خاقانی. عشق او را مرد صاحب درد باید شک مکن کاندرا این آخر زمان صدر زمان است آنچنان. خاقانی. میر منند و صدر منند و پناه من سادات ری، ائمه ری، اتقیای ری. خاقانی. امام الهدی صدر دیوان حشر. سعدی. صدر عمار و مجد عبادان قریه من وراء عبادان. کمال اسماعیل ||. سینه.

(ترجمان علامه جرجانی) (تشریح میرزا علی ص ۱۰۵) (مذهب الاسماء). سینه مردم. (منتهی الارب). بر. ج، صدور: و کله نافعۀ من اوجاع الجنبین و الصدر. (ابن البيطار). صدر مشروح صدر تاج الدین کوست تاج صدور و فخر کبار. خاقانی. امیر از سر سلامت صدر و راستی اندرون گفت اندیشه آن داشتم که ترا بقلعه فرستم. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۱۷۵). مجلس. محفل: همان ناصر من که خالی نبود ز من مجلس میر و صدر وزیر. ناصر خسرو. هر که بی عقل، صدر شاهان جست پیل بر نردبان برد بدرست. سنائی. صدرت از مه منظران باد آسمان بزم از بت پیکران فرخار باد. مسعود سعد. جاه را صدر تو منظورترین پیشگه است جود را بزم تو مشهورترین مناج است. مسعود سعد. یک زمان صدر وی از اهل هنر خالی نیست همچو خالی نبدی تخت سلیمان ز آصف. سوزنی. در مدحت صدر تو منم شوشتری باف دیگر شعرا آستری باف چو نساج. سوزنی. گر بصدر او در آید سائلی عریان چو سیر با حریر و حله ته برته رود همچون پیاز. سوزنی. این منم یارب بصدر مهتر کهنتر نواز از ندیمان یافته بر خواندن مدحت جواز. سوزنی. بکوی عشق هم عشق است رهبر زآنکه مردم را به امر پادشا باید بصدر پادشا رفتن. خاقانی. ز صدر تو گر غایم جز بشکرت زبان با ثنای دمام ندارم. خاقانی. بر در صدر تو باد خیمه زده تا ابد لشکر جاه و جلال موکب عزّ و علا. خاقانی. بر کعبه کنند جانفشان خلق بر صدر تو جان فشان کعبه. خاقانی. و آنهمه خوبی که در آن صدر بود نور خیالات شب قدر بود. نظامی. سدره ز آرایش صدرت زهی است عرش در ایوان تو کرسی نهی است. نظامی. وزیر. رئیس: زینت ملک خداوندی و اندر خور ملک صدر دیوان شه شرقی و آن را زدردی. فرخی. صدری شهم و فاضل و دبیر و با کمال خرد است. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۹۶). فنعم البقیه هذا الصدر. (تاریخ بیهقی ص ۲۸۸). و نو مید نیستم از فضل ایزد عزّ ذکره که آنها را بمن بازرسند تا همه نبشته آید و مردمان را حال این صدر بزرگ معلوم تر شود. (تاریخ بیهقی ص ۲۹۷). صدری که جز بصدر بزرگیش اقبال را مقام و وطن نیست. مسعود سعد. بشکر صدر زمان هر زمان ز بحر سخن صدف مثال دهان را بدر بینارم. خاقانی. شمس دین سایه آفاق جمال اسلام صدر دیوان و سر خیل و سپهدار جنود. سعدی. هر جا که پادشاهی و صدوری و سروریست موقوف آستان در کبریای تست. سعدی. -امثال: صدر هر جا که نشیند صدر است. (از مجموعه امثال هند). بزرگ به تواضع کوچک نشود. دست. مسند. مسند وزارت: کیست از تازک و از ترک در این صدر بزرگ که نه اندر دل وی دوست تری از زر و سیم. ابوحنیفه اسکافی (از تاریخ بیهقی). زو مخیرتر ملک هرگز نبیند صدر و گاه زو مبارزتر ملک هرگز نبیند اسب و زین. فرخی. عزم کی دارد که غزنین را بیاراید بروی رای کی دارد که بر صدر پدر گردد مکین. فرخی. باز بنشست بصدر اندر با جاه و جلال باز زد تکیه بگاه اندر باعزت و شان. فرخی. ای سزاوار بدین جاه و بدین قدر و شرف ای سزاوار بدین دست و بدین صدر و مکان. فرخی. هر که این بالش و این صدر طلب کرد همی از پی سود طلب کرد نه از بهر زیان. فرخی. چند گاهی است که در آرزوی روی تو بود صدر دیوان و بزرگان خراسان همگان. فرخی. ای نه جمشید و بصدر اندر جمشید سیر ای نه خورشید و بیزم اندر خورشید فعال. فرخی. صدر وزارت آنچه همی جسته بود یافت ای صدر کام یافته منت بسی پذیر. فرخی. روز بخشش نه همانا که چنو بیند صدر روز کوشش نه همانا که چنو بیند زین. فرخی. ای صدر وزارت بتو باز آمد صاحب رستی ز غم و زاری و ایمن شدی از عار. فرخی. او بصدر اندر شایسته چو در مغز خرد و آن بملک اندر بایسته چو در دیده بصر. فرخی. چون عاشقان بدوست بنازند زو همی صدر و سریر و جام می و کار، هر چهار. فرخی. پس بیرون از صدر بنشست و دوات خواست. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۵۳). نزدیک خواجه رفت و او را دید در صدر گونه ای پشت باز نهاده. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۸). چون میان سرای برسیدم یافتم افشین را بر گوشه صدر نشسته. (تاریخ بیهقی ص ۱۷۱). صدر وزارت مشتاق است تا آن کسی که سزاوار او گشته است... بزودی اینجا رسد. (تاریخ بیهقی ص ۳۷۵). مصلی نماز افکنده بودند نزدیک صدر. (تاریخ بیهقی ص ۱۵۳). آنگاه امیر محمد را... بر دست راست وی بنشانند چنانکه زانوی وی بیرون صدر بودی. (تاریخ بیهقی چ فیاض ص ۱۱۲). زیبا به خرد باید بودند و به حکمت زیبا تو به تختی و بصدوری و نهالی. ناصر خسرو. آمد بصدر خویش چو خورشید زی حمل خورشید خاندان نبی سید اجل. سوزنی. زینسان که او بصدر خود آمد کجا بود خورشید

را برج حمل رتبت و محل سوزنی. ز اقبال بر کمال شهنشاہ شرق و چین زینت گرفت صدر وزارت بصدر دین. سوزنی. منت خدای را که بصدر و سریر خویش آمد، از آنکه رفت بصد بار خوبتر. سوزنی. بروزگار تو هر جا که صاحب صدریست ز جاه و قدر تو موقوف آستان ماند. سعدی. صدر دیوان ممالک بتو آراسته باد خاصه آن محترمان را که قیام اند و قعود. سعدی. نه هر کس سزاوار باشد بصدر کرامت بفضیلت و رتبت بقدر. سعدی. فکیف مرا که در صدر مروت نشسته و عقد فتوت بسته. (گلستان ||). ع مص) بازگشتن. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی) (ترجمان علامه جرجانی). بازگشت. و منه: طواف الصدر؛ یعنی زیارت بازگشت. (منتهی الارب ||). برون آمدن ||. سر زدن از ||. بر سینه زدن. (منتهی الارب ||). رسیدن سینه را. يقال: صدره؛ ای ضربه فاصاب صدره ||. درد کردن سینه. (منتهی الارب ||). (۱) پیشگاه. (منتهی الارب) (ربنجی) (مہذب الاسماء) (دہار) (زمخشری ||). مرقد. روضہ. تربت: نعت صدر نبوی به که بغربت گویم بانگ کوس ملکی به که بصحرا شنوند. خاقانی. چون ز راه مکہ خاقانی به یثرب داد روی پیش صدر مصطفی ثانی حسان دیده اند. خاقانی. اگر بر احمد مختار خوانند این چنین شعری ز صدر او ندا آید کہ قد احسنت حسانی. خاقانی ||. دارای منصب صدارت. کسی کہ تعیین قضات و متولیان وقف بعہدہ او بودہ است: ز گلپایگان رفت مردی بہ اردو کہ قاضی شود، صدر راضی نمی شد بر شوت خری داد و بستد قضا را اگر خر نمی بود قاضی نمی شد. رجوع بہ صدارت شود ||. در عروض مصرع اول هر بیت مقابل عَجْز. اول جزء از مصرع اول در بیت. (تعریفات جرجانی). جزء اول از مصرع اول. (المعجم چ مدرس رضوی ص ۲۳). و مراد از لفظ صدر و ابتداء اول مصرع است... و می شاید کہ هر دو آغاز را صدر گویند یا ابتدا. (المعجم ص ۲۴). در اصطلاح عروضیان رکن اول از مصرع اول بیت را نامند چنانچه در رسائل عروض تازی و پارسی بیان شده است. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). انداختن الف فاعلن در عروض. (منتهی الارب ||). هر چیز کہ مقابل روی تست. (منتهی الارب ||). اول نامہ. (مہذب الاسماء). عنوان نامہ و آغاز آن. مفتوح نامہ. آنچه در مقدمہ نامہ قبل از شروع مطلب نویسند. در اساس الاقتباس آمده: و اکثر اقوالی خطابی را، صدری، و اقتصاصی، و خاتمہ ای باشد. و صدر بمثابت رسمی و نشانی بود غرض را... پس باید صدر مشتمل بود بر تعریض بمقصود، و تلویح آنچه باقی اجزاء بر آن مشتمل خواهد بود. مثلاً چنانکہ تصدیر فتحنامہ بہ آنکہ: الحمد لله معز اولیائہ، و قاهر اعدائہ. و تصدیر ذکر مدح کسی بہ آنکہ تعظیم فضلا و اکرام علما از لوازم باشد. تصدیر شکایت بہ آنکہ دیری است تا گفته اند: دشمن دانا بہتر از نادان دوست. و بر جملہ تصدیر بامثال و احادیث و آیات پسندیدہ باشد. و باید کہ افتتاح نکند بلفظی کہ بفال ندارند، یا بہ ایراد قبیحی یا مکروہی. بل ابتدا بسخن خوش و فال نیکو و ذکر عاقبت خیر کند، چہ اگر اول تأثیر آن در نفوس اقتضاء نفرتی کند، باشد کہ بہ آخر آن نفرت مانع تصدیق باشد و اقناع حاصل نیاید. و تصدیر بمشاورات خاصتر بود، چہ تصدیر اقتضاء عظمت مطلوب کند، پس بامور عظام اولی، و امور عظام بمشاورات خاصتر است، چنانکہ گفتیم. و در رسائل خطابی مکتوب ہم طول تصدیر شاید. اما در ملفوظ بہتر چنان بود کہ ہر چہ بہتر ایراد مقصود کند، بہ ملخص تر و مفہوم تر عبارتی، چہ طول تصدیر دلیل جبن قائل یا شناخت قول بود، مگر کہ قائل را مذمت فعل بیان باید کرد. و باشد کہ تصدیر بذکر فضیلت خود و رذیلت خصم کنند، و این نادر بود. و اما در اعتذار ترک تصدیر واجب بود، چہ مستمعان انتظار جواب دارند. و مشغول شدن بچیزی دیگر بر تعلق حمل کنند، پس افتتاح بحاصل جواب و لب دفع باید کرد، و بعد از آن بیان آن و با ایراد استدراجات مشغول شد. و در منافرات تصدیر پسندیدہ بود، و بر منکر مدح یا حاجی اول تعظیم قبح کند، پس تلخیص بمطلوب. این است سخن در تصدیر. (اساس الاقتباس ص ۵۷۹ ||). صدرالقدم؛ جای پیوند انگشتان. (منتهی الارب ||). صدر السہم؛ نصف پائین تیر است. تا پیکان بدان جہت کہ در وقت انداختن تیر همان جانب مقدم است. (منتهی الارب). کما شرقت صدر القنأة من الدم ||. (سخ ستارہ نورانی در ذات الکرسی. رجوع بہ ذات الکرسی شود.

[ص] [اخ] دهی از دهستان الوند بخش حومه شهرستان خوی ۷۱ هزارگزی شمال باختری خوی. در مسیر جنوبی راه ارابه رو ملحمی به خان دره و کوهستانی سردسیر سالم. سکنه ۳۲ تن. آب از دره خان. محصول غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری صنایع دستی جاجیم بافی. راه ارابه رو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صدر.

[ص] [اخ] قلعه خرابی است بین قاهره و ایله، و ابن ساعتی در این بیت از آن نام برده است: سری موهنا والانجم الزهر لانسری و للافق شوق العاشقین الی الفجر تاهب من صدر تخب به الکرى فما زال حتى بات منزله صدری. (معجم البلدان).

صدر.

[ص] [اخ] رجوع به محمد بن ابی بکر بن عبدالقادر رازی شود.

صدر.

[ص] [اخ] میرزا صدرالدین محمد. وی یکی از شعرای فارس و از نژاد جابر بن عبدالله انصاری است. جد اعلای او را امیر تیمور از گرجستان باصفهان برد و اولاد و احفاد او در اصفهان برتبه وزارت نایل گشتند. پدر و جد مادری صدر در آشوبی بقتل رسیدند و او در عهد شباب از راه کابل به هندوستان گریخت و مدتی هم در کشمیر اقامت کرد. آنگاه شاهجهان آباد و از آنجا به لکهنو رفت و بقیه عمر را در آنجا گذراند. ازوست: ز آنروز که از برم شد آناه میریزم اشک و میکشم آه اشکی و چه اشک؟ اشک حسرت آهی و چه آه؟ آه جانکاه. (قاموس الاعلام ترکی).

صدر.

[ص] [اخ] سید صدر جهان. وی یکی از شعرای فارسی زبان و از مردم قصبه پهبانی از خطه اود در هندوستان می باشد، به اکبر شاه منسوب بود و ببعض مناصب عالیه رسید و به سال ۹۹۰ ه. ق. به همراهی همام گیلانی بسمت سفارت به ایران رفت و در بازگشت از این سفر ترفیع رتبت یافت. صدر بغایت سخی بود و به سال ۱۰۲۷ به سنی که از یکصد و بیست سال متجاوز بود درگذشت. او راست: شکری زان لب (۱) شیرین چون نصیب من نشد دست بر سر میزنم دائم ز حسرت چون مگس. (قاموس الاعلام ترکی). (۱) - لعل؟.

صدر.

[ص] [اخ] وی به لاجوردشویی مشهور است، فرزند ابهر است و مردی خوب است اما شعر خود را تعریف بی نهایت می کند و بسیار معتقد است. از اوست این مطلع: چه میکنم ز دیاری که نیست یار آنجا کجاست خاک رهش تا شوم غبار آنجا. (مجالس النفائس ص ۱۵۸).

صدر.

[ص] [اخ] نام وی حاج سیداسماعیل فرزند سیدصدرالدین بن سیدصالح بن سیدمحمد شرف الدین بن سیدابراهیم زین العابدین

است. وی از اکابر علمای امامیه قرن چهاردهم و از مراجع تقلید و مردی عابد و متورع و متقی بود. بسن ۶ سالگی پدر را از دست بداد و سیدمحمدعلی معروف به آقا مجتهد برادر وی تربیت او را بعهدہ گرفت. صدر مقدمات و اندکی از سطوح را نزد برادر خویش فراگرفت و دیری نیز نزد شیخ محمدتقی صاحب هدایه‌المسترشدین به تعلیم پرداخت و دروس سطح را بر او خواند و بفراگرفتن درس خارج پرداخت و به سال ۱۲۸۱ ه. ق. اموال خود را به برادران خویش واگذار و بعبتات رفت و فقه و اصول را نزد حاج میرزا محمدحسن شیرازی و شیخ راضی فراگرفت، و هم بدانجا بعلم منقول پرداخت و پس از رحلت میرزای شیرازی بکربلا شد و بتدریس اشتغال جست و گروهی از فحول علماء از شاگردان او محسوبند. سید صدر در روز سوم جمادی الاولی به سال ۱۳۳۷ بکاظمین درگذشت. (از ریحانه‌الادب ج ۲ صص ۴۶۱ - ۴۶۲).

صدر.

[ص] (اخ) نام وی سیدحسن بن سیدهادی بن سیدمحمد عاملی کازمی موسوی و کنیت او ابومحمد و ملقببصدرالدین و مشهور به صدر و از اکابر علمای امامیه است. وی پیش از رسیدن بسن بلوغ از نحو و صرف و معانی و بیان و بدیع و منطق فراغت یافت و در کازمین بفراگرفتن فقه و اصول پرداخت و در هیجده سالگی به نجف شد و کلام و حکمت را از شیخ محمدتقی گلپایگانی متوفای ۱۲۹۳ ه. ق. فراگرفت و خارج فقه را نزد تلامذه صاحب جواهر و خارج اصول را نزد تلامذه شیخ انصاری آموخت و و علم حدیث و رجال و ریاضیات و علم الحروف را بر افاضل عصر خواند و شطری از علوم غریبه را نیز از شیخ عبدالحسین هندی تعلیم گرفت سپس به سال ۱۲۹۷ از نجف به سامراء، شد و نزد مرحوم حاجی میرزا حسن شیرازی تلمذ کرد و به سال ۱۳۱۵ بکاظمین بازگشت و بتألیف و تدریس پرداخت. از آثار اوست: احیاء النفوس بادب السیدبن طاوس. بغیه الوعاه فی طبقات مشایخ الاجازات. تأسیس الشیعه الکرام لفنون الاسلام، تبیین الاباحه للمصلین. تحصیل الفروع الدیئیه فی فقه الامامیه. تکمله امل الامل در سه مجلد بزرگ. جامع اخبار الغیبه. حاشیه تلخیص الاقوال در رجال. حدائق الوصول الی علم الاصول. ذکری المحسنین. سبیل الرشاد فی شرح نجاه العباد. سبیل الصالحین. سبیل النجاه. مجالس المؤمنین فی وفیات الائمة المعصومین. مختلف الرجال. مناقب آل الرسول من طریق الجمهور. نزهة اهل الحرمین فی تاریخ عمران المشهدین. نهایه الدرایه. وی در یازدهم ربیع الاول سال ۱۳۵۴ ه. ق. بسن ۸۲ سالگی درگذشت. (از ریحانه‌الادب ج ۲ صص ۴۶۳ - ۴۶۴).

صدر.

[ص] (اخ) صدرالدین بن حاج سیداسماعیل عاملی الاصل کازمین الولاده و مقیم و متوفی بقم نسب وی به ابراهیم اصغر فرزند موسی بن جعفر منتهی میگردد، سید صدر، فقیه، اصولی، ادیب و شاعر و در فنون ادب ماهر و اخلاقی جمیل داشت وی به سال ۱۲۹۹ ه. ق. در کازمین از بلاد عراق عرب متولد شد و ادب و علوم ریاضی را از اساتید وقت فراگرفت و مدتی در حوزه والد خویش و آخوند خراسانی (ملا محمد کازم) و مرحوم سید کازم یزدی تلمذ کرد و باجازات آنان نائل شد و چون به ایران بازگشت مدتی در خراسان اقامت کرد و سپس به قم شد و بتدریس و رعایت حال طلاب علوم دینی آن حوزه پرداخت و در دی ماه ۱۳۳۲ ه. ش. به قم درگذشت. از تألیفات اوست: اصول دین. حاشیه بر کفایه الاصول. خلاصه الفصول. حکم ماء الغساله. المهدی. رد بعض شبهات وهابیه. مختصر تاریخ اسلام. (از ریحانه‌الادب ج ۲ صص ۴۶۶).

صدر.

[ص د] (اخ) ابوبکر بن موسی گوید: صدر قریه ای است از قراء بیت المقدس و لاحق بن حسین بن عمران بن ابی الورد صدری

مکنی به ابو عمرو بدان منسوبست. وی یکی از کذابان است و نسختی نهاد که نام روات آن شناخته نیست چون طغرال و طربان و کرکدن و نسب خویش را به سعید بن مسیب رساند. وی از ضرار بن علی قاضی و از او یوسف بن حمزه روایت کند و در حدود سال ۳۸۴ ه. ق. بنو احی خوارزم درگذشت. (معجم البلدان).

صدر.

[صَدَ] (عِ اص) اسم است مصدر صدر را. (منتهی الارب).

صدر.

[صَدَ] (عِ ا) روز چهارم از روزهای نحر ||. اسم جمع صادر (||. مص) بازگشت از آب و حج. (منتهی الارب).

صدر آباد.

[صَا] (اخ) ده مخروبه ای است از بخش حومه شهرستان نائین. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صدر آباد.

[صَا] (اخ) دهی از دهستان ندوشن بخش خضرآباد شهرستان یزد ۵ هزار گزی جنوب باختر خضرآباد. ۵ هزار گزی راه ابرقویه به ندوشن، کوهستانی، معتدل، مالاریائی. دارای ۱۶۱ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی صنایع دستی کرباس بافی. راه فرعی. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صدر آباد.

[صَا] (اخ) دهی از دهستان حومه بخش اردکان متصل براه فرعی اردکان. جلگه، گرم، معتدل، مالاریائی. دارای ۲۸۵ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، کنجد، پسته. شغل اهالی زراعت، صنایع دستی زنان، کرباس بافی. راه فرعی. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صدر آباد.

[صَا] (اخ) دهی از دهستان رستاق بخش اشکذر شهرستان یزد ۲۶ هزار گزی شمال باختر اشکذر، ۱۲ هزار گزی جنوب باختری جاده یزد جلگه، معتدل. دارای ۱۶۲ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آن غلات. و شغل اهالی زراعت و راه آن ماشین رو، دبستان دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صدر آباد.

[صَا] (اخ) ده کوچکی از دهستان انار شهرستان رفسنجان ۸۵ هزار گزی شمال خاوری رفسنجان. ۱ هزار گزی خاور شوسه رفسنجان به یزد. سکنه ۴۰ تن. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صدر آباد.

[ص] [اخ] دهی از دهستان شاپور بخش مرکزی شهرستان کازرون ۱۷۰۰۰ گزی شمال باختر کازرون، بین شوسه شیراز به بوشهر و کازرون به فهلیان، جلگه، گرمسیر و مالاریائی. سکنه ۱۴۵ تن. آب از رودخانه شاپور. محصول غلات و تریاک و صیفی جات. شغل اهالی زراعت و راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صدرآباد.

[ص] [اخ] دهی از دهستان اصفاک بخش بشرویه شهرستان فردوس ۳۶۰۰۰ گزی شمال باختری بشرویه. سر راه مالرو عمومی بنگنان، جلگه، گرمسیر. سکنه آن ۳۰ تن. آب آنجا از قنات. محصول آن غلات، پنبه، ارزن، باغات، ابریشم، تریاک. شغل اهالی زراعت و کرباس بافی. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صدرآباد.

[ص] [اخ] دهی جزء بخش زرند شهرستان ساوه ۸ هزار گزی شمال خاوری مرکزی بخش یک هزار گزی راه عمومی. جلگه، معتدل. سکنه آن ۱۰۰۶ تن. آب از قنات لب شور. محصول آن غلات، پنبه، چغندر قند، بنشن، شاه دانه، باغات انگور. شغل اهالی زراعت و گله داری. دبستان چهار کلاسه دارد. مزرعه عباس آباد جزء این ده است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صدرآباد.

[ص] [اخ] دهی از دهستان درب قاضی بخش حومه شهرستان نیشابور ۹۰۰۰ گزی جنوب نیشابور. جلگه، معتدل. سکنه آن ۱۹۳ تن. آب از قنات. محصول آن غلات، تریاک. شغل اهالی زراعت و دادوستد در نیشابور. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صدرآباد.

[ص] [اخ] دهی از دهستان فسارود بخش داراب شهرستان فسا ۳۰۰۰۰ گزی باختر داراب. جلگه، گرمسیر و مالاریائی. سکنه آن ۸۲ تن. آب از قنات. محصول غلات، پنبه، تریاک و حبوبات. شغل اهالی زراعت و قالیبافی. راه فرعی دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صدرآباد.

[ص] [اخ] دهی از دهستان نوبندگان بخش مرکزی شهرستان فسا ۱۸۰۰۰ گزی جنوب خاور فسا ۶۰۰۰ گزی جنوب شوسه داراب به فسا. جلگه، معتدل و مالاریائی. سکنه ۷۹ تن فارسی زبان. آب از قنات. محصول آن غلات، پنبه، حبوبات، تریاک و سبزیجات. شغل اهالی زراعت و قالیبافی. راه فرعی دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صدرا.

[ص] [اخ] (ملا-...) نام وی محمد فرزند ابراهیم بن یحیی شیرازی و ملقب به صدرالدین و صدرالمآلهین و معروف بصدرا و ملاصدرا و از اکابر فلاسفه و حکمای اسلامی قرن یازدهم ه. ق. است. وی علاوه بر تبحر در کلام و فلسفه در حدیث و تفسیر قرآن

نیز بارع بود. صدرا نزد شیخ بهائی و میرداماد و میرفندرسکی تلمذ کرد و جمعی از بزرگان فلسفه و حدیث نزد وی بتحصیل اشتغال داشتند، از آنجمله است ملا- محسن فیض کاشانی و ملاعبدالرزاق فیاض لاهیجانی. صدرا را کتب و رسائل متعددی است که از آنجمله است: الاسفار الاربعه. اتحاد العاقل و المعقول. اتصاف الماهیه بالوجود. اسرار الایات و انوار البینات. اکسیر العارفین فی معرفه طریق الحق و الیقین. الامامه. بدء وجود الانسان. التصور و التصدیق که در آخر الجوهر النضید در تهران بطبع رسیده است. تفسیر آیه الکرسی. تفسیر آیه النور. تفسیر آیه و تری الجبال تحسبها جامده. تفسیر سوره الاعلی و سجده و البقره تا آیه کونوا قردة خاسئین و سوره الجمعه و سوره الحديد و سوره الزلزال و سوره الضحی و سوره الطارق و سوره الطلاق و سوره الفاتحه و سوره الواقعة و سوره یس. الجبر و التفویض. حاشیه بر الهیات شفا و تجرید خواجه و تفسیر بیضاوی و رواشح سماویه میرداماد و روضه شهید (شرح لمعه) و شرح تجرید قوشچی و شفای ابوعلی. حدوث العالم. الحشر. الحکمه العرشیه. رسائل که حاوی هشت رساله متفرقه از رساله های ملاصدرا است. شرح اصول کافی. شرح حکمه الاشراق. شرح الهدایه الاثیریة. الشواهد الربوبیه فی المناهج السلوکیه. القواعد الملکوتیه. کسر اصنام الجاهلیه. المبدأ و المعاد. المسائل القدسیه. المشاعر. مفاتیح الغیب. ملاصدرا هفت بار پیاده به حج رفت و بار هفتم به سال یکهزار و پنجاه هجری در بصره در گذشت و هم بدانجا مدفون است. صاحب نخبه المقال گوید: ثم ابن ابراهیم صدر الاجل فی سفر الحج مریض (مریضاً؟) (۱۰۵۰) ارتحل قدوة اهل العلم و الصفاء یروی عن الداماد و البهائی. این رباعی از ملاصدراست: آنان که ره دوست گزیدند همه در کوی شهادت آرمیدند همه در معرکه دو کون فتح از عشق است هر چند سپاه او شهیدند همه. (از ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۶۰).

صدر اعظم.

[ص رَ اَ ظ] (ترکیب وصفی، مرکب) رئیس الوزرا. نخست وزیر. وزیر اعظم ||. خواجه بزرگ.

صدر الاسلام.

[ص رُ ل ا] (اخ) رجوع به طاهر بن محمود... شود.

صدر الاسلام.

[ص رُ ل ا] (اخ) بزدوی. او راست: امالی در فروع. (کشف الظنون).

صدر الافاضل.

[ص رُ ل اَ ض] (اخ) نام وی لطفعلی فرزند میرزا محمد کاظم امین السفراء شیروانی و اصل او از تبریز و بادیب معروف و تخلص شعری وی دانش است. سال ولادت او بنقل الذریعه (ج ۹ ص ۳۱۶) ۱۲۶۸ ه. ق. است ولی قزوینی باتکاء نامه ای که از حاج محتشم السلطنه اسفندیاری در این باره دریافته اند تولد او را به سال ۱۲۷۴ ه. ق. نوشته است. (مجله یادگار سال ۵ شماره ۴ و ۵). و هم او نویسد که صاحب ترجمه عمده تحصیلات خود را در مدرسه سپهسالار قدیم پایان رسانید و نزد میرزا ابوالحسن جلوه تلمذ کرد. در الذریعه آرد که معقول را بر میرزا ابوالحسن جلوه و آقا علی زنوزی خواند و او را دربارہ استاد اخیر رثائی است. قزوینی نویسد که وی از عهد مظفرالدین شاه چند تن از شاهزادگان قاجار را تعلیم می داد سپس معلم احمدشاه گردید و گوید: در ادبیات عرب فی الواقع در عصر خود عظیم النظیر بود. در الذریعه از تصانیف وی مفتاح خط کوفی و مقدمه اصلاح المنطق و ایضاح الادب (چ ۱۳۱۰) را ذکر کرده است. قزوینی نویسد که وی در روز چهارشنبه ۲۴ آذرماه ۱۳۱۰ ه. ش. مطابق ششم شعبان ۱۳۵۰ ه.

. ق. درگذشت.

صدرالافاضل.

[ص رُلْ أَضِ] (اخ) قاسم بن حسین بن احمد خوارزمی نحوی حنفی مکنی به ابومحمد و ملقب به مجدالدین و معروف به صدرالافاضل از ادبای نامی عصر خود در نحو و خطب و فنون شعریه و علوم ادبیه و عربیه و حید عصر و مردمک چشم زمان خود بود. از تألیفات اوست: بدایع الملح. التجمیر که شرح کبیر کتاب مفصل زمخشری است. التوضیح در شرح مقامات. السبیکه که شرح وسیط کتاب مفصل است. الزوایا فی الخبایا در نحو. شرح الابنیة. شرح الاحاجی للزمخشری. شرح سقط الزند بنام ضرام السقط در شرح سقط الزند ابوالعلائی معری و او را مؤلفات دیگری است. وی به سال ۶۱۷ ه. ق. در فتنه مغول بقتل رسید. رجوع به ریحانه الادب ج ۲ صص ۴۶۲ - ۴۶۳ شود.

صدرالبيت.

[ص رُلْ بَ] (ع مرکب) پیش خانه. (مهدب الاسماء). پیشگاه خانه. رجوع به صدر بیت شود.

صدرالحساب.

[ص رُلْ حَ] (ع مرکب) (اصطلاح علم استیفا) رجوع به أم الحساب شود.

صدرالدجاجة.

[ص رُدْ دَجَ] (اخ) از اصطلاحات فلکی است. نام چند ستاره است در سینهء دجاجة. رجوع به ثوابت در همین لغت نامه شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) رجوع به علی بن ناصر بن علی الحسینی شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) محمد (میرزا...) رجوع به صدر شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) (شیخ...) رجوع به صدرالدین نیشابوری شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) (میر...) وی یکی از مشاهیر خطاطان ایرانی و پسر میرزا شرف جهان قزوینی است. شاه عباس او را مأمور کرد تا تذکرهء دولتشاهی را استنساخ نماید ولی به اتمام آن توفیق نیافت و به سال ۱۰۰۷ ه. ق. در حال عزیمت بمشهد مقدس در بسطام درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صدرالدین.

[صِرْدُ دِی] (اخ) شاعریست و عوفی در لباب الالباب آرد: صدرالدین ملک الکلام عمر بن محمد الخرمابادی، مذکری لطیفه گوی بود که جرم خورشید در میدان بیان چو گان عبارت، او را گوی سزد. به کمال فصاحت و بزرگی اقران را پس گذاشته و پیشینیان را در خجلت بیان خود بمانده، و در سمرقند بخدمت او رسیدم اگرچه در علو سخن غلو می کرد اما مالی و منالی نداشت. بارگیر بیان او فربه بود اما لاغر کیسه افتاده بود بدان سبب از سمرقند حرکتی کرد و در خراسان آمد و به بلخ سکونت جست و آنجا دولتها دید و وقتی بر سر منبر تذکیر می گفت و سخن گرم شده بود و پیوسته عادت داشتی که دستار را بر میان دو ابرو نهادی و در آن غلو کردی. رقعہ نداشتند بجهت تخجیل او را که دستار برتر نه که روزی خدا می دهد. وی بدیههٔ این رباعی بگفت: یک شهر حدیث من و اشعار منست در هر کنجی سخن ز گفتار منست گر پیش نهم یا سپس ای مرد سره پالان زن تو نیست، دستار منست. و وقتی مفریان او دیر کردند چون برسیدند گفت: گر بر سر آئی که قدم رنجانی زود آئی که بی سنگی من می دانی بریان دارم دلی در این مهمانی گر دیر آئی سرد شود بریانی. (از لباب الالباب ج ۱ صص ۲۰۱ - ۲۰۳).

صدرالدین.

[صِرْدُ دِی] (اخ) ابراهیم. وزارت میرزا شاهرخ داشت و بموجب فرمان وی بمیان هزاره رفت و آنان را از سرکشی بازداشت. (حبیب السیر چ خیام ج ۳ ص ۵۵۴ و ۶۰۱) و هم او نویسد: مولانا صدرالدین بعلو نسب و سمو حسب و شرافت دودمان و جلالت خاندان از اکابر و اعیان سمرقند امتیاز تمام داشت و در اوائل ایام دولت خاقان عالی منزلت منظور نظر عنایت شده رایت صدارت برافراشت همواره همت عالی نهمتش بر رعایت علما و افاضل و تربیت اکابر و امثال مقصور بود و در صرف حاصلات موقوفات ملاحظهء شروط واقفان کرده از مقتضای شرع تجاوز نمیکرد و تا آخر ایام حیات مورد عنایت پادشاه بود. وی به سال ۸۳۲ ه. ق. در نسا و ری بسن هشتاد و سه سالگی در گذشت. (از حبیب السیر چ خیام ج ۳ صص ۶۳۹ - ۶۴۰).

صدرالدین.

[صِرْدُ دِی] (اخ) (امیر...) ابراهیم مشهدی. در حبیب السیر آرد که وی عمدهء علماء زمان و قدوهء سادات فضیلت نشان بود و در زمان خاقان منصور (سلطان حسین بایقرا) سالها در مدرسهء سلطانی و بدیعیه و خانقاه اخلاصیه درس می گفت و به سال ۹۱۹ ه. ق. در گذشت. (از حبیب السیر چ خیام ج ۴ ص ۳۵۲).

صدرالدین.

[صِرْدُ دِی] (اخ) (شیخ...) ابن شیخ صفی الدین. پدر وی هنگام ارتحال منصب ارشاد بوی عنایت فرمود و صاحب حبیب السیر در کرامت و مقام او داستانها آورده است. رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۴ صص ۴۲۰ - ۴۲۳ شود.

صدرالدین.

[صِرْدُ دِی] (اخ) احمد خالدی زنجانی ملقب به صدر جهان. وی بروز ششم ذی حجه سال ۶۹۱ ه. ق. بوزارت کیخاتوخان بن اباقخان رسید و به صدر جهان ملقب گشت و چون بایدوخان بسلطنت رسید او را از شغل وزارت معاف داشت و او نزد غازان رفت و به تحریک او علیه بایدو پرداخت و چون غازان سلطنت یافت وزارت بدو داد ولی بداندیشان او را متهم کردند که با مخالفان

در ساخته است و غازان بفرمود تا او را سیاست کنند لیکن پیش از اجرای حکم براثت او آشکار گردید و مورد عفو قرار گرفت و در اوائل محرم سال ۶۹۶ مجدداً بوزارت رسید و این رباعی در این باره سروده شده است: با صدر جهان فلک چو دمساز آمد شهباز سعادتش به پرواز آمد تا تهنیت روز و مه و سال کند اقبال ز در صلح کنان باز آمد. در جمادی الاول سال ۶۹۹ سید قطب الدین و معین الدین خراسانی از وی نزد پادشاه سعایت کردند و روز چهارشنبه هفدهم رجب این سال مقید گشت و روز یکشنبه بیست و یکم در جوی جاندار بقتل رسید. (حیب السیر چ خیام ج ۳ ص ۱۲۹ و ۱۳۵ و ۱۳۸ و ۱۴۰ و ۱۴۵ و ۱۴۶ و ۱۴۷ و ۱۴۸ و ۱۵۱ و ۱۶۵). در دستور الوزراء آرد که وی از قضات زادگان زنجان بود و در عنفوان او ان شهاب بخدمت امیر طغاجار پیوسته نیابت او را قبول کرد و چون در زمان ارغون خان طغاجار امیر الوس گشته حکومت ممالک از روی استقلال تعلق بدو گرفت. خواجه صدرالدین احمد در تصرف اموال اینجوها حاکم مطلق العنان شده مهام او سمت نظام و انتظام پذیرفت و در کرم و سخاوت گوی سبقت از همگان ربود و هر چه حاصل کرد در وجه انعام سادات و علما و فضلا و مشایخ مصروف گردانید. یکی از شعرا در مدح او بنظم آورده است: بسینه صدر نتوان شد در آفاق که صدر نامور در هفت کشور کسی باشد که باشد پیش جودش چو خاک راه یکسان گوهر و زر اگر صدی نمی دانید کردن بیاموزید از صدر طغاجر سپهر مکرمت احمد که بر بود کلاه سروری از چرخ اخضر. رجوع به دستور الوزراء چ نفیسی ص ۳۰۵ - ۳۱۳ شود.

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) (سید...) اوجی. در تاریخ عصر حافظ آمده است که چون امیر مبارزالدین در کرمان در نزدیکی قصر خویش دارالسیاده ای بنا کرد سید صدرالدین اوجی و فرزندان او را که بصحت نسب و زهد و تقوی معروف بودند از یزد به کرمان دعوت کرد و در جنب دارالسیاده منزل داد. (تاریخ عصر حافظ ج ۱ ص ۱۸۵).

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) پوشنگی. رجوع به صدرالدین ربیعی شود.

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) تبریزی بن محمدرضا نایب الصدر. او راست: کتاب لغتی که به سال ۱۲۲۵ ه. ق. برای عباس میرزا نایب السلطنه بنام فرهنگ عباسی تألیف کرده است. رجوع به فهرست کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار و رجوع به دانشمندان آذربایجان شود.

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) ربیعی (مولانا...) وی در قصبه فوشنج بامر خطابت مشغول بود و بواسطه جودت طبع و حدت ذهن در سلک ندما و خواص ملک فخرالدین محمد کرت انتظام یافت و به اشاره ملک کرت نامه ای بر وزن شاهنامه در تاریخ ملوک غور بنظم آورد و در آن مدت که بانشاء این کتاب مشغول بود ملک ابواب انعام و احسان بر وی گشاده می داشت، و هر ماه هزار درم زر نقد از خزانه بدو می رسید لیکن ربیعی بغایت عیاش و بوالفضول و معربد بود و هر چه بدست میکرد براه شراب و شاهد میداد دیگر بار چیزی میطلبید سرانجام ملک از صحبت او متنفر شد و او بی رخصت بقهستان رفت و ملازمت شاه علی بن ملک نصرالدین سیستانی پیش گرفت. روزی در پیش شاه علی زبان بغیبت ملک فخرالدین بگشاد و شاه علی از وی برنجیده و دویت دینار بدو داد و گفت از این ولایت بیرون رو که حریف صحبت نتوانی بود. بعضی نواب شاه علی گفتند از کمال خردمندی ملک عجب می نماید که

چنین شاعری را که در عراق و خراسان بی نظیر است بی سبب از درگاه میراند. شاه علی گفت هر چند ربیعی فوشنجی بلطف طبع موصوفست اما بی وفاست و حق ناشناس، چه پس از ده سال که مشمول انعام و اکرام ملک فخرالدین بوده بدینجا او را نکوهش کرد و هیچ شک نیست که هرگاه از ما نیز برنجد جای دیگر رود و زبان خباثت بگشاید: هر که عیب دگری پیش تو آورد و شمرد بیگمان عیب تو پیش دگری خواهد برد. القصه ربیع از قهستان به نیشابور شد و از آنجا عزیمت عراق کرد ملک فخرالدین برین حالات اطلاع یافت و اندیشید که چون ربیعی به عراق رسد در مجلس ارکان اولجایتو سلطان او را به بدی یاد کند پس مکتوبی به ربیع نوشته و اظهار اشتیاق کرد و وعده های جمیل داد ربیع از مطالعه آن مسرور شد اما جهت رعایت حزم عزم جزم نکرد که به هرات برود و عریضه ای مصدر بقطعه ای که بیت اول و آخرش این است نزد ملک فرستاد: سلامی که بر قصر ادراک او نیفکند فکرت کمند گمان به آن شهریار جهان کز علو چو صد سنجر است و چو صد اردوان. و پیام داد اگر پاسخ عریضه بخط ملک وصول یابد بهرات شتابم و الا فلا و چون نوشته ربیع به ملک فخرالدین رسید فی الحال سطری چند در قلم آورده مبنی از آنکه قصد جان او نکنند و دیگری را نیز نفرماید. ربیعی پس از مطالعه نامه بهرات شد و ملک او را پرسشی گرم کرد و در سلک ندما درآورد اما بهانه می جست تا او را بقتل رساند. شبی ربیعی با جمعی از یاران بشراب نشست و چون مست شد زبان بدعوی بی معنی گشاد و هر یک از حریفان او نیز آغاز خودستائی کردند. در آخر گفت اگر موافق باشید به اندک روزگاری ولایتی ضبط کنم و خلقی را مطیع فرمان گردانم حاضران با او بیعت کردند او هر یک از ایشان را نامی نهاد روز دیگر یکی از شاگردان ربیعی که از وی رنجیده بود نزد ملک فخرالدین رفت و ماجرا بگفت ملک متغیر شد و تاج الدین یلدوز لقمان را بگرفتن آنان مأمور گردانید و ربیعی با هفتاد تن از یاران گرفتار شده چون ملک فخرالدین به پرسیدن یرغوی ایشان پرداخت همه انکار نمودند مگر ربیعی که از غایت مستی امثال این مقال بر زبان می راند آنگاه ملک گفت تا بعضی را پوست کنندند و فوجی را گوش و بینی بریدند و ربیعی را بزندان انداختند. وی در زندان ابیاتی در مدح ملک بسرود و استخلاص خود خواست لیکن مفید نیفتاد. (از حبیب السیر چ خیام ج ۳ ص ۳۷۷).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) رواسی. از خلفای شیخ زین الدین خافی و حاوی علوم ظاهری و باطنی بود. در اوائل حال چندین سال در مدینه اقامت جست و در مصر و شام اربعینات بسر آورد و چون از عربستان مراجعت کرد در ولایت اسفراین که منشأ و مولد او بود ساکن گشت و بارشاد پرداخت و در زمان سلطان سعید (ابوسعید فرزند میرزا سلطان محمد) از اسفراین بهرات شد و او دربارء وی عنایت و احسان کرد. صدرالدین دهم ماه رمضان سال ۸۷۱ ه. ق. در گذشت و سلطان جنازه او مشایعت کرد و بروی نماز خواند. (حبیب السیر چ خیام ج ۴ ص ۱۰۳). در مجالس النفائس آمده: وی بسیار زیباجمال و ارجمند و در ادای معارف و حقایق دل پسند بود و فقیر به مجلس شریف او رسیدم گاهی به نظم نیز اشتغال داشت. این مطلع از اوست: زهی از عارضت چشم مرا نور همیشه از جمالت چشم بد دور. در شهر هرات در گذشت و نعش او را بولایت شغان بردند و بدانجا مدفون است. (مجالس النفائس ص ۲۸ و ۲۰۲).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) (شیخ...) روزبهان بن احمد ثانی واعظی ملیح، نیکو صورت، فصیح اللسان، عذب البیان و خداوند جاهی رفیع و مجدی منیع بود. سلاطین و امرا وی را بزرگ می داشتند. وی در جامع عتیق و سنقری تذکیر داشت و در محافل عظیمه دارای منصب و عظ بود. از او کرامات بسیار روایت کنند از جمله آنکه برای طلب باران بمنبر شد و در پایان دعای خود گفت: پروردگارا بعزت تو که از منبر فرود نیایم تا مرا به باران تر کنی. مردم را این سوگند سخت عجیب آمد و فی الحال باران ببارید چندانکه او را

تر کرد وی به سال ۶۸۵ ه. ق. درگذشت و او را پائین پای پدر وی دفن کردند. او راست: سقی الله اقواماً خلوا بحیبهم و فازوا برضوان و عیش مخلصد رجال نسوا دنیا هم و تزودوا تقاه و تقوی الله خیر التزود رجال فنوا عنهم فابقوا و احضروا مشاهد قدس الواحد المتوحد. (شدالازار صص ۲۴۸ - ۲۴۹).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) ساوجی. به نقل حبیب السیر، وی از جمله فضیلتی زمان هلاکو خان بود و بحدت ذهن سلیم و جودت طبع مستقیم و وفور قوت حافظه و وقوف بر علم عروض و قافیه اتصاف داشت. و در تاریخ گزیده مسطور است که یک جزء کتاب را به یک خواندن یاد می گرفت و در زمان هلاکو خان در شام مقیم بود و به سحر متهم گشته بقتل رسید. قصیده حسنا در علم عروض و قوافی از جمله منظومات اوست. (حبیب السیر چ خیام ج ۳ صص ۱۰۷ - ۱۰۸). و رجوع به تاریخ گزیده صص ۸۰۶ - ۸۰۷ شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) (امیر...) سلطان ابراهیم الامینی فرزند میرک جلال الدین بن میرک محمد امین بن مولانا صدرالدین ابراهیم. نسب او از جانب پدر و مادر عالی است. وی در صنوف علوم کامل و از امثال و اقران فائق و در شیوه نظم و نثر ماهر و در جد و هزل بلیغ است. در اوائل حال چندی ملازمت شاهزاده سلطان مظفر حسین میرزا را داشت و به سال ۹۱۰ ه. ق. از جانب خاقان منصور (سلطان حسین بایقرا) منصب صدارت خاصه بوی مفوض گشت و تا آخر روزگار او و همچنین در ایام مظفر حسین میرزا بدین شغل قیام داشت و چون سلطنت خراسان به ابوالفتح شیانی رسید صدرالدین چندی مورد مؤاخذه قرار گرفت و سپس منزوی گشت و به سال ۹۱۶ مورد عنایت شاه اسماعیل واقع و به سال ۹۲۰ از هرات جانب اردو رفت و تألیف تاریخ شاهی بدو محول گشت. از جمله مؤلفات او رساله ای است در معارضه مهر و مکتوب و دیگر رباعیاتی در ترجمه دیوان امیر المؤمنین علی علیه السلام. (از حبیب السیر چ خیام ج ۴ صص ۳۲۷ - ۳۲۸).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) شیخ الشیوخ محمد بن شیخ الشیوخ عمادالدین محمود بن حمویة الجوینی. وی در مذهب بارع شد و فتوی داد و درس گفت و مقامی ارجمند یافت. الملک الکامل او را برسالت نزد خلیفه فرستاد تا از وی کمک خواهد و فرنگیان را که دمیاط را متصرف شده بودند براند، لیکن صدرالدین را در موصل مرگ فرارسید و به سال ۶۱۷ ه. ق. بسن هفتاد و سه سالگی درگذشت. (حسن المحاضره ص ۱۸۶).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) عبداللطیف بن محمد. عوفی در لباب الالباب او را نیک ستوده و فضل و سخا او را توصیف کند و گوید: او را شعری است مطبوع و در تازی و پارسی و نظم و نثر قدرت او کامل و داعی تتبع اشعار و تصفح کلمات او کرده است... سپس این غزل را از ابیات وی آورده است: دلبراه مزین پرده بساز مطربا زخم مزین زخمه نواز حجره خالی و رقیبان در خواب چشمها خفته و درها همه باز چکنم وای که امشب شب من هست کوتاه و مرا قصه دراز منشان هیچ قدح را ز طواف تا که برخاست صراحی به نماز شمه حسن تو ای ماه فلک سرطراز همه خوبان طراز بی سبب گرم مشو سرد مگوی نرم شو اسب جفا تیز متاز. (از لباب الالباب ج ۱ ص ۲۶۵). قزوینی در تعلیقات همین مجلد آرد که وی از اعظم رؤساء اصفهان و از فضلا و ادباء معروف و او را به عربی و

پارسی اشعار خوب است و ظهیرالدین فاریابی را در حق او هجوی است. وفات صدر به سال ۵۸۰ ه. ق. اتفاق افتاد. (لباب الالباب ج ۱ ص ۳۵۵).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) عبدالملک بن عیسی بن درباس کردی موصلی قاضی القضاة دیار مصر مکنی به ابوالقاسم. وی به سال ۵۱۶ ه. ق. متولد شد و در نزد ابوالحسن مرادی فقه آموخت و در ماه رجب سال ۶۰۵ به مصر درگذشت. (حسن المحاضره صص ۱۸۵-۱۸۶).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) علی فرزند سعدالدین مسعود. وی پس از کشته شدن پدر خویش بوزارت تکش رسید و تا آخر ایام حیات او بدین شغل اشتغال داشت و در رعایت تربیت اصحاب فضیلت سعی وافر می کرد. (از حبیب السیر ج ۲ ص ۶۴۱). و در دستورالوزراء آرد که چون تکش خان درگذشت و پسر بزرگ او قطب الدین محمد فراز سلطنت یافت وزارت به صدرالدین داد تا آنکه وزرات به محمد بن صالح رسید. (دستورالوزراء چ نفیسی چ کتابفروشی اقبال صص ۲۳۲ - ۲۳۳).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) فارسی. وی از خوشنویسان معروف ایران و از مردم خراسان است. در خط ثلث و نسخ شهرت داشت و در ۹۰۹ ه. ق. نسخه ای از مصحف شریف نوشت و معانی قرآن را در بین سطرها بخط ریز و رنگ سرخ و تفسیر فارسی آن را در حاشیه نگاشته این مصحف شریف در کتابخانه ایاصوفیه محفوظ است. (از قاموس الاعلام ترکی).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) فوشنجی. رجوع به صدرالدین ربیعی شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) قونیوی، محمد بن اسحاق. مؤلف حبیب السیر آرد: شیخ در میدان کسب علوم ظاهری و باطنی و فنون عقلی و نقلی قصب السبق از امثال و اقران می ربود و مولانا قطب الدین علامه شیرازی علم حدیث نزد آن جناب فراگرفت. در نفحات الانس است که شیخ صدرالدین پسر سببی شیخ محیی الدین العربی است و تربیت از وی یافته و او را مؤلفاتی است چون تفسیر فاتحه الكتاب و مفتاح الغیب و نصوص و فکوک و شرح حدیث و نفحات الهیه و او بر مولوی جلال الدین نماز گزاشت. (از حبیب السیر ج ۳ ص ۱۱۵ و ۱۱۶). صاحب کشف الظنون این کتب را از مؤلفات او شمرده است: تبصره المبتدی و تذکره المنتهی بفارسی در اصول معارف، مفاوضات راجع بوجود و ماهیت. جامع الاصول. الرسالة الهادیة. الرسالة المرشدیه. نفثه المصدور و تحفه المشکور. اعجاز الیغان فی کشف بعض اسرار ام القرآن. مؤاخذات، و مرگ او را در موردی به سال ۶۷۳ ه. ق. و در مورد دیگر به سال ۶۷۱ نوشته است. هدایت در ریاض العارفین آرد: ابوالمعالی محمد بن اسحاق بن محمد بن یوسف بن علی القونیوی از مشاهیر علمای عظام و از اکابر عرفای والامقام بود و او را جناب شیخ محیی الدین عربی تربیت فرمود. مولانا جلال الدین رومی را با وی کمال و داد و اتحاد می بود چنانکه روزی مولوی بمحفل آنجناب وارد شد، وی بنابر تعظیم مسند خود را بمولوی باز گذاشت و خود

بکنار رفت. مولوی بر مسند شیخ نشست او گفت چرا بر روی مسند نشینی. گفت خدا را چه جواب دهم که بر سجاده تو نشینم جناب شیخ سجاده را بدور افکند و گفت سجاده ای که تو را نشاید ما را نیز نشاید. باری در میانه او و خواجه نصیرالدین طوسی علیه الرحمه اسئله و اجوبه واقع شد و خواجه او را تمجید کرد آن جناب را در علوم بتخصیص در تصوف و حقایق تصانیف پسندیده است از آنجمله است: شرح تعرف و شرح رسالهء موسوم به شجره نعمانیه که شیخ وی در دولت عثمانیه تصنیف فرموده. مفتاح الغیب. از اوست: آن نیست ره وصل که انگاشته ایم و آن نیست جهان جان که پنداشته ایم آن چشمه که خضر خورده زو آب حیات در خانه ماست لیک انباشته ایم. (ریاض العارفین چ سنگی ص ۱۹۰).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) (میر...مجدوب. در مزار میرفخر منزل داشت و در اوایل حال بکسب کمال مشغول بود و به آن مشعوف. چون تحصیل کمال نمود جذبه ای از عالم غیب باو رسید و او را از خودی خود برهانید. و از غم و الم خودی خلاص گردانید و چون جذبه بر او غلبه می کرد عقل او مغلوب می گشت ولیکن در این حال سخنان خوب می گفت و شعرهای پخته نیز از او ناشی می گشت و این بیت او راست: لب و دندان آن مه با چه ماند چو قندی بر برنج دانه دانه. (مجالس النفائس ص ۲۰۲ و ۲۰۳).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) (مولانا...) محمد. وی از اعظام علما و اکابر فضلالی زمان و به تقوی متصف و در فقه حنفی بغایت ماهر و در سایر فنون عقلی و نقلی سرآمد دانشمندان بود. وی نزد مولانا معزالدین شیخ حسین و مولانا زاده و مولانا عثمان و مولانا کمال الدین مسعود شیروانی و شیخ الاسلام مولانا سیف الدین احمد تفتازاتی تلمذ کرد و در مدرسهء غیاثیه بتدریس پرداخت. (از حبیب السیر چ خیام ج ۴ ص ۳۵۷).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) محمد بن سیدصالح بن سیدمحمدبن سیدزین العابدین موسوی عاملی. وی در قلعهء قشیب قرب معمرک از قرای جبل عامل شام متولد شد و بسن چهارسالگی بود که با پدر و کسان خویش به بغداد رفت و در کاظمین و مشاهد شریفهء عراق نزد بسیاری از علما تلمذ کرد و پیش از رسیدن به سن بلوغ درک مجلس سیدبحرالعلوم نصیب وی گردید. او در فقه و اصول و حدیث و فنون ادب و عروض و علوم اوائل بارع گشت. او را تقریری نیکو و قریحتی صائب بود. مصنفات وی بصیرت و علو مقام او را معلوم می دارد سپس باصفهان شد و در آنجا اقامت گزید و به سال ۱۲۶۲ ه. ق. از اصفهان به عراق رفت و جمعهء چهاردهم محرم ۱۲۶۳ به نجف درگذشت. از تألیفات اوست: اسره العتره فی ابواب الفقه. القسطاس المستقیم، فی اصول الفقه. المستطرفات. منظومه ای در رضاع و شرح آن کتابی در نحو که شواهد آن از آیات قرآن است، رساله ای در حجیت ظنون خاصه، رساله فی مسائل ذی الرأسین. رساله ای در شرح مقبولهء عمر بن حنظله. رسالهء عملیهء فارسی موسوم به قوت لایموت و او را قصائد و اشعاری نیکو است. (روضات الجنات ص ۳۳۳).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) محمد بن عبداللطیف [بن محمد بن ثابت] الخجندی که در سنه ۵۴۲ ه. ق. اصفهان را تسلیم محمد و ملکشاه پسران محمودبن محمد بن ملکشاه سلجوقی نمود لهذا سلطان مسعودبن محمد برو خشمناک گشته ناچار او و برادر وی جمال الدین

از اصفهان بیرون رفته بخدمت جمال الدین جواد وزیر موصل و کریم معروف پناه بردند. (تعلیقات قزوینی بر ج ۱ لباب الالباب ص ۳۵۵ از تاریخ السلجوقیه عمادالدین کاتب صص ۲۱۹ - ۲۲۱).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) محمد بن فخرالملک مظفر بن نظام الملک. وی پس از کشته شدن پدر خویش بدست فدائیان متقلد وزرات سلطان سنجر شد و تکبر و نخوت را پیشه ساخت و در اخذ اموال سلطانی دلیری کرد و هنگامیکه سنجر غزنین را مسخر کرد صدرالدین جواهر گرانمایه ای را که در خزائن آل سبکتکین بود بتصرف آورد و چون این داستان به سنجر رسید بقتل او فرمان داد و سپاهیان او را با گرز و چماق بکشتند. (از حبیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۵۱۳). و رجوع به دستور الوزراء چ نفیسی صص ۱۸۸ - ۱۸۹ شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) (قاضی...) محمد بن قاضی قطب الدین عبدالله الامامی. وی پس از مرگ پدر مدتی در هرات منصب قضا داشت و بحدود طبع و حدت ذهن متصف بود و احياناً اشعار دلفریب به نظم درمی آورد. وی در ششم شوال سال ۸۳۸ ه. ق. بمرض طاعون درگذشت و در گازرگاه بحظیره قضات امامی دفن شد. (حبیب السیر چ خیام ج ۴ ص ۱۳).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) محمد الحسینی دشتکی. وی در شیراز به نشر علوم پرداخت و بحدود طبع و دقت ذهن از همهء علما مستثنی بود. وی در ایام جوانی نزد مولانا قوام الدین گلبادی تحصیل می کرد و باندک زمانی در همهء فنون بدرجهء کمال رسید و بتدریس و تألیف پرداخت و در شیراز مدرسه ای رفیع بساخت. از تألیفات اوست: رسالهء تحقیق علم و اثبات واجب. حاشیهء شمسیه. حاشیهء مطالع. حاشیهء تجرید. (از حبیب السیر چ خیام ج ۴ صص ۶۰۳ - ۶۰۴).

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) محمد اناری. وزیر شاه محمود بود اما بنا بر اینکه نسبت بشاه شجاع اخلاص بیشتر داشت هنگامی که شاه شجاع بعزم تسخیر اصفهان رایت نصرت نشان برافراشت خواجه صدرالدین علوفات متجنده و لشکریان را کم کرد و این معنی را در صورت کفایت بعرض شاه محمود رسانید و کیفیت این خیانت بر ضمیر شاه محمود روشن شده خواجه را معزول گردانید. (از دستورالوزراء ص ۲۵۲). و رجوع به فهرست تاریخ عصر حافظ ج ۱ شود.

صدرالدین.

[ص رُدْ دی] (اخ) محمدباقر رضوی قمی. صاحب روضات وی را سخت ستوده و گوید از بزرگان علما و اعظام محققین بود و در اصفهان نزد بسیاری از فحول علما تلمذ کرد و سپس به قم شد و در آنجا به تدریس پرداخت و هنگام بروز نائرهء افغانه از قم به همدان و از آنجا به نجف رخت بریست و در آن شهر نزد جماعتی از ارباب فضیلت بتلمذ اشتغال جست و بسن ۶۵ سالگی به سال ۱۱۶۰ ه. ق. درگذشت. (روضات الجنات ص ۳۳۲).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) محمود بن عبداللطیف بن محمد بن ثابت الخجندی. وی مدتی در بغداد ناظم مدرسه نظامیه بود سپس بریاست شافعیه اصفهان منسوب گردید و به سال ۵۹۲ ه. ق. سنقر طویل شهنه اصفهان بسبب عداوتی که میان ایشان بود او را بکشت. (تعلیقات قزوینی بر لباب الالباب ج ۱ ص ۳۵۵).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) موهوب بن عمر بن موهوب الجزری. وی در جمادی الآخر سال ۵۹۰ ه. ق. در جزیره متولد و از علم سخاوی و شیخ عزالدین بن عبدالسلام فراگرفت و در فقه و مذهب و اصول و نحو بارع شد و طلاب بسیار نزد وی علم آموختند، و فتاوی مشهور او را گرد آوردند. وی قضاوت مصر یافت و در نهم رجب سال ۶۶۵ ه. ق. بمرگ مفاجات درگذشت. (حسن المحاضره ص ۱۸۹).

صدرالدین.

[ص رُدْ دِی] (اخ) نیشابوری. عوفی در لباب الالباب وی را به سه لقب صدر اجل و صدر المله و الدین و ملک السادات ستوده و گوید: صدرالدین از معارف سادات و صدور کبار و فضلالی روزگار و صاحب دیوان استیفای نیشابور بود و در فضل بغایتی که جملگی افاضل خراسان بتقدم او اعتراف می کردند و از دریای فضل او اعتراف می نمودند و تاریخ خوارزمشاهی نبشت بعبارتی که روان عتبی از خجلت یمنی در عرق غرق می شد و او را اشعار تازی بغایت لطیف است و مصنوع و بنده گاه گاهی بخدمت او رفتی و از وی اقتباس فواید کردی چند شعر تازی از وی شنیده آمده است و این دو بیت در قطعه ای می گوید و مثلی معروف را در آن تضمین می کند: لو كنت تعلم ما تلقاه عن كذب لم تبتم فرحاً فی هذه الدار الست تذكر ما قد قيل فی مثل العیر یضطرط و المكواة فی النار. و از وی سماع افتاد که وقتی باسفراین رفته شد در اثناء راه این رباعی اتفاق افتاد: تاریخ در این زمانه آئین آمد گوئی که برای من مسکین آمد از جور سپهر سبزه وار این دل من کوبان کوبان به اسفرائین آمد. سبزواری و اسفرائین و کوبان سه ولایت است سخت نیکو نشان داده است هر چند از راه طیبت بیان می کرد و چنان می نمود که او را در این معنی فکرتی نبوده است اما سخت مطبوع افتاده است. و هم از وی نقل کرده اند: گر دهدت روزگار دست و زبان زینهار دست درازی مجوی چیره زبانی مکن با همه عالم بلاف با همه خلق از گراف هر چه بدانی مگوی هر چه توانی مکن. و از تاج الدین وحید قاقمی شنیدم در نیشابور می گفت این دو رباعی سیدصدرالدین گفته است در اوائل ایام جوانی: ای مهر گل عشق تو در کینه ماست آماجگه تیر غمت سینه ماست حال دل مستمند بی چاره پیرس از هجرانت که یار دیرینه ماست. * * * ای از من دل سوخته بیزار شده وی من ز غمت شکسته و زار شده بفروخته عالم بجفا بر من و من سودای ترا بجان خریدار شده. و در آخر عمر از شغل استیفا استعفا خواست و به مراد دل بنشست و از سر منصب برخاست و آن شغل بدر آن درج سیادت و اختر آن برج سعادت سید اجل عمادالدین حوالت فرمودند و او را معذور داشت و او شب و روز بتحریر تاریخ سلطان سکندر مشغول بود. وثاق او مجمع فضلا و مرتع علما بودی و اختلاط افاضل بخدمت او بسیار اتفاق افتادی. وقتی این داعی قطعه ای گفته بود و در اول و آخر بیت تجنیس خط را رعایت کرده مطلع آن اینست: زمانی زمانی بالمصائب والاسی و قد خرجت حد النبال ببالی. و در خدمت او انشاد کردم گفت مرا غزلی است اما تجنیس آخر مصراع و آخر بیت را رعایت کرده ام استنشاد کردم فرمود: قامت قیامه قلبی اذرای و ثنا قد هز من قامه صدع النقا و ثنی و قد لوی طرفه السحار ثم رنا نحوی سبانی و قلبی بالهوی مرنا... و او را اشعار تازی مطبوع مصنوع و فصول منور لطیف بسیارست

فاما اشعار پارسی ازو بیشتر روایت نکرده اند بدین قدر اقتصار افتاد... (از لباب الالباب ج ۱ صص ۱۴۲ - ۱۴۴). و رجوع به آتشکده آذر و قاموس الاعلام ترکی و ریاض العارفین چ سنگی ص ۲۱۹ شود.

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) وزیر سمرقند. رجوع به نظام الملک... شود.

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) یونس الحسینی. از جمله اجله سادات خراسان و در طریق زهد و تقوی بود از شیخ الاسلام سیف الدین احمد تفتازان استماع افتاد که امیر فخرالدین وزیر شبی حضرت رسالت (ص) را بخواب دید و پرسید که یا رسول الله امیر صدرالدین یونس فرزند شماست؟ فرمود آری و روز دیگر وی در تعظیم او غایت مبالغت را بجا آورد و تا سمت وزارت داشت کس از اکابر خراسان را نگذاشت که بر او مقدم شود و سید صدرالدین بهرات درگذشت. (از حبیب السیر چ خیام ج ۴ ص ۹).

صدرالدین.

[ص رُد دی] (اخ) (امیر...) یونس الحسینی. ولد امیر رضی الدین عبدالاول بن امیر معین الدین مرتضی بن امیر صدرالدین یونس. وی با وجود شرف نسب بوفور فضل و کمال متصف بود و سالها در مدارس سبزرمان و بدیعیه و غیاثیه تدریس می کرد و هنگام استیلاء محمد شیبانی بر خراسان منصب احتساب یافت و دو سال با نهایت امانت بدان کار پرداخت. سپس با استدعاء قنبر میرزا حاکم بلخ بدان صوب شد و منصب شیخ الاسلامی بدو ارجاع گردید. و چون دیو سلطان به حکومت بلخ رسید بعض اهل شرارت از وی نزد حاکم بدگویی کردند و حاکم بلخ وی را با پسر او موسوم به سیدابوالوفا بکشت. (از حبیب السیر ج ۴ ص ۳۵۲).

صدرالدین وزان.

[ص رُد دی ن وَزَنا] (اخ) رجوع به وزان شود.

صدرالشریعه.

[ص رُشْ شَع] (اخ) برهان الدین محمودبن صدرالشریعه. وی جد صدرالشریعه عییداللهبن مسعود است، و نبوغ او در حدود سال ۶۳۰ ه. ق. بود. او راست: وقایه الروایة فی مسائل الهدایة که آن را شروح مفصلی است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۱۹).

صدرالشریعه.

[ص رُشْ شَع] (اخ) عییداللهبن مسعودبن تاج الشریعه محمودبن صدرالشریعه احمدبن جمال الدین عییدالله المحبوی البخاری الحنفی. وی مجد را از پدران خویش بمیراث برد و از جدش تاج الشریعه محمد علم فراگرفت و بفرام آوردن نفائس و جمع فوائد او عنایتی وافر داشت. کتاب وقایه تصنیف جد خود را، شرحی نیکو نوشت سپس باختصار آن پرداخت و نقایه نامید. او را کتابی است در اصول که تنقیح نام دارد و شرحی نفیس بنام توضیح بر آن نوشت و صدرالشریعه به سال ۷۴۷ ه. ق. درگذشت. مرقد او و پدران و فرزندان وی در شرع آباد به بخارا است. (معجم المطبوعات ستون ۱۱۹۹). زرکلی نویسد: وی از علمای حکمت و طبیعیات

و اصول فقه است و از مصنفات اوست: تعدیل العلوم و الوشاح فی علم المعانی. (الاعلام زرکلی ص ۶۲۰).

صدرالشیرازی.

[ص رُشُ شِی] (اخ) رجوع به صدرا شود.

صدرالعدراء.

[ص رُلُ ع] (اخ) جای عواء است نزد منجمین.

صدرالقناة.

[ص رُلُ ق] (ع ا مرکب) اعلاى نیزه. (مهدب الاسماء). رجوع به صدر شود.

صدرالمتألین.

[ص رُلُ م تَءَل ل] (اخ) رجوع به صدرا شود.

صدرالنهار.

[ص رُن ن] (ع ا مرکب) اول روز. آغاز روز.

صدر اول.

[ص رِ اَوْ و] (ترکیب وصفی، ا مرکب) در تداول عوام، آغاز. دیرباز. از روزگار قدیم: از صدر اول همین طور بوده است. از صدر اول خراب کرده اند.

صدر بار.

[ص ر] (ترکیب اضافی، ا مرکب) پیشگاه. بالای مجلس. صدر مجلس: در خدمت تو آمده مخدوم پیشگان بسته به صدر بار تو چون بندگان کمر. سوزنی. خورشیدوار نور دهد بر همه جهان جمشیدوار چون بنشیند به صدر بار. سوزنی. رجوع به صدر شود.

صدر بیت.

[ص ر ب / ب] (ترکیب اضافی، ا مرکب) پیشگاه خانه. پیش خانه. رجوع به صدرالبیت شود.

صدر جهان.

[ص ر ج] (اخ) لقب اشخاص متعدد. رجوع به فهرست لباب الالباب و رجوع به صدرالدین احمد خالدی شود.

صدر خجندی.

[ص رِخُ جَ] (اِخ) رجوع به صدرالدین عبداللطیف بن محمد شود.

صدر خجندی.

[ص رِخُ جَ] (اِخ) رجوع به صدرالدین محمد بن عبداللطیف شود.

صدر خجندی.

[ص رِخُ جَ] (اِخ) رجوع به صدرالدین خجندی محمود بن عبداللطیف شود.

صدر دیوانہ.

[ص رِ نَ] (اِخ) (مولانا...) میر علیشیر نوائی در مجالس النفاثس نویسد: وی کاتبی خوب بود و شعر و معما زیبا میگفت معمیات به اسم نود و نہ نام حضرت حق سبحانہ و تعالی گفته است و از جملہ این معما بہ اسم العلیم است: سر پپای او فدا نا کرده تو چون وصالش را تمنا کرده تو. وی دیوانہ و عاشق شیدای سید شریف (معاصر شاہ اسماعیل) بود. سید روزی در اوان حسن و جمال با ہزار غنچ و دلال پیادہ در کوچہ می رفت مولانا صدر غافل رسید و سید را در بغل گرفت و بوسہ ای از رخ زیبای وی گرفت. غلامان سید چون این بدیدند، وی را بیازردند و او لت می خورد و می گفت آن لوت بہ این لت ارزان باشد و سپس ہر گاہ بدر خانہ او میرسید غلامان شریف او را می آزرند. مولانا برنجید و گفت: مرو بر در خانہ اش ای سفیہ چو شر در شریف است لاخیر فیہ. (از مجالس النفاثس ص ۳۸۶).

صدر شہید.

[ص رِ شَ] (اِخ) حسام الدین عمر بن عبدالعزیز بن عمر. وی از اکابر حنفیہ خراسان است مولد او بہ سال ۴۸۳ ہ. ق. است و بہ سال ۵۳۶ در سمرقند بقتل رسید و بہ بخارا مدفون است. او راست: الجامع در فقہ، الفتاوی الصغری، الفتاوی الکبری، عمدۃ المفتی و المستفتی، شرح ادب القاضی تألیف خصاف، شرح جامع الصغیر و جز آن. (الاعلام زرکلی ص ۷۱۷). در تعلیقات ج ۱ لباب الالباب عوفی از تاریخ سلجوقیہ آرد کہ وی بہ سال ۵۳۶ در جنگ قسطنطنیہ کہ بین سنجر و گورخان خطائی رخ داد بدست گورخان کشتہ شد. (لباب الالباب ج ۱ ص ۳۳۲).

صدر شیرازی.

[ص رِ] (اِخ) رجوع بہ صدرا شود.

صدر صدور.

[ص رِ صُ] (ترکیب اضافی، مرکب) رئیس رؤساء. بزرگ بزرگان: بشنو از اخبار آن صدر صدور لاصلوۃ تم الا بالحضور. مولوی. رجوع بہ صدر شود.

صدر طلب.

[صَطَل] (نف مرکب) جوینده صدر. کسی که طالب بالانشینی است.

صدر قزوینی.

[صَرِقَ] (اخ) میرزا محمدحسین بن میرزا فضل الله. هدایت در مجمع الفصحا آرد که پدر او معلم شاهزاده نایب السلطنه و خود وی روزگاری نزد او معزز و مکرم میزیست. در آن اوقات مأموریت فارس یافت و فرمانفرمای آن ایالت حسینعلی میرزا از وی احترامی شایان کرد و نویسد که من (هدایت) در آن اوان بدو اخلاصی حاصل کردم. وی بعهد محمدشاه در دیوانخانه عدالت صدر دیوان بود سپس از جانب ناصرالدین شاه بسفارت دولت روسیه مأموریت یافت. پس از مراجعت صدر وظایف و مستمریات ممالک محروسه گشت و کنون دو سال است که متولی باشی حضرت علی بن موسی الرضا است، و در کمال و فضل معروف و مشهور میباشد. گاهی بنظم قصیده و غزل پرداخته که از آنجمله است: بی تاب شود خاطر از آن سنبل پرتاب بی خواب بود دیده از آن نرگس پر خواب قصاب بود چشم تو در کشتن عشاق مژگان دراز تو بود خنجر قصاب عناب لب ت قوت دل و قوت جانست در حسرت آن دلشده بر گونه عناب بیمار صفت رفته قرار دل فرار تا دیده ام آن جسم بلورین چو سیماب. (از مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۳۳۳).

صدر کاتب.

[صَرَت] (اخ) وی مردی آشفته روزگار بود و بیشتر خدمت اتراک می کرد و اگر لوندئی میسر می شد بیاد خط و شعر نمی افتاد و شراب چنان مغلوبش ساخته بود که بهیچ کار اختیار نداشت. او راست: هرگز دل ما را بغمی شاد نکردی کشتی دگران را و مرا یاد نکردی. (از مجالس النفائس ص ۴۴ و ۲۱۷).

صدر نشین.

[صَن] (نف مرکب) بالانشینده. مقدم نشینده. آنکه رتبت او در جلوس بالا دست همه است. آنکه بالا دست همه می نشیند: ای صدرنشین هر دو عالم محراب زمین و آسمان هم. نظامی. در نفس آباد دم نیم سوز صدرنشین گشته شه نیمروز. نظامی. بود که صدرنشینان بارگاه قبول نظر کنند به بیچارگان صف نعال. سعدی. در آن حرم که نهندش چهار بالش عزت جز آستان نرسد خواجهگان صدرنشین را. سعدی. گر بدیوان غزل صدرنشینم چه عجب سالها بندگی صاحب دیوان کردم. حافظ. رجوع به صدر شود || وزیر. حاکم: تو آن یگانه دهری که بر وساده حکم به از تو تکیه نکرده است هیچ صدرنشین. سعدی. رجوع به صدر شود || مقدم. برتر. بالاتر: صدرنشین تر ز سخن نیست کس دولت این ملک سخن راست بس. نظامی. اوست که در مجلس روحانیان گفته او صدرنشین است و بس. ابن یمین. رجوع به صدر شود.

صدر نشینی.

[صَن] (حامص مرکب) در صدر نشستن. رجوع به صدر و صدرنشین شود.

صدرنگ.

[صَرَ] (ص مرکب) رنگارنگ. ملون. و صد در بیت زیر افادت تکثیر کند: جامه صدرنگ از آن خم صفا ساده و یکرنگ گشتی چون ضیا. مولوی.

صدره.

[ص ر] (ع ا) سینه. (منتهی الارب ||). سرسینه. (منتهی الارب). ما اشرف من اعلى صدره. (قطر المحيط). بالای سینه. (مهذب الاسماء ||). سینه پوش. کرته خرد. نیم تنه. (غیاث اللغات). شاما کچه. سینه بند زنان. لباچه صدر. (مهذب الاسماء). جامه ای که سینه را پوشاند: ای صورت بهشتی در صدره بهائی هرگز مباد روزی از تو مرا جدائی. فرخی. دی ز لشکر گه آمد آن دلیر صدره سبز باز کرد از بر فرخی. بنزد من آمد کمر بسته روزی یکی صدره پوشیده یکرنگ اخضر. ابوسراقه امین درودگر. گر سرو صدره پوشد تو سرو باقبائی و ماه باده نوشد تو با رخ چو ماهی. عبدالواسع جبلی. صدره ها دیدمت ملمع نقش جبهه ها دیدمت مهلهل کار. مسعود سعد. چون صدره تو بافته از پنبه فناست در دل طمع قبای بقا را چرا کنی. سنائی. بدامان شب پاره ای در فریاد از آن صدره روز نقصان نماید. خاقانی. جوشن عقل داده اند ترا صدره کام اگر ندوخته اند. خاقانی. دوش که صبح چاک زد صدره چرخ چنبری خضر در آمد از درم صبح وش از منوری. خاقانی. بجای صدره خارا چو بطریق پلاسی پوشم اندر سنگ خارا. خاقانی. صدره کنندند و بی نقاب شدند وز لطافت چو در در آب شدند. نظامی. سدره شده صدره پیراهنش عرش گریبان زده در دامنش. نظامی. ساکن سرای سکوت شدم و صدره صابری در پوشیدم تا کار بغایت رسید. (تذکره الاولیاء). بگوش صخره صما اگر فروخوانم ز ذوق چاک زند کوه صدره خارا. کمال اسماعیل. پیراهن بی سعادتت در سرکش، صدره جفا چاک زن. (مجالس سعدی).

صدر هروی.

[ص ر ه ر] (اخ) رجوع به حیدر بن محمد خوafi شود.

صدری.

[ص] (ص نسبی) رجوع به صدر شود ||. نسبتی است بصدر و آن قریه ای است از قرای بیت المقدس. (الانساب سمعانی ||). (ا) قسمی برنج که در گیلان و مازندران زراعت می شود.

صدری.

[ص] (اخ) از شعرای عثمانی و از اهالی اشتهب است و بدرس شیخی افندی مداومت داشت. وی به سال ۹۹۳ ه. ق. در استانبول درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی). او را دیوانی است به ترکی. (کشف الظنون).

صدری.

[ص] (اخ) رجوع به صدر کاتب شود.

صدری.

[ص] (اخ) وی از شعرای عثمانی است. نام او پیری و به توقادلی زاده شهرت داشت و بعهد سلطان بایزیدخان ثانی میزیست و با وزرا و اعیان معاشر و به احوال آنان احاطه کامل داشت و ادعای مهارت در رمل می کرد. (قاموس الاعلام ترکی).

صدریه.

[صَری] (اخ) ده کوچکی است از بخش شیب آب شهرستان زابل ۱۲ هزارگزی شمال باختری سکوهه، ۶ هزارگزی باختر شوسه زاهدان زابل. سکنه سه خانوار. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صد سال سیاه.

[صَل] (ق مرکب) هرگز. ابدأ. هیچگاه. هیچوقت. و این هنگامی است که گوینده خواهد نفرت و ناخشنودی خود را رساند: میخواهم صد سال سیاه نیاید؛ هرگز رغبت دیدن او را ندارم.

صدساله.

[صَل / ل] (ص نسبی مرکب) دارای صد سال. مرد صدساله؛ مردی که عمر او به صد سال رسیده است (||. ۱ مرکب) یادبودی بمناسبت صدمین سال تولد یا وفات شخصی یا حدوث واقعه ای یا تأسیس امری (۱). (۱) - Centenaire.

صدستون.

[صَس] (ص مرکب) قصر یا خانه ای که دارای ستونهای متعدد باشد: یکی بانگ برزد بخواب اندرون که لرزان شد آن خانه صدستون. فردوسی.

صد ستون.

[صَس] (اخ) (قصر...) در دست چپ ابدانه (سمت مشرق) دومین قصر بار واقع است و کتیبه ندارد، لکن بمناسبت صفت ممیزه اش قصر «صدستون» نامیده شده. قصر مذکور با دو سردر بزرگ، هم سطح بنا شده و بنابراین پست تر از ابدانه واقع است. با وجود زیادی عده ستونها، سطح مجموع این بنا از سطح تمام بنای ابدانه کمتر است. گذشته از طالار مرکزی جایی را بطور قطع تشخیص نمیتوان داد، مگر رواق شمالی را، زیرا بواسطه کاوشهایی، که سابقاً معتمدالدوله (فرهاد میرزا) در آنجا کرده، اضلاع دیگر چنان در زیر خاک آوار پنهان شده، که دیگر در هیچ جا خاک قدیم را نمیتوان دید. رواق شمالی از یک جفت گاو پشت بندی شده بود و دو در، در ضلعین جنبی رواق، که جرزهای آنها نقش جسیمی از دو نفر مستحفظ دارد، ثابت میکند، که لااقل دو اطاق کوچک در زوایای بنا نظیر دو برج ابدانه وجود داشته، سقف طالار مرکزی بر ۱۰ ردیف ستون قرار گرفته و هر ردیف عبارت از ۱۰ ستون بوده پاسنگهای آنها بجامانده، اما خود آنها مثل باقی عمارت از اثر حریق عظیمی، که یقیناً عمدی بوده، خراب شده و این همان حریق مشهور است، که اسکندر مرتکب آن گردیده. جزئیات معماری ستونها بستونهای طالار مرکزی ابدانه شبیه است اما در قصر صد ستون از وجود یازده در و پنجره و طاقچه که از سنگ در هر طرف تراشیده شده، دیوارها را بهتر میتوان واریسی کرد، در هر دیوار دو در است و جرزهای آنها بنقوش بسیار مهمی مزین. نقش جرزهای دو دری که از طالار رو برواق شمالی باز میشود، چهار مرتبه مجلس بار شاهی را، چنانکه در سان مردمان و ملل مشاهده افتاد، می نماید این مجلس نیز بوسیله رشته های گل و بوته بمنطقه های مختلف تقسیم شده. در پائین پنج ردیف مستحفظ روبروی یکدیگر ایستاده، در وسط معبری باز گذاشته اند، که از آن می بایست بحضور شاهنشاه رسید، در بالا دیده میشود، که شاهنشاه روی کرسی با دو نفر از امراء مملکت زیر شادروانی نشسته، دو نفر از ارباب مناصب در دو طرفش قرار گرفته اند و یکنفر مادی، که دارای منصب بزرگی است در حضور شاه بار یافته. بالای این

مجلس هیکل بالدار رمز اهورمزَد منقوش است. دو در به قرینه این دو در، در جدار عقب ساخته شده و باز چهار بار می نماید، که شاه بر سریر شادروانی نشسته و تنها یک پیشخدمت در عقب ایستاده. اینجا کرسی سلطنت بر تختی قرار گرفته، که در نقوش مقاب شاهان هم دیده میشود و در کتیبه داریوش در نقش رستم گات (گاه پارسای کنونی) یعنی تخت نامیده شده. این تخت بتخت های مشهور ارگ در طهران، خصوصاً بتخت مرمر کریم خان زند، شباهت دارد. کف این تخت بر سه ردیف مجسمه، که کلیه ۲۸ تا است و ملل مختلفه ممالک را نشان میدهد قرار گرفته. چهارده تن بر نبش راست جرز و چهارده تن دیگر در نبش چپ نقش شده، این نقوش میرساند، که این نوع بناها قصر بار بوده و ظاهراً رواقهای عمارت به سلام عام در جشنهایی مانند عید نوروز اختصاص داشته و آنچه، که در حجاریهای جلو ایدانه دیده میشود، در همین جا بعمل می آمده. اسم وس دهیو که بدروازه داده اند، بهمین مناسبت بوده، یعنی دری که از آن «تمام ممالک» یعنی نمایندگان آنها میگذرند. بنابراین رواقها مجلس عام بوده و طالار مرکزی مجلس خاص، چنانکه در قصور خلفا در سامره و در قصور پادشاهان مغول کبیر در هند نیز دیده میشود. چهار در دیگر در طرفین طالار صد ستون شاهنشاه را، که بجدار مشغول است می نماید در یک جا با یک گاو کوهی، در جای دیگر با شیری، بعد با دیوی بالدار، که سر شیر دارد و دم و پنجه عقاب و بالاخره با هیکل دیگری، که سرش سر یک مرغ شکاری و دمش دم عقرب است. در اینجا دوره چهارخوان (جدال)، که بعضی از آن در قصر کوچک داریوش دیده میشود کامل است میتوان حدس زد که مقصود از این تصویر رمزی باشد، به این معنی، که شاه بسمت نماینده اهورمزَد با چهار مخلوق اهریمن در نزاع است. (ایران باستان چ ۱ ج ۲ ص ۱۵۸۳ - ۱۵۸۵).

صدشاخ کردن.

[صَ كَ دَ] (مص مرکب) صدپاره کردن. (برهان).

صدصد.

[صَ صَ] (ق مرکب) صدتا صدتا. مقصود تکثیر است یعنی فراوان: بعیب خویش یک دیده نمائی بعیب دیگران صدصد گشائی. نظامی. جنیبت کش وشاقان سرائی روانه صدصد از هر سو جدائی. نظامی. ز هر پیشه کآید جهان را بکار گزین کرد صدصد همه پیشه کار. نظامی.

صدصد.

[صَ صَ] (اخ) زنی است. (منتهی الارب).

صدع.

[صَ] (ع مص) شکافتن چیزی را یا دو پاره ساختن چیزی را چنانکه جدا نگردد. (منتهی الارب). شکافتن. (ترجمان علامه جرجانی) (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی ||). دو گروه کردن گوسفندان را. (منتهی الارب). بدو فرقت کردن گوسفند. (تاج المصادر بیهقی ||). قصد کسی را کردن جهت کرم و جود او ||. سخن حق را آشکارا گفتن ||. کار را به محل او رسانیدن. (منتهی الارب ||). فرمان بجای آوردن. (ترجمان علامه جرجانی) (مصادر زوزنی ||). آشکارا کردن. پیدا کردن. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی ||). حکم راست دادن. (منتهی الارب ||). میانه راه رفتن ||. خواستن چیزی را ||. ممتاز ساختن حق را از باطل. (منتهی الارب ||). (ا) شکاف. (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی) (مهدب الاسماء). ترک ||. فرقه و گروه از

هر چیزی || گیاه. منه: و الارض ذات الصدع. سمیت بذلك لانه یصدع الارض ای یشقها. (منتهی الارب). گیاه. (ترجمان علامه جرجانی). نبات. (مهدب الاسماء ||). بز کوهی و آهو و گورخر و شتر جوان قوی و توانا. (منتهی الارب). بز کوهی نه بزرگ و نه خرد. (مهدب الاسماء ||). يقال: الناس علیه صدع واحد؛ یعنی مردم بر وی جمع اند بدشمنی ||. مرد نازک بدن لطیف اندام. (منتهی الارب).

صدع.

[ص د] (ع ا) بز کوهی و آهو و گورخر و شتر جوان قوی و توانا ||. مرد نازک بدن لطیف اندام ||. ریم و چرک آهن ||. میانه میان دو چیز از هر نوع که باشد مث میانه دو دراز و کوتاه و میانه دو جوان و پیر و میانه دو فربه و لاغر و میانه دو کلان و خرد. (منتهی الارب). الشیء المتوسط بین الطویل و القصیر و الفتی و المسن. (قطر المحيط).

صدع.

[ص] (ع ا) جماعت مردم ||. پاره ای از هر چیزی. (منتهی الارب).

صدع.

[ص د] (ع ا) ج صدیع. (منتهی الارب). رجوع به صدیع شود.

صدعات.

[ص د] (ع ا) تفرق و پراکندگی. يقال: بینهم صدعات فی الرأی و الهوی؛ ای تفرق. (منتهی الارب).

صدعۀ.

[ص ع] (ع ا) گله شتران. (منتهی الارب ||). رمه گوسفندان. (منتهی الارب). رمه. (مهدب الاسماء ||). نیمه ای از هر چیزی شکافته بدو نیم. (منتهی الارب).

صدغ.

[ص] (ع مص) دوش با دوش برابر رفتن با کسی ||. داغ و نشان کردن شتر را ||. کشتن مورچه را ||. برگردانیدن کسی را از کار و راندن ||. باز داشتن ظالم را از ظلم او ||. برگردانیدن چیزی را. (منتهی الارب).

صدغ.

[ص] (ع ا) مابین چشم و گوش مردم. (منتهی الارب) (بحر الجواهر) (مقدمه ترجمان القرآن). میان گوشه ابرو و گوش است و آن را شقیقه نیز گویند. (غیاث اللغات). میان دنبال چشم و گوش. (مهدب الاسماء). بناگوش. (تفلیسی). کلالک. (ذخیره خوارزمشاهی). و رجوع به صدغه شود ||. موی پیچه بر صدغ فروهشته. ج، اصداغ. (منتهی الارب). الشعر المتدلی علی الصدغ. (بحر الجواهر). موی پیچیده که آویخته باشند بر آن موضع. (غیاث اللغات). زلف. (مقدمه ترجمان القرآن) (دهار) (مهدب

الاسماء) (تفلیسی). موی بناگوش: سقی الله لیلا کصدغ الکواعب بتی عنبرین موی و مشکین ذوائب. سلمان ساوجی.

صدغین.

[صُغَتْ] (ع ا) هر دو صدغه. (غیاث اللغات). رجوع به صدغه و صدغ و صدغین شود.

صدغه.

[صُغَتْ] (ع ا) جای نرم که میان گوشه ابرو و گوش است. (غیاث اللغات). رجوع به صدغ شود.

صدغین.

[صُغَتْ] (ع ا) تشبیه صدغ. دو صدغ. دو بناگوش. رجوع به صدغ و صدغین شود.

صدف.

[صَدَّ] (ع ا) غلاف مروارید (۱). صدفه یکی. ج، اصداف. (منتهی الارب) (دهار). در تحفه حکیم مؤمن آمده است که با حلزون مرادف است و گویند حیوان او مخصوص به حلزون و پوست صلب او مخصوص صدف است و مراد از مطلق صدف مروارید است. در سیم سرد و خشک و سوخته او مجفف و جالی و مسدد و حابس اسهال و نرف الدم و نفث الدم و جهت تقویت لثه و رفع زخمهای کهنه و آکله و جلای دندان و نفوخ او جهت رعاف و بخور او جهت بواسیر و طلای او با سفیده تخم مرغ جهت سوختگی آتش و با ادویه مناسبه جهت کلف و بهق و رونق بشره و اکتحال او جهت قرحه چشم و موی زیاد نافع و ضماد سوخته خف الغراب و با سرکه جهت تألیل و دانه بواسیر مجرب دانسته اند و قدر شربتیش تا یک درهم و بدلش شاخ گاو کوهی سوخته است و مهریارس گوید که صدفی که هنوز مروارید او بسته نشده باشد چون بسوزانند طلای او رفع خنازیر می کند و جالینوس می گوید که صدف هندی محرق بالخاصیه رفع درد فؤاد می کند و چون صدف را نرم سائیده با سرکه بر بناگوش طلا کنند رفع صداع دائمی نزلی کند. (تحفه حکیم مؤمن). و در ترجمه صیدنه ابوریحان از ارجانی آرد: صدف سوخته دندانها سپید و پاکیزه گرداند و چشم را روشن کند و سپیدی که در چشم پدید آید ببرد و سپید مهره سوخته را همین خاصیت است و اگر عضوی بر آتش سوخته شود صدف را سوزد و با سرگین گاو با هم بیامیزد و بر سوختگی آتش ضماد کند نیکو شود و اگر گوشت صدف را با عسل بهم بکوبد و با سرگین گاو بیامیزد و با پلکهای چشم طلا کند موی زیاد را از رستن بازدارد. (ترجمه صیدنه ابوریحان بیرونی). و در بحر الجواهر آرد صدف، جانوری است که در درون او در و لؤلؤ متولد شود واحد آن صدفه. و ج آن اصداف و اصدفه و فارسی آن گوش ماهی است و سپس خواصی را بر طبق آنچه در تحفه و ترجمه صیدنه آمده برای آن بر شمرده است. (بحر الجواهر). در لاروس بزرگ فرانسه ذیل کلمه ناگر (۲) آرد: ماده سخت سفیدرنگی است که ته رنگ آن الوان قوس قزح را دارد و در بیشتر صدف ها یافت می شود و در صنعت و تجارت مورد استفاده است. ناگر از قشر داخلی غلاف بعضی نرم تنان (حیوانات ناعمه) بوجود می آید و به رنگ های سفید و گلی و آبی و خاکستری است و به مصرف خاتم سازی و ساختن بسیار از زینت آلات ظریف و مخصوصاً دگمه سازی می رسد. مرکز عمده آن فرانسه است و مراکز دیگری که ناگر در آنجا تهیه می شود معمولاً همان نقاطی است که در آن مرواریدهای ظریف نیز یافت می گردد مانند کالدونی جدید، شمال و مشرق استرالیا، تائی تی، جزایر کامبیه و سواحل مکزیک و ماداکاسکار. ناگر از ازمه بسیار قدیم مورد توجه بود و مورد استفاده قرار می گرفت. از اواخر قرن پانزدهم مسیحی کلمه ناگر شایع و مرادف کلمه چینی استعمال شده است و از آن ظروف ظریف و جامهای زیبا که بر روی

آن گاهی نقره و جواهر نیز می‌نشانند و گاهی آیین و نمکدان و دسته چاقو می‌ساخته‌اند. در قرن شانزدهم ناکر برای ساختن بسیاری از اشیاء ظریف مورد استفاده قرار گرفت و در خاتم کاری و مرصع سازی نیز از آن استفاده شده است. در شرق از ناکر برای ترصیع مبل استفاده فراوان می‌شد. در قرن هفدهم از ناکر فنجان هم ساخته‌اند. در قرن نوزدهم آن را برای ساختن جعبه و مجسمه‌های کوچک و قوطی سیگار و یک نوع خاتم کاری مخصوص بکار بردند، بدان طریق که قطعات صدف را بریده و بر روی کاغذ می‌چسبانیدند و آن را با آب طلا رنگ آمیزی کرده و بر روی مبل الصاق می‌کردند و این طرز کار از ایتالیا آغاز شد. از ابتدای قرن بیستم تا امروز از ناکر برای خاتم سازی و ساختن مهره‌های شطرنج و نظایر آن استفاده میشود. (از لاروس بزرگ فرانسه). گاه در تداول فارسی زبانان صدف گویند و حیوانی را که دارای صدف است اراده کنند و در داستانها آرند که صدف در شهر نیشان بروی آب آید و دهن گشاید و قطره‌ای از باران بدرون گیرد و از آن مروارید بوجود آید، رجوع به لؤلؤ و رجوع به مروارید در این لغت نامه شود. اطوم. ام تومه. ثعنع. (منتهی الارب). گوش ماهی: گرفته یکی جام هر یک به کف پر از سرخ یاقوت و درّ (۳) صدف. فردوسی. راست گفتمی کنار من صدفست کاندرو جای خویش ساخت گهر. فرخی. معدن گوهر بود آری صدف لیکن یکی قطره باران بیاید تا در او گردد گهر. عنصری. چون صدف زبان برگشاد و جواهر پاشیدن گرفت... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۱۵). بدریای ژرف آنکه جوید صدف بیایدش جان برنهادن به کف. اسدی. بنگر که صدف ز قطره باران در بحر چگونه می‌کند لؤلؤ. ناصر خسرو. قیمت بتو یافت این صدف زیرا ای جان تو در او لطیف مرجانی. ناصر خسرو. جان گوهر است و تن صدف گوهر در شخص مردمی و تو دریائی. ناصر خسرو. تن صدفست ای پسر بدین و بدانش جانت پیروز درو چو لؤلؤ مکنون. ناصر خسرو. قیمت در نه از صدف باشد تیر را قیمت از هدف باشد. سنائی. لب گشاده چون صدف همواره در مدح تو آن سرکشیده چون کشف در خار از بیم تو این. عبدالواسع جبلی. چو بخنده باز یابم اثر دهان تنگش صدف گهر نماید شکر عقیق رنگش. خاقانی. این پرده گرنه بحر محیط است پس چرا اصداف ملک را گهر اندر نهان اوست. خاقانی. هم بمولد قرار نتوان کرد که صدف حبسخانه در است. خاقانی. سالکان را که چو دریا همه سرمستانند چون صدف غرقه عطشان بخراسان یابم. خاقانی. چون بدریا نه صدف ماند نه در زحمت ساحل عمان چکنم. خاقانی. دریا کنم اشک و پس بدریا در هر صدفی جدات جویم. خاقانی. غواص بحر عشقم بر ساحل تمنی چندین صدف گشادم هم گوهری ندارم. خاقانی. شاه جهان ابرذات و بحر صفاتست ز آن صدف ملک ازو چنین گهر آورد. خاقانی. باد بهاری فشاند عنبر بحری بصبح تا صدف آتشین کرد بماه شتاب. خاقانی. ماهی چو صدف گرش فروخورد چون یونسش از دهان برافکند. خاقانی. هفت اندام ماهی از سیم است هفت عضو صدف ز سنگ چراست. خاقانی. غاشیه دار است ابر بر کتف آفتاب غالیه سای است باد بر صدف بوستان. خاقانی. گر شگری با نفس تنگ ساز و ر گهری با صدف سنگ ساز. نظامی. این نه صدف، گوهر دریائی است وین نه گهر، معدن بینائی است. نظامی. دگر ره در صدف شد لؤلؤ تر بسنگ خویش تن درداد گوهر. نظامی. خنده خوش ز آن نزدی شکرش تا نبرد آب صدف گوهرش. نظامی. هم بصدف ده گهر پاک را بازره و بازرها خاک را. نظامی. همان رونق ز خویش آن طرف را که از باران نیسانی صدف را. نظامی. آب صدف گرچه فراوان بود در ز یکی قطره باران بود. نظامی. از صدف یاد گیر نکته حلم آنکه برد سرت گهر بخشش. ابن یمین. چو خود را بچشم حقارت بدید صدف در کنارش بجان پرورید. سعدی. در بیابان خشک و ریگ روان تشنه را در دهان چه در چه صدف. (گلستان). هر شجری را ثمری داده اند هر صدفی را گهری داده اند. خواجو. زمان خوشدلی دریاب دریاب که دائم در صدف گوهر نباشد. حافظ. فلک را گهر در صدف چون تو نیست فریدون و جم را خلف چون تو نیست. حافظ. || کرانه کوه. (دهار) (ترجمان علامه جرجانی). ناحیه و جانب و کرانه کوه. (منتهی الارب ||). بریدگی کوه. (منتهی الارب ||). گرداگرد چشم. (مهذب الاسماء ||). هر چیز که بلند بنا باشد از دیوار و مانند آن. (منتهی الارب). آنچه بلند است. (مهذب الاسماء ||). کرانه کتف از سر بازو ||. گوشت پاره مانا بکر کرانک که در شجوه سر نزدیک کاسه سر روید ||. هدف. (منتهی الارب ||). نوعی از پیاله

کوچک بجهت شراخواری ||. سه ستاره است بشکل مثلث بر دور قطب که آنها را صدف قطب گویند. (غیاث اللغات). (۱) -
(۳) Nacre - (۲) Coquillage - ن ل: در وی.

صدف.

[صَدَّ] (ع مص) رانها نزدیک و سمها دور دور نهادن اسب در اندک پیچیدگی در هر دو بند دست. بیرون رویه میل کردن سم ستور جانب راست آن. (منتهی الارب). از عیوب خلقتی است در اسب و آن نزدیک بودن دو ران و دور بودن دو سم و پیچیدگی از سوی دو بند دست بدانسان که بندهای دو دست آن گشاده دیده شود. (صبح الاعشی ج ۲ ص ۲۶ ||). روی گردانیدن از کسی. || برگشتن و میل کردن. (منتهی الارب) (مصادر زوزنی ||). برگردانیدن کسی را. (منتهی الارب ||). گام خرد نهادن. (مصادر زوزنی).

صدف.

[صَدَّ] (اخ) دهی است نزدیک قیروان. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صدف.

[صَدُّ] (ع ا) بریدگی کوه ||. ناحیه و جانب و کرانه کوه. (منتهی الارب).

صدف.

[صَدُّ] (ع ا) بریدگی کوه ||. ناحیه و جانب و کرانه کوه ||. مرغی است یا نوعی از ددگان. (منتهی الارب). طائر او سَبْع. (قطر المحيط).

صدف.

[صَدُّ] (ع ا) بریدگی کوه ||. ناحیه و جانب و کرانه کوه. (منتهی الارب).

صدف.

[صَدَّ] (اخ) بطنی است از کنده و الحال منسوب اند بسوی حضرموت. (منتهی الارب).

صدف.

[صَدَّ] ((اخ) ناحیتی است به یمن. (معجم البلدان).

صدف آتشین.

[صَدَفَات] (ترکیب وصفی، مرکب) کنایت از آفتاب عالمتاب. (برهان ||). کنایه از روز. (انجمن آرای ناصری).

صدفان.

[صَدَّ] (اخ) دو کوه اند با هم ملصق میان ما و یاجوج و ماجوج. (منتهی الارب).

صدفان.

[صَدُّ] (ع ا) دو کرانه راه در کوه یا دو کرانه رود. (منتهی الارب).

صدف البواسیر.

[صَدْفُلٌ بَ وَ ا] (ع ا مرکب) معروف به خف الغراب است. بخور و ضماد محرق او با عسل جهت بواسیر و تألیل و زحیر نافع است. (تحفه حکیم مؤمن). رکه. در سواحل بحر احمر و قسمتی از حجاز یافت شود و رنگ آن فرگیری مایل بسیاهی است و در قلم آن را رکه نامند. (از ابن بیطار).

صدف الفریر.

[صَدْفُلٌ فِ] (ع ا مرکب) و فرفور نیز گویند. نوعی از صدف مایل بسیاهی و در غایت صلابت و بخورش مخرج مشیمه و رافع اختناق رحم و اکتحال سوخته او در غایت جلاست. (تحفه حکیم مؤمن).

صدف دهان.

[صَدَّ د] (ص مرکب) دارنده دهانی چون صدف || سخن نغز و دلکش. رجوع صدف دهانی شود.

صدف دهانی.

[صَدَّ د] (حامص مرکب) دارای دهان همچون صدف بودن. دهان چون صدف داشتن. و در بیت زیر مقصود سخنان نغز و پرمعنی گفتن است: چه سود ریزش باران و عظم بر سر خلق که مرد را به ارادت صدف دهانی نیست. سعدی.

صدف رنگ.

[صَدَّ ر] (ص مرکب) برنگ صدف. بمانند صدف. دیده صدف رنگ؛ چشم مانند صدف از جهت ریختن اشک مرواریدگون: مجنون ز دو دیده صدف رنگ می ریخت نثار در بفرسنگ نظامی.

صدف روز.

[صَدَّ ف] (ترکیب اضافی، ا مرکب) بمعنی صدف آتشین است که کنایه از خورشید انور باشد. (برهان): خال چو عودش که جگرسوز بود غالیه سای صدف روز بود. نظامی. رجوع به صدف آتشین شود.

صدف زانو.

[صَدَّ ف] (ترکیب اضافی، ا مرکب) کاسه زانو: بسکه غواصی دریای تفکر کردم سر نهان شد چو گهر در صدف زانوها. ناصرعلی (از آندراج).

صدف سان.

[صَدَ] (ص مرکب) بمانند صدف. بکردار صدف. صدف گون: کو ساقی دریاکشان کو ساغر دریانشان کز عکس آن گوهرفشان بینی صدف سان صبح را. خاقانی. رجوع به صدف شود.

صدف صد و چهارده عقد.

[صَدَفِ صَدُجَ دَهْ عِ] (اخ) اشاره به قرآن مجید است، چه قرآن یکصد و چهارده سوره دارد. (برهان) (انجمن آرای ناصری).

صدف فلک.

[صَدَفِ لَ] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایت از فلک الافلاک است که فلک اعظم باشد. (برهان) (انجمن آرای ناصری). آفتاب. ماه. (اخ) شکلی را گویند در جانب شمال از پنج ستاره بنات النعش و سه ستاره دیگر که بصورت صدفی بنماید و نقطه قطب در میان آن واقع است. (برهان): پیش که غمزه زن شود چشم ستاره سحر بر صدف فلک رسان خنده جام گوهری. خاقانی. رجوع به صدف شود.

صدف گون ساغر.

[صَدَغَ] (مرکب) پیاله را گویند که از بلور ساخته شده باشد. (برهان). ساغری که در سفیدی چون صدف است: بس زر رخسارگان دریاکشان سیمکش بر صدف گون ساغر گوهرفشان افشاندند. خاقانی.

صدف مروارید.

[صَدَفِ مِ] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صدف شود.

صدف مشکین.

[صَدَفِ مِ / مِ] (ترکیب وصفی، مرکب) کنایت از آسمان است به اعتبار کبودی. (برهان).

صدف وار.

[صَدَ] (ص مرکب، ق مرکب) بکردار صدف. بمانند صدف: شود پلنگ کشف وار در میان حجر رود نهنگ صدف وار در نشیب میاه. عبدالواسع جبلی. او در آورده در شکنج کلاه من صدف وار مانده در بن چاه. نظامی. زمین در مشک پیمودن بخروار هوا در غالیه سودن صدف وار. نظامی. سعدی دل روشنت صدف وار هر قطره که خورد گوهر آورد. سعدی. صدف وار باید زبان درکشیدن که وقتی که حاجت بود درچکانی. سعدی. صدف وار گوهرشناسان راز دهان جز به لؤلؤ نکردند باز. (بوستان). رجوع به صدف سان و صدف گون و صدف وش شود.

صدفوره.

[ص رَ] (اخ) موضعی است به اندلس از اعمال فحص البلوط. (معجم البلدان).

صدف وش.

[ص دَ و] (ص مرکب) بمانند صدف. بکردار صدف. صدفگون: معطی آن چو دریا دارنده غریبان رادان آن صدف وش از دل یتیم پرور. شرف الدین شفروه. رجوع به صدف سان و صدف گون و صدف وار شود.

صدفة.

[ص دَفَ] (ع ا) فرورفتگی است در وسط لاله گوش و این فرورفتگی بمجرای گوش منتهی می گردد. (کالبدشناسی هنری تألیف نعمت الله کیهانی ص ۱۴۲). اندرون گوش. (مذهب الاسماء). محارّة. صدفة. [ص دَفَ] (ع ا) واحد صدف است. (منتهی الارب). || وزنی است از اوزان و بر دو نوع است، صدفة الكبيرة و هی اربعة عشر شامونات (ظاهراً شامونات) و صدفة الصغيرة و هی ست شامونات و قیل سبع شامونات. (بحر الجواهر).

صدفة.

[ص ف تَن] (ع ق) اتفاقاً. تصادفاً. ناگهانی.

صدف هزاربیدق.

[ص دَفِ ه بَد] (ا مرکب) کنایه از ستاره های آسمان است. (برهان) (انجمن آرا).

صدفی.

[ص دَ] (ص نسبی، ا) نسبت است به صدف. رجوع به صدف شود ||. برنگ صدف. به گونه صدف ||. نام قسمی اسطربلاب.

صدفی.

[ص دَ] (اخ) عبدالرحمان بن احمد بن یونس بن عبدالاعلی مکنی به ابوسعید متولد سال ۲۸۱ ه. ق. بقاهره. وی مورخ و محدث و نسبت او به صدف است و آن قبیله ای است از حمیر که به مصر فرود آمدند. صدفی را دو تاریخ است یکی بزرگ در اخبار مصر و رجال آن و دیگری کوچک در ذکر غرباء وارد به مصر. وی به سال ۳۴۷ ه. ق. بقاهره درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۸۴). در قاموس الاعلام ترکی وفات وی را به سال ۳۳۷ نوشته و گوید: او از اصحاب امام شافعی بود ولی ظاهراً او را با صدفی یونس بن عبدالاعلی اشتباه کرده است.

صدفی.

[ص دَ] (اخ) یونس بن عبدالاعلی بن موسی بن میسرّه مکنی به ابوموسی متولد به سال ۱۷۰ ه. ق. به مصر. وی از بزرگان فقها و عالم به اخبار و حدیث و عقلی وافر داشت. صحبت امام شافعی دریافت و از او حدیث فراگرفت و به سال ۲۶۴ ه. ق. به مصر درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۱۱۸۷).

صدقی.

[صَدَ] (اخ) ابویوب. تابعی است.

صدق.

[ص] [ع امص] راستی. (متهی الارب) (دهار) (غیاث اللغات ||). راست گفتن. (ترجمان علامه جرجانی) (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی). ضد کذب، و آن اخبار از مخبر عنه باشد چنانکه هست. (تعریفات). مطابقت حکم با واقع. (تعریفات). در تعریف صدق گویند که صدق خبر، مطابقت حکم است با واقع و کذب خبر عدم مطابقت آن با واقع است. توضیح مقال اینکه خبری که بر نسبت ثبوتی بین دو چیز دلالت دارد چون زید قائم است و یا بر نسبت سلبی چون زید قائم نیست قطع نظر از نسبت ذهنی ناچار بین این موضوع و محمول در خارج نسبتی ثبوتی و یا سلبی است چنانکه زید در ظرف خارج یا قائم است و یا قائم نیست پس مطابقت نسبت ذهنی که از کلام مفهوم است با نسبت خارجی بین موضوع و محمول، صدق نام دارد و عدم مطابقت آن کذب است. اما نظام در تعریف صدق گویند: صدق خبر مطابقت آن با اعتقاد مخبر و کذب آن عدم این مطابقت است، چنانکه اگر مخبر گوید آسمان زیر پای ماست و بدین خبر معتقد باشد صدق است و اگر گوید آسمان فوق ماست و بدان معتقد نباشد کذب می‌باشد و نظام بدین آیه استشهاد کند از سوره منافقون: اذا جاءك المنافقون قالوا نشهد انك لرسول الله و الله يعلم انك لرسوله والله يشهد ان المنافقين لكاذبون (قرآن ۶۳/۱) و معنی آیه این است که هنگامی که منافقان نزد تو (پیغمبر) می آیند و گویند گواهی می دهیم همانا که تو فرستاده خدائی و خدا میداند همانا تو فرستاده او هستی و خدا گواهی می دهد که همانا منافقان دروغ می گویند، پس مناط صدق مطابقت خبر است با اعتقاد مخبر زیرا اگر مناط مطابقت آن با نسبت خارجی بود این خبر نایستی بکذب متصف شود زیرا که محمد پیغمبر است و اخبار منافقان با نسبت خارجی مطابقت دارد و از این دلیل چنین پاسخ داده اند که آنچه متصف به کذب است نبوت پیغمبر نیست بلکه شهادت منافقان است به نبوت آن حضرت و آن با واقع مطابقت ندارد، چه شهادت منافقان از صمیم قلب و خلوص اعتقاد نمی‌باشد. (تلخیص از مطول تفتازانی). و رجوع به کشاف اصطلاحات الفنون ذیل کلمه صدق شود. در اصطلاح اهل حقیقت قول حق است در مواطن هلاک و گفته اند آن است که در جائی که جز دروغ تو را نرہاند راست گوئی. قشیری گوید صدق آن است که در احوال تو شوب و در اعتقاد تو ریب و در اعمال تو عیب نباشد: کردی از صدق و اعتقاد و یقین خویشی خویش را بحق تسلیم. ناصر خسرو. ترا صدق بوبکر و علم علی ترا فضل عثمان و عدل عمر. مسعود سعد. با آنچه ملک عادل انوشیروان کسری بن قباد را سعادت ذات... و صدق لهجت... حاصل است. (کلیله و دمنه). و صدق این خبر که از معجزات باقی است جهانیان را معلوم شود. (کلیله و دمنه). شتر به حدیث دمنه بشنود... و در سخن او ظن صدق و اعتقاد نصیحت پنداشت. (کلیله و دمنه). و در عرصه هوا و ولای او قدم صدق می گذارند. (کلیله و دمنه). و تصدیق اخبار که محتمل صدق و کذب باشد. (کلیله و دمنه). طبقات مردم از صدق یقین و خلوص اعتقاد دست بمبالغه او یازیدند. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۲۷۹). از سر صدق و یقین و برای نصرت دین حمله کردند. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۲۵۸). نه دروغ است خواب پاکان ز آنک از سر صدق خواب دیده ستند. خاقانی. دلت آفتابی کزو صدق زاید که جز صادق ابن الذکائی نیابی. خاقانی. من بمعنی صدق میگویم که ز یک کس صواب نشنیدم. خاقانی. منصف که بصدق نفس خود را خائن شمرد امین شمارش. خاقانی. و از دیر زی کعبه بی صدق پوئی بکعبه قبول دعائی نیابی. خاقانی. گفت شاه ما همه صدق و صفاست آنچه بر ما میرسد آنهم ز ماست. مولوی. از آنجا که همت درویشان است و صدق معاملت ایشان. (گلستان). بیمن قدم درویشان و صدق نفس ایشان. (گلستان). بصدق و ارادت میان بسته دار ز طامات و دعوی زبان بسته دار. سعدی. بصدق کوش که خورشید زاید از نفست که از دروغ سیه روی گشت صبح نخست. حافظ. ای گل

خوش نسیم من بلبل خویش را مسوز کز سر صدق می کند شب همه شب دعای تو. حافظ. - صدق کلام؛ راستی گفتار. صدق گفتار. راستی کلام. راستی سخن. - صدق مطلب؛ درستی و راستی نیت. - صدق نیت؛ درستی و راستی مطلب ||. اخلاص، خلوص. || سختی و درشتی. يقال: هو رجل صدق و صدیق صدق مضافین؛ یعنی او مرد صاحب درشتی و سختی است. و کذا امرأه صدق و حمار صدق و رجال صدق و نساء صدق ||. نیکو. و منه: و لقد بوأنا بنی اسرائیل مبعوء صدق. ای انزلنا هم منزلاً صالحاً و کذا فی مقعد صدق ای نعم المقعد ||. ثنا. و منه قوله تعالی: واجعل لی لسان صدق فی الآخرین. (قرآن ۲۶/۸۴)؛ یعنی زبان را ثناگوی گردان از بهر من در پس آیندگان ||. نام نیکو. (منتهی الارب).

صدق.

[ص] [ع ص] راست. (مهدب الاسماء). راست و سخت و درشت يقال: هذا الرمح الصدق؛ یعنی نیزه راست و سخت و درشت و کذا الرجل الصدق بالتوصیف؛ یعنی مرد درشت و راست و چون بدان اضافه کنی صاد را کسره دهی. (منتهی الارب). نیزه راست و سخت. (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء ||). کامل از هر چیز ||. رجل صدق اللقاء والنظر؛ مرد سخت ملاقات و سخت نظر ||. صادق در ملاقات و صادق در نظر (|| مص) راست شدن در سخن. راست گفتن. راست شدن. راست کردن حدیث را ||. راست کردن جنگ را ||. آگاهیدن کسی را بدان چه در دل است. (منتهی الارب ||). راست گردانیدن وعد. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی).

صدق.

[ص] [ع ا] جِ صِدْق است. (منتهی الارب). رجوع به صدق شود ||. جِ صِدْق [ص / ص] . (منتهی الارب). رجوع به صداق شود. || جِ صِدْق. (منتهی الارب). رجوع به صدوق شود.

صدق.

[ص] [د] [ع ا] جِ صِدْق. (منتهی الارب). رجوع به صدوق شود ||. جِ صِدْق [ص / ص] . (منتهی الارب). رجوع به صداق شود. || جِ صِدْق. (منتهی الارب). رجوع به صدق شود.

صدق.

[ص] [د] [ع ا] شب آتش افروختن مغان، و این غلط است و صواب بسین مهمله معرب سده است. (منتهی الارب).

صدقاء.

[ص] [د] [ع ا] جِ صِدْق. (منتهی الارب). رجوع به صدیق شود.

صدقات.

[ص] [د] [ع ا] جِ صِدْق. (منتهی الارب): نالد همی بزاری و گرید همی بدرد آنکس که یافتی صدقات و زکات تو. مسعود سعد. زیان رسیده را تفقد نماید که اعظم صدقات است. (مجالس سعدی). رجوع به صدقه شود ||. جِ صِدْق. (قطر المحيط) (منتهی الارب).

الارب). و رجوع به صدقه شود.

صدقات.

[ص د] [ع ا] جِ صُدَقَةٌ. (قطر المحيط) (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی). رجوع به صدقه شود.

صدقات.

[ص د] [ع ا] جِ صُدَقَةٌ. (منتهی الارب) (قطر المحيط). رجوع به صدقه شود.

صدقات.

[ص د] [ع ا] جِ صُدَقَةٌ. (قطر المحيط) (اقراب الموارد). رجوع به صدقه شود || جِ صُدَقَةٌ. (منتهی الارب). رجوع به صدقات شود.

صدقات.

[ص] [ع ا] جِ صُدَقَةٌ. (قطر المحيط) (منتهی الارب).

صدقان.

[ص] [ع ا] جِ صَدِيقٌ. (منتهی الارب). رجوع به صدیق شود.

صدق الله العظیم.

[ص د ق ل] لا هُلْ عَ لى يُلْ عَ [ع جمله فعلیه] راست گفت خدای بلند (رتبت) بزرگ.

صدق انجام.

[ص ا] (ص مرکب) آن چه به پایان راست آید || راست : کلام صدق انجام لولا السلطان لاکل الناس بعضهم بعضاً مؤکد این معنی است. (حبیب السیر).

صدق سرا.

[ص س] (نف مرکب) راست گو. راست سراینده : نکنم مدح سرائی بدروغ که زبان صدق سراى است مرا. خاقانی.

صدق نگار.

[ص ن] (نف مرکب) راست نویس. حقیقت نویس. درست نویس.

صدق و صفا.

[ص ق ص] (ترکیب عطفی، مرکب) خلوص. راستی. حقیقت : هزار شکر که دیدم بکام خویش باز ز روی صدق و صفا گشته با

دلم همساز. حافظ.

صدقون.

[ص] [ع] ج صدق است. (منتهی الارب). رجوع به صدق شود.

صدقه.

[ص د ق] [ع] آنچه بدرویش دهی در راه خدای تعالی. (منتهی الارب). آنچه براه خدا بفقرا دهند و بسکون دال خطاست. (غیاث اللغات). هر چه بدهند نه بر سیل و جوب. (مهذب الاسماء). آرازش. (برهان). تسک. مؤلف کشاف اصطلاحات الفنون گوید: صدقه با دو فتحه مشتق از صدق، بخششی را نامند که به منظور احراز ثواب باشد نه بمنظور اکرام. زیرا چنین بخشایشی راستی و خلوص نیت بخشاینده را حکایت کند. کذا فی جامع الرموز - انتهى: و صدقات و قربانی روان شد بی اندازه. (تاریخ بیهقی). یک روز آن جا بار افکند و بسیار صدقه فرمود درویشان را. (تاریخ بیهقی ج ادیب ص ۱۹۸). یوسف بسیار شادی کرد و بسیار چیز بخشید خادمان را و بسیار صدقه داد. (تاریخ بیهقی). او را بخانه بردند و صدقات و قرایی روان شد. (تاریخ بیهقی). در صدقه بی نیت... فایده بیشتر نباشد. (کلیله و دمنه). آن بقعه از ذکر جاری و صدقه ای باقی ماند. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۴۱). این شوخ دیده را بصدقه گور پدرت آزاد کن. (گلستان). - از صدقه سر فلان؛ یعنی از توجه او. از عنایت او. از لطف او. - از صدقه سر شما نان می خوریم؛ یعنی بطفیل وجود شما زنده ایم. از نواله شما برخورداریم. - صدقه سری؛ مجانی. رایگان. - صدقه کسی رفتن؛ قربانت شوم و تصدقت شوم گفتن.

صدقه.

[ص د ق] [ع] زکات. ج، صدقات. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء). مؤلف قاموس مقدس آرد: این لفظ در عهد قدیم وارد نشده است، لکن از بعضی اشارات معلوم میشود که ترحم بر فقرا از جمله واجبات می باشد؛ از جمله اوامر واجبه اسرائیلیان و گذاشتن گوشه و کنارهای مزارع بود که آنها را در موقع حصاد صرف نظر کرده خوشه چینی نکنند و بجهت فقرا واگذارند (سفر لایوان ۱۹:۹ و ۱۰ و ۲۳:۲۲؛ سفر تثنیه ۱۵:۱۱ و ۲۴:۱۹) و مأمور بودند که از نوبر محصولات خودشان در حضور کاهن آن عصر بیاورند که او بحضور خداوند تقدیم نماید (سفر تثنیه ۲۶:۲ - ۱۳) و از حکایات روت معلوم میشود که عادت خوشه چینی که در (این؟) ایام هم معمول است در آن زمان هم رواج داشته و هر سه سال یک مرتبه هم می بایست عشر محصولات ارضی را به لایوان و یتیمان و غربا و بیوه زنان بدهند (سفر تثنیه ۱۴:۲۸ و ۲۹) و هم چنین کسی که بر فقرا تصدق دهد پسندیده باشد (دوم تواریخ ایام ۳۱:۱۷. مزامیر ۴۱:۱ و ۱۱۲:۹) در هیکل نیز صندوقی قرار داده بودند تا عطایا و تصدقات را در آنجا جمع کرده، اولاد فقرا که از خانواده محترم و شریفی می بودند تربیت نمایند و تصدق از جمله اعمال مخصوصه فریسیان بود که خود بدان نهایت مراقبت و فخر را داشتند و عیسی مسیح ایشان را محض دادن صدقه سرزنش و توبیخ نفرموده بلکه بواسطه فخر ایشان بود که متعرض حال ایشان گردید (انجیل متی ۶:۲. ۱۵:۲۵ - ۲۷. اول تواریخ ایام ۱۶:۱ - ۴). (قاموس کتاب مقدس). و در تاریخ تمدن اسلام آرد: صدقه و زکاء دو اسمی است که یک معنی دارد و از مسلمانان متمول گرفته و بفقرای اسلام داده میشود. صدقه یا زکاء در مرکز (دارالخلافت) دیوان مخصوص داشته و شعبات آن در تمام ممالک (شهرها و ده ها) دایر بوده است و مأمورین مخصوص آن را جمع و تفریق میکردند. آنچه زکاء به آن تعلق میگیرد چهار چیز است: چارپایان، زر و سیم، میوه، محصول کشت و کار. زکاء چارپایان به شتر و گاو و گوسفند تعلق میگیرد و حضرت رسول اکرم (بامر خدا) میزان آن را تعیین فرموده اند و اینک (ترجمه) متن نامه ای

که ابوبکر در مورد زکاة به انس بن مالک هنگام اعزام او به بحرین نوشته است: بنام خدای بخشاینده مهربان. این صدقه فریضه ای است که رسول خدا صلی الله علیه و سلم بفرمان خدا بر مسلمین فرض نموده و چیزی از آن نباید کم و زیاد بشود و آن فریضه چنین است: تا ۲۴ شتر و کمتر از آن برای هر پنج شتر یک گوسفند، از ۲۵ شتر تا ۳۵ شتر یک شتر ماده دو ساله، از ۳۶ تا ۴۵ شتر، یک شتر سه ساله ماده، از ۴۶ تا ۶۰ شتر یک شتر نر پنجساله، از ۶۱ تا ۷۵ شتر یک شتر پنج ساله، از ۷۶ تا ۹۰ دو کره شتر ماده، از ۱۲۰ به بالا- از هر چهل شتر یک کره شتر ماده و از هر پنجاه شتر یک شتر نر پنج ساله. هر کس چهار شتر دارد زکاة نماید و همینکه پنج شتر پیدا کرد باید یک گوسفند زکاة بدهد اما زکاة گوسفند چنین است: اگر در صحرا می چرد و آب صحرا می خورد از ۴۰ تا ۱۲۰ گوسفند یک گوسفند، از ۱۲۱ تا ۲۰۰ گوسفند دو گوسفند، از ۲۰۰ تا ۳۰۰ گوسفند سه گوسفند، از ۳۰۰ گوسفند به بالا- برای هر صد گوسفند یک گوسفند و اگر از چهل یکی کم بود زکاة ندارد و اگر گوسفند دستی آب و علوفه میخورد از هر دویست گوسفند یک گوسفند و صد و نود گوسفند زکاة ندارد. فقیهان راجع بزکاة کتابهای مفصلی نگاشته اند و در هر صورت اسب و استر و الاغ زکاة ندارد. زکاة نقره، از دویست درهم بیابا برای هر صد درهم و نیم در سال (۱ - ۴۰) و از دویست درهم پائین زکاة ندارد (۱). زکاة طلا- در هر بیست مثقال نیم مثقال در سال و هر چه مقدار بالا برود زکاتش همان نیم مثقال در بیست مثقال میباشد و از بیست مثقال به پائین زکاة ندارد. سایر کالاهای تجارتي نیز بهمین میزان تسعیر میشود و زکاة میدهند. زکاة میوه بسته بطریق آبیاری آن است به این قسم که اگر با آب رودخانه و یا باران (بدون زحمت آب کشی) آبیاری شده زکاتش ده یک است و در غیر آن ده نیم میباشد و در هر حال باید مقدار محصول میوه به پنج وسق برسد تا زکاة واجب بشود هر وسقی شصت صاع است و هر صاع پنج رطل (۲) و ثلث رطل عراق است. خرما و انگور نیز مانند سایر میوه ها مشمول همین احکام میشود. حکم زکاة جو و گندم و برنج و نخود و لوبیا عیناً مانند احکام زکاة میوه میباشد. مصرف زکاة صریحاً در قرآن مجید بیان شده چنانکه در سوره توبه میفرماید: صدقه برای فقیران؛ مسکینان و مأمورین جمع آوری آن و دل بدست آوردگان و برای آزاد کردن بندگان و بدهکاران و در راه خدا و آوارگان است (۳). بنابراین زکاة به هشت سهم تقسیم میشود از این قرار: ۱ - سهم فقیران یعنی کسانی که هیچ ندارند. ۲ - سهم مسکینان، کسانی که هزینه آنان بیش از درآمدشان است. سهم این دو طایفه با رعایت اوضاع و احوال نباید از ۲۰۰ درم افزون شود چه در آنصورت خودشان باید زکاة بدهند و مستحق زکاة نمیشوند و بنا بر روایت قاضی ابویوسف در کتاب موسوم به «خراج» فقرای اهل ذمه (یهود و نصاری) بگفته عمر جزء مساکن بشمار می آمدند، اما کلمه فقرای فقط شامل فقرای اسلام میشده است. ۳ - حقوق مأمورین جمع و تفریق زکاة مطابق خدمت و استحقاق آنان و اگر سهم هر کی از آنان بیش از میزان حقوق و استحقاق آنان بود مازاد را بسهم دیگران می افزایند. ۴ - سهم دل بدست آوردگان - اینان کسانی بودند که حضرت رسول و خلفا سهمی از زکاة به آنان میدادند تا مسلمانان را آزار نرسانند و یا در اسلام خود پایدار بمانند و یا کسان خود را بمسلمان شدن تشویق نمایند و اگر این دسته خودشان مسلمان نبودند از مسلمانان سهم نمیدادند بلکه از غنیمت و فی سهم میگرفتند. ۵ - سهم مخصوص برای خریدن بندگان و آزاد کردن آنها. ۶ - سهم مخصوص برای پرداخت وام و امدارانی که توانائی پرداخت آن را ندارند. ۷ - سهم مخصوص هزینه محاربه در راه خدا. ۸ - سهم مخصوص هزینه راه آوارگانی که از وطن دور مانده اند و وسیله بازگشت ندارند. مأمورین صدقه (زکاة) از خود اختیاراتی داشتند که مطابق احکام فوق زکاة را جمع کنند و بمستحقین بپردازند مگر اینکه دستور مخالف آن از طرف خلیفه صادر شده باشد. ولی مأمورین اموال غنیمت و فی فقط با اذن صریح خلیفه و یا جانشین او میتوانستند در آن نوع اموال تصرف کنند. (ترجمه تاریخ تمدن اسلامی جرجی زیدان ج ۱ صص ۲۰۴ - ۲۰۷) و رجوع به زکاة شود: تا بحدی که عامل صدقات آنچه ماند از منش ستد بزکات. نظامی. - صدقه بتله؛ صدقه ای که دهنده را باز رجوع در آن جایز نبود. (منتهی الارب). (۱) - جرجی زیدان بطور کلی مأخذ زکاة را از فقه اهل تسنن گرفته که در پاره ای موارد با رأی علمای شیعه اختلاف دارد. (مترجم). رجوع به زکاة در این لغت نامه شود. (۲) - هر رطل از یک کیلو کمتر است.

(مترجم). (۳) - انما الصدقات للفقراء و المساکین و العاملين علیها و المؤلفه قلوبهم و فی الرقاب و الغارمین و فی سبیل الله و ابن السبیل. (قرآن ۹/۶۰).

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) کوچہ ای است بہ مرو. (معجم البلدان).

صدقہ.

[صَقَّ] (ع ص) تأنیث صَدَق. رجوع بہ صدق شود.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن ابی الکریم یعقوبی. وی بہ بغداد نزد ابن فضلان و جز او فقہ آموخت و بہ مصر شد و قضاء اعمال اشمونین یافت. سپس بہ بغداد بہ نظامیہ بازگشت و قضاء یعقوبی یافت. (حسن المحاضرہ ص ۱۸۷).

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن احمد بن علی قاضی. او راست: رتبه الماسح و فخر القاسم. (کشف الظنون).

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن الحسین الحداد. مورخ است و بہ بغداد بہ سال ۵۷۳ ه. ق. درگذشت. او راست: ذیلی بر تاریخ زاغونی. (الاعلام زرکلی ص ۴۲۹). صاحب کشف الظنون ذیل تاریخ ثابت بن قره نویسد: علی بن عبدالله بن نصر حنبلی معروف بہ ابن زاغونی مکنی بہ ابوالحسن متوفی بہ سال ۵۲۷ ذیلی تا بدین سال (۵۲۷) بر آن نوشت سپس صدقه بن حداد ملقب بہ عفیف تا سال ۵۷۰ بر آن ذیلی نگاشت و بہ سال ۵۷۳ درگذشت.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن حداد. رجوع بہ صدقه بن الحسین شود.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن خالد. مولی ام البنین، مکنی بہ ابوالعباس تابعی است.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن دبیس بن صدقه بن منصور اسدی. وی از امراء بنی مزید است، پس از پدر بہ سال ۵۲۹ ه. ق. ولایت حله یافت. سلطان مسعود سلجوقی بر آن شد کہ آن بلد را از وی انتزاع کند. صدقه با او بجنگ درآمد و پیروز گشت و مسعود بہ سال ۵۳۱ بہ بغداد بازگردید و بین او و صدقه آشتی برقرار شد و چون بین سلطان مسعود و صاحب فارس جنگ در پیوست صدقه با مسعود بود و

در یکی از جنگها به سال ۵۳۲ کشته شد. (از الاعلام زرکلی ص ۴۳۰). صاحب حبیب السیر آرد: چون پدر وی دبیس بامر سلطان مسعود سلجوقی بقتل رسید وی چند گاهی با برادر خویش در حدود حله بمخالفت با سلجوقیان برخاست. (حبیب السیر ج ۲ ص ۵۴۳). در طبقات سلاطین اسلام آورده: وی ششمین امیر از امرای بنی مزید حله است و از سال ۵۲۹ تا سال ۵۳۲ امارت داشته است. (ترجمه طبقات سلاطین اسلام ص ۱۰۸).

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن صالح مکنی به ابوالزنباع. تابعی است.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن عبدالله السمین. رجوع به ابومعاویه صدقه شود.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن فضل مکنی به ابوالفضل مروزی. تابعی است.

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن محمد جندی شاپوری مکنی به ابومحمد. ابی نعیم آرد: وی بتجارت باصفهان آمد و از عبدالواحد بن حسن بن احمد بن خلف حدیث کند. (ذکر اخبار اصفهان ج ۱ ص ۳۵۰).

صدقہ.

[صَدَقَ] (اخ) ابن منجانب صدقه السامری. وی طیب بود و بخدمت الملك الاشرف موسی ایوبی پیوست و به سال ۶۲۵ ه. ق. به حران در خدمت او درگذشت. الملك الاشرف او را محترم و گرامی میداشت و بر وی اعتماد می کرد. صدقه را تصانیفی است، از آنجمله است: النفس، شرح التوراه، و او را نظمی است که بیشتر آن دو بیتی است. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۰). صاحب کشف الظنون در ذیل کتاب النفس ارسطو نویسد او را شرحی است بر کتاب نفس و به سال ۶۲۰ درگذشت، و در ذیل فصول بقراط شرحی بنام وی بر این کتاب ثبت کرده و وفات او را به سال ۲۲۰ (!) نوشته است. و در باب شروح توراه نویسد: صدقه به حران به سال ششصد و بیست و اندی (نیف و عشرين و ستمائة) درگذشت. صاحب عیون الانباء وی را سخت ستوده و گوید: الملك الاشرف را در صناعت طب بدو اعتماد بود و صدقه از وی جامگی وافر و صلوات متواتر داشت. وی به سال ششصد و بیست و اندی به حران درگذشت و مالی فراوان بجا گذاشت و او را فرزندی نبود، از سخنان اوست که از خط او نقل کردم (صاحب عیون الانباء): روزه بازداشتن بدن از غذا و نگاه داشتن حواس از خطا و اعضاء از گناه است و آن بازداشتن همه آنهاست از آنچه آدمی را از ذکر خدا مشغول دارد. و گوید: همه طاعات دیده میشود جز روزه که آن را جز خدا نمی بیند چه روزه عملی است در باطن مجرد بصیر و روزه را سه درجت است: صوم عموم و آن نگاه داشتن شکم و فرج است از قضاء شهوت و صوم خصوص و آن نگاه داشتن گوش و دیده و زبان و سایر جوارح است از گناه و اما صوم خصوص صوم دل است از همم دنیه و افکار دنیائی و نگاه داشتن دل از ماسوی الله و گوید رطوباتی که از بدن بیرون می آید هرگاه مستحیل نبود و آن را مقری نباشد پاک است چون اشک و عرق و لعاب و آب بینی و آنچه را مقر است و مستحیل بود نجس است چون بول و غایط... از اشعار اوست: سلوه لم سدنی تیهاً و لم هجراً؟

و اورث الجفن بعد الرقده السهرا و قد جفانی بلاذنب و لاسب و قد وفیت بمیثاقی فلم غدرا؟ یا للرجال قفوا و استشروا خبری منی فغیری لم یصدقکم خبرا ان لنت ذلاً قسا عزاً علی وان دانیته بان او آنسته نفرا هذا هوالموت عندی کیف عندکم هیئات ان یتوی الصادی و من صدرا. و او راست: الراح بدت بریحها الریحانی ثم افتخرت بلطفها الروحانی لما سطعت بنورها النورانی رقت و صفت خلایق الانسان. از تألیفات اوست:.... تعالیق فی الطب، ذکر فیها الامراض و علاماتها. مقاله فی اسامی الادویة المفردة. مقاله اجاب فیہ عن مسائل طیبیه سأله عنها الاسعد المحلی اليهودی. مقاله فی التوحید و سمها کتاب الکنز فی الفوز. کتاب الاعتقاد. (عیون الانباء ج ۲ صص ۲۳۰ - ۲۳۳).

صدقه.

[صَدَقَ] (اخ) ابن منصور ملقب به سیف الدوله. وی فرزند منصور بن دبیس مکنی به ابو کامل و ملقب به بهاء الدوله است. به سال ۴۷۹ ه. ق. پس از مرگ پدر ایالت حله یافت و مدت ده سال حکومت آن ناحیت داشت چون اعراب خفاجه ولایت او غارت کردند و از آنجا بکربلا شدند و دست بفتنه گشودند، صدقه سپاهی مأمور دفع آنان کرد و جمعی کثیر از ایشان را بقتل رسانید. به سال ۴۹۴ سیف الدوله با سلطان برکیارق خلاف آغاز کرد و خطبه بنام سلطان محمد خواند و نایب برکیارق را از کوفه براند و به سال ۴۹۵ شهر حله را عمارت کرد و منازل پادشاهانه بنا فرمود و به سال ۴۹۶ یکی از امراء برکیارق به بغداد شد و ایلغازی بن ارتق را که از قبل سلطان محمد حاکم بود عذر خواست، ایلغازی به سیف الدوله پناه برد و او در مقام امداد برآمد و در نواحی بغداد دست بغارت گشود. خلیفه قاصدی نزد وی فرستاد تا دست از اضرار خلایق بازدارد. صدقه پذیرفت بدان شرط که خلیفه گماشته برکیارق را از بغداد اخراج کند و او بناچار بروز دوازدهم ربیع الاخری همان سال بغداد را ترک گفت. آنگاه صدقه پسر خود منصور را مصحوب ایلغازی بملازمت مستظهر بالله ارسال داشت و از رفتار سابق خویش معذرت خواست. صدقه به سال ۴۹۶ سیب را تسخیر کرد و به سال ۴۹۹ بصره را بتصرف آورد و به سال ۵۰۰ بر قلعه تکریت استیلا یافت و به سال ۵۰۱ ابودلف سرخاب بن کیخسرو که سلطان محمد وی را حکومت ساوه داده بود، از وی بگریخت و به صدقه پناهنده گشت و سلطان قاصدی فرستاد و او را از صدقه بطلبید و او عذری بگفت و ابودلف را بفرستاده سلطان نداد و بین الجانین مخالفت آغاز گشت و سلطان در همان سال به بغداد شتافت و دیگر بار فرستادگان به حله روانه داشت و صدقه را پیام داد که عازم غزو روم هستم مناسب است که تو نیز با جمعی از سپاهیان بما پیوندی. صدقه پاسخ داد چون مزاج سلطان را بر خود متغیر می بینم شرط عقل نیست که بخدمت او پیوندم لیکن از فرستادن کمک مضایقت نیست. سلطان این عذر پذیرفت و جمعی از سپاهیان را بفرمود تا بر حله هجوم برند و خود نیز در هشتم رجب همان سال از بغداد بصوب حله حرکت کرد و در کناره دجله منزل گزید و در نوزدهم آن ماه بین الجانین جنگ در پیوست و صدقه بقتل رسید. (از حبیب السیر چ خیام ج ۲ صص ۵۴۱ - ۵۴۲). و در ص ۵۰۴ از همین مجلد از تاریخ امام یافعی قتل وی را در روز جمعه سلخ جمادی الاخری سال ۵۰۱ ه. ق. نوشته است و گوید: صدقه شیعی مذهب بوده و مدت بیست و دو سال امارت کرد. این اثیر در حوادث سال ۴۹۴ آرد: در این سال امیر صدقه بن منصور بن دبیس بن مزید صاحب حله از طاعت سلطان برکیارق خارج شد و خطبه وی را در بلاد خویش قطع کرد و بنام سلطان محمد خطبه خواند و سبب آن بود که وزیر اعز ابوالمحاسن دهستانی وزیر برکیارق کس نزد صدقه فرستاد و از او هزار هزار دینار و چندی دینار خراج پس افتاده خزانه سلطان را بطلبید و پیام داد که اگر نفرستی لشکرها فرستیم و آن مال از تو بگیریم. چون فرستاده این رسالت بنهاد صدقه خطبه برکیارق را قطع کرد و بنام سلطان محمد خطبه خواند و چون برکیارق به بغداد رسید رسولها فرستاد و او را بحضور خواند و صدقه پذیرفت. پس امیر ایاز کس نزد او فرستاد و او را بخدمت سلطان خواند و ضمانت کرد که هر چه خواهد از سلطان برای وی بگیرد. صدقه گفت حاضر نشوم و اطاعت سلطان نکنم، مگر آنگاه که وزیر ابوالمحاسن را بمن بسپارد و اگر این نپذیرد هرگز تصور حضور مرا نکند و اگر

وزیر را بمن سپارد او را در اطاعت بندهء مخلص باشم، سلطان نپذیرفت و صدقه همچنان از او بپرید و کس بکوفه فرستاد و نائب سلطان را از آنجا براند و کوفه را بملک خود منضم کرد. (کامل ابن اثیر چ مطبوعهء ازهریه ج ۱۰ ص ۱۲۷). و رجوع به صفحات ۱۷۵ و ۱۸۴ همین مجلد و رجوع به الاعلام زرکلی ص ۴۳۰ و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود. در طبقات سلاطین اسلام آرد: صدقه چهارمین امیر از سلسله بنی مزید حله است. وی به سال ۴۹۵ ه. ق. پای تخت خود را در نزدیکی جامعان در شهر حله بنا نهاد و آن شهر را با ابنیهء زیبا و رونق تجارت تا مدتی مشهور عالم کرد، وی یکی از شجاعان معروف تاریخ عربست و مورخین و شعرا محامد او را یادآور شده اند. سلسله بنی مزید پس از صدقه رو بضعف نهاد. (تاریخ طبقات سلاطین اسلام صص ۱۰۷ - ۱۰۸).

صدقه.

[صَدَقَ] (اخ) ابن موسی. وی از مالک بن دینار و از او زیاد بن یحیی حدیث کند. (عیون الاخبار ج ۲ ص ۳۰).

صدقه.

[صَدَقَ] (اخ) ابن یحیی. یکی از روایات قرائت ابن عامر است، بواسطهء یحیی بن حارث ذماری. (ابن الندیم).

صدقه.

[صَدَقَ] (اخ) ابن یسار جزری مکی. تابعی است.

صدقه.

[صَدَقَ] (اخ) ابن یوسف الفلاحی مکنی به ابونصر. رجوع به ابونصر صدقه شود.

صدقه.

[صَدَقَ] (اخ) جلال الدین مکنی به ابوعلی. صاحب دستورالوزراء آرد: وی بفضایل نفسانی متصف بود و در مضممار انشاء و استیفاء قصب السبق از امثال و اقران می ربود. وی در شهر سال ۵۱۳ ه. ق. بحکم مسترشد مشید قواعد وزارت شد و مدتی در کمال اختیار بدان امر خطیر اشتغال داشت و مال حال او بوضوح نیوست. (دستورالوزراء چ نفیسی ص ۹۲).

صدقه.

[صَدَقَ] (ع) کابین زن. ج، صُیْدَقَات. (منتهی الارب). دست پیمان. (منتهی الارب). کاوین. (مهذب الاسماء) (ترجمان علامهء جرجانی). کابین. (مهذب الاسماء). صداق. شیربها. مهر.

صدقه.

[صَدَقَ] (ع) دست پیمان. (منتهی الارب).

صدقه‌جاریه.

[صَدَقَ يَ / يَ] (ترکیب وصفی، مرکب) صدقه جاریه. کار خیر که در راه خدا کنند و نفع آن مستمر و جاری باشد مردمان را، مثل نهر و چاه و پل و مسجد و غیره. (غیاث اللغات). رجوع به صدقه شود.

صدقه خواستن.

[صَدَقَ / قِ / خَا / خَات] (مص مرکب) گدائی کردن. تکدی کردن. در یوزه کردن. رجوع به صدقه شود.

صدقه دادن.

[صَدَقَ / قِ / دَا] (مص مرکب) تصدق. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (دهار). ترکی. (تاج المصادر بیهقی). چیزی در راه خدا دادن: چندان صدقه دادند که آن را اندازه نبود. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۵۱۷). رجوع به صدقه شود.

صدقی.

[صِ] (اخ) وی از فضلی استرآباد و نام او سلطان محمد و در فن قصیده گوئی استاد و در دارالمؤمنین کاشان در گذشت. از اوست: باز گرسنه چشم بدور عدالت گنجشک را بخانه چشم آشیان دهد. (آتشکده آذر ذیل شعرای استرآباد). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صدقی.

[صِ] (اخ) (ملا...) (فرزند طالب و از شهر هرات است، علمی دارد اما خالی از نشانه (نشأه؟) جنون نیست. از اوست: عرق نشسته ز پندم رخ نکوی تو را ز من مرنج که میخوام آبروی تو را. (مجالس النفائس ص ۱۵۱).

صدقیاء.

[] (اخ) آخرین (تن) از سلسله سلاطین یهود. او پسر یوشیا و عم یهوایگین و نام حقیقی وی متانیا بود و نبوخذ نصر (نبوکد نزر) نام او را به صدقیاء مبدل کرد و او را به تخت نشانید. وی در ۲۱ سالگی جلوس کرد و مدت یازده سال از ۵۹۸ تا ۵۸۸ پیش از مسیح پادشاهی کرد. (دوم تواریخ ایام ۳۶:۱۱) وی مردی نادان و سخیف الرأی بود و بروزگار او اسباط فاسد گشتند و وی را چندان اقتدار نبود که ارمیا را پاک کند و پیمبران دروغ گو را بر آن داشت که اسباط را بفریفتند و از این کار زیانها پدید شد. به سال نهم سلطنت خویش بر نبوخذ نصر عاصی گشت و نبوخذ نصر به یهودیه لشکر کشید و همه شهرهای آنجا را مسخر کرد و به سال یازدهم سلطنت او که با قرن چهارم پیش از میلاد مطابق بود پادشاه بابل اورشلیم را بگرفت. صدقیاء با رجال دولت خود بخيال افتاد که شبانه فرار کند، لکن عساکر کلدانیان آنان را در دشت اریحا دریافتند و صدقیاء را دست گیر کرده به ربله بحضور نبوخذ نصر بردند و او وی را بر بیوفائی و پیمان شکنی که کرده بود سخت سرزنش کرد و بفرمود که بکیفر این کار زشت فرزندان او را پیش چشمش بکشند، سپس فرمان داد تا چشمان او را کنند و بند نهاده مغلولاً او را به بابل بردند (دوم پادشاهان ۲۵:۱ - ۱۱ و دوم تواریخ ایام ۳۶:۱۲ - ۲۰) و بدینطور نبوتی که در باره او شده بود که بیابل برده خواهد شد اما آن را نخواهد دید کامل گشت (ارمیا ۳۲:۴ و ۵ و ۳۴:۳، مقابل حزقیال ۱۲:۱۳). (از قاموس کتاب مقدس). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی و مجمل التواریخ و القصص ص ۱۴۵ شود.

صدقیا.

[] (اخ) یکی از رؤسای دیوانخانه یهو یا کم (ارمیا ۱۲:۳۶). (قاموس کتاب مقدس).

صدقیا.

[] (اخ) یکی از مدعیان نبوت که نبوخذ نصر (نبوکد نزر) امر بقتلش داد. (ارمیا ۲۹:۲۱ و ۲۲). (قاموس کتاب مقدس).

صدقیا.

[] (اخ) یکی از کسانی که عهدنامه را مهر کردند (نحمیا ۱:۱۰). (قاموس کتاب مقدس).

صدقیان.

[] (اخ) یکی از مدعیان نبوت که در ایام آحاب بود (اول پادشاهان ۱۱:۲۲ و ۲۴ و دوم تاریخ ایام ۱۰:۱۸ و ۲۳). (از قاموس کتاب مقدس).

صدقیان.

[ص د] (اخ) دهی از دهستان لکستان بخش سلماس شهرستان خوی ۵/۵ هزار گزی شمال خاوری سلماس، تا سلماس راه شوسه دارد. جلگه، معتدل، مالاریائی سکنه ۶۳۷ تن. آب آن از قنات و چشمه. محصول غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. صنایع دستی جاجیم بافی. دبستان دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صدقی زاده.

[ص د] (اخ) احمد رشید افندی. یکی از علمای عثمانیست و در عهد سلطان محمودخان ثابتی بمسند مشیخت نایل گشته. وی پسر صدقی افندی قاضی اردو بود و در ۱۱۷۱ ه. ق. تولد یافت. علوم رسمی را در مدارس دینی طی کرد و بعد از قضاهاى بلاد اربعه و مکه و استانبول در سنه ۱۲۳۱ در آناتولی سپس در روم ایلی قاضی عسکر گردید و در سال ۱۲۳۸ بمسند مشیخت اسلامی نایل آمد و قریب ۱۱ ماه در این مقام بود بعد معزولش کردند و قضای برکی را به تیول او دادند. وی از کار کناره گرفت و عازم بیلاقی شد که در حصار روم ایلی داشت و در ۱۲۵۰ وفات یافت و در جوار اکری قپو و نزدیکی طوغلودده دفن شد. او در فقه و علوم دیگر صاحب یدی طولی بود. (قاموس الاعلام ترکی).

صدقی کرمانی.

[ص ی ک] (اخ) نام وی میرزا صادق و در همهء فنون کامل و بر همگنان فایق، بوفور خصایل محموده و شمایل مسعوده محسود اهل آفاق و در طریق طریقت طاق، بخدمت فخرالعارفین میرزا محمدتقی ملقب به مظفرعلی شاه مشرف گردید، اخلاص و ارادت آن جناب را گزیده صدق علی شاه نام یافت. این بیت از اوست: گر از پیمانہ ما باده دادی جمله را ساقی ز عقل و هوش در عالم نماندی ذره ای باقی. (ریاض العارفین چ کتابخانه مهدیه ۱۳۱۶ ه. ش.).

صدکار.

[ص] [ص مرکب] چندین کاره. دارنده چندین هنر: منم در کار خود صد کار و بی کار بگاه مهر دل صد یار و بی یار. (ویس و رامین (||). |) مرکب) کار بسیار: ز بهر مردم بیگانه صد کار بنام و ننگ باید کرد ناچار. (ویس و رامین). و صد در این بیت ها افادت تکثیر کند ||. احتمالاً "در بیت زیر معنی آرایش دهد: رخانش همچو تیغ زنگ خورده بناخن سر بسر صد کار (۱) کرده. (ویس و رامین) (۱) - چنین است در فیش (وريقه) موجود بخط مؤلف ولی در نسخه ویس و رامین چ مینویچنین است: رخانش همچو تیغ زنگ خورده بناخن سر بسر افکار کرده. (ویس و رامین چ مینوی ص ۹۴).

صد کلمه بطلمیوس.

[ص ك ل م ی ب ل] [اخ] (۱) الثمره فی احکام النجوم. نام کتابی است از بطلمیوس در احکام نجوم و خواجه نصیر را بر آن شرح و ترجمه ای است. (۱) - Centaphorismes.

صدگان.

[ص] [ا مرکب] نام وزن مخصوصی است. سنگ صد درم: مرد بقال در ترازوی خویش سنگ صدگان نهاد از کم و بیش. سنائی. در ترازو ندید صدگان سنگ گشت دلنگ از آن و کرد آهنگ. سنائی. و رجوع به صد درم شود.

صدگان.

[ص د] [ا مرکب] مآت.

صدگل.

[ص گ] [اخ] دهی از دهستان القورات بخش حومه شهرستان بیرجند ۴۰۰۰ گزی شمال خاوری بیرجند. کوهستانی. معتدل. سکنه ۹۶ تن. آب آن از قنات. محصول آن غلات. شغل اهالی زراعت. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران).

صدم.

[ص] [ع مص] کوفتن. (منتهی الارب). بهم باکوفتن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). يقال: صدم الجدار صدماً؛ اذا ضرب به بسده. (بحر الجواهر ||). زدن چیزی سخت را به چیزی سخت مثل آن. (منتهی الارب ||). رسیدن کاری بزرگ. (منتهی الارب). کاری صعب رسیدن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی ||). راندن سخت. (منتهی الارب).

صدم.

[ص د] [عدد ترتیبی، ص نسبی] صدیک. واقع در مرتبه صد.

صدمات.

[ص د] [ع ا] ج صدمه. رجوع به صدمه شود.

صدمت.

[صَمَّ] (ع ا) آسیب. (دهار). آزار: اگر طاقت نداری صدمت پیل چرا باید که بر موران نهی پای. سعدی ||. ضرب. کوب: بصدمتی که اگر کوه آهنین بودی از جای برکندی. (گلستان). رجوع به صدمه شود.

صدمتان.

[صَمَّ / صَدَمَ] (ع ا) دو سوی پیشانی یا هر دو کرانه آن. (منتهی الارب). جانباً الحاجین. (بحر الجواهر). هر دو سوی پیشانی و هر دو سوی رو. (مهذب الاسماء).

صدمرده.

[صَمَّ دَ / دِ] (ص نسبی مرکب، ق مرکب) بقدر صدمرد. به اندازه صد مرد: اگر زاید بود صدمرده کوشد که تو بیرون کنی تا او بپوشد. نظامی.

صدمه.

[صَمَّ] (ع ا) مصیبت. (منتهی الارب). و فی الحدیث: الصبر عند الصدمه الاولى؛ ای الصبر یحمد عند اول الرزیه. (منتهی الارب ||). آسیب. گزند: آسودگی مجوی که از صدمه اجل کس را نداده اند برات مسلمی.؟ رجوع به صدمت شود (||. امص) برکنندگی. (منتهی الارب). آزردهگی (||. مص) سخت زدن. (مقدمه لغت میرسید شریف). رجوع به صدمت شود ||. یکبار راندن. (منتهی الارب ||). یک نوبت کوفتن دو چیز با هم. (غیاث اللغات ||). آسیب رساندن. (غیاث اللغات). رجوع به صدمت شود.

صدمه خوردن.

[صَمَّ م / م خُوْرَ / خُوْرَدَ] (مص مرکب) آسیب خوردن. آسیب دیدن. ضربت خوردن. رجوع به صدمه و صدمه دیدن شود.

صدمه دیدن.

[صَمَّ م / م دَا] (مص مرکب) صدمه خوردن. آسیب دیدن. آزار دیدن. رجوع به صدمه و صدمه خوردن شود.

صدمه زدن.

[صَمَّ م / م زَدَا] (مص مرکب) آسیب زدن. رجوع به صدمه شود.

صدمه کشیدن.

[صَمَّ م / م كَ / كِ دَا] (مص مرکب) آزار دیدن. تحمل مشقت کردن. رنج و زحمت دیدن. رجوع به صدمه شود.

صدمین.

[صَدَّ] (ص نسب، ا) (۱) واقع در مرتبه صد. رجوع به صد و صدم شود. (۱) - Centieme.

صدو.

[صَدُوْ] (ع مص) دست بر دست زدن چندان که آواز برآید. (منتهی الارب).

صد و بیست پاره.

[صَدُّ رَ / رِ] (ا مرکب) قرآن که به یک صد و بیست مجلد جدا جدا کرده باشند و در مجالس فاتحه و ترحیم قرائت کنند، و هر پاره یک حزب است یعنی یک چهارم جزء.

صد و چهارده عقد.

[صَدُّ جَدَّ عَ] (اخ) صدف صد و چهارده عقد. قرآن مجید است که دارای صد و چهارده سوره است. رجوع به صدف شود.

صدوح.

[صَا] (ع مص) بانگ کردن خروس. (مصادر زوزنی (||)). ص) سخت بانگ و فریاد. (منتهی الارب). الصیاح الشدید الصوت. (قطر المحيط).

صدود.

[صُ] (ع ا) ج صد. رجوع به صد شود (|| مص) روی برگردانیدن از چیزی و اعراض کردن. (منتهی الارب). بگشتن. (تاج المصادر بیهقی). برگشتن. (ترجمان علامه جرجانی). بازداشتن کسی را از چیزی و برگردانیدن. (منتهی الارب).

صدود.

[صَا] (ع ص) حیلہ گر محال گو. (منتهی الارب (||)). چیزی که بر آینه بمالی آنرا، پس به آن سرمه کنی چشم را. (منتهی الارب).

صدور.

[صُ] (ع ا) ج صیدر. بزرگان. وزراء. (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی): این روز که صدور دیوان و دبیران برین جمله نبشتندی وی در طارم آمد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۳۹). از پرده منشوری بیرون آمد که همه بزرگان و صدور اقرار کردند که در اشراف کس آنچنان ندیده است و نخواهد دید. (تاریخ بیهقی ص ۱۴۳). بارگاه تو کارگاه وجود پایگاه تو پیشگاه صدور. مسعود سعد. آن ملوک و آن صدور از بعد آن سلطان دین در صلات شاعری کردند سنت را قیام. سوزنی. ری نیک بد و لیک صدورش عظیم نیک من شاکر صدور و شکایت فزای ری. خاقانی. صدر مشروح صدرتاج الدین کاوست تاج صدور و فخر کبار. خاقانی. خدایگان صدور زمانه شمس الدین عماد و قبله اسلام و کعبه زوار. سعدی. اجل و اعظم آفاق شمس دولت و دین که برد نام نکونامی از ملوک و صدور. سعدی (||). ج صدر. سرانگشتان قدم. صدور القدم؛ سرهای انگشتان پای (||). صدورالوادى؛

اعلای وادی و پیشگاه وی. (منتهی الارب ||). ج صدر. متون صفحات: و ذکر بأس و سیاست او در صدور تواریخ مثبت. (کلیله و دمنه ||). مص) بازگشتن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی) (ترجمان علامه جرجانی ||). حاصل شدن. حادث شدن. (قطر المحيط). از جای بیرون آمدن. (غیاث اللغات): پس به ضد نور دانستی تو نور ضد را ضد مینماید در صدور. مولوی ||. نشأت کردن. نشوء ||. بارز شدن از (قطر المحيط). - صدور برات یا صدور حواله عهده...؛ برات یا حواله عهده کسی نوشتن که بپردازد ||. نوشتن و تکمیل ورقه ای بمنظور ترتیب آثار مخصوص بر آن. مانند صدور شناسنامه. صدور المثنی. صدور ورقه مالکیت. صدور ورقه ازدواج و غیره که عبارت از نوشتن و تسجیل و امضاء کردن این اوراق بصورت قانونی است تا تحویل درخواست کننده شود.

صدوع.

[ص] [ع] ج صدع. رجوع به صدع شود ||. مص) میل کردن بسوی کسی. (منتهی الارب). چسبیدن سوی کسی. (تاج المصادر بیهقی ||). بریدن بیابان را. (منتهی الارب) (قطر المحيط ||). شب را براه رفتن. (قطر المحيط ||). برگردانیدن کسی یا چیزی را. (منتهی الارب) (قطر المحيط). بازداشتن کسی را یا چیزی را. (قطر المحيط ||). در دسر یافتن: اگر مخمور در هوای سایه شاخ شیمت فرخش نفسی برآرد از صدوع صداع خلاص آید. (المضاف الی بدایع الازمان ص ۲۴).

صدوف.

[ص] [ع] ص) زنی که روی آرد و بازگرداند. (منتهی الارب). آن زن که روی بگرداند از شوی خویش. (مهدب الاسماء ||). گنده بوی دهن. (منتهی الارب). الابخر؛ ای المتن الرائحة. (قطر المحيط ||). علم است مر زنان را. (منتهی الارب).

صدوف.

[ص] [اخ] از زنان غالی و از نساك است. (البيان والتبيين چ مطبعه رحمانیه قاهره ج ۱ ص ۲۸۳).

صدوف.

[ص] [ع] مص) برگشتن. (منتهی الارب). بگشتن. (ترجمان علامه جرجانی) (مصادر زوزنی ||). میل کردن. (منتهی الارب ||). گام خرد نهادن. (مصادر زوزنی).

صدوف.

[] [اخ] نام یکی از دو کافر مالداری که قصد شتر صالح کردند. رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۱ ص ۳۸ شود.

صدوق.

[ص] [ع] ص) همیشه راستگو. الدائم الصدق. (اقرّب الموارد). راستگوی. (مهدب الاسماء ||). دوست. ج، صِدُق و صِدُق. (منتهی الارب).

صدوق.

[ص] [اخ] رجوع به جعفر بن محمد بن موسی... و رجوع به ابن قولویه... شود.

صدوق.

[ص] [اخ] محمد بن علی بن حسین قمی مکنی به ابوجعفر. رجوع به ابن بابویه در همین لغت نامه و رجوع به روضات الجنات و ریحانه الادب شود.

صدوق.

[] [اخ] پیغمبری است. خدا وی را بهمراهی صادق و شلوم به پیغمبری به شهر انطاکیه فرستاد. مردم شهر تکذیب آنان کردند، درودگری جیب نام بدیشان ایمان آورد و بعضی گفته اند که آنان در زمان فترت بوده اند. (تاریخ گزیده ص ۵۹). و رجوع به مجمل التواریخ و القصص ص ۹۳ شود.

صدوقی.

[ص] [اخ] رجوع به صدوقیان شود.

صدوقیان.

[ص] [اخ] (۱) از فرقه های گنوستیک و مردمانی شریر بودند و سرخوک می پرستیدند. (ترجمه ایران در زمان ساسانیان چ ۲ ص ۳۳۷). (۱) - Sadduceens.

صدوقیان.

[ص] [اخ] طایفه ای از یهودند که در عهد جدید مکرراً مذکور می باشند اما مبدأ اشتقاق این اسم و معنایش مبهم است، لکن رای محکم آنکه ایشان از صادق کاهن متسلسل شده متدرجاً بدین اسم شهرت یافتند (کتاب اعمال رسولان ۱۷:۵) و خود صادق رئیس کهنه بود که سلیمان ملک بعد از عزل ابی یاثار بجایش مقرر و منصوب داشت (اول پادشاهان ۲:۳۵) این طایفه صدوقیان جمع قلیل و دارای اقتدار بسیار نبودند و اغلب تمایل بفسفه داشتند. و خیالات و افکار ایشان در باره دین ظاهری بود، بدین لحاظ چندان در میان عوام شهرت نیافته بودند و تعلیمات ایشان دارای چهار ماده عمده بود: اولاً انکار نوامیس و شرایع سماعی یعنی تفسیر شریعت مکتوبه که برغم فریسیان از موسی دست بدست مأخوذ و سندش به وی میرسید. ثانیاً قبول تعلیم موسی به تنها و از این معلوم میشود که ایشان کتب عهد قدیم را رد می کردند و فقط اسفار حضرت موسی را قبول داشتند. ثالثاً، انکار قیامت اموات یعنی ایشان معتقد بودند که نفس هم با جسد فانی میشود (انجیل متی ۲۳:۲۲) و از قرار معلوم بعد از آنکه انکار قیامت را نمودند البته منکر تعلیم ثواب و عقاب و اعتقاد بملائکه و ارواح نیز می باشند (کتاب اعمال رسولان ۸:۲۳) رابعاً اعتقاد بر وجود آزادی و مختاریت مطلقه و عبارۀ اخری تفویض تامه از برای بنی نوع بشر و بحدی در این اعتقاد راسخ بودند که نزدیک بود توجه و عنایت حضرت اقدس را نسبت بعالم نیز منکر شوند. و حضرت مسیح بقدری که فریسیان را سرزنش مینمود صدوقیان را ملامت نمی فرمود، لکن ایشان نیز با وی نهایت ضدیت را داشتند و با فریسیان در موقع شکایت و صلیب کردنش موافقت کردند و حنایا و قیافا صدوقی بودند. این طایفه در صفحات تاریخ ذکری ندارند اما آنهایی که فعلاً به این اعتقادند صدوقی می باشند. (از قاموس کتاب

مقدس).

صدوقیه.

[ص قی ی] (اخ) دهی کوچک است از دهستان کوه پنج، بخش مرکزی شهرستان سیرجان ۱۰۵ هزارگزی خاور سعیدآباد، سر راه مالرو نگار چشمه بید و سکنه ۴۷ تن. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صدوی.

[] (اخ) از شعرای ایران و از مردم استرآباد است و در کاشان میزیست و به سال ۹۵۲ ه. ق. درگذشت. او راست: گر عاقلی مباش مقید بهیچ جا نشنیده ای که ملک خدا بنده خدا بحر قناعت است که در موج آمده عریان تنی که هست منقش ز بوریا. (قاموس الاعلام ترکی). چنین است در قاموس الاعلام ولی در تذکره نصرآبادی، آشکده آذر، تذکره مجمع الخواص، ریاض العارفین، مجمع الفصحاء شاعری بدین نسبت دیده نشده.

صده.

[ص دَ / دِ] (عدد، ا) سده. مائة. قرن. یک صد سال ||. یادبودی بمناسبت صدمین سال تولد یا وفات شخصی یا حدوث یا تأسیس امری. رجوع به صد ساله شود. - جشن صده.؛ رجوع به سده شود.

صده در صده.

[ص دَ / دِ / دَ صَ دَ / دِ] (ق مرکب) صدتاصدتا. صدصد: همه فیلسوفان صده در صده پائینگه (؟) تخت او صف زده. نظامی. و این لغت در این بیت افادت تکثیر کند.

صد هزار بیدق.

[ص هَ بَئِ / بَئِ ذَا] (ا مرکب) ستارگان: شاهی و کمال تست مطلق دارنده صد هزار بیدق. خاقانی.

صدی.

[ص دا] (ع ا) انعکاس آواز در کوه و گنبد و جز آن. بنات جبل. بنت الجبل. رجوع به صدا شود ||. نوعی از ماهی سیاه دراز ||. مرد لطیف تن ||. تن آدمی بعد از مرگ او. (منتهی الارب) (قطر المحيط). تن مرده. (مهذب الاسماء). رجوع به صدا شود ||. دماغ. (منتهی الارب) (قطر المحيط). رجوع به صدا شود. مغز سر. حشور الرأس. (قطر المحيط ||). جای شنیدن سخن از سر ||. بوم نر. (منتهی الارب ||). کونک. (مهذب الاسماء ||). بانگ بوم. (قطر المحيط ||). ملخ سیاه که شب بانگ کند. (منتهی الارب). طائر یصر باللیل یقفز قفزاً. (قطر المحيط ||). طائری است که از سر کشته برآید چون پوسیده گردد بقول جاهلیت. (منتهی الارب) (قطر المحيط). و رجوع به بیان و التبین چ مطبوعه رحمانیه قاهره ج ۱ ذیل ص ۲۳۲ شود ||. مرد دانا بمصالح شتران. (منتهی الارب) (قطر المحيط ||). يقال: صم صده و کذا اصم الله صده؛ یعنی هلاک گرداند او را خدای ||. (إمص) تشنگی ||. (مص) تشنه گردیدن. (منتهی الارب). عطش.

صدی.

[صُ دِ] (اِخ) نام شمشیر ابوموسی اشعری است. (منتهی الارب).

صدی.

[صُ دِ ی] (اِخ) نام اسپ است. (منتهی الارب).

صدی.

[صُ دِ ی] (اِخ) آبی است. نام آبی است در شعر ورقه بن نوفل. (منتهی الارب).

صدی.

[صُ دِ ی] (اِخ) ابن عجلان بن وهب الباهلی، مکتبی به ابوامامه. وی صحابی است و در صفین با علی بوده و در شام سکونت جست و بحمص به سال ۸۱ ه. ق. در گذشت و او آخر کس از صحابه است که بشام بمرد. وی را در صحیحین ۲۵۰ حدیث است. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۰). و مرگ او در زمان خلافت عبدالملک بن مروان بود. (مجمل التواریخ و القصص ص ۳۰۵). و رجوع به الاصابه ج ۳ ص ۲۴۰ و رجوع به ابوامامه شود.

صدیان.

[ص] (ع ص) تأنیث صَادٍ و صدیان. (قطر المحيط). رجوع به صدیان شود.

صدیان.

[ص] (ع ص) تشنه. (منتهی الارب) (قطر المحيط) (مهذب الاسماء).

صدیان.

[ص] (اِخ) موضعی است. (منتهی الارب). موضعی است یا کوهی است. (معجم البلدان).

صدی ۶.

[ص] (ع ص) فلان صَاغِرٌ صَدِیٌّ؛ یعنی او را ننگ و ناکسی لازم است. (منتهی الارب).

صدیئه.

[ص ۶] (ع ص) صَدِیْئَةٌ. یدی صدیئه من الحديد؛ دست من بوی زنگ آهن گرفته است. (منتهی الارب).

صدید.

[ص] (ع ا) زردآب. (منتهی الارب) (ربنجنی) (ترجمان علامه جرجانی) (غیاث اللغات) (مهذب الاسماء): باز کافر خورد شربت از

صدید هم ز قوتش زهر شد در وی پدید. مولوی ||. ریم. خون بریم آمیخته. خونابه. رطوبه سیاله... تستحیل الیها اللحم الفاسد. (بحر الجواهر ||). آب گرم دفرک ||. ناله ||. فریاد. (منتهی الارب).

صدید.

[ص] [ع مص] بانگ و ناله کردن. (منتهی الارب). بانگ کردن. (دهار) (ترجمان علامه جرجانی) (تاج المصادر بیهقی).

صدید.

[ص] [ا] اسم سریانی ائمد است. (تحفه حکیم مؤمن).

صدی ذات.

[ص] [ا] منصبی است در هند. مؤلف غیاث آرد: نام منصبی است که صاحب آن منصب را دولک دام مقرر باشد، چون یک رویه را چهل دام می باشد، پس دولک دام را پنجهزار رویه میشود. (از غیاث اللغات).

صدیره.

[ص] [ر] [اخ] دهی از دهستان جراحی بخش شادگان شهرستان خرمشهر ۳۸ هزار گزی شمال خاوری شادگان کنار رودخانه جراحی و راه خلف آباد به شادگان، دشت گرمسیر مالاریایی. سکنه ۲۰۰ تن. آب آن از رودخانه جراحی. محصول آن غلات. شغل اهالی زراعت و حشم داری. صنایع دستی عبابافی. راه در تابستان اتومبیل رو. ساکنین از طایفه عساکره هستند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صدیح.

[ص] [ع] [ا] شیر دوشیده سرد شده که پوست تنک مانند بر روی آن سرشیر بسته باشد. (از منتهی الارب). اللبن الحلیب وضعته فبرد فعلته الدوایه. (قطر المحيط ||). بز کوهی جوان ||. مرد میانه خلقت ||. جامه که زیر زره پوشند ||. نیمه از هر چیز شکافته بدو نیم ||. گله شتر ||. رمه گوسفند. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). بامداد. (منتهی الارب). روشنائی صبح. (مهدب الاسماء). سیده دم. (دهار ||). پیوند نو در خانه (ظ : جامه) کهنه. (منتهی الارب). رقعہ جدید فی ثوب خلق. (قطر المحيط ||). هر نیمه از جامه یا چیزی دیگر دو پاره شده. (منتهی الارب). کل نصف من ثوب او شیء یُشَق نصفین. (قطر المحيط).

صدیح.

[ص] [ع] [ص] مرد ناتوان و ضعیف. (منتهی الارب). مرد ضعیف. (مهدب الاسماء ||). بچه هفت روزه. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء).

صدیق.

[ص] [ع] [ص] [ا] دوست. (منتهی الارب) (ربنجنی) (مهدب الاسماء) (ترجمان علامه جرجانی). ج، اصداقاء. صدقاء. صدقان. جج،

صادق. (منتهی الارب). دوست خالص ضد عدو. یکدل. یکدله. هوالذی لم یدع شیئاً مما اظهره باللسان الا حقه بقلبه و عمله. (تعریفات جرجانی): چون ایشان را درنگری باز چون ایشان زودزود خدمتکاران صدیق درگاه دربايست بدست نیابند. (تاریخ بیہقی چ ادیب ص ۱۶۶). چون نیندیشی از آن روز که دست نگرد نه رفیق و نه ندیم و نه صدیق و نه حمیم. ناصر خسرو.

صدیق.

[ص] [اخ] (دهی از دهستان باراندوزچای بخش حومه شهرستان ارومیه ۱۵ هزار گزی جنوب باختری اورمیه. ۲ هزار گزی جنوب راه اراہ روزیوہ. کوهستانی. سردسیر. سالم. سکنہ آن ۲۵ تن. آب آن از چشمہ. محصول آن غلات، توتون. شغل اهالی زراعت و گلہ داری صنایع دستی جاجیم بافی. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صدیق.

[ص د] [ع اصغر] تصغیر صدق (ضد کذب). (معجم البلدان).

صدیق.

[ص د] [اخ] کوهی است. (معجم البلدان).

صدیق.

[ص د] [اخ] ابن موسی. محدث است. (منتهی الارب).

صدیق.

[ص د] [ع ص] مرد بسیار صدق. دائم الصدق. آنکہ قول خود را بفعل خود راست گرداند. (منتهی الارب). سخت راستگو. (ترجمان علامہ جرجانی) (مہذب الاسماء). بسیار راستگو. (غیاث اللغات): توفیق رفیق اہل تصدیق شود زندیق در این طریق صدیق شود. خاقانی. اندر این ہفتہ ہشت نہ صدیق مصطفی را بخواب دیدہ ستند. خاقانی ||. کسی را گویند کہ در تصدیق آنچه بر رسول خدا صلی اللہ علیہ و سلم آمدہ است کامل بود بعلم قول و فعل بصفاء باطن و قربی کہ او راست بیاطن پیغمبر و بدین جہت است کہ در کتاب خدا مرتبہ ای بین نبی و صدیق فاصلہ نشدہ است کہ فرماید: فاولئك مع الذين انعم الله عليهم من النبيين والصديقين والشهداء والصالحين. (قرآن ۴/۶۹) (کذا فی اصطلاحات الصوفیة از کشاف اصطلاحات الفنون).

صدیق.

[ص د] [اخ] یکی از درجات خمسہ دینی مانویہ است: معلمین درجہ اول مشمسین. دویم قسسین. سوم صدیقین...

صدیق.

[ص د] [ع ص] لقب ابوبکر بن ابی قحافہ است: وگر بصدق بماندی کسی بدین صدیق وگر بعدل بماندی کسی بدین عمر. ناصر خسرو. صدیق بصدق پیشوا بود فاروق ز فرق ہم جدا بود. نظامی. تریاک در دہان رسول آفرید حق صدیق را چہ غم بود از

زهر جانگزا. سعدی. رجوع به ابی بکرین ابی قحافه شود.

صدیق.

[صِدْ دِی] (اخ) لقب یوسف پیغامبر: یوسف صدیق چون بر بست نطق از قضا موسی پیغمبر بزاد. خاقانی. خاقانیا چه ترسی از اخوان گرگ فعل چون در ظلال یوسف صدیق دیگری. خاقانی. آن را که بصارت نبود، یوسف صدیق جائی بفروشد که خریدار نباشد. سعدی. رجوع به یوسف شود.

صدیق.

[صِدْ دِی] (اخ) در بعضی مأخذ محرف زندیق (مانوی) آمده است. رجوع به مانویان و مانویان شود.

صدیق.

[صِدْ دِی] (اخ) مکنی به ابوهند. تابعی است. (منتهی الارب).

صدیق.

[صُ دِی] (ع اصغر) تصغیر صدیق است. (منتهی الارب).

صدیق آباد.

[ص] (اخ) ده کوچکی است از بخش ورامین شهرستان تهران ۳۰ هزار گزی جنوب ورامین ۱۲ هزار گزی جنوب راه شوسه و راه آهن ورامین به سمنان. معتدل مالاریائی دارای ۱۶ تن سکنه. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صدیقان.

[صِدْ دِی] (ا) ج صدیق: عالم اندر میانه جهال مثلی گفته اند صدیقان. سعدی (گلستان). اگر من خدای را عز و جل چنین پرستیدمی که تو سلطان را، از جمله صدیقان بودمی. (گلستان چ فروغی جزو کلیات چ بروخیم ص ۴۶).

صدیق اکبر.

[صِدْ دِی قِ اب] (اخ) لقب امیر المؤمنین علی علیه السلام است. رجوع به علی بن ابیطالب (ع) شود.

صدیق حسن خان.

[ص ح س] (اخ) محمد بن علی بن حسن بن علی بن لطف الله الحسینی مکنی به ابوالطیب. وی به سال ۱۲۴۸ ه. ق. در قنوج متولد شد و از اکابر وطن خویش علم فراگرفت سپس بدلهلی که در آن هنگام بعلماء دین مشحون بود برفت و نزد شیوخ آن شهر و مخصوصاً شیخ صدرالدین دهلوی منقول و معقول را تلمذ کرد، سپس از دهلی به بهوپال شد و از آنجا به حجاز رفت و حج بگذاشت و نزد علمای یمن اشتغال جست و هشت ماه در حرمین عاکف بود، آنگاه به بهوپال بازگشت و ملکه اقلیم دکن را بزنی

گرفت و آن جا را وطن خویش ساخت و کتب بسیار فراهم آورد و به نشر علم و افادت بر علما پرداخت و به عربی و فارسی و هندی تألیف می کرد و تألیفات او بالغ بر ۲۲۲ مجلد است، و از آن جمله است: ۱- ابجدیة العلوم در سه قسم: قسم اول بنام الوشی المرقوم در بیان احوال علوم از فلسفه و توحید و لغت و تاریخ. قسم دوم السحاب المرقوم در انواع فنون و اصناف علوم. قسم سوم الرحیق المختوم من تراجم ائمة العلوم، و او کتابی نیک مفید است. مؤلف این کتاب را به سال ۱۲۹۰ فراهم آورده است و جزو سوم آن به سال ۱۲۹۶ در بهوپال در ۹۷۰ صفحه به طبع رسیده است. ۲- الاذاعة لماكن و ما يكون بين يدى الساعة. ۳- الاقلید لادلة الاجتهاد و التقليد. ۴- اكليل الكرامة فى بيان مقاصد الامامة. ۵- الانتقاد الرجیح فى شرح الاعتقاد الصحيح. ۶- البلغة فى اصول اللغة. ۷- حسن الاسوة بما ثبت من الله و رسوله فى النسوة. ۸- حصول المأمول من علم الاصول. ۹- خبئة الاكوان فى افتراق الامم على المذاهب و الاديان. ۱۰- الخطة فى ذكر الصحاح الستة. ۱۱- خلاصة الكشاف... وى به سال ۱۳۰۷ ه. ق. درگذشت. رجوع به معجم المطبوعات ستون ۱۲۰۱ - ۱۲۰۶ و رجوع به الاعلام زرکلی شود.

صديقه.

[ص ق] (ع ص) تأنيث صديق. رجوع به صديق شود.

صديقه.

[صد دی ق] (ع ص) تأنيث صديق. رجوع به صديق شود.

صديقه.

[صد دی ق] (اخ) از القاب فاطمه (ع) دختر پیغمبر اسلام (ص) است: کفوی نداشت حضرت صدیقه گری می نبود حیدر کرارش. ناصر خسرو. رضوان به هشت خلد نیارد سر صدیقه گری بحشر بود یارش. ناصر خسرو. رجوع به فاطمه شود.

صديقه.

[صد دی ق] (اخ) لقب مریم مادر حضرت عیسی (ع) است. رجوع به مریم شود.

صديقه.

[صد دی ق] (اخ) از اولاد سلیمان و از ملوک بنی اسرائیل است و ظهور شعیای نبی در عهد او بود. رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۱ صص ۱۳۰ - ۱۳۱ شود.

صديقه.

[ص د دی ق] (اخ) لقب عائشه زوجه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم است. رجوع به عایشه شود.

صديقهء طاهره.

[ص د دی ق ی ه ر] (اخ) لقب فاطمه (ع) دختر محمد بن عبدالله (ص). رجوع به صدیقه و صدیقه کبری و فاطمه شود.

صدیقهء کبری.

[صِ دِی قِی کُ رَا] (اخ) لقب فاطمه دختر محمد بن عبدالله (ص) است. رجوع به صدیقه و صدیقهء طاهره و رجوع به فاطمه شود.

صدیقی بگری.

[صِ یِ بَا] (اخ) رجوع به ابوالموهب صدیقی شود.

صدیقیت.

[صِدْ دِی قِی یَا] (ع مص جعلی، امص) صدیق بودن. رتبی است برتر از ولایت و پست تر از نبوت. (از کشاف اصطلاحات الفنون از کلیات ابی البقاء). و اجتماع اهل تصوف است که صدیقیت نزدیک ترین مرتبه است به نبوت. (انیس الطالبین بخاری نسخهء خطی مؤلف). رجوع به صدیق و صدیقان شود.

صدیقین.

[صِدْ دِی] (ع ص، ا) ج صدیق است در حالت نصیبی و جری. رجوع به صدیق شود.

صدیک.

[صِ یَا] (عدد کسری مرکب) یک قسمت از صد قسمت. سانتیم. یکصدم. یکی از صد: رودکی استاد شاعران جهان بود صدیک از وی تثنی کسائی پرگست. کسائی مروزی. بند لشکرش ز آن ما صدیکی نخست از دلیران او کودکی. فردوسی. همی خورد بهمن ز گور اندکی ز رستم بند خوردنش صدیکی. فردوسی. نه صدیک از آن سیم در هیچ کوه نه ده یک از آن زر در هیچ کان. فرخی. صدیک ز مدح او نشود گفته گر در دهان هزار زبان باشد. مسعود سعد. صدیک از آنکه تو بکمین شاعری دهی از بلعمی بعمری نگرفت رودکی. سوزنی. گر ز غم صدیکی شرح دهم پیش کوه آه دهد پاسخم کوه بجای صدا. خاقانی.

صدیوم.

[صِ یُ] (معرب، ا) معرب صدیوم. رجوع به صدیوم شود.

صدیم.

[اخ] (موضعی است در نفتالی. (صحیفهء یوشع ۱۹:۳۵) و دور نیست که همان مزرعهء کفر خطین باشد که بمسافت ۵ میل در مغرب طبریه واقع است. (قاموس کتاب مقدس).

صدینه.

[صِ نَا] (اخ) نام قبیله ای است در بربر، و هم نام موضعی است که این قبیله بدان فرود آمده اند. رجوع به معجم البلدان ذیل کلمهء «بربر» شود.

صدوم.

[ص] (اخ) شهری است بحمص ||. لغتی است در سدوم. (منتهی الارب).

صر.

[صِر] (ع ا) دلو مسترخی و فروهشته شده که بر آن دسته بندند تا برابر گردد. (منتهی الارب). الدلو تسترخی فتصّر؛ ای تشد و تسمع بالمسمع. (قطر المحيط) (تاج العروس). و المسمّع عروءة فی داخل الدلو بازائها عروءة اخرى. (تاج العروس). گوشهء دلو و دستهء سر دلو که رسن بدان بندند تا دلو برابر باشد. (منتهی الارب). و در اقرب الموارد این لغت را صرّ ضبط کرده است (||. مص) بیستن سر صرهء زر. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی). بستن همیان را. (منتهی الارب ||). بیستن سر پستان. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). بستن پستان ناقه را. (منتهی الارب ||). راست کردن اسب و حمار گوش را تا بشنود. (منتهی الارب). راست بداشتن ستور گوش را. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی ||). فریاد و بانگ سخت برآوردن. (منتهی الارب).

صر.

[صِر] (ع ا) سرمای سخت. (منتهی الارب) (دهار) (ترجمان علامهء جرجانی). سرمای سخت که کشت را بسوزد. (بحر الجواهر). شخته (||. ؟). ص) ریخ صر؛ باد سخت بانگ ||. باد نیک سرد. (منتهی الارب) (قطر المحيط). باد سرد. (دهار ||). ا) مرغی است زردرنگ کوچک مثل گنجشک. (منتهی الارب). زردوک (||. امص) سختی سرما. (منتهی الارب) (قطر المحيط).

صراء.

[ص] (ع ا) ج صرایهء است. (منتهی الارب).

صراء.

[صِر] (ع ص) صخرهء صراء؛ سنگ سخت. (منتهی الارب). صماء. (قطر المحيط ||). حیة صراء؛ مار که دوا نپذیرد. (منتهی الارب).

صراء.

[صُر] (ع ا) ج صاری. (منتهی الارب). رجوع به صاری شود.

صرائح.

[صَء] (ع ا) ج صریح. (منتهی الارب). رجوع به صریح شود.

صرائد.

[صَء] (ع ا) ج صریدهء است. (منتهی الارب). رجوع به صریدهء شود.

صرائر.

[صَءَ] (ع ا) جِ صَاَرَةٌ. (منتهی الارب). رجوع به صَاَرَةٌ شود.

صرائق.

[صَءَ] (ع ا) جِ صَرِيقَةٌ. (منتهی الارب). رجوع به صَرِيقَةٌ شود.

صراب.

[صِ] (ع ا) کشت که آن را بکارند بعد برداشتن خریف. (منتهی الارب).

صرابه.

[صِ بَ] (ع ا) خنطس که مایل بزردی باشد. (منتهی الارب).

صراتی.

[صَ] (ص نسبی) نسبتی است به صراء. رجوع به صراء شود.

صراتی.

[صَ] (اخ) جعفرین محمد الیمان المؤدب المحزّمی. وی از ابی حذافه حدیث کند و از وی محمد بن عبدالله بن عتاب روایت دارد. (معجم البلدان).

صراح.

[صَ] (ع ص) خالص و بی آمیغ. (منتهی الارب).

صراح.

[صُ] (ع ص) خالص هر چیز. (غیاث اللغات). خالص و بی آمیغ از هر چیزی. (منتهی الارب). خالص. (نشوء اللغه ص ۱۴۰) (مهدب الاسماء). محض. خالص. غیر مشوب: هر خبط عشوا و قولی بر عمیا کذب صراح و محض افتراء. (جهانگشای جوینی). از صراحی خون صراح جوشید و ایشان صراح پنداشتند. (جهانگشای جوینی ||). کاس صراح؛ کاس پاکیزه و خالص از آمیختگی. (منتهی الارب ||). می خالص. (دهار). می بی آب. می صافی. (زمخشری ||). سخن خالص و بی آمیغ (||. ا) اسم است مواجهه را یعنی روی باروی (||. مص) رویاروی دشنام دادن کسی را. (منتهی الارب). و رجوع به صراح شود (||. امص) روشنائی. (غیاث اللغات).

صراح.

[صِ] (ع مص) رویاروی دشنام دادن کسی را. و رجوع به صراح شود (||. ا) آشکارا. (منتهی الارب).

صراح.

[صُرْ رَا] [ع ا] نوعی از ملخ که خورده میشود. (منتهی الارب).

صراحت لهجه.

[ص ح ت ل ج ا ح] (ترکیب اضافی، مرکب) رک گوئی. بالصراحة. مقابل کنایه گوئی.

صراحة.

[ص ح] [ع ا مص] خلوص و بی آمیختگی چیزی. (منتهی الارب). بی آمیگی. روشنی. آشکاری (|| مص) ویژه شدن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (دهار). خالص شدن || خالص و بی آمیغ گردیدن نسب کسی. (منتهی الارب). مقابل کنایت.

صراحی.

[ص] [ازع، ا] عربی آن صراحیئه. قسمی از ظروف شیشه یا بلور با شکمی نه بزرگ و نه کوچک و گلوگاهی تنگ و دراز که در آن شراب یا مسکری دیگر کنند و در مجلسی آرند و از آن در پیاله و جام و قدح ریزند. ابن درید گوید: این لغت عربی نیست. آورند شراب: صراحی در آن بزم خون میگریست که زاینها یکی هم نخواهند زیست. فردوسی (۱). نه دام الا مدام سرخ پر کرده صراحیها نه تله بلکه حجره خوش بساط او کند تا پله. عسجدی. آدم چو صراحی بود و روح چو می قالب چونی و روان صدائی در نی. خیام. آن حلق صراحی بین کز می بفوق آمد چون سرفه کنان از خون بیمار بصبح اندر. خاقانی. چهره من جام و چشم من صراحی کن که من چون صراحی بر سر جام تو جان خواهم فشاند. خاقانی. بزبان صراحی و لب جام هاتف صبح را جواب دهید. خاقانی. گریه تلخ صراحی ترک شکرخنده را خوش ترش چون طوطی از خواب گران انگیخته. خاقانی. چون خون سیاوشان صراحی خوناب دل از دهان فروریخت. خاقانی. ساقی بر من چو جام روشن بنهاد جانم بهوای خدمتش تن بنهاد عقم چو صراحی ارچه گردن کش بود حالی چو پیاله دید گردن بنهاد. کمال اسماعیل. شاید که چون صراحی خونم همی خورند زیرا که سر ندارم و گردن همی کشم. کمال اسماعیل. مصحف و شمشیر بینداخته جام و صراحی عوضش ساخته. نظامی. صراحی چون خروسی ساز کرده خروسی کو بوقت آواز کرده. نظامی. صراحی های لعل از دست ساقی بخنده گفت باد این عیش باقی. نظامی. صراحی راز می پر خنده میداشت بمی جان و جهان را زنده میداشت. نظامی. بسی که با خویشتن بگوئی راز چون صراحی به اشک بیجاده. سعدی. در این زمانه رفیقی که خالی از خلل است صراحی می ناب و سفینه غزل است. حافظ. سبو بدوش و صراحی بدست و محتسب از پی نعوذ بالله اگر پای من بسنگ برآید. وحشی. لب بر لبش چو ساغر خلقی بکام و شاهی از دور چون صراحی گردن دراز کرده. شاهی. (۱) - در فیش های موجود بنام فردوسی ثبت است ولی در فهرست ولف دیده نشد.

صراحیات.

[ص ح ی] [ع ا] ج صراحیه. رجوع به صراحی و صراحیه شود.

صراحی کشیدن.

[ص ک / ک د] (مص مرکب) کنایه از صراحی نوشیدن: دل که بیابان گرفت چشم ندارد براه هر که صراحی کشید گوش ندارد

به پند. سعدی. رجوع به صراحی شود.

صراحی گردن.

[صُ گُ دَ] (ص مرکب) با گردنی چون گردن صراحی. گردن دراز و کشیده: اشتر صراحی گردنا دانم چه خواهی گردنا با پنبه بازی می کنی گردن درازی می کنی. (منسوب به عبدالواسع جبلی). از صراحی گردنان دارد کسی را در نظر شاخ گل دستی که در گلزار بالا می کند. صائب. رجوع به صراحی شود.

صراحیه.

[صُ یَ] (ع ص) شراب خالص و پاکیزه. (منتهی الارب ||). سخن خالص و بی آمیغ.

صراحیه.

[صُ حی یَ] (ع ا) خنور شراب. (منتهی الارب). آوند شراب. (دهار). رجوع به صراحی شود.

صراخ.

[صُ] (ع ا) فریاد آواز. آواز سخت. (منتهی الارب). خروش. (مهذب الاسماء). صیاح. بانگ. آوا (||). مص (بانگ کردن). (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی).

صراخ.

[صُرُ را] (ع ص) بسیار بانگ (||). ا ط اوس. (منتهی الارب).

صراخه.

[صِیرُ راخ] (ع ا) لوف الحیه است. (تحفه حکیم مؤمن). برای آن لوف را صراخه گویند که بزعم قدما در روز مهرگان آوازی کند که هر که شنود در آن سال بمیرد (بر طبق عقاید ایرانیان باستان). رجوع به لوف الحیه شود.

صراد.

[صُ] (ع ص) نعت فاعلی است از سرد. (معجم البلدان). رجوع به سرد شود.

صراد.

[صُ] (اخ) موضعی است در شعر شماخ. (معجم البلدان).

صراد.

[صُ] (اخ) نصر گوید: هضبه ای است به حریر حوآب در دیار کلاب. (معجم البلدان).

صراد.

[صُ] (اخ) موضعی است در نزدیکی رحرحان، بنی ثعلبه بن سعد بن ذبیان را. (معجم البلدان).

صراد.

[صُ] (اخ) ابن صرد، مکنی به ابونعیم. تابعی است.

صرادحی.

[صُر] (ع) ابر تنک بی آب و باران. (منتهی الارب). ابر تنک بی آب. (مهذب الاسماء).

صرادحی.

[صُ د / صُ دَ حِ ی] (ع ص) ضرب صرادحی؛ ضرب سخت و نمایان. (منتهی الارب).

صرار.

[ص] (ع ص، ا) جِ صروره. (منتهی الارب).

صرار.

[ص] (ع) رشته که بر پستان اشتر بندند. پستان بند ناقه. ج، اصِرَّة. (منتهی الارب). جایهای بلند. (منتهی الارب).

صرار.

[صِر] (ع) ازدک (۱). (ربنجی). جزد. (دستور اللغه). زجره. زله. چیک. (تحفه). صِرَّازَه. و این غیر صراراللیل است. (۱) - مصحف پزدک. رجوع به برهان قاطع چ معین ذیل «پزدک» شود.

صرار.

[ص / ص] (اخ) رودباری است به حجاز. (منتهی الارب).

صرار.

[ص] (اخ) موضعی است نزدیک مدینه. (منتهی الارب). گفته اند صرار موضعی است در سه میلی مدینه بر طریق عراق. (قول خطابی) (معجم البلدان). آبی است در حرّه شرقیه. (منتهی الارب). نصر گوید: آبی است قرب مدینه که در زمان جاهلیت حفر کرده اند، و آن بر سمت عراق است. (معجم البلدان). اطمیست در شامی مدینه. (منتهی الارب). گفته اند اطمی است بنی عبدالله سهل را و ذکر آن در ایام عرب و اشعار ایشان بسیار آید. (معجم البلدان). نام کوهی است. صریر گوید: انّ الفرزدق لایزایل لؤمه حتی یزول عن الطريق صرار. (معجم البلدان).

صرار اللیل.

[صَوْرًا رُلًّا] [ع ۱ مرکب] (۱) به شب بانگ کننده. (دستورالاحوان). الجدجد. (قطر المحيط) (اقراب الموارد). و اسمه شبیه بصوته و هو اکبر من الجندب، و بعض العرب یسمیه الصدی. (اقراب الموارد ||). ملخ سیاه که شب بانگ کند. (منتهی الارب). و به فارسی جرواسک گویند. (ناظم الاطباء). سوسک. جانورکی که بشب بانگ کند. تزد (۲). جزد. و هو جراد اسود یکون فی الزرع. (زمخشری). جیرجیرک. سیسک. سسردک. سسرک. علی ورجه. رجوع جزد و رجوع به نشوء اللغه العربیه ص ۹ شود. (فرانسوی) (۱ - ۲) cigale - تزد و تزدک مصحف «پزد» و «پزدک» باشد. رجوع به برهان قاطع چ معین ذیل «پزدک» شود.

صراره.

[صَرَارًا] [ع ص] آنکه حج نکرده باشد || آنکه گرد زن نگردد || ج ضروره بهمین معنی. (منتهی الارب).

صراره.

[صَوْرًا رَا] [ع ص] النعال الصراره؛ التي لها صرير. (سمعانی ۳۵۱).

صراره.

[صَرَارًا] [ع ص] نهری است. (منتهی الارب).

صراره.

[صَرَارًا] [ع ۱] صرار. پزدک. تزدک (۱). جزد. رجوع به صرار شود. (۱) - مصحف پزدک، رجوع به برهان قاطع چ معین: «پزدک» شود.

صراری.

[صَرَارِي] [ع ۱] کشتیان. (تفلیسی) (منتهی الارب ||). ج صاری. ج، صراریون. (منتهی الارب).

صراری.

[صَرَارِي] [ع ص نسبی] نسبت است به کفشهای صراره یعنی صدا دار در هنگام راه پیمودن انسان. (سمعانی).

صراری.

[صَرَارِي] [ع ۱] ابوبکر محمد بن بکر بن فضل. فرزند صاحب ترجمه آتی است. از سعید بن هاشم بن مرثد و طبقه وی روایت کند. ابوکامل بصری گوید از وی حدیث نوشتم. ابن ماکولا نیز وی را یاد کرده است. (سمعانی).

صراری.

[صَرَارِي] [ع ۱] ابوالقاسم بکر بن فضل بن موسی غالی صراری. از مقدم بن داود روایت دارد. (سمعانی).

صراری.

[ص] (ص نسبی) منسوب به صرار موضعی نزدیک مدینه.

صراری.

[ص] (اخ) محمد بن عبدالله. وی از عبدالله بن عبدالرحمان بن حسین از عطاء بن ابی ریح روایت دارد، و یزید بن هاد و بکر بن مصر از او. و برخی پدر او را ابراهیم آورده اند و ابن ماکولا گوید عبدالله درست است و نسب او محمد بن عبدالله بن حسن بن علی بن ابی طالب صراری باشد. (سمعانی ص ۳۵۱ الف).

صراریون.

[ص ری یو] (ع ا) ج صراری. کشتی بانان. (از منتهی الارب ||). ج صاری. رجوع به صاری شود.

صراصر.

[ص ص] (ع ا) ج صرصر و صرصر. سوسکهها.

صراصره.

[ص ص ر] (اخ) ترکمانان شام. (منتهی الارب).

صراط.

[ص] (ع ا) راه راست. (مذهب الاسماء). راه. (ترجمان جرجانی) (منتهی الارب). شارع. با سین هم لغتیت در آن. (از منتهی الارب). سیل. طریق. یذکر و یؤنث: اهدنا الصراط المستقیم. (قرآن ۱/۶). - صراط مستقیم؛ راه راست: ای که در دنیا نرفتی بر صراط مستقیم در قیامت بر صراطت جای تشویش است و بیم. سعدی (طیبات). حروف جمله «صراط علی حق نمسکه» را اهل جفر حروف نورانیة نامند. (کشاف اصطلاحات الفنون ص ۳۵۱ ج ۱). - امثال: به هیچ صراطی مستقیم نیست ||. پلی است گسترده بر پشت دوزخ که ذکر آن در حدیث صحیح وارد است. و با سین هم لغتی است در آن. (منتهی الارب). پلی است که بر سر دوزخ باشد و آن از موی باریکتر است و از شمشیر تیزتر. (از منتخب) (غیاث). قنطره دوزخ. (دهار). پلی که میان بهشت و جهنم است. پلی میان بهشت و دوزخ. جسر ممدود بر متن جهنم ادق از موی و احد از شمشیر. اهل بهشت بحسب اعمال بد و نیک خویش از آن گذرند برخی مانند برق خاطف و برخی مانند باد وزان و برخی چون اسب تیزرو، و گنجهکاران را پای بر آن بلغزد. (دستور العلماء). گفت آن حضرت صلی الله علیه و آله و سلم که زده خواهد شد صراط بر پشت دوزخ. پس می باشم من اول کسی که بگذرد آنرا. و مشهور است که صراط تیزتر است از شمشیر. و باریکتر است از موی و در حدیثی دیگر آمده است که بر بعضی مردم همچین است. و بر بعضی مثل وادی وسیع و این چنان است که میگویند طول وقوف در محشر بر بعضی مقدار پنجاه هزار سالست و بر بعضی مقدار دو رکعت نماز. و این بنا بر تفاوت اعمال و انوار ایمان است. و آمده است که چون امت بر صراط بلغزند و درمانند فریاد کنند: وا محمدا، پس آن حضرت از شدت اشفاق به آواز بلند ندا کند و گوید: رب امتی امتی. سؤال نمیکنم ترا امروز نفس و نه فاطمه را که دختر منست. این مبالغه از غایت اهتمام است از آن حضرت در باب امت و استخلاص ایشان، و دعای رسل در آنروز

این است که: اللهم سلم سلم، و در حدیث دیگر آمده است که پیغمبر شما قائم باشد بر صراط و بگوید: رب سلم سلم. و قول آن حضرت برای طلب سلامت خواهد بود و از رسل نیز همچنین. و در حدیث آمده است که کسی نیک دهد صدقه را میگذرد بر صراط، هکذا فی مدارج النبوة للشیخ عبدالحق الدهلوی. (کشاف اصطلاحات الفنون). پل صراط را در ایران باستان چینوت (۱) و چینود گفته اند: بر امید آنکه یابم روز حشر بر صراط از آتش دوزخ نجات. ناصر خسرو. بگذرند از سر مویی که صراطش دانند پس بصرای فلک جای تماشا بینند. خاقانی. هزار بار بیک روز عقل را ز صراط بقعر دوزخ نفس و هوا فرودزنم. عطار. بندند باز بر سر دوزخ پل صراط هر کس کزو گذشت مقیم جنان شود. سعدی. ای که در دنیا نرفتی بر صراط مستقیم در قیامت بر صراط جای تشویشت و بیم. سعدی. (۱) - به پهلوی Cinvat. رجوع به برهان قاطع چ معین ذیل «چینود» شود.

صراط.

[ص] [ع ص] شمشیر دراز. بسین هم لغتی است در آن. (منتهی الارب). رجوع به صراط شود.

صراط المستقیم.

[صِ طُلُّ مٌ ت] [ع ا مرکب] راه راست. طریق هدی: در صراط المستقیم ای دل کسی گمراه نیست. حافظ. رجوع به صراط شود. دین حقی که خدا جز آن دین از مردم نپذیرد و آن را صراط گفتند چون سالک را به بهشت رساند همانطور که راه رهرو را بمقصد رساند. (مجمع البحرین): قوله تعالی: لا تعدن لهم صراطک المستقیم (قرآن ۷/۱۶)؛ در راه راست ایشان کمین میکنم (شیطان). در حدیث زراره است که شیطان در راه تو و مانند تو کمین میکند اما دیگران پس کار ایشان ساخته است. (مجمع البحرین).

صراط مستقیم.

[صِ طِ مٌ ت] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صراط المستقیم. رجوع به همین کلمه شود.

صراط مستقیم.

[صِ طِ مٌ ت] [اخ] چند منظومه است از جمله مثنوی است از امیر حسینی شاعر متوفی به سال ۷۱۷ ه. ق. رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۳ ص ۳۷۹ شود.

صراع.

[ص] [ع مص] کشتی کردن و گرفتن. (آندراج).

صراع.

[] [اخ] ابن نیتان از اولاد ثقالن از دوازده سبط بنی اسرائیل است. رجوع به حبیب السیر چ ۱ تهران جزء اول ج ۱ ص ۲۸ شود. این کلمه در چ خیام بصورت حراع دیده میشود. (ج ۱ ص ۷۶).

صراعۀ.

[صُرُ راع] (ع ا) آنکه همه اقرا را اندازد. (منتهی الارب).

صراف.

[صِرُ ر ا] (ع ص، ا) صیغه مبالغه از صرف. صیرفی. (زمخشری) (دهار). صیرف. (منتهی الارب). نقاد. نقاد دراهم ||. انتساب به اشتغال بعمل خرید و فروش طلا را می رساند. (سمعانی ||). داندۀ علم صرف ||. سره گر. سره کننده سیم و زر. سره کننده. سیم سره کننده. (منتهی الارب). گرداننده. گرداننده درم. بازگرداننده. درم گزین. گاه بد. گهبد. جهبذ. قسطار. قسطر. ج، صرافون : ای بر رسته صرافان بر، من بر در تیم کودکی دیدم پاکیزه تر از در یتیم. مسعودی. سائل از بخشش تو گشت شریک صراف زائر از خلعت تو هست ردیف بزاز. فرخی. گاه صرافست و گه بزاز و هرگز کس ندید رایگان زر صیرفی و رایگان دیبا بزاز. منوچهری. شکوفه همچو شکاف است و میخ دیباباف مه و خور است همانا بیاغ در صراف. ابوالمؤید. چگونه داند انگشتری که زر گر کیست چگونه داند صراف خویش را دینار چو نیست دانش بر کار خویش دایره را چگونه باشد دانا بخالقی پرگار؟ ناصر خسرو. گروهی زیر کان شراب را محک مرد خوانده اند و گروهی ناقد عقل و گروهی صراف دانش و گروهی معیار هنر. (نوروزنامه). کعبه صرافی دکانش نیم بام آسمان بر یکی دستش محک زر ایمان آمده. خاقانی. هوا را دست بر بستم، خرد را پای بشکستم نه صرافم چه خواهم کرد نقد انسی و جانی. خاقانی. تا یافت محک شب از پلیدی صراف فلک دکان بر انداخت. خاقانی. جان بر تو کنم نثار نی صراف سفال بر نتابد. خاقانی. کان سخن ما و زر خویش داشت هر دو بصراف سخن پیش داشت. نظامی. صراف سخن بلفظ چون زر در رشته چنین کشید گوهر. نظامی. صراف سخن باش و سخن بیش مگو چیزی که نپرسند تو از پیش مگو. سعدی. مزن جان من آب زر بر پیشیز که صراف دانا نگیرد بچیز. سعدی (بوستان). خموش حافظ وین نکته های چون زر سرخ نگاهدار که قلاب شهر صراف است. حافظ.

صراف.

[ص] (ع مص) بگش آمدن سگ ماده. (زوزنی). خواهش نر کردن سگ ماده. خوسه شدن سگ ماده. (از منتهی الارب ||). مبادلۀ. صرافۀ. فان الصراف مزاولۀ الصرف بین العین و الورق فی التفاضل بین النقود المختلفۀ. (الجماهر ص ۲۴۲ ||). (ص، ا) ج صرِفۀ. رجوع به صرِفۀ شود.

صراف.

[اخ] (ش) شیخ ابراهیم بن حسین. یکی از کبار مشایخ دور سلطان محمد و مریدان آق شمس الدین است. اصلاً از سیواس و مدرس مدرسه «خوند خاتون» در قیصریه بود بعداً فهمید که یکی از شرایط این وظیفه حنفی المذهب بودن است و وی خود شافعی بود، پس ترک مدرس را گفته و بسائقه جذبۀ ای که در اندرون آن خسته دل پیدا شده بود بعزم ملاقات مشایخ اردبیل رحلت کرد و در بین راه اوصاف شمایل آق شمس الدین را شنیده بقصبه ینی بازار برای ملاقات او آمد و ارشاد یافت و مدت مدیدی در خلوت و ریاضت مشغول عبادت شد و بزمراء واصلین در آمد، در تاریخ ۸۸۷ ه. ق. در همان قصبه گذشته شد تربتش زیارتگاه انام است. اثری موسوم به گلزار در باره اطوار سلوک نگاشته است. (قاموس الاعلام ترکی).

صرافان.

[صِرَاف] (ا) جِ فارسی صِرَاف: بازار صرافان ||. بر هر اسرائیلی که بسن بیست میرسید فرض بود که نصف شاقل بخزانه خداوند بدهد (سفر خروج ۱۳: ۳۰ - ۱۵) صرافان در نزدیکی هیکل می نشستند تا آن نقره را که محل احتیاج مردم بود وزن کرده برای تقدیم مذکور حاضر نمایند و البته بواسطه خدمت مسطوره اجرت میگرفتند و چون صرافان متدرجاً این کار را در خود هیکل بنا کردند علی هذا مسیح ایشان را از آنجا بیرون فرمود (متی ۲۱: ۱۲ و مرقس ۱۱: ۱۵). (قاموس کتاب مقدس). رجوع به بانکداری شود.

صرافت.

[صَف] (ع مص) سره کردن. (غیاث). خالص کردن. (غیاث). معاوضه و مبادله هر چیز. (ناظم الاطباء ||). خالص بودن. (غیاث). (|| مص) در تداول فارسی، توجه. میل: بصرافت طبع؛ بمیل خود. از صرافت کاری افتادن؛ آن را فراموش کردن.

صرافخانه.

[صَرَافَانِ / نِ] (ا مرکب) محل معاوضه نقود که شخص صراف در آنجا مشغول کسب مییابد. بازار صرافی. (ناظم الاطباء).

صراف خزان.

[صِرَافِ خِ] (ترکیب اضافی، ا مرکب) کنایت از خورشید است ||. باد خزان ||. فصل خزان. (برهان): گرنه صراف خزان کیسه فشان شد در باغ چو چمن ها ز دهانش همه یکسر ذهب است (۱). انوری (از انجمن آرای ناصری). مؤلف آندراج این بیت را به ملا منیر نسبت داده است. (۱) - در آندراج: دست!

صرافه.

[صَرَافِ] (ع ا) محل معاوضه نقود. صرافخانه. (ناظم الاطباء).

صرافی.

[صَرَافِ] (حامص) کار صراف. شغل صراف: اما صرافی بهتر از کناسی. و شرط نیست که هر که... درماند کناسی کند و از صرافی دست بدارد. (کیمیای سعادت (||). ا) محل کار صراف. دکان صرافی. (ناظم الاطباء).

صرام.

[صِ / صِ] (ع ا) وقت بریدن خرما. (مهدب الاسماء). هنگام درو خرما. (منتهی الارب ||). هنگام رسیدن خرما. (منتهی الارب). هنگام رسیدگی بریدن بار نخل ||. ریزه های درخت بریده. (منتهی الارب). هیزم خرد (|| مص) درو ||. افروختن آتش.

صرام.

[صِ] (ع ا) جِ صرم. (دهار).

صرام.

[ص] [ع] نام جنگ بدن جهت که میبرد قرابت و مودت را (|| ص) مرد توانا و سخت برنده. مرد قوی بر بردن (|| ا) داهیة. بلا. (منتهی الارب). سختی ||. باقی مانده شیر که بار دیگر دوشیده شود در وقت حاجت و ضرورت و منه المثل: حلبت صرام؛ یعنی عُذر بنهایت رسید. (منتهی الارب ||). شیری که بسیار غلیظ شده باشد در پستان حیوان.

صرام.

[صَر] [ع ص] چرم فروش. (السامی فی الاسامی) (مهذب الاسماء) (حسن خطیب کرمانی). نسبة الی بیع الصرم و هو الذی یفعل به الخفاف و اللوالک. (سمعانی).

صرام.

[صِر] [ع] (اخ) ابوبکر محمد بن احمد بن اسماعیل بن خالد صرام سختیانی جرجانی. وی از محمد بن ایوب رازی و همیم بن همام و ابواسحاق شیبانی و جز ایشان روایت دارد. و ابوالقاسم حمزه بن یوسف سهمی حافظ از وی روایت کند. در ربیع الاول ۳۵۸ ه. ق. در گذشت و در باب الخندق دفن شد. (سمعانی).

صرام.

[صِر] [ع] (اخ) ابوحامد احمد بن اسماعیل بن جبرئیل نیشابوری مقری صرام از قراء بزرگ و مجتهد و عبادت شعار بود و در مسجد مربعه نیشابور قرائت داشت و چون ضعیف گشت در خانه او بر وی قرائت می کردند. وی از احمد بن نصر و حسن بن فضل روایت دارد. و ابراهیم بن محمد بن یحیی از وی روایت کند. او به سال ۳۳۲ ه. ق. در ۸۲ سالگی در گذشت. (سمعانی).

صرام.

[صِر] [ع] (اخ) ابوالحسن محمد بن خلف بن عصام بن احمد الفریضی الصرام. وی از اهل بخارا بود و بخراسان آمد و به عراق شد. از سهل بن متوکل و سهل بن بشر و قیس بن انیف و صالح بن محمد بغدادی و معاذ بن مثنی و بشر بن موسی اسدی و جز ایشان روایت دارد. و ابوبکر فضل بن جعفر بخاری و ابو عمرو احمد بن محمد بن عمر مقری و پسرش ابوسعید محمد بن حسن بن محمد بن خلف و جز ایشان از وی روایت کنند. وی به سال ۳۱۶ ه. ق. وفات کرد. (سمعانی).

صرام.

[صِر] [ع] (اخ) ابونصر محمد بن محمد بن احمد بن علی بن انس صرام. از صالحین بود. و کنیت پدرش ابوالفضل و جدش ابو عمرو است. حاکم ابوعبدالله حافظ او را یاد کرده گوید: ابونصر بن ابوالفضل صرام در سنه ۴۵ ه. ق. همراه من بود... ابونصر در ليله ترویة (۷ ذیحجة) سنه ۳۸۲ در گذشت. (سمعانی).

صرام.

[] (اخ) ابن بلخی گوید: صرام و بازرنگ دو ناحیت است میان زیز و سمیرم. هوای آن سردسیر است بغایت و قهستانی، آب دشوار و آب های روان، سال تا سال برف از کوههای آن دور نشود و نخجیر بسیار باشد و منبع رود شیرین از بازرنگ است و حومه و

ناحیت صرام است و مردم آنجا بیشترین مکاری باشند. (فارسنامه ص ۱۴۴). این کلمه در اصل چرام بوده و معرب گردیده است. مستوفی آرد: چرام و بازرنگ دو ناحیت است میان زیز و سمیرم لرستان و هوایش بغایت سردسیر است، و آبش از آن کوهها اکثر اوقات از برف خالی نبود و راهها سخت و دشخوار بود، و آب روانش بسیار است و نخجیرش نیکو باشد، و مردم آنجا بیشتر شکاری (کذا) باشند. (نزهة القلوب، مقاله ثلثه ص ۱۲۸) و رجوع به چرام شود.

صرامت.

[صَمَّ] (عِ امص) جلادت. (تاج المصادر بیهقی). دلیری و چالاکی. (از منتهی الارب). دلاوری. (غیاث). شجاعت. جلدی ||. (مص) قطع کردن. (غیاث از صراح). بریدن. (غیاث از صراح ||). امص) بزرگی. (غیاث از مجموع اللغات): و این صاحب وزیری بود سخت قوی و متمکن و با رای و تدبیر و صرامت. (ص ۱۶۶ فارسنامه ابن بلخی). او در ملابست آن منصب آثار حصافت و دلایل صرامت ظاهر گردانید. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۱۷۷). اونک خان چون رای و رویت و شجاعت و فر و هیبت او می دید از صرامت و شجاعت او تعجب می نمود. (جهانگشای جوینی). چه توسن روزگار در زیر ران سیاست و صرامت او ذلول شود. (جهانگشای جوینی). و بشهامت و صرامت از اکفا و اقران مستثنی و ممتاز. (جهانگشای جوینی). و مقالید ملک در پنجه صرامت و کفایت او می نهم. (جهانگشای جوینی).

صرامی.

[صَرَمِی] (ع ص) چرمگر.

صران.

[صُرَّرا] (ا) درخت مصطکی که بر زمین سخت روید. (ناظم الاطباء).

صراه.

[صَ] (ع ص) ناقه ای است که آن را نادوشیده باشند تا بزرگ پستان و پرشیر نماید. (منتهی الارب ||). نطفه صراه؛ نطفه محبوس و بازداشته شده. (منتهی الارب).

صراه.

[صَ] (اخ) یاقوت آرد: صراه دو نهر است به بغداد، صراه کبری و صراه صغری و من (یاقوت) جز یکی را نشناسم و آن نهری است که از نهر عیسی از بلدی که آن را محول نامند گرفته میشود و بین آن بلد و بغداد یک فرسنگ است و ضیاع بادوریا را سیراب کند و از آن نهرها جدا شود تا آنکه به بغداد رسد و از قنطره عباس و صبیات و رحالبطریق و عتیقه و جدیده بگذرد و بدجله ریزد و اکنون جز قنطره عتیقه و جدیده بر آن نمانده است و از صراه نهری برده اند که آن را خندق طاهر بن حسین گویند اول آن اسفل از فوهه صراه است که از جانب حریه گرد بغداد گردد و بر آن قنطره باب الحرب است و از پیش باب البصره بدجله ریزد و اهل اثر گویند صراه عظمی را بنوساسان کنند، از آن پس که نبطی ها را براندند. (معجم البلدان).

صراه.

[صَ] (ع ص) آب ایستاده.

صراه.

[صَ] (اِخ) رجوع به صراه شود.

صراه جاماسب.

[صَ] (اِخ) از فرات مایه گیرد و حجاج بن یوسف مدینه نیل را که بزمین بابل است بر آن بنا کرد. (معجم البلدان).

صرایا.

[صَ] (ع ص، ا) جِ صرّاء. (دهار). جِ صریاء. (منتهی الارب). جِ صریئه.

صرایح.

[صَ] (ع ا) رجوع به صرائح شود.

صراید.

[صَ] (ع ا) رجوع به صرائد شود.

صرایر.

[صَ] (ع ا) رجوع به صرائر شود.

صرایق.

[صَ] (ع ا) رجوع به صرائق شود.

صرایم.

[صَ] (اِخ) نام جایگاهی مربوط به یکی از وقایع عرب است. رجوع به صرائم شود.

صرایئه.

[صَ] (ع ا) حنظل ذره شده. (مهذب الاسماء). حنظل و آب آن. (منتهی الارب). جِ صرای. حنظلی است که مایل بزردی شده باشد.

صرب.

[صَ] (ع ا) صمغ سرخ. (مهذب الاسماء). صمغ ||. رنگ سرخ صمغ درخت طلح. (منتهی الارب ||). شیرهای ترش ||. شیر که در

مشک نگاه دارند. شیر دوشیده بر شیر خفته ترش. (منتهی الارب). شیر که در مشک کرده توشه سازند آن را. (منتهی الارب). (مص) شیر بر هم دوشیدن. (تاج المصادر بیهقی). جمع کردن شیر در مشک تا ترش شود. بول بازداشتن. نگاه داشتن بول. بستن شکم کودک از روان شدن تا فربه شود. باز داشتن بول را و بند کردن بقابضات تا فربه شود. (منتهی الارب). گیاه خوش و برگزیده آوردن زمین. (منتهی الارب).

صرب.

[ص] [ع] خانه های چند است مر عرب را. (منتهی الارب). خانه های اندک از اعراب ضعیف و ناتوان. خانه های چند مر ضعفای عرب را.

صرب.

[ص ر] [ع مص] فراهم آمدن جغرات ساختن شیر را. (منتهی الارب). بازداشتن بول را. (آندراج). بند کردن بقابضات تا فربه شود. (منتهی الارب). جمع کردن شیر در مشک تا ترش شود. (آندراج). ج صربه.

صرب.

[ص] [ع] ج صریب. شیر ترش. (آندراج).

صرب.

[ص] [اخ] (قبائل...) سامی گوید: نام قومی است از اقوام اسلاوهای جنوبی و دو شعبه دیگر مسمی بکرواتها و اسلاوها، در گوشه شمال غربی از شبه جزیره بالکان و نقاط نزدیک به آن از اتریش و مجارستان و بالاخره در ساحل شمال شرقی از دریای آدریاتیک و حوزة صاوه سکونت گزیده اند و فعلاً [در آغاز قرن بیستم] کشورهای صرب، بوسنه، هرسنگ، قره طاغ، دالماسیه، کرواسی و اسلاوونیه محل سکونت صربها می باشد. عده نفوسشان قریب به ۸ میلیون است، وطن اصلی صربها در شمال سلسله جبال کارپات در گالسیا بود و در قرن ۷ م. بسوی جنوب غربی مهاجرت کرده، از دانوب گذشتند و به اراضی فعلی شان که مسکن دو قوم ایلیری و کلت بود درآمده و با آنها درآمیختند، پس زبانشان بر زبان آنان فائق آمد و چندین گروه هم در طرفین بالکان نفوذ کردند و با تاتارهای محلی و با آنان که از جهات ولگا به این نواحی آمده بودند آمیزش یافتند و در نتیجه قوم بلغار حالیه بوجود آمد. بدین وجه، بلغارها از نژاد تاتار و صرب، و صربها، از امتزاج و اختلاط اصل صرب با افراد کلت و ایلیری پدید آمده اند صربها مخصوصاً آنانکه در بوسنی و هرسک و قره طاغ و دالماسیه سکونت دارند و با ایلیریا یعنی آرنائوهای قدیم اختلاط و آمیزش پیدا کرده اند مانند سایر اسلاوها افرادی کوتاه قد نیستند بالعکس بلندقامت و تناور و دارای حرکات پهلوانی و قهرمانی میباشند. ادبیات زبان صرب تازه است. ارتودوکس ها زبان خود را به الفبای روسی و پیروان کاتولیک بحروف لاتن مینویسند. بیش از نیم میلیون مسلمان هم در بین صربها هست که در بوسنه و هرسک سکونت دارند و اینان هم میخواهند زبان خود را با الفبای عربی بنویسند. (قاموس الاعلام ترکی). فعلاً نیز جامعه مسلمانان صرب و یوگسلاوی مجله ای بزبان های صربی و ترکی و عربی صادر می کنند. ادبیات فارسی نیز در صربستان در عهد ترکان عثمانی مدتها ترویج میشد و برخی نسخه های مخطوط از کتب فارسی که در صربستان نوشته شده هنوز در کتابخانه ها دیده می شود. برای نمونه رجوع به الذریعه ج ۸ ص ۱۶۷ شود.

صربیه.

[ص ب خ] [ع ا مص] سبکی. چالاکی. (منتهی الارب). الخفه و الترق. (اقراب الموارد).

صربستان.

[ص ب] [ا خ] صربیه (۱). و بزبان صرب سربیا (۲) یکی از دول کوچک شبه جزیره بالکان و از کشورهای قدیم اروپای وسطی واقع در ساحل راست دانوب است؛ مساحت آن ۸۷۰۰۰ هزار گز مربع و نفوس آن ۵۰۰۰۰۰۰ تن می باشد و پایتخت آن بلگراد است. رجوع به نقشه یوگوسلاوی شود. قرن‌ها با قبایل وحشی منازعه کرده و همواره وابسته به امپراطوری شرق و یونانیها و بلغارها و غیره بوده است. صربستان در قرن ۱۲ م. استقلال یافت و در قرن چهاردهم در زمان حکومت دوشان (۱۳۳۵ - ۱۳۵۵) بقدرت رسید. ترکها پس از جنگ «کوسوو» بر آن تسلط یافتند. (۱۳۸۹). و با وجود طغیان «کاراژئورژ» (۱۸۰۴) تا سال ۱۸۱۵ آن را کاملاً حفظ کردند در سال ۱۸۱۷ «میلوش اوپرنوویچ» از صربستان شاهزاده نشینی مستقل ایجاد کرد که کاملاً نفوذ باب عالی (۳) (حکومت عثمانی) را در آنجا برسمیت شناخت چهل سال بعد ۱۸۵۶ قرارداد پاریس بنام ضمانت اروپا جای نفوذ سلطان را در شاهزاده نشین مزبور گرفت و در هنگام طغیان «بُسنی» و «هرزگوین»، صربستان علیه باب عالی (حکومت عثمانی) اعلام مخالفت کرد. سپاهیان در آغاز مغلوب شدند اما روسیه دخالت کرد و عاقبت بر سپاه عثمانی ظفر یافت و طبق قرار داد برلن به صربستان استقلال کامل داده شد (۱۸۷۸) این کشور یک حکومت پادشاهی بنفع خاندان اوپرونویچ تشکیل داده در سال ۱۹۰۳ استقرار یافت. در سال ۱۹۱۲ - ۱۹۱۳ جنگ ضد عثمانی او را عظمت بخشید و بدنال آن واقعه سرائیو آتش جنگ بزرگ ۱۹۱۴ - ۱۹۱۸ را روشن کرد. صربستان از طرف شمال توسط «آلمانها - اطریشها» و از طرف جنوب توسط بلغارها پس از مقاومتی افتخارآمیز طولانی مغلوب شد (۱۹۱۴ - ۱۹۱۶) به سال ۱۹۱۸ توسط فاتحان فرانسه دسپری سر و سامان گرفت و به سال ۱۹۴۱ مرکز حکومت جمهوری یوگوسلاوی گردید. صربستان از سنه ۱۹۴۱ م. یکی از شش جمهوری ملی کشور فدراتیو یوگوسلاوی میباشد و خود مشتمل بر دو قسمت است: جمهوری متحده ملی یوگوسلاوی مرکب است از جمهوری ملی صربستان، جمهوری ملی کرواسی، جمهوری ملی اسلوونی، جمهوری ملی بسنی و هرزگوین و جمهوری ملی مقدونیه و جمهوری ملی مونته نگرو. جمهوری ملی صربستان شامل ایالت خود مختار «ووپووانیا» و ناحیه خود مختار «کورسوومتوویا» نیز میباشد. (ماده ۲ قانون اساسی مصوب ۱۹۴۶ م.) و هر یک از جمهوریهای ملی دارای قانون اساسی مخصوص بخود میباشد. (ماده ۱۱ آن قانون) مجمع ملی جمهوری متحده یوگوسلاوی عالی ترین مرجع قدرت حاکمه دولت است و آن دارای دو مجلس است: «شورای متحده» و «شورای ملل» نمایندگان مجلس اول از طرف تمام مردم کشور برای هر پنجاه هزار تن یک نماینده انتخاب میشوند و نمایندگان مجلس دوم از طرف مردم هر منطقه جدا، چنانکه مردم هر جمهوری سی تن و مردم هر ایالت خود مختار بیست و مردم هر ناحیه خود مختار پانزده تن انتخاب میکنند. (مواد ۴۹ تا ۵۴ همان قانون) مجمع ملی هر شش ماه یک دوره یک ماهه جلسات دارد و در بقیه مدت هیئت رئیسه مجمع ملی وظایف آن را انجام میدهد. انتخاب و انفصال دولت بوسیله مجمع ملی صورت میگیرد و مسئول آن میباشد، هر یک از جمهوریها دارای مجمع ملی جمهوری مخصوص و هیئت دولت مخصوص میباشدند. وزارتخانه های جمهوری متحده از قرار ذیلند: خارجه، دفاع، ارتباطات، دریاداری، پست، تجارت خارجی. وزارتخانه های جمهوریهای جزء از این قرارند: دارائی، داخله، دادگستری، صناعت، معادن، بازرگانی، ارزاق، کشاورزی، کار، امور عام المنفعه. (ماده ۸۶ همان قانون) قضات هر جمهوری و ایالت بوسیله مجمع ملی آن انتخاب میشوند. سامی بیگ نویسد: تا این اواخر [اوائل قرن بیستم] بشکل شاهزاده نشین تابع ترکیه بود، بر طبق قرارداد برلن از دولت مزبور جدا و صاحب استقلال شد و پس از چهار سال مبدل به پادشاهی گردید. موقع، مرزها، مساحت: پادشاهی صرب در

قسمت شمال غربی شبه جزیره بالکان واقع است و شامل قسمت شرقی اراضی که مسکن صربها و قریب ثلث تمام کشور است. در بین ۱۵، ۲۲، ۴۲ با ۵۰، ۵۸، ۴۴ عرض شمالی و ۱۶، ۴۹، ۳۱ با ۲۹، ۲۰ طول شرقی واقع گشته، شکل مثلثی غیرمنتظم را نشان میدهد که قاعده این مثلث در طرف شمال، در دو مجرای صاوه و دانوب، و رأس آن در جانب جنوب و نزدیک ورنیه است، در طرف شمال تا بلگراد بوسیله مجرای صاوه و پائین تر از آنجا بوسیله مجرای دانوب از کشور اتریش و مجارستان جدا شده در سوی شرق ابتدا بواسطه مجرای دانوب از رومانی جدا گردیده و حدود دانوب از مصب تیموق مفروز گردد. طرف بالا- از سوی مشرق با بلغارستان، از دو جهت جنوب و جنوب غربی با ولایت قوصوه (گسبه) از کشور عثمانی یعنی خطه ارنعودستان، و از سمت مغرب نیز به بوسنه محدود است، و نهر درینه قسمت اعظم حدود غربی آن را تشکیل می دهد و حدود شرقی و غربی و جنوبی در اکثر نقاط تابع جریان رودهاست، بدین جهت در هر طرف مرزی طبیعی بنظر میرسد. مساحت سطح آن بالغ بر ۴۸۵۸۹ هزار گز مربع و شماره نفوس آن ۲۱۶۲۷۵۹ تن است. اوضاع طبیعی، کوهها و نهرا: اراضی صربستان بسیار برجسته و ناهموار است. از هر طرف کوهها این سرزمین کوچک را احاطه کرده است چنانکه جناح شرقی سلسله جبال آلپ از خاک بوسنه و ارنعودستان گذشته و از جهت جنوب غربی صربستان بداخل این کشور امتداد مییابد و در طرف مشرق آن رشته ای از سلسله جبال بالکان دیده میشود و در شمال شرقی رشته ای از سلسله جبال کارپات معبری تشکیل میدهد و سپس بطرف دانوب ارتفاع میگیرد. این کوه ها از سه جهت مختلف در داخل کشور مذکور دارای شعب و رشته های بسیاری است که با یکدیگر تلاقی می کنند و در نتیجه مناطقی کوهستانی شامل دشت ها، گردنه ها و دره ها که در عین حال زیبا و خوش منظره است بوجود می آورد. این کوه ها چنان بهم پیوسته است که تعیین مبدأ آنها دشوار است و غالباً بصورت کوهی منفرد بنظر می رسند. بلندترین کوههای واقع در طرف مغرب این کشور عبارت است از: یاورور، پلانینه و غولیه پلانینه که در حدود عثمانی است و ارتفاع کوه نخستین به ۱۷۰۰ و دومی به ۱۸۱۹ گز میرسد. در نقاط شمالی تر نزدیک به حدود بوسنه، دو کوه یاغودینه و مالین وجود دارد، و کوه للوه با ارتفاع ۱۲۷۲ گز در محل التصاق این دو کوه دیده میشود. ارتفاع بلندترین نقطه از کوه قپائونیک واقع در جهت جنوب در مرز عثمانی به ۱۸۲۲ گز میرسد، و بلندی مرتفعترین قله کوه استاره پلانینه واقع در جهت شرقی، در مرز بلغارستان ۲۱۱۹ گز است، و این قله مرتفع ترین قله کشور صرب است. سلسله جبال گولوبینیه مهمترین کوههای واقع در شمال شرقی و پیوسته ببال کارپات است که ارتفاع بلندترین قله آن ۱۱۷۴ گز می باشد. در صربستان رودها و نهراهای فراوان وجود دارد. قسم اعظم مرزهای شمالی و اندکی از حدود شرقی این کشور بوسیله رود دانوب افزاز میگردد، بدین جهت تمام صربستان در اندرون حوضه دانوب واقع و نهر صاوه که از شعب دانوب است حد شمالی غربی آن را تشکیل می دهد، و نهر درینه از شعب صاوه قسمت اعظم مرزهای غربی را بوجود می آورد. از طرف راست در داخل خاک صربستان نیز یکی دو نهر بدان می پیوندد. علاوه بر این سه نهر مرزی، چند نهر دیگر نیز در این کشور وجود دارد که برود دانوب میریزند که بزرگترین آنها نهر موراوه نام دارد و قسمت بزرگ کشور در حوضه موراوه واقع است. نهر موراوه از آبهای که از کوههای حدود بلغارستان جاری است تشکیل شده و از وسط صربستان بسمت شمال میرود و بنام موراوه بلغار خوانده می شود و در اواسط این کشور به موراوه صرب که از جهت مغرب جاری است می پیوندد، و رود آبیاز از سنجاق برشته از ولایت قوصوه به موراوه صرب داخل شده در نتیجه رود موراوه بسیار بزرگ می گردد و بطرف شمال میرود و در خط سیر آن چند نهر دیگر نیز از جانب راست و چپ بدان متصل می شود و پس از عبور از بغازهای تنگ بدشت سمندره میرسد و در آنجا دو قسمت شده یکی در نزدیکی سمندره و دیگری اندکی پائین تر برود دانوب میریزد. تمام قسمت جنوبی صربستان یعنی زیاده از نصف آن در حوضه موراوه واقع و همه آبهای آن وارد این نهر می شود. در قسمت شمالی این سرزمین نیز چند نهر وجود دارد که مستقیماً به دانوب میریزد و مهم ترین آنها نهراهای ملاوه است که در قسمت سفلاهی مصب موراوه وارد میشود و «پک» که در غرادیشته منصب گردد و تیموق هم که از طرف مشرق حدود بلغارستان را جدا میسازد وارد این نهر میشود، و بین دو مجرای

درینه و موراه نهری بنام قولوباره وجود دارد و این نهر از چند رودخانه ای که از کوههای مالین جاری است تشکیل شده، به نهر صاوه میریزد. در صربستان دریاچه های مهمی نیست و تنها در نواحی مرتفع جنوب شرقی چند دریاچه کوچک و برکه ها وجود دارد و در نزدیکی بسترهای دانوب و صاوه چند مرداب و در بین این دو نهر جزیره های کوچک، دیده میشود. آب و هوای صربستان: هوای صربستان معتدل و ملایم است. در تابستانها درجه حرارت از ۲۵ بالاتر نیست و در زمستانها بدو درجه زیر صفر می رسد ولی همه ساله یکسان نیست و اغلب بر اثر بادهای مختلف دیده میشود، صربستان از نظر موقع با ممالک جنوبی اروپا همانند است. ولی از حیث هوا مشابه اروپای وسطی است. کوه های جنوبی آن مانع جریان باد می باشد. در فصل زمستان بادهای شمال غربی و شمال شرقی بیشتر است که نخستین موجب نزول برف میشود و دومی هوای صاف و سرد بوجود می آورد. بادهای جنوبی گاهگاهی جریان دارد و موجب گرمی هوا و نزول باران است هنگامی که بادهای غربی و جنوب غربی از طرف دریای آدریاتیک میوزد هوای بسیار خوبی تولید می کند که در فصل زمستان سبب باریدن باران و در تابستان موجب خنکی هوا میشود و بطور کلی باران در این منطقه بحد اعتدال است. محصولات و نباتات: اراضی صربستان و بخصوص دو وادی موراه و صاوه بسیار حاصلخیز است. با اینکه کشت و کار بطرز قدیم انجام میگردد باز هم محصولات فراوانی در آنجا بعمل می آید که قسمتی از آن جزء صادرات است، قریب یک دوم محصولات صربستان ذرت است. که رقم عمده مصرف اهالی است و پس از تأمین احتیاج عمومی همه ساله قریب ده دوازده هزار تونیلایت از آن صادر میشود، و دیگر از محصولات عمده آن گندم است که سالی قریب چهل پنجاه هزار تونیلایت آن صادر می گردد. محصول جو، چاودار و حبوبات دیگر در درجه سوم است. صادرات کنف در حدود سالی یک میلیون و نیم فرانک است... باغچه های سبزیکاری و درختان میوه دار آن بسیار و مخصوصاً زردآلوی فراوانی دارد که خشکیده آن صادر میشود و قسمت عمده آن به مصرف داخلی میرسد. سیب، گلابی، گیلاس، انجیر، بادام، شاهبلوط و میوه جات دیگر نیز در آنجا بعمل می آید. محصول پنبه هم بر اثر تجربه نتیجه مطلوبی داده است. بطور کلی نود درصد از اهالی صرب برزگرانند و نه تنها روستائیان بلکه بیشتر قصبه نشینان نیز به این پیشه اشتغال دارند. در دوره حکومت عثمانی صربستان بکثرت مراتع معروف بود ولی از آن به بعد مراتع بزمین های مزروعی تبدیل شده است، ولی با این وصف هنوز هم مراتع فراوانی دارد و حیوانات اهلی آن فراوان است... اسبهاییکه در جهت مشرق و اطراف زایچار است بد نیست. پشم گوسفندان آنجا زیاد ولی کلفت و زبر است. خوکها در جنگلها پرورش می یابند و بلوط جنگلی می خورند و سالی ده دوازده میلیون فرانک از آن باتریش صادر میشود. زنبور عسل و کرم ابریشم بسیار کم است. سابقاً جنگلهای فراوان داشته ولی بر اثر عدم مراقبت فعلاً مقدار کمی از آن باقی است و تنها در جنوب غربی و جنوب، و در نواحی فوقانی حوضه نهر درینه جنگلهای وسیع دیده میشود چوب های جنگل آن بیشتر به مصرف سوخت میرسد و چوب مصرف نجاری را از اتریش وارد می کنند. نباتات و اشجار صربستان از یکطرف به آلمان و از طرف دیگر باقطار بالکان شبیه است. در صربستان معادن فراوان وجود دارد: زغال سنگ، لنینت، گرافیت آن بسیار و معادن آهن، مس، سرب، نقره، آنتیمون، زبیب، مغناطیس، نیکل، کبالت و طلا در نقاط مختلفه آن موجود است. رومیان قدیم برای استخراج معادن در صربستان اداره مخصوص داشتند و اجاقهای معادن آنان تا امروز باقیست، ولی امروز بازار استخراج از رونق افتاده است. مرمهای الوان، احجار لیتوگراف هم در آنجا فراوان است، و همچنین آبهای معدنی و چند حمام معدنی سودمند در آن موجود است. سازمان دولتی (۴): صربستان دارای حکومت مشروطه است. پادشاه کشور از خاندان اوبرنویچ است و سلطنت آن موروثی است و هیئتی مرکب از هشت تن وزیر، و یک مجلس مبعوثان مرکب از ۱۳۴ عضو، و یک شورای دولتی و مرکب از ۱۶ تن عضو امور کشور را بدست دارد. کسانی که سن آنان بیش از ۲۱ سال بوده و مالیات سالیانه ایشان به ۳۰ فرانک برسد حق انتخاب کردن را دارند و وکلا باید تحصیلات عالی را طی کرده باشند. نمایندگان مجلس و مدیران ناحیه از طرف مردم انتخاب میشوند. دوره خدمت سربازی آن یکسال و دوره ردیفی ۹ سال است. هر مرد صربی بدون استثنا از ۲۱ سالگی تا ۳۱ سالگی جزو نیروی نظامی و

ردیف می‌باشد. بعداً ده سال در صنف اول و ده سال در صنف دوم عساکر ملی محسوب می‌شود که جمعاً بیست سال جزو عساکر ملی است. در قدیم الایام صربستان و نقاط همجوار آن مسکن مردمی از اقوام پلاسنگ که از نژاد اهالی قدیم تراکیا بودند، بوده؛ سپس جمعی از اقوام کلت هم از جهت شمال غربی بدین نقاط آمدند. آنگاه رومیان آن سرزمین را تصرف کردند و عده بسیاری از آنان در این ناحیه متوطن گشتند و ضمناً بومیان هم عادات لاتینها را کسب کرده بودند. در قرن ۷ م. هرقل از امپراتوران قسطنطنیه روم صربها را برای سرکوبی آواره‌ها دعوت کرد و اینان از حوالی سلسله جبال کارپات بصرستان آمده در آنجا متوطن شدند، و بصورت قبیله زندگی می‌کردند. هر قبیله غیر از رئیس خویش با کسی ارتباط نداشت و یک سالار و رئیس بزرگ موسوم به «ژویان» در دشنیجه در کنار درینه داشتند ولی تنها اسمی بود و نفوذی نسبت برؤسای دیگر نداشت. صربها مدتی بنام امپراتوران روم جنگ می‌کردند و به سال ۱۰۱۹ م. امپراتور واسیل به دولت بلغار خاتمه داد، و جنگ پایان یافت و صربستان بصورت یکی از ایالات بیزانس درآمد. در قرن نهم صربها نصرانیت را پذیرفته، و تابعیت بیزانس را نمی‌خواستند و برای رهائی از چنگ آنان تلاش می‌کردند. عاقبت «استفان نماینا» که یکی از رؤسای آنان بود در سال ۱۱۵۹ این آرزو را عملی کرد و کشور را از چنگ بیگانگان درآورد و رؤسای دیگر را هم مغلوب کرده، پادشاهی خود را اعلان نمود، و استفان دوشان یکی از احفاد وی تا سال ۱۳۳۴ حکمرانی داشت و قوت و اقتدار فراوانی بدست آورد. سپس مقدونیه و ارنودستان و تسالیا و قسمت شمالی یونان را نیز متصرف شد و دولتی نیرومند بوجود آورد و کشور بزرگ خود را بچند قطعه منقسم ساخت. پس از وفات وی پسر او اوروش پنجم چون کفایت اداره این مملکت بزرگ را نداشت، کشور بصورت ملوک الطوائف درآمد و پس از مرگ وی چون فرزندی نداشت به سال ۱۳۶۹ خاندان نماینا منقرض گردید و مردی بنام «ووگاچین» حکومت را بدست گرفت ولی دیری نپایید که در جنگ با عثمانیان شکست خورده و درگذشت و زمام کشور بدست لازار هرلیانویچ افتاد و او هم در جنگ بزرگ قوصوه از سلطان مراد فاتح شکست یافت و بقتل رسید و به سال ۱۳۸۳ استقلال و دولت قدیم صربستان خاتمه یافت. صربها مقاومت هائی کردند ولی سودی نداشت و ناگزیر اطاعت عثمانیان را پذیرفتند، و از آن تاریخ صربستان بصورت یک ایالت از کشور معظم عثمانی درآمد. در نتیجه بلغراد منطقه جنگی بین عثمانی و آلمان و مجارستان گردید و قرن‌ها صربستان میدان جنگ های بزرگ بود و بالاخره در اوائل قرن حاضر امارات و علائم عصیان در صربستان پدید آمد و در سال ۱۸۰۷ در اثنای محاربه روس شخصی موسوم به قره یورکی سردسته شورشیان گردیده آنها را متشکل ساخت، ولی در سال ۱۸۱۲ پس از انعقاد پیمان بکرش با روسیه مجدداً امنیت و آرامش برقرار گردید، و قراپورکی باتریش گریخت. به سال ۱۸۱۵ صربها بتحریک رئیسی بنام «میلوش اوبرنویچ» طغیان کردند و بیک نوع از خودمختاری نایل گشتند و میلوش سمت پرنسی یافت و از جانب دولت عثمانی شناخته شد. مناسبات میلوش با باب عالی خوب بود و ضمناً می‌کوشید که امتیازات بیشتری بدست آورد ولی رؤسای دیگر صربستان با او همداستان نبودند و کار رقابت آنان بجائی رسید که موجب جنگ و اغتشاش داخلی گردید و به سال ۱۸۳۹ میلوش زمام امور را بدست فرزند خود داده و خویشتن از صربستان خارج گشت. دولت روسیه با خاندان اوبرنویچ موافق نبود لذا به سال ۱۸۴۴ میشل هم راه پدر را گرفت، و آلکساندر پسر قره یورکی مذکور بحمايت کابینه پترزبورگ جانشین وی شد و اصلاحات بسیاری در صربستان پدید آورد. در جنگ کریمه بر خلاف میل روسیه، بی طرفی گزید. بر طبق معاهده پاریس صربستان بایست تحت کفالت دول امضا کننده پیمان باشد و بالاخره به سال ۱۸۵۸، اسقوبچینه میلوش اوبرنویچ پیر را پرنسی دعوت کرد. وی هم به سال ۱۸۶۰ درگذشت و پسرش میشل دوباره به پرنسی صربستان نایل گردید. در زمان این شخص به سال ۱۸۶۲ در قلعه بلغراد در بین عساکر عثمانی و سکنه شهر نزاعی در گرفت و شهر را به توپ بستند، و به سال ۱۸۶۷ عساکر عثمانی قلاع صربستان را تخلیه کردند و در تاریخ ۱۸۶۸ طرفداران آلکساندر قره یورکویچ پرنس میشل را بقتل رسانیدند، ولی در آن موقع باب عالی و اسقوبچینه میلان پسر ۱۴ ساله وی را به پرنسی معین کردند. در نتیجه دست خاندان یورکویچ کوتاه شد. به سال ۱۸۷۶ صربستان با دولت متبوع خود آغاز مخالفت

کرد. در نتیجه عساکر عثمانی از هر سو بدرون کشور در آمدند. زایچار و آلکسیناچ و نقاط دیگر را گرفتند و با وساطت دول اروپائی متارکه و مصالحه منعقد گردید، ولی صربها دست نکشیدند و از جنگ روسیه استفاده کرده با دولت عثمانی در افتادند ولی سودی نبردند و معاهده آياستفانوس نیز سهمی برای آنها قائل نشد، اما بر طبق عهدنامهء برلن نقاط نیش، شهر کویبی، لسکوواچ و ورنیه بصرستان ملحق گردید و در اثر همین پیمان از تابعیت عثمانی خارج و بشکل دولت مستقلی درآمد و به سال ۱۸۸۲ پرنس میلان پادشاه شد و دول اروپائی او را برسمیت شناختند و به سال ۱۸۸۵ صربستان به بلغارستان اعلان جنگ داد و پس از فیروزی موقت شکست خورد ولی در سایه اتریش چندان صدمه ندید. میلانشاه به سال ۱۸۸۹ میلادی بنفع پسر خردسال خود آلکساندر دست از سلطنت برداشت و از صربستان خارج شد. (از قاموس الاعلام ترکی). (۱) - - (۳) - Serbia. (۲) - Servie, Serbie. (۴) La Porte) - البته مراد سازمان دولتی در عهد سامی بیک است.

صربص.

[صَبَّ] (ع ۱) رجوع به ذیل قوامیس عرب دزی ج ۱ ص ۸۲۶ شود.

صربعر.

[صُ؟] (اخ) لقب پدر صدر شاعر معروف است. ابن خَلِّکان گوید: لان اباه کان یلقب صربعر، لشحه. و معنی لغوی کلمه جمع کننده بعرو (پشکل) است.

صربوتا.

[] (۱) بسریانی صدف قرمز را نامند.

صربه.

[صَرَب] (ع ۱) رجوع به صربه شود.

صربه.

[صَبَّ] (اخ) جایگاهی است در شعر.

صربه.

[صَرَب] (ع ۱) گیاه نیکو و برگزیده. (منتهی الارب ||). چیزی است بمقدار سر گربه و در آن چیزی مانند دوشاب میباشد آن را میکنند و می خورند. (منتهی الارب) (آندراج). چیزی است بمقدار سر گربه که در آن مایعی است مانند دوشاب آن را مکیده میخورند. (ناظم الاطباء). ج، صَرَب || شیر ترش. (مهدب الاسماء).

صربی.

[صَبَّ] (ع ۱) بَحِیرَة، لانهم کانوا لایحلبونها الا للضیف فیجتمع اللبن فی ضرعها. (اقرب الموارد). و آن ماده شتر یا گوسفند است که

در جاهلیت هر گاه ده بطن میزاد گوش او را شکافته، سر میدادند تا برود و بچرد هر جا که خواهد، و نمی دوشیدند او را مگر برای مهمان پس جمع می شد شیر در پستان وی گویا بازداشته شده است: یقال شاة صربی؛ یعنی گوسفند که شیر در پستان جمع شده باشد. (منتهی الارب).

صربیه.

[صِ بِي يَ] (اخ) رجوع به کلمه صربستان شود.

صرتی.

[صُ] (ا) قسمی پارچه ابریشمین خط دار. در زبان عربی عامیانه صُرْتِي نامند. (اول پادشاهان ۷:۴۶) (دزی ۸:۲۶).

صرح.

[صَ] (ع) کوشک. کوشک بلند. (ربنجی) (زمخشری) (ترجمان جرجانی) (دهار). کاخ. (زمخشری). خانه بزرگ. قصر. هر بنا که بلند باشد. هر بنا که عالی باشد: این دم آن نیست کآن آید بشرح هین برآ از قعر چه بالای صرح. مولوی ||. منار کوشک. السرای. السرایة. (نشوء اللغة ص ۹۵). ج، صروح. (ربنجی) (زمخشری ||). مص) پیدا کردن. آشکار کردن. (منتهی الارب).

صرح.

[صَ رَ] (ع ص) خالص و بی آمیغ از هر چیز و گزیده آن. (منتهی الارب) (منتخب) (لطایف اللغات) (غیاث اللغة) (نشوء اللغة ص ۱۴۰). شیر روغن گرفته. (آندراج ||). مرد پاکیزه که نسب او بدیگران نیامیخته باشد. (آندراج ||). مص) خالص شدن سرمه.

صرح.

[صَ] (اخ) صرحا. نام کاخی است افسانه ای که برخی بنای آن را به بخت نصر و برخی به فرعون و برخی به کیکاوس نسبت داده اند. در قرآن آمده است: فأوقد لی یا هامان علی الطین فاجعل لی صرحاً لعلی اطلع الی اله موسی. (قرآن ۲۸/۳۸). و قال فرعون یا هامان ابن لی صرحاً لعلی ابلغ الاسباب. اسباب السماوات فاطلع الی اله موسی. (قرآن ۴۰/۳۶-۳۷). صاحب مجمل التواریخ مؤلف در قرن ششم گوید: و کیکاوس در بابل بنای بلند بهوا بر شده ای برآورد و چنین گویند که آن را عقرب خوانند، اثر آن را بعضی تل نامود گویند و عوام تل قرقوب خوانند و من آن دیده ام، و بهری صرح خوانند معرب کرده از زبان نبط عراق که کوشک را صرحا خوانند. (مجمل التواریخ والقصص چ بهار ص ۴۷). نام کاخ بخت نصر که نزدیک بابل باشد. بنائی است مر بخت نصر را نزدیک بابل. (از اقرب الموارد) (منتهی الارب). خواندمیر گوید: و بنای صرح هم در آن ایام [در روزگار موسی و فرعون] بوقوع پیوسته، و کیفیت این قضیه چنان بود که فرعون بر زبان آورد که من میخواهم به آسمان بروم و از خدای موسی خبری یابم و این اندیشه در خاطر نامبارکش قرار گرفته هامان به اشارت آن بی سر و سامان به بنای عمارتی در غایت رفعت مشغول گشت و خشت پخته اختراع نموده، بعد از اتمام آن موضع که بقول صاحب جعفری هزار و دو بیست ارش ارتفاع داشت؛ فرعون بر آنجا صعود نمود آسمان را همچنان دید که از روی زمین ملاحظه کرده بود لا-جرم خائب و خاسر بپایان (کذا) آمد و همان لحظه صرح بجهت رسیدن پر جبریل قطعه قطعه گشته هر پاره بجائی افتاد و هر استاد و مزدور که در آن بنا کار کرده بود روی به بس المهاد نهاد. (حبیب السیر چ ۱ تهران جزء ۱ ج ۱ ص ۳۳ و چ خیام ج ۱ ص ۸۹). قیل لها ادخلی الصرح فلما رأته حسبته لجه و کشف عن ساقیها قال انه صرح

مرد من قواریر. (قرآن ۲۷/۴۴). سلیمان بفرمود مر دیوان را تا یکی صرحی کردند و معنی صرح بنا باشد، بفرمود تا پیش وی اندر و پیش کوی وی اندر جای کردند. (ترجمه بلعمی طبری).

صرحاء.

[صُرْ] (ع ص، ا) ج صریح. (منتهی الارب).

صرح ممرد.

[صَحِّمٌ مَّرْرًا] (ترکیب وصفی، مرکب) قصر رخشان و ساده و هموار. (آندراج ||). کنایت از فلک است. (غیاث اللغات) (آندراج): گفتم که صرح ممرد است یا جوشن مزد. (سندبادنامه ص ۱۲۱). و شعوری در لسان العجم آن را صرح ممدد ضبط کرده است.

صرحۀ.

[صَحَّ] (ع ا) میان سرای. (مهدب الاسماء). عرصه سرا. گشادگی میان سرای. (منتهی الارب ||). (ص) بارز و آشکارا: خرج لهم صرحۀ برحۀ؛ برآمد بر ایشان ظاهر و نمایان ||. زمین استوار و درشت هموار. (منتهی الارب).

صرحیان.

[صُرَّ] (اخ) از قرای بلخ است. و ظاهراً تصحیف صرحیان باشد.

صرحیۀ.

[] (اخ) وادی میان مدینه و خیبر است. رجوع به حبیب السیر چ ۱ تهران ج ۱ جزء ۳ ص ۱۳۱ شود. این کلمه در چ خیام ج ۱ ص ۲۷۶ «حرضه» نوشته شده است.

صرخ.

[صُرَّ] (اخ) کوهی است بشام. (منتهی الارب).

صرخاب.

[صُرَّ] (اخ) طبری. رئیس فرقه ای از زیدیه. الخشبیۀ. اصحاب صرخاب الطبری، و وقت خروج سلاح ایشان از چوب بود. (بیان الادیان ص ۳۴). ظاهراً کلمه معرب سرخاب است: خشبیه یا سرخابیۀ پیروان سرخاب طبری از فرق زیدیه که بکمک مختاربن ابی عبیده ثقفی خروج کردند و چون سلاحی جز چوب (خشب) نداشتند به این نام خوانده شده اند و برخی گفته اند که چون ایشان چوبهء داری را که زیدبن علی بر آن آویخته شد نگهداری کرده بودند به این اسم خوانده شده اند. (ضمیمهء ترجمهء ملل و نحل شهرستانی از جلالی نائینی ص ۱۵) (مفاتیح العلوم خوارزمی).

صرخابیۀ.

[صُ بى] (اخ) فرقه‌ای از زیدیه. رجوع به صرخاب طبری شود.

صرخبه.

[صَخَب] (ع اص) سبکی. چالاکی. (منتهی الارب (||). ا) سیل.

صرخد.

[صَخ] (ا) اسم است مرخم را. (منتهی الارب). و آن شراب منسوب بشهر صرخد باشد. رجوع به صرخدیه شود.

صرخد.

[صَخ] (اخ) شهری چسبیده به بلاد حوران از اعمال دمشق و آن قلعه‌ای است حصین و ولایتی نیکو و وسیع. شراب منسوب به آن معروف است. شاعر گفته است: و لُدَّ كَطْعَمِ الصَّرْخَدِيِّ تَرْكَنَةً بَارِضِ الْعَدِيِّ مِنْ خَشِيَةِ الْحَدَثَانِ. (معجم البلدان). شهری است بشام و شراب را بوی منسوب کنند. (منتهی الارب) (قاموس). موضع بالجزیره. (مهذب الاسماء). و در آنجا آب نیست مگر آنچه از باران در صحرا و بادیه‌ها جمع میشود «قمرا» و «متان» دو قریه از این شهر میباشند. (عیون الانباء ج ۱ ص ۳۰۷).

صرخدی.

[صَخ] (اخ) نجم الدین حمزه بن عابد صرخدی. ابن ابی اصیبه از وی روایت کرده است. (عیون الانباء ج ۱۲ ص ۳۰۷).

صرخدیه.

[صَخ دى] (ص نسبی، ا) شرایست منسوب به صرخد. و هو موضع بالجزیره. (مهذب الاسماء).

صرخه.

[صَخ] (ع ا) بانگ و آواز سخت. (منتهی الارب ||). اذان. (منتهی الارب ||). عذاب. (غیاث ||). صیحهء سخت ||. لوف الحیه. (اص) بانگ کردن. (تاج المصادر بیهقی). بانگ و فریاد کردن. (منتهی الارب). رجوع به ذیل قوامیس عرب دزی ج ۱ ص ۸۲۷ شود ||. فغان کردن. (غیاث).

صرخیان.

[صُ] (اخ) صرخیانک. قریه‌ای از قراء بلخ و نسبت بدان صرخیان و صرخیانکی است. (سمعانی ورق ۳۵۱ ب). گویا معرب صرخیان باشد.

صرخیانک.

[صُن] (اخ) صرخیان. رجوع به صرخیان شود.

صرخیانگی.

[صُ نْ] (ص نسب) منسوب به صرخیانک. (سمعانی). رجوع به صرخیانی شود.

صرخیانی.

[صُ] (ص نسب) منسوب به صرخیان و صرخیانک. (سمعانی).

صرخیانی.

[صُ] (اخ) ابوبکر محمد بن حامد صرخیانی. وی از ابواسحاق بن ابراهیم بن احمد بن محمد المذکر المروزی و از وی قاضی ابوسعید عبدالکریم بن احمد بن ابراهیم وزان طبری روایت دارد. (سمعانی ص ۳۵۱).

صرد.

[ص رَ] (ع مص) سرمازده شدن. (منتهی الارب ||). پشت ریش گردیدن اسب. (منتهی الارب). زخم شدن موضع زین ||. پاره پاره برآمدن مسکهء مشک. (منتهی الارب ||). بازماندن دل کسی از کسی و سرد شدن. (منتهی الارب ||). در آمدن تیر و در گذشتن. (منتهی الارب). گذارده شدن تیر ||. خطا کردن تیر. از لغات اضداد است. (منتهی الارب ||). سرما یافتن.

صرد.

[ص] (ع مص) گذارده شدن تیر. (تاج المصادر بیهقی). بگذشتن تیر و آنچه بدان ماند. (المصادر زوزنی). در گذراندن تیر از نشانه. (منتهی الارب ||). سرما یافتن. (تاج المصادر بیهقی). سرد شدن. (المصادر زوزنی ||). ص ساده. خالص از هر چیز. (منتهی الارب ||). معرب سرد. سرما. برد. منه تقول: یوم صرد. (اقرب الموارد ||). ا) جای بلند از کوه ||. میخی که سرنیزه را بدان در نیزه محکم کنند. میخی در سنان که نیزه بدان منتظم گردد ||. لشکر عظیم. لشکر گران. (منتهی الارب).

صرد.

[ص رَ] (معرب، ص) معرب سرد. بسیار سرد. - یوم صرد؛ شدیدالبرد. (اقرب الموارد ||). مرد توانا بر سرما. (منتهی الارب ||). سرمازده. (مهدب الاسماء). الضعیف علی البرد. (از اقرب الموارد ||). فرس صرد؛ اسب پشت ریش ||. لبن صرد؛ شیر پریشان و پراکنده شده که بهم نشود. (منتهی الارب).

صرد.

[ص رَ] (ع ا) مرغی است که گنجشک را شکار کند. بفارسی ورکاک است. (منتهی الارب). شیر گنجشک. (زمخشری). کرکسه. (ربنجنی). مرغی است بزرگ سر که گنجشک را صید کند. (غیاث). سبز گرا. بزک. کزند. ستوجه. کاک. (ترجمه شافیه غیاث). ج، سردان. (زمخشری) (مهدب الاسماء) (منتهی الارب). طائر ابيض البطن اخضر الظهر ضخم المنقار یصطاد العصافیر، یصفر لكل طائر یرید صیده و هو طائر صام لله تعالی. (منتهی الارب). و یجمع علی سردان. قال ابن قتیبه: و سمی صرداً، حکایه لصوته. و سمی الواقی بکسر القاف، و کنیته ابو کثیر. و هو طائر فوق العصفور نصفه ابيض و نصفه اسود، ضخم الرأس ضخم المنقار و البرائن، لایری

الافى شعفه او شجره بحیث لا یقدر علیه احد، و له صغیر مختلف. و من شأنه انه یصید العصافیر و ما فی معناها، فیصفر لکل طیر یرید صیده بلغته، یدعوه الی التقرب منه، فیثب علیه فیأكله، و العرب تتشأم به تنفر من صیاحه و هو مما وردت الشریعه بالنهی عن قتله. (صبح الاعشى ج ۲ ص ۸۰ ||). پشت اسب بعد از به شدن جراحت. سپیدی پشت ریش اسب که بعد از به شدن بماند. (منتهی الارب). نشان ریش اشتر. (مهدب الاسماء).

صرد.

[ص] (اخ) ابن شمیم بن ملیل بن عبدالله بن ابی بکر بن کلاب کلابی. ادراک پیغمبر کرد، و نام فرزندش عبدالرحمان در کتب فتوح یاد شده و محدث مشهور (عبد بن سلیمان کلابی) شیخ بخاری از نوادگان اوست. ابن سعد او را در ترجمه عبده یاد کرده گوید: اسلام را درک کرد و اسلام آورد. (الاصابه ج ۳ ص ۲۵۹ قسم سوم).

صرد.

[ص ر] (اخ) ابن عبدالله ازدی. ابن حبان او را جرشى خوانده گوید: صحبت داشته. ابن اسحاق در مغازی گفته: صرد بنزد پیغمبر آمد و اسلام آورد و پیغمبر او را بر مسلمانان قوم خود امیر قرار داد و دستور جهاد مشرکان داد و سپس داستان دراز آن را نقل کرده گوید: و این به سال دهم هجرت بود. واقدی آرد: وقتی پیغمبر در گذشت صرد حاکم جرش بود. ابن شاهین و ابن سعد نیز او را یاد کرده اند. (الاصابه ج ۳ ص ۲۴۱ قسم اول). و در این سال (سال دهم هجرت) وفد ازد بریاست صرد با ده و اند تن بنزد پیغمبر آمد و اسلام آورد و پیغمبر او را بریاست مسلمانان قوم خود امارت داد و وی را بجنگ مشرکان فرمان داد. صرد طائفه خثعم را در شهر جرش یک ماه محاصره کرد و سپس بصورت فرار عقب نشست و همینکه آنها از حصار بیرون آمدند دوباره بازگشت و بسیاری از ایشان را بکشت. اما مردم جرش در این وقت دو تن نماینده بنزد پیغمبر فرستاده بودند که با وی مذاکره کنند، پیغمبر خبر حرکت صرد را به ایشان داد و چون بازگشتند دیدند همان روز که پیغمبر خبر داده است یاران ایشان کشته شده اند. پس بمدینه بازگشته همگی مسلمان شدند و پیغمبر از ایشان حمایت کرد. (امتاع الاسماع ص ۵۰۵). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صرداء.

[ص] (اخ) کوهی است. (منتهی الارب).

صرداح.

[ص] (ع) صردح. جای هموار. (منتهی الارب). زمین سخت. زمین مستوی. (معجم البلدان).

صرداح.

[ص] (اخ) جائیست. گویند عبارت است از قلعه ای که جن آن را از برای حضرت سلیمان بنای کردند. اما این قول صحیح نیست چونکه آن بنا موسوم است به صرداح. (معجم البلدان).

صردان.

[ص] [ع] جِ صُرْد.

صردان.

[ص ر] [ع ا] دو رگ بزیر زبان. دو رگ سبز زیر زبان. (مهدب الاسماء [||]). (اخ) مجموع دو ستاره در صورت قوس که بر پای راست اسب جای دارند.

صردج.

[ص د] [ع ا] جای هموار. (منتهی الارب). زمین هموار. (مهدب الاسماء). زمین سخت. صرداح.

صردر.

[صُرْدُر دُر] (اخ) علی بن حسن بن علی بن فضل کاتب و شاعر معروف به صردر و مکنی به ابومنصور و ملقب به رئیس یکی از نجبای شاعران در عصر خویش بود. میان جودت سبک و حسن معنی جمع کرده و شعر وی را طلاوتی رائق و بهجتی فائق است. دیوان شعر کوچکی دارد و چه نیکو سروده است در قصیده: نسائل عنک بانات (۱) بحزوی و بان الرمل يعلم ما عنینا و قد کشف الغطاء فما نبالی اصرحنا بذکرک ام کنینا و لو انا انادی یا سلیمان لقالوا ما اردت سوی لبینا اللله طیف منک یسقی بکاسات السری (۲) زورا و مینا مطیته طوال اللیل جفنی فکیف شکا الیک وجی و اینا فامسینا کانا ما افترقنا و اصبحنا کانا ما التقینا و در شیب گوید: لم ابک ان رحل الشباب و انما ابکی لان یتقارب المیعاد شعر الفتی اوراقه فاذا ذوی جفت علی آثاره الاعواد. و در حق کنیزکی سیاه چه نیکو گفته است: علقتها سوداء مصقولة سواد قلبی صفة فیها ما انکسف البدر علی تمه و نوره الا- لیحکیها لاجلها الازمان اوقاتنا مؤرخات بلیالیها. وی را از آن جهت صردر گفتند که پدرش را بجهت شح و خست که داشت «صربعر» لقب داده بودند و چون پسر در شعر مهارت یافت وی را صردر گفتند. شریف ابوجعفر مسعود بیاضی شاعر مشهور عصر او وی را هجا کرده گوید: لئن لقب الناس قدماً اباک و سموه من شحه صربعرا فانک تنثر ماصره عقوقاً له و تسمیه دَرا. [یعنی اگر مردم پدرت را سابقاً از خست که داشت گردآورندهء پشکل لقب دادند اینک تو آنچه را که وی فراهم آورده بود پخش میکنی و در مینامی] ولیکن این هجوکننده بی انصافی کرده و شعر او کم نظیر است اما دشمن از آنچه که میگوید باک ندارد. مرگ صردر در صفر ۴۶۵ ه. ق. بود. سبب مرگ او چنان شد که در حفره ای که برای شکار شیر در دیهی براه خراسان کنده بودند درافتاد. ولادت صردر پیش از سنهء چهارصد بود. (وفیات الاعیان چ تهران ج ۱ ص ۳۹۴ - ۳۹۵). صردر فخرالدوله محمد بن محمد بن جهیر را آنگاه که بوزارت رسید از واسط قصیده ای فرستاد که آغاز آن چنین است: لجاجه قلب ما یفیک غرورها و حاجه نفس لیس یقضی سیرها... (وفیات الاعیان چ تهران ج ۲ ص ۱۸۰). سن وی را هنگام مرگ شصت و پنج سال نوشته اند. (۱) - ن ل: عن ثمامات. (۲) - ن ل: الکرا.

صردغه.

[ص دُغ] [ع ا] گوشت پاره ای بی استخوان زیر هر دو طرف پهنای گردن گوسفند و آن مر گوسفندان را به منزلهء بادره است مر انسان را و این مروی است از امالی هجری. (منتهی الارب).

صردف.

[ص د] [ع ا] شهری در خاور جند از یمن. (معجم البلدان).

صردفی.

[صَدَ] (اخ) اسحاق بن یعقوب صردفی فقیه. وی کتابی در فرائض بنام «کافی» تألیف کرد و قبر او در صردف یمن است و بدان منسوب باشد. (معجم البلدان). چلبی مؤلف «کافی الحساب» را صردالیمنی نامیده گوید: صالح بن عمر سکسکی متوفی سال ۷۱۴ ه. ق. و فخرالدین ابوبکر محمد بن حسن گرجی حاسب وزیر بهاءالدوله هر یک شرحی بر آن نوشته اند.

صردقاشان.

[صَدَ] (اخ) (رستاق...) نزدیک کاشان موغار چشمه ای هست و خاصیت او آنکه هر چه در آنجا اندازند از سفال و کلوخ و گل و ظرفهای شکسته متلائم و مجتمع گرداند و منقلب شود بسنگ تا غایتی که درویشان و ضعیف حالان آن دیه و مسکینان و همسایگان آنجا را چون ظرفی مانند کاسه و کوزه و سبو مانند آن سفالین یا سنگین شکسته شود آن اجزاء خرد و شکسته را بر وضع هیئت اصلی بر هم نهاده در آن چشمه نهند بقدرت لایزالی ملتئم گشته بعد از زمانکی درست گردد. بهتر از آن وضع اول. (ترجمه محاسن اصفهان آوی ص ۴۰ - ۴۱). و برستاق صردقاشان بالقرب من قریه موغار عین ماء من خاصیتها انه یتلائم جمیع مایلقی فیہ من خزف و مدر و طین فیجعله حجراً حتی ان ضعاف اهل القرى المجاورة لها و فقراءهم اذا انکسر لهم من الماعون الخزفی او الحجری شیء ینضدون بعض اجزائه الی البعض علی ماکان من هیأته و یضعونه فیہ فیلتئم و یصیر بعد سویعه كأجود ماکان صحه. (محاسن اصفهان مافروخی ص ۱۹).

صرده.

[] (اخ) (جنگ کننده) موضعی است در افرائیم در حوالی اردن (اول پادشاهان ۱۱:۲۶) و دور نیست که همان صرتان مذکور در یوشع ۳:۱۶ یا صرتان مذکور در اول پادشاهان ۷:۲۶ باشد و در سفر داوران ۷:۲۲ و اول پادشاهان ۴:۱۲ مذکور است لکن احتمال کلی می‌رود که تمام اینها یک مکان باشد. (قاموس کتاب مقدس).

صردی.

[] (اخ) ابومعاذ. تابعی است رجوع به ابومعاذ شود.

صردیمینی.

[] (اخ) چنین است در کشف الظنون ولیکن مصحف صردفی است. رجوع به این کلمه شود.

صرد.

[صُرَ] (ع ا) ج صرة. (دهار) (منتهی الارب).

صرد.

[صُرَ] (ع ا) خوشه ای که آماده برآمدن گردد یا مادامی که در آن گندم نه برآمده باشد. صرره، یکی. (منتهی الارب). و رجوع

به اقرب الموارد شود.

صرر.

[ص ر] (اخ) قلعه ای از یمن از نواحی این. (معجم البلدان).

صررۀ.

[ص ر ر] (ع ۱) یکی صرر است. (منتهی الارب).

صرص.

[ع ۱] ماهی خشک شده. (دزی ج ۱ ص ۸۲۷).

صرصر.

[ص ص] (ع ص، ۱) باد سرد. (مذهب الاسماء). باد سخت. (دهار). باد سخت و سرد. (ترجمان جرجانی) (غیاث ||). باد تند. تندباد. (غیاث). باد بلند آواز. (قاموس). باد شدید آواز. باد سخت آواز. (منتهی الارب ||). باد سخت سرد. (منتهی الارب): جمال خواجه را بینم بهار خرم شادی که بفزاید به آبانها و نگزایدش صرصرها. منوچهری. یکی پیران تر از صرصر یکی پیران تر از خنجر سیم شیرین تر از شکر، چهارم تلخ چون دلفی. منوچهری. هر دم (۱) بوزد (۲) بعادیان بر از مضرب (۳) حق باد صرصر. ناصر خسرو. خشم تو بخیزد همی چو صرصر احوال مرا پرغبار دارد. مسعود سعد. چون بگاه رزم زخم خنجر او برق شد ساعت حمله عنان رخس او صرصر گرفت. مسعود سعد. اندر تک، دورتاز چون صرصر در جولان گرد گرد چون نکبا. مسعود سعد. هر پیل که ران تو برانگیخت بحمله با تازش صرصر شد و با گردش نکبا. مسعود سعد. از فزع راه گشته لرزان انجم وز شغب شب شده گریزان صرصر. مسعود سعد. بخواست جست ز من عقل و هوش چو در من جست ز چپ و راست چو برق و چو صرصر آتش و آب. مسعود سعد. و چون صرصر و نکبا در سبب و پیدا رفتن ساخت. (سندبادنامه ص ۵۸). کامکاری کی بود در پیش تیغت خصم را پایداری کی بود در پیش صرصر گاه را. معزی. پشه کی جولان کند جایی که باد صرصر است. معزی. تو تنها گر بکوشی با سپاهی چو قوم عاد بر بالای صرصر چنانشان بازگردانی که از بیم برادر سبق جوید بر برادر. ازرقی. شارشک پیل را بسنان بر زمین زند لیکن نه مرد پنجه و بازوی صرصر است. اثر اخسیکتی. لنگر شکوه باد کند دفع پس چرا در چار لنگر است روان باد صرصرش. خاقانی. جز تیغ کفرشویس گازر که دیده آتش جز تیر دیده دوزش درزی که دیده صرصر. خاقانی. هود هدایت است شاه، اهل سریر عادیان صرصر رستخیز دان قوت رای شاه را. خاقانی. بیخ دل را چو ریح صرصر کند شاخ جان را ریاح بفرستد. خاقانی. دوران آفت است چه جوئی سواد دهر ایام صرصر است، چه سازی سرای خاک؟ خاقانی. خواستم کز پی صیدی بیرم باشه مثال صرصر حادثه نگذاشت که پر باز کنم. خاقانی. او هود ملت آمد بر عادیان فتنه الا سپاه خشمش من صرصری ندارم. خاقانی. رخس همام گفت که ما باد صرصریم مفلوج گشته کوه ز زور و توان ماست. خاقانی. بجز صرصر باد پایان شاه کس این گرد را بر ندارد ز راه. نظامی. بشبرنگی رسی شبیدیز نامش که صرصر در نیابد گرد گامش. نظامی. در برگ ریز عمر عدو صرصر اجل نوروز را طبیعت فصل خزان نهاد.؟ (از ترجمه تاریخ یمنی ص ۱۵۹). گر بپرد پشه چندانی که هست کی کمال صرصرش آید بدست. عطار. جنگ جستن با ز خود افزون تری ماند بدان پشه را در سر خیالات نبرد صرصرست. عطار. باد صرصر کو درختان می کند با گیاه پست احسان می کند. مولوی. گرچه صرصر بس درختان می کند با گیاه سبز احسان می کند. مولوی. صرصر چو زند بیوستان گام هم پخته فتد ز شاخ و هم خام.

امیر خسرو دهلوی. گویند اصل آن از صرر از ریشه صرّ بمعنی سرد باشد که راء وسطی را به جنس فاء الفعل بدل کرده اند چنانکه در جف تجفجف کرده اند. ریح صرصر و صره؛ سخت سرد. ابن السکیت گفته است: درباره ریح صرصر دو قول باشد: برخی آن را از صریر الباب یا از صره بمعنی صدا گرفته اند. (معجم البلدان): و اما عاد فاهلکوا بریح صرصر عاتیة. (قرآن ۶/۶۹). انا ارسلنا علیهم ریحاً صرصرأ فی یوم نحس مستمر. (قرآن ۱۹/۵۴). فارسلنا علیهم ریحاً صرصرأ فی ایام نحسات. (قرآن ۱۶/۴۱ ||). خروس. (منتهی الارب ||). شتران عظیم ||. نزدیک. ج، صرصر. (مهدب الاسماء). (۱) - ن ل: هزمان. (۲) - ن ل: بزند. (۳) - ن ل: مغرب.

صرصر.

[ص ص] (اخ) دو ده است به بغداد علیا و سفلی و این بزرگتر است از علیا. (منتهی الارب). دو دیه از سواد بغداد است. صرصر علیا و صرصر سفلی و هر دو بر کرانه نهر عیسی باشند و بسا آن را نهر صرصر خوانند و نهر را به آن دو نسبت داده اند. میان صرصر سفلی و بغداد دو فرسنگ باشد. عبیداللهبن حر گوید: و یوم لقینا الخثعمی و خيله صبرنا و جالدنا علی نهر صرصر و یوماً ترانی فی رخاء و غبطه و یوماً ترانی شاحب اللون اغبرا. (معجم البلدان).

صرصر.

[ص ص] (اخ) نام دو جایگاه بغداد است از نواحی صرصر علیا از قرای نهرالملک در طرف جنوبی سیب واقع است و سفلی شهرکیست در طرف شمالی آن و در طریق الحاج واقع شده و در پهلوی آن پلی از کشتیها ترتیب داده بودند برای رفتن بسیب ولی عبور و مرور از آنجا موجب اشکال بود لهذا ابن محاسن رحمه الله پلی از آجر در آن موضع بنا کرد که پنج چشمه بزرگ و کوچک داشت و خرج زیادی شد. این مکان بنام صرصرالدیر معروف است چونکه دیری هم در اینجا وجود داشته که اثرش تا کنون پایدار است. جماعتی از اکابر تجار از این محل ظهور کرده اند. (مراصد الاطلاع). در طریق حجاج از بغداد است، در گذشته «قصر الدیر» یا «صرصر الدیر» نام داشت. عده ای از تجار و اعیان از آن برخاسته اند. (معجم البلدان). و نیز رجوع به تاریخ گزیده ص ۲۷۱ و اخبار الدوله السلجوقیه ص ۱۳۹ و نزهة القلوب ص ۱۶۶ و ۲۱۰ و اخبار الحکماء قفطی ص ۴۳۱ شود.

صرصر.

[] (اخ) در نسخه حیب السیر چ ۱ سنگی تهران آن را از بلاد اقلیم چهارم شمرده است و در چ خیام بشکل خرخیر نوشته شده است و با مقابله ای با معجم البلدان چ مصر ج ۱ ص ۲۹ که گوید: بیتداً من ارض الصین و التبت و الختن و ما بینها من المدن... ظاهراً مصحف «ختن» باشد. رجوع به حیب السیر چ ۱ تهران خاتمه ص ۴۰۰ و چ خیام ج ۴ ص ۶۳۴ شود.

صرصر.

[ص ص / ص ص] (ع ا) جانورکی است صرصورنام. (منتهی الارب). سوسک. سوسرک. سبترگ. ج، صرصر. نوعی از حشرات دارای بالهایی که از جلو بهم افتاده و از عقب تا شده در تمام کره ارض منتشر است محل زندگی آنها در حفره هائست که در زمین حفر کنند (۱). ملخ سیاه که در زمین بانگ کند. (دهار). انطاکی گوید: حیوانی بزرگتر از مگس بلند آواز مخصوصاً در تاریکی در خانه ها یافت شود. خشک و گرم است در دوم، اگر خشک شود و با مثل آن فلفل ساییده شود و بیاشامند بادهای غلیظ و قولنج را بر طرف سازد پس از آنکه از علاج آن ناامید باشند. و اگر در روغن بجوشانند صم را باز کند. گویند اگر در نی گذارده شود و در زیر متکای کسی که نداند بگذارد خواب را بر طرف سازد. (تذکره ضریر انطاکی ص ۲۲۸ - ۲۲۹). حیوانیست

شبهه به ملخ و بسیار کوچک و در خانه‌ها شبها صدا بسیار میکند و در اصفهان زنجره و در تنکابن جیک نامند در دوم گرم و خشک و شرب خشک کرده‌اند و از سه عدد تا ده عدد با هم عدد او فلفل جهت رفع قولنج صعب و ریاح غلیظ مجرب دانسته‌اند و مشوی او جهت درد مثانه و قطور جوشانیده‌اند و در روغن زیتون جهت گرانی سامعه نافع و چون دو سه عدد او را در میان نی و امثال آن گذاشته دهن انبوه را بموم گرفته در زیر سر نایم گذارند و او نداند مانع خواب او گردد. (تحفه حکیم مؤمن). زیز گویند و آن حیوانی است کوچک مانند ملخی کوچک که شب آواز کند و بشیرازی جرواسک گویند و دیسقوریدوس گوید چون بریان کنند و بخورند درد مثانه را سود دهد. جالینوس گوید بعد از آنکه خشک شود کسی که قولنج داشته باشد یک عدد با یک دانه فلفل بخورد. شربتی سه عدد از این حیوان بود یا پنج عدد یا هفت (۲) عدد یا مثل وی فلفل در وقت هیجان درد و صعوبت آن نافع بود. و صاحب منهج گوید چون با زیت پزند و در گوش چکانند درد ساکن گرداند. (اختیارات بدیعی). (۱) - (۲) Grillon. - ن ل: هشت.

صرصران.

[ص ص] (ع ۱) نوعی از ماهی تابان هموار. (منتهی الارب). رجوع به صرصرانی شود.

صرصرانگیز.

[ص ص آ] (نف مرکب) طوفان کننده. بوجود آورنده غوغا: آتش تیغ صرصرانگیزش زهره بوقییس آب کند. خاقانی.

صرصرانی.

[ص ص] (ع ۱) نوعی از ماهی تابان هموار. (منتهی الارب). صرصران. رجوع به صرصران شود ||. اشتر که پدر او بُختی (یعنی خراسانی) بود و مادر عربی. (السامی فی الاسماء) (مهذب الاسماء). ج، صرصرانیات. (مهذب الاسماء). شتر معجنس میان بختی و عربی یا شتر بزرگ دو کوهانه. (منتهی الارب).

صرصرانیات.

[ص ص نی یا] (ع ۱) ج صرصرانی. (منتهی الارب).

صرصرتک.

[ص ص ت] (ص مرکب) تیزدو. صاحب سندبادنامه در وصف اسب آرد: آهن سم، فولاد رنگ، صاعقه انگیز، صرصرتک. (سندبادنامه ص ۲۵۲). با باره صرصرتک او روز ملاقات در رزم بود کوشش او، دشمن کاهست. سوزنی.

صرصرصفت.

[ص ص ص ف] (ص مرکب) همانند باد صرصر. تند و تیز: صرصرصفت در صفدری، تیغش چو تیغ حیدری بر سینه دیو و پری، از خلد ابرار آمده. خاقانی.

صرصر کوه پیکر.

[صَ صَ رَ پَ / پَ كَ] (ترکیب وصفی، مرکب) کنایت از اسب و شتر قوی هیکل و جلد باشد. (برهان) (انجمن آرای ناصری).

صرصره.

[صَ صَ رَ] (ع مص) رجوع به صرصره شود.

صرصره.

[صَ صَ رَ] (ع مص) بانگ کردن باز. (دهار). بانگ باز. (مهدب الاسماء) (متتهی الارب). سخت بانگ کردن. بانگ کردن ورکاک. بانگ کردن چرخ و مانند آن. (متتهی الارب).

صرصری.

[صَ صَ] (ص نسبی) منسوب به دیهی در دو فرسنگی بغداد معروف به صرصرالدیر. (سمعانی).

صرصری.

[صَ صَ] (اخ) ابواسحاق ابراهیم بن عسکرن محمد بن ثابت. یاقوت گوید: وی صدیق ما بود و مردی صاحب حمیت و مردانگی بود و شعرا را در مدح وی قصایدی است. کمال قاسم واسطی در حق او سروده است: اقول لمرتاد تقسم لحمه علی الیید ما بین السری و التبجر. (معجم البلدان).

صرصری.

[صَ صَ] (اخ) ابوالقاسم اسماعیل بن حسین بن عبدالله بن هشام صرصری. شیخ ثقة و صدوق بود. وی از ابوعبدالله حسین بن اسماعیل محاملی و محمد بن عبیدالله بن العلاء کاتب و ابوالعباس احمد بن محمد بن سعید بن عقده کوفی و ابوعیسی احمد بن اسحاق انماطی و ابوعمر حمزه بن قاسم هاشمی و جز ایشان روایت دارد، و ابوبکر احمد بن محمد بن غالب برقانی و محمد بن احمد بن شعیب رویانی و ابوالحسین محمد بن علی بن مهتدی بالله از وی روایت کنند آخرین کسی که از وی روایت کند ابوطاهر احمد بن محمد بن عبدالله قساری خوارزمی است. در بغداد در جمادی الثانیه ۴۰۳ ه. ق. درگذشت. و جنازه اش را به صرصر برده دفن کردند و امام ابوحامد اسفراینی بر وی نماز گزارد. (سمعانی).

صرصری.

[صَ صَ] (اخ) جمال الدین ابوزکریا یحیی بن یوسف صرصری ضریر حنبلی متوفی ۶۵۶ ه. ق. وی دیوانی دارد در زهد و مدایح پیغمبر. (کشف الظنون). زرکلی او را انصاری و اهل دیهی نزدیک بغداد دانسته گوید: دیوان وی مخطوط است. (الاعلام زرکلی، ص ۱۱۵۸). و رجوع به تاریخ الخلفاء سیوطی ص ۳۱۶ شود.

صرصری.

[صَ صَ] (اخ) نجم الدین ابوربیع سلیمان بن عبدالقوی طوخی صرصری، فقیه و از دانشمندان. در قریه طوخی از اعمال صرصر در

عراق متولد گردید و در ۶۹۱ ه. ق. به بغداد شد و در ۷۰۴ به دمشق رفت و در بلد الخلیل (فلسطین) درگذشت. او راست: «بغیة السائل فی امهات المسائل» و «الاکسیر فی قواعد التفسیر» و «الذریعة الی معرفة اسرار الشریعة» و «تعالیق علی الاناجیل» و «شرح المقامات الحریریة» و «مختصر الجامع الصحیح للترمذی» در دو جلد خطی. (الاعلام زر کلی ص ۳۸۸ از شذرات الذهب).

صرع.

[صَ ص] (ع مص) سوگند یاد کردن. رجوع به دزی ص ۸۲۷ ج ۱ شود.

صرصل.

[ع ا] صرصال. زنجره. رجوع به دزی ج ۱ ص ۸۲۷ شود.

صرصور.

[ص ا] نوناتک. الواحد صرصوره. (نسخه خطی مهذب الاسماء ||). جانورکی است ||. اشتر بزرگ هیکل ||. شتر بختی. (منتهی الارب).

صرع.

[ص ا ص] (ع مص) افکندن. (ترجمان جرجانی) (دهار). بیو کردن. (زوزنی). بر زمین افکندن کسی را. (منتهی الارب). افتادن و از پای درآمدن ||. شعر را مصرع گردانیدن. دو مصرع گردانیدن بیت را. دو مصرع ساختن هر بیت را. (آندراج ||). صاحب دو در گردانیدن باب را. (منتهی الارب). در خانه را دو طاق گردانیدن.

صرع.

[ص ا] (ع ا) مثل و مانند ||. مقابل و برابر: هو صرع کذا؛ ای حذاؤه ||. لنگه چیز ||. بامداد و شبانگاه، یعنی از بامداد تا زوال یک صرع و از زوال تا غروب صرع دیگر. روز و شب: ایتیه صرعی النهار؛ آدمم او را بامداد و شبانگاه ||. گونه از گونه های چیزی. ج، اصرع. صروع. (منتهی الارب). نوع از هر چیزی ||. ترکتهم صرعین؛ یعنی منتقل میشوند از حالی بحال دیگر. (از منتهی الارب) (ناظم الاطباء ||). رنگ: هو ذو صرعین؛ دارای دو رنگ است. (از منتهی الارب).

صرع.

[ص ا] (ع ا) بیماری تناوبی که با اختلاجات و تشنجات همراه است و حس و شناسائی فوراً و کاملاً در آن مفقود میگردد. (ناظم الاطباء). اپیلسیا (۱). مرض کاهنی. (بحر الجواهر). آفت دیو. نام بیماری که اعضاء نفسانیه را از افعال بازدارد بازداشتنی ناتمام. (بحر الجواهر). مرضی است که مریض گاه گاه ناگهان بیفتد و اعضاء و تن او پیچد و به اضطراب آید و در آن حال فاقد عقل باشد. بیماری است که از باعث سدهء دماغی از خلط غلیظ حادث شود پس اعضاء نفسیه را از افعال وی منع غیر تام نماید. (منتهی الارب). نام مرضی که صاحب خود را بر زمین می افکند. بهندی آن را مرگی گویند. (غیاث اللغات). در لغت افتادن و نزد پزشکان عبارت است از بیماری که حادث شود بسبب سیدهء دماغیه ناقصه که روح نفسانی را مانع از نفوذ شود، و از این رو اعصاب را

بتشنج آورد بجهت انقباض مبدأ، و مانع گردد حس و حرکت و جنبش و انتصاب را. و این نام از قبیل تسمیه ملزوم به اسم لازم باشد. و گاه این بیماری بنام ام الصبیان نامیده شود، بواسطه آنکه اغلب عارض کودکان گردد و آن را مرض کاهنی نیز گویند، زیرا پاره ای از مصروعان اخبار بغیب کنند. و اینکه سیدّه ناقصه در تعریف قید گردید برای آن است که اگر سیدّه کامله باشد، ایجاد بیماری سکنه کند. و این قید برای احتراز از سکنه است. و صرع بلغمی و سوداوی هر دو باشد زیرا سده از بلغمی و سوداوی خارج نباشد. و سده صفراوی کمتر یافت شود. و صرع دمی ممکن است باشد. کذا فی شرح القانونچه. (از کشاف الصلحات الفنون) (۲): کی ستاند حکیم فرزانه داروی صرع را ز دیوانه سنائی. چو صرع آمیخت با عقلی نه سر ماند نه دستاری چو دزد آویخت بر باری نه خرماند نه پالانش. خاقانی. وینک خزان معزم عید است و بهر صرع بر برگ رز نوشته طلسم مزعفرش. خاقانی.

(۱) - Epilepsie. (دزی ج ۱ ص ۸۲۷) (۲) - Melancolia

صرع.

[ص ر] (ع ۱) ج صروع. (منتهی الارب).

صرع.

[ص] (ع ۱) ج صریع. (منتهی الارب ||). دهانه اسب. (دزی ج ۱ ص ۸۲۷).

صرع.

[ص] (ع ۱) مرد کشتی گیر ||. تاه رسن. (منتهی الارب).

صرعان.

[ص] (ع ۱) دو گله شتر که یکی از آنها می آید و دیگری می رود. (منتهی الارب ||). بامداد و شبانگاه. (مهذب الاسماء). یعنی از بامداد تا زوال یک صرع است و از زوال تا غروب صرع دیگر. (منتهی الارب ||). روز و شب. (منتهی الارب ||). دو حال و دو وضع. (ناظم الاطباء).

صرعان.

[ص] (ع ۱) دو مرد کشتی گیر. دو حریف. يقال: هما صرعان؛ ای حریفان. (از منتهی الارب) (ناظم الاطباء).

صرعدار.

[ص] (نف مرکب) مصروع. صرع زده: گوئی خم صرعدار شد چرخ کان زرد کف از دهان برانداخت. خاقانی. فلک چو عود صلیبش بر اختران بندد که صرعدار بود اختران بوقت زوال. خاقانی. خور در تب و صرعدار یابم مه در دق و ناتوان بینم. خاقانی. خم صرعدار آشفته سر، کف بر لب آورده زبر و آن خیک مستسقی نگر، در سینه صفرا داشته. خاقانی.

صرع زده.

[ص ز د / د] (ن مف مرکب) مصروع. غشی. کسی که مبتلی بصرع و دارای بیماری صرع بود. (ناظم الاطباء). قطرب. (منتهی الارب).

صرع ستارگان.

[ص ع س ر / ر] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از لرزش و چشمک زدن ستارگان باشد. (برهان قاطع) (آندراج). لرزش و چشمک ستارگان وقت صبح و غروب. (انجمن آرای ناصری): بر صرع ستارگان دم صبح ماند نفس فسونگران را. خاقانی.

صرعون.

[ص] (اخ) شهر قدیمی است که در اعمال نینوی بوده در مقابل موصل و خراب شده. گویند در این مکان گنجها وجود دارد و آورده اند. که جماعتی از گنجهای مزبور یافته بمقام بی نیازی رسیده اند. (معجم البلدان). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صرعاً.

[ص / ص / ص ع] (ع) رجوع به صرعه شود.

صرعاً.

[ص ع] (ع ص) آنکه او را مردم بسیار افکنند. (منتهی الارب). کسی که او را مردم بر زمین زنند و بسیار افکنند.

صرعاً.

[ص ر ع] (ع ص) آنکه او مردم را بسیار اندازد. (منتهی الارب). اعظم رجل فی الخلق لانه یغلب نفسه عند الغضب و یقهرها و هو اکبر نصر یفوز به المرء اذا تمکن من البلوغ الیه. (نشوء اللغة العربیة ص ۸۶).

صرعاً.

[ص ع] (ع) حالت چیزی (||. مص) یکبار افکندن. (منتهی الارب).

صرعاً.

[ص ع] (ع مص) نوعی از افتادن. و منه المثل: سوء الاستمساك خیر من حسن الصرعة و یروی بالفتح بمعنی المرء.

صرعاً.

[] (اخ) (شهر زنبور) (یوشع ۲۳:۱۵) (نحمیا ۲۹:۱۱). شهری است در ساحل یهودا که بعد از چندی به دان داده شد (یوشع ۳۳:۱۵ و ۱۹:۴۱) این شهر مسقط الرأس شمشون بود (سفر داوران ۲:۱۳ و ۲۵ و ۱۶:۳۱) و از صرعه سبط دان جاسوسان را برای تفتیش زمین فرستادند که موضعی برای سکونت بدست بیاورند (سفر داوران ۲:۱۸) و رجوع آن را محصور ساخت (دوم تواریخ ایام ۱۰:۱۱) و بعضی از کسانی که از اسیری مراجعت کردند در آنجا سکونت ورزیدند (نحمیا ۲۹:۱۱) و الان نیز آباد و مسمی بسوره و بمسافت

۱۳ میل در طرف غربی قدس و ۲۳ میل بجنوب شرقی یافا و ۲ میل بشمال بیت شمس برتلی که ارتفاعش از سطح دریا ۱۱۵۰ قدم می باشد، واقع است. (قاموس کتاب مقدس).

صرعی.

[ص] [ص نسبی] کسی که مرض صرع دارد. کسی که او را مرض صرع باشد. (غیاث) (آندراج): بیهش نیم و چو بیهشان باشم صرعی نیم و بصرعیان مانم. مسعود سعد. شیفتهم چون خری که جو بیند یا چو صرعی که ماه نو بیند. نظامی. برگ شاخ دگر چو آب حیات صرعیان را دهد ز صرع نجات. نظامی.

صرعی.

[ص ع] [ع ص، ا] ج صریع. انداختگان. افتادگان. (از منتهی الارب).

صرعی.

[ص ع] [ع ا] تشنه صرع. صرعان. بامداد و شبانگاه: ائته صرعی النهار؛ آدمم او را بامداد و شبانگاه. (منتهی الارب) (ناظم الاطباء).

صرعی.

[ص ع] [ع ا] کار. (منتهی الارب ||). انجام کار. (منتهی الارب). حالت کارهای مردم: ما ادری هو علی ای صرعی امره ای علی الاعطاء؛ ای لم یتین لی امره علی الرد. (منتهی الارب) (ناظم الاطباء).

صرعینا.

[] [اخ] جایگاهی است. ابن قطاع آن را در کتاب الابنیه یاد کرده است. (معجم البلدان).

صرغتمشیة.

[] [اخ] (ال ...) جایگاهی است. سید محمد مرتضی در تاج العروس آرد: و منهم ابوحنیفه العمید امیر کاتب بن العمید امیر عمر بن غازی الفارابی الاتقانی شارح الهدایة درّس بالمادرانی و بالصرغتمشیة. (تاج العروس ذیل لغت حنف). چلبی در کشف الظنون ذیل «الهدایة» نیز از وی یاد کرده ولیکن نام این محل را نیاورده است.

صرف.

[ص] [ع مص] گردانیدن. (ترجمان القرآن جرجانی). بگردانیدن. (زوزنی). گردانیدن چیزی را. (منتهی الارب). باز گردانیدن کودکان را از مکتب. (منتهی الارب). بگردانیدن چنانکه بلا را. الدفع و الرد. (تعریفات جرجانی ||). منصرف ساختن. تغییر دادن: از حضرت ملک مثالی بصرف او از قیادت و سرداری لشکر خراسان روان کردند. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۳۹ ||). واژگون کردن چیزی. (غیاث) (آندراج ||). بکار بردن. بکار داشتن. خرج کردن: صرف وقت کردن. صرف مال کردن: اموال بسیار در عمارت آن صرف کرد. (ترجمه تاریخ یمنی). صرف دو لبش سازم دین و دل و زور و زر کآخر بسه بوس ارزد این چار که من دارم.

خاقانی || سره کردن زر و سیم. (غیاث).

صرف.

[ص] [ع] ا) گردش روزگار. (دهار). ج، صروف. گردش زمانه. (غیاث). شب و روز، و هما صرفان. (منتهی الارب). دهر. ج، صروف. (غیاث). صرف الدهر؛ حوادث و شدائد زمانه. (منتهی الارب) : و کنت تجیر من صرف الیالی فعاد مطالباً لک بالترات. (از تاریخ بیهقی ص ۱۹۲). از این صرف دهر و تکاپوی دوران غرض چیست آن را که این کرد باور. ناصر خسرو. ای در کنف تو عالم ایمن از حیف زمان و صرف دوران. خاقانی.

صرف.

[ص] [ع] ا) فضل و فزونی بعضی بر بعضی در قیمت و بها. فضل و فزونی رتبه. (منتهی الارب). آنچه در عوض کمی وزن یا عیار سکه دهند. حوط. آنچه صراف برگیرد خود را چون نقودی را بنقود دیگر تبدیل کند. اختلاف ما بین بهای واقعی پول و قیمتی که در بازار خرید و فروش میشود. مازاد که صراف ستاند گاه خرد کردن یا تبدیل پولی طلا را به نقره یا مس و غیره و عکس آن آنچه در تبدیل نقدی بنقد دیگر صراف یا غیر او زیادت ستاند. سود صراف و جز او: این معامله صرف دارد. با داشتن و دادن و کردن صرف شود : دردی که مرا هست بمرهم نفروشم و عافیتش صرف دهی هم نفروشم. خاقانی.

صرف.

[ص] [ع] ا) (اصطلاح فقه) بیعی که ثمن و مثن آن طلا یا نقره است، در صرف علاوه بر شرائطی که اجتماع آنها در افراد دیگر بیع لازم است، ثمن و مثن باید در مجلس معامله تسلیم و قبض شود. و فی الشریعۃ بیع الاثمان بعضه بیعض. (تعریفات جرجانی). بالفتح و سکون الراء عند اهل اللغة معنیان احدهما الفضل و منها سمی التطوع من العبادات صرفاً. لانه زیاده علی الفرائض و ثانيهما النقل، و عند الفقهاء هو بیع الثمن بالثمن جنساً بجنس کبیع الذهب بالذهب او بغير جنس کبیع الذهب بالفضة، سمی بالصرف لانه لا ینتفع بعینه و لا یطلب منه الا الزیاده او لانه ینحتاج فیه الی النقل فی بدلیه من ید الی ید قبل الافتراق. لانه یشترط فیه التقابض قبل الافتراق. کذا فی مجمع البرکات. ناقلاً عن التبین و شرح الوقایه. (کشاف اصطلاحات الفنون چ مطبعه اقدام ج ۱ ص ۹۲۱). رجوع به کری ترجمه شرایع ج ۱ ص ۴۰۸ شود.

صرف.

[ص] [ع] ا) پول. نقد. وجه. ثمن. ابن بطوطه گوید: و معدن النحاس بخارج تکدا... یأتون به الی البلد فیسبکونه فاذا سبکوه نحاساً احمر صنعوا منه قضباناً فی طول شبر و نصف، بعضها رقاق و بعضها غلاظ... و هی صرفهم، یشترون برقاقها اللحم و الحطب و بغلاظها العبید و الخدم و الذره و السمن و القمح. فتباع الغلاظ منها بحساب اربعمائۃ قضیب بمثقال ذهب و تباع الرقاق بحساب ستمائۃ و سبعمائۃ بمثقال. (ابن بطوطه ||). حیلہ. (مهدب الاسماء) (منتهی الارب) (غیاث اللغات). چاره ||. توبه. (مهدب الاسماء). در حدیث بمعنی توبه است. (منتهی الارب) (غیاث ||). حادثه. نائبه. حوادث. (مهدب الاسماء). ج، صروف. (غیاث). آسب. داهیه. بدی ||. چیزی است سرخ که بدان ادیم پیرایند. (مهدب الاسماء). رنگی است سرخ که بدان پوست و شراک نعل را رنگ کنند. (منتهی الارب).

صرف.

[ص] [ع] (علم...) آن را علم تصریف نیز گویند. در نفائس الفنون آرد: تصریف عبارت از معرفت اصولی است که در آن کمیت ابنیه کلمات عرب و کیفیت اوزان و تغییرات لاحقہ بدان را بدون اعتبار اعراب و بنا معلوم کنند و مقصود از ابنیه صیغ کلمات عربست و کلمه هر چند اسماء و افعال و حروف را شامل است اما به جهت قلت تغییر و تصرف در حروف به ابنیه حروف التفات نکنند و ابنیه اسم، ثلاثی و رباعی و خماسی است. و ابنیه فعل ثلاثی و رباعی بود و خماسی نیامده است، بخاطر ثقل آن، و بیان اوزان ابنیه و تعبیر از حروف اصول را به «ف، ع، ل» کنند چنانکه گویند جمل بر وزن فَعِل و نَصِرَ بر وزن فَعِل و جهت رباعی و خماسی لام ثانیه و ثالثه در آخر زیادت کنند چنانکه گویند جعفر بر وزن فَعْلَل و سفرجل بر وزن فَعْلَل و هر چه غیر از این حروف باشد آن را زیادت خوانند و آن زواید را بعینها عندالموازنة بیاورند چنانکه گویند اکرم بر وزن افعال است و ضارب بر وزن فاعل و مضروب بر وزن مفعول مگر در دو موضع یکی در مبدل از تاء افتعال که آنجا تا را بعینه بیاورند چنانکه گویند اَدَّكَر بر وزن افتعل است و دوم در مکرر چنانکه گویند جلب بر وزن فعلل و اگر در بنا، قلبی واقع شده است وزن آن بر آن وجه کنند که قلب واقع است... و یسمى بعلم التصریف ایضاً. و هو علم باصول تعرف بها احوال ابنیه الکلم التي لیست باعراب و لابناء. کذا قال ابن الحاجب. فقولہ علم بمنزلۃ الجنس، لانه شامل للعلوم کلها. و قولہ تعرف بها احوال ابنیه الکلم یخرج الجمیع سوی النحو. و قولہ لیست باعراب ولا بناء یخرج النحو. و فائده اختیار تعرف علی تعلم تذکر فی علم المعانی. ثم المراد من بناء الکلمة و کذا من صیغتها و وزنها هیئتھا التي یمكن ان یشارکھا فیها غیرھا، و هی عدد حروفھا المرتبۃ و حرکاتها المعینۃ و سکونها مع اعتبار حروفھا الزائده و الاصلیۃ کُل فی موضعه. فَرَجُلٌ مث علی هیئہ و صفہ یشارکھ فیها عضدٌ. و هی کونہ علی ثلاثۃ احرف، اولھا مفتوح و ثانیھا مضموم، و اما الحرف، الاخیر، فلا- تعتبر حرکاتہ و سکونہ فی البناء، فرَجُلٌ و رج و رجل علی بناء واحد. و کذا جمل علی بناء ضرب، لان الحرف الاخیر متحرک بحرکۃ الاعراب و سکونہ و حرکۃ البناء و سکونہ. و انما قلنا یمكن ان یشارکھا، لانه قد لا یشارکھا فی الوجود کالحبک بکسر الحاء و ضم الباء، فانه لم یأت له نظیر. و انما قلنا حروفھا المرتبۃ، لانه اذا تغییر النظم و الترتیب تغییر الوزن، کما تقول یس علی وزن فعل و ایس علی وزن عفل. و انما قلنا مع اعتبار الحروف الزائده و الاصلیۃ لانه یقال ان «کرم» علی وزن فَعْل و لا یقال علی وزن فعلل او افعال مع توافق الجمیع فی الحركات المعینۃ و السکون. و قولنا کُل فی موضعه، لان نحو «درهم» لیس علی وزن قمطر، لتخالف مواضع الفتحین و السکونین. و کذا نحو: بیطر، مخالف لشریف فی الوزن لتخالف مواضع الیائین. و قد یخالف ذلك فی اوزان التصغیر. فیقال اوزان التصغیر: فَعِیلٌ و فُعِیلٌ و فُعِیلٌ فیدخل فی فعیل: رجیلٌ و حمیرٌ و غیر ذلك و فی فُعِیل: اکیلب و حمیرٌ و نحوھا و فی فُعِیل: مُفِیتیح و تمثیل و نحو ذلك. و يعرف وجهه فی لفظ الوزن. فعلی هذا لا- حاجۃ الی تقيید الاحوال بکونها لانکون اعراباً و لا بناءً، اذ هما طاریان علی آخر حروف الکلمۃ، فلم یدخلا فی احوال الابنیۃ لکن بقی ههنا شیء. و هو انه یشاء من الحد معظم ابواب التصریف، اعنی الاصول التي تعرف بها ابنیه الماضی و المضارع و الامر و الصفۃ و افعال التفضیل و الآله و الموضع و المصغر و المصدر، لکونها اصولاً تعرف بها ابنیه الکلم، لا احوال ابنیتھا. فان اریدان الماضی و المضارع مثلاً حالان طاریان علی بناء المصادر فبیۃ بعداً لانھما بناءان مستأنفان بُنیا بعد هدم بناء المصدر و لو سلم، فلم عد المصادر فی احوال الابنیۃ. ثم الماضی و المضارع و الامر و غیر ذلك ممامر کما انها لیست باحوال الابنیۃ علی الحقیقۃ. بل هی اشیاء ذوات ابنیه علی مامر من تفسیر البناء. بلی قد یقال لضرب مث، هذا بناء حاله کذا مجازاً. و لا یقال ابدأ ان ضرب حال بناء. و انما یدخل فی احوال الابنیۃ، الابتداء و الوقف و الامالۃ و تخفیف الهمزة و الاعلال و الابدال و الحذف و بعض الادغام. و هو ادغام بعض حروف الکلمۃ فی بعض. و کذا بعض التقاء الساکنین. و هو اذا کان الساکنان من کلمۃ کما فی «قل» و اصله قول، و الوقف و التقاؤهما فی کلمتین و الادغام فیها لیست بابنیۃ و لا احوال ابنیه لعدم اعتبار حرکۃ الحرف الاخیر و سکونها. اللهم الا ان یقال اُرید بالبناء الحروف المرتبۃ بلا اعتبار الحركات و السکنات. کذا ذکر المحقق الرضی فی شرح الشافیۃ. و الجواب عن ذلك بانہ ارید بابنیۃ الکلم ما یطرؤ علیھا، ای علی الکلم من الهیات و

الاحوال كما عرفت. فهي نفس احوال الكلم. فالإضافة بيانية. كما في قولهم شجر الأراك فمعنى احوال ابنيّة الكلم على هذا احوال هي ابنيّة الكلم. فلا يخرج من الحد مُعظم ابواب التصريف من ابنيّة الماضي و المضارع و نحوهما. و بالجملة فعلم الصرف علم باصول تعرف بها ابنيّة الكلم. ثم انه كما يبحث في العلم عن العوارض الذاتية لموضوعه كذلك يبحث فيه عن اعراض تلك الاعراض، فدخل في ابنيّة الكلم: الابتداء و الامالة و نحوهما مما هو من احوال الابنيّة و يؤيده ما وقع في الاصول من ان الصرف علم تعرف به احوال الكلمة بناءً. و تصرفاً فيه. اي في ذلك البناء لا اعراباً و بناءً. و كذا يدخل في الحد الوقف، لانه من احوال الابنيّة. يعرضها باعتبار قطعها عما بعدها، لابتعاث حركة الحرف الاخير او سكونه. و الا لخرج بعض اقسام الوقف من الوقف. كالحذف و الابدال و الزيادة، فتدبر. و ذكر التقاء الساكنين في الكلمتين و الادغام فيهما استطرادي، كذكر الجزئي في المنطق. و هذا الجواب مما استخرجته مما ذكره في هذا المقام. فعلى هذا موضوع الصرف هو الكلمة من حيث ان لها بناء. و قد عرفت انه لامحذور في المحبث عن قيد الحيثية اذا كانت بياناً للموضوع. فلامحذور في البحث عن الابنيّة في هذا العلم. و يؤيد هذا ما مر في تقسيم العلوم العربية من ان الصرف يبحث فيه عن المفردات من حيث صورها و هيأتها. و كذا ما ذكر المحقق عبدالحكيم في حاشية الفوائد الضيائية من ان التصريف و المعاني و البيان و البديع و النحو، بل جميع العلوم الادبيّة، تشترك في ان موضوعها الكلمة و الكلام. انما الفرق بينها بالحيثيات - انتهى. و في شرح الشافية للجاربردي: ان موضوعه الابنيّة من حيث تعرض الاحوال لها. و الابنيّة عبارة عن الحروف و الحركات و السكنات الواقعة في الكلمة فيبحث عن الحروف من حيث انها ثلاثة او اربعة او خمسة، و من حيث انها زائدة او اصلية. و كيف يعرف الزائد من الاصلية. و عن الحركات و السكنات من حيث انها خفيفة او ثقيلة. فيخرج عن هذا العلم معرفة الابنيّة و يدخل فيه معرفة احوالها لان الصرف علم بقواعد تعرف بها احوال الابنيّة. اي تعرف بها الماضي و المضارع و الامر الحاضر الي غير ذلك. فان جميع ذلك احوال راجعة الى احوال الابنيّة، لالي نفس الابنيّة - انتهى. فعلى هذا اضافة احوال الابنيّة ليست بيانية. و يرد عليه ان الماضي و نحوه ليس بناء و لاحال، بل هو شيء ذوبنا كما مر. و اضعف منه ما وقع في بعض كتب الصرف، من ان موضوعه الاصول و القواعد. حيث قال: موضوع علم صرف، آن اصول چندی است که از وی در این علم بحث کرده اند. و اثبات احوالات بر وی کرده اند و مراد به اصول آن مسائل کلیه است که متفرع شود بر آن مسائل، جزئیات آن مسائل. مثلاً یکی از اصول این فن این قاعده کلیه است: اذا اجتمع الواو و الياء، و سبقت احديهما بالسكون قلبت الواو ياء، و ادغمت الاولى في الثانية. و جزئیات وی. مثل مرمی و مروی. که در اصل مرموی و مرووی بود، که این مسئله کلیه مذکور را موضوع عنوانی کرده شد که این دو مثال فرع آن مسئله کلیه است که آن در ضمن این دو مثال متحقق شده که متکلم آن مسئله را آله ملاحظه نموده است و ذکر موضوع عنوانی کرده. اثبات احوال بر آن اصل کرده شد، از آن حیثیت که آن اصل متحقق میشود در ضمن آن فرع که مرمی و مروی است، یعنی صادق می آید بر وی. و مبادیه حدود ماتبتنی عليه مسائله كحد الكلمة و الاسم الفعل و الحرف و مقدمات حججها ای اجزاء علل المسائل. كقولهم: انما یوقع الاعلال فی الكلمة لازالة النقل منها. و مسائله الاحكام المتعلقة بالموضوع كقولهم: الكلمة اما مجرد او مزید. او جزئه كقولهم: ابتداء الكلمة لا یكون ساكناً. او جزئیه كقولهم: الاسم اما ثلاثی او رباعی او خماسی. او عرضه. كقولهم: الاعلال اما بالقلب او الحذف او الاسكان. و غایته غایة الجدوی حیث یحتاج الیه جمیع العلوم العربیة و الشرعیة كعلم التفسیر و الحدیث و الفقه و الكلام و لذا قيل ان الصرف أم العلوم و النحو ابوها. قال الرضی اعلم ان التصريف جزء من اجزاء النحو بلا خلاف. من اهل الصنیعة و التصريف و علی ما حکى سیبویه عنهم، هو ان تبنى من الكلمة بناء لم تبته العرب علی وزن ما بنیته. ثم تعمل فی البناء الذى بنیته ما یقتضیه قیاس كلامهم. كما یتبین فی مسائل التمرین و المتأخرون علی ان التصريف علم بابنيّة الكلمة و بما یكون لحروفها من اصالة و زیادة و حذف و صحه و اعلال و ادغام و امالة و بما یعرض لآخرها مما ليس باعراب ولا- بناء من الوقف و غیر ذلك - انتهى. فالصرف و التصريف عند المتأخرین مترادفان. و التصريف علی ما حکى سیبویه عنهم جزء من الصرف الذى هو جزء من اجزاء النحو - انتهى. چلبی گوید: علم الصرف: و هو علم يعرف منه انواع المفردات الموضوعه بالوضع النوعی و مدلولاتها و الهيآت الاصلية

العامه للمفردات و الهیات التغييرية و كيفية تغييراتها عن هيأتها الاصلية على الوجه الكلي بالمقاييس الكلية. كذا في الموضوعات والكتب المصنفة فيه: اساس الصرف. الباسط شرح التصريف البيان في معرفة الاوزان. تصريف المازني. تصريف الملوكي. تصريف الافعال. جامع الصرف. الشافية العزي. عنقود الزواهر. عقود الجواهر. القصارى. لامية الافعال. المقصود. مراح. المضبوط. المطلوب. منازل الابنية. نزهة الطرف. النجاح الهارونية. صرف جديد. (كشف الظنون). جرجاني گوید: علم يعرف به احوال الكلم من حيث الاعلال. (تعريفات).

صرف.

[ص ر] (ع ا) ج صريفة. (منتهى الارب).

صرف.

[ص] (ع ص) بی آمیغ. (مهدب الاسماء). بحت. محض. خالص. ساده. ناب. صافی. ویژه. بی آمیزش. (ناظم الاطباء). پاک. پاکیزه. فقط. یکتا. یگانه. خلوص. (ناظم الاطباء). بی آب. (مهدب الاسماء) (منتهى الارب) (غیاث). خالص از هر چیز. (منتهى الارب). هر چیز که خلطی در آن نباشد. کل شیء لاخلط فيه. (بحر الجواهر): آنجایگه که ابر بود ز آهن بی شک ز خون صرف بود باران. فرخی. خاک صرفی بقعر مرکز رو نور محضی باوج گردون تاز. مسعود سعد. سخت بسیار کس بود که خورد قرح زهر صرف و زآن نمرد. سنائی. سرشت و نهاد وی از خلق و خلق زانصاف صرف است و از عدل ناب. سوزنی. این گنج صرف دارد و آواز در میان نه و آن همچو صفر خالی و آوازه مزور. خاقانی. بی صرفه در تنور کن آن زر صرف را کو شعله ها بصره و عوا برافکند. خاقانی. و گر بجام برم بی تو دست در مجلس حرام صرف بود بی تو باده نوشیدن. سعدی (بدایع). - بصرف؛ بمجرد: بصرف شنیدن نباید باور کرد؛ بمجرد شنیدن... وجود صرف؛ صرف الوجود؛ وجود محض و مجرد و یکتا و یگانه. (ناظم الاطباء). || شراب بی آب. شراب خالص. (منتهى الارب) (غیاث). شراب بی آمیغ. (دهار). باده بی آب. می بی آب. (ربنجی) (غیاث). نیامیختن شراب را بچیزی. (منتهى الارب): و شراب صرف کهن مروق مقداری اندک. (ذخیره خوارزمشاهی). اندر تابستان شراب ممزوج بیشتر مزاجها را موافق تر از صرف باشد. (ذخیره خوارزمشاهی). و از مستی خاصه شراب صرف و از مستی دمامد پرهیز کند. (ذخیره خوارزمشاهی). و شرابی دو سه صرف قوی بازخورد سودمند بود. (ذخیره خوارزمشاهی). صرف و رنگین به اندازه و معتدل باید خورد. (ذخیره خوارزمشاهی). ساقیان صرف ارغوانی رنگ راست کردند بر ترنم چنگ. نظامی. حریف دوست گراز خویشتن خبر دارد شراب صرف محبت نخورده است تمام. سعدی (طیبات). می صرف وحدت کسی نوش کرد که دنیا و عقبی فراموش کرد. بوستان. می ممزوج را از صرف بهتر می توانم خورد زیاد از چشم باشد فیض لعل آبدار او. صائب (از آندراج ||). زور. زور محض. (ناظم الاطباء).

صرف.

[ص ر] (اخ) قبیله ای است. (منتهى الارب).

صرفان.

[ص / ص] (ع ا) شب و روز. (اقرب الموارد).

صرفان.

[ص رَ] [ع ا] مرگ. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). مس و قلعی. (منتهی الارب). النحاس و الرصاص. (اقرب الموارد). اسرب که قلعی گویند. (برهان قاطع ||). نوعی از خرما. (برهان قاطع) (مهدب الاسماء). نوعی از خرماي گران سنگ سخت مضغ که بیشتر از جهت کفایت بخرج صاحب عیالان بسیار خرج و مزدوران و بندگان آید یا آن صیحانی است و از امثال ایشان است: صرفانه ربعیه تصرم بالصیف و توکل بالشتیه. (منتهی الارب).

صرفاً.

[ص فَن] [ع ق] محضاً. خالصاً ||. تنها. فقط: صرفاً برای انجام این مقصود... صرفاً چنین است...

صرف الحدیث.

[ص فُل ح] [ع ا] مرکب) زیادتی در سخن و آراستگی و آرایش آن زیادت. مأخوذ از صرف الدراهم که زیادت قیمت بعض آن بر بعض است و كذلك صرف الکلام. و منه الحدیث: من طلب صرف الحدیث؛ ای تزیننه بالزیاده فیه. (منتهی الارب).

صرف الدهر.

[ص فُد د] [ع ا] مرکب) حوادث و شدائد زمانه. (منتهی الارب).

صرف برات.

[ص ف ب] (ترکیب اضافی، ا مرکب) بهره ای که شخص بخاطر پرداخت وجه حواله ای که هنوز موعد آن نرسیده از دارنده آن اخذ می کند.

صرف بیجاده رنگ.

[ص ف د / د ر] (ترکیب وصفی، ا مرکب) کنایه از شراب زعفرانی باشد. (برهان): بیا ساقی آن صرف بیجاده رنگ بمن ده که پایم در آمد بسنگ. نظامی. رجوع به صرف شود.

صرف جیب.

[ص ف] (ترکیب اضافی، ا مرکب) در اصطلاح عهد قاجاریه وجهی که برای بخشش شاه با دست خود منظور کنند.

صرف خوار.

[ص خوا / خا] (نصف مرکب) بهره خوار. سود خوار. آنکه صرف پول گیرد: همه صرف خواران صرف منند قباله نویسان حرف منند. نظامی.

صرف شدن.

[ص ش د] (مص مرکب) بکار رفتن. هزینه شدن. خرج شدن: صرف شد آن بدره هوا در هوا مفلس و بدره ز کجا تا کجا. نظامی. سعدی اگر خون و مال صرف شود در وصال آنت مقامی بزرگ وینت بهایی حقیر. سعدی. کنون که رغبت خیر است زور طاعت نیست دریغ نقد جوانی که صرف شد بمحال. سعدی. دست رنج تو همان به که شود صرف بکام دانی آخر که بنا کام چه خواهد بودن. حافظ ||. طی شدن. سپری شدن. گذشتن: عمر گرنامه‌یه در این صرف شد تاچه خورم صیف و چه پوشم شتا. سعدی. حاصل عمر صرف شد در طلب وصال تو با همه سعی اگر بخود ره ندهد چه حاصل. سعدی. بگو تا به از زندگانی بدستت چه افتاد تا صرف شد زندگانی. سعدی. بی حاصلی نگر که شماریم مغتم از عمر آنچه صرف خور و خواب میشود. صائب.

صرف کردن.

[ص ک د] (مص مرکب) بکار بردن. هزینه کردن. خرج کردن. مصرف کردن. نفقه کردن: و یک دینار از آن اشارات بخزانه خویش نگذاشت و بهیچ سپاهی نداد الا که همه در خیرات صرف کرد. (فارسنامه ابن بلخی ص ۹۱). نداشت چشم بصیرت که گرد کرد و نخورد ببرد گوی سعادت که صرف کرد و بداد. سعدی. به اعتماد بقا نقد عمر صرف مکن که عن قریب تو بی زر شوی و او بی زار. سعدی. عنان بدست فرومایگان مده زنه‌ار که در مصالح خود صرف می کنند ترا. صائب ||. طی کردن. سپری کردن. گذراندن: در این کردند ماهی عمر خود صرف وزین حرفت نیفکندند یک حرف. نظامی. شب سه ساعت به امر حق کن صرف سه حساب (۱) و کتاب و دفتر و حرف. اوحدی. شب و روز خاقان در آن کرد صرف که شه را دهد پایمردی شگرف. نظامی. خری را ابلهی تعلیم می داد بر او بر صرف کرده عمر دائم. سعدی. عمری دگر بیاید بعد از فراق ما را کاین عمر صرف کردیم اندر امیدواری. سعدی. زندگانی صرف کردن در طلب حیفی نباشد گر دری خواهی گشودن سهل باشد انتظاری. سعدی. تا بدین ساعت که رفت از من نیامد هیچ کار راستی خواهی بیازی صرف کردم روزگار. سعدی ||. عزل کردن. از کار بر کنار کردن: اندر خواستند تا حفص بن عمر را صرف کرد که او عاجز بود. (تاریخ سیستان چ بهار ص ۱۵۸). بسیستان آمد و دیرگاه نبود که فضل او را صرف کرد. (تاریخ سیستان ص ۱۵۴ ||). فعلی یا اسمی را بصیغه های مختلف در آوردن تا از آن معانی متفاوت بدست آید. رجوع به صرف و تصریف شود. (۱) - ظ: به حساب.

صرفنده.

[ص ف د] (اخ) قریه ای است از قرای صور از سواحل بحر شام. (معجم البلدان).

صرفندی.

[ص ف] (ص نسبی) نسبت است بصرفنده. رجوع بدان لغت شود.

صرفندی.

[ص ف] (اخ) ابراهیم بن اسحاق بن ابی الدرداء صرفندی انصاری مکنی به ابواسحاق. وی به دمشق از ابی عبدالله معاویه بن صالح اشعری و محمد بن عبدالرحمان بن اشعث و عمر بن نصر عبسی و یزید بن محمد بن عبدالصمد و ابوجعفر محمد بن یعقوب بن حبیب و ابوزرعه دمشقی و عباس بن ولید و بکار بن قتیبه و جز آنان حدیث شنید. از او ابوالحسین بن جمیع و عبدالله بن علی بن عبدالرحمان بن ابی العجائز و شهاب بن محمد بن شهاب صوری روایت کنند. (معجم البلدان ذیل کلمه صرفنده).

صرفندی.

[صَفَ] (اخ) محمد بن ابراهیم بن محمد بن رواحهُ بن محمد بن نعمان بن بشیر انصاری. وی به دمشق از ابامهر حدیث شنید و از او ابراهیم بن اسحاق بن ابی الدرداء و ابوبکر محمد بن یوسف روایت کنند. (معجم البلدان ذیل صرفنده).

صرفندی.

[صَفَ] (اخ) محمد بن احمد بن محمد بن ابراهیم بن محمد بن نعمان انصاری. وی به دمشق و جز دمشق از ابو عمرو موسی بن عیسی بن منذر حمصی حدیث گفت. از وی ابوالحسن بن احمد بن عبدالرحمان ملطی روایت کند. ابوالحسین رازی به دمشق از وی حدیث نوشت و گوید وی از مردم صرفنده است و آن حصنی است بین صور صیداء بر ساحل و بسیار به دمشق می آمد و بیرون می شد. (معجم البلدان ذیل صرفنده).

صرفندی.

[صَفَ] (اخ) محمد بن رواحهُ بن محمد بن نعمان بن بشیر انصاری. وی به دمشق از ابامهر حدیث شنید و به سال ۲۶۶ ه. ق. حدیث گفت. از او ابراهیم بن اسحاق بن ابی الدرداء روایت کند. (معجم البلدان ذیل صرفنده).

صرف نظر.

[صَفَ نَ ظَا] (ترکیب اضافی، امص مرکب) چشم پوشی. اغماض. گذشت. تعمیه. غمض عین. رجوع به صرف نظر کردن شود.

صرف نظر کردن.

[صَفَ نَ ظَا كَ دَا] (مص مرکب) صرف نظر. چشم پوشی. اغماض. تعمیه. غمض عین. رجوع به صرف نظر شود.

صرف و نحو.

[صَفَ نُحُو] (ترکیب عطفی، مرکب) دو علمند از علوم ادبی که در تداول با یکدیگر ذکر می شوند. رجوع به کلمه صرف و کلمه نحو شود.

صرفه.

[صَفَ] (ع ا) نیک بختی زمانه. (منتهی الارب). ناب الدهر، الذی نfter عن البرد او عن الحرّ. (اقرّب الموارد ||). مهره ای است که بدان زنان مردان را بند کنند. (منتهی الارب ||). فائده. سود. بهره: خصم سگدل ز حسد نالد چون جبهت ماه نور بی صرفه دهد و عوع عوا شنوند. خاقانی. عذرا رخ سنبله در آن طرف بی صرفه نکرد دانه ای صرف. نظامی. گر این صرفه نگه داری همه عمر نه دینارت زیان باشد نه درهم. سعدی. ترسم که صرفه ای نبرد روز بازخواست نان حلال شیخ ز آب حرام ما. حافظ. ندارد صرفه ای کشتی گرفتن با زبردستان بود در خاک دائم هر که با گردون در آویزد. صائب. و در تداول با کردن و بردن و داشتن و نمودن ترکیب شود. - باصرفه؛ باسود. بافائده. بدون صرفه، بی صرفه؛ بی فائده. بی سود. - به صرفه؛ شما است؛ به سود شما است. برای شما سود دارد ||. بخل و تنگی در خرج. (غیاث اللغات ||). حيله و مکر. (غیاث اللغات ||). کمان خجک دار سیاه که تیر آن

بهدف نرسد. (منتهی الارب). القوس فيها شامة سوداء لاتصيب سهامها اذا رميت. (اقرب الموارد ||). ششتره. مرقیره (||). (مص، ا) افزونی || فضل || عدل || فرصت. (غیاث اللغات ||). (مص) پگاه دوشیدن ناقه را پس از آن گذاشتن آن را تا پگاه دیگر مانند آن. (منتهی الارب). (۱) - Espece de valeriane.

صرفه.

[صَ رَفَ] (اخ) قریه ای است از نواحی مآب نزدیک به لقاء. گویند قبر یوشع بن نون بدان جا است. (معجم البلدان).

صرفه.

[صَ فَ / فِ] (اخ) منزلی است از منازل قمر و آن یک ستاره است روشن پس زبره و تسمیه آن بدین نام از آن جهت بود که با طلوع آن سرما برود. (منتهی الارب). ستاره ای است روشن از قدر اول بر ذنب اسد، ماه در جهت جنوب محاذی او شود و آن منزل دوازدهم قمر است. (جهان دانش ص ۱۱۹). منزل دوازدهم از منازل قمر پس از زبره و پیش از عواء. منزل دوازدهم است از منازل قمر و آن از آخر زبره است تا چهار درجه و هفده دقیقه و هشت ثانیه از سنبله و نزد احکامیان منزلی نحس است. ذنب اسد. قطب الاسد. نام کوکبی از دب اکبر. (نفیس الفنون): همه با ساز و پر گوهر بسان چرخ با کوکب پر از پروین پر از صرفه پر از شعری پر از کیوان. مسعود سعد. بی صرفه در تنور کن آن زر صرف را کو شعله ها به صرفه و عوا برافکند. خاقانی.

صرفه.

[صَ فِ] (اخ) ده کوچکی است از دهستان گروه بخش ساردوئیه شهرستان جیرفت. ۱۸ هزار گزی شمال ساردوئیه به ۱۲ هزار گزی باختر راه مالرو ساردوئیه به راین. سکنه ۱۸ تن. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صرفه.

[] (اخ) (خانه فال گری) و آن شهری فینیقی می باشد که در ساحل دریا در نزدیکی صرفند حالیه که هفت میل از صیدا و چهارده میل از صور دور است و ایلیا در آنجا پناه برده با آن بیوه زن مادامی که در اراضی اسرائیل قحطی بود بسر برد. (اول پادشاه ۸: ۱۷ - ۲۴). و مسیح آن را مذکور داشته است. (لوقا ۴: ۲۶). فع از آن بجز خرابه هائی چند که تخمیناً به قدر یک میل به کنار دریا امتداد دارد و دارای چند قطعه ستون می باشد چیزی باقی نیست در آنجا محلی هست که آن را قدس نامند و دور نیست که همان زیارت گاهی است که صلیبیون آن را به خیال خانه بیوه زن بنا کردند و این زیارت گاه را قبری نیست، زیرا بعضی بر آنند که ایلیا زنده است و در دنیا گردش همی کند و افسانه بر آن است که... عیسی وقتی که بدین موضع رسید استراحت فرمود و در آنجا قدری ماند اما ده صرفند حالیه بر جانب رأس صرفند بمسافت یک میل بساحل مانده واقع است. (قاموس کتاب مقدس).

صرفه بر.

[صَ فِ / فِ بَ] (نف مرکب) سودبر. صراف: هیچ دو جو کمتر است نقد زمانه صرفه بران را از این عیار چه خیزد. خاقانی.

صرفه بردن.

[صَفَ / فِ بُ دَ] (مص مرکب) سبقت نمودن و پیشی گرفتن. (برهان). پیشی گرفتن. (انجمن آرا): ترسم که صرفه ای نبرد روز بازخواست نان حلال شیخ ز آب حرام ما. حافظ. راه عشق ار چه کمینگاه کماندارانست هر که دانسته رود صرفه ز اعدا نبرد. حافظ. دام سخت است مگر یار شود لطف خدا ورنه آدم نبرد صرفه ز شیطان رجیم. حافظ || نفع بردن و فائده کردن. (برهان). نفع بردن. (انجمن آرا).

صرفه جو.

[صَفَ / فِ] (نف مرکب) مقتصد. آنکه در خرج کردن اندازه نگاه دارد. پس اندازنده.

صرفه جوئی.

[صَفَ / فِ] (حامص مرکب) در خرج اندازه نگاه داشتن. پول را بی جا خرج نکردن. اقتصاد. پس اندازی.

صرفه جوئی کردن.

[صَفَ / فِ كَ دَ] (مص مرکب) خرج به اندازه کردن. اقتصاد. رجوع به صرفه جوئی و صرفه نگاه داشتن شود.

صرفه داشتن.

[صَفَ / فِ تَ] (مص مرکب) فائده داشتن. سود داشتن. رجوع به صرفه شود.

صرفه کاری.

[صَفَ / فِ] (حامص مرکب) صرفه جوئی. اقتصاد. به اندازه هزینه کردن. احتیاط و ملاحظه در خرج: شه غزنوی گرچه تقصیر کرد تلافی خدیو جهانگیر کرد از آن صرفه کاری شد این سود او که مذموم شد نام محمود او. ظهوری (از آندراج).

صرف همت کردن.

[صَفَ / فِ هِمَ مَ كَ دَ] (مص مرکب) همت بر کاری گماشتن. صرف وقت کردن در پی کاری. کوشش کردن در چیزی یا در پی چیزی.

صرفه نگاه داشتن.

[صَفَ / فِ نِ تَ] (مص مرکب) در خرج ملاحظه کردن. صرفه جوئی کردن. صرفه جوئی. به اندازه خرج کردن. رجوع به صرفه جوئی و صرفه جوئی کردن شود.

صرفی.

[صَفِی] (ع ص نسبی) منسوب به صرف || عالم به علم صرف. ج، صرفیون و صرفیین.

صرفی.

[صَ] (اخ) شاعری است. صاحب مجمع الخواص آرد: وی ژولیده موی و با وضع درویشی و بی سروپائی راه میرفت. به درویشی نبود. قضا را با وی رقیب شدیم بجزور خواجه زاده تاب نیاورده به نحوی ترکش کرد که ممنون و منت دار شدیم کمتر کسی صرفش را بدین نحو می داند. اسم وی با مسمی مطابق و طبع شعر او هم صحیح و سالم بود. از اوست: چه دمی بود که عاشق سر کوی یار گیرد به هزار امیدواری سر رهگذار گیرد. (از تذکره مجمع الخواص صص ۲۷۸-۲۷۹).

صرفی.

[صَ] (اخ) شاعری است و مؤلف آتشکده نویسد: نام او صلاح الدین و گویند او را با خواجه سلمان نسبتی است الحق شعر وی خالی از امتیاز نیست وی از تلامذه مولانا محتشم کاشی بود، از اوست: با تو رشکم کشد و بی تو جدائی چه کنم می کشم اینهمه از دیدن و نادیدن تو. * چو ز رفتن تو مُردم تو نشاط کن که هرگز به مراد خاطر خود به از این سفر نکردی. * صرفی ز عشق دوست به نوعی نمرده ای کز دشمنان به مرگ تو خرم شود کسی. (از آتشکده آذر ذیل شعرای ساوه). صادقی کتابدار در مجمع الخواص آرد: وی شاعر خوبی است. فقیر با او ملاقات نکرده ام ولی این ابیاتش را شنیده ام: به سفر زمانه دایم چو منت غریب دارد سر آن دیار گردم که تو آش غریب باشی بگذر ز چاره من بگذار تا بمیرم من ناتوان که باشم که توام طیب باشی؟ اگر نتصیب از آن لب نرسد مرنج صرفی گنه کسی چه باشد چو تو بی نصیب باشی؟ * غمی کز مرگ دشمن دارم اینست که ترسم در غم او مرده باشد. * کشتند و سوختند مرا ای هما برو کز قسمت تو هیچ در این استخوان نبود گویا که می کشند مرا هرگز اینچنین غوغای عام بر در زندان من نبود... (مجمع الخواص ص ۲۲۲). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صرفی.

[صَ رَ فِ ی] (ص نسبی) از نجائب منسوب اند بسوی صرف که قبیله ای است. (منتهی الارب). و گویند صدفی است. (از اقرب الموارد).

صرفیون.

[صَ فِ ی] (ع ص، ا) ج صرفی در حالت رفع. رجوع به صرفی شود. مثال: صرفیون چنین کردند ما نیز چنین کنیم عبارتی است در آخر صیغه سازی ها میگفتند و حالا در تداول، گفتن این جمله تعبیر از تقلید صرف است، بی اندیشه و رویه فکری، نظیر: عادت بر این جاری است، سیره چنین است.

صرفیین.

[صَ فِ ی] (ع ص، ا) ج صرفی در حالت نصب و جر رجوع به صرفی و رجوع به صرفیون شود.

صرقی.

[صَ رَ] (ع ص) تُنک از هر چیزی. (منتهی الارب).

صرقی.

[ص رُ] (ع ص، ا) ج صریقه. رجوع به صریقه شود.

صر قاعه.

[ص ع] (ع ا) المقلاع. طرف فلاخن که بانگ کند. (منتهی الارب). طرفه الذی یصوت عند نفضه فی الهواء. (اقرب الموارد).

صر قعه.

[ص ق ع] (ع مص) در هم خم‌نیدن انگشتان و بانگ آوردن از وی. (منتهی الارب). انگشت شکستن.

صر قولاً.

[] (ا) به سریانی انزروت است. (فهرست مخزن الادویه).

صرلاب.

[ص ا] (ا) مخفف اسطرلاب است: همی بازجستند راز سپهر به صرلاب تا بر که گردد به مهر. فردوسی. رجوع به اسطرلاب شود.

صرم.

[ص ا] (ع مص) نیک بریدن چیزی را. (منتهی الارب). بریدن. (تاج المصادر بیهقی). بریدن و قطع کردن. (غیاث اللغات ||). بریدن از کسی. (مصادر زوزنی) (ترجمان علامه جرجانی). سخن کسی بریدن. (تاج المصادر بیهقی) (منتهی الارب ||). درویدن خرما بن را. (منتهی الارب). بریدن خوشه خرما. (زوزنی). بریدن بار خرما. (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامه جرجانی ||). بریدن گوش و بینی و آنچه بدان ماند. (مصادر زوزنی ||). بریده شدن رسن و منقطع گردیدن او. (منتهی الارب ||). درنگی کردن و انتظار نمودن نزد کسی. (منتهی الارب ||). درودن کشت. (ترجمان علامه جرجانی) (منتهی الارب ||). در اصطلاح خیاطی تنگ کردن جامه. (ذیل قوامیس دزی ||). مستور کردن. مخفی ساختن. (دزی ||). لگام زدن. (دزی ||). مسدود شدن. (دزی ||). (مص) بمعنی صرامت. جرأت و شهامت. (دزی ||). (معرب، ا) چرم پیراسته. (منتهی الارب). چرم. (مهذب الاسماء) (غیاث اللغات ||). فارسی معرب است یعنی گرما (۱). (المعرب جوالیقی چ احمد محمدشاکر ص ۲۲۰ س ۳). (۱) - خطا است چه آنکه جرم بمعنی گرما و صرد سرما است و اما صرم چرم است بتصریح لسان العرب و قاموس که گویند معرب است و ادی شیر مدعی است که آن معرب چرم بود لکن این گفته را دلیلی نیست چه ماده کلمه عربی است و افادت قطع کند و گویا جلد را از آن صرم گفته اند که پاره پاره میشود. (تعلیقات المعرب ص ۲۲۰).

صرم.

[ص ا] (ع ص، ا) ج صیرماء است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود ||. سیخک در مرغ و خروس خانگی (۱). سیخک خروس. || صرم الدیک؛ در تکلم عامیانه شام، میوه گل سرخ و سرم الدیک هم آمده است. (ذیل قوامیس دزی). گونه ای گل سرخ که در ابتدا سبز و در آخر سرخ شود و در درون تخم دارد و شیرین است. (۱) - Epron.

صرم.

[ص] [ع] نوع و گروه مردم و جز آن. ج، اصرام و اصارم و اصاریم. (منتهی الارب ||). موزه نعل زده. (منتهی الارب ||). خانه های مردم جمع یکجا. (منتهی الارب).

صرم.

[ص] ر [ع] ج صرمه. (منتهی الارب). رجوع به صرمه شود.

صرم.

[اخ] (دهی جزء دهستان قهستان بخش کهک شهرستان قم. ۱۵ هزار گزی شمال خاور کهک ۹ هزار گزی جنوب غربی راه قم به کاشان، معتدل، دارای ۱۳۰۰ تن سکنه، آب آن از قنات، محصول آن غلات، پنبه، باغات انار و انجیر، شغل اهالی زراعت، کرباس بافی، راه مالرو، از طریق ورجان میتوان ماشین برد. مزرعه بارانه، مینارد، خورنجه، چهل بندگان، کرانه، ساق آباد، حذرآباد جزء این ده است. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱). این رستاق شش دیه است و مجموع این شش دیه سهلیه و جبلیه صد فرسخ بوده است از آن جمله خورها باد. و همدانی در کتاب خود آورده است که صرم از ناحیت قم است و اهل آن دیه را مهره ای است دعوی می کنند که آن طلسم سرما است چون فصل ربیع باشد و ترسند که کشت ایشان و میوه های ایشان از سرما نقصان یابد این مهره را بیرون آرند و بر سر نیزه بندند کشتهای ایشان سلامت بماند و هیچ نقصانی در آن واقع نشود و سرما در آن اثر نکند باذن الله تعالی و قدرته. (تاریخ قم ص ۶۷).

صرم.

[اخ] ابن یربوع یکی از اصحاب رسول خدا است و آن حضرت وی را سعید نامید. از او فرزندان وی روایت کنند. (قاموس الاعلام ترکی).

صرما.

[ا] به سریانی کاشم رومی است که سیسالیوس نامند. (فهرست مخزن الادویه).

صرماء.

[ص] [ع] دشت بی آب. (منتهی الارب ||). ناقه کم شیر. (منتهی الارب).

صرمات.

[ص] ر [ع] ج صرمه است. رجوع به صرمه شود.

صرماتی.

[ص] تی [ی] [ع] ص کفاش. (ذیل قوامیس دزی).

صرمایاتی.

[صِ تِ ی] (ع ص) کفاش. (ذیل قوامیس دزی).

صرمایه.

[صِ ی] (ع ا) کفش. (ذیل قوامیس دزی).

صرمران.

[||] (ا) فوتنج نه‌ری. (۱) حبق التمساح. حبقه التمساح. فرنجمشک. بقله العدس. موتج. (دزی) (فرهنگ فرانسه به فارسی نفیسی). (۱) -
Calament.

صرمنجان.

[صِ م] (اخ) از قراء ترمذ است و از بلخ به شمار آید و عجمان آن را صرمنگان خوانند. (معجم البلدان). در منتهی الارب چاپ تهران آن را بفتح میم ضبط کرده و گوید: معرب جرمنگان است.

صرمه.

[صِ م] (ع ص) آنکه خشم او زود نرود. يقال: هو صرمه من الصرمت؛ ای بطیء الرجوع من غضبه. (منتهی الارب).

صرمه.

[صِ م] (ع ا) کفش. (ذیل قوامیس دزی). کفش ساغری. (دزی ||). گلهء گوسفند. (دزی ||). گلهء اشتر از ده تا چهل. (مهذب الاسماء). گلهء اشتران مابین بیست عدد تا سی یا پنجاه یا چهل یا مابین ده تا چهل یا مابین ده تا چهارده پانزده. (منتهی الارب ||). پاره ای از ابر. (منتهی الارب).

صرمه.

[صِ م] (اخ) پدر است مر صرمه را که پدر پدر هاشم بن حرمه است. (منتهی الارب).

صرمه.

[صِ م] (اخ) ابن ابی انس. رجوع به صرمه بن انس شود.

صرمه.

[صِ م] (اخ) ابن انس بن صرمه صاحب رسول خدا (ص) رجوع به ابوقیس صرمه در این لغت نامه و عقدالفرید ج ۱ ص ۱۷۴ و ج ۲ ص ۲۵۷، چ محمد سعید عریان و المعرب جوالیقی ص ۸۷ و نزهة القلوب چ لیدن ج ۳ ص ۱۲ و الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۳۱ شود.

صرمه.

[صِ مَ] (اِخ) این قیس. رجوع به صرمة بن انس... شود.

صرمة.

[صِ مَ] (اِخ) انصاری. رجوع به ابوقیس صرمة شود.

صرمه گش.

[صِ مَ / مِ كَ / كِ] (اِ مرکب) شفشاهنج. شفشاهنگ. رجوع بدین لغات شود.

صرمی.

[صِ مِا] (اِخ) نام مردی. (منتهی الارب).

صرمیه.

[صِ مِی] (معرب، اِ) معرب سرمایه فارسی. (ذیل قوامیس دزی).

صرنا.

[صُ] (معرب، اِ) رجوع به سرنا شود.

صرنای.

[صُ] (معرب، اِ) معرب و مرکب از سور (جشن) و نای. این کلمه بصورت‌های ذیل استعمال شده است: سرنای، صورنای، سورنای، طورنا، زرنی، زورنی، زرنا، زورنا، سورنا، سرنائی. ج، صرنایات. قسمی از نای (۱). (ذیل قوامیس دزی ج ۱ ص ۸۳۱). رجوع به سرنا شود. (۱) - Hautbois.

صرنج.

[] (معرب، اِ) معرب سرنج: به نوبت زدن بهر والا-ولنج زده میخ جهل از دو جانب صرنج. نظام قاری (دیوان ص ۱۹۲). رجوع به سرنج شود.

صرنقج.

[صِ رَ فَ] (ع ص) فریاد و فغان کننده. (منتهی الارب).

صرنقج.

[صِ رَ قَ] (ع ص) مرد سخت سرکش و اباکننده که فریب نخورد و به چیزی که دارد دست کسی نرسد و احدی طمع آن نکند. (منتهی الارب ||). مرد زیرک. (منتهی الارب ||). ظریف. (اقرب الموارد).

صرو.

[صَرَوْ] (ع مص) نظر کردن و دیدن. (منتهی الارب).

صرو.

[صَيْرَوْ] (ا) به معنی شوکران است و آن بیخی باشد که از یزد و تفت آورند و بعضی گویند دوس است و آن گیاهی باشد که هر که بیخ آن را بخورد جنون بهم رساند. (برهان).

صروات.

[صَرَا] (اِخ) گویا جِ صروة است که به واحد برگشته است و آن قریه ها است از سواد حلهء مزیدیة. (معجم البلدان).

صرواح.

[صِ] (اِخ) حصاری است در یمن در نزدیکی مأرب. گویند از بناهای سلیمان بن داود است. ابن درید در امالی خویش از شاعری آورده است: حلّ صرواح فابتنی فی ذراه حیث اعلى شعافه محرابا... (معجم البلدان). حصنی است به یمن بناکرده دیوی از برای بلقیس. (منتهی الارب).

صروافورنوما.

[] (ا) به سریانی فرقه الدار چینی است. (فهرست مخزن الادویة).

صروح.

[صُ] (ع ا) ج صرح. رجوع به صرح شود.

صروحة.

[صُح] (ع مص) خالص و بی آمیغ گردیدن نسب کسی. (منتهی الارب (||). امص) خلوص و بی آمیختگی چیزی. (منتهی الارب). ویژه شدن. (تاج المصادر بیهقی).

صرود.

[ص] (معرب، ا) سردسیر. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء): سرمای صرود که زمهریر آن تگرگ از دماغ ریزد. (ترجمهء محاسن اصفهان ص ۹).

صرور.

[ص] (ع ص) حج ناکرده ||. مردی که گرد زن نگرده. (منتهی الارب).

صروء.

[صَ رَ] (ع ص) آنکه حج نکرده باشد. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). مرد حج ناکرده. (دهار ||). مردی که گرد زن نگردد. و قيل الصرورة الذی لم يتزوج من الرجال و النساء و قيل هو الذی يدع النکاح متبتلاً و منه الحديث لاصرورة فی الاسلام. (منتهی الارب).

صروى.

[صَ رِ ی] (ع ص) آنکه حج نکرده باشد. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء).

صروع.

[صُ] (ع ا) جِ صِرْع. (منتهی الارب). رجوع به صرع شود.

صروف.

[صُ] (ع ص) نیک کشتی گیر. (منتهی الارب). نیک اندازنده مردم را. ج، صُرْع. (منتهی الارب).

صروف.

[صُ] (ع ص) ناقه صروف؛ ناقه ای که دندانش بسیار بانگ کند. (منتهی الارب). ناقه ای که دندان آن آواز دهد. الناقه التى لنا بها صریف. (اقرب الموارد). شتر ماده که دندان بر یکدیگر زند.

صروف.

[صُ] (ع مص) خواهش نر کردن سگ ماده. (منتهی الارب ||). (۱) حوادث. حدثان دهر و نوائب آن. گردشهای روزگار. شدائد روزگار. حوادث. (غیاث اللغات) : نه بر آنم که کشد هیچ زمن آنچه بر ما ز صروف زمست. (از جهانگشای جوینی). و مترصد صروف روزگار پربهانه و مخالفت گورخان... (جهانگشای جوینی). و به صنوف صروف فتن و محن گرفتار و در معرض تفرقه و بوار... (جهانگشای جوینی). -صروف الدهر و صروف دهر؛ حدثان دهر.

صروف.

[صِرَ رِ] (اخ) (دکتر یعقوب...) وی به سال ۱۸۵۲ م. در قریه حدث (در سفح جبل لبنان) متولد شد. پدر او وی را بمدرسه امریکائیان در عیبه فرستاد سپس بدانشگاه امریکائی داخل شد آنگاه دو سال در مدرسه های صیدا و طرابلس درس گفت و به سال ۱۸۷۶ مجله المقتطف را در بیروت انتشار داد و به سال ۱۸۸۸ آن را به مصر منتقل کرد و شهرت آن بهمه جا رسید. صروف تا هفته آخر عمر خویش بکار انتشار مجله مشغول بود. مجله المقتطف و مقالات علمی، تاریخی، فلسفی آن نیازی بتوصیف ندارد. آثار وی: ۱- تحلیل کتاب سموم منسوب به جابر بن حیان که به سال ۱۹۲۱ در مجله المقتطف انتشار یافته است. ۲- تحلیل کتاب لباب الاداب تألیف اسامه بن منقذ کنانی مؤلف به سال ۵۷۹ ه. ق. که به سال ۱۹۰۷ - ۱۹۰۸ م. در المقتطف منتشر گشت. ۳- سر النجاح تعریب کتاب دکتر سمیلز چ بیروت ۱۸۸۰ م. و طبع سوم آن در مصر به سال ۱۸۸۵ پایان یافت. ۴- سیرالابطال و القدماء

العظماء که به اشتراک دکتر فارس نمر آن را تعریف کرد و شامل قصص یونان قدیم است و به سال ۱۸۸۳ در ۱۸۴ صفحه در بیروت به طبع رسیده است. صروف به سال ۱۹۲۷ م. در گذشت. (معجم المطبوعات ستون ۱۲۰۶-۱۲۰۸).

صروف الدهر.

[صُفْدَ] [عِ اِ مرکب] حدثان دهر. نواب دهر. گردش روزگار. رجوع به صروف دهر و صروف شود.

صروف دهر.

[صُفِ دَ] [ترکیب اضافی، اِ مرکب] حدثان دهر. نواب دهر. رجوع به صروف و صروف الدهر شود.

صروف.

[صَ] [عِ ص] تیغ بَران ||. مرد توانا ||. ناقه که وارد حوض نشود تا که خالی نگردد ||. نیک برنده. (منتهی الارب).

صروه.

[صِ وَا] [عِ اِ] گیاه ریزه. (منتهی الارب).

صرویه.

[] [اخ] یا صرویه (شکافته یا مجروح) خواهر داود و مادر ایوب بود. (اول سموئیل ۲۶: ۶ و اول تواریخ ایام ۲: ۱۶). (قاموس کتاب مقدس).

صره.

[صِرْرَ] [عِ اِ] همیان دراهم و مانند آن. (منتهی الارب). همیان زر. (دستورالاحوان). زر بسته در رگوی. (زمخشری). همیان. (غیاث اللغات). کیسه. (مهذب الاسماء). کیسه زر. کیسه سیم و زر: از زرد و سرخ مرد بنفریبند نا راست صره وی و قنطارش. ناصر خسرو. جز دین نستانند از کسی کابین راضی نشود بصدده و صره. ناصر خسرو. و اطراف چنان فراهم و منقبض که گوئی در صره بستی. (کلیله و دمنه). نقدی سره از آن صیره برداشتند. (کلیله و دمنه). و در صحبت او پنجاه صره و در هر صره ده هزار دینار حمل فرمود. (کلیله و دمنه). آن می و جام بین بهم گوئی دست شعوزه کرده ز سیم ده دهی صره زر شش سری. خاقانی. زر همچو گل ز صره از آن ریختم بخاک تا همچو غنچه با دل پر خون نیامدم. عطار. صره هزار دینار زر از روزن بیرون داشت. (گلستان). و آنکه پهلو تهی کند از کان صره سیم و زر کجا یابد. ابن یمین. و از جیب او صره دنانیر درافتاد که زیاده و بیشتر از خرج او بود. (تاریخ قم ص ۱۶۱ ||). (دستورالاحوان).

صره.

[صِرْرَ] [عِ اِ مِص] سختی اندوه. (منتهی الارب ||). سختی جنگ. (منتهی الارب ||). سختی گرما. (منتهی الارب) (دستورالاحوان). (||) [اِ] درختی است که بر آن شاخه های انگور آویخته باشد. (منتهی الارب ||). بانگ و فریاد. (منتهی الارب). بانگ.

(دستورالاحوان ||). جماعت مردم و جز آن. (منتهی الارب ||). گوسپندی که ندوشند آن را تا پستانش پر از شیر گردد. (منتهی الارب ||). مهره افسون که بدان زنان مردان را بند کنند و حمله کنند. (منتهی الارب). خرزۀ للتأخید. (اقرّب الموارد ||). گله شتر. (دستورالاحوان ||). ص (ترشروی). (منتهی الارب).

صره.

[صِرْ رَا] (عِ امص) سختی سرما یا سرما که کشت و نبات را بسوزد. (منتهی الارب ||). بانگ و آواز سخت. (منتهی الارب).

صری.

[صَيْرِي] (عِ امص) بریدن چیزی را. (منتهی الارب). قطع کردن. (منتهی الارب). بریدن. (تاج المصادر بیهقی ||). بند کردن منی را در پشت خود به اینکه بازایستد از نکاح ||. صلح کردن ||. جدا کردن دو خصم را از هم ||. راندن و دفع کردن بدی و جز آن از کسی ||. فراهم آوردن ||. پناه دادن ||. نجات بخشیدن کسی را ||. بازداشتن ||. نگاهبانی نمودن. (منتهی الارب ||). واداشتن. (تاج المصادر بیهقی ||). یاد گرفتن ||. کارگذاری کردن ||. پیش درآمدن ||. پس ماندن ||. بالارفتن ||. فرود آمدن. از لغات اضداد است ||. مهربانی نمودن ||. محبوس ماندن در دست کسی به گرو یا عام است. يقال: صری فلان فی ید فلان اذا بقی محبوساً. (منتهی الارب).

صری.

[صَرَا] (عِ ا) بقیه چیزی. (منتهی الارب ||). ص (لبن صری؛ شیر برگشته مزه. (منتهی الارب ||). آب ایستاده رنگ و بوی برگردانیده. (منتهی الارب ||). مص (صری الماء صری؛ برگشته رنگ و بوی گردید. (منتهی الارب).

صری.

[صَيْرَا] (عِ ص) ناقه و مانند آن که آن را نادوشیده باشند تا شیر در پستان وی جمع شود و بزرگ پستان و پرشیر نماید. (منتهی الارب).

صری.

[صِرْ رَا] (عِ امص) (از نوع مضاعف) نیک عزیمت بر کاری. يقال: والله انها منی صری؛ ای عزیزه و جد. (منتهی الارب).

صری.

[صُرْ رَا] (عِ امص) (از نوع مضاعف) نیک عزیمت بر کاری. (منتهی الارب).

صری.

[صَرِي] (عِ ص) اقدام کننده بر زن پدر خود. (منتهی الارب).

صری.

[صَ / صِرْزِرِی] (ع ص) (از نوع مضاعف) درهم صری؛ درم بانگ آور که بر ناخن زنند. (منتهی الارب). درمی بانگ کننده چون بیندازند. (مهذب الاسماء).

صریاء.

[صَ] (ع ص) ناقه صریاء؛ ناقه ای که از نادوشیدن بزرگ پستان و پرشیر باشد. ج، صرایا. (منتهی الارب).

صریب.

[صَ] (ع ص) شیر ترش. ج، صُرب. (منتهی الارب).

صریح.

[صَ] (ع ص) خالص از هر چیزی. (منتهی الارب). خالص. (دستورالخوان). محض ||. ظاهر و آشکارا. (غیاث اللغات). بی پرده. پوست کنده. رک. هویدا: همی برمز چه گویم صریح خواهم گفت جهان ملک ملکی در جهان ملک افزود. مسعود سعد. تا با شما صریح بگوید که هان و هان عبرت ز خاک ما که نه از ما جوانترید. خاقانی. شد ولایت صریح من گفتم ظاهر است این سخن کنایت نیست. بهار. صریح گوید گفتارهای او کاین مرد به غیرت از امرا و به حکمت از حکماست. بهار ||. و نزد علمای علم اصول لفظی را گویند که مقصود از آن فی نفسه روشن باشد بر اثر کثرت استعمال. خواه از حیث حقیقت و خواه از جهت مجاز. و حکمه ثبوت موجب من غیر حاجه الی النیه او القرینه. و تقابله الکنایه و این تعریفی است که در کتب حنفیان برای لفظ صریح تعیین شده است. اما مراد از «فی نفسه» در این تعریف یعنی آن لفظ، لفظی مستعمل باشد. و کنایه لفظی را گویند که مقصود از آن فی نفسه آشکار نباشد خواه از جهت حقیقت و خواه از حیث مجاز و از قید «فی نفسه» در این تعریف نیز احتراز از پوشیدگی، مقصود از صریح است بواسطه غرابت لفظ یا غفلت شنونده از وضع یا از قرینه یا امثال آن و نیز احتراز است از روشنی و پیدائی مقصود در کنایه بواسطه تفسیر و بیان. پس از این رو لفظ مفسر و مُحکم داخل صریح و مثل مجمل و مشکل داخل در کنایه خواهند بود کذا فی التلویح. و اما در عضدی گفته است که صریح از اقسام منطوق است چه منطوق به صریح و غیر صریح تقسیم شده و صریح نزد علمای نحو بر تأکید لفظی اطلاق شود. در عباب گویند: تأکید لفظی بیازگشت لفظ اول صریح نامیده شود. و بغیر لفظ اول آن را غیر صریح گویند و معنوی نیز خوانند و نیز صریح بر قسمی از اقسام اعراب اطلاق گردد. (از کشاف اصطلاحات الفنون ||). مرد پاکیزه نسب و بی آمیغ نسب. (منتهی الارب ||). شیر که کفک آن فرونشسته باشد. (بحر الجواهر). شیر کف بنشسته. (مهذب الاسماء). شیر روغن بر گرفته. (منتهی الارب ||). مرد گوهری. (نسخه خطی مهذب الاسماء کتابخانه مؤلف).

صریح.

[صَ] (اخ) نام اسب عبدیغوث حرب. (منتهی الارب).

صریح.

[صَ] (اخ) نام اسبی مر بنی نهش را. (منتهی الارب).

صریح.

[ص] [اِخ] نام اسبی مر بنی لخم را. (منتهی الارب).

صریحاً.

[صَ حَن] [ع ق] بطور صریح. آشکارا. رجوع به صریح شود.

صریح اللهجة.

[صَ حُجْلُ لَج] [ع ص مرکب] رک گوی. آنکه سخن بکنایت نگوید بلکه آنچه در دل دارد آشکارا بیان کند || بی باک در گفتار. رجوع به صریح شود.

صریح الملك.

[صَ حُجْلُ م] [ع ا مرکب] این اصطلاح در تاریخ غازانی در ردیف قباله و صک (چک) آمده و مقصود از آن واضح نیست: از جمله معظمت‌های امور... یکی دعوی باطل است بعلت قبالات کهن و صکوک و صریح الملك مکرر که در دست هر کس مانده باشد. (تاریخ غازانی ص ۲۲۶). یا چون املاک بسیاری دارد صریح الملكی ساخته و باز در (دو؟) نسخه کرده. (تاریخ غازانی همان صفحه). و آن مجموع قبالات و صکوک و صریح الملك یا بعضی از آن در دست بایع یا ورثه او مانده. (تاریخ غازانی همان صفحه).

صریحته.

[صَ ح] [ع ص] تأنیث صریح. خالص و بی آمیغ. (منتهی الارب). رجوع به صریح شود.

صریح.

[ص] [ع ص] فریادرسنده. (منتهی الارب). فریادرس. (مهدب الاسماء) (دستور الاخوان) (ترجمان علامه جرجانی). مغیث || فریادخواهنده. (منتهی الارب) (||). آواز فریادخواه. (منتهی الارب). فریاد. (دهار). آواز سخت، گاه ترس یا مصیبت.

صریده.

[صُرُ ر] [ع ا] ابر تنک بی آب. (منتهی الارب). الغیم الرقیق لا ماء فيه. (اقراب الموارد).

صریده.

[صَ د] [ع ص، ا] میش سرمایه. ج، صراید. (منتهی الارب). النعجة التي قد انحلتها البرد و اضربها. (اقراب الموارد).

صریر.

[ص] [ع مص] فریاد کردن و بانگ سخت برآوردن || بانگ زدن گوش کسی از باعث تشنگی || سرمایه شدن گیاه. (منتهی الارب) ||. جرس کردن قلم و در و پالان شتر و محمل و آنچه بدان ماند. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (||). بانگ قلم.

(منتهی الارب) (مهدب الاسماء). آواز قلم که بوقت نوشتن برآید. (غیاث اللغات): گفت آن قصب که با نیرو بود دبیران دیوان را شاید که قلم بقوت رانند تا صریر آرد و نبشتن ایشان را حشمت بود. (نوروزنامه). از وزیران مشرق و مغرب بصریر قلم گرفت سریر. سوزنی. صورت عقل را به دارالملک بصریر قلم کند تصویر. سوزنی. لشکر عاندند و کلک من چو صرصر از صریر نسل یاجوجند و نطق من چو صور اندر صدا. خاقانی. وی بصدای صریر خامه جان بخش تو تاج ده اردشیر تخت نه اردوان. خاقانی. صریر خامه مصری میانه تویق صهیل ابرش تازی میانه هیجا. خاقانی. کوس ماند به کمان فلک اما عجب آنک زو صریر قلم تیر به جوزا شنوند. خاقانی ||. آواز. آواز آب. آواز دوک: خنیاگر زن، صریر دوک است تیر آلت جعبه ملوک است. نظامی. وهم آن کز مار باشد آن صریر که همی جنبد بتندی از حصیر. مولوی. همچنین تا برسد بر کنار آبی که سنگ از صلابت او بر سنگ همی آمد و صریرش بفرسنگ همی رفت. (گلستان ||). بانگ در. (منتهی الارب) (دهار) (مهدب الاسماء). آواز در بوقت بستن و گشادن. (غیاث اللغات): گفته با زایران صریر درت مرحبا مرحبا در آی در آی. ابوالفرج رونی. ای ز سریر زرت گنبد باهل حقیر وی ز صریر درت پاسخ سائل نعم. خاقانی. چو راوی خاقانی آوا برآرد صریر در شاه ایران نماید. خاقانی. از صریر در او چار ملائک به سه بعد پنج هنگام دم صور به یک جا شنوند. خاقانی ||. بانگ ملخ. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء): دیب عقارب بلا و صریر جنادب هوا بیفتاد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۳۶). آن نواحی از دیب عقارب و صریر جنادب خالی گشت. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۱۳ ||). بانگ محمل و مانند آن. (منتهی الارب ||). آواز نعلین. (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء).

صریرا.

[ص] (ا) نام گلی است که آن را بستان افروز و تاج خروس خوانند. (برهان) (فهرست مخزن الادویه ||). بنات وردان. (فهرست مخزن الادویه ||). بادروج. (الفاظ الادویه) (فهرست مخزن الادویه).

صریره.

[ص ر] (ع ا) درهم نقد کرده شده ||. آنکه در صره بسته باشد. (منتهی الارب).

صریره.

[ص ر] (ع ص) تنگ خوی. کوتاه عقل. (منتهی الارب).

صریع.

[ص] (ع ص، ا) افتاده. ج، صیرعی. افکنده. (منتهی الارب). بیفکنده. (مهدب الاسماء). انداخته: نون الهوان من الهوی مسروقه فصریع کل هوی صریع هوان. (سندبادنامه ص ۲۶۲ ||). کمان ناتراشیده یا کمانی که چوب او بر درخت خشک شده باشد ||. تازیانه ||. چوب بر درخت خشک شده. (منتهی الارب ||). شاخ درخت که بر درخت نیم شکسته زیر شاخهای دیگر آویزان مانده و آن نرم تر از شاخهای دیگر میباشد و از آن مسواک سازند. ج، صرع. (منتهی الارب).

صرعی.

[ص ر] (ع ص) نیک اندازنده ||. آنکه همه اقران خود را اندازد. (منتهی الارب).

صریح الدلاء.

[صَعْدُ دِ] (اخ) علی بن عبدالواحد، شاعری است از مردم بغداد، به مصر آمد و الظاهر لاعزاز دین الله را بستود و به سال ۴۱۲ ه. ق. درگذشت. او را دیوان شعری است. (الاعلام زرکلی ص ۶۸۰). در فوات الوفيات نام او را محمد بن عبدالواحد نوشته و چنین آرد: وی شاعری بی باک بود و در شعر او هزل و هجوی غالب است. مقصوره ابن درید را بمقصوره ای معارضه کرده و در آن گوید: من لم یرد ان تنتقب نعاله یحملها فی کفه اذا مشی و من اراد ان یصون رجله فلبسه خیر له من الحفا من دخلت فی عینه مسله فاسأله من ساعته عن العمی من اکل الفحم تسود فمه و راح صحن خده مثل الدجا من صفع الناس و لم یدعهم ان یصفعوه فعلیهم اعتدی من ناطح الکبش یفجر رأسه و سال من مفرقه شبه الدما... (فوات الوفيات ج ۲ ص ۲۳۷). و رجوع به حسن المحاضره ص ۵۷۷ شود.

صریح الغوانی.

[صَعْلُ غ] (اخ) مسلم بن ولید انصاری ملقب به صریح الغوانی. وی از شعرای دولت عباسی است. پدر او مولای انصار بود سپس مولای ابی امامه اسعد بن زراره خزرجی گشت. صریح شاعری مقدم و نیکو اسلوب بود و در شراب گفتاری نیک دارد و بیشتر روایت او را در این نهج با ابونواس مقارن دانند. صریح به سال ۲۰۸ بکوفه متولد شد و هم بدانجا نشأت یافت. گویند او نخستین کس است که شعر معروف بیدیع را بسرود و آن را بدان نام نهاد و جماعتی از او پیروی کردند که از همه مشهورتر ابونواس است. وی به برامکه و سپس به فضل بن سهل پیوست و از او بهره برد و فضل او را اعمال جرجان داد و در آن عمل مالی فراوان بدست آورد و چون مردی بخشنده بود آن را تلف کرد و دیگر بار نزد وی رفت و فضل او را ضیاعی به اصفهان داد و چون فضل بقتل رسید صریح بخانه بنشست و کسی را مدح نگفت تا آنگاه که بمرد. دیوان وی به سال ۱۸۷۵ م. در لیدن و به سال ۱۳۰۳ ه. ق. در هند بطبع رسیده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۷۴۶). در عقد الفرید آرد: دعبل بن علی گفت روزی در باب الکرخ میرفتم کنیزکی زیبارو و مشکین چشم را دیدم که بوصف نیاید و میان ما سخنانی رفت. او را بخواندم و بدنبال من افتاد و در آن وقت بغایت تنگدست بودم، با خود گفتم جز خانه صریح الغوانی جائی نیست، پس نزد وی شدم و حال بگفتم و تنگ دستی خویش آشکار کردم. صریح گفت من نیز خواستم از تنگ دستی خود نزد تو شکوه کنم بخدا که نزد من جز این مندی نیست. گفتم همان بس است و مندی را بکمتر از دینار بفروختم و گوشت و نان و نیبذ خریدم و بخانه رفتم و آن دو را دیدم که در گفتگو هستند مسلم خبر پرسید آنچه رفته بود بگفتم، گفت طعام و شراب و هم نشینی با چنین زیبارخسار بدون نقل و ریحان و بوی خوش چگونه سزد؟ برو و کار را پایان رسان من برفتم و بکوشیدم تا آنچه میبایست آماده کردم چون بخانه رسیدم در باز بود در آمدم کسی را و اثری را نیافتم با خویش بگفتم صاحب شرطه آنان را بگرفته است و با دریغ و حسرت تا شام سرگردان بماندم سپس گفتم چرا خانه را جستجو نکنم شاید اثری بیابم؟ پس بگردش پرداختم و درب سردابی را بیافتم که آن دو با آنچه بکارشان می بود بدان در شده بودند پس سر خود به درون کردم و مسلم را بخواندم پاسخ نداد همچنان تا سه بار او را آواز دادم سپس او این بیت را برخواند: بت فی درعها و بات رفیقی جنب القلب طاهر الاطراف. و گفت دعبل وای بر تو این را که گوید؟ گفتم: من له فی حرامه الف قرن قد انافت علی علو مناف. وی بخندید و هر دو خاموش ماندند خواستم که سخنی از آنان بشنوم. پاسخ ندادند و بکار خویش پرداختند و من آن شب را چنان بسر بردم که عمر روزگار بدرازی بساعتی از آن نرسد. چون صبح شد مسلم بیرون شد و من او را بر این کار سرزنش کردم. گفت ای شوخ روی، خانه من، مندی من، طعام من، شراب من، تو در این میانه چه کاره ای؟ گفتم حق قیادت و فضول خواهم. صریح روی بکنیزک کرد و گفت بجان من سوگند حق قیادت و فضول او را بده! گفت اما حق قیادت او گوشمالی اوست و حق فضول او قفا زدن وی میباید. مسلم بمن رو آورد و گوش مرا بمالید و بر من قفا زد... (تلخیص از عقد الفرید ج ۸ ص ۱۱۲).

هم در عقدالفرید از عتبی آرد که: هارون الرشید فرزندان فاطمه و شیعیان آنان را می کشت و صریع الغوانی را نزد وی به تشیع متهم کرده بودند. هارون وی را بطلید و صریع بگریخت سپس بفرمود تا انس بن ابی شیخ کاتب برامکه را بیاورند و او نیز بگریخت دیری نگذشت که انس و صریع الغوانی را به بغداد نزد قینه (۱) بیافتند و چون هر دو را نزد هارون بردند بدو گفتند یا امیرالمؤمنین دو مرد را بیاوردند پرسید کدام دو مرد؟ گفتند انس بن ابی شیخ و مسلم بن ولید را گفت سپاس خدای را که مرا بر ایشان پیروز کرد. ای غلام آنان را حاضر ساز. چون بر وی درآمدند مسلم را نگریست که رنگ او دیگرگون شده، پس بر وی رقت آورد و گفت: ایه یا مسلم تو گوئی: انس الهوی بینی علی فی الحشا و اراه یطمح عن بنی العباس. گفت بلکه من گویم: انس الهوی بینی العمومه فی الحشا مستوحشاً من سائر الاناس و اذا تکاملت الفضائل کتتم اولی بذلک یا بنی العباس. هارون از سرعت بدیعت او تعجب کرد و یکی از حضار گفت یا امیرالمؤمنین او را مکش که اشعر مردمان است و او را بیازمای که از او عجبی بینی. هارون گفت چیزی در حق انس بگو! گفت یا امیرالمؤمنین بیم را از دل من بران تا خدا در روز نیازمندی بیم را از دل تو براند چه من هرگز به محضر خلیفه ای نرفته ام. سپس انشاد کرد: تلمظ السیف من شوق الی انس فالموت یلحظ و الاقدار تنتظر فلیس یبلغ منه ما یؤمله حتی یؤامر فیه رأیک القدر امضی من الموت یعفوا عند قدرته و لیس للموت عفو حین یقتدر. هارون وی را پشت سر خویش نشانند تا آن چه را بر انس میروند نبیند و چون از قتل انس برداخت گفت بهترین شعر خود را بر من بخوان و هرگاه که از خواندن قصیده ای می برداخت میگفت دیگر بخوان سپس گفت شعری را که در آن «الوحد» گفته ای بخوان چه من آنگاه که کودک بودم آن را روایت کردم و او شعری را که اول آن این بیت است: أدھرا علیّ الراح لا تشربا قبلی ولا تطلبنا من عند قاتلتی ذحلی. بخواند و چون بدین بیت رسید: اذاما علت منا ذؤابۃ شارب تمشت بنا مشی المقید فی الوحد. هارون بخندید و گفت آیا راضی نیستی که او را مقید کردم تا در وحل راه رود سپس او را جایزه ای بفرمود و رها کرد. (عقدالفرید ج محمد سعید العریان ج ۲ صص ۵۲-۵۳). روزی صریع حسن بن هانی را دید و گفت هیچ بیتی از تو نزد من از سقط خالی نیست. گفت در کدام بیت؟ صریع گفت هر بیت خواهی بخوان و او برخواند: ذکر الصبح بسحرۃ فارتاحا و امله دیک الصباح صباحا. صریع گفت: سخن بخلاف گفتمی چگونه خروس بامداد او را از بانگ ملول کند؟ بلکه او را مژده به صبحی دهد که بخاطر آن شادمان شده است. حسن گفت تو از شعر خود بر من بخوان. صریع الغوانی برخواند: عاصی الغرام فراح غیر مفند و اقام بین عزیزه و تجلد. حسن گفت سخن بخلاف گفتمی تو گوئی: عاصی الغرام فراح غیر مفند سپس گوئی: و اقام بین عزیزه و تجلد. و او را در مقام واحد رائج و مقیم قرار داده ای و رائج جز مقیم است. (عقدالفرید ج ۶ ص ۱۸۱). روزی رسول عائشه دختر مهدی که زنی شاعر بود نزد گروه شعرا شد که صریع الغوانی در جمله آنان بود و گفت: سیده من شما را سلام رساند و گوید کسی که این بیت را تمام کند او را صد دینار است. گفتند بخوان و او برخواند: انیلی نوالاً - وجودی لنا فقد بلغت نفسی الترقوه. صریع گفت: و ائی کالدلو فی حکم هویت اذا انقطعت عرقوه. و صد دینار بگرفت. (عقدالفرید ج ۶ ص ۲۲۲). و از اوست در وصف حرب: تلقی المنیۃ فی امثال عدتها کالسیل یقذف جلموداً بجلمود تجود بالنفس اذ شح الضنین بها و الجود بالنفس اقصى غایۃ الجود. (عقدالفرید ج ۱ صص ۸۵-۸۶). و در توصیف بخشش تنگدست گوید: لیس السماح لمکثر فی قومه لکن لمقتر قومه المتحمدم. (عقدالفرید ج ۱ ص ۱۸۰). صریع از غایت شهرت در ادب فارسی نیز نامبردار است. رودکی گوید: سخت شکوهم که عجز من بنماید گرچه صریع اب(۲) فصاحت سبحان. منوچهری خود را بدو تشبیه کند: رسیدم بنزدیک تو شعرگویان چو نزدیک هارون صریع الغوانی. و گوید: گر بنده جریر است و حبیب است و صریع در راه ثنا گفتن او گردد لنگ. (۱) - ن ل: قتیبه. (۲) - ن ل: اما.

صریف.

[ص] [ع مص] بانگ کردن چرخ دلو وقت آب کشیدن. (منتهی الارب). آواز کردن نای چاه و آنچه بدان ماند. (مصادر زوزنی).

|| آواز کردن دندان شتر. (مصادر زوزنی ||). ص، ا) سیم خالص. و منه ما انتم ذهباً و لا- صریفاً و لکن انتم الخزف. (منتهی الارب ||). بانگ در. (منتهی الارب ||). آواز چرخ دلو. (منتهی الارب). بانگ بکره. (مهدب الاسماء ||). ص) شیر گرم دوشیده. (منتهی الارب). شیر تازه. (مهدب الاسماء). شیر تازه که هنوز گرم باشد ||. شراب پاکیزه. (معجم البلدان). شراب آن ساعت که از خم بیرون آرند ||. بانگ دندان شتر. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). شاخ خود خشکیده از درخت، به فارسی خودخوش است. (منتهی الارب).

صریف.

[ص] (اخ) موضعی است از نجاج بر ده میلی آن و آن بلده ای است بنی اسیدبن عمروبن تمیم را بر سر راه و مرتفع است و بدانجا نخلی است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صریفون.

[ص] (اخ) قریه ای است از قرای واسط. (معجم البلدان).

صریفه.

[ص ف] (ع ص، ا) شاخ خشک از خرما. (منتهی الارب ||). نان تنک. (منتهی الارب).

صریفین.

[ص] (اخ) از قرای کوفه است. (معجم البلدان).

صریفینی.

[ص] (ص نسبی) نسبت است به صریفین. رجوع به صریفین شود.

صریفیه.

[ص فی ی] (ص نسبی) شراب منسوب به صریفون. رجوع به صریفون شود.

صریق.

[ص] (ع ص، ا) ج صریقه است. رجوع به صریقه شود.

صریقه.

[ص ق] (ع ص، ا) نان تنک. (منتهی الارب).

صریم.

[ص] [ع] ا) پاره جدا از ریگ توده بزرگ. و منه افعی صریم؛ یعنی مار ریگ توده. (منتهی الارب ||). بامداد. (منتهی الارب). روز. (مهذب الاسماء ||). شب تاریک، از لغات اضداد است. (منتهی الارب). شب. (مهذب الاسماء ||). پاره شب. (منتهی الارب ||). چوبی است که بر دهن بزغاله بندند تا شیر نمکد. (منتهی الارب ||). خرمن ناکوفته. (مهذب الاسماء ||). زمین سیاه سوخته که هیچ نرویند. (منتهی الارب ||). بریده از هر چیزی. (منتهی الارب ||). و قولهم باء صریم سحر؛ یعنی خایب و خاسر برگردید. (منتهی الارب ||). ص) بریده. (ترجمان علامه جرجانی ||). دروده. (ترجمان علامه جرجانی ||). (اصطلاح عروضی) نام بحری است.

صریم.

[ص] [اخ] وادی یا موضعی است به یمن. (معجم البلدان). موضعی است. (منتهی الارب).

صریم.

[ص] [ر] [اخ] ابن معشرین ذهل بن تمیم از بنی تغلب، شاعری است جاهلی یمانی الاصل و در بادیة الشام بمرد و افنون لقب داشت از آن رو که در شعر خود گفته است: ان للشبان افنونا. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۱).

صریم.

[ص] [اخ] ابن مقاعس بن عمرو از تمیم از عدنان جدی جاهلی است. از پسران وی عبدالله بن اباض رئیس اباضیه و ابن صفار رئیس صفاریه اند. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۲).

صریمه.

[ص] [م] [ع] مص، امص) عزیمت بر کاری و نیک دل نهادن بر آن. (منتهی الارب). عزیمت. (مهذب الاسماء) (غیاث اللغات): و آن مصلحت را چنانکه ذکر رفته است به عزیمت و صریمت و کیاست و شجاعت کفایت کرد. (جهانگشای جوینی ||). قطع کردن کاری. (غیاث اللغات ||). ا) پاره ای از ریگ توده جدا. (منتهی الارب). ریگ جداگانه. (مهذب الاسماء ||). ص) زمین دروشده کشت. (منتهی الارب).

صریمه.

[ص] [م] [اخ] دهی از دهستان جراحی بخش شادگان شهرستان خرمشهر. ۳۷ هزار گزی شمال خاوری شادگان. کنار رودخانه جراحی و راه خلف آباد به شادگان. دشت. گرمسیر مالاریائی. سکنه ۱۵۰ تن. آب آن از رودخانه جراحی. محصول آنجا غلات، شغل اهالی زراعت و حشم داری، صنایع دستی ایشان عبابافی است. در تابستان راه اتومبیل رو دارد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صریمه الجدی.

[ص] [م] [تل] [جدی] [ع] مرکب) گیاهی است مدر و ملین طبع و مخرج مشیمه. (منتهی الارب). سلطان الجبل (۱). سلطان الغابة (۲). شجرة الطحال. صاحب تحفه آرد: که برگ آن شبیه به لبلاب کبیر و از آن کوچکت و شاخهای او غلیظ و گره دار و بر مجاور خود

می پیچد و گلش سفید و خوشبو و ثمر آن مثل لبلاب و با لزوجت و اندک حراقت و منبتش جبال و مواضع درشت است در آخر دوم گرم و خشک و حرارت او غالب بر ییوست و تخم آن مدر بول و ملین طبع و مخرج مشیمه و مفتوح و شرب او هر روز یک مثقال با شراب و امثال آن جهت عسر نفس و تنقیه رحم و رفع سپرز و سموم مفید و بوی گل او مقوی دماغ و مورث نشاط و محرک باه و مضر گرده و مصلحش عناب و شربتش تا دو درهم است. (تحفه حکیم مؤمن). (۱) -
Lonicerapericlymilnon. (۲) - Prinecedeforet.

صریمی.

[ص] [اخ] بحیر بن ورقا، وی از تمیم و از اشراف دلیر عصر اموی است. او با امیه بن عبدالله امیر خراسان بود. سپس در یکی از جنگها به مهلب پیوست. به سال ۵۸۱ ه. ق. صعصعه بن حرب عوفی او را غیله به خراسان بکشت. (الاعلام زرکلی ص ۱۳۹).

صرین.

[صِرَی] [اخ] شهری است به شام. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صصص.

[ص ص] [ع ۱] حدث كودك و پلیدی او. (منتهی الارب).

صصط.

[ص ص] [ع مص] تر کردن. نم دادن. آغشتن. اندودن. (دزی ص ۸۳۱).

صطباب.

[ص] [ع ۱] مصحف طباط. (دزی صص ۸۳۱-۸۳۲). رجوع به طباط شود.

صطبل.

[ص ط] [۱] مخفف اصطبل است: افریقیه صطبل ستوران بارکش عموریه گریزگه باز و بازدار. منوچهری. گوش بعضی از تعالواها کر است هر ستوری را صطبلی دیگر است. مولوی. رجوع به اصطبل شود.

صطخر.

[ص ط] [اخ] مخفف اصطخر است: چو شد روشنک سوی شهر صطخر پذیره شدش هر که بودیش فخر. فردوسی. سوی طیسفون شد ز شهر صطخر که گردن کشان را بدان بود فخر. فردوسی. ز کرمان بیامد بشهر صطخر بسر بر نهاد آن کبی تاج فخر. فردوسی. چنین تا به شهر صطخر آمدند ز شاهان همی داستانها زدند. فردوسی. رجوع به استخر شود.

صطر.

[صَ / صَطَ] (ع ا) رسته ای از هر چیزی ||. خط (||. مص) نبشتن. (منتهی الارب).

صطر.

[صَطَ] (ع ا) بزغالهء یکساله. (منتهی الارب).

صطرخ.

[صَطَ] (اخ) مخفف اصطرخ است: چودر کام او دید گردنده چرخ ببخشید دارابگرد و صطرخ. فردوسی. رجوع به استخر شود.

صطفوره.

[صَرَّ] (اخ) شهری است از نواحی افریقا. (معجم البلدان).

صطل.

[صَ] (ع مص) محظوظ کردن ||. محظوظ کردن از جهت تحسین. (دزی ج ۱ ص ۸۳۲) (||. ا). سطل. (دزی ج ۱ ص ۸۳۲).

صطل.

[صَ / صَطَ] (ع ا) سطل. رجوع به همین کلمه شود. ج، اصطال. (دزی ج ۱ ص ۸۳۲).

صطم.

[] (ع مص) بستن چنانکه پنجره را. (دزی ج ۱ ص ۸۳۲) (||. ا). آب فولاد دادن. سطم ||. صطم الفلاح السکة؛ علق علی رأسها الفولاذ لتطول و تقوی علی شق الارض. (محیط المحيط) (دزی ج ۱ ص ۸۳۲).

صطنگه.

[صَطَ كَ] (ا) میلهء چوبی. بعضی معتقدند که این کلمه از لغت اسپانیائی طرنکه (۱) بمعنی میله برای بستن و کلون کردن در آمده است. (دزی ج ۱ ص ۸۳۲). (۱) - Tranca.

صطور.

[صُ] (ع ا) جِ صطر است. رجوع به صطر شود.

صعاء.

[صَ] (ع ا) جِ صَعوة است. رجوع بدان لغت شود.

صعاند.

[صُءٍ] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صعائد.

[صُءٍ] (ع ا) جِ صَعُود است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صعائق.

[صُءٍ] (اخ) موضعی است به نجد در دیار بنی اسد که در آن جنگی بود. (معجم البلدان). و رجوع به منتهی الارب شود.

صعاب.

[ص] (ع ص، ا) جِ صَعِب : تازه شود صورت دین را جبین سهل شود شیعت حق را صعاب. ناصر خسرو. گرچه صعب است عمل از قبل بوی بهشت جمله آسان شود ای پور پدر بر تو صعاب. ناصر خسرو. و در اذلال صعاب و رقاب براهین معجز نموده. (جهانگشای جوینی). و چون همت پادشاهانه او بر استدلال صعاب باغیان و استلانت رقاب یاغیان مصروف بوده. (جهانگشای جوینی). اندر تکم صعاب الامور؛ ای مسائل دقیقه غامضه يقع بها فتنه فی العلماء. (منتهی الارب). صعاب المنطق؛ اغلوطه های آن. (منتهی الارب). رجوع به صعب شود.

صعاب.

[ص] (اخ) کوهی است میان یمامه و بحرین. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صعاب.

[ص] (اخ) گفته اند ریگستانهایی است بین بصره و یمامه که عبور از آن دشوار بود. حارث بن همام بن مره بن ذهل شیبان در روزی از ایام بکر در آنجا کشته شده و تغلب در آخر روز به هزیمت شده است. (معجم البلدان).

صعاب.

[ص] (اخ) نقطه ای است که در آن دلیری از دلاوران بکربن وائل که کتان دهر نام داشت، به دست خلیفه بن مخبط بقتل رسید. (معجم البلدان).

صعایب.

[ص] (ع ص، ا) جِ صُعُوب است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صعائر.

[ص ت] (ع ا) جِ صَعْتَر. رجوع به صعتر شود.

صعاده.

[(اِخ) شهرکی است بناحیت پارس خرم و آبادان و بدریا نزدیک. (حدود العالم).

صعادی.

[صُ دَا] (اِخ) موضعی است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صعادی.

[صُ دِ ی] (ع ص) جمل صعادی؛ شتر دراز. (از اقرب الموارد).

صعادیة.

[صُ دِ ی] (ع ص) ناقه صعادیة؛ ماده شتر دراز. (منتهی الارب).

صعار.

[صَع عَا] (ع ص) متکبری که مردمان را بچشم حقارت بنگرد. (منتهی الارب).

صعایریر.

[صَا] (ع ا) جِ صُعورور است. رجوع بدان لغت شود.

صعاصع.

[صَا صَا] (ع ص) جِ صَعَصَع. رجوع بدان لغت شود.

صعاف.

[صَا] (ع ا) جِ صِعَف. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صعافق.

[صَا فَا] (اِخ) قومی از مردم یمامه اند. (تعلیقات المعرب ص ۲۱۹). و بعضی گویند صعافق کسانی باشند که بی سرمایه به بازار درآیند و با بازرگانان شریک شوند و از سود آنان نصیب برند. (حاشیهء تعلیقات المعرب ص ۲۱۹ به نقل از جمهرة). و رجوع به صعافقه شود.

صعافقه.

[صَا فَا قَا] (اِخ) اخوالند مر بنی مروان را و ایشان را بنی صعفوق هم گویند. (منتهی الارب).

صعافقه.

[صَفِقَ] (ع) قومی که بدون رأس مال در بازار بهر تجارت روند و هر گاه تجار چیزی را خرید کنند ایشان داخل و شریک آنها شوند. واحد آن صَعْفَقِی. (منتهی الارب). و رجوع به صعفاق و صعفقى شود.

صعافقة.

[صَفِقَ] (ع ص، ا) ج صعفقى و صعفوق است.

صعاق.

[صَفِقَ] (ع) آواز تندر. (از اقرب الموارد).

صعاق.

[صَفِقَ] (ع مص) آواز سخت کردن گاو. (از اقرب الموارد).

صعاق.

[صَفِقَ] (ع مص) بی هوش شدن. (تاج المصادر بیهقی).

صعاليك.

[صَفِقَ] (ع ص، ا) ج صُعَلُوك. (منتهی الارب): قرب سه هزار سوار مرد از صعاليك و مفسدان آن طایفه... بقتل آورد. (ترجمهء تاریخ یمنی ص ۷۵). رجوع به صعلوک شود. خان الصعاليك؛ موضعی بوده است در سامرا (سرمن رای) که چون یحیی بن هرثمه بن اعین امام هادی علی بن محمد (ع) را بسعایت عبدالله بن محمد و به امر متوکل از مدینه به سامرا برد در آن مکان که موضعی ناخوش بود فرود آورد. رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۹۶ شود.

صعب.

[صَفِقَ] (ع ص) دشوار. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). عَسْر. عویص. مقابل سهل. مقابل آسان. تند. ناهموار.. ناخوار. دشخوار: هر که همی خواهد از نخست جهان را دل بنهد کارهای صعب و گران را. منوچهری. صعب چون بیم و تلخ چون غم جفت تیره چون گور و شنگ چون دل زفت. عنصری. محمد بن طغرل فرمان یافت هم اندر این ماه از علتی صعب که او را معود بود بروزگار. (تاریخ سیستان چ محمدتقی بهار ص ۳۰۵). و فضل بن حمید بیمار صعب شده بود و سوی پدر به پارس نامه نبشته. (تاریخ سیستان چ محمدتقی بهار ص ۳۰۵). شکر و منت خدای را کآخر آنهمه حال صعب گشت سلیم. (از تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۸۸). در یک روز و یک ساعت سه علت صعب افتاد که از یکی از آن بتوان جست. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۶۱). بشراب و نشاط مشغول گشت و هوایش سرد بود و حال بجایگاه صعب رسید. (تاریخ بیهقی). صعب باشد پس هر آسانی نشنیدی که خار با خرماست. مسعود سعد. کس نگوید در این همه عالم که از این صعب تر بلا باشد. مسعود سعد. هر که در گاه ملوک را لازم گیرد و از تحمل رنجهای صعب... تجنب نماید. (کلیله و دمنه). با سرکشی که دارد خوئی چه تندخوئی الحق فتاد ما را حالی چه صعب حالی. خاقانی. طمع آسان ولی طلب صعب است صعبی یافت از طلب بتر است. خاقانی. کار صعب آمد به همت برفزود گوی تیز آمد ز

چوگان درگذشت. خاقانی. فتنه تا اندکی بود صعب است سهلش انگار تا فراوان شد. خاقانی. طعنه بیمارپرس صعب تر از ترس کاین عرض از گنجه نیست از وطن آورد. خاقانی. به علت صعب گرفتار شد و معالجت خویش جز معاودت هواء ترکستان نشناخت. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۹۰). بار امانت چو گران بود و صعب من سبک از بار گران گم شدم. عطار. بر نیکمردی فرستاد کس که صعب فرومانده فریاد رس. سعدی. صعب گردد به تو آن کار که اش گیری صعب سهل باشد به تو آن کار که اش داری سهل. ابن یمن. زیرکی را گفتم این احوال بین خندید و گفت صعب روزی بوالعجب کاری پریشان عالمی. حافظ. دشمن ار دشمنی کند فن اوست کار صعب است دشمنی از دوست. مکتبی || قوی. نیرومند. انبوه: هند بگشاده و زابل همه بگشاده بود لشکر صعب سوی ترک فرستاده بود. منوچهری. باید که مرد بداند که این دو دشمن دشمنانی اند که از ایشان صعب تر و قویتر نتواند بود. (تاریخ بیهقی). آن را که کس بجای پیمبر جز او نخفت با دشمنان صعب بهنگام هجرتش. ناصر خسرو. بنگر بدین رباط و بدین صعب کاروان تا چون که سال و ماه دواند هر دوان. ناصر خسرو. خاطری همراه من کنند که از دشمنی صعب اندیشناکم. (گلستان). شنیدم که ملک را در آن قرب دشمنی صعب روی نمود. (گلستان ||). گران. سخت: اکنون کار بشمشیر رسید فردا جنگ صعب خواهد بود. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۵۰). و جنگی صعب رفت میان ایشان. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۰۵ ||). بامهات. باوقار: و بهیچ روزگار من او را با خنده فراخ ندیدم الا نیمه تبسم که صعب مردی بود. (تاریخ بیهقی ص ۵۱ ||). معاند. لجوج: صعبی تو منکری گر این کار نزدیک تو صعب نیست منکر. ناصر خسرو || آنکه رام نباشد. (مهدب الاسماء). سرکش از مردم. (منتهی الارب). سرکش. (غیاث اللغات ||). شتر خلاف ذلول. (منتهی الارب ||). خودسر. (مهدب الاسماء ||). شیر بیشه. (منتهی الارب ||). نزد بلغا آن است که در ربط طرفه ای آورد لفظی مثل ترصیع و تجنیس، و معنوی مثل ایهام و خیال. (کشاف اصطلاحات الفنون).

صعب.

[ص] (اخ) قلعه ای است از قلاع خیبر که به سال هفتم هجری سپاهیان اسلام در نبرد خیبر آن را بگشادند. رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۱ ص ۳۷۷ شود.

صعب.

[ص] (اخ) موضعی است به یمن. (منتهی الارب). مخلافی است به یمن. (معجم البلدان).

صعب.

[ص] (اخ) ابن جثامه بن قیس اللیثی از شجعان صحابه است و در جنگهای عصر پیغمبر (ص) حاضر بود و در فتح اصطخر شرکت داشت و در حدیث روز حنین است: اگر صعب بن جثامه نمی بود سواران رسوا می شدند. وی در حدود سال ۲۵ ه. ق. در خلافت عثمان درگذشت و گفته اند پیش از خلافت عثمان بمرد و او را احادیثی است در صحیح. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۲). و رجوع به الاصابه ج ۳ ص ۲۴۳ و الاستیعاب ج ۱ ص ۳۲۲ و تاریخ الخلفا ص ۵۱-۸۰ و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صعب.

[ص] (اخ) ابن سعد العسیره بن مالک، از کهلان، از قحطانیه. جدی جاهلی است. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۲).

صعب.

[ص] [اخ] ابن عجل بن لجیم بن صععب بن علی از بکر بن وائل جدی جاهلی است. از پسران او اسود عنسی است. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۲).

صعب.

[ص] [اخ] ابن علی بن بکر بن وائل از عدنانیه جدی جاهلی است. عکابه و لخم و معاویه از فرزندان وی هستند. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۲).

صعبات.

[ص] [ع ص، ا] جِ صَعْبَةٌ است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صعب الحصول.

[ص بُلُح] [ع ص مرکب] دشواریاب. چیزی که به آسانی بدست نیاید.

صعب العبور.

[ص بُلُح] [ع ص مرکب] دشوار گذار. دش گذار.

صعب العلاج.

[ص بُلُح] [ع ص مرکب] (۱) دشوار درمان پذیر. بیماری که به آسانی به نشود. مرضی که بزودی درمان نیابد و معالجه آن دشوار باشد. (۱) - *Rebelle au traitement*.

صعب القيادة.

[ص بُلُح] [ع ص مرکب] مقابل سَلْسَالِیاد. آنکه دشوار متابعت هوای دیگری کند.

صعب المنال.

[ص بُلُح] [ع ص مرکب] آنچه رسیدن بدان دشوار باشد.

صعب الوصول.

[ص بُلُح] [ع ص مرکب] دشوار رس. دشواریاب. دیریاب. آنچه به آسانی وصول نشود.

صعبیر.

[ص ب] [ع ا] درختی است مانا به کُنار. (منتهی الارب). درختی است. (مهذب الاسماء).

صعبری.

[صَبَّ] (ع ص) چابک و زیرک. (مہذب الاسماء).

صعوب.

[صُ] (ع ص) دشوار. سخت. ج، صعایب. (منتھی الارب).

صعبور.

[صُ] (ع ص) کوچک سر از مردم و جز آن. (منتھی الارب) (نشوء اللغه ص ۱۷).

صعبه.

[صَبَّ] (ع ص) تأنیث صعب: دابہ صعبه؛ چاروائی سرکش. (منتھی الارب ||). زن تند و سرکش. (منتھی الارب).

صعبه.

[صَبَّ] (اخ) دختر عبدالله بن مالک حضرمی است. وی بنقل اسدالغابہ خواہر علاءبن حضرمی است. ابن قتیبہ در عیون الاخبار آرد: صعبه از بنات فارس بود، ابوسفیان وی را بزنی گرفت ولی ہند چندان اصرار ورزید تا او را طلاق گفت و عیداللہ او را بگرفت ولی ابوسفیان دل بدو بسته بود و در حق او گفت: انا و صعبه فیما تری بعیدان و الود و د قریب فالایکن نسب ثاقب فعند الفتاة جمال و طیب لها عند سری بها نخره یزول بها یذبل او عسیب فیالقسی الافعجبوا فللور صار الغزال الریب. (عیون الاخبار ج ۴ ص ۱۰۱). و رجوع به المعرب جوالیقی ص ۶۲ شود.

صعبی.

[صَّ] (حامص) صعوبت. صعب بودن. دشوار بودن. بزرگ بودن: از صعبی ہزیمت و بیم نشابوریان کہ از جان خود بترسیدندی در آن رزان و باغها خود را افکندند. (تاریخ بیہقی ج ادیب ص ۴۳۶). یا بسبب صعبی درد، قوت آن اندام ساقط شود. (ذخیرہ خوارزمشاهی). طمع آسان ولی طلب صعب است صعبی یافت از طلب بتر است. خاقانی.

صعبیه.

[صَبَّ ی] (اخ) آبی است مر بنی خفاف را. (منتھی الارب). و آن چاہ ہا است کہ آب آنها بہ کار زراعت رود و آن آبی گوارا است. (معجم البلدان).

صعت.

[صَّ] (ع ص) میانہ قد || و رجل صعت الریة؛ مرد لطیف سینہ و لطیف درون. (منتھی الارب).

صعتر.

[صَتَ] (۱) سَعتر است که پودینه کوهی باشد و آن را صعتر الحمار نیز گویند. آشامیدن آن با شراب گزندگی جانوران را سودمند بود و معده و جگر را بغایت نافع و رائحه آن هوام را گریزانند و تخم آن در جمیع افعال قوی تر. (منتهی الارب). و در ذیل کلمه سَعتر آرد: پودینه کوهی مفتوح و محلل بلغم و ریاح و مشهی و ملطف اغذیه غلیظه و منقی معده و خوردن ادویه مسهله با آب سَعتر مطبوخ مانع قی و مخرج تمام کرم است و دافع تخمه و عفونت غذا. (منتهی الارب). آویشن، اوشن، یوشن. زعتر. اوریقانس. (۱) نصف. اسم گیاهی است که بترکی ککلیک اودی و به اصفهانی آویشم نامند بری و بستانی است و بستانی را به فارسی مرزه نامند و برگ بری بعضی مدور و قسمی ریزه و طولانی و اقسام او تند و خوشبو و گل همه کبود است، در آخر دوم گرم و خشک و کوهی او گرم و خشک تر و در افعال قوی تر از بستانی و مجفف و مفتوح و مقطع و با تریاقیت و محلل بلغم و ریاح و مشهی و ملطف اغذیه غلیظه و منقی معده و جگر و ریه از رطوبات و مانع صعود بخارات بدماغ و گل او با سرکه و نمک مسهل سودا و بلغم و خوردن ادویه مسهله با آب صعتر مطبوخ مانع مغص و مخرج اقسام کرم و رافع تخمه و عفونت غذا و ترش شدن آن و جهت غثیان و وجع الفؤاد و قولنج ثفلی و ریحی و بلغمی و با ماست جهت قولنج سوداوی مستمری از مجربات و با عسل جهت گزیدن هوام و طبخ او با انجیر جهت ربو و سرفه و با آب کرفس جهت حصاء و عسر بول و با مثل او عناب که با چهارده وزن او آب جوشانیده (۲) باشند و برقع رسیده باشد بالخاصیه جهت رقیق کردن خون مجرب و با روغن زیتون جهت انواع مغص و سرکه که در او خیسانیده باشند از آن سکنجبین بسازند یا بتنهایی بنوشند جهت سپرز مجرب و با پنیر تازه جهت تسمین بدن و اکتحال آب او جهت بیاض و قطور او جهت گرانی سامعه و طلای او با عسل جهت تحلیل اورام صلبه و عرق النساء و امثال آن و با روغن زیتون و زیره جهت برآمدگی ناف اطفال و رفع ریاح اندرون ایشان و ضماد مطبوخ او در حمام جهت جرب و حکه و یرقان و مضمضه او با سرکه و زیره جهت گریزانیدن هوام مؤثر است. و تخم او در جمیع افعال قوی تر و مفتوح سدد و دافع یرقان و مهیج باه و خائیدن آن جهت درد دندان و تحریک اشتها و روغن او شرباً و ضماداً جهت رعشه و فالج و لرز و درد مفاصل بهترین روغنها و مضر ریه (۳) و مصدع محرورین و مصلحش سرکه و قدر شربتش تا پنج مثقال است و مربای او با شکر که بدستور گلکند بسازند جهت منع صعود بخارات بدماغ و نزول آب و تقویت ذهن و نیکو کردن رخسار و سموم هوام و سایر امراض قوی الاثر است. (از تحفه حکیم مؤمن). و رجوع بترجمه ضریر انطاکی و ترجمه صیدنه ابوریحان بیرونی شود. (۱) - (۲) Organ. - ن ل: خیسانیده. (۳) - ن ل: اریبه.

صعتر اغریا.

[صَتَ رَا] (ترکیب اضافی، مرکب) صعتر بری. اوریقانس اغریا (۱). فاناغس. (۱) - Organ aghria.

صعتر الحمار.

[صَتَ رُلْ حِ] (ع مرکب) و صعتر الحمیر. اسم عربی حاشا است. (فهرست مخزن الادویه). ثومس (۱). (۱) - Thumos (thym).

صعتر الحور.

[صَتَ رُلْ] (ع مرکب) صعتر الشعواء. نوعی از آویشن که بسفیدی زند. یوشن کبابیان (۱). رجوع به صعتر الشعواء شود. (۱) -

Organ des rotisseurs

صعتر الشامی.

[صَتَ رُشْ شَا] (ع ا مرکب) فوتینج بری. (فهرست مخزن الادویه). رجوع به صعتر شامی شود.

صعتر الشعواء.

[صَتَ رُشْ شَا] (ع ا مرکب) یوشن کبابیان. صعتر الحور. رجوع به صعتر الحور شود.

صعتر الفرس.

[صَتَ رُلْ فَا] (ع ا مرکب) جلنجوجه. رجوع بدان لغت شود.

صعتر ایراقلاوطیقا.

[صَتَ رِ] (ترکیب اضافی، ا مرکب) (۱) قونیا. (۱) - Origan heracleotique.

صعتر بری.

[صَتَ رِ بَرِی] (ترکیب وصفی، ا مرکب) ندغ.

صعتر بستانی.

[صَتَ رِ بَا] (ترکیب وصفی، ا مرکب) شطریه (۱). (۱) - Sarriette.

صعتر شامی.

[صَتَ رِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) پودنه بری. رجوع به صعتر الشامی شود.

صعتر فارسی.

[صَتَ رِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) (۱) آویشن شیرازی. آویشن است که رنگ آن بسیاهی گراید. (۱) - Origan Perse.

صعتره.

[صَتَ رَا] (ع مص) چریدن زنبور عسل صعتر را ||. زینت دادن چیزی را و آراسته کردن. (منتهی الارب).

صعتر هراقلیا.

[صَتَ رِ هَا] (ترکیب اضافی، ا مرکب) (۱) نوعی صعتر. (۱) - Origan heraklia.

صعتری.

[صَتَ رِی] (ع ص) مرد چابک ||. دلاور ||. جوانمرد ||. شوخ بی باک. (منتهی الارب). شاطر. سعتری.

صعد.

[صُ] (اِخ) موضعی است و در شعر کثیر آمده است: وعدت نحو ایمنها و صدت عن الکثیران من سعد و خال. (معجم البلدان).

صعد.

[صَ] (ع ص) نیزه که راست رسته باشد. (مهدب الاسماء). رجوع به صعده شود.

صعد.

[صَع] (ع ص) دشوار: عذاب صعده؛ عذاب شاق که در آن راحت نباشد. (مهدب الاسماء). عذاب سخت. قال الله تعالی: یسلکه عذاباً صعداً. (قرآن ۷۲/۱۷) (منتهی الارب).

صعد.

[صُع] (ع ص، ا) جِ صَعُود و صَعِيد. (منتهی الارب).

صعداء.

[صَ] (ع اِص) مشقت و دشواری. (منتهی الارب).

صعداء.

[صُع] (ع ص، ا) دم سرد دراز. (منتهی الارب). نفس دراز. (مهدب الاسماء). تنفس الصعداء؛ ای التنفس الممدود. (بحر الجواهر). تنفس طویل ممدود. دم سرد. آه دراز.

صعدات.

[صُع] (ع ا) جِ صَعِيد. (منتهی الارب).

صعدات.

[صَع] (ع ص، ا) جِ صَعْدَه. (منتهی الارب).

صعدد.

[صُد] (ع اِص) دشواری و مشقت. (منتهی الارب).

صعدد.

[صُد] (اِخ) موضعی است. (منتهی الارب).

صعدۀ.

[صَدَ] (ع ا) ماده خر. (منتهی الارب ||). گورخر و گورخران. (غیاث اللغات ||). آلت و دست افزار. (منتهی الارب ||). (ص) نیزه راست و راست رسته که محتاج به تثقیف نباشد. (منتهی الارب). رجوع به صعد شود ||. زن راست قامت. ج، صیغعات. (منتهی الارب). زنی راست بالا. (مهذب الاسماء).

صعدۀ.

[صَدَ] (اخ) آبی است میان دو علم بنی سلول. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صعدۀ.

[صَدَ] (اخ) آبی است مر بنی عوف را. (منتهی الارب).

صعدۀ.

[صَدَ] (اخ) نام اسب ذویب هلال است ||. ماده بزى است. (منتهی الارب).

صعدۀ.

[صَدَ] (اخ) یاقوت آرد: مخلافی است به یمن. بین آن و صنعاء شصت فرسنگ و بین آن و خیوان شانزده فرسنگ است. و از حسن بن محمد مهلبی آرد: صعده شهری آبادان و پرجمعیت است با نعمت و خیری فراوان و بازرگانان از هر شهر روی بدانجا آرند و در آن دباغخانه ای برای ادیم و پوست گاو است که بکار نعل (کفش) رود و آن در اقلیم دوم است بعرض ۱۶ درجه و همهء ارتفاع آن صد هزار دینار است از آن شهر تا اعشیه بیست و پنج میل است و از آنجا تا خیوان ۲۴ میل. (معجم البلدان). و در الحلل السندسیه آرد: آن بر ارتفاع ۲۲۱۶ گز از سطح دریا واقع است. (الحلل السندسیه ج ۲ ص ۱۱۱). و رجوع به سفرنامه ناصر خسرو چ برلن ص ۹۶ و ۱۰۲ شود.

صعدۀ عارم.

[صَدَتْ رِ] (اخ) موضعی است و فراء در امالی خود انشاد کند: فوافی بخمر سوق صعده عارم حسوم السری ماتستطاع ماؤبه. (معجم البلدان).

صعدی.

[صَا] (ص نسبی) نسبت است به صعده. رجوع به صعده شود.

صعدی.

[صَا] (اخ) محمد بن ابراهیم بن مسلم بطل مکنی به ابو عبدالله. وی به مصیصه فرود آمد و از علی بن مسلم هاشمی و محمد بن عقبه بن علقمه و اسحاق بن وهب علاف و محمد بن حمید رازی و سماد بن سعید بن خلف حدیث کند. وی بقصد حج به دمشق آمد. از

او محمد بن سلیمان ربعی و حمزه بن محمد کنانی حافظ و جز آن دو روایت کنند. (معجم البلدان).

صعر.

[صَع] (ع مص) کژ کردن رخسار از کبر || کوچک شدن سر || خوردن صعاریر را که صمغی است. (منتهی الارب ||).
(امص) کجی روی یا کجی یکی از دو جانب روی یا بیماری است در شتر که بدان جهت گردن را پیچ دهد. (منتهی الارب) (از اقرب الموارد).

صعران.

[صَا] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صعور.

[صُعُورٌ] (ع ا) صعور است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صعوره.

[صَرَر] (ع مص) گرد ساختن چیزی را. (منتهی الارب).

صعروب.

[صُ] (ع ص) کوتاه سر از مردم و جز آن. (منتهی الارب).

صعورور.

[صُ] (ع ا) صمغ بسته و منجمد و صمغ دراز و باریک در هم پیچیده || چیزی است زردرنگ سطر خشک با اندک نرمی ||. نمی که اول از سوراخ پستان برآید یا فله فشرده یعنی آن که اول دوشیده شود از لبها ||. بار درختی است که با بهل و فلفل و نحو آن ماند در سختی یا صمغ است عموماً ج، صعاریر. (منتهی الارب).

صعوروره.

[صُر] (ع ا) گویک گوه گردان. (منتهی الارب).

صعصع.

[صَصَص / صُصُ] (ع ص) متفرق و پریشان (|| ا ||) مرغی است خال دار که ملخ را شکار کند. ج، صعاصع. (منتهی الارب).

صعصعه.

[صَصَع] (ع مص) جنبانیدن. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی ||). متفرق و پریشان کردن. (منتهی الارب). پراکنده کردن.

(تاج المصادر بیهقی ||). جدا نمودن. (منتهی الارب ||). تر کردن سر را به روغن (||.ا) گیاهی است که شکم راند. (منتهی الارب).

صعصعة.

[ص ص ع] (اخ) ابن صوحان العبدی. زرکلی نویسد: وی از سادات عبدالقیس و خطیبی بلیغ و عاقل بود. او را شعری است. در نبرد صفین حاضر بود و او را با معاویه موافقی است. شعبی گوید: از او خطبه می آموختم. مغیره به امر معاویه وی را از کوفه به جزیره یا به بحرین تبعید کرد و در حدود سال ۶۰ ه. ق. بدانجا درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۲). و ابن ندیم او را از خطبای عرب شمرده است. (الفهرست ص ۱۸۱). مؤلف عقدالفرید نویسد: وی از بنی عجل و از عبدالقیس و از اصحاب علی است. رجوع به فهرست عقدالفرید چ محمد سعید العریان و رجوع به حیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۵۷ و ۵۲۸ و ۵۴۳ و رجوع به مجمل التواریخ و القصص ص ۲۸۴ و رجوع به ناسخ التواریخ جلد احوال حضرت علی علیه السلام شود. محدث قمی آرد: صعصعة از اصحاب امیرالمؤمنین علیه السلام و از عارفین بحق آن جناب و از بزرگان اهل ایمان است و چندان فصیح و بلیغ بود که امیرالمؤمنین او را خطیب شحشح گفت و بهمهارت در خطب و فصاحت در لسان ثنا فرمود و بقلت مؤونه و کثرت معونه بستود. شبی که جنازه علی علیه السلام را از کوفه به نجف بردند صعصعة از جمله مشایعت کنندگان بود و چون از کار دفن فارغ شدند وی مشتی از خاک قبر برگرفت و بر سر خود ریخت و گفت پدر و مادرم فدای تو باد مولد تو پاکیزه و صبر تو قوی و جهاد تو عظیم بود و بدانچه آرزو داشتی رسیدی... سپس بازماندگان آن حضرت را تسلیت گفت. (مفاتیح الجنان ضمن اعمال مسجد سهله). صعصعة را مسجدی است نزدیک مسجد سهله در ظاهر نجف که بدین نام (مسجد صعصعه) مشهور و در آن نماز و دعائی مخصوص خوانده میشود.

صعصعة.

[ص ص ع] (اخ) ابن معاویه پدر قبیلہ ای است از هوازن. (منتهی الارب). و بعضی قائلند که کردها از تخمه کردن مردبن صعصعة بن هوازن بوده اند. (تاریخ کرد تألیف رشید یاسمی ص ۱۱۱).

صعصیه.

[ص ص ع ی] (اخ) آبی است به بادیة به نجد، بنی عمرو بن کلاب را در عرف الاعلی. (معجم البلدان).

صعظ.

[ص] (ع مص) داروی بینی ریختنی در بینی کسی ریختن. (منتهی الارب).

صغف.

[ص] (ع ا) مرغی است کوچک ||. نوعی از شراب اهل یمن که از شهد گیرند یا انگور را شکسته در ظرفی اندازند تا جوش زند و کفک اندازد (||. مص) لرزه گرفتن. (منتهی الارب).

صغفان.

[صَ] [ع ص] مرد آزمند شراب صعف. (منتهی الارب). رجوع به صعف شود.

صعفر.

[صُ ف] [ع ا] بیض السمک. (بحر الجواهر). تخم ماهی اُشبل. ظاهراً صعفر است. رجوع به صعفر شود.

صعفره.

[صَ ف ر] [ع مص] پیچیده شدن گردن ||. رسانیدن خران را بیم و پراکنده کردن. (منتهی الارب).

صعفصه.

[صَ ف ص] [ع ا] سکباجه؛ یعنی شوربای با سرکه آمیخته، لغت یمانی است. (منتهی الارب).

صعفض.

[صَ ف] [ع ا] از کلمات تذکاریهء ابجدی نزد مسلمین مغرب زمین بجای صعفض متداول. رجوع به ذیل برهان قاطع چ د کتر معین ج ۱ ص ۷۷ شود.

صعفقه.

[صَ ف ق] [ع مص] لاغرتر شدن. (منتهی الارب).

صعفی.

[صَ ف] [ع ص] دزد پلیدکار. (مهدب الاسماء ||). قومی که بدون رأس المال در بازار بهر تجارت روند و هر گاه تجار چیزی را خرید کنند ایشان داخل و شریک آنها شوند. (منتهی الارب). رجوع به صعفاقه و صعفاق شود.

صعفوق.

[صَ] [ع ص] مرد ناکس. (منتهی الارب). دزد پلیدکار. (مهدب الاسماء ||). در المعرب آمده: صعفوق نامی اعجمی است و عرب آن را در گفتار خود آورده است. يقال: بنو صعفوق لحول [ای خدم] بالیمامه. (المعرب جوالیقی ص ۲۱۹). و مصحح کتاب در ذیل همین صفحه نویسد که صاحب لسان العرب نیز آن را اعجمی دانسته... ولی حق این است که این اسم عربی است چه در جمهره آرد: صعفقه نزاری جسم است و اشتقاق صعفوق از این کلمه است. (المعرب ذیل ص ۲۱۹). رجوع به صعفاق و صعفاقه و صعفقی شود.

صعفوق.

[صَ] [ع اخ] قریه ای است به یمامه و از آن قناتی شکافته است که به نهری بزرگ روان است و بعضی صعفوقه خوانند و تا را بخاطر تأنیث آرند. (معجم البلدان).

صعفوقه.

[صَقَّ] (اخ) رجوع به صعفوق شود.

صعفة.

[صَفَّ] (ع ا) لرزه که از بیم یا سردی و جز آن گیرد. (منتهی الارب).

صعق.

[صَّ / صَعَّ] (ع مص) بیهوش گردیدن. (منتهی الارب). بیهوش شدن. (بحر الجواهر) (ترجمان علامه جرجانی). بیهوش شدن و مردن. (دهار). بیهوش شدن و بمردن. (مصادر زوزنی ||). در اصطلاح صوفیه مرتبه فنا است در حق. کذا فی کشف اللغات و فی الجرجانی. صعق عبارت از فانی شدن در حق است، هنگامی که تجلی ذاتی حق بوسیله انواری که جز ذات حق ماسوی الله را محترق کند بر بندگان خاص حق وارد شود. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). سخت آواز شدن. (اقرب الموارد).

صعق.

[صَعَّ] (ع امص) سختی آواز. (اقرب الموارد ||). آواز سخت. (منتهی الارب ||). صدمه. (منتهی الارب). مرگ. (اقرب الموارد).

صعق.

[صَعَّ] (ع ص) آنکه بشنیدن آواز سخت بیهوش گردیده باشد ||. منتظر و متوقع صاعقه از شدت هول ||. مرد سخت آواز. (منتهی الارب).

صعق.

[صَعَّ] (اخ) لقب خویلد بن نفیل. (منتهی الارب).

صعق.

[صُعُ / صَعَّ] (اخ) دلاوری بود بنی کلاب را. (منتهی الارب).

صعق.

[صُعُ] (اخ) نصر گوید: آبی است مر بنی سلمه بن قشیر را. (معجم البلدان).

صعق.

[صَعَّ] (اخ) آبی است بجنب مردمه بر جانب راست آن و آن بیست چشمه است و بنی سعید بن قرط از بنی ابی بکر بن کلاب را بود. (معجم البلدان).

صعقر.

[صُقْ] [ع ا] بیضه های ماهی. (منتهی الارب). و رجوع به صعقر شود.

صعقه.

[صَقْ] [ع مص] بیهوش گردیدن. (منتهی الارب). بیهوش شدن. (تاج المصادر بیهقی) (مقدمه لغت میر سید شریف (||). امص) بیهوشی. (غیاث اللغات) (منتهی الارب): باز از آن صعقه چو با خود آمدم طور برجا بد نه افزون و نه کم. مولوی (مثنوی (||). ا) آتش که از آسمان افتد. (منتهی الارب): گر جهان فتنه گیرد از چپ و راست و آتش صعقه پیش و پس باشد. سعدی ||. دم صور. (منتهی الارب).

صل.

[ص / صَع] [ع ص] خرد و باریک سر و گردن از مردم و خرمابن و شترمرغ ||. خر پشم ریخته ||. دراز از هر چیزی. (منتهی الارب).

صل.

[صَع] [ع مص] باریک سر و گردن گردیدن. (منتهی الارب).

صعلاء.

[ص] [ع ص] باریک سر و گردن از مردم و خرمابن و شترمرغ ||. خر ماده پشم ریخته. (منتهی الارب).

صعلکة.

[ص لَ كْ] [ع مص] درویش کردن کسی را ||. سر ساختن برای اشکنه و برآوردن سر آن را. (منتهی الارب): صعلک الثریده؛ جعل لها رأساً و رفع رأسها. (اقرب الموارد ||). فربه کردن تره، شتران را. (منتهی الارب).

صعلوک.

[ص] [ع ص، ا] درویش. ج، صعالیک. (منتهی الارب). فقیر و درویش. (غیاث اللغات). درویش. (مهدب الاسماء): ولا لی آخ یحکم بین الغنی و الصعلوک. (سندبادنامه عربی). و اشترک فیها الغنی و الصعلوک. (رحله ابن جبیر ||). دزد. (مهدب الاسماء). صعالیک العرب، ذؤبانها. (منتهی الارب): در آن رباط صعلوکی متوطن بود چون آن عدت و اهبت و مال و منال بدید طمع بریست... (سندبادنامه ص ۲۱۸ ||). جوانمرد عیار. شجاع. جنگاور: نشود مرد پردل و صعلوک پیش مامان و بادریسه و دوک. سنائی. از جمله شاگردان احمد خربنده که صعلوک و عیار خراسان بوده است. (تاریخ سلاجقه کرمان).

صعلوک.

[ص] (اخ) (دز...) قلعه ای است بر جانب شمال اسفراین. (نزهة القلوب ص ۱۴۹، ۳۹۰).

صعلوک.

[ص] (اخ) وی از جانب احمد بن اسماعیل والی طبرستان بود، چون حسین بن علی الاطروش خروج کرد صعلوک بگریخت و خبر خروج او به احمد داد. (حیب السیر ج ۲ ص ۳۵۶). مؤلف زین الاخبار این مرد را ابوالعباس صعلوک ثبت کرده است. (ص ۱۷ همان کتاب). و رجوع به احوال و اشعار رودکی تألیف سعید نفیسی ص ۳۷۹ شود.

صعلوک.

[ص] (اخ) ابوجعفر. چون احمد بن اسماعیل به سال ۲۹ به ری شد و آن ناحیت صافی کرد وی را به ری خلیفت خویش کرد و خود به هرات شد. (احوال و اشعار رودکی تألیف سعید نفیسی ص ۳۷۷).

صعلوک.

[ص] (اخ) امیری از امرای گیلان بود که بهنگام فرار سلطان محمد از مغول وی را استقبال کرد و سلطان هفت روز نزد او اقامت داشت. (جهانگشای جوینی ج ۲ ص ۱۱۵).

صعلوک.

[ص] (اخ) محمد بن علی. مؤلف حیب السیر آرد: نصر بن احمد بن اسماعیل سامانی وی را بجای سیمجور دواتی والی ری ساخت و او همچنان بود تا به سال ۳۱۰ بیمار شد سپس متوجه خراسان گشت و بدامغان درگذشت. (حیب السیر ج ۲ ص ۳۵۸).

صعلوک.

[ص] (اخ) ملک بهاءالدین. وی یکی از ملوک خراسان است که ایلی مغول پذیرفته بود و جنتمور او را بخدمت اگتای قاآن فرستاد. (تاریخ مغول ص ۱۶۶). و رجوع به جهانگشای جوینی ج ۲ ص ۲۲۲ شود.

صعلوکی.

[ص] (اخ) رجوع به ابوسهل محمد بن سلیمان بن هارون... شود.

صعلوکی.

[ص] (اخ) سهل بن سلیمان صعلوکی. رجوع به ابوالطیب سهل سلیمان... شود.

صعله.

[ص ل] (ع ص) خرما بن کج که بیخهای شاخ وی خالی از برگ باشد یا خرما بن کژی برگ ||. باریک و خردسر و گردن از مردم و از درخت خرما و از شتر مرغ ||. خرما ده پشم ریخته. (منتهی الارب).

صعمور.

[صُ] (ع ا) دولاب یا دلو آن. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صعنا ب.

[صِ] (ع مص) صعنب الثریده؛ فراهم آورد میان اشکنه را و جدا و ممتاز کرد سر آن را. (منتهی الارب). جمع وسطها و قور رأسها. (اقرب الموارد). رجوع به صعنبه شود.

صعنب.

[صَن] (ع ص) خردسر از مردم و جز آن. (منتهی الارب).

صعنبه.

[صَن ب] (ع مص) فراهم آوردن میان اشکنه را و جدا و ممتاز کردن سر آن را. (منتهی الارب). و رجوع به صعنا ب شود. || منقبض و ترنجیده شدن. (منتهی الارب).

صعنبی.

[صَن بَا] (اخ) قریه ای است به یمامه و ابومحمد بن اسود گوید: در بلاد بنی عامر است و در کتاب فتوح آمده است که عثمان بن عفان، خباب بن ارت را قریه ای در سواد به اقطاع داد که آن را صعنبی می گفتند. (معجم البلدان).

صعو.

[صِعُو] (ع ا) جِ صِعُوّه. (منتهی الارب). رجوع به صعوه شود || مص) خرد و باریک شدن سر کسی || بانگ کردن چوزه. (منتهی الارب).

صعو.

[صَا] (اخ) وی جد جعفر بن محمد بن ابراهیم بن حبيب صیدلانی مکنی به ابوبکر و معروف به ابن ابی الصعو است. (الانساب سمعانی ص ۳۵۲ برگ ب).

صعوات.

[صَا] (ع ا) گفته اند جِ صِعُوّه است. (منتهی الارب).

صعوبات.

[صُ] (ع ا) جِ صُعُوْبَه است. رجوع بدان لغت شود.

صعوبه.

[صُ بَ] (ع مص) دشوار شدن کار و مشکل گردیدن. (منتهی الارب). دشخوار شدن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). دشوار شدن. (دهار ||). (امص) دشواری. (غیاث اللغات). سختی. عسرت. ناخواری. خلاف سهولت: سهل باشد صعوبت ظلمات گر بدست آید آب حیوانم. سعدی ||. سرکشی و شموسی. ضد ذل.

صعود.

[صُ] (ع مص) بیالا بر شدن. (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامه جرجانی). بیالا رفتن. (مصادر زوزنی) (غیاث اللغات). بالا رفتن. (بحر الجواهر). بر آمدن. (منتهی الارب) (بحر الجواهر). بر شدن. عروج. ارتقاء. مقابل نزول.

صعود.

[صَ] (ع ص، ا) جای بلند. (منتهی الارب ||). عقبه دشوار. (ترجمان علامه جرجانی). عقبه دشوار گذار. (منتهی الارب ||). راه بلند در کوه. (دهار ||). امر دشوار. (منتهی الارب ||). ناقه ای که بچه ناقص زاده پس آن را بر بچه سال گذشته مهربان تا شیر دهد. الناقه تخدج فتعطف علی ولد عام اول. (اقرب الموارد). اشتر، که بچه بیفکند و بر بچه دیگر شیر دهد. (مهذب الاسماء ||). (امص) بلندی، ضد هبوط. (منتهی الارب) (غیاث اللغات ||). مشقت. (منتهی الارب).

صعود.

[صَ] (اخ) کوهی است در دوزخ. (مهذب الاسماء) (منتهی الارب).

صعود.

[صُ] (اخ) حافظ میر محمد علی. وی یکی از شعرای هندوستان است و نسب او به امام جعفر صادق علیه السلام پیوندد. یکی از اجداد وی از ایران بخراسان مهاجرت کرد و صعود در شهر احمدآباد از آن بلاد متولد شد و در شاهجهان آباد میزیست. ازوست: ز بس که حد نبود وصف دلستان مرا همیشه جنگ بود با زبان دهان مرا شبی بخانه من گر ترا گذر افتد بجای کعبه پرستند آستان مرا. (قاموس الاعلام ترکی).

صعوداء.

[صَ] (ع ص) عقبه دشوار گذار. (منتهی الارب).

صعود تدویری.

[صُ دِ تَدُ] (ترکیب وصفی، مرکب) بودن کوکب است در نطق سوم و چهارم تدویر.

صعود حاملی.

[صُ دِ مِ] (ترکیب وصفی، مرکب) بودن کوکب است در نطق سوم و چهارم حامل.

صعود شمالی.

[صُ دِ شِ] (ترکیب وصفی، اِ مرکب) بودن کوکب فوق الارض در جانب شمال است.

صعود کردن.

[صُ كُ دَا] (مص مرکب) برشدن. برآمدن. بررفتن. ارتقاء. رجوع به صعود شود.

صعود و نزول.

[صُ دُنْ] (ترکیب عطفی، اِ مرکب) برشدن و فرود آمدن. بالا رفتن و پائین آمدن.

صعوط.

[صَا] (ع ا) داروی به بینی ریختنی. (منتهی الارب).

صعون.

[صِ وَنْ] (ع ص) شترمرغ نر باریک گردن خردسر یا عام است. (منتهی الارب). شترمرغ خردسر. (مهذب الاسماء).

صعونه.

[صِ وَنْ] (ع ص) تأنیث صعون. رجوع به صعون شود.

صعوه.

[صَوَا] (ع ا) مرغی است کوچک. فارسی سنگانه و هندی ممولا. ج، صعو و صعاء و صعوات. (منتهی الارب). مرغی است برابر گنجشک که سینه سرخ دارد. (غیاث اللغات). آبدارک. (مهذب الاسماء). نژدک مرغی است. (مهذب الاسماء). مرغی است خرد که سری سرخ دارد. (تاج العروس). دال پَرَه. (زمخشری). وَصَع. (منتهی الارب). سریچه. دختر صوفی. عائشه لب جوی. دم سیجه. ترترک. تزنذر. تز. تر. تر: (۱) جمله صید این جهانیم ای پسر ما چو صعوه مرگ بر سان زغن. رودکی. ز عدل تست بهم باز و صعوه در پرواز ز حکم تست شب و روز را بهم پیوند. (منسوب به رودکی). تا صعوه بمنقار نگیرد دل سیمرخ تا پشه نکوبد به لگد خرد سر پیل. منجیک. ابله آن گرگی که او نخجیر با شیر افکند احمق آن صعوه که او پرواز با عنقا کند. منوچهری. شبانگه بس گران باشی بخشی بی نماز آنکه چو صعوه مر صبوحی را سبک باشی سحرگاهان. ناصر خسرو. دل را به هجر یار صبوری صواب نیست از صعوه ای محال بود صید کرگدن. ادیب صابر. شارک چو مؤذن بسحر حلق گشاده آن ژولک (۲) و آن صعوه از آن داده اذان را. سنائی. از تربیت نمودن تو مهتر کریم روباه شیر گردد و صعوه شود کلنگ. سوزنی. معده و حلق ما و نعمت تو طعمه صعوه و گلوی عقاب. انوری. حال ذره به آفتاب رسان راز صعوه بشاهباز فرست. خاقانی. صعوه آمد جان نحیف و تن نزار پای تا سر همچو آتش بیقرار. عطار. ساحران بنده بودند و غلام اندر افتادند چون صعوه به دام. مولوی. لیک لقمه ی باز آن صعوه نیست چاره اکنون آب روغن کردنی است. مولوی. بسی نماند که در عهد رای و رأفت او به یک مقام نشیند صعوه و شاهین. سعدی. عقاب آنجا که در پرواز باشد کجا آن صعوه صیدانداز باشد. وحشی || شتر ماده خردسر. (منتهی الارب). (۱) - Parum

(۲) (quiescens, Paruas) - ن ل: ژورک.

صعوه.

[] (اخ) یکی از هفت شهر مؤتفکات است و آن ولایتی بود که چون خدا لوط را پیغمبری داد او را بدانجا فرستاد. (تاریخ گزیده ص ۳۵).

صعوی.

[ص] [ع ص نسبی) منسوب به صعو. رجوع به صعو شود.

صعیب.

[ص ع] (اخ) کوهی است و آن را صعین هم گویند. (منتهی الارب).

صعید.

[ص] [ع ا] خاک یا روی زمین. ج، صُعِد و صُعِدات. (منتهی الارب). روی زمین. (ترجمان علامه جرجانی). روی زمین و خاک بر روی زمین. (مهدب الاسماء). خاک و روی زمین. (غیاث اللغات ||). راه. (منتهی الارب).

صعید.

[ص] [اخ] وادی است نزدیک وادی القری و در آن مسجدی است رسول خدا (ص) را که هنگام رفتن به تبوک آن را عمارت کرد. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صعید.

[ص] [اخ] اصمعی در کتاب الجزیره هنگامی که منازل بنی عقیل و عامل را استقصاء کرده بقیه ارض عامل را صعید دانسته است. (معجم البلدان).

صعید.

[ص] [اخ] بلادی بزرگ و واسع بود به مصر و در آن چند شهر بزرگ است و از آن جمله اسوان و آن اول این بلاد از ناحیه جنوب است. سپس قوص و قفط و اخمیم و بهنسا و شهرهای دیگر باشد و صعید بر سه قسمت منقسم شود: ۱- صعید اعلی و حد آن اسوان و آخر آن نزدیک اخمیم است. ۲- و دیگر از اخمیم است تا بهنسا. ۳- صعید ادنی و آن از بهنسا است تا نزدیک فسطاط. ابو عیسی التویس یکی از کُتاب اعیان آرد که صعید نهصد و پنجاه و هفت قریه است و صعید در جنوبی فسطاط ولایتی است که دو کوه آن را احاطه کرده است و نیل میان آن دو کوه جاری است و قریه ها و شهرها بر دو سوی آن به نیل نگرند و باغها و بستانهایی که بجانب آن بود سرزمین میان واسط و بصره را نیک ماند. و صعید را عجائبی بزرگ و آثاری قدیم است. در شهرها و کوههای آن مغاره هاست پر از لاشه های مردم و پرندگان و گربه ها و سگها، همگی پوشیده در کفن های سخت درشت از کتان درشت که

عدل هائی را ماند که در آن از مصر قماش آرند و کفن بر هیئت قنناق مولود است و پوسیده نشود و چون کفن از حیوان گشایند هیچ گونه دیگرگون نشده باشد. هروی گوید: دخترکی را دیدم که کفن او گشوده بودند و در دست و پای وی اثر خضاب حنا بود. و چنان شنیدم که مردم صعید بسا چاه ها بکنند و به آب رسند سپس بدانجا گورها بینند تراشیده از سنگ پوشیده به سنگ دیگر و چون سر آن بگشایند و هوا بدان رسد از هم بپاشد از پس آنکه یک پاره بوده است و چنان پندارند که مومیای مصری را از سر این مردگان گیرند و آن از معدنی فارسی نیکوتر است و در صعید سنگی است بمانند دینارهای سکه زده و بر آن رباعیاتی است مانند سکه و سنگ آن بسان عدس است و آن بسیار است و چنان دانند که آن سنگها دینارهای فرعون و کسان اوست که خدای تعالی آن را مسخ کرده است. (معجم البلدان). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صعیداء.

[صُعُء] (اخ) موضعی است. (منتهی الارب).

صعید ادنی.

[صَدِ اَنَا] (اخ) رجوع به صعید شود.

صعید اسفل.

[صَدِ اَفَا] (اخ) رجوع به صعید شود.

صعید اعلی.

[صَدِ اَلَا] (اخ) رجوع به صعید شود.

صعید مصر.

[صَدِ مِ] (اخ) رجوع به صعید شود.

صعیراء.

[صُعُء] (اخ) زمینی است مقابل صعبنی. (منتهی الارب) (معجم البلدان). ابوزیاد انشاد کرده است: فاصبحت بصعبنی منها ابل و بالصعیراء لها نوح زجل. (معجم البلدان).

صغ.

[صَغُغ] (ع مص) بسیار خوردن. (منتهی الارب).

صفا.

[صَا] (ع امص) میل. (منتهی الارب).

صغائر.

[صَء] (ع ص، ا) جِ صغیره است. رجوع به صغایر و رجوع به صغیره شود.

صغاب.

[صُ] (ع ا) بیضه های شپش. (منتهی الارب).

صغاد.

[صُ] (اخ) یکی از دهستانهای دوازده گانه بخش مرکزی شهرستان آباده. حدود و مشخصات آن بقرار زیر است: از شمال کوه بیدعلم و مادوان، از باختر ارتفاعات خاروه، از جنوب کوه کمرچناران و کل یک، از خاور جلگه آباده. این دهستان تقریباً در شمال بخش واقع، هوای آن معتدل مایل به سردسیری، آب مشروب و زراعتی آن از قنات و چشمه و نهر اهروان تأمین میشود. محصولات عبارتند از: غلات، کشمش، بادام، حبوبات. شغل اهالی زراعت و باغبانی. صنعت دستی معموله قالی و پارچه بافی. از ۹ آبادی تشکیل شده نفوس آن در حدود ۴۳۰۰ تن و قراء مهم آن عبارتند از: صغاد، بهمن، شورجستان. در قسمت جنوب و باختر این دهستان، طوایف شش بلوکی از ایل قشقائی بیلاق میکنند. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صغاد.

[صُ] (اخ) دهی از دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان فسا. ۵۰۰۰ گزی باختر فسا. جلگه، معتدل و مالاریائی، سکنه ۶۵ تن، آب آن از قنات، محصول آن غلات، حبوبات، پنبه، تریاک و شغل اهالی زراعت است. راه فرعی دارد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صغاد.

[صُ] (اخ) ده مرکز دهستان صغاد بخش مرکزی شهرستان آباده. ۱۲۰۰۰ گزی باختر آباده کنار راه فرعی آباده به صغاد. جلگه، معتدل، سکنه آن ۵۰۰ تن، آب آن از قنات، محصول آن غلات، تریاک، انگور است. شغل اهالی زراعت، باغبانی و صنعت دستی قالی و گیوه بافی است. دبستان دارد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صغاده.

[صُ] (اخ) دهی از دهستان و بخش خفر شهرستان جهرم. ۳۰۰۰ گزی جنوب باب انار، ۲۰۰۰ گزی شوسه شیراز به خفر و جهرم. جلگه، گرمسیر و مالاریائی و سکنه آن ۲۳۱ تن است. آب آن از قنات و رودخانه قره آغاچ و محصول آن بادام، مرکبات، انار، تریاک و جزئی غلات و شغل اهالی باغبانی و زراعت است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۷).

صغار.

[ص] (ع ص، ا) ج صغیر. (منتهی الارب). مقابل کبار: خلق ندانم بسخن گفتنش در همه گیتی ز صغار و کبار. منوچهری. بدین صفات جهانی بزرگ دیدم و خوب در این جهان دگر بیعدد صغار و کبار. ناصر خسرو. همه داده گردن بعلم و شجاعت وضع و شریف و صغار و کبارش. ناصر خسرو. قیصر رومی بقصر مشرف او در روز مظالم ز بندگان صغار است. ناصر خسرو. جزعی خاست

از امیر و وزیر فرعی کوفت بر صغار و کبار. مسعود سعد. اکابر همه عالم نهاده گردن طوع بر آستان جلالش چو بندگان صغار (۱).
سعدی. (۱) - صغار در این بیت بمعنی مفرد استعمال شده است.

صغار.

[ص] [ع مص] خوار شدن. (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی) (تاج المصادر بیهقی) (دهار) (مصادر زوزنی ||). مائل به
غروب شدن آفتاب. (منتهی الارب ||). [ع مص] خواری. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (دهار) (مهدب الاسماء ||). کوچکی.
(غیاث اللغات ||). [ع ص] سقم. (منتهی الارب) (غیاث اللغات).

صغار.

[ص] [ع ص] خرد. (منتهی الارب) (بحر الجواهر) (مهدب الاسماء). صغیر. (اقرب الموارد).

صغاره.

[ص] [ع مص] خوار شدن. (منتهی الارب ||). مائل به غروب شدن آفتاب. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). خرد گردیدن.
(منتهی الارب ||). [ع مص] خردی. (منتهی الارب ||). خردی قدر و منزلت. (منتهی الارب).

صغان.

[ص] [ع مخ] معرب چغان است. رجوع به چغان شود.

صغانه.

[ص] [ع مخ] معرب، [ع مخ] از آلات سرود است. معرب چغانه. (منتهی الارب). چغانه. (مهدب الاسماء) (السامی). کمانچه. (زمخشری).

صغانی.

[ص] [ع نسبی] منسوب است به مدینه صغانیان. (منتهی الارب). نسبت است به صغان، چغان و در این نسبت صغانی نیز گفته اند
و آن خلطی است. رجوع به صاغان شود.

صغانی.

[ص] [ع مخ] احمد بن محمد. رجوع به احمد بن محمد صاغانی شود.

صغانی.

[ص] [ع مخ] حسن بن محمد بن حسن. رجوع به رضی الدین صغانی شود.

صغانی.

[ص] [اِخ] فضل بن عباس مکنی به ابوالفضل. از مشاهیر فقها و محدثین است و در فقه و حدیث آثاری معتبر دارد. وی به سال ۴۲۰ ه. ق. درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صغانی.

[ص] [اِخ] محمد بن اسحاق. رجوع به محمد بن اسحاق صغانی شود.

صغانیان.

[ص] [اِخ] معرب چغانیان است. رجوع به چغانیان شود.

صغایر.

[ص ی] [ع ص، ا] ج صغیره. رجوع به صغیره و صغائر شود.

صغبان.

[ص] [عرب، ا] سکینج است. (فهرست مخزن الادویه). رجوع به سکینج و سکینه و رجوع به صغین شود.

صغبله.

[ص ب ل] [ع مص] سبک چرب کردن طعام را. (منتهی الارب).

صغبین.

[ص] [عرب، ا] سکینج است. (منتهی الارب) (فهرست مخزن الادویه). رجوع به سکینج و سکینه و رجوع به صغبان شود.

صغد.

[ص] [اِخ] رجوع به صغد شود.

صغدیل.

[ص د] [اِخ] شهری است به ارمنیه بر نهر کر از جانب شرقی مقابل تفلیس و آن را نوشیروان بنا کرد... (معجم البلدان). نام شهری به ارمنیه. (دمشقی). در دشت خزر از اقلیم پنجم است. نوشیروان عادل ساخت. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۲۵۵).

صغداقوس.

[ص د] [اِخ] نام سغدیان است به نقل ابوریحان بیرونی. (ایران باستان چ اول ص ۹۵۴) رجوع به سغدیان و رجوع به ایران باستان (صفحه مذکور) شود.

صغدی.

[صُ] (ص نسبی) نسبت است به صغد، سغد. رجوع به سغدی شود.

صغدی.

[صُ] (اخ) صالح بن عمران. رجوع به صالح بن عمران سغدی شود.

صغری.

[صِغْ] (عِ اص) خردی یا خردی تن. (منتهی الارب). خردی و کوچکی. (غیاث اللغات). کوچکی. کم سالی. مقابل کبر: همی یاد دارم ز عهد صغر که عیدی برون آمدم با پدر. سعدی. - صغر سن؛ رجوع به همین کلمه شود (||. مص) خرد گردیدن ||. خوار شدن. (منتهی الارب ||). مائل به غروب شدن آفتاب. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صغری.

[صُ] (عِ اص) خوار شدن. (منتهی الارب ||). مائل به غروب شدن آفتاب. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). (اص) خواری. (منتهی الارب ||). (ا) سقم. (منتهی الارب).

صغری.

[صِغْ] (عِ اص) خرد گردیدن. (منتهی الارب).

صغری.

[صِغْ] (اخ) کوهی است بین مدینه و سیاله برابر عبود و راه مدینه بین این دو کوه است. (معجم البلدان ذیل عبود و صغر).

صغری.

[صُغْ] (عِ ا) جماعت. (منتهی الارب).

صغری.

[صُغْ] (اخ) رجوع به زغر شود.

صغراء.

[صُغْ] (عِ ص، ا) جِ صغیر. (منتهی الارب). رجوع به صغیر شود.

صغرات.

[صُ] (معرب، ا) معرب جغرات است یعنی ماست. رجوع به جغرات شود.

صغراغون.

[ص] (ا) نام مرغی است زردرنگ. (آندراج).

صفران.

[ص] (ع مص) خرد گردیدن. (منتهی الارب ||). خوار شدن. (منتهی الارب ||). مائل شدن آفتاب به غروب. (منتهی الارب ||).
(ص) خرد. (منتهی الارب).

صفران.

[ص] (اخ) عمرانی گوید موضعی است. (منتهی الارب).

صغرسن.

[ص غ ر سن ن] (ترکیب اضافی، مرکب) خردی عمر و خردسالی. (غیاث اللغات) (آندراج). - صغرسن گرفتن؛ در تداول عامه امروز گرفتن حکم از مراجع رسمی قضائی است مبتنی بر اینکه سن شخص از میزانی که در شناسنامه او قید گردیده بفلان مقدار کم تر است، سپس اداره آمار مکلف است حکم محکمه را در شناسنامه و سوابق متقاضی ثبت نماید.

صغرنبض.

[ص غ ر ن] (ترکیب اضافی، مرکب) ناقص بودن نبض در درازی و پهنی و بلندی. رجوع به رگ شناسی ابن سینا چ انجمن آثار ملی ص ۲۳ شود.

صغرنه.

[ص ر ن] (ع مص) خود را به بچگی زدن. (دزی ص ۸۳۳ ||). مانند بچه بازی کردن. (دزی ص ۸۳۳ ||). کودک بوجود آوردن. (دزی ایضاً).

صغره.

[ص ر] (ع ص) کوتاه تر: يقال: انا من صغرتهم؛ ای اصغرهم و کذا انا من الصغره. (منتهی الارب).

صغره.

[ص غ ر] (ع ص، ا) ج صاغر. (منتهی الارب). رجوع به صاغر شود.

صغری.

[ص را] (ع ن تف) تأنیث اصغر. (منتهی الارب). زن کوچکتر و هر شیء مؤنث که کوچک باشد. (غیاث اللغات). خردتر. کوچک تر. صغیرتر: بر وجود خویش که عالمی صغری است اندیشه گماشت که این نقش که گماشت؟ (ترجمه تاریخ یمینی ||). (ا) در

اصطلاح اهل منطق قضیه ای است که اصغر در آن باشد. یکی از دو مقدمتین شامل اصغر. رجوع به قضیه و رجوع به اصغر شود. - غیبت صغری؛ در نزد شیعه اثناعشریه بر مدتی قریب هفتاد و چهار سال گفته میشود که امام دوازدهم آنان محمد بن الحسن العسکری از دیده‌ها ناپدید گشت و در این مدت چهار تن بنام عثمان بن سعید عمروی، محمد بن عثمان، حسین بن روح، علی بن محمد سمری که سفرای وی هستند، واسطه او و مردم بودند و پس از مرگ علی بن محمد سمری دیگر نایی از جانب امام تعیین نشد. لاجرم شیعیان از سال ۳۲۹ هجری به بعد را که سال مرگ علی بن محمد سمری است (۱) غیبت کبری نامند برابر آن هفتاد و چهار سال که غیبت صغری است. (تلخیص از منتهی الآمال). نقل صاحب منتهی الآمال در تحدید مدت غیبت صغری در صورتی صحیح است که آغاز غیبت صغری را از سال تولد امام عصر یعنی سال ۲۵۵ بدانیم ولی باید دانست که امام حسن عسکری به سال ۲۶۰ ه. ق. در گذشته است و در فاصله این پنج سال جمعی از اصحاب امام حسن عسکری را در خانه پدر و نزد او دیده اند، بنابراین اگر غیبت صغری را بدان معنی که ذکر شد تفسیر کنیم می‌بایست آغاز آن را از سال ۲۶۰ یعنی سال وفات امام حسن عسکری (ع) بدانیم پس مدت غیبت صغری مجموعاً شصت و نه و یا شصت و هشت سال خواهد بود. رجوع به غیبت صغری و رجوع به مهدی شود. (۱) - ریحان‌الادب نیز سال وفات وی را نیمه شعبان ۳۲۹ دانسته و صاحب نخبه‌المقال نیز همین تاریخ را ضبط کرده و گوید: و السمري عادل ذوالعزم وقد توفی «لسقوط النجم» = ۳۲۹. ولی صاحب حیب السیر فوت علی بن محمد را نیمه شعبان سال ۳۲۸ نوشته است. (حیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۱۱).

صغری.

[صُ] (ع ن تف) ممال صغری: به تیرماه بهاری شکفت حضرت را گشاده چهره تر از کارنامهء مانی بزرگوارا شهرها که شهر غزنین است چه شهر عالم کبری به عالم صغری. ابوالفرج رونی (دیوان ص ۱۱۹، ۱۲۰). رجوع به صغری شود.

صغری.

[صُ رَا] (اخ) (فاطمه...) رجوع به فاطمه صغری شود.

صغریات.

[صُ رَا] (ع ص، ا) ج صغری. رجوع به صغری شود.

صغری و کبری.

[صُ رَا وَ كُ رَا] (ترکیب عطفی، مرکب) دو مقدمه قضیه ای که از تألیف آن قولی (نتیجه) بوجود می‌آید. چون العالم متغیر و کل متغیر حادث. مقدمه نخست را صغری و مقدمه دوم را کبری نامند و از ترکیب این دو قضیه نتیجه ای بدست آید که فالعالم حادث. رجوع به قضیه شود.

صغصاغ.

[صُ] (ع مص) شانه کردن موی کسی را و به روغن اندودن || نیک چرب کردن اشکنه را. (منتهی الارب).

صغل.

[صَغَ] (ع ص) مرد خرد و حقیر جثهء لاغر باریک قدم مضطرب خلقت بی آرام بدخوی بدخوار. (منتهی الارب). آنکه بزاد برآمده باشد به تن خرد. (مهذب الاسماء).

صغلوئیه.

[صَئِی] (اخ) ده کوچکی است از دهستان مرغک بخش راین شهرستان بم. ۷۶ هزار گزی جنوب خاوری راین، کنار شوسهء جیرفت به بم. سکنهء آن ۲۰ تن است. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صغو.

[صِغُو] (ع مص) میل کردن یا میل کردن کام دهن و یکی از دو جانب وی || مائل شدن آفتاب به غروب || مائل شدن نجوم به غروب || (مص) میل، يقال: صغوه معك؛ یعنی میل او بسوی تست. (منتهی الارب).

صغو.

[صِغُو] (ع مص) میل. (منتهی الارب).

صغو.

[صُغُو] (ع مص) میل کردن یا میل کردن دهن و یکی از دو جانب وی || مائل شدن آفتاب به غروب || مائل شدن نجوم به غروب. (منتهی الارب).

صغوا.

[صَا] (اخ) صغوی به نقل سگری موضعی است در قول تأبط شرا: و اذهب صریم نحلن بعدها صغوا و حلن بالجمع الحوشبا. (معجم البلدان).

صغواء.

[صَا] (ع ا) آفتاب مائل به غروب. (منتهی الارب).

صغوا البئر.

[صِ وُلْب] (ع مرکب) کرانهء چاه. (منتهی الارب).

صغوالدلو.

[صِ وُدْ دَلُو] (ع مرکب) کنارهء دلو که دوتا باشد. (منتهی الارب).

صغوا المغرفة.

[صِ وُلْمِ رَفَا] (عِ مرکب) شکم کفلیز. (منتهی الارب).

صغی.

[صَا] (عِ مص) میل کردن. (منتهی الارب) (مصادر زوزنی ||). بچسبیدن. (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامه جرجانی ||). شنیدن. لغتی است در ص غ و. (منتهی الارب).

صغی.

[صُغْی] (عِ مص) میل کردن ||. میل کردن کام دهن و یکی از دوجانب وی ||. شنیدن. لغتی است در ص غ و. (منتهی الارب).

صغی.

[صِ غَنْ] (عِ مص) میل کردن. (منتهی الارب ||). میل کردن کام دهن و یکی از دو جانب وی. (منتهی الارب).

صغیر.

[صَا] (عِ ص) خرد. (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی) (مهدب الاسماء). خرد و کوچک. (غیاث اللغات). کوچک. (مفاتیح العلوم خوارزمی). مقابل کبیر: چون نگه کرد بدان دخترکان مادر پیر سبز بودند یکایک چه صغیر و چه کبیر. منوچهری. بر شاخ نار بشکفته سرخ شاخ نار چون از عقیق، نرگس دانی بود صغیر. منوچهری. - صغیرالانسان؛ نابالغ. خردسال. بمردی نارسیده. کودک. خواب نادیده: ای پسر همچو میر میری تو او کبیر است و تو امیر صغیر. ناصر خسرو ||. نوعی از اشتقاق ||. قسمی از ادغام. (کشاف اصطلاحات الفنون). - نبض صغیر؛ نبضی که ناقص باشد در طویلی و عریضی و شاهقی: و نبض، صغیر و بول ناری و بوی آن تیز باشد. (ذخیره خوارزمشاهی). و اگر اندر کاری است که پسندیده و ستوده باشد... نبض صغیر باشد و حرکت چشم بر حال اعتدال. (ذخیره خوارزمشاهی). - صغیر و کبیر؛ خرد و بزرگ.

صغیر.

[صَا] (اخ) لقب محمد تاسع از ملوک بنی نصر غرناطه. رجوع به محمد تاسع شود.

صغیر.

[صُغْی] (عِ صِ مصغر) تصغیر صغیر است. (منتهی الارب).

صغیر النصف.

[صِرُنْ] (عِ مرکب) نام قسمی خط عربی اختراع ذوالریاستین فضل بن سهل. (الفهرست ابن ندیم ص ۱۳).

صغیرة.

[ص رَ] (ع ص) تأنیث صغیر. رجوع به صغیر شود ||. گناه خرد. (مهدب الاسماء). مقابل کبیره: اقرار کرده بر گناه خود به سرّ و جهر نی شرم از صغیره و نه از کبیره ننگ. سوزنی. به یک صغیره مرا رهنمای شیطان بود به صد کبیره کنون رهنمای شیطانم. سوزنی. رجوع به کبیره شود.

صغیر.

[ص عُی] (ع ص مصغر) به سه یا، نیز مصغر صغیر است. (منتهی الارب). رجوع به صغیر شود.

صف.

[صَف ف] (ع ا) قوم صف زده و در صف ایستاده. ج، صُفوف. (منتهی الارب). رسته. (ترجمان علامه جرجانی) (مهدب الاسماء) (السامی). حصیر. (منتهی الارب). حلاق. (منتهی الارب). سَکاک. (منتهی الارب). نخ. (صحاح الفرس): صف دشمن تراناستد پیش و همه آهنین ترا (۱) باشد. شهید. صف دشمنان سربسر بردرد ز گیتی سوی هیچ کس ننگرد. فردوسی. میان دو صف آن دو شیر دژم همی بود با یکدگرشان ستم. فردوسی. که ما در صف کارزار و نبرد چگونه برآیم از آورد گرد. فردوسی. در باغ کنون حریرپوشان بینی بر کوه صف گهرفروشان بینی. منوچهری. تو گوئی باغ اندر آن روز برف صف ناژ بود و صف عرعران. منوچهری. زیر تو تخت زرین بر سرت چتر دیبا زین سو صف غلامان ز آن سو صف جواری. منوچهری. بونصر از صف بیرون آمد و بتازی رسول را بگفت تا برپای خاست... (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۷۷). هزارت صف گل دمیده ز سنگ ز صد برگ و دو روی وز هفت رنگ. اسدی. صف پیشین شیعیان حیدرند جز که شیعت دیگران صف النعال. ناصر خسرو. بنمایم دوازده صف راست همه تسیح خوان بی آواز. ناصر خسرو. همی حیران و بی سامان و پژمان حال گردیدی اگر دیدی بصف دشمنان سام نریمان. ناصر خسرو. ابلهانه جواب داد از صف کزپی خرقه و جماع و علف. سنائی. اندر آن صف که زور دارد سود مرد را مرغ دل نباید بود. سنائی. در صف و سجده از قد و پیشانی ملوک نون و القلم رقم زده بر آستان اوست. خاقانی. قفل که بر لب نهی از لب معشوق ساز پای که از سر کنی در صف عشاق نه. خاقانی. چنبر کوس او خم فلک است ساقی کاس او صف ملک است. خاقانی. هر شب که به صفه های افلاک صفها زده میهمان بینم. خاقانی. آن کیست که در صف غلامانش صد رستم سیستان ندیده ست. خاقانی. چه باشد که خاقانی از صدر خاقان برای نشست آخرین صف گزیند. خاقانی. مور که مردانه صفی می کشد از پی فردا علفی می کشد. نظامی. مردی نه ای و خدمت مردی نکرده ای و آنگاه صف صفه مردانت آرزوست. سعدی. چه مردی کند در صف کارزار که دستش تهی باشد و کار زار. سعدی. عَرَق؛ صف اسبان و مرغان و هر چه صف زده باشد. (منتهی الارب). رَزْدَق؛ صف مردم. (منتهی الارب). نِیسَب؛ صف مورچه. (منتهی الارب). و با آراستن، بستن، درست کردن، دریدن، راست کردن، زدن، شکستن، کشیدن و غیره ترکیب گردد. رجوع به ذیل هر یک از این کلمات شود. - صف نماز؛ رده ای که مردم برای نماز بندند در مسجد و جز آن. - صف سماطین؛ رجوع به سماطین شود ||. جنگ. نبرد مجازاً: پیش تیغ تو روز صف دشمن هست چون پیش داس نو کرپا. رودکی ||. بازار. راسته: خواننده مغربی در صف بزازان حلب دیدم... (گلستان ||). دسته. دسته زنبور عسل یا حشرات دیگر که با هم زندگی میکنند. (دزی ||). سومین بخش یک گروه. (دزی ||). اتحاد بین قبائل. (دزی). (۱) - این کلمه در صحاح الفرس خطی نسخه کتابخانه مؤلف «نزا» ضبط شده است.

صف.

[صَف ف] (ع مص) در صف جنگ و جز آن ایستاده کردن قوم را. (منتهی الارب). رسته کردن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر

زوزنی ||). صفه ساختن زین را. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی ||). گوشت در سیخ کشیدن. (منتهی الارب). گوشت تنک باز کردن تا بریان شود. (تاج المصادر بیهقی ||). در دو شیردوشه یا زاید پی یکدیگر دوشیدن ناقه را ||. گسترده مرغ هر دو بازو را. (منتهی الارب ||). مقابل دف، آرام بودن و سکون بال گاه پریدن چنانکه در دال و کرکس و باز و جز آن از جوارح و طیور. و آن پرنده که صف آن بیش از دف آن بود حرام گوشت است ||. بصف کشیدن شتران پایها را. (منتهی الارب ||). مزیت داشتن برتر بودن. (دزی ||). خود را بجای بلند کشانیدن. (دزی).

صف.

[صِف ف] (اخ) ضیعه ای است در معرّه که سیف الدوله آن را به متنبی به اقطاع داد و او از آنجا به دمشق و از دمشق به مصر گریخت. (معجم البلدان).

صف.

[صَف ف] (اخ) سوره شصت و یکمین از قرآن. مدینه پس از ممتحنه و پیش از جمعه و آن چهارده آیت است. اول آن: سبح لله ما فی السموات و ما فی الارض و هو العزيز الحكيم.

صف.

[صَف ف] (ع ا) ایوان خانه و دالان. (غیاث اللغات). رجوع به صفه شود.

صف آرا.

[ص] (نص مرکب) آراینده صف. مرتب سازنده صف. آنکه صف لشکر یا سرباز یا صفوف دیگر را مرتب می کند. و رجوع به صف آرائی و صف آرائی کردن شود.

صف آرائی.

[ص] (حامص مرکب) عمل صف آرا. رجوع به صف آرا و صف آرای شود.

صف آرائی کردن.

[ص ك د] (مص مرکب) مرتب کردن صف. آراستن صف. خَزَزَهُ. و در تداول امروز مجازاً بمعنی تهدید کردن کسی را به عملی بکار می رود: برای من صف آرائی می کند.

صف آرای.

[ص] (نص مرکب) صف آراینده. مرتب کننده صف. آراینده صف. آنکه در شجاعت زیب و زیور صف باشد: به تیر قهر یلان صف آرای و گرز گران سنگ گردان قلعه گشای... (حبيب السیر جزء سیم از ج سوم ص ۱۲۳).

صف آوار.

[ص] [نَف مَرکَب] جنگی. صَف شکن. مبارز: بدانگه که سالش ده و چار شد سوار و دلیر و صَف آوار شد. (گرشاسب نامه).

صفا.

[ص] [ع مَص] روشنی. (منتهی الارب). صافی شدن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی). پاک و بی غش و بی کدورت شدن. (غیاث اللغات (||). اِمَص) پاکیزگی. (دهار). پاکی. مقابل کدورت، مقابل تیرگی: دیدی اندر صفای خود کونین شد دلت فارغ از جحیم و نعیم. ناصر خسرو. ولیکن تو آن می شمر پارسا که باطن چو ظاهر ورا باصفاست. ناصر خسرو. با صفای دل چه اندیشی ز حس و طبع و نفس یار در غار است با تو غار گو پرمار باش. سنائی. در این نزدیکی آبیگری دانم که آبش بصفای زدوده تر از گریه عاشق است... (کليلة و دمنه). صفای آب آن چون آئینه بی شک تعیین صورتها نمودی. (کليلة و دمنه). روح القدس آن صفا کزو دید از مریم پاک جان ندیده ست. خاقانی. کرم جستن از عهد خاقانیا بس کزین تیره مشرب صفائی نیابی. خاقانی. فروغ فکر و صفای ضمیرم از غم بود چو غم بمرد، بمرد آن همه فروغ و صفا. خاقانی. عکس یک جامش دو گیتی مینماید کز صفاش آب خضر و آینه جان سکندر ساختند. خاقانی. ای خسروی که خاطر تو آن صفا گرفت کز وی نمونه ای است به هر کشور آینه. خاقانی. داد صفاهان ز ابتدام کدورت گرچه صفا باشد ابتدای صفاهان. خاقانی. دل چو صافی شد حقیقت را شناسا میشود از صفا آئینه منظور نظرها میشود. ظهیرفاریابی. و خمر کلمات او بر راقو نقد و ارشاد پدر صفا یافته. (ترجمه تاریخ یمنی نسخه خطی ص ۲۵۵). تأمل در آئینه دل کنی صفائی بتدریج حاصل کنی. سعدی. به یک خرد، مپسند بر وی جفا بزرگان چه گفتند خد ما صفا. سعدی. اگر صفای وقت عزیزت را از صحبت اغیار کدورتی باشد اختیار باقی است... (گلستان). چو هر ساعت از تو به جائی رود دل بتنهائی اندر صفائی نبینی. سعدی (گلستان ||). خلوص. یکرنگی. صمیمیت. اخلاص. مودت. (مخصوصاً در اصطلاح عرفا): ز صفّ تفرقه برخیز و بر صفّ صفا بگذر که از رندان شاه آسا سپاه اندر سپاه اینک. خاقانی. چون پای در کند ز سر صفه صفا سر بر کند بحلقه اصحاب کهف شام. خاقانی. خاقانیا عروس صفا را بدست فقر هر هفت کن که هفت تنان در رسیده اند. خاقانی. مرغ قنینه چون زبان در دهن قدح کند جان قدح بصد زبان لاف صفای نو زند. خاقانی. طریق صوفیان ورزم ولیکن از صفا دورم صفا کی باشدم چون من سر خمّار می دارم. عطار. بزرگان که نقد صفا داشتند چنین خرّقه زیر قبا داشتند. سعدی. مپندار سعدی که راه صفا توان رفت جز در پی مصطفا. سعدی. مودت اهل صفا چه در روی و چه در قفا. (گلستان). بزرگی را پرسیدم از سیرت اخوان صفا. (گلستان). بر سر خشم است هنوز آن حریف یا سخنی میرود اندر صفا. سعدی. صبر کن ای دل که صبر سیرت اهل صفاست چاره عشق احتمال، شرط محبت وفاست. سعدی. از آن رو هست یاران را صفاها با می لعلش که غیر از راستی نقشی در آن جوهر نمیگیرد. حافظ ||. پاکیزگی: صفای خانه آب است و جارو ||. طراوت. و با آوردن، دادن، داشتن، کردن، ترکیب گردد. رجوع به ذیل این لغات شود. - از صفا افتادن؛ بی روتق شدن: چو بی دماغ شدی گلشن از صفا افتاد حنا ببند که بخت بهار بگشاید. تأثیر (از آندراج). - باصفا؛ باطراوت. نزه. خرم. دلکش: من در خانه ای بودم بغایت باصفا... (انیس الطالین بخاری نسخه خطی مؤلف ص ۱۷۰ ||). - بااخلاص. بامودت: یکی گفت با صوفنی باصفا ندانی فلانت چه گفت از قفا. سعدی. - بی صفا؛ بی طراوت. کدر ||. - بی اخلاص. ناصمیمی. بی مودت: تشنه بر خاک گرم مردن به کآب سقای بی صفا خوردن. سعدی. در کوه و دشت هر سبعی صوفی بدی گر هیچ سودمند بدی صوف بی صفا. سعدی. مگر کان سیه نامه بی صفا به دوزخ رود لعنت اندر قفا. سعدی. پرده ای ز رنگار در بر داشت ناگه از روی بی صفا برداشت. سعدی (||. ۱). سنگ سخت. (منتهی الارب). سنگ لغزان. (ترجمان علامه جرجانی ||). نام آهنگی از آهنگ های موسیقی (||. اِمَص) صلح. آشتی. سازش: می خواهم ایشان را با همدیگر صفا دهم... (انیس الطالین بخاری نسخه خطی مؤلف ص ۱۱۶). مرا با اهل خود بحثی شد و در اندک فرصتی باز با او صفا کردم... (انیس الطالین ایضاً ص ۱۱۶). فرمودند فلان کس با یکی خصومتی کرده است... می خواهم ایشان را با همدیگر صفا دهم. (انیس

الطالین (||). (۱) جِ صفاة. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صفا.

[ص] (اخ) نهری است به بحرین و آن شاخابهء عین محلم است. (معجم البلدان).

صفا.

[ص] (اخ) قلعه ای است به بحرین و هجر. ابن فقیه گوید: صفا قصبهء هجر است و یوم الصفا از ایام عرب است. جریر گوید: ترکتم بوادی رحران نساء کم و یوم الصفا لاقیم الشعب او عرا... (از معجم البلدان).

صفا.

[ص] (اخ) بلدی است در بلاد تمیم. (معجم البلدان).

صفا.

[ص] (اخ) مکان بلندی است از کوه ابوقییس، بین آن و مسجدالحرام عرض وادی است که راه و بازار است. نصیب گوید: و بین الصفا و المروتین ذکرتم بمختلف من بین ساع و موجف و عند طوافی قد ذکر تک ذکره هی الموت بل کادت علی الموت تضعف... (معجم البلدان). و دامن کوه ابوقییس صفا است و آنچه می گویند صفا و مروه کنند آن است. (سفرنامه ناصر خسرو چ سنگها بترتیب رانده که بر آن آستانها روند خلق، و دعا کنند و آنچه می گویند صفا و مروه کنند آن است. (سفرنامه ناصر خسرو چ برلن ص ۹۸). گفت نی گفتمش چو کردی سعی از صفا سوی مروه بر تقسیم ناصر خسرو. این برفراز آنکه تو گوئیش حاجی است انگار کو (۱) به مکه و رکن و صفا شده است. ناصر خسرو. به زمزم و عرفات و حطیم و رکن و مقام به عمره و حجر و مروه و صفا و منی. ادیب صابر. رفته و سعی صفا و مروه کرده چار و سه هم بر آن ترتیب کز سادات و اعیان دیده اند. خاقانی. چو دل کعبه کردی سر هر دو زانو کم از مروه با صفائی نیابی. خاقانی. دندانها های برجش یک یک صفا و مروه سر کوچه های شهرش صف صف منی و مشعر. خاقانی. کوه صفا بطرف شرقی مسجد حرام است. (نزهة القلوب چاپ اروپا ج ۳ ص ۱۷). احرام چه بندیم چو آن قبله نه اینجاست در سعی چه کوشیم که از مروه صفا رفت. حافظ. (۱) - این کو به مکه رفت و تو گوئیش حاجی است. انگار گر... (تصحیح مؤلف لغت نامه).

صفا.

[ص] (اخ) دهی از دهستان اوغاز بخش باجگیران شهرستان قوچان. ۳۹۰۰۰ گزی جنوب باختری باجگیران سر راه مالرو عمومی باجگیران به بی بهره. کوهستانی. سردسیر. سکنه ۱۰۶ تن. آب آن از چشمه. محصولات غلات و تریاک. شغل اهالی زراعت، مالدار، قالیچه و گلیم و جوراب بافی. راه مالرو. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صفا.

[ص] (اخ) دهی از دهستان رابر بخش بافت شهرستان سیرجان. ۴۵ هزار گزی خاور بافت. سر راه مالرو بافت به سید مرتضی.

کوهستانی. سردسیر. دارای ۱۴۴ تن سکنه. آب آن از چشمه. محصول غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت. راه مالرو. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صفا.

[ص] (اخ) (حاج میرزا...) ملقب به قنبرعلی شاه از مردم مازندران. تولد وی به سال ۱۲۱۲ و وفات او به سال ۱۲۹۱ ه. ق. بوده است و در تکیه صفائیه جنب کوه طبرک ری مدفون است. (از سعدی تا جامی ص ۴۰۲). و رجوع به طریق الحقایق ج ۲ ص ۱۰۷ شود.

صفا.

[ص] (اخ) نام وی میرزا ابراهیم و از اعظم اهالی دارالعلم شیراز و از سلسله سادات دشتکی و به وفور ذهن و جودت طبع ممتاز و از فرزندان غیاث الدین منصور و علو نسب وی در آن دیار مشهور... و حریفی شوخ طبع و خندان و ظریفی حریف و نکته دان بود، بصحبت اهل کمال راغب و آنان نیز صحبت وی را طالب بودند. مکرر صحبتش اتفاق افتاد الحق حضرتش در کمال فطانت و کیاست و طبع او در نهایت شکفتگی و سلامت بود... در آخر نادری بعالم بقا شتافت. از اوست: ای که بی قدرترین ذره خاک در عشق شود از شعشعه حسن تو خورشید سریر ای که بر چین جبین همه خوبان جهان طعنه بر محفل ناز تو زند موج حصیر چند روزیست که بر صفحه نظاره تو صورت عجز کند خامه مژگان تصویر... که شیخون زده بر مردم چشمت بفسون؟ که نگاه تو بعجز آمده چون طفل اسیر. (آتشکده آذر ذیل احوال شعرای معاصر مؤلف). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صفا.

[ص] (اخ) لقب شمعون است که پطرس تفسیر فرموده و آن کلمه یونانی است بمعنی سنگ. یوحنا ۱: ۴۲. (قاموس کتاب مقدس).

صفاآباد.

[ص] (اخ) ده کوچکی است از دهستان دوآب بخش اردل شهرستان شهرکرد. ۲۴ هزار گزی شمال باختر اردل و ۴ هزار گزی راه عمومی مالرو. کوهستانی. معتدل. دارای ۴۳ تن سکنه. آب از چشمه. محصول غلات. شغل اهالی زراعت. راه مالرو. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صفا آوردن.

[ص وَ د] (مص مرکب) خرم ساختن. شادمان کردن با مقدم خود: رسیدن گل و نسرين بخیر و خوبی باد بنفشه شادوش آمد، سمن صفا آورد. حافظ. صفا آوردید؛ خوش آمدید. با قدم خود ما را خرسند کردید.

صفاء.

[ص] (ع مص، ا) رجوع به صفا شود.

صفاءالذهن.

[ص نُذِذْ] (ع ا مرکب) رجوع به صفاء ذهن و صفای ذهن شود.

صفائح.

[صَّء] (ع ا ج صفيحة). (منتهی الارب). رجوع به صفيحة شود ||. چهار استخوان سر. (منتهی الارب).

صفائح.

[صَّء] (اخ) موضعی است. (منتهی الارب).

صفائحی.

[صَّء] (ع ص نسبی) منسوب به صفائح (||. ا) طلق یا چیز دیگر که ورقه ورقه باشد (۱): عنبر صفائحی؛ زرنیخ صفائحی. طلق صفائحی: و اجودها الصفائحی الذی يستعمله النقاشون. (دزی ج ۱ ص ۸۳۵ از ابن بیطار). و اجوده ما کان ذاصفائح. (همان صفحه از همان کتاب). (۱) - Lamelleux.

صفاء ذهن.

[صَّء] (ترکیب اضافی، مرکب) عبارت است از استعداد نفس آدمی برای استخراج امر مطلوب. (کشاف اصطلاحات الفنون) (تعريفات جرجانی). و رجوع به صفای ذهن شود.

صفائر.

[صَّء] (ع ا ج صفيرة). رجوع بدان لغت شود.

صفائق.

[صَّء] (ع ا ج صفاق). (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صفائق.

[صَّء] (ع ص، ا) ج صفيقة. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صفاالاطيط.

[صَفَأْ] (اخ) موضعی در شعر امرء القیس: فصفاالاطيط فصاحتين فعاسم تمشی النعاج به مع الأرام. (معجم البلدان).

صفاءة.

[صَّء] (اخ) موضعی است. (منتهی الارب).

صفائی.

[ص] [اخ] یکی از شعرای ایران و از اهالی خراسان میباشد و از احبای مولانا جامی است. ازوست: سوختم چندانکه برتن نیست دیگر جای داغ بعد از این خواهم نهادن داغ بر بالای داغ. (قاموس الاعلام ترکی) (۱). (۱) - در فرهنگ سخنوران به صفاتی خراسانی ارجاع داده شده است.

صفائی.

[ص] [اخ] جوانی ساده بود اما بصحبت جوانان شمع تمام داشت و از جمله چیزهایی که منافی طبع ساده او از او زائیده شده این بیت است: می نماید گاه جولان نعل شبرنگش به چشم چون مه نو کز نظر سازند مردم غایبش. در سمرقند فوت شد. (مجالس النفائس ص ۴۸). از اندیجان است. (حاشیه همان صفحه).

صفائی.

[ص] [اخ] احمد نراقی. رجوع به احمد نراقی... شود.

صفائی.

[ص] [اخ] اندجانی. رجوع به صفائی شود.

صفائی.

[ص] [اخ] محمد صفی بن میرزا شرف الدین وفائی. وی یکی از شعرای ایران و از مردم قم است. و به هندوستان رفت و مدتی در لکنه در خدمت نواب آصف الدوله بهادر گذراند و با دختر میرزا علی خان برادر نواب سالار جنگ ازدواج کرد و بخاطر این وصلت بمصائب بسیار دچار گردید. دیوانی بزرگ دارد. ازوست: کی آن در شمار شهیدان عشق است که بر دل نشان خدنگی ندارد. (قاموس الاعلام ترکی).

صفائی.

[ص] [اخ] مصطفی افندی. وی از شعرای عثمانی و از مردم استانبول است و در دفتر دیوان همایون پرورش یافت و به مأموریت های متعدد رفت و به سال ۱۱۹۶ درگذشت. اشعار فراوانی دارد و او راست: تذکره شعرا از تاریخ ۱۰۵۰ تا ۱۱۳۳. (از قاموس الاعلام ترکی).

صفائی اصفهانی.

[ص] [ف] [اخ] هدایت در مجمع الفصحاء آرد: نام وی ملامحمد و از معاصران مجرد، در سیاق و موسیقی ماهر و در نگارش نسخ قدرتی کامل ظاهر بوده گاهی نظمی نیز می سرود از این چند بیت از خیالاتش که پسندیده افتاد زیاده ندیدم: نماز دیگر دی آن نگار سیمین بر مرا به وعده دوشینه وعده داد دگر ز کاروان نسیم دو جعد مشکینش مشامم آرزوی دل همگی گرفت خبر هزار نافه بسوی تبار برد صبا ز چین طره او بر قفای یکدیگر چو پاس وعده آن مه گذشت وز آمدنش گذشت پاس دگر بر امید بوک و مگر در اضطراب زمانی چو گم شده فرزند به پیچ و تاب زمانی چو داغدیده پدر... (از مجمع الفصحاء ج ۲ صص ۲۶۲-۲۶۳).

و رجوع به ریاض العارفین شود.

صفائی سینوبی.

[صَیْ] [اِخ] وی در اوائل کار سلطان سلیم قدیم درگذشت. او را دیوانی است. دو بیت از وی در زبده الاشعار عبدالحمی فاض آمده است. (کشف الظنون).

صفائی کرمانی.

[صَیْ ک] [اِخ] (ملا...) گویند مردی نامراد است. از اوست: ز شوق مشت کمان ابروان عالمگیر دمی ز خنده نیاید به یکدگر لب تیر. (مجالس النفاث ص ۱۵۴).

صفائیه.

[صَیْ ی] [اِخ] دهی مرکز دهستان صفائیه بخش هندیجان شهرستان خرمشهر. ۲۰ هزار گزی شمال هندیجان ۳ هزار گزی باختری راه فرعی ده ملا به بندر دیلم. جلگه. گرمسیر. دارای ۱۰۰ تن سکنه. آب آن از رود زهره. محصول غلات. راه در تابستان اتومبیل رو. ساکنین از طایفه افشار هستند. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صفائیه.

[صَیْ ی] [اِخ] نام یکی از دهستانهای بخش هندیجان شهرستان خرمشهر. این دهستان بین دهستانهای ده ملا و چم شعبان و در کنار خاوری رود زهره واقع و هوای آن گرمسیر و مالاریائی است. از ۱۰ قریه کوچک و بزرگ تشکیل شده و جمعیت آن در حدود ۱۶۰۰ تن میباشد. آب قرای آن از رود زهره و محصول عمده گندم و جو دیمی است. شغل عمده مردان اغلب زراعت میباشد. از قراء مهم این دهستان، آبادی دربک دارای ۴۵۰ تن جمعیت است. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صفائی یزدی.

[صَیْ ی] [اِخ] هدایت در مجمع الفصحاء آرد: نام وی میرزا محمدعلی و نویسنده صدر یزدی بود چندی هم خدمت نواب شاهزاده محمدعلی میرزا را کرده. در سفینه ای این ایات بنام او دیده شد: لشکری آورد جنگ آور فزون از ده هزار سربس با گرز آهن جملگی با تیغ تیز از خروش کوسشان پیدا نشان نفخ صور وز شرار تیغشان آشوب روز رستخیز خنگها در زیرشان چون کوههای بادسیر تیغها در دستشان چون ابرهای شعله ریز تیغ شهر آشوب شد ناگه برآمد از نیام همچو برق شعله بار و همچو بحر موجه خیز... وی به سال ۱۲۴۴ درگذشت. (مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۳۱۶).

صفاپرورد.

[صَپَ وَ] [ن م ف مرکب] صفاپرورده. آنچه یا آنکه از صفا سرشته باشد. آنچه با صفا پرورده باشد: می عاشق آسا زرد به، همرنگ اهل درد به درد صفاپرورد به، تلخ شکر بار آمده. خاقانی.

صفات.

[ص] [ع] ج صفت: به طبع آهن بینم صفات مردم را از آن گریزان از هر کسی پری وارم. خاقانی. اصلها ثابت صفات آن درخت فرعها فوق الثریا دیده ام. خاقانی. آن سیه رنگ و این عقیق صفات کان یاقوت بود در ظلمات. نظامی. نه فکرت به غور صفاتش رسد. سعدی. رشته حیات آن جوان پسندیده صفات را به انقطاع رسانیدند. (حبیب السیر جزء چهارم از ج سوم چ ۱ تهران ص ۳۲۴). رجوع به صفت شود.

صفات.

[ا] (برج کشیک) شهر و برجی است که در کوههای اموریان در نزدیکی قادش واقع است. (سفر داوران: ۱۷). پلمر و دریگ گمان دارند که همان سبیهء حالیه است که در وسط دشت بارآوری است. (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۵).

صفات ازلی.

[ص] [ا] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری... شود.

صفات باری.

[ص] [ا] (ترکیب اضافی، مرکب) صفات در باری تعالی بسیط است و در ممکنات مرکب، یعنی هنگامی که گویند باری تعالی عالم، قادر، مرید... است نفس علم و اراده و قدرت را صفت نامند، اما در ممکنات صفت، ثبوت عرضی است برای ذات، مثلاً «عالم» هر گاه صفت باری تعالی باشد مقصود نفس علم است که با ذات او متحد میباشد و هر گاه صفت انسان بود معنی آن ذاتی است که علم برای آن ثابت میباشد و همچنین است در قادر و... و بعبارت دیگر صفات باری تعالی از نفس ذات منتزع است و ذات وی برای انتزاع این صفات کافی است و نیازی به عروض امری زائد ندارد لیکن در ممکنات نفس ذات در انتزاع صفات کافی نیست بلکه امری زائد بر ذات است که مصحح انتزاع صفت می باشد مثلاً عروض علم بر ذات زید مصحح انتزاع صفت عالم برای زید است. (تلخیص از مبدء و معاد ملا صدرا). فرق اسم و صفت: اضافهء ذات باری تعالی را به یکی از صفات عامه یا خاصه وی اسم گویند مثلاً اضافهء ذات او به صفت عامه رحمت اسم رحمان و اضافهء آن به صفت خاصه رحمت اسم رحیم است، پس اسماء الله مرکب اند نه بسیط. اما این ترکیب موجب ترکیب ذات واجب نیست. لکن در ممکنات اسم را بنامهای ذات گویند و صفت را به ثبوت امری برای ذات، مثلاً زید را که نام ذات است اسم گویند و عالم را که نام ثبوت علم برای ذات است صفت نامند. پس در ممکنات اسماء بسیط اند و صفات مرکب ولی در واجب اسماء مرکبند و صفات بسیط. تقسیم صفات باری: صفات باری تعالی به تقسیم نخستین بر دو قسم است: ۱- صفات ثبوتی. ۲- صفات سلبی. و به اعتبار دیگر صفات ثبوتی را صفات جمال و صفات سلبی را صفات جلال نامند. صفات ثبوتی: یا صفات جمال، صفاتی را گویند که ذات باری تعالی بدان متصف است مانند علم و قدرت. صفات سلبی: یا صفات جلال، صفاتی است که ذات باری از آنها منزّه است چون ترکیب و مانند آن. و صفات ثبوتی سه قسم است: ۱- حقیقیه محضه. ۲- اضافهء محضه. ۳- ذات اضافه. حقیقیه محضه: صفتی است که به ذات نسبت داده شود و اضافه در آن معتبر نیست مانند حیات. اضافهء محضه: صفاتی است که مفهوم آن اضافی بود و بدون طرف اضافه تحقق نیابد چون خالق، رازق که تا مخلوق و مرزوقی نباشد صفت رازقیت انتزاع نشود. ذات اضافه: صفتی است که اضافه در مفهوم آن معتبر است اما در تحقق آن معتبر نیست چون عالم که در مفهوم آن اضافه موجود است ولی در تحقق وجود آن، اضافه معتبر نبود. از این سه قسم اضافهء محضه عین ذات نیست و زاید بر ذات است و چون این صفات موجب کمال نیست خلو ذات از آنها موجب نقص نمیشد. صفات حقیقه و حقیقیه ذات، اضافه بقول اکثر عین ذات است. تذکر: بازگشت صفات اضافهء بقیمومیت است و بازگشت

صفات حقیقیه بصفه حیات زیرا علم و قدرت و اراده بر حیات متوقف بود. و بازگشت همه صفات سلبيه بصفه ثبوتی است چه نتیجه این صفات سلب امکان است و امکان امری عدمی است و سلب سلب ثبوتی است. (تلخیص از اسفار). جرجانی در تعریفات آرد: صفات جمالیه صفاتی است که به لطف و رحمت متعلق باشد و صفات جلالیه صفاتی است که متعلق بقهر و عزت و عظمت است... - انتهی. ادله کسانی که صفات باری را عین ذات او دانند: ۱- اگر صفات زائد بر ذات باشد محتاج بعلت است، زیرا مابالعرض لازم است که بمابالذات بازگردد، حال این علت یا ذات واجب است یا واجب دیگر یا معلول ذات واجب، و هر سه باطل بود چه اگر ذات واجب، علت باشد لازم آید که ذات واحد هم فاعل و هم قابل باشد و اتحاد فاعل و قابل محال است. واجب دیگر نیز نمیتواند علت باشد زیرا بموجب ادله قطعیه توحید، وجود واجب دیگر محال است. و اگر آن علت معلول ذات واجب است لازم آید که واجب در صفات کمال محتاج ممکن باشد و این محال است زیرا شیء با احتیاج بواجب ممکن است تا چه رسد که محتاج ممکن باشد و چون هر سه تالی باطل است مقدم نیز که زائد بودن صفات بر ذات است باطل میباشد. ۲- واجب باید اکمل اقسام وجود باشد، پس اگر ذات واجب در مرتبه ذات فاقد صفات باشد و ذات دیگری یافت شود که در مرتبه ذات واجد صفات کمال بود، ناچار این ذات اکمل است از ذاتی که در مرتبه پس از ذات واجد صفات کمال است در صورتی که واجب الموجود باید اکمل وجودها باشد. و خلاصه معنی عینیت صفات و ذات این است که واجب ذات واحدی است که بذاته منشأ انتزاع مفاهیم بسیار است و در انتزاع این مفاهیم احتیاج به ضم حیثیاتی به ذات نیست. بدین جهت منشأ انتزاع علم مثلاً منشأ انتزاع قدرت و سایر صفات نیز هست، پس هر چند صفات از جهت مفهوم هم با ذات و هم با یکدیگر مختلفند، از جهت مصداق عین یکدیگرند و با ذات نیز یکی هستند و چنانکه فارابی گفته است: ذاتی است که تمام آن علم است و تمام آن قدرت و سایر صفات است نه اینکه ذاتی است و صفتی یا اینکه بعض ذات علم است و بعض ذات اراده. زیرا هر مابالعرض باید به مابالذات منتهی شود. پس باید ذاتی که کلیه علم و کلیه قدرت و... باشد وجود داشته باشد و همان واجب است و عینیت ذات با صفات با این بیان احتیاج به استدلال ندارد. اما اشاعره و کرامیه صفات را زائد بر ذات دانند. اشاعره گویند اگر صفات باری تعالی زائد بر ذات نباشد لازم است که ذات را صفاتی نباشد و نداشتن صفات کمال نقص است و نقص بر واجب محال. در پاسخ این استدلال گفته اند، عینیت ذات یا صفات موجب خالی بودن ذات از صفات نیست چه ذات آثار صفات را داراست و اگر آثار صفات را نداشت خلّو ذات از صفات لازم می آمد، و متکلمان می گویند: صفات ثبوتی: عبارتند از: ۱- قدرت و اختیار؛ زیرا عالم حادث است و اگر خدا قادر نباشد، لازم آید قدیم بودن دنیا یا حدوث باری، چون هر دو باطل است پس خدا قادر میباشد. ۲- علم؛ زیرا افعال او محکم و متقن است و هر که چنین افعالی از او سرزند بالضروره عالم است. ۳- حیات؛ زیرا خداوند قادر و عالم است و قدرت و علم فرع حیات است پس بالضروره حی است. ۴- اراده و کراهت؛ زیرا تخصیص افعال بوقتی مخصوص و معین ناچار علتی دارد و آن علت اراده خداست و نیز خداوند امر و نهی فرموده است و امر و نهی مستلزم اراده و کراهت است و نیز ایجاد بعضی ممکنات را دون بعضی دلیل اراده اوست. ۵- ادراک؛ زیرا خداوند زنده است پس صحیح است که مدرك باشد و چون در قرآن صفت ادراک برای خدا ثابت است پس لازم است که آن را ثابت بدانیم. ۶- قدیم بودن؛ زیرا واجب الوجود است و عدم بر واجب محال باشد. ۷- تکلم؛ یعنی خداوند سخن را در جسمی از اجسام بوجود می آورد و خدا بر هر چیز قادر است و نیز مسلمانان متفقند بر ثبوت تکلم برای وی. ۸- صدق؛ زیرا کذب قبیح است و خداوند از قبح منزّه است چه صدور قبیح دلیل نقص است و نقص بر خدا محال میباشد. صفات سلبيه: هشت صفت است: ۱- مرکب نیست؛ زیرا هر مرکبی محتاج اجزاء است و هر محتاجی ممکن است و خداوند ممکن نیست. ۲- جسم و عرض نیست؛ زیرا اگر جسم یا عرض باشد باید در محل باشد و از محل انفکاک نیابد، پس مورد حوادث واقع شود، پس حادث گردد. ۳- لذت و الم بر او جایز نیست؛ زیرا این صفات عارض مزاجند و خدا را مزاج نیست. ۴- در محل و جهتی نیست؛ پس حلول و اتحاد غلط است. ۵- محل حوادث نیست؛ زیرا محال است که باری تعالی از غیر منفعل شود. ۶- مرئی نیست؛

زیرا هر چه بچشم آید در جهتی است و هر چه در جهت است جسم است و خدا جسم نیست. ۷- شریک ندارد؛ هم به دلیل نقل و هم به دلیل تمناع که عقلی است. (مقصود از تمناع بازداشتن هر یک دیگری راست از عمل). ۸- نداشتن معانی و احوال؛ یعنی صفات او عین ذات اوست مثلاً عالم و قادر بودن او بوسیله قدرت و علمی که زائد بر ذات او باشد نیست و گرنه لازم می‌آمد که در اتصاف به صفات مذکور محتاج به معانی باشد و هر محتاجی ممکن است و خداوند از امکان منزّه است. (از شرح تجرید علامه). صفات ذات: در تعریفات جرجانی گوید: صفات ذاتی خدا صفاتی است که باری تعالی بدان متصف است و بضد آن متصف نیست چون قدرت و عظمت و مانند آن. صفات فعل: صفاتی است که شاید پروردگار به ضد آن متصف باشد چون رضا و رحمت و سخط و غضب و مانند آن - انتهی. اسماء و صفات خدا در نزد عرفا: عرفا میگویند اگر ذات را به شرط لا لحاظ کنند، مرتبه احدیت است که آن را مقام جمع الجمع نامند و اسماء و صفات همه در ذات مستهلک اند و ظهوری ندارند و اگر ذات را با جمیع اشیاء لازمه آن لحاظ کنند، آن را مرتبه واحدیت و مقام جمع گویند و در این مرتبه بمصداق کل یوم هو فی شأن ذات را تجلیات و شئونی است که آن‌ها را صفات و اسماء نامند و صفات یا ایجابی است یا سلبی و بتقسیم دیگر یا صفات حقیقیه بدون اضافه است، چون حیات و وجوب یا اضافه محضه چون اولیت و آخریت. یا ذات اضافه است چون ربوبیت و علم و اراده و دیگر صفاتی که از این قبیل اند، و تمام صفات، ایجابی باشند یا سلبی، نوعی از وجودند زیرا سعه وجود عدم و معدوم را نیز شامل است و مرتبه الوهیت که جامع تمام تجلیات مذکور است اولین کثرتی است که در وجود پیدا شده و برزخ بین حضرت احدیت ذاتیه و بین مظاهر خلقیه است و هر گاه ذات با یکی از صفات معین اعتبار شود، آن را اسم نامند زیرا رحمان ذاتی است دارای رحمت و قهار ذاتی است دارای قهر و این اسماء ملفوظه نامهای اسماء الهی هستند. و صفات را از آن جهت که احاطه آن تام و کلی باشد یا نه به دو قسم تقسیم کرده اند. ۱- امهات صفات که عبارت اند از: حیات، علم، اراده، قدرت، سمع، بصر و کلام که آنها را ائمه سبعة نامند. ۲- بقیه صفات که بدانها مشروط و فرع این صفاتند؛ بازگشت آنها به امهات صفات است. اسماء الهیه نیز به اعتباری به چهار اسم باز میگردد و آن چهار اسم، اول و آخر و ظاهر و باطن است و این صفات امهات اسماء اند چه بازگشت همه اسماء به این چهار اسم است و همه آن در اسم الله یا رحمان است. قل ادعوا الله او ادعوا الرحمن ایاماً تدعوا فله الاسماء الحسنی. (قرآن ۱۷/۱۱۰) (از شرح فصوص).

صفات ثبوتیه.

[ص ت ثُ تِ یَ اِ ی] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری شود.

صفات جلالیه.

[ص ت ج ل ی اِ ی] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری... شود.

صفات جمالیه.

[ص ت ج ل ی اِ ی] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری... شود.

صفات ذاتیه.

[ص ت تِ یَ اِ ی] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری شود.

صفات سلبیه.

[صِ تِ سِ بِ یِ / یِ] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری شود.

صفات فعلیه.

[صِ تِ فِ لِ یِ / یِ] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفات باری شود.

صفات فعنیخ.

[] (اخ) اسمی است که فرعون پس از آنکه یوسف را فرمانفرمای مصر کرد بدان نام نامید. (سفر پیدایش ۴۵:۴۱). و بعضی را گمان چنان است که اسم مذکور از عبرانی مشتق است و معنی آن کاشف الاسرار است و دیگران آن را لفظی دانند که معنی مخلص العصر می‌باشد. (از قاموس کتاب مقدس).

صفات واجب.

[صِ تِ جِ / جِ] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صفات باری شود.

صفاتی.

[صِ] (اخ) (مولانا...) از جمله شاعران سلطان یعقوب خان است و صفاتی حمیده و سماتی پسندیده داشت و این مطلع ازوست: سوختم چندانکه بر تن نیست دیگر جای داغ بعد از این خواهم نهادن داغ بر بالای داغ. (مجالس النفائس ص ۳۰۳)(۱). (۱) - در مجالس النفائس ص ۲۵۵ بیتی با نام مولانا صفائی مروی آمده است.

صفاتی.

[صِ] (اخ) (ملا...) از شعرائی است که حالا پیدا شده اند. این مطلع از اوست: بس که در سر هوس روی تو دارد دیده پشت [خود] بر من و رو سوی تو دارد دیده. (مجالس النفائس ص ۷۹). و در ص ۲۵۵ همین کتاب (ترجمه حکیم شاه محمد) این بیت را بدین صورت ثبت کرده: بس که در سر هوس روی تو دارد دیده پشت سوی من و رو سوی تو دارد دیده. و آن را از مولانا صفائی مروی داند و گوید از او نور و صفائی مروی است و در این زمانه تازه پیدا گشته و این مطلع پرصفا از او است...

صفاتی.

[صِ] (اخ) واحد صفاتی است. رجوع بدان لغت شود.

صفاتیة.

[صِ تِ یِ] (اخ) گروهی از قدمای متکلم اند که برای خداوند تعالی صفاتی بعنوان صفات ازلیه مثل علم و قدرت و حیات و اراده و سمع و بصر و کلام و جلال و اکرام و جود و انعام و عزت و عظمت اثبات میکردند و بین صفات ذات و صفات فعل فرقی نمیگذاشتند، بلکه در هر دو باب به یک شکل سخن میراندند و در نتیجه این ترتیب صفاتی نیز بعنوان صفات خیریه مثل دو دست

و صورت برای خداوند تعالی اثبات می نمودند و بتأویل آنها نمی پرداختند و میگفتند چون این صفات در شرع وارد شده ما آنها را به اسم صفات خیریه میخوانیم. چون معتزله از خداوند نفی صفات میکردند و قدمای اهل حدیث و سنت در اثبات آنها سعی داشتند این طایفه اخیر را بهمین نظر صفاتی و معتزله را مُعطله خوانده اند. کار بعضی از اثبات کنندگان صفات به آنجا کشید که حتی صفات ایزدی را بصفتان محدثه نیز تشبیه نمودند و جمعی نیز بهمان صفاتی اقتصار کردند که افعال بر آنها دال است و در خبر نیز وارد شده و در این مرحله به دو فرقه منقسم گردیدند: جماعتی آن صفات را از روی احتمالاتی که از لفظ آنها برمی آید تأویل می نمودند و جماعتی دیگر می گفتند که مقتضای عقل بما چنین می فهماند که هیچ چیز بخدای تعالی مانند نیست و هیچ یک از مخلوقات به او شباهت ندارد و از این رو یقین حاصل میشود که ما از ادراک معنی بعضی الفاظ که در این باب وارد شده عاجزیم و نباید در تأویل آنها بکوشیم مثلاً در باب قول خداوند که: «الرحمن علی العرش استوی» (قرآن کریم ۲۰/۵) و «خلقت بیدی» و «جاء ربک» و امثال اینها ما مکلف نیستیم که تفسیر این آیات را بدانیم و آنها را تأویل کنیم بلکه تکلیف ما اعتقاد داشتن است به اینکه برای خداوند شریک و مانندی نیست و این جمله از راه یقین بر ما مبرهن گشته است. جمعی دیگر از متأخرین بر آنچه اسلاف ایشان در باب صفات گفته بودند زوائدی آورده گفتند باید آیات را همان طور که ظاهر آنها حاکی است گرفت و بدون تأویل آنها را بشکلی که وارد شده تفسیر کرد و بماندن در حد ظاهر نیز اکتفا نمود: این طایفه برخلاف عقیده اسلاف گرفتار تشبیه صرف شدند. و تشبیه صرف حتی در میان یهود هم عمومیت نداشت بلکه یک دسته از ایشان که قرائین خوانده میشدند چون به الفاظ زیادی در توراۃ برخوردند که بر آن دلالت داشت به آن پرداختند. اما در میان مسلمین از شیعه جماعتی راه غلو رفتند و عده ای راه تقصیر. به این شکل که طایفه اول بعضی از ائمه خود را در صفات بخداوند تعالی تشبیه کردند و طایفه دوم خداوند را به یک تن از مخلوق مانند ساختند و چون معتزله و متکلمین اولیه ظاهر شدند بعضی از شیعه از راه غلو و تقصیر برگشتند و به اعتزال گرویدند و در تفسیر بظاهر از جماعتی از اسلاف تبعیت کرده گرفتار تشبیه شدند. اما از اسلاف کسانی که بتأویل پرداختند و دستخوش تشبیه نشدند یکی مالک بن انس است که در باب آیه «الرحمن علی العرش استوی» میگفت معنی استوا معلوم است ولی کیفیت آن معلوم نیست و ایمان به آن واجب و سؤال از آن بدعت است و احمد بن حنبل و سفیان و داود اصفهانی و پیروان ایشان، تا آنکه دوره به عبدالله بن سعید کلابی و ابوالعباس قلانسی و حارث بن اسد محاسبی رسید و این جماعت که بهمان عقاید اسلاف بودند بعلم کلام دست زدند و عقاید سلف را با حجج کلامی و براهین اصولی تقریر نمودند و از ایشان بعضی کتاب نوشتند و بعضی نیز درس گفتند و چون ابوالحسن اشعری با استاد خود در باب «صلاح» و «اصلاح» اختلاف پیدا کرد و پس از مناظره و مخاصمه ای با او، از او جدا شد به این طایفه گروید و با ادله کلامی بتأیید اقوال ایشان پرداخت و آراء آن دسته را جزء مذهب اصل جماعت و سنت قرار داد و عنوان صفاتی لقب پیروان اشعری شد و چون مشبه و کرامیه نیز از اثبات کنندگان صفاتند ایشان را هم ما جزو صفاتی بشمار آوردیم». (شهرستانی صص ۶۴-۶۵ و مقالات اشعری صص ۵۸۲ به بعد) (از خاندان نوبختی صص ۱۱۸-۱۱۹). بیان الادیان صفاتی را از شش فرقه مجبره شمرده است. (صص ۲۷ کتاب). المنجد آرد: صفاتی فرقه ای هستند که انکار صفات خدا کنند و جز به ذات الوهیت اقرار ندارند.

صفاح.

[ص] [ع] [ا] ج صفاح است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود. چیزی است شبیه به مسحه که بر رخسار می برآید و بسبب آن رخسار فراخ می گردد و آن در اسب مکروه است. (منتهی الارب).

صفاح.

[ص] [اِخ] قومهاوند در سرحد نعمان. (منتهی الارب).

صفاح.

[ص] [اِخ] موضعی است بین حنین و انصاب حرم بر جانب چپ آنکه از مشاش به مکه درآید و فرزدق، حسین بن علی را در طریق عراق در آنجا دیده و گوید: لقیته الحسین بأرض الصفاح علیه الیلامق و الدرق... و ابن مقبل راست در مرثیه عثمان بن عفان: فنعف وداع فالصفاح فمكة فليس بها إلا دماءٌ و محرب. (معجم البلدان).

صفاح.

[صَفْ فَا] [ع ص] صیغهء مبالغه از صفح. غفار. صفوح. عفو. در گذرندهء گناه. بخشندهء جرم. آمرزگار.

صفاح.

[صَفْ فَا] [ع ص، ا] سنگ ریزه های پهناور و دراز، صِفَّاحَةٌ یکی. (منتهی الارب). سنگ پهن. (مهدب الاسماء ||). شتران بزرگ کوهان. (منتهی الارب).

صفاح.

[صَفْ فَا] [اِخ] نصر گوید موضعی است نزدیک ذروه. (معجم البلدان).

صفاح.

[اِخ] ابن عبدمناة الشاعر از بنی کلب بن حبشیة بن سلول از بطون خزاعه است. (عقدالفرید چ محمد سعیدالعیان ج ۳ ص ۳۳۲).

صفاحات.

[صَفْ فَا] [ع ا] جِ صَفَّاح. (منتهی الارب). رجوع به صفاح شود.

صفاحه.

[صَفْ فَا ح] [ع ص، ا] واحد صفاح است. (منتهی الارب). رجوع به صفاح شود.

صفاخانه.

[ص ن] [اِخ] دهی از دهستان گوی آغاچ بخش شاهین دژ شهرستان مراغه. ۳۱ هزار گزی جنوب خاوری شاهین دژ و ۸۵۰۰ گزی جنوب راه ارابه رو شاهین دژ به تکاب. کوهستانی. معتدل. سکنه ۷۰۵ تن. آب آن از چشمه. محصولات غلات، بادام، حبوبات، کرچک. شغل اهالی زراعت و گله داری. صنایع دستی جاجیم بافی. راه مالرو. امامزاده ای در یک هزار گزی آبادی دارد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صفاخیزی.

[ص] (حامص مرکب) صفا برخاستن از. طراوت داشتن: شکرریزی گوشه لب مفهم صفاخیزی موج غبغب مفهم. ظهوری ترشیزی.

صفاد.

[ص] (ع ا) دوال. (منتهی الارب ||). بند یا زنجیر که به آن اسیر را ببندند. ج، اصفاد. (منتهی الارب). بند. (مهذب الاسماء). پای بند.

صفا دادن.

[ص د] (مص مرکب) پاکیزه کردن. جلا دادن ||. ستردن موی: به سلمانی رفت و سر و صورت را صفا داد ||. روشنائی باطنی به کسی دادن. معنویت و طهارت ضمیر به کسی دادن: به خردی بخورد از بزرگان قفا خدا دادش اندر بزرگی صفا. سعدی ||. پاکیزه کردن. نظیف ساختن. زدودن از: ساکن گلخن شدم تا وصف کردم سینه را دادم از خاکستر گلخن صفا آئینه را. وحشی (از آندراج). به صد خون جگر دل را صفا دادم ندانستم که چون آئینه روشن شد به روشنگر نمی ماند. صائب (از آندراج). -سر و ریش را صفا دادن؛ اصلاح کردن. موی زیادی را ستردن.

صفا داشتن.

[ص ت] (مص مرکب) مهربانی داشتن. اخلاص داشتن. صمیمی بودن: چرا با دل من صفایی ندارد اگر درد امشب بلایی ندارد. صائب (از آندراج ||). جلا داشتن. شفاف بودن. روشنی داشتن: شوم گر خاک ره در گرد من رو می توان دیدن ز بس آب و گلم بر یاد رخساری صفا دارد. ملاقاسم معتمدی (از آندراج).

صفار.

[ص] (ع ا) ج صِفاره. رجوع به صفاره شود ||. آنچه در بن دندان ستور باقی بماند از کاه و جز آن. (منتهی الارب). و رجوع به صُفار شود.

صفار.

[ص] (ع ا) گیاه بهمی خشک. (منتهی الارب). و رجوع به صُفار شود.

صفار.

[ص] (ع ا) مار شکم و کرم آن. (منتهی الارب). ماری است در شکم که به دنده ها چسبد و بهنگام گرسنگی آن را بگزد و گویند جانور دیگری است که دنده ها و استخوانهای پهلو را که سوی شکم است می گزد و گفته اند کرمی است در شکم. (اقرب الموارد ||). زرد آب شکم. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). کنه. (منتهی الارب ||). آنچه در بن دندان ستور باقی بماند از کاه و جز آن. (منتهی الارب). و رجوع به صِفار شود ||. کرمکی که در سم ستور و سپل شتران پیدا شود. (منتهی الارب). دویبه تکون فی الحوافر و المناسم. (اقرب الموارد ||). گیاه بهمی خشک. (منتهی الارب). و رجوع به صِفار شود ||. بانگ و فریاد. (منتهی الارب). الصفیر. (اقرب الموارد ||). زردی که بر لون و پوست برآید. (اقرب الموارد). زریر. (مهذب الاسماء). زردی که بر بشره افتد و آن

مرضی است. یرقان || آسهء گندم. (مهذب الاسماء). وقع فی البرّ الصفار، هو صفره تقع فيه قبل أن یسمن و سمنه ان یمتلیء حبه. (اقرب الموارد).

صفار.

[صِفْ فَا] (ع ص) روی گر. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء ||). روی فروش. (مهذب الاسماء). ج، صفارون ||. مسگر، و در الانساب سمعانی ضبط این کلمه را به ضم صاد نوشته است و گوید یقال لمن یبیع الاوانی الصفریة. (الانساب ورق ۳۵۳ الف).

صفار.

[صَفْ فَا] (اِخ) پشته ای است. (معجم البلدان).

صفار.

[صَفْ فَا] (اِخ) آقای سعید نفیسی نوشته اند: از شاعرانی است که در تذکره ها نام او نیست و تنها در فرهنگها اشعار او را بشاهد لغات آورده اند و چون در فرهنگ اسدی هم نام او هست پیداست که در قرن چهارم بوده و اشعاری که از او در فرهنگها آمده بدین گونه است: در لغت سارنج که مرغکی کوچک است: تو کودک خرد و من چنان سارنجم جانم ببری همی ندانی رنجم. در کلمه ستیر که واحد وزنی بوده است هر یک هفت درم سنگ: یارب چه جهانست این یارب چه جهان شادی به ستیر بخشد و غم به قپان. در لغت تاخ که نام درختی است: عشق آتش تیز و هیزم تاخ منم گر عشق بماند این چنین وای تنم. و چون هر سه بیت به وزن رباعی است پیداست که وی به رباعی سرودن بیشتر مایل بوده است. (احوال و اشعار رودکی ص ۱۲۲۰).

صفار.

[صِفْ فَا] (اِخ) ابراهیم بن اسماعیل بن احمد مکنی به ابواسحاق. وی به سال ۵۳۴ درگذشت. او راست: صک الجنة. (کشف الظنون).

صفار.

[صَفْ فَا] (اِخ) احمد بن محمد بن عبدالله بن یوسف، رجوع به احمد بن محمد بن عبدالله یوسف... شود.

صفار.

[صَفْ فَا] (اِخ) اسماعیل محمد بن اسماعیل مکنی به ابوعلی. وی از مردم بغداد و عالم در نحو و غریب لغت بود. او را شعری است. تولد وی به سال ۲۴۷ است و به سال ۳۴۱ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ج ۱ ص ۱۱۲). یاقوت نسب وی را چنین نویسد: اسماعیل بن محمد بن اسماعیل صالح بن عبدالرحمان و گوید در نحو و لغت علامه بود و به ثقت و امانت مذکور. چندان صحبت مبرد را دریافت که بدو مشهور شد و از او روایت کرد. دارقطنی وی را درک کرد و او را به وثاقت بستود. صفار ۸۴ رمضان را روزه گرفت و در سنت متعصب بود. خطیب مرگ او را به سال ۳۴۱ و مولد او را به سال ۲۴۹ نوشته است. مدفن وی نزدیک قبر معروف کرخی است. مرزبانی گوید: صفار این اشعار را از خویشان بر من برخواند: اذا زرتکم لاقیت اهلاً و مرحباً و ان غبت حولاً لاری

منکم رسلا و ان جئت لم اعدم الا قد جفوتنا وقد كنت زوّاراً فما بالنا نقلی افی الحق ان ارضی بذلک منکم بل الضیم ان ارضی بذنا منکم فعلاً... (معجم الادبا چ دارالمأمون ج ۷ ص ۳۳-۳۶). و رجوع به ریحانه الادب ج ۲ ص ۴۸۳ شود. صاحب کشف الظنون گوید او را جزئی است در حدیث. (کشف الظنون چ دوم ستون ۵۸۸ ج ۱ ذیل کلمه جزء).

صفار.

[صَفْ فَا] (اخ) بلخی حنفی مکنی به ابوالقاسم. او راست: الملتقط فی الفتاوی الحنفیه وی به سال ۳۳۶ ه. ق. در گذشت. (کشف الظنون).

صفار.

[صَفْ فَا] (اخ) محمد بن احمد مؤدب. مؤلف محاسن اصفهان وی را از شعرای معاصر خود شمرده است که بتازی شعر می سروده اند. (محاسن اصفهان ص ۳۴).

صفار.

[صَفْ فَا] (اخ) لیث بن معدل. رجوع به صفاریان و رجوع به لیث شود.

صفارد.

[صَرَّ رَا] (ع ا) ج صفرد. رجوع به صفرد شود.

صفارود.

[] (اخ) موضعی است که بعض اسیران اورشلیم در آنجا بودند. (عوبدیا: ۲۰). و بعضی برآند که آن ساردس می باشد و دیگران آن را صرفه و عده ای آن را از بلاد اسپانیا می دانند. (قاموس کتاب مقدس).

صفارود.

[صَا] (اخ) نام رودخانه ای است از رودخانه های مازندران که قراء رامسر از آن مشروب میشود. (سفرنامه مازندران رابینو ص ۶ و ۱۸) (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳ ذیل رامسر).

صفارۀ.

[صُ / صَرَّ رَا] (ع ا) گیاه پژمریده و خشکیده. (منتهی الارب).

صفارۀ.

[صَفْ فَا رَا] (ع ا) کون. (منتهی الارب). است. (لغۀ سوادیه) (اقرّب الموارد ||). چیزی است میان کاواک از مس و مانند آن که کودکان بدان کبوتران را صفیر کنند تا بپرند، یا خر را تا آب خورد. (منتهی الارب ||). سرنای. (مفاتیح). سورنای. سوسوتک.

صفاری.

[صَفْ فَا] (اِخ) خلف بن احمد بن علی بن لیث صفار. وی به سال ۳۵۰ پس از ضعف کار سامانیان ولایت سیستان یافت و از عهده اداره آن نیک برآمد و کرمان را از آل بویه بگرفت و ضمیمه ولایت خود کرد، و آل بویه دیگر بار آن ولایت را از وی بازستدند و خلف تا به سال ۳۹۰ در امارت بود، سپس کار را به پسر خود طاهر واگذار کرد و در حدود سال ۳۹۲ درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۲۹۳). و رجوع به خلف بن احمد صفار شود.

صفاری.

[صَفْ فَا] (اِخ) طاهر بن خلف بن احمد بن علی بن لیث، رجوع به طاهر بن خلف بن احمد... شود.

صفاری.

[صَفْ فَا] (اِخ) طاهر بن محمد. رجوع به صفاریان و رجوع به طاهر بن محمد... شود.

صفاری.

[صَفْ فَا] (اِخ) عمرو بن لیث. رجوع به صفاریان شود.

صفاری.

[صَفْ فَا] (اِخ) لیث بن علی. رجوع به صفاریان شود.

صفاری.

[صَفْ فَا] (اِخ) یعقوب بن لیث. رجوع به صفاریان شود.

صفاریان.

[صَفْ فَا] (اِخ) یا آل لیث یا آل صفار. نام سلسله ای از ملوک ایران است که در حدود نیم قرن بر قسمت شرقی ایران حکومت داشتند. سرسلسله این خاندان یعقوب بن لیث است. در باب لیث پدر یعقوب مورخان را سخنان گوناگون است. صاحب تاریخ سیستان نسب وی را تا کیومرث بالا میبرد بدینسان: لیث بن معد بن حاتم ماهان بن کیخسرو بن اردشیر بن قباد بن خسرو پرویز بن هرمزد بن خسروان انوشروان بن قباد بن فیروز بن یزدجرد بن بهرام جور بن بردحور بن شاپور بن شاپور ذی الاکتاف هرمز بن نرسی بن بهرام بن بهرام هرمز البطل بن شاپور بن اردشیر بن بابک ساسان بن ساسان بن بهمن الملک بن اسفندیار الشدید بن بستاسف الملک بن لهراسب - عم کیخسرو بن سیاوش بن لهراسب آهوجنگ بن کیقباد بن کی افشین بن کی ابیکه بن کی منوش بن نوذر بن منوش بن منوش رود بن منوش جهر بن نروسنج بن ایرج بن افریدون بن ابیان بن جمشد (کذا) الملک بحوجهان بن اسحهر (کذا) بن اوشهنج بن فراوک سیامک بن موسی بن کیومرث و نیک پیداست که این نسب نامه نیز مانند دیگر نسب نامه ها که امرای ایرانی در آغاز استقلال مجدد این کشور برای خود می پرداختند، اصلی ندارد ولی آنان از پرداختن آن ناچار بوده اند چه بر طبق پندار دیرین ایرانی سلاطین و زمامداران باید از تخمه شاهان قدیم باشند که وارث فره ایزدی بوده اند و بدون شک این نسبنامه پس از آنکه

یعقوب به امارت سیستان و سپس پادشاهی قسمتی از ایران رسیده است برای او درست شده. بعضی مورخان گویند لیث در آغاز حال رویگر بود ولی به ادامه این کار کردن نهاد و در سلک عیاران درآمد و راهزنی پیشه ساخت و حتی داستانی از درآمدن وی بخزانۀ درهم بن نصر و دیدن نمک نیشابوری و بر زبان نهادن آن و سپس بخاطر رعایت نمک گوهر و ذخایر خزانه را بهمان حال نهادن و بیرون شدن، در تاریخ گزیده (ص ۳۷۳ چ عکسی) و کتب دیگر آمده است. و در تاریخ گزیده و بنقل از او صاحب حبیب السیر آرند که بامدادان خزانه دار از دیدن نقب و بجا بودن گوهرها حیرت کرد و خبر نزد درهم برد و درهم بفرمود تا در شهر ندا دادند که آنکس که این کرده است ایمن باشد و بملازمت ملک شتابد، لیث نزد درهم شد و ماجرا بگفت. درهم را انصاف و نمک شناسی او خوش آمد و او را در سلک یساولان خویش کرد و روز بروز بر رتبت وی بیفزود تا بمنصب امارت لشکر رسید. (از تاریخ گزیده چ عکسی ص ۳۷۳ و حبیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۳۴۵). رجوع به لیث گردد. و این لیث را سه پسر بود: یعقوب و عمرو و علی. پس از مرگ لیث یعقوب جای وی بگرفت. یعقوب بن لیث: وی بنقل صاحب تاریخ سیستان از عیاران سیستان بود. عیاران یا جوانمردان یا فتیان از مردمان جلد و هوشیار و از عوام الناس بودند که رسوم و عادات خاصی داشتند. (رجوع به عیاران شود). اینان در هنگامه‌ها و غوغا خودنمائی می کردند و گاهی به یاری امرا و زمانی به مخالفت با آنان برمی خاستند. به روزگار بنی العباس عیاران در سیستان و خراسان بسیار شده بودند و تشکیل دسته‌هایی می دادند و هر دسته را رئیسی بود که به قول صاحب تاریخ سیستان آن را سرهنگ می نامیدند. صاحب تاریخ سیستان در ذکر احوال صالح بن نصر گوید کار صالح بن نصر به بست بزرگ شد بسلاح و سپاه و خزینه و مردان و همه قوت سپاه او از یعقوب بن لیث و عیاران سیستان بود و این اندر ابتداء کار یعقوب بود. (تاریخ سیستان ص ۱۹۳). سپس به فرمان صالح با کثیر بن رقاد و درهم بن نصر به جنگ عمار خارجی شد که به ناحیت کش بیرون آمده بود و عمار هزیمت شد. (تاریخ سیستان صص ۱۹۳-۱۹۴). چون کار صالح قوی گشت دست به غارت بگشاد و همه اموال که به غارت می گرفت خود به کار میبرد. یعقوب و دیگر عیاران را گران آمد و بر وی بشوریدند و با او حرب کردند و صالح به هزیمت شد و لشکریان و عیاران با درهم النضر بیعت کردند و یعقوب سپهسالار وی گشت و چون درهم مردی و شجاعت یعقوب و شکوه او اندر دل مردمان بدید، ترسان شد و به خانه نشست و خود را بیمار نشان داد، یعقوب برنشست، و درهم را پیام داد که بر باید نشست که با بیماری پادشاه نيمروز نتوانی بود، درهم سپاه خویش را فرمان داد که یعقوب را بکشند، یعقوب چون آن بدید هم آنجا حمله برد و بسیار مردم بکشت و درهم اسیر گشت و دیگران بگریختند و مردان به روز شنبه پنج روز از محرم سال ۲۴۷ مانده با یعقوب بیعت کردند. (از تاریخ سیستان صص ۱۹۷-۲۰۰). و این نخستین بیعت بود که با یعقوب کردند به امارت و حامد بن عمر سریاتک (۱) با همه سپاه در بیعت او آمد و یعقوب امیری شرط حفص بن اسماعیل را داد. پس درهم نضر (۲) از زندان یعقوب بگریخت و نزد سرباتک شد به کلاشیر و سرباتک با او یکی شد و خواستند که شهر بر یعقوب بگیرند، یعقوب برنشست و بدانجا شد و محمد بن رامش با او و نخستین کسی که پیش او آمد سرباتک بود شمشیر کشیده پیش آمد محمد بن رامش با او بیرون شد و سرباتک را بکشت و سپاه او هزیمت شد یعقوب همه را بگرفت و اسیر کرد و سلاح و ستور و مال سرباتک بر گرفت و به دارالاماره بازگشت و کار سیستان بر او راست شد. پس مردمان را بخواند و بناخت و اسیران را بیرون گذاشت و خلعت داد و سوگند و عهدها بر گرفت و همه با او دل یکی کردند و سپاه را روزی داد و کسی سوی عمار خارجی فرستاد که شما از آن سلامت ماندید که حمزه عبدالله هرگز قصد این شهر نکرد و هیچ مرد سگزی را نیازرد و بر اصحاب سلطان بیرون شده بود که شما بیداد همی کنید و رعیت سیستان از او سلامت بودند... اکنون حال دیگرگون شد اگر باید که سلامت یابی امیر المؤمنینی از سر دور کن و برخیز با سپاه خویش دست با ما یکی کن که ما به اعتقاد نیکو برخاستیم که سیستان را بکسی ندهیم و اگر خدا نصرت کند به ولایت سیستان اندر فزائیم و اگر اینت خوش نیاید به سیستان کسی را میازار و بر همان سنت که اسلاف خوارج رفتند همی رو. عمار پیام باز داد که تا نگاه کنیم اما ترا بیش نیازیم و کسان ترا. پس یعقوب خراج بیرون کرد و ولایتها بداد و دیوان بنهاد.

(از تاریخ سیستان صص ۲۰۲-۲۰۳). چون کار یعقوب به سیستان قرار گرفت عمرو را بر سیستان خلیفت کرد و خود در جمادی الآخر ۲۴۸ به حرب صالح بن نصر شد که به بست قوی گشته بود و میان ایشان حربها بسیار برفت و صالح بن نصر به شب بگریخت و بست به یعقوب بگذاشت و خود به راه بیابان به سیستان آمد و هیچکس را خبر نبود تا در شب به در آکار اندر آمد به رجب سال ۲۴۸. مردمان پنداشتند که یعقوب است که از بست باز آمد و تا عمرو بدانست که حال چیست مردمان پراکنده بودند و شب بود. و عمرو بناچار خانه خود را که در کوی گوشه بود حصار گرفت صالح پیرامن خانه بگرفت و عمرو را از حصار بیرون آورد و عزیزبن عبدالله و داود برادر او را باز گرفت و یعقوب بر اثر او آمده بود و روز شنبه پنج روز رفته از شعبان سال ۲۴۸ میان ایشان جنگ برفت و صالح بهزیمت شد و یعقوب همه مال و سلاح و ستوران سپاه او بگرفت و عمرو و عزیز و داود را خلاص کرد و باز آن اسیران را هر یک چیزی بداد و خدای را بر این پیروزی شکر گفت و چون کار یعقوب بالا گرفت با وساطت ازهر بن یحیی هزار مرد از خوارج نزد یعقوب شدند و یعقوب آنان را بناخت و وعده های نیکو داد و خوارج بیشتر نزد یعقوب آمدند. یعقوب عزیزبن عبدالله را بر سیستان خلیفت کرد و خود با دوهزار سوار ساخته به بست تاختن کرد صالح بدانست و بگریخت و نزد زنبیل شد یعقوب بنه او برگرفت و به روز شنبه شش روز گذشته از رمضان سال ۲۴۹ گذشته به سیستان آمد پس به روز پنجشنبه هفت روز از ذوالحجه سال ۲۴۹ هجری گذشته عزیزبن عبدالله را بر سیستان خلیفت کرد و به بست اندر شد با دوهزار سوار و به در میرکان فرود آمد و صالح با لشکری انبوه بیرون رفت و خواست که بگریزد به رخد، یعقوب راه بر او بیست و زنبیل به یاری صالح آمد با پیلان بسیار. چون کار بر یعقوب سخت شد پنجاه سوار برگزید از میانه لشکر و خود با ایشان بیرون شد و حمله اندر آورد و زنبیل را بیفکند و بکشت و همه سپاه هزیمت شدند و یعقوب را مالها و اسب های گرانبها و اشتر و استر و خر و اسبان پالانی بدست افتاد و حاجب صالح بن نصر اسیر شد و همه یاران صالح به زنهار نزد یعقوب آمدند و صالح با پنجهزار سوار بهزیمت شد و برادر زنبیل به زنهار نزد یعقوب آمد. پس یعقوب شاهین بن روسن (روشن؟) را در پی صالح فرستاد او صالح را دستگیر کرد و به سیستان آورد و در بند افکند و او پس از هفده روز که او را به سیستان آورده بودند به روز شنبه هفده روز از محرم سال ۲۵۱ گذشته در بند یعقوب فرمان یافت. (از تاریخ سیستان صص ۲۰۴ - ۲۰۶). سپس یعقوب به حرب عمار رفت و به روز شنبه، دو شب مانده از جمادی الآخر سال ۲۵۱ سپاه عمار را بشکست و عمار کشته شد و خوارج دل شکسته به کوههای سفزار و دره هندقانان رفتند، پس سر عمار را به شهر آوردند و به در طعام بر باره نهادند و تن او به در آکار نگونسار بیاویختند. (از تاریخ سیستان صص ۲۰۶-۲۰۷). و یعقوب چندی در سیستان بود که خبر رسید صالح بن حجر عاصی شد به رخد. یعقوب روز دوشنبه دوشب مانده از ذوالحجه سال ۲۵۲ به حرب صالح رفت و عزیزبن عبدالله را بر سیستان خلیفت کرد و صالح به قلعه کوهژ (۳) بود و هیچ خبر نداشت تا یعقوب پیرامن قلعه فروگرفت. پس چند روز حرب صعب کردند و چون صالح دانست که یعقوب قلعه بخواهد ستد، خویشتن را بکشت و او را از قلعه فروافکندند و قلعه بدادند و زنهار خواستند و صالح را به بست آوردند و به گور کردند یعقوب به قلعه معتمدی نشاند و باز به سیستان آمد چهار روز مانده از جمادی الاولی سال ۲۵۳ و به روز شنبه یازده روز گذشته از شعبان سال ۲۵۳ قصد هرات کرد و امیر هری حسین بن عبدالله بن طاهر بود خلیفت محمد بن طاهر، یعقوب داودبن عبدالله را بر سیستان خلیفت کرد و خود به هری شد و حسین را که به هری حصار گرفته بود بگرفت. سپس خبر یافت که ابراهیم بن الیاس بن اسد سپاه سالار خراسان به حرب او آمده است یعقوب علی بن الیث برادر خود را با زندانیان و بنه به هری گذاشت و خود به پوشنگ شد و سپاه ابراهیم را هزیمت کرد و ابراهیم بگریخت و سوی محمد بن طاهر شد و گفت با این مرد به حرب هیچ نیاید که سپاهی هولناک دارد و از کشتن هیچ باک نمیدارند و بی تکلف حرب همی کنند صواب آن است که او را استمالت کنی تا شر او و آن خوارج بدو دفع باشد... محمد رسولان و نامه و هدیه ها فرستاد و منشور سیستان و کابل و کرمان و پارس بدو داد و یعقوب آرام شد و قصد بازگشتن کرد و نامه فرستاد سوی عثمان بن عفان به خطبه و نماز و عثمان تا سه آدینه خطبه کرد و یعقوب فرا رسید و بعضی از خوارج را که مانده

بودند ایشان را بکشت و مالهای آنان بر گرفت و شاعران او را به تازی ستودند: قد اکرم الله اهل المصر و البلد بملک یعقوب ذی الافضال و العدد... یعقوب عالم نبود و در نتوانست یافت و گفت چیزی که من اندر نیابم چرا باید گفت پس محمد بن وصیف سگزی که دبیر رسایل او بود این ابیات پارسی سرود: ای امیری که امیران جهان خاصه و عام بنده و چاکر و مولای و سگ تند (۴) و غلام ازلی حظی و روح (۵) که ملکی (۶) بدهید به ابی یوسف یعقوب بن الیث همام به لتام آمد زنبیل و لثی خور (۷) بلنگ لثه شد لشکر زنبیل و هباگست (۸) کنام لمن الملک بخواندی تو امیرا بیقین با قلیل الفئه کت داد در آن لشکر کام (۹) عمر عمار ترا خواست وزو گشت بری تیغ تو کرد میانجی به میان دد و دام عمر او نزد تو آمد که تو چون نوح بزی در آکار سر او تن او باب طعام... و بسام کرد خارجی که به صلح نزد یعقوب آمده بود چون این شنید گفت: هر که نبود او به دل متهم بر اثر دعوت تو کرد نعم عمر ز عمار بدان شد بری کاوی خلاف آورد تا لاجرم دید بلا بر تن و بر جان خویش گشت به عالم تن او در الم مکه حرم کرد عرب را خدای عهد تو را کرد حرم در عجم هر که در آمد همه باقی شدند باز فنا شد که بدید این حرم. و محمد بن محلد (مخلد؟) سگزی که مردی فاضل بود در وصف او بگفت: جز تو نژاد حوا و آدم نکشت شیرنهادی به دل و بر منشت معجز پیغمبر مکی توئی به گنش و به منش و به گُوشت فخر کند عمار روزی بزرگ گوید آنم من که یعقوب کشت. رفتن یعقوب به کرمان: یعقوب روز شنبه هشت روز مانده از ذوالحجه سال ۲۵۴ به کرمان و پارس شد و عزیزین عبدالله را خلیفت خود کرد و چون به بم رسید با اسماعیل بن موسی که ملجأ خوارج عرب بود حرب کرد و او را اسیر گرفت و از آنجا به کرمان رفت. عامل کرمان علی بن الحسین بن قریش، طوق بن المغلس را به حرب وی فرستاد و ازهر، طوق را در نبرد بکشت و سپاه او هزیمت شدند و باز زنهار خواستند و آنان را زنهار داد چون علی بن الحسین بشنید به شیراز شد و چند که توانست لشکر فراهم آورد و کفجان (۱۰) را با خویشتن یار کرد و به نزدیک شیراز با یعقوب حربهای سخت کرد و سپاه علی به هزیمت شدند و علی بن الحسین اسیر شد در جمادی الاولی سال ۲۵۵ و یعقوب را مالهای بی اندازه نصیب شد و از آنجا هدیه های بسیار نزد المعتز بالله فرستاد از مرکبان نیکو و بازان شکاری و جامه های مرتفع و مشک و کافور و آنچه ملوک را باید و به روز پنج شنبه پنج روز مانده از رجب سال ۲۵۵ به سیستان باز آمد. (از تاریخ سیستان صص ۲۰۸-۲۱۴). در این ایام پسر زنبیل که به قلعه بست زندانی بود بگریخت و سپاهی بزرگ فراهم آورد و رخد را بگرفت یعقوب حمدان بن عبدالله را بر سیستان خلیفت کرد و روز پنجشنبه پنج روز از ذی الحجه سال ۲۵۵ مانده در پی او برفت. چون نزدیکی رخد رسید پسر زنبیل بگریخت و به کابل شد و یعقوب در طلب او رفت. چون به حاسب (؟) رسید برف افتاد و راه بسته شد و به سیستان باز گشت و به راه اندر خلج و ترکان بسیار بکشت و مواشی شان بیاورد و روز آدینه چهارده روز گذشته از شوال ۲۵۶ به سیستان آمد روزی چند بود و به هری شد و هری حسین بن عبدالله بن طاهر را داد و سیزده روز آنجا بود و باز گشت و به سیستان آمد سپس به روز پنجشنبه پنج روز مانده از محرم سال ۲۵۹ به کرمان شد. (از تاریخ سیستان صص ۲۱۴-۲۱۵). چون به کرمان رسید محمد بن واصل پذیره او آمد با سپاه خویش بطاعت و فرمان برداری و هدیه ها و مالهای بسیار پیش یعقوب آورد و یعقوب پارس او را داد و رسولی فرستاد سوی معتمد که این وقت خلیفه او بود با هدیه و پنجاه بت زرین و سیمین که از کابل آورده بود سوی معتمد فرستاد که به مکه فرستد تا بحرم مکه به راه مردمان فرو برند، رغم کفار را و به پارس اندر شد روز چهارشنبه چهار روز گذشته از محرم سال ۲۵۸. چون هدیه ها و بتان به معتمد رسید شاد شد بغایت و برادر خویش ابواحمدالموفق را که طلحه نام داشت و ولی عهد معتمد بود به رسولی سوی یعقوب فرستاد و اسماعیل ابن اسحاق القاضی را و ابوسعیدالانصاری را و منشور و لوای بلخ و تخارستان و پارس و کرمان و سجستان و سند همراه کرد. یعقوب بدان شاد شد و آنان را بنواخت و خلعتها و هدیه ها نیکو بداد و بخوبی باز گردانید و خود به سیستان آمد و روزگاری ببود سپس روز شنبه پنج روز مانده از ربیع الاول سال ۲۵۸ به کابل شد در پی پسر زنبیل. چون به زابلستان رسید وی قلعه نای لمان را حصار گرفت و یعقوب آنجا بایستاد و حرب پیوسته کرد تا او را بگرفت و بند بر نهاد و بر راه بامیان به بلخ شد و بلخ را داود بن عباس داشت. چون خبر یعقوب

بشنید بگریخت و مردمان شهر و کهن دز حصار گرفتند. یعقوب به بلخ اندر شد و بنخستین وهلت بلخ بستد و بسیار مردم کشته شد بر دست سپاه او و غارت کردند و محمد بن بشیر را بر بلخ خلیفت کرد وز آنجا به هری آمد و عبدالله بن محمد بن صالح به هری بود، از پیش یعقوب بگریخت و به نشابور شد و یعقوب به هرات اندر شد و بنشست و مردمان را نیکوئی کرد و گفت. و مردمان هرات شیعت یعقوب گشته و از پیش دل بر او نهاده بودند. (از تاریخ سیستان صص ۲۱۶-۲۱۷). و باز خبر رسید که عبدالرحیم الخارجی که از کوه کروخ برخاسته خویشتن را امیرالمؤمنین خواند و المتوکل علی الله لقب کرده است و ده هزار مرد از خوارج فراهم آورده و کوههای هری و سفزار و نواحی خراسان فرو گرفته تاختنها همی کند و سپاه سالاران خراسان و بزرگان از او عاجز شده اند. یعقوب قصد او کرد و او به کوه اندر شد و برف صعب افتاد و یعقوب اندر برف با او حرب کرد و هیچ بازنگشت بر آن سرما و سختی تا عبدالرحیم بیامد بزینهار او و اندر فرمان او آمد و یعقوب او را زینهار داد پس از آن بطاعت پیش وی آمد و او را عهد و منشور داد و عمل سفزار و بیابانها و کردان بدو داد و خود به هرات قرار گرفت و یک سال برنیامد که خوارج عبدالرحیم را بکشتنند و ابراهیم بن اخضر را بر خویشتن سپهسالار کردند و ابراهیم با هدیه های بسیار و اسبان و سلاح نیکو پیش یعقوب آمد بطاعت. یعقوب او را هم بر آن عمل بداشت و بنواخت و نیکوئی گفت و گفت تو و یاران تو باید دل قوی کنید که بیشتر سپاه من و بزرگان خوارجند و شما اندرین میان بیگانه نیستید. اگر بدین عمل که دادم بسر نشود مردم زیادت نزدیک من فرست تا روزی ایشان و هر عمل که خواهند بدهم. این کوهها و بیابانها مرزها است که شما باید نگاه دارید که ما قصد ولایت بیشتر داریم و همه ساله اینجا حاضر نتوانیم بود و مرا مرد بکارست خاصه شما که همشهریان منید و این مردم تو بیشتر از بسکر است و مرا بهیچ روی ممکن نیست که بدیشان آسیب رسانم. ابراهیم با دل قوی بازگشت و نزد یاران شد و بزودی باز آمد با همه سپاه و یعقوب همه یاران و مهترانشان خلعت داد و عارض را فرمان داد تا نامهایشان به دیوان عرض نبشت و بیستگانی شان پیدا کرد بر مراتب و ابراهیم را بر ایشان سالار کردند و ایشان را جیش الشراء نام کردند و یعقوب به سیستان بازگشت سیزده روز مانده از جمادی الاولی سال ۲۵۹ و روزگاری به سیستان بیود. باز قصد خراسان کرد و حفص بن زونک را خلیفت خویش کرد بر سیستان و روز شنبه یازده روز باقی از شعبان سال ۲۵۹ برفت و راه نشابور برگرفت و چنین گفت که به طلب عبدالله بن محمد صالح همی روم و عبدالله بن محمد بن شاپور بود بنزدیک محمد بن طاهر چون یعقوب به در نشابور آمد رسول فرستاد سوی محمد بن طاهر که من بسلام تو خواهم آمد. عبدالله بن محمد، محمد طاهر را گفت آمدن او و سلام او صواب نیست، سپاه جمع کن تا حرب کنیم محمد بن طاهر گفت ما با او بحرب برنیائیم و چون حرب کنیم او ظفر یابد و ما را بجان آسیب رسد چون عبدالله چنان دید برخاست و به دامغان شد و یعقوب به در نشابور فرود آمده بود، محمد بن طاهر همه وزرا و حجاب را پیش یعقوب فرستاد و دیگر روز خود برنشست و نزد یعقوب شد چون فرود آمد و خواست که بازگردد یعقوب فرمود عزیزبن عبدالله را که اینان را همه محبوس کن عزیز همه را بازداشت و بندها بر نهاد محمد طاهر را و خواص او را. (از تاریخ سیستان صص ۲۱۷-۲۲۰). سبب دستگیری محمد طاهر: و سبب این بند برنهادن آن بود که در آن ایام که یعقوب بحرب زنبیل به بست شد و او را بکشت روزی بحوالی سواد بست متکر خود و دبیری از آن خویش همی گشت. بسرائی اندر شد که از آن صالح بن نصر بود و به اندک روزگار از وفات صالح آن ویران گشته بود. دبیر نگاه کرد بر دیوار خانه دو بیت نبشته بود برخواند و سر بجنبانید. یعقوب پرسید چیست؟ باز گفت و ترجمه کرد و بیتها این بود: صاح الزمان بآل برمک صیحه خزوا لصیحتهم علی الاذقان و بآل طاهر سوف یسمع صیحه غضباً یحل بهم من الرحمان. پس دبیر قصه برامکه بر یعقوب از اول تا آخر بازگفت و سبب محنت و کشتن و برکندن خان و مان ایشان و معنی دیگر بیت از حدیث طاهریان بازگفت، یعقوب گفت ما را معجزه از این بیش نباشد که ایزد تعالی ما را اینجا بویرانی اندر آورد تا این دو بیت برخوانیم و بدانیم، وحی پیغمبران را باشد این است که سبب برکندن طاهریان و جور ایشان از مسلمانان من خواهم بود، تو این دو بیت بر جای نویس و نگاه دار تا آن روز که از تو باز خواهم. دبیر آن بر کاغذی نبشت و نگاه داشت آن روز که بند بر محمد بن طاهر

نهاد، دبیر را بخواند که این بیتها که ترا آن روز به بست ودیعت دادم بیار، بیتها پیش وی آورد، گفتا نگفتم که من باشم آن کس؟ پس دبیر را گفت این دو بیت بر محمد بن طاهر عرضه کن و بگویی که چه باید ترا و حرم ترا تا به سیستان روی و آنجا می باشی و هر که ترا با او خوش باشد بر جای نویس تا با تو آنجا فرستم و نیکو همی دارم تا خدای تعالی چه خواهد. پس آن دو بیت بر محمد بن طاهر عرضه کردند بگریست و گفت لامر لقصاء الله، اکنون فرمان خداوند راست و ما بنده اوئیم و اندر دست اوئیم پس نسختی کرد و پیش یعقوب فرستاد. یعقوب فرمان داد تا آنچه وی نوشته بود درمی را دو کردند و فرمان داد که همی دهند و او را و اهل او را و ندما او را و آن کسها را که بر ایشان خوش بود به سیستان فرستاد بزدان بزرگ که در مسجد آدینه محبوس کردند و گور محمد بن طاهر اندر آن زندان است که هم در آنجا فرمان یافت و یعقوب بگفت که در آن حجره که فرمان یافت او را دفن کنند که او آن روز مرد که آنجا محبوس گشت. (از تاریخ سیستان صص ۲۲۰-۲۲۲). پس یعقوب به نشابور قرار گرفت، او را گفتند مردم نشابور می گویند یعقوب عهد و منشور امیرالمؤمنین ندارد و خارجی است یعقوب حاجب را گفت منادی کن تا بزرگان و علماء و فقهای نشابور و رؤسای ایشان فردا اینجا جمع باشند تا عهد امیرالمؤمنین بر ایشان عرضه کنم. حاجب فرمان داد تا منادی کردند. بامداد بزرگان نشابور بدرگاه آمدند و یعقوب فرمان داد تا دوهزار غلام همه سلاح پوشیدند و بایستادند هر یک سپری و شمشیری و عمودی سیمین یا زرین بدست هم از آن سلاح که از خزانه محمد بن طاهر برگرفته بودند به نشابور، و خود به رسم شاهان بنشست و آن غلامان دو صف پیش او بایستادند فرمان داد تا مردمان اندر آمدند و پیش او بایستادند گفت بنشینید، پس حاجب را گفت آن عهد امیرالمؤمنین بیار تا بریشان برخوانم، حاجب اندر آمد و تیغی یمانی بیاورد و پیش یعقوب نهاد. یعقوب تیغ برگرفت و بجنابید آن مردمان بیهوش گشتند، گفتند مگر بجانهای ما قصدی دارد؟ یعقوب گفت تیغ نه از بهر آن آوردم که بجان کسی قصدی دارم، اما شما شکایت کردید که یعقوب عهد امیرالمؤمنین ندارد خواستم که بدانید که دارم! مردمان باز جای و خرد آمدند. یعقوب گفت امیرالمؤمنین را به بغداد نه این تیغ نشانده ست؟ گفتند بلی گفت مرا هم بدین جایگاه این تیغ نشانده. عهد من و آن امیرالمؤمنین یکی است. و بفرمود تا هر چه از آن مردم از طاهریان بود بند کردند و بکوه اسپهد فرستاد و مردم را گفت من برای داد بر خلق خدا و برگرفتن اهل فسق و فساد برخاسته ام و اگر چنین نبودم ایزد تعالی مرا چنین نصرتها نمی داد و به نشابور بود تا خبر عبدالله بن محمد بن صالح آمد که از دامغان به گرگان رفت و حسن بن زید با او یکی شد و سپاه جمع می کنند یعقوب سپاه برگرفت و از نشابور به گرگان شد. چون به نزدیک گرگان رسید ایشان هر دو به طبرستان شدند، یعقوب از پس ایشان بتاختن برفت و فوجی سپاه بر بنه بگذاشتند که شما خوش خوش از پس من همی آئید و خود برفت و به ساری به ایشان رسید، چون یعقوب را بدیدند بی حرب هزیمت کردند. حسن بکوه دیلمان و عبدالله بن محمد بدریا اندر شد. مرزبان طبرستان عبدالله را بگرفت و بند کرد و او را نزد یعقوب بیاوردند و او بفرمود تا گردن وی بزدند و از آنجا به نشابور آمد. (تاریخ سیستان صص ۲۲۲-۲۲۴). چون به نشابور قرار گرفت سالوکان خراسان تدبیر کردند که این مرد صاحب قران خواهد بود و دولتی بزرگ دارد صواب آن باشد که بزینهار او رویم پس گروهی از سرکرده های آنان نزد او شدند و احمد بن عبدالله خجستانی در زمره آنان بود. یعقوب ایشان را بنواخت و خلعت داد و با خود به سیستان آورد. سپس بفرمود تا سر عبدالرحیم را که خوارج کشته بودند برگرفتند و با رسولان و نامه نزد امیرالمؤمنین معتمد و موفق برادر وی که ولی عهد بود فرستاد و در نامه بند کردن محمد بن طاهر را یاد کرد. خلیفه را بند کردن محمد بن طاهر خوش نیامد اما کشتن عبدالرحیم و فرستادن سر او قبول افتاد و بفرمود تا سر عبدالرحیم به بغداد بگردانیدند و منادی کردند که این سر کسی است که دعوی خلافت می کرد و یعقوب بن لیث او را بکشت و جواب نامه ها به نیکوئی فرستاد که چاره نداشت که یعقوب قوی گشته بود و صواب استمالت او دید چون رسولان باز آمدند یعقوب قصد رفتن کرد سوی فارس روز دوشنبه دوازده روز مانده از شعبان سال ۲۶۱ و ازهر بن یحیی را بر سیستان خلیفت کرد و در این سفر علی بن الحسین بن قریش و احمد بن عباس بن هاشم و محمد بن طاهر (۱۱) با یعقوب بودند چون یعقوب به اصطخر رسید خلیفت محمد بن واصل نزد او آمد و

قلعه و خزینه و مال محمد بن واصل نزد او سپرد. یعقوب آن همه مال و سلاح برگرفت و سپاه را بدان آباد کرد و خلعتها داد و آن خلیفت را بناوخت و نیکوئی کرد و محمد بن زیدوی خلیفت یعقوب بود بر قهستان و یعقوب او را از آنجا معزول کرد، او بر یعقوب خشم گرفت و به کرمان شد و از آنجا نزد محمد بن واصل رفت و خلاف خویش با یعقوب آشکار کرد و محمد بن واصل را بر محاربه یعقوب دلیر کرد و کار بساخت که حرب کند. (تاریخ سیستان صص ۲۲۵-۲۲۶). چون یعقوب نزدیک شد، محمد زیدویه، محمد واصل را گفت اکنون که او قوی گشته است حرب کردن با او را صواب نمی بینم، محمد بن واصل نپذیرفت و محمد بن زیدویه جدا گشت و با سپاه خویش بنواحی فارس بنشست و از مردمان مال همی ستد، پس محمد بن واصل بحرب یعقوب آمد و برسید به نویندجان از آنجا رسول فرستاد بشرین احمد را نزدیک یعقوب، یعقوب سپاه را فرمان داد تا بجای هائی که او نیند نهد شوند. چون رسول فراز آمد پیش یعقوب هیچکس ندید مگر غلامان خرد، پس یعقوب رسول را بناوخت و نیکوئی کرد و گفت من از سیستان سپاه نیاوردم و با این کودکان بیامدم تا محمد بن واصل بداند تا من از بهر دوستی و موافقت او آمدم و دل با من یکی کند چه او بزرگترین کس به ایران شهر و خراسان است تا من آنچه کنم بفرمان او باشد و بداند که احمد بن عبدالله خجستانی از من بگشت و ناچار مگر او مرا سپاه دهد تا خجستانی را دریابم و گرنه او همه خراسان بر من تباہ کند. رسول خوشدل باز گشت و محمد بن واصل را از آنچه دیده بود خبر داد و گفت اگر بر او بتازی به یک ساعت او را از جهان بر کنی محمد بن واصل برنشست و قصد یعقوب کرد و یعقوب بر او بیرون شد و به بیضا، فراهم رسیدند و حربی سخت افتاد و محمد بن واصل را خبر نبود تا سواری ده هزار از آن یعقوب گرد او بگرفتند، و با محمد بن واصل سی هزار سوار بود و با یعقوب پانزده هزار سوار، تا محمد بن واصل نگاه کرد ده هزار مرد به یک جا از آن او کشته شد، محمد بن واصل بهزیمت برفت و یعقوب بر عقب او بشد تا او بکوه در شد و در کوه نیز ده هزار مرد از آن او اسیر بگرفت و یعقوب به رامهرم (رامهرمز؟) فرود آمد و معتمد اسماعیل اسحاق قاضی را برسالت نزد یعقوب فرستاد به سال ۲۶۲ با عهد خراسان و طبرستان و گرگان و فارس و کرمان و سند و هند و شرط مدینه السلام و خلعت، یعقوب اسماعیل را بناوخت و خلعت داد و به نیکوئی باز گردانید و محمد بن زیدویه از فارس به خراسان و از آنجا به قهستان شد و گریختگان گروهی بر محمد بن واصل فراهم آمدند و محمد به نسا و از نسا به سیراف رفت، یعقوب عمر بن عبدالله را با دوهزار سوار در پی او فرستاد و عزیز بن عبدالله بر اثر وی رفت و بنه او بگرفت و او بگریخت و عزیز وی را دنبال کرد. محمد بن واصل بکشتی نشست و بدریا در شد و کشتی های او از کشتی های صیادان بود بی شراع و آلت. همه شب اندر کشتی بدریا همی گشت و بامداد بر کنار سیراف بود و کردان را در آنجا مهتری بود که وی را راشدی گفتندی وی محمد بن واصل را بگرفت و کس نزد عزیز بن عبدالله فرستاد و او را آگاه کرد عزیز غانم بسکری را که سرهنگ خوارج بود فرستاد تا محمد بن واصل را اسیر بیاورد و عزیز او را در محرم سال ۲۶۳ سربرهنه نزد یعقوب آورد و علی بن الحسین بن قریش دستوری خواست تا محمد بن واصل را بر آن حالت ببیند، دستوری داد تا بدید، و فرمان داد تا محمد را بزندان کردند، باز کسی فرستاد سوی محمد بن واصل که فرمای تا در قلعه تو بگشایند. گفت فرمان بردارم و او را قلعتی محکم بود بر سر کوه که ستدن آن ممکن نشدی. پس خلف بن لیث او را بپای قلعه برد و آواز دادند و نگاهبان بر قلعه برآمد محمد گفت قلعه را بگشایند، نگاهبان شمشیری و لختی هیزم از آنجا بیفکند و بانگ داد که محمد بن واصل را بدین شمشیر بکشید و بدین هیزم بسوزانید که من در قلعه بگشایم. خلف لیث او را باز آورد و یعقوب وی را بدست اشرف بن یوسف داد تا به یک پای بر آویخت، تا اقرار کرد که علامتی دارم بگویم تا قلعه بگشایند، بگذاشتند تا غلامی بدان علامت بفرستاد و در قلعه بگشادند و سی روز هر روز پانصد استر و پانصد اشتر از بامداد تا شبانگاه از آنجا درم و دینار و فرش و دیبا و سلاح قیمتی و اوانی زرین و سیمین برگرفتند دون آنچه برجا ماند از خورشهای بسیار و فرش پشمینه که کسی دست فرا آن نکرد. و چون یعقوب بشیراز رسید برادر وی عمرو بن لیث خشم کرد و محمد پسر خود را برگرفت و به سیستان شد و یعقوب از رفتن او بوحشت افتاد. سپس یعقوب محمد بن واصل را بند کرد و بقلعه فرستاد و براه اهواز بیرون شد و بر مقدمه او

ابومعاذ بلال بن الازهر بود و برفت و به جندی شاپور فرود آمد به سال ۲۷۴ و آنجا بیود و رسولان فرستادند از ترکستان و هند و سند و چین و ماچین و فرنگ و روم و شام و یمن همه قصد او کردند بنامه‌ها و هدیه‌ها و طاعت و فرمان او را پذیرفتند و همه جهان اندر فرمان او شد و او را ملک الدنيا خواندند و ابواحمد موفق این خبرها بشنید و نامه سوی یعقوب نوشت که فضل کن و بیا تا دیداری کنیم و جهان بتو سپاریم که همه جهان متابع تو شدند و ما آنچه فرمان دهی بر آن جمله برویم و بدان که ما بخطبه بسنده کرده ایم که ما از اهل بیت مصطفائیم و تو قوت دین او همی کنی و بر کفار جهان اثر تیغ تو پیداست حق تو بر همه اسلام واجب گشت و ما فرمان دادیم تا ترا در حرمین خطبه کنند و کسی را اندر اسلام پس از ابوبکر و عمر آن آثار خیر و عدل نبوده ست کاندرا روزگار تو بود. اکنون ما و همه مسلمانان معین توایم تا جهان بر دست تو به دین اسلام درآید یعقوب برفت و المعتمد از بغداد بیرون شد با سپاه چون لشکرها فرود آمدند روز پنجشنبه هفت روز گذشته از شوال سال ۲۶۵ گروهی از لشکر معتمد بیرون شدند و حربی صعب کردند. پس یعقوب خود حمله کرد و از سپاه بغداد مردم بسیار کشته و هزیمت شدند و پشت به آب گرفتند و آب بر سپاه یعقوب بیرون گذاشتند تا یعقوب از آنجا برگرفت و یعقوب از آنجا به جندی شاپور باز آمد و قصد غزو روم کرد که هر سال به غزوی رفتی به دارالکفر چون از آنجا بازگشتی باز ولایت اسلام گشادی و جهد کردی تا مگر اهل تهلیل نباید کشت. و عمرو بن لیث بنامه یعقوب به جندی شاپور فرا رسید و یعقوب به آمدن او شادمان شد. پس یعقوب را علتی صعب پدید آمد و روز دوشنبه ده روز مانده از شوال سال ۲۶۵ فرمان یافت و خبر مرگ او روز یکشنبه دوازده روز مانده از شوال ۲۶۵ به سیستان رسید (۱۲) هفده سال و نه ماه امیری کرد و خراسان و سیستان و کابل و هند و فارس و کرمان همه عمال وی بودند و بحرین هفت سال خطبه او همی کردند و از دیگر جای‌ها اندر اسلام همه طاعت و فرمان وی پیروی کردند و از دارالکفر هر سال او را هدیه‌ها همی فرستادند و ملک الدنيا همی نوشتند او را بروزگاری دراز و اگر تمامی مناقب او اندر نبشتی بسیار قصه‌ها بودی. (از تاریخ سیستان صص ۲۲۶-۲۳۳). و هم صاحب تاریخ سیستان در سیرت او نویسد: توکل وی چنان بود که هرگز در هیچ کار بزرگ بر هیچ کس تدبیر نکرد الا آخر گفت توکل بر باری تعالی است تا چه خواهد راند و در شبانروز صد و هفتاد رکعت نماز زیادت کردی از فرض و سنت و از باب صدقه هر روز هزار دینار همی داد و از باب جوانمردی و آزادگی هرگز عطا کم از هزار دینار و صد دینار نداد و ده هزار و بیست هزار و پنجاه هزار و صد هزار دینار و درم بسیار داد پانصد هزار دینار عبدالله بن زیاد را داد. و از باب حفاظ هرگز تا او بود بوجه ناحفاظی بهیچکس ننگرید نه زی زن و نه زی غلام. یک شب بمهاتاب غلامی را از آن خویش نگاه کرد، شهوت برو غالب شد گفتا چه باشد توبت کنم و غلامان آزاد کنم. باز اندیشه کرد که این همه نعمت ایزد است نشاید. به آوازی بلند گفت لا حول ولا قوة الا بالله العلی العظیم تا همه غلامان بیدار شدند، او باز گشت بامدادان همه بسرای غمگین بودند کسی ندانست که چه بوده ست فرمان داد که سبکری را به نخاس برید خادم سبکری را گفت زی نخاس باید رفت به فرمان ملک. گفت فرمان او راست اما جرم من پیدا باید کرد که چه باشد. خادم پیش رفت و بگفت یعقوب گفت نه بس باشد جرم او که من اندرو نیارمی دیدن از خوبی وی؟ سبکری گفت که اندرین نه خرد باشد و نه حمیت که مرا چنان خداوندی دارد که چندین نگرش کند بدست کسی فکند که خدای نداند و بر من ناحفاظی کند. یعقوب را بگفتند، گفت بگذارید اما جعد و طره او باز کنید و مهتر سرای کنید و نخواهم نیز پیش من آید و سبکری پیش او نیامد تا آن روز که امیر فارس فرمان یافت یعقوب گفت که شاید آن شغل را؟ گفتند سبکری که مرد با خرد است عهد نبشتند و خلعت دادند سبکری گفت که بنده می برود نداند که حال چون باشد و سپیدی بریش اندر آورده دستوری دیدار خواست و اندر پیش او شد و او را بناخت و باز گردانید. اما اندر عدل چنان بود که بر خضره کوشک نشستی تنها تا هر که را شغلی بودی بیای خضره رفتی و سخن خویش بی حجاب با او بگفتی و اندر وقت تمام کردی چنانکه از شریعت واجب کردی. اما اندر اهتمام بر آن جمله بود که روزی بر آن خضره نشسته بود مردی بدید به سر کوی سینک نشسته و از دور سر بر زانو نهاده اندیشه کرد که آن مرد را غمی است اندر وقت حاجبی را بفرستاد که آن مرد را پیش من

آر، بیاورد، گفت ای ملک حال من صعب تر از آن است که بر توام گفت سرهنگی از آن ملک هر شب یا هر دو شب بر دختر من فرود آید از بام بی خواست من و دختر، و ناجوانمردی همی کند و مرا با او طاقت نیست. گفت لا حول ولا قوه الا بالله چرا مرا نگفتی، برو بخانه شو چو او بیاید اینجا آی پبای خضرا مردی با سپر و شمشیر بینی با تو بیاید و انصاف تو بستاند چنانکه خدای فرموده ست ناحفاظان را. مرد برفت، آن شب نیامد، دیگر شب آمد مردی با سپر و شمشیر آنجا بود با او برفت و بسرای او شد بکوی عبدالله حفص به در پارس و آن سرهنگ اندر سرای آن مرد بود یکی شمشیر تارکش برزد و بدو نیم کرد و گفت چراغی بفروز چون بفروخت گفت آبم ده آب بخورد گفت نان آور و بخورد، پدر نگاه کرد یعقوب بود. پس آن مرد را گفت بالله العظیم که تا با من این سخن بگفتی نان و آب نخوردم و با خدای تعالی نذر کرده بودم که هیچ نخورم تا دل تو از این شغل فارغ کنم. مرد گفت اکنون این را چه کنم؟ گفت برگیر او را مرد برگرفت بیرون آورد گفت ببر تا بلب پارگین بینداز، بیفکند، گفت تو کنون باز گرد. بامدادان فرمود که منادی کنید که هر که خواهد که سزای ناحفاظان بیند بلب پارگین شود و آن مرد را نگاه کند. اما اندر دهاء بدان جایگاه بود که مردی دبیر فرستاد از نشابور که به سیستان معلوم کن و بیای مرا بگوی، مرد به سیستان آمده و همه حل و عقد سیستان معلوم کرد و نسختها کرد و بازگشت چون پیش وی شد گفت بمظالم بودی؟ گفتا بودم، گفت هیچ کسی از امیر آب گله کرد؟ گفت نه، گفت الحمدالله باز گفت پبای چوب عمار گذشتی؟ گفت گذشتم، گفت کودکان آنجا بودند؟ گفت نه گفت الحمدالله، گفت پبای مناره کهن بودی؟ گفت بودم، گفت روستائیان بودند گفت نه. گفت الحمدالله و چون مرد خواست نسختها عرض کند و سخنان خویش بگوید یعقوب گفت بدانستم بیش نباید. مرد پیش شاهین شد و قصه بگفت و او نزد یعقوب رفت که این مرد خبرها آورده است باید که بگوید یعقوب گفت همه بگفت و شنیدم، کار سیستان اندر سه چیز بسته است عمارت و الفت و معاملت و هر سه را پرسیدم عمارت حدیث امیر آب است پرسیدم که اندر مظالم هیچ کسی از امیر آب گله کرد؟ گفتا نه، دانستم که اندر حدیث عمارت تأخیر نیست و پرسیدم که کودکان پبای چوب عمار بودند؟ گفت نه دانستم که الفت برجای است چه آغاز تعصب را کودکان کنند پبای چوب عمار و پرسیدم که روستائیان پبای منار کهن بودند؟ گفت نه بدانستم که بر رعیت جور نیست چه اگر بر رعیت زیادت و بیدادی باشد تدبیر خویش پبای مناره کهن کنند و آنجا جمع شوند و بمظالم شوند، چون داد نیابند هم آنجا آیند و تدبیر گریختن کنند، چون نبودند آنجا دانستم که بر رعیت جور نیست پس بیش از چه پرسم. و دیگر آنکه غلامی را سی چوبهء تیر داده بود و دو جعبه که بسر ماه هر روز یکی تیر از این جعبه برگیر و فرا دست من ده و شبانگاه بدیگر جعبه اندر نه و بگوی هر روز که چندین برگرفتم و چندین مانده ست غلام هر روز تیر پیش آوردی و فرا دست او دادی و بگفتی که چند است. یعقوب گفتی تیر راست است، اول راستی باید کرد و کار آن روز یاد کردی و آنچه ممکن شدی از آن باب تمام کردی تا دیگر روز و شمار روز و ماه و سال بدان نگاه داشتی. و بسیار گفتی که دولت عباسیان بر غدر و مکر بنا کرده اند نبینی که به ابوسلمه و بومسلم و آل برامکه و فضل سهل با چندان نیکوئی که ایشان را اندر آن دولت بود چه کردند کسی مباد که بر ایشان اعتماد کند دیگر که خود بیشتر بجاسوسی رفتی و بحرس داشتن اندر سفرها و دیگر هرگز بر هیچ کس از اهل تهلیل که قصد او نکرد شمشیر نکشید و پیش تا حرب آغاز کردی حجهای بسیار برگرفتی و خدای تعالی را گواه گرفتی و به دارالکفر حرب نکردی تا اسلام بریشان عرضه کردی و چون کسی اسلام آوردی مال و فرزند او نگرفتی و اگر پس از آن مسلمان گشتی خلعت دادی و مال و فرزند او باز دادی. دیگر آنکه اندر ولایت خویش هر که را کم از پانصد درم وسعت بودی از او خراج نستی و او را صدقه دادی. (از تاریخ سیستان صص ۲۶۳-۲۶۸). یعقوب لیث از نوادری است که گاهگاه در صحنهء گیتی پدید میشوند و از خود آثاری بزرگ و جاویدان بجا می نهند. یعقوب با کوشش و همت و پشت کار عجیبی توانست خود را از رتبه ای چنان پست بجایگاهی چنین منیع برساند. با تتبع و دقت در احوال یعقوب معلوم می شود وی بکشور خود علاقهء وافر داشته است و هدف او این بود که استقلال ازدست رفتهء ایران را بدست آورد و کشور ایران را از چنگک بنی العباس خارج سازد. کوشش وی در احیای زبان فارسی و

لشکرکشی او به بغداد بر این مدعا دلیلی روشن است. یاقوت ابیات زیر را در ترجمه احوال المتوکللی شاعر که به یعقوب پیوسته بود آورده است و گوید هنگامی که خلاف میان یعقوب و معتمد برپا بود وی این اشعار را بسرود و از جانب یعقوب بخلیفه فرستادند و این ابیات نیز تصمیم وی را بر رهائی ایران از چنگال بنی العباس می رساند: انا ابن الاکارم من نسل جم و حائز ارث ملوک العجم و محیی الذی باد من عزم و عفی علیه طوال القدم و طالب اوتارهم جهره فمن نام عن حقهم لم انم یهم الانام بلداتهم و نفسی تهم بسوق الهمم الی کل امر رفیع العماد طویل النجاد منیف العلم و انی لامل من ذی العلا بلوغ مرادی بخیر النسم معی علم الکائنات الذی به ارتجی ان اسود الامم فقل لبنی هاشم اجمعین هلموا الی الخلع قبل الندم ملکنا کم عنوة بالرمح طعناً و ضرباً بسیف خدم فعودوا الی ارضکم بالحجاز لاکل الضباب و رعی الغنم فانی ساعلوا سریر الملوک بحد الحسام و حرف القلم. (معجم الادباء ج ۲ ص ۱۸). عمرو بن لیث: دومین پادشاه از این خاندان عمرو بن لیث برادر یعقوب است. صاحب تاریخ سیستان آرد: چون یعقوب درگذشت عمرو و علی هر دو حاضر بودند و عهد و فرمان علی بر سپاه روان تر بود چه عمرو بخشم به سیستان رفته بود و آنجا نو فرا رسیده و میان دو برادر حدیث همی رفت و کار بر عمرو قرار گرفت و او نامه نبشت سوی معتمد به اطاعت و رسول معتمد فرا رسید و عهدی نو بر عمل حرمین و بغداد و فارس و کرمان و اصفهان و کوهها و گرگان و طبرستان و سیستان و هند و سند و ماوراءالنهر و گفت که این همه اسلام و کفر تو را دادیم بر آن جمله که هر سال ما را بیست بار هزار هزار درم فرستی. عمرو آن عملها از رسول پذیرفت و عبدالله (۱۳) بن عبدالله بن طاهر را خلیف خویش کرد بر بغداد و خلعت داد و آنجا فرستاد اندر صفر ۲۶۶ و ستونهای زرین و مالهای بزرگ فرستاد نزد معتمد و معتمد را برادر وی بجنون متهم کرد و بزندان انداخت و او در پایان سال ۲۶۶ در زندان بمرد. و موفق عمرو را بر عمل خویش بداشت و او موفق را مال بسیار فرستاد و بر مردمان عدل و نکوئی کرد پارس و سپاه را خلعت و مال داد و علی بن لیث پشیمان بود که چرا کار به برادر وی افتاد و چیزها همی گفت. عمرو شنید و علی را بند بر نهاد و ولایت فارس به عمرو بن محمد بن لیث بن روح داد و خود بیامد به سیستان و محمد بن لیث و احمد بن عبدالعزیز را حوالت کرد که مال سوی موفق برند و صاعد بن مخلد را مأمور آنان کرد و روز یکشنبه سه روز مانده از رجب سال ۲۶۶ به سیستان آمد و علی بن لیث را خلاص کرد و مال بسیار بداد و دل او خوش گردانید و محمد بن حسین درهمی را بر سیستان خلیف کرد و نامه به امیرالمؤمنین نوشت و نظر خواست از خراج سیستان هزار هزار درهم و موفق نظر بداد و عمرو سوی خراسان رفت روز شنبه هشت روز مانده از رمضان سال ۲۶۶ با عده و عدتی تمام و هیأتی بزرگوار پسر او محمد بن عمرو پسر او بر یمین او و علی بن لیث برادر وی بر یسار او بود و محمد بن حسن درهمی را مالی بسیار داد. چون به نشابور رسید احمد بن عبدالله خجستانی خلاف آشکار کرد و نشابور حصار گرفت و عمرو به در شهر فرود آمد. علی بن لیث در نهان کس سوی خجستانی فرستاد که من یار توام و با برادر خلاف کرد و چون به روز پنج شنبه شش روز گذشته از ذوالحجه سال ۲۶۶ حرب کردند عمرو بر این حال واقف نبود و هزیمت شد و خجستانی همه لشکرگاه و بنه او غارت کرد و مالی بزرگ بدست آورد و عمرو به هری شد و دیگر بار برادر خود علی را بند بر نهاد و خجستانی بر اثر عمرو تا به هری بیامد. عمرو هری حصار گرفت و خجستانی دانست که هری از او نتواند سند راه سیستان پیش گرفت و دو روز مانده از ربیع الاخر سال ۲۶۷ به در سیستان آمد و محمد بن حسن درهمی که عامل شهر بود شهر حصار گرفت و عبدالله بن محمد بن میکال که وکیل عمرو بود به سیستان و شریک وی شادان بن مسرور بیت المال بگشادند و سپاه را روزی و خلعتها و صلتهای بسیار بدادند و مردمان شهر نگاه داشتند و پیوسته حرب کردند و عمرو در نهان از هری مال و مرد، می فرستاد و خجستانی را خبر نبود و چون دانست که شهر را نتواند گشاد کسان خویش را به غارت کردن و خراب نمودن نواحی فرمان داد. (از تاریخ سیستان صص ۲۳۴-۲۳۸). پس خجستانی را خبر آمد که فضل یوسف قصد نشابور کرد که مادر او را آنجا بگیرد و خزاین او را بردارد پس روز شنبه ده روز باقی از ربیع الاخر سال ۲۶۷ از سیستان برفت و اندر این میان ابوطلحه منصور مسلم و محمد بن زیدویه بنزد عمرو آمدند به هری و عمرو هر دو را خلعت داد و اصرم بن سیف چون خبر بشنید نزد عمرو شد و

خلعت و نواخت و نیکوئی دید. پس عمرو بوطلحه منصور بن مسلم را سپاهسالار خراسان کرد و خود از هری به سیستان شد پس خبر یافت که خلیفت وی بر پارس مال سلطان را نفرستاد پس نامه نوشت سوی صاعد بن مخلد و حدیث خجستانی و اضطراب خراسان یاد کرد و گفت چنان دانم که احمد بن عبدالعزیز و محمد بن لیث که خلیفت من است، آنجا با خجستانی نیز سر خلاف دارند. (از تاریخ سیستان ص ۲۳۸). و اندر این سال سپاه سالار محمد بن طولون که امیر مصر بود به مکه آمد و رسم آن بود که علم عمرو به مکه ایام موسم بجانب منبر نهادندی، چون محمد بن لیث در فرستادن مال تقصیر کرده بود عمرو گفت اندر جاه من به مکه خلل اندر آمد و چنان بود که وی اندیشید چه خواستند علم مصری را ایام موسم بر یمن منبر بدارند خلیفت عمرو در مکه نگذاشت و سخن دراز شد و حرب افتاد. مردم مکه خلیفه عمرو را نصرت کردند و چنانکه رسم رفته بود علم عمرو بر یمن منبر بداشتند، پس عمرو پسر خود محمد را بر سیستان خلیفت کرد و شش روز گذشته از محرم سال ۲۶۸ سوی پارس رفت و بوطلحه خلیفت عمرو به خراسان به سرخس شد و خجستانی بحرب وی آمد و حربی سخت کردند و بوطلحه به سیستان هزیمت کرد و عمرو را آگاه کرد. عمرو پاسخ داد که باز به خراسان رو و عهد نو فرستاد. بوطلحه به خراسان باز گشت باز دل تنگی کرد و راه بگردانید و به گرگان شد. چون خبر کشتن خجستانی به گرگان آمد محمد بن عمرو بن لیث خلیفت خویش فضل بن یوسف را به هری فرستاد و اندر ذوالعقده سال ۲۶۸ به هری در شد و عمرو نامه به مردم هری نوشت که فضل را اطاعت کنند و فضل را نامه کرد که جد و اجتهاد کند و چون رافع دانست که فضل به هری شد محمد بن مهتدی را بحرب او فرستاد، چون محمد به هری رسید مردم هری قصد کشتن فضل کردند فضل به سیستان باز گشت و رافع به مرو شد بحرب بوطلحه و پس از حرب بسیار بوطلحه بهزیمت شد و به تخارستان رفت و رافع به هری رسید و روزگاری بدانجا بود. سپس به فکر گرفتن سیستان افتاد و بدانسو شد و تا به فراه بیامد بزرگان لشکر انکار کردند که این نتواند بود و او از آنجا به هری بازگشت. سپس عمرو نصر بن احمد را با سپاهی بروم فرستاد بحرب احمد بن لیث کردی و نصر، احمد را اسیر گرفت و عتیق بن محمد را به رامهرم فرستاد بحرب محمد بن عبدالله و عتیق، محمد را بگرفت و مالها و ستوران او نزد عمرو آورد. (از تاریخ سیستان صص ۲۳۸-۲۴۰). باز موفق عهد و منشور و لوا فرستاد عمرو را بر همه دار اسلام و دارالکفر و فرمان داد که همه اندر فرمان او باید بود و هر چه از هند و ترک و روم گشاید او را باشد و نامه احمد بن ابی الاصبغ رسید که اکنون کار فارس و عراقین و عرب و شام و یمن همه راست است. به خراسان باز باید گشت و غازیان را بدارالکفر باید فرستاد تا فتوح همی باشد پس عمرو نصر بن احمد را بر پارس و کرمان خلیفت کرد و به روز پنجشنبه ده روز گذشته از جمادی الآخر سال ۲۷۰ به سیستان اندر آمد و روزی چند بود. روز دوشنبه دو روز گذشته از شعبان سال ۲۷۰ به خراسان رفت و محمد بن عمرو را بر سیستان خلیفت کرد و به هری شد و رافع را در شوال ۲۷۰ هزیمت داد و بلال ازهر را به نشابور فرستاد و بزرگان نشابور نزد بلال شدند و طاعت عمرو نمودند. (از تاریخ سیستان صص ۲۴۰-۲۴۱). و اندر سال ۲۷۱ صاعد بن مخلد بدرگاه خلیفت بدگوئی از عمرو را آغاز کرد و احمد بن عبدالعزیز را که سپاه سالار یعقوب بود کرمان و پارس نامزد کرد و عهد و منشور داد. نصر بن احمد چون این خبر بشنید از پارس به کرمان آمد و عمرو را آگاه کرد عمرو علی حسن درهم را با سپاهی بیاری نصر فرستاد تا با احمد بن عبدالعزیز حرب کنند و تا علی آنجا رسید حرب کرده بودند و نصر گریخته بود و کار احمد بن عبدالعزیز محکم شده و برادر او بکر بن عبدالعزیز قلعه فارس غارت و ویران کرد و صاعد بن مخلد بر عقب احمد بن عبدالعزیز به فارس آمد و به شیراز قرار گرفت و احمد بن عبدالعزیز به سپاهان شد و بوطلحه بزینهار نزد عمرو آمد به سیستان. چون عمرو چنان دید بوطلحه را بر خراسان خلیفت کرد و خود به فارس رفت و پسر خویش محمد بن عمرو را بر مقدمه فرستاد روز اول محرم سال ۲۷۲ چون صاعد بن مخلد خبر عمرو بشنید ترک بن عباس را با هشتاد هزار سوار بحرب عمرو فرستاد و خلف بن لیث از عمرو آزرده و بدرگاه خلیفه شده بود و خلیفه او را بنواخت و سالار دوهزار سوار کرد چون لشکرها فراهم رسیدند محمد بن عمرو بر مقدمه بود و عمرو از پس لشکر می آمد. خلف بن لیث را مهر رحم بجنیبد و نخواست که بر سپاه عمرو و پسر وی و مردم سیستان شکست آید پس

سرهنگان سپاه را نیکوئی گفت و به عمرو امیدوار کرد و مال داد تا با او یکی گشتند پس بر ترک عباس و سپاهی که از آن امیرالمؤمنین بودند شبیخون کرد و همه سپاه او را بکشت و مال و خزاین و ستوران و زرادخانه بگرفت و ترک بن عباس بهزیمت نزد مخلد شد. (از تاریخ سیستان صص ۲۴۱-۲۴۴). و عمرو پارس بگرفت و موفق بدو نامه نوشت که مال پذیرفته بیاید فرستاد و پسر خود را سوی من فرست عمرو سپاه بیرون فرستاد سوی برجان و محمد بن عمرو را بر مقدمه فرستاد و بوطلحه را بر اثر او و سپاهیان بسیار فوج از پس فوج چون موفق بشنید خود با صد و پنجاه هزار سوار بیرون شد. چون محمد خبر وی بشنید بازگشت و بوطلحه با سپاهی بزرگ نزد موفق برگشت. چون بوطلحه و سپاه بازگشتند عمرو به کرمان شد و موفق بر اثر او بیامد و عمرو به بیابان کرمان رفت و محمد بن عمرو بیمار گشت و به روز آدینه یازده روز مانده از جمادی الاولی سال ۲۷۴ فرمان یافت و عمرو روز دوشنبه دو شب گذشته از جمادی الاخر سال ۲۷۴ به سیستان آمد و موفق نامه های نیکو نوشتن گرفت سوی عمرو بصلح چه دل موفق بحدیث مصر و شام مشغول گشته بود و دانست که چون عمرو خلاف آشکار کرد ایشان خلاف آوردند. پس احمد بن ابی الاصبغ را به رسولی فرستاد از کرمان به سیستان تا همه مسلمانانی بر او مقاطعه کند. احمد بن ابی الاصبغ روز آدینه هفت روز از صفر ۲۷۵ گذشته به سیستان اندر آمد و عمرو او را کرامت کرد و بناخت و کرمان و فارس و خراسان با ده بار هزار هزار درم مقاطعه کرد و سیستان خود خاص او بود و خلعت و لوا و عهد آورده بود او را داد و عهد بر مردمان برخواند و عمرو احمد بن ابی الاصبغ را پانصد هزار درم بداد و به نیکوئی بازگردانید و موفق فرمان داد تا نام عمرو بر همه علامتها و مطردها و سپرها و در خانه ها و دکانها بنوشتند و عمرو یک چند به سیستان بیود، سپس قصد فارس کرد. (از تاریخ سیستان صص ۲۴۱-۲۴۷). چون عمرو به پارس رسید علی بن لیث که به قلعه بم در بند بود حیلتی کرد و در ماه رمضان سال ۲۷۶ بگریخت و گروهی فراهم آورد و به سیستان تاخت و بدانجا حرب کردن نتوانست چه احمد بن شهنفور خلیفت عمرو و ازهر بن یحیی بحرب او بیرون شدند پس راه خراسان گرفت و به رافع بن هرثمه پیوست. چون موفق خبر یافت فرمان داد تا نام عمرو از اعلام محو کردند به بغداد بشوال سال ۲۷۶ و عمرو را خبر نبود و هدیه ها می فرستاد نزد موفق و چون خبر یافت او نیز نام موفق از خطبه بیفکند. احمد بن عبدالعزیز از موفق دستوری خواست که بحرب عمرو رود و رخصت یافت و با لشکری ساخته و انبوه بیامد و چون دو لشکر به یکدیگر رسیدند احمد بن عبدالعزیز بی هیچ حربی بهزیمت بازگشت و عمرو تا بیضاء از پی او شد و مردم بسیار و بنه و کالا و سلاح بگرفت. چون موفق به بغداد آمد و داستان هزیمت احمد بن عبدالعزیز بشنید تافته گشت و بر آن شد که خود به شیراز آید لکن او را علتی صعب پیش آمد و به روز پنجشنبه هشت روز گذشته از صفر ۲۷۸ درگذشت. (از تاریخ سیستان صص ۲۴۷-۲۴۹). معتضد پس از موفق بخلافت رسید و اسماعیل بن اسحاق قاضی را به رسولی فرستاد سوی عمرو و صلح کرد با او و همه مرادهای عمرو بحاصل آورد و بفرمود تا نام او بر همان جایها که بود بنوشتند و بار دیگر او را بحرین خطبه کردند و خلعت و هدیه های بسیار و لوا فرستاد بولایت فارس و کرمان و خراسان و زابلستان و سیستان و کابل و شرط بغداد و فرمان داد که بحرب رافع بن هرثمه باید رفت، عمرو پذیرفت و به سال ۲۷۹ از فارس بازگشت. پس عمرو منصور بن محمد بن نصر طبری را به مرو فرستاد و فرمان داد که علی بن حسین مرو رودی را به هر جای هست طلب کن، منصور اندر آن فرمان مدهانت کرد و عمرو بر او خشم گرفت. منصور بر آن شد که نزد عمرو نیاید و عمرو کس فرستاد تا او را بیاورند و او بگریخت و نزد رافع بن هرثمه رفت و رافع بدو قوی شد و از گرگان قصد نیشابور کرد. (از تاریخ سیستان صص ۲۴۹-۲۵۰). چون دو لشکر برابر شدند، و حربی صعب کردند رافع به هزیمت به گرگان شد و عمرو تا اسفراین از پی او رفت و لیث و معدل دو پسر علی لیث که در سپاه هرثمه بودند اسیر شدند و عمرو آن دو را به نیشابور آورد و خلعت داد و نیکوئی کرد و گفت سوی پدر روید، گفتند نه ما بندگانیم همین جا باشیم و عمرو محمد بن شهنفور را بطلب علی بن الحسین به مروالرود فرستاد و علی بگریخت و به بلخ شد و عمرو در طلب رافع قصد مرو کرد و رافع به نسا شد عمرو جمازه و نامه نزد سرهنگان فرستاد که بطلب او روید. رافع چون بدانست به بیابان سرخس رفت و عمرو در پی او شد و او از آنجا به طوس و از طوس

به نشابور رفت و بحصار اندر شد و عمرو در پی او به نشابور رفت و این همه در ربیع الاخر سال ۲۸۳ رخ داد. (از تاریخ سیستان صص ۲۵۱-۲۵۲). پس رافع علامتها سپید کرد و خطبه بنام محمد بن زید خواند و خطبه معتضد بگذاشت آنگاه رافع قصد بارها کرد که از هر سوی نزد عمرو همی آوردند و عمرو سپاه و سرهنگان فرستاد و جنگ برپا شد و رافع هزیمت شد و به بیابان خوارزم رفت و در آنجا غلامان وی قصد قتل او کردند و او با ایشان حرب کرد و غلامان کالا و بنه وی بردند و به ترکستان شدند و رافع تنها به خوارزم آمد مردمان بدانستند و محمد بن عمرو خوارزمی عامل عمرو وی را به شوال سال ۲۸۳ بکشت سپس نزد عمرو آمد و عمرو او را خلعت داد و به خوارزم فرستاد سپس خبر رسید که اسماعیل احمد قصد سیستان دارد عمرو محمد بن بشر را با سپاهی بسیار فرستاد تا با اسماعیل حرب کنند. اسماعیل مردی جنگی بود و همه سپاه او نیز چنان بودند و روز و شب نماز و دعا می کردند و قرآن می خواندند. پس اسماعیل نیز قصد ایشان کرد و نبردی سخت کردند و محمد بن بشر کشته شد و علی بن شروین و گروهی بسیار اسیر شدند و این در آخر شوال سال ۲۸۵ بود چون عمرو خبر یافت وی را بزرگ آمد و نامه به معتضد نوشت و ولایت ماوراءالنهر بخواست و گفت اگر مرا این شغل دهد علوی را از طبرستان برکنم و اگر ندهد ناچار اسماعیل احمد را برکنم و عبیدالله بن سلیمان را نیز اندر این باب نامه بنوشت. چون عبیدالله نامه بخواند او دوست عمرو بود گفت چه حاجت است آن مهتر را بدین و من دانم که امیرالمؤمنین را خوش نیاید، سپس نامه را به معتضد عرضه کرد و او لختی سر فرو افکند آنگاه گفت عمرو را چنانکه درخواست است نامه کن و چنین دانم که هلاک او در این است و اسماعیل بن احمد را نامه نویس که ما دست تو را از آن عمل که داده بودیم کوتاه نکرده ایم والسلام. عبیدالله بن سلیمان عمرو را پاسخ نوشت که امیرالمؤمنین آنچه خواسته بودی تمام کرد اما اندر آن خوش نبود و عهد و لوا بفرستاد عمرو چون نامه بدید سپاه فراهم آورد تا بحرب اسماعیل شود و علی بن حسین درهم را بر مقدمه فرستاد و خود به گرگان بود در این وقت خبر رسید که دو شاه هندی با هم یکی گشتند و عامل او را از غزنین براندند عمرو تنگ دل شد، از آنسو اسماعیل احمد در ماوراءالنهر منادی کرد که عمرو بیامد که اینجا را بگیرد و مردمان را بکشد و مالها غنیمت کند و زنان و فرزندان را برده برد مردم چون این بشنیدند هر چه اندر ماوراءالنهر مرد کاری بود برخاستند و بحرب عمرو آمدند و گفتند بمردی کشته شویم بهتر از آنکه اسیر گردیم. عمرو به بلخ اندر بود و اسماعیل به در بلخ و نبردهای بسیار کردند و اسماعیل گروهی از سرهنگان عمرو را از وی بگردانید و ایشان را از خدای تعالی بترسانید و گفت ما مردمان غازی ایم و مالی نداریم و این مرد دنیا طلب همی کند و ما آخرت، از ما چه خواهد. و روزی حربی صعب کردند بادی درآمد چون صاعقه که روز شب گشت و لشکر عمرو هزیمت کردند و عمرو حرب همی کرد تا بگرفتندش به روز سه شنبه یک شب مانده از ربیع الاخر سال ۲۸۷. (از تاریخ سیستان صص ۲۵۲-۲۵۶). چون عمرو اسیر گشت مردمان با طاهر بیعت کردند پس نامه عمرو از سمرقند رسید که شغل من به بیست بار هزار درم راست شد که مرا بگذارند و این مال نزد امیرالمؤمنین فرستند و اسماعیل عمرو را در سرای نصرین احمد فرود آورده بود چون نامه برسد سرهنگان را خوش نیامد بیرون گذاشتن عمرو و روز می گذاشتند تا نامه دیگر از عمرو برسد که بیست بار هزار درم اکنون بر ده بار هزار درم راست شد باید که این جمله بفرستند و این را خطری نیست. چون این نامه رسید سرهنگان، طاهر و یعقوب را گفتند که بهیچ حال صلاح نیست که او خلاص باشد. سپس طاهر برادر خود یعقوب را بر سیستان خلیفت کرد و خود به نشاط مشغول گشت و سبکری کار را بدست گرفت. سپس طاهر و یعقوب حفص بن عمرالفرار را سوی عمرو فرستادند و عذر نفرستادن مال بیاوردند و گفتند که احمد و محمد پسران شهنشاه و محمد بن حمدان بر پادشاهی مستولی گشتند. و فساد در ولایات و خزینه راه یافت و ما بکار آنان مشغول بودیم، اکنون جهد کنیم تا آنچه را خواستی بفرستیم و محمد بن وصیف سجزی شعری فرستاد که این بیت ها از آن جمله است: کوشش بنده سبب از بخشش است کار قضا بود و ترا عیب نیست بود نبود از صفت ایزد است بندهء درماندهء بیچاره کیست اول مخلوق چه باشد زوال کار جهان اول و آخر یکی است قول خداوند بخوان فاستقم معتقدی شو بر آن بر بایست. و حفص او را صفت حال چنانکه رفته بود باز گفت و عمرو چون این

بیتها بخواند دل از جهان برگرفت. (از تاریخ سیستان صص ۲۵۶-۲۶۰). سپس نامه معتضد نزد اسماعیل بیامد و عمرو را بطلبید و او چاره نداشت. پس عمرو را گفت مرا نبایست که تو بر دست من گرفتار شوی و چون گرفتار شدی نبایست آنجا فرستم و نخواهم زوال دولت شما بر دست من باشد. اکنون فرمان او نگاه دارم و ترا بر راه سیستان فرستم با سی سوار، جهد کن تا کسی بیاید و ترا بستاند تا مرا عذری باشد و ترا زبانی نرسد پس او را بهمراه اشناس خادم بفرستاد و سی روز در «نه» بود و هیچکس در خراسان و سیستان نگفت که عمرو خود هست. آخر اشناس خادم گفت ای امیر در همه عالم کسی ترا خواستار نیست؟ گفت من بر سر پادشاهان چون استاد بودم بر سر کودکان چون کودکان از دست استاد رها یابند کی خواهند که باز آنجا باید نشست. پس او را به بغداد برد. عمرو معتضد را اشتری دو کوهان هدیه فرستاده بود بمانند ماده پیلی بزرگ. آن روز عمرو را بر آن اشتر در بغداد بردند و عبدالله بن المعتز بدید و دانست که آن اشتر را عمرو فرستاده است پس این بیتها بگفت: فحسبک بالصفار عزاً و منعه یروح و یغدو فی الجیوش امیرا جباهم باجمال و لم یدر انه علی جمل منها یقاد اسیرا. باز معتضد او را پیش خود برد و بنواخت و امیدهای نیکو داد و قصد کرد که او را رها سازد و گفت این مرد بزرگ است و کس چون او در دارالکفر فتوح نکرد. بدرالکبیر معتضد را گفت که او را نباید کشت که طمع همه جهان دارد و معتضد بفرمود تا عمرو را به نهان بکشند و خود نیز فرمان یافت روز چهارشنبه پنج روز گذشته از جمادی الاخر سال ۲۸۸ (۱۴). (از تاریخ سیستان صص ۲۶۰-۲۶۲). سیرت عمرو: صاحب تاریخ سیستان آرد: اما چون یعقوب برفت عمرو جهد کرد تا بیشتری از آئین و سیرت وی نگاه دارد و هزار رباط و پانصد مسجد آدینه و مناره کرد جز پلها و میل های بیابان و کار خیر در دست او بسیار رفت و قصد بیش داشت که بدان نرسید. و او را همتی عالی بود چنانکه مردی او را تایی دیبای زربفت آورد بیست من به سنگ فرمود تا برسیدند که او را اندر این چند خرج شده است پرسیدند گفت دوهزار دینار. او را بیست هزار دینار بداد و گفت اگر این دیبا به یک غلام دهم دیگران بی نصیب مانند پس بفرمود تا بر شمار غلامان پاره کردند و هر یکی را پاره ای بداد و عمرو هیچ ضعیف را نیاززدی و گفت پیه اندر شکم گنجشک نباشد. اندر شکم گاو گرد آید و گفت مرغ بمرغ توان گرفتن و درم بدرم گرد توان ساختن مردان را بمردان استمالت توان کردن و گفتی اگر پیرخر بار نکشد راه برد. (از تاریخ سیستان صص ۲۶۸-۲۶۹). طاهر بن محمد بن عمرو بن لیث: چون عمرو بن لیث به اسارت افتاد طاهر و یعقوب دو پسر محمد بن لیث با سرهنگان بهزیمت به خراسان شدند و عمال خراسان به هری فراهم آمدند و از آنجا سوی سیستان رفتند. پس سپاه عمرو با طاهر بیعت کردند. و او احمد بن شهنور را وزارت داد و آن روز که با طاهر بیعت کردند اندر ارگ جداگانه بخزینه سی و شش بار هزار درم بود دون دینار و جواهر و خزانه ها پر بود و بقلعه اسپهد و دیگر قلعه ها گنج خانه و خزینه بود و جامه و سلاح و ستوران از شمار بیرون بود و ضیاع و عقار و مرکبان نیکو و ده هزار غلام سرای بود دون بیرونی و طاهر روز سه شنبه سیزده روز مانده از جمادی الاولی سال ۲۸۷ به سیستان درآمد و احمد بن شهنور نامه به معتضد و عبیدالله بن سلیمان نوشت و خبر اسارت عمرو بداد و سپاه طاهر را تعقیب کردند و سبکری بر طاهر و سپاه مستولی بود و نمی خواست که احمد بن شهنور وزارت کند و نامه ای که او می نوشت نهان می کرد و سرانجام بر او تدبیر کرد و دست وی از کار ملک کوتاه ساخت و خود در کار استقلال تمام یافت. (از تاریخ سیستان صص ۲۵۷-۲۶۰). و در روز آدینه ده روز گذشته از محرم سال ۲۸۷ خطبه عمرو از همه منبرها بیفکنند و طاهر و یعقوب (برادر طاهر) را از پس خلیفه خطبه کردند و مکتفی را بیعت کردند هم در آن روز که معتضد در گذشت و طاهر عزم فارس کرد و بر مقدمه احمد بن محمد بن لیث را با ده هزار سوار بفرستاد و چون خبر طاهر بعامل شیراز عیسی بن الموثری رسید از آنجا برفت و طاهر با سپاه به شیراز اندر شد و بنشست و مالها قسمت کرد. پس نامه عبدالله بن محمد بن سلیمان بر دست ابوالنجم بدرالصغیر به طاهر رسید که امیرالمؤمنین همی خواهد که فارس خاص خویش دارد صید را و خزانه را، و این ولایتها به تو داده است و تو را واجب نکند که این مایه از او دریغ داری چون نامه رسید و بدر به در شیراز فرود آمد کس ها همی شدند و همی آمدند آخر بدر گفت تو این فرمان نگاه دار تا خلافی نباشد که او اکنون تازه بخلافت نشسته است و من چون باز گردم بگویم تا

فارس نیز به تو ارزانی دارند و طاهر به کرمان و مکران و سیستان و خراسان خرسند شد و بدر بصلح بازگشت در شوال ۲۸۹ چون بدر از فارس برفت طاهر به فارس شد و رسول فرستاد سوی مکتفی و فارس بخواست و مکتفی عهد بفرستاد و فارس بدو داد و طاهر لیث بن علی را به برجان فرستاد و به نواحی فارس عامل روانه داشت و خود به لهو مشغول شد و کار همه بر سبکری قرار گرفت. سپس طاهر شب یکشنبه غره رجب سال ۲۹۱ به سیستان آمد و هیچکس را بار نداد و روز و شب به شراب و لهو پرداخت نه مشایخ را بار دادی و نه لشکری را و استران و کبوتر دوست داشتی همه روز آن جمع کردی و بدان نگاه کردی و محمد بن خلف بن لیث را بخواند و بر همه سرهنگان مهتر کرد و یعقوب برادر طاهر نیز یک ساعت بی محمد خلف صبر نکردی و خواهر خویش را به زنی به محمد خلف داد و سبکری را این خوش نیامد. (از تاریخ سیستان صص ۲۷۲-۲۷۵). طاهر روز یکشنبه هشت روز مانده از ذوالحجه سال ۲۹۱ به بست رفت و یعقوب را بر سیستان خلیف کرد و دو برادر این اختلاف را اندر پادشاهی و شهر و رعیت باک نمیداشتند و می بایست که این مملکت بشود و اتفاق های بد همی افتاد و ایشان برنا بودند و مالها بیهوده صرف می کردند پس مالها کمتر شد و عملها ضعیف گشت و مؤونات بسیار شد و دولت به آخر رسید و طاهر از هیچ کس چیزی نستدی و گفتمی ظلم و جور چرا کنم تا آنچه هست بکار برم که جهان بر گذر است، اما تپذیر کردی اندر نفقات و در عطیات اسراف کردی و بره و مرغ و حلوی بسیار بر خوان نهادی. چندان که کس از حشم نتوانستی خورد تا شاگردان مطبخ بیازار بردندی و به طرح فروختندی. تا آن همه مالها و گنج ها بر این جمله بشد و استران بسیار داشتی و همه را یخ آب دادی و هر چه مردمان بخرد بود از وی دوری جستند. و ماهی یک بار بسلام رفتندی و بی خردان روز و شب شکم خود پر ساختندی. یک چند بر این جمله به بست بود سپس به سیستان شد و باز به بست رفت به روز سه شنبه ده روز مانده از ربیع الاول سال ۲۹۲ و یعقوب از پس وی به بست شد و سیستان خالی کردند و سبکری هیچ نفرستاد و دخل از سوی او منقطع شد سپس طاهر و یعقوب به سیستان آمدند و طاهر به روز شنبه نیمی از ماه ربیع الاخر سال ۲۹۲ رفته قصد فارس کرد و یعقوب را بر سیستان خلیف ساخت. یعقوب چندی بیود باز به روز شنبه هشت روز مانده از ربیع الاخر سال ۲۹۲ قصد رخد کرد و محمد بن خلف بن لیث را بر سیستان خلیف نمود و محمد مردی کاری و با خرد تمام بود و از آنچه میرفت غمگین همی بود چون کار بدست گرفت فریقین را بناخت. چون طاهر به پارس برسد سبکری را آمدن وی به پارس خوش نیامد و ترسید که او را عزل کند، پس احمد بن محمد بن لیث را پذیره او فرستاد و گفت تو اکنون بیامدی و اولیا و سرهنگان سپاه و امیرالمؤمنین به بغداد اندر تو طمعها کنند و اینجا چندان مال نیست که این کارها کفایت کند و گفت که جهد باید کرد تا باز گردد تا من مال بفرستم. احمد نزد طاهر شد و این سخنان بگفت. طاهر پنداشت که نصیحت میکند بپذیرفت و سوی سیستان بازگشت و روز پنجشنبه دوازده روز گذشته از رمضان ۲۸۲ (ظاهراً ۲۹۲). و بیازی و نشاط و صرف مال پرداخت و بخردان سپاه از عاقبت ترسیدند و بدانستند که پادشاهی نماند با کبوتربازی و روز و شب به شراب خواری پرداختن. پس ایاس بن عبدالله که مهتر عرب و مردی کاری و باخرد بود دستوری خواست و نزد او رفت و گفت این پادشاهی ما به شمشیر بستیم و تو به لهو همی خواهی داشت پادشاهی بهزل نتوان داشت. پادشاه را داد و دین باید و سخن و شمشیر و تازیانه. طاهر این سخن نپوشید و او را دستوری داد تا سوی کرمان رفت و در خزینه مال نماند و دست به فروختن اوانی سیمینه و زرینه دراز کردند و طاهر بفرمود به بست نه گنبد بر آوردند و بستانها پیرامن آن ساختند و عطیه های بی جا بخشید. (از تاریخ سیستان صص ۲۷۶-۲۸۰). و مکتفی در ذوالحجه سال ۲۹۵ فرمان یافت و مقتدر جای وی بگرفت و طاهر را عهد عملها فرستاد و طاهر آورنده را خلعت بخشید و مقتدر را مالی بزرگ فرستاد و طاهر را خبر رسید که لیث علی به «نه» آمد در وقت برون شد و با لیث بن علی صد و پنجاه مرد بود و چنان نمود که با من سپاه بسیار است و نامه میان ایشان پیوسته گشت و لیث چنان نمود که من نزدیک تو همی آیم بخدمت و اندر سر مال می فرستاد نزد سرهنگان طاهر و طاهر را خبر نبود تا لیث از «نه» برفت و به روز دوشنبه هشت روز مانده از صفر ۲۹۶ به سیستان آمد و بمیدان کوشک یعقوبی شد و یعقوب برادر طاهر در کوشک بود کسان یعقوب لیث را نگذاشتند و کلوخی بر سر او کوفتند

و او سرشکسته بازگشت و بشارستان رفت و بفرمود تا درهای شارستان بر بستند و طاهر خیر شد و او را بمحاصره افکند و از سبکری مدد خواست و او سپاه بفرستاد و حرب برپا گشت و طاهر در نفقات درماند و مردمان دل با لیث یکی کردند که او مال بسیار می داد تنها محمد بن خلف بن لیث و احمد بن سمی دل با او داشتند پس طاهر را حقیقت حال معلوم گشت سرانجام با لیث سازش کرد که عمل بست و رخد او را دهد و لیث پذیرفت و به روز آدینه شش روز گذشته از جمادی الاخر سال ۲۹۶ در شارستان گشاده گشت پس طاهر بفرمود تا همه سرهنگان بسلام لیث علی رفتند لیث نگذاشت که هیچ کس از شارستان و از سپاه او نزدیک طاهر شود در این روز. سپس طاهر معدل بن علی را که پنهان بفراهم کردن سپاه رفته بود و طاهر او را گرفته و در بند افکنده بود برون آورد و خلعت داد و سوی برادر فرستاد و حاجبان فرستاد که سوی بست روند، لیث علت همی آورد که بر نفس خویش ایمن نیستم پس طاهر را معلوم شد که مردمان با لیث یکی شده اند. پس عزم درست کرد که از سیستان برود و مال و عیال ببرد. یعقوب گفت نباید. پس روز چهارشنبه یازده روز مانده از جمادی الاخر سال ۲۹۶ یعقوب علی بن حسن درهمی را بنشانند و جفا گفت و قصد حرب لیث کرد آخر طاهر و یعقوب را خذلان گرفت و هر دو از سوی در طعام از شهر برون شدند و سر کوره و بازار در طعام بسوختند و به کرکوی رفتند و از آنجا به «نه» شدند تا نزد سبکری روند. (از تاریخ سیستان صص ۲۸۱ - ۲۸۴). و چون طاهر و یعقوب قصد سبکری کردند فورجۀ بن الحسن نامه و جمازه بطاهر فرستاد و او را سوگند داد که نزد سبکری نرود که او همی خواهد که او را بند کند و نزد خلیفه فرستد. یعقوب بدانت و بر آن شد که با سبکری حرب کند. سبکری سرهنگان او را بفریفت و سرانجام یعقوب و طاهر را بگرفت و بند نهاد و به بغداد فرستاد و خبر به سیستان رسید و مردمان غمگین شدند و تأسف خوردند و لیث بگریست و گفت قضا را نتوان دیگرگون ساخت. ایزد تعالی داند که من اندر این بی گناهم. بر من اعتماد نکردند و خویشتن عرضه کردم پذیرفتند پس محمد و صیف سجزی این بیت ها بگفت: مملکتی بود شده بی قیاس عمرو بر آن ملک شده بود راس از حد هند تا به حد چین و ترک از حد زنگ تا به حد روم و گاس رأس ذنب گشت و بشد مملکت زر زده شد ز نحوست نحاس دولت یعقوب دریغا برفت ماند عقوبت بعقب بر حواس عمرو عمر رفت وزو ماند باز مذهب روباه به نسل و نواس ای غمّا کامد و شادی گذشت بود دلم دایم از این پرهراس هر چه بکردیم بخواهیم دید سود ندارد ز قضا احتراس ناس شدند نسناس آنکه همه وان، همهء نسناس گشتند ناس دور فلک کردن (گردان؟) چون آسیا لا-جرم این اس (آس؟) همه کرد آس ملک ابا هزل نکرد انتساب نور ز ظلمت نکنند اقتباس جهد و جد یعقوب باید همی تا که ز جده به در آید ایاس. (از تاریخ سیستان صص ۲۸۵-۲۸۷).

الاعلام زرکلی آرد: طاهر به سال ۲۹۰ ولایت سیستان یافت و چون از اداره آن ناتوان بود بعضی نزدیکان وی بر او بشوریدند و اسیر گشت و به سال ۲۹۷ وی را به بغداد بردند مقتدر او را عزل و حبس کرد سپس به سال ۳۱۰ او را خلعت داد و در بغداد بود تا درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۴۴). لیث بن علی: وی یک چند با سبکری بود و این سبکری وزارت طاهر داشت و سرانجام خلاف آورد و با او حرب کرد و سبکری عمل مکران را به لیث داد و مرد و سلاح بر او بفرستاد چون آنجا شد عیسی بن معدان مال سه ساله و هدیه ها و مال بسیار بدو داد و او را باز گردانید و گفت اینجا جای تنگ است و لشکر اینجا بودن قحط خیزد من خود مال همی دهم هر چند بیاید لیث باز گشت و به جیرفت شد سبکری به جیرفت شد و گفت مکران بدست عیسی بن معدان نباید گذاشت و بی مال باز نباید گشت و گفت دیگر بار به مکران بیاید شد. سپس لیث با سبکری به پارس شد و پسر را آنجا بگذاشت و باز به جیرفت شد و تا ذوالحجه سال ۲۹۵ آنجا بود و از آنجا به بم شد و فورجه و منصور بن جردین را بگرفت و مال ایشان بستند و منصور را بکشت و به سیرجان شد و عبدالله بن بحر را بکشت و مال او برگرفت و خیر به سبکری رسید سپاه بحرب لیث فرستاد و بروز حرب فورجه بگریخت و نزد سبکری شد و سرانجام لیث با اندک مردم و با مال بسیار در محرم سال ۲۹۵ به «نه» آمد و طاهر را خیر دادند، اندر وقت بیرون آمد سوی سیستان و علی بن حسن درهمی و احمد بن سمی و دیگر سرهنگان با او بودند و همچنان تا بقوه آمد و با لیث بن علی صد و پنجاه مرد بود و چنان نمود که با من سپاه بسیار است و نامه میان ایشان پیوسته گشت و لیث چنان

می نمود که من نزد تو آیم بخدمت و اندر سر مال میفرستاد و سرهنگان طاهر را میفریفت و طاهر را خبر نبود پس لیث از «نیه» برفت و به سیستان آمد روز دوشنبه هشت روز مانده از صفر سال ۲۹۶ و یکسر بکوشک یعقوبی رفت و یعقوب برادر طاهر در کوشک بود کسان یعقوب از بام ستورگاه لیث را کلوخی بر سر زدند و او سرشکسته بازگشت و از در شارستان که نو کرده اند به در پارس برشد و بمسجد آدینه شد و آنجا فرود آمد و فرمود تا درهای شارستان پیش کردند و او و یاران سخت رنج و ضعیف و درمانده گشته بودند که از «نیه» بشبی آمده بود و دیگر روز تا نماز پیشین، و مردمان شارستان او را یاری کردند و طاهر خبر یافت بر اثر او فرا رسید و پیرامن شارستان فرو گرفت و یعقوب را به در طعام فرستاد و احمد بن سمی را به در فارس و مازین محمد را به در کرکوی و علی بن حسن درهمی را به در نیشک. علی لیث منجیقها بر باره نهاده و بر کار کرد و طاهر سوی سبکری نامه کرد که مدد فرست و او عبدالله بن محمد قتال و فورجه بن حسن را با سپاهی فرستاد و حرب آغاز شد و طاهر را هر روز پنجهزار درم نفقات همی شد و سبکری او را اندکی مال فرستاد پس مردمان با لیث دل یکی کردند که او درم و جواهر بسیار داشت و مردمان ربض با مردم شارستان یکی شدند و از رعیت و لشکر کسی را دل بر طاهر نماند، و طاهر را این حدیثها معلوم شد پس بر علی بن حسن درهمی اشارت کرد که با لیث صلح کنیم و او را عمل بست و رخد دهیم و سرانجام کار بر این قرار گرفت. لکن چندانکه طاهر پیام فرستاد لیث به بست نرفت و طاهر را معلوم افتاد که مردمان با لیث یکی شده اند پس با برادر خود از سیستان برفت. و چون ایشان برفتند لیث از شارستان بیرون آمد و خانه های ایشان غارت کرد و آن روز او را شیر لباده نام کردند که لباده سرخ پوشیده بود و کار سیستان بر لیث راست شد و خزاین طاهر بگرفت و بر حرم او اجری فرمود و خود به روز پنج شنبه دو روز مانده از جمادی الاخر سال ۲۹۶ بقصر یعقوبی اندر بنشست و روز آدینه او را خطبه کردند به سیستان. (از تاریخ سیستان صص ۲۸۰-۲۸۴).

و چون خبر به زابلستان رسید اضطراب افتاد و مردم گفتند ما بر عهد طاهریم و مخالفان او را فرمان نبریم و چون سبکری طاهر و یعقوب برادر وی را بند نهاده و به بغداد فرستاده بود، لیث معدل برادر خود را به زابلستان فرستاد تا غالب برادر سبکری را بچنگ آرد و او غالب را بگرفت و بند کرد و به سیستان نزد لیث فرستاد سپس لیث به روز چهارشنبه نیمه جمادی الاخر سال ۲۹۷ در پی سبکری به فارس شد با هفت هزار سپاه و محمد بن علی برادر خود را بر سیستان خلیفت کرد و به بم رفت و یازده روز به بم بیود و از آنجا بر سر سبکری رفت و روز شنبه هفت روز گذشته از شعبان برابر هم افتادند و روز دوشنبه حرب کردند و سبکری بهزیمت شد و لیث روز یکشنبه سیزده روز گذشته از رمضان به اصطخر درآمد و سبکری به روز دوشنبه نه روز گذشته از رمضان سال ۲۹۷ هزیمت گرفت و لیث روز یکشنبه سیزده روز از رمضان گذشته به اصطخر درآمد و از آنجا به شیراز شد، پنج روز مانده از رمضان دیوان نهاد و مالها و خراج جبایت کرد. سپس نامه به وزیر مقتدر علی بن محمدالفرات فرستاد که من به طلب ولایت نیامده ام بلکه سبکری را خواهم وزیر پاسخ داد سبکری بنده شماس. اما ولایت سلطان خراب کردن نشاید لیث روز شنبه شش روز گذشته از شوال برفت و محمد زهیر را آنجا خلیفت کرد. سپس سبکری با مونس خادم که با سپاهی بزرگ از آن مقتدر آنجا بود یکی شد و بدرالصغیر به سپاهان بود نامه مقتدر بدو رسید که به شیراز رو. لیث خبر یافت. احمد سمن را بمدد محمد زهیر فرستاد و نامه میان لیث و مونس پیوسته گشت و بدر به اصطخر شد و محمد بن زهیر بحرب او شد و یک روز مانده از ذوالقعدة بهزیمت رفت. سپس لیث و مونس صلح کردند اما سبکری را خوش نیامد و گفت من بنفس خود حرب کنم و از شما یاری نخواهم چون لیث خبر محمد بن زهیر بشنید بر راهی تنگ و درشت میان کوهها بازگشت و سپاه او را رنجهای بسیار رسید و عبدالله بن محمد القتال با سپاهی اندک و بوق و طبل بسیار بر پی ایشان آمد و یاران علی از بانگ آن بوقها و طبلها همی بگریختند و گفتند سپاه بسیار است. و مونس بیامد و سبکری بر مقدمه او روز یکشنبه غره محرم سال ۲۹۸ برابر شدند و جنگی سخت کردند و از هر دو گروه بسیار کشته شد و یاران لیث هزیمت کردند و او بر جای بماند و بسیار کس بکشت تا هیچ سلاح بدست او نماند و اسیر ماند علی بن حمویه او را و سرهنگی چند از سپاه او را بگرفت و بنه او غارت کردند و معدل برادر وی با فوجی سپاه به نشابور افتاد و لیث را به

بغداد بردند و آنجا محبوس بماند. (از تاریخ سیستان صص ۲۸۷-۲۸۹). و رجوع به الاعلام زرکلی ص ۸۲۳ شود. محمد بن علی بن لیث مکنی به ابو علی: چون خبر گرفتاری لیث بن علی به سیستان رسید، محمد بن لیث مردم سیستان را بخواند و گفت قضا کار کرد اکنون شما چه صواب بینید. پس مردمان بر او اتفاق کردند و به روز یکشنبه غره محرم سال ۲۹۸ با او بیعت کردند و این محمد مردی کافی و وافی و سخی بود چنانکه می گفتند جود حاتم و وفای سموئل بن عاد و شجاعت عمرو بن معدیکرب در اوست. چون با محمد بیعت کردند او خزانه های برادر بر گرفت و روزی سپاه همی داد و همی بخشید و کار بر او راست شد چنانکه شاعر گفته است: الا ان الامیر ابا علی علا فعلا الی اعلی السماء هو الملک الذی یحیی المعالی بافناء العداة و بالسخاء لقد بدأ الانام بجد کف کما فاق البریة بالبهاء. پس معدل کرمان را غارت کرد و با مالی بزرگ نزد برادر شد و برادر او را بناخت و باز اندیشه کرد که مگر او طمع ولایت کند پس وی را بند بر نهاد و به ارگ فرستاد و موکل بر او کرد و هر روز آنچه بایست همی فرستاد و ندیمان و مطربان و کنیزکان و غلامان نزد او فرستاد و گفت تو خوش خور و من چنین کردم تا فتنه نخیزد که اکنون ما ماندم. نباید که دیگر مخالفتی پیدا آید پس به سیستان و بست و کابل و غزنین خطبه بنام محمد بن لیث کردند. و چون لیث را به بغداد بردند مقتدر نامه به احمد بن اسماعیل بن احمد صاحب ماوراءالنهر نوشت و عهد سیستان بدو فرستاد و فرمان داد که سپاه به سیستان فرست. احمد بن اسماعیل، حسین بن علی مروودی را به سپاه سالاری فرستاد و خواهرزاده خویش را با فوجی سپاه همراه او کرد و محمد بن علی بن لیث تجربت کرده نبود و حسین بن علی سپاهی آراسته همراه داشت. محمد بن علی سپاه بسیار جمع کرد سوار و پیاده و حشر روستائی و احمد بن محمد عمرو را که نیا گفتندی بر شهر خلیفت کرد و به روز شنبه یازده روز مانده از جمادی الآخر سال ۲۹۸ دو سپاه دیدار کردند و جنگها در گرفت، پس روز پنجشنبه سه روز گذشته از رجب یاران حسین بن علی تیر انداختن آغاز کردند. آن روز مردم حشری هزیمت کردند و لشکریان چون هزیمت دیدند راندن گرفتند و محمد بن علی روز آدینه در شهر آمد و مردمان را تدبیر کرد که چه باید کرد آخر بر آن نهادند که برادر را بیرون باید گذاشت تا دست تو بدو قوی باشد. محمد برادر را آزاد کرد و بسیار نیکوئی گفت و کرد. برادر او را گفت تو قصبه نگاه دار تا من شارسستان را نگاه دارم. برادر گفت نیک است و فرود آمد که قصبه نگاه دارد معدل بن علی اندر ساعت طبل بزد و درهای شارسستان فرو گرفت و بر برادر خلاف پیدا کرد. چون چنین شد محمد دانست که جنگ کردن در دو سوی نتواند. پس روز هفتم شهر بگذاشت و بر راه کش به بست شد. و در بست بر مردم جور و ستم آغاز کرد و بکشت و غارت برد و مردم را عذابهای گوناگون کرد بخاطر ستمدن مال و مردم از جور او به ستوه آمدند و انتظار رسیدن احمد بن اسماعیل و سپاه خراسان می بردند. از آنسو احمد بن اسماعیل از هری بسوی سیستان می رفت چون به فراه رسید خبر بست بشنید راه بگردانید و به بست شد و فوجی سوار را به طلب محمد بن علی فرستاد و سپاهیان وی را به رخد بگرفتند و بند کردند و به بست آوردند و احمد او را با خود به هری برد و نامه مقتدر به احمد رسید که محمد بن علی را بفرست و او وی را به بغداد فرستاد. (از تاریخ سیستان صص ۲۸۹-۲۹۴). و با گرفتاری محمد ولایت سیستان از آل یعقوب منقطع گشت و خطبه بر آل سامان خواندند. معدل بن علی بن لیث: چون معدل خلاف بر برادر آشکار کرد به سیستان حصار گرفت و حسین بن علی مروودی به روز شنبه دوازده روز گذشته از رجب ۲۹۸ به در کرکوی فرود آمد. چون خبر رسیدن احمد بن اسماعیل و دستگیری محمد بن علی بر رسید، معدل دل تنگ شد و صلح پیش آورد و کثیر بن احمد بن شهنفور و مشایخ شهر را در میان آورد و ایشان صلح فرو نهادند و سوگندهای مغلظه در میان کردند و معدل از شارسستان فرود آمد پس روز آدینه دوم ذوالحجه سال ۲۹۸ سیمجور به امارت سیستان بنشست و احمد بن اسماعیل از بست برفت و به سیستان نیامد و نامه نزد حسین بن علی مروودی فرستاد که باز گرد و معدل بن علی را با خود به هری بیار. پس احمد بن اسماعیل معدل را از هری به بخاری فرستاد و کسهای او را بیستگانی کرد و او را خاصه هر ماه سه هزار درم فرمود. (از تاریخ سیستان صص ۲۹۱-۲۹۴). پس از استیلای سامانیان، صفاریان تا مدتی بر ادعای حکومت سیستان باقی بودند و بعضی نیز چون عمرو بن یعقوب بن محمد بن عمرو بن لیث مکنی به ابو حفص و احمد بن محمد بن خلف بن

لیث مکنی به ابوجعفر و خلف بن احمد و طاهر بن خلف چندی بدین مقام رسیدند برای اطلاع از ترجمه آنان رجوع به ذیل اسامی هر یک، در این لغت نامه شود. برای اطلاع مبسوط از احوال صفاریان به تاریخ گزیده، روضه الصفا، تاریخ یعقوبی، کامل ابن اثیر، تاریخ طبری چ دخویه ج ۳ ص ۱۵۰۰ تا ۱۹۲۶، مسعودی چ پاریس ج ۸ ص ۴ به بعد، وفيات الاعیان چ تهران ج ۲ ص ۴۷۳، نولدکه، (۱۵) طرحی از تاریخ مشرق ص ۱۸۶ به بعد، سرگذشت صفاریان تألیف بارتلد (۱۶) ج ۱ ص ۱۷۱ به بعد، لنگ، (۱۷) در مجله انجمن شرق شناسان ج ۱ X L ص ۱۶۲ مقاله T.W.Halg در دائرة المعارف اسلامی و قاموس الاعلام ترکی رجوع شود. (۱) - این کلمه در تاریخ سیستان بصورت های سرباتک، سربابک، سربایک آمده است. (۲) - این نام در تاریخ سیستان نصر و نصر هر دو آمده است. رجوع به صالح بن نصر شود. (۳) - بیهقی چ تهران: کوهتر. چ کلکته: کوهشیر. قلعتی بود از قلاع غزنین... (تاریخ سیستان حاشیه ص ۲۰۷). (۴) - چنین است در متن تاریخ سیستان. سگ بند - سگانند حدس مرحوم بهار. (۵) - خطی در لوح؛ حدس مرحوم بهار. (۶) - شاید ملکت. (۷) - خورد؟ (۸) - هبا گشت؟ (۹) - تصحیح مرحوم بهار. (۱۰) - کوچ و بلوچ مترادفان اند. (۱۱) - در پیش از همین کتاب نقل شد که محمد بن طاهر را بزندان در انداختند، پس این دو نقل با یکدیگر سازگار نیست. (۱۲) - چنین است در متن و چنانکه مشاهده میشود در آن سهوی واضح است. (۱۳) - ظاهراً عیدالله. (حاشیه ص ۲۳۵). (۱۴) - در کشته شدن عمرو اختلافی است. بعضی گویند معتضد در مرض مرگش چون از سخن افتاد صافی خرمی را بخواست و یک دست بر چشم نهاد و دست دیگر بر گردن یعنی مرد یکچشم را گلو باید برید چه عمرو یکچشم بود. صافی این کار را نکرد چه میدانست معتضد همین دم خواهد مرد و چون مکتفی به بغداد رسید از وزیر قاسم بن عیدالله حال عمرو پرسید وزیر گفت زنده است مکتفی را خوش آمد چه عمرو او را هدیه ها فرستاده بود، آنگاه که مکتفی به ری اقامت داشت. اما وزیر را زنده بودن او خوش نمی آمد و در ساعت کس فرستاد تا او را در زندان بکشند. (حاشیه تاریخ سیستان ص ۳۶۳ به نقل از ابن اثیر). و نیز گویند در هنگام مرگ خلیفه از وی غفلت کردند و او در زندان از گرسنگی بمرد. و آنچه در این کتاب از خبر بدرالکبیر نوشته است گویا مأخذی ندارد و بتدابیر قاسم بن عیدالله شبیه است و بدر نیز بدسیسه وی بقتل رسید. (از حاشیه تاریخ سیستان ص ۳۶۳). (۱۵) - Noldeke. - Lang - (۱۷) - Barthold. - (۱۶).

صفاریت.

[ص] [ع] ج صفریت. رجوع به صفریت شود.

صفاریز.

[ص] [اخ] دهی از دهستان مهربان بخش کبودرآهنگ شهرستان همدان. ۴۴ هزار گزی شمال باختری قصبه کبودرآهنگ و ۷ هزار گزی شمال خاوری خبارخی. تپه ماهور. سردسیر. دارای ۳۵۰ تن سکنه. آب آن از رودخانه گزل ابدال. محصول آنجا غلات دیم. جزئی انگور و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری. صنایع دستی زنان قالی بافی. راه مالرو است. تابستان از خبارخی اتومبیل میتوان برد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵).

صفاریه.

[ص ر ی] [ع] [ا] مرغی است از انواع عصافیر، یا همان صافر است. (منتهی الارب). بُبُشْر. (منتهی الارب). اصقع. (منتهی الارب). بنجشک زرد. (مذهب الاسماء). چکاوک زرد. زرد چغو. زردک.

صفاریه.

[صَفَ فاری ی] (اخ) رجوع به صفاریان شود.

صفا زدن.

[صَ زَد] (مص مرکب) صلا زدن. خوش باش زدن. خوش باد زدن: دامنی بر آتش گل چون صبا باید زدن سیرچشمان گلستان را صفا باید زدن. میرزا رضی دانش (از آندراج).

صفاسرا.

[صَ سَ] (اخ) (نام قدیم آن آخوند محله) دهی است از دهستان حومه بخش رامسر شهرستان شهسوار. در ۳ هزار گزی شمال باختری رامسر کنار شوسه رامسر به رودسر. دشت. معتدل. مرطوب مالاریائی. سکنه ۹۴۰ تن. آب آن از رودخانه صفارود. محصول آنجا برنج، مرکبات، چای. شغل اهالی زراعت. دارای اداره دارائی، انبار پيله و چای است. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صفاصف.

[صَ صَ] (ق مرکب) صفهای پشت هم. صفها بدنبال هم. صف در صف. رجوع به صف و صف اندر صف شود.

صفاصف.

[صَ صَ] (ع ا) جِ صَفْصَف. (معجم البلدان). رجوع به صفصف شود.

صفاصف.

[صَ صَ] (اخ) وادی است جانب فرودین افکان. (معجم البلدان).

صفافیح.

[صَ] (ع ا) جِ صُفَاح است. (منتهی الارب). رجوع بدان لغت شود.

صفافیق.

[صَ] (اخ) موضعی است در شعر خراشۀ. (معجم البلدان).

صفاق.

[صَ] (ع ا) پوست تنک زیر پوست که بر روی موی روید یا پوستی که روده ها را گرفته یا همه پوست شکم. (منتهی الارب). پوستی که بر گرد روده ها و احشا باشد و این یک پرده است از سه پرده شکم. (غیاث اللغات). پوست اندرون شکم. (مهذب الاسماء). پوست درونی شکم. نوعی از غشا است لکن قوی تر از غشا. (ذخیره خوارزمشاهی). و اصل صفاق از سوی بالا از حجاب رسته است و گرد همه زندرون شکم گستریده است و از سوی زیر اندر زیر مثانه آمده است... (ذخیره خوارزمشاهی).

پاریتون (۱). (بحر الجواهر). صفاق (۲) پرده ای است سلولی که منضم به اعضای داخلی بطن و لگن می باشد. این اعضاء عبارتند از: قسمتی از دستگاه هاضمه که در پائین حجاب حاجز است و عده ای از اعضای دستگاه ادراری تناسلی. پرده صفاق از دو ورق تشکیل شده است: یکی ورق جانبی جداری (۳) یا صفاق جانبی (۴) که سطح داخلی جدار بطن و لگن را می پوشاند. دیگری ورق احشائی (۵) یا صفاق احشائی (۶) که احشاء، داخل بطن و لگن را مفروش می سازد. دو ورق احشائی و جداری بتوسط چین هائی بیکدیگر متصل می باشند و بین آنها فضائی مجازی موجود است بنام فضای صفاقی (۷). این چین ها حاوی عروق و اعصابی است که از جدار بطن و لگن شروع شده و به احشاء متوجه می گردند و خود نیز از دو ورق تشکیل شده اند. چین های صفاقی نسبت بوضعی که دارند به اسامی مختلف معروف اند بدین شرح: ۱- بند: (۸) چین صفاقی است که جدار را بقسمتی از لوله هاضمه متصل مینماید. بند از دو ورق تشکیل شده و در ضخامت آن عروق و اعصاب قرار دارد. بندهای مزبور عبارتند از: بند معده (۹)، بند دوازدهه (۱۰)، بند روده (۱۱)، بند قولون (۱۲)، بعضی از چین های صفاقی تناسلی را نیز بند می نامند مثل بند تخمدان. ۲- رباط: (۱۳) چین های صفاقی می باشند که بین جدار و اعضائی که جزو لوله هاضمه نیست قرار دارند مثل رباط پهن (۱۴) که زهدان را بجدار مربوط میسازد. ۳- چادرپیه: (۱۵) چین صفاقی است که دو عضو داخل بطن (از دستگاه گوارش) را بیکدیگر مربوط می سازد مانند چادرپیه کوچک (۱۶) یا چادرپیه معدی کبدی (۱۷). ۴- تیغه (۱۸) یا نیام: (۱۹) در بعضی مواقع دو یا چند ورق صفاقی که در مجاورت یکدیگر قرار گرفته اند بهم متصل شده تیغه واحدی را تشکیل می دهند. عده ای از آنها باسانی از یکدیگر مجزا می شوند ولی برخی کاملاً بهم چسبیده و غیرقابل تفکیک می باشند. (کالبدشناسی توصیفی کتاب هفتم دستگاه گوارش شماره ۲۲۲ از انتشارات دانشگاه تهران صص ۱۰۰-۱۰۱). صفاق، غشائی است مصلی که جدران بطن را مفروش کرده (صفاق جداری) و تقریباً تمام اعضای محتویه در جوف بطن احاطه نموده است. (صفاق حشوی) و مانند سایر اغشیه مصلیه ای کیسه ای بدون ثقبه ای است که تمام آن اعضا را پوشانیده بدون آنکه در جوف آن واقع شوند. پس دارای سطح مصلقی است که التصاق آن بواسطه نسج حجروی است که بر حسب مواضع تکاثف آن تفاوت میکند و سطح آزادی که املس و مماس خود آن است. برای سهولت در تحقیق این غشاء بهتر این است که از یک نقطه شروع کرده آن را تعاقب نموده تا اجزائی را که مستور کرده بیان نموده آخر بهمان نقطه اولی رجعت کنیم برای تسهیل این مقصود بمثل «کرویر» آن را بقسمت تحت نافی و قسمت فوق نافی منقسم مینمائیم. قسمت تحت نافی - در موضع ناف جدار قدامی بطن را پوشانیده و بسه رشته ملاقی میشود که یکی در مرکز قرار گرفته مجرای نافی است و دو تای دیگر در طرفین واقع و شریانهای نافی اند صفاق در روی این سه رشته سه شکنج داسی شکل احداث میکند که دو فاصله مثلث که نقطه آنها بفرق و قاعده شان رو بتحت است از آنها حاصل میشود و چون بموضع زهار رسید از تحت بفرق منعطف شده از روی جدار قدامی مثانه عبور کرده در میان مثانه و جزو تحتانی جدار قدامی بطن با عظم عانه فضای مثالی مشکل میکند که وقتی مثانه ممتلی است وسیع میشود و در بزل مثانه یا اخراج سنگ از بالای زهار از این فضای مثلث داخل مثانه میشوند و همین که صفاق از طرفین حوض بروی مثانه ملتوی گشت در هر طرف احداث دو شکنج مینماید که در خلّو مثانه نمایان تر و موسوم به رباطهای خلفیه مثانه اند بقله مثانه که رسید سطح خلفی و طرفین آن را پوشانیده و بر روی اعضای محتویه در جوف حوض منعطف میشود و در مردان مصادف با مستقیم شده سطح قدامی آن را پوشانیده قعر کیسهء مستقیمی مثانه را که بواسطه لفافهء پرستاتی صفاقی بموضع خود استوار شده مشکل مینماید. این قعر کیسه گاهی تا محاذات مخزنهای منی کشیده میشود دوازده صدیک متر از سطح خلفی مستقیم عاری از صفاق است بنابر این میتوان در خلف خیلی بالاتر از قدام بمستقیم رسید و از پرستات گذشته داخل مثانه شده بدون اینکه صفاق مجروح شود. در زنان از مثانه بر روی سطح قدامی رحم منعطف شده دو ثلث فوقانی عتق رحم و سطح قدامی پس کنار فوقانی و سطح خلفی آن را میپوشاند، بمهبل که رسید ثلث فوقانی سطح خلفی آن را پوشانیده بروی مستقیم برگشته قعر کیسهء مستقیمی مهبل را که غائرتر از قعر کیسهء مستقیمی مثانی مردان است مشکل

مینماید، و باید اشاره کنیم که تمام جدار قدامی مهبل عاری از صفاق است. در طرفین رحم ملاقی سه عضو که در قدام رباط مدور و در وسط شیپور فالپ و در جزو خلفی تخمدان است میشود، بواسطه شکنج مشترکی موسوم بر رباط عریض این سه عضو را میپوشانند، و این شکنج در زاویه خلفی رحم که حاوی عروق رحمی تخمدان میشود ضخیمتر میگردد. شایان دقت است که در محاذات شیپور سوراخ میشود و فقط در همین یک موضع از بدن است که غشاء مصلی با غشاء مخاطی مربوط میشود پس از تشکیل رباط معلق مستقیمی بهمان حرکت صعودی خود بروی جدار خلفی بطن آمده زاویه عجزی فقری را پوشانیده از قدام اورطی و اجوف صاعد و حالین و عروق منویه گذشته بفرقه دویم قطن که رسید از خلف بقدام منعطف شده ورقه چپ ماساریقا از آن حاصل، پس سطح طرفی ایسرو کنار محدب و سطح طرفی ایمن امعا را پوشانیده از قدام بخلف رفته ورقه طرفی ایمن ماساریقا را مشکل میکند. این شکنج را که از همه شکنجهای صفاق بزرگتر است باز مذکور خواهیم داشت. از هر طرف جدارهای طرفیه بطن را پوشانیده بجز در طرف تحتانی مطلبی که قابل اشعار باشد ندارد که در آنجا از فوق ثقبه حلقه فخذی و حلقه اریبه گذشته در نزدیک ثقبه اخیره در هر یک از دو طرف شریان خثلی دارای حفره صغیری است: حفره وحشی که عمیقتر است موسوم به حفره اریبه وحشی و انسی موسوم بحفره اریبه انسی است، و برای تکمیل این بیان لازم است ذکر کنیم که در انسی حفره اریبه انسی حفره سیمی است که در میان کنار وحشی عضله مستقیم قدامی بطن و شریان نافی مسدود واقع و آن را حفره مثانی اریبه یا مثانی عانی (بیشا) نامند. وضع صفاق جداری در راست و چپ بیک نهج است اما صفاق حشوی بالعکس از راست ملاقی اعور و از قدام آن گذشته و آن را بگودی حرقفی ایمن متصل نموده و گاهی بجز بکنار خلفی بتمام آن احاطه میکند و رباط معلق اعور را مشکل مینماید. در روی ضمیمه دودی نسبت به اشخاص حالت آن مختلف میشود. گاهی برای آن ماساریقای صغیری میسازد و گاهی آن را به اعور میچسباند. بالجمله از قدام قولون صاعد گذشته و فقط وقتی که این روده متسع شده دیده میشود که رباط معلق قولون را مشکل کرده و چون باز دو پرده صفاق از هم بسیار دورند همیشه میتوان از طرف خلفی داخل اعور شد بدون اینکه صفاق پاره شود و قولون نیز بلافاصله مجاور کلیه است. وضع رباطات قولونی بر حسب اشخاص و اسنان مختلف میگردد در طرف یسار پس از آنکه رباط معلق مستقیمی را مشکل نمود به حرقفی قولون احاطه نموده، رباط معلق آن را ساخته بقولون نازل رسیده سیر آن بهمان قسم است که در قولون صاعد ذکر شد. قسمت فوق نافی صفاق - از ناف که گذشت از تحت بفوق رفته در خط متوسط ملاقی ورید نافی یا رشته لیفی که قائم مقام آن است شده شکنج داسی شکل موسوم بر رباط معلق کبد را احداث میکند که ورید نافی قاعده آن را تعاقب کرده یکی از طرفین آن بجدار بطن و طرف دیگر بسطح فوقانی کبد متصل شده سطح را به دو جزو غیرمتساوی منقسم مینماید. در یمین رباط معلق دیافراگما را پوشانیده بمحاذات کنار خلفی کبد که رسید از فوق بتحت منعطف شده ورقه فوقانی رباط اکلیلی و رباط مثلث ایمن را مشکل کرده سطح محدب کبد را مستور و بکنار قدامی آن آمده تماماً یا ناقصاً مراره را پوشانیده بشیار عرضی کبد که رسید با عروق صفراویه ملاقات مینماید. در یسار شیار عرضی از قدام آن عروق و عروقی کبدیه گذشته به اول قسمت اثنا عشری رفته بقوس صغیر معده رسیده ورقه قدامی ثرب معدی کبدی را ساخته سطح قدامی معده را میپوشانند. این ورقه را در بیان صفاقی که در یسار رباط معلق کبد است باز مذکور خواهیم داشت. در یمین شیار عرضی کبد همان معبر خود را گرفته ورقه تحتانی رباط اکلیلی کبد و رباط مثلث ایمن را ساخته جزو تحتانی دیافراگما را مستور و کلیه راست و محفظه فوق آن را مفروش نموده به روی قولون صاعد رفته و از ثقبه و انسلو دوباره بجوف خلفی ثربها نفوذ میکند. در یسار رباط معلق کبد دیافراگما را پوشانیده ورقه فوقانی قسمت چپ رباط اکلیلی و رباط مثلث ایسر از آن حاصل میگردد. سطح قدامی طرف چپ کبد را پوشانیده و بروی کنار قدامی آن منعطف شده تا شیار عرضی رفته در آنجا بر تشکیل ورقه قدامی ثرب معدی کبدی اعانت کرده بروی سطح قدامی معده میرود. قسمتی از صفاق که بمری رفته سطح قدامی آن را پوشانیده بروی سطح قدامی معده رفته و از آنجا بطریق ذیل حرکت میکند: بقعر کیسه بزرگ معده که رسید بعروق قصیره برخورده در قدام این عروق ورقه قدامی

ثرب معدی طحالی را ساخته نصف قدامی سطح داخلی طحال و کنار قدامی و سطح وحشی و کنار خلفی و گاهی هم نصف خلفی سطح داخلی آن را پوشانیده طرف خلفی عروق طحالیه را مستور و ورقه خلفی ثرب معدی طحال را مشکل مینماید و بعد از این مذکور خواهد شد که سطح قدامی عروق طحالیه و سطح خلفی عروق قصیره از ورقه صفاقی که جوف خلفی ثربها را ساخته مفروش شده اند پس ثرب معدی طحال از چهار ورقه صفاق مرکب است (کرویر) ولی ما میگوئیم که این ثرب از دو ورقه ای که عروق قصار را پوشانیده اند مشکل شده دو ورقه دیگر که ورید و شریان طحالی را مسدود نموده اند در طحال شکنجی شبیه برباطهای قولونی احداث میکند. از سطح قدامی معده که نازل شد معبر نزولی خود را گرفته از جلو قولون عرضی گذشته از قدام این عضو بمابین معاء دقاق و جدار قدامی بطن نسبت به اشخاص کم یا زیاد نازل شده و تا محاذات تنگه فوقانی حوض می آید. و این قطعه ورقه قدامی ثرب کبیر است در طرف تحتانی بروی خود منعطف شده ولی بورقه سابقه متصل نگشته بلکه چنانچه مذکور خواهد شد بواسطه دو ورقه مصلی از آن منفصل است. پس از تحت بفق تا محاذات قوس عرضی قولون رفته در آنجا از قدام بخلف مایل شده نصف تحتانی این روده را پوشانیده ورقه تحتانی رباط معلق قولون عرضی را ساخته و با ورقه طرفی ایمن ماساریقا مختلط شده منتهی میشود. صفاق را در روی عروق صفراویه و قدام ورید اجوف صاعد گذاشتیم حال میگوئیم در این موضع فتحه ای است موسوم به ثقبه «وانسلو» و این دهان جوف مصلی بزرگ یا دهان استطاله ای است که موسوم بجوف خلفی ثربهاست. این ثقبه نیم دایره و قطر اطول آن تقریباً سه صد یک متر از قدام بعروق صفراویه و ورید باب از خلف به اجوف صاعد از تحت به اثنی عشری و از فوق بعنق مراره و قاعده قطعه سپیژل محدود شده است. از این ثقبه است که صفاق بجوف خلفی ثربها داخل و خارج میشود پس از آنکه در روی ورید باب و مجاری صفراویه منحنی شد، سطح خلفی آنها را مستور نموده ورقه خلفی ثرب معدی کبدی را ساخته بقوس صغیر معده که رسید سطح خلفی معده را مفروش و بقوس کبیر ممتد شده بسطح خلفی ورقه قدامی ثرب کبیر متصل و از قدام قولون عرضی عبور نموده بموازات ورقه قدامی ثرب کبیر تا نقطه انحنای آن نازل و با آن منحنی شده بورقه خلفی تکیه داده تا سطح تحتانی قولون عرضی با آن همراه است. در این نقطه سطح قدامی و پس از آن سطح فوقانی قوس قولون را پوشانیده افقاً بخلف رفته ورقه فوقانی رباط قولون عرضی را مشکل مینماید. بستون فقری که رسید از تحت بفق منعطف شده از قدام قسمت سیم اثنا عشری و بانقراس و عروق طحالیه و اجوف صاعد و اورطی و ستونهای دیافراگما عبور کرده بجزو تحتانی ثقبه و انسلو واصل میگردد. گفتیم که این ورقه از قدام عروق طحالیه میگردد، با عروق مذکوره تا ناف طحال مرافقت کرده بسطح خلفی عروق قصیره برگشته ورقه خلفی شکنجی را که ثرب معدی طحال نامیدیم ساخته قعر کیسه کبیر معده و پس از آن قسمتی از سطح تحتانی کبد را که در جوف خلفی ثربهاست و قطعه سپیژل را پوشانیده بشیار عرضی رسیده بصفاقی که بجوف خلفی ثربها داخل میشود متصل می گردد. از این بیان معلوم میشود که ثرب کبیر از چهار ورقه و از این چهار ورقه دو کیسه متداخل مشکل میگردد: کیسه ای که خارجی تر است از صفاقی که سطح قدامی معده را پوشانیده و کیسه داخلی از صفاقی که سطح خلفی آن را مستور نموده حاصل شده است. و نیز از آنچه ذکر شد مستفاد میشود که صفاق را شکنجهای متعددی است که به اسامی مختلفه موسوم و عبارتند: اولاً از اربطه - که از عضوی بجزئی از جدار بطنی ممتد و دارای عروق نیستند و عبارتند از رباط اکلیلی و مثلث کبد و رباطهای خلفیه مئانه و رباط عریض که عروق رحمی تخمدانی محتوی در قسمت انسی و خلفی آنند، و این قسمت را باید در ضمن شکنجهای قسم سیم به اسم ثرب رحمی تخمدانی مذکور داشت. ثانیاً از ماساریقاها - از جدارهای بطن به یکی از اعضا کشیده شده اند و جلوی عروق و اعصاب از عضوند و عبارتند از: ۱- ماساریقای حقیقی، شکنج وسیعی است از قدام ستون فقری ممتد شده التصاق مرکزی آن تنگ و کم اما محل ارتباط معوی آن بسیار عریض مثل این است که منثنی شده کنار تحتانی ماساریقا متصل بتمام طول معاء دقاق است. ۲- رباط معلق قولون صاعد و نازل در صورتی که موجود باشند یعنی فقط در صورتی که صفاق از قدام این دو قسمت از معاء عبور نکرده باشد. ۳- رباط قولون عرضی و قولون حرقفی و رباط

مستقیمی است. ۴- از این قسم باید دانست شکنج صفاقی که طحال را بجدار خلفی بطن متصل نموده، حاوی عروق طحالیه است. جزو فوقانی این شکنج برباط حجاب حاجزی طحالی و جزو تحتانی آن برباط بانقراسی طحالی موسوم است. ثالثاً از ثربها- شکنجهای حاوی عروقی اند که از عضوی بعضو دیگر ممتد و متوسط مابین دو قسم شکنجهای سابق الذکرند و عبارتند از: ۱- ثرب کبیر از قاعده کلیه مستثنی است که یکی از نهایتهای آن آزاد است و اغلب قسمتی از آن را که از قوس کبیر معده بقوس قولون می‌رود ثرب معدی قولونی نامند. ۲- ثرب معدی کبدی یا ثرب صغیر است. ۳- ثرب معدی طحالی است که از دو ورقه که محیط بر عروق قصیره اند حاصل گشته ضمیمه های شحمیه معاء غلاظ را که مشابه ثرب کبیرند میتوان از آثار ثربها اعتبار نمود. (جواهر التشریح میرزا علی صص ۵۸۷-۵۹۴). (۱) - Peritoine - (۲) - Peritoine. (۳) - Feuillet parietal. (۴) - Peritoine - (۵) - Peritoine. (۶) - Feuillet visceral. (۷) - Cavite peritoneale. (۸) - Meso. (۹) - Meso Gastre. (۱۰) - Meso duodenum. (۱۱) - Mesentere. (۱۲) - Meso colon. (۱۳) - Ligament. (۱۴) - Ligament large. (۱۵) - epiploon. (۱۶) - Petit - (۱۷) - epiploon gastro-hepatique. (۱۸) - Fascia. (۱۹) - epiploon.

صفاق.

[صَفْ فَا] (ع ص) بسیار سفرکننده || بسیار تصرف کننده در کار تجارت. (منتهی الارب).

صفاقس.

[صَقْ قُ] (اِخ) شهری است به افریقیه بر کنار دریای محیط و اهل آن شهر آب از چاه خوردند. (منتهی الارب) (قاموس). ذکر این شهر در رحله ابن بطوطه آمده است و گوید از شهر سوسه که بر کنار دریاست به صفاقس رسیدیم و ایاتی در توصیف و ذم این شهر آورده است. (رحله ابن بطوطه چ مطبوعه ازهریه صص ۷-۸).

صفاقه.

[صَقْ قُ] (ع اِص) شوخ روئی || محکمی. قرصی. زیر بار نرفتن || سختگی جامه. (منتهی الارب). سفتگی و پختگی جامه. یقال: ثوب صفیق و هی خلاف السحیق. (بحر الجواهر ||). مص) سخت روی شدن. (تاج المصادر بیهقی). شوخ و بی باک گردیدن. (منتهی الارب ||). سخت بافت گردیدن جامه. (منتهی الارب).

صفاک.

[صَفْ فَا] (اِخ) دهی از دهستان میان آب بلوک عنافجه بخش مرکزی شهرستان اهواز. ۳۲ هزار گزی شمال اهواز و ۳ هزار گزی خاوری راه آهن و کنار رود. دره، دشت. گرمسیر. سکنه ۲۰۰ تن. آب از رودخانه دز. محصول آنجا غلات و لویا در ساحل. شغل اهالی زراعت و گله داری. و صنایع دستی قالیچه بافی است. راه در تابستان اتومبیل رو است. تپه معروف کتیبه از آثار ابنیه قدیمی است. ساکنین از طایفه دغاغله هستند. جنگل بید در ساحل رودخانه دارد. (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صفاکاری.

[صَا] (حامص مرکب) صفا دادن. جلا دادن. زدودن از: هست هر آینه را صیقل دیگر صائب جز به خاکستر تن نیست صفاکاری

دل. صائب (از آندراج). رجوع به صفا دادن شود.

صفا کردن.

[صَ كَ دَ] (مص مرکب) آشتی کردن. صلح کردن با: آنکه بی جرم برنجید و به تیغم زد و رفت بازش آرید خدا را که صفائی بکنیم. حافظ. بیار باده و آماده ساز مجلس عیش که شیخ صومعه با نفس خود صفا کرده ست. عرفی (از آندراج). کاش آن شوخ جفایشه وفائی بکند با من بیدل و آرام صفائی بکند. امیر لاهیجی (از آندراج). باز در خاطر من گذشت که اندک خصوصتی بود و زود صفا کردیم. (انیس الطالبین نسخه خطی کتابخانه مؤلف ص ۱۱۶ ||). در تداول صوفیان گناباد نوعی مصافحه است که پنجه های یکدیگر را بهم داخل می کنند و هر یک دست دیگری را می بوسد ||. در تداول عامه: مردن. فلان کس صفا کرد؛ مرد.

صفاگرایی.

[صَ كَ] (اخ) یکی از خانهای کریمه و پسر نورالدین صفاگرایی و از سلامتگرایی زاده هاست. وی پس از وفات پدر متولد شد و عموی او بهادرگرایی تربیت او را بعهدہ گرفت. در دوره اول خانی حاجی سلیم گرای سمت نورالدینی یافت. سپس معزول شد و در قضای قرین آباد اقامت کرد و به سال ۱۱۰۳ (۱) ه. ق. بعد از سعادت گرایخان به خانی کریمه رسیده و با صدر اعظم حاجی علی پاشا بسفر نمسا مأمور شد و با جمعی از عساکر تاتار به برکوکی رفت اما لشکر وی گریختند و از طرفی هم اهالی کریمه به طلب سلیم گرای اصرار داشتند و صفاگرایی معزول و به رودوس تبعید شد. سپس آزاد گردید و به سال ۱۱۱۵ در قرین آباد درگذشت وی شصت سال زندگی کرد و تنها ده سال خان بود. (از قاموس الاعلام ترکی). (۱) - در ترجمه تاریخ طبقات سلاطین اسلام ۱۱۰۲ ثبت شده است. (ص ۲۱۰).

صفاؤه.

[] (اخ) شعبه ای از قبیله بنی ركب از بنی اشعر. (تاریخ قم ص ۲۸۳).

صفاوت.

[صُ وَا] (ع اصص) فعاله است از صفو. ضد کدر. (معجم البلدان): دل تو با صفاوت عقل است تن تو در لطافت جانست. مسعود سعد. مستمعی گفت هان صفاوت بغداد چند صفت پرسی از صفای صفاهان. خاقانی.

صفاؤه.

[صُ وَا] (اخ) عمرانی گوید: موضعی است. (معجم البلدان).

صفاؤه.

[صَا] (ع ص، ا) سنگ سخت تابان که هیچ نرویانند و منه المثل: لاتندی صفاته؛ یعنی نمی تراود سنگ او. صفاوت و صفاج صفا و صُفَى. و صُفَى جج. (منتهی الارب).

صفاؤه.

[ص] [ع] (ا) واحد صفا است. (منتهی الارب). رجوع به صفا شود.

صفاهان.

[ص] [اخ] مخفف اصفهان است: تب زده زهر اجل خورد و گذشت گلشکرهای صفاهان چه کنم. خاقانی. هادی امت و مهدی زمان کز قلمش قمع دجال صفاهان به خراسان یابم. خاقانی. ای خراسان ترا شهاب نریست وی صفاهان ترا مجال نماند. خاقانی. ز پیروزی چرخ پیروزه رنگ نبودش بسی در صفاهان درنگ. نظامی. کنون سر همهء التفاتها آن است که یک دوسال دهی رخصت صفاهانم. صائب. رجوع به اصفهان شود.

صفاهان.

[ص] [ا] نام پرده ای از موسیقی که آن را در آخر شب سرایند. (آندراج): راست نهادند پرده هاش و به بختم پرده کژ دیدم از ستای صفاهان. خاقانی. ور پرده عشاق صفاهان (۱) و حجاز است از حنجرهء مطرب مکروه نزیبید. سعدی. (۱) - در بعض نسخ چنین آمده است و در بعض دیگر خراسان ضبط شده.

صفاهانک.

[ص] [ن] [ا] یکی از دوازده مقام موسیقی. رجوع به ذیل «آهنگ» در همین لغت نامه شود.

صفایا.

[ص] [ع] [ص] [ا] ج صفیه. (منتهی الارب). برگزیده رئیس از غنیمت پیش از قسمت: کانت لرسول الله ثلاث صفایا مال بنی النضیر و خیر و فدک ||. خالصه ها، و از آن جمله است صفایای ملوک. رجوع به صَفِیَّه شود.

صفایا.

[ص] [ع] [ا] ج صَفِیَّ است. (منتهی الارب). رجوع به صفی شود.

صفای اصفهانی.

[ص] [ی] [ف] [ا] (اخ) اشراق خاوری در شرح حال وی نویسد: اگر چه تندباد حوادث چنان بساط آثار این عارف مفلق و شاعر شیوا را درهم پیچید که متأسفانه اسم او هم معلوم نیست و مجاری اوقات حیاتش بطور بسط در دست نه، اما آنچه بر نگارنده موافق نقل استاد ادیب نیشابوری هویداست، آن است که صفای اصفهانی تولدش در اصفهان و در حدود سن پانزده سالگی وارد خراسان گردیده و در همان اوان آغاز شاعری نهاده است. هنگام ورود به خراسان در یکی از مدارس قدیم منزل گزیده و رخت بساحت عزلت کشیده بود و جز با مرحوم ادیب نیشابوری با کسان دیگر طریقهء معاشرت و آمیزش واقعی نمی پیموده. گاهی برای اجتماع قوای فکریه و رفع اغتشاش حواس ظاهره و باطنه استعمال اسرار (حشیش) مینمود و به اصطلاح متذوقین آتش به سبز خیمهء رستم می زده و بواسطهء اثرات سریعه آن گیاه در سن جوانی سر از افق جنون بیرون آورد و تا به آن حد بیگانه از خود گردید که بدون ملاحظه و احتفاظ مراسم مروت پا در بازار و برزن می نهاد. غالب دواوین شعرای عرب و عجم را ضبط داشته و پس از عروض آن

مرض محتویات حافظه اش بکلی نابود و معدوم گردید. ادیب نیشابوری می فرمود صفای اصفهانی در این اواخر که مبتلا بجنون گردیده بود گاه گاهی با من ملاقات میکرد و چون می نشست بدون قصد انشا می گفت: امیر معزی خوب شاعری بود... آقا ببینید چه گفته!... پیام دادم... پیام دادم... و جز این دو کلمه از او هیچ تراوش نمی کرد و پس از آن آغاز گریه نهاده و با دو دست بر سر خویش می زد. پس از دو سال که مبتلا بمرض مذکور بود در سن چهل و اند سالگی متوجه بعالم بقا شد و روی از جهان فانی برتافت. سال وفاتش مطابق نقل استاد در سال هزار و سیصد و نه هجری بوده است. (مجله ارمغان سال هفتم شماره ۶-۷). آقای محمود فرخ در سفینه آرد: نام وی محمدحسین و از شعرای قرن سیزدهم و اوائل قرن چهاردهم هجری است. صفا سنوات آخر عمر خود را در حدود بیست و دو سال در مشهد می زیست و مرحوم مؤتمن الملک (م ۱۳۰۸ ه. ق.) درباره او عنایتی داشت. شیخ علی اصغر آریا که مرید و راوی اشعار صفا است حکایت کند که شاعر به سال ۱۳۲۲ ه. ق. به بیماری ذات الریه درگذشت و در مدرسه مؤتمن السلطنه که پشت ایوان عباسی صحن کهنه مقدس بود و اکنون خراب است دفن شد و محل دفن متصل به پایه گلدسته طلای عباسی است و نیز نویسد که مستشارالملک فرزند مؤتمن السلطنه به اتکاء خاطر خود سن او را علی الظاهر بین شصت و هفتاد نوشته است. دیوان وی بدستور مؤتمن السلطنه بخط میرزا ابوالقاسم خوشنویس باشی آستان قدس برای چاپ نوشته شده و هنوز هم در خانواده اباخان باقی است و آقای حاجی حسین آقا ملک از آن استنساخی کرده اند و نسخه ای از آن در کتابخانه ملک است... آنچه از احوال صفا نقل کنند این است که در پایان عمر صفای ظاهرش به آلودگی های تریاک و حشیش مکدر شد و تحمل معاشرت وی دشوار بود و خود نیز تنهایی را بیشتر دوست داشت و بهمه چیز و همه کس بی اعتنا بود... در شماره ۶-۷ مجله ارمغان سال هفتم ۱۳۰۵ مقاله ای بقلم آقای اشراق خاوری بنقل از مرحوم ادیب نیشابوری در احوال صفا درج است که مسلماً تاریخ فوت او را که ۱۳۰۹ نوشته اند و عمر او را که ۴۵ سال دانسته اند درست نیست و دلائلی که فوقاً نوشته شد و تواتری که آثار آن از عهد صباوت در ذهن خود بنده باقی است خلاف آن را ثابت می کند ولی آنچه مربوط به نسیان و دگرگونه بودن احوال او از اثر حشیش در آن مقاله نقل شده با مسموعات خود بنده مطابقت دارد. (سفینه فرخ ذیل صص ۵۱۶-۵۱۸). از اوست: دل بردی از من به یغما ای ترک غارتگر من دیدی چه آوردی ای دوست از دست دل بر سر من عشق تو در دل نهان شد دل زار و تن ناتوان شد رفتی چو تیر و کمان شد از بار غم پیکر من می سوزم از اشتیاق در آتشم از فراقت کانون من هسته من، سودای من آذر من من مست صهبای باقی ز آن ساتگین رواقی فکر تو در بزم ساقی ذکر تو رامشگر من دل در تف عشق افروخت گردون لباس سیه دوخت از آتش آه من سوخت در آسمان اختر من گبر و مسلمان خجل شد دل فتنه آب و گل شد صد رخنه بر ملک دل شد ز اندیشه کافر من شکرانه کز عشق مستم می خوارم و می پرستم آموخت درس الستم استاد دانشور من سلطان سیر و سلوکم، مالک رقاب ملوکم در سودم و نیست سوگم بین نغمه مزمر من در عشق سلطان بختم، در باغ دولت درختم خاکستر فقر تختم، خاک فنا افسر من با خار آن یار تازی چون گل کنم عشقبازی ریحان عشق مجازی نیش من و نشتر من دل را خریدار کیشم، سرگرم بازار خویشم اشک سپید و رخ زرد سیم من است و زر من اول دلم را صفا داد و آئینه ام را جلا داد و آخر به باد فنا داد عشق تو خاکستر من تا چند در های هوایی ای کوس منصوری دل ترسم که ریزند بر خاک خون تو در محضر من بار غم عشق او را گردون نیارد تحمل چون می تواند کشیدن این پیکر لاغر من دل دم ز سر صفا زد کوس تو بر بام ما زد سلطان دولت نواز از فقر در کشور من. و نیز او راست: تجلی گه خود کرد خدا دیده ما را بدین خانه بیائید و ببینید صفا را گدایان سلوکیم و شهنشاه ملوکیم شهنشاه کند سلطنت فقر گدا را طیبیان خدائیم و به هر درد دوائیم به هر جا که بود درد فرستیم دوا را نبندید در مرگ و ز مردن مگریزید که ما باز نمودیم در دار صفا را حجاب رخ مقصود من و ما و شمائید شمائید ببینید من و ما و شما را خدا در دل سودازد گانست بجوئید بجوئید زمین را و مپوئید سما را صفا را نتوان دید که در خانه فقر است بدین خانه بیائید و ببینید صفا را. و این دو بیت از او در مجله ارمغان آمده است: صفا نور بسیط است و محیط است به اضداد شما ظلمت محضید که بر ضد صفائید

کسانی که طلبکار خدایند خود آیند شما زن صفتان دشمن مردان خدائید. (مجلهء ارمغان شماره ۶-۷، سال ۷).

صفای تفرشی.

[صَی تَ ر] (اخ) نام وی میرزا عبدالحمید و در اخلاق حمیده وحید، از پویندگان فقرا و گویندگان شعر است. از حسن خط صاحب حظ اوفی و از لطف طبع حاوی حد اعلی است، به دسترنج کتابت وجوه معاش حاصل می کند و از قیود ملازمت خدمت ملوک تن می زند. شاعری قانع و سالکی بی مانع است. چندی است که با منش بخاطر صنعت کتابت و رابطهء موزونیت مراوده دست داده. طبع روانی دارد. دیوان شعرش مفقود شده معهدا پنجهزار بیت بنظم آورده. از اوست در لغز هلال: چه لعبت است که بر سطح گوی آینه رنگ بسان لعبت بازان بر آورد صد رنگ گهی به جلوه در آید بشبه صفحهء سیم گهی به دیده نماید بسان حلقهء تنگ کند ز خاور زی باختر شیبی جولان نیرسد و نهراسد ز راه و از فرسنگ ستاده اند دلیران و او به پویه ستان نشسته اند سواران و او به زین آونگ گهی به شکل کمان گردد و گهی چو سپر کمان که دید و سپر تندرو چو تیر خدنگ چو نیم ساغر سیمین شود فراز قدح گهی به کام شراب و گهی به جام شرنگ گهی شود متمایل به گاو و بره و شیر گهی بود متقارن به کژدم و خرچنگ همه به ساحت گردون سفر کند که بود فضای گیتی بر آن شگرف پیکر تنگ جوان شود چو زلیخا به معجز یوسف از آن سپس که چو یعقوب پیر و چفته و چنگ به شام عید پدید آید از کنار افق چو نعل خنگ شهنشا آسمان اورنگ شه مظفر منصور ناصرالدین شاه که کف او چو محیط است و تیغ او چو نهنگ شکار او همه پیل و نهنگ باشد و شیر شکار شاهان گور و گوزن و آهو و رنگ دهد به زایر گوهر به مشت و زر به طبق دهد به شاعر عنبر به کیل و سیم به تنگ. (از مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۳۲۸).

صفایح.

[صَی] [ع ا] ج صفیحه. رجوع به صفائح و رجوع به صفیحه شود.

صفایحی.

[صَی] [ص نسبی] رجوع به صفائحی شود.

صفایحی.

[صَی] [اخ] شیخ اسماعیل افندی، وی چندی قضاوت تونس داشت. او راست: ایقاظ الاخوان لدسائس الاعدا، و ما یقتضیه حال الزمان که در آن حقیقت ملک و اصناف آن و معنی خلافت و امامت را بیاورده است. این کتاب به سال ۱۳۳۳ در مطبعهء نظامی استانبول به طبع رسیده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۲۰۹).

صفای ذهن.

[صَی ذ] (ترکیب اضافی، مرکب) تیزی خاطر. صافی اندیشه. استعداد نفس آدمی برای استخراج امر مطلوب. مؤلف نفائس الفنون آرد: نوع سوم از انواع هفتگانه که در تحت جنس حکمت است و آن عبارت از این است که نفس را استعداد استخراج مطلوب بی اضطراب و تشویشی که بر وی طاری گردد حاصل آید. (نفائس الفنون، فن حکمت عملی ج ۲ ص ۴). و نیز نویسد: وسط است میان التهابی که بسبب مجاوزت مقدار از مطلوب بازدارد و میان ظلمتی که در نفس حادث شود چنانکه بسبب آن در استنباط نتایج تأخیر افتد. (ج ۲ ص ۶). رجوع به صفاء ذهن شود.

صفایر.

[صَی] [ع ا] ج صفیرة است. رجوع به صفییره شود.

صفای قلندری.

[صَی ق ل د] (ترکیب اضافی، مرکب) چارضرب زدن. (آندراج). یعنی ریش و سیل و ابرو را تراشیدن، و این آئین قلندران نامقید است. (آندراج ذیل چهارضرب): می برد زنگ از دل شانی این صفای قلندری که تراست. شانی تکلو (از آندراج).

صفای لواسانی.

[صَی ل] [اخ] نام وی میرزا علی محمد و برادر کهتر میرزا محمدجعفر ملقب به حکیم الهی خلف الصدق زبده الفضلا میرزا حسنعلی است. این سلسله پیوسته در ایران بفضل و کمال و جاه و جلال معروف و پدران ایشان نزد سلاطین افشاریه و قاجاریه بعزت موصوف بوده اند. حکیم الهی بحسن اخلاق و شیوه و فاق شهرت داشت و میرزا صفا در آغاز جوانی بتحصیل کمالات و اقتباس حالات کوششها کرد و رنجهها برد تا مجمع هنر و مخزن کمال شد. قطع نظر از فضایل و خصایل بلند و ارجمند در حسن خط مسلم زمان و وحید اوان گشت. مدتها در تهران و کرمان بحسب میل بسر برد و اکتساب کمالات کرد و اکنون در تهران مرجع اهل فضل و دانش است گاهی نظمی می سراید و ارباب کمال را که نظر بر معنی باشد از این مقال لختی بحال او راه خواهند برد. از اوست در مدح حضرت رسول (ص): بعد خدا آنچه بی شبیه و زوال است نور رسول خدا محمد و آل است آل کدام؟ ابن عم او اسدالله بضعه او و آن دو شبل شیرمثال است نه تن پاک دگر که آخر آنان قائم عصر آن قوام ماضی و حال است احمد مرسل نبی خاص خداوند ای که عطای تو را سبق به سؤال است ز آن لب گوهرفشان به گاه تکلم نظم کلام است یا عقود لال است خاک رخت را خواص چشمه خضر است خضر ترا ریزه خوار خوان نوال است یوسف دربان بارگاه جلالت کرسی کریاس آستان جلال است... جزو مدیحت کتاب رب حمید است مدح ترا قابل آن خجسته مقال است شاعر ساحر به مدح احمد و آلم شعر چنین شعر نیست، سحر حلال است روح رهی ای رسول خاک رخت باد گرچه خیال بلند و فکر محال است. (از مجمع الفصحاء ج ۲ صص ۳۳۳-۳۳۴).

صف النعال.

[صَفُّ فُن ن] [ع ا مرکب] صف آخرین که بجانب بیرون باشد، که اهل مجلس متصل آن نعلین از پا گذارند. (آندراج). آنجا که مردمان کفش و نعلین از پا بیرون آورند و درون روند: صَفِّ پیشین شیعیان حیدرند جز که شیعت، دیگران صف النعال. ناصر خسرو. به صف النعال فقیهان نشینم که در صدر شاهان نماد انتفاعی. خاقانی. و رجوع به صف نعال شود.

صف اندر صف.

[صَ ا د ص] [ق مرکب] صف های پشت هم. صف از پی صف. صفاصف: فرشتگان عرش آشیان پیرامن وی صف اندر صف عاکف و واصف. (ترجمه تاریخ یمینی ص ۴۴۸). رجوع به صف و صفاصف شود.

صف بر کشیدن.

[صَبَ كَ / كَ د] (مص مرکب) صف آراستن. صف آرائی کردن: شهنشاہ ایران چو زان گونه دید برابر همی خواست صف برکشید. فردوسی. رجوع به صف شود.

صف بسته.

[صَبَات / ت] (ن مف مرکب) صف زده. به رده ایستاده: چون بدر که سر برآرد از کوه صف بسته، ستاره گردش انبوه. نظامی. رجوع به صف شود.

صف بندی.

[صَبَّ] (حامص مرکب) رده بندی. صف سازی. صف آرائی. به صف درآمدن سپاهی یا نمازگزاران یا کسان یا چیزهای دیگر.

صفت.

[صِف] (ع مص) در عربی بصورت «صفه» و در فارسی «صفت» نویسنده. چگونگی کسی گفتن و آن مشتق از وصف است. (مقدمه لغت میر سید شریف). بیان کردن حال و علامت و نشان چیزی. (غیاث اللغات). بیان حال. (منتهی الارب). ستودن: در صفت گنگ فرومانده ایم من عرف الله فروخوانده ایم. نظامی (|| ا). نشان. (مهذب الاسماء). نشانه. چگونگی. چونی. علامت. ج، صفات: اگر بدین صفت نبودی آن درجه نیافتی. (تاریخ بیهقی ج ۱ ص ۳۹۶). استادان در صفت مجلس شراب و صفت شراب و تهنیت عید و مدح پادشاهان سخن بسیار گفته بودند. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۶). این یک صفت جهیز بود و دیگر چیزها بر آن قیاس باید کرد. (تاریخ بیهقی ص ۴۰۳). قول و عمل هر دو صفتهای تست وز صفت مردم یزدان جداست. ناصر خسرو. صفت کورتهای پارس، ولایت پارس پنج کورت است. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۲۱). گفتمی که چه نامی از دلت پرس کز من صفت منی نیابی. خاقانی. ای به صورت ندیم خاک شده به صفت ساکن سماک شده. خاقانی. ای صفت زلف تو غارت ایمان ما عشق جهان سوز تو بر دل ما پادشا. خاقانی. صفتی است حسن او را که به وهم در نیاید روشی است عشق او را که به گفت بر نیاید. خاقانی. دلهای دوستان همین صفت دارد که به بسط عوارف و نشر صنایع و بذل رغائب بدست آید. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۱۹۷). سی سر فیل حصن هیکل کوه صفت دریاگذار از آن کفار سلطان را بدست آمد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۷۳). شب صفت پرده تنهائی است شمع در او گوهر بینائی است. نظامی. پاکبازان طریقت را صفت دانی که چیست بر بساط نرد عشق اول ندب جان باختن. سعدی. بس که در منظر تو حیرانم صورتت را صفت نمی دانم. سعدی. هر کس صفتی دارد و رنگی و نشانی تو ترک صفت کن که از این به صفتی نیست. سعدی. دهقان پسری یافتند بدان صفت که حکما گفته بودند. (گلستان ||). پیشه. شغل. صنعت. کار: گازرکاری صفت آب شد رنگریزی پیشه مهتاب شد. نظامی. امشب بصف شمع شب افروزم من می گریم و می خندم و میسوزم من. عطار. خشک ابری که بود ز آب تهی ناید از وی صفت آب دهی. جامی ||. معنی. واقع. حقیقت. باطن: در صورت اگر ز من نهانی از راه صفت درون جانی. نظامی ||. شکل. رنگ. گونه: هزاران صفت گل دمیده ز سنگ ز صد برگ و دو روی و از هفت رنگ. سعدی ||. در ترکیب به اسم ملحق گردد و معنی مانند، همانند، بگردار... دهد: - این صفت؛ این سان. بدین صفت؛ بدین سان. بدین وضع. بدین حال: مخرام بدین صفت مبادا کز چشم بدت رسد گزند. سعدی. جلوه کنان می روی و باز نیائی سرو ندیدم بدین صفت متمایل. سعدی. - پیمبر صفت: توئی سایه لطف حق بر زمین پیمبر صفت رحمة العالمین. سعدی. - دون صفت؛ پست. فرومایه: با لشکری از دون صفتان بی ایمان... در حرکت آمد. (حیب السیر چ سنگی جزء ۴ ج ۳ ص ۳۲۳). - سلطان صفت: سلطان صفت همی رود و صد هزار دل با او چنانکه در پی سلطان رود سپاه. سعدی. - شمع صفت: آرزو میکندم شمع صفت

پیش وجودت که سرا پای بسوزند من بی سر و پا را. سعدی. - شیرین صفت: هر جا که مولهی چو فرهاد شیرین صفتی برو گمارد. سعدی. - عیسی صفت: در تن هر مرده دل عیسی صفت از تلفت تازه جانی کرده ای. مجدالدین عزیزی (از لباب الالباب). - فریدون صفت: این فریدون صفت به دانش و رای و آن به کیخسروی رکیب گشای. نظامی. - کمان صفت: چون قامت کمان صفت از غم خمیده شد چون تیر ناگهان ز کمانم بجست یار. سعدی. - نظامی صفت: نظامی صفت با خرد خو گرفت نظامی مگر کاین صفت زو گرفت. نظامی. - هارون صفت: صبح هارون صفت چو بست کمر مرغ نالید چون جلاجل زر. نظامی. - یوسف صفت: یعقوب دلم ندیم احزان یوسف صفتم مقیم زندان. خاقانی. تا عذر زلیخا بنهد منکر عشاق یوسف صفت از چهره برانداز نقابی. سعدی. || در ترکیبهای زیر نیز به کار رفته است: - بر صفت: به سان. به مانند: بر سر آن جیفه گروهی نظار بر صفت کرکس مردار خوار. نظامی. بر صفت شمع سرافکننده باش روز فرو مرده و شب زنده باش. نظامی. - بی صفت: بی نشان. بی علامت. بی پیرایه. || - در تداول عامه، بی آبرو. بی شخصیت. پست. بی همه چیز و باصفت ضد آن است در همین تداول. - در صفت آمدن؛ به وصف آمدن. قابل توصیف بودن: چنانکه در نظری در صفت نمی آئی منت چه وصف بگویم تو خود در آینه بین. سعدی. رجوع به صفت شود. || در دستور زبان فارسی، کلمه ای است که حالت و چگونگی چیزی یا کسی را برساند و اقسام آن از این قرار است: صفت فاعلی. صفت مفعولی. صفت تفضیلی. صفت نسبی. صفت فاعلی: آن است که بر کننده کار یا دارنده معنی دلالت کند و علامت آن عبارت است از: ۱- «نده» که در پایان فعل امر در آید مانند: پرسنده. خواهنده. شناسنده. بافنده. تابنده. گر گران و گر شتابنده بود عاقبت جوینده یابنده بود. ۲- «ان»: خواهان. پرسیان. دمان. روان. دوان. پویان. ۳- «الف» که آن نیز در پایان فعل امر: شکبیا. زیبا. خوانا. گویا. بینا. پویا. جویا. ۴- «ار» غالباً در آخر فعل ماضی آید: خریدار. خواستار. برخوردار. نام بردار. گرفتار. فروختار. ۵- «گار» که بیشتر در آخر فعل امر و ماضی در آید: آموزگار. پرهیزگار. آفریدگار. آمرزگار. کردگار. پروردگار. ۶- «کار» که غالباً به آخر اسم معنی ملحق شود: ستمکار. فراموشکار. مسامحه کار. ۷- «گر» هم در آخر اسم معنی: پیروزگر. دادگر. بیدادگر. خنیاگر. رامشگر. صفت فاعلی که به «نده» منتهی میشود غالباً در عمل و صفت غیر ثابت استعمال میشود مثلاً: رونده یعنی کسی که عمل رفتن را انجام دهد. خواننده کسی که بخواندن چیزی مشغول است. ولی شعرا گاهی این نوع صفت را بجای نام افزار استعمال کرده اند: به بینندگان آفریننده را نیننی مرنجان دو بیننده را. فردوسی. که بیننده بمعنی چشم استعمال شده یعنی عضوی که کار او دیدن است. اگر شاه فرماید این بنده را که بگشاید از بند گوینده را. گوینده در این شعر بمعنی زبان است و در این صورت از معنی فاعل بیرون است. صفاتی که به «ان» منتهی میشود بیشتر معنی حال را میدهد: سوزان. نالاین. روان. دوان. فروزان. گدازان. یعنی در حالت سوختن و نالیدن و رفتن و دویدن و فروختن و گداختن. صفاتی که به «الف» ختم میشود حالت ثابت را میرساند: دانا، که دانائی صفت ثابت است بدین جهت معنی دوام و همیشگی از آن فهمیده میشود. صفاتی که به کار و گار و گر ختم میشود مبالغه در کار را میرساند و عمل و شغل از آن فهمیده شود مثلاً: آموزگار، کسی که بسیار بیاموزد و کار او آموختن باشد. ستمکار و ستمگر شخصی است که ستم بسیار از او سرزند. تفاوت میانه «کار و گار» آن است که پساوند «گار» همیشه پس از کلماتی استعمال میشود که از فعل مشتق شوند ولی «کار»، غالب پس از اسم معنی و غیر مشتق بکار میرود. «گر» در غیر اسم معنی شغل را میرساند مانند آهنگر که مقصود کسی است که شغل او ساختن آلات از آهن باشد و این جزو صفات فاعلی نیست. ترکیب صفت فاعلی: صفت فاعلی چهار قسم ترکیب میشود: ۱- حالت اضافی که صفت به مابعد خود اضافه شود: فزاینده باد آوردگاه فشاننده خون ز ابر سیاه. فردوسی. ۲- با تقدیم صفت و حذف کسره اضافه مانند: جهاندار محمود گیرنده شهر ز شادی به هر کس رساننده بهر. فردوسی. ۳- با تأخیر صفت بدون آنکه در آن تغییری رخ دهد: منم گفت یزدان پرستنده شاه مرا ایزد پاک داد این کلاه. دقیقی. ۴- با تأخیر صفت و حذف علامت صفت «نده»: سرفراز. گردن فراز، که سرفرازنده و گردن فرازنده بوده و این کار قیاسی است. هر گاه صفت فاعلی با مفعول یا یکی از قیود مانند بیش و کم و بسیار و پیش و پس و نظایر آن ترکیب

شود، علامت صفت حذف میشود: کامجوی. بیشگوی. کم گوی. بسیاردان. پیشرو. پس رو. صفاتی که به الف و نون ختم میشود هرگاه مکرر شود ممکن است علامت صفت را از اول حذف نمایند: لرزلرزان. جنب جنبان: سپه جنب جنبان شد و بازگشت همی بود تا روز اندر گذشت. دقیقی. کمان را بزه کرد پس اشکبوس تنی لرزلرزان و رخ سندروس. فردوسی. پرس پرسان. کش کشان: پرس پرسان میکشیدش تا به صدر گفت گنجی یافتم آخر به صبر. گر نمودی عیب آن کار او ترا کس نبردی کش کشان آن سو ترا. مولوی. صفت مفعولی: صفت مفعولی بر آنچه فعل بر او واقع شده باشد دلالت میکند: پوشیده. برده. یعنی آنچه پوشیدن و بردن بر او واقع شده و علامت آن «ه» ماقبل مفتوح است که در آخر فعل ماضی درآید چنانکه گوئیم: برده. خوانده. که بر آخر ماضی برد و خواند «ه» اضافه کرده ایم. ترکیبات صفت مفعولی از این قرار است: ۱- آنکه صفت را مقدم داشته اضافه کنند، مانند پرورده نعمت، آلوده منت: آلوده منت کسان کم شو تا یکشنبه در وثاق تو نانت. انوری. ۲- با تقدیم صفت و حذف حرکت اضافه مانند آلوده نظر: چشم آلوده نظر از رخ جانان دورست بر رخ او نظر از آینه پاک انداز. حافظ. ۳- آنکه صفت را در آخر آورند و هیچ تغییری ندهند، مانند خواب آلوده، شراب آلوده: دوش رفتم به در میکده خواب آلوده خرقة تردامن و سجاده شراب آلوده. حافظ. ۴- مانند قسم دوم ولی با حذف علامت صفت، مانند خاک آلود، نعمت پرورد، دست پخت: آتش خشم تو برد آب من خاک آلود بعد از این باد به کوی تو رساند خیرم. سعدی. ای آنکه نداری خبری از هنر من خواهی که بدانی که نیم نعمت پرورد. همان روشنگ را که دخت منست بدان نازکی دست پخت منست. نظامی. ۵- با تأخیر صفت و حذف «ده» از پایان آن چنانکه بترکیب صفت فاعلی شبیه باشد مانند پناه پرور، دست پرور: ای نظامی پناه پرور تو به در کس مرانش از در تو. همه را دید دست پرور ناز دست از آئین جنگ داشته باز. نظامی. که پناه پرور و دست پرور که بمعنی پناه پرورده و دست پرورده استعمال شده است. نیم سوز و ناشناس و روشناس که در زبان فارسی متداول است هم از این قبیل میباشد. هر گاه بخواهند صفت مفعولی را که تخفیف یافته جمع بندند آن را به حال اول برمیگردانند مثلاً: دست پروردگان. نام یافتگان. و اینکه خاقانی گوید: فاقه پروردان چو پاکان حواری روزه دار... نادر است و پیروی از آن روا نباشد. ولی در تخفیف صفت فاعلی بر گردانیدن بحال اصلی لازم نیست چنانکه گوئیم: گردن کشان. سرفرازان. نامداران. کام جویان. وام خواهان. صفت تفضیلی: صفت تفضیلی آن است که در آخر آن لفظ «تر» افزوده شود و مفاد آن ترجیح موصوف است بر شخص دیگر که در وجود صفت با او شریک و همتا است و آن تنها به آخر صفت و کلماتی که در معنی صفت باشد پیوسته شود مانند گوینده تر، شتابنده تر، فزاینده تر، گراینده تر، مردتر، برتر: خرد ز آتش طبعی آتش تر است که مر مردم خام را او پزد. ناصر خسرو. صفت تفضیلی به یکی از سه طریق استعمال شود: ۱- با «از»: خرد از مال سودمندتر است. تدبیر اندک از لشکر بسیار مفیدتر است: دوش خوابی دیده ام گو نیک دیدی نیک باد خواب نه بل حالتی کان از کرامت برتر است. انوری. ۲- با «که»: دانش بهتر که مال. سیرت پسندیده تر که صورت. ۳- با اضافه چنانکه گوئیم: توانا تر مردم کسی است که دانائی او فزونتر باشد. و این استعمال در زبان فارسی متداول بوده ولی اکنون کمتر معمول است. و هر گاه بخواهند صفت تفضیلی را اضافه کنند، «ین» در آخر آن می آورند مانند بزرگترین شعرای ایران فردوسی است. الفاظی از قبیل مه، به، که، بیش، بمعنی صفت تفضیلی استعمال میشوند و در آخر آن نیز «ین» درمی آورند مانند: مهین. بهین. کھین. هر گاه «ین» در آخر صفات تفضیلی درآید افاده معنی تخصیص کند مانند کمترین، فاضلترین. و در این حالت اگر صفت تفضیلی را اضافه کنند مابعد آن را جمع آورند مانند بزرگترین مردان و فاضلترین رجال امروز اوست. و بدون اضافه باید لفظ مفرد استعمال شود چنانکه: توانا ترین مرد، بینا ترین شاگرد. صفت نسبی: صفت نسبی آن است که نسبت بچیزی یا محلی را برساند و آن عبارت است از: ۱- «ی»: آسمانی. زمینی. آتشی. هوایی. خاکی. پارسی. اصفهانی. نیشابوری و نظایر آن. یاء نسبت همواره به مفرد پیوسته میشود و کلماتی از قبیل کاویانی، خسروانی، کیانی، پهلوانی، نادر است و بر آن قیاس نتوان کرد. ۲- «ه» مخفی و غیرملفوظ: دوروزه. یکشنبه. یکساله. صده. هزاره. و این «ها» غالباً در ترکیبات عددی استعمال شده است و نیز مانند نبرده: بیارید گفتا سیاه مرا نبرده قبا و

کلاه مرا. ۳- «ین» و این در آخر اسماء درآید: سفالین. جوین. گندمین. بلورین. گلین. و گاهی این ادات را با «ه» جمع کرده در آخر کلمه آورند: بلورینه. زرینه. سیمینه. پشمینه. ۴- «گان»: گروگان. پدرگان. صفات ترکیبی: صفاتی را که از ترکیب دو اسم یا اسم و اداتی بحصول آید مرکب یا صفت ترکیبی خوانند و اقسام آن به قرار ذیل است: ۱- ترکیب تشبیهی که از بهم پیوستن «مشبّه» به «مشبه» یا مانند «مشبّه» به «وجه شبه» حاصل شود مانند سروقد. مشک موی. که معنی آن چنین است: کسی که قد او چون سرو است و موی او چون مشک. مانند گلرنگ و مشکبوی که معنی آن چنین است: مانند گل از حیث رنگ و چون مشک از جهت بوی و در این هر دو قسم باید مشبّه مقدم باشد. ۲- ترکیب دو اسم بدون ادات: جفاییشه. هنریشه. ۳- ترکیب دو اسم به اضافه ادات مانند نیزه بدست: سپهدار سهراب نیزه بدست یکی باره تیزتک برنشست. فردوسی. داغ بر ران. مانند این بیت: لگام فلک گیر تا زیر رانت کبود استری داغ بر ران نماید. خاقانی. ۴- ترکیب اسم با ادات و آن را اقسام بسیار است از این قرار: ۱- از ترکیب «ب» با اسم: بنام. بخرد. بآیین. بنفرین: شغاد آن بنفرین شوریده بختفردوسی. این قسم در نظم قدیم متداول است و اکنون جز در چند کلمه معمول نیست. ۲- ترکیب «با» و اسم: بانام. باعقل. باورع. باشعور. باحساس. باغیرت. ۳- ترکیب «هم» و اسم که اشتراک را می‌رساند: همراه. همراهی. همنشین. همنشست. همکار. همقدم. همدل. ۴- از ترکیب «نا» و «نه» با اسم: ناکام. ناچار. نامرد. نه مرد: گر از تو عاجزم این حال را چگونه کنم به پیش خصمان مردم پیش عشق نه مرد. سنائی. ۵- ترکیب «بی» و اسم: بی خرد. بی هوش. بی شعور. بی دانش. بی کار. بی نام. بی نشان. بی خانمان. فرق میان «بی» و «نا» آن است که «بی» پیوسته بر سر اسم درآید و بدان معنی وصفی دهد ولی «نا» هم با اسم و هم بصفت پیوسته گردد و استعمال آن با صفت بیشتر است. هر گاه ترکیب از «بی» و اسم در غیر معنی وصفی بکار رود پس از آن «از» بیفزایند: بی از آن کاید از او هیچ خطا از کم و بیش سیزده سال کشید او ستم دهر زمیم. ابوحنیفه اسکافی. این ادوات پنج گانه در آغاز اسم درآید و آن را پیشاوند می‌توان گفت. ۶- ترکیب «مند» با اسم: هنرمند. خردمند. زیانمند. ثروتمند. ادراکمند: با وکیل قاضی ادراکمند اهل زندان در شکایت آمدند. در شش کلمه این ادوات بشکل «اومند» استعمال شده است: تنومند. برومند. دانشمند. حاجتومند. نیازومند. گمانومند. ۷- ترکیب «ور» با اسم: هنرور. دانشور. سرور. دادور. جانور. نامور. بارور و گاه ماقبل «و» مضموم و «و» ساکن شود: گنجور. رنجور. مزدور. دستور. آزور: خاک خور ای طبیعت آزور. و این عمل قیاسی نیست. ۸- ترکیب اسم با «ناک» که بیشتر افاده معنی علت و آفت کند: نمناک. شوخناک. ریمناک. سنگناک. خوابناک. دردناک. سهمناک و کلمه «طربناک» نادر است و قیاس را نشاید. این ادوات سه گانه به آخر اسم پیوندد و آن را «پساوند» توان خواند. و در زبان پارسی «پساوند» و «پیشاوند» بسیار است و هر یک معنی مخصوصی و موارد خاص دارد. تبصره ۱- هر گاه کلمه دارای معنی وصفی باشد و در زبان پارسی کنونی برای آن اشتقاق یا ترکیبی در تصور نیاید آن را «صفت سماعی» خوانند: گران. سبک. نیک. بد. زشت. خوب. تنگ. فراخ. بلند. کوتاه. ۲- کلماتی که بر رنگ دلالت کند بیشتر صفت سماعی است: سپید. سیاه. سرخ. زرد. بنفش. سبز. کبود. و گاه قیاسی: نیلی. آبی. سرمه ای. ۳- صفات سماعی هنگام ترکیب مقدم باشد: گران سنگ. سبک مغز. کوتاه قد. بلندبالا. زردروی. سیاه چشم. و این قسم در استعمال بیشتر است. و گاه مؤخر باشد: چشم سپید. بالابلند. رخ زرد و این نوع کمتر باشد. طرز استعمال صفت: صفت پیش از موصوف و بعد از آن نیز می‌آید چون: باغ دیباخ پرنده سلب لعبگر گشت و لعبه اش عجب نیلگون پرده بر کشید هوا باغ بنوشت مفرش دیبا. فرخی. و هر گاه موصوف مقدم باشد بشکل اضافه استعمال میشود و کسره اضافه بر حرف موصوف وارد میگردد: ایا شاه محمود کشور گشای ز کس گر نترسی بترس از خدای فردوسی. که «محمود» دارای کسره اضافه است. هر گاه موصوف به «و» یا «آ» ختم شود در آخر آن «ی» افزوده میشود مانند: خدای بزرگ. بالای بلند. قبای دراز. شبهای تار. و وقتی که به «ها» مخفی تمام شود «یا» ملینه افزوده شود چون: به سخا مرده صدساله همی زنده کند این سخا معجز عیسی است همانا نه سخاست. صفتهای مرکب غالباً بواسطه یکی از اجزای خود بموصوف مرتبط میشود و بنابراین از صفت و موصوف تشکیل مییابد چنانکه گوئی: مرد روشندل، که روشنی صفت دل است و

مجموع روشنندل، صفت مرد. مطابقه صفت با موصوف روا نیست و چون موصوف جمع باشد صفت را مفرد آورند و همین روش میانه نویسندهگان و شاعران معمول بود و هم اکنون متداول است و برخلاف این نیز مواردی در سخن بزرگان دیده می شود که صفت را با موصوف مطابق آورده اند مانند: شدند آن جوانان آزادگان به دست کسی ناسزا رایگان. فردوسی. نشستند زاغان به بالینشان چنو دایگان سیه معجران. منوچهری. و در تاریخ بیهقی آمده است: اکنون امیران ولایت گیران آمدند. و این مواضع پیروی را نشاید. هرگاه صفت و موصوف هر دو جمع عربی باشد گاه موصوف را بر صفت مقدم داشته و اضافه کرده اند مانند قدمای ملوک و عظمای سلاطین. بجای ملوک قدمای، سلاطین عظمای: شنیدم که شاه اردشیر که بر قدمای و ملوک و عظمای سلاطین به خصائص عدل و احسان متقدم بود. (مرزبان نامه). وقتی که موصوف مؤنث و عربی باشد صفت آن را مذکر باید آورد و فصیحان دیرین همین روش را معمول داشته اند و مؤنث آوردن صفت که رسم متأخران است ناپسندیده و برخلاف روش فصحا است. هرگاه موصوفی دارای چند صفت باشد آن را به یکی از سه طریق استعمال کنند: الف - موصوف را مقدم دارند و صفات را بیکدیگر اضافه کنند چون: خداوند بخشنده دستگیر کریم خطابخش پوزش پذیر. سعدی. در عهد پادشاه خطابخش جرم پوش حافظ قرابه کش شد و مفتی پیاله نوش. حافظ. ب - آنکه صفات را بهم عطف نمایند: یکی پهلوانیست گرد و دلیر به تن زنده پیل و به دل نره شیر. فردوسی. باده ای باید تلخ و خوش و رنگین و روان. فرخی. مرد نیکواعتقاد نیکو طریقت و خدای ترس را وزیری داد. (سیاست نامه). ج - آنکه بعضی از صفات را پیش از موصوف و بعضی را پس از آن آورند در صورتی که در آخر موصوف «یاء» وحدت نباشد اضافه کنند: وزین ناسگالیده بدخواه نو دلم گشت باریک چون ماه نو. فردوسی. و هم بدین روش است: فرزند تو این تیره تن خامش خاکی است پاکیزه خرد نیست نه این گوهر گویا. ناصر خسرو. و هرگاه صفت و موصوف متعدد باشد ممکن است آن را یکی از چند طریق استعمال نمود: الف - آنکه هر صفتی با موصوف خود ذکر شود: بجان و سر شاه سوگند خورد بروز سپید و شب لاجورد. فردوسی. ب - موصوفها مقدم و صفتها مؤخر باشند و در این صورت یا هر دو صفت به هر دو موصوف ممکن است راجع شود یا آنکه هر صفتی به یکی از موصوفها تعلق گیرد. مثال قسم اول: دریای سخنها سخن خوب خدایست پر گوهر و پر لؤلؤ ارزنده و زیبا. که ارزنده و زیبا ممکن است صفت هر یک از گوهر و لؤلؤ باشد و رواست که ارزنده صفت گوهر و زیبا صفت لؤلؤ فرض شود و بر این فرض حذفی لازم نیست. ولی بفرض اول باید گفت که صفتها از اول بقرینه دوم حذف شده است. مثال قسم دوم: بجائیم همواره تازان براه بدین دو نوند سپید و سیاه. فردوسی. که مقصود از دو نوند سپید و سیاه روز و شب است و روا نباشد که سپید و سیاه صفت هر یک از دو نوند واقع گردد. و نیز ممکن است یک صفت دارای دو موصوف باشد مانند: آتش و باد مجسم دیده ای کز گرد و خوی کوه البرز از سم و قلزم زران افشاندند. خاقانی. در موقعی که موصوف را بخواهند اضافه کنند صفت را می آورند و پس از آن عمل اضافه را انجام میدهند و این مطرد و در نظم و نثر متداول است: بالشکر زمانه و با تیغ تیز دهر دین و خرد بس است سپاه و سپر مرا. ناصر خسرو. ولی در بعضی مواقع اضافه را بر وصف مقدم داشته اند چون: خون سپید بادم بر دو رخان زردم آری سپید باشد خون دل مصعد. که نخست خون را به دل اضافه کرده و صفت را پس از آن آورده است و چون خون دل یک کلمه است میتوان «مصعد» را صفت مجموع فرض کرد. پسران وزیر ناقص عقل به گدائی به روستا رفتند. سعدی. که ناقص عقل صفت پسران است و پس از اضافه آمده است. شد آن رنج من هفت ساله به باد و دیگر که عیب آورم بر نژاد. فردوسی. و در اسکندرنامه قدیم از مؤلفات قرن پنجم یا ششم نظیر گفته فردوسی را می بینیم: شه ملک چون این بشنید عجب ماند و بترسید گفت خان و مان ما همه چندین ساله ببرد. که در این دو مثال نخست رنج و خان و مان را اضافه کرده و صفت را پس از اضافه آورده اند و تفاوت آن با مثالهای اول آن است که در گفته فردوسی و عبارت اسکندرنامه صفت مضاف الیه واقع نشده و در شعر فردوسی و سعدی صفت مضاف الیه واقع گردیده است. یاء وحدت یا در آخر صفت درآید چنانکه گوئیم: مرد فاضلی است، طبع لطیفی دارد. و اکنون این طریقه در زبان فارسی معمول است یا در آخر موصوف مذکور افتد چون: که آمد بر ما سپاهی گران

همه رزمجویان و گندآوران. فردوسی. در آثار پیشینیان این روش متداولتر است ولی الحاق یاء وحدت بصفت و موصوف نیز مستعمل بوده است مانند: دید شخصی کاملی پرمايه ای آفتابی در میان سایه ای. مولوی. هر گاه مقصود از صفت بیان جنس و نوع موصوف باشد بیشتر آن را با یاء وحدت استعمال کنند و در اول آن لفظ «از این» آورند. چون: سماع است این سخن در مرو و اندر تیم بزازان هم اندر حسب آن معنی ز لفظ آل سمعانی که جلدی زیرکی را گفت من پالائی دارم از این تندی و رهواری چو باد و ابر نیسانی. سنائی. و نظیر آن است: از این خفرفی موی کالیده ای بدی، سرکه بر روی مالیده ای. سعدی. از این مه پاره عابدفریبی ملایک صورتی طاوس زیبی. سعدی. و گاهی صفت را بدون کلمه «از این» یا خالی از یاء وحدت استعمال نموده اند: بیامد پس آن بیدرفش سترگ پلیدی سگی جادوئی پیرگرگ. دقیقی. ندیم شه شرق شیخ العمید مبارک لقائی نکومنظری. منوچهری. و در این دو مورد موصوف معرفه است و قسم دوم چون: پیرهن دارد زین طالب علمانه یکی. منوچهری. که یاء وحدت در آخر صفت ذکر نشده است هر گاه مقصود تعداد و شمردن اوصاف باشد آنها را بهم عطف نمی کنند در این عبارت: دستور گفت شنیدم که وقتی مردی بود جوانمردپیشه، مهمان پذیر، عنانگیر، کیسه پرداز، غریب نوار. (مرزبان نامه). و مانند این بیت: بزد بر باره بر گستوان دار خدنگی راست رو برگستوان در. و نظیر این در نظم و نثر بسیار است در موقعی که صفات منادی باشند غالباً آنها را بهم عطف نموده اند: دریغا گوا شیردل رستما فروزنده تخمه نیرما. گوا شیرگیرا یلا مهترا دلاور جهانگیر گندآورا. فردوسی. و ظاهراً در موقع ندا و الحاق یاء وحدت به هریک از صفتها و موصوف مقصود شمردن و تعداد اوصاف باشد. و غالباً موصوف ذکر نمیشود. چون موصوف با یاء وحدت باشد پیشینیان غالباً میانه آن صفت فاصله می آورده اند. مانند: فریدون ز کاری که کرد ایزدی نخست این جهان را بشست از بدی. فردوسی. بدو گفت شاخی گزین راست تر سرش برترین و تنش کاست تر خدنگی بر آورد پیکان چو آب نهاده بر او چار پُرّ عقاب. فردوسی (شاهنامه چ مسکوج ۴ ص ۲۹۸). فلک گردان شیرست رباینده که همی هر شب زی ما بشکار آید. ناصر خسرو. آییست جهان تیره و بس ژرف بدو در زنهار که تیره نکنی جان مصفا. ناصر خسرو. و در تاریخ بیهقی آمده است: دیگر روز بادی سخت باشکوه. و واجب چنان کند که دوستی را از جمله دوستان برگزیند خردمندتر و ناصح تر و راجح تر. و نیز چون: او زنی داشت سخت بکارآمده و پارسا. ضمیر من از میانه ضمائر موصوف و مضاف واقع میشود چون: هر دمش با من دلسوخته لطفی دگرست این گدا بین که چه شایسته انعام افتاد. حافظ. در سایر ضمائر صفت در حکم توضیح و بمنزله بدل است چنانکه: شما فریفتگان پیش او همی گفتید هزار سال فزون باد عمر سلطان را. ناصر خسرو. لاجرم سوی تو آزاده جوان بار خدای ننگرد جز به بزرگی و به چشم تعظیم. فرخی. (از دستور زبان فارسی پنج استاد).

صفت.

[صَف] (اخ) هروی آرد: قریه ای است در جوف مصر نزدیک به لیس که گویند گاوی را که بنی اسرائیل بذبح آن مأمور شدند بدانجا فروخته شد و در آن قبه ای است معروف به قبه البقره که تا امروز باقی است. (معجم البلدان).

صفت.

[صِفَت] (ع ص) مرد توانا [ی] [تن آور یا مرد با گوشت گرداندام یا مرد توانا] [ی] [درشت خلقت. (منتهی الارب). رجوع به صفتات و صفتان شود.

صفتات.

[ص] (ع ص) مرد توانا [ی] [تن آور یا مرد با گوشت گرداندام یا مرد توانا] [ی] [درشت خلقت. (منتهی الارب). رجوع به صِفَت و

صفتان شود.

صفتان.

[صِفْتِ تَا] [ع ص] مرد توانا [ی] تناور یا مرد با گوشت گرداندام یا مرد توانا [ی] درشت خلقت. (منتهی الارب). رجوع به صِفْتِ و صِفْتَانِ شود.

صفتان.

[صِفْفِ فِ] [ع ص] مرد توانا [ی] تناور یا مرد با گوشت گرداندام یا مرد توانا [ی] درشت خلقت. (منتهی الارب). رجوع به صِفْفِ و صِفْفَانِ شود.

صفتانه.

[صِفْفِ فِ نِ] [ع ص] تأیث صفتان است. رجوع به صِفْفِ شود.

صفت تفضیلی.

[صِفِّ فَ تِ] [ع ص] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفت و رجوع به افعال التفضیل و اسم تفضیل شود.

صفت فاعلی.

[صِفِّ فَ تِ عِ] [ع ص] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صفت شود.

صفت کردن.

[صِفِّ فَ كَ دِ] (مص مرکب) نعت. انتعات. (منتهی الارب). اتصاف. (تاج المصادر بیهقی). ستودن کسی یا چیزی را به نیکی یا زشتی یا بزرگی: چونین بتی که منت صفت کردم سرمست پیش میشنه بنشسته. عماره مروزی. که داند صفت کردن داد تو که داد و بزرگی است بنیاد تو. فردوسی. صفت کرد از آن چار پیکر به شاه که کس را نبود آنچنان دستگاه. نظامی. و کارها کردند بر سرخاک او که صفت نتوان کرد. (تذکره الاولیاء). کمال حسن رویت را صفت کردن نمی دانم که حیران بازمی مانم چه داند گفت حیرانی. سعدی. صورت یوسف نادیده صفت می کردند چون بدیدند زبان همه از کار برفت. سعدی. دیگر نظر نکنم بالای سرو چمن دیگر صفت نکنم رفتار کبک دری. سعدی. و این اسب ابی الفضل را بنزدیک یکی از خلفا صفت کردند. (تاریخ قم ص ۲۲۸). - کسی را صفت کردن؛ تحلیه. - صفت کردن به شجاعت؛ تشجیع. (منتهی الارب).

صفت مشبهه.

[صِفِّ فَ تِ مِ بِ هِ / مِ شَبِّ بِ هِ / هِ] (ترکیب وصفی، مرکب) در عربی، صفت مشبهه بفاعل. و آن صفتی است مشتق از فعل و آن را از آن جهت بدین نام خوانند که در افراد و تشبیه و جمع و تذکیر و تأیث مانند اسم فاعل است و نیز مانند اسم فاعل قائم بذات است نه واقع بر او. صفت مشبهه از فعل لازم آید و صله «ال» واقع نشود و گاه مخالف فعل خود عمل نصب کند. در کشاف

اصطلاحات الفنون آرد: صفت مشبیه اسمی است مشتق از فعل لازم که دلالت کند بر قیام صفت در موصوف خود قیام ثبوتی؛ و معنی ثبوت آن است که بحسب وضع برای ثبوت باشد نه بحسب استعمال. کذا فی فوائد الضیائیه. و معنی ثبوت آن نیست که معنی صیغه استمرار ثبوت در جمیع ازمه باشد، بل آن موضوع است برای قدر مشترک، و نفی آن از جمیع ازمه جایز نیست، چه آن حکم به ثبوت است و میبایست در زمانی وقوع یابد و بحسب ظاهر ثبوت آن در جمیع زمان باشد تا آنکه دلیلی بر تخصیص آن قائم شود چنانکه گوئی کان هذا حسناً فقیح، کذا فی العباب، و حاصل این گفتار این است که ثبوت مقابل حدوث نیست بلکه بمعنی مطلق ثبوت است که شامل استمرار و حدوث هر دو است. (تلخیص از کشاف اصطلاحات الفنون). ابن عقیل در شرح ابیات ابن مالک در این باره گوید: صفت مشبیه صفتی است که جرّ فاعل آن بدان مستحسن باشد چنانکه در حسناً لوجه و منطلقاً لسان که اصل آن حسن و وجه و منطلق لسانه است. و جرّ فاعل اسم فاعل بدان جایز نیست و نمیتوان گفت زید ضارباً لابل عمر و مقصود از آن زید ضارب ابوه عمر و باشد و یا زید قائم الاب غداً و مقصود از آن زید قائم ابوه غداً باشد. و ابن مالک بدین معنی اشارت کند: صفة استحسن جرّ فاعل معنی بها المشبهه اسم الفاعل. صفت مشبیه از فعل لازم مشتق است و معنی آن ثبوت صفت است برای فاعل آن در زمان حال. صفت مشبیه از فعل ثلاثی گاه بر وزن فاعل آید و آن اندک است و گاه بر اوزان دیگر مانند جمیل و حسن. اما از ثلاثی مزید فیه بر وزن اسم فاعل آن باب بود چون منطلق. و ابن مالک بدین معنی اشارت کند در این بیت: و صوغها من لازم لحاضر كظاهر القلب جمیل الظاهر. عمل صفت مشبیه مانند عمل اسم فاعل متعدی است یعنی رفع و نصب چنانکه در زید حسن وجهه که در حسن ضمیر مرفوع فاعل صفت است و وجه منصوب است بر تشبیه به مفعولیت. صفت مشبیه مانند اسم فاعل باید بر ماقبل خود معتمد باشد چنانکه در باب اسم فاعل گفته است: و ولی استفهماً او حرف ندا او نفیاً او جا صفة او مسندا. و بدین نکته در باب صفت مشبیه اشارت کند در این بیت: و عمل اسم فاعل المعدی لها علی الحد الذی قد حدا. معمول صفت مشبیه بر آن مقدم نمی شود بنابراین نمیتوان گفت زید الوجه حسن در صورتی که در اسم فاعل تقدم معمول جایز بود مانند زید عمر واً ضارب و صفت مشبیه جز در سببی عمل نکند مانند زید حسن و وجهه و نمیتوان گفت زید حسن عمر واً لیکن اسم فاعل در سببی و اجنبی هر دو عمل کند چنانکه در زید ضارب غلامه و زید ضارب عمر واً، و ابن مالک بدین معنی اشارت کند: و سبق ماتعمل فیه مجتنب و کونه ذاسبیه واجب. در باب اعراب معمول صفت مشبیه در این ابیات گوید: فارع بها و انصب و جرّ مع ال و دون ال مصحوب ال و ما اتصل بها مضافاً او مجرداً و لا تجرر بها مع ال سما من ال خلا و من اضافه لتالیها و ما لم یخل فهو بالجواز و سما. توضیح آنکه معمول صفت مشبیه را سه حالت است: ۱- رفع بنا بر فاعلیت. ۲- نصب بر تشبیه بمفعولیت، هر گاه معرفه باشد، و تمیز اگر نکره بود. ۳- جر به اضافه. و در این سه حالت صفت یا با لام است و یا بدون لام و معمول آن نیز با هر یک از این شش صورت یا مضاف است یا با لام و یا بدون لام است. پس مجموع آن هیجده صورت باشد. و از این هیجده صورت دو صورت آن ممتنع است: ۱- آنکه صفت دارای لام بوده و بمعمول خود اضافه شود و معمول مضاف به ضمیر موصوف باشد بی واسطه چون الحسن وجهه و یا با واسطه چون: الحسن وجهه ایبه. ۲- اینکه صفت با لام بود و بمعمول خود که مجرد از لام است اضافه شود چون: الحسن وجهه و یا معمول مضاف به اسم مجرد از لام باشد چون الحسن وجهه اب و نه صورت آن احسن است و آن صوری است که در آن یک ضمیر باشد. و دو صورت آن حسن است و آن صوری است که در آن دو ضمیر باشد. و چهار صورت آن قبیح است و آن صوری است که از ضمیر خالی بود. (از ابن عقیل و بهجه المرضیه و صمدیه). برای صفت مشبیه در فارسی رجوع به صفت شود.

صفتوئیه.

[ص فئی ی] (اخ) ده کوچکی است از دهستان کشیت بخش شهداد شهرستان کرمان. در ۵۵ هزارگزی جنوب خاوری شهداد، سر

راه مالرو شهداد - کشیت. با ۴۰ تن سکنه. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صفتة.

[صَ ت] [عِ اِ مِ ص] غلبه و چیرگی. (منتهی الارب).

صفتیت.

[صِ] [عِ ص] مرد توانا [ی] [تَن] آور یا مرد با گوشت گرداندام یا مرد توانا [ی] [درشت خلقت. (منتهی الارب). رجوع به صفات و صِفَت و صفتان شود.

صف تیغ.

[صَ فِ] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از دو طرف تیغ است و آن را صفحه تیغ هم گویند. (برهان قاطع) (انجمن آرای ناصری).

صفح.

[صَ] [عِ اِ] کناره هر چیزی. (منتهی الارب ||). پهلوی مردم ||. رخسار مردم. يقال: نظر الیه بصفح وجهه؛ ای بعرض وجهه. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). رخسار شمشیر و پهنای آن ||. پهنای هر چیزی. (منتهی الارب). پهن ||. صفح الجبل؛ بن کوه یا پائین کوه یا جای هموار از کمر آن و روی کوه. (منتهی الارب). برکوه. (مهدب الاسماء ||). ناحیه، سرزمین ||. مص) روی گردانیدن. (منتهی الارب ||). درگذشتن از کسی. (منتهی الارب). درگذشتن از گناه. (ترجمان علامه جرجانی). درگذشتن از خطا. (غیاث اللغات). فا گذشتن از جرم. (مصادر زوزنی). عفو. تجاوز. ماجری درنوشتن ||. اعراض. (منتهی الارب). اعراض کردن از کسی یا از چیزی. (ترجمان علامه جرجانی) (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی ||). ترک دادن ||. ترک کردن ||. وارد کردن شتران را بر حوض ||. رد کردن سائل را و بازگردانیدن او. (منتهی الارب). رد کردن سائل را. (تاج المصادر بیهقی). واگردانیدن کسی را از حاجت خویش. (مصادر زوزنی ||). زدن کسی را به پهنای شمشیر. (منتهی الارب). شمشیر به پهنای به کسی زدن. (تاج المصادر بیهقی ||). سیراب کردن کسی را بنوعی از شراب ||. پهن گردانیدن چیزی را ||. پیش کردن مردم را یک یک ||. نشان دادن ورق را یکی یکی ||. نظر کردن در ظاهر کار و نگریستن صفحات آن. (منتهی الارب).

صفح.

[صَ فِ] [عِ اِ] پهنای، يقال: فی جبهته صفح؛ ای عرض فاحش. (منتهی الارب).

صفح.

[صَ] [اِ خِ] نام مردی است از بنی کلب. (منتهی الارب).

صفحات.

[صَف] [عِا] جِ صفحه. رجوع به صفحه شود.

صفح بنی الهزهاز.

[صَحْ بَ؟] [اخ] ناحیتی است از نواحی جزیره خضراء به اندلس. (معجم البلدان).

صفحتان.

[صَحْ] [عِا] دو سوی مخرج و در حدیث استنجاه است: او لایجد احدکم ثلثه احجار، حجرین للصفحتین و حجر للمسربة. (بحر الجواهر).

صفحة.

[صَحْ] [عِا] کناره هر چیزی. (منتهی الارب). بر. کنار. جانب. ج، صفحات: آتشکده شود دل سوزان نهاد مرد ز آن آبدار صفحه سندان گداز تیغ. مسعودسعد. لعل ناگشته صفحه خنجر گرم نابوده آتش پیکار. مسعودسعد ||. یک سوی روی و یک سوی ورق. (مهدب الاسماء). ج، صفحات: چهارها چون صفحه کتاب دیگرگون نمود. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۵۲ ||). برگ. روی. رویه. ورق: خالیست بدان صفحه سیمین بناگوش یا نقطه ای از غالیه بر یاسمن است آن؟ سعدی. عرقت بر ورق روی نگارین به چه ماند؟ همچو بر صفحه گل قطره باران بهاری. سعدی. - صفحه الرجل؛ عرض صدره. (اقرب الموارد). پهنای سینه. بشره پوست چهره. - صفحه گرامافون؛ صفحه مدوری که از کائوچو و غیر آن سازند، ثبت و تولید اصوات را. - صفحه گردن؛ علاط. صفحتا العنق؛ دو جانب آن. (بحر الجواهر).

صفحه.

[صَحْ] [اخ] دهی از دهستان نهر هاشم بخش مرکزی شهرستان اهواز. در ۳۳ هزار گزی جنوب خاوری اهواز ۱۰ هزار گزی خاور راه آهن اهواز به خرمشهر و کنار کارون. دشت. گرمسیر. دارای ۶۵ تن سکنه. آب از کارون. محصول آن غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه در تابستان اتومبیل رو. آسیاب آن قدیمی است. این آبادی از دو محل به نام ۱ و ۲ بفاصله ۲ هزار گز دور از هم قرار گرفته است. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صفحه.

[صَحْ] [اخ] دهی از دهستان باوی بخش مرکزی شهرستان اهواز. ۴۸ هزار گزی جنوب اهواز ۳ هزار گزی باختر راه اهواز به آبادان است. دشت. گرمسیر. دارای ۶۰ تن سکنه. آب از چاه. محصول غلات و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری. راه در تابستان اتومبیل رو. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صفحه بند.

[صَحْ] [حَب] (نف مرکب) کسی که در چاپخانه ها مطالبی را که با حروف سربی بطور ستونی چیده شده بصورت صفحه به قطعی که مطلوب است می بندد.

صفحه بندی.

[صَحَّ / حَب] (حامص مرکب) عمل صفحه بند. ستون‌ها را در مطبوعه بصورت صفحه درآوردن. بصورت صفحه پیوستن ستونهای مطالب چیده شده در چاپخانه را. از ستونهای چیده صفحه بهم پیوستن. این کلمه با شدن و کردن صرف شود.

صفحه بندی کردن.

[صَحَّ / حَب كَدَّ] (مص مرکب) در تداول مطابع ستونهای چیده شده جدا را بیکدیگر پیوسته از آن برای چاپ صفحه ترتیب دادن.

صفحهء ملساء.

[صَحَّ ي مَّ] (اخ) نزد حکما و متکلمان صفحه ای است که اجزاء مفروضه آن در وضع متساوی و متصل بود چنانکه بین این اجزاء فرجه‌ها نباشد، خواه آن فرجه‌ها نافذ باشد که مسام نامند یا غیر نافذ که زوایا نامند، چنین است در شرح مواقف. (از کشف اصطلاحات الفنون).

صف خاصه.

[صَفَّ فِ خَاصِّ ص] (ترکیب اضافی، امرکب) کنایه از خیل پیغمبران و انبیا صلوات الله علیهم اجمعین باشد. (برهان) (انجمن آرا).

صفد.

[صَفَّ] (ع مص) بند کردن کسی یا چیزی را و محکم نمودن. (منتهی الارب). بند کردن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). (||ا||) بند. (منتهی الارب) (دهار) (مهذب الاسماء) (ترجمان علامه جرجانی). ج، اصفاد ||. عطا. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء).

صفد.

[صَفَّ] (اخ) سامی بیک آرد: قصبه ای است مرکز قضاء صفد در سنجاق عکا از ولایت بیروت. ۴۵ هزار گزی مشرق عکا و قریب ۵۰۰۰ تن در این مکان سکونت دارند و بر کوهی قریب ۵۰۰ گز برتر از سطح دریا واقع است و خرابهء قلعه ای از دوره صلیبیان در آن دیده می شود و جایی بسیار باصفا و دلکش است و منظره دریاچه طبریه و جبال حوران را نشان می دهد و گرداگرد آن را باغها و باغچه های سبز و خرم فرا گرفته و درختان زیتون دشت و هامون را طراوتی داده است. جمعی از علما از آنجا برخاسته اند. به سال ۱۸۱۹ و ۱۸۳۷ زلزله شدیدی در صفد روی داد و ۵۰۰۰ تن در زلزله دوم نابود شدند و قلعه و مدرسه آن در این حادثه ویران شد. این قصبه از قلاع بسیار قدیم است و مدتی در دست صلیبیان بود. صلاح الدین ایوبی، ملک معظم و بیبرس آن را فتح کردند. این شهر مسقط رأس جمعی از علما است و در اندرون قصبه غاری بنام غار یعقوب موجود است و یهودیان آن را محترم می دارند.

صفد.

[صَفَّ] (اخ) قضای صفد یکی از سنجاقهای پنجگانه ای است که سنجاق عکا را تشکیل می دهد و در انتهای شمال شرقی سنجاق

واقع و از طرف مشرق بولایت سوریه و از سوی شمال بسنجا بیروت و از سمت مغرب به عکا و قضای طبریه محدود است. اراضی آن ناهموار و در اکثر نقاط پوشیده از درخت و گلهاست و زمینهای این ناحیت حاصلخیز است و نهر شریعه در حدود شرقی آن جاری است. دریاچه حوله هم در همین منطقه است. چندین نهر دیگر در آنجا جریان دارد که به دریاچه طبریه می ریزد. (از قاموس الاعلام ترکی).

صفدار.

[صَد] (نَف مرکب) دارنده صف. دارنده لشکر: شاه محمود سیف دولت و دین شه صفدار و خسرو صفدر. مسعود سعد.

صفدر.

[صَد] (نَف مرکب) از هم درنده صف. (غیاث اللغات). شکننده صف. برهم زنده صف لشکر در روز جنگ: گردون سازد همیشه کارت نیکو زیرا چون تو ندید شاهی صفدر. فرخی. که کن و بارکش و کارکن و راه نورد صفدر و تیزرو و تازه رخ و شیر آواز. منوچهری. به سحرگاهان ناگاهان آواز کلنگ راست چون غیو کند صفدر در کردوسی. منوچهری. قد چون تیرم کمان شد وز دو دیده خون گشاد دیده گوئی زخم تیر خسرو صفدر گرفت. مسعود سعد. فتح و ظفر هر دو دو رایت کشند در حشم صفدر طغرل تکین. انوری. سهم درگاه او خدنگ و بال بر پلنگان صفدر افشاند است. خاقانی. هندوی میراخورش دان آن دو صفدر کز غذا هفت دریا را به رزم هفتخوان افشاند اند. خاقانی. گر زال نهاد بر سیمرخ بر تیر هلاک صفدران را. خاقانی. نیمه قنبدیل عیسی بود یا محراب روح یا مثال طوق اسب شاه صفدر تاختند. خاقانی. تاب و غا نیارود قوت هیچ صفدری گر تو بدین مشاهده حمله بری به لشکری. سعدی. ز آنکه پیش این سرافرازان همه افسانه شد آنچه کردند از دلیری صفدران باستان. سعید هروی (از ترجمه محاسن اصفهان ص ۲۹). ... این سرور سریر سعادت و سیادت و صفدر و مهتر دست مسند سعادتست. (از ترجمه محاسن اصفهان). گفت ما ترا در این میدان صفدر تصور کرده بودیم تو صف شکن بوده ای. (انیس الطالین بخاری نسخه خطی مؤلف). رجوع به صف و صف دری شود.

صفدر.

[صَد] (اِخ) لقب علی علیه السلام است، و در تداول این لقب غالباً بدنبال حیدر آید: روشن و صافی و بی قرار تو گفتمی هست مگر ذوالفقار حیدر صفدر. مسعود سعد. شیر خدا و صفدر میدان و بحر جود جان بخش در نماز و جهانسوز در و غا. سعدی. رجوع به حیدر صفدر شود.

صفدر.

[صَد] (اِخ) دهی جزء بخش جعفرآباد شهرستان ساوه. جلگه و معتدل است. دارای ۵۳ تن و آب آن از قنات است. محصول آنجا غلات، پنبه، بنشن. شغل اهالی زراعت، گلکاری. راه مالرو دارد. قشلاق عده ای از ایل به فدادی است. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صفدر.

[صَد] (اِخ) یکی از شعرای هندوستان و از اهالی بلگرام بروایتی ساندی است. و در فرخ آباد در گذشته، از او است: چشم دارم که

روم جانب سلطان نجف سرمهء دیده کنم خاک بیابان نجف. (از قاموس الاعلام ترکی).

صفدر جنگ.

[صَدْرَج] (اخ) رجوع به ابوالمنصورخان و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صف در صف.

[صَدَص] (ق مرکب) صفها پشت سرهم. صف پس صف ایستاده: طرفداران که صف در صف کشیدند ز هیبت پشت پای خویش دیدند. نظامی. رجوع به صف شود.

صفدری.

[صَدَا] (حامص مرکب) دریدن صف. شکافتن صف. بهم زدن صف روز نبرد: سروری بی بلا- بسر نشود صفدری بی مصاف برناید. خاقانی. رجوع به صف و صفدر شود.

صفدی.

[صَفَا] (اخ) رجوع به صلاح الدین شود.

صفدی.

[صَفَا] (اخ) دمشقی. نام وی سیداحمد است. مؤلف سلافه العصر آرد: شیخ ما علامه محمد شامی این اشعار را از وی بر من انشاد کرد: صه یا حمام فلسط المشوق و لا- بات حالک فیها کحالی فما من تباکی کما من بکی و دمع الاسی غیر دمع الدلال. (سلافه العصر ص ۳۶۹).

صفدی.

[صَفَا] (اخ) عبدالقادر بن عمر بن حبیب. وی یکی از مشاهیر و بزرگان ادب است و در صفد معلم اطفال بود. او را تائیه ای معروف است و جمعی از ادبا آن را شرح کرده اند. عمری گمنام و مجهول الحال بسر میبرد تا آنکه شریف علی بن میمون المغربی تائیه او را انتشار داد و شهرتی عظیم یافت. وی در اوائل قرن دهم هجری می زیست. (از قاموس الاعلام ترکی).

صفدی.

[صَفَا] (اخ) نابلسی. وی در نیمه قرن هفتم هجری می زیست. سلطان صالح نجم الدین ایوب وی را بکتابت گرفت و به سال ۶۴۱ ه. ق. او را فرمود تا در کار فیوم و توابع آن بنگرد و او کتابی کرد و آن را «تاریخ الفیوم و بلاد» نامید. این کتاب به سال ۱۳۱۶ ه. ق. (۱۸۹۸ م.) در ۲۰۴ صفحه در مصر بطبع رسیده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۲۱۰).

صفدر.

[ص] [ع ص] خالی از هر چیزی. (منتهی الارب). تهی و خالی. (غیاث اللغات ||). رجل صفرا لیدین؛ مرد بی چیز. (منتهی الارب).

صفر.

[ص] [ع ا] خالی، ترجمهء سانسکریت صونیا (۱) در ریاضی هند و عربی، معادل زرو (۲) در فرانسه و در عین حال ریشهء کلمات غربی سیفرا (۳)، تزیفر (۴) و مشتقات آنها است و رجوع به سیفر (۵)، شیفر (۶) زرو (۷) و دائرة المعارف اسلامی (صفر) شود. قدما علامت صفر یعنی نماینده هیچ نداشتند. این علامت را هندیان اختراع کردند بنام صونیا یعنی تهی و ایرانیان که کتب ریاضی هندی را به عربی ترجمه و نقل کرده اند، آن را به صفر عربی که هم بمعنی تهی است ترجمه کردند و چون ترجمهء آنان به لاتینی برگشت، صفر عربی را در لاتینی شکسته و از آن زرو (۸) ساختند. علامت صفر (۰) یا () است. صفر حافظ مرتبهء عدد است و خود آن عدد نیست و آن مرتبه نیز از عدد خالی است. دائرهء کوچک به این شکل () که در علم حساب برای ده چند کردن عددی بطرف راست آن عدد می نویسند فی زماننا در عربی و فارسی بعوض آن دائرهء کوچک نقطه می نویسند مگر در هندی همان صفر نگارند. (غیاث اللغات): بگذشتی و صفر جای تو یافت از صفر کجا صفات جویم. خاقانی. ز هر چه زیب جهانست و هر که ز اهل جهان مرا چو صفر تهی دار و چون الف تنها. خاقانی. این گنج صرف دارد و آواز در میان نه و آن همچو صفر خالی و آوازهء مزور. خاقانی. که الف چون بشد از منزل یک صفر بر جای الف کرد ثبات. خاقانی. الحق از آحاد ملک خصم تو صفر است و بس گرچه رود در حساب هیچ بود در رقم. خاقانی. این جهان نفی است در اثبات جو صورتت صفر است در معنیت کو. مولوی (||). اخ) در اصطلاح اهل تقویم علامت ستارهء زهره است. (غیاث اللغات ||). علامت برج حمل است در تقویم و بهمین جهت از لفظ صفر کنایه باشد برج حمل. (غیاث اللغات). از صفت هم صفرم و هم منقلب هم آتشی گوئی اول برج گردونم نه من دوپیکرم. خاقانی. اولین برج فلک صفر است چون تو بهر فقر اولین پایه گرفتی صفر بهر خان و مان. خاقانی. صفر کن این برج ز جرم هلال باز کن این پردهء زشتی خیال. خاقانی. (۱) - (۲) - Chiffre. (۳) - Cifra. (۴) - Ziffer. (۵) - Cipher. (۶) - Cifra. (۷) - Zero. (۸) - Zero.

صفر.

[ص] [ع مص] خالی شدن خنور و منه: نعوذ بالله من صفرا لانا؛ یعنی مردن مواشی. (منتهی الارب). تهی شدن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی ||). مردن. (منتهی الارب ||). زردآب جمع شدن در شکم کسی. (منتهی الارب).

صفر.

[ص] [ع ص، ا] خالی از هر چیزی. (منتهی الارب ||). کنایه از داننیر است. (النقود العربیة ص ۱۵۱).

صفر.

[ص] [ع ا] روی. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). صُفر؛ روئین که به هندی کانسی گویند. (غیاث اللغات): ذکر شهرستان روئین که آن را مدینهء الصفر خوانند. (تاریخ سیستان). که کدامین خاک همسایه زر است یا کدامین خاک صفر ابر است. مولوی. || صُفر؛ نحاس. (تذکرهء ضریر انطاکی). مس || (؟). سیاهیها که به زردی زند. مفرده اصفر، يقال: رجل اصفر و امرأة صفراء. (ترجمان علامهء جرجانی).

صفر.

[صُ فُ] (ع ص، ا) خالی. (منتهی الارب).

صفر.

[صُ فُ] (ع ا) بیماری شکم که روی صاحب خود را زرد گرداند. (منتهی الارب). صفرهٌ تعلوا اللون و البشرة. (بحر الجواهر). بیماری زردی. یرقان ||. عقل ||. عقد ||. بیم. روع ||. نفس و دل. لب القلب. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). يقال: لا یلتاط بصفری؛ ای لایلزق بنفسی و لایقبله قلبی ||. ماری است در شکم مردم می چسبد به استخوانهای پهلو و میگذرد آنرا، یا کرمکی است که میگذرد استخوانهای پهلو و سر آن را یا کرم شکم. (منتهی الارب). کرم شکم. (مهذب الاسماء). دود یقع فی الکبد و شراسیف الاضلاع فیصفر عنه الانسان جداً و ربما قتله. (بحر الجواهر ||). (مص) جمع شدن زرد آب در شکم. (منتهی الارب). اجتماع الماء فی البطن کما یعرض للمستسقی. (بحر الجواهر ||). (مص) گرسنگی. (منتهی الارب).

صفر.

[صُ فُ] (ع ا) نام دومین ماه از ماههای عربی پس از محرم و پیش از ربیع الاول و در جاهلیت آن را ناجر گفتندی. ج، اصفار. جنگ صفین در غره این ماه به سال سی و هفتم هجری بود. و بقولی ولادت حضرت باقر (ع) در این روز است و روز هفتم صفر شهادت حسن بن علی علیه السلام است به سال پنجاهم و روز ولادت موسی بن جعفر (ع) امام هفتم شیعیان است به سال ۱۲۸ ه. ق. و عامه مردم روز سیزدهم صفر را نحس شمارند. و بیستم آن اربعین است یعنی چهلم شهادت حسین علیه السلام و روز بیست و هشتم آن رحلت رسول اکرم (ص) است و روز آخر این ماه بقولی روز شهادت حضرت رضا (ع) میباشد. مؤلف غیاث اللغات آرد: این نام مأخوذ است از صِ فَر بمعنی خالی چرا که چون این ماه صفر بعد از محرم واقع است قبل از ظهور پیغمبر ما (ص) قتال در ماه محرم حرام بود. از این سبب در ماه صفر مردم عرب برای قتال میرفتند و خانه ها را خالی میگذاشتند. و بعضی نوشته اند که بوقت وضع کردن اسم این ماه موسم خزان و ایام برگ ریز بود و برگ درختان زرد می شدند، لهذا این ماه را صفر نام کردند، در این صورت مأخوذ از صِ فَر است که بمعنی زردی باشد. (غیاث اللغات). ظاهراً این وجه تسمیه بر اساسی نیست: به خدا ار بحقیقت نگری مه شعبان و صفر یکسانست. انوری. از پس هر مبارکی شومی است و ز پی هر محرمی صفر است. خاقانی. گرزکاتی بمحرم بدهی چون خسیسان بصفر بازمگیر. خاقانی. ماهتان در صفر سیاه شده است ز آن چو گردون کیودپیرهنید. خاقانی.

صفر.

[صُ فُ] (اخ) ابوالفتح گوید: کوهی سرخ است از کوههای ملل قرب مدینه. ادیبی گوید صفر کوهی است به فرش ملل که منزل ابو عبیده بن عبدالله بن زمعه بن اسود بن مطلب بن اسد بن عبدالعزی بدان بود و بدان کوه صخره هاست که صخره های ابی عبیده نام دارد. (معجم البلدان).

صفر.

[صُ فُ] (ع ص) خالی. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء).

صفر.

[صَفَ] (اِخ) نصر گوید: کوهی است به نجد در دیار بنی اسد. (معجم البلدان).

صفر.

[صُفَ] (ع ص، ا) گویا ج صافر است چون شاهد و شَهِد و غایب و غُیَّب و صافر خالی بود و هو مرج الصفر. (معجم البلدان).

صفر.

[صُفَ] (اِخ) موضعی است بین دمشق و جولان و آن صحرائی است که بروزگار بنی مروان بدانجا وقعه ای مشهور بوده است و آن را در اخبار و اشعار خود آورده اند. (معجم البلدان).

صفر آباد.

[صَفَ] (اِخ) دهی است جزء دهستان قمروود بخش مرکزی شهرستان قم. در ۲۴ هزار گزی شمال خاوری قم. جلگه و معتدل. دارای ۳۵۰ تن سکنه. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، لبنیات. صنایع دستی قالیچه بافی. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. راه مالرو دارد. ساکنین از طایفه شاهسون هستند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صفر آباد.

[صَفَ] (اِخ) دهی است جزء دهستان فراهان بالا، بخش فرمهین شهرستان اراک. در ۱۸ هزار گزی جنوب خاوری فرمهین. کوهستانی. سردسیر. سکنه آن ۴۱۲ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، بنشن، پنبه، ارزن، صیفی جالیز. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری، صنایع دستی قالیچه بافی. راه مالرو دارد و از فرمهین اتومبیل میتوان برد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صفر آباد.

[صَفَ] (اِخ) دهی است از بخش سنجابی شهرستان کرمانشاهان. در ۱۴ هزار گزی خاور کوزران. کنار رودخانه مرک. دشت. سردسیر. دارای ۸۰ تن سکنه. مسلمان. آب آن از رود مرک. محصول آنجا غلات، حبوبات، دیم، لبنیات. شغل اهالی زراعت، گلخانه داری. راه مالرو دارد. تابستان اتومبیل میتوان برد. یک قهوه خانه کنار راه دارد. زمستان گلخانه داران حدود نفت شاه میروند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صفر آباد.

[صَفَ] (اِخ) دهی است از دهستان حومه بخش مسجدسلیمان شهرستان اهواز. در ۳ هزار گزی جنوب مسجدسلیمان کنار راه اتومبیل رو مسجدسلیمان به هفتگل. کوهستانی. گرمسیر. دارای ۱۸۰ تن سکنه. آب آن از کارون بوسیله لوله. محصول آنجا غلات. شغل اهالی کارگری شرکت نفت، زراعت و گلخانه داری است. چاه نفت دارد. ساکنین از طایفه هفت لنگ بختیاری هستند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صفر آباد قلعه.

[صَفَاقَ] (اخ) دهی از بخش سنجایی شهرستان کرمانشاهان. فعلاً مخروبه است. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صفراء.

[ص] [ع ص] تأنیث اصفر است: همه دشت و کهسار گرما گرفت زمانه ز خود رنگ صفرا گرفت. فردوسی. به یک صفرا که بر خورشید رانده فلک را هفت میدان باز مانده. نظامی. رجوع به اصفر شود.

صفراء.

[ص] [ع ا] صَفْرًا. خلطی است زرد رنگ از اخلاط اربعه که به فارسی آن را تلخه گویند و به هندی پته نامند. (از غیاث اللغات). صفرا یا مره الصفراء (۱) مایعی زرد مایل بسبزی با مزه تلخ که از کبد تراود. زرد آب. مؤلف ذخیره خوارزمشاهی آرد: صفو کیلوس اندر جگر سه بهره شود: بهره ای کفک شود و آن صفرا باشد. و بهره ای درد شود و آن سودا باشد و بهره ای خلط صافی پالوده بماند و آن خون باشد. (ذخیره خوارزمشاهی). و نیز نویسد: صفرا دو گونه است طبیعی و ناطیعی. طبیعی خلطی است تیز، گرم و تر و مزه او تلخ است و تولد او اندر جگر باشد و سبک تر از خون از بهر آنکه کفک خون است و رنگ خاص او زرد است و از خون روان تر است و آن را خزانه ای است با جگر پیوسته و آن زهره است تا اندر خزانه گرد میشود. در کشف اصطلاحات الفنون از قانونچه و شرح آن آرد: نزد اطبا، نام خلطی است که آن را تلخ نیز گویند و آن بر دو قسم است: طبیعی مانند کف خون طبیعی که سرخ و روشن و خفیف و حاد است و غیر طبیعی و آن چهار قسم است اول مره صفراء دوم مره محیه که بصفراء محیه نیز نامیده میشود. سوم صفراء کراثیه که از صفراء محترقه و مره صفراء ترکیب یافته، چهارم زنجاریه: صفرای مرا سود ندارد نلکا درد سر من کجا نشاند علكا. ابوالمؤید. طبع چو خاقانی بسته سودا مدار بشکن صفرای او ز آن لب چون ناردان. خاقانی. خیک است زنگی خفقان دار کز جگر وقت دهان گشا همه صفرا برافکند. خاقانی. ترا مقامر صورت کجا دهد انصاف ترا هلیله زرین کجا برد صفرا؟ خاقانی. صفرا همه بترش نشانند و من ز خواب چون طفل ترش خیزم و صفرا بر آورم. خاقانی. چو شیرینی و ترشی هست در کار از این صفرا و سودا دست مگذار. نظامی. اینهمه صفرای تو با روی زرد سرکه ابروی تو کاری نکرد. نظامی. هستم از عناب تو صفرا زده این همه صفرا ز عنابم ببر. از قضا سرکنگین صفرا فزود روغن بادام خشکی مینمود. مولوی. - امثال: صفرایش به لیموئی می شکند؛ یعنی سهل البیع است. (امثال و حکم دهخدا ||). مجازاً در فارسی، خشم: مردی ام درشت سخن و با صفرای خویش بس نیایم. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۴۹۵). کندی مکن، بکن چو خردمندان صفرای جهل را به خرد تسکین. ناصر خسرو. فاساختن و خوی خوش و صفرا هیچ تا عهد میان ما بماند بی هیچ. (اسرار التوحید). خرم ترم آنکه بین کز خوی توام غمگین کز هر چه کنم تسکین صفرای تو اولی تر. خاقانی. صفرای تو گر مشام سوز است لطف ز پی کدام روز است. نظامی. - کیسه صفرا؛ مراره. زهره ||. ملخ که از بیضه فارغ شده باشد. (منتهی الارب ||). گیاهی است ریگستانی که برگ آن برگ کاهو ماند. (منتهی الارب). ابوالعباس گفته نباتی است که در زمینهای رملی میروید، برگ آن باریک شبیه بیای کبوتر و شاخ های آن باریک و مزغب و گل آن زرد و نرم و طعم آن به اندک تلخی است و جهت استسقا آب آن را می آشامند انتفاع میابند. (فهرست مخزن الادویه). نام گیاهی است که در ریگ ینوع و نواحی آن روید بر گهای آن باریک و به برگ رجل الحمامه مانده بود، با شاخهای شبیه به شاخهای سراج القطرب و جملگی گیاه زرد بود و آب آن را بمستسقی آشامانند سود بخشد و طعمی مایل به تلخی دارد. (ابن بیطار ||). کمان از چوب درخت نبع یا عام است. (منتهی الارب). کمان. (مهدب الاسماء ||). زر. طلا: درون جوهر صفرا همه کفر است و شیطانی گرت سودای دین باشد قدم بیرون نه از صفرا. سنایی. دهره برانداخت صبح زهره برافکند شب پیکر آفاق گشت غرقه صفرای ناب. خاقانی ||. هوس. سودا: ناجسته به آن چیز که او با تو نماند بشنو سخن خوب مکن کار به

صفرا. ناصر خسرو. ای عفی الله خواجگانی کز سر صفرای جاه خوانده اند امروز انارالله بر خضرای من. خاقانی ||. در اصطلاح محدثان جامه ای است که در آن خطهای زرد باشد. (کشاف اصطلاحات الفنون). (۱) - Bile.

صفراء.

[ص] [اخ] (وادی...) از ناحیه مدینه و خرمابن و زراعت فراوان دارد و در طریق حاج است، و بین آن و بدر یک مرحله است. رسول خدا (ص) بارها آن را پیمود. عزام بن اصبح سلمی گوید: صفراء قریه ای است دارای خرمابن و مزارع فراوان و آب آن همه چشمه بود و آن فوق ینبع از جانب مدینه است و آب آن بطرف ینبع جاری است. (از معجم البلدان). بیرونی در الجواهر از کنندی آرد: معدن جمست در قریه صفراء است و آن بمسافت سه روز راه تا مدینه بود. (الجواهر بیرونی ص ۱۹۴).

صفراء الزنجاری.

[ص] [زری ی] [ع] مرکب) صفرایبی است که از احتراق اخلاط حادث شود. (بحر الجواهر).

صفراء الکراثیه.

[ص] [ل ک ثی ی] [ع] مرکب) صفراءالمحیه است آنگاه که محترق شود. (بحر الجواهر).

صفراء المحیه.

[ص] [ل م ح ی] [ع] مرکب) صفرایبی است که با بلغم غلیظ اختلاط یابد. (بحر الجواهر).

صفراء سوخته.

[ص] [ت / ت] (ترکیب وصفی، مرکب) کفک جگر آنگاه که گرم تر باشد: و هرگاه که جگر گرمتر باشد کفک او بیشتر باشد و گرمتر آن را صفراء سوخته گویند. (ذخیره خوارزمشاهی). رجوع به صفرا شود.

صفرائی.

[ص] [ص] (نسبی) (۱) منسوب به صفراء. زردآبی: و آن روغن را به آماس صفرائی اندر مالند. (نوروزنامه). کلکت طیب انس و جان تریاک اکبر در زبان صفرائی لیک از دهان قی کرده سودا ریخته. خاقانی. بست چون زردگل برعنائی کهربا بر نگین صفرائی. نظامی. رجوع به صفراء شود. (۱) - Biliaire.

صفرا بر.

[ص] [ب] (نف مرکب) بُرنده صفرا و زائل کننده آن. آنچه صفرا را کم کند. آنچه صفرا را بُرد: ترش روئی است زر صفرا بر وقت صفرای توزر بایستی. خاقانی. زر چو نهی روغن صفرا گرسست چون بخوری میوه صفرا برست. نظامی. و رجوع به صفرا و صفراشکن شود.

صفرا بر سر زدن.

[صَبَسَ زَدًا] (مص مرکب) تند و بی دماغ شدن. (آندراج). رجوع به صفرا شود.

صفرا بسته.

[صَبَات] (اخ) دهی است جزء دهستان حومهء بخش آستانه شهرستان لاهیجان. در ۹ هزار گزی شمال آستانه ۳ هزار گزی خاور راه فرعی حسن کیاده. جلگه، معتدل، مرطوب و مالاریائی است. سکنه آن ۱۹۲ تن. آب آن از نهر حشمت رود. محصول آنجا برنج، کنف، لبنیات. شغل اهالی زراعت و گل داری. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صفرا به سر آمدن.

[صَبَسَ مَدًا] (مص مرکب) اندوهگین شدن. غمناک شدن. دود از کله بر آمدن: در حال خویشتن چو همی ژرف بنگرم صفرا همی بر آید ز انده به سر مرا. ناصر خسرو. رجوع به صفرا شود.

صفرا جنبیدن.

[صَجِيمًا] (مص مرکب) خشمگین شدن. به غضب آمدن: بوسهل را صفرا بجنبید و بانگ برداشت. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۸۱). رجوع به صفرا شود.

صفرا زده.

[صَزَدًا] (ن مف مرکب) که صفرا بر او غالب شده باشد. زرد شده از غلبه صفرا. زرد شده. زرد فام: می چون شفق صفرا زده مستان چو شب سودا زده و آتش در این خضرا زده دستی که حمرا داشته. خاقانی. سودا زده با قمر نسازد صفرا زده را شکر نسازد. نظامی. بخوبی او کی رسد آفتاب یکی یاهه گرد است و صفرا زده. میر حسن دهلوی (از آندراج). رجوع به صفرا شود.

صفرا شکستن.

[صَشَكًا] (مص مرکب) اندک مایه طعام خوردن تا طعامی دیگر رسد. نهاری. رجوع به لغت فرس اسدی و لغت نامه حاضر ذیل لغت نهاری شود. صبحانه یا زیر قلیانی خوردن || رفتن صفرا. زائل شدن صفرا: تا به کی سودا پزد تا چند خون دل خورد تلخ کامی کو به یک لیموش صفرا بشکند. باقر کاشی (از آندراج).

صفرا شکن.

[صَشَكًا] (ن مف مرکب) زائل کننده صفرا. بُرنده صفرا. خوردنی یا داروئی که صفرا را بُرد: سرگیج کن هزار صفرا صفرا شکن هزار سودا. نظامی. - آلبالو صفرا شکن؛ صفرا شکنه آلبالو.

صفراغون.

[صَا] (معرب، ا) به لغت یونانی نام مرغی است بمقدار گنجشک و آن را به عربی عصفورالشوک خوانند و بعضی گویند نوعی از مرغ صیاد است. (برهان قاطع). منسکی به سند فرهنگ شعوری میگوید: صفراغون طائری است زرد رنگ مایل به سیاهی که اکثر

صفراوات.

[ص] [اخ] موضعی است در نزدیکی مرالظهران بین مکه و عسفان. (معجم البلدان).

صفراوی.

[ص] [۱] (ع ص نسبی) منسوب به صفرا. تندمزاج. (ناظم الاطباء). صفرائی. زردابی. (۱) - Biliaire.

صفراوی.

[ص] [اخ] عبدالرحمان اسماعیل بن عثمان صفراوی عالم در قرآات، او را کتابی است موسوم به الاعلان. مولد و وفات او در اسکندریه است و به سال ۶۳۶ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۸۷). رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صفراویة.

[ص وی ی] [ع ص نسبی] تأنیث صفراوی. رجوع به صفراوی و صفرا شود.

صفربیگی.

[ص ف] [اخ] دهی است از دهستان نازلو بخش حومه شهرستان ارومیه. در ۱۳ هزار گزی شمال خاوری ارومیه. یک هزار و پانصد گزی باختر راه ارابه رو آده به ارومیه. جلگه. معتدل مالاریائی. سکنه ۲۶۵ تن. آب آن از چشمه و نازلوچای. محصول آنجا غلات، توتون، کشمش، حبوبات، چغندر. شغل اهالی زراعت، صنایع دستی، جوراب بافی است. راه ارابه رو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صفرت.

[ص ر] [ع امص] رجوع به صفره شود.

صفرخواجه.

[ص ف] [خوا / خاج] [اخ] دهی است جزء دهستان اکراد ساوجبلاغ بخش کرج شهرستان تهران. در ۶۱۰۰۰ گزی باختر کرج، در ۲۲۰۰۰ گزی جنوب راه شوسه کرج به قزوین. جلگه. معتدل. سکنه آن ۵۱۵ تن. آب آن از قنات و بهار از رود کران. محصول آنجا غلات، بنشن، صیفی، چغندر قند، باغات انگور. شغل اهالی زراعت، گله داری و راه مالرو دارد. از طریق احمدآباد ماشین می‌رود. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صفرد.

[ص ر] [ع ا] چکاوک و آن مرغی است که عامه ابوالملیح گویند و منه المثل: اجبن من صفرد. (منتهی الارب). کبکنجیر. ج، صفارد. (مهدب الاسماء). زردک. (زمخشری). قبره. قنبره. کاکلی.

صفرزائی.

[صَفَّ] (اخ) دهی است از دهستان دلاور بخش دشتیاری شهرستان چاه بهار. در ۲۲ هزار گزی باختر دشتیاری، کنار راه دج به قصرقند. جلگه. گرمسیر. مالاریائی. دارای ۱۵۰ تن سکنه. آب آن از باران. محصول آنجا غلات، ذرت، لبنیات. شغل اهالی زراعت، گلخانه داری. راه مالرو دارد. ساکنین از طایفه سردار زائی هستند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صفرشاه.

[صَفَّ] (اخ) دهی است از بخش گوران شهرستان شاه آباد. در ۶ هزار گزی جنوب گهواره، کنار رودخانه زمکان. کوهستانی. سردسیر. دارای ۱۴۰ تن سکنه. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، صیفی، توتون، حبوبات، مختصر میوه جات. شغل اهالی زراعت، گلخانه داری. راه مالرو دارد. توتون این آبادی بخوبی معروف است. از تیره گهواره هستند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صفرشاه حنفی.

[صَفَّ هَ حَ نَ] (اخ) (مولی...) او راست: تفسیر سوره تکاثر که در ذی الحجه سال ۹۱۹ از آن فراغت یافت. (کشف الظنون).

صفرق.

[صَفْرُ] (ع ۱) فالوده. (منتهی الارب ||). گیاهی است. (منتهی الارب).

صفرقلعه.

[صَفَّ قَ عَ] (اخ) دهی است از دهستان لطف آباد بخش لطف آباد شهرستان دره گز. در ۱۰۰۰۰ گزی جنوب لطف آباد، سرراه اتومبیل رو دره گز. جلگه. معتدل. سکنه آن ۳۳۸ تن است. آب آن از چشمه و قنات. محصول آنجا غلات، تریاک. شغل اهالی زراعت است و راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفرقلی کندی.

[صَفَّ قَ كَ] (اخ) دهی است از دهستان نازلوچای بخش حومه شهرستان ارومیه. در ۱۴ هزار گزی شمال خاوری ارومیه. ۱۵۰۰ گزی باختری راه ارابه رو آده به ارومیه. جلگه. معتدل سالم. سکنه آن ۱۰۵ تن است. آب آن از نازلوچای. محصول آنجا غلات، چغندر، توتون، حبوبات، کشمش. شغل اهالی زراعت، صنایع دستی، جوراب بافی است و راه ارابه رو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صفرکردن.

[صَفَّ كَ دَ] (مص مرکب) کنایت از خالی کردن است، چه صفر بمعنی خالی و تهی باشد. (برهان قاطع) (آندراج) (انجمن آرا): صفر کن این برج ز جرم هلال باز کن این پرده ز مستی خیال. نظامی. رجوع به صفر شود.

صفرلو.

[صَفَ] (اخ) دهی است از دهستان اجارود بخش گرمی شهرستان اردبیل. در ۲۱ هزارگزی شمال گرمی و ۹ هزارگزی شوسه گرمی به بیله سوار. کوهستانی. گرمسیر. سکنه آن ۱۵۰ تن. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گل‌داری است و راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صفرلو.

[صَفَ] (اخ) دهی است جزء دهستان کیوان بخش خداآفرین شهرستان تبریز. در ۱۳ هزارگزی شمال خاوری خداآفرین، ۳۹ هزارگزی شوسه اهر به کلیر. کوهستانی. گرمسیر مالاریائی. سکنه آن ۹۱ تن. آب از رودخانه ارس. محصول آنجا غلات، پنبه. شغل اهالی زراعت و گل‌داری است و راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صفره.

[صَرَا] (ع مص) یک بار گرسنه شدن. (منتهی الارب).

صفره.

[صَرَا] (اخ) حفصی گوید: موضعی است به یمامه. (معجم البلدان).

صفره.

[صُرَا] (ع امص) صفرت. زردی. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء): در تفسره صفرت او نگریست بدانست که جوان در تب مطبق عشق است. (سندبادنامه ص ۱۸۹ (||)). مص) زرد شدن. (ترجمان علامه جرجانی ||). سیاهی، از لغات اضداد است. (منتهی الارب (||)). علم است بز را. (منتهی الارب).

صفره البیض.

[صُرْتُلْبَا] (ع مرکب) زرده خایه. (مهدب الاسماء). زرده تخم مرغ.

صفره الشمس.

[صُرْتُشْشَا] (ع مرکب) توش آفتاب. تبش آفتاب. تابش خورشید.

صفری.

[صَفَرِی] (ع ا) اول ازمنه. (منتهی الارب). اول الازمنه و تگون شهراً. (قطر المحيط ||). بجهه گوسپندان که در طلوع سهیل زاده باشد، سپس قیظی. (منتهی الارب). نتاج الغنم مع طلوع سهیل و هو بعدالقیظی. (اقرب الموارد ||). باران که در اول خریف بارد. (منتهی الارب). باران که در گرما آید. (مهدب الاسماء ||). نباتی که در اول خریف روید. (قطر المحيط ||). رفتن گرما و آمدن سرما. (قطر المحيط).

صفری.

[صَف] (اخ) تیره ای از شعبه جباره ایل عرب از ایلات خمسه فارس. (جغرافیای سیاسی کیهان ص ۸۷).

صفری.

[صُ] (ص نسبی) روی فروش. (مهذب الاسماء). رجوع به صفر شود.

صفریت.

[صِ] (ع ص) مرد محتاج بسیار عیال تهی دست. تاء زاید است. (منتهی الارب). الصفریت الفقیر و التاء زایدۀ. (قطر المحيط). ج، صفرایت. درویش. (مهذب الاسماء).

صفریه.

[صَف رِ ی] (ع ا) گیاهی است که در اول خریف برآید یا آن ایام || برآمد گرما و درآمد سرما ||. اول ازمنه و آن یک ماه باشد ||. بچه گوسفندان در طلوع سهیل. (منتهی الارب). رجوع به صفری شود.

صفریه.

[صُ فِ رِ ی] (ع ا) خرمائی است یمانی که در حالت بسریت آن را خشک کرده و بجای شکر در سویق اندازند. (منتهی الارب).

صفریه.

[صُ رِ ی] (اخ) اصحاب زیادبن اصفیر، یکی از پانزده فرقه خوارج. (بیان الادیان چ مرحوم اقبال ص ۴۹). آنان را بدان جهت صفریه خواندند که رخسارشان زرد بود، و گفته اند از آن رو که اصحاب ابن صفارند. (عقدالفرید چ محمد سعید عریان ج ۱ ص ۱۷۱ و ج ۲ ص ۲۲۲). گروهی از خوارج منسوب به عبدالله بن صفار یا بسوی زیاد اصفیر، یا بدان جهت که زردرنگ اند یا جهت خالی شدن ایشان از دین. (منتهی الارب). فرقه ای از خوارجند اصحاب زیادبن الاصفیر. (مفاتیح العلوم خوارزمی). صفریه با ازارقه متفقند که گناهکاران مشرک باشند لکن صفریه کشتن کودکان و زنان مخالفان خود را روا ندارند و ازارقه روا دارند. (ضحی الاسلام ج ۳ ص ۳۳۱) (خانندان نوبختی ص ۳۴).

صف زدن.

[صَ زَد] (مص مرکب) رده بر بستن. صف کشیدن: همه شهر یکسر پر از لشکرش کمر بستگان صف زده بر درش. فردوسی. ای خیل ادب صف زده اندر کنف تو ای علم زده بر در فضل تو معسکر. ناصر خسرو. چون ندیدند شاه را در غار بر در غار صف زدند چو مار نظامی. گرد رخت صف زده است لشکر دیو و پری ملک سلیمان تراست گم مکن انگشتری. حافظ. رجوع به صف شود.

صف زده.

[صَ زَد / د] (ن مف مرکب) رده بسته. صف بسته. صف کشیده: همه موبدان پیش تختش رده هم اسپهبدان پیش او صف زده. فردوسی. صف زده بینم پری رویان به پیش صدر او چون سلیمانست گوئی خواجه و ایشان پری. سوزنی. بینی از ازدهادلان

صف زدگان چو مورچه خانه مورچه شده چرخ و رای معرکه. خاقانی.

صف سر.

[ص س] (اخ) دهی جزء دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان رشت. ۳ هزار گزی باختر رشت، هزار گزی جنوب شوسه رشت به فومن. جلگه. معتدل. مرطوب. مالاریائی. سکنه ۵۷۲ تن. آب از استخر. محصول آنجا برنج، توتون، چای، سیگار، صیفی. شغل اهالی زراعت. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صف شکستن.

[ص ش ک ت] (مص مرکب) پراکنده کردن صف. منهزم کردن صفوف دشمنان. درهم شکستن صف: سهل شیری دان که صفها بشکنند شیر آنست آنکه خود را بشکند. مولوی. رجوع به صف و صف شکن شود.

صف شکن.

[ص ش / ش ک] (نف مرکب) شکننده صف. برهم زنده صف دشمن. دلیر. شجاع: خلق پرسیدند کای عم رسول ای هژبر صف شکن شاه فحول. مولوی. شاه شمشادقدان خسرو شیرین دهنان که به مژگان شکند قلب همه صف شکنان. حافظ. گفت ما تو را در این میدان صفدر تصور کرده بودیم تو صف شکن بوده ای. (انیس الطالین بخاری نسخه خطی مؤلف). قارن که حاکم اهواز بود با سپاه صف شکن بمدد هرمز می آمد. (روضه الصفا). رجوع به صف و صف شکستن شود.

صف شکنی.

[ص ش / ش ک] (حامص مرکب) عمل صف شکن. رجوع به صف و صف شکن و صف شکستن شود.

صف شکوف.

[ص ش] (نف مرکب) شکافنده صف. برهم زنده صف. درنده صف دشمن: فلا دید در لشکر افتاده نوف از آن زخم و آن حمله صف شکوف. اسدی. رجوع به صف و شکوف شود.

صفصاف.

[ص] (ع ا) درخت بید. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). بید سپید. (مهذب الاسماء). خلاف. (بحر الجواهر) (تذکره ضریر انطاکی).

صفصاف.

[ص] (اخ) شهری است از ثغور مصیبه. سیف الدوله بن حمدان به سال ۳۳۹ در آنجا غزوی کرد. (معجم البلدان). در مجمل التواریخ و القصص آرد: هارون این شهر را ویران کرد و مروان حفصه در جمله قصیده ای گفته ست: ان امیر المؤمنین المصطفی قدرک الصفصاف قاعاً صفصافا. (مجمل التواریخ و القصص ص ۳۴۴).

صفصاف مشقی.

[صَفِ مَشَقِّ] (ترکیب وصفی، مرکب) بید بیدخشی. رجوع به بید بیدخشی شود.

صفصافه.

[صَفِ] (ع ا) واحد صفصاف. (منتهی الارب). رجوع به صفصاف شود || سکباجه. (منتهی الارب). سکبا، و آن لغت ثقیف است. (مذهب الاسماء). رجوع به سکبا و سکباجه شود.

صفصف.

[صَصِ] (ع ص، ا) زمین هموار. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مذهب الاسماء). زمین هامون و نرم. (دهار) (ترجمان علامه جرجانی). - قاع صفصف؛ زمین هموار بی گیاه. - قاع صفصف کردن جائی یا شهری؛ جائی یا شهری را غارت کردن و با خاک یکسان نمودن: کاروان سبزه تا از قاع صفصف کرد ارم صف صف از مرغان روان بر کاروان افشاندند. خاقانی. چون غلام بخانه رسید سرای خویش چون قاع صفصف خالی یافت. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۳۴۶ ||). کناره کوه. (منتهی الارب).

صفصف.

[صُصُ] (ع ا) گنجشک. (منتهی الارب).

صفصفه.

[صَصَفِ] (ع مص) تنها رفتن در زمین هموار || چرانیدن صفصاف را (|| ا). سکباجه که نوعی از آش است. رجوع به سکباجه شود || بانگ گنجشک. (منتهی الارب).

صفصلی.

[صِصِلِ لِي] (ا) گیاهی است. (منتهی الارب). صاصلی است. (فهرست مخزن الادویه). رجوع به صاصلی شود.

صفع.

[صَصِ] (ع مص) سیلی زدن کسی را یا نرم زدن پس گردن کسی را. (منتهی الارب). سیلی زدن. (دهار) (غیاث) (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). قفا که زند کسی را. طپانچه زدن. مشت بر قفای کسی زدن (|| ا). پشت گردنی: صد هزاران صفع را ارزانیم گر زبون صفعها گردانیم. مولوی. گفت صوفی را چه باک از صفع حیز با چنین بیمار کمتر کن ستیز. مولوی (مثنوی چ علاءالدوله ص ۵۴۷). بر قفای صوفی آن حیرت پرست راست می کرد از برای صفع دست. مولوی. رجوع به صفعه شود.

صفعان.

[صَصِ] (ع ص) رجلُ صفعان؛ مرد سیلی زننده. (منتهی الارب).

صفعة.

[صَع] [ع ا] واحد صفع است: تا شد از ضرب صفعه و سیلی گردن شیرخوارگان نیلی. سعدی. رجوع به صفع شود.

صفغ.

[ص] [ع مص] صفوف ساختن. (منتهی الارب) (۱) (آندراج ||). مالیدن به دست. (منتهی الارب). (۱) - در منتهی الارب چ تهران ۱۲۹۷ ه. ق. صفوف ساختن، ولی در همین ماده آرد: اصغف الرجل الشیء اذا اقمحه اياه و در قمع آرد: قمحه قمحاً بالفتح؛ سفوف کرد آن را.

صفف.

[ص ف] [ع ا] جامه ای که زیر زره پوشند. (منتهی الارب).

صفف.

[ص ف] [ع ا] ج صفه. رجوع به صفه شود.

صفق.

[ص] [ع مص] دست بر دست دیگری زدن در بیع یا بیعت ||. فرود آمدن گروهی از اشخاص ||. زدن مرغ هر دو بازو را که آواز برآید ||. فروهشته شدن زهدان از بچه ناقه تا اینکه بمیرد بچه ||. رفتن و سیر کردن ||. فراز کردن در را ||. گشادن در را. از لغات اضداد است. (منتهی الارب ||). فروخوابانیدن چشم را. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی ||). جنبانیدن تارهای عود را ||. جنبانیدن باد درختان را ||. پر کردن کاسه را ||. زدن کسی را با شمشیر ||. از خنوری بخنوری دیگر کردن شراب را ||. دست برهم زدن چندانکه آواز برآید. (منتهی الارب). دست برهم زدن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی ||). زدن که آواز آن شنیده شود. (تاج المصادر بیهقی ||). بازگردانیدن. (منتهی الارب). گردانیدن. (تاج المصادر بیهقی). واگردانیدن. (مصادر زوزنی). (|| مص) فروختگی یا خریدگی. (منتهی الارب (||). ا) جای ||. روی کوه یا بن کوه ||. رخسار اسپ ||. آب زرد که از پوست نو تراود بعد از آنکه آب بر او پاشیده باشند ||. بوی بد دباغ ||. کرانه هر چیزی. (منتهی الارب). رجوع به ماده ذیل شود.

صفق.

[ص ف] [ع ا] آخر دماغ ||. کرانه هر چیزی ||. آب زرد که از چرم نو که بر آن آب ریخته باشند برآید ||. بوی دباغ ||. چرم ناپیراسته که از آن آب تراود ||. آب که در مشک نو بوی گرفته و زرد شده باشد ||. آب که در مشک نو کرده بجنبانند تا زرد شود. (منتهی الارب). رجوع به ماده قبل شود.

صفق.

[ص] [ع ا] کرانه هر چیزی. (منتهی الارب).

صفق.

[صُ فُ] [ع ا] جِ صَفُوقِ اسْت. رجوع به صَفُوقِ شُود.

صفق.

[ص ا] [ع ا] یَک در دروازِه. (منتهی الارب).

صفقاالعنق.

[ص قَلْعُ نُ] [ع ا] مَرکَب) دو جانب گردن: ضربه علی صفقی عنقه. (اقرب الموارد). دو کناره گردن. (منتهی الارب). هر دو سوی گردن از سوی گلو. (مهذب الاسماء).

صفقه.

[ص ق ا] [ع مص] دست بر دست دیگری زدن در بیع یا بیعت. یک بار دست زدن در بیع. (منتهی الارب). یک بار دست زدن در بیعت و بیع. (غیاث اللغات). یک عقد. (مهذب الاسماء). در لغت زدن دست است بهنگام عقد و در شرع عقد باشد. (تعریفات جرجانی). در لغت زدن دست خود بدست دیگری است هنگام خرید و فروش یا هنگام بیعت کردن و در شریعت پیمان بستن باشد. فقها گفته اند: در موقع پیمان بستن قبل از خاتمه یافتن صیغهء پیمان نباید دست متعاقبین از یکدیگر جدا شود. (از کشف اصطلاحات الفنون (||). ا). بیع. (منتهی الارب). سودا. - صفقهء رابحهء؛ بیع سودمند. (منتهی الارب). - صفقهء خاسرهء؛ بیع زیان کار. (منتهی الارب). - یوم الصفقه؛ یکی از روزهای معروف عرب. (معجم البلدان).

صفقی.

[ص فِی ق ا] [ع ا] بمعنی صَفِقِ اسْت. (منتهی الارب). رجوع به صفق شُود.

صفقی العنق.

[ص ق ا] [ع ا] مَرکَب) صفقاالعنق در حالت نصبی و جری. رجوع به صفقاالعنق شُود.

صف کشیدن.

[ص ک / ک د] [ع مص] مَرکَب) رده بستن. بصف ایستادن سپاه و نماز گزاران و جز آن: سپاه از دو رویه کشیدند صف همه نیزه و تیغ و زوبین به کف فردوسی. دو لشکر برابر کشیدند صف همه جانها بر نهاده به کف فردوسی. طرفداران که صف در صف کشیدند ز هیبت پشت پای خویش دیدند. نظامی. همه در زیر تخت پایهء شاه صف کشیدند چون ستاره و ماه. نظامی. مهتران آمدند از پس و پیش صف کشیدند بر مراتب خویش. نظامی. رجوع به صف و صف بستن شُود.

صف کشیده.

[ص ک / ک د / د] [ع ن] مَرکَب) رده بسته. به صف ایستاده: چپ و راست صف بر کشیده سپاه پیاده به پیش اندرون رزمخواه فردوسی. کنیزکان به گرد او کشیده صف ز کرکی و نعامه و قطای او. منوچهری. نمایند در چشم من همچنانک کشیده ز

شطرنج بر تخته صف. مسعود سعد. رجوع به صف و صف کشیدن شود.

صف گرفته.

[صَگَرَتِ / تِ] (ن م ف مرکب) صف زده. صف بسته. رده بسته : او می شد و جان بکف گرفته ایشان پس و پیش صف گرفته. نظامی. رجوع به صف شود.

صفن.

[صَ / صَفَ] (ع ا) پوست خایه مردم. (منتهی الارب). پوست خایه. (مهدب الاسماء). جلد بیضه الانثیان و هی کیس الانثیین. (بحر الجواهر ||). خنور چرمین. (منتهی الارب ||). ریه شتر که بوقت بانگ و مستی از دهن بیرون آرد. (منتهی الارب). شقشقه. رجوع به صفنه شود.

صفن.

[صُ] (ع ا) خنور از چرم که در وی آب کنند. (منتهی الارب ||). تویره شبان و شتربان که زاد و اسباب خود در وی نهند. (منتهی الارب). رجوع به صفنه شود.

صفن.

[صَ / صَفَ] (ع ا) سفره. (منتهی الارب).

صفن.

[صَ فَ] (ع ا) آنچه در وی خوشه باشد از کشت ||. خانه زنبور که برای خود یا بچه ها ساخته و ترتیب داده باشد. (منتهی الارب).

صفنان.

[صُ] (ع ا) جِ صَفَن. (منتهی الارب). رجوع به صفن شود.

صف نشین.

[صَن] (ن ف مرکب) مهمان. محفلی : صف نشینان نیکخواه و پیشکاران باادب دوستداران صاحب اسرار و حریفان دوستکام. حافظ.

صف نعال.

[صَفُ فِ نِ] (ترکیب اضافی، ا مرکب) صف آخرین که بجانب بیرون باشد که اهل مجلس متصل آن نعلین از پا گذارند. (غیاث اللغات). پای ماچان. کفش کن. انتهای مجلس. نزدیک کفش کن. مقابل صدر : وز گاه بیفتد بسوی چاه فرودین وز صدر برانند

سوی صف نعالش. ناصر خسرو. چون حاضر کردند و در صف نعال بداشت شاه گفت... (سندبادنامه چ احمد آتش ص ۳۲۲). پس برفت و در آمد و بصف نعال بنشست گفتند این نه جای تست. (تذکره الاولیاء). بدر میجویم از آنم چون هلال صدر می جویم در این صف نعال. مولوی. نیست دستی که کشد دست مرا یارانه وز چنین صف نعالم سوی پیشانه برد. مولوی. بود که صدر نشینان بارگاه قبول نظر کنند به بیچارگان صف نعال. سعدی. به آستانه نشینان بچشم کم منگر که ره بصدر ز صف نعال می آید. مطیعای اصفهانی (از آندراج). رجوع به صف النعال شود.

صفنه.

[صَنَ] (ع ا) سفره. (منتهی الارب ||). ریه شتر که از دهان بیرون آرد. (منتهی الارب ||). رجوع به صفن شود ||. توبره شبان و شتربان که زاد و ادوات خود در آن نهند. (منتهی الارب). آوند که شبان طعام خود در آن نهد. (مهذب الاسماء). رجوع به صَفْن، صَفْن و صُفْن شود.

صفنه.

[صَنَ] (اخ) موضعی است به مدینه. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صفنیا.

[] (اخ) لفظ صفنیا یعنی مخفی شده بتوسط یهوه و او نهمین انبیاء اصغر و پسر کوشی و محتمل است که نوه حزقیای پادشاه باشد. (کتاب صفنیا: ۱). تخمیناً در سال ۴۳۰ قبل از مسیح یعنی در ابتدای سلطنت یوشیای پادشاه، قبل از آنکه اصلاحات آن پادشاه نیکونهاد تکمیل گردد به نبوت شروع نمود. (صفنیا: ۴ و ۵). انهدام نینوی را در باب ۲: ۱۳-۱۵ نبوت فرمود که گویا در سال ۶۰۶ (۱) قبل از مسیح واقع شد و هم تهدیداتی را که در ۴: ۱-۶ بر ضد بعلیان و چماریم و غیره شده بود اخبار فرمود و بتوسط یوشیا تکمیل یافت. (دوم پادشاهان ۴: ۲۳ و ۵). نبوتش مشتمل بر دو مطلب و در سه باب مندرج است از آن جمله نبواتی است که بر ضد بت پرستان یهودا و بت پرستان حوالی آن یعنی موآب و عمون و حبش و نینوی و هم بر ضد رؤساء و کاهنان و پیغمبران شرارت پیشه می باشد. در باب ۱: ۲-۳ طوایف را بتوبه و انابه دعوت می فرماید. در باب ۱: ۳-۷ اورشلیم را از سیاست آینده متنبه می سازد اما کلام خود را با مواعید برکات آمیز و مزده ختم می نماید. طرز عباراتش عبارات یرمیا شباهت دارد زیرا که در سالهای اول با یرمیا معاصر بود و تاریخ او بعد از آن معلوم نیست. (قاموس کتاب مقدس صص ۵۵۶-۵۵۷). (۱) - این واقعه به سال ۶۱۲ ق. م. بوده است. (پورداد فرهنگ ایران باستان ج ۱ ص ۱۰۵).

صفنیا.

[] (اخ) پسر معیا که در زمان سلطنت صدقیا کهانت می نمود. (دوم پادشاهان ۱۸: ۲۵-۲۱، ارمیا ۱: ۲۱ و ۲۵-۲۹ و ۳۷: ۳ و ۵۲: ۲۴-۲۷) (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۶).

صفنیا.

[] (اخ) لاوی قهاتی. (اول تواریخ ایام ۶: ۳۶) (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۶).

صفنیا.

[] [اخ] پدر یوشیا. (کتاب زکریا ۱:۶) (قاموس کتاب مقدس ص ۵۵۶).

صفو.

[صِفْوُ] (ع مص) صافی و بی ابر گردیدن هوا. (منتهی الارب). صافی شدن. (مصادر زوزنی ||). بسیارشیر گردیدن ناقه. (منتهی الارب ||). گرفتن خلاصه دیگر را. (منتهی الارب ||). (مص) روشنی. (منتهی الارب). نابی. ویژگی. بی آمیغی. خلاف کدر ||. (ص، ا) خالص و برگزیده از هر چیزی. (منتهی الارب). چیزی برگزیده. (دهار).

صفواء.

[ص] [ع ص، ا] سنگ سخت تابان. ج، صفوان. (منتهی الارب).

صفوات.

[صَفَا] [ع ا] ج صفا. رجوع به صفا شود.

صفوان.

[ص / صَفَا] [ع ص، ا] ج صفواء. (منتهی الارب). رجوع بدان کلمه شود ||. سنگ ساده و لغزان. (ترجمان علامه جرجانی). سنگ هموار. (غیاث اللغات). - یوم صفوان؛ روز سرد بی ابر. (منتهی الارب). روزی صافی و سرد. (مهدب الاسماء ||). روز دوم از ایام سرما. (منتهی الارب).

صفوان.

[ص] [اخ] موضعی است در این بیت از تمیم بن مقبل که ابری را ستاید: و طبق ایوان القبائل بعد ما کسا الرزن من صفوان صفواً و اکدرا. (معجم البلدان).

صفوان.

[ص] [اخ] ابن ادريس ابراهيم بن عبدالرحمان بن عيسى التجيبى مكنى به ابى بكر. ياقوت آرد: وی ادیبی کاتب و شاعری سریع الخاطر بود. او از پدر خود و از قاضی ابن ادريس و ابن غلیون و ابوالولیدبن رشد فرا گرفت. او یکی از افاضل ادباء معاصر اندلس است. تولد وی به سال ۵۶۰ بود و به سال ۵۹۸ به مرسیه درگذشت، و سن او به چهل سال نرسیده بود. او راست: کتاب زادالمسافر و رحلته، العاجله در دو مجلد که طرفی از نثر و نظم وی در این دو کتاب آمده است. از اوست: قد کان لی قلباً فلما فارقوا سوّی جناحاً للغرام و طارا و جرت سحاب للدموع فأوقدت بین الجوانح لوعه و اوارا و من العجائب ان فیض مدامعی ماء و یثمر فی ضلوعی نارا. (معجم الادباء چ مارگلیوٹ ج ۴ ص ۲۶۹). و رجوع به فوات الوفيات ج ۱ ص ۱۹۳ شود. در کشف الظنون نویسد او راست: بدایه المتحیره و عجاله المتوفره. و رجوع به تجیبی شود.

صفوان.

[ص] [اخ] ابن امیه بن خلف بن وهب بن حذافه بن جمح القرشی الجمحی مکنی به ابووهب. وی از رؤسای قریش و در آغاز دعوت اسلام از مخالفان بزرگ پیغمبر (ص) بود. پس از شکست مشرکان در نبرد بدر، صفوان عمیر بن وهب را برانگیخت تا به مدینه شود و پیغمبر را بکشد و بدو قول داد که اگر به محمد دست یابی وام تو پردازم و عیال تو را کفایت کنم. سپس عمیر را بر اشتی نشانید و به مدینه فرستاد. عمیر بمسجد مدینه درآمد، شمشیر بر گردن افکنده، پیغمبر او را پرسید: به چه کار آمده ای؟ گفت: اسیری نزد شما دارم آمدم تا او را آزاد سازم. فرمود: این شمشیر چیست که با خود داری؟ گفت: فراموش کردم تا آن را بزمین نهم. فرمود: در حجر با صفوان چه پیمانی بستنی؟ گفت: کدام پیمان؟ فرمود: آنکه وام تو بدهد و عیال تو را نگاه دارد. عمیر گفت: بخدا سوگند تو پیمبری و اسلام آورد. پیغمبر فرمود اسیر او را آزاد کنید و بدو قرآن بیاموزید. سپس عمیر بمکه رفت و گروهی بسیار بر دست او مسلمان شدند. (امتاع الاسماع ص ۱۰۰) (مجله التواریخ و القصص صص ۲۴۶-۲۴۷). پس از صلح حدیبیه چون به سال هفتم از هجرت پیغمبر و مسلمانان بمکه درآمدند و بلال بر بالای کعبه بانگ تکبیر برداشت صفوان گفت سپاس خدا را که پدرم پیش از دیدن چنین روزی بمرد. (امتاع الاسماع ص ۳۳۹). پیغمبر او را در زمره مؤلفه قلوبهم شمرد. (عقدالفرید ج ۱ ص ۲۱۳ و ج ۳ ص ۲۶۵ و الاعلام زرکلی ص ۴۳۳). صفوان پس از فتح مکه بگریخت و عمیر بن وهب برای وی امانی بگرفت و در پی او رفت و او به مکه بازگشت و در نبرد با هوازن شرکت کرد و همچنان کافر بود سپس در جعرانه اسلام آورد. (امتاع الاسماع ص ۳۹۳). و در تاریخ گزیده آمده: صفوان پس از نبرد حنین مسلمان شد. (تاریخ گزیده چ عکسی ص ۲۴۲). صفوان در خلافت معاویه در گذشت. (تاریخ الخلفاء ص ۱۳۷). زرکلی نویسد: او را در صحیحین ۱۳ حدیث است. (الاعلام ص ۴۳۳).

صفوان.

[ص] [اخ] ابن بیضا، بدری و مهاجر است و به طاعون در گذشت. (تاریخ گزیده چ عکسی ص ۲۳۱).

صفوان.

[ص] [اخ] ابن معطل سلمی مکنی به ابوعمر، وی کسی است که چون در غزوه بنی المصطلق عائشه از قافله وا ماند او را سوار کرد و بیاورد و منافقان بر وی تهمت بستند و قرآن به برائت او نازل گشت. (تاریخ گزیده صص ۱۴۶-۲۳۱): این سویدای دل من که حمیراصفت است صافی از تهمت صفوان به خراسان یابم. خاقانی.

صفوان.

[ص] [اخ] ابن مهران. رجوع به صفوان جمال شود.

صفوان.

[ص] [اخ] انصاری، وی معتزلی و از شعرای این فرقه است و او را قصیده ای است که واصل بن عطا و معتزله را در آن ستاید. (ضحی الاسلام ج ۳ ص ۹۰).

صفوان جمال.

[صَن جَمَ مَا] (اخ) ابن مهران اسدی، وی ثقه ای جلیل و از گزیدگان اصحاب امام صادق و امام کاظم (ع) است و بغایت نزد این دو بزرگوار گرامی بود. شیخ کشی به اسناد خود از حسن بن علی بن فضال از وی روایت کند که بر مولای ما ابوالحسن اول (امام کاظم ع) در آمدم مرا گفت ای صفوان همه چیز تو نیکوست جز یک چیز، گفتم فدایت شوم آن کدام است؟ گفت اینکه شتران خود را به هارون به کرامی دهی. گفتم بخدا سوگند آن را جز براه مکه بکرایه نداده ام و خود نیز عهده دار آن نمیشوم بلکه غلامان خود را با آنها فرستم. فرمود ای صفوان آیا کرایه تو نزد آنان می ماند؟ گفتم آری. فرمود آیا دوست داری که زنده مانند تا کرایه تو را پردازند؟ گفتم آری. فرمود کسی که بقای آنان را خواهد از آنهاست و کسی که از آنهاست در آتش است. صفوان گوید همه شترهای خود را فروختم. پس هارون بدانست و مرا بطلبید و گفت شنیده ام شتران خویش را فروخته ای؟ گفتم آری. پرسید چرا؟ گفتم مردی پیرم و غلامان من از عهده کار خویش بر نمی آیند. گفت نه چنین است من می دانم موسی بن جعفر ترا چنین فرموده است. گفتم مرا با موسی بن جعفر چه کار؟ گفت این سخن بگذار اگر حسن صحبت تو نبود ترا می کشتم. (روضات الجنات چ اول ص ۵۵۴ ذیل ترجمه محمد بن احمد بن عبدالله بن قضاة). از صفوان ادعیه و زیارات و روایاتی منقول است.

صفوانة.

[صَن] (ع ص، ا) سنگ سخت تابان. (منتهی الارب).

صفوانی.

[صَن نِی] (اخ) محمد بن احمد بن عبدالله بن قضاة. رجوع به محمد بن احمد بن عبدالله بن قضاة... شود.

صفوانیة.

[صَن نِی] (اخ) از نواحی دمشق است خارج باب توما از اقلیم خولان. (معجم البلدان).

صفوأة.

[ص] (ع ص، ا) سنگ سخت تابان. (منتهی الارب).

صفوت.

[صَو] (ع ا) صفوأة. خالص و برگزیده چیزی: چون خاک و هوا را بشود رتبت و صفوت چون چرخ و زمین را بجهت راحت و آرام. مسعود سعد. چون ز راه صدق و صفوت نز من آید نر شما صدق بوذر داشتن یا عشق سلمان داشتن. سنائی. آب را تا لطف و صفوت نار را تاب و تبش خاک را حلم و درنگ و باد را خشم و شتاب جاودان بادی بعالم پادشاه کامران خاک حلم و باد شوکت آب لطف و نار تاب. سوزنی. وز نور روی صفوت لعل تو آورد در یک مکان هم آتش و هم کوثر آینه. خاقانی. دریای عقلی در دلش صحرای قدسی منزلش از نفس کل آب و گلش، صفوت در اجزا داشته. خاقانی. صبح همه جان چو می، می همه صفوت چو روح جرعه شده خاک بوس خاک ز جرعه خراب. خاقانی. گفت لابد درد را صافی بود زین دلالت دل بصفوت می رود. مولوی. رجوع به صفوأة شود. -صفوت آدمیان؛ پیغمبر اسلام: در خبر است از سید کائنات و مفخر موجودات و رحمت عالمیان و صفوت آدمیان و تتمه دور زمان محمد مصطفی (ص). (گلستان).

صفوت پاشا.

[ص و] (اخ) یکی از وزرای بزرگ دوره سلطان عبدالحمیدخان است که به رتبه صدارت عظمی رسیده. پدر وی محمد خلوص آغا از مباشران و مدیر کل‌های بعض قضاها بود. صفوت به سال ۱۲۳۰ در استانبول متولد شد و به سال ۱۲۴۷ به سن ۱۷ سالگی سمت منشی گری دیوان همایون را داشت و دو سال بعد به منصب مترجمی باب عالی رسید و به سال ۱۲۵۲ به رتبه خواجهگی و به سال ۱۲۵۳ با رتبه ثالث به وکالت مترجمی دیوان همایون نایل شد و به سال ۱۲۵۸ برای عزل پرنس کیکا و انتخاب پرنس دیگر مأمور بکرش گردید و به سال ۱۲۶۱ به منشی گری وزارت خارجه و سپس به منشیگری چهارم مابین همایون و به سال ۱۲۷۱ به عضویت مجلس تنظیمات رسید، سپس به مستشاری وزارت خارجه و وکالت آن نایل گشت و به سال ۱۲۷۲ به مستشاری صدارت عظمی منصوب و به سال ۱۲۷۳ در کمیسیون اقتصادی اروپائی که به موجب معاهده پاریس در کشور منعقد شده بود عضویت یافت و به بکرش رفت و متجاوز از یک سال در آنجا اقامت گردید سپس برای رسیدگی به مسئله دو کشور مأمور کنفرانس پاریس گشت و به سال ۱۲۷۵ به عضویت مجلس تنظیمات و وکالت وزارت خارجه و به وزارت تجارت منصوب شد و به سال ۱۲۷۹ با رتبه وزارت، ریاست مجلس والا را یافت، سپس برای بار دوم مسند وزارت تجارت را اشغال کرد و به سال ۱۲۸۱ سفیر پاریس و عضو مجلس والا گردید و بار سوم به وزارت تجارت انتخاب و به سال ۱۲۸۴ به وزارت فرهنگ و وکالت وزارت خارجه نایل شد، سپس به عضویت کمیسیون شورای دولتی و اصلاحات مستشاری صدارت عظمی و وزارت عدلیه و وکالت ریاست شورای دولتی و مشاغل دیگر نصب شد و در صفر سال ۱۲۹۵ ریاست شورای دولتی یافت و در خلال این احوال مذاکره مصالحه روس پیش آمد و به امر شاهانه به ادرنه رفت هنگام عودت بار چهارم به منصب عالی وزارت خارجه منصوب گشت و بعد با حفظ همین رتبه مسند صدارت عظمی را اشغال کرد و بعداً از این مقام منصرف شد. وی بارها مناصب عالییه گوناگون یافت و حائز درجات عالییه شد و به اخذ نشانهای تعظیم و احترام نایل گردید و به سال ۱۳۰۱ درگذشت و در مقبره سلطان محمودخان ثانی دفن شد بعضی اشعار و منشآت از وی بجا مانده. (از قاموس الاعلام ترکی).

صفوح.

[ص] [ع ص] جوانمرد بخشنده عفوکننده. (منتهی الارب). کثیرالصفح. کثیرالعفو. غفار. غفور. عفو. زن روی گرداننده بازدارنده. (منتهی الارب).

صفوح.

[ص] [ع مص] رفتن شیر ناقه و خشک شدن آن. (منتهی الارب).

صفور.

[ص] [ع مص] خالی شدن خنور. (منتهی الارب).

صفور.

[ص] [ع] (اخ) دختر کاهن مدیانی بود که در ازدواج موسی درآمد و برای وی دو پسر تولید کرد. (حزقیال ۲۱:۲۲ و ۲۲) (قاموس کتاب مقدس). رجوع به صفورا شود.

صفور.

[ص] [اخ] پدر بالاق شهریار موآب بود. (سفر اعداد ۲۲:۲ و ۴ و ۱۰ و ۱۶ و ۲۳:۱۸) (صحیفه یوشع ۲۴:۹) (سفر داوران ۱) (قاموس کتاب مقدس).

صفورا.

[ص] [اخ] قریه ای است در سواد یمامه که در آن نخلها است که آن را کبدات نامند و آن نیکوترین ثمر دنیا است. (معجم البلدان).

صفورا.

[ص] [اخ] دختر حضرت شعیب و زوجه حضرت موسی است که در مقابل هشت سال شبانی شعیب با او نایل شد. (قاموس الاعلام ترکی). و رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۱ ص ۸۴ و رجوع به تفاسیر شود: موسی از بهر صفورا کند آتش خواهی و آن شبانیش هم از بهر صفورا بیند. خاقانی. در هوای عشق آن نور رشاد خود صفورا هر دو دیده باز داد. مولوی. رجوع به صفور شود.

صفوره.

[ص ر] [اخ] رجوع به صفورا شود.

صفوریا.

[ص] [اخ] رجوع به صفورا شود.

صفوریه.

[ص ر ی] [ع ا] نوعی گیاه است. (منتهی الارب).

صفوریه.

[ص ف و ر ی] [اخ] نام قریه بزرگی است در قضای ناصره از سنجاق عکا تابع ولایت بیروت از فلسطین. در ۵۰۰۰ گزی شمال غربی ناصره و ۱۲۰۰۰ گزی جنوب شرقی عکا واقع است. (از قاموس الاعلام ترکی). شهری است از نواحی اردن به شام قرب طبریه. (معجم البلدان).

صفوف.

[ص] [ع ص] ناقه صفوف؛ ناقه ای که چند قدح شیر دهد از یک دوشیدن یعنی از کثرت شیر صف اقداح می بندد یا به هر دو دست خود صف می بندد بوقت دوشیدن. (منتهی الارب). آن اشتر که دستها بهم باز نهد در حال دوشیدن. (مهدب الاسماء).

صفوف.

[ص] [ع] جِ صَف. رجوع به صف شود.

صفوق.

[ص] [ع] ص، ا) کوه بلند صعب. المرتقی. (منتهی الارب ||). کمان نرم. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء ||). سنگ تابان بلند. (منتهی الارب). الصخره الملساء المرتفعه. (اقرب الموارد ||). ناقه که بچه ناتمام انداخته باشد و آن را بر بچه اول مهربان گردانند تا شیر دهد. (منتهی الارب). بدین معنی در تاج العروس، اقرب الموارد، قطر المحيط دیده نشد و ظاهراً خلطی در لغت رخ داده است.

صفون.

[ص] [ع] مص) بر سه پای استاده شدن اسپ و سر سم چهارم را بر زمین نهادن. (منتهی الارب). بر سه پای ایستادن اسب و بر کناره سم چهارم. (ترجمان علامه جرجانی). قدم بهم باز نهادن و بر سه پای ایستادن اسب و بر کناره سم چهارم. (تاج المصادر بیهقی). || صف بستن مرد به هر دو پای خویش. (منتهی الارب ||). زدن کسی را بر زمین. (منتهی الارب).

صفوه.

[ص] [ع] ص، ا) خالص و برگزیده چیزی. (منتهی الارب) (بحر الجواهر). برگزیده و آنچه صاف باشد از تیرگی و غش. (غیاث اللغات). خالص. (مهذب الاسماء ||). امص) برگزیدگی. (غیاث اللغات). بی آمیغی. پاکی. ویژگی. نابی. بی غشی. خلاف کدورت (||. مص) خلاصه کردن. (غیاث اللغات ||). صاف شدن. (غیاث اللغات). صافی شدن. (دهار).

صفوه.

[ص] [ع] و) [اخ] دهی است از دهستان بالاولایت، بخش حومه شهرستان تربت حیدریه. در ۴۰۰۰ گزی شمال تربت حیدریه و ۲۰۰۰ گزی شمال شوسه عمومی تربت به باخرز. جلگه. معتدل. سکنه ۱۹۶ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، بنشن، تریاک. شغل اهالی زراعت، گله داری. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفوه الدین.

[ص] [ع] و) [تد دی] [اخ] رجوع به پادشاه خاتون شود.

صفوه الله.

[ص] [ع] و) [تل لاه] [اخ] لقب حضرت آدم.

صفوه الله.

[ص] [ع] و) [تل لاه] [اخ] پیغمبر اسلام.

صفوی.

[صَفَوی ی] (ص نسبی) منسوب به شیخ صفی الدین اردبیلی. کسی که نسب وی به شیخ صفی می رسد. رجوع به صفی الدین اردبیلی و صفویه شود.

صفویان.

[صَفَوی] (اخ) جمع صفوی. رجوع به صفویه شود.

صفویه.

[صَفَوی ی] (اخ) سلسله ای از پادشاهان ایران که از ۹۰۷ تا ۱۱۳۵ ه. ق. در ایران سلطنت داشتند و در این تاریخ از افغانیان شکست خوردند و پادشاهی آنان منقرض شد. بازماندگان این خاندان چند سالی دیگر هم در بعضی ولایات مخصوصاً مازندران مختصر قدرتی داشتند ولی از سال ۱۱۴۸ یعنی سال جلوس نادرشاه دست این خاندان بکلی از کار حکمرانی کوتاه گردید. (از ترجمه تاریخ طبقات سلاطین اسلام صص ۲۲۸-۲۳۰). سلاطین این سلسله و سال شروع سلطنت هر یک به شرح زیر است: شاه اسماعیل اول ۹۰۷ ه. ق. شاه طهماسب اول ۹۳۰ ه. ق. شاه اسماعیل ثانی ۹۸۴ ه. ق. محمد خدابنده ۹۸۵ ه. ق. شاه عباس اول ۹۸۵ ه. ق. شاه صفی ۱۰۳۸ ه. ق. شاه عباس ثانی ۱۰۵۲ ه. ق. شاه سلیمان ۱۰۷۷ ه. ق. شاه سلطان حسین ۱۱۰۵-۱۱۳۵ ه. ق. رجوع به هر یک از این اسامی شود. ادوارد برون نویسد: ظهور سلسله صفویه در ایران نه تنها برای این کشور و همسایگان او بلکه برای اروپا نیز واقعه تاریخی مهمی بشمار میرود. ظهور صفویه علاوه بر آنکه موجب استقرار ملیت ایران و برقراری شاهنشاهی این کشور گشت، سبب شد که این مملکت در مجمع ملل وارد شود و منشأ روابط سیاسی گردد که هنوز هم تا درجه مهمی پایدار است. غلبه عرب در اواسط قرن هفتم میلادی سلطنت ساسانیان را برانداخت و تا نیمه قرن هفتم هجری که خلافت عربی بدست لشکر مغول نابود شد، این کشور را ولایتی از ولایات خلیفه ساخت. درست است که پیش و پس از این واقعه سلسله های مستقل یا نیمه مستقل در ایران پادشاهی داشته اند ولی آنها نیز اکثر از نژاد ترک یا تاتار بوده اند چون غزنویان و سلجوقیان و خوارزمشاهیان و خاندان چنگیز و تیمور و اگر سلسله ایرانی الاصلی مانند آل بویه وجود داشته است، فقط بر قسمتی از کشور قدیم ایران فرمانروائی داشته اند. صفویه خاندانی بودند که ایران را بار دیگر ملتی قائم بذات، متحد، توانا و واجب الاحترام کردند و مرزهای این کشور را محدود امپراتوری ساسانی رسانیدند. (در سلطنت شاه عباس اول) (از تاریخ ادبیات برون ترجمه رشید یاسمی ص ۱). نسب صفویه: نژاد صفویه به شیخ صفی الدین می پیوندد و او یکی از مشایخ معروف بزرگ صوفیه است. شیخ بنقل عالم آرای عباسی در صبح دوشنبه ۱۲ محرم سال ۷۳۵ ه. ق. در گیلان به سن هشتادوپنج سالگی درگذشت. مشهور آن است که صفویه خاندانی هاشمی هستند و نسب آنان به پیغمبر اسلام می پیوندد. برون در تاریخ ادبیات نویسد: این شخص (شیخ صفی) مدعی بود که به بیست پشت به امام هفتم موسی کاظم میرسد. (تاریخ ادبیات برون ترجمه رشید یاسمی ص ۱۴). مؤلف حبیب السیر آرد: نسب اشرف شاه دین پناه (شاه اسماعیل) به پنج واسطه بحضرت ولایت منقبت امامت مرتبت واقف اسرار ازلی شیخ صفی الحق و الحقیقه و الدین ابی الفتح اسحاق الاردبیلی قدس الله سره العزیز میرسد و نسب آن حضرت به امام هفتم هادی اعالی و اعظم موسی الکاظم ملحق میشود بر این موجب که ابوالمظفر شاه اسماعیل بن سلطان حیدربن سلطان جنیدبن شیخ ابراهیم بن خواجه علی بن شیخ صدرالدین موسی بن قدوه اولیاء آفاق شیخ صفی الدین اسحاق بن شیخ امین الدین جبرئیل بن شیخ صالح قطب الدین بن صلاح الدین رشیدبن محمد الحافظ لکلام اللهبن عوض الخواص بن فیروزشاه زرین کلاه بن محمد بن شرفشاه بن محمد بن حسین بن محمد بن ابراهیم

بن جعفر بن محمد بن اسماعیل بن محمد بن احمد الاعرابی بن ابومحمد القاسم بن ابی القاسم حمزه امام الهمام موسی الکاظم علیه السلام. (حیب السیر چ خیام ج ۴ صص ۴۰۹-۴۱۰). برون در تاریخ ادبیات آرد: بنقل الیعقوبی مورخ معروف امام موسی کاظم غیر از علی الرضا که پس از وی به امامت رسید فرزند دیگری موسوم به حمزه داشته است اما دوازده تن دیگر که در سلسله نسب شیخ صفی مذکور شده (و پنج تن آنها محمد بدون هیچ امتیازی و تعیینی بوده اند) مبهم تر و گمنام تر از آنند که بتوان هویت آنها را معلوم کرد. قدیمترین جد صفویه که دارای لقب و سمتی بوده فیروزشاه زرین کلاه است که بنا بر قول صاحب سلسله النسب حسب الاشاره پسر ابراهیم ادهم که میگوید پادشاه ایران بوده است، حکومت ولایت اردبیل و توابع آن بر وی مقرر گردید. و از این وقت شهر مزبور منشأ بزرگان صفویه و مسکن آن دودمان شده است. اما ابراهیم ادهم هر چند معروف است که از نژاد پادشاهان بوده و از تاج و تخت گذشته و بجمع درویشان درآمده و از اقطاب و اولیاء الله است و وفات او را در شام به سال ۷۸۰ م. دانسته اند ولی در هیچ تاریخی دیده نمیشود که از اخلاف او کسی بسطنت ایران یا جای دیگر رسیده باشد. فیروزشاه پس از زندگانی و کامرانی در رنگین گیلان بدرود حیات گفت. از پسر و جانشین وی عوض الخواص چیزی مذکور نیست جز اینکه در اسفرنجان از توابع اردبیل می زیسته و همان جا رحلت کرده است. پسر وی محمد که قرآن را از برداشت بحفاظ ملقب شد. گویند جن او را در هشت سالگی دربروده و هفت سال او را در میانه خود پرورش داده اند و قرآن را به مساعدت آنها حفظ نموده است. دو تن دیگر که پس از حافظ رئیس خانواده شدند صلاح الدین رشید و قطب الدین احمد ظاهراً در دیه گلخوران بزراعت مشغول بوده اند تا اینکه هجوم وحشیانه گرجیان شخص اخیر الذکر را مجبور کرد با خانواده و پسر یکماهه خود امین الدین جبرئیل به اردبیل بگریزد. در آن مکان هم از تعرض مصون نماندند و گرجیان آنها را تعاقب کردند. فراریان در خانه در زیرزمین پنهان گشتند. جوانی از خویشان او خود را به دم شمشیر مهاجمین داده و کندوی بزرگی بمدخل خانه زیرزمینی افکند و خود درجهء شهادت یافت. قطب الدین نیز بسختی از گردن مجروح شد و بزحمتی از مرگ رهائی یافت. نوه وی شیخ صفی که در زمان حیات او متولد شده بود بعدها گفت که چون جدش او را بدوش کشید چهار انگشت کوچک خود را در قرحهء جراحت فرو مینمود. جانشین قطب الدین پسر وی امین الدین و متورع و از مریدان خواجه کمال الدین عربشاه بود. بزراعت رغبت تمام داشت و زنی دولتی نام تزویج کرد و فرزندی برای او زاد که او را صفی الدین نام نهادند. با این شخص دودمان صفویه از تاریکی و گمنامی نسبی خارج شده بشهرت تمام رسید. مؤلف سلسله النسب بتعیین سال ولادت اکتفا نکرده بطریق ذیل میلاد او را معین مینماید. در آن وقت شیخ شمس الدین تبریزی پنج سال بود که از دنیا رحلت کرده بود و همچنین دوازده سال شیخ محی الدین اعرابی و سی و دو سال شیخ نجم الدین کبری و در وقت رحلت مولای رومی رحمه الله علیه حضرت شیخ بیست و دو ساله بود و در زمان رحلت شیخ سعدی شیرازی چهل و یک ساله و در تسلط هلاکوخان بر ایران پنجساله بود... با امیر عبدالله شیرازی و شیخ نجیب الدین بزغوش و علاءالدوله سمنانی و شیخ محمود شبستری و با شیخ محمد گججی تبریزی معاصر بودند... و پیش از حضرت شیخ سه پسر بود و یک دختر و بعد از شیخ دو پسر دیگر شد... شیخ قدس سره شش ساله بود که پدرش امین الدین جبرئیل برحمت حق تعالی رسید». (تاریخ ادبیات برون ترجمه رشید یاسمی صص ۲۷ - ۲۹). لیکن بعضی در این سلسله نسب و بلکه در سیادت این خاندان تردید کرده اند. از آن جمله سید احمد کسروی در مجله آینه مجلد دوم شماره مسلسل ۱۷ صص ۳۵۶-۳۵۷ چنین آرد: نگارنده این مقاله تا یک سال پیش هرگز خیال نکرده بودم که سیادت پادشاهان صفوی و انتساب ایشان به امام موسی (ع) بی اساس باشد و تا آنجا که اطلاع دارم هیچ کسی تاکنون چنین تصویری نکرده نه از مؤلفان ایران و نه از شرقشناسان فرنگی، و ظاهراً جهتی برای این تصور نبود زیرا دودمان صفویه از دویست سال پیش از آنکه سلطنت و پادشاهی یابند از معروفترین خاندانهای ایران بوده اند. شجرهء نسب ایشان هم که شیخ صفی الدین نیای بزرگ آن خاندان را تا بیست پشت فاصله به امام موسی (ع) میرساند مضبوط و در بسیاری از کتابهای تاریخ منقول است. بلکه اسکندربیک مؤلف عالم آرا «اتفاق جمهور علمای انساب» را بر صحت آن نسبت ادعا میکند، و میرابوالفتح

مؤلف صفوة الصفا میگوید: «در کتب معتبر انساب سمت تقریر و تحریر یافته» است. آیا با این حال جای تردیدی در صحت سیادت آن خاندان باقی بود؟ لکن با همه این حال پارسال هنگامی که نگارنده بتألیف رساله «زبان باستان آذربایگان» مشغول بودم و شرح زندگانی شیخ صفی الدین را بمناسبت دویستی هائی که بزبان آذری سروده می‌جستم ناگهان به این حقیقت شگفت برخوردم که شیخ صفی الدین در زمان خود «سید» نبوده، یعنی نه خویشان ادعای سیادت داشته نه دیگران او را به سیادت می‌شناخته‌اند و پدران او از بومیان قدیم آذربایجان بوده جز نژاد آریائی نداشته‌اند. و پس از مرگ شیخ صفی بوده که جانشینان او بداعیه سیادت برخاسته با خواب مریدان چنین نسبی برای خود درست کرده‌اند، و شجره سیادت ایشان که در کتابها آورده‌اند، مجعول و بی‌اساس است و تقریر و تحریر آن نسب «در کتب معتبره انساب» یا «اتفاق جمهور علمای انساب» بر صحت آن که میرابوالفتح اسکندریک گفته‌اند جز دروغ نمی‌باشد! بسی عجیب است که از شیخ صفی الدین تا شاه اسماعیل که دوست سال زمان و پنج پشت پدر فاصله بوده سه تبدیل مهم در احوال و شئون خاندان ایشان روی می‌دهد: ۱- شیخ صفی سید نبوده، فرزندان او ادعای سیادت کرده پیش می‌برند. ۲- شیخ صفی شافعی بود، فرزندان او مذهب شیعه را پذیرفته با نهایت تعصب به ترویج و نشر آن مذهب میکوشند. ۳- شیخ صفی جز زبان فارسی و آذری نداشت فرزندان او ترکی را زبان خاندانی بلکه زبان سلطنتی و درباری میگفتند. از کشف این حقایق بویژه از قضیه سیادت حیرت به من غلبه نموده تا دیری باور کردن نمی‌توانستم زیرا خاندانی بدان شهرت و معروفی چگونه توانسته‌اند به ادعا نسب سیادت برای خود درست کنند و حادثه‌ای به این شگفتی چگونه از زبانها افتاده و از یادها محو شده که در کتابها نوشته‌اند؟ حتی از دشمنان آن خاندان اعتراض صریحی بر سیادت ایشان نشده است. لیکن دلائل واضحه که بدست آمده بود بالاخره مرا از حیرت درآورد و در رساله آذری اشاره به این مطالب کرده و چون از موضوع شرح خارج بود فرصت شرح دلائل نداشتم ولی چون خاندان صفوی در تاریخ ایران امروزی دارای همه گونه اهمیت‌اند و هر گونه کشف و تحقیق درباره آن خاندان درخور توجه و اقبال میباشد، بویژه در موضوع نژاد و تبار، زیرا صرفه تاریخ ایران در آن است که با دلائل و براهین محرز گردد که شاه اسماعیل و شاه عباس از بومیان کهن این آب و خاک بوده جز تبار و نژاد کورش و داریوش نداشته‌اند، این است که در این مقاله «نژاد تبار صفویه» را موضوع قرار داده کشف و تحقیق خود را بمعرض مطالعه عموم می‌آورم و دلائل قضیه را تا حدی که مناسب گنجایش صفحات مجله باشد شرح خواهم کرد. شجره نسب صفویه: قدیمترین کتابی که شجره سیادت صفویه را در ایران توان یافت، «صفوة الصفا» تألیف ابن بزاز اردبیلی است و صورت آن در غالب (۱) نسخه‌های کتاب مزبور از این قرار است: شیخ صفی الدین اسحاق بن الشیخ امین الدین جبرائیل الصالح بن قطب الدین احمد بن صلاح الدین رشید بن محمد الحافظ بن عوض بن فیروز شاه زرین کلاه بن محمد بن شرف شاه بن محمد بن حسن بن محمد بن ابراهیم بن جعفر بن محمد بن اسماعیل بن محمد بن احمد اعرابی بن ابی محمد القاسم ابی القاسم حمزه بن موسی الکاظم (ع). مؤلفان دیگر نیز از قبیل خواندمیر در حبیب السیر و میریحیی قزوینی در لب التواریخ و میرابوالفتح در صفوة الصفا و اسکندریک در عالم آرا و شیخ حسین گیلانی در سلسله النسب صفویه همین شجره نسب را از کتاب ابن بزاز با اختلاف جزئی که ظاهراً ناشی از تصرف ناسخین است نقل کرده‌اند. بلکه اسکندریک و میرابوالفتح گفته‌اند که نسب مذکور در کتب معتبره انساب ضبط شده و جمهور علمای فن بر صحت آن اتفاق دارند، لکن بموجب دلائلی که خواهیم دید نسب شیخ صفی الدین به این صورت ساخته و بی‌اساس است و بنظر نگارنده شجره مذکوره را به سه قسمت باید ساخت. قسمت نخستین از شیخ صفی تا فیروز شاه، در این قسمت گفتگویی نیست و ظاهراً مسلم است که فیروز شاه پدر هفتم شیخ بود. قسمت دوم از اسماعیل بن محمد تا امام موسی، این قسمت نیز با مختصر تصحیحی (۲) مسلم است و در کتب انساب توان یافت. قسمت سیم که فاصله میان این دو قسمت و حاوی هفت نام (از محمد بن شرف شاه تا محمد بن اسماعیل) میباشد، بکلی مشکوک فیه است و با همه جستجوئی که کرده ایم مکشوف نشده که راستی کسانی با آن نامها وجود داشته یا جزء اسامی خیالی میباشند. ولی به هر حال بر ما یقین است که میانه پدران شیخ صفی و فرزندان امام

موسی پیوند و اتصالی نبوده و شجره نسب مزبور مجهول و دروغ است چنانکه همین مطلب را روشن خواهیم ساخت. ولی چون کتاب ابن بزاز قدیمترین کتابی است که نسب سیادت صفویه را نوشته و دیگران از آنجا نقل کرده اند و همچنان قسمتی از دلائل ما بر عدم صحت سیادت آن خاندان حکایاتی است که از خود همان کتاب خواهیم آورد این است که مقدمه شرحی درباره کتاب مزبور و مؤلفش نگاشته سپس به اصل مطلب خواهیم برگشت. ابن بزاز و کتابش: درویش توکلی پسر اسماعیل معروف به ابن بزاز از مردم اردبیل و از مریدان شیخ صدرالدین پسر شیخ صفی الدین بوده و کتابی بنام *صفوة الصفا* در بیان احوال و کرامات و مقامات شیخ تألیف نموده. این کتاب که در سال ۱۳۲۸ در بمبئی بچاپ رسیده و نسخه های خطی آنهم کمیاب نمی باشد، قدیمترین کتابی است که اخبار شیخ صفی و پدراناش را حاوی میباشد. ولی متأسفانه آن کتاب چنانکه بوده بما نرسیده و در نسخه هائی که در دست است، مریدان خاندان صفوی همه گونه تصرف کرده اند. این قضیه شرح مفصلی دارد و اجمال مطلب آنکه چون اخلاف شیخ صفی از یک سوی به ادعای سیادت برخاسته و از سوی دیگر از سنی گری بمذهب شیعه گرائیده اند مریدان آن خاندان هر عبارت و حکایتی در کتاب ابن بزاز که دلالت بر عدم سیادت و تشیع شیخ صفی داشته تغییر داده یا از کتاب برداشته اند و حکایات و عباراتی موافق میل و نظر خود افزوده اند. مثلاً در فصل دوم باب هشتم آن کتاب که مذهب شیخ صفی را نوشته در نسخه های قدیمتری که نادراً یافت میشود (۳)، عبارت از این قرار است: «سؤال کردند از شیخ قدس سره که چه مذهب داری؟ فرمود مذهب خیار صحابه و در مذاهب هر چه اشد و احوط بود آن را خیار میکرد و بدقایق اقاویل و وجوه که در مذاهب است کار میکرد تا بحدی که روزی دست مبارکش بدختر طفل خود باز افتاد وضو بساخت. دیگر مس میان ناف و زانوی خود ناقض وضو دانستی و هر چه در یک مذهب حرام بودی همچون گوشت اسب حرام دانستی و از آن اجتناب نمودی». این مطلب محرز است که شیخ صفی و مریدان او مذهب شافعی داشتند چنانکه حمدالله مستوفی در *نزهة القلوب* تصریح کرده و نقض وضو با لمس زنان و نظر بنامحرم از احکام مذهب شافعی است، منتها بنا بگفته ابن بزاز شیخ به احتیاطات مذاهب دیگر اهل سنت هم عمل نمیکرده لکن در نسخه چاپی و غالب نسخه های خطی عبارت فوق الذکر را بکلی برداشته بجای آن نوشته اند: «مذهب و مشرب حق حقیق جعفری علیه الصلوة والسلام را داشت طابق النعل مطابق و موافق فرمایش آن حضرت قدم برمیداشت و میگذاشت اما بمدلول التقیه دینی و دین آبائی در تقیه نمودن و بمصداق استر ذهبک و ذهابک و مذهبک کتمان مذهب خود نمودن مبالغه تمام داشت». این یک نمونه و مثالی است از تصرفاتی که مریدان صفویه در کتاب ابن بزاز بکار برده اند. از اینجا اندازه صحت و اعتبار کتاب مزبور بدست می آید و معلوم است که هرگونه حکایت و عبارتی هم که دلالت بر سیادت آن خانواده داشته باشد محل اطمینان نیست. از جمله شجره سیادت شیخ صفی که مأخذ نخستین آن کتاب ابن بزاز است و دیگران از آن کتاب نقل کرده اند چنانچه دلیلی هم بر عدم صحت آن نداشتیم درخور وثوق و اطمینان نبود چه رسد به آنکه با دلائلی محرز است که شجره مذکوره را ساخته در کتاب ابن بزاز افزوده اند و از جمله دلائل سه فقره حکایت است از خود همان کتاب که دلالت صریحه بر آنچه گفتیم دارد. چنانکه یکایک آنها را از نظر خوانندگان میگذرانیم. سه حکایت از کتاب ابن بزاز، در نسخه های کنونی *صفوة الصفا* فصل اول باب اول با ذکر «شجره سیادت» شیخ صفی افتتاح یافته متعاقب آن سه حکایت ذیل نقل میشود: حکایت نخستین: سلطان المشایخ فی العالمین شیخ صدرالدین ادام الله برکته فرمود که شیخ قدس سره فرمود که در نسب ما سیادت هست لیک سؤال نکردم که علوی یا شریف و همچنان مشتبه ماند. فهم من بین اصناف الانام کرام من کرام من کرام. خوانندگان دقت در این حکایت بکنند. شیخ صدرالدین از پدر خود شنیده که میگفت در نسب ما سیادت است و میگوید که نپرسیدم علوی یا شریف، و همچنان مشتبه ماند. در آذربایجان اکنون کسانی را که مادرشان «سیده» بوده شریف مینامند گویا مقصود شیخ صدرالدین نیز از «شریف» همان معنی است یعنی نمیدانسته که سیادتی که پدرش گفته بود از جانب پدری داشته اند یا از جانب مادری! پس واضح است که شیخ صفی و شیخ صدرالدین در زمان خود سید نبودند و گرنه این گفتگو چه معنی داشت؟ نکته دیگر آنکه این حکایت و آن شجره نسب چه

صورتی با هم دارند! آیا نباید گفت که آن شجره را ساخته و بر کتاب ابن بزاز الحاق کرده اند؟ حکایت دوم: «سیدهاشم بن سیدحسن المکی بحضور افاضل و اعظام تبریز گفت که شیخ قدس سره فرمود من سیدم و آن چنان بود که نوبتی بحضور شیخ به تبریز رفتم توقیر و اعزاز من تمام فرمود و من در سن عنفوان شباب بودم. پس شخصی سفیدریش در آمد شیخ چندان تعظیم وی نفرمود. سؤال کردند که شیخ این جوان را اعزاز بمبالغه کرد و این شخص را نکرد شیخ فرمود این جوان هم مهمان است و هم خویش من، من سرپیش شیخ بردم که شیخ سید است و علوی؟ فرمود بلی، پرسیدم که حسنی یا حسینی. شعر: پرسیدم ز حال فرع این اصل که از طوبی است یا از سدره این اصل. چون این حال بحضور اعظام تبریز بفرمود و در این تفکر بودم که چرا از شیخ نسب حسنی و حسینی پرسیدم تا اتفاق چهل روز مرض اطلاق شکم بر من مستولی شد و هیچ معالجه مفید نمی آمد، بعد از چهل روز شیخ را قدس سره در خواب دیدم که بیامد و انگشت مبارک بر موضع وجع بر ناف من نهاد حالی شفا یافتیم. شعر: ناتوانان جهان بشتابید نوشداروی دل و جان اینجاست هر که را جان و دلی هست سقیم گو بیابید که درمان اینجاست. و هم در این حال بمن گفت چرا بفرزند من صدرالدین نگفتی که حسینی ام، و این اشتباه نیز از دل من زایل شد. شعر: فلاح الحال کالاصباح صدقاً برفع الاشتباه و قال حقاً». این حکایت هم درخور دقت است، اولاً سیادت شیخ صفی حادثه عجیبی و به اصطلاح این زمان «خبر تازه بود» که سیدهاشم بحضور اعظام تبریز نقل میکرده! ثانیاً بر فرض ثبوت سیادت معلوم نبوده که حسنی اند یا حسینی و کسی نبود که این تردید را رفع کند حتی شیخ صدرالدین هم اطلاعی نداشته، آیا با وجود آن شجره نسب این تردید چه معنی داشته است؟ حکایت سیم: «سید زین الدین گفت نوبتی فرزند شیخ قدس سره خواجه محیی الدین پیش والده کریمه خود رفت و گفت از برای خویشان من سفره می باید والده گفت خویشان تو کدامند. گفت سید زین الدین و جماعت سادات که آمده اند. گفت ایشان سیدند چگونه قوم تو باشند؟ شیخ قدس سره شنید، فرمود راست میگوید ایشان خویش مااند و ما را نسب سیادت هست. ملت عالی نسب داریم ما نسبت فخر عرب داریم ما. از این حکایت هم واضح است که حتی زن شیخ صفی او را سید نشناخته از ادعای سیادت پسرش تعجب می نموده است باید گفت: «اهل البیت ادری بما فیه». (تا اینجا از مجله آینه نقل شد. و چون بعداً مرحوم کسروی رساله ای بنام «شیخ صفی و تبارش» تألیف کرده که مشروح تر از مقاله مذکور است، دنباله تحقیق وی را از رساله مزبور نقل می کنیم). آن گفته شیخ «ما را نسب سیادت هست» دلیل دیگر است که آن هنگام کسی شیخ را به سیدی نمی شناخته است. این سه حکایت گذشته از آنکه دروغ بودن سیادت شیخ صفی را روشن میگرداند تاریخچه ای نیز از پیدایش دعوی سیادت و از چگونگی آن بدست میدهد. شیخ صدرالدین پسر شیخ صفی با اینکه کرسی پیشوایی را از پدر به ارث برده و از خوشیهای آن نیک برخوردار می بود بهوس می افتد که از تبار سیادت و از برگزیدگی که سیدان میان مردم میداشته اند همچنان بهره یابد. لیکن دعوی چنین تباری بیکبار، آسان نمی بوده و با همه سخن شنوی که پیروان از صدرالدین میداشته اند چنین دعوی بیکبار پیش نمیرفته. می بایست نهالی کارد و آن را پروراند و کم کم درختی گرداند این است که روزی در میان سخن که گویا گفتگو از تبارشان میرفته چنین گفته: «شیخ قدس سره فرمود در نسب ما سیادت هست ولی سؤال نکردم که علوی یا شریف، هم چنان مشتبّه ماند». این دعوی تا به این اندازه شگفتی نمی داشته و پیروان که بگفته پیر گمان دروغ نبردندی این را به آسانی پذیرفته اند بلکه یکی از ایشان (سید عزالدین) بیاوری صدرالدین برخاسته و چنین گفته که او نیز از شیخ شنیده که می گفته: «ما را نسب سیادت هست». بدین سان نهالی که صدرالدین میخواست کاشته شده و در دلهای پیروان جایی برای تبار سیادت آن خاندان (علوی یا شریف) باز گردیده. پس از زمانی یکی از پیروان که در آغاز جوانی زمان شیخ صفی را دریافته و با او بسفر تبریز رفته و اکنون پیر «جهان دیده» ای می بود خشنودی و خرسندی صدرالدین را جسته و داستانی گفته که در سفری که بهمراهی شیخ بسفر تبریز رفته بوده از او پرسیده: «آیا شیخ سید است و علوی» شیخ فرموده «بلی» ولی پرسیده: «آیا حسنی یا حسینی». ولی می بایست دانسته شود که حسنی یا حسینی، این گره را نیز همان پیر جهان دیده گشاده و بار دیگر داستانی گفته که چون بیمار می بوده در خواب شیخ را

دیده که بدرد او درمان کرده و آنگاه چنین گفته: «چرا بفرزند من صدرالدین نگفتی که حسینی ام» با این داستان باز نهال شاخی دوانیده و پیشرفت دیگری در راه آرزو رخ داده. تا اینجا در زمان صدرالدین انجام گرفته. پس از آن دانسته نیست در چه زمانی و از چه راهی شناخته شده که اینها «موسوی» اند و نامه‌های پدران شیخ تا موسی الکاظم یکایک دانسته گردیده و بدین سان نهال سیادت درخت برومندی شده و کم کم کار تناوری و ریشه دوانی آن بجائی رسیده که بگفته‌اش اسکندریبیک و میرابوالفتح «جمهور علمای انساب» درباره اش یک سخن گردیده اند و این تبار «در کتب معتبره انساب سمت تحریر و تقریر» یافته است. آنچه ما گمان می‌بریم در زمینه رسانیدن تبار به موسی الکاظم نام شیخ صدرالدین که موسی بوده گره گشائی کرده، چگونگی آنکه شیخ صدرالدین را در نوشته‌ها «صدرالدین الصفوی» می‌نوشته‌اند و سپس که او مرده و پسرش خواجه علی جانشین گردیده این را «علی الموسوی الصفوی» نوشته‌اند (۴) پیداست که از «موسوی» فرزند موسی صدرالدین می‌بوده (چنانکه خواستشان از «صفوی» فرزند شیخ صفی می‌بوده) لیکن برخی از پیروان دانسته و یا نادانسته از آن فرزند موسی الکاظم را خواسته‌اند و کم کم این را در میان مردم پراکنده و در دلها جا داده‌اند چون در آن زمانها بیشتری از خانواده‌های سیدی «شجره‌نساب» (یا تبارنامه) داشتندی که پدران خود را تا به یکی از امامان به نام شمردندی، کسانی از پیروان صفویان نخواستند آن خاندان بی تبارنامه باشد و آن «شجره‌نساب» را که در پیش آورده ایم ساخته به کتاب ابن بزاز افزوده‌اند و گویا این در همان زمان خواجه علی یا در زمان پسرش شیخ ابراهیم رخ داده است. شگفت‌تر اینکه با همه دستبردهائی که در کتاب ابن بزاز رخ داده، این سه حکایت در همه نسخه‌های کهنی که دیده شده‌است. در حالی که این سه حکایت، چنانکه نوشتیم ساخته بودن تبار سیدی را به آشکار می‌آورد. پیداست که اینها را هنگامی ساخته و در کتاب جای داده‌اند که داستان سیادت تازه آغاز می‌یافته و با همین حکایتها بوده که به آن پیشرفت داده‌اند. ولی پس از آنکه داستان پیش رفته و سیادت خانواده صفوی از بیگمان‌ترین چیزها گردیده دیگر نیازی به این حکایتها نمانده بود و بلکه این زمان زیان از سوی آنها پدید می‌آمده پس می‌بایسته اینها را از آن کتاب دور گردانند، ولی همانا دریافته‌اند و نفهمیده‌اند. شگفت‌تر از همه کار میرابوالفتح است. چه او این حکایتها را بازگزارده و تنها کاری که انجام داده این بوده که حکایتهای یکم و دوم را بهم درآمیزد و سه تا را دو تا گرداند، با آنکه تا زمان شاه طهماسب داستان سیادت پیش رفته و چندان استوار گردیده بوده که چنانکه خواهیم آورد دشمنان آن خانواده نیز در این باره سخنی نمی‌یارسته‌اند و با این حال آن حکایتها پاک فزونی می‌بوده. درخور گفتگوست که آیا شیخ صفی خود سخنی درباره سیادت بزبان آورده بود و یا این حکایتها از ریشه دروغ است. آنچه ما میدانیم اگر شیخ صفی در این باره سخنی گفتی در میانه پیروان پراکنده شدی و شنوندگان آن تنها پسرش صدرالدین و دو تن از پیروان نبودندی. آنگاه داستان در همان زمان شیخ پیش رفته بشصت سال دیرتر واگذار نشدی. از اینها گذشته از سرتاپای آن سه حکایت ساختگی می‌بارد. بلکه می‌باید گفت این سه حکایت در خود کتاب ابن بزاز نمی‌بوده. اینها گذشته از آنکه دروغ است به کتاب ابن بزاز نیز افزوده گردیده. دلیل این سخن دو چیز است: یکی آنکه برخی شعرها که در میان حکایتها یا در پایان آنها به عربی یا فارسی آورده شده بسیار بد است (۵). و شعرهایی که ابن بزاز در میان یا در پایان دیگر حکایتها آورده و پیداست که بیشترش از خود اوست، مانند‌گی نمی‌دارد. دوم چنانکه سپس خواهیم آورد از جمله‌های کتاب ابن بزاز پیداست که او شیخ صفی را از فرزندان ابراهیم ادهم می‌پنداشته و بداستان سیادت پروایی نپنداشته است. پس از اینجا نکته دیگری روشن میگردد و آن اینکه هوس سیادت که از صدرالدین سر زده پس از پایان یافتن کتاب ابن بزاز، و دیرتر از سالهای ۷۵۹ و ۷۶۰ بوده و چون صدرالدین زندگانی درازی داشته و پس از پایان کتاب ابن بزاز سی و چند سال دیگر (تا سال ۷۹۶) زنده می‌بوده این سخن دوری نمی‌دارد. پس می‌توان گفت دعوی سیدی از نیمه‌های زندگانی صدرالدین آغاز یافته و این سه حکایت را در همان زمان به کتاب ابن بزاز افزوده‌اند. اما «شجره‌نساب» که ما آن را در همه نسخه‌های کهن می‌یابیم بیگمان پس از زمان صدرالدین ساخته شده، و چنانکه گفتیم ما آن را پدیدآمده‌ای در زمان خواجه علی یا پسرش شیخ ابراهیم می‌شماریم. روی هم

رفته پیداست که داستان سیادت کم کم پیش رفته و در سایه گذشت زمان در دلها جا گرفته. آنچه از کتابهای تاریخی برمی آید تا زمان شیخ جنید و شیخ حیدر هنوز این تبار در بیرون از میان پیروان شناخته نمی بود (۶). و کسی از تاریخ نویسان آن زمان (که از جنید و حیدر سخن رانده اند) نامی از سید بودن یا نبودن ایشان نبرده اند. می باید گفت داستان سیادت با همه پیشرفتش، شیخهای صفوی به خودنمایی با آن نمی پرداخته اند و تنها به شناخته بودن آن در میان پیروان بس می کرده اند (چنانکه ما همین را از شاه اسماعیل نیز می شناسیم و در جای خود خواهیم آورد). چیزی که این گفتار را روشن میگرداند آن است که به نوشته اسکندربیک شیخ حیدر «طاقیه ترکمانی» بسرمیگذارد است و سپس خوابی دیده که «منهیان عالم غیب او را مأمور گردانیدند که تاج دوازده ترک که علامت اثنا عشریت است ترتیب داده تارک اتباع خود را با آن افسر بیاراید». از این نوشته پیداست که شیخهای صفوی و خویشان ایشان هنوز تا زمان شیخ حیدر جدایی در رخت و کلاه با دیگران نمیداشته اند و نشانه سیادتی بخود نمی بسته اند. میتوان گفت که این دشواری در کار آنان می بوده. زیرا از یک سو سیادت در میان پیروان شناخته گردیده و از سوی دیگر باک از زبان مردم داشته به بستن نشانه سیادتی در رخت و کلاه دلیری نمی نموده اند. نیز می توان گفت که آن خواب شیخ حیدر و یکرنگ گردانیدن کلاه خود و پیروان جز برای رهایی از این دشواری نمی بوده اینها همه گمانهایی است که توان برد و خدا میداند که راستیها چه می بوده. دلایلی دیگر: از آنچه تا اینجا گفتیم داستان سیادت صفویان روشن شد. ولی چون برخی دلایلی دیگری هست که چگونگی را روشنتر میگرداند بیاد آنها نیز خواهیم پرداخت. نخست: شیخ صفی را چه در زمان خود و چه پس از آن، چه در زبانها و چه در نوشته ها، جز با لقب «شیخ» نخوانده اند. همچنین پسرش صدرالدین و پسر او علی را جز با لقب «شیخ» یا «خواجه» نوشته اند. لقب «سید» برای ایشان در کتابی بی یکسویانه دیده نشده. این دلیل دیگر است که شیخ صفی و چند تنی از جانشینانش در زمان خودشان به سیدی شناخته نمی بوده اند. زیرا هنوز پیش از زمان شیخ، این شیوه در ایران می بوده که سیدان را، چه از صوفیان و چه از دیگران، جز با لقب «سید» یا «امیر» یا «شاه» (۷) نخوانند. برای آنکه این سخن را روشن گردانیم اینک در اینجا نام ده تن از صوفیان را می بریم که با آنکه از بزرگان آن گروه می بوده اند هیچ گاه «شیخ» یا «خواجه» نامیده نشده اند: ۱- سید جمال الدین تبریزی (۸) پیر شیخ زاهد و از شیخهای «سلسله طریقت» شیخ صفی. در صفوة الصفا و کتابهای دیگر نام او را بسیار برده اند. ۲- سید عزالدین سوغندی در خراسان نزدیک بزمان شیخ صفی میزیسته. ۳- سید محمد مشعشع بنیاد گزار مشعشعیان خوزستان. ۴- امیر قاسم (یا شاه قاسم) انوار تبریزی از شاگردان شیخ صدرالدین. ۵- میر قوام الدین مرعشی شناخته شده بمیر بزرگ بنیاد گزار خاندان مرعشی در مازندران. ۶- میر نعمت الله (یا شاه نعمت الله) کرمانی. ۷- سید محمد نوربخش. ۸- سید حیدر آملی. ۹- سید حیدر تونی. ۱۰- میر مختوم شاگرد میر قاسم انوار. چنین پیداست که شیخهای صفوی تا زمان شاه اسماعیل جز لقب «شیخ» یا «خواجه» نداشته اند. چنانکه خود شاه اسماعیل را هنگامی که برخاسته بود «شیخ اوغلی» میخوانده اند (۹). لقب های «سلطان» یا «شاه» که اکنون در برخی کتابها در پیش و پس نامه های ایشان می یابیم در زمان پادشاهی با زماندگانشان به آنان داده اند. اینها نیز همچون لقب «سید» افزوده می باشد. اسکندربیک در عالم آرا درباره شیخ ابراهیم پسر خواجه علی به این سخن خستویده چنین مینویسد: «در زمان حضرت اعلی شاهی به شیخ شاه اشتها دارد» (۱۰). یک چیز شگفت آنکه من روزی این دلیل را یاد میکردم یکی پاسخ داد: «شیخ عبدالقادر گیلانی سید می بود ولی او را نیز جز با لقب شیخ نخوانده اند». این ایراد مرا واداشت که درباره شیخ عبدالقادر بجستجو پردازم و شگفت بود که دیدم سیادت او نیز داستانی مانند داستان شیخ صفی داشته. به این معنی که شیخ عبدالقادر در زمان خودش سید نمی بود و کسی او را به سیدی نمیشناخته. از پسرانش هم کسی دعوی سیادت نکرده این قاضی ابوصالح بود که دعوی سیادت کرده و چنین تباری بخود و پدرانش بسته است. این را در دو کتاب ارجداری، یکی «عمده الطالب» و دیگری «شجرة الاولیاء» (۱۱) آشکار نوشته اند. شگفت تر آنکه عبدالقادر را کتابی بود بنام «المواهب الرحمانیه»، در کتاب «روضات الجنات» دیباچه آن را چنین می آورد: يقول الغوث الاعظم و بازالله الاشهب الافخم ابو محمد محیی الدین عبدالقادر بن

السید ابی صالح الملقب بجنکی دوست بن موسی بن عبدالله بن یحیی الزاهد بن محمد بن داود موسی بن عبدالله بن موسی بن عبدالله بن الحسن المثنی بن الامام الهمام الحسن بن علی بن ابی طالب (ع)... پیداست که این تبارنامه ساخته است که سپس بکتاب عبدالقادر افزوده اند. پس از هر باره داستان سیادت عبدالقادر مانند داستان سیادت شیخ صفی بود. دوم: از زمان شیخ صفی و فرزندان او برخی تومارها و قباله‌ها در دست است که نام شیخ یا یکی از فرزندان با لقبهایی در آنها برده شده و ما چون مینگریم نه تنها واژه «سید» را در آنها نمی‌یابیم، از همه آن لقبها چیزی که سیدی را - اگر چه دور باشد - بفهماند نمی‌بینیم. از جمله توماری هست که بتاریخ «الخامس من صفر سنه سبع عشرة و سبعمأة» به «دارالملک سلطانیه» نوشته شده و زمینه آن خریدن دیهی و «وقف» کردن آن بزایه شیخ صفی می‌باشد و خود «آل تمغا» و «ثبت دفتر دیوانی» را با خط مغولی داراست. در آن تومار لقبهای شیخ صفی را چنین می‌شمارد: «سلطان المشایخ و المحققین قطب العارفين سالک محجۀ الیقین صفی الدین زاد الله برکت» در وقفنامه دیگری که بتاریخ «صفر اثنی و تسعین و سبعمأة» نوشته شده در زمینه «وقف» کردن «جزوی» از قرآن به «حظیره» مقدسه شیخ صدرالدین، لقبهای او را چنین می‌شمارد: «افضل المشایخ المتأخرین قطب السالکین فخرالناسکین شیخ صدرالملة والحق والدینا والدین خلدت میامن انفاسه الشریفه الی یوم الدین». در «کتابخانه سلطنتی» کتابی هست بنام «صریح الملک». دیه‌هایی که بیارگاه شیخ صفی در اردبیل «وقف» شده بود قباله‌ها و وقفنامه‌های آنها در این کتاب گرد آورده شده. در آنجا قباله‌ها و وقفنامه‌هایی از جهان‌شاه قراقوینلو و از زن او بیگم خاتون هست که در بسیاری از آنها نام شیخ جعفر (۱۲) پسر خواجه علی را برده لقبهای بسیاری برایش می‌شمارد. مثلاً در یک جا بتاریخ سال ۸۶۱ مینویسد: «جناب شیخ الاسلام اعظم مرشد طوائف الامم رفیع القدر و الهمم خلاصه اطوار بنی آدم جامع العلوم و الحكم معدن اللطف و الجود و الکرّم افتخار مشایخ العالم نظام الحقیقه و الشریعه و الدین جعفر العلوی الصدري الصفوی ادام الله للال جلاله علی العالمین». در دیگری بتاریخ سال ۸۵۷ می‌نویسد: «عالیجناب شیخ الاسلام اعظم نقباء الاکابر بین الامم مطلع طوابع سعادات و منبع لواجم کرامات نظام الحق و الشریعه و الدین صدر الاسلام و المسلمین الشیخ جعفر الصدري الصفوی اسبغ الله للاله علی العالمین». از این گونه قباله‌ها و تومارها از آن زمان بسیار توان یافت. از این همه لقبها و ستایش‌ها که شمرده شده، از هیچ کسی سیادت فهمیده نمیشود (۱۳) اینها دلیل‌های دیگری است که سید نبودن شیخ صفی و فرزندان و نوادگانش را میرساند. بی‌پروایی که شاه اسماعیل به سیادت می‌نموده: یک چیز دانستنی آنکه شاه اسماعیل که بنیاد پادشاهی صفویان را گزارده به سیادت پروایی نمیداشته و در پی نشان دادن چنان تباری نمی‌بوده. در شعرهای خود را «غلام آل حیدر» و «مرید و چاکر و لالای قبر» میخوانده که از یک سید شاینده نمی‌بود (۱۴). از لقبهایی که برایش می‌شمارده اند نیز سیدی فهمیده نمیشود. مثلاً مسجد ساوه را در سال ۹۲۴ در زمان پادشاهی او ساخته‌اند و نوشته‌های سردر آن چنین است: قد اتفق بناء هذا المسجد العالی و اتمامه فی زمان الدوله السلطان الاعدل الاعظم الخاقان الاشجع الافخم مالک رقاب الامم مولی ملوک العرب و العجم ظل الله فی الارضین و عون الضعفاء و غوث الملهوفین باسط بساط الامن و الامان قانع قواعد الظلم و الطغیان مؤسس ارکان الدین و الدوله مشید بنیان الملک و الملة السلطان ابوالمظفر شاه اسماعیل بهادرخان خلد الله ملکه و سلطانه و افاض علی العالمین عدله و احسانه (۱۵). ولی شاه طهماسب به وارونه پدر خود پروای بسیاری سیادت میداشته و دل بستگی به نشان دادن آن تبار می‌نمود که خود را «طهماسب الحسینی الموسوی الصفوی» می‌نویسانیده و امامان را نیای خود می‌شمارده (۱۶). چنانکه گفتیم با دستور او بود که میرابوالفتح به «تنقیح صفوة الصفاء» پرداخته و کسی چه میدانند که با دستور او نسخه‌های کهنی را از کتاب ابن بزاز نابود نگردانیده باشند. سیادت شیخ صفی در کتابهای «انساب»: چنانکه در پیش گفته ایم میرابوالفتح در «تنقیح صفوة الصفاء» چون «شجره سیادت» شیخ صفی را آورده می‌نویسد: «نسبت عالی حضرت شیخ قدس سره بر وجهی که مذکور شد در کتب معتبره انساب بتفصیل سمت تقریر و تحریر یافته». اسکندریبیک در عالم آرا می‌نویسد: «به اتفاق جمهور علمای انساب از اولاد نامدار حضرت کاظم علیه السلام» است. کاش این نویسندگان روشن گردانیدندی که در کدام کتاب‌ها این تبار نوشته شده و نامهایی را

از «علمای انساب» یاد کردند. آنچه ما میدانیم و نوشتیم تبارنامه شیخ صفی سرچشمه ای جز کتاب ابن بزاز نداشته. چنانکه خود میرابوالفتح و اسکندریک از همان کتاب برداشته اند (۱۷). از این سوی در کتاب ابن بزاز این تبارنامه را به نام برداشتن از یک «کتاب نسبی» تبار نیآورده بلکه میگوید «جمعی که بتحقیق انساب و تفتیش اعقاب اشتها دارند» تبار شیخ را به امام موسی (ع) رسانیده اند، و پیداست که خواست او از این «جمعی» برخی از پیروان خاندان صفوی بوده که چنانکه باز نمودیم با خواب و بازگویی از زبان شیخ و مانند اینها تبار سیادت برای آن خاندان درست می کرده اند، و بیگمان خواست او «علمای انساب» نمی بود، و اگر نه آنان را نام بردی و کتابهایشان یاد کردی. باشد که خواست اسکندریک و میرابوالفتح آن «کتب انساب» و «علما» بود که فرزندان موسی الکاظم را تا پنج و شش نژاد بلکه بیشتر شمرده اند. پیداست که (امام) موسی را فرزندان بسیار بود و خانواده های بسیاری از نژاد او، بویژه از نژاد حمزه بن موسی (۱۸) در ایران پدید آمده بوده که در کتابها یاد کرده اند لیکن بودن شیخ صفی را از نژاد او که همهء سخنها بر سر آن است در کدام «کتاب انساب» نوشته اند؟! آیا شمردن «علمای انساب» فرزندان موسی الکاظم و نژادهای ایشان را دلیل است که برآستی تبار سیادت شیخ صفی «اتفاق» کرده اند. در حالی که کمترین یادی از او و از پدران راستش در نوشته های آنان نیست؟! آنگاه اگر سیادت شیخ صفی «در کتب معتبره انساب بتفصیل سمت تقریر و تحریر یافته» بود و «جمهور علمای انساب» درباره آن اتفاق میداشته اند، پس به هر چه شیخ در زمان خود به سیدی شناخته نمی بود؟! پس آن «اشتباه» شیخ صدرالدین درباره اینکه علویند یا شریف، حسنی اند یا حسینی چه شوندی میداشته؟! پس آن نیازمندی بخواب دیدن سید هاشم مکی از چه راه می بوده؟!.. یکی از «کتب انساب» که شناخته میباشد «عمده الطالب فی انساب آل ابی طالب» است که مؤلف آن «السید جمال الدین احمد بن علی بن الحسین» در عراق میزیسته و در سال ۸۲۸ (نود و سه سال پس از مرگ شیخ صفی) در کرمان در گذشته. بیگمان است که این تبارشناس، خواجه علی نوه شیخ را که هم زمان او می بود شنیده و میشناخته. با این همه نامی از خاندان صفوی در کتاب خود نمی برد. با آنکه همهء خانواده های بنام را از نژاد حمزه بن موسی شمرده است. پیداست که سیدی صفویان تا آن زمان شناخته نمی بود. و گرنه این تبارشناس یادی از آن کرده باری دروغ بودنش را باز نمودی. (چنانکه دروغ بودن سیادت شیخ عبدالقادر را باز نموده). تبار راست شیخ صفی: اکنون بینیم تبار راست شیخ صفی چه می بوده؟! در فصل یکم از باب یکم صفوه الصفا که از تبار شیخ سخن میراند پس از آوردن «شجرهء نسب» و آن سه حکایت که یاد کردیم گفتگو از پدران شیخ چنین آغاز می یابد: و چون نسب فیروز را که در ذکر نسب رفت صورت حال او آنچنان بود وقتی که لشکر کرد با پادشاهی از فرزندان شیخ ارباب الطریق ابراهیم ادهم قدس سره از طرف سنجار خروج کردند و آذربایجان را بکلی بگشادند سکان مغان و مردم آران و لیوان و داربوم تمامت کافر بودند. چون استیلای این لشکر اسلام بر این اقالیم شد این مواضع را تعالیم اسلام کردند و در مسلمانی آوردند. شعر: علم و رایت دین پیدا شد عالم از زینت آن زیبا شد. و چون تسخیر این نواحی میسر شد ولایت اردبیل و توابع آن بر فیروزشاه رحمه الله علیه مقرر داشتند و فیروز مرد متمول و صاحب ثروت و مکتب بود و از صامت و ناطق حظی عظیم داشت و بسبب کثرت مواشی که داشتند در کنار بیشهء گیلان مقامی که آن را رنگین خوانند و معلف قوی است اختیار کرده و مدت حیات خود آنجا بود از فواضل اموال وجود او فقرا و خلق متحظی می بودند تا داعی حق را اجابت کرد... همانا این نوشته در خود کتاب ابن بزاز نمی بوده، پس از افزودن آن سه حکایت و «شجرهء النسب» جملهء ابن بزاز را هم دیگر گردانیده اند به دو دلیل. نخست: از نابسامانی آغازش پیداست که دستی در آن برده اند. دوم: آمدن لشکر کرد به آذربایجان و دست یافتن ایشان به مغان و آران و دیگر جاها دروغ آشکاری است. زیرا فیروزشاه که پدر هفتم شیخ صفی می بود، از روی حساسی که ما درباره تبارنامه ها می داریم و برای هر صد سال سه تن شماریم او در آخرهای قرن پنجم هجری میزیسته و در آن زمان که هنگام پادشاهی سلجوقیان می بود تاریخ آذربایجان بسیار روشن است و از چنین لشکرکشی نشانی در آن هنگام ها نتوان یافت. از این گذشته مردم آران و مغان از قرن های یکم و دوم هجری مسلمان می بوده اند و نیازی بلشکرکشی کردن برای مسلمان گردانیدن ایشان نمی

بوده. پس جای پرسش است که این دروغ را بهر چه ساخته اند؟!... راست است که پیروان دلداده از دروغ ساختن بسود پیران خود باکی نداشتندی، لیکن می باید دید سود این دروغ بخاندان صفوی چه می بوده؟... آنچه ما گمان می بریم ابراهیم ادهم که نامش در میان صوفیان شناخته می بوده و او را از پادشاهان می‌شمارده اند که تاج و تخت را رها کرده بصوفیان پیوسته، شیخ صفی خود را از نژاد او می پنداشته است و آن دروغ را بهر این ساخته اند. پس می باید گفت: نوشته ابن بزاز بدین سان آغاز می یافته: «فیروزشاه از فرزندان شیخ ارباب الطریق ابراهیم ادهم قدس سره بود وقتی با لشکر کرد از طرف سنجار خروج کرد...». آنچه به این گمان ما یآوری میکند آن است که در یک نسخه کهن از صفوة الصفا (۱۹) که در دست است در تبارنامه شیخ صفی، فیروزشاه را چنین یاد می کند: «الکردی السبحانی پیروزشاه زرین کلاه». پیداست که «السبحانی» غلط و خود دیگر شده از «السنجانی» (۲۰) یا «السنجاری» می باشد. همانا در نوشته ابن بزاز فیروزشاه با این لقبها یاد شده بوده که سپس چون داستان سیادت پیش آمده و فیروزشاه را پسر محمد بن شرفشاه گردانیده تا موسی الکاظم رسانیده اند. بیشتری از رونویسان ناسازگاری این لقبها را با سیدی دریافته آنها را انداخته اند. برخی نیز دریافته به همان حال خود گذارده اند. کوتاه سخن: آنچه ما می فهمیم پدران شیخ صفی از کردستان از سنجاری از پیرامونهای آن آمده بوده اند و چنانکه نوشته شده دور نیست که فیروزشاه مرد توانگر و بنامی می بوده است. نامه عبیداللهخان: چنانکه گفته ایم سیادت صفوی که از روی خواب و بازگویی و مانند اینها پدید آمده و بنیادی نداشته دشمنان آن خاندان از این داستان آگاه نبوده اند و این است با همه بدزبانیهای بسیاری که درباره پادشاهان صفوی کرده شده در این باره چیزی بزبان نیاورده اند. تاریخنویسان عثمانی که هرگونه نکوهش به آن خاندان سزا شماره اند، ما در این باره چیزی در کتابهای ایشان نمی یابیم. داستان را بخاموشی گذرانیده اند. از بکان که با صفویان در جنگ بوده دشمنی سختی میداشته اند، نامه ای از یکی از آنان در دست می داریم که می بینیم به تبار سیادت خرده نگرفته ولی نکوهش میکنند از سید چنان کارهایی نبایستی شود. این نامه از عبیداللهخان پادشاه بنام ازبک است که در سال ۹۳۶ در پاسخ نامه شاه طهماسب یکم نوشته است و ما تکه هایی را از آن در پایین می آوریم: دیگر نوشته بودند با آل علی هر که در افتاد بر افتاد و هر که مؤمن و مسلمان است و امید نجات آخرت دارد محبت اصحاب کبار حضرت رسول را از دست نمیدهد و حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام یکی از آن مذکوراند با اولاد امجاد ایشان مخالفت کردن در تعادل از دیانت و اسلام دور است. اما با آن طایفه مجادله و گفتگو داریم که مذهب و ملت پدران خود را گذاشته تابع بدعت و ضلالت شیاطین شده طریقه حق را بر طرف کرده رفض و تشیع اختیار نموده با وجود آنکه میدانند رفض کفر است این کفر را شب و روز شعار خود ساخته دم از اولادی آن بزرگوار میزنند بمضمون کریمه انه لیس من اهلک (قرآن ۱۱/۴۶) حضرت مرتضی علی از آن نوع فرزندان بیزار است... مخبر صادق در کلام مجید خود خبر میدهد که اذنا نفع فی الصور فلا- انساب بینهم یومئذ و لایتسائلون. (قرآن کریم ۲۳/۱۰۱). در روز جزا پرسش از عمل خواهد بود از اب و نسب نخواهد بود. کیش شیخ صفی: شیخ صفی در آخرهای زمان مغول میزیسته. و او با سلطان ابوسعید آخرین پادشاه بنام مغول در یک سال بدرود زندگی گفتند. در آن زمان از کیشهای اسلامی سه کیش شافعی، حنفی، جعفری در ایران رواج میداشت. به این معنی مردم به دو دسته همی بودند: سنی و شیعی. شیعیان پیروان جعفر بن محمد (امام ششم) می بودند، و سنیان برخی از امام شافعی و برخی از ابوحنیفه پیروی مینمودند. جای خوشنودی است که یکی از کتابنویسان نیک آن زمان، حمدالله مستوفی، در کتاب جغرافیایی خود که «مقاله سوم نزهت القلوب» باشد و آن را در سال ۷۴۰ پرداخته، در گفتگو از بیشتر شهرها و شهرستانها یاد کیشهای آنجا را نیز میکند. چنانکه میدانیم خانواده چنگیز خود کیش ویژه ای نمیداشتند. از این رو شاهان و شاهزادگان فراوان آن خانواده در هر کجا که می بودند هر یکی کیشی برای خود برمی گزید. چنانکه برخی بت پرست و برخی نصرانی و برخی مسلمان می بودند. در ایران نیز چند تن از ایشان مسلمان گردیدند: نخستشان نکودار اغول و دومشان غازان اغول بودند که چون پادشاهی یافتند سلطان احمد و سلطان محمود نامیده شدند اما سومشان که سلطان محمد خربنده (خدابنده) برادر غازان خان می بوده چون در سال ۷۰۳ بر

تخت نشست کیش سنی می داشت. ولی دیگری نگذشت که براهنمایی برخی از امیران خود به شیعیگری گرویده پافشارانه بروج آن کیش کوشید. در سکه ها نام دوازده امام را نویسانیده فرمود در همه شهرها «خطبه» بنام امامان خوانند و بمردم بغداد و اسپهان و شیراز که سر از این فرمان پیچیده بودند بسیار سخت گرفت. حسین بن یوسف حلی را که بزرگترین مجتهد شیعی آن زمان و شناخته شده بنام «علامه» می بود از حله بسلطانیه خواسته و در مدرسه «باب البر» که خود ساخته بود یکی از «مدرسین» گردانید و زر و سیم و کالای فراوان به او داد و تا زنده می بود از کوشش به رواج کیش شیعی باز نایستاد. پس پیداست که در زمان مغول، شیعیگری، نخست در سایه آزادی که بکیشها داده شده بود و دوم پشتیبانی این سلطان محمد، پیشرفت بسیاری در ایران کرده بود، با این حال هنوز سنیان بیشتر می بوده اند. چنانکه از گفته های ابن بطوطه، جهانگرد بنام مغربی که در آن زمان ها به ایران رسیده فهمیده میشود. در آخرهای زمان مغول در ایران کیش شافعی شناخته تر و پیروان آن در همه جا بیشتر می بوده اند. پس از آن جایگاه دوم را کیش شیعی میداشته. پس از همه کیش حنفی می بود. بویژه در آذربایجان که میهن شیخ صفی می بوده که شافعی بیش از دیگر جاها رواج میداشته و پس از آن کیش حنفی در جایگاه دوم می بوده. کسانی که از صوفیگری آگاهند میدانند صوفیان خود باورهایی میدارند و آیینی برای زیستن پدید آورده اند. در آن جهانی که صوفیان گفتگویی از دین یا از کیش نیست، و در زیستن نیازی به آئین دیگر نمی باشد. بگفته خودشان صوفیان «اهل باطن» اند و از پیروان دینها و کیشها که «اهل ظاهر» نام داده اند بیزار می باشند. بلکه بسیاری از پیران صوفی خود را والاتر از پیغمبران که بنیاد گزاران دین بوده اند شماره، گردن گزاردن بدینی یا کیشی را شاینده خود نمیدانسته اند. با این حال پیران صوفی، برای آنکه از آزار و گزند «اهل ظاهر» آسوده مانند و یا برای اینکه بیدین شناخته نشده مایهء رمیدن مردم نباشند، دینداری آشکار ساخته کیشی را بخود می بسته اند. پیداست که می بایسته از کیشی که در همان شهر و شهرستان رواج میداشته در نگذردند و جز همان را برنگزینند. زیرا در جایی که همه کیشها در نزد ایشان یکسان می بوده چه می بایسته که کیش دیگری برگزینند و خود را به رنج و سختی اندازند از اینجاست که صوفیان که در میان شیعیان بوده اند کیش شیعی و آنانکه در میان سنیان می بوده اند کیش سنی داشته اند. هم از اینجاست که شیخ صفی و پیروان او در کیش شافعی می بوده اند. زیرا چنانکه گفتیم در آن زمان در ایران بویژه در آذربایجان و بویژه در اردبیل این کیش رواج بسیار میداشته. حمدالله مستوفی دربارهء مردم اردبیل مینویسد: «و اکثر بر مذهب امام شافعی اند مرید شیخ صفی الدین علیه الرحمه اند». سنی شافعی بودن شیخ صفی درخور گفتگو نیست. ولی چون پس از زمانی جانشینان او به شیعیگری درآمده و این نخواستند که نیای بزرگ ایشان که بنیاد گزار آن خانواده می بوده به سنیگری شناخته باشد، از این رو از هر راهی کوشیده اند که بر روی کیش شیخ کشند، بلکه گاهی شیخ را از رواج دهندگان شیعیگری نشان داده اند از اینجا شیخ صفی در میان مردم شیعی شناخته گردیده. و ما که این سخنها را از سنی بودن او میرانیم ناچار بسیاری نخواهند پذیرفت، این است که بهتر میدانیم دلیلهایی که در این باره هست یکایک بشماریم: ۱- حمدالله مستوفی که همزمان شیخ میبوده چنانکه نوشته او را آوردیم، مردم اردبیل را «شافعی و مرید شیخ صفی» می داند در این نوشته سخنی از کیش خود شیخ نمیراند. لیکن پیداست که اگر شیخ هم سنی شافعی نبودی آن را به آشکار آوردی. گذشته از آنکه «پیر شیعی و پیروان سنی» درخور باور کردن نیست. ۲- «سلسلهء طریقت» شیخ که ابن بزاز در کتاب خود یاد کرده از سلسله های بنام سنیان است، و برخی از شیخهای آن، از جمله شیخ ابوالنجیب سهروردی و دیگران، از علمای بنام شافعی می بوده اند. پس بیگمان است که شیخ صفی هم شافعی، یا باری سنی می بوده است. ۳- ابن بزاز چنانکه نوشتهء راست او را دربارهء کیش شیخ از نسخه های کهن تر آوردیم، آشکار میگوید که شیخ «مذهب خیار صحابه» را میداشت «و در مذهب هر چه اشد و احوط می بود آن را خیار میکرد» و «روزی دست مبارکش بدختر طفل خود باز افتاد وضو بساخت» و «نظر به نامحرم و عورت خود ناقض وضو دانستی». در این جمله ها گذشته از آنکه سنی بودن شیخ را آشکار مینویسد این کارها که از او یاد میکنند از «احکام» شافعی میباشد. ۴- در باب چهارم صفوة الصفا که دربارهء «کلمات و تحقیقات» شیخ صفی

است حدیثهایی که یادشده همه حدیثهای سنیان است که از زبان انس بن مالک و ابن عمر بوده و از کتابهای صحیح مسلم و صحیح بخاری و احیاءالعلوم غزالی و دیگر کتابهای سنیان آورده شده. اینها دلیلهائی است که سنی بودن شیخ صفی را رسانیده جای گمان دیگری در آن باره نمی گذارد. چنانکه نوشته ایم میرابوالفتح در دیباجه «تنقیح صفوة الصفا» میگوید: چون شیخ صفی و جانشینان او «در زمان مخالفان» و «در اوان فساد اهل بغی و عناد» می بوده اند «بقواعد تقیه کما ینبغی عمل» میکرده اند. از همین گفته پیداست که شیخ صفی و جانشینان او سنیگری از خود آشکار میگردانیده اند و این دلیل دیگری بسنی بودن ایشان است. اما داستان «تقیه» از ریشه دروغ میباشد. زیرا شیخ صفی در زمان سلطان محمد خدابنده میزیسته که گفتیم پافشارانه برواج شیعیگری میکوشید و در سکه نامهای امامان را مینوشت. پس از مرگ او که پسرش ابوسعید جانشین شد، راست است که این پادشاه پیروی از پدرش ننموده شیعیگری را دنبال نکرد ولی بشیعیان آزاری نرسانید و به آنان سخت نگرفت. چنانکه گفتیم در این زمان شیعیان در ایران گروه بزرگی می بودند و جای ترس و «تقیه» نمی بود. گذشته از آنکه در زمان مغول همه کیشها در ایران آزاد می بودند، سخن میرابوالفتح از دروغهایی است که پیروان نااندیشیده در راه پیشرفت کار پیشروان می ساخته اند. شگفت است که میرابوالفتح که داستان تقیه را در دیباجه کتابش مینویسد در متن آن چون بسخن از کیش شیخ میرسد میگوید: «سؤال کردند از شیخ قدس سره که شیخ را مذهب چیست فرمود ما مذهب اهل بیت پیغمبر را داریم...». اگر شیخ «در زمان مخالفان» می بوده و «تقیه» مینموده پس این پاسخ را چگونه داده است؟!... شگفت تر آنکه در کتابی (۲۱) رباعی پائین را بنام شیخ صفی یاد میکند: صاحب کرمی که صد خطا می بخشد خوش باش صفی که جرم ما می بخشد هر کس که جوی مهر علی در دل اوست هر چند گنه کند خدا می بخشد. دانسته نیست که شیخ که بگفته میرابوالفتح در «زمان تقیه» می بوده چگونه این دوبیتی را سروده است. از این شگفت تر سخن عبدی نویسنده کتاب «تکملة الاخبار» است که شیعی گردیدن سلطان محمد خدابنده را نتیجه «تقویت قطب الاقطاب شیخ صفی الدین اسحاق الموسوی الحسینی العلوی» می شمارد. اینها نمونه هایی است که این نویسندگان از هیچ دروغی درباره بزرگ گردانیدن شیخ صفی و خاندان او باز نمی ایستاده اند و ناسنجیده به هر سخنی برمی خاسته اند. اکنون باید دید بازماندگان شیخ کی و چگونه شیعی شده اند؟!.. در این باره چیزی از کتابها بدست نمی آید و برای گمان و دریافت نیز چون دستاویزی نیست و میدان بیکبار تهیست راه بجایی نتوان برد. زیرا آنچه دانسته است از آن سو شیخ صفی در آغازهای قرن هشتم سنی شافعی می بود و از این سو شاه اسماعیل در قرن دهم از جنگل گیلان شیعی بسیار تند سنی کش بیرون آمده. در میان این دو زمان که نزدیک به دو صده گذشته خاندان صفوی در تاریکی افتاده و پنج تن از شیخهای ایشان که در این دوره تاریکی، یکی پس از دیگری به پیشوایی پرداخته اند (صدرالدین، علی، ابراهیم جنید، حیدر) آگاهی روشنی از کیش ایشان در دست ما نیست. تاریخویسان زمان پادشاهی که از گذشتگان آن خاندان سخن رانده اند گفته هاشان از روی خوشامدگویی است و در خور باور نمی باشد و چیزی از تاریکی حال آن گذشتگان نمی کاهد. به هر حال این داستان شگفتی است که شیخهای صفوی با همه صوفیگری به کیش پابندی نشان داده اند. داستان شگفتی است که نواده شیخ صفی سنی، شیعی سنی کش درآمده، آنچه توان گمان برد چند چیز است: یکی آنکه سرچشمه شیعیگری همان دعوی سیادت بود. پس از آن به این دعوی پیشرفت داده اند به شیعیگری هم گراییده اند زیرا میانه سیدی و شیعی بودن به همبستگی هست و سید سنی کمتر توان پیدا کرد. دوم آنکه گرایش به شیعیگری با هوس شاهی در زمان شیخ جنید توأم پدید آمده بدین گونه که چون جنید بهوس شاهی افتاده و آماده برخاستن میشده، بهتر دانسته که شیعیگری از خود نماید و آن را دستاویزی گرداند. زیرا شیعیگری تا این زمان پیشرفت بسیاری در ایران کرده بود. سوم آنکه چون جنید و حیدر هر دو با دست شروانشاه سنی کشته شده اند و در کشتن حیدر، آق قویونلویان سنی به شروانشاه یاری کرده اند اینها شوند آن شده که صفویان به شیعیگری گرایند و «لالحب علی بل لبغض معاویه» شیعی گردند. چهارم آنکه شاه اسماعیل در هنگام درنگ خود در گیلان که از شش سالگی تا چهارده سالگی، هشت سال پناهنده کار کیا میرزا علی شاه گیلان می بود، کیش شیعی

پذیرفته. زیرا مردم گیلان از نخست کیش شیعی میداشتند و کارکیایان فرمانروایان آنجا از سادات زیدی می بودند. پنجم آنکه همه این شوندها در کار بود تا خانواده صفوی شیعی گردیده اند. به این معنی نخست به شوند دعوی سیدی گرایش به شیعیگری پیدا شده. بویژه که چنانکه گفتیم کیش شافعی میداشته اند و این کیش به شیعیگری نزدیک می بوده. سپس در زمان شیخ جنید چون او هوس شاهی در سر می داشته و آماده برخاستن میشده و کیش شیعی این زمان نیرو گرفته بود (۲۲)، از این رو از سنیگری بازگشته و شیعیگری از خود نشان داده. سپس چون شیخ جنید و همچنین پسرش حیدر با دست شروانشاهان سنی و پشتیبانی آق قویونلویان سنی (۲۳) کشته شده اند و بازماندگان شیخ حیدر از آق قویونلویان آنهمه آزار و ستم دیده اند و سلطانعلی پسر بزرگ حیدر نیز با دست ایشان کشته شده و شاه اسماعیل هفت ساله پدر و برادر کشته شده به گیلان گریخته به کارکیا میرزا علی شیعی پناهنده و از او نگهداری و پذیرایی دیده، از رویهمرفته این پیش آمدها آن هوده بدست آمده که شاه اسماعیل شیعی پافشاری گردیده و از آن سوی کینه سنیان در دل او جای بزرگی برای خود باز کرده، و به شوند این کینه بود که به آن کشتارها و دررفتاریها با سنیان برخاسته است (۲۴). آنچه در پایان باید دانست این است که شیعیگری در ایران پیش از زمان شاه اسماعیل خود پیش رفته و سنیگری ناتوان گردیده بود و شاه اسماعیل کاری که کرد سنیان را کشته شیعیگری را کیش همگان کشور گردانید. آخرهای زمان مغول را دیدیم که سنیان، بویژه شافعیان، بیشتر از شیعیان می بودند. ولی از آن هنگام تا زمان پیدایش شاه اسماعیل دیگر گونیهای رخ داده و در نتیجه پیشامدها و شوندهایی شیعیگری زمان بزواج افزوده و همانا تا زمان شاه اسماعیل شیعیان بیشتر و چیره تر گردیده بوده اند. مردم ایران از آغاز اسلام دشمنی با بنی امیه کرده با علویان همدردی نموده بودند و برخی از استانها از مازندران و دیلمان و گیلان با دست علویان اسلام پذیرفته جز آنان را به پیشوایی نشناخته بودند. سپس نیز خانواده هایی از دیلمان، از آل بویه و کنکریان (۲۵) و دیگران پادشاهی رسیده و تا توانسته از شیعیگری هواداری نشان داده بودند. از اینجا تخم شیعیگری از نخست در ایران کاشته شده بود که اگر چیرگی سلجوقیان سنی نبود از همان قرنهای نخست به رویش پرداخته در سراسر کشور رواج پیدا کردی بویژه که در کیش شیعی راه گریز از بایاهای دشوار مسلمانی - از نماز و روزه و جهاد و مانند اینها - گشاده می بود و با دلخواه بسیاری از ایرانیان سازش بیشتری میداشت. این است در زمان مغول چون آزادی بمیان آمده بود شیعیگری بخود در ایران رواج می یافت که شیعی شدن خداینده نمونه ای از آن است. پس از برانداختن مغولان از شیعیان در این گوشه و آن گوشه ایران خاندانهای پادشاهی - از سربداران خراسان، مرعشیان در مازندران، کیایان در گیلان، مشعشعیان در خوزستان و لرستان، قره قویونلویان در آذربایجان و در عراق و فارس - پدید آمدند که هر یکی بنوبت خود به رواج شیعیگری کوشیدند. تیمور لنگ و فرزندان او نیز به شیعیگری نزدیکتر می بودند. بی گفتگوست که از پیدایش این فرمانروایان شیعیگری در ایران پیشرفت بسیار کرده بود. بویژه که در آن زمانها دوری میانه سنی و شیعی به اندازه ای که امروز هست نمی بوده و «تبری» یا بدزبانی با یاران پیغمبر که شاه اسماعیل رواج داد آن روز رواج نمی داشته و از این رو سنیان به آسانی می توانسته اند به شیعیگری گرایند. آنگاه کیش شافعی که بیشتر ایرانیان پیروش می بودند نزدیکترین کیش ها به شیعیگری می بود و پیشوای آن کیش امام محمد ادریس از فرزندان عبدالمطلب بوده و از خویشان علویان شمرده میشد و شعرهایی از او در ستایش امام علی بن ابیطالب در کتابها نوشته شده. میتوان گفت پایه شیعیگری که دوستداری امام علی بن ابیطالب می بود شافعیان میداشتند و به آسانی میتوانستند شیعی گردند. اینها همه یاوری بشاه اسماعیل کرده و کار او را در برانداختن سنیگری آسان گردانیده. با این حال شاه اسماعیل از خونریزیهای بسیار نیز بازنايستاده. رجوع به کتاب شیخ صفی و تبارش تألیف احمد کسروی شود. (۱) - قید «غالب» برای آن است که در بعضی نسخه های قدیمتر از جمله در نسخه ای که در کتابخانه مدرسه ناصری است صورت نَسَب نامه طور دیگر است و فیروزشاه زرین کلاه را پسر «محمد بن ابراهیم بن جعفر بن اسماعیل بن محمد بن احمد الاعرابی - الخ» شمرده این نکته را نیز باید گفت که چنانچه سیادت شیخ صفی راست بودی از او تا امام موسی که پانصد سال فاصله بیش نیست بیش از پانزده

پشت فاصله نبودی زیرا این قاعده در میان مورخان معمول است که برای هر یک قرن سه پشت بیشتر محسوب نمیدارند. (۲) - از کتاب عمده الطالب برمی آید که «اسماعیل بن احمد بن محمد قاسم بن حمزه» صحیح است و «الاعرابی» لقب قاسم بوده است. (۳) - از جمله در نسخه مدرسه ناصری و نسخه ای که در تملک آقای ملک الشعراء بهار است، این عبارت هست و طابع نسخه چاپی هم در حاشیه نوشته که در دو نسخه از سه نسخه ای که داشته نوشته بود که شیخ به اشق و اشد مذاهب چهارگانه عامل بود.

(۴) - چنانکه خواهیم دید در تومارها خواجه علی را «علی الصدري الصفوی»، پسر او شیخ جعفر را «جعفر العلوی الصدري الصفوی» نوشته اند و «موسوی» در آن ها دیده نمیشود، ولی این جلوگیر گمان ما نتواند بود و هیچ دوری نمی دارد که گاهی بجای «الصدري» «موسوی» نوشته باشند. (۵) - مثلاً این شعر: نرسیدم ز حال فرع این اصل که از طوباست یا از سدره این اصل. یا این شعر: فلاح الحال کالاصباح صدقاً برفع الاشتباه و قال حقاً. یا این شعر: ملت عالی نسب داریم ما نسبت فخر عرب داریم ما. (۶) - از همین جا است که آنان را با لقب «شیخ» خوانده اند نه با لقب «سید». (۷) - گویا لقب «شاه» که بزرگان صوفی بخود میداده اند پس از زمان شیخ صفی رواج گرفته. (۸) - در میان شیخهای «سلسله طریقت» شیخ صفی، تنها او سید می بوده و این است با آنکه دیگران همگی را «شیخ» مینویسند او را جز «سید» نوشته اند. (۹) - او خود را در شعرهایش «سلطان حیدر اغلی» میخواند: «جهانی دوتی سلطان حیدر اغلی». و مردم «شیخ اغلی» میخوانده اند. (۱۰) - «شیخشاه» لقب شیخ ابراهیم شروانشاه می بوده که در زمان شاه اسماعیل میزیسته. دانسته نیست بهر چه لقب او را به شیخ ابراهیم نیای خود داده اند. (۱۱) - نسخه خود «شجرة الاولیاء» را در دست نمیداشتم، در «روضات الجنات» دیدم که از آن کتاب آورده است. (۱۲) - شیخ جعفر پسر خواجه علی و برادر کوچکتر شیخ ابراهیم می بوده و چنین پیدا است که پس از مرگ شیخ ابراهیم که پسرش شیخ جنید جانشین پدر گردیده چون جهان شاه قراقونلو که پادشاه آن زمان بود با شیخ جنید میانه خوبی نمی داشته و از بسیاری پیروان او بیمناک می بود این شیخ جعفر را پیش کشیده بسته خود گردانیده است. (۱۳) - ولی نسبت «علوی» شاید در این مورد ناقض گفتار نویسنده باشد. (لغت نامه). (۱۴) - خطایی در غلام آل حیدر مرید و چاکر و لالای قنبر. (۱۵) - بازمانده نوشته لقبهای سازنده مسجد و تاریخ ساختن است. این نوشته را خود من در ساوه از روی سردر مسجد رونویس کرده ام. غلطی که در واژه «الدولة» دیده میشود همچنان می بوده. (۱۶) - «تذکره طهماسب» که در جلد دوم مطلع الشمس و همچنین جداگانه بچاپ رسیده دیده شود. در آنجا در خوابی که دیده امامان به او گفته اند «فرزند!». (۱۷) - میرابوالفتح را میدانیم که پایه کتابش صفوة الصفا بود. اسکندربیک نیز چون می نویسد که تاریخچه زندگانی پدران شیخ صفی را از کتاب ابن بزاز برداشته بیگمان است که «شجره» را نیز از آن کتاب برداشته. حبیب السیر و لب التواریخ نیز حال اسکندربیک را داشته اند که چون در نوشتن تاریخچه شیخ و پدران نام صفوة الصفا را می برند به آسانی توان دانست که تبارنامه را جز از آنجا برداشته اند. (۱۸) - در عمده الطالب درباره او مینویسد: «و عقبه کثیر ببلادالعجم». (۱۹) - این همان نسخه است که درباره «مذهب شیخ صفی» نیز جدا از نسخه های چاپی و نسخه های خطی دیگر میباشد. (۲۰) - «سنجار» را «سنجان» نیز می گفته اند. (۲۱) - «تذکره لطایف الخیال» که محمد بن محمد عارف شیرازی در زمان شاه عباس دوم نوشته است. (۲۲) - بویژه پس از چیرگی قره قویونلوئیان که شیعی خوانده می شدند و هواداری از آن کیش می نموده اند. (۲۳) - آق قویونلوئیان تنها در سرگذشت شیخ حیدر دست داشته اند. (۲۴) - در رفتارهای شاه اسماعیل را با سنیان در کتابهای فارسی نیک نوشته اند و هواداران آن خاندان به پرده کشی کوشیده اند. شاه اسماعیل گذشته از آنکه در بسیاری از شهرها ملایان سنی و دیگران را کشته است، از کارهای بد او سوزانیدن یا جوشانیدن زندگان و از گور در آوردن مردگان بوده. (۲۵) - آل بویه شیعی دوازده امامی و کنکریان باطنی می بودند. برای آگاهی از تاریخچه کنکریان «شهریاران گمنام» دیده شود.

[ص ف] (ع مص) چگونگی کسی گفتن و آن مشتق از وصف است. (مقدمه لغت میر سید شریف). بیان کردن حال و علامت و نشان چیزی. (غیاث اللغات). بیان حال. وصف. صَوْر. مَثَل. (منتهی الارب (||). ا). نشان. (مهذب الاسماء ||). چگونگی. چونی. نعت ||. پیرایه. ج، صفات. رجوع به صفت شود. - صفة الدنيا؛ اطلس جغرافیائی. (فهرست ابن الندیم در شرح حال قره بن قمیط الحرانی چ مصر ص ۳۹۷). - صفت جمال زن با وی بگفتن؛ تشیب. (تاج المصادر بیهقی). - صفت علاج کردن؛ استیصاف ||. صفت با وصف در لغت مترادف است و معنی صفت بیان مجمل است و بیان اهلیت برای شیء و بیان معنی در شیء، و بعض متکلمان بین صفت و وصف فرق گذارده و گفته اند وصف قائم به موصوف است و صفت قائم به واصف و قول قائل «زید عالم» وصف زید است به اعتبار آنکه آن کلام واصف است و صفت او نیست و علم وی که قائم بدوست صفت اوست نه وصف وی. (از کشاف اصطلاحات الفنون ||). مراد به صفت در قول فقهاء «صفت صلوة» افعال واقعه در صلوة است، واجب باشد یا نه. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). صفت گاهی بر محمول اطلاق شود و گاه بر آنچه در مفهومیت مستقل نیست و ذات مقابل آن باشد و گاه بر خارج محمول اطلاق شود و مقابل آن جزء است. (از کشاف اصطلاحات الفنون). رجوع به وصف و نعت شود ||. نسخه طیب. دستور طیب: فلما قطع عنه (عن اسحاق بن عمران الطیب) الرزق خرج الی موضع فسیح من رحاب القیروان و وضع هنا لک کرسیاً و دواءً و قراطیس فکان یکتب الصفات کل یوم بدنانیر... (عیون الانباء ج ۲ ص ۳۶ س ۱۷). در ذیل قوامیس دزی «وصفة» بمعنی دوا آمده. (دزی ج ۲ ص ۸۰۹).

صفة.

[اخ] (برج کشیک) یکی از شهرهای کنعانیان است که بعد از مغلوبی مخروب گشت. (سفر اعداد ۲۱:۳ سفر داوران ۱:۱۷). و مجدداً آباد شده حرمه خوانده شد. (اول سموئیل ۳۰:۳۰). و یکی از شهرهای یهود است که در جنوب واقع و به شمعونیان داده شد. (صحیفه یوشع ۱۲:۱۴ و ۱۹:۴). ربنسن این اسم را اسم گردننه طولانی و سختی دانسته که آن را الصفة گویند و در حدود عربه بطرف کوهستان یهودا واقع میباشد لکن ربنسن و پلمر و ترمیل و غیره صفة را آثار مخروبه و سیعی دانسته اند که به صباتا معروف است و فیما بین بئرالصبا و عین قادش واقع است. در همین صفة بود که اسرائیلیان چون میخواستند به قادش روند جواب داده شدند. (سفر اعداد ۱۴:۴۰-۴۵ و سفر تثنیه ۱:۴۴) (قاموس کتاب مقدس).

صفة.

[ص ف] (ع ا) نشستگاه سوار از زین اسب. (مهذب الاسماء). زین پوش. (مجمل اللغة). مدرعة. (منتهی الارب). - صفة الدار؛ پیش دالان. (منتهی الارب ||). ایوان مسقف. ایوان. بهو. سقف دار. بشکم: شه جم بر آن صفة رفتش ز راه بیاسود لختی در آن سایه گاه. فردوسی. آن کن که بدین وقت همی کردی هر سال خز پوش و به کاشانه شو از صفة فروار. فرخی. به کاخ اندرون صفة های مزخرف در صفة ها ساخته سوی منظر فرخی. چون میان سرای برسیدم یافتم افشین را بر گوشه صدر نشسته و نطعی پیش وی فرود صفة باز کشیده. (تاریخ بیهقی ج ادیب ص ۱۷۱). در این صفة خوانی نهاده بودند سخت بزرگ. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۹). امیر سه شنبه هژدهم شهر جمادی الاولی در این صفة نو خواهد نشست. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۹). پس از مجلس بار برنشست بمیدانی که نزدیک این صفة بود. (تاریخ بیهقی ص ۳۴۹). بازوی رسول گرفت، وی را از میان صفة نزدیک تخت آورد و بنشانند. (تاریخ بیهقی ص ۳۷۶). دو سه جای زمین بوسه داد و به رکن صفة بایستاد. (تاریخ بیهقی ص ۳۸۰). پیشگاه صفة قاضی صاعد برپا بخاست و بر تخت بالشی نهادند و بنشست. (تاریخ بیهقی ص ۵۶۵). و از آثار او در عمارت دنیا هیچ نیست جز قصر شیرین و آنجا که صفة شبدیز گویند. (فارسانمه ابن بلخی ص ۱۰۷). و سرایی کرد آنجا در پایان کوهی که در همه جهان مانند آن نبوده ست و صفة این

سرای آن است که در پایان کوه دکه ای ساخته است از سنگ خارا. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۲۶). این است همان صفة کز هیبت او بردی بر شیر فلک حمله شیر تن شادروان. خاقانی. آستان خاص سلطان سلاطین داده بوس پس به بار عام پیش صفة مهمان آمده. خاقانی. صفهای مرغان کن نگه در صفة های بزم شه چون عندلیبان صبحگه فصال گلزار آمده. خاقانی. بهوش چو باغ رضوان یا صفة سلیمان کز منطق الطیور ش الحان تازه بینی. خاقانی. چندی نفس بصفة اهل صفا زدم یک چند پی به دیر برهنم در آورم. خاقانی. و چون از دهلیز به صفة و از صفة بر غره آمد ماری سیاه دید کشته. (سندبادنامه ص ۱۵۲). اندر میان صفة نشینان خانقاه یک صوفی محقق پرهیز کار کو. عطار. چون روز برآمد به صفة باز شد و بر تخت نشست متفکر و متحیر و اندوهگین. (تذکره الاولیاء). گر مرا نیز دستگه بودی بارگه کردمی و صفة و کاخ. سعدی. اوان منقل آتش گذشت و خانه گرم زمان برکه آبت و صفة ایوان. سعدی. مردی نه ای و خدمت مردی نکرده ای و آن گاه صفّ صفة مردانت آرزوست. سعدی. - صفة الدهر؛ پاره ای از زمان. (منتهی الارب). اندک از هر چیزی. - صفة السرج؛ پیش زین. (منتهی الارب). - صفة حمام؛ سربینه حمام. ایوانی که در آن رخت برکنند و پوشند، درون رفتن و بیرون شدن از حمام را.

صفة الصفا.

[صَفَّ فَتَّصَّ ص] (اخ) نام محلی است در دامنه کوه سرخاب به تبریز.

صفة المشبهه.

[ص فَ تُلُّ م شَبَّ بَ هَ / م ب ه] (ع مرکب) رجوع به صفت مشبهه شود.

صفی.

[صَفَى ی] (ع ص، ا) دوست خالص. (منتهی الارب). دوست صافی. (غیاث اللغات). دوست گزیده. (مهدب الاسماء). دوست یگانه. (دهار ||). خالص و گزیده از هر چیزی. (منتهی الارب). برگزیده. (غیاث اللغات). پالوده هر چیز. بی آمیغ: آن بگهر هم کدر و هم صفی هم محک و هم زر و هم صیرفی. نظامی. خود حقیقت معصیت باشد خفی بس کدر کان را تو پنداری صفی. مولوی. نور حس با آن غلیظی مختفی است چون خفی نبود ضیائی کان صفی است. مولوی. هر چه بر سفره و خوان تو نهند هر چه در کام و دهان تو نهند بخوری خواه کدر، خواه صفی گاو و خر نیست بدین خوش علفی. جامی ||. گزیده از غنیمت که امام پیش از تقسیم برای خود اختیار کند. (منتهی الارب). عبارت است از چیزهای نفیسی که پیغمبر (ص) در جنگ با کفار از غنائم بدست می آورد و پیش از تقسیم آن را خاص خود می شمرد. (کشاف اصطلاحات الفنون) (تعریفات جرجانی ||). ناقه بسیار شیر. ج، صفایا. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). خرما بن بسیار بار. (منتهی الارب ||). خرما بن که صبر نتواند کرد از آب. (مهدب الاسماء).

صفی.

[صَفَى ی] (اخ) صفی الله. لقب آدم ابوالبشر: اولاد آدم از قلم تو برند رزق گوئی مگر وصی توئی از آدم صفی. سوزنی. بانگ برزد عزت حق کای صفی تو نمیدانی ز اسرار خفی. مولوی. رجوع به آدم و رجوع به صفی الله شود.

صفی.

[ص / صُ فی ی] [ع ا] ججِ صَفَاء. (منتهی الارب).

صفی.

[ص] [اخ] (شیخ...) رجوع به صفی الدین اردبیلی شود.

صفی.

[ص] [اخ] رجوع به صفی رشتی شود.

صفی.

[ص] [اخ] از شعرای ایران و از مردم اصفهان است. در زمان ملوک صفوی میزیست با صحیفی شیرازی مشاعره داشته. از اوست: رنجیده ام بمرتبه ای از جفای دوست کز صد هزار لطف تلافی نمیشود. (قاموس الاعلام ترکی).

صفی.

[ص] [اخ] شاعری است. آذر بیگدلی در آتشکده آرد: نام وی میرصفی الدین بطبع وقاد و ذهن نقاد مشهور بلاد بود، نسخه اشعارش ملاحظه نشد. این چند بیت از او در تذکره ها بنظر رسیده نوشته شد: از ضعف ناله کردم و سویم نظر نکرد نشنید یار ناله من یا اثر نکرد. *** سرآمد عمر و دل آواره گشت و خاک شد تن هم رفیقان یک بیگ رفتند و از پی میروم من هم. *** بردار نقاب از رخ و حیرانی من بین بگشا گره از زلف و پریشانی من بین. *** شاعر دزد ماکیان باشد که بزیرش نهند بیضه قاز قاز آخر بسوی آب رود او بکون دریده ماند باز. (آتشکده آذر ذیل شعرای نیشابور).

صفی.

[ص] [اخ] (شاه...) ششمین پادشاه از خاندان صفوی است و نام وی سام میرزا فرزند صفی میرزا است. پس از مرگ شاه عباس بنا بر وصیت وی او را که ۱۷ سال بیش نداشت در جمادی الاولی ۱۰۳۸ به پادشاهی نشانند و میرمحمد باقر معروف به میرداماد خطبه سلطنت را خواند. در سال اول سلطنت وی مردی که او را غریب شاه نامیدند در گیلان بدعوی سلطنت برخاست و گیلان و لاهیجان را تصرف کرد ولی از دولتیان شکست خورد و به اسارت افتاد و در اصفهان بقتل رسید. سپس دیگری بنام عادل شاه قیام کرد او نیز بسرنوشت غریب شاه دچار گردید. در سلطنت این پادشاه ابوالغازی والی خوارزم به خراسان تاخت و برادر خود اسفندیار را بفتح مرو گماشت لکن هر دو سپاه از سپاهیان شاه صفی شکست خوردند و اسفندیار برادر خود ابوالغازی را دست بسته نزد پادشاه ایران فرستاد و در قلعه طبرک محبوس شد و دست از بکان از صفحه خراسان کوتاه گردید. در سال ۱۰۳۸ سلطان عثمانی دو سپاه به بغداد و موصل فرستاد و خسروپاشا بغداد را محاصره کرد ولی بفتح آن موفق نشد. به سال ۱۰۳۹ شاه صفی برای نجات بغداد به عراق رفت و چون سپاهیان عثمانی در زد و خورد با حاکم بغداد تلفات سنگینی دیده بودند فرار کردند. شاه صفی به سال ۱۰۴۲ هجری جمعی از شاهزادگان صفوی را کور کرد. رضاقلی خان هدایت در مجلد هشتم از ملحقات روضه الصفا نویسد: در سال یکهزار و چهل و دو هجری به سعایت و بدگوئی بعضی امرا خاصه چراغ سلطان که شمع جلالش با فروغ و در بزم خسرو راست شنو غالب سخنانش دروغ بود، شاه صفی دست قهر بر افنای چراغ چشم و شعله وجود اعیان مجلس حضور و اسباط خاقان مغفور بر گشاد و بباد بی نیازی نور عیون شمعهای نوربخش ارحام خود را فرو نشانید. تصریح این کنایات آنکه بتهمت داعیه سروری

پسران عیسی خان قورچی باشی که دخترزادگان شاه عباس مغفور بودند و هکذا چهار فرزند بیمانند سلطان العلماء خلیفه السلطان اعتمادالدوله داماد شاه مغفور و سه پسر میرزا رفیع صدر و یک پسر میرزا رضی صدر سابق و دو پسر میرزا محسن متولی باشی مشهد مقدس عمه زاده های خود را غالباً مکفوف و مکحول و پسران قورچی باشی را خاصهٔ مقهور و مقتول کردند و عمه خود را که از بدو سلطنت بانوی حرمسرای عظمت بود از حرم بخارج فرستاد، با امرای بزرگ دل بد کرد و جمعی را معزول و برخی را مقتول نمود. و نیز هدایت نویسد: در این سال فرمان لازم الاذعان صادر شد که در تجدید عمارت بقعه نجف اقدام شود آب از فرات به صحرای نجف آورند - انتهی. به سال ۱۰۴۵ سلطان مرادخان عثمانی شخصاً بفتح ایروان آمد و آن شهر را پس از محاصره گرفت و از ارس گذشت و لشکر به تبریز فرستاد و عمارات حکومتی و محله شب غازان را غارت و ویران کردند، و نیمی از شهر را آتش زدند. اما چون سلطان هنگام عبور از ارس در آب افتاده و بیمار شده بود و زمستان در پیش و خبر نزدیک شدن شاه صفی میرسد لشکر عثمانی به شتاب از آذربایجان گذشت و شاه صفی در ذیقعه ۱۰۴۵ ایروان را گرفت و ۵۰۰۰ تن از عثمانیان را اسیر کرد و چند توپ بزرگ از آن ایشان را به اصفهان فرستاد. به سال ۱۰۴۸ سلطان مرادخان به تسخیر بغداد شد و ایرانیان ۵۰ روز پایداری کردند و محمدشاه صدراعظم ترک را کشتند ولی عاقبت ناچار به تسلیم گشتند و بفرمان سلطان هزار تن از زوار کربلا و نجف را بدست جلادان دادند و به یک فرمان سر آنان را از تن جدا ساختند. در شعبان ۱۰۴۹ پیمانی میان دولتین بسته شد که بغداد از عثمانی و ایروان از ایران باشد. شاه صفی در ۱۲ صفر ۱۰۵۲ در کاشان درگذشت و جسد او را به قم بردند. وی مدت سیزده سال و نیم سلطنت کرد و در این مدت گروهی از امرای بزرگان کشور را نابود کرد و هیچ یک از اعیان دولت در زمان این پادشاه بر جان خود ایمن نبود، یکی از مردان نامداری که بدست او کشته شد امامقلی خان فاتح جزیره هرمز است.

صفی.

[ص] [اخ] (شاه...) یکی از شعرای ایران و از سادات شهر ری بوده گوشه نشینی اختیار کرد بزیارت حج نایل شد. از اوست: هرگز دل هیچ کس میازار صفی تا بتوانی دلی بدست آر صفی سررشته کار خود نگه دار صفی زنهار صفی هزار زنهار صفی. (از قاموس الاعلام ترکی).

صفی.

[ص] [اخ] (مولانا...) پسر مولانا حسین واعظ است و بغایت جوانی درویش وش و دردمند و فانی صفت است و دو بار بجهت شرف صحبت خواجه عیبدالله از هرات به دارالفتح سمرقند رفت، گویند که آنجا بشرف قبول ممتاز و بسعادت ارشاد و تلقین سرفراز گشته به خراسان آمد و طبعش خوب است. این مطلع از اوست: با لب لعل و خط غالیه گون آمده ای عجب آراسته از خانه برون آمده ای. (ترجمه مجالس النفاث ص ۹۸).

صفی.

[ص] [اخ] نام وی شیخ محمد و از شعرای ایران و از مردم شیراز است، در علم حساب ید طولی داشته و به هندوستان رفت و به سال ۹۷۴ در دکن درگذشت. از اوست: رخسار تو مصحفی است بی سهو و غلط کش کلک قضا نوشته از مشک فقط چشم و دهن آیت و وقف ابرو مژگان اعراب و خال و خط، حرف و نقط. (قاموس الاعلام ترکی).

صفی.

[ص] [اخ] خلیل بن ابی بکر بن محمد بن صدیق مراغی، فقیه حنبلی مقری. وی به سال پانصد و نود و اند متولد شد. از خرسستانی و ابن ملاعب حدیث شنید و بر موفق مقدسی فقه آموخت و قرائت بر ابن باسویه خواند و او آخرین کسی است که بر وی قرائت خواند و در قاهره در مجلس اقرء نشست و با وفور دیانت و ورع نیابت قضا یافت. وی در ذوالقعدة سال ۶۸۵ در گذشت. از او مزنی و ابو حیان روایت کنند. (حسن المحاضره ص ۲۳۲).

صفی.

[ص] [اخ] رشتی، نصرآبادی آرد: میر صفی جوان آراسته در ظاهر و باطن خوش خوی و خوش روی بود. وسعت مشرب او بمرتبه ای بود که برحمت صرف مغرور شده از قهر نظر پوشیده بود. مدتی در اصفهان بود از صحبت او که کمال نمک داشت محظوظ شدیم. از سخنان او است که «مهتاب شب چهاردهم طبیعت را می گزد» شعرش این است: شستی به بوالهوس نگشادی که بیگمان از استخوان من چو کمان ناله برنخاست. خدا نصیب کند آرزو نکرده خصالی مکرر است وصالی که در خیال درآید. (تذکره نصرآبادی ص ۱۹۹).

صفی.

[ص] [اخ] سبزواری. رجوع به علی بن حسین کاشفی شود.

صفی آباد.

[ص] [اخ] دهی است جزء دهستان مزدقچای بخش نوبران شهرستان ساوه. در ۲۷ هزار گزی جنوب خاوری نوبران ۲۵ هزار گزی راه عمومی. کوهستانی. سردسیر. سکنه ۴۶۴ تن. آب آن از قنات و رودخانه مزدقان. محصولات آنجا غلات، حبوبات، بادام، انگور، میوه جات، پنبه. صنایع دستی قالیچه و جاجیم بافی و شغل اهالی زراعت و گلخانه داری است. از راه شوسه ماشین میتوان برد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صفی آباد.

[ص] [اخ] ده کوچکی است از بخش جعفرآباد شهرستان ساوه. سکنه آن ۲۰ تن. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صفی آباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان کوهسارات بخش مینودشت شهرستان گرگان. در ۲۲ هزار گزی جنوب خاوری مینودشت و ۲ هزار گزی دوزین. کوهستانی. معتدل مالاریائی. سکنه ۱۸۰ تن. آب آن از چشمه سار. محصولات آنجا غلات، ارزن، لبنیات، ابریشم. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی زنان بافتن پارچه های ابریشمی و شال است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صفی آباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان خالصه بخش مرکزی شهرستان کرمانشاهان. در ۳۵ هزار گزی شمال باختری کرمانشاه و در انتهای

کوه خورین. دامنه. سردسیر. دارای ۱۲۸ تن سکنه. آب آن از چاه و راز آور. محصول آنجا غلات، حبوبات دیمی، مختصر میوه جات، لبنیات. شغل اهالی زراعت. راه مالرو دارد و در فصل خشکی اتومبیل میتوان برد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صفی آباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان جوانرود بخش پاره شهرستان سنندج. در ۴۷ هزار گزی جنوب خاور پاره و ۵ هزار گزی جنوب باختر راه اتومبیل رو کرمانشاه به پاره. کوهستانی. سردسیر. دارای ۱۷۷ تن سکنه. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، توتون، لبنیات. شغل اهالی زراعت. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صفی آباد.

[ص] [اخ] ده کوچکی است از دهستان زنگی آباد بخش مرکزی شهرستان کرمان. در ۴۰ هزار گزی شمال باختری کرمان و ۵ هزار گزی شمال راه فرعی زرنند به کرمان. دارای ۱۶ تن سکنه. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صفی آباد.

[ص] [اخ] نام یکی از بخش های تابعه شهرستان سبزوار است که در شمال خاوری آن شهرستان واقع و حدود آن بدین شرح زیر است: از طرف شمال به کوه شاه جهان از جنوب به کوه طبس و اندقان از خاور به دهستان سلطان آباد و بخش سرولایت از شهرستان نیشابور از باختر به بخش اسفراین. موقعیت طبیعی سه دهستان بنام بام، طبس، صفی آباد در کوههای شاه جهان و کوه اندقان و طبس و کوههای صفی آباد واقع است. هوای آنها سردسیر است، آب مزروعی آنان اغلب از رودخانه و چشمه سار تأمین می شود و دهستان حکم که در جلگه جوین واقع است، هوای آن معتدل است. آب آن از قنوات می باشد. ساکنین دو دهستان صفی آباد از دهنه شور تا کوه شاه جهان از طوایف توپکانلو میباشند. ارتفاعات: رشته ارتفاعات شاه جهان که از شمال دهستان بام از باختر بطرف خاور امتداد یافته در شمال بخش سرولایت بکوه نیشابور اتصال پیدا میکند این رشته دارای دره های عمیق و گذارهای متعدد است که راه آنها صعب العبور بوده به این جهت محل مناسبی برای دزدان و سارقین است. رشته دوم بنام کوه خرو در جنوب باختری دهستان بام از باختر بطرف خاور امتداد یافته کلیه قراء دهستان صفی آباد در مجاور این کوه میباشد. رشته سوم کوه طبس در شمال سبزوار از گذار نوده تا کوه الر امتداد دارد. رودخانه: دو رشته رودخانه بنام رود بام و صفی آباد که هر دوی آنها از کوههای باختری نیشابور سرچشمه گرفته و رود بام از شمال کوه خوراب و رود صفی آباد از شمال باختری صفی آباد از کلاته آقازاده عبور در ۳۰ کیلومتری بند مهار با رود بام تلاقی پس از طی ۱۰ کیلومتر در خاک جاجرم به رود جاجرم ملحق و از پشت کوه هرده گذشته در انتهای آن به شورکال متصل میشود. راه شوسه ای از سبزوار به جغتای و راه فرعی از حجت آباد تا بام اتصال دارد که کامیون ها از آن رفت و آمد مینمایند و راه دیگری از جنوب صفی آباد تا میان آباد مرکز بخش اسفراین احداث شده فقط در مواقع غیر بارانی کامیون ها از آن استفاده مینمایند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اخ] ده کوچکی است از دهستان حومه باختری شهرستان رفسنجان. در ۱۴ هزار گزی شمال باختری رفسنجان و ۷ هزار گزی شمال شوسه رفسنجان به یزد. دارای ۴۸ تن سکنه. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] دهی از دهستان حومهء بخش مرکزی شهرستان بم. ۲ هزار گزی باختر بم، کنار شوسهء بم به کرمان. جلگه. سردسیر. دارای ۱۴۲ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، خرما، پنبه. شغل اهالی زراعت. راه فرعی دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] دهی از دهستان شاندیز بخش طرقله شهرستان مشهد. در ۱۰۰۰۰ گزی شمال خاوری طرقله سر راه اتومبیل رو طرقله به شاندیز. جلگه. معتدل. سکنه آن ۳۱۱ تن. فارسی زبان. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، بنشن، تریاک. شغل اهالی زراعت و مالداری و صنایع دستی ایشان قالیچه بافی است. راه اتومبیل رو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] دهی از دهستان چناران بخش حومهء شهرستان مشهد. در ۶۶۰۰۰ گزی شمال باختری مشهد و ۵۰۰۰ گزی شمال راه شوسهء مشهد به قوچان. جلگه. معتدل. سکنه آن ۳۵۴ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، تریاک، چغندر، نخود. شغل اهالی زراعت، مالداری و صنایع دستی ایشان قالیچه بافی است. راه اتومبیل رو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] دهی از دهستان میان آباد بخش اسفراین شهرستان بجنورد. در ۱۵۰۰۰ گزی جنوب خاوری اسفراین. جلگه. معتدل. سکنه آن ۳۳ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، بنشن، پنبه. شغل اهالی زراعت و مالداری. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] قصبهء مرکز بخش صفی آباد شهرستان سبزوار. در ۴۵۰۰۰ گزی شمال سبزوار، سر راه اتومبیل رو بام و میان آباد. کوهستانی. معتدل. سکنه آن ۱۶۳۶ تن. آب آن از رودخانه و قنات. محصولات آنجا غلات، بنشن، خشکبار، میوه جات. شغل اهالی زراعت، کسب و تجارت، مالداری و صنایع دستی آن قالی و قالیچه و کرباس بافی است. راه اتومبیل رو دارد. از ادارات دولتی بخشداری، پست، دبستان، دفتر ازدواج و طلاق دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] نام دهستان مرکزی بخش صفی آباد شهرستان سبزوار است که از ۱۰ آبادی بزرگ و کوچک تشکیل شده مجموع نفوس آن ۵۲۰۱ تن. ساکنین از طوایف توپکانلو میباشند. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اِخ] دهی از دهستان دربقاضی بخش حومهء شهرستان نیشابور. در ۱۲۰۰۰ گزی جنوب نیشابور. در جلگه و قسمتی از آن در

شوره زار واقع است. گرمسیر. سکنه آن ۷۹ تن. آب آن از قنات. محصولات آنجا غلات. شغل اهالی زراعت. راه اربابه رو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صفی آباد.

[ص] [اخ] ده مخروبه ای است از بخش حومه شهرستان نائین. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱۰).

صفی آباد.

[ص] [اخ] دهی از دهستان برزاوند شهرستان اردستان. در ۵۵ هزارگزی شمال شوسه کوهپایه به اصفهان. کوهستانی. معتدل. دارای ۱۱۰ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، کتیرا. شغل اهالی زراعت. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱۰).

صفی آباد.

[ص] [اخ] دهی از بخش ابرقو شهرستان یزد. در ۲۵ هزارگزی جنوب باختری ابرقو و ۲۵۰۰ گزی جنوب راه صدیق آباد به ابرقو. جلگه. معتدل. مالاریائی. دارای ۲۲۳ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، پنبه، تره بار. شغل اهالی زراعت. صنایع دستی زنان قالی بافی است. راه فرعی دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱۰).

صفیا.

[ص] [اخ] اصفهانی. در عمل رمل آگاهی داشت طبعش خالی از لطفی نیست با حکیم شفائی معارضه داشته شعرش این است: مکن ناگشته از خاطر فراموشان فراموشم که چون از خاطرت رفتم ز خاطرها فراموشم به بازار محبت از پی سودای دل رفتم دچارم شد خریداری و سودا شد فراموشم. * سیمرغم و بال مگسی می طلبم آزادم و کنج قفسی می طلبم فریاد که فریاد رسم خاموشی است خاموشم و فریادرسی می طلبم. (تذکره نصرآبادی ص ۳۰۵). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صفی الحلی.

[ص] یُلْ حِلْ لى] [اخ] رجوع به صفی الدین حلی شود.

صفی الدین.

[ص] یُدْ دى] [اخ] رجوع به عبدالمؤمن بغدادی شود.

صفی الدین.

[ص] یُدْ دى] [اخ] رجوع به محمد بن عبدالرحیم الهندی شود.

صفی الدین.

[ص] یُدْ دى] [اخ] رجوع به صفی الدین محمودبن ابی بکر ارموی شود.

صفی الدین.

[صَیْدُ دِی] (اخ) ابن فخرالدین الطریحی. صاحب روضات الجنات او را به علم و صلاح و تقوی ستوده است و گوید از پدر خود روایت کند و او را حواشیی است بر مجمع البحرین از تألیفات والد وی. و نیز او راست: شرح رساله الفخریه. از وی شیخ عبدالواحد بن محمد توانی روایت کند. (روضات الجنات ص ۵۱۰ ذیل ترجمه فخرالدین طریحی).

صفی الدین.

[صَیْدُ دِی] (اخ) (ملا...) ابن محمد الگیلانی. زرکلی در الاعلام نویسد: وی طیب بود و به مکه سکونت جست و در آنجا به سال ۱۰۱۰ ه. ق. درگذشت. او را در طب و جز آن مؤلفاتی است، از مؤلفات وی شرح قصیده خمیره ابن فارض است. (از الاعلام زرکلی ص ۴۳۳).

صفی الدین.

[صَیْدُ دِی] (اخ) ارموی. رجوع به صفی الدین محمود بن ابی بکر ارموی شود.

صفی الدین.

[صَیْدُ دِی] (اخ) اسحاق. رجوع به صفی الدین اردبیلی شود.

صفی الدین.

[صَیْدُ دِی] (اخ) خلیل لاذقی. ابن ابی اصیبه در کتاب خود دو حکایت از وی نقل کند. (عیون الانباء ج ۲ صص ۱۶۳-۱۶۸).

صفی الدین.

[صَیْدُ دِی] (اخ) عبدالؤمن. مؤلف فوات الوفيات از عز ار بلی طیب آرد: صفی الدین را فضایل فراوان بود و علوم بسیار داشت از آن جمله عربیت و نظم شعر و انشاء و تاریخ و خلاف و موسیقی است و در زمان وی کسی منسوب را مانند او نمی نوشت و در این فن از همگان برتر شد، و نزد خلیفه مکانتی یافت. او را آدابی بسیار و حرمتی وافر و اخلاقی پسندیده بود به سال ۶۸۹ در شهر تبریز او را ملاقات کردم. گفت در کودکی به بغداد شدم و چون فقه شافعی آموختم روزگار مستنصر به مستنصریه رفتم و بمحاضرات و آداب و عربیت و خط پرداختم و در خط بکمال رسیدم. سپس عود زدن فرا گرفتم و در این صنعت قابلیت من بیش از خط بود ولی در آن وقت جز به خوشنویسی شهرت نیافتم، سپس خلافت به مستعصم رسید و او خزانه کتب را عمران کرد و بفرمود تا دو کاتب بگزینند و آنچه او اختیار کند بنویسند و در آن وقت از شیخ زکی الدین کس برتر نبود و شهرت من بپایه او نمیرسید پس مرا نیز بدان کار گماشتند و خلیفه نمیدانست که من عود نواختن را نیکو می دانم و در بغداد کنیزکی بود بزبانی مشهور و غنا نیک می دانست و خلیفه او را دوست می داشت و وی را عطای فراوان میداد و خدم و کنیزکان و اموال وی بسیار شد. روزی چنان افتاد که کنیزک در محضر او به لحنی نیک و غریب غنا کرد، خلیفه پرسید این آهنگ کرا باشد؟ گفت معلم من صفی الدین را. خلیفه بفرمود تا مرا حاضر کردند و عود نواختم وی را خوش آمد و مرا فرمود که ملازم مجلس او باشم و روزی فراوان و عطای بسیار مقرر کرد و من با او بودم و حاجت مردمان را روا می کردم و خلیفه به هر سال مرا پنج هزار دینار مقرر کرد... و از برآوردن

حاجات مردان نیز همین مبلغ و بیشتر بدست می آورد. سپس نزد هولاء کو رفته و او را غنا کردم و او دو برابر آن را که مستعصم می پرداخت بداد سپس بخدمت عظاملك جوینی و برادر وی شمس الدین شدم و کتابت انشاء را به بغداد بعهدہ گرفتم و مرا بمرتبہ منادمت در آوردند و انعام و احسان را بر من مضاعف کردند و پس از مرگ علاءالدین و قتل شمس الدین سعادت من برفت و روزگار برگشت و مرا فرزندان و نوادگان بهم رسید. شریف صفی الدین طقطقی گوید: صفی الدین را دینی بمبلغ سیصد دینار از مجدالدین غلام ابن صباغ بگردن می بود و بدان دین بزندان افتاد و بروز هیجدهم صفر سال ۶۹۳ به زندان درگذشت. (از فوات الوفيات ج ۲ ص ۱۸ و ۱۹). مؤلف حبيب السیر نویسد: خواجه صفی الدین عبدالمؤمن در فن ادوار موسیقی در عرصهء گنبد دوار بی بدل بود و مانند فیثاغورس در وقوف بر شعبات اصول مقامات ضرب المثل، و استاد صفی الدین نیز در زمان مستعصم در بغداد می بود و در وقت قتل و غارت آن بلده در گوشه ای خزیده و نیم روزی خود را بنواحی خرگاه هلاکوخان رسانیده و برپای ایستاده آغاز بربط نواختن کرد و بنابر آنکه آن نوای روح افزای اص در مغولان بی سروپا تأثیر نمی کرد تا وقت غروب هیچ کس به حالش نپرداخت، آخر الامر یکی از اهل هوش شمه ای از فضایل آن استاد ماهر بگوش پادشاه قاهر رسانید و ایلخان آن جناب را خوشتر از بربطش نواخته مالی خطیر از ارتفاعات و مستغلات بغداد مقرر ساخت که هر ساله به وی رسانند و آن عارفه مدتی مدید بخواجه صفی الدین و اولادش میرسد و در زمان اباخان که رایت دولت خواجه شمس الدین محمد ارتفاع یافت خواجه بملازمت آستان وزارت آشیان شتافت وزیر صافی ضمیر ولد ارشد خود خواجه شرف الدین هارون را شاگردش ساخت و استاد صفی الدین در آن اوقات بتصنیف رسالهء شرفیه پرداخت. (حبيب السیر چ خیام ج ۳ ص ۱۰۷). او راست: «الرساله الشرفیه فی النسب التألیفیه» و «الادوار».

صفی الدین.

[ص ۱۰۷ دی] (اخ) محمودبن ابی بکر ارموی. او راست: ذیل بر النهایه فی غریب الحدیث تألیف ابن اثیر جزوی، صفی الدین به سال ۷۲۳ درگذشت. (کشف الظنون ذیل النهایه فی غریب الحدیث).

صفی الدین اردبیلی.

[ص ۱۰۷ دی ن ا د] (اخ) جد سلاطین صفویه است. حمدالله مستوفی در تاریخ گزیده آرد: وی مردی صاحب وقت بود و قبولی عظیم داشت. (تاریخ گزیده ص ۷۹۳). هدایت در ریاض العارفین نویسد: شیخ العارفین و برهان الواصلین القطب الاصفیاء فی الافاق صفی الدین اسحاق، نسبت آن جناب بحضرت امام همام موسی الکاظم می پیوندد و اجداد عظامش هادیان راه یقین و احفاد گرامش حامیان دین مبین، آن جناب را در مبادی سلوک اشتیاق صحبت اولیا و اصفیای معاصرین بود و بشوق خدمت ایشان مراحل بسیار پیمود. در شیراز با مشایخ صحبت داشت و به رهنمائی آنها طالب شیخ زاهد گیلانی شد. در ماه صیام بصومعهء شیخ رسید، پس از ملاقات ارادت او را گزید و بشرف مصاهرت نیز ممتاز گردید. گویند نسبت ارادت جناب زاهد به دو واسطه به رکن الدین سجاسی میرسد. کرامات و مقامات آن جناب فزون از عهدهء حوصلهء این کتاب است و حاجت به تحریر ندارد و میرزا محمد تقی کرمانی در بحرالاسرار بچند واسطه نقل کرده که حضرت مولوی معنوی بظهور شیخ خبر داده است. به هر صورت زیاده بر سی سال بهدایت و ارشاد طالبان اشتغال داشتند و زیاده از صد هزار کس تربیت فرمودند در سنه ۷۳۵ وفات یافتند. اگر چه سخن او منظوم نیست در تذکرهء واله این بیت بنام اوست: آه از این ذکر فسرده چند از این فکر دراز آه های آتشین و چهره های زرد تو. (ریاض العارفین ص ۱۰۱). براون در تاریخ ادبیات نویسد: اسم او صفی الدین بود. وفاتش در گیلان به سال ۱۳۳۴ م. (۱) و در سن هشتاد و پنج سالگی اتفاق افتاد. این شخص مدعی بود که به بیست پشت به امام هفتم موسی کاظم میرسد (۲). با توجه به آنچه مورخ و سیاسی

بزرگ رشیدالدین فضل الله در رسائل خود نسبت به او نوشته و با مطالعه کتاب بزرگی که بنام صفوة الصفا کمی پس از وفاتش مبتنی بر قول فرزندش صدرالدین تحریر یافته است در اهمیت و معروفیت او شکی باقی نمی ماند... من هیچ مدرکی نیافتم که شیخ صفی نیز مانند اخلاف خود به این شدت پیرو عقاید شیعه بوده باشد تنها سند ضعیفی هم که قابل اعتناء است عکس این را ثابت میکند زیرا که رؤسای ازبکیه در مکتوبی که به طهماسب ولد شاه اسماعیل نوشته اند میگویند شنیده ایم شیخ صفی سنی ثابت العقیده بوده است و اظهار تعجب میکنند از اینکه شاه طهماسب نه از حضرت مرتضی علی پیروی می کند و نه از جد اعلای خود متابعت دارد. (تاریخ ادبیات برون ج ۴ ص ۱۴). تاریخ ثابت می کند که شیخ صفی الدین عزلت گزین بزرگوار اردبیل که سلاطین صفویه نام و نسب خود را از او گرفته اند فی الحقیقه در زمان خود شخصی متنفذ و صاحب قدرت بوده است. وزیر بزرگ رشیدالدین فضل الله به ادعیه و شفاعات او توجه داشته و این معنی از مجموعه رسائل او و از دو رقعہ ای که یکی به شیخ نوشته و در دیگری توصیه ای درباره شیخ کرده است معلوم میشود. در رقعہ اخیر که به پسر خود میراحمد حاکم اردبیل نوشته است وصیت می کند که از رعایت عموم اهالی غفلت نکنی و مخصوصاً نوعی سازی که جناب قطب فلک حقیقت و سباح بحار شریعت، مساح مضمار طریقت، شیخ الاسلام والمسلمین، برهان الواصلین قدوه صفه صفا، گلبن دوحه وفا، شیخ صفی المله و الدین ادام الله تعالی برکات انفاسه الشریفه از تو راضی و شاکر باشد. (ایضاً صص ۲۵-۲۶). در زندگانی ظاهری شیخ صفی خاصه بعد از آنکه دست ارادت به شیخ زاهد داد و در اردبیل ساکن شد حوادث و وقایعی رخ نداد. در کودکی موقر و عزلت گزین و محترز از بازی بود. در همان روزگار کودکی توجه خاصی به امور مذهبی نشان داد و بمشاهده ظهورات غیبیه و عوالم غیرمرئیہ توفیق یافت. چون در اردبیل مرشدی صاحب حال نمیدید و آوازه شیخ نجیب الدین بزغش شیرازی را شنیده بود میل زیارت او کرد و بالاخره مادر را راضی نمود به شیراز رفت ولی شیخ رحلت کرده بود. درویشان و مشایخ آن دیار خاصه شیخ سعدی شاعر معروف را ملاقات کرد و معاشرت او پسند خاطرش نیفتاد و ظاهراً با شیخ سعدی درست معامله نکرد و نسخه اشعار او را که بخط خود تقدیمش نمود نپذیرفت. عاقبت پسر و جانشین بزغش موسوم به ظهیرالدین شیخ صفی را گفت امروز کسی که رفع حجاب نموده ترا بمقصد رهنمون گردد فقط شیخ زاهد گیلانی است که در گیلان قرب ولایت شما، بر لب دریا خلوتی دارد، و حلیه جمال شیخ زاهد را به او وصف کرد. شیخ پس از چهار سال بخدمت شیخ زاهد رسید و از او پذیرائی کامل دید. در این وقت شیخ زاهد شصت سال داشت. بیست و دو سال بقیه عمر او را شیخ صفی در خدمتش بسر برد. شیخ زاهد صبیہ خود بی بی فاطمه را بشیخ صفی داد و از او سه پسر بوجود آمد که یکی صدرالدین است که بعدها رتبه ارشاد یافت. شیخ بنقل مؤلف سلسله النسب در ۷۳۵ درگذشت، و پسر وی شیخ صدرالدین جانشین او گشت. شیخ صفی ابیاتی بزبان گیلانی و فارسی سروده است. هر چند یکی از رباعیاتش دلالت بر دوستی علی علیه السلام دارد (۳) لکن معذکک برای من ثابت نیست که او هم مثل اخلاف خود در مذهب شیعه دارای عقیده راسخه بوده باشد. شیخ صفی الدین بی اندازه بتوسعه سلسله تابعه خود کمک نمود و یکی از ادله ما بر قوت نفوذ او قول مولانا شمس الدین برنیقی اردبیلی است که در سلسله النسب منقول است و گوید: «از راه مراغه و تبریز شمار طالبان و مشتاقان نمودم، در سه ماه سیزده هزار طالب به این یک راه بحضرت شیخ آمدند و شرف حضور مبارک شیخ دریافته و توبه کردند و از باقی اطراف به این قیاس» اگر نگوییم همه این مریدان از آسیای صغیر می آمده اند لاقلاً باید گفت که بسیاری از ساکنین ولایت مذکوره بوده، و هم از این ایام پیروان شیخ صفی در آن ولایت مسکن گزیده و بقسمی استقرار یافتند که بعدها بزرگترین اسباب تشویش خاطر سلاطین عثمانی شدند. (از تاریخ ادبیات برون ج ۴ ص ۳۴). برای تفصیل احوال شیخ رجوع شود به صفوة الصفا تألیف ابن بزاز. (۱)

- مرحوم رشید یاسمی در ذیل صفحه بنقل از عالم آرای عباسی نویسد: صبح دوشنبه ۱۲ محرم ۷۳۵ ه. ق. درگذشت. (۲) - درباره نسب شیخ و قرآینی که بعضی برای رد سیادت این خاندان ذکر کرده اند، رجوع به صفویه در همین لغت نامه شود. (۳) - صاحب کرمی که صد خطا می بخشد خوش باش صفی که جرم ما می بخشد آن را که جوی مهر علی در دل اوست هر چند گنه

کند خدا می بخشد. (تاریخ ادبیات برون ج ۴ حاشیه ص ۳۴).

صفی الدین الحی.

[صَیْدُ دِی؟] (اِخ) در مجالس النفائس نام وی چنین ثبت شده لیکن ظاهراً وی همان شیخ صفی الدین ابیحی است. چنانکه مصحح کتاب نیز در حاشیه ص ۱۸۳ تصریح کرده است که در نسخهء اسلامبول شیخ صفی الدین ابیحی آمده است. در مقدمهء ترجمهء حکیم شاه محمد قزوینی از مجالس النفائس آرد: در زمانی که حضرت میر در هری بوده حضرت قدسی منزلت شیخ صفی الدین الحی بخدمت او رفته و داعیهء مریدی او داشته و چون بصحبت میر نشست و میر در صحبت گرم گشته از امتداد وقت صحبت نزدیک شده که نماز پیشین فوت شود، شیخ صفی الدین بر سبیل تنبیه گفته که وقت نماز فوت میشود، امیر قدس سره فرمود که نماز را قضا هست و صحبت را قضا نیست. شیخ چون این سخن را از او شنیده رنجیده و ترک صحبت او کرده و بصحبت شیخ زین الدین خوفاً رفته، زیرا که او بسیار مواظبت بر طریقهء اهل سنت و جماعت مینمود و او شیخ صفی الدین را در خلوت نشانده چون بریاضت خلوت دل او صافی گشته دانسته که مرتبهء میر در کشف حقایق و دقائق بیشتر از مرتبهء شیخ است، لاجرم پشیمان گشته ولیکن دوائی نداشته. (مجالس النفائس چ علی اصغر حکمت صص ۱۸۳-۱۸۴). در حیب السیر نیز صفی الدین ابیحی ضبط شده و گوید سیدی دانشمند بود. (حیب السیر چ خیام ج ۳ ص ۶۰۴).

صفی الدین بستی.

[صَیْدُ دِی نِبْ] (اِخ) هدایت در مجمع الفصحا آرد: خواجهء نامدار و فاضل عالیمقدار شاعر پخته طبع شیرین گفتار فصاحت شعار بشیوه استادان باستان مدحت گذار بود و این ابیات از نتایج طبع اوست: شده ست آسمان تخت و خورشید افسر کرا باشد این افسر و تخت درخور؟ مگر سایه کردگار جهان را که او را همی زبید این تخت افسر زهی چون خرد در همه جا ستوده خهی چون قضا بر همه کس مظفر چه خواند ترا عقل؟ روح مجسم چه گوید ترا روح؟ عقل مصور به پیش خطیب آید از شوق نامت گر آهن بدوزند در پای منبر چنان شد که از بیم عدل تو زین پس اطبا نگویند نام مزور... الا تا بود بر فلک هفت کوب الا تا بود بر زمین هفت کشور ترا باد این هفت کشور مسلم ترا باد این هفت اختر مسخر. (مجمع الفصحاء ج ۱ ص ۳۱۳).

صفی الدین حلی.

[صَیْدُ دِی نِ جِلْ لِی] (اِخ) عبدالعزیز بن سرایان بن علی بن ابی القاسم السنسی الطائی. وی شاعر عصر خود بود در کوفه متولد و در حله (بین کوفه و بغداد) نشأت یافت و به تجارت پرداخت و به شام و مصر و ماردین و دیگر اماکن سفر کرد و مدتی به پادشاهان ارتقی پیوست و آنان را ثنا گفت و ایشان وی را صله های گران دادند. سپس به سال ۷۲۶ به قاهره شد و سلطان ملک ناصر را بستود. تولد او به سال ۶۷۷ ه. ق. است و به سال ۷۵۰ درگذشت. او راست: دیوان شعر. العاقل الحالی. رساله فی الزجل و الوالی. الخدمه الجلیله. رساله فی وصف الصيد بالبندق. (الاعلام زرکلی ص ۵۲۵). مؤلف روضات الجنات وی را نیک ستوده است و گوید عالمی فاضل و منشی اریب و از تلامذهء محقق نجم الدین جعفر حسن حلی است. او را قصیده ای بدیعه در ۱۴۵ بیت است مشتمل بر ۱۵۰ نوع از انواع بدیع و گوید وی از بزرگان شعرای شیعه بود و فضل و بزرگی و افلاق او بین الفریقین مسلم است و گوید صاحب امل الامل بر وی انکار کرده است که چرا در تغزلات خود شراب و مردان را فراوان می ستاید ولی این سخنان را نزد آنان تأویلها است. از اشعار اوست: و لیس صدیقاً من اذا قلت لفظه توهم من اثناء موقعها امرا ولکنه من ان قطعت بنانه تیقنه قصداً لمصلحه اخرى. و او راست در مدح اهل البیت: یا عتره المختار یا من بهم یفوز عبد یتولاهم اعرف فی الناس بحبی لکم اذ یعرف الناس

بسیماهم.

صفی الدین یزدی.

[صَیْدُ دِي نِي] (اخ) شاعری است. صاحب لباب الالباب آرد: صفی یزدی که بصفای دل و خاطر خورشید را طعنه زد و پیوسته جز بر جاده وفا و سجاده صفا نبودی در عهد ملک طغان شاه قربتی یافت و اگرچه در لباس ائمه بودی اما در زی متصوفه رفتی، و این ابیات دلفریب از آن وی است: ز آن پیش که ناگه لب خشک بنده دزدد شکری زان دو لب پر خنده لشکر گه زنگبار بر گرد رخس از مشک طناب در طناب افکنده... هم او گوید: نه یکی روز ز وصل تو نشان یافته ام نه یکی شب ز فراق تو امان یافته ام دوش از دست غمت این دل غم پرور را خون چکان نعره زنان جامه دران یافته ام هیچ عاقل نکند باورم ای دوست که من دل دیوانه خود را به چه سان یافته ام نظری کردی روزی بمن سوخته دل هر چه دارم من بیچاره از آن یافته ام به دو جو بر من اگر هر دو جهان گم گردد چون ترا یافته ام هر دو جهان یافته ام. (لباب الالباب ج ۱ صص ۲۷۸-۲۷۹). و رجوع به مجمع الفصحا ج ۱ ص ۳۱۳ و ریاض العارفين شود.

صفی السباب.

[صُیْسُ سِ] (اخ) موضعی است به مکه. رجوع به سباب شود.

صفی الله.

[صَیْلُ لَاهِ] (اخ) لقب آدم ابوالبشر علیه السلام است. رجوع به آدم و رجوع به صفی شود.

صفی الملک.

[صَیْلُ مِ] (اخ) مکنی به ابوالمکارم. رجوع به ابوالمکارم صفی الملک شود.

صفیپوری.

[صِ] (اخ) عبدالرحیم عبدالکریم. رجوع به عبدالرحیم... شود.

صفیح.

[صِ] (ع ص، ا) آسمان یا آسمان بالا ئین. (منتهی الارب ||). روی پهناور از هر چیزی. (منتهی الارب). وجه کل شیء عریض. (اقرب الموارد ||). پوست روی. (مهدب الاسماء ||). تخته در. ج، صفایح ||. سنگ پهن. (مهدب الاسماء).

صفی حلی.

[صَفِي حِلِّي] (اخ) رجوع به صفی الدین حلی شود.

صفیحة.

[صَح] (ع ص، ا) شمشیر پهناور || روی پهن از هر چیزی ||. تخته در ||. سنگ پهن. (منتهی الارب). - صَفِيحَةُ الوجه؛ پوست [روی] . (منتهی الارب). ج، صفایح ||. هر یک از هشت استخوان که مجمله مرکب از آن است و آن را قبیله نیز گویند ||. مقصود از آن در علم اسطرلاب جسمی است که محیط باشد به او دو دایره متساویه متوازیه و سطحی که واصل باشد میان دو محیط این دو دایره و صَفِيحَه که بر آن آفاق اقالیم سبعة نوشته باشند آن را صَفِيحَه آفاقی نامند چنانکه عبدالعلی بیرجندی در شرح بیست باب ذکر کرده است. (از کشف اصطلاحات الفنون).

صفیحه.

[صَح] (اِخ) موضعی است در بلاد بنی اسد. عیب‌دین ابرص گوید: لیس رسم علی الدفین یبالی فلوی ذروه فجنبی ذیال فالمروات فالصفیحه قفر کل قفر و روضه محلال. (معجم البلدان).

صفی خانلو.

[ص] (اِخ) دهی است جزء دهستان حومه جنوب خاوری اهر. در یک هزارگری خط شوسه اهر به کلیبر. کوهستانی. معتدل. سکنه ۳۵ تن. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صفی خانی.

[ص] (اِخ) تیره ای از اهل بهارلو از ایلات خمسه فارس. (جغرافیای سیاسی کیهان ص ۸۶).

صفیر.

[ص] (ع ا) بانگ و فریاد مرغان یا عام است. (منتهی الارب). آواز طائران و این معرب سیبل است. (غیاث اللغات). سوت. هشتک. شاه فوت: بلبل بشاخ سرو برآرد همی صفیر ماغان به ابر نعره برآرند از آبگیر. منوچهری. درخت و مرغ شدند از پی تو باغ بیاب یکی گشاده نقاب و یکی کشنده صفیر. مسعود سعد. بلبل را که سینه بخراشد از دم او صفیر نتوان یافت. خاقانی. صفیر صلصل و لحن چکاوک و ساری نفیر فاخته و نغمه هزار آوا. خاقانی. بلبل اینک صفیر مدح شنو گندنا سوی حقه باز فرست. خاقانی. گفت به دستور چه دم می ززند چیست صفیری که بهم می ززند. نظامی. صفیر مرغ و نوشانوش ساقی ز دلها برده اندوه فراقی. نظامی. شد صفیر باز جان در برج دین نعره های لاجب الافلین. مولوی. هم صفیر و خدعه مرغان توئی هم بلیس و ظلمت کفران توئی. مولوی. زآنکه صیاد آورد بانگ صفیر تا فریید مرغ را آن مرغ پیر. مولوی. حیف باشد صفیر بلبل را که زفیر خر از دحام کند. سعدی. صفیر بلبل شوریده و نفیر هزار برای وصل گل آمد برون ز بیت حزن. حافظ. من آن مرغم که هر شام و سحرگاه ز بام عرش می آید صفیرم. حافظ ||. سوت سوتک. (مجله موسیقی شماره ۴ ص ۶۸ ||). (مص) آواز کردن مرغ. (ترجمان علامه جرجانی ||). بانگ کردن. (منتهی الارب ||). بانگ کردن خر را و خواندن او را بسوی آب تا بخورد. (منتهی الارب).

صفیر.

[ص] (عبری، ا) علامت استهزا و ریشخند است. (حزقیال ۲۷:۳۶، کتاب میکاه ۶:۱۶) (قاموس کتاب مقدس ||). علامت ندا نمودن و خواندن است. (اشعیا ۵:۲۶ و ۷:۱۸، زکریا ۸:۱۰) (قاموس کتاب مقدس ||). یکی از الفاظی است که افاده تحقیر نماید. (ایوب

۲۳:۲۷، اول پادشاهان ۸:۹، ارمیا ۸:۱۹، حزقیال ۳۶:۲۷، میکاه ۱۶:۶). و از برای وضع احضار نوکر نیز در مشرق زمین معمول و متداول است. (اشعیا ۲۶:۵، ۱۸:۷، زکریا ۸:۱۰) (قاموس کتاب مقدس).

صفیر.

[صَ] (اِخ) نام وی شمشاد و از مردم قم است. از اوست: دلم را باز ده پیش تو بیکارست می دانم ترا زین جنس بیمقدار بسیارست می دانم. دور نئی که تا کنم شکوه ز درد دوریت آه که میکشد مرا هجر تو در حضور تو. (آتشکده آذر ذیل شعرای قم) (قاموس الاعلام ترکی).

صفیرا.

[صُ ف] (ا) به وزن حمیرا، درختی است که صباغان بچوب آن رنگ میکنند و اهل مصر آن را عودالقتیه نامند. برگ آن شبیه برگ خرنوب شامی است و از آن متین تر و با نقطه های سرخ و سیاه... (فهرست مخزن الادویه). ابن بیطار بر این جمله افزاید: مردم مغرب اوسط این نام را بدرختی که در بربر املیس گویند نهند. (مفردات ابن بیطار).

صفیر بر آوردن.

[صَبَّ وَ دَا] (مص مرکب) سوت زدن. صفیر کشیدن. سوت کشیدن. مُکاء. بشخولیدن. شخولیدن.

صفیر خوان.

[صَ خَوا / خَا] (نف مرکب) صفیرزننده. نواکننده. آوازخوان. نغمه سرا: بی مدحت تو بیاغ دانش یک مرغ صفیرخوان مبینام. خاقانی. رجوع به صفیر شود.

صفیر زدن.

[صَ زَ دَا] (مص مرکب) شخولیدن. سوت زدن. سوت کشیدن. مکاء: چون صفیری بزند کبک دری در هزمان بزند لقلق بر کنگره بر ناقوسی. منوچهری. اسبی که صفیرش نرنی می نخورد آب نه مرد کم از اسب و نه می کمتر از آبست. منوچهری. گر شیرخواره لاله سرخست پس چرا چون شیرخواره بلبل کوهی زند صفیر. منوچهری. چون صفیرش زنی کژت نگرد اسب کو را نظر بر آبخوریست. خاقانی. بال بگشا و صفیر از شجر طویی زن حیف باشد چو تو مرغی که اسیر قفسی. حافظ. ترا ز کنگره عرش می زند صفیر ندانمت که در این دامگه چه افتاده ست. حافظ. رجوع به صفیر شود.

صفیر کشیدن.

[صَ کَ / کَ دَا] (مص مرکب) سوت زدن. سوت کشیدن. ||. کنایه از رسوا و ذلیل نمودن. (آنندراج). سوت کشیدن بعلاقت تحقیر: در چمن هر گه به او همراه می بیند مرا از پس سر چون رقیبان می کشد بلبل صفیر. سلیم (از آنندراج).

صفیرۀ.

[ص ر] (ع ا) ریگ توده بزرگ میان دو زمین. (منتهی الارب (||). امص) زردی. یرقان. یرقان آوردن. (دزی ج ۱ ص ۸۳۶||). (حروف...) حروفی است که هنگام نطق بدان ها آواز پدید آید، و آن زاء، صاد، سین است. (کشاف اصطلاحات الفنون ذیل حرف).

صفیره.

[ص ر] (اخ) ده کوچکی از دهستان باوی بخش مرکزی شهرستان اهواز. ۱۸ هزار گزی خاوری اهواز، ۵ هزار گزی شمال راه فرعی اهواز به رامهرمز. دارای ۲۰ تن سکنه. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صفیری.

[ص] (ص نسبی) (حروف...) رجوع به صفیره شود.

صفیری.

[ص] (اخ) رجوع به صفیری جونپوری شود.

صفیری.

[ص] (اخ) ابن مولانا دیلمی یکی از شعرای ایران و از اهالی قزوین است. از اوست: ز پیام من جوابی نشنیده قاصد اما دهم به این تسلی که ندیده ام هنوزش. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیری.

[ص] (اخ) جونپوری. از شعرای هندوستان و از مردم جونپور است. آذر بیگدلی از تقی اوحدی آرد: وی با عدم رجولیت کدخدا شده و از طعنه مردم زن و خود را کارد زده کشت و گوید: بزعم فقیر صاحب این مطلع باید شعر بسیار داشته باشد به هر حال این مطلع از او است که بنظر رسیده: ز عشق زادم و عشقم بکشت زار دریغ خبر نداد به رستم کسی که سهرابم. (آتشکده آذر ذیل شعرای هندوستان). و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صفی علیشاه.

[ص ع] (اخ) حاجی میرزا محمد حسن اصفهانی ملقب به صفی علیشاه از معاریف مشایخ متصوفه طهران و از فضلا و علمای ذی شأن، در سوم شعبان سنه هزار و دویست و پنجاه و یک هجری قمری متولد شد و در اوایل امر مدتی در شیراز و کرمان و یزد و هندوستان بسر برد و بالاخره به طهران آمده در آنجا اقامت گزید و بعدها یکی از خواص مریدان وی قطعه زمینی بمقدار دو هزار ذرع به وی تقدیم نمود و او در آن خانقاهی وسیع بنا نهاد و قریب هشت سال در آنجا بسر برد و در روز چهارشنبه بیست و چهارم ذی القعدة سنه هزار و سیصد و شانزده هجری وفات یافت و در همان خانقاه مدفون گردید. وی را تألیفات عدیده است از جمله تفسیری منظوم از بحر رمل مسدس بوزن مثنوی مولوی که در طهران بطبع رسیده است. صاحب ترجمه در جوانی از مریدان حاجی میرزا زین العابدین ملقب به رحمت علیشاه پدر صاحب طرائق الحقایق بوده است و بعد از وفات او در جزو ارادت کیشان حاجی آقا

محمد شیرازی ملقب به منورعلیشاه عم رحمت علیشاه مذکور در آمد. (شرح احوال صاحب ترجمه مشروحاً و مفصلاً در طرائق الحقائق ج ۳ صص ۲۰۳-۲۰۷ مذکور است رجوع بدان جا شود) (وفیات معاصرین بقلم مرحوم محمد قزوینی. مجله یادگار سال پنجم شماره ۵۴). مرحوم یاسمی در کتاب خود بنام «ادبیات معاصر» که ضمیمه ترجمه تاریخ ادبیات برون ج ۴ انتشار یافته، ذیل احوال صفی علیشاه نویسد: حاج میرزا حسن صفی علیشاه اصفهانی در سوم شعبان ۱۲۵۱ ه. ق. در اصفهان متولد و پس از شصت و پنج سال در ۲۴ ذی القعدة ۱۳۱۶ ه. ق. در تهران درگذشت. مقبره او در خانقاهی است که مریدانش در محله شاه آباد تهران ساخته اند. (خیابان خانقاه منشعب از خیابان صفی علیشاه است و خیابان اخیر از شاهرضا شروع و به میدان بهارستان ختم میشود، این دو بنام صفی و خانقاه او معروف اند). جمعی کثیر به او ارادت می ورزیدند و او را قطب سلسله نعمت الهی می شناختند. صفی علیشاه مردی دانا و سخن سنج و نیک محضر و خوش صحبت بود و مریدانش از او کرامتها نقل می کنند. طبعی روان و منطقی استوار داشته است. آثار او زبده الاسرار و بحرالحقایق و عرفان الحق و میزان الفرقه و تفسیر و دیوان غزلیات و قصاید است که همه بطبع رسیده است. مهمترین اثر او تفسیر قرآن است که بنظم آورده و حاوی اشعار خوب و مهیج است پس از او مرحوم علی خان ظهیرالدوله در این طریقه مقام ارشاد یافت. او را نیز اشعار بسیار هست و چند مثنوی دارد که چاپ شده است. غزل: صبا چو در چمن آورد بوی پیرهنش درید غنچه گریبان ز حسرت بدنش خیال سرزده آورد در کنار منش ولی نیافت پی بوسه راه بر دهنش لطافت تن او ناورم بیاد مباد که از تصور عقل آفتی رسد به تنش ز آب و رنگ عذارش نسیم صبح مگر به لاله گفت که خاطر شکفت در چمنش مرا بس است تماشای زلف و عارض او بهل بهشت برین را بسنبل و سمنش چرا شکفته نباشد ز تاب طره او دلی که دید به عمری شکنجه شکنش به پیش قامت آن کس که جان سپرده به حشر قیامت است چو از تن برافوتد کفنش بزیر جامه ز روح روان لطیف تر است نموده ایم بتحقیق امتحان تنش بچین زلف تو دل بر خطا نرفت ولیک خطا نموده مماثل بنافاه ختنش صفی سفر ز دو عالم نمود و خود نگرفت دلش قرار بجائی کجاست تا وطنش. (تاریخ ادبیات معاصر تألیف رشید یاسمی صص ۶۶-۶۷).

صفیف.

[ص] [ع ص، ا] گوشت به سیخ درکشیده جهت بریانی. (منتهی الارب). ما صف من اللحم علی الجمر لیشوی. (بحر الجواهر). گوشت نمک سوده. (مهذب الاسماء). گوشت که بر ریگ تافته بریان کنند ||. چیزی که در آفتاب گذارند تا خشک شود یا بر خدرک آتش نهند تا کباب گردد. (منتهی الارب). ما صف فی الشمس لیجف. (اقرّب الموارد ||). امص آرام و سکون بال پرندگان بهنگام پریدن.

صفیق.

[ص] [ع ص] ثوب صفیق؛ جامه سخت باف. (منتهی الارب). جامه سفت بافته و تنک نبافته باشد. (غیاث اللغات). جامه تنک بافته. (مهذب الاسماء). هنگفت بافته. برشته بافته. ریزبافت ||. وجه صفیق؛ روی شوخ و بی باک. (منتهی الارب). روئی سخت پوست. (مهذب الاسماء). روی سخت که حیا نداشته باشد. (غیاث اللغات). بی شرم. بیحیا. وقیح.

صفی قلی بیگ.

[ص ق ب] [اخ] نصرآبادی گوید: صفی قلی بیگ خلف مرحمت پناه محمدعلی بیگ مرحوم مدتی کرک یراق پادشاه قردان شاه عباس ماضی بود، بعلت قابلیت بمرتبه مصاحبت و مجالست سربلند گردیده و زیاده بر امرای عظام قرب بهم رسانید. بعد از فوت

آن پادشاه جنت مکان در زمان شاه صفی بحجابت به هندوستان رفته آن خدمت را بدلخواه بتقدیم رسانیده بعد از آن وزیر اصفهان شده در زمان شاه جنت مکان شاه عباس ثانی بنظارت بیوتات سرافراز گردیده مدتی قبل از حال تحریر فوت شده. مرد دین دار خیرسان بود چنانچه چند رباط ساخته و آثار خیر از او بسیار مانده است. صفی قلی بیگ مذکور جوان قابل معقولی بود در ظاهر و باطن کمال قبول و اهلیت داشت. در زمان شاه جنت مکان شاه عباس ثانی به وزارت دارالعباد یزد سرافراز گردیده در آن حین فوت شد. طبعش خالی از شوخی نبوده. صفی تخلص داشت. این ابیات از اوست: سروش به هر مکان که ز جا میشود بلند تا ساق عرش نام خدا میشود بلند سرگشته ایم گرد جهان همچو آسمان تا دست و تیغ او ز کجا میشود بلند چون برق آه از سر افلاک بگذرد دودی کز آتش دل ما میشود بلند غم را نهفته ایم بخلوت سرای دل ای ناله دم مزین که صدا میشود بلند. * تا نکشی دردسر هیچ کس به که نپرسی خبر هیچ کس از نظر خویش اگر گم شوی گم نشوی در نظر هیچ کس عرض مکن حاجت خود را صفی جز به در او به در هیچ کس. (تذکره نصرآبادی صص ۷۲-۷۳).

صفی قلی بیگ.

[صَقُوب] (اخ) نصرآبادی آرد: صاحب جمع هیمه خانه نواب اشرف از قبیله اتراک است. در تمشیت امر مذکور چنانچه پسند خاطر باشد سعی می نماید و در کاردانی و حساب فهمی مشهور و معروف است. چون پسر قابلی داشت خدمت خود را جهت او استدعا نموده در این سال بری از عمر نخورده فوت شد، باز خود دخیل کار شده با وجود کبر سن آرام ندارد و طبعش خالی از لطف نیست شعرش این است: نرفت از دل گردون غبار کینه ما شکست در بغل سنگ آبگینه ما. (تذکره نصرآبادی صص ۴۵-۴۶).

صفی قلی بیگ.

[صَقُوب] (اخ) نصرآبادی گوید: ولد ملک سلطان جارچی باشی. ملک سلطان از رستاق اصفهان بود بوسیله ای ملازم شاه عباس ماضی شده، رفته رفته بسبب حسن خدمات و رشد، جارچی باشی شده کمال اعتماد داشت چنانچه در مصلحتها دخیل بود. صفی قلی بیگ مذکور جوان شوخ شلاقی بود. نقدی بیگ وزیر الله بیگ را بسببی در روز روشن کشت. بعلت مصاحبت شاهزاده ها شاه عباس چشم او را کنده. فقیر در صحبت او رسیدم نهایت قابلیت داشت. در نظم و نثر طبعش خالی از لطف نبود. طنبور چهار تار را خوب می نواخت و در علم موسیقی نهایت ربط داشت. مثنوی گفته، این دوییت از آن است: نه ابر است بر دامن کوهسار بود گردی از کاروان بهار چمن بهر سنجیدن آب و رنگ ترازو ز گل کرده از ژاله سنگ. * جلوه با سرو تو چون دست در آغوش کند آب چون آینه رفتار فراموش کند. دیگر از شعر او گوشزد نشد. (تذکره نصرآبادی صص ۴۱-۴۲).

صفی قلی بیگ.

[صَقُوب] (اخ) نصرآبادی گوید: صفی قلی بیگ چرکس ولد قراخان. ایشان از اعظم چرکسند. والد ایشان بوسیله حسن خدمات بیگلریگی شیروان شده بعد از آن معزول شده استرآباد به او عنایت شد در آن حین خبطی بدماغ او راه یافته خود را کشت. اخلاف مشارالیه همگی در هر فن کامل بودند خصوصاً صفی قلی بیگ که در فن سپاهیگری و اکثر کمالات از اقران در پیش بود. اما از چشم زخم دوران در دماغ او خبطی بهم رسیده لباس درویشان پوشیده کم حرف و خاموش است. طبعش کمال لطف در ترتیب نظم دارد و شعرش این است: فارغند از گفتگوی عرض مطلب لالها چشم گویای تو می فهمد زبان حالها مینماید چون رگ یاقوت از پشت لبش سبزه خطی که خواهد رست بعد از سالها. * گردون پی شکست دل ما فتاده است این شیشه را بساقی کوثر سپرده

ایم. * الهی در سریر محتم صاحب کلاهی ده ز درد و داغ عشقم تاج و تخت پادشاهی ده اگر بینی بسرخ و زرد مایل طبع شوخم را سرشک ارغوانی لطف کن رخسار کاهی ده مزین مهر خموشی بر لبم در پرسش محشر شکایتها ز خود دارم زبان دادخواهی ده. (تذکره نصرآبادی ص ۳۶).

صفی قلیخان.

[صَقْ] (اخ) نصرآبادی آرد: صفی قلیخان ولد ذوالفقارخان حاکم قندهار. سلسله ایشان به مردانگی و همت مشهورند خصوصاً مشارالیه که در جنگ قلماق کاری که کسی یاد ندارد بعمل آورد. عالیجاه اللهوردی خان قوللرآقاسی طوری دیگر خاطر نشان نواب اشرف نموده او را بجنون نسبت داده اند. مدتی سلطنت درون با او بود در آنجا فوت شد شعرش این است: در حقیقت دشمنی ما را چو رنگ آل نیست زردی روی مرا از دوست میدارد نمان. * کرد عکس عارضت رشک بهار آینه را نیست دیگر آرزوئی در کنار آینه را. * ای بار خدای! کارسازنده توئی بنواز مرا زآن که نوازنده توئی بر خاک ره مدلت افتاده منم بر مسند عز و جاه پاینده توئی. (تذکره نصرآبادی ص ۲۹).

صفیقۀ.

[صَقْ] (ع ۱) حادثه. (منتهی الارب).

صفی میرزا.

[صَقْ] (اخ) یکی از پسران شاه عباس اول است که به سال ۱۰۲۰ بفرمان پدر بقتل رسید. (قاموس الاعلام ترکی).

صفین.

[صِفْ فِی] (اخ) و اعراب آن اعراب جموع و مالاینصرف است. ابی وائل شقیق بن سلمه را گفتند اشهدت صفین؟ گفت: نعم و بیست الصفون. و آن موضعی است قرب رقه بر شاطیافرات از جانب غربی بین رقه و بلس و بدانجا حرب صفین بود در غره صفین به سال ۳۷ بین علی رضی الله عنه و معاویه و در شمار اصحاب هر یک اختلاف است گفته اند معاویه با یکصد و بیست هزار بود و علی با نود هزار و گفته اند علی با یکصد و بیست هزار بود و معاویه با نود هزار و این درست تر است. و در این نبرد از دو لشکر هفتاد هزار تن کشته شد بیست و پنجهزار تن از لشکر علی و چهل و پنج هزار کس از لشکر معاویه و از لشکر علی بیست و پنج صحابه بدری به قتل رسید و مدت توقف آنان به صفین صد و ده روز بود و نود جنگ بدان جا رخ داد و شعراء وصف صفین بسیار گفته اند... (معجم البلدان): زانم بعقل صافی کاندردین بر سیرت مبارز صفینم. ناصر خسرو. روز صفین و بخندق بسوی ثغر جحیم عاصی و طاغی را تیغ علی بود مشیر. ناصر خسرو. آن کز بت تو آمد بر عترت پیمبر از تیغ حیدر آمد بر اهل بدر و صفین. ناصر خسرو.

صفین.

[صِفْ فِ] (ع ۱) تشبیه صف، در حالت نصبی و جری. رجوع به صف شود.

صفین احول.

□ (اخ) در اوان خلافت مروان به امر وزارت مشغولی می کرد. (دستور الوزراء ص ۲۰).

صفینه.

[ص ن] (معرب، ا) درخت ابهل را گویند و آن سرو کوهی است و به عربی عرعر خوانند. (برهان). معرب از سابینا. (۱) ابهل. ماهی مرز. (۲) رجوع به ابهل و ماهی مرز و حاشیه برهان قاطع چ معین شود. (۱) - Juniperus sabina - (۲) Sabine.

صفینه.

[ص ن] (اخ) نصرآبادی آرد: موضعی است به مدینه بین بنی سالم و قبا. (معجم البلدان).

صفینه.

[ص ف ن] (ع امصغر) تصغیر صَفْن. سفره ای است که بسان عیبه بود. (معجم البلدان).

صفینه.

[ص ف ن] (اخ) بلدی است به عالیه از دیار بنی شَلِیم دارای خرمابن و ابونصر آرد: صفینه دهی است به حجاز بمسافت دو روز از مکه دارای خرمابن و کشت ها و مردم بسیار. کندی آرد: آن را کوهی است که ستار گویند و بر طریق زبیدیه است و چون حاج تشنه شوند بدان عدول کنند و عقبه صفینه را حاج عراق پیمایند و (عبور از آن) دشوار است. (معجم البلدان): ز آب و خاک ساریه تا صفینه پیش چشم بس دواء الملک و تریاقی که اخوان دیده اند. خاقانی.

صفیه.

[ص فی ی] (ع ص، ا) تأنیث صفی. ج، صفیات. رجوع به صفی شود. || خرمابن بسیار بار ||. ناقه بسیار شیر ||. گزیده از غنیمت. ج، صفایا. (منتهی الارب ||). آنچه برگزیند رئیس لشکر از غنیمت پیش از آنکه قسمت کنند از برای خود. ج، صفایا. (مهدب الاسماء).

صفیه.

[ص فی ی] (ع ا) اول ایام سرما. (منتهی الارب).

صفیه.

[ص فی ی] (اخ) وی یکی از مشاهیر محدثات و دختر یاقوت بن عبدالله الحبشی و از شیوخ امام سیوطی بشمار میرود. به سال ۸۰۴ ه. ق. تولد یافت. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[ص فی ی] (اخ) دختر ابی العاص بن امیه بن عبدشمس و مادر ام حبیبه زوجه رسول خدا (ص) است. (حبیب السیر چ خیام ج ۱)

ص ۴۲۷).

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر ابی عبیده ثقفی خواهر مختار، از صحابیات است و با عبدالله بن عمر ازدواج کرد و محضر پیغمبر را درک نموده ولی بروایت حدیث از وی نایل نگشت. (قاموس الاعلام ترکی). و رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۱۳۷ شود. در عیون الاخبار آمده: عبدالله بن عمر صدق صفیه را ده هزار درهم قرار داد. (عیون الاخبار ج ۴ ص ۷۱).

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر بجیر هذلی، یکی از صحابیات است و حدیثی درباره آب زمزم روایت کرده است. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر بشامه. وی یکی از صحابیات و خواهر اعوربن بشامه است. پیغمبر (ص) می خواست وی را بزنی بگیرد. (قاموس الاعلام ترکی). و رجوع به امتاع الاسماع ص ۴۳۹ شود.

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر حُئی بن اخطب و یکی از ازواج مطهره حضرت نبوی است. اصلاً از بنی اسرائیل و اسرای خیبر و زوجه کنانه بن الحقیق بود و در فتح خیبر حضرت پیغمبر او را گرفته و آزاد کرد و بزمراه ازواج درآورد. (قاموس الاعلام ترکی). مؤلف حبیب السیر آرد: وی از یهود بنی النضیر از سبط هارون است و مادر او ضره نام داشت. دختر شموال و صفیه در آغاز زن سلام بن مشکم بود و بین ایشان جدائی افتاد و کنانه بن الربیع بن ابی الحقیق وی را بخواست و کنانه در غزوه خیبر بقتل رسید و صفیه اسیر شد و پیغمبر (ص) او را آزاد فرمود و بعقد خود درآورد و صدق او را عتق قرار داد و در این هنگام صفیه هفده ساله بود. صاحب تاریخ گزیده وفات او را به سال ۳۶ نویسد و گویند به سال ۵۰ و یا ۵۲ درگذشت و بگورستان بقیع مدفون است. (حبیب السیر چ خیام ج ۱ ص ۴۲۸). زرکلی در الاعلام (ص ۴۳۳) وفات او را به سال ۵۲ نوشته است.

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر خطاب، یکی از صحابیات و خواهر عمر است و با قدامه بن فطمونه ازدواج کرد. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر شرف الدین احمد بن احمد بن احمد المقدسی و زوجه شیخ بهاء الدین ابن الغر و از مشاهیر محدثات است، مدت مدیدی در موطن خویش قدس علم حدیث را تدریس میکرد و به سال ۷۴۰ در کهولت درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَفَى] (اخ) دختر شبیه، یکی از صحابیات و راویه احادیث است. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) دختر شیخ جمال الدین خلوتی است، زنی زاهده عابده بود. پدر او در اثنای حج در گذشت و بموجب وصیت او صفیه بعقد ازدواج شیخ سنبل سنان درآمد. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) دختر عبدالمطلب بن هاشم القرشیة الهاشمیه یکی از صحابیات و عمه حضرت رسالت پناه و والده زبیر بن عوام بوده. از عمه های پیغمبر (ص) یگانه خاتونی است که اسلام را پذیرفته، در جاهلیت با حارث بن حرب برادر ابوسفیان ازدواج کرده بود، بعد از وفات وی عوام خویلد با او ازدواج کرد و از این ازدواج زبیر و عبدالکعبه بوجود آمد، در سال بیستم هجری در سن ۷۳ سالگی درگذشت و نیز خواهر بطنی حضرت حمزه است. (قاموس الاعلام ترکی). رجوع به حبیب السیر چ خیام ج ۱ ص ۲۸۹، ۴۳۱، ۵۳۲ و ۵۳۳ شود. او را قصیده ای است در رثاء پیغمبر. رجوع به تاریخ گزیده چ عکسی ص ۱۵۴ شود.

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) وی از مشاهیر محدثات است و به «ست الشام» شهرت یافت. دختر امام مجدالدین احمد بن محمد ازدی است. وی به سال ۶۴۷ متولد شد و عمر خود را بتدریس حدیث و زهد و تقوی گذرانده و به سال ۷۰۴ ه. ق. عازم حج گردید و در مدینه منوره درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) دختر معاویه بن ابی سفیان است. (حبیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۱۲۵).

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) باهلیه. وی یکی از زنان شاعر است. در عیون الاخبار نام او آمده و قطعه ای را که در رثاء خواهر خویش سروده در آنجا ثبت است. (عیون الاخبار ج ۳ ص ۶۶).

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) خاتون، دختر الملک العادل ابی بکر بن ایوب صاحب حلب است. وی امیره ای عاقل و صاحب حزم بود مدت شش سال در حلب پادشاهی کرد. ولادت او به سال ۵۸۱ ه. ق. و وفات وی به سال ۶۴۰ ه. ق. به حلب بود. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۳ و ۴۳۴).

صفیه.

[صَفَى ی] (اخ) زاهده. زنی مشهور به زهد و صلاح و در عهد سلطان ابوسعید از ملوک ایلخانیان در ایران میزیست، قونقرات خاتون همشیره پادشاه مذکور با وی روابط صمیمانه داشت و بزیارت او میرفت. (قاموس الاعلام ترکی).

صفیه.

[صَ فِی ی] (اِخ) عمهء پیغمبر. رجوع به صفیه دختر عبدالمطلب شود.

صفیه.

[صَ فِی ی] (اِخ) قرشیه. رجوع به صفیه دختر عبدالمطلب... شود.

صفیه سلطان.

[صَ فِی ی] (اِخ) یکی از زوجات سلطان مرادخان ثالث و والدهء سلطان محمدخان ثالث است. از زنان بسیار زیبا و خردمند بود و مدتها میل شدید پادشاه را بخود جلب کرد و در زمان وی و هم در زمان فرزند او نفوذ و اهمیت بسیار داشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صفی یارخان.

[صَ] (اِخ) دهی است از دهستان گوی آغاج بخش شاهین دژ شهرستان مراغه. در ۲۶ هزارگزی جنوب خاوری شاهین دژ و ۳ هزارگزی جنوب راه ارابه رو شاهین دژ به تکاب. کوهستانی. معتدل. سالم. سکنه ۱۳۷ تن. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، بادام، حبوبات، کرچک. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صق.

[صَق ق] (ع مص) بانگ کردن آفتاب پرست. (منتهی الارب (||). ا) میخی که در جای سخت به کره و زور کوفته شود. (منتهی الارب (||). در اصطلاح تجوید علامت خاصه است برای وقف، اما بشرط وصل قبل.

صقاب.

[ص] (ع ص، ا) جِ صَقَب، رجوع به صقب شود.

صقاب.

[ص] (ع مص) روی باروی شدن. (منتهی الارب (||). ا) سقاب است که علامت مصیبت باشد مر زنان را در جاهلیت. (منتهی الارب).

صقار.

[ص] (ع ا) جِ صَقَر. رجوع به صقر شود.

صقار.

[صَقَّ قَا] (ع ص) صیغہء مبالغہ، چرغدار. (دھار) (مہذب الاسماء). چرخ دار ||. بسیار لعن کننده ||. سخن چین ||. کافر ||. دوشاب فروش. (منتہی الارب).

صقارۃ.

[صِرَ رَا] (ع ا) جِ صقر. (منتہی الارب). رجوع بہ صقر شود.

صقاری.

[صُرَا] (ع ا) قولہم جاء بالصقاری و البقاری؛ یعنی آورد دروغ صریح را. (منتہی الارب).

صقاری.

[صُرَا] (اِخ) موضعی است. (منتہی الارب).

صقاع.

[صُ] (ع مص) بانگ کردن خروس. (منتہی الارب) (مہذب الاسماء).

صقاع.

[صِ] (ع ا) برقع. (منتہی الارب). روی پوش. (مہذب الاسماء ||). خرقة کہ زیر معجر افکنند تا ریم نگیرد. (منتہی الارب ||). آہنی است بجای کام لگام. (منتہی الارب). حدیدۃ فی موضع الحکمۃ من اللجام. (اقرب الموارد ||). داغی است سپس سر شتر. (منتہی الارب).

صقال.

[صِ] (ع مص) زدودن شمشیر و آئینہ و جز آن. (منتہی الارب) (غیاث اللغات). صیقل زدن. روشن کردن (||. امص) زدودگی. (منتہی الارب). روشنگری: پر صقالت بود روی از گشت چرخ گشت روی پر صقالت چون زگال. ناصر خسرو. ای گوہر معانی زان تیغ گوہری خنجر بدہ بخنجر بد گوہران صقال. ناصر خسرو. همچو این تاریک رویان روی من تیرہ بود و تارفام و بی صقال. ناصر خسرو. نہ خنجر فہم صقال دارد نہ آتش طبعم شرار دارد. مسعود سعد. در صد مصاف معرکہ گر کند گشتہ ام روزی بہ یک صقال بجای آیدم مضا. مسعود سعد. از مالشی کہ یافت دلم روشنی گرفت روشن شود ہر آئینہ آئینہ از صقال. مجد همگر ||. (ا) شکم. (منتہی الارب). الجنب و الخاصرۃ. (بحر الجواهر ||). صقال الفرس؛ نیکو سیاست و صیانت کردن آن. (منتہی الارب).

صقال.

[صَقَّ قَا] (ع ص) مہرہ زن. (مہذب الاسماء). مہرہ کش. (غیاث اللغات ||). روشنگر یعنی آنکہ آہن روشن کند. (مہذب الاسماء). شحاذ. جلاء.

صقالہ.

[صَلَب] (ع ص، ا) جِ صقلابی. رجوع به صقلاب و صقلابی شود.

صقالت.

[صَل] (ع مص) صیقل کردن. (غیاث اللغات) (آندراج): جوهر مظلّم او در صقالت و صفوت بحدی می کشد که عکس نمای محاسن و صورکم فاحسن صورکم می گردد. (سندبادنامه ص ۵۲).

صقال گرفتن.

[صِ كِ رِت] (مص مرکب) روشن شدن. جلا- یافتن. زدوده گشتن: ای که درونت به گنه تیره شد ترسمت آینه نگیرد صقال. سعدی.

صقب.

[ص] (ع مص) بمشت زدن کسی را ||. بلند کردن کسی را ||. فراهم آوردن چیزی را (||. مص) بانگ کردن مرغ ||. زدن بر چیز رست خشک. (منتهی الارب). الضرب علی کل شیء مصمت. (اقرب الموارد). زدن بر روی چیز ساکن خشک. (تاج المصادر بیهقی). زدن بر چیزی خشک. (مصادر زوزنی (||. ص) دراز با فریبی از هر چیزی یا دراز با نزاری و لاغری. ج، صَقَاب و صُقبان. (منتهی الارب (||. ا) شتر کره. ج، صِقَاب و صُقبان. (منتهی الارب ||). ستون خانه یا ستون دراز در میان خانه. ج، صُقوب. (منتهی الارب). ستون خانه. (مهذب الاسماء).

صقب.

[صَق] (ع مص) نزدیک گردیدن. (منتهی الارب). نزدیک شدن. (تاج المصادر بیهقی (||. ا). (مص) نزدیکی ||. دوری. از لغات اضداد است (||. ص) نزدیک. (منتهی الارب). نزدیک کما قال النبی (ص): الجار احق بصقبه؛ ای بقره.

صقبان.

[ص] (ع ص، ا) جِ صقب. (منتهی الارب).

صقح.

[صَق] (ع مص) بی مو شدن پیش سر. (منتهی الارب).

صقح.

[ص] (ع ص، ا) جِ اصقح. (منتهی الارب). رجوع به اصقح شود.

صقحاء.

[ص] (ع ص) تأنیث اصقح است. پیش سر بی موی. (منتهی الارب). رجوع به اصقح شود.

صفحه

[ص ق ح] [ع امص] موی رفتگی پیش سر. (منتهی الارب).

صقر.

[ص] [ع] چرخ. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (غیاث اللغات). چرخ || هر مرغ شکاری از باز و شاهین و جز آن. ج، أصقر، صقور، صقوره، صقار، صقاره، صقر. (منتهی الارب). هر مرغی که شکار کند. (غیاث اللغات). باز. ابوشجاع. ابوالاصبع. ابوالمنهال. ابوالجرا. ابوعمر. ابوعمران. ابوالمضر جی. ابن احلی. (المرصع): گر همی ترساندت هر دم ز فقر همچو کبکش صد سخن ای نره صقر. مولوی. کرمک است این اژدها از دست فقر پشه ای گردد ز مال و جاه صقر. مولوی. باشق. (تحفه حکیم مؤمن). مرغی است که گنجشک صید کند و پیارسی باشه خوانند و به تبریزی یانینا گویند و ابوعماره نیز گویند و گوشت وی گرم و خشک بود چون بپزند و خشک کنند و سحقی کنند و دو درم از وی به آب سرد بیاشامند بناشتا سه روز، سرفه سرد و ربو را نافع بود و زهره وی نافع بود جهت ابتدا و نزول آب در چشم کشند قوه باصره بدهد و سرگین وی چون بر کلف مانند زود زایل کند. (اختیارات بدیعی). در صبح الاعشی آمده: جمع آن بر أصقر و صقور و صقوره آید و عرب این نوع را حُر نامد و اکدر و اجدل گوید. در «المصاید و المطارد» آمده: آن را بغال الطیر گویند چه از همه پرندگان بر آزار شکیبوتر و در برداشتن غذای خشن تواناتر و از همه ایلف تر و بر پرندگان دلیرتر است و مزاج آن از بازی و شاهین خنک تر بود و بدین جهت بر آهو و خرگوش بر آغالد و بر پرنده چنین نباشد چه از آن بجهد و بخصوص از بازی راهبرتر بود و با مردمان زودتر خو گیرد و خرسندتر بود و خنک مزاج تر بود. آب نیاشامد هر چند که روزها بگذرد و نوعی از آن به گندهان وصف شود و مسکن آن غارها و شکافهای کوه باشد و به سر درختان و بلندی کوه ها نشود و عرب آن صقرها که وحشی را بگریزند بستاید و آن را که پرندگان ایلف را بگریزند مذمت کند و گوید آن بلادت نماید و فلاح نیابد و صقر، کرکی و مانند آن و بط و دیگر پرندگان آبی را شکار کند و صقر در پرش از همه بالداران پایدارتر و در دنبال کردن شکار از همه حریص تر است تا آنجا که گویند یکی از پادشاهان مصر بامداد جمعه در مصر بازی را به شکار کرکی فرستاد و هنگامی که مردمان به دمشق نماز جمعه می خواندند صقر و کرکی بجامع اموی افتادند و صقر را بگرفتند و لوح سلطان با آن بیافتند و بشناختند. نایب شام ماجرا بسطاط نوشت و صقر و شکار آن را بفرستاد. در المصائد و المطارد آرد که از الوان صقر سرخ و پیسه و سیاه مایل بسبزی یا سرخ مایل بسیاهی (احوی) و سپید و ابلق باشد و گوید مستحب است که صقر سرخ گون، بزرگ سر، فراخ چشم، تمام منقار، دراز گردن، پهن سینه، ممتلیء الزور، پهن میان، بزرگ ران، کوتاه ساق، درازبال، کوتاه دم، سبط الکف، درشت انگشت، فیروزجی گون، سیاه زبان باشد و نشستن آن قریب به قفا باشد و فراهم آمدن این صفات خرامیدن و وثاقت و سرعت آورد. ادهم بن محرز گوید: نخستین کسی که با صقر بازی کرد حارث بن معاویه بن کنده است. روزی به شکار شد. دو شکارچی را دید که دام های چندی بر پا کرده بودند و گنجشکان در آن دام ها بیفتادند. این هنگام صقری از هوا بطلب گنجشکان بیامد حارث بفرمود تا دام ها برای شکار صقرها برپا دارند و چند صقر شکار کرد و گویند شکار کردن صقر طبیعی وی نباشد بلکه بدو آموزند بدلیل آنکه چون جوجه باز را از لانه آن بگیرند و تربیت کنند نیکوترین شکار را بگیرد چه شکار طبیعی اوست اما صقر را اگر از لانه گیرند و بزرگ شود جز خوراک خود شکار نکند. (صبح الاعشی ج ۲ ص ۶۰ ||). شیر نیک ترش. (منتهی الارب). شیر سخت ترش. (مهدب الاسماء ||). دوشاب. (منتهی الارب ||). دوشاب خرما. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). آب برگردیده رنگ و مزه. (منتهی الارب ||). دائره سپسجای لبد (۱) و هما صقران. (منتهی الارب). الدائرة خلف موضع لبد الدابة و هما اثنان. (اقراب الموارد). (۱) - در نسخه چاپ تهران بجای لبد، کبد چاپ شده ولی با مراجعه به کتب

لغت معلوم است که سهو کاتب می‌باشد.

صقر.

[ص] [ع مص] زدن کسی را به چوب دستی ||. شکستن سنگ را به تبر بزرگ. (منتهی الارب). سنگ را به میتین زدن. (تاج المصادر بیهقی ||). افروختن آتش را ||. زدن کسی را بر زمین ||. لعن کردن کسی را که مستحق لعنت نباشد ||. سخت شدن ترشی شیر ||. سخت نرم تابش آفتاب. (منتهی الارب). صقر الشمس صقراً؛ اشد وقعها. (اقراب الموارد ||). گرمای آفتاب در کسی اثر کردن. (تاج المصادر بیهقی ||). امص) زن جلبی. (منتهی الارب). قیادت بر حرم خویش. (تاج المصادر بیهقی ||). ص) صقر صاقر؛ تیز نظر. (منتهی الارب). ای حیدالبصر. (اقراب الموارد ||). ا) مویز. (منتهی الارب).

صقر.

[ص] [اخ] قاره ای است به مروت از زمین یمامه مر بنی نمیر را. (معجم البلدان). و بدانجا قارهء دیگری است که آن را نیز صقر گویند. راعی نمیری گفته است: جعلن اریطا بالیمین و رمله و زات لغاط بالشمال و خانقه و صادفن بالصقرین صوب سحابه تضمناها جنباً غدیر و خافقه. (معجم البلدان).

صقر.

[ص] [ق] [ع] ا) برگ عضاه و عرفط که افتاده باشد. (منتهی الارب). ما انحت من ورق العضاه و العرفط. (اقراب الموارد ||). عسل رطب و مویز و منه: هذا التمر اصقر من ذاک؛ بمعنی اکثر صقراً؛ ای عسلاً. (اقراب الموارد ||). نام جهنم. لغتی است در سقر. (منتهی الارب) (اقراب الموارد ||). مویز. (منتهی الارب).

صقر.

[ص] [ق] [ع] ا) خرما که از وی دوشاب سازند. (منتهی الارب) (بحر الجواهر ||). خرماى دوشاب ناک. (منتهی الارب).

صقر.

[ص] [ق] [ع] ا) کذب صریح، يقال: جاء بالصقر و البقر؛ یعنی دروغ صریح آورد، و آن نام چیزی است که دانسته نشود. (منتهی الارب). جاء بالصقر و البقر؛ ای الكذب. (مهدب الاسماء).

صقر آباد.

[] (اخ) دهی بوده است از رستاق وره توابع قم. (تاریخ قم ص ۱۳۸).

صقرات.

[ص] [ع] (مغرب، ا) معرب جغرات. یوغورت. ماست ترش. رجوع به صقراط و جغرات شود.

صقراط.

[ص] (معرب، ا) معرب جغرات است. ماست ترش. رجوع به صقرات و جغرات شود.

صقران.

[] (اخ) از قراء ساوه توابع قم. (تاریخ قم ص ۱۴۰).

صقر قریش.

[ص ر ق ر] (اخ) عبدالرحمان بن معاویه بن حدیج کندی تجیبی قاضی مصر و از علمای بزرگ آنجاست. قضاوت و خلافت سلطان برای وی فراهم گشت و در حدیث ثقه بود. به سال ۹۵ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۵۱۲).

صقر و بقر.

[ص ق و ب ق] (ع ترکیب عطفی، ا مرکب) از اتباع است. دروغ واضح. رجوع به صقر شود.

صقره.

[ص ر] (ع ا مص) سخت نرم تابش آفتاب. (منتهی الارب). تبش آفتاب و سختی آن. (مهذب الاسماء ||). (مص) گرمای آفتاب در کسی اثر کردن. (تاج المصادر بیهقی).

صقره.

[ص ق ر] (ع ا) آب باقی مانده در حوض که شاشیده باشند در آن سگان و روباهان. (منتهی الارب).

صقره.

[ص ق ر] (ع ص) امرأه صقره؛ زن تیزفهم سخت بینائی. (منتهی الارب).

صقع.

[ص] (ع مص) زدن کسی را و پا بر سر او زدن. (منتهی الارب). چیزی سخت بر جای کسی زدن. (مصادر زوزنی). بر میان سر زدن. (تاج المصادر بیهقی ||). بر خاک انداختن کسی را. (منتهی الارب ||). رسیدن کسی را آتش آسمان یا بیهوش کردن کسی را صاعقه. (منتهی الارب ||). بانگ کردن خروس. (منتهی الارب) (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی ||). صَيَّقَع بَكِّي؛ داغ کردن بر روی یا بر سر کسی ||. سخت تیز دادن خر. پشک افتادن بر زمین. پشک زده شدن زمین ||. رفتن یا مائل شدن از راه یا برگشتن از راه خیر و کرم ||. بیهوش گردیدن. (منتهی الارب).

صقع.

[ص ق] (ع مص) میان سر اسب سپید شدن. (منتهی الارب ||). فرو دریدن چاه. (منتهی الارب). ریهیده شدن چاه. (تاج المصادر بیهقی ||). بند آمدن نفس از شدت سرما. شبه غم يأخذ النفس لشدة البرد. (اقرب الموارد ||). گفته اند آن زدن بر هر چیز مصمت

خشکی است و گفته اند زدن است به بسط کف. (منتهی الارب).

صقع.

[صُع] (ع، ا) کرانه || گوشه زمین. ج، اصقاع. (منتهی الارب). ناحیت. (مهدب الاسماء). سوی. و رجوع به صقع واجب شود.

صقعاء.

[صُع] (ع، ص، ا) تائیت اصقع است که جانور سرسپید باشد. (منتهی الارب). عقاب سرسفید. (مهدب الاسماء ||). آفتاب. (منتهی الارب).

صقعب.

[صُع] (ع، ص) دراز. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). بانگ کننده از شتر ماده و از دروازاها. (منتهی الارب).

صقعب.

[صُع] (اخ) ابن زهیر، عبدالله بن زهیر بن سلیم، وی خال ابی مخنف است از زید بن اسلم و عطاء بن رباح روایت کند. ابن حبان او را در ثقات آورده است. (تاج العروس ج ۱ ص ۳۳۶).

صقعر.

[صُع] (ع، ص، ا) آب سرد || آب تلخ سطر || آب برگردیده رنگ و مزه. (منتهی الارب).

صقع ربوبی.

[صُع] (ر) (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صقع واجب شود.

صقعة.

[صُع] (ع، مص) بانگ کردن تو در گوش دیگری. (منتهی الارب).

صقعل.

[صُع] (ع، ا) خرمای خشک یا خرمای خشک که در شیر تازه تر نهند. (منتهی الارب). خرمای خشک. (مهدب الاسماء). خرمای خشک که اندر شیر تازه نهند و بعضی گویند صقعل خرما و مسکه است که با هم خورند. (از بحر الجواهر).

صقعة.

[صُع] (ع، ص) شربة صقعة؛ شربت خنک. (منتهی الارب).

صقع واجب.

[صُع ج] (ترکیب اضافی، مرکب) آنگاه که فلاسفه و متکلمان بخواهند کلمه مکان و محل و جای و مترادفات آن را در مورد باری تعالی به کار ببرند کلمه صقع را استعمال می کنند و صقع ربوبی یا صقع واجب گویند. ظاهراً این کلمه را نخست شیخ اشراق در این مورد به کار برده است.

صقعه.

[صُع ع] (ع ۱) سپیدی میان سر از جانور. (منتهی الارب).

صقعی.

[صَقَی ی / صَقَ عا] (ع ۱) اول نتاج است هنگامی که آفتاب سخت گرم (کذا). (منتهی الارب). اول النتاج حین تصقع الشمس فیه رؤوس البهم. (اقرب الموارد). قال ابونصر و اول النتاج حین تصقع فیه الشمس رؤوس البهم صقعا و قال غیره هو الذی یولد فی الصقریه. (تاج العروس). شترکره که در ایام صقیع زاده باشد و آن از بهترین نتاج است. (منتهی الارب).

صقع.

[صُع ا] (ع ۱) کرانه. گوشه. لغتی است در صقع. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). رجوع به صقع شود.

صقف.

[صُع ا] (ع ۱) آسمان خانه. ج، صُقوق و اصل در آن سین است. (منتهی الارب). سقف.

صقل.

[صُع مص] زدودن چیزی را. (منتهی الارب). بزدایدن. (دهار). بزدایدن چیزی. (مصادر زوزنی). روشنگری. زدودن کارد و شمشیر. پرداخت. روشن کردن. صقال: صقلش از مالش سریشم و شیر گشته آینه وار عکس پذیر. نظامی. نداند چو رومی کسی نقش بست گه صقل چینی بود چیره دست. نظامی ||. لاغر گردانیدن ناچه را ||. زدن کسی را بزمین ||. زدن کسی را بچوب دستی. (منتهی الارب).

صقل.

[صُع ا] (ع ۱) پهلو. (منتهی الارب). پهلو مردم. (مهدب الاسماء ||). تهیگاه. (منتهی الارب). تهیگاه اسب. (مهدب الاسماء). لغتی است در سقل (تهیگاه). (تاج المصادر بیهقی ||). (ص) سبک از ستور. (منتهی الارب).

صقل.

[صَقِ ص] (ع ص) مختلف در رفتار ||. اسب کم گوشت ||. اسب دراز تهیگاه و میان. (منتهی الارب). اسبی پهلو آور. (مهدب الاسماء).

صقل.

[ص ق] (اخ) نام شمشیر عروه بن زید الخیل است. (منتهی الارب).

صقلاء.

[ص ا] (اخ) موضعی است. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صقلاب.

[ص] (ع ص) بسیار خوار || سپید || سرخ || سر سخت || شتر سخت خوار. (منتهی الارب).

صقلاب.

[ص / ص] (اخ) کلمه عربی است و صِقْلَب و صِقْلَب و بندرت صَقْلَاب و نیز سَقْلَاب یا صِقْلَاب آمده است (۱). جمع آن صَقَالِبَه. این کلمه بدون شک مأخوذ از کلمه یونانی اسکلابنوی (۲)، اسکلابوی (۳) میباشند. (دائرة المعارف اسلامی فرانسه). مؤلف قاموس الاعلام آرد: اعراب اسلاوها را به این نام (صقلاب) میخوانند و در اثر بعد مسافت و فقدان وقایع تاریخی مشهور، معلومات جغرافیون عرب در حق اینان بسیار مشوش است. احمد بن فضلان اول کسی است که در حق اینان اطلاعات و اخباری بیان کرده و وی از طرف المقتدر بالله خلیفه عباسی بسمت سفیری نزد پادشاه صقلابه اعزام شده بود. (قاموس الاعلام ترکی). و مؤلف حدود العالم آرد: صقلاب ناحیتی است مشرق وی بلغار اندرونی است و بعضی از روس و جنوب وی بعضی از دریای کرز است و بعضی از روم و مغرب وی و شمال وی همه بیابانهای ویرانی شمال است. و این ناحیتی است بزرگ و اندر وی درختان سخت بسیار است پیوسته و ایشان اندر میان درختان نشسته اند و ایشان را کشت نیست مگر ارزن. و انگور نیست و لکن انگبین سخت بسیار است. نبید و آنچ بدو ماند از انگبین کنند و خنب نبیدشان از چوب است و مرد بود که هر سالی از آن صد خنب نبید کند. و رمه های خوک دارند همچنانک رمه گوسپند و مرده را بسوزانند و چون مردی بمیرد اگر زنش مر او را دوست دارد خویشتن را بکشد. و ایشان همه پیراهن و موزه تا بکعب پوشند. و همه آتش پرستند و ایشان را آلت‌های رود است که بزند که اندر مسلمانی نیست و سلاحشان سپر و زوبین و نیزه است و پادشای صقلاب را بسموت سویت خوانند و طعام ملوک ایشان شیر است و همه بزستانها اندر کازه ها و زیرزمینها باشند و ایشان را قلعه ها و حصارهای بسیار است و جامه ایشان بیشتر کتان است و پادشاه را خدمت کردن واجب دارند اندر دین. و ایشان را دو شهرست و انبیت: نخستین شهری است بر مشرق صقلاب. و بعضی به روسیان مانند، خرداب شهری بزرگ است و مستقر پادشا است. (حدود العالم چ تهران ص ۱۰۷). این نام بمجموعه اقوامی که در اروپا از سرحد‌های ونسی (۴) تا اورال و بخشی بزرگ از آسیای مرکزی و جنوبی پخش شده اند، اطلاق میشود. از نظر نژاد قوم اسلاو هند و اروپائی است. (برهان قاطع چ دکتر معین حاشیه ۴ ص ۱۱۴۷). رجوع به اسلاو در همین لغت نامه شود. (۱) - Sklaboi. - (۲) - Sklabenoi. - (۳) - Slave. - (۴) - Venetie.

صقلابی.

[ص] (اخ) نام سردار بختنصر. (تاج العروس).

صقلابی.

[ص / ص] (ص نسبی) نسبت است به صقلاب. رجوع به صقلاب شود. - موی صقلابی؛ موی بور. - روی صقلابی؛ سفید و سرخ.

صقلاب.

(اخ) حاجب مروان بن محمد بوده است. (حیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۱۹۰).

صقلاب.

[ص ل] (اخ) رجوع به صقلاب شود.

صقلاب.

[ص ل] (اخ) شهری است به اندلس از اعمال شنستین و زمین آن پاکیزه و حاصلخیز است و در آن چشمه های جاری است. (معجم البلدان).

صقلاب.

[ص ل] (اخ) موضعی است به صقلیه. (معجم البلدان).

صقلابی.

[ص ل بی ی] (ص نسبی) نسبت است به صقالبه. (الانساب سمعانی). رجوع به صقلاب شود.

صقلابی.

[ص ل بی ی] (اخ) عبدالرحمان حیب فهری. وی قائدی شجاع بود هنگامی که داخل اموی بر اندلس استیلا داشت وی در افریقا بود و مردم را به بنی عباس خواند، اندلسیان بجنگ او برخاستند و او به کوهی در ناحیت بلنسیه پناه برد. اموی هزار دینار برای وی جایزه گذاشت و مردی از بربر وی را ناگهان بقتل رسانید. قتل وی به سال ۱۶۲ ه. ق. رخ داد. (الاعلام زرکلی ص ۴۹۰).

صقلغ.

[] (اخ) (فروریختن چشمه) شهرهائی است که در طرف جنوبی یهودا واقع است (صحیفه یوشع ۱۵:۳۱) که بعد از چندی به شمعون داده شد. (صحیفه یوشع ۱۹:۵). از آن پس چندی فلسطینیان آن را متصرف شده بعد از آن اخیش شهریار جت آن را به داود داد و از آن وقت ببعد بتصرف سبط یهودا درآمد. (اول سموئیل ۶:۲۷ و ۱:۳۰ و ۱۴ و ۲۶ و دوم سموئیل ۱:۱ و ۴:۱۰ و اول تواریخ ایام ۴:۳۰ و ۱۲:۱-۲۰). و در زمان بعد از اسیری هم آباد بود. (نحمیا ۱۱:۲۸). و لسن را گمان چنان است همان عسلوج است که در وادی عمیقی بمسافت ۱۲ میل بطرف جنوب بئر شیع واقع است و کاندرا بر این است که زحلیقه است که بمسافت ۱۱ میل بجنوب شرقی ۵ و ۱۹ میل بجنوب غربی بیت جبرین واقع می باشد و آن در دشتی است که در نزدیکی تلول الشغله می باشد و دارای خرابه هائی است که بر سه تل واقع و مثلث متساوی الاضلاع را تشکیل می دهند که هر یک از دیگری بقدر نصف میل مسافت دارد و در میانه این خرابه ها اصیل هائی بوده است که سنگ آنها را برده اند لکن علما در این آراء اتفاق ندارند. علیهذا موضع صقلغ به یقین

قطعی معلوم نمیشود. (قاموس کتاب مقدس).

صقله.

[ص ق ل] (ع ص، ا) ج صاقل است. رجوع به صاقل شود.

صقله.

[ص ل] (ع ا) پهلو ||. تهیگاه (|| ص) سبک از ستور. (منتهی الارب).

صقلی.

[ص ی ی] (ص نسبی) نسبت است به صقلیه. رجوع به صقلیه شود.

صقلی.

[ص ق ل ی] (اخ) رجوع به ابن ظفر در همین لغت نامه شود.

صقلی.

[ص ق ل ی] (اخ) رجوع به ادیسی ابو عبدالله محمد بن محمد شود.

صقلی.

[ص ق ل ی] (اخ) عبدالعزیز بن الحسین الاعلی السعدی. وی یکی از ادبای جزیره صقلیه (سیسیل) و کاتب دیوان فائز بوده به قاضی جلیسی شهرت داشت و به سال ۵۶۱ ه. ق. درگذشت و متجاوز از ۷۰ سال بزیست و بقوت طبع در شعر اشتهار داشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صقلیه.

[ص ق ل ی] (اخ) جزیره سیسیل واقع در بحرالروم میان شبه جزیره ایتالیا و تونس. مؤلف حدود العالم آرد: نام جزیره ای است به دریای روم بنزدیکی رومیه، کوهی بزرگ از گرد این جزیره آید و خزینه رومیان اندر این جزیره بودی اندر قدیم از استواری این جزیره. درازی او هفت منزل است اندر پهنای پنج منزل. (حدود العالم). رجوع به سیسیل شود. در اقرب الموارد آمده: ابن خلکان ضبط آن را صقلیه بفتح صاد و قاف دانسته.

صقوان.

[ص ق] (اخ) دهی است از دهستان بیضا بخش اردکان شهرستان شیراز. در ۶۲۰۰۰ گزی جنوب خاوری اردکان و ۱۰۰۰ گزی راه فرعی بیضا به زرقان. جلگه. معتدل و مالاریائی. سکنه ۱۱۵ تن. آب از چشمه. محصول آنجا غلات، چغندر. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی ایشان گلیم بافی است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صقوب.

[صُ] [عِ] جِ صَقْب است. (منتهی الارب). رجوع به صقب شود.

صقور.

[صُ] [عِ] جِ صِقْر است. (منتهی الارب): صاحب اترار چون دید و دانست که بغاث الطیور را با مخالف صقور تباچه زدن محال است. (جهانگشای جوینی). و حریص بر صید فهود و صقور. (جهانگشای جوینی). رجوع به صقر شود.

صقور.

[صَقُ قو] [عِ] (ص) زن جلب. (منتهی الارب).

صقورۀ.

[صُ رَ] [عِ] جِ صَقْر است. (منتهی الارب). رجوع به صقر شود.

صقوف.

[صُ] [عِ] جِ صَقْف. (منتهی الارب). رجوع به صقف شود.

صقیرۀ.

[صُ قَ رَ] [عِ] نوعی خرد از جوارح طیور.

صقیع.

[صُ] [عِ] پَشَك که شبهای تیرماه افتد بر زمین مانند برف. (منتهی الارب). نم بود سپید که بامدادان بر دیوارها و سبزی نشیند. پشک. (فرهنگ اسدی نخجوانی). شب نم. ژاله. بژم. بشم ||. نوعی از زنبور. (منتهی الارب ||). مص) بانگ کردن خروس. (منتهی الارب).

صقیل.

[صُ] [عِ] (ص) زدوده. (منتهی الارب). زدوده شده و روشن. (غیاث اللغات). روشن کرده. مهره زده. مصقول؛ شمشیر صقیل. (منتهی الارب). تیغ زدوده. (مهدب الاسماء): رای را زنده تو بجهاندی و بزوددی همی زنگ کفر از روی بیدینان به صمصام صقیل. فرخی. شکسته گردن گردنکشان به گرز گران زدوده آینهء ملک را به تیغ صقیل. مسعود سعد.

صقیل.

[صُ] [عِ] (اخ) رجوع به ابوالکمیت الصقیل... شود.

صقیل.

[ص] [اِخ] حجاج بن ابی زید واسطی مکنی به ابو یوسف. رجوع به ابویوسف حجاج شود.

صقیله.

[ص ل] [ع ص] مؤنث صقیل. رجوع به صقیل شود: منطبع شود در رطوبت جلیدی از اشباح و اجسام ملون بمیانجی جسمی شفاف که ایستاده بود از او تا سطوح اجسام صقیله. (چهارمقاله).

صک.

[صک ک] [ع ا] چک. ج، اصک. صکوک. صکاک. (منتهی الارب). نامه. قباله. (غیاث اللغات) (زمخشری). چک. (دهار). - لیله صک؛ شب برات یعنی شب نیمه شعبان. (مهذب الاسماء ||). مص) سخت زدن چیزی را و کوفتن. (منتهی الارب). کوفتن و زدن. (غیاث اللغات). زدن. (تاج المصادر بیهقی). جنگ کردن و کوفتن. (مصادر زوزنی). زدن. کوفتن. (ترجمان علامه جرجانی). ||افراز کردن در را. (منتهی الارب). صککت الباب؛ ای طبقته. (تاج المصادر بیهقی ||). نبشتن چک را. (منتهی الارب).

صکا.

[صک کا] [اِخ] از قراء غوطه است. (معجم البلدان).

صکاک.

[صک کا] [ع ص] چک نویس. (مهذب الاسماء). کسی که قباله های شرعی نویسد. (غیاث اللغات). قباله نویس.

صکاک.

[ص] [ع ا] هوا. سکاک بالسنین مثله. (منتهی الارب).

صکاک.

[ص] [ع ا] ج صک. (منتهی الارب).

صکونیا.

[ص] [اِخ] رجوع به ساکسون شود.

صکک.

[ص ک] [ع مص] سست زانو گردیدن. (منتهی الارب).

صکم.

[ص] [ع مص] زدن کسی را و راندن || گرفتن اسب لگام را بدن‌دان و دراز کردن گردن را || صکمه صواکُم الدهر؛ یعنی رسید او را سختیهای زمانه. (منتهی الارب).

صکم.

[صُكْ ك] [ع ا] سپل شتر و مانند آن. (منتهی الارب).

صکمه.

[صَم م] [ع ا] کوفت سخت به سنگ و مانند آن. (منتهی الارب).

صکو.

[صُكُو] [ع مص] لازم گرفتن کسی را. (منتهی الارب).

صکوک.

[ص] [ع ا] ج صک. رجوع به صک شود (|| مص) درشت و سخت گردیدن گوشت چیزی. (منتهی الارب).

صکه.

[صُكْ ك] [ع ا] سختی گرمای نیمروز و آن مضاف بسوی عمی آید. گویند لقیته صکه عمی؛ یعنی دیدم او را در شدت گرمای نیم روز. عمی نام مردی است از عمالقه که غارت کرد قومی را در نیم روز و از بن برکند آنها را. (منتهی الارب).

صکیک.

[ص] [ع مص] سست زانو گردیدن (|| ص) ضعیف و ناتوان. (منتهی الارب).

صل.

[صِل ل] [ع ص، ا] مار یا مار باریک زردرنگ یا مار خرد که فسون نپذیرد. (منتهی الارب). مار کشنده. (دهار). مار باریک زرد. (اقرب الموارد). ماری است باریک و زرد که بمحض گزیدن بکشد. من این مار را در چهارمحال اصفهان میان شلم زار و چقاخور از راه کوهستانی دیدم به باریکی و زردی سبچه های شاه مقصودی است چنانکه گوئی روغنی است در شیشه. (مؤلف لغت نامه). و يقال انه لصل اصلال؛ یعنی او ماری است از مارها یعنی در خصومت و نزاع و جز آن بد بلائی است. (منتهی الارب ||). بلد || سختی ||. مانند همتا ||. شمشیر بران. ج، اصلال. (منتهی الارب).

صل.

[صِل ل] [ع ا] درختی است ||. گیاهی است. (منتهی الارب ||). و در اصطلاح تجوید علامت وصل است.

صل.

[صَ / صِ ل ل] (ع ص، ا) باران فراخ || باران کم و پریشان، ضد است ||. آواز آمین.

صل.

[صِیل ل] (ع ص) صاف و روشن کردن شراب را || جدا کردن حبه را از خاک به ریختن آب ||. رسیدن حادثه و بلا کسی را. (منتهی الارب).

صل.

[صُل ل] (ع ص) برگردیده بو مزه از گوشت و جز آن. (منتهی الارب).

صلا.

[صَ] (ع مص) افروختن آتش به آتش. (منتهی الارب). برافروختن آتش را گویند بجهت سرمای سخت. (برهان ||). گرم کردن به آتش. (مصادر زوزنی ||). ا) بریانی. (منتهی الارب) (غیاث اللغات ||). آتش که بدان گرم شوند. (مهذب الاسماء). و رجوع به صِلاء شود.

صلا.

[صَ] (ازع، امص) آواز دادن برای طعام خوراندن یا چیزی دادن بکسی. (غیاث اللغات). در سراج آمده: صلا بفتح آواز کردن بسوی کسی برای دادن چیزی خواه طعام باشد خواه غیر آن مگر در کتب معتبره عربیه بدین معنی دیده نشد. (غیاث اللغات). فریادی باشد که بجهت طعام دادن بدرویشان و فقیران و چیزی فروختن کنند. (برهان): مرغ خوش می زند نوای صبح بشنو از مرغ هین صلا صبح. خاقانی. میر بیخ آمال تا دل نرنجد که از خوان دونان صلائی نیابی. خاقانی. تیغ کبود غرق خون صوفی کار آب کن زاغ سیاه پوش را گفته صلائی معرکه. خاقانی. هین صلائی خشک ای پیران تردامن که من هر دو قرص گرم و سرد آسمان آورده ام. خاقانی. زخمه مطربان صلائی صبح در زبانهای مزمرا اندازد. خاقانی. از چشم زیبی آرم و در گوش ریزمش تا نشنوم ز سفره دونان صلائی نان. خاقانی. ای دل صلائی قرصه رنگین آفتاب کز ره بلای آخور سنگین کشیده ایم. خاقانی. شهری است پر ظریفان وز هر طرف نگاری یاران صلائی عشق است گر می کنید کاری. حافظ. شکفته شد گل حمرا و گشت بلبل مست صلائی سرخوشی ای صوفیان باده پرست. حافظ. گر چنین خوبان صلائی جام الفت می دهند بلبل محبوب ما را بال جرأت می دهند. صائب (از آندراج). ز غمزه اش مطلب رخصت نظاره کلیم صلائی سیر گل از باغبان نمی آید. کلیم کاشی (از آندراج). و با دادن، دردادن، زدن، گفتن، صرف گردد. رجوع به ذیل این لغات شود ||. آواز دادن برای نماز. اعلام مردمان برای نماز واجب روزانه و نماز عید و نماز مرده. و آن مخفف الصلوة است. رجوع به الصلوة شود.

صلا.

[صَ] (ع ا) (|| ع ا) میانه پشت مردم یا از هر چهارپایه. (منتهی الارب ||). طرف سرین یا فرجهء میان شرم و دنب یا آنچه جانب راست و چپ دنب است و هما صلوان. (منتهی الارب). زیر سرین مردم و آن اسب و آنجا که دنبال اسب بر وی آید. (مهذب الاسماء). زیر سرین و آن دو باشد و صلا کل حیوان وسط ظهره. (بحر الجواهر).

صلا.

[ص] [ع مص] کشیدن گرمی آتش را || سوخته شدن به آتش. (منتهی الارب).

صلا.

[ص] [ع مص] افروختن آتش به آتش || کشیدن گرمی آتش را || سوخته شدن به آتش (|| ا) بریانی. (منتهی الارب).

صلائف.

[ص ء] [ع ص، ا] ج صَلَفَةٌ. (منتهی الارب). زن بی بهره از شوی. رجوع به صلفه شود.

صلائق.

[ص ء] [ع ص، ا] ج صَلِيقَةٌ. (منتهی الارب). گوشت بریان پخته. رجوع به صلیقه شود.

صلاءة.

[ص ء] [ع ا] بمعنی صلاية است. (منتهی الارب). رجوع به صلاية شود.

صلاءة.

[ص ء] [ع ا] ابن عمرو بن مالک از بنی اود از مذحج. وی شاعری یمانی و جاهلی و سید قوم خود و در جنگها سپهسالار آنان بوده. او یکی از حکمای شعرای عصر خویش است و مشهورترین شعر او «لا یصلح الناس فوضی لاسرأ لهم...» میباشد. در حدود سال پنجاهم پیش از هجرت درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۴).

صلاب.

[صیل لا] [ع ا] اسطرلاب بود. صاحب برهان و به پیروی از او مؤلف آندراج آن را بر وزن گلاب ضبط کرده است: همی باز جستند راز سپهر به صلاب تا بر که گردد بمهر. فردوسی. همه زیج و صلاب برداشتند بدان نیز یک هفته بگذاشتند. فردوسی. منجم بیاورد صلاب را بینداخت آرامش و خواب را. فردوسی. بیاورد صلاب و اختر گرفت ز روز بلا دست بر سر گرفت. فردوسی. برفتند پویان بر شهریار همان زیج و صلابها در کنار. فردوسی. بصلاب کردند ز اختر نگاه هم از زیج او می بجستند راه. فردوسی. بدان منگر که سرهالم بکار خویش محتالم شبی تا دی بدشت اندر ابی صلاب و فرکالم. طیان. بگفت این و صلاب برداشته به ره دیده بان دیده بگماشته. اسدی. رجوع به اسطرلاب شود.

صلابت.

[ص ب] [ع مص] سخت شدن. (غیاث اللغات (|| ا). [ع مص] سختی. (غیاث اللغات (|| ا). زفتی. درشتی. مقابل لیت || استواری. محکمی. قرصی.... صلابت دین سلطان معلوم شد زبان اصحاب اغراض و عدل عدال بسته گشت. (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۴۰۲). مجنون چو صلابت پدر دید در پای پدر چو سایه غلتید. نظامی || صولت. مهابت. ترسناکی. مخوف بودن. قدرت: گرگ را کی

رسد صلابت شیر باز را کی رسد نهیب شخیش رود کی. (بر طبق نسخه بدل لغت فرس اسدی چ پاول هورن). عتیق صفوت و صدری (؟) عمر صلابت و عدل به شرم و حلم چو عثمان، علی به علم و سخا. سوزنی (دیوان خطی متعلق به کتابخانه مؤلف). هر یک به صلابت گرازی برده سر اشتری به گازی. نظامی. پشه چو پر شد بزند پیل را با همه تندی و صلابت که اوست. سعدی. عقل باید که با صلابت عشق نکند پنجه توانائی. سعدی. پادشاهان سخن بصلابت گویند و باشد که در نهان صلح جویند. (گلستان ||). نیرو. قدرت. توانائی. فشار: لجام در سر شیران کند صلابت عشق چنان کشد که شتر را مهار در بینی. سعدی. همچنین تا برسید بکنار آبی که سنگ از صلابت او بر سنگ همی آمد. (گلستان ||). هی ان تعرض لها عسر حرکه الی الانفتاح عن التغمیض و الی التغمیض عن الانفتاح. (بحر الجواهر)؛ سنگینی که در پلک چشم پدید آید و گشودن و یا باز کردن چشم را دشوار سازد.

صلابه.

[صَبَّ] (ع مص) صلابت. رجوع به صلابت شود.

صلابه.

[صَبَّ] (ع ا) در فرهنگ آندراج و ناظم الاطباء بمعنی صلابه آمده است. رجوع به صلابه شود.

صلابه.

[صُلَّ لَاب] (ا) قلاب چند شاخ که گوشت بر آن آویزند. -به صلابه کشیدن؛ به قلاب زدن. به قلاب بر آویختن چیزی و مخصوصاً گوشت را. -به صلابه کشیدن کسی را؛ مجازاً به معنی کسی را در سختی و رنج قرار دادن.

صلات.

[ص] (ع ا) جِ صِلَةٌ. عطایا. جوایز: صلوات و مواهب پادشاهان بر من متواتر شد. (کلیله و دمنه). گر بسته بود بر تو در خانه تو بود بر هر کسی گشاده طریق صلوات تو. مسعود سعد. مات کن او را و ایمن شو ز مات رحم کن چون نیست او ز اهل صلوات. مولوی.

صلات.

[ص] (ع ا) رجوع به صلاه و صلوة شود.

صلات.

[ص] (اخ) ده کوچکی است از دهستان در کاسیده بخش چهاردانگه شهرستان ساری. در ۲۴ هزار گزی شمال باختری کیاسر. دارای ۴۵ تن سکنه. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صلات.

[ص] (اخ) ده کوچکی است از دهستان وردیمه سورتیچی بخش چهاردانگه شهرستان ساری. در ۴۵ هزار گزی شمال باختری کیاسر. دارای ۴۵ تن سکنه. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صلاح.

[ص] [ع امص] نیکی. ضد فساد که تباهی باشد. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). ضد فساد. (مهذب الاسماء). عبش. عبش. (منتهی الارب). مصلحت. بسامانی: خداوند داند که مرا در چنین کارها غرضی نیست جز صلاح هر دو جانب نگاه داشتن. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۶۴). بدین لشکر بزرگ که با من است هر کاری بتوان کرد به نیروی ایزد تعالی و لیکن صلاح می جویم. (تاریخ بیهقی ص ۲۰۳). البته نباید که از شرط عهدنامه چیزی را تغییر و تبدیل افتد که غرض همه صلاح است. (تاریخ بیهقی ص ۲۱۱). امروز صلاح در آن بود که وی را نشانیده آید. (تاریخ بیهقی ص ۲۳۶). احمد جواب داد فرمانبردارم و صلاح من امروز و فردا در آن است که خواجه بزرگ بیند. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۲). حق مسلمانی و حق مجاورت ولایت از گردن خویش بیرون کردم آنچه صلاح خود در آن دانید می کنید. (تاریخ بیهقی ص ۳۵۵). چونکه نکو ننگری جهان چون شد خیر و صلاح از زمانه بیرون شد. ناصر خسرو. جائت سوارست و تت اسب او جز بسوی خیر و صلاحش مران. ناصر خسرو. همه اندیشه صلاح و فساد در یقین تو و گمان تو باد. مسعود سعد. فلک بحرب تو آنگه دلیر شد که ترا نیافت پای مجال و نداشت دست صلاح. مسعود سعد. دولت به کارخانه تو در صلاح ملک پیوسته یار خنجر نصرت نگار باد. مسعود سعد. حالی به صلاح آن لایقتر که تدبیر اندیشی. (کلیله و دمنه). هیچ یار و قرین چون صلاح نیست. (کلیله و دمنه). فراغ دل من و صلاح شیر در آن است. (کلیله و دمنه). ایزد تعالی... صلاح و سلامت بر این عزیمت همایون مقرون گرداند. (کلیله و دمنه). چون کاری آغاز کند که... بصلاح ملک مقرون باشد آن را در چشم و دل او آراسته گردانم. (کلیله و دمنه). رفیق خویش صلاح و عفاف را ساختم. (کلیله و دمنه). تربیت پادشاه بر قدر منفعت باید که در صلاح ملک از هر یک چه آید. (کلیله و دمنه). چون محاسن صلاح بر این جمله در ضمیر متمکن شد خواستم تا بعبادت متحلی گردم. (کلیله و دمنه). آن چهار که مطلوب است بدین اغراض و بجز آن نتوانند رسید کسب مال است از وجهی پسندیده... و انفاق در آنچه به صلاح معیشت پیوندد. (کلیله و دمنه). فلسفی دین مباح خاقانی که صلاح مجوس به ز آنست. خاقانی. منشور تازگی و امیریت تازه گشت وین تازگی ز بهر صلاح جهان ماست. خاقانی. رهواری سفینه چه بینی که گاه غرق بهر صلاح لنگی لنگر نکوتر است. خاقانی. زهد بس کن رکاب باده بگیر که نگیرد صلاح جای صبح. خاقانی. لنگی است صلاح پای لنگر تا کشتی سرگران بجنبند. خاقانی. همه حکم او را امثال نمودند و راه صلاح و عفاف پیش گرفتند. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۳۸). اهل صلاح در مساجد و معابد دستها بدعا برداشتند. (ترجمه تاریخ یمنی). خداوند با الطافت صلاح آر که مسکین و پریشان روزگاریم. سعدی. پیش یکی از مشایخ گله کردم که فلان بفساد من گواهی داده است. گفتا بصلاحش خجل کن. (گلستان). تا ظن صلاح در شأن وی زیادت کنند. (گلستان). ظاهر ایشان بزبور صلاح آراسته. (گلستان). صلاح کار کجا و من خراب کجا؟ بین تفاوت ره از کجاست تا به کجا. حافظ ||. شایستگی. سزاواری. درخوری. اهلیت ||. مص) نیک شدن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامه جرجانی ||). عبارت است از پیمودن راه رستگاری و برخی گفته اند صلاح استقامت حال باشد بر آنچه شرع و عقل آدمی را بسوی آن دعوت کند و صالح کسی را نامند که بر ادای حقوقی که آفریدگار و آفریده شدگان بر عهده او دارند قیام ورزد کذا فی کلیات ابی البقاء. (کشاف اصطلاحات الفنون). - به صلاح باز آمدن؛ بهبود یافتن. به شدن: تا هر بیماری که افتد... داروها و غذاهای آن بسازند تا به صلاح باز آید. (تاریخ بیهقی). بدین تدبیر به صلاح باز آمد. و سلامت یافت. (ذخیره خوارزمشاهی ||). - اصلاح شدن. درست شدن. به سامان آمدن: بلعمی گفت که هیچ نماند و این کار بصلاح باز آمد. (تاریخ بیهقی). - به صلاح باز آوردن؛ آشتی دادن. به صلح آوردن: تا باز زیادین همام آن مخالفت را به صلاح باز آورد. (تاریخ سیستان).

صلاح.

[ص] (اِخ) نام مکه شرفهاالله تعالی است. (منتهی الارب). نامی است مکه را. (مهذب الاسماء).

صلاح.

[ص] (ع مص) هم دیگر آشتی کردن. (منتهی الارب). آشتی و مصالحه. (غیاث اللغات ||). نیکوئی کردن. (منتهی الارب).

صلاح.

[ص] (اِخ) ابن احمد بن عزالدین مؤیدی حسنی فاضلی یمانی و از سادات است. وی در صنعا متولد شد و کتاب‌ها کرد که از آن جمله شرح فصول در علم اصول بود و او را نظمی است. وی به سال ۱۰۱۵ ه. ق. تولد و به سال ۱۰۷۰ درگذشت. (الاعلام زرکلی ج ص ۴۳۴).

صلاح.

[ص] (اِخ) ابن مبارک بخاری نقشبندی از متصوفه بزرگ قرن هشتم هجری. او راست: انیس الطالبین و عدة السالکین فی مناقب خواجه بهاءالدین که به سال ۷۸۵ از کتابت آن فارغ شده است. نسخه ای از این کتاب در کتابخانه دهخدا موجود است.

صلاحویه.

[ص وی ی] (اِخ) دهی است از دهستان باوی بخش مرکزی شهرستان اهواز. در ۶۳ هزارگزی جنوب باختری اهواز کنار کارون و ۲ هزارگزی باختری راه اهواز به آبادان. دشت. گرمسیر. دارای ۷۰ تن سکنه. آب آن از کارون. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. در تابستان راه اتومبیل رو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صلاح الدین.

[ص حُذ دِی] (اِخ) اربلی احمد بن عبدالسید. مکنی به ابوالعباس یکی از مشاهیر شعرا و ادبا و از خاندانهای بزرگ اربل است و به سال ۵۷۲ تولد یافت و حاجب ملک معظم مظفرالدین بن زین الدین صاحب اربل گشت سپس مغضوب گردید و بزندان افتاد. پس از رهائی به سال ۶۰۳ به همراهی ملک قاهر بهاءالدین به شام رفت و بخدمت برادر او ملک مغیث بن ملک عادل درآمد و هنگام وفات وی به مصر منتقل شد و مورد توجه بسیار ملک کامل گشت و به سال ۶۱۸ مغضوب درگاه گردید و در قاهره بزندان افتاد و به سال ۶۲۳ پس از پنج سال زندانی بودن بوسیله بیتی که بزبان نوازنده ای سروده شد رهائی یافت و دوباره به اوج اقبال و بجاه و جلال پیشین نایل گردید و در سفری که ملک کامل به روم کرد ملترم رکاب بود ولی در لشکرگاه بیمار گشته و در اثنای عزیمت به رها، در بیرون شهر رها درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صلاح الدین.

[ص حُذ دِی] (اِخ) ایوبی ملک ناصر یوسف بن ایوب شادی مکنی به ابوالمظفر. وی مؤسس دولت ایوبیان است که در مصر و شام و حجاز و یمن حکمرانی داشتند و بشعب زیاد منقسم شدند و بقبیله بزرگ روادیه منسوب بودند. مسقط رأس آباء و اجداد وی قصبه دوین واقع در جهت اران از آذربایجان است. شادی جد صلاح الدین با دو پسر خود نجم الدین ایوب و اسدالدین شیرکوه از

آن قریه به بغداد و از آنجا به تکریت رفت و در تکریت درگذشت. پسران او بخدمت مجاهدالدین بهروز که از جانب سلطان مسعود سلجوقی شهنه عراق بود داخل شدند، و حفاظت تکریت بعهدده برادر بزرگ نجم الدین واگذار شد. در خلال این احوال عمادالدین زنگی حاکم موصل از تکریت گذشت. نجم الدین هنگام عبور او از دجله کمک‌هائی به وی کرد و در اثر این حسن خدمت زنگی وی را به معیت خویش برد و پس از فتح بعلبک حفاظت آن را بعهدده وی واگذار کرد. بعد از وفات عمادالدین زنگی دو برادر در خدمت پسر او نورالدین محمود باقی ماندند. صلاح الدین یوسف به سال ۵۳۲ هجری در تکریت متولد شد، پدر وی او را در بعلبک و دمشق تربیت کرد و او در جنگ‌های صلیبی دلیری و دلاوری زیاده از حد نشان داد. به سال ۵۵۸ در معیت عم خود اسدالدین شیرکوه به مصر رفت و در سالهای ۵۶۲ و ۵۶۴ برای بهم زدن اتفاق شاور وزیر مصر با اهل صلیب دو بار به مصر سفر کرد. در سفر سوم عمومی وی اسدالدین شیرکوه بجای شاور وزارت العاضدالدین الله خلیفه اخیر فاطمیان را یافت. صلاح الدین نیز بدرجه پیشکاری و معاونی نایل شد و در همان سال اسدالدین درگذشت و صلاح الدین جانشین وی گردید و علما و ادبای کشور را بسوی خویش جلب کرد و مردم را طرفدار و هواخواه خود نمود. و بر مکتب و قدرتش افزوده گشت. به سال ۵۵۷ العاضدالدین الله وفات یافت و صلاح الدین جای او را اشغال کرد یعنی ملک مصر گردید و رسم خطبه خوانی بنام فاطمیان را منسوخ و بنام المستضی بنورالله خلیفه عباسی معمول ساخت و بجای مذهب تشیع مذهب تسنن و طریقه شافعی را رسمیت داد. صلاح الدین بحسب ظاهر تابع نورالدین بن عمادالدین زنگی صاحب شام و حلب بود ولی در حقیقت استقلال داشت سپس به سال ۵۶۹ نورالدین زنگی درگذشت و چون وی بلاعقب بود، خطه شام هم بتصرف صلاح الدین درآمد و بعداً جزیره و دیاربکر را نیز از ید تصرف اتابکان موصل و دیگر ملوک طوایف درآورد و قبل از این وقایع تورانشاه برادرزاده خود را به یمن فرستاده آنجا را تسخیر کرد و عدّه ای از اقوام و عشایر خویش را بسمت حکومت و امارت روانه دمشق، حلب، حما، حمص و دیگر بلاد نمود چون اهل صلیب پیاره ای از سواحل قدس و شام استیلا یافته بودند، وی بقصد ممانعت بکرات حمله و هجوم شدید آغاز کرد و شکست عظیمی بدانها داد. در آن زمان متعصبان صلیبی مانند بلای ناگهان از هر طرف فرنگستان بممالک مسلمانان هجوم آورده بودند ولی در سایه رشادت و شجاعت صلاح الدین آن آفت از مسلمانان رفع شد و چند تن از سلاطین و پرنسهای نامی ایشان اسیر این قهرمان گردیدند و صلاح الدین پس از ۲۲ سال حکومت به سال ۵۸۹ ه. ق. در ۵۷ سالگی درگذشت. او مردی جسور، شجاع، عادل، کریم، رئوف، دانا بعلوم زمان و حتی علم طب بود و فضایل وی را اروپائیان هم انکار نمیکنند و الفضل ما شهدت به الاعداء. جنگ‌های صلیبی وسیله ترقی و تمدن اروپائیان شد و در اثر مشاهده آثار عمران و آبادی در ممالک اسلامی در عهد صلاح الدین از خواب غفلت بیدار شدند و بسامان دادن کارهای خود پرداختند. (قاموس الاعلام ترکی). رجوع به ایوبیان و رجوع به حبیب السیر و دستورالوزرا شود.

صلاح الدین.

[صَحَّ دِی] (اخ) حاجی صالح از ممالیک بحری از ۷۸۳ تا ۷۸۴ و با لقب مظفر از ۷۹۱ تا ۷۹۲ ه. ق. (ترجمه تاریخ طبقات سلاطین اسلام ص ۷۲).

صلاح الدین.

[صَحَّ دِی] (اخ) خلیل آیبک صفدی. رجوع به صلاح الدین صفدی شود.

صلاح الدین.

[صَحْدُ دِي] (اخ) خلیل اشرف از ممالیک بحری از ۶۸۹ تا ۶۹۳ ه. ق. (ترجمهء تاریخ طبقات سلاطین اسلام ص ۷۱).

صلاح الدین.

[صَحْدُ دِي] (اخ) داود ناصر چهارمین پادشاه ایوبی دمشق از ۶۲۴ تا ۶۲۶ ه. ق. (ترجمهء تاریخ طبقات سلاطین اسلام ص ۶۷).

صلاح الدین.

[صَحْدُ دِي] (اخ) زرکوب. وی یکی از مشایخ صوفیه است و خرقة او بچند واسطه به شیخ ضیاءالدین ابونجیب سهروردی می‌رسد و مولانا جلال الدین رومی در بادی امر بدو ارادت می‌ورزید. رجوع به فهرست فیه ما فیه شود. جامی در نفحات الانس آرد: شیخ صلاح فریدون بن القونیوی المعروف بزرکوب رحمه الله تعالی. او در بدایت حال مرید سید برهان الدین محقق ترمذی بود. روزی خدمت مولانا از حوالی زرکوبان می‌گذشت از آواز ضرب ایشان در وی حالی ظاهر شد و بخرج (کذا) درآمد و شیخ صلاح الدین به الهام از دکان برون جست و سر در خدمت مولانا نهاد وی را بر کنار گرفت و نوازش بسیار کرد و از وقت نماز پیشین تا نماز دیگر خدمت مولانا در سماع بوده و این غزل فرموده است: یکی گنجی پدید آمد در این دکان زرکوبی زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی. شیخ صلاح الدین فرمود تا دکان را یغما کردند و از دو کون آزاد شد و در صحبت مولانا روان شد و خدمت مولانا همان عشقبازی که با شیخ شمس الدین داشت با وی پیش گرفت و مدت ده سال با وی مؤانست و مصاحبت داشت. روزی از خدمت مولانا سؤال کردند که عارف کیست؟ گفت آنکه از سر تو سخن گوید و تو خاموش باشی و آنچنان مرد، صلاح الدین است و چون سلطان ولد بدرجه بلوغ رسید خدمت مولانا دختر شیخ صلاح الدین را با وی خطبه کرد و چلبی عارف از آن دختر بود و خدمت شیخ صلاح الدین در قونیه مدفون است در جوار مولانا بهاءالدین ولد قدس الله تعالی روحهما. (نفحات الانس جامی چ هند ۱۸۸۵ م. صص ۳۰۴-۳۰۵). بدیع الزمان فروزانفر در «رساله در تحقیق احوال و زندگانی مولانا جلال الدین محمد مشهور به مولوی» چ دوم، تهران، ص ۹۲ آورده اند: صلاح الدین فریدون (۱) از مردم قونیه و ابتداءً (۲) مرید برهان الدین محقق بود و دوستی و پیوستگی او بمولانا در بندگی و ارادت برهان آغاز گردید و در مدت مسافرت مولانا به دمشق و بازگشت او و وفات برهان، صلاح الدین در یکی از دهات قونیه (۳) که موطن پدر و مادر او بود توطن داشت و به اشارت پدر و مادر متأهل شده بود و از آن اطوار و احوال که بر مولانا میگذشت وی را اطلاعی حاصل نمیشد «مگر روزی بشهر قونیه آمد و در مسجد بوالفضل به جمعه حاضر شد و آن روز حضرت مولانا تذکیر میفرمود و شورهای عظیم میکرد و از سید معانی بیحد نقل میکرد، از ناگاه حالات سید از ذات مولانا به شیخ صلاح الدین تجلی کرد همانا که نعره بزد و برخاست و بزیر پای مولانا آمد و سر باز کرده بر پای مولانا بوسه ها داد» صلاح الدین به مولانا ارادت میورزید و مولانا هم عنایت از وی دریغ نمیداشت لیکن در اوائل حال، مولانا با حریفی قوی پنجه تر از شیخ صلاح الدین دچار شده بود و از این جهت با وی نمی‌پرداخت و چون روزگار نوبت به صلاح الدین داد و مولانا از دیدار شمس نومید گشت بتمامی دل و همگی همت روی در صلاح آورد و او را بشیخی و خلیفتی و «سرلشکری جنود الله» منصوب فرمود و یاران را به اطاعت وی مأمور ساخت. چنانکه مولانا در بیان حقائق و معانی به اصطلاحات صوفیان و تعبیرات آنان مقید نیست در تربیت مریدان هم پیرو اصول مریدی و مرادی نبود و از فرط استغراق و غلبه عشق سر این و آن و گاهی (۴) سر معشوق نیز نداشت و خود بدستگیری طالبان نمیرداخت و پیوسته پس از دیدار شمس این شغل را بیکی از یاران گزین که آئینه تمام نمای شیخ کامل بودند واگذار میکرد و خود بفراغ دل چشم بر جلوه معشوق نهانی میگماشت. نصب صلاح الدین بشیخی و پیشوائی هم از این نظر بود ولی یاران مولانا که در آتش عشق نگداخته و در بوته ریاضت و سلوک از غش هوی و وهم پاک برنیامده بودند بجز مولانا هیچ کس را قبول نمیکردند و صلاح الدین را هر چند برگزیده وی بود برای دستگیری و

راهنمایی سزاوار نمی‌شمردند و بدین جهت بار دیگر مریدان و یاران سر از فرمان مولانا پیچیده بدشمنی صلاح الدین برخاستند. صلاح الدین مردی (۵) امی بود و روزگار در قونیه بشغل زرکوبی میگذرانید و در دکان زرکوبی می‌نشست و ساعتی از عمر را صرف تحصیل علوم ظاهر و قیل و قال مدرسه و بحث و نظر که بعقیده (۶) این طایفه حجاب اکبر و سد راه است نکرده بود و حتی اینکه از روی لغت و عرف ادبا صحیح و درست هم سخن نمی‌راند و بجای قفل قلف و بعوض مبتلا (۷) مفتلا می‌گفت و دیگر آنکه وی از مردم قونیه و با اکثر ارادتمندان مولانا از یک شهر بود و مردم قونیه از آغاز کار او را دیده و از احوالش آگاهی داشتند و مطابق مثل معروف آبی که از در خانه میگذرد گل آلود است، همشهری امی خود را شایسته و درخور مقام شامخ ارشاد نمیدانستند و مانند همه منکران انبیا و اولیاء و بزرگان عالم، گرفتار شبههء مشابهت ظاهری گردیده و از صفای باطن و کمال نفسانی صلاح الدین غافل شده ظاهر را مناط باطن و ضدی را مقیاس ضد دیگر شناخته بودند. مولانا بکوری چشم منکران حسود، دیده بر صلاح الدین گماشت و همان عشق و دلباختگی که با شمس داشت با وی بنیاد نهاد و از آنجا که صلاح الدین مردی آرام و نرم و جذب و ارشادش بنوع دیگر بود شورش و انقلاب مولانا آرام تر گردید و از بیقراری بقرار باز آمد و برای شکستن خمار هجران شمس از پیمانها و وجود او رطلهای سبک مینوشید هرچه بر ارادت مولانا به صلاح الدین می‌افزود، دشمنی یاران هم فزونی میگرفت و در پشت سر و پیش روی ملامت میکردند و سخنان گزنده و زشت در حق صلاح الدین می‌گفتند و آخرالامر بر آن شدند که صلاح الدین را از میانه بردارند. این خبر بگوش صلاح الدین رسید خوش بخندید و گفت بی فرمان حق رگی نجنبد و اگر فرمان رسد بنده را ناچار مطیع فرمان باید بود لیکن اگر ایشان قصد کشتن من دارند من جز بخیر در حق ایشان سخن نخواهم گفت. ظاهراً آشکار شدن این قصه در عزم دشمنان صلاح الدین فتوری افکند بنا بروایت ولدنامه وقتی که مولانا و خلیفهء او از آنان اعراض کردند مدد فیض از جان مریدان گسست و ناچار از در توبت و انابت درآمدند و عذرخواهان بنزد مولانا آمده از گناه و قصد بد عذر خواستند و او نیز عذرشان پذیرفت. و چون هیچ یک از تذکره نویسان این قصه را بشرحتر از سلطان ولد ذکر نکرده اند اینک ایات ولدنامه را به اختصاری که متضمن بیان مقصود باشد در این نامه مندرج میسازیم. ایات ولدنامه: نیست این را کرانه ای دانا بازگو تا چه گفت مولانا گفت از روی مهر با یاران نیست پروای کس مرا بجهان من ندارم سر شما بروید از برم با صلاح دین گروید سر شیخی چو نیست در سر من نبود هیچ مرغ همپر من خودبخود من خوشم نخواهم کس پیش من زحمتست کس چو مگس بعد از این جمله سوی او پوئید همه از جان وصال او جوئید پیش او سر نهید اگر ملکید ورنه دیوید اگر در او بشکید شورش شیخ گشت از او ساکن و آن همه رنج و گفتگو ساکن زانکه بد نوع دیگر ارشادش بیشتر بود از همه دادش شیخ با او چنانکه با آن شاه شمس تبریز خاص خاص الله خوش در آمیخت همچو شیر و شکر کار هر دو ز همدگر شد زر نظر شیخ جمله بر وی بود غیر از او نزد شیخ لاشی بود باز در منکران غریب افتاد باز درهم شدند اهل فساد گفته با هم کزان یکی رستیم چون نگه میکنیم در شستیم این که آمد ز اولین بتر است اولین نور بود و این شرر است داشت او هم بیان و هم تقریر فضل و علم و عبات و تحریر بیش از این خود نبود کان شه ما بود از او بیشتر بعلم و صفا حیف می آمد و غیبین که چرا جوید آن شیخ بیش کمتر را کاش کان اولین بودی باز شیخ ما را رفیق و هم دمساز نبذ از قونیه بُد از تبریز بود جان پرور و نبذ خون ریز همه این مرد را همی دانیم همه همشهرتیم و هم خانیم خرد در پیش ما بزرگ شده ست او همانست اگر سترگ شده ست نه ورا خط و علم و نه گفتار بر ما خود نداشت او مقدار عامی محض و ساده و نادان پیش او نیک و بد بده یکسان دائماً در دکان بدی زرکوب همه همسایگان از او در کوب نتواند درست فاتحه خواند گر کند زو کسی سؤالی ماند کای عجب از چه روی مولانا که نیامد چو او کسی دانا روز و شب میکند سجود او را بر فزونان دین فرود او را هرچه دارد همه دهد با او از زر و سیم و جامه های نکو پیش از این جاش بود صف نعال فخر کردی ز ما میان رجال چون شود اینکه ما ورا اکنون شیخ خوانیم یا ز شیخ افزون زین نمط فحشهای زشت و درشت گاه گفته بروش و گه پس پشت جمله را رای این چنین افتاد که چو ز اسب مراد زین افتاد سر ببازیم زنده اش نهلمیم چون از او جان فگار و خسته دلیم همه

گشتند جمع در جائی که جز این نیستمان گزین رائی که ورا از میانه برگیریم عشق آن شاه را ز سر گیریم همه سوگندها بخورده کزین هر که گردد، یقین بود بی دین یک مریدی برسم طنازی شد از ایشان و کرد غمازی او همان لحظه نزد مولانا آمد و گفت آن حکایت را که همه جمع قصد آن دارند که فلان را زنند و آزارند بعد زجرش کشند از سر کین زیر خاکش نهان کنند و دفین پس رسید این به شه صلاح الدین نور چشم و چراغ هر ره بین خوش بخندید و گفت آن کوران که ز گمراهیند بی ایمان نیستند این قدر ز حق آگاه که بجز ز امر او نجنبند گاه می برنجدند از این که مولانا کرد مخصوصم از همه تنها خود ندانسته این که آینه ام نیست نقش مرا معاینه ام در من او روی خویش می بیند خویشتن را چگونه نگزیند عاشق او بر جمال خوب خودست بر دگر کس گمان مبر که بدست مشفق من بر آن همه چو پدر خواسته از خدا و پیغمبر که رهند از بلای نفس عدو کارهاشان چو زر شود نیکو خشمگین شد از آن گروه لثیم گشت واقف ز راز شیخ علیم هر دو با هم ز قوم گردیدند صحبت جمله را چو گر دیدند ره ندادند دیگر ایشان را آن لثیمان کور و بیجان را مدتی چون بر این حدیث گذشت همه را خشک گشت روضه و کشت مدد از حق بد و بریده شد آن لاجرم برنرسد در بستان روزها شیخ را نمیدیدند همه شب خواب بد همی دیدند آخر کار جمله دانستند همچو ماتم زده بهم شستند گفته با هم اگر چنین ماند چه شود حال ما خدا داند همه جمع آمدند بر در او می نهادند بر زمین سر و رو گفته از صدق ما غلامانیم شاه خود را بعشق جویانیم لابه ها کرده زین نسق شب و روز با دو چشم پر آب از سر سوز چون شنیدند هر دو زاری را ساز کردند چنگ یاری را در گشادند و راهشان دادند قفل های بسته بگشادند توبه هاشان قبول شد آن دم شاد گشتند و رفت از دل غم. علاوه بر روایت ولدنامه و مناقب العارفین از آثار خود مولانا نیز استنباط میشود که عده ای از مریدان بجهت غلبه حسد و هم چشمی به گزند و آزار صلاح الدین همت بسته و از لطف و عنایت بی دریغ مولانا در باب وی بی اندازه خشمگین بوده اند و مولانا به انواع نصایح آنان را بمتابعت و پیروی صلاح الدین میخوانده است و خصوصاً در کتاب فیه مافیه (۸) فصلی است به عربی راجع به یکی از مریدان گستاخ بنام ابن چاوش که نخست بار از دوستان صلاح الدین بوده و پس از رسیدن وی بمقام خلیفتی و شیخی بمعانددت و دشمنی درایستاده است. عنایت و لطف مولانا نسبت به صلاح الدین تا بحدی رسید که پیوستگان و خویشاوندان و حتی فرزند خود سلطان ولد را فرمان داد تا دست نیاز در دامن وی زنند و بنده وار در پیشگاه عزتش سر نهند و بدین جهت پیوستگان و فرزندان مولانا سراسر وی را بجای پدر گرفتند و برهنمونی او در طریق معرفت قدم میزدند. مولانا هم که دلباخته و اسیر زنجیر عشق کاملان و واصلان حق بود پشت بر همهء یاران و روی در صلاح الدین داشت و ایبات و غزلیات بنام وی موشح میساخت و اینک قریب ۷۱ غزل در کلیات که مقطع آن بنام صلاح الدین میباشد موجود است و از آنجا که ظهور و جلوهء عشق در مولانا با پرده دری و عالم افروزی توأم بود و سر در کتمان و احتجاب نداشت در هر مجلس و محفل ذکر مناقب وی میکرد و تواضع (۹) از حد میبرد چندانکه صلاح الدین منفعل و شرمسار میگردد و بطوری که در داستان شمس الدین دیدیم بی محابا در کوی و برزن با او نیز عنایت و ارادت میورزید چنانکه در آن غلبات شور و سماع که مشهور عالمیان شده بود از حوالی زرکوبان میگذشت مگر آواز ضرب تقیق ایشان به گوش مبارکش رسیده از خوشی آن ضرب شوری عجیب در مولانا ظاهر شد و بچرخ درآمد. شیخ نعره زنان از دکان خود بیرون آمد و سر در قدم مولانا نهاده بیخود شد مولانا او را در چرخ گرفته شیخ از حضرتش امان خواست که مرا طاق سماع خداوندگار نیست از آنکه از غایت ریاضت قوی ضعیف ترکیب شده ام همانا که بشاگردان دکان اشارت کرد که اص ایست نکنند و دست از ضرب باز ندارند تا مولانا از سماع فارغ شدن همچنان از وقت نماز ظهر تا نماز عصر مولانا در سماع بود از ناگاه گویندگان رسیدند و این غزل آغاز کردند: یکی گنجی پدید آمد در آن دکان زرکوبی زهی صورت زهی معنی زهی خوبی زهی خوبی. روزی حضرت خداوندگار در سماع بود و ذوق های عظیم میراند و شیخ صلاح الدین در کنجی ایستاده بود از ناگاه حضرت مولانا این غزل را فرمود: نیست در آخر زمان فریادرس جز صلاح الدین صلاح الدین و بس گر ز سر سر او دانسته ای دم فروکش تا نداند هیچ کس سینهء عاشق یکی آبیست خوش جانها بر آب او خاشاک و خس چون بینی

روی او را دم مزن کاندرا آئینه اثر دارد نفس از دل عاشق برآید آفتاب نور گیرد عالمی از پیش و پس... قطع نظر از قرابت جانی و خویشی معنوی مابین خاندان مولانا و صلاح الدین نزدیکی و خویشاوندی صورت هم برقرار گردیده بود و دختر صلاح الدین را که فاطمه خاتون نام داشت با بهاءالدین فرزند مولانا معروف به سلطان ولد عقد مزاجت بستند و مولانا در شب اول عروسی این غزل را بنظم درآورد: بادا مبارک در جهان سور و عروسیهای ما سور و عروسی را خدا بریده بر بالای ما. و در شب زفاف این غزل فرمود: مبارکی که بود در همه عروسیها در این عروسی ما باد ای خدا تنها. و ناچار این وصلت مابین سنه ۶۴۷ و ۶۵۷ اتفاق افتاده است. از فرط علاقه ای که مولانا بخاندان شیخ صلاح الدین داشت پیوسته فاطمه خاتون را کتابت و قرآن تعلیم میداد و وقتی که او از شوی خود سلطان ولد رنجیده خاطر گشت مولانا بدلجوئی وی درایستاد و فرزند را به نیکو داشت او مأمور کرد و یک نامه (۱۰) از آثار مولانا در دلجوئی فاطمه خاتون و نامه ای دیگر در توصیه او به سلطان ولد موجود است که چون حاکی از کیفیت ارتباط مولانا با صلاح الدین می باشد در موضع خویش مذکور خواهد شد. وفات شیخ صلاح الدین: پس از آنکه مولانا و صلاح الدین با یکدیگر تنگاتنگ (۱۱) و بی انقطاع ده سال تمام صحبت داشتند ناگهان صلاح الدین رنجور شد و بیماریش سخت دراز کشید چنانکه بمرگ تن درداد و بروایت افلاکی از مولانا درخواست که او نیز به رهائی وی از زندان کالبد رضا دهد مولانا سه روز بعیادت صلاح الدین رفت و این نامه بنزدیک وی فرستاد: خداوند دل و خداوند اهل دل قطب الکونین صلاح الدین مد الله ظله که شکایت میفرمود از آن ماده ای که در ناخنهای مبارکش متمکن شده است چندین گاه عافاه الله ففی معافاته معافاة المؤمنین اجمع واحد کالالف ان امر عنی. ای سرو روان باد خزانت مرصاد ای چشم جهان چشم بدانت مرصاد ای آنکه تو جانان سمائی و زمین جز رحمت و جز راحت جانت مرصاد. * خبرت بأن ممرضی قد مرضا استاهل ان اکون عنه عوضا... اسالک الهی ان یکون المرضا بردا وسلاما و نعیمان و رضا. * رنج تن دور از تو ای تو راحت جانهای ما چشم بد دور از تو ای تو دیده بینی ما صحت تو صحت جان و جهانست ای قمر صحت جسم تو بادا ای قمر سیمای ما عافیت بادا تنت را ای تن تو جان صفت کم مبادا سایه لطف تو از بالای ما گلشن رخسار تو سرسبز بادا تا ابد کان چراگاه دلست و سبزه صحرای ما رنج تو بر جان ما بادا مبادا بر تنت تا بود آن رنج تو چون عقل جان آرای ما... صلاح الدین بدان رنجوری درگذشت و چون وصیت کرده بود (۱۲) که در جنازه وی آئین عزا معمول ندارند و او را که بعالم علوی اتصاف یافته و از مصیبت خانه جهان رها شده به رسم شادی و سرور با خروش سماع دلکش بخاک سپارند. «مولانا بیامد و سر مبارک را باز کرده نعره ها میزد و شورها میکرد و فرمود تا نقره زنان بشارت آورند و از نفیر خلقان قیامت برخاسته بود و هشت جوق گویندگان در پیش جنازه میرفتند و جنازه شیخ را اصحاب کرام بر گرفته بودند و خداوندگار تا تربت بهاءولد چرخ زنان و سماع کنان میرفت و در جوار سلطان العلماء بهاءولد بعظمت تمام دفن کردند و ذلک غره شهر محرم المکرم سنه ۶۵۷ و ۶۵۸ و ۶۵۹ و ۶۶۰ و ۶۶۱ و ۶۶۲ و ۶۶۳ و ۶۶۴ و ۶۶۵ و ۶۶۶ و ۶۶۷ و ۶۶۸ و ۶۶۹ و ۶۷۰ و ۶۷۱ و ۶۷۲ و ۶۷۳ و ۶۷۴ و ۶۷۵ و ۶۷۶ و ۶۷۷ و ۶۷۸ و ۶۷۹ و ۶۸۰ و ۶۸۱ و ۶۸۲ و ۶۸۳ و ۶۸۴ و ۶۸۵ و ۶۸۶ و ۶۸۷ و ۶۸۸ و ۶۸۹ و ۶۹۰ و ۶۹۱ و ۶۹۲ و ۶۹۳ و ۶۹۴ و ۶۹۵ و ۶۹۶ و ۶۹۷ و ۶۹۸ و ۶۹۹ و ۷۰۰ و ۷۰۱ و ۷۰۲ و ۷۰۳ و ۷۰۴ و ۷۰۵ و ۷۰۶ و ۷۰۷ و ۷۰۸ و ۷۰۹ و ۷۱۰ و ۷۱۱ و ۷۱۲ و ۷۱۳ و ۷۱۴ و ۷۱۵ و ۷۱۶ و ۷۱۷ و ۷۱۸ و ۷۱۹ و ۷۲۰ و ۷۲۱ و ۷۲۲ و ۷۲۳ و ۷۲۴ و ۷۲۵ و ۷۲۶ و ۷۲۷ و ۷۲۸ و ۷۲۹ و ۷۳۰ و ۷۳۱ و ۷۳۲ و ۷۳۳ و ۷۳۴ و ۷۳۵ و ۷۳۶ و ۷۳۷ و ۷۳۸ و ۷۳۹ و ۷۴۰ و ۷۴۱ و ۷۴۲ و ۷۴۳ و ۷۴۴ و ۷۴۵ و ۷۴۶ و ۷۴۷ و ۷۴۸ و ۷۴۹ و ۷۵۰ و ۷۵۱ و ۷۵۲ و ۷۵۳ و ۷۵۴ و ۷۵۵ و ۷۵۶ و ۷۵۷ و ۷۵۸ و ۷۵۹ و ۷۶۰ و ۷۶۱ و ۷۶۲ و ۷۶۳ و ۷۶۴ و ۷۶۵ و ۷۶۶ و ۷۶۷ و ۷۶۸ و ۷۶۹ و ۷۷۰ و ۷۷۱ و ۷۷۲ و ۷۷۳ و ۷۷۴ و ۷۷۵ و ۷۷۶ و ۷۷۷ و ۷۷۸ و ۷۷۹ و ۷۸۰ و ۷۸۱ و ۷۸۲ و ۷۸۳ و ۷۸۴ و ۷۸۵ و ۷۸۶ و ۷۸۷ و ۷۸۸ و ۷۸۹ و ۷۹۰ و ۷۹۱ و ۷۹۲ و ۷۹۳ و ۷۹۴ و ۷۹۵ و ۷۹۶ و ۷۹۷ و ۷۹۸ و ۷۹۹ و ۸۰۰ و ۸۰۱ و ۸۰۲ و ۸۰۳ و ۸۰۴ و ۸۰۵ و ۸۰۶ و ۸۰۷ و ۸۰۸ و ۸۰۹ و ۸۱۰ و ۸۱۱ و ۸۱۲ و ۸۱۳ و ۸۱۴ و ۸۱۵ و ۸۱۶ و ۸۱۷ و ۸۱۸ و ۸۱۹ و ۸۲۰ و ۸۲۱ و ۸۲۲ و ۸۲۳ و ۸۲۴ و ۸۲۵ و ۸۲۶ و ۸۲۷ و ۸۲۸ و ۸۲۹ و ۸۳۰ و ۸۳۱ و ۸۳۲ و ۸۳۳ و ۸۳۴ و ۸۳۵ و ۸۳۶ و ۸۳۷ و ۸۳۸ و ۸۳۹ و ۸۴۰ و ۸۴۱ و ۸۴۲ و ۸۴۳ و ۸۴۴ و ۸۴۵ و ۸۴۶ و ۸۴۷ و ۸۴۸ و ۸۴۹ و ۸۵۰ و ۸۵۱ و ۸۵۲ و ۸۵۳ و ۸۵۴ و ۸۵۵ و ۸۵۶ و ۸۵۷ و ۸۵۸ و ۸۵۹ و ۸۶۰ و ۸۶۱ و ۸۶۲ و ۸۶۳ و ۸۶۴ و ۸۶۵ و ۸۶۶ و ۸۶۷ و ۸۶۸ و ۸۶۹ و ۸۷۰ و ۸۷۱ و ۸۷۲ و ۸۷۳ و ۸۷۴ و ۸۷۵ و ۸۷۶ و ۸۷۷ و ۸۷۸ و ۸۷۹ و ۸۸۰ و ۸۸۱ و ۸۸۲ و ۸۸۳ و ۸۸۴ و ۸۸۵ و ۸۸۶ و ۸۸۷ و ۸۸۸ و ۸۸۹ و ۸۹۰ و ۸۹۱ و ۸۹۲ و ۸۹۳ و ۸۹۴ و ۸۹۵ و ۸۹۶ و ۸۹۷ و ۸۹۸ و ۸۹۹ و ۹۰۰ و ۹۰۱ و ۹۰۲ و ۹۰۳ و ۹۰۴ و ۹۰۵ و ۹۰۶ و ۹۰۷ و ۹۰۸ و ۹۰۹ و ۹۱۰ و ۹۱۱ و ۹۱۲ و ۹۱۳ و ۹۱۴ و ۹۱۵ و ۹۱۶ و ۹۱۷ و ۹۱۸ و ۹۱۹ و ۹۲۰ و ۹۲۱ و ۹۲۲ و ۹۲۳ و ۹۲۴ و ۹۲۵ و ۹۲۶ و ۹۲۷ و ۹۲۸ و ۹۲۹ و ۹۳۰ و ۹۳۱ و ۹۳۲ و ۹۳۳ و ۹۳۴ و ۹۳۵ و ۹۳۶ و ۹۳۷ و ۹۳۸ و ۹۳۹ و ۹۴۰ و ۹۴۱ و ۹۴۲ و ۹۴۳ و ۹۴۴ و ۹۴۵ و ۹۴۶ و ۹۴۷ و ۹۴۸ و ۹۴۹ و ۹۵۰ و ۹۵۱ و ۹۵۲ و ۹۵۳ و ۹۵۴ و ۹۵۵ و ۹۵۶ و ۹۵۷ و ۹۵۸ و ۹۵۹ و ۹۶۰ و ۹۶۱ و ۹۶۲ و ۹۶۳ و ۹۶۴ و ۹۶۵ و ۹۶۶ و ۹۶۷ و ۹۶۸ و ۹۶۹ و ۹۷۰ و ۹۷۱ و ۹۷۲ و ۹۷۳ و ۹۷۴ و ۹۷۵ و ۹۷۶ و ۹۷۷ و ۹۷۸ و ۹۷۹ و ۹۸۰ و ۹۸۱ و ۹۸۲ و ۹۸۳ و ۹۸۴ و ۹۸۵ و ۹۸۶ و ۹۸۷ و ۹۸۸ و ۹۸۹ و ۹۹۰ و ۹۹۱ و ۹۹۲ و ۹۹۳ و ۹۹۴ و ۹۹۵ و ۹۹۶ و ۹۹۷ و ۹۹۸ و ۹۹۹ و ۱۰۰۰ و ۱۰۰۱ و ۱۰۰۲ و ۱۰۰۳ و ۱۰۰۴ و ۱۰۰۵ و ۱۰۰۶ و ۱۰۰۷ و ۱۰۰۸ و ۱۰۰۹ و ۱۰۱۰ و ۱۰۱۱ و ۱۰۱۲ و ۱۰۱۳ و ۱۰۱۴ و ۱۰۱۵ و ۱۰۱۶ و ۱۰۱۷ و ۱۰۱۸ و ۱۰۱۹ و ۱۰۲۰ و ۱۰۲۱ و ۱۰۲۲ و ۱۰۲۳ و ۱۰۲۴ و ۱۰۲۵ و ۱۰۲۶ و ۱۰۲۷ و ۱۰۲۸ و ۱۰۲۹ و ۱۰۳۰ و ۱۰۳۱ و ۱۰۳۲ و ۱۰۳۳ و ۱۰۳۴ و ۱۰۳۵ و ۱۰۳۶ و ۱۰۳۷ و ۱۰۳۸ و ۱۰۳۹ و ۱۰۴۰ و ۱۰۴۱ و ۱۰۴۲ و ۱۰۴۳ و ۱۰۴۴ و ۱۰۴۵ و ۱۰۴۶ و ۱۰۴۷ و ۱۰۴۸ و ۱۰۴۹ و ۱۰۵۰ و ۱۰۵۱ و ۱۰۵۲ و ۱۰۵۳ و ۱۰۵۴ و ۱۰۵۵ و ۱۰۵۶ و ۱۰۵۷ و ۱۰۵۸ و ۱۰۵۹ و ۱۰۶۰ و ۱۰۶۱ و ۱۰۶۲ و ۱۰۶۳ و ۱۰۶۴ و ۱۰۶۵ و ۱۰۶۶ و ۱۰۶۷ و ۱۰۶۸ و ۱۰۶۹ و ۱۰۷۰ و ۱۰۷۱ و ۱۰۷۲ و ۱۰۷۳ و ۱۰۷۴ و ۱۰۷۵ و ۱۰۷۶ و ۱۰۷۷ و ۱۰۷۸ و ۱۰۷۹ و ۱۰۸۰ و ۱۰۸۱ و ۱۰۸۲ و ۱۰۸۳ و ۱۰۸۴ و ۱۰۸۵ و ۱۰۸۶ و ۱۰۸۷ و ۱۰۸۸ و ۱۰۸۹ و ۱۰۹۰ و ۱۰۹۱ و ۱۰۹۲ و ۱۰۹۳ و ۱۰۹۴ و ۱۰۹۵ و ۱۰۹۶ و ۱۰۹۷ و ۱۰۹۸ و ۱۰۹۹ و ۱۱۰۰ و ۱۱۰۱ و ۱۱۰۲ و ۱۱۰۳ و ۱۱۰۴ و ۱۱۰۵ و ۱۱۰۶ و ۱۱۰۷ و ۱۱۰۸ و ۱۱۰۹ و ۱۱۱۰ و ۱۱۱۱ و ۱۱۱۲ و ۱۱۱۳ و ۱۱۱۴ و ۱۱۱۵ و ۱۱۱۶ و ۱۱۱۷ و ۱۱۱۸ و ۱۱۱۹ و ۱۱۲۰ و ۱۱۲۱ و ۱۱۲۲ و ۱۱۲۳ و ۱۱۲۴ و ۱۱۲۵ و ۱۱۲۶ و ۱۱۲۷ و ۱۱۲۸ و ۱۱۲۹ و ۱۱۳۰ و ۱۱۳۱ و ۱۱۳۲ و ۱۱۳۳ و ۱۱۳۴ و ۱۱۳۵ و ۱۱۳۶ و ۱۱۳۷ و ۱۱۳۸ و ۱۱۳۹ و ۱۱۴۰ و ۱۱۴۱ و ۱۱۴۲ و ۱۱۴۳ و ۱۱۴۴ و ۱۱۴۵ و ۱۱۴۶ و ۱۱۴۷ و ۱۱۴۸ و ۱۱۴۹ و ۱۱۵۰ و ۱۱۵۱ و ۱۱۵۲ و ۱۱۵۳ و ۱۱۵۴ و ۱۱۵۵ و ۱۱۵۶ و ۱۱۵۷ و ۱۱۵۸ و ۱۱۵۹ و ۱۱۶۰ و ۱۱۶۱ و ۱۱۶۲ و ۱۱۶۳ و ۱۱۶۴ و ۱۱۶۵ و ۱۱۶۶ و ۱۱۶۷ و ۱۱۶۸ و ۱۱۶۹ و ۱۱۷۰ و ۱۱۷۱ و ۱۱۷۲ و ۱۱۷۳ و ۱۱۷۴ و ۱۱۷۵ و ۱۱۷۶ و ۱۱۷۷ و ۱۱۷۸ و ۱۱۷۹ و ۱۱۸۰ و ۱۱۸۱ و ۱۱۸۲ و ۱۱۸۳ و ۱۱۸۴ و ۱۱۸۵ و ۱۱۸۶ و ۱۱۸۷ و ۱۱۸۸ و ۱۱۸۹ و ۱۱۹۰ و ۱۱۹۱ و ۱۱۹۲ و ۱۱۹۳ و ۱۱۹۴ و ۱۱۹۵ و ۱۱۹۶ و ۱۱۹۷ و ۱۱۹۸ و ۱۱۹۹ و ۱۲۰۰ و ۱۲۰۱ و ۱۲۰۲ و ۱۲۰۳ و ۱۲۰۴ و ۱۲۰۵ و ۱۲۰۶ و ۱۲۰۷ و ۱۲۰۸ و ۱۲۰۹ و ۱۲۱۰ و ۱۲۱۱ و ۱۲۱۲ و ۱۲۱۳ و ۱۲۱۴ و ۱۲۱۵ و ۱۲۱۶ و ۱۲۱۷ و ۱۲۱۸ و ۱۲۱۹ و ۱۲۲۰ و ۱۲۲۱ و ۱۲۲۲ و ۱۲۲۳ و ۱۲۲۴ و ۱۲۲۵ و ۱۲۲۶ و ۱۲۲۷ و ۱۲۲۸ و ۱۲۲۹ و ۱۲۳۰ و ۱۲۳۱ و ۱۲۳۲ و ۱۲۳۳ و ۱۲۳۴ و ۱۲۳۵ و ۱۲۳۶ و ۱۲۳۷ و ۱۲۳۸ و ۱۲۳۹ و ۱۲۴۰ و ۱۲۴۱ و ۱۲۴۲ و ۱۲۴۳ و ۱۲۴۴ و ۱۲۴۵ و ۱۲۴۶ و ۱۲۴۷ و ۱۲۴۸ و ۱۲۴۹ و ۱۲۵۰ و ۱۲۵۱ و ۱۲۵۲ و ۱۲۵۳ و ۱۲۵۴ و ۱۲۵۵ و ۱۲۵۶ و ۱۲۵۷ و ۱۲۵۸ و ۱۲۵۹ و ۱۲۶۰ و ۱۲۶۱ و ۱۲۶۲ و ۱۲۶۳ و ۱۲۶۴ و ۱۲۶۵ و ۱۲۶۶ و ۱۲۶۷ و ۱۲۶۸ و ۱۲۶۹ و ۱۲۷۰ و ۱۲۷۱ و ۱۲۷۲ و ۱۲۷۳ و ۱۲۷۴ و ۱۲۷۵ و ۱۲۷۶ و ۱۲۷۷ و ۱۲۷۸ و ۱۲۷۹ و ۱۲۸۰ و ۱۲۸۱ و ۱۲۸۲ و ۱۲۸۳ و ۱۲۸۴ و ۱۲۸۵ و ۱۲۸۶ و ۱۲۸۷ و ۱۲۸۸ و ۱۲۸۹ و ۱۲۹۰ و ۱۲۹۱ و ۱۲۹۲ و ۱۲۹۳ و ۱۲۹۴ و ۱۲۹۵ و ۱۲۹۶ و ۱۲۹۷ و ۱۲۹۸ و ۱۲۹۹ و ۱۳۰۰ و ۱۳۰۱ و ۱۳۰۲ و ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ و ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ و ۱۳۰۷ و ۱۳۰۸ و ۱۳۰۹ و ۱۳۱۰ و ۱۳۱۱ و ۱۳۱۲ و ۱۳۱۳ و ۱۳۱۴ و ۱۳۱۵ و ۱۳۱۶ و ۱۳۱۷ و ۱۳۱۸ و ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ و ۱۳۲۱ و ۱۳۲۲ و ۱۳۲۳ و ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵ و ۱۳۲۶ و ۱۳۲۷ و ۱۳۲۸ و ۱۳۲۹ و ۱۳۳۰ و ۱۳۳۱ و ۱۳۳۲ و ۱۳۳۳ و ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵ و ۱۳۳۶ و ۱۳۳۷ و ۱۳۳۸ و ۱۳۳۹ و ۱۳۴۰ و ۱۳۴۱ و ۱۳۴۲ و ۱۳۴۳ و ۱۳۴۴ و ۱۳۴۵ و ۱۳۴۶ و ۱۳۴۷ و ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ و ۱۳۵۰ و ۱۳۵۱ و ۱۳۵۲ و ۱۳۵۳ و ۱۳۵۴ و ۱۳۵۵ و ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷ و ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ و ۱۳۶۱ و ۱۳۶۲ و ۱۳۶۳ و ۱۳۶۴ و ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶ و ۱۳۶۷ و ۱۳۶۸ و ۱۳۶۹ و ۱۳۷۰ و ۱۳۷۱ و ۱۳۷۲ و ۱۳۷۳ و ۱۳۷۴ و ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ و ۱۳۷۷ و ۱۳۷۸ و ۱۳۷۹ و ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ و ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ و ۱۳۸۵ و ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ و ۱۳۹۱ و ۱۳۹۲ و ۱۳۹۳ و ۱۳۹۴ و ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ و ۱۳۹۷ و ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ و ۱۴۰۳ و ۱۴۰۴ و ۱۴۰۵ و ۱۴۰۶ و ۱۴۰۷ و ۱۴۰۸ و ۱۴۰۹ و ۱۴۱۰ و ۱۴۱۱ و ۱۴۱۲ و ۱۴۱۳ و ۱۴۱۴ و ۱۴۱۵ و ۱۴۱۶ و ۱۴۱۷ و ۱۴۱۸ و ۱۴۱۹ و ۱۴۲۰ و ۱۴۲۱ و ۱۴۲۲ و ۱۴۲۳ و ۱۴۲۴ و ۱۴۲۵ و ۱۴۲۶ و ۱۴۲۷ و ۱۴۲۸ و ۱۴۲۹ و ۱۴۳۰ و ۱۴۳۱ و ۱۴۳۲ و ۱۴۳۳ و ۱۴۳۴ و ۱۴۳۵ و ۱۴۳۶ و ۱۴۳۷ و ۱۴۳۸ و ۱۴۳۹ و ۱۴۴۰ و ۱۴۴۱ و ۱۴۴۲ و ۱۴۴۳ و ۱۴۴۴ و ۱۴۴۵ و ۱۴۴۶ و ۱۴۴۷ و ۱۴۴۸ و ۱۴۴۹ و ۱۴۵۰ و ۱۴۵۱ و ۱۴۵۲ و ۱۴۵۳ و ۱۴۵۴ و ۱۴۵۵ و ۱۴۵۶ و ۱۴۵۷ و ۱۴۵۸ و ۱۴۵۹ و ۱۴۶۰ و ۱۴۶۱ و ۱۴۶۲ و ۱۴۶۳ و ۱۴۶۴ و ۱۴۶۵ و ۱۴۶۶ و ۱۴۶۷ و ۱۴۶۸ و ۱۴۶۹ و ۱۴۷۰ و ۱۴۷۱ و ۱۴۷۲ و ۱۴۷۳ و ۱۴۷۴ و ۱۴۷۵ و ۱۴۷۶ و ۱۴۷۷ و ۱۴۷۸ و ۱۴۷۹ و ۱۴۸۰ و ۱۴۸۱ و ۱۴۸۲ و ۱۴۸۳ و ۱۴۸۴ و ۱۴۸۵ و ۱۴۸۶ و ۱۴۸۷ و ۱۴۸۸ و ۱۴۸۹ و ۱۴۹۰ و ۱۴۹۱ و ۱۴۹۲ و ۱۴۹۳ و ۱۴۹۴ و ۱۴۹۵ و ۱۴۹۶ و ۱۴۹۷ و ۱۴۹۸ و ۱۴۹۹ و ۱۵۰۰ و ۱۵۰۱ و ۱۵۰۲ و ۱۵۰۳ و ۱۵۰۴ و ۱۵۰۵ و ۱۵۰۶ و ۱۵۰۷ و ۱۵۰۸ و ۱۵۰۹ و ۱۵۱۰ و ۱۵۱۱ و ۱۵۱۲ و ۱۵۱۳ و ۱۵۱۴ و ۱۵۱۵ و ۱۵۱۶ و ۱۵۱۷ و ۱۵۱۸ و ۱۵۱۹ و ۱۵۲۰ و ۱۵۲۱ و ۱۵۲۲ و ۱۵۲۳ و ۱۵۲۴ و ۱۵۲۵ و ۱۵۲۶ و ۱۵۲۷ و ۱۵۲۸ و ۱۵۲۹ و ۱۵۳۰ و ۱۵۳۱ و ۱۵۳۲ و ۱۵۳۳ و ۱۵۳۴ و ۱۵۳۵ و ۱۵۳۶ و ۱۵۳۷ و ۱۵۳۸ و ۱۵۳۹ و ۱۵۴۰ و ۱۵۴۱ و ۱۵۴۲ و ۱۵۴۳ و ۱۵۴۴ و ۱۵۴۵ و ۱۵۴۶ و ۱۵۴۷ و ۱۵۴۸ و ۱۵۴۹ و ۱۵۵۰ و ۱۵۵۱ و ۱۵۵۲ و ۱۵۵۳ و ۱۵۵۴ و ۱۵۵۵ و ۱۵۵۶ و ۱۵۵۷ و ۱۵۵۸ و ۱۵۵۹ و ۱۵۶۰ و ۱۵۶۱ و ۱۵۶۲ و ۱۵۶۳ و ۱۵۶۴ و ۱۵۶۵ و ۱۵۶۶ و ۱۵۶۷ و ۱۵۶۸ و ۱۵۶۹ و ۱۵۷۰ و ۱۵۷۱ و ۱۵۷۲ و ۱۵۷۳ و ۱۵۷۴ و ۱۵۷۵ و ۱۵۷۶ و ۱۵۷۷ و ۱۵۷۸ و ۱۵۷۹ و ۱۵۸۰ و ۱۵۸۱ و ۱۵۸۲ و ۱۵۸۳ و ۱۵۸۴ و ۱۵۸۵ و ۱۵۸۶ و ۱۵۸۷ و ۱۵۸۸ و ۱۵۸۹ و ۱۵۹۰ و ۱۵۹۱ و ۱۵۹۲ و ۱۵۹۳ و ۱۵۹۴ و ۱۵۹۵ و ۱۵۹۶ و ۱۵۹۷ و ۱۵۹۸ و ۱۵۹۹ و ۱۶۰۰ و ۱۶۰۱ و ۱۶۰۲ و ۱۶۰۳ و ۱۶۰۴ و ۱۶۰۵ و ۱۶۰۶ و ۱۶۰۷ و ۱۶۰۸ و ۱۶۰۹ و ۱۶۱۰ و ۱۶۱۱ و ۱۶۱۲ و ۱۶۱۳ و ۱۶۱۴ و ۱۶۱۵ و ۱۶۱۶ و ۱۶۱۷ و ۱۶۱۸ و ۱۶۱۹ و ۱۶۲۰ و ۱۶۲۱ و ۱۶۲۲ و ۱۶۲۳ و ۱۶۲۴ و ۱۶۲۵ و ۱۶۲۶ و ۱۶۲۷ و ۱۶۲۸ و ۱۶۲۹ و ۱۶۳۰ و ۱۶۳۱ و ۱۶۳۲ و ۱۶۳۳ و ۱۶۳۴ و ۱۶۳۵ و ۱۶۳۶ و ۱۶۳۷ و ۱۶۳۸ و ۱۶۳۹ و ۱۶۴۰ و ۱۶۴۱ و ۱۶۴۲ و ۱۶۴۳ و ۱۶۴۴ و ۱۶۴۵ و ۱۶۴۶ و ۱۶۴۷ و ۱۶۴۸ و ۱۶۴۹ و ۱۶۵۰ و ۱۶۵۱ و ۱۶۵۲ و ۱۶۵۳ و ۱۶۵۴ و ۱۶۵۵ و ۱۶۵۶ و ۱۶۵۷ و ۱۶۵۸ و ۱۶۵۹ و ۱۶۶۰ و ۱۶۶۱ و ۱۶۶۲ و ۱۶۶۳ و ۱۶۶۴ و ۱۶۶۵ و ۱۶۶۶ و ۱۶۶۷ و ۱۶۶۸ و ۱۶۶۹ و ۱۶۷۰ و ۱۶۷۱ و ۱۶۷۲ و ۱۶۷۳ و ۱۶۷۴ و ۱۶۷۵ و ۱۶۷۶ و ۱۶۷۷ و ۱۶۷۸ و ۱۶۷۹ و ۱۶۸۰ و ۱۶۸۱ و ۱۶۸۲ و ۱۶۸۳ و ۱۶۸۴ و ۱۶۸۵ و ۱۶۸۶ و ۱۶۸۷ و ۱۶۸۸ و ۱۶۸۹ و ۱۶۹۰ و ۱۶۹۱ و ۱۶۹۲ و ۱۶۹۳ و ۱۶۹۴ و ۱۶۹۵ و ۱۶۹۶ و ۱۶۹۷ و ۱۶۹۸ و ۱۶۹۹ و ۱۷۰۰ و ۱۷۰۱ و ۱۷۰۲ و ۱۷۰۳ و ۱۷۰۴ و ۱۷۰۵ و ۱۷۰۶ و ۱۷۰۷ و ۱۷۰۸ و ۱۷۰۹ و ۱۷۱۰ و ۱۷۱۱ و ۱۷۱۲ و ۱۷۱۳ و ۱۷۱۴ و ۱۷۱۵ و ۱۷۱۶ و ۱۷۱۷ و ۱۷۱۸ و ۱۷۱۹ و ۱۷۲۰ و ۱۷۲۱ و ۱۷۲۲ و ۱۷۲۳ و ۱۷۲۴ و ۱۷۲۵ و ۱۷۲۶ و ۱۷۲۷ و ۱۷۲۸ و ۱۷۲۹ و ۱۷۳۰ و ۱۷۳۱ و ۱۷۳۲ و ۱۷۳۳ و ۱۷۳۴ و ۱۷۳۵ و ۱۷۳۶ و ۱۷۳۷ و ۱۷۳۸ و ۱۷۳۹ و ۱۷۴۰ و ۱۷۴۱ و ۱۷۴۲ و ۱۷۴۳ و ۱۷۴۴ و ۱۷۴۵ و ۱۷۴۶ و ۱۷۴۷ و ۱۷۴۸ و ۱۷۴۹ و ۱۷۵۰ و ۱۷۵۱ و ۱۷۵۲ و ۱۷۵۳ و ۱۷۵۴ و ۱۷۵۵ و ۱۷۵۶ و ۱۷۵۷ و ۱۷۵۸ و ۱۷۵۹ و ۱۷۶۰ و ۱۷۶۱ و ۱۷۶۲ و ۱۷۶۳ و ۱۷۶۴ و ۱۷۶۵ و ۱۷۶۶ و ۱۷۶۷ و ۱۷۶۸ و ۱۷۶۹ و ۱۷۷۰ و ۱۷۷۱ و ۱۷۷۲ و ۱۷۷۳ و ۱۷۷۴ و ۱۷۷۵ و ۱۷۷۶ و ۱۷۷۷ و ۱۷۷۸ و ۱۷۷۹ و ۱۷۸۰ و ۱۷۸۱ و ۱۷۸۲ و ۱۷۸۳ و ۱۷۸۴ و ۱۷۸۵ و ۱۷۸۶ و ۱۷۸۷ و ۱۷۸۸ و ۱۷۸۹ و ۱۷۹۰ و ۱۷۹۱ و ۱۷۹۲ و ۱۷۹۳ و ۱۷۹۴ و ۱۷۹۵ و ۱۷۹۶ و ۱۷۹۷ و ۱۷۹۸ و ۱۷۹۹ و ۱۸۰۰ و ۱۸۰۱ و ۱۸۰۲ و ۱۸۰۳ و ۱۸۰۴ و ۱۸۰۵ و ۱۸۰۶ و ۱۸۰۷ و ۱۸۰۸ و ۱۸۰۹ و ۱۸۱۰ و ۱۸۱۱ و ۱۸۱۲ و ۱۸۱۳ و ۱۸۱۴ و ۱۸۱۵ و ۱۸۱۶ و ۱۸۱۷ و ۱۸۱۸ و ۱۸۱۹ و ۱۸۲۰ و ۱۸۲۱ و ۱۸۲۲ و ۱۸۲۳ و ۱۸۲۴ و ۱۸۲۵ و ۱۸۲۶ و ۱۸۲۷ و ۱۸۲۸ و ۱۸۲۹ و ۱۸۳۰ و ۱۸۳۱ و ۱۸۳۲ و ۱۸۳۳ و ۱۸۳۴ و ۱۸۳۵ و ۱۸۳۶ و ۱۸۳۷ و ۱۸۳۸ و ۱۸۳۹ و ۱۸۴۰ و ۱۸۴۱ و ۱۸۴۲ و ۱۸۴۳ و ۱۸۴۴ و ۱۸۴۵ و ۱۸۴۶ و ۱۸۴۷ و ۱۸۴۸ و ۱۸۴۹ و ۱۸۵۰ و ۱۸۵۱ و ۱۸۵۲ و

است. (۴) - اشاره بدین بیت مولانا است: چنان در نیستی غرقم که معشوقم همی گوید بیا با من دمی بنشین سر آن هم نمیدارم. (۵) - در مناقب العارفین ذکر شده: «اغلب طاعنان و طاغیان شیخ را عامی و نادان میخوانند» و در ولدنامه نیز آمده است: عامی محض و ساده و نادان پیش او نیک و بد بده یکسان. (۶) - عرفا نقل می کنند: «العلم هو الحجاب الاکبر» و مولانا در بیان این عقیده گوید: بر نوشته هیچ بنویسد کسی؟ یا نهالی کارد اندر مغرسی؟ کاغذی جوید که آن بنوشته نیست؟ تخم کارد موضعی که کشته نیست؟ ای برادر موضع ناکشته باش کاغذ اسپید نابنوشته باش تامشرف گردی از نون و القلم تا بکارد در تو تخم آن ذوالکرم. (مثنوی چ علاءالدوله دفتر پنجم ص ۴۸۲). (۷) - افلاکی روایت میکند: «روزی مولانا فرمود آن قلف را بیاورید و در وقتی دیگر فرموده بود که فلانی مفتلا شده است. بوالفضولی گفته باشد که قفل بایستی گفتن و درست آن است که مبتلا گویند. فرمود که آن چنان است که گفتمی اما جهت رعایت خاطر عزیزی چنان گفتم که روزی صلاح الدین مفتلا گفته بود و قلف فرموده و راست آن است که او گفته چه اغلب اسماء و لغات موضوعات مردم است در هر زمانی از مبدأ فطرت». (۸) - فیه مافیه چ تهران صص ۱۳۴-۱۳۷. (۹) - رجوع کنید به فیه مافیه چ تهران ص ۱۳۳. (۱۰) - این هر دو نامه را افلاکی در مناقب العارفین آورده است. (۱۱) - علاوه بر روایت افلاکی، از ابیات ولدنامه نیز همین مدت بصراحت معلوم میگردد: شیخ با او چو در دو تن یک جان بود آسوده و خوش و شادان مست از همدگر شده ده سال داشته بی خمار هجر، وصال. و بنابراین چون وقت وفات شیخ صلاح الدین متفق علیه است (۶۵۷) و تمام مدت مصاحبت هم بیش از ده سال نبوده چنانکه گذشت باید مصاحبت آنان به سال ۶۴۷ آغاز شده باشد. (۱۲) - مأخذ این گفتار ابیات ذیل است از ولدنامه: شیخ فرمود در جنازه من دهل آرید و کوس با دف زن سوی کویم برید رقص کنان خوش و شادان و مست و دست افشان تا بدانند کاولیای خدا شاد و خندان روند سوی لقا مرگشان عیش و عشرت و سورت و جایشان خلد عدن پر حورست این چنین مرگ با سماع خوش است چون رفیقش نگار خوب کش است همه از جان و دل وصیت را بشنیدند بی ریا به صفا.

صلاح الدین.

[صَحِيْدُ دِي] (اخ) صفدی خلیل بن ایبک بن عبدالله. وی ادیبی مورخ و دارای تصانیف سودمند و بسیار است. به سال ۶۹۶ ه. ق. در صفد از اعمال فلسطین تولد یافت و بدان جا منسوب است. در دمشق به تحصیل پرداخت و در فن رسم ماهر گشت سپس به ادب و تراجم اعیان پرداخت و در صفد و مصر و حلب متولی دیوان انشاء گشت و در دمشق بوکالت بیت المال رسید و هم بدان جا به سال ۷۶۴ ه. ق. در گذشت. صلاح الدین را در حدود دویست تصنیف است از آن جمله: الوافی بالوفیات که کتابی بزرگ و در تراجم است. الشعور بالعود در تراجم عور و اخبار آن. نکت الهمیان در تراجم فضلی عمیان. الحان السواجم. رسائل وی بمعاصران خود. التذکره که مجموعه ای بزرگ در شعر و ادب و اخبار است. الغیث المسجم فی شرح لامیه العجم در دو مجلد. جنان الجناس در ادب. نصره الثائر فی نقد المثل السائر. تشنیف السمع فی انسکاب الدمع. دمعه الباکی. اعیان العصر در تراجم. منشآت وی در یک جزء. دیوان الفصحاء که مجموعه ای است در ادب. تمام المتون فی شرح رساله ابن زیدون و آن جز رساله تهکمیة است که ابن نباته آن را شرح کرده است. جلوه المذاکره در ادب. المجاراه و المجازاه. فض الختام فی التوریه و الاستخدام، و رسائلی دیگر که از آن جمله است: الروض الناسم. الوصف و التشبیه. وصف الهلال. وصف الحریق. و رسائل دیگر و در شعر وی رقتی است. (الاعلام زرکلی ج ۱ صص ۲۹۶-۲۹۷).

صلاح الدین.

[صَحِيْدُ دِي] (اخ) علائی خلیل بن کیکلدی بن عبداللهعلائی دمشقی، محدثی فاضل و بحاث بود. به سال ۶۹۴ ه. ق. به دمشق

متولد شد و هم در آنجا بتعلم پرداخت و سفرهای دراز کرد سپس در قدس اقامت جست و در صلاحیه به سال ۷۳۱ بتدریس پرداخت و هم بدانجا به سال ۷۶۱ درگذشت. از کتب اوست: القواعد فی اصول الدین. الاربعین فی اعمال المتقین. الوشی المعلم در حدیث. المجالس المبتکره. المسلسلات. النفحات القدسیه. منحه الرائض در فرائض. کتاب المدلسین. مقدمهء نهایی الاحکام. برهان التیسیر فی عنوان التفسیر. کشف النقاب عما روی الشیخان للاصحاب، رساله ای که در آن احادیثی را که بخاری و مسلم برای هر صحابی احصا کرده اند آورده. اثاره الفوائد المجموعه. احکام المراسیل. حکم اختلاف المجتهدین و تألیفات دیگر. (الاعلام زرکلی ج ۱ ص ۲۹۹).

صلاح الدین.

[صَحَّ دِی] (اخ) کورانی حلبی، وی قاضی و از کتاب مترسلین و او را شعری فراوان است. مولد او به حلب بود و هم بدان جا به سال ۱۰۴۹ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ج ۲ ص ۴۳۵).

صلاح الدین.

[صَحَّ دِی] (اخ) محمد منصور از ممالیک بحری از ۷۶۲ تا ۷۶۴ ه. ق. حکومت داشت. (ترجمهء تاریخ طبقات سلاطین اسلام ص ۷۲).

صلاح الدین.

[صَحَّ دِی] (اخ) موسی. رجوع به قاضی زاده رومی شود.

صلاح الدین.

[صَحَّ دِی] (اخ) یوسف. رجوع به صلاح الدین ایوبی شود.

صلاح الدین حبوری.

[صَحَّ دِی نِ ح] (اخ) ابن عبدالخالق بن یحیی القاسمی الحسنی الحبوری. وی شاعری یمانی و از علماء و منسوب به حبور از ارض یمن و او را دیوان شعر و تصانیفی است که از آن جمله شرح تکملة الاحکام است. وی به سال ۱۰۴۷ ه. ق. درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صلاح الدین کلا.

[صَحَّ دِی ک] (اخ) دهی است از دهستان بلدهء کجور بخش مرکزی شهرستان نوشهر. در ۳۰ هزار گزی خاور نوشهر، کنار شوسهء نوشهر به بابلسر. دشت. معتدل. مرطوب مالاریائی. دارای ۵۶۵ تن سکنه. آب آن از رودخانهء کجور. محصول آنجا برنج، مختصر مرکبات. شغل اهالی زراعت و تهیهء زغال چوب است. دبستان و ۱۲ باب دکان کنار شوسه دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صلاح الدین محله.

[صَحْدُ دِي مَحِلُّ لَ] (اخ) دهی است از دهستان رودبی بخش مرکزی شهرستان ساری. در ۷ هزارگزی شمال ساری. دشت. معتدل. مرطوب مالاریائی. دارای ۵۰ تن سکنه است. آب آن از رودخانهء تجن. محصول آنجا پنبه، غلات، برنج، صیفی. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صلاح اندیش.

[صَآ] (نف مرکب) مصلحت جو. خیرخواه. صلاح اندیشنده. خیراندیش. رجوع به صلاح دانستن و صلاح اندیشیدن و رجوع به صلاح شود.

صلاح اندیشیدن.

[صَآد] (مص مرکب) خیرخواهی کردن. خیر اندیشیدن. تدبیر. نصیحت کردن. رجوع به صلاح اندیش و رجوع به صلاح شود.

صلاح بینی.

[صَآ] (حامص مرکب) خیرخواهی. مصلحت جوئی. رجوع به صلاح شود.

صلاح پذیرفتن.

[صَپَ رُت] (مص مرکب) بسامان شدن. درست شدن. آراسته شدن: متکلم را تا کسی عیب نگیرد سخنش صلاح نپذیرد. (گلستان).

صلاح پیه سی.

[صَپَ ی] (اخ) دهی است جزء دهستان گرمادوز بخش کلپیر شهرستان اهر. در ۳۰ هزارگزی شمال خاوری کلپیر و ۳۰ هزارگزی شوسهء اهر به کلپیر. کوهستانی. معتدل. سکنهء آن ۵۷ تن است. آب آن از رودخانهء سلین چای و چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صلاح دانستن.

[صَن ت] (مص مرکب) مصلحت جستن. خیرخواهی کردن. رجوع به صلاح و صلاح اندیشیدن شود.

صلاح دید.

[صَ] (مص مرکب مرخم، امص مرکب) تجویز. مصلحت دیدن. صلاح جستن. صوابدید. رجوع به صلاح و صلاح دانستن و صلاح اندیشیدن شود.

صلاح دیدن.

[صَدِ دِ] (مص مرکب) مصلحت دیدن. مناسب دانستن. موافق رأی و عقل دیدن چیزی یا کاری را: چو پای صید را در دام خود

دید در آن جنبش صلاح آرام خود دید. نظامی. رجوع به صلاح و صلاح دانستن شود.

صلاح صفدی.

[صَحَّ صَفَّ] (اخ) رجوع به صلاح الدین صفدی شود.

صلاح فریدون.

[صَفَّ فَرَّ] (اخ) ابن القونیوی. رجوع به صلاح الدین زرکوب شود.

صلاح کردن.

[صَكَّ دَا] (مص مرکب) مشورت کردن. رای زدن. تدبیر کردن: اکنون بازگرد تا من با وزیران خود صلاح کنم. (قصص الانبیاء). رجوع به صلاح شود.

صلاح کرمانی.

[صَحَّ كَرَّ] (اخ) ملقب به رکن الدین، وزیر اتابک مظفرالدین ابوشجاع سعدبن زنگی. خوندمیر در حبیب السیر جزء چهارم از جلد دوم ص ۲۰۱ نام او را صالح ذکر کرده و همو در دستورالوزراء ص ۲۳۷ چاپ تهران گوید: رکن الدین صلاح کرمانی در اوایل اوقات سلطنت مظفرالدین ابوشجاع سعدبن زنگی پای بر مسند وزارت نهاد و بعد از چندگاه از آن شغل معزول گشته، عمیدالدین ابونصر اسعد، قائم مقام او شد. (دستورالوزراء چ نفیسی ص ۲۳۷).

صلاح لو.

[صَّ لَوَّ] (اخ) دهی است از دهستان قلعه برزند بخش گرمی شهرستان اردبیل در ۲۵ هزارگزی شمال باختری گرمی و ۱۵ هزارگزی شوسه اردبیل به گرمی. جلگه. گرمسیر. سکنه ۵۱ تن. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صلاح و مصلحت.

[صَحَّ مَلَّ حَ] (ترکیب عطفی، مرکب) از اتباع است. تدبیر کردن. رای زدن. مصلحت دانستن. راهنمایی کردن: بی صلاح و مصلحت او آب نمی خورد و همیشه از او مصلحت می جوید. رجوع به صلاح و مصلحت جوئی شود.

صلاحی.

[صَّ نَسَبَ] (ص نسبی) نسبت است به صلاح. رجوع به صلاح شود.

صلاحی.

[صَّ نَسَبَ] (اخ) شیخ عبدالله افندی. وی یکی از متأخران شعرای عثمانی و مشایخ طریقت عشاقیه و از اهالی بالکسیری است. او به سال

۱۱۳۰ ه. ق. متولد شده و مدتی منشی و رئیس دفتر صدراعظم حکیم اوغلی علی پاشا بود، سپس به ادرنه عزیمت کرد و بدست شیخ جمال الدین عشاقی توبه یافت. آنگاه دیگر بار به معیت پاشای مذکور به مصر سفر کرد. هنگام بازگشت به سال ۱۱۷۴ به مشیخت آستانه طاهر آغا نایل شد و به سال ۱۱۹۷ درگذشت. چند رساله و اشعار بسیار دارد. (قاموس الاعلام ترکی).

صلاحیت.

[ص ح ی] (ع امص) شایستگی. در خوری. سزاواری. اهلیت. این کلمه را اغلب به تشدید یاء تلفظ کنند ولی خطاست. در تاج العروس آمده: صلاحیه الشیء مخففه کطواعیه و لیس فی کلامهم فعالیه مشدده کذا نقلوه: و چون به نماز برخاستند بیش از آن کرد که عادت او بود تا ظن صلاحیت در حق او زیادت کنند. (گلستان (||)). اصطلاح قضائی) صلاحیت در آئین دادرسی عبارت است از اختیاری که قانون بدادگاهی می‌دهد که بموجب آن بدعوائی رسیدگی کند. عبارت دیگر شایستگی قانونی دادگاه برای رسیدگی بدعوائی خاصی در اصطلاح حقوقی صلاحیت نامیده می‌شود. بنابراین دادگاهها فقط نسبت بدعوائی که قانون اختیار رسیدگی به آنها داده صلاحیت دارند و نسبت بدعوائی که قانون چنین اختیاری به آنها نداده غیر صالح هستند. بدیهی است که اختیار مزبور را قانون یا بموجب حکم خاص بدادگاهی غیر دادگاههای عمومی می‌دهد، مانند اینکه قانون خاصی اختیار رسیدگی به پاره ای امور را بدادگاه اختصاصی دارائی یا بازرگانی واگذار مینماید. و یا بموجب حکم عام اختیار رسیدگی بتمام دعوائی را بجز آنچه بموجب قانون استثناء شده بدادگاههای عمومی دادگستری می‌دهد، چنانچه ماده ۱ آئین دادرسی مقرر میدارد: «رسیدگی به کلیه دعوائی مدنی راجع بدادگاههای دادگستری است مگر در مواردی که قانون مرجع دیگری معین کرده است». بنابراین تشخیص صلاحیت در آئین دادرسی موقوف به تشخیص انواع دعوائی و اقسام مختلفه دادگاهها است که به اختصار در زیر آورده می‌شود: تعریف دعوی: دعوی یا مرافعه یا ترافع عبارت از اختلاف و مناقشه است بین دو طرف یا دو حریف که اظهار و ادعاشان با یکدیگر معارضه دارد. ادعای یک طرف که موجب مرافعه است موسوم به تعقیب یا دادخواست بوده و دعوی بمعنای اخص نیز نامیده میشود و ادعای طرف مقابل که عکس العمل (واکنش) دادخواست یا دعوی اقامه شده است، آن را دفاع یا جواب (پاسخ) نامند. جمع بین دادخواست یا دعوی بمعنای اخص از یک طرف و دفاع از طرف دیگر، دعوی بمعنای اعم را تشکیل میدهد. (آئین دادرسی مدنی دکتر متین دفتری ج ۱ صص ۲۶۰ - ۲۶۱). معلوم است که دعوی بمنظور تثبیت حقی که مورد تجاوز یا تضییع واقع شده انجام میگیرد بنابراین دعوی با حق ارتباط کامل دارد و اقسام مختلفه دعوائی به اعتبار اقسام مختلفه حق پیدا می‌شود، مثلاً: دعوی مربوط بحق مالکیت، دعوی مالکیت و دعوی مربوط بحق تصرف، دعوی تصرف و دعوی مربوط بحق عینی، دعوی عینی و دعوی مربوط بحق شخصی و دینی، دعوی شخصی یا دینی، نامیده می‌شود. ولی هر دارنده حقی نمیتواند حق خود را اعمال نماید به این معنی که شخص یا حق تمتع و حق استیفاء هر دو را داراست که در این صورت میتواند نسبت به آن حق اقامه دعوی نماید مانند غیر محجورین، یا اینکه تنها حق تمتع دارد مانند صغار و محجورین که نمی‌توانند حق خود را اعمال نمایند و نسبت به آن اقامه دعوی کنند و بدین جهت قانون برای اقامه دعوی شرایط زیر را لازم دانسته است: ۱- حقی که در دادگستری اعمال و اظهار می‌شود باید منجز بوده، معلق و مشروط نباشد. ۲- اعمال کننده حق باید ذینفع باشد. ۳- باید سمت او از حیث اصالت یا نمایندگی قانونی محرز باشد. ۴- باید اهلیت قانونی داشته باشد. علاوه بر شرایط یادشده باید نوع دعوی نیز معلوم باشد تا در دادگاهی که صلاحیت رسیدگی به آن دعوی دارد مطرح گردد. انواع مختلف دعوائی بسیار متعدد است که تقسیم بندی آنها بطبقاتی که شامل تمام افراد باشد خالی از اشکال نیست و بهمین جهت قانون آئین دادرسی فقط بذکر انواع دعوائی از نظر صلاحیت دادگاهها اکتفا نموده و طبقه بندی نکرده است. ولی استادان حقوق از نظرهای مختلف، دعوائی را طبقه بندی میکنند که اهم آنها از این قرار است: یکی طبقه بندی از نظر نوع حقوقی که بوسیله دعوی اعمال می‌شود و از این نظر دعوائی، به دعوائی شخصی و

دعاوی مختلط تقسیم می‌شوند. و دیگر از نظر موضوع حقی که اعمال می‌شود، که از این نظر به دو نحو طبقه بندی می‌شود: تقسیم دعاوی به دعاوی منقول و غیرمنقول از یک طرف و به دعاوی مربوط به اصل مالکیت و دعاوی مربوط بتصرف از طرف دیگر، بنابراین سه نوع طبقه بندی دعاوی وجود دارد: ۱- دعاوی عینی، دعاوی شخصی، دعاوی مختلط. ۲- دعاوی منقول، دعاوی غیرمنقول. ۳- دعاوی تصرف، دعاوی اصل مالکیت. (تلخیص از آئین دادرسی دکتر متین دفتری). چنانچه گفتیم دعوی بمعنای اعم دفاع را نیز شامل می‌شود لذا برای تشخیص صلاحیت اقسام مختلف دفاع یا پاسخ را نیز به اختصار می‌آوریم: دفاع یا پاسخ از ادعای خواهان بچند نحو متصور است: اول - دفاع بمعنای اخص که فقط پاسخ از ماهیت دعوی است. دوم - ذکر ایرادات ضمن پاسخ از ماهیت دعوی که در این صورت علاوه بر پاسخ از اصل دعوی و انکار صریح آن نسبت بصلاحیت دادگاه یا اهلیت خواهان نیز اعتراض میکنند. سوم - ذکر ایرادات بدون پاسخ از ماهیت دعوی که در این صورت بدون اینکه درباره اصل دعوی اظهار بکنند نسبت بعدم صحت اقامه دعوی ایراد میکنند و جریان دعوی را بنحو مذکور غیرصحیح می‌شمارد. چهارم - طرح دعوی متقابل (۱) چنانچه ماده ۲۸۴ آئین دادرسی مدنی به این عبارت «مدعی علیه حق دارد در مقابل ادعای مدعی اقامه دعوی کند و چنین دعوی را در صورتی که با دعوی اصلی ناشی از یک منشأ یا با دعوی نامبرده ارتباط کامل داشته باشد دعاوی متقابل نامند و به آن دعوی در همان دادگاه با دعوی اصلی رسیدگی می‌شود مگر اینکه دعاوی متقابل از صلاحیت ذاتی دادگاه خارج باشد. بین دو دعوی وقتی ارتباط کامل موجود است که اتخاذ تصمیم در هر یک مؤثر در دیگری باشد» آن را مقرر میدارد. اکنون که اقسام دعاوی به اختصار معلوم شد، باید صلاحیت دادگاههای مختلف را نسبت به دعاوی، مورد بررسی قرار دهیم: موضوع صلاحیت دادگاهها را برای رسیدگی به دعاوی باید از دو نظر مورد بحث قرار داد: اول از نظر صلاحیت مطلقه یا صلاحیت ذاتی (۲) دوم از نظر صلاحیت نسبی (۳). در کتاب آئین دادرسی مدنی در توضیح دو موضوع فوق و فرق میان آن دو چنین آمده است: «قوانین مربوط بصلاحیت ذاتی ناظر به امور ذیل میباشد: ۱- مقام و موقعیتی که دادگاهی در طبقه بندی اساسی دادگاهها دارد و مطابق آن دادگاهها بدادگاههای اداری یا کیفری یا مدنی تقسیم می‌شوند. این طبقه بندی از حیث صنف دادگاهها (۴) است. ۲- در هر صنف از صنوف دادگاهها درجات (پایه هائی) موجود است که مانند پله های نردبام است و سلسله مراتب قضائی بر آن قرار گرفته است. ۳- در هر صنف و هر درجه از دادگاهها نوع آن را باید تشخیص داد. مقصود از نوع دادگاه وجهه آن از لحاظ عمومی و اختصاصی است. دادگاهها از حیث نوع بدادگاههای عمومی و دادگاههای اختصاصی تقسیم میشوند. پس از آنکه مرجع قضائی دعوائی را از حیث صنف و درجه و نوع دادگاه محرز نمودیم دیگر از قواعد صلاحیت مطلقه فارغ هستیم و باید بتشخیص صلاحیت نسبی مرجع بپردازیم یعنی معلوم نمایم در بین دادگاههای که از لحاظ صنف و درجه و نوع برابر هستند کدام یک نسبت بخصوص آن دعوی مرجعیت قانونی دارد. مثلاً هر گاه از قواعد صلاحیت مطلقه بدست آمد که دعوی در صلاحیت دادگاه استان است باید مطابق قواعد صلاحیت نسبی تشخیص داد که بدادگاه کدام استان از استانهای کشور باید رجوع شود». چند سطر بعد در فرق میان این دو صلاحیت آمده: «هر گاه دادگاهی بر خلاف قواعد صلاحیت ذاتی (مطلقه) وارد در دعوائی بشود مرتکب نقض یکی از قوانین مربوط بنظم عمومی شده است چه صلاحیت ذاتی از قواعد اساسی سازمان دادگستری است و بهمین جهت است که ایراد عدم صلاحیت ذاتی را همه می‌توانند بکنند یعنی هم هر یک از اصحاب دعوی و هم دادستان و هم رأساً و مستقلاً دادرس یا هیئت دادگاه، به علاوه این ایراد را در تمام مراحل (حتی به طور ابتدا در مرحله پژوهش و فرجام) میتوان نمود. بعبارت دیگر این یک ایرادی است که رفع شدنی نیست و عدم صلاحیت ذاتی باطلی است که حق نمی‌شود. اما این بطلان تا وقتی است که دادرسی در جریان است و نسبت به آن حکمی که دارای قوه قضیه محکوم بها باشد صادر نشده باشد ولی وقتی که حکم صادر از دادگاه غیرصالح بواسطه گذشتن مدت قانونی پژوهش و فرجام بمنزله حکم نهائی رسید، بدیهی است دیگر راهی برای ایراد عدم صلاحیت ذاتی باقی نمی‌ماند و آن ایراد قهراً رفع می‌شود و چاره ای جز قبول و اجرای چنین حکم نیست. اما ترتیب صلاحیت

نسبی از این قرار است: تخلف از صلاحیت نسبی هم البته خلاف قانون است اما نه یک تخلفی که بنظم عمومی اخلال نماید، چه هر چند در انتخاب مرجع دعوی پاره ای خصوصیات آن از قبیل محل وقوع خواسته یا اقامتگاه اصحاب دعوی یا محل وقوع عقد منشأ دعوی و غیره در آن رعایت نشده باشد بالاخره دعوی در دادگاهی طرح شده است که از حیث صنف و درجه و وقوع، مرجعیت قانونی آن صحیح بوده است، عدم صلاحیت نسبی اکثراً بحقوق مدعی علیه (خواننده) اخلال مینماید چه قواعد مربوط بصلاحیت نسبی بیشتر برای حفظ مصالح مدعی علیه وضع شده و اهم آن این قاعده است که دادگاه محل اقامت خواننده اصولاً دادگاه صلاحیتدار محسوب می شود. به این لحاظ ایراد عدم صلاحیت نسبی از حقوق خصوصی خواننده و بطور کلی از حقوق طرفی است که ایراد بنفع او مقرر گردیده است و این ایراد از غیر طرف ذینفع مسموع نیست، بعلاوه ایراد عدم صلاحیت چون جنبه خصوصی دارد، در تمام ادوار دادرسی مجاز نبوده محدود به زمان و نوبت است. (آئین دادرسی مدنی دکتر متین دفتری ج ۱ صص ۳۳۵-۳۳۷). تاکنون صلاحیت بطور کلی مبنی بر معنای وسیع دادگاهها اعم از دادگاههای دادگستری یا اداری و دادگاههای عمومی و اختصاصی و غیره اختصاراً بیان شد و اینک صلاحیت ذاتی و نسبی را در مورد خصوص دادگاههای مدنی دادگستری به اجمال بیان میکنیم: صلاحیت دادگاههای مزبور طبق قوانین مختلف تغییراتی پیدا کرده، قانون سابق عدم صلاحیت ذاتی را شامل موارد زیر میدانست: «عدم صلاحیت محکمه صلحیه محدود نسبت به امور راجعه به ابتدائی - عدم صلاحیت محکمه حقوق نسبت به امور تجارتي و جزائی - و یا محکمه جزائی و تجارتي نسبت بحقوقی و یا محکمه ابتدائی نسبت به استیناف و برعکس و یا محکمه عدلیه نسبت به امور راجع بمحاکم اداری». و در قانون آئین دادرسی مدنی فعلی صلاحیت ذاتی چنین تعریف شده است: «صلاحیت دادگاه شهرستان نسبت بدادگاه استان و بالعکس و دادگاههای دادگستری صلاحیت ذاتی است». (فقره اول از ماده ۱۹۷ آئین دادرسی مدنی). علت اقتضار صلاحیت ذاتی در قانون فعلی چند امر میباشد: اول آنکه چون در سازمان قدیم دادگستری در دادگاه صلحیه قاعده وحدت قاضی و در محکمه ابتدائی قاعده تعدد قضات جاری بوده و معلوم است که این قاعده مربوط بنظم عمومی است و بالنتیجه تخلف از آن بنظم عمومی خلل وارد میسازد و چنانکه قبلاً گفتیم هر چه مربوط بنظم عمومی است، جزء صلاحیت ذاتی بشمار است. و در قانون فعلی از جهت میزان خواسته میان دادگاه بخش و دادگاه شهرستان فرق گذاشته شده و نصابی برای دعاوی راجعه بدادگاه بخش قرار داده و گرنه از لحاظ رسیدگی بدعوی هر دو مرحله بدوی هستند، بنابراین طبعاً صلاحیت آنها نسبی است، چه قواعد آن مربوط بنظم عمومی نیست. دوم آنکه طبق قانون فعلی دعاوی بازرگانی نیز در دادگاه دادگستری رسیدگی میشود و محکمه بازرگانی وجود ندارد لذا موضوع اینکه صلاحیت محاکم حقوقی با محکمه تجارت و بالعکس از بین رفته و دیگر بحث از اینکه صلاحیت ذاتی یا نسبی است منتفی میباشد. سوم آنکه نسبت دادگاههای مدنی و کیفری که در قانون قدیم صلاحیت ذاتی محسوب شده در قانون فعلی وجود ندارد، زیرا طبق مقررات فعلی وزارت دادگستری بعضی دادگاههای شهرستان را به امور کیفری و برخی را به امور مدنی اختصاص میدهد و در عین حال ممکن است محکمه مدنی به امور جزائی و محکمه جزائی به امور مدنی رسیدگی کند، و دادگاه مدنی در وقتی که رسیدگی به امور جزائی میکند دادگاه کیفری است، چنانچه دادگاه کیفری در وقت رسیدگی به امور مدنی دادگاه مدنی محسوب میشود. بنابراین موضوع صلاحیت بین دو نوع دادگاه مزبور طبق قانون مطرح نیست. در هر حال قانون آئین دادرسی مدنی صلاحیت ذاتی دادگاههای مختلف را در مواد ۱۰ تا ۱۲ بطریق زیر بیان کرده: ۱- رسیدگی نخستین به دعاوی مدنی اصولاً در صلاحیت ذاتی دادگاههای شهرستان و دادگاههای بخش است. ۲- پژوهش احکام و قرارهای قابل پژوهش دادگاههای بخش در صلاحیت ذاتی دادگاههای شهرستان است. ۳- پژوهش احکام و قرارهای قابل پژوهش دادگاههای شهرستان و احکام و قرارهای قابل پژوهش دادگاههای بخش در موردی که دادگاههای نامبرده به دعاوی راجعه بدادگاههای شهرستان رسیدگی مینمایند در صلاحیت ذاتی دادگاههای استان است. و از آنچه گفتیم معلوم شد که اساس صلاحیت ذاتی سه امر است: صنف، نوع، درجه دادگاهها. مثلاً صنف دادگاه را آئین دادرسی چنین تعبیر کرده:

صلاحیت «دادگاههای دادگستری نسبت بمراجع غیر دادگستری» صلاحیت ذاتی است. و راجع بدرجه دادگاهها گفته «رسیدگی ماهیتی به هر دعوائی دو درجه (نخستین و پژوهش) خواهد بود مگر در مواردی که قانون استثناء کرده باشد». و در موضوع نوع دادگاه چون فعلاً دادگاههای اختصاصی وجود ندارد، بحث آن مطرح نیست، به این معنی که چون دادگاههای اختصاصی طبق قانون منحل شده بنابراین دعاوی راجعه به آنها نیز از میان رفته و بالتیجه بحث صلاحیت بین دادگاههای مزبور با دادگاههای دادگستری موضوعاً منتفی شده است... (تلخیص از قانون آئین دادرسی مدنی و کتاب آئین دادرسی مدنی دکتر متین دفتری ج ۱).

صلاحیت نسبی آن است که تشخیص دهیم از نظر قانون در بین دادگاههایی که از حیث صنف و درجه و نوع برابر هستند کدام برای خصوص هر دعوائی مرجعیت دارد، در مورد دیوان کشور که منحصر بفرد است بحث از صلاحیت نسبی مورد ندارد، زیرا دادگاه متعدد نیست. در خصوص دادگاههای استان نیز ماده ۴۵ آئین دادرسی مدنی بطور کلی مقرر داشته که «پژوهش احکام و قرارهای صادر از دادگاههای شهرستان در دادگاه استانی بعمل می آید که دادگاههای نامبرده در حوزه آن واقع میباشند» و جریان قواعد صلاحیت نسبی را بین دادگاههای مزبور بطور روشن بیان کرده است. باقی میماند دادگاه بخش و دادگاه شهرستان که صلاحیت نسبی بین این دو نوع دادگاه از دو جهت مورد بحث است: یکی از جهت میزان خواسته که مرحله نخستین دعاوی از لحاظ مزبور بین دادگاه بخش و شهرستان تقسیم و قانون آئین دادرسی از ماده ۱۳ تا ۱۷ میزان آن را بیان کرده است. و دیگر از جهت صلاحیت محلی یعنی پس از آنکه معلوم شد دعوائی از لحاظ میزان خواسته و نوع در صلاحیت دادگاه بخش یا شهرستان است، باید بدادگاه بخش یا شهرستان کدام حوزه قضائی رجوع شود. از جهت اول دعاوی راجعه بدادگاه بخش دو نوع است: یکی آنکه میزان خواسته تا حد معینی در صلاحیت دادگاه بخش قرار گرفته و مازاد بر آن در صلاحیت دادگاه شهرستان و آن میزان را حد نصاب دادگاه بخش خوانند. دیگر دعاوی که از جهت وجهه خاص خود در صلاحیت دادگاه بخش قرار گرفته از این قرار: ۱- خواسته دعوی حق مالکیت نبوده بلکه دعوی راجع بتصرف است از قبیل تخلیه ید و دعوی رفع مزاحمت و ممانعت. ۲- دعاوی راجع بحقوق ارتفاقی. ۳- دعاوی راجع به اشیائی که بهای معین ندارد. ۴- مطالبه وفای بشروط و عهد. ۵- درخواست افزاز. ۶- درخواست تأمین و حفظ دلائل و امارات. ۷- درخواست سازش بین طرفین به هر میزان. ۸- درخواست حصر وراثت. که در دعاوی نامبرده میزان بهای خواسته مورد نظر نیست بلکه قانون آن را در صلاحیت دادگاه بخش قرار داده است. اما از جهت دوم (قواعد صلاحیت محلی) یک اصل کلی در آئین دادرسی در تمام دادرسیها معمول است و آن اینکه دادگاه اقامتگاه خواننده (۵) صلاحیت دارد. قاعده مزبور یکی از قواعد جهانی است که در تمام کشورها مجری است و در دادگاههای رم و کلیسا نیز جاری بوده است. قانون آئین دادرسی مدنی قاعده مزبور را در ماده ۲۱ چنین مقرر داشته: «دعاوی راجعه دادگاه هائی که رسیدگی نخستین مینماید باید در همان دادگاهی اقامه شود که مدعی علیه در حوزه آن اقامتگاه دارد و اگر مدعی علیه در ایران اقامتگاه ندارد در صورتی که در ایران محل سکونت موقتی داشته باشد در دادگاه همان محل باید اقامه گردد و هر گاه در ایران نه اقامتگاه و نه محل سکونت موقتی داشته ولی در ایران مال غیرمنقول دارد، دعوی در دادگاهی اقامه میشود که مال غیرمنقول در حوزه آن واقع است و هر گاه مال غیرمنقول هم نداشته باشد مدعی میتواند در دادگاه محل اقامت خود اقامه دعوی کند». ماده مزبور جامع تمام فروض میباشد و در ذیل مقرر میدارد که بالاخره خواهان در دادگاه محل اقامت خود اقامه دعوی کند، بدیهی است که این حکم استثناء از قاعده صلاحیت دادگاه اقامتگاه خواننده است. قاعده مزبور دو نوع مستثنیات دیگر هم دارد: اول - مواردی که قانون دادگاه معینی را غیر از دادگاه اقامتگاه خواننده صالح شناخته است. بدین قرار: ۱- مواردی که طبق ماده ۱۰۱۰ قانون مدنی، متعاملین بین خود اقامتگاه انتخاب کرده باشند. ۲- موردی که خواننده اقامتگاه معین ندارد. ۳- موردی که خواننده اعم از ایرانی یا بیگانه در ایران اقامتگاه ندارد. ۴- دعاوی راجع به اموال غیرمنقول خواه راجع به اصل مالیکت یا حقوق عینی دیگر باشد. ۵- دعاوی راجع بترکه متوفی. ۶- دعاوی بطلان تقسیم. ۷- دعاوی راجع بشرکتها. ۸- دعوی توقف بازرگانان. ۹- دعوی اعسار. ۱۰- دعوی

خسارت دیرپرداخت و هزینه دادگستری. ۱۱- دعاوی طاری. ۱۲- اختلافات مربوط به اجرای احکام که از اجمال یا ابهام حکم یا محکوم‌به حادث شود. دوم - مواردی که قانون بخواهان اختیار انتخاب بین دو یا چند دادگاه داده است از این قرار: ۱- دعاوی بازرگانی و همچنین دعاوی راجع به اموال منقول که از عقود و قرارداد ناشی شده باشد. ۲- دعاوی که خواسته آن مختلط (مال منقول و غیرمنقول) و هر دو ناشی از یک منشأ باشد. ۳- تعدد خواننده‌ها و تعدد اموال غیرمنقول. در تمام موارد یادشده از قاعده کلی صلاحیت نسبی که اقامت گاه خواننده باشد خارج شده و بهمین جهت آنها را استثنای صلاحیت نسبی گویند. (تلخیص از قانون آئین دادرسی مدنی و کتاب آئین دادرسی مدنی دکتر متین دفتری ج ۱ صص ۳۶۳ - ۴۱۵). انحراف از صلاحیت: منظور از انحراف از صلاحیت آن است که اصحاب دعوی به تراضی دادگاهی را غیر از آن دادگاهی که قانون برای رسیدگی بدعوائی صالح دانسته انتخاب نمایند. در مورد صلاحیت ذاتی تراضی اصحاب دعوی برای انحراف از دادگاه صالح مفید نیست، زیرا انحراف از قواعد صلاحیت ذاتی خلاف نظم عمومی است و هر چه بنظم عمومی اخلال وارد سازد، باطل و کان لم یکن می‌باشد. اما در مورد صلاحیت نسبی (اعم از صلاحیت بمیزان حد نصاب و صلاحیت محلی) در هر دو جا انحراف از صلاحیت نسبی به تراضی اصحاب دعوی جایز است و دادگاه غیرصالح در صورت تراضی اصحاب دعوی باید رسیدگی کند و بهمین معنی ماده ۱۴ آئین دادرسی مدنی اشاره کرده مقرر می‌دارد که «دادگاه بخش در صورت تراضی طرفین به هر دعوی تا هر میزانی که باشد رسیدگی خواهد کرد» و بدین طریق انحراف از صلاحیت نسبی به میزان حد نصاب را جایز دانسته است و در مورد صلاحیت محلی نیز قانون آئین دادرسی ماده ۴۴ مقرر می‌دارد که «در تمام دعاوی که رسیدگی به آن از صلاحیت دادگاه هائی است که رسیدگی نخستین مینمایند، طرفین دعوی میتوانند تراضی کرده بدادگاه دیگری که در عرض دادگاه صلاحیت دار باشد رجوع کنند». بنابراین طرفین دعوی میتوانند از دادگاه صالح محلی به تراضی صرف نظر کرده بدادگاه دیگری که برابر آن باشد مراجعه نمایند و البته این انحراف در مرحله نخستین رسیدگی جایز است نه در فرجام و پژوهش و تراضی طرفین باید بموجب سند رسمی باشد یا در حضور دادرس اظهار نمایند و امضاء و تصدیق شود و بالاخره تراضی زبانی یا بموجب سند عادی کافی نمی‌باشد و انحراف از صلاحیت نسبی به طور کلی چون خلاف نظم عمومی نیست قانوناً جایز شمرده شده است. (تلخیص از قانون آئین دادرسی و کتاب آئین دادرسی دکتر متین دفتری ج ۱). (۱) - Ratione - (۲) - Ratione-materiale. (۳) - Ratione-personale. (۴) - Actor-sequitur forum rei. (۵) - Ratione-actoris.

صلاحیت دار.

[ص حی ی] (نف مرکب) صالح. شایسته برای رسیدگی بکاری. لایق برای انجام عملی. درخور کاری. - دادگاه صلاحیت دار؛ صالح برای رسیدگی.

صلاحی کوسی.

[ص] (اخ) طایفه ای از طوایف بلوچستان مرکزی یا ناحیه بمپور. (جغرافیای سیاسی کیهان ص ۹۹).

صلاحیه.

[ص حی ی] (ع اِص) صلاحیت. رجوع به صلاحیت شود.

صلاحیه.

[صَحِیْ] (اِخ) نام قصبه ای است در مصر سفلی، در ۵۶ هزار گزی شمال شرقی بلیس از جهت شام و آن در حکم کلید مصر است. صلاح الدین ایوبی این بلده را بنا و بنام خود منسوب کرد. (قاموس الاعلام ترکی).

صلاحیه.

[صَحِیْ] (اِخ) قضائی است در انتهای سنجاق شهر زور از ولایت موصل که مرکز قصبه کفری است. از طرف شمال غربی بقضای کرکوک و از سوی شمال شرقی بقضا و سنجاق سلیمانیه و از جانب جنوب بولایت بغداد محدود است. نهر دیاله در حدود جنوبی آن روان است و چندین نهر نیز اراضی این قضا را سیراب مینماید و به نهر فوق وارد میگردد. زمینی حاصلخیز دارد. گندم، جو، خرما، لیمو، و غیره در آنجا بعمل می آید. (قاموس الاعلام ترکی).

صلاحد.

[صُخ] (ع ص) شتر قوی سخت یا تیزخاطر چالاک. (منتهی الارب).

صلاحد.

[صَخ] (ع ص، ا) جِ صَلَخْد. (منتهی الارب). رجوع به صلخد شود.

صلاد.

[صَلْ لَ] (ع ص) عود صلا؛ چوب که آتش نگیرد. (منتهی الارب). لا ینقذ منه نار. (اقراب الموارد).

صلا دادن.

[صَدَ] (مص مرکب) آواز دادن برای طعام و جز آن. خواندن. طلبیدن. صلا در دادن.

صلا در دادن.

[صَدَ] (مص مرکب) آواز دادن برای طعام و جز آن. طلبیدن. خواندن: مهین بانو چو بشنید این سخن را صلا در داد غمهای کهن را. نظامی. کمر بستم بعشق این داستان را صلا برای عشق در دادم جهان را. نظامی. چو شیرین گشت شیرین تر ز جلاب صلا در داد خسرو را که در یاب. نظامی. صبا برقع گشاده مادگان را صلا در داده کارافتادگان را. نظامی. و گر در دهد یک صلا برای کرم عزازیل گوید نصیبی برم. سعدی. خوان نعمت نهاده و صلا برای کرم در داده. (گلستان). رجوع به صلا شود.

صلادم.

[صُد] (ع ص، ا) اسب استوار سخت سم || شیر بیشه || سرسخت. (منتهی الارب).

صلادم.

[صَد] (ع ا) جِ صَلِدِم. (اقراب الموارد). رجوع به صلدم شود.

صلا زدن.

[ص زَدَ] (مص مرکب) آواز دادن برای طعام. آواز دادن. بانگ دادن. خواندن بسوی چیزی: برره قول کاسه گر کوس نوای نو زند برسر خوانچه طرب مرغ صلائی نو زند. خاقانی. زانکه زنی نان کسان را صلا به که خوری چون خر عیسی گیا. نظامی. به هر گوشه دو مرغک گوش بر گوش زده بر گل صلائی نوش بر نوش. نظامی. هر دو بشبگیر نوائی زدند خانه فروشانه صلائی زدند. نظامی. در سرای مغان زفته بود و آب زده نشسته پیر و صلائی بشیخ و شاب زده. حافظ. دم از سرّ این دیر دیرینه زن صلائی به شاهان پیشینه زن. حافظ. من از رنگ صلاح آن دم بخون دل بشستم دست که چشم باده پیمایش صلا بر هوشیاران زد. حافظ. نپنداری که از قید جنون عشق دلگیرم صلا بر سنگ طفلان می زند آواز نخجیرم. محسن تأثیر (از آندراج). رجوع به صلا شود ||. بانگ دردادن برای نماز. آواز دادن برای نماز: روزت صلائی شام هم از بامداد زد تو در نماز دیگر و پیشین چه مانده ای. خاقانی. رجوع به صلا شود.

صلاصل.

[صُ ص] (ع ص) حمار صلاصل؛ خر بسیار بانگ و فریاد. (منتهی الارب).

صلاصل.

[صُ ص] (اخ) آبی است عامر را در وادی که آن را جوف نامند. در آن خرما بن های بسیار و مزارع فراوان است. نصر گوید: آبی است بنی عامر بن جذیمه از عبدالقیس را. گوید گروهی از عبدالقیس نزد عمر آمدند و درباره صلاصل از او داوری طلبیدند. یکی از آنان این ابیات را از تولید عبشمی بر وی برخواند و عمر آب را از فرزندان عامر دانست. و اول این ابیات این است: اتنا بنوقیس بجمع عمرم و شن و ابناء العمور الاکابر فباتوا مناخ الصیف حتی اذا زقا مع الصبح فی الروض المنیر العصافر نشأنا الیها و انتضینا سلاحنا یمان و مأثور من الهند باتر و نبل من الرادی بایدی رماتنا و جرد کاشطار الجزور عواتر شفینا الغلیل من سمیر وجعون و افلتنا رب الصلاصل عامر و ایقن ان الخیل ان یعلقوا به یکن لنیل الحؤف بعداً أُبر ینادی بصحراء الفروق و قد بدت ذری ضبع أن افتح الباب جابر. (معجم البلدان).

صلاصل.

[ص ص] (ع ا) جِ صِلْصُل. فاخته. (غیاث اللغات) (دهار). جِ صِلْصَال. رجوع به صلصال شود ||. موهای پیشانی اسب. (غیاث اللغات) (آندراج ||). قدحها. (غیاث اللغات) (آندراج).

صلاصل.

[ص ص] (اخ) آبی است بنی اسمر از بنی عمرو بن حنظله را. (معجم البلدان).

صلاطح.

[ص ط] (ع ص) پهناور. (منتهی الارب). -صُلاطِحُ بُلَاطِحُ؛ از اتباع است. (منتهی الارب).

صلاع.

[ص] [ع] گرمی آفتاب. (منتهی الارب).

صلاع.

[صِلْ لَ] [ع ص، ا] جِ صُيْلَاعَةٌ. تیغ پهن. (منتهی الارب ||). سنگ پهن. سخت. (منتهی الارب). الصخر العریض الشدید. (اقرب الموارد). سنگ پهن. (مهدب الاسماء).

صلاعة.

[صُلْ لَاع] [ع ص، ا] مفرد صلاع است. (منتهی الارب).

صلاف.

[صَلْ لَ] [ع ص] لاف زن. (مهدب الاسماء).

صلافح.

[صَفِ] [ع ا] دراهم، واحد ندارد. (منتهی الارب).

صلافی.

[صَ] [ع ا] جِ صِلْف. (منتهی الارب). رجوع به صلف شود.

صلاق.

[صَلْ لَ] [ع ص] خطیب صلاق؛ بمعنی خطیب مُصَلِّق است. (منتهی الارب). رجوع به مصلق شود.

صلاقة.

[صُقْ] [ع ا] آبی که در جائی دیر مانده و ستوران بر وی گذشته و آمد و شد کرده باشند. (منتهی الارب).

صلاقیم.

[صَ] [ع ا] جِ صِلْقَام. (منتهی الارب). رجوع به صلقام شود.

صلا گفتن.

[صَ كُتْ] (مص مرکب) آواز دادن برای طعام و جز آن: صلا می سر و تیغ میگوئی و من نه سر میکشم نز صلا می گریزم. خاقانی. جبریل بر موافقت آن دهان پاک میگوید از دهان ملائک صلا می خاک. خاقانی. به دلداریش مرحبائی بگفت به رسم کریمان صلائی بگفت. سعدی. صلاح از ما چه میجوئی که مستان را صلا گفتیم به دور نرگس مست سلامت را دعا گفتیم. حافظ. رجوع به صلا شود ||. آواز دادن برای نمار: ها بلبله مؤذن شد و انگشت بگوش آمد حلقش ز صلا گفتن افکار نمود اینک. خاقانی.

صلال.

[ص] [ع ا] جِ صَلَّه. (منتهی الارب). رجوع به صلّه شود.

صلال.

[ص] [ع ا] آستر موزه یا ساق موزه. (منتهی الارب).

صلال.

[صَل لا] [ع ص، ا] آب برگردیده رنگ و مزه ||. طین صلال؛ گل که از وی بانگ آید. (منتهی الارب).

صلالته.

[ص ل] [ع ا] آستر موزه یا ساق موزه. (منتهی الارب). ج، أصلته.

صلالته.

[ص ل] [ع ا] آنچه برافتد از ریختن آب و جز آن. (منتهی الارب).

سلام.

[ص ا ص ا] صَل لا [ع ا] مغز کُنار. (منتهی الارب).

سلامات.

[ص ا ص ا] [ع ا] جِ سلامته. (منتهی الارب). رجوع به سلامته شود.

سلامته.

[ص ا ص ا] [ع ا] گروه مردم. ج، سلامات. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء).

صلاوة.

[ص و] [ع ا] صلايه است. (آندراج). رجوع به صلايه شود.

صلاة.

[ص] [ع ا] دعاء ||. دین ||. رحمت ||. استغفار ||. حسن ثناء از خداوند بر پیمبر ||. و گفته اند صلاة از خداوند رحمت است و از ملائکه آمرزش خواستن و از مؤمنین دعا و از پرندگان و هوام تسبیح بود و آن جز در خیر نبود بخلاف دعا، که آن در خیر و شرّ است. (اقرّب الموارد ||). کنیسهه یهود. (اقرّب الموارد ||). صلوته، یکی از فروع دین و اعظم عبادات است و آن را عمود دین گفته

اند و در شرع آمده است که نماز عمود دین است اگر پذیرفته شود دیگر عبادات پذیرفته گردد و اگر ردّ شود دیگر عبادات نیز پذیرفته نگردد و نمازها را شمار بسیار است، از فریضه و سنت و نیز هر یک را شرایطی و احکامی است که تفصیل آن عیناً از کتاب ترجمه‌النهاییه شیخ طوسی نقل میشود: دانستن نماز دانستن فریضه‌ها و سنتهای نماز است و آن بر دو قسم است، قسمی آن است که پیش از حال نماز است و قسمی مقارن است با حال نماز اما آن قسم که پیش از حال نماز است پنج چیز است. چهار چیز از این پنج گانه مشتمل است بر مفروض و مسنون و پنجم مسنون است نه مفروض. اول دانستن طهارت و احکام وی، دوم دانستن عددهای نماز، سوم دانستن وقتهای نماز، چهارم دانستن قبله و احکام آن و قسم پنجم دانستن بانگ نماز و اقامت است و احکام هر دو. اما دانستن طهارت بگفتیم بتمامی و آن قسمتهای دیگر که باقی بماند ما هر قسمتی را بابتی مفرد بگوئیم و آنچه در وی باشد بتمامی ذکرش بکنیم و جدا کنیم میان فریضه‌ها و سنتها و سپس بگوئیم آنچه مقارن حال نماز باشد از فرایض و سنتها، ان شاءالله. باب اول در اعداد نمازها و عدد رکعات نماز فریضه‌ها و سنتها: نماز بر دو قسم است فریضه و سنت و هر یک از این دو بر دو قسم است فریضه حضر و سنتش و فریضه سفر و سنتش. اما فریضه حضر هفده رکعت است. چهار رکعت نماز پیشین است به دو تشهد. یکی تشهد در دوم رکعت بی سلام و دوم تشهد در چهارم رکعت با سلامی از پیش و نماز دیگر همچنان که نماز پیشین و نماز شام سه رکعت است به دو تشهد یکی تشهد در دوم رکعت و دوم تشهد در سیم رکعت با سلامی از پیش. و فریضه نماز خفتن همچنانکه فریضه نماز پیشین و دیگر. و فریضه نماز بامداد دو رکعت به یک تشهد و یک سلام باید کرد. (اما سنتهای حضر سی و چهار رکعت است هشت رکعت پس از زوال آفتاب و پیش از فریضه، و هشت رکعت پس از پیشین و قبل از نماز دیگر، و چهار رکعت بعد از نماز شام و دو رکعت نماز نشسته پس از نماز خفتن که یک رکعت بشمار میرود و یازده رکعت نماز شب است و دو رکعت نماز فجر. به یک تشهد و سلام در هر دو رکعتی از این نوافل همه که ما بگفتیم (۱)). و اما فریضه سفر یازده رکعت است نماز پیشین دو رکعت به یک تشهد در دوم رکعت و سلامی از پیش و همچنین است نماز دیگر و اما نماز شام سه رکعت است همچنانکه در حضر و نماز خفتن همچنانکه نماز پیشین و نماز دیگر و دو رکعت است نماز بامداد همچنانکه در حضر اما سنتهای سفر هفده رکعت است. چهار از پس نماز شام همچنانکه در حضر و یازده رکعت نماز شب و دو رکعت نماز فجر و این هفده رکعت است و روا بود که دو رکعت نشسته که در حضر کنند از پس نماز خفتن بکنند. پس اگر نکنند باکی نبود. باب دوم در اوقات نمازها: بدان که هر نمازی را از نمازهای فریضه دو وقت است یکی اول و یکی آخر و وقت اول وقت آن کس است که وی را عذری نباشد و وقت آخر وقت آن کس است که وی را عذری باشد از بیماری یا سفر یا جز از آن و روا نبود آن کس را که وی را عذری نباشد که نماز از وقت اول تأخیر کند تا بوقت آخر با اختیار، پس اگر تأخیر کند مخطی باشد و فضیلتی عظیم را اهمال کرده باشد و گرچه بدان مستحق عقاب نشود زیرا که خدای تعالی وی را عفو کند از آن. اما آن کس که ویرا عذری بود روا بود که تأخیر کند تا به آخر وقت بر همه حالی و بدان که وقت نماز پیشین آن وقت است که زوال آفتاب بود و زوال آفتاب که بدانند. اما به اسطرلاب بدانند یا به دایره هندسیه یا بترازوی آفتاب یا مردم روی فرا قبله کند آفتاب را نگاه دارد چون برابر و راست تابد بدانند که آفتاب را زوال بوده است و چون زوال آفتاب بدانست واجب آید بر وی نماز پیشین هر گه که این کس از آن بود که نوافل نکند. پس اگر از آن بود که نوافل کند از پیش فریضه نافله‌ها بکند پس از زوال، و چون از نافله‌ها پرداخته باشد فریضه بکند بی تأخیری و این در روزی بود که نه روز آدینه بود اما اگر روز آدینه بود واجب باشد بر وی نزد آنکه زوال باشد فریضه کردن و روا نبود که وی بنافله مشغول شود و بر وی واجب باشد نافله‌ها کردن پیش از زوال یا پس از نماز دیگر. و این وقت که ما ذکرش بکردیم وقت آن کس است که وی را عذری نبود، که اگر وی را عذری باشد وقت وی از وقت زوال دیر بود تا آنکه آفتاب زرد شود و آخر وقت نماز پیشین آن کس را که عذری نبود آن گهی است که آفتاب چهار قدم بشود. و وقت نماز دیگر آن وقت است که از نماز پیشین پردازد در روز آدینه و جز آدینه. و اگر از آن بود که نافله‌ها کند در جز روز آدینه باید که از میان

نماز پیشین و دیگر هشت رکعت نماز بکند و پس نماز دیگر بکند بلافصل. و این آنکه بود که وی را عذری نبود، و اگر وی را عذری بود وی را فراخی باشد از این وقت در تا به آخر روز هر وقت که خواهد نماز دیگر کند و با اختیار همچنین نکند. و اول وقت نماز شام آن وقت است که آفتاب فرو شود و علامت آنکه آفتاب فرو شده باشد آن است که قرصه آفتاب فرو افتد و علامت آنکه قرصه آفتاب فرو افتاده است آن است که سرخی که در سوی مشرق بود بشود، و آخر وقتش آن وقت است که شفق فرو شود و شفق آن سرخی بود که در سوی مغرب بود و روا نبود تأخیر کردن از اول وقت تا به آخر الا که عذری بود، و رخصت کرده اند مسافر را که تأخیر نماز شام کند تا ربعی از شب بشدن، و وقت نماز خفتن از آن وقت درست که شفق فرو شود و آخرش تا ثلثی از شب بشود. و روا نبود تأخیرش کردن تا آخر وقت الا از عذری را، چنانکه در پیش گفتیم. و روایتی کرده اند که وقت نماز خفتن تا نیمه شب هست و احتیاط آن است که ما بگفتیم در پیش. و روا بود نماز خفتن بکردن از پیش آنکه شفق فرو شود در سفر و عند آنکه عذرها بود و روا نبود به اختیار. و اول وقت نماز بامداد آن وقت است که فجر برآید و پهن شود در کنارهای آسمان، و آن وقت آن کس است که وی را عذری نبود و آن کس که وی را عذری بود از آن وقت در وقت اوست تا آفتاب برآمدن، چون آفتاب برآید نماز فایت شد و وقت نافله نماز پیشین از عند زوال در بود تا آنکه سایه دو قدم شود چون دو قدم شده باشد و نوافل نکرده باشد ابتدا به فریضه بکند از نخست و نوافل را تأخیر کند پس اگر از نوافل یک رکعت یا دو رکعت کرده بود تمام بکند و قرائتش سبک بخواند پس فریضه بکند و همچنین بکند نوافل نماز دیگر از میان آنکه از فریضه نماز پیشین پرداخته باشد تا آنکه که سایه چهار قدم شود، چون چهار قدم شده باشد و هیچ نافله نکرده باشد ابتدا بفریضه بکند و نوافل را تأخیر کند پس اگر از نوافل چیزی کرده باشد باقی تمام کند و پس نماز دیگر بکند و نوافل نماز شام از پس فریضه شام بکند تا آنکه که شفق فرو شود، اگر شفق فرو شود و وی نافله نکرده باشد تأخیر نوافل کند تا از پس نماز خفتن بکند. و وقت دو رکعت نشسته پس از نماز خفتن است و اگر از آن بود که وی قضای نمازی دیگر کند این دو رکعت آنکه کند که از قضای نماز پرداخته بود و ختم نماز بدین دو رکعت بکند و وقت نماز شب از پس نیم شب بود تا فجر برآمدن و هر چند بفجر نزدیکتر بود فاضلتر بود پس اگر فجر برآید و از نماز شب هیچ نکرده باشد ابتدا بنماز بامداد بکند و نماز شب را تأخیر بکند و اگر از آن بود که فجر برآمد و او نماز شب چهار رکعت کرده بود تمام بکند و قرائتش سبک بخواند، و پس نماز بامداد کند پس اگر بنماز شب پرداخته باشد و فجر بنزدیک رسیده باشد نماز سبک بکند و اقتصار بر الحمد تنها بکند و رکوع و سجود دراز نکند تا نماز بامدادش فایت نشود، و روا نبود نماز شب در اول شب بکردن الا- مسافری را که ترسد از وی فایت شود یا برنائی را که به آخر شب منع کند از برخاستن رطوبتی که در سر او باشد. و این بعبادت نکند و اگر نماز شب را در بامداد قضا کند فاضلتر بود از آنکه در اول شب بکند. و وقت دو رکعت سنت نماز بامداد آن وقت است که از نماز شب بپردازد و اگر چه پیش از آن بود که فجر برآمده باشد و اگر فجر برآید و از نماز شب هیچ نکرده باشد روا بود وی را این دو رکعت کردن از آن وقت در که فجر برآمده باشد تا آنکه که سرخی برآمدن، و چون سرخی برآمده باشد از سوی مشرق واجب باشد که نخست فریضه بکند. و هر که را نماز فریضه فایت شده باشد هر وقت که یادش آید نماز بکند اگر شب بود اگر روز مادام تا وقت فریضه حاضر تنگ نشده باشد که اگر تنگ شده باشد وقت فریضه حاضر نخست آن بکند پس آن نماز که فایت شده است و گر در نماز حاضر ایستد در اول وقت و بعضی کرده باشد و هنوز نپرداخته باشد از آن به نیت با نماز فایت شود، و چون از آن فارغ شود نماز حاضر بکند. اما دو رکعت احرام و دو رکعت طواف و نماز جنازه و نماز کسوف در هر وقت شاید کردن مادام تا وقت فریضه تنگ نشده باشد و اگر کسی را نمازهای نوافل فایت شده باشد قضایش بکند هر وقت که خواهد از شب یا از روز مادام تا وقت فریضه نباشد یا نزدیک آفتاب برآمدن یا آفتاب فرو شدن که آن وقت مکروه است قضای نوافل کردن و نوافل کردن در این دو وقت. و روایتی آمده است که رواست در این دو وقت که ما ذکرش بکردیم نوافل کردن. و گر کسی بر این کار کند مخفی نباشد ولیکن احتیاط بر آن است که ما بگفتیم و مستحب است که آن نماز که در

شب فایت شده باشد بروز قضا کند و آنچه بروز فایت شده باشد بشب قضا کند و گر کسی نماز فریضه بکند پیش از وقت بعمد یا به نسیان و پس بداند واجب باشد بر وی باز سر گرفتن نماز، و گر هنوز در نماز باشد و نپرداخته باشد از نماز که وقت نماز در آید روا بود آن نماز از وی و روا نبود هیچ کس را که در نماز شود الا- پس از علم بوقت نماز در آمدن یا غالب ظنش بود که وقت در آمده است. باب سوم در قبله شناختن: قبله شناختن واجب است از بهر آن را تا در نمازها روی فراوی کنند و نزد آنکه ذبح کنند بهایم را روی فراوی کنند و نزد آنکه مردم را مرگ بحاضر آید و چون دفن مردگان کنند روی شان فراقبله کنند و روی فراقبله کردن واجب است در همه نمازهای فریضه و سنت با تمکین که باشد و آنکه عذری نبود. و قبله کعبه است، و کعبه قبله آن کس است که وی در مسجدالحرام بود و آن کس که از مسجدالحرام بیرون آمد قبله وی مسجد است چون در حرم باشد و چون از حرم بیرون شود فریضه آن بود که روی فرا حرم کند و قبله شناختن بمشاهده حاصل آید آن کس را که به وی نزدیک باشد. اما آن کس را که از وی دور بود وی را علم بدان حاصل آید بعلامتهائی که وی را است. و از علامات قبله یکی آن است که زوال آفتاب را نگه دارد که چون زوال بیود در حال روی فرا عین آفتاب کند چون برابر وی راست تابد بداند که وی روی فراقبله کرده است و گر بر آمدن وقت فجر بود فجر را بر دست چپ گیرد و روی فراقبله کند، و گر بوقت آن بود که آفتاب فرو شود شفق را بر دست راست گیرد و گر شب بود جدی را بر سر دوش راست گیرد و این نشانه‌های آن کس است که وی روی فرا رکن عراقی کند از اهل عراق و خراسان و پارس و خوزستان، و آنچه بدان پیوسته است. اما اهل یمن روی فرا رکن یمانی کنند، و اهل شام روی فرا رکن شامی کنند و اهل مغرب روی فرا رکن غربی کنند. و چون از حرم دور شوند علامات ایشان جز از این علامات باشد و هر گه که مردم در بیابانی حاضر آیند و آسمان به ابر پوشیده باشد یا در خانه بازداشته باشند یا جایگاهی بود که بر قبله دلیلی نیابد و وقت نماز در آید، باید که یک نماز از چهار سو چهار بار بکند اگر مهلت دارد و تمکین پس اگر نتواند از آنکه ضرورتی بود یا خوفی بود یک نماز فرا هر سوی که خواهد کند و روا بود. و آن کس که روی فراقبله کند از اهل عراق و مشرق بر وی باشد که اندکی بسوی چپ میل کند تا روی فرا حرم کرده بود که بدین خبر آمده است از ائمه علیهم السلام و اگر کسی نماز کند غیر قبله بعمد واجب باشد بر وی باز سر گرفتن نماز، پس اگر نسیان افتاده باشد یا شبهه پیش آمده باشد و پس پیدا شود که وی نماز نه فراقبله کرده است و هنوز وقت مانده باشد واجب باشد بر وی باز سر گرفتن نماز، و گرنه وقت بشده باشد بر وی واجب نباشد با سر گرفتن نماز، و روایتی کنند که چون نماز کنند و پشت بر قبله کرده باشند و پس بدانند و وقت نمانده باشد واجب باشد بر وی نماز با سر گرفتن، و این احوط تر است و بر وی عمل است و باکی نبود مسافران را که نماز نافله کند بر سر اشتر و روی فرا کند هر جا که اشتر روی فرا کند که خدای تعالی گفته است «اینما تولوا فثم وجه الله». (قرآن ۲/۱۱۵) و روایتی کرده اند از صادق علیه السلام که وی گفت این خاص است در نوافل در حاصل سفر و اما فریضه‌ها را لابد بود روی فراقبله کردن به همه حالی. باب چهارم در بانگ نماز و اقامت: بانگ نماز و اقامت هر دو سنت است مؤکد در فریضه‌های و پنج نماز و نباید که ترک هر دو کند به اختیار و سخت تر تأکیدش در نماز بامداد و شام است و گر کسی اقتصار بر اقامت کند در همه نمازها روا بود وی را و گر اقامت را نیز ترک کند نمازش روا بود و بر وی واجب نباشد باز سر گرفتن نماز الا آن است که ترک افضل کرده باشد و اهمال سنتی و روا نبود بانگ نماز و اقامت را که در نماز جماعت ترک کنند و گر ترک هر دو کنند جماعت نبود و اگر کسی بانگ نماز کند و اقامت تا تنها نماز کند و پس قومی بیایند و خواهند که نماز جماعت کنند بر وی نباشد بانگ نماز و اقامت با سر گرفتن هر دو بدان بانگ نماز و اقامت که رفته باشد در نماز جماعت باشند (۲) و گر جماعتی در مسجد شوند و آن امام که ایشان بدو اقتدا کنند در جماعت نماز کرده باشد و ایشان خواهند که جماعت کنند، بر ایشان نباشد بانگ نماز و اقامت کردن، یکی از ایشان فرا پیش شود و جماعتی بکند بدیشان و گر کسی بانگ نماز و اقامت بعمد ترک کند و در نماز شود باید که باز گردد از نماز و بانگ نماز و اقامت بکند یا اقامت بکند مادام تا بر کوع نشده باشد و پس نماز با سر گیرد و گر ترک هر دو کرده باشد از جهت آنکه فراموش کرده باشد و در

نماز شده باشد نماز تمام کند و بر وی اعادت نیست و اگر کسی اقامت بگوید و در نماز شود و پس حدیثی بکند که بدان حدیث واجب آید بر وی نماز با سر گرفتن، بر وی نباشد اقامت با سر گرفتن الا که سخنی گفته باشد آنگه واجب باشد بر وی اقامت با سر گرفتن و گر کسی را نماز فایت شده باشد و خواهد که قضایش کند باید که قضایش همچنان کند که فایت شده باشد بیانگ نماز و اقامت یا به اقامت و بر زنان نیست بانگ نماز و اقامت بل شهادتین بگوید بدل بانگ نماز و گر بانگ نماز و اقامت بکنند فاضلتر بود ایشان را ولیکن آواز بر ندارند بیشتر از آنکه ایشان شنوند و مردان را نشنوند و بپاید که بانگ نماز و اقامت نکند الا آن کسی که به دین وی واثق باشند و گر بانگ نماز کند کسی که به دین وی واثق نباشند از بهر خویش بانگ نماز و اقامت بکند و اگر نماز کنی از پس کسی که بدو اقتدا کنی بر تو نبود بانگ نماز و نه اقامت و گر چه بیعض نماز رسیده باشی و گر نماز فایت شود از بهر خویشتن بانگ نماز و اقامت بکنند و اگر در مسجد شوی و امام آن بود که بدو اقتدا نکنی و ترسی که اگر بیانگ نماز و اقامت مشغول شوی نماز فایت شود روا بود آنکه ترا اقتصار کردن بر دو تکبیر و بر این قدر که بگویی «قد قامت الصلاة قد قامت الصلاة» پس در نماز شوی و روایت کرده اند که باید تو بگوئی آنچه وی ترکش کرده است از گفتار «حی علی خیر العمل» و باکی نبود که کودکی که بالغ نباشد بانگ نماز و اقامت گوید و اگر مردان کنند فاضل تر بود و روا نبود بانگ نماز کردن پیش از وقت و اگر کسی بانگ نماز کند پیش از وقت چون وقت در آید باز از سر گیرد و روا بود در نماز بامداد بانگ نماز پیش از وقت بگفتن خاصه الا آن است که مستحب است اعادتش کردن پس از آنکه فجر بر آید و وقت نماز در آید و فاضلتر آن است که مردم بانگ نماز نکند الا که وی بر طهارت باشد بر همه حالی و باکی نبود که مردم بانگ نماز کند و راکب باشد یا میروود و نباید که اقامت کند الا که بر پای ایستاده باشد بر همه حالی و باکی نبود که بانگ نماز کند و رویش فرا قبله نبود الا آن است که چون شهادتین گوید روی فرا قبله کند و اقامت نکند الا که رویش فرا قبله باشد و باکی نبود که سخن گوید در حال بانگ نماز و روا نبود سخن گفتن در حال اقامت و چون امام بگفت «قد قامت الصلاة» حرام باشد سخن گفتن بر حاضران الا سخن گفتن چیزی بود که تعلق بنماز دارد از آنکه امام فرمایش دارد یا صف راست دارد و ترتیب واجب است در بانگ نماز و اقامت و اگر حرفی تقدیم کند بر حرفی باز آید و آنچه تأخیر کرده باشد تقدیمش کند و آنچه تقدیم کرده باشند تأخیرش کند و روا نبود تثویب کردن در بانگ نماز. پس اگر مؤذن خواهد که قومی را خبر دهد بیانگ نماز خویش روا بود که دو شهادتین بگوید و روا نبود گفتن «الصلاة خیر من النوم» در بانگ نماز و آن کس که گوید مبتدع باشد و روا نبود بانگ نماز کردن از بهر هیچ نافله و بانگ نماز و اقامت هر دو بوقت باید گفتن و اعراب پیدا نکند در هیچ دو و باید که بانگ نماز بترتیل بوده و اقامت نیز بگوید و باید که حرفها در بانگ نماز و اقامت فصیح بگوید خصوصاً در شهادتین بحرفها و مستحب است آن کس را که بانگ نماز و اقامت شنود که با خویشتن همچنان میگوید و باکی نبود که مردم بانگ نماز کند و کسی دیگر اقامت کند و مستحب است که از میان بانگ نماز و اقامت فصلی بکند بگامی که فرا پیش شود یا نشستی که فرو نشیند یا سجده ئی که بکند و فاضلتر آن است که سجده کند الا در نماز شام خاصه که آنجا سجده نکنند در میان بانگ نماز و اقامت و تمامتر بود که فصل کنند آنجا به یک گام یا نشستی سبک و گر در نماز پیشین بود روا بود که چون شش رکعت نوافل کنند بانگ نماز کند و پس دو رکعت دیگر بکنند و پس اقامت کند و همچنین کند در نماز دیگر چون شش رکعت بکنند از پیشش بانگ نماز کند و پس دو رکعت دیگر بکنند و پس اقامت کند و چون مردم در میان بانگ نماز و اقامت سجده کند در سجده بگوید «اللهم اجعل قلبی باراً و عملی ساراً و رزقی داراً واجعل لی عند قبر نبيک محمد (ص) مستقراً و قراراً» و مستحب است که مرد آواز بردارد بیانگ نماز در سرای خویش که آن بیماری را ببرد و بانگ نماز و اقامت سی و پنج فصل است هژده فصل بانگ نماز است و هفده فصل اقامت مؤذن بگوید: اللهاکبر، اللهاکبر، چهار بار «اشهد ان لا اله الا الله، اشهد ان محمداً رسول الله، حی علی الصلاة، حی علی الفلاح، حی علی خیر العمل، اللهاکبر، لا اله الا الله.» دو بار و اقامت هم چنین باشد. الا- آن است که اقامت را در اولش دو بار باید گفتن الله اکبر، اللهاکبر و در آخرش اقتصار باید کرد بر یک بار لا اله الا الله و

بدل دو تکبیر که در اول بانگ نماز باشد اینجا در اقامت گوید «قد قامت الصلاة» پس از آنکه «حی علی خیر العمل» بگفته باشد و این فصول که ما ذکرش کردیم در بانگ نماز و اقامت بر وی کار کرده اند و اختیار این کرده اند و روایتی کرده اند که سی و هفت فصل است. و در بعضی روایات دیگر آمده است که سی و هشت فصل است و در بعضی روایات ۴۲ و اما آن کسی که سی و هفت روایت کرد در اول اقامت چهار تکبیر بگوید و باقی همچنان بگوید که ما بگفتیم و آن کس که روایت کرد سی و هشت فصل اضافت کند به این که ما بگفتیم یک بار دیگر لاله الا الله در آخر اقامت و آن کس که چهل و دو فصل روایت کرد در آخر بانگ نماز گوید چهار بار و در اول اقامت چهار بار و در آخرین همچنین چهار بار و دو بار لاله الا الله در آخر اقامت و گر کسی بر یکی از این روایات کار کند بزهکار نبود اما آنچه روایت کرده اند گفتن (اشهد) ان علیاً ولی الله و آل محمد خیر البریه. این آن است که بر وی کار نباید کردن در بانگ نماز و اقامت و اگر کسی بر وی کار کند مخطی باشد و باکی نبود که مردم در حال استعجال در بانگ نماز و اقامت یا در حال ضرورت و سفر بر یک بار اقتصار کند و روا نبود به اختیار چنین کردن و چون شنوی که مؤذن از بانگ نمازش چیزی به کم کرد تو با خویشتن تمام کن فصلهای بانگ نماز. باب پنجم در چگونگی نماز و بیان آنچه در نماز باید کردن از فریضه ها و سنتها: چون خواهی که در نماز شوی پس از آنکه وقت در آمده باشد برخیز و روی فراقبله کن با خشوع و خضوع و باید که بر طهارت باشی و پس دست ها بردار بتکبیر تا برابر رویت و از بالای گوش بمر و پس فرو هل بر رانهایت برابر زانوهایت و پس دیگر بردار دستهایت به تکبیر و همچنان کن که نخست کردی و پس سیم بردار و همچنان کن و چون سه تکبیر کرده باشی بگو «اللهم انت الملک الحق المبین لا اله الا انت سبحانک و بحمدک عملت سوء و ظلمت نفسی فاغفر لی ذنوبی انه لا یغفر الذنوب الا انت». پس دو تکبیر دیگر کن و بگو «لیک و سعدیک و الخیر فی یدیک و الشر لیس الیک و المهدی من هدیت عبدک و ابن عبدک بین یدیک منک و بک و لک و الیک لا ملجأ ولا منجا و لا مفر منک الا الیک سبحانک و حنانیک سبحانک تبارکت و تعالیت سبحانک رب البیت الحرام» و پس یک تکبیر دیگر کن و بگو «رب اجعلنی مقیم الصلاة و من ذریتی ربنا و تقبل دعائی ربنا اغفر لی و لوالدی و للمؤمنین یوم یقوم الحساب». پس یک تکبیر دیگر بکن و بگوی «وجهت وجهی للذی فطر السموات و الارض علی مله ابراهیم و دین محمد (ص) و منهاج امیر المؤمنین علی و الائمه الحق من ولده احد عشر حنیفاً مسلماً و ما انا من المشرکین ان صلاتی و نسکی و محیای و مماتی لله رب العالمین لا شریک له و بذلک امرت و انا اول المسلمین». اعوذ بالله من الشیطان الرجیم. بسم الله الرحمن الرحیم و پس الحمد لله برخوان و اگر بگویی «وجهت وجهی للذی فطر السموات و الارض علی مله ابراهیم و دین محمد و منهاج علی حنیفاً مسلماً تا آخر» سخن فاضلتر بود و این هفت تکبیر از وی یک تکبیر فریضه است و روا نبود ترکش کردن و دیگر سنت است و عبادت و دست برداشتن با هر تکبیر سنت است و فضیلت در نماز و اگر مردم دست برندارد بتکبیر نمازش باطل نشود و پایه‌های نزدیک یکدیگر بنه و از میان هر دو مقدار سه انگشت فراخ باز گرفته بکن تا به وجبی و انگشتان هر دو پایت فراقبله کن و باید که نگرستن تو در حال قیام بجایگاه سجود بود و از دست چپ و راست منگر که نقصان بود در نماز و باز پس نگرستن نماز را باطل کند و واجب آید بر تو با سر گرفتن نماز و بر تو است که چون روی بنماز کنی به دست بازی نکنی و نه به ریش و نه به سر و نه انگشتان شکستن و با خویشتن سخن نگوئی و دهان دره بر نیاری و بر نهزه (۳) و چیزی به در دهان باز نگیری که کردن این چیزها نقصان بود در نماز اگر چه نماز را تباه نکند و چون از قرائت برداشته باشی دستها بتکبیر برداری از بهر رکوع چون تکبیر بکرده باشی و از تکبیر برداشته باشی به رکوع شوی و هر دو کف دست بر زانوهای چنانکه کفهای دست پر شوند و زانوهای در کف گیر انگشتها گشاده و زانوهای باز پس شکن و پشت راست بکن و گردن کشیده دار و چشمهایت بر هم نه و گر نکنی باید که نگرستن تو در میان هر دو پایت بود پس تسبیح کن چون از تسبیح پردازی سر از رکوع باز کن و چون باقیام شده باشی ساکن باش و بگویی: سمع الله لمن حمد الله رب العالمین اهل الکبریاء و العظمه و الجود و الجبروت. و پس دستها بتکبیر بردار و تکبیر بکن چون از تکبیر برداشته باشی خویشتن را فرا سجود هل و از نخست دستها

بر زمین بر و نباید که نخست زانو‌ها بر زمین بری الا در حال ضرورت و چون بسجود شوی هر دو دست انگشتان بهم باز گرفته و بر زمین نه در پیش زانو‌ها در برابر رویت و سجود باید که بر هفت عضو بود پیشانی و دو کف دست و زانو و دو سر انگشتان مهین از هر دو پای که فریضه است و بینی بر زمین نهادن سنت است و باید که در حال سجود از یکدیگر برداشته باشی اندام‌ها و هیچ چیز از پهلویت بر هیچ چیز ننهاده باشی و بازویت بر زمین نهی و بر رانهایت نهی و شکمت بر بازوها (۴) باز نهی و رانها بساقها باز نهی بل چنان باید که معلق باشی و هیچ چیز از تو بر چیزی ننهاده باشد و پس تسبیح سجود بکنی چون از تسبیح فارغ شوی سر از سجود برداری و باز نشینی چون راست شده باشی بگوی اللهاکبر و باید که نشستن تو بر ران چپ بود و پشت پای راست بر کف پای چپ بود و بگوئی: استغفرالله ربی و أتوب الیه و باکی نبود که مربع نشینی یا در میان دو سجده بر سر پای بنشینی و در حال تشهد روا نبود پس به دوم رکعت برخیزی و دوم رکعت همچنان بکنی که ما وصفش بکردیم الا آن است که در وی قنوت بکنی پس از آنکه از قرائت پرداخته باشی و دستها بتکبیر برداری و بگوئی «رب اغفر و ارحم و تجاوز عما تعلم انک انت الاعز الاجل الاکرم» و این کمتر چیزی است که در دعای قنوت بخواند و گر بر این زیادت کند از دعا فاضلتر بود و روا بود در قنوت اقتصار کردن بر سه تسبیح و چون از دوم رکعت پرداخته باشد بتشهد بنشیند و اگر نماز دو رکعت بود چون از تشهد پردازد سلام باز دهد و اگر سه رکعت بود یا چهار به سیم رکعت برخیزد و بگوید «بحول الله و قوته اقوم و اقعده» و همچنین گوید چون از رکعت دوم برخیزد و نماز تمام بکند بر این وصف که ما بکردیم و سلام باز دهد و اگر تنها باشد یک بار سلام بگوید در برابر قبله و بدنال چشم اشارت بکند با دست راست اگر امام باشد همچنین کند الا آن است که چون امام باشد به رویش اشارت‌ها دست راست کند و اگر پس نماز باشد سلام به دست راست بگوید و از دست چپ یکی دیگر و اگر بدست چپ مردی بود پس اگر هیچکس نبود روا بود یک بار سلام دادن و چون از نماز پرداخته باشد تعقیب نماز بکند و ما تعقیب را پیدا کنیم در بابی مفرد ان شاء الله و روا نبود تکفیر در نماز یعنی دست بر هم نهادن و هر که تکفیر کند در نماز به اختیار وی را نماز نباشد و اگر بهر خوفی کند باکی نبود و مستحب است روی فرا نماز کردن بهفت تکبیر چنانکه از پیش بگفتیم در هفت جایگاه در اول هر فریضه و در اول رکعتی از دو رکعت احرام و در اول رکعتی از دو رکعت زوال و در اول رکعتی از وتیره و در اول رکعتی از نماز شب و در اول رکعتی از وتر و در اول رکعتی از نوافل مغرب و اگر کسی نکند و اختصار بر یک تکبیر احرام بکند و پس ابتدا بقرائت بکند روا بود و زن نماز همچنان کند که مرد الا آن است که زن دو پای بهم باز نهد در حال قیام و از یکدیگر باز نگشاید و دستها بر سینه گیرد و چون برکوع شود دستها از بالای زانو برنهد تا بسیاری چفسیده نباشد که عجیزه وی برداشته شود و چون بنشیند بر هر دو سرین نشیند همچنانکه مرد و چون بسجده رود از نخست فرو نشیند و پس بسجده شود و بر زمین پهن باز شود و چون به تشهد بنشیند رانها بهم باز نهد و زانو‌ها از زمین بردارد و چون بر پای خیزد در روی نیفتد تا عجیزه وی برداشته نشود و باکی نبود که مردم دعا کنند در نماز در حال قنوت و جز قنوت بدان چه وی را باید از حاجتهای دنیاوی و آخرتی از آنچه خدای تعالی بباح کرده است وی را و اگر دعا به تازی نداند روا بود که بزبان خویش دعا کند به هر زبان که باشد و باکی نبود مرد را که بگیرد در نماز یا گریه فراز آورد از ترس خدای تعالی و از ترس عقابش و روا نبود که از مصائب دنیا بگیرد و چون در نماز عطسه وی فرود آید بگوید الحمد لله رب العالمین و چون بر وی سلام کنند و وی در نماز بود باکی نبود که مثل آن در جواب رد کند و بگوید السلام علیکم و نکوید علیکم السلام و الزام کودک را بفرماید نماز کردن چون شش ساله بود از بهر ادب را و بدان بگیرند چون نه ساله شود از بهر فضیلت و سنت را و الزام کند چون بحد کمال رسد از بهر فرض و وجوب را و باکی نبود که کودک را با مردان نماز جماعت کند ولیکن در صف اول تمکینش نکنند و مکروه بود که باد فرا جایگاه سجود کنند در نماز پس اگر کند وی را بزه نباشد (۵) و باکی نباشد که مردم رکعات نماز به انگشت بشمارد یا بچیزی که با وی بود از سنگ خرد یا استخوان میوه یا آنچه مانند آن بود و باکی نبود که مردم نماز کنند و در دهن وی چیزی بود از مهرک (۶) یا مروارید مادام که وی را از قرآن خواندن مشغول بنکنند یا از نماز که اگر

مشغولش بکند روا نبود نماز کردن با وی. در قرائت در نماز و احکامش و رکوع و سجود و آنچه گویند در هر دو و تشهد: قرآن خواندن واجب است در نماز هر کس که ترکش کند متعمداً وی را نماز نباشد و اگر نسیانش افتد پس یادش آید پیش از رکوع واجب باشد بر وی که قرآن بخواند و اگر پس از رکوع یادش آید در نماز بگذرد و بر وی چیزی نباشد و کمتر چیزی که از قرآن خواندن وی را روا باشد در فرایض الحمد است یک بار با یک سوره دیگر با وی با حال اختیار و روا نبود زیادت کردن بر آن و نه نقصان کردن از وی و هر کسی که نماز کند به الحمد تهی بعمداً بی عذری نمازش روا بود و بر وی واجب نباشد با سر گرفتن الا آنکه ترک افضل کرده باشد و روا نبود اقتصار کردن بر کمتر از الحمد در هیچ حالی از احوال و هر کس که الحمد نداند یا بعضی داند بدانچه داند نماز می کند نمازش روا بود ولیکن واجب باشد بر وی که الحمد بتمامی بیاموزد تا بدان نماز کند و چون ممکنش نباشد بر وی چیزی نباشد و اگر کسی جز الحمد نداند باکی نبود وی را اقتصار کردن بر الحمد و واجب نباشد بر وی زیادت بر الحمد بیاموختن و نمازش تمام بود و قرآن خواندن لال و شهادت بگفتنش اشارتی بود به دست با اعتقاد به دل و روا نبود با الحمد دو سوره بخواندن در فرایض اگر کسی چنین کند متعمداً نمازش باطل بود و گر نسیانش افتاده باشد بر وی چیزی نبود و همچنین روا نبود اقتصار کردن بر بعضی سورت و وی تمامی آن سوره داند که اگر اقتصار کند بر بعضی و وی همه سورت را بتواند خواندن نمازش ناقص بود اگر چه واجب نباشد بر وی با سر گرفتن اما در دو رکعت بازپسین از فریضه ها اقتصار کند بر الحمد تنها یا سه بار بگوید سبحان الله و الحمد لله و لا اله الا الله و الله اکبر هر کدام که خواهد بکند که مخیر است در آن اما نماز نافله را باکی نبود که اقتصار کند بر الحمد تنها ولیکن فاضلتر آن بود که سورتی دیگر با وی اضافه کند و باکی نبود که در نوافل بیشتر از یک سوره بخواند همچنین اگر کمتر از یک سوره بخواند یا اقتصار کند بر یک آیه و خواندن بسم الله الرحمن الرحیم واجب است در همه نمازها پیش از الحمد و پس از الحمد چون سورتی دیگر خواهد خواند و مستحب است بسم الله الرحمن الرحیم به آواز بلند گفتن در همه نمازها اگر چه نماز آن بود که در وی قرائت بلند نباید خواندن و گر چندان بخواند که وی شنود روا بود ولیکن فاضلتر آن است که ما بگفتیم و هر کس که بسم الله را در نماز ترک کند متعمداً پیش از الحمد یا پیش از سوره وی را نماز نباشد و واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و گر در حال تقیه بود و روا بود که چندان گوید که وی شنود و گر چه نماز از آن بود که قرائتش بلند خواند و اگر از آن بود که باقی از سورتی بر وی مانده باشد و خواهد که در نافله با الحمد بخواند واجب نباشد بر وی گفتن بسم الله بلکه ابتدا بکند از آن جایگاه که خواهد خواندن و روا نبود آمین گفتن از پس الحمد که اگر کسی متعمداً گوید نمازش باطل شود و مستحب است میان الحمد و سورتی که خواهد خواندن فصلی بکردن بسکته ای و همچنین فصل کند میان سوره و تکبیر رکوع و باید که قرآن بترتیب بخوانند و حروف بجایگاه خویش بنهند پس اگر راست نشود وی را از آنکه علم وی نباشد و ممکنش بود بیاموزد بر استقامت واجب باشد بر وی بیاموختن پس اگر دشخوار شود بر وی بیاموختن آنچنانکه داند بخواند و گر کسی در فریضه سورتی بخواند از پس الحمد و خواهد که با سورتی دیگر شود روا بود وی را مادام تا از نیمه سوره بگذشته نبود الا سوره الاخلاص و سوره الکافرون که این هر دو سوره را از وی انتقال نشاید کردن الا در نماز پیشین روز آدینه که باکی نبود انتقال کردن از این هر دو سوره و با سوره الجمعة و سوره المنافقون شدن و مردم در فریضه هر سوره ای که بخواند و بخواند الا عزایم چهار که در فرایض بنخواند بر هیچ حالی و چون خواهد که سوره الفیل در فریضه بخواند که سوره لایلاف با وی بخواند از بهر آنکه هر دو یک سوره اند و همچنین والضحی و الم نشرح و فاضلترین چیزی که مردم در فریضه بخوانند از پس الحمد، انا انزلناه و قل هو الله احد و قل یا ایها الکافرون است و مردم مخیر است در هر سورتی که جز از این است و روا نبود که سورتها دراز خوانند در فریضه چنانکه بخواندن آن مشغول شود نمازش فایت شود بل سورتها بخواند میانه و کوتاه و مستحب است که در نماز پیشین و دیگر و شام مثل سوره القدر بخواند و اذا جاء نصر الله و الهکم و اذا زلزلت و در نماز خفتن مانند سوره الطلاق و سوره الاعلی و اذا السماء انفطرت خواند و در نماز بامداد مانند سوره المزمل و المدثر و هل اتی علی الانسان و عم یتسائلون و مانند آن

سورتهای خواند و این همه ندب است و استحباب و اگر اقتصار بر الحمد و قل هو الله بکند در همه نمازها روا بود وی را آن و مستحب است که در نماز بامداد روز پنجشنبه و دوشنبه هل اتی علی الانسان خوانند و همچنین مستحب است که شب آدینه در نماز شام و خفتن سوره الجمعه و سوره الاعلی خواند و در نماز بامداد روز آدینه سوره الجمعه و قل هو الله خواند و در نماز پیشین و دیگر، روز آدینه سوره الجمعه و المنافقون خواند اما قرائت در نوافل از هر کجا که خواهد بخواند چندانکه خواهد و روا بود عزایم خواندن در وی و اگر بخواند از عزایم چیزی او بموضع سجود رسد باید که بسجده شود پس سر از سجده بردارد و بگوید الله اکبر و بر پای خیزد و سوره تمام بکند اگر خواهد و اگر سجده در آخر سوره بود و نخواهد که سورتی دیگر خواند از سجود بر پای خیزد و الحمد بخواند پس برکوع شود و مستحب است که در نوافل روز سورتهای کوتاه خواند و اقتصار کردن بر سوره الاخلاص فاضلتر بود و مستحب است قل یا ایها الکافرون خواندن در هفت جایگاه در اول رکعتی از دو رکعت زوال و در اول رکعتی از نوافل مغرب و اول رکعتی از نماز شب و در اول رکعتی از دو رکعت فجر و در اول رکعتی از دو رکعت بامداد چون روشن شده باشد و در دو رکعت طواف و در دو رکعت احرام و روایت کرده اند که در این جایگاهها در رکعت اول قل هو الله احد بخواند و در دوم قل یا ایها الکافرون و اگر کسی بر این روایت کار کند باکی نبود و مستحب است که مردم در دو رکعت نخستین از نماز شب در هر رکعتی سی بار قل هو الله احد بخواند و در باقی نماز شب مستحب است که سورتهای دراز خواند چون سوره الانعام و الکهف و الانبیاء و حوامیم و آنچه مانند این باشد هر گاه که وقت فراخ دارد پس اگر نزدیک بود بفجر نماز سبک بکند و باید که قرائت به آواز بلند بخواند و در نماز شام و خفتن و بامداد اگر متعمداً بلند بخواند واجب باشد بر وی نماز با سر گرفتن و در پیشین و دیگر نهفته بخواند و اگر جهر کند در پیشین و دیگر متعمداً واجب باشد بر وی اعادت نماز کردن و اگر جهر کند در آن نماز که واجب باشد در سر خواندن یا در سر خواندن نمازی که واجب باشد جهر کردن ناسیاً بر وی چیزی نبود و چون به آواز خواند آواز بلند بر ندارد بلکه در میانه خواند و چون نهفته خواند چنان نهفته بخواند که وی نیز نشنود و مستحب است به آواز خواندن قرائت در نوافل نماز شب و اگر نکند بر وی چیزی نباشد و اگر بلند خواند در نوافل روز باکی نبود ولیکن فاضلتر آن است که در نوافل روز نهفته خواندن و بر زن نیست که قرائت به آواز خواند در هیچ نماز. و امام باید قرائت پس نمازان را بشنوند مادام تا آواز وی بحدی بلند نشود پس اگر محتاج بود بدان لازم نیاید بلکه قرائتی میانه بخواند و مستحب است امام را همچنین که آن کس در پس وی باشد شهادتین بشنوند در حال تشهد و بر آن کس که از پس وی است نیست که وی را بشنوند و نباید که بر دهن مردم دهن بندی بود در حال قرآن خواندن پس اگر بود بر وی بود که دور باز کند اگر منع کند از قرائت پس اگر منع نکند باکی نبود ولیکن فاضلتر آن است که ما بگفتیم و هر گاه که امام را در قرائت غلطی افتد آن کس که از پس وی بود رد کند با وی و چون آن کس را که نماز می کند خواهد که فرا بیشتر شود در نماز از قرائت باز ایستد و فرا پیش شود و چون بجایگه رسیده باشد با سر قرائت شود و باکی نبود که مردم در نماز قرآن از مصحف برخواند هر گاه که از بر نداند و رکوع فریضه است در هر رکعتی از نماز و اگر کسی نماز کند و رکوع نکند متعمداً وی را نماز نباشد و اگر ناسیاً ترکش کند از پس این احکام آن بگوئیم ان شاء الله و باید در حال رکوع بر آن صفت بود که ما وصفش بکردیم و تسبیح در رکوع فریضه است و هر کس که ترک کند متعمداً وی را نماز نبود و اگر ناسیاً ترکش کند پیدا بکنیم از پس این و کمتر چیزی از تسبیح در رکوع که جایز بود آن است که بگوید سبحان ربی العظیم و بحمد و فاضلتر آن است که سه بار بگوید و اگر پنج بار یا هفت بار بگوید فاضلتر بود و اگر سه بار بگوید سبحان الله هم روا بود و اگر بدل تسبیح بگوید لا اله الا الله و الله اکبر روا بود و مستحب است که در رکوع بگوید «اللهم لک رکعت و لک خشعت و بک آمنت و لک اسلمت و علیک توکلت انت ربی خشع لک سمعی و بصری و شعری و بشری و مخی و عصبی و عظامی و ما اقلته قدمای غیر مستنکف و لا مستکبر و لا مستحسر سبحان ربی العظیم و بحمد». سه بار یا پنج بار یا هفت بار پس اگر نگوید و اقتصار کند بر یک تسبیح بر وی چیزی نبود و مکروه است که مردم رکوع کنند و دست در زیر جامه بود بل مستحب است که دست بیرون

بود یا در آستین بود پس اگر نکند نمازش را خلل نیارد و چون سر از رکوع بردارد بگوید: سمع الله لمن حمده، الحمد لله رب العالمین اهل السجود و الجبروت و الکبریاء و العظمة. و آواز بردارد اگر امام بود و اگر پس نماز بود نرم بگوید و پس دستها بردارد بتکبیر از بهر سجود چون تکبیر کرده باشد خویشتن را بخود بگذارد و فرو افکند خویشتن را همچنانکه اشتری میان ریگ فرو خسپد و باید که سجود بر هفت استخوان بود چنانکه در پیش بگفتیم و سجود فریضه است و در هر رکعتی دو سجده اگر کسی ترک کند هر دو سجده را یا یکی را متعمداً وی را نماز نبود و گر ناسیاً ترک کند حکمش بگوئیم و تسبیح در سجود نیز فریضه است اگر کسی ترک کند متعمداً وی را نماز نبود و اگر ناسیاً ترک کند حکمش بگوئیم و کمتر چیزی از تسبیح در سجود که از آن کمتر روا نبود آن است که بگوید سبحان ربی الاعلی و بحمده و سنت آن است که سه بار بگوید و فاضلتر آن است که هفت بار بگوید و مستحب است که در سجود بگوید «اللهم لک سجدت و بک آمنت و لک اسلمت و علیک توکلت و انت ربی سجد وجهی للذی خلقه و صورہ و شق سمعه و بصره تبارک الله احسن الخالقین، سبحان ربی الاعلی و بحمده» یک بار یا سه بار یا پنج بار یا هفت بار و جایگاه سجده از آنجا که موی سر است تا پیشانی هر آنجا که از وی بر زمین افتد روا بود و اگر بر پیشانی دملی بود یا جراحی و سجود نمیتوان کردن باکی نبود که بر پهلوهای پیشانی سجده کند پس اگر نتواند، سجده کند بر زنخدان و روا بود وی را آن سجود و اگر جایگاه دمل را چاله بکند و دمل را در وی نهد باکی نبود و روا نبود که پیشانی خود را ممکن نکند از زمین در حال سجود به اختیار و مستحب است که جایگاه سجود و جایگاه پای راست بود و نباید که بلندتر بود از آن پس اگر بلندتر بود بمقدار یک خشت باکی نبود و روا نبود که بیشتر از آن بود و باکی نبود و روا نبود که مردم دعا کند از بهر دین و دنیا در حال رکوع و سجود در همه احوال نماز و تشهد فریضه است در نماز اگر کسی ترک کند متعمداً وی را نماز نبود و اگر ناسیاً ترک کند پیدا بکنیم حکمش از پس این ان شاء الله و فرقی نیست میان تشهد اول و دوم در وجوب و فریضه هر دو و کمتر چیزی که مردم را روا بود دو شهادت است و صلوات بر محمد و آتش و اگر زیادت کند بر آن فاضل تر بود و مستحب است که مردم در تشهد اول بگوید: «بسم الله و بالله و الحمد لله و الاسماء الحسنی کلها لله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده و رسوله ارسله بالحق بشیراً و نذیراً بین یدی الساعة» (۷) اللهم صل علی محمد و آل محمد و تقبل شفاعته فی امته و ارفع درجته» و اگر هم این را در دیگر تشهد و همه نمازهای دیگر بگوید باکی نبود جز آنکه مستحب است که در تشهد آخرین گوید «بسم الله و بالله و الحمد لله و الاسماء الحسنی کلها لله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده و رسوله ارسله بالحق بشیراً و نذیراً بین یدی الساعة» و لو کره المشرکون التحیات لله و الصلوات الطیبات الطاهرات الزاکیات الناعمات العادیات المبارکات لله الحق لیظهره علی الدین کله و ما خبت فلغیر الله اشهد ان لا اله الا الله وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده و رسوله ارسله بالحق بشیراً و نذیراً بین یدی الساعة» و ان النار حق و ان الجنة حق و ان الساعة آتیة لا ریب فیها و ان الله یبعث من فی القبور) اللهم صل علی محمد و آل محمد و بارک علی محمد و آل محمد و ارحم محمداً و آل محمد کافضل ما صلیت و بارکت و ترحمت و تحننت علی ابراهیم و آل ابراهیم فی العالمین انک حمید مجید السلام علیک ایها النبی و رحمۃ الله و برکاته السلام علی جمیع انبیاء الله و ملائکته و رسله السلام علی الائمة الهادین المهیین السلام علینا و علی عباد الله الصالحین» پس سلام باز دهد چنانکه در پیش بگفتیم. در فرایض نماز و سنتهایش و هر کس که چیزی ترک کند از وی متعمداً یا ناسیاً:..... هر آن کس که طهارت ترک کند متعمداً و نماز کند واجب باشد بر وی نماز با سر گرفتن و گر ترک طهارت ناسیاً کرده باشد و پس یادش آید پس از آنکه نماز کرده باشد واجب بود بر وی نماز با سر گرفتن و گر یادش نیاید بر وی چیزی نباشد و نماز روا باشد و گر کسی نماز کند پیش از آنکه وقت درآمده باشد متعمداً واجب باشد بر وی نماز با سر گرفتن و گر ناسیاً شده باشد و پس یادش آید پس از آنکه وقت درآمده باشد و وی در چیزی باشد از نماز واجب نباشد بر وی با سر گرفتن نماز (۸) و گر ناسیاً بود پس روشن شود وی را آن اگر وقت مانده باشد واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و گر وقت بشده باشد بر وی چیزی نباشد و گر کسی نماز کند بی آنکه

بانگ نماز و اقامت کند متعمداً نماز وی ناقص بود اگر چه واجب نباشد بر وی با سر گرفتنش و نیت کردن واجب است در نماز اگر کسی نماز کند بی نیت وی را نماز نبود و واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و اگر کسی در نمازی شود و وقت آن نماز حاضر آمده باشد به نیت آن نماز پس یادش آید که بر وی نماز دیگری هست و این نماز حاضر را وقت تنگ نشده باشد باید که بدین نیت با نماز فایده شود و پس از آن نماز حاضر بکند و تکبیر افتتاح فریضه است (۹). (اگر ترک کند متعمداً واجب بود با سر گرفتن و اگر بفراوشی بود نیز با سر گرفتن نماز واجب بود چه اگر پیش از رکوع یادش آید و چه اگر پس از رکوع و اگر فرا یادش نیاید بر او چیزی نبود). و اگر ترک قرائت کند متعمداً واجب باشد بر وی اعادت کردن و اگر ترک کند قرائت آنچه زیادت بر الحمد بود در فرایض نماز وی ناقص بود و بر وی نباشد با سر گرفتن و اگر بسهو ترک کرده باشد و یادش نیاید تا به رکوع شود چیزی بر وی نباشد چه اگر یادش آید و چه اگر یادش نیاید و رکوع واجب است در هر رکعتی اگر کسی ترکش کند متعمداً واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و اگر بسهو کرده باشد و در حال سجودش یاد آید واجب باشد بر وی نیز با سر گرفتن نماز پس اگر یادش نیاید تا آنکه رکعتی دیگر نماز بکند و در سیم رکعت شود و پس یادش آید باید که رکعت نخستین فرو اندازد و بنا کند چنانکه پندارد که وی دو رکعت نماز کرده است همچنین است چون ترک رکوع کرده باشد در دوم رکعت (۱۰). (و وی را در سیم یادش آید دوم رکعت فرو اندازد و سیم رکعت با دوم رکعت کند). و نماز تمام بکند پس اگر یادش نیاید اصلاً در نماز بگذرد و بر وی چیزی نباشد و تسبیح در رکوع فریضه است اگر کسی متعمداً ترکش کند وی را نماز نبود و اگر ناسیاً ترک کرده باشد چه اگر یادش آید پس از آن چه اگر یادش نیاید بر وی چیزی نباشد و سجود فریضه است در هر رکعتی دو بار اگر کسی ترک کند هر دو را یا یکی را از دو گانه بعمداً واجب باشد بر وی نماز با سر گرفتن و اگر یکی از دو گانه ترک کرده باشد ناسیاً و پس یادش آید پس از آنکه بنشسته باشد یا برخاسته باشد پیش از رکوع باز جای شود و سجده دیگر بکند چون از وی برداشته باشد برخیزد و با سر نماز شود و قرائت با سر گیرد یا تسبیح اگر نماز از آن بود که در وی تسبیح کنند و اگر یادش نیاید تا بر رکوع شود در نماز بگذرد و پس قضای آن یک سجده کند و پس از آنکه سلام باز دهد و بر وی باشد که دو سجده سهو بکند و تسبیح در سجود واجب است همچنین اگر کسی متعمداً ترکش کند واجب باشد بر وی باز سر گرفتن نماز و اگر ناسیاً ترکش کند بر وی چیزی نباشد و اگر کسی پیشانی خویش ممکن نکند از زمین در حال سجود متعمداً وی را نماز نبود پس اگر نسیان افتاده باشد بر وی چیزی نبود و تشهد در نماز فریضه است و کمتر چیزی که در تشهد واجب است دو شهادت است و اگر کسی ترک کند هر دو را متعمداً واجب باشد نماز با سر گرفتن پس اگر ناسیاً ترک کرده بود قضای هر دو بکند و بر وی واجب نباشد اعاده نماز کردن و همچنین صلوات بر پیغمبر و آلش فریضه است هر آن کسی که ترکش کند متعمداً واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و اگر ناسیاً ترک کرده باشد پس از آنکه سلام باز دهد قضایش بکند و بر وی چیزی نباشد و سلام باز دادن سنت است و فرض نیست اگر کسی ترک سلام کند متعمداً فضیلتی ضایع کرده باشد و نمازش باطل نشود و اگر کسی ناسیاً ترک کند سلام را نماز وی تمام بود و هفت تکبیر با دیگر تکبیرها جز تکبیر افتتاح همه سنت است و همچنین دست برداشتن با هر تکبیری سنت است اگر کسی ترک کند متعمداً یا ناسیاً باطل نشود نمازش و اگر کسی بلند خواندن در آن نماز که بلند باید خواندن ترک کند یا بلند بخواند در آن نماز که نهفته باید خواندن متعمداً واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و اگر ناسیاً کند بر وی چیزی نباشد و قنوت در همه نمازها سنت است و در فریضه ها مؤکدتر است و از فریضه ها در آن نماز که به آواز بلند خوانند مؤکدتر است اگر کسی ترک کند متعمداً ترک سنتی کرده باشد و اگر ناسیاً ترکش کند و پس در رکوع یادش آید پس از رکوع مستحب باشد قضا بکردن و اگر یادش نیاید از پس آنکه در رکعت سیم شده باشد در نماز بگذرد و پس از آنکه از نماز پردازد قضایش بکند و تعقیب از پس فرایض و نوافل سنت است اگر کسی بکند وی را بدان مزد باشد و اگر نکند بر وی چیزی نباشد. در سهو در نماز و احکامش و آنچه واجب شود از وی با سر گرفتن نماز: هر آن کسی که در رکعت نخستین هر فریضه به شک افتد و نداند که وی یک رکعت کرده است یا دو واجب آید

بر وی با سر گرفتن نماز و همچنین هر کسی که در نماز بامداد به شك افتد یا در نماز شام و نداند که چند رکعت کرده است واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و اگر کسی یک رکعت نماز بامداد بکند و بنشیند و تشهد بخواند و سلام بازدهد پس یادش آید که یک رکعت کرده است باید که یک رکعت دیگر با آن پیوندد و مادام تا سخنی نگفته باشد یا از قبله برنگردیده باشد یا حدیثی نکرده باشد که نماز را بشکافد که اگر چیزی از این بکند واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و حکم در نماز شام همچنین است که اگر در تشهد نخستین سلام بازدهد پس یادش آید برخیزد و یک رکعت دیگر با آن مضاف کند و پس دو سجده بکند و اگر به شك افتد در نماز چهار رکعت و نداند که دو کرده است یا چهار و غالب ظنش بود یکی از این دو گانه بنا بر غالب ظن کند و بر وی چیزی نباشد پس اگر ظن وی در هر دو راست بود بنا بر (چهار کند و سلام بازدهد و برخیزد و دو رکعت با آن مضاف کند و در هر رکعتی الحمد تنها بخواند پس اگر نماز چهار رکعت کرده باشد این دو رکعت نافله باشد و اگر نماز دو رکعت کرده باشد این دو رکعت تمامی نماز بود و اگر به شك افتد و نداند که نماز سه کرده یا چهار و ظن وی در هر دو راست بود بنا بر چهار کند و سلام بازدهد و پس برخیزد و یک رکعت ایستاده یا دو رکعت نشسته بکند اگر نماز چهار رکعت کرده باشد این هر دو نماز نافله او شود و اگر سه رکعت کرده باشد تمامی نماز او بوده و اگر به شك افتد و نداند که دو رکعت کرده است یا سه و ظن وی در هر دو راست بود بنا بر) سه کند و برخیزد یک رکعت دیگر بکند و اگر کسی به شك افتد و نداند که (دو رکعت کرده است یا سه یا چهار و ظن های او راست بود بنا بر چهار کند و سلام باز دهد پس برخیزد و دو رکعت نماز ایستاده و دو رکعت نشسته کند پس اگر چهار رکعت خوانده باشد این هر دو نماز نافله باشد و اگر دو رکعت نماز ایستاده تمام نماز بود و دو رکعت ایستاده نافله او شود و اگر سه رکعت کرده باشد دو رکعت نشسته تمام نماز او بود و دو رکعت ایستاده نافله وی باشد) و اگر کسی به شك افتد و نداند که یک رکعت کرده است یا سه یا چهار واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز از بهر آنکه دو رکعت نخستین وی را درست نیست و اگر به شك افتد و نداند که نماز چهار کرده یا پنج و ظن وی در هر دو راست بود تشهد بخواند و سلام بازدهد و دو سجده سهو بکند که هر دو بر رغم دیو باشد پس اگر یادش آید پس از آنکه وی نماز پنج کرده است نماز با سر گیرد و اگر کسی به شك افتد در تکبیر نخستین و نداند که تکبیر کرد یا نه باید که تکبیر کند و در نماز بگذرد و اگر کسی به شك افتد در قرائت و نداند که قرآن خوانده یا نخوانده پیش از رکوع باید که قرآن بخواند پس برکوع شود و اگر (سوره بخواند و پس یادش آید که وی الحمد نخوانده است باز گردد و الحمد خواند و پس قرائت کند و با رکوع شود و اگر) در رکوع یادش آید که وی الحمد خوانده بود بر وی چیزی نباشد و اگر به شك افتد در قرائت از پی رکوع در نماز بگذرد و بر وی چیزی نباشد و اگر کسی در رکوع یا در سجود به شك افتد در دو رکعت نخستین نماز با سر گیرد و اگر شك وی در سیم رکعت بود یا در چهارم و وی بر پای ایستاده بود باید که برکوع شود و اگر در حال رکوع یادش آید که رکوع کرده است خویشتن را فرا سجده هلد بی آنکه سر بردارد از رکوع پس اگر یادش آید پس از آنکه سر از رکوع برداشته بود که وی آن رکوع کرده است نماز با سر گیرد و اگر به شك افتد در حال سجود در رکوع در نماز بگذرد و بر وی چیزی نباشد و اگر به شك افتد در تسبیح رکوع پس از آنکه سر برداشته بود از رکوع در نماز بگذرد و اگر به شك افتد در سجده و وی نشسته باشد یا برخاسته باشد و هنوز برکوع نشده باشد باز جای شود دو سجده بکند پس اگر یادش آید که وی آن دو سجده کرده بود نماز با سر گیرد و اگر به شك افتد پس از آنکه برکوع شده بود در نماز بگذرد و بر وی چیزی نباشد و اگر در یکی سجده به شك افتد و وی نشسته باشد یا برخاسته باشد و هنوز برکوع نشده باشد باید که سجده بکند و اگر یادش آید پس از آنکه سجده کرده بود بر وی چیزی نباشد و اگر شکش در یک سجده پس از رکوع بود در نماز بگذرد بر وی چیزی نبود و حکم آن کس که در تسبیح سجود به شك افتد همچنان حکم آن کس است که وی در تسبیح رکوع به شك افتد و اگر کسی در تشهد به شك افتد و وی نشسته باشد باید که تشهد بخواند و اگر شکش در تشهد اول بود پس از آنکه به سیم رکعت برخاسته بود در نماز بگذرد و بر وی چیزی نبود و اگر یادش آید پیش از رکوع

که وی تشهد نخوانده است بنشیند و تشهد بخواند پس برخیزد و قرائت بخواند و رکوع بکند و اگر یادش نیاید تا رکوع شود در نماز بگذرد و چون سلام بازدهد قضای تشهد بکند و دو سجده سهو بکند و اگر کسی در نماز سخن بسهو بگوید واجب باشد بر وی که از پس سلام دو سجده سهو بکند و اگر سخن گفتن متعمداً باشد بر وی بود که نماز با سر گیرد و اگر کسی در دو رکعت نخستین سلام بازدهد بسهو از نمازی که آن چهار رکعت بود یا سه رکعت بود تمام بکند و دو سجده سهو بکند و اگر سلام بعداً باز داده باشد نماز با سر گیرد و این دو سجده سهو از پس سلام باز کند و از پس هر دو سجده تشهدی سبک بیاید خواندن و سلام دادنی بعد از تشهد و در نماز نافله سهو نیست و اگر کسی را در چیزی از نوافل سهو افتد بنا کند به آنچه خواهد و مستحب است وی را که بنا بر کمتر کند و در سهو نیز سهو نباشد و اگر کسی را در سهو سهو افتد در نماز بگذرد و بر وی چیزی نباشد و اگر کسی را سهو بسیار بود در نماز (۱۱) بگوید اعوذ بالله من الشیطان الرجیم و نماز سبک بکند و سهو نیست بر آن کس که از پس امامی که اقتدا بدو کند نماز می کند همچنین سهو نیست بر امام هر گاه که پس نماز آن وی را نگاه دارند و اگر امام را و همه پس نماز آن را یا بیشترین ایشان را سهو افتد نماز با سر گیرند احتیاطاً و اگر کسی را در نماز حدثی افتد که طهارت را بشکافد بعد یا به نسیان نماز با سر گیرند و اگر حدث وی در تشهد بود پس از شهادتین واجب نبود بر وی با سر گرفتن نماز و اگر پیش از شهادتین بود واجب بود با سر گرفتن نماز و اگر در نماز خون از بینی بیاید باز گردد و جایگاه بشوید و جامه بشوید اگر خون به وی رسیده باشد و پس نماز تمام بکند هر گاه که از قبله برنگردیده باشد یا سخنی نگفته باشد که نماز را تباه کند پس اگر از قبله بگردیده باشد یا سخن گفته باشد متعمداً نماز با سر گیرد و اگر در جامه پلید نماز بکند و دانسته بود که در وی نجاست است نماز با سر گیرد و اگر پیش از آن دانسته بود و پس فراموش کرده بود و نماز کرده بود با آن جامه و پس یادش آمد که در آن جامه نجاست بوده است نیز نماز با سر گیرد پس اگر ندانسته بود و نماز کرده بود و پس از آن بداند بر وی نباشد با سر گرفتن نماز و هر آن کس که نماز کند با جامه مغضوب یا بر جایگاهی مغضوب واجب باشد با سر گرفتن نماز و قهقهه در نماز واجب کند با سر گرفتن نماز و تبسم بواجب نکند و اگر مردم را حاجتی باز دید آید در نماز اشارتی بدان حاجت کند یا دست بر دیوار زند چون خواهد که کسی را بیدار گرداند بر حاجت خویش و باکی نبود و هر آن کسی که در نماز دهان درّه (۱۲) بر آورد یا انگشتان شکند یا بر دست راست یا بر دست چپ نگرد نقصان نماز بود و واجب نکند با سر گرفتن نماز را و باطل نکند که از پیش آن کس که نماز می کند چیزی بگذرد چون سگی یا اسبی یا مردی یا زنی یا حیوانی دیگر و میان خویش و میان راهگذر چیزی نهد اگر چوبی خرد بود یا خشتی فاضلتر بود و اگر در نماز عطسه فرود آید و بگوید الحمد لله رب العالمین باکی نبود وی را از آن و اگر کسی بر وی سلام کند و وی در نماز بود همچنان رد کند بگوید سلام علیکم و نگوید علیکم السلام و اگر آن کس که نماز می کند چیزی فرا پیش وی آید که وی از آن بترسد چون کژدمی یا ماری یا ددی یا جز از آن باید که از خویشتن دفع کند یا بکشد و نماز نبرد پس اگر ممکن نبود مگر ببردن نماز باید که نماز ببرد و پس با سر گیرد پس از آن و اگر کسی در نماز بود و اسبی بیند از آن خویشتن که رها شده باشد یا وام داری بیند که ترسد از وی فایت شود یا مالی بیند ترسد که به هرزه خواهد شدن روا بود وی را که نماز ببرد و آن چیز را محکم بکند و نماز با سر گیرد و بر وی چیزی نباشد و باکی نبود آن کس که نماز کند کیک و سرشک و سبج را بکشد و مانند آن از موزیات و نباید که مرد نماز کند و موی در جعه بسته باشد اگر چنان کند واجب بود با سر گرفتنش. در آنچه روا بود با وی نماز کردن از جامه و جایگاه و آنچه روا نبود و آنچه روا بود بر وی سجود کردن و آنچه روا نبود: روا نبود نماز کردن با جامه که نجاست به وی رسیده باشد و بدان عالم باشد یا غالب ظنش بود هر که نماز کند با وی و حالش چنین باشد که ما و صفش بکردیم واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و اگر بداند که در جامه نجاستی هست و وی هنوز در نماز است و پرداخته نیست باید که آن جامه از خویشتن بپندازد و با جامه دیگر که با وی باشد نماز کند پس اگر بر وی الا یک جامه نباشد بشود و جامه بشوید و نماز از سر گیرد و روا نبود نماز در پوستهای مردار و بدباغت پاک نشود چه اگر از آن حیوان باشد که کشتاوری بر وی افتد یا

نیفتد و روا نبود نماز کردن بر پوست و بر آن چیزی که گوشت وی نخورند چون سگ و خوک و روباه و خرگوش و مانند آن اگر چه کشتار کرده باشند و دباغت کرده و گر کسی نماز کند با وی واجب باشد بر وی با سر گرفتن و روا نبود نماز کردن مردم را با ابریشم محض که اگر با ابریشم محض نماز کند به اختیار واجب باشد بر وی با سر گرفتن و اگر نماز کردن وی به آن در حال ضرورت بود یا حال حرب واجب نباشد بر وی با سر گرفتن نماز و هر گاه که جامه را تارش یا پودش پنبه بود یا کتان و باقی ابریشم بود باکی نبود با وی نماز کردن و مکروه است که مردم نماز کند در پیراهنی که قب و دامن وی و سرآستین هایش دیبا یا ابریشم محض بر وی دوخته باشند و روا نبود نماز کردن در خز که وبر خرگوش و روباه با وی نقش کرده باشند و روایتی کرده اند که روا بود و آن روایت بر تقیه گرفته اند و اما به اختیار روا نبود چنانکه بگفتیم و باکی نبود زنان را که نماز کنند با جامه ابریشم و گر پرهیز کنند از آن فاضلتر بود و روا نبود نماز کردن در خز خالص یا خزی که چیزی از ابریشم با وی آمیخته باشند و روا نبود نماز کردن با فنگ و سمور و بر هر چیزی که گوشتش نخورند و روایتی کرده اند و رخصت داده در آن که نماز با این هر دو روا بود و این روایت بر حال اضطرار گرفته اند و باکی نبود نماز کردن با سنجاب و حواصل و در وبر هر چیزی که گوشتش بخورند چون کشتار کرده باشند و دباغت کرده و اگر نداند که کشتار نیست باکی نبود چون در بازار مسلمانان بخرد از آن کس که وی مردار بحلال ندارد و روا نبود خریدن از آن کس که وی بحلال دارد یا متهم باشد در آن و مکروه است نماز کردن با جامه سیاه الا عمامه و موزه که باکی نبود با هر دو و اگر چه سیاه باشد و باکی نبود در یک جامه نماز کردن در آن الا که در زیرش میزری بود که عورت بپوشد و مکروه است که مردم از بالای پیراهن میزر فرا گیرد و مکروه است اشتغال صمّا در نماز و آن آن بود که ازار بخویشتن برگیرد و هر دو سرش از زیر دستش بگیرد و پس هر دو سر بر یکی دوش افکند چنانکه جهودان کنند و هر گاه که با مردم نبود الا-یک جامه باکی نبود که بعضی از آن جامه در میان بندد و بعضی بر خویشتن افکند و اگر با وی الا یک شلوار نباشد در پوشد و ریسمانی یا شلوار بلندی در گردن افکند یا چیزی که مانند آن بود و مکروه است مردم را که نماز کند با عمامه که حنک ندارد و زن آزاد نماز نکند الا با دو جامه یکی بمقنع کند و یکی در پوشد و باکی نبود پرستار را و نابالغ را که نماز کند بی مقنع و نباید که مرد نماز کند و رویش پوشیده بود و باید که پیشانی او از بهر سجود گشاده بود و دهانش از بهر قرائت قرآن و مکروه است زن را ادیم در بستن در نماز و مرد نماز نکند و بر وی قبا بود در بسته الا که باز گشاید الا در حال حرب و نماز نکند مرد با کفش و نه با نعل سندی و مستحب است نماز کردن با نعل عربی و باکی نبود نماز کردن با موزه هر گاه که ساق دارد و مکروه است مردم را که پیشنمازی کند قومی را و بر وی رداء نباشد با اختیار و باکی نبود در حال اضطرار و روا نبود نماز کردن با آن جامه که در زیرش پوست روباه بود و نه در آن جایگاه که بالای آن بود و روا نبود نماز کردن در کلاه و شلواربند که از وبر خرگوش کرده باشند و مکروه باشد نماز کردن با هر دو چون از ابریشم محض کرده باشند و روا نبود نماز کردن با پوست همه ددگان و روا نبود نماز کردن چون با مردم چیزی بود از آهن گشوده چون کارد و شمشیر پس اگر در غلاف بود باکی نبود و کلید چون با مردم بود بچیزی در پیچد و با آن نماز کند و هر گاه که با آن کس که نماز کند درم سیاه بود باکی نبود با آن نماز کردن هر گاه که پوشیده بود و باکی نبود که مرد با جامه زن نماز کند چون از او ایمن باشد اگر گبری جامه کند از بهر مسلمانان مستحب است که با آن جامه نماز نکند الا-پس از آنکه بشوید و همچنین است چون جامه از میخواره بعاریت گیرد و یا از کسی که وی چیزی از نجاسات بحلال دارد و مستحب است که از نخست به آب بشوید و پس با وی نماز کند و زن نماز نکند چون در دستش یا پایش چیزی بود که آن چیز پرخان کند (۱۳) پس اگر پرخان نکند باکی نبود با وی نماز کردن و باکی نبود که مردم نماز کنند و در آستین وی مرغی بود و ترسد که ضایع شود و مردم نماز نکند با جامه ای که بر وی صورتها بود و روا نبود نماز کردن با آن جامه و نه با آن انگشتی که بر وی صورتی بود و نماز نکند در خانهای غایط و نه در گرماوه و نه در اشترکده و نه در جایگاهی که در خانه مورچه باشد و نه جایگاهی که آب رود و نه در زمین برف و نه در میان گورها اگر کسی در گورستان نماز کند باید

که از میان وی و گور پوشنده باشد و گرچه عصای بود یا مانند آن پس اگر نتواند از آن بکردن باید که از میان وی و میان گور ده گز بود از پیشش و از دست راست و چپ هم چنین و باکی نبود که در پیشش بود و روایت کرده اند و رخصت داده در آنکه روا بود نماز کردن فرا گورهای ائمه علیهم السلام و آن روایت بر نوافل گرفته اند و گرچه احتیاط آن که ما بگفتیم و زمین شوره در وی نماز نکند چون پیشانی بر زمین نتواند نهاد پس اگر نتواند پیشانی بر زمین نهادن باکی نبود نماز کردن در وی و بر برف نماز نکند پس اگر نتواند بر زمین دیگر نماز کردن باکی نبود که از بالای آن چیزی بیفکند و بر وی سجود کند پس اگر نیابد برف بکوبد و بر وی سجود کند و بر وحل سجود نکند پس اگر ضرورت بود نماز کردن در زمینی که وحل بود و آب بود به اشارت نماز کند و بر وحل و آب سجده نکند و روا نبود نماز کردن در آتشکده ها و در خانه ها که در وی خمره بود و نه بر راهها و باکی نبود بر پشتهای راه نماز کردن و باکی نبود نماز کردن در مسجدهای ترسایان و کنشتهای جهودان و نماز نکند در خانه های گبرکان با اختیار پس اگر مضطر بود بدان جایگاه آن جایگاه را با آب فرو زند و چون خشک شود در وی نماز کند و نماز نکند مردم و در پیش وی صورتی و تمائیلی بود الا- که پوشد و نماز نکند و در قبله وی آتشی بود در مجمره یا جز از آن و نه در قندیلی آویخته و نماز نکند و در قبله وی سلاحی گشوده بود و نماز نکند در جایگاه مغضوب هر گه که از آنجا بیرون تواند آمدن چه اگر نماز کند در جایگاه مغضوب بر وی باشد با سر گرفتن نماز پس اگر ضرورت بود یا ممنوع بود باکی نبود و روا نبود مرد را نماز کردن چون در پهلو یا در پیشش زنی نماز کند و باکی نبود اگر از پیشش بود و گرچه نماز میکند یا در پیشش نشسته بود و نماز نکند و هر گه که هر دو نماز کنند و زن بر دست راست وی بود یا بر دست چپ یا در پیش وی نماز هر دو باطل بود و گر هر دو در یک محمل باشند باید که از نخست مرد نماز کند و پس زن و در یک حال هر دو نماز نکنند و مکروه است نماز فرایض کردن در اندرون کعبه یا بر بالایش با اختیار و باکی نبود در حال ضرورت نماز کردن در وی و هر گه که ضرورت بود نماز کردن بر بالای کعبه باید که بر قفا خسبد و روی به بیت المعمور کند و به اشاره نماز بکند و مستحب است نوافل کردن در چهار جایگاه وادی ضحجان و ذات الصلاصل و پیدا و وادی الشقر و مکروه است نماز کردن در مرابط اشتر و خر و استر و اسب پس اگر مردم بر حال خویش ترسد باکی نبود که در وی نماز کند پس از آنکه به آب بزند و باکی نبود نماز کردن در مرابط گوسفندان بر همه حالی و نماز نکند فرا دیواری که قبله وی بود که تری بیرون میدهد از بالوعه که بول در وی کنند و نماز نکند در خانه که در وی گبر بود و باکی نبود که جهودی یا ترسائی بود و نماز نکند فرا قبله که مصحف گشوده در پیش وی باشد و باکی نبود چون در غلاف بود و از بهر آن مکروه است تا دلش مشغول نشود بنظر کردن در وی و روا نبود سجود کردن الا به زمین یا آنچه زمین وی را برویانیده باشد الا که چیزی بود وی را بخورند یا درپوشند و روا نبود سجود کردن بر قبر پس اگر ضرورت بود و با وی چیزی نبود که بر وی سجده کند باکی نبود و روا نبود سجده کردن بر جامه که از ابریشم یا پشم یا کتان یا پنبه کرده باشد الا در حال تقیه و اگر در جایگاهی پلید حاضر آید و با وی چیزی نباشد که بر وی سجده کند باکی نبود سجود کردن بر این جامه ها و باکی نبود سجود کردن بر حشیش زمین چون بکم (۱۴) و مانند آن و باکی نبود سجود کردن بر گرج (۱۵) و آجر و بر سنگ و چوب و روا نبود سجود کردن بر آبگینه و باکی نبود که مردم یک مشت سنگ خرد بر بساطی کند و بر وی سجده کند و سجده نکند بر ساروج و باکی نبود سجده کردن بر خمره و آن حصیری خرد بود و همچنان که بر وی مردم بریسمان کرده باشند و روا نبود اگر بدوال کرده باشند و روا نبود نماز کردن بر زر و سیم و باکی نبود سجود کردن بر کاغذ که نبشته نبود و اگر نبشته بود مکروه بود بر وی سجود کردن و باکی نبود سجود کردن بر بوریا پس اگر بول رسیده بود و آفتاب خشک کرده باشد باکی نبود بر وی سجود و همچنین است حکم زمین پس اگر جز به آفتاب خشک شده باشد روا نبود سجود کردن بر وی الا پس از آنکه پاک گردانند وی را اگر مردم از گرمای سخت ترسد از سجود کردن بر زمین یا بر سنگ و چیزی نبود که سجده بر وی کند باکی نبود که بر آستین خویش سجده کند و گر با وی جامه نبود بر کف خویش سجده بکند و گر کسی در جایگاهی حاضر آید که برف بود و با وی چیزی نبود

که بر وی سجده کند و بر زمین قادر نبود باکی نبود سجود کردن بر وی و باکی نبود مرد و زن نماز کند و ایشان خضاب کرده باشند و بر ایشان خرقة خضاب بود هر گه که پاکیزه بود. در نماز آدینه و احکامش: گرد آمدن در نماز آدینه فریضه است چون شرایط وی حاصل آید و از شرطهای وی آن است که امامی عادل بود آن جایگاه یا آن کس که امام وی را از بهر پیشنماز کردن فرا داشته بود و عدد مردم هفت کس باشند که اگر کمتر از هفت باشند نماز آدینه واجب نبود بر ایشان و هر گه که پنج کس وی را باشند سنت باشد و مستحب است نماز آدینه کردن و با حصول این شرایط بیفتد از نه کس پیری پیر و طفل خرد و زن و بنده و آن کس که بسفر بود و کور و لنگ و بیمار و آن کس را که راه وی بیش از دو فرسنگ باشد و اینها را که ذکر بکردیم الا آن کس که از تکلیف بیرون باشد چون طفل، چهار رکعت فریضه لازم آید ایشان را پس اگر به نماز آدینه حاضر آیند واجب باشد در نماز آدینه شدن و روا بود ایشان را که دو رکعت کنند و اگر حاضر نیایند واجب نباشد بر ایشان حاضر آمدن چنانکه در پیش بگفتیم و روا نباشد که در یک شهر در دو جایگاه نماز آدینه کنند و کمتر راهی که در میان دو مسجد آدینه بود باید که سه میل باشد یا بیشتر و اگر امام حاضر آید در شهری روا نباشد که پیشنمازی کند کسی دیگر جز از وی الا که وی را بیماری بود که وی را از آن منع کند و چون مردم خواهند که نماز کنند به مزگتی بزرگ شوند و نوافل آدینه پیش از زوال بکنند و این فاضل تر است خاصه در روز آدینه اما در دیگر روز روا نبود از پیش زوال نوافل کردن و اگر شش رکعت بکند نزد آنکه آفتاب فراخ بر آید و شش رکعت دیگر چون آفتاب بالا گیرد و دو رکعت نزد آنکه زوال باشد و شش رکعت دیگر از میان فریضه پیشین و دیگر بکند باکی نبود و گر همه نوافل را با پس نماز دیگر دارد روا بود وی را آن الا فاضلتر آن بود که بگفتیم و هر گه که زوال آفتاب بود و وی از نوافل هیچ نکرده باشد با پس نماز دیگر بکند. و در نوافل روز آدینه چهار رکعت بیفزاید و از سنتهای لازم است غسل روز آدینه بر زنان و مردان و بندگان و آزادگان در سفر و حضر با تمکن بود از آن و وقت غسل کردن از آن وقت در بود که فجر بر آید تا زوال آفتاب بیودن هر گه که زوال آفتاب نزدیکتر بود فاضلتر بود و اگر زوال آفتاب بود و وی غسل نکرده باشد از پس زوال قضایش بکند پس اگر ممکن نباشد روز شنبه قضایش بکند و اگر بر سفری بود و ترسد که روز آدینه آب نیابد یا تمکین نیابد از استعمال آب کردن، روا بود وی را که روز پنجشنبه غسل کند و مستحب است که مردم روز آدینه خویشتن را پاکیزه گردانند و موی سر بتراشند و ناخن بچینند و از لب بالائین موی بگیرند و جامه پاکیزه تر درپوشند و چیزی از طیب بخویشتن باز کند و چون روی بمسجد بزرگتر نهد بر ساکنی و وقار رود و دعا که مخصوص است در آن بخواند و باید که امام چون زوال نزدیک بود بر منبر شود و خطبه برگیرد بدان مقدار که چون دو خطبه بکند زوال آفتاب بوده باشد و چون زوال آفتاب باشد فرود آید و نماز بکند و باید که دو خطبه بکند و از میان هر دو فصلی بکند بدان که یا بنشیند یا سورتی سبک بخواند و در خطبه حمد خدای تعالی کند و صلوات بر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سید و امام مسلمانان را دعا بگوید و وعظ و زجر و اندرز و تخویف بکند و حرام شود سخن گفتن بر آن کس که خطبه شنود و واجب باشد که گوش با خطبه کردن از بهر آن را که دو خطبه بدل دو رکعت است که بیفتاده است و هر آن کس که بدو خطبه نرسد نماز وی تمام بود هر گه که امام از آن بود که بدو اقتدا کنند و گر امام را یابد که در دوم رکعت برکوع شده باشد نماز آدینه از وی فایت شد و بر وی باشد که نماز پیشین چهار رکعت بکند و باید که صفت آن امام که پیشنمازی کند چنین باشد او آزاد و بالغ بود و پاک بود در ولادت و دور بود از بیماریها چون کلی و دیوانگی و پیسی و باید که مسلمان بود و مؤمن و معتمد حق و مرتکب نبود هیچ چیز را که بدان در جمله فاسقان شود و در خطبه راستگو باشد و فریضه ها را در اول وقت ادا کند و مستحب باشد وی را که عمامه دارد اگر زمستان بود و گر گرما بود و برد یمنی یا عدنی بر خویشتن افکند و چون چنین باشد واجب کند گرد آمدن و اقتدای نماز بدو کردن و گوش با قرائت وی کردن و هر گه که خلل کند بچیزی از این که وصفش بکردیم واجب نباشد گرد آمدن و حکم روز آدینه حکم دیگر روزها بود در آنکه فریضه چهار رکعت لازم باشد و اگر مردم نماز کند از پس کسی که بدو اقتدا نکند در نماز آدینه از بهر تقیه اگر ممکن بود وی را نماز خویش فرا پیش نماز وی

دارد بکند و گر ممکن نباشد دو رکعت با وی بکند و چون امام سلام باز دهد برخیزد و دو رکعت دیگر بکند تا تمامی نماز وی بود و چون امام نماز دو رکعت کند باید که قرائت به آواز بخواند و در رکعت اول الحمد و سورة الجمعة بخواند و در دوم الحمد و سورة المنافقون بخواند و دو قنوت بکند یکی در رکعت نخستین پیش از رکوع و دوم در رکعت دوم پس از رکوع و گر کسی تنها نماز کند باید که این دو سوره بخواند که ما بگفتیم در نماز پیشین پس اگر سورتی جز از این دو سوره سبق اللسان افتد وی را و پس یابد باید که رجوع کند با سورة الجمعة هر گاه که از نیمه سوره نگذشته باشد چه اگر از نیمه سوره بگذشته باشد دو رکعت تمام بکند و بنافله انگارد و فریضه با سر گیرد بدین دو سوره که ما بگفتیم و این بر جهت افضل است که اگر نکند و جز این دو سوره بخواند نماز وی ماضی بوده لیکن ترک افضل کرده باشد و چون چهار رکعت کند بر وی الا یک قنوت نباشد و مستحب است که جهر کند بقرائت بر همه حالی و نماز آدینه نبود الا بخطبه و باکی نبود که مؤمنان در روزگار تقیه جایگاهی که ایشان را ضرری نبود نماز آدینه بکنند به دو خطبه پس اگر نتواند خطبه کردن روا بود که نماز بجماعت بکند ولیکن چهار رکعت بکند و نماز روز آدینه با عدم امام در مسجد بزرگتر فاضلتر است از نماز کردن در خانه و گر کسی با امام یک رکعت نماز بکند چون امام سلام باز دهد او برخیزد و رکعتی دیگر با آن مضاف بکند و در وی جهر کند نمازش تمام بود و اگر با امام یک رکعت نماز بکند و سجود کردن نتواند چون امام برخیزد وی سجود بکند و پس به امام در رسد پس اگر نکند و باز ایستد تا امام در دوم رکعت به رکوع شود وی با امام رکوع کند چون امام بسجده شود وی نیز بسجده شود و این دو سجده از آن رکعت پیشین کند و چون سلام باز دهد برخیزد و رکعتی دیگر بکند پس اگر بدین دو سجده نیت نکند که از رکعت پیشین است بر وی باشد نماز با سر گرفتن و روا نبود بانگ نماز کردن از بهر نماز دیگر روز آدینه بل چنان باید که از فریضه نماز پیشین پردازد و اقامت نماز دیگر بکند اگر امام بود و گر پس نماز. در جماعت و احکام آن و حکم امام و مأوم: جماعت کردن در همه نمازها فریضه مستحب است و مندوب و در وی فضلی بسیار است و کمتر چیزی که بدان جماعتها بندد دو کس باشند و چون دو کس حاضر آیند یکی فرا پیش رود و آن دیگری سوی دست راست بایستد و نماز جماعت بکنند و گر جماعتی باشند یکی از ایشان فرا پیش رود در میان بایستد و دیگران در پس وی در یک صف بایستند الا که برهنه باشند آنکه امام در میان ایشان بایستد در صف و اگر امام در کناره بایستد و پس نمازان بر دست راست باکی نبود و باید که آن کس که پیشنمازی کند قرائت از همه قوم بهتر خواند پس اگر در قرائت خواندن راست باشند آن کس فرا پیش شود که فقه بهتر داند و اگر در فقه راست باشند آن کس که هجرت وی پیشتر بوده باشد و اگر در هجرت راست باشند آن کس که بسال مهتر بود و اگر در سال راست باشند آن کس که رویش نیکوتر بود فرمایش شود و نباید که کسی فرمایش کسی شود در مسجد وی یا سرای وی یا در پادشاهی وی و چون قوم حاضر آیند و در قوم مردی از بنی هاشم بود اولیتر بود به پیش نمازی هر وقت که قرائت بهتر داند و باکی نبود مرد را که پیشنمازی زنان کند و همچنین باکی نبود که زن پیشنمازی زنان کند و نشاید که زن پیشنمازی مردان کند و مکروه است که کسی که تیمم کرده باشد پیشنمازی قومی کند که ایشان وضو کرده باشند و همچنین مکروه است که مسافر پیشنمازی حاضران کند پس اگر پیش شود فرض خویش بکند و سلام باز دهد و از آن قوم کسی فرا پیش شود و نماز ایشان تمام کند و هر گاه که مسافر از پس حاضر نماز کند چون فرض خویش کرده باشد سلام باز دهد و با ایشان نماز تمام نکند الا که برخیزد و با ایشان نماز تمام کند به نیت نمازی دیگر و تطوعی کند بدان و روا نبود که پیشنمازی کند آنکه از زنازاده بوده و نه اعرابی بر مهاجران و نه بندگان بر آزادگان و روا بود که بنده پیشنمازی موالیان خویش کند هر گاه که قرائت از ایشان بهتر داند و باکی نبود که پیشنمازی کند کور هر گاه که کسی بود که وی را روی فرا قبله کند و نگاه دارد او را و نماز نکنی الا از پس کسی که به دین وی واثق باشی که اگر نماز کنی از پس آنکه به وی واثق نباشی یا مخالف تو باشد در مذهب تو از بهر خویش نماز بکنی و بدو اقتدا نکنی و نماز مکن از پس فاسق و اگر چه موافق تو باشد در اعتقاد و پیشنمازی نکند کسی که کل بود یا پیس یا دیوانه و کسی که وی را حد زده باشند و پیشنمازی نکند کسی که بند دارد

از بهر کسانی که ایشان بند ندارند و نه آن کس که وی مفلوج بود از بهر کسانی که تندرست باشند و نماز مکن از پی ناصبی و نه از پی کسی که تولی به امیرالمؤمنین علیه السلام کند هر گه که از دشمنان وی تبری نکند الا در حال تقیه و روا نباشد نماز کردن از پس کسی که ترا خلاف کند در امامت دوازده ائمه علیهم السلام از کیسانیان و ناوسیایان و فطحیان و واقفیان و جز از ایشان از فرق شیعه و روا نبود که کودکی که به بلوغ نرسیده باشد پیشنمازی کند و نماز مکن از پس آن کس که در پدر و مادر عاق بود و نه از پس آن کس که قاطع رحم بود و نه از پس آن که سفیه بود و نماز کردن روا نبود از پس اغلف یعنی ختنه ناکرده و چون فرمایش شود آن کس که وی بشرایط امامت بود از پس او قرائت مخوان چه اگر نماز از آن بود که جهر کنند در وی یا جهر نکنند بل با خویشتن تسبیح و تحمید میکند و گر نماز از آن بود که جهر کنند از بهر قرائت وی خاموش شود پس اگر قرائت امام بر تو پوشیده شود آنگه از بهر خویش قرائت بخوان و اگر مانند مهمه شنوی از قرائت امام روا بود ترا که قرائت نخوانی و تو مخیر باشی در قرائت و مستحب است که الحمد تنها بخوانی در آن نماز که امام در وی جهر نکند قرائت و گر نخوانی بر تو چیزی نبود و گر نماز کنی از پس کسی که بدو اقتدا نکنی قرائت خویش بخوانی بر همه حالی چه اگر وی جهر کند بقرائت و چه اگر نکند و اگر جایگاه تقیه بود روا بود ترا از قرائت مانند حدیث نفس و روا نبود ترا که ترک قرائت کنی بر همه حالی و هر گه ممکن نبود ترا بیشتر از الحمد خواندن از پس کسی که بدو اقتدا نمی کنی روا بود ترا و روا نبود کمتر از آن و هر گه که پس نماز از قرائت پرداخت پیش از امام باید که تسبیح و تحمید میکند خدای تعالی را و مستحب است وی را که یک آیه از آن سوره که میخواند بازدارد تا چون امام از قرائت خویش پردازد وی آیت تمام بکند و هر گه که مردم پیشنمازی کند و بر وضو نباشد یا جنب باشد و پس یادش آید از پس نماز واجب باشد بر وی با سر گرفتن نماز و بر ایشان هیچ نبود و همچنین است اگر کسی پیشنمازی کند و بر ظاهر اعتقاد ایشان بود و پس پیدا شود ایشان را که مخالف ایشان بوده است در اعتقاد نماز ایشان ماضی باشد و هر گه که مرد پیشنمازی کند و روی فرایم نکرده باشد بعداً بر وی باشد نماز با سر گرفتن و برایشان چیزی نباشد هر گه که ندانسته باشند پس اگر دانسته باشند بر ایشان نیز واجب باشد باز سر گرفتن نماز و هر گه که امام و پس نماز ندانسته باشند حکمشان آن است که در باب قبله گفته شد و هر گه که امام حدثی بکند در نماز که بدان حدث نماز بریده شود یا وضو بشکافد باید که مردی را فرمایش کند تا تمام بکند نماز ایشان و مستحب است که آن مرد آن بود که به اقامت حاضر بوده باشد پس اگر حاضر نبوده باشد باکی نبود و اگر از آن بود که وی را یک رکعت یا دو رکعت فایت شده باشد روا بود چون ایشان را نماز تمام بکند اشارتی کند آن اشاره سلام دادن ایشان بود یا کسی را فرمایش کنند تا نماز ایشان تمام بکند و هر گه که امام ناگاه بمیرد از قبله بدور کنند وی را و کسی را فرمایش کنند تا نماز ایشان تمام بکند و آن کس که دست به وی زده باشد غسل بکند و آن کس که تکبیر رکوع دریابد آن رکعت دریافته باشد پس اگر تکبیر رکوع دریابد آن رکعت فایت شده باشد. پس اگر تکبیر رکوع دریابد و از وی تا بصف مسافتی بوده روا بود وی را که بر رکوع شود و در رکوع برود تا بصف برسد یا رکوع تمام بکند چون امام سر از رکوع با راست کند وی بسجده شود و چون امام به دوم رکعت برخیزد وی در صف رساند خویشتن را و آن کس که ترسد که رکوع از وی فایت شود روا بود وی را که یک تکبیر هم از بهر رکوع و هم از بهر افتتاح بکند و گر نترسد لابد باید وی را از دو تکبیر و اگر کسی را یک رکعت یا دو رکعت با امام فایت شود آنچه دریابد با امام به اول نماز خویش بکند و پس از نماز بکند آنچه فایت شده باشد وی را و مثال این چنان است که کسی با امام نماز پیشین یا دیگر یا خفتن کند و دو رکعت از وی فایت شود آنچه به وی دریابد الحمد و سوره بخواند در هر رکعتی اگر تواند پس اگر نتواند اقتصار بر الحمد تنها بکند و چون امام سلام بازدهد وی دو رکعت دیگر بکند و در وی الحمد تنها بخواند یا تسبیح بکند و گر با امام یک رکعت فایت شده باشد در دوم الحمد و سوره بخواند و با امام به تشهد اول بنشیند و تشهد بخواند بل حمد خدای تعالی کند و تسبیح و چون امام به سیم برخیزد وی نیز برخیزد و دوم وی بود و چون امام سیم کرده باشد وی به تشهد فرا بنشیند و تشهدی سبک بخواند و پس بچهارم با امام در رسد و سیم وی بود و چون امام به تشهد

بازپسین بنشیند وی نیز بنشیند و حمد خدای تعالی میکند و تسیحش و چون امام سلام بازدهد وی برخیزد و رکعتی دیگر بکند تشهد بخواند و سلام بازدهد و آن کس که وی نماز کند پس کسی که بدو اقتدا کند سر از رکوع بردارد از پیش امام اگر سر بردارد و فراموش کرده باشد باید که سر با رکوع برد تا سر برداشتن وی با سر برداشتن امام بود و همچنین کند در حال سجود و اگر سر برداشتن وی عمداً کرده بود سر با سجود نبرد بل موقوف بایستد تا امام در وی رسد و اگر امام از آن بود که بدو اقتدا نکند و سر از رکوع با راست کند پیش از وی یا از سجود باید که با رکوع نشود اگر ناسیاً بوده و اگر متعمداً زیرا که آن زیادتی باشد در نماز و هر کس که امام را دریابد که سر برداشته بود از رکوع با امام بسجده شود ولیکن آن سجود را در شمار نگیرد و اگر بایستد تا امام برخیزد به دوم رکعت وی را روا بود آن و اگر امام را دریابد در حال تشهد با وی بنشیند تا سلام بازدهد چون امام سلام بازدهد وی برخیزد و روی فرا نماز کند و چون امام برکوع شود و آواز قومی شنود که در مسجد همی آیند بر وی بود که رکوع را دراز کند اندکی تا ایشان به وی رسند در آن رکوع و سلام باز دادن امام یک بار بود در برابر قبله و بچشم اشارتی با دست راست کند و از جایگاه نمازش بنشود تا آنکه هر کس در پس وی چیزی از نماز فایت کرده باشد تمام بکند و باید که امام پس نمازان را شهادتین بشنوند در همه نمازها و بر ایشان نیست که پیش نماز را چیزی بشنوند و روا نبود آن کس که نماز پیشین نکرده بود که وی با امام نماز دیگر بکند و بدو اقتدا کند و گرنیت کند که آن پیشین وی است اگر چه نماز دیگر امام بود روا بود و گر کسی تنها نماز کرده باشد و پس جماعت دریابد روا بود وی را که همان نماز با سر گیرد چه اگر امام بود یا مأوم و در صف پیشین نه بایستند کودکان و بندگان و زنان و مختنان و باید که از میان دو صف مقدار خفتن گوسفندی بود و باکی نبود که مرد تنها در یک صف بایستد هر گاه که صف پر شده باشد پس اگر صفها پر نشده باشند مکروه باشد وی را آن و باکی نبود در میان استونها باستاند و مکروه است امام را در محرابی که در دیوار بود باستاند و گر نماز را تبه نکنند و جماعت نباشد هر گاه که از میان امام و آن کس که نماز میکند و از میان امام یا از میان صف حائلی بود چون دیواری و گر کسی در پس مقصوره ای نماز کند نماز وی نماز جماعت نباشد و رخصت کرده اند زنان را که نماز کنند اگر چه میان ایشان و میان امام دیواری بود و روا نبود که امام بر جایگاهی بلند بود چون دکانی یا بامی یا مانند آن و چون زمین راست بود باکی نبود امام را بر آن باستاند اگر چه بلندتر بود از جایگاه پس نمازان به اندک و پس نمازان را باکی نبود که بر جایگاه بلند بایستند و از پس امام نماز کنند اگر زیرتر از آن بود و هر گاه که دو کس نماز کنند و هر یکی از این دو گانه گوید من امام بودم نماز هر دو روا بود زیرا هر یکی از آن دو کس احتیاط نماز بجا آورده باشند از قرائت و سجود و رکوع و نیت و جز از آن و گر هر یکی از این دو کس گوید که من پس نماز بودم بر هر دو باشد نماز با سر گرفتن زیرا که هر یکی از این دو کس کار نماز با صاحب خویش افکنده باشند و ارکان تمامی بجا نیآورده و باکی نبود که مرد سلام بازدهد پیش از امام و بکار خویش شود چون ضرورتی بود وی را آن و بر وی نباشد باستاند از بهر تعقیب امام و چون در مسجد نماز بجماعت کرده باشد، مکروه بود همان نماز یک بار دیگر بجماعت کردن بعینها، پس اگر قومی حاضر آیند و خواهند که جماعت کنند یکی از آن قوم فرمایش شود و بانگ نماز نکند و نه اقامت هم بر آن بانگ نماز و اقامت که در مسجد از پیش رفته است نماز بکنند هر گاه که صف نماز گسسته نشده باشد که اگر گسسته شده باشد و مردم پراکنده گشته لابلد بود بانگ نماز و اقامت کردن و هر گاه که مردم در نماز نافله ایستند و پس نماز فریضه را اقامت برآید روا بود وی را که نافله ببرد و در جماعت شود و اگر در فریضه ایستاده بود و امام امام عدل بود روا بود وی را که فریضه نیز ببرد و با وی در جماعت شود پس اگر امام عدل نبود و آن کس بود که بدو اقتدا میکند نماز خویش تمام بکند و دو رکعت سبک و بنافله انگارد و در جماعت شود و اگر از آن بود که بدو اقتدا نکند بر نماز خویش بنا کند و چون از نماز خویش بپردازد سلام بازدهد و با امام برخیزد و باقی نماز با وی بکند و نافله انگارد و اگر حال تشهد وی اتفاق افتد که حال قیام او بود باید که در تشهد خویش اقتصار بر دو شهادت بکند و به اشاره سلام بازدهد و با امام برخیزد و روا نبود امام را که پیش نمازی قوم کند نشسته الا که برهنگان باشند که آنکه همه نشسته بکنند و امام

فراپیش نشود الا که مقدار زانوی و چون اقامت نماز امام برآید آن امام که بدو اقتدا میکند روا نبود که نافله کند و هر گاه که زن با مردان نماز بجماعت کند با ایشان در صف نایستد ولیکن باید که از پس همه صفها بایستد و چون در صف پسین بایستاده باشند و پس قومی بیایند و خواهند که در آن صف بایستند بر آن زنان باشد که باز پس تر شوند بی آنکه پشت بر قبله کنند و چون نماز کنی از پس مخالف و وی سورتی بخواند که در آن سوره سجده واجب باشد و وی سجده نکند تو اشارتی فرا سجده کن روا بود ترا آن. در نوافل و احکامش: پیدا بکردیم اوقات نوافل و عدد رکعاتش در شبانه روزی ولیکن اینجا ترتیبی نهمیم بر وجهی که سزای این جایگاه بود. چون زوال آفتاب بیاشد هشت رکعت نماز زوال بکند و در وی هر سورتی و آیتی که خواهد بخواند و در هر دو رکعت سلامی بدهد و در هر دو رکعت قنوتی بکند و هشت رکعت از پس فریضه پیشین بکند و چهار رکعت از پس فریضه شام بکند به دو تشهد و دو سلام و دو رکعت نشسته بگذارد از پس نماز خفتن به یک رکعت شمرده اند و این دو رکعت از پس همه نماز کند اگر خواهد که نماز کند و از این دو رکعت با بستر شود و مستحب است که به نخسبند الا بر طهارت اگر فراموش کرده باشد و بوقت خواب یادش آید باید که تیمم بکند از بستر خویش و گر کسی بترسد که به آخر شب بیدار نشود بگوید بوقت خواب: قل انما انا بشر مثلکم یوحی الی تا به آخر سوره و بگوید: اللهم ایقظنی لعبادتک فی وقت کذا، که چون این دعا خوانده باشد بیدار شود انشاءالله و چون در نیمه شب شود به نماز شب برخیزد و در اول شب نماز شب نکند الا- مسافری باشد که در آن شب نتواند برخاستن و چون برخیزد و مسواک بکند و به اختیار دست بیندازد و چون در نماز ایستد افتتاح کند به هفت تکبیر بر آن ترتیب که گفته ایم که سنتی است آن کردن و پس هشت رکعت نماز کند و در دو رکعت نخستین الحمد لله و قل هو الله بخواند در اول رکعت از هر دو و در رکعت دوم الحمد و قل یا ایها الکافرون بخواند و در شش رکعت دیگر هر سورتی که بخواند بخواند و اگر خواهد دراز بخواند و اگر خواهد کوتاه و چون پردازد دو رکعت شفع بکند و سلام بازدهد از پس دو رکعت شفع و مستحب است که در وی سوره الملک و هل اتی بخواند و اگر وقت تنگ بود معوذتین بخواند و پس برخیزد به وتر کردن و توجه بنماز بکند بر آن شرح که ما بگفتیم و چون بنماز شب برخیزد و وقت چندان نباشد که وی هر شبی نماز کردی و ترسد که فجر برآید نماز سبک کند و اقتصار بر الحمد تنها بکند و اگر ترسد که فجر برآید دو رکعت شفع بکند و از پیشش وتر بکند و دو رکعت فجر بکند و پس فریضه بامداد بکند و از پس آن هشت رکعت را قضا کند و اگر از آن بود که چهار رکعت نماز شب کرده بود و فجر برآید تمام بکند و باقی نماز شب سبک بکند و پس فریضه بکند و روایتی کرده اند که نماز شب روا بود پس از آنکه فجر برآمده باشد از پیش فریضه و این روایت رخصت است در کردن نافله بوقت هر گاه که به اول وقت بود و چون وقت تنگ شده باشد روا نبود و با اینهمه نباید که بعبادت کند و احتیاط آن است که ما بگفتیم و اگر کسی دو رکعت از نماز شب فراموش کند پس از آن که وتر کرده باشد یادش آید آن دو رکعت را قضا کند و از پس آن وتر با سر گیرد و اگر کسی را تشهد در نافله فراموش شده و پس یادش آید پس از آنکه برکوع شده باشد که وی تشهد نخوانده است آن رکوع بیندازد و بنشیند و تشهد بخواند و چون از نماز شب پرداخته باشد برخیزد و دو رکعت فجر کند اگر چه فجر برنیامده باشد و مستحب است که بر پهلو خُسبند و در آن حال که بر پهلو خفته باشد دعائی که معروف است در آن بخواند و اگر بیدل بر پهلو خفتن سجده کند نیز وی را باشد و باکی نبود که مردم نوافل نشسته بکنند اگر بر پای نتوانند کردن و خواهند که نشسته بکنند بیدل هر رکعتی دو رکعت بکنند پس اگر بیدل هر رکعتی رکعتی بکنند و حال این باشد که ما بگفتیم ترک افضل کرده باشد و گر کسی در دعای وتر بود و نخواهد که ببرد و تشنگی رسد و در پیشش آب نهاده بود روا بود که گامی چند فرا شود و آب باز خورد و پس باز جایگاه شود و نماز تمام بکند بی آنکه پشت بر قبله کند. (از ترجمهء النهایه فی مجردالفرقه والفتاوی چ دانشگاه صص ۳۷-۸۴). (۱) - قسمت میان دو هلال در ترجمه فارسی «نهایه» نبوده و سید محمد باقر سبزواری مصحح نهایه فارسی آن را از نسخهء چاپی عربی نهایه ترجمه کرده و به این کتاب افزوده است. (۲) - مطابق نسخهء عربی اعاده اذان و اقامه لازم است. نسبت چنین اشتباه هم به مترجم خطاست چه ممکن است نسخه ای که

پیش او می‌بوده چنان بوده و از همه آسانتر آنکه غلط کتابت باشد. (۳) - تمطی. (۴) - رانهایت. (۵) - و اگر پهلوی او نماز گزاری بود و او را از این غبار آزاری رسد روا نبود. (۶) - نگین. (۷) - بین الیهالین از نسخهء مورد استفاده افتاده، از اصل عربی تصحیح شد. (۸) - و اگر وقت در آمدن وقت وی از نماز پرداخته بود واجب باشد نیز باز سر گرفتن اگر کسی نماز کند و روی به قبله نکرده باشد متعمداً واجب بود بر وی باز سر گرفتن. (۹) - از ترجمه حذف شده یا از قلم کاتب افتاده بود، ترجمه مصحح است. (۱۰) - از ترجمه حذف شده یا از قلم کاتب افتاده بود، ترجمه مصحح است. (۱۱) - در نماز بسیار بود. (۱۲) - یا خمیازه. (۱۳) - صدا کردن. (۱۴) - بقم. (۱۵) - گج.

صلاة استخاره.

[صَلَاتِ رَا رِ] (ترکیب اضافی، مرکب) نمازی است به دو رکعت به نیت استخاره. در کشاف اصطلاحات الفنون از جابر آرد: پیغمبر (ص) ما را با آئین استخاره آشنا می‌کرد و می‌آموخت، همچنانکه قرائت سوره های قرآنی را، و می‌فرمود هرگاه شما را امری مهم پیش آید، دو رکعت نماز به نیت نماز استخاره بجای آرید و پس از پایان یافتن نماز این دعا را بخوانید: اللهم انی استخیرک بعلمک و استقدرک بقدرتک و اسئلك من فضلک العظیم فانک تقدر و لا اقدر و تعلم و لا اعلم و انت علام الغیوب. اللهم ان کنت تعلم ان هذا الامر خیر لی فی دینی و معاشی و عاقبه امری (او قال فی عاجل امری و آجله) فاقدره لی و یسره لی ثم بارک لی فیه و ان کنت تعلم ان هذا الامر شر لی فی دینی و معاشی و عاقبه امری (او قال فی عاجل امری و آجله) فاصرفه عنی و اصرفنی عنه و اقدر لی الخیر حیث کان، ثم رضنی به. پس از اختتام این دعا عملی را که در نظر داری انجام دهی نام ببر. بخاری این حدیث را در صحیح خود آورده است و شیخ عبدالحق دهلوی شرحی برای این حدیث آورده که خلاصه آن این است که آن حضرت تعلیم می‌کرد صحابه را دعای استخاره و نماز آن را چنانچه تعلیم می‌کرد ایشان را سوره ای از قرآن که می‌فرمود آن حضرت چون قصد کند یکی از شما به کاری، یعنی کاری که نادر باشد وجود آن و اعتناء باشد به حصول آن مثل سفر و عمارت و تجارت و نکاح و خرید و فروش شیئی معتدبه نه مانند اکل و شرب معتاد و خرید و فروش اشیاء حقیره بعد از آنکه از قبیل مباح باشد و تردد بود در خیریت و شریعت آن، پس دو رکعت نماز نفل به نیت استخاره بگزارد و در حدیث دیگر آمده که بخواند از قرآن آنچه میسر شود و در بعضی روایات تخصیص سوره های قل یا ایها الکافرون (۱) و قل هو الله احد (۲) نیز آمده و مأثور از سلف نیز همین است - انتهی. (از کشاف اصطلاحات الفنون). (۱) - سوره الکافرون (۱۰۹). (۲) - سوره الاخلاص (۱۱۲).

صلاة اشراق.

[صَلَاتِ اِ] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صلاة ضحی شود.

صلاة الاستسقاء.

[صَلَاتِ اِ] (ع مرکب) صلاة استسقاء. نماز باران خواستن. خواندن این نماز هنگام کم شدن آب رودخانه ها و کمی باران مستحب است و کیفیت آن مانند نماز عید است، جز آنکه بجای قنوت از خداوند تعالی عطوفت خواهند و باریدن باران را مسئلت کنند و هر دعا که وی را ممکن باشد بخواند و اگر نداند آنچه از اخبار اهل بیت در این باره رسیده است بگوید. و مسنون است این نماز آن است که مردم سه روز روزه بدارند و سوم روز بیرون شوند و مستحب است که سوم روز در دوشنبه بود و اگر ممکن نشود بجمعه اندازند و باید که پای برهنه و باوقار بصحرا شوند و در مسجد نماز نگرارند و پیران و کودکان و ناتوانان را با خود بیرون برند و ذمیان را همراه نسانند و بین کودکان و مادران جدائی افکنند و چون امام از نماز فارغ گردد ردای خویش را برگرداند،

سپس رو به قبله کند و صد بار به آواز بلند تکبیر بگوید و صد بار بطرف راست تسیح گوید و صد بار بطرف چپ تهلیل کند، همچنین به آواز بلند، سپس رو به مردم کند و صد بار حمد خدا گوید و مردمان او را در این جمله متابعت کنند، سپس خطبه خواند و در تضرع مبالغه کند و اگر اجابت به تأخیر افتد بیرون شدن را مکرر سازند تا رحمت ایشان را دریابد و خواندن نماز هنگام خشک شدن چشمه ها و چاه ها نیز سنت است. (ترجمه از شرایع الاسلام کتاب صلاة).

صلاة الاوابین.

[ص تُلْ أَوْ وَا] [ع ا مرکب] نماز چاشت. (منتهی الارب). رجوع به صلاة شود.

صلاة الاولى.

[ص تُلْ لَا] [ع ا مرکب] نماز پیشین. صلاة ظهر. نماز ظهر. رجوع به صلاة شود.

صلاة البصر.

[ص تُلْ بَ صَ] [ع ا مرکب] نماز مغرب و فجر که میان تاریکی و روشنی گزارده می شوند. (منتهی الارب).

صلاة الخسوف.

[ص تُلْ خُ] [ع ا مرکب] نماز ماه گرفتن. رجوع به صلاة خسوف شود.

صلاة الضحی.

[ص تَضُّ ضُ حَا] [ع ا مرکب] رجوع به صلاة ضحی شود.

صلاة الظهر.

[ص تَظُّ ظُ] [ع ا مرکب] نماز پیشین. رجوع به صلاة شود.

صلاة العنمة.

[ص تُلْ عَ تَ مَ] [ع ا مرکب] نماز خفتن. رجوع به صلاة شود.

صلاة العشاء.

[ص تُلْ عَ] [ع ا مرکب] نماز خفتن. رجوع به صلاة شود.

صلاة العصر.

[ص تُلْ عَ] [ع ا مرکب] نماز عصر. نماز دیگر. رجوع به صلاة شود.

صلاة العیدین.

[ص تُلْ د] [ع ا مرکب] نماز عید فطر و قربان. رجوع به صلاة عیدین شود.

صلاة الفجر.

[ص تُلْ ف] [ع ا مرکب] نماز بامداد. صلاة صبح. نماز صبح. رجوع به صلاة شود.

صلاة القصر.

[ص تُلْ ق] [ع ا مرکب] نماز شکسته. نماز کوتاه. نماز سفر. صلاة مسافر. نماز واجب که مکلف در سفر شکسته خواند. رجوع به صلاة شود.

صلاة الكسوف.

[ص تُلْ ك] [ع ا مرکب] نماز آفتاب گرفتن. رجوع به صلاة کسوف شود.

صلاة الليل.

[ص تُلْ ل] [ع ا مرکب] نماز شب. رجوع به صلاة شود.

صلاة المسافر.

[ص تُلْ م ف] [ع ا مرکب] نماز قصر. نماز شکسته. نمازهای دو رکعتی که هنگام سفر بدل چهار رکعتی خوانده می شود. رجوع به صلاة قصر و صلاة شود.

صلاة المغرب.

[ص تُلْ م ر] [ع ا مرکب] نماز شام. صلاة العشاء الاولى. رجوع به صلاة شود.

صلاة الوسطی.

[ص تُلْ و ط ا] [ع ا مرکب] نماز دیگر: و نماز دیگر را صلاة الوسطی خوانند... چنان گفته اند که صلاة الوسطی نماز عصر بود. (ترجمهء تاریخ طبری). رجوع به صلاة وسطی شود.

صلاة تسيح.

[ص ت ت] (ترکیب اضافی، ا مرکب) این نمازی است که کیفیت آن مانند نماز جعفر است؛ لکن صاحب کشف اصطلاحات الفنون آنرا بدین نام ذکر کرده و گوید: پیغمبر این نماز را به عباس بن عبدالمطلب تعلیم داد. رجوع به صلاة جعفر شود.

صلاة تهجد.

[ص ت ت ه ج] (ترکیب اضافی، ا مرکب) رجوع به صلاة لیل و صلاة اللیل و صلاة شود.

صلاة جعفر.

[صَتِ جَف] (ترکیب اضافی، مرکب) نمازی است که گویند پیغمبر (ص) آنرا به جعفر بن ابی طالب تعلیم فرمود و آن چهار رکعت است به دو تشهد و دو سلام با کیفیتی مخصوص که در کتب ادعیه ثبت است. رجوع شود به مفاتیح چ گراوری اسلامی ص ۴۶. در کشف اصطلاحات الفنون آنرا صلاة تسبیح نامیده و گوید: پیغمبر (ص) این نماز را به عباس بن عبدالمطلب آموخت.

صلاة جمعه.

[صَتِ جُعِ اع] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صلاة شود.

صلاة حاجت.

[صَتِ جِ اع] (ترکیب اضافی، مرکب) نماز حاجت. نمازی که خواندن آن بهنگام درخواست حاجتی از خدا سنت است. مؤلف کشف اصطلاحات الفنون آرد: در مشکاه در باب تطوع، از عبدالله بن ابی اوفی آرد که رسول الله صلی الله علیه و سلم فرمود: کسی را که حاجتی بسوی خدا یا خلق باشد وضو سازد و در وضو دقت بجای آورد. سپس دو رکعت نماز به نیت نماز حاجت بگزارد و بر حق تعالی حمد و ثنا فرستد و بر رسول درود گوید، آنگاه این دعا بخواند: لا اله الا الله الحليم الكريم. سبحان الله رب العرش العظيم. والحمد لله رب العالمين. اللهم انى اسألك موجبات رحمتك وعزائم مغفرتك والغنيمه من كل بر. والسلامه من كل اثم، لاتدع لى ذنباً الا غفرته، ولا همماً الا فرجته، ولا حاجه لك فيها رضى الا قضيتها يا ارحم الراحمين...

صلاة خوف.

[صَتِ خِ اع] (ترکیب اضافی، مرکب) صلاة مطارده. نماز واجب که هنگام جنگ و بوقت بیم از رسیدن دشمن خوانند و آن کیفیتی مخصوص دارد. رجوع به ترجمه نهاییه شیخ طوسی ج ۱ ص ۹۰ چ دانشگاه و کتب فقهی دیگر شود.

صلاة ضحی.

[صَتِ ضِ اع] (ترکیب اضافی، مرکب) نماز چاشت. بدانکه متعارف میان مردم در اول نهار از نوافل دو نماز است: یکی در اول روز بعد از طلوع آفتاب و بلند شدن وی قدر یک دو نیزه و این را صلاة الاشراق گویند، دیگر بعد از بلند شدن آفتاب مقدار ربع آسمان تا انتصاف آن و این را صلوة الضحی و نماز چاشت گویند. و در اکثر احادیث همین اسم صلوة الضحی شامل هر دو نماز در هر دو وقت آمده و در بعضی احادیث صلوة الاشراق. و در تفسیر بیضاوی آورده که آن حضرت نماز ضحی را گزارد و گفت هذه صلوة الاشراق و آن در آمدن آن حضرت در خانه ام هانی روز فتح مکه در وقت چاشت بود و در حدیث آمده که هر که میگزارد نماز فجر در جماعت پس تر بنشیند برای ذکر خدا تا آفتاب طلوع کند و بگزارد دو رکعت را، باشد او را مثل اجر حج و عمره. و بصحت رسیده که حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم، در هر دو وقت نماز کرده و امت را بدان ترغیب نموده و ظاهر آن است که این یک وقت است و یک نماز که اول وی اشراق است و آخر وی تا قبل انتصاف نهار و چون در بعضی اوقات در هر دو وقت نماز گزارد، از اینجا گمان بردند که مگر اینجا دو وقت و دو نماز است و آنچه که گفته اند که علما را اختلاف است در صلوة ضحی بعضی اثبات کرده و بعضی نفی نموده و بعضی سنت گفته و بعضی بدعت. پس ظاهر آن است که این اختلاف در نماز اخیر است که آنرا نماز اشراق مینامند. چه این را بعضی از سنن مؤکده دانسته اند. و احادیث در عدد رکعات مختلف آمده. در

بعضی روایات دو رکعت آمده و در بعضی شش و در بعضی هشت و در بعضی ده و در بعضی دوازده و بر هر کدام ثوابهای عظیم وارد گشته و در مواهب لدنیه گفته که وارد شده است در نماز چاشت احادیث کثیره صحیحه مشهوره، تا آنکه اخبار در این باب بدرجه تواتر معنوی رسیده و گفته اند که این نماز انبیاء سابقین است که پیش از آن حضرت بوده اند. هکذا فی مدارج النبوة فی بیان عبادات النبی. و در ذکر فتح مکه معظمه مذکور است که تحقیق آن است که گزاردن نماز چاشت از آن حضرت دائمی نبوده، اما نمازی که آن را نماز اشراق گویند دائم بود و بر سر تأکید بود - انتهی. من مدارج النبوة. (از کشف اصطلاحات الفنون).

صلاة عیدین.

[ص ت د] (ترکیب اضافی، مرکب) صلاة العیدین. نماز که در عید فطر و قربان کنند. در ترجمه نهایی آمده: نماز هر دو عید فریضه است. بشرط وجود امام عادل یا وجود آن کس که امام وی را از بهر پیشنمازی مردم فراداشته بود و لازم آید نماز هر دو عید بر آن کسی که وی را نماز آدینه لازم آید و بیفتد از آن کس که نماز آدینه از وی بیفتد و هر آن کسی که این نماز از وی فایت شود بر وی قضایش نبود و اگر بمصلی نشود از بهر عارضی باید که این نماز اندر خانه بکند، همچنانکه با امام کند که سنت و فضیلت باشد و روا نبود نماز هر دو عید کردن الا در زیر آسمان در صحرا در همه شهرها چون توانائی بود و اختیار الا در مکه که آنجا در مسجد الحرام باید کردن و مستحب است که سجود نکند الا بر زمین و بانگ نماز اقامت نیست در نماز هر دو عید و بگوید: سه بار الصلاة و وقت این نماز آن وقت است که آفتاب فراخ شود و روز عید پیش از نماز عید نماز نافله نکند و نه از پیش نه از ابتدا و نه قضا الا- از پس زوال الا- بمدینه خاصه که آنجا مستحب است که در مسجد پیغمبر صلی الله علیه و آله دو رکعت نماز بکند، پیش از آنکه بمصلی شود و باکی نبود قضای فرایض کردن پیش از زوال و مستحب است که مردم بمصلی شوند پیاده با خضوع و ساکنی و وقار و ذکر کردن خدای تعالی و امام را مستحب است که پای برهنه برود و مستحب است که پیش از رفتن بمصلی در روز عید روزه گشان چیزی بخورد و مکروه است در عید گوسفندکشان الا پس از آنکه از مصلی باز گردد و مستحب است که افطار روز فطر بر چیزی بود شیرین و روز عید گوسفندکشان بر چیزی بود که کشتار کرده باشند. اگر وی قربان کرده بود و چون نماز عید و نماز آدینه بهم کرد شود در یک روز هر کس که به نماز عید حاضر آمد، مخیر باشد در حاضر آمدن نماز آدینه و در خانه بنشستن و بر امام بود که در خطبه ایشان را بیاموزد این علم از پس نماز عید و مستحب است که مردم در روز هر دو عید غسل کنند، پس از آنکه فجر برآمده باشد و بوی خوش به خویشتن باز کند و جامه پاکیزه تر درپوشد و نماز هر دو عید دو رکعت است به دوازده تکبیر، هفت در رکعت نخستین و پنج در رکعت دوم، و نماز ابتدا کند به تکبیره الاحرام و گر خواهد جهت وجهی بخواند و پس سوره الحمد و سوره الاعلی بخواند و پس شش (۱) تکبیر بکند و در میان هر دو تکبیر دعا بخواند بمعروف در آن و گر جز از آن دعا بخواند روا بود، پس تکبیر هفتم بکند و به رکوع شود و چون به دوم رکعت برخیزد بی تکبیر پس الحمد بخواند، و از پیش و الشمس و ضحیها بخواند، پس چهار تکبیر بکند و در میان هر دو تکبیر دعائی بخواند و پس تکبیر پنجم بکند و به رکوع شود، چون از نماز پردازد امام، خطبه بخواند و روا نبود خطبه خواندن الا از پس نماز و اگر کسی به نماز حاضر آید و نماز میکند مخیر باشد در سماع خطبه کردن و باز خانه شدن و امام در حال خطبه بر مانند منبری شود از گل کرده و منبر از جایگاه برنگیرند و مستحب است که مردم شب عید روزه گشان پس از نماز شام و خفتن و نماز بامداد و نماز عید بگوید: الله اکبر الله اکبر، لا اله الا الله و الله اکبر الله اکبر علی ما هدینا و له الشکر علی ما اولینا و در عید گوسفندکشان نیز تکبیر کند مثل آن از پس پانزده نماز اگر به منا بود، پس اگر در شهرهای دیگر بود از پس ده نماز بگوید و ابتدا به نماز پیشین بکند در روز عید تا تمامی ده نماز بگفتن، و در این تکبیر زیادتی بکند پس از آنکه بگوید: وله الشکر علی ما اولینا بگوید: و رزقنا من بهیمه الانعام، و آن مردم که خواهند از شهر بیرون شوند در روز عید باید که از پس فجر بنشوند تا نماز عید نکنند و اگر پیش از آن بشوند باکی نبود و نباید که

مردم با سلاح بمصلی شوند، الا خوفی بود از دشمن. (ترجمه‌ء النهایه چ دانشگاه صص ۹۱-۹۳). (۱) - ظ. اشتباه کاتب است و سبق قلم؛ چه عبارت شیخ ثم یکبر خمس تکبیرات است.

صلاة کسوف.

[صَ تِ كُ] (ترکیب اضافی، مرکب) نماز آفتاب گرفتن. نمازی که به هنگام گرفتن آفتاب خوانند و به هنگام گرفتن ماه و آمدن زلزله و هر مخوف آسمانی نیز. در ترجمه‌ء نهایی آمده: فریضه واجب است و روا نبود ترکش کردن بر هیچ حالی و مستحب است که این نماز به جماعت بکنند و اگر تنها کنند روا بود و اگر کسی ترک این نماز کند بعمدا عند آنکه آفتاب بگرفته باشد یا ماهتاب و هر دو سوخته باشند بجملگی واجب باشد قضاء آن کردن با غسل و اگر ترک این نماز بفراموشی کرده باشد و حال این باشد که ما و صفش بکردیم بر وی بود قضاء نماز کردن بی غسل، و اگر بعضی از آفتاب یا ماهتاب سوخته باشد و نماز بعمد ترک کرده باشد بر وی باشد قضاء نماز کردن بی غسل و اگر بسهو ترک کرده باشد بر وی چیزی نبود و وقت این نماز آن وقت بود که آفتاب بگیرد یا ماه تا آن وقت که ابتدا کند بر گشودن و چون ابتدا کرد بر گشودن، وقت رفت، و اگر وقت کسوف وقت نماز فریضه بود باید که از نخست آن نماز فریضه بکند و بر اثر آن نماز کسوف بکند و اگر ابتدا به نماز کسوف کند و وقت فریضه در آید بر دو فریضه بکند، پس با سه نماز کسوف شود و اگر وقت نماز شب بود از نخست نماز کسوف بکند و پس نماز شب و اگر نماز شب فایت شود قضایش بکند، پس از آن باکی نبود و این نماز ده (۱) رکعت است به چهار سجده و یک تشهد، پنج رکوع کند و در پنجم به سجود شود و پس برخیزد و پنج رکوع دیگر بکند و بعد هم به سجود شود و در رکعت اول الحمد بخواند و سورتی دیگر اگر خواهد و اگر خواهد بعضی سوره بخواند، روا بود و هر گاه که خواهد که در رکعت دوم بقیه آن سوره بخواند، باید که سوره الحمد نخواند بقیه سوره بخواند و ابتدا از آن جایگاهی که به وی رسیده بود بکند و اگر خواهد که سورتی دیگر بخواند، الحمد نباید خواندن و پس سوره خواندن و حکم دیگر رکعتها همچنین است و در هر رکعت پیش از رکوع قنوت بکند و اگر اقتضای بر یک قنوت بکند در دهم رکعت نیز روا بود و هر گاه که سر از رکوع بردارد، بگوید: الله اکبر، الا در پنجم و دهم که آنجا سمع الله لمن حمده بگوید و مستحب باشد که مقدار نمازش چندان بود که کسوف باشد و مقدار رکوع و سجود چون مقدار قرائت بود: و مستحب است که در نماز کسوف سورتها دراز خواندن چون سوره الکهف و الانبیاء و هر گاه که مردم از نماز کسوف پردازند و کسوف هنوز باز نشده باشد، مستحب است نماز با سر گرفتن وی را و اگر اقتضای بر تسبیح و تحمید بکند باکی نبود و باکی نبود که مردم نماز کسوف بر پشت چارپای بکند یا میرود و میکند و چون نزول و وقوف نتواند. (ترجمه‌ء نهایی چ دانشگاه ج ۱ صص ۹۳-۹۴). (۱) - ظ: دو رکعت، و شاید عدد ده بمناسبت عده رکوع است.

صلاة کش.

[صَ كَ / كِ] (نف مرکب) شخصی که مردمان را با گفتن لفظ الصلاة برای نماز عید یا نماز مرده آگاه میسازد. آنکه بر فراز مناره یا مأذنه یا مکان مرتفعی با بانگ بلند الصلاة میگوید تا مردمان برای نماز عید یا نماز مرده حاضر شوند.

صلاة کشی.

[صَ كَ / كِ] (حامص مرکب) عمل صلاة کش. رجوع به صلاة کش شود.

صلاة کشیدن.

[صَکَ / کَد] (مص مرکب) گفتن الصلاه به آواز بلند برای دعوت به نماز میت یا نماز عیدین. رجوع به صلاه کش شود.

صلاه لیل.

[صَتِ ل] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صلاه شود.

صلاه مسافر.

[صَتِ مُ ف] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صلاه شود.

صلاه مطارده.

[صَتِ مُ رَد / د] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صلاه خوف شود.

صلاه مفروضه.

[صَتِ مَ ضَ / ض] (ترکیب وصفی، مرکب) نماز واجب. رجوع به صلاه شود.

صلاه وسطی.

[صَتِ وَ طَا] (ترکیب وصفی، مرکب) نماز دیگر. نماز عصر یا نماز ظهر و یا نماز بامداد. در کشاف اصطلاحات الفنون آرد: و در تعیین صلوة وسطی اختلاف است نزد عایشه و زیدبن ثابت نماز ظهر است، بجهت آنکه پیش از آن دو نماز است: یکی لیلی و دیگری نهاری، یعنی عشا و فجر و پس از وی دو نماز بهمین صفت است، یعنی عصر و مغرب، و بعضی حدیث مؤید قول ایشان است و نزد علی علیه السلام و ابن عباس رضی الله تعالی عنه نماز صبح است، زیرا چه آن در میان دو نماز روز و دو نماز شب است و نماز صبح حد مشترک است میان آنها، زیرا چه وقت آن من وجه روز است یعنی در اعتبار شرع بجهت آنکه اعتبار روز در شرع از ابتدای وقت صبح صادق است. و من وجه شب است، یعنی در اعتبار لغت و عرف، زیرا چه اعتبار روز در عرف و لغت از طلوع آفتاب است. اما نزد اکثر علما از صحابه و تابعین و ابوحنیفه و احمد و جز ایشان، نماز عصر است، پس در قرآن مجید نیز محمول بر این خواهد بود، قوله تعالی: حافظوا علی الصلوات و الصلوة الوسطی. (قرآن ۲/۲۳۸). و دلائل ایشان احادیث بسیار است از جمله آن: «عن علی (ع) ان رسول الله صلی الله علیه و سلم قال: یوم الخندق حبسونا عن الصلوة الوسطی، صلوة العصر. ملا الله بیوتهم و قبورهم ناراً» متفق علیه، پس در این صورت مجال اختلاف نماند و غالباً اختلافی که در میان صحابه و تابعین در تعیین آن واقع است، پیش از شنیدن این حدیث بود به اجتهاد خود که در تأویل قرآن مجید کرده بودند و بعد از ثبوت حدیث متعین شد که مراد نماز عصر است. هکذا فی شرح المشکوٰه للشیخ عبدالحق الدهلوی. (از کشاف اصطلاحات الفنون).

صلایان.

[ص] (اخ) دهی از دهستان نیم بلوک بخش قاین شهرستان بیرجند، واقع در ۴۴۰۰۰ گری شمال باختری قاین و ۸۰۰۰ گری شمال شوسه عمومی گناباد به قاین. جلگه، معتدل. سکنه آن ۵۵۴ تن. آب آن از قنات و محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و مالداری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صلائق.

[صَی] [ع ۱] صلائق. نان تنک. (مذهب الاسماء). رجوع به صلائق شود.

صلایه.

[صَی] [ع ۱] صلاّه. پیشانی ||. سنگ پهن بوی سای. (منتهی الارب). مدق الطیب و قیل حجر یسحق علیه الطیب او غیره. ج، ضلی و صلی. (اقرب الموارد). سنگی که بدست گرفته دارو ساینند و سنگ پهن که بر آن دارو ساینند. (غیاث اللغات). یکی از دو سنگ که بدان چیزها ساینند و سنگ زیرین را فهر گویند. (از بحر الجواهر). الفهر... یستعمل عند الاطباء للحجر الرقیق الذی تسحق به الادویة علی الصلایه. (اقرب الموارد): از برگ چون صحیفه بنوشته شد زمین وز ابر چون صلایه سیمین شد آسمان فرخی. گرز او مغفر چون سنگ صلایه شکند در سرش مغز چو خایسک که خایه شکند. منوچهری. از غصه جزء جزء وجودم گره شده ست بازوی عیش نیست حریف صلایه ام. شیخ کاشی (از آندراج).

صلایه کردن.

[صَی / ی / ک د] (مص مرکب) بمالیدن در هاون و جز آن. رجوع به صلایه شود.

صلب.

[ص] [ع مص] بر دار کشیدن. (منتهی الارب). بر دار کردن. (غیاث اللغات) (ترجمان علامه جرجانی) (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی): بعضی از شر بود که آسان تر بود از بعضی، چنانکه ضرب از قتل و قتل از صلب و صلب از تمثیل. (ابوالفتوح رازی). و با کردن صرف شود ||. بر آوردن چربش استخوانها را و سوختن آن را ||. بریان کردن گوشت را ||. ساختن دو چلیپ بر سر دلو ||. مداومت کردن تب و سخت شدن آن. (منتهی الارب). تب گرم شدن. (تاج المصادر بیهقی). تب گرم آمدن. (مصادر زوزنی). سخت شدن تب.

صلب.

[ص] [اخ] وادی صلب بین آمد و میافارقین است. (معجم البلدان).

صلب.

[ص ل] [ع ۱] مرغی است. (منتهی الارب).

صلب.

[ص ل] [ع ۱] ج صلیب. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). رجوع به صلیب شود.

صلب.

[ص ل] [ع ص] سخت ||. استوار ||. سنگ فسان. (منتهی الارب). حجر المسن.

صلب.

[صَلَّ] (ع ا) چربش استخوان و فی الحدیث: لما قدم مکة اتاه اصحاب الصلب؛ ای الذین یجمعون العظام و یستخرجون ودکها و یأندمون به ||. استخوان پشت. (منتهی الارب). مازوی پشت. (مهدب الاسماء). عظم من لدن الکاهل الی العجب. (قاموس ||). زمین درشت. (منتهی الارب).

صلب.

[صُ] (ع ص) رست. (منتهی الارب ||). سخت. (منتهی الارب) (غیاث اللغات): آنکه در بخشش راد است و به رادی چو علی آنکه در مذهب صلب است و به صلبی چو عمر. فرخی. ساکن و صلب و امین باش که تا در ره دین زیرکان با تو نیارند زد از علم نفس. سنائی (||. ا) استخوانهای پشت از دوش تا بن سرین. ج، أَصْلَبُ، اصلاب. (منتهی الارب). مهره های پشت یعنی استخوان پشت. (غیاث اللغات). عظم من لدن الکاهل الی العجب. (قاموس): کعبه در ناف زمین بهتر سلاله ست از شرف کاندرا ارحام وجود از صلب فرمان آمده. خاقانی. سالها باید آنکه مادر دهر زاید از صلب تو چو من فرزند. خاقانی. به ناف قبهء عالم به صلب قائم کوه به پشت راع چرخ و به سجده مهتاب. خاقانی. از افق صلب شهریار مه نو آمد و عید جلال بر اثر آورد. خاقانی. چنگ در صلب و رحمها برزدی تا که شارع را بگیری از بدی. مولوی. گر ز پست آدمی وز صلب او در طلب میباش هم در طلب او. مولوی. ز ابر افکند قطره ای سوی یم ز صلب آورد نطفه ای در شکم. سعدی. از آن سجده بر آدمی سخت نیست که در صلب او مهره یک لخت نیست. سعدی. نهد لعل و پیروزه در صلب سنگ. سعدی ||. جای درشت سنگ ناک. (منتهی الارب). زمین درشت. (مهدب الاسماء ||). زمین پست درشت ||. حسب و شرف آبائی ||. امص) توانائی. (منتهی الارب).

صلب.

[صُ] (اخ) جوهری آرد که آن موضعی است به صَمَان. (معجم البلدان).

صلب.

[صُ] (اخ) کوهی است بنی مره بن عباس را. (معجم البلدان).

صلبان.

[صُ] (ع ا) ج صلیب. (منتهی الارب) (دهار). رجوع به صلیب شود.

صلبان.

[صُ] (اخ) دو وادیند در بلاد عامر. نصر گویند آن صلب است و چیز دیگر. و صلب غلبه یافته است. (معجم البلدان).

صلب المعجم.

[صُ بُلُ مَ جَ] (ع ص مرکب) عزیز النفس. (منتهی الارب). نادرا الوجود.

صلب کردن.

[صَ كَ دَ] (مص مرکب) بر دار زدن. رجوع به صلب شود.

صلبوب.

[صُ] (ع ا) نای. (منتهی الارب). مزمار. (اقرب الموارد).

صلبوت.

[ص ل] (اخ) جمعه الصلبوت؛ روز جمعه ای که وفات عیسی در آن روز بود: زآنکه عیسی را سوی لاهوت هست در راه جمعه الصلبوت. سنائی (حدیقه چ مدرس رضوی ص ۱۱۲).

صلبوخ.

[اخ] نام جزیره کوچکی است بین شط العرب که یکی از دهستانهای بخش مرکزی شهرستان آبادان است. این دهستان در باختر آبادان واقع است. هوای آن گرمسیر و مرطوب و آب آن از شط العرب است. در این جزیره ۳۹ قریه کوچک متصل بهم وجود دارد. جمعیت آن در حدود ۸ هزار تن میباشد. شغل اهالی زراعت و ماهیگیری و محصول عمده آنجا خرما است. قرای مهم آن عبارتند از نعیمه، رضاگاهی، چومه، راس. ساکنین از طایفه فرهانی و موطوری هستند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صلبه.

[صُ بَ] (ع ص) تأنیث صلب. سخت: ذرات صغار صلبه. رجوع به صلب شود.

صلبه.

[ص ل بَ] (ع ا) جِ صُلب. رجوع به صلب شود.

صلبی.

[صُ] (ص نسبی) منسوب به صلب. ابی. پدری. مقابل بطنی و امی: برادر صلبی؛ برادر پدری. برادر صلبی و بطنی؛ برادر ابوینی، برادر پدری و مادری.

صلبی.

[صُ] (ص نسبی) منسوب به صلب که بطنی است از بنی سامه. (از الانساب سمعانی).

صلبی.

[صُ ل بی ی] (ع ا) صُلب. سنگ فسان. سنگی که بدان جلا دهند. (منتهی الارب). رجوع به صُلبیه شود.

صلیبة.

[صُ بى ی] [ع ا] نام پرده هفتم از هفت پرده چشم که اندرون همه پرده ها است. (غیاث اللغات). طبقه ای از هفت طبقه چشم که منشأ آن اطراف غشاء صلب دماغی است که بر پشت عصبهء مجوفه است.

صلیبة.

[صُل لَبى ی] [ع ا] سنگ فسان. (اقراب الموارد) (منتهی الارب). رجوع به صُلْبى شود.

صلت.

[ص ل] [ع ا] صِلَّة. جایزه. پاداش: پس کوتوال را گفت بر اثر ما به لشکرگاه آی با جمله ای از سرهنگان قلعه تا خلعت و صلت شما نیز برسم رفته آید. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۴۰). کارها می براندی و خلعت ها و صلتها سلطان می فرمودی. (تاریخ بیهقی ص ۲۴۶). ابوسهل زوزنی و دیگران تدبیر کردند در نهان که مال بیعتی و صلت هائی که برادرت امیر محمد داده است، باز باید ستد. (تاریخ بیهقی ص ۲۵۸). خداوند سلطان را حریص کرده اند که آنچه برادرش داده است به صلت... پس ستد. (تاریخ بیهقی ص ۲۵۹). شبی از من بریده نیست صلت روزی از من بریده نیست عطا. مسعود سعد. صلتی درخور این شعر فرستد، ورنی شعر من باز فرستد نه ازو و نه ز من. سوزنی. رجوع به صِلَّة شود.

صلت.

[ص] [ع ص، ا] پیشانی گشاده، منه فی صفته صلی الله علیه و سلم کان صلت الجبین؛ ای واسعه او الاملس. (منتهی الارب). پیشانی روشن. (مهدب الاسماء ||). میدان هموار و برابر ||. شمشیر صقیل بران و برهنه. ج، اصلاص. يقال: ضربه بالسيف صلتا؛ ای مجرداً. (منتهی الارب ||). کارد بزرگ. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). ج، اصلاص ||. مرد رسا در امور و حوائج خود. (منتهی الارب). (|| مص) تاختن اسب. (منتهی الارب) (اقراب الموارد). اسب تاختن. (تاج المصادر بیهقی ||). به شمشیر زدن ||. ریختن آنچه در جام باشد ||. يقال: جاء فلان بلبن یصلت؛ یعنی آورد شیر و شوربای کم روغن بسیار آب را. (منتهی الارب).

صلت.

[ص] [ع ا] کارد بزرگ. (منتهی الارب ||). چاودار (۱). (۱) - Seigle.

صلت.

[ص] [ع ا] دزد. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صلت.

[ص] [اخ] ابن ابی عطیه، مکنی به ابی ثمامه، تابعی است.

صلت.

[ص] [اخ] ابن حکیم بن عبدالله بن قیس، محدث است.

صلت.

[ص] [اخ] ابن عبدالله بن نوفل بن حارث عبدالمطلب، داماد امیرالمؤمنین علی علیه السلام است.

صلت.

[ص] [اخ] ابن قویدین احمد الحنفی، مکنی به ابی احمد، تابعی است.

صلت.

[ص] [اخ] ابن محمد خازکی، مکنی به ابی همام، تابعی است.

صلت.

[ص] [اخ] ابن مخرمه بن المطلب بن عبدمناف القرشی. صحابی است و از غنائم خیر سهم برد. (قاموس الاعلام).

صلتان.

[ص ل] [ع ا] اسب تیز بانشاط هشیار. (منتهی الارب).

صلتان.

[ص ل] [اخ] ابن عوسجه، مکنی به ابی الزهراء، وی از بنی سعدبن دارم و صاحب نوادری است. ابن عبد ربه ذکر او را در عقدالفرید آورده است. رجوع به عقدالفرید چ محمدسعید عریان صص ۷۸-۷۹ ج ۴ شود.

صلتان.

[ص ل] [اخ] ابن فهمی. وی شاعری است منسوب به فهم بن مالک. (منتهی الارب).

صلتان.

[ص ل] [اخ] ضببی. شاعری است منسوب به ضبه بن اُد. (منتهی الارب) (تاج العروس).

صلتان.

[ص ل] [اخ] عبدی، نام وی قثم بن خبیئه از عبدالقیس و شاعری مفلق است. از اوست: اذا قلت يوماً لمن قد تری ارونی السری اروک الغنی و سرک ما کان عند امرئی و سر الثلاثه غیر الخفی. رجوع به عیون الاخبار ابن قتیبه، عقدالفرید چ محمدسعید عریان، الشعر و الشعراء ابن قتیبه و شدالازار صص ۳۶۵ شود.

صلت دادن.

[ص ل د] (مص مرکب) جایزه دادن. عطا دادن: داود سواران را صلت داد و گفت تا پیل سوی نشابور برند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۵۷۹). یا صلت ده به آشکار مرا یا به پنهان قصیده بازفرست. خاقانی. و نذر کن که صدقه و صلت به درویشان و مستحقان دهی. (سندبادنامه ص ۱۰۹). رجوع به صله شود.

صلت فرستادن.

[ص ل ف ر د] (مص مرکب) جایزه برای کسی فرستادن. پادشاه فرستادن: زین صلت کو قصاص کشتن راست من شدم زنده تا فرستادی. خاقانی.

صلتی.

[ص] (ص نسبی) نسبت است به عثمان بن ابی الصلت که سرسلسله طایفه ای از خوارج است. (الانساب سمعانی). رجوع به صلیته شود.

صلتیة.

[ص طی ی] (اخ) گروهی از خوارج و از فرقه عجارده و از یاران عثمان بن الصلت بن الصامت اند و برخی آنان را از یاران صلت بن الصامت شمرده اند و با عجارده فرقی که در کیش دارند آن است که اینان گویند هر کس اسلام آورد و به ما پناهنده شد ما او را دوستداریم، اما از کودکان آنها بیزاریم تا بالغ شوند و به اسلام گروند و از بعضی آنان روایت شده است که کودکان خواه از مسلمان باشند و خواه از مشرک تا به بلوغ نرسیده اند نه آنان را دوست دارند و نه دشمن تا آنکه به بلوغ رسند و به اسلام بگروند یا کیش دیگر گیرند، سپس رفتاری را که درخورند با آنان خواهند کرد. (از کشف اصطلاحات الفنون).

صلج.

[ص] (ع مص) گداختن سیم را ||. مالیدن نره را ||. زدن کسی را بچوب دستی. (منتهی الارب).

صلج.

[ص ل] (ع امص) کری (۱). (منتهی الارب). الصیم. (اقراب الموارد) (قطر المحيط). (۱) - در نسخه چ تهران «نری» چاپ شده و مسلماً تصحیف است.

صلج.

[ص ل] (ع ا) درهم های جید و تمام. (منتهی الارب). الدرهم الصحاح. (اقراب الموارد) (قطر المحيط).

صلجة.

[ص ل ج] (ع ا) جامه ابریشم. (منتهی الارب ||). الفیلجة من القز. (اقراب الموارد) (قطر المحيط). پيله ابریشم.

صلح.

[ص] [ع امص] آشتی. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). سِلم. تراضی میان متنازعین. سازش. هُدْنَه. هُوَادَه. مقابل حرب و جنگ: همه نیوشه خواجه به نیکوئی و به صلح همه نیوشه نادان به جنگ و کار نغام. رود کی. نشستند با صلح و گفتند باز که از کینه با هم نگیریم ساز فردوسی. چو بشنید از ایرانیان شهریار ز صلح و ز پیکار وز کارزار فردوسی. روزی دو سه رسولان آمدند و شدند تا مگر صلحی افتد، نیفتاد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۹۷). و کارهای علی تکین راست کرده آید به جنگ یا به صلح که بادی در سر وی نهاده اند. (تاریخ بیهقی ص ۲۸۵). علی تکین سخت شکسته و متحیر شده است که مردمش کم آمده است و بر آن است که رسولان فرستد و به صلح سخن گوید. (تاریخ بیهقی ص ۳۵۳). رسول پیش آمد و زمین بوسه داد. بنشاندش، چنانکه به خوارزم شاه نزدیکتر بود و از صلح سخن رفت. (تاریخ بیهقی ص ۳۵۵). جهد باید کرد تا به مرو رسیم که آنجا این کار یا به جنگ یا به صلح در توان یافت. (تاریخ بیهقی ص ۶۳۳). تا با تو به صلح گشتم ای مایه جنگ گردد دل من همی ز بت رویان تنگ. فرخی. چون پری جمله پریدند که صلح ولیک به گه شر همه ابلیس لعین را حشرند. ناصر خسرو. نباید تا نباشد جرم عذری نه صلحی تا نباشد کارزاری. ناصر خسرو. کار یزدان، صلح و نیکوئی و خیر کار دیوان، جنگ و زشتی و شر است. ناصر خسرو. در میان دوستان که جنگ باشد گاه صلح در مزاج اختران که نفع باشد که ضرر. سنائی. بجز با لب و چشم خوبان نبود همه صلح و جنگی که من داشتم. خاقانی. گوئیا آب و آتشند این دو که بهم صلحشان نمی یابم. خاقانی. کفر و ایمان را بهم صلح است و خیز از زلف و رخ فتنه ای ساز و میان کفر و ایمان در فکن. خاقانی. بر اندیشه صلح بر بست راه بهانه طلب کرد بر صلح شاه. نظامی. چون بخت نیک انجام را با ما بکلی صلح نیست بگذار تا جان می دهد بدگوی بد فرجام را. سعدی. بیا که نوبت صلحست و دوستی و عنایت بشرط آنکه نگوئیم از آنچه رفته حکایت. سعدی. از در صلح آمده ای یا خلاف با قدم خوف روم یا رجا. سعدی. لیکن اگر دور وصالی بود صلح فراموش کند ماجرا. سعدی (|| اصطلاح فقه) نوعی است از عقود. در ترجمه نهایی آمده: صلح رواست از میان دو مسلمان مادام تا مؤدی نبود با آنکه حرامی به حلال کند یا حلالی به حرام کند و هر گاه که دو کس باشند که هر دو را بنزدیک یکدیگر چیزی بود از طعامی یا متاعی یا جز از آن و متعین باشد هر دو را یا متعین نباشد یا هر دو دانند که چه مقدار است یا ندانند و صلح کنند بر آنکه هر دو بجا بگذارند و یکدیگر را حلال کنند روا بود و چون چنین کرده باشند یکی را از هر دو نبود که رجوع کند با آن دیگر، پس از آن که به دل خوشی هر دو رفته باشد و اگر کسی را دینی بود بر غیری مؤجل و چیزی از آن کم کند اگر اندک بود و اگر بسیار و در خواهد تا باقی بزودی بدهد روا بود و دو انباز چون باز بخشند و صلح بسته باشند بر آنکه بود و زیان بر یکی بود و آن دیگر سرمایه خویش بتمامی بر گیرد روا بود و هر گاه که با دو کس دو درم باشد، یکی از این دو گانه گوید که این هر دو درم مراست و یکی دیگر گوید که از میان من و توست باید که آن کس را که دعوی هر دو کند یک درم به وی دهند از بهر آنکه صاحبش اقرار داده است بدان و آن یک درم دیگر از میان هر دو بدو نیم باز بخشند و هر گاه که با مردی مٹ بیست درم بود از آن کسی معین و کسی دیگر را با وی سی درم بود و بهر دو بضاعت جامه خردند و پس بهم آمیخته شود و وی را متمیز نشود بفروشدند و مال بر پنج جزو قسمت کنند سه بخداوند سی دهند و دو بخداوند بیست و اگر مردی دو دینار بودیعه فرا کسی دهد و یکی دیگر دیناری و ودیعه فرا وی دهد و از این جمله یک دینار ضایع شود و خداوند دو دینار را آنچه مانده است، یک دینار بدهند و یک دینار را از میان هر دو قسمت کنند. (ترجمه النهایة فی مجرد الفقه و الفتاوی چ دانشگاه تهران ج ۱ ص ۲۰۹).

صلح.

[ص] [اخ] بلده ای است فوق واسط و آنرا نهری است که از جانب شرقی دجله آب می گیرد از مکانی که آنرا فم صلح نامند.

(معجم البلدان).

صلح آباد.

[صُ] (اخ) دهی از دهستان میان تکاب بخش بجستان شهرستان گناباد ۱۲۰۰۰ گزی باختر بجستان سر راه مالرو عمومی قاسم آباد. دامنه، گرمسیر و سکنه آن ۹۴ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، ارزن و زیره. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صلح آبادو.

[صُ] (اخ) دهی از دهستان قهاب رستاق بخش صیدآباد شهرستان دامغان، واقع در ۱۵ هزار گزی خاور صیدآباد ۱ هزار گزی ایستگاه سرخده. جلگه، معتدل و دارای ۴۷۰ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، حبوبات، پنبه، پسته و بادام. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی زنان آنجا کرباس بافی است. از ایستگاه راه فرعی و دبستان نیز دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صلحاً.

[صُ حُنْ] (ع ق) اشغال مکانی را از روی سازش مقابل عنوه. گرفتن چیزی را از کسی به رضامندی بدون جنگ و ستیز. انجام کاری با رضایت خاطر.

صلحاء.

[صُ ل] (ع ص، ا) صلحا. ج صلح، بمعنی صالح: قاضی مکران را با چند تن از صلحا و اعیان رعیت به درگاه فرستاد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۴۲). زیشان بهر اقلیم یکی بنده و بابی است کو را به صلاح گزهی کز صلحا اند. ناصر خسرو. یکی از صلحای لبنان که مقامات او در دیار عرب مذکور بود... (گلستان). و صلحاء واعظان و نصحاء مذکران. (ترجمه محاسن اصفهان ص ۱۱۹).

صلح افتادن.

[صُ اُد] (مص مرکب) سازش دست دادن. به مصالحه انجامیدن: میان خوارزمشاه و ختا صلح افتاد. (گلستان). رجوع به صلح شود.

صلح جستن.

[صُ جُ ت] (مص مرکب) آشتی خواستن. صلح طلبیدن. سازش خواستن: هر که با دشمنان بجوید صلح سر آزار دوستان دارد. سعدی. رجوع به صلح شود.

صلح جو.

[صُ] (نف مرکب) خواهان صلح. جوینده صلح. طالب آشتی. آشتی طلب: ما سیکو خوار نیک تازه رخ و صلح جوی تو سیکو خوار بد جنگ کن و ترشروی. منوچهری. خوش بود اندر بهار یار شده صلح جوی ساخته رود و سرود چنگ زن و شعر گوی.

امیر معزی. رجوع به صلح شود.

صلح جوئی.

[صُ] (حامص مرکب) آشتی خواهی. صلح طلبی. رجوع به صلح طلبی، صلح جو و صلح شود.

صلح خواستن.

[صُ خوا / خات] (مص مرکب) آشتی طلبیدن. سازش جستن: صلح با دشمن اگر خواهی هر گه که ترا در قفا عیب کند در نظرش تحسین کن. سعدی. اگر صلح خواهد عدو سر مپیچ. (بوستان چ یوسفی ص ۷۳). رجوع به صلح شود.

صلح دادن.

[صُ د] (مص مرکب) آشتی دادن. دو قوم یا دو کس را از ستیزه و نزاع به آشتی و سازش در آوردن. رجوع به صلح شود.

صلح دار کلا.

[ص لَ ک] (اِخ) دهی از بخش بندپی شهرستان بابل، واقع در ۱۸ هزار گزی جنوب باختری بابل و ۶ هزار گزی جنوب شوسهء بابل به آمل. دشت، معتدل، مرطوب و مالاریائی. دارای ۲۶۰ تن سکنه شیعهء مازندرانی و فارسی زبان. آب آن از کلارود و چشمه. محصول آنجا برنج، غلات، پنبه و کنجد. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صلح دار کلا.

[ص لَ ک] (اِخ) دهی از دهستان کیا کلا. بخش مرکزی شهرستان شاهی، واقع در ۱۶ هزار گزی شمالی شاهی و ۳ هزار گزی باختر شوسهء شاهی به جویبار. دشت، معتدل، مرطوب و مالاریائی. دارای ۲۰۵ تن سکنهء مازندرانی و فارسی زبان. آب آن از رودخانهء تالار و چاه آب بندان. محصول آنجا برنج، کنف، کنجد و پنبه. شغل اهالی آنجا زراعت است. راه مالرو دارد. امامزاده ای به نام امامزاده عباسعلی دارد که بنای آن قدیمی است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صلح طلب.

[صُ ط ل] (نف مرکب) صلح جو. آشتی خواه. جوینده صلح. طلبنده صلح. آرام جوی. رجوع به صلح شود.

صلح طلبی.

[صُ ط ل] (حامص مرکب) آشتی خواهی. صلح جوئی. رجوع به صلح جو، صلح طلب و صلح شود.

صلح فرما.

[صُ ف] (نف مرکب) صلح فرماینده. امرکننده صلح. وادارکننده به آشتی: بی زری داشت ترا بر سر جنگ صلح فرمای تو زر بایستی. خاقانی. رجوع به صلح شود.

صلح کردن.

[صُ كَدْ] (مص مرکب) آشتی کردن. سازش کردن. مصالحه. مسالمة: ای که شمشیر جفا بر سر ما آخته ای صلح کردیم که ما را سر پیکار تو نیست. سعدی. حاکمی گر عدل خواهی کرد با ما یا ستم بنده ایم ار صلح خواهی کرد با ما یا نبرد. سعدی. گر صلح کنی لطیف باشد در وقت بهار مهربانی. سعدی. صائب هزار بار ترا بیش گفته ام با خلق صلح میکن و با خود بچنگک باش. صائب. رجوع به صلح شود.

صلح کل.

[صُ حِ کُل ل / کُ] (ترکیب اضافی، مرکب) طریقه موحدان است که مآل همه مذاهب واحد دانسته با مردمان مختلف المذاهب خصومت نداشتن و با دوست و دشمن به آشتی بسر بردن. (غیاث اللغات): عارفان صائب ز سعد و نحس انجم فارغند صلح کل با ثابت و سیار گردون کرده اند. صائب.

صلحگونه.

[صُ نَ / ن] (مرکب) سازشی از روی مصلحت نه به حقیقت. سازشی که نه از دل بود، بلکه بخاطر رعایت اوضاع و احوال: این صلحگونه کردند و باز گشتند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۵۹۹).

صلحنامه.

[صُ مَ / م] (مرکب) کتابی که دو کس یا دو گروه که با یکدیگر آشتی کرده اند نویسند و شرایط آشتی را در آن درج کنند. قباله یا ورقه ای که صلح کننده برای متصالح نویسد و حدود چیزی را که بدو صلح کرده اند در آن نگارند.

صلح و صفا.

[صُ حُ ص] (مرکب، از اتباع) آشتی کردن. صلح کردن. سازش کردن. رجوع به صلح شود.

صلحة.

[صُ حَ] (عِ اصص) آشتی. (منتهی الارب).

صلحی.

[ص] (ص نسبی) نسبتی است به فم الصلح که بلده ای است بر دجله در سمت بالای واسط. رجوع به صلح شود.

صلحیه.

[صُ حِ ی] (ص نسبی، اصطلاح قضائی) صلحیه یا محکمه صلح. دادگاهی از دادگاههای عمومی دادگستری است که حدود صلاحیت آن از بدو پیدایش تا امروز تغییرات فراوانی یافته و در سازمان دادگستری امروز بنام دادگاه بخش خوانده میشود. این دادگاه بیشتر بمنظور سازش بین مترافین تأسیس گردیده است. متین دفتری سابقه تاریخی این دادگاه را چنین نوشته است:

محکمه صلح بنگاهی است که پیشینه تاریخی آن در کشورهای اروپا قابل توجه است. در امپراتوری روم شرقی (بیزانس) مأمورینی به نام *Defensoreirvitalis* وجود داشتند همچنین قوم معروف بفرنگ هم به اصطلاح امروز دارای ریش سفیدانی بودند *Gentenarius* که اختلافات مردم را با اصول کدخدامنشی حل و فصل می کردند. در قرن هیجدهم میلادی در هلند [نیز قضاتی برای اصلاح ذات البین مردم گماشته بودند. همچنین از سال ۱۳۰۲ م. در دیوانخانه پاریس معروف به شاتله، قضاتی بودند که باید هفته ای چند بار خود را در اختیار مردم گذاشته و دعاوی کوچک آنها را رسیدگی و فصل می کردند. مجلس اصنافی فرانسه که در دوره استبداد وجود داشت و در آغاز انقلاب تبدیل به مجلس مؤسسان گردید، از پادشاهان فرانسه درخواست ایجاد محکمه صلح را می کرد و در سال ۱۷۹۰ م. موفق شد قانون تأسیس محاکم صلح را بگذراند. مجلس مؤسسان فرانسه انتخاب امنای صلح را به آرای عمومی مردم واگذار و مقرر داشت که آنها سیار باشند، یعنی در حوزه خود سرکشی کرده و به داد کسانی که مورد تعدی واقع شده و دسترسی به مصادر امور ندارند برسند. اسم و عنوان امین صلح را از انگلستان اقتباس کردند؛ ولی البته امنای صلح در انگلستان از حیث صلاحیت و شخصیت با امنای صلح فرانسه اختلاف دارند. امنای صلح انگلیس از بین ملاکین انتخاب میشوند و مأموریت آنها منحصر به تعقیب امور کیفری است و موظف هم نیستند. مؤسسان فرانسه نمی خواستند امنای صلح نه تنها در دعاوی کوچک قاضی باشند، بلکه از تولید دعاوی بزرگ نیز بوسیله اصلاح بین مردم جلوگیری کنند؛ البته این انتظارات چندان برآورده نشد. در عین حال، امروز در فرانسه امنای صلح اهمیت خاصی دارند و تدریجاً مرجعیت آنان در امور قضائی و اداری توسعه یافته و از حیث شرایط استخدامی از سایر مأموران قضائی جدا هستند و در حوزه خود (کانتون) طرف شور و اعتماد مردم می باشند و در همه کانتونها از بین معتمدین محل به فرمان رئیس جمهور دو نفر امین صلح علی البدل انتخاب می شود که در موقع غیبت امین صلح به کارهای مردم رسیدگی می کنند. صلحیه در فرانسه جزء دادگاههای اختصاصی بشمار میرود نه دادگاه عمومی. (آئین دادرسی مدنی ج ۱ صص ۳۳-۳۴). صلحیه در ایران: سابقه تاریخی صلحیه یا محکمه صلح در ایران از سال ۱۳۲۸ ه. ق. شروع میشود، زیرا در این تاریخ قانون اصول تشکیلات عدلیه چنین محکمه ای را پیش بینی کرده و ماده ۲۰۸ قانون موقتی مزبور درباره صلاحیت محکمه صلح در امور جزائی چنین مقرر میدارد: محاکم صلحیه به کلیه خلافها و همچنین به جنحه های کوچک رسیدگی کرده قطع و فصل می نماید. لہذا فقط اموری به محاکم صلحیه راجع است که مجازات آن بیش از یک ماه حبس نبوده و در موارد عرفی بیش از پنجاه تومان جزای نقدی نداشته باشد. و در ماده ۲۰۹ همین قانون بعض دعاوی راجعه به محکمه صلح را چنین بیان میکنند: محکمه صلحیه در یکی از موارد ذیل شروع به رسیدگی میکند: ۱- موجب شکایت اشخاص بواسطه ضرر و زیانی که از جرم به آنان وارد آمده. ۲- بموجب اخبار کمیسریهای نظمی و مأمورین رسمی. ۳- در موارد جرم مشهور. و اصو در تأسیس محاکم صلح و تغییراتی که در آن بموجبی پیش آمده، یک مطلب همیشه مورد نظر بود و آن این است که محاکم مزبور قبل از آنکه یک محکمه قانونی قضائی باشد، یک مؤسسه ای است برای سازش بین مترافین و جلوگیری از پیدایش دعوی یا حل دعوی بطور کدخدامنشی، و این اصل همواره در آئین رسیدگی دادگاههای مزبور مقرر و معمول بوده است... متین دفتری تاریخ محاکم صلح را چنین می نویسد: در ایران، محاکم صلح بموجب قانون اصول تشکیلات عدلیه ۱۳۲۹ ه. ق. در شهرها و در مراکز بلوکات تأسیس گردید. محکمه صلح عبارت بود از امین صلح و یک نفر فقیه موسوم به حاکم صلح برای امور شرعی. امنای صلح برای رسیدگی دائمی، محل معینی داشتند و مقرر بود که در موارد لازم به محل وقوع دعوی رفته و در محل رسیدگی بنمایند. محاکم صلح در تحت نظارت اداره مدعیان عمومی و وزیر عدلیه قرار گرفته بود. نظر به کثرت عده دعاوی کوچک و وسعت قلمرو کشور و بودن فواصل زیاد بین شهرها و مراکز بلوکات و فراهم نبودن موجبات تشکیل محاکم بدایت، ایجاد محاکم صلح از ابتدا مورد توجه مخصوص واقع شده و حتی بموجب قانون جوزا ۱۳۰۲ محاکم صلح با صلاحیت نامحدود بوجود آمد که قائم مقام محاکم بدایت باشند و قانون اصول محاکمات جزائی نیز در نقاطی که مستنطق نباشد، سمت قائم

مقامی مستنطق برای امنای صلح قائل گردید. اصلاحاتی که قانون اصول تشکیلات ۱۳۰۷ نسبت به محاکم صلح بعمل آورد از این قرار است: الف- نصاب مدعی به در محاکم صلح از چهارهزار ریال به پنج هزار ریال و در نقاطی که در مقر صلحیه محکمهء ابتدائی تشکیل نشده، نصاب صلحیه به ده هزار ریال ترقی داده شد. ب- در نقاطی که محکمهء صلحیه وجود ندارد، محکمهء ابتدائی در کارهای صلحیه نیز رسیدگی خواهد کرد. این وظیفه را ممکن است عضو علی البدل محکمهء بدایت تصدی نماید. ج- برای رسیدگی به دعاوی که مدعی به بیش از دویست ریال نیست اعم از منقول و غیرمنقول و همچنین برای رسیدگی به دعاوی خلافی به وزارت عدلیه اجازه داد محاکم صلح مخصوصی تأسیس نماید موسوم به محکمهء صلح ناحیه (۱) که احکام آن قطعی و غیرقابل استیناف بود و در نقاطی که در مقر صلح ناحیه صلح محدود یا محکمهء بدایت تشکیل نشده، حد نصاب مدعی به صلح ناحیه را یکهزار ریال قرار داد؛ ولی استیناف از احکامی که محکوم به بیش از دویست ریال باشد جائز دانست. احتیاج مبرم شهرها و بلوکات کشور به محاکم صلح و عدم موفقیت وزارت دادگستری در بسیاری از آنها بتشکیل صلحیه بواسطه اشکالات استخدامی و مالی و در عین حال منع مداخلهء مأمورین غیر قضائی در دعاوی مردم مطابق مادهء ۱۳۰ قانون مجازات و مداخله آنها بحکم ضرورت تولید یک بحران قضائی در کشور نموده بود که وزارت دادگستری برای رفع آن ناچار شد در سال ۱۳۰۹ قانونی بگذراند موسوم به قانون مأمورین صلح که بموجب آن وزارت دادگستری مجاز شده است به هر نایب الحکومه (به اصطلاح امروز بخشدار) که شایسته بداند سمت مأموریت صلح دهد و بخشداران از حیث این سمت مسؤول وزارت دادگستری و در صورت تخلف از مقررات تابع دادگاههای اداری آن خواهند بود. مأمور صلح در دعاوی مدنی که خواسته آن بیش از دویست ریال نیست، رسیدگی کرده حکم دهد و حکم او غیرقابل استیناف است. و در دعاوی که میزان خواسته از دویست ریال بیشتر باشد و از پنج هزار ریال تجاوز نکند، مأمور صلح امر را ارجاع به داوری مینماید. از حکمی که مأمور صلح طبق رأی داور صادر مینماید میتوان استیناف داد و مرجع استینافی آن محکمهء بدایتی است که مأمور صلح در حوزه آن مأموریت دارد. در این قانون صلاحیت مأمور صلح در امور کیفری هم معین شده... اگرچه از این قانون در عمل بواسطه عدم شایستگی علمی اکثر بخشداران که به سمت مأمور صلح معین میشوند، نتیجهء رضایت بخشی حاصل نشده و مساعی وزارت دادگستری در ارشاد آنها عقیم مانده است و وظایف بخشداران هم بموجب قانون تقسیمات کشور مصوب ۱۳۱۶ و قانون عمران زیاد شد و دیگر فراغتی برای امور قضائی ساکنین بخش خود ندارند؛ باز مادام که سازمان قضائی در تمام بخشهای کشور کامل نشده بحکم آنکه وجود ناقص بهتر از عدم صرف است، قانون آئین دادرسی مدنی در مورد مأمورین صلح رویهء تجاهر را اتخاذ کرده، یعنی به فرض اینکه هر زمان سازمان قضائی کشور تکمیل شد، قانون ۱۳۰۹ بلاموضوع مانده و عم از اعتبار خواهد افتاد، خود را بوجود مأمورین صلح آشنا نکرده و نسبت به صلاحیت آنها سکوت اختیار نموده است. در سال ۱۳۱۵ که در سازمان قضائی تجدید نظری بعمل آمد، باز صلحیه مورد توجه مخصوص واقع گردید. «نصاب مدعی به از اول فروردین ۱۳۱۶ در محاکم صلحیه ده هزار ریال و در نقاطی که در مقر صلحیه محکمهء ابتدائی تشکیل نشده، نصاب صلحیه بیست هزار ریال» تعیین و نیز مقرر گردید که محکمهء صلحیه ممکن است دارای شعب و عضو علی البدل باشد، در این صورت وزارت عدلیه میتواند به اقتضای محل حوزهء محکمهء صلح را بین شعب آن تقسیم کند و یا بین شعب از حیث نصاب فرق بگذارد، به این ترتیب که بعضی از شعب را به دعاوی تا ده هزار ریال یا حسب الموارد تا بیست هزار ریال و شعب دیگر را به دعاوی از پانصد ریال به پائین تخصیص دهد و عنوان صلح ناحیه با این اصلاح دیگر منسوخ گردید. و «هرگاه محکمهء صلح دارای شعب و عضو علی البدل نباشد در صورت غیبت یا مریض شدن امین صلح، یکی از اعضای علی البدل نزدیکترین محکمهء بدایت برحسب انتخاب وزیر عدلیه موقتاً وظائف او را انجام خواهد داد» و «نسبت به دعاوی منقول که مدعی به بیش از پانصد ریال نیست، عرض حال ممکن است کتبی باشد یا شفاهی و احکام امین صلح تا حدود این مبلغ قطعی است». علاوه بر توسعه ای که از اصلاح مزبور در حد نصاب صلحیه ها پیدا شده بموجب قانون امور حسبی مصوب دوم تیرماه ۱۳۱۹ نیز وظیفه

سنگین جدیدی به عهده دادگاههای بخش گذاشته شده که عبارت است از رسیدگی به امور راجع به ترکه اعم از مهر و موم و تحریر ترکه و تصفیه آن و وصیت و غیره. رجوع به قانون امور حسبی ماده ۱۶۳ شود. حوزه بندی صلحیه ها بموجب ماده ۱۶ قانون اصول تشکیلات ۱۳۰۷ به نظر وزارت دادگستری موکول گردیده بود، ولی بعد از تصویب قانون تقسیمات اداری کشور مصوب ۱۳۱۶ که معلوم شد قلمرو کشور به دویت و نود بخش تقسیم میشود، وزارت دادگستری بخش را حوزه صلحیه قرار داده و به همین نظر بموجب ماده ۱۰ آئین دادرسی مدنی اسم صلحیه یا محکمه صلح منسوخ گردیده و بنام دادگاه بخش موسوم شد. (تلخیص از آئین دادرسی مدنی و بازرگانی ج ۱ صص ۳۵-۳۹). (۱) - صلحیه ناحیه سابقاً بموجب قانون موقتی سوم سنبله ۱۳۰۱ بوجود آمده بود، نهایت حد نصاب آن سی و پنج تومان مقرر شده و رسیدگی به دعاوی غیر منقوله از صلاحیت آن خارج بود. قانون نامبرده بموجب بند دوم از ماده ۱۷۸۹ آئین دادرسی مدنی نسخ شده است.

صلح.

[صَلَّ] (ع مص) سخت کر شدن. (منتهی الارب).

صلخ.

[صَلَّ] (اخ) دهی از بخش قشم شهرستان بندرعباس ۸۴ هزار گزی باختر قشم سر راه مالرو باسعیدو به قشم. جلگه ای و گرمسیر. دارای ۵۵۰ تن سکنه. آب آن از چاه و باران. محصول آنجا غلات. شغل اهالی صید ماهی است. پاسگاه گارد مسلح گمرک دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۸).

صلحاء.

[صَلَّ] (ع ص) ناقه صلحاء؛ شتر گرگین. (منتهی الارب). رجوع به صَلَخی شود.

صلخاد.

[صَلَّ] (ع ص) جمل صلخاد؛ شتر قوی سخت یا تیزخاطر چالاک. (منتهی الارب).

صلخام.

[صَلَّ] (ع ص) بعیر صلخام؛ شتر دراز یا شتر قوی سخت. (منتهی الارب).

صلخب.

[صَلَّ] (اخ) نصر گوید: کوهی است. (معجم البلدان).

صلخد.

[صَلَّ] (ع ص) جمل صلخد؛ شتر قوی سخت یا تیزخاطر چالاک. ج، صِلَاخِد. (منتهی الارب). رجوع به لغت ذیل، صِلَاخِد، صَلَخْدی و صَلَاخِد شود.

صلخد.

[ص ل] [ع ص] جمل صلخد؛ شتر قوی سخت یا تیزخاطر چالاک. (منتهی الارب). رجوع به لغت فوق شود.

صلخد.

[صِل ل] [ع ص] شتر قوی سخت یا تیزخاطر چالاک. (منتهی الارب). رجوع به صَلَخَد، صَلَاخِد و صَلَخَاد شود.

صلخداه.

[ص ل] [ع ص] ناقه صلخداه؛ ناقه قوی دراز. (منتهی الارب).

صلخدم.

[ص ل د] [ع ص] جمل صلخدم؛ شتر قوی دراز. (منتهی الارب).

صلخدی.

[ص ل دا] [ع ص] شتر قوی سخت یا تیزخاطر چالاک. (منتهی الارب).

صلخف.

[صِل ل] [ع ا] نره ستور و مرد. (منتهی الارب).

صلخفه.

[صِل ل ف] [ع ص] قصعه صلخفه؛ کاسه پهناور قریب تک. (منتهی الارب). فطحاء عربیة. (اقرب الموارد).

صلخم.

[ص خ] [ع ص] استوار سخت رسا ||. جبل صلخم؛ کوه بلند. (منتهی الارب).

صلخم.

[صِل ل] [ع ص] رسا. سخت استوار. (منتهی الارب).

صلخی.

[ص خا] [ع ص] ابل صلخی؛ شتران گرگین. (منتهی الارب). رجوع به صَلَخَاء شود.

صلد.

[ص ا ص] [ع ص] سخت و رست تابان. (منتهی الارب). سنگ سخت و درخشان. (ترجمان علامه جرجانی ||). جای سخت که

هیچ نرویند || اسب که خوی نکند || سر بی موی. يقال: حجر صلد و جبین صلد؛ ای صلب املس. (منتهی الارب). پیشانی روشن. (دهار ||). مص) زدن ستور زمین را بهر دو دست در دویدن || برآمدن ستور بر کوه || بانگ کردن دندان. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). درخشیدن جای موی رفته از سر. (منتهی الارب ||). درشت و سخت گردیدن زمین. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صلداء.

[ص] [ع ص، ا] زمین درشت نیک سخت. (منتهی الارب). رجوع به صلداءه شود.

صلداءه.

[ص] [ع ص، ا] زمین درشت نیک سخت. (منتهی الارب). رجوع به صلداءه شود.

صلدام.

[ص] [ع ص] اسب استوار درشت سم. (منتهی الارب).

صلدح.

[ص] [ع ص، ا] سنگ پهن. (منتهی الارب). الحجر العریض. (اقرب الموارد).

صلدحه.

[ص] [ع ص] جاریه صلدحه؛ دختر پهناور. (منتهی الارب). عریضه. (اقرب الموارد).

صلدد.

[ص] [ع ص] از نواحی یمن است در بلاد همدان. (معجم البلدان).

صلدم.

[ص] [ع ص] شیر بیشه || ص) اسب سخت سم و استوار. (منتهی الارب).

صلدمه.

[ص] [ع ص] تأنیث صلدم است. رجوع به صلدم شود.

صلده.

[ص] [ع ص] ناقه صلده؛ شتر ماده بی شیر. (منتهی الارب).

صلصال.

[ص] [ع ص، ا] گل نیکو یا به ریگ آمیخته یا گل که هنوز سفال نساخته باشند آن را. (منتھی الارب). گل با ریگ آمیخته. (غیاث اللغات). گل خشک. (ترجمان علامه جرجانی). گل خشک ناپخته مخلوط به ریگ: از بر سنگ و راه نیارم که همی سنگ زیر سم او ریزه شود چون صلصال. فرخی. ذات جسمانی او کز دم روحانی زاد نه ز صلصال ز مشک هنر آمیخته اند. خاقانی. - حمار صلصال؛ خر بسیار آواز. (منتھی الارب). رجوع به صِلْصُل شود. - طین صلصال؛ گل خشک که بانگ کند. مانند سفال نو. (منتھی الارب). گل خشک و خام که چون انگشت بر آن زند آواز بر آید. (غیاث اللغات).

صلصح.

[ا] (اخ) (سایه آفتاب) و آن موضعی است در قسمت بنیامین در نزدیکی قبر راحیل (کتاب اول سموئیل ۲: ۱۰) بعضی را گمان چنان است که صلصح بیت بالا- می باشد که به مسافت یک میل بطرف مغرب قبر راحیل و سه میل به جنوب غربی اورشلیم واقع و دور نیست که صیلح باشد. (قاموس کتاب مقدس).

صلصل.

[ص ص] [ع ا] مرغی است یا آن فاخته است. (منتھی الارب). فاخته. (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء). کالنجہ. (برهان). کوکو: صلصل چو بیدلان جهان گشته باخروش بلبل چو عاشقان نوان گشته بافغان. فرخی. ز بلبل سرود خوش، ز صلصل نوای نغز ز ساری حدیث خوب ز قمری خروش زار. فرخی. بلبل به غزل طیره کند اعشی را صلصل به نوا سخره کند لیلی را. منوچهری. صلصل به لحن زلزل وقت سپیده دم اشعار بونواس همی خواند و جریر. منوچهری. گهی بلبل زند بر زیر و گه صلصل زند بر بم گهی قمری کند از بر، گهی ساری کند املی. منوچهری. قمریان راه گل و نوش لبینا دانند صُلْصُلان باغ سیاووشان با سرو ستاه. منوچهری. چو چنبرهای یاقوتین به روز باد گلبنها جهنده بلبل و صلصل چو بازیگر بچنبرها. منوچهری. صلصل خواند همی شعر لبید و زُھیر نارو راند همی مدح جریر و خثم. منوچهری ||. خاقانی صلصل را مرغی جز فاخته میداند: صفیر صلصل و لحن چکاوک و ساری نفیر فاخته و نغمه هزار آوا. خاقانی. فاخته گفت از نخست مدح شکوفه که نحل سازد از آن برگ تلخ مایه شیرین لعاب... صلصل گفتا به اصل لاله دو رنگ است، از او سوسن یک رنگ به چون خط اهل ثواب. خاقانی. رجوع به فاخته شود ||. باقیمانده آب در تک حوض و همچنین است روغن و مانند آن. (منتھی الارب). بقیه آب در حوض. (غیاث اللغات ||). موی سپید پشت اسب و سر سینه آن. (منتھی الارب). موی پیشانی اسب. (غیاث اللغات ||). قدح بزرگ یا قدح کوچک. (منتھی الارب). قدح بزرگ. (مهدب الاسماء ||). شبان ماهر و حاذق ||. سپیدی موی یال اسب (|| ص) حمار صلصل؛ خر بسیار بانگ. (منتھی الارب). حمار صلصال. رجوع به صلصال شود.

صلصل.

[ص ص] [ع ا] موی پیشانی اسب. (منتھی الارب).

صلصل.

[ص ص] [ا] (اخ) موضعی است عمروبن کلاب را. (معجم البلدان).

صلصل.

[صُ صُ] (اخ) آبی است در جوف هضبه حمراء. (معجم البلدان).

صلصل.

[صُ صُ] (اخ) در هفت میلی مدینه است. چون پیغمبر در عام الفتح از مدینه به مکه شد بدانجا نزول فرمود. (معجم البلدان).

صلصلة.

[صُ صُ ل] (ع ا) باقیمانده آب در تک حوض. (منتهی الارب). آب اندک در آبگیر ایستاده. (دهار ||). بانگ لگام. (منتهی الارب). آواز زنجیر و آهن و جرس. (غیاث اللغات). بانگ درای. (نصاب). بانگ زنگ. رجوع به صلصلة الجرس شود (||. مص) بانگ کردن آهن. (تاج المصنوع) (مصادر بیهقی) (مصادر زوزنی) (دهار ||). صاف شدن بانگ تسدر ||. بانگ و فریاد کردن ||. بازگردانیدن آواز را در حلق. (منتهی الارب ||). تهدید کردن و بیم دادن کسی را. (اقرب الموارد ||). کشتن مهتر لشکر را ||. لاف زنی کردن در حذاقت خود. (منتهی الارب).

صلصلة.

[صُ صُ ل] (ع ا) کبوتر ||. موی فراهم آمده بر سر ||. باقیمانده آب در تک حوض. (منتهی الارب).

صلصلة.

[صُ صُ ل] (اخ) آبی است محارب را قرب ماوان. نصر گوید: گمان دارم بین ماوان و ربذه است. (معجم البلدان).

صلصلة الجرس.

[صُ صُ ل تُلُ ج رَا] (ع ا مرکب) (اصطلاح تصوف) انکشاف صفت قادریت است، و آن چنان است که بنده الهی چون خواست به حقیقت قاهریه متحقق شود در آغاز صلصلة جرس برای وی آشکار گردد و امری را یابد که او را به طریق قوه عظیمیت مقهور می سازد و از تصادم برخی حقایق بر برخی دیگر آوازی شنود چون صلصلة جرس در خارج، و این مشهدی است که قلوب را از جرأت بر دخول در حضرت عظیمیت مانع میشود. و آن حجاب اعظم است که حائل است بین مرتبه الهی و بین قلوب بندگان و راهی به انکشاف مرتبه الهیت نیست مگر پس از استماع صلصلة الجرس. (تلخیص از کشف اصطلاحات الفنون).

صلطح.

[صُ طَا] (ع ص) سطر فربه. (منتهی الارب).

صلطحة.

[صُ طَا حَا] (ع ص) زن پهناور. (منتهی الارب).

صلع.

[صَلَّ] (ع مص) بی موی پیش سر گردیدن. موی رفتگی پیش سر. (منتهی الارب). موی پیش سر رفتن. کل بودن. (غیاث اللغات).

صلع.

[صُ] (ع ص، ا) ج اصلع. (منتهی الارب).

صلع.

[صُلَّ] (ع ص) سنگ پهن سخت ||. جائی که هیچ نرویند. (منتهی الارب).

صلعاء.

[صَأ] (ع ص) تأنیث اصلع. زن بی موی پیش سر (||. ا) هر امر بزرگ و مشهور ||. زمین باریک بی درخت و علف ||. بلا. (منتهی الارب). داهیه. (مهدب الاسماء (||. ا) مص) سختی. (منتهی الارب). -شجره صلعاء؛ درخت که سر شاخه آن افتاده باشد. (اقرب الموارد).

صلعاء النعام.

[صَنْئُنْ] (اخ) موضعی است به دیار بنی کلاب یا عطفان میان نقره و مُغیثه. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صلعان.

[صُ] (ع ص، ا) ج اصلع. رجوع به اصلع شود.

صلعم.

[صَع] (ا) اختصار و رمز است در صلی الله علیه (و آله) و سلم. و آن درودی است که بر پیغمبر اسلام (ص) فرستند. رجوع بدان لغت شود.

صلعة.

[صَلَع] (ع ا) جای صلع از سر، و به ضم صاد نیز آمده است. (منتهی الارب).

صلغ.

[صِيلَ] (ع ص، ا) ج صالغ، گاو و گوسفند که دندان شش سالگی افکنده باشد. (منتهی الارب). رجوع به صالغ شود ||. پشه سرخ. (منتهی الارب).

صلغ.

[صَأ] (ع مص) دندان افکندن گوسپند در شش سالگی یا در پنجم درآمدن یا در ششم. (منتهی الارب).

صلغد.

[صِلْ لَ] (ع ص) کسی که پوست بینی او وا شده باشد از سرخی. (منتهی الارب).

صلغه.

[صَغَ] (ع ا) کشتی بزرگ. (منتهی الارب).

صلغه.

[صَلَّ غَ] (ع ص، ا) ناقه فربه که دندان رباعیه افکنده باشد یا در ششم درآمده.

صلف.

[صَ] (ع ا) خاری است در میان خرما بن. (منتهی الارب).

صلف.

[صَلَّ] (ع ص) مرد لافی. ج، صلافی، صلفاء، صلفین. (منتهی الارب).

صلف.

[صَلَّ] (ع مص) لاف زدن. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (تاج المصادر بیهقی). لاف. (اسدی پاول هورن): گل با دوهزار کبر و ناز و صلف است زیرا که چو معشوقه خواجه خلف است. منوچهری. فضل را دشوار آمد که او با صلف و تکبر بودی. (تاریخ بیهقی). گر آیند با جنگ من صف زده بکوشند با من ز بهر صلف. مسعود سعد. معنی از اشتقاق دور افتاد کز صلف کبر و از اصف کبر است. خاقانی. بگرفته بفضل و بسخا ملک بدشمن مانده صلف و کبر که هر مردی و کاری. رضی نیشابوری (||. ا) مجازاً منت: زیر صلف کسی نرفته جز آن خدای و آن مادر. خاقانی. در چنین معرکه اقتحام کنم و خود را در معرض صلف نهم. (سندبادنامه ص ۲۶ ||). (مص) بی مزه شدن طعام ||. بی برکت شدن طعام ||. بی بهره شدن از شوی. (منتهی الارب). جای ناگرفتن زن در دل شوهر ||. ناباریدن ابر. (تاج المصادر بیهقی ||). از حد خود در گذشتن در سخن ||. سخن ناخوش گفتن. (منتهی الارب).

صلف.

[صَلَّ] (ع ص، ا) خنور گران. (منتهی الارب ||). طعام بی مزه. (منتهی الارب) (دهار ||). خنور که آب کم برد. (منتهی الارب). - سحاب صلف؛ ابر بسیار رعد کم باران. منه المثل: رب صلف تحت الراءده ||. کسی که تهدد کند و قیام بدان ننماید ||. بخیل مالدار بی خیر و ماح خود. (منتهی الارب).

صلفاء.

[صَ] (ع ص، ا) سنگ تابان ||. زمین درشت سخت. (منتهی الارب). زمین سخت. (مهذب الاسماء ||). سنگ با زمین برابر شده. (منتهی الارب). صفاة قد استوت فی الارض. (اقرب الموارد).

صلفاء .

[صِ] [ع ص، ا] زمین درشت و سخت. (منتهی الارب).

صلفاء .

[ص ل] [ع ص، ا] جِ صِلْف. رجوع به صلف شود.

صلفاءُ.

[ص َء] [ع ص، ا] زمین درشت سخت. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صلفات.

[ص ل] [ع ص، ا] جِ صِلْفَةُ. (منتهی الارب). رجوع به صلفه شود.

صلفاحد.

[] (اخ) (بکر) یکی از اجداد منسی است که در دشت فوت کرده جز چند دختر از او باقی نماند، علیهذا امر شد که همان دختران وارث او شوند. در صورتی که خود را به خارج از سبط خود تزویج نمایند (سفر اعداد ۲۶:۳۳، ۲۷، ۱، ۷ و ۲:۳۶، ۶، ۱۰، ۱۱؛ صحیفه یوشع ۱۷:۳؛ اول تواریخ ایام ۱۵:۷). (قاموس کتاب مقدس).

صلفحةُ.

[ص فَ ح] [ع مص] برگردانیدن درم ها را. (منتهی الارب).

صلفعةُ.

[ص فَ ع] [ع مص] زدن گردن کسی را || زدن سر کسی را. ستردن موی کسی را ||. مفلس و بی چیز گردیدن. (منتهی الارب). ظاهراً تحریفی است از صَلْفَعَةُ. رجوع بدان لغت شود.

صلفةُ.

[ص فَ] [ع ا] واحد صلف است. (منتهی الارب). رجوع به صلف شود.

صلفةُ.

[ص ل فَ] [ع ص] زن بی بهره از شوی. ج، صَ لَفَات، صَ لَافٍ. (منتهی الارب). زنی که شوی وی را دوست ندارد. (مهذب الاسماء).

صلفین.

[صَلَّ] (ع ص، ا) جِ صَلِّف. رجوع به صلف شود.

صلفیون.

[صَفَى یو] (اخ) جاحظ گوید: شهری است. (معجم البلدان).

صلق.

[صَلَّ] (ع ا) بانگ و فریاد سخت (|| مص) سخت بانگ کردن. (منتهی الارب). آواز برداشتن. (تاج المصادر بیهقی ||). آمد و شد کردن در آب || بانگ کردن || کارزار کردن || زدن کسی را به عصا. (منتهی الارب). به عصا زدن. (تاج المصادر بیهقی ||). گسترده جاریه را پس جماع کردن با وی || سخت جنگ انداختن در میان قومی || گزند رسانیدن کسی را گرمی آفتاب. (منتهی الارب).

صلق.

[صَلَّ] (ع ا) دشت گرد هموار. (منتهی الارب).

صلقاب.

[صَلَّ] (ع ص) آنکه بمالد و تیز کند بعضی اسنان خود را به بعض. (منتهی الارب). آنکه دندان بر دندان ساید.

صلقام.

[صَلَّ] (ع ا) شیر بیشه. (منتهی الارب ||). ص) شتر درشت. (اقرب الموارد ||). آنکه بعضی دندانهای خود را به بعضی دیگر زند. (اقرب الموارد).

صلقع.

[صَلَّقَ] (ع ا) دشت خالی بی آب و گیاه. (منتهی الارب).

صلقعة.

[صَلَّقَ] (ع مص) گردن زدن || موی سر ستردن || سختی و شدت کردن کسی را || مفلس شدن. (منتهی الارب). رجوع به صَلَّقَةُ شود.

صلقم.

[صَلَّقَ] (ع ا) آنکه بعض دندان خود را بر بعضی زند. (منتهی الارب) (تاج العروس ||). شیر بیشه. (منتهی الارب ||). شتر فربه. (منتهی الارب) (تاج العروس).

صلقم.

[صِ قِ] (ع ص) گنده پیر کلانسال و سطر. (منتهی الارب). العجوز الکبیره. (تاج العروس).

صلقمه.

[صِ قَ مَ] (ع مص) برهم زدن بعض دندان خود را بر بعضی. (منتهی الارب).

صلقه.

[صِ قَ] (ع ا) بانگ. فریاد. (منتهی الارب).

صلک.

[صِ لَ] (ع ا) آنکه اول از پستان گوسپند برآید پیش از فله. (منتهی الارب).

صلم.

[صَ] (ع مص) از بن بریدن یا از برکندن گوش و بینی را. (منتهی الارب). بریدن گوش از بن و بینی و آنچ بدان مانند. (تاج المصادر بیهقی (||)). اصطلاح عروض) سقوط و تد مفروق است از آخر جزء و جزئی را که صلم در آن واقع شده اصلم نامند. پس از مفعولات بضم تاء مفعو باقی ماند و چون مفعو لفظی مهمل است، بجای آن فعلن استعمال کنند، چنانکه عادت اهل عروض بر آن جاری است. هکذا فی رسائل العربیة و الفارسیه. (از کشاف اصطلاحات الفنون). حذف و تد مفروق است مانند حذف لائ از مفعولات که مفعو باقی ماند و به فع لن نقل شود و آنرا اصلم نامند. (تعریفات جرجانی). صلم اسقاط و تد مفعولات است، مفعو بماند، فع لن بجای آن بنهند و فع لن چون از مفعولات خیزد آنرا اصلم خوانند. و بعضی عروضیان این زحاف را حذذ خوانند از بهر آنکه سقوط و تد است از آخر جزو همچنانک در عروض تازی سقوط و تد متفاعلن را حذذ خوانند و در عروض پارسی سقوط و تد مستفعلن را حذذ خوانند و این اسم بدین زحاف لایقتر است و صلم بقطع و تد فاعلاتن لایقتر. (المعجم چ خاور ص ۴۲). صلم در فاعلاتن آن است که سبب او بیندازی و وتد را قطع کنی و قطع در او تاد همچنان است که قصر در اسباب، یعنی ساکن آنرا بیندازند و ماقبل ساکن را ساکن گردانند و بدان زحاف از فاعلاتن فاعل ماند به سکون لام، فع لن بجای آن بنهند و فع لن چون از فاعلاتن خیزد آن را اصلم خوانند، یعنی گوش از بن بریده. و چون بدین زحاف سببی از این جزو کم شده است و وتد ناقص گشته آن را به گوش از بن بریدن تشبیه کردند. (المعجم ایضاً ص ۳۸).

صلماء.

[صَ] (ع ص) تأنیث اصلم. رجوع به اصلم شود.

صلمحه.

[صَ مَ حَ] (ع مص) سردن موی سر کسی را. (منتهی الارب).

صلمعة.

[ص م ع] (ع ص) هو صلمعة ابن قلمعة؛ او شناخته نمیشود (||. مص) از بن برکندن چیزی را ||. ستردن موی سر کسی را ||. تابان کردن چیزی را ||. مفلس شدن. (منتهی الارب).

صلمنای.

[] (اخ) (کسی که ملجأ و مقر برای او نبوده است) یکی از دو پادشاه مدیان که جدعون او را بقتل رسانید (سفر داوران ۵: ۸-۲۱؛ کتاب مزامیر ۱۱: ۸۳). (قاموس کتاب مقدس).

صلمون.

[] (اخ) (سایه دار) کوهی است در حوالی شکیم که ابی مالک از آنجا شاخها برای آتش زدن برج شکیم قطع نمود (سفر داوران ۴۸ و ۴۹؛ کتاب مزامیر ۱۴: ۶۸) و آنرا کوه عیبال نیز می گفتند و فعلاً به جبل السلامة معروف (است) و دور نیست که مبدأ اشتقاق صلمون باشد. (قاموس کتاب مقدس).

صلمون.

[] (اخ) یکی از شجاعان داود. (کتاب دوم سموئیل ۲۸: ۲۳) و در اول تواریخ ایام ۱۱: ۲۹ عیلائی خوانده شده است. (قاموس کتاب مقدس).

صلمونه.

[] (اخ) (سایه دار) یکی از منازل بنی اسرائیل است در دشت (سفر اعداد ۳۳: ۴۱ و ۴۲) که در شرقی ادوم بوده و بگمان یلمر و رومر صلمونه همان معان است و دیگران آنرا وادی الاثم دانسته اند. (قاموس کتاب مقدس).

صلمة.

[ص م] (ع ا) خود. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صلمة.

[ص ل م] (ع ص) سخت و استوار از مردم و جز آن (||. ا) نوعی از طعام که از خمیر آرد گندم ترتیب دهند. (منتهی الارب).

صلنباح.

[ص ل م] (ع ا) ماهی است دراز باریک. (منتهی الارب).

صلندحة.

[ص ل د ح] (ع ص) ماده شتر پهناور توانا، خاص بالاناث. (منتهی الارب).

صلنّج.

[صَلَّ فَا] (ع ص) بسیاربانگ از مردم و جز آن. (منتهی الارب).

صلنقاء.

[صَلَّ لَ] (ع ص) مكثر. (اقرب الموارد). بسیار گوی. رجوع به صلنقی شود.

صلنّع.

[صَلَّ قَا] (ع ص) سرکش. سرکشی غیر منقاد. (منتهی الارب). الشدید الشکیمه. (اقرب الموارد ||). ظریف. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صلنّع.

[صَلَّ قَا] (ع ص) صوت صلنّع؛ بانگ و فریاد سخت. (منتهی الارب). - رجل صلنّع؛ مرد رسا دلاور و توانا. (منتهی الارب). - طریق صلنّع بلنّع؛ راه روشن و پیدا. (منتهی الارب).

صلنّقی.

[صَلَّ قَا] (ع ص) مرد بسیار گوی. (منتهی الارب). رجوع به صلنقاء شود.

صلو.

[صَلُّوا] (ع مص) صلاّی زدن کسی را. (منتهی الارب). رجوع به صلاّ شود ||. فروهشته گردیدن صلاّی فرس از قرب نتاج. (منتهی الارب).

صلوات.

[صَلَّ] (ع ا) جِ صلا. (منتهی الارب). رجوع به صلاّ شود ||. جِ صلاّ و صلوّه. رجوع به صلاّه شود. درود. تحیت. رحمت ||. نام درود خاص بر پیغمبر (ص) و آن جمله «اللهم صل علی محمد و آل محمد» است نزد شیعه مذهببان، لیکن سنیان اغلب در این درود خاص آل را جزء نساژند. و این درود را پس از شنیدن نام محمد گویند و گاهی بهنگام دیدن چیزی بوالعجب یا مبارک یا باشکوه : بانگ صلوات از خلق دور پدید آمد کز دور پدید آمد از پیل تو عماری. منوچهری. در صلوات آمده ست بر سر گل عندلیب در حرکات آمده ست شاخک شاهسپرم. منوچهری. تا جای پدر بازستانند به دیوان آنها که سزای صلواتند و ثنااند. ناصر خسرو. بسؤال تو چو درماند بگوید به نشاط بر پیمبر صلواتی خوش خواهم به آواز. ناصر خسرو. آنکه او را دهیم ما صلوات گفت کالمکرمات دفن نبات. سنائی. چون نوبت نبوت او در عرب زدند از جودی و احد صلوات آمدش صدا. خاقانی. به سکون «ل» هم آمده است. رجوع به صلوات فرستادن شود.

صلوات.

[صَلَّ] (ع ۱) کنائس جهودان. اصل آن به عبرانی صَلُوتَا است. (منتهی الارب) (المعرب جو الیقی ص ۲۱۱). کشت. کنیسه. رجوع به صلوة شود.

صلوات.

[صَلَّ] (اخ) مرکز دهستان خروسلو از بخش گرمی شهرستان اردبیل، در ۱۵ هزارگزی باختر گرمی و در مسیر شوسه گرمی اردبیل واقع است. جلگه، دشت، گرمسیر. سکنه آن ۳۰۹ تن. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گله داری. راه شوسه دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صلوات آباد.

[صَلَّ] (اخ) دهی از دهستان ییلاق بخش حومه شهرستان سنندج، در ۱۳ هزارگزی خاور سنندج، کنار شوسه سنندج به همدان واقع است. کوهستانی، سردسیر. دارای ۲۲۴۰ تن سکنه. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و انواع میوه جات. شغل اهالی زراعت است. راه اتومبیل رو دارد. ۳ قهوه خانه در طول شوسه دارد. گردنه صلوات آباد بین همدان و سنندج قرار دارد و یکی از گردنه های پرشیب است که پیچهای خطرناکی دارد و زمستان از برف مسدود میگردد. صنایع دستی زنان قالیچه و جاجیم بافی است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵).

صلوات آباد.

[صَلَّ] (اخ) دهی از دهستان نجف آباد شهرستان بیجار که در ۱۹ هزارگزی شمال باختری شهر بیجار، کنار راه عمومی کاروانرو بیجار به تکاب واقع است. کوهستانی و سردسیر است و دارای ۱۹۵ تن سکنه. آب آن از رودخانه قزل اوزن و چشمه تأمین می شود. محصول آنجا غلات و لبنیات. شغل اهالی زراعت، گله داری و صنایع دستی زنان قالیچه و جاجیم و گلیم بافی است. راه مالرو دارد. رودخانه قزل اوزن از کنار آبادی میگذرد. پل آجری در این محل ساخته شده و مورد استفاده است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵).

صلوات الله علیه.

[صَلَّ تُلَّ لَا هَ عَ لَیْهَ] (ع جمله اسمیه دعایی) درود خدا بر او بادا. درودی است که به پیمبر (ص) فرستند و یا پس از نام پیمبر (ص) نویسند هنگام کتابت و شیعیان پس نام امامان گویند و نویسند.

صلوات الله علیه و آله.

[صَلَّ تُلَّ لَا هَ عَ لَ هَ وَ لَیْهَ] (ع جمله اسمیه دعایی) درود خدا بر او و خاندان او بادا. این درود را پس نام پیغمبر گویند و نویسند.

صلوات الله علیه و آله و سلم.

[صَلَّ تُلَّ لَا هَ عَ لَ هَ وَ لَ هِی وَ سَ لَ لَ] (ع جمله اسمیه دعایی) درودی است خاص پیغمبر اسلام که پس نام او نویسند و گویند.

صلوات الله و سلامه علیه.

[صَلَّ تُلَّ لَاهِ وَسَمُّ هُوَ كَلِمَةٌ] (ع جمله اسمیه دعایی) درودی است پیمبر (ص) را، و شیعیان، امامان را نیز چنین درود فرستند.

صلوات خمس.

[صَلَّ تَخ] (ترکیب وصفی، مرکب) نمازهای پنجگانه ظهر، عصر، مغرب، عشاء و بامداد. رجوع به صلاة شود.

صلوات فرستادن.

[صَلَّ فِ رِد] (مص مرکب) درود فرستادن بر پیغمبر. اللهم صل علی محمد و آله گفتن. رجوع به صلوات شود.

صلواتی.

[صَلَّ] (ص نسبی) منسوب به صلوات. رجوع به صلوات شود.

صلوان.

[صَلَّ] (ع ا) خرنوب الخنزیر. حب الکلی. اناغورس. رجوع به حب الکلی شود.

صلوب.

[صَلَّ] (اخ) موضعی است. (منتهی الارب).

صلوته.

[صَلَّ ت] (ع مص) گشاده پیشانی شدن. (منتهی الارب). روشن و نسو پیشانی شدن. (تاج المصادر بیهقی).

صلوح.

[صَلَّ] (ع مص) نیک گردیدن. (منتهی الارب). نیک شدن. (ترجمان علامه جرجانی) (دهار) (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (||). (مص) مصلحت ||. نیکی. (منتهی الارب).

صلوخ.

[صَلَّ] (ع ص) داهیة صلوح؛ بلای سخت و مهلك. (منتهی الارب).

صلود.

[صَلَّ] (ع مص) آواز دادن چقماق و آتش ندادن. (منتهی الارب). کند شدن آتش زنه. (تاج المصادر بیهقی). بیرون نامدن آتش آتش زنه. (مصادر زوزنی ||). بخیل گردیدن. (منتهی الارب). ندادن چیزی سائل را. (اقراب الموارد).

صلود.

[ص] [ع ص] اسب خوی ناکنده. (منتهی الارب). اسب بی خوی. اسب که خوی نیاورد. (مهدب الاسماء ||). دیگک دیربجوش آینه ||. ناقه کم شیر درشت پوست پستان ||. بر کوه بر آینه از بیم. (منتهی الارب).

صلودج.

[ص ل د] [ع ص] قوی سخت. (منتهی الارب).

صلودد.

[ص ل د] [ع ص] رُست تابان سخت. (منتهی الارب).

صلور.

[ص ل] [ع ا] مارماهی. (منتهی الارب). نوع من السمک کالحيه فارسيه مارماهی و فی حدیث غمار: لاتأكلوا الصلور و لا القلیس. (بحر الجواهر).

صلوطح.

[ص ل ط] [اخ] موضعی است.

صلوغ.

[ص] [ع مص] لغتی است در سلوغ. (اقرب الموارد). رجوع بدان لغت شود.

صلوک.

[ص] [ع مص] گنده و بدبوی شدن گوشت. (منتهی الارب). دم گرفتن گوشت پخته یا خام. (تاج المصادر بیهقی). دم گرفتن گوشت. (مصادر زوزنی).

صلون.

[ص] [ع ا] میوه کبر است که به فارسی کورز (۱) گویند و آن رستنی باشد شبیه به گرده گوسفند و خرنوب نبطی همان است و به عربی ینبوت خوانند در دوشاب پرورده آن ادرار آورد و در سرکه پرورده شکم بیند. (برهان). (۱) - رجوع به کورز و کورزه شود.

صلوۀ.

[ص ل ا] [ع ا] رجوع به صلاه شود.

صلوۀ.

[صَلَاتٌ] (معرب، ا) کنیسه جهودان است و اصل آن در عبرانی صلوتا است. ج، صلوات. (منتهی الارب). رجوع به صلوات شود.

صلوة.

[صَلَّاتٌ] (ع ا) درود. رجوع به صَلَّوات شود.

صله.

[صَلَّ] (ع مص) صَلَّت. پیوستن. (غیاث اللغات) (مقدمه لغت میر سیدشریف) ضد فصل. پیوسته شدن ||. احسان کردن کسی را به مالی. (اقراب الموارد ||). عطا دادن. (غیاث اللغات (||)). ا) عطیه. جایزه. احسان. انعام. ج، صلوات: این بوالقاسم کنیزک پروردی و نزدیک امیر نصر آوردی و با صله بازگشتنی. (تاریخ بیهقی ص ۳۶۵ چ ادیب)... فرمود تا آن صلهء گران را درنهادند و به خانهء علوی بردند. (تاریخ بیهقی ص ۱۲۵). صلتش بزم خوان هشت بهشت صلوتش رزم هفتخوان ملوک. خاقانی ||. جایزتی است که بخصوص امرا و پادشاهان، شاعران را دهند برابر سرودن مدح: عنصری گر به شعر می صله یافت نه ز ابنای عصر برتری است. انوری. کنون بعرض صله خاطر من آشوب است کنون بجای درم در کف من آزار است. خاقانی. به شعر گر صله خواهم تو مالها بخشی بر آن مگیر که این مایه حق اشعار است. خاقانی ||. مؤلف کشاف اصطلاحات الفنون آرد: صلهء عبارت از ادای مالی است بلاعوض چون زکات و نذورات و کفارات ||. جملهء خبریه است یا آنچه در معنای آن بود متصل به موصول، و معنی موصول جز بدان جمله تمام نشود و جمله مشتمل بر ضمیری است عاید به موصول. رجوع به موصول شود.

صله.

[صَلَّ] (ع ا) پوست یا پوست خشک ناپیراسته ||. کفش ||. زمین یا زمین خشک یا زمین بی باران در میان دو زمین باران رسیده. || بانگ میخ و مانند آن وقت فروبردن در چیز سخت ||. باران فراخ بسیار ||. باران کم و پریشان که یک یک افتد. از لغات اضداد است ||. پاره ای از گیاه ||. نم ||. خاک ||. بانگ لگام ||. پوست بدبو در دباغ. (منتهی الارب).

صله.

[صَلَّ] (ع ا) بانگ میخ و مانند آن وقت فروبردن در چیز سخت. (منتهی الارب).

صله.

[صَلَّ] (ع ا) باقیمانده آب و جز آن ||. بوی ناخوش ||. بوی بد گوشت تر و سطبری آن. (منتهی الارب).

صله.

[صَلَّ] (اخ) ابن اشیم، مکنی به ابی الصهباء. وی یکی از زهاد است. صاحب صفة الصفوة در ترجمهء وی از ثابت بنانی آرد: صلهء بن اشیم بجان(۱) می شد و در آنجا عبادت می کرد، در آن حال جوانانی که سرگرم لهو و لعب بودند بر او می گذشتند، صلهء می گفت: مرا خبر دهید از گروهی که قصد سفر کردند و به روز از راه متمایل می شوند و شب را در خواب بسر میبرند چه وقت به منزل می رسند؟ وی همچنین بر آنها می گذشت و آنان را اندرز می داد. روزی بر آنها بگذشت و این مقال را بر زبان راند. جوانی

از آن میان گفت: ای مردم بخدا او جز ما را قصد ندارد. ما شب را می‌خواهیم و روز را در لهُو و لعب بسر می‌بریم، سپس بدنبال صله افتاد و با او بجان می‌شد و در آنجا عبادت می‌کرد تا مرد... (صفه الصفوه چ حیدرآباد ج ۳ ص ۱۴۰). مؤلف کتاب در ذیل این داستان کرامات دیگری از وی آورده است. رجوع به همان مجلد صص ۱۳۹-۱۴۲ شود. ابن حجر آرد: وی تابعی مشهور است. ابن شاهین و سعیدبن یعقوب وی را در شمار صحابه آورده‌اند، و بخاری و ابن ابی حاتم و ابن حیان او را از تابعین شمرده‌اند. ابوموسی گوید: وی بسال ۳۵ ه. ق. بسن یکصدوسی سالگی در سیستان به قتل رسید. پس وی عهد جاهلیت را دریافته است. ابونعیم حدیثی از پیغمبر در فضیلت وی آورده است. (الاصابه ج ۳ ص ۲۶۰). (۱) - جان کشداد، گورستان و صحرا و عیدگاه در صحرا و زمین هموار بلند. (منتهی الارب).

صله.

[ص ل] (اخ) ابن حارث غفاری. بخاری و ابن حبان و ابن سکن گویند: او را صحبتی بوده است. بغوی گوید: به مصر سکونت جست. ابن سکن آرد: حدیث او نزد مصریان اسنادی نیک دارد. ابن یونس گوید: شاهد فتح مصر بود. (الاصابه فی تمییز الصحابه ج ۳ ص ۲۵۳). رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صلهام.

[ص] [ع ا] شیر بیشه (||. ص) مرد دلیر. (منتهی الارب).

صلهء ارحام.

[ص ل / ل ی ا] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صله و صلهء رحم شود.

صلهب.

[ص ه] [ع ص، ا] مرد دراز ||. خانهء بزرگ ||. شتر استوار و توانا ||. سنگ سخت دراز. (منتهی الارب).

صلهباء.

[ص ل] [ع ص] تأنیث صلهبی است. رجوع به صلهبی شود.

صلهبه.

[ص ه ب] [ع مص] دراز شدن. (منتهی الارب).

صلهبی.

[ص ل با] [ع ص] شتر استوار سخت. (منتهی الارب). شتر سخت. (مهدب الاسماء).

صلهج.

[ص ه] (ع ص، ا) سنگ بزرگ || شتر مادهء قوی و استوار. (منتهی الارب).

صله دادن.

[ص ل / ل د] (مص مرکب) جایزه دادن. پاداش دادن. احسان کردن. اجازه. رجوع به صلت و صله شود.

صله رحم.

[ص ل / ل ی ر ح] (ترکیب اضافی، ا مرکب) محبت و سلوک داشتن با خویش و اقرباء. (آندراج) (غیاث اللغات). بِلّ. پلان. (منتهی الارب). شریک گردانیدن خویشان و پیوستگان را با خود در خیرات دنیوی. (نفائس الفنون؛ حکمت مدنی). با خویشان پیوستگی کردن.

صلی.

[ص ل ی] (ع مص) بریان کردن گوشت را یا در آتش افکندن. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی ||). در آتش درآوردن کسی. (منتهی الارب). در آتش درآوردن. (ترجمان علامهء جرجانی) (تاج المصادر بیهقی ||). بد سگالیدن کسی را. (منتهی الارب). بد سگالیدن. (مصادر زوزنی ||). به هلاک افکندن || کشیدن گرمی آتش را || فریب دادن || چاپلوسی کردن || مدارا نمودن. || سوخته شدن به آتش || کشیدن سختی کار را. (منتهی الارب).

صلی.

[ص ل ی] (ع مص) کشیدن گرمی آتش را || کشیدن سختی چیزی را || گداخته شدن به آتش || درآمدن در آتش. (از اقرب الموارد).

صلی.

[ص لا - / ص لا -] (ع مص) کشیدن گرمی آتش را || کشیدن سختی چیزی را || گداختن به آتش || درآمدن در آتش. (از اقرب الموارد).

صلی.

[ع ا] در تجوید علامت خاصه است مواردی را که وقف جایز است لیکن وصل اولی است.

صلی.

[ص لا] (ع ا) هیزم و فروزینهء آتش. وقود || آتش. (اقرب الموارد).

صلی.

[ص ل ی] (اخ) ناحیتی است قرب زبید به یمن. (معجم البلدان).

صلیان.

[صِلْ لیا] (ع ۱) از گیاهانی است که در قدیم و امروز نزد عرب پسندیده بوده و هست برخی پنداشته اند از گیاهان بلاد ما نیست، و این قول بر اساسی نیست. نبات آن نبات زرع (۲) و ساقهای آن نیز چنین است. گل‌های آن خوشه مانند است بسان نی های خرد و خوشه های فراوان دارد. چون خوشه ها برشد خود رسد گسترده و سپید شود و فراوان گردد، و او را دانه ای باریک است مایل بزردی. شیرهء برگ این نبات را در چشم کشند، سپیدی چشم را نافع بود. (مفردات ابن بیطار). (۱) - Herbe fourragere. (۲) - لکلرک چنین ترجمه کرده است: II vient comme les grains.

صلیان.

[صِ لِ یا] (ع ۱) گیاهی است دشتی. (منتهی الارب): و وجدت بها صلاحاً من الربیع من خضمة خمط و صلیان... (البیان و التبین چ ۱۳۵۱ ج ۲ ص ۱۲۹ ه. ق.). قال ای شی ترتعی الابل؟ قالوا نصیباً و صلیاناً. (البیان و التبین ج ۲ ص ۱۳۲).

صلیانه.

[صِ لِ لِنَ] (ع ۱) واحد صلیان است و فی المثل: جذها جذالبعیر الصلیانه؛ در حق کسی گویند که در حلف شتاب کند و تأمل ننماید. (منتهی الارب).

صلی الله علیه.

[صِ لِ لَ لَ لَ لَ] (ع جملهء فعلیه دعایی) درودی است پیمبران و خاصه پیمبر اسلام را. رحمت خدا بر او باد! درود خدا بر او. رجوع به صلوات الله علیه شود.

صلی الله علیه و آله.

[صِ لِ لَ لَ لَ لَ] (ع جملهء فعلیه دعایی) رحمت خدا بر او و کسان او باد! درود خدا و خاندان او باد! درودی است خاص پیغمبر اسلام.

صلیب.

[صِ] (ع ۱) چوبی است که ترسایان در زنار بندند و به فارسی آنرا چلیپا گویند و نوشته اند که این معرب چلیپ است. وجهش آنکه چون عیسی علیه السلام را بر آسمان بردند، طرطوس نام شخصی را که همشکل عیسی علیه السلام بود، بر دار کشیدند و بعد این واقعه ترسایان آن را عیسی پنداشته، شکل دار با عیسی از چوب تراشیده در گلو آویختند و تعظیمش کردند. (غیاث اللغات). چلیپا. (دهار). چوب مکرمی که سید مسیح بر آن به دار آویخته شد و هر چیزی که بر شکل دو خط متقاطع بود از نقش یا چوب یا جز آن. (اقراب الموارد). مصحح برهان قاطع ذیل کلمهء چلیپا نویسد: مأخوذ از آرامی صلیبا (عربی صلیب). (برهان چ معین). بنابراین توهم آنکه صلیب معرب چلیپ یا چلیپاست موردی ندارد: بزد کوس و آورد بیرون صلیب صلیبی بزرگ و سپاهی مهیب فردوسی. چهل جاثلیق از بزرگان بکشت بیامد صلیبی گرفته بمشت. فردوسی. به درگاه بردند چندی صلیب نسیم گلان آمد و بوی طیب. فردوسی. کستی هرقل بتیغ هندی بگسل بر سر قیصر صلیبها همه بشکن. فرخی. پیش عیسی در چه زمزم صلیب دلو چرخ

سرنگون بی آب چون چاه زنخدان آمده. خاقانی. تا بصفت فلک بود صورت دیر عیسوی محور خط استوا شکل صلیب قیصری. خاقانی. صلیب زنگ را بر تارک روم به دندان ظفر خاییده چون موم. نظامی. چشمه سراست فریش مخور قبله صلیب است نمازش مبر. نظامی ||. دار. (اقراب الموارد). مؤلف قاموس کتاب مقدس ذیل کلمه صلیب نویسد: معروف است. و از جمله آلات قدیمه است، چنانچه فع در میان هندوها و اهالی چین مستعمل است و این مطلب یعنی صلیب نمودن در نزد رومیان بدترین مرگها و قبیح ترین موتها بود و آن را برای خیانت کاران نگاه میداشتند. و مصلوب را ملعون میدانستند و حکماً لازم بود که او را بزودی به خاک سپارند (سفر تنبیه ۲۱:۲۳ رساله غلاطیان ۳:۱۳) (بدان واسطه صلیب مسیح یهود را لغزش و یونانیان را جهالت بود. (اول قرنیتان ۱:۲۳) مقابل عبرانیان ۱۲:۲) و چون کسی را بدین قصاص مینمودند میبایست که او را برهنه نموده بر میخی که ارتفاعش تا تهیگاه میرسید ببندند و با چوب دستی یا تازیانه های چرمی که دارای دگمه های سربی یا استخوانی بود بزنند و اغلب اوقات از شدت درد و اذیت می مرد و پس از آنکه او را تازیانه میزدند، وی را مجبور مینمودند که صلیب خود را برداشته به قتلگاه که غالباً بر تلی در خارج شهر می بود ببرد و صلیب را هیأت مختلفه بود؛ بطوری که نموده میشود یعنی بعضیها چوب بلندی را بطول واداشته چوب دیگری عرضاً در بالا آن را تقاطع می نمود به طوری که سر چوب طول از وسط چوب عرض قدری میگذشت و دیگری آنکه چوب طول را واداشته چوب عرض را مساوی سر آن میخ میکردند و دیگری شبیه اکس لاتینی بود بدینطور «X». و صلیب را بطوری در زمین نصب مینمودند که پای شخص مصلوب به قدر یک ذرع از زمین مرتفع شود و نزدیک نصفه چوب عمودی طول میخی قرار داده شده که مصلوب را بتوسط طناب ها بالا میکشیدند و پس از برهنه نمودن دستهایش را هر یک در محل خود به چوب عرض بسته میخ میکردند؛ اما بیقین قطعی معلوم نیست که پاها را هم میخ میکردند یا به توسط طناب محکم میبستند و محض تخفیف آلام مصلوب شراب ممزوج با مُر مینوشانیدند، لکن عیسی مسیح آن را ننوشید (مرقس ۱۵:۲۳) و گاهی از اوقات در عوض شراب سرکه استعمال میکردند (انجیل متی ۲۷:۴۸) و چهار نفر موکل شخص مصلوب بودند و لباسهای وی را در میان خود تقسیم می نمودند و تقصیرات مصلوب را با خط جلی در بالای صلیب مینوشتند (یوحنا ۱۹:۱۹-۲۲) و رومیان را عادت بود که شخص مصلوب را بعد از صلیب کردن بر صلیب وامی گذاشتند تا بحدی که خود از صلیب فروریزد، لکن یهود برحسب شریعت اذن دارند که اجساد مصلوبین را خودشان قبل از غروب آفتاب کشته و از صلیب فرودآورند (سفر تنبیه ۲۱:۲۲ و ۲۳) بدین واسطه در این کار حيله ها و چاره های بسیار می انگیزتند که حتی الامکان مقصود زودتر انجام یابد، چنانکه گاهی به آتش افروختن در پائین صلیب و گاهی به شکستن ساقهای مصلوب و گاهی به فروریدن نیزه بر مصلوب انجام می یافت (یوحنا ۱۹:۳۱-۳۷) و دردهای قصاص بسیار سخت و شدید بود شیشرون گوید که نه تنها مصلوب و صلیب را از اجساد رومیان میبایست دور کرد، بلکه اسم صلیب از انظار و گوشها و افکار ایشان میبایست دور شود؛ زیرا که حکایت و ذکر وقوع یا انتظار بر وقوع و عدم وقوع این گونه چیزها از مطالبی بود که هر رومانی و آزادی را معیوب و بدنام میساخت و قاضیان ایشان قصاص صلیب را قصاص آخری می نامیدند، پس چون بنظر دقت ملاحظه نمائیم که بعد از تازیانه شخص مقصری را بر صلیب بلند کرده، دست و پایش را مجبوراً کشیده با میخهای آهنین میخ کنند که بهیچ وجه قادر بر حرکت نباشد و در زیر آفتاب صبح تا به شام مانده بدن مجروح و پاره پاره اش ساعت به ساعت آفتاب خورده متدرجاً خون از او جاری شود و گذشته از اینها از احساس عار و خجالتی که لازمه این مطلب است، معلوم میشود که عیسی مسیح (ع) منتهای درد و خجالت و عاری را که به تعریف و توصیف نیاید متحمل شد (۱) و با وجود تمام این دردها و زحمت، گاهی اوقات مصلوب سه روز یا بیشتر بر صلیب میزیست و بدین واسطه بیلاطس از سرعت مرگ مسیح در حیرت شد (مرقس ۱۵:۴۴) و از آن تاریخ به بعد عساکر مسیحی شکل صلیب بر علمهای خود رسم نمودند و گاهی از اوقات صورت سومی صلیب را مذکور شد بر علم نقش مینمودند، یعنی اکس لاتینی که اول حروف اسم مبارک آن حضرت است تقاطع مینمود و پس از آنکه قسطنطین امپراطور از آئین بت پرستی دست کشیده به دین پاک مسیح گروید؛ صلیب که سابقاً علامت عار بوده نشانه شرف و عزت گردید

و در عهد جدید لفظ صلیب کنایه از عار و انکار لذات و ذبایح عزیز و گران بهائی است که هر مسیحی از آنها ناچار است (انجیل متی ۱۶:۲۴). (قاموس کتاب مقدس (||). ص) دارزده. (از اقرب الموارد). بر دار کشیده (||.۱). داغی است مرشتران را بر شکل چلیپا. (منتهی الارب). - مار صلیب؛ مار کبری. مار عینکی: بدشت او نتوان گام زد ز مار صلیب بشهر او نتوان خفت خوش ز بیم عور. عنصری. همه چون غول بیابان همه چون مار صلیب همه بر هره نخوی (۲) همه چون چو کاک غدنک. قریع الدهر (از فرهنگ اسدی). اگر به کوه برند از عنایت تو نشان و گر به بحر برند از سیاست تو مثال در آن بنفشه بروید بجای مار صلیب در این پیشزه بریزد ز پشت ماهی وال. انوری. کرد زهر چشم تو بر سیستان روزی گذر زآن شد از مار صلیب آکنده ریگ سیستان. انوری. (۱) - طبق عقیده مسیحیان. (۲) - همه بومره بخوی و؟ همه بومره بخدی؟

صلیب.

[ص] [ع ص، ا] سخت. (از اقرب الموارد). محکم. (منتهی الارب ||). خالص نسب ||. چربی: استخراج صلیب العظام. (اقرب الموارد). چربش استخوان ||. علم لشکر. (مهدب الاسماء). علم کفوله: صلیب علی الزوراء منصوب. (اقرب الموارد). - یوم الصلیب؛ جنگی میان بکرین وائل و بنی عمروبن تمیم. (مجمع الامثال میدانی).

صلیب.

[ص] [اخ] چهار ستاره اند که در قرب نسر واقع شده. (غیاث اللغات). صورت یازدهم از صور نوزده گانه شمالی فلکی قدما که آنرا دلفین (۱) نیز نامند. ستاره چهار گانه سپس نسر واقع و آنرا قعود نیز خوانند. (۱) - Daulphin.

صلیب.

[ص] [اخ] خط چهار گوشه که از تقاطع خط محور و معدل النهار در فلک عندالذهن فرض کرده میشود. (غیاث اللغات). شکلی که از تقاطع خط محور و خط استوا در فلک پدید آید و آنرا صلیب افلاک نیز گویند و صلیب اکبر نیز نامند و در مؤید گفته تقاطع میل شمالی و تقاطع میل جنوبی و تقاطع فلک تدویر را نیز توان گفت. (از کشاف اصطلاحات الفنون): تا بصفه بود فلک صورت دیر عیسوی محور خط استوا شکل صلیب قیصری. خاقانی.

صلیب.

[ص] [ل] [اخ] کوهی است نزد کاظمه و با وقعه ای از وقایع عرب مربوط است. (معجم البلدان).

صلیب.

[ص] [اخ] ابن یوحنا موصلی. یکی از نسطوریان نیمه اول قرن چهاردهم میلادی است. وی به معاونت عمر بن متی طبرهانی کتاب مجدل تألیف ماری بن سلیمان نسطوری را که در قرن دوازدهم میلادی تألیف شده بود از کلدانی سریانی به عربی ترجمه کرده است. (معجم المطبوعات ستون ۱۲۱۶ و ۱۲۵۵).

صلیب.

[ص] [اخ] ابن‌الندیم او را در شمار نقله کتب از زبانهای دیگر بعربی، ثبت کرده است. (الفهرست ابن‌الندیم ص ۳۴۱).

صلیب احمر.

[ص ب ا م] [اخ] صلیب سرخ. نام مؤسسه بین‌المللی است که بمنظور کمک‌های عمومی در مواقع لازم به کشورها و نواحی که دچار خسارت مالی و تلفات جانی میشوند بوجود آمده است. نام این مؤسسه در ترکیه به «هلال احمر» و در ایران به «شیر و خورشید سرخ» (۱) بدل شده است. جمعیت شیر و خورشید سرخ ایران کتابی درباره تشکیل جمعیت خود و همچنین مؤسسه صلیب احمر تحت طبع داشته است که از این کتاب مجموعاً سی و شش صفحه به قطع سه ورقی و دو ستونی چاپ شده و سپس طبع آن متوقف مانده است. در این مقدمه مختصر اطلاع نسبتاً جامع و مفیدی درباره صلیب احمر درج است که ما خلاصه آنرا می‌نگاریم. در این کتاب ذیل عنوان «صلیب احمر بین‌المللی چگونه بوجود آمد» نوشته‌اند: صلیب احمر بین‌المللی که در سال ۱۸۶۴ م. پایه‌گذاری شده است، مستقیماً مولود جنگ‌های عمومی قرن نوزدهم میلادی است. قبل از استعمال سلاحهای آتشین احتیاج بوجود چنین مؤسسه‌ای کمتر بود و یا به این شدت نبود، ولی پیدایش این سلاح تازه موجب خرابیها و کشتارها و فشارهایی شد که منطقه عمل آنها به میدانهای کوچک جنگ انحصار نداشت و عده بسیاری از مردم را با خطر مرگ و جراحات و بیماریهای مسری روبرو می‌ساخت. برای چاره‌اندیشی در قبال مضار این عامل مخرب اول بار به پیشوائی نیک مردی سوییسی به نام هانری دونان (۲) پایه‌های اولیه جمعیت‌های صلیب احمر گذاشته شد؛ نه تنها تا امروز بلکه تا هر وقت سخن از اتحادیه صلیب احمر در میان باشد، نام این بزرگوار بعنوان پیشاهنگ آن نیت خیر در خاطر همه خواهد ماند. اقدامات این مرد منجر به اجتماع اولین کنفرانس دول اروپائی «برای اصلاح حال بیماران و مجروحان زمان جنگ» شد که نخستین قرارنامه (کنوانسیون) ژنو را بهمین عنوان نوشتند. اکنون که سخن از پیشاهنگان این سنت خیر در میان است باید قب از آن «خاتون فانوس بدست»، یعنی از فلورانس نای تینگل (۳) نام برد. این زن نیکوکار در سال ۱۸۲۰ م. در ایتالیا متولد شد، اما همه‌ایام جوانی را در انگلستان بسر برد. هجده سال پیش نداشت که متوجه شد او را برای کار بزرگی آفریده‌اند. خود او گفته است: «خدا در هفتم فوریه ۱۸۳۸ م. مرا بخدمت خود برگزید. وی ابتدا خواست که در بیمارستان یکی از ولایات شمالی انگلیس مشغول کار شود، اما وضع پرستاری و پرستاران در آن وقت چنان بدنام بود که مادرش راضی نشد. وی ناچار مدتی در انگلستان و سایر نقاط اروپا به تحصیل و مطالعه در وضع پرستاران و بیماران پرداخت و چون در سال ۱۸۵۳ م. به انگلستان بازگشت، ریاست بیمارستان کوچکی را که مخصوص به زنان بود به او سپردند و او بیدرننگ به تربیت پرستار مشغول شد؛ اما جنگ کریمه کار او را ناتمام گذاشت. در سال ۱۸۵۴ م. جنگ کریمه ورد زبان اروپائیان بود. انگلیس‌ها و فرانسویها و ترکان عثمانی متفقاً با روس‌ها می‌جنگیدند، و برای سربازان زخمی وسیله پرستاری نداشتند. از طرفی تیفوس هم میدانهای جنگ را فراگرفته بود. در این وقت وزیر جنگ که دوست فلورانس بود به او نامه‌ای نوشت و خواهش کرد که به شبه جزیره کریمه برود و کار پرستاری از زخمی‌ها را سر و صورتی بدهد. با وجود مخالفت اداره طبی لشکری که می‌گفت این نوع کارها مناسب زنان نیست و با وجود تأخیر و تردید اولیای امور، فلورانس به میدان جنگ شتافت و با مهربانی و مهارت خود هزاران سرباز را از مرگ نجات داد. شب‌ها چراغ بدست در میدانهای جنگ بدنبال زخمی‌ها می‌گشت. در کریمه دیگر سخن از ملیت واحد نبود، صحبت از نوع انسان بود که در خطر مرگ افتاده است. در اندک زمانی پرستاری ده هزار سرباز بیمار بعهدده او محول شد. پس از سه ماه و با شبانه‌روزی ۲۰ ساعت کار شماره‌ء مردگان از چهل و دو درصد به دو درصد تقلیل یافت، و این پیشرفت ثمره نظم و ترتیب، پاکیزگی، حسن اداره، رعایت قواعد صحت و بالاخره عشق فلورانس نای تینگل به کار بود؛ اما «هانری دونان» سوییسی که بسال ۱۸۲۸ م. در ژنو متولد شد تاجر جهانگردی بود که سال ۱۸۵۹ م. میدانهای جنگ سولفرینو (۴) را دید. این جنگ بین فرانسویان و ساردها از یک طرف و اطریشی‌ها از طرف دیگر برپا بود.

۲۴ ژوئن این سال جنگ سختی در حوالی قریه ای به نام سولفرینو در جنوب دریاچه «گارد» در گرفت. هانری دونان اتفاقاً در چنین روزی به شهر «کاستیک لیون» در چهار پنج کیلومتری سولفرینو وارد شد و بدین طریق توانست شاهد میدان جنگ باشد. بعد از ظهر این روز اطریشی‌های شکست خورده از قری و قصبات عقب نشینی میکردند و تا آنجا که میتوانستند زخمی‌ها را با خود می بردند. بسیاری از زخمی‌ها در شهر «کاستیک لیون» باقی ماندند و این شهر زیبا با کلیساهای سفید و مرمریش به یک بیمارستان نظامی مبدل گشت. دونان که در کوچه‌های شهر گردش میکرد، خواست یکی از کلیساهای را دیدن کند، در آنجا با منظره رقت آوری روبرو گشت. زخمی‌ها راهروها و نیمکت‌های نماز درون کلیسا را پوشانده بودند. هانری دونان با مشاهده این وضع بیاد همان «خاتون چراغ بدست» افتاد که در میدان‌های جنگ کریمه آن همه فداکاری کرد و نام نیکی از خود بیادگار گذاشت. هانری دونان فوراً شروع به کار کرد و از چند تن خارجیانی که در شهر بودند دسته‌ای ترتیب داد و به زخم‌بندی و جابجا کردن مجروحان پرداخت. برای زخم‌بندی وسایل مورد احتیاج در شهر یافت نمیشد و او ناچار شد کالسکه‌چی خود را به برسیا (۵) بفرستد و وسایل زخم‌بندی را از آنجا تهیه کند، حتی توتون زخمی‌ها را نیز آماده میکرد؛ چون همه زخمی‌ها چپ می کشیدند و از طرفی بوی توتون هوای زننده درمانگاههای موقت را که همان کلیساهای و ساختمانهای دولتی بود قابل تحمل میساخت و از ورود مگسها هم ممانعت میکرد. روزهای آخر که در میدان‌های جنگ جز جسد کشته‌ها و خونهای لخته‌لخته و سلاحهای از کار افتاده و اسب‌های مرده چیزی نمانده بود، دونان بدین فکر بود که اگر زودتر به داد این اجساد میرسیدند شاید بدین صورت نمی مردند. این فکر هرگز از سر هانری دونان بیرون نرفت. دونان به همه دوستان خود در ژنو و ایتالیا نامه نوشت و کمک خواست و بدنبال این تقاضا در اغلب شهرهای سویس و ایتالیا جمعیت‌های خیریه‌ای تشکیل شد و توتون و وسایل زخم‌بندی که میرسید به تساوی میان پیروان مذاهب گوناگون و ملیت‌های مختلف تقسیم میشد. دونان همیشه بدین فکر بود که آیا ممکن نیست در هر کشوری «جمعیتی برای کمک به زخمیها» ایجاد کرد تا هنگام صلح داوطلبانه خود را با وسایل لازم مجهز کند و هنگام جنگ بکمک زخمیها بشتابد؟ و آیا ممکن نیست این جمعیت‌ها را با یک رابطه بین المللی به یکدیگر پیوست و هر ملتی را واداشت که هنگام جنگ به کمک زخمیهای خودی و خارجی بپردازد. آن روزها هانری دونان هر جا میرفت و به هر کاری دست میزد، تنها فکرش همین بود: ایجاد این اتحاد مقدس بین ملتها و واداشتن آنان به همکاری برای نجات سربازان زخمی میدان‌های جنگ... جنگ سولفرینو پایان یافت و دونان و یارانش به کشورهای خود بازگشتند و همه آن دردها فراموش شد، ولی سه سال بعد کتاب «یادبودی از سولفرینو» منتشر شد که هانری دونان خواسته بود در آن کتاب مردم را از دردها و زجرهایی که در سولفرینو دیده بود آگاه سازد. هنگامی که هانری دونان مشغول تهیه کتاب خود بود و طرح اتحادیه بین المللی صلیب احمر را میریخت، در ایتالیا یک پزشک نظامی به نام «فردیناند پالاجیانو» (۶) و در فرانسه داروسازی به نام «هانری آرو» (۷) بدین فکر بودند که دولتها را هنگام جنگ وادار به معالجه و احترام متقابل به زخمیها و بیماران حریف کنند. یادبودی از سولفرینو (۸) که در سال ۱۸۶۲ م. منتشر شد برای نشان دادن این احتیاج جدی بوجود یک سازمان امداد بین المللی برای مداوای زخمی‌های زمان جنگ بود و چنان بسرعت انتشار یافت و به زبانهای مختلف ترجمه شد که دو سال بعد وقتی نمایندگان همه دول اروپائی برای نوشتن اولین کنوانسیون ژنو فراهم آمدند، همه می دانستند چه میخواهند و باید چه کنند. کمیته پنج نفری: مؤثرترین پاسخ به ندای هانری دونان از شهر ژنو داده شد و صلیب احمر را برای جهان بوجود آورد. در نهم فوریه ۱۸۶۳ م. یکی از جمعیت‌های خیریه ژنو به نام جمعیت فوائد عامه (۹) به درخواست رئیس خود گوستاو موانیه (۱۰) تشکیل جلسه داد تا درباره پیشنهاد هانری دونان مطالعه کند. حضار یک کمیته پنج نفری را از میان خود انتخاب کردند و این مأموریت را به آنان محول ساختند. این پنج تن: هانری دونان، گوستاو موانیه، ژنرال دوفور (۱۱)، لوئی آپی یا (۱۲) و تئودور مونوار (۱۳) بودند. هانری دونان پسر یکی از اعضای شورای شهرداری بود و هنگام تحصیل عضو جمعیتی شد که به مستمندان کمک میکرد. سپس خود «اتحادیه جوانمردان مسیحی ژنو» را تشکیل داد که به تشکیلات «جوانمردان» و «عیاران» ما

در قرون اول اسلامی شباهت بسیار داشت؛ اما مؤسس واقعی صلیب احمر گوستاو موانیه است. وی علاوه بر قانون دانی ریاست همان جمعیت فوائد عامه را داشت که اعضای آن ژنرال دوفور و دیگران بودند. عضویت این ژنرال در آن جمعیت موجب کمال اشتهار و باعث کسب شهرت فراوانی برای جمعیت شد. چون همین مرد بسال ۱۸۴۷ م. فرمانده قوای سویس بود، از بسیاری از جنگ‌های داخلی ممانعت کرد. دو تن دیگر این کمیته پنج نفری از بزرگترین اطباء ژنو بودند و هر دو در همان ایام جنگ سولفرینو تشکیلات وسیعی را برای کمک به زخمی‌های میدانهای جنگ اداره میکردند. هدف این کمیته پنج نفری ایجاد یک جمعیت امدادی در ژنو یا در سویس نبود، از همان لحظه اول نقشه آنان ایجاد یک جمعیت بین‌المللی بود. می‌خواستند در هر مملکتی جمعیتی برای این هدف تشکیل شود و با حمایت دولت محلی کار خود را ادامه بدهد. برای اجرای این هدف ناچار می‌بایست مستقیماً بر رؤسای دول مراجعه کرد و از آنان دعوت بعمل آورد، و این کار ساده‌ای نبود. باز اگر خود دولت فدرال سویس به این کار اقدام میکرد مهم نبود ولی کمیته پنج نفری ناچار بود خودش اقدام کند. به این طریق هانری دونان براه افتاد و به آستانه دربار سلاطین اروپا کتاب خود را بعنوان پیامی برای ایجاد صلیب احمر بین‌المللی هدیه می‌ساخت. در همه جا او را با آغوش باز پذیرفتند و دعوت او را اجابت کردند. در غیاب او، همکارانش در کار تهیه این نقشه بودند که درخواست‌های کتاب «یادبودی از سولفرینو» را بعنوان طرح کار نمایندگان دولتی که دونان دعوتشان خواهد کرد بصورت جداگانه‌ای اساس کار قرار دهند و امیدوار بودند نمایندگان دولتی که دعوت دونان را پذیرفته‌اند بزودی فراهم آیند و پایه‌های اصلی کار صلیب احمر را بگذارند. انتظار آنان چندان طولانی نشد و تنها چند ماه پس از اولین دوره اجلاسیه کمیته پنج نفری بدعوت همین کمیته کنگره بزرگی با شرکت سی و شش تن نماینده از طرف شانزده دولت اروپائی در ژنو تشکیل شد. و در همین کنگره بود که اولین قرارنامه (کنوانسیون) ژنو نوشته شد. قرارنامه‌های بین‌المللی: کنوانسیون اول ژنو - نمایندگان آنی که از شانزده دولت اروپائی بدعوت کمیته پنج نفری در اکتبر ۱۸۶۳ م. در ژنو حاضر شدند، نمایندگان رسمی دولتهای خود نبودند و حق امضای یک عهدنامه بین‌المللی و یا یک قرارنامه را نداشتند، ولی در این کنگره با وجود چنین نقصی که داشت اغلب مسائل اساسی حل شد. طرح اولیه کنوانسیون ژنو درباره حمایت سربازان زخمی در میدان جنگ و بی طرف بودن عمارات و وسائل نقلیه مربوط به بیمارستان‌ها و بنگاههای صحی لشکری مورد تصویب همه قرار گرفت و با این اصل موافقت به عمل آمد که در هر مملکتی یک کمیته ملی برای حفاظت سربازان زخمی زمان جنگ تأسیس بشود و در زمان صلح زمینه‌های کار خود را فراهم کند. و نیز صلیب سرخ بعنوان علامت مشخص تمام این مؤسسات و کارمندان آنها در زمان صلح و جنگ شناخته شد. و به این طریق پایه‌های اولیه صلیب سرخ ریخته شد. بخصوص که اعضای کنگره اجتماعی خود را به نام «کنگروه بین‌المللی» اعلام کردند و مسائل مورد اتفاق خود را بعنوان تقاضای این کنگره بین‌المللی اعلام داشتند. روی همین تقاضا شورای دولتی مملکت سویس در سال بعد از دولت‌های اروپا دعوت کرد که با اعزام نمایندگان خود و با توشیح قرارنامه‌های که مورد موافقت کنگره بین‌المللی قرار گرفته بود، به کار صلیب سرخ رسمیت بدهند. و این اجتماع ثانوی که در تاریخ اوت ۱۸۶۴ م. در ژنو تشکیل شد به نام «کنفرانس دیپلوماتیک» معروف شده است. در این کنفرانس همان شانزده دولت اروپائی نمایندگان خود را با اختیارات کافی اعزام داشتند. روز هشتم اوت کنفرانس در یکی از تالارهای شهرداری ژنو افتتاح یافت. نمایندگان دولت‌های بادن، بلژیک، دانمارک، اسپانیا، فرانسه، هسه، ایتالیا، هلند، پرتغال، پروس، سویس، ورتمبرک در روز اول و دولتهای اتازونی، انگلستان، سوئد، و ساکس در روز بعد معرفی شدند و به این طریق کنفرانس بیش از آنچه انتظار میرفت ابهت و رسمیت یافت. موانیه که بعنوان رئیس آن کمیته بین‌المللی در این کنفرانس بزرگترین نقشها را بازی کرد و متن آخری کنوانسیون اول ژنو نیز دست نوشته‌اش اوست درخواست‌های آن کمیته را که در سال پیش تشکیل یافته بود به اطلاع حضار رساند، و کنفرانس دیپلوماتیک در طول پانزده روز پس از بحث و شور و تدقیق کافی اولین قرارنامه ژنو را درباره «حمایت و اصلاح حال سربازان زخمی در میدانهای جنگ» در ۵ ماده امضاء کرد (۱۴) و کمیته بین‌المللی مذکور را بعنوان پایه

تشکیلات صلیب احمر به رسمیت شناخت. علامت شاخصه مؤسسات و جمعیت هائی که براساس این قرارنامه تشکیل میشدند صلیب سرخ بر روی متن سفید بود و تمام دول امضاکننده آن را پذیرفتند، ولی در جنگهای بالکان میان عثمانی و صربستان که منتهی به جنگ روس و عثمانی شد دولت عثمانی اعلام داشت که بجای صلیب سرخ، هلال سرخ استعمال خواهد کرد و از طرف روسیه نیز این امر مورد قبول واقع شد و بعدها در سال ۱۹۰۶ - ۱۹۰۷ م. در مجامع بین المللی نیز رسمیت پیدا کرد. و دولت ایران شیر و خورشید سرخ را بجای صلیب سرخ برای مشخص کردن مؤسسات بهداری لشکر پیشنهاد کرد، اما قرارنامه های بعدی بترتیب از این قرار بود. در سال ۱۸۹۹ در ۲۹ ژوئیه کنفرانسی در لاهه تشکیل شد و نمایندگان دول حاضر در کنفرانس مواد قرارنامه اول ژنو (سال ۱۸۶۴ م.) را که منحصراً مربوط به جنگ های زمینی بود شامل جنگ های دریائی نیز کردند (۱۵). کنفرانس دیگری در لاهه در ۲۰ دسامبر ۱۹۰۴ م. تشکیل شد و امتیازاتی برای کشتی های مریضخانه قائل شد و مهمتر از همه آنها در ششم ژوئیه ۱۹۰۶ کنفرانس بزرگی در ژنو منعقد گشت تا در مواد کنوانسیون اول ژنو تجدید نظر به عمل آورد. این کنفرانس که به «کنفرانس تجدید نظر» معروف شده است کنوانسیون اول ژنو را بسط و توسعه داد و شامل تمام مواردی ساخت که در طول سالهای پیش صورتهای جداگانه مورد موافقت کنفرانس های بین المللی قرار گرفته بود (۱۶). چگونگی ایجاد اتحادیه بین المللی صلیب احمرها: کنفرانس های بین المللی صلیب احمر که بدین طریق هر چند سال در یکی از شهرهای اروپا: پاریس، لندن، لاهه و ژنو تشکیل میشد، کمک قابل توجهی نه تنها به ایجاد تفاهم مشترک میان نمایندگان دول میکرد، بلکه عامل مؤثری در تحکیم اساس و بنیان جمعیت های ملی صلیب احمر دولت هایی بود که کنفرانس های بین المللی در پایتخت هاشان تشکیل میشد. از سال ۱۸۶۴ تا ۱۹۱۴ م. در طول ۵۰ سال بیش از ده بار کنفرانسهای بین المللی صلیب احمر در شهرهای مختلف دائر گشت و مقررات قرارنامه (کنوانسیون) های ژنو شامل همه وسائل بهداشتی از ساکن و متحرک، انسانی و غیرانسانی گشت، و جمعیت های ملی صلیب احمر در این سالها در راه تکمیل و تکامل خود شتاب روزافزون داشتند. در جنگ بزرگ ۱۹۱۸ - ۱۹۱۴ م. بزرگ ترین نقشی که کمیته بین المللی صلیب احمر به عهده داشت، ایجاد وسیله ارتباطی میان اسیران جنگی ممالک مختلف با خانه و زاد و بومشان بود. صدها هزار نفر از این راه در دوران ناراحتیهای اقامتگاههای اجباری با دریافت اخبار خانه و مسکنشان دلشاد میماندند. و نیز مبادله بیماران و مبادله اسرا از بزرگترین اقداماتی بود که فقط و فقط به ابتکار کمیته بین المللی صلیب احمرها به نتیجه رسید. در پایان جنگ بین الملل اول رئیس بزرگترین صلیب احمر آن زمان، یعنی هنری دیویسن رئیس صلیب احمر امریکا، به کمک رئیس جمهور امریکا (ویلسون) از چهار دولت بزرگ جنگجوی روز یعنی انگلیس، فرانسه، ایتالیا و ژاپن دعوتی به عمل آورد تا سر و صورتی به کار صلیب احمرها در زمان صلح بدهند. این کمیته پنج نفری جدید غیر از کمیته پنج نفری سال ۱۸۶۳ م. بود که از مردم ساده ژنو تشکیل میشد. نمایندگان این کمیته هر کدام نماینده یکی از دول فاتح بزرگ بودند. مقدمات کار که فراهم شد به دعوت همین کمیته در ماه آوریل ۱۹۱۹ م. کنفرانس بزرگی از معروفترین پزشکهای ممالک مختلف در شهر کان (۱۷) تشکیل یافت تا اساسی برای کار صلیب احمر در زمان صلح داده شود. در همین کنفرانس بزرگ بود که پایه (لیگ) یعنی «اتحادیه بین المللی صلیب احمرها» ریخته شد، و در ۵ ماه مه ۱۹۱۹ در پاریس شروع به کار کرد. اتحادیه صلیب احمرها که در پایان اولین سال تأسیس خود بیست و شش عضو بیشتر نداشت، اکنون شصت و پنج عضو دارد. هر جمعیت ملی صلیب احمر برای اینکه بتواند عضو اتحادیه بشود باید هم بوسیله دولت خود به رسمیت شناخته شود و هم بوسیله اتحادیه. شورای حکام اتحادیه صلیب احمرها عبارت است از اجتماع نمایندگان تمام جمعیت های عضو و از میان این عده یک عده ۱۲ نفری به عنوان شورای اجرائیه اتحادیه انتخاب میشوند. کنفرانس بین المللی صلیب احمرها دو سال یک بار در یکی از ممالک عضو تشکیل می یابد و به کارهای اتحادیه رسیدگی میکند و شورای اجرائیه سالی دو بار. و اجراکننده دستورهای این شورا، دارالانشای اتحادیه است که با ریاست منشی کل اتحادیه اجرای وظیفه میکند. این مقررات اتحادیه بین المللی صلیب احمرهاست که در سال ۱۹۱۹ م. تأسیس شده و تاکنون به کار

خود ادامه می‌دهد. و اما هدفهای آن گذشته از مأموریت‌های زمان جنگ، عبارت است از تأمین سلامتی و بهداشت، جلوگیری از بیماریها و کاهش رنج بشر بطور کلی. فعالیتهای اتحادیه برای رسیدن به این هدفها در چهار رشته اساسی ادامه می‌یابد: اول - امداد؛ در موارد سوانح غیرمترقبه یعنی زلزله‌ها، سیلها، حریقها و امثال آنها. دوم - بهداشت؛ برای جلوگیری از امراض ناشی از فقر و تنگدستی و بیماریهای مسری. سوم - تربیت پرستار؛ برای ایجاد درمانگاهها و بیمارستانهای ثابت و سیار بمنظور تأمین بهداشت مردم. چهارم - جوانان؛ برای آشنا ساختن کودکان و جوانان به فعالیتهای انسان دوستانه و آشنا ساختن آنان به فعالیتهای اجتماعی نوع پرستانه. این بود خلاصه ای از هدفها و تشکیلاتی که اولین بار در سال ۱۹۱۹ م. برای اتحادیه بین المللی صلیب احمرها در نظر گرفته شد. اتحادیه از آن تاریخ تاکنون مرتباً به کار خود ادامه داده است و روزبه روز بر وسعت و اهمیت آن افزوده و امروز همچنان که جامعه ملل متفق بزرگترین ارگان بین المللی بخاطر تأمین صلح و سلام بشریت است، اتحادیه بین المللی صلیب احمرها نیز تنها تشکیلاتی است که چه در جنگ و چه در صلح برای تقلیل آلام بشری و تأمین سلامتی و شادمانی در روی کرهء ارض شبانه روز کار میکند. جمعیت های ملی صلیب احمر و هلال احمر و شیر و خورشید سرخ همه بر روی همین اساس و بنیان و همه بخاطر اجرای همین هدفهای ملی و بین المللی تأسیس یافته اند و امروز در هیچ جای زمین کسی را نمیتوان یافت که خود را از حمایت بنگاهها و مؤسسات وسیع صلیب احمر و شعب آن بی نیاز بیند و نسبت به آن ناآشنا و بیگانه بماند. (۱) - بعد از پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ ه. ش. این جمعیت به نام «جمعیت هلال احمر» موسوم شد. (۲) - (۳) - Henry Dunant. Florence Nightingale. (۴) - Solferino. (۵) - Berscia. (۶) - Ferdinand Palaciano. (۷) - Henri Arrault. (۸) - Un Souvenir de Solferino. (۹) - Societe d'utilite publique. (۱۰) - Gustave (۱۱) - Moynier. (۱۲) - Louis Appia. (۱۳) - Theodore Maunoir. (۱۴) - در دولت ایران نیز در ۵ دسامبر ۱۸۷۴ م. در تهران امضا کرده است. (۱۵) - دولت ایران نیز در ۴ سپتامبر ۱۹۰۰ م. به این قرارنامه بعدی ملحق شد. (۱۶) - نماینده دولت ایران در این کنفرانس احمدخان ممتاز السلطنه بود که آنقدر کوشید تا علامت شیر و خورشید سرخ را بجای صلیب سرخ قبولاند. (۱۷) - Cannes.

صلیب اکبر.

[صَبَّ أَبْ] (اخ) کنایه از تقاطع خط استوا است با خط محور که خط شمال و جنوب باشد و تقاطع میل شمالی و میل جنوبی و تقاطع فلک تدویر را نیز گویند. (از برهان).

صلیب الجنوبی.

[صَبُّ جْ] (اخ) رجوع به صلیب جنوبی شود.

صلیب بادپروا.

[صَبَّ پَر] (ترکیب وصفی، مرکب) چوب چهارگوشه که در تابدانها بجهت منع دخول حیوانات سازند. (غیاث اللغات) (آندراج).

صلیب پرست.

[صَبَّ پَر] (نصف مرکب) چلیپا پرست. خاج پرست. ترسا. نصرانی. مسیحی. عیسوی. رجوع به صلیب شود.

صلیب جنوبی.

[صَب ج] (اِخ) (۱) صورت فلکی بزرگ در نیم کره جنوبی که از چهار ستاره سیار درخشان که بطور منظم قرار گرفته اند و هفت ستاره دیگر که نوری اندک دارند تشکیل شده است. (۱) - Croix du sud.

صلیب سرخ.

[صَب س] (اِخ) رجوع به صلیب احمر شود.

صلیب شکسته.

[صَب شِ كَ ت / ت] (ترکیب وصفی، مرکب) به فرانسه آن را گامه (۱) می گویند و آن صلیب انموذجی است که نیز گامادیون (۲) می نامند بشکل گامای (۳) یونانی بسمت راست (سوستیکا) (۴) یا بسمت چپ (سواستیکا) (۵) برگشته است. در میان ملل آریائی این علامت سابقه داشته است و در تخت جمشید هم تصویر آن نقش شده. در حکومت نازی ها در آلمان این نقش بعنوان علامت رسمی پذیرفته شد. (۱) - - (۵) - Svastika. (۴) - Gamma. (۳) - Gammadion. (۲) - Gammee. Sauvastika.

صلیب عیسی.

[صَب سا] (اِخ) رجوع به صلیب شود.

صلیب کشیدن.

[صَب كَ / كَ د] (مص مرکب) رسم کردن صلیب بر سینه یا بر جانی، و رسم کردن صلیب بر سینه نشانه استعاضه و نیایش به خدا است. رجوع به صلیب شود.

صلیبه.

[صَب لَب] (اِخ) آبی است از آبهای قشیر. (معجم البلدان).

صلیبی.

[صَب] (ص نسبی) منسوب به صلیب. قوم نصاری. (غیاث اللغات). ترسا. عیسوی. خاج پرست. زناردار ||. بشکل صلیب. مانند صلیب : صلیبی دو گیسوی مشکین کمند در آن مهره آورده با پیچ و بند نظامی.

صلیبی.

[صَب] (اِخ) (جنگهای...) نام جنگهایی که در قرن یازدهم میلادی بین مسلمانان و مسیحیان در گرفت و چون همه مسیحیان از ملت های مختلف در این جنگ شرکت داشتند، آنرا جنگ صلیبی می نامند. آلبرماله مورخ مشهور درباره این جنگ و علل و نتایج آن

چنین می‌نگارد: جنگ‌های صلیب به اردو کشی‌هایی که اقوام نصارای اروپای غربی در طی مائه‌های یازدهم، دوازدهم و سیزدهم کرده‌اند اطلاق می‌شود و مقصود از این اردو کشیها نجات بیت المقدس و تربت عیسی از دست مسلمانان بوده. مناسبت کلمه صلیبی این بود که هر کس عازم این جنگ می‌شد بر شانه‌های راست صلیبی از پارچه سرخ میدوخت. در جنگ‌های اول صلیب تمیز نژاد، اقوام، دول و ممالک برخاست و فرانسوی و آلمانی و ایتالیایی همه به نام امت عیسی قوم واحد تشکیل میدادند؛ به این لحاظ جنگ‌های صلیب را جنگ خارجی نصاری نام نهاده‌اند. جز در جنگ پنجم و ششم ملت فرانسه در کلیه جنگ‌های صلیب مقام اول را حائز بود از آنجا که جنگ اول صلیب را یکی از وعظ فرانسه برانگیخت و عمده اردو نیز از آن مملکت به راه افتاده و برای رضای خدا به جنگ رفت. گیردونوژان این جنگ‌ها را کار خدا میدانند که بدست فرانسویان انجام یافته است. جنگ‌های صلیب سکنه و ثروت را بوضع شگفت آوری جابجا کرد و ملل اروپای غربی را با امپراطوری یونانی و بیزانس و مسلمانان مشرق زمین آشنا نمود. از این حیث جنگ‌های صلیب اهمیت بزرگ سیاسی دارد و در بسط تمدن و فرهنگ بسیار مؤثر بوده است. علل عمومی جنگ‌های صلیب: علت مستقیم جنگ‌های صلیب ظهور سلاجقه بود. سلاجقه که شاخه‌ای از قوم ترک و نژاد زرد بودند اصلاً از ترکستان برخاسته، اسلام آوردند و در طی سده‌های یازدهم به مملکت عظیم عرب تاخته و سپس به امپراطوری یونانی حمله آورده و تقریباً تمام آسیای صغیر را گرفتند و حتی نیسه (۱) را هم که در جوار دریای مرمره بود قبضه کرده، قسطنطنیه و اروپا را تهدید کردند، این بود که میشل (۲) امپراطور قسطنطنیه در ۱۰۷۳ م. از پاپ گریگور آر هفتم استمداد طلبید. پنج سال بعد قوم ترک بیت المقدس را گرفت (۱۰۷۸ م.). بیش از چهار قرن بود که بیت المقدس در دست عرب بود (از ۶۳۶ م.). اما عرب که با دیده تقدس به آن شهر می‌نگریست، تربت عیسی و کلیسای را که امپراطوران یونانی در جوار آن ساخته بودند و در نظر نصاری عزیز بود بحرمت میداشت و حتی هارون الرشید که یکی از اجله‌های خلفای عرب بود، اجازه داد که مقالید تربت عیسی را به خدمت شارلمانی بفرستند. خلاصه آنکه عرب همواره به رفق و مدارا رفتار میکرد و مانع زیارت اماکن مقدسه نمیشد و عده‌های زوار در مائه‌های یازدهم روزافزون بود، لکن قوم متعصب ترک بر خلاف عرب دست به کار آزار و اعتساف گردیده به شکنجه‌های زوار پرداخت تا آنجا که نصاری نتوانستند به ارض اقدس روند و به تربت عیسی (ع) جبهه ساینند. ایمان: اعتقاد امت نصاری بر این بود که هر کس تربت عیسی (ع) را زیارت کند یا در راه او صدمه ببیند استخوان سبک کرده پس از مرگ به بهشت جاودان میرود. بنابراین پیداست که سخت‌گیری سلاجقه چه اثری در اذهان عامه کرد. امت نصاری بستن در بیت المقدس را با بستن در بهشت به یک چشم می‌نگریست و شهادت در راه عیسی را با خریدن صواب اخروی یکسان میدانست. علیهذا سبب عمده جنگ‌های صلیب رسوخ ایمان نصاری بود تا آنجا که اگر کسی هم اهل جنگ نبود به راه افتاد، چنانکه گیردونوژان در ضمن شرح جنگ اول مینویسد: «اطفال و پیرزنان و پیرمردان که عازم شدند البته بخوبی میدانستند که از جنگ عاجزند، لکن امیدوار بودند به شهادت برسند و به جنگیان میگفتند: «شما که رشید و نیرومندید جنگ خواهید کرد اما، ما مثل عیسی عقوبت میکشیم. و بهشت را میگیریم». علل دیگر جنگ‌های صلیب: ظهور قوم ترک در بیت المقدس و تعصب امت عیسی باعث اشتعال نائرة حرب گردید اما عللی هم که در همان عصر سواران جنگی فرانسه را به اسپانیا و ایتالیا میکشاند از اسباب موجهه جنگ شمرده میشد، مانند: شوق مردم به گشت و گذار در نقاط ندیده و نشناخته و اشتیاق آنها به حوادث تازه و شور محاربه و امید کسب تمول در مشرق زمین که در آن ازمنه به ثروت مشهور بود، بسیاری به ارض اقدس نرفتند جز به همان نظر که امروز مهاجرین آلمان و ایتالیا و انگلیس به اتازونی، برزیل آرژانتین رو می‌آورند تا ملکی بدست آورند و براحتی گذران کنند. این وضع در دوره جنگ‌های صلیب برای فرانسه پیش آمده بود، چنانکه سرکردگان راه می‌افتادند تا امارتی را بدست کنند و رعایا به این امید میرفتند تا قطعه‌های خاکی تحصیل کرده به آزادی روزگار بگذارند. از اینها گذشته، حوادثی هم در مغرب زمین بروز کرد که ممد جنگ صلیب گردید. قوم نصاری در ظرف چند قرن با مسلمانان در زد و خورد بود تا اسپانیا را از آنها بستانند؛ لکن در ۱۰۸۶ م. طایفه‌ای مسلمان معروف به المرابطین از آفریقا به اسپانیا آمد و در زلاقیه شکست سختی به

نصاری داده، ممالک آنها را فراگرفت و به انقراضشان تهدید کرد. برای نجات تربت عیسی و جلوگیری از هجوم مسلمانان در ۱۰۹۵ م. پاپ اوربن (۳) دوم مصمم شد امت نصاری را دعوت کند که اسلحه بردارند و با مسلمانان درآویزند. جنگ اول صلیب: پاپ اوربن دوم که فرانسوی بود مجمعی در کلرمون (۴) (اورنی) منعقد نموده، مشغول اصلاح امور اهل علم فرانسه بود. روز ۲۸ نوامبر ۱۰۹۵ م. که باید مجمع ختم شود با حضور جمع کثیری از روحانیون و امنای دین و سرکردگان مرکز و جنوب فرانسه شرحی از صدمات زوار ارض اقدس بیان کرده، امت نصاری را دعوت نمود که اسلحه بردارند و تربت عیسی را نجات دهند و در پایان نطق خود این کلمه را یادآوری کرد «از خویشتن بگذر، صلیب خود برگیر و دنبال من بیا» فی الفور حضار صلیبی از پارچه ترتیب داده بشانه دوختند و فریاد برآوردند که «مشیت خدا چنین بوده است! مشیت خدا چنین بوده!» این عمل «صلیب برگرفتن» نامیده شد. بعد از خاتمه مجمع کلرمون پاپ در مرکز و جنوب فرانسه به گردش پرداخته مردم را به جنگ ترغیب میکرد و ضمناً به عموم اساقفه، نامه کرده آنها را دعوت نمود که برای جنگ صلیب به وعظ پردازند و دیگران را نیز به وعظ وادارند. ضمناً وعده داد که هر کس در اردو کشی شرکت کند تمام معاصی و گناهانش بخشیده و آمرزیده خواهد شد و مادامی که اردو کشی خاتمه نیافته، زن و فرزند و دارائیش از تعرض مصون و در امان دیانت خواهد ماند. پطرس ناسک: یکی از یاران پرشور پاپ در شمال فرانسه، راهبی بود اص از حوالی آمین موسوم به پطرس و ملقب به ناسک. راهب مزبور از هر جا گذر کرد شور بزرگی برای جنگ صلیب درانداخت. گیردونوژان که خود او را دیده در وصفش چنین می آورد: پطرس مردی بود کم جثه و باریک اندام و گندم گون، ریشی بلند و چشمی تند داشت پابرهنه راه میرفت، پیراهنی پشمی در بر میکرد و ردائی باشلیق دار بر دوش میکشید. جز نان تهی نمیخورد فقط گاه کمی ماهی داشت. شراب مطلقاً نمی نوشید... در کردار و گفتارش آیات الهی هویدا بود و مردم موی قاطر سواری او را میکندند که برای تبرک نگاه دارند. اردوی عوام الناس: بنابه روایت گیردونوژان: «حکام و سواران جنگی هنوز در باب تدارک سفر رأی میزدند که فقرا به شوق و شعف به تهیه و تدارک پرداختند... همه کس خانه و موستان و مایملک خود را انداخته یا آنها را به ثمن بخش میفروخت و به وجد و سرور عازم میشد آنچه را که میدیدند به کار سفر نمیروند بعجله تمام پول میکردند... فقرا گاو خود را مانند اسب نعل کرده به ارابه می بستند و آذوقه و فرزندان خردسال خود را بر ارابه نهاده از دنبال خود میکشیدند. اطفال خردسال به هر محکمه یا خانه ای که می رسیدند، میرسیدند: بیت المقدس اینجاست؟» هنوز از دعوت اوربن دوم در کلرمون سه ماه نگذشته بود که یک دسته چهل پنجاه هزار نفری از زن و مرد از جا کنده شده به هدایت پطرس ناسک و سواری جنگی موسوم به گوتیه بینوا به راه افتاد و چون از رود رن گذشت، دسته دیگری شبیه بدان از زوار آلمان به وی محلق شد. این عده برای گذران خود هر جا میرسید غارت میکرد و انواع ظلمها را مرتکب میشد. به این جهت اقوام سر راه مانند مجار و سرب و بلغار و یونان سخت برآشفته و امپراطور الکسی کمن (۵) آنها را بشتاب تمام از قسطنطنیه به ساحل آسیا روانه نمود؛ اما همین که این عده به حوالی نیسه رسید، قوم ترک امان نداده همه آنها را هلاک کرد. اردوی سرکردگان: در خلال این احوال قشون صلیب تجهیز یافت. به حکم پاپ، ۱۵ اوت ۱۰۹۵ م. روز حرکت اعلام گردید و قرار شد قشون صلیب چهار قسمت شده، هر یک مسیری در پیش گیرد و عاقبت همه در کنار قسطنطنیه بهم برسند. فرانسویان شمالی به هدایت گودفروآ دو بویون (۶) والی لرن سفلا و برادرش بودوئن (۷) حاکم فلاندر، آلمان و مجارستان را طی کردند. فرانسویان جنوب به هدایت رایمون (۸) حاکم تولوز از شمال ایتالیا و کروسی (۹) و صربستان و بلغارستان گذشتند. قوم نرمان ایتالیا به فرماندهی تان کرد (۱۰) و بهمون (۱۱) در برندیزی سوار کشتی شده، آلبانی و مقدونیه را پیمودند. فرانسویان ایل دو فرانس به فرمان هوگ دو ورماندوا (۱۲) (برادر پادشاه) و اتین دو بلوا (۱۳) به ایتالیا رفته از دنبال دسته سوم روان شدند در این اردو کشی هیچیک از سلاطین شرکت نداشتند، زیرا پاپ فیلیپ اول پادشاه فرانسه و امپراطور هانری چهارم را تکفیر کرده بود. ریاست عالییه جنگ صلیب با خود پاپ بود و پاپ آدمار دو مونت (۱۴) نام، اسقف پوی (۱۵) را به نیابت خود فرستاده بود. قشون صلیب: قشون صلیب چون نزدیک قسطنطنیه شد از کثرت عده مردم شهر

را به وحشت آورد، چنانکه آن کمن دختر امپراتور آلکسی مینویسد: «گوئی تمام اروپا از جا کنده شده است». شاید عده به دو کرور میرسید، اما احتمال می‌رود که بیش از سیصد هزار مرد جنگی در آن جمع نبود قشون صلیب در واقع حکم ملتی را داشت که تماماً به راه افتاده باشند و به اردوی اقوام جاهله نیز که سابقاً به امپراطوری روم میریختند بی شباهت نبود. بسیاری از سواران جنگی زن و فرزند و خدم و حشم و حتی سگها و طیور شکاری خود را آورده بودند. بسیاری از زوار که توانائی جنگ نداشتند به جنگیان ملحق شده بودند تا به این وسیله در امان باشند. ضرر این انبوهی از فائده آن بیشتر بود، زیرا تهیه سیورسات را مشکل میکرد و هم دست و پا را میگرفت و چندین بار نزدیک بود، که تمام زحمات را به هدر بدهد. قشون صلیب و امپراطوری بیزانس: امپراطور آلکسی میخواست هرچه زودتر سر قشون صلیب را از سر خود رفع کند، زیرا میترسید که ثروت آن شهر دیگ طمع آنها را بجوش بیاورد؛ ولی بی میل هم نبود که به دستیاری آنها بلادی را که قوم ترک در آسیا صاحب شده بود بدون خرج پس بگیرد. به این لحاظ بعضی از رؤسا را بطرف خود کشید و از آنها قول گرفت که بلاد آسیای صغیر را به او بدهند، آنگاه وسایل لازمه را بجهت روانه کردن قشون تهیه کرد و سپاهی هم به کمک آنها فرستاد (۱۰۹۸ م.). قشون صلیب جلوی نیسه رسیده، آن را محاصره کرد و نزدیک بود آن را بگشاید که پرچم امپراطوری بر فراز دیوار آن به اهتزاز درآمد و معلوم شد که قشون امپراطور در خفا با ترک قراری داده، تنها وارد شهر شده اند و دروازه را برای قشون صلیب بسته اند. قشون صلیب ناچار بسمت بیت المقدس روانه شده و دو سال در راه ماند، سپاه امپراطور فقط چند نفر راهنما به آنها داد. راهنمایان چندین بار راه را گم کردند و شاید هم در این کار تعمد داشتند. عبور از آسیای صغیر: قشون صلیب به فلات آسیای صغیر قدم گذاشته در دریله (۱۶) (اول اوت ۱۰۹۷ م.) قشون ترک را شکست داد و پیش رفت در تابستان که آسمان لکه ابر ندارد و خورشید مانند کوره آتشی می تابد گرمای فلات تحمل ناپذیر است. زمین سوخته و بی علف مانده و آب هم وجود ندارد. قشون صلیب بمناسبت جوشن سنگین خود به مصیبت عظیمی گرفتار شده بود که مردم دسته دسته میمردند و قشون ترک نیز بر اسبهای سبک و تندرو نشسته مدام به جناحین اردو حمله می آورد. فوشه دو شارتر (۱۷) مینویسد: «برطاعت ترین مردم روی شن دراز میکشید و سطح سوزان خاک را میکاوید تا بلکه زیر آن زمین نمناکی بیابد و لب خشکیده خود را بر آن بگذارد. دواب هم بی تاب گردیدند». مخصوصاً بسیاری از اسبها تلف شد. گیوم دو تیر (۱۸) مینویسد: «چون اسب نبود ما بنه خود را بر گوسفند، بز، خوک و سگ بار میکردیم، چنانکه هم جای خنده بود و هم جای گریه. چندین نفر از سواران جنگی چون اسب نداشتند گاو سوار شدند. سربازان فرانسوی که در مائه نوزدهم برای تسخیر الجزیره رفته بودند بواسطه اسلحه سنگین و لباس ضخیم خود در جنگ با سواران عرب صدمه بسیار دیدند و از این جا میتوان پی برد که در [آن] عهد قشون صلیب چه کشیدند». قشون صلیب در شام: قشون صلیب بزحمت هرچه تمام جبال توروس (۱۹) را که در بلندی با پیرنه همسری مینمود و بساحل شام منتهی میشد پیمود. در اینجا شهر انطاکیه که قلعه ای بود در کنار کوه و چهارصد برج در اطراف آن جای داشت راه را بر آنها سد کرد. قشون صلیب به محاصره انطاکیه پرداخته، هشت ماه در آنجا معطل شد و چیزی نمانده بود که بکلی نابود شود؛ زیرا قشون ترک از خارج رسیده آنها را میان دو آتش گرفت، لکن در این موقع بهمون نرمان که از کلیه رؤسای قشون کاری تر و مدبرتر بود، یکی از برجهای قلعه را بحیله گرفت (۶ ژوئن ۱۰۹۸ م.) و قشون را در آن پناه داد. قشون ترک برج را محاصره کرده، قحطی شدیدی در قشون صلیب براه افتاد؛ بطوری که حیوانات را تمام کردند و از لاعلاجی به خوردن چرم و علف و گوشت کسانی که در محاربات جزئی از قشون ترک می افتادند پرداختند. رؤسا قطع امید کردند و بسیاری در صدد فرار برآمدند، اما سربازان و زوار به پیشرفت نهائی امیدوار بودند و عزم زیارت بیت المقدس را استوار داشتند. در نمازخانه ای نیزه ای بدست آمد و گفته شد آن نیزه همان است که به پهلوی عیسی فرورده بودند. پیدا شدن این نیزه شوری در قشون انداخت، چنانکه یورش آوردند و با اینکه در نتیجه گرسنگی قواشان تحلیل رفته بود قشون ترک را پاشیدند و رو براه نهادند. تصرف بیت المقدس: قشون صلیب در ۶ ژوئن ۱۰۹۹ م. یعنی سه سال بعد از تاریخ حرکت عاقبت الامر چشمش به بیت المقدس افتاد تا آنجا که

بعضی از آنها از وجد و سرور قالب تهی کردند در این موقع از قشون صلیب بسیار کاسته شده و بیش از چهل هزار نفر نمانده بود. قشون صلیب دست به کار محاصره شد، اما شهر استحکامات معتبر و ساخلوی کافی داشت و چاههای اطراف نیز بدست مسلمانان خراب شده بود، چنانکه باز عطش آنها را به هلاکت تهدید میکرد. این بود که درصدد برآمدند دیوانه وار اقدامی مردانه کنند، لذا روز ۱۵ ژوئیه ۱۰۹۹ م. در ساعت سه که موقع مرگ عیسی بود، حمله آوردند و برجی چوبی را بر غلطک سوار کرده بسمت بارهء شهر بردند. و از فراز برج پلی به دیوار شهر کشیده قسمی از بارهء شهر را بتصرف آوردند؛ سپس یکی از دروازه ها را گرفته دسته دسته وارد شهر شدند و خونریزی سختی برپا کردند گود فرو آ دو بویون به پاپ نوشت: «اگر میخواهید بدانید با دشمنانی که در بیت المقدس بدست ما افتادند چه معامله شد همین قدر بدانید که کسان ما در رواق سلیمان و در معبد در لجه ای از خون مسلمانان میآختند و خون تا زانوی مرکب میرسید». عموم روایات بر قتل عام شهادت میدهد: «تقریباً ده هزار مسلمان در معبد قتل عام شد و هر کس در آنجا راه میرفت تا بند پایش را خون میگرفت از مسلمانان هیچ کس جان نبرد و حتی زن و اطفال خردسال را هم معاف نمودند...». پس از کشتار نوبت به غارت رسید «کسان ما چون از خونریزی سیر شدند به خانه ها ریختند و هر چه به دستشان افتاد ضبط کردند. هر کس (چه فقیر و چه غنی) به هر جا وارد میشد آن را ملک طلق خود میدانست... و این رسم چنان ساری بود که گوئی قانونی است که باید موبه مو رعایت شود». تشکیل مملکت لاتن در بیت المقدس: بعد از غلبه تشکیلاتی لازم بود که موجب بقای امر بشود و تربت عیسی را از مسلمانان در امان بدارد به این لحاظ در بیت المقدس مملکتی تشکیل دادند و تاج سلطنت را به گودفروآ دو بویون تکلیف کردند. این مرد بواسطهء شجاعت و سادگی اطوار و ملاحظت و میانه روی خود بیشتر از هر کس محبوب قشون بود، اما به حکم فروتنی عنوان پادشاهی را رد کرده، گفت: در شهری که عیسی تاجی از خار بر سر داشته عنوان «موکل تربت مقدس» بجهت من کافی است. مملکت بیت المقدس شامل فلسطین بود، لکن اماراتی هم که چندین نفر از رؤسای قشون صلیب مسخر کردند بر آن افزوده شد، از قبیل: امارات ادس (۲۰) که بودوئن حاکم فلاندر گرفت و انطاکیه که بهمون متصرف شد و طرابلس که از آن رایمون حاکم تونور بود. وضع حکومت ارباب ملک مغرب با کلیهء خصوصیات آن در این نواحی جایگیر شده، هر قسمت از خاک به تیول به کسی واگذار گردید. حقوق و تکالیف هر کس از سوار جنگی و مردم بلاد و قصبات به رسم حکومت ارباب ملک مقرر شد و رسوم مزبور عاقبت تدوین شده بصورت مجموعهء قوانینی که نظام فلسطین بر آن میگشت درآمد، کسانی که در بیت المقدس قرار یافتند خیلی زود با وطن جدید خود آشنا شده هم آداب و رسوم محل را پذیرفتند و هم سبک زندگانی و پوشاک مردم آنرا. فوشه دو شارتر که از امنای دین و در موکب بودوئن بود، می نویسد: «ما که از مغرب بودیم بصورت مردم مشرق درآمدیم... وطن خود را فراموش کرده ایم. بسیاری از ما مولد خود را نمیدانند و از آن یاد نمی کنند. یکی خانه و خدم دارد، چنانکه گوئی آنها را به ارث دارا شده، دیگری بجای اینکه از هموطنان خود زن بخواهد یکی از اهل شام (ارمنی) یا عرب نصرانی را بزنی خواسته... بهمه زبان تکلم میکنند و گفتهء آنها را هم میفهمند... اکنون که مشرق تا این درجه به حال ما مساعد میباشد برگشتن بمغرب چه ضرور است؟» فرق مذهبی و نظامی: برای دفاع فلسطین سه فرقه تشکیل یافت که اعضای آن وظیفهء راهب و سرباز هر دو را داشتند: فرقهء سن ژان بیت المقدس یا میهمان نوازان، فرقهء پاسبانان معبد و فرقهء سواران آلمان. اعضای این فرقه مکلف بودند که مانند رهبانان مغرب زمین بتقوی و ریاضت پردازند و علاوه بر این به فن حرب نیز مشغول باشند؛ برای حرب نیز نظامات سختی مقرر شده بود، مث اعضای فرقهء «پاسبانان معبد» هیچگاه نباید از جنگ شانه خالی کنند ولو اینکه یک نفر باشند از این گذشته هیچوقت نباید بدشمن تسلیم شوند. ملبوس این مردم راهب و سرباز، جنبهء دوگانهء آنها را آشکار مینمود به این معنی که اسلحهء سواران جنگی را می آویختند و بر روی آن لبادهء بلند راهب را میکشیدند. لبادهء میهمان نوازان مشکی بود با صلیب سفیدی در روی سینه، لبادهء پاسبان معبد سفید بود و صلیبی قرمز داشت. قشون دائم فلسطین مرکب از اعضای فرق سابق الذکر بود. فرقهء میهمان نوازان در سال تصرف بیت المقدس ایجاد شد تا زوار را جا و طیب و منزل بدهد و

پرستاری و ملازمت نماید، اما تأسیس فرقه پاسبانان معبد از مآثر ۱۱۱۹ م. میباشد. این دو فرقه که مؤسسين آن فرانسوی بودند بسرعت توسعه یافت و در تمام ممالک اروپای نصرانی صاحب علاقه شد، چنانکه فرقه پاسبانان معبد حتی در پاریس دارای ارگ حقیقی گردید. اما فرقه سواران آلمان در اواخر مائه دوازدهم (۱۱۹۷ م.) تشکیل شد و بزودی به پروس انتقال یافت تا با اقوام مشرک مبارزه کند. جنگهای دیگر صلیب: امپراطوری لاتن در مشرق زمین: عادت بر این جاری شده است که جنگهای صلیب را مشتمل بر هشت جنگ بدانند، در صورتی که در واقع و نفس الامر عده این اردو کشیها از این مقدار متجاوز است، مث هنگامی که بهمون اسیر ترک شد (در ۱۱۰۰ م.) قشونی به کمک او حرکت کرده در آسیای صغیر منکوب و بکلی منهزم شد (۱۱۰۱ م.) ولی با این وجود جنگ دوم صلیب به اردو کشی اطلاق میشود که در سال ۱۱۴۷ م. به پیشنهاد لوئی هفتم پادشاه فرانسه اتفاق افتاد و منجر به شکست بزرگ فرانسویان مشرق و تصرف ادس بدست ترک گردید (۱۱۴۴ م.). آنگاه لوئی هفتم و کنراد سوم (۲۱) امپراطور آلمان خود ریاست اردو را بعهدده گرفتند؛ اما قشون فرانسه و آلمان توافق نظر حاصل نکردند و به این لحاظ مصیبت تازه ای در رسیدن تا آنجا که کنراد و لوئی هفتم تنها به مملکت خود برگشتند. از دست رفتن بیت المقدس: طولی نکشید که مملکت لاتن را موقع تاریکی فرارسید، بخصوص بعد از اینکه سلطان صلاح الدین، شام و مصر هر دو را متصرف شد. سلطان صلاح الدین در تقوی و رشادت و سخا نظیر مشهورترین خلفای عرب است. در ۱۱۸۷ م. محاربه سختی در نزدیکی طبریه در گرفت. قشون صلیب که از عطش تن به مرگ داده و از دود خار و خاشاک بیابان که مسلمانان آتش زده بودند، سینه شان تنگی کرده جایی را نمیدیدند بکلی بهزیمت رفتند. پادشاه بیت المقدس گوی دو لوزینیان (۲۲) بدست دشمن افتاد، صلاح الدین تقریباً تمام قلمرو مملکت لاتن را در فلسطین زیر نگیان آورد و بعد از چند روز محاصره بیت المقدس را نیز ناچار به تسلیم کرد (۲ اکتبر ۱۱۸۷ م.). جنگ سوم صلیب: این مصائب باعث شد که جنگ سوم صلیب در بگیرد و امپراطور فردریک بار بروس و پادشاه فرانسه فیلیپ اگوست و پادشاه انگلیس ریشار کور دو لیون عازم جنگ شوند. فردریک با قشون صلیب آلمان پیش از سایرین به آسیای صغیر رسیده، قشون ترک را در قونیه شکست داد و از توروس گذشته در ساحل قره سو (سیدنوس) (۲۳) اردو زد. پس از صرف غذا به شست و شو پرداخته بود که نزله ای بر وی عارض شد و در آب ناپدید گردید. بقیه قشون او در برابر عکا به قشون فرانسه و انگلیس ملحق شد. فیلیپ اگوست از ژن (۲۴) و ریشار کور دولیون از مارسی حرکت کرده به سیسیل رفتند (۱۱۹۰ م.) و از آنجا به عکا آمدند. در این بین ریشار جزیره قبرس را نیز تسخیر کرد. دو پادشاه در کنار عکا اردو زدند و در آن موقع متجاوز از یک سال بود که آن شهر از دریا و خشکی محصور بود و چنانکه میگویند در آن محل ۹ جنگ بزرگ و بیش از صد محاربه اتفاق افتاد. صلاح الدین هر چه سعی کرد نتوانست شهر را از محاصره بیرون بیاورد، اما قشون صلیب هم نتوانست برج و باره شهر را بشکند عاقبت گرسنگی ساخلوی مسلمانان را وادار کرد که در ژوئیه ۱۱۹۱ م. تسلیم شوند. در این موقع فیلیپ اگوست دست از جنگ کشیده به فرانسه برگشت، لکن ریشار کور دو لیون دو سال دیگر در ارض اقدس مانده آثاری از خود بروز داد، چنانکه دشمنان وی از شجاعت او تمجید میکردند و از درندگی به وحشت می افتادند، مث یک بار ۲۶۰۰ نفر اسیر را سر برید، زیرا فدییه آنها سر موقع نرسیده بود؛ اما بالاخره نتوانست به بیت المقدس برسد و آن شهر در دست مسلمانان ماند و قلمرو مملکت لاتن منحصر به فینیقیه قدیم گردید و عکا پایتخت آن شد. این شهر تا صد سال دیگر، یعنی تا ۱۲۹۱ م. در دست نصاری باقی ماند. مشخصات جنگ سوم صلیب: جنگ سوم صلیب دارای مشخصاتی چند است از جمله قلت ازدحام مردم در اردو و جدائی زوار از سرباز به این لحاظ جنبه نظامی این جنگ بر جنبه مذهبی آن میچربید. در این جنگ قشون فرانسه و انگلیس به عزم تسخیر فلسطین راه دریای مغرب را پیش گرفتند و به این ترتیب از طی مسافت بعیده اروپا و آسیای صغیر و کشمکش با اقوام سر راه رهایی یافتند؛ چون طریق دریا امن تر و کوتاه تر بود، از آن پس قشون صلیب همه از آن سو به راه افتادند. علاوه بر این جنگ مسلمان و نصاری سختی خود را از دست داده و بغض مذهبی تسکین یافته بود. دو حریف که در رشادت پای کمی از هم نداشتند، احترام یکدیگر را نگاه میداشتند و چون محاربه

بسر میرسید با هم به ادب رفتار می کردند. بعد از جنگ طبریه صلاح الدین اسیر خویش گوی دو لوزینیان (۲۵) را رخصت داد که در کنار وی بنشیند و امر کرد به او شراب بپیمایند. در موقع محاصره عکا سلطان صلاح الدین و ریشار کور دو لیون تحف و هدایا بجهت یکدیگر فرستادند و ریشار با برادر صلاح الدین عهد مودت بست و حتی خیال داشت خواهر خود را به او بدهد و در این باب گفتگو نیز کردند، لکن چون ریشار به تکفیر تهدید شد مطلب عقیم ماند. جنگ چهارم صلیب: جنگ چهارم صلیب در واقع دنباله جنگ سوم بود که تقریباً پنج سال بعد از مراجعت ریشار، پاپ اینوسان سوم آنرا برانگیخت (۱۱۹۸ م.) و سال بعد از این مقدمه در حین مسابقه جنگی که به دعوت حاکم شامپانی برپا شده بود، حضار صلیب برگرفتند و بسیاری از سواران جنگی شمال و مشرق فرانسه هم به ایشان تاسی جستند؛ اما پادشاهان فرانسه و انگلیس چون با هم درآویخته بودند در جنگ صلیب شرکت نکردند. جنگ چهارم نیز مانند جنگ اول اردو کشی سرکردگان بود. حاکم شامپانی را به ریاست برداشتند و بعد از مرگ اوبنیفاس دو مون فرا (۲۶) نامی را از سرکردگان پیمون (۲۷) بجای او نشانند. پاپ قشون صلیب را بر آن داشت که به مصر حمله کند، زیرا مصر مرکز قدرت مسلمانان شمرده میشد و چون در آن خطه بر ایشان دست می یافتند مسلمانان را یارای نگاهداری فلسطین و شام نمی ماند. قشون صلیب و مردم و نیز: قشون صلیب برای انجام این خیال محتاج به کشتی بود و در آن ایام مهمترین بحریه دریای مغرب را مردم و نیز در دست داشتند به این لحاظ قشون، جمعی را به و نیز فرستاد که در باب کرایه کشتی گفتگو کند. از جمله نمایندگان ویل آردوئن (۲۸) نامی از اهل شامپانی بود که بعدها تاریخ جنگ صلیب را نوشت. مردم و نیز بر عهده گرفتند که در ازای ۸۵ هزار مارک (که به پول امروز تقریباً بیست میلیون میشود) قریب چهارده هزار سوار و بیست هزار پیاده را به مصر برسانند و تمام مبلغ را نیز پیش خواستند. علاوه بر این، قرار شد که استعداد مردم و نیز هم به قشون صلیب ملحق شود. بدین ترتیب متحدین در تسخیر و غنیمت شریک شدند. قشون صلیب در و نیز گرد آمد، لکن از آنجا که پرداخت تمام وجه مقرر مقدور نبود مردم و نیز موقع را مناسب دیده، گفتند: هرگاه قبل از حرکت در تصرف بندر زارا (۲۹) واقع در کنار دریای آدریاتیک مددی به ما برسانید از باقی بدهی شما میگذریم. مردم بند زارا نصرانی بودند، لکن رقابت این دو شهر این پیشنهاد را موجب گردید و گذشته از این شاید مردم و نیز به لحاظ مصالح تجارت خود بی میل نبودند که حمله به مصر موقوف شود. بالجمله رؤسای اردو پیشنهاد را پسندیدند و بندر زارا مسخر و تالان شد. قشون صلیب در قسطنطنیه: در این اثنا شاهزاده ای از رومیة الصغری موسوم به آلکسی و فرزند ایساک لائز (۳۰) امپراطور مخلوع قسطنطنیه سر رسید (۱۱۹۵ م.). آلکسی برای استرداد حق پدر از قشون صلیب مدد خواست و ضمناً وعده داد که در صورت انجام آرزو مبلغ هنگفتی نقداً تقدیم کرده و کلیه قوای دولت را نیز برای جنگ با مسلمانان به اختیار قشون صلیب بگذارد. بر حسب ظاهر امر جنگ صلیب ترک نمیشد، بلکه فقط راه اندکی منحرف میگردید و این مختصر انحراف به تحصیل کمک های مهم ارزش داشت. پاپ اینوسان سوم سخت بر ضد این پیشنهاد برخاست و قشون صلیب و مردم و نیز را به تکفیر تهدید کرد، اما نتیجه نبخشید و قشون رو به قسطنطنیه راه افتاد. هر کس از راه دریا به قسطنطنیه نزدیک شود یکی از زیباترین مناظر دنیا را در برابر خود می بیند، چنانکه اگر امروز هم سیاحی از بزرگترین و متمول ترین بلاد اروپا به آن سو رو بیاورد خواه ناخواه به تمجید آن میپردازد تا چه رسد به قشون صلیب آن روز که جز کوشک تاریک و بلاد مسکین و محقر فرانسه چیزی ندیده بودند. بنابه روایت ویل آردوئن «کسانی که قسطنطنیه را ندیده بودند از دیدار آن سیر نمیشدند و چون باره سر به فلک افراشته و برجهای گرداگرد شهر و قصور مزین و کلیساهای رفیعه و عدیده در نظرشان جلوه میکرد و درازا و پهنای شهر که عروس دنیا است مجسم میشد باور نمیکردند که در عالم شهری به آن درجه از تمول رسیده باشد» چون وارد شهر شدند بر حیرتشان افزود، زیرا قسطنطنیه در قرون وسطی حکم پاریس امروز را داشت و از نهصد سال قبل تمول مشرق زمین و شاهکاری هنرنمایی قدیم همه در آنجا جمع آمده بود. تاراج قسطنطنیه: قشون صلیب تقریباً بدون زد و خورد قسطنطنیه را قبضه کرد و آلکسی را تاج بخشید؛ اما آلکسی در ادای نقدینه بدفع الوقت میگذرانید و ضمناً مردم شهر نیز که چشم دید قشون صلیب (یا به اصطلاح خودشان نژاد لاتن)

را نداشتند از او ناراضی بودند. عاقبت نژاد یونانی جنبشی کرده آلکسی را از تخت به زیر آورد و بر ضد قشون صلیب مجهز شده. قشون صلیب که در خارج شهر اردو زده بود کمر به تسخیر آن بست و در ۱۲ آوریل ۱۲۰۴ م. شهر را گشوده بغارت داد. بنابه گفته ویل آردوئن: «غنیمت بدرجه ای رسید که افراد حساب طلا- و نقره و ظروف و جواهر و اطلس و حریر و بالاپوش پوست گرفته و خز و سنجاب و البسه فاخره را گم کردند و ژو فروآد و ویل آردوئن بحق میگویند که «از بدو خلقت عالم تاکنون هیچ شهری تا این درجه ثروت نداشته است. هر کس بدخواه خود جا گرفت و جا برای احدی کم نیامد... از این افتخار و هم از ذوق نعمت خداداده قشون صلیب در پوست نمیگنجید، زیرا کسانی که به فقر و مسکنت میگذرانندند به عز و غنا رسیدند». در تاراج قسطنطنیه قشون مانند اقوام جاهله معامله کرد، مژمرها را خرد نمود، آثار مستظرفه را شکست تا سیم و زر و احجار کریمه آن را برد. مجسمه های مفرغی را که شاهکاری هنرنمایی قدیم بود ذوب کرد تا پول از آن سکه کند. از آثار متبرکه و ظریفه ای که بعد از غارت ۱۲۰۴ م. از قسطنطنیه آوردند امروز هم در ونیز و بعضی دیگر از بلاد مغرب دیده میشود. موجبات تاراج قسطنطنیه نه چنان بود که تاراج قسطنطنیه را تنها طمع قشون بینوای صلیب باعث آمده باشد، بلکه نژاد یونانی و نژاد لاتن از قدیم چشم دید یکدیگر را نداشتند، به این معنی که نژاد یونانی نژاد لاتن را جاهل حساب میکرد و نژاد لاتن، نژاد یونانی را به نامردی و تبه کاری و خیانت نسبت میداد، چنانکه از معامله آنها در جنگ اول صلیب و رفتارشان با کنراد و فردریک بار بروس در جنگ دوم و سوم واضح بود. بعلاوه بیست سال قبل از این واقعه (۱۱۸۲ م.) عوام الناس یونانی قسمتی از نژاد لاتن را که در قسطنطنیه نشسته بودند قتل عام کرده، مرضی را در مریضخانه ها سر بریده و چندین هزار زن و بچه را به غلامی به مسلمانان آسیا فروخته بودند. از این گذشته نژاد یونانی و لاتن را بغض مذهبی نیز ممد خصومت بود، زیرا نژاد یونانی از حوزه دیانت روم جدا شده و هر یک دیگری را به ارتداد متهم مینمود. قشون صلیب در موقع تصرف قسطنطنیه خود را مجاهد وحدت دیانت میدانست و شهر را بمناسبت عصیانی که به پاپ میورزید مستحق تاراج میشمرد. امپراطوری لاتن در قسطنطنیه: قشون صلیب قلمرو امپراطوری بیزانس را فیما بین خود قسمت کرده، شالوده امپراطوری لاتن را در قسطنطنیه ریخت و بودوئن والی فلاندر را به امپراطوری برداشت. بنیفاس دومون فرا، را نیز به سلطنت سالونیک و مقدونیه گذاشت و مطیع امپراطور قرار داده، قسمتی از قسطنطنیه و جزء عمده مجمع الجزایر که رویهمرفته این قلمرو امپراطوری را شامل میشد، خاص مردم ونیز گشت. سرکردگان قشون صلیب حاکم آتن و امیر مژه (پلوپونز) و مرزبان تسالی لقب یافتند، اما از اردو کشی مصر و استخلاص بیت المقدس دیگر سخنی به میان نیامد. امپراطوری لاتن قریب نیم قرن طول کشید تا اینکه قوم بلغار از طرف شمال حمله آورده از ۱۲۰۵ م. به بعد امپراطور بودوئن را شکست داد و عاقبت او را کشت. خانواده یونانی نژاد هم که پایتخت خود را به نیسه منتقل کرده بود از جانب مشرق تاخت آورد تا اینکه در ۱۲۶۱ م. میشل پاله ئولک (۳۱) مجدداً قسطنطنیه را گرفت و امپراطوری لاتن را برافکند. جنگهای اخیر صلیب: از تصرف و تاراج قسطنطنیه بخوبی پیداست که افکار بکلی عوض شده و ایمان مردم سست گردیده بود، با این وجود باز چندین جنگ صلیب در خلال مائه سیزدهم بوقوع پیوست؛ لکن در این جنگها (جز جنگ ششم) شکست همواره نصیب ملت نصاری بود. در جنگ پنجم صلیب (۱۲۲۱-۱۲۱۷ م.) پادشاه مجارستان اردوئی به مصر کشید و قشون وی اغلب از اهالی آلمان و قوم مجار بودند، اما بمصیبت سختی دچار شدند. جنگ ششم (۱۲۲۹-۱۲۲۸ م.) را این خصوصیت حاصل آمد که پاپ سردار قشون صلیب، یعنی امپراطور فردریک دوم را تکفیر کرده بود. علیهذا امپراطور عوض اینکه با مسلمانان بجنگد با ایشان وارد مذاکره شده مهارتی بخرج داد و بیت المقدس را از سلطان مصر پس گرفت و در ازای این موهبت میثاق اتحادی با وی گذاشت، اما این سیاست هیاهوئی پدید آورد و جنگ از نودرارض اقدس شعله کشید، چنانکه در ۱۲۴۴ م. بیت المقدس باز به دست قوم ترک افتاد و قریب هفتصد سال (تا ۱۹۱۷ م.) در دست آنها ماند. جنگ هفتم و هشتم به اقدام سن لوئی پادشاه پرهیزکار فرانسه برپا گردید. جنگ هفتم (۱۲۵۴-۱۲۴۸ م.) بر سر تسخیر مصر بود و در آغاز آن دمیاء فتح شد، اما طغیان نیل و نزول بلا و حمله مسلمانان دست بهم داده قشون صلیب را به تسلیم مجبور ساخت. سن لوئی فدیعه

گرافی پرداخت تا سرکردگان وی را آزادی بخشیدند و دمیاء را پس داد تا خود او را رها کردند. در جنگ هشتم (۱۲۷۰ م.) سن لوئی بر سر تونس رفت، لکن در آنجا مبتلا به طاعون شده درگذشت و جنگ صلیب خاتمه یافت بنابر مناظره ای که در اوان جنگ هشتم صلیب روتبوف (۳۲) شاعر ترتیب داده در آن اوقات از شور مردم فرانسه بسیار کاسته شده بود. مناظره فیما بین هواخواه جنگ صلیب و مخالف او در گرفته است: «مخالف جنگ: شما میخواهید که من از دارائی چشم پوشم و نگاهداری فرزندان خود را بعهده سگها بگذارم؟ من گمان نمیکنم که خداوند به این امر راضی باشد... مرد مؤمن میتواند بی آنکه از جای خود تکان بخورد و دنبال سوانح برود مرضاء خود را بدست آورد و از دارائی خود زندگی کند... من میخواهم در جوار همگنان خود باشم و عمر خود را به آرامی بسر آرم... به سلطان قوم ترک بگوئید که مرا از تهدیدات تو خنده بگیرد. اگر او به دیار ما گذر کند، مزه اش را خواهد چشید؛ اما من بديار او نخواهم رفت که او را از آنجا بیرون کنم برای جستجوی خدا چرا باید راهی به این دوری پیمود؟ اگر خدا را مکانی باشد محققاً در فرانسه است...». در همین ایام ژوانویل به گوش خود شنید که سرکرده ای به سرکرده دیگر چنین گفت: «وای به حال و روز فرانسه اگر شاه به عزم جنگ صلیب حرکت کند، چون اگر ما متابعت او نکنیم بدست او مجازات خواهیم شد و اگر بکنیم بخواست خداوند، زیرا در این صورت بجهت ترسی که از شاه داریم بجنگ رفته ایم نه برای رضای خدا». خود ژوانویل با همه اصرار سن لوئی بار دوم بجنگ رفت. نتایج عمده جنگ صلیب: نتیجه ای که پاپ از جنگ میخواست استخلاص ارض اقدس بود که عاقبت حاصل نگردید. بعلاوه در نتیجه این جنگ شالوده دو مملکت هم در مشرق زمین ریخته شد (مملکت بیت المقدس و امپراطوری لاتن در قسطنطنیه) که هیچیک دوام نیاورد، اما از این جنگ در خود مغرب زمین و بخصوص در فرانسه و آلمان و ایتالیا نتایج بسیار مهم عاید گردید که بعضی اقتصادی بود و پاره ای سیاسی و اجتماعی. نتایج اقتصادی: جنگ صلیب به تجارت دریای مغرب فائده عمده ای رسانید و بر مراوده بلاد مغرب و مشرق از راه دریا افزود. حمل قشون صلیب و زوار دریانورد ماری و ژن و پیز (۳۳) مخصوصاً و نیز را ممول کرد، چنانکه مرتباً سالی دو بار از بنادر مختلفی بحریه واقعی بجانب ارض اقدس روان میشد. مادامی که قوم نصاری صاحب اختیار بنادر شام بودند، سوداگران فرانسه و ایتالیا بدان صوب عزیزت کرده، امتعه گرانهای مشرق را میخریدند. نتیجه غیرمستقیم جنگ صلیب بسط تجمل و تمدن در مغرب بود؛ زیرا در آن موقع نواحی مشرق زمین که مسکن قوم عرب و نژاد یونانی بود، از لحاظ پیشرفت و تکمیل مدنیت بر نواحی مغرب پیشی داشت. چنانکه قشون صلیب از دیدار آثار تجمل شیفته شد و استعمال فرش، آئینه، اثاث البیت زیبا، اسلحه ظریف، اقمشه فاخر، پارچه ابریشمی، حریر، پرنیان و مخمل و غیره همه در اوان جنگ صلیب و در نتیجه آن جنگ رایج و متداول شد، اما اگر بخواهیم آنچه را که مغرب زمین در امر علم، هنر، زراعت و صنعت از مشرق کسب کرده است به برکت جنگ صلیب بدانیم راه مبالغه رفته ایم؛ زیرا پرتو مدنیت عرب از جانب اسپانیا و سیسیل نیز مانند مصر و شام نفوذ میکرد و به این لحاظ نمیتوان یقین گفت که مَث بعضی از اختراعات چین از کدام راه و از چه زمان در اروپای غربی رواج یافته است، از قبیل کاغذی که با کهنه میساختند و از سده دوازدهم به بعد در فرانسه معمول شده و قطب نما که در سده یازدهم و قبل از جنگ اول صلیب در دریای مغرب به کار میرفته است. نتایج سیاسی و اجتماعی: مهمترین نتیجه اجتماعی جنگ صلیب آن بود که مؤید زوال قدرت ارباب ملک گردید، زیرا عده بیشماری از ایشان در خلال جنگها مردند و آنها هم که جان بدر بردند، یا لاشیء محض شدند یا به فقر و مسکنت درافتادند. قشون صلیب میبایستی از خود خرج کند و به این لحاظ هر سرکرده برای تدارک اسلحه و سیورسات خود و کسان و دواب خویش احتیاج به مقدار زیادی نقدینه داشت و به این جهت قسمتی از املاک خود را میفروخت یا رهن میگذاشت. همه به امید غنا رفتند، لکن هر کدام که برگشتند بی چیز بودند و جز فروش و رهن مجدد چاره نداشتند. این نکبت و زوال قدرت ارباب ملک به حال پادشاهان و دولخواهان و بالخاصه اهالی بلاد و قصبات که به ازای وجه نقد، آزادی خود را میخریدند بسیار نافع افتاد. از این گذشته مردم فرانسه را در نتیجه جنگ صلیب نفوذ سیاسی و تجارتي مهمی در مشرق زمین مسلم آمد که در ظرف قرون

متممادی باقی ماند و شأنی که هنوز هم زائل نشده است. بقدری فرانسوی به مشرق زمین آمد که هنوز هم ملل مشرق کلیه مردم مغرب را فرنگی میخوانند که مأخوذ از کلمهء فرانک میباشد. زبان فرانسه در شام، قبرس، ارمنستان و مره متداول شد و حتی امروز هم در شام با وجود مجاهدت سایر ملل از انگلیسی، آلمانی، ایتالیایی و روسی این زبان همیشه از سایر السنهء فرنگی رایجتر و در حکم لسان ثانوی بومیهاست. نویسندگان فرانسوی معتقدند که اگر مردم فرانسه چند صد باب مدرسه در مشرق نزدیک احداث کرده، دائر نگاه میدارند برای این است که تفوق خود را در آنجا حفظ کنند و این تفوق را سنتی میدانند که از زمان جنگ صلیب شروع شده و دوام آن هم به حال رواج صنعت و تجارتشان مفید است و هم به حال عظمت خارجی مملکتشان (تاریخ قرون وسطی آلبر ماله صص ۲۱۷-۲۳۹). (۱) - Alexis Comnene. - (۲) - Nicee. (۳) - Michel. (۴) - Urbain. (۵) - Clermont. (۶) - Godefroy de Bouillon. (۷) - Baudouin. (۸) - Raymond. (۹) - Croatie. (۱۰) - Tancrede. (۱۱) - Bohemond. (۱۲) - Hugues de Vermandois. (۱۳) - etienne de Blois. (۱۴) - Adhemar de Moetil. (۱۵) - Puy. (۱۶) - Dorylee. (۱۷) - Foucher de Chartres. (۱۸) - Guillaume de Tyr. (۱۹) - Taurus. (۲۰) - edesse. (۲۱) - Conrad III. (۲۲) - Guy de Lusignan. (۲۳) - Cydnus. (۲۴) - Gene. (۲۵) - Guy de Lusignan. (۲۶) - Boniface de Montferrat. (۲۷) - Piemont. (۲۸) - Vill ehardouin. (۲۹) - Zara. (۳۰) - Isaac l'Ange. (۳۱) - Michel Paleologue. (۳۲) - Rutebeuf. (۳۳) - Pise

صلیبیان.

[ص] [اِخ] ج صلیبی. رجوع به صلیبی شود.

صلیبی خط.

[ص خ] [اِ مرکب] کنایه از خط چهار گوشه || در سکندرنامه مراد از جریب مساحت [است]. (غیاث اللغات).

صلیبی شکل.

[ص ش / ش] [ص مرکب] بشکل صلیب (۱). همانند صلیب. رجوع به صلیب شود. (۱) - Eruciforme.

صلیبیون.

[ص بی یو] [اِخ] ج صلیبی. رجوع به صلیبی شود.

صلیجا.

[ص] [اِخ] از اعلام است. (منتهی الارب).

صلیجئه.

[ص ج] [ع ا] پاره ای از نقرهء خالص گداخته. (منتهی الارب).

صلیح.

[ص] [ع ص] نیک. (منتهی الارب).

صلیحی.

[ص ل] (ص نسبی) نسبت است به صلیح که نام جد این خاندان است. (از الانساب سمعانی).

صلیحی.

[ص ل] (اخ) احمد بن علی بن محمد، مکرم صلیحی. وی از پادشاهان یمن است. بسال ۴۵۹ ه. ق. (۱) پس از قتل پدر خود ولایت یافت، سپس با سعید بن نجاح قاتل پدر خویش حرب کرد و او را بکشت و برزید استیلا یافت. وی مردی دلاور و حازم بود و او شوهر حره صلیحیه است و حره او را در کارهای وی کمک می کرد. صلیحی در صنعاء مرکز ملک خویش به سال ۴۸۴ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۵۱). (۱) - در ترجمه ای که مؤلف از بدوی آورده قتل او را به سال ۴۷۳ ه. ق. ضبط کرده است. رجوع به صلیحی علی بن محمد شود. و در وفیات الاعیان آرد که صلیحی علی بن محمد روز دوازدهم ذوالقعدة سال ۴۷۳ ه. ق. به قتل رسید و قتل سعید بن نجاح را به سال ۴۸۱ ه. ق. ثبت کرده است.

صلیحی.

[ص ل] (اخ) علی بن محمد بن علی صلیحی. وی یکی از کسانی است که با حزم و قوت بر یمن استیلا یافت. پدر او قضاوت یمن داشت و او در خاندان علم و سیادت پرورش یافت و فقه آموخت و در پی ریاست شد و در سفر حج دلیل مردمان بود و کسانی را که در آنها نشان از اقبال بخود می یافت دلجوئی میکرد. چندانکه او را شصت یاور بدست شد. سپس به سال ۴۲۸ ه. ق. بهنگام موسم آنان را بر دعوت مستنصر عبیدی صاحب مصر سوگند داد و بدانها در کوههای یمن قوت یافت و هنوز سال ۴۵۵ ه. ق. نرسیده بود که همه یمن را بدست آورد و ملوک آن سامان را بگرفت و صنعاء را مقر خود کرد. وی مردی مبارز، جبار، شاعر فصیح و از دهات ملوک است بسال ۴۷۳ ه. ق. با شکوهی تمام قصد مکه کرد، در بین راه مردی به نام سعید بن نجاح او را پیش از آنکه به مکه رسد غیله بکشت. (الاعلام زرکلی ص ۶۹۱). و رجوع به وفیات الاعیان ابن خلکان شود.

صلیحیه.

[ص ح ی] (اخ) اسماء بنت احمد بن جعفر بن موسی الصلیحی. ملکه حازمه مدبره و معروف به سیده حره و الحره الکامله ولادت او به سال ۴۴۰ ه. ق. است. شوی وی احمد بن علی صلیحی در حیات خویش وی را ولایت داد و او بتدبیر ملک و جنگها پرداخت. چون احمد بن علی بسال ۴۸۴ ه. ق. درگذشت و پسر عم او سباء جای وی بگرفت. اسماء همچنان کار ملک را اداره میکرد و چون سباء درگذشت و دیگری جای وی بگرفت، رقعها به اسماء می فرستادند و وزرا نزد وی فراهم می آمدند و او از وراء حجاب فرمان می راند و بر منابر یمن وی را دعا می گفتند و ابتدا برای مستنصر و سپس برای صلیحی، آنگاه برای حره دعا می کردند و می گفتند: اللهم ادم ایام الحره الکامله السیده کافله المؤمنین. اسماء به سال ۵۳۲ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۱۰۱).

صلید.

[ص] [ع ص] تنها (||.ا) درخش. (منتهی الارب).

صلیح.

[ص] [ع ص] جبل صلیح؛ کوه بی گیاه. (منتهی الارب).

صلیعاء.

[ص ل] [ع ص، ا] شنیعهء نمایان || هر رسوائی و فاحشه و کار بد ظاهر و پیدا ||. بلای سخت. (منتهی الارب).

صلیعاء.

[ص ل] [ا خ] موضعی است که عرب را در آن وقعه ای بوده است. (معجم البلدان).

صلیعة.

[ص ع] [ا خ] دهی از دهستان باوی بخش مرکزی شهرستان اهواز، واقع در ۴۵ هزارگزی شمال خاوری اهواز و ۲ هزارگزی جنوب راه اتومبیل رو اهواز به مسجد سلیمان. دشت، گرمسیر. دارای ۱۵۰ تن سکنه. آب آن از چاه قریهء زویر. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه اتومبیل رو دارد. ساکنین از طایفهء حمید هستند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۶).

صلیعیة.

[ص ل عی ی] [ا خ] آبی است. (منتهی الارب).

صلیح.

[ص] [ع ص، ا] گاو و گوسفند شش ساله را گویند: خدا گفت پیغمبری کن به تیغ که دشمن خورد بر تن خود صلیح. ملاطرا (آندراج). با مراجعه به کتب لغت عرب، مانند: منتهی الارب، اقرب الموارد، قطر المحيط، تاج العروس این کلمه دیده نشد و در لغت سَلَحَ که مبدل منه این لغت است نیز این کلمه دیده نمی شود، بنابراین ظاهراً برای مؤلف آندراج سهوی دست داده است ضمناً ارتباط معنی کلمه بزعم مؤلف آندراج با بیتی که شاهد آورده است بهیچوجه روشن نیست.

صلیف.

[ص] [ع ا] یک کرانهء گردن. (منتهی الارب). جانب گردن.

صلیفان.

[ص] [ع ا] هر دو سر مهرهء پشت است متصل سر از دو جانب ||. دو چوب که بر دو جانب پالان باشد و پالان بدان بندند. (منتهی الارب ||). هر دو سوی گردن از سوی گلو. (مهدب الاسماء).

صلیق.

[ص] [ع ص] تابان از هر چیزی. (منتهی الارب).

صلیق.

[ص] [اخ] مواضعی بوده است در بطیحهء واسط بین آن و بغداد دارالملک ابونصر مذهب الدوله بوده است... (معجم البلدان).

صلیقہ.

[ص ق] [ع ص، ا] گوشت بریان پخته || نان تنک. (منتهی الارب). رجوع به صریقه شود.

صلیقی.

[ص] [ص نسبی] نسبت است به صلیق.

صلیقی.

[ص] [اخ] محمد بن احمد بن عبدالله بن قاذویه البزاز، مکنی به ابی الفضل و معروف به ابن العجمی. وی به بغداد رفت و از ابوجعفر محمد بن احمد بن مسلمة المعدل و ابوالحسین احمد بن محمد بن بقور و جز این دو حدیث شنید. به خط وی یافت شد که مولد او به سال ۴۳۱ ه. ق. به صلیق بوده است و در دوازدهم صفر ۵۱۱ ه. ق. درگذشت و در تربت مصلی بواسط مدفون است. (معجم البلدان).

صلیل.

[ص] [ع مص] فریاد کردن || دراز شدن آواز لجام و اگر در صوت تو هم ترجیع باشد صَلَّیْلَه گویند. رجوع به صلصلة شود || شنیده شدن آواز بیض وقت کوفتن. (منتهی الارب). والبیض فی هام الکماء صلیل. (اقرب الموارد ||). بانگ کردن میخ در وقت فروردن آن در چیز سخت || خشک شدن روده های شتران از شدت تشنگی || خشک شدن خیک. (منتهی الارب ||). آواز آهن و مانند آن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی). آواز آهن و آواز ضرب شمشیر. (غیاث اللغات). بانگ زخم شمشیر. (مذهب الاسماء). آواز خوردن شمشیر به یکدیگر. چکاچاک : دیو عشوه که او را به قطع مال مقاطعه وسوسه می دهد به صلیل شمشیر هندی در قاروره های قهر مقید گرداند. (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۳۳۶).

صلیمه.

[ص م] [ع ص] وقعهء صلیمه؛ جنگ سخت از بیخ برکننده. (منتهی الارب).

صم.

[ص م] [ع ص، ا] جِ أَصَمَّ و صَمَّاء. (منتهی الارب) (ترجمان علامهء جرجانی). ناشنویان. کران. گرها : زبان بریده به کنجی نشسته صمبکم به از کسی که نباشد زبانش اندر حکم. سعدی. به تهدید اگر برکشد تیغ حکم بمانند کروبیان صم و بکم. سعدی. من ندانم خیر الا خیر او صم و بکم و عمی من از غیر او. مولوی (مثنوی).

صم.

[صَم م] (ع مص) کر شدن و نشنیدن. (منتهی الارب ||). وقولهم صمت حصاء بدم؛ یعنی کثرت خون بحدی است که اگر سنگریزه را اندازی شنیده نشود آنرا آوازی چرا که بر زمین نمی افتد. و قول امرؤالقیس صمی ابنه الجبل از این معنی است و مراد از ابنه الجبل آواز کوه است یا سنگ بزرگ یا داهیه و بلا ||. هلاک گردیدن و مردن ||. سربند بستن شیشه را. (منتهی الارب). سر شیشه استوار کردن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی ||). زدن کسی را به سنگ. (منتهی الارب).

صم.

[صَم م] (ع ا) شیر بیشه ||. بلا. (منتهی الارب).

صماء.

[صَم ما] (ع ص، ا) بلاى سخت ||. فتنه. (منتهی الارب). حادثهء زمانه. (ترجمان علامهء جرجانی). فتنهء شدید ||. هیئتى است مر چادر پوشیدن را و منه اشتمل الصماء؛ ای الشمله التى تعرف بهذا الاسم و آن رد کردن چادر باشد از جانب راست بر دست و دوش چپ بعد از آن رد کردن آنرا مرتبهء دوم از جانب پس بر دست و دوش راست پس می پوشاند هر دو دوش و هر دو دست را ||. ناقهء فربه یا ناقهء باردار ||. طرف رودهء باریک از مردم و جز آن ||. زمین درشت ||. مص) پیچیدن خود را به یک جامه که سوای آن بر وی نبوده باشد، بردارد آن را از یک جانب و بگذارد بر هر دو دوش و در این اشتمال فرج آن کس ظاهر میگردد. (منتهی الارب ||). ص) تأنیث اصم. (اقرب الموارد) (غیاث اللغات). -حیه صماء؛ مار که فسون نپذیرد. (منتهی الارب). قسمی مار. (ذخیرهء خوارزمشاهی). -صخرهء صما؛ سنگ سخت. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). خرسنگی سخت: زمزم نشانم از مژه در زیر ناودان طوفان خون ز صخرهء صما بر آورم. خاقانی. خاک اگر گرید و نالد چه عجب کآتش را بانگ گریه ز دل صخرهء صما شنوند. خاقانی. صخره بر آورد سر رفعت چو مصطفی شکل قدم به صخرهء صما برافکند. خاقانی. بر خویشتن ملرز اگرچه ز بیم مرگ آتش بمغز صخرهء صما دراو فتاد. عطار. به گوش صخرهء صما اگر فروخوانم ز ذوق چاک زند کوه صدرهء خارا. کمال اسماعیل. حاجت موری به علم غیب بداند در بن چاهی به زیر صخرهء صما. سعدی.

صمات.

[ص ص] (ع ص، ا) شیئی اندک و حقیر. (منتهی الارب).

صمات.

[ص ص] (ع مص) نزدیکی: بات من القوم علی صمات؛ ای بمرای و مسمع فی القرب ||. نزدیکی انجام کار. (منتهی الارب).

صمات.

[ص ص] (ع مص) خاموش بودن. (منتهی الارب). خاموش شدن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی ||). آنچه بدان خاموش شوند ||. سرعت تشنگی. (منتهی الارب).

صماح.

[ص] [ع ص، ا] خوی بدبوی || گند بغل || داغ || جانوری است مانند گربه که پشم بد دارد. دابۀ دون الویر. (اقرّب الموارد).
|| بیه گداخته که دواء بر شکاف پا نهند (|| مص) داغ کردن. (منتهی الارب).

صماحی.

[ص ح ی] [ع ا] داغ. (منتهی الارب).

صماخ.

[ص] [ع ا] سوراخ گوش. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (غیاث اللغات). سوراخ باطنی گوش || گوش || آب کم. (منتهی الارب ||). سوراخ دیده. (بحر الجواهر) (از آندراج) (غیاث اللغات).

صماخ.

[ص] [اِخ] حفصی آرد: از نواحی یمامه یا نجد است و آن کوهی است و به قرب آن دهی است که آنرا خلیف صماخ گویند. (معجم البلدان).

صماخ.

[ص] [ع ا] شاید که مشتق از دردی بود در صماخ و آن شکافتن گوش است چه این کلمه بر وزن ادواء (بیماریها) است، چون: سُعال و زُکام و حُلاق. (معجم البلدان).

صماخ.

[] [اِخ] آبی است بر یک منزلی واسط آنرا که قصد مکه دارد. ابو عبدالله سکونی آرد: صماخ از آبها است که بین دو جبل طی و جبالی که بین آن و تیماء است قرار دارد. یاقوت گوید: ندانم آن صماخ همین است یا خطائی در روایت رخ داده. (معجم البلدان).

صماخه.

[صَمَ ماخ] [ع ص] زن زیرک. (منتهی الارب (||). (ا الْقَطَنَه). (اقرّب الموارد). رمانه. آنچه با شکنجه باشد. ذات الاطباق.

صماخین.

[ص خ] [ع ا] دو صماخ. رجوع به صماخ شود.

صماد.

[ص] [ع ا] ج صَمَد. رجوع به صمد شود || سر بند شیشه یا پوست پاره که سر شیشه بدان بندند. (منتهی الارب). غلاف شیشه. (مهدب الاسماء ||). خرقة یا مندیل که مردم بر سر پیچند جز عمامه. (منتهی الارب).

صماد.

[ص] [ع مص] به شمشیر زدن یکدیگر را. (منتهی الارب).

صماد.

[ص] [اخ] کوهی است. (معجم البلدان).

صمادح.

[ص د] [ع ص، ا] خالص از هر چیزی || روز گرم و سخت. (منتهی الارب). رجوع به صمادحی شود.

صمادح.

[ص د] [اخ] التجیبی. از بنی تحیب و جد خاندان صمادحی است که فرزندان او در مریه اندلس به هنگام ملوک الطوائف ملکی داشتند. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۵).

صمادحی.

[ص د ح ی] [ع ص، ا] خالص از هر چیزی. رجوع بصمادح شود || روز گرم و سخت. رجوع به صمادح شود || شیر بیشه || راه واضح و پیدا. (منتهی الارب).

صمارایم.

[] [اخ] (کوهی درهم) شهری در نصیب سبط بن یامین (صحیفه یوشع ۱۸:۲۳) و آن سمره است که در عربیه به مسافت چهار میل به شمال اریحا واقع است و اسم مسطور در لغت عبرانی تشبیه می باشد و در آنجا دو خرابه هست که هر یک از آنها را سمره گویند. (قاموس کتاب مقدس).

صمارایم.

[] [اخ] کوه صمارایم در افرائیم. دوم تواریخ ایام ۱۳:۴ و دور نیست که همان طلع السمرای حالیه می باشد. (قاموس کتاب مقدس).

صمارح.

[ص ر] [ع ص، ا] خالص از هر چیزی. (منتهی الارب).

صماری.

[ص] [ع ا] شرم انسان. (منتهی الارب). کون.

صماری.

[ص ری ی] [ع ا] شرم انسان. (منتهی الارب).

صمارید.

[ص] [ع ص، ا] جِ صِمْرَاد. (منتهی الارب). رجوع به صمراد شود.

صماصم.

[ص ص] [ع ص] گذرنده ||. درشت (||. ا) شیر بیشه. (منتهی الارب). رجوع به صُماصِمَه شود.

صماصمه.

[ص ص م] [ع ص] گذرنده در عزیمت ||. درشت ||. استوار. رجوع به صُماصِم شود.

صماغان.

[ص] [ع ا] دو کرانه دهان که ملتقای هر دو لب است یا جای فراهم آمدن دهن در دو جانب لب. (منتهی الارب).

صماک.

[ص] [ع ا] چوبی که با قفیز باشد که پیمانه است. ج، صُمُک. (منتهی الارب).

صمالخ.

[ص ل] [ع ص، ا] شیر خفته. (منتهی الارب). اللین الخاثر. (اقرب الموارد) (قطر المحيط). شیر هنگفت و خفته. (فرهنگ نفیسی). شیر تیره. (مهدب الاسماء نسخه خطی کتابخانه مؤلف).

صمالخی.

[ص ل خ ی] [ع ص، ا] طعام ||. شیر بی مزه. (منتهی الارب).

صمالک.

[ص ل] [ع ص، ا] جِ صَمَلْک. (منتهی الارب). رجوع به دان لغت شود.

صمالو.

[ص ل] [اخ] یاقوت نویسد: احمد بن یحیی بن جابر گوید: رشید به سال ۱۶۳ ه. ق. مردم صمالو را که از نواحی مرزی نزدیک مصیصه و طرسوسند، محاصره کرد و آنان برای ده خاندان که قومس در آنهاست امان خواستند و رشید پذیرفت و شرط آنان چنان بود که متفرق نشوند. پس به بغداد شدند و در باب شماسیه فرود آمدند و موضع آنان را سمالو (به سین) نامیدند و آن معروف است و دیر سمالو مضاف بدانست... (معجم البلدان).

صمالیخ.

[ص] [ع] ج صِمالَخ و صُملوخ. (قَطْر المَحِيط). رجوع بدان کلمات شود.

صمالِخ.

[ص] [ع] ا) بیخ گیاه نصی که باریک باشد. (منتهی الارب). صمالِخ النصی ما رق من نبات اصوله. (اقرب الموارد).

صمام.

[ص] [ع] ا) سربند قاروره. (منتهی الارب). آنچه سر شیشه استوار کند. (مهذب الاسماء). سربند دوات. (زمخشری).

صمام.

[ص] [ع] ا) بلای سخت. و فی المثل: صمی صمام؛ ای زیدی یا داهیه ||. و قول آنان صمام صمام؛ یعنی در سکوت خویشتن را کر نمودند. (منتهی الارب).

صمامه.

[ص م] [ع] ا) سربند قاروره. (منتهی الارب).

صمان.

[صَم ما] [اخ] زمین درشتی است دون جبل: ابومنصور گوید: زمینی است که در آن غلظت و ارتفاعی است و قاعده های فراخ دارد و زمینهای هموار و در آن سدر و گیاه می روید و چون فراخ سال بود همه عرب آنرا چراگاه سازد و صمان در روزگار قدیم بنی حنظله را بوده است و حزن بنی یربوع را و دهناء هر دو را و جز ابومنصور گوید: صمان کوهی است سرخ به زمین تمیم... و گویند صمان نزدیک رمل عالج است و بین آن و بصره نه روز راه بود. و ابوزیاد گفته است: صمان شهری است از بلاد تمیم و ذوالرمه مکانی از آنرا صمانه نامیده. (معجم البلدان).

صمان.

[صَم ما] [اخ] گمان دارم از نواحی شام است بظاهر بقاء. (معجم البلدان).

صمان.

[صَم ما] [اخ] نصر گوید شهری است بنی اسد را. (معجم البلدان).

صمان.

[صَم ما] [ع ص، ا] ج اصم. (منتهی الارب).

صمان.

[صَمَّ مَ] (اِخ) دهی از دهستان طاغنکوه. بخش فدیشه شهرستان نیشابور ۲۱۰۰۰ گزی شمال باختری فدیشه. جلگه و معتدل. سکنه آن ۷۰ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و کرباس بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صمانه.

[صَمَّ مَانَ] (ع ا) زمین درشت سنگناک در جنب زمین نرم ریگناک یا عام است. (منتهی الارب).

صمأ.

[صَمَّءٌ] (ع مص) برآمدن و نمودار شدن بر قوم ||. برانگیختن. (منتهی الارب).

صم بکم.

[صَمَّ مُمُّ بٌ] (ع ص مرکب، از اتباع) از اتباع است. ج اصم و ابکم. کران و گنگان. مأخوذ است از آیات ۱۸، ۱۷۱ سوره بقره: صم بکم عمی فهم لایرجعون (لایعقلون): زبان بریده به کنجی نشسته صم بکم به از کسی که نباشد زبانش اندر حکم. سعدی. رجوع به صم شود.

صم بکم نشستن.

[صَمَّ مُمُّ بٌ نِ شَ ت] (مص مرکب) سخت خاموش نشستن. رجوع به کلمهء فوق شود.

صمت.

[ص] (ع مص) خاموش بودن. (منتهی الارب) (ترجمان علامهء جرجانی). خاموش شدن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). سکوت ||. بسته شدن زبان مریض. (منتهی الارب ||). خاموشی. (منتهی الارب) (دهار) (غیاث اللغات). مقابل ذکر.

صمتان.

[صَمَّ مَ] (اِخ) پدر درید و عم او که مالک است. (منتهی الارب). میدانی در مجمع الامثال آرد: گویند الصمتان، صمهء چشمی پدر درید و جعدبن شماخ است و این بدان ماند که گویند العمران و القمران و دو اسم را مقارن آورده اند بدان جهت که صمهء جعد را در اینجا بکشت و پس از زمانی صمه هم بدانجا بقتل رسید و بین بنی مالک و یربوع جنگ در پیوست و آن را یوم الصمتین گفتند. (مجمع الامثال). رجوع به معجم البلدان شود.

صمتان.

[صَمَّ مَ] (اِخ) نام جائی است و صمهء چشمی در آن مکان به قتل رسیده است. (معجم البلدان). رجوع به کلمهء فوق شود.

صمنه.

[صُ / صِ تَ] [ع ا] آنچه بدان کودکان را خاموش کنند و تسکین دهند از طعام و شیرینی و مانند آن. (منتهی الارب). میوه که کودکان را بدان خاموش کنند. (مهدب الاسماء). سُكْتَه. بهانه شکن. قاقالی لی.

صمّین.

[صِمْ مَ تَ] [اخ] صمّتان است در حالت نصبی و جری. رجوع به صمّتان شود.

صمّج.

[صَمَ مَ] [معرب، ا] جِ صَمَجَه. (منتهی الارب). قندیلها. جوالیقی در المعرب آرد: صمّج، به معنی قندیلها، رومی معرب است مفرد آن صَمَجَه. شماخ گوید: و النجم مثل الصمّج الرومیات. (المعرب ص ۲۱۳). رجوع به صمّجه شود.

صمّجَه.

[صَمَ مَ جَ] [معرب، ا] قندیل. لغت رومی است. ج، صَمَج. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). رجوع به صمّج شود.

صمّج.

[صَ] [ع مص] گداختن گرما دماغ کسی را بگرمی خود || تازیانه زدن کسی را ||. درشتی کردن با کسی در سؤال و جز آن. (منتهی الارب).

صمّاء.

[صِ] [ع ص، ا] زمین درشت. (منتهی الارب). زمین سخت درشت. (مهدب الاسماء). رجوع به کلمه ذیل شود.

صمّاءَه.

[صِ] [ع ص، ا] زمین درشت. (منتهی الارب). زمین سخت درشت. (مهدب الاسماء). رجوع به کلمه بالا شود.

صمّمج.

[صَمَ مَ] [ع ص] مرد سخت و درشت و توانا [ی] گرداندام کوتاه بالا. (از منتهی الارب). سخت دراز. (مهدب الاسماء ||). مرد رفته موی پیش سر ||. مرد سترده موی سر ||. سر موی رفته و سخت و درشت. (منتهی الارب). اصلع. غلیظ. شدید. (نشوء اللغه ص ۱۱۸). مؤلف نشوء اللغه این لغت را در زمره صفاتی شمرده است که صاحب آن بکثرت آنچه بدان وصف میشود ممتاز است. رجوع به صمّمجی شود.

صمّمجی.

[صَمَ مَ] [ع ص] مرد سخت و درشت و توانا [ی] گرداندام کوتاه بالا (۱). (منتهی الارب). الرجل الشدید المجتمع الالواح. (اقرّب الموارد ||). مرد رفته موی پیش سر. (منتهی الارب). الاصلع. (اقرّب الموارد ||). مرد سترده موی سر. (منتهی الارب). المحلوق

الراس. (اقرب الموارد). رجوع به صمحمح شود. (۱) - ظاهر عبارت این است که مرد متصف بمجموع این صفات را چنین نامند، لیکن گویا کوتاه بالا معنی دیگر لغت است؛ زیرا در قاموس آرد: الصمحمح و الصمحمحی الرجل الشدید المجتمع الالواح و القصیر و الاصلع. و در اقرب الموارد نیز آنرا معنی جداگانه ای آورده است.

صمخ.

[ص] [ع] چیزی است خشک که در سوراخ پستان گوسپندان یافته میشود نزدیک ولادت و چون برآورده شود راه شیر گشاده گردد. (منتهی الارب).

صمخ.

[ص] [ع] مص (زدن صماخ کسی را. بر سوراخ گوش زدن. (تاج المصادر بیهقی ||). به مشت زدن چشم کسی را ||. اذیت دادن گرمی روی کسی را ||. لخت تابیدن آفتاب بر کسی. (منتهی الارب).

صمخدد.

[ص م د] / [ص م د] (ع ص) خالص. بی آمیغ. (منتهی الارب).

صمخه.

[ص خ] [ع] واحد صمخ است. رجوع به صمخ شود.

صمخه.

[ص م خ] [ع ص] امراه صمخه؛ زن نرم و تازه بدن. (منتهی الارب).

صمد.

[ص م] [ع ص، ا] مهتر. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء) (غیاث اللغات ||). ا) آنکه آهنگ به وی کنند در مهمات. (منتهی الارب). آنکه قصد کرده شود به وی در انجام حوائج. (غیاث اللغات). پناه نیازمندان. (ترجمان علامه جرجانی ||). پاینده. (منتهی الارب). دائم. (غیاث اللغات ||). رفیع. (منتهی الارب ||). بی نیاز. (منتهی الارب) (غیاث اللغات ||). رست از هر چیزی (۱). (منتهی الارب) (ناظم الاطباء ||). المصمت الذی لاجوف له. (تاج العروس ||). مردی که گرسنه و تشنه نشود در جنگ. (منتهی الارب). مردی که تشنه و گرسنه نباشد. (غیاث اللغات ||). قومی که حرفه نباشد ایشان را. (منتهی الارب). القوم الذی لا حرفه لهم و لا شیء یعیشون به. (اقرب الموارد). (۱) - بدین معنی در اقرب الموارد، قطر المحيط، تاج العروس دیده نشد.

صمد.

[ص] [ع] جای بلند درشت. (منتهی الارب). زمین بلند درشت. (مهذب الاسماء). المكان المرتفع الغلیظ. ج، اصماد، صماد. (اقرب الموارد). در معجم البلدان آرد که بهر سه حرکت (ص) بدین معنی آمده است (|| مص) آهنگ کردن. (منتهی الارب). قصد

کردن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (دهار ||). سربند بستن شیشه را ||. زدن. برپای کردن ||. انتظار فرصت نمودن ||. اثر نمودن سوختگی آفتاب در روی. (منتهی الارب).

صمد.

[صَمَّ] (اخ) آبی است ضباب را. (معجم البلدان). در اقرب الموارد آرد: آبی است رباب را.

صمد.

[صَمَّ] (اخ) روزی است از ایام عرب. (معجم البلدان).

صمد.

[صَمَّ] (اخ) از اسماء حسنی است: هم نمودار سجود صمد است شمنان را که هوای صنم است. خاقانی. گر از در گه ما شود نیز رد پس آنکه چه فرق از صنم تا صمد. سعدی.

صمد.

[صَمَّ] (اخ) (شیخ...) طاهر نصرآبادی در ترجمه وی چنین نویسد: از نواده های شیخ سعدی شیرازی است. مرد درویش و پاک طینت شکسته احوال بود. در زمان شاه جنت مکان شاه طهماسب جد پدری او که تیرانی بوده موجب داشته. در زمان وزارت محمدخان آمده احکام جد خود را آورده آن وظیفه و موجب را به اسم خود گذرانیده به شیراز رفت و در آنجا به امر کفش دوزی مشغول بود، محبت سرشاری به پسری بهمرسانیده او را متهم بفسق کردند از فرط تقوی و تعصب آلت تناسل خود را بریده در آن اوقات فوت شد این بیت از اوست: چون قلم پرگار یک پا در شریعت استوار پای دیگر سیر هفتاد و دو ملت میکنم. (تذکره نصرآبادی ص ۲۱۱). رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صمد.

[صَمَّ] (اخ) ابن عبدالرحمان بن قاسم عتقی مصری، مکنی به ابی الازهر. وی مانند پدر خویش یکی از ائمه اعلام است. از پدر خود و ابن عیینه و ابن وهب حدیث کند و قرآن را بر ورش خواند و بسبب مکاتبی که او راست، اندلسیان بر قرائت ورش اعتماد کردند و او برادر فقیه موسی بن عبدالرحمان است. وی بسال ۲۳۱ ه. ق. درگذشت. (حسن المحاضره ص ۲۲۴ ج ۱).

صمد.

[صَمَّ] (اخ) همدانی. مرحوم هدایت در ریاض العارفین وی را ستوده و چنین آرد: هو قطب العلماء مولانا شیخ عبدالصمد از اکابر محققین و اماجد محدثین بوده و در عتبات عالیات عرش درجات توقف نموده، در خدمت جناب سیادت مآب سیدسند آقا میر سیدعلی طاب ثراه تحصیل کرده در مرتبه پرهیزکاری و زهد و ورع معاصران او را مسلم داشتندی و تخم اخلاصش در مزرعه دل کاشتندی. قریب چهل سال در عتبات عالیات به مجاورت و اجتهاد میگذرانید، عاقبه الامر بخدمت جناب نور علی شاه اصفهانی رسید. واردات او را گزید اجازة ذکر خفی گرفت و به تصفیه و تزکیه مشغول شد هم به اجازة او بخدمت حاج محمد حسین

اصفهان‌ی شتافت و در صحبت وی تربیتها یافت. دیگر باره به کربلای معلی رفته ساکن شد و بحرال معارف تصنیف فرمود. گویند مکرر میفرمود که عنقریب این محاسن سفید بخون من سرخ خواهد گردید تا آنکه در سنه ۱۲۱۶ ه. ق. در کربلا بدست وهابیان شهید شد و عمرش از شصت متجاوز بود که عالم را بدرود نمود این یک بیت از اوست: ز کعبه عاقبت الامر سوی دیر شدم هزار شکر که من عاقبت بخیر شدم.

صمدآباد.

[صَم] (اخ) دهی جزء دهستان زهرا بخش بوئین شهرستان قزوین ۶۰۰۰ گزی شمال بوئین سر راه شاه عباسی معروف قزوین به اصفهان واقع است. جلگه، معتدل. سکنه آن ۴۲۸ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، یونجه، چغندر قند، انگور و میوه جات. شغل اهالی زراعت، جاجیم و گلیم بافی است. راه ماشین رو، دبستان ۴ کلاس و دفتر پست دارد. دارای سه مزرعه است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صمدآباد.

[صَم] (اخ) دهی جزء دهستان اشکور پائین بخش رودسر شهرستان لاهیجان که در ۵۵ هزار گزی جنوب رودسر و ۱۹ هزار گزی جنوب باختری سی پل و چهار هزار گزی شوئیل واقع است. کوهستانی، سردسیر. دارای ۷۵ تن سکنه. آب آن از چشمه و استخر. محصول آنجا غلات، بنشن، ارزن، فندق و لبنیات. شغل اهالی زراعت، گلخانه داری، شال و کرباس بافی است. راه مالروی صعب العبور دارد. اکثر سکنه آن زمستان برای تأمین معاش به گیلان میروند. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۲).

صمدآباد.

[صَم] (اخ) ده کوچکی از دهستان بدوستان بخش هریس شهرستان اهر که در ۳۳ هزار گزی جنوب باختری هریس و ۶ هزار گزی شوسه اهر به تبریز واقع است. جلگه، معتدل. سکنه آن ۶ تن. آب آن از تلخه رود و چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صمدآباد.

[صَم] (اخ) دهی از دهستان قیس آباد بخش خوسف شهرستان بیرجند که ۹۲ هزار گزی جنوب خاوری خوسف واقع است. جلگه و گرمسیر. سکنه آن ۳۱ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و مالداری است. راه مالرو دارد. تابستان از سر چاه میتوان اتومبیل برد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صمدان.

[] (اخ) ناحیتی است [به عربستان] میان صعده و صنعا اندر یمن و اندر وی سه شهرک است و اندر آن شهرها فرزندان حمیرند و ایشان را کشت و بزر است و مراعی ورز. (حدود العالم ص ۹۶).

صمدانی.

[صَمَم] (ص نسبی) نسبت است به صَمَد. صمدی. عالم ربانی و عارف صمدانی. رجوع به صمد شود.

صمدجو.

[صَمَم] (نف مرکب) جوینده صمد. جوینده خدا. خداپرست. خداطلب: احدگویان صمدجویان همه زیر زمین رفتند تو مهرویان مهوش را در این خاک گران بینی. خاقانی.

صمدحۀ.

[صَدَح] (ع مص) سخت شدن گرمی روز. (منتهی الارب).

صمدخان.

[صَمَم] (اخ) (حاجی...) ملقب به شجاع الدوله. وی یکی از مستبدان بنام است که با مشروطه خواهان آذربایجان نهایت بدرفتاری را معمول داشت. چون بر اثر مقاومت مردم آذربایجان، عین الدوله که از جانب محمدعلی شاه مأمور سرکوبی تبریز شده بود، کاری از پیش نبرد و عقب نشینی کرد محمدعلی شاه صمدخان را با لقب شجاع الدوله از تهران به مراغه فرستاد که به تبریز رود و آزادیخواهان را قلع و قمع کند. صمدخان چون به مراغه رسید، نخست به آزار مردم و گرفتن پول از ثروتمندان پرداخت، سپس رو به تبریز نهاد و در ۲۷ ذوالقعدة ۱۳۲۶ ه. ق. در خانقاه با آزادیخواهان روبرو شد و آنان را شکست داد و از آنجا روانه خسروشاه گردید و پس از پیوستن سپاه‌یانی بدو رو به تبریز نهاد و آن شهر را به محاصره گرفت و بر محلاتی از تبریز دست یافت، لکن آزادیخواهان برابر او ایستادند و او را از تبریز راندند. صمدخان چون در تبریز کاری از پیش نبرد و مشروطه رونقی یافت به مراغه بازگشت و به حکومت پرداخت و خود را طرفدار مشروطه می‌شناساند؛ اما چون زمزمه بازگشت مجدد محمدعلی میرزا به ایران آغاز شد، صمدخان انجمنی ساخت و به مردمان گفت: محمدعلی میرزا خواهد آمد و مرا نوشته است که به تبریز روم و مشروطه را براندازم. سپس رو به تبریز نهاد و پس از نبردهای طولانی عقب نشینی کرد و دیگر بار از در آشتی درآمد؛ اما پس از آنکه روسها به بهانه هائی وارد تبریز شدند و مردم کشی را آغاز کردند، صمدخان دیگر باره با پشتیبانی روسیان حکومت شهر را بدست گرفت و خونریزیهای فراوان کرد و چون بار دیگر کار آذربایجان سر و صورتی یافت، صمدخان چندی از آزار مردم دست کشید؛ اما باز به گردنکشی برخاست و دستور انتخابات را که بدو رسیده بود نادیده گرفت. پس از سقوط کابینه علاءالسلطنه و روی کار آمدن کابینه مستوفی الممالک صمدخان از کار حکومت بر کنار شد و به خانه خود در نعمت آباد رفت و آنجا نیز نماند و روانه تفلیس شد. رجوع شود به تاریخ مشروطه تألیف کسروی و تاریخ هیجده ساله آذربایجان. آقای مورخ الدوله سپهر در اخبار روز یکشنبه ۱۱ ژوئیه ۱۹۱۵ م. نویسد: بموجب اخبار واصله از روسیه صمدخان شجاع الدوله فرمانفرمای تحمیلی آذربایجان که با مساعدت روسها پیرامون فجایع و مظالم بی شمار گردیده بود در خاک روسیه بمرض سرطان درگذشت. (ایران در جنگ بزرگ ص ۱۸۵).

صمد شیرازی.

[صَمَم] (اخ) رجوع به صمد (شیخ...) شود.

صمدۀ.

[صَدَ] (ع ص) سنگ بزرگ استوار و ثابت در زمین، بلند باشد از زمین یا برابر ||. ماده شتر که سالها بار نگیرد. (منتهی الارب).

صمدی.

[صَمَّ] (ص نسبی) منسوب به صمد. رجوع به صمد شود.

صمدیت.

[صَمَّ دِی] (ع مص جعلی، امص) بزرگی و بی نیازی و پاک شدن از عادات حیوانی. (غیاث اللغات ||). خدائی. الوهیت: توفیق اتمام آن از حضرت صمدیت خواهم. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۸۹). ملک صمدیت را چه سود و زیان دارد گر حافظ قرآنی و عابد اصنامی. سعدی. - تجلی صمدیت؛ حالی از حالات صوفیه که در آنجا احتیاج با کل از سالک برمی خیزد. (نفحات الانس).

صمدیوردی.

[صَمَّ یو] (اخ) دهی از دهستان قره قویون بخش حومه شهرستان ماکو، در ۵۱ هزارگزی جنوب خاوری ماکو و ۲۵۰۰ گزی جنوب شوسه سیه چشمه به قره ضیاءالدین واقع است. جلگه، معتدل و مالاریائی. سکنه آن ۸۸ تن. آب آن از قنات و چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آن جاجیم بافی است. راه ارابه رو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صمدیه.

[صَمَّ دِی] (اخ) دهی از دهستان عشق آباد بخش فدیشه شهرستان نیشابور، واقع در ۳۰۰۰۰ گزی شمال فدیشه. جلگه، معتدل. سکنه آن ۲۲۶ تن. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صمر.

[صَمَّ] (ع مص) زفتی کردن ||. بازداشتن ||. روان شدن آب از زمین نشیب در زمین برابر و هموار و قرار گرفتن در آن با جریان سست و ضعیف ||. نیک ترش گردیدن شیر. (منتهی الارب).

صمر.

[صَمَّ] (ع ا) قرارگاه آب که سست رو باشد یا عام است. مستقر ماء الصامر. (منتهی الارب).

صمر.

[صَمَّ] (ع ا) گند. (منتهی الارب). التن. (تاج العروس) (قطر المحيط ||). بوی گوشت و ماهی تازه. (منتهی الارب) (۱). رجوع به صَمَّر شود. (۱) - چنین است در منتهی الارب چ تهران و به پیروی از آن در فرهنگ ناظم الاطباء نیز به همین معنی ضبط شده و در فرهنگ آنندراج نیز آن را چنین معنی کرده است، لیکن در تاج العروس، اقرب الموارد و قطر المحيط آرد: الصمر بالفتح رائحه

المسك الطرى و معنى اين عبارت بوى مشك تازه است، چنانكه در شرح قاموس نيز نويسد: صمر به فتح بدبوئى و بوى مشك تازه گرفته... بنا بر اين ظاهراً صاحب منتهى الارب را در اين باره اشتباهى دست داده است.

صمر.

[صَمَّ] [ع ا] گند. (منتهى الارب) (اقرب الموارد ||). بوى گوشت و ماهى تازه (۱). (منتهى الارب). رجوع به صِمر شود. (۱) - رجوع بذيل صِمر شود در همين لغت نامه. و بايد افزود كه صِمر و صَمَر بمعنى گند ضبط شده و اما آنچه بمعنى بوى مشك تازه و يا بر طبق ضبط منتهى الارب بمعنى بوى گوشت و ماهى تازه آمده است صِمر است بفتح اول است نه بفتح تين. (رجوع به تاج العروس، قطر المحيط و اقرب الموارد شود).

صمر.

[صُ] [ع ا] لب آب جامه و خنور. (منتهى الارب ||). رجوع به صُبر شود ||. سطبرى خنور. ج، اصمار. (منتهى الارب).

صمراد.

[صِ] [ع ص، ا] زمين سخت. (منتهى الارب ||). گوسپندان لاغر و فربه. از لغات اضداد است. ج، صَماريد. (منتهى الارب).

صمرد.

[صِ] [ع ص] ماده شتر بسيارشير. (منتهى الارب ||). ماده شتر كم شير. از لغات اضداد است. (منتهى الارب). اشتر اندك شير. (مهذب الاسماء).

صمره.

[صِ] [ع ص، ا] شير بى مزه. (منتهى الارب). اللبن لاحلاوه له. (اقرب الموارد).

صمره.

[صَمَّ] [ع ص] بوى گرفته. (منتهى الارب). يدى من السمك صمره؛ منتنه. (اقرب الموارد).

صمرى.

[] (اخ) شاعرى است مقل. (الفهرست ابن النديم ص ۲۳۳).

صمصام.

[صِ] [ع ا] تيغ بران كه بازنگردد. (منتهى الارب). شمشير بران. (غياث اللغات) (دهار): يكي صمصام اعداكش (۱) عدو خوارى چو اژدرها كه هرگز سير نبود وى ز مغز و از دل اعدا. دقيقى. بر دوست داران دولت خویش گيتى نگه داشته به صمصام فرخى. اى دريغا چونكه نامد سوي بكر و زيد و عمرو ز آسمان صمصام تيز و ذوالفقار اى ناصبى. ناصر خسرو. من بر سر دشمنانت صمصام

تو صاحب ذوالفقار و صمصامی. ناصر خسرو. از آن مشهور شیر نر که اندر بدر و در خیر هوا از خشم خون بارید در صمصام خندانش. ناصر خسرو. از آن داماد کایزد هدیه دادش دل دانا و صمصام و کف راد. ناصر خسرو. چون گریان بر خود و زره خندد ناچرخ چون خندان بر مغز و جگر گرید صمصام. مسعود سعد. ساعتی بنشست تا خشمش برفت بعد از آن گفتش که ای صمصام زفت. مولوی (ص. || ص) رجل صمصام و فرس صمصام؛ گذرنده در کار و عزیمت ||. درشت ||. استوار. (منتهی الارب). (۱) - اسدی: فرعون کش. صحاح الفرس: دشمن کش. (گنج بازیافته تألیف دبیرسیاقی؛ احوال دقیقی ص ۷۷).

صمصام.

[ص] (اخ) نام شمشیر عمرو بن معدیکرب. (منتهی الارب). واثق بشمشیر عمرو بن معدیکرب که صمصام نام داشت زخمی بر احمد زد. (حبیب السیر چ خیام ج ۲ ص ۲۶۸). در عقد الفرید و تعلیقات البیان و التبیان نام این شمشیر صمصامه ضبط شده است. رجوع به صمصامه شود.

صمصام.

[ص] (اخ) ابن تاج الدوله جعفر بن ثقه الدوله یوسف بن عبدالله کلبی. وی آخرین امیر از امرای کلبی در جزیره صقلیه است. بسال ۴۱۷ ه. ق. به ولایت رسید. در امارت و انقلاب ها و فتنه ها برخاست و او برابر مشکلات مقاومت کرد، لیکن شورشیان بر وی دست یافتند و او را خلع کردند و یکی از سران خود را ولایت دادند و او صمصامه را به قتل رسانید و با کشته شدن او دولت کلبیان پایان یافت. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۵).

صمصام آباد.

[ص] (اخ) ده کوچکی است از دهستان پیشکوه بخش تفت شهرستان یزد که در ۲۰ هزار گزی باختر تفت واقع است، متصل به جاده تفت. کوهستانی معتدل. دارای ۶۰ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی زنان کرباس بافی است. راه فرعی دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صمصام الدوله.

[ص] مُد دَل [اخ] رجوع به ابو کالنجار مرزبان بن فناخسره... شود.

صمصام الدین.

[ص] مُد دِی [اخ] از حکام لر کوچک که پس از حسام الدین عمر بک به حکومت لرستان رسید و بسال ۶۹۵ ه. ق. کشته شد. (تاریخ گزیده چ عکسی ص ۵۵۶).

صمصام السلطنه.

[ص] مُس سَطَن [اخ] نجفقلی خان فرزند حسینقلی خان ایلخانی و از سران ایل بختیاری است که در قیام علیه استبداد و برقراری مشروطیت خدمات شایانی کرده است. هنگامی که محمدعلی شاه با طرفداران مشروطیت به مخالفت برخاست، مشروطه خواهان

اصفهان درصدد برآمدند از ایل بختیاری کمک بگیرند. در این وقت بفرمان محمدعلی شاه صمصام السلطنه از حکومت بختیاری عزل شد و سردار ظفر بجای او منصوب گردید. مشروطه خواهان نامه ای به صمصام نوشته و از او استمداد کردند. صمصام از خوانین بختیاری دعوتی کرد و در شلمزار جلسه هائی تشکیل شد، سرانجام تصمیم گرفتند که علیه دولت قیام کنند. صمصام السلطنه به عموم کدخدایان و ریش سفیدان طوایف دستور داد که هر اندازه ممکن است سوار و پیاده فراهم کنند. از طرفی پیوسته بین او و مرحوم حاجی آقا نورالله اصفهانی مکاتبات برقرار بود و صمصام مرتباً اوضاع را گزارش می داد تا در موقع مناسب به اصفهان رو آورند و شهر را از تصرف اقبال الدوله حاکم محمدعلی شاه خارج سازند. روز نهم ذی حجه ۱۳۲۶ ه. ق. بختیاریها وارد اصفهان شدند و دو روز پس از فتح اصفهان صمصام السلطنه با عده ای سوار و پیاده وارد شهر شد. چند روز پس از فتح این شهر سه تن از فرستادگان محمدعلی شاه به اصفهان آمدند تا بهر ترتیبی که ممکن است صمصام السلطنه و ضرغام را به مراجعت به بختیاری وادارند، لیکن آزادیخواهان تهران مطلع شده مجدداً اسلام کرمانی را به اصفهان فرستادند تا اقدامات فرستادگان شاه را خنثی کند. محمدعلی شاه از قیام بختیاریها و دیگر مردم ایران هراسان شده و مجدداً فرمان انتخابات و تشکیل مجلس شورای ملی را صادر کرد، ولی مردم چون به وعده های او اطمینانی نداشتند، نپذیرفتند و بختیاریها از یک طرف و سپهدار از طرف دیگر برای گرفتن تهران روانه شدند. محمدعلی شاه مخم و سردار جنگ و سردار ظفر را مأمور ممانعت بختیاریان کرد، ولی اینان که از محمدعلی شاه دل خوشی نداشتند ترتیب کار را چنان دادند که آنها از یک طرف به اصفهان بروند و خوانین از راه دیگر به تهران حرکت کنند. نمایندگان روس و انگلیس در بین راه با صمصام و سردار اسعد مذاکره کردند که اگر خوانین برگردند، آنها ضمانت می کنند محمدعلی شاه رژیم مشروطه را برگرداند، ولی خوانین گفتند: درباریان فاسد مانع این کار خواهند شد و نمایندگان بی نتیجه برگشتند؛ پس از این ملاقات سردار و صمصام تلگرافی توسط وزیر مختار اطریش به عموم سفرای خارجه مخابره کردند که منظور بختیاریها استیفای حقوق حقه ملت ایران است و با نظم و آرامش وارد تهران خواهند شد. مقارن طلوع آفتاب روز اول رجب ۱۳۲۷ ه. ق. قشون بختیاری از دروازه یوسف آباد به تهران درآمد و بدون برخورد بمقاومت از خیابان شاه آباد وارد بهارستان گردید. سپس تصادماتی بین مجاهدان و قوای دولتی روی داد. در این حال، محمدعلی شاه ناچار شد به سفارت روس پناهنده گردد. پس از فتح تهران صمصام السلطنه را به حکومت اصفهان فرستادند. بعدها صمصام به ریاست وزراء ایران نیز نائل گردید و کابینه وی در ۱۹ رجب سال ۱۳۳۶ ه. ق. / ۱۱ ثور ۱۲۹۷ تشکیل شد و سپس از کار برکنار گشت و وثوق الدوله به ریاست وزراء رسید (جنبش وطن پرستان اصفهان و بختیاری تألیف نورالله دانشور علوی و ایران در جنگ بزرگ تألیف مورخ الدوله سپهر).

صمصام الممالک.

[صَمْلَمَ ل] (اخ) شیرمحمدخان از سران ایل سنجابی و در حدود سال ۱۲۶۰ ه. ق. متولد و بسال ۱۳۳۴ ه. ق. درگذشت. (مجله یادگار شماره سوم سال پنجم).

صمصام کندی.

[صَكَّ] (اخ) دهی جزء دهستان اوزومدل بخش ورزقان شهرستان اهر که در ۱۶ هزارگزی جنوب باختری ورزقان و ۴۵۰۰ گزی ارابه رو تبریز به اهر واقع است. کوهستانی، معتدل. سکنه آن ۴۶۳ تن است. آب آن از چشمه و رودخانه نهند. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان گلیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صمصامه.

[صَمَّ] [ع ا] تیغ که بازنجهد از زخم. (مهذب الاسماء). تیغ بران که بازنگردد. (منتهی الارب ||). ص) رجل صمصامه و فرس صمصامه. گذرنده در کار و عزیمت ||. درشت ||. استوار. در همه معانی رجوع به صمصام شود.

صمصامه.

[صَمَّ] [اخ] نام شمشیر عمروبن معدیکرب است: بعث عمر بن الخطاب الی عمروبن معدیکرب ان یبعث الیه بسیفه المعروف بالصمصامه... (العقد الفرید چ محمدسعید عریان ج ۱ ص ۱۳۴). وصف سیف عمروبن معدیکرب الذی یقال له الصمصامه لموسی الهادی... (همان کتاب ج ۱ ص ۱۳۵). در البیان و التبین چ قاهره ۱۳۵۱ ه. ق. ج ۳ حاشیه ص ۱۷ نیز صمصامه آمده است. رجوع به صمصام شود.

صمصامی.

[ص] [اخ] دهی از دهستان دوآب بخش اردل شهرستان شهرکرد، واقع در ۴۰ هزارگزی شمال باختر اردل در ۶ هزارگزی راه مالرو. کوهستانی، معتدل. دارای ۱۴۰ تن سکنه. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، پشم، روغن و کتیرا. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی زنان آنجا جاجیم بافی است. راه مالرو و قلعه قدیمی دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱۰).

صمصم.

[ص ص] [ع ص] مرد سخت زفت و ناکس. (منتهی الارب). البخیل جداً. (قطر المحيط).

صمصم.

[ص ص] [ع ا] جِ صِصِمَه. (منتهی الارب). رجوع به صمصمه شود.

صمصم.

[ص ص] [ع ص] رجل صمصم؛ مرد درگذرنده در کار و در عزیمت ||. مرد رسا [ی] دلاور درشت کوتاه بالا. (منتهی الارب). الغلیظ القصیر. (قطر المحيط). مرد درشت. (مهذب الاسماء). مرد سطر. - ابل صمصم؛ شتران قوی. (منتهی الارب ||). زمین درشت. (منتهی الارب).

صمصم.

[ص م ص] [ع ص] گذرنده در عزیمت ||. درشت ||. استوار (||. ا) شیر بیشه. (منتهی الارب).

صمصمه.

[ص ص م] [ع مص] درگذشتن در کار (||. ا) بانگ خار پشت ماده. (منتهی الارب ||). وسط القوم. (قطر المحيط).

صمصمۃ.

[صِ صِ م] [ع ا] خیار قوم. (منتهی الارب). وسط القوم. (قطر المحيط) (اقرب الموارد ||). گروه مردم. ج، صمصم. (منتهی الارب).

صمع.

[ص] [ع مص] زدن کسی را به چوب دستی ||. گذار کردن بر قوم و بازداشتن ایشان را بسخن ||. بی باکانه بر سر خود رفتن ||. خطا کردن در سخن ||. خرد گوش شدن. (منتهی الارب).

صمعاء.

[ص] [ع ص، ا] ج صُمعان و صَمعاء ||. و کلاب صمع الکعوب؛ یعنی سگان خرد شتالنگ. (منتهی الارب).

صمعا.

[ص] [ع ص] تأنیث اصمَع. خرد گوش. (منتهی الارب ||). شاة صمعاء؛ گوسپندی که گوش او با گوش آهو ماند. (مهدب الاسماء نسخه خطی). رجوع به اصمع شود (||. ا) گوش خرد و لطیف منضم بسر و کرانه گردن. (منتهی الارب ||). گیاه گوالیده تازه گرد و فراهم آمده باریک یا گیاه بهمی گوالیده پیش از شکفت غنچه آن. (منتهی الارب). المدملك المدقق من النبات او البهمی اذ ارتفعت قبل ان تنفقا. (قطر المحيط). گیاه قوی شده. (مهدب الاسماء ||). هر غلاف میوه فراهم آمده که هنوز شکفته نشده باشد. ج، صُمع. (منتهی الارب). کل برعومه مجتمعه لم تنفتح بعد. ج، صُمع. (قطر المحيط).

صمعان.

[ص] [ع ص، ا] لطیف از پره‌های مرغ که بدان پر تیر سازند. (منتهی الارب).

صمعر.

[ص ع] [ع ص] سخت. (منتهی الارب). الشدید. ما غلظ من الارض. (قطر المحيط). زمین درشت. (منتهی الارب).

صمعر.

[ص ع] [ع اخ] موضعی است در بلاد بنی حارث بن کعب. (معجم البلدان).

صمعر.

[ص ع] [ع اخ] از اعلام است. (منتهی الارب).

صمعر.

[ص ع] [ع اخ] نام اسب جراح بن اوفی و اسب یزید بن حذاق. (منتهی الارب).

صمعر.

[صَعَّ] (اخ) نام ناقه ای است.

صمعره.

[صَعَّرَ] (ع ص) زمین درشت || پوست سر سطر. (منتهی الارب).

صمغری.

[صَعَّ رِی] (ع ص) سخت || ناکس. (منتهی الارب). مرد فرومایه. (مهدب الاسماء ||). سرخ خالص از هر چیزی. (منتهی الارب). الخالص الحمرة. (قطر المحيط ||). آنچه در وی سحر و افسون کارگر نشود. (منتهی الارب).

صمغریه.

[صَعَّ رِی] (ع ص، ا) مار خبیث که فسون نپذیرد. (منتهی الارب). مار خبیث را نامند که گزیده آن قابل علاج نباشد. (فهرست مخزن الادویه).

صمعل.

[صُعُّ] (اخ) کوهی است. (معجم البلدان).

صمعور.

[صُ] (ع ص) کوتاه بالای دلیر. (منتهی الارب). القصیر الشجاع. (قطر المحيط).

صمعه لواته.

[صُعَّتْ لُتْ] (اخ) ایالتی است به مغرب نزدیک قسطنطنیه الهواء. (یادداشت مؤلف). قَسِطَنْطِیْنِیَّةُ الْهَوَاءِ، شهر و قلعه ای بزرگ از حدود آفریقا... (معجم البلدان). رجوع بدان کلمه در این لغت نامه شود.

صمعیوت.

[صَعَّ] (ع ص) تیز سر. (منتهی الارب). الحدید الرأس. (قطر المحيط).

صمغ.

[صَا] (ع ا) چیزی است لزج که از بعض اشجار حاصل شود. به هندی گویند گویند. به فارسی ژد نامند. (غیاث اللغات). شلم درخت. (منتهی الارب). در ترجمه صیدنه آرد: لیث گوید هرچه از درخت ترشح کند و منجمد شود، عرب او را صمغ گوید و به هندی جیر گویند. ارجانی گوید: صمغ عربی سرد است در یک درجه و خشک است در دو درجه و قابض است شکم را و ریش روده را و سرفه را سود دارد. (ترجمه صیدنه ابوریحان). ماده لزج که بر ساق و شاخ درخت طراود و چون گرهی برنگ سفید و یا زرد و

یا سرخ و یا سیاه بندد و صمغ عربی از قَرظ است که آنرا سَلَم گویند. مؤلف تحفه آرد: صمغ رطوبت منجمده نباتات است که از آن تراوش کرده خشک شود و صمغ هر نبات با او مذکور است و مراد از مطلق او صمغ عربی است که از درخت مغیلان حاصل میشود و بهترین او زرد مایل به سفیدی و سفید صاف براق است، در گرمی معتدل و در دوم خشک و به اعتقاد جالینوس جمیع صمغ گرم است و قابض و مقوی معده و امعاء و مانع ریختن مواد به سینه و رافع حدت ادویه و جهت اسهال و سرفه و قرحه ریه و درد سینه و از دو مثقال تا سه مثقال او جهت سحج مجرب و برشته کرده او با روغن گل قاطع سیلان خون جمیع اعضاست سوای رحم و بواسیر و مداومت او روزی با یک و قیه روغن گاو تا یک هفته قاطع سیلان خون است و طلای او با سفیده تخم مرغ جهت سوختگی آتش و قطور او با گلاب جهت رمد و سلاق و جرب بغایت مفید و مضر سفلی و مصلحش کثیر است. (تحفه حکیم مؤمن). شِلِم یا شِلَم. (برهان قاطع). اَنگَم : تن سخت کو نازنینی کند چو صمغی بود کانگبینی کند. نظامی.

صمغ.

[ص م] (ع ۱) چیزی است خشک که در سوراخ پستان ناقه پیدا شود و چون آن برآید شیر وی خوشمزه و پاکیزه گردد. (منتهی الارب). رجوع به صَمَغَه شود.

صمغ.

[ص م] (ع ۱) ضبط دیگری است از صَمغ بنقل از مؤلف منتهی الارب. رجوع به صَمغ شود.

صمغ آباد.

[ص ا] (اخ) دهی جزء دهستان فشگلدره بخش آبیک شهرستان قزوین واقع در ۱۲۰۰۰ گزی شمال آبیک. کوهستانی، معتدل. سکنه آن ۱۳۸۲ تن. آب آن از رودخانه، چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات و تاکستان. شغل اهالی زراعت و کارگری در معادن زغال سنگ است. دبستان ۴ کلاسه دارد. معدن زغال سنگ در ۵۰۰۰ گزی جنوب غربی آن واقع است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۱).

صمغان.

[ص ا] (ع ۱) دو کرانه دهان که ملتقای هر دو لب است یا جای فراهم آمدن آب دهن در دو جانب لب. (منتهی الارب). هر دو سوی دهن. (مذهب الاسماء).

صمغان.

[ص ا] (ع ص) لقیث صمغان و کذا لقیث اباصمغه؛ یعنی دیدم شخصی را که صمغ می آرد دهن و هر دو گوش و هر دو چشم و بینی او چنانکه صمغ می آرد درخت. (منتهی الارب).

صمغ اجاص.

[ص غ ا ج] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صمغ الاجاص شود.

صمغ ارژن.

[صَغِ ارْژَ] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) صمغ عربی. رجوع به صمغ عربی شود.

صمغ اشترغاز.

[صَغِ اَشْطَرَا] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) اشق. رجوع به اشق و اشترغاز شود.

صمغ اعرابی.

[صَغِ اَعْرَابِ] (ترکیب اضافی، اِ مرکب) رجوع به صمغ عربی شود.

صمغ الاجاص.

[صَغْلُ اَجْ جَا] (عِ مرکب) صمغ آلو. در اختیارات بدیعی است: بهترین صمغ آلو آن بود که از درخت کهن گیرند و در وی گرمی و خشکی بود و گویند گرم و ترست و درد شش و سینه را نافع بود و چون با شراب بیاشامند سنگ گرده بریزاند و چون بر جراحتها پاشند نافع بود و چون با سرکه بیامیزند قوباء کودکان را نافع بود و چون در چشم کشند روشنائی زیاده کند و اسحاق گوید: مضر بود به سپرز و مصلح وی قند بود. (اختیارات بدیعی).

صمغ الانجدان.

[صَغْلُ اَجْ] (عِ مرکب) رجوع به صمغ انجدان شود.

صمغ البحر.

[صَغْلُ بَا] (عِ مرکب) کهرباست. (فهرست مخزن الادویه).

صمغ البطم.

[صَغْلُ بَا] (عِ مرکب) علك است به پارسی بناست گویند و به شیرازی کندر و طبیعت آن گرم و محلل و ملطف بود و در خواص و منفعت نزدیک به مصطکی بود. (اختیارات بدیعی). رجوع به بناست شود.

صمغ البلاط.

[صَغْلُ بِلَا] (عِ مرکب) صاحب جامع گوید: به یونانی لیثوقلا (۱) خوانند معنی آن به فارسی، از سنگ ساخته و آن چیزی است که از رخام و سنگ می سازند. صاحب منهاج گوید: معدنی بود و مرکب بود و آنچه مرکب بود از صبر و مروخون سیاوشان و علك و انزروت و صمغ عربی. از هر یک جزوی اصل مرجان و زاج از هر یک نیم جزو کوفته به آب صمغ بسرشند و بر دیواری که به گچ سفید کرده باشند، بزنند و رها کنند تا خشک شود و هر چند که کهنه شود نیکوتر شود. (اختیارات بدیعی). رجوع به تحفهء حکیم مؤمن و تذکرهء ضریر انطاکی شود. (۱) - Lithocolle.

صمغ البلسان.

[ص غُلْبَل] (عِ مرکب) دهن بلسان است. (فهرست مخزن الادویه).

صمغ التنوب.

[ص غُتْ ت] (عِ مرکب) راتینج. صمغ صنوبر صغیر. رجوع به راتینج و صمغ الصنوبر شود.

صمغ الجوز.

[ص غُلْ ج] (عِ مرکب) الرومی. کهربا.

صمغ الحرشف.

[ص غُلْ ح ش] (عِ مرکب) کنگر زرد خوانند و به شیرازی کنگری و آن تراب القی بود.

صمغ الخطمی.

[ص غُلْ خ / خ می ی] (عِ مرکب) سرد و تر بود. بستگی را ساکن گرداند و شکم ببندد و نافع بود جهت صفراوی.

صمغ الدامینا.

[ص غُدْ دا] (عِ مرکب) صاحب منهاج آرد: آن صمغ درختی است به بلاد فارس و نیکوتر آن، آن است که صافی و مایلی به سرخی باشد و مدت و حراقت آن قوی بود و ملطف بود و بادهای غلیظ که در معده و امعاء عارض شود سود دهد و بلغم را که در معده است، لطیف سازد و تحلیل دهد و استمراء را یاری دهد و در قوت شبیه حلتیت است جز آنکه بوی آن بد نباشد. (مفردات ابن بیطار).

صمغ الزیتون.

[ص غُزْ ز] (عِ مرکب) اصطراک است و صمغ بری وی از ادویه قتاله بود و چون در چشم کشند شبکوری و تاریکی چشم را زایل کند و بول و حیض براند و چون بر دندان خود نهند، درد ساکن کند و جرب ریش شده را سود دهد و بچه بیندازد و بدل آن عصاره طرائث است.

صمغ السذاب.

[ص غَسْ س] (عِ مرکب) در اختیارات بدیعی آرد: گرم است در سوم و خشک است در دوم بادها را بشکند و ورمهای صلب را بگدازاند و ریش چشم را نافع بود چون بر آن افشانند و خنازیر که در حلق و شیب بغل باشد بگدازاند چون مقدار دانگلی سعوپ کنند. (اختیارات بدیعی).

صمغ السرو.

[صَغْسُ سِرْزُو] (عِ اِ مرکب) گرم و خشک بود و در قوت مانند صمغ سداب و صمغ صنوبر بود و چون بدان سعوط کنند، رطوبات دماغ را پاک گرداند و چون با گلنار بر ریشه‌های سرافشانند سود دارد. (اختیارات بدیعی).

صمغ السماق.

[صَغْسُ سُمُ ما] (عِ اِ مرکب) چون در دندان گیرند درد ساکن گرداند و جراحتهای را نافع بود و اگر در شیافات کنند روشنائی چشم زیاد کند.

صمغ الصنوبر.

[صَغْصُ صَنَبْ] (عِ اِ مرکب) راتیانج. (تحفهء حکیم مؤمن). رشینه. (برهان قاطع). رتینه.

صمغ الطرثوث.

[صَغْطُ طُ] (عِ اِ مرکب) اشق است. (بحر الجواهر).

صمغ الفارسی.

[صَغْلُ] (عِ اِ مرکب) رجوع به صمغ فارسی شود.

صمغ القتاد.

[صَغْلُ قَ] (عِ اِ مرکب) کتیراست.

صمغ الکمتری.

[صَغْلُ کُمَ مَ را] (عِ اِ مرکب) صمغ امرود. مؤلف اختیارات بدیعی آرد: گویند نیکوترین صمغ امرود آن بود که از درخت کهن گیرند و طبیعت آن تر بود و درد شش و ریشه‌های او را سودمند بود و مقدار مستعمل در وی دو مثقال بود و گویند مضر بود به سپرز و مصلح آن گل ارمنی بود. (اختیارات بدیعی).

صمغ الکمکام.

[صَغْلُ کَ] (عِ اِ مرکب) دارویی است که از یمن آرند و زنان از جهت فریبهی بکار دارند و این دارو را ضَرُو نیز گویند. (ذخیرهء خوارزمشاهی). حصی لبان. رجوع به ضَرُو شود.

صمغ الکنگر.

[صَغْلُ کَ کَ] (عِ اِ مرکب) رجوع به تراب القی شود.

صمغ اللوز.

[ص غُلُّ ل] (ع ا مرکب) در فهرست مخزن الادویه آرد: بفارسی زو بادام و به شیرازی از دو بادام... بهترین آن سفید مأخوذ از درخت قریب العهد به غرس است. صاحب اختیارات بدیعی آرد: طبیعت وی مایل بود به سردی و گویند گرم و تر بود و صمغ بادام شیرین درد حلق و سرفه و تب دق را نافع و فربهی آورد.

صمغ المحروث.

[ص غُلُّ م] (ع ا مرکب) به معنی حلتیت. رجوع به حلتیت و صمغ انجدان شود.

صمغ انجدان.

[ص غِ أَج] (ترکیب اضافی، ا مرکب) به معنی حلتیت است که به فارسی انگزد و انگوزه نامند. (فهرست مخزن الادویه). انگوزه.

صمغد.

[ص م] (ع ص) استوار || سخت || توانا. (منتهی الارب).

صمغ زرد.

[ص غِ ز] (ترکیب وصفی، ا مرکب) رجوع به صمغ عربی شود.

صمغ سذاب.

[ص غِ س] (ترکیب اضافی، ا مرکب) رجوع به صمغ السذاب شود.

صمغ شجره الشوک.

[ص غِ ش ج رَ تِشْ ش] (ع ا مرکب) به معنی فرفیون است. رجوع بدان کلمه شود.

صمغ صنوبر.

[ص غِ ص ن ب] (ترکیب اضافی، ا مرکب) رجوع به صمغ الصنوبر شود.

صمغ عربی.

[ص غِ ع ر] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صمغ اعرابی. صمغ درخت طلع است. صاحب اختیارات بدیعی آرد: بهترین صمغها بود و نیکوترین او آن بود که صافی بود و چوب اندک داشته باشد و سپید و شفاف بود و چون در آب نهند زود بگدازد و طبیعت آن معتدل بود و گویند گرم و گویند سرد و خشک بود و در وی قبضی بود و جفافی به اعتدال و سرفهء گرم را نافع بود و آواز صافی کند و قوت بدهد و اسهال صفرائی را نافع بود و مقدار مأخوذ از وی دو مثقال بود و خشونت سینه و حلق و قصبه و شش را نافع بود و حدت ادویه بشکند. اسحاق گوید: مضر است به سفلی و مصلح وی کتیرا بود و بدل آن صمغ بادام و حب الاس. گویند مصلح وی شراب صندل و گلاب است. (اختیارات بدیعی).

صمغ فارسی.

[صَغ] (ترکیب وصفی، مرکب) مشهور به صمغ اجاص و لیکن نزد اهل شیراز صمغ بادام بری است که آن را از دو بادام نامند. (فهرست مخزن الادویه).

صمغ.

[صَغ] (ع ا) ریش ||. پاره ای از صمغ. (منتهی الارب).

صمغ.

[صَغ] (اخ) زمینی است نزدیک احد. (معجم البلدان).

صمغ.

[ص مَغ] (ع ا) چیزی است خشک که در سوراخ پستان ناقه پیدا شود و چون آن برآید شیر وی خوش مزه و پاکیزه گردد. (منتهی الارب). رجوع به صَمغ شود.

صمغ.

[ص ق رَا] (ع مص) سخت ترش گردیدن شیر. (منتهی الارب).

صمغ.

[ص م قَا] (ع ص، ا) شیر بی مزه ||. سبوی سطر. (منتهی الارب).

صمک.

[ص م] (ع ا) جِ صِماک. (منتهی الارب). رجوع به صِماک شود.

صمکان.

[ص] (اخ) شهرکی است خوش و از عجایب دنیا است از بهر آنکه در میان این شهر رود می رود و پولی (پلی) بر آن رود است، یک نیمه شهر که از اینجانب رود است بر کوه نهاده ست و سردسیر است و رز انگور باشد بی اندازه، چنانکه قیمتی نگیرد و آن را بعضی عصیر سازند و بعلاقه کنند و بعضی به دوشاب پزند و دیگر بجوشند و بسیکی کنند و سیکی عظیم باشد، چنانکه یکی را دو یا سه چندان آب بر باید نهادن تا توان خورد و سخت ارزان باشد و دیگر نیمه کی آن جانب رود است گرمسیر است و درختان خرما، ترنج و لیمو و مانند این باشد و در صمکان جامع و منبر است و مردم آنجا سلاح ور باشند. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۳۹). رجوع به نزهت القلوب شود. لیسترنج در بلدان الخلافة الشریه این شهر را ذکر کرده، ولی نام آنرا صیمکان ضبط کرده است. (بلدان الخلافة الشریه ص ۲۸۹). اصطخری نیز آنرا صیمکان نوشته و در فارسنامه ناصری نیز صمکان آمده. لیسترنج افزاید که این شهر را امروز سیمکان گویند - انتهى. رجوع به سیمکان شود.

صمکمک.

[صَمَمَ] (ع ص) آنکه بوی بد داشته باشد || توانا || استوار || آب که از دلو چکد و متغیر شود بوی آن. (منتهی الارب).

صمکوک.

[صَمَمَ] (ع ص) نادان شتاب شر. (منتهی الارب). الجاهل السريع الى الشر. (اقرب الموارد ||). مرد توانا (و) درشت. (منتهی الارب). القوی الشدید. (اقرب الموارد ||). درشت خوی || لزج || سطر از شیر و مانند آن. (منتهی الارب). شیری خازه. (مهدب الاسماء). رجوع به صَمَكِيك شود.

صمکه.

[صَمَمَ كَ] (ع ص) جمل صمکه؛ شتر توانا. (منتهی الارب).

صمکیک.

[صَمَمَ] (ع ص) نادان شتاب شر || مرد توانا (و) درشت || لزج و سطر از شیر و مانند آن || احمق شتاب کار. (منتهی الارب). رجوع به صَمَكوك شود.

صمکیک.

[صَمَمَ] (اخ) موضعی است. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صمل.

[صَمَل] (ع مص) زدن کسی را به چوب دستی || سخت شدن و درشت گردیدن چیزی || خشک و خشن گردیدن درخت بدان جهت که آب نیابد || بازایستادن از طعام. (منتهی الارب).

صمل.

[صَمَل] (ع ا) صمل الشجر؛ بیسی و خشونت درخت. (منتهی الارب).

صمل.

[صَمَل ل] (ع ص) مرد قوی جثه گرداندام || حافر صمل؛ سم سخت و استوار. (منتهی الارب).

صملاخ.

[صَمَل] (ع ا) درون سوراخ گوش || ریم گوش. (منتهی الارب). خاز گوش. (مهدب الاسماء). ج، صَمَالِيخ.

صملج.

[صَمَلْ لَ] (ع ص) سخت توانا. (منتهی الارب).

صملک.

[صَمَلْ لَ] (ع ص) سخت قوی (||. ا) پارهء گوشت. ج، صَمَالِک. (منتهی الارب).

صملوخ.

[صُ] (ع ا) ریم گوش. (منتهی الارب). خاز گوش. (مهدب الاسماء). وسخ گوش. چرک گوش.

صملئه.

[صُ مُلْ لَ] (ع ص) تأنیث صُمَّلْ است. رجوع به صمل شود.

صملیل.

[صِ] (ع ا) گیاهی است (||. ص) مرد ناتوان جته و ضعیف. (منتهی الارب).

صمم.

[صَمَ مَ] (ع مص) کر شدن و نشیندن. (منتهی الارب) (دهار) (ترجمان علامهء جرجانی (||. ا). امص) کری و گرانی گوش. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (ترجمان علامهء جرجانی): ز دانش مرا گوش دل بود کر ز گوشم به علمش برون شد صمم. ناصر خسرو. (||. ص) رجل صمم؛ مرد گذرنده در عزیمت ||. مرد رسا در امور ||. قوی. استوار (||. ا. امص) از عیوب خلقی است در اسب و صمم آن است که اسب نشنود و علامت آن چنان است که پیوسته گوش خود را بطرف پشت سر نگاه دارد و اگر چوبی یا چیزی دیگری پشت سر وی به حرکت در آورند نشنود. (صبح اعشی ج ۲ ص ۲۴).

صمم.

[صِ مَ] (ع ص، ا) جِ صَمَمَه. (منتهی الارب).

صموئیل.

[صَمَ مَ] (اخ) رجوع به سموئیل شود.

صم و بکم.

[صُمُّ مُنْ وَ بٌ] (ع ترکیب عطفی، ص مرکب) کران و گنگان. این هر دو لفظ جمع اصم و ابکم است و استعمال جمع بجای مفرد برای مبالغه باشد در کثرت یا آنکه فارسیان بعض جاها صیغهء جمع در مقام مفرد استعمال کنند، چنانکه حور که جمع حورا باشد. (غیاث اللغات). از اتباع است و مأخوذ از آیات: صم بکم عمی فهم لایرجعون (لایعقلون). (قرآن ۲/۱۸، ۱۷۱): به تهدید اگر برکشد تیغ حکم بمانند کروبیان صم و بکم. سعدی. رجوع به صم بکم شود.

صوت.

[ص] (ع مص) خاموش بودن. (منتهی الارب) (دهار) (غیاث اللغات). خاموش شدن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی): دست عشق فعل سکوت و مهر صوت بر دهان من نهاده است. (سندبادنامه ص ۷۴).

صوت.

[ص] (ع ص، ا) زره گران سنگ. آن زره که آواز ندهد چون پوشند || شمشیر گذرنده ||. شهد با موم که همهء خانهء آن پرشهد باشد ||. ضربهء صوت؛ زدن که استخوان برد و از آن درگذرد. (منتهی الارب). - جاریهء صوت الخخالین؛ دختر فربه و سطر ساقی که آواز خخال او شنیده نمیشود. (منتهی الارب).

صوت.

[ص] (اخ) لقب عمرو بن طائی شاعر است. (الانساب سمعانی).

صوت.

[ص] (اخ) نام اسب عباس بن مرداس است. (منتهی الارب).

صوت.

[ص] (اخ) نام اسب خفاف بن بدنه است. (منتهی الارب).

صوح.

[ص] (ع ص) حافر صموح؛ سم سخت و استوار. (منتهی الارب).

صموخ.

[ص] (ع ص) حیوان که گوش خفته دارد چون مرغ و ماهی و مار. مقابل آذون. حیوان که لالهء گوش بلند ندارد و آن تمام طیور باشد مقابل آذون: کل صموخ بیوض و کل آذون ولود.

صودا.

[] (اخ) بتی بوده است عرب را.

صور.

[ص] (ع مص) زفتی کردن ||. بازداشتن ||. منع کردن ||. روان شدن آب از زمین نشیب در زمین برابر و هموار و قرار گرفتن در آن با جریان سست و ضعیف. (منتهی الارب).

صموغ.

[صُ] (ع ا) جِ صَمِغ. رجوع به صمغ شود.

صمول.

[صُ] (ع مص) سخت شدن و درشت گردیدن چیزی. (منتهی الارب). سخت شدن. (مصادر زوزنی).

صمء.

[صِمْم] (ع ص) مرد دلاور. دلیر. (مهدب الاسماء (||)). شیر بیشه ||. مار نر ||. خارپشت ماده ||. سربنده قاروره. ج، صِمَم.

صمء.

[صِمْم] (اخ) ابن عبدالله بن طفیل بن قره القشیری از شعرای عصر اموی است و در بادیه العراق سکونت داشت و به شام منتقل گشت، سپس به غزای دیلم رفت و در حدود سال ۹۵ ه. ق. در طبرستان درگذشت. (از الاعلام زرکلی ص ۴۳۵).

صمی.

[صِمْنی] (ع مص) برجای مردن ||. فرود آمدن کسی را کاری. (منتهی الارب ||). ما صماک علیه؛ کدام چیزی برداشته است تو را بروی. (منتهی الارب).

صمیات.

[صُ مَ یا] (اخ) موضعی است در شعر ابوالنجم عجلی. (معجم البلدان).

صمیان.

[صَمَّ] (ع ص) مرد دلاور راست حمله. دلیر. (مهدب الاسماء ||). رسا و ماهر در امور ||. مص) برجای مردن ||. برجستن ||. شتاب کردن ||. فرود آمدن کسی را کاری ||. ما صماک علیه؛ کدام چیز برداشته است تو را بروی ||. برانگیختن. (منتهی الارب).

صمیت.

[صِمْمِی] (ع ص) بسیار خاموش. (منتهی الارب). همیشه خاموش. (مهدب الاسماء).

صمیدح.

[صَمَّ دَ] (ع ص، ا) روز گرم و سخت. (منتهی الارب).

صمیر.

[صَا] (ع ص) مرد خشک گوشت و پوست بر استخوان چسبیده که از وی بوی خوی آید. (منتهی الارب). گوشت بر استخوان

کوفته. (مهدب الاسماء).

صمیر.

[ص م] (ع ا) وقت غروب آفتاب. (منتهی الارب).

صمیل.

[ص] (ع ص) خشک. (منتهی الارب).

صمیل.

[ص] (اخ) ابن حاتم بن شمر بن ذی الجوشن. وی شیخ مصریان بود به اندلس و امیری زیرک و دلیر و بخشنده. به روزگار بنی امیه به اندلس شد و امیر آنجا ابوالخطار دربارۀ وی بدرفتاری کرد. اصحاب صمیل برآشفتند و ابوالخطار را بگرفتند و ثوابه بن سلامه را ولایت دادند و سلطه و نفوذ از آن صمیل شد و همچنان بیود تا عبدالرحمان اموی به اندلس شد و صمیل را بزنداند افکند و او در زندان عبدالرحمان بسال ۱۴۲ ه. ق. درگذشت. او را شعری است. (الاعلام ص ۴۳۶).

صمیم.

[ص] (ع ص، ا) استخوان که بدان قوام عضو است. (منتهی الارب ||). اصل چیزی و خالص و خلاصه آن. يقال: هو فی صمیم قومه؛ ای فی خالصهم و لبهم. (منتهی الارب). خالص. (مهدب الاسماء) (غیاث اللغات). بی آمیغ. - رجل صمیم؛ مرد خالص واحد و جمع در وی یکسان است ||. - مرد ناشنوا که ادراک اصوات نکند. (غیاث اللغات). کر: نوای مرثیه شام و شام [د] یا نه عید گشادی از اثر انبساط گوش صمیم. سیدمحمد عرفی (از آندراج). نصیحتی که به گوشم زبان عالم گفت چنان بود که به گوش صمیم ابکم گفت. حکیم حاذق گیلانی (از آندراج). و صحیح این کلمه اصم است و صَمَاء ||. سرمای سخت. (منتهی الارب). از زخم گام باره تو در صمیم دی بر کوه لاله رسته و بر دشت ضیمران. مسعودسعد. نسیم خلق تو گر در صمیم دی چو خضر به خاره برگذرد بردمد ز خاره خضر. سوزنی. و اگر کسی خواهد که در صمیم زمستان از درختان برگ و شکوفه بیرون آید... (سندبادنامه ص ۲۸۱). و در صمیم زمستان اول بهمن... سایه چتر جهانگیرش بر حدود کرمان افتاد. (المضاف الی بدایع الازمان ص ۲۳ ||). میان هر چیز. (غیاث اللغات). تک او گر کند عجب نبود وهم را در صمیم دل محصور. مسعودسعد. قهر تو گر طلایه به دریا کشد، شود در در صمیم حلق صدف دانه انار.؟ (جهانگشای جوینی). لؤلؤ چقدر دارد اندر میان بحر گوهر چه قیمت آرد اندر صمیم کان. رشید و طواط ||. گرمای سخت ||. پوست خشک که از بیضه برآید. (منتهی الارب ||). اصطلاح نجوم) آن است که بعد کوکب کمتر از شانزده دقیقه بود وقتی که مرکز او به مرکز آفتاب رسد در احتراق تا این قدر بگذرد و تصمیم از قوتهای ذاتیه کوکب است و دلیل غایت قوت و سعادت است برای آنکه بدان منزلت است که کسی در دل پادشاه جای گیرد و صمیمتین عطارد قوی تر است که بمثابه دو شمس باشد. (کشاف اصطلاحات الفنون). کوکب صمیم آن است که میان آفتاب و آن کوکب شانزده دقیقه یا کمتر باشد. و آنرا کوکب تصمیم و کوکب مصمم نیز گویند. (از مفاتیح العلوم).

صمیماء.

[ص م] (ع ا) گیاهی است که به گیاه غزر ماند. (منتهی الارب).

صمیمانه.

[صَ نَ / نِ] (ص نسب، ق مرکب) (از: صمیم + انه، پسوند اتصاف) از روی صمیمیت. از روی دوستی. خالصانه.

صمیمی.

[صَ] (ص نسب) منسوب به صمیم. رجوع به صمیم شود. یکدل. صدیق یکتا. همدل. یگانه. چنانکه گذشت یکی از معانی صمیم خالص، است و این یا، را به آخر آن افزوده اند مانند ضروری...

صمیمیت.

[صَ مِ مِ ی] [ع مص جعلی، امص] یگانگی. یک رنگی. یک دلی.

صن.

[صَ / صَن ن] [ع ا] گمیز شتر و آن بسیار بوی بد دارد ||. اول روز از روزهای عجز. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). سله مانند آوندی که در وی نان نهند. (منتهی الارب). زنبیل بزرگ. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء).

صناء.

[صَ] [ع ا] خاکستر ||. چرک ||. ریم. (منتهی الارب).

صنائح.

[صَ ءَ] [ع ص، ا] ج صنیع. (منتهی الارب). رجوع بدان کلمه و صنایع شود.

صناب.

[صَ] [ع ص] دراز پشت و شکم ||. ا) نانخورشی است که از خردل و زیب ترتیب دهند. (منتهی الارب). سپندان و مویز بر هم کوفته و آن قسمی طعام باشد.

صناب بری.

[صَ بِ بَرِ ی] (ترکیب وصفی، مرکب) حشیشة السلطان. حُرْف یا نوعی از حُرْف. حُرْف السطوح. حُرْف. حُرْف فوق.

صنابح.

[صُ بَ] [اخ] پدر قبیلہ ای است از مراد. (منتهی الارب).

صنابحی.

[صُ ب] (ص نسبی) نسبت است به صنایح از حمیر.

صنایحی.

[صُ ب] (اخ) عبدالرحمان ابن عسیله، تابعی است. رجوع به عیون الاخبار چ دارالکتب ج ۲ ذیل ص ۱۱۷ شود.

صنابر.

[ص ب] (ع ا) صنابرالشتاء؛ سختی سرما. (منتهی الارب). سختی سرمای زمستان. (مهدب الاسماء).

صنابہ.

[ص ب] (ع ص) دراز پشت و شکم. (منتهی الارب).

صنابی.

[ص] (ص نسبی) اسب سپید یا اسب گلگون که با مویهای سپید آمیخته باشد. (منتهی الارب). اسب کمیت یا بور که سفیدی با وی آمیخته بود. (مهدب الاسماء). در صبح الاعشی آرد: و ان خابط شقره الاشقر او الکمیت شقره بیضاء قیل صنابی اخذاً من الصناب و هو الخردل بالزیب. (صبح الاعشی ص ۱۹ ج ۲).

صناج.

[صَن نَا] (ع ص) صنج زن. (مهدب الاسماء). دف زن. چنگ زن. چنگی. چنگ نوازنده: می خوشخوارهء خوشبوی همی خور در باغ قمری و بلبل عواد خوش و صناج است. مسعود سعد.

صناجہ.

[صَن نَا ج] (ع ص، ا) تأنیث صناج. رجوع به صناج شود || بسیار چنگ نواز و در این حال تا، مبالغت را بود. رجوع به صنج شود. || شب روشن. (منتهی الارب ||). جانوری است مهیب که در تبت بود. (اقرب الموارد). قزوینی گفته: حیوانی بزرگتر از آن بر روی زمین نیست و برای خود خانه می سازد بقدر یک فرسخ و هر حیوانی را که نظر بر آن افتد، در ساعت می میرد و استخوان آن مدت طولانی می ماند. (فهرست مخزن الادویہ).

صناجۃ الدوح.

[صَن نَا ج تَدْ دَا] (اخ) محمد بن قاسم بن عاصم. وی شاعرالحاکم بود. ابن فضل الله او را در شعرای مصر آورده است و این بیت از اوست: ماززلت مصر من سوء یراد بها لکهنارقصت من عدله فرحاً. (حسن المحاضرہ ج ۱ ص ۲۵۸).

صناجۃ العرب.

[صَن نَا ج تُلُّ ع رَا] (اخ) لقب اعشی بن قیس است. رجوع به اعشی شود.

صناخر.

[صُخ] (ع ص) شتر فربه ||. مرد بزرگ جنهء درازبالا. (منتهی الارب).

صناخیه.

[صُخِی] (ع ص) رجل صناخیه؛ مرد سطر و فربه. (منتهی الارب).

صنادل.

[صُد] (ع ص) حمار صنادل؛ خر قوی و سرسخت. (منتهی الارب). حمار و بعیر ضخیم و صلب عظیم الرأس را نامند. (فهرست مخزن الادویة).

صنادید.

[ص] (ع ص، ا) مهتران. بزرگان. (غیاث اللغات). بزرگان. اشراف. شجعان. اجواد. حُلَماء. ج صَندید: کجا شدند صنادید و سرکشان قریش ز منکران که بر ایشان بدند بس منکر. ناصر خسرو. هر چند صنادید قریش و کفار مکه... سلای ناچه بر پشت عزیزش می نهادند... صبر می کرد. (النقض ص ۴۳۸). روزی مجلس مصطفی صلوات الله علیه به صدور صحابه و صنادید عرب آراسته بود. (تاریخ بیهق ص ۲۰۳). کار او در جاه و رفعت قدر بدان رسید که صنادید دیلم و مشاهیر کرد و عرب و عجم در زمرهء حشم او جمع شدند. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۳۸۴). صنادید قروم و مشاهیر ملوک بعجز از ری روی برتافته. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۱). از وی رستم مرزبان را با صنادید دیلم به محاربت او فرستادند. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۳۲ نسخه خطی). بگفت ای صنادید شرع رسول به ابلاغ تنزیل و فقه اصول. سعدی (بوستان). از نقش و نگار در و دیوار شکسته آثار پدید است صنادید عجم را. عرفی. رجوع به صنادید شود.

صنادیق.

[ص] (ع ا) ج صندوق: و صنادیق مصاحف بمیان صحن می آوردند و مصاحف را در دست و پا می انداخت و صندوقها را آخر اسبان می ساخت. (جهانگشای جوینی). رجوع به صندوق شود.

صنار.

[ص] (عرب، ا) معرب چنار است و آن درختی باشد معروف. (برهان). چنار. (منتهی الارب) (مذهب الاسماء). دُلب. در اقرب الموارد این لغت را به تشدید نون ضبط کرده است. رجوع به چنار شود ||. سر دوک. (منتهی الارب).

صنار.

[صَن نَا] (ا) در تداول عامه، مخفف صد دینار است و آن سکه ای بود از مس معادل دو شاهی و ده عدد آن یک قران (یک ریال) و سالها رائج بود. تاریخ انتشار آن بطور دقیق معلوم نیست، ولی آنچه مسلم است اینکه در سال ۱۳۱۹ ه. ق. جریان داشته؛ سپس طبق پیشنهاد شماره ۲۲۷۷ وزارت دارائی و تصویبنامه هیئت وزیران ۳۱/۱/۱۶ از اول تیر ماه ۱۳۱۶ ه. ش. از جریان خارج شده

است، ولی ادامه جریانش تا سنوات ۱۳۲۴ و ۱۳۲۵ ه. ق. باقی بوده است.

صنار.

[صِنْ نَا] (اخ) موضعی است به دیار کلب در نواحی شام. (معجم البلدان).

صنار.

[] (اخ) ناحیتی است درازای او بیست فرسنگ است میان شکی و تفلیس و همه کافرانند. (حدود العالم).

صنارد.

[ر] (اخ) نام طایفه ساپارد است به تعبیر تورات. (ایران باستان چ ۱ ص ۱۷۳) (تاریخ کرد ص ۷۳). رجوع به ساپارد شود.

صنارۀ.

[صِرَ] (ع ۱) سر دوک. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). الحديدۃ الدقیقه المعقفۃ التي فی رأس المغزل. (اقرب الموارد). آهن سر دوک ||. گوش به لغت یمن. (منتهی الارب) (اقرب الموارد) (مهدب الاسماء ||). قبضه شمشیر. (منتهی الارب ||). مقبض الحجفه. (اقرب الموارد). دسته سپر. (مهدب الاسماء). دستگیره سپر و حَجَفَه واحد حَجَف است و آن سپر است (|| ص) مرد بی ادب گو [هرچند] دانا و آگاه باشد. (منتهی الارب). رجل صناره؛ ای سیی الادب و ان کان نیهاً ||. مرد بدخو. (اقرب الموارد) (منتهی الارب). رجوع به صِنَارَة شود.

صنارۀ.

[صِرَ] (ع ص) مرد بدخو. (اقرب الموارد) (منتهی الارب). رجوع به صِنَارَة شود.

صنارۀ.

[صِنْ نَا] (ع ۱) پاره آهن یا مس ملتوی که صیاد آنرا در گلوی صید فرورد. ج، صِنَانیر. (المنجد). قلاب. قلاب ماهیگیری ||. آهنی یا انبر کوچکی که در جراحی برای برداشتن پوست به کار میرود: پس توته را [که در چشم پدید آید] بصناره بگیرند، بآهستگی و چربدستی از بهر آنکه وی سست باشد و از صناره بجهد. (ذخیره خوارزمشاهی). و اگر غشاء دور فروباشد به صناره ها بگیرند برفق... و در نگاه داشتن این غشاء به صناره هیچ قوت نکنند. (ذخیره خوارزمشاهی).

صناریۀ.

[] (اخ) صنفی از مردم ارمن اند. (نخبۃ الدهر دمشقی ص ۲۶۲). قومی به ارمنیه.

صناع.

[ص] (ع ۱) چوبهاست که بدان آب را چندی بند کنند (|| ص) رجل صناع الیدین؛ ماهر باریک کار چربدست در پیشه و کار

خود. (منتهی الارب). دست کار. چرب دست. (مهذب الاسماء).

صناع.

[صُنْ نَا] (ع ص، ا) جِ صَانَع : صنعت صناع رصافه به اضافه تصنع و تنوق نقاشان آن روزگار در مقابله آن ناچیز شد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۴۲۱). وقتقونون را بر سر اسیران و صناع بگذاشت تا آن زمستان در آن جایگه مقام کردند. (جهانگشای جوینی). رجوع به صانع شود.

صناع.

[صَا] (اخ) حمصی وی را با دعبل بن علی حکایتی است. (منتهی الارب).

صناعات.

[صَا] (ع ا) جِ صِنَاعَت. رجوع بدان لغت شود.

صناعات پنجگانه.

[ص ت پ ن / ن] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صناعات خمس شود.

صناعات خمس.

[ص ت خ] (ترکیب وصفی، مرکب) (اصطلاح منطق) آن اقسام پنجگانه ای است که به اعتبار ماده صغری و کبری در قیاس آید و عبارت است از برهان، جدل، خطابه، شعر و مغالطه. رجوع به ذیل هر یک از این کلمات شود.

صناعت.

[ص ع] (ع ا) پیشه. کار. (غیاث اللغات). پیشه. (منتهی الارب). کار. (مهذب الاسماء). حرفه. صنعت. ج، صناعات : هر کجا مردی یا زنی در صنعتی استاد یافتی اینجا [غزنین] می فرستاد. (تاریخ بیهقی ص ۲۰۵). بدعت فاضلان منحوس است این صنعت برای هر تدمیر خاقانی. و در آیات براعت و معجزات صنعت... تأملی بسزا رود. (کلیله و دمنه). و در صنعت علم طب شهرتی داشت. (کلیله و دمنه). من در موقف تقصیر و قصور واقفم... و بقلت بضاعت و قصور صنعت معترف. (تاریخ ترجمه یمنی ص ۸). در صنعت بی نظیر و در عبارت مشارالیه. (تاریخ ترجمه یمنی ص ۲۵۵). وزیر ابوالعباس در صنعت دبیری بضاعتی نداشت. (تاریخ ترجمه یمنی ص ۳۶۶). دل من بر تو دارد استواری که تو در هر صنعت دست داری. نظامی. گر نسخه روی تو به بازار برآید نقاش ببندد در دکان صنعت. سعدی.

صناعت کردن.

[ص ع ک د] (مص مرکب) مهارت نمودن. استادی نشان دادن چنانکه بر حریف پیروز شود. غالب آمدن : چو در بازی صنعت کرد بهرام ز عرصه، شاه بیرون رفت ناکام. نظامی.

صناعت ور.

[ص ع وَ] (ص مرکب) پیشه ور. هنرمند. آنکه صنعتی داند: و از هر جنس صنعتوران که اندر لشکر به کار آیند مهیا کرد. (تاریخ بخارا ص ۸۴). رجوع به صنعت و صنعت شود.

صناعه.

[ص ع] (ع ا) صنعت. پیشه. (متهی الارب). پیشه. کار. (غیاث اللغات). رجوع به صنعت شود ||. صنعت در عرف خاصه علمی است منوط به چگونگی عمل که منظور از آن علم عین علم است، خواه به ادامه عمل باشد، مانند: درزیگری و امثال آن و خواه ادامه عمل را در آن علم مدخلیتی نباشد، مانند: علم فقه، منطق، نحو و حکمت عملیه و مانند آن از آنچه که حصول علم بدان نیازمند به مزاولت در عمل نیست. و گاه صنعت را تعبیر کنند به هر عملی که آدمی چندان در آن علم ممارست ورزد که در اثر ممارست آن علم پیشه او شود. هکذا استفاد من حاشیه الجلبی علی المطول. ابوالقاسم در حاشیه مطول گفته که صنعت نام علمی است که از تمرین بر عمل حاصل شود و گاه صنعت گویند و از آن ملکه ای خواهند که بواسطه آن توانائی بر به کار بردن موضوعاتی برای غرضی از اغراض که بر حسب امکان از روی بصیرت صادر شده باشد حاصل شود و مقصود از موضوعات آلاتی است که در آن آلات تصرفاتی شود، خواه آن آلات خارجی باشند، مانند: درزیگری یا آلات ذهنیه باشند مانند: استدلال و اطلاق صنعت بر این معنی شائع است و اطلاق آن بر مطلق ملکه ادراک هم ممالا بأس فیه و برخی گفته اند که صنعت ملکه ای است نفسانیه که افعال اختیاریه از آن صادر می گردد؛ بدون فکر، کذا فی الجرجانی. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). مصنوع. ساخته. پرورده: نساج نسبت به صناعات فکر من الاز تار و پود خرد جامه تن نیند. خاقانی. و رجوع به صنعت شود.

صناعه.

[ص ناع] (ع ا) چوبهاست که وقتی بدان آب را بند کنند. (متهی الارب).

صناعی.

[ص] (ص نسبی) مصنوع. مقابل طبیعی. جعلی. مجعول: رود بر دو ضرب است: یکی طبیعی و دیگر صناعی. اما رود صناعی آن است که رود کده های او بکنده اند و آب بیاورده اند از بهر آبادانی شهری را یا کشت... (حدود العالم). نغمه صناعی نغمه ای است که مخرجش آلتی مصنوعه بود. (خلاصه الافکار). پادزهر صناعی. تریاق. حمل شایع صناعی؛ (اصطلاح اصول) حمل مفهوم است بر مصداق مانند زید انسان مقابل حمل اولی ذاتی که آن حمل مفهوم است بر مفهوم مانند انسان انسان یا انسان حیوان ناطق.

صناف.

[ص] (اخ) کوهی است. (معجم البلدان).

صناق.

[ص] (ع ا) گند بغل. ج، صُنُق. (متهی الارب).

صناق.

[ص] [ع ص] شتر بلندبانگ. (منتهی الارب).

صنامی.

[صَنُ نَا] (ص نسبی) نسبت است به صَنَام، جد این خاندان. (الانساب سمعانی).

صنان.

[ص] [ع ا] گند بغل. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مهذب الاسماء). بوی بغل. (غیاث اللغات) (دهار).

صنان.

[ا] (اخ) (جای کله ها) موضعی است در ساحل یهودا در نزدیکی کنارش یوشی ۱۵:۳۷ و دور نیست که صانان باشد میک ۱:۱۱ بعضی گمان برده اند که صنان جموع است و آن دهی است که به جنوب شرقی اشقلون واقع است و دیگران آن را زنایره دانسته اند که به مسافت دو میل و نیم از ریشه واقع می‌باشد. و دیگران بر آنند که خرابه های سنات می‌باشد که در شمال بیت جبرین واقع است. (قاموس کتاب مقدس).

صنان.

[صَنُ نَا] [ا] (اخ) دلاوری بوده است. (منتهی الارب).

صنائیت.

[ص] [ع ا] جِ صَنُوت. رجوع بدان کلمه شود.

صنائیر.

[ص] [ع ا] جِ صِنَارَةٌ و صِنَارَةٌ. رجوع بدان کلمات شود.

صنایع.

[صَی] [ع ا] جِ صَیْنِیع. (منتهی الارب). جِ صَیْنِیعَه. (المنجد) (مهذب الاسماء). رجوع به صنیع، صنیعَه و صنائع شود: از هر صنایعی که بخواهی بر او اثر وز هر بدایعی که بجوئی بر او نشان فرخی. و چون نصر گذشته شد از شایستگی و بکارآمدگی این مرد محمود شغل همه صنایع غزنی خاص بدو مفوض کرد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۲۴). اما بازار فضل و ادب و شعر کاسدگونه می‌باشد و خداوندان این صنایع محروم. (تاریخ بیهقی ص ۲۷۷). آثار و ایادی و عوطف و عوارف و مکارم آل سامان بر هیچکس از صنایع و بندگان ظاهرتر نیست که بر پسر سیمجور. (تاریخ ترجمه یمینی ص ۳۸). از ابطال سوابق صنایع و هدم قواعد عوارف متحرز می‌شد. (تاریخ ترجمه یمینی ص ۴۳۷). و کان سنباد من اصحاب ابی مسلم و صنایعه. (ابن الطقطقی). صنایع ایران: آنچه در ایران ساخته می‌شود. مصنوعات ایران. آنچه بدست ایرانی و یا در کارخانه های ایران ساخته می‌شود. هرچند کشور ایران را امروز در ردیف

کشورهای صنعتی نمی‌شمارند و آنرا کشوری فلاحی می‌دانند؛ اما مفهوم آن، این نیست که ایران از صنعتگران نامی و مصنوعات زیبا خالیست، بلکه این اصطلاح جغرافیائی اخیراً رواج یافته و مقصود از آن این است که ایران در شمار ممالکی نیست که مصنوعات آن رقم عمده صادرات کشور را تشکیل دهد؛ اما وضع فعلی ایران را نمیتوان مقیاس گذشته این کشور قرار داد، زیرا به گواهی تاریخ و به شهادت خاورشناسان، در دورانی که ممالک دیگر چندان از تمدن ابتدائی برخوردار نبودند، صنعت گران ایرانی ذوق و ابتکاری مخصوص داشته و پاپای قافله تمدن توانسته اند مصنوعات خود را ترقی دهند تا آنجا که کشورهای جهان نمی‌توانستند خود را از صنایع ایران و از حسن سلیقه و قریحه سرشار مردم این سرزمین بی‌نیاز بدانند. پروفیسور پوپ متخصص صنایع اسلامی که اثری مهم و معروف به نام هنرهای ایران (۱) در شش مجلد ضخیم به طبع رسانیده و از مصادر گرانبهای این موضوع بشمار میرود، در سخنرانی که در تهران ایراد کرده (۲) درباره صنایع ایران چنین می‌گوید: متجاوز از دوهزار سال است که دنیای متمدن قدیم و جدید با لفظ و با پول قریحه ایرانی را در زیبایی تقدیر کرده است. در ایام روم قدیم غنی ترین بزرگان آن مملکت مبالغ گزاف برای قطعه کوچکی از پارچه های دوره ساسانی که حتی امروز عظمت و زینت آنها ما را تهییج میکند خرج میکردند. چین و ژاپون به این دوری بوسایل مختلف اقتباسات صنعتی از ایران میکردند. در میناکاری، رنگ آمیزی، کاشی سازی و پارچه بافی چین مدیون ایران است. معماری و نقاشی و بدایع ادبی هند شمالی مستقیماً در تحت نظر صنعتگران ایران ایجاد گردید. در زمان سلجوقیان آسیای صغیر دارای صنعت قشنگ و بااهمیتی شد که تقریباً تمام آن کار معلمین و اهل حرفه ایران بود. تقریباً همه صنایعی که منسوب به ترک است اص ایرانی میباشد. علاوه بر اینها، صنعت ایران بسواحل اروپا نیز رسید و در آنجا اسلوب و طرزهای جدیدی در صنایع نشان داده ظرافت و نظافت و جاذبیت خود را به صنایع موجوده اروپا عاریت داد. صنعت ایران بزرگترین سرمایه این مملکت بوده، زیرا نه فقط ثروت و حیثیت برای آن بوجود آورده، بلکه در هر دوره و هر جا برای ایران دوستان ایجاد کرده و هیچ مملکت متمدنی امروز نیست که مجموعه ای از صنایع ایران نداشته باشد. مجموعه ای که به صاحبان نظر نشان بدهد که ایران استحقاق ستایش و محبت دارد. در رشته صنایع به درجه عالی رسیدن کار کوچکی نیست... بدیهی است که در یک کنفرانس نمیتوان صنایع ایران را تعریف و تشریح نمود. صنایعی که دو هزار و پانصد سال عمر دارند و شامل سبکهای عدیده بوده و انواع و اقسام مواد و مصالح در آنها به کار رفته، یک عمر برای بیان و شرح آن لازم است. بقول هم «اگر من حلقی از برنج و حجاب حاجزی از مس و یک عمر ابدی داشتم نمی توانستم مقامات آنرا بیان کنم». در این جا شاید بتوانیم فقط کلیاتی راجع بصنایع ایران گفته سوء تفاهماتی که مزایای آنرا مختفی ساخته و احیاء آنرا به تأخیر انداخته است رفع کنیم. ادوار صنعتی: اول دوره بزرگ صنعتی ایران در تاریخ دوره هخامنشی است که از سال ۵۳۶ تا ۴۳۰ ق. م. مسیح ادامه داشته. در آن زمان در تحت حمایت پادشاهان بزرگ از قبیل کوروش و خشایارشا قصوری در تخت جمشید و شوش ساخته شده که عظمت آنها بقدری است که پس از دوهزار سال با وجود ترقیاتی که در تمدن عالم حاصل شده هنوز از مهارت و صنعتی که در آنجا بکار برده اند ما مدهوش هستیم. اینها صنایعی بودند شاهانه و کمتر پادشاهانی در قصوری بدین عظمت اقامت گزیده اند. به علاوه با وجود اینکه سلاطین ایران از روی فراست و عقل از سایر ممالک کارگر می آوردند و هر نوع اطلاع و سرمشقی بود از منابع ممکنه جمع آوری میکردند قصور مذکور حقیقت صنعت ایران و در تمام آن مبینات و ممیزات قریحه زیبای ایران بوضع قشنگی هویدا است. ستونهای تخت جمشید که به ستونهای معابد مصر شباهت دارند به درجات از آنها قشنگتر و ظریف تر و مناسب ترند. اغلب ستونهای مصری ضخیم و پیازی شکلند، از روی نباتات تقلید شده اند و شبیه اند به شاخه های درختهای سست. سر این ستونها مانند گل های بزرگ ساخته شده، بنابراین برای تحمل سقف های سنگین غیرمتناسبند. آن تناسب منطقی که موجب امتیاز معماری یونان بود، آن معماری که در آن ستونها بطرز قشنگی مناسبند با وزنی که ظاهراً باید تحمل کنند در بنای تخت جمشید به کار برده شده، ستونهای باریک و قلمی آن محکم و ظریفند. در شوش سرستون هایی که دارای یک جفت گاو نشسته می باشند برای تحمل وزن زیاد خیلی مناسب است،

در صورتی که سرستونهای بزرگ گلی مصری سست و بی تناسب است. به علاوه ایرانیان در فن معماری بهتر از آشوریها و مصریها بودند. آنها مانند مصریها ستون را زیاد نزدیک هم نمیساختند، بلکه بطریق باشکوهی آنها را از هم جدا بنا می کردند و به این ترتیب از بی سلیقگی و ثخانت اغلب معماریهای مصری احتراز می جستند. این قصور بایستی از حیث عظمت و شکوه نظیر نداشته باشند. سقفها و ستونها و دیوارها را با کاشیهای طلائی و مینائی تزیین کرده بودند. کف تالارها را از کاشیهای خوشرنگ عالی فرش کرده بودند. طاقها را بطرز ماهرانه ای با سدر، آبنوس و عاج که فوق العاده مزین به الوان درخشان و طلاکار بود ساخته بودند. پردهها به دیوارها آویخته و رویهمرفته تمام فضا پر بود از جلال و عظمت. پس از استیلای مغول کارگران ایرانی به موصل مهاجرت کردند و شاید موجد عمده سبک موصل در کارهای روی برنج بودند. این کارها و آنهایی که بعدها در مصر درست شد، بهترین زینت کاری روی فلز است در دنیا. معماری هم تشعشع جدیدی بر شهرت صنعتی ایران افزود. غیر از مسجد سلطانی که باعظمت ترین بنایی است که در خاک ایران دیده میشود، خرابه های مسجد و رامین نشان میدهد که معماران ایرانی بهترین تناسب و ترکیب را از خطوط ساده ساختمان اصلی و زینت کاری مفصل به عمل آورده و تزیین را فرع بر بنا گرفته اند. معماران ایرانی در آن وقت به آسیای غربی رفتند؛ ابتدا برای سلجوقیان و بعد برای عثمانیها مسجد و مدرسه ساختند و در سمرقند و بخارا ابنیه مختلفه باشکوه که هنوز بینندگان را متحیر میسازد بنا نهادند و بالاخره در شام و مصر مهارت و تصور و تخیل خود را در ساختمانهای آنجا به کار بردند. در دوره صفوی یک بار دیگر عصر تازه و درخشانی طلوع کرد. این مسئله صحت ندارد که صنایع بزرگ ایران منحصر به ماقبل اسلام است. ایرانیان در هر دوره چیزی که در نوع خود زیبا و کامل بوده وجود آورده اند. در قرن شانزدهم میلادی صنایع ایران دارای مزایا و جلوه تازه ای بودند. قالیهایی در آن زمان بافته شده که تا آن زمان نظیر نداشت و تا بحال هم چیزی که بتوان با آنها مقایسه کرد بافته نشده است. یونانیهای قدیم که از جلال و شکوه البسه ایرانی در تحیر بوده اند، اگر لباس شاهزادگان ایرانی را در زمان شاه عباس میدیدند چه میگفتند؟ زریهائی که از فلزات جامد طلا و نقره ساخته شده بود هم چون مواد مایع در حرکت و نرم بنظر می آمد و در روی آنها چنان نقشهای عالی و زیبا از روی سلیقه و تناسب طرح شده بود که نه فقط عالی و باشکوه بنظر می آمد، بلکه نجابت و جلال نیز از آنها هویدا بود. جای بهت و حیرت است که مملکتی این ادوار صنعتی بزرگ را متوالیاً بوجود آورده و ملاک و مأخذی در سبکهای متعدد بدست دنیا داده باشد، و هنوز در نظر دنیا کام مکشوف نباشد. متأسفانه قسمت زیادی از تاریخ صنایع ایران هنوز در زیر خاک مدفون است و برای کشف آن، باید منتظر حفاریات علمای آثار قدیمه شد. مع ذلک بعضی از مبادی عظمت صنایع ایران را میتوان مختصراً ذکر کرد. ابنیه فوق العاده مزین در امکنه مختلفه بوجود آمد و بهترین نمونه های آن در اصفهان است که با کاشیهای معرق بسیار قشنگ زینت شده اند. ترکیب کاشیهای معرق یکی از اختراعات ایرانی و یکی از بهترین زینت هایی است که در ساختمان به کار برده شده و صنعت بسیار مشکل و ظریفی است. در تحت هدایت و استادی بهزاد و میراق (؟) و سلطان محمد و رضای عباسی نقاشی رنگی و قلمی در رنگ آمیزی و در تناسب به درجه کمال رسید. قشنگی خطوط و لطف در تجسم و تصور روح و حیات موجب شده اند که یکی از معروفترین و قدیمترین صنایع به درجات تازه ای از اعتلا نایل آید. (از سخنرانی پوپ ترجمه صدیق و کتاب صنایع ایران صص ۴ - ۱۲). زکی محمد حسن در کتاب صنایع ایران پس از اسلام نویسد: ایران محل تلاقی فنون و صنایع قدیم شرق نزدیک بوده و سبکهای فنی متنوعی در آن نشو و نما کرده است... به استثنای فنون و صنایع یونان میتوان گفت دوره هیچ فن و صنعتی مانند فنون و صنایع ایران امتداد نیافته... و هیچ فن و صنعت مهمی در عالم نیست جز اینکه فنون و صنایع ایرانی در آن مؤثر بوده است... آری تمام فنون و صنایع یونان، مصر قدیم، روم، بیزانس، چین و هند در بعضی اشکال فنی و روشهای معماری و تزیینی و یا از حیث رموز فنی و ظریف کاری مدیون فنون و صنایع ایرانی است. تفوق فنی و عظمت ایران در میدان صنایع زاده تفوق این ملت در میدانهای جنگ، سیاست، مدنیت و مولود فرمانفرمائی اوست؛ زیرا همه میدانیم که قرنهای فقط دو ملت ایران و

یونان بر دنیای آن روز حکومت می کرد. جنگ های ایران و روم مانع توجه ملت ایران به فنون و صنایع زیبا نشده، بلکه در اثر ارتباط این دو ملت صنایع ایران در روم مؤثر گشت و از آنجا به نقاط دیگر رفت... حمله اعراب به ایران نیز تأثیری در مدنیت و فنون و صنایع ایران نداشت و موجب نابودی و یا ضعف آن نگردید... تطور و ترقی فنون و صنایع قدیم شرق نزدیک بوسیله ایرانیان بوده است، و پس از آن در فنون و صنایع اسلامی هم بلندترین و ارجمندترین مقامات را حائز شده اند... (صنایع ایران بعد از اسلام صص ۳-۶). اینک با استفاده از منابع تاریخی و باستان شناسی، تاریخچه و فهرستی از صنایع ایران در ادوار تاریخ درج می گردد. دوره ماقبل تاریخ: هزاره پنجم قبل از میلاد: از دوره ماقبل تاریخ (مقصود قبل از تشکیل سلطنت مادها و هخامنشیان است) آثاری که باقی مانده، آنهاست که بر اثر حفاریها بدست آمده و تحقیقات باستان شناسی آنرا اثبات کرده است. این آثار ابزارهای سنگی، ظروف سفالین، اشیای استخوانی، اشیای مسین و غیره است که نمودار ذوق و سلیقه مردم این سرزمین میباشد. در هزاره پنجم قبل از میلاد مردم فلات ایران به فلز آشنائی نداشتند و اسلحه و ابزارهایی که از این دوره باقی مانده است سنگی است. رجوع شود به صنایع و تمدن مردم فلات ایران تألیف بهنام ص ۹ شود. از این دوره ظرفهای سفالین و سیاه و دودزده در غارها یافت شده که با دست و بدون چرخ می ساخته اند. یک نوع ظرف قرمزی هم پیدا شده است که در کوره های بسیار ابتدائی می پخته اند. در این دوره نخستین پیشرفت در فن کوزه گری رخ داده است و آن عبارت است از پیدایش ظروف منقوش... تعداد قابل ملاحظه حلقه های دوک که از گل رس پخته اند و یا از سنگ ساخته شده، نشان آن است که انسان قدیم مبادی صنعت نساجی را می شناخته است. ابزار کار همه از سنگ بود از قبیل تیغه کارد که از سنگ چخماق می ساختند و تیغه داس و تبر صیقلی شده و نیز آلت تراش. (ایران از آغاز تا اسلام گیرشمن ترجمه محمد معین صص ۱۲ - ۱۳). در اواخر این عهد است که نخستین اشیای کوچک مسین که چکش کاری میشود ظهور نمود. کنده کاری روی استخوان نیز معمول گردید. زیباترین قطعه ای که تاکنون کشف شده بدون شک دسته چاقوئی است که انسان این عهد را نشان میدهد در حالی که شبکلاهی بر سر نهاده و لنگی با کمر به دور کمر بسته است. (ایضاً ص ۱۴). هزاره چهارم قبل از میلاد: در این دوره ای صنعت کوزه گری ترقی کرد و ظروف تزیینات تازه ای به خود گرفت و کوزه گران تصاویری به روی مصنوعات خود نقش میکردند. فلز بتدریج برای ساختن ابزار مورد استفاده واقع شد. مس را هنوز چکش کاری می کردند، اما نمیتوانستند ذوب کنند و برای ساختن درفشهای کوچک و یا سنجاق به کار میبردند. (ایضاً صص ۱۵-۱۶) هزاره سوم قبل از میلاد: در هزاره سوم قبل از میلاد ظروف سفالین تازه ای ساخته میشد و بطریهای کوچک مرمری نیز ساخته شده است که محتم به منظور ریختن عطریات تهیه میشده است. دوریهای کوچک سنگی که با دقت تراشیده میشد، لوازم آرایش مانند آینه های مسین که تقریباً بشکل صفحه ای محدب بود، گوشوارهای طلا یا لاجورد، دستبندهای سیمین و گردنبندهای طویل با مهرهای طلا، نقره و لاجورد، عقیق و سنگ سفید نیز متعلق به این دوره است (ایضاً صص ۲۷-۱۴). هزاره دوم قبل از میلاد: در این عصر یک نوع بشقاب بزرگ گلی با شکل مخصوص ساخته شده که با مصنوعات ادوار قبل همانند نیست. یک نوع ظروف گلی در گیان یافت شده است که با صورتهای حیوان تزیین یافته. مفرغ که در ایران در حدود هزاره دوم قبل از میلاد یافت شده بود، موجب تکمیل اشیای فلزی گردید. بعدها این سرچشمه ثروت ایران را به عنوان یکی از مهمترین تهیه کنندگان مس، قلع، سرب، چوب و سنگ لایق دخول در جمع ملل کرد. سابقاً همسایگان غربی تنها مشتری وی بودند، اما در این زمان، هند نیز داخل دایره مشتریان وی گردید. بدین ترتیب روابط تجاری ایران رو به تزاید گذاشت. (ایضاً ص ۵۵). در گورستانی از سیالک کاشان سلاحهای جنگی، ساز و برگهای مفرغی و آهنی، دیگهای بزرگ مفرغی یا آهنی و ظروف برنگهای مختلف یافت شده است. دوره مادها: از دوره مادها چند اثر هنری باقی مانده است مانند شیر سنگی همدان. کشفیات قبرستان و اشیائی که از گنجینه سقر بدست آمده است. (ایران از آغاز تا اسلام گیرشمن ترجمه محمد معین ص ۸۶ به بعد). عهد هخامنشی: از دوره هخامنشی اطلاعات بیشتری درباره صنایع و هنر مردم این سرزمین داریم، زیرا تشکیل یک چنان شاهنشاهی بزرگ در صنایع نیز

انقلابی بوجود آورد و سطح آن را بسیار بالا برد. سیل طلا به خزانه پادشاه ایران سرازیر شد، و قدرت سلطنتی موجب گردید که هنرمندان از هر سو در پایتخت پادشاه گرد آیند و هنر و صنعت خویش را در این سرزمین نشان دهند. کاخی که برای داریوش در شوش ساخته شد، نمونه‌ای از مجموع هنر و ذوق صنعتگران آن عهد است در خرابه‌های کاخ متنی یافت شده است که چون نموداری از مجموع فعالیت‌های صنعتی است در اینجا نقل میشود. «این کاخی است که من در شوش بنا کرده‌ام. تزیینات آن از راه دور آورده شده. چندان خاک کنده شد که من به بستر آن رسیده‌ام. پس از آنکه زمین حفر شد، آنرا با ریگ درشت در بعض جاها تا ۴۰ ارش و در برخی تا ۲۰ ارش با ریگ درشت انباشته‌اند. کاخ بر روی این ریگها بنا شده. حفر زمین و انباشتن محل آن با ریگ درشت و قالب گیری آجر، کار بابلیان بود، که آنرا انجام دادند. چوب سدر را از کوه موسوم به جبل لبنان آورده‌اند؛ قوم آشور آنرا تا بابل (آورده‌اند) و از بابل تا شوش کاریان و ایونیان آنرا حمل کردند. چوب میش مکن از گنداره و کرمان حمل شد. طلایی که در اینجا به کار رفته از ساردس و بلخ آورده شده. سنگ لاجورد و عقیق را که در اینجا استعمال شده از خوارزم آورده‌اند. نقره و مس که در اینجا به کار برده‌اند، از مصر آورده شده. تزییناتی که دیوارها را مزین داشته‌اند، از ایونیه آورده شده. عاجی که به کار رفته از حبشه، هند و رخج حمل شده. ستونهای سنگی که اینجا کار گذاشته شده از شهری به نام ایردوش در عیلام آورده شده. هنرمندانی که سنگ را حجاری کرده‌اند، ایونیان و ساردسیان بودند. زرگرانی که طلا را کار کرده‌اند، مادی و مصری بودند. کسانی که ترصیع کرده‌اند از مردم ساردس و مصریان بودند. آنان که آجرهای مینایی (با تصاویر) ساخته‌اند، بابلی بودند. مردانی که دیوارها را تزیین نموده‌اند، مادی و مصری بودند. اینجا در شوش، دستور ساختن ساختمانی باشکوه داده شد؛ و آن بطریقی عالی تحقق یافت. اهورمزدا مرا حمایت کند، و همچنین پدرم و یشتاسب و مملکت مرا». گذشته از نمونه‌های بالا این مصنوعات در شاهنشاهی هخامنشی وجود داشته است. در همدان و گروس: قالی. در هند: عطریات. در آسور: آلات و ابزار فلزی، اسلحه، منسوجات، منبت کاری، مليله دوزی. در کلد: قالی، کاشیهای قیمتی، اشیاء زرگری، منسوجات و قیر. در لیدیه: ظروف طلا، مجسمه‌های فلزی. در یونیه: آلات و ادوات آهنگری. در کیلیکیه: نقره و عطریات. در فینیقیه: رنگ ارغوان، شیشه و بلور. در مصر: منسوجات کتان، شیشه، آلات بلور معدنی و کاغذ حصیری. در حبشه: عاج، چوبهای قیمتی، طلا و بلور معدنی. (ایران باستان چ ۱ صص ۱۵۱۱-۱۵۱۲). پارسها و مادها به تجملات و تزیینات علاقمند بودند، مکرر در نوشته‌های قدیم از طوق و یاره، میز نقره یا طلا، پارچه‌های فاخر، قالیهای گرانبها، مجسمه‌های فلزی، کاشی‌ها، لوحه‌های سیمین و زرین سخن بمیان آمده است. (ایران باستان چ ۱ ص ۱۵۱۲). دوره اشکانیان: در عهد اشکانیان بر اثر تجارتي که ایران با رومیان داشت مصنوعات از ایران به روم می رفت که کالاهای ذیل از آن قبیل است: پارچه‌های گوناگون، ادویه، قالیچه و پارچه‌های ابریشمی که مورد پسند خانم‌های متشخص رومی بود. پلین نویسد: قالیچه‌های ایران از رنگهای مختلف بقیمت‌های گزاف فروخته می شد و زینت قصور رومی بود. (از ایران باستان صص ۲۶۹۷ - ۲۷۰۰). کریستی ویلسن نویسد: صنایع اشکانی ترکیبی بود از اصول صنعتی یونان و رسوم و عادات قدیم ایران، ولی در معماری عهد اشکانی عناصری پدید شد که بعدها متداول و بومی گشت. عشق و علاقه ایرانیان بزبائی و صنعت بقدری قوی بوده است که همیشه فاتحان را مغلوب و منکوب کرده و آنان را تحت تأثیر خود در آورده است. (تاریخ صنایع ایران تألیف ج کریستی ویلسن ترجمه فریاد صص ۸۳-۱۰۱). و نیز همین مؤلف نویسد: صنعت سفال سازی در دوره پارتها بمرور بانحطاط رفت. ظروف سفالین این دوره غالباً ساده و بی آرایش است. برای ساختن ظروف زیبا فلز بکار می بردند و ظروف سفالین فقط برای رفع احتیاج معمولی بود. صنعت لعاب دادن سفال از مختصات این دوره است. خمره‌های بزرگ و زیبا جهت انبار کردن آذوقه و غیره نیز ساخته شده. تابوت‌های لعاب داده مربوط به این دوره هم یافت گردیده است. قمقمه‌ها، چراغ‌ها، ظروف آبخوری و ظرف‌های دیگر نیز در کشفیات اخیر متعلق به این دوره پیداشده است. ابنیه و آثار متعلق به این عهد نشان می دهد که صنعت معماری ایران در عین اینکه خصوصیات محلی خویش را حفظ کرده، از سبک معماری یونان نیز متأثر گردیده است. در

صنعت گچ بری دوره اشکانی، مهارت و زیبایی بسیاری به کار رفته است. از جمله مصنوعات این عهد: البسه ابریشمین، ملیله دوزی، قلاب دوزی، زینت آلات طلا، دهنه و افسار طلا، زره و اسلحه فولادین و شمشیر و نیزه... و غیره است. دوره ساسانی: کریستن سن درباره صنایع دوره ساسانی نویسد: محصولات عمده این کشور طلا، نقره، مس، بلور کوهی، مروارید نادرالوجود و مواد گرانبهای دیگر است. صنعتگران این ملک پارچه های ابریشمی، پشمی، قالی و چیزهای دیگر می یافتند. مسلماً صنعت پارچه بافی یکی از صنایع مهمه ایران بوده است. اسیرانی را که شاپور دوم در شهر «آمد» دستگیر کرده بود بین شوش و شوشتر و سایر بلاد اهواز جای داد، و این مردم انواع جدید ابریشم بافی و زری بافی را در آنجا رواج دادند. از چیزهایی که چین از ایران می خرید یکی و سمه معروف ایرانی بود که قیمت گزاف می دادند و ملکه چین هر سال مقداری برای مصرف شخصی خود می خرید. قالی های بابلی نیز طالب بسیار داشت. احجار قیمتی طبیعی و مصنوعی شام، مرجان و مروارید بحر احمر و منسوجات شام و مصر و مواد مخدره آسیا از جانب ایران به چین می رفت. (ایران در زمان ساسانیان چ ۲ صص ۱۴۷-۱۵۰) از استیلای عرب تا اول سلاجقه: با غلبه اعراب بر ایران دوره جدیدی در تاریخ صنعت این کشور آغاز میشود. عربها از صنعت معماری و صنایع دستی اطلاعی نداشتند تا بر این کشور تحمیل کنند، بالعکس صنعت و تمدن ایران تدریجاً بر آنها غلبه یافت. آنچه در تاریخ ها «صنعت عصر اسلام» نامیده میشود، مقصود صنایع ایران است. سفال سازی در این دوره مانند عصرهای گذشته رواج داشت. ظرف ها را لعاب آبی نزدیک به سبز میدادند. رنگ آمیزی لاجورد بر روی زمینه خاکستری یا کرم نیز در این عصر معمول بود. سینی های بزرگ مفرغ مربوط به دوره های اول اسلام، مجسمه های مفرغی، آینه ها، آفتابه های مفرغی، چراغهای برنجی از صنایع این عصر در حفريات بدست آمده، سبک معماری تغییراتی یافت و کتیبه ها به خط کوفی معمول گردید. مساجد و مدارس سی که در این عصر ساخته شده و خرابه های آن موجود است، نبوغ ایرانی را در تکمیل این سبک معماری نشان می دهد. برای نمونه مسجد جامع شیراز در قرن سوم، مسجد نائین و مسجد نیریز ذکر میشود. (از تاریخ صنایع ایران صص ۱۲۶ - ۱۴۱). عصر سلجوقی: در دوره سلجوقیان نمونه هایی از مهمترین شاهکارهای صنعتی و معماری ایران بوجود آمده است؛ زیرا سلجوقیان چون اطلاعی از علم و صنعت نداشتند، دخالتی هم در این باب نمی کردند و بالتیجه دنباله تمدن عهد غزنوی و سامانی ادامه یافت. به علاوه سلجوقیان مشوق صنعتگران و هنرمندان بودند و کشورگشائی این خاندان سبک معماری ایران را تا سواحل مدیترانه و شمال آفریقا کشانید. صنعت سفال سازی ترقی عجیبی کرد و سفال این عهد از حیث رنگ و شکل و ترسیم و ظرافت ممتاز است و تا دوره مغول همچنان ادامه داشته و در این عصر کاشان مرکز مهم صنعت سفال سازی بوده است و از مراکز عمده دیگر باید ری و سپس شهرهای ساوه، نیشابور، شوش و تبریز را بشمار آورد. صنعت فلزکاری و ترصیع و مخصوصاً نقره کوبی از تصاویر و کتیبه ها در این عصر ترقی شایانی داشته. کارهای مفرغی نیز مانند شمعدانهای کوتاه و سنگین با تصویرها که بر آن نقل شده، شمعدانهای بلند و استوانه ای شکل، عودسوزها، جعبه و صندوق مفرغی. همچنین نقره کاری ها، مانند: گلاب پاش، کمر بند، زین، یراق، قاشق، فنجان، بطری، سینی و آفتابه در این عصر ساخته شده. مینیاتورسازی نیز ترقی کرده که نمونه هایی از آن موجود است. صنعت بافندگی که پیوسته در ایران مقام ارجمندی داشته، در عصر سلجوقیان رونق داشت. نمونه های اندکی که از پارچه های این دوره در دست است، نقشها و طرحهای متعدد را نشان می دهد. بافتن پارچه دولا، انواع پارچه های ابریشمی منقش با رنگهای مختلف، معمول بوده و صنعت قالی بافی نیز در این عصر رواج داشته است. دوره مغول: با همه خرابی ها و لطمه ها که در دوره حمله مغول به ایران وارد آمد، فعالیت صنعتی این کشور تعطیل نشد؛ بلکه در پاره ای قسمتها تکامل یافت. سبکهای جدیدی در صنعت سفال سازی پدید آمد. کاشی سازی، نقاشی و مینیاتورسازی ترقی کرد. کاشیهای برجسته و منقش به تصویرهای زیبا در این دوره پدید آمد، و قالی و قالیچه بافی عهد تیموری اهمیتی بسزا دارد. صنعت فلزکاری در عهد مغول چندان اهمیت نداشت. هنر معماری هم پس از اندکی توقف دنباله دوره پیش را گرفت نمونه هنر معماری این عصر مقبره ها و مسجدهاست که در آن دوره ساخته شده

است. (تاریخ صنایع ایران صص ۱۷۲-۱۸۳) عهد تیموری: هنر نقاشی: امیر تیمور، نقاشان و صنعتگران را از نواحی مختلف فراهم آورد و اینان با آنکه از نواحی مختلف آمده بودند، سبکی بوجود آوردند که کام ایرانی بود. معماری: از بناهای این عصر که معرف سبک معماری و صنعت کاشی سازی این دوره است، مسجد گوهرشاد و مسجد کبود تبریز را باید نام برد. (تاریخ صنایع ایران صص ۱۸۳-۱۸۴). صنعت عصر صفوی: هنر قالی بافی: در دوره صفویه صنعت قالی بافی ترقی بسیاری کرد. نمونه مشهور قالی این عصر قالی مسجد اردبیل است که فع در موزه ویکتوریا و آلبرت لندن است. هنر نقاشی: هنگامی که شاه اسماعیل هرات را تسخیر کرد بهزاد نقاش هنوز در دربار هرات بود. شاه اسماعیل بهزاد و جمعی دیگر از نقاشان را با خود به تبریز برد. گفته اند شاه اسماعیل، بهزاد را بدان اندازه دوست میداشت که او را با نصف کشور خویش معاوضه نمیکرد. در دوره شاه طهماسب مینیاتورسازی بمنتهی درجه ترقی رسید. در عصر صفویه، نقاشان و مینیاتورسازان معروفی پدید گشتند. شاه عباس خود حامی و مشوق نقاشی و نقاشان بود و از هنر نقاشی هم بهره داشت. بافندگی: صنعت بافندگی نیز در عصر صفویه ترقی یافت. از کارهای معروف این دوره بافتن پارچه های ابریشمین، زری، مخمل است که در بافت آنها مهارت فراوانی به کار رفته، یک نوع پارچه ابریشمی عالی نیز در این عصر بافته شده که نخهای طلا و نقره در آن به کار میبردند. سفال سازی: ظروف سفالین در دوره صفویه اهمیت دوره های گذشته را نداشت، مقداری ظروف سفالین از چین به ایران می آمد و سفال سازان ایرانی از آنها تقلید میکردند. فلز کاری: طلا و نقره کاری و برنج سازی در دوره صفویه رونق فراوانی داشت. مصنوعات آهنی و فولادی را نیز گاهی طلاکوب و نقره کوب می کردند. اسلحه سازی و زره سازی نیز متداول بود و در این قسمت مهارت فراوانی نشان میدادند. (تاریخ صنایع ایران صص ۱۸۸-۲۰۱). معماری: اغلب بناهای با عظمت و زیبا که امروزه نمونه روح صنعتی ایران بشمار می رود، از زمان صفویه است که دوره آنها نسبتاً ممتد و مملکت قرین آرامش و سکوت بود. اگرچه بعد از ظهور اسلام بواسطه تغییرات فکری، ساختن مساجد مهم جانشین قصور و عمارات دوره های قبل از اسلام گردید؛ ولی سلاطین صفویه نه فقط در ساختن مساجد باشکوه جد و جهد میکردند، بلکه عمارات عالیه و سدهای بزرگ و حتی کاروانسراها و آب انبارهای بسیار برای آسایش مسافران در تمام نقاط کشور از خود به یادگار گذاشته اند. میدان شاه اصفهان، مسجد شیخ لطف الله، مسجد مادر شاه، مسجد شاه، مدرسه چهارباغ و مدارس و مساجد متعدد دیگر در این شهر بنا شده است. در کاشان، قزوین، مازندران و اردبیل ابنیه عهد صفوی موجود است. سبک معماری این بناها غالباً متشابه و کاشی کاری های مساجد و مدارس اصفهان طوری است که از حیث رنگ آمیزی، زینت و نقشهای مختلف جالب توجه عموم گردیده است. عظمت پل اللهوردی خان و پل خواجه در اصفهان که بر روی زاینده رود ساخته شده است، آن چنان است که در این مدت هنوز شکستی بدانها راه نیافته (۳) است. (جغرافیای اقتصادی کیهان صص ۲۷۴). عصر قاجاریه: دوره قاجاریه را باید عصر انحطاط صنایع ایران دانست، زیرا پادشاهان این سلسله چنانکه باید علم و صنعت را تشویق نمی کردند و در بعضی موارد پادشاهان و حکام این خاندان دست به نابودی آثار صنعتی گذشته میزدند. با این وصف، کشور پهناوری مانند ایران که سابقه ممتدی در علم و صنعت داشت، ممکن نبود از جریان طبیعی دنیای متری برکنار بماند و بحکم اجبار موجباتی پدید آمد که در ایران نیز زمینه یک انقلاب صنعتی پدید گشت. این عوامل بطور خلاصه عبارت است از:

- ۱- توجه مخصوص بعضی از وزراء و شاه زادگان دوره قاجار به اقتباس از تمدن جدید مغرب زمین. ۲- مسافرت بعضی از رجال روشنفکر به خارج و آشنا شدن آنان به دنیای تازه. ۳- اعزام محصلین به خارج بمنظور تحصیل رشته معماری، نقاشی، راهسازی، اسلحه سازی و غیره. نتیجه این اقدامات تأسیس کارخانه های باروت ریزی، فشنگ سازی، توپ ریزی، ماهوت بافی، چاپخانه و کارخانه های کوچک دیگر گردید. صنعت قالی بافی نیز کم و بیش اهمیتی داشت، ولی چون دقت و مراقبت کامل در این باره بعمل نمی آمد کم کم بازار خود را از دست داد. عصر پهلوی: در دوران شانزده ساله پادشاهی رضاشاه، در صنایع ایران نیز انقلاب بزرگ و ریشه داری بوجود آمد، چنانکه این انقلاب در تمام شئون کشور پدید گردید. در این دوره کارخانه های ریسندگی،

بافندگی، قند، گلیسرین سازی، سیمان، بلورسازی، مواد شیمیائی لابراتوارهای داروسازی، کارخانه های کبریت سازی، ذوب مس و غیره بوجود آمد. بر اثر مراقبت و نظارت دولت، صنعت قالی بافی که رو به انحطاط می رفت دوباره سر و صورتی بخود گرفت و بازاری در خارج بدست آورد. صنایع ظریف و دستی اصفهان و کاشان نیز تکمیل گردید، چنانکه مشتریان خارجی بدانها رغبت کردند. متأسفانه حادثه سوم شهریور پیش آمد و فعالیت‌های صنعتی هم مانند همه اقدامات اصلاحی دیگر متوقف ماند، و مدتی وضع به همان منوال ادامه داشت. پس از تأسیس سازمان برنامه و وزارت صنایع و معادن، مجدداً اقدامات قبل تعقیب گردید. از آماري که وزارت صنایع و معادن ایران از فعالیت‌های صنعتی در سال ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵ انتشار داده است بهبود وضع صنعتی ایران مشهود است و اینک مختصری از آمار سال ۱۳۳۵ این وزارت خانه درج میگردد: گزارش آماري سال ۱۳۳۵: به استثنای فعالیت‌های صنعتی، استخراج و تصفیه نفت و راه آهن، تعداد ۳۵۰۵ دستگاه تولیدی در سال ۱۳۳۵ در کشور مشغول فعالیت صنعتی بوده اند. از تعداد مزبور ۱۰۳۲ دستگاه کارگاه‌های آجرسازی بوده اند و چون اکثراً تأسیسات ماشینی ندارند در مجله آماري بررسی آنها به فصلی جداگانه موكول گردیده است. فعالیت قالی بافی نیز اگرچه از لحاظ میزان و ارزش تولیدی برای کشور ایران بسیار اهمیت دارد، ولی بعلاوه دستی بودن این فعالیت کارگاه‌های آن در جزو کارخانجات ماشینی بشمار نیامد. از تعداد ۲۴۷۳ دستگاه کارخانجات تولیدی کشور، ۷۴ دستگاه آن با سرمایه های دولتی سرمایه گذاری گردیده اند و ۲۳۹۹ دستگاه دیگر غیردولتی میباشند. از کارخانجات غیردولتی ۵۸۶ دستگاه بطور شرکت اداره میشدند و ۱۸۱۳ دستگاه دیگر در دست افراد بوده اند. جدولهای ذیل خصوصیات کلی کارخانجات تولیدی کشور کارکنان و قدرت محرک اولیه در استانها و کل کشور بخوبی واضح میسازد. (۱) - (۲) A. Pope, A Survey of Persian Art. - این سخنرانی روز چهارشنبه دوم اردیبهشت ۱۳۰۴ ه. ش. در منزل جعفرقلی سردار اسعد بختیاری وزیر پست و تلگراف وقت در حضور رضاشاه که در آن موقع ریاست وزرا را عهده دار بود به زبان انگلیسی ایراد شده و عیسی صدیق آن را به فارسی ترجمه کرده اند و ضمیمه مجله تعلیم و تربیت (سال اول) چاپ شده و انتشار یافته است. (۳) - رجوع به پل اللهوردی خان و پل بابارکن الدین در همین لغت نامه شود.

صنایع دستی.

[ص ی ع د] (ترکیب وصفی، مرکب) آنچه با دست ساخته میشود از پارچه، قالی و ساخته های فلزی و غیره. مقابل صنایع ماشینی. رجوع به صنایع ظریفه و صنایع (صنایع ایران) شود.

صنایع ظریفه.

[ص ی ع ظ ف / ف] (ترکیب وصفی، مرکب) صنایع مستظرفه. آنچه در ساختن آن ظرافت بکار رفته باشد. کارهای دستی ظریف. رجوع به صنایع (صنایع ایران) شود.

صنایع مستظرفه.

[ص ی ع م ت ر ف / ف] (ترکیب وصفی، مرکب) هنرهای زیبا. صنایع ظریفه. رجوع به صنایع ظریفه و صنایع (صنایع ایران) شود.

صنایع معدنی.

[ص ی ع م د] (ترکیب وصفی، مرکب) آنچه از محصول معادن ساخته میشود، مانند: مصنوعات فلزی، محصولات نفت و معادن

دیگر. رجوع به صنایع (صنایع ایران) شود.

صنایع وطنی.

[صِیَع وَطَنَ] (ترکیب وصفی، مرکب) آنچه در کشور ساخته میشود. آنچه در وطن با دست صنعتگران وطن تهیه می‌گردد. مقابل صنایع خارجی. رجوع به صنایع (صنایع ایران) شود.

صنایه.

[صِیَ] (ع ا) همه. يقال: اخذه بصنایته؛ ای بجمیعه. (منتهی الارب) (قطر المحيط).

صن الوبر.

[صِنُّ نُلٌّ وَ] (ع ا مرکب) قرصی است که از یمن آرند و اصل او معلوم نیست و گویند بول حیوانی است مسمی به وَبَر بقدر گربه. در سیم گرم و خشک و قاطع اسهال و ضیق النفس و امراض بارده (را) مؤثر و جهت اندمال جراحات جمیع حیوانات و قطع سیلان خون و تحلیل اورام و حمول او جهت قطع حمل مؤثر و طول مکث او بر بدن مفرح جلد و مصلحش روغن گل است. (تحفه حکیم مؤمن). رجوع به ترجمهء فرانسهء مفردات ابن البیطار (لکلرک) شود ||. بول شتر.

صنبر.

[صَمْبَ] (ع ص) سست و باریک از هر چیزی. (منتهی الارب).

صنبر.

[صِنُّ نَ / صِنُّ نِ] (ع ا) باد سرد یا باد سرد در ابر. (منتهی الارب ||). روز دوم از روزهای عجز. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). || شدت سرما. (منتهی الارب). - غَدَاةُ صَنْبَرٍ؛ صبح سرد و صبح گرم، ضد است. (منتهی الارب) (قطر المحيط) (اقرب الموارد).

صنبر.

[صَمْبَ] (اخ) کوهی است مذکور در شعر بحتری. (معجم البلدان).

صنبره.

[صَمْبَ رَ] (ع ا) سرگین و بول گاو و پیل و مانند آن که بر زمین افتاده باشد و خشک و سطر و درشت شده باشد. (منتهی الارب). ما غلظ فی الارض من البول و الاثاء. (قطر المحيط) (اقرب الموارد ||). طعام دیاسه (پاکوفته). (منتهی الارب ||). مص (کم بار و باریک ساق گردیدن خرما بن ||. مص) گرفتن طعام دیاسه را. (منتهی الارب).

صنبره.

[صِنُّ نَ رَ] (اخ) جایگاهی است در اردن مقابل عقبه افیق در سه میلی طبریه. (معجم البلدان).

صنبر.

[صَبْرٌ] (ع ص) بدخوی. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صنبعہ.

[صَبْعٌ] (ع اصص) ترنجیدگی. (منتهی الارب) (مص) ترشروئی کردن بخیل وقت سؤال. (اقرب الموارد) (منتهی الارب).

صنبل.

[صُبْلٌ] (ع ص) مرد زیرک ناشناخته و ناآشنا. (منتهی الارب). رجوع به دو ماده ذیل شود.

صنبل.

[صَبْلٌ] (ع ص) زیرک ناآشنا. (اقرب الموارد) (قطر المحيط). رجوع به ماده قبل و ماده بعد شود.

صنبل.

[صُبْلٌ] (ع ص) مرد زیرک ناشناخته و ناآشنا. (منتهی الارب). رجوع به دو ماده قبل شود.

صنبل.

[صَبْبٌ] (اخ) نام مردی از تغلب. (منتهی الارب).

صنبو.

[صَنْبُ] (اخ) دهی است از اعمال بهنسا از نواحی سعید. (معجم البلدان).

صنبور.

[صُنْبٌ] (ع ا) خرما بن کم بار برهنه شاخ پوست رفته باریک ساق || دهانه کاریز. (منتهی الارب) (اقرب الموارد) ||. خرما بن تنهاگانه. (منتهی الارب). المنفردة من النخيل. (اقرب الموارد). خرما بن جداگانه. (مهدب الاسماء) ||. ماسوره ای از آهن و ارزیز و مانند آن که بر آب دستان و خنور نهند و از آن آب خورند ||. شاخها که از بیخ خرما بن برآمده باشد ||. ناودان حوض یا سوراخی که از آن آب حوض بیرون رود. (منتهی الارب) (اقرب الموارد) ||. تنه خرما بن ||. کودک خردسال ||. فتنه. بلا ||. باد گرم ||. باد سرد. ضد است. (منتهی الارب) (اقرب الموارد) ||. ص) مرد بی برادر و فرزند ||. بی مونس. بی یار. (منتهی الارب). ||ضعیف ||. خوار ||. ناکس. فرومایه. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صنبور.

[صُنْبٌ] (اخ) نام دریائی است. (معجم البلدان).

صنّع.

[صُتْ] (ع ص) میان کواکب از هر چیزی. (منتهی الارب ||). شتر مرغ خردسر یا سخت سر و همچنین است خر. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). برآمده هر دو رخسار و هر دو ابرو و بزرگ پیشانی، یا باریک دراز رخسار. از لغات اضداد است. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). جوان قوی. (اقرب الموارد ||). خرد گوش. (مهدب الاسماء).

صنوت.

[صُ] (ع ص) فرد. یگانه. (منتهی الارب). الفرد الحرید. (اقرب الموارد) (قطر المحيط).

صنیت.

[صِ] (ع ص) مهتر گرامی. (منتهی الارب). الصنید. (اقرب الموارد ||). لشکر. (منتهی الارب). الکتیبه. (اقرب الموارد).

صنج.

[صَ] (معرب، ا) چیزی است که از روی سازند (و مس و ارزیز نیز) و یکی را بر دیگری زنند تا آواز دهد، به هندی جهانچه است. (منتهی الارب). معرب جهانج باشد که لفظ هندی است. (غیاث اللغات). معرب سنج. (حاشیه برهان قاطع ج ۲ ص ۱۳۳۶). صنّجی که عرب بدان آشناست آن بود که از مس سازند و یکی بر دیگری کوبند، اما آن صنّج که تارها دارد مخصوص عجم و معرب است. (مفاتیح العلوم خوارزمی). ج، صینوج: ابا کوس و با نای و روئینه صنّج ابا تازی اسپان و پیلان و گنج. فردوسی. همی آمد از آب آوای صنّج خروشش همی ره نماید به گنج. فردوسی. به ابر اندر آمد دم کرنای خروشیدن صنّج و هندی درای. فردوسی ||. چنگ که سازی است. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء). رجوع به چنگ شود ||. مادری من ای صنّج هو؛ یعنی نمیدانم که او کدام مردم است. (منتهی الارب).

صنج.

[صُنْ] (ع ا) کاسهای آبنوس یا چوبی است سیاه دیگر. (منتهی الارب). قصاب الشیزی. (اقرب الموارد).

صنج زن.

[صَزَ] (نف مرکب) سنج زننده. آنکه سنج بر هم کوبد ||. چنگ زن. نوازنده چنگ. رجوع به صنّاج شود.

صنّجق.

[صَجَ] (ع ا) سنّجقدار. علمدار ||. بیک. ج، صنّاجق. (دزی).

صنّجه.

[صَجَ] (معرب، ا) سنگ ترازو. (مهدب الاسماء) (منتهی الارب). معرب سنّجه. رجوع به المعرب جوالبقی ص ۲۱۵ سطر ۱ و سنّجه شود.

صنجه.

[صَجَّ] (اخ) نهری است بین دیار مصر و دیاربکر بالای آن پل بزرگی است که از عجایب آثار است. (معجم البلدان).

سنجیل.

[] (اخ) از مشاهیر حکما و اطبای هند و ماهر در علم نجوم. وی در زمان هارون و مأمون میزیست. وی را تألیفاتی بسیار است از جمله کتاب شرک الهندی است که بفارسی بود. سپس عبری ترجمه شد و «کتاب سرد» در مداوا و علامات امراض و مشتمل است بر ده مقاله و به امر یحیی بن برمک خالدی به عربی نقل گردید. (از عیون الانباء ج ۲ ص ۳۲ و قاموس الاعلام ترکی). و او راست: اسرار المسائل (الفهرست ابن الندیم) و کتب دیگر.

سنجیل.

[صَّ] (اخ) رجوع به سنجیله شود.

سنجیله.

[صَلَّ] (اخ) بعضی مورخان گفته اند: شهری است در بلاد افرنج... و سنجیل نسبتی است بدان. (معجم البلدان). لیکن از بیت زیر که در وصف جنگ عبدالرحمان بن محمد اموی سرود شده، ظاهر است که نام این شهر سنجیل است: و بعدها مدینه الصنجیل ما اذعنت للصارم الصقیل. (عقد الفرید چ محمد سعید عریان ج ۵ ص ۲۶۴).

سنخ.

[صَّ] (ع ۱) اصل. بن. ج، اصناخ. (منتهی الارب). سنخ. (اقرب الموارد).

سنخ.

[صَن] (ع ص) فم سنخ؛ دهان که بیخ دندانهای آن برآمده باشد. (منتهی الارب).

سنخاب.

[صَّ] (ع ص) شتر دفرک. (منتهی الارب). الجمل الضخم. (اقرب الموارد).

سنخر.

[صَخ] (ع ص) شتر فربه ||. مرد بزرگ جثه درازبالا. رجوع به دو ماده ذیل شود ||. غوره خرما خشک. (منتهی الارب).

سنخر.

[صُنَخ] (ع ص) شتر فربه ||. مرد بزرگ جثه درازبالا. (منتهی الارب). رجوع به ماده فوق و ماده ذیل شود.

صنخر.

[صِنْ نَ] (ع ص) شتر فربه ||. مرد بزرگ تن دراز بالا. رجوع به دو ماده قبل شود ||. مرد گول. (منتهی الارب).

صنخه.

[صَنْ خَ] (ع ا) چرک. ریم. (منتهی الارب). الدرن. (اقرب الموارد).

صنح.

[صَدَ] (ع ا) سنگ پهناور. (منتهی الارب).

صندد.

[صَدِ] (ع ص) مهتر پردل یا عاقل و بردبار یا جوانمرد یا شریف (||. ا) تیزی کوه تنهاگانه. (منتهی الارب). حرف منفرد فی الجبل. (اقرب الموارد).

صندد.

[صَدِ] (اخ) کوهی است در تهامة. (معجم البلدان).

صندعه.

[صَدِعَ] (ع ا) تندی کوه جداگانه از کوه. (منتهی الارب). حرف حدید منفرد من الجبل و النون زائده. (اقرب الموارد).

صندق.

[صَدَدُ] (ع ا) مخفف صَندوق که در عربی صندوق و در فارسی بفتح اول متداول است : دخت ظهور غیب احد احمد ناموس حق و صندوق اسرارش. ناصر خسرو. رجوع به صندوق شود.

صندقچه.

[صَدُجَ / چ] (ا مصغر) صندوقچه. رجوع به صندوقچه شود.

صندقیس.

[(عرب، ا) اَسْرَنْج. (فهرست مخزن الادویه) صندوقس (۱). رجوع به اسرنج شود. (۱) - Sandyx.

صندک.

[صَدَ] (اخ) ده کوچکی از دهستان هیدوج بخش سوران شهرستان سراوان که در ۳۵ هزارگزی جنوب خاوری سوران و ۱۵ هزارگزی خاور راه سوران به ایرافشان واقع است. دارای ۲۰ تن سکنه می باشد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صندل.

[صَدَ] (معرب، ا) چوب خوشبوی. معرب چندن. بهترین آن سرخ یا سفید است. (منتهی الارب). درخت او بقدر درخت گردکان و ثمرش شبیه به خوشهء حبه الخضر است و قوت چوب او تا سی سال باقی است و آن سفید و زرد و سرخ است و سفید و زرد او در سیم سرد و در دوم خشک و سرخ او بعکس آن و مقوی معده و دل و مفرح و رادع و قابض و با تریاقیه و مسدد و جهت خفقان حار و تبهای تند و التهاب و منع صعود بخارات به دماغ، نافع و طلای او جهت رفع بدبویی پوزه و در دسر حاد و باد سرخ... مفید است. (تحفه حکیم مؤمن). چندن. رجوع به ترجمهء صیدنهء ابوریحان بیرونی، دهار، قاموس کتاب مقدس، تذکرهء ضریر انطاکی، بحر الجواهر، نزهة القلوب، ذخیرهء خوارزمشاهی، صبح الاعشی ج ۲ صص ۱۲۳-۱۲۵ و چندن شود: زمینش همه صندل و چوب عود ز جزع و ز پیروزه او را عمود. فردوسی. چوبش همه از صندل و از عود قماری سنگش همه از گوهر و یاقوت ثمین است. منوچهری. آب چون صندل و صندل بخوشی چون می بوستان پر گل و گلها ز در گلشن فرخی. مکن به سوخته بر سرکه و نمک که ترا گلاب شاید و کافور سازد و صندل. ناصر خسرو. مار اگر چه بخاصیت نه نکوست پاسبان درخت صندل اوست. سنائی. صندل آسایش روان دارد بوی صندل نشان جان دارد. نظامی (||. ص) قوی سرسخت از شتر. (منتهی الارب ||). مرد بزرگ سر. (مهذب الاسماء). - یوم صندل؛ روزی است مرعربان را که در آن جنگ عظیم واقع شده. (منتهی الارب ||). (ا) کفش (۱). (مهذب الاسماء). قسمی پافزار. کفشی که دارای بندهاست که به دور پا می بندند ||. نوعی پارچه که امروزه نیز آن را صندل گویند. رجوع به صندل شود. (۱) - Sandale

صندل ایض.

[صَدَلِ أَبِی] (ترکیب وصفی، مرکب) صندل سفید. طبیعت آن سرد بود در سوم، درد سر و خفقان گرم را نافع بود و نقرس ضعف معده را سود دارد... و مضر بود به حلق و آواز، و مصلحش نبات است و گلاب. (از اختیارات بدیعی).

صندل احمر.

[صَدَلِ أَم] (ترکیب وصفی، مرکب) صندل سرخ. طبیعت آن سرد و خشک است در دوم، اورام گرم را تحلیل دهد و منع ماده کند. (از اختیارات بدیعی).

صندل ایض.

[صَدَلُّ أَبِی] (ع مرکب) رجوع به صندل ایض شود.

صندل الاحمر.

[صَدَلُّ أَم] (ع مرکب) رجوع به صندل احمر شود.

صندلانی.

[صَدَ] (ص نسبی) منسوب است به صیدلان. (منتهی الارب). لغتی است در صیدلانی. (اقراب الموارد).

صندلانی.

[صَدَ نِی] (ع ص) مرد پیلور. (منتهی الارب).

صندل باف.

[صَدَ دَ] (ا مرکب) این لغت چند بار در دیوان البسه نظام قاری آمده و مصحح در فهرست لغات آن را جز لغات لاینحل و مشتبه دیوان البسه یاد کرده است: گه حصیری گشاد و صندل باف گاه ترغو و قیف و لاکمخا. نظام قاری (دیوان البسه ص ۲۱). همچو صندل باف مفتون گشته ام بر روی صوف آن عقوبت بس که ارمک دید در پهلوی صوف. نظام قاری (دیوان البسه ص ۸۸). و امرای ارمک و صوف و سقرلاط و دیبا و اطلس چون فراویز صندل باف گرد خود برآورد و رأی می زدند... (دیوان البسه ص ۱۵۰). ظاهراً قسمی پارچه است.

صندل بوی.

[صَدَ دَ] (ص مرکب) آنچه بوی صندل دارد: بر هوای درخت صندل بوی جامه را کرده بود صندل شوی. نظامی. رجوع به صندل شود.

صندل حدیدی.

[صَدَ دَلِ حَ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) خماهان. رجوع بدان لغت شود.

صندل دانه.

[صَدَ دَنَ / نِ] (ا مرکب) به یونانی مولی و به شیرازی هزاراسفند، معرب آن صندل دانج است و آن نوعی از سداب کوهی است. گرم و خشک است در سوم و سفید آن بهتر است. بول و حیض را براند و عرق النساء مفاصل را نافع است. (برهان). جرمیل.

صندل سرخ.

[صَدَ دَلِ سِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) رجوع به صندل احمر شود.

صندل سفید.

[صَدَ دَلِ سِ / سِ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) رجوع به صندل ایض شود.

صندل شوی.

[صَدَ دَ] (ن مف مرکب) به صندل شسته: بر هوای درخت صندل بوی جامه را کرده بود صندل شوی. نظامی. رجوع به صندل شود.

صندل فام.

[صَدَ دَ] (ص مرکب) برنگ صندل. هم‌رنگ صندل: بر نمودار خاک صندل فام صندلی کرد شاه جامه و جام. نظامی. رجوع به

صندل و صندل گون شود.

صندل گون.

[صَدَ] (ص مرکب) صندل رنگ. صندل فام. برنگ صندل: آمد از گنبد کبود برون شد به گنبدسرای صندل گون. نظامی. رجوع به صندل فام شود.

صندل مندل.

[صَدَمَ دَ] (ا مرکب، از اتباع) صندل و قسمی عود که سوزند.

صندله.

[صَدَل] (ع مص) قوی و بزرگ و سرسخت شدن شتر (||.ا) واحد صندل است. (متهی الارب). رجوع به صندل شود.

صندلی.

[صَدَ] (اخ) رجوع به صندلی غزنوی شود.

صندلی.

[صَدَ] (ا) صندلی. کرسی که در قدیم کفش پادشاهان بر آن می گذاشتند. (حاشیه برهان قاطع چ معین ج ۲ ص ۱۳۳۷). و در همین حاشیه از رشیدی آرد که ظاهراً معرب صندلی است - انتهى. نوعی از تخت کوچک که بهندی جوکی گویند. (غیاث اللغات). مرحوم بهار صندلی را جزء لغاتی شمرده است که از روس و اطیش و غیره داخل فارسی شده است (۱). (سبک شناسی ج ۱ ص ۲۸۱). کرسی پشت دار که بر وی نشینند. زیرگاه: به کرمان آمد و بر پهلوی تخت سلطانی بر صندلی صدارت نشست. (سمط العلی ص ۸۱). در آن حین از اسپ پیاده شده و بر صندلی نشسته، عراقیان را بر محاربه و دستبرد تحریص کرد. (حبیب السیر). (||ص نسبی، ا) کفش فروش. (مهذب الاسماء ||). نوعی جامه ظاهراً برنگ صندل یا از پارچه صندل: جز بصندل خری نکوشیدی جامه جز صندلی نپوشیدی. نظامی. زین همه جامه معنی که خدا داد بمن صندلی و قتلی پیش کسی ننهادم. نظام قاری (دیوان البسه چ استانبول ص ۹۳). (۱) - بر اساسی نیست. رجوع به شواهد فوق و صندلی در برهان قاطع چ معین و «صندل» و «صندلی» در همین لغت نامه شود.

صندلی بر.

[صَدَبَ] (ص مرکب) آنکه بر او بوی صندل دهد. آنکه خود را به صندل خوشبو ساخته است: عودبوئی بر اوست عودی پوش صندل آمیز و صندلی برودوش. نظامی.

صندلی تاشو.

[صَدَى شَ / شُو] (ترکیب وصفی، ا مرکب) صندلی که در وسط دو پایه آن لولا بکار برند که چون خواهند دوتا شود، و حمل و

نقل آن آسان گردد.

صندلی چرمی.

[صَدَّیْ چ] (ترکیب وصفی، مرکب) صندلی که روکش آن از چرم است.

صندلی حصیری.

[صَدَّیْ ح] (ترکیب وصفی، مرکب) (۱) صندلی که نشیمنگاه آنرا از نی سازند. صندلی که نشیمنگاه و تکیه گاه آن از نی یا رشته های چرم حصیرباف باشد. (۱) - Chaise cannee.

صندلی دسته دار.

[صَدَّیْ دَت / ت] (ترکیب وصفی، مرکب) صندلی که از طرفین دارای دسته باشد برای تکیه. صندلی راحت. [صَدَّیْ ح] (ترکیب وصفی، مرکب) صندلی که براحتی بتوان روی آن نشست و آن چنانست که تکیه گاه و نشیمنگاه صندلی از پارچه یک تیکه است. بالای پارچه به انتهای تکیه گاه و پائین آن به انتهای نشیمنگاه بسته است.

صندلی رنگ.

[صَدَّیْ ر] (ص مرکب) برنگ صندل. صندل گون. صندل فام: صندل از رنگ خاکی عجب است صندلی رنگ خاک ازین سبب است. نظامی.

صندلی ساز.

[صَدَّیْ د] (نف مرکب) صندلی سازنده. آنکه صندلی سازد. سازنده صندلی. رجوع به صندلی شود.

صندلی سازی.

[صَدَّیْ د] (حامص مرکب) عمل صندلی ساز. شغل صندلی ساز. رجوع به صندلی ساز و صندلی شود.

صندلی غزنوی.

[صَدَّیْ غَزْن] (اخ) عوفی او را در شمار شعرای دوره سلجوقی آورده و فراوان ستوده است. (لباب الالباب ج ۲ ص ۳۳۴). و مرحوم هدایت در مجمع الفصحاء نویسد: حکمت مآب و ندیمی شیرین خطاب بود. (مجمع الفصحاء ج ۱ ص ۳۱۴). عوفی از وی قصیده ای آورده است بدین مطلع: ای چو دل رفته ز ما چون جان بر ما آمده همچو دل زین روی جان را بر تو سودا آمده.

صندلین.

[صَدَّیْ ل] (ع ا) تشبیه صندل. مقصود صندل سرخ و سپید است.

صندلی نامه.

[صَدَم] (اخ) نام داستان امیر حمزه است که بر صندلی نشسته با پهلوانان مشورت می کرد: قصه حمزه بی اصل زمان آخر شد صندلی نامه در دسر ما باز بجاست. محسن تأثیر (آندراج).

صندوقاء.

[صَدَد] (اخ) موضعی است بشام. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صندوق.

[صُ] (۱) (ع) تَبَنگُو. خاشکدان. (از برهان) (صباح الفرس). قسمی جعبه که پول و لباس و نان و غیره در آن نهند. یخدان فلزین یا چوبین به فلز پوشیده: برفتند و صندوقها را به پشت کشیدند و ماهار اشتر به مشت فردوسی. همی داشت لختی به صندوق زهر که زهرش نبایست جستن به شهر فردوسی. خلعتهای خلیفه را بر استران در صندوقها بار کردند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۷۶). جاهت به خرد باید و اجلال به دانش تا هیچ نبایدت نه صندوق و نه حمال. ناصر خسرو. گوهر خود را بدزد از بن صندوق او یوسف خود را بر آرزو زندان او. خاقانی. ز عشوه گرچه بر عیوق رفتند ز تخت امروز بر صندوق رفتند. نظامی ||. تابوت. (منتهی الارب): نهفتند صندوق او را به خاک ندارد جهان از چنین کار باک به هامون نهادند صندوق اوی زمین شد سراسر پر از گفتگوی فردوسی. || مکعبی چوبین و یا خاتم که بر روی قبر امام یا امامزاده و بعضی بزرگان نهند و گرداگرد آن آیات و یا اشعار نویسد: یکی را از بزرگان ائمه پسری وفات یافت، پرسیدند که بر صندوق گورش چه نویسیم... (گلستان ||). در ادارات و بانکها اطاقی که در آن پول دریافت و یا پرداخت میشود ||. یک لنگه از بار انگور و مانند آن که از چوب سازند و بر دو سوی ستور استوار کنند. مخفف آن صندوق است. رجوع به صندوق شود. (۱) - فارسی زبانان به فتح صاد تلفظ کنند.

صندوق آباد.

[صَا] (اخ) دهی است از دهستان چهاردولی بخش قروه شهرستان سنندج، در ۲۵ هزار گزی جنوب خاوری قروه و ۸ هزار گزی باختر راه شوسه قروه به همدان. جلگه و سردسیر. دارای ۸۲۵ تن سکنه. محصول آن غلات، حبوبات و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۵).

صندوق آراء.

[صَق] (ترکیب اضافی، مرکب) صندوقی که در جایهای معینی نهند تا مردم نام کسانی را که بنمایندگی می گزینند در کاغذی نوشته، در آن صندوقها می ریزند و پس از گردآوری انجمنی مخصوص، به استخراج آنها می پردازد.

صندوق آهنین.

[صَقِ هَا] (ترکیب وصفی، مرکب) صندوقی که از آهن ساخته باشند.

صندوق اعانه.

[صَقِ اِن / ن] (ترکیب اضافی، مرکب) صندوقی که در جای معین نهند تا مردمان به تبرع پولی در آن افکنند کمک مستمند را.

صندوق الشهاده.

[صُفْشْ شَدَا] (اخ) رجوع به تابوت سکینه و تابوت عهد شود.

صندوق پست.

[صَقِ پُ] (ترکیب اضافی، مرکب) صندوقی که اداره پستخانه بر سر چهارراه‌ها یا در جاهای دیگر بر دیوارها نصب کند تا مردم نامه‌های خود را در آن افکنند.

صندوق پیل.

[صَقِ] (ترکیب اضافی، مرکب) هودج پیل که بر آن نشینند. (آندراج). برجی که بر پشت پیل نهند. (ولف ذیل کلمه صندوق). محفظه مانندی که در جنگها بر پشت پیل نهند و در آن نشینند و بدشمن حمله برند: به یک سو کشیدند صندوق پیل جهان شد بگردار دریای نیل. فردوسی. ز صندوق پیلان ببارید تیر برآمد خروشیدن داروگیر. فردوسی. اکلیلهای پیلان از گوهر است و لؤلؤ صندوق پیلانان از صندل و قماری. منوچهری. به بتکده در بت را خزینه ای کردند در آن خزینه بصندوقهای پیل گهر. فرخی. جهان شد ز صندوق پیلان جنگ پر از آتش انداز و تیر و خدنگ. اسدی (گرشاسب نامه). بعزمی که بر فتح گشتی دلیل شد از خانه زین بصندوق پیل. امیر خسرو.

صندوقچه.

[صَقِ / چِ] (اصغر) مصغر صندوق. صندوق کوچک. جعبه. درج: صندوقچه عدل تو مانده ست بطرطوش دستورچه جور تو در پیش و کنارست. ناصر خسرو.

صندوقچه سر.

[صَقِ / چِ / یِ سِرَر] (ترکیب اضافی، مرکب) رازدار. کسی که سِرّ مردمان نگاه دارد. کسی که راز مردمان افشا نکند. رجوع به صندوق سِرّ و صندوق شود.

صندوق خاکی.

[صَقِ] (ترکیب وصفی، مرکب) کالبد. تن. بدن: چون نیندیشی که بی حاجت روان پاک را ایزد دانا در این صندوق خاکی چون دمید. ناصر خسرو.

صندوقخانه.

[صَنَ نَ / نِ] (مرکب) اتاق کوچک در پشت اتاق است و صندوق و لباس در آن نهند. پستو برای نهادن صندوق و اسباب.

صندوقدار.

[صَ] (نف مرکب) کسی که در اداره‌ها و بانکها پول را دریافت یا پرداخت می‌کند. خازن ||. مأمور حفظ صندوق. دارنده

صندوق.

صندوق داری.

[ص] (حامص مرکب) عمل صندوقدار. رجوع به صندوق دار شود.

صندوق ساز.

[ص] (نف مرکب) سازنده صندوق. آنکه صندوق تهیه می کند: دلم را ز صندوق ساز است غم که صندوق مهرش بود سینه ام. طاهر وحید (از آندراج). رجوع به صندوق شود.

صندوق سازی.

[س] (حامص مرکب) عمل صندوق ساز. رجوع به صندوق ساز شود.

صندوق ساعت.

[ص ق ع] (ترکیب اضافی، مرکب) نام آلتی از آلات ساعت. (مفاتیح العلوم). جعبه ای که دستگاه ساعت در آن قرار دارد و آن از فلز است یا چوب: درین صندوق ساعت عمرها این دهر بیرحمت چو ماهارند بر اشتر بدین گردنده پنگانها. ناصر خسرو.

صندوق سر.

[ص ق س ر ر] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از رازدار و در مقام خوش طبعی و بی تکلفی گویند: من صندوق سر کسی نیستم که حرفهای مردم را نهان دارم؛ یعنی رازی که معلوم من است فاش میکنم. (آندراج): جانم دریغ نیست ولیکن دل ضعیف صندوق سر توست نخواهم که بشکند. سعدی. ساده لوح آن کس که کرد آینه را صندوق سر کی به دل اشرف ز کس پوشیده ماند راز من. محمدسعید اشرف (از آندراج). رجوع به صندوقچه سر شود.

صندوق سینه.

[ص ق ن / ن] (ترکیب اضافی، مرکب) سینه که در حفظ اسرار و علوم و مطالب همچون صندوق است: کتاب فضل ز صندوق سینه بیرون آر از این چه سود که داری کتاب در صندوق. ملا فوقی یزدی (از آندراج ||). صندوقه سینه. رجوع به صندوقه سینه شود.

صندوق شمع.

[ص ق ش] (اخ) کنایه از تابوت سکینه است. رجوع به تابوت عهد و تابوت سکینه شود: چنان دان که در تخمه انبیا یکی آلتی بود بس بابها که بد شکل او همچو صندوق شمع بدان در همه فرخی بود جمع مر او را سکینه شنیدیم نام جز این نام نشنیده ام خاص و عام. شمسی (یوسف و زلیخا).

صندوق عهد.

[ص ق ع] (اخ) رجوع به تابوت عهد و تابوت سکینه شود.

صندوقلو.

[ص] (اخ) دهی از دهستان آغمیون بخش مرکزی شهرستان سراب، واقع در ۲۶ هزارگزی شمال خاوری سراب و ۱۳ هزارگزی شوسه سراب به اردبیل. کوهستانی، معتدل و دارای ۲۸ تن سکنه است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صندوقله.

[ص] (اخ) دهی از دهستان نیر بخش مرکزی شهرستان اردبیل، واقع در ۳۵ هزارگزی باختر اردبیل و ۱۲ هزارگزی شوسه اردبیل به تبریز. کوهستانی، معتدل و دارای ۶۱۴ تن سکنه است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صندوقه.

[ص ق / ق] (ا) دیوار از دو آجر یا دو خشت که میان آن دو به پهنای آجر یا خشت تهی باشد || دیوار از خشت یا آجر یک لا که میان دو بام یا دو حائط کشند.

صندوقهء سینه.

[ص ق / ق ی ن / ن] (ترکیب اضافی، مرکب) قفسهء سینه. حفره ای که از دنده ها و قسمت پشتی ستون مهره ای و قسمت جلو استخوان جناغی تشکیل میشود و ریتین، پرده های جنب، قلب، پریکارد، عروق مهم و قسمت سینه ای مری در آن جای دارد. این حفره بشکل مخروط ناقصی است که قاعدهء آن تحتانی و از جلو به عقب مسطح است. ارتفاع آن در جلو ۱۵ سانتیمتر و در عقب ۲۷ سانتیمتر و در طرفین ۳۲ سانتیمتر است. (کالبدشناسی توصیفی استخوان شناسی سلسلهء انتشارات دانشگاه شماره ۴۴ صص ۱۳۶-۱۳۷).

صندوقی.

[ص / ص] (ص نسبی) نسبت است به صندوق. صندوق ساز. صندوق فروش || بشکل صندوق || آنچه بتوان آنرا در صندوق نهاد. درخور صندوق.

صنیدد.

[ص] (ع ص، ا) مهتر دلاور. ج، صنایدد || چیره. غالب || باد تند || سرمای سخت || باران بزرگ قطره || جماعت لشکر || یوم حامی الصنادید؛ روز سخت گرم. (منتهی الارب).

صنصن.

[ع] (ا) (۱) شولباش. بط الماء. پرندهء آبی است. (دزی). (۱) - Carcelle.

صنط.

[ص ن / ص] (ع ۱) برگ سلم که بوی پوست پیرایند. (منتهی الارب). سنط. قَرظ. در اقرب الموارد این کلمه را صِنط بسکون نون ضبط کرده است، لکن مؤلف منتهی الارب هر دو ضبط آن را صحیح داند.

سنطور.

[ص] (ع ۱) سنطور است. (دزی). رجوع به سنطور شود.

صنع.

[ص] (ع ۱) کار ||. کردار. (منتهی الارب ||). مصنوع. ساخته: ویران دگر ز بهر چه خواهد کرد باز این بزرگ صنع مهیا را. ناصر خسرو. شده حیران همه در صنع صانع همه سرگشتگان شوق مبدع. ناصر خسرو. صناعی باید قدیم و قایم و قاهر بدان تا پدید آید ز صنع وی بتان قندهار. سنائی. زرگر سحر صفت را بهر صنع سیم چینی و زر آبائی (۱) فرست. خاقانی. پاکا، منزها تو نهادی بصنع خویش در گردنای چرخ سکون و بقای خاک. خاقانی. این صنع لطیف و عز منیف نصیبه ایام و قرینه اقبال او آمد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۳۵۲). این درازی مدت از تیزی صنع مینماید سرعت انگیزی صنع. مولوی. چون صنع توست جمله فارغ ز صنع خویشی ز آن دوستی نداری با هیچ آفریده. عطار. یکی روبهی دید بی دست و پای فروماند از لطف و صنع خدای. سعدی. همه بینند نه این صنع که من می بینم همه خوانند نه این نقش که من می خوانم. سعدی (|| مص) کردن و ساختن چیزی را. کار و پیشه کردن. (منتهی الارب). کار کردن. (دهار) (غیاث اللغات) (ترجمان علامه جرجانی ||). آفریدن. (غیاث اللغات). قال الله تعالی: صنع الله الذی اتقن کل شیء (قرآن ۲۷/۸۸)؛ ای خلق (منتهی الارب). بوجود آوردن چیزی که به نیستی مسبوق باشد. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). نیکو پرورش یافتن جاریه تا فربه شود. (منتهی الارب ||). نکوئی کردن بر کسی. (غیاث اللغات). نیکوئی کردن. (دهار) (تاج المصادر بیهقی ||). ص، ا) صانع. آفریدگار. آفریننده: ازیرا حکیم است و صنع است و حکمت مگو این سخن جز مر اهل بیان را. ناصر خسرو (دیوان ج ۲ ص ۵). (۱) - ن ل: زرمائی.

صنع.

[ص] (اخ) کوهی است در دیار سلیم. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صنع.

[ص] (ع ۱) سیخ بریان کن ||. آنچه ساخته شود از سفره و جز آن ||. درزی یا باریک کار. الخیاط او الرقیق الیدین. (اقرب الموارد ||). بریانی ||. جامه ||. دستار ||. جای گرد آمدن آب باران. (منتهی الارب). ج، اصناع (|| ص) رجل صنع الیدین؛ مرد چبدست و باریک در پیشه خود. (منتهی الارب). رجوع به ماده بعد شود.

صنع.

[ص] (ع مص) کردن و ساختن چیزی را ||. نیکو تیمار کردن اسب را (|| ۱) جانورکی یا مرغی است (|| ص) رجل صنع الیدین؛ مرد چربدست و باریک کار و ماهر در کار و پیشه خود. (منتهی الارب). رجوع به ماده قبل و دو ماده ذیل شود.

صنغ.

[صَنْغٌ] (ع ص) رجل صنع الیدین؛ مرد چرب دست و باریک کار و ماهر در کار و پیشه خود ||. رجل صنع اللسان؛ بلیغ و نیک ماهر و حاذق در شعر و سخن. رجوع به مواد قبل شود.

صنغ.

[صُنٌ] (ع ص) رجال صنع الایدی؛ مردان ماهر در کار و پیشه خود. (اقرّب الموارد). رجوع به مواد قبل شود.

صنعاء.

[صَأ] (ع ص) منسوب به جودت صنعت بذات خود، مانند: حسناء و عجزاء و شهلاء و نسبت بدان صنعانی است برخلاف قیاس. (معجم البلدان). چرب دست. ماهر. نیک دست.

صنعاء.

[صَأ] (اخ) موضعی است به یمن. (معجم البلدان). قصبه یمن است. شهر یست خرم و آبادان و هرچه از بیشتر نواحی یمن خیزد از این شهر خیزد و بانعمت ترین جایی است اندر همه یمن و اندر همه ناحیت عرب شهری نیست از وی بزرگتر و خرم تر و گندم و کشتهای دیگرشان بسالی دو بار ثمر دهد و جوسه بارویا چهار بار از غایت اعتدال هوای این شهر. و باره ای دارد از سنگ و گویند که نخستین بنائی که پس از طوفان کرده اند این است (۱). (حدود العالم). نام صنعاء نخست «ازال» بود چون حبشیان بدانجا رسیدند و با روی سنگی آن شهر بدیدند، گفتند: این صنعت است، پس آن شهر را صنعاء نامیدند. و گویند منسوب است به صنعاء بن ازال بن یقطن بن عابرن شالخ... و گویند چون وهرز بدانجا رسید، گفت: صنعة صنعة، یعنی حبشیان آنرا نیک بر آورده اند (۲). (معجم البلدان). رجوع به دائرة المعارف اسلامی ذیل همین کلمه شود. (۱) - بر اساسی نیست. (۲) - افسانه است.

صنعاء.

[صَأ] (اخ) قریه ای بوده است بر باب دمشق. (معجم البلدان). رجوع به معجم البلدان شود.

صنعاء.

[صَأ] (اخ) (ائمه...) مقصود ائمه ای است که از حدود ۱۰۰۰ ه. ق. به بعد در یمن ریاست کرده و در شمار ائمه سعدا محسوبند. رجوع به ترجمه طبقات سلاطین اسلام ص ۹۴ شود.

صنعاء.

[صَأ] (اخ) یوم صنعاء علی زبید و مذحج، روزی است از ایام اسلام. (مجمع الامثال میدانی چ تهران ص ۷۶۸).

صنعائی.

[صَأ] (ص نسبی) نسبت است به صنعاء. رجوع به صنعاء و صنعانی شود.

صنعان.

[ص] (اخ) (شیخ...) نام بزرگی که هفتصد مرید داشت و شیخ فریدالدین عطار هم از مریدان اوست. گویند که از بد دعای حضرت غوث الاعظم (۱) بر دختر ترسا عاشق شده از اسلام درگذشت، مگر به آخر هدایت غیبی دست او گرفت. (غیاث اللغات). شیخ صنعان که در ادبیات فارسی معروفست، درست معلوم نیست کیست. در ادبیات فارسی شیخ صنعان را چنین وصف کرده اند: که وی عابدی گوشه نشین بود، سپس دلدادۀ دختر ترسائی شد و از مسلمانی رو برتافت و بکلیسا شد و زنار بست. آنچه درباره این داستان میتوان بتقریب گفت، اینست که داستان شیخ صنعان براساس احوال فقیهی نهاده است معروف به ابن سقا که در قرن ششم هجری در بغداد میزیست. بسال ۵۰۶ ه. ق. که یوسف بن ایوب بن یوسف بن حسین همدانی فقیه و عارف معروف بغداد شد، ابن سقا بمجلس وی رفت و از او پرسشی کرد. یوسف برآشفت و گفت: خاموش شو که از تو بوی کفر میشنوم و به دین اسلام نخواهی مرد. سرانجام ابن سقا به روم رفت و ترسا گشت. (تلخیص از جستجو در احوال و آثار فریدالدین عطار تألیف نفیسی صص ۹۰-۹۱). و رجوع به کامل التواریخ ابن اثیر وقایع سال ۵۰۶-۵۳۵ شود: گر مرید راه عشقی فکر بدنامی مکن شیخ صنعان خرقة رهن خانه خمار داشت. حافظ (چ قزوینی ص ۵۴). بگسلانم سبحة و زنار بندم بر میان عشق ترسابچه ای خواهم که صنعانم کند. ملا سالک یزدی (از آندراج). (۱) - مراد از حضرت غوث الاعظم در کتب عرفاء محی الدین ابومحمد عبدالقادر بن ابی صالح زنگی دوست گیلی یا گیلانی یا جیلی عارف مشهور و مؤسس طریقه قادری متولد در ۴۷۰ و متوفی ۵۶۱ ه. ق. است. (جستجو در احوال و آثار فریدالدین عطار تألیف نفیسی ص ۹۰).

صنعانی.

[ص] (ص نسبی) منسوب است به صنعاء یمن یا به صنعاء دمشق بر غیر قیاس. اکثر [منسوب] بسوی اول است و کمتر بسوی ثانی. (منتهی الارب).

صنعانی.

[ص] (اخ) عبدالرزاق بن همام بن نافع الحمیری، مکنی به ابی بکر. از حفاظ حدیث و ثقات و از مردم صنعاء است. وی بسال ۱۲۶ ه. ق. تولد یافت و حدود هفده هزار حدیث حفظ داشت. او را تصنیفی است در حدیث و کتابی در تفسیر قرآن. (الاعلام زرکلی ص ۵۱۹). رجوع به عبدالرزاق... شود.

صنع الله.

[ص] (عُیْلُ لاه) (اخ) ابن ابراهیم مؤلف کشف الظنون نویسد: وی پس از سال ۱۰۵۰ ه. ق. درگذشت. او راست: شرحی بر خمیره ابن فارض. (کشف الظنون ذیل قصیده ابن فارض).

صنع الله افندی.

[ص] (عُلُ لاه آف) (اخ) وی فرزند جعفر افندی صدر اعظم سلطان سلیمان قانونی است. به عهد سلطان محمدخان ثالث و سلطان احمدخان اول چهار بار به مشیخت اسلامی نائل شد. تولد او بسال ۹۶۰ ه. ق. بود. بسال ۹۹۸ در بروسه، سپس در ادرنه و استانبول قضاوت یافت و در همین ایام قاضی عسکر آناتولی و روم ایلی شد. بسال ۱۰۰۸ بجای خواجه سعدالدین افندی مسند مشیخت

اسلامی بدو مفوض گردید و بیست و دو ماه و ده روز امور فتاوی را اداره کرد، سپس معزول شد و دیگر بار به مقام شیخ الاسلامی رسید؛ اما بخاطر اختلاف با صدر اعظم حسن پاشا پس از ۳۴ روز استعفا داد. در عهد سلطان احمدخان بار سوم بشیخ الاسلامی نایل گشت. وی بسال ۱۰۲۱ ه. ق. درگذشت. او راست: تعلیقاتی بر تفسیر کشاف و کتب دیگر. (تلخیص از قاموس الاعلام ترکی).

صنَع الیدین.

[صِنَ / صَنَّ / صَنَ نَ / صُنَّ عَلُی دَ] (ع ص مرکب) چربدست و ماهر به کار و پیشه خود. (منتهی الارب). رجوع به صِنَع و صِنَع و صُنَع و صِنَع شود.

صنعبر.

[صَنَ نَبَ] (ع ا) درختی است مانا بکنار، نون زائد است. (منتهی الارب). شجر کالسدر. (اقرب الموارد).

صنعبه.

[صَعَبَ] (ع ص) ماده شتر سخت و قوی. (منتهی الارب). الناقه الصلبة. (اقرب الموارد).

صنعت.

[صَعَّ] (ع ا) پیشه و هنر. (غیاث اللغات): روزگاری پیشمان آمد بدین صنعت [شاعری] همی هم خزینه هم قبیله هم ولایت هم لوی. منوچهری. درین بام گردان و این بوم ساکن بین صنعت و حکمت و غیب دان را. ناصرخسرو. تا بدان صنعت شهرتی تمام یافتم. (کلیله و دمنه). صنعت من برده ز جادو شکیب سحر من افسون ملایک فریب. نظامی. استاد من فضیلتی که بر من دارد از روی بزرگیست و حق تربیت و گرنه بقوت از او کمتر نیستم و به صنعت با او برابرم. (گلستان). رجوع به صنعه شود ||. مصنوع. ساخته ||. (مص) نت ساختن برای شعری. آهنگ ساختن موسیقی دانان قولی یا غزلی یا شعری را: فانشد الجماعه بیتاً... و احب ان یضاف الیه بیت آخر فیدره علی ابن مهدی... فاستحسنه ابوالحسن... و کان ابوالعیسی بن حمدون حاضراً فقال له الصنعه فیهما علیک فطلب عوداً. (معجم الادباء چ مارچلیوٹ ج ۵ ص ۴۲۸ ||). (مص) کیمیاگری. مشاقی (||. ا) کیمیا. (مفاتیح العلوم). -اهل صنعت؛ کیمیاگران: و بیشتری اهل روزگار خاصه اهل صنعت کوکب الارض، طلق را شناسند. (ذخیره خوارزمشاهی ||). نیرنگ. حیل. حیل: سوگند دهد که او [صاحب صنعت] با مساح صنعت و حیل نکند. (ترجمه محاسن اصفهان ص ۱۱۱ ||). تدلیس. نفاق. دورویی: حافظم در مجلسی دُردی کشم در محفلی بنگر این شوخی که چون با خلق صنعت میکنم. حافظ. صنعت مکن که هر که مَحبت نه راست باخت عشقش به روی دل در معنی فراز کرد. حافظ ||. تکلف. جمله پردازی: حدیث عشق ز حافظ شنو نه از واعظ اگرچه صنعت بسیار در عبارت کرد. حافظ ||. ظاهرسازی. ساختگی. تصنع: همچو جنگ خرفروشان صنعت است؟

صنعت تسمیط.

[صَعَت تَت] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به مسمط شود.

صنعت سخن.

[صَعَتِ سُخْ] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از شعر است و آن کلامی باشد موزون. (برهان). رجوع به شعر شود.

صنعت کار.

[صَع] (ص مرکب) هنرمند. افزارمند. صنعتگر.

صنعتگر.

[صَع گَ] (ص مرکب) هنرمند. افزارمند. صانع. دست ورز. آنکه صنعت داند: شأن صنعت بین و صنعتگر که در یک کارگاه از همان جنسی که سازد پنبه خارا ساخته. درویش واله هروی (از آندراج). ج، صنعتگران.

صنعتگری.

[صَع گَ] (حامص مرکب) صنعت کردن. هنر نمودن: جهان‌دیده دانا به نیک اختری در آمد بتدبیر صنعتگری. نظامی. رجوع به معانی صنعت شود.

صنعتی.

[صَع] (ص نسبی) منسوب به صنعت. صنعتگر. صانع. ج، صنعتیان: و هرچه صنعتیان بودند دست از صنعت برداشتندی و هرچه مؤمن بودندی جان پروردندی [از آواز داود]. (قصص الانبیاء چ سنگی تهران ۱۳۲۲ ص ۱۵۰).

صنعتی.

[صَع] (اخ) صادقی کتابدار در مجمع الخواص نویسد: صنعتی در مشهد مقدس اقامت میکرد و بصنعت قالب تراشی شهرت دارد. شخصی از خود گذشته و فداکار است و طبع شعرش هم بد نیست. از اوست: ربوده صبرم از دل دلبری در آن رعنائی که لعل او نمکدانی بود بر خوان رعنائی. (مجمع الخواص ص ۲۹۳).

صنعت یدی.

[صَع تِ ی] (ترکیب وصفی، مرکب) کار دستی. هنر دستی. مقابل صنعت ماشینی. رجوع به صنعت شود.

صنع قسی.

[صَع ق] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان).

صنعه.

[صَع] (ع ا) کار. پیشه. (منتهی الارب). کار. (مهذب الاسماء). صنعت. رجوع به صنعت شود.

صنعه.

[ص ع] (اخ) قریه ای است از قرای ذمارالیمن. (معجم البلدان).

صنعة الفرس.

[ص ع تُل ف ر] (ع ا مرکب) نیکو سیاست و نیکو تیماری اسب. (منتهی الارب). نیکو تعهد کردن اسب. (تاج المصادر بیهقی).

صنعی.

[ص ا] (اخ) یکی از شعرای متقدم عثمانی و از اهالی قسطنطنیه است. وی در دفتر دربار سلطان محمود از شاهزادگان سلطان بایزیدخان ثانی سمت منشی گری داشت و با نجاتی و طالعی معاصر بوده است. (قاموس الاعلام ترکی).

صنعی.

[ص ا] (اخ) یکی از شعرای متقدم عثمانی و از رجال سلطان سلیم خان است. وی در محاربهء چالدران دلاوری نموده و به منصب سنجاق بکی گری نایل شد. (قاموس الاعلام ترکی).

صنعی.

[ص ا] (اخ) نام او صنع الله و از شعرای متقدم عثمانی و از اهالی بروسه است. وی سلطان سلیم خان ثانی را مدح میگفت. (قاموس الاعلام ترکی).

صنعی.

[ص ا] (اخ) شاعر است. صادقی کتابدار نویسد: در فن شعر از راهنمایان من است و اکثر رسائل ضروری شعر را در حضور ایشان گذرانیده ام. متجاوز از سه سال ندیدم سر به بالین استراحت بگذارد. در تبریز شیفتهء عطار پسری بود. یک میل مسافت بین خانهء خود و معشوق را پیوسته می پیمود. در فن علاقه بندی مهارتی داشت، چنانکه مصراعی را با کاشتن گل دو رنگ نوشته بود. از رنگ و افشان کاغذ و همچنین از سرنج و سفیدآب و لاجوردشویی اطلاع داشت. او راست: بغیر جور از آن تندخو نمی آید وفا خوش است ولیکن ازو نمی آید. رجوع به مجمع الخواص ص ۷۵ شود.

صنعی.

[ص ا] (اخ) کلیولی. او را دیوانی است به ترکی. وی بسال ۹۴۱ ه. ق. درگذشت. (کشف الظنون ذیل دیوان).

صنعی زاده.

[ص د] (اخ) محمد امین افندی فرزند قره صنع الله افندی. وی از علمای عظام عثمانی است. در زمان سلطان محمدخان رابع به مشیخت اسلامی نایل شد و بسال ۱۰۵۶ ه. ق. در ادرنه قضاوت یافت، سپس در حلب، مصر و استانبول قضاوت کرد؛ آنگاه در روم ایلی قاضی عسکر گشت و بسال ۱۰۷۲ ه. ق. به مسند فتوی نشست و بعد از ۱۱ ماه معزول گردید و بسال ۱۰۸۳ ه. ق. درگذشت. (از قاموس الاعلام ترکی).

صنف.

[ص] [ع] (ا) پاره ای از هر چیزی. (منتهی الارب). گونه از هر چیزی. (دهار). طبقه. رسته. گون. ج، اصناف، صنوف ||. نوع. (منتهی الارب): احمد ینالتکین پیش آمد... بگذشت از سرهنگان و دیگر اصناف که با وی نامزد بودند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۷۲). و همیشه حکمای هر صنف از اهل علم میکوشیدند. (کلیله و دمنه ||). اصطلاح منطق) نوع مقید به صفات عرضی کلی. (غیاث اللغات از بحر الجواهر). بعضی به این وضع تصریح کنند که صنف بمعنی قسمی از اقسام هر نوع از انواع موجودات است، چنانکه حیوان جنس است و انواع او بقر و فرس و جمل و انسان... همچنین اقسام نوع را صنف نامند، چنانچه اصناف نوع فرس، ترکی و تازی... و کوهی است و اصناف نوع انسان، چینی و رومی و هندی. (غیاث اللغات). - صنف الثوب؛ حاشیهء جامه. (منتهی الارب). || هر گروه و دسته و طبقه از پیشه وران و صاحبان حرفه و کسبهء همشغل چنانکه صنف بزاز، صنف قصاب، صنف کلاهدوز، صنف کفاش و غیره.

صنف.

[ص] [ع] (ا) نوع. گونه. ج، اصناف. (منتهی الارب). رجوع به صنف شود.

صنف.

[ص] [ع] (ص، ا) ج اصنف. (منتهی الارب).

صنف.

[ص] [اخ] موضعی است در بلاد هند یا چین که عود صنفی بدان منسوب است. (از معجم البلدان). رجوع به حدود العالم ص ۴۱ و اخبار الصين و الهند ص ۹ شود.

صنفه.

[ص ن ف] [ع] (ا) صنفه الثوب؛ حاشیهء جامه هر چه باشد یا حاشیهء آن جانب که ریشه و پرزه دارد یا آن جانب که ندارد ||. جانب. ناحیه. (منتهی الارب).

صنفي.

[ص / ص] (ص نسبی) نسبت است به صنف و صنف. رجوع به صنف شود.

صنق.

[ص ن] [ع] (ا) شدت گند بغل. (منتهی الارب ||). حلقه ای است از چوب که در حریر باشد. (اقراب الموارد ||). مص) سخت شدن گند بغل. (منتهی الارب).

صنق.

[صَن] (ع ص) سخت و استوار از هر چیزی || سخت گنده بوی ||. مرد فریه و کلان جثه. (منتهی الارب).

صنق.

[صُن] (ع ا) جِ صنّاق. رجوع به صنّاق شود.

صنقر.

[صِ ق] (ع ا) پینو. (منتهی الارب). اقط. (اقرب الموارد). کشک ||. پاره ای از صمغ، نون زائد است. (منتهی الارب).

صنقه.

[صَن ق] (ع ا) زمین سنگلاخ سوخته درشت. (منتهی الارب).

صنقه.

[صَن ق] (ع ص، ا) جِ صائق. رجوع به صائق شود.

صنقه.

[صَن ق] (ع ص) جمل صنقه؛ شتر دفرک و کلان و ناقه صنقه کذلک یا آن مخصوص به نر است. (منتهی الارب). در اقرب الموارد آنرا بفتح نون ضبط کرده و نویسد: جمل صَنقه؛ بزرگ سطر و تا مبالغت را بود نه تائیت.

صنم.

[صَن] (ع ا) بت. (منتهی الارب) (غیاث) (دهار). وثن. فغ. بُد. ج، اصنام : خم آورده از بار شاخ سمن صنم شد گل و گشته بلبل شمن. فردوسی. وثاق او چو بهار است و او در آن صنم است سرای او چو بهشت است و او در آن حور است. فرخی. بجان خلق بر آمد پدید عدل خدای نه بر تن و درم و مال کآن همه صنم است. ناصر خسرو. باد اقبال در پرستش او تا شمن در پرستش صنم است. مسعود سعد. هم نمودار سجود صمد است شمنان را که هوای صنم است. خاقانی. در جمله صنمها پنج صنم بود از زر سرخ ساخته. (ترجمه تاریخ یمنی نسخه چاپی ص ۴۱۳). گر جمله صنم ها را صورت به تو مانستی شاید که مسلمان را قبله صنمی باشد. سعدی ||. در محاوره فارسیان بمناسبت خوبی صورت بر معشوق اطلاق کنند. (غیاث اللغات). خو بروی. نکوروی : همه کسی صنما [مر] ترا پرستد و ما از آتش دل آتش پرست شاماریم. منطقی رازی (از حاشیه فرهنگ اسدی نخجوانی). فتنه شدم بر آن صنم کش بر خاصه بدان دو نرگس دلکش بر. دقیقی. چونکه زرین قدحی در کف سیمین صنمی یا درخشنده چراغی بمیان پرنا. منوچهری. آن صنم را ز گاز و از نشکنج تن بنفشه شد و دو لب نارنج. عنصری. از دل صنما مهر تو بیرون کردم و آن کوه غم ترا به هامون کردم. قابوس و شمگیر. گر یک وفا کنی صنما صد وفا کنم و تو جفا کنی همه من کی جفا کنم. مسعود سعد. صورت نمای شد رخ خاقانی از سرشک رخسار او نگر صنما منگر آینه. خاقانی. چو دیدم کآن صنم را لعل شد رام بدانستم که صید افتاد در دام. نظامی. صورت نبندد ای صنم بی زلف تو آرام دل دل فتنه شد بر زلف تو ای فتنه ایام دل. عطار. هر شب صنمی در بر گیرند. (گلستان). بیا که وقت شناسان دو کون نفروشد به یک پیاله می صاف و صحبت صنمی. حافظ. همه از تو خوش بود ای صنم چه

وفا کنی چه جفا کنی. هاتف (||. اصطلاح تصوف) هر چیز است که بنده را از حق بازدارد و در مجمع السلوک است. آنچه ترا از حق بازدارد آن بت تو باشد، یعنی آنچه بازدارد ترا از ذکر حق و تجلیات اسمائی و صفاتی او تعالی پس آن بت توست. از آنکه هر چه تو در بندِ آنی بنده آنی. و در کشف اللغات گوید: بت در اصطلاح سالکان عبارتست از مظهر هستی مطلق که آن حق است، پس بت من حیث الحقیقه، حق باشد باطل و عبث نیست و بت پرست را که حق پرست گویند از این جهت است که حق بصورت بت ظهور نموده است، و قضی ربک الا- تعبدوا الا اياه، پس چون درست آمد بالضروره جمله عابد حق باشند. فافهم - انتهی. و در بعضی رسائل گوید: صنم حقیقت روحیه را گویند در ظهور تجلی صورت صفاتی. و نیز بعضی پیر کامل آمده است - انتهی. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). قوت و طاقت بنده (||. مص) پلید و بد شدن بوی (||. امص) پلیدی بوی. منتهی الارب).

صنم.

[صَنَ] (اخ) دهی از دهستان بالاتجن بخش مرکزی شهرستان شاهی که در ۹ هزارگزی جنوب باختری شاهی در دامنه واقع است. هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریایی است. ۵۵۰ تن سکنه دارد. محصول آن برنج، پنبه، غلات، صیفی، مرکبات و مختصر ابریشم در آنجا بعمل می آید. شغل اهالی زراعت، تهیه زغال و گاوداری است. صنایع دستی آنان بافتن پارچه های پشمی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صنم.

[صَنَ] (اخ) دهی است از دهستان پائین جام بخش تربت جام شهرستان مشهد، واقع در ۲۱۰۰۰ گزی جنوب خاوری تربت جام و ۴۰۰۰ گزی شمال جاده شوسه نظامی تربت جام به جنت آباد. دارای ۱۶۷ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات و پنبه. شغل اهالی زراعت و مالداری است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صنم.

[صَنَ] (ع ص) قوی و توانا. (منتهی الارب).

صنم.

[صَنُ] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صنمات.

[صَنَ] (ع ص، ا) جِ صَنِمَةً. (منتهی الارب). رجوع بدان کلمه شود.

صنمان.

[صَنَ] (اخ) قریه ای است از اعمال حوران در دو منزلی دمشق. (معجم البلدان).

صنم پرست.

[صَنَ پَرَ] (نَف مرکب) بت پرست. پرستنده صنم: گفتم صنم پرست مشو با صمد نشین گفتا بکوی عشق همین و همان کنند. حافظ. رجوع به صنم شود.

صنم پیکر.

[صَنَ پَرَ / پِ كَ] (ص مرکب) معشوقه ای که پیکر او در زیبایی چون بت بود. بت اندام. بت پیکر. همانند بت در زیبایی: ساقی صنم پیکر شده باده صلیب آور شده قندیل ازو ساغر شده تسبیح زنا آمده. خاقانی. رجوع به صنم شود.

صنم خانه.

[صَنَ نَ / نِ] (ا مرکب) بتخانه. بتکده. جای بت: کسانی که از راه خدمتگری کنند آن صنم خانه را چاکری. نظامی. رنگ هر گنبدی جداگانه خوشتر از رنگ صد صنم خانه. نظامی. رجوع به صنم و صنم کده شود.

صنم شکن.

[صَنَ شِ كَ] (نَف مرکب) بت شکن. شکننده بت: محمود سومنات گشای صنم شکن از غرو سی گزی بسنان زره گزار. سوزنی. رجوع به صنم شود.

صنم عقلی.

[صَنَ مَ عَ] (ترکیب وصفی، ا مرکب) رب النوع مثل اعلی (۱). (۱) - Archetype

صنم کده.

[صَنَ كَ دَ / دِ] (ا مرکب) بتکده. بتخانه. جای بت. صنم خانه: از جوش کفر من شده کنعان صنم کده از بس که ما اطاعت فرزند می کنیم. محمد اسحاق شوکت (از آندراج). رجوع به صنم خانه شود.

صنم گر.

[صَنَ نَ گَ] (ص مرکب) بتگر. (آندراج).

صنمه.

[صَنَ مَ] (ع ا) ماشورهء پر و هر قدر از آن که میان کاواک باشد. (منتهی الارب). قصبه الریش کلها. (اقراب الموارد) (قصر المحيط ||). سختی ||. بلا. (منتهی الارب).

صنمه.

[صَنَ مَ] (ع ص) ناقه که بهر دو نوبت یک بار دوشیده شود. ج، صِنَمَات. (منتهی الارب).

صنمین.

[صَنْ مَ] (ع ۱) تشبیه صنم در حالت نصبی و جری. - صَنَمَى قُریش؛ دعائی است معروف نزد بعضی شیعه درباره شیخان.

صنو.

[صِنُونُ] (ع ۱) هر واحد از چند تنه درخت که همه از یک بیخ رسته باشد یا خاص است به خرما بن. (منتهی الارب). تنه درخت که با تنه دیگر از یک بیخ باشد. (ترجمان علامه جرجانی ترتیب عادل). آن خرما بن که از بن دیگری رسته بود. ج، صِنُونان. (مهدب الاسماء). و رجوع به صِنُونُ شود || گو معطل و بی کار و خالی از اهل. (منتهی الارب). الحفر المعطل. (اقرب الموارد ||). برادر پدری و مادری. (منتهی الارب). برادر. (مهدب الاسماء ||). پسر عم مرد. ج، أَصْنَاء ||. مثل. مانند. (منتهی الارب). شبیه.

صنو.

[صِنُونُ] (اخ) چاهی است مر بنی ثعلبه را. (منتهی الارب).

صنو.

[صِنُونُ] (ع ۱) هر واحد از چند تنه درخت که همه از یک بیخ رسته باشند یا خاص است به خرما بن. (منتهی الارب). رجوع به صِنُونُ شود.

صنو.

[صِنُونُ] (ع ۱) ج صِنُونُ. رجوع به صِنُونُ شود.

صنو.

[صِنُونُ] (ع ۱) چوب ردی و هیچ کاره میان دو کوه. (منتهی الارب). العود الخسیس بین الجبلین. (اقرب الموارد ||). آب اندک میان دو کوه. (منتهی الارب ||). سنگی میان دو کوه. ج، صِنُونُ.

صنوان.

[صِنُونُ] (ع ۱) ج صِنُونُ. رجوع به صِنُونُ شود ||. صِنُونان یا صِنُونان تشبیه صنو است. رجوع به صنو شود. (منتهی الارب ||). دو چاه نزدیک بهم که آب هر دو از یک چشمه باشد. (منتهی الارب).

صنوبر.

[صَنْ بَ] (۱) (ع ۱) مؤلف غیاث نویسد: صنوبر درخت چلغوزه که بهندی چرط گویند. چلغوز. (مهدب الاسماء). صنوبر (۲) از تیره نازویان (مخروطیان) دارای برگهای ضخیم و کوتاه و مخروطهای باریک و دراز. (گیاه شناسی گل گلاب ص ۳۰۳). جوالیقی نویسد: بگمان من صنوبر معرب است. (المعرب ص ۲۱۳). درختی است یا بار آن درخت. (منتهی الارب). پیارسی ناژ گویند و بهندی سرل... چون بکوبند و با سرکه با هم بیامیزند و مضمضه کنند درد دندان را دفع کند، و پوست درخت صنوبر عضوی را که به آب گرم سوخته شود و ریش گردد سودمند باشد و دانه صنوبر سرفه ای را که تری بود منفعت کند و طبع را نرم کند در دفع

رطوبتی که در قصبات شش باشد و سینه را یاری دهد و باقوت کند و بول را از مثانه براند و گرم است در دو درجه اول در خشکی و تری معتدل است. (ترجمه صیدنه ابوریحان). رجوع به مفردات ابن بیطار و ترجمه ضریر انطاکی شود: بر جویهای خشک به امید عدل او اکنون همی صنوبر کارند و نارون فرخی. جویش پر از صنوبر و کوهش پر از سمن راغش پر از بنفشه و باغش پر از بهار. منوچهری. شهری که درو نیست جز از فضل منازل باغی که درو نیست جز از عقل صنوبر. ناصر خسرو. بقای شاه جهان باد تا دهد سایه زمین بشکل صنوبر فلک بگون سداب. خاقانی. بیلا صنوبر بیدار حور چو خورشیدش از چهره میتافت نور. سعدی || استعاره ای است معشوق را از جهت تشبیه قد او بصنوبر. قد محبوب: چنان چون خو که در پیچد بگلبن پیچم من بر آن سیمین صنوبر. بوالمثل. ندانستم من ای سیمین صنوبر که گردد روز چونین زود زایل. منوچهری. پیش بالایت ببالایت فروریزم گهر زآنکه صد نوبر مرا ز آن یک صنوبر ساختند. خاقانی. حب الصنوبر؛ رجوع بدین کلمه شود. (۱) - بعضی به کسر صاد تلفظ کنند.

(۲) - Abies. Sapin blanc.

صنوبر.

[ص ن ب] (اخ) دهی است از دهستان بالاولایت بخش حومه شهرستان تربت حیدریه، واقع در ۱۸۰۰۰ گزی شمال باختری تربت حیدریه و ۶۰۰۰ گزی باختر راه شوسه عمومی تربت به مشهد. کوهستانی و معتدل است. ۸۴۹ تن سکنه دارد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۹).

صنوبر الارض.

[ص ن ب ر ل ا] (ع مرکب) خامافیطس. کمافیطوس (۱) حشیشی است که گل آن بنفش رنگ میشود و به آخر تخم میگردد و آن را بشیرازی ماشل دارو خوانند و بعضی گویند طرخون رومی است و بعضی گویند تخم کرفس رومی است. رجوع به کمافیطوس شود. (۱) - Xamaipitus. Chamepitys.

صنوبر الصغار.

[ص ن ب ر ص] (ع مرکب) (۱) فیطس. بیطوس. پیطویدس. (۲) قضیم قریش. فوقا. ارز. تنوب. (۱) - (۲) Petit pin. Pithuides, peuke.

صنوبر خرام.

[ص / ص ن / نُوبَخ] (ص مرکب) آنکه خرامیدن او همانند صنوبر است در حرکت به چپ و راست: خورشید زیر سایه زلف چو شام اوست طوبی غلام قد صنوبر خرام اوست. سعدی. با قامت بلند صنوبر خرامشان سرو بلند و کاج بشوخی رمیده اند. سعدی. چندان بود کرشمه و ناز سهی قدان کآید بجلوه سرو صنوبر خرام ما. حافظ. شانی تسلیی ز دل خویشتن نگر کارت بناز کان صنوبر خرام نیست. شانی تکلو (از آندراج).

صنوبر صغار.

(۱) [ص / ص ن / نُوب ر ص] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صنوبر الصغار شود. (۱) - (ekuep, sediuhtiP)

صنوبر فکن.

[صَ / صِ نَ / نُوبَ فَ / فِ كَ] (نَف مَرَكَب) فكننده صنوبر. افكننده صنوبر. از پا دراندازنده صنوبر ||. معشوق كه قامتش در موزونی به از صنوبر است : به دو نرگس به دو سنبل به دو گل بر سر سرو صنوبرفكنت. خاقانی.

صنوبر قامت.

[صَ / صِ نَ / نُوبَ مَ] (ص مَرَكَب) راست قد. موزون قامت. موزون اندام. آنكه قامتش در راستی همانند صنوبر است : سرورفتاری صنوبرقامتی ماه رخساری ملایك منظری. سعدی.

صنوبر قد.

[صَ / صِ نَ / نُوبَ قَ] (ص مَرَكَب) آنكه قد او در راستی صنوبر را ماند. متناسب اندام. راست قامت : وگر بخواهی تا گردی ای صنوبرقد بعشق خویش گرفتار چون من مسکین. فرخی. غزل سرای شدم بر شکرلیلی گل خد بنفشه زلفی و نسرین بری صنوبرقد. سوزنی. ز جلوه های صنوبرقدان ز راه مرو نگاهداری دل کن پی نگاه مرو. صائب.

صنوبر مثال.

[صَ / صِ نَ / نُوبَ مَ] (ص مَرَكَب) همانند صنوبر. بمانند صنوبر : ظل صنوبرمثال گشت بمغرب نگون مهر ز مشرق نمود مهره زر آشکار(۱). خاقانی. (۱) - چون آفتاب تحت الارض باشد تاریکی كه ظل ارض است، طولانی مخروطی خواهد نمود، از این جهت ظلمت شب را صنوبرمثال فرمود. (شرح خاقانی).

صنوبر هندی.

[صَ / صِ نَ / نُوبَ رِ هَ] (ترکیب وصفی، مَرَكَب) شجرالجن. دیودار(۱). (۱) - Cedre devadara.

صنوبری.

[صَ / صِ نَ / نُوبَ] (ص نسب) نسبت است به صنوبر كه درختی است. (الانساب سمعانی ||). همانند صنوبر در شكل. مخروطی كله قندی(۱). و دل را از جهت مخروطی بودن آن صنوبری شكل گویند : دل صنوبریم همچو بید لرزانست ز حسرت قد و بالای چون صنوبر دوست. حافظ. رجوع به صنوبر شود. (۱) - Conique.

صنوبری.

[صَ نَ بَ] (اخ) احمدبن محمد الحلبي، مكنی به ابی بكر. شاعریست و در فوات الوفيات اندكى از اشعار لطیف وی آمده است. بسال ۳۳۴ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۷۳).

صنوت.

[صَنُ نُوبَ] (ع) زنبیل از برگ خرما. (متهی الارب). الدوخلة الصغیره. (اقرب الموارد) (متهی الارب ||). غلاف. قاروره و سرپوش

آن. ج، صنائیت. (منتهی الارب).

صنوج.

[صُ] [ع ا] جِ صِنُج. رجوع به صنج شود || آنچه در دایرهء دف نهند از حلقه های خرد. (اقرّب الموارد ||). مص) رد کردن هر یک را بسوی اصل وی ||. زدن کسی را به عصا. (منتهی الارب).

صنور.

[صِنُ] [ع ص] زفت ناکس بدخوی. (منتهی الارب). البخیل السییء الخلق. (اقرّب الموارد).

صنوف.

[صُ] [ع ا] جِ صِنْف. رجوع به صنف شود : و به صنوف صروف فتن و محن گرفتار. (جهانگشای جوینی).

صنوه.

[صِ و] [ع ا] تَأْنِثُ صِنُو. (منتهی الارب). رجوع به صنو شود.

صنوین.

[صِ و] [ع ا] تَثْنِیْهُ صِنُو است در حالت نصبی و جری. رجوع به صنو شود.

صنه.

[صِنُ] [ع ا] گَنْد بَغْل. (منتهی الارب) (اقرّب الموارد ||). گند هر کنج بدن. (منتهی الارب).

صنهاج.

[صِ] [ع ص] غَرِیقُ در عبودیت. (منتهی الارب): عبد صنهاج؛ اصیل فی العبودیة. (اقرّب الموارد). رجوع به صنهاجۀ شود.

صنهاجۀ.

[صِ ج] [ع ص] غَرِیقُ در عبودیت. (منتهی الارب). رجوع به صنهاج شود.

صنهاجی.

[صُ ج] [ع ا] قومی است به دیار مغرب از اولاد صنهاجۀ حمیری. (منتهی الارب). قبیله ای از بربر.

صنهاجی.

[صُ] [ص نسبی] نسبت است به صنهاجۀ که قبیله ای است از حمیر. (الانساب سمعانی).

صنہاجی.

[ص] (اخ) بادیس بن منصور بن بلکین بن زیری صنہاجی حمیری. صاحب افریقا از ملوک صنہاجیہ تونس است. وی بسال ۳۷۴ ه. ق. متولد شد و بسال ۳۸۶ پس از مرگ پدر ولایت یافت و در سردانیہ اقامت جست و فرمان القائم بامر اللہ فاطمی بدو رسید و در روزگار او خویشان وی فتنہ ہا پیا کردند، لیکن او بر آنان دست یافت و بسال ۴۰۶ ه. ق. بہ فجاءہ درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۱۳۷).

صنہاجی.

[ص] (اخ) تمیم بن معز بن بادیس صنہاجی از پادشاہان صنہاجیہ افریقا است، وی بسال ۴۲۲ ه. ق. در منصوریہ (افریقا) تولد یافت و بسال ۴۴۵ از جانب پدر بہ ولایت مہدیہ رسید و بسال ۴۵۴ پس از مرگ پدر ولایت یافت. تمیم فتنہ ہای برخاستہ را بنشانند و شہرہائی را کہ از پدرش گرفتہ بودند بازستد. وی بہ ادب عنایتی داشت و شعر نیکو می گفت و مدت ۴۶ سال و دہ ماہ پادشاہی کرد و بسال ۵۰۱ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۱۶۶).

صنی.

[ص نئی] (ع اصغر) مصغر صنو ||. مغاکچہ در زمین نرم کہ آب در وی گرد آید و کسی وارد نشود آنرا و پروای وی نکند ||. گویند شکافی است در کوه. (منتہی الارب). شکاف در کوه. (مہذب الاسماء).

صنیان.

[ص / ص / ص] (ع ا) تشنیہ صنو است. (منتہی الارب). رجوع بہ صنو شود.

صنیعات.

[ص ن ب] (اخ) تصغیر صُنْبَعَةٌ. موضعی است. (منتہی الارب). موضعی است و گویند آبی است. (معجم البلدان ||). یوم صنیعات؛ روزی است کہ در آن روز نزدیک آبی کہ بدین نام موسوم است ماری کودکی خرد از آن حرث بن عمرو را بگزید و آن کودک شیرخوارہ بنی تمیم بود و بنی تمیم و بکر آن روز در یک مکان بودند. حرث آنان را دربارہ کودکی خود متہم کرد، سپس از ہر دو قوم گروہی بہ عذرخواہی نزد او شدند و او ہمہ آنان را بکشت و این روز را با یوم کلاب پیوندی است. (مجمع الامثال میدانی).

صنیع.

[ص] (ع ص) چربدست. (مہذب الاسماء) (منتہی الارب ||). (ا) کار ||. (ص) شمشیر زدودہ آزمودہ. (منتہی الارب ||). پروردہ. تربیت یافتہ. مخصوص بکسی: تو سیف دولتی و عز ملتی کہ ترا صنیع خویش خلیفہ بہ نامہ کرد خطاب. مسعود ||. مصنوع ساختہ: ہو صنیعی؛ یعنی آن کار ساختہ و برآوردہ من است ||. اسب داشت نیکویافتہ. (منتہی الارب). الفرس الذی احسن القیام علیہ. (اقرب الموارد ||). (ا) طعام کہ در راہ خدا دهند. (منتہی الارب ||). (ا) (امص) احسان. (اقرب الموارد). نیکوئی. (منتہی الارب): ما احسن صنیع اللہ عندک؛ ای احسانہ. (اقرب الموارد). چہ نیکو است کار خدا ||. (ص) رجل صنیع الیدین؛ چربدست و باریک کار

و ماهر در پیشه خود. (منتهی الارب).

صنیع الدوله.

[صَعْدَل] (اخ) مرتضی علیقلی خان پسر دوم علیقلی خان مخبرالدوله و نواده رضا قلیخان هدایت است. وی تحصیلات خود را در آلمان پایان داد و پس از مراجعت به ایران بسال ۱۳۲۱ ه. ق. بریاست اداره پست و گمرک منصوب گردید و یکی از اولین کارخانه های نخ ریزی را به طهران وارد کرد و محصول ارزان و خوب از آن بیرون آورد، لیکن بعلت رقابت خارجی آن کارخانه بزودی از کار افتاد. در ۱۷ شعبان ۱۳۲۴ ه. ق. که اولین مجلس شورای ملی ایران رسمیت و افتتاح یافت، صنیع الدوله بریاست آن انتخاب شد و این سمت را تا تاریخ ۲۸ رجب ۱۳۲۵ که از آن مقام استعفا داد بر عهده داشت. سپس گاهی بعنوان وزیر مالیه و گاهی بسمت وزیر فوائد عامه یا علوم در هیئت های دولتی که بریاست ابوالقاسمخان ناصرالملک و حسین قلیخان نظام السلطنه و میرزا احمدخان مشیرالسلطنه تشکیل یافت شرکت داشت و چون طهران بعد از استبداد صغیر بدست مجاهدین فتح شد، در کابینه اول محمد ولیخان سپهدار تنکابنی بوزارت معارف و اوقاف منصوب گردید. آخرین دوره وزارت او در کابینه دوم مرحوم حسنخان مستوفی الممالک بود بسمت وزارت مالیه، در این دوره او را در طهران بتاريخ پنجم صفر ۱۳۲۹ ه. ق. / ۶ فوریه ۱۹۱۱ م. یک نفر گرجی از اتباع روس به نام ایوان و دو تن همدست او بقتل رساندند. (وفیات معاصرین تألیف محمد قزوینی، مجله یادگار سال پنجم شماره ۴ و ۵).

صنیعت.

[صَعَا] (ع ا) صنیعه. کار. هنر. (مهدب الاسماء) (منتهی الارب): بر دل هر شکسته زد دل تو چون طبق بند در صنیعت فش. شهید بلخی. و اهل صنیعت آنرا چوب سندان گویند. (ذخیره خوارزمشاهی). رجوع به صنیعه شود.

صنیع حضرت.

[صَعَحَرَا] (اخ) از کسانی بود که در مبارزه مشروطیت پیوسته دولتیان را یاری میداد و جمعی از اوباشان را فراهم آورده بمجلس می تاخت. کسروی نویسد: روز بیست و سوم آذر (۱۲۸۶ نهم ذوالقعدة ۱۳۲۶ ه. ق.) گروهی از بی سر و سامان (های) چاله میدان بسردستگی صنیع حضرت هر کدام از کوی خود راه افتاده رو بسوی مسجد سپهسالار روانه شدند... امروز انبوهی از انجمنها در مدرسه سپهسالار میبودند. اوباشان زمانی بودند و بیاسودند، ناگهان به هیاهو برخاستند و به مجلس و مشروطه دشنامها سرودند و با این هاپهوی و عربده از مدرسه بیرون آمده، رو بسوی مجلس نهادند... (تاریخ مشروطیت ص ۵۰۵). و هم او نویسد: چون در جلسه بیست و سوم (نهم ذوالحجه). محمدعلیشاه مجدداً با مشروطه خواهان دوستی کرد و دستور داد اوباشان را دستگیر کنند. صنیع حضرت پنهان شد و او را در خانه پدرزن خود دستگیر کردند که در میان آنان گریخته بود. (همان کتاب ص ۵۲۹). سرانجام در روز دوشنبه ۱۳ بهمن (بیست و نهم ذوالحجه) بموجب رأی عدلیه به دوهزار ضربه شلاق و ده سال حبس در کلات محکوم شد و به صوب زندان اعزام گشت. (همان کتاب ص ۵۳۳). برون نویسد: در همان روز که مجلس را بتوپ بستند، محمدعلیشاه او و دیگر تبعیدیان کلات را بازخواند. (انقلاب ایران ص ۲۱۴). پس از فتح تهران و استقرار مشروطیت او و چند تن دیگر از سران استبداد چون میر هاشم تبریزی و شیخ فضل الله نوری بموجب رأی دادگاه اعدام شدند.

صنیعه.

[صَع] [ع ا] صناعت. هنر. (منتهی الارب ||). کار. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). برآورده. يقال: هو صنیعتی؛ یعنی او را من خود از برای خود ساخته و برآورده ام. (منتهی الارب). پرورده و تربیت شده کسی. غلام: امیر ابونصر صنیعه سلطان و ربیب دولت و شیخ مملکت بود. (ترجمه تاریخ یمنی ||). قولهم فلان؛ صنیعه فلان؛ یعنی خاص برای ذات وی است (||. امص) نیکوئی. (منتهی الارب). اکرام. انعام: نخواست صنیعه ای که در باب او فرموده بود به یک زلت باطل کند. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۳۴۲). در شکر صنیعه سلطان و عواطف رحمت و عواید رأفت او مبالغت کرد. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۰۵). رجوع به صناعت شود.

صنیعی.

[ص] [ص نسبی] مصنوعی. ساختگی. مقابل طبیعی ||. طبیعی. فطری. جبلی (ظاهراً) در عبارت زیر: از آنجا که الف طبیعی و عشق صنیعی و شفقت اصلی و رأفت جبلی بود خواست که درشود... (سندبادنامه ص ۱۱۶). اگر چند میان من و خوگ مابینتی طبیعی و مباحثتی صنیعی است... (سندبادنامه ص ۱۶۷).

صنین.

[صِن ن] [اخ] شهری است به ظاهر کوفه از منازل منذر و بدانجا نهری و مزارعی است. (معجم البلدان).

صو.

[صَوو] [ع ص] فارغ. خالی. (منتهی الارب).

صواب.

[ص] [ع ص] راست. درست. (ترجمان علامه جرجانی ترتیب عادل) (غیاث اللغات) (منتهی الارب). مصلحت. ضد خطا: نبایدت کردن برفتن شتاب که رفتن بزودی نباشد صواب. فردوسی. گفتند مگر صواب آن است که خداوند ندیمان خردمند را ایستاداند. (تاریخ بیهقی). بخود مشغول شدم آنچه صواب است بکنید. (تاریخ بیهقی). بونصر جواب داد که هرچه خداوند اندیشیده است همه عین صواب است. (تاریخ بیهقی). ای باز کرده چشم دل خفته را ز خواب بشنو سؤال خویش و جوابی بده صواب. ناصر خسرو. دریغ دار ز نادان سخن که نیست صواب به پیش خوگ نهادن نه من و نه سلوی. ناصر خسرو. خدایگانا آنی که از تو و به تو شد زدوده روی حقیقت، گشاده چشم صواب. مسعود سعد. جواب دادم و گفتم که روز بودن نیست صواب شغل من اینست و هم نبود صواب. مسعود سعد. نه زنی در ره صواب نه مرد نه مخنث از آنت نبود درد. سنائی. و بدین مقامات و مقدمات هر گاه که حوادث بر عاقل محیط شود، باید که در پناه صواب رود. (کلیله و دمنه). صواب آن است که جمله پیش او [شیر] رویم. (کلیله و دمنه). رای صوابش بین کز مدد نه فلک خان ختا را نهاد مائده هفت خوان. خاقانی. من بمعنی صدق میگویم که ز یک کس صواب نشنیدم. خاقانی. مصلحت آن است که از سر بصیرت اندیشه کامل کنی و وجه صواب بشناسی. (ترجمه تاریخ یمنی). نیست همه ساله در این ده صواب فتنه اندیشه و غوغای خواب. نظامی. جهانت خوش و رفتنت بر صواب عبادت قبول و دعا مستجاب. سعدی. چون می بینم که رأی شما بر صواب است، مرا بر سر آن سخن گفتن حکمت نباشد. (گلستان). تیری که زدی بر دلم از غمزه خطا رفت تا باز چه اندیشه کند رأی صوابت. حافظ. ز کوی میکده برگشته ام ز راه خطا مرا دگر ز کرم با ره صواب انداز. حافظ ||. در اصطلاح، هر امر ثابت و مسلمی را که انکار آن غیر ممکن باشد نامند و فرق بین صواب و صدق و حق آن است که صواب امر ثابتی که انکار آن ناممکن است و صدق آن چیزی را گویند که ماهیت آن در ذهن مطابق باشد با ماهیت آن در خارج و حق آن چیزی

را خوانند که ماهیتش در خارج از ذهن با ماهیت آن در ذهن برابر باشد. (کشاف اصطلاحات الفنون) (تعریفات جرجانی).

صواب.

[صَ] (اخ) امیر ظهیرالدین ابراهیم. چندی پس از شمس الدین صائن و سیدغیاث الدین علی وزارت امیر شیخ را داشت، لیکن مخالفان او که راه مداخل خود را مسدود دیدند یکی را تحریک کردند تا او را به قتل رسانید. (دستور الوزراء صص ۲۴۲-۲۴۳).

صواب آمدن.

[صَمَ دَ] (مص مرکب) درست آمدن. درست بودن. بجا بودن. مصلحت آمدن: امیر گفت: سخت صواب آمد. (تاریخ بیهقی). صواب آید روا داری پسندی که وقت دستگیری دست بندی. نظامی. چو من بنوازم و دارم عزیزش صواب آید که بنوازی تو نیزش. نظامی. و رأی همگان در مشیت است که صواب آید یا خطا. (گلستان). رجوع به صواب شود.

صواب اندیش.

[صَا] (نف مرکب) راست اندیش. (آندراج). درست اندیش. آنکه اندیشه او صواب بود.

صواب بودن.

[صَدَ] (مص مرکب) راست بودن. درست بودن. مصلحت بودن: صواب باشد که مسعدی را فرموده آید تا نامه نویسد. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۳۱). خوارزمشاهی گفت: این چیست ای احمد که رفت؟ گفت: این صواب بود. (تاریخ بیهقی). مرا این جا مقام صواب نباشد. (کلیله و دمنه). راستی را سر ز من برتافتن بودی صواب گر چو کج بینان به چشم ناصوابت دیدمی. سعدی.

صوابتر.

[صَتَ] (ص تفضیلی) درست تر. بهتر. اولی: بنده را صوابتر مینماید که خداوند این زمستان ببلخ رود. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۸۴). سخن رفت در باب حرکت امیر تا بر کدام جانب صوابتر است. (تاریخ بیهقی ص ۵۴). رجوع به صواب شود.

صواب جستن.

[صَجُتَ] (مص مرکب) جستجو کردن آنچه را که درست و صحیح است در رأی و روش و دیگر چیز. تحری.

صوابدید.

[صَا] (مص مرکب مرخم، مص مرکب) صلاح دید. صلاح و تجویز. (غیاث اللغات) (آندراج). صواب اندیشیدن. مصلحت دیدن. تصویب. صواب شمردن. استصواب رأی. اعتقاد: آغازید آب عبدالجبار را خیرخیر ریختن و به چشم سبکی در او نگرستن و بر صوابدیدهای وی اعتراض کردن. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۴۱۰). به صوابدید عبیداللهبن زیاد او را [مروان بن حکم را] بیعت کردند پس از مرگ معاویه ابن یزید. (مجمل التواریخ و القصص). شاه بی دستوری و صوابدید از وی [ارسطو] هیچ کار نکردی. (اسکندرنامه نسخه سعید نفیسی). هولاکو فرمود: مصلحت آن به ارغون مفوض است و به صوابدید او. (جهانگشای جوینی).

صواب دیدن.

[صَدِ دِ] (مص مرکب) مصلحت دیدن. ضیاع دیدن. درست دانستن. استوار دانستن. تصویب کردن: آخر گفتند طغرل را که مهتر ما توئی بر هرچه تو صواب دیدی، ما کار میکنیم. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۶۳۲). شاهد سرمست من صبح در آمد ز خواب کرد صراحی طلب، دید صبوحی صواب. خاقانی. دیدن مصطفی است حجت مه کاین دلیل صواب دیدستند. خاقانی. و بعد از آن خواست که بهرام چوبین در بلاد ترک رود و بهرام صواب نمی دید. (فارسنامه ابن بلخی ص ۹۹). برزویه گفت: اگر رأی ملک صواب بیند، بزرجمهر را فرمان دهد... (کليلة و دمنه). خردمند مباشرت خطرهای بزرگ به اختیار صواب نیند. (کليلة و دمنه). عاقل در دفع مکايد دشمن تأخیر صواب نیند. (کليلة و دمنه). ماهرویا روی خوب از من متاب بیخطا کشتن چه می بینی صواب؟ سعدی.

صوابر.

[صَبِ] (ع ص، ا) ج صابر. رجوع به صابر شود.

صوابرائی.

[صَّ] (حامص مرکب) درست فکری. راست فکری. بخردی: ز آنجا که تراست رهنمائی نآمد ز تو جز صوابرائی. نظامی. رجوع به صوابرای شود.

صوابرای.

[صَّ] (ص مرکب) آنکه رأی او صائب باشد. درست فکر. راست فکر. درست اندیشه. بخرد. با خرد: گویند مرا صوابرایان بهوش چون دست نمیرسد بخرسندی کوش. سعدی. رجوع به صوابرائی شود.

صواب شمردن.

[صَّ شِ / شِ م / م د] (مص مرکب) راست دانستن. درست دانستن. به مصلحت دانستن چیزی را. استصواب. تصویب. رجوع به صواب شود.

صوابکار.

[صَّ] (ص مرکب) آنکه کار صواب کند. مصیب. مقابل گناهکار. رجوع بصواب شود.

صوابکاری.

[صَّ] (حامص مرکب) عمل و کیفیت صوابکار. نیکوکاری. مقابل گناهکاری. رجوع به صواب شود.

صواب کردن.

[صَّ كَ د] (مص مرکب) درست کار کردن. صحیح کار کردن. کار نیک کردن. مقابل خطا کردن. رجوع به صواب شود.

صواب گفتن.

[صَ گُتْ] (مص مرکب) درست گفتن. صحیح گفتن. بواقع گفتن. بحقیقت گفتن. تسدید. اصابۀ. مقابل خطا گفتن: بنطق آدمی بهتر است از دواب دواب از تو به گر نگوئی صواب. سعدی. رجوع بصواب و صوابگوی شود.

صواب گوی.

[صَ] (نف مرکب) درستگویی. راستگویی. آنکه سخن به صواب گوید. مقابل خطاگویی: ز عقل من عجب آید صواب گویان را که دل به دست تو دادن خلاف ایمانست. سعدی. رجوع به صواب و صواب گفتن شود.

صواب نمای.

[صَ نَ / نِ / نَ] (نف مرکب) راست نماینده. هدایت کننده به راست. درست نماینده. آنکه یا آنچه صواب را بنماید: بر ضمیر صواب نمای صاحبقران سعادت انما خطور نمود. (حبیب السیر چ ۱ تهران ص ۱۲۴). به اقتضای رأی صواب نمایش میسر. (حبیب السیر چ ۱ تهران ج ۳ ص ۱). و رجوع به صواب نمودن شود.

صواب نمودن.

[صَ نَ / نِ / نَ دَ] (مص مرکب) راست آمدن. درست آمدن. درست بودن. راست نمودن. درست نمودن. مصلحت دیدن. استوار بودن. بجا بودن: صواب آن نمود که خواجه فاضل ابوالقاسم احمد بن الحسن را... فرمودیم تا بیاورند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۳۳۴). بنده را صواب آن نماید که خداوند به هرات آید. (تاریخ بیهقی ص ۵۳۱). حالی تحویل صواب نمی نماید. (کلیله و دمنه).

صوابه.

[صُ و ابَ] (ع ا) صوابه القوم؛ برگزیدگان قوم و خلاصه ایشان. (منتهی الارب). لبایهم و خیارهم. (اقراب الموارد) (منتهی الارب).
|| گزیده از هر چیزی. (منتهی الارب).

صوابه.

[صُ ابَ] (ع ا) بیضه شپش و کک. ج، صئاب. صئبان. (منتهی الارب).

صواح.

[صُ] (ع ا) گچ || خوی (عرق) اسب. (منتهی الارب) (اقراب الموارد) (مذهب الاسماء ||). شیری که آب بر آن غالب شده باشد. (منتهی الارب) (اقراب الموارد ||). پشته بلند از زمین. (منتهی الارب ||). الرخوة من الارض. (اقراب الموارد ||). شکوفه خرما. (منتهی الارب). شکوفه خرما آنگاه که خشک شود و پراکند. (اقراب الموارد).

صواحب.

[صَح] [ع ا] جِ صاحِبَةٌ. (اقرَب المَوارد ||). جِ صاحِب: اگر آنکه داری سر میزبانی ز ما به نیننی انیس و صواحب. حسن متکلم (از مجمع الفصحاء چ ۱ تهران ج ۲ ص ۱۴) (۱). (۱) - برهانی یا امیر معزی. (رجوع شود به مقاله محمد معین در مجله مهر سال هفتم شماره هفتم و نشریه دانشکده ادبیات سال اول شماره اول).

صواحب.

[صُوَاح] [ع ا] موی کفیده و پریشان. (منتهی الارب). ما تشقق من الشعر و تناثر. (اقرَب المَوارد).

صواخ.

[صُوَوا] [ع ص] بلد صواخ؛ شهری که در آن پای ها بزمین فرورود. (منتهی الارب) (اقرَب المَوارد).

صوادف.

[صَاد] [ع ا] جِ صادفَةٌ. رجوع به صادفَةٌ شود.

صوادی.

[صَا] [ع ا] جِ صادیه و صادی. رجوع به صادیه و صادی شود.

صوار.

[صِ] [ع ا] گله ماده گاوان. صیران. (منتهی الارب). القطیع من البقر. (اقرَب المَوارد). رجوع به صُوار شود ||. بوی خوش. (منتهی الارب) (اقرَب المَوارد ||). اندک از مشک یا نافه آن. ج، أصوْرَةٌ. (منتهی الارب). القلیل من المسک. (اقرَب المَوارد).

صوار.

[صُ] [ع ا] گله گاوان ||. بوی خوش. (منتهی الارب) (اقرَب المَوارد).

صوار.

[صُوَوا] [ع ص] عصفور صوار؛ گنجشک گویا و جواب ده، یعنی هر گاه بخوانی او را جواب دهد. (منتهی الارب). گنجشک که چون بخوانند او را پاسخ دهد. (اقرَب المَوارد).

صوار.

[صُوَوا] [ع ا] گله گاو. (اقرَب المَوارد).

صوار.

[صَوارر] [ع ا] جِ صاْرَه. (منتهی الارب) (اقرَب المَوارد). رجوع به صاْرَه شود.

صوَأر.

[صَءَ] (اخ) آبی است کلب را بالای کوفه از جانب شام. (معجم البلدان). - یوم صوَأر؛ از ایام مشهور عرب است و آن آبی است که غالب بن صعصعه پدر فرزددق و سحیم بن وثیل ریاحی بر کنار آن شتران پی کردند، و آن چنان بود که غالب شتری بکشت و بر مردم قبیله بخش کرد و کاسه ای از آن سحیم را برد، سحیم در خشم شد و آن را نپذیرفت و خود شتری بکشت و غالب شتری دیگر بکشت و همچنان شتر بکشتند تا سحیم درماند؛ سپس چون سحیم بکوفه شد قوم وی او را ملامت کردند و او عذر آورد که شتران من حاضر نبود، آنگاه کس فرستاد تا صد شتر بیاوردند و بر کناسه کوفه بکشت. علی علیه السلام بفرمود این شتران برای خدا قربانی نشده و از آن مخورید. پس همچنان بود تا وحشیان و سگان آنرا بخوردند... (معجم البلدان).

صواران.

[صِ] (ع ا) دو کنج دهن. (منتهی الارب). صماغالفم. (اقرب الموارد).

صوار تکین.

[ت] (ا مرکب) در فرغانه نام آنکه دون مرتبهء اخشید است. (مفاتیح العلوم). رجوع به اخشید شود.

صوارف.

[صِ ر] (ع ا) جِ صَارِفَةٌ. رجوع بدان کلمه شود.

صوارم.

[صِ ر] (ع ص، ا) جِ صَارْم. (دهار). تیغهای برنده و تیز. (غیاث اللغات). رجوع به صارم شود.

صواع.

[صُ] (ع ا) جام. ج، صیعان. (منتهی الارب ||). جام بزرگ که در وی آب خورند. جای آب. (ترجمان علامهء جرجانی ترتیب عادل ||). پیمانہ. (منتهی الارب) (ترجمان علامهء جرجانی ترتیب عادل). رجوع به صاع شود. - صواع الملک؛ قالوا نفقد صواع الملک. (قرآن ۱۲/۷۲). گفته اند ظرفی بود که پادشاه از آن می آشامید و گفته اند مانند مکوک است که دست افزار جولاهگان است. و گفته اند از سیم و زر ساخته بود و گفته اند از مس بود. و آنکه فرهنگ نویسان صواع را جام سیمین معنی کرده اند، گویا نظر بدین صواع مخصوص داشته اند نه مطلق صواع.

صواعق.

[صِ] (ع ا) جام بزرگ که در وی آب خورند ||. پیمانہ. (منتهی الارب). رجوع به صاع شود.

صواعق.

[صِ ع] (ع ص، ا) جِ صَاعِقَه: يجعلون اصابعهم فی آذانهم من الصواعق حذر الموت. (قرآن ۲/۱۹). و حوادث و آفات عارضی چون

مار و کژدم... و صواعق در کمین. (کلیله و دمنه). ابر صواعق سنان بحر جواهر بیان روح ملایک سپاه مهر کواکب حشم. خاقانی. از صواعق رعد و برق و عواصف جنوب و شمال خیمه‌ها فرونشست. (ترجمه تاریخ یمنی ص ۲۲۷). رجوع به صاعقه شود.

صواعق بار.

[صَع] (نف مرکب) صواعق بارنده. آنکه صاعقه‌ها بیارد: کشتی سلجوقیان بر جودی عدل ایستاد تا صواعق بار طوفانش ز خنجر ساختند. خاقانی. رجوع به صاعقه و صواعق شود.

صواغ.

[صَو] (ع ص) زرگر. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). ریخته‌گر. رجوع به صائغ شود ||. دروغگو. (منتهی الارب). الکذاب و المزور الکلام. (اقرب الموارد).

صواغ.

[صَو] (ع ص، ا) ج صائغ. رجوع به صائغ شود.

صواغون.

[صَو] (ع ص، ا) ج صَوَاغ در حالت رفعی. رجوع به صواغ شود.

صواف.

[صَوَاف] (ع ص، ا) ج صَافَّة. (منتهی الارب). گاو و اسبان و شتران تیزرو که بر سه پا استند. (غیاث اللغات). رجوع به صَافَّة شود ||. گفته‌اند شترانی که برای قربانی استاده باشند. (غیاث اللغات ||). ج صاف، صف کشنده: پای ظاهر در صف مسجد صواف پای معنی فوق گردون در طواف. مولوی.

صواف.

[صَو] (ع ص، ا) پشم فروش. (مهدب الاسماء) (اقرب الموارد). ج، صوافون.

صوافق.

[صَو] (ع ص، ا) ج صَافِقَة. رجوع به صافقه شود.

صوافی.

[صَو] (ع ص، ا) ج صَافِیَة، و آن ضیاع خاص سلطان است. (الوزراء و الکتاب حاشیه ص ۱۱۵). خالصه دولتی: و اقطعه ما من الصوافی. (الوزراء و الکتاب ص ۱۱۵ ||). صوافی ملوک؛ خالصه پادشاهان. املاک خالصه.

صواکم.

[صَک] (ع ا) جِ صَاکْمَةُ. رجوع بدان کلمه شود.

صوالج.

[صَل] (ع ا) جِ صَوْلَجَان: الدهر یلعب بالوری لعب الصوالج بالکره. (جهانگشای جوینی). رجوع به صولجان و صَوَالِجَه شود.

صوالجه.

[صَل ج] (ع ا) جِ صَوْلَجَان. رجوع به صولجان و صوالج شود.

صوالد.

[صَل] (ع ص، ا) جِ صَالِدَةٌ. (منتهی الارب). رجوع بدان کلمه شود.

صوالغ.

[صَل] (ع ص، ا) جِ صَالِغ. رجوع به صالح شود.

صوام.

[صَا] (ع ص، ا) زمین خشک بی آب. (منتهی الارب).

صوام.

[صَا] (اخ) کوهی است در نزدیکی بصره. (معجم البلدان).

صوام.

[صُو وَا] (ع ص، ا) جِ صَائِم. رجوع بدان کلمه شود.

صوام.

[صُو وَا] (ع ص) بسیار روزه گیرنده. صیغت مبالغه است صائم را. رجوع به صائم شود.

صوام.

[صُو وَا] (ع ا) پرنده ای است خاکی رنگ درازگردن که بیشتر در خرما بن آشیانه سازد.

صوامع.

[صَم] (ع ا) جِ صَوْمَعِيَّة. عبادتخانه های ترسایان. (غیاث اللغات): و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع و بیع. (قرآن ۲۲/۴۰). چون قندیل عقیقین از صوامع رهایی تابان. (سندبادنامه ص ۱۲۰). خرقة پوشان صوامع را دوتائی چاک شد چون من اندر

کوی وحدت لاف یکتائی زدم. سعدی. چو نام او گذرد بر صوامع ملکوت بقدر مرتبه هر یک ز جا بلند شوند؟

صوامع.

[صَم] (اخ) قبیله ای است از بطون هواره از بربر. (صبح الاعشی ج ۱ ص ۳۶۴).

صوان.

[ص / ص / ص] (ع ا) جامه دان. (منتهی الارب). تختهء جامه. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). ج، اَصْوَنَه. (اقراب الموارد ||). هر چیز که جامه ها در آن نهند از جونه یا تخت یا سفظ. (از سرالادب ثعالبی). صندوق رخت. (دهار ||). ص (حافظ. ساتر. حاجب: جز چنین خرقة نخواهد شد صوان نور ما را برتابد غیر آن. مولوی.

صوان.

[صَو و ا] (ع ص، ا) جِ صَائِن. رجوع به صائِن شود.

صوان.

[صَو و ا] (ع ا) جِ صَوَائِنَه. رجوع بدین کلمه شود.

صوانه.

[صَو و ا ن] (ع ا) کون. (منتهی الارب). الدبر. (اقراب الموارد ||). نوعی از سنگ سخت. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء). ج، صَوَان.

صوانی.

[ص ن ی] (ع ا) جِ صِیْتِیَه. (منتهی الارب). ظروف چینی.

صواهل.

[ص ه] (ع ا) جِ صَاهِلَه. رجوع بدان کلمه شود. جِ صَاهِل. (منتهی الارب). رجوع به صاهل شود.

صوب.

[ص] (ع مص) فرود آمدن باران. (منتهی الارب). باران باریدن. (تاج المصادر بیهقی ||). آمدن از بالا به نشیب. (منتهی الارب). از بالا در نشیب آمدن. (تاج المصادر بیهقی ||). قصد کردن. آهنگ نمودن ||. به هدف رسیدن تیر (||. ا) قصد. آهنگ ||. باران. (منتهی الارب ||). طرف. جانب. (غیاث اللغات). سمت. ناحیت: و یک اصفهید را با لشکری گران از صواب چین فرستاد. (فارسنامه ابن البلخی ص ۴۵). حضور تو در صوب این سنگلاخ دیار مرا نعمتی شد فراخ. نظامی. از صوب راستی منعطف و ظلمات ظلمی که بعضها فوق بعض بود متراکم گشت. (جهانگشای جوینی). او را بر صوب خراسان روان کرد. (ترجمهء تاریخ یمینی ص ۴۵). تا چون رایات از مشرق برسد ایشان از آن صوب درآیند (||. ص) راست. ضد خطا. (منتهی الارب) (فرهنگ رشیدی ||).

(امص) راستی. (غیاث اللغات).

صوبأ.

(اخ) قریه ای است از قرای بیت المقدس. (معجم البلدان).

صوبج.

[ص / صُ ب] (معرب، ا) آلتی است که بدان نان سازند. (منتهی الارب). الذی یرق به العجین. معرب است. (اقرب الموارد).

صوبئ.

[ص ب ن] (ع مص) صابون زدن. (دزی).

صؤبئ.

[ص ؤ ب] (ع ا) انبار گندم و ذخیره آن. (منتهی الارب).

صوبئ.

[ب] (ع ا) توده و انبار. (منتهی الارب). هر چیز فراهم شده، و گفته اند طعام فراهم شده. (از اقرب الموارد). گردشده. کودشده. توده گشته || انبار هر چیزی یا انبار گندم و خرمادان بزرگ. (منتهی الارب).

صوبئ.

[ص ب] (اخ) نام اسب حسان بن مره. (منتهی الارب).

صوبئ.

[ص ب] (اخ) نام اسب عباس بن مرداس. (منتهی الارب).

صوبه.

[ص ب] (ع ا) مملکت و کشور و دیار که مشتمل بر اضلاع و پرگنه جات مختلف باشد مثل صوبه بنگاله و صوبه بهار و صوبه اوده. (آندراج).

صوبه دار.

[ص ب / ب] (نف مرکب) دارنده صوبه. حاکم و فرمانروای صوبه: ناصرخان حاکم و صوبه دار آن مملکت روانه جلال آباد و از آنجا به پیشاور... آمد. (معجم التواریخ گلستانه ص ۷۷). رجوع به صوبه شود.

صوبه داری.

[صَبَّ / ب] (حامص مرکب) عمل صوبه دار. فرمانداری. حکومت و فرمانفرمائی صوبه. رجوع به صوبه شود.

صوت.

[ص] [ع ا] آواز. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (ترجمان علامه جرجانی ترتیب عادل). آوا. بانگ. فریاد. ج، اصوات: درین صورت اگر تو هیچ حرف و صوت میخواهی مسلم شد که بی معلول نبود علتی تنها. ناصر خسرو. به گه صبح زهره ز فلک همی برآید ز هوای صوت زارش ز نوای زیر چنگش. خاقانی. صوت مرغان بدرد چرخ مگر با دم خویش بانگ کوس ملک تاجور آمیخته اند. خاقانی. همچنانکه مرده ام من قبل موت ز آن طرف آورده ام من صیت صوت. مولوی. از آن زمان که به حافظ رسید صوت حبیب فضای سینه شوقم هنوز پر ز صداست. حافظ ||. آوازه. ذکر خوب. حسن شهرت: انشر صوته فی الناس؛ ذکر خوب او بر زبان مردم افتاد (||. مص) آواز کردن. (منتهی الارب). آواز دادن. (تاج المصادر بیهقی). بانگ کردن (||. ا) آهنگ موسیقی. لحن: وی [عبدالرحمان قوال] گفت... امیر محمد این صوت از من بسیار خواستی. (تاریخ بیهقی). گفتم: الحق روز این صوت هست، اما آنرا ایستاده ام تا این نکته دیگر بشنوم و بروم. (تاریخ بیهقی). ابراهیم العباس که در فضل و شعر و غنا مشهور بود، این شعر را گفته صوتی ساخته بود. (تاریخ سلاجقه). و او این سه بیت انشا کرد و بمطربان داد تا بر آن صوت ساختند، چون بخواندند در طرب آمد. (تجارب السلف ||). اصطلاح فیزیکی) کیفیتی است قائم به هوا که آنرا بصماخ می رساند. (تعریفات جرجانی). قرعی است که حادث میشود در هوا از تصادم اجسام بعضی مر بعضی دیگر را. (رسائل اخوان الصفا). کیفیتی است که از ارتعاش بالنسبه سریع اجسام تولید میگردد و بوسیله حس سامعه درک میشود. چون بجسمی ضربه ای وارد آوریم ذرات آن مرتعش میگردد. این ارتعاشات در هوای مجاور جسم تولید امواجی مینماید که در تمام جهات بشکل کرات متحدالمركزی منتشر گشته، صدا را به گوش میرسانند. مهمترین ناقل صوت هواست و سرعت انتشار صوت در آن در هر ثانیه ۳۴۰ متر است. سرعت سیر صوت نسبت مستقیم با وزن مخصوص جسم ناقل دارد. بناء علیهذا سرعت آن در مایعات بیش از گازها و در جامدات از دو دسته قبل بیشتر است.

صوتن.

[صُ و ت] [ع ص] بخیل. ممسک. (منتهی الارب).

صوجان.

[ص] [ع ص] هر خشک و سخت لاغر از ستور. (منتهی الارب). هر خشک سخت از ستور و مردم. (اقراب الموارد ||. ا) مادری من ای صوجان هو؛ نمیدانم که کدام مردم است. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صوجانه.

[ص ن] [ع ص] نخله صوجانه؛ خرما بن خشک و خشک شاخ. (منتهی الارب).

صوح.

[صو / ص] [ع ا] جانب وادی و دیوار آن ||. پائین کوه یا روی کوه که بدیوار ماند و جانب و ناحیه آن. کوه (||. مص) کفانیدن

چیزی را. (منتهی الارب). شکافتن. (تاج المصادر بیهقی).

صوحان.

(ع ص) خشک از هر چیزی. (منتهی الارب).

صوحانه.

[ن] (ع ص) نخله صوحانه؛ خرما بن خشک شاخ. (منتهی الارب).

صوخ.

[ص] (ع مص) فرورفتن پای کسی بر زمین. (منتهی الارب).

صور.

(ع ا) بوق. (مهدب الاسماء). شاخ حیوان که آنرا مینوازند. (غیاث اللغات). شاخ که در آن دمنند. (منتهی الارب). نای. ناقور. قرن. شاخ. (منتهی الارب): دم صور بشناس و انگیختن روانها به تنها بر آمیختن. اسدی. گیتی بمثل سرای کار است تا روز قیام و نفخت صور. ناصر خسرو. سندان بسنان چنان شکافد چون صور که آسمان شکافد. خاقانی. رگ رگست این آب شیرین و آب شور در خلائق میرود تا نفخ صور. مولوی. حریفان خلوت سرای آلت به یک جرعه تا نفخه صور مست. سعدی (بوستان). و رجوع به صور اسرافیل شود.

صور.

(اخ) شهریست بر ساحل بحر متوسط، دارای ۷۰۰۰ تن سکنه و از پایتخت های فینیقیان است. این شهر دو قسمت است: یکی جزیره و دیگر صوری که بر ساحل است. تاریخ بنیاد آن تا به سه هزار سال قبل از میلاد بالا رود. بین صور و فراعنه مصر روابط بازرگانی محکمی برقرار بوده است. صور در حدود ۱۱۰۰ ق. م. رونقی یافت. این شهر از طرف آشوریان و بابلیان محاصره شد و بسال ۵۳۹ ق. م. ایرانیان آنرا تصرف کردند، سپس اسکندر بسال ۳۳۳ ق. م. هفت سال آنرا به محاصره گرفت. بسال ۱۱۲۴ م. صلیبیان بر آن دست یافتند و مسلمانان به سال ۱۲۹۱ م. / ۶۹۰ ه. ق. آنرا از ایشان بازستدند. (المنجد فی الادب و العلوم). صور اکنون جزء متصرفات دولت لبنان است. مؤلف حدود العالم نویسد: شهریست از شام بر کران دریای روم و اندر وی مسلمانانند. شهریست با نعمت بسیار و کشت و بزر بسیار و خواسته های بسیار. مؤلف ایران باستان نویسد: شهر صور بواسطه بوغاز تنگی که عرض آن ۴ استاد یا تقریباً ۷۰۰ ذرع بود، از ساحل فینیقیه جدا می شد و بنابراین حکم جزیره ای را داشت وقتی بادهای افریقا موسوم به آفریکوس وزیدن میگرفت آب این بوغاز را عقب زده، امواج را روی هم انبوه میکرد و بساحل میریخت. شهر دارای دیوارهای بلند و برج ها و باروهای محکم بود و این استحکامات را از هر طرف دریائی عمیق احاطه داشت. و در مورد محاصره اسکندر آرد: دیودور نویسد: (کتاب ۱۷ بند ۴) جهت عمدۀ مقاومت صور این بود که می خواست اسکندر را معطل کند و بداریوش وقت دهد که او قشون جدیدی برای نبرد با اسکندر تهیه کند و مردم صور امیدوار بودند که با این کار طرف توجه دربار ایران گشته، پادشاهی بزرگ خواهند یافت. (ایران باستان چ ۱ ص ۱۳۳۲). در مدتی که سپاهیان اسکندر شهر صور را به محاصره داشتند، مردم صور شجاعت و تدبیر را با یکدیگر بکار برده با مهارت و جانبازی زاید الوصفی چندانکه توانستند از هجوم دشمن ممانعت کردند،

لیکن دوام محاصره از یک سو و رسیدن نیروهای کمکی از سوی دیگر سرانجام به تسخیر صور منتهی گشت. اسکندر پس از تسخیر صور، شقاوت و درندگی عجیبی از خود نشان داد که تنها از او بروز تواند کرد. او دستور داد تمام مردم شهر را جز آنانکه بمعابد پناه برده اند بکشند؛ ولی از مردم مسلح کسی بمعابد نرفت و تنها زنان و کودکان در معابد جمع شدند. باقی مردم را مقدونیها کشتند؛ دوهزار جوان صوری را بطول ساحل بدار آویختند. زنان و اطفال را اسیر کرده برده وار به مزایده نهادند. (ایران باستان صص ۱۳۳۲-۱۳۴۱). در قاموس کتاب مقدس آمده است: صور (صخره) شهریست فینیقی و بمسافت سفر هفت ساعت در جنوب صیدون واقع و بر یک یا دو جزیره بنا شده است. طولش از ساحل بقدر نصف میل و امتدادش تخمیناً یک میل میباشد و صور را در قدیم قسمت دیگری بر ساحل دریا بوده است. پلی نیوس گوید: که محیط جزیره صور دو میل و نصف و محیط خود جزیره و صور قدیم ۱۷ میلی بوده است. یونانیان و فینیقیان برآنند که صور یکی از شهرهای بسیار قدیم و زیبا است. هیروdotس گوید که کاهنان صور وی را خبر دادند که صور ۲۷۵۰ سال قبل از مسیح بنا شده و در کتاب مقدس در عصر یوشع مذکور است و در آن وقت شهر حصارداری بوده. (صحیفه یوشع ۱۹:۲۹)... دور نیست که اصل اهالی صور از صیدون بوده اند. (صحیفه یوشع ۱۳؛ سفر خروج ۳۰:۳۲). و در وقت سلطنت داود و سلیمان حیرام که در آن زمان شهریار صور بود، با داود و سلیمان طریق مودت آماده داشت... و اهالی صور چوبها برای بنای هیکل اورشلیم و سایر بناهای مشهور اورشلیم میدادند. بدین طور که از سروهای آزاد لبنان از صور به یافا برده و از آنجا چوبها به اورشلیم می بردند و صنعت کاران صور در اورشلیم همواره مشغول انجام صنایع مهمه و دقیقه می بودند. (دوم سموئل ۵:۱۱ و ۱۲ و اول تواریخ ایام ۲:۲ و ۳ و ۱۱). در سال ۷۲۰ ق. م. شلمنا صور را بمدت پنج سال محاصره کرد، لکن بعد از این مدت هم بمقصود خود موفق نگشته، از آن پس بخت النصر آنرا مدت سیزده سال محاصره نمود که انتهای آن ۵۹۲ ق. م. بود. لکن در تاریخ بهیچوجه من الوجوه مذکور نیست که بخت النصر آنجا را مفتوح ساخت یا نه. و یوسیفس خود نیز این مطلب را محقق ننموده، اما تأویلات ایشان درباره آنچه در صحیفه مقدسه حزقیل ۲۹:۱۸ وارد گشته که از صور به جهت خدمتی که در آن نموده بود خودش و لشکرش هیچ فرد نیافتند. این است که در فتح و عدم فتح صور اختلاف دارند. بعضی گویند صور را مفتوح ساخته، لکن در آنجا مال و غنیمی که با مخارج و زحمات شاقه فوق العاده او مطابقت نماید نیافت؛ ولی بعد از این واقعه صور خود را تابع و مطیع قوم فارس نموده، عمارتی عظیم برای حکومت فارس برآورده... صور حالیه در شمال غربی الجزیره قدیم واقع، طولش ربع میل و عرضش ۱۸۰ قدم بود، لکن بواسطه شدت فراهم شدن ریگهای دریایی عرضش در نزدیک دشت یک میل و در نزد دیوار قدیم بیش از ثلث میل شده است و همواره آثار دیوار قدیم نمودار است و در آن دیوار سنگی بکار گذاشته شده است که طولش ۱۷ قدم و عرضش ۶ قدم و نیم میباشد و در کنار دریا سنگهای معظم و قطعات ستونهای شکسته بسیار است و فع در عوض تجار و شاهزادگان، ماهی گیران دامهای خود را در آنجا می گسترانند. (حزقیال ۲۶:۱۴). و در آنجا کلیسایی متعلق بجماعت لا-تین یافت میشود و امکان دارد که آن کلیسا درهای کلیسائی که در سنه ۳۲۳ م. تقدیس شده اوسی بیوس در آنجا بشارت داد بنا شده باشد و فع از این شهر پنبه و توتون و سنگ آسیا که از حوران آورده میشود می آورند و عدد نفوس تخمیناً ۵۰۰۰ است که نصف ایشان مسلم و باقی نصاری میباشند و در آنجا معدودی یهود و نیز مقبره ای بمساحت قلیل در بیرون شهر یافت می شود. میگویند قبر حیرام است و آثار قناتهای قدیمه که آب از کوه رأس العین در شهر می آمده است دیده میشود. (از قاموس کتاب مقدس صص ۵۶۶-۵۶۹): صور و عکه در امان امرت چون ارمن و نخجوان بینم. خاقانی. و رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صور.

[ص] [ع مص] بانگ کردن ||. کژ کردن و میل دادن یا شکستن چیزی را. (منتهی الارب). بچسباندن [میل دادن]. (ترجمان

علامهء جرجانی ترتیب عادل) (تاج المصادر بیهقی ||). متوجه کردن کسی را. (منتهی الارب ||). پاره کردن. (ترجمان علامهء جرجانی ||). مص) روی آوردن (||. امص) کژی (||. ا) صفحهء گردن ||. کرانهء رود ||. بیخ خرما ||. خرما بنان ریزه لا واحد له یا جماعت. (منتهی الارب ||). فراهم آمده. ج، صیران ||. خرماستان. (مهذب الاسماء).

صور.

[ص و] (ع ا) جِ صورَة (صورت). (منتهی الارب) (ترجمان علامهء جرجانی ترتیب عادل): باغ چون مجلس کسری شده پر حور و پری راغ چون نامهء مانی شده پر نقش و صور. فرخی. گهی چو مرد پریسای گونه گونه صور همی نماید زیر نگینهء لبلاب. لیبی. مر آمیزش گوهران را بگوی سبب چه که چندین صور زو بخاست. ناصر خسرو. چون شخص دلیران همه پر ز زخم چو دست عروسان همه در صور. مسعود سعد. بخت نیک آرزورسان دل است که قلم نقشبند هر صور است. خاقانی. رجوع به صورت و صورَة شود. - صور فلکی؛ رجوع بدان کلمه شود.

صور.

[ص و] (ع مص) کژ گردیدن ||. بریدن و جدا کردن چیزی را ||. روی آوردن بجهتی (||. ا) صورَة ||. نوع ||. صفت. (منتهی الارب).

صور.

[ص و] (ع ا) جِ صورَة. (منتهی الارب).

صور.

(اخ) نام پادشاه کشمیر که بهمن دختر او را به زنی گرفت. (مجلد التواریخ و القصص چ بهار ص ۵۳).

صور.

[ص و] (اخ) یاقوت نویسد: موضعی است و گمان دارم از اعمال مدینه است. (معجم البلدان).

صور.

[ص و] (اخ) دهی است بر شاطی خابور بین آن و فمدین حدود چهار فرسنگ است و خوارج را در آن واقعه ای است. (معجم البلدان).

صور آوا.

(ص مرکب) آنکه یا آنچه آواز آن در درشتی و خشونت همچون بانگ صور بود. بلند آوا. درشت آواز. بلندبانگ: از تیغ نورافزای تو وز رخس صور آوای تو بر گرز طور آسای تو نور تجلی ریخته. خاقانی. تا که از آن ساق من بر آهین کرسی نشست می بلرزد ساق عرش از آه صور آوای من. خاقانی. رجوع به صور و صور اسرافیل شود.

صور آه.

[ر] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از فریاد و نعره و آواز بلند دردناک باشد. (برهان). نعره و آه بلند دردناک. (فرهنگ رشیدی).

صورا.

[ا] (۱) سام ابرص است و گفته اند نوعی از وزغ کبیرالرأس مربع شبیه برأس ام جنین عریض الجسد است و حردون را نیز نامند. (فهرست مخزن الادویه). وزغ. سام ابرص (۱). (۱) - Le Gerko. Saura.

صور اسرافیل.

[ر ا] (ترکیب اضافی، مرکب) شاخی که اسرافیل در وی دمدم. (ترجمان علامه جرجانی ترتیب عادل). آنچه اسرافیل در آن دمدم. (مهدب الاسماء). آنچه اسرافیل روز محشر خواهد دمید یک بار جهت میرانیدن و بار دیگر برای زنده کردن و میان هر دو نفخه چهل سال فاصله باشد. (غیاث اللغات). آنچه اسرافیل در آن دمدم جهت میرانیدن و زنده کردن خلق. (منتهی الارب): سرافیل را دید صوری بدست برافراخته سر ز جای نشست. فردوسی. گیتی بمثل سرای کار است تا روز قیام و نفخت صور. ناصر خسرو. خروش شهپر جبریل و صور اسرافیل غریو سبحة رضوان و زیور حورا. خاقانی. سر برون زد ز مهد میکائیل به رصدگاه صور اسرافیل. نظامی. و رجوع به صور شود.

صور اسرافیل.

[ر ا] (اخ) میرزا جهانگیرخان شیرازی فرزند آقا رجبعلی. مدیر روزنامه صور اسرافیل که بخاطر نام روزنامه اش به صور اسرافیل ملقب گردید. ملک زاده ترجمه او را چنین آورده است: وی در سنه ۱۲۹۲ ه. ق. در شهر شیراز متولد شد. خانواده او در شیراز مردمان فقیری بودند. در اوان کودکی پدرش آقا رجبعلی درگذشت و عمه وی سرپرستی او را به عهده گرفت پنجساله بود که با عمه و جده خود به تهران رفت. چهارده ساله بود که به شیراز بازگشت و در آنجا به تحصیل پرداخت. مقدمات ادبیات، منطق و ریاضی را نزد اساتید زمان فراگرفت و بسال ۱۳۱۱ ه. ق. با عمه خود به تهران رفت و در دارالفنون و دیگر مدارس عالییه تهران به تحصیل علوم و فنون جدید پرداخت و یکی از دانشمندان زمان گردید. و این هنگام بود که نهضت آزادی خواهی آغاز شده بود. در انجمن های سری و مجامع خفائی ایرانیان راه یافت و با بزرگان سیاسی ایران آشنا گشت و یکی از ارکان عمده آزادی طلبان به شمار رفت. بسال ۱۳۲۴ ه. ق. آزادی طلبان ایران موفق شدند مشروطیت را در ایران برقرار سازند، پس از فوت مظفرالدین شاه، محمدعلی شاه با مشروطیت مخالفت کرد. میرزا جهانگیرخان بهمداستانی چند نفر از دانشمندان بمقاومت برخاست و روزنامه ای موسوم به صور اسرافیل ایجاد کرد. تا آن وقت ادبیات و انشاء ایرانی عموماً و روزنامه ها خصوصاً بطرز نگارش قدیم سراسر الفاظ مسجع باطمراق و بی حقیقت و معنی و خالی از سود و اثر بود. این روزنامه تأثیری فراوان کرد. روزنامه صور اسرافیل به مشکلاتی دچار شد چندین بار نویسنده او را تکفیر کردند و چند بار بساط روزنامه نویسیش را فروپچیدند. (از تاریخ انقلاب مشروطیت ایران ج ۲ صص ۲۴۰-۲۴۳ به اختصار). مقالات اول و آخر روزنامه صور اسرافیل بقلم مؤلف لغت نامه است جز شماره ۲۰ که بقلم صور اسرافیل میباشد. پس از اشغال مجلس جهانگیرخان نیز بوسیله قزاقان دستگیر شد و او را به باغشاه بردند. احمد کسروی نویسد: هنگامی که از مقابل سفارت انگلیس می گذشتند یک دسته ارمنی و اروپائی ایستاده بودند، میرزا جهانگیرخان ایشان را دید و آواز برداشت: «ما آزادی خواهانیم». قزاقی از پشت سر شوشکه بر پشت سر او فرود آورد و خون روان گردید. سپس

آنان را به باغشاه بردند و روز چهارشنبه سوم تیر ماه ۱۳۲۶ ه. ق. او را خفه کردند. (تاریخ مشروطیت تألیف احمد کسروی صص ۶۳۹ - ۶۶۰).

صور الاقالیم.

[صُ وَرُلْ أ] (عِ مرکب) اطلس جغرافیائی. نقشهء ممالک.

صور الاقالیم.

[صُ وَرُلْ أ] (اِخ) نام کتابی است معروف در جغرافیای بلاد تألیف ابوزید احمد بن سهل بلخی.

صوران.

(اِخ) موضعی است در مدینه به بقیع. (معجم البلدان).

صوران.

[ص] (اِخ) دهی است به یمن حضارمه را بین آن و صفا، دوازده میل است. (معجم البلدان).

صوران.

[صَو وَ] (اِخ) شهرست بجمص و جبل و گفته اند موضعی است دون دابق در طرف ریف. (معجم البلدان).

صورانی.

[ص] (ص نسبی) نسبت است به صوران.

صورانی.

[ص] (اِخ) سلیمان بن زیاد بن ربیع بن نعیم خضرمی. وی از عبدالله بن حارث بن جزء زبیدی و از او غوث بن سلیمان (فرزند وی) و عبدالله بن لهیعه و جز آنان روایت کنند. سال ۲۱۶ ه. ق. درگذشت. (معجم البلدان).

صورانی.

[ص] (اِخ) غوث بن سلیمان، مکنی به ابی یحیی. وی از خیار قضات بود و قضاء مصر یافت. (معجم البلدان).

صوربان آوا.

(اِخ) دهی است از دهستان حومهء بخش صومای شهرستان ارومیه. در ۷ هزارگزی شمال خاوری هشتیان، در مسیر راه ارابه رو هشتیان به سلماس واقع است. هوای آن سردسیر سالم و دارای ۲۳۰ تن سکنه است. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و توتون. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی می باشد. راه ده ارابه رو است و در تابستان از راه هشتیان میتوان

اتومبیل بدانجا برد. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صور بروج.

[ص و ر ب] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صور فلکی شود.

صورت.

[ر] (ع ۱) صور. هیأت. خلقت. (السامی). شکل. شاره. تمثال. نقش. نگار: ای قامت تو بصورت کاونجک هستی تو بچشم هر کسی بلکنجک. شهید بلخی. ای عاشق دلسوزه بدین جای سپنجی همچون شمنی چینی بر صورت فرخار. (منسوب به رود کی). غریب نایدش از من غریو گر شب و روز بناله رعد غریوانم و بصورت غرو. کسائی. بصورت چو خورشید و صولت نهنگ بهیبت چو شیر و بجستن پلنگ. فردوسی. با سبزه زمین برنگ بوقلمون شد وز میغ هوا بصورت پشت پلنگ. منوچهری. بچگانمان همه مانده شمس و قمرند ز آنکه هم صورت و هم سیرت هر دو پدرند. منوچهری. بین گرت باید که بینی بظاهر ازو صورت و سیرت حیدری را. ناصر خسرو. صورت مرگ زشت صورت را پیش چشم پدر عیان کردی. مسعود سعد. از صورت چهارپایان هیچ صورت نیکوتر از اسب نیست. (نوروزنامه). گر از آتش همی ترسی به مال کس مشو غره که اینجا صورتش مالست و آنجا شکلش اژدرها. سنائی. یعنی تو محمدی بصورت گر چند نه ای به وحی و برهان. خاقانی. صورت شیری دل شیریت نیست گرچه دلت هست دلیریت نیست. نظامی. دادگری دید برای صواب صورت بیدادگری را بخواب. نظامی. و در این صورت که منم با پیل دمان بزنم و با شیر ژیان پنجه درافکنم. (گلستان سعدی). هزار سرو بمعنی بقامت نرسد و گرچه سرو بصورت بلندبالائیست. سعدی ||. چهره. چهر. رخ. وجه. دیم. مُحْتَمِلًا. طلعت: دیلمان ناحیتی است با زبانها و صورتهای مختلف. (حدود العالم). صورتی دارد نیکو چو سخن گفتن او عادت دارد با صورت خویش اندر خور. فرخی. هر که از دور بدو درنگرد خیره شود گوید این صورت و این طلعت شاهانه نگر. فرخی. زین صورت خوب خویش بندیش با هفت نجوم همچو پروین. ناصر خسرو. هزاران درود و دوچندان تحیت ز ایزد بر آن صورت روح پرور. ناصر خسرو. پشت بمسند باز داده و قصب بر روی فرو گذاشته اند کی صورت پیدا بود. (مجمل التواریخ). بدین استکشاف صورت یقینی جمال نمود. (کلیله و دمنه). صورتی را که صفر ناچیز است با الف هم حساب دیدستند. خاقانی. یارب چه صورتت این کز پرتو جمالش هر دیده ای برنگی بیند ازو خیالی. خاقانی. دیده ز عیب دگران کن فراز صورت خود بین و درو عیب ساز. نظامی. هر کو نکند بصورتت میل در صورت آدمی دو اب است. سعدی. چون تو بدیع صورتی بی سبب کدورتی عهد و وفای دوستان حیف بود که بشکنی. سعدی. جمال صورت و کمال معنی داشت. (گلستان ||). تصویر. عکس. نقش. نگار: گر این صورت کرده جنبان کنی سزد گر ز جنبنده برهان کنی. فردوسی. ز رنگ و ز چهر و ز بالای او یکی صورتی کن سراپای او. فردوسی. جهانی سراسر پر از مهر توست به ایوانها صورت چهر توست. فردوسی. ماه منیر صورت نقش درفش توست روز سپید سایه چتر بنفش توست. فرخی. و برون این صورتهای نگاهتند فراخور این صورتهای. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۱۱۶). مرد نهان زیر دلست و زبان دیگر یکسر گل پر صورتت. ناصر خسرو. هر که بی سیرت خوبست نکو صورت جز همان صورت دیوار مینگارش. ناصر خسرو. گمره شود آن کس که همی روی تو بیند آن روی نگر صورت ما نیست همانا. مسعود سعد. فرمود تا زر را چون قرصه آفتاب گرد کردند و بر هر دو روی صورت آفتاب مهر نهادند. (نوروزنامه). نقاش چابک دست از قلم صورتهای انگیزد. (کلیله و دمنه). بیرق سلطان عقل صورت طغرای توست ابلق میدان چرخ زیر لگام تو باد. خاقانی. آنجا که نقشبند ازل صورتی کشد باطل شود هر آینه اشکال آزری. ظهیر. خجسته کاغذی بگرفت در دست بعینه صورت خسرو در او بست. نظامی. دو چشم و گوش و دهان آدمی نباشد و بس که هست صورت دیوار را همین تمثال. سعدی ||. ظاهر. حس. دید. بدید: در صورت اگر ز من نهانی از راه

صفت درون جانی. نظامی. اندر آ مادر که من اینجا خوشم گرچه در صورت میان آتشم. مولوی. گر بصورت من ز آدم زاده ام من بمعنی جد جد افتاده ام. مولوی. ... گفت پیش از این طایفه ای در جهان بودند بصورت پراکنده و بمعنی جمع. (گلستان). نزدیک نمیشوی بصورت وز دیده دل نمیشوی دور. سعدی. دورم بصورت از در دولتسرای تو لیکن بجان و دل ز مقیمان حضرتم. حافظ. ||

قالب. جسم. کالبد: عدل خسرو دهد آمیزش ارواح و صور بینی ارواح که چون با صور آمیخته اند. خاقانی. گو رمقی بیش نماند از ضعیف چند کند صورت بی جان بقا. سعدی. ||. چونی. چگونگی. کیفیت: نامه ها نبشتند بر صورت این حال و خیلش بغزین رسید. (تاریخ بیهقی). تو صاحب بریدی... چنانکه رفت آنها کن تا صورتی دیگرگونه بمجلس عالی نرسانند. (تاریخ بیهقی ص ۳۲۴). از این سفر که به بخارا بود صورت ها نگاشت و استادیها کرد تا صاحب بریدی از وی بازستند. (تاریخ بیهقی). پس نامه ها نوشتند بر صورت این حال. (تاریخ بیهقی). گفت همانا که درین همهران صورت این حال نماند نهان. نظامی. مرغان صورت واقعه او را بگفتند. (کلیله و دمنه). وحوش از صورت و کیفیت حال پرسیدند. (کلیله و دمنه). به ناخوبتر صورتی شرح داد. سعدی. || تصور: چه میان آن گنج و خاک تفاوتی صورت نمیتوان کرد. (جهانگشای جوینی ||). اصطلاح فلسفه آنچه فعلیت شیء بدان حاصل شود، چون هیأت تخت که از اجتماع تخته های آن تحقق یابد و مقابل آن ماده است. (کشاف اصطلاحات الفنون ||). مقابل هیولی. ماده: ترا که صورت جسم ترا هیولائیست چو جوهر ملکی در لباس انسانی. حافظ. ||. آنچه به یکی از حواس ظاهر درک شود. مقابل معنی. سیرت: زنده نشد این سفلی الا که بصورت بس صورت جانست درین جسم محقر. ناصر خسرو. در صف مردان بیار قوت معنی از آنک در ره صورت یکی است مردم و مردم گیا. خاقانی. هرچه عقلم از پس آئینه تلقین میکند من همان معنی بصورت بر زبان می آورم. خاقانی. بمعنی کیمیای خاک آدم بصورت توتیای چشم عالم. نظامی. خود بزرگی عرش بس باشد پدید لیک صورت کیست چون معنی رسید. مولوی. هر که در بند صور باشد بمعنی کی رسد مرد گر صورت پرست آید بود معنی گذار. مولوی. اتحاد یار با یاران خوش است پای معنی گیر صورت سرکش است. مولوی. چو بت پرست بصورت چنان شدی مشغول که دیگر خبر از لذت معانی نیست. سعدی. با طایفه افسرده دل مرده و راه از صورت بمعنی نبرده... (گلستان سعدی).

هر که او را دیده ای باشد شناسد صورتی کار صورت سهل باشد ره به معنی مشکل است. اوحدی. من غلام نظر آصف عهدم کو را صورت خواجگی و سیرت درویشانست. حافظ. ||. اصطلاح جغرافیا نقشه جغرافیائی. اطلس: و آنچه هست از شهرها آن است که ما بر صورت بنگاشتیم و پدید کردیم. (حدود العالم). و این همه (قبائل و جای قبائل عرب) اندر صورت تا پیداتر بود. (حدود العالم ||). رنگ: بر نتوانم گرفت پرهه گاهی ز ضعف گرچه بصورت یکی است روی من و کهربا. خاقانی ||. گونه. گون. شکل. جنس. نوع. - آدم صورت؛ بصورت آدمی. آنکه شکل او آدمی را مانند نه سیرت او: هر که چون خر فتنه خواب و خور است گرچه آدم صورتست او هم خر است. ناصر خسرو. - آدمی صورت؛ آدم صورت: بسا گرگان آدمی صورت دیوسیرتند. (مجالس سعدی). آدمی صورت اگر دفع کند شهوت نفس آدمی خوی شود ورنه همان جانور است. سعدی. رجوع به صورت شود. - از صورت بگردیدن؛ مسخ گردیدن. مسخ شدن. تغییر قیافه یافتن. - از صورت خواری شستن؛ عزیز کردن و آراستن و زیب و زینت دادن. (ناظم الاطباء). - اهل صورت؛ آنانکه ظاهر را نگرند. آنکه بظاهر قضاوت کنند. مقابل اهل معنی: ولی اهل صورت کجا پی برند که ارباب معنی به ملکی درند. سعدی. رجوع به صورت شود. - بد صورت؛ بد شکل. بد قیافه. زشت. زشت صورت. - بدیع صورت؛ زیبا صورت. زیبا. خوشگل: لطیف جوهر و جانی غریب قامت و شکلی نظیف جامه و جسمی بدیع صورت و خونی. سعدی. رجوع به صورت، بهشتی صورت و زیبا صورت شود. - بهشتی صورت؛ آنکه صورت او در زیبایی چون صورت بهشتیان ماند. زیبا صورت. زیبا: بهشتی صورتی در جوف محمل چو بجی کآفتابش در میانست. سعدی. رجوع به صورت، زیبا صورت و بدیع صورت شود. - بی صورت؛ روسبی. فاحشه. مخنث. ملوط. آنکه عفت ندارد. رجوع به بی صورت کردن و بی صورتی در همین ماده شود. - بی صورت کردن؛ با زنی یا امردی در آمیختن. عفت او را بودن. - بی صورتی؛ فاحشگی. مخنثی. - خوب صورت؛

زیبا صورت. زیبا. خوشگل: خاتون خوب صورت پاکیزه روی را نقش و نگار خاتم فیروزه گو مباح. سعدی. - در آن صورت؛ با آن صورت. با آن شکل. با آن قیافه: بسا نفس خردمندان که در بند هوا ماند در آن صورت که عشق آید خردمندی کجا ماند. سعدی. - در این صورت؛ در این حال. در این وضع. بنابراین ||. - بر این فرض: در این صورت اگر تو هیچ حرف و صوت میخواهی مسلم شد که بی معلول نبود علتی تنها. ناصر خسرو. - در صورتی که؛ اگر. چنانچه: در صورتی که بیاید قبول میکنم؛ یعنی اگر بیاید. - زشت صورت؛ بد شکل. نازیبا. بد قیافه. بی ریخت. - زیبا صورت؛ خوشگل. زیبا: خواهه زمان نیکوسیرت، زیبا صورت. (مجالس سعدی). - شیطان صورت؛ زشت. زشت صورت. بد قیافه. بد شکل. رجوع به صورت شود. - عالم صورت؛ جهان خاکی. دنیای ظاهر. عالم وجود: چندانکه گرد عالم صورت برآمدیم غم خواره آدم آمد و بیچاره آدمی. ابوالفرج سگزی. این عالم صورتست و ما در صوریم معنی نتوان دید مگر در صورت. اوحالدین کرمانی ||. - صورت ظاهر. شکل. هیأت: نظر بعالم صورت مکن که طایفه ای بچشم خلق عزیزند و در خدای خجل. سعدی. - ملائک صورت؛ آنکه صورت او در زیبایی چون صورت ملائکه باشد. زیبا صورت. خوشگل. زیبا: از این مه پاره ای عابد فریبی ملایک صورتی طاووس زیبی. سعدی. - نکو صورت؛ خوب صورت. زیبا: هر که بی سیرت خوبست نکو صورت جز همان صورت دیوار میندازش. ناصر خسرو. - هر آن صورت؛ هر حال. هر کیفیت: بارها در دلم آمد که به اقلیمی دگر نقل کنم تا در هر آن صورت که زندگانی شود کسی را بر نیک و بد من اطلاع نباشد. (گلستان). - هم صورت؛ بسان. بمانند. همانند: فلان کس هم صورت دیو است.

صورت.

[ر] (اخ) دهی است از بخش بندپی شهرستان بابل، واقع در ۲۱ هزار گزی جنوب بابل. در دشت قرار گرفته و هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی است. ۴۰۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه سجادرود. محصول آنجا برنج، غلات. نیشکر. مختصر پنبه و صیفی کاری است. شغل اهالی زراعت و راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صورت آرا.

[ر] (نف مرکب) صورت آراینده. صورت نگار. نقاش: گفت منذر به کارفرمایان تا به پرگار صورت آریان... نظامی. رجوع به صورت آرائی شود.

صورت آرائی.

[ر] (حامص مرکب) صورت نگاری کردن. (آندراج). عمل صورت آراء. نقاشی. صورت نگاری: خردکاری به کار بنائی نقشبندی به صورت آرائی. نظامی. روشنی یافت از تو بینائی نه به صورت به صورت آرائی. نظامی. رجوع به صورت شود.

صورت آشنا.

[ر] (ص مرکب) روشناس. (آندراج). آنکه چهره اش آشنا بنظر آید.

صورت آفریدن.

[ر] (مص مرکب) خلق کردن. پدید کردن. ابداع. بوجود آوردن. رجوع به صورت و صورت آفرین شود.

صورت آفرین.

[رَفَّ] (نَف مرکب) آفریننده صورت. آفریننده. خالق. واهب الصور. مصور. و بدین معانی در مورد باریتعالی به کار رود: روزی که آفرید تو را صورت آفرین بر آفرینش تو به خود گفت آفرین صورت نیافرید چو تو صورت آفرین بر صورت آفرین و بر این صورت آفرین.؟ (یادداشت بخط مؤلف).

صورتاً.

[رَتَّنَ] (ع ق) از جهت صورت. از لحاظ صورت. مقابل معناً. رجوع به صورت و صوراً شود.

صورت احوال.

[رَتَّ] (ترکیب اضافی، مرکب) محضر و قباله که برای اثبات دعوی به مُهر و دستخط ثقات مرتب سازند. (از آندراج): آنجا که جلوه تو ز رخ پرده افکند رنگ از عذار صورت احوال می پرد. تأثیر (از آندراج).

صورت انگیختن.

[رَات] (مص مرکب) صورت آفریدن. ابداع. نقش بستن. نقاشی کردن: فکرت من در تو نیست در قلم قدر توست کو بتواند چنین صورتی انگیختن.؟ رجوع به صورت، صورت آفرین و صورت آرا شود.

صورت باز.

[رَا] (نَف مرکب) شخصی که روزانه اشکال مختلفه ساخته مجلسی را گرم دارد، مانند شب بازان که شبها این عمل کنند. عمل او را صورت بازی و در هندی بهروپ خوانند. (آندراج ||). آنچه صورت و شکل را منعکس سازد همچون آینه (۱): نکند رو سوی او هیچکس از خودبینان خصم اگر آینه کردار شود صورت باز. واله هروی (از آندراج). حسن معنی هر که دارد مردم چشم منست چشم من چون خانه آئینه صورت باز نیست. صائب (از آندراج). هر چه در دل پرتو اندازد ظهوری میکند گر بمعنی بنگری آئینه صورت باز نیست. محمدقلی سلیم (از آندراج). و رجوع به صورت بازی شود. (۱) - آندراج ایات بعد را برای معنی اول شاهد آورده است.

صورت بازی.

[رَا] (حامص مرکب) صورت خود را به وضع و شکل دیگری ساختن، بهندی بهروپ گویند. (غیاث اللغات). عمل صورت باز. رجوع به صورت باز شود.

صورت برداشتن.

[رَبَّت] (مص مرکب) طرح برداشتن. (آندراج). تصویر برداشتن. عکس گرفتن: قضا ز پایه قدر تو صورتی برداشت زمانه نام نهادش سپهر کیوانی. حاج محمدخان قدسی (از آندراج ||). سیاهه کردن اسباب و اثاثه را. ثبت کردن اثاثه و دیگر چیزی را در کاغذی.

صورت برکشیدن.

[رَبَّ كَ / كَ د] (مص مرکب) نقاشی. صورت کشیدن. صورت نگاشتن. نقاشی کردن: صورتگر دیبای چین گو صورت رویش بین یا صورتی برکش چین یا توبه کن صورتگری. سعدی.

صورت بستن.

[رَبَّتْ] (مص مرکب) تصور. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (دهار). به تصور در آمدن. به اندیشه گذشتن. ب فکر آمدن. پنداشتن: بنده بیش از این نگوید که صورت بندد که بنده در باب کالنجار و گرگانیان پایمردی میکند. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۴۵۴). این حال با خوارزمشاه از آن گفته آمد تا وی را صورت دیگرگونه نبندد. (تاریخ بیهقی ص ۵۶). بهر تخایلی که صورت بندد بر نامعتمدان اعتماد مکن و از معتمدان اعتماد مبر. (قابوسنامه). و هر احکام که صورت بندد آنجا [قلعه اصطخر] کرده اند. (فارسنامه ابن بلخی ص ۱۵۶). چه دیوانگان را مانند این صورت بندد که هیچکس از اهل این دنیا طاقت آن ندارد. (فارسنامه ابن بلخی ص ۴۱). به برکت این افسون نه کس مرا بتوانستی دید و نه از من بدگمانی صورت بستن. (کليلة و دمنه). صورت نمی بندد مرا کآن شوخ پیمان نشکند کار مرا در دل شکست امید در جان نشکند. خاقانی. صورتش بست کز رسیدن او خاطر من مهوس است برفت. خاقانی. اصفهد را صورت بست که با ایشان غدر می کنند. (تاریخ طبرستان). این راه را نهایت صورت کجا توان بست کش صد هزار منزل بیش است در بدایت. حافظ || بنظر آمدن. نمودن: کس بچشم درنمیآید که گویم مثل اوست خود بچشم عاشقان صورت نبندد مثل دوست. سعدی || میسر شدن. ممکن شدن: و هر فرمان که از حضرت شهنشاهی صادر شود جز انقیاد و مطاوعت صورت نبندد. (سندبادنامه ص ۳۲۴). مکن با من ناشکیبا عتیب که در عشق صورت نبندد شکیب. سعدی. جمعیت خاطر با تنگدستی صورت نبندد. (گلستان). ترا با وجود چنین منکری که حادث شد سبیل خلاص صورت نبندد. (گلستان). که بعد از دیدنش صورت نبندد وجود پارسایان را شکیبی. سعدی || نقش کردن. تصویر کشیدن. نگاشتن: چنین صورت نبندد هیچ نقاش معاذالله من این صورت ببندم. سعدی. مطبوعتر ز نقش تو صورت نیست باز طغرانیس ابروی مشکین مثال تو. حافظ || یافت شدن. پیدا شدن: خدایا به ذلت مران از درم که صورت نبندد در دیگرم. سعدی. - صورت بستن سخن؛ بر زبان آمدن آن: خردمندی را که در زمره او باش سخن صورت نبندد شگفت نیست. (گلستان).

صورت بند.

[رَبَّ] (نف مرکب) مصوّر. نقاش: منظری بود بسی کشیده بلند چشم بند هزار صورت بند. میرخسرو (از آندراج).

صورت بی معنی.

[رَت م] (ترکیب وصفی، مرکب) کنایه از کسی که ظاهرش خوب باشد و باطن هیچ نه. (آندراج).

صورت بین.

[ر] (نف مرکب) بیننده صورت. آنکه ظاهر را نگیرد. آنکه معنی را درنیابد یا بدان توجه نکند. مقابل معنی بین. قشری: آنچه با صورت پرستان هری کردی عیان هیچ صورت بین ندارد ز آن معانی جز خبر. سنایی. هر که ماه ختن و سرو روانت گوید او هنوز از قد و بالای تو صورت بین است. سعدی. بود دائم چون زبان خامه حرف ما یکی گرچه پیش چشم صورت بین دوتا بودیم ما.

صائب.

صورت بینی.

[ر] (حامص مرکب) عمل صورت بین. ظاهربینی. به ظاهر نگرستن. مقابل معنی بینی. رجوع به صورت بین شود.

صورت پذیر.

[رَ پ] (نف مرکب) پذیرنده صورت. قبول کننده صورت || انجام شدنی. ممکن.

صورت پذیرفتن.

[رَ پ رُ ت] (مص مرکب) قبول کردن صورت || در تداول عوام، انجام یافتن. واقع شدن.

صورت پرست.

[رَ پ ر] (نف مرکب) پرستنده صورت. فریفته جمال ظاهر: آنچه با صورت پرستان هری کردی عیان هیچ صورت بین ندارد ز آن معانی جز خبر. سنائی. عاشق خویشی تو و صورت پرست ز آن سپهر آینه ای داری بدست. نظامی. نظر بر بت نهی صورت پرستی قدم بر بت نهی رفتی و رستی. نظامی. نی دو باشد تا تویی صورت پرست پیش او یک گشت کز صورت پرست. مولوی. کی بود جای ملک در خانه صورت پرست رو چه صورت محو کردی با ملک همخانه باش. سعدی. رجوع به صورت پرستی و صورت پرستیدن شود ||. صفت مانی است در این ابیات: بگفتند کاین مرد صورت پرست نه بر پایه موبدان موبد است. فردوسی. بدو گفت کای مرد صورت پرست به یزدان چرا آختی خیره دست. فردوسی. چنین گفت کاین مرد صورت پرست ننگجد همی در سرای نشست. فردوسی.

صورت پرستی.

[رَ پ ر] (حامص مرکب) نقش پرستی. نگارپرستی. پرستش صورت. از صورت بمعنی التفات ناکردن: تو عقل و جان ز حق دان سیم و زر چیست مکن صورت پرستی پا و سر چیست. ناصر خسرو. رجوع به صورت پرست و صورت پرستیدن شود.

صورت پرستیدن.

[رَ پ ر د] (مص مرکب) عشق داشتن به صورت. پرستیدن جمال. مهر ورزیدن به نیکو صورتان: بندم دل دگر در صورت کس از این صورت پرستیدن مرا بس. نظامی ||. توجه داشتن به ظاهر. بمعنی نگرستن از جسم به جان نپرداختن: تو این صورت خود چنان می پرستی که تا زنده ای ره به معنی ندانی. سعدی.

صورت پیدا کردن.

[رَ پ ر] / پ ک د] (مص مرکب) جمال یافتن. زیبا شدن: قلم سنبل شود گر وصف گیسوی تو بنویسم خطم صورت کند پیدا چو از روی بنویسم. دانش (از آندراج).

صورت جادو.

[رَت] (ترکیب اضافی، مرکب) صورتی که مصوران در آن صورت های دیگر حیوانات کشند و تمام آن صورت را صورت جادو خوانند و هر صورت جزئی را نامی جداگانه بود، مث فیل جادو و شتر جادو و مانند آن. (آندراج): نه بس هر لحظه از یاد پری روئی دگر سوزم تنم از داغ الوان صورت جادوست پنداری. محمدسعید اشرف (از آندراج).

صورت جزء.

[رَتِ جُزْء] (ترکیب اضافی، مرکب) ریز حساب. صورت حساب که شامل ارقام ریز باشد.

صورت جسمی.

[رَتِ ج] (ترکیب وصفی، مرکب) صورت جسمیه. و آن جوهر حال در هیولای اول است و آنرا طبیعت مقدریه نیز نامند و به اعتبار مبدأ بودن آن حرکت و سکون ذاتی را صورت طبیعی نیز نامند و به اعتبار تأثیر آن در غیر، قوه نامیده شود. (از کشف اصطلاحات الفنون). جوهر ممتد در همه ابعاد که به حس درآید. (تعریفات). جوهر بسیط لاوجود لمحلّه دونه قابل للابعد الثلاثة المدركة من الجسم فی بادی النظر. (تعریفات).

صورت حال.

[رَت] (ترکیب اضافی، مرکب) چگونگی. چونی. مثل. ماجرا: صورت حال و خصم خاقانی مثل مار و باغبان افتاد. خاقانی. صورت حال به نوح بن منصور آنها کرد. (ترجمه تاریخ یمنی) و معتمدی بنزدیک انوشیروان فرستاد و از صورت حال بیاگاهانید. (کلیله و دمنه). بسابقه معرفتی که میان ما بود، صورت حالش بگفتم. (گلستان). حال سعدی تو ندانی که ترا دردی نیست دردمندان خبر از صورت حالش دارند. سعدی.

صورت حساب.

[رَتِ ح / رَح] (ترکیب اضافی، مرکب) (۱) ورقه ای که حساب کسی را در آن نویسند. کاغذی یا طوماری که ارقام بدهکاری و بستانکاری در آن ثبت شده. سیاهه. (۱) - Facture.

صورت خارجی.

[رَتِ ر] (ترکیب وصفی، مرکب) صورت خارجی. مقابل صورت ذهنی. آنچه در خارج متحقق شود خواه جوهر باشد و قائم بذات خود و یا عرض باشد در محلی غیر ذهن.

صورتخانه.

[رَن / ن] (مرکب) بتخانه. بید: گفتگوی گشت صورتخانه هر که بازداشت صورت چین چشم بر در گوش بر دیوار داشت. خواجه آصفی (از آندراج).

صورت خوان.

[رَخَا / خَا] (نَف مرکب) آنکه در بازار نشنید (و) صورتهای ملائکه و بنی آدم و معامله ایشان را در روز قیامت با هم از عذاب و ثواب... بمردم باز گوید... و از هر یک چیزی ستاند. (آندراج). درویشی که پرده مصور به دیوار آویزد و صورتهای را یک یک وصف کند: علی صورت خوان... مردی زبان آور بود در میدان صفاهان... معرکه گیری کردی و صورت خوانی نمودی... (تذکره قمی اوحدی از آندراج).

صورت دادن.

[رَدَ] (مَص مرکب) چیزی را صورت چیزی دادن و آنرا بشکل وی در آوردن. مبدل ساختن: آب خوش را صورت آتش مده اندر آتش صورت آبی منه. مولوی ||. در تداول عوام، انجام دادن کاری را. کاری را پایان دادن. معامله ای را خاتمه بخشیدن ||. دادن سیاههء دخل یا خرج. فهرستی از ارقام جزء نوشتن و به کسی دادن. رجوع به صورت حساب شود. - صورت دادن کار دختری را؛ مهر از وی برگرفتن. بکارت او را برداشتن. - صورت دادن کار زن را؛ آرمیدن با وی. با او هم بستر شدن: بدو گفتم تو صورت را نکو گیر که من صورت دهم کار خود از زیر. ایرج میرزا.

صورت ذهنی.

[رَتِ ذِ] (ترکیب وصفی، مرکب) صورت ذهنیه. آنچه معلوم و ممیز در ذهن بود. ماهیت موجود بوجود ذهنی. رجوع به صورت، صورته و وجود ذهنی شود.

صورت ذهنیه.

[رَتِ ذِ نِی / ی / ی] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صورت ذهنی شود.

صورت زشت کردن.

[رَزِ كَدَ] (مَص مرکب) نام کسی را زشت کردن. کسی را بدنام کردن. برای کسی سخن چینی کردن چنانکه او را از نظر اندازند: چه چاره بود جز از فرمانبرداری که مضربان مفسد صورت من زشت کرده بودند. (تاریخ بیهقی). امیر محمد... جستجوی کارهای برادر کردی و همیشه صورت او زشت می گردانید. (تاریخ بیهقی).

صورت ساز.

[رَا] (نَف مرکب) سازنده صورت. مصور. نقاش. صورتگر: از نسیم نفسم در چمن صورت ساز بشکفتد غنچهء تصویر بصد شادابی. سالک یزدی (از آندراج ||). ظاهر ساز. ریاکار. متظاهر. مزور. حيله گر. رجوع به صورت سازی شود.

صورت سازی.

[رَا] (حامص مرکب) نقاشی. صورتگری ||. ظاهر سازی. حيله. تزویر. رجوع به صورت ساز شود.

صورت ظاهر.

[رَت ه] (ترکیب اضافی، مرکب) ظاهر حال. هیأت ظاهر. آنچه بچشم درآید از ظاهر کسی: در هیأتش نظری کرد صورت ظاهرش پاکیزه... (گلستان).

صورتک.

[رَت] (امصغر) مصغر صورت. صورتهای خرد. تصویرهای کوچک. مجسمه های خرد: همچنان باشد که صورتهکها ساخته باشی از چوب و از نمد بعد از آن به حضرت عرض کنی... (فیه ما فیه).

صورتکاری.

[ر] (حامص مرکب) تصویرسازی. صورت کشی. نقش کردن بر چنگ و دیگر چیز: چو شد پرداخته فرهاد را سنگ ز صورتکاری دیوار آن سنگ. نظامی.

صورتکده.

[رَک د / د] (ا مرکب) صورتخانه. نگارستان ||. بتکده. بتخانه: گر به صورتکده آئی به چنین جلوه گری سر تصویر به تعظیم قدت خم گردد. محمداسحاق شوکت (از آندراج).

صورت کردن.

[رَک د] (مص مرکب) تصویر کشیدن. نقاشی کردن. صورت کشیدن: منذر بفرمود تا بهرام [را] همچنان کمان بزه کشیده بر پشت اسب و آن گور و شیر و تیر اندر زمین همچنان صورت کردند. (ترجمه تاریخ طبری). این خانه را از سقف تا به پای زمین صورت کردند. (تاریخ بیهقی). بر این جمله که بر حاشیه این ورقه صورت کرده آمده است. (فارسنامه ابن بلخی). خال دعاگوی زین الدین مینوشت و جمال نقاش اصفهانی آنرا صورت میکرد. (راحة الصدور راوندی). هنر باید که صورت میتوان کرد به ایوانها در از شنگرف و زنگار. سعدی (گلستان). غافلست از صورت زیبای او آنکه صورتهای زیبا میکند. سعدی. رجوع به صورت شود. || تصور. (تاج المصدا بیهقی). پنداشتن. تصور کردن: صورت نکنم که صورت داد در گوهر انس و جان بینم. خاقانی. تا آن شاهزاده صورت نکند که این شهنشاه کاری به گزارف و حجتی پیش گرفت. (تاریخ طبرستان). پشت لشکرگاه ایشان فرو گرفت تا صورت کنند از پیش لشکر است و ما از پس، سراسیمه شوند. (تاریخ طبرستان ||). حاصل کردن. بدست آوردن: جایی که هیزم ایشان صندل بود مرا در وی چه ریح تواند بود و چه سود صورت توان کرد. (سندبادنامه ص ۳۰۱ ||). تضریب. تمامی. سخن چینی. گزارش دادن به دروغ: در مجلس عالی صورت کرده اند که بنده از و کیلان این قوم است و والله که نیستم و هرگز نبوده ام. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۴۵۴). و دیگر صورت کردند که وی را با اعدا زبان بوده است و مراد به این حدیث آمدن سلجوقیان بخراسان است. (تاریخ بیهقی ص ۴۸۵). پدرش از وی بیازرده بود از صورتهائی که بکرده بودند. (تاریخ بیهقی). گفتم چنین بود ولیکن خلیفه را چند گونه صورت کرده اند. (تاریخ بیهقی ||). صورت برداشتن. فهرستی از اشیاء و اثاثیه تهیه کردن. اقلام اسباب و اثاثه را در کاغذی ثبت کردن، و بدین معنی رجوع به صورت برداشتن شود.

صورت کسر.

[رَ تِ كَ] (ترکیب اضافی، مرکب) نام رقم زبرین عدد نمایش دهنده کسر متعارف و نام عدد زیرین را مخرج کسر نامند (مقابل مخرج کسر)، مثلاً در این کسر ۴ چهار صورت کسر و رقم دوازده مخرج کسر است.

صورتکش.

[رَ كَ / كَ] (نصف مرکب) عکاس. مصور. تصویر کش: نمی بود اگر خامه از موی او چه میکرد صورتکش روی او؟ ملاطغرا. رجوع به صورت کشیدن شود. (از آندراج).

صورت کشیدن.

[رَ كَ / كَ دَ] (مص مرکب) عکس کشیدن. تصویر کشیدن. نقاشی. رجوع به صورت برکشیدن، صورت برداشتن و صورت کردن شود.

صورت کلا.

[رَ كَ] (اخ) دهی است از دهستان دالو بخش مرکزی شهرستان آمل. در ۱۵ هزارگری شمال خاوری آمل در دشت واقع است. هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی می باشد. ۵۵ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه هزار. محصول آن برنج، کنف، صیفی. شغل اهالی آنجا زراعت است. (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳).

صورتگر.

[رَ گَ] (ص مرکب) نقاش. مصور. تصویرساز: چنو سوار نداند نگاشتن بقلم اگرچه باشد صورت گری بدیع نگار. فرخی. از کف ترکی دلارامی که از دیدار اوست حسرت صورتگران چین و نقاشان گنگ. امیرمعزی. صورتگر چین از حسد صورت خوش هم خامه شکسته ست و هم انگشت گزیده ست. امیرمعزی. شنگرف ز اشک من ستاند صورتگر این کبود ایوان. خاقانی. من آن صورتگر کمز نقش پرگار ز خسرو کردم این صورت نمودار. نظامی. مگر نقشی از کلک صورتگری نگاریده بیند بر دفتری. نظامی. هر کو نکند فهمی زین کلک خیال انگیز نقشش بحرام از خود صورتگر چین باشد. حافظ ||. خالق. مصور. آفریننده: صورتگر جوهر هم جوهر بود ایراک صورت نپذیرد ز عرض هرگز جوهر. ناصر خسرو. بگذاشت خواهد ایدرش بر رخم او صورتگرش جز خاک هرگز کی خورد آنرا که خاک آمد خورش. ناصر خسرو. ای رأی تو بر سپهر تدبیر صورتگر آفتاب تقدیر. (از سندبادنامه). - صورتگر علوی؛ روح. روان: ترکیب تو سفلی و کثیف است ولیکن صورتگر علوی و لطیف است بدو در. ناصر خسرو.

صورت گردیدن.

[رَ گَ دِ] (مص مرکب) تغییر یافتن. دگرگون شدن: بسی صورت بگردیده ست عالم ازین صورت بگردد عاقبت هم. سعدی.

صورت گرفتن.

[رَ گَ رِ تِ] (مص مرکب) از اقلام ائانه و اشیاء صورت تهیه کردن. ریز آنرا در ورقه ای نوشتن. - صورت گرفتن کاری یا معامله ای؛ انجام یافتن آن. خاتمه یافتن. رجوع به صورت برداشتن و صورت کردن شود.

صورتگری.

[رَگْ] (حامص مرکب) نقاشی. تصویرسازی. عمل صورتگر: به صورتگری گفت پیغمبرم ز دین آوران جهان برترم. فردوسی. به صورتگری دست برده زمانی به گندآوری گوی برده ز آزر. فرخی. اگر لاله پرنور شد چون ستاره جز از وی نپذیرفت صورتگری را. ناصر خسرو. و اول کسی که نقاشی و صورتگری فرمود او بود (جمشید). (فارسنامه ابن بلخی ص ۳۲). شنیدم که مانی به صورتگری زری سوی چین شد به پیغمبری. نظامی. صورتگر دیبای چین گو صورت رویش بین یا صورتی برکش چنین یا توبه کن صورتگری. سعدی.

صورتگری کردن.

[رَگْ کَ دَ] (مص مرکب) صورتگری. نقاشی. صورت کشیدن: دهد نطفه را صورتی چون پری که کرده ست بر آب صورتگری. سعدی. رجوع به صورتگر شود.

صورت مجلس.

[رَت مَل / رَمَل] (ترکیب اضافی، مرکب) ورقه ای که در آن مذاکرات و یا تصمیمات اعضای مجلسی را نویسند. آنچه ماجرای مجلسی در آن ثبت شود. محضر.

صورت ناپذیر.

[رَپَ] (نف مرکب) انجام ناشدنی. ناممکن. غیر ممکن. نشدنی.

صورت نشین.

[رَن] (نف مرکب) مصور. مجسم: عشق را در عالم اجسام مجنون نام کرد حسن را صورت نشین کرده ست و لیلی ساخته. واله هروی (از آندراج).

صورت نگار.

[رَن] (نف مرکب) صورت نگارنده. مصور. نقاش. مجازاً خالق و آفریننده: جهان را دگر گونه شد کار و بارش بر او مهربان گشت صورت نگارش. ناصر خسرو. من جانسپار مدح تو، صورت نگار مدح تو با آب کار مدح تو، الفاظم ابکار آمده. خاقانی. که چون کرده اند این دو صورت نگار دو ارتنگ را بر یکی سان گزار. نظامی. اگر موج از بن دریا بر آید نماند صورت و صورت نگاری. عطار. صورت نگار چینی بیخویشتن بماند گر صورتت بیند سر تا بسر معانی. سعدی. چنان فتنه بر حسن صورت نگار که با حسن صورت ندارند کار. سعدی.

صورت نگاری.

[رَن] (حامص مرکب) مصوری. نقاشی. تصویرسازی. رجوع به صورت نگار و صورت نگاشتن شود.

صورت نگاشتن.

[رَ ن ت] (مص مرکب) تصویر کشیدن. صورت کشیدن. عکس کشیدن: من نه آن صورت پرستم کز تمنای تو مستم هوش من دانی که برده ست آنکه صورت مینگارد. سعدی.

صورت نما.

[رَ ن / ن / ن] (نف مرکب) نماینده صورت. نشان دهنده صورت از جلا و صافی: صورت نمای شد رخ خاقانی از سرشک رخسار او نگر صنما منگر آینه. خاقانی ||. خالق. آفریننده. مصور: عجب ز آن صانع صورت نمایت که چون شیرین نشد تلخ از هوایت. نظامی.

صورت نمودن.

[رَ ن / ن / ن د] (مص مرکب) گزارش خلاف واقع دادن. تضریب. سخن چینی. به دروغ خبری دادن. حقیقتی را قلب کردن و نمودن: گریختن من نه از سر عصیان بود، اما ترسیدم که بدخویان ترا صورتی نمایند و در حق فرزند خویش بزه کار شوی. (فارسنامه ابن بلخی ص ۹۹).

صورت نوعی.

[رَ ت ن / نُ] (ترکیب وصفی، مرکب) صورت نوعیه. جوهر حال است در هیولای ثانی و آن جوهریست داخل در جسم و مبدأ بود آثار آنرا چون روشنائی و سوزندگی و بدین صورت است که نوع اجسام مختلف شود. جوهریست بسیط که وجود آن بالفعل تمام نشود بدون آنچه در آن حلول یابد. (تعریفات جرجانی).

صورت نوعیه.

[رَ ت ن / نُ ع ی / ی] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صورت نوعی شود.

صورت نویسی.

[رَ ن] (نف مرکب) آنکه از روی نوشته ای صورت بردارد. آنکه نوشته ای را استنساخ کند. رجوع به صورت نویسی شود ||. آنکه صورتی از ائانه و اشیای دیگر نویسد. رجوع به صورت نویسی شود.

صورت نویسی.

[رَ ن] (حامص مرکب) نقل نویسی. (آندراج). کپی نویسی. کپی برداری. رونوشت برداشتن. نقل کردن نوشته را از کاغذی بکاغذ دیگر: بوالهوس نقش خطت را بست اگر در دل چه شد ماه من! صورت نویسی بی سوادان میکنند. ملا-علی مازندرانی (از آندراج).

صورتی.

[ر] (ص نسبی) منسوب به صورت ||. سپید که به سرخی زند. سرخ و روشن همچون رنگ صورت.

صور جنوبی.

[ص و ر ج / ج] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صور فلکی شود.

صور سرافیل.

[ر س] (ترکیب اضافی، مرکب) صور اسرافیل: شعبهای شیپور از آهنگ تیز چو صور سرافیل در رستخیز. نظامی. رجوع به صور اسرافیل شود.

صور شمالی.

[ص و ر ش / ش / ش] (ترکیب وصفی، مرکب) رجوع به صور فلکی شود.

صور صبحگاهی.

[ر ص] (ترکیب وصفی، مرکب) کنایه از آه و ناله و فریاد و فغان صبحگاهی باشد. (برهان) (آندراج) (انجمن آرا): به صور صبحگاهی برشکافم صلیب روزن این بام خضرا. خاقانی. رجوع به صور نیم شبی شود.

صور علمیه.

[ص و ر ع می ی / ی] (ترکیب وصفی، مرکب) صوری از آنچه موجود شده و خواهد شد در علم باریتعالی. بعقیده متصوفه اینهمه موجودات صورتهائی است که قبل از ظهور در علم حق تعالی بوده اند. (از غیاث اللغات).

صور فلکی.

[ص و ر ف ل] (ترکیب وصفی، مرکب) مجموعه هائی از ستارگان که برای شناختن و تمیز آنها ستاره شناسان بهر یک نام حیوانی یا چیز دیگر داده اند که بیش و کم آن مجموعه بدان حیوان یا شیء شبیه تواند بود. و نزد قدما صور مزبور چهل و هشت بوده است و متأخران دو صورت بر صور جنوبی افزوده اند که مجموع ۵۰ شود که برای مزید تمایز جملگی را به سه بخش کرده اند: الف- صور شمالی و آن ۲۱ صورت است: ۱- دب اصغر ۲- دب اکبر یا عرابه داود ۳- تین یا اژدها ۴- کیکاوس یا قیقاوس یا ملتهب ۵- عواء یا بقار یا گاوچران یا طاردالدب یا حارس الشمال یا حارس السماء یا صیاح ۶- فکه یا اکیل شمالی یا کاسهء درویشان یا قصعة المساکین ۷- الجائی علی رکبتیه یا راقص ۸- شلیاق یا نسر واقع یا دیگ پایه یا چنگ رومی یا ائافی ۹- دجاجه یا اوزالعراقی ۱۰- ذات الکرسی یا خداوند کرسی ۱۱- برشاوش یا حامل رأس الغول یا سوار یا فرساوس ۱۲- ممسک الاعنه یا صاحب المعز ۱۳- حوا ۱۴- حیه ۱۵- تیر یا سهم ۱۶- عقاب یا نسر طائر یا شاهین ۱۷- دلفین ۱۸- قطعۃ الفرس یا فرس اول یا اسب کوچک ۱۹- فرس اعظم یا فرس ثانی ۲۰- مرأه المسلسله ۲۱- مثلث یا سه سو. ب- صور منطقه یا بروج و آن دوازده صورت است: ۱- حمل یا بره ۲- ثور یا گاو یا گاو پروین ۳- جوزا یا توأمان یا دویبکر ۴- سرطان یا خرچنگ ۵- اسد یا شیر ۶- سنبله یا خوشه یا عذراء ۷- میزان یا ترازو شاهین یا ترازو ۸- عقرب یا کژدم ۹- قوس یا رامی یا کمان ۱۰- جدی یا بزغاله ۱۱- دلو یا ساکب الماء ۱۲- حوت

یا حوتین یا دو ماهی. پ- صور جنوبی و آن هفده صورت است: ۱- قیطس ۲- جبار ۳- نهر اردن یا نهر یا جوی ۴- ارنب یا خرگوش ۵- کلب اکبر یا کلب الجبار یا سگ کلان ۶- کلب اصغر یا کلب مقدم یا سگ کوچک ۷- شجاع ۸- سفینه ۹- باطیه یا معلف ۱۰- غراب ۱۱- قنطوروس یا سنطوروس ۱۲- سبع یا ذئب ۱۳- مجمره یا آتشدان ۱۴- اکیلیل جنوبی یا افسر یا قبه ۱۵- حوت جنوبی ۱۶- حوض یا ضفیره الاسد یا شعر بر نیکی یا هلبه یا ذات الشعور ۱۷- انطونیوس. رجوع به ثوابت شود.

صور قیامت.

[ر م] (ترکیب اضافی، مرکب) صوری که در قیامت در آن دمنده زنده شدن مردگان را. صور اسرافیل: گر بنمایم سخن تازه را صور قیامت کنم آوازه را. نظامی (مخزن الاسرار چ وحید ص ۴۵). رجوع به صور اسرافیل شود.

صور کواکب.

[ص و ر ک ک] (ترکیب اضافی، مرکب) صورت ستارگان. ستارگان که مجموعی از آنها صورتی را تشکیل دهد. رجوع به صور فلکی شود.

صور مریات.

[ص و ر م ئی یا] (ترکیب اضافی، مرکب) صورتهای اشیاء که دیده میشود. (غیاث اللغات) (آندراج). آنچه دیده شود. صورتهائی که بچشم آید.

صور منطقه.

[ص و ر م / م ط ق / ق] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صور فلکی شود.

صور نگار.

[ص و ن] (نصف مرکب) صورت نگارنده. مصور. نقاش: صورنگار حدیثم ولی هر آن صورت که جان در آن نتوانم نهاد نگارم. خاقانی. در صورتی که دیده جمالش صورنگار زو شاهدهی گرفته و رفته ره ملام. خاقانی.

صور نیم شبی.

[ر ش] (ترکیب وصفی، مرکب) کنایه از آه و ناله و فریاد و فغان نیم شبی باشد. (برهان) (انجمن آرا) (آندراج): به صور نیم شبی درشکن رواق فلک به ناوک سحری برشکن مصاف قضا. خاقانی. رجوع به صور صبحگاهی شود.

صوره.

[ر] (ع ا) صورت. ج، صَوْر. رجوع به صورت شود.

صوره.

[رَ تُّنْ] (ع ق) از جهت صورت. از لحاظ صورت. مقابل معنی. رجوع به صورتاً و صورت شود.

صورة.

[ر] (اِخ) مکانی است در صدر یلملم از اراضی مکه. (معجم البلدان).

صورة.

[ص ر] (ع ا) خارش سر. (مهدب الاسماء). خارش سر، چنانکه صاحب او خواهد که کسی شپش سر او را جوید. (منتهی الارب).

صورة الجسمیة.

[ر تُّلْ جِ مِ ی] (ع ا مرکب) (ال ...) رجوع به صورت جسمی شود.

صورة الحدیثه.

[ر تُّلْ حَ ث] (اِخ) (ال ...) مقابل الصورة العتیقه. و آن محتوی انجیل های متی، مرقس، لوقا، یوحنا، کتاب حواریون و کتاب بولس است. (الفهرست ابن الندیم ص ۳۵).

صورة العتیقه.

[ر تُّلْ عَ ق] (اِخ) (ال ...) تورات. عهد عتیق. (الفهرست ابن الندیم ص ۳۵).

صورة النوعیة.

[ر تُّنْ نَ عِ ی] (ع ا مرکب) (ال ...) رجوع به صورت نوعی شود.

صوری.

(ص نسبی) منسوب به صور. رجوع به صور شود.

صوری.

(ص نسبی) منسوب به صورت، صورة. (غیاث اللغات). ظاهری. مقابل معنوی. علت صوری؛ یکی از علل اربعه است و آن علتی است که فعلیت شیء بدان متحقق شود، یعنی وجود شیء با آن مقارن بود، چنانکه وجود آن پس از وجود آن علت بر چیز دیگری متوقف نباشد. (از کشاف اصطلاحات الفنون).

صوری.

(اِخ) دهی از دهستان چهاردولی بخش مرکزی شهرستان مراغه، واقع در هفتاد و چهار هزار و پانصد گزی جنوب خاوری مراغه و ۲۲ هزار گزی خاور شوسه شاهین دژ به میان دو آب. کوهستانی و معتدل است. ۳۲۸ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه سارها.

محصول آنجا غلات، حبوبات، کرچک و بادام. شغل اهالی زراعت و گله داری است. صنایع دستی آنجا جاجیم بافی است و راه مالرو دارد. (به این آبادی سه ورو نیز میگویند). (از فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۴).

صوری.

(اخ) عبدالمحسن بن محمد بن احمد. شاعری است رقیق اللفظ نیکومعانی از مردم شام، او را دیوان شعری است. به سال ۴۱۹ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۵۹۳).

صوری.

(اخ) محمد بن علی بن محمد بن حباب صوری. مؤلف فوات الوفیات آرد: وی شاعری فصیح بود و در سن قریب هفتادسالگی در طرابلس بسال ۴۶۳ ه. ق. درگذشت. (فوات الوفیات ج ۲ ص ۲۴۰).

صوری.

[ص وَ رَا] (اخ) موضعی است یا آبی است نزدیک مدینه. (معجم البلدان از جزی). و ابن اعرابی گفته است وادی است در بلاد مزینة نزدیک مدینه. (معجم البلدان).

صورین.

[ص آ] (اخ) موضعی است نزدیک مدینه. ابن اسحاق آرد: چون پیغمبر (ص) متوجه بنی قریظه گردید، پیش از آنکه بدانها رسد با تنی چند از صحابه خود بر صورین بگذشت. (معجم البلدان).

صوص.

(ع ص) سخت زفت و ناکس که تنها فرود آید و تنها خورد در سایه مهتاب تا ضیف نبیند او را. (منتهی الارب).

صوصلا.

[ص ص] (ع ا) گیاهی است. (منتهی الارب). صاصلا. بصل الفار. بصل الزیز. ارنیتوغالن (۱). (۱) - Ornithogalum umbellatum. Orinthogale.

صوط.

[ص] (ع ا) آواز آب که ایستادنگاه او تنگ و دراز باشد. (منتهی الارب).

صوטר.

[ط] (ا) شوندر. (تذکره ضریر انطاکی). چغندر.

صوطل.

[صَطَّ] (ا) شلغم بری است بلغت مغرب. (منتهی الارب).

صوطله.

[طَلَّ] (ع) نوعی از سلق باشد و بعضی گویند چغندر است زرد رنگ بسفیدی مایل نه سرخی اگر آب برگ آنرا بر شراب ریزند، بعد از دو ساعت سرکه گردد و اگر بر سرکه ریزند، بعد از دو سه ساعت شراب شود. (برهان).

صوع.

[صَّ] (ع مص) پیمودن به صاع || جدا کردن. (منتهی الارب ||). دوتا کردن و پیچاندن چیزی را. (اقرب الموارد ||). متفرق و پراکنده ساختن. (منتهی الارب) (مصادر زوزنی). پراکنده کردن. (تاج المصادر بیهقی ||). ترسانیدن کسی را ||. رفتن زنبور بعضی پس بعضی ||. آمدن کسان مرد مر او را. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). حمله آوردن بعضی بر بعض دیگر. (اقرب الموارد).

صوع.

[صَّ / صَوَّ] (ع) پیمانہ. (منتهی الارب).

صوع.

(ع) ج صاع. (منتهی الارب). رجوع به صاع شود.

صوع.

[صُ وَا] (ع) پاره گیاه خشک در میان گیاه تر. (منتهی الارب).

صوعن.

[اخ] (محل قدم یا جداکننده) شهری در ساحل دریای مصر، یونانی ها طانس نامیده و فع آنرا صان گویند و بر یکی از فروع نیل واقع و در طرف شرقی آن همواره وسعت و فراخی است که آنرا بلاد صوعن نامند. (مزامیر ۷۸:۱۲) پوشیده نماند که صوعن شهر قدیمی است که تخمیناً هفت سال بعد از حبرون بنا شد. (سفر اعداد ۱۳:۲۲). و مینشو میگوید: شهری بود و مسمی به فرص که سلاطین مصر آنرا حصاردار نموده و در آن دو بیست و چهل هزار مردان جنگی می بود و گمان دارند که این همان شهری است که مذاکرات فیمابین موسی و فرعون که در سفر خروج مذکور است، در آن واقع شد و در (مزمور ۷۸:۱۲ و ۱۳) مذکور است که عجایب و معجزات خدای تعالی در بلاد صوعن واقع شد و صوعن در زمان حضرت اشعیای نبی یکی از شهرهای عمده مصر بود. (اشعیای ۱۹:۱۱ و ۲۳ و ۳۰:۴). چونکه در این آیات حضرتش از رؤسای صوعن مذاکره میفرمایند. و حضرت حزقیال نبی از آن شهر نبوت و اخبار نموده میفرماید به آتش سوخته خواهد شد. (حزقیال ۳۰:۱۴). و در جای دیگر کتاب مقدس اسمی از این شهر مذکور نیست، اما حالت حالیه صوعن جمعی از مدققین بر آنند که صان حالیه همان صوعن میباشد و نوشته ای در آنجا یافته اند، یعنی شیشه طانه که ترجمه اش بلاد صوعن میباشد و در آنجا تماثیل عظیمه پادشاهان مصر و معدودی از ابوالهولها دیده شود و تلهایی که حدود شهر مرقوم را معین میکند به مسافت یک میل و سه ربع به حسب عرض امتداد دارد و طول حصار هیکل عظیم این شهر

یک هزار و پانصد قدم و عرضش یک هزار و دویست و پنجاه قدم بوده است و رعمیس ثانی این هیکل رامزین نمود و در میانه آثاری که در این شهر دیده میشود معدودی از ستونهای شکسته و تماثیل متعدده است و میتوان گفت که هیچ شهری در دنیا بیشتر از این شهر دارای آثار و علامات نمیشد و خود بلاد صوعن را دریاچه فراپوشیده و بعضی از جاهای مرتفعه اش فع خارج از آب است. (قاموس کتاب مقدس).

صوعه.

[صَع] (اخ) پشته ای است. در شعر ابن مقبل: لمن ظعن هبت لیل فاصبحت بصوعه تحدی کالفسیل المکمم. (معجم البلدان).

صوغ.

[ص] (ع مص) فرورفتن آب بزمین ||. نانخورش در نان فرورفتن ||. آفریدن خدای کسی را. (منتهی الارب). آفریدن. (تاج المصاخر بیهقی ||). آماده کردن چیزی را بر مثال راست. (منتهی الارب). مهیا ساختن آنرا بر مثال مستقیم. (اقراب الموارد ||). در کالبد ریختن چیز گداخته را. (منتهی الارب ||). زرگری کردن. (تاج المصاخر بیهقی) (مصادر زوزنی ||). دروغ بستن و آراستن آنرا. (منتهی الارب ||). آسان به گلو درشدن شراب. (منتهی الارب) (اقراب الموارد). صوغ (||. ص، ا) همسال. همزاد ||. همانند. مثل. (اقراب الموارد).

صوغ.

[ص] (ع مص) (اصطلاح علم صرف) عبارتست از گرفتن مادهء اصلی و تصرف کردن در آن ماده به ایجاد هیأت و شکلی و افزودن و قائل شدن معنی برای آن ماده بنحوی که اصل ماده اش باقی ماند، در صورتی که معنی اصل در فرع باشد، چنانکه در ساختن ظرف و اقسام زیور از طلا. (از کشف اصطلاحات الفنون).

صوغ.

(ع ا) پرندۀ ای است رنگ آن سیاه و سفید آمیخته و سینه آن سرخ بیشتر به درختان و سبزه رو آورد. (صبح الاعشی ج ۲ ص ۶۴).

صوغان.

[ص] (اخ) دهی است مرکز دهستان صوغان بخش بافت شهرستان سیرجان، واقع در ۱۱۶ هزارگزی جنوب خاوری بافت، سر راه فرعی دولت آباد به زه مکان. جلگه، گرمسیری، مالاریائی و دارای ۲۳۸ تن سکنه. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صوغان.

(اخ) دهی است از دهستانهای بخش بافت شهرستان سیرجان. این دهستان در جنوب خاوری بخش بافت واقع و حدود آن بشرح زیر است: از طرف شمال به دهستان سیاه کوه، از خاور به دهستان گلاشکرد، از جنوب به دهستان احمدی و از باختر به دهستان ارزوئی. کوهستانی و هوای آن گرمسیر است. از ۱۱ آبادی تشکیل شده، جمعیت آن ۱۵۱۴ تن است. مرکز دهستان قریه صوغان

است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صوغر.

[(اخ) (کوچک) یکی از شهرهائی است که در (سفر پیدایش ۱۳:۱۰) شهرهای وادی مشهور است که در اول آن را بالغ میگفتند (سفر پیدایش ۱۴:۲ و ۸) و در وقتی که شهر همجوار آن به حکم حضرت الهی خراب شد این شهر برپا مانده، لوط بدانجا پناهد (سفر پیدایش ۱۹:۲۰-۳۰) و از جمله شهرهائی بود که موسی آن را از قلعه کوه فسجه مشاهده فرمود (سفر تثیه ۳:۳۴) و حضرت اشعیا و ارمیا آن را از جمله شهرهای موآب میشمردند (اشعیا ۵:۵ ارمیا ۴۸:۳۴) اما درباره موقع صوغر علما را اختلاف است و اکثری از مدققین من جمله بطلموس و یوسیفس و اوسیوس و جرم و غیره برآنند که در نزدیکی ساحل دریای مرداب یعنی در طرف جنوب شرقی آن واقع بوده و بعضی برآنند که ساحل دریاچه که در میانه لسان و دشت واقع است موقع شهر مسطور میباشد... و برخی دیگر برآنند که صوغر همان صیاغه میباشد که در نزدیکی کوه بنا شده است و دیگران بر آنکه صوغر در قرب تل قطائی در همواره دشت شطیم واقع بوده و بعضی را گمان چنان است که صوغر تل شاغور است که بمسافت سفر دو ساعت در جنوب تمرین میباشد. (قاموس کتاب مقدس).

صوغر.

[(اخ) پدر نتائیل. (قاموس کتاب مقدس).

صوف.

(ع ۱) پشم گوسفند. (منتهی الارب) (ترجمان علامه علائی) (مهدب الاسماء). پشم، عهن. ج، اصواف. پشم بعضی حیوانات. (غیاث اللغات). در اختیارات بدیعی آرد: به پارسی پشم خوانند و طبیعت آن گرم و خشک بود و نیکوترین آن نرم بود و پشم سوخته خشک بود در سیم و مجفف. صفت سوختن آن مانند سوختن ابریشم بود بگیرند دیگ آهنی یا کواری نو، و کواری دیگ سفالی را گویند بزبان شیرازی و اگر کواری بود بهتر بود و پشم را بشویند و شانه کنند و در دیگ نهند و بر سر آتش نهند و طبقی که سوراخ داشته باشد بر سر آن نهند تا آن زمان که سوخته گردد. ریشها را نافع بود و گوشت زیاد که در ریشها بود بخورد و پشم ناسوخته که چرکین باشد چون بازیت و سرکه تر کنند و با شراب ضماد کنند با جراحتهای چرکین در ابتداء آن، موافق بود و بر جایی که ضرب زده باشند یا استخوان شکسته باشد همچین و چون با سرکه و روغن گل تر کنند صداع و درد چشم و مجموع اعضا را نافع بود و شریف گوید: خرقة صوف چون بر گردن روندگان بندند خستگی بر ایشان کار نکند و هیچ زحمت نرسد. رازی گوید: چون بپوشند صوفی که گوشت آن گرگ خورده باشد، حکه در بدن آن کس پیدا گردد. (اختیارات بدیعی): از صوف صفای دل نمی یابم از درد مغان صفا همی جویم. عطار. ای بسا زراق گول بی وقوف از ره مردان ندیده جز که صوف. مولوی. هست صوفی آنکه شد صفوت طلب نه لباس صوف و خیاطی و دب. مولوی. سگ نخواهد کرد شیری در شکار گر کنی ز اطلس جل او را یا ز صوف. ابن یمین ||. نوعی از جامهء گندهء پشمی. (غیاث اللغات): از وی [مصر] جامه ها خیزد... چون صوف مصری. (حدود العالم). اینکه در دکانها آورده اند صوف و طاقین مربع بیشمار. نظام قاری (دیوان البسه ص ۲۷). مشکین لباس صوف که باریک بوده است فکر و خیال آن به شب تار می کند. نظام قاری (دیوان البسه ص ۲۷). - أخذتُ بصوف رقبته؛ گرفتم پوست گردن آنرا. (منتهی الارب). - اعطاه بصوف رقبته؛ داد او را همه، یا رایگان و بی قیمت داد. (منتهی الارب).

صوف.

[اِخ] (اخ) زمینی که شاول در آنجا وارد گشته و در یکی از شهرهای غیر مذکور آن سموئیل را ملاقات نمود. (اول سموئیل ۹:۵ و ۶) و محققین و دانشمندان غالباً در این سفر شاول حیران و متفکرند و بهیچوجه معلوم نیست که از کجا شروع نموده به کجا منتهی میشود و برخی را گمان چنانست که صوبا که بمسافت هفت میل بطرف مغرب اورشلیم و پنج میل به جنوب غربی بنی سموئیل میباشد صوف است. (قاموس کتاب مقدس).

صوف.

[اِخ] (اخ) لای قهائی که یکی از اجداد سموئیل بود. (اول سموئیل ۱:۱ و اول تواریخ ایام ۶:۳۵) (قاموس کتاب مقدس).

صوف.

[ص] (ع مص) بسیارپشم شدن گوسپند. (منتهی الارب). بسیارپشم شدن گوسفند پس از اندکی. (تاج المصادر بیهقی ||). میل کردن و به یکسو رفتن تیر از نشانه. (منتهی الارب). کز شدن تیر از نشانه. (تاج المصادر بیهقی).

صوف.

[ص و] (ع ص) قچقار بسیارپشم. (منتهی الارب).

صوفان بالا.

[ن] (اخ) دهی است از دهستان میان آب بخش مرکزی شهرستان شوشتر، واقع در ۲۴ هزارگزی جنوب خاوری شوشتر و ۸ هزارگزی خاوری راه تابستانی شوشتر به بندقیر. کنار باختری رود گرگر. دارای ۱۲۰ تن سکنه. آب آن از کارون. محصول آنجا برنج، صیفی و کنجد. شغل اهالی زراعت است. راه آن در تابستان اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صوفان پائین.

[ن] (اخ) دهی است از دهستان میان آب بخش مرکزی شهرستان شوشتر، واقع در ۲۵ هزارگزی جنوب خاوری شوش و ۸ هزارگزی خاوری راه تابستانی شوشتر به بندقیر. کنار باختری رود گرگر. دارای ۱۵۰ تن سکنه. آب آن از کارون. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت. راه آن در تابستان اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صوفانه.

[ن] (ع ا) تره ای است زرد موی دار خرد. (منتهی الارب). بقله معروفه و هی زغباء قصیره. (تاج العروس).

صوفانی.

[نی ی] (ع ص) بسیارپشم. (منتهی الارب).

صوفانیة.

[نی ی] [ع ص] تأنیث صوفانی. (منتهی الارب).

صوفاوین.

[اخ] تلفظی است در صفوی (صفویه). رجوع به تاریخ ادبیات ادوارد برون ج ۴ ص ۳۸ و صفویه شود.

صوف البحر.

[فُلْ ب] [ع ا مرکب] چیز است شبیه به پشم که از صدف بزرگی در بحر مغرب گرفته میشود و ضماد او در قطع خون و اسهال سریع الاثر دانسته اند. (تحفه حکیم مؤمن). رجوع به مفردات ابن بیطار شود.

صوف الحجامین.

[فُلْ حَجْ ج ا] [ع ا مرکب] اسفنج. (از فهرست مخزن الادویه). رجوع به اسفنج شود.

صوف پوش.

[نف مرکب] آنکه صوف پوشد. پشمینه پوش. صوفی: که زنهار ازین کژدمان خموش پلنگان درنده صوف پوش. سعدی. بر آورد صافی دل صوف پوش چو طبل از نهنگان خالی خروش. سعدی. رجوع به صوفی و صوفیه شود.

صوفر.

[] [اخ] یکی از رفقای ایوب است (ایوب ۲:۱۱) و چونکه در کتاب ایوب صوفر نعماتی خوانده شده است معلوم میشود که از نعمه بوده است (صحیفه یوشع ۱۵:۴۱) که یکی از شهرهای یهود است. (قاموس کتاب مقدس).

صوفعة.

[فَاع] [ع ا] سر عمامه و کلاه گرد. (منتهی الارب). تصحیف صوفعه است. رجوع به صوفعه شود.

صوفک.

[ف] [امصغر] تصغیر صوف. (فرهنگ لغات دیوان البسه نظام قاری): صوفک و خاصک و تن جامه و بیت و برتنک کلی و کلفتن و سالو و روسی انصار. نظام قاری (دیوان البسه ص ۱۵). رجوع به صوف شود.

صوفلو.

[اخ] دهی است از دهستان کنجگاه بخش سنجد شهرستان هروآباد، واقع در ۱۷ هزارگزی جنوب باختری مرکز بخش گیوی و ۵ هزارگزی شوسه میانه اردبیل. کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۴۳۹ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفه.

[ف] [ع] (ا) پشم گوسفند و آن اخص است از صوف. (منتهی الارب).

صوفه.

[ف] [اخ] پدر قبیله ای است از مضر. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). بنی صوفه در تمام دوره سلطه بنی جرهم و بنی خزاعه سه چیز از مراسم حج را بعهده داشتند: اجازه عرفات، افاضه از مزدلفه، اجازه از منی. (تاریخ اسلام تألیف فیاض چ ۱ ص ۴۳).

صوفی.

(ص نسبی، ا) پیرو طریقه تصوف. پشمینه پوش. یک تن از صوفیه: دل از عیب صافی و صوفی به نام به درویشی اندر شده شاد کام. فردوسی. مرد صوفی تصلفی نبود خود تصوف تکلفی نبود. سنائی. واینک پی موافقت صف صوفیان صوف سپید بر تن مشرق دریده اند. خاقانی. دیر یابد صوفی آز از روزگار زین سبب صوفی بود بسیار خوار. مولوی. بسیار سفر باید تا پخته شود خامی صوفی نشود صافی تا در نکشد جامی. سعدی. مطربان گوئی در آوازند و صوفی در سماع شاهدان در حالت و شوریدگان در های و هوی.؟ رجوع به صوفیه شود.

صوفی.

(ا) شیخک. سبجه. خلیفه. امام. محراب. دانه درشت درازی که بر بالای دانه های سبجه قرار دارد.

صوفی.

(اخ) شاخه ای از تیره بسحاق هیهاوند از طایفه چهارلنگ بختیاری. (جغرافیای سیاسی کیهان ص ۷۶).

صوفی.

(اخ) مؤلف مجالس النفائس آرد: مولانا صوفی نیز استرآبادی است. طبع خوب دارد و انشای او هم نیک است. این مطلع از اوست: نیست در بحر توام ضعف ز بیماری دل ترسم آشفته شود طبع تو از زاری دل. (مجالس النفائس ص ۸۶). رجوع به همان کتاب ص ۲۶۰ شود.

صوفی.

(اخ) (درویش...) مؤلف مجالس النفائس آرد: پیر سیصدساله نبره درویش حسین و ولد مولانا محمد چاخواست. مدام قدم در وادی طبابت و صوفی گری میفرساید و بطلبانی که ریاضت بادیه مرض می کشند ارشاد: موتوا قبل ان تموتوا میفرماید. این رباعی از اوست: منمای بغیر من رخ ای سیم ذفن کز غایت غیرتم رود جان ز بدن خواهم که شوم مردمک دیده خلق تا روی تو هیچکس نبیند جز من... (مجالس النفائس ص ۱۰۱).

صوفی.

(اخ) پیر محمد. از مشاهیر خوشنویسان قرن نهم هجری و از مردم بخارا است و ۴۴ مصحف شریف نوشته است. (قاموس الاعلام ترکی).

صوفی.

(اخ) (مولانا...) مؤلف مجالس النفائس آرد: شخصی دانشمند بود و میل صحبت درویشان کرد و از این جهت بخدمت شیخ محمد لاهیجی رفت و با درویشان او در خلوت اربعین نشست. چون پنج روزی بر این بگذشت، روزی از خلوت خانقاه بیرون آمد و به راه شرابخانه رفت و چندان می خورد که مست گشت و به خلوت باز شد، این مطلع گفت و بخانقاه فرستاد: مرشد ماست خم باده که در روی زمین نیست پیری به ازو صاف دل و گوشه نشین. (مجالس النفائس ص ۳۹۱). از شعرای ایران است اص از اترک جغتائی است و مدتی قلندروار سیاحت میکرد. از اوست: عاشق نشدی محنت هجران نکشیدی کس پیش تو غمنامه هجران چه گشاید. (قاموس الاعلام ترکی).

صوفی.

(اخ) عبدالرحمان بن عمر. رجوع به عبدالرحمان بن عمر... شود. (حبيب السیر ص ۱۹۳).

صوفی.

(اخ) از شعرای ایران و از مردم کرمان است و در شیراز میزیست. از اوست: صوفی بهوای نرگس جادوئی همواره بخاک عجز دارد روئی بهر دل من ترنج غبغب کافی است صفرای مرا میشکند لیموئی. (قاموس الاعلام ترکی).

صوفی.

(اخ) منشی محمد امتیاز علی از شعرای ایران و از قصبه کاکوری از مضافات شهر لکهنوی هندوستان است و از او است: بهار امروز با سامان صد میخانه می آید بدوش بیخودی چون بوی گل مستانه می آید. (قاموس الاعلام ترکی).

صوفی.

(اخ) (میر...) از یزد است. سیدی پاک طینت بود. قدر زندگانی دانست. تا ایام رفتن بی باده ارغوانی و صحبت یار جانی نبود. در بستن صوت و عمل عدیل نداشت. در مجلس مرحوم شاه ابوالبقا کلانتر یزد این رباعی را گفت: در مجلس خاصت ره خار و خس نیست محروم از این بهشت جز ناکس نیست خضر خرد تراست درخور می ناب می آب بقاست درخور هر کس نیست. (تذکره نصرآبادی ص ۴۲۶).

صوفی.

(اخ) دهی است از دهستان قره قویون بخش حومه شهرستان ماکو، واقع در ۳۸ هزارگزی جنوب خاوری ماکو و ۸ هزارگزی جنوب باختری شوسه مرکز به شوط. در دره واقع و کوهستانی می باشد. هوای آن معتدل و مالاریائی است. ۱۰۵۹ تن سکنه دارد. آب آن از قنات و چشمه. محصول آنجا غلات، پنبه، انگور و کشمش. شغل اهالی زراعت و گل داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی

است. از راه ارابه رو میتوان اتومبیل برد. این ده دبستان دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفی.

(اخ) ملا محمد و از شعرای ایران و از مردم اصفهان است. مؤلف آتشکده آذر نویسد: بعضی او را خالوی ملا جامی دانسته اند. از اوست: بخواری در رهش افتاده بوم سحرگه آن قرار بیقراران ز من بگذشت چون ابر بهاری مرا بگذاشت چون ابر بهاران. (آتشکده آذر چ زوار ص ۱۸۴). رجوع به قاموس الاعلام ترکی شود.

صوفی آباد.

(اخ) دهی است جزء دهستان حومه بخش کرج شهرستان تهران، واقع در هفت هزارگزی شمال باختر کرج و سه هزارگزی شمالی راه شوسه کرج به قزوین. این دهکده در دامنه واقع و هوای آن معتدل است. ۴۳ تن سکنه دارد. آب آن از قنات و رودخانه کرج. محصول آنجا غلات، بنشن و چغندر قند و دارای باغات میوه، قلمستان است. از راه حصارک میتوان بدانجا اتومبیل برد. بنای قدیمی آن مقبره امامزاده است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صوفی آباد.

(اخ) دهی است از دهستان سرخه بخش مرکزی شهرستان سمنان، واقع در ۱۲ هزارگزی جنوب باختری سمنان و ۵ هزارگزی ایستگاه بیابانک. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل و خشک است و ۲۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصولش غلات، پنبه، تنباکو، خربزه و هندوانه. شغل اهالی زراعت، صنایع دستی زنان کرباس بافی و راه آن مالرو است و از طریق سرخه اتومبیل میتوان برد. آثار باستانی آنجا بنای خانقاه شیخ علاءالدوله سمنانی است و تاریخ بنای آن منسوب به جمال الدین عبدالوهاب وزیر سلطان خدا بنده است. مزارع طیبه، عطیه و خیرآباد جزء این ده است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صوفی آباد.

(اخ) دهی است از دهستان چهریق بخش سلماس شهرستان خوی، واقع در ۱۸۵۰۰ گزی شمال باختری سلماس و ۳ هزارگزی شمال راه ارابه رو علی بلاغی به سلماس. این دهکده در دره واقع و هوای آن سردسیر و سالم است. ۴۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی می باشد. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفی آباد.

(اخ) دهی است از دهستان گاورد بخش کامیاران شهرستان سنندج، واقع در ۶۲ هزارگزی شمال خاوری کامیاران و ۱۲ هزارگزی شمال خاوری امیرآباد. کوهستانی و سردسیر است. ۱۱۴ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری و راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صوفی آباد.

(اخ) دهی است از دهستان طبس مسینا بخش درمیان شهرستان بیرجند، واقع در ۲۸ هزارگزی شمال باختری درمیان و ۳ هزارگزی خاور راه شوسهء عمومی بیرجند. کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۱۱ تن سکنه دارد. آب آن از قنات تأمین می شود. محصول آنجا غلات، شلغم. شغل اهالی زراعت و مالداری است. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صوفی آباد.

(اخ) دهی است از دهستان زاوهء بخش حومهء شهرستان تربت حیدریه، واقع در ۴۰۰۰۰ گزی خاور تربت حیدریه سر راه شوسهء عمومی باخرز به تربت حیدریه. این قریه در جلگه واقع است. هوای آن معتدل و دارای ۹۱۰ تن سکنه است. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، پنبه. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آن قالیچه بافی می باشد. راه آن اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صوفیان.

(اخ) یکی از خانان خیره است که از حدود ۹۲۱ تا ۱۲۸۹ ه. ق. حکومت داشتند. رجوع به ترجمهء طبقات سلاطین اسلام ص ۲۴۹ شود.

صوفیان.

(اخ) ده کوچکی است از دهستان دیلمان بخش سیاهکل دیلمان تابع شهرستان لاهیجان، واقع در جنوب سیاهکل و ۴ هزارگزی شمال دیلمان. دارای ۴۲ تن سکنه است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صوفیان.

(اخ) دهی است از دهستان گوکلان بخش مرکزی شهرستان گنبدقابوس، واقع در ۱۱ هزارگزی شمال کلاله. این دهکده در دشت واقع و هوای آن معتدل و مالاریائی است. ۳۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانهء گرگان. محصول آنجا غلات، حبوبات، صیفی و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی زنان آنجا بافتن پارچه های ابریشمی و نمدمالی است. از کلاله بدانجا ماشین میتوان برد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صوفیان.

(اخ) دهی است از دهستان حومهء بخش صومای شهرستان ارومیه، واقع در ۳۵۰۰ گزی شمال هشتیان و ۴ هزارگزی باختر راه ارابه رو هشتیان به منگول. هوای آن سردسیر و سالم. ۲۵۳ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانهء هشتیان. محصول آنجا غلات، توتون. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفیان.

(اخ) دهی است از دهستان لاهیجان بخش حومهء شهرستان مهاباد، واقع در ۵۸ هزارگزی شمال باختری مهاباد و ۳۵۰۰ گزی شمال باختری شوسهء خانه به نقده. هوای آن معتدل و مالاریایی است. ۲۹۹ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانهء قلعه تاسیان. محصول

آنجا غلات، توتون و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه ارابه رو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفیان.

(اخ) قصبه مرکز دهستان صوفیان از بخش شبستر شهرستان تبریز، واقع در ۲۶ هزارگزی خاور شبستر و ۳۳ هزارگزی شمال خاوری تبریز و در مسیر شوسه و خط آهن تبریز و جلفا است. این ده در جلگه واقع و هوای آن سردسیر است. ۳۴۵۳ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه و رود صوفیان است. محصول آنجا غلات، حبوبات، سردرختی و انگور است و شغل اهالی زراعت، گلخانه داری و باغداری است. راه شوسه، ایستگاه راه آهن، پست بهداری، ژاندارمری، دبستان، ۱۵ باب دکان از کسبه مختلف و یک مهمانخانه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفیان.

(اخ) نام یکی از دهستانهای پنجگانه بخش شبستر شهرستان تبریز، محدود است از شمال به بخش زنوز، از جنوب به بخش اسکو، از خاور به شهرستان تبریز و از باختر به دهستان سیس. آب و هوایش معتدل و سالم و قرای آن عموماً در جلگه واقع و دارای جاده شوسه یا ارابه رو میباشد. آب قراء از چشمه سارها و رود صوفیان تأمین میشود. محصولات عمده آنجا غلات، حبوبات، زردآلو، انگور، سیب و بادام است. این دهستان از ۱۶ آبادی بزرگ و کوچک تشکیل شده، سکنه آن ۱۲۲۲۰ تن است. قرای عمده آن صوفیان (مرکز دهستان)، سفیدکمر، سرکند، دیزج، نظرلو، ساوالان است. راه آهن تبریز و جلفا و شرفخانه از این دهستان عبور میکند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفیان.

(اخ) دهی است از دهستان کلا-ترزان بخش حومه شهرستان سنندج، واقع در ۱۰ هزارگزی شمال باختری سنندج و ۴ هزارگزی شمال شوسه سنندج به مریوان. این ده کوهستانی و هوای آن سردسیر است. ۷۵ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه و رودخانه محصول آنجا غلات و مختصر میوه جات، حبوبات، توتون و لبنیات است. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صوفیانه.

[ن / ن] (ص نسبی، ق مرکب) مانند صوفی. همانند صوفی: شد درون تا کند تماشائی صوفیانه برآورد پائی. نظامی. رجوع به صوفی و صوفیه شود.

صوفیانه.

[ن / ن] (ا مرکب) نام یکی از ضربهای موسیقی است و آن سه ضرب است دیک دک. (مجله موسیقی شماره ۵ ص ۲۵ از رساله امیرخان |). سرانداز. نام آهنگی است. رجوع به ذیل کلمه آهنگ شود.

صوفی احمد.

[اَم] (اخ) دهی است از دهستان چهاراویماق بخش قره آغاچ شهرستان مراغه، واقع در ۳۵ هزاروپانصد گزی خاور قره آغاچ و ۳۲ هزار گزی جنوب شوسهء مراغه به میانه. این دهکده کوهستانی و هوای آن معتدل و مالاریائی است. ۱۸۵ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه آیدوغموش. محصول آن غلات، برنج. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفی افکن.

[اَك] (نف مرکب) از پا درافکننده صوفی. مست کننده صوفی. آنچه صوفی را از خود بیخود کند: می صوفی افکن کجا میفروشد که در تابم از دست زهد ریائی. حافظ. رجوع به صوفی شود.

صوفیئی.

(حامص) صوفیئی. صوفیگری. تصوف: صوفیئی باشد بنزد این لثام الخیاطه و اللواطه والسلام. مولوی. رجوع به صوفی و صوفیه شود.

صوفی بله.

[بَل] (اخ) ده کوچکی است از دهستان سرشیو بخش مریوان شهرستان سنندج، واقع در ۷۰ هزار گزی شمال خاوری دژ شاهپور. دارای ۵۰ تن سکنه است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صوفی ترخان.

[ت] (اخ) اسماعیل. رجوع به اسماعیل صوفی ترخان شود.

صوفیچه.

[چ / چ] (ا مرکب) نام جامهء صوفیان. (غیاث اللغات) (آندراج).

صوفی سوز.

(نف مرکب) سوزاننده صوفی. از پا درافکننده صوفی. مست و بیخود کننده صوفی: شراب تلخ صوفی سوز بنیادم بخواهد برد لبم بر لب نه ای ساقی و بستان جان شیرینم. حافظ.

صوفی شگفتی.

[شِ گِ] (اخ) دهی است از دهستان قطور بخش حومهء شهرستان خوی، واقع در ۳۹ هزار گزی جنوب باختری خوی و ۹ هزار گزی جنوب راه اراابه رو خوی به قطور. این ده دره واقع و هوای آن سردسیر و سالم است. ۲۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی و راه آن مالرو است. ساکنین از ایل شکاک میباشند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفی شیرازی.

[فی] (اخ) نصرآبادی نویسد: اصلش کرمانی است. اما در شیراز بسیار بود. لطیف طبع است. خصوصاً در ترتیب رباعی طبعش کمال لطف دارد. در کرمان از بام افتاده، فوت شد. از او است: صوفی هر کس که مرد انصاف بود خوبست که عنقا شده در قاف بود ابدال درین ره از نمدهم بگذر بگذشت چو باده از نمده صاف بود. (تذکره نصرآبادی ص ۳۱۲).

صوفی طبع.

[ط] (ص مرکب) صوفی طبیعت. صوفی نهاد: مانده من بانگار صوفی طبع آن بصد جان صافی ارزنده. سوزنی. رجوع به صوفی و صوفیه شود.

صوفی علی.

[ع] (اخ) (شیخ...) در سلک اعظم مریدان شیخ زین الدین خوافی بود و بر ادای وظائف طاعات و عبادات مراقبت داشت و جمعی کثیر از درویشان در خانقاه او سکونت داشتند. صوفی علی در اواخر زمان خاقان منصور (سلطان حسین میرزا) درگذشت و در حظیره ای که خواجه جمال الدین عطاءالله در سرخیابان ساخته، دفن شد. (رجال حبیب السیر ص ۱۹۳).

صوفیعلی.

[ع] (اخ) دهی از دهستان آواجیق بخش حومه شهرستان ماکو، واقع در ۴۱ هزارگزی شمال باختری ماکو و ۲ هزارگزی باختر شوسه پیراحمد کندی. این دهکده در جلگه واقع و هوای آن سردسیر و سالم است. ۱۱۹ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه است. محصول آنجا غلات، بزرک. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. از شوسه پیراحمد کندی میتوان بدانجا اتومبیل برد. راه دهکده ارابه رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفی کانی.

(اخ) دهی است از دهستان برادوست بخش صومای شهرستان ارومیه، واقع در ۱۸ هزارگزی جنوب خاوری هشتیان... هوای آن سردسیر و سالم است. ۲۸ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفی کندی.

[ک] (اخ) دهی است از دهستان فرورق بخش حومه شهرستان خوی، واقع در ۲۵ هزارگزی شمال باختری خوی و شش هزار و پانصد گزی جنوب باختری شوسه خوی به سیه چشمه. این دهکده کوهستانی و هوای آن معتدل و مالاریائی است. ۶۴ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، کرچک. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفیگری.

[گ] (حامص مرکب) صوفی. تصوف. صوفی بودن: کند حق صوفیگری را آدا به یک چشم بیند بشاه و گدا. ملاطغرا (از

آندراج).

صوفیلار.

(اِخ) دهی است از بخش سراسکند شهرستان تبریز، واقع در ۱۸ هزارگزی شمال باختری سراسکند و ۲۴ هزارگزی راه شوسهء میانه به تبریز و ۲۰ هزارگزی خط آهن مراغه به میانه. این دهکده کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۴۰۱ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوفیلر.

[ل] (اِخ) دهی است جزء دهستان زنجان رود بخش مرکزی شهرستان زنجان، واقع در ۶۷ هزارگزی شمال باختری زنجان و ۶ هزارگزی راه عمومی تبریز به زنجان. این دهکده کوهستانی و هوای آن سردسیر است. ۷۵ تن سکنه دارد. آب آن از قنات، محصول آن غلات و برنج است. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی آنان گلیم و جاجیم بافی است. راه این دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صوفیم.

(اِخ) (نگاهبانان) اسم مزرعه ای است که در اول فسجه واقع و بالاق بلعام را در آنجا آورد که آن پیغمبر کاذب اردوی اسرائیل را ملاحظه نماید. (سفر اعداد ۱۴:۲۳) و چون در آن حدود اسمی که با این اسم مناسب و موافقت داشته باشد موجود نیست، بدان لحاظ موقع آنرا بیقین قطعی معلوم نتوان نمود؛ لکن همین قدر میتوان گفت که آن یکی از اراضی است که در جوار کوه نبو بر دشت موآب واقع و همواره تا حال مزرعهء گندم در تحت قله کوه نبو بوده است. (قاموس کتاب مقدس).

صوفی محله.

[م حَمَل] (اِخ) دهی است از دهستان گلیجان شهرستان شهبسوار، واقع در ۳ هزارگزی جنوب باختری شهبسوار و ۱ هزارگزی راه فرعی شهبسوار به گلیجان. این دهکده در جلگه واقع و هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی است. ۱۶۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه چشمه کیله. محصول آن برنج و مرکبات. شغل اهالی زراعت است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صوفی محمدپاشا.

[م حَم م] (اِخ) یکی از صدراعظم های دورهء سلطان محمدخان رابع بود. در ابتدای حال یکی از سپاهیان بود، سپس به باقی پاشای دفتردار پیوست و کدخدای او گردید. بسال ۱۰۳۸ ه. ق. رئیس ینی چری، سپس بسنجاچه‌های آیدین، صاروخان و مغنيسا تعیین گردید. در زمان صدارت قره مصطفی پاشا به صدارت رسید و سپس عزلت اختیار کرد و به صوفی شهرت یافت. بسال ۱۰۸۵ ه. ق. هنگام جلوس سلطان محمدخان بخاطر شهرت صوفیگری به صدارت رسید، اما افعال و حرکاتش با لقب او سازگار نبود و پس از ۱۱ ماه صدارت بسال ۱۰۵۹ ه. ق. معزول گردید و تبعید شد و در سنی متجاوز از ۸۰ سال اعدام گشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صوفی مشرب.

مَر] (ص مرکب) صوفی روش. صوفی مسلک. آنکه به طریق صوفیان رود. رجوع به صوفی و صوفیه شود.

صوفی وار.

(ص مرکب، ق مرکب) صوفی مانند. بکردار صوفی. مانند صوفی: چو دخترانده من دید سخت صوفی وار سه روز عدهء عالم بداشت پس بگذشت. خاقانی. و صوفی وار پای افزار میگشاد.... (سندبادنامه ص ۱۷۸). عجب میداشتم دیشب ز حافظ جام پیمانه ولی منعش نمیکردم که صوفی وار می آورد. حافظ.

صوفی وش.

[و] (ص مرکب) صوفی مانند. شبیه به صوفی. متصوف: از این مزوجه و خرقة نیک در تنگم به یک کرشمهء صوفی وشم قلندر کن. حافظ. درین صوفی وشان دردی ندیدم که صافی باد عیش دردنوشان. حافظ.

صوفیوند.

[و] (اخ) دهی است از دهستان بخش هرسین شهرستان کرمانشاه، واقع در ۱۲ هزار گزی باختر هرسین و ۳ هزار گزی جنوب شوسه هرسین به کرمانشاه، کنار رود هرسین. این دهکده در دره واقع و هوای آن سردسیر است. ۱۰۳ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه هرسین. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت است. راه دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صوفیه.

[فی ی / ی] (اخ) پیروان طریقهء تصوف. اهل طریقت. آنان که از طریق ریاضت و تعبد، طالب راه یافتن به حق و حقیقت اند. گروهی که از اواخر قرن دوم هجری در اسلام پدید گشتند و بخاطر طرز تفکر، لباس، خوراک، عبادت و ریاضت مخصوص، بدین نام معروف گشتند. چون صوفیه از بدو پیدایش در سراسر تاریخ اسلام و ایران در علوم و آداب و اجتماع اثر شگرفی داشته اند، شایسته است که دربارهء آنان و طریقت آنها که بتصوف معروف است بحث مفصلتری شود. تعریف تصوف: تصوف یا عرفان عبارت از طریقه ای است مخلوط از فلسفه و مذهب که بعقیده صوفیان راه وصول به حق منحصر بدانست. پیروان این طریقه به صوفی و عارف و اهل کشف معروفند. صوفی و علت تسمیه صوفیان بدین نام، نظرهای مختلف موجود است. گروهی گفته اند: تصوف منسوب به اهل صغه است که جماعتی از فقراى مسلمانان صدر اسلام بودند و در صغهء مسجد پیغمبر سکونت داشتند و از صدقات روزی میخوردند. لیکن این وجه تسمیه درست نیست، زیرا نسبت صغه صفی است نه صوفی. سمعانی در الانساب نویسد: در این نسبت اختلاف کرده اند، بعضی گفته اند صوف به لبس صوف منسوب است و بعضی گویند از صفا است و بعضی آنرا نسبت به بنی صوفه دانند که جماعتی از عربند و با زهد بسر میبردند. بعضی گفته اند: نخستین کسی که خود را وقف خدمت خدا کرد مردی بود صوفهء نام و اسم حقیقی وی غوث بن مر بود و زاهدان که از جهت انقطاع از ما سوی الله بدو شبیه بودند صوفیه نامیده شدند. و بعضی گویند صوفی منسوب به صوفانه است که گیاه نازک کوتاهی است و چون صوفیه به گیاه قناعت میگردند، صوفی نامیده شدند. این وجه تسمیه نیز درست نیست، چه در این صورت باید نسبت آن صوفانی باشد نه صوفی. بعضی گفته اند: صوفی منسوب است به صوفهء القفا، یعنی موهائی که در قسمت پشت سر می روید. چند تن از مستشرقان بخاطر شباهت صوتی که بین کلمهء «صوفی» و لغت یونانی «سوفیا» موجود است و همچنین مشابهت دو کلمهء «تصوف» و «تئوسوفیا» گفته اند: کلمهء صوفی و تصوف مأخوذ از دو لغت یونانی «سوفیا» و «تئوسوفیا» است، اما مستشرق آلمانی نولد که خطا بودن این تصور را اثبات کرده و

نیکلسن و ماسینیون نیز این تخطئه را تأیید کرده اند. جمعی کثیر برآنند که صوفی به صوف (پشم) منسوب است از آن جهت که اینان پشمینه پوشند. ابونصر سراج در اللمع آرد: آنها را صوفی می نامیم، زیرا پشمینه پوشند و پشمینه پوشی دأب انبیاء و صدیقان و حواریون و زُهاد بوده است. قشیری از صوفیان اواخر قرن چهارم که تا نیمه قرن پنجم هجری بسر می برده، در رساله قشیری آرد: این طایفه غالباً صوفی نامیده می شوند و این لفظ جامدی است؛ اما گفته آنانکه گویند: صوفی از صوف مشتق است چندان بی جا نیست، ولی صوفیان به پوشیدن صوف مخصوص نیستند. بعضی گفته اند: صوفی از صفا آید، لیکن این اشتقاق بعید بنظر می رسد. و گروهی گفته اند: صوفی مشتق از صف است بدین جهت که این طائفه از جهت قلب در صف اولند... شاید بهترین فرض همان است که صوفی را کلمه عربی و مشتق از صوف بدانیم بدان جهت که زاهدان و مرتاضان قرون اول اسلام لباس پشمین خشنی می پوشیدند و معنی کلمه «تصوف» را پشمینه پوشیدن دانیم، مانند آنکه تمصص بمعنی پوشیدن پیراهن است، سپس این کلمه با لفظ عارف مرادف شده و همه عارفان را صوفی گفته اند، پشمینه پوشد یا نه. عوامل پیدایش تصوف: در مورد پیدایش تصوف در اسلام باید دو عامل را در نظر داشت: یکی خارجی و دیگری منابع اسلامی. منابع مهم خارجی تصوف عبارتست از دیانت مسیحی، اعمال رهبانان، افکار هندی و ایرانی و بودائی که مخصوصاً از جنبه ریاضت و ترک دنیا مؤثر بوده اند، سپس فلسفه یونان مخصوصاً فلسفه نوافلاطونی؛ زیرا فلسفه نوافلاطونی تصوف را در قالب فلسفه ریخت، چنانکه صوفیه در مسائل خلقت بشدت از این مکتب متأثر شدند و همین معنی باعث شده است که بعضی تصوف اسلامی را صرفاً ناشی از افکار فلسفی و مخصوصاً فلسفه نوافلاطونی دانسته اند و گویند بین فلسفه اشراق و تصوف شباهتهای بسیاری است و میگویند فلسفه یونان قبل از اسلام و بعد از اسلام در آسیای غربی شیوع یافته بود. از طرف دیگر این نکته را هم باید دانست که فلسفه نوافلاطونی مقدار زیادی از افکار آرای خود را از مشرق گرفته است و افلوپین برای اطلاع از آرای فلسفی شرقیان بشرق مسافرت کرده. بعضی از نظر شباهت تامی که در غالب مسائل بین تصوف اسلامی و بعضی از فرق هندی موجود است، تصوف را زائیده افکار هندی شمرده اند. و گروهی برآنند که تصوف مولود افکار بودا است. بعضی دیگر پیدایش تصوف را عکس العملی از جانب نژاد آریائی در مقابل تسلط اعراب می دانند و گویند ایرانیان با بوجود آوردن این مکتب در مقابل سرایت افکار و عقاید عربی سدی پدید کردند. و دسته ای تصوف اسلام را زائیده رهبانیت مسیحی دانسته اند. ما در این باره بتفصیل سخن خواهیم گفت. اما عده ای دیگر برآنند که تصوف مستق در ممالک اسلامی پیدا شده و شباهتی که بین آرای متصوفه و مسائل عرفانی سایر اقوام موجود است دلیل آن نیست که تصوف ایرانی زائیده آن افکار باشد؛ بلکه هر دو معلول یک علتند. آنچه مسلم است، اینکه اسلام دینی اعتدالی است و در عین حال که پیروان خود را به پرستش خدا و ترک هوای نفس امر می کند و آخرت را هدف نهائی مسلمان میداند، مانع تمتع او از نعمتهای این جهان نیست. قرآن می گوید: ابتغ فیما آتاک الله الدار الاخره و لا تنس نصیبک من الدنیا و احسن کما احسن الله الیک و لا تبغ الفساد فی الارض ان الله لایحب المفسدین. (قرآن ۲۸/۷۷). و نیز گوید: قل من حرم زینة الله التي اخرج لعباده و الطیبات من الرزق قل هی للذین آمنوا فی الحیوة الدنیا خالصه یوم القیامه كذلك نفضل الایات لقوم یعلمون. (قرآن ۷/۳۲). روایات بسیار در کتب اهل حدیث می بینیم که پیغمبر اسلام مسلمانان را از تحمل ریاضت های سخت و افراط در زهد و عبادت منع کرده است. در عین حال در آیات قرآن و روایات نبوی مضامینی است که میتوان آن را منشأ پیدایش افکار عرفانی شمرد، مانند این آیات: الم تر ان الله یعلم ما فی السموات و ما فی الارض مایکون من نجوی ثلاثه الا هو رابعهم... (قرآن ۵۸/۷). و لله المشرق و المغرب فاینما تولوا فثم وجه الله... (قرآن ۲/۱۱۵). و نحن اقرب الیه من حبل الورد. (قرآن ۵۰/۱۶). و مارمیت اذ رمیت و لکن الله رمی... (قرآن ۸/۱۷). این آیات بدون هیچ تردید در اذهان بعض مسلمانان تأثیری بخشیده و سپس تکامل یافته و یکی از علل پیدایش و یا رشد و یا تقویت افکار صوفیانه در قرون بعد بوده است. مهم ترین عامل حیاتی مذهبی مسلمانان قرن اول ترس از خدا و قیامت بود. آیات قرآنی که در آن خطاکاران را از عذاب الهی و آتش جهنم بیم میدهد و مسلمان را به انزوا و تسلیم کامل در مقابل اراده حق امر میفرماید قدیمترین

شکل تصوف اسلامی است. تاریخ پیدایش تصوف: البته بطور دقیق نمیتوان گفت که این نام چه وقت پیدا شده، ولی آنچه مسلم است اینکه در دوره کوتاه پیغمبر اسلام بخاطر اشتغال مسلمانان به غزوه‌ها و نبردها و نیز از نظر بساطت فکر و نپرداختن بمناقشات مذهبی مجالی برای پرورش فکر صوفیانه و بحث و مشاجره در این باره پدید نیامد. در عصر ابوبکر و عمر نیز اسلام بساطت خود را همچنان حفظ کرد و هرچند که در پایان خلافت ابوبکر و دوره خلافت عمر مسلمانان به کشورهای همجوار حمله بردند، لکن چون تمام این مدت صرف حمله و زد و خورد میشد، مجالی برای بحث و مجادله فکری پدید نگرید. در خلافت عثمان و علی بن ابیطالب علیه السلام محیط مناسب تری برای رشد افکار گوناگون مذهبی بوجود آمد. در قرون اول اسلام بین یک تن صوفی و یک تن مسلمان اختلاف بسیاری وجود نداشت. صوفی انزوا را از آن جهت اختیار میکرد که در آیات قرآن و اخبار پیغمبر بیشتر دقت کند و بوسیله آوردن و اذکار به خدا نزدیک شود. تنها فرقی که بین آنان و سایر مسلمانان بود این است که صوفیان به بعضی از مفاهیم قرآن بیشتر اهمیت می دادند، مثلاً اهمیت ذکر یعنی قرائت قرآن یا تکرار یکی از نامهای خدا در نزد آنان از اهمیت نماز واجب کمتر نبود و نیز بتوکل و تفویض بر خدا اهمیت بسیار میدادند تا آنجا که بعضی از آنان جستجوی غذا و کسب و حتی درمان بیماری را خلاف توکل میدانستند. تصوف در قرن دوم: در قرن دوم هجری دسته مخصوصی در اسلام پیدا شدند که بخاطر لباس و روش و سکونت مخصوص خود باید بدانها نام جداگانه داد. مانند ابراهیم ادهم، بشر حافی، معروف کرخی، سری سقطی. اینان دسته‌ای بودند که گوشه نشینی را گزیده و بر نفس خود نهایت سختگیری میکردند. و بر توکل و لطف خداوند اعتمادی تام داشتند. تصوف این عصر دنباله زهد و انزوی قرن اول است. در این قرن نیز تصوف شکل علمی و مبحث جداگانه نیافته بود و از الفاظ محبت الهی بمعنی خاص و وحدت وجود و امثال آن سخنی در میان نیست، ولی قدر مسلم این است که زمینه اینگونه مباحث در این قرن فراهم گشته است. تنها در سخنان رابعه مضامینی دیده میشود که آثار تصوف بمفهوم واقعی از آن پیداست. رجوع به تذکره الاولیاء شود. ابن جوزی در تلبیس ابلیس آرد: اسم صوفی اندکی قبل از سال ۲۰۰ ه. ق. پیدا شد و صوفیان آن عهد سخنان بسیاری در این باره گفته اند که حاصل آن این است که تصوف عبارت است از ریاضت نفس و مجاهده برای تبدیل اخلاق رذیله به اخلاق جمیله، از قبیل: زهد، حلم، صبر، اخلاق، صدق و امثال آن که در دنیا و آخرت پسندیده است... سپس ابن جوزی نویسد: بلی این قوم نخست چنین بودند و سپس ابلیس آنان را بفریفت و هر روز تلبیس تازه‌ای برای آنان پیش آورد. هم ابن جوزی نویسد: در زمان پیغمبر نسبت به ایمان و اسلام بود، سپس زاهد و عابد پیدا شد، سپس جماعتی آمدند که دنیا را یکسره ترک گفتند و به انزوا و عبادت پرداختند. از خصوصیات این دوره این است که زهد و پیشروان تصوف زبان مرموز و مخصوصی ندارند و نام صوفی و کلمه تصوف و عرفان از نامهای دوره بعد است. ابونصر سراج در اللمع آرد: اینکه گفته شده است کلمه صوفی نام تازه‌ای است که مردم بغداد پدید آورده اند درست نیست، زیرا این نام در عهد حسن بصری معروف بوده است و سفیان ثوری گفته است: اگر ابوهاشم صوفی نبود، من دقایق ریا را نمی شناختم. ماسینیون در مقاله خود در دائرة المعارف اسلامی نویسد: کلمه صوفی برای اولین بار در نیمه دوم قرن دوم هجری پدید آمد. کلمه جمع «صوفیه» در ذکر شورش مختصری که بسال ۱۹۹ ه. ق. در اسکندریه رخ داد دیده میشود و نیز در آثار محاسبی (متوفی ۲۴۳ ه. ق.) و جاحظ (متوفی ۲۵۵ ه. ق.) نامی از فرقه نیمه شیعی عارفانه‌ای که در کوفه تأسیس شده بود و آخرین پیشوای آن فرقه عبدک صوفی است بنظر میرسد. عبدک الصوفی در حدود ۲۱۰ ه. ق. در بغداد مرده است و او مردی منزوی و زاهد بود و نخستین کسی است که بصوفی ملقب شد. ماسینیون نویسد: در قرن اول سالکان طریقت بنام صوفی معروف نبودند و این نام در قرن سوم شهرت یافت. نخستین کس که بصوفی ملقب شد عبدک صوفی است و او پیش از بشرین حارث حافی (متوفی ۲۲۷ ه. ق.) و نیز قبل از سری سقطی (متوفی ۲۲۵ ه. ق.) بوده است. بنابراین کلمه صوفی که در ابتدا در کوفه شایع شد قریب پنجاه سال بعد اهمیت فوق العاده یافت، زیرا در این تاریخ مقصود از صوفیه جامعه عراق بود مقابل ملامتیه که عرفای خراسان بودند و از قرن چهارم به بعد دیگر این حد از میان رفت و همه عرفای

مسلمان را صوفی گفتند. البته غالب بزرگان صوفی این تحقیقات تاریخی را نمی‌پذیرند و کلمه صوفی و متصوف را مستحدث نمی‌شمارند. و بعضی از آنان گفته‌اند: صوفی لفظی جاهلی است که پیش از ظهور اسلام هم طوایف عرب آن لغت را می‌دانستند. تصوف در قرن سوم و چهارم: در قرن سوم هجری تصوف به مرحله رشد و کمال رسید بطوری که میتوان گفت تصوف واقعی از قرن سوم هجری شروع شده است. باید متوجه بود که این حکم نسبت به قرن‌ها تقریبی است نه آنکه روز و یا ماه و یا سال معین از مجموع یک قرن مورد نظر است، زیرا تحولات فکری و سیر عقائد و آراء تدریجی است. سیر و نشو و نما تصوف به این قسم ممکن است که در ابتدای امر مفهوم تصوف نزد صوفیان بسیار ساده بود و از حدود قرآن و حدیث و تشبه به پیغمبر و اولیای دین و زهد و تعبد و مقدم شمردن آخرت بر دنیا تجاوز نمیکرد. سپس این نظر شدت یافت و به درجه مبالغه و افراط رسید. آنگاه به مرور ایام مایه‌های ذوقی پیدا شد و صوفیان از منابع مختلف چیزهایی التقاط کرده و به تصوف افزودند. سپس بتدریج مفهوم تصوف تغییر یافت و در هر زمانی تعریف آن عوض شد و هر مرشدی و پیشوایی بنحو خاصی از آن تعبیر کرد و حتی یک مرشد در مراحل مختلف سیر و سلوک خود مفاهیم گوناگون از تصوف داشته و به اشکال مختلف از تصوف تعبیر و تعریف کرده است. برای اینکه میزانی به دست آوریم که تصوف قرن دوم چه تحولاتی یافته و چگونه در قرن سوم بکمال رسیده، کافی است که جنید را با خال و مرشد خود سری سقطی و سری سقطی را با معلم و مرشدش معروف کرخی مقایسه کنیم. این سه نفر از بزرگان مشایخ صوفیه و مورد قبول عامه‌اند و پشت سر هم مرید و مرشد بوده‌اند، یعنی جنید (متوفی ۲۹۷ ه. ق.) مرید سری سقطی (متوفی ۲۲۵ ه. ق.) و او مرید معروف کرخی (متوفی ۲۰۰ ه. ق.) بوده است. معروف کرخی که پدر و مادرش ترسا بوده‌اند و سپس اسلام آوردند مردی است زاهد و متعبد و خیر و حلیم و تارک دنیا با اتکال به اعمال و رسوم شرع و زهدش به درجه‌ای است که میخواهد تنها پیراهنی را که دارد بصدقه بدهد تا همانطور که برهنه بدنیا آمده است برهنه از دنیا برود و رفتار او با مردم چنان بود که عطار می‌گوید: «پس چون وفات کرد از غایت خلق و تواضع او بود که همه ادیان در وی دعوی کردند جهودان و ترسایان و مؤمنان هر یک گروه گفتند که وی از ماست» و وقتی برای اینکه دل سقائی را که می‌گفت «رحم الله من شرب» به دست آورد روزه خود را بشکست. سری سقطی که مرید اوست با او فرق هائی دارد. اضافه بر زهد بسیار و ریاضت و ترس از خدا شفقت بخلق و ایثار را برای نجات مهم می‌شمرد، از حقایق و توحید سخن می‌گوید، صحبت از عشق و محبت میکند. (حسنات الابرار سیئات المقربین) تعلیم میدهد و بعضی سخنان تازه بزبان می‌آورد از جمله میگوید: «فردا امتان را به انبیا خوانند ولیکن دوستان را بخدای بازخوانند». «شوق برترین مقام عارف است». «در بعضی کتب منزل نوشته است که خداوند فرمود که ای بنده من چون ذکر من بر تو غالب شود من عاشق تو شوم و عشق اینجا بمعنی محبت است». «عارف آفتاب صفت است که بر همه عالم بتابد و زمین شکل است که بار همه موجودات بکشد و آب نهاد است که زندگانی دلها همه بدو بود و آتش رنگ است که عالم بدو روشن گردد». «زبان تو ترجمان دل توست و روی تو آئینه دل توست. بر روی تو پیدا شود آنچه در دل پنهان داری». «دلها سه قسم است: دلی است مثل کوه که آنرا هیچ از جای نتواند جنبانید و دلی است مثل درخت بیخ او ثابت، اما باد گاهگاه آنرا حرکتی میدهد و دلی است مثل پری که با باد می‌رود و بهر سوی می‌گردد». «مقدار هر مردی در فهم خویش بر مقدار نزدیکی دل او بود بخدای». «الهی عظمت تو مرا باز برید از مناجات تو و شناخت من به تو مرا انس داد با تو». بیاطن و معنی شریعت بیشتر اهمیت میدهد و میگوید. «اگر نه آنستی که تو فرموده‌ای که مرا یاد کن بزبان و گرنه یاد نکردمی یعنی تو در زبان نگنجی و زبانی که به لهُو آلوده است به ذکر تو چگونه گشاده گردانم». اما جنید بغدادی که به لقب سیدالطایفه و لسان القوم ملقب است و سلطان المحققین، و سیدالمشایخ خوانده شده است مظهر کمال تصوف معتدلانه است و چون در گفتار او دقت شود می‌بینیم تصوف با او وارد مرحله تازه‌ای شده است. صوفیان این دوره دست از ریاضت بحد افراط، و میراندن جسد و فخر به فقر، برداشته‌اند. فحوای کلام آنها این است که ریاضت مرحله اول سفر طولانی است و بمنزله مقدمه ورزش است برای حیات روحانی مهمتر. جنید می‌گوید: پس از

چهل سال ریاضت و طاعت مرا گمان افتاد که بمقصود رسیدم در ساعت هاتفی آواز داد که یا جنید گاه آن آمد که زنار گوشه تو به تو نمایم. چون این بشنیدم گفتم: خداوندا جنید را چه گناه؟ ندا آمد که گناهی بیش از این نمیخواهی که تو هستی. جنید آه کرد و سر درکشید و گفت: من لم یکن للوصال اهلا فکل احسانه ذنوب. از جمله های ذیل که از جنید برای ما باقی مانده، میتوان فهمید که طرز تفکر او با اسلافش چه تفاوتی دارد و به چه سبب جنید مورد اعتراض فقها و اهل ظاهر واقع شده و مکرر به کفر و زندقه منسوب میشود. «سی سال بر در دل نشستم بیاسبانی و دل را نگاه داشتم، تا ده سال دل من مرا نگاه داشت. اکنون بیست سال است که نه من از دل خبر دارم نه از من دل خبر دارد». «روزگار چنان گذاشتم که اهل آسمان و زمین بر من گریستند. باز چنان شدم که من بر غیبت ایشان می گریستم. اکنون چنان شدم که من نه از ایشان خبر ندارم و نه از خود». «خدای تعالی سی سال بزبان جنید با جنید سخن گفت و جنید در میان نه و خلق را خبر نه». «بیست سال بر حواشی آن علم سخن گفتم اما آنچه غوامض آن بود نگفتم که زبانها را از گفتن، منع کرده اند و دل را از ادراک محروم گردانیده». «خوف مرا منقبض میگرداند و رجا مرا منبسط میکند، پس هرگاه که منقبض شوم به خوف، آنجا فناء من بود و هرگاه منبسط شوم به رجا، مرا بمن بازدهند». «اگر فردا مرا خدای گوید که مرا ببینم. گویم چشم در دوستی غیر بود و بیگانه، و غیرت غیریت مرا از دیدار باز میدارد که در دنیا بیواسطه چشم میدیدم». «تا بدانستم که ان الکلام لفی الفؤاد سی ساله نماز قضا کردم». یک روز اصحاب را گفت: «اگر دانمی که نمازی بیرون فریضه دو رکعت فاضلتر از نشستن با شما بود هرگز با شما نشستمی». نقل است که جنید پیوسته روزه داشتی چون یاران در آمدندی با ایشان روزه گشادی و گفتی: «فضل مساعدت با برادران کم از فضل روزه نبود». نقل است که جنید جامه برسم علما پوشیدی اصحاب گفتند: ای پیر طریقت! چه باشد اگر برای خاطر اصحاب مرقع درپوشی؟ گفت: اگر بدانمی که بمرقع کاری برآمدی از آتش و آهن لباس سازی و درپوشمی ولکن بهر هر ساعت در باطن، ندا می کنند که: «لیس الاعتبار بالخرقه انما الاعتبار بالحرقة» و نیز از این قبیل سخنان، فراوان از او حکایت شده است که نشان میدهد جنید طاعت و عمل را علت تامه نجات نمیداند و از افراط در زهد و میراندن بدن اعتراض میکند و به لباس صورت ظاهر اهمیت نمیدهد. برای مزید فائده سخنان ذیل را از او نقل می کنیم: «طاعت علت نیست بر آنچه در ازل رفته است ولیکن بشارت میدهد بر آنکه در ازل کار که رفته است در حق طاعت کننده نیکو رفته است». «مرد به سیرت مرد آید نه بصورت». یک روز دلم گم شده بود، گفتم: «الهی دل من بازده، ندائی شنیدم که یا جنید ما دل بدان ر بوده ایم تا با ما بمانی تو باز میخواهی که با غیر ما بمانی». نقل است که جنید چون در توحید سخن گفتی هر بار بعبارتی دیگر آغاز کردی که کس را فهم بدان نرسیدی. روزی شبلی در مجلس جنید گفت: الله، جنید گفت: «اگر خدای غایب است ذکر غایب غیبت است و غیبت حرام است و اگر حاضر است در مشاهده حاضر نام او بردن ترک حرمت است». نقل است که در بغداد دزدی را آویخته بودند جنید برفت و پای او بوسه داد. از او سؤال کردند، گفت: «هزار رحمت بر وی باد که در کار خود مرد بوده است و چنان این کار را به کمال رسانیده است که سر در سر آن کار کرده است». «این سینه تو حرم خاص خدای است تا توانی هیچ نامحرم را در حرم خاص راه مده». «دل دوستان خدای جای سر خدای است و خدای سر خود در دلی نهد که در وی دوستی دنیا بود». بعضی از گفته های جنید از مسئله «وحدت وجود» حکایت میکند. اینک چند نمونه: نقل است که شبی با مریدی در راه میرفت، سگی بانگ کرد. جنید گفت: «لیک لییک. مرید گفت: این چه حال است؟ گفت: قوه و دمدمه سگ از قهر حق تعالی دیدم و آواز از قدرت حق تعالی شنیدم و سگ را در میان ندیدم لاجرم لییک جواب دادم». «تصوف آن بود که ترا خداوند از تو بمیراند و بخود زنده کند». «هر که گوید: الله بی مشاهده این کس دروغ زن است». «معرفت وجود جهل است در وقت حصول علم تو. گفتند: زیادت کن، گفت: عارف و معروف اوست». از مقایسه این گفته ها با سخنان اسلاف جنید بخوبی می بینیم که تحول فکری بسیار مهمی در این عصر پیدا شده و افکار تازه و اصطلاحات و تعبیرات مخصوصی بوجود آمده است. مانند عدم اعتنای بمرقع و صورت ظاهر درویشی و پشمینه پوشی و عقیده به آنکه زهد و ترک دنیا و عبادت منظور نهائی و غایت مطلوب نیست،

بلکه مقدمه است برای منظور عالی تر و عدم اعتماد بر طاعت که گاهی خود آن طاعت ممکن است حجاب راه شود و نیز اهمیت بسیار به عشق و محبت و دل و بیخودی و دل‌باختگی و یکی دانستن عارف و معروف، و همه چیز را مظهر حق دیدن. سایر بزرگان صوفیه این عهد هم، از قبیل: ذوالنون مصری (۱) و بایزید بسطامی (۲) و حسین بن منصور حلاج (۳) و ابوبکر شبلی (۴) اگرچه هر یک با زبان مخصوص افکار صوفیان را بیان می‌کنند، ولی همه آنها کم و یا بیش متمایل به عقیده وحدت وجودند و جز خدا چیزی نمی‌بینند. این تعبیر در افکار و گفتار و رفتار صوفیان نظر مردم را جلب کرده، مخصوصاً طبقه فقها این سخنان را برای جامعه مسلمین خطرناک می‌شمردند و صوفیه را به بدعت گذاری و گاهی الحاد و کفر متهم می‌ساختند (۵). البته نتیجه این فشارها این است که بزرگان صوفیه بیش از پیش به قرآن و حدیث و تفسیر و ادله عقلیه و امثال آن متشبث می‌شوند و با همه مخالفتی که مبانی و اصول تصوف با تألیف و تصنیف کتاب دارد و به گفته ابوسعید ابوالخیر قدم اول تصوف پاره کردن دفتر و فراموش کردن علم است، این طایفه هم به حکم ضرورت دست به کار تألیف و تصنیف می‌زنند و با سلاح کتاب به دفاع از خود برمی‌خیزند. ذوالنون مصری که بقول جامی رئیس و سر صوفیان محسوب است. اول کسی است که برای فرار از اعتراض معترضین رموز صوفیانه به کار برده است. ولی ذوالنون از صوفیان معتدل است و در کلمات خود از معرفت الهی بیشتر صحبت می‌کند، تا از اتحاد و وصول. خواجه عبدالله انصاری درباره ذوالنون می‌گوید: «و پیش از وی مشایخ بودند ولیکن وی پیشین کسی بود که اشارت با عبارت آورد و از این طریق سخن گفت و چون جنید پدید آمد در طبقه دیگر این علم را ترتیب نهاد و بسط کرد و کتب ساخت و چون شبلی پدید آمد این علم را با سر منبر برد و آشکارا کرد و جنید گفت ما این علم را در سردابها و خانه‌ها می‌گفتیم پنهان، شبلی آمد و آنرا بر سر منبر برد و بر خلق آشکارا کرد. ذوالنون گفت: سه سفر کردم و سه علم آوردم در سفر اول علمی آوردم که خاص پذیرفت و عام پذیرفت و در سفر دوم علمی آوردم که خاص پذیرفت و عام نپذیرفت و در سفر سوم علمی آوردم که نه خاص پذیرفت و نه عام. فبقیت شریداً طریداً وحیداً. اول علم توبه بود که آن را خاص و عام قبول کنند و دوم علم توکل و معاملت و محبت بود که خاص قبول کنند نه عام و سوم علم حقیقت بود که نه به طاعت علم و عقل خلق بود در نیافتند، وی را مهجور کردند و بر وی به انکار برخاستند تا آنگاه که از دنیا برفت (۶). ذوالنون اهل کیمیا و فلسفه بود و از فلسفه نوافلاطونی اقتباس بسیار کرد و با تصوف آمیخت. بایزید بسطامی از ذوالنون مصری و جنید بغدادی قدم پیش نهاد و افکار وحدت وجود را بیان کرد تا آنجا که «لیس فی جبتی سوی الله» میگوید و مؤسس فرقه مخصوصی در تصوف است که طریقه «سکر» نامیده میشود. در حالی که دسته معتدل مثال جنید و امثال او از اصحاب طریقه «صحو» محسوبند حسین بن منصور حلاج به شکل منظم و مرتبی از اتحاد خدا و انسان سخن میراند و سخنان اوست که بعدها مدار صحبت ابن عربی و غیره شد. حاصل آنکه تصوف واقعی به دست مردمان این عهد تأسیس شد. البته در طول زمان تغییرات دیگری یافت که بیشتر آن راجع به تغییرات، اصطلاحات، رسوم، ظواهر، چگونگی مقامات سیر و سلوک و امثال آن است. جنبه فلسفی تصوف به دست جماعتی، از قبیل: غزالی، ابن عربی و سهروردی تحقق یافت. توفیق بین شرع و تصوف و دستورهای سیر و سلوک و تعیین مقاماتی که سالک باید بیامد و قوانین و اصول آن با رعایت اصول شرع و استناد به قرآن و حدیث به همت مردمی، از قبیل: قشیری، ابونصر سراج، هجویری و غزالی صورت پذیرفت. مهم این است که سه صفت اساسی تصوف قرن سوم را از تصوف قرن دوم هجری متمایز می‌سازد. اول آنکه در این عهد تصوف به تفکر و تدبر و امعان نظر بیشتر اهمیت میدهد تا به ریاضتهای شاقه، به این معنی که زندگی سخت و پرمشقتی را که صوفیان عهد دوم، از قبیل ابراهیم ادهم و رابعه عدویه و امثال آنها اساس نجات میدانستند، صوفیان این دوره، از قبیل جنید و پیروانش کنار می‌گذارند یا لااقل کمتر مهم می‌شمردند. به اضافه زهد و ترک دنیا و طاعت و عبادت وسیله است نه غایت و مقدمه وصول بمنظور عالیتری است نه مطلوب و مقصود نهائی، چنانکه جنید به لباس علما درمی‌آید و بگفته عطار در تذکره الاولیاء ابوبکر شبلی و ابوحفص حداد با تجمل و تکلف از یکدیگر پذیرائی میکنند. بایزید به ادامه ریاضت و زهد قائل نیست و معتقد است که سالک باید از دنیا

و آخرت و خود بگذرد و به اصل موضوع و منظور پردازد و ابوسعید خراز می گوید: «جوع طعام مرتاضین و تفکر خوراک عرفاست.» دوم اینکه شیوع افکار وحدت وجودی چنین نتیجه داد که صوفیه اتصال به خدا را تنها منظور و مقصود صوفی میدانستند و از این منظور عالی که گذشت دیگر به هیچ چیز اهمیت نمی دادند. این افکار و آرا نظراً و عملاً نزد فقها و متشرعان پسندیده نبود و خطرناک شمرده میشد، یعنی علاوه بر آنکه اعتقاد به وحدت وجود به عقیده اهل ظاهر مخالف با توحید اسلام شمرده میشد، بعضی از صوفیان وقتی به احکام شرعی نمی نهادند و به این جهت نیز دائماً از طرف فقها ملامت میشدند؛ حتی بعضی از بزرگان صوفیه، از قبیل قشیری و هجویری این دسته لابلایی را سرزنش کرده اند. جماعتی از بزرگان صوفیه کوشیده اند که تصوف و اسلام، یعنی شریعت و طریقت را با یکدیگر وفق دهند و بین آن دو موافقتی برقرار نمایند، مث اصحاب صحو پیوسته به دفاع از اصحاب سکر برخاسته و کلمات آنها را تفسیر و توجیه کرده اند و معاذیری برای آن سخنان تراشیده اند و به وجهی از وجوه گفتارهای زنده آنها را موافق شرع جلوه داده اند. البته این نکته را باید دانست که همه صوفیان این عهد در همه این عقاید با یکدیگر شریک نبوده اند و اینکه می گوئیم تصوف در این مرحله به کمال رسید، مقصود این نیست که طُرق صوفیانه عهد دوم یکباره از میان رفته باشد، بلکه در همان حال که دسته ای با نهایت حرارت و شور پیرو تصوف پخته و کامل العیار این عصر بودند، دسته های دیگر هم از حیث سیر و سلوک و طرز فکر و سنخ گفتار و رفتار کمال مشابهت را بصوفیان قرن دوم داشتند؛ حتی بعضی از آنها زهاد و مرتاضان معتدل صدر اسلام را بخاطر می آوردند. در هر ناحیه ای یک قسم تصوف بیشتر رشد و نمو داشته است، مث صوفیان خراسان نوعاً افراطی و دارای وسعت نظر و از پیروان محکم عقیده وحدت وجود و غالباً از اصحاب سکر بودند و حریت فکری و آزادمنشی آنها بمراتب بیشتر از صوفیان عراق و سایر نقاط بوده است. اضافه بر این، نکته قابل ذکر این است که تصوف در هر کسی رنگ مخصوصی داشته، یعنی در عین آنکه هر فرقه ای از صوفیه اصول مشترکی داشته اند باز شخصیت افراد محفوظ بوده و هر کسی طرز فکر و فهم و سلیقه ای مخصوص بخود داشته است، چنانکه این مسئله امروز هم در بین عرفا مشاهده میشود و اصو در جمیع مسائل نظری این حکم صدق می کند. سوم اینکه صوفیه در این عهد بشکل حزب و فرقه خاصی درآمدند، یعنی خصوصیات حزبی و مقررات و رسوم و آداب فرقه ای پیدا کردند و هر حزبی تحت راهنمایی و سرپرستی شیخ و مرشد درآمد و شیخ یا مرشد و پیر کام بر مریدان مسلط بود و اعمال آنها را تحت مراقبت داشت و هر فردی را وادار میکرد که از اوامر مرشد پیروی کند و نظامات را رعایت نماید. بطوری که گفته شد از اواخر قرن دوم هجری و مخصوصاً در قسمت اول قرن سوم افکار تازه ای از قبیل عشق، محبت، عرفان، معرفت، فنا، بقا و امثال آن وارد تصوف شد که با اصول و افکار قدیم، یعنی زهد و تعبد و طلب نجات اخروی و غیره متوازیاً پیش میرفت. با پیدا شدن این افکار، رموز و تعبیرات خاصی نیز بمیان آمد و مخصوصاً توصیه میشد که اسرار حق باید از نامحرم مکتوم بماند. شیخ عطار میگوید: بزرگی گفت آن شب که حسین بن منصور حلاج را بر دار کرده بودند تا روز زیر آن دار بودم و نماز میکردم چون روز شد، هاتفی آواز داد: «او را اطلاع دادیم بر سری از اسرار خود پس کسی که سر ملوک فاش کند سزای او این است (۷)». و نیز از شبلی نقل کند که آن شب بر سر گور او شدم تا بامداد نماز کردم، سحرگاه مناجات کردم. خواب بر من غلبه کرد «بخواب دیدم که قیامت است و از حق فرمان آمد که این از آن کردم که سرما با غیر گفت» (۸). وقتی حسین منصور نزد جنید رفت و از صحو و سکر سخن راند، جنید او را ملامت کرد و به اعتدال دعوت نموده، گفت: «و من ای پسر منصور در کلام تو فضولی بسیار می بینم و عبارت بی معنی (۹)». حاصل آنکه سالخوردگان صوفیه و مردم با حزم و تجربه آنها بسایرین تعلیم میدادند که از افشای اسرار خودداری کنند و اگر اظهار و افشا ضروری باشد باید به رموز و اصطلاحات مخصوص متوسل شوند و این احتیاط از آن بود که تصوف رنگ دیگری گرفت و از زهد ساده عهدهای اول خارج شد، چندانکه مورد اعتراض جمله فقها و علما قرار گرفت؛ زیرا همه این آراء و افکار تازه بالاخره براساس وحدت وجود قرار میگردد. عقیده بوحدت وجود با آنچه فقها درباره خدا میگفتند که «خالقی است خارج از خلق و هستی است غیرممازج با اشیاء»

مخالف بود بسیاری از مسلمانان و فقها عقیده صوفیه را در این باره مخالف توحید اسلام می‌شمردند و آن را بدعت و کفر میدانستند. بعضی محققان شرقی و غربی چون عقیده وحدت وجود و برخی از عقائد صوفیه را با صورت ظاهر عقائد اسلامی مخالف یافته اند، گویند: آن عقاید از منابع غیراسلامی وارد تصوف شده است و هر یک تصوف را به منبع و منشأ مخصوصی منسوب داشته و همان منبع را یگانه سرچشمه فرض کرده اند، مثلاً جماعتی تصوف را عکس العمل فکر ایرانی مغلوب در مقابل مذهب سامی فاتح دانسته اند و از این اشکال صرف نظر کرده اند که بعضی از پیشروان تصوف از بومیان سوریه و مصر از نژاد خالص عرب بوده و هیچ مناسبتی با افکار آریائی و نژاد ایرانی نداشته اند. جماعتی منشأ تصوف اسلامی را تعلیمات بودائی شمرده اند غافل از آنکه تأثیر هندی در تمدن اسلام متعلق به دوره های بعد است. و همچنین فلسفه نوافلاطونی و حکمت عرفا و اشراقیون قبل از اسلام را تنها سرچشمه تصوف شمردن، هر یک مواجه با اشکالی میشود. البته خود صوفیان می گویند مأخذ تصوف قرآن و حدیث است و بس. هر جا هم که ظاهر قرآن با استناد آنان موافق نبوده، بتأویل توسل جسته اند. بطوری که قب اشاره شد قرآن خود اگر با تصوف مناسب نباشد لافل زمینه را مناسب کرده است و مضمون بعضی آیات مخصوصاً آیات مکی با کمال وضوح و صراحت در حکم اساس تعلیمات تصوف محسوب است و همچنین بسیاری از آیات مدنی مؤید این معنی است، یعنی در همان موقعی که غالب عربها در انتظار غنایم جنگی بسر میبردند باز قرآن میفرماید که منظور از غزوات تنها فوائد مادی نیست، بلکه غایت عالی تری باید محرک مؤمنین باشد. تبتغون عرض الحیوة الدنیا فعند الله مغانم کثیرة. (قرآن ۴/۹۴). تریدون عرض الدنیا و الله یرید الآخره. (قرآن ۸/۶۷). بعضی آیات نیز چنان است که صوفیان بخوبی میدانستند آنرا برطبق مذاق خود تأویل و تفسیر کنند، ولی چنان نیست که بتوان گفت تصوف عبارت از عناصر خارجی است که رنگ اسلام پذیرفته و یا مانند خود صوفیه معتقد شویم که تصوف جز قرآن و حدیث منشأ و مبدئی ندارد. منابعی را که سرچشمه تصوف فرض نموده اند هر یک جزئی از علت تامه است، ولی هیچیک از آنها علت تامه محسوب نمیشود. تصوف منابع مختلف و متنوع دارد. صوفیه هم از حیث مذاق و سلیقه، التقاطی بوده اند و همین که عقیده ای را با ذوق و حال خود موافق یافته اند از هر کس و هر جا بوده گرفته اند و همیشه لسان حالشان این بوده است که: شاخ گل هر جا که میروید گل است خم مل هر جا که میجوشد مل است. این نکته را هم باید در نظر داشت که تصوف مسلکی است پرشور و نهضتی دارای روح حیات و صوفیه عناصر مختلفی را که از منابع متنوع گرفته اند آن را در بوتاه ذوق مخصوص بخود ذوب کرده و بشکل یک چیز مستقل و بدیع در آورده اند که فقط با تجزیه و تحلیل دقیق میتوان بعناصری که دست در ترکیب تصوف داشته است پی برد و آنرا شناخت. یکی از منابع مهم که مبدأ نهضت تصوف اسلامی و منشأ آن محسوب است دیانت اسلام است که بتدریج در طی تکامل و تطور عواملی از خارج گرفته و آنها را تحلیل و جذب کرد و بشکل فکر اسلامی در آورده است. اما مهمترین منابع غیراسلامی تصوف را که عبارتند از: دیانت مسیح، فلسفه نوافلاطونی، حکمت اشراقی، عرفای قبل از اسلام و افکار و آراء بودایی در اینجا بطور اختصار ذکر می کنیم. رهبانیت و زهد مهمترین تعلیمات انجیل و موافق با روح مسیحیت است و میتوان گفت که بیش از هر مذهبی مستعد اخذ آرای زاهدانه و عارفانه است. مدتها قبل از ظهور اسلام افکار عرفانی در دیانت مسیح و یهود تمکن یافته بود و فیلون حکیم یهودی در سالهای اول قرن اول میلاد با تورات همان تأویلات و تفسیرات عارفانه را کرد که بعدها صوفیه با قرآن کردند و نیز آراء افلوپین که در اصطلاح ملل و نحل اسلامی شیخ یونانی نامیده شده و فلسفه نوافلاطونی، همه در مسیحیت رسوخ بسیار داشته است. جماعتی از مسیحیان به نام مرتاضین و توابین و تارکین دنیا در همه جا می گشته اند و در اشعار و تواریخ دوره جاهلیت نام یک عده زاهد از قبیل امیه بن ابی الصلت و صوفه برده شده و نیز تفصیلی از عادات و اخلاق مرتاضین مسیحی باقی مانده است. از حکایاتی که از صدر اسلام برای ما باقی مانده، نیز به تماس مسلمانها با رهبانان مسیحی پی می بریم (۱۰)، مثلاً انتشار اسلام در سوریه، عراق و مصر تماس مسلمانها را با راهبان مسیحی بیشتر کرد و بهتر از پیشتر به عادات، اعمال، افکار و گفته های آنها وقوف یافتند و بسیاری از آنها را پذیرفتند؛ بطوری که بعضی از

دشمنان صوفیه آنها را متشبه به راهبان مسیحی دانسته اند. بتدریج گفته های انجیل در بیانات مرتاضین و زاهدان و پیشروان تصوف بیشتر دیده میشود. یکی از چیزهایی که در بین زاهدان مسلمان در قرن دوم هجری انتشار یافت، خودداری از خوردن غذاهای حیوانی است (۱۱) که از عادات رهبانان و ناسکان مسیحی است. در کتب تذکره صوفیان قرون اول مکالمات و مفاوضات بسیاری که بین مسلمانان متعبد و مرتاضان مسیحی پیش آمده، نقل شده و از مجموع آنها میتوان استنباط کرد که رفتار و گفتار رهبانان در صوفیه قرون اول کمابیش مؤثر بوده است، مث حکایتی هست که مسیح از مقابل سه نفر گذشت که رنگ پریده و لاغر بودند. از آنها علت لاغری و رنگ پریدگی آنان را پرسید، گفتند: بخاطر ترس از جهنم است. مسیح فرمود: شما از چیز خلق شده ای میترسید و بر خداست که آنهایی را که می ترسند نجات دهد. سپس سه نفر دیگر را دید که لاغرتر و رنگ پریده تر بودند، گفت: چرا چنین شده اید؟ گفتند: از آرزوی بهشت. مسیح گفت: شما چیزی می طلبید که خلق شده و بر خداست که حاجت شما را بر آورد. آنگاه سه نفر دیگر را که بسیار لاغر و رنگ پریده بودند دید، از آنها پرسید: چرا چنین شده اید؟ گفتند: عشق به خدا ما را چنین کرده است. مسیح فرمود: شما نزدیک ترین مردمید به او. این حکایت با بعضی گفته های رابعه عدویه بسیار شبیه است. حکایت دیگری به این معنی هست که مرتاض مسلمانان از راهبی پرسید: بزرگترین علامت ایمان چیست؟ گفت: وقتی قلب مؤمن مسخر عشق شود. وقتی بین مالک دینار و محمد بن واسع از صوفیان قرن دوم هجری این مسئله مطرح شد که سعادت و استراحت خاطر در چه چیز است؟ مالک گفت: سعادت در این است که انسان قطعه زمین مزروعی داشته باشد که قوت خود را به دست آورد و محتاج به خلق نگردد. محمد واسع گفت: خوشبخت کسی است که صبح غذایی داشته باشد و نداند شام چه خواهد داشت و چون شامی به دست آورد نداند فردا چه خواهد کرد. حالا هرگاه این قبیل سخنان را که نزد صوفیه فراوان است و عبارات مختلف این معانی تقریر شده است با عبارات ذیل که در باب ششم انجیل متی وارد است مقایسه کنیم، شباهت فراوانی می بینیم: «بشما میگویم از بهر جان خود اندیشه مکنید که چه خورید یا چه آشامید و نه برای بدن خود که چه بپوشید. آیا جان از خوراک و بدن از پوشاک بهتر نیست؟ مرغان هوا را نظر کنید که نه میکارند و نه میدروند و نه در انبارها ذخیره می کنند و پدر آسمانی شما آنها را می پروراند. آیا شما از آنها بهتر نیستید در سوسن های چمن تأمل کنید چگونه نمو می کنند. اندیشه مکنید و مگوئید چه بخوریم یا چه بنوشیم یا چه بپوشیم. اول ملکوت خدا و عدالت او را بطلبید که این همه برای شما افزوده خواهد شد، پس در اندیشه فردا مباشید». پشمینه پوشی یا تصوف که قب گفته شد کلمه صوفی ناشی از آن است، از عادات راهبان مسیحی است که سپس در صوفیه هم شعار زهد محسوب شده است. دلق که این همه در اشعار و کتب صوفیه وارد شده و همه جا بمعنی لباس صوفیه است، یعنی خرقة ای که روی همه لباسها می پوشیده اند و ظاهراً پشمی بوده است؛ خرقة رهبانان است که ظاهراً در قرون اولیه سفیدرنگ بوده، سپس سیاه رنگ شده است. دلق اگر وصله داشته آنرا «دلق مرقع» می گفته اند و اگر رنگ به رنگ بوده دلق ملمع می نامیده اند. در بین صوفیه اسلام رنگ دلق همیشه کبود و سیاه بوده و آنرا «دلق ازرق» گفته اند. «سوکواران» که فردوسی در شاهنامه از آنها صحبت میکند مقصود اساقفه نستوریان مسیحی است که در قرن سوم هجری به ایران پناهنده شده اند و آنها هستند که لباس پشمینه خشن را روی بدن می پوشیده اند تا یک نوع ریاضتی باشد. اصطلاح صوفی و صوفیه (بصیغه تأنیث) که فارسی آن پشمینه پوش است بمردان و زنان این مسیحیان اطلاق میشده است و نیز موضوع عشق و محبت الهی که بعدها از مواضع مهم تصوف شده، اساس بزرگ مسیحیت محسوب است. بولس رسول در باب سیزدهم رساله اول به قرنتیان میگوید: «اگر به زبانهای مردم و فرشتگان سخن گویم و محبت نداشته باشم مثل نحاس صدادهنده و سنج فغان کننده شده ام. و اگر نبوت داشته باشم و جمیع اسرار و همه علوم را بدانم و ایمان کامل داشته باشم بحدی که کوهها را نقل کنم و محبت نداشته باشم هیچ هستم و اگر جمیع اموال خود را صدقه دهم و بدن خود را بسپارم تا سوخته شود و محبت نداشته باشم هیچ سود نمی برم». حاصل آنکه مسیحیت از طریق مرتاضین و فرقه های سیار و راهبین مخصوصاً فرقه های سوریه ای که در اطراف گردش میکردند و غالباً نستوری بودند به صوفیه اسلام بسیار چیزها آموخته است.

زندگی در صوامع و خانقاه نیز تا اندازه ای تقلید از مسیحیان و راهبان است. از نکات قابل توجه یکی این است که جنید بغدادی که اص ایرانی و نه‌اوندی بوده و اهمیت او در بین صوفیه فراوان است و عبدالله خفیف که او را یکی از پنج تن مقتدایان شمرده از پدر و مادری مسیحی است. تأثیر فلسفه نوافلاطونی: پس از آنکه عرب با ملل مختلفی که به اسلام در آمدند آشنا شد و آداب و افکار و عقائد آنان بین مسلمانها شایع گشت و کتب فلاسفه یونان و فلاسفه نوافلاطونی به عربی ترجمه گردید، صوفیه نیز مانند دیگر فرق مسلمانان از این افکار فلسفی سخت متأثر گشتند مخصوصاً فلسفه افلوپین تأثیر شدیدی در افکار و عقائد صوفیه کرد. اساس مذهب افلوپین وحدت وجود است که شاید بتوان آنرا به جمله (بسیط الحقیقه کل الاشیاء و لیس بشی منها) تعبیر کرد. حقیقت یکی است و منشأ وجود همان حقیقت واحده است. هستی مطلق اوست و مابقی نمود است. خدا در عین آنکه مصدر همه اشیا است، یعنی همه چیز از او صادر شده، هیچیک از اشیا نیست. افلوپین در عین حال که از خدا تعبیرها و وصف های مختلفی می کند باز هر تعبیر و وصفی را خطا می داند، حتی می گوید: خدا را وجود هم نمیتوان گفت، زیرا او بالاتر از وجود است و وجود فیضی است از فیوضات او. برای وصول بخدا باید به اشراق و شهود و سیر معنوی متوسل شد و حس و عقل برای پیمودن این راه کافی نیست. طریق سیر و سلوک سه مرحله دارد: مقامات سیر و سلوک، محبت و معرفت. مقامات سیر و سلوک عبارت از طلب حقیقت است و مجاهده برای رسیدن بدان و این مقامی است کسبی. محبت حالی است که از مشاهده زیبائی حقیقت برای طالب پیش می آید. معرفت کامل، وصول بحقیقت تامه است و این مرحله کمال است، زیرا کمال غایت وجود است. هر موجودی مایل بدین کمال است، یعنی رهائی از اسارت عالم کثرت و ماده و بازگشت بوطن اصلی، یعنی اتصال به مبدأ کل. برای پیمودن این راه باید چشم از دنیا بست و به او گشود و با بیخودی او را در خود یافت... اینها نمونه ای از افکار و فلسفه افلوپین است. انتشار آرای افلوپین در بین مسلمانان بیش از هر چیز در تصوف و عرفان مؤثر بود. بدین معنی که تصوف که تا آن وقت زهد عملی بود، اساس نظری و علمی یافت. چون در آرای نوافلاطونی دقت کنیم می بینیم برای صوفی زاهدی که از دنیا و هر چه در اوست بحکم آنکه فانی است دل کنده و به آنچه باقی است دل سپرده است فلسفه افلوپین بسیار خوش آیند است، بلکه منتهای آرزوی خود را در آرای او می یابد. موضوع وحدت وجود در فلسفه نوافلاطونی بیش از هر چیز نظر صوفیه را جلب کرده است، زیرا وحدت وجودی همه دنیا را آینه قدرت حق می بیند و هر موجودی در حکم آینه ای است که خدا در آن جلوه گر شده باشد. این مزایا همه ظاهر و نمود است و هستی مطلق و وجود حقیقی خداست. انسان باید بکوشد تا پرده ها را بدرود و خود را مورد جلوه کامل جمال حق قرار دهد و بسعادت ابدی برسد. سالک باید با پر و بال شوق و عشق بطرف خدا به پرواز آید و خود را از قید هستی خود که نمودی بیش نیست آزاد کند و در خدا که وجود حقیقی است محو و فانی سازد. مولانا جلال الدین رومی بهترین مترجم و معرف افکار افلوپین و فلسفه نوافلاطونی است و هر کس در دیوان و مثنوی این عارف بزرگ که در حکم دائرة المعارف عرفا است تتبع کرده باشد، تقریباً تمام مسائل فلسفه نوافلاطونی را در آن خواهد یافت. حاصل آنکه عقائد نوافلاطونی، از قبیل وحدت وجود و اتحاد عقل و عاقل و معقول و فیضان عالم وجود از مبدأ اول و گرفتاری روح انسان در بند بدن و آلودگی به آلائشهای ماده و میل روح به بازگشت بوطن و مقر اصلی خود و راهی که برای بازگشت و اتصال با مبدأ اول باید پیمود و عشق، مشاهده، تفکر، سیر در خود، ریاضت، تصفیه نفس، وجد، مستی، روحانی، بیخودی، بی خبری از خود و از میان بردن تعینات و شخصیت خود که حجاب بزرگ اتصال بخدا است و عرفا در این موضوع گفته اند که «وجودک ذنب لایقاس به ذنب» و فانی کامل جزو در کل و امثال آن عقائد و آراء تأثیر بسیار عمیقی در تصوف نظری اسلام کرد. از مسائل مهمی که تصوف از فلسفه نوافلاطونی اقتباس کرده، مسئله «عشق به خدا» است که صوفی آنرا مدار همه جد و جهدهای خود قرار داده است. هر کس در ادبیات ایران مخصوصاً شعر فارسی تتبع نموده باشد متوجه میشود که از قرن پنجم بعد دسته ای از شعرا پیدا شده اند که زبان و مصطلحات آنها در عین اینکه از حیث لفظ تقریباً همان لفظ و همان مصطلحات است، ولی این الفاظ و مصطلحات معانی مجازی تمثیلی و استعارات و کنایات دیگر بخود

گرفته اند و آن عبارت است از معانی عرفانی و تصوف و نیز معانی، مضامین، مقالات، نظریات اشراقی، عرفانی، ذوقی و شطحیات بحد و فور در اینگونه اشعار دیده میشود که درک معانی آنها از حدود فهم جمهور عوام و بعضی خواص بیرون است، از قبیل «اتحاد عاشق و معشوق» و «اتحاد عاشق و معشوق و عشق» و «وحدت وجود» و «موهوم بودن کثرات» و «فنا» و «بقا» و «صحو» و «محو» و «سکر» و «قبض» و «بسط» و «جمع» و «تفرقه» و «جمع الجمع» و مانند آنها در نتیجه تأثیر عمیق فلسفه نوافلاطونی و عوامل دیگر تصوف بشکلی درآمد که مورد تکفیر واقع شد و جماعتی از بزرگان صوفیه بزحمت افتادند و بعضی بقتل رسیدند و این پیش آمدها سبب شد که صوفیان اسرار خود را از نامحرمان مکتوم بدارند و کلمات خود را ذووجه و مرموز ادا کنند و ظواهر شرع را رعایت کنند و مخصوصاً درصدد برآمدند که عرفان و تصوف را بوسیله تفسیر و تأویل با قرآن و حدیث تطبیق کنند و انصاف این است که از عهده این مهم بخوبی برآمدند و پایه تأویل را به جایی گذاشتند که دست فیلون تأویل کننده تورات هم به آن نخواهد رسید و از آن ببعد تصوف و عرفان را اسلام حقیقی و دیانت واقعی جلوه داده گفتند: ما ز قرآن مغز را برداشتیم. عرفانیت مسیحی: فلسفه ادریه یا گنوستی سیسم (۱۲) مخلوطی از فلسفه های شرقی و یونانی و مسیحی است که در قرون اول میلادی با دیانت مسیحی پیش میرفت، سپس با تغییرات جزئی رنگ مذهبی گرفت و جزء معتقدات کلیسا شد و بین مسیحیان تقریباً حکم «علم کلام» را داشت که بین متکلمان مسلمان رایج است. مدار بحث این فلسفه منشأ عالم و علت شروری است که در دنیا پدید شده. با آنکه پیروان این فلسفه بشعب گوناگونی منقسم اند، اقوال آنان را میتوان بدین نحو خلاصه کرد: خدا ابدی و ازلی است، یعنی نه انتها دارد و نه ابتدا. کمال خدا برتر از خیال و قیاس و گمان و وهم است. این خدای ازلی و ابدی مصدر خیر است. ماده هم ابدی و قائم بذات خود است. اما ماده مصدر شر است. تأثیر خدا در ماده مستقیم نیست، بلکه بواسطه قوای بسیاری است که واسطه بین او و ماده است و بزرگترین این قوی «پسر» است که به «کلمه» تعبیر میشود. در تورات از این قوی بملائکه تعبیر شده است. افلاطون آن قوی را «مثل» و رواقیون «علل فعاله» نامیده اند. ماده مایل به شر است و این قوی شائق به خیر و این امر سبب تعارض دائمی است. فضیلت از آن کسی است که ماده را مقهور روح سازد. یکی از وسایل احراز فضیلت زهد است... در این فرقه اوراد و اسماء و رموز، بسیار اهمیت داشت و بوسیله اسماء و اوراد خاصی مبارزه با شیاطین و ارواح شریر بعمل می آمده است. موضوع «اسم اعظم» که بعضی از اولیای اسلام بقول خود بر آن وقوف داشته اند به عقیده نیکلسن از عقایدی است که از حکمای «ادریه»، یعنی عرفای مسیحی گرفته شده است، شیخ عطار در احوال ابراهیم ادهم آرد: چون مردم بر مقامات او مطلع شدند، ابراهیم از بیم شهرت روی به بادیه نهاد. یکی از اکابر دین در بادیه به او رسید، نام مهین خداوند بدو آموخت و برفت. او بدان نام مهین خدای را بخواند در حال خضر را دید علیه السلام، گفت: ای ابراهیم! آن برادر من بود داود که نام مهین در تو آموخت، پس میان خضر و او بسی سخن برفت و پسر او خضر بود علیه السلام. نیکلسن در کتاب «صوفیه اسلام» معتقد است که صوفیه قدیم کلمه «صدیق» را از مذهب مانوی گرفته اند قبل از نیکلسن مستشرق انگلیسی بوان (۱۳) نیز همین عقیده را داشت و ظاهراً درست است. جنبه زهد و ترک دنیا هم در مذهب مانی اهمیتی بسزا داشته است. قرائن نشان می دهد که با تماس مسلمانان با «ادریون» که در سوریه و مصر پراکنده بودند، آرای آنان در متصوفه مؤثر بوده است. از نکات مهم اینکه پدر و مادر معروف کرخی از مسیحیان صابی بین بصره و واسط بوده اند و حکمت ادریه بین صابیان رایج بوده است. نیکلسن معتقد است اصطلاح «هفتاد هزار حجاب» که متأخران صوفیه در کلمات خود آورده اند مأخوذ از «ادریون» است که گویند هفتاد هزار حجاب بین عالم ماده و حقیقت مطلق حایل است و در موقع تولد هر کس روحی که باید تعلق به آن بدن بگیرد، از این هفتاد هزار پرده میگذرد. نیمه درونی این پرده ها حجابهای نوری هستند و نیمه برونی حجابهای ظلمت. عقاید بودائی و مانوی: از اوائل حکومت بنی عباس جماعتی از تارکان دنیا و دوره گردان هندی و مانوی در عراق در سایر ممالک اسلامی پراکنده شدند و همانگونه که در قرن اول از رهبانان سیار مسیحی سخن میرفت در قرن دوم هجری ذکر تارکان دنیا بمیان می آمد که نه مسلمان بودند نه مسیحی و جاحظ آنان را «رهبان الزنادقه»

مینامد و بموجب شرح جاحظ اینان از زهاد مانویه اند. از خصایص این سیاحان، قدس، طهارت، صدق و مسکنت است. این سیاحان بنوبه خود در صوفیان مسلمان مؤثر بوده اند. همچنین سیاحان و دوره گردها و مرتاضان بودائی در صوفیان مسلمان تأثیر کرده اند و آنها هستند که سرگذشت بودا را منتشر ساخته، او را نمونه کامل زهد شناسانده اند که قدرت و شوکت را پشت سر نهاده به لباس فقر در آمد. نکته قابل توجه این است که متجاوز از هزار سال پیش از اسلام، مذهب بودائی در شرق ایران یعنی بلخ و بخارا و نیز در ماوراءالنهر شایع بود و بودائیان صومعه و پرستشگاههای معروفی داشته اند مخصوصاً صومعه های بودائی بلخ بسیار مشهور بوده است. در قرون اول اسلامی بلخ و نواحی آن از مراکز مهم تصوف بوده است و صوفیان خراسان در آزادمنشی و تهور فکری پیشرو صوفیان بشمار می رفته اند و عقیده «فناء فی الله» که تا اندازه ای مقتبس از افکار هندی است بوسیله بایزید و ابوسعید ابوالخیر شایع شده گولدزیه‌ر مستشرق اطریشی معتقد است که صوفیان قرن دوم هجری سرگذشت ابراهیم ادهم را بر اساس آنچه از بودا شنیده اند پرداخته اند. مخالفت فقها با صوفیان: بطوری که گفته شد قدیمترین شکل تصوف اسلامی زهد و ترک دنیا بود، پس از شیوع فلسفه در میان مسلمانان تشتت آرا و اختلاف عقیده بین دانشمندان پدید آمد و فرقه های گوناگون بوجود آمد. و گروهی پیدا شدند که با نهضت علمی به مخالفت برخاستند و راه وصول به معلول را واردات قلبی و مکاشفه دانستند. خشکی و تعصب بعضی فقها نیز موجب شد که عده ای به عرفان و تصوف بگروند. از مسائل مهم مورد نزاع مسئله وحدت وجود است. بعقیده متکلمان و بعض فقها، خدا وحدت مطلق و ذات لایتغیر و غیرممازج با اشیاء است و واضح است که این عقیده با وحدت وجود که صوفیه بدان قائلند مابینت دارد. با اینهمه عقیده وحدت وجود در بین خواص از مسلمانان و بخصوص ایرانیان رسوخ یافت... عاملی که سبب اقبال مردم به تصوف گردید، یکی زهد و پارسائی بود که اسلام آنرا ستوده است و صوفیان با اختیار این شیوه خود را در دل مردم جای می دادند و دیگر اینکه در بحث های دینی به عقل و منطق که سلاح خواص است متوسل نمی شدند و میکوشیدند تا قلب و احساسات عامه را تسخیر کنند. تصوف در قرن پنجم و ششم: قرن پنجم هجری دوره تسلط ترکان سلجوقی است. در این عصر تعصب و نزاعهای مذهبی بین فرق مسلمانان شیوع یافت و علما بجای بحث در حقیقت علم و کشف واقعیات، علم را وسیله ای برای پیشرفت عقائد شخصی و اثبات مدعای مذهبی خود قرار دادند. هرچند در این عصر مدارس بسیاری بنا گردید و موقوفات فراوانی به طلاب این مدارس اختصاص یافت، لکن آنجا نه بحث آزاد علمی در میان بود و نه طالبان به دنبال واقعیات علوم بودند. مقصود پرورش مبلغانی بود که در فنون جدل و مناظره تربیت شوند و بتوانند مذهب خود را از راه استدلال فلسفی اثبات کنند و هر فرقه آثار مخالفان خود را کتب ضاله می شمرد. در قرن پنجم هجری اشعریان که مردمی خشک و ظاهرین بودند و دشمن عقل و منطق محسوب می شدند غلبه یافتند و خشکی و تعصب جانشین واقع بینی و حقیقت جوئی گردید. از عجایب آنکه بسیاری از معاریف صوفیه این قرن مخصوصاً صوفیه قسمت اخیر قرن پنجم هجری بسیار متعصب و خشک و پابند به ظواهر بوده اند و همانطور که حجة الاسلام غزالی به تکفیر فلاسفه برخاسته بود و مطلق مباحث و آراء حکمت ماوراءالطبیعه را باطل و کفر شمرده «تهافت الفلاسفه» مینوشت، خواجه عبدالله انصاری از صوفیان اواخر قرن پنجم هجری از آزادمنشی و حریت ضمیری که از شیوخ صوفیه انتظار می‌رود محروم بوده و راه وصول بحق را در اتباع از ظواهر مذهبی حنبلی میدانسته است و در امر به معروف و نهی از منکر و مزاحمت اهل حال و اصحاب ذوق و حتی تفسیق و تکفیر صوفیه که از رعایت ظواهر شرع و بجا آوردن مذهب حنبلی انحراف می‌جسته اند، بر هر محتسب و فقیهی مراحل پیشی میگرفته است. صوفیان قرن پنجم هجری با یکدیگر تفاوت بسیار دارند و بدیهی است که همه آنها را صرفاً از باب اینکه در قرن پنجم هجری میزیسته اند نمیتوان در تحت یک حکم کلی (هرچند به تقریب و تخمین باشد) در آورد، بلکه چون بدقت آثار و اقوال آنها را مطالعه کنیم میبینیم که هر یکی از آنها دارای فکر و سلیقه و طرز زندگی و تعلیم مخصوصی هستند تا آنجا که تفاوت بعضی از آنها با یکدیگر نهایت فراوان است. مث شیخ ابوالحسن خرقانی که از کائنات کناره جسته و در گوشه انزوا مستغرق جذب های صوفیانه است. شیخ ابوسعید ابوالخیر یکی از افراطی ترین عرفای

وحدت وجودی و عارف سرمست و خندانی که اهل صحبت و سماع و شور و وجد است و باباطاهر عریان عاشق سوخته که با سوزناکترین دوییتی های خود روح مذهب تصوف، یعنی عشق را با لطیفترین و طبیعی ترین و بی پیرایه ترین کلمات ممثل ساخته و شیخ احمد غزالی صاحب کتاب سوانح و شیخ ابوالقاسم قشیری عارف معتدل که از افراط و تفریط بر کنار است و حجة الاسلام غزالی که صوفی اهل ظاهر و متشرعی است و حافظ ابونعیم اصفهانی مؤلف حلیه الاولیاء که ابوبکر، عمر، عثمان، ابوموسی اشعری، طلحه، زبیر، سعد بن ابی وقاص و ابو عبیده جراح را از صوفیه شمرده است. و پیر هروی خواجه عبدالله انصاری صاحب طبقات الصوفیه و منازل السائرين و شیخ الاسلام احمد نامقی جامی معروف به زنده پیل از صوفیان اواخر قرن پنجم و اوایل قرن ششم هجری که طریقت را عبارت از توبه دادن گناهکاران و امر به معروف و نهی از منکر و خم شکستن و خمخانه خراب کردن میدانسته است و صدها عارف دیگر که هر یک خصوصیتی داشته اند همه در قرن پنجم هجری میزیسته اند. بطور کلی میتوان گفت در قرن پنجم هجری چنانکه در فلسفه و علم، ابداع و بحث آزاد تعطیل شد و هرچه مخالف مذهب و سیاست پنداشته میشد به کنار رفت بر تصوف هم از حیث مبانی و اصول چیزی افزوده نشد، ولی همان مسائل و اصول که در قرنهای پیش به صوفیان این قرن به میراث رسید پخته تر گشت و کتب فراوان در مبحث تصوف نگاشته شد. در این قرن بعثت شیوع تعصبات مذهبی و مجادلات و مناظرات فرق مختلف، عرفا هم برای فرار از اعتراض و مزاحمت اهل ظاهر می کوشیدند که طریقت را به مذاق و سلیقه اهل ظاهر و تمایلات مذهبی نزدیک کنند و به این منظور دست بتألیف کتب زده و هر اصل عرفانی را با استناد به آیات قرآنی و احادیث و موازین شرعی ثابت نموده، موافق کتاب و سنت جلوه دادند. با این حال تماس تصوف با منابع مختلف مخصوصاً حکمت اشراق و فلسفه نوافلاطونی در تصوف و تأثیر عرفای بزرگ قرن چهارم و اوائل قرن پنجم هجری نگذاشت صوفیه در ظلمت تعصب گم شوند و در همین قرن هم صوفیه در مشرب، حال، مذاق، معرفت، حسن قریحه، سلامت فکر، اخلاق پسندیده و پاکدامنی از باقی فرق متمایز بودند. نکته دیگر این است که در قرن پنجم هجری نفوذ تصوف و عرفان در شعر شروع شد و هر روز بیشتر و عمیق تر میگردد تا آنکه در قرن ششم و هفتم و هشتم هجری کمتر شاعری است که با عرفان سروکار نداشته باشد. تصوف در قرن ششم: در این قرن، صوفیه مورد احترام غالب مردم بودند و خواص و عوام به آنها توجه داشتند. این احترام در قرن پنجم هجری شروع شد و در این قرن افزوده گردید. علت توجه غالب طبقات حتی امرا و سلاطین بتصوف این بود که از طرفی بیشتر علماء دینی و فقها و محدثین با تقلید منصب قضا و تدریس در مدارس و تولیت امور اوقاف و وعظ و احتساب و امامت جماعت، وظیفه خور دیوانی محسوب می شدند و خواهی نخواهی در امور شرعی که به آنها محول بود از دیوانیان جانب داری میکردند و همین امر سبب دلسردی عامه از آنان شده بود و احترامی که درباره آنان بعمل آمد ظاهری بود و باطناً به زهد و پارسائی آنان معتقد نبودند. از طرفی هم مشایخ صوفیه، تصوف را به رنگ دین و مذهب آراسته بودند و در کتابها و نوشته های خود با استشهاد به آیات قرآن و احادیث این مسلک را در نظر عوام دلپسند می ساختند. حتی گذشته از زهد و اجتناب از معاصی، بعض مشایخ در امر به معروف و نهی از منکر نیز اهتمامی بسزا داشتند و گاهگاه امرا و سلاطین را موعظت میکردند و به عدل و احسان و رعایت زیردستان ارشاد مینمودند. این بی طمعی و اعراض از دنیا از یکسو و مبالغه مریدان در مقامات روحانی مشایخ و علم بر مغیبات و اشراف بر خاطرها و قدرت بر کرامات و خوارق عادات آنان از سوی دیگر بمشایخ صوفیه اهمیت و عظمت خاصی میداد و سبب شده بود که مورد احترام و تکریم آمیخته، به خوف و هراس امرا و پادشاهان واقع شوند. دیگر از خصوصیات تصوف قرن ششم هجری این است که در نتیجه خستگی و آزرده گی مردمان از نزاعهای مذهبی شیعی و سنی و اسماعیلی و اشعری و معتزلی و جنگ های صلیبی، در بین خواص و اهل درایت تمایلات صلح جویانه نسبت به همه مذاهب پدید شده بود. صوفیان که مذهب خود را مذهب «عشق و محبت» و طریقه «صلح و صفا» می شمردند از سایرین برای ابراز این فکر مستعدتر بودند و میتوان گفت که در این قرن، تخم این عقیده در ذهن بعضی از عرفا کاشته شد و بتدریج نمو یافت و در آثار و گفته های صوفیان بزرگی، مانند سنائی و عطار با بهترین

بیان در معرض افکار عمومی قرار گرفت و در قرن هفتم هجری با مولانا جلال‌الدین بحد کمال رسید. تصوف در قرن هفتم: تصوف قرن هفتم هجری دنباله تصوف قرن پنجم و ششم هجری است که با ظهور بعضی از بزرگان عرفا مخصوصاً محی‌الدین ابن‌العربی و جلال‌الدین رومی به کمال نضج و پختگی رسیده است. وضع علوم و چگونگی بحث و تحقیق و سنخ فکر مشتغلین به حکمت و شیوع مناظره و جدل و سرگرمی بمجادلات مذهبی در اوائل قرن هفتم هجری نیز مانند قرن ششم و پنجم هجری است؛ فقط حادثه هجوم مغول جریان را نخست در خراسان و شرق ایران و سپس در سایر ایالات منقطع میسازد. در این قرن تصوف و عرفان نضج یافته، رنگ علوم و مباحث فلسفی بخود گرفت و بشکل دیگر علوم درآمد، یعنی تصوف که از این به بعد میتوان آنرا «علم عرفان» یا «تصوف» نامید جزء علوم رسمی شد. از اواخر این قرن به بعد کتاب «فصول‌الحکم» ابن‌عربی و به تبع آن کتابهای دیگر، از قبیل: فکوک قونیوی، لمعات شیخ عراقی و قصائد ابن‌فارض کتاب درسی تصوف گردید و عده‌ای به تعلیم و تعلم آنها سرگرم شدند و فضیله صوفیه شروح و ایضاحاتی به آنها افزودند. پیشوای این دوره شیخ محی‌الدین ابن‌العربی صاحب فتوحات مکیه و فصوص‌الحکم است و پس از او شاگردانش مخصوصاً صدرالدین قونیوی که مطالب فلسفه الهی را، از قبیل: وجود مطلق و ربط حادث به قدیم و امثال آن مورد بحث قرار داد و کتب آنها پس از آنکه چندی بین رد و قبول و اقبال و ادبار گذرانید، بالاخره جزء کتب درسی تصوف شد. از خصوصیات تصوف قرن هفتم هجری نفوذ و کثرت و اهمیت خانقاهها است که در قرنهای گذشته برای اجتماع صوفیه با سادگی شروع شده بود و در این قرون به اوج عظمت و اهمیت رسید. چندانکه منصب «شیخ‌الشیوخ» در عداد مناصب رسمی دولتی محسوب گشت و خانقاه از مراکز مهم اجتماعی بشمار میرفت. اضافه بر اینکه خانقاه مرکز مهم و مؤثر اجتماعی بود، چند کار دیگر نیز انجام میداد، از قبیل: تربیت، تکمیل، تهذیب مرید، تهیه مرشد برای دستگیری، هدایت طالبان و ارشاد مبتدیان. تعلیم و تربیت خانقاه را بطور اجمال میتوان به دو طبقه تقسیم کرد: یکی تعلیمات شفاهی که عبارت بود از پندها و دستورهائی که شیخ مرشد بطلبان میداده و مجالس وعظ و تذکیر که از سنن جاریه خانقاههای صوفیه بوده و بزرگان طایفه برای تبلیغ و یا ارشاد و تهذیب مجلس میگفتند و دیگری تعلیمات عملی که عبارت بوده است از ریاضت‌های مختلف، از قبیل: روزه، نماز، ذکر، چله نشینی، گدائی و درسهای عملی دیگر، از قبیل: آداب سماع و سفر و امثال آن. عده‌ای از مردم باذوق و صاحب‌دل بدون اینکه رسماً صوفی باشند به خانقاه رفت و آمد داشته‌اند. اینها غالباً مردم باحالی بوده‌اند که از قیل و قال مدرسه بتنگ آمده، و از محراب و منبر طرفی نبسته و از آفات روزگار بستوه آمده در صحبت صوفیه ساعتی بفرغ دل میگذرانیده‌اند خاصه آنکه در غالب خانقاه‌ها شعر و سماع و قول و غزل هم بگرمی و شور محفل صاحب‌دلان می‌افزوده است. این است که از هر طبقه مردم از امرا و سلاطین گرفته تا عوام و مردم راه‌نشین به خانقاه رفت و آمد میکردند. (تلخیص از بحث در آثار و افکار و احوال حافظ ج ۲ صص ۲-۵۵۰). تصوف در قرن هشتم و نهم: در قرن هشتم هجری مکتب عرفانی سهروردی و ابن‌عربی و ابن‌فارض رونق یافت و کتابهایی مانند عوارف‌المعارف، فصوص، تائیه جزء کتب درسی شد و شروح و تعلیقات مهمی بر آنها نوشته شد. در این قرن، تصوف و عرفان با یکدیگر آمیخته گردید و صوفیان می‌بایست علوم عرفای و رسوم خانقاه را توأماً فراگیرند. قرن هشتم هجری عصر ظهور عارف بزرگ و سخن‌سرای ایران خواجه شمس‌الدین محمد حافظ شیرازی است که پرشورترین مضامین عرفانی را در قالب دلچسب‌ترین الفاظ ریخت. حافظ در اشعار خود عرفا را ستوده، لیکن به متصوفه عصر چندان خوشبین نبوده و گاهگاه از نکوهش آنان دریغ نکرده است. در این قرن عرفای بزرگی، مانند: شیخ‌امین‌الدین و ابوالوفاء و زین‌الدین تا هبادی و زین‌الدین خوایی ظهور کردند و هر یک سرگرم مسائل عرفانی بودند. در این قرن بایستی از دو عارف بزرگ دیگر نام برد که بخاطر تأثیر آنان در صوفیه قرون بعد، در سلسله متصوفه اهمیت بسزائی دارند. یکی شاه نعمت‌الله ماهانی کرمانی (۷۳۰-۸۲۷ ه.ق.) است که مؤسس سلسله‌ای است و سپس فرقه‌ای وی بفرقه‌هایی تقسیم گردید و دیگری نورالدین عبدالرحمان جامی (متوفی ۹۱۲ ه.ق.) که کتب و منظومه‌های عرفانی او شهرتی وافر دارد. تصوف از دوره صفویه تا عصر حاضر: در عهد صفویه تصوف وارد مرحله نوینی

شده است، چنانکه دیدیم در قرون گذشته وظیفه پیشوایان صوفیه ارشاد، تهذیب و تکمیل نفس مریدان بود. صوفیان به دنیا توجهی نداشتند و سعادت و برتری را در وصول به حق و کمال نفس انسانی می دانستند. در قرن نهم هجری یکی از مشایخ صوفیه، یعنی شیخ جنید جد شاه اسماعیل که معاصر با امیر جهان‌شاه ترکان قراقویونلو بود، در صدد برآمد که از گروه صوفیان و مریدان خود برای تحصیل قدرت استفاده کند و سلطنت صوری را با نفوذ معنوی توأم سازد. بدین منظور صوفیان را بجهاد با کفار تحریض کرد و خود را سلطان جنید خواند. از این تاریخ، صوفیان صوف پوش به لباس رزم درآمدند و چندی نگذشت که شیخ جنید با ده هزار تن صوفی به عزم جهاد با عیسویان حرکت کرد و از رود ارس گذشت، ولی در آن جنگ بقتل رسید. پسر او سلطان حیدر برای آنکه صوفیان و مریدان صفوی را از دیگران ممتاز و مشخص گرداند، طایفه ترکمانی را از سر ایشان برداشت و به تاج سرخ دوازده ترک مبدل کرد و بهمین سبب آنان را از این تاریخ قزلباش نامیدند. در آغاز کار شاه اسماعیل، مریدان و متابعان او را تا مدتی همچنان صوفی می خواندند و بهمین سبب در کشورهای اروپا پادشاه صفوی را هم که آوازه شهرتش بدان ممالک رسیده بود صوفی بزرگ می نامیدند. سپس عنوان صوفی و قزلباش با یکدیگر مرادف گشت. در زمان شاه طهماسب گروهی از شیعیان و اولاد مریدان قدیم صفویه از دیاربکر و سایر نواحی آسیای صغیر به ایران آمدند و بجمع صوفیان پیوستند و هنگام مرگ شاه طهماسب شماره صوفیان در قزوین به ده هزار تن رسیده بود. صوفیان از دیگر طوایف قزلباش به شاه نزدیک تر و نسبت بدو فداکارتر بودند. رئیس تمام صوفیان خلیفه الخلفاء لقب داشت. و این مقام یکی از مقامات بزرگ بود. زیرا خلیفه الخلفاء از نظر صوفیان نایب مرشد کامل محسوب می شد و همگی اطاعت احکام او را مانند احکام شاه لازم و واجب می دانستند. اگر یکی از صوفیان بمرشد کامل دروغ میگفت، مستحق مرگ می شد و صوفیان دیگر او را بسزایش میرسانیدند. شاه عباس صوفیان را از نظر انداخت و مشاغل مهمی را که در دست داشتند از آنها گرفت تا آنجا که کار ایشان از ملازمت و نگاهبانی شاه به جارو کشی عمارات دولتیخانه و درباری و دژخیمی و امثال آن گرائید. (از کتاب زندگانی شاه عباس اول تألیف فلسفی ج ۱ صص ۱۸۴-۱۹۰).

آنچه درباره صوفیان در عصر صفویه نوشته شد تنها مخصوص پیروان شیخ صفی الدین و جانشینان اوست، ولی در همین عصر گروهی از صوفیه به پیروی از مشایخ سلف سرگرم مسائل عرفانی بودند و در خانقاهها مریدان را تربیت میکردند و بشغل دیوان و مقامات دنیوی توجهی نداشتند. از اواسط دولت صفویه، قدرت علمای شریعت افزایش یافت و بهمان نسبت کار صوفیان رو به تراجع نهاد و مخالفت با آنان آغاز گردید و صحبت ارتداد و کفر و زندقه آنان بمیان آمد تا آنجا که در اوائل حکومت قاجاریه معصوم علی شاه دکنی بقتل رسید و گروهی از صوفیه ایران را ترک گفته، بخاطر حفظ جان بهندوستان و دیگر نقاط گریختند. معصوم علی شاه دکنی مرید علیرضای دکنی از سلسله نعمت الهی دکن است که در عصر کریم خان برای ارشاد به ایران عزیمت کرد و بنیاد نوی برای آن سلسله در ایران و افغانستان نهاد. در عصر قاجاریه هرچند صوفیان رونقی نداشتند، لیکن بر اثر استقرار حکومت و آرامش نسبی از هجوم و حمله و آزار مصون بودند؛ لیکن آن سازمان وسیع و خانقاههای منظم و تعلیمات پرشور دیگر وجود نداشت و میتوان گفت از حمله مغول به بعد کتب تصوف نیز مانند سایر شئون علمی و ادبی روزبروز راه انحطاط را پیمود.

(۱) - متوفی در سال ۲۴۵ ه. ق. (نفحات الانس). (۲) - متوفی در سال ۲۶۱ ه. ق. (نفحات الانس). (۳) - در سنه ۳۰۹ ه. ق. در بغداد کشته شد. (نفحات الانس). (۴) - متوفی در سال ۳۳۴ ه. ق. (نفحات الانس). (۵) - حتی جنید بغدادی با آنکه از صوفیان معتدل بود و طریق او طریق «صحو» بوده است باز مورد تکفیر واقع شده است، چنانکه شیخ عطار در تذکره الاولیاء در شرح حال او میگوید: «و او را تصانیف عالی است در اشارات و حقایق معانی و اول کسی که علم اشارت منتشر کرد او بود و با چنین روزگار بارها دشمنان و حاسدان به کفر و زندقه او گواهی داده اند». (۶) - سال ۲۴۵ ه. ق. (نفحات الانس چ هند ص ۳۳). (۷) - حافظ گوید: گفت آن یار کزو گشت سر دار بلند جرمش این بود که اسرار هویدا میکرد. (۸) - تذکره الاولیاء ج ۲ ص ۲۶. (۹) - تذکره الاولیاء ج ۲ ص ۱۲. (۱۰) - رجوع شود به کتاب تلبیس ابلیس باب «نقد مسالک الصوفیه فی لباسهم»، از جمله میگوید: شخص

پشمینه پوشی نزد ابوالعالیه آمد و او گفت: «انما هذه ثياب الرهبان». (۱۱) - رجوع شود به تلییس ابلیس باب نقد مسالک الصوفیه فی مطعمهم و مشربهم احیاء علوم الدین جزء سوم ص ۳۶ که می نویسد: عثمان بن مظعون به پیغمبر گفت: نفسی تحدثنی ان اترک اللحم قال مه فانی احبه و لو اصبته لا کلته. (۱۲) - Bevan (۱۳) - Gnosticisme.

صوفیه.

[فی ی] (اخ) پایتخت بلغارستان و در جهت جنوب غربی آن کشور در ۴۸۵ هزارگزی شمال غربی استانبول است. این شهر از مراکز مهم تجارتی و صنعتی است و ۲۶۵۰۰۰ تن سکنه دارد. انواع منسوجات پشمی و ابریشمی، دباغخانه ها و تجارتخانه ها در آنجا دایر است. صوفیه به دو قسمت منقسم میشود: قسمت غربی آن کوچه های تنگ و غیرمنظم و قدیمی دارد، اما قسمت شرقی شهر دارای عمارات و ابنیه جدید است. (از قاموس الاعلام و ذیل المنجد).

صوفی.

(حامص) رجوع به صوفی شود.

صوق.

[ص] (ع مص) راندن از پس. (منتهی الارب).

صوق.

(ع ا) سوق. بازار. ج، صوقاوات. (منتهی الارب).

صوقر.

[ص ق] (ع ا) تبر بزرگ. (منتهی الارب).

صوقره.

[ص ق ر] (ع مص) حکایت کردن آواز مرغ را. (منتهی الارب).

صوقریر.

[ص ق] (ع ا) حکایت آواز مرغی است. (منتهی الارب).

صوقعه.

[ص ق ع] (ع ا) عمامه || خرقه ای که زنان زیر معجز اندازند تا چرک نگیرد || سخت جای حرب || جای روغن از اشکنه || میان سر و جای سپیدی آن || مص) بر سر کسی زدن یا زدن او را. (منتهی الارب).

صوقعه.

[صَقَّ عَ] (اخ) (ذوال ...) وادی حمض است مر بنی ربیعہ را. (معجم البلدان).

صوک.

[ص] (ع) اول هر چیزی ||. آب مرد ||. ما به صوک و بوک؛ نیست او را جنبشی (||. مص) چفسیدن کسی را ||. بوی خوش گرفتن جامه و اندام و جز آن. يقال: صاک الصوک بالزعفران؛ ای تلتخ. (منتهی الارب).

صول.

[ص] (ع مص) حمله کردن بر حریف خود و زیادتى نمودن. (منتهی الارب). حمله بردن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی) (دهار): صد هزاران گور ده شاخ و دلیر چون عدم باشد به پیش صول شیر. مولوی ||. کشتن کسی را ||. راندن خر ماده یا گله خر کره را ||. برجستن بر چیزی ||. اندازه کرده شدن برای کسی. (منتهی الارب).

صول.

[] [ع] لقب پادشاه جرجان است. (تاریخ الخلفاء سیوطی ص ۲۶۴). لقب عام ملوک دهستان. (آثار الباقیه از یادداشت بخط مؤلف).

صول.

[] [اخ] لفظی عجمی است و در عرب آنرا اصلی نیست. شهرست در بلاد خزر در نواحی باب الابواب و آن دربند است. (معجم البلدان).

صول.

[ص] [اخ] قریه ای است به نیل در اول صعید. (معجم البلدان).

صولات.

[ص] [ع] جِ صولَه: و از تکاثر صولات جیب فلک اعلی چاک. (جهانگشای جوینی). رجوع به صولَه و صولت شود.

صولاق زاده.

[د] [اخ] از مشاهیر خطاطان عثمانی است. از تفاسیر ابن عباس، بیضاوی و فخر رازی چندین نسخه نوشته است. (قاموس الاعلام).

صولان.

[ص و] [ع مص] حمله کردن بر حریف خود و زیادتى نمودن. (منتهی الارب).

صولب.

[صَلَّ] (ع ا) تخمی که آنرا بکارند سپس آن زمین را به آلت حرث بگردانند تا زیر خاک گردد. (منتهی الارب). تخم. (مهدب الاسماء). صولیب. رجوع به صولیب شود.

صولت.

[صَلَّ / صُول] (از ع مص، امص) حمله بردن. (غیاث اللغات). صولته. حمله: هیبت او کوه را بند کمر در شکست صولت او چرخ را سقف گهر در شکست. خاقانی. صولت باد سایه دار ظفر دولت باد دایگاه علوم. خاقانی. او چون سورت آن شیران و صولت آن دلیران مشاهده کرد، انگشت ندامت گزیدن گرفت. (ترجمه تاریخ یمنی ||). سطوت. قهر. هیبت: و از شر دشمنان در پناه صولتش زندگانی میکنم. (گلستان ||). شدت. سختی. سورت: در فصل ربیعی که صولت برد آرمیده بود و ایام دولت ورد رسیده. (گلستان ||). غضب. خشم: از حدت و صولت پادشاهان بر حذر باید بود. (گلستان). رجوع به صولته شود.

صولت.

[صَلَّ] (اخ) از شعرای متأخر هندوستان است. بسال ۱۲۸۵ ه. ق. در جوانی در گذشت. دیوان مرتبی شامل دوهزار بیت دارد. او راست: الهی آب و رنگ دلربائی ده بیانم را به آب جوی حسن گلرخان تر کن زبانم را ز بس کاهیده ام در مهر روی غیرت ماهی سگش تار شعاعی می شمارد استخوانم را. (قاموس الاعلام ترکی).

صولت آباد.

[ل] (اخ) دهی است از دهستان دیزمار، خاوری بخش ورزقان شهرستان اهر، واقع در ۳۰ هزار گزی شمال باختری ورزقان و ۳۷ هزار گزی جادهء ارا به رو تبریز به اهر. کوهستانی و معتدل است و ۱۴۹ تن سکنه دارد. آب آن از دو رشته چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان گلیم بافی است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صولت کردن.

[صَلَّ / صُول كَد] (مص مرکب) خشم کردن. تندی کردن: تو جفا کنی و صولت، دگران دعای دولت نه عجب بدین لطافت که تو پادشاه داری. سعدی. رجوع به صولت شود.

صولج.

[صَلَّ] (ع ا) سیم. (منتهی الارب). سیم نیک. (مهدب الاسماء ||). ص) خالص و بی آمیغ از هر چیزی. (منتهی الارب). رجوع به صولجه شود.

صولجان.

[صَلَّ] (معرب، ا) چوگان. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مهدب الاسماء). معرب چوگان است. (حاشیهء برهان چ معین). محجن. طبطاب: مهین دختر نعلش چون صولجانی کهن دختر نعلش مانند قلبی. منوچهری. تا شب است و ماه نو گوئی که از گوی زمین گرد بر گردون ز سیمین صولجان افشاندند اند. خاقانی. در حلقهء صولجان زلفش بی چاره دل اوفتاده چون گوست. سعدی. گاه

حیران ایستاده گه دوان گاه غلطان همچو گوی از صولجان. مولوی. نعره لاضیر بشنید آسمان چرخ گوئی شد پی آن صولجان. مولوی.

صولجان وش.

[صَلَّ وَ] (ص مرکب) بمانند صولجان. بشکل صولجان ||. و از حرف صولجان وش، مقصود «ی» است: ز آن حرف صولجان وش زیرش دو گوی ساکن آمد چو صفر مفلس وز صفر شد توانگر. خاقانی.

صولجئه.

[صَلَّ جَ] (ع ص) خالص از هر چیزی: فضئه صولجئه؛ سیم جید و بی آمیغ. (منتهی الارب). رجوع به صولج شود.

صولج.

[صَلَّ] (ع ص، ا) سنان زدوده. (منتهی الارب).

صولک.

[لَ] (اِخ) ده مخروطه ای است از بخش سمیرم شهرستان شهرضا. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱۰).

صولوئیه.

[ئِی] (اِخ) ده کوچکی است از دهستان اسفندقه بخش ساردوئیه شهرستان جیرفت، واقع در ۱۲۶ هزارگزی جنوب ساردوئیه و ۹ هزارگزی جنوب راه فرعی جیرفت به بافت. ۷ تن سکنه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صولوکی.

[اِخ] ده کوچکی است از دهستان سنگان بخش میرجاوه شهرستان زاهدان، واقع در ۵۱ هزارگزی جنوب باختری میرجاوه، کنار راه فرعی میرجاوه به خاش. ۳۵ تن سکنه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صولئه.

[صَلَّ] (ع مص) حمله بردن. (دهار) (تاج المصادر بیهقی). صولت. رجوع به صولت شود ||. برجستن چیزی. - حنطه صولئه؛ گندم برآورده و پاکیزه. (منتهی الارب).

صولی.

[اِخ] ابراهیم بن عباس بن محمد. رجوع به ابراهیم بن عباس بن محمد شود.

صولی.

(اخ) محمد بن یحیی بن عبدالله بن عباس بن محمد بن صول تکین کاتب، مکنی به ابی بکر و معروف به صولی شطرنجی. از بوداود سجستانی و ابوالعباس ثعلب و میرد و جز آنان روایت کند و دارقطنی و مرزبانی از او روایت دارند. صولی از بزرگان ادب است. وی ندیم الرازی و المکتفی و المقتدر بود. او را تصانیفی است، از آن جمله: الاوراق فی اخبار آل العباس و اشعار هم. الغرر. الانواع. العبادة. ادب الکاتب. الوزراء. اخبار ابی تمام. اخبار القرامطه. اخبار ابن هرمه. اخبار سیدحمیری. اخبار ابی عمرو بن العلاء. اخبار اسحاق بن ابراهیم. وی در شطرنج یگانه روزگار بود و بسال ۳۳۵ یا ۳۳۶ ه. ق. درگذشت. (وفیات الاعیان ج ۲ ص ۸۸). رجوع به الموشح مرزبانی و الفهرست ابن ندیم و الاعلام زرکلی شود.

صولی.

(اخ) دهی است از دهستان طیبی گرمسیری بخش کهکیلویه شهرستان بهبهان، واقع در ۶ هزارگزی شمال باختری لنده و ۷۲ هزارگزی شمال اتومبیل رو بهبهان به آغاچاری واقع است. این دهکده کوهستانی، گرمسیر و مالاریائی است. ۱۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، پشم و لبنیات. شغل اهالی زراعت و حشم داری و صنایع دستی آنان قالی، قالیچه و گلیم بافی است. راه دهکده مالرو است و ساکنین از طایفه طبیعی هستند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صولیب.

[ص] [ع] تخمی که آنرا بکارند سپس آن زمین را به آلت حرث بگردانند تا زیر خاک گردد. (منتهی الارب). صولب. رجوع به صولب شود.

صوم.

[ص] [ع] مص) بازایستادن از خوردن. (منتهی الارب). روزه داشتن. (تاج المصادر بیهقی) (دهار) (ترجمان علامه جرجانی). - صوم رمضان؛ روزه ماه رمضان. در نفائس الفنون آرد: بدان که سبب صوم رمضان رؤیت هلال رمضان است یا گذشتن سی روز از شعبان و اگر یک شخص عادل گواهی به رؤیت هلال دهد هم ثابت شود به مذهب شافعی و مالک و احمد و به مذهب ابوحنیفه، اگر آن شخص زن یا بنده هم باشد ثابت شود. و بمذهب صادق (ع) سه قول است: یکی آنکه به یک گواه عادل ثابت شود. دوم آنکه هوا صافی نباشد، بقول پنجاه نفر ثابت شود سوم آنکه بقول دو گواه عادل ثابت شود، اگر هوا صافی باشد و اگر نه عمل بر نیت. و بقولی از احمد اگر بیست و نه روز از شعبان بگذرد و شب سی ام گرد و غبار باشد، صوم آن روز واجب شود و از رمضان محسوب افتد. و به مذهب ابوحنیفه، اگر نیت کند که اگر رمضان باشد فریضه روزه دارم و الا تطوع و ظاهر شود که رمضان بود از رمضان محسوب افتد. و روز شک آن است که احتمال رمضان و شعبان داشته باشد بسویت. و روزه روز شک به نیت و جوب حرام است و به نیت تطوع جائز و اگر در آخر ظاهر شود که از رمضان بود از رمضان محسوب افتد. و در روزه دو چیز فرض است: یکی نیت، دوم امساک. و پیش ابوحنیفه، مطلق نیت صوم کامل بود بی قید رمضان یا غیر آن. و بی آنکه نیت در جزوی از شب افتد، تا اگر پیش از زوال نیت کند در فرض و نقل روا بود. و بمذهب شافعی و مالک و بقولی از احمد تعیین لازم است، و نیت روزه فرض باید که در جزوی از شب افتد. و بمذهب شیعه امامیه اگر روزه معینی است همچو روزه رمضان نیت روزه یا قربت کافی بود بقولی، و اگر نه تقید بدان لازم باشد، چنانکه گوید: اصوم عن الکفارة یا غیر آن. و در روزه فریضه اگر بی نیت عمداً بماند و صبح آید روزه درست نباشد. و از برآمدن صبح صادق تا غروب آفتاب باید از مجامعت و اکل و شرب و هرچه در معنی اینهاست اجتناب کند. و بمذهب شافعی و مالک و احمد جز به مجامعت کفاره ثابت نشود. و بمذهب ابوحنیفه مجامعت و خوردن و

آشامیدن قضا دارد و با یاد روزه موجب کفاره است الا- جماع بهیمة که پیش او و به یک قول از احمد موجب کفاره نیست. و بمذهب مالک جماع عمد و خطا یکسان است. و بمذهب ابوحنیفه و مالک و یک قول از احمد مرد و زن در وجوب کفاره یکسان است. و شافعی را در این مسئله سه قول است: یکی آنکه بر زن اصلاً نیست. دوم آنکه هست. سوم آنکه بر او واجب شود. لیکن مرد از او ادا کند و کفاره روزه به مذهب ابوحنیفه و شافعی مرتب است، یعنی اگر قادر باشد بنده آزاد کند، و اگر نتواند دو ماه پیوسته روزه دارد، و اگر نتواند شصت مسکین را طعام دهد. و بمذهب مالک و احمد مخیر است، یعنی اگر خواهد بنده آزاد کند، و اگر خواهد روزه دارد، و اگر خواهد طعام دهد. و این کفاره به اتفاق هر چهار به روزه ماه رمضان مخصوص است، اما بمذهب شیعه امامیه، بر اکل و شرب معتاد و غیر آن و جماع مطلقاً قضا و کفاره واجب شود. و اگر کسی جنب شود و عمدتاً غسل نکند تا صبح برآید، یا بعد از جنابت بی نیت غسل بخسبند تا روز هم قضا و کفاره واجب شود. و خفتن جنب بعد از آنکه دو بار بیدار شده باشد، به نیت غسل تا برآمدن صبح، و رسانیدن غبار به حلق به اختیار و استمناء همین حکم دارد. و کفاره رمضان همین است و بر مرد و زن لازم شود. و اگر بحراملی افطار کند، اصح روایات آن است که هر سه واجب شود. و کفاره در افساد روزه رمضان و قضای او بعد از زوال و نذر معین و اعتکاف فریضه لازم شود. و در سفر و مرض که در روزه خوف زیادتی بیماری یا دراز کشیدن آن باشد، افطار مباح است بمذهب هر چهار. لیکن پیش ابوحنیفه و شافعی و مالک روزه فاضلتر است و به مذهب احمد افطار و به مذهب شیعه افطار واجب است، و اگر روزه دارند درست نباشد. و از عمر و ابوهریره همچین مروی است. پس روزه درست به اتفاق مذاهب آن باشد که مشتمل باشد بر نیت قربت که در جزوی از شب شده باشد یا تعیین آن و امساک از اکل و شرب معتاد و غیر معتاد، و از جماع مطلقاً، و استمناء و اگر در سفر یا مریض باشد باید که روزه ندارد، و قضا کند. (از نفایس الفنون ص ۱۲۸).
 آرمیدن باد. (تاج المصادر بیهقی). ایستادن باد. سایه گرفتن کسی به درخت صوم. به نیم روز رسیدن روز. (منتهی الارب)
 (تاج المصادر بیهقی). خاموش بودن. ایستادن بی کار. افکندن شترمرغ سرگین را. (منتهی الارب). حدث کردن شترمرغ.
 (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). نوشیدن. سخن کردن. جماع نمودن. چشیدن مرگ را. (ا. روزه). رمضان.
 درختی است ناخوش منظر بلغت هذیل. (منتهی الارب). عَرَف و آن درختی است بشکل انسان بدمنظر میوه آنرا رؤس الشیاطین خوانند و از شیاطین مارها قصد کنند. آنرا برگ نبود... (از تاج العروس). کلیسای ترسایان. سرگین شترمرغ. (ص. روزه دار. (منتهی الارب).

صوم.

[صُومًا] (ع ص، ا) ج صائم. رجوع بصائم شود.

صومان.

[ص] (ع ص) صائم. (منتهی الارب). روزه دار. (مذهب الاسماء).

صومای.

(اخ) نام یکی از بخشهای پنجگانه شهرستان ارومیه است. این بخش در قسمت شمال باختری شهرستان واقع و محدود است از شمال به بخش سلماس شهرستان خوی، از جنوب به بخش سلوانا، از خاور به بخش مرکزی ارومیه و از باختر به مرز کشور ایران و ترکیه. هوای این بخش سردسیر، ولی تابستان معتدل است. موقعیت طبیعی آن کوهستانی و ساکنین به کشاورزی و گله داری اشتغال دارند. رودخانه مهم این بخش عبارت است از رودسر و هشتیارن. این دو رود بهم وصل شده یک قسمت رودخانه نازلو را

تشکیل میدهند و رودخانه نازلو از کوههای مرزی این بخش سرچشمه میگیرد و از باختر به خاور جریان دارد... آب مزروعی دهستانهای این بخش از رودسر و هشتیان بردوک و چشمه سارها (آب کوهستانی) برف و باران تأمین میشود. مرکز بخش قریه هشتیان، واقع در ۶۴ هزار گزی شمال باختری ارومیه و ۳۵ هزار گزی باختر شوسه ارومیه به سلماس است. این بخش از ۱۱۷ آبادی تشکیل شده، جمعیت آن در حدود ۱۷۷۱۰ تن است. قرای مهم آن: ممان، گنبد، قصریک، زین دشت، کنگچین، ایشگه سو و مستکان است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومای حومه.

[ی ح م] (اخ) نام یکی از دهستانهای سه گانه بخش صومای شهرستان ارومیه است. این دهستان در اطراف حومه بخش واقع شده و هوای آن سردسیر است. موقعیت طبیعی آن کوهستانی و آب مزروعی از رود هشتیان، چشمه سارها، آب برف و باران تأمین میگردد. این دهستان از شمال به دهستان حومه سلماس و گردیان، از جنوب به برادوست، از خاور به انزل و از باختر به مرز ایران و ترکیه محدود است. این دهستان از ۵۰ قریه بزرگ و کوچک تشکیل شده، جمعیت آن در حدود ۹۹۳۰ تن است. قرای مهم آن: گنبد، بچه جیگ، فیروزیان، باوان، جوجهینی، جونی جتر، خله گوش، ریگ آباد، سیدآباد، سین آباد، قصریک و قورمیک است. شغل عمده ساکنین این دهستان کشاورزی و گله داری است. محصولات عمده آن غلات و توتون است و دامپروری دارد. راههای این منطقه تمام مالرو و پیاده رو است، فقط یک راه ارابه رو که از دره تمر به هشتیان و از هشتیان به راه سرو وصل میشود دارد که آن هم قابل اتومبیل رانی نیست. مرکز این دهستان قریه قصریک است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوم الاربعین.

[ص مُیلَ اَب] (ع ۱ مرکب) کادراژاسیما (۱). در فرانسه کارم کادراژیسیم (۲)، دوره پرهیز نزد کاتولیکان که چهل و شش روز از چهارشنبه اول هفته ای که پیش از عید احیای مسیح است تا «پاک» طول میکشد. (۱) - Careme, - (۲) - Quadragesima. Quadragesime.

صوم الصمت.

[ص مُص ص] (ع ۱ مرکب) روزه ای که در آن سکوت کنند و سخن نگویند.

صوم العذارا.

[ص مُلَع] (اخ) صوم العذرا: بخمسین و بذبح و لیلۃ الفطر بعید الهیکل و صوم العذارا. خاقانی. رجوع به صوم العذرا شود.

صوم العذرا.

[ص مُلَع] (اخ) روزه حضرت مریم. (آندراج) (غیاث اللغات). روزه سکوت که مریم گرفت آنگاه که عیسی متولد شد و چون بنی اسرائیل وی را از چگونگی ولادت طفل پرسیدند، اشارت به کودک کرد که از او پرسید! و عیسی بسخن آمد و بدانه پاسخ داد.

صومح.

[صَمَ؟] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صومحان.

[صَمَ م] (اخ) موضعی است.

صومر.

[صَمَ م] (ع ا) درخت ریحان کوهی. (منتهی الارب). مصحف صومر است. رجوع به صومر و بادروح شود.

صوم شلیحین.

[صَمَ م ش] (ترکیب اضافی، مرکب) منسوب به شلیح پیغمبر و آن هفت هفته است. (از آثار الباقیه ص ۲۵۱).

صوم صمت.

[صَمَ م ص] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صوم الصمت شود.

صومع.

[صَمَ م] (ع ا) گنبد. (مهدب الاسماء).

صومعگی.

[صَمَ م ع] (ص نسبی) صومعه نشین: چه مایه زاهد پرهیزگار صومعگی که نسک خوان شد بر عشقش و ایارده گوی. خسروانی.

صومعه.

[صَمَ م ع] (ع ا) عبادت خانه ترسایان و نصاری که سر آن بلند و باریک سازند. (غیاث اللغات). جای عبادت. (ترجمان علامه جرجانی). عبادت جای. (مهدب الاسماء). خانه ای است مر ترسایان را. (منتهی الارب). کاره. طربال. تاموره. عجوز. ج، صوامع: در زاویه امروز بخندد لب زاهد در صومعه امروز بخندد لب ابدال. فرخی. موسی و خضر آمده بصومعه او صومعه دارد مگر فقیر مثال است. خاقانی ||. مجازاً عبادتخانه اهل اسلام: صوفی از صومعه گو خیمه بزن در گلزار وقت آن نیست که در خانه نشینی بیکار. سعدی. بس که خرابات شد صومعه صوف پوش بس که کتب خانه گشت مصطبه دردخوار. سعدی ||. عقاب بدان جهت که بلند پرد ||. کلاه دراز. (منتهی الارب). عمامه. (مهدب الاسماء). برنس. (اقرب الموارد ||). سراسکنه. (منتهی الارب ||). مص (باریک کردن سراسکنه را ||. فراهم آوردن چیزی را. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صومعه.

[صَمَ م ع] (اخ) ده کوچکی است از دهستان و بخش کلپیر شهرستان اهر، واقع در ۲ هزار گزی شمال کلپیر و راه شوسه اهر به کلپیر.

کوهستانی و معتدل است. ۳۷ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، گردو. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. راه دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان چهاراویماق بخش قره آغاج شهرستان مراغه، واقع در ۲۳ هزارگزی خاور قره آغاج و ۳۳ هزارگزی جنوب شوسهء مراغه به میانه. کوهستانی، معتدل و مالاریایی است. ۶۱ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه آیدوغموش. محصول آنجا غلات، نخود، بزرک و زردآلو. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است جزء دهستان حومهء بخش مرکزی شهرستان اهر، واقع در ۹۵۰۰ گزی شمال باختری اهر و ۴۵۰۰ گزی راه ارابه رو تبریز به اهر. کوهستانی و معتدل است. ۲۱۱ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آنان فرش و گلیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است جزء دهستان بدوستان بخش هریس شهرستان اهر، واقع در ۹ هزارگزی شمال هریس و ۱۶ هزارگزی شوسهء تبریز به اهر. کوهستانی و معتدل است. ۳۲۱ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آن غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آنان فرش بافی است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان سراجو بخش مرکزی شهرستان مراغه، واقع در ۱۷ هزار و پانصد گزی شمال خاوری مراغه و ۱۹ هزار و پانصد گزی شمال شوسهء مراغه به میانه. این ده در دره واقع و هوای آن معتدل و سالم است. ۳۲۵ تن سکنه دارد. آب آن از صوفی چای است. محصول آنجا غلات، چغندر، توتون، کشمش، بادام، کرچک و نخود. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی آنان کرباس بافی است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان دیزجرود بخش عجب شیر شهرستان مراغه، واقع در ۱۲ هزارگزی خاور عجب شیر و ۸ هزارگزی خاور شوسهء مراغه به آذرشهر. هوای آن معتدل و مالاریایی است. ۴۰۳ تن سکنه دارد. آب آن از قلعه چای. محصول آنجا غلات، کشمش، بادام، توتون و زردآلو. شغل اهالی زراعت و راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان آلان برآغوش بخش آلان برآغوش شهرستان سراب، واقع در ۲۰ هزارگزی شمال خاوری

مهربان و ۱۶ هزار گزی شوسه تبریز به سراب. کوهستانی و معتدل است. ۱۱۰۷ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه چاکی چای. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت، گلخانه داری و کارگری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان کلخوران بخش مرکزی شهرستان اردبیل، واقع در ۶ هزار گزی شمال اردبیل و ۳ هزار گزی شوسه خیاب اردبیل. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۱۴۰۰ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و راه ده مالرو است. دبستان دارد. خرابه گندی (گنبدی؟) قدیمی بنام شاطر دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان بروانان بخش ترکمان شهرستان میانه، واقع در ۱۲ هزار گزی خاور ترکمان در مسیر شوسه تبریز به میانه. این ده کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۱۶۷۶ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، عدس، نخود و بزرک. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. راه ده شوسه است. در دو محل بفاصله ۵ هزار گز بنام صومعه بالا- (علیا) و صومعه پائین (سفلی) معروف است. سکنه صومعه بالا ۱۱۶۱ تن و تا شوسه ۷ هزار گز فاصله دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان سراجو بخش مرکزی شهرستان مراغه، واقع در ۳۴ هزار گزی جنوب خاوری مراغه و ۲۵۰۰ گزی شمال راه ارابه رو مراغه به قره آغاج. این ده کوهستانی و هوای آن معتدل و سالم است. ۱۴۶۱ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه سارها. محصول آنجا غلات، چغندر و نخود. شغل اهالی زراعت و کاسبی و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. در دو محل بفاصله ۵۰۰ گز بنام صومعه بالا و پائین مشهور است، صومعه بالا ۱۰۳۵ تن سکنه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان مرکزی بخش فریمان شهرستان مشهد، واقع در ۱۶۰۰۰ گزی جنوب باختری فریمان و ۱۰۰۰ گزی باختر راه مالرو عمومی فریمان به پاقلعه. کوهستانی و سردسیر است. ۹۹۲ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات و زعفران. شغل اهالی زراعت و راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان مازول بخش حومه شهرستان نیشابور، واقع در ۱۲۰۰۰ گزی شمال نیشابور. این دهکده کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۱۲۳۸ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت، گلخانه داری و داد و ستد در شهر نیشابور است. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان مرکزی بخش فریمان شهرستان مشهد، واقع در ۱۷۰۰۰ گزی جنوب باختری فریمان و ۱۰۰۰ گزی باختر راه مالرو عمومی فریمان به پاقلعه، در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۱۹۰ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات و شغل اهالی زراعت و راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان مرکزی بخش حومه شهرستان سبزوار، واقع در ۱۵۰۰۰ گزی شمال باختری سبزوار و ۳۰۰۰ گزی خاور جاده اتومبیل رو خسروگرد. در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۶۳ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، زیره و پنبه. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد و از نزدیکی کسکن میتوان اتومبیل برد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان بالاولایت بخش حومه شهرستان تربت حیدریه، واقع در ۳۰۰۰ گزی تربت حیدریه و ۴۰۰۰ گزی خاور راه شوسه عمومی تربت به مشهد. این دهکده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۷۴۵ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات و بنشن. شغل اهالی زراعت و گله داری و کرباس بافی است. راه آن مالرو است و از ضیاءالدین میتوان اتومبیل برد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صومعه.

[صَمَع] (اخ) دهی است از دهستان ریوند بخش حومه شهرستان نیشابور، واقع در ۱۲۰۰۰ گزی جنوب نیشابور. این دهکده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۱۲۳ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا بنشن. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صومعه بر.

[صَمَعَب] (اخ) دهی است از دهستان طارم بالا بخش سیردان شهرستان زنجان، واقع در ۳۳ هزار گزی شمال باختری سیردان و ۵ هزار گزی راه مالرو عمومی. این ده کوهستانی و سردسیر است. و ۲۰۸ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه و رودخانه انارستان است. محصول آنجا غلات، پنبه، ماش، انگور، گردو و انار. شغل اهالی زراعت، گلیم، جاجیم بافی است. راه آن مالرو است. ساختمانهای از طرف شرکت پنبه در این قریه احداث شده بود که فع بدون سکنی بوده و شعبه پنبه به منجیل تغییر مکان داده است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صومعه خطاب.

[صَمَعِی خَطَط] (اخ) دهی است از دهستان ملا-یعقوب بخش مرکزی شهرستان سراب، واقع در ۱۴ هزار گزی جنوب خاوری

سراب و ۹ هزارگزی راه شوسه اردبیل. این ده کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۴۱ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و سردرختی. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری. راه آن مالرو است. این ده را صومعه خرابه نیز می‌گویند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه دار.

[ص م ع / ص م ع / ع] (نف مرکب) دارنده صومعه. راهب. رهبان: تنهاروی ز صومعه داران شهر قدس گه کند بزایویه خاکیان مقام. خاقانی. حافظ بکوی میکده دایم بصدق دل چون صوفیان صومعه دار از صفا رود. حافظ. نقدها را بود آیا که عیاری گیرند تا همه صومعه داران پی کاری گیرند. حافظ.

صومعه داران فلک.

[ص م ع / ع ن ف ل] (ترکیب اضافی، مرکب) ملائکه مقربین. (برهان).

صومعه داری.

[ص م ع / ع ح م ص م ر ک ب] (حامص مرکب) اقامت در صومعه. رهبانی. مجازاً عبادت: دیو اگر صومعه داری کند اندر ملکوت همچو ابلیس همان طینت ماضی دارد. سعدی.

صومعه دل.

[ص م ع د] (اخ) دهی است جزء دهستان اوزومدل بخش ورزقان شهرستان اهر، واقع در ۵۵۰۰ گزی خاوری ورزقان و ۴ هزارگزی راه ارابه رو تبریز به اهر. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل و مایل به گرمی و مالاریایی است. ۶۴۳ تن سکنه دارد. آب آن از دو رشته چشمه و رودخانه اهر است. محصول آنجا غلات و سردرختی، حبوبات و سیب زمینی. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه رودبار.

[ص م ع ی] (اخ) دهی است از دهستان و بخش شاهرود شهرستان هروآباد، واقع در ۳۷ هزارگزی خاور هسجین و ۴۴ هزارگزی راه شوسه هروآباد به میانه. این ده کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۳۵ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی آنان جاجیم و گلیم بافی است. راه آن مالرو است. محل سکونت ایل شاطرانلو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه زرین.

[ص م ع ی ز ر ی] (اخ) دهی است از دهستان آغمیون بخش مرکزی شهرستان سراب، واقع در ۱۲ هزارگزی شمال خاوری سراب و ۷ هزارگزی شوسه سراب به اردبیل. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۲۸۴ تن سکنه دارد. آب آن از نهر و چاه. محصول آنجا غلات، حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه سرا.

[صَمَعَسَا] (اخ) شهر کوچک صومعه سرا مرکز بخش صومعه سرا تابع شهرستان فومن و مختصات جغرافیائی آن بشرح زیر است: طول ۹۴ درجه و ۱۹ دقیقه عرض ۳۷ درجه و ۱۷ دقیقه در ۲۲ هزارگزی باختر رشت و ۱۶ هزارگزی باختر فومن از طریق جمعه بازار. سر راه شوسه رشت به طالش از طریق کسما و طاهر گوراب واقع شده است. ادارات دولتی قصبه عبارت از: بخشداری، شهرداری، دارائی، دخانیات، پست و تلگراف و تلفن، بهداری، آمار، ژاندامری، دامپزشکی و جنگل بانی و دارای ۸ هزار تن جمعیت است. در حدود ۲۵۰ دکان دارد و روزبروز وسعت بازار و اهمیت اقتصادی آن افزوده میشود. در سال ۱۳۲۷ با شرکت سهامی عده ای از سکنه، کارخانه برقی در آنجا دایر شده و روشنائی آن را تأمین میکند. کارخانه برنج کوبی آن در حدود ۷ ماه از سال دایر است و ۲۰ تن کارگر دارد. آب آن از رودخانه ماسوله تأمین میشود. محصول عمده آن برنج، توتون سیگار، ابریشم و چای، و بیشتر سکنه آن کاسب بازاری هستند و روزهای یکشنبه هر هفته بازار عمومی دارند. یک باب دبیرستان و یک باب دبستان مختلط نیز دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صومعه سرا.

[صَمَعَسَا] (اخ) نام یکی از بخشهای شهرستان فومن، همچنین نام شهر کوچک مرکز بخش است. این بخش در قسمت شمال باختری شهرستان واقع و هوای آن معتدل و مرطوب است. آب مزرعی قرای تابع بخش از رودخانه های تنیان، سیاه رودخان، پلنگ رود و رودخانه ماسوله تأمین میگردد. محصول عمده این بخش به ترتیب اهمیت: برنج، توتون سیگار، ابریشم، چای و مختصر نیشکر در چند محل بخصوص است. راه شوسه رشت به طالش تقریباً از وسط این بخش از قصبه صومعه سرا، کسما، اباتر، طاهر گوراب و ضیابر میگردد. این بخش از دو دهستان یکی مرکزی و دیگری گسگرات تشکیل شده، جمع قرای بخش در حدود ۱۰۳ آبادی بزرگ و کوچک و جمع سکنه آن در حدود ۶۳۰۰۰ تن است. دهستان مرکزی از ۶۰ آبادی تشکیل شده و در حدود ۴۸ هزار تن جمعیت دارد. قرای مهم آن عبارتند از: قصبه کسما که در ۴ هزارگزی شمال صومعه سرا واقع است و اهمیت تاریخی دارد و سابقاً مرکز حکومت فومنات بوده است. قرای مهم دیگر عبارت است از پشتیر، میانده، مرکیه، گوراب زرمخ که در انقلابات جنگل مرکز انقلابیون بوده، پیشخان، پشته ساز و تنیان. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صومعه کبودین.

[صَمَعَسَا] (اخ) دهی است از دهستان تیرچائی بخش ترکمان شهرستان میانه، واقع در ۱۶ هزارگزی شمال میانه و ۲۶ هزارگزی خاور بخش و ۴ هزارگزی شوسه میانه به تبریز. کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۵۴۸ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه و آب باران. محصول آنجا غلات، نخود و بزرک. شغل اهالی زراعت و گلهداری. راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه ملکشاه.

[صَمَعَسَا] (اخ) دهی است از دهستان هریس بخش مرکزی شهرستان سراب، واقع در ۱۳ هزارگزی جنوب باختری سراب و ۱۳ هزارگزی شوسه سراب به تبریز. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۱۴۴ تن سکنه دارد. آب آن از چاه. محصول آنجا غلات و بزرک. شغل اهالی زراعت و گلهداری. راه آن مالرو است. این ده را صومعه پرکاب نیز می گویند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعه نشین.

[صَ / صُومَ عَ / عِ نِ] (نف مرکب) راهب. زاهد. عابد.

صومعهء یاغبستلو.

[صَ مَ عَ یِ بَ] (اخ) دهی است جزء دهستان کرمادوز بخش کلپیر شهرستان اهر، واقع در ۱۷ هزار و پانصد گزی شمال آبش احمد. مرکز دهستان و ۶ هزار گزی ارابه رو اصلاندوز به لاریجان. این ده کوهستانی، گرمسیر و مالاریائی است. ۱۴ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان فرش و گلیم بافی است. راه مالرو دارد. محل قشلاق ایل چلیپانلو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صومعی.

[صَ / صُومَ] (ص نسبی) منسوب به صومعه سرا. رجوع به صومعه سرا شود.

صومل.

[صَ مَ] (ع ا) درختی است به عالییه. (منتهی الارب).

صومله.

[صَ مَ لَ] (ع مص) خشک شدن پوست کسی از گرسنگی و سختی. (منتهی الارب).

صوم مریم.

[صَ / صُومَ مَ رِیْمَ] (ترکیب اضافی، مرکب) نوعی از روزه است که از شب نیت کرده همهء روز از کسی کلام نکنند. (غیاث اللغات) (آندراج). صوم صمت. صوم سکوت. رجوع به صوم الصمت شود.

صوم نینوا.

[صَ / صُومَ نَ / نِ نِ] (ترکیب اضافی، مرکب) سه روز روزه بود پیش از روزه بزرگ ترسایان بسه هفته و اول او روز دوشنبه و فطرش روز پنجشنبه است. (التفهیم ص ۲۴۸).

صومون.

[صَ] (مغرب، ا) ماهی هائی که گوشت آنها برنگ گوشت ماهی آزاد است. (۱) (دزی). (۱) - Saumone.

صومه.

[صَ مَ] (ع ا) واحد صوم است. (منتهی الارب).

صون.

[ص] (ع مص) نگاه داشتن چیزی را. (منتهی الارب). نگه داشتن. (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی) (دهار). نگهبانی. (غیاث اللغات). نگاهداری ||. تحفظ. تقوی. خود نگه داشتن از معصیت: و پای خیانت بر چهره صون و دیانت نهد. (سندبادنامه ص ۷۰). - صون دماء؛ حقن دماء. حفظ کردن جان ||. برطرف سم ایستادن اسب بعلت سودگی پای یا بی نعلی. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صونابلاغ.

[ب] (اخ) دهی است از دهستان به به جیک بخش سیه چشمه شهرستان ماکو، واقع در ۲۲ هزار و پانصد گزی جنوب خاوری سیه چشمه و ۳ هزار گزی جنوب راه ارابه رو قرخ بلاغ. این ده در دره واقع و هوای آن معتدل و سالم است. ۱۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت، گله داری و صنایع دستی آنان جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صوناخ.

(اخ) شهری است به قاراب از وراء سیحون. (معجم البلدان).

صوناخی.

(ص نسبی) نسبت است به صوناخ.

صونع.

[ص ن] (ع ا) جانورکی است یا مرغی است. (منتهی الارب).

صونۀ.

[ص ن] (ع ا) طبلهء عروس که بخور و لوازم آرایش در آن نهد. عتیده. (اقرب الموارد). طبله که در آن خوش بوی نگاه دارند. (منتهی الارب). بویدان.

صونخ.

(اخ) دهی است از دهستان بهمن شیر بخش مرکزی شهرستان آبادان، واقع در ۶ هزار گزی شمال باختری آبادان و ۲ هزار گزی خاوری اتومبیل رو خرمشهر به آبادان. در دشت واقع و گرمسیری و مالاریائی است. ۷۰۰ تن سکنه دارد. آب آن از رود بهمن شیر. محصول آنجا خرما و سبزیجات. شغل اهالی زراعت، ماهیگیری و کارگری شرکت نفت است. راه آن در تابستان اتومبیل رو است. ساکنین از طایفه سفلائی هستند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صؤوف.

[صُ ثُو] (ع مص) بسیارپشم شدن قچقار. (منتهی الارب).

صُؤل.

[صُ ثُو] (ع ص) شتر حمله کننده بر مردم و دونده از پی ایشان. (از منتهی الارب).

صوَّة.

[صُؤ وَا] (ع ا) جماعت ددگان. (منتهی الارب ||). سنگ یا سنگ توده بر راه بجهت نشان. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). زمین بلند درشت ||. باد مختلف، بفارسی باد راغۀ است ||. آواز کوه. (منتهی الارب).

صوی.

[صُ وَا] (ع ا) جِ صُوَّة. رجوع بدان کلمه شود.

صوی.

[صُ وَا] (ع ا) اطراف. اخذه بصواه؛ یعنی گرفت او را بهمهء اطراف وی. (منتهی الارب).

صوی.

[صُ وِی] (ع مص) خشک گردیدن نخله ||. خشک گردیدن شیر گوسفند ||. قوی و توانا گردیدن. (منتهی الارب).

صوی.

[صُ وِی] (ع ا) پرنده ای است که مار از آواز آن میگریزد: تخاف من صویه؛ ای صوته ||. تپه ای از شن در کنار دریا که باد آنرا توده کرده باشد ||. آواز تگرگ ||. (مص) بانگ کردن سگ و روباه. (دزی).

صوی.

[صُ وِی] (ع ا) قسمی گیاه که بدان چیزها چسبانند. (یادداشت بخط مؤلف).

صویب.

[صَا] (ع ص) راست. (منتهی الارب).

صویر.

[صُ وَا] (اخ) موضعی است از عقیق مدینه. (معجم البلدان).

صویره.

[ص ر] (اخ) دهی است از دهستان جراحی بخش شادگان شهرستان خرمشهر، واقع در ۴۷ هزارگزی شمال خاوری شادگان و کنار راه اتومبیل رو خلف آباد به شادگان. این دهکده در دشت واقع و گرمسیری و مالاریایی است. ۱۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه جراحی. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. ساکنین از طایفه عساکره هستند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صویق.

[ص] (ع ا) سویق. پست. رجوع به پست شود.

صویولچی زاده.

[د] (اخ) مصطفی بن عمر از مشاهیر خطاطان است. قریب صد جلد کتاب نوشت. بسال ۱۰۹۷ ه. ق. درگذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صویولچی زاده.

[د] (اخ) نام او محمد نجیب فرزند عمر و از مشاهیر خطاطان و شعرا بود، نوه دختری مصطفی بن عمر صویولچی زاده است. خطوط ثلث، نسخ و تعلیق را با نهایت مهارت مینوشت و یک مصحف شریف تحریر کرده است. تذکره ای از خطاطان بنام «دوحه الکتاب» و دیوانی مرتب دارد. تخلص او «نجیبا» است. (قاموس الاعلام ترکی).

صویه.

[ص وی ی] (ع ص) خشک. (منتهی الارب).

صه.

[صیه] (ع اسم فعل) کلمه ای است که بدان متکلم را زجر کنند، یعنی خاموش باش. واحد و جمع در وی یکسان است. (منتهی الارب). بمعنی امر یعنی خاموش باش. (غیاث اللغات) (دهار). رجوع به نشوء اللغه ص ۱۱ شود.

صها.

[ص] (اخ) نام چند قله است در یک کوه واقع بین مدینه و وادی القری که یک یک آنها را صهوه گویند. (معجم البلدان).

صهاء.

[ص] (ع ا) ج صهوه. (منتهی الارب). رجوع به صهوه شود.

صهاب.

[ص] (اخ) شتر نری است که شتران صهابی را بدان نسبت کنند. (اقرب الموارد). گشنی است که جمل صهابی منسوب است بدان.

(منتهی الارب).

صهاب.

[ص] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان).

صهاج.

[ص ب] (ع ص) پشم که سخت سپید نباشد. (منتهی الارب).

صهابی.

[ص بی ی] (ع ص) جمل صهابی: اصهب اللون؛ یعنی شتر که سپیدی وی را بسرخی آمیخته باشد ||. پشم که سپیدی آنرا سرخی آمیخته باشد ||. چیز بسیار که کم نشده باشد. الوافر الذی لم ینقص. (اقرّب الموارد ||). مردی که او را دفتر حساب نبوده باشد. (منتهی الارب). الرجل لادیوان له. (اقرّب الموارد ||). چهارپائی که صدقه آن نگرفته باشند. (منتهی الارب). النعم لم تأخذ صدقته. (اقرّب الموارد ||). سخت از هر چیزی. (منتهی الارب). الشدید. (اقرّب الموارد).

صهاییه.

[ص بی ی] (ع ا) ملخ. (منتهی الارب).

صهار.

[ع ا] خمر سرخ است و خمر مایل به سرخی و نیز خمر معصور از عنب سفید را نامند. (فهرست مخزن الادویه). می که با سرخی زند.

صهارج.

[ص ر] (ع ا) حوض. (منتهی الارب). سفالی که آب در آن گرد آید. (منتهی الارب). رجوع به المعرب جوالیقی ص ۲۱۵ شود.

صهاره.

[ص ر] (ع ا) گداخته از هر چیزی ||. هر پاره از پیه و مغز استخوان و مغز سر و جز آن ||. آفتاب پرست. (منتهی الارب).

صهاریح.

[ص] (ع ا) ج صهریح. رجوع به صهریح شود.

صهال.

[ص] (ع ا) بانگ و فریاد اسپ. (منتهی الارب). بانگ کردن اسپ. (تاج المصادر بیهقی). شیهه.

صهال.

[ص هَ هَا] (ع ص) اسپ بابانگ. (منتهی الارب). شیهه زن.

صهب.

[ص هَ هَ] (ع اِصص) سرخی یا سرخ سپیدی موی. (منتهی الارب).

صهب.

[صُ] (ع ص، ا) جِ اصهب. (منتهی الارب). رجوع به اصهب شود.

صهبا.

[ص] (ع ص) صهباء. تأنیث اصهب (||. ا) فشاردهه انگور سپید. (منتهی الارب). شراب انگوری. شرابی که مایل به سرخی باشد. (غیاث اللغات). می سرخ. (دهار ||). سیک. (ناظم الاطباء): آورد نامه گل باد صبا به صهبا. کسائی. امیرا خسروا شاها همانا عهد کردستی که گنجی را برافشانی چو بر کف برنهی صهبا. فرخی. گاه آن آمد که عاشق برزند لختی نفس روز آن آمد که تایب رای زی صهبا کند. منوچهری. جز نام ندانی ازو ازیرا کت مغز پر است از بخار صهبا. ناصر خسرو. تو بادی شادمان دایم مبادا هرگز تر خالی نه گوش از نغمه رود و نه دست از ساغر صهبا. مسعود سعد. در ساغر آن صهبا نگر در کشتی آن دریا نگر بر خشک تر صحرا نگر کشتی به رفتار آمده. خاقانی. طرب لعل تو می را برسانید به کام جان شیرین بلب ساغر صهبا آورد. سلمان ساوجی. چنان بزد ره اسلام غمزه ساقی که اجتناب ز صهبا مگر صهب کند. حافظ.

صهبا.

[ص] (اخ) نام وی آقا تقی فرزند ملا یدالله است. لطفعلی بیگ آذر آرد: اجداد او از ولایت دماوند آمده در قم ساکن شدند و صهبا در قم متولد شد و تا سن سی سالگی در آنجا بود و متجاوز از بیست سال در اصفهان بسر برد. نسبت شاگردی به مرحوم میر مشتاق دارد... آخر الامر در شیراز درگذشت. صباحی ماده تاریخی برای سال مرگ او سروده است: کلک صباحیش زد نقش از برای تاریخ دائم بود ز کوثر لبریز جام صهبا. از اوست: شادم به اسیری که بجز کنج قفس نیست جائی که توان برد سری زیر پر آنجا. منشین بخلوتی که خوری باده با رقیب چون از خودی تو بی خبر و از خدا رقیب. (آتشکده آذر چ زوار ص ۴۰۲). رجوع به مجمع الفصحاء ج ۲ ص ۳۳۰ شود.

صهبا.

[ص] (اخ) جواد مجدزاده. (۱۳۲۶-۱۳۶۴ ه. ق.). ملقب به صهبا. مدیر ابنیه تاریخی اصفهان و یزد و کرمان و جوانی فاضل و هنرمند و خوش قریحه و شاعر بود، وی پسر مرحوم شیخ احمد مجدالاسلام کرمانی مدیر روزنامه های مشهور ندای وطن و کشکول و محاکمات (متوفی رمضان ۱۳۴۱ ه. ق.) است که پس از تکمیل تحصیل در تهران ابتدا به سرپرستی کاوشهای تاریخی شهر شاپور گازرون، سپس بریاست ابنیه تاریخی اصفهان و یزد و کرمان منصوب گردید. مرحوم صهبا در دوره تصدی این مقام در تعمیر ابنیه تاریخی شهرهای فوق بخصوص اصفهان جهد بسیار بخرج داد مخصوصاً تعمیر گنبد مدرسه چهارباغ و مسجد شاه و

قسمتهای مختلف مسجد جامع اصفهان از خدمات عمده اوست. وفات صهبا در تاریخ نهم جمادی الاخره سنه ۱۳۶۴ ه. ق. / سی و یکم اردی بهشت ۱۳۲۴ ه. ش. در اصفهان رخ داد و نعش آن مرحوم را بنابه وصیت خود او در جنب مزار بابارکن الدین در تخت فولاد اصفهان به خاک سپردند. صهبا در آخر عمر در اصفهان به نشر روزنامه ای ادبی و تاریخی به نام «سرنوشت» اشتغال داشت. (وفیات معاصرین بقلم محمد قزوینی مجله یادگار سال پنجم شماره ۴ و ۵).

صهبا.

[ص] [ع] شراب انگوری. رجوع به صهبا شود.

صهبا.

[ص] [اخ] بنت ربیعۃ التغلیبه. یکی از زوجات حضرت علی علیه السلام است و عمر و رقیه از او متولد شدند. صهبا از زنانی است که خالد بن ولید در عین التمر اسیر گرفت. (قاموس الاعلام ترکی).

صهبا.

[ص] [اخ] موضعی است قرب خیبر. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صهبائی.

[ص] [اخ] سیدعبدالباقی. از شعرای هندوستان است، در خدمت شاه جهان و عالمگیر بوده. او راست: خود مست و غمزه مست و دو چشم از خمار مست یک ناتوان چه چاره کند با سه چار مست. (از قاموس الاعلام ترکی).

صهبان.

[ص] [اخ] ابن سعد بن مالک. از مردم نزع و از قحطانیان است. کمیل بن زیاد از فرزندان اوست. (الاعلام زر کلی ص ۴۳۶).

صهبانی.

[ص] [ص نسبی] منسوب است به صهبان که بطنی است از نزع. (الانساب سمعانی).

صهب السبال.

[ص] [ه] بُس [س] [ع ص مرکب، ا مرکب] دشمنان که بروتهای ایشان اصبه بوده باشد. (منتهی الارب). دشمنان. (اقراب الموارد).

صهبه.

[ص] [ب] [ع] [ا] سرخ سپیدی. (منتهی الارب). سرخی که در موی سر مردم باشد و سرخی که با سفیدی موی اشتر آمیخته بود. (مهدب الاسماء).

صهد.

[ص] [ع مص] سوختن گرمی آفتاب کسی را. (منتهی الارب). گرمی آفتاب در کسی اثر کردن. (تاج المصادر بیهقی).

صهدان.

[ص ه] [ع ا] شدت گرما.

صهر.

[ص] [ع ص] گرم از هر چیزی (|| مص) سوختن کسی را آفتاب ||. گداختن چیزی را. (منتهی الارب). گذرانیدن. (ترجمان علامه جرجانی ||). چرب کردن و تر نمودن سر را به پیه گداخته و مانند آن. (منتهی الارب).

صهر.

[ص] [ع مص] خویشاوندی. (اقرب الموارد ||). حرمت تزوج. (منتهی الارب) (اقرب الموارد ||). | شوهردختر مرد. (اقرب الموارد ||). شوهرخواهر مرد. (اقرب الموارد) (منتهی الارب). داماد. (ترجمان علامه جرجانی) (منتهی الارب). در کشف اصطلاحات الفنون آرد: در لغت پدرزن «خسر» کما فی الصراح. و محمد و ابو عبیده گفته اند: صهر هر کس هر یکی از ارحام محرم زوجه را گویند. و داخل این تعریف است هر یکی از ارحام محرم از زن پدر، پدرزن و زن پسر پدرزن و زن هر یکی از ارحام محرم پسر. پدرزن که همگی آنان را صهر نامند. کذا فی الهدایه. و امام حلوانی گوید: اصهار در عرف فقهاء هر یک از ارحام محرم زن شخص باشد. پس پدرزن و برادرزن و غیر آن دو داخل در این تعریفند. اما در عرف ما فقط پدرزن و مادرزن صهر باشند و لا غیر. فراء در تفسیر: فجعله نسباً و صهراً گفته: نسب کسانی را گویند که نکاح آنها حلال نباشد و صهر کسانی از قرابت را گویند که نکاح با آنها حلال باشد کذا فی جامع الرموز و البیرجندی فی کتاب الوصیه: آن سبب و ریشش بکون خوش [مادرزن] دو پای خوش او بکون صهر. لیبی. با حلم آنکه بود نبی را رفیق و صهر با علم آنکه بود ورا ابن عم و ختن. لامعی. و به حکم اشارت، او توشی را صهر شد. (جهانگشای جوینی ||). قبر. (اقرب الموارد).

صهر.

[] (ع ا) رمان. (تذکره ضریر انطاکی) (فهرست مخزن الادویه).

صهر.

[ص] [ع ص، ا] ج صهور. (منتهی الارب).

صهراء.

[ص ه] [ع ا] ج صهر. (منتهی الارب).

صهران.

[] (اخ) شهری است بماوراءالنهر با نعمت بسیار و جای بازرگانان غور است. (حدود العالم).

صهر تاج.

[ص رَ] (اخ) موضعی است به اهواز. (معجم البلدان).

صهر جهُ.

[ص رَج] (ع مص) به صاروج برآوردن حوضچه را. (منتهی الارب).

صهر جهُ.

[ص رَج] (اخ) نام دو قریه است در جانب شمالی قاهره. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صهر شتی.

[ص رَ] (اخ) سلیمان بن حسن یا حسین (به سین یا صاد) فرزند سلیمان یا عبدالله یا فرزند محمد بن عبدالله یا فرزند محمد بن سلیمان. معروف به نظام الدین صهرشتی و منسوب به صهرشت دیلم یا جز دیلم. فقیهی فاضل از بزرگان تلامذه سیدمرتضی و شیخ. صاحب مؤلفات بسیار از آنجمله: التبیان فی عمل شهر رمضان. التنبیه قبس المصباح تلخیص مصباح المتهدجد. المتعة و جز آن. رجوع شود به روضات الجنات ص ۳۰۳ و ریحانة الادب ج ۲ ص ۵۰۳.

صهروج.

[ص] (ع ا) ساروج. صاروج. (ذخیره خوارزمشاهی): پس شادروانی عظیم کرد از سنگ و صهروج. (فارسنامه ابن بلخی). مانند سنگ از کوه بریدن و گچ و آهک و صهروج و مس... (فارسنامه ابن بلخی).

صهروج الامعاء.

[ص جُل] (ع ا مرکب) صهروج روده. در ذخیره خوارزمشاهی آرد: صهروج الامعاء غشاء مخاطی و آن رطوبتی است لزج در امعاء که سطح آنرا پوشانیده است تا درشتی ثقل و تیزی اخلاط را که بر وی میگذرد از وی بازدارد و آنرا زود دفع کند و بلغزاند. (ذخیره خوارزمشاهی).

صهروج روده.

[ص ج د / د] (ترکیب اضافی، مرکب) رجوع به صهروج الامعاء شود.

صهره.

[ص رَ] (ع ا) مادرزن و به فارسی خش است. (منتهی الارب).

صهری.

[صِ رِ ی] (ع ا) حوض. مگاکي که در آن آب گرد آید. (منتهی الارب). رجوع به المعرب جوالیقی ص ۲۱۵ سطر ۱۹ صهریج شود.

صهریج.

[صِ] (ع ا) حوض. مگاکي که در آن آب گرد آید. (منتهی الارب). صهری: در میان قعرها تخریجها از سوی بی سوی این صهریجها. مولوی ||. آواز آب. (غیاث اللغات).

صهصلق.

[صَ صَ ل] (ع ص) گنده پیر بافریاد ||. بانگ سخت. (منتهی الارب).

صهصهء.

[صَ صَ هَ] (ع مص) بهم خاموش کردن کسان را و گفتن صه صه. (منتهی الارب).

صهطلء.

[صَ طَ ل] (ع امص) نرمی ||. فروهستگی هر چیزی. (منتهی الارب).

صهل.

[صَ هَ] (ع امص) تیزی آواز با گرفتگی گلو (||. ا) آواز سخت. (منتهی الارب).

صهل.

[صَ] (ع امص) تیزی آواز و سختی آن با گرفتگی گلو ||. گلو گرفتگی. (منتهی الارب).

صهمیم.

[صِ] (ع ص، ا) مهتر شریف ||. شتر که بانگ نکند ||. شتر بدخوی ||. مردی که از مراد خود برنگردد. (منتهی الارب). آنکه او را هیچ چیز بازماند از مراد او. (مهذب الاسماء ||). خالص هر چیزی از نیکی و بدی ||. مرد کاهن. (منتهی الارب).

صهو.

[صَهْو] (ع مص) بسیار مال شدن کسی ||. زهیدن آب جراحت و روان شدن. (منتهی الارب).

صهوات.

[صَ هَ] (ع ا) جِ صهوء. (منتهی الارب). رجوع به صهوءه شود.

صهوبء.

[صُ بَ] (ع ا) سرخ سپیدی. (منتهی الارب). رنگ سرخ مایل به زردی و سفیدی. (غیاث اللغات). رنگ سرخ که در موی سر و ریش بعض مردم باشد. (غیاث اللغات از بحر الجواهر). رنگ سرخ به تیرگی مائل. (غیاث اللغات از منتخب). رنگی میان سرخی و زردی. (غیاث اللغات از مفرح القلوب).

صهود.

[صَ] (ع ص) تدار. (منتهی الارب). تناور. جسیم.

صهور.

[صَ] (ع ص) بریانی ساز ||. گدازنده پیه. (منتهی الارب).

صهوه.

[صَ وَا] (ع ا) بالای هر چیزی. برج بر سر پشته و توده ||. سر کوه ||. جای گرد آمدن آب از کوه ||. زمین پست که شتران گمشده بسوی آن جای گیرند ||. میان پشت اسب یا اندک فروتر هر دو جانب از اعلاى پشت یا جای برنشستهء سوار. میان پشت اسب. (منتهی الارب). نشستگاه سوار. (صبح الاعشى ج ۲ ص ۳۲ ||). سپس کوهان. (منتهی الارب).

صهوه.

[صَ وَا] (اخ) جایی است در نواحی مدینه در کوه جهینه. (معجم البلدان).

صهی.

[صَ هُنْ] (ع مص) رسیدن جراحت به کسی و زهیدن آب از آن. (اقراب الموارد) (آندراج).

صهی.

[صَ هُنْ] (ع ا) جِ صَهْوَه. رجوع به صهوه شود.

صهی.

[صُ هِ ی] (اخ) نام اسب نمرین تولب است. (منتهی الارب).

صهیا.

[صَ] (اخ) قریه ای است از اقلیم بانیاس از اعمال دمشق. (معجم البلدان).

صهیب.

[صُ هَ] (اخ) ابن سنان بن مالک، مکنی به ابویحیی، از بنی نمرین قاسط. صحابی است و از تیراندازان نامی عرب و از سابقان در

اسلام است. پدر او از اشراف جاهلیت است. کسری او را بر ابله بصره ولایت داد. منازل کسان او در سرزمین موصل بر شط فرات (از جانب جزیره و موصل) بود. و صهیب بسال ۳۶ قبل از هجرت. بدانجا متولد شد. رومیان بر آنها غارت بردند و صهیب را اسیر گرفتند. یکی از بنی کلب وی را اسیر گرفت و بمکه آورد. عبدالله جدعان تیمی او را خرید، سپس آزاد کرد و او در مکه بتجارت پرداخت و چون اسلام ظاهر گشت، وی مسلمانی گرفت و سی و چندمین تن بود که اسلام آورد. چون مسلمانان عازم هجرت حبشه شدند، صهیب مالی فراوان بدست آورده بود. مشرکان از مهاجرت او ممانعت کردند و گفتند تو گدائی پست بودی و اکنون که مالی فراوان یافته ای اراده رفتن داری! گفت: اگر مال خویش را بدهم مرا در رفتن آزاد میدارید؟ گفتند: آری. وی همه مال خود بدانها داد. چون این خبر به پیغمبر رسید، گفت: ربح صهیب ربح صهیب؛ یعنی صهیب سود برد. صهیب در جنگ بدر و احد و دیگر غزوات حاضر بود و در صحیحین ۳۰۷ حدیث از او آمده است. وی بسال ۳۲ ه. ق. در مدینه درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۶). صهیب بخاطر زهد و پارسائی و مقام شامخی که در متقدمین دارد بین مسلمانان شهرتی وافر داشته و در ادب فارسی نام او فراوان دیده میشود: پیش صدر مصطفی بین هم بلال و هم صهیب این چو عود آن چون شکر در عود سوزان آمده. خاقانی. چنان بزدره اسلام غمزه ساقی که اجتناب ز صهبا مگر صهیب کند. حافظ.

صهیب.

[ص ه] (اخ) ابو یحیی. رجوع به صهیب بن سنان شود.

صهیب الرومی.

[ص ه بُرُو] (اخ) رجوع به صهیب بن سنان شود.

صهیب رومی.

[ص ه ب] (اخ) رجوع به صهیب بن سنان شود.

صهید.

[ص] (اخ) بیابانی است مابین یمن و حضرموت. (معجم البلدان).

صهیر.

[ص] (ع ص) گداخته. (منتهی الارب).

صهیل.

[ص] (ع ا) بانگ اسپ. (منتهی الارب). آواز اسب. (مهدب الاسماء) (غیاث اللغات). شیبه. شنه. صهال (||. مص) بانگ کردن اسب. (منتهی الارب) (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی) (دهار): کوس تو کرده ست بر هر دامن کوهی غریو اسب تو کرده ست بر هر خانه ریگی صهیل. فرخی. در زغن هرگز نباشد فن اسب راهوار گرچه باشد چون صهیل اسب آواز زغن. منوچهری. از آنکه آتش تیغ و صهیل مرکب تو دو چشم حاسد کور و دو گوش کر دارد. مسعود سعد. صریر خامه مصری میانه توقع صهیل

ابرش تازی میانه هیجا. خاقانی. ز انبوه مرد و سهیل ستور جهان را شده گوش کر چشم کور. نظامی.

صهیون.

[ص ی] (اخ) گویند روم است و به قول دیگر بیت المقدس است. (معجم البلدان). موضعی است معروف در بیت المقدس (محلّه ای است از آن) و کنیسه صهیون بدانجاست. (معجم البلدان). نام تلی به بیت المقدس مشرف بر خندق موسوم به باب النار. (تاج العروس). در قاموس کتاب مقدس آرد: (کوه پر آفتاب یا خشک) گاهی از اوقات مقصود از این اسم تمام شهر اورشلیم است؛ اما غالباً مقصود کوه جنوب غربی شهر مذکور است و کوه مرقوم بجز از طرف شمال از همه طرف با وادیهای عمیق و بلندیا احاطه شده بود، چنانکه وادی پنیرفروشان بطرف مشرق او را از موریاجدا میگرد و او فل و وادی بنی هنوم بطرف جنوب و مغربش واقع و قسمت محاذی شهر را از طرف مغرب، وادی جیحون میگفتند. اما علما در حدود کوه صهیون بطرف شمال هم قول نیستند. بعضی گمان دارند که تا برج داود امتداد داشت که در نزدیکی باب الخیل است و گمان دارند که وادی که وادی پنیرفروشان بدانجا منتهی میشد و دیگران برآند که رو بطرف شمال در نزدیکی باب العمود منتهی میشد و صهیون تخمیناً یکصد و پنج قدم از موریاج مرتفع تر و تخمیناً دو هزار و پانصد و سی و نه قدم فوق سطح دریای متوسط میباشد و ترکیباً مستطیل و اطراف وادیهای مرقوم در قدیم الایام بلندتر از حالیه بوده است و خود شهر دیوار مرتفعی دارد. اما تاریخ صهیون که در کتاب مقدس وارد است اینکه او به قلعه یبوسیان معروف است (صحیفه یوشع ۱۵:۶۳ مقابل دوم سموئل ۵:۷) و همواره در دست ایشان بود تا وقتی که داود بر آن دست یافته آنرا شهر داود و پایتخت مملکت خود قرار داده، قلعه و قصر و محلی برای صندوق عهد در آن برپا نمود (دوم سموئل ۵:۷) (اول پادشاهان ۸:۱) (دوم پادشاهان ۱۹:۲۱ و ۳۱ و ۱) (اول تواریخ ایام ۱۱:۵) (دوم تواریخ ایام ۵:۲) و باید دانست که این در کتب تاریخیه عهد قدیم بجز در آیات فوق وارد نگشته، اما در اسفار شعریه و نبوتی ۱۴۸ مرتبه یعنی در مزامیر داود ۳۸ و در سرود سلیمان یک مرتبه و در اشعیا ۴۷ و در ارمیا ۱۷ و در نیاحات ارمیا ۱۵ و در یوئیل ۷ و در عاموس ۲ و در عوبدیا ۲ و در میکاه ۹ و در صفنیا ۲ و در زکریا ۸ مرتبه، اما در عهد جدید هفت مرتبه مذکور است و در این اسفار آخرین نه تنها قصد از خود کوه صهیون میباشد، بلکه احیاناً مقصود از اورشلیم نیز هست (مزامیر ۱۴۹:۲ و ۸۷:۲) (اشعیا ۳۳:۱۴) (یوئیل ۲:۱) و گاهی مقصود از شهر برگزیده خداوند میباشد (مزامیر ۵۱:۱۸ و ۸۷:۵) و وقتی مقصود کلیسا است (عبرانیان ۱۲:۲۲) و زمانی مقصود از شهر مقدس آسمانی است. (مکا ۱:۱۴) بدین جهت اصطلاح حالیه که در میان علماء متداول است این است که قصد از صهیون آرزوی قوم خداوند است که فرصتی بجهت حمایت و محافظت و خدمت او تحصیل نمایند. پوشیده نماند که یوسیفوس مورخ بهیچوجه اسم صهیون را در تصنیفات خود مذکور نداشته است، بلکه هرگاه خواسته که بدانجا اشاره نماید «شهر داود» یا «شهر علیا» یا بازار علیا ذکر کرده است؛ چون صهیون در آن وقت مرغوب ترین و مشهورترین محلی از محلات اورشلیم بود و مساکن و بیوتات اشراف و اکابر همواره در آن طرف می بود و قصر جمیل هیرودیس در زاویه شمالی آن بود که از آن به بعد بواسطه سکونت والی رومانی دارالولایه نامیده شد (مرقس ۱۵:۱۶) و در شمال این قصر سه قلعه مشهور بود که یکی از آنها فع هم به قلعه داود مسمی است. حالت حالیه صهیون اینکه حصار شهر تخمیناً نصف کوه صهیون را احاطه کرده است و در ضمن حصار دیر آرامنه و کنیسه اشکنازیم و کنیسه مار یعقوب آرامنه و کلیسا و مدرسه انگلیسها و برج داود واقع است و در خارج حصار بجز مسجدی که آن را نبی داود گویند نیست و گویند که مقبره داود و سلیمان و سایر ملوک اسرائیل در آنجا است. و برخی برآند که عیسی مسیح در یکی از غرفات همین بنای مسطور فوق، عشای ربانی را بجا آورده، شاگردان او در آنجا برای حلول روح القدس منتظر همی بودند و در این قسمت کوه معدودی از قبور نصاری است و مقداری معتنابه از آن نیز زراعت میشود بدین لحاظ قول ارمیا و میکاه که گفته اند: صهیون همچو مزرعه زراعت کرده خواهد شد (ارمیا ۲۶:۱۸) (میکاه ۳:۱۲) و کوه صهیون بطرف وادی هنوم امتداد یافته

در این قسمت مزارع گندم و جو و تاکستانها و درختان زیتون میباشد و فع وادی در نزد باب الخیل هست که آنرا وادی صهیون گویند، اما علما را در تعیین محل و موضع صهیون اختلاف است؛ بعضی اکرا و برخی موریا و دیگران او فل را صهیون دانسته اند. لکن قول مرجح و معتبر آن است که همان کوهی است که شرح آن در فوق داده شد. (از قاموس کتاب مقدس). و بعضی این کلمه را صهیون ضبط کرده اند.

صهیونی.

[صِی] (صِی) منسوب به صهیون. لقبی است که قبل از تشکیل حکومت اسرائیل به کسانی مینهادند که از تأسیس این حکومت جانبداری میکردند.

صهیونیسم.

[صِی] (ا) مسلک گروهی که طرفدار سلطه و نفوذ یهودیان بر اقوام و ملل دیگرند.

صیاءة.

[ء] (ع) آب و دیگر پلیدی که از سلا برآید بعد ولادت. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). رجوع به صاء شود.

صیاب.

[صُ] (ع ص، ا) خالص و بی آمیغ و برگزیده از هر چیزی. (از منتهی الارب).

صیاب.

[صِی یا] (ع ص) يقال: قوم صیاب؛ ای خیار. (از منتهی الارب).

صیاب.

[صِی یا] (ع ص، ا) برگزیدگان قوم و خلاصهء ایشان ||. گزیده از هر چیزی. خالص و بی آمیغ از هر چیزی. (منتهی الارب).

صیابة.

[صُ ب] (ع ص، ا) خالص و بی آمیغ و برگزیده از هر چیزی. (منتهی الارب).

صیابة.

[صِی یا ب] (ع ص، ا) برگزیدگان قوم و خلاصهء ایشان ||. خالص و بی آمیغ و برگزیده از هر چیزی ||. مهتر و رئیس قومی. (منتهی الارب).

صیاجة.

[صَيِّ يَاجَ] (ع ص) ليله صياجه؛ شب روشن. (منتهی الارب).

صياح.

[ص / ص] (ع ا) آواز بلند حسب طاقت. (منتهی الارب). آواز. نوحه. فغان. (غياث اللغات). بانگ. (مهذب الاسماء ||). (مص) آواز کردن. (منتهی الارب). بانگ کردن. (تاج المصادر بيهقي): اين طلب همچون خروسی در صياح ميزند نعره که می آید صباح. مولوی (|| مص) يکديگر را آواز دادن. (منتهی الارب).

صياح.

[صَيِّ يَ] (ع ا) بوی خوشی است یا سرشستنی است. (منتهی الارب). عطر و قیل غسل. (اقراب الموارد ||). (ص) بانگ کننده. (مهذب الاسماء). آنکه بسیار فریاد کند. (اقراب الموارد).

صياح.

[صَيِّ يَ] (اخ) از ستارگان، و از ثوابت و از صور شمالی است. حارس الشمال. راعی الشاء. عرقوب الاسد. طارده البرد. درك الاسد. بقار. گاوچران. رجوع به ثوابت شود.

صياحه.

[صَيِّ يَاحَ] (اخ) خرماستانی است به یمامه. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صياخيد.

[ص] (ع ص، ا) ج صيخود. رجوع به صيخود شود.

صياد.

[صَيِّ يَ] (ع ص، ا) شکاری. (منتهی الارب). نخجير گر. (مهذب الاسماء). قانز. (منتهی الارب). شکارچی. قانص. قناص. داميار. شکارگر. شکارگیر. شکارکن. ج، صيادان: کومس ارت دهی است بر سر کوهی و مردمان وی صيادانند. (حدود العالم). صياد بی محابا هرگز چو تو ندیدم غدار و گنده پیری پر مکر و ناروائی. ناصر خسرو. امروز دو صياد اینجا میگذشتند. (کلیله و دمنه). بلبلا خوبی صياد بیان خواهم کرد اگر این بار سلامت به گلستان برس. خاقانی. صياد نه هر روز شکاری ببرد افتد که یکی روز پلنگش بدرد. سعدی (گلستان). صيادی ضعیف را ماهی قوی به دام اندر افتاد. (گلستان ||). شیر بیشه. (منتهی الارب).

صياد.

[؟ ی یا] (اخ) دهی است از بخش پشت آب شهرستان زابل، واقع در ۱۲ هزارگزی شمال بیجار و ۴ هزارگزی راه مالرو جلال آباد به زابل. در جلگه قرار دارد. هوای آن گرم و معتدل است. ۱۰۴۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه هیرمند. محصول آن غلات، لبنیات. شغل اهالی زراعت و گلّه داری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۸).

صیادان.

[صِیِّیَ یا] (اخ) دهی است از دهستان دشمن زیاری بخش فهلیان و ممسنی شهرستان کازرون، واقع در ۳۱۰۰۰ گزی جنوب خاور فهلیان و ۲۵۰۰۰ گزی شوسه کازرون به فهلیان. کوهستانی و هوای آن معتدل و مالاریائی است. ۷۵ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گلیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صیادلر.

[صِیِّیَ یا ل] (اخ) دهی است از دهستان مرکزی بخش آستارا جزء شهرستان اردبیل، واقع در ۱۲ هزار گزی جنوب باختری آستارا، در مسیر شوسه اردبیل به آستارا. در جنگل واقع، گرمسیری، مرطوب و مالاریایی است. ۲۸۷ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه و رودخانه. محصول آنجا برنج و ذرت. شغل اهالی تهیه زغال و اره کشی است. دبستان دارد. این ده به خلدبرین نیز معروف است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صیادلّه.

[صَدِ ل] (ع ۱) ج صیدلانی. (منتهی الارب). رجوع به صیدلانی و صیدله شود.

صیادمحلّه.

[صِیِّیَ یا مَ حَلْ ل] (اخ) دهی است جزء دهستان سیارستاق قشلاقی بخش رودسر شهرستان لاهیجان، واقع در ۱۲ هزار گزی جنوب خاوری رودسر و ۳ هزار گزی جنوب شوسه رودسر به شهسوار. این ده در جلگه واقع، معتدل، مرطوب و مالاریایی است. ۱۴۵ تن سکنه گیلک دارد. آب آن از نهر پلرود. محصول آنجا برنج. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیادنه.

[صَدِ ن] (ع ۱) ج صیدنانی.

صیادی.

[صِیِّیَ یا] (حامص) عمل صیاد. شکار کردن: هست آئین نیک صیادی مرگ یا دانه گرنه آزادی. دهخدا.

صیار.

[ع ۱] آواز چنگ که سازی است || ناهه مشک. (منتهی الارب ||). رمه گاو. (اقراب الموارد). رمه گاو دشتی. (مهذب الاسماء).

صیار.

[ع ۱] لیف نارجیل. (مفردات ابن البیطار ذیل کلمه نارجیل).

صیارفه.

[ص ر ف] (ع ا) ج صیرفی. (منتهی الارب): و وقف اعرابی فسأل قوماً فقالوا له عليك بالصيارفة. (البيان و التبيين ج ۲ ص ۷۶).

صیاره.

[ر ا] (ع ا) حظیرهء گوسفند و گاو. (منتهی الارب).

صیاریف.

[ص ا] (ع ا) ج صیرفی. (منتهی الارب). رجوع بدان کلمه شود.

صیاصی.

[ص ا] (ع ا) ج صیاصی. (منتهی الارب) (ترجمان علامهء جرجانی): و نواحی آن صیاصی در قبضهء مراد حاصل کرد. (ترجمهء تاریخ یمینی).

صیاط.

[ع ا] بانگ و خروش بلند. (منتهی الارب).

صیاغ.

[ص ی ا] (ع ص) زرگر. (منتهی الارب) (غیاث اللغات) (مهذب الاسماء ||). دروغگو. (اقرب الموارد).

صیاغ.

[ص ی ا] (ع ص، ا) ج صیاغ. (اقرب الموارد). رجوع به صیاغ شود.

صیاغت.

[ع ا] (ع مص) صیاغه. زرگری. زرگری کردن. رجوع به صیاغه شود.

صیاغه.

[ع ا] (ع مص) صیاغت. زرگری. زرگری کردن. زیور و آلات زر ساختن. تسبیح ||. آفریدن ||. آراستن ||. ساختن چیزی بر هیأتی مخصوص. (اقرب الموارد).

صیاقل.

[ص ق ا] (ع ص، ا) ج صیقل. (منتهی الارب). رجوع به صیقل و صیاقله شود.

صیاقله.

[ص ق ل] (ع ص، ا) ج صیقل. (منتهی الارب) (دهار). رجوع به صیاقل و صیقل شود.

صیال.

(ع مص) حمله کردن بر حریف و زیادتی نمودن ||. به یکدیگر حمله آوردن ||. برجستن. (منتهی الارب).

صیالئه.

[ل] (ع مص) به یکدیگر حمله آوردن ||. برجستن. (منتهی الارب).

صیام.

(ع مص) روزه داشتن. (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامه جرجانی) (دهار ||). (ا) ج صوم. (غیاث اللغات). رجوع به صوم شود : تا نپذیردت ز توی خدای نیست پذیرفته صلاه و صیام. ناصر خسرو. نزد خداوند عرش باد مقبول طاعت خیر تو و صیام و قیامت. مسعود سعد. از جسم بهترین حرکاتی صلاه بین وز نفس بهترین سکنتی صیام دان. خاقانی. نی ترا هر شب مناجات و قیام نی ترا در روزه پرهیز و صیام. مولوی ||. ج صائم. (منتهی الارب). رجوع به صائم شود. - عید صیام؛ عید رمضان. روز اول شوال : عید قربان بر او مبارک باد هم بر آنسان که بود عید صیام فرخی. حافظ منشین بی می و معشوق زمانی کایام گل و یاسمن و عید صیام است. حافظ. - ماه صیام؛ ماه رمضان. شهر رمضان. ماهی که در آن روزه داشتن واجب است مسلمانان را : گر در ماه صیام شود خوانده این مدیح بر تو بخیر باد مدیح و ماه صیام سوزنی. جاهش ز دهر چون ماه عید از صف نجوم ذاتش ز خلق چون شب قدر از ماه صیام. خاقانی. خجسته باد و مبارک قدوم ماه صیام بر اولیا و احبای شهریار انام. نزاری قهستانی.

صیامی.

[صئی یا] (ع ص، ا) ج صائم. (منتهی الارب). رجوع به صائم شود.

صیامی.

[ص] (ع ص، ا) ج صائم. رجوع به صائم شود.

صیان.

(ع مص) نگاه داشتن چیزی را. (منتهی الارب). نگه داشتن. (تاج المصادر بیهقی) (دهار) (مصادر زوزنی ||). (ع مص) بر طرف سم ایستادن اسب از سودگی پای یا بی نعلی. (منتهی الارب).

صیان.

[ص / ص / صیا] (ع ا) صیان الثوب؛ جامه دان. (منتهی الارب ||). تختهء جامه. (منتهی الارب) (دهار).

صیانت.

[ن] (ع مص) صیانه. نگه داشتن. نگهبانی. (غیاث اللغات). صون. صیانه. حفظ. وقایه. نگاهداری. خویشتن بازداشتن: از صیانت هیچ با فاجر نیامیزی بهم هر که با فاجر نشیند همچنان فاجر شود. منوچهری. ... و صیانت نفس از حوادث آفات آن قدر که در امکان آید. (کلیله و دمنه). در ضبط ولایت و شرط جبایت آثار امانت و انوار صیانت و دقایق سیاست و شرایط حراست تقدیم کرد. (ترجمهء تاریخ یمنی). رجوع به صیانه شود.

صیانه.

[ن] (ع مص) نگه داشتن. (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی). نگاه داشتن چیزی را. (منتهی الارب). صیانت: ادام الله تأییدهم و صیانه الجمیع. (تاریخ بیهقی چ ادیب ص ۲۱۲). رجوع به صیانت شود || برطرف سم ایستادن اسب از سودگی پای یا بی نعلی. (منتهی الارب).

صیاء.

[ص َء] (ع ا) آب و دیگر پلیدی که از سلا برآید بعد ولادت. (منتهی الارب).

صیب.

[ص] (ع مص) رسیدن کسی یا چیزی را. (منتهی الارب). رسیدن به چیزی. (تاج المصادر بیهقی) (دهار).

صیب.

[ص ی] (ع ا) ج صوب. (منتهی الارب).

صیب.

[صِی ی] (ع ا) باران. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء). باران پیایی. (ترجمان علامه جرجانی ||). ابر باران. (منتهی الارب): او کصیب من السماء فیہ ظلمات و رعد و برق. (قرآن ۲/۱۹).

صیبا تمثال.

[(اخ) اسم خادم شاول بود (دوم سموئیل ۱۷:۱۹) که داود او را مفی نوشت وکیل قرار داد (دوم سموئیل ۹:۲-۱۲). (قاموس کتاب مقدس).

صیبونه.

[ص ب] (ع مص) به هدف رسیدن تیر. (منتهی الارب). راست شدن تیر. (تاج المصادر بیهقی).

صیبون.

[ص] [اِخ] موضعی است و در شعر اعشی از آن ذکر کرده است. (معجم البلدان).

صیت.

(ع ا) آوازه. (مهدب الاسماء). آوازه و ذکر خیر. (غیاث اللغات). ذکر خیر. شهرت نیکو. ذکر. ذکره: به پیش صیت احسانت گه پیمودن عالم صبا را پای در سنگ آمده ست از تنگ میدانی. ابوعلی حسین مروزی. آدمی چون بداشت دست از صیت هرچه خواهی بکن که فاصنع شیت. سنائی. که صیت عدل و رأفت او بر روی روزگار باقی است. (کلیله و دمنه). صیت او چون خضر و بختش چون مسیح این زمین گرد آن فلک پیمای باد. خاقانی. صیت سخا و مروت و احسان و فتوت او در افواه افتاد. (ترجمه تاریخ یمینی). بگذرد این صیت از بصره و تبوک چونکه الناس علی دین ملوک. مولوی. صیت سخنش که در بسیط زمین رفته. (گلستان). بگفت ارچه صیت نکوئی رود نه با هر کسی هرچه گوئی رود. سعدی. بیز خلق و ز عنقا قیاس کار بگیر که صیت گوشه نشینان ز قاف تا قاف است. حافظ ||. خایسک آهنگران (||. ص) زداینده شمشیر و مانند آن ||. زرگر. (منتهی الارب).

صیت.

[صِئِی] [ع ص] مرد سخت آواز. بلند آواز. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء).

صیتة.

[ت] [ع ا] آوازه. (منتهی الارب).

صیح.

[ص] [ع ا] آواز بلند حسب طاقت. (منتهی الارب). قولهم غضب من غیر صیح و لافر؛ یعنی خشمگین شد بخشم میانه، نه کم و نه بسیار، فالصیح القلیل و النفر الكثير. و لقیته قبل کل صیح و نفر؛ یعنی پیش از طلوع فجر. فالصیح الصباح و النفر التفرق. (منتهی الارب) (||. مص) آواز کردن. (منتهی الارب). بانگ کردن. (تاج المصادر بیهقی). آواز کردن بمنتهی قوت. (اقرب الموارد).

صیحان.

[ص] [ع ا] آواز بلند حسب طاقت. (منتهی الارب) (||. مص) آواز کردن. (منتهی الارب). بانگ کردن. (تاج المصادر بیهقی).

صیحان.

[ص ی] [ع مص] بالیدن و دراز شدن خرمابن. (منتهی الارب) (||). به انتها رسیدن بالیدگی عنقود و برآمدن از غلاف خود و دراز شدن با نازکی ||. ندا دادن به کسی ||. ترسیدن. بیمناک شدن ||. هلاک گشتن. (منتهی الارب).

صیحانی.

[ص نی ی] [ع ا] نوعی از خرما بمدینه منسوب به صیحان (نام قیچقاری که به آن درخت بسته می شد). یا نام قیچقار صیاح است. (منتهی الارب). نوعی است از خرمای سیاه. (مهدب الاسماء).

صید.

[ص] [ع] (ا) شکار. (منتهی الارب) (غیاث اللغات). آنچه بگیرند از وحش و جز آن. (مهذب الاسماء). شکاری. (مجمل اللغه). نخجیر : جمله صید این جهانیم ای پسر ما چو صعوه مرگ بر سان زغن. رود کی. مرا چشم زخمی عجب رو نمود که دهر آنچنان صیدی از من ربود. فردوسی. برزم ریزد؟ ریزد! چه چیز؟ خون عدو بصید گیرد؟ گیرد! چه چیز؟ شیر زیان. فرخی. بسیار صید دیگر بدست آمد از هر چیزی. (تاریخ بیهقی). ای دهر جز از من بجوی صیدی نه مرد چنین مکر و افتعالم. ناصر خسرو. نخورد شیر صید خود تنها. سنائی. این شکار گاه من است و صید آن به من اولیتر. (کلیله و دمنه). خصم بر کشتنم سبک برخاست گفت صیدی عجب گران افتاد. خاقانی. شاه بدان صید چنان صید شد کش همگی بسته آن قید شد. نظامی. یا کشد صید خویش را صیاد یا دهد دانه یا کند آزاد. دهخدا. - امثال: صید را چون اجل آید سوی صیاد رود ||. دام و آنچه بدان شکار کنند ||. هر چیز محکم و استوار که در ملک احدی نباشد. (منتهی الارب ||). مص) شکار کردن. (منتهی الارب) (ترجمان علامه جرجانی) (دهار) (تاج المصادر بیهقی) (مصادر زوزنی) (غیاث اللغات): ناهید چون ترا دید روز صید گفتا درست هاروت از بند رسته شد. دقیقی. از چو منی صید نباشد هوی زشت بود شیر شکار شکال. ناصر خسرو. چو باز را بکند بازدار مخلب و پر بروز صید بر او کبک راه گیرد و چال. شاهسار (از فرهنگ اسدی). بهر صیدم چند تازی خسته شد پای سمنند صبر کن تا من به پای خویشتن آیم به بندت. فرصت ||. کج گردن ساختن کسی را. (منتهی الارب).

صید.

[ص] [اخ] (خ) کوه بزرگ و مرتفعی است به یمن در مخلاف جعفر و در قلعه آن حصاری است موسوم به شماره. (معجم البلدان).

صید.

[ص] [ع] (ع) مص) شکار کردن ||. سر بلند داشتن از کبر ||. کج گردن شدن. (منتهی الارب).

صید.

[ص] [ص] [ع] (ع) بیماری است شتران را که بدان بینی آنها آب راند و بدان جهت سر را بلند دارند. (منتهی الارب).

صید.

[ص] [ع] (ع) ص، ا) ج صیود. رجوع بدان کلمه شود.

صید.

[ص] [ع] (ع) ص، ا) ج صیود. رجوع به صیود شود.

صید آباد.

[ص] [اخ] (خ) دهی است جزء دهستان غار بخش ری شهرستان ساوه، واقع در ۷۰۰۰ گزی شهر ری و ۴۰۰۰ گزی باختر راه شوسه قم به تهران. در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۷۸ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، صیفی کاری و

چغندر قند. شغل اهالی زراعت و گله داری و راه دهکده مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صیدآباد.

[ص] [اِخ] دهی است جزء دهستان مرکزی بخش حومه شهرستان ساوه، واقع در ۱۸۰۰۰ گزی ساوه و ۱۲۰۰۰ گزی راه عمومی. هوای آن معتدل است. ۱۴۳ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه قره چای. محصولش غلات، حبوبات، پنبه، چغندر قند و زیره. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه دهکده مالرو است. مزرعه غلام بلاغی جزء این ده است و قشلاق چند خانوار از شاهسون بغدادی است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صیدآباد.

[ص] [اِخ] ده کوچکی است از بخش جعفرآباد شهرستان ساوه. ۳۶ تن سکنه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱).

صیدآباد.

[ص] [اِخ] نام یکی از بخشهای شهرستان دامغان است. این بخش در قسمت باختری دامغان واقع است که از سه دهستان تشکیل میشود: دهستان تویه در وار واقع، در قسمت شمال بخش و کوهستانی است، دهستان قهاب صرصر در قسمت مرکزی و قهاب رستاق در جنوب بخش واقع شده است. جمع قرای بخش ۸۱ آبادی بزرگ و کوچک است و در حدود ۲۰ هزار تن سکنه دارد. مرکز بخش قصبه صیدآباد، واقع در ۲۱ هزار گزی باختر شهر دامغان و یک هزار گزی شوسه دامغان به سمت است. شرح دهستانهای بخش در جای خود داده شده است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صیدآباد.

[ص] [اِخ] قصبه مرکز بخش صیدآباد شهرستان دامغان است. این قصبه در ۲۱ هزار گزی باختر دامغان و یک هزار گزی جنوب شوسه دامغان به سمت واقع و مختصات جغرافیائی آن بشرح زیر است: طول ۵۴ درجه و ۹ دقیقه و ۱۰ ثانیه عرض ۳۶ درجه و ۲ دقیقه و ۳ ثانیه و ارتفاع ۱۱۹۰ گز. موقعیت قصبه: در جلگه واقع و هوای آن معتدل و خشک است. ۱۱۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از قنات مهم. محصول عمده اش غلات، حبوبات، پنبه، بادام، پسته، انگور. شغل مردان زراعت، کسب و گله داری و صنایع دستی زنان کرباس بافی است. اداره بخشداری، پاسگاه ژاندارمری، دبستان و ۱۵ باب دکان و زیارتگاهی به نام امامزاده قاسم دارد. مزارع عیش آباد، اسماعیل آباد و احمدآباد جزء این قصبه است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صیدآباد.

[ص] [اِخ] دهی است از دهستان پیشخور بخش رزن شهرستان همدان، واقع در ۴۲ هزار گزی جنوب خاوری قصبه رزن و یک هزار گزی قمیشانه. هوای آن معتدل و مالاریائی است. ۱۹۴ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصولش غلات و شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صیدآباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان گل تپه فیض الله بیگی شهرستان سقز، واقع در ۳۹ هزارگزی شمال خاور سقز و ۶ هزارگزی شمال خاوری قلعه کهنه. این ده کوهستانی و سردسیر است. ۶۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه، قنات. محصول آنجا غلات، لبنیات و توتون. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صیدآباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان جاپلق بخش الیگودرز شهرستان بروجرد، واقع در ۳۰ هزارگزی شمال باختری الیگودرز و ۶ هزارگزی خاوری راه آهن اراک به درود. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۵۰۳ تن سکنه دارد. آب آن از چاه و قنات. محصول آنجا غلات، لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی زنان قالی و جاجیم بافی است. راه آن اتومبیل رو است. دبستان دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صیدآباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان بالاخواف بخش خواف شهرستان تربت حیدریه، واقع در ۲۴۵۰۰۰ گزی شمال باختری رود سر راه شوسه عمومی تربت به سلامی. در جلگه واقع و گرمسیری است. ۵۱۴ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصولش غلات، پنبه و زیره. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه آن اتومبیل رو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صیدآباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان پائین جام بخش تربت جام شهرستان مشهد، واقع در ۳۰۰۰۰ گزی جنوب خاوری تربت جام سر راه مالرو عمومی تربت به قلعه حمام. این ده در جلگه واقع و هوای آن گرمسیری است. ۹۴ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا پنبه. شغل اهالی زراعت و مالرداری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صیدآباد.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان مرکزی بخش حومه شهرستان دره گز، واقع در ۲۰۰۰ گزی جنوب دره گز و ۱۰۰۰ گزی باختر شوسه عمومی قوچان به دره گز. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل است. ۵۱۸ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصولش غلات و بنشن. شغل اهالی زراعت است. راه فرعی شوسه دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صیدآباد.

[ص] [اخ] ده کوچکی است از بخش بافق شهرستان یزد، واقع در ۵۴ هزارگزی شمال خاور بافق و ۵ هزارگزی شمال خاور بافق و ۵ هزارگزی باختر جادهء کوشک. کوهستانی، معتدل و مالاریائی است. ۲۱ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، برنج. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی زنان کرباس بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۱۰).

صیدآبادو.

[ص] [اخ] ده کوچکی است از دهستان قهاب رستاق بخش صیدآباد شهرستان دامغان، واقع در ۱۲ هزارگزی جنوب صیدآباد و

یکهزارگزی راه آهن. دارای ۷۰ تن سکنه است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

صید آزمای.

[ص / ص] (نمف مرکب) شکاری. شکارگیر. پنجه افکن با صید: بغرید کای شیر صید آزمای هموردت آمد مشو باز جای. نظامی.

صید آزموده.

[ص / ص] (نمف مرکب) مجرب در شکار. شکاری. آنکه در کار صید تجربه وافی دارد: برای جهاندیدگان کار کن که صید آزموده ست پیر کهن. سعدی.

صید آوردن.

[ص / ص] (مص مرکب) شکار آوردن. شکار کردن. نخجیر کردن: نه غلیواژ ترا صید تذر و آرد و کبک نه سپیدار ترا بار بهی آرد و سیب. ناصر خسرو.

صیداء.

[ص] (ع) زمین درشت || سنگ که از وی دیگ سازند. (منتهی الارب).

صیداء.

[ص] (اخ) شهری است در لبنان بر کنار دریا در ۴۵ هزارگزی بیروت و نوزده هزار تن سکنه دارد. یکی از مراکز زراعت و تجارت انواع لیموها است. این شهر را فینیقیها بنا کردند. و در قرنهای ۱۰ تا ۱۳ قبل از میلاد یکی از مراکز مهم بحریه بود. آشوریان این شهر را بسال ۸۴۰ ق.م. فتح کردند و بسال ۶۷۷ ق.م. ویران ساختند، آنگاه تحت نفوذ بابلیان و سپس در تصرف ایرانیان درآمد. بسال ۳۳۳ ق.م. اسکندر آنرا تصرف کرد، سپس سلوکی ها و رومیها و بیزانس ها بر آن شهر حکمفرمائی کردند. بسال ۶۷۷ م. یزید آن را فتح کرد و بسال ۱۱۱۱ م. صلیبی ها بر آن دست یافتند. مسلمانان بسال ۱۲۹۱ م. آن را بگرفتند و استحکامات آنرا ویران کردند، سپس امیر فخرالدین بنای آنرا تجدید کرد. بسال ۱۸۳۷ م. زلزله آنرا خراب ساخت و سلیمان پاشا بنای آنرا تجدید کرد اخیراً بخاطر تأسیس پالایشگاه در ناحیه جنوبی آن اهمیتی یافته است. (المنجد فی الادب والعلم). رجوع به قاموس کتاب مقدس شود.

صیداء.

[ص] (اخ) شهری است در حوران. (منتهی الارب) (معجم البلدان).

صیداء.

[ص] (اخ) چاهی است. لغتی است در صداء. (منتهی الارب).

صیداء.

[ص] [اِخ] نام زنی است که ذوالرمه بدو تشیب کرده است. (منتهی الارب).

صیداح.

[ص] [ع ص] مرد بسیار بانگ کننده. (منتهی الارب).

صیدافکن.

[ص] [ص اِک] (نف مرکب) آنکه یا آنچه صید را از پای دراندازد. شکارگیر. شکاری: چو در نالیدن آمد طبلک باز درآمد مرغ صیدافکن پرواز. نظامی. زبون گیری نکرد آن شیر نخجیر که نبود شیر صیدافکن زبون گیر. نظامی.

صید افکندن.

[ص] [ص اِک د] (مص مرکب) شکار کردن. نخجیر کردن. حیوان وحشی یا اهلی را صید کردن: تماشا کرد و صید افکند بسیار دهی خرم ز دور آمد پدیدار. نظامی.

صیدافکنی.

[ص] [ص اِک] (حامص مرکب) کار صیدافکن. شکارگیری. نخجیرگیری: بشه باز گفتند کآن ماده شیر بصیدافکنی گشت خواهد دلیر. نظامی.

صیدالبحر.

[ص] [ص دُل ب] [ع اِ مرکب] مقابل صیدالبر. شکار دریائی. آنچه از دریا صید شود.

صیدالبر.

[ص] [ص دُل بَر] [ع اِ مرکب] مقابل صیدالبحر. شکار بیابانی. آنچه در بیابان صید شود.

صیدالحرم.

[ص] [ص دُل ح ر] [ع اِ مرکب] آنچه در سرزمین حرم شکار آن حرام است: چون دل بردی دین مبر هوش از سر مسکین مبر با مهربانان کین مبر لاتقتلوا صیدالحرم. سعدی. رجوع به صید حرم شود.

صیدان.

[ص] [ع ا] مس || زر ||. دیگهای سنگین. (منتهی الارب).

صیدان.

[ص] [اِخ] دهی است از دهستان حسین آباد بخش دیواندره شهرستان سنندج، واقع در ۲۰ هزارگزی شمال خاور حسین آباد و ۱۵

هزارگزی خاور شوسهء سنندج به سقز. کوهستانی و سردسیر است. ۱۷۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه و چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری. راه آن مالرو است. تابستان از طریق امروله اتومبیل میتوان برد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صیدان.

[ص] [اخ] قصبهء مرکز دهستان بهمنی سرحدی بخش کهگیلویه شهرستان بهبهان، واقع در ۲۴ هزارگزی جنوب خاوری شوسهء باغ ملک. کوهستانی و هوای آن سردسیر و مالاریائی است. ۳۰۰۰۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه صیدان و چشمه. محصول آنجا غلات، برنج، حبوبات، پشم و لبنیات. شغل اهالی زراعت و حشم داری و صنایع آنان قالی، قالیچه، جاجیم و پارچه بافی است. راه مالرو دارد. پادگان نظامی و بی سیم دارد. این قصبه را قلعهء عباسقلی خان و صیدان هم می نامند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صیدان.

[ص] [اخ] دهی است از دهستان طبس مسینا بخش درمیان شهرستان بیرجند، واقع در ۴۴۰۰۰ گزی شمال باختری درمیان و ۳۰۰۰ گزی جنوب شوسهء بیرجند به درمیان، کوهستانی و معتدل است. ۹۱ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت و مالرداری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صید انداختن.

[ص / ص] [ص] [آت] (مص مرکب) شکار کردن. نخجیر کردن. صید از پا درآوردن. شکار گرفتن: وز آنجا سوی صحرا ران گشادند بصید انداختن جولان گشادند. نظامی. گفتا نه که تیر چشم مستم صید از تو ضعیف تر نینداخت. سعدی.

صیدانداز.

[ص / ص] [ص] [نف] (نف مرکب) شکارانداز. شکارگیر. نخجیرگیر. صیاد. شکارگر: کشتن خود خواستم از غمزهء خونریز او گفت صیدانداز ساکن صید را تعجیل چیست؟ امیرخسرو (از آندراج).

صیدانه.

[ص] [ن] [ع] (ع ا) واحد صیدان ||. غول ||. ص) زن بدخوی و بسیارگوی. (منتهی الارب).

صیدانی.

[ص] [ص] (ص نسبی) منسوب است به صیداء که شهری است در ساحل بحرالروم. (الانساب سمعانی).

صیداوی.

[ص] [ص] (ص نسبی) نسبت است به صیداء. صیدانی. (الانساب سمعانی).

صیدبند.

[صَ / صِبْ] (نف مرکب) صیاد. شکارگیر. شکارگر: اگر درد سخن میداشت صائب صیدبند ما ز گوهر چون صدف میکرد آب و دانه ما را. صائب (از آندراج). شکاری نیستم کارایش فتراک را شایم بقید من چه سعی است آنکه دارد صیدبند من. وحشی (از آندراج).

صیدپیشه.

[صَ / صِ شَ / شِ] (ص مرکب) صیاد. شکارگیر. نخجیرگر: این صیدپیشه فکر مدارا نکرده است گر سر بریده رشته ز پا وانکرده است. کلیم (از آندراج).

صیدج.

[صَدَ] (ع ص) مرد سخت بانگ. (منتهی الارب ||). اسب سخت آواز. (منتهی الارب) (مهذب الاسماء).

صیدج.

[صَدَ] (اخ) نام ناقه ذوالرمله است. (منتهی الارب).

صید حرم.

[صَ / صِ دِحَ رَ] (ترکیب اضافی، مرکب) وحشی که در سرزمین حرم باشد کشتن و شکار کردن آن حرام است و اطلاق حرم بر زمین حوالی مکه معظمه کنند به این حدود اربعه: بطرف مشرق از مکه تا شش کروه (۱) و بجانب شمال دوازده کروه و بسمت مغرب هیجده کروه و بسوی جنوب بیست و چهار کروه. (غیاث اللغات): خون صاحبنظران ریختی ای کعبه حق قتل اینان که روا داشت؟ که صید حرمند. سعدی. دگر بصید حرم تیغ برمکش زنهار وز آن که با دل ما کرده ای پشیمان باش. حافظ. یارب مگیرش ارچه دل چون کبوترم افکند و گشت و عزت صید حرم نداشت. حافظ. (۱) - کروه؛ ثلث و سه یک فرسخ. (برهان).

صیدر محله.

[صَدَمَ حَلْ لَ] (اخ) ده کوچکی است از دهستان حومه بخش رودسر شهرستان لاهیجان و متصل به رودسر است. دارای ۴۴ تن سکنه می باشد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صید زدن.

[صَ / صِ زَدَ] (مص مرکب) شکار کردن صید. شکار کردن. صید را به تیر یا حربه دیگر از پا درآوردن: آن کمان ابرو که تیر غمزه اش هر زمانی صید دیگر می زند. سعدی.

صید شدن.

[صَ / صِ شُ دَ] (مص مرکب) شکار شدن. شکار گشتن. به دام افتادن: صید زمانه شدی و دام توست مرکب رهوار به سیمین رکاب. ناصر خسرو. گمان بردم که دلش در قید من آمد و صید من شد. (گلستان). المنه لله که دلم صید غمی شد وز خوردن

غمهای پراکنده برستم. سعدی. رجوع به صید شود.

صید علی.

[ص ع] (اخ) دهی است از دهستان گل فریز بخش خوسف شهرستان بیرجند، واقع در ۳۷۰۰۰ گزی خاور خوسف. کوهستانی و هوای آن معتدل است و ۱۰ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات. شغل اهالی زراعت. راهش مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۹).

صیدق.

[ص د] (ع ص، ا) امانت دار و معتمد علیه || پادشاه. (منتهی الارب).

صیدکار.

[ص د] (اخ) ستارهء سهی.

صیدکار.

[ص / ص] (ص مرکب) صیاد. شکارچی. آنکه کار او صید کردن است: این وطنگاه دامیاران است جای صیاد و صیدکاران است. نظامی.

صید کردن.

[ص / ص ک] (مص مرکب) شکار کردن. شکار گرفتن. صید افکندن. بشکریدن صید: یکی شاه بد هند را نام کید نکردی جز از دانش و رای صید. فردوسی. از پی خدمت تو تا تو ملک صید کنی به نهاله گه تو راند نخجیر پلنگ. فرخی (دیوان چ دبیرسیاقی). ای شهریار عالم یک چند صید کردی یک چند گاه باید اکنون که می گساری. منوچهری. و خویشان را چنان در کفهء او نهاد کی این مزدک پنداشت کی انوشیروان را صید کرد. (فارسنامه ابن بلخی ص ۸۹). هر که در قوم بزرگست امامش خوانند هر که دل صید کند صاحب دامش خوانند. خاقانی. صید کردی و شادمانه شدی چون شادی شاد سوی خانه شدی. نظامی. پس بوسیلت این فضیلت دل مشتاقان صید کند. (گلستان). خبر از عشق ندارد که ندارد یاری دل نخوانند که صیدش نکند دلداری. سعدی. زلف همچون شست او میکرد صید هر کجا در شهر بد جان و دلی. عطار. چون زلف بتان شکستگی عادت کن تا صید هزار دل کنی در نفسی. باباافضل.

صیدکنان.

[ص / ص ک] (نف مرکب، ق مرکب) در حال صید. در حال شکار. شکارکنان: همه ره صیدکنان رفته بمغرب وینک شاخ آهوست که با خون زبر آمیخته اند. خاقانی. صیدکنان مرکب نوشیروان دور شد از کوبهء خسروان. نظامی.

صیدکننده.

[ص / صِ كُ نُنْ دَ / د] (نف مرکب) شکارکننده. شکارچی. صیاد. رجوع به صیاد شود.

صیدگاه.

[ص / صِ] (ا مرکب) شکارگاه. جای صید. جایی که شکار بدانجا برود. نخجیر گه : صیدگاه ملک دادگر عادل را باز نشناختم امروز همی از محشر فرخی. گر خاک صیدگاهش بگذارد آسمانها بهر حنوط رضوان تحفه برد شمالش. خاقانی. صیدگاهش ز خون دریا جوش گاه گر گینه گه پلنگی پوش. نظامی. ناتوان مرغی چو من در صیدگاه حشر نیست می پر م چون رنگ نتوان دید پرواز مرا. رضی دانش (از آندراج). رجوع به صیدگاه شود.

صیدگر.

[ص / صِ گَ] (ص مرکب) صیدگیر. شکارچی. صیاد. شکارگر : صیدگری بود عجب تیزبین بادیه پیمای و مراحل گرین. نظامی. صیدگری دام به صحرا کشید بر سر ره رخت تمنا کشید. میرخسرو (از آندراج).

صید گردیدن.

[ص / صِ گَ دَ] (مص مرکب) شکار شدن. شکار گشتن. به دام افتادن : سعدیا لشکر خوبان بشکار دل ما گو میاید که ما صید فلان گردیدیم. سعدی.

صید گرفتن.

[ص / صِ گَ رِ تَ] (مص مرکب) بشکار گرفتن. چیزی را شکار کردن : شومست مرغ وام مر او را مگیر صید بی شام خفته به که چو از وام خورده شام. ناصر خسرو.

صید گشتن.

[ص / صِ گَ تَ] (مص مرکب) صید شدن. شکار شدن. به دام افتادن. اسیر صیاد شدن : بهر صیدی می شدی بر کوه و دشت ناگهان در دام عشق او صید گشت. مولوی.

صیدگاه.

[ص / صِ گَ هَ] (ا مرکب) صیدگاه. شکارگاه. جای صید. مکان نخجیر : هیچ شه را بجهان صیدگهی بود چنین هیچ شه کرد چنین صید به آفاق اندر فرخی. صیدگاه شاه جهان را خوش چراگاهست از آنک لخلخهء روحانیان بینی در او بعراظبا. خاقانی. همه اسباب کار ساخت تمام تا که آید به صیدگاه بهرام. نظامی.

صیدگیر.

[ص / صِ] (نف مرکب) شکارگیر. آنچه صید بچنگ آرد. صیدشکر : کجا گشت شاهین او صیدگیر ز شاهی گردون برآرد نفیر. نظامی. روز صیادم بد و شب پاسبان تیزچشم و صیدگیر و دزدان. مولوی.

صیدلان.

[صَدَ] (اخ) شهری است یا موضعی است. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صیدلانی.

[صَدَ] (ع ص نسبی) نسبت است به صیدلان. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). صَیْدَلَانِی. صَیْدَنَانِی. صَیْدَنَانِی. عَطَار. (دهار). پیلور. (السامی فی الاسامی) (تفلیسی ||). داروفروش. داروئی. حشائشی. گیاه شناس. عقاقیری.

صیدلانی.

[صَدَ] (اخ) تخلص شاعری باستانی است و در لغت فرس اسدی به بیت ذیل او استشهاد کرده است: چو روشن شد انگور همچون چراغ بگردند انگور هولکک بیاغ. (لغت فرس چ اقبال ص ۳۰۳).

صیدلانی.

[صَدَ] (اخ) رجوع به عبدالله بن حسن صیدلانی شود.

صیدلانی.

[صَدَ] (اخ) محمد بن عبدالرحمان، مکنی به ابوسعده. شاعری ادیب و فاضل و از مردم جرجان است. مؤلف دمیة القصر بسیاری از اشعار او را آورده است. وی بسال ۴۶۳ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۹۱۵).

صیدله.

[صَدَ] (ع امص) صیدنه. گیاه شناسی. داروفروشی. عطاری. عمل صیدلانی. در کشف الظنون آرد: علم صیدله از فروع طب است و در تمیز متشابهات از اشکال رستنیها بحث کند که چینی است یا هندی است یا رومی و از شناختن زمان آن که تابستانی است یا پائیزی و از تمیز نیک آن از بد، و همچنین از خواص و غرض و فائده آن و فرق بین علم صیدله و علم نباتات آن است که علم صیدله اصالت از تمیز احوال رستنیها بحث کند و علم نباتات از خواص آن و نخستین به عمل سازگارتر است و دوم به علم ||. (مص) دارو فروختن. (اقرب الموارد).

صید مراد آباد.

[صَمَ] (اخ) دهی است از دهستان امیربیگ بخش دلفان شهرستان خرم آباد، واقع در ۵۷ هزارگزی باختر نورآباد و ۳۳ هزارگزی باختر شوسه خرم آباد به کرمانشاه. این ده در دامنه واقع، سردسیری و مالاریائی است. ۱۲۰ تن سکنه دارد. آب آن از رود حسن گاودار. محصول آنجا غلات، لبنیات و پشم. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی زنان سیاه چادربافی است. راه مالرو دارد. ساکنین از طایفه میرآخور هستند و زمستان به قشلاق میروند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صیدن.

[صَدَ] (ع ا) گفتار || روباه. (منتهی الارب). نامی است روباه را. (مهذب الاسماء ||). جانورکی است که در زمین خانه سازد و آنرا ناپدید کند || چادر درشت بافت || پادشاه. (منتهی الارب).

صیدانی.

[صَدَ] (ص نسبی) منسوب به صیدنان. صیدلانی. پیلور. (منتهی الارب) (تفلیسی ||). حشایشی. گیاه شناس. ج، صیادنه. رجوع به صیدلان شود (|| ا). جانوری که در زمین خانه سازد و ناپدید کند. (منتهی الارب).

صیدانی.

[صَدَ] (اخ) عبدالله بن الحسن الحاسب المنجم. او راست: کتاب شرح کتاب محمد بن موسی الخوارزمی در جبر. کتاب شرح کتاب محمد بن موسی در جمع و تفریق. کتاب فی صنوف الضرب و القسمة. (الفهرست ابن الندیم ص ۳۹۰).

صیدنایا.

[صَدَ] (اخ) شهری است از اعمال دمشق، مشهور به فراوانی تاک و شراب نیکو. (معجم البلدان).

صیدنر.

[صَنَ] (اخ) دهی است از دهستان لیریائی بخش پاپی شهرستان خرم آباد، واقع در ۱۷ هزارگزی باختر ایستگاه سپیددشت. کوهستانی، گرمسیری و مالاریائی است. ۸۰ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه سزار. محصول آنجا غلات، حبوبات و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری و راه آن مالرو است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۶).

صیدنظری.

[صَنَ ظَ] (اخ) دهی است از دهستان آسمان آباد بخش شیروان چرداول شهرستان ایلام، واقع در ۲۷ هزارگزی باختر چرداول، کنار راه اتومبیل رو چرداول به ایلام. کوهستانی و سردسیر است. ۴۰۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، حبوبات و لبنیات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۵).

صید نمودن.

[صَ / صِنُ / نَ / نَدَ] (مص مرکب) شکار کردن. صید کردن. صیادی: از همت بلند به دولت توان رسید آری به فیل صید نمایند فیل را. صائب. رجوع به صید کردن شود.

صیدنه.

[صَدَنَ] (ع امص) علم داروشناسی. (منتهی الارب). صیدله. گیاه شناسی. رجوع به صیدله شود.

صیدنه.

[صَدَنَ] (اخ) نام کتاب ابوریحان. (منتهی الارب). این کتاب را علی بن عثمان کاشانی ترجمه کرده است. در کشف الظنون نام کتاب را صیدله نوشته است. (کشف الظنون ج ۲ استانبول ستون ۱۴۳۴).

صیدوح.

[صَا] (اخ) قریه ای در مشرق مدینه و آب آن از شراج الحره است. (از معجم البلدان).

صیدی.

[صَا] (اخ) (میر...) یکی از شعرای ایران و از مردم تهران است. در عهد شاه سلیمان صفوی نشأت یافت و به هندوستان رفت و مورد محبت و احترام شاه جهان قرار گرفت و شاهزاده خانم جهان آرایگم جائزه بزرگی به وی داد. وی بسال ۱۰۸۳ ه. ق. در آنجا درگذشت. دیوانی مشتمل بر ۴۰۰۰ بیت دارد. او راست: در این فصل گل هرچه داری به می ده مبادا که دیگر بهاری نیاید. رجوع به آتشکده آذر چ زوار ص ۲۱۹ شود.

صیدی.

[صَا] (اخ) دهی است از دهستان جم بخش کنگان بوشهر، واقع در ۶۱۰۰۰ گزی خاور کنگان و ۲۰۰۰ گزی راه عمومی کنگان به پشتکوه. در جلگه قرار دارد. گرمسیری و مالاریائی است. سکنه آن ۲۴۷ تن است. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات، خرما و مرکبات. شغل اهالی زراعت و صنایع دستی آنان گلیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۷).

صیدیاب.

[صَا] (ا مرکب) جائی که صید در آنجا یافت شود. مکانی که صید در آنجا است. صیدگاه: شاه در آن ناحیت صیدیاب دید دهی چون دل دشمن خراب. نظامی.

صیدیوز.

[صَا] (نف مرکب) صیدجوی. شکارجوی. سخت جوینده صید. رجوع به یوز شود.

صیر.

[صَا] (ع مص) بازگردیدن کار. بازگشت و مال کار ||. بازگردیدن طلب کنندگان گیاه بسوی جای بازگشت ||. میل کردن بسوی کسی. (منتهی الارب). گشتن. (تاج المصادر بیهقی ||). حاضر شدن مردم آب را و گرد آمدن بر آن ||. بریدن. (منتهی الارب). پاره کردن. (تاج المصادر بیهقی) (ترجمان علامه جرجانی ||). میل دادن. (منتهی الارب ||). بچسباندن. (ترجمان علامه جرجانی) (تاج المصادر بیهقی) (||). آبی که بر آن گرد آیند و حاضر شوند ||. طرف. (منتهی الارب). انا علی صیر حاجه؛ ای علی طرف. (مهدب الاسماء ||). پایان کار. (منتهی الارب ||). شکاف در. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). ماهیانه که نوعی از نانخورش است که از ماهی ترتیب دهند یا دیگر نانخورش است که بماهیانه ماند یا ماهی نمکین که از او ماهیانه سازند یا ماهی صغیر است. (منتهی الارب). صحناه. (فهرست مخزن الادویه). گویا این کلمه بدین معنی سریانی و معرب است چه اهل شام

بدان تکلم کنند. (المعرب ص ۲۱۶ ||). پیشوای جهودان. (منتهی الارب). اسقف اليهود. (اقراب الموارد).

صیر.

(اخ) موضعی است در نفتالی در جوار دریای جلیل. (صحیفه یوشع ۱۹:۳۵) (قاموس کتاب مقدس).

صیر.

(اخ) کوهی است باجاء به بلاد طی و مغاره های خانه مانند دارد. (معجم البلدان).

صیر.

(اخ) کوهی است بر ساحل بین صیراف و عمان. (معجم البلدان).

صیر.

[ی] [ع] [ا] ج صیره. رجوع به صیره شود.

صیر.

[صِئِی] [ع] [ص] خوب صورت. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء) (||). (ا) گور. (منتهی الارب) (اقراب الموارد ||). گروه. (منتهی الارب). (اقراب الموارد).

صیر البقر.

[رُلْبَقَا] (اخ) موضعی است به حجاز. (معجم البلدان).

صیران.

(ع) [ا] ج صور. خرمانان ریزه. رجوع به صور شود ||. ج صوار. گله ماده گاوان. رجوع به صوار شود.

صیرف.

[ص رَا] [ع] [ص] مرد محتال و چاره گر تصرف کننده در کارها. (منتهی الارب). مرد محتال. (دهار). چاره گر. حيله گر. و رجوع به صیرفی شود ||. درم سره کننده. (منتهی الارب). صراف. (مهدب الاسماء). صیرفی. رجوع به صیرفی شود.

صیرفی.

[ص رَفِی] [ع] [ص] مرد محتال و چاره گر و تصرف کننده در کارها. چاره گر. حيله گر. رجوع به صیرف شود ||. سیم سره کننده. ج، صیارفه، صیاریف. (منتهی الارب). صراف. (غیاث اللغات) (دهار): هر کسی و کار خویش و هر دلی و یار خویش صیرفی بهتر شناسد قیمت دینار خویش. ابو عبدالله خفیف. آن به گهر هم کدر و هم صفی هم محک و هم زر و هم صیرفی. نظامی.

صیرفی.

[ص ر] (اخ) (مولانا) مؤلف مجمع الخواص آرد: در همدان صرافى میکرد. شجاع و کمانگیر زبردست بود؛ ولی مغزش خالی از خبط نبود، زیرا دیوان امیر شاهی و قصاید مولانا کاتبی را تتبع کرده و یک بیت معقول از وی سر نرده بود. اشعار خود را چنان با متانت و طمطراق می خواند که اگر مستمعش را احياناً امیر خسرو توهم میکرد بهیچوجه خجالت نمی کشید، ولی در محل مذکورشان (؟) این دو بیت را از وی شنیدم: قسم به لطف کم و جور بی نهایت تو که با کسی نکنم شمه ای شکایت تو. جایی که تو با کسی نشینی کس با دگری چرا نشیند. (مجمع الخواص ص ۲۴۸).

صیرفی.

[ص ر] (اخ) صادقی کتاب دار او را صیرفی کور ضبط کرده و نویسد: از تبریز است. در میدان در مقابل کشتی گاه بصرافی اشتغال داشت و یک چشمش معیوب بود. شعرا نیز در آنجا گرد آمده، هنگامه شعر را گرم می ساختند و از این جهت مشارالیه با آنکه استعداد نداشت، صورت ملک الشعرائی به خود گرفت و اگر شاعر غریبی می آمد ره آورد خود را در پایتخت وی به یاران تقدیم میکرد. از قضا روزی استاد ما میر صنعی برای امثال و اقران خود شعر می خواند، مولانا اعتراض ناموجهی کرد و هرچند مرحوم جوابهای موجهی داد سودمند نیفتاد. میر این بیت لسانی را خواند: من می بیغش و ارباب مروت بی ذوق زر من خالص و صراف سخن نابینا. (مجمع الخواص ص ۲۷۰).

صیرفی.

[ر] (اخ) نام وی میرعلی و از شعرای فارس و از مردم کشمیر است. او راست: سیوسیدو ده و خم خم دل نژند مرا قدح چه آب زند آتش بلند مرا. (قاموس الاعلام ترکی).

صیرفی.

[ص ر] (اخ) ابن جبرائیل بن میکائیل. او راست: رساله الجمع و اقسامه و صیغه. (کشف الظنون ذیل کلمه رساله).

صیرفی.

[ص ر] (اخ) ابوعلی بن حرب. از متکلمان خوارج و از بنی هلال است. (الفهرست ابن ندیم ص ۲۵۸).

صیرفی.

[ص ر] (اخ) خواجه عبدالله. وی یکی از شاگردان یاقوت مستعصمی و از مشاهیر خطاطان است. بسال ۷۴۲ ه. ق. درگذشت و در مقبره چرنداب تبریز بخاک سپرده شد. (دانشمندان آذربایجان ص ۲۳۸ و ۲۳۹).

صیرفی.

[ص ر] (اخ) عبداللطیف بیگ. بسال ۱۲۵۷ ه. ق. متولد شد و در اسکندریه نشأت یافت و بخدمت دولت مصر درآمد و مناصبی یافت. بسال ۱۳۲۲ ه. ق. درگذشت. او را دیوانی مطبوع است. (معجم المطبوعات ستون ۱۲۱۹).

صیرفی.

[ص رَ] (اخ) محمد بن عبدالله. رجوع به ابوبکر صیرفی شود.

صیرفی هندی.

[رَی ه] (اخ) قاضی بود و مداحی سلطان فیروزشاه را نموده. این دو بیت از اوست: گرفت مشرق و مغرب ز فزیزدانی چو آفتاب جهانگیر تیغ سلطانی شه مظفر فیروزشه که بر در اوست ستاده قیصر و خاقان به رسم درباری. (مجمع الفصحاء ج ۱ ص ۳۱۴).

صیرم.

[ص رَ] (ع ص) مرد محکم رأی و زیرک. (منتهی الارب (||)). اسم است در شبانروزی یک بار خوردن را. (منتهی الارب). خوردن یک بار در شبانروزی. (مهذب الاسماء).

صیرم.

[] (اخ) از بلاد ختن است. (نزهت القلوب ج ۳ ص ۲۵۸).

صیورت.

[ص رَ] (ع مص) گردیدن. شدن. (غیاث اللغات). گشتن. صیورۀ. رجوع به صیورۀ شود.

صیورۀ.

[ص رَ] (ع مص) گشتن. (ترجمان علامه جرجانی) (تاج المصادر بیهقی ||). بازگردیدن کار ||. میل کردن بسوی کسی. (منتهی الارب ||). اصطلاح فلسفه) شدن. هرقلیطوس افسوسی که یکی از فلاسفه نحلۀ ایونی و از حکمای یونانی قبل از سقراط است، اصل عالم را تبدیل و بی قراری و شدن میدانند. وی منکر وجود ثابت و پایدار است و عالم را به رودی تشبیه میکند که همواره روان است و یک دم مانند دم دیگر نیست. او میگوید: هیچ چیز را نمی توان گفت می باشد، بلکه باید گفت میشود (۱) و شدن نتیجهء کشمکش اضداد است. (از سیر حکمت ج ۱ ص ۴). (۱) - Le Devenir.

صیرۀ.

[رَ] (ع ا) حظیرهء گوسپند و گاو. ج، صیر، صیر.

صیص.

(ع ا) خرماى بلايه كه دانه وى سخت نشود. (منتهی الارب). شیص. تمر لایشتند نواه. (اقرب الموارد ||). پوست تخم حنظل است که در آن مغزی نباشد. (فهرست مخزن الادویه).

صیص.

[صَی] (ع مص) خرماى بلايه آوردن خرما بن. (اقرّب الموارد).

صیصاء.

(ع ا) صیص. (منتهی الارب). غوره خرما که آن را دانه نبود. (المعرب ص ۲۱۷ ||). دانه حنظل بی مغز. (منتهی الارب). پوست تخم حنظل. (مهذب الاسماء).

صیصه.

[ص] (ع ا) خار خروس. (منتهی الارب). خار پس پای خروس. (مهذب الاسماء). سیخک پشت پای خروس. شوکه الیدیک. ج، صیاصی ||. شاخ گاو و آهو. (منتهی الارب). شاخ گاو. (ترجمان علامه جرجانی ||). حصار و هر چیز که بدان بازدارند چیزی را و پناه گیرند به وی ||. شبان نیکوسیاست ||. میخ که بوی خرما را برکنند ||. غرواشه بافنده که بدان تار و پود را برابر سازند. (منتهی الارب). شوکه الحائک التی یسوی بها بین السداه و اللحمه. (اقرّب الموارد).

صیصیه.

[ی] (ع ا) هر چیزی که حصار باشد مر چیز دیگر را. و در حکمت اشراق به تن، جسم، ضد روح، مقابل نفس، مقابل صنم، مقابل نور اسپهبدی اطلاق شده است، به این اعتبار که حصار و حصنی است برای روح انسانی و نور اسپهبدی. شیخ اشراق در آنجا که وجود روح را قبل از بدن نفی میکند، گوید: ان کانت موجوده قبل الصیاصی، فلم یمنعها حجاب و لا شاغل عن عالم النور المحض و لا اتفاق و لا-تغیر فیه فتکون کامله فتصرفها فی الصیصیه یقع ضایعا. (حکمت الاشراق ۲۰۲). الصیاصی، ای الابدان لانها جمع صیصیه و هی کل مایحصن به. (حاشیه حکمت الاشراق ص ۲۰۱).

صیح.

[ص] (ع مص) پراکنده کردن چیزی را ||. بر همدیگر حمله کردن قوم. (منتهی الارب).

صیعان.

(ع ا) ج صاع ||. ج صواع. (منتهی الارب) (اقرّب الموارد).

صیعر.

[ص ع] (اخ) قبیله ای است به یمن از قضاعه. (منتهی الارب).

صیعر.

[ص ع] (اخ) ابن عمرو بن حیدان. از قبیله قضاعه است.

صیعرى.

[صَع رِ ی] [ع ص] احمر صیغری؛ سخت سرخ. (منتهی الارب). قانی. - سنام صیغری؛ کوهان بزرگ. (منتهی الارب).

صیغریه.

[صَع رِ ی] [ع ا] نوعی از رفتار. (منتهی الارب). اعتراض فی السیر. (اقرب الموارد ||). داغی است در گردن ماده شتر خاصه یا عام است. (منتهی الارب).

صیعور.

[اخ] (کوچکی) موضعی است در کوهستان یهودا در حوالی حبرون (صحیفه یوشع ۱۵:۵۴) و دور نیست که همان صیغیر باشد و آن خرابه ای است که بر تلی که مسافت پنج میل به شمال [و] شمال شرقی حبرون واقع است. (قابوس کتاب مقدس).

صیغیر.

[اخ] قریه ای است بنواحی قدس و در تورات آمده است. (معجم البلدان). گویا همان صیغور است که ذکر شد. رجوع بدان کلمه شود.

صیغ.

[صِ ی] [ع ص] کذاب بیهوده گوی سخن آرای. (منتهی الارب).

صیغ.

[ی] [ع ا] ج صیغه. رجوع بدان کلمه شود.

صیغ.

[اخ] ناحیتی است از نواحی خراسان. (معجم البلدان) (منتهی الارب).

صیغار.

[اخ] دهی است از دهستان اوزومدل بخش ورزقان شهرستان اهر، واقع در ۱۷ هزارگزی باختر ورزقان و ۵ هزارگزی راه ارابه رو تبریز به اهر. کوهستانی و هوای آن معتدل است. ۶۲۴ تن سکنه دارد. آب آن از قنات. محصول آنجا غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گله داری و صنایع دستی آنان گلیم و جاجیم بافی است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صیغایش.

[ی] [اخ] دهی است از دهستان حومه بخش دهخوارقان شهرستان تبریز، واقع در ۱۴ هزارگزی خاوری دهخوارقان و ۱۵ هزارگزی راه شوسه تبریز-دهخوارقان. هوای آن معتدل است. ۲۸۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات و حبوبات. شغل اهالی زراعت و گله داری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۴).

صیغ العقود.

[ی غُلْ ع] (ع ا مرکب) صیغه های عقد. الفاظ مخصوصی که در معاملات، نکاح، طلاق، اجاره و غیره خوانده میشود و اثر شرعی مقصود مترتب بر اجرای آن الفاظ است و عقد و ایقاع بدون خواندن آن صیغه اثر شرعی ندارد.

صیغ عقود.

[ی غ ع] (ترکیب اضافی، ا مرکب) رجوع به صیغ العقود شود.

صیغ.

[صی ی] (ع ص، ا) خرمائی که بعض آن به بعض چسبیده، چون که بشکافند از آن خطوط نمودار شود و کم است که اینچنین در غیر برنی یافت شود. (منتهی الارب) (اقرب الموارد). - طین صیغل؛ گلی که بعض آن بر بعض نشسته باشد. (منتهی الارب) (اقرب الموارد).

صیغه.

[ع] (ع ا) خلقت. (اقرب الموارد) (غیاث اللغات). نوع. (اقرب الموارد ||). طور. طریقت. ریخت. شکل ||. هیأتی است که حاصل شود کلمه را باعتبار تقدم و تأخر حروف و حرکات و سکون آن. (غیاث اللغات). صورت کلمه. صورت. ج، صیغ: صیغه مفرد. صیغه جمع (|| ص) سهام صیغه؛ یعنی همه از کار و عمل یک کس است. (منتهی الارب ||). اصل: هو من صیغه کریمه؛ یعنی از اصل بزرگ است. (منتهی الارب).

صیغه.

[صی ی غ] (ع ا) اشکنه. (منتهی الارب).

صیغه.

[غ / غ] (از ع ا) متعه. در تداول عوام، و عرف فقها، زنی است که او را به عقد انقطاع گیرند برای مدتی کوتاه یا دراز و محدود نه دائمی و همیشگی با ذکر مهر و آنرا شرایط و احکام خاصی است. از جمله آنکه زن صیغه را طلاق نیست و چون مدت معین او بسر آید از شوی خویش بریده گردد و او را از مال شوی و شوی را از مال وی ارث نیست مگر با شرط وعده او دو طهر است: چنان رسم بد در جهان رو نهفت که بی صیغه مرغان نگردند جفت. شفیع اثر (از آندراج). - امثال: مگر ما از صیغه ایم و شما از عقدی.

صیغه جاری کردن.

[غ / غ ک د] (مص مرکب) صیغه عقد ازدواج یا طلاق یا معامله دیگر را با الفاظ مخصوص خواندن. صیغه خواندن.

صیغه خواندن.

[غ / غ خوا / خاد] (مص مرکب) صیغه جاری کردن. رجوع به ماده قبل شود.

صیغه دادن.

[عَ / غِ دَا] (مص مرکب) دختری یا زنی را به عقد منقطع بمردی شوی دادن. به متعه دادن او را. به نکاح موقت او را بمردی دادن.

صیغه رفتن.

[عَ / غِ رَتَا] (مص مرکب) زنی یا دختری، برای مدتی معین و محدود همسر مردی شدن. متعه شدن. به عقد انقطاع درآمدن.

صیغه رو.

[عَ / غِ رَا / رُو] (نف مرکب) زنی که خود را بعقد انقطاع مردان درآورد. متعه. زنی که به صیغهء مردان درآید. آنکه صیغه شدن را پیشه خود کند.

صیغه روی.

[عَ / غِ رَا] (حامص مرکب) عمل صیغه رو. رجوع به صیغه رو و صیغه شود.

صیغه ساختن.

[عَ / غِ تَا] (مص مرکب) (اصطلاح علم صرف) کلمه را طبق قواعد علم صرف با تغییر حروف و حرکات بصورت‌های گوناگون درآوردن تا معنی مختلف دهد. رجوع به صیغه سازی شود.

صیغه ساز.

[عَ / غِ] (نف مرکب) آنکه صیغه سازد. آنکه کلمه را مطابق قواعد علم صرف و دستور زبان بصورت‌های گوناگون درآورد تا معانی مختلف دهد.

صیغه سازی.

[عَ / غِ] (حامص مرکب) عمل صیغه ساز. بیان کردن اصل کلمه و چگونگی گرفتن صورت دوم از آن: ضرب در اصل الضرب بود مصدر بود خواستیم فعل ماضی بنا کنیم الف و لام را از اولش برداشتیم را و با را فتحه دادیم ضرب شد...

صیغه شدن.

[عَ / غِ شُ دَا] (مص مرکب) بعقد انقطاع درآمدن. بزنی درآمدن مردی را برای مدتی معین. مقابل عقدی شدن. رجوع به صیغه شود.

صیغه کردن.

[عَ / غِ كَ دَا] (مص مرکب) زنی را برای مدتی معین گرفتن. زنی را به متعه گرفتن. متعه کردن. صیغه گرفتن. رجوع به صیغه و صیغه گرفتن شود.

صیغه گرفتن.

[عَ / غِ / كِ رِ تَ] (مص مرکب) صیغه کردن. زنی را برای مدتی معین گرفتن. متعه کردن. رجوع به صیغه و صیغه کردن شود.

صیف.

[صَ] (ع ا) تابستان. گرما یا ایام بعد ربیع. ج، اَصیاف. (منتهی الارب). تابستان. (دهار). موسم تابستان بمعنی ایام گرما. (غیاث اللغات). تابستان. (ترجمان علامه جرجانی). و صیف صائف مبالغه است، یعنی تابستان گرم. (منتهی الارب): تا به سال اندر سه ماه بود فصل ربیع نه مه دیگر صیف است و خریف است و شتاست. فرخی. مدار چرخ کند آگهم ز لیل و نهار مسیر چرخ خبر گویدم ز صیف و شتا. مسعود سعد. چه تراب و آب و چه باد و چه نار چه خریف و صیف و چه دی چه بهار. مولوی. عمر گرانمایه در این صرف شد تا چه خورم صیف و چه پوشم شتا. سعدی ||. فی الصیف ضیعت اللبن، در حق شخصی گویند که در کاری شتاب زدگی نماید و باز نادم شود ||. باران تابستانی. (منتهی الارب ||). (مص) در تابستان بجائی اقامت کردن. (منتهی الارب) (مصادر زوزنی) (تاج المصادر بیهقی ||). باران تابستانی رسیدن زمین را ||. به یک سو افتادن تیر از نشانه. (منتهی الارب).

صیف.

[ی] [ع ا] ج صیفه. (منتهی الارب). رجوع بدان کلمه شود.

صیف.

[صَی] [ع ا] و به تخفیف یا، نیز باران تابستان یا باران بعد ربیع. (منتهی الارب).

صیفوفه.

[صَ ف] (ع مص) به یک سو افتادن تیر از نشانه. (منتهی الارب).

صیفه.

[صَ ف] (ع ا) تابستان و آن اخص از صیف است. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صیفه.

[صَی ی ف] (ع ا) اخص است از صیف که باران تابستانی است. (منتهی الارب).

صیفی.

[صَ فِی ی] (ع ا) بچه که در پیری شده باشد. (منتهی الارب). فرزند مرد از پس پیری. (مهدب الاسماء ||). باران تابستانی. (منتهی الارب) (اقراب الموارد).

صیفی.

[ص / ص] (ص نسبی) منسوب به صیف. تابستانی. مقابل شتوی || آنچه در تابستان کارند و به دست آید، چون: خیار، بادنجان، هندوانه و خربزه.

صیفی.

[ص] (ص نسبی، ا) (علم...) یاقوت نویسد: علم صیفی و شتائی از فروع علم تفسیر و موضوع و غایت و فائده آن برای ناظرین آشکار است. واحدی گوید: خداوند تعالی در کلاله دو آیه نازل کرد: یکی که در اول سوره نساء است در شتاء آمد و آنکه در آخر سوره است در صیف. و از آیات صیفی آیاتی است که در حجه الوداع نازل شده است و آیه الذین، و سوره نصر و آیاتی که در غزوه تبوک نازل شده است و از آیات شتائی آیه افک و آیاتی است که در غزوه خندق نازل شد. (کشف الظنون).

صیفی.

[ص] (اخ) از پسران هاشم بن عبد مناف است. (صبح الاعشی ج ۱ ص ۳۵۸).

صیفی.

[ص] (اخ) ابن رباع. ملقب به ذوالحکم. پدر اکثم بن صیفی است. رجوع به ذوالحکم شود.

صیفی.

[ص] (اخ) ابن ربعی، مکنی به ابوهاشم محدث است.

صیفی.

[ص] (اخ) ابن عامر الاوسی، مکنی به ابوقیس و ابن الاسلت. شاعری جاهلی و از حکمای عرب و رئیس و خطیب و سالار جنگ مردم اوس بود. بتان را ناخوش داشت و چون اسلام ظاهر گشت نزد رسول خدا شد و در پذیرفتن اسلام درنگی کرد و پیش از آنکه مسلمان شود بسال ۶۲۲ م. و ۱ ه. ق. درگذشت. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۷).

صیفی.

[ص] (اخ) ابن فسیل شیبانی. از شجاعان و از اصحاب علی علیه السلام بود. وی در کوفه اقامت کرد و مردم را علیه امویان برمی انگیخت. معاویه او را به قتل رسانید. (الاعلام زرکلی ص ۴۳۷).

صیفی کار.

[ص] (نف مرکب) آنکه صیفی کارد، زارع که به کشت خیار و خربزه و بادنجان و دیگر کشتهای تابستانی پردازد.

صیفی کاری.

[ص] (حامص مرکب) عمل صیفی کار. کشت خربزه، خیار، هندوانه، گرمک، بادنجان و مانند آن.

صیفیون.

[صَیْ یو] [ع ص، ا] ج صیفی.

صیق.

[ع ا] غبار بالا رفته یا عام است، یا کثرت و کثافت و سطبری و بلندی غبار است. (منتهی الارب). گرد اندر هوا. (مهدب الاسماء).
 || باد و اصل این کلمه (زیق) و نبطی است. و لیث گوید غباری است که در هوا بالا رفته. (المعرب جوالیقی ص ۱۱ ||). بانگ و
 فریاد ||. خوی ||. بوی بد ستوران ||. پیه سرخ داخل خرما بن ||. گنجشک. ج، صیقان. (منتهی الارب).

صیق.

[ی] [ع ا] ج صیق. رجوع به صیق شود.

صیق.

[اخ] بطنی است از عرب. (منتهی الارب).

صیقان.

[ع ا] ج صیق. (منتهی الارب). رجوع به صیق شود.

صیقا.

[ص] [اخ] موضعی است که در آن روزی از ایام عرب بوده است. (معجم البلدان).

صیقانی.

[ص ق ن ی] [ع ص] بوی فروش. (منتهی الارب).

صیقل.

[ص ق] [ع ص] تیز کننده شمشیر و زداینده آن ج، صیقل، صیقله. (منتهی الارب). زداینده آینه و تیغ و جز آن و تیز کننده.
 (غیاث اللغات). آنکه آهن روشن کند. (مهدب الاسماء). آینه زدا. (دهار). روش گر. مهره زن. آینه افروز. موره زن. رجوع به
 نشریه دانشکده ادبیات تبریز سال اول شماره ۶-۷ شود (||. ا) مجازاً آلت زدودن. (غیاث اللغات): نور هگرز اندر آینه نفزاید تا
 تو ز صیقل بر آینه نفزائی. ناصر خسرو. رنگ ظلمت به صیقل خورشید همچو آینه پاک بزدایند. مسعود سعد. تیغها صیقل خورشید
 سپرکش گردند تیرها دامن گردون زره ور گردند. سید حسن غزنوی. چهره آینه است و صیقل حق رانده بر وی ز آفرین
 رنده. سوزنی. جان زنگ آلوده در صدرش به صیقل داده ام ز آن چنان رسم آهنین تیغ یمان آورده ام. خاقانی. کز آه دل بسوزم هر
 جا که آهنی است تا هیچ صیقلی نکند دیگر آینه. خاقانی. با خود گفت آخر مرد صیقل به تثبت و تانی از جوهر آهن ظلمانی، به
 روزی چند آینه می کند. (سندبادنامه ص ۵۲). بدانست کآن طاق افروخته به صیقل رقم دارد اندوخته. نظامی. آهنی را که موریانه

خورد نتوان برد از او به صیقل زنگ. سعدی. هیچ صیقل نکو نیارد کرد آهنی را که بد گهر باشد. سعدی. شد ز رنگ سینه من ناخن صیقل کبود سعی خاکستر چه با آینه تارم کند؟ صائب.

صیقل.

[صَقَّ] (اخ) وی کنیز امام حسن عسکری (ع) و مادر امام دوازدهم است که المعتمد علی الله بتحریک جعفر برادر امام از او مطالبه فرزند امام را کرد و صیقل منکر شد و دعوی حمل کرد. المعتمد او را در حرم خود نگاه داشت و زنان خلیفه و ابوالشوارب قاضی تعهد حال او میکردند تا سال ۲۶۳ ه. ق. بر اثر قیام صاحب الزنج و قصد حمله یعقوب بن لیث به بغداد و مرگ عبیدالله بن یحیی بن خاقان امور خلافت تزلزل یافت و بین طرفداران جعفر و صیقل خلاف افتاد. حسن بن جعفر نوبختی صیقل را در خانه خود پنهان کرد. سپس المعتمد صیقل را از خانه وی بیرون آورد و در قصر خود نگاه داشت و در همان قصر در عصر المقتدر درگذشت. (خاندان نوبختی صص ۱۰۸-۱۰۹).

صیقل.

[صَقَّ] (اخ) ابن الحکم الغفاری، مکنی به ابووحشیه. رجوع به ابووحشیه الصیقل شود.

صیقل.

[صَقَّ] (اخ) عقیلی، مکنی به ابوالکمیت، رجوع به ابوالکمیت الصیقل شود.

صیقلان.

[صَقَّ] (اخ) دهی است جزء دهستان تولم بخش مرکزی شهرستان فومن، واقع در ۱۱ هزارگزی شمال فومن و ۳ هزارگزی شمال راه شوسهء صومعه سرا به رشت. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریایی است. ۴۵۱ تن سکنه دارد. آب آن از استخر. محصول آنجا برنج، توتون سیگار، چای و مرغابی. شغل اهالی زراعت، مکاری و صید است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقلان.

[صَقَّ] (اخ) دهی است جزء دهستان مرکزی بخش صومعه سرا شهرستان فومن، واقع در یک هزار و پانصد گزی شمال صومعه سرا، کنار راه اتومبیل رو فرعی صومعه سرا به ترکستان. این ده در جلگه واقع و مرطوب و مالاریایی است. ۶۶۸ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه ماسوله. محصول آنجا برنج، توتون سیگار، ابریشم و چای. شغل اهالی زراعت و مکاری است. دو باب دکان دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقلان.

[صَقَّ] (اخ) دهی است جزء دهستان شفت بخش مرکزی شهرستان فومن، واقع در ۱۴ هزارگزی خاوری فومن و ۵ هزارگزی شمال خاور بازار شفت. در جلگه واقع و هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریایی است. ۷۳۳ تن سکنه دارد. آب آن از نهر امامزاده ابراهیم.

محصول آنجا برنج، ابریشم و چای. شغل اهالی زراعت و مکاری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقلان.

[صَقَّ] (اخ) دهی است جزء دهستان حومه بخش مرکزی شهرستان رشت، واقع در ۱۱ هزارگزی جنوب باختری رشت و ۳ هزارگزی آقا سیدشریف. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی است. ۱۲۷ تن سکنه دارد. آب آن از استخر. محصول آنجا برنج، چای و ابریشم. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقل خوردن.

[صَقَّ / صَقَّ / صَقَّ / خُرْد] (مص مرکب) جلا یافتن. زدوده شدن. روشن شدن: صیقل رخ تو تا ز می ناب میخورد آینه پیچ و تاب چو گرداب میخورد. مفید بلخی (از آندراج). گر نخورد دیده اهل نظر صیقل حیرت ز تماشا چه حظ. ظهوری (از آندراج).

صیقل دادن.

[صَقَّ / صَقَّ / صَقَّ] (مص مرکب) جلا دادن. روشن ساختن. افروختن. زدودن: خاک زنگار برآورد خوشا زنگاری که دهد آینه دیده و دل را صیقل. سلمان (از آندراج). نمیدانم که صیقل داده مرآت ضمیرم را که زنگ خانه آینه می ریزد غبار من. محمداسحاق شوکت (از آندراج).

صیقل ده.

[صَقَّ / صَقَّ] (اخ) دهی است جزء بلوک خورکام دهستان عمارلو بخش رودبار شهرستان رشت، واقع در ۲۵ هزارگزی خاور رودبار و ۳۳ هزارگزی رستم آباد. کوهستانی و معتدل است. ۲۵۰ تن سکنه دارد. آب آن از چشمه. محصول آنجا غلات، بنشن، لبنیات و گردو. شغل اهالی زراعت و گلخانه داری است. راه مالرو دارد. عده ای از سکنه برای تأمین معاش به گیلان رفته و برمیگردند. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقل ده.

[صَقَّ / صَقَّ] (اخ) دهی است جزء دهستان بخش آستانه شهرستان لاهیجان، واقع در ۱۸ هزارگزی شمال خاوری آستانه و ۶ هزارگزی دهشال. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل و مرطوب است. ۴۰۰ تن سکنه دارد. آب آن از سالارچوب سفیدرود. محصول آنجا برنج، بنشن، صیفی و مرغابی. شغل اهالی زراعت و صید است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقل زدن.

[صَقَّ / صَقَّ / صَقَّ] (مص مرکب) روشن کردن. جلا دادن. زدودن: در هر نفس که از دل آگاه میزنی صیقل به روی آینه ماه میزنی. طاهر نصرآبادی (از آندراج). چو از زخمه صیقل زدی تار را مقام دگر شد خریدار را. ملاطغرا (از آندراج). ای دل ب موج اشک سیاهی مبر ز چشم صیقل مزنی که آینه ام را جلا بس است. کلیم کاشی (از آندراج).

صیقل سرا.

[ص ق س] (اخ) دهی است از دهستان دهشال بخش آستانه شهرستان لاهیجان، واقع در ۹ هزارگزی شمال خاوری آستانه. این ده در جلگه واقع و هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی است. ۱۷۴ تن سکنه دارد. آب آن از حشمت رود سفیدرود. محصول آنجا برنج، ابریشم، کنف و صیفی. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقلسرا.

[ص ق س] (اخ) دهی است جزء دهستان پره سر طالش و لابل بخش رضوانده شهرستان طوالش، واقع در ۱۳ هزارگزی شمال باختری رضوانده و ۵ هزارگزی باختر شوسه انزلی به آستارا. هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی است. ۱۶۸ تن سکنه دارد. آب آن از رودخانه دین چال. محصول آنجا غلات، برنج و لبنیات. شغل اهالی زراعت است. راه مالرو و دو باب دکان دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقل کار.

[ص / ص ق] (ص مرکب) زداینده. جلادهنده. روشنگر. رجوع به صیقل شود.

صیقل کاری.

[ص / ص ق] (حامص مرکب) عمل صیقل کار. جلا دادن. روشنی دادن. رجوع به صیقل شود.

صیقل کردن.

[ص / ص ق ک د] (مص مرکب) صیقلی کردن. جلا-دادن. روشن کردن. زدودن: گر تن خاکی غلیظ و تیره است صیقلش کن زآنکه صیقل گیره است. مولوی. ز اشتیاق صیقل آینهء جان میکنم از برایت قصر مینا کار سامان میکنم. سعید اشرف (از آندراج).

صیقل گر.

[ص / ص ق گ] (ص مرکب) صیقل کار. صیقل. جلادهنده. زداینده آهن و آینه و جز آن.

صیقل گرفتن.

[ص / ص ق گ ر ت] (مص مرکب) صیقل پذیرفتن. سوهان خوردن. قابل جلا بودن. درخور صیقل بودن: پیاپی بیفشان از آینه گرد که صیقل نگیرد چو زنگار خورد. سعدی.

صیقل گیره.

[ص / ص ق ر ر] (نف مرکب) صیقل گیرنده. سوهان پذیر. قابل جلا: گر تن خاکی غلیظ و تیره است صیقلش ده زآنکه صیقل گیره است. مولوی.

صیقل مس آفرینش.

[ص / ص ق ل م س ف ن] (ترکیب اضافی، مرکب) کنایه از آفتاب عالمتاب است و صیقل مسیر آفرینش و صیقل مصر آفرینش هم بنظر آمده است. (برهان) (آندراج).

صیقلوندان.

[ص ق و] (اخ) دهی است جزء دهستان تولم بخش مرکزی شهرستان فومن، واقع در ۱۴ هزارگزی شمال فومن و ۳۳ هزارگزی راه فرعی سیاه درویشان به بازار جمعه. هوای آن معتدل، مرطوب و مالاریائی است. ۲۴۳ تن سکنه دارد. آب آن از استخر و رودخانه گازرودبار. محصول آنجا برنج، توتون سیگار و ابریشم. شغل اهالی زراعت و مکاری است. راه مالرو دارد. (از فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۲).

صیقلی.

[ص / ص ق] (ص نسبی، صیقل. جلادهنده. روشن کننده. جلّاء. موره زن. آینه افروز: نخست آهنگری با تیغ بنمای پس آنگه صیقلی را کار فرمای. نظامی. آهن ارچه تیره و بی نور بود صیقلی آن تیرگی او زدود. مولوی. گر من سخن درشت نگویم تو نشنوی بی جهد از آینه نبرد زنگ صیقلی. سعدی. عشق در فکر شکست زنگ و ما را زنگ نیست صیقلی آماده کار و نشان از رنگ نیست. ملاطرا (از آندراج ||). سنگ فسان. (غیاث اللغات ||). مصقول. جلاداده. جلا یافته و زدوده. روشن کرده. پرداخت کرده. مهره زده: گر بظاهر در نظرها بی هنر باشم چه باک همچو تیغ صیقلی باشد نهان جوهر مرا. مرتضی قلی بیگ (از آندراج).

صیقلی.

[ص ق] (اخ) شاعری است. صادقی کتابدار نویسد: از قصبه بروجرد ولایت همدان است و اوقات خود را به کارگری میگذرانید. جوانی شگفته و گرم آمیزش است. در اوایل خیلی باادب، بی طمع و کاسب بود، ولی حالا از قراری که می گویند خیلی شاعری شده و مسخره و طمعکار شده است، ان شاء الله عاقبت بخیر باشد. به لهجه لرستان ایات مشهور زیاد دارد. و این اشعار از اوست: خوش آن تواضع و گرمی میان ناز و محبت که دود آتش رشک از دل نیاز برآمد. نگذرد بر خاطرش هرگز تلافی کردنی خاطر آزاری که خوش کرده ست آزار مرا. حسن یوسف اگر از غمزه چنین تیغ کشد نوبت دست بریدن به زلیخا نرسد. (مجمع الخواص ص ۲۶۷). رجوع به آتشکده آذر چ زوار ص ۲۶۳ شود.

صیقلی.

[ص ق] (اخ) محمد بن محمد بن ظفر. او راست کتابی به نام انباء نجباء الابناء. وی بسال ۵۶۵ ه. ق. در گذشت. (قاموس الاعلام ترکی).

صیقلی ساختن.

[ص / ص ق ت] (مص مرکب) روشن کردن. جلا دادن. افروختن: چهره را صیقلی از آتش می ساخته ای خبر از خویش نداری که چه پرداخته ای. صائب.

صیقلی کردن.

[ص ا ص ق ك د] (مص مرکب) روشن کردن. براق کردن. جلا دادن. زدودن.

صیقم.

[ص ق] (ع ص، ا) گنده بوی. (منتهی الارب).

صیقو.

(مغرب، ا) اسم یونانی اسفنج است. (فهرست مخزن الادویه).

صیقۀ.

[ق] (ع ا) اخص است از صیق. غبار بالارفته. (منتهی الارب). رجوع به صیق شود.

صیک.

[ص ا] (ع مص) بوی خوش گرفتن جامه و اندام. (منتهی الارب).

صیل.

[ص ا] (ع مص) حمله کردن بر کسی. لغتی است در صول ||. اندازه کرده شدن برای کسی. (منتهی الارب).

صیلخود.

[ص ل] (ع ص) ناقۀ صیلخود؛ ناقه قوی سخت. (منتهی الارب).

صیلع.

[ص ل] (اخ) موضعی است که در آن بان فراوان است و آنجا بود که امری القیس از قتل پدر خود آگاه شد. (معجم البلدان).

صیلع.

[ص ل] (اخ) (دنده) شهری است در بنیامین (صحیفه یوشع ۱۸:۲۸) که قریس در آنجا بود (دوم سموئیل ۲۱:۱۴) و گویند مسقط الرأس شاول نیز بود و دور نیست که همان رمون حالیه باشد. (قاموس کتاب مقدس).

صیلیم.

[ص ل] (ع ص، ا) کار سخت ||. بلای بزرگ ||. داهیه ||. شمشیر. (منتهی الارب). تیغ و شمشیر و کارد بزرگ. (مهذب الاسماء ||). مص) یک بار خوردن در شبانروزی. (منتهی الارب).

صیلۀ.

[ل] (ع) ا) گره چابوق تازیانه. (منتهی الارب). گره تازیانه. (مهذب الاسماء).

صیله.

[ص ل] (اخ) موضعی است. (معجم البلدان).

صیم.

[صی ی] (ع ص، ا) ج صائم. (منتهی الارب). رجوع به صائم شود.

صیم.

[صی ی] (ع ص) سخت و استوار توانای گرداندام. (منتهی الارب).

صیم.

[صئی ی] (ع ص، ا) ج صائم. (منتهی الارب). رجوع به صائم شود.

صیمره.

[ص م ر] (اخ) شهری است بین بلاد جبل و خوزستان و آن شهری است به مهرجان. (معجم البلدان). حمدالله مستوفی این شهر را از توابع لر کوچک شمرده و نویسد: صیمره شهری نیک بوده است و اکنون خراب است و در همه کوهستان غیر از آنجا خرما نمیباشد. (نزهة القلوب ج ۳ ص ۱۷). بلاد جبل عبارت از همدان است و ماسیدان که آن سیروان است و مهرجانفدق که آن صیمره است. (تاریخ قم ص ۲۶).

صیمره.

[ص م ر] (اخ) ناحیتی است به بصره بر دهانه نهر معقل و در آن چند قریه است. (معجم البلدان).

صیمری.

[ص م] (ص نسبی) نسبت است به صیمره. رجوع بدان کلمه شود.

صیمری.

[ص م] (اخ) حسن بن علی بن محمد بن جعفر صیمری، مکنی به ابو عبدالله. یکی از فقها و از اصحاب ابوحنیفه است. از ابوبکر مفید و جز او روایت کند و از وی علی بن احمد بن ثابت بن خطیب روایت کند. مردی راستگو، بسیارخرد، نیکومعاشرت و عارف به حقوق اهل علم بود. بسال ۴۶۳ ه. ق. به بغداد درگذشت. (معجم البلدان ذیل صیمره). زرکلی نام او را حسین ضبط کرده است. (الاعلام ص ۲۵۴).

صیمری.

[صَمَّ] (اخ) عبدالواحد بن حسین فقیه شافعی. وی به بصره سکونت جست و بمحضر قاضی ابوحامد مروزی حاضر گشت و مردمان از شهرها بسوی او رحلت می‌کردند. وی حافظ مذهب شافعی بود و در آن مذهب تصنیف نیکو کرد. (معجم البلدان ذیل صیمره).

صیمری.

[صَمَّ] (اخ) محمد بن احمد، مکنی به ابی جعفر. وزیر معزالدوله دیلمی بود و بسال ۳۳۹ ه. ق. درگذشت. (کامل ابن اثیر ص ۱۹۱ ج ۸).

صیمری.

[صَمَّ] (اخ) محمد بن اسحاق بن ابراهیم، مکنی به ابی العنبر. شاعری ادیب است و اثرهایی دارد و ندیم متوکل بود و تصانیفی هزل آمیز کرد، از آن جمله: تأخیر المعرفة است. بسال ۲۷۵ ه. ق. درگذشت. (معجم البلدان ذیل صیمره).

صیمری.

[صَمَّ] (اخ) مفلح بن حسین. فاضلی فقیه بود و کتابها نوشت که از آن جمله: شرح الشرایع، شرح الموجز، مختصر الصحاح، منتخب الخلاف و کتب دیگر است. معاصر شیخ علی کرکی و از شاگردان احمد بن فهد حلّی است. (از روضات الجنات ص ۵۶۶).

صیمکان.

[م] (اخ) شهری است به فارس از کوره اردشیر خرّه. (معجم البلدان). نام ولایتی است از ملک فارس. (برهان). رجوع به صمکان و صیمکان شود.

صیمور.

[ص] (اخ) و صیمون نیز گفته اند. شهری است از بلاد هند نزدیک دیبل و در آنجا جامعی است. (از معجم البلدان).

صیمون.

[ص] (اخ) رجوع به صیمور شود.

صین.

(اخ) چین: و ملوک جهان را چنان مسخر گردانید که از روم و صین و هند خراج بدو میفرستادند. (فارسنامه ابن بلخی). رجوع به چین شود.

صین.

(اخ) (نخله پست) دشت صین همان دشت بنی اسرائیل و دشت جعفر است (سفر اعداد ۱۳:۲۱ و ۳۴:۳) که بر حدود اراضی یهودا و در غربی بلاد ادوم واقع بود. (صحیفه یوشع ۱:۱۵ و سفر اعداد ۱:۲۰ و ۲۷:۱۴) و گاهی از اوقات قادش در دشت صین (سفر اعداد

۳۳:۳۶) و گاهی در دشت فاران مذکور گشته (سفر اعداد ۱۳:۲۶) و اشکالی که در آنجا واقع است، این است که فاران تمام آن دشت است و صین زاویه دشت شمال شرقی آن میباشد. (قاموس کتاب مقدس).

صین.

(اِخ) موضعی است به کوفه. (معجم البلدان).

صین.

(اِخ) موضعی است قرب اسکندریه.

صین الصین.

[نُص صی] (اِخ) قسمت خارجی صین (چین) است. (نخبه الدهر دمشقی ص ۲۶۵). چین ماچین. (مفردات ابن بیطار ج ۱ ص ۱۳۱). رجوع به چین شود.

صینی.

(ص نسبی) نسبت است به صین (چین).

صینی.

(ص نسبی) نسبت است به صینه و آن شهرکی است زیر واسط.

صینی.

(اِخ) حسن بن احمد بن ماهان، مکنی به ابوعلی. او از احمد بن عبید واسطی و از او ابوبکر خطیب روایت کند. وی قاضی و خطیب صینه بود.

صینیة.

[نی ی] (ص نسبی) اوانی صینیة؛ ظروف چینی است. ج، صوانی. (از منتهی الارب).

صینیة.

[نی ی] (اِخ) شهری است مشهور زیر واسط. (معجم البلدان).

صیوان.

(ع ا) خیمه و قصر. (آندراج) (ناظم الاطباء).

صیوب.

[ص] [ع ص] سهم صیوب؛ ای صائب؛ تیر رسنده || راست (|| ا) باران. (منتهی الارب).

صیود.

[ص] [ع ص] شکاری. ج، صُئِد. (منتهی الارب).

صیود.

[صئ یو] [ع ص] تیر صائب و بر هدف. (منتهی الارب).

صیود.

[ص] [اخ] نام اسبی است. (منتهی الارب).

صیور.

[صئ یو] [ع ا] پایان کار و مال آن. (منتهی الارب ||). عقل و رأی. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء ||). گیاه خشک که بعد از سبز شدن خورده شود. (منتهی الارب).

صیورۀ.

[صئ یو ر] [ع ا] پایان کار. (منتهی الارب).

صیها.

[ص] [اخ] ناحیتی است از سواد بغداد. (معجم البلدان).

صیهب.

[ص ه] [ع ص، ا] شدت گرما || مرد درازبالا. (منتهی الارب ||). سنگ سخت. سنگ. (مهدب الاسماء ||). روز گرم. (منتهی الارب). روزی سخت گرم. (مهدب الاسماء ||). جای سخت ||. زمین هموار و سنگستان و جائی که آفتاب بر آن بحدی تابد که گوشت بر آن بریان توان کرد. (منتهی الارب).

صیهبج.

[ص ه] [ع ص، ا] سنگ بزرگ || شتر ماده استوار خلقت. (منتهی الارب).

صیهد.

[ص ه] [ع ا] نمایش آب. سراب || شدت گرما || بیابان بی آب || نره سرکج دفرک. (منتهی الارب ||). ص) دراز. (منتهی الارب) (مهدب الاسماء).

صیهد.

[ص ه] (اخ) بیابانی است بین مأرب و حضرموت. (معجم البلدان).

صیهم.

[ی] (ع ص) رجل صیهم؛ مرد درشت سطر سخت و توانا ||. مرد بسیار سربالادارنده. (منتهی الارب).

صیهمه.

[صی ی] (ع ص) رجل صیهم؛ مرد درشت سطر سخت و توانا ||. مرد بسیار سربالادارنده. (منتهی الارب).

صیهمه.

[ی م] (ع ص) تأنیث صیهمه. رجوع به صیهم شود.

صیهمه.

[صی ی م] (ع ص) تأنیث صیهمه. رجوع به صیهم شود.

صیهوج.

[ص] (ع ص) تابان ||. بیت صیهوج؛ خانه گچ کار تابان. (منتهی الارب).

صیهود.

[ص] (ع ا) بیابان بی آب ||. (ص) عز صیهود؛ عزت بلند و استوار. (منتهی الارب).

صیهور.

[ص] (ع ا) منبرمانندی که از گل سازند برای رخت خانه از مس و برنج و مانند آن. (منتهی الارب). شبه منبر من طین لمتاع البیت من صفر و نحوه. (اقرّب الموارد).

صیهون.

[ص] (اخ) رجوع به صیهون شود.

درباره مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

بسم الله الرحمن الرحيم جاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱) با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که

امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیافزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹ بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند. مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است. اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزیین امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید. از جمله فعالیت های گسترده مرکز: الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ... د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی دیگر ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴ ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ... ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند مسجد جمکران و ... ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶ وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی: www.eslamshop.com تلفن ۲۵-۲۳۵۷۰۲۳-۲۳۱۱) (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور کاربران ۲۳۳۳۰۴۵ (۰۳۱۱) نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله. شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۱۹۷۳-۳۰۴۵ و شماره حساب شبا: ۵۳-۰۶۰۹-۰۶۲۱-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۱۸۰-۰۱ IR۹۰ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید ارزش کار فکری و عقیدتی الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام :-

هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنتِ غیبتِ ما، او را از ما جدا کرده است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می‌فرماید: «ای بنده بزرگوار شریکِ کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است، هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید». التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می‌داری: مردی اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می‌رهانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از پیروان ما را دارد، امّا تو دریچه‌ای [از علم] را بر او می‌گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می‌دارد و با حجّت‌های خدای متعال، خصم خویش را ساکت می‌سازد و او را می‌شکند؟». [سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی‌گمان، خدای متعال می‌فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد». مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گامگاه

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

